D. IACOBI PAREM

DE VALENTIA CHRISTOPOLITANI EPISCOPI.

DOCTISSIMAE ET PLANE DIVINAE explanationes in centum & quinquaginta Psalmos Dauidicos. In Cantica officialia, seu ferialia, & euangelica, quæ in ecclesiasticis officijs decantatur. In Canticum Sanctorum Ambrosij, & Augustini.

Item Tractatus sanè quam argutus Quæstionum quinque cum earum subtilissimis resolutionibus contra Iudæos Christianæ fidei aduersarios.

VNA CVM EXCELLENTISSIMA EXPLANATIONE IN CANTICA CANTICORVM.

Adiecta nuperrimè in Symbolum Diui Atanasij Episcopi aurea expositione.

Omnia nunc demum ad vetustorum exemplarium fidem accuratissimè recognita, & emendata.

ADDITO DVPLICI INDICE,
Altero Psalmorum & canticorum,
Altero singularium & verborum toto opere memobrailium locupletissimo.

BIBL. S.PVDEN. DE VRBE.

VENETIIS, Apud Fabium, & Augustinum Zopinos, Frat. M.D.LXXXI

EGREGIO AC REVER.^{DO}

D. MARCO ANTONIO MARTARELLO.

R. MONIALIVM S. LAVRENTII CAPELLANO VITAE, ET MORVM INTEGRITATE PRAESTANTISSIMO.

Ioannes Antonius Rampazetus. S. P. D.

QVAM lætitiæ voluptatem ex arctissimo incorruptæ amicitiæ nostræ iam diù inter nos inchoatæ vinculo suscepi, eadem in dies, M. Antoni integerrime, magis magisq; in me ipso augetur, & renouatur, cum te, cum primum ad hanc Venetiarum Ciuitatem in rerum omnium affluentia constitutam profectus es, ab innumeris & diligi & coli perspiciam: quo meritò nõ mirari quidem, sed lætari potius debeo, id enim virtutum tuarum cumulus, id integritas, & fides tua in omnes expostulãt: quibus præclaris animi tui dotibus a me haud paucis ab hinc annis cognitis, atq; alijs quidem, quæ multæ, insignes, magnæq; sunt, ita me ad te amandum, & quouis obseruantiæ genere complectendum inflammasti, vt nihil mihi potius, & antiquius acciderit, quàm te mihi, meq; amicissimum esse tibi, homini præsertim & multa doctrina erudito, & candidissimis moribus exornato, & quod caput est, inculpatæ vitæ sanctitate & religione insignito, Quæ quam mirificè in te eluceant, tu ipse optimus es testis, permultiq; probati homines, qui non modo a me vera, sed nec tanta dici, quanta possent, attestabuntur; Quibus enim hæc nota non sunt? ac tuorum præcipue consiliorum grauitas, sermonis tui suauitas, doctrinæ & ornamentorum omnium splendor? Quo quid maius in homine expeti queat, prorsus non intelligo. Ex quo fit, vt omnium animi quam facile tibi concilientur, te in oculis ferant, tibique obstricti, & deuicti sint; In quorum ego potissimum sum numero, esseq; debeo; cui vel præsenti, vel absenti præclara tua nunquàm defuerunt studia, quo profectò neminem te mihi amiciorem iudicaui. Ad quod etiam accedit (id enim plurimi facio) quòd cum tu præ virtutum tuarum nitore quamplurimos spectatos viros in tuam contraxeris amicitiam,

eosdem mihi quam familiarissimos reddidisti. Quocirca nihil non modo in vitæ tuæ cursu, quod a veræ amicitiæ legibus alienum sit, commisisse ostendis, sed præstitisse, præstareq; ea, quæ ab amico animo, eoq; fideli desideranda sunt. Omitto miram & incredibilem suauitatem, quam vel tu domum meam, vel ego tuam sæpius ventitando, & horas multas iucundissimo sermone consumendo percipimus. Quę cum ita sint, quàm propensa ac perpetua fuerit, extet, esseq; debeat beneuolentia, studium, amor, & obseruantia demum in te mea, aliorum sit iudicium. Quod vt clarioribus signis, & argumentis omnibus planum facerem: cum Egregius Vir FABIVS *Zopinus vtriusq; nostrum familiarissimus, pro summa & singulari nostra coniunctione, vt D. Iacobi Valentiani Episcopi Christopolitani doctissimas in Psal. diuinissimi Prophetæ Dauid Explanationes vnà cum Canticis denuò typis mittere, & deprimere rogauisset, tantum tamque præclarum opus tuo nomine commendandum esse censui; quod certe nec ab amicitia nostra absurdum erit, nec ab operis magnitudine, quando ad doctissimos, & prudentissimos viros, qualis es tu, spectet. Nam cum in eo omnia ferè cùm Veteris, tùm Noui Testamenti misteria explicentur, quibus tanquàm suauissimo (vt aiunt) pabulo ali, & sustentari videris, & ad quorum studia semper prompta, & parata extitit mens, & ingenij tui acies: idcirco iure optimo nomine tuo consecrari debuit. Mitto igitur hoc ad te munus, quod hilari animo accipies, atq; eò hilarius, quòd ab amicissimo traditur, qui non committam vnquam, vt vel ego a te in amore vincar, vel alius plus me ipso te diligat, quin etiam obseruet. Vale, meq;, vt facis, ama.*

Datum Venetijs. Cal. Ianuarij. M. D. LXXXI.

INDEX PSALMORVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETICVM.

INDEX CANTICORVM.

INDEX INSIGNIVM SENTENTIARVM ET VERBORVM, QVAE IN TOTO OPERE CONTINENTVR.

A

Armauit

Coelum

Cupere,

Dies,

Edom

I

Iudaici

L

M

Operum

Pecca-

Promissio

Remittere

Steriles

Verbum

FINIS INDICIS.

EX BIBLIOTECHA SANCTA F. XISTI SENENSIS ORD. PRAEDICATORVM.

IACOBVS *Christopolitanus Episcopus, natione Hispanus, patria Valentinus, ord. Hæremitarum D. Augustini obseruantissimus cultor, humanis & diuinis literis copiosè imbutus, & edidit in omnes psalmos Dauidicos scolastico explanationis genere volumen ingens ac prolixum, allegoricis, & anagogicis sensibus refertum, & multis variarum scientiarum digressionibus redundans, quod Roderico Borgiæ, Cardinali Valentino, Episcopo Portuensi, dedicauit. Eius initium est,* Aperiam in parabolis. *Scripsit etiam in Cantica canticorum librum vnum in Cantica ferialia, & in Canticum Zaccariæ Mariæ & Simeonis librum vnum.*

Claruit sub Federico Imper. III. Anno Domini. M C C C C X C.

REVERENDI ET OPTIMI PATRIS D. IACOBI PATREM DE VALENTIA CHRISTOPOLITANI EPISCOPI.

AD REVERENDISS· IN CHRISTO PATREM D.D. RODERICUM Boriam Card. Valentinum, Episcopum Portuensem & Cartaginensem: sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ vicecancellarium dignissimum, in libros psalmorum Dauid.

PRAEFATIO.

COMMENTARIOS in psalmos Dauid Profetæ regij & sanctissimi, à me nuper editos ad quem potius mitterē: quàm ad tuam dignationem reuerendissime pater & domine, D. Vicecancellari, literarum cultor præcipuè & maximè, curiæq; Romanæ specimen: qui demum ecclesiæ Valentinæ insignis merito præsul existis, cuius vices ego (licet immeritus) hic tua beneficentia gero: profectò habui neminem. In quibus non tàm mihi laus scribendi, quàm voluptas ingens faciendi satis. venerandis & præstantissimis patribus ecclesiæ tuæ Valentinæ Canonicis, omni virtutum genere, ac literarum studijs eruditissimis, & ornatissimis: qui me sæpenumero ad hoc scribendi onus subeūdum enixissimè hortati sunt: quæsita est. Nam cum me frequēter orandi gratia in eandē ecclesiam recepissem: & citarædi Dauid psalmos ijdem Canonici in choro noctu dieq; decantarent ac psallerent: & circa eorūdem psalmorum contemplationē difficultates non paruas sedulo à me ipsi expeterent, hos quidē breues cōmentarios per otium, minus accuratè scriptos quibus tum vt tuo officio (tui vero absentia meo incumbebat) spirituales sensus, necnon veras sententias pro viribus aperirem, tum vt tuæ reuerendissime māsuetudini studiorum, & lucubrationū mearū rationē redderem, edidi. Quos tandē vt tua solita clemētia, & humanitate suscipias, & benigno fauore amplectaris, & prosequaris, deuote supplico: tametsi suscepti operis altitudo, & magnitudo, humeris meis debilibus par minime censeatur, cum non possit humana curiositas inscrutabilia arcana Dei pertingere. Veruntamen, quoniā simplici & humili corde, ac pia mente illud aggressus sum, diuina virtus, atq; pietas effecit: vt ita sancto labori nō parcerē, & huic egregio & profetico operi, ad ipsius laudē, & immensam gloriā edito, adoptatū finem consequendū, secunda mihi fierent omnia: vt qui tribuerat voluntatem bene agendi, potestatē prosequendi, & finem nō denegaret. Solet enim pius & clemēs Deus humilibus de thesauris suis profundere, & proferre gratiam. Siquid ergo minus bene dictū, aut deuium hoc in opere meo cognoueris vt imperfecto meo referas, & ignoscas obsecro. Siquid vero recti è sanctis doctoribus, & sacris codicibus excerpserim, & exhauserim: vt dei filio immaculato, in quo omnes tesauri sciētiæ, & sapientiæ eius reconditi sunt, id totum ascribas, supplex oro atque obtestor.

ARGVMENTVM.

POSTQVAM sanctissimum Dauid ad regnum Israel Spiritussanctus aduocasset: & ad eiusdem regni culmen & apicem (debellatis hostibus) conscendisset: idem Spiritussanctus de stabili templo construendo cultuq; diuino ampliando & ordinando vehementē cupiditatem animo eius iniecit: necnon in eiusdem templi exemplar & descriptionem fabricam corporis Christi & totius ecclesię futurę typicè ac mysticè continentem, eidem tradidit: atque digessit. Ad quod templum fabricandum haud segnis Dauid se vehementi affectu sedulo pręparauit. Verumenimuero aliter quàm decreuerat euenit. Nam quod tantopere optauerat, diuina prouidentia denegauit: & non ab re singulari quodam & arcano mysterio per filiū eius Salomonem Spiritussanctus omnia terminari ac compleri suggessit atque mandauit. Dauid autem ne tanti mysterij expers censeretur omnem materiam ad materialis templi ornatum pertinentem (vt in libris Paralypomenon legimus) amplissimè præparauit. Veruntamen parum laudis & meriti in fabrica materialis templi fuisset consecutus, nisi formam & ritum laudandi Deum in eodem templo tradidisset. Hinc est quòd prout in præfata templi descriptione à Spiritusancto didicerat & intellexerat, centum quinquaginta hoc in sacro codice contentos profeticos edidit psalmos, eosq; electis cantoribus, atque temporibus distribuit iubilandos. In quibus filii à patre æternam generationem: Spiritussancti ab vtroque processionem: verbi æterni temporalem incarnationem: Christi mortem & passionem & gloriosam Resurrectionem: & admirabilem super omnes cœlos Ascensionem, necnon populi gentilis conuersionem: & tandem nostram futuram glorificationem: ita mirabiliter & lucidè & profeticè decantauit, vt in quibusdam potius videatur historiam euangelicam quàm profeticam texuisse. Hoc igitur breui argumento: ob quam causam Dauid confecerit psalmos: omnes partes arbitror esse complexas. Ego vero hoc in opere mysteria Christi & ecclesiæ, prout mihi desuper arbitror esse donatum: per singulos psalmos literali quadam intelligentia reseraui atque distinxi: ad laudem Domini nostri IESV Christi. Qui viuit, & regnat cum Deo patre, & Spiritusancto per omnia sæcula sæculorum.

A REVERENDI ET OPTIMI PATRIS D

D. IACOBI PAREM DE VALENTIA CRISTOPOLITANI EPISCOPI.

PROLOGI IN PSALTERIUM.

APERIAM in Psalterio propositionem meã. psal. 48. Quia non solũ in illo psalmo, sed etiã in quolibet psalmo huius libri, intendit Dauid nobis aperire aliquam vel aliquas propositiones & mysteria profundissima de ueteri testamento: Ideo non solum de illo psalmo. 48. sed etiam de toto
B libro psalmorum uerificatur & impletur quod in verbis propositis dicitur. Aperiam in psalterio propositionem meam. In quibus verbis implicantur & quasi explicantur omnes quatuor causæ totius libri psalmorũ. Nam in ly aperiam intelligitur pronomen primæ personæ.s. ego aperiam: per quòd denotatur cã efficiens & auctor oium psalmorum. Causa uero materialis denotatur p ly propositionem, quam nobis aperit: Tertio notat causa formalis: in ly psalterio, in quo dicit se aperire propositionem. Quarto tangitur causa finalis siue finis totius libri psalmorum, per ly meam.i. ad vtilitatẽ mei. Nã pro nomina possessiua psonas duplices importare videntur, secundum Priscianum: quia cũ possessore possessio significatur. Et sic in præfato versiculo tanguntur oẽs quatuor causæ hu-
C ius libri, scilicet auctor, & materia, & forma, & finis siue vtilitas. cuius gła cõditi sũt oẽs psalmi. Et sic tanguntur omnes quatuor causæ, quæ solent quæri in quolibet opere. Sed quia in quolibet psalmo non solum quærun tur supradictæ quatuor causæ: sed de necessitate quæruntur alia quinque. Nam post notitiam causarum queritur secũdo in quolibet psalmo de titulo illius psalmi. Tertio de modo profetię quo psalmista fecit psalmũ & unde fuit motus. Quarto quæritur de modo intelligendi siue de intellectu illius psalmi. Quinto exponuntu r uerba. Sexto concordantur diuersæ interpretationes quæ uidentur quãdoque discordare in psalm. Ideo in præsenti procemio antequam ueniamus ad expositionem psalmorum; præmittentur sex tractatus ualde necessarii & utiles, non solum ad aperiendam sciẽtiam libri psalmorum, sed etiam ad expositionem & intelligẽtiam totius sacræ scripturæ vtriusque testamenti. Nam in primo tractatu assignabuntur quatuor causæ huius libri. In secundo uero tractabitur de modo profetandi: & de ueritare & excellentia profetię ipsius Dauid. In tertio ponentur quædam principia & quædam regulæ, sine quibus est impossibile intelligi non solum librum psalmorum, sed nec etiam residuum sacrę scripturæ. In quarto exponentur uerba siue nomina quæ magis frequentãtur in toto ueteri testamẽto & præcipuè in hoc libro. In quinto tractabitur de titulis psalmorum, & vocabulis in titulis annotatis. In sextò uerò memorabuntur interpretationes factæ de isto libro. Ex quibus eligemus illam interpretationẽ quam principaliter sequi intendimus in expositione huius libri. In primo ergo tractatu erunt quatuor capitula. Nam in primo inuestigabitur de causa efficiẽte, puta quis est iste auctor & diuinus dialecticus & interpres, qui aperit & interpretatur nobis istam propositionem. In secundo assignabitur causa materialis, puta quæ est ista propositio quam aperit & interpretatur iste diuinus dialecticus & interpres. In tertio assignabitur causa formalis, puta quod est hoc psalterium, in quo aperit nobis istam propositionẽ & quas cordas pulset; & quas cãtilenas cãtet iste psaltes & profeta diuinus, & quas cõclusiones ex ista propositione nobis inferat, & eliciat iste dialecticus pfundissimus. In quarto assignabitur causa finalis, putã ad quem finem & vtilitatem consequendã aperiat nobis istam propositionem & pulset hoc psalteriũ iste profeta magnificus & egregius.

Tractatus Primus.

AD primum est aduertendum quòd cã efficiens principalis huius, & cuiuslibet partis

partis sacræ scripturæ est ipse spiritussanctus qui loquebatur per ora profetarum & apostolorum. Quia non à casu, nec à uoluntate humana allata est nobis sacra scriptura (ut ait beatus Petrus in secunda canonica sua, capitulo primo) sed spiritusancto illustrati, locuti sunt sancti homines. Et hoc ostendit Dauid in præcedenti particula versiculi in principio propositi, dicens. Inclinabo in parabolā aurem meam: aperiā in psalterio propositionem meam. Vbi ostēdit quod non habet sciētiam huius libri à seipso: sed à spiritusancto. Nam primo inclinauit aurem suā in parabolam scripturę veteris testa. ad hauriendā hāc scientiā à spiritusancto ꝑ reuelationem: sed postquā fuit eruditus & illustratus à spiritusancto: tunc aperuit in psalterio propositionē suā, & sic fatetur se habere propositionē

B suā à spiritusancto: prout magis & latius infrà patebit. Sed est magna & grandis controuersia de causa instrumētali. s. de particulari auctore psalmorum: inter magistros & doctores hebræorū. Nam ante aduentū Christi & vsq; ad tempora Origenis: nulla fuit diuersitas inter Hebræos. Nam Iosefus, & Ionatas & Abenhuziel semper affirmarunt Dauid oēs psal. condidisse. Sed postquā Origenes cępit glossare scripturas vete testa. per sensus profeticos & morales & anagogicos: & probauit quòd omnia gesta ipsius Abrahę, & Iacob, et Moysi fuerūt figura Christi: & probauit ꝙ ipse Dauid pro maiori parte fuit figura Christi & ecclesiæ: & quicquid dixit in psalmis dixit profeticè, & debet intelligi de Christo & ecclesia: tūc magistri hebręorū conati sūt peruertere scripturas: & deuiare à sensu spūali:

C & negarunt Dauid fecisse omnes psalmos: & etiam fuisse verum profetam. Et sic hodie etiam inter eos est discordia. Nam quidam tenentes cum antiquis, affirmant Dauid fecisse omnes psalmos. Quidam uero dicunt ꝙ Dauid solū fecit nouem psalmos. Quidā aūt dicunt ꝙ fecit omnes qui ipsi intulantur. Et ꝙ omnes alios psalmos fecerunt aliqui viri sācti habentes spiritum profeticū: quibus psalmi intitulantur, s. filii Choræ: & Asaf: & Idithum. Cæteros autem sine titulis fecerunt aliqui viri sancti: quorum nomina ignorātur. Cuius opinionis fuit fautor Barrabam hebræus magister beati Heronymi. Et hanc opinionē secutus est aliquo modo beatus Hieronymus maximè in magno prologo libri psalmorum. Postea aūt venit Rabbi Salomō gallicus malitia inueteratus, qui assignauit D decem auctores psalmorū. s. Melchisedech, Abrahā, Moysen, filios Choræ, Dauid, Salomonē, Asaf, Idithū. Sed iste manifeste mentitur dicens ꝙ Melchisedech siue Elezar fecit psalmū. ix. cū sit intitulatus ipsi Dauid: & saluator affirmet Matth. xxii. Dauid fecisse illū. Ideo de cætero nulla fides est adhibenda isti cæco & obstinato. Sed quia hebræi & etiā catolici tenentes hanc opinionem, nullam autoritatem sacræ scripturæ adducunt ad astruendam suam opinionem: ideo magis est credendum beato Augustino: qui hanc materiam subtilius indagauit: qui lib. xvii. de ciuitate dei ca. xiii. & per totum discursum expositionis huius libri: per autoritates sacræ scripturæ asserit Dauid fecisse omnes. CL. psalmos. Et ipsum sequitur Cassiodorus. Et hoc idem affirmant Origenes: & Hilarius: E Ambrosius, & cōmunis ritus ecclesiæ. Vnde dicit Aug. quòd Dauid fecit omnes psalmos, sed distribuit eos cantandos tribus principalibus cantoribus scilicet Asaf, & Hemam, & Iditho, & filiis Choræ: qui erant de Choro Hemam. Et hoc fecit Dauid secundum mysteria profetica contenta in psalmis, quæ conueniebant interpretationibus omnium illorum cantorum ut suis locis patebit. Sed qa non sufficit verum dicere: nisi causa veri assignetur, primo Ethicorum: Ideo sentētia Augustini astruit multiplici autoritate tàm noui quàm ueteris testamenti. Vnde concordia est omnium doctorum tàm hebræorū quàm catolicorum: quòd psal. lxxi. est ultimus psalmus quem fecit Dauid in ordine. Quia psalmi nō fuerūt collocati eo ordine quo fuerūt facti, sed sicut fuerunt per Esdram reperti: & F hinc & inde collecti post captiuitatem Babylonis. ut ait Hieron. in prologo huius libri. Sed quia lxxi. psal. repertus est post repertionem. lxx. psalmi: ideo eodem loco collocatus est: sed ipse fuit vltimo factus in veritate. Et ideo apponitur appogramma in hebræo. Cōpletæ sunt orationes Dauid filii Isai. Duo ergo affirmat illud appogrāma, i. ascriptio. Primò quòd Dauid fecit omnes psalmos. Secūdò quòd ille fuit ultimus psalmus quem fecit: quia talis scriptura apponebatur ibi in psalterio ueteri, sicut nos apponimus scripturam in fine cuiuslibet libri; per quam denotatur auctor illius libri. dicēdo explicit liber de anima aut de animalibus Aristotelis: & explicit epistola Pauli ad Corinthios. ita pariter

A ter dicitur ibi expliciunt, siue completæ sunt
orationes Dauid filii Isaia. Ex quo sequitur
ꝙ Dauid fecit omnes psalmos. Item ille psal
mus intitulatur in Salomone:& tamen Salo
mon non fecit ipsum per rationẽ iam dictã,
& per illud appogrã ma appositum in fine:
& prout asserit Chamhi & maior pars He-
bræorũ.s. ꝙ Dauid fecit ipsum psalmũ dum
iam erat decrepitus in lecto. Itẽ ex hoc etiã
sequitur, ꝙ psalmi qui distribuũtur cantãdi
filijs chore,& ipsi Asaf, & Iditho, non sunt
facti ab ipsis, sed ab ipso David. vt latius pa-
tebit suis locis. Item hoc idem patet. 2. Para-
lipomenon cap. 7. Vbi legitur ꝙ cantores cã
tabãt hymnos & carmina quæ fecit Dauid,
ad laudandum & confitendũ domino, quo-
B niã bonus, quoniam in sæculũ misericordia
eius &c Ex quo patet ꝙ Dauid fecit omnes
psalmos alleuiaticos appropriatos ad laudẽ
Domini:& tamẽ illi psalmi non intitulãtur
ipsi: nec in eis exprimitur aliquis auctor. Et
ideo dicunt multi Rabbi Hæbræorũ: ꝙ om-
nes psalmi in quibus nõ exprimitur aliquis
auctor: eos fecit ipse Dauid sine dubio. Item
hoc idem patet. 2 Reg. 23. Vbi Dauid inti-
tulatur egregius psaltes Israel, cui constitu-
tum est de Christo Dei Iacob. Vbi etiã ipse-
met asserit per se fuisse locutũ Spiritum san-
ctum & per linguã suam:& suam profetiam
esse claram sine nubibus: & hoc etiã omnes
intelligunt & exponũt de profetia libri psal-
morum ab ipso Dauid pronuntiata. Item
hoc idẽ patet autoritatibus noui testamẽti.
Nam in secundo psalmo nullus proponitur
C titulus, tamen beatus Petrus & omnes apo-
stoli asserunt Dauid fecisse illum psalmum.
Actuũ. 4. Item hoc idẽ probatur Apoca. 3.
vbi dicitur ꝙ solus Christus habet clauẽ Da
uid, per quã clauem omnes doctores intelli-
gunt intelligentiã libri psalmorũ, quam so-
lus Christus aperuit. Primo omnia quæ ibi
profeticè prædicantur in se cõplendo. Secũ-
dò apostolis interpretando. vt patet Lucæ
vltimo Ex quibus patet ꝙ solus Dauid fecit
omnes. 150. psal. Imo dicit Aug. ꝙ sicut so-
lus Christus habuit clauem Dauid, ad ape-
riendã intelligentiam illius libri: ita spiritus
sanctus dedit soli Dauid talem spiritum fa-
ciẽdi psalmos. Nam multi post eum volue-
runt psalmos condere: sed nunquam potue-
runt peruenire ad talẽ & tantum spiritũ. Ex
his etiam patet ꝙ nulla fides est adhibenda
Iudæis modernis: qui negant Dauid fecisse
omnes psalmos: quia faciunt ex inuidia & D
iniquitate, vidẽtes se manifestè conuinci per
manifestissimas profetias psalmorum. Ideo
volunt & conantur auertere psalmos à vero
sensu spirituali. & auferre eis autoritatẽ: ne
videantur tantæ autoritatis ipsi psalmi: sed
dicunt ꝙ sunt orationes aliquorum bonorũ
virorũ. Sed quid dicendũ ad beatum Hiero-
nymum uirum tantæ autoritatis, in lege &
profetis tam expertum? Ad hoc dicunt ꝙ
beatus Hieronymus in primo & secundo
prologo psalmorum locutus est secundum
opinionẽ sui magistri Barrabã & aliorũ Tal-
mudistarũ sui tẽporis, qui malitia infecti no
uiter confinxerãt istam opinionẽ: sed postea
beatus Hieronymus magis illustratus, co-
gnoscens perfidiã illorum, asserit Dauid fe-
cisse omnes psalmos. Nam in multis tracta-
tibus & epistolis suis allegat & attribuit ipsi E
Dauid omnes psalmos, qui intitulãtur filiis
Chore & ipsi Asaf, & etiã eos qui sunt sine
titulo. vt patebit locis suis:& sic omnes cæ-
teri doctores sacri, & tota ecclesia Dei om-
nes psalmos asserunt esse Dauidicos.

In secundo capitulo ubi quęritur quæ est
materia huius libri intellecta per ly propo-
sitionem, & quæ est propositio quam nobis
aperit Dauid in hoc libro. Est primo notan-
dum ꝙ in doctrinis duplex assignatur ma-
teria. Vna dicitur materia ex qua, & altera
materia de qua. Materia de qua, in doctrinis
dicuntur propositiones præmissæ. nam sicut
agẽs naturale educit formam de materia in
uirtute cœlestis influentiæ, ita intellectus in
uirtute luminis naturalis educit conclusio-
nẽ siue notitiã cõclusionis ex præmissis, siue
ex notitia præmissarum, & sic præmissæ, re- F
spectu cõclusionis dicũtur materia ex qua.
Sed materia de qua est obiectaliter scientia,
est ipsa conclusio, quia in ueritate de cõclu-
sione habetur scientia ex præmisis. Ita ergo
ad propositum, materia ex qua huius libri,
est tota scrsptura ueteris testamenti, quæ in
hoc libro cõtinetur: ex qua materia tanquã
ex propositione, Dauid educit & infert pro-
feticè notitiam omnium euangelicorũ my-
steriorum:& sic mysteria euangelica siue lex
euangelica est materia de qua principaliter
intenditur profeticè in hoc libro tanquã de
conclusione, quia de mysteriis euangelicis
Christi, & ecclesiæ, traditur profeticè notitia
ex scriptura siue per scripturã ueteris testa-
menti, ut magis patebit, & sic totum uetus

A testamentũ dicitur propositio respectu noui testaměti, eo ꝙ habet oẽs proprietates ꝓpositionis. Ad cuius euidentiã est secundo notandũ ꝙ generaliter quatuor sunt proprietates & cõditiones propositionis: prout potest colligi ex Arist. primo, & secũdo perihermenias: & primo posteriorũ. Prima con ditio est quòd propositio nõ ponitur gratia sui, sed gratia conclusionis inferendę. Vnde propositio diffinitur, ꝙ est oratio proposita ad aliquid inferẽdũ, siue ex qua cõclusio infertur, & sic dicitur propositio: quasi pro alio positio. Secũda cõditio est, ꝙ propositio cõti net virtualiter & in cõfuso notitiã cõclusionis. Vnde dicit Arist. in principio posteriorũ, ꝙ conclusio scitur in præmissis in cõfuso, & ideo ante illationẽ aliquo modo scitur, quia virtualiter & in cõfuso, & aliquo modo non
B scitur. i. nõ scit distinctè: & in actu, sed post illationem scitur in se distinctè: & habetur pfectè sciẽtia de ipsa. Tertia cõditio est vt pa tet ibidẽ, ꝙ notitia cõclusionis nõ potest haberi nec fieri: nisi ex præexistẽti notitia pręmissarũ propositionũ: & sic oportet demonstratorem, & quemcunq; dialecticum præcognoscere propositiones pręmissas: in quibus latebat notitia cõclusionis quia aliter co gnosceretur ignotũ per ignotũ. Quarta cõdi tio est, ꝙ maiori & minori propositis, illicò cõclusio cognoscitur simul cũ minori, in vir tute luminis intellectus agentis, quia illicò intellectus assentit in virtute luminis naturalis sine aliquo interuallo. Vnde si positis præmissis: intellectus alicuius non assentit illicò cõclusioni, signũ est ꝙ ille nõ est dispo situs nec habet lumẽ naturale, sed est impe-
C ditus, vt patet. 3. Meta. cõtra negãtes prima principia. His ergo habitis, patet ꝙ tota scriptura veteris testamenti & omnia mysteria scripta & facta in veteri testamento, fuerunt quædã propositiones respectu mysteriorum noui testaměti. Quod probatur. Nã totũ vetus testamentũ habet omnes cõditiones pro positionis respectu noui testaměti. Ad cuius intellectũ ponũtur quatuor cõclusiones. Pri ma cõclusio est ꝙ nullũ mysteriũ scriptum aut factũ in veteri testaměto est gratia sui. sed omnia prænũciabãt mysteria Christi & ecclesię futura in nouo testaměto. Hanc cõclusionẽ affirmat apostolus primæ Cor. x. di cẽs, omnia cõtingebãt illis in figura. Itẽ infra, Quæcũq. scripta sunt ad nostrã doctrinã scripta sunt, vt fidẽ de Christo & spẽ habeamus. Hoc idẽ probat Eus. lib. de pparatione euãg. vbi probat: ꝙ tota lex vetus nihil aliud fuit nisi pparatio ad euãgeliũ. Itẽ Aug. cõtra Faustũ probat ꝙ totũ testamentũ vetus nihil aliud fuit, nisi imago & figura noui testaměti grosso modo & lineata & depicta. Itẽ Gregor. 1. morali. c. x. dicit, ꝙ sicut sol pręmittit luciferũ & alias stellas ad prænũciandũ diẽ, ita Christus pmisit omnes patriarcas & profetas ad prænunciandũ aduentũ suũ, aut per figuras & mysteria aut per uaticinia. Item Rabbi Salomon super Zacariam dicit. quod nõ sunt locuti profetæ nisi ad tẽpora Messię: & intendit per profetas Moysem & omnes scripturas veteris testaměti. Itẽ dicit Rabbi Moyses de Egypto in suo lumine dubiorũ parte secũda, quòd cerimonialia legis non sunt gratia sui, immo omnia sunt absoluẽ- E
da per Messiã. Ideo cõcludit Aug. super Ioã nẽm c. ii. super mysterio sex hydriarũ aquæ in uinũ per Christum conuersæ, quòd sicut aqua est insipida, & inutilis sine vino, & nisi in vinũ cõuertatur: ita sacra scriptura ueteris testamenti per illas sex hydrias aquę intellecta: est insipida & inutilis, nisi cõuertatur in uinũ euangelicũ noui testaměti. Et si quis legerit oẽs scripturas ueteris testaměti & quãlibet partẽ illarũ, & in illis nõ intellexerit Christũ, & aliquod mysteriũ euãgelicũ, profecto nihil intelligit: imo eas scriptu ras nõ intelligit, quia nõ sunt gratia sui. Itẽ affirmat Aug. cõtra Faustũ ꝙ nihil est scriptũ in veteri testaměto nisi ea quæ figurabãt, aut nunciabant Christũ: nã multa gesserũt reges Israel & Iuda: quæ nõ sunt scripta in libris Regũ nec Paralipomenon, sed solum F
sunt scripta ea quæ figurabant aliquod misteriũ futurũ de Christo & ecclesia. Et ideo de quolibet rege dicit, Oĩa alia q̃ fecit talis rex sunt scripta in libris regũ Iuda & israel. hoc est in archiuio seculari: ubi scribebãtur oĩa gesta regũ, tã sacra, quã profana, & ea q̃ nõ figurabãt aliq͂d de Christo, vt patet ibidẽ. Itẽ Hieronymus sup illud Matt. 5. Vnũ Iota nõ pteribit à lege donec omnia fiãt. dicit quòd minima q̃ sunt in lege, sunt plena mysteriis & recapitulata & impleta in euãge lio. Secũda cõclusio est, ꝙ totum testamentũ nouum latebat & cõtinebatur uirtualiter in ueteri testaměto sicut cõclusũ est i pmissis. Hãc cõclusionẽ probat Aug. libro de cãteci

zandis

A zandis rudibus.dicẽs ꝙ uetus testamentũ ni
hil aliud est nisi occultatio noui testamenti,
& nouũ testamentũ nihil aliud est,nisi mani
festatio & reseratio veteris testi. Item super
Io.c.1.dicit ꝙ euãgeliũ nihil aliud est nisi ve
ritas quæ latebat in lege uete.test.nã lex per
Moysem data est.sed gratia & veritas illius le
gis per Xp̃m facta est in euãgelio. Itẽ Orige
nes dicit super Mat.ꝙ testamentum vetus ni
hil aliud fuit,nisi sepulcrũ,in quo erat clau-
sum & sepultum euangelium. & erat quod-
dã velum, sub quo velabatur & cooperieba-
tur euangelium & veritas euangelica. Sed in
passione Christi, velum templi scissum est,&
monumenta aperta sunt,& tunc fuit resera-
ta & surrexit veritas euangelica,quæ ibi late
bat. Item Eusebius dicit quòd euãgelium ni
hil est aliud,nisi annunciatio eorum myste-
B riorum quæ in lege à patriarchis & profetis
fuerũt prænũtiata & præfigurata.Tertia con
clusio est,ꝙ mysteria noui testamẽti de Chri
sto & ecclesia nõ p̃nt perfectè & propriè sci-
ri,nisi ex præexistenti cognitione veteris te-
stamenti.Hanc probat saluator Matt.12.di-
cens:omnis scriba doctus in regno cœlorum
similis est homini patr.familias, qui profert
de tesauro suo noua & vetera.Item Io.5. di-
xit iudæis, Scrutamini scripturas, quia ipsæ
testimoniũ perhibent de me;& quia Moyses
de me scripsit.Item Luc.24.Iesus incipiens à
Moyse & profetis, interpretabatur illis duo-
bus discipulis omnia quæ de ipso erant scri-
pta.Item oẽs euangelistæ & apostoli per scri-
pturas veteris testamẽti probauerunt euãge
lium & veritatẽ eius. Hoc idem facit Paulus
in epistola ad Heb.per totum.& per oẽs alias
C epistolas. Item Euseb.in libro de præparatio
ne euangelica, probat ꝙ necesse est quemli-
bet christianum scire vetus testamentum,ut
per illud veniat in notitiam noui testamenti,
eo ꝙ est præparatio ad illud. Hoc idem pro-
bat Augu.in libris de doctrina christiana: &
de catecizandis rudibus. & cõtra aduersariũ
legis & profetarum, ubi ait:ꝙ nõ omnes qui
appellantur Christiani,in Christũ trãseunt,
sed quibus aufertur velum,quod in lectione
veteris testamenti manet. qui enim sunt in
ueteri testamẽto, impediente uelamine, nec
vetus intelligunt nec nouũ, qui aũt ad Chri
stũ:amoto velamine, per nouum intelligũt
uetus & nouum,Quarta conclusio est,quòd
necessarium est lumen supernaturale ad in-
telligendas & interpretandas scripturas ue-
teris testamẽti.s.ad inferẽdas ex eo cõclusi o D
nes euãgelicas, & mysteria noui testamenti.
Probatur.Nã sicut se habet lumẽ naturale in
tellectus agẽtis ad itelligibilia naturalia, ita
lumẽ supernaturale ad intelligibilia super-
naturalia. sed intelligibilia naturalia nõ p̃nt
intelligi nisi per lumẽ intellectus illustrent,
& fiãt actu intelligibilia,q̃ erãt ante in potẽ-
tia;vt patet per Aris. & cõmẽtatorẽ.3 de ani
ma,ergo est nobis necessariũ lumẽ superna-
turale ad intelligẽdas & interpretandas scri
pturas veteris testamẽti in q̃bus latẽt verita
tes noui testamẽti. Vt per tale lumen primo
eleuetur intellectus noster ad capiendũ illa
altissima sup̃naturalia.Scd̃o ad illustrãdum
fantasmata quę ex illis habemus.vt ex eis eli
ciamus ueritates euãgelicas in eis latẽtes.Eo
ꝙ veritates & misteria noui testamẽti nõ ha
bent esse reale in veteri testamẽto,sed tãtum E
esse figuratiuum & repræsentatiuum.vt ma
gis patebit sequẽti tractatu.Et sic patet ꝙ est
necessariũ tale lumẽ desuper inspiratũ ad in-
telligẽdas sacras scripturas vet.test.& iõ hoc
lumẽ petebat Dauid ps.118.cũ dicebat.Reue
la oculos meos & cõsiderabo mirabilia de le
ge tua.Itẽ Da mihi intellectũ, vt discã mãda
ta tua Item Declaratio sermonũ tuorum il-
luminat & intellectũ dat paruulis.Ex supra
dictis quatuor cõclusionibus,& quatuor cõ
ditionibus & proprietatibus scripturæ uete.
test. patet ꝙ totũ test. uetus,dicĩ propositio
seu propositiones respectu noui testam. Nã
nihil scribitur,nec ponitur, nec fuit gestũ in
veteri testamento gratia sui, sed ad figuran-
dũ & prænuntiandũ mysteria euangelica: &
totũ test nouum latebat in vete.test.nec my F
steria euãgelica possunt sciri perfectè nisi ex
præexistenti cognitione vete. test.& hoc per
lumẽ supernaturale inspiratum, ergo de ne
cessitate totum uetus test.& omnia mysteria
in eo scripta,sunt propositiones respectu no-
ui test.& mysteria noui test.nihil aliud sunt
nisi conclusiones illatæ ex vete.testa.Ex to-
to igitur veteri & nouo testamento forma-
tur & fit unus formalis syllogismus cuius ve
tus testam. est maior propositio & tota vita
Christi est minor propositio.ex quibus elici-
tum & illatum fuit euãgelium per apostolos
& euãgelistas. Vnde arguitur sic.Ille qui ha
bet oẽs cõditiones,et ĩ quo sunt cõpleta oĩa
q̃ scripta sunt in vete. test.est uerus Messias,
sed Christus Iesus est huiusmodi, ergo ipse
est verus Messias. Maiorẽ huius syllogismi

A præmiserunt patriarchæ & profetæ in ueter. test. Minorem uero protulit Christus in se dictis, & factis, cum dixit Matt. 5. Vnũ iota aut vnus apex nõ proteribit à lege, donec omnia fiãt. Itẽ filius hominis vadit sicut scriptũ est de illo. Itẽ uidens Iesus in cruce ꝙ omnia essent cõpleta: dixit, cõsummatum est. Io. 19. Luc. 23. dixit, oportebat impleri omnia quæ scripta erãt in lege Moysi, & profetis, et psalmis de me. Et sic Christus dictis & factis protulit minorẽ propositionem. Et Tũc Apostoli & Euangelistæ illico intulerunt & elicuerunt conclusionẽ ex his præmissis. s. ꝙ Christus filius dei est Messias in lege promissus. Nam duabus propositionibus præmissis, & verificatis, ipsi euangelistæ scripserunt unusquisq; suum euangeliũ quod nihil aliud est nisi cõclusio ex illis duabus propositionibus
B elicita et illata. Vnde sicut tota vita Christi est medium ad probandum Christũ esse Messiam in lege promissum: ita opera miraculorum facta per Christum sunt medium demõstratiuum ad probandum ipsum esse deũ, vt inferius patebit. Et ideo Ioãnes Euangelista in fine sui euãgelii concludit. Hęc aũt scripta sunt: vt credatis qm̃ Iesus est filius dei. Et sic patet, ꝙ omnia mysteria ueteris testamenti sunt propositiones ex quibus inferuntur cõclusiones euãgelicæ. Hoc enim affirmat Hieronimus in epistola de mansionibus dicens, ꝙ omnes illæ historiæ quæ memorãtur. psal. 77. non ponuntur gratia sui: nisi tanquam parabolæ & propositiones ad inferenda mysteria nouæ legis in eis figurata. Vt ibi patebit. Sed secundo notandum secundum Aug. ꝙ tria genera conclusionum possunt inferri
C & elici ex scripturis veteris testamenti, & ex quolibet mysterio eiusdem. s. conclusiones profeticæ quæ pertinent ad fidem: secundo conclusiones morales, quę pertinent ad caritatem & cõclusiones anagogicæ: quæ pertinent ad spem futuræ gloriæ, quæ reuelabitur in nobis. Vnde dicit Aug. in principio super Gen. ꝙ in omnibus libris sacris intueri oportet, quæ ibi primo æterna intimẽtur: & quæ facta narrentur: & quæ futura prænuncientur: & quæ agenda præcipiãtur vel moneantur. Et sic patet ſm Aug. ꝙ ultra sẽsum literalẽ possumus elicere tria gña cõclusionũ ſm triplicẽ sensũ. s. allegoricũ, & moralẽ siue tropologicũ, & anagogicũ. Vñ ex sacrificio Abrahæ possumus inferre tres cõclusiones. Primo vnã profeticã. s. ꝙ sicut Isaac voluit immolari ex pręcepto patris: ita Christus erat in cruce immolandus: vt obediret patri. Secundo: põt inferri alia conclusio moralis. s. ꝙ filii debẽt esse deo & patri obedientes. Tertio infertur tertia conclusio anagogica: ꝙ sicut Abraham per obedientiam meruit benedictionẽ, ita omnes nos parendo & obtemperando diuinis præceptis consequemur benedictionẽ & felicitatem in cœlo. Vnde hunc ordinem tenet apostolus. 1. ad Cor. x. vbi dicit. Nolo vos ignorare fratres, qm̃ patres nostri omnes sub nube fuerunt, & oẽs mare trãsierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Ecce ꝙ ex trãsitu maris rubri infert baptismũ legis euãgelicæ. & hæc dicitur profetica conclusio. Item ibidem: ex mysterio esus mannæ: infert Eucaristiam. Et ex mysterio percussionis petræ proferentis aquas, infert mysticè & profeticè passionem Christi: E
vt patet ibidẽ. Itẽ postea infert conclusionẽ moralẽ cũ subdit: sed non in pluribus beneplacitũ est deo: nã prostrati sunt in deserto: Hæc aũt in figura facta sunt nostri, ne simus cõcupiscẽtes &c. Ex quo patet quomodo ex punitione eorum infert moraliter ne simus cõcupiscentes. Item ad Heb. 12. ex mysterio terræ ꝓmissionis, infert cõclusionẽ anagogicã: cũ dicit. Nõ accessistis ad tractabilẽ ignẽ, sed ad montem dei, & Hierusalẽ cœleste dei viuentibus. Ex quibus patet ꝙ mysteria ueteris testamẽti nõ solũ sunt ꝓpositiones ad eliciendũ vnũ genus conclusionum: sed tria gña cõclusionũ. s. profeticarũ, moraliũ, & anagogicarũ: ſm ꝙ ad triplicẽ sensum põt exponi scriptura, eoꝙ sit referta multiplici mysterio: vltra sensum literalẽ. Vnde nota ſm Aug. cõtra Faustũ: ꝙ sicut nostra humana co- F
gnitio procedit à sensibus nobis magis notis, ad intelligibilia, ita deus voluit procedere in lege. Nam omnia quæ præcipiũtur in lege veteri, sunt sensibilia & corporalia: ut per illa manu duceremur in spũalia & intelligibilia mysteria euãgelica, quia sic apti nati sumus scire. Et ideo allegorice ꝓcedimus a lege veteri ad euangelium, & anagogice procedimus ab euangelio in cognitionem futurorũ bonorũ gloriæ nobis promissorum. Ex quibus patet ꝙ totum testamentum uetus, dicitur verè propositio respectu noui testamẽti. Et hæc est propositio quã Dauid dicit se velle nobis aperire profeticè in hoc libro psalmorum. Nam in quolibet psalmo aperit nobis aliquam propositionem, & aliquod

A quod mysteriū, ex quo profeticè infert aliquā conclusionē euangelicam, seu aliquod mysteriū noui testamenti de Christo & ecclesia ut patebit. Nā in primo psalmo ex mysterio arboris uitæ paradisi: infert custodiā & fructū diuinæ legis & pęnā. Itē in secūdo psalmo ex uana cōiuratione. Saulis & suorū facta cōtra Dauid, & ex uana cōiuratione fratrū contra Iosef, infert profeticè uanā & inanem futuram coniurationem principū sacerdotū & Farisęorū contra Christū. Item in Psalm. 3. ex persecutione sibi facta per Absalon, infert profeticè futurā persecutionē & resurrectionem Christi. Prout in illis mysteriis pręuidebat in spiritu profetico futura mysteria Christi: prout patebit tractatu sequēti, & discurrēdo in expositione psal. Et sic patet quomodo totū testamen-

B tum uetus est propositio quam Dauid promittit se aperire in hoc lib. Et per cōsequēs totum uetus testamentū est materia ex qua. Vnde omnes doctores tā catolici quam hebræi in hoc cōueniunt. s. ꝙ in hoc libro continetur totum testamentū uetus per modū laudis. Sed ueritas & fides catolica tenet ꝙ ēt totū nouum testamentum, cōtinetur hic per modum profeticum. Nam scriptura ueteris testamēti nō adducitur nisi tanquam propositiones & parabolæ, ex quibus profeticè inferuntur cōclusiones & mysteria euāgelica de Christo & ecclesia. Et sic uetus testamentum est materia ex qua: sed nouum testamentum est materia de qua primo intēditur in hoc lib. Sed in syllogismo propositiones sunt materia syllogismi ex qua, sed conclusio est materia quæ principaliter

C quæritur et intēditur. Et ponit exēplū Au. Nam in torculari duplicem materiam cōsideramus. s. Vindemiam, ex qua trahimus et extorquemus uinum, et ipsum uinū, quod ex uindemia extorquemus, et utrūq; materiam appellamus. Hoc idē dicimus de oleario torculari. Nam primo cōsideramus oliuam quam torquemus, secundo oleū quod extorquemus. Hoc idē consideramus in Area. Nā primo cōsideramus spicas seu aristas et paleas quas trituramus, secundo granum quod purgatū extrahimus. Et tamē in omnibus supradictis prima consideratio est sēper propter secundā, et non econtra. Ita pariter in torculari sacræ scripturæ, primo cōsideramus scripturas ueteris testamēti quas Christus in torculari crucis cōpressit: secun-

D do ueritates euāgelicas et mysteria, quæ exinde extorsit, in se cōpleuit & cōsumauit. Hoc idē consideratur in area domini. Nam primo cōsideramus ceremonialia et legalia quæ Chrs cū uētilabro segregauit: secundo granū euāgelicū qđ exinde collegit: ut patet Marc. 3. et Luc. 2. Sed sicut cōpressa uindemia et oliuis, reiicitur uinaceū et amurca, et colligitur et seruatur uinū, et oleum ad utilē et necessariū potū, et condimētum, et separato grano reiicitur palea ad cōburrendum, siue datur bestiis ad comedendum, ita pariter postquā Christus expressit et extorsit et separauit uinum euāgelicū à uinaceo legis, et oleum euangelicum sacramentorū ab amurca legalium ceremoniarum, et granū euangelicū à paleis legis: ista amurca et uinacea simul cū paleis legalibus sunt à nobis reiicienda, et tanquā mortiferū uitāda,

E et solo uino et oleo et grano euangelico est nobis fruendū ad salutē et uitam spiritualē. Et ideo Iudæi tanquā ceci et obstinati, et bestiæ comedūt hodie paleas sine grano, et amurcā sine oleo, et uinaceum sine uino, in suā perniciē et mortē ęternā, cum talia sint mortifera post Christi passionē. Ex quibus patet ꝙ uetus testamentum est materia huius libri: sed uetus testamētū cōsideratur tā quam materia ex qua. nouum autē tanquā materia de qua principaliter intenditur. Et uinum, et oleum, et granum ex illa materia ueteris testamenti extorquere et colligere intendimus. Et etiā totū uetus testamentum est propositio quā nobis Dauid aperit, et totum testamentum nouum est conclusio quam ex illo elicere intendit in hoc lib.

F Et ideo est diligenter aduertendum et speculandū, quam propositionē ex ueteri testamento in unoquoq; psalmo Dauid nobis aperiat, et quā conclusionem euangelicam iste diuinus dialecticus exinde profeticè nobis eliciat. In hoc ergo decipiuntur Iudæi moderni. Nā qñ Dauit explicat in aliquo spalmo aliqđ mysteriū de ueteri testamēto, putant ꝙ illud adducit tanquā materiam principalē de qua principaliter agit et intēdit: sed hoc est manifeste falsū. Nam nō adducit talia mysteria: nisi tanquā propositiones et parabolas. ex quibus inferet profeticè cōclusiones euangelicas principaliter intētas ab eo. Et ideo Iudæi manent ceci et obstinati comedentes uinaceū et amucā mortiferam, et paleas tanquam bestiæ. Et ideo

dicit

A dicit Augu. lib. de unico baptismo. ꝙ iudæi sunt mali in bona lege, peruersè eam intelligendo, & christiani sunt boni in eadē lege, rectè & spiritualiter sapiendo. Nam ex eadem christiani colligunt fructus salutiferos, & Iudæi cibos mortiferos. Et hæc sint dicta de causa materiali huius libri.

In tertio capitulo quæritur de forma huius libri, quæ per ly in psalterio importatur. Idō quęritur, qđ est illud psalteriū in quo Dauid dicit se suā propositionē aperire. Ad cuius intellectū est primo notandū: ꝙ psalteriū dicit̄ a spallendo. Vnde psallere idē est quod laudes cātare. Ideo psalteriū dicit̄ quasi laudatoriū: & dicit̄ quoddā instrumentū laudatoriū decē chordarū: cū quo carmina laudū cantabātur. Et ideo iste liber psalmorū tripli ci respectu dicit̄ psalteriū. Vno mō rōne mo
B di tradēdi, eo ꝙ oēs psalmi metricè sunt cōpositi, sed qa metrica pertinet ad musicā, vt patet ꝑ Terētium & Priscianū & Augustinū ideo verè liber psalmorū dicitur psalterium quasi decātatoriū, ratione modi tradēdi seu scribendi. Scđo dicit̄ psalteriū iste liber: rōne instrumēti musici. Tertio iste liber dicit̄ psalteriū, rōne modi significādi siue rōne significati. Nā illud psalteriū materiale. s. instrumētū musicū cū quo psalmi cantabātur, significabat psalteriū euāgelicū & spūale. Vnde sicut illud instrumentū musicū habebat decē cordas principales, & ideo dicebatur psalteriū decacordum, siue decē cordarū, ita psalteriū spūale euāgelicum, per illud materiale legis ueteris figuratū habet decem cordas, i. decē mysteria de Xpo & ecclesia, quæ quidē decē mysteria dicūtur decem cordę psalterii
C euāgelici. Prima corda huius psalterii ē mysteriū trinitatis personarū & unitatis essentiæ. quod primo in euangelio intenditur. Secunda corda est mysterium incarnationis & natiuitatis Christi. Tertia corda est mysterium prædicationis & sanctitatis Christi. Quarta corda est mysterium miraculorum quæ fecit. Quinta est mysterium passionis & mortis. Sexta mysterium resurrectionis. Septima mysterium ascensionis & regni vniuersalis. Octaua est mysterium spiritussancti missionis in discipulos. Nona corda est mysterium gentium ad ecclesiam uocationis & ex utroque populo congregationis. Decima est uniuersale iudicium & mysterium vltimæ glorificationis. Istæ sunt decem corde huius psalterii spiritualis & euangelici: quia in tota lege euangelica nihil aliud continetur nec traditur, nisi hęc decem supra memorata mysteria. Ideo lex euāgelica dicitur psalterium decem cordarum D
multotiens in psalmis memoratū. Quod quidem psalterium spirituale euāgelicum figurabatur per illud instrumenrum musicum & psalterium materiale, cum quo psalmi cantabantur in templo. Vnde ideo Dauid ordinauit vt psalmi cum illo instrumēto decem cordarum cantarentur, eo quòd significabat & figurabat nostrum psalterium euangelicum. Vnde hòc psalterium spirituale & euāgelicum decacordum cantabat profeticè Dauid in suis psalmis, & has decem cordas euangelicas, id est decem mysteria Christi profeticè cantabat & pulsabat. Vnde dicit beatus Hieronymus in epistola ad Paulinū, quòd sicut Orfeus psallendo cum cytara re E
uocauit Eurydicem suam: Ita Dauid profeta cum suis psalmis & carminibus nitebatur Christum ab inferis multiplici cantu reuocare. Vnde sicut Dauid in quolibet psalmo aperit nobis aliquam propositionem de veteri testamento, Ita in eodem psalmo cantat & pulsat nobis aliquam cordam de psalterio euangelico. Et hoc debet attendere lector in quolibet psalmo. In hoc ergo psalterio decem cordarum dicit Dauid se uelle suam propositionem aperire, per quod denotatur forma siue causa formalis huius libri. Triplex ergo forma consideratur in hoc libro prout sequitur ex prædictis, scilicet forma tradendi: forma cantandi, & forma intelligendi. Sed quia de forma intelligendi agetur specialiter in tertio tractatu, & de forma F
cantandi tractabitur in quarto tractatu, ideo in hoc 3. capitulo. specialiter est agendum de forma tradendi qua traditus & scriptus est iste liber. Ad cuius euidentiam est aduertendum quòd in quatuor consistit forma tradendi huius libri. Primo, quia metricè scriptus est, in uersu lyrico. Secundo quia quandoque utitur modo tragico, introducendo personas alias ad loquendum: quandoque utitur modo heroico & narratiuo, narrādo mirabilia opera & beneficia dei. Tertio quia explicat profetias suas. quandoque per modum orationis & petitionis, quandoque per modum querellæ. Quarto quia in magna parte loquitur de futuro per uerba de præterito. Et ideo est uidendū quomodo unumquodque istorum ita fiat.

Quan-

A Quantũ ergo ad primũ est aduertendũ, quòd causa quare Dauid explicauit profetias in hoc libro uersu & modo metrico, & nõ in soluta oratione siue in prosa, fuit multiplex. Nã hoc factũ est, vt satisfaceret Deo & hominibus fidelibus, & satisfaceret materiæ quam intendebat. Nam sicut dicit Aug. in sexto suę musicę: cum Deus sit summa bonitas, in cõcordia omnia fecit, & creauit sub quadã harmonia & concordia & proportione: & sic omnia fecit Deus in numero, pondere, & mensura: ut patet Sapiẽtię 2. Et omnia habẽt speciẽ modũ, & ordinẽ inter se & Deũ, ut ait Aug. in libro de Natura boni. Et sic dicit idem Aug. quòd in cœlo & in elementis & mixtis elementatis, & in omnibus creaturis seruatur musica proportio, eo quòd imitãtur suum creatorẽ, qui est summa cõcordia. Et sic tantum durat res, quantum in ea durat concordia & proportio: ut uidemus in corpore humano: eo quòd sanitas consistit in mensura & proportione humorũ & complexionum, & quando corpus humanum desistit ab illa concordia & proportione musica, illicò adest ĩfirmitas, & ex cõsequenti interitus. Et ideo omnia animalia gaudẽt in cõcordia & proportione: ergo à fortiori Deus gaudet in omni cõcordia: eo quòd ipse est summa cõcordia, & ad similitudinem sui, omnia sub quadã harmonia & cõcordia creauit, & ut sic in esse cõseruat. Et sic per oppositũ discordia & omnis disproportio displicet Deo, & hominibus. Item per oppositũ omnis cõcordia displicet diabolo, & omnis discordia ipsi placet. Et hęc est causa quare Deus delectatur & sibi placẽt carmina, & placent sibi orationes cõpositę & factę in uersu & cũ carmine, eo quòd uersus cõponitur ex quadã musica proportione, & numero & mensura pedũ & syllabarũ. Nã uersus cõtinet numerũ & ordinẽ pedum: & pedes cõtinent numerũ & ordinem syllabarum: & syllabę numerum tẽporũ secundũ quòd syllaba est lõga uel breuis. Et sic dicit August. & Priscia, quòd hęc est causa quare harmonia & musica proportio sonora, delectat Deũ & homines. Et sic hoĩes naturaliter inclinãtur ad cãtilenas & ad carmina audiẽda: eo quòd sub quadã harmonia & musica proportione cõsistit uita humana. Vnde dicit Aug. quòd ista harmonia & musica proportio seruatur in cœlesti patria. Nã sicut illa beata societas cõsistit in summa caritate & cõcordia, Ita cũ cãtu & harmonia uocũ in sęcula sęculorũ laudabunt Deũ. Et sic carmina delectãt nõ solũ audiẽtes: sed etiã cantãtes &c. Et hęc fuit causa quare Dauid fecit hunc librũ in uersu & carmine. Nã ipse faciebat psalmos ad laudẽ Dei, ut cãtarẽtur ĩ tẽplo & ecclesia in utroq; testamento, sed oportebat quòd talia carmina nõ solũ placerẽt Deo, sed etiã hominib. tã audiẽtib. quã cantãtibus, ideo sic psalmos cõposuit, & hãc eandẽ causam assignat Basilius in expositione primi psal. Alia causa quare Dauid fecit psalmos in uersu, fuit. Quia ipse in libro psalmorũ cõplectitur totã sacrã scripturã utriusque test. Nã adducit oĩa mysteria uete. test. tanquã parabolas & propositiones, ex q̃bus elicit futura mysteria noui testamẽti, ut dictũ est cap. p̃cedẽti, sed q̃a tot & tãta nõ potuisset cõprehẽdere in prosa: ideò cõposuit psalmos in metro. Nã hoc habet metrũ, q̃a sub paucis uerbis cõprehẽdit plurimas sententias. Vnde uersus, Metra parãt animos: cõprendũt plurima paucis. Aures oblectãt: pristina cõmemorant. Quatuor ergo proprietates habẽt metra. Primo quòd in uerbis paucis cõprehendũt plurima gesta, & plures historias, & plures sẽtẽtias: ut patet in Virg. & Lucano & Persio. Secũdo quia melius retinentur in memoria ea quę per uersum habentur: & uersus diutius retinẽtur in memoria quã prosa. Tertio q̃a monẽt animũ hominis ad studiũ. Quarto q̃a oblectãt aures Dei & hominũ, sicut dictũ est. Per cõtrariũ autẽ fugiũt demones carmina musica, eo ꝙ diabolus sicut deuiauit a ueritate & cõcordia & pace Dei & bonorũ angelorũ ita tristatur ĩ omni cõcordia, & delectatur in omni discordia & ideo frequẽter miscetur cum hominibus melãconicis & maniacis & arreptitiis. Et sic legitur. 1. Reg. 16 quòd spiritus nequã agitabat ipsum Saulẽ: sed cum Dauid canebat cũ citara, illicò spiritus nequã dimittebat Saulem & fugiebat. Quod ex duobus proueniebat: ut ait Iosefus & etiã Aug. Primo propter harmoniã sonorum & uocũ, quę ipsi naturaliter displicet. Secundo pp laudes Dei, quas Dauid cãtabat in psalmis, quia aliquos psalmos ad laudem Dei iam composuerat. Et sic patet causa quare Dauid fecit psalmos in uersu & metro. & eisdem de causis beatus Ambrosius fecit hymnos feriales Ecclesię in persecutione Arrianorũ, quos fideles cantabant per totam noctem, & sic in tali cantu

D (margin, right column top) · E (margin, right column middle) · F (margin, right column lower)

delectati

A delectati & cõsolati, tolerabilius patiebantur, imò contemnebant persecutiones Arianorũ: vt inquit Dacius. Ad secundũ dicendũ. ꝙ causa quare Dauid quandoque vtitur modo tragico: quãdoq; modo heroico. quãdoq; modo satyrico: est secundũ exigentiã materiæ. Nã in hoc psalterio profetico ipse cantat & pulsat triplex psalterium, s. psalterium euangelicũ continens illa. x. mysteria. quorũ quædam sunt læta sicut incarnatio & natiuitas Christi, & resurrectio. & quædam flebilia: sicut peccatum ipsius Adæ & Passio Christi. Et sic quandoq; introducuntur diuersæ personæ. Nam introducitur quãdoq; Adam cum sua posteritate: ad deflendũ peccatũ & miseriã suam. Et introducitur Christus ad conquerendum de sui iniusta persecutione contra iudæos & gentiles. Et sic in B tali materia Dauid vtitur modo tragico. Sed quãdo prędicit magnificentiã regni Christi: vtitur modo heroico. & sic quasi vtitur omni genere poetico. Ad tertium dicendum, ꝙ causa quare Dauid fecit omnes psalmos pro maiori parte per modũ petitionis: fuit quia in omnibus psalmis vel loquitur genus humanum petendo aduentũ Messiæ vt ipsum liberet, vel loquitur Christus ad partem petens salutem pro omnibus fidelibus per passionem & resurrectionẽ suam tanquam mediator, & vltionem de obstinatis tanquam iustus iudex: eo ꝙ Christo conuenit iudiciũ facere. Ad quartum est dicendum ꝙ causa quare Dauid loquitur de futuro frequenter per verba de præterito: fuit triplex. Prima causa est: quia Dauid refert locutionẽ suam ad æternum propositum diuinũ. Nam licet C Passio Christi & resurrectio non esset tunc cõpleta in actu: tamen apud æternũ propositum iam erat decreta & prædestinata. Secũda causa fuit: ꝙ Dauid illam locutionem referebat ad reuelationẽ sibi iam factã. Vnde quando dixit. Dixit dominus dño meo sede à dextris meis, nil aliud vult dicere: nisi ego vidi in spiritu qualiter dominus Deus pater dicebat domino meo Iesu Christo: sede à dextris meis, & qualiter hoc ab æterno fuit à Deo præordinatum & mihi ex tẽpore reuelatũ. Tertia causa fuit veritas & immobilitas profetiæ. Nã sicut impossibile est præteritum non fuisse: ita erat impossibile: ꝙ ea quæ Dauid dicebat in psalmis, non complerentur suo tẽpore à Deo statuto. Ideo loquitur per verba de præterito ad certitudinem profetiæ: vt populus ille crederet humanam D redemptionẽ per Christũ faciendã, ac si iam esset facta. Et hæc est causa quare. lxx. interpretes spiritu profetico afflati etiã multa verba de futuro traduxerũt de præterito: vt ait Hier. super psal. 89. Quarta causa potest addi: quia Dauid præsciuit in spiritu ꝙ sui psalmi erãt cantãdi in nouo testamẽto: quãdo talia mysteria nostræ redẽptionis iam essent gesta & completa, ideò locutus est per verba de præterito: vt iam nos in ecclesia cãtemus talia mysteria potius historicè quã profeticè. Nam profetia est de futuro, & historia de p̃terito. Et ita cãtamus nos hodie psalmos: simul memorãdo profetiã, & agẽdo gratias: quia iam profetia transiuit in historiã. Et sic patet quare Dauid fecit psalmos in metro & quare in omni genere poetico: & quare per modũ orationis & petitionis: & quare per verba de præterito prædixit futura mysteria. E Quia sic exigebat sua materia de qua loquebatur: & finis ad quẽ loquebatur: & personę cũ quibus loquebatur. Et ideo dicit Rabbi Moyses de Egypto in suo more, ꝙ quilibet profeta habet suã linguam, & suũ idioma, & suũ modũ loquẽdi. Et ideo Dauid habet propriũ, & extraneũ, & exquisitũ modũ loquẽdi inter alios in suis psalmis: & hoc propter causas supra assignatas. Et ideo est necesse vt prudẽs lector & ecclesiasticus sit assuetus in modo loquẽdi ipsius Dauid, & attẽdat modũ eius. Et ideo decipiũtur ceci & obstinati Iudęi nõ attẽdẽtes ad modũ loquẽdi Dauid quia ignorãt causas: ideo dicũt multa ineptè dicta, & male intellecta. Et est vlterius speculãdũ. ꝙ sicut sacra scriptura cõtinet triplicẽ F sensum vltra literalẽ, Ita illud psalteriũ materiale significat triplex psalteriũ spirituale, s. psalteriũ profeticũ & euãgelicũ, cõtinens illas. x. cordas & mysteria de Christo & ecclesia. Et psalteriũ morale continẽs. x. præcepta moralia. Et anagogicum continens. x. perfectiones siue fructus, aut dotes beatorũ in gloria. Vnde in ecclesia militante cantamus psalterium euãgelicum mysticum: credendo per fidem. & psalteriũ morale operãdo per caritatem: sed beati cantant in gloria psalteriũ anagogicum: fruendo per gloriã. Et sic de quocũq; istorum trium intelligitur hoc psalterium in hoc loco expositum siue exponendum. Et hoc triplex psalteriũ cãtat Dauid profeticè in hoc lib. Nã sicut crinitus Ioppas canebat errantẽ Lunã. Solisq; labores,

res. Arcturū: pluuiasque, hyadas, geminosq; triones: vt ait Virg. in primo. ita pariter noster diuus poeta Dauid canit in hoc libro, filii à patre æternā generationē, & spūssancti ab vtroque processionē. & uerbū diuinū ex uirgine in carne natum, & Christum prędicantē. & miracula facientem. & sicut Ouidius & Virgilius & Seneca, & Claudianus in tragœdiis canūt Herculē cum Theseo ad tartara descēdentē, & Proserpinā raptam ab ipso Plutone, recuperatam & reductam: ita iste noster poeta profetice canit in hoc libro Christum ad inferos descēdentē. & à diabolo in carcere obtruso, limbū expoliantē. Item sicut poetæ canunt Orfeum dulci carmine & sono Eurydicem suam ex inferis reuocantem, ita noster poeta Dauid dulci citara in hoc psalterio suo vocat & reuocat Christū ex sepulcro, & ab inferis in uitā gloriosam resurgentem, & cœlos cum triunfo conscendentem. vt patebit locis suis. Et hæc de causa formali huius libri.

In quarto capitulo restat uidere de causa finali et utilitate huius libri. Quia finis habet rationem boni. et ideo qui tollit finē, tollit bonū .i. meta. Et sic Dauid mot⁹ à spiritusancto propter aliquem bonū finē, fecit psalmos & aliquē bonum finem intendebat, cū eos faciebat. Primò ergo est notandū secundum Aristotelē primo Ethico. quòd licet in actibus humanis possint esse multi fines: tamen omnes illi subordinātur ad unū, gratia cuius omnia fiunt, & ille finis est humana felicitas & consuetudo illius. Ita ergo Dauid primo intēdebat felicitatē & beatitudinem humanam. sed quia præuidit quòd illam nō poteramus habere nisi per Christū: ideo primo per tales psalmos intēdebat inducere illum populum ad cultum ueri dei. & ex consequenti ad fidē & spē Christi futuri, sine quo talis felicitas nō poterat acquiri Et ideo primus & immediatus finis fuit inducere illū populum ad fidem Christi in carnem uēturi, & nos per passionē & resurrectionē redēpturi. Et sic dicitur ꝙ Christus fuit finis immediat⁹ illius legis ut ait apostol⁹ ad Ro. x. Sed ultimatus finis erat, ut homo iam redēptus, in cœlo vltimatè glorificaretur per Christum. Et sic Christus semper est finis totius legis, tām nouę quàm ueteris. Nam sicut Christus redēptor est immediatus finis legis ueteris: ita Christus præmiator, & glorificator, & felicitator ē finis legis nouæ. Et hæc est causa quare psalmi pro maiori parte intitulantur in finem. ad denotandum quòd Dauid in illis psalm. nos dirigit in Christum. qui est finis vtriusque legis eo modo quo dictum est Quia Christus est finis legis veteris vt redēptor: & est finis nouæ, ut glorificator & beatificator. Et ideo dicit apostolus ad Rom. x. quòd finis legis ad iustitiam omni credenti est Christus. Sed est aduertendum. quòd duplex est finis legis. Vnus ultimatus & extrinsecus: qui est ipse Deus & homo Christus. Et alius est finis intrinsecus: qui est duplex, scilicet finis qui acquiritur in ipsis beatis: qui dicitur ipsa fælicitas & alius est finis legis habitualis: quo acquirit & habetur ipse Deus & ipsa fælicitas, & iste finis dicitur caritas. & sic dicit apostolus. i. ad Ti. primo ca. quòd finis omnis præcepti est caritas. Et ideo ait Aug. primo de doctrina. quòd quicunq; legerit omnes scripturas: ita ut ex isto respectu non colligit hanc geminam caritatem Dei & proximi, nondum intelligit, Et sic patet ꝙ finis Dauid in psalmis faciendis fuit, vt inducere oēs ad fidē Christi & caritatē Dei & proximi. & hęc est causa finalis huius libri in gńali. sed in quolibet psalmo poterūt allegari aliæ causæ particulares. Finis ergo huius libri & totius sacræ scripturę utriusq; testamenti est: ut credamus vnum deum trinū in personis & unū in substantia. creatorē omniū, & Christum, deum & hominem, redemptorē & glorificatorem generis humani. per quā fidem diligamus deum & proximū. declinando à malo & operādo bonū propter futurā gloriam consequendā. Ex omnibus supradictis in his quatuor capitulis patēt quatuor causæ huius libri. Nam causa efficiens uniuersalis & principalis est ipse spiritussanctus, & actor particularis est ipse Dauid qui fecit omnes psalmos. Et materia ex qua: est tota scriptura ueteris testamēti, scilicet materia de qua principaliter intentat, sunt misteria noui testamēti & quasi tota lex euangelica profeticè in hoc libro uaticinata. Forma autem est modus tradēdi & intelligēdi: eo modo quo dictū est, & finis est fides Christi redemptoris & glorificatoris: & caritas dei & proximi: qua cōsequitur futuram felicitatē. Tota ergo intentio Dauid in hoc libro fuit aperire sacras scripturas uet. test. & ex illis profetica inferre misteria Christi & ecclesię gestis uete. test. figurata. et ideo dicit Dauid in uerbis in principio appositis.

Ego

A Ego Dauid filius Isai. spiritu sancto afflatus & illustratus Aperiã in hoc libro propositionem meam.i.totam scripturã vete.test.i.omnia mysteria ibidem mysticè & figuratiuè inclusa.& hoc faciam in psalterio spiritualiter intellecto. scilicet ex illa ꝑpositione legis ueteris, eliciam decem mysteria euangelica de Christo & ecclesia.& hoc faciam ad utilitatẽ meam.& totius corporis mystici. s. ad fidẽ & caritatem Christi astruendam & confirmandam.per quam summa fælicitas est cũctis acquirenda. Ita etiam tota ista locutio potest aptius ad ipsum Iesum Christum referri. Nã sicut Dauid aperit nobis profeticè in hoc libro oĩa mysteria Christi in uet.tes.cõtẽta,ita peramplius & perfectius Christus nobis aperuit ipsa. Primò in se realiter complendo. Secundò apostolis & discipulis ea interpretan B do. Dicit ergo Christus seu ipse spiritussanctus. Ego Christus qui solus habeo clauem Dauid, quæ claudit & nemo aperit, & aperit & nemo claudit. Nam ego cũ claue secreti mei clausi in lege ueteri mysteria incarnationis & redemptionis, quæ nemo poterat aperire nisi claue mea, ego inquam aperiam propositionem meam per seruũ meum Dauid, sibi ista mysteria reuelando. & ipsum illustrando, ut ea profeticè aperiat in hoc psalterio. Sed primò ea ego idem aperiam, in me ipso supradicta mysteria complendo, & meis apostolis interpretando.

Tractatus Secundus.

IN secundo tractatu de dignitate & excellentia profetiæ Dauid, Est primo uidendum, an Dauid sit dicendus uere profe- C ta. Et arguunt moderni iudæi quòd non. Primò sic. Nam ille non est uere profeta, qui nõ fuit missus à Deo ad aliquem regem nec ad populum. sed Dauid est huiusmodi. igitur non est profeta. maior patet discurrendo per omnes. Nã primò Moyses fuit missus ad Faraonem ad liberandum populum Israel, ut patet Exo.iii. Item deus misit Esaiã ad populum Israel, & ad reges Iuda. ut patet Esai.6. Item misit Hieremiam ad profetandum. Hier.1. Itẽ misit Ezechielem, ad prænũciandam propinquam captiuitatem. ut patet ibidẽ. Et sic misit omnes alios duodecim profetas. ut patet in principiis librorum. Sed non legitur alicubi: ꝙ Deus miserit Dauid ad aliquid prænuntiandũ. Itẽ secũdò arguitur. ille est uerus ꝓfeta cui deus immediatè reuelat D secreta sua, & non ille cui profeta notificat secreta dei. sed deus non reuelauit ipsi Dauid successionem sui regni. imo immediatè illã reuelauit Nathan. & præcepit sibi, ut notificaret illã reuelationem ipsi Dauid. 2. reg. ca. 8. ergo solus Nathan dicendus est profeta & non Dauid, quia unus profeta non indiget adminiculo alterius. Tertiò uolunt arguere, quidam catolici ex autoritate Hieronym. qui in prologo lib. reg. in quo diuidit totum testamẽtum uetus in tres partes scilicet in legem, & profetas. & agiografa, & ponit Dauid inter agiografa. ex quo patet quòd nõ est profeta. Item arguunt quartò, per hoc quòd ait saluator Luc. 24. oportet impleri quæ scripta sunt in lege, & profetis, & psalmis de me. Ex quo patet ꝙ tã Christus, quã beatus Hiero. segregant Dauid à collegio profe E tarum, & collocant ipsum in tertio gradu & ultimò sacræ scripturæ. Et sic concluditur ꝙ Dauid non fuit profeta. In oppositum est saluator. Matth. 22. qui appellat Dauid profetam dicens. Quare ergo Dauid in spiritu uocat Christum dominum dicens, Dixit dominus domino meo sede à dextris meis. Item Matt. 27. & Ioan. 19. appellant Dauid profetam allegando scripturam psalmi dicentes. sicut scriptum est per profetam dicentẽ. Diuiserũt sibi uestimenta mea, & super uestẽ meã miserunt sortem. Ex quibus patet Dauid fuisse uerũ profetã. Respondendo Ad decisionẽ huius q̃onis quatuor sunt uidẽda. Primo q̃d est profetia. & quæ, & quot requirunẽ ad ueram profetiam. ex quibus patebit Dauid fuisse uerum profetam. Secundo quot sunt genera siue modi uisionis siue profeticæ reuelationis. Tertio uidebitur in quo genere profetiæ magis profecit Dauid. Quarto uidebi F tur, utrum Dauid sit eximius & excellentissimus omnium profetarum.

Quantum ad primum est dicendũ ꝙ profetia tripliciter diffinitur, ſm ꝙ magis largè, & magis strictè. & ꝓpriè sumitur. Nã primo diffinitur ab Augus. quod profetia est diuina reuelatio eorum quę procul sunt ab humano intuitu. Et sic profetia largo modo sumitur, eo ꝙ ambit tàm præterita quàm futura, & oĩa quæ sunt supra humanã intelligentiam. quia omnia ista sunt procul ab humano intuitu. Nã futura sunt ꝓcul ab humano intuitu, eo ꝙ nullũ habẽt esse & pręterita cõtingẽtia, quę nõ sunt in scripturis, nec in memoria:

A moria: etiã nõ habẽt esse, & sic sunt procul à cognitione nostra. Ita diuina mysteria quæ nullo modo cadũt sub sensu, sunt iã magis procul à nostra cognitione. Et sic reuelatio vniuscuiusq; horũ trium, dicitur profetia. Et isto modo nõ solum Esaias quia prędixit futura diceretur profeta: sed etiã Moyses q annunciauit pręteritam creationẽ mundi. & etiam vnitatẽ vnius Dei, & multa quæ sunt supra humanam facultatem. Secũdo modo diffinitur magis stricte profetia ab ipso Cassiodoro in prologo libri psalmorum, dicẽte. ꝙ profetia est diuina inspiratio rerum euentus immobili veritate demonstrans. Per hoc autẽ quòd ait diuina inspiratio: demonstrat ꝙ Caifas nõ fuit profeta, quãdo dixit: expedit vt vnus homo moriatur pro populo: q̃a illud nõ dixit ex diuina inspiratione, sed ex

B malitia ad malum finem. Item per hoc ꝙ ait rerum euẽtus: ostendit ꝙ profetia est solum de cõtingentibus futuris. Et sic Moyses non fuit profeta: inquantum annunciauit præteritam creationem rerum. Item per hoc ꝙ dicit immobili veritate demonstrãs: excluduntur vaticinia astrologorum & sortilegorũ: quæ sæpe impediuntur & falluntur. Tertio modo diffinitur profetia ab Origene super psalterium dicente: ꝙ profetia est de profetiis futuris Christi & ecclesiæ in veteri testamento diuinitus reuelatio facta. Et sic secundum Origenem de consueto modo loquẽdi: solum sunt sacri profetæ qui in veteri testamento ex diuina reuelatione & inspiratione prænunciarũt mysteriũ incarnationis & nostræ redẽptionis, & vniuersaliter futura mysteria Christi & ecclesiæ. Et hoc modo Ioan-

C nes euangelista in Apocalypsi non esset profeta, quia non prænunciauit primum aduentum Christi. Sed Origenes quia loquitur de cõsueto modo loquendi ecclesiæ, distinguẽdo profetas ab apostolis, & euangelistis, solũ vocat profetas eos qui pronuntiant aduentum Christi in carne. & eos appellant apostolos & euãgelistas qui euangelizarunt & annunciauerunt Christũ iam uenisse. Sed ipsemet Origenes in enumerando libros sacræ scripturæ appellat Ioannẽ euang. profetam. Inquantum prænũciauit secundum aduentum Christi. & totum discursum ecclesię vsq; ad iudicium in lib. Apocal. Et sic patet quid est profetia, & quis est vel profeta secundum modum cõsuetum ecclesiæ. Nã vt sic, ecclesia solum appellat profetas eos qui

ex diuina reuelatione & inspiratione prædi- D xerãt futurum aduẽtum Christi & mysteria nostræ redẽptionis & salutis in ueter. testa. Et sic distinguit eos ab apostolis & euãgelistis, & doct. Et sic isto modo profetia propriè dicta: nil aliud est nisi pręnunciatio futurorum mysteriorum de Christo, & ecclesia, in spiritu & lumine supernaturali pręcognitorum in uete. testa. Ex supradictis patet: quòd sex sunt de ratione profetiæ proprie dictæ, & sex requiruntur ad uerum profetam. Primo ꝙ prænunciet futura, quia de præteritis nõ est profetia. Vnde dicit Greg. super Eze. ꝙ cum ideo profetia dicta sit: eo quòd futura prædicat: quãdo de præteritis uel de præsentibus loquitur, sui nominis rationẽ amittit. Secundo requiritur, ꝙ sit de futuris mysteriis Christi & ecclesiæ: quia de rebus mũdanis & prosanis, non est propriè profetia: E sed quædam pronosticatio & cõiectura. Tertio requiritur. ꝙ talia mysteria repræsententur ipsi profetæ in aliquo obiecto ænigmatico Nam talia futura mysteria nullum esse reale habẽt in se: nec in aliquo cõiuncto, igitur oportet ꝙ ænigmaticè & obscurè repræsentẽtur in aliquo obiecto repræsentatiuo: ut clarius patebit. Quarto requiritur, ꝙ talia futura mysteria sint pręmonstrata per diuinam reuelationem. Et ideo locutio Caifæ non fuit profetia, nec somnium Faraonis. Quinto requiritur: ꝙ profeta intelligat & interpretetur in uisionem siue reuelationẽ, quia aliter non diceretur profeta: sed uidẽs tantum: ideo antiquitus omnes quos nunc appellamus profetas, & omnes qui videbãt uisiones, siue intelligerent siue non, appella- F bantur uidentes, vt patet. 1. reg. ix. Sed propriè nõ appellatur nec est uere profeta: nisi intelligat & interpretetur uisionem. Nam ex hoc profetia dicitur diuina inspiratio, eo ꝙ intuitus profetæ inspiratus lumine supernaturali & profetico interpretatur & intelligit uisionẽ: aliter non esset profeta, sed videns tantum, sicut Farao & Nabuchodonosor. ideo dicitur Daniel. x. ꝙ opus est intelligentia in profetia. Et ideo Theodorus fuit cõdemnatus hęreticus in cõcilio Toletano: eo quòd asserebat profetas non intellexisse uisiones & profetias suas. Cuius oppositum patet per totum discursum Daniel, qui eo dictus est profeta, quia interpretatus est uisionem regum Caldæorum & Persarum: nec unquam quieuit usq; quo intellexit uisiones

A sones somniorum: vt patet ibidem. Ex quo patet sexto ꝙ requiritur lumen supernaturale & profeticum ad interpretandas & intelligendas obscuras & ænigmaticas visiones. Ex omnibus supradictis patet, ꝙ Dauid fuit verus profeta. Probatur. Nam habuit omnes conditiones quæ requiruntur ad verum profetam. Nam primo prædixit in veteri testamento omnia mysteria futura nostræ redēptionis de Christo & ecclesia. Secundo talia prædixit ex diuina inspiratione. Tertio omnia illa mysteria ex lumine profetico a spiritusancto sibi collato intellexit. vt ipsemet profitetur. ii. regum xxiii. quia dicit. Dominus meus mihi locutus est. & spiritus domini locutus est per linguam meam. Ergo est verus profeta, vt latius patebit.

Quantum ad secundum articulum est aduertendum: ꝙ tria genera profetiarum siue reuelationū distinguit nobis Deus numeri. xii. cum dicit. Siquis fuerit inter vos profeta domini, in visione apparebo ei, aut in somnis loquar ad illum, at non talis seruus meus Moyses ore enim ad os loquar ei palam, & non per ænigmata & figuras Deū videt. In quibus verbis ostenditur: ꝙ tribus modis reuelabat Deus profetis diuina & futura mysteria. s. per somnia, aut per visionem in vigilia, aut per locutiones angelorū & familiarem doctrinā. Primo modo apparuit Angelus Domini in somnis Iosef dicens. accipe puerum & matrem eius & fuge in Aegyptū. Matth. ii. Secundo per visionem in vigilia Esaias vidit dominum sedentē. Es. vi. Tertio modo per locutiones angelorum & familiarem doctrinam: Moyses accepit legē in monte Sinay. Exod. xx. Et Angelus Gabriel reuelauit Dauid totū mysterium incarnationis. & primum & secundū Aduentū Christi, & quasi totum discursum à suo tempore vsque ad iudicium. Daniel. ix. Sed est aduertendū secundum Aug. contra Adamantium circa finem libr. quòd reuelatio facta in vigilia, quandoq; fit per visionē realem. i. corporalē ad extra. sicut Hieremias videbat realiter catenam ligneam: quam ferebat in collo ex præcepto Domini. vbi præuidebat futuram captionem Sedechię. Hier. xxvii Quandoq. autem talis reuelatio fiebat per visionē imaginariam ab intra, sicut Esaias, vidit Dominum sedentem. Vnde est aduertēdum, quòd reuelatio per imaginariam visionē fiebat sub tali ordine. Nam quādoq; fiebat per species acceptas per visum ad extra: sicut dictum est de catena lignea Hieremiæ. Sed quandoque fiebat per nouas species & imagines obiectas in fantasia ipsius profetæ. Et sic apparebat in fantasia Esaiæ, imago Dei sedentis super solium excelsum, & apparebant duo serafin cū senis alis. Item eodem modo apparebant in fantasia Ezechielis similitudines & imagines quatuor animaliū habētium facies quaternas plenas oculis & trahencium illam rotā. Istæ autē similitudines & imagines existētes in fantasia obiiciebātur intellectui profetę. sed intellectus profetæ ex proprio lumine naturali nō poterat abstrahere a talibus speciebus & imaginibus siue fantasmatibus species futurorū mysteriorū per illas imagines significatorum, quia lumen intellectus agētis non potest abstrahere à speciebus sensatis nisi species non sensatas ipsius quidditatis naturaliter coniunctas ipsis accidentibus. vt patet. iii. de anima. Et ideo spiritussanctus inspirabat & influebat lumē supernaturale, & profeticum in intellectum ipsius profetę. & irradiabat super ipsas imagines & similitudines. Et tunc intellectus profetę sic confortatus & adiutus & eleuatus per lumen profeticum: præuidebat futura mysteria in illis fantasmatibus figurata, & repræsentata: quę dicebantur veritates quædam supernaturales. Et sic profeta interpręrabatur visionem imaginariam sibi obiectam. Et tūc visio imaginaria & ænigmatica, fiebat visio intellectualis & profetica, interpretata in virtute luminis profetici infusi & inspirati. Et sic pro maiori parte omnes profetæ contemplando tales uisiones imaginarias, ex nutu Dei eis obiectas, in lumine & spiritu profetico pręuiderūt futura mysteria eis reuelata. Vlterius autem aduertendum, ꝙ talis eleuatio intellectus sumpta ex imaginaria visione per lumē supernaturale, poterat fieri tripliciter in ipso vigilāte. Nā primo eleuabatͬ intellectus profetę supra lumen naturale per lumen supernaturale illustrando fantasmata & imagines sibi obiectas: per quas præuidebat mysteria futura de Christo, & ecclesia in illis imaginib. representata, vt dictū est. In quas visiones profeta nōdū erat alienus à sensibus interioribus, in quibus lucebant illæ imagines. Et iste gradus visionis fuit cōmunicatus omnibus profetis qui dicitur excessus mentis, in quantum illud lumē profeticū supernaturale, excedebat lumen naturale ipsius intelle-

A intellectus agentis. Secundo poterat eleuari mens profetæ per altius lumen cum alienatione ab omnibus sensibus, nō solum exterioribus, sed etiā interioribus, vtendo solo intellectu ꝑ species intelligibiles quas abstraxerat à fantasmatibus & imaginibꝰ prius obiectis. In quibus bonis contēplatis & præuisis, ipsa voluntas delectata conquiescebat per aliquam moram, & tunc dicebatur esse in quadam extasi. Extasis enim dr̄, quidam status hominis contemplatiui existentis alienati, quasi extra seipsum. Est quidē verū ꝙ quidā nō faciūt differentiā inter extasim & mētis excessum. Sed in veritate extasis includit mētis excessum: addēdo affectū mētis. s. quietē in bono cōtemplādo, vel stuporē in aliquo terribili sibi obiecto ex pauore. Et ideo dicit Dio 4. ca. de diuinis no. ꝙ amor di-

B uinus extasim facit &c. Tertio modo potest multo altius eleuari intellectus cū magna violētia ab ipso spūsctō vsq; ad visionē diuinæ essētiæ: quæ quidē eleuatio dr̄ raptus, rōne violētiæ & rōne termini, & rōne superioris naturæ, ꝑ quā eleuat̄. Iste aūt tertius gradus excedit limites profetiæ quē pauci potuerunt attingere in hac vita. Nam primum gradū mētis excessus attigerunt oēs ꝓfetæ. In secūdo autē gradu. s. in extasi, dr̄ frequēter fuisse ipse Dauid, vt patebit. In tertio aūt gradu fuit beatus Paulus cum raptus est vsque ad tertium cœlum vbi vidit arcana dei quæ nō licet hoi loqui. 2. ad Cor. 12. Vnde isti tres gradus eleuationis intellectus supra naturā sui, dicunt̄ tres cœli contēplationis. Extasis vero dr̄ secundum cœlum. Raptus autem dr̄ tertium cœlum: ad quod tertium

C cœlum raptus fuit Paulus, & etiam Ioānes euangelista, qn̄ supra pectus dn̄i in cœna recubuit. Et forsan oēs apostoli in die pentecostes: vt patebit psal. 67. De quibus tribus cœlis dicit̄ in oratione dn̄ica. Pater noster qui es in cœlis. i. in viris cōtemplatiuis. Et sic patent tres gradus eleuationis intellectus supra naturam in visione facta in vigilia. Ad quorum duos primos peruenerunt profetæ veteris testameti. Tertius autē gradus excedit limites ꝓfetiæ. ad quē pauci peruenerūt in nouo testamēto. Sed quia raptus includit extasim, & extasis includit excessum mētis, ideo vnum sumitur qn̄que pro alio in sacra scriptura. Nam raptus Pauli dr̄ mentis excessus, vt patebit psal. 67. Et sic per supradicta, patet secūdum genus profeticæ visionis

D quod fit in vigilia per internā inspiratiōē. Tertium autem genus profeticæ visionis fiebat qn̄que per familiarem locutionem, & reuelationem angelorum. Sed istud poterat fieri duobus modis. Vno modo per visum & auditum. sicut Moyses realiter videbat & audiebat angelum qui sibi loquebatur in corpore assumpto in illis 40. diebus in monte: & Daniel realiter videbat & audiebat Gabrielem angelum sibi reuelantem futurum aduētum Christi post 42. hebdomadas. Daniel 9. Secundo autem modo talis doctrina & locutio angelica fiebat per solum auditū, non videndo angelum: sicut audiebātur responsa de tabernaculo dn̄i à sacerdotibus: & sic audiuit Samuel vocem angeli ter vocantis ipsum. 1. Reg. 3. Quartum autem genus profeticæ visionis addit Iosefus: quod fiebat

E per hurym & tumym in rationali sacerdotis: de quo dicetur in sequenti articulo. Ex quibus omnibus patet, ꝙ visio profetica nō poterat fieri absq; lumine supernaturali, eleuante mentem profetæ. Sed istud lumen supernaturale desuper infusum, qui dicit̄ spiritus profeticus, non eodem modo cōsecuti sunt oēs profetæ. Nam quidā cōsecuti sunt simplex lumē, siue simplicem spiritum profeticum. Quidam autem cōsecuti sunt duplicem spiritum profeticum. Spiritus enim simplex profeticus dicebat̄ ille per quem profetæ præuidebant materialia & temporalia gesta, futura & faciēda in illo populo ante aduentum Christi in tabernaculo, & primo & secundo templo, nō peruenientes vsque ad Christum. Spiritus autem duplex profeticus dicebatur ille, per quem profetæ primo

F præuidebant gesta materialia & temporalia futura in illo populo & templo: sed per illa materialia & temporalia trāscendentes, præuidebant futura mysteria de Christo & ecclesia, in illis rebus materialibus & temporalibus figurata. Exempli gratia. Nam Esaias in spiritu profetico simplici, præuidit captiuitatem & destructionem Hierusalem faciēdā per Caldæos, & remissionem captiuitatis faciendā per Cyrum, & reædificationem tēpli ciuitatis faciendā per Cyrum & Zorobabel. & Iesum sacerdotē magnū. Sed in duplici spiritu præuidit qualiter remissio illius temporalis captiuitatis erat figura remissionis generalis, & æternæ, & spiritualis liberationis, faciendæ per Christum. s. qualiter Xp̄s debebat redimere totū genus humanū à ca-

A ptiuitate & miserabili seruitute pcti, & debebat ædificare nouã Hierusalem toto orbe diffusã. Et sic uaticinãdo & pdicẽdo futurã remissioné illius captiuitatis tpalis faciendã p Cyrũ, & reædificationé tẽpli & ciuitatis materialis, pdicit & intermiscet remissioné toti⁹ gñris humani faciẽdã p Xpm, ut patet Esaię. 45. Et sic oẽs sacri pfetæ p istũ duplicẽ spm pfeticũ, nõ solũ dixerũt gesta materialia & tpalia illi⁹ populi, sed ẽt mysteria spũalia đ Christo & ecclesia, p illa materialia figurata. Et iste est ille spũs duplex profeticus, quem postulabat Helyseus ab Helia. 4. Re 2. ubi legit, q cũ venisset Helias cũ Helyseo in Hierico, dixerũt filii .i. discipuli pfetarũ ad Helyseũ. Nũqd nosti, qa dñs tollit hodie dñm tuũ a te? qbus rñdit Noui, silete. Ex quo patet, q tã filii pfetarũ, q Helyseus pụiderunt in spũ

B futurũ raptum Helyæ, sed nesciebãt figurã illius raptus, nec qd amplius futurum esset de Helia. Quia nesciebant qũo ille ascensus Heliæ figurabat ascensum Christi in cœlum. Et qũo Helias erat uenturus in tpe Antichristi ad prædicandum fm aduentum Christi. Ex quo patet, q tam filii pfetarum, quam Helyseus, tñ habebant simplicem spm pfeticum de futuro raptu Heliæ, & ideo Helyseus cupiẽs scire quid esset futurum de Helia, dixit ad eum qñ ferebatur in paradisum. Obsecro dñe, ut spũs q est inter duplex fiat in me, quasi diceret, vt sciã in duplici spũ qd figuret & significet iste raptus tuus, & sciam & præuideam futura mysteria de Xpo mesia in lege promisso, quæ non pñt præuideri nisi p duplicem spm & lumen profeticum. Cui rñdit Helias, Rem difficilem postulasti; quasi dice

C ret, difficile est, & paucis est cõcessum talem duplicem spiritum pfeticum attingere Hoc autem dicebat Helias, qñ ipse in duplici spiritu præuiderat per suum raptum, qualiter Christus post passionem, & resurrectionem, erat ascensurus in cęlum, & accepturus uniuersale dñium, & iudiciariã potestatem sup oẽs creaturas, & qualiter erat uenturus in fine mundi ad iudicandum oẽs gentes, & qualiter ipse Helyas debebat preuenire añ ipsum Christum ad prædicandum fm aduentu ejus, et qualiter erat ab Antichristo occidẽdus Hunc igit duplicem spm profeticum impetrauit Helias à dño p ipso Helyseo, ut patet ibidẽ. Iudæi autẽ et multi catolici dñt, q per duplicẽ spiritum Helysei, intelligit duplex virtus faciendi miracula, qa in duplo fecit

D plura et maiora miracula quam Helias. Sed licèt hoc sit uerum tñ primus intellectus est magis conformis, et continet maius sacramẽtũ. Ex supradictis patet qualiter spiritus simplex profeticus nõ attingebat, nisi materialia et tpalia gesta illius populi, et ciuitatis, et tẽpli. Spiritus autẽ duplex erat ille q nõ solũ pụidebat et attingebat futura gesta materialia uet. test. sed p illa transcẽdebat usque ad mysteria Christi et ecclesiæ in illis figurata, imo profetæ in spiritu duplici pfetico p gesta. uet. tes. pterita, et pñtia, et futura pụidebãt misteria de Xpo et ecclesia in illis figurata. Vñ sicut homo habẽs bonũ uisum p montes ppinquiores uidet mõtes ulteriores, ita pariter profetæ duplici lumine et spiritu pfetico illustrati, nõ solũ pụidebãt gesta materialia, et tpalia ppinquiora, sed ẽt pụidebãt,

E qualiter illa gesta materialia erãt figura futurorum mysteriorum spũalium de Xpo et ecclesia. Et sic trãscẽdẽtes illa materialia, pueniebãt usq; ad pfeticã notitiam Christi et nostrę redẽptionis. Et sic Dauid et Esaias, et cæteri pfetę, p futurã liberationẽ Babylonicę captiuitatis, et p exitũ de Egypto, pụidebãt futurã liberationẽ totius generis humani, faciendã p Christũ, ut patebit. Et iõ qa miseri & ceci Iudei nõ pñt percipere istũ spiritum duplicẽ pfeticũ, inde est q oes pmissiones, et oia dicta pfetarum putãt esse in simplici spũ, materialiter & tpaliter de illo primo & scđo tẽplo, & de illa captiuitate & liberatione tẽporali, & de reędificatione illius materialis Hierusalẽ, & sic oia glossãnt tpaliter. Per supradicta patent tres gradus profetiæ cões. Primus per reuelationem factã in

F somnis. Secũdus per uisionem imaginariã & enigmaticam. Tertius per familiarem doctrinã angelorum. Et iste est pfectior secundo. & secundus primo, eo q uiua uox habet nescio quid latentis energiæ, ut inquit Hieronymus ad Paulinum. Sed quartus gradus quẽ habuit Dauid s. per locutionem spiritussancti factam in extasi, est perfectior cæteris tribus, eo q fit cum altiori lumine, & claritate, & distinctione, & peruenit ad altiora. Ex supradictis sequitur primo, q profeta ratione luminis & spiritus profetici dicitur profeta. Probatur. Nã sine tali lumine nullus posset interpretari tales uisiones: qa in uirtute isti⁹ luminis profetæ interpretabãtur illas enigmaticas uisiones. Et iõ nec Farao, nec Nabucodonosor fuerunt pfetę: qa nescierũt inter

pretari

A pretari suas visiones, eo ꝙ carebant tali spũ ꝓfetico, siue tali lumine: sed Iosef & Daniel interpretati sunt illas visiones, eo q̃a habebãt lumẽ & spm̃ ꝓfeticum. Imo Daniel nunquã dictus est ꝓfeta, vsq; quo sciuit interpretari suas visiones & alienas. Secũdo sequitur ꝙ oĩs profeta est interpres. q̃a intm̃ dicebat̃ intelligere visiones inquantũ interpretabatur eas ꝑ tale lumen. Vnde dr̃ Daniel 8. Nesciebã interpretationẽ visionis: & sic Daniel nõ intellexit ꝓfetiã, nec visionẽ, vsq; quo sciuit eã interpretari. Tertio sequit̃ ꝙ dignitas ꝓfetæ sumitur sc̃dm altiorẽ gradũ luminis profetici. eo ꝙ dignitas sumitur à forma rei. sed lumen est forma in tali interpretatione, quia lumen profeticum dat esse & dignitatẽ profeticæ visioni, & sic secundum gradus luminis profetici, erunt gradus profetarum, &
B vnus profeta dicetur dignior altero, secũdũ gradum altiorem ipsius luminis & spiritus profetici, & etiam secundum gradum ipsius raptus & extasis, inquantum fit maior excessus supra naturalem intelligentiam.

Quantũ ad tertiũ articulũ in quo erat vidẽdum qũo Dauid est verus ꝓfeta, & in quo gñe profetię magis profecit, & in quibus obiectis præuidit futura mysteria de Christo & ecclesia. Est primo notandum, ꝙ oẽs doctores hebræorũ ante aduentũ Christi, & vsque ad tp̃a Constantini, asseruerunt Dauid fuisse maximum profetã inter omnes. vt patet per Iosefum & Ionatam Abenhuziel, & per Filonẽ disertissimum iudæorum, qui fuit tp̃e Apostolorum, & patet per plures alios illius tp̃is. Vnde dixerunt quidã Thalmudistę, ꝙ
C Deus in principio mundi creauit oẽs animas simul cum anima ipsius Adam. Et quando Deus duxit omnes creaturas ad Adã: vt videret quid vocaret eas, ostendit etiã oẽs animas filiorum successorum suorum in corpora humana vẽturas, & tunc Adam cognouit animã Abrahæ, & Isaac, & Iacob, & Moysi, & Dauid, & oium̃ aliorũ. Inter quas prẹuidit in spiritu animam Dauid nobiliorẽ, & qũo in altitudine sciẽtiæ & profetię oẽs alias debebat superare. Sed præuidit in spũ ipse Adã qualiter Dauid in infantia ante annum cõpletum erat moriturus. Vnde tũc Adam tactus dolore cordis dixit ad dominũ. O dñe, quare vis tãtum bonum futurum impedire, propter mortẽ huius pueri? Rogo vt permittas ipsũ viuere, vsq; ad septuagesimũ annũ, ne tãta sciẽtia perdat̃ in mundo. Cui dñs respondit, ꝙ hoc non poterat fieri. Nam ipse iã D diuiserat totã vitã humanam inter oẽs illas animas futuras, & vnicuiq; assignauerat suã partem vitæ, & sic nõ remanebat plus spatii vitæ pro Dauid, nisi vnus annus: quia iã inter oẽs erat diuisa & distributa tota vita humana. Cui dixit Adam. O dñe ego debeo viuere. M. annis quos mihi assignasti ad viuendum, ergo aufer à me 70 annos, & da eos ꝑ si Dauid. quia ego cõtentus sum de residuo, ne tantum bonum perdatur in mundo. Cui petitioni annuit Deus, & ita factum est. Nã Dauid vixit 70 annos, & ideo Adam non vixit nisi 930. annos. sublatis 70. annis quibus vixit ipse Dauid. Quæ opinio licèt sit falsa & & hæretica. s. ꝙ omnes animæ humanæ fuerint simul cum anima ipsius Adam, tamẽ ex dictis istorum doctorum hebræorum patet, ꝙ Dauid fuit maximus ꝓfeta, & profundior E cæteris in scientia diuinorũ. Item dicũt etiã doctores eorum antiqui, ꝙ postquam Ionatas Abenhuziel fuerat interpretatus totam scripturam legis & profetarum ex Hebræo in Caldaicum, quam translationem appellãt Targum, incepit interpretari librum psalmorum ipsius Dauid. sed tunc audiuit vocẽ de cœlo dicentẽ. Quis es tu, qui vis reuelare ꝓfunda secreta mea? quasi diceret, nõ sufficit tibi ꝙ permisi vt declares legem & alios ꝓfetas, sed etiã vis interpretari librum Psalmorum, in quo latent profundiora secreta mea? cui respõdit Ionatas Abenhuziel. O domine ego hoc volo facere ad honorẽ & seruitium tui, & vtilitatem totius populi. Et sic dicunt ꝙ Deus permisit, vt Ionathan interpretaret̃ psalmos Dauid. Quã interpretationẽ Iudæi F habẽt in tãta reuerẽtia & autoritate, ꝙ nullus est ausus ei cõtradicere, vt latius patebit. Ex q̃bus patet, ꝙ de intẽtione antiquorũ Hebręorũ erat, ꝙ altiora secreta & mysteria cõtinent̃ in libro Psalmorum, q̃ in toto residuo legis & profetarũ, & ideo cõplures eorum dicunt, ꝙ tota lex & ꝓfetæ continentur in libro Psalmorũ, immo dicunt, ꝙ si tota lex & profetæ perderentur, liber Psalmorũ sufficeret, quia ibi reperit̃ tota lex & profetæ. Sed causã quare quidã eorũ negant Dauid fuisse profetã, fuit ista, Nã vidẽtes magistri Iudæorũ ꝙ per cõuersionẽ Cõstantini, totus populus gentilis conuertebat̃ ad fidẽ Christi, & videntes etiã ꝙ maior pars Iudæorũ conuertebat̃ ad Christũ simul cũ gẽtilibus, cognoscẽtes manifeste Christũ fuisse verum Messiam

A in lege promissum per scripturas ꝓfetarum, maximè per scripturas libri Psalmorum, eo ꝙ manifestè prænunciat cõuersionem gẽtiũ in aduẽtu Mesię: tunc vidẽtes magistri Hebręorũ, cõgregati sunt in babylone Egypti, q̃ modo dr̃ Cayre, & ibi cõfinxerunt scripturã Talmud, vt retinẽt simplices eorũ, & glossauerunt falso modo scripturã vet. testa. Et qa quotidie conuincebant̃ à cõuersis de iudaismo p scripturã psalmorum, q̃ clarius loquit̃ de cõuersione gentium: iõ negauerunt Dauid fuisse profetã. Et iõ distinxerunt totã scripturã vet. tes. in tres partes. s. in legem, & ꝓfetias, & agiografa. Et sic posuerũt Dauid & Danielem inter agiografa, vt auferrent eis dignitatem ꝓfetiæ, eo ꝙ clarius loquunt̃ de Xpo & de tpe aduentus eius, & qa magis & sæpius cõuincebant̃ p Dauid & Danielẽ.

B Et sic hodie inter Hebręos est maxima cõfusio. Nam qñq; dicunt ꝙ Dauid est maximus inter oẽs profetas, pp ea q̃ supra dicta sunt, qñq; autẽ dicunt ipsum nõ esse profetã, pp rõnem iam dictã. Et sic mẽtita est iniquitas sibi: qa manifestè confundit eos Dauid. Sed cõtra istos ꝑuersos ponit̃ pro cõclusione: ꝙ Dauid fuit verus profeta: ꝙ probat̃ rõne & autoritate vet. test. Nã ille est verus ꝓfeta: q habet omnes conditiones veri ꝓfetæ: sed Dauid est huiusmodi: igit̃ Dauid fuit verus profeta. Maior est nota: sed minor probat̃. Nã de ratione veri ꝓfetæ est, ꝙ prænunciet diuina mysteria futura de Christo & ecclesia, ex diuina reuelatione, in aliquo obiecto repręsentata, p profetam interpretata & intellecta, prout dictum est in 1. & 2. art. Sed

C ꝙ Dauid habuerit omnes has cõditiones: nõ solum est manifestum ex experientia, quia oia q̃ prædixit de Xpo & ecclesia, & de conuersione gentium & occecatione & ꝑpetua captiuitate Iudæorum, videmus manifestè esse cõpleta: sed etiã probat̃ autoritate sacrę scripturæ ve. tes. 2. Reg 23. vbi sic legit̃. s. Hæc sunt verba nouissima q dixit Dauid filius Isai, dixit vir, cui cõstitutũ est de Christo dei Iacob. egregi⁹ psaltes Israel. Spiritus dñi locutus est p me: & sermo eius p linguã meã. Deus Israel locutus est mihi. Sicut lux auroræ oriente sole mane absq; nubibus rutilat. & sicut pluuiis germinat herba de terra. Nec tãta est domus mea apud Deum, vt pactũ æternũ iniret mecum firmũ in oibus atq; munitũ. Cuncta. n. salus mea & ois voluntas: nec est quicq̃ ex eo qđ nõ germinet.

D Præuaricatores autem quasi spinæ euellent̃ vniuersi: q nõ tollunt̃ manibus. Et si qs tangere voluerit eas, arabit̃ ferro & ligno lãceato, igneq; succensæ cõburent̃ vsq. ad nihilum. Hoc canticulum prædictum fecit Dauid in sua senectute: in quo ostendit dignitatẽ, & veritatẽ & vtilitatẽ suarum visionũ, & ꝓfetiarũ, & vaticiniorum q̃ prædixit in lib. Psalmorũ. Ex quo cantico possunt recolligi octo conclusiones. Quarũ prima est ista. s. ꝙ Dauid fuit verus ꝓfeta, & egregius iter oẽs ꝓfetas Israel. Per hoc ꝙ dicit: dixit vir egregius psaltes Israel. Nã egregius dr̃: quasi extra gregẽ aliorũ, & sic dicit superexcellẽtiã. Secũda cõclusio: ꝙ oia q̃ dixit Dauid in psalmis, sunt intelligenda de Christo in lege ꝓmisso, & ad eum referẽda: p hoc ꝙ dicit. Cui cõstitutũ est de Christo dei Iacob. Tertia cõclusio. ꝙ profetia Dauid est ab ipso deo & E spũsãncto ipsi Dauid reuelata: & per consequẽs autẽtica: p id quod ait. Spiritus dñi locutus est p me, & sermo eius p linguã meã. Et p cõsequens adeptus est tertiũ gradũ ꝓfetiæ p familiarẽ doctrinã spiritussãncti: q̃ quidẽ locutio facta fuit sibi in extasi vt patebit. Quarta cõclusio. ꝙ Dauid clarius & perfectius ꝓuidit futura mysteria de Christo, et ecclesia, et gloria sanctorum: q̃ aliquis alius profeta, p hoc ꝙ ait. Sicut lux aurorę oriente sole mane absq; nubibus rutilat. q. d. ꝙ ita fuit mihi clara profetia et reuelatio sine ænigmatibus, sicut sol vr̃ ab hominibus in mane sereno absq; nubibus. Quinta cõclusio: ꝙ promissio facta ipsi Dauid de æternitate sui regni, & rege æterno successore, nõ est intelligenda de Salomone, nec de illo re-

F gno temporali, sed est intelligenda de Christo rege Messia, & de eius regno æterno: per hoc quod ait. Nec tãta est domus mea apud dñm, vt pactum æternũ iniret mecum firmissimum atq; munitum. Et etiam p illud quod supradictũ est. Cui constitutum est de Christo dei Iacob. Sexta conclusio. quod in profetia psalmorum Dauid, cõtinet̃ & prædicit̃ profeticè totum mysterium nr̃æ redẽptionis, et desiderium nostræ salutis: p hoc ꝙ ait. Cũcta. n. salus mea & voluntas. i. desideriũ redẽptionis cõtinet̃ supple in lib. psalmorũ. Septima cõclusio: ꝙ nihil est scriptũ in libro psalmorum, qđ nõ fuerit cõpletum in primo aduentu Christi, aut sit implendũ in secundo aduentu, per id quod ait. Nec est quicq̃ ex eo qđ nõ germinet. i. faciat fructũ

A & impleatur in tempore suo per Christum, in primo vel secundo Aduentu. Octaua cõclusio: ꝙ quicunq; fuerit præuaricator & cõtemptor libri psalmorũ .i. quicunq; non receperit Christum in suo Aduentu, & legem Euãgelicã, prout in psalmis profeticè prædicitur & uaticinatur, ille talis populus & ciuitas euelletur, igne ferroq; destruetur, quod manifestè fuit impletum in populo Iudaico Christum negante, & profetiam Dauid præuaricante: qui per Titũ & Romanos partim fuit trucidatus, & partim ab illa terra euulsus, & captiuus per mundum dispersus, & ciuitas eorum à fundamentis euersa & igni succensa, per hoc quod subdit, præuaricatores quasi spine euellentur. Ex supradictis omnibus patet qualiter Dauid fuit verus
B profeta: quia obtinuit omnes cõditiones veri profetæ, quia in Spiritu profetico & lumine Spiritussancti: præuidit & prædixit omnia mysteria Christi & Ecclesiæ, & omnia mysteria nostræ redẽptionis & salutis, quæ omnia videmus impleta, prout ipse prædixit in psalmis. Et non solũ profeta præuidendo futura per imaginarias visiones & ænigmata sicut cæteri, sed adhuc fuit & egregius & excellẽtior, q̃a ipsi locutus est Deus claro modo absq; enigmate; & eius visio fuit clara, sicut lux auroræ oriẽte sole absq; nubib. Sed q̃a dictũ est ꝙ Dauid prius inclinauit aurem suã in parabolã, postea aperuit in psalterio propositionẽ suã. Et dictũ est ꝙ ista parabola ad quã inclinauit aurẽ, est scriptura ueteris test. cõtinens mysteria ex q̃bus accepit propositiones & parabolas ad inferẽdũ profeti-
C ce veritates, & cõclusiones euãgelicas, Ideo vidẽdũ est in hoc tertio articulo quę & quot sunt illa mysteria vet. test. in q̃bus Dauid figuraliter & profeticè ꝑuidit mysteria euãg. ex q̃b. assumpsit parabolas & propositiões, ad profetãdũ & ꝑdicendũ & inferendũ veritates euãgelicas in psalmis. Et uidẽdũ est in quo genere profetię magis profecit Dauid inter cęteros, & quẽ modũ habuit in profetãdo. Ad cuius intellectũ est notandũ ꝙ ex materia & titulis psalmorũ possumus recolligere qualiter Dauid in quattuor obiectis sibi representatis ꝑuidit profeticè in duplici lumine, & Spũ profetico omnia futura mysteria de Christo & ecclesia. Primo cõtẽplãdo oia gesta patriarcarũ, ꝙ omnia scripta in quinq; libris legis, & libris Iosue & Iudicũ, & 1. & 2. Reg. vsque ad suũ tempus. Secũdo

D cõtẽplando omnes persecutiones & prosperitates suas & exaltationem sui regni. Tertio cõtẽplãdo promissionẽ ipsi factã de successione regni ęterni in filio suo. 2. Reg. 8. Quarto cõtẽplãdo exẽplar & descriptionẽ templi ædificãdi sibi traditã a Spiritusancto, prout dicit 1. Paralip. 28. In his ergo supradictis. 4. obiectis tanquã in speculo ꝑuidit Dauid per lumẽ & Spiritũ profeticũ omnia futura mysteria de Christo & ecclesia. Sed de statu & modo profetãdi ipsius Dauid dicũt Talmudistę, ꝙ postquam Dauid quieuit à bellis, & maximè postquã vidit angelũ percutiẽtẽ in area Iebuzei cessante pestilẽtia, tũc relictis voluptatib. & cõcupiscẽtiis, & mũdanis negotiis totaliter statuit magis ampliare cultũ diuinũ & ordinare sacerdotes, & cãtores, & leuitas per vices suas in tabernaculo quod mutauerat à domo sua, ad areã Iebuzei, quã E quinquaginta siclis emerat pro tabernaculo tendẽdo, & tẽplo ędificãdo. Et non solũ pręparauit materialia s. lapides, & ligna, & ferrum, & argentũ, & aurũ, sed etiã spiritualia. Et sic cõdidit psalmos qui cãtarẽtur in tẽplo & tabernaculo, & diuisit eos cantãdos tribus cãtoribus. s. Asaf, & Etã, & Hemã in determinatis festiuitatib. Et dicũt ulterius Talmudistę ꝙ Dauid sic seclusus & semotus in contẽplatione in stratu & secreto penetrali suo in tali cõtẽplatione opprimebaẽ sõno. Sed mane diluculo ante aurorã intrabat vẽtus ꝑ fenestrã, ex parte aq̃lonis, & mouebat cordas citarę, siue psalterii pẽdẽtis ad caput lecti, & sic Dauid excitabatur a somno & repletus Spiritusancto rapiebat psalteriũ, & cõdebat psalmos, de rebus quas cõtẽplatus fuerat ex parte noctis. Et de talibus mysteriis intelle- F ctis cãtabat psalmos: immò dicũt ꝙ Dauid antequã dormiret dicebat illũ versiculũ psa. 107. Exurge gloria mea, exurge psalteriũ & citara, exurgã diluculo: quasi diceret. O tu psalteriũ, & citara exurge mane motũ à Spiritusancto, & ego exurgã diluculo ad ꝓfetãdũ. Vnde dicũt Hebręi ꝙ hãc excellẽtiã habuit Dauid sup oẽs alios profetas, nã dies excitabat alios profetas, sed ipsemet Spiritus sanctus excitabat ipsum Dauid mane diluculo ante diẽ ad profetandũ, & hęc est sentẽtia quorundã magistrorũ Hebræorũ. quę q̃dẽ positio nõ est cõtemnẽda, eo ꝙ cõtinet aliqualẽ vnitatem. Sed insufficienter explicat modum & dignitatem profetię Dauid. Ideo ad pleniorem notitiam & euidentiam,

A est notandũ secundum aliquos, q̃ nõ est negandũ Dauid fecisse aliquos psalmos antequã quiesceret à bellis, aliquando dum erat in statu gratię, prout uidebitur in expositione, sed maiorem partem fecit dum quieuit à bellis, & voluptatibus, & mũdanis negotiis, & se dedit totaliter contemplationi, & statuit ampliare diuinum cultũ, & præparare omnia necessaria pro ędificando templo per Salomonem, ut patet in fine. 2. Paralipomenon, prout dictum est. Quia tũc totaliter deditus cõtemplationi incepit sedulo contemplari diuina mysteria contenta in quatuor obiectis supradictis. Vnde sic contemplãdo diuina mysteria, & illa quatuor obiecta, rapiebatur a sensibus exteriorib. & manebat in sola imaginaria cõtemplatione. Sed rursus eleuatus per lumẽ profeticum superna-B turale, præuidebat futura mysteria in illis obiectis, tãquã in speculo, & talis uisio imaginaria fiebat intellectualis in uirtute luminis profetici inspirati, confortãtis & eleuantis intellectum ipsius Dauid, & irradiãtis supra illa obiecta imaginata, & repræsentãtis futura mysteria in illis obiectis tanquam in speculo, sicut intellectus agens abstrahit & repræsentat species quidditatum rerum materialiũ in fantasmatibus naturalibus. Et talem gradum profetiæ & uisionem profeticã intellectualem, sumptam ex imaginaria uisione obtinuit Esaias, & omnes alii sacri profetę. Sed supra istos obtinuit alium gradum ipse Dauid: nam postquam semel speculando sua obiecta præuiderat mysteria futura, repræsentata in illis per lumen profeticum, retentis speciebus futurorum mysteriorum C de Christo & Ecclesia, quas abstraxerat ab illis imaginatis obiectis, tunc per altius & fortius lumen magis eleuatus, rapiebatur totaliter à sensibus interioribus, & illis obiectis imaginatis ad sola mysteria futura. Et tũc oblitis omnibus tẽporalibus, & rebus materialib. & etiã seipso, nudè & absq. figuris & enigmatibus, præuidebat clarè & distinctè, & contẽplabatur totũ mysteriũ incarnationis, & nostrę redẽptionis in se, & non in aliquo enigmate, nec obiecto repræsentatiuo. Et tũc subtilius & magis particulariter & distinctè contẽplabatur nõ solũ incarnationẽ, sed & resurrectionem, & ascensionẽ, & gloriã paradisi, quã Christus erat daturus suis fidelibus, & in tali cõtemplatione non utebatur sensibus exterioribus, nec interiorib.

Et sic erat in quadã extasi, qui quidẽ status D tenet mediũ inter uitã hominũ & angelorũ: in qua quidẽ extasi dicitur fuisse frequẽter Dauid, & loqui cũ Deo, immo Deus loquebatur ipsi in spiritu, ostẽdens ipsi absq; enigmate mysteria Christi, & secreta cœlestia: vnde de tali clara uisione, & diuina locutione facta ipsi Dauid, eleuato in extasim, dicit 2. Reg. 23. Dominus mihi locutus est sicut lux auroræ oriẽte sole mane absq; nubibus rutilat: quia in tali extasi iam uidebat illas supernaturales veritates, & illa futura mysteria, & secreta cęlestia, nõ per obiecta enigmatica, sed per proprias species intelligibiles in uirtute altioris luminis. Et ideo uidebat subtilius & clarius mysteriũ incarnationis, & p̃dicationis, & Passionis, & Resurrectionis, & Ascẽsionis, & futurę beatitudinis, quã cęteri profetę. Et ideo locutio & doctri- E na facta in Spiritu, sub tali raptu & extasi, potest esse quãdoq; perfectior, quam facta per locutionẽ sensibilẽ per angelũ, inquãtũ ipsi Dauid potuit cõcedi altius lumẽ, & plura & altiora reuelari, quã per sensibilẽ locutionẽ angelicã factã ipsi Iosue, & Gedeoni, & plerisq; aliis. Nec est etiã negandũ Dauid quãdoq; habuisse similes familiares locutiones cũ Angelis. Ordo ergo & modus profetię siue profetãdi ipsius Dauid est discutiẽdus per singula obiecta. Vnde primo legẽdo literalia mysteria sacrę scripturę reponebat tales species in fantasia: puta de creatione mundi, aut mysteriũ diluuii, aut sacrificium Abrahę, aut agni pascalis, & imaginando & contẽplãdo talia mysteria in sua cella & camera secreta, largè dabatur ipsi lumẽ pro- F feticũ, & tunc illa obiecta imaginata, illustrata lumine supernaturali, repræsentabãt ipsi futura mysteria, & sic intellectus Dauid cõfortatus & eleuatus per tale lumẽ, p̃uidebat futura mysteria de Christo & ecclesia in illis obiectis repræsentata. Et sic per creationem mundi materialis, prędidebat recreationem mũdi spiritualis, quę est Ecclesia Christi. Et per arcam diluuii, p̃uidebat, qualiter ecclesia Christi debebat saluare oẽs ad eã confugientes. Et per sacrificiũ Abrahę, p̃uidit totum mysteriũ passionis Christi. Et per immolationẽ agni pascalis, & per sacrificium agni matutini & uespertini, p̃uidit totum mysterium passionis Christi, & totũ mysterium sacramẽti altaris. Sed rursus in tali cõtẽplatione augebatur ipsi lumẽ profeticũ, &

rapiebatur

A rapiebaĩ supra ipsam primã cõtéplationẽ ad ∻m gradũ extasis. Et tunc relictis obiectis ęnigmaticis uete. test. cõtéplabatur solas supnaturales ueritates, & solã illã incarnationẽ & morté, & passionẽ, & resurrectionẽ christi, & mysteria nostræ redéptionis & supnæ btitudinis. Et tunc absq; aliquo ęnigmate oĩa illa videbat clarius & distinctius q̃ alii profetæ. Et sic contéplãdo persecutiones & liberationes suas, & exaltationẽ sui regni, prędidit in tali lumine & spũ profetico oẽs persecutiones Xpi & exaltationẽ eius regni post resurrectionẽ. Et iõ Dauid reuersus ex tali extasi in se, & ad sensus suos, & dũ esset cõpos suipsius, rapiebat psalterium & citarã. Et sic fecit psalmũ ∻m, de cõiuratione cõtra Christũ facienda per scribas & farisæos, prout prędidit in cõiuratione Saulis & suorum, facta contra

B ipsum Dauid. Et fecit psalmum tertium de psecutione Christi prout præuidit per persecutionem suã, factã per Absalonem ut patebit. Item cõtemplando promissionem sibi factã 2. Re. 7. de rege filio suo, & successione regni æterni filii sui, præuidit in spẽ misterium icarnationis Christi de sua gñatione: de quo fecit psalmum. 88. & 131. & plures alios. Ité contéplando totã descriptionẽ tépli sibi traditã à spũsãcto, intellexit, & puidit totũ mysteriũ incarnationis, passionis, & resurrectionis Xpi, & oẽs psperitates & aduersitates ecclesiæ. Et puidit modos qbus hodie Deus colit in ecc̃lia. Et iõ fecit oẽs psalmos alleuiaticos. Et sic Dauid in supradictis quatuor obiectis puidit oĩa mysteria Xpi & ecclesiæ, de qbus fecit 150. psalmos assumẽdo parabolas & propositiones ex supradictis quatuor obiectis. Sed adhuc Iosefus & Rabbi Salomõ ad-

C dit quintũ obiectũ, in quo Dauid puidebat futura. s. p hurym & thũmym. i p imagines et doctrinas, nã sicut legit̃ Exo. 27. in rõnali sũmi sacerdotis erant cõsuti & ipressi 12. lapipides præciosi. s. sex in quolibet humero, & in frõte mitræ erat affixa lamina aurea ĩ qua erat scriptũ nomẽ Dei tetragrammaton, qd̃ lucebat & imprimebat imaginẽ illarũ literarũ in illis. 12. lapidibus. Iõ dũ filii Israel uolebãt pscire futurã psperitatẽ & victoriã, ornabaĩ sacerdos ad sacrificiũ cũ humerali, & efot, & mitra. Et si bellũ erat eis psperũ, tũc lucebat nomẽ dei tetragrãmaton & apparebat eius imago i duodecim lapidib. & sic cũ fiducia pcedebãt ad pliũ, si aũt fortuna & uictoria erat aduersa nullo mõ lucebat illud nomẽ in lapibus humeralibus. Et sic desistebãt

D ire ad bellũ. Et io rõnale iudicii erat colligatũ cũ humerali, in quo ponebaĩ doctrina & veritas, ut patet Exo. 28. Et dicebaĩ rõnale iudicii, eo q̃ sũmus sacerdos in eo iudicabat de futuris, & docebat ueritaté de consultatis in quantum fulgebat nomen Dei in illis lapibus, quod quidem iudicium appellant Thalmudiste hurym & thummym. i. doctrinã & veritatem, immo in textu Hebraicè dicitur hurym & thummym. de quo mysterio legitur 2. Reg. 22. q̃ quando Da[...] voluit scire an ciues Ceyle tradere vellent ipsum in manus Saul, dixit ad Abiatar: applica efot. i. orna te ornamentis sacerdotalibus, ut uideamus si uiri Ceyle tradent me in manus Saul. Et facta oratione, respondit dominus, tradẽt te, supple; quod nihil aliud fuit, nisi q̃ tunc

E nõ apparuit imago nõis dñi in lapidib. sicut ante apparuerat q̃ñ cõsuluit dñm de futura victoria contra Filisteos, vt patet eodẽ. c. 23. Per illud profecto mysteriũ nominis dñi lucẽtis in illis. 12. lapidibus, præuiderat Dauid qualiter Xp̃s (qui est nomẽ dñi) debebat lucere & imprimere sapientiã suã in duodecim apostolis, qui debebant annunciare veritatem & doctrinam euangelicam p uniuersũ mundum, de quo fecit plures psalmos. Ex supradictis patet qualiter Dauid fuit uerus profeta & excellentior cæteris, & patet modus profetandi, & excellentia profetiæ eiusdem.

Quantũ ad quartũ articulũ in quo restat videndũ an Moyses fuerit maior pfeta q̃ Dauid, an ecõtrario. Est aduertendũ q̃ cã quare Iudæi tenent q̃ Moyses est maior profeta q̃ Dauid, est, qa Moyses fecit multa miracula, & Dauid nullũ. Et cã quare multi catolici as-

F serunt idẽ, est quia dñt q̃ Moyses vidit deũ p essentiã, & Dauid non. Et iõ est primo uidendum an Moyses uiderit deum per essentiam. Secundo dato q̃ Moyses uiderit deum per essentiã & fecit miracula, & Dauid non, an propter hoc Moyses dicatur maior profeta q̃ Dauid. Ad primum est aduertendum q̃ vsque ad præsentem diem nullus doctor Iudæorum ausus est cõcedere q̃ Moyses uiderit Deum per essentiam. Vnde Rabbi Abenazra in epistola ad Iudæos Africanos nititur probare per textum sacræ scripturæ quòd Moyses non uidit deum per essentiam: hoc idem pbat Rabbi Moyses de Egypto in suo lumine dubiorum parte secunda, & ambo isti mouentur, propter hoc q̃ Deus respondit

dit

A dit Moysi. Exo. 33. Non poteris uidere faciẽ meam, non. n. videbit me homo & viuet. Vnde ibidem patet, quòd absolute Deus negauit Moysi visionem suæ essentiæ, Sed dicit Rabbi Moyses ꝙ Deus bene cõcessit Moysi notitiã omnium creaturarum, cũ dixit ipsi. Ego ostendebam tibi omne bonũ. i. naturam & principium omniũ creaturarum, quia oĩa quæ fecit Deus erant valde bona, secundum naturas suas. Gen 1. Hoc idẽ probat beatus Aug. 2. de Trinitate. ca. 17. & 18. ubi disputat hanc materiã. Vnde volens concordare illa duo quæ videntur adinuicem cõtradicere: nã primo dicit ꝙ Moyses loquebatur deo, & Deus Moysi, facie ad faciem, sicut solet loqui amicus ad amicum. Et postea in eodem. ca. 33. quando Moyses petebat, ut Deus ostẽderet sibi faciem & gloriam suam. Respondit Deus, faciẽ meam uidere nõ poteris &c.
B Isti duo quæ uidentur contradicere concordat Augu. distinguendo de facie Dei, quia ibi facies Dei sumitur æquiuocè, nam primo, qñ dicitur ꝙ Deus loquebatur Moysi facie ad faciem, ibi per faciẽ Dei intelligitur ille angelus per quẽ Deus loquebaſ familiariter ipsi Moysi, & ꝑ quẽ notificabat ipsi uoluntatẽ & secreta sua. Nã in scriptura ꝑ faciẽ notitia designaſ, ſm Gregorium ſuꝑ Ezech. Vnde q2 oẽs Angeli sunt nuncii & ministri Dei, ideo sicut Gabriel diciẽ fortitudo Dei, eo ꝙ annũciauit fortitudinem dei ipsi Danieli, & Rafael dicitur medicina Dei, eo ꝙ tulit medicinam ipsi Thobiæ, ita ille Angelus qui familiariter notificabat secreta Dei ipsi Moysi, dicebatur facies Dei, & sic Deus dicebatur loqui facie ad faciem ipsi Moysi, per ipsum angelum.
C Et ita Apost. ad Hebræ. 1. dicit ꝙ lex data est Moysi per Angelos. Et beatus Stefanus Act. 6. dicit ꝙ Angelus Dei loquebatur Moysi per substãtiam mediam, & hoc idem dicit Rabbi Moyses, & omnes Hebræi. Sed postea qñ Deus dixit Moysi in eodem ca. Faciem meam uidere nõ ꝑteris, tunc ibi per faciem intelligitur ipsa diuina essentia in sua gloria, cuius uisio fuit negata ipsi Moysi, vt ibi inquit Augu. Et sic determinat Aug. ibidem. s. secundo de Trinitate. cap. 18. ꝙ Moyses nõ uidit deum per essentiam. Sed quid dicendum est ad eundem Augustinum q. 12. super Gen. ad literam, & in libello de uidendo Deum ad Paulinam, per longam disputationem & inquisitionem uidetur determinare quòd Moyses & etiam Paulus uidit Deũ ꝑ essentiã? Et mouetur Aug. per hoc ꝙ deus D dixit de Moyse. Numeri. 12. Palã loquar ei, & non per enigmata & figuras uidit deum, & sic dicit Aug. ꝙ uidit Deũ in essentia sua. Ex quibus uidetur Augustinum cõtradicere sibiipsi. Ad hoc autem dicunt quidam quòd Augustinus in libro super Gen. & ad Paulinam non loquitur determinatiuè de ista materia, sed disputatiuè, sed in 3. de Trinita. loquitur determinatiuè ꝙ Moyses non uidit Deum per essentiam. Sed hoc nõ uideẽ satis facere: nam ibi super Gen. manifestè ꝓbat Augu. ꝙ non solum Moyses doctor Iudæorum, sed nec etiam Paulus doctor christianorũ uidit deũ per essentiã, & ideo ne tantus doctor uideatur manere in cõtradictione, est dicendũ, ꝙ sicut Exo. 33. æquiuocatur de facie Dei: ita Augustinus æquiuocat de uisione diuinæ essentiæ. Nã de diuina essentia duplex E uisio põt haberi, ſcđm ꝙ deus duobus modis põt ostendere suam essentiam. Vno modo à priori per lumen gloriæ beatificũ, ſcđm ꝙ beati primo ꝑ lumẽ gloriæ uidẽt diuinã essẽtiã uisione matutina, & ex inde uidẽt in uerbo idealiter oĩa creta, quia oĩa apparent in illo uerbo diuino, tanquã in arce & sua cã, & sic uident beati qualiter Deus est principiũ oĩum in genere causæ formalis & efficiẽtis & malis, & talis uisio procedens a Deo ad creaturas, dicitur essentialiter essentialis. Aliã uisionẽ põt Deus cõicare alicui de sua essentia à posteriori ꝓcedendo, puta à creaturis usq; ad diuinã essentiã inclusiuè. Exẽpli gratia, nã punctus existens in medio circuli, inuisibilis est de se oculo corporali, sed si trahantur lineę puncto centrico ad circumferentiã, tũc ille punctus fiet uisibilis in quantũ est princi F pium omniũ illarũ linearũ. Et sic oculus ꝑ lineam uenit ad uisionẽ puncti, inquãtum est principiũ eius. Ita pariter est dicendũ de sole qui est oculo nostro quasi inuisibilis ꝑꝑ sui excellentiã, sed sequẽdo radios eius perueni mus ad uisionẽ eius, inquãtũ est fons & principium oĩum radiorum. Ita ergo pariter cum oẽs creaturæ emanẽt à uerbo diuino, sicut radii & lumẽ à sole, & sicut lineæ à puncto centrico, ut inquit Dion, iõ Deus põt cõicare alicui uiatori eleuãdo eius intellectũ ꝑ lumẽ supnaturale, ut ꝓcedẽdo ꝑ creaturas, pueniat usq; ad uisionẽ realẽ diuinæ essẽtiæ, inquãtũ ab ea oẽs creaturæ emanant realiter sicut lumẽ à sole, nã sicut linea emanat realiter à pũcto, absq; hoc ꝙ cõponaſ ex punctis, & radii

emanant

A emanant realiter à sole absq; hoc ꝙ trahant eius substantiã, ita creaturæ realiter emanãt à uerbo, absq; hoc ꝙ sint de eius substantia, nã sicut sol cõicat suã similitudinẽ ꝑtotũ dia fanũ, nõ cõicando substantiã, ita deus cõicat similitudines suarũ perfectionũ & idearum creaturis, absq, cõicatione suæ substãtiæ, vt clarius videbitur: deus ergo isto mõ potuit cõicare ipsi Moysi talẽ visionẽ suę essentię à posteriori, inquatũ est principiũ & fons omniũ creaturarũ, & in quantũ ex tpe per creationẽ ab eo procedũt & emanãt. Quæ quidẽ visio licet dicatur essentialis, in quantum at tingit diuinam essentiã per illapsum & lumen supernaturale, &per raptũ ab oĩbus sen sibus per modũ terminãtis, tñ nõ dicetur essentialiter essentialis, sicut illã uisio beatifica & gloriosa quã beati habent per modum
B mouentis per lumen gloriæ à priori, & per modum permanentis. Sed talis visio fuit ẽt multum inferior visione quam habuit Paulus in raptu, ut patebit psal. 67. Sed ꝙ fuerit quasi necessarium Moysen assecutum fuisse talem visionem diuinæ essentiæ, põt probabiliter deduci: nam Deus cõicauit cuicunque profetæ donum profetiæ, & sciẽtiam, & virtutem ẜm exigẽtiam suæ legationis. Sed quia tunc totus mundus laborabat in idololatria & cultu multorum deorum, &in fędis superstitionibus, & totus mundus putabat mundum fuisse ab æterno, ideo Deus misit Moysem ad docendũ & prædicandũ vnũ tãtum esse deum substãtialiter & essentialiter, & esse principium omnium rerũ à quo ꝓcesserunt ex tpe oĩa per creationẽ, &quomodo deus oĩa gubernat ẜm suã prouidentiam. Et
C misit ẽt illũ ad educendũ populũ de illa captiuitate: & introducẽdũ ipsum in terrã promissionis, prout promiserat Abrahę, Isaac & Iacob, & vt doceret illũ populũ colere vnũ deũ solũ creatorẽ, & separaret ipsum ab omni falsa superstitione. Ad quã legationẽ ꝑficiendã tria erãt necessaria ipsi Moysi. primo clara notitia essentialis de substantia unius Dei, secũdo notitia emanationis creaturarũ ab uno principio, vt prædicaret unũ deũ solũ creatorẽ oĩum rerum esse colendũ & adorandũ, & oẽm superstitionẽ esse falsam. tertio erat sibi necessaria uirtus faciendi miracula, vt populus crederet ipsum à Deo missũ, & Farao ex timore tãtorũ miraculorũ & portẽtorũ dimitteret populum. Et hæc fuit cã quare deus voluit cõicare Moysi visionẽ huius diuinæ essentiæ, & virtutem faciendi
D miracula, & modũ creationis mundi. Hęc ãt visio nõ fuit dicta essentialiter essentialis, eo ꝙ nõ fuit per gloriam, sed à posteriori ascendendo per creaturas vsq; ad attingentiã diuinæ essentię, & ideo nõ dicitur simpliciter essentialis, in qua quidẽ visione diuina essentia potius se habet per modũ terminãtis ad intellectũ: q̃ per modũ mouẽtis, Et hoc põt haberi ex textu ibidem Exod. 33. qñ deus dixit Moysi. Ego ostendã tibi omne bonum. i. unde ꝓcedunt oĩa bona creata. Itẽ qñ dixit, posteriora mea uidebis, faciem aũt meã non videbis. i, ostendã tibi visionẽ essentiæ à posteriori ꝑ creaturas, inquantũ emanant ab vno principio, sed non ostendã tibi essentiã meã à priori. i. lumen gloriæ, qualem visionẽ habẽt beati. Et sic rõne huius visionis dicitur Numeri. 12. ꝙ Moyses uidit deum palam, nõ ꝑ
E ænigmata nec per figuras i. vidit deum realiter, non per imaginarias visiones, sicut Esaias & Hieremias, sed peruenit per creaturas usque ad diuinã essentiam à qua realiter emanãt. Sed ratione primæ visionis à priori essentialiter essentialis ꝑ gloriã dicitur Exo. 33. Faciem meam videre non poteris. Ita ergo pariter Augu. 2. de Trinita. ca. 18. asserit Moysen non uidisse deum per essentiam per visionẽ à priori, sed. 12. super Gen. & ad Paulinã asserit Moysem deum uidisse per essentiã à posteriori secundum exigentiam suæ legationis, quia Moyses non habebat manifestare mundo gloriam beatorum, sed esse tantũ vnum creatorem, & omnium conseruatorẽ & gubernatorem, cui soli adoratio & cultus latriæ debebatur. Et sic patet quõ vidit deũ
F per essentiam, & quomodo nõ, & quomodo fuit ipsi necessaria virtus faciendi miracula. Quando aũt Moyses vidit Deum per essentiam nescitur, sed creditur ꝙ in secundo ascẽsu in montem. Exo. 34. Sed nunc restat uidẽdum utrũ dato ꝙ Moyses uiderit Deum seu Dominum (idem enim est in hac re Deus & Dominus) per essentiã modo prędicto, & habuerit virtutem faciendi miracula, an ipse propter hoc dicatur maior profeta quã Dauid. Ad quod dicendum, ꝙ ista stant simul, .s. quòd Moyses uiderit Deum perfectius q̃ Dauid, & habuerit virtutem faciendi miracula, & tamen ꝙ Dauid fuerit excellentior profeta quàm Moyses, quia aliud est esse uidentem, & aliud esse profetã, quia omnis ꝓfeta est uidens, sed non econtrario, nam di-

A ctum est q profeta proprie dictus est ille qui ex diuina reuelatione dixit futura mysteria de Christo & ecclesia. vnde stat multũ bene q Moyses uiderit diuinam essentiam eo mõ quo dictum est: tñ in tali uisione nõ est necesse q viderit futura mysteria de Xpo & ecclesia: sed tñ uidit substantialiter & essentialiter quomodo Deus erat unus, & quomodo omnes creaturæ emanabant ab eo, tanquam à primo principio formali. Et sic tñ uidit ea quæ pertinebant ad suã legationem. Et in tali uisione nõ est inconueniens q Moyses fuerit dignior q̃ Dauid, quia ut sic Moyses nõ dictus est ꝓfeta in illa uisione, sed postea Moyses præuidit multa futura de illo populo, & ẽt de Christo ꝑ imaginarias uisiones, & ꝑ doctrinã angelicam, ut patebit in expositione illius cantici qd incipit Cantemus dño: & in

B illo altero.s. Audite cœli quæ loquor, sed in tali uisione profetica præuidit illa Dauid & abundantius & distinctius quàm Moyses & cæteri: vt dictum est. Et sic Dauid dicitur eximius & excellentissimus omnium profetarũ ẽm omnes catolicos, ut dictum est. unde sicut Moysi data est uisio secundum exigẽtiã suæ legationis, ita pariter ipsi Dauid: nam articulus unius Dei, & articulus creationis erat iam creditus in populo Israel, ideo non fuit necesse ut Dauid haberet uisionem de illis sicut habuit Moyses, sed quia Dauid fuit missus ad liberandum populum Israel de manu Filistinorum, & ad ampliãdum diuinum cultum & ad præparandum materiam pro templo ædificando, quæ omnia erant figura corporis Christi & præsentis ecclesiæ. Et iõ fuit necesse ut profeticè præuideret omnia

C mysteria de Christo & ecclesia figurata per illud templum, & per cerimonias diuini cultus, vt faceret psalmos appropriatos, in quibus prædiceretur profeticè diuina mysteria Xpi: quia fuit missus ad prædicendum & ꝓfetaudum omnia mysteria nostræ redemptionis. Ideo fuit sibi cõicatum excellẽtissimum lumen profeticum ad interpretãdum totam sacram scripturam, & omnia gesta sua, & omnes promissiones & descriptionem templi ędificandi: ut de mysteriis Christi & ecclesiæ in illis quatuor obiectis figuratis conderet psalmos, sed non fuit necesse ipsum habere virtutem faciendi miracula, quia hoc non exigebat sua legatio, Sed quia sua legatio exigebat donum profetiæ ad interpretanda illa quattuor obiecta, ideo datum fuit ipsi donum proferiæ super omnes alios ꝓfetas

D per quod lumen & donum profetiæ confecit. 150 psalmos, q ꝓfeticè cantabantur, in quibus clare & distinctè prędixit illa decem mysteria. & decem cordas psalterii euangelici. s. mysteriũ Trinitatis, & incarnationis, & prædicationis, & passionis, & resurrectionis, & ascẽsionis Christi. Et in hoc excessit & superauit Moysem & oẽs alios profetas. Et ideo ab omnibus doctoribus, & à tota ecclesia prædicatur eximius profetarum. Sed contra totum fundamentum arguitur, & videtur q Dauid nunquàm fuit interpres: nam ẽm Hiero. ad Desiderium in ꝓlogo super Pẽtatheucum, Aliud est esse uatem, & aliud interpretẽ, nã ibi spũs futura ꝑdicit, hic aũt. s. interpres uerborũ copia eruditus, ea quę intelligit transfert. si Dauid fuit ꝓfeta, ergo non interpres.

E Itẽ si Dauid interpretatus est totam legẽ, & omnia gesta sua, & ꝓmissiones, & descriptionẽ templi sibi traditã: ergo nõ fuerunt necessarii apli, & sancti doctores ad interpretandas scripturas uet. test. Ad primum est dicendũ q duplex interpretatio, una dicitur ex una lingua in aliã facta traductio, & ista dicitur interpretacio linguarum. Altera dicitur alicuius obscuri & enigmatici sermonis facta declaratio, & ista dicitur interpretatio sermonum. Primo modo dicit Hiero. q aliud est esse interpretem, & aliud Vatem. sed sedo mõ non solũ apostoli & doctores & oẽs glossatores sed etiam oẽs profetę dñr interpretes. eo q intellexerunt, & interpretati sunt in lumine profetico enigmaticas uisiones, & obscura mysteria sacræ scripturę. Et isto modo etiã angeli dñr interpretes inter deum & homines. Christus dicitur medius interpres inter

F Deum patrẽ & ecclesiã. quia quęcunq; audiuit à patre, nota fecit nobis. Ioan. 15. Et sic angelus Gabriel interpretatus est Danieli mysteriũ 70. hebdomadarum. Et sic nõ solũ Dauid sed ẽt Daniel vocatur interpres. eo q interpretatus est verba Hieremiæ de 70. annis captiuitatis Babylonicę. ẽt quia interpretatus est somnia Nabucodonosor, & ipsius Balthazar, & somnia sua propria: ut patet ꝑ totũ discursum Danielis. Et sic ẽt Virg. in 6. appellat Sibyllam uatem & interpretem, eo q interpretabatur responsa Appollinis, cũ dicit. Magnam cui mentẽ animumq; Delius ĩspirat uates aperitq; futura. Et sic patet Dauid fuisse interpretẽ ꝓfeticũ sacrę scripturæ. Ad ẽm dicitur q tã Dauid & oẽs profetæ, q̃ apostoli

postoli dicuntur interpretes, sed aliter & aliter, & altero & altero lumine. nã Dauid & profetæ interpretati sunt scripturam & illas ænigmaticas uisiões profetice de futuro: sed apostoli & doct. interpretati sunt easdẽ esse iã in Christo cõpletas de pterito, & hoc in lumine euãgelico. Et ideo interpretatio apostol. & doct. fuit multũ perfectior & distinctior & manifestior, qa fuit simul annũciatio veritatis & interpretatio: vt patet p totũ discursum euãgelicũ, & actuũ apostol. Ex supradictis patet, Dauid fuisse verũ interpretẽ & eximiũ profetarũ omniũ. Et hęc sint dicta de tota qstione in toto secũdo tractatu intẽtata. Sed restat nũc respõdẽdũ ad argumẽta facta in principio qstionis Ad primũ. quãdo dicũt Iudęi, ꝙ Dauid nõ est profeta eo ꝙ nõ fuit missus a Deo ad aliquẽ regẽ nec popu-
B lũ: sicut Moyses & cæteri profetæ: Respõdetur ꝙ hoc est falsum: imo fuit electus & missus à Deo ad regẽdũ & liberãdũ & amplian dũ illũ populũ & regnũ, & pascendũ ipsum. vt patet. 1. Reg. 16 & 2. Reg. v. cui dixit dominus. Tu pasces populũ Israel, & eris dux super Israel. Item c. 7. Ego te tuli de pascuis sequẽtem gregẽ: ut esses dux super populũ meũ Israel. Itẽ misit eũ ad ampliandũ & ordinandũ diuinũ cultũ, & tradidit ei exẽplar & descriptionẽ templi, & dedit ei lumẽ profeticũ, vt intelligeret oĩa q erant figurata in exẽplari; vt ex illis mysteriis profeticis posset condere psal. Ad 2m est dicendũ ꝙ licet promissio ęternitatis regni Dauid fuerit primo reuelata ipsi Nathã, vt ipsam manifestaret ipsi Dauid, tamen melius intellexit Dauid illã promissionẽ p successum tpis in lu-
C mine pfetico, quam Nathã. im̃o Nathã intellexit in principio illã promissionẽ de regno tpali & de Salomone: sed Dauid in lumine profetico intellexit postea ipsam de Christo & eius regno æterno. Ad tertium dicendũ ꝙ beatus Hier. in prologo allegato recitat solũ diuisionem, quã docto. Hebræorum sui tpis fecerunt de sacra scriptura. Et hic scd̃m opinionem eorum ponit Dauid inter agiografa. sed postea in oĩbus scriptis suis appellat Dauid eximium profetam, secundũ opinionem suam & totius ecclesiæ. Ad quartum dicitur: quòd licet Dauid non uiderit Deũ p essentiã, nec fecerit miracula sicut Moyses: tamen fuit maior profeta inquantum clarius intellexit mysteria sacrę scripturę in lumine profetico quàm Moyses: quia Moyses in illa momentanea visione non fuit profeta D
de futuro, sed solum vidit vnitatẽ substãtialem vnius Dei, & emanationem omniũ creaturarum ab illo principio: quæ quidem visio data fuit sibi vt scriberet creationem mũdi, & vnitatẽ vnius Dei, cum certitudine ad annunciãdum illi populo, & per eandẽ rationem data est sibi uirtus faciẽdi miracula, vt Farao dimitteret illum populũ, & populus crederet Moysem fuisse missum à Deo, vt dictũ est, vnde in his Moyses fuit maior quam Dauid vt dictum est, sed hoc accidit profetę ꝙ faciat miracula, & uideat Deum per essentiam: sed proprium cuiq; profetæ, est vt prouideat futura mysteria de Christo & ecclesia in lumine profetico, & in hoc Dauid superexcessit Moysem & oẽs profetas, qa magis clare & distincte prædixit mysterium incar- E
nationis, & omnia mysteria nostræ redemptionis quàm Moyses & cęteri profetæ. intãtũ ꝙ in quibusdã psalmis magis videtur texere historiam quàm profetiam, & magis videtur euangelista quam profeta, vt patebit exponendo psalmos. Ex maximè in psalmo 21. & 69. & 71. Et hæc de secundo tractatu.

Tractatus Tertius.

Quantum ad tertium tractatum de intelligentia profetiæ Dauid, erũt duo capitula. Nã in primo pmittentur quædam principia sine quibus nulla pars sacræ scripturæ potest intelligi. In secũdo assignabuntur decem regulæ, q magnam partem conferunt ad exponendam totam sacram scripturam utriusque testamenti. F
Quantum ergo ad primum est primo notãdum, ꝙ post quã tota sacra scriptura ueteris testamẽti dicitur propositio siue propositiones q̃ aperiuntur in hoc libro. ex quibus inferuntur cõclusiones profeticæ de Christo & ecclesia, et etiam morales et anagogicæ, vt dictum est. Et qlibet scientia habet sua propria principia, quæ dicuntur communes animi conceptiones, per q principia probantur, & ad q reducuntur omnia probata in illa scientia, et in quorum uirtute eliciuntur omnes conclusiones illius scientiæ, vt patet primo Posteriorum. Ideo in scientia huius libri psalmorum, et etiam in tota teologia viatoris, quæ est tota sacra scriptura, sunt assignanda aliqua formalia principia, ex quibus dependet tota notitia et scien-

A tia huius libri & totius scripturæ, eo quòd tota sacra scriptura cōtinetur in hoc libro spalmorum: vt dictum est & magis patebit. Quibus principiis ignoratis impossibile est intelligere ea quæ continētur in hoc libro, & quibus notis noscuntur omnia in hoc libro contenta: & ideo dicuntur principia intelligendi sacram scripturam. Item est iterum aduertendum, quòd sicut in Metafisica est vnum principium communissimum omnibus sciētiis, & una maxima propositio, quam necesse est quemlibet docendum habere s. de quolibet esse vel non esse, vt patet primo Posteriorum: & quarto Meta. Ita in tota teologia uiatoris est unum communissimum principiū: quod præsupponitur in tota sacra scriptura utriusq; testamenti, & in qualibet eius parte. s. ꝙ tota sacra scriptura utriusq; testamē
B ti est ab ipso Deo tradita & reuelata, & ꝑ spiritumsanctum inspirata: & ideo nullo modo potest mentiri. Hoc primum principiū proponit beatus Petrus in sua canonica secunda cap. i. dicens. Hoc primum intelligentes, quòd omnis profetia scripturæ propria interpretatione nō fit. nō enim uoluntate humana allata est aliquando profetia, sed spiritusancto inspirati locuti sunt sancti dei omnes. Hoc idē cōmunissimū principium magis declarat Apostolus Paulus ad Heb. inprincipio, præsupponens ipsum tanquā primū dicens. Multifariè multisq; modis olim loquēs Deus patribus in profetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, quē constituit hæredem uniuersorum, per quem fecit & secula. In quibus verbis asserit, ꝙ idē Deus qui
C locutus est patribus in profetis in ueteri testamento. ille idē locutus est nobis in filio, siue per filium in nouo testamento. Ex quo patet ꝙ tota scriptura utriusq; testamēti est à Deo tradita & reuelata: & per consequens non potest mentiri nec fall. Et hoc est primū principium & cōmunissima propositio, quā necesse est quēlibet fidelem, & quemlibet docendū habere in tota teologia uiatoris. Hoc idem principium præsupponit Augustinus, & docet præsupponendum in primo de doctrina Christi, enumerās omnes libros sacri canonis, de quibus nullū est dubium esse nobis à Deo traditos, quibus omnimodā fidem dicit esse hadhibendā in primis. Et in quibus quæritur ueritas intemerata & inconcussa: & caritas Dei & proximi, & tota salus nostra & redemptio. Secundum principiū est, quòd in diuinis est una substantia & unum D esse, & una essentia tribus personis diuinis relatis communicata. Et sic est unus solus Deus trinus in personis, & unus in substantia, scilicet pater & filius & spiritussanctus: quæ multiplicatio personarum fit, quia pater ab æterno communicat filio totam substātiam, & esse, & essentiā diuinam quam ipse habet: & hoc per æternam generationem: ambo eandem substantia communicant spirituisancto perspirationē. Et sic manet vnus solus Deus per unam substantiam & essentiam, & tres personæ multiplicatæ per tres relationes, & duas emanationes. Hoc principiū docet Aug. primo de doctrina christiana, oī docēdos in sacra scriptura esse ꝓsupponēdū. Vnde quia Arriani carebant hoc principio, ideo inciderunt in nefandam. blasfemiam, legendo sacras scripturas, separantes diuinas personas in substantia. Ideo dicit Aug. E
3. de doctrina christiana, quòd necesse est nobis præsupponere fidem trinitatis, ad intelligendas sacras scripturas noui ac ueteris testamenti. Tertium principium est ꝙ uerbum diuinū qui est filius patris, secunda persona in trinitate, assumpsit uerā carnem humanam ex Virgine Maria, simul cum anima rationali ibidē creata, & per consequēs assumpsit uerā humanitatē in unitate suppositi, ī qua pro nobis posset pati, ita ꝙ Christus est uerus Deus & homo, constans ex duabus integris naturis in una persona. Et sic de Christo uerificantur quæ sunt dei, & quæ sunt hominis. Nam ista est uera. iste huomo creauit mundū, Et ista: Deus passus est, demostrādo Christū. Et sic est uerū ꝙ iste homo dedit legē Moysi, & eduxit po F
pulū de Egypto, ut patet in canonica Iudæ. c. unico, & hoc ratione unitatis ꝑsonæ, quia eadē est persona. Quartū principiū: ꝙ sicut uerbū diuinum assumpsit illam carnē & humanam naturā in unitate personæ, ut in illa pateretur, quæ quidem persona dicit̄ unus Christus, Deus & homo. Ita pariter ille Christus assumpsit & uniuit & despōsauit sibi totam ecclesiā, & unitatem fidelium in unitatem corporis mystici, ut pro illa pateretur: ita ꝙ Christus & ecclesia dicitur unus homo mysticus, & unus Christus misticus, cuius caput est Christus uerus, & corpus siue membra dicitur tota ecclesia fideliū quæ per fidē & baptisimum est isti capiti unita & desponsata: et sic Christus dicitur sponsus &

caput

caput ecclesiæ. Vnde est aduertendum, ꝙ duo homines sunt capita et principia totius generis humani: unus. s. primus Adam fuit causa omnis peccati et miseriæ et omnis mali, et alter. s. Christus fuit causa omnis boni et omnis gratię. Nã sicut ille ex illo peccato omnes interfecit, et venumdedit, et captiuitati, et morti, et miserię subiecit, ita Christus ex suis meritis omnes à prędictis malis liberauit. Itaq; sicut primus homo fuit destructor et dissipator totius generis humani ꝑ suum peccatum et inobedientiam, ita Christus propter suã obedientiã, et meritũ, fuit liberator, et redemptor, et restaurator totius generis humani. Nec ab alio potuit genus humanum liberari, nisi à solo Xp̃o mediatore Dei et hominum. Item sicut Xp̃s est caput totius ecclesię et corporis mystici, à quo formaliter descendunt omnia genera gratiarum et meritorum, in omnia membra sua, ita est subiectum pęnarum, et punitionis, et iustificationis oium nostrorum peccatorum, quia dñs posuit in eo iniquitates omnium nostrum: et languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portauit, quo ad pœnam. Esa. 53. inquantum in eo fuerunt punita omnia peccata nostra, et in eo fuimus omnes consepulti, et crucifixi, et mortui, ad Ro. 6. Immo Deus pater fecit ipsum Christum pro nobis peccatum. i. sacrificium pro peccato 2. ad Cor. 5. et sic patet ꝙ Christus non solum est caput nostrum, quo ad viuificanda, et mouenda sua membra per gratiam et merita, sed est subiectum nostrorum omnium peccatorum, quò ad punitionem et penam et iustificationem. Et isto modo Christus omnia peccata nostra dicit esse sua in multis psalmis: et hoc quò ad pęnam, vt in procedendo patebit. Nam non solum post peccatum Adæ, sed ab ęterno Deus pater proposuit, non per alium, sed solis meritis passionis, et oratione Christi filii sui, genus humanũ restaurari, vt quod Adam ꝑdidit, Christus recuperaret. Hanc propositionẽ et principium probat Apostolus per totũ discursum ad Rom. vnde dicit ꝙ omnes in Adam peccauerunt, et egent gratia Dei: et ꝙ non potest nobis à patre gratia ꝑuenire nisi ꝑ Christum, quem prępôsuit ꝓpitiatorem pro omnibus et mediatorem. Et primæ ad Cor. 15. dicit: ꝙ sicut in Adã omnes moriunt, ita et in Christo oẽs viuificabunt: et sic peccatũ Adę fuit causa aduentus Xp̃i in carnem. Quintum principium est: ꝙ Xp̃s est finis et veritas legis ad iustitiã oi credenti. ad Rom x. Et ꝑ cõsequens lex nihil aliud est nisi via in Christũ. Item lex nihil aliud est nisi signum veritatis cõplendę in Christo: quia tota lex et ꝓfetæ fuit verificata in Christo, et ꝑ cõsequens, sicut Christus fuit finis, ita fuit veritas legis qa lex ꝑ Moysem data est, gratia autem et veritas ꝑ Christũ facta est. Io. 1. Ad cuius intellectum est notandum scd̃m Aug. in libello: cur deus homo, ꝙ postquã deus decreuit à principio hominẽ ꝑditum nõ redimere, nec liberare nisi ꝑ Xp̃m filium suũ, deum et hoĩem, iõ illicò eiiciens ipsum de illa terrestri paradiso, dedit ipsi legem naturę ꝑ quã tẽderet in Xp̃m redemptorẽ suum de virgine nasciturũ. Et hoc fecit deus vt Adã nõ ꝑp instantẽ miseriã desperaret, sed ꝑp Xp̃m sibi de sua carne ꝓmissum, iã de suo, suęq; posteritatis remedio dẽ longinquo gauderet. Et sic ab Adam, et sua posteritate fidelium, semp dñi prę sto labat aduentus. Vnde dicit ꝙ Deus Adã ex ciue fecit peregrinum, mittens ipsum cũ tota sua posteritate ad Xp̃m, vt ab eo redimeretur. Sed ista lex continue accepit aliquã ꝑfectionem et augmentũ ad maiorẽ eius explicationẽ: vt patet ꝑ totũ discursum vet. test. Nã in Noe cępit quędã sacrificia et p̃cepta. Et in Abrahã cepit circuncisionẽ. Et in Moyse pręcepta moralia, et cerimonialia, et iudicialia Ex quo patet ꝙ lex vetus nihil aliud fuit, nisi via in Xp̃m tãquã in terminum et finem: in quo ꝑfecit cursum et officiũ suũ, et nihil aliud fuit nisi signũ veritatis cõpletę in Xp̃o. Item secundo patet, ꝙ lex vetus non erat gratia sui, sed gratia Xp̃i futuri cuius erat via. Probat, nã via et cursus nõ agit gratia sui, sed gratia termini et finis ad quẽ tendit: quia signum nõ est gratia sui, sed gratia significatę veritatis. Tertio sequit ꝙ tota lex et quęlibet pars sui est principaliter intelligenda et glossanda de Xp̃o et ecclesia. Probat, qa tota lex vetus, et quęlibet pars sui erat signũ et figura et p̃nunciatio de Xp̃o et ecclesia, vt inquit Aug. cõtra Faustum. et lib. de Cathecizandis rudibus, ergo principaliter est intelligenda de Xp̃o et ecclesia cuius erat via, et cuius erat signũ, et figura et officium. Quarto sequit, ꝙ oẽs patres et fideles vet. test. tendebãt in Christũ: vt in eo acciperent repromissiones, et ꝑ cõsequẽs magis saluati sunt ꝑ fidem Christi, quã ꝑ opera

A ra legis, quia non exercebant opera legis nisi protestādo fidē Christi futuri. Secūdo est notādū, ꝙ sicut Deus remisit Adā & oēs fideles vet. test. ad Christum, vt ab eo redimerentur in primo aduentu, ita Christus remisit suos ad secundū aduentum, vt ab eodem glorificarentur. Nā sicut per primum aduentū promissa est fidelibus per Christum redemptio, ita nobis iā redemptis promissa est per eundē Christum in secundo aduentu gloria & beatificatio, iam.n.redempti tendimus in Christum vt glorificemur, expectamus.n. eum à nuptiis reuersurum, vt patet per totum discursum euangelicū. Ex quo patet ꝙ vtraq; lex est via in Christum, & Christus est finis vtriusq; legis. s. vet. vt redemptor, & no. le. ut glorificator & beatificator, & sic utraque lex
B est de Christo. Ideo dicit Cassiodorus, & Hugo, ꝙ Christus vt Christus, est obiectum, & subiectū totius nostræ teologiæ & sacrę scripturæ. vnde dicit Aug. super Ioānem, ꝙ qui in tota sacra scriptura & in qualibet eius parte nō intelligit Christū, nihil intelligit. Sextū principium est, ꝙ Christus deus & homo nō solū est caput & sponsus ecclesię, & finis vtriusque legis, sed etiam est mediator dei & hominum, primæ Timo. 2. Et ratio est. Nam postquā Christus tenet mediū inter Deū & hoīes in quantū hō, oportet ēt ꝙ sit mediator in omnibus. Nā licèt inquantū Deus sit ęqualis patri, tñ est minor secundū humanitatē. Et inquātum homo est maior & melior omni homine, tū ratione naturalis excellentiæ & vnionis ad verbū, tū quia inter oēs mortuos liber in natura & in persona, tū quia plenus
C gratiæ & veritatis. Ex quo patet ꝙ tenet mediū inter deū & hoīes; & ꝑ cōsequēs in oībus debet esse medius. Ad cuius euidentiā est notandū, ꝙ Christus septē modis est mediator & mediū inter deum & hoīes. Nā primo medius est propitiator, & intercessor, & recōciliator inter nos & partē. ad Rom. 3. & 5. Secūdo est medius fideiussor, quia pro omnibus soluit peccatū, & se obtulit hostiā Deo placétē. Ad Ro. 12. Tertio fuit medius interpres, quia nobis interpretatus est totā legē & profetas sicut ꝓmissum fuerat Moysi. Deut. 18. Profetā suscitabo de medio fratrum tuorum similē tui. & ponā verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos quęcunq; dixero tibi, & hoc impleuit Christus Mat. 5. exponēdo legem. Item Lucę 24. incipiens à Moyse & profetis interpretabat duobus discipulis omnia quæ

D de ipso scripta erant. Vnde Ioannes vidit Apoc. 5. librū scriptum intus & foris, & sigillatū septem sigillis, quem nemo fuit dignus aperire, nec soluere septem signacula eius, nisi solus agnus qui occisus est, ille. n accepit librū de dextera sedentis, & soluit signacula eius ut patet ibidē. Ille etiam liber, est liber legis & profetarū scriptus foris, secundū sensum literalem, & scripturis intus. secundum sensum spiritualē profeticum, cōtinens sub septem sigillis septem mysteria profundissima de Christo & ecclesia. s. mysterium incarnationis, & prædicationis, & passionis, & resurrectionis, spiritussancti misionis, & gentilium cōuersionis, & vltimę glorificationis. Hæc septem mysteria in lege veteri clausa, solus Christus nobis reseranit. Et ideo dixit E
Io. 17. Pater manifestaui nomē tuū hominibus. Itē huius libri, & maximè libri psalmorum, in quo tota sacra scriptura continet̄ solus Christus habet clauē Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Apoca. 3. Ex quo patet ꝙ solus Christus fuit verus interpres legis inter nos & patrē. Quarto Christus dicit̄ medius dispēsator & ꝓcurator & distributor bonorū patris, nā ipse distribuit bona gratiarū et sacramētorū, et finaliter bona gloriæ, vt patet Matt. 20. nā pater dicet Christo ꝓcuratori & dispensatori suo: Voca operarios, & redde illis mercedē de denario diurno. Quinto dicit̄ medius ductor, quia nemo venit ad patrē, nisi per Christum Ioan. 14 nec pōt introire ouile ouium, nisi ꝑ Christū, qui est ostium ouilis. Ioan. 10. quia
F quos pater ab æterno ꝑdestinauit, hos Christus ex tempore uocauit & iustificauit. ad Ro. 8. Sexto Christus est medius iudex inter Deū & hominē, nā pater non iudicat quemquam. sed omne iudiciū dedit filio Christo, quia filius hominis est. Ioan. 5. Septimo Christus est medius beatificator & glorificator, et ratio est. Nam sicut est medius dispensator, dator gratiarum, ita est medius dator præmiorum: Item sicut deus per Christum vocauit, & iustificauit, quos ipse ab æterno prædestinauit, ita oportet vt per Christum iustificatos glorificet, & beatificet, et magnificet. Ex quibus omnibus patet quòd Christus in omnibus est mediator Dei, & hominum, quia est medius intercessor, & fideiussor, & interpretator, & dispensator, & ductor, & iudex & beatificator, quod est sextum generale principium, quod necesse est quemlibet

A bet docendum habere in theologia, sine quo sacra scriptura nullo modo benè potest intelligi. Septimum principium est, quòd sicut Christus est caput ecclesię, & omniũ fidelium, à quo deriuatur omnis virtus, & gratia in omnia membra eius, ita diabolus est caput & principium omnium malorũ & omnium infidelium, & obstinatorum, & perfidorum hominum, & omnes infideles & obstinati sunt membra diaboli, à quo prouenit eis psuasiuè omnis iniquitas & malitia. Vnde sicut ex Christo & ecclesia fidelium constituitur vnum corpus mysticum, tanquàm ex capite & membris iustorum, ita ex diabolo & ecclesia siue synagoga satanæ, & obstinatorum, componitur vnum corpus diabolicum. Et sic quandoque diabolus dicitur homo. Matth. 13. Inimicus homo hoc fecit, B & malus homo etiã dicitur Diabolus. Io. 6. Vnus uestrum diabolus est. Quia etiam cõmunicantur in eis idiomata sicut in corpore Christi mystico. Et etiam mali homines dicuntur filii diaboli. Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis.

Secundum Capitulum.

QVantum ad secundum capitulum huius tertii tractatus est aduertendum, quòd sicut liber sacræ scripturæ vet. test. dicitẽ ꝓpositio, siue ꝓpositiones, ex quibus eliciuntur & inferuntur conclusiones euangelicę, vt dictum est in primo tractatu, ita pariter dicitẽ liber scriptus intus & foris signatus septem sigillis, sub qui- C bus latent & clauduntur septem principalia mysteria euangelica noui testamenti, scripta intus, id est sub istis septem sigillis. s. mysterium trinitatis, incarnationis, & prædicationis Christi, & passionis, et resurrectionis, & legis euangelicę publicationis, & vltimi iudicii, & nostrę glorificationis. Hęc enim mysteria erant sigillata in veteri testamẽto sub signis, et figuris, et vaticiniis in libro legis, scripto intus, & foris, & maximè latebant in libro psalmorum, in quo tota lex & profetæ continẽtur, quem librum nemo fuit dignus aperire, nec soluere septem signacula eius nisi solus Christus agnus, qui occisus est, vt patet Apoc. 5. eo quòd ipse solus Christus habet clauem Dauid, qui aperit et nemo claudit, & claudit et nemo aperit. Apocalypsis 2. quam quidem clauem Christus communicauit apostolis et discipulis in die Pentecostes, conferendo dona spiritussancti, & communicauit beato etiam Augustino, et cæteris sacris doctoribus ad aperienda mysteria D sacræ scripturæ. Et ideo sicut fuerunt necessaria septem principia assignata in primo capitulo huius tractatus, ad probandas propositiones sacræ scripturæ veteris testamenti, ita pariter oportet assignari aliquas claues ad aperiendum librum sacræ scripturæ, scriptum intus & foris, et ad soluenda septem signacula eius, et ad detegenda septem mysteria euangelica in eo clausa. Et ideo Ticonius Donatista post eius correctionem, conatus est assignare septem regulas, quas claues vocauit, ad aperiendas omnes scripturas: vt narrat Aug. 3. de doctrina christiana, quas regulas correxit Augu. ostendens in multis deficere, et in multis superfluere. Et ideo ex E intentione et doctrina Aug. in libris de doctrina christiana, et in plerisque locis assignabimus decem regulas, quæ maximè cõferent ad intelligendas sacras scripturas, et maximè mysteria clausa in libro psalmorum, quorum prima erit de persona et essentia. Secunda de Christo Deo et homine. Tertia de Christo capite et eius corpore mystico. Quarta de natura et gratia. Quinta de spiritu et litera. Sexta de sensu verborũ in quo fiunt. Septima de vnitate legis et corporis mystici. Octaua de diabolo et eius corpore. Nona de specie et genere, siue de toto et parte. Decima erit de tropis et figuris grammaticalibus.

Prima Clauis.

F PRima ergo regula est de essentia et persona. Nam cũ Deus sit trinus et vnus, vt dictum est in secundo principio, et vna persona distinguatur ab alia realiter, vt inter se opponuntur, sed ut comparantur ad diuinam essentiam, sunt una substantia, et unus Deus: ideo opera trinitatis ab extra sunt indiuisa, quia tunc persona non agit ut relatiua persona, sed ut Deus et essentia. Et sic talia opera dicuntur essentialia, quia omnes tres personæ concurrunt, puta ad creandum et miserẽdum Sed persona cum agit ab intra comparata ad aliam, tunc agit ut persona, et tũc distinguitẽ ab alia: vt generare cõuenit soli patri, et generari soli filio, et spirare cõuenit vtriq;, spirari vero cõ

uenit

A uenit soli spiritui sācto. Et ideo est valde attendendum in legendis & exponēdis sacris scripturis, qñ est actus essentialis, & qñ personalis. Vnde qñ dicitur in principio Gen. In principio creauit Deus cœlum & terrā, ly Deus stat essentialiter, eo ꝙ creare est actus essentialis. Et sic conuenit toti trinitati inquantum deus. Item qñ dicitur Exo. 3. Ego sum Deus Abrahā, deus Isaac ly Deus stat essentialiter. Sed qñ dicitur psal. 2. Dñs dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. ly dominus stat personaliter, quia pro persona patris tantum: eo quòd dicere & generare est actus personalis, & notio ipsius patris. Et ly ad me, stat pro persona filii, ad quam loquitur pater. Nam patrem dicere ad filium, filius meus es tu. &c. nihil aliud est, nisi patrem dicendo filium generare: vt magis ibidem patebit. & per eandem B rationem psal. 111. cum dicitur. Dixit dominus domino meo: ly dominus stat pro persona patris, & ly dño pro persona filii, quia opera trinitatis sunt diuisa ab intra. Itē per eandem rationem cum dicitur psal. 44. Sedes tua deus in sæculum sæculi, ly deus stat pro persona filii: propter illud quod sequitur. Propterea vnxit te deus deus tuus. Nam ly deus primo memoratus, est vocatiui casus, & ponitur pro persona filii qui est vnctus, & ly Deus in secundo loco, ponitur pro persona patris, qui est vnguens filium, & sic memoratur deus pater vngēs, & deus filius vnctus, & ipsa vnctio quæ est spiritussanctus ab vtroq; procedēs. q. d. O deus fili, propterea deus pater tuus vnxit te in æternum. Ex quo patet quòd ly deus vtrobiq; C stat personaliter & non essentialiter. Item Esa. 48. cum dicitur. Et nunc dominus deus meus misit me & spiritus eius. ly dñs misit, stat pro persona patris, & ly me, pro persona filii, et ly spiritus eius, pro persona spiritussancti, & sic exprimitur totum mysterium personarum diuinarum. Item Zacar. 2. cum dicitur, Exulta filia Sion, quia ecce ego veniam, & habitabo in medio tui, et tunc cognosces quòd dominus, misit me vt prędicarem tibi: ly dominus, stat ꝑsonaliter pro persona patris mittentis: & ly me, pro persona filii missi, & sic in plerisq; locis sacrę scripturę exprimitur mysterium diuinarū personarum. Sed iudæi ceci & obstinati ignorātes, & non pręsupponentes supradictum secundum principium, præcipitātur in diuersas & varias & falsas expositiones. Item Ariani ignorantes supradictum principiū, diuiserunt substantiam diuinarum personarum, & ideo fidelis & prudens lector attendat tales locutiones quādo sunt essentiales, & quando personales. D

Secunda Clauis.

SEcūda regula est de Christo Deo & homine, siue de forma Dei, & forma serui in Christo: Vnde cum Christus sit verus Deus & homo. s. Deus, inquantū habet naturam & formam Dei, & homo inquantum habet naturam siue formam hominis in eadem persona, ideo communicātur in eo idiomata, vt dictum est in tertio & quarto principio, & ideo debet aduertere fidelis lector, quando Christus loquitur in forma E Dei, et quādo in forma hominis, et quando fit de eo locutio, inquantum est homo, siue inquātum Deus. Nam multa verificantᷣ de ipso, inquantū homo tantum, vt ibi, In manus tuas domine commendo spiritū meū. Item ibi. Resuscita me & retribuam eis. psa. 40. Et sic vtrobiq; loquitur Christus in forma serui, & inqnantum homo. Sed quādoq; loqnitur in forma Dei, & inquantum deus, vt ibi. Clarifica me pater, ea claritate quam habui antequàm mundus fieret. Io. 17. Itē ibi. Exiui à patre, & veni in mūdum. Io 14. Itē. ibi. Antequàm Abrahā fieret ego sum. Io. 8. Item multa verificātur de Christo ratione vtriusq, naturæ. vt ibi. Omnia subiecisti sub pedibus eius, ps. 8. Item ibi. Sede à dextris meis psa. 109. Vnde omnes tres modos comprehendit Apostolus ad Phil. 2. Nā F cum dicit. Hoc. n. sentite in vobis quod & in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, hoc verificatur de Christo vt deus. Sed postea cum subdit, Humiliauit seipsum obediēs vsq; ad mortē: propter quod deus exaltauit illum, hoc verificatur de Christo inquantum homo, quia inquantum homo se humiliauit vsq; ad mortem, & inquantum homo suscitauit eū pater, et exaltauit illū. Sed totum illud quod sequitur, Dedit illi nomen quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, verificatur de Christo ratione vtriusq;, quia inquantum Deus et homo habet vniuersale dominium et principatum, et simul adoratur et glo-

A glorificatur humanitas cum diuinitate una latriæ adoratione, quia vna est persona in duabus naturis & econtra. Et sic prudenter aduertat lector tales locutiones in sacra scriptura, quādo fiunt & verificātur de Christo in forma serui. Vnde Arrius ignorās hoc principiū & hanc regulā fuit turbatus & deceptus in illa locutione Christi quando dixit. Vado ad patrem, quia pater maior me est. Io. 14. Et sic asseruit Arrius, quòd Christus nō erat cōsubstantialis patri. Vnde nesciuit distinguere quomodo filius est æqualis patri ſm diuinitatem, & minor patre ſm humanitatem. Et quomodo filius loquebatur ibi in forma serui, & inquantū homo, & nō inquantum Deus. Ideo aduertat lector.

Tertia clauis.

B Tertia regula est de Christo mystico. s. de Christo capite & eius corpore, quæ est ecclesia, quam Christus sibi vniuit per fidem in vnitate mystica, ut dictum est in quarto principio. Vnde tanta est vnio Christi ad suam ecclesiam, qua sibi vniuit p fidē & caritatē, ꝙ totaliter uoluit per caritatē trāsformari in sua mēbra, in tantū ꝙ cōicantur idiomata. Vnde Christus quandoq; se nominat peccatorē, & peccata mēbrorum dicit esse sua: nō ꝙ ipse fuit formaliter peccator quantū ad culpā, sed quātū ad pœnā, qa pro suis mēbris peccatorib. pati voluit, & uoluit in se assumere pœnā peccatorū mēbrorū suorū, & sic peccata membrorū suorum dicit esse sua, nō quo ad culpā, sed quo ad pęnam, pro eis uoluit pati, ut mēbra sua à morte & pœna ppetua liberaret. Et sic est aduertendū qōo fiant tales locutiones in sacra scriptura: vnde Apost. Paulus, & Aug. appellāt vnum Christum mysticū, totum aggregatū ex Christo capite, & tota societate fidelium membrorum. Et sic in toto isto corpore siue Christo mystico assignantur tres naturæ. s. vna diuina & ęterna: altera humana, psonaliter verbo ex tpe vnita: & altera peccatrix & corrupta in Adā, q̄ est Christo capiti mysticè vnita: q̄ quidem licet nō sit altera ſm speciem ab humanitate Christi, tamen est altera ſm cōditionē, qa ista libera, & im unis ab oī peccato, nō ex opere Adā traducta, illa autem in Adā corrupta & sauciata. Et ideo aduertēdum: ꝙ quādoq; totus Christus mysticus introducitur ad loquendū in psalmis.

D Sed quādoq; loquitur ratione naturæ diuinę, q̄ est in capite: ut ibi Dn̄s dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. Et quādoq; loquitur ratione humanæ naturæ, liberè & psonaliter assumptæ, ut ibi Dn̄e nō est exaltatum cor meū. & ibi. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatē tuā: & ibi. Vide si via iniquitatis in me est: quia tales locutiones non possunt uerificari, nisi de vero Christo pro humanitate psonaliter assumpta sine macula & sine peccato, de quo dicit̃. Solus inter mortuos liber. Sed qn̄q; loquit̃ Christus in psona mēbrorum suorum, & ratione naturæ corruptę in mēbris mysticè sibi unitis, ut ibi. Lōge à salute mea uerba delictorum meorum, & ibi. Nō est sanitas in carne mea à facie peccatorū meorum: & ibi. Delicta mea à te nō sunt abscōdita. Quæ quidem peccata dicit Christus esse sua, nō quo ad culpā, sed quo ad pœnā. Igit̃ Christus caput nō ibi loquit̃ in psona sui, nec pro natura psonaliter assumpta, sed in psona mēbrorum, & pro natura eorū corrupta. Quæ qdē mēbra assumpsit Christus in unitate mystica p fidem & caritatem ut dictum est. Ideo talis caritas cogit sic loqui Christum pro mēbris suis. Et ideo prudenter aduertat fidelis lector tales locutiones in tota scriptura, maximè in lib. Psal. ubi magis frequentantur. Vnde quia ceci & obstinati Iudæi ignorant hoc principium, & hāc regulā: ideo incidunt in præcipitia irremeabilia. Nā qui hoc principio caret, impossibile est ut possit attingere intelligentiam libri Psalmorum.

E

Quarta clauis.

F Quarta regula est de natura & gratia. Nam dictum est in quinto principio ꝙ tota natura humana fuit corrupta in Adam, sicut probat Aug. in lib. de natura & gratia, & de perfectione iustitiæ hominis, et hyponosticō per omnes quatuor respōsiones, et in oībus libris quos fecit cōtra Pelagianos, in quibus disputat et probat, ꝙ taliter fuit tota natura humana siue caro in Adā corrupta et sauciata somite peccati, ꝙ nullus hō ex tali natura uitiata à primis parentibus per libidinosam generationem traducta, pōt uitare peccatū, nec pōt facere bonum, nec implere diuina pcepta, nisi talis natura sic corrupta per gratiā Xp̄i sanetur. Vnde dicit ibi, et in homelia de Publicano, et

A Farisæo, ꝙ nullũ est peccatũ quod fecit hõ, quod nõ faciat alter hõ, nisi iuuetur à Deo, à quo factus est hõ. Hoc idẽ dicit libro de nuptiis. Hoc.n. fundamẽtũ sumit Aug. ab Apostol. ad Ro.7. vbi dicit Apo. Inuenio legẽ in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & quod nolo hoc facio &c. quis me liberabit à corpore mortis huius? Rñdet dicens, gratia Christi. Et sic dicit Apostol. ꝙ nos participamus duos hoĩes. s. primũ Adã, & Christum, q̃a ab illo traximus naturã corruptam & oẽ malũ & peccatum, & à solo Christo oẽm gratiã. Vnde dicit Aposto. 1. ad Cor. 15. Sicut in Adam oẽs moriuntur, ita & in Christo oẽs viuificabuntur. Et ideo Aug. in locis supra allegatis, ꝙ aliter est loquendũ de natura humana corrupta in Adã, derelicta in seipsa, & aliter est loquendũ de eadẽ humana natura B prout est adiuta p gratiã Christi in quolibet homine. Nã nullus hõ derelictus in sua natura corrupta sine gratia Christi potest vitare peccatum, nec facere bonũ, nisi iuuetur p gratiã Christi quod nõ est intelligendũ absolutè & pcisè de gratia gratũ faciẽte. Nã multotiens aliquis peccator existens in vno peccato. s. in adulterio, uel simplici fornicatione vitat aliud peccatũ. s. homicidiũ, aut furtũ: & nõ habet gratiã gratificantẽ, sed hoc nõ potest facere sine aliqua gratia specialiter gratis data, vt in suis locis dicetur. Et ideo dicit Aug. ꝙ aliq̃ propositiones siue locutiones verificantur in sacra scriptura de homine ſm naturã corruptã: quę nõ sunt veræ de psona adiuta p gratiam Christi. Nam illa est vera ſm Apost. Oẽs declinauerunt, inutiles facti sunt, nõ est qui faciat bonũ. Sed hoc est intel C ligẽdum ſm naturam corruptam & vitiatã, inquantũ sunt filii Adam, & ab eo habent naturam vitiatam, nisi iuuarẽtur per gratiam: sed ista non absolutè est vera, quia multi adiuti per gratiam Christi, sicut Virgo Maria, & Io. Bab. & S. Nicolaus, & multi sancti, nõ commiserunt illa crimina & scelera quæ in illo psal. 13. scribuntur. s. Sepulcrum patẽs est guttur eorum: quia non fuerunt mendaces nec blasfemi, nec homicidę: & ideo additur ibi. Dñs respexit super filios Adam, siue super filios hominum: ad denotandũ ꝙ omnes homines, inquantum sunt filii Adam, & filii hominum, habent huiusmodi vitiatam naturã, sed cum hoc stat ꝙ possunt pseruari & liberari per Christum à tali peste: & ideo cõcluditur in fine ps. Quis dabit in Siõ salutare Israel. q. d. Quis potest hominẽ liberare D à talibus criminib. Respondet ꝙ Christus faciet hoc, cum auerterit captiuitatem &c. Et ideo dicit Aug. ꝙ ratione naturæ corruptę, dicitur, Impulsus euersus sum ut caderem, sed ratione naturæ per gratiam adiutæ, dicitur, quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi. Et ista est vera per naturã, omnes in Adam peccauerunt, quia omnes in eo venũdati sunt peccato, quia omnes filios naturales suo peccato obligauit. Sed ista est vera per gratiam, in Christo omnes viuificabuntur. Et ideo est aduertendum, ꝙ q̃dam vocales locutiones sunt intelligẽdæ per notam sufficientiæ, vt ista, omnes in Christo viuificabuntur. i. ꝙ passio Christi fuit sufficiẽs saluare omnes, nisi quis obstinatus resistat. Et sic sunt intelligendæ similes locutiones. E Ex supradicto fundamento probat Aug. lib. de natura & gratia: & 2. de bap. paruulorũ: ꝙ solus Christus est liber à peccato per naturã, cæteri autem sunt obnoxii peccato per naturam corruptam, sed omnes possunt liberari per gratiam Christi præuenientem, aut subuenientem &c. Est tamen aduertendum, quòd humana natura tripliciter potest sumi in scriptura. Vno modo pro ipsa essẽtia & natura specifica. Secundo pro ipsa sola carne traducta successione ex primis parẽtibus, p libidinosam generationẽ. Tertio modo pro tota descendentia & generatione oĩum hominũ descẽdentium ab Adam primo homine per naturalem generationem. Primo modo natura humana respicit uerbũ diuinum & ideã, ad cuius similitudinem est pro F ducta, & sic dicitur valde bona, Gen. 1. Secũdo autem, & tertio mõ dicitur natura humana corrupta in Adã. Nã primi parentes transtulerũt in filios carnẽ libidinosam ex peccato, in qua erat peccatũ seminaliter, & materialiter, & sicut ignis in silice, & mors in arsenico venenoso: quæ quidẽ caro sic morbida, morbo concupiscentię, per solum consortiũ creat peccatum originale in anima, & per cõsensum deliberatũ creat actuale in volũtate.

Quinta clauis.

QVinta regula siue clauis ad aperiendũ librũ sacræ scripturæ scriptũ intus & foris, & sigillatũ septem sigillis, & regula de spũ, & litera, de qua fecit Aug. specialem librum, quæ quidem regula quia est necessaria

A ria toti sacræ scripturæ & cuilibet eius parti, ideo non potest esse breuis. Et ideo sunt notãdæ quædã doctrinæ ad eius explicationẽ. Quarũ prima est Aug. in primo de doctrina christiana. & adducitur à magistro li. 1. dis. 1. pro fundamẽto totius sui operis. s. ꝙ in hoc differt sacra doctrina theologica ab omnibus sciẽtiis humanis, nã oĩs scientia humana, vel est rerũ, vel signorum tm̃, sed sacra doctrina est rerũ & signorũ simul. Verbi gratia, nam scientiæ rõnales sicut est grãmatica & logica, sunt signorũ tm̃, nã grãmatica cõsiderat nomina, & verba, & cæteras partes orationis, prout sunt tm̃ signa, q̃a tm̃ cõsiderat hoc nomẽ hõ, prout est cõis generis, & habet duas syllabas, primã breuẽ, & aliã indifferentẽ, & prout significat substantiã, à qua actus verbi egredit̃, & prout simul cum uerbo facit ora-
B tionẽ ꝑfectã, & quomodo ista oratio, homo est animal, est oratio cõgrua, q̃a cõuenit nomẽ cum uerbo in numero, & in ꝑsona, & in debita rectitudine. Logicus aũt cõsiderat eãdẽ orationẽ, prout põt esse ꝓpositio præmissa cum alia, ad inferendã conclusionem, & prout cum alia propositione põt formare sillogisinum. Ex quo patet, ꝙ istæ duæ scientiæ sunt signorũ tm̃, & ideo dñr rationales. Sed scientiæ reales sunt rerum tm̃, nã Fysica cõsiderat hoĩem significatum per hoc nomẽ, inquantum homo habet formã in materia, & componit̃ ex anima rõnali, et corpore fysico organico etc. Et sic est dicendum de Matematica, quæ considerat formas præter materiam sensibilem. Et de Metafysica, quæ considerat essentias rerum, præter omnem motum. Ex quo patet, ꝙ omnis doctrina humana uel est
C rerum tantum, uel signorum tm̃. Sed doctrina theologica. s. sacra scriptura maximè uet. testam. est simul rerum & signorum, & ponit exemplum Aug. de illo ligno, quod Moyses intinxit in aquis Marath, & dulcorauit eas, cum essent amarisimæ, & reddidit eas potabiles filiis Israel, qui tribus diebus ambulauerant per solitudinẽ, non inuenientes aquam, ut patet Exo. 15. per quod lignum significabat̃ & figurabat̃ humanitas Christi, seu lignũ crucis, nam cum totum genus humanũ ambulasset ꝑ solitudinẽ huius mundi tribus diebus. s. in lege naturæ & in lege Moysi, non repperit aquam salutarem gratiæ. Et sic sitiẽs peruenit ad Christum in tertio die mundi. Christus autem intinxit humanitatẽ, & carnẽ suã in aqua Iordanis per baptismum, per

cuius contactum præbuit uirtutem regene- D ratiuã aquis baptismalibus, & remouit oẽm amaritudinẽ peccati ab anima nostra, & refecit fideles ꝑ aquas baptismales dulcoratas, ꝑ cõtactum carnis Christi, & per intinctionẽ ligni crucis, q̃a nõ fit baptismus sine signo crucis, & inuocatione sanctæ trinitatis. Ex quib⁹ patet secundum Augustinũ, ꝙ theologus fidelis dupl'r considerat illud lignum, & illud mysteriũ dulcorationis aquarũ Marath. Primo prout fuit quædã res realiter gesta. Secũdo ꝓut illud & illa dulcoratio fuit signum et figura Christi et sacramenti baptismi, quia theologus fidelis, et uerus christianus nõ cõsiderat illud lignum, nec illud mysterium ꝑ se tm̃, sed prout fuit figura et signum Christi et baptismi nostri. Et iste modus cõsiderationis est seruãdus à theologo, et oĩ christiano in tota scriptura vet. tes. nã nõ solum cõside- E rat creationẽ mundi præcisè materialiter ꝑ se, sed ꝓut fuit signum et figura recreationis ecclesiæ per Christum faciendæ, ut patebit Ps. 104. Item nõ cõsiderat diluuium præcisè per se, sed prout per Noe figurabatur Christus, qui erat fabricaturus arcam ecclesiæ, in qua omnes fideles erant per Christum saluandi à dilluio et morte peccati, ut patebit ps. 34. Et sic considerat sacrificium Abrahæ, inquantum figurabat sacrificium Christi. Et sic considerat ipsum Iacob patrem 12. Patriarcharum, inquãtum figurabat Christũ, qui erat regeneraturus 12. Apostolos, per quos erat multiplicãdus totus populus christianus per totum orbem. Et cõsiderat Moysen educentẽ Israel de Egypto, et dantem legẽ, et ducentẽ illum populum ꝑ desertum, inquãtum figurabat Christum qui eduxit to- F tum genus humanum de miserabili seruitute diaboli, et tenebris peccatorum. Itẽ considerat Iosue introducentem illum populum in terram promissam per aquam Iordanis super xii. lapides, inquantum figurabat Christum qui introduxit fideles in ecclesiam istã, per aquã baptismi, et per 12. articulos fidei, ut patebit ps. 67. Itẽ cõsiderat ipsum Dauid, q̃ post multas persecutiones fuit sublimatus in regnum, inquantum figurabat Christum q̃ post labores, et mortem, et pasionem, et resurrectionem, accepit potestatem à patre super omnes creaturas. Item considerat Salomonem, qui ædificauit templum, et fuit ita sapiens quod regina Sabba uenit à finibus terræ audire sapientiam eius, ut patet 3.

A Reg. 10. & hoc inquantum figurabat Christum, q ædificauit ecclẽsia toto orbe diffusã. Ad cuius sapientiã & legem euangelicam suscipiendam, uenit totus populus gentilis, nõ solum ab austro, sed ab oriente, occidente, & aquilone. Vnde ꝙ illud mysterium Salomonis, & regni austri, non sit intelligeudum prę cisè literaliter de Salomone & illa regina, sed inquantum fuit signum Christi, & ecclesiæ, patet Mat. 12. Nam cum Scribæ, & Farisæi peterent à Christo signum de cœlo, respondit eis dicens. Generatio adultera signũ quærit & signum non dabitur ei, nisi signum Ionę profetæ: nam sicut Ionas fuit tribus diebus & tribus noctibus in ventre Ceti, sic erit filius hominis in corde terræ trib. diebus & trib. noctibus, & ecce plusquàm Ionas hic. Itẽ Regina Austri uenit à finibus terræ audi-

B re sapientiam Salomonis, & ecce hic plusquã Salomon &c. Ex dictis Saluatoris patet: ꝙ mysterium Ionæ profetæ non solum est intelligendum realiter pro illa historia, sed prout fuit signum & figura sepulturæ & resurrectionis Christi. Et ꝙ mysterium reginæ Austri non solũ est intelligendum pro illa historia, sed principaliter prout fuit signũ & figura, qualiter tota gentilitas erat uẽtura ad fidem Christi & legẽ euãgelicã. Item sequit̃ secũdo ꝙ oĩa gesta uet. test. nõ erãt gratia sui, sed gratia Xpi & ecclĩæ, inquãtum erant oĩa uerificãda de Xp̃o pp quem gerebant̃. Et sic principaliter sunt intelligẽda de Christo, per hoc quod ait Christus, ecce plusq̃ Iònas, & plusq̃ Salomõ hic. Ex quo uult innuere Saluator ꝙ ipse est uerus Salomon, & uerus Ionas, quia illa mysteria per amplius & perfe-

C ctius fuerunt impleta in Christo, q̃ in eis. Et qa tam Salomon q̃ Ionas ordinabantur ad Christũ, sicut figura ad figuratũ, & ueritatẽ. & sic est dicendũ ꝙ Christus fuit uerus Adã, & uerus Abel, & uerus Noe, & Abraham. & Isaac, & Iacob. & Moyses, & Iosue, & Dauid, & Salomon &c. quia oẽs illi sortiti sunt talia nomina inquãtũ fuerũt figura Christi iuxta nominis interpretationẽ. Et iõ talia nomina analogicè dñr de Xp̃o, & illis: sicut homo pictus nõ est uerus hõ, sed signum & figura ueri hominis. Et sic Christus dicit̃ uerus Dauid & verus Salomon in tota scriptura. Ex quibus omnibus patet ꝙ omnia gesta uet. test principaliter sunt intelligenda de Christo, cuius sunt signum & figuræ. Ex quibus oĩbus concluditur, ꝙ p̃ter sensum literalẽ est q̃rendus principaliter sensus spũalis de Christo & ecclesia, per quẽ intelligunt̃ oĩa diuina mysteria de Chhristo & ecclesia, q̃ erant clausa & sigillata in gestis uet. test. Et ideo omnia gesta & legalia vet. test. erant quædam sacramẽta, quia erant signa sacrarũ rerũ futurarũ in Christo & in ecclesia, quia intãtum dicebat̃ sacra scriptura, inquantum cõtinebãt illa sacramenta. Et ideò dicit Origenes super Mat. ꝙ sicut homo cõponitur ex corpore, & anima, ita scriptura ue. test. cõponitur ex spiritu & litera, qa litera est corpus. sensus aũt spũalis est anima ipsius literæ. Et sic sensus spũalis est principalr̃ inquirẽdus in gestis patriarcarũ, & in lege & profetis. & ideo dixit Christus iudæis. Io. 5. Scrutamini scripturas: quia illæ testimoninm perhibent de me, & si Moysi crederetis, forsitañ & mihi crederetis, quia D

ille de me scripsit, q. d. ꝙ nõ solum gesta papatriarcarum, sed ẽt oĩa cerimonialia præter sensum literalẽ sunt spiritualiter de me intelligẽda. Itẽ Luc, 24. Christus incipiẽs à Moyse & profetis interpretabat̃ illis duobus discipulis oĩa quæ de ipso scripta erant, qa oportebat impleri oĩa quę erant scripta in lege & profetis & psalmis de ipso, ut Saluator inq̃t in eodẽ c. Et sic pręter sensum literalem principaliter est quęrendus sensus spiritualis de Christo in scriptura uet. test, ad quẽ sensum spũalem christus interpretatus est totã legẽ & profetas, his duobus discipulis. Item Matt. 5. ait Saluator. Non ueni soluere legem & profetas, sed adimplere. super quod ait Hieronymus, ꝙ quæ minima putantur in lege, sacramentis plena sunt, & omnia recapitulanaur in euangelio &c. Secundò est notan- E

dum pro secunda doctrina, ꝙ licet omnia gesta & facta uet. test. sint intelligẽda ad duplicem sensum, sicut dictum est in p̃cedenti doctrina, tñ oẽs promissiones patriarcarum & oĩa uaticinia & profetię profetarum sunt intelligendę literaliter de Xp̃o & ecclesia. eo ꝙ oĩa literaliter fuerũt in eo impleta, nã literaliter fuit impleta in Xp̃o illa ꝑmissio Abrahę, In semine tuo benedicent̃ oẽs gentes. Ge. 22. & illa ꝑmissio facta ipsi Iudę. Ge. 49. Nõ auferet̃ sceptrũ de Iuda &c. Item illa profetia Esa. 7. Ecce uirgo concipiet. Et illa Egrediet̃ uirga de radice Iesse, & sic de singulis. Et sic patet ꝙ omnia ꝑmissa patriarcarum, & vaticinia, ꝓfetarũ, sunt intelligenda literaliter de christo et ecclesia. Sed est ualde aduertendum quod sicut patriarchę habuerunt F

duplicem

A duplicem spiritum in suis pmissionibus, & profetæ locuti sunt in duplici spiritu in suis vaticiniis, ita illa promissa & vaticinia fuerũt dupliciter impleta ad literam, & per consequens sunt dupliciter ad literã intelligenda: exẽpli gratia. Nam Abrahã in illa promissione sibi facta Ge.12.s.multiplicabo semen tuũ, sicut stellas cęli, & sicut arenam quę est in litore maris &c. puidit in spiritu qualiter filii carnis debebant multiplicari, sicut arena maris, & possidere tẽporaliter illam materialẽ terrã promissam.s.terram Palestinæ, sed filii promissionis, & spũs debebant multiplicari, sicut stellæ cęli & possidere terrã viuentiũ æternalẽ. Quæ quidẽ promissio literaliter impleta fuit. Nã filii carnis.s. Iudæi possederunt illã terrã vsq; ad Christũ: & Saraceni qui sunt ẽt filii Abrahæ sunt multiplicati sicut arena maris, & possident illã terrã Canaã. sed Christiani q sunt filii promissionis ipsius Abrahæ ₰m spiritum, sunt benędicti in semine Abrahæ.s.in Christo, & possident terrã viuentium, figuratã per illã terrã materialem, quam possederunt filii carnis. Item tota illa promissio Ge.49. quãdo dicit Iacob Iuda, te laud.būt fratres tui &c. partim fuit literaliter & materialiter impleta in Dauid, q obtinuit sceptrũ regni, sed totaliter & psectius fuit impleta in Xpo. Itẽ pmissio facta ipsi Dauid de successione regni in filio. 2.Re.7. partim & imperfectè & tpaliter fuit impleta in Salomone, sed psectè & æternaliter fuit impletã in Xpo de regno æterno. Item profetia Esa.45. de Cyro, qui debebat relaxare captiuitatẽ, & reædificare ciuitatẽ Hierusalẽ, materialiter fuit impleta per Cyrũ regem psarum, qui relaxauit illam tẽporalem captiuitatẽ. & dedit licentiã reædificãdi ciuitatẽ materialẽ & tẽplum, sed per amplius & perfectius fuit impleta in Xpo, qui relaxauit captiuitatẽ totius generis humani, & ædificauit ecclesiã toto orbe diffusam: q dicitur vera Hierus. Et sic illa psetia est intelligẽda materialiter de Cyro rege Persarũ, sed literaliter & finaliter est intelligenda de Xpo figurato per Cyrum. Et hoc, accidit: nam Esaias & cæteri profetæ in simplici Spũ puidebant futuros euentus materiales & tpales illius populi, & templi, & ciuitatis, sed postea magis eleuati in duplici spiritu profetico, præuidebãt qualiter illa gesta tẽporalia & materialia, futura erãt figura Xpi & ecclesiæ. Et tunc habentes sensum spiritualẽ ex illis gestis materialibus literaliter profetabant, & pdicabant futura mysteria de Christo & ecclesia. Sic ergo pariter Dauid eximius profetarum, contemplando totam legem Moysi, & Iosue, & Iudicum, & contemplando omnes promissiones factas patriarchis, et contemplando promissionem sibi factam de regno filii sui, et contemplando omnes psecutiones & prosperitates suas, et contemplando etiam descriptionem tẽpli à Spiritusancto sibi traditam, tunc in duplici Spiritu et lumine profetico percipiebat in illis sensum Spiritualem vltra literalem, et sic puidebat mysteria futura de Christo et ecclesia. Et sic accepto et percepto sensu spirituali illorum mysteriorum, accipiebat parabolam seu propositionem ex gestis vet. te sta. inferendo mysteria profetice futura. Et sic condebat literaliter psal. de Christo et ecclesia. Et sic omnes psalmi et omnia uaticinia profetarum sunt literaliter intelligenda de Christo et ecclesia. Sed miseri Iudæi non intelligentes, nec percipientes hunc duplicẽ Spiritum profetiæ, quem habuit Dauid, et omnes alii profetæ, et ideo putantes quòd oẽs profetę locuti sint in Spiritu simplici, pręcise de rebus temporalib. et materialib. inde est ꝙ omnia dicta profetarũ intelligunt de illa Hierusalem, et templo et terra materiali, et de illa captiuitate Babiloniæ, vel de ista in qua modo sunt, de qua frustra expectant liberari per falsum Messiam quẽ expectant. Tertio est notandum: ꝙ nõ solũ in scriptura vet. tes. sed etiam in scripturis euãg. et in omnibus gestis et dictis Christi, vltra sensum literalem, est qrendus sensus spiritualis: eo ꝙ oĩa facta et dicta Xpi sunt maxima sacramẽta, qa sunt signa visibilia, et sensibilia alicuius rei sacræ.i. ꝙ sub aliqua forma sensibili continent aliquã rem sacram inuisibilem. Vnde ꝙ omnia gesta et facta Christi sint qdam profunda sacramenta, in quibus præter sensum literalem sit qrendus sensus spiritualis de rebus occultis: ostendit Aug. p totum discursum sup Io. et maximè home. de miraculo quinq; panũ, Io. 6. vbi ait: ꝙ miracula q fecit Xps, sunt qdam diuina opera, et ad intelligendum Deum, de visibilibus admonent humanam mentem. Et infra. Interrogemus ipsa miracula quid nobis loquantur de Xpo: habẽt.n. nisi intelligant, linguã suam. Hoc.n. miraculũ sicut audiuimus q magnũ sit, qramus q profundũ sit, et nõ tãtũ in eius superficie

A superficie delectemur, sed ẽt multitudinem ꝑscrutemur. habet.n.aliq̃d intus, quod mire mur foris &c. Ex quibus verbis Aug. patet ꝙ in oĩbus gestis & factis Xp̃i debemus ꝑscrutari sacramentum, quod latet sub superficie literæ. Et ideo Aug. quærens sensum spiritualem illius miraculi, ostendit qualiter illi q̃n que panes hordeacei significabant quinq; libros Moysi, quos Xp̃s fregit, & in multas partes diuisit, ex q̃bus extorsit quasi infinitas veritates euangelicas, quas collegit duodecim cofinis, ex quibus Xp̃s satiauit oẽs fideles. Et ita pariter Aug. extorsit sensum spiritualem de miraculo sex Hydriarũ aquę, quam Christus conuertit in vinũ. Io. 2. Et sic patet qualiter omnia gesta & facta Christi sunt q̃dam sacramenta multo magis, quàm gesta & sacramenta veteris legis: nam illa erant tantũ B sacræ rei signũ, inquantũ significabant futura mysteria Christi & ecclesiæ, sed non contine bãt de ꝑsenti illã rem sacrã, quã significabãt de futuro, sed oĩa gesta & facta Xp̃i nõ solũ significabãt gratiã inuisibilem, imo in præsenti cõtinebãt & efficiebãt gratiã quã significabant. Vnde sanatio corporalis ceci nati significabat saluationẽ animæ eiusdẽ à peccato, quã Christus de ꝑsenti in eo effecit. Et hoc idem significabat sanatio infirmi, existentis in probatica piscina. Ideo dixit ei. Vade amplius noli peccare, ne deterius tibi cõtingat. Hoc idẽ patet de paralyticis & omnibus quos sanauit, quia nullũ sanauit in corpore, quin sanaret in aĩa, & ita pariter oẽs quos Christus resuscitauit visibiliter à morte corporali, resuscitauit ẽt à morte spirituali peccati. Vnde etiã nõ solum gesta Christi quæ C fecit erga alios, fuerunt sacramenta cõtinentia in se aliquid profundũ, & inuisibile mysteriũ, sed oĩa q̃ facta sunt in se fuerũt q̃dam maxima sacramẽta inuisibilia. Nam quando Xp̃s fuit visibiliter mortuus in cruce: tunc etiam cũ eo fuerunt crucifixa & mortua oĩa legalia, & tota lex & profetæ: eo ꝙ ipse erat finis & terminus legis, ideo oĩa finierunt officiũ & cursum suũ in eius morte & passione, ideo antequã redderet spiritũ patri, vidẽs ꝙ oĩa legalia & vaticinia profetarũ erant in se cõpleta, dixit. Consummatũ est, in quorum signum velũ templi scissum est &c. Itẽ Xp̃s visibiliter fuit sepultus, sed tota lex cum eo fuit inuisibiliter sepulta, simul cum pasca & sabbato. Sed q̃n Christus resurrexit, nõ resurrexit cũ mortalitate & pęnalitatib. nec cum

D Pasca & Sabbato, sed relictis omnibus illis in sepulcro, surrexit nouã vitã gloriosam simul cũ die dñica, & veritate euãg. ostendens omnia legalia manere mortua in sepulcro, & amplius nunquã resurgere, & ideo illa legalia non solũ fuerunt tunc mortua æternaliter, sed etiam sunt mortifera oĩbus obseruantib. ea, post publicationem euangelii, vt inquit Aug. Item nõ solũ gesta & facta Christi sunt sacramenta cõtinentia & faciẽtia aliquid inuisibile præter id quod videbatur, de quibus est semper q̃rendus sensus spiritualis, sed ẽt dicta Christi erant maxima sacramenta, nõ solũ cõtinentia & significãtia secreta præsentia, sed ẽt ꝑterita & futura. Vnde in illa parabola de illo qui descendens ab Hierusalẽ in Hierico incidit in latrones &c. ibi significat Xp̃s oĩa mala q̃ traxit Adã ex peccato, cum tota suæ posteritat peregrinãte vsq; ad Christum. Et q̃uo Christus reperit ipsum hominẽ sauciatũ, & q̃uo erat ipsum sanaturus ꝑ mortẽ & passionẽ &c. Et sic patet q̃uo oĩa gesta, & facta, & dicta Christi sunt sacramenta. Et q̃uo non solum septem sacramenta ecclesiastica, quæ cõtinuè exercemus in ecclesia, cõtinent & efficiunt quod significãt, sed etiam oĩa gesta & facta Christi cõtinebant, & efficiebãt quod significabãt. Et ideo erãt magis sacramẽta quã oĩa gesta & legalia vet. testa. Et ꝑ consequens vltra sensum literalẽ, magis est q̃rendus Sẽsus Spiritualis in istis, quã in illis. Sed est aduertendũ ꝙ oĩa gesta & dicta Christi euãgelica simul sunt veritates & Sacramenta. Sunt.n. veritates respectu veteris legis cõpletæ in Christo. sed sunt Sacramẽta inquantũ cõtinent altissima & profunda Secreta, & cõtinẽt gratiã in ꝑsenti, & immediate significãt futurã gloriã, & inquantum sub se cõtinent sensum moralẽ & anagogicũ. Differt ergo litera legis à litera euangel. nã sub illa significabatur gratia futura nostræ redẽptionis, q̃ iam impleta est ꝑ Christũ: sub litera euãgelica cõtinetur gratia nostræ redẽptionis in ꝑsenti, & significat glorificatio nostra futura. Cũ ergo ista mysteria q̃ latent in litera tam euangelica quã legalia, sint inuisibilia, oportet ut illustrentur ꝑ lumen Spirituale, ad hoc ꝙ nobis fiant visibilia & nota. Vnde intantũ est necessarius literæ iste Spiritus siue lumẽ spirituale, ꝙ dicit Origenes, ꝙ sicut anima dat vitã corpori, & corpus est mortuũ nisi viuificetur per animam, ita litera scripturæ, maximè veteris

test.

A test. de se est mortua, nisi uiuificetur per lumen spūle, quod est eius anima, & dat ei uitam spūalem. Item 2. ad Cor. dicitur ꝙ litera nō solū est mortua sine spū, immo occidit legentem, nisi legat eā cum spiritu, quia litera occidit, spiritus aūt uiuificat, unde qa iudæi legunt totum testū vetus sine isto spiritu & lumine, ideo occidit eos litera, & tanquam ceci offendunt in lapidem offensionis, & cadunt & confringuntur. Item non solum litera ueteris legis occidit sine spiritu, sed ēt litera euāgelica in quibusdam partibus occidit, nisi legatur cum spiritu. Vnde Arrius legēdo sine spiritu illud Ioan. 14. Pater maior me est &c. incidit in hæresim & mortem æternā. dicens filium non esse Deum, nec consubstātialem patri. Item Manichæus legens sine spirituali lumine dictum saluatoris Io. 14 Princeps mundi huius eyicietur foras, & in me
B non habet quicquam, dixit diabolum esse creatorem & Deum huius mundi sensibilis, & ꝙ solus Deus uerus creauit solas naturas inuisibiles. Et sic posuit duas animas in homine, vnam immortalem creatam à bono Deo, & alteram corporalem creatam à principe tenebrarū, & à malo Deo, qui est diabolus. Et sic dicit ꝙ Christus non erat homo in re, sed in sola apparentia, ne cogeretur dicere, corpus Christi esse creatum a diabolo. Et sic dicit multa alia detestabilia, præsumēs de suo sensu, uolens legere literā sine spū. Et sic est dicēdum de oībus aliis hæreticis, quos occidit litera, eo ꝙ non legebant eam cū spū & lumine spirituali. Et ideo dicit August. cōtra Donatistas, ꝙ in eadem bona lege ueteri christiani sunt boni & uiuificantur legentes eā
C cum spū, sed Iudæi sunt mali & cadunt & occidunt legentes eam sine spū. Et sic eodem modo in lege euangelica catolici sunt boni, sed hæretici sunt mali & occiduntur uolentes & præsumentes eā legere sine spū, quia spūs est ille q uiuificat literā, sicut anima corpus. Vnde est aduertendum s̄m eundem August. in principio super Gen. ꝙ sicut anima dat corpori triplicem vitam. s. vegetatiuam sensitiuam, & intellectiuam, ita spūs dat literæ triplicem sensum, scilicet allegoricū, quò ad fidē ad credendum, & moralem ad diligēdum Deum, & proximum, & bene operandum, & anagogicum ad sperandum cęlestia & æterna, & contemnendum mundana, & sic sacra scriptura vtriusque testamenti pōt legi ad istū triplicē sensum præter literalē.

Sexta Clauis. D

SExta regula est de sensu verborum in quo fiunt, & quem faciunt. Ad cuius euidentiā est notandū ꝙ multæ locutiones fiunt in sacra scriptura, maximè euangelica, quæ videntur falsæ in sensu literali, quē faciunt & generant in auribus carnalibus, tñ sunt veræ ad sensum in quo, vel ad quē fiunt spiritualiter. Et ideo ista regula licet coincidat cū superiori, cū possit in ea contineri, tñ melius est ut de talibus locutionibus fiat regula particularis expressa, ut magis imprimatur in mente ipsius legentis, & audientis. Vnde illa scriptura & locutio & oratio Christi Matt. 26. qñ dixit. Pater si possibile est transeat a me calix iste, uerumtñ nō sicut ego uolo, sed sicut tu, fiat uoluntas tua. Ista quippe locutio unū sensum facit in auribus corporis
.s. ꝙ Xp̄s timuit in principio mortē, & desyderabat fugere mortē. Et sic rogabat patrē ut B
talem passionē transferret, & mutaret sniam suam, sed in alio instanti tp̄is, quia Xp̄s uidit ꝙ uoluntas patris erat vt pateret tale genus mortis, iō subdit, Nō sicut ego uolo, sed sicut tu, fiat uoluntas tua, sed iste talis sensus est falsus, propter multa inconuenientia quæ sequerentur. Nam primo sequeretur ꝙ petitio Christi esset indiscreta, quia petebat illud quod iam erat impossibile, cum ipse sciret ab æterno fuisse à Deo patre decretum, ut sic fieret. Item sequeretur ꝙ Christus retractabat suum propositum & promissum. Nam Christus iam statuerat, & promiserat mori, & pati tale genus passionis, prout ipse apostolis paulò ante reuelauerat, qñ dixit. Ecce ascendimus Hierosolimam. & filius hominis tradetur ad crucifigendum & flagellaudum, F
Item sequeretur ꝙ Christus pro illo instāti perdidisset caritatē quā habebat erga genus humanum. Item sequeretur ꝙ volebat ꝓ illo instanti facere falsas scripturas quę de ipso erant, & omnia ista cedebāt in maximum inconueniens s̄m talem sensum. Nam ipsemet dixerat quòd non venerat nisi ad faciendam uoluntatem patris. Et ad hoc natus erat, ut testimonium perhiberet ueritati scripturarum, & ꝙ unum Iota nō preteriret à lege de eo scripta. Et ideo est dicendum ꝙ talis locutio ad alium sensum facta est, s. vt Christus notificaret nobis qualiter erat uerus homo, & habebat ueram carnem mortalem contra Manichæos, Et qūo passio sua erat dolorosa

A rosa & terribilis, quia aliter nō fuisset ita meritoria. Et sic voluit ostendere ueram humanitatem ultra diuinitatem. Et voluit distinguere in se duos appetitus, vnū naturalē, & sensitiuum, qui horrebat & timebat mortē, & alium intellectiuum, qui dicitur volūtas, quæ semper fuit conformis uoluntati patris. Et sic ēt in Xp̄o erant duæ uoluntates. s. humana & diuina. Nā suam volūtatē humanā subiiciebat & cōformabat diuinæ. Et sic talis oratio non facta est nisi ad exprimendum utranq; naturā, & ad exprimendū dolorē intolerabilem suæ passionis. Est ergo talis sensus huius orationis. O pater, licet caro mea & sensualitas horreat & timeat tam crudelē mortem & passionem, eo ꝙ oē ens appetit ꝑmanere, & oē animal, inquantū animal, deuiter & uelit deuitare mortem & perniciem, tñ
B ego nolo conformare uolūtatem meā carni meæ, nec sensualitari, sed uolo conformare tuæ uoluntati. Et sic ostendit ꝙ voluntas sua simul tpe condolebat carni, & conformabat paternæ voluntati, prout latius uidebit̄ psal. 10. & 21. quia ad hunc sensum dicitur illud. Clamabo ꝑ diem & non exaudies. Ex q̄bus patet ꝙ supradicta locutio nō facta est ad sensum quē facit, sed in quo fit. Item illa locutio Matt. 20. ubi dicitur, ꝙ qui laborauerant in vinea per totā diem murmurabant aduersus patrēfamilias, eo ꝙ laborātes per unā horam æquales eis fecisset. Et ēt illa uerba filii obedientis, qui indignatus est aduersus patrem, eo quòd filium prodigum cum gaudio ad pœnitentiam recepisset. Luc. 15. Non sunt talia uerba exponenda ad sensum quē faciunt. Quia ubi est summa caritas in illa cę
C lesti patria inuidere fas non est, cum unusquisque iustus gaudeat de præmio alterius. Sed sunt intelligenda uerba ad sensuum in quo fiunt. Nam ibi saluator in illis parabolis respondet tacitis quæstionibus, quæ ab hominibus carnalibus possent fieri. Nam in prima ostēdit Christus ꝙ passiones huius mundi & labores non sunt condigni illo denario summæ beatitudinis. Ideo si eundē denariū dat primis & nouissimis, & econuerso nulli facit iniuriam, quia vltra condignum utriusq; præmium & stipendium impendit. Ideo utrique debent contentari, & gratias agere. In secunda uerò parabola ostendit Christus quō uenia datur pœnitentibus ex summa Dei misericordia, & quomodo Deus neminē vult perire, quia ꝓ omnibus passus est, ideo gaudet de pœnitentia peccatoris. Item osten- D
dit quòd nullus ex propriis uiribus resistit peccato & agit bonū, sed solū ex gratia Dei, ideo ita, immo magis debet agere gratias iustus, q̄ peccator pœnitens. Et sic iustus debet gaudere, & congaudere de pœnitentia peccatoris. Item illa verba Iob. 3. quando dixit. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua conceptus est homo: Non sunt intelligenda ad sensum quem faciunt, quia Iob homo iustus nō malediceret creaturam Dei sine magno peccato, sed intendit Iob hunc sensum, scilicet ꝙ peccatum originale in quo concipitur unusquisque, est à Deo maledictum, & tale peccatum non est à Deo creatum, ideo non computatur in diebus, nec in mensibus anni, nec inter creaturas Dei, quia non creauit Deus malum nec peccatū. Sed fuit à diabolo causatum, persuadendo primis parenti- E
bus. Et sic illud peccatum fuit causa omnis mali, & ab illo peccato proueniūt nobis omnes infirmitates & omnia mala. Itē loquitur ēt Iob conditionaliter, ꝙ si homo non haberet aliquod pręmium de suis laboribus, & de patientia sua post hanc uitam, sequeretur ꝙ maledictus esset dies cōceptionis, & natiuitatis omnium iustorū, q maximè uexantur ꝑsecutionibus & infirmitatibus in hac uita. Et sic ad hos sensus sunt intelligenda uerba Iob. Itē ad hunc ēt sensum sunt intelligenda verba Hieremiæ 20. cap. qñ dixit. Maledicta dies in qua natus sum, & dies in qua peperit me mater mea, q d. Si tu dñe nō retribuis p̄miū iustis ꝓ laboribns, & pœnā malis ꝓ peccatis, ergo maledicta esset dies in qua natus sum. Et sic magna pars sacrę scripturæ utriusque testamenti est intelligenda ad sensum in F
quo fit, & nō quem facit. Nā aures spirituales mētis suscipiunt sensum spiritualē & secretum. Sed aures corporis nō recipiunt nisi literā: de q̄bus auribus sp̄ualibus dicit saluator Matt. 13. qui habet aures audiendi. i. intelligendi audiat. s. spiritualiter & nō carnaliter. i. intelligat sensum sp̄ualem ad quē, & in quo uerba sp̄ualia fiunt. Item Ioan. 6. Verba quæ locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Spiritus est q. uiuificat, Caro aūt nō prodest quicquā. Et sic patet ꝙ ista sexta regula partim continetur in præcedenti. Item ista propositio Crux adoratur, non est intelligenda ad sensum quē facit, quia nulla creatura per se adoratur. Sed est intelligēda ad sensum in quo fit, scilicet Christus crucifixus adoratur

A

Septima Clauis.

SEptima regula est de sęculis siue de ętatibus vnius legis & ecclesiæ, & de peregrinatione hoīs mystici ꝑ eā. Ad cuius intellectū est notādū scđm Augustinū Hyponosticō respōsione 3. & in plerisq; locis. ꝙ sicut in vtroq; testamēto vnus semper fuit Xp̄s creditus, ita dr̄ una & eadē esse fides patrū vet. test. & nostra, eo ꝙ vnitas fidei est ab unitate obiecti crediti. Itē sicut fuit semper vna fides Christi, ita fuit & sempꝑ est una lex in utroq; testamēto, quia unitas legis sumit̄ ab unitate fidei. Sicut ego in utroq; testamēto semper unus est Christus creditus & una lex, ita sempꝑ fuit una ecclesia, & una ciuitas Dei, & unū corpus mysticū ab Adā usq; ad iudiciū. Nā ciuitas dr̄ una, inquantū est B concors hominum multitudo unius legis cōsensu sociata, sicut ergo unitas ciuitatis sumit̄ ab unitate legis, ita et unitas ecclesiæ & corporis mystici, sumit̄ ab unitate unius legis, & unius fidei, & unius capitis. i. Christi crediti. Et sic in vtroq; testamēto est cōsiderandū unū caput, q est Christus creditus, & una fides, & una ecclesia siue unū corpus mysticū cuius caput semper fuit & semper est Christus. Et ideo dicit Greg. homelia de uinea, ꝙ ab Adā & Abel usq; ad ultimū electū, sempꝑ fuit una uinea & una ecclesia, cuius palmites & mēbra fuerunt oēs electi utriusq; testamenti. Et sic Adam & Abel & Abrahā iā erant membra Christi & ciues hujus ciuitatis. Nam licèt Christus nondū esset incarnatus, tamen iam erat Christus creditus, quia fides est illa quæ cōpaginat mēbra suo capi- C ti: Et sic dicit Aug. ꝙ tota ecclesia fideliū est unus hō mysticus expulsus a paradiso terresteri in Adā, quē hoīem Deus remisit ad Christū, ut sanaret̄ ab eo. Et sic iste hō mysticus peregrinatus est ꝑ fidē in primo testamēto, usquequo peruenit ad Christum, in quo, & à quo accepit nobiscū repromissiones, ut ait Apostolus ad Hebr. 11. Quia oēs illi patres vet. test. nō acceperunt repromissiones nisi nobiscū. Ex quo patet scđm Apostolum, ꝙ una est ecclesia, & una fides Christi, noui ac vet. test. Nā eadem fides Christi quæ saluat nos, saluauit & illos, quia quē nos credimus iā uenisse, & quē recipimus, illum et eundē Christum, ipsi credebant & expectabant futurum. Et in tali fide saluabātur, ut ait Aug. 2. cōtra aduersarium legis & profetarum, & libro de nuptiis, & patet 3. sententiarū. dist. D 25. Cōtra autē supradicta arguitur, & vr̄ ꝙ lex verus et noua nō sit una, imo altera, ꝑ hoc quod dr̄ Hier. 31. Ecce dies veniēt dicit dn̄s & feriā domui Israel & domui Iuda fœdus nouū, nō secundū pactū quod pepigi cū patribus eorū, cum apprehēdi manus eorū, & educerē eos de terra Aegypti. Itē Baruc 2. Statuā illis test. alterum sempiternū. Vn̄ per hunc textū ꝓbat Apostolus ad Hebrę. 8. Legē nouā esse alterā à veteri, & veterē iā ꝓterijsse. Ad hoc r̄ndet̄, ꝙ legē nouā & veterē esse vnā stat dupliciter. Vno modo unitate essentiali, alio modo unitate accidētali. Ad cuius intelligentiā est valde aduertendū, ꝙ in lege Dei sunt cōsiderāda aliqua essentialia, & aliqua accidētalia. Vnde ea quæ sunt de essentiā unitatis legis, sunt sex. s. unitas legisla- E toris: Vnitas sp̄us intelligentiæ siue intellectus, & vnitas veritatis, vnitas fidei, & spei, vnitas termini cōis, & vnitas finis. Accidētalia autē legis sūt officia legalia. s. ritus sacrificiorū & oblationū sacrorū & sacramētorū, & uniuersaliter oīum legaliū cerimoniarū. Ista autē accidentalia siue officialia fuerunt mutata & abolita, & nō semper fuerunt eadē in eadē lege, eo ꝙ accidens pōt adesse vel abesse præter corruptionē eiusdem subiecti. Sed essentialia legis sempꝑ manserunt vna & eadē, quod ꝓbat̄. Nā sempꝑ fuit vnus legislator & cōditor utriusq; legis. Vn̄ dicit Aug. cōtra aduersarium legis et profetarum, ꝙ sicut vnus est creator oīum præteritorū et futurorū, ita vnus fuit et est dator amborum testamētorū. Nā ille idē Deus qui locutus est in uet. testa. per ora profetarum, locutus est ēt F in nouo test. per carnē assumptā, et per propriū os, ut ait Apostolus ad Hebrę. 1. Multifariā multisq; modis olim Deus locutus est patribus in ꝓfetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio. Et sic patet, ꝙ idem Deus est cōditor utriusque test. Itē sicut fuit unus legislator, itā fuit unus et idē sp̄us, qa idē sp̄us q illuminauit mentes Patriarcharū et profetarū, illuminauit ēt Apostolos et omnes christianos: probatur, quia idē ille sp̄us q fecit Patriarchas prędidere futura mysteria de Christo et ecclesia, illemet fecit Apostolos cognoscere illa mysteria esse de Christo profetata, et ideo Apostoli et euāgelistæ et doctores allegāt dicta Patriarcharū et ꝓfetarū. Ideo dicit Aug. cōtra aduersariū legis et profetarū, ꝙ antiqui patres eundē spiritū habue-

A habuerunt nobiscum. Per eandem etiam rõnem est dicẽdum, ꝙ eandẽ ueritatem habuerunt nobiscũ de sacra scriptura: quia eãdem veritatẽ euangelicã quã nos uidemus pñtem & cõsumatam, uiderunt & ipsi futuram. Itẽ per eandẽ rõnem habuerũt eandẽ fidẽ nobiscũ de Xpo & ecclesia, qa quod credimus præteritũ & præsens, ipsi crediderũt & expectarunt futurũ: ut supra dictũ est, quia eãdẽ redemptionẽ credebãt, & eũdem Xpm̃ futurũ. Item sicut fuit una fides, ita fuit vnũ obiectũ fidei qui est Xp̃s, q est terminus cõis, copulans utrãq; legẽ, & faciens ex utraq; unã: quia Xps fuit finis illius legis ueteris, & principiũ nouæ legis. Vnde arguit̃ sic. sicut illa linea dicit̃ una cuius partes copulãtur ad unũ punctũ & terminũ cõem, ita & illa lex dicit̃ vna, cuius partes copulant̃ ad unũ terminũ & obiectum cõe. Sed lex uetus & noua sunt
B hmõi, qa copulãtur ad Xpm̃, qui fuit finis illius, & principiũ huius, ergo est eadem rõne termini & obiecti. Itẽ ꝑ eandẽ rõnem utraque lex dicit̃ una rõne finis: quia Christus est finis utriusq;. Nã sicut Christus est obiectũ & terminus cõis rõne fidei: ita est finis utriusq; rõne spei. Nã sicut Christus fuit finis intẽtus, & speratus in illa, ita & in ista. Nã eundẽ Xpm̃ quem ipsi expectabant redemptorẽ, nos expectamus præmiatorẽ & glorificatorem, Et sic unus est finis utriusq; legis. Sed ꝙ sit una fides & vnus Xps & vnus finis utriusque legis. Probat Aug. cõtra Pelagianos hyponosticon respõsione. 3. dicens. ubi ait Apostolus ad Timotheũ: Superabundauit gratia dñi nostri Iesu Xp̃i cũ fide & dilectione q̃ est
C in Xp̃o Iesu. Eãdẽ ergo fidẽ dixit q̃ salutẽ attulit, & illis & nobis. Hãc apertissimẽ demonstrat Ap̃lus scribẽs ad Galatas dicẽs. Priusq̃ adueniret fides sub lege, custodiebamur conclusi in eãdem fidẽ q̃ reuelãda erat. Eadẽ itaq; sꝑ tpibus tacitis erat in seruis Dei ꝑ uerbũ, & reuelãda erat in gentibus ꝑ incarnatũ idẽ uerbũ. Quia ut idẽ ait Apostolus ad Hebræ. Heri & hodie & ipse in sæcula. tpa itaq; mutata sunt, nõ fides: iustificatio igit̃ per fidem Iesu Xp̃i data est, datur, & dabitur. Ex dictis Augustini in hoc loco patet. ꝙ idẽ est lator & cõditor utriusq; testa. & idem Xps & eadẽ fides & idem finis. Ex quibus patet. ꝙ essentialia utriusq; legis sũt eadẽ, & ꝑ cõsequens vtraq; lex est vna scd̃m essentialia, & sic est vna ꝑ essentiã. Sed est altera scd̃m accidẽtalia, & scdm officiũ, & iõ dixit Aug. cõtra aduersariũ legis & ꝓfetarum, ꝙ oĩa cerimonia

D lia quę fiebãt in lege ueteri, erat officiũ respectu nouæ. Vnde inquit, ꝙ inter oſm̃ & finem hoc interest. Nam officiũ est qñ facimus, sed finis est ꝓ quem facimus, & sic omnia illa cerimonialia & legalia q illi faciebãt, non faciebãt nisi ꝓ Xpm̃. ideo per eius aduentum omnia fuerũt abdicata & abolita, postq̃ impleuerũt officiũ & cursum suũ, quia a depto fine cessat officium, & habitis existentibus in materia, cessat motus. Et sic patet qũo est una, & qũo est altera. Et ideo rñdetur ad autoritates in contrarium adductas. Nam Deus ꝑ Hieremiam non intendebat dare alteram legẽ s̃m essentialia, sed s̃m accidentalia & officialia, & s̃m ritus & cerimonias, inquantum omnia illa debebant cessare. Et per hanc rõnem põt respõderi ad omnia q̃ possunt fieri in cõtrarium. Ex quibus patet ꝙ licet accidẽtalia & officialia legis sint mutata per successum tpis in aduentu Xp̃i, tñ non sunt mutata essentialia legis. s. veritas & finis & fides legis. Et sic non est mutata lex essentialiter: immo manet confirmata & uerificata. Vnde in hoc decipiũtur miseri et ceci Iudæi nescientes distinguere inter essentialia legis, & accidentalia, immo putãt ꝙ illa legalia, accidentalia, & officialia sunt de essentia legis, cum non sint data nisi ad officium & in signum futuræ ueritatis & finis, & non gratia sui. Et sic falsificant legem, & faciunt ipsam mendacem, postquã nõ recipiunt eius ueritatẽ. Ex quibus sequitur, ꝙ nos melius seruamus legem Moysi q̃ iudæi: quia tenemus et seruamus ueritatem essentialem legis, q̃ qdem ueritas surrexit cum Xp̃o, & ipsi, repudiata ueritate essentiali ipsius legis, seruant & colunt accidentalia q̃ iam sunt mortua & abdicata, postq̃ cursum suũ compleuerũt q̃ nõ solum sunt eis inutilia, sed etiã mortifera. Iterum est notandum Apoc. 22. ꝙ Christus est alfa & ω. i. primus & nouissimus. s. principium & finis, & etiam dicitur medium & uia, Ioan. 14. Et sic est principium medium & finis. Est .n. principium nostrum per creationem. Item est medium nostræ redemptionis, quia mediator Dei & hominum. Item est finis nostrę glorificationis. Ideo iste homo mysticus peregrinatus est a principio mundi, usq; ad primum aduẽtum Christi, tanquam ad medium, ut sanaretur, & Deo reconciliaretur. Sed modo peregrinatur à primo aduentu, per legem euangelicam vsque ad s̃m aduentum

E

F

A uentum tanquam in finem vltimum, vt glorificetur. Et sic iste homo mysticus exiuit à Christo per creationem, quia omnia per ipsum facta sunt. Ioã. 1. & transiuit per ipsum per redemptionem, & tendit in ipsummet Christum per glorificationẽ. Et sic semper est idem Christus & idem homo mysticus, qui cõtinuatur per vnum caput, & per vnũ medium. Sed dicit Aug. lib. de Catechizãdis rudibus, ꝙ sicut Iacob in suo ortu prius emisit brachium, tenens plantã fratris sui Esau, & postea ostendit caput, & exinde totum residuum corporis, ita pariter homo mysticus prius ostendit, & traxit se finistrũ brachium in veteri testamento, sed in aduentu Christi ostendit & traxit totum residuũ corporis successiuè. Ex quo patet ꝙ sicut iste peregrinus est vnus homo mysticus ab Adam vsque ad

B Iudicium, ita est vna lex & via per quam peregrinatus est. Itaq; ergo lex tota est vna secundum essentialia, sed altera secundum accidentalia: est vna secundum finem, sed altera secundum officium: est vna secundum veritatem, sed altera secundum umbrã & signum. Item vna secũdum Spiritum, sed altera secundum literã. Est ergo dicendum ꝙ iste homo mysticus, qui per fidem peregrinatus est ab Adam vsq; ad Christum, semp cõtinuè in isto itinere & peregrinatione accepit aliqua accidentalia illius legis. Nam in Adam & in Abel accepit oblationes, & in Noe accepit aliquem modũ sacrificiorum, & in Abraham accepit circuncisionem, & in Moyse accepit legem præceptorum cerimonialiũ, & cætera legalia, quæ oĩa data sunt ei in figuram Christi futuri. Et ideo cum iste

C homo mysticus peruenit ad Christum, dimissis & abdicatis omnibus supradictis accidentalibus, accepit veritatem & perfectionem illorum, & repromissionem in Christo, & sic iste homo mysticus iam perfectus in Christo per primum Aduentum, adhuc peregrinatur in hac ecclesia, vsq; ad secũdum aduentũ Christi, in quo est recepturus vltimam perfectionem corporis & animæ. s. gloriam & immortalitatem corporis, & fęlicitatem vtriusque. Et ideo est aduertendum ꝙ iste homo mysticus & peregrinus multotiẽs introducitur ad loquendum in psalmis. de quo verificantur diuersæ locutiones secundum diuersitatem sęculorum, siue statuum, & ætatum suarum. Nam aliqua verificãtur de eo prout peregrinabatur in statu & ætate legis naturæ, & aliqua verificãtur de eo pro statu sub lege Moysi, & aliqua prout fuit in statu gratiæ: & etiã quia ista ecclesia habuit multos status & ætates: ideo multa verificãtur de ea secundum diuersos status & ætates: vt patebit locis suis. Nam circuncisio dicitur data fœdere sempiterno. Gen. 17. Sed hoc est intelligendum secũdum illam ætatẽ & seculum, ab Abraham vsq; ad Christum:

D Nam æternum dicitur ætate. Et sic ęternum siue sempiternũ dicitur illud quod est semp cum aliqua ætate. Et sic circũcisio, dicta fuit sempiterna: non simpliciter cum omni tempore, sed cum illa ætate ab Abraham vsque ad Christum: quia fuit sempiterna illi ætati illius corporis mystici & legis. Et sic est dicendum de præcepto sabbati, & agni pascalis. Quorũ ætas fuit finita in Christo. Nam omnes Hebræi, & Talmudistæ dicunt & appellãt tempus Messiæ aliud sęculum, & aliã

E ætatem. Et etiam est dicendũ ꝙ circuncisio & tota lex Moysi est æterna ratione suæ veritatis & sui figurati. Nã æternitas legis Moysi continuatur in veritate euãgelica, sicut ęternitas regni Dauid fuit continuata in Christo. Ita ergo pariter iste homo mysticus, & ista lex, continue, relinquendo imperfectiones accidentales, accepit in Christo perfectiones essentiales in actu, quas ante habebat in potentia & in figura. Et sic in scriptura uet. test. multa verificantur de ista ecclesia, siue corpore mystico secundũ diuersos status et ætates, vt patet in psalmis & in cãticis Salomonis. Ideo valde debet attendere prudens lector in huiusmodi Seculis, & ætatib: legis et hominis mystici, quia cum sit vnus, plures habuit status et ætates et sæcula. Nã

F totum tempus ueteris legis, fuit tẽpus significandi, et figurandi, et desyderandi, sed tempus nouæ legis fuit tempus adimplendi, et verificandi, et recipiẽdi promissiones. Vnde quando dicitur in canticis, Osculetur me osculo oris, uerificatur de ecclesia, secundũ statum vet. tes. quia tunc desiderabat aduentum Christi spõsi sui. Sed cum postea dicit. Quæsiui quem diligit anima mea, et inueni, et tenui, nec dimittã illum, Tunc verificatur de ecclesia secundũ istum statum illicò post aduentum Xpi prout ipsum recepit. Sed cum post dicitur. Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens terribilis vt castrorũ etc. tũc verificat de ecclesia post resurrectionẽ Xpi, prout exiuit ad pdicandũ euangelium

A euangelium populo gentili. Sed cum posteà dicitur. Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectũ suum. Tunc uerificatur de ecclesia pro statu tporis, in quo fuit in sua maxima prosperitate, venerata per totum orbẽ terrarum Et sic apparet per pdicta, qualiter una & eadẽ ecclesia habuit diuersos status & ætates, de quib. fiunt diuersæ locutiones in sacra scriptura: quas prudens lector debet fideliter & cum tremore cõsiderare, quib. datur hæc septima regula. Iterum est notãdum: quòd sicut ista ecclesia siue hoc corpus mysticũ, habet tria distincta sæcula, ita ẽt tria genera membrorum. Nã q̃dam sunt pura, sicut est virgo Maria, q̃ nunquã peccauit, pro qua de tota ecclesia verificat̃ illud. Tota pulcra es amica mea. Et q̃dã sunt mẽbra iam sanata, pro qb.
B uerificatur illud. Impulsus euersus sum ut caderem: sed dñs suscepit me. Et q̃dam sunt infirma quæ adhuc in aliquo peccato laborant. De quibus uerificatur illud. Sana me domine quoniã infirmus sum. Et sic multę locutiones verificantur de tota ecclesia ratione alicuius mẽbri: quare aduertat lector.

Octaua clauis.

OCtaua regula est de Diabolo & eius corpore, siue de membris eius. Vnde est notandum, quòd sicut Christus uniuit & incorporauit sibi ecclesiam fidelium per baptismum & gratiã in unitate mystica, ita pariter diabolus vniuit sibi infideles & hęreticos & obstinatos per peccatum. Quorum
C quidẽ cõgregatio dicitur Synagoga Satanæ, siue ecclesia malignantium. Et sic omnes hæretici, & infideles & obstinati dicunt̃ membra Diaboli. Nã cum natura hominis à Deo sit creata bona naturaliter, tñ Diabolus inimicus seminauit zizaniã in ipsa. Matth. 13. Et sic cum homo male agit, tunc in eo non operatur Deus, sed Diabolus, siue malitia quam seminauit Diab. ut inquit Aug in sermone unius martyris ubi ait. quòd qñ te p̃sequitur hõ, noli attendere, nec destruere naturã, nec animam, quam fecit & inspirauit Deus, quia non p̃sequitur quod fecit Deus, sed malitia quã fecit homo, quam malitiam persuasit homini astutia Satanę. Vnde intantum tenet Diab. & alligat & copulat sibi peccatores & obstinatos, quòd inter eos cõmunicantur idiomata tanquam inter caput & membra: ita quòd homines damnati nomi- D nãtur nomine capitis sui Diaboli Ideo Christus appellauit Iudam Diabolum. Io. 6. cum dixit. Vnus uestrum Diab. est. Item Esaiæ. 14. alloquitur ipsum Nabucodonosor sub noĩe diaboli dicens. Qũo cecidisti Lucifer, q. mane oriebaris? Item Ezec. 28. Alloquitur regem Tiri eodem modo dicens. Tu signaculum similitudinis in delitiis paradisi fuisti. Item econuerso Diab. appellatur homo sub noĩe mẽbrorum suorum quãdoq. ut Matth. 13. Inimicus homo hoc fecit. Item psal. 55. Miserere mei Deus qm̃ cõculcauit me homo. i. Diab. Sed aduertendum quòd in synagoga Satanæ nõ sunt nisi mali, in ecclesia autem Christi miscentur multa membra Diaboli cum bonis, & dicuntur membra Christi simulata, q̃ in secreto sunt hęretici, hypocritæ. Est iterum aduertendum, quòd sicut om- E nes perfectiones & uirtutes prius uerificant̃ de Christo, à quo primo deriuantur, & ex cõsequenti de eius membris fidelib. ita pari ratione omnia mala prius intelliguntur & uerificantur de Diabolo, à quo deriuantur & sugeruntur, & ex cõsequẽti de membris, in quib. & per q̃ Diabol. operatur. Vnde illud, Principes persecuti sunt me gratis: prius intelligitur de diabolis instigatoribus, & ex cõsequenti de tyrannis & hæreticis & malignis &c. quos Diab. instigat contra iustos & fideles. Item psal. 51. per Doech, primo intelligitur Diabolus infestator et excitator. Et ex consequenti intelliguntur omnes tyranni persecutores ecclesiæ, et omnes maligni, et susurrones, et seminatores zizaniæ.

Nona clauis. F

NOna regula est de specie et genere siue de toto et parte. Vnde cum pars sit aliquid totius, multotiens recipit denominationem totius, et econuerso, per synecdochen aut per metaforam. Et sic quandoque in scriptura cum nominatur una ciuitas, intelligitur totum regnum, aut tota prouincia, et quandoq; totus mundus cum dicitur memor ero Raab et Babylonis, intelligitur totus populus gentilis. Et sic Aegyptus, et Sodoma, et Gomorra, ponitur pro toto populo maligno, ut patet in epistola Iudæ. Et sic per iudæam et Hierusalem, intelligitur tota ecclesia, ut ait Hiero. ad Marcellã. Item hoc non solum intelligitur de toto, et parte

A in loco. sed etiam in tpe, ut Apocalyp. 19.
cum dicitur. ꝙ Angelus siue Christus alliga
uit satham & diabolum. M. annis, hoc intel-
ligitur per longum & magnum tempus. Hęc
etiam regula intelligitur in numeris, ut cum
dicitur in Apocalyp. 14. Vidi supra mõtem
Sion. 144. M. ubi ponitur numerus determi-
natus pro indeterminato. Item Gen. 4. Qui-
cunque occiderit Cain septuplum punietur
.i. multipliciter. Ibidem. Septuplum dabitur
ultio de Cain. de Lamech uero septuagies se
pties, i. multo pluries. Item Matth. 18. ait
Christus Petro. Non dico tibi septies, sed se-
ptuagies septies i. infinites. Verumtamē ad-
uertat lector, quòd tales numeri non ponun
tur sine sacramento. Vnde est aduertendum
quòd licet hęc regula contineatur sub se-
quenti, tamen melius est quòd fiat regula ex
B parte expressa propter magna sacramenta &
difficultates quę continentur & insurgunt
ex talibus locutionibus &c.

Decima Clauis.

DEcima & ultima regula est de tropo
& grãmaticalibus figuris. Ad cuius
euidentiam est aduertendum, ꝙ licet
omnes species tropi & schematis reperiãtur
in sacra scriptura, & maxime in libro psal-
morum, tamen aliqua maxime in hac re-
gula sunt notanda, eo ꝙ magis frequentan-
tur & maiorem afferunt difficultatem. Qua
rum prima est hysteron proteron, quę cãtur
in ordine narrationis, de qua Tichonius fe-
cit specialem regulam. Nam sępe in sacra
scriptura quędam narrantur in eodem ordi
C ne quo gesta sunt, sed quandoque per antici
pationem, aut postpositionem, aut per inter-
positionem, quę dicitur parenthesis, aut per
recapitulationem, aut per suppletionem. Vn
de totum secundum capitulum Gen. ponit
ꝑ recapitulationem & suppletionem eorum,
quę prenarrata sunt in primo capitulo de ip
so Adam. Item omnia quę scribuntur in li-
bro Deutero. ponuntur ꝑ recapitulationem.
Item omnia quę scribuntur in duobus libris
Paralipomenon, ponunt partim per supple-
tionem eorum quę omissa sunt in libris Re-
gum, & partim per recapitulationem. Et sic
est dicendum de secundo libro Macab. quę
sunt quędam suppletiones eorum quę omis
sa sunt in primo. Item psal. 87. per anticipa-
tionem prius narrãtur, quę gesta sunt in de-
serto, quam signa quę facta sunt in ęgypto, D
vt ibidem patebit. Et sic in scriptura est ual-
de attendendum in ordine narrationis: si di-
cantur res anticipando, aut recapitulando,
aut interponendo. In secundo loco huius re-
gulę est ualde notanda figura quę dicit me-
tonymia, quia quãdoque, imo frequenter,
ponitur contentum pro continente, & econ
uerso, et artifex pro artificiato & econuerso
& effectus pro causa, & econtra, & abstractũ
pro concreto & ecõtra. Itē in scriptura mul-
tum frequentatur metafora, quia fit nomi-
nis translatio rõne proprietatis: ut. Non ara
bis cum boue & asino. Et sic simplex homo
dicitur agnus. Item frequentatur sineptesis
in psalmis, quando mutatur persona. ut psa.
4. Cum inuocarem exandiuit me Deus iusti
tię meę, i tribulatione dilatasti mihi. Sed in- E
ter cęteras figuras frequentatur allegoria,
quando vnum ad literam dicitur; & aliud in
telligitur. Et sic tota scriptura ueteris testa.
est allegorica, quia non ponitur gratia sui,
sed gratia noui testa. ut dictum est in quinta
regula. Ad cuius clariorem euidentiam est
notandum, prout dictum est in quinta regu
la, quòd omnia gesta uete. test. non erant gra
tia sui, sed erant quędam figurę, & picturę,
& signa, & exemplaria, & parabolę respectu
noui testa. inquantum figurabant & signifi-
cabant, & notificabant, & exemplificabãt &
comparabant aliqua alia futura mysteria in
nouo test. Et ideo processus & discursus, quē
facit intellectus fidelis & catolicus à testa-
mento ueteri in nouum, tanquam à figura
ad suum figuratum, & à signo ad signatum,
& ab exemplari ad exemplatum, & à parabo F
la ad suam ueritatem euangelicam, dicitur
processus & discursus allegoricus. eo quòd
allegoria est tropica & conuersa locutio ab
uno ad alterum, quando per unum aliud in
telligitur. Ex quo patet quòd talis argumen
tatio & discursus allegoricus, reducitur ad
quartam speciem argumentationis, quę fit ꝑ
exemplum. quatuor. n. sunt species argumē
tationis. ut patet in Topicis, & in principio li
bri Posteriorum. s. syllogismus, enthymema
inductio, & exemplum. Et ideo talis discur-
sus allegoricus dicitur argumentatio exem-
plaris, inquantum extenditur & ampliatur à
rebus uet. testa. ad mysteria noui testa. tanq̃
à figura ad figuratum, & à signo ad signatũ
& à parabola ad ueritatem, & ab exemplari
ad exemplatum, & à propositionibus ad con
clusio-

A clusioné. Et tali modo argumentationis. s. allegorico & exemplari, frequenter usus est Xp̄s, disputando cotra Iudæos inferendo ueritates euãgelicas ex gestis vet. test. tanquam ex figuris & signis & parabolis & exẽplis, ꝓcedendo à figura ad figuratum, & à signo ad signatum. unde Matth. 12. p mysterium Ionæ profetæ probauit mysteriũ sepulturæ & suæ resurrectionis, cũ dixit. Generatio praua & adultera signũ quærit, & signũ nõ dabitur ei, nisi signũ Ionæ ꝓfetæ, sicut. n. Ionas stetit tribus diebus, & tribus noctibus in uẽtre Ceti, ita erit filius hominis in uentre terræ. Ita p aduentũ reginæ Austri ad audiendã sapientiã Salomonis &c. ꝓbat Xp̄s & arguit aduentũ populi gentilis ad fidẽ euangelicã audiendã. Et sic vtrobiq; arguit Xp̄s à figura ad figuratum, quod ipse declarat dicens, & ecce B plusq̃ Ionas & Salomon hic, quasi dicat, illi fuerunt figura mei. Ita à figura ad figuratum arguebat Christus Luc. 10. qñ per missioné Heliæ ad uiduam in Sareptã, & p sanationẽ Naamã Syri a lepra, ꝓbauit cõuersionẽ & baptismũ populi gentilis. Ita suã mortẽ & passionem & uniuersalem redemptionẽ allegoricè ꝓbauit Xp̄s, qñ dixit: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hoĩs. Ioan. 3. Item Christus docebat Scribas & farisæos, ut procederẽt allegoricè in scripturis à figura ad figuratum, cum dixit. Scrutamini scripturas, quia illæ testimoniũ perhibẽt de me q̃a Moyses de me locutus est. Ioan. 5. quasi dicat, ꝙ omnia sacrificia & legalia fuerunt data in figuram mei. Itẽ tali argumentatione allegorica usus est Ioan. euãgelista qñ dixit. Facta sunt aũt hæc C ut scriptura impleretur, os nõ cõminuetis ex eo. Ioan. 19. Item hoc genere allegoricæ argumentationis frequentissime utit̃ Apostolus, maxime primæ ad Cori. 10. qñ dicit. oẽs patres nostri sub nube fuerunt, & in Moyse baptizati sunt in nube & in mari &c. Itẽ ad Galatas 4. p Sarã uxorem Abrahæ, & p Agar ancillã probat duo testamenta, & per Isaac, probat populum christianũ esse filiũ promissionis, & p Ismael ꝓbat populum Iudaicum post Xp̄m esse filiũ cãrnis tñ, & foras eiectũ cum synagoga matre sua. Et p istum discursum allegoricum probat Apostolus per totã epistolã ad Hebræos oĩa scr̃a, & sacra, & sacrificia ueteris legis fuisse data in figurã de Xp̄o & nostra redemptione. Et hoc genere allegoricæ argumentationis utuntur oẽs doctores catolici. Est ẽt ulterius aduertendũ ꝙ non solum Xp̄s & oẽs Apostoli & euãgelistæ usi sũt hoc genere allegoricæ argumentationis in scriptura uete. test. sed ẽt ipse Dauid in suis psalmis. nã pro maiori parte procedit profetice à figura ad figuratũ, & à signo ad signatum: nam adducit gesta patriarcarum & profetarum & mysteria legis Moysi, non gratia sui, sed inquãtum erãt signa & figurę, & ꝓut in eis præuidit in duplici spũ futura mysteria de Christo & ecclesia, & sic allegoricè ꝓcedit à figura ad figuratum, ut patebit p oẽs psalmos & maxime p̄s. 17. & 77. ubi manifestè dicit̃. Aperiã in parabolis os meũ, loquar propositiones ab initio. ubi per translationẽ tabernaculi ab Effraim in Hierusalem, & p trnslationem sacerdotii à filiis Heli in Samuelem, & per trãslationem regni à Saul in E Dauid, probat & infert profeticè translationem regni & sacerdotii à synagoga in Xp̄m & ecclesiã, ut patebit ibi. Et non solũ Dauid, sed etiã Esaias & cæteri profetæ procedunt frequenter isto discursu allegorico, inquantum prædicũt futura mysteria de Christo & eclesia, prout præuiderunt ea in spiritu, in gestis ueteris test. & in quibusdam signis & figuris. Ex quibus patet, ꝙ argm̃ allegoricum sumens principium ex mysteriis vete. test. licet nõ sit efficax cõtra Iudæos, ꝑ contrariã indispositionem, eo ꝙ occecauit eos, malitia eorum, ne intelligãt sacramẽta Dei clausa in litera: tñ est efficacissimũ quãtum ad ueritatem in se, & quo ad nos, q̃bus datum est nosse mysterium regni Dei clausum in litera ueteris testa. Vnde quia spiritussanctus qui illustrauit mentes apostolorum & doctorum vt cognoscerent illa mysteria in scriptur: ue F te. test. figurata, & per profetas uaticinata in Christo & ecclesia esse cõpleta, idem illustrauit mentem Dauid spiritu peofetico ut cognosceret eadẽ mysteria in Christo & ecclesia esse cõplenda. de q̃bus mysteriis ꝓfeticos condidit psalmos. Ideo ex his patet ꝙ licet lumen euãgelicum fuerit clarius & perfectius in 12. Apostolis & doctoribus, q̃ lumen proticum in profetis, tamen ex parte rei, eadem est ueritas & certitudo. nam sicut Apostolis fuerunt certa gesta euangelica quò ad ueritatem esse cõpleta, ita eadem gesta fuerunt certa & credita, ipsis profetis esse cõplenda in Christo. Et iõ Dauid in suis psalmis prædicit frequenter & prænunciat futura mysteria de Christo & ecclesia p verba de præterito

A to pp certitudinem profetiæ, ostendens illa
esse certissima in veritate. ac si iam tunc fuis
sent cópleta,& istum modũ seruãt etiam cæ
teri profetæ, prout dictum est in tractatu pri
mo. Ex quib, oĩbus patet qualiter argumen-
tũ factum p discursum & processum allego-
ricũ à figura ad figuratum, aut à signo ad si-
gnatũ,& à parabola vet. test. ad suã veritaté
euangelicã sibi correspondenté, licet nõ sit
efficax cõtra cecos Iudæos, tñ est efficax in-
ter catolicos fideles, quibus datum est nosse
mysterii regni Dei, vt dictũ est. Sed est iterũ
aduertédum, quòd intellectus fidelis dupli
citer discurrit à scriptura vet. testa. ad nouũ.
vno modo allegoricè à figura ad figuratũ,
eo modo quo dictum est. Scdo modo p ex-
pressa promissa literaliter, allegãdo promis-
siones expresse factas in vet. test. & profetias
profetarũ: sicut frequẽter faciunt euãgelistę.
B vt Ecce virgo cõcipiet. Matt. 1. Ité oẽs etiam
istæ decẽ regulæ siue claues possunt reduci
ad numerũ septenarium, iuxta numerũ se-
ptem sigillorũ, eo quòd sexta & septima re-
gula reducuntur ad quintã, de spiritu & lite
ra, & nona regula reducitur ad x. & sic ma-
nent sepẽ principales claues ad aperiendũ
septẽ sigilla libri uet test. Et ideo oẽs nouẽ re
gulæ supradictæ possunt reduci ad illã x. re
gulã: qa oĩa dicũtur sub aliqua grãmaticali
& tropica figura: uel sub aliquo tropo siue
typo. Ex oĩb. supradictis patet qualiter, pru-
dés lector debet uigilãter attẽdere in quoli-
bet psalmo quã ppositioné pfeta Dauid no
bis aperiat, siue aperiendam proponat Et ex
quo mysterio accipiat & sumat parabolã &
propositioné ad profetãdũ & faciendũ psal.
i. à qua figura, ad quod figuratũ allegoricè
C procedat & discurrat. Et in uirtute cuius pri
cipii, & p quã regulã psalmus sit exponedus
& intelligendus. Et in tali expositione quæ
conclusio euangelica inferatur & eliciatur. i.
quod mysterium de Christo & ecclesia ex-
plicetur in ipso psalmo, aut quæ corda psal-
terii euangelici pulsetur, quod idem est.

Tractatus quartus.

QVantum ad quartũ tractatũ, est primo
notandũ, quòd utriusq. iuris profes
sores doctores nõ solũ ad uitandã prolixita-
té, sed etiam pp necessitaté faciunt specialé
tractatum & rubricam de Verborũ signifi-
cationibus. Non ergo minus, imo magis ne-
cessarium arbitratus sum antequam deue- D
niam ad expositionem psalmorum pmitte-
re specialem tractatũ de nominũ significa-
tionibus: quæ maxime in sacra scriptura, &
in hoc libro psalmorum frequentantur. ne
multiplex iteratio in quolibet psalmo legé-
tibus inferat tędiũ. Ad cuius euidentiã est ad
uertendũ, quòd in tota sacra scriptura uete.
tes. & maximè in psal. aut Deus loquitur po
pulo, aut populus loquitur ad Deũ, aut Mes
sias loquitur ad patrem orans & petẽs saluté
pro se & pro populo suo. Et quãdoq; popu-
lus qui loquit ad Deũ, aut petit Messiam re-
demptoré, aut petit legé iustificantem. s. euã
gelicam: aut cõqueritur de Diabolo & mem
bris eius persequentib. eum. Et sic frequẽter
fit sermo de Deo & Messia in lege promisso,
& de populo Dei, & de locis in quib. Deus E
dicit habitare, & de locis in quib. habitabat,
& fit frequens sermo de lege promissa, & de
Diabolo & mẽbris suis, siue de populo dia-
boli. & sic frequentant septẽ genera nominũ
in hoc libro, & etiam in tota sacra scriptura
vete. testa. s. nomina Dei, & nomina populi
Dei, & nomina localia Dei, & nomina loca-
lia populi Dei, & noĩa legis: & nomina dia-
boli & populi eius. Quorum significationes
sunt distinguẽdę & explicãdę in hoc tracta-
tu: in quo erũt. v. capitula. Nã in primo de-
terminabit de significationib nominũ Dei &
Messiæ. In secũdo de noibus populi Dei. In
tertio de noibus localibus Dei & populi sui.
In quarto de noibus legis. In quinto de no-
minibus diaboli & populi eius. Quantũ ergo
ad primũ est notandum, quòd licet sm Hie
ronymum ad Marcellam Hebræi decem no F
minibus nominent Deũ: tamen duo sunt no
mina Dei quæ maximè apud eos frequentã
tur. s. El & Adonai, El enim significat vniuer
saliter & cõiter Deũ. s. intelligibilé & specu-
labilem & nõ sensibilé. Est verũ quòd repe-
ritur multotiens Eloim in plurali in scriptu
ra, tamen semper cũ verbo singularis nume
ri. Vt in principio creauit Eloim cœlũ & ter
rã. Sed dicunt Iudæi & maximè Rabbi Moy
ses quòd Eloim est ęquiuocũ ad Deũ singu-
larem & pluralé. Sed hoc dicunt ex ignorã-
tia, nõ percipientes sacramentum literæ. Nã
ibi Eloim nõ stat substãtiuè, sed actiuè. sicut
nos dicimus: diui creauit cęlum & terram. i.
tres psonæ diuinæ. i. tota trinitas, siue Deus
trinus & unus creauit cęlũ & terrã: ad deno
tandum quòd oẽs, tres psonæ cõcurrunt ad
creandum

A creandum cœlum & terram: quia opera trinitatis sunt indiuisa ab extra, & talia sunt ex tpe producta. Nam opera trinitatis ab intra sunt diuisa & æterna: sicut productio siue generatio filii, et productio Spiritussancti. Et ideo per hoc voluit ibi Moyses explicare ꝙ creatio est operatio totius trinitatis ad extra facta ex tpe. Et sic Eloim ibi nō sonat Deos: sed tres diuinas ꝑsonas in una essentia et substantia. Et sic in plerisq; locis sacræ scripturæ ponitur Eloim non notificando pluralitatem substantiarum, sed ꝑsonarū. Et ideo ubicunq; ponitur Eloim semper apponitur uerbum numeri singularis, eo ꝙ talis actus est essentialis. Et ideo interpretes tam græci, quam latini, ubicunq; inuenerūt in Hebræo Eloim, traduxerūt Deus in singulari. Sed quia pagani appellant etiā Deos

B Idola sua, ideo ad differentiam falsorū Deorum multotiens in scriptura dicitur Deus exercituū, Deus cœli, et Deus Israel, ad denotandum quòd iste solus est uerus Deus, et Dii gentium sunt demonia. Secundo modo Deus in scriptura dicitur Adonai, sed reperitur scriptum dupliciter. Vno modo per proprias literas. s. Aleph, Daleth. Alio modo cum quatuor literis, s. Ioth, Het, Vau, He, q̄ quidem literæ, licet non sonent tale nomen, tamen Hebræi vbicunq; reperiunt nomen istarum quatuor literarum, semper pronunciant Adonay, quod quidem nomē sic scriptum significant et denotat in Deo quatuor effectus ineffabiles et incomprehēsibiles. s. omnipotentiam, et sapientiā, misericordiam, et iustitiam: ista enim quatuor sunt nobis incōprehensibilia. Nam primo

C dicitur. Potens es domine, et non est qui resistat tibi. De secundo. Sapientiæ eius non est numerus. De tertio. Miserationes eius sup omnia opera eius. De quarto autē. Iudicia Dei abyssus multa. Et sic dicunt quòd hoc nomen Tetragrammaton significat Deum ineffabilem, eo quòd importat ista quatuor ineffabilia. Sed omnes interpretes tam græci quàm latini vbicunq; reppererūt Adonai, scriptum tam per istas quatuor literas, quā per proprias literas, semper traduxerunt Dominum: sed forsan melius fuisset apposuisse aliquam differentiam, tum propter sacramentum, quod hoc nomen Tetragrāmaton importat: tū quia hoc nomen Adonai sic scriptum, nō potest poni nisi pro ipso Deo. Sed quando scribitur propriis literis

potest indifferenter significare Dominum D terrenum vel ipsum Deum. Sic ergo est dicendum quòd hæc supradicta duo nomina Dei. s. Ely siue Eloim et Adonai sunt nomina Dei magis freqnētata in scriptura. Sed nomina Messię sunt multo plura. nam pluribꝰ nominibus Messias in lege promissus scribitur et nominatur. s. Deus, Dn̄s, Tetragrammaton, verbum dn̄i: Nomen dn̄i; Salutare Dei: Dextera Domini, Brachium dn̄i, Sanctus Dn̄i: Sanctus sanctorū: Iustus: Hæres: Rex Sacerdos: Christus: Filius Dei: Dauid: Messias. Et sic oibus supradictis nominibus nominatur Messias Christus: quorū q̄dam sunt sibi naturaliter propria, et q̄dam ab effectu, vt patet. Nam naturaliter est Deus et filius Dei et Dn̄s: sed ab effectu dicitur salutare et dextera Dei. Vnde Christus Messias in aliquibus locis scribuntur et appela- E tur Deus, vbi Iudæi non possunt cōtradicere: imo confunduntur confiteri mysterium trinitatis personarum diuinarū: ut psal. 44. Sedes tua Deus in sæculū sęculi: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ: per quod denotatur mysteriū trinitatis. s. Deus vngens, et Deus unctus: et Spiritussanctus intellectus per oleum quo filius ungitur, quò ad humanitatem. Item Messias etiā vocatur Deus Esaiæ. 45. Tu es Deus absconditus. Item. 48. Dominus misit me et spiritus eius, hæc dicit Dominus Deus tuus sanctus Israel. Item Zac. 2. Dominus misit me ut profetarem uobis, utrobiq; enim Messias dicitur Deus et Messias. Nam Messias interpretatur missus. Item Messias in lege promissus multotiens in scriptura scribitur sub nomine Tetragrāmaton. i. cum illis quatuor F liter per quod solus Deus intelligitur: ut Hier. 23. In diebus illis suscitabo Dauid germen iustum. Et hoc est nomen quod uocabunt eum, Dominus iustus noster. Itē thre. 4 Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Item Esa. 9. Vocabitur magni consilii angelus, dn̄s Deus fortis. Vtrobiq; ponitur sub nomine Tetragrammaton, quod soli Deo conuenit, et in hoc manifeste conuincuntur Iudæi, quia Messias nō solum nominatur Deus, sed etiā Adonai. Item dicitur etiam uerbū dn̄i. psal. 104. Misit uerbum suum et sanauit eos. Itē dicitur, Nomen domini, ut Domine dn̄s noster quā admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Et Esaiæ. 3. Ecce nomen domini

uenit

A venit de longinquo. Itē 62. Vtinam dirumperes cœlos & manifestares nomen tuū. Sed quare Christus dicitur nomen domini, declarabitur psalmo 8. Item dicitur verbū Dei patris i. diffinitio. Nam diffinitio explicat totam essentiam diffiniti, ideo dicitur oratio quid est esse rei significās. Vnde intellectus concipiens essentiam rei, siue rem per sua essentialia format cōceptum diffinitiuū, ideo græci conceptum siue diffinitionem essentialem appellant logon, id est uerbum, sed nomen notificat rē per suos effectus. Et sic dicitur candela a candendo, & lucerna à lucendo, & indumentum ab induendo, vt inquit Aristoteles 7. Metaf. Ex his sequitur, quòd Christus vere dicitur uerbum dei, & nomen dei. Dicitur enim uerbum dei, quia est de tota substantia & essentia patris, & sic explicat

B totam eius essentiā, quia est primus & æternus conceptus patris, quo intelligit se pater, & in quo sunt omnes diuinæ perfectiones & ideæ æternæ, ad quarū exemplar omnia sunt creata, & sic Christus inquantum Deus, verè dicitur verbū, quia est dictum à patre, & per quod loquitur pater, & etiam Christus inquantum homo dicitur verbū, quia per ipsum nobis locutus est pater, nam sicut per verbū locutus est ad extra, omnia creando, quādo dixit, fiat lux, ita postea per idem uerbum incarnatum, locutus est nobis ferendo legem euangelicam, & sic utroque modo Christus dicitur uerbum patris. Item dicitur nomen domini dei patris, inquantū nobis notificauit quatuor mirabiles effectus ipsius patris postquā fuit incarnatus. s. omnipotentiam in miraculorum operatione, &

C quando expoliauit infernū, & resurrexit, ac ascendit in cœlum. Secundo notificauit sapientiam patris in datione legis. Tertio misericordiam in sua passione: Quarto iustitiam siue iudiciariam potestatem in sua ascensione, quæ magis ostendetur in generali iudicio. Et ideo Christus proprie dicitur nomē dn̄i Tetragrammaton notificās ista quatuor ineffabilia de patre, quæ omnia comprehenduntur sub hoc nomine Iesus. Vnde hoc est nomen quod Deus nō reuelauit patribus veteris testamēti, quia solus Christus debebat ipsum nobis reuelare. Ideo cum tanto affectu Patriarchæ & profetæ desiderabant vt veniret nomen domini, scilicet Iesus, quia hoc est nomen dn̄i Tetragrammaton, cuius interpretationem nullus potuit scire vsque ad

aduentum Christi, nam ille quatuor literæ. D
s. Ioth. he. vau. he. reddunt sonum huius nominis Ioth het sua. i. Iesus. Nā Ioth het sua hebraicè idem est quod saluatio, siue saluator latinè. Ideo Hier. ubicunq; reperiit Ioth het sua in hebræo transtulit Iesus, uel salutare in latinum, & hoc in plerisque locis, rectè ergo Christus appellatus est Iesus, quod est nomen dn̄i. Itē propter supradicta Christus etiā in scriptura dicitur dextera Dei & brachium dn̄i, eo ꝙ pater per ipsum operatus est quatuor supradicta ineffabilia. Item Christus dicitur hæres, inquantum recuperauit hæreditatem Dei, scilicet genus humanum de potestate diaboli, tāquam filius primogenitus patris. Item dicitur sanctus sanctorum, quia iustus & caput omnis sanctitatis & gratiæ à quo omnes gratiæ deriuantur ad sua membra. Item dicitur rex, quia hæ- E
res patris. Itē dicitur sacerdos, quia seipsum sacrificium pro omnibus obtulit, & omnia sacramenta ecclesiastica constituit. Item dicitur Christus, quia oleo letitiæ donorum spiritussancti, non ad mēsuram, præ cæteris est vnctus, tāquam caput, ut ab eo descenderet unctio ad sua membra per participationem. Et sic fit unus Christus mysticus ex capite & mēbris. Etiam communicantur idiomata, Nā tota ecclesia cum Christo dicitur unus Christus. Est uerū ꝙ analogicè dicitur hoc nomē Christus de Christo capite & de ecclesia. Nam prius dicitur de Christo uero capite, & ex consequenti de corpore mystico, & etiam de quolibet fideli tanquam de mensura & mensurato. quia Christus est mensura omnium fidelium in iustificando. Itē Christus dicitur etiam Dauid. Hiere. 30. Seruient F
domino deo suo, & Dauid regi suo. Item Oseæ 3. Reuertentur filii Israel & quærent dominum Deum suum, & Dauid regē suū. Vnde Christus tripliciter dicit Dauid: uno modo, quia erat futurus de genere Dauid secundum carnē sibi promissūs, secundo quia in multis, Dauid fuit figura Christi pro maiori parte: tertio propter nominis interpretationem, quia Dauid interpretatur manus fortis, quod propriè Christo conuenit. Et ideo quando ponitur Dauid in titulo psalmorum, non intelligitur profeta Dauid tanquā actor psalmi illius, sed intelligit Christus qui loquitur, uel de quo fit locutiō in illo psalmo. Sic ergo est dicendum ꝙ quotiescunq; in psalmis & cæteris partibus scriptu

A rę ponitur Deus siue dñs, qñque intelligit pater siue tota trinitas, & qñque intelligitur Christus Messias ut patebit in suis locis, sed oia alia noia supradicta. f. uerbũ dñi; Nomẽ dñi, semper verificantur de Christo Messia in lege promisso, & adhoc intendat lector.

In secundo capitulo huius quarti tractatus exponunť noia populi Dei, quæ magis in scriptura frequentantur, quę sunt ista. f. Iacob, Israel, semen Abrahę, filii Abrahę, siue Israel, siue Iacob, filii Dei, populus Dei, vinea domini, ciuitas Dei, consilium & congregatio iustorum. Ecclesia Dei, siue domus Dei, quod corpus mysticũ siue hoiem mysticũ aut Christũ appellamus. De quibus p singula est dicendũ. Ad cuius euidentiam est aduertendũ q dicunt Iudęi, q totus populus Dei dř Iacob & Israel, & semẽ Abrahæ, eo q secundum carnem descendit ab istis. Et B sic dicunt q nos temere usurpamus nomen Israel, & Iacob, cum descendamus à populo gentili. Sed hoc est irrisoriè dictum, nã tunc tota generatio Arabum per mundum diffusa diceretur semen Abrahæ, cum descendat ab Abraham secundum partem per Ismael. & magna pars populi gentilis, qui descendebat per Esau, à quo descẽdebant Syri & Idumęi gentiles & idololatrę. Et ideo est dicendum secundum Aug contra Faustũ, & 16. de Ciui. Dei c. 2. q multa nomina sunt imposita antiquis patribus vet. test. quæ non sunt imposita à casu nec humana volnntate, sed solo Dei pręcepto & inspiratione, inquantũ illi fuerunt imago & figura Christi & ecclesię, quia omnia cõtingebant illis in figura: C Et sic ipsum Abraham appellauit Abrahã. i. patrẽ multarũ gentiũ, inquantum in semine eius erant oẽs gentes benedicendę, & omnes erant futuri filii eius secũdum promissionẽ, & sic Sarai vocauit Saram. i. risum. eo quòd in Isaac facta est repromissio de Christo futuro. qui debebat afferre risum & gaudium uniuerso mundo. Gen. 18. & ideo quia in Isaac facta est de Christo repromissio, eius filii per Isaac descẽdentes dicti sunt filii repromissionis. Cęteri autem dicti sunt filii carnis, rursus Gen. 25. quia facta est repromissio in Iacob, & non in Esau: ideo filii Iacob dicti sũt filii repromissionis. Et filii Esau filii carnis, sic tàm filii Ismael, q̃ filii Esau pdiderunt & amiserũt nomẽ filiationis Abrahę in scriptura, quod fuit figuratum primo in Ismael, qui fuit eiectus de domo Abrahę cum Agar ancilla mře sua, secundo in Esau, D quẽ Iacob expulit primo de uentre Rebeccę tenẽs plantã eius. Per hoc fuit figuratum q filii promissionis ipsius Abrahę & Iacob debebãt eiicere iudęos filios carnis de domo & ecclesia Christi in aduentu suo, & illis reprobatis et eiectis, filii promissionis qui sunt christiani debebãt succedere & possidere hęreditatem promissam ipsi Abrahã & Iacob. Hoc ergo pręuidens Rebecca in spiritu vocauit illũ Iacob i. supplantatorẽ et luctatorẽ. Propter duo ergo Ismael et Esau cũ filiis suis amiserũt filiationẽ Abrahę. Primo quia fuerũt de domo eiecti, secundo quia nõ secuti sũt religionẽ Abrahę de cultu unius Dei, imo declinauerũt ad idola. Et intantũ Isaac diciť filius Abrahę, inquãtum mansit in domo & secutus est religionẽ patris. Et sic dicẽdo de Iacob respectu Esau Eadem ergo ra- E tione Iudęi moderni amiserunt filiationem Abrahę et Iacob, q̃a eiecti sunt ab ecclesia, et non secuti sunt religionẽ Abrahę nec Iacob, quia nõ receperũt nec coluerunt Christũ illis promissum et expectatũ. et sic christiani manẽt ueri filii Abrahę et Iacob secũdũ repromissionẽ. Primo, quia eiecerunt Iudęos de domo et ventre ecclesię. Secundo, quia imitati sunt Abrahã et Iacob recipiẽdo ipsum Christũ illis ꝓmissum et expectatũ. Tertio, quia sunt benedicti et regenerati in Christo qui est semẽ Abrahę, Iudęi autem, quia nõ sunt bñdicti nec regenerati in Christo, ideo falso dñr filii et semen Abrahę. Itẽ rursum, quia Esau vendidit primogeniturã ipsi Iacob pro cibo carnali, ideo non meruit habere hęreditatem, imo Iacob successit in hęreditate et nomine filiationis. Per quod F fuit figuratũ q nos debebamus succedere Iudęis in bonis spiritualibus, q̃a nobis primogeniturã uendiderũt pro bonis tẽporalibus, qñ Christũ contẽpserunt, et sic perdiderunt nomen filiationis simul cũ primogenitura. Itẽ per hoc q Iacob surripuit benedictionẽ dum Esau iuit ad venandum cibos, fuit figuratum qualiter nos debebamus surripere benedictionẽ redemptionis et beatitudinis, dũ Iudęi vadunt post bona tẽporalia contemnentes bona spiritualia Christi et ecclesię. Et sic ecclesia successit in hęreditate, et benedictione, synagoga repudiata sequente bona temporalia, et cibos cerimoniarum. Ex quo patet quòd ecclesia Christi uerè dicitur Iacob, quia supplantauit, et eiecit synago-

A nagogam de ventre, & surripuit benedictio nem, & sic supplantauit eam. Et sic manifestè patet etiam ꝙ Iacob non est nomen naturæ, sed nomen gratiæ ex dono Dei. Et ideo filii carnis ipsius Iacob non merentur dici filii eius in scriptura, quæ quidem scriptura nõ sequitur carnem, sed gratiam & spiritũ, & sic nos sumus veri Iacob, & filii eius. Item rursus, quando Iacob rediens de Mesopotamia luctatus est cũ Angelo, nec uoluit ipsũ dimittere vsq; quò benedixit ipsum, & tunc Angelus vocauit ipsum Iacob Israel, & cętera. Gen. 32. Vbi notantur septem mysteria. Primo quia Iacob transiuit vadum Iaboth. Secundo vidit Deum in forma viri. Tertio luctatus est cum Deo & tenuit ipsum fortiter. Quarto emarcuit neruus eius femoris sinistri, & mansit claudus pede sinistro. Quin
B to fuit benedictus & dilectus à Deo. Sexto mutauit Deus sibi nomen Iacob in Israel. Septimo vocatum est nomen loci illius Fanuel, id est facies Dei, eo ꝙ in eo vidit dñm facie ad faciem & salua facta est anima eius. Per quæ quidem septem mysteria figuratiua, pręuidit Iacob in spiritu alia septem mysteria futura de Christo & ecclesia. Nam per primũ præuidit qualiter nemo poterat peruenire, nec intrare in ecclesiam Christi nisi transiret vadum baptismale. i. per sacramentũ baptismi. Per secundum autem præuidit qualiter filius Dei erat incarnandus, & debebat apparere mundo in forma humana. Per tertiũ vero præuidit & figurabatur qualiter filii Iacob baptizati debebant recipere Christum, & tenere ipsum fortiter per fidem. Per
C quartum vero pręuidit in figura qualiter filii Iacob erant diuidẽdi in duas partes, quarũ vna debebat manere clauda, deuiando & claudicando a veritate legis, non recipiẽdo Christũ in lege promissum, altera autẽ debebat manere recta, Christum & ueritatẽ legis recipiendo. Per quintum autẽ pręuidit qualiter ille populus, qui Christum erat recepturus, debebat ab eo benedici per ecclesiastica sacramenta, & dirigi per legem euangelicã. Per sextum vero præuidit qualiter omnes q in Christo erant regenerandi & benedicẽdi & dirigendi, debebãt vocari nomine Israel. Per septimũ tandem præuidit in figura qualiter in sola ecclesia Christi erat Deus videndus facie ad faciem per fidem, & maximè in sacramento Eucharistiæ, & in sola ecclesia erant fideles saluandi, per hoc quod dixit,

D vidi dñm facie ad faciẽ, & salua facta est anima mea. Ex supradictis patet ꝙ Iacob non dictus est Israel scđm carnẽ & natiuitatem carnalem, sed ſm spiritũ & regenerationem & benedictionẽ spiritualẽ, & ideo filii Iacob qui non receperunt benedictionẽ, & baptismum, & regenerationem Christi; non sunt Israel, nec filii secundũ spiritũ, sed secundũ carnem tantum, & nõ secundum fidẽ, ratione cuius nõ dicuntur veri filii Israel & Abrahæ, quia ꝓp fidẽ utiq; sortitus est tale nomẽ, & facta est sibi repromissio de Christo futuro, & de hæreditate eiusdẽ. Et sic patet ꝙ Iacob, & Israel, & semen Abrahæ non sunt noia naturæ nec carnis, sed gratiæ & ꝓmissionis: ideo conueniunt soli ecclesię Christi. Et sic patet quõ populus christianus est verus Israel, eo ꝙ habet supradictas septẽ cõditiones. Nã Israel interpretatur vir videns Deũ
E facie ad faciem. vt legitur ibidem, & etiã Israel interpretatur princeps fortis cum Deo, vel directus à Deo, vel bñdictus à Deo. Et sic cum populus Christianus videat Deum per fidẽ & receperit Christum, & teneat eũ fortiter, & est benedictus & confortatus per ecclesiastica sacramenta, & directus per legẽ euangelicam: ideo verè dicitur Israel. Et per cõsequẽs populus iudaicus falsò dicitur Israel, cũ nullam supradictarum cõditionum habeat, imo totum oppositum fecit, quia nõ solũ nõ recepit Christũ, sed & ipsum crucifixit, & sic non videt Deum, imo manet cecus & maledictus. Nec etiã potest dici Iacob, sed Esau. Primo quia eiectus ab utero ecclesiæ, secundo quia uendidit primogeniturã nobis, tertio quia amisit benedictionẽ sãctorũ.
F Ex quibus patet ꝙ populus Christianus verè dicit Iacob & Israel, & semẽ Abrahę secundũ promissionẽ & imitationẽ. Vnde occecationem illius populi reprehendit Esa. 6. Cũ dñs dixit, occeca cor populi huius & aures aggraua. Item 42. Quis cęcus nisi seruus meus? & surdus nisi ad quẽ nuncios misi? Et quis cęcus nisi qui uenundatus est? Itẽ 43. prædicit populum gentilem hereditaturum nomen Iacob et Israel dicens. Ab oriẽte adducã semẽ tuũ, et ab Aquilone congregabo, dicã Aquiloni, da: et Austro noli ꝓhibere, affer filios meos de longinquo, et filias meas ab extremis terræ, et omnes qui inuocãt nomen meũ et gloriã meã, formaui eũ et creaui et feci eũ, educ foras populũ tuũ, oẽs gentes cõgregatæ sunt simul et collectę sũt tri-

A bus. Item 44. Noli timere serue meus Iacob & rectissime Israel quem elegi, effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Et iste dicit, domine ego sum, & ille vocabitur nomine Iacob, & hic scribet manu sua domino, & in nomine Israel assimilabitur. Item ibidem 65. Dimittetis nomen uestrum hæreditarium, & uocabo seruos meos nomine alio. Ex supradictis patet ꝙ populus iudaicus debebat amittere nomen Iacob & Israel, & manere cecus, & populus gentilis debebat succedere in nomine & hæreditate & uocari nomine Iacob & Israel, & manu, & ore, & scripto profiteri Deum, & Messiã in lege promissum. Ex quibus patet ꝙ ecclesia Christi, & populus christianus est uerus Iacob, & uerus Israel, & uerum semen Abra-
B hæ, sicut probat apostolus per epistolam ad Roma. Item populus christianus dicitur ciuitas dei, inquantum est cõcors fideliũ multitudo, consensu unius legis euangelicæ, & unius fidei & caritatis sociata. Item dicitur ecclesia inquantum est congregatio fideliũ. Item dicitur corpus mysticum, inquantum iungitur uni capiti Christo per fidem & caritatem. Item dicitur unus homo mysticus, inquãtum peregrinatur ab Adam usque ad Christum in primo & in secundo aduentu. Item dicitur uinea domini, quia ab Adam usque ad ultimum electum, quot sanctos germinauit, tot palmites protulit secundũ Gregorium. Et etiam quia Christus expressit ex ea uinum sacramentorum in suo aduentu. Ex supradictis patet ꝙ ubicunque in
C scriptura, & maximè in psalmis scribitur & ponitur Iacob, aut Israel, aut semẽ Abrahæ, aut ciuitas Dei, aut domus Dei, aut Hierusalẽ, aut Sion, aut uinea dñi, semper intelligiẽ ecclesia fidelium Christi, quia omnia illa nomina posita sunt in ueteri testamento in figura Christi, & ecclesiæ, siue populi Dei, quia omnia figurabant & significabãt istam præsentem ecclesiam. Causa etiam quare tota ecclesia Christi dicitur Israel & Iacob, siue filii Israel, est. Nam omnes nos descendimus ab apostolis per generationem spiritualem. & sic sumus filii apostolorum secundũ spiritũ, sed illi sunt filii Iacob siue Israel ꝗm carnem & spiritum, ideo nos dicimur Israel & Iacob, siue filii Israel, & semen Abrahę secundum spiritum. Vnde sicut ille populus fuit continuatus à Iacob usque ad apostolos per generationem carnalem, ita populus christianus & ecclesia fidelium continuabitur à Christo & apostolis usque ad iudiciũ, D
per generationem spiritualem.

In tertio capitulo exponuntur nomina localia ipsius Dei & populi eius. Ad cuius intellectum est notandum ꝙ quinque sunt nomina locorum, quæ maximè in psalmis frequentantur, in quibus deus dicitur habitare. scilicet arca dñi, tabernaculum domini, templum domini, mons domini, & cœlum. Vnde Arca est quam dñs præcepit fieri p Moysen in mõte Sinai ex lignis Sethim, ut patet Exod 27. & 37. In qua considerantur, quatuor, scilicet materia ex qua facta erat, quia ex lignis Sethim, scilicet Cypressi imputrefactibilis. Secundo ibi erant repositæ duæ tabulæ diuinæ legis. Tertio uirga Aaron. Quarto Vrna ipsius Mannæ, ut ait Apostolus ad Hebr 9. In quibus quatuor figurabãt perso- E
na Christi qui est Deus & homo, rex, & sacerdos. Nam per lignũ Sethim notatur humanitas, per Manna diuinitas, per legem uero regnum, per uirgam autem sacerdotium figurabatur. Et ideo arca domini per prius uerificabatur de ipsa humanitate & persona Christi, quam de cæteris, eo ꝙ in ea habitat uerbum per unionem personalem. Secundò Arca dñi uerificatur de sacramento eucharistiæ in quo Christus habitat, & continetur realiter & sacramẽtaliter, & fit unum sacramentum ex Christo, & accidentibus sacramentalibus. Tertio uerificatur de beata uirgine, in cuius utero uirginali Christus 9. mensibus habitauit. Quarto uerificatur de tota ecclesia fideliũ, in qua Christus habitat per mysticam unionem, quam sibi uni- F
uit, & desponsauit indissolubiliter per fidẽ, quam ex lapidibus uiuis fabricauit. Quinto uerificaẽ de qualibet anima iusti, quã deus inhabitat per gratiam. Sexto uerificatur de qualibet ecclesia materiali in qua Deus habitat per spiritualem dedicationẽ, eo quòd ecclesiæ fabricantur & dedicantur ad ministranda ecclesiastica sacramenta, & diuina officia celebranda. Septimo Arca dñi uerificatur de cœlo empyreo, in quo deus habitat per gloriam. Ex quibus patet ꝙ Arca, analogicè dicitur de istis 7. ꝗm prius & posterius per ordinẽ, ꝗm ꝙ in eis maiorẽ habet unionẽ. Et ideo Arca dñi per prius uerificatur de humanitate assumpta, quia perfectius habitat in humanitate assumpta q̃ in cæteris, qa perfectius unitur ei, & ideo magis beatificat

illam

A illã, quã cætera tabernacula,& ſic Arca Dñi
per ordinẽ verificatẽ de cęteris. Itẽ per eãdẽ
rationẽ Tabernaculũ Dñi,&Tẽplũ Dñi veri
ficantẽ de ſupradictis ꝑ ordinem, ſm prius &
poſterius. Nã tabernaculũ, ſiue templũ Dñi,
primo figurabat humanitatẽ Xp̃i. Et ideo pri
mo de illa verificatur. Et ideo Chriſtus cor-
pus ſuum templũ appellat. Io. 2. quãdo di-
xit: ſoluite templũ hoc & in triduo reædifi-
cabo illud. Et ideo ſubdit euangeliſta: ꝙ hoc
dicebat de templo corporis ſui. Ideo Dauid
in toto illo exemplari,& tota illa deſcriptio
ne tẽpli ſibi tradita à Spiritusſancto ꝓuidit in
Spiritu totũ myſteriũ incarnationis,& fabri-
cationis eccleſię: vt ipſe Dauid ait primo Pa
ralippo. 28. ꝙ intellexit oĩa quæ erant in illo
exemplari ſibi tradito. Ideo totum illud tẽ-
B plum per Salomonem fabricatum verè fuit
figura Chriſti ſm partes ſuas. Nam in illo
templo erant tria, quia in medio erant ſan-
cta ſanctorum, per quod figurabatẽ diuini-
tas quæ in Chriſto latebat, ſecundo erat in
illo templo atriũ ſacerdotũ, ꝑ quod figura-
batur anima Xp̃i: tertio erat ibi atriũ populi
ꝑ quod figurabatur caro Chriſti. Et ſic totũ
illud tẽplũ rectè figurabat perſonã Chriſti.
Extra autẽ, cõiunctim cũ templo erat porti-
cus templi, ꝑ quod figurabatur totũ corpus
myſticum eccleſiæ. Ex quo patet ꝙ templũ
Dñi in ſcriptura prius verificatur de huma-
nitate Chriſti, & exinde de ſex ſequentibus
per ordinem. Hoc idem eſt dicendũ de taber
naculo quod fabricauit Moyſes. Quia prius
verificatur de humanitate Xp̃i,& inde de cę
teris ſex ſupradictis. Item per eandẽ rationẽ
C môs Dñi & cœlũ per prius verificantẽ de hu
manitate Xp̃i, & exinde de cęteris. Ex quib.
patet ꝙ quãdo nos legimus iſta quinq; loca
Dei in vet. teſ. nõ debemus ſiſtere in litera,
quia nõ ponũtur gratia ſui, vt frequẽter di-
ctum eſt, ſed vt figurabant ſupradicta ſeptẽ
loca ſpiritualia, in quibus Deus verè dicitur
habitare, modis quibus dictum eſt: & ſic ſpi-
ritualiter & profeticè ſunt exponẽda ſupra-
dicta quinque nomina localia Dei in ſacra
ſcriptura: & in hoc cõcordat Rabbi Moyſes
Deuteronomii, titulo de pœnitentia capit.
8. dicens: ꝙ hoc eſt bonum, poſt quod nullũ
eſt bonum: & hoc deſiderarunt ſcire profe-
tæ: quod bonum, multis vocauerunt nomi-
nibus, quæ ſunt: mons Dei: & locus ſanctus
eius. & locus ſanctuarii, & via ſancta: atria
Dñi, Templũ Dñi: domus Domini,& porta
Domini. Item dicit ꝙ illud templum quod D
deſcribit Ezechiel. 1 44. non eſt intelligendũ
de templo materiali, ſed Spirituali & cœle-
ſti: ex quibus patet ſecundum iſtũ ꝙ illa no-
mina locorũ Dei non ſunt intelligenda ad
literam de illo Templo materiali. In ſecũda
parte huius capituli exponentur nomina lo
calia populi Dei. Ad cuius intelligentiam
eſt notandũ, ꝙ nomina locorum in quibus
habitat populus Dei, q̃ magis frequentãtur
in ſcriptura, ſunt quinque. ſ. Hieruſalẽ, Syõ,
Iudæa, terra Iſrael, & hæreditas Dñi. Vnde
Hieruſalem eſt ciuitas ſita in monte ſyon. &
mons ſyon eſt in Iudæa. ſ. in Tribu & ſorte
Iuda. Et Iudæa eſt pars meridionalis totius
terræ promiſſionis. Et ſic terra promiſſionis
dicitur tota terra à Monte Libano, vſque ad
Berſabè. Et à mari mediterraneo vſq; ad Eu-
fratem, licet totam nunquam poſſederũt, ut E
patet Ioſue primo, & Iudicũ tertio. Verun-
tamen eſt aduertendum ꝙ hæc nomina non
ſunt impoſita iſtis locis à natura, nec à caſu:
ſed ex Dei nutu & voluntate propter futura
myſteria, quæ in ipſis locis erant futura &
implenda: & hoc patet per eorum interpre-
tationes. Nam Hieruſalem interpretatur vi
ſio pacis, & Syõ interpretatẽ Specula ſiue ſpe
culatio, & Iudæa cõfeſſio. Quæ quidẽ loca ſi
ad literã ſumantur tẽporaliter, videtẽ ꝙ falſo
noĩe nominentẽ. Nam in Hieruſalẽ nunquã
fuit uiſa pax terrena & tẽporalis, ſed ſẽꝑ
litigium,& maximè hodie ꝙ eſt ſubiecta in-
fidelibus. Et ideo eſt dicendũ ꝙ ratio & cau-
ſa quare patriarchæ & profetæ tantũ cõmen
darunt, & deſiderarunt illã ciuitatẽ Hieru-
ſalem & ſyon & Iudæam, non fuit propter F
ſitum, nec propter muros, ſed quia præuide
runt in Spiritu profetico, qualiter Chriſtus
in lege promiſſus erat in illam terram & ciui
tatem venturus, & in ea prædicaturus & mi
racula operaturus, & in mõte Syon debebat
inſtituere ſacramentũ Eucariſtiæ, & in Hie-
ruſalem moriturus, & ſepeliẽdus, et reſurre
cturus: et in monte Syon Spiritũſanctũ ſuꝑ
diſcipulos miſſurus, Et ideo q2 Chriſtus rex
pacis in illa ciuitate nos debebat Deo patri,
per ſuum ſanguinem recõciliare, et pacifica
re, iuſtè vocata eſt Hieruſalẽ. Itẽ quia Chri-
ſtus rex pacis in illa Hieruſalẽ debebat ſun-
dare, et ædificare, et incipere ſuã eccleſiã in
pace fundatam. Et per eandẽ rationem ille
mons dictus eſt Syon. i. ſpecula et cõtempla
tio: quia ibi apoſtoli debebant recipere Spi-

A ritũſanctum, et dona gratiarũ per quę in-
tellexerunt diuinas ſcripturas. Et per eandẽ
rationẽ tota illa pars terræ dicta eſt Iudæa,
ideſt cõfeſſio, quia in ea Xp̃s erat naſciturus,
et in ea Angeli debebant cõfiteri Chriſtum
eſſe Deum, in ſua natiuitate cantãtes, gloria
in excelſis Deo. Item quia ibi magi Chriſtũ
cõfeſſi ſunt eſſe Deum et hominẽ, offerentes
tria munera, et latria ipſum adorãtes. Et ſic
patet ꝙ confeſſio de Chriſto in Iudæa facta
eſt in ſua natiuitate, & in oblatione tẽpli per
Symeonem, & Annam profetiſſam: poſtea ꝑ
Apoſtolos & ideo ex diuina prouidentia ceci
dit illa terra in ſortẽ Iuda: & vocata eſt Iu-
dæa, propter myſteria futura. Per eandem ra
tionem tota terra illa dicta eſt terra promiſ-
ſionis, quia in ipſam erat venturus Chriſtus
in lege promiſſus: & in ipſa genus humanũ
B debebat recipere repromiſſiones: & ſic etiam
dicebatur hęreditas Dñi, quia in ea rece-
pimus hęreditatem promiſſam. Et ideo dicit
Hiero. in epiſtola de mãſionib. ꝙ cauſa qua-
re patriarchæ & profetæ deſiderabant ſepe-
liri cum tanto affectu in terra promiſſionis,
fuit quia præuiderunt in Spiritu ꝙ Chriſtus
erat ibi moriturus, & ſepeliendus & reſurre-
cturus: ideo deſiderabant cũ illo reſurgere
ad vitam immortalem. Et ſic putant multi
doctores ꝙ Adam, & Abraham, & Dauid &
multi ſancti vete. teſ. ſurrexerunt cum Xp̃o
propter illam euangelicã ſententiã. Multa
corpora ſanctorum ſurrexerunt cum eo. Ex
ſupradictis patet ꝙ non à caſu, nec volũtate
humana, nec propter naturã locorũ, fuerũt
impoſita talia nomina iſtis locis, ſed ꝑꝑ di-
uina myſteria, quæ erant in eis futura, q̃ rea-
C liter fuerunt in eis per Xp̃m cõpleta. Sed q̃a
tota eccleſia Xp̃i incepit in illis locis, & fuit
inſtituta in Hieruſalẽ, & exinde ꝑ totũ mun
dũ diffuſa, ideo per totã ſcripturam eccleſia
Xp̃i noĩatur his quinq; nominib. ſ. Hieruſa-
lẽ, & Syon, & Iudæa, & terra promiſſionis,
& hæreditas Dei. Nã eccleſia Xp̃i incepit in
illa ſancta ſocietate Apoſ. & diſcipulorum q
ſecuti ſunt Xp̃m ante paſſionẽ, & poſt reſur-
rectionẽ fuerunt cõgregati numero. 120. in
monte Syon, vbi omnes receperũt Spiritũ-
ſanctum, vt patet Actuũ primo & ſecundo:
quã ſocietatẽ & eccleſiã Chriſtus in pace fũ
dauit: quia nunquam venit ad eos quin dice
ret, pax vobis, vt patet per totum diſcurſum
euangelicum, & maxime poſt reſurrectionẽ
totus .n. teſaurus huius ſocietatis fuit pax.

Vnde dixit eis Chriſtus. Pacem meam do D
vobis: pacem meã relinquo vobis. Vnde iſta
ſancta ſocietas ſiue eccleſia egreſſa ab illa
Hieruſalẽ, diſperſa eſt per totum orbẽ: ideo
tota eccleſia vere dicitur Hieruſalem, quia
ab illa ciuitate incepit, & ideo nomen eius
retinet, ſicut flumina retinent nomen fontis
vnde oriuntur. vnde Araxes ſic noĩatur eo
ꝙ fluit à montibus Arach ipſius Armeniæ, &
Boryſthenes ſic noĩatur per totũ, eo ꝙ orit̃
à monte Bory, qui eſt pars ipſius Rifæi Et ſic
pro maiori parte omnia flumina retinent
nomina montiũ & locorũ à quibus oriunt̃.
Propter duo ergo tota eccleſia Xp̃i dicitur &
denominatur Hieruſalẽ. Primo quia ibi fuit
conſtituta à Chriſto & incepta, & inde ortã,
& per totũ orbem diffuſa. Secundo propter
proprietatem & nominis interpretationem,
quia ipſa eſt viſio pacis, in qua ſola Chriſtus E
videtur per fidem. Per eandem rationem di-
citur Syon, quia in ſola ipſa Chriſtus ſpecu-
latur & contẽplatur. Item per eandẽ rationẽ
dicitur terra promiſſionis, & hæreditas Do-
mini, quia in ſola ipſa recepimus promiſſio-
nes factas de Chriſto: & recepimus hæredi-
tatem hic per gratiã, & in futuro per gloriã.
Et ſic eſt dicendũ ꝙ in ſacra ſcriptura iſta 5.
nomina verificantur: primo de Xp̃o, ſecun-
do de eccleſia: nam Hieruſalẽ & Syon primo
verificantur de pſona Chriſti & de eius hu-
manitate: quia ipſa anima Chriſti primo vi-
det Deũ per eſſentiã, & in ipſa humanitate
videtur Deus in patria à beatis. Item pax pri
mo reperitur in ipſa humanitate Chriſti, in
qua totũ corpus cum magna cõcordia ſubii
citur & conformatur animæ, & anima Deo:
ſecundo ex cõſequenti in tota eccleſia, quæ F
dicitur Hieruſalẽ propter rationes iã dictas.
Tertio verificatur Hieruſalem de ipſa virgi-
ne Maria, quia in ea maximẽ viguerunt ſu-
pradictæ conditiones viſionis, & pacis, & or
dinis. Quarto verificatur de anima cuiuſli
bet iuſti. Quinto verificatur de regno cœle-
ſti. Et per eaſdẽ rationes ſecũdum ordinem,
Syon primo uerificatur de Chriſto: ſecũdo
de eccleſia. Et ſic eſt dicendum de hoc nomi
ne Iudæa: & terra uiuentiũ, & hæreditas Do
mini: & etiam de hoc nomine cœlum: nã cœ
lum interpretatur clarum; & dicitur à clari-
tate. Ideo prius uerificatur de Chriſto, ſecũ-
do de eccleſia: tertio de Virg. Maria: quar-
to de qualibet anima iuſti: quinto de cœlo
Empyreo, ſiue de regno cęlorum, ſiue de cu

ria

A ria beatorum. Sed hoc est secundum ordinem successionis: nam secundum ordine perfectionis, cœlum prius intelligitur & uerificatur de consistorio trinitatis: secundo de tota illa ecclesia triunfanti, tertio de ista militanti, quia illa est clara per gloriam, ista per gratiam & fidem. Aduertat ergo diligenter prudens lector, quia ista nomina non fuerũt imposita illis locis gratia sui, sed ratione futurorum mysteriorum de Christo & ecclesia, ideo ad talẽ sensum sunt exponenda. Vnde cum hoc cõcordat Rabbi Moyses de Egypto in suo mor. vbi dicit ꝙ hoc est desiderium desideriorum quod cupiunt scire profetę, scilicet scire & intelligere significationes nominum localium terrę promissionis, quia ꝑ Hierusalem inferiorem, intelligenda est Hierusalem superior. Cum hoc etiam concordat illud quod legitur in glossa Beresith Raba, B vbi per Talmudistas mouetur quęstio. An Deus, siue eius Messias cũ venerit debeat esse acceptator personarum: ad quam quęstionem respõdent, ꝙ absit, imo Messias cum venerit, saluabit omnes confitentes Deum corde & opere, quia sic scriptum est Hieremię. 60. In diebus illis saluabitur Iuda; id est omnes gentiles Deum confitentes qui dicentur Iuda, quia sic scriptum est etiam Esai. 49. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad fines terræ. Ex quibus patet quod nomina siue loca supradicta non sunt intelligenda etiam secundum Hebręos solum ad literam, sed spiritualiter pro tota ecclesia, à solis ortu vsque ad occasum diffusa. Vnde dicit Rabbi Solo. super Zach. 9. ꝙ profetę non sũt C locuti nisi ad tempus Messię, quia nihil est scriptum in lege veteri gratia sui, sed omnia referuntur ad Christum vt dictum est.

IN quarto capitulo exponuntur nomina diuinę legis. Ad cuius intellectum est aduertendum, ꝙ lex domini secundum ꝙ habet diuersos effectus & respectus, ita diuersis nominibus nuncupatur. Nam inquãtum est à Deo lata, & inquantum ligat & obligat hominem, dicitur lex Domini, sed inquantum est à Deo prolata & scripta in tabulis, dicitur sermo Domini: siue eloquium Domini, sed inquantum prohibet mala fieri, dicitur pręcepta, siue pręceptum, inquantũ aũt admonet bona fieri, dicitur mandatũ, siue mandata. Sed inquantum est testificata à Deo & profetis, dicitur testimonium Domini. Sed inquantum per legem cognoscimus voluntatem Domini, dicitur volũtas Domini. D Sed inquantum fuit confirmata per mortẽ Christi testatoris, dicitur testamentum Domini. Sed inquantum iustificat obseruantes, dicitur iustitię, siue iustitia Domini. Sed operationes quę fiunt secundum iustitiam, dicuntur iustificationes. Sed punitiones & pręmiationes quę fiunt per iustitiã, dicuntur iudicia Domini. Inquantum vero ducit & dirigit homines, dicitur via. Item inquantũ eius scripta omnia sunt impleta in Christo; dicitur veritas. Inquantũ per legẽ sumus liberati, dicitur misericordia. Item inquãtum Deo pacificati, dicitur pax. Item dicitur arbor siue lignum vitę, & hoc metaforicè. Nam sicut Adam colendo illam arborem vitę & comedendo eius fructum, iuxta pręceptũ Domini fuisset pręseruatus ab omni infirmitate & morte, & in tempore suo collegisset & adeptus fuisset immortalitatem, & post ma- E gnũ tempus translatus esset in uitam meliorem secuudum Augustinum, ita Deus post lapsum dedit homini hanc legem, loco illius ligni vitę, vt eam seruaret, & coleret, expectãdo ex ea fructum vitę Et patres vete. test. eã seruarunt vsq; ad tempus Christi. Et sic ex ea receperunt fructum in tempore suo, scilicet fructum redemptionis, & sic eãdẽ legem scd̃m veritatẽ colentes nos expectamus fructum glorię. Ista arbor sicut in primo aduentu Christi fecit fructum gratię, & nostræ redẽptionis, ita & in scd̃o aduentu faciet fructum glorię. Item lex Domini dicitur etiam vinea Domini. Nam sicut vinea primo plantatẽ, & postea facit palmites & exinde vuas, ex quibus expressis in torculari, extorquetẽ vinum in tempore suo, ita pariter Christus F in principio dedit legem naturę, quę fecit folia in Noe & Abrahã, & sic incepit facere vuas in Dauid & ꝓfetis, quę maturę fuerunt in aduentu Christi. Ex quibus Xp̃s expressit & extorsit vinum, ecclesiãsticorũ sacramentorũ in torculari crucis, & ex eadẽ lege veteri extorsit ueritatem euangelicã, quã nos colimus & obseruamus, ex qua extorquemus & extorquebimus vinum glorię in die iudicii, & etiam in fine cuiuslibet fidelis; ex quo patet, ꝙ lex diuina accõmodatè dicitur uinea dñi. Matthei. 2. & 22. Quę data est nobis ad colendum. Item lex diuina dicitur etiam seges, nam sicut frumentum primo seminatur, & postea crescit in herbam, & exinde in granum, & ultimo in area cum

A ventilabro separatur granum à paleis, & granũ repositur in horreo ad sustentandũ uitã hominũ, paleæ vero cõburunt igni & proiiciuntur bestiis ad comedẽdum, pariformiter Deus in principio seminauit legem post lapsum in Adam & Abel, quæ creuit in hærbã in Noe & Abrahã, & incepit facere spicas in Moyse, & incepit facere granum in profetis, quæ quidem seges legis fuit matura in Xpo, vnde dicit Christus Lucæ. 9. messis quidem multa. Itẽ Io. 4. Aspicite messes qm̃ albæ sũt sed hanc messem Christus messuit, & in sua area crucis trituraüit, & uẽtilabro suo granũ euangelicę ueritatis à paleis cerimonialium, & cæterorum legalium separauit, & granũ sacramentorum & legis euangelicæ in horreo ecclesiæ, pro nobis reposuit, & paleas cerimonialiũ tradidit igni extinguibili, quia ceri- B monias & cætera legalia totaliter reprobauit, & eiecit, & abdicauit. Et sic, sicut iam recepimus granum sacramẽtorum, nunc expectamus granum gloriæ post hanc uitã. Iudęi autem ceci & obstinati adhuc comedunt folia cerimoniarum sine fructu, & bibunt siue comedunt uinaceũ sine uino, quod iã exinde expulsum est, & ita comedunt paleas legaliũ sine grano tanquã bestiæ. Et sic patet quomodo lex diuina, siue sacra scriptura nominatur istis. 20. nominibus, scilicet, lex domini, uerbum domini, eloquium domini, sermo domini, præceptum, mandatum, testamentum, testimonium, iustitia, iudicium, iustificationes, via domini, semita domini, veritas, misericordia, pax, arbor, siue lignum uitæ, uinea domini, ager, siue seges domini, & hoc secundum diuersos respectus & effectus, & ideo quan- C docunque aliquod istorum nominum in sacra scriptura ponitur, semper est intelligenda lex diuina, quæ semper est distinguenda secundum suas ætates, ut dictum est tractatu. 3. regula. 7. veruntamen de unoquoque istorum clarius dicetur in suis locis.

In quinto capitulo memorantut & exponuntur nomina diaboli, & populi eius magis frequentata in sacra scriptpra, vnde diabolus dicitur quia diuisus, quia ab initio in ueritate non stetit, sed à Deo discessit, & sicut ipse fuit diuisus, ita fuit etiam diuisor, quia hominem à Deo per peccatum separauit, & continuè inter homines zizaniã seminauit. Mat. 13. & à ueritate diuinæ legis nos separare conatur. Secundo dicitur Sathanas. i. contrarius & aduersarius, quia ab initio nobis aduersatur & inimicatur, & omni ueritati resi- D stit. Itẽ dicitur Peccator, quia ab initio peccat qa mentitur. Ioan. 6. Item dicitur Exterminator Apocalyp. 9. quia hominem extra terminos diuinæ uisionis & beatitudinis eiecit, & continuè conatur extrahere. Item dicitur Mors Apoc. 6. quia hominem in mortẽ deiecit & auctor mortis ipse fuit, & sic hęc sũt nomina diaboli magis frequentata. Dicitur etiam Belial & Leuiathã. Nã Belial interpretatur ascensus siue superbia, & Leuiathã terribilis & vastans. Sed nomina populi diaboli sunt Sodomæ. Egyptus in epistola Iacobi: eo ꝙ tales sunt occecati in tenebris peccatorum. Item dicitur Babylon, quia confusio. Apocal. 16. Quia inter membra diaboli non est ordo, sed horror, & cõfusio, cũ omnes seruiant vitiis & malis cupiditatibus, & sic in eis non ratio sed sensualitas dominatur. Et E ideo per talia nomina in scriptura communiter populus, siue membra diaboli, aut hæretici & infideles et mali intelliguntur.

Tractatus Quintus.

IN quinto tractatu exponuntur generaliter & explicantur tituli psalmorum. Ad cuius intellectum est notandum ꝙ titulus in psalmis est cum sacramento occulto aliquid significans descriptio, unde per hoc quòd dicitur descriptio, denotatur ꝙ in tali titulo describuntur aliqui termini, siue quòd talis fit per aliquos terminos. Per hoc autem quòd dicitur aliquid notificans, denotatur quod illi termini ponuntur ad aliquid notificandum. Per hoc autem quòd additur cum F aliquo sacramento, denotatur ꝙ illi termini includunt aliquod sacramentum de Christo & ecclesia. Item secundum alios, Titulus in psalmis est quorũdam terminorum sacramentum psalmi continẽtium annotatio, quę quidem descriptio idem significat cum superiori. Et ideo est notandum quòd sex prænotantur in titulis psalmorum, nam talis titulus, aut notificat nomen psalmi, aut personã aliquam, aut materiam psalmi, aut modum cantandi, aut instrumentum cum quo cantabantur illi psalmi, aut tempus in quo cantabantur. Nomina autem psalmorum sunt octo scilicet psalmus, canticũ, hymnus, intellectus siue eruditio, oratio, alleluia, psalmus cantici, canticum psalmi. Psalmus dicitur quasi sermo laudatorius. Et sic omnes generaliter

A raliter dicuntur psalmi. Canticum dicitur in quantum cantabatur voce humana. Hymnus autem dicitur inquantum dicit laudem Dei cum lætitia. Alleluia dicitur inquantum continet laudes Dei simpliciter. Vnde dicit Rabbi Abenazara in prologo huiusmodi, quòd hæc est differentia inter hymnum, & alleluia, quia hymnus dicit simpliciter laudem, sed alleluia dicit laudem simul cum Deo. Nam allelu, idem est quod laudate, sed, ia, idem est quod deus.i. laudate Deũ. Et sic alleluia includit simul Deum cum laude. Sed ista sunt satis friuola, quia hoc idem dicit hymnus, nisi quòd addit lætitiam. Sed alleluia dicitur inquantum in illo psalmo narrantur beneficia Dei. Intellectus uero, siue eruditio dicitur inquantum ille psalmus continet aliquod mysterium profundum à

B spiritusancto profetice reuelatum. Oratio dicitur inquantum in illo psalmo fit aliqua petitio. Canticum uero psalmi dicitur inquantum ille psalmus cantabatur simul cum instrumento musico. Sed erat ista differentia. Nam quando Chorus cantorum incipiebat primum uersum psalmi, & instrumentum sonabat uersum sequentem, tunc dicebatur canticum psalmi. Sed quando instrumẽtum incipiebat psalmum, & chorus sequebatur secundum uersum, tunc dicebatur psalmus cãtici. Et sic patet quòd ista octo sunt nomina psalmorum in titulis prænotata & non plura. Secundo prænotatur quandoque in titulis aliqua persona. Sed illa persona potest esse triplex. Nam quandoque prænotatur & præscribitur persona actoris ipsius psalmi; vt quando dicitur psalmus Dauid. Quando-

C que autem in persona cantoris ut cum dicitur ipsi Asaf siue filiis Core. Quandoque uero persona de qua est psalmus, ut cum dicitur In Salomone, uel Doech psalmo. 51. Tertio in titulo quandoque prænotatur materia de qua est psalmus, siue ex qua est psalmus: ut cum dicitur, cum Dauid fugeret à facie Absalon. Quarto prænotatur quandoque in titulo modus cantandi, ut cum dicitur, in finem, siue ad uictoriã, siue super octauam, quia tunc unus chorus conabatur superare alium in eleuatione uocis. Sed hoc non fiebat sine sacramento, ut patebit suis locis. Quinto quandoque in titulo prænotatur instrumentum cum quo psalmus cantabatur, vt cum dicitur, In organis Dauid. Sexto quãdoque in titulo prænotatur & notificatur tẽ-

pus in quo psalmus cantabatur, ut cum dicitur pro torcularibus, siue prima aut quarta sabbati. Sed omnia ista non fiebant sine sacramento ut patebit, & dicit Rabbi Abenazara quòd quando in titulis ponitur ad uictoriam, siue in finem, aut canticum, semp̄ præ notabat aliquod futurũ. Item dicit Camhy in prologo huius libri quòd omnes psalmi q̃ intitulantur ad uictoriam, siue in finem, siue in organis, loquuntur de Messia, & semper denotant aliquod mysterium profundum. Item dicit secundo, ꝙ Dauid fecit omnes psalmos qui sunt sine titulo. Item dicit tertio ꝙ Dauid non solum fecit psalmos in persona sui, sed etiam in persona aliorum: scilicet in persona Adam harison.i. primi hominis, & in persona Moysi. Vnde quando dicit oratio Moysi uiri Dei, non ponitur ibi Moyses ꝙ fecerit psal. 3. sed ꝙ fecit Dauid psal- E

mum illum in persona ipsius Moysi, inquantum introducit ipsum ad loquendum. Et sic est dicendum de psalmo. 17. qui intitulatur in Salomone. Et sic dicimus nos ꝙ multi psalmi sunt facti in persona illius qui introducitur ad loquendum, sicut in psal. 3. & 15. & 20. & multi facti sunt in persona ecclesiæ siue corporis mystici, ut est psa 5. Et multi sũt facti in persona ipsius Adæ cum sua posteritate fidelium, ut est psalmus. 6. & 11. Et ideo debet diligenter aduertere lector quæ persona introducitur ad loquendum in quolibet psalmo, & cuius est uox siue locutio, quia aliter non potest haberi uera intelligentia psalmi. Et etiam præter personam actoris psalmi, est prænotãda & ualde consideranda persona introducta ad loquendum in psalmo, sicut in comœdiis & tragœdiis prænotantur F

& considerantur personæ introductæ, quia nusquam loquitur auctor. Ex quo patet ꝙ omnes particulæ in titulis positæ sunt ualdè notandæ, quia nulla ponitur sine magno sacramento. Nam ubicunq; ponitur in finẽ, p̄notatur ꝙ ille psalmus dirigit nos in Xp̄m, qui est finis legis. Et sic Dauid per illũ psalmũ dirigebat illũ populũ in Xp̄m Messiã futurũ, quiã in illo psalmo loquebatur profetice de Christo futuro, quem ille populus tanquam finẽ illius legis expectabat, in quem tendebat & peregrinabatur. Item sunt ẽt attendenda & consideranda instrũ musicalia quæ nominãtur in titulis & in psalmis, quæ sunt. 7. Cymbalũ, Tuba. Quorum quodlibet nõ ponitur sine sacramẽto, immo significabat

bat

A bat aliquod mysteriũ futurũ de Christo & ecclesia. Nã Psalteriũ est instrũm musicale quadrãgularis figuræ altera parte lõgiori hñs decẽ cordas principales. Per qđ significabať misticè lex euãgelica, q̃ primo est quadrãgularis, quia per quatuor euãgelistas fuit scripta & testificata. Quorũ duo sunt maiores de uisu. s. Ioãnes, & Metthæus: & duo minores de auditu. s. Lucas, & Marcus. Itẽ secũdo ꝙ lex euangelica habet decẽ cordas. s. quæ cõtinet in se decẽ euãgelica mysteria. s. primo mysteriũ trinitatis. Scđò mysterium incarnationis, & natiuitatis. Tertiò mysteriũ prędicationis. Quartò mysterium miraculorũ operationis. Quintò mysteriũ mortis, & passionis. Sextò resurrectionis. Septimò ascensionis. Octauò spiritussancti missionis. Nonò gentiliũ vocationis & totius ecclesiæ cõgregationis. Deci B mo futuræ glorificationis. Hæc sũt decẽ cordæ psalterii euãgelici. Et hoc dř psalteriũ decacordũ figuratũ per illud psalteriũ materiale cũ quo cantabantur psalmi leg. ve. Itẽ lex euãgelica dř ẽt moraliter psalteriũ decacordũ, inquantũ continet decẽ præcepta moralia. Et sic in hac ecclesia militãti cõtinuè cantamus psalteriũ morale per obseruãtiã decẽ præceptorũ. Sancti uero in cœlo cantãt psalteriũ anagogicũ decẽ fructuum, & gaudiorũ gloriæ & fœlicitatis. Itẽ citara q̃ est triangularis figuræ, Primo significabat mysteriũ trinitatis. s. tres pensonas diuinas in una substantia & essentia. Secũdo significabat vnã ecclesiã septã triplici nutu. s. fidei, spei, & caritatis. Nã in tota lege euangelica nihil percipitur nisi quid credendũ, quid agendũ, quid sperãdum. Item siguificabat anagogicè statum fu C turæ beatitudinis, quæ consistit in uisione, & tentione, & fruitione. 24. cordæ ipsius citaræ triangularis significabant. 24. seniores cantãtes, Sanctus, Sãctus, Sãctus, in cõspectu agni. Itẽ tertio tympanũ significabat mysterium passionis Christi spiritualiter, quia fuit pcussus. Itẽ quartò per organũ, spiritualiter significabatur mysteriũ resurrectionis. Itẽ quinto per chorũ significabatur mysteriũ glorificationis. Sextò per tubam significabatur mysterium ascensionis. Septimo ꝑ cymbalum significabatur mysteriũ uocationis gentilium & congregationis in vnam ecclesiam. Ideo quando Dauid aut sacerdotes in templo cantabant psalmos cũ psalterio decem cordarũ, nihil aliud intelligebant nisi uocare Christũ vt veniret in carne ad implenda illa decem mysteria euangelica. Et sic est dicendum de D cæteris instrumẽtis. Nos autem iã cantamus psalterium euangelicum agendo gratias pro beneficiis illis iã receptis. Ex quibus patet, ꝙ quando ponuntur in psalmis, & memoranť talia musicalia instrumenta, non debemus sistere in litera materiali, sed transire ad sensum spiritualem, & ad mysteria euangelica quæ significabant illa materialia instrumenta. Item quando inpsalmis, siue in titulo alicuius psalmi ponitur aliquod tẽpus, in quo cantabantur, puta pro torcularibus, aut pro dedicatione templi, tunc debemus recurrere ad mysteria illarum festiuitatum, puta quid significabant futurum in nouo testamento. Et sic sunt exponendi tituli, & etiam psalmi illius tituli, prout latius patebit in suis locis. Vlterius est tertio notandum quòd in Psalterio. 70. interpretum præter titulos com- E munes, reperiuntur quidã particulares tituli scripti in rubeo, qui dicuntur diapsalmata, & hoc sub nu. 7. Et hoc in medio quorundã psalmorum, & qnandoque in principio. De quo diapsalmate nulla est certitudo apud Hebræos, immo inter se multipliciter discordãt. Nam quidã dicunt, ꝙ est mutatio metri. quidam aũt ꝙ est cõmutatio siue pausatio cantus. quidam vero ꝙ est mutatio sententię. Sed hoc non placet beato Hieronymo in epistola ad Marcellam. Sed dicit ꝙ vbi Gręci habent diapsalma, literis rubeis, Hebręi habent Sela quod significat semp. Et sic Aquila vbicunq; reperit Sela sic scriptũ, ipse traduxit semper. 70. vero & Symmachus & Teodocion traduxerunt diapsalma. Sed beatus Hieronymus sequens Aquilam transtulit, semper, in Latinum in sua traductione. Sed F in veritate nullam videtur importare rationem. Nam quasi in infinitis versibns psalmorum reperitur hoc aduerbium semper, vbi non scribitur diapsalma, tali, modo, literis rubeis, quia solum reperiuntur. 7. diapsalmata, sic in rubeo scripta in medio psalmorum. Et quandoque bis aut ter in eodem psalmo. Et ideo Aug. aliter dicit. vnde dicit: quod sicut sympsalma dicitur continuatio psalmi apud Gręcos, ita diapsalma dicitur diuisio psalmi, siue manifestę sententię. Nam mapi festè videtur ꝙ vbi ponitur diapsalma, est distinctio, siue mutatio sententię in eodem psalmo. Et sic Cassiodorus sequendo sententiam Augustini, vbicunque reperit diapsalma semper fecit diuisionem in literas sui cõmenti

A menti, & in sententia. Sed licet hoc sit bene & verè dictum, quia diapsalma realiter significat diuisionem psalmi, tamen adhuc positio Augustini non euacuat totam causam huius mysterii, quare hoc nomen diapalma pręponatur, siue interponatur literis rubeis, siue alterius coloris. Et ideo est aduertendū ꝙ si bene inspexerimus titulos psalmorum, potius pro maiori parte denotant modum cantandi, quàm materiam. Nam Dauid qui ordinauit diuinum cultum in tabernaculo, & distribuit psalmos in propriis festiuitatib. & sic intitulauit eos sicut ecclesia nunc intitulat hymnos appropriatos singulis festiuitatibus: & præcepit Dauid ut cantarentur illi psalmi cum cæteris instrumentis significantibus mysteria contenta in illis psalmis. Et sic in titulo psalmi memorabat instrumē- B ta determinata, cum quibus psalmi cantabātur. Et etiam explicabat modū cantandi ut supradictum est, ut unusquisq; chorus sciret secūdum uices suas, quem psalmum deberet cantare in qualibet festiuitate, & per quem modum: & talis modus quandoque explicatur in titulo. Et sic Dauid intitulauit psalmos, sicut Terentius intitulauit suas comœdias, explicando modum cantādi, & ꝑsonas, & instrumenta cum quibus cantabātur, cum dicitur Acta ludis megalensibus duabus tibiis &c. Item Dauid quandoq; diuidebat psalmum quem cantabat chorus in sua festiuitate, & accipiebat unā particulam psalmi abscisam, alteri festiuitati accōmodatam & appropriatā, quā uocabat diapsalma. Et cantores in medio psalmi ubi fiebat talis diuisio, scribebāt diapalma in rubeo, ut co- C gnosceretur diuisio & distinctio illius particulæ. Et sic reperiuntur. 70. diapsalmata, id est diuisiones in toto psalterio ꝟm ritū cantandi, qui fiebat tūc in templo Salo Quēmodū etiam nos seruamus in aliquib. psalmis, quia de toto psalmo accipimus quādoq; aliquam particulā, & cantamus illā in aliqua hora. Nam de psa, 30. accepimus sex primos uersus. s. In te Dñe speraui. Et sic relicta secunda parte psalmi cātamus primā particulā in cōpletorio. Et sic prima particula propriè dicitur diapsalma i. partitio siue diuisio psalmi. Et sic etiam excerpimus & abscindimus duos ultimos uersus de psal. 79 s. Dñe refugium, & dicimus eos cum Gloria patri. post Præciosa in cōspectu Dñi ad primam. Et sic illa particula & abscissio psalmi dicit

diapsalma: & sic etiam psal. 118. Beati im- D maculati in uia, qui habet. 22. octonarios, diuidimus in ii. partes ponēdo duos octonarios in qualibet parte, & ponimus eos in prima, & tertia, & sexta, & nona horis. Quæ quidem partitiones dicuntur diapsalmata. Et sic patet quid est diapsalma. Item per oppositum etiam ecclesia latina facit aliqua sympsalmata .i. continuationes multorum psalmorū. Nā quandoq; dicit duos psalmos sub uno Gloria patri: ut in laudibus dicimus Deus Deus meus: & Deus misereatur nostri, sub uno Gloria patri. Et postea in fine dicimus tres psalmos. s. Laudate Dominum de cęlis: & Cātate domino, & Laudate dñm in sanctis eius, sub uno Gloria patri. Et illa talia dicūtur sympsalmata, siue apopsalma- E ta. i. continuationes, siue appositiones diuersorum psalmorum. Itaque sicut diapsalma est diuisio, siue partitio psalmi. Ita per oppositum sympsalma, siue apopsalma est continuatio, siue appositio psalmorū, quādo unus psalmus apponitur alteri, & continuatur cū eo. Et sic patet quid est, aut quid significat diapsalma, quare literis rubeis scribebatur, quia significabat diuisionem, siue partitionē psalmi factam in illa parte psalmi, propter causas iam dictas Sed quid dicēdum ad beatum Hieronymum uirum tantæ autoritatis, qui dicit ꝙ, Sela, significat semp. Ad hoc respondetur, ꝙ hoc nomen Sela in hebręo erat tunc æquiuocum ad Semper & ad petitionem. Et ideo. 70. cum Symmaco & Teodocion cęperunt unam significationem & ueram. Aquila autem quia ignorauit hanc F ęquiuocationē cępit tantum unam significationem sibi notam, & hunc secutus est beatus Hieronymus Vnde est aduertendum ꝙ multa fuerunt in primo templo, quantum ad diuinum cultū, quę postea fuerunt ignorata in secundo templo, ut ait Iosefus: quia in secundo templo non fuit seruatus totaliter idem ritus cantandi psalmos, imo multa fuerunt omissa, & ignorata propter destructionem primi templi, & Ciuitatis: quia cum magno labore reuocauit Esdra sacerdotes & illum populum ad cultum diuinū in Secundo templo: & sic non potuerunt omnia recuperare quæ fiebant in primo tēplo. Immò dicit Iosefus, quòd non solum perdiderunt iudæi existentes, in Babylonia cultum diuinum, & obliti sunt ritus colendi Deum, sed etiam obliti sunt literas

A teras & linguam hebræam: & ideo Esdras alios caracteres literarum repperit, quibus restaurauit et scripsit legem, vt inquit Hiero. in prologo libri regum, Non ergo est mirum si Iudæi moderni post destructionem secundi templi à finibus suis eiecti, et per totum orbem dispersi, perdiderũt oẽs ritus colẽdi Deum, antiquos, et linguã hebræam: et ignorant multas significationes et ęquiuocationes vocabulorum, et ideo inter eos sunt multę cõtradictiones et discordiæ in literali expositione scripturæ vet. test. Et ideo nulla fides est eis adhibenda: quia nesciunt quid dicunt, propter longam obliuionem. Et ideo est magis credendum. 70. interpretibus et ipsi Iosefo, qui fuerunt multo tempore ante destructionem secundi tẽpli, qui melius nouerunt ritus colendi Deum, et significatio-
B nes vocabulorum Hebraicorũ, quã Aquila et Talmudistæ, quos sequitur beatus Hiero. in hac parte. quia Iudæi moderni multas significationes vocabulorũ ignorãt, vt latius dicetur in sequenti tractatu. Et ideo Iudæi iam nesciunt quid dicant in titulis psalmorum, nec in cęteris ritibus antiquis.

Tractatus Sextus.

QVantum ad sextum tractatũ, quia totum testamentũ vetus est tractum ex Hebręo in græcum et latinum, et multę et diuersæ sunt huiusmodi interpretationes, ex quib. est eligenda una ad exponendum librum psal. Ideo tria sunt præmittenda et vidẽda in hoc sexto et vltimo tractatu. Primo vnde habuit ortũ lingua Hebręa, et in quo
C differat à caldæa, et ab Arabica, et Syra. Secundo qui fuerunt interpretes maioris autoritatis. Et quæ fuit causa diuersitatis eorum. Tertio quę eorum interpretatio in lib. psal. ad exponendum, a nobis sit magis eligenda. Quantum ad primum est notandum, secundum ꝙ dicit Albumasar in suo introductorio, ꝙ Noe post diluuium descendit à montibus Armenię, et venit in Chaldæam, et qa vidit terram aptam ad sciẽtiam, eo ꝙ est sita in quarto climate, ideo decreuit in ea manere cum filiis suis et nepotibus, quos docuit astronomiam, et artes matematicas, et naturalem filosofiam. Postea Caldęi docuerunt Arabes et Fœnices. Sed Arabes docuerunt Aegyptios et Ethiopes: fœnices autem docuerunt Græcos, et Gręci latinos, et Sarmatas, Et sic semper manent aliquę diuersitates D in literis et linguis, et aliquę similitudines in sonis literarum. Ex quibus patet ꝙ in prima ætate iam erant literę, vt dicit Lisander. Nam Enos incepit inuocare nomen Domini Gene. 4. ergo iam habebat literas quibus commendabat memoriæ orationes quas cõficiebat. Et sic Noe nutritus in prima ætate iam sciuit literas, quæ literę et lingua dicebantur naturales, eo quòd in lege naturę fuerunt traditę: quas literas et linguam, Noe docuit filios et nepotes in secunda ætate post diluuium. Et sic illa lingua naturalis cum literis, durauit usque ad Heber, et Falech. In cuius tempore facta est confusio et diuisio linguarum in Babylonia. Vnde dicit Aug. 16. de ciui. capitulo, 11. ꝙ illa lingua naturalis mansit in Heber et filiis suis; ideo dicitur Hebræa ab heber. Sed Hebræi E dicunt quòd illa lingua naturalis totaliter fuit extincta in illa confusione Babyloniæ. Sed in veritate non est necesse quòd illa lingua naturalis totaliter extingueretur, sed sufficit ꝙ fuerit facta confusio & mutatio ex illa lingua in multas alias, per mutationem aliquarũ literarum in principio dictionum aut in fine. Et mansit aliqua simiiltudo & dissimilitudo inter linguas, maximè vicinas, vt patet manifestè. Sed cum hoc stat secundũ Aug. ꝙ mansit illa lingua naturalis integra & perfecta apud filios Heber, & suos successores: & ista fuit lingua Caldaica, vt manifestè patet. Ad cuius intelligentiam est aduertendũ, ꝙ sicut lingua Gallica & Hispana conueniunt cum Italica siue latina, eo quòd descenduut ab illa: Nam Romani cogebant Hispanos & Gallicos, quibus domi- F nabãtur, loqui more Romano, eo etiã quod Romani habebant plures colonias in Hispania & Gallia &c. Et sic tam Galli q̃ Hispani loquuntur Romanè, in quibusdã literis & syllabis. Et sic lingua Hispana moderna nil aliud est nisi lingua Romana obliquata. Et iõ Hispani pro maiori parte intelligunt linguã Italicam & econtrario. eo ꝙ illa descendit ab ista, Et etiã Hispani intelligunt linguã Gallicã, eo ꝙ ambæ descendunt & deriuant ab Italica & latina. Idem ergo pariter est dicendũ de lingua Hebraica & Syra, & Arabica. Nam quia omnes descendũt à Caldaica: vt dicit Albumasar, ideo omnes se intelligũt inter se, & omnes intelligũt faciliter linguã Caldaicã, vt manifestè patet intuẽtibus. Nã

pro

A pro maiori parte uocabula hebraica non differũt ab Arabicis & Caldęis nisi mutatis qbusdam literis aliquando in principio, aut in fine, Et ideo Iudæi faciliter addiscũt arabicũ propter vicinitatẽ linguę. Sed causa quare lingua hebræa deriuetur a caldæa fuit: ꝙ Abrahã vir caldæus exiit à caldæa & Mesopotamia, quæ eadẽ est, & uenit in terrã Canaã q̃ est in Syria citra Eufratẽ, & ibi loquebatur Caldaicæ cũ filis & familia sua. Sed p lõgã tẽporis morã illa lingua fuit obliquata cõuersando cũ Cananæis. Sed quia Cananæi & omnes Syri vocabãt hebræos, oẽs ueniẽtes vltra flumẽ Eufratẽ, ideo oẽs de familia Abrahę loquentes illa lingua appellabãt hebræos, & illã linguã appellabant hebręã, Nã hebræus interprætatur trãsiens, peregrinus ueniens ultra. Sed quia Abrahã cũ suis

B venerãt ultra de Caldæa, ideò appellabãt ipsum hebręum cum omnibus suis. Ideo dicitur Gen. 14. ꝙ uenit Abrahã hebręus, quasi homo peregrinus veniens ultra Eufratẽ. Et sic exinde omnes sunt dicti hebręi quasi peregrini, & vltra fluuiani & Caldęi. Ex quib⁹ patet ꝙ Abrahã fuit Caldęus, & lingua sua quæ dicit̃ hebręa fuit Caldęa. Et sic lingua hebręa est lingua Caldęa obliquata, & aliqualiter alterata propter conuersationem aliarum nationum. Item quia Ismael filius Abrahę, & Esau filius Isaac populauerũt Arabiam, ideo lingua Arabica est ipsi hebraicæ vicina & similis. Et sic lingua Syriaca, & arabica dicit̃ lingua Caldęa alterata, & obliquata, inter quas est tanta vicinitas, ut ait Hieronimus in prologo galeato, ꝙ se adinuicẽ intelligunt. Nam tota terra, quę est ultra

C Iordanem, pertinet ad Arabiam. Sed ab Hierusalem vsq; ad Iordanẽ vix sunt. 17. miliaria, Inde ergo est ꝙ beatus Hieronimus, ita breui tẽpore didicit ita pfectè literas & linguam Hebręam, eo ꝙ habitauit in terra promissionis ferme per 40 annos, in qua terra oẽs vulgares loquebãtur indifferẽter Arabicè & Syriacè. Et sic Hieronymus iam practicuš i lingua Arabica & Syriaca faciliter transiuit in linguã Hebręã & Caldaicã, ꝓpter uicinitatẽ linguarũ. Nã ipse prius nouit arabicũ, nã immediatè ex Arabico i latinũ trãstulit librũ Iob, ut ipse ait in prologo eiusdem libri. Et sic patet ꝙ lingua hebręa nil aliud est nisi lingua Caldaica, quã Abrahã duxit in terrã Canaan siue Palęstinã. Quę postea fuit obliquata propter conuersationem cananęorũ. Etiam fuit magis obliquata, dũ ipse populus deguit ultra cẽtum annos in terra Egypti. D Et sic in hac lingua scripsit Moyses legem domini, siue pẽtateucum, & in eadem lingua fuit scriptũ residuũ uet. testa. & in eadem lingua fuit tota scriptura per Esdram scripta post captiuitatem Babylonis, sed forsan non eisdem caracteribus literarũ, ut ait Hieronymus in prologo galeato: & sic illa lingua & litera durauit & perseuerauit usq; ad Christum & destructionẽ secũdi templi. Sed postea Iudæi expulsi à finibus suis, & mixti inter alias nationes obliti sunt illam linguam, & multas significationes uocabulorũ, nec sciũt alia uocabula hebraica, nisi tantum illa quæ ponuntur in scriptura. Et etiam ignorant magnam partem significationum illorum. Sed quia post expulsionem Iudęorum, Syri & Arabes inhabitarũt E illam terram, ideo omnes uulgares loquebãtur Arabicè & Syriacè indifferẽter. Et sic patet unde habuit ortũ lingua hebręa & eius literæ. Quantum ergo ad secundum est dicẽdum, ꝙ causa & modus, quare ista sacra scriptura peruenit ad gręcos & latinos, fuit ista. Nam secundum Aristeum & Eusebium de pręparatione euangelica, libro. 8. & Augu. 16 de ciui. Dei. ca. 42. & de doctri. christiana. ca. 10. Appropinquante tempore aduentus Messię spiritussanctus, cuius est prouidere de ecclesia sua regenda, preuidens futurã cecitatem & obstinationem Iudæorum, & conuersionem gentilium, & ex omnibus linguis & nationibus in unam ecclesiã et fidei congregationem, tunc per. 150. annos ante aduentum Christi iniecit cupiditatem animo Ptolemęi Filadelfi regis Egypti haben- F di scripturam, siue legem Iudęorum in sua bibliotheca, inter cęteros codices & facultates. Et sic misit nũcios ad Heleazarum sacerdotem, qui misit ei. 72. uiros peritissimos in lingua hebręa & Caldaica & Gręca, q interpretati sunt totam scripturam uete. testa. ex hebręo in gręcum, nemine in aliquo discrepãte, immo omnes in eãdem sententiam fuerunt conformes & conuenientes: quã interpretationem Ptolemęus reposuit in sua bibliotheca & coluit cum maxima reuerentia. Et hanc primam interpretationem, ut ait Eusebius, procurauit spiritussanctus ante aduentum Christi propter quinque. Primo ne Iudæi post aduẽtum Christi in sua proteruitate & cecitate manentes, scripturam ueteris testa-

A ris testamenti christianis occultarent. Secundo ne ipsam falsam & corruptam christianis communicarent. Tertio ne dicerent ꝙ christiani ad suum libitum falsam transtulissent. Quarto ut Græci in quibus uigebat scientia, ipsam haberent, eo quòd priam erant ad fidẽ conuertendi. Quinto quia Latini qui omnibus nationibus dominabantur, erant maximè fidem Christi amplexuri. Et sic erat necessarium ut scripturam ex Græcis iam interpretatam haberent, & faciliter ex Græco in Latinum possent traducere. Sed quia ex consequenti præuidit spiritussanctus quòd omnes Caldæi, & Persę, & Medi, & Parthi, & Arabes, & Armeni, & cæteri adiacẽtes populi, & nationes, erant ad fidẽ Christi uenturi, ideo in principio Imperii Cæsaris Augusti quasi 42. annis ante natiuitatem Christi suscitauit Ionatham Abenhuziel Babyloni
B cum, in lege & profetis peritissimum, & iste transtulit totum testamentum vetus ex Hebræo in Caldaicũ. Sed scripsit illam translationem literis Hebraicis quæ non multum distant à Caldęis, sicut dictum est, quam traductionem Iudæi appellant Targum, quæ translatio magis exprimit sensum, quia magis fuit sollicitus traducere sensum ex sensu, quam verbum ex verbo, eo quia illæ linguæ sunt valde vicinæ, immo ponit talia vocabula, quæ magis explicant & declarãt sensũ, sicut facit magister historiarũ apud nos, in texendo historiam uet. test. Vnde iste Ionathas ubi nos habemus. Dixit dominus domino meo &c. ipse transtulit. Dixit dominus uerbo suo. Quæ translatio apud Hebręos est tantæ autoritatis, ꝙ nullus fuit ausus cõ
C tradicere ei, tum propter uiri peritiam & autoritatem, tum propter eius sanctitatẽ. Nam dicunt Iudæi, quòd qñ ille scribebat istam interpretationem, si aliqua musca descendebat in cartam, tunc ignis descẽdebat de cœlo & comburebat illam muscã ne sibi inferret impedimentum, absque læsione cartæ & manus illius. Sed quia Iudæi moderni uiderunt hanc translationem ita conformem & fauorabilem fidei catholicæ, nam ubicunq; in scriptura ponitur uel nominatͬ Christus, ipse transtulit Messia, ut ibi. Quare fremuerunt gentes aduersus dñm & aduersus Messiam eius. Et quia ex tali translatione multi Iudæi conuertebantͬ ad fidẽ, & ẽt frequẽter per eam christiani conuincebant Iudæos in disputationibus. Ideo Rabini Iudęorum occultarunt illam translationem, & maximè D illam, quæ facta est super Psalterium, nec permittunt vt Iudæi simplices uideant eam, nec etiam christiani propter causas iam dictas. Sed hæc translatio habetur in usu apud Christianos, Caldæos, & Persas, & Medos, & Parthos, & Aethiopes, & Arabes, & Armenios, eo quòd istæ nationes vtuntur literis & lingua Caldaica in rebus arduis & sacris, sicut Hispani & Galli & Italici utuntur lingua grammaticali Latina in similibus. Tempore autem Hadriani, à natiuitate Christi anno 144. postquam Iudæi fuerunt expulsi à finibus suis, & mixti extraneis nationibus & linguis, obliti sunt linguam Hebræam, & antiquam, & ritum colendi Deum, & significationes vocabulorũ Hebraicorũ. Et ideo quidam proselitus Ponticus, nomine Aquila ex gentili factus Iudæus, propter quandã E pulcram Iudæam filiam cuiusdã magni diuitis Rabini Iudæorum, adhibuit studiũ solicitè literis Hebræis & Caldæis, ut placeret socero & cæteris Iudæis propter lucrum. Et iste ex Hebræo in Græcũ transtulit totũ uetus test. Sed quia iam nomen christianorum incipiebat crescere, ideo in multis, peruertit scripturas. Et ideo Theodocion christianus, vtriusq; linguæ peritus, vt cõfunderet peruersitatẽ huius Aquilæ, idem uetus test. etiã in Græcum traduxit, hoc postea idem fecit Symmacus. Sed quia isti fuerunt sectatores Hebionitarum, ideo non sunt habiti in magna autoritate apud ecclesiã. Origenes autẽ omnium linguarum peritus, & sacrarũ scripturarũ subtilissimus indagator, uidens tantam diuersitatem in translationibus Gręcis, omnes translationes habere procurauit, & F ex omnibus sub asterisco & obelo unã correctam confecit, ostẽdens editionem ipsorum 70. fuisse veriorem, & in hoc apparuit admirabilis labor & ingenium Origenis. Et sic tota ecclesia Græca utebatur translatione ipsorum 70. per Origenem correcta, & asterisco & obelo notata. Tertio est iterũ ualde aduertendum, ꝙ causa tantæ diuersitatis istarum translationum est ista. Nam Caldæi & Hebræi & Arabes non habent uocales in literis suis, sed tantum consonantes. Sed utuntͬ quibusdam punctis appositis, aut prępositis literis consonantibus, loco uocalium, sicut manifestè uidemus in literis Arabicis. Et sic tota sacra scriptura fuit scripta per Esdram sine uocalibus & sine punctis. Et

ideo

A ideo non sciebant legere scripturam legis &
profetarum ante aduentum Christi, nisi ma
gni magistri eorum, ex longo studio & con-
suetudine, eo ꝙ vocabula sic posita erãt mul
tum æquiuoca, & poterant adduci ad diuer
sos sonos & significationes, per appositionẽ
diuersarum vocalium aut punctorum. Et
ideo 70. interpretes spiritusancto inspirati,
& in lege, & profetis peritissimi, elegerunt
proprias & ueras significationes uocabulo-
rum Hebraicorum, & secundum illas signi-
ficationes interpretati sunt totum uetus te-
stamentum. Et sic transtulerunt ex Hebræo
in Græcum, & nõ solum uerbum ex uerbo,
sed etiam sensum ex sensu. Ideo multis in lo
cis aliquando mutarunt uocabula, & aliquã
do aliud addiderunt ad sensum explicandũ,
& hoc fecerunt ex spiritussancti autoritate,
B quia fuerunt ueri profetæ & pleni spiritu-
sancto, ut ait August. de Ciui. Dei cap. 43. &
Hieronymus secundo prologo super Para-
lip. Et sic dicit Aug. ꝙ tanquam profetæ sunt
habendi. Et ideo cęteris interpretibus non
est adhibenda tanta fides, maximè Iudæis,
qui semper conati sunt auertere scripturas
à uero sensu. Ad cuius intelligentiam est ite
rum aduertendum, ꝙ post cõuersionem ma
gni Constantini, vidẽtes Rabini Iudæorum
omnes gentiles cum tanta deuotione ad fidẽ
Christi conuerti per totum orbem, & eccle-
siam tanto fauore prosperari, & etiam ꝙ infi
nita multitudo Iudęorum, videntes manife
stam veritatem, per experientiam & miracu
la, pariter conuertebantur, & sic deficiebant
quæstus & redditus & tributa Rabinorum.
Hac igitur iniquitate commoti magna mul
C titudo Rabinorum congregata fuit apud Ba
byloniam Egypti, quæ dicitur Cayre, vbi
quanto magis caute potuerunt, conati sunt
falsificare & peruertere scripturas à uero sẽ
su & significatione. Vnde confinxerunt su-
pra quinque uel septẽ puncta loco uocaliũ.
Nam loco ipsius à, confinxerunt uirgulam
transuersam quam Pathah appellant, & aliã
quam camez uocant, & posuerunt pro ipso
à, sub qualibet cõsonãte. Et pro, o, posuerũt
vnum punctũ supra, quod holem vocant. Et
pro, i, ponunt punctum sub cõsonãte, quod
hirich appellant. Et loco ipsius, e, ponũt duo
puncta sic facta:, quæ Scæua, uel tria sic ∴ fa
cta, quod Segòl appellant. Et loco ipsius, v,
ponunt tria sic facta :. quæ selosa necudoth
vocant. Et sic hæc puncta apponũt, vel sup-
ponunt in literis consonantibus loco uoca- D
lium. Et sic isto modo deduxerũt omnia vo-
cabula sacræ scripturæ vet. test. ad sonos &
significationes prout eis libuit & ad intentũ
suum, vbi erant manifesta mysteria de Chri
sto & ecclesia, peruertendo ad eorum inten-
tum. Et sic dixerunt ꝙ translatio ipsorum
70 in multis deficiebat. Quorum punctorũ
inuentores fuerunt Raunia & Rauasse, duo
doctores eorũ. Ex quibus patet ꝙ scriptura
veteris testamenti eo modo quo scripsit Es-
dras, ita indiget interpretatione apud He-
bræos, sicut apud nos. Ex quibus etiã patet
ꝙ tota scriptura quam hodie habẽt Hebręi
sic punctuatam est iam interpretata & ducta
ad sensum & intentum eorum per illa pun-
cta, & ideo nulla fides est adhibenda scriptu
ræ Hebraicæ, sicut hodie habẽt sic interpre-
tatam & punctuatam, imo ipsimet cõfitenẽ E
ꝙ potuit esse error in tali pũctuatione & in-
terpretatione. Et ideo scribunt omnino sine
punctis illã legem Moysi quã cum uenera-
tione tenent repositã in synagogis eorum,
quam Thorat appellãt. Illa enim Thorat est
scripta omnino sine punctis, sicut Moyses &
Esdras scripsit eam. Et hoc faciunt ut ipsi di-
cunt, ne possit misceri aliquis error propter
illa pũcta posita loco vocalium, quę possunt
peruertere sonum, & sensum, & significatio
nem vocabulorum. Item isti Rabini non so-
lum peruerterunt scripturas modo supradi-
cto, sed etiam cõfinxerunt libros Thalmud,
in quibus scribuntur multa, & falsa, & digna
irrisione, & contra totam ueritatem, non so-
lum sacræ scripturæ, sed etiam philosoforũ,
& cõtra omnem rationem humanã. Et ideo
quando Iudæi negant tibi interpretationẽ F
70. vel Hieronymi, eo ꝙ non conuenit cum
sua litera, dic ꝙ mentiuntur, immo ipsi ha-
bent interpretatam literam, & falso modo
per illa puncta deductam. Sed dic eis ꝙ re-
moueant puncta, & reperient ueritatẽ. Est
verum ꝙ iam ignorant pro maiori parte si-
gnificationes vocabulorũ, & etiam ipsa an-
tiqua vocabula Hebraica ut dictũ est, immo
manent per omnia cęci, ignari, & confusi.
Quantum ad tertium articulum est aduer-
tendum quòd tota ecclesia tã Græca, quàm
Latina vsque ad tempora Theodosii, semper
vsa est translatione ipsorum 70. & illam co-
lebat & uenerabatur. Sed quia ut dicit Hie-
ronymus illa translatio venerat in tantam
corruptionem, ex uitio scriptorum, quòd

uix

A uix unus codex concordabat cum altero, & ideo in quibusdã ecclesiis Græcorum legebatur traductio Origenis, & in aliis traductio Luciani. Et sic erat magna confusio in ecclesiis Grçcorum. Sed maior confusio erat in ecclesiis Latinis, propter diuersitatem traductionum Latinarum. Nam unusquisque doctor Latinorum traducebat uetus testamẽtum ex Græco in Latinum, eo ꝙ omnes nouerant literas Græcas, intantum ꝙ quot erant ecclesiæ, tot erant traductiones apud Latinos, ut inquit Hieronymus. Ideo Paula & Eustochius uidentes tantam cõfusionem inter ecclesias Latinas rogarunt beatũ Hieronymum Hæbraicarũ & Grçcarum & Latinarum literarum uirum peritißimum, ut ad uitandã talem confusionẽ uetus testamẽ
B tum, immediatè ex Hebrço interpretaretur, & uerteret in Latinum. Et sic rogatu earum transtulit pentateucum, & Iosue, et librum iudicum, et libros regum. Sed rogatu Chromatii trãstulit libros Paralipomenon, prout patet in prologo bibliæ, in qua traductione beatus Hieronymus tenuit istum modum, quia noluit sequi literã iã per Iudços punctuatam, sed uoluit uidere translationẽ ipsorum 70. & Origenis, & omnium aliorum, & sic elegit significationes et sensus prout sibi melius et rationabilius uisum fuit. Et in quibusdam non transtulit uerbum ex uerbo, sed sensum ex sensu, sicut sępius fecerũt 70. ut ipse dicit in epistola ad Pammachiũ de optimo genere interpretandi. Vnde Hieronymus non intendebat in tali interpretatione reprehendere 70. sed uitia scriptorum
C et defectus, eo ꝙ uitio scriptorum, et imperitia et negligentia, illa translatio in multis locis erat uitiata, et quædam etiã erant omissa, quæ allegantur in scriptura noui testamẽti, ut ipsemet inquit. Et ideo papa Damasus et etiam uniuersalis ecclesia Romana benè acceptauit translationem Hieronymi, tanquam ueram et catolicam. Sed noluit ecclesia ut traductio Hieronymi, nec aliqua alia præferretur, nec anteponeretur interpretationi ipsorum 70. immo uoluit ut habeanẽ tanquã profetæ in omnibus quę interpretati sunt, et in his quæ addiderunt, eo ꝙ spiritusancto pleni sunt, ut ait Aug. 18. de ciuitate Dei ca. 42. et 43. Veruntamen paulatim cõsuetudo inoleuit ĩ ecclesia, vt unusquisq; pro maiori parte scriberet ex exemplaribus Hieronymi ad uitandam confusionem aliarum editionum. Et sic intantum celebrata fuit editio Hieronymi, quòd imprę- D
sentiarum, aut uix, aut in paucis bibliothecis latinis reperitur traductio ipsorum 70. immo per omnes ecclesias latinas celebratẽ traductio Hieronymi. De Psalterio autem fuit maior difficultas. Nam Damasus Papa propter confusioné et corruptionem diuersorum exemplarium Latinorũ, rogauit beatum Hieronymum, ut ex græca editione ipsorum 70. traduceret Psalterium, et sic correctum redderet latinis. Et sic hoc Psalteriũ per Hieronymum primo ex Grçco translatum et correctum, præcepit Damasus cantari in episcopatu Romano. Postea uero quia Sofronius frequenter disputabat cũ Iudæis, nõ acceptantibus, immo negantibus interpretationẽ ipsorũ 70. ideo rogatu eius bea- E
tus Hieronymus traduxit Psalteriũ de uerbo ad uerbum ex Hebræo iam punctuato et interpretato per Iudæos Talmudistas. Et hãc translationẽ benè acceptant Iudçi, eo ꝙ conuenit cum litera punctuata et interpretata. Sed ecclesia Latina nõ renuit hãc translationẽ. Veruntamen noluit quòd cantaretẽ in ecclesia, eo quòd est aliquantulũ suspecta, cũ sit traducta ex Hebræo iam interpretato, et punctuato, et ad determinatas significationes ad libitum Iudçorum, per illa pũcta ab eis deducta. Et hoc dicitur Psalteriũ secundũ Hebraicam ueritatem, non quòd illa traductio sit magis uera, q̃ traductio ipsorũ 70. Sed quia fideliter de uerbo ad uerbũ absq; aliquo addito siue remoto, ex Hebrço iam pũctuato sit facta traductio. Et ideo He- F
bræi imposuerunt illi tale nomen, scilicet Psalterium Hieronymi secũdum Hebraicã ueritatẽ. Postea uero quia traductio quam primo ad rogatũ Damasi Papę, fecerat Hieronymus ex Græco in Latinũ, uitio scriptorũ, aut astutia maleuolorum ęmulorũ, iterũ fuerat corrupta, ideo Hieronymus ad instãtiã Paulæ et Eustochii Psalterium ex Græca editione ipsorũ 70. uertit in Latinũ, quod quidem Psalterium sic emẽdatum et correctum receperunt omnes ecclesię Gallicanę. Ide dicitur Psalterium Gallicanum. Et sic omnes ecclesiæ Italiæ, et Germaniæ, et Hispaniæ pariter sunt secutæ. Intantum quòd omnes ecclesiæ cantant hodie hoc Psalteriũ per Hieronymum ex interpretatione Grçca ipsorũ 70. in Latinum translatũ, et emẽdatũ, et correctũ: Ex supradictis patet ꝙ beatus

A tus Hierony. licet totum residuum uet. test. fuerit interpretatus ex hebræo nõ punctuato, in latinum, tamen nullam interpretationem fecit de psalterio: sed solum fecit trãslationes. s. duas ex græco interpretato per 70. & unam ex hebręo iam interpretatio & punctuato vt dictum est. Reperitur ergo triplex translatio, siue triplex psalterium translatũ per Hierony. s. psalterium Romanum quod primo transtulit ex græco, ad rogatum Damasi, quod iam non est in usu. Secundum psalterium quod dicitur Hieronymi, secundum hebraicam ueritatem, immediate ex hebræo in latinum translatum: quod quidem psalterium licet reperiatur in multis bibliothecis antiquis, tamen in nulla ecclesia legitur, propter rationes iam dictas. Tertiũ dicitur psalt. per 70. interpretatũ ex B hebræo in græcum, sed ex græco in latinum per Hieron. translatum, & emendatum, siue correctum: quod quidem psalt. per omnes ecclesias latinas cantatur, & allegatur, & celebratur, & apud omnes tam sæculares quã ecclesiasticos habetur in usu. Secundũ ergo hanc cõmunem trãslationem intendo sequi psalt. ipsius Dauid in præsenti expositione. Est tamen uerum ꝙ utranq; translationem ante oculos habere intendo, Et ideo ubi uidebo aliquam contradictionem aut sacramenti occultationem in litera Hieronymi, aut concordabo translationes adinuicem, aut differentiam assignabo. Sed si fuerit sola differentia in rebus, absque contradictione sententiæ, nullum intendo facere casum aut mentionem.

C

Prologi tàm prolixi causæ.

Non ergo quis miretur si antequã venirem ad expositionem Psalmorum, ita prolixum præmisi procemium & tractatũ, quia hoc uisum est mihi necessarium, non solum ad intelligentiam libri psalmorum, & aliorũ librorum sacri canonis, sed etiam ad percipiendam mentem beati Augustini, & aliorum sacrorum doctorum, qui in uirtute supradictorum principiorum nobis sacras scripturas exposuerunt. Vnde necesse est prudentem & catolicum lectorem præscire, in quolibet psalmo non solum autorem psalmi, sed quæ propositio uet. test. in illo psalmo proponatur, & quæ conclusio siue quod mysterium noui testamenti, nobis ex illa propositione aperiatur, & in uirtute cuius D principii talis ueritas exquiratur. Et per quã regulam ille psalmus exponatur. Et quid ꝑ nomina significetur spiritualiter. Et quæ sacramenta per titulos importentur, & quomodo diuersæ translationes concordentur, & adinuicẽ uerificentur. Et ne omnia simul ista in quolibet psalmo quærerentur & iterarentur, ad uitandam prolixitatem & fastidiũ, fuit necesse ex singulis in hoc prologo particularẽ & specialẽ præmittere tractatũ.

Protestatio autoris.

Veruntamen antequàm deueniam ad expositionem huius libri, duo intendo cum protestatione pręmittere. Primo, ꝙ non intendo aliquid dicere nec asserere quod sit cõtra determinationem Romanæ ecclesiæ, neç E sacrorum doctorum ab ea approbatorũ, sed omnia mea in hoc opere & dicta & dicenda, sacrosanctæ Romanæ matri ecclesiæ submitto corrigenda, sub cuius fide & obedientia uiuere & mori intendo.

Intentio autoris.

Secundum est, ꝙ cum ego non susceperim hoc opus aggrediendum ad ostentationem mei, sed ad satisfaciendum deuotioni & petitioni simpliciũ sacerdotum & Christianorum: Ideo in hoc opere nõ intẽdo disputare materias cũ iam sint satis digestæ & examinatæ per catolicos doctores, tã modernos ꝗ antiquos. Et sic nõ intendo adducere diuersitatẽ opinionũ doctorum scolasticorum, ne uidear alicui eorũ cõtradicere uel derogare. F Sed solũ intẽdo ex doctrina sacrorũ doctorũ antiquorũ, ſm gratiam mihi desuper datã, ueritatem & tesaurum euangelicũ in hoc sacro agro libri Psalmorũ absconsũm & latẽtem, in lucẽ fidelibus detegere & reserare, & tandẽ cecitati & obstinationi modernorum Iudæorum obstare, & eorum maledictis & vanis argumentis respondere & satisfacere.

Inuocatio autoris.

Ergo in nomine sanctæ Trinitatis ad expositionem accedamus.

Finis Prologi.

REVERENDI ET OPTIMI PATRIS D. IACOBI PAREM DE VALENTIA CHRISTOPOLITANI EPISCOPI EXPOSITIO SVPER PSALMOS DAVID

feliciter incipit.

PSALMVS I.

A BEATVS *vir qui non*
abijt in consilio impiorũ,
& in via peccatorum nõ
stetit, & in catedra pe-
stilentiæ non sedit.
Iste liber vulgariter ap
pellatur liber psalmorũ
Dauid, inquantum omnes generaliter ap-
pellantur psalmi, quia continet totam sacrã
scripturam uete. test. per modum laudis, ut
dictum est in prologo. Secũdo dicitur Liber
hymnorũ Dauid, & hoc ratione finis, eo ꝙ
finis omnium psalmorum est lætitia & gra-
tiarum actio pro beneficio redemptionis, ut
B patebit; hymnus enim dicitur cantus læti-
tię. Tertio dicitur liber soliloquiorũ Dauid:
& hoc ratione modi loquendi, eo ꝙ vel so-
lus Dauid loquitur Deo, in Spiritu & cõtẽ
platione uel introducitur Christus loquens
solus ad patrẽ, uel introducitur chorus my-
sticè loquens ad patrem, uel ad filium Mes-
siam in lege promissum. Quem librum He-
bræi appellant Tihilim, idest librum ora-
tionum. Sed quantum ad diuisionem huius
libri est aduertendum, ꝙ liber psalmorum
non potest sufficienter & præcisè diuidi per
partes & materias, propter iam dicta in pro-
logo, tractatu secundo, capitulo primo. Et
C hoc propter quatuor. Primo quia psalmi
non sunt facti successiuè in eodem tempo-
re: immo in diuersis temporibus, propter di-
uersas causas & occasiones mouentes ipsum
Dauid ad condendos psalmos, sicut accide-
bat sibi ex aduersitatibus aut prosperitatib.
Secundo quia psalmi non sunt ordinati &
collocati in hoc uolumine eo ordine quo
fuerunt facti, Sed sicut successiuè fuerunt
reperti, aut ait Hier. in prologo maiori. Ter-
tio non possunt diuidi per titulos, eo ꝙ inter
psalmos eiusdem tituli interponuntur psal-
mi aliorum titulorũ. Quarto non possunt di
uidi per materias, eo ꝙ quandoq; multi psal-
mi habent eandem materiam. Et ideo opor-
tet ut unusquisq; psalmus tanquam diuisus D
ab altero exponatur & diuidatur per par-
tes: Sic ergo ad expositionem psalmi primi
accedamus, cuius nullus titulus prępositur
in hebræo. Et sic non apparet actor huius
psalmi. Sed dicit beatus Hieronymus, secun
dum opinionem quorundam hebræor um,
quòd Esdras fecit psalmum tanquam pro-
logum totius libri psalmorum, ut induce-
ret omnes fideles ad studium diuinæ legis.
Tamen beatus Augustinus, & Origenes &
Basilius, & Cassiodorus dicunt quòd Dauid
fecit hunc psalmum cum omnibus aliis.
Vnde dicit Basilius in homelia primi uersus
huius psalmi, quod Dauid, siue Esdras qui E
collegit omnes psalmos in hoc uolumine,
præposuit istum psalmum in principio hu-
ius libri, tanquam brauium & præmium
omnibus obseruantibus diuinam legem, et
ut inducat omnes ad amorem Sapientiæ di
uinæ legis, quæ maximè in hoc volumiue
continetur, eo quòd in hoc psalmo explica-
tur & promittitur uera felicitas & beatitu-
do contemplatorib. diuinæ legis et obser-
uatoribus. Item ipsemet Herouymus in
epistola ad Paulinum, de omnibus libris sa-
cræ scripturæ, attribuit hunc psalmum ipsi
Dauid, cum dicit in descriptione uiri iusti.
Cum Dauid eum arbori uitæ, quæ est in pa- F
radiso, compareret, hoc intulit. In lege Do-
mini uoluntas eius, & in lege Domini med i
tabitur die ac nocte. Ex qua patet quòd Da-
uid fecit hunc psalmum. Nec ualet euasio
quorundam dicentium, quòd licet Dauid
non fecerit omnes psalmos, tamen totus li-
ber psalmorum denominatur à Dauid, tan-
quam à maiori parte. Sed hæc responsio ui-
detur friuola. Nam Hieronymus in maiori
prologo psalmorum, de mente doctorum
hebræorum, dicit, quòd Dauid nõ fecit nisi
nouem psalmos: ergo secundũ illũ modũ lo
quendi

A quendi, Dauid minorem partem fecit. Et sic totus liber non denominaretur ab eo. Ex quo patet ꝙ Hie. ibi solum locutus est secundū opinionē magistri sui Barrabā, & quorundā aliorum hebręorum illius temporis. Sed postea Hier. locutus est ſm ueritatem, cum in diuersis epistolis, & tractatibus, oēs psalmos diuisim allegat pro ipso Dauid, vt patebit. Ex dictis ergo Aug. & Basilii patet ꝙ Dauid fecit hūc psalmū, in quo promittitur vera beatitudo cōtemplatoribus & obseruatoribus legis. Ad cuius euidentiam est ulterius notandū ꝙ oēs sapiētes in hoc cōueniunt, ꝙ vera beatitudo est finis oium actuū humanorū, vt patet. 1. Eth. & ꝙ est bonum per se sufficiens delectās habentē, & per consequens ꝙ est status oium bonorū aggregatione pfect⁹, quo adepto nihil est amplius qđ desiderari
B queat, vt cōcludit Boe. 3. de cōsolatione. Sed de isto statu perfecto, & beatitudine, in quo cōsistat, sapiētes diuersimodè loquūtur quo ad modū, licet quo ad obiectū oēs conueniāt in Deū. Nā Peripatetici dicūt, ꝙ cōsistit i speculatione summi intelligibilis, & cęterarum substantiarū separatarū, ut patet. 10. Ethi. & 12. Metafy. Sed Auicēna & Algazel dicūt 9. Meta. ꝙ vltima beatitudo & perfectio aię rōnalis est, vt fiat speculū intelligibile. & describatur in eo forma totius. Et sic recipiat formas omniū intelligibiliū, vsq; quo iungatur primo intelligibili, qđ est Deus, & fiat vnū cū eo, & tūc est in vltima perfectione & beatitudine, qa tunc primus intellectus lucet in eo. Sed in veritate licet hoc sit bene dictū, tñ nō explicat totā essentiā beatitudinis hominis. Nā intelligētia non solū beatificatur in
C apprehēsione & cōtemplatione summi intelligibilis, sed inquantū mouetur propter ipsū amatū & desideratū, ut patet. 12. Meta. Et sic beatitudo prout cōsistit in contēplatione, & cōtentatione, & delectatione, explet totū desideriū humanū & appetitū: ergo nō solū pertinet ad apprehensionem intus, sed vltimatè cōpletur & perficitur per volūtatē & amorē. Nec sufficit ꝙ aīa iūgatur primo intelligibili per intellectū, sed necesse est, vt amore inhęreat ipsi per voluntatē, ad hoc ꝙ appetitus & desideriū nostrū finiatur, & sistat, & expleatur. Nā licet Deus inquantū ens primum, & prima veritas sit primū & summū intelligibile, tñ inquantū est summum & sufficiēs per se bonū, est summū appetibile & amabile, & vt sic, satiat appetitū. Et sic fœlicitat & beatifi-

cat homines & Angelos & est eo fruēdum. D
Ideo ait Aug. primo de doctrina Christiana, ꝙ frui, est amore inhærere alicui propter se. Et sic solis diuinis personis est fruendum, q̄ nos beatos faciunt. inquantum in eis est vna summa bonitas, & tamen fruimur cognitis, quibus voluntas delectata conquiescat. Ex quo patet ꝙ tria sunt de ratione beatitudinis, primo cognitio summi boni, & sic ait Christus Ioā. 17. Hęc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum & verum, et quem misisti Iesum Christum. Secundo fruitio & possessio illius summi boni cogniti & apprehensi: & hoc per inhæsionem volūtatis. Tertio delectatio, & quies, & contentatio in illo summo bono possesso. Et in hoc consistit essentialiter beatitudo. Et sic nullum aliud essentiale potest sibi addi nec desiderari, licet aliquid accidētale possit addi & appeti vt infra patebit. Ex his patet ꝙ in hac vita E
nemo pōt esse beatus in re, sed solū in spe, inquantū per bona opera q̄ hic facit, expectat pmium beatitudinis: Sed de modo inhærēdi & acquirendi hanc beatitudinē, fuerūt multæ opiniones. Nam veri filosofi dixerunt ꝙ per operationes secūdum morales virtutes. Sacerdotes autē gentiliū dicebāt, ꝙ nemo poterat peruenire ad illā beatitudinē nisi p cultum plurium deorum, & sic finxerūt cōplures superstitiones, & ritus nefandos, & falsas doctrinas, ad decipiendos, & attrahendos populos ad cultum plurium deorū, ut ostēdit Eusebius in quinq; primis libris, de pparatione euangelica. Et Lactātius in libris diuinarū institutionum. Et Aug. in primis decē libris de ciuitate Dei. Sed sola ciuitas & populus Dei diuino nutu & Spiritusancto instructus, à principio dicit, ꝙ via acquirendi F
pdictā beatitudinē, nō est nisi studiū & obseruātia diuinæ legis. Et ratio est, nā sicut pctm p ꝙ daē pęna, et miseria æterna, nihil aliud est nisi puaricatio diuinorū pceptorū, & oē dictū uel factū, cōtra illud quod lex prohibet ut inquit Aug. et Amb. ergo meritū quo acquiritur beatitudo, nihil aliud est nisi cōtēplatio & obseruatio diuinæ legis. Et quia totū hoc fuit reuelatū in Spiritu ipsi Dauid, ideo fecit hūc psalmum & . 118 Ideo Esdras pposuit ipsum tanquam breuium, in principio libri psalmorum ut supradictum est per Basilium. Ad cuius maiorem euidētiam est. Tertio notandnm secundum Aug. lib. confessionum, ꝙ Deus creauit hominem, ut ip-

A sum cognosceret, & cognoscendo amaret, & amando frueretur. &c. & sic beatificaretur in tali fruitione. Sed voluit Deus ꝙ homo non attingeret talem beatitudinē & præmiū, nisi prius operādo mereretur. Et ideo in paradiso terrestri dedit sibi legem in principio ualdè leuem. s. vt operaretur, & custodiret lignum vitæ, & coleret, & de omni ligno ederet ad vitam sustendendam, sed de ligno uitæ ederet ad vitam perpetuandam, & de omni ligno ederet, præter quā de ligno sciētiæ boni & mali, & hoc sub cōminatione duplicis mortis, vt patet Ge. 2. Et sic patet ꝙ in illa lege erat duplex præceptū. s. vnū affirmatiuū, & aliud negatiuū, vnde erat propositū præmiū si obseruaret & obtēperaret, & pœna si transgrederetur.
B Sed quia præuaricati sunt primi parentes præceptū & legē dñi, ideo perdiderūt præmiū & beatitudinē promissam, & inciderunt in pœnā mortis & miseriæ. Et sic à paradiso terrestri in qua ad præsens fęlicitabātur, sūt expulsi, & in hanc vallem lacrimarum destinati. Et sic cum essent fęlices ciues illius ciuitatis per obedientiam & obseruantiam illius legis, facti sunt exules & miseri peregrini propter inobedientiam. Sed quia Deus est summè bonus & misericors, misertus est homini, veniam & misericordiam petenti. Et vt recuperaret fœlicitatem promissam in cœlo, quam peccando amiserat, voluit Deus ut eā in hoc mundo peregrinando, non aliter quā per legem fidei ambulando, & ipsam legem Dei obseruando, ad cœlestem fœlicitatem ꝑ ueniret. Et loco originalis iustitiæ dedit ei iu
C stitiam & legem quam nunc habemus, & ꝑ quam ambulat homo mysticus in hoc mundo. Et sic per hāc legem, siue in hac, ambulauit Adā cū tota sua posteritate fideliū vsque ad Christū, & ambulauit in præsenti vsq; ad iudiciū, vt dictum est in prologo, tractatu. 3. Ex quo patet ꝙ tota lex domini tam in ueteri quā in nouo data est nobis à Deo, ad colendū & obseruandū, loco illius originalis iustitiæ, quā homo debebat seruare in paradiso. Et ista dicitur lex dñi, & uia perueniendi ad veram beatitudinem: quæ ſm diuersas ætates accepit maiores perfectiones vsq; ad Christū, in quo accepit gratiā & redēptionē. nūc aūt iā nō expectat nisi vltimū terminū & beatitudinem. Et sic dicitur via domini, per quā peregrinamur ad vltimā & verā beatitudinē. Hoc ergo mysteriū prævidēs & cōtemplās Dauid in spū, fecit hūc psalmum in quo cōparat legē domini & cultorē eius ipsi arbori vitæ plātatæ in paradiso delitiarum. Nā sicut si Ad. seruasset pręceptū dñi, & coluisset illā arborā, vixisset in præsenti fœlicitate in æternū, & post longā vitā in præsenti fuisset, absq; mortē trāslatus ī meliorē & fęliciorē vitā æternā in cœlo, ita nos colēdo legem Dei, & obtēperādo eius præceptis, quæ quidē lex nobis loco illius arboris ad colendum data est, obtinebimus vitā gratię in præsenti, & vitā gloriosam & ęternā in futuro. Et sicut Adā cōtemnēdo diuinā legē & arborē vitæ, gustādo de cibo vetito, perdidit vtrāq; fœlicitatem, & incidit in vtrāq; pœnam mortis, ita pariter præuaricator huius legis, non solum perdit pręfatam promissam fœlicitatem, sed etiam incurrit damnationē æternā. Vñ hoc mysterium & hāc propositionē aperit nobis
E Dauid in hoc psalmo. Est ergo dicēdū ꝙ Dauid ex mysterio ligni vitæ plantati in paradiso accepit parabolā & propositionē ad faciendū hūc psalmū, in quo duo principaliter facit. Nā primo ostendit ꝙ lex domini est via, per quā peruenitur ad verā beatitudinē, & ꝑ quā datur fœlicitas æterna. Secundo cōminatur pœnā æternā & priuationē beatitudinis transgressoribus huius legis, ibi. Non sic impii nō sic. Quo ad primū autē duo facit, nā primo facit quod dictū est. Secūdo hoc probat per cōparationē & figurā ligni vitæ plantati in paradiso. In qua etiam parte ostendit implicitè, in quibus cōsistit essentialialiter uera beatitudo, ibi. Et erit tanquam lignum. Quantum ad primum, est primo notandum secundum Arist. primo Ethicorum, quòd sicut sagittarius nō pōt trahere rectè, nec dirigere sagittā in signū, nisi pręuideat & cognoscat signum, ita & nos non possumus perue-
F nire ad fœlicitatē, quæ est finis omniū actuū humanorū, nisi pręcognoscamus terminū, & fœlicitatē, & viā perueniendi ad fœlicitatē. Cū ergo finis noster, & beatitudo sit possessio, & fruitio summi boni, quod est Deus, & via perueniendi ad hanc beatitudinem sit lex domini vt dictum est, ideo sunt duo nobis præcognoscenda. Primo Deus trinus, & vnus, creator & redemptor, & glorificator, siue beatificator, qui, vt sic, est finis noster &c. Scđo ipsa lex diuina ꝑ quā sumus ad ipsum finem peruēturi. Sed qa primū est supra humanā facultatē naturaliter in hac uita, ideo oportet vt hoc cognoscamus & credamus per fidem. Et sic, in hac fidē ambulauerunt

patres

A patres antiqui ab Adã vsq; ad Christum. Et sic fuit necesse vt Deus reuelaret eis mysterium creationis, & futuræ incarnationis, & redemptionis Christi, in cuius fide saluati sunt in aduentu Christi. Et in eadẽ nos ambulamus, vt recipiamus vltimum terminũ nostræ beatitudinis. Et sic per istam fidem & legem dñi, diligimus proximum, & per spẽ, secundum legem operamur, & viuimus, & meremur futurum præmium, aliter non. Ex quo patet ꝙ lex diuina est illa quę docet q.d sit credendum, & operandum, & expectandum. Et sic est necessaria præcognitio, & cõtemplatio assidua diuinæ legis. Et sic credẽdo per fidem dicimur fideles & veri, & operando dicimur iusti & boni, & licèt nondũ dicamur beati in re, tñ dicimur beati in spe, quia iam de iustitia, & de congruo debetur

B iustis, & fidelibus ista beatitudo ex pacto ꝓmissa per Christum in lege euangelica. Secundo est notandum ꝙ sicut tripliciter cõuenit ambulare in via & lege Dei, ad hoc ꝙ perueniatur ad finem debitum. s. credendo, & operando, & perseuerando, & docẽdo: ita tripliciter contingit errare circa legẽ Dei. i. non credendo, aut nõ operãdo secundũ legẽ, aut non perseuerãdo, aut falso modo credendo & docendo. Primi. s. nõ credentes, dicuntur infideles & impii. Secundi dicuntur iniusti. Tertii dicunt̃ irrisores & hæretici. Et sic nullus istorũ põt peruenire ad terminum beatitudinis. Nã quilibet istorũ deuiat à via iustitiæ. Nã infidelis, nõ credẽdo, non intrat viã veritatis. Et sic deuiat in principio viæ. Iniustus aũt, licèt credat, tñ exit à via in medio. hæreticus aũt deuiat in fine viæ. Et sic

C nullus istorũ põt ꝑuenire ad terminũ. Quia ad cõstruendũ, multa requirunt̃, sed ad destruendũ, sufficit vnũ, siue in vno deficere. Oportet ergo ut obseruator diuinæ legis rectè credat, & perseuerando benè operetur, & rectè doceat, ut ait saluator Matt. 5. Qui aũt fecerit & docuerit, hic magnus vocabit̃ in regno cœlorũ. Itẽ Iacobi 1. Estote factores verbi, & nõ auditores tñ, &c. qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, & ꝑmãserit in ea, nõ auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Ex quibus patet ꝙ ad hoc ꝙ quis perueniat ad terminũ beatitudinis, oportet ꝙ fiat pius & fidelis in credẽdo, & fiat iustus in operando secundũ legẽ, & perficiat cursum viæ in perseuerando & docẽdo, aliter aũt diceretur

D impius aut iniustus, aut pestilens & hæreticus. Hoc autẽ præuidẽs Dauid in spiritu, dicit in principio huius psalmi. Beatus est ille vir qui nõ abiit in consilio impiorũ, s. infidelium non credendo, imo credendo, & in uia peccatorũ non stetit, contra legem agendo, imo operando secundum legem, & in cathedra pestilentiæ non sedit, falsa docendo & intelligendo. Vnde nota ꝙ vbi translatio nostra habet in cathedra pestilentię, &c. litera Hieronymi habet, secũdum Hebraicam interpretationẽ, in cathedra irrisorum non sedit, quod idem est. Nam hæretici peruersè glossando scripturas, dicuntur irrisores legis, & veritatis diuinæ. Et sic etiam dicuntur pestilẽtes, quia suo mortifero veneno cæteros sauciant & inficiũt. Nota etiam ꝙ in hoc versiculo ponuntur tria nomina adiectiua,

E scilicet impiorum, peccatorum, & pestilentium, siue irrisorum, & pariter ponũtur tria nomina localia, scilicet in consilio, & in via, & in cathedra: Et ponuntur etiam tria verba scilicet abiit, stetit, & sedit. Sed nõ superfluè ponuntur. Nam impii sunt infideles, quia pietas pertinet ad fidem, peccatores sunt iniusti, à uia iustitiæ declinantes & errantes, pestilẽtes uero sunt hæretici, & obstinati in peccato. Sed consilium impiorum est falsa superstitio paganorum, Via peccatorum est via vitiorum, Cathedra pestilentiæ est falsa doctrina hæreticorum. Infideles ergo Pagani recedentes à via veritatis, abeunt in consilio impiorum non credendo, peccatores autem & iniusti, stant & permanent in via vitiorum. s. in superbia, & auaritia, & luxuria;

F Hæretici uero sedent in falsis sectis peruersorum dogmatum & errorũ, & permanent in suo peccato & obstinatione. Vnde in hac cathedra pestilẽtiæ scilicet irrisorũ sedit, & legit primo, Saucuniacus, q primo apud Fœnices, & Egyptios tradidit nefandos ritus colẽdi falsos Deos. Et Museus, & Linus, & Homerus apud Gręcos. Et Numa Pompilius apud Romanos. In hac etiam Cathredra pestilentiæ sedit Aristoteles cũ dixit 8. Fysicorum, & primo cœli & mũdi, Mundũ esse æternũ, & cum dixit 2. de generatione, reuolutiones cœlorum esse æternas, & quorũ substantia semel deperiit, impossibile esse iterũ redire, & per cõsequens resurrectionẽ esse impossibilẽ. Item in hac Cathedra pestilẽtiæ legit & sedit commentator Auerroys, cum dicit esse vnicum intellectum omnibus hominibus.

A bus 3. de anima, commento v. Item Auicenna, qui ponit datorem formarum in concauo orbis lunæ, & posse animas intellectiuas creare. Et sic in libro de diluuiis, homines posse naturaliter generari ex corruptione p solam influentiam animę à datore formarũ. Itẽ in hac Cathedra sedit Arrius cũ suis, qui dixit filiũ nõ consubstantialẽ patri. Itẽ Nestorius qui asseruit duas personas in Christo. Item Eutichius qui posuit vnicã naturã cum vna persona, & sic de cæteris pestilentibus & irrisoribus hæreticis. Item totus iste versus potest intelligi mysticè siue profeticè de Christo, & per oppositum de Adã. Nã Adam abiit in cõsilio impiorũ, quando persuasu diaboli, discessit à diuino præcepto, & comedere proposuit fructum prohibitũ. Sed
B tunc stetit in via peccatorum quando actualiter comedit. Sed tunc sedit in cathedra pestilentiæ qñ suo pestifero veneno oẽs posteros sauciauit. Hoc idẽ est dicendum de diabolo, qui recedens ab amore Dei, conuersus ad amorẽ sui, magis dilexit seipsum q̃ Deũ, nõ implendo voluntatem Dei, & sic mansit obstinatus, sedens in Cathedra pestilentiæ. Et sic docet oẽs Hæreses & falsas sectas. Sed Christus fuit ille qui nunquam abiit in cõsilio impiorum, quia nunquam recessit, imo semper impleuit voluntatem patris, & nunquam stetit in via peccatorum, quia peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, nec sedit in cathedra pestilentiæ, quia viam
C Dei in veritate docuit, quia est via, veritas, & vita, ideo ascendit in montẽ, & sedens docuit & declarauit legem. Matth. 5. Iste etiam versus põt exponi moraliter de quolibet fideli & iusto. Nã peccatũ habet tres gradus. s. propositum, operationem, & obstinationẽ. Vnde qñ quis proponit peccare, tunc abit in cõsilio impiorum per cõsensum, siue cõsentiendo consilio diaboli. Sed quãdo operatur per effectum, tunc iam stat in via peccatorũ cum diabolo. Sed dum manet obstinatus, & moritur in peccato, tunc sedet in cathedra pestilentiæ cũ diabolo. Duo ergo intelliguntur per sessionem in cathedra pestilentiæ. s. doctrina hæreticorũ pestifera, & impœnitẽtia obstinatorũ, quia ambo illi sedent in cathedra pestilentiæ, quia vterque istorũ inficit socios, iste per falsam & pestiferã doctrinã, & illæ exẽplo prauæ vitæ dat cęteris occasionẽ & audaciã peccãdi, & ambo dicũtur irrisores diuinę legis, scilicet ille falso interpretando, & hic præuaricãdo & diuina præ- D
cepta & sacramenta ecclesiastica contemnẽdo. Vnde nota ꝙ sicut est triplex gradus malorum hominum, scilicet proponentiũ peccare, & peccantium, & obstinatorũ, ita sunt tres gradus bonorum. s. incipientiũ, & proficientiũ, & perfectorum. Et ideo iste versus debet legi & intelligi hypotheticè, sic: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, sed mansit in consilio fidelium & iustorum, & in via peccatorum non stetit, sed in via iustorum permansit, benè operando, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in uera doctrina legis perseuerauit. Item licet aliquãdo abierit in consilio impiorũ consentiẽdo, & steterit in via peccatorum malè operãdo, tamen nõ sedit in cathedra pestilentiæ, quia finaliter pœnitentiam egit de peccatis.

Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. E

Notandum secundum Cassiodorum, ꝙ totus iste psalmus ꝓcedit per syllogismos, siue propositiones hypotheticas & duplices. Nã ex negatiua infertur affirmatiua, & ecõtrario. Vnde qñ in primo uersu dicit negatiuè. Beatus vir qui nõ abiit, &c. ideo illico affirmatiuè subdit. Sed in lege domini fuit voluntas eius, &c. Quasi dicat ꝙ beatus est vir qui non recessit à Deo, nec à lege sua, sed opere & fide semper manet in lege Domini, per contemplationem, & operationem. Vnde quia non sufficit solum non agere malum, nisi quisque agat bonum, & operetur secundum legem. Ideo postquam dixerat: F
Beatus vir qui non abiit, &c. id est qui non deuiauit à lege in proposito nec in facto, &c. protinus addit, Sed in lege Dñi, id est semper ille est beatus, supple, cuius voluntas est in lege Dñi, & in ea meditabitur die ac nocte. Vnde notandum ꝙ sicut superstitio & infidelitas reddit hominẽ infidelẽ & peccatorem & pestilentem, ita lex diuina & eius assidua contemplatio reddit ipsum pium, et fidelem, & cultorem unius Dei, & iustum, & saluum, & dignum vita æterna. Ideo subdit: Sed in lege Domini voluntas eius &c. Iterum aduertendũ, ꝙ duo dicit de viro iusto. Primo ꝙ voluntas eius sit in lege Dñi. Secũdo ꝙ in ea meditabitur etc. Vnde per primum, intelligitur operatio secundum legẽ, per secundum uerò, assidua contemplatio. Nam primo quis credit per assiduam contemplationem, quod pertinet ad intellectũ.

Secundo

A Secundo diligit Deum et proximũ in affe-
ctu & in effectu, quod pertinet ad volunta-
tem. Nã ex assidua contemplatione, genera-
tur fides, & ex fide generatur caritas, & ex
vtraque nascitur spes, quia quod credimus
bonũ diligimus, & bonum futurũ creditũ, &
amatum speramus. Quando ergo christia-
nus baptizatur, et quãdo non cõsentit dia
bolo, tunc non abiit in consilio impiorum,
sed fidelium. Et quando uoluntas eius ma-
net in lege Domini, tunc operatur secundũ
præcepta, et non stat in uia peccatorũ, sed
iustorum, et cum contemplatur assiduè in
lege Domini cũ humilitate & caritate, tunc
nõ sequitur falsas doctrinas, nec manet ob-
stinatus. Et sic non sedebit in cathedra pesti-
lentiæ, sed ueritatis et salutis. Et sic talis est
beatus in spe, vt dictum est. Secundo est no-
tandum ꝙ dies et nox tripliciter sumitur in
B sacra scriptura. Primo temporaliter. Et sic
dies est præsentia solis super terram et nox
absentia eiusdem. Secundo sumitur morali-
ter Et sic prosperitas dicitur dies, et aduersi-
tas nox. Tertio sumitur allegoricè. Et sic lex
vetus dicitur nox, et lex noua dicitur dies.
Et sic dicit Apostolus ad Romanos 13 Nox
præcessit, dies autem appropinquabit, etc.
Quomodocunque ergo sumatur, semper ue
rificatur hoc dictum, quia necesse est bonũ
uirum meditari in lege dñi die ac nocte. Nã
beatus vir qui meditatur in lege Dñi die ac
nocte temporali. i. per totũ tẽpus vitæ suæ,
tũc cognoscet Deũ, et exemplo bonorũ, ca-
uebit omne malum, et faciet omne bonũ. Et
sic non ibit in consilio impiorum, nec stabit
C in uia peccatorum, nec sedebit in cathedra
pestilentiæ, sed salutis, etc. Item beatus, qui
meditatur in lege Dñi die ac nocte, id est in
prosperitate et aduersitate. Nam consideran
do ista mundana esse transitoria, et omnia
cœlestia esse æterna, quæ non acquiruntur
nisi per bona opera, et per patientiam in ad-
uersis. Et sic exemplo sanctorũ patrũ patien
ter tolerabit aduersa, et prudenter disponet
pospera. Et sic nec extollẽt in prosperis, nec
desperabit in aduersis, sed ęquanimiter feret
utraque. Item beatus qui meditatur in lege
Dñi die ac nocte i. in test. vet. et nouo. Nam
in testamẽto uete. intelliget omnia mysteria
Christi et ecclesiæ fuisse figurata et profeta-
ta, et in testa. no. esse cõpleta. Et sic contem-
plando tã alta et profunda mysteria, totali-
ter eleuabitur à mundanis, ad amorem cœ-
lestium, intantum, ꝙ nõ ibit in consilio im D
piorum, nec stabit in uia peccatorũ, etc. Vn-
de ait Augustinus ad Volusianum, ꝙ tanta
est autoritas et profunditas sacræ scripturę,
ꝙ si diebus ac noctibus quis uellet in ea cõ-
templari, adhuc non sufficeret paruam par-
tem eius attingere, propter profunda et infi
nita mysteria latentia in lege ueteri, et reue
lata per Christum in lege noua. Ideo ait sal
uator Matth. 13. ꝙ omnis scriba doctus in
regno cœlorum, similis est patrifamilias, ꝙ
profert de tesauro suo noua et uetera, idest
qui de utroque testamento habet intelligen
tiam. Tota ergo intelligentia istorum duo-
rum uersiculorũ quos explanamus, stat in
hoc, s. ꝙ uera et futura beatitudo, quã perdi
dit Adã, nõ recuperatᷓ nec acquiritur in hac
vita, nisi per cõtẽplationẽ et obseruationẽ
diuinę legis, et nõ ꝑ solas uirtutes morales, E
sicut dicebãt filosofi, nec per cultum pluriũ
Deorum, sicut dicebant poetæ, nec per uitã
uoluptuosam, sicut dicebant Epicurei et hę-
retici, qui nõ credunt aliã uitã futuram, nec
beatitudinem bonorum, nec pœnam futurã
malorum. Et sic soli fideles sunt beati, etc.

Et erit tanquam lignum quod plãtatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.

In hac secũda particula explicat prœmiũ
beatitudinis, promissum obseruatoribus di-
uinæ legis, cõparando diuinã legem, siue ip-
sum Christũ, siue uirũ iustum, ligno plãta-
to in paradiso. Vnde sicut Adam custodien
do et colendo illud lignum uitæ, collegisset
duplicẽ fructum. Primo enim continuasset
uitam fœlicẽ in præsenti, absque aliqua mi- F
seria. Secũdo fuisset translatus in cœlum ad
uitam meliorẽ et æternã, per uisionẽ et frui-
tionẽ diuinæ essentiæ, ut inquit Augustinus
super Gen. Ita ergo pari ratione omnes fide
les obseruatores diuinæ legis receperũt fru-
ctum redemptionis in primo aduẽtu Chri-
sti, et nos continuè recipimus fructum gra-
tiæ in præsenti, et recipiemus fructum glo-
riæ in futuro, post hanc uitam translati in
cœlum. Et in secundo aduentu recipiemus
vltimam perfectionem recuperando corpo-
ra gloriosa per resurrectionem. Et hoc est
præmiũ quod Dauid promittit cultoribus
diuinæ legis in hac secunda particula. Ad
cuius intellectũ est primo notandũ, ꝙ illud
lignũ uitæ plantatum in paradiso, quatuor
figurabat, scilicet Christũ et legẽ diuinam,

A & quemlibet uirũ iuſtum, & crucẽ Chriſti. Primo enim ſm Auguſtinũ primo libro cõtra aduerſarium legis & profetarum, figurabat Chriſtum. Nam quia Adam perdidit illud lignũ uitæ plantatum in paradiſo, à quo ſumebat fructũ vitæ, ideo Deus pater in ſupplementũ huius ligni plãtauit aliud lignũ, ſ. Chriſtum in ventre virginis Mariæ, qui dedit duplicem fructum in tempore ſuo. Nam primo dedit nobis fructum redemptionis & gratię in pręſentis, ſecundo dat fructum gloriæ in futuro. Et ſic ſicut Chriſtus dicitur lignum vitæ, ita pariter virgo Maria, dicitur paradiſus delitiarum, in qua lignum verę vitæ fuit plantatum, & ex puris ſanguinibus formatũ, per quam currunt quatuor flumina gratiæ, & ab inſtanti ſuæ creationis, ut dicitur canticorum quarto, Hortus concluſus
B ſoror mea. Hortus concluſus & fons ſignatus. Item Eſaiæ 11. Egredietur virga de radice Ieſſe, &c. Item cap. 53. Et erit ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti, &c. Ex quo patet ꝙ ſicut Chriſtus dicitur lignum uitæ, ita virgo Maria dicitur paradiſus delitiarum, in qua fuit plantatum illud lignum, de quo ligno uitæ & paradiſo dicitur Apoca. 2. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo, &c. Secundo illud lignum paradiſi figurabat diuinam legem. Nã ſicut Deus plãtauit illud lignũ in paradiſo, vt Adam colendo illud, ſumeret fructũ ad continuandã, & perpetuãdam vitam fœlicem, colligendo fructum in tempore ſuo, ita poſt peccatum, in ſupplementum illius ligni, Deus plantauit legem diuinam in eccleſia ab Adam vſque ad iudicium, quã co-
C luerunt partes antiqui in vet. teſt. & collegerunt ex ea fructum redemptionis in tempore ſuo ſ. in primo aduẽtu Chriſti. Nam ſicut arbor germinat fructum in tempore ſuo. ſ. in uere aut in ęſtate, ita lex diuina uetus germinauit, & fecit, & peperit fructum, ſ. Chriſtum in tempore ſuo, quando venit plenitudo temporis. ad Gala. 4. Et lex euangelica fecit aſſiduæ fructus gratiæ, & faciet fructus gloriæ in tempore ſuo, poſt hanc uitam his qui ſeruant eã, de qua lege dicit Salomon, Prouerbiorũ 3. Lignum uitæ eſt his qui apprehenderunt eam, & qui tenuerũt eã beati. Tertio illud lignum vitæ paradiſi, figurabat quemlibet fidelem & hominem iuſtum, qui eſt plantatus ſecus decurſus aquarũ baptiſmalium, & aliorum ſacramentorum ec-

D cleſię, qui quidem homo iuſtus facit fructus meritorum & bonorum operum in tempore ſuo. ſ. in hac uita, dum eſt tẽpus operandi & merẽdi. Et ſic homo iuſtus, faciendo fructus meritorios colligit fructus gratię in hac vita, & fructus gloriæ in futuro, de ligno uitæ qui eſt Chriſtus. Ex quibus patet, ꝙ de quolibet iſtorũ triũ põt vericafiri iſteverſus, ſ. de Chriſto, & de diuina lege, & de homine iuſto. Et primo uerificatur de Chriſto. Vnde dicit Dauid. Beatus vir Chriſtus qui ſolus non abiit in conſilio impiorum, &c. Sed in lege dñi fuit voluntas eius, qui ſemper impleuit voluntatẽ patris, &c. Ideo eſt tanquã lignũ plantatum. i. quod plantabitur in utero virginali, & in medio eccleſiæ ſecus decurſus aquarũ gratiarũ, & donorũ, & omnium virtutũ, & dabitur loco illius ligni paradiſi, quod Adam perdidit pp peccatum, E
quod quidẽ lignum dabit fructum in tẽpore ſuo ſ. in primo aduentu dabit fructum redẽptionis & gratię, & in ſecundo aduentu dabit fructum reſurrectionis & glorię.

Et folium eius non defluet, et omnia quecunque faciet proſperabuntur.

Ad cuius intellectum eſt notandum, ꝙ illa arbor ſiue lignum uitę, qui eſt Chriſtus, primo protulit folia, ſecundo protulit fructus. Folia enim eius fuerũt pręedicatio & miracula, ſed fructus fuerunt noſtra redẽptio & glorificatio. Itẽ folia eius fuerunt eccleſiſtica ſacramẽta, ſed fructus fuerunt res & effectus ſacramentorũ, ſ. remiſſio culpæ, & collatio gratię, quia ſacramẽta nouę legis ſunt viſibilis formę, & inuiſibilis gratię. Nã illa viſibilis forma ſacramẽti eſt folium, ſed res ſa- F
cramenti, & effectus quos facit, dicunt fructus eius. Et hęc ſunt folia & fructus huius arboris uitæ qui eſt Chriſtus, quã arborem vidit Ioannes Apocalyp. ultimo, plantatam in medio paradiſi eccleſię, cum dicit. Et oſtẽdit mihi Angelus flumen aquę uiuę ſplendidum, tanquam cryſtallum procedens de ſede Dei & agni, in medio plateæ eius. Et ex utraque parte lignum uitę afferens fructus 12. per ſingulos menſes reddens fructum ſuum. Et folia ligni ad ſalutem gentium. Et omne maledictum nõ erit amplius, &c. Vnde dicit Auguſtinus, quòd illud flumẽ quod uidit Ioannes, eſt gratia ſpirituſſancti, irrigans totã eccleſiam, qđ quidem flumẽ ſpirituſſancti à Deo & agno, id eſt à patre, & filio, & illud lignũ eſt Chriſtus plantatus in me-

dio

A dio ecclesiæ, faciens fructus sacramentorum per singulos menses & dies in hac ecclesia, & folia illius ligni sunt sacramenta ecclesiastica, ad salutem nostram, & ad sanãdos nostros languores instituta, quæ habent uirtutẽ ex sanguine agni. Duodecim aũt fructus quos facit hoc lignum uitæ, sunt: Caritas, Gaudiũ, Patientia, Benignitas, Bonitas, &c. quos enumerat Apostolus ad Gala. 5. quibus correspondent alii 12. in gloria. Et ideo ualde miror de beato Hieronymo, q. in expositione huius psalmi negat per lignum uitę plantatum secus decursus aquarum, &c. posse intelligi Christum, dicit enim ꝙ magis nobile non potest comparari minus B nobili, ergo Christus non potest comparari illi arbori, propter magnam distantiam nobilitatis. Sed parcat mihi reuerentia tanti uiri. Nam ipsemet Christus se appellat lignum uitę in locis pręallegatis, scilicet Apocap. 2. & 22. Item appellatur idem Christus leo de tribu Iuda, & lapis angularis, & uitis uera, &c. Ex quo patet ꝙ ratione proprietatis, uerè dicitur Christus arbor, siue lignum uitę, plantatum in utero uirginali, & in ecclesia,, loco illius etc. Dicit ergo Dauid quòd Christus erit tanquam lignum uitę, quod plantatur secus decursus aquarum spiritussancti in ecclesia, quod dabit fructum redẽptionis, & glorificationis in tempore suo. Et folium eius non defluet, in uanum, supple: Sed quęcunque faciet semper prosperabuntur. Nam passio eius, & sacramenta C ecclesiastica, quantum ad se, semper sunt sufficientia ad faciendum fructum, & effectum. Sed si aliquando non faciunt, hoc non est ex defectu sacramenti, sed ex defectu recipientis, accedentis fictè ad baptismum, uel ad confessionem, &c. Et ista de pręedicatione Christi, quę fecit fructum secundum ꝙ cecidit in terram bonam. Matth. 13. quia actus actiuorum sunt in patiente disposito 2. de anima. Et sic est dicendum quod folia Christi nunquam defluxerunt in uacuum, ratione sui. Ex quo patet ꝙ tota prima pars huius psalmi uerificatur de Christo, qui est uerum lignum uitę. Secundo potest uerificari de ipsa lege diuina. Nam quia dixit supra, Beatus uir qui in lege domini meditabitur die ac nocte, ideo sequitur, et illa lex, supple, erit sibi, scilicet uiro iusto, tanquam lignum quod plantatur secus decursus aquarũ paradisi. Nam sicut Adam colendo illud lignũ, collegisset fructum uitę, &c. ita uir iustus colendo D legem diuinam, et obseruando eam, illa erit sibi tanquã illud lignum, quia dabit sibi fructus gratię, et glorię in tempore suo, quia lex uetus in primo aduentu peperit et germinauit Christum, et nostram redẽptionem, et in secundo germinabit resurrectionem generalem, et continuè profert nobis lex euangelica fructus gratię in pręsenti, et fructus gloriæ in futuro. Et folium eius nũquam defluet, quia uirtus sacramentorum nunquam deficiet in hac ecclesia, quia cõtinuè fluit ex latere Christi. Et ecclesia continuè irrigatur ex flumine passionis Christi, à quo fluunt quatuor flumina, irrigãtia, quatuor partes terrę. E Et ideo folia huius arboris nunquam defluent, sed semper prosperabuntur, quo ad effectum. Item 3. ista prima pars huius psalmi potest uerificari de quolibet iusto, nam beatus uir iustus qui meditatur in lege domini die ac nocte, etc. quia talis erit tãquam lignum, etc. Nam sicut illud lignum uitę, plantatũ secus decursus aquarum illorũ quatuor fluminũ paradisi terrestris, nunquam perdebat folia, sed semper faciebat fructum, etc. Ita pariter uir iustus et fidelis qui plantatur in ecclesia, secus decursus aquarum baptismalium, et aliorũ sacramentorum, dabit fructus meritorum et bonorum operum in tempore suo. i. huius uitę. Et colliget fructus gratię in pręsenti, et fructus gloriæ in futuro, de ligno uitę, qui est Christus. Nam homo iustus faciendo fructus meritorũ colliget fructus gratię et glorię, F ex ligno uitę qui est Christus, ut dicitur Apoc. 2. Qui uicerit dabo ei edere de ligno uitę, quod est in paradiso Dei mei, etc. Ex quo patet, ꝙ tam homo iustus, quam Christus dicitur lignum uitę, sed aliter et aliter. Nam homo iustus facit fructus pręmiorũ, et ideo subdit de uiro iusto, Et folium eius non defluet, quia opera iusti uiri in caritate facta, nunquam deflueant in uacuum, imo quęcunque faciet prosperabũtur, et facient fructus meritorios, quia diligẽtibus Deum omnia cooperantur in bonum. Item quarto illud lignum uitę paradisi figurabat etiam crucem domini, quę data est nobis loco huius ligni, quę quidem crux fecit primo fructum nostrę redemptionis, prout fuit plãtata in monte Caluarię. Sed postea plantata in medio ecclesię facit fructus ecclesiasticorum sacramentorũ per singulos dies et mẽses,

A ses. Folia vero huius arboris sunt ecclesiastica sacramenta. Fructus autem eius sunt effectus sacramentorum, scilicet collatio gratiæ, & remissio culpæ. Vnde sacramenta & eorum effectus dicuntur folia, & fructus crucis propter duo, primo quia eorum virtus procedit ex passione Christi, secundo quòd nunquam confertur sacramentum sine signo crucis. Et ideo accommodate isti duo versiculi possunt verificari de ipso ligno crucis. &c. quia crux domini erit cultoribus diuinæ legis, tanquam lignum, id est loco illius ligni quod plantatum est secus decursus aquarum, in illa paradiso. &c. quod dabit eis in tempore suo fructum redemptionis. &c. Et hoc est illud lignum vitæ quod vidit Ioannes Apoc. 2. de quo supra dictum est. Est vlterius notandum secundum August. quòd
B bene meritò Christus comparatur illi ligno siue arbori vitæ, & etiam ipse vir iustus comparatur cultori ligni vitæ, quia vltimum quod expectatur ab arbore. dicitur fructus, & vltimus vsus dicitur frui. Nam ideo agricola colit agrum & arborem, vt finaliter inde colligat fructum, & fruatur eo, & sic quiescat in eo. Ita à simili, nos fideles colimus legem diuinam, & ipsum Christum, obseruando legē, vt inde colligamus fructus gratię, & in fine fructus glorię: & sic vltimum quod expectamus ex cultu Christi, & obseruantia diuinæ legis, est vltima fœlicitas & beatitudo, & vt fruamur toto Christo. s. diuinitate cum humanitate. Et sic Christus est verum lignum vitæ, ex quo expectamus & colligimus fructus vitæ, & nos sumus veri cultores, qui fruimur fructibus Christi. Sed etiam
C vnusquisque iustus dicitur lignum vitæ vt dictum est, inquantum facit opera viua, & non mortua, scilicet fructus bonorum operum dignos vita ęterna. Et sic, sicut nos exigimus à Christo fructus gratię & glorię, ita Christus exigit à nobis fructus bonorū operum. Et ideo ecclesia fidelium dicitur arbor vitę vt dictum est. Ex qua Christus cōtinue exigit & colligit fructus fidei, & caritatis, & bonorum operum. Ex quo patet, quòd synagoga Iudęorum non fuit tanquam, lignum plantatum secus decursus aquarum quando venit Christus, quia non fecit fructum in tempore suo: quia quando Christus exegit fructum ab ea, non retulit sibi fructum fidei, quia non recepit ipsum: Sed fuit tanquā ficulnea sterilis, in qua Christus non repperit fructum. Ideo maledixit eam Christus in D
figura. Matthæi. 21. Et ideo continuo aruit. Et sic patet, quòd lex Moysis fecit fructum p Christum in apostolis & cęteris recipientibus Christum, sed non fecit fructum in Iudęis obstinatis, quia sine Christo, lex Moysi non poterat facere fructum. Et sic manet synagoga Iudęorum sterilis & arida in sempiternum, & maledicta per Christum. Ideo Iudęi non colligunt ex ea nisi maledictionem & damnationem, quia oratio eorum vertitur in peccatum: Psal. 8. Ideo sequitur. Non sic impii. &c. Ex omnibus supradictis patet, quod tota beatitudo, & pręmium quod promittitur cultoribus diuinę legis, est fruitio ligni vitę, qui est Christus.

Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quē proijcit ventus a facie terræ. E

Postquam superius profeta promisit beatitudinem cultoribus diuinę legis. Quę quidē beatitudo consistit in fruitione ligni uitę, qui est Christus. Nunc autem in hac secunda parte comminatur pęnam & priuationem beatitudinis infidelibus, & transgressoribus diuinę legis. Ideo primo comminatur pœnā & supplicium. Secundo comminatur priuationem ęternę fœlicitatis, ibi. Ideo non resurgunt impii. Quantum ad primum, quia superius dicit quòd vir fidelis & iustus colens legem erit tanquam lignum ferens fructum. Et quòd folium. i. bona operatio eius non defluet. &c. Ideo dicit hic, quòd oppositum erit de viris impiis & iniustis, quia viri impii non erunt sic, tanquam lignum faciens fructum meritorium in tempore suo, nec folia eorum F
erunt fixa, immo fluent & proiicientur à facie Dei, tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terrę. Et sic opera eorum erunt vacua, & vana absque meritis, immo digna pœna ęterna. Et ratio est. Nam ideo iusti consequentur beatitudinem cœlestem, eo quòd contempserunt ista terrena & vana, & dilexerunt cœlestia quę sunt firma & ęterna, & sic operati sunt opera firma & iusta, vnde meruerunt pręmium ęternum. Sed quia iniusti & impii abeuntes a Deo, & a lege diuina, & contemnentes cœlestia, dilexerunt terrena & corruptibilia & vana, & abierunt post superbiam & auaritiam, & sic opera eorum fuerunt vana et cassa, ideo in vanum ceciderunt et effluxerūt opera eorum absque fru-

A fructu meritorum. Ad cuius intellectum est notandum ẽm Aristotelem, 4. meteororum ꝙ humidum est causa compactionis, & cõti nuitatis, & tenacitatis i rebus mixtis naturalibus. Et sic quæ sunt arida sine humiditate, faciliter resoluuntur & affluunt in pulueres. Nã calor naturalis decoquit partes humefactas, & connectit & compactat eas adinuicem, & hoc videmus in arboribus. Nam in æstate exit calor naturalis ad exteriora, & cõ nectit partes humidas, & sic retinentur folia in arbore fixa. Sed adueniente autumno, & recedente calore continenti, tunc calor naturalis retrahitur ad interiora, & tunc resoluitur humidum in partibus exterioribus: Et sic cadunt folia, & ventus agitat illa, & proiicit à facie terræ. Ita pariter accidit in corpore mystico ecclesiæ. Nam membra Chri-

B sti humectantur per fidem, & viridificantur per caritatem. Et sic ignis siue calor caritatis connectit membra suo capiti Christo, & inter se tanquam folia arbori, & sicut palmites in vite, vt patet Ioannis. 6. Et sic folia eorum. i. opera radicantur & solidantur per fidem & caritatem formatam, & sic non defluunt, immo faciunt fructus meritorios, & prosperantur in præmio. Sed si deficit eis talis fides aut caritas, tunc decidunt à corpore Christi mystico sicut folium ab arbore. Et sic etiam opera eorum effluunt in vanum, & sic etiam sacramenta ecclesiæ, & bona opera quæ facit ecclesia non proficiunt eis. Et sic etiam ipsi impii tanquam vani & inutiles proiicientur à facie domini in iudicio, cum dicet eis. Ite & discedite à me maledicti in

C ignem æternum. Mat. 25. Et sic patet, quòd Iudæi obstinati & omnes iniusti & impœnitentes, non erunt tãquam lignum vitæ. &c. sed tanquam ficulnea arida & maledicta, ex qua ceciderunt folia, & proiiciet eos uentus diuinæ vindictæ, sicut ventus proiicit puluerem a facie terræ.

Ideo non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum.

Hic comminatur eis priuationem futuræ beatitudinis. Ad cuius intellectum est notandum, quòd illud lignum vitæ plantatum in paradiso, duo principaliter conferebat cultori suo Adæ, siue primis parentibus. Nam primo præstabat vitam perpetuam sine aliqua miseria in præsenti, præseruans ab omni infirmitate & tristitia. Et conferebat immortalitatẽ, quia poterant non mori, edendo eius fructũ. Scdo post longam durationẽ fuissent trãslati in vitã meliorem, in cœlũ æternũ, vbi æternaliter fruerentur Deo viso & amato. &c. D

Et ideo postquã datus fuit Christus in supplementum huius ligni perditi: oportuit vt per amplius & perfectius conferret suis cultoribus omnia bona quæ perdiderunt primi parentes, amittentes illud lignum. Et sic etiã oportet vt recuperemus immortalitatẽ, & libertatem ab omni miseria, & visionem diuinæ essentiæ, & perfectam beatitudinem, & felicitatem per fruitionem ligni vitæ, qui est Christus. Et ideo Christus tãquam verus reparator & redẽptor humanæ naturæ oĩa supradicta nobis recuperauit. Nã primo, ꝑ suã mortẽ & passionẽ nos a culpa & pœna æterna liberauit & sanauit: cõferẽdo vim purgatiuã & sanatiuã sacramentis. Secundo recuperauit nobis immortalitatem, & nos liberauit E ab oibus miseriis corporalibus per suam resurrectionẽ. Tertio nobis est adeptus summã beatitudinẽ, & diuinã visionẽ, & fruitionẽ in cœlo, per suã ascensionẽ. Et sic voluit Christus ꝙ illico liberaremur ab omni peccato ꝑ suam passionem, & ecclesiastica sacramenta, & illico, post hanc vitam, facta omni pœnitentia debita, euolaremus ad cœlum, & possideremus illã perfectã fęlicitatẽ. Sed noluit ut oẽs possideremus illã immortalitatem, & impassibilitatem corporis, vsque ad finẽ seculi, in illa generali resurrectione: & tunc erit homo in sua vltima perfectione, & hoc factum est propter maius bonum, vt inquit Aug. 13. de ciui. cap. 4. Nam ideo reliquit nobis Christus istas pœnalitates, vt sint nobis in meritum, quia si homines non relicti essent mortales & passibiles, non fuisset victo- F ria & corona martyrum, nec essent merita & patientia virorum perfectorum & iustorum. Ideo istæ pœnalitates sunt bonis bonæ, & malis malæ. Sed in die iudicii oẽs iusti resurgent cum corporibus gloriosis & immortalibus, & tũc erũt perfectẽ beati: & tũc habebũt suũ præmiũ perfectum, & erunt beati in corpore & aĩa. Et hoc præmiũ dabitur iustis in retributione obseruantiæ diuinæ legis, quia tanta est virtus & perfectio illius ligni vitæ, qui est Christus: quòd etiam corpora mortua suscitabit in nouissimo die, & sic simul corpus glorificatum fruetur cũ anima: quod præmium minimè habebunt impii, & infideles, & iniusti, quia non resurgent ad gloriam cum iustis in iudicio. Ideo subdit Dauid, ꝙ

A non resurgent impii in concilio & societate iustorum. Et ratio est.

Quoniam nouit dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit.

Dominus nouit & acceptauit uiam & bona opera iustorum, quia secundum legē Dei fuerunt facta. Et ideo dedit eis perfectū pręmium & fœlicitatē quo ad corpus & animā. Sed iter impiorum peribit, eo ꝙ vita ipsorū non fuit secundum legem Dei, immo cōtra legem, eo ꝙ abierunt & recesserunt à lege & via Dei, & steterunt in via peccatorum, & diaboli, & finaliter sederunt in cathedra pestilentiæ, & obstinationis, decedentes absq; finali pœnitentia, & infideles mortui sunt in sua infidelitate. Et ideo sicut uia legis diuinæ & præceptorum, duxit fideles & iustos ad illam summam beatitudinem, ita via peccatorum duxit impios & infideles in infer-B num. Sed hic occurrunt tria dubia. Primum, ꝙ cum summa beatitudo sit bonum sufficiēs, quo adepto nihil est amplius quod desiderari queat, vt inquit Boetius, cum ergo animæ sanctorum nondum recuperauerint corpora immortalia, & gloriosa, sequitur ꝙ nondū sunt perfectè beatæ, quia adhuc restat aliquid quod desiderari queat, quia adhuc desiderant recuperare corpora gloriosa. Secundum dubium est de eo quod hic dicit, ꝙ non resurgunt impii in iudicio, cū apostolus dicat, ꝙ omnes resurgemus & erimus ante tribunal Christi. Et Dan. 12. ꝙ infernus, & mare, & terra dabunt mortuos suos, &c. Tertium dubium est de eo quod dicit. Quoniam nouit dn̄s viam iustorū, cū Deus ęquè nouerit bonos, & malos, quia omnia aperta

C sunt oculis eius. Respondetur ad primū, ꝙ hanc quæstionem mouet August. 12. super Gen. circa finem, & adducitur à magistro 4. senten. dist. 49. Vnde dicit Aug. hāc esse difficilem quæstionē. Et dicit quendā appetitū naturalē inesse cuilibet animę separatę administrandi, & recuperandi corpus, quo retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, donec ille appetitus quiescat. Et tamen anima nō desiderat recuperare corpus mortale, & graue quale dimisit. Sed immortale & impassibile, & gloriosum, ut secū fruatur, & sit ei ad gloriam, quod fuit ad sarcinam. Hāc ergo quęstionē partim relinquit Aug. indecisam, q̄a affirmat talē appetitum inesse animæ, vt illud corpus sit sibi ad maiorem gloriā, propter consortium & societatem. Sed nō videtur soluere an illud desideriū tollat aliquid de eius beatitudine aut impediat. Sed ad hoc respondent doctores scolastici & moderni, secundum eundē Aug. ꝙ sunt duo cōsiderāda in ipsa beatitudine. s. vnum quod est principale & essentiale, & illud est uisio, & fruitio summi boni securè possessi, quia fruimur Deo bono, & cognito, in quo voluntas delectata cōquiescit. Aliud autem, immo multa alia possunt esse accidentalia, & accessoria, & minus principalia, puta scire aliqua futura per reuelationem superiorum, & habere plures consortes, & socios in illa fœlicitate. Et habere corpus gloriosum in consortium ad fruēdum illo summo bono. Vnde primū præmium essentiale. s. videre, & frui illo summo bono, & essentia diuina, nunquàm augetur neque beatis in illa cœlesti gloria, quia vnicuique datur secundū mensuram meritorum, & luminis gloriæ, & caritatis. Sed præmium accidentalè continuè augetur beatis in patria usq; ad diem iudici, q̄n Deus erit omnia in omnibus, & recuperabunt omnes sua corpora. Et sic finietur appetitūs accidētalis beatorum, quia tunc induentur stolis albis, &c. & erunt in ultima sui perfectione accidentali. Nam fruētur toti toto Christo. Nam per animam fruentur ipsa diuinitate, seu diuinis personis, & per potentias corporales glorificatas, fruētur humanitate Christi. Et sic omnes potentiæ tam intellectuales, quàm sensitiuæ beatificabuntur, ut inquit Aug. 22. de Ciui. cap. penul. & ultimo. Et sic patet responsio ad difficultatem. Nam omnes animæ beatorum sunt perfectè beatæ, quantum ad beatitudinē essentialē, quia nihil est essentialè, quod amplius desiderari queat, quia omnes fruuntur una essentia diuina in tribus personis, & econuerso, et uno summo bono. Sed posset desiderari aliquod accidentale, quod auget beatitudinem eorū accidentalem, quia quotidie desiderant cōuersionem peccatorum, quia gaudium corā Angelis Dei est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente. Et sic continuè desiderāt recuperare corpora gloriosa, ut simul fruantur cum corpore, et anima. Vnde sicut homo existens in carne laborauit, et passus est propter Christum in carne, ita martyres desiderant recuperare illa corpora gloriosa, ut sint eis in consortium suæ fruitionis. Sed hoc desiderium non tollit eorum beatitudinem

A nem essentialem, nec in aliquo impediūtur, quia bonum finitum & accidentale non pōt impedire bonum infinitum & essentiale. Ad scd̄m dubium respondetur ꝙ saluator iā hoc posuit Ioannis. 5. cum dicit, ꝙ omnes qui in monumentis sunt resurgent. Sed non æqualiter, nam qui bona egerunt resurgent in resurrectionem vitæ, quia resurgent in corpus gloriosum & immortale in vitam æternam. Sed qui mala egerunt in resurrectionem iudicii & damnationis. Nam corpora eorum erunt passibilia. Et ideò dicit Apostolus primæ ad Corin. 15. quòd omnes resurgemus quantum ad resurrectionem primam. Sed non omnes immutabimur quo ad secundam & gloriosam resurrectionem. Sed soli iusti, supple. Item omnes homines tam boni q̄ mali resurgent in iudicio, sed non omnes re-
B surgent in cōcilio & societate iustorum, quia oēs mali resurgent in cōcilio & societate impiorum diabolorū. Et hoc est qd̄ intēdit dicere hic ꝓfeta, ꝙ ideo ꝓpter causas supradictas impii nō resurgent, neque pctōres in cōcilio & societate iustorum ad gloriam & vitam æternam, sed ad mortem & pęnam ęternam, quia illud non erit resurgere, sed cadere & mori. Ad tertium est dicendum ꝙ duplex est notitia Dei. Vna dicitur notitia discretionis, qua omnia nouit tam bona q̄ mala, de qua notitia dicit psal. 93. Dn̄s nouit cogitationes hominū, qm̄ vanæ sunt. &c. Altera dicitur notitia acceptationis & approbationis, qua acceptat & approbat sola bona, & nescit malā, de qua dicit fatuis virginibus, ne scio vos. Matt. 25. Et de hac notitia dicit hic profeta, Qm̄ nouit dominus.i. acceptauit &
C approbauit viam & opera iustorū. Ex oibus his patet, quòd tota sententia & intelligētia huius primi psalmi stat in hoc, quòd solus cultor & obseruator diuinæ legis est beatus, quod probatur, quia sola lex diuina est uia acquirendi veram beatitudinem, quod probatur, quia vera beatitudo consistit in fruitione ligni vitæ qui est Christus, qui datus est nobis in supplementum huius ligni vitæ quod perdidit Adam in paradiso. Sed sola lex diuina nos docet peruenire ad Christū, qui est finis legis, igitur solus cultor diuinæ legis erit beatus, & faciet fructus meritorū, & colliget fructus præmiorum in tempore suo.i. post hanc vitam, & hoc de ligno vitæ q. est Christus. Ex hoc sequitur quòd impii, & infideles, & iniusti non erunt beati, nec colli-

D gent huiusmodi fructus: ideo non resurgent ad vitā gloriosam in iudicio, quia Christus solis cultoribus suis communicabit beneficium gloriosę resurrectionis, quia solam uiā iustorum nouit & approbauit. Et sic iter & via impiorum peribit, ut dictū est. Et hæc est propositio quam aperit Dauid nobis in hoc psalmo.

Ex toto ergo isto psalmo possunt colligi. x. conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ solus cultor diuinę legis est beatus, probatur, quia sola diuina lex est uia perueniendi ad beatitudinem.

Secunda conclusio, ꝙ nullus impius siue infidelis, aut peccator, aut hæreticus potest esse beatus, probatur, quia quilibet talis agit contra legem.

E Tertia conclusio, ꝙ nullus obstinatus, & finalis impœnitens potest esse beatus, probatur, quia talis sedet in catedra pestilentiæ.

Quarta conclusio, ꝙ solus obseruator diuinę legis, erit tanquam lignum vitæ, faciēs fructus meritorios.

Quinta conclusio, ꝙ solus Christus est uerum lignum uitæ, à quo sumuntur fructus fruibiles, & quo est uerè fruendum, à quo obiecto fruibili nō excluditur pater, & spiritussanctus. Item ēt ipsa crux dr̄ lignum vitæ.

Sexta conclusio, ꝙ quilibet iustus non solùm est tanquam lignum vitæ, inquantum agit opera uitæ, sed etiam dicitur cultor ligni uitæ, inquantum fruitur Christo.

Septima conclusio, ꝙ synagoga Iudæorū non est tāquam lignum vitæ, sed ficuinea arida & maledicta, inquantum in ea Christus non repperit fructum.

F Octaua conclusio, quòd soli iusti resurgēt in iudicio ad vitam gloriosam.

Nona conclusio, quòd licèt deus nouerit omnia, notitia discretionis, tamen sola opera iustorum nouit, notitia approbationis.

Decima conclusio, quòd iter impiorum semper peribit, eo quòd deuiat à lege diuina

PSALMVS. II.

QVare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?

Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unum, aduersus dominum & aduersus Christum eius.

Iste psalmus apud hebræos est oīno sine titulo. Et ideo quidam eorum dixerunt esse eūdem psalmum cū primo. Et sic ex titulo non

apparet

A apparet materia, nec actor huius psalmi. Sed
Ra. Salo. in principio glossæ huius psalmi, co
natur assignare materiã & autorẽ, cũ dicit, ꝙ
magistri antiq̃ exposuerũt hũc psalmũ de re
ge Messia. s. de Christo in lege & ꝓfetis pro-
misso. Sed ad intellectũ planũ & literalem, et
ꝓp respõsionem ad hæreticos, exponẽdus est
de ipso Dauid. Et vocat hereticos, conuersos
de iudaismo ad fidẽ Christi, q cũ sñia huius
psalmi cõuincebant Iudæos. Et sic Ra. Salo.
mutando veram sñiam antiquorum glossat
hũc psalmũ de Dauid, & de victoria quã ha
buit de Filistæis scripta. i. reg. ca. 5. Ex verbis
huius Rabini manifestantur tria. Primo quia
ipse cõfitetur, ꝙ Dauid fecit hũc psalmũ. Se-
cundo ꝙ oẽs antiqui ad literam exposuerũt
ipsũ de Christo Messia. Tertio quòd ficto &
iniquo modo glossat ipsum de Dauid, quia
B non propter veritatem glossat ipsum, sed ut
contradicat Christianis, & fugiat eorũ argu-
menta, eo ꝙ manifestè ab eis cõuincebatur.
Ex quo patet, ꝙ licèt quantum ad 2m dicat
veritatem: tamen quantum ad tertium ipse-
met confitetur se esse mendacem & falsũ &
peruersum glossatorem. Et sic patet, ꝙ nec in
glossa huius psalmi, neq; in cæteris scriptu-
ris eius est ei aliqua fides adhibenda. Omis-
sis ergo & reiectis fictionibus, & deliramen-
tis modernorum Iudæorum, sequendo au-
toritatem spiritussancti, exponendus est iste
psalmus de Christo & eius regno, & iudicia-
ria potestate. Vnde legitur act. 4. ꝙ oẽs apo-
stoli vna voce dixerunt, Domine qui spiritu
sancto dixisti per os Dauid patris nostri pue
ri tui. Quare fremuerunt gentes, & populi
meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ:
C & principes conuenerũt in vnum, aduersus
dñm & aduersus Christum eius: Cõuenerũt
verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerũ
Iesum quẽ vnxisti, Herodes & Pilatus. &c.
Item infra. ca 13. dixit Paulus. Deus suscita-
uit Iesum, sicut in psalmo. 2. scriptum est. Do
minus dixit ad me filius meus es tu, ego ho-
die genui te. Itẽ ad Hebræos primo hãc alle-
gat autoritatem de Christo. Ex dictis ergo
apostolorum patet, ꝙ Dauid fecit hunc psa.
de morte, & passione, & diuinitate, & regno
Christi. Et sic apparet autor & materia huius
psalmi. Secundo sequitur ꝙ iste psalmus est
secundus in numero, distinctus priori, quod
est contra eos qui dicunt quòd iste psalmus
est idem continuatus cum priori. Tertio se-
q̃tur, ꝙ Dauid nõ fuit causa principalis hu-
ius psalmi nec aliorum. Sed ipse spũssanctus, D
qui loquebatur per os Dauid Sed Dauid est
causa instrumentalis mota à spiritusancto,
vt dictum est in prologo. Sed quia dictum
est in prologo, quòd omnia gesta patriarca-
rum, & omnia mysteria veteris testa. fue-
runt quædam figurę, & signa, & picturæ my
steriorum noui testa. in quibus præuidit Da
uid oĩa mysteria futura de Christo, & eccle-
sia, & ex quibus assumpsit argumẽtum, & ꝓ-
positionem, & parabolam ad condendos psal
mos, & dictum est etiã quomodo Dauid in
quolibet psalmo aperit nobis aliquam pro-
positionem & infert profeticè aliquã cõclu-
sionẽ euangelicam, aut pulsat aliquã cordã
psalterii euangelici, Ideo est quærendum in
huius psalmi expositione, primo, in quo my
sterio veteris test. prœuidit Dauid mysteriũ
passionis Christi, de quo tractat in hoc psal E
mo. Ad cuius intelligentiã est aduertẽdũ: ꝙ
in pluribus locis potuit Dauid præuidere.
Nã primo hoc præuidit in sua ꝑsecutione &
exaltatione. Nã ꝑ hoc ꝙ Saul cũ suis cõplici
bus, absq; demeritis præcedẽtibus cõspirarũt
in mortẽ ipsius Dauid, sed finaliter post mul
tas ꝑsecutiones, dissipatis omnibus inimicis,
Dauid fuit in regnũ exaltatus, præuidit Da-
uid in spiritu qualiter principes sacerdotum
& scribę & farisęi simul cum Herode debe-
bãt cõspirare in mortem Christi, sed finali-
ter Christus post resurrectionem, debebat
ascendere in cœlum & accipere vniuersalem
potestatem suꝑ omnes creatusas, Iudæis ma
nentibus cõfusis. Et hoc mysterium cãtat Da
uid profeticè in hoc. psal. Sed licet Dauid in
supradicta coniuratione ipsius Saul facta cõ
tra ipsum, potuerit præuidere cõiurationem
Iudęorũ futurã cõtra Christũ, tamen hãc cla F
rius & euidẽtius pręuidit in cõiuratione fra-
trũ, facta cõtra Iosef. de qua habetur Ge. 37.
vt potest patere diligẽter cõtẽplanti totũ di-
scursũ ipsius Iosef. Vnde ꝑ hoc ꝙ Iacob dili
gebat Iosef prę cęteris fratribus, ꝓp purita-
tem & sapientiam suam, pręuidit Dauid in
spiritu qualiter deus pater debebat dilige-
re Christum filium suum prę cęteris filiis
hominum. Matth. & Lucę. 3. Item per hoc
quòd fratres oderunt Iosef, eo quòd magis
diligebatur à patre, pręuidit Dauid quali-
ter scribę, & farisęi, & sacerdotes debebant
odire Christum, eo quòd erat diligendus à
Deo per signa miraculorum. Item per hoc
quod fratres conspirarunt in mortem Iosef,

A eo quod accusauerat eos apud patrē de crimine pessimo, inuidiæ fraternæ caritatis: & quia prædixerat exaltationem suā per somnium: præuidit Dauid in Spiritu, qualiter Scribę, & farisęi, & sacerdotes debebant cōiurare & conspirare in necem Christi: eo ꝙ prędicabat contra eorum superbiam, & simulationem, & auaritiam, & quia ꝑdicebat exaltationem sui regni per uaticinia profetarum. Item per hoc quod Simeon & Leui, cōmouerunt alios fratres ad mortem Iosef, dicentes ecce somniator uenit, uenite occidamus eum &c. pręuidit Dauid qualiter Scribę, & farisęi de tribu Simeon, & principes sacerdotum de tribu Leui, debebāt cōiurare contra Christum, & concitare alios aduersus eum: ut patet per totum discursum euangelicum: Item per hoc quod Iosef fuit positus in cisterna. et tamen inde exiuit uiuus: B præuidit in Spiritu, qualiter Christus erat mortuus sepeliendus in sepulcro, tamē exinde erat viuus resurrecturus ad uitam gloriosam. Item per hoc ꝙ fratres intinxerunt tunicam Iosef in sanguine hœdi &c. pręuidit Dauid, qualiter caro Christi erat intingenda in sanguine suo qui est agnus sine macula. Item per hoc ꝙ fratres vendiderunt Iosef Ismaelitis. &c. ꝑuidit Dauid qualiter Christus erat tradendus, et vendendus per Iudā. Item per hoc ꝙ vxor Putifaris accusauit Iosef de adulterio apud uirum, eo ꝙ noluit consentire uoluptati suæ et c. ꝑuidit Dauid, qualiter synagoga Scribarum, et Fariseorum debebat accusare et persequi Christum, eo ꝙ non debebat consentire auaritiæ et superbiæ, et prauis moribus eorum, īmo C debebat exprobrare mala opera eorum. ut patet Matth. 23. et per totum euangelium. Item per hoc ꝙ ad persecutionē Iosef primo moti sunt, et conuenerunt fratres sui Israelitæ, et ipsi tradiderūt ipsum gentilib. Ismaelitis, per hoc præuidit Dauid in Spiritu, qualiter Israelitæ et Iudęi debebant tradere Christum Pilato gentili ad flagellandum et crucifigēdum. Item per hoc quod Iosef post exitū de carcere accepit principatū à Faraone super totum ægyptum, ꝑuidit Dauid in Spiritu, qualiter Christus post resurrectionem & exitū de sepulcro, esset in cęlū ascensurus, et accepturus à patre uniuersalem potestatem super totum mundū. Item per hoc ꝙ fratres Iosef, uolentes contradicere diuinæ uoluntati quam Iosef notificauerat eis per somnium, de futura eius exaltatione, D cum mala eorum uoluntate et intentione, impleuerunt uoluntatem Dei, quia si non uendidissent eū Ismaelitis, non fuisset profectus in ęgyptum, nec per cōsequens fuisset exaltatus in principatum. Per omnia ista ꝑuidit Dauid, qualiter Iudęi uolentes impedire uoluntatem Dei, et omnia mysteria patriarcarum, et uaticinia profetarum, et opera nostrę redemptionis, et uolētes impedire Imperium Christi ne dominaretur super eos. etc. ipsi autem cū mala eorum volūtate impleuerunt uoluntatem Dei, et uerificarūt omnes scripturas, et disposuerunt uiam ad exaltationem regni Christi, ipsum occidendo. Nam quia Christus humiliauit seipsum usque ad mortem, ideo pater exaltauit illū etc. ad Filip. 2. Item per hoc quod consiliū E iniquum fratrum factum contra Iosef fuit cassum et vanū, eo quod putātes fugere eius dominium, inciderunt in seruitutem, sub ditione et potestate eius, quod uitare cupiebāt etc. per hoc ꝑuidit Dauid, qualiter coniuratio et conspiratio Iudæorum facta contra Christum debebat esse cassa et uana. nam post mortem erat resurrecturus et in cęlum ascēsurus, et uniuersalē potestatē accepturus. Et sic Scribę, et Farisęi, et omnes Iudæi debebant manere delusi et cōfusi in cōsilio suo: quia Christus regnauit super eos, et dissipauit, et dispersit eos in seruitutem ꝑ uniuersum mundum. Et sic inciderunt in seruitutē, quā uitare putabāt et cupiebāt. immo ipsimet disposuerunt uiā ad seruitutē suam, sicut fecerunt Simeon et Leui, et cęteri fratres conspirantes contra eum. Vnde non solum Dauid, sed etiā patriarca Iacob pręuidit in Spiritu omnia supradicta futura mysteria de Christo, figurata in persecutione, F et uenditione ipsius Iosef. Et ideo ante obitū suū uocauit oēs filios: ut ꝑdiceret eis omnia q̄ erant futura in generationibus suis in nouissimis diebus, i. in tempore Messiæ, sicut glossat Rabbi Moyses Gerūdensis Gen. 49. Et sic quando deuenit ad Simeon et Leui, uidens in Spū qualiter Scribę, et farisei, descēdentes de Simeon, et sacerdotes de Leui, debebant conspirare in mortem Christi, et cōcitare populum contra eum, sicut Simeō et Leui, principaliter conspirarunt contra Iosef et concitarunt alios: ideo dixit Iacob, Simeon et Leui, uasa iniquitatis, in concilium eorum non ueniat anima mea,

A & in cętu eorũ non sit gloria mea, quia in fu
rore suo occiderunt virum, & in uoluntate
sua suffuderunt murum. quasi dicat: Sicut Si
meon & Leui fuerunt fratres, & uasa iniqui-
tatis ad cõiurandũ & conspirandũ in mortẽ,
nõ solũ contra Sichen, sed etiam cõtra Iosef,
dicendo, Ecce somniator, uenite occidamus
eum. &c. Ita pariter Scribæ & farisæi & sa-
cerdotes descendentes de Simeõ & Leui, cõ
spirabunt in mortẽ Christi Messiæ uenturi,
dicentes: Expedit ut unus moriatur pro po-
pulo. &c. & ita cõgregabuntur & facient con
siliũ contra eum, ut eum morti tradant. &c.
Et ideo subdit Iacob: In concilium eorum
non ueniat anima mea, quia maledictus fu-
ror eorum: quoniam pertinax: & indignatio
eorum, quia dura, & crudelis, & iniqua erit
B cõtra Christum. Diuidam eos in Iacob. &c.
Et sic etiam patriarca Iacob, postquàm præ
dixit, iniquum concilium & coniurationẽ
Farisęorum & scribarũ super Simeon & Le-
ui, allocutus est Iudam pro Christo prædi-
cens mortem, & passionem & exaltationem
regni Christi super utrunque populũ, prout
præuidit per mysterium ipsius Iosef. Vnde
ait. O Iuda, te laudabunt fratres tui. manus
tuæ in ceruicibus inimicorũ tuorum: adora
bunt te filii patris tui &c. quasi dicat, ò Chri
ste de tribu Iuda, fratres tui apostoli, & cæ-
teri conuersi de Iudaismo, laudabunt te, &
adorabunt te, sicut adorauerunt & laudaue-
runt Iosef fratres sui: quando uiderunt ip-
sum regnãtem, & manus. i. potestas tua erit
super ceruices inimicorum tuorum, tàm Ge
tilium quàm Iudæorum, qui persecuti sunt
C te. sicut Iosef fuit Dominus eorum qui uen
diderunt eum & persecuti sunt eum. Et tu
Christe de tribu Iuda, eris catulus leonis in
uincẽdo Diabolũ, quia ad p̃dam repetendã
ascendisti in crucẽ: & ibi accubuisti, ut leo,
& quasi leæna paratus ad p̃dam: quia quãdo
fueris exaltatus in cruce, omnia trahes ad
teipsum. Et subdit. Quis suscitabit eũ? quasi
dicat nullus nisi pater. sed quia post resur-
rectionem erat Christus regnaturus, sicut
Iosef post exitum de carcere: ideo sequitur
Non auferetur sceptrum de Iuda. &c. sed q̃a
erat regnaturus super utrunq; populũ, ideo
subdit, Erit expectatio gentium ligans ad ui
neam pullum suum. i. populum gẽtilem: &
ad uitem asinam suam. i. populum Iudaicũ.
Sed quia hoc regnum erat Christus acceptu
rus per mortẽ & resurrectionem: ideo sub-
dit. Lauabit in uino stolam. i. humanitatem D
suam, & in sanguine uuæ pallium. i. carnem
suã, sicut uestis Ioseph fuerat intincta in san
guine hœdi. Ex sup̃adictis ergo patet, qua-
liter Iacob p̃dixit totum mysteriũ conspira-
tionis Christi super Simeon & Leui. Et p̃di-
xit totum mysteriũ resurrectionis Christi, &
exaltationis regni eius in persona ipsius Iu-
da, prout p̃uiderat figuratiuè in mysterio uẽ
ditionis Iosef, & exaltatione regni eius. Quo
modo autẽ Simeon, et Leui fuerint princi-
pales cõiuratores et cõcitatores cõtra Iosef,
et quomodo probetur, ꝙ Scribæ et Farisæi
descenderint de Simeon: dicetur in fine ex-
positionis huius psalmi. Dauid ergo qui post
quam quieuit à bellis, die ac nocte contem-
plabatur in lege Dñi, ut dictũ est in prolo-
go, tractatu. 2. contẽplando totum myste-
rium, et discursum uenditionis Iosef, et exal E
tationis principatus eius: et contẽplando ua
ticinia patriarchæ Iacob, q̃ dixerat super Si-
meon et Leui & sup̃ Iuda de Christo, p̃uidit
in Spiritu, qualiter sicut Simeon, et Leui ini
què, et ex inuidia cõiurauerant in mortem
Iosef: ita Scribę et farisæi de tribu Simeon, et
principes sacerdotum de Leui, debebãt con-
spirare in mortẽ contra Christum Messiam
suum: et tradere ipsum in manus Pilati uiri
gentilis ad crucifigendum. Sed sicut fratres
Iosef fuerũt frustrati in suo iniquo cõsilio:
quia post uenditionẽ et exitum carceris, fuit
exaltatus in principẽ totius ęgypti: et exin-
de fuit Dominus fratrũ suorum etc. Ita prę-
uidit Dauid, ꝙ Scribę et farisęi debebant de-
ludi, et frustrari in cõsilio suo. Nam Christus
post mortẽ erat resurrecturus de sepulcro; F
et accepturus uniuersale dominiũ, non solũ
super Iudęos, sed etiam super populum gẽ-
tilem, et in cęlo, et in terra, et in inferno: et
debebat esse uniuersalis iudex oĩum. Oĩa er
go supradicta, per ordinẽ preuidens Dauid
in Spiritu, inde assumpsit parabolã et propo
sitionem ad faciendũ istum psalmũ. In quo
tria principaliter facit: nam primo p̃dicit ini
quum consilium et conspirationẽ scribarũ,
et farisæorũ, et sacerdotũ contra Christum,
et qualiter mãserũt delusi et frustrati in suo
consilio per resurrectionem Christi. Secũdo
prædicit exaltationem regni Christi, et iudi
ciariam eius potestatẽ: quam maximè osten
det in finali iudicio. Tertio exhortatur om-
nes reges, et principes, et populos: ut recipiãt
Christũ in eius aduẽtu, et seruent eius legẽ
euange-

A euangelicam, & timeant eum tanquã Dominum, & iustum iudicem. Secunda ibi. Tūc loquetur ad eos. Tertia ibi. Et tunc reges intelligite. Quantum ergo ad primum est aduertendum, ꝙ causa quare principes, & Farisæi moti sunt ad conspirandum in necem Christi, fuit inuidia & timor, ne perderent regnū & sacerdotium, & locū, & gētem. Et ne perderēt redditus, & ꝑbendas, & oblationes. Et ideo dixerunt in consilio, si hunc dimittimus uenient Romani, & tollent locum nostrum & gentem. Ioan. 11. Et respondit Caiphas. Expedit vobis vt unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Ioā. 11. Et sic accusarunt ipsum apud Pilatum. Sed cum Pilatus non inuenisset causam, misit eū ad Herodem Tetrarcam. Sed Herodes remisit eum ad Pilatum. Sed cum Pilatus uellet B eum dimittere, totus cętus Iudæorum clamauit, Crucifige crucifige, quia si hunc dimittis non es amicus Cæsaris, & tunc Pilatus crucifixit eum. Et sic omnes isti tres conuenerunt in unum aduersus Christum. s. Herodes, & Pilatus, & conuentus Sacerdotum, & Farisæorum. Et unusquisque istorum motus fuit ex timore. Nam Pilatus timebat, ne perderet procurationem. Et Herodes timebat perdere Tetrarchiam, eo ꝙ Iudæi accusabant Christum ꝙ commouisset totam Galileam usque in Hierusalem, & sic timuit perdere Galilæam. Sacerdotes uero timebāt perdere locum & sacerdotium, Scribæ, & Farisæi timebant perdere iudiciariam potestatem, quia sedebāt super Catedram Moysi docentes. & iudicantes causas. Et sic tam Pilatus, quàm Herodes & Iudæi putātes euadeC re hæc pericula, omnes cōspirauerūt in mortem Christi, & cōuenerunt aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et sic occiderunt eum, putantes eum totaliter de terra delere, ne amplius eis noceret. Veruntamen aliter quàm putabant, imo totum oppositū euenit eis: quia inciderunt in illa pericula, imo maiora his quæ uitare putabant: quia Christus surrexit ad gloriam immortalem, & accepit potestatem a Patre in Cœlo, & in terra, & Pilatus perdidit procurationem, & sceptrum, & mortuus est in exilio apud Viēnam in Gallia: & Iudęi perdiderunt locum, & sacerdotium, & fuerunt expulsi à finibus suis, et dispersi, et captiui per mundum, et in magna parte trucidati, et Templum, et Ciuitas incensa, et destructa. Et etiam Herodes miserabiliter finiuit dies suos. Et sic patet ꝙ D omnes isti tres fuerunt frustrati à desiderio suo, & consilium eorum fuit cassum & vanū & fatuum, quia non potuerunt implere desiderium & votum suum, imo totum oppositum accidit eis. Et sic manserunt & manent delusi. Hęc ergo omnia supradicta pręuidens Dauid in spiritu dixit. Quare. i. ad quid fremuerunt gentes, id est, commoti sunt Pilatus & sui milites qui erānt gentiles, qui commoti sunt cum magno fremitu & tumultu ad crucifigendum Christum? Et quare similiter populi Iudæorum, meditati sunt inania consilia, cogitantes occidere Christum, & putantes euadere pericula? Et similiter qualiter astiterunt reges terrę, scilicet Herodes, & principes sacerdotum, & Scribę & Farisęi, qui regebant populum, iudicantes iudicia, & ideo dicuntur reges in scriptu E ra, & cōuenerunt in vnū conspirando aduersus Iesum, Christum eius. i. per Deum constitutum & missum? quasi dicat, quòd in vanum laborauerunt, quia non est consilium cōtra Dominum. Et ideo desiderium eorum fuit frustratum & vanum. Et sic ad nihilum valuit, imo magis nocuit, quia in vindictam mortis Christi, unusquisque eorū in suo ordine punitus est, ut supra dictum est. Et sic meditati sunt inania, et uana: quia inaniter et frustra laborauerunt. Et nota ꝙ tripliciter populi Iudæorum meditati sunt inania & uana. Primo quia Christus uenit ad liberandum eos à seruitute, et ad dandum eis regnum æternum, et ipsi putabant ꝙ ueniebat ad auferendum eis regnum, et sacerdotium et bona temporalia, cum uellet dare cœlestia. Secundo quia putarunt ipsum per mor F tem totaliter extinguere, ne haberet potestatem super eos, sed ipse surrexit ad altiorem uitam, et accepit potestatem à patre in cęlo, et in terra, et in inferno. Tertio, quia per mortem eius putabant euadere supradicta pericula temporalia, et inciderunt in maiora et spirtualia. Nam non solum perdiderunt sacerdotium & ciuitatem terrenā, sed etiam cœlestem, et non solum perdiderunt uitam temporalem, sed etiam æternam: et non solum inciderunt in perpetuam captiuitatem corporalem, sed etiam Spiritualem. Et sic patet quomodo meditati sunt inania.

Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum.

A *Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos.*

Iste uersus omnino continuatur superioribus, tamen diuersimodè adaptatur, secundum quòd potest esse uox diuersorum. Nā uno modo secundum Aug. et Cassio. potest esse uox Iudæorum, et tunc est sensus, qualiter populi Iudæorum meditati sunt inania et uana consilia, dicentes, si hūc dimittimus uenient Romani, et tollent locum nostrum, et gētem: ergo ne ista perdamus, occidamus Christum, ut dirumpāmus uincula et subiectionem eorum. s. Romanorum, et proiiciamus à nobis iugum ipsorum, i. ne ueniamus sub indignationem, et incurramus in captiuitatem, et in iugum ipsorum. Item dixerūt etiam, occidámus Christum et dirumpamus uincula eorum. s. Christi, et Apostolorum, B qui uolunt imponere nobis uincula noua, et legem nouam euangelicam, prohibendo ne uendamus in templo oues et columbas, et cætera pertinentia ad sacrificia, et oblationes, et improperant nobis peccata legis, uolendo nos subiicere suæ legi, et iugo euangelico, ergo proiiciamus à nobis iugum ipsorum, Christum occidendo et Apostolos exterminando. Ideo subdit profeta, ꝙ licet talia consilia meditati fuerint ipsi populi Iudæornm, tamen dn̄s Deus qui habitat in cœlis irridebit eos, post resurrectionem non adimplēdo uotum et desiderium eorum, et etiam subsannabit eos, multipliciter puniendo. Alio modo iste uersiculus potest esse uox ipsorum Apostolorum et totius ecclesiæ, vt sit sensus, Vt Populi Iudæorū meditati sunt inania, uolentes occidere Christum, et nolē C tes recipere legem euangelicam, ut retinerent nos sub uinculis cerimoniarum, et sub iugo legis importabili. Dirumpamus ergo uincula et onera importabilia sacrificiorū, et cerimoniarum eorū. Et proiiciamus à nobis graue iugum ipsorum, et recipiamus legem euangelicam libertatis et gratiæ, quæ absoluit et liberat ab omni iugo, et uinculis legis, et graui seruitute, et tributo Scribarū, et Farisæorum: qui imponunt nobis onera importabilia. Quia iam Dn̄s qui habitat in cęlis irridebit, et subsannabit eorum consilium, infatuando, et supradicta uincula dirū pendo. Vnde notā ꝙ tria uincula dirupit Xp̄s, et triplex iugum abiecit a nobis ꝑ passionem, et resurrectionem suam. Primo, uincula cerimoniarum ueteris legis. Secundo, uincula tyrannica et iugum sacerdotum. D Tertio, uincula malipolii, & coniurationis, & conspirationis eorum factæ cōtra ipsum, quia manserunt delusi & subsannati. Vnde est aduertendum, ꝙ hæc est differentia inter irridere, & subsannare. Nam irridere idē est quod quasi per risum illudere. Sed subsannare idem quod nasum rugare: quod totum hoc impletum est in Iudæis: nam omnes irrident eos & rugant nasum, improperantes eis exilium & maledictionem propter mortem Christi.

Tunc loquetur ad eos in ira sua: & in furore suo conturbabit eos.

Hæc est secunda pars, in qua describit regnum Christi, & iudiciariam potestatem sibi traditam, prouenientem Christo iure hæreditario, ex naturali filiatione, & ex merito passionis. Vnde quia dictum est superius, ꝙ E consilium Iudæorum mansit infatuatum & delusum per resurrectionem Christi & quomodo Dominus irrisit, & subsannauit eos in hac uita, nunc autem in ista parte ostendit profeta ꝙ magis erunt delusi, & confusi Iudæi in die iudicii, quando uidebunt Xp̄m uenientem in potestate magna, & maiestate, & uidebunt eum quem crucifixerunt, & pupugerunt, et in quē transfixerunt, quomodo erit Deus, & homo, & Rex, & Iudex eorū, qui loquet ad eos in ira sua, & in furore suo, postquā noluerunt recipere eum in suo primo aduentu, qn̄ venit ad eos cum benignitate, et humilitate. Ad cuius intelligētiā est aduertendum, ꝙ Xp̄s in iudicio non solūmodo examinabit facta nostra, sed etiam examinabit seipsum, ostendendo ueritatem suæ humanitatis, & diuinitatis, et ostendet F ueritatem legis euāgelicæ, et quomodo oia q̄ dixit et fecit erant uera, & quomodo oia q̄ erant scripta in lege ueteri, fuerūt impleta in ipso in primo aduentu, ex quo poterant Iudæi cognoscere, ꝙ ipse erat uerus Messias promissus in lege. Sed quia occecauerat eos inuidia, & auaritia, et malitia eorum, Ideo non potuerunt intelligere sacramenta ueteris legis, quæ in Christo fuerunt aperta et completa & uerificata. Sed in isto secundo aduentu ista non poterunt negare, quādo uidebunt Xp̄m in potestate magna, et maiestate, et sic se uidebunt magis delusos et confusos, quia uidebunt Christum esse Deū, et uerum Messiam, quem in primo aduētu negarunt, et putarunt esse purum hominē. Et

A hoc est quod dicit in hoc loco profeta, quòd tunc in iudicio Christus in lege promissus loquetur ad eos. s. ad Iudæos incredulos, non in benignitate sicut in primo aduentu, sed loquetur ad eos in ira sua, increpando, & improperando eis iniquitatem eorum, & finalem obstinationem, non recipiendo eos amplius ad pœnitentiam, immo in furore suo conturbabit eos, ferendo sententiam damnationis perpetuæ. Et ostendet manifeste suam vniuersalem potestatem, & quomodo ipse est vniuersalis rex, & iudex constitutus a Deo patre, & quomodo est verus filius Dei, & dicet hæc verba sequentia, scilicet.

Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

B Quasi dicat. Ego veni in primo aduentu cũ caritate & humilitate, & prædicaui in ciuitate Hierusalem voluntatem patris mei, ferendo legem euangelicam, in mõte Sion impleui figuram de agno pascali, & institui sacramẽtum eucaristiæ, & probaui per scripturas & miracula me fuisse Messiã in lege promissum, & noluistis me recipere, immo me occidistis. Et iterum prædicaui legem meam euangelicam per apostolos & doctores, & vocaui vos per prædicatores, & noluistis venire. Sed vos videtis nũc qualiter ego sum missus à patre, & qualiter sum cõstitutus rex super Sion mõtem sanctum eius. i. super totam ecclesiam toto orbe diffusam, & non solum militãtem, sed etiam triunfantem, quia data est mihi potestas in cœlo & in terra. Nam sicut fui prædicans præceptum, & legem eius

C super Sion terrenam, à qua sumit exordium & vocata est Hierusalem, & Sion tota ecclesia toto orbe diffusa, ita data est mihi potestas in cœlo & in terra, & in Hierusalem militanti & triunfanti. Veruntamen ne putet aliquis ꝙ hoc regnũ proueniat mihi ex adoptione, immo dico vobis ꝙ prouenit mihi ex natura, & iure hæreditario, quia non sum filius adoptiuus, sed naturalis. Nam.

Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.

Dominus pater dixit ad me, filius meus es tu, quia ego hodie genui te. Nam inquãtum deus es, genui te in hoc die æternitatis, & inquantum homo, genui & formaui te in hoc die gratiæ. Nam sicut tota æternitas dicitur D vna dies sine principio & sine, & successione, in qua generatur verbum æternum, ita totum tempus gratiæ dicitur vna dies, in cuius principio genitus & ortus est Christus, in quo die omnia regenerantur. Dixit ergo dominus pater ad me. Postquàm tu es filius meus naturalis.

Postula a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquàm vas figuli confringes eos.

Postula à me regnum mundi tibi naturaliter de iure debitũ. Et postquàm Iudæi noluerunt te recipere in dominum, ego dabo tibi gentes, id est populum gentilem in hæreditatem tuam. Et dabo tibi omnes terminos E terræ in possessionem tuam, & isti erunt tibi in populum, & tu eris eis in dominum & saluatorem. Et quia Iudæi noluerunt venire, nec te recipere, ideo reges eos in virga ferrea & crudeli, & dura, puniendo eos temporaliter & æternaliter. Et cõfringes eos tanquàm vas figuli. Nam per Romanos, destrues corũ ciuitates & regnum, & vna pars trucidabit, & alia in seruitutem per mundum dispergetur, & sic in præsenti & in futuro pœna æterna punientur. Et nota ꝙ Christus nõ solummodo rexit Iudęos in virga ferrea, & tanquã vas figuli confregit eos, sed etiam confregit totum populum gentilem. Nam quosdam confregit temporaliter & ęternaliter, scilicet Neronem, & Domitianum, & Dioclętianũ, alios autem aliter, tanquàm vas figuli confregit. Nam sicut figulus quando ex massa F formauit aliquod vas, & postea efficitur tortum & inutile, tunc confringit illud, & ex eadem massa reficit aliud rectum & bonum, ita fecit Christus de populo gentili. Nam videns ipsum in idololatria et peccatis deprauatum, confregit in eo infidelitatem et uitia, et reddidit, et refecit ipsum rectum per baptismum, mundando, et per legem euangelicam rectificando et iustificando. Et sic ex eadem massa, de torto, fecit rectum et vtilem. Et etiam confractis Iudæis inutilibus, ex eisdem filiis Adam, scilicet gentilibus, fecit ecclesiam. Et sic dicit David Profeta, quòd Christus loquetur ad Iudęos et infideles in iudicio, et ostendet se esse verum Deum, et Messiam in lege

A promissum & iudicem vniuersalem. Sed hic tria quæruntur. Primo quando & quomodo pater dixit ad filium aut ad Christum, Filius meus es tu &c. Secundo quãdo & quomodo Christus postulauit à patre regnũ mũdi uniuersale, & populum gentilem in hæreditatẽ. Tertio quando & quomodo Christus rexit in virga ferrea &c. Ad primum est dicẽdum secũdum Aug. 15. de Tri. & 11. de ci. ꝙ Deus pater dupliciter loquitur. Primo locutus est ab intra & ab æterno. Et sic dicit verbum æternum scilicet filium per omnia sibi coæqualem de tota substantia sua. Secundo locutus est ad extra, & ex tempore, cum dicit Fiat lux &c. Et sic produxit creaturas ad similitudinem suam &c. Ex quo patet quòd patrem loqui ad filium, est loqui ad intra: & dicere Filius meus es tu, nihil aliud est nisi patrem dicere verbum, & producere filium
B sibi per omnia coæqualem, in esse & substantia, quia per talem generationem communicat pater filio eandem essentiam & substantiam. Et sic licet filius sit alia persona, tamen non est alius Deus. Item patrem dicere ad filium, Ego hodie genui te, nihil aliud est, nisi patrem producere filiũm, non ex tempore, sed ab æterno. Nam sicut pater communicat filio eandem substantiam, ita eandem æternitatem. Et sic est sibi consubstantialis & coæternus, quia in principio erat uerbum & verbum &c. Er hoc est quod dicit hic Christus, Dominus dixit ad me, filius meus es tu &c. Vnde non solum pater dixit hoc filio ab ęterno, sed etiam hanc æternam generationẽ notificauit mundo ex tempore, cum dixit. Hic
C est filius meus dilectus, in baptismo & trãsfiguratione, vt patet Mat. 3. & 17. Et etiã cum vox de cœlo dixit. Clarificaui & iterum clarificabo. Io. 12. Ad secundum est dicendum quòd filius postulauit à patre gentes in hæreditatem sibi. Io. 17. per totum illud capitulum cum dicit: Non solum pro his rogo, sed pro omnibus qui credituri sunt, & serua eos quos dedisti mihi &c. Item in trina oratione in horto cum dixit. Pater si possibile est transeat à me calix iste. i. passio ista ad omnes gentes vt eis prosit. Item in cruce cum dixit. Sitio, quia tunc sitiendo & desiderando petiuit salutem omnium, & petiuit & postulauit à patre gentes omnes in hæreditatem suam. Et ideo in resurrectione data est sibi potestas uniuersalis in cœlo & in terra, ut ipse ait Mat. vltimo. Et sic filium a patre hæ-

D reditatem postulare, nihil aliud est nisi pro pretio sui sanguinis, peccatores redimere & liberare: quod quidem pretium filius obtulit & pater acceptauit. Et patrem filio hæreditatẽ dare, nihil aliud est, nisi patrem super fideles filium dñm constituere. Ad tertium est dicendum, ꝙ Christus primo rexit diabolum in virga ferrea, & in ptãte insuperabili & inuincibili, quãdo fregit portas æreas, & vectes ferreos inferni, & expoliauit limbum, & abstulit prædã, & diabolum cõdemnauit ad pœnam ęternam. Secundo qñ vastauit ciuitatem & templum Hierusalem, & abstulit iudæis regnum, & sacerdotium, & trucidauit eos per Romanos, & dispersit per mundum vniuersum: Tertio puniuit tyrãnos imperatores in virga ferrea. s. Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & cęteros obstinatos
E de populo gentili, quos diuersis punitionibus & tormentis plexit & afflixit. Sed tandem rexit totum populum gentilem in virga ferrea, cum in eis ñefandos ritus gentilitatis & superstitionis extinxit, & eos ad ueram fidem suscitauit. Vltimo autem in finali iudicio reget eos infideles & obstinatos in virga ferrea, cum dicet. Ite maledicti in ignem æternum &c. Illa enim virga & punitio dicitur ferrea, quia ignis eorum erit æternus &c. Et sic Christum iudæos & incredulos in virga ferrea regere, nihil aliud est nisi æterna pœna sine misericordia punire. Et Christum malos tanquam vas figuli confringere, nihil aliud est nisi occidendo in eis errorem, & peccatum, & suscitando fidem & gratiam, eos ex via iniqua, in viam iustitiæ dirigere & reuocare. F

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.

Hæc est tertia pars in qua profeta exortatur omnes reges & omnes principes, & omnes gentes ad timorem Christi, & eius iudicii. Et vt omnes suscipiant eum tanquam regem & messiam in lege promissum, uerum Deum & hominem. Quæ est causa finalis & intentio huius psalmi, & ex consequenti exortatur omnes ad cultum & obedientiam Christi, vnde duo facit. Nam primo exortatur omnes principes ad cultum Christi & timorem iudicii, sub quadam comminatione. Secundo promittit præmium beatitudinis timentibus & colentibus Christum. ibi. Beati omnes qui confidnnt in eo. Quantum ad primum est notãdum, ꝙ oẽs prę̃fecti & iudices

A dices qui præficiuntur in prouinciis & ciuitatibus per reges & principes, duo principaliter debent attendere. Primo vt ipsi venerentur & defendant nomen regis, vice cuius gubernant: ut eorum exemplo omnes subditi deducantur ad obedientiam regis. Secũdo ut regant et gubernent populum iuxta leges et statuta legislatori & regni, ut ciues efficiantur boni, ut patet. 3. Polit. Cum ergo omnes reges et principes teneant locum Dei in terris, et sint Christo reddituri rationem de grege sibi cõmisso, cum uenerit Christus ad iudicium: ut patet Mat. xxv. Ideo primo reges, et principes terræ, et prælati ecclesiæ tenentur Christo obedire, et nomen eius defendere, et legem eius seruare, et omnes subditos ad seruandam legem euangelicam deducere. Secundo debent populum Dei regere unusquisq; in ordine suo. Nam principes B seculares tenentur regere populum in temporalibus, et prælati ecclesiæ in Spiritualib. Aliter omnes reges, et principes, et prælati incurrunt indignationem Christi regis, uniuersalis iudicis, quos puniet in iudicio, nisi duo supradicta seruauerint. Primo ergo exhortatur eos ad duo supradicta. Secundo cõminatur eis pœnam. ibi. Apprehendite disciplinam. Dicit ergo. O reges et omnes principes, et prælati, dicti reges à regendo, qui iudicatis terram, quos Christus reliquit loco et uice sui, ad iudicandũ, et regendũ in terra, quibus cõmisit gregẽ suũ regendũ et pascendum: intelligite. i. examinate et discernite diligenter bene causas tam ecclesiasticas quã seculares: ut sciatis discernere inter iustum et iniustum, et inter lepram et lepram: quia C grande officium uobis cõmissum est. Et erudimini uos qui iudicatis terram, tàm iudices ecclesiastici quàm seculares, et primo.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Seruitute domino nostro Iesu Christo in timore: quia primo vos debetis ipsi seruire, et ipsum colere et uenerari: vt exemplo uestro cęteros ad obedientiam et cultum Christi deducatis. Secundo exultate ei cum tremore. Tertio.

Apprehendite disciplinam: nequando irascatur dominus: & pereatis de via iusta.

Cum exarserit in breui ira eius: beati omnes qui confidunt in eo.

Apprehendite disciplinam legis euangelicæ: uel apprehẽdite hanc disciplinã, quam dedi uobis: ut intelligatis: et discernatis causas iudiciales, et seruiatis Domino. Et hoc facite, nequando. i. ne aliquando dominus Iesus Christus irascatur uobis in iudicio finali: cum exarserit ira eius in breui tempore. et ne dicat uobis. Ite maledicti in ignem ęternum. Et sic pereatis de uia iusta regni cęlorum, et mittamini per uiam inferni ad perpetuam pęnam, et ignem æternum. Sed est aduertendum, q in prędictis tribus uersibus ponuntur. 7. uocabula, quę sunt ualde discutienda. Primo, quia dicit. Et nunc reges intelligite. Secundo, erudimini. Tertio, Seruite Domino in timore. Quarto, Exultate ei cum tremore. Quinto, Apprehẽdite disciplinam. Sexto, Nequando irascatur Dominus, cum exarserit in breui ira eius. Septimo. Ne pereatis de uia iusta. Et ideo de unoquoque istorum est disserendum, s. quid est reges intelligere: quid iudices erudiri: quid seruire Domino in timore. quid exultare ei cum tremore. quomodo intelligitur ly Apprehendite disciplinam, secundum diuersas interpretationes: et quomodo et quando irascetur Dominus in breui ira. Et quid est perire de uia iusta. Octauo quæritur qualiter est necessarium iudicium generale, cũ unusquisq; iudicetur particulariter post mortem suam. Quantum ad primum est dicendum, quod intelligere idem est q intra eligeré: uel inter duo uel multa unum eligere. Et sic intelligere p̃supponit discernere: et hoc maxime cõpetit regibus et principib. et pręlatis, et uniuersaliter omnibus iudicib. ad quos pertinet discernere inter causam et causam: et iustum et iniustum: lepram et non leprã: bonũ et malũ. Et postquã hoc nouerint et discreuerint: tunc eligant et tribuant unicuiq. quod suum est. Et ad hoc oportet, q sciant iura diuina et humana. Nam iudex est quasi ius animatum, suum ius unicuique dans. 5. Ethi. Ad secundum est dicendum, q erudire idem est quod extra ruditatem agere, et erudiri extra ruditatem agi. Sed ruditas et ignorantia potest dupliciter alicui inesse. uno modo negatiuè, alio modo per contrariam dispositionem: ut ait Aristot. in libro Eticorum, et ideo licet iudex nouerit iura diuina uel humana, tamen odium aut amor potest ipsum ducere in cõtrariã dispositionem et ruditatem: intantum q illa passio occęcabit iudicem, ne possit discernere inter iustum et iniustum, nec eligere: imo eli-

A get partem iniustam. Et sic non tribuet unicuique quod suum est, sed erit acceptator personarum. Ideo ait profeta. Et nunc reges intelligite, idest discernite inter iustum & iniustum, & quod iustum est eligite, & erudimini .i. ruditatem odii uel amoris deponite, & omnem passionem abiicite, & tribuite vnicuique quod suum est. Ad tertium dicendum, quod duplex est timor: vnus filialis, alter seruilis: aliter enim timet filius offendere patremfamilias, aliter seruus. Nam filius timet offendere patrẽ, ne eum cõtristet, & ne perdat hæreditatem. Seruus autẽ quia non amore operatur, non curat de hæreditate, nec si contristat Dñm, quia non diligit eum. Sed timet offendere timore pęnæ, & ne feriatur aut mulctetur aliqua pœna. Et ita mulier casta timet displicere uiro, nõ timore
B pęnæ, sed uirtutis amore. Sed mulier adultera, timet offendere uirum, formidinæ pœnę. Vnde Horat. Oderunt peccare mali formidine pęnæ. Oderunt peccare boni virtutis amore. Ideo primus timor, dicitur timor filialis & castus. Secundus vero dicitur adulter & seruilis. Et de primo timore dicit profeta, Seruite Domino in timore, non seruili nec adultero, sed casto & filiali. Nam solus timor castus & filialis est meritorius. Alter autem excusat pęnam, sed non meretur gloriam. Est verum quòd timor seruilis est aliqualiter laudabilis, nam temerarius & præsumptuosus diceretur, siquis non timeret futurum iudicium iusti iudicis. Ad quartum est dicendum, quòd operatio secundum virtutem semper delectat virtuosum. Et ideo iusti seruiendo Deo semper delectantur & exul-
C tant, ut patet Actu. 5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilli, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati &c. Sed talis exultatio non erat sine tremore. Nam iustus & sanctus semper tremit, primo ne perdat gratiam in qua stat, & ne cadat, ut ait Apostolus. Secundo tremit an seruitium suum sit Deo acceptum, & si inter bona quę facit aliquid sit quod oculos diuinæ maiestatis offendat, quia nemo scit an sit dignus odio uel amore. Eccl. 8. Et ideo dicit profeta, Seruite domino in timore, non seruili, sed casto & filiali, ut opera uestra & seruitium sit meritorium. Exultate, ei non præsumptione & temeritate, confidentes de vestris uiribus, & putantes ex uestra virtute bene regere populũ, sed exultate cum tremore, trementes ne in aliquo Deum offendatis, & de cadatis à gratia, uel dubitantes an sitis, in odio, an in gratia Dei. Ad quintum est notandum quod Nassecubar sunt duæ dictiones in Hebræo. Nam Nassecu est uerbũ & bar est nomen. Sed utrumque est ęquiuocum ad tria. Nam Nassecu est secunda persona imperatiui, & uno modo significat apprehendere, alio modo adorare, alio modo osculari. Bar vero est nomen, & vno modo significat disciplinam, alio modo purè aduerbium. Tertio significat filium, ut patet ibi Beatus es Simon Bar Iona .i. filius Ioannis. Et ideo interpretes diuersimodè traduxerunt hanc orationem. Nam. 70. interpretes traduxerunt apprehendite disciplinam. Hieronymus uero adorate pure, Aquila autem, osculamini filium. Sed hoc idem est, nã adorare filium, et eius disciplinam apprehẽdere, et ius pedes osculari, est sibi obedire et subiici. Et sic nemo turbetur in diuersitate translationum in hoc uersiculo, quia eadem est sententia, quia ad omnia ista tria exortatur nos, scilicet vt apprehendamus legem euangelicam, & ut adoremus Christum, et ut osculemur pedes eius. Ad sextum est dicendum, ꝙ dies iudicii dicitur dies iræ domini signanter, eo ꝙ tempus à primo aduentu usque ad iudicium, dicitur dies et tempus misericordiæ et ueniæ. Nam in primo aduentu Christus uenit cum benignitate et humilitate, et locutus est cum benignitate exortando, et ad gratiam omnes uocando, sed in secũdo aduentu ueniet cum potestate magna et maiestate, et cum ira contra damnatos et obstinatos, et cum ira et furore proferet sententiam contra eos. Item totũ tempus præcedens dicitur tempus ueniæ, sed in illa die non erit amplius uenia malis, sed ira, et furor. Ideo cum furore dicet Dominus. Ite maledicti in ignem æternũ. Et ideo dicit profeta. Seruite Domino etc. ne quando irascatur Dominus: in iudicio supple. cũ exarserit in breui ira eius, idest finalis sententia contra obstinatos. Et dicitur illa ira breuis, idest non remissibilis. Sed quia ultra non erit patientia, nec uenia apud Christum: nã nunc longa patientia Dei ad pœnitentiam inuitat peccatorem. ad Ro. 2. tunc autem nõ erit amplius talis patientia, nec Deus expectabit ulterius peccatores ad pęnitentiam. Et sic ira Dei erit breuis cum sententia. Ad septimũ dicendum, quòd cum lex Domini

D E F (margin letters, right column)

A sit via quæ ducit ad vitam æternam, vt dictum est in prologo, tractatu quarto, & psalmo primo, ideo ire per viam nihil aliud est nisi tendere in vitam æternam. Ita per oppositum perire de via, siue à via iusta, & à via iustitiæ deuiare, nihil aliud est nisi in interitum, & mortem æternam tendere. Sed quia tripliciter contingit à via & lege domini deuiare, scilicet non credendo, aut contra legem operando, aut in peccato obstinari, aut falsò docere, vt dictum est primo psalmo, ideo hic profeta exortatur ne pereamus & ne deuiemus à via iusta. Et si alias deuiauerimus legem transgrediendo, quòd reuertamur ad viam iustitiæ, pœnitentiam agendo. Nam si quis manet obstinatus in peccato, tunc talis totaliter perit de via iusta, quia tendit in interitum. Ex quibus pa-

B tet quòd reges, & principes, & prælatos ecclesiæ intelligere, nihil aliud est nisi causas tam ecclesiasticas, quàm seculares iustè discernere, & benè examinare, & quid iustum est eligere. Et erudire nihil aliud est quàm ruditatem deponere idest passionem amoris vel odii abiicere, & personas in iudicio non acceptare, sed vnicuique quod suum est tribuere. Et seruire domino in timore, nihil aliud est, nisi non solum formidine pœnæ, sed etiam virtutis amore, & casto & filiali timore domino seruire, quia tale seruitium est meritorium. Et exultare domino tali tremore, nihil aliud est, nisi in tali seruitio non vanè gloriari, nec gloriam sibiipsi, sed soli Deo tribuere, quia aliter perderetur meritum, vt patet de fatuis virginibus. Et sic in talibus semper Deo gratias agere, & sem-

C per ne cadat timere, & an sit dignus odio, an amore dubitare. Item apprehendere disciplinam Christi, nihil aliud est, nisi sibi obedire, & subiici, & ipsum latriæ adoratione adorare. Item Christum irasci, & in breui ira exardessere, nihil aliud est quàm in finali iudicio absque spe veniæ contra damnatos & obstinatos sententiam fulminare.

Item perire de via iusta nihil aliud est nisi ad interitum æternæ mortis destinari, & nunquam ad viam vitæ reuerti, sed tanquam legis transgressorem condemnari. Ideo concludit. Beati omnes qui confidunt in eo.

Ad octauum est dicendum, quòd licet Dauid in psalmo isto intendat exhortari omnes gentes, & nationes ad cultum Christi, cũ sit verus filius Dei, & Deus, & homo, & messias in lege promissus, tamen principaliter intendit exhortari principes, & reges terræ, [& D prælatos ecclesiæ, ad timendum Christum futurum iudicem, cui sunt reddituri rationem de populo & grege commisso. Nam Christus qui in primo aduentu fuit iudicatus à regibus, scilicet Herode, & Pilato, & à principibus sacerdotum, & populo iudæorum, & gentili, ipsemet Christus est uenturus ad iudicandum omnes populos, & reges, & principes in nouissimo die. Vnde licet vnusquisque sit iudicatus particularitar in fine vitæ suæ, tamen vniuersale iudicium erit necessarium propter quatuor. Primo ad manifestandum veritatem personæ Christi omnibus gentibus, & populis, & linguis. Nam qui in hac vita negauerunt, & ipsum recipere noluerunt, videbunt ipsum ibi, cum potestate magna & maiestate. Et sicut E generaliter lex euangelica fuit per totum mundum prædicata, ita ibi erit generaliter examinata, & transgressores eius puniti. Secundo veniet Christus ad manifestandum occulta. Nam omnia homicidia, & adulteria, & alia peccata quæ in hoc mundo non fuerunt, saltem per sacramentalem confessionem manifesta, ibi probabuntur. Tertio veniet Christus ad iudicandum male iudicata. Nam omnia quæ in hoc mundo fuerunt per reges, & principes, & malos iudices iniuste iudicata, ibi per Christum iustè iudicabuntur, & punientur falsi iudices. Quarto veniet Christus ad iudicandum non iudicata. Vnde quia reges, & principes huius mundi, & prælati non habuerunt iudices supra se, ideo mala eorum F manserunt impunita. Ideo Christus in finali iudicio, iudicabit eos, & ab eis, de populis eis commissis, rationem exposcet, ut cognoscant se super eos maiorem regem, & iustum superiorem iudicem habere. Vnde Seneca in Thyeste. Vos quibus rector maris, atque terræ, Ius dedit magnum necis atque vitę. Ponite inflatos tumidosque vultus: Quicquid à vobis minor extimescit: Maior hoc vobis dominus minatur: Omne sub regno grauiore regnum est. Ex quibus patet: quod propter has quatuor causas supradictas, est necesse vt fiat generale iudicium in fine mundi per Christum legislatorem. Et ideo concludit, profeta in fine totius psalmi dic. Beati omnes qui confidunt in eo idest omnes qui ipsum in Messiam rece-

A perunt, et eius legem seruarunt, et mũdum contemnentes spem suam in ipso Christo posuerunt, erunt beati in regno cœlorum: quæ quidem beatitudo consistit in fruitione ligni uitę qui est Christus, ut dictum est supra psalmo primo. Iniusti autem peribunt de uia iusta, quia iter impiorum peribit. Ex istis ergo in toto isto psalmo colligũtur sex conclusiones. Prima conclusio. quod sicut Simeon et Leui fuerunt principales conspiratores, et incitarunt alios fratres contra Iosef, ita Scribæ et Farisęi descendentes de Simeõ, et sacerdotes de tribu Leui, conspirauerunt et concitarunt populum ad occidẽdũ Christum. Secunda conclusio, ꝙ ita accidit Scribis, et Farisęis, et iudęis crucifixoribus Christi, sicut fratribus ipsius Iosef. Nam sicut fratres Iosef fuerunt frustrati in suo consilio et coniuratione, eo quòd uendendo Iosef, inci B derunt in seruitutem quam vitere putabãt, ita pariter iudęi occidendo Christum inciderunt in omnia pericula, quæ vitare putabant, scilicet in dispersionem et seruitutem, et sic manserunt delusi, et confusi in cõsilio suo. Tertia cõclusio, quòd Christus iure hęreditario adeptus est regnum mũdi, eo quia filius Dei. Quarta conclusio, quòd Christus rexit omnes inimicos in virga ferrea eo modo quo dictum est. Quinta conclusio, quòd non solum populi, sed omnes reges et principes terrę debent seruire Christo in timore, eo quòd est uenturus ad iudicãdum omnia facta eorum. Sexta conclusio, quòd solũ illi erunt beati, qui totam suam spem posuerunt in Christo, et obseruarunt eius legem euangelicam. Et sic patebit qualiter omnes C iudęi, et infideles, et obstinati videbũt se delusos et confusos in die iudicii, cum videbunt Christum, quem negauerunt et contẽpserunt, uenientem cum potestate magna et maiestate. Sed ex dictis in prima conclusione, et in fundamento expositionis huius psalmi occurunt duo dubia. Quorum primum est. Quomodo probatur quòd Simeõ et Leui fuerint principales conspiratores et concitatores in mortem et uenditionem ipsius Iosef. Secundo quomodo probatur ꝙ Scribæ, et Farisæi fuerint de tribu Simeon. Ad primum est dicendum: quòd maior pars magistrorum Hebręorum tenent quòd Simeõ et Leui fuerunt principales coniuratores, et incitatores contra Iosef: et mouentur tali ratione. Nam illi fratres qui pascebant

D gregem, ad quod missus fuit Iosef, erant tantum decem. Nam Beniamin paruulus domi manebat. Ex quibus decem: quatuor erant filii ancillarum: qui reputabantur quasi serui inter eos: et ideo non est verisimile, quòd isti dedissent consilium contra Iosef, pro uitanda seruitute, cum ipsi iam essent quasi serui: et sic eorum consilium non fuisset æstimatum. Restabant ergo sex legitimi filij Lię, scilicet Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Isachar, et Zabulon. Sed manifestum est, quod Rubẽ qui erat primogenitus, non dedit tale consilium: quia ipse conatus est ipsum Iosef liberare de manibus fratrum: ut patet in litera. Item nec Iudas qui erat quartus in ordine dedit tale consilium, qui liberauit ipsum à morte dicẽs, Quid prodest nobis si occiderimus fratrem nostrum, et celauerimus sanguinem eius etc. Ergo Simeon et Leui fue- E runt principales qui dixerunt, ecce somniator venit: venite occidamus eum. Nam, si ipsi paruissent Rubẽ et Iudę: pariter paruissent duo sequentes. s. Isachar, et Zabulon qui erant minores: ergo Simeon, et Leui fuerunt principales conspiratores, quos secuti sunt cęteri, tanquàm maiores. Etiam hoc probatur, nam isti duo fuerunt cęteris nequiores, et magis malitiosi et seditiosi, quorũ nequitia patuerat in vastatione Sichemitarum, facta contra iusiurandum et fœdus et pactum: vt patet Gen. 34. Et ideo magistri Hebręorum ad utrunq; casum referunt vaticinium ipsius Iacob, cum dixit: Leui et Simeon vasa iniquitatis etc. Et sic probant qđ Simeon et Leui fuerunt principales coniuratores cõtra Iosef. Sed quod Scribę et farisęi, qui cũ sacer F dotibus coniurarunt in necem Christi, fuerint de tribu Simeon, affirmat magister in historiis, et multi alii non solum catolici, sed etiã Iudęi. Vnde super illud ꝙ dixit Iacob de Simeon & Leui. Gen. 94. Diuid eos in Iacob & dispergam eos in Israel. dicunt Hebręi quòd duę tribus discurrebãt per totam terram Israel, tempore secundi templi, scilicet tribus Simeon, et Leui. Vnde tribus Leui discurrebat per omnes synagogas, eo quod erat dedicata ad diuinum cultum: et ideo non habuit certam sortem. Iosue. 14. Et etiã illi de Simeõ non habuerunt certam sortẽ, eo quod erant pauci, sed habitarunt pro maiori parte intra tribum Iuda: ut patet Iosue. 19. Et ideo maior pars eorum discurrebant per omnes ciuitates et loca terrę promissionis,

A nis, docendo pueros, & scribendo libros legis, & profetarum, & sic lucrabantur victum & uestitum, sicut faciunt pauperes clerici, & studentes nostri. Et ideo surrexit prouerbium de eis inter cæteras tribus, dicēs, quod non est pauper scriptor, nec pedagogus, nisi de Simeon. Et ideo factum est, quod de illis facti sunt multi literati, & periti in lege & profetis, eo quod continuè dabant operam literis, Intantum quòd à summo sacerdote accipiebant potestatem glossandi & determinandi quæstiones legis, & legendi in catedris, & iudicandi iudicia. Et sic habebant portionem decimarum & oblationum, simul cū sacerdotibus. Sed quia communiter inter viros literatos, accidunt diuersæ opiniones & sectę, hoc est quod. 40. annis ante aduentum B saluatoris, insurrexerunt quædam sectæ in Hierusalem, vbi erat studium legis & profetarum, quæ fuerunt postea diffusæ per totam terram Israel: vt inquit Iosefus. 19, antiquitatum, & 2. de bello Iudaico. vnde primo surrexit secta Saduceorum, qui negabant resurrectionem, & angelos esse. Secundo surrexit secta Essenorum, qui dicebant omnia esse cōmunia, fugientes nuptias, & multa solātia naturæ. Sed de tribu Simeon, eo quod erāt magis periti in lege, & profetis, contra vtranque sectam supradictam surrexit secta & religio fariseorum, tanquàm veri zelatores legis & profetarum. quę quidem religio fuit valde acceptabilis toti populo, eo quod erat conformis legi, & prędicabant, & declarabant legem & profetas, & simulabant sanctitatem vitę. Et ideo dicti sunt farisei, quasi diuisi nō C solùm in doctrina à cęteris sectis, sed etiam erant diuisi in habitu, & singulares in sanctitate vitę, à communi statu populari. Cęteri autem viri periti de tribu Simeon, qui non erant farisei, sed ducebant vitam secularem & communem, dicebantur Scribę, quasi doctores & glossatores legis. Et sic tam Scribę quàm Farisei sedebāt supra catedram Moysi dicentes & iudicantes iudicia. Et ideo venerunt in tantam reuerentiam apud populum propter simulationem vitę & doctrinę, quod omnes ciues quando moriebantur, eos executores testamentorum et tutores relinquebant pupillorum et viduarum, sed ipsi intantum abusi sunt officio, quod comedebāt, et dissipabant domos viduarum et pupillorum, et impinguabant, et augebant domos suas. Et sic etiam glossabant omnes scripturas, trahētes ad lucrum suum. Et sic propter D lucrum suum faciebant nouas traditiones, contra caritatem dei et proximi. Quod vidēs Christus incepit exprobare prauos mores eorum. Ideo dixit saluator Matt. 23. Super catedrā Moysi sederunt Scribę et Farisæi, quæcunque dixerint vobis facite, secundum vero opera eorum nolite facere etc. Vnde ibi et multis alijs locis, Christus multipliciter exprobauit, et detestatus est mores prauos eorum, et ideo moti sunt omnes simul cum sacerdotibus contra ipsum, et conspirauerūt in necem eius. Ecce ergo quomodo apparet qualiter Scribę et Farisæi erant de Simeon, et quomodo vaticinium Iacob, et mysteriū venditionis Iosef, fuit impletum per eos contra Christum.

PSALMVS. III. E

DOmine quid multiplicati sunt qui tribulāt me. multi insurgunt aduersum me.

Huic psalmo proponitur talis titulus, in translatione. 70. et beati Hier. s. Psal. Dauid, cum fugeret à facie Absalon filii sui. Sed quia iste psa. est primus habēs titulū, ideo aliqualiter est immorandum in expositione huius tituli, et sit doctrina pro cęteris. Nā dictū est in prologo, tractatu. 1. quòd titulus in psalmis est quædā breuis prænotatio quorūdā sacramentorū in psalmis latens continentium. Et ideo debemus attendere; quæ, et quot sūt termini, siue vocabula, quæ prænotantur in titulo, et quod sacramentum continent et figurant. Nam dictum est ibi, quod sex possūt prænotari in titulo. s. nomen psalmi, & persona, & materia, aut modus cantandi, aut in- F strumentum, aut tempus & locus in quo cātabatur. In hoc autem titulo, tantū prænotātur tria, scilicet nomen psalmi, cum dicitur psalmus. Secundo, persona autoris. cum dicitur Dauid. Tertio, materia psalmi, cum dicitur cūm fugeret à facie Absalon. Psalmus autem dicitur inquantum est factus ad laudandū deum, & cantabatur indifferenter cum aliquo instrumento. Per hoc autem quod dicitur Dauid, prænotatur quod Dauid fecit hūc psalmum. Et sic apparet causa efficiens. sed per hoc quod subdit, cum fugeret à facie Absalon, prænotatur causa materialis, siue materia huius psalmi. sed quia dicitur in diffinitione tituli aliquod sacramentum continentium, prænotatur, quod talia vocabula prænotata, & posita in titulo, prænotāt & cō-

tinet

A tinét aliquod sacramentum latés in psalmis: quia aliter tituli non pertinerent ad sacram scripturam, nec ad profetiam, vt dictum est supra. Ideo videndum est de mystico sacramento contento in hoc psalmo prænotato per titulum, ut sit præuia doctrina pro omnibus. Ad cuius intelligentiam est notandum, vt legitur. 2. Regum. 15. quod postquam Dauid remiserat filio suo Absalon fratricidium, quod perpetrauerat contra fratrem suum Amon, & reuocauerat ipsum ab exilio, & reduxerat in pristinum honorem, tunc Absalon immemor & ingratus de tot beneficiis acceptis, insurrexit contra patrem & coniurauit cum Achitofel & cæteris malignis, & anhelauit ad regnum, & fecit se regem constitui & appellari à suis sequacibus: Et sic cum manu armata attentauit venire in Hierusalem. B Quod audiens Dauid, operto capite, & nudis pedibus, fugit à facie filii Absaloni, cum quibusdam paucis, qui ipsum per iugum montis sequebantur. Vnde Semei de domo Saul improperabat ipsi Dauid dicens. Egredere, egredere vir sanguinum &c. Sed Dauid in hac persecutione humiliauit se, quia sciebat hoc euenisse iusto dei iudicio, propter peccatum Bersabeæ & Vriæ. Ideo patienter tulit persecutionem. Sed dominus visa humilitate Dauid, destruxit consilium Achitofel, & Ioab vicit Absalon. Et sic Dauid restitutus est in regnum suum. In quo mysterio Dauid preuidit in spiritu totum mysterium passionis Christi. Nã per hoc quod Absalon filius eius, cui tot beneficia contulerat, insurrexit contra eum, nouit & præuidit in spiritu, qualiter populus C Iudaicus qui tot beneficia quondam receperat à Christo, qui quondam ipsum eduxerat de captiuitate egypti, & per mare rubrum, & desertum traduxerat in manu potenti & brachio extento, & in terrã promissam introduxerat: & totiés de tribulationibus & necessitatibus eum liberauerat, & peccata remiserat, vt patet per totum discursum libri Iudicum & Regum &c. Et tandem venit in carnem, vt eum à miserabili diaboli seruitute liberaret, & tot bona eis contulit, filios eorum sanando, & à morte resuscitando. Et tamen ille populus Iudaicus insurrexit aduersus dominum & Christum eius, & ipsum persecuti sunt, & flagellarunt &c. Item per hoc quod Dauid fugiens à facie Absalon ascendit in cliuum oliuarum nudis pedibus &c. præuidit Dauid in spiritu, D qualiter Christus nudis pedibus erat in crucem ascensurus, & ibi pro nobis moriturus. Itẽ per hoc quod Dauid in tali persecutione intendit, & præ afflictione raptus à sensibus factus in extasi dormiuit, sed postea recuperatis viribus à tali deiectione surrexit, & fuit restitutus in regnum sublimius, q̃ ante, præuidit Dauid in spiritu qualiter christus erat moriturus, in sepulcro sepeliendus, & exinde ad gloriam resurrecturus, & vtile dñium, & potestatem accepturus, & super inimicos regnaturus. Itẽ per hoc quòd Achitofel qui dederat cõsiliũ cõtra Dauid, seipsum suspendit videns consiliũ suum cõfusum & infatuatũ, præuidit Dauid in spũ, qualiter Iudas proditor vidẽs Christi resurrectionem, erat seipsum laqueo suspensurus. Itẽ ꝙ Ioab armiger & dux exercitus Dauid interfecit Absalon, E & dissipauit conuenticula & fautores eius, præuidit Dauid in spiritu, qualiter Titus, & exercitus Romanorum, iussu & permissione diuina erat destructurus populum Iudæorũ & dissipaturus. Et sic Iudæi erant per mundũ dispergendi, & regnũ, & sacerdotiũ amissuri. Et sic Dauid p hãc suã fugã & persecutionẽ, præuidit in spũ persecutionem Christi, & resurrectionem, & futurum regnũ Christi. Et p eadẽ rõnem præuidit persecutionẽ ecclesiæ futuram p tyrãnos, & resurrectionem, & prosperitatem ecclesiæ futurã tempore Constãtini. Et hæc est causa quare Dauid motus est ad faciendum hunc psalmum. Ex quibus patet, quod duplex materia consideratur in hoc psalmo, sicut dictum est in prologo tractatu. 1. & cap. 2. s materia ex qua, & historialis, & materia principalis de qua, & mystica. F Nam materia ex qua Dauid assumpsit parabolam & propositionem, est fuga Dauid à facie filii sui Absalon, quæ se habet tanquã parabola, & propositio ex qua spiritualiter aliquod misterium intelligitur, sed materia de qua, mystica, & principalis, est mysterium passionis, & resurrectionis Christi. Per hoc ergo patet expositio huius tituli, & omnium aliorum similium. Nam cum dicitur Psalmus Dauid cum fugeret &c. intelligitur sic, quòd istum psalmum fecit Dauid qñ fugit à facie filii sui Absalon: quia ibi, supple pũidit in spiritu mysterium passionis, & resurrectionis Christi. Et ideo profetando passionem & resurrectionem Christi fecit hunc psalmum, habens & sumens occasionem

& para-

A et parabolam et propositionem ex fuga sua et persecutione. Ex quib. patent omnes causæ quatuor huius psa. Nã actor, et causa effi ciẽs, est ipse Dauid. Causa materialis historialis ex qua, est fuga et persecutio Dauid. Sed materia de qua, et principaliter intẽta, est passio et resurrectio Christi. Causa uero formalis, est modus scribendi et tradendi metricè, et modus intelligẽdi. Nam iste psal mus est intelligẽdus et exponẽdus per quatuor regulas. Primo per regulam de essentia et persona. Nam in hoc psalmo Dauid introducit Christum loquentem ad patrem. Et sic una persona diuina loquitur ad aliã. Item exponit per secundã regulã. s. de Christo Deo et homine. Nã Christus loquitur ratione humanitatis, quia sic passus est et resurrexit. Tertio exponitur per regulam de

B Christo capite, et de eius ecclesia: quia Christus nõ solum loquitur de persecutione sua in capite, sed etiã de persecutione ecclesię et suorum mẽbrorum. Nam sicut Christus pas sus est et resurrexit: Ita pariter ecclesia passa est decẽ psecutiones per tyrannos, et penè prostrata. Sed postea resurrexit tpe Cõstantini, et sublimata est, et regnauit in grãdi pro speritate. Quarto exponitur per regulam de Spiritu et litera. Nam per fugã et psecutionẽ ipsius Dauid intelligimus persecutionem Christi et ecclesiæ, et resurrectionem. Et sic expositio huius tituli et psalmi erit doctrina ad oẽs alios titulos et psalmos: ne fiat iteratio. Causa uero finalis huius psalmi est, ut nos ad fidẽ et spem resurrectionis inducat, et cõfirmet: et nostram futurã expectemus. Et ideo licet iste psal. potest exponi ad literã

C de Dauid, tamen nõ est ibi sistendũ, quia esset cõtra doctrinam Christi: cõtra principia p̃missa in prologo tractatu. 3. et 4. quia aliter iste psa. non esset profeticus: nec cõputaretur inter sacras Scripturas à Spiritusancto traditas, ut dictum est. Et ideo supradictus titulus non explicat materiam principaliter intentã: sed materiam ex qua Dauid accepit parabolã et propositionem, ad faciendũ istũ psalmũ: sicut dictũ est in prologo: tractatu. 3. regula quinta. Et talis ordo est seruandus in omnibus psalmis, et titulis eorũ. Et ideo secundum intellectum profeticum, ad quẽ Dauid fecit eum, est exponendus. Secundũ ergo hunc intellectum catolicum psalmus iste diuiditur in quatuor partes: prout Dauid introducit Christum loquentem. Nam

sicut in comędiis et tragœdiis poeta nusquã D loquitur, sed introducit psonas loquẽtes: ita licet Dauid fecerit hunc psalmũ, tñ in hoc psalmo, et in multis aliis nusquam loquitur ipse, sed introducit Xp̃m loquentẽ uel ecclesiã. Psalmus ergo iste est uox Christi ad patrẽ: in quo quatuor facit. Nã primo Christus exponit suã passionẽ et psecutionem apud patrẽ p modũ q̃rimoniæ. Secũdo ostendit se exauditũ et liberatũ per resurrectionẽ. Tertio prædicit futuram Iudæorũ punitionem, et uastationem. Quarto ostendit suã passionem fore in salutem, et redemptionem totius populi. Secunda ibi. Tu autẽ Domine. Tertia ibi. Nõ timebo millia populi. Quarta ibi. Domini est salus. Quantũ ad primũ ergo est dicendum, ꝙ sicut Absalon et Achitofel et Semei, et multi alii insurrexerunt contra

E Dauid: et concitabant populum contra Dauid ad rebellionem, et dicebãt: quod Deus erat cõtra Dauid, et reprobauerat eum propter peccata eius: et Semei, auunculus Vrię, siue ipsius Bersabeę, publicabat prouerbium per totam ciuitatẽ, dicens, ꝙ rapuit ouem et interfecit pastorem, quomodo erit ei salus à Domino? quasi diceret nullo modo, immo à Deo reprobatus. Et sic cõcitabat populũ: pariter ergo Iudæi improperabant Christo in cruce. Vah qui destruis templum Dei: et in triduo reędificas illud. Si filius Dei es descende de cruce: et salua temetipsum et nos. Et multa alia improperabant ei, putantes esse ipsum à Deo derelictum, et reprobatũ. Et hoc est quod dicit hic Christus ad patrem. unde ait. O domine pater, quid idest quare cum nihil eis male fecerim, immo

F multa beneficia eis contuli, multiplicati, et in magnum numerum congregati sunt Iudæi qui tribulant, et persequuntur me in passione: et multi absque iniuria præcedenti insurgunt aduersum me. Et hoc dico, et cum ratione conqueror. Nam.

Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius.

Multi dicunt animæ meæ. i. loquentes cõtra uitam meam: et quęrẽtes mortem meã, dicũt, persequamur et occidamus eum, quia iam non est salus in Deo eius. q. d. Iam non expectat à Deo salutem nec reparationem, qa derelictus et reprobatus est, si filius Dei est, descendat de cruce et liberet eum si uult etc. Vnde notandum secundum Aug. cõtra Adamantiũ Manichęum, quòd idem Christus,

A stus, scilicet verbum, Dei filius, qui loquebãtur in profetis, locutus est postea in carne assumpta. Et ideo Christus licet nondum incarnatus nec passus, tamen iam loquebatur & conquerebatur profeticè per os Dauid, ante aduentum suum: Sed postea hanc eãdem querimoniam fecit in cruce, & in horto de sua passione, & hunc ordinem tenet Dauid pro maiori parte in omnibus psalmis, quia loquitur in persona Christi futuri, ut latius patebit.

Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.

In hac secunda parte prædicitur profeticè Christi liberatio. Vnde ostendit Christus se exauditum & liberatum per resurrectionem: vnde dicit: O pater, licet ipsi tanquam occecati, & in malitia obstinati dicant hoc, B scilicet quod non est salus mihi in Deo, autem pro sed, tu domine susceptor, & sustentator, & liberator meus es. Nam licet ad tempus me dereliqueris in exponendo me in eorum potestate, quò ad passionem, quia illa fuit hora eorum, & potestas tenebrarum: tamen non dereliquisti me, quo ad plenitudinem gratiæ & amoris, quia quod verbum semel assumpsit, nunquam dimisit. Nam licet anima esset à corpore separata, tamen diuinitas semper fuit utrique unita. Et sic tu pater, cui verbum est consubstantiale, non me dereliquisti, quia semper fuisti susceptor & sustentator meus, & semper fuisti gloria mea. Nam licet paterer in cruce, secundum partem sensitiuam, tamen fruebar tanquam comprehensor per partem rationalem. Et ideo semper tu fuisti, & es gloria mea, & C exaltans caput, & regnum meum. Nam ibi vbi etiam in cruce, eram Deus, & caput ecclesiæ, à quo fluxerunt ecclesiastica sacramenta &c. Item tu es gloria & victoria mea, & clypeus meus, vt habet litera Hierony. & tu es exaltãs caput meum, & regnum super eos. Nam caput exaltare, idem est quod dominũ constituere. Voce mea ad dominum: vnde nota quod Christus multotiens petit à patre liberari per resurrectionem, vt patet Ioa. 17 cũ dicit: Clarifica me pater, ea claritate quam habui antequam mundus fieret. Item hoc idem petit in horto in trina oratione. Item hoc idem in cruce, cum dicit: Sitio &c. Ideo subdit hic.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

D *Ego dormiui & soporatus sum & exurrexi, quia dominus suscepit me.*

Voce mea ad dominum clamaui: scilicet pro mea resurrectione, & pro totius mundi salute, & meorum membrorum: & hoc clamaui in horto & in cruce. Et sic Dominus pater exaudiuit me de monte Sancto suo. i. de summa altitudine, & excellentia gloriæ suę. Vnde altitudo & excellẽtia quam habet Deus super omnes creaturas, eo ꝙ habitat gloriam inaccessibilẽ, dicitur mons sanctus, & locus Dei. Item Deus pater exaudiuit me de monte sancto suo. s. de cruce, quæ dicitur mons Dei, per quem est accessus ad cœlum. Et probo ꝙ Dominus exaudiuit me. Nam ego dormiui in cruce per verã mortem, quia anima fuit separata à corpore, & soporatus sum, & quieui in Sepulcro per 40. horas, & surrexi à mortuis. Et Dominus pater suscepit me à mortuis, resuscitando quantum ad E humanitatem. Et nota quod in hebræo & in translatione Hier. habetur. Voce mea ad Dominum clamabo & exaudiet me &c. Sed 70. transtulerunt de præterito. Voce mea ad Dominum clamaui &c. Vnde hæc fuit cõsuetudo ipsorũ 70. Nã pro maiori parte vbi repeuiebãt verbũ de futuro, transtulerũt ꝓ verba de præterito: & hoc diuina prouidentia factum est. Primo propter certitudinem profetiæ. Secundo quia profeta post visionem faciebat psalmos, ideo referebat ad visionem de præterito, sicut supradictum est, tractatu primo, cap. 3. Tertio quia 70. præuiderunt in Spiritu, qualiter isti psalmi Dauid erant à fidelibus frequentandi in ecclesia post aduentum & passionem Christi, & post impletam profetiam. F Et sic pronunciamus omnia de preterito, quia iam sunt completa per Christum. Secundo est notandum quod differentia est inter dormire & soporari. Nam dormire dicit indifferenter omnem somnũ. Sed soporatio dicitur somnus profundus, post magnum laborem & angustiam, à quo quis difficulter euigilat. Et ideo mors Christi dicitur dormitio: eo ꝙ per vigiliam soluta est, & per resurrectionem: Sed dicta fuit soporatio: eo quòd per 40. horas durauit: & facta fuit post longa tormenta: quæ quidem soporatio erat difficilis ad soluẽdũ, immo impossibilis respectu cuiuscunq. creaturæ, licet fuerit facilis apud Deum. ideo dicit Christus non solum dormiui simplici dormitione, à qua surrexi: sed etiã soporatus sum somno

profundo

A profundo, à quo nullus potuisset surgere, nisi diuina potentia. Vnde mors magis similatur sopori quàm dormitioni. Nã dormiens simpliciter, aliqualiter mouetur. Sed soporatus nullo modo mouetur propter profunditatẽ somni. Ideo de soporato dicimus quod dormit tanquam mortuus. vnde Virg. in 6. Tum consanguineus læti sopor. Item in 2. Aeneid. Inuadunt urbem somno uinoque sepultam. Et loquitur de somno soporationis qui est similis morti, & econtrario. vnde ait Saluator Ioan. 11. Lazarus amicus noster dormit. Sed eamus vt à somno excitem eum. Sed est aduertendum quod quidã autumãt ipsum Dauid in illa persecutione dormisse, & præ labore & angustia soporatum fuisse, in quo sopore & extasi præuidit in spiritu totũ mysteriũ passionis, & resurrectionis B Christi futuræ, ad instar suæ persecutionis, & qualiter sua persecutio erat figura passionis, & resurrectionis, & soporationis, & excitationis Christi, & ideo fecit hũc psalmũ in profetia de Christo. Et ideo dicit hic in persona Christi, Ego dormiui &c. Et subdit. Dominus suscepit me. litera Hierony. habet. Dominus sustentauit me, & tunc est litera clara. Et est sensus quod deitas semper sustentauit carnem cui erat vnita, ne corrumperetur, vt patebit psal. 15. Nec dabis sanctũ tuũ videre corruptionem, quoniam à dextris est mihi ne commouear.

Non timebo millia populi circundantis me, exurge domine saluum me fac deus meus.

Nota quod hæc particula põt esse consecutiua, & pertinere ad rationẽ præcedentẽ. Nam Christus dormiuit & soporatus fuit in C sepulcro. Sed dum fuit ibi, Iudæi petierunt à Pilato ut iuberet sepulchrum custodiri. Vnde per omnes 40. horas milites Pilati custodierunt & circundederunt, ne discipuli furarentur corpus, aut aliquis alius tolleret. Sed Christus non timuit milites Pilati, nec multa millia populi circũdantis; immo in despectu eorum resurrexit; & ecce terremotus factus est magnus, & præ timore exterriti sũt custodes, & facti sunt velut mortui &c. Et ideo dixit Christus: Licet fuero soporatus in sepulcro, non timebo millia. i. milites populi circundantis, nec si multa millia populi essent ibi. Quia tu domine exurges, me suscitãdo, & saluum me facies &c. Sed licèt sic possit exponi, cõtinuando hanc particulam præcedenti, tamen aliter potest intelligi, scilicet quod sit tertia pars huius psalmi, in qua D Christus petit vltionem de suis crucifixoribus & persecutoribus. Vnde est notandum, quod postquam Iudas audiuit Christum resurrexisse, iuit ad Farisæos, & reddidit eis pecuniam, dicens, Peccaui, tradens sanguinem iusti &c. Sed quia Iudæi respondentes dixerunt. Quid ad nos, tu videris, tunc laqueo se suspendit. Et ex tunc fuit maxima confusio inter Iudæos, & inceperunt inter eos schismata, & seditiones, & strages, & mutuæ cædes, & aliæ tribulationes, quæ durarunt & perseuerarunt per 40. annos; vt ait Iosefus de bello Iudaico, vsque quo venit Titus cũ exercitu Romanorum, & destruxit ciuitatẽ & regnũ, & eos partim trucidauit, & partim captiuauit, & per mundum dispersit. Et hoc est quod dicit hic Christus, vnde petit à patre punitionem Iudæorum & ultionem, dicens. O domine exurge. i. licèt per illud triduum uidearis dormire, me obliuiscendo, & E in manibus Iudæorum dimittendo, tamen exurge, tuam potestatem ostendẽdo, & saluum me fac resuscitando. Et sic nõ timebo millia populi. i. totam illam multitudinẽ populi Iudæorũ circundantis me & persequẽtis, quia multotiens circundederunt me, scilicet in templo, mecũ altercando, & in horto me capiendo, & ligando, & ante Annã & Caifam me percutiendo, & ante Pilatũ accusando, & in cruce improperando, & in sepulchro me custodiendo, & tamen nõ timebo, nec timui omnia ista millia, & multitudines Iudæorum, quia nõ potuerunt me uincere. immo vici eos resurgẽdo & eos destruendo.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorũ contristiui. F

Tu pater percussisti omnes Iudęos, mihi sine causa aduersantes, & contristiui dẽtes. i. potentiam ipsorum, auferẽdo eis regnum & sacerdotium, vnde eos percussisti, & dentes eorum contriuisti, quoniam exercitũ Romanorum super eos induxisti, qui eis regnum & sacerdotium abstulerunt, & ciuitatem & templum incenderunt, & eos captiuarunt, & magnam partem trucidarũt. Et contriuisti dentes eorum, nam potestas sacerdotalis & potestas iudicandi Scribarum & Farisæorum, & bona temporalia erant dentes eorũ, quibus rodebant, & mordebant, & deuorabant pauperes & pupillos & viduas.

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Hæc

A Hæc est quarta particula in qua Xps orat patrē, vt acceptet passionē suā in preciū, & redēptionē totius populi. Nā iste fuit effect⁹ & fructus passionis Xpi. Et ideo dicit Xps ad patrem. O pater oīs salus huius passionis est Dñi.i.tui Dñi.i.à te Dñe. Nā Græci non hēt ablatiuū: ideo ponūt genitiuū ꝓ ablatiuo Vnde dicit filius, O pr̄ licèt ego inquā tū homo passus sim, tñ tota virtus, & salus, siue virtus salutis est à te, qa tu dedisti me in salutē populi, iō sit bñdictio tua sup popu lū i.acceptā hāc passionē in salutē populi, & oium mēbrorū meorū. Itē ly: &, pōt cōiūgere similes casus sub vno verbo & vna orōne, vt sit sēsus, O pater salus tui Dñi, & tua benedictio, est.i.sit sup populū tuū. Vel pōt ēt iste versicul⁹ cōstrui p synepteśim, q sit mutatio psonæ, q filius dicat, oīs salus & virt⁹

B salutis est Dñi i.à dño. Et postea cōuersus ad patrē dicat. O pater sit bñdictio tua sup populū, meā passionē in eius redēptionē acceptādo, & eos tibi recōciliādo, & eis pctā remittēdo, quæ quidē figura sæpe frequētat̄ i psalmis. Ex quo patet, q licèt Xps inquantū hō passus fuerit, tñ virtus passionis & salutis attribuit̄ patri. Nā sicut filius, inquātū Deus quicquid habet, habet à pr̄e: Ita à fortiori totū suppositū, qcquid virtutis habet, habet à patre. Et iō Xps totā virtutē passionis, & redēptionis, & salutis dicit esse ipsi⁹ patris, vel à patre, qa virtus salutis, & potestas erat in diuinitate. Sed merita, pp quæ dat̄ salus, & remissio, erāt i humanitate. Vlterius est aduertēdū, q ex cōsequēti totus iste psal. pōt exponi de Xpo mystico.s. de capite & membris, p tertiā regulā, vt dictū est in ꝓlogo,

C tractatu 3. & tūc Xps nō solū loquit̄ ꝓ se, & de psecutione sua & resurrectione, sed ēt de psecutione ecclesiæ. Nā qcquid Xps passus est in capite, passus est siue passa est ecclesia postea in mēbris. Et ita post lōgas psecutiones & soporationes surrexit tpe Cōstātini, & cōtriuit dētes tyrānorū &c. Pōt ēt totus iste psalmus esse vox totius corporis mystici, & cuiuslibet mēbri ecclesię, ad Xpm caput suū, cōquerēdo de psecutoribus ecclesiæ, & gratias agēdo ꝓ liberatione ecclesiæ, & de punitione psecutorū, & sic iste psal. & duo pcedētes, & subsequētes, possunt cuilibet martyri cōuenire, inquātū pro Xpo, & inquantū mēbrū Xpi passus est. Et ēt cōueniunt oibus cōfessoribus inquātū sunt mēbra Christi, & ꝓ Christo laborarūt. Et sic Xps loquit̄ in eis & pro eis, & ipsi in Christo & pro Christo. Nā sicut Xps passus est pro mēbris, ita loquit̄ & orat pro mēbris &c. Et hæc est causa, quare cātamus hunc psalmū & præcedētes & subsequentes in festiuitatibus martyrū & cōfessorū. Et ideo prudens lector & sacerdos cum recitat psalmos, aduertat intentionē ecclesiæ Aduertat ēt lector. Nā modus exponēdi hunc psalmū pōt esse norma ad exponēdū & intelligendū oēs psalmos sequentes. Et sic patet q historia de persecutione Absalon facta cōtra Dauid prænotata in titulo, nō adducitur in hoc psalmo tanquam principalis materia, sed tanquam propositio figuratiua, ex qua Dauid profetice infert cōclusionem euangelicam de passione Christi, & hæc est materia principalis huius psalmi. Et hęc sit regula pro omnibus aliis psalmis. D

PSALMVS IIII. E

CVm inuocarē exaudiuit me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, et exaudi orationē meā.

Huic psalmo præponitur talis titulus secundum 70. In finem, psalm. cantici Dauid. Secūdum vero Hebræos, Ad victorem, siue ad victoriā in organis psalm. Dauid, secūndum autē Hieron. victori psalm. Dauid, vnde est notandū pro semper, ubicūque apud Hebræos in titulo psalmorū ponit̄ ad victoriam, siue ad victorē, siue vincētē, quod idē est apud eos. semper 70. trāstulerunt in finē: Hieron. vero traduxit in datiuo. Sed licèt differāt in verbis, tñ oēs conueniunt in sententia, si bene velimus speculari & intelligere sacramenta titulorū. Nā ex titulis possumus intelligere sacramenta in psalmis contenta. Dictū est.n. in prologo, tractatu 5. q titulus

F est quorundā breuis prenotatio sacramentū retinentiū. Et sic vocabula posita in titulis prænotāt sacramēta psalmi. Et dictū etiā, q in titulis, sex præmittunt̄ s. nomē psalmi, aut psona actoris, aut cantoris, aut materię de qua siue ex qua est psalmus, aut modus cātādi, aut instrumētū musicale, cū quo psalmus cātabat̄, aut tps, aut locus in quo cātabatur, quorū quodlibet pnotat sacramentū in psalmo cui pponit̄. Et sic in hoc titulo pnotant̄ quatuor ex illis sex. s. nomen psalmi, & psona, & modus cātādi, & instrm musicū, cū quo cantabat̄ ps iste. Nā p hoc q dicitur ps cantici prænotat̄ nomen psalmi. Nam dicit̄ ps, inquantū cū instrumēto musico ad laudē Dei cantabat̄, & dicit̄ psalmus cātici, inquātum

A tum instrumētū musicale incipiebat primū
uersum psalmi,& chorus uoce humana re-
spondebat et sequebatur ſm uersum. Et sic
alternatim usq. in finē. Per hoc ꝙ dicitur Da
uid, prenotatur persona & causa efficiens, et
actor huius psalmi .s. ꝙ Dauid fecit ipsum:
per hoc aūt ꝙ additur in organis, explicatur
instrumentū musicū cū quo cantabatur. Per
hoc aūt ꝙ pmittitur ad uictoriam, siue ad ui
ctorē, et uincētē, est aduertēdū, ꝙ Dauid eli
gebat ad cātandū de leuitis habentes altio-
rem uocem, quibus dabat ad cantandū oēs
psalmos sic intitulatos, qui adæquabant uo-
ces suas cū instrumentis musicis, et incipie-
bāt primū uersum submissa uoce, et in quo-
libet uersu eleuabant altius uocē et punctū,
et sic procedebāt eleuando magis, et magis
vocem usq; in finem psalmi, et usq; ad finē
B et ultimū conatū uocū. Et sic unus nitebatur
uincere alium, et superare in eleuatione uo
cis. Et sic qui magis tolerabant cantum, et
eleuabant uocem dicebantur uictores, sicut
nos facimus in ecclesia in festo Epifaniæ qñ
cantamus illum psalmū, Venite exultemus
etc. quia semper procedimus eleuādo altius
uocē in quolibet uersu, et unus chorus nitit
superare alium. Ita pariter faciebant canto-
res in hoc psalmo, et cęteris hmōi in tēplo,
et qui altius eleuabāt uocē, dicebant uicto-
res, et cōsequebant præmiū in choro prę cę
teris. Et ideo ubi in talibus titulis in Hebręo
ponitur ad uictoriā siue ad uictorem: Hier.
transtulit uictori, quasi dicat ꝙ dabatur iste
psalmus uictori ad cantandū cū pręmio. 70
uero traduxerunt in finem, quasi dicāt, iste
C psalmus cantabatur cum omni conatu usq;
in finē, et ultimū punctum, eleuando uocē,
et sic omnes cōueniunt in sententia. Ex quo
patet, ꝙ in hoc titulo explicat actor psalmi,
et nomen, et instrumentū musicum, et mo-
dus cantādi, quia iste mos et cōsuetudo fuit
apud oēs poetas lyricos maximē comicos et
tragicos. s. pponere titulos in comędiis et tra
gędiis, in quibus titulis explicabatur actor,
et tempus, et locus in quibus comœdiæ et
tragediæ recitabantur, et instrumenta cum
quibus cantabantur. Et sic in comędiis Terē
tii pponitur titulus. s: Acta ludis magalēsib.
tali et tali consulibus, tibiis duabus etc. Et sic
etiam Dauid tanquā uerus et diuinus Poe-
ta, psalmis in templo cantandis pposuit con
similes titulos, explicātes has psonas, et ma-
terias, et instrumenta, et modos cātandi, et
loca et tēpora ut patebit. Sed qa ista nō fecit D
Dauid sine mystico et profetico Sacramēto
ut dictum est, quia omnia pnotata in titulis
cōtinent sacramenta, ideo qrendum est de
sacramento huius tituli, ut sit doctrina et
norma pro omnibus cōsimilibus titulis se-
quentibus, ne liceat iterare. Ideo est ualdē
notādū, sicut dictum est in prologo, tracta-
tu. 5. ꝙ hmōi instrumēta musicalia in titulis
pnotata significant mysteria Christi et ec-
clesię, sed inter cętera organū significat cor-
pus ecclesiasticū et mysticū. Nā sicut in orga
nis sunt diuersę uoces, tamē oēs sunt subor-
dinatæ sub quadā proportione ad unū, et ex
eis generatur dulcis harmonia. Ita pariter i
corpore ecclesiastico et mystico, licet sunt di
uersa mēbra, et officia, et dignitates ſm Apo
stolū: tamē oīa ista conueniūt et cōpaginant
sub una fide, et caritate formata, et habent E
attributionē ad unū caput q est Xps, à quo
recipiūt sensum et motū spūalis gratię, et do
na grarū, et unus Spūssanctus insufflat hoc
organū. Et sic reddit unā dulcē spūalem har
moniā proportionatā ad Xpm, seruādo legē
euangel. Et ideo per hoc prenotat in titulo,
psalmus cantici in organis, intelligitur ꝙ iste
psal. loquitur de Christo et ecclesia, et de
harmonia, et proportione, et ordine, et con-
formitate corporis mystici ad caput suū, si-
ue ecclesiæ ad Xpm: ut patebit i psalmo. Per
hoc aūt ꝙ dicit in finē, siue ad uictoriā, et cā
tabat cū oī conatu uocū, prenotatur quali
ter lex et pphetę cū ingēti desiderio et cona-
tu uocabant Xpm, q est finis legis, ut ueniret
in carnē, ad saluādū genus humanū, et ad fe-
rēdā legē euang. iustificantē, ad uitā, et feli-
citatem ęternā. Et hoc patebit in expositione F
psalmi. Et hęc est materiā principaliter intē
ta, de qua iste psal. et pro qua est apud cato-
licos exponēdus. Sed de materia mystica et fi
guratiua, est multiplex modus dicēdi, nō so
lū apud catolicos, sed ēt apud hebręos mo-
dernos. Nā quidā dicūt ꝙ Dauid fecit hunc
psa. in psecutione Saul, qñ Saul cinxit Dauid
ad modū coronæ in deserto Maon. Sed quia
nūciatū est ipsi Saul, ꝙ Filistęi uenerāt, et im
pleuerāt terrā Iuda & Israel, tūc cōpulsus est
dimittere Dauid, et ire et occurrere obuiā
Filistæis. Et sic Dauid grās agēdo fecit hunc
psal. Alii autē dicūt ꝙ Dauid fecit hūc psal.
contra consiliatores Absalō. Sed mihi uidet
magis cōforme literæ huius psalmi, ꝙ Da-
uid fecerit ipsum, qñ Saul congregauit oēs
seruos

A seruos in Gabaa, tenēs hastam in manu & dixit. Audite me nunc filii gemini. Nunquid omnib. vobis dabit filius Esai agros, aut vineas & uniuersos vos faciet tribunos & cētu riones, quoniā cōiurastis oēs aduersum me, & nō est qui mihi renūciet, nec est qui uicē meā doleat ex vobis &c. Vnde tunc Doech Idumeus annūciauit qualiter viderat Dauid ī Nube, & qūo receperat ipsum Achimelech sacerdos, & qūo porrexit sibi panes propositionis & gladiū&c. Vnde tūc Saul pcepit trucidari Achimelech, cū omni domo sua, & ciuitatē incēdi, & tūc oēs serui Saul persecuti sunt Dauid, ut patet. 1. Reg 22. Ex quo patet ꝙ Doech, & cęteri serui Saul, postposita omni iustitia & veritate conuersi ad bona tēporalia, & relicta spe diuina & lege, vt placerent ipsi Sauli, profanarūt Templum Dn̄i, &
B persecuti sunt Dauid iniustè, & uoluerunt displicere Deo, ut complacerēt regi propter lucrū tēporale. In qua cōiuratione & persecutione, Dauid p̄uidit in Sp̄ū iniquam cōiurationē Iudæorū cōtra Xp̄m. Et p̄uidit etiā dirā ꝑsecutionē ecclesię futurā per tyrānos, à qua fuit liberata per Xp̄m, tēpore Constātini. Ex hoc ergo potuit Dauid sumere occasionē, & parabolā cōdendi hunc psalmū. Et sic principalis intentio Dauid est increpare Iudæos, ne Xp̄m persequātur, & tyrānos ne vexēt populū Christianū, sed relicta spe bonorū tēporaliū, cōuertantur ad Xp̄m, & legē eius obseruent. In quo quidem psalmo, ipse Dauid introducit Christū loquentem pro se, & membris eius, increpando Iudæos crucifixores suos, & tyrannos persecutores eccle-
C się. Et sic iste psal. potest esse uox Christi pro se & ecclesia, vel potest esse uox ecclesiæ pro seipsa. Et sic materia ex qua est iste psalmus, idest ex qua sumpsit Dauid occasionē faciendi hunc psalmum, potest esse coniuratio p̄dicta facta contra Dauid. Et hæc est propositio quam aperit nobis Dauid in hoc psalmo. Sed materia de qua principaliter est iste psalmus, est coniuratio Sacerdotum, & Fariseorum facta contra Christum & ecclesiam, q̄ fuit figurata & p̄uisa à Dauid, in coniuratione facta contra ipsum. Et hæc est conclusio euangelica, quā Dauid elicit ex illa propositione. Et ideo litera huius psalmi requirit, ut primo exponatur de Christo capite. Secūdo de ecclesia, quæ est corpus Christi pro se & corpore suo ecclesiastico. Quantū ergo ad istū intellectum, psalmus iste habet tres partes. Nā in prima Xp̄s orat & petit liberari. In D secūda exortatur Iudæos & tyrānos, ut desistāt à cōiuratione & executione eius. In tertia agit gratias de sua liberatione à morte ꝑ resurrectionē. Secūda ibi. Filii hominū. Tertia ibi: Dedisti lætitiā. Quantū ergo ad primū est notandū, ꝙ Christus orauit patrē in mensa pro sua resurrectione, cū dixit Clarifica me pater, & orauit pro suis membris cū dixit, Salua quos dedisti mihi, & nō pro his oro tantū, sed pro oībus qui credituri sunt &c. Io. 18. Hoc idē orauit in horto & in cruce. Et sic fuit exauditus pro sua reuerentia. Ideo Christus ait Deus iustitiæ meæ .i. qui iustificat me, & glorificat, & ꝓhibet testimoniū, ipse exaudiuit me cum inuocarem eū in mensa, & in horto, & in cruce. s. cum orando dicerem, Miserere mei, & exaudi orationem meam. In litera Hie. habetur, inuocātē exau E diet me Deus, quod idē est. Et ideo est melius ꝙ sic ordinetur litera. Cū ego inuocarē patrem in mensa, & in horto, & in cruce, & inuocādo dicerē Miserere mei, me resuscitādo, & exaudi orationē meā, adimplendo ea, q̄ peto pro me & pro membris meis, tūc pater Deus iustitiæ meæ exaudiuit me, qm̄ resuscitauit me, & glorificauit me, & dedit mihi potestatē in cęlo & in terra ſm iustitiam meā. Et sic dicitur Deus iustitiæ meæ. i. respiciēs ad iustitiā meā. Et postea Xp̄s conuersus ad patrē dicit, O pater rectè possum dicere, ꝙ tu es Deus iustitiæ meæ, & exaudiens orationem meā. Nā in tribulatione mea dilatasti mihi cor, & petitionem meā, quia abunde adimplesti, prout petebam, & sperabam. Et causatur figura grammaticalis, q̄ dicitur sy- F neptesis, quia mutatur ꝑsona, & accidēs verbi in locutione. Fit. n. mutatio personæ, à tertia ad secundā. Et ideo est valde aduertēdū. Nā sicut dicit Ra. Moyses, unusquisq; ꝓfeta habet suā linguam & suum modum loquendi. Sed inter cęteros ipse Dauid habet extraneum & difficilem modum loquēdi, eo ꝙ scripsit metricè in uersu lyrico & saffico. Et ideo est habenda eius familiaritas per longā cōsuetudinem, vt modū eius percipiamus, & ueritatem ex eius litera extorqueamus.

Filij hominum vsq; quo graui corde? vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium.

Hæc est secunda pars in qua Christus increpat & exortatur suos persecutores, ut desistant à malitia, & sequantur doctrinam suā & legem euangelicam, & duo facit. Nam primo

A mo facit quod dictum est. Secundo remouet & soluit quandã falsam excusationẽ eorũ, ibi: Multi dicunt quis &c. Quantũ ad primũ est aduertendũ, ꝙ causa quare principes, & Farisæi moti sunt cõtra Christum, fuit quia Christus exortabat ad cõtemptũ temporaliũ, & ut ponerẽt spẽ in Deo, & in bonis cœlestib° & spũalibus, & prædicabat legẽ Moysi nõ esse intelligẽdã ad literã, sed ẽm sẽsum spiritualẽ, & ideo cõiurarũt cõtra ipsum, dicentes. Si hunc dimittimus veniẽt Romani &c Et tũc cõgregati sunt in Atrio Caifæ, vt ipsum morti traderent &c. Dicit ergo Christus: O filii hominũ. i. homines mundani & carnales vsquequo eritis graui corde, & manebitis in corde graui & maliuolo? ò vos Iudæi conantes me occidere, & uos tyranni
B persequentes nomen meũ & ecclesiam, ut quid. i. quare diligitis vanitatẽ. i. bona tẽporalia, vana, & friuola? Nã vos Iudæi ꝓpter bonã tẽporalia uana, quæritis mendaciũ, falso modo glossãdo legẽ, ad literã tñ̃ intelligẽdo, & verũ sensum spũalem refellendo, & in cerimoniis permanẽdo, & veritatẽ Messię negãdo. Nã lex per Moysen data est. Sed veritas per Xp̃m patefacta est, quã vos tanquã mendaces negatis, & suscipere recusatis. Et etiã vos gentiles tyranni diligitis vanitatem rerum temporalium, & quæritis mendaciũ superstitionis, & cultus idolorum. Et ideo]

Scitote quoniã mirificauit dñs sanctũ suũ, dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.

Scitote, & volo ꝙ sciatis, quoniã dñs pa-
C ter mirificauit, & mirificum ostẽdit Christũ sanctum suũ, & filium suũ. Ostẽdit enim mirificum in sua conceptione, quia non opere Adã, sed de spiritusancto conceptus est, & super naturã natus. Et etiã mirificauit eũ per omnia signa quæ facta sunt in eius natiuitate per vniuersum orbem. s. quia Angeli cãtarunt Gloria in excelsis &c. Et stella Magos duxit ad præsepe &c. Itẽ in eius ostẽsione & prædicatione innumera operatus est, ęgros sanãdo, & mortuos suscitando. Item in eius passione tenebræ factæ sunt per uniuersam terrã. Itẽ mirificauit eum in eius resurrectione & ascensione &c. Ideo cognoscite ipsum esse verũ Deum, & Messiam in lege promissum, & caput totius ecclesiæ, sine quo nemo potest saluari, & nisi ipse orauerit pro eo ad patrẽ. Ideo subdit, Dominus pater exaudiet me, cum. i. quãdocunque clamauero & orauero ad eum pro membris meis. Ergo

Irascimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. D

Irascimini. i. licẽt ad horam irascamini, tñ̃ nolite peccare, i. iram & malum propositum in effectũ deducere, quasi dicat. Vos Scribæ & Farisæi ex ira & iniquitate & inuidia diligentes vanitatẽ, & quærentes mendaciũ, cõsilium fecistis vt me dolo caperetis & occideretis. Et ideo licet hoc feceritis, tñ̃ nolite peccare. i. hanc malitiã in effectũ & executionẽ deducere, cognoscite veritatẽ, & scrutamini scripturas, qm̃ ipsæ testimoniũ perhibent de me, & nolite effundere & tradere sanguinẽ iusti. Et si forsan hoc dicitis & dixistis in cordibus vestris, & proposuistis me occidere, tñ̃ compungimini in cubilibus vestris per pœnitentiã. i. videte & cognoscite peccatum & E errorẽ vestrum in penetralibus. i. secretis vestris, & cõpungimini, & agite pœnitentiã de his quę dicitis & dixistis, in cordibus contra me. Et etiam licet occideretis me, tñ̃ cõpungimini per pęnitentiã, & cõuertimini ad me, baptismum & legem euangelicã recipiẽdo, & iam deinceps abiicite & dimittite cerimonias, & sacrificia figuratiua vete. legis, sed &

Sacrificate sacrificiũ iustitiæ, & sperate in dño, multi dicunt quis ostendit nobis bona.

Signatum est super nos lumen vultus tui domine, dedisti lætitiam in corde meo.

Sacrificate sacrificiũ iustitiæ. s. eucharistiã in qua sacrificat, & offertur Christus filius Dei, qui est verum sacrificium iustitiæ, bonum de se, & acceptabile apud patrem, pro F omnibus peccatis satisfaciens, quia bonũ de opere operato. Et sperate in domino, & nolite amplius ponere spẽ vestrã in sacrificiis, & cerimoniis legalibus, quia non sunt gratia sui. Sed quia figurabant Christum vẽturum & ecclesiam. Et ideo in eis non est spes ponẽda, nec in cibis aut rebus temporalibus, sed in solo Deo, & in bonis futuris spiritualibus & cœlestibus. Et ideo sperate in dño, & non in mundanis rebus, & bonis corporalibus. Multi dicunt quis ostẽdit. Vnde nota, quòd in Hebræo, & in litera Hieronymi hic incipit versus, nec in hoc est uis, nam dictum est quòd Dauid cõposuit psalmos in versu Lyrico, & ut plurium in versu saffico, aut pindarico, qui quidem versiculi sunt parui, cõtinẽtes 10. syllabas, aut 11. Sed ex duobus versiculis paruis, vel ex tribus faciebãt sacerdotes vnum versum ad cãtandũ in choro. Vnde

A de hic est vnus versiculus. s. Sacrificate sacrificiũ iustitię. Et iste est alius. s. Sperate i dño: & Multi dicunt, quis ostẽdit nobis bona, est alius versiculus, & Signatum est super nos lumen vultus tui dñe, est alius versiculus. Vnde ex istis duobus ultimis uersiculis fit una sententia, eo ꝙ unus est interrogatiuus, & alter respõsiuus. Et sic Iudęi in Hebreo ex primis duobus uersiculis faciunt unum uersum magnum, & ex duobus ultimis faciunt alium, eo ꝙ causatur alia sententia per nouã interrogationẽ, & quæstionẽ. Ad cuius euidentiã est notandũ, ꝙ quia dictũ est superius ad Iudæos & hoĩes mũdanos: Sacrificate sacrificium iustitiæ, sperate in dño. i. ꝙ relictis sacrificiis vet. legis offerant uerum sacrificiũ Eucharistiæ per illa legalia figuratũ, & ẽt ꝙ relictis rebus mundanis ponãt spẽ suã in bo-
B nis spũalibus, futuris, in euãgelica lege promissis, ideo Iudæi & hoĩes mundani de hoc volẽtes se excusare, dñt quis ostendit nobis ista bona spũalia in euãgelio promissa? quasi dicãt, quõ poterimus dimittere, & contẽnere ista bona temporalia, quæ possidemus & uidemus, ꝑꝑ ista bona spirithalia, quæ vos Christiani prædicatis, cum ea nõ uideamus nec cognoscamus? quasi dicant: Ostendite nobis ad sensum illa bona, & credemus vobis, & euãgelio. Omnibus istis Iudęis & mũdanis, loquendo ad patrem, respondet Christus, dicens. O dñe pater non possunt Iudęi, et homines mundani hoc negare. Nã lumen vultus tui signatum est super nos. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ duplex lumen signat Deus super animas. s. unũ natu-
C rale, et aliud supernaturale & infusum. Lumen naturale est lumen intellectus agentis & rationis, quo omnia naturalia, anima nostra potest cognoscere per studium et actionem, & sic potest cognoscere quõ anima nostra est immortalis, et depẽdens à primo esse quod est Deus, ꝓut naturaliter cognouerũt filosofi Deum, & intelligentias, et animã nostrã esse immortalem. Et in eadem parte intellectus ponitur lumẽ rationis, quę dicitur inferior pars, ꝑ quod potest cognoscere quę sunt bona, uel mala, iusta, uel iniusta, turpia vel honesta, agenda uel nõ agenda. Vnde sicut primum lumẽ dicitur speculatiuum, ita secũdum dicitur practicũ, & tñ utrumq; lumen dicitur nobis naturaliter insitum, per quod lumẽ põt anima nostra naturaliter cognoscere tria naturalia principia, siue tres leges naturales nobis naturaliter insertas, quę D sunt tria principia in genere morũ. Quorum primum est, ꝙ oẽ bonum est agẽdum, & oẽ malum uitãdum. Secũdum est. Quod fieri tibi nõ vis, alteri nõ facias, et qđ tibi uis, alteri fac. Tertium principium et lex naturalis est, nullum bonum irremuneratum, et nullum malum impunitum. Ex his tribus legibus resultat quarta lex naturalis. s. ꝙ Deus q. est principiũ oium, est iustus iudex, punitor malorũ, & remunerator bonorũ. Quę quidã principia et leges scribũtur Gen. 4. ubi dixit dñs ad Cain, cur iratus es cõtra fratrem tuum, & cur hoc egisti? vbi demõstrat nullũ malum agendum, & postea cõsequitur: Nescis ꝙ si bñ egeris recipies, si autẽ male, pc̃tũ statim in foribus aderit? per quod ostẽditur nullum bonum irremuneratum, et nullum malum impunitum, esse legẽ naturalem no- E bis naturaliter insitã, eo quod per lumẽ naturale istã legẽ simul cũ cęteris duabus possumus naturaliter cognoscere. Et hoc est lumẽ qđ dicit Christus esse signatum sup̃ nos, per quod lumẽ, et ꝑ quę principia naturalia possumus pręuidere et cognoscere bona spiritualia nobis in lege euãgelica promissa, et pœnas ęternas reprobis debitas, qđ ꝓbatur. Nã si nullum bonũ irremuneratum, et nullum malum impunitũ, ergo boni & iusti de iure naturę debẽt remunerari hic uel in futuro. Sed multi iusti patiuntur ꝑsecutiones in hac uita ꝑꝑ ueritatẽ & iustitiã, q. hic nunquã fuerunt remunerati, sicut Abel & Hieremias. Et multi mali fuerunt prosperati, q. nunq̃ fuerunt puniti in hac uita, ergo sequitur ꝙ isti remunerabuntur post hãc uitã bonis spiritualibus, & illi punientur pęnis ęter- F nis. Ex quibus sequitur ꝙ expectãtur futura bona spiritualia quibus boni præmiãtur, et futura mala q̃bus mali puniunt̃. Et sic tã Iudęi quã cœteri infideles, ꝑ hoc lumen naturale poterãt cognoscere futura bona & mala, et tria principia supradicta, quod quidem lumẽ dicit Dauid in persona Christi, quod est signatum super nos, de quo quidẽ lumine dicit Apostolus ad Rom. 2. quod gentiles habebant legem naturalem scriptã in cordibus suis. Lumẽ autẽ supernaturale est illud ꝙ infunditur ex speciali dono spiritussancti, eleuãs intelligentiã ultra naturã sui, ad apprehendendum ea, quę sunt supra humanã facultatem, prout spiritussanctus diuidit singulis prout uult. primæ Cor. 12. Quod quidem

A dem lumen dupliciter peruenit ad nos. Vno modo p spiritualẽ infusionem & illustrationẽ, et sic receperunt ipsũ Patriarchæ et ꝓfetę in vet. test. et Apostoli et sancti doctores in nouo testa. Secundo mõ ꝑuenit illud lumẽ ad simplices fideles, ꝑ doctrinã et prędicationẽ. Nã Moyses eadem legem quã accepit à Deo annunciauit populo. Et ꝓfetę annunciauerunt populo eadẽ mysteria et uaticinia, quę à spiritusancto fuerunt eis reuelata. Et ita ẽt Apostoli reuelarunt nobis, ea quę à spiritusancto receperunt. Ex quib⁹ patet, ꝙ scriptura utriusq; testamenti dicit̃ lumen signatum suꝑ nos, primo reuelatum patriarchis, & profetis, et apostolis, et ex consequenti nobis annunciatum. Ex qbus patet, quod licet gentiles nõ habuerint hoc lumẽ
B supernaturale, tñ habuerũt lumẽ naturale, quo potuerunt uitare malũ, siue discernere inter bonum & malum, ut supradictum est, sed Iudęi, quia receperunt utrumq; lumẽ .s. naturale et supernaturale, minus sunt excusandi, quia multo magis oĩa supradicta poterãt cognoscere, eo quod habuerunt legẽ, et profetas loquentes de futura redẽptione, et superna fęlicitate. Et ideo multo minus possunt dicere, quis ostẽdit nobis bona. Dedisti lętitiã etc. Hic Christus agit gratias patri de beneficio resurrectionis, et bonorum spiritualium, quæ à patre recepit ꝓ se et mẽbris suis. Ad cuius intelligentiã est aduertendum, ꝙ Iudęi carnales nõ expectabant nec quęrebãt, nisi tp̃alia, puta abundãtiã frumẽti, uini & olei, et dñium tp̃ale et dignitates, & sub tali desiderio expectãt Mesiã, q̃a oĩa
C ista debet eis dare. Sed Xp̃s in lege euãgelica pręcipit oĩa ista contẽni, et bona spiritualia et futura desiderari ut dictum est. Et ideo cõtempserunt ipsum et legẽ euãgelicã. Sed cũ fœlicitas quam ipsi petunt sit tñ in hac uita, iõ est trãsitoria et tẽporalis et breuis. Et sic lętitia et gaudium eorum est breue, et multis miseriis admixtum. Christus autem q̃a expectabat resurrectionem, et ęternam uitam, et gloriam, ideo lętitia eius et suorum est æterna: Nã pręmium est conforme cum spe, ideo ait Christus, O pater gratias, supple, ago tibi, quoniam dedisti ueram lętitiam & perpetuam uitam, et fœlicitatem in corde meo.

A fructu frumenti uini & olei sui, multiplicati sunt.

Nam ipsi Iudęi omnes mundani multiplicati sunt .i. abundarunt à fructu frumẽti, ui-
D ni & olei, et cœterorum bonorum temporalium .i. licet ipsi sint multiplicati in huiusmodi abundantia & copia bonorum, tamen

In pace in idipsum, dormiã & requiescã.

Quoniam tu dñe singulariter in spe constituisti me.

Ego dormiã simul et requiescã in pace, et quiete bonorum spũalium hic ꝑ gratiã, et in futuro ꝑ gloriam. Nã licet in hac uita passus fuerim ꝑsecutiones, et mortẽ, tñ resurrexi ad gloriã sẽpiternã, ipsi autẽ ad mortẽ ęternã destinabunt̃. Et unde hoc, q̃a tu dñe cõstituisti me singulariter in spe resurrectiõis et glorię. Nã sicut spes mea fuit bona, ita et effectus eius. Nã semꝑ pręmiũ correspõdet spei. Vnde est aduertendũ, ꝙ ly in idipsum stat aduerbialiter, et idẽ est quod simul uel similiter. Et ideo litera Hieronymi habet sic: In pace dormiã simul et requiescã. Et sic est
E aduerbium cõgregandi. unde septies reperit̃ hoc aduerbium in idipsum in hoc libro psalmorũ. Sed ubi 70. posuerũt in idipsum, Hieronymus traduxit et posuit hoc aduerbium simul, sed utrobiq; cõtinet magnum sacr̃m. Vnde est notãdum scd̃m Aug. et Boe. ꝙ hęc est differentia inter duratione tp̃alem, et æternã. Nam duratio tp̃alis est terminabilis et successiua, nec põt haberi tota simul, sed æternitas est interminabilis uitæ, tota simul et ꝑfecta possessio: Et ideo Deus q̃ est in ęternitate, oĩa bona simul possidet, et nullũ bonũ ipsi deesse põt. Sed De⁹ q̃ habet hãc ęternitatẽ, et fœlicitatẽ ꝑ essentiã, cõmunicat cũ sc̃tis ꝑ participationẽ. Et ideo uita et fœlicitas sc̃torum erit et est interminabilis à parte
F post, et tota simul essẽtialiter, licet possit accidẽtaliter augeri usque ad iudiciũ, ut dictũ est in primo psal. Et fęlicitas sãctorũ dr̃ tota simul et ęterna, et indeficiens, et sufficiẽs bonũ. Et hoc aduerbium in idipsum significat idẽ qđ ęternũ, et est sensus: In pace in idipsum dormiã .i. dormiã et requiescã in æternũ in pace et quiete beatitudinis, q̃a illa pax et q̃es est ęterna et tota simul, et nõ trãsitoria nec tp̃alis etc. q̃a est status oĩum bonorũ aggregatione ꝑfect⁹, in cui⁹ possessione cõsistit uera beatitudo. Sed q̃a (ut apparuit ĩ titulo) iste ps̃ nos dirigit in finẽ legis, qui es Xp̃s, et etiã cõtinet statum, et persecutionem, et resurrectionem ecclesiæ, per hoc qđ ponit̃ in organis, per qđ significat̃ ecclesia Christi ut dictum est, ideo ostendit qđ specialiter exponatur iste psalmus pro ecclesia, nõ quòd

A ecclesia sit separata à suo capite Christo (nā simul intelligitur cū suo capite) sed oportet ꝙ hoc fiat ad distinctioné nostræ intelligentiæ, vt iste psalmus cū præcedenti sit norma & regula, ad exponendum oēs subsequētes, ratione materiæ, & ratione titulorū, ne amplius fiat iteratio. Nā sub una uoce poterunt exponi. Ad cuius intelligentiam est notādū quòd sicut tota ecclesia dicitur vnū corpus mysticum organizatū & mensuratū, & proportionatum ex ordine multorum membrorum ad vnum caput, qui est Christus, ita pariter dicitur una ciuitas organizata, & mēsurata ex harmonia, & ordine multorū ciuium ad vnum principem, qui est Christus, cōsensu vnius legis, & unius fidei sociata, cuius ortū, & progressum, & proprietates describit Aug. 14 de Ciui. Dei c. vlt. & 15. de Ciui. Dei. c. 1. ubi dicit ꝙ à primordio mūdi genus humanū fuit in duo genera distributū, vnū qui secundum hoiem, alterū qui secundum Deum uiuunt, quas ēt mysticè duas ciuitates appellamus. i. duas hoium societates, quarū una est in æternū prædestinata regnare cū Deo, altera cū diabolo ęternū subire suppliciū, quarū una. s. ciuitas Dei incepit ad Abel. Altera. s. ciuitas diaboli incepit à Cain. Ciues primæ ciuitatis dnr filii Dei, alteri aūt filii hominū. Inter quas duas ciuitates assignat Aug. 7. differentias, quia differūt secundū diuersos fines. Vnde dicit Aug. ꝙ fecerunt has duas ciuitates duo amores, terrenā. s. amor sui vsq; ad contemptū Dei. Cœlestē aūt, amor Dei vsq; ad contēptū sui. Secūda differētia, quia illa in se, hæc in Dño gloriatur. Tertia, quia illa quęrit ab hominibus C gloriari, hæc dicit dño suo: Tu es gloria mea & exaltans caput meū. Itē in illa hoies secūdum carnē uiuentes, Deū uerū nō honorarūt, in hac aūt est uera sapientia & pietas in qua rectè verus Deus colitur, expectās premiū in societate sāctorū Angelorū. Ex quibus verbis Augustini patet ꝙ illæ duæ ciuitates principaliter differunt. Primo ratione affectus & amoris. Secundo ratione cultus. Tertio ratione finis & spei, quia ciuitas terrena toto affectu diligit ista temporalia, & nō rectè colit Deum, Ciuitas aūt Dei colit unū uerū Deum, & illum super omnia diligit q est Christus Deus & homo, & in eo totam suā spē ponit. Et ideo semper ab initio mūdi fuit uexata & afflicta a ciuitate terrena, eo ꝙ in moribus & cultu semper fuit ipsi contraria, & aduersa. Vnde illico à principio mūdi D Cain interfecit Abel, & posteà Caldæi persecuti sunt Abraham, & Esau, Iacob, & Ismael Isaac, & sic de ceteris iustis. In testamēto autē nouo illico Scribæ, & Farisæi persecuti sūt Christū, qui est caput & princeps huius ciuitatis. Et posteà Iudæi & tyrāni persecuti sūt eā in Apostolis & martyribus, postea hæretici uexarunt, & persequuntur ēt per sectam Mahumeticam, & affligetur in fine per Antichristum. Tota ergo ciuitas cum principe suo Christo introducitur ad loquendum in psalmo, & conqueritur apud patrem, petens ultionem de suis inimicis affligentibus eam. Et ita pariter tota ista ciuitas quæ est ecclesia, introducit ad loquēdum in hoc psalmo, agēs Deo gratias, eo ꝙ abstraxit & liberauit eā à solicitudine mundanorū & rerum tēporalium, & cōstituit eā in bonis spiritualibus E gratiæ, & in spe futurorum bonorū gloriæ. In quo psalmo quatuor facit. Nam primo petit bona spiritualia. Secūdo increpat ciues terrenos, vt desistāt à persecutione iustorū, & exhortatur vt sequant bona spiritualia. Tertio remouet quandā cauillationē. Quarto agit gratias, quia reiectis tēporalibus, constituit eā in bonis spūalibus. Secunda ibi. Filii hominū. Tertia ibi. Multi dicūt. Quarta ibi. Dedisti lætitiā. Quantū ad primū est notandū, ꝙ tota iustitia hoīs, qua acquirit regnū cœlorū, cōsistit in tribus. s. in munditia cordis, & operatione bonorū, & patientia in aduersis ꝓpter Deum. Vnde ista tria maximè debemus quærere à Deo, & ideo ait Saluator Matt. 6. Nolite soliciti esse dicētes: Quid mādúcabimus &c. Sed primo quærite regnū F Dei & iustitiā eius. Hāc ergo petit in primis Dauid simul cū tota ecclesia in principio huius psalmi. Cū inuocarē exaudiuit me Deus iustitiæ meæ. Alia litera habet: Cū inuocauero exaudi me Deus. Litera uero Hieronymi habet, Inuocantem exaudi me Deus. Et tūc litera est plana absque figura. Et est sensus. O Deus iustitiæ meæ. i. in quo consistit tota mea iustitia, exaudi me inuocarē te, vel cum inuocauero te, dando mihi iustitiam. s. patiētiā in aduersis, & munditiā in corde, ut sine peccato possim meritoriè operari. Ista ergo tria peto à te. s. primo in tribulatione dilatasti mihi, & ponitur præteritū pro futuro siue pro imperatiuo. i. dilata & corrobora mihi animum, & cor in tribulatione, largiēdo patientiam in aduersis, ut ualeā persecutiones

&

A & cętera aduersa æquo animo tolerare. Secũdo miserere mei, peccata mihi remittendo, & in gratia cõfirmando, vt possim bene operari. Tertio exaudi orationem meam, regnũ cęlorum largiendo. Vnde nota ꝙ ista prima particula redditur difficilis secundũ nostram translationem propter mutationem psonæ. Sed forsan nõ est sine mysterio. Vnde potest esse talis sensus, referendo ad diuersa. vt dicat ecclesia. Cum ego inuocarem sub lege veteri per patriarcas & profetas, tunc Deus iustitiæ meę, exaudiuit me, mittendo filium suum in carnem. Et cõuersa ecclesia ad Christum dicit. Tu Dñe in illa tribulatione dilatasti mihi cor & animum, dando legem libertatis & gratię. Et ideo miserere mihi, peccata remittendo per gratiam. Et exaudi orationem meam, regnum cœlorum largiendo B &c. & patientiam in aduersis contra persecutores conferendo. Et postquam liberasti me à peccato, libera me à persecutione impiorũ. Filii hominum. In hac secũda parte ecclesia increpat ciues terrenos & mundanos, vt desistant à psecutione iustorum, & exhortatur eos ad colendum Christum & legem eius, contemnendo terrena, & appetendo bona Spiritualia. Vnde dicit. O filii hominũ vsq; quo eritis maleuoli, & crudeli corde contra me? vt quid, idest qualiter diligitis vanitatem, scilicet superbiam & auaritiam bonorum mũdanorum, quæ sunt vana & corruptibilia, & quæritis mendacium, scilicet vos Iudei falsò glossando sacras scripturas ueteris testamenti, literaliter pręcise intelligendo. Et uos gentiles idola, & falsos Deos colendo. Et vos Saraceni turpem sectam mahumeticam obseruando. C Et uos heretici falsa dogmata seminando, simplices decipiendo. Scitote, idest volo ꝙ sciatis, quia Dominus pater mirificauit Christum sanctum suum, & ipsum tanquam verũ Deum & redemptoré & legislatorem in mũdum misit. Et ideo ego colo eum, & eius legem euangelicam seruare decreui, & in ipso spem meam cõstitui. Et ideo ipse Dñs Iesus Christus exaudiet me, cum clamauero ad eum, & liberabit me de manibus, & persecutionibus vestris. Et ideo si irascimini .i. si aliquando fuistis irati cõtra me, & persecuti me, tamen in amplius nolite peccare. Sed desistite à psecutione, & quę dicitis in cordibus uestris, & in cubilibus vestris cõpũgimini .i. si aliquãdo dixistis & proposuistis in cordibus & secretis penetralibus vestris facere malũ, tñ nõ deducatis ad effectum, sed resistite malis tentationib. & cogitationib. & cõpungimini in corde, pęnitentiã agendo. D Et cognoscentes veritaté recipite legem euang. q̃ docet oẽm veritaté, & prohibet omne malũ fieri, & exhortatur ad omne bonum. Et sic seruantes legem euang. sacrificate sacrificiũ iustitiæ .s. sacrificiũ eucaristię, quod de se iustũ & bonũ, iustificans oia. Et et sacrificate sacrificiũ iustitiæ .i. offerte Deo cor mundũ & cõtritum & humiliatũ, in quo cõsistit tota iustitia hoĩs, & sperate in Dño .i. ponite spem vestram in Dño & nõ in reb. tẽporalib. sed in bonis Spiritualib. in euangelica lege promissis, q̃ vos beatos & fęlices facient. Multi dicunt &c. Hic respõdet quęstioni quã homines mũdani faciunt, & dicunt. Quis ostendit nobis ista bona futura q̃ Xp̃s promittit? Quasi dicãt qũo cõtemnemus ista E bona temporalia q̃ videmus & possidemus pro illis quæ nõ videmus, nec cognoscimus: quasi dicant ꝙ fatuũ esset hoc facere &c. Ad hoc respondet ecclesia, ꝙ signatum est lumé vultus Dei super nos, per quod lumé possumus credere & pcognoscere ista bona Spiritualia, & exponitur ut supra. Dedisti lętitiã etc. in corde meo. Ista est quarta pars huius psalmi. Ad cuius intelligentiam est aduerté dum ꝙ sicut fides est q̃dam virtus teologica desuper infusa, quia mens eleuata & confortata credit & assentit rebus supernaturalibus & non visis. Et Caritas est alia virtus infusa, qua uoluntas eleuatur ad diligendũ Deum super omnia. Ita pariter, Spes est q̃dam virtus infusa, qua cõtemptis terrenis, spiritualia bona, & inuisibilia appetuntur & expectanẽ. F Secundo est aduertendũ, ꝙ hæc est differentia inter hominem iustum & prauum. Nam homo prauus quantuncũq; potens & diues sit, licet gerat lætitiã in facie, propter effluentiam bonorũ tẽporaliũ, tñ semper gerit tristitiam, & terrorem in corde, timés futurũ iudiciũ & punitioné, accusante eũ cõscientia sua; et etiã q̃a timet pdere bona tẽporalia q̃ possidet, & ideo cõtinuus timor nõ sinit ipsum esse fęlicé. Per oppositum homo iustus, licet aliquando gerat tristitiã et fletũ in facie, propter psecutionem malorũ, tamen semp gerit lætitiã et gaudiũ in corde, eo ꝙ expectat gloriam et prẽmiũ propter mala, quæ patiẽter tulit propter Deũ. De hac ergo lętitia et spe agit hic gratias tota ecclesia .i. q̃a recepit fidé et spem per quam cõtemnit tẽporalia,

A et appetit et expectat bona futura spiritualia. Et ideo dicit ecclesia: Gratias ago ò dñe, supple, qm̃ dedisti hac lætitiā in corde meo: qm̃ ipsi hoĩes mūdani multiplicati sunt, et locupletati à fructu frumenti, et olei, et aliorū temporaliū. Sed ego habens hanc spē et lætitiam in corde meo de bonis futuris, absque solicitudine temporaliū, simul dormiam et requiescā in pace et quiete: et hoc faciam qm̃ tu dñe singulariter me in tali spe cōstituisti. Itē ipsi q abūdant talib diuitiis in hoc seculo, tñ post finē, tanquam oues in inferno positi sunt, et mors æterna depascet eos, ps. 48. Ego autē post hanc vitam dormiam simul et requiescam in illa pace et fruitione cœlesti: eo ꝙ tu cōstituisti me in hac uita in spe, cōtemnendo terrena, et appetēdo illa cęlestia. Nam illa cęlestia dantur in p̃mium fidei, et B spei, et Caritatis, quam hic habuimus. Vnde est aduertendū ꝙ ad hunc intellectū, et ꝭm istam secundam expositionem legit ecclesia hunc psal. quotidie ad cōpletorium in principio noctis, eo ꝙ Diabo. et ciuitas eius semp machinantur ad malū cōtra ciuitatem Dei, et religionē christianam, ideo orat ecclesia ut defendat eam ab iniqua psecutione et malitia illorū. Legit etiam hunc psal. in persona cuiuslibet martyris et confessoris, eo ꝙ pro Xpo passus est et laborauit in hac vita, contēnendo terrena, et appetēdo cęlestia, et in spe futuræ beatitudinis uixit. Ex toto ergo isto psalmo possunt recolligi qnq; cōclusiones. Prima cōclusio, ꝙ Iudæi multipliciter poterant cognoscere Iesum Christū esse Messiam in lege ꝓmissum. Primo quia Deus pater mirificauerat ipsum in operatione miraculorū. C Secundo, quia doctrina eius erat uera, et non vana. Tertio, quia semp fuit exauditus à patre. Et per consequens Iudæi non debebant graui corde persequi Christum. Secunda cōclusio, ꝙ omnibus homiũb est insertum et signatum lumen naturale, per quod quis potest discernere inter bonum et malū & cognoscere tria principia moralia. s. omne malū fugiēdū, et omne bonū agendū, et qđ tibi uis fieri alteri fac, et nullū bonū irremuneratū, et nullum malū impunitū. Tertia cōclusio, ꝙ p̃ter lumen naturale, fuit signatū sup populū Iudaicū lumen sacræ scripturæ, patriarchis et profetis reuelatum, per quod poterant magis cognoscere Deum, et discernere inter bonum et malum, et desiderare humanam redemptionē, et cognoscere Christū esse Messiam in lege promissum per opera D quæ faciebat. Quarta cōclusio, ꝙ præter lumen profeticum, est signatum super populū Christianū lumen euangelicum, per quod cognoscit omnia mysteria et uaticinia uete. testamēti, esse completa per Christum. Et p quod cognoscit spem nullo modo esse ponēdam in hoc mundo, sed in sola futura beatitudine. Quinta cōclusio, ꝙ ciuitas Dei. s. christiana religio, differt à ciuitate terrena ratione finis: uam cum cæteræ nationes mundanæ constituant finem suum, et ponant spem suam in bonis temporalibus, tamen sola religio christiana, contemptis huiusmodi temporalibus, ponit spem suam in futuris bonis Spiritualibus et æternis.

PSALMVS V.

Verba mea auribus percipe domine. intellige clamorem meum.

E Titulus huius psalmi ꝭm Hebræos est. Ad victoriam sup hanehilot, psal. Dauid. Hier. autem transtulit, uictori sup hæreditatibus canticum Dauid. Rabi autem Solomon qui in regno Franciæ, super psalterium et totum uetus testamentum scripsit, anno millesimo. 270. qui conatus est peruertere scripturas, ad literam dicit, ꝙ Nehilot est æquiuocum ad hæreditates in plurali, et ad quoddam instrumentum musicum cum quo cantabatur iste psā. et ideo ly Nehilot ponitur pro utroque in eodem titulo. Sed licet hoc possit esse uerum. quia nullam contradictionem inducit literæ et sententię huius psalmi, tamen in nullo intēdo eum, nec alios rabinos Iudęorum sequi, eo ꝙ magis dubitant in titulis, et in cęteris rebus literalibus, quàm catolici, et plures diuersæ opiniones, et controuersiæ sunt inter eos, quā inter nos in hmõi. F Et ratio est, nam istę cerimonię cantandi fuerunt aliquo modo deperditæ, imo post incensam Hierusalem per Romanos, et dispersionem Iudæorum per mundum, nunquam usi sunt hmõi cerimoniis, ideo totaliter fuerūt deletæ à memoria et scriptura eorum. Et sic nesciunt quid dicūt in his, et in cæteris, nec procedunt nisi per coniecturas, et falsas fictiones, ideo magis est credendum translationi, et interpretationi ipsorum. 70. qui p̃cesserunt aduētum Christi, et interpretationi Hieronymi qui fuit Paulo post aduētum Christi, quàm fictionibus Thalmudistarum et modernorum rabinorum, qui totaliter conātur peruertere scripturas, et sensum earū.

A Et sic nolo amplius terere tempus in vacuū in eorum dictis, sed in omnibus sequi interpretationem.70.& Hieron. quia fuerunt tūc bene & late examinatæ. Sequendo ergo eos in hoc titulo, & in cæteris, per hoc quod dicitur ad victoriā, siue victori, prænotatur ꝙ iste psalmus Dauid cātabatur cum toto conatu vocum, eleuando vocem vsque ad vltimum punctū & finem, eo quod lex vocabat Christum, vt dictum est. Per hoc quod dicitur in finem, prænotatur ꝙ iste psalmus dirigit omnes in Christum, qui est finis legis. Nam per primum aduentū est finis legis veteris, & per secundū finis legis euangelicæ, in primo, ad saluādum & redimendum, in secūdo ad glorificandum & præmiandum. Et sic iste psalmus & cæteri cantabātur in vtraq; lege. Sed diuerso modo finis, vt dictū est. Sed per hoc quod additur, pro ea quæ consequitur hęre

B ditatē, est notādum, ꝙ Iudæi vocant hæreditatem domini totam terram promissionis à Dan, usq; ad Bersabee, q̄ est pars Syrię meridionalis. Nam ab oriente clauditur mōt bus Indumeæ. s. Galaat, & Fasga, & Petre: ab occasu aūt terminatur mari nostro, ab Aquilone vero monte Libano, & Hermone magno qui interiacet inter Damascum, & Ituream, Ab Austro uero terminatur deserto Cades, & Farā. Et sic tota terra promissionis est clausa prædictis terris, cuius longitudo a Dan. s. à monte Libano, usque ad Bersabee, sūt. 160. miliaria. Latitudo vero à mari nostro. s. à Iope vsque ad Basam, & ad montem Abarin & Fasga, sunt quasi. 53. miliaria. In hac terra putant Iudæi ceci litam suam spem & fœlicitatem, eo quod data fuit eis & diuisa per Io-

C sue post exitum de Egypto. Et totum desiderium eorum, & finalis spes, est hanc terrā possidere & inhabitare, & hęc est oratio eorum iugis & quotidiana. Ideo Ra. Salo. & cæteri, dicunt quod Dauid fecit hūc psalmum orādo Deum pro hac hæreditate conseruanda, & ab inimicis liberanda. Et sic faciebat hunc psalmum in templo siue in tabernaculo per leuitas cantari, cum huiusmodi instrumento nehilot &c. Et sic sicut sunt ceci & carnales, nō sapiunt nisi carnaliter & temporaliter. Et ideo non est credendum ꝙ Dauid, p quem spiritussanctus locutus est profetice, pro re tam vili & transitoria fecisset hūc psalmum. Et nec ad hoc indiguisset lumine spiritussancti, nec esset profeta, cuius contrarium dictum est. Ideo nos quibus datum est nosse

D mysterium regni Dei, aliter debemus hoc intelligere. Ideo est notandum, quod postquā Adam perdidit hæreditatem Paradisi, & eiectus est ab ea. Deus dedit totum mundū ipsi, & posteris eius in hęreditatem terrenam, & legem diuinam in hæreditatem spiritualem, eo ꝙ per illam erant consecuturi cęlestē hæreditatē. Sed quia post Adā fuit diuisum genus humanū in duas ciuitates & societates, vt dictū est psalmo præcedenti: Ideo tota ciuitas Dei, siue societates fidelium, legē diuinam obseruantium, dicitur hæreditas dn̄i, & populus electus & peculiaris, eo ꝙ sunt consecuturi cœlestem hæreditatem, & pertinent ad illam. Cæteri autem dicuntur diaboli hęreditas, cuius supplicio sunt subiiciendi. Ex quo patet ꝙ sola ecclesia est hęreditas domini, ab Adam & Abel, usque ad vltimum elec-

E tum, vt ait Aug. & Greg. Quę quidem ecclesia, licet sit vna essentialiter ab Adam vsque ad iudiciū, eo quod viuit sub vna fide Christi & caritate, tamen differt accidentaliter, secundum diuersos status & diuersa secula, & sm̄ minus perfectum & magis perfectū. Nā totam suam perfectionē in hoc mundo possibilem adepta est p Xp̄m. Vltimā autē perfectionem adipiscetur in iudicio vt dictū est. Et ideo pro hac hæreditate conseruanda in gratia, & preseruanda à malis futuris & peccatis, & liberāda à presentibus, cōtinuè orauit & orat ecclesia. Et sic est intelligēdus iste titulus. s. ꝙ Dauid fecit hunc psalmum orando pro ea ciuitate Dei. s. ecclesia, quę cōsequitur hęreditatē spūalem hic p gratiā. & in futuro p gloriā. Et præcepit ipsum cantari ad vi-

F ctoriam vocum eo ꝙ vocabat Christū ad primū aduētū, vt daret hęreditatē hic p gratiā. & semper vocat ipsum ad secundum aduentum, vt cōferat hęreditatem glorię cęlestis. Et sic dirigit nos in finem qui est Christus. Ex hoc apparet materia huius psalmi. s. ꝙ Dauid introducit ecclesiam loquentem in hoc psalmo, orantem pro se ipsa, ut Deus conseruet eam in gratia, & liberet eam a malis tēporalibus. Quę quidem ecclesia durat ab Adā, usq; ad iudicium, & est diffusa ab ortu usque ad occasum p uniuersum orbem, uel loquitur ipse Dauid tanquam membrum ecclesię in persona totius ecclesię. Secundum ergo hunc intellectū duo facit Dauid in hoc psalmo. Nam primo introducit ciuitatem Dei. s. ecclesiam, petentem liberari per Christum à persecutione diaboli & membrorum eius.

A Secũdo prædicit fines vtriusq; ciuitatis.f.supplicium malorũ,& gloriã & præmium bonorũ ibi.i.Iudica illos Deus.Quãtum ad primum, ecclesia primo proponit suã petitionẽ exaudiri,captãdo beniuolentiã,Secũdo explicat suã petitionẽ.ibi.Rex meus.siue,Qm ad te orabo. Dicit ergo ecclesia ad caput suum & regem Christum. O dñe Iesu Christe percipe verba mea auribus benignis. Et intellige clamorẽ meum,& quia tu es rex meus & Deus meus, intende voci orationis meæ. Vnde est notanter aduertendum, ꝙ tria sunt necessaria adhoc ꝙ petitio impleatur.f.ꝙ iudex prębeat aures benignas petenti, vt cũ patientia audiat.Secundo vt discernat & intelligat verba & clamorem petentis, vt videat si petit iustum & iuste. Tertio vt liberaliter intẽdat & annuat,& sit propitius petenti,petitionem,&
B votum eius adimplendo. Et ideo propter primum dicit, verba mea auribus percipe domine.i.aures benignas verbis meis accommoda & præbe: propter secundum dicit intellige, id est discerne clamorem meum. f. an sit iustus an iniustus,propter tertium dicit.

Intẽde voci orõnis meæ,rex meus & Deꝰ meꝰ.

Intende.i.annue voci orationis & petitionis meæ,tu qui es rex meus per gubernationem,& Deus meus per creationẽ. Vnde quãdo in scriptura scribitur rex & Deus,semper intelligitur Christus,qui est Deus,& homo, & caput & rex ecclesiæ & ciuitatis Dei,quam gubernat & regit.

Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies vocem meam.

Quoniam ad te orabo. Hic explicat tempus & opportunitatem, & modũ suæ petitio
C nis. Vnde est aduertendum secundum Aug. ꝙ sicut sol per suã præsentiam causat diẽ & lucem in nostro hemisperio, in qua luce omnia videntur & discernuntur à nobis, & per suã absentiam causat noctem & tenebram,in qua res non possumus discernere, ita pariter Christus qui est sol iustitiæ,per suam præsentiam causauit & portauit lucem in aduentu suo,& dedit legem euangelicam,in qua videmus & discernimus veritatem omnium,quę latebant in cerimoniis legis veteris.Et sic lex vetus,ab Adã vsque ad Christum dicebatur nox,vt Apostolus ad Ro. 13. nox præcessit, dies aũt appropinquauit &c.Et ideo Abrahã & Moyses,& Dauid, & omnes patriarchæ & profetæ & vniuersaliter tota ciuitas Dei ambulabat in nocte ante aduentũ Christi.Et sic

D expectabat diem & lucem venturã per Christum,vt in ipso discernere posset veritatem, quę latebat in nocte siue in vmbra legis. Et sic lex vetus, appellat tẽpus Messię diem & mane.Et sic nos appellamus tẽpus legis vet. noctem præteritam quæ præcessit. Vñ Abraham exultauit vt videret diem istum,vt patet Ioan.8. Et ideo Dauid qui erat in illa nocte,& expectabat diem Christi siue mane,dicit in persona totius ecclesiæ illius noctis, ò domine Iesu Christe quoniã tu es rex meus & Deus meus laturus diem,& lucem sup terram,ideo mane.i.in tuo aduentu, ego orabo te, & tu exaudies vocem meam & petitionẽ cõtra diabolum,& ciuitatem terrenam, quoniam in nocte legis non potuit exaudiri,ideo exaudies me in mane.f.tempore gratię,me à diabolo et membris eius per tuam passionẽ liberando. Vnde est petitio mea vt habitem B
tecũ in ciuitate tua. f. in hac ecclesia per gratiam,& des mihi lumen legis euangelicæ, ut videam veritatem. Et tunc quoniam astabo tibi & iuxta te,in lumine euangelico, videbo omnem veritatem quam in nocte non potui clarẽ videre,& qd videbo.f.quoniam tu non es Deus volens iniquitatem, sed iustitiam & æquitatem: Quia nõ habitabit iuxta te malignus in tua ciuitate, hic per gratiam, nec in futuro per gloriam. Notandum quòd in hebræo & in translatione Hieronymi totus iste psalmus videtur discordare a translatione nostra, in cõbinatione versiculorum. Vnde sic ordinantur versus in Hebræo. Dicta mea attẽde domine, intellige meditationem meã. Ausculta vocẽ deprecationis rex meus &Deus meus, quoniam ad te orabo. Domine mane præparabo ad te & cõtemplabor. Qm E
non uolens iniquitatem tu es, nec habitabit iuxta te malignus.Ex quibus patet ꝙ tertius versus incipit in ly. Domine mane exaudies Et quartus versus incipit in ly. Qm nõ Deus volens iniquitatem &c. Sed ista nostra translatio ipsorum. 70. fuit confusa vitio scriptorum apud Græcos, vt ait Hieronymus, & iõ quandoque confudit sententiam, vnde secũdũ literam Hieronymi, clarior apparet sentẽtia & diuisio huius psalmi, in quo memorantur istæ duæ ciuitates & fines earum. Vnde est aduertendum, ꝙ Dauid in spiritu pręuidit discursum huius ciuitatis Dei. Vnde primo præuidit in spiritu, qualiter hæc ciuitas non poterat habere suam perfectionem, nisi per aduentum Christi, qui erat laturus

diem

A diem & lucē, & per consequens desideriū & orationes profetarum & Patriarcharū non poterant audiri nisi per Christum, in tēpore gratię, quia tunc debebant sortiri effectū suum, & tunc tota ciuitas Dei erat uisura ueritatem legis per Christum, quia in lumine Christi omnes eramus uisuri lumē, ut patet per omnes profetas. Secūdo pręuidit quos & quales ciues debebat Christus in suam ecclesiam, & ciuitatem cōgregare, & quos & quales excludere. Tertio præuidit fines diuisos istarum duarum ciuitatum. Et ideo tria facit in hoc psalmo: Nam primo, in persona ecclesiæ illius status, orat, ut ueniat Christus in carne ad uisitandum suam ciuitatē, ut orationes suę exaudiātur, & in lumine diei Xp̄i uideat ueritatem eorum, quæ latebant in lege ueteri, Secūdo prędicit quos & quales ciues congregabit Christus in ecclesia, & qua-

B les excludet. Tertio prędicit diuersa pręmia & diuersos fines harum duarum ciuitatū. Secunda ibi. Quoniam non Deus volēs iniquitatem. Tertia ibi. Iudica illos. Prima iam declarata est per ea quæ dicta sunt. Nam dicit profeta in persona totius ecclesię pro illo statu: O domine Iesu Christe & Messia percipe verba mea auribus tuis benignis, & intellige clamorem meū. Et ò rex meus & Deus meus &c. Et subdit tempus opportunum in quo est exaudiendus, dicens. Mane exaudies uocem meā, quasi dicat. O domine ueni in carne & porta illum diem & mane gratiæ, ut in illo exaudias uocem meam. Quia

Mane astabo tibi & uidebo, quoniam non Deus uolens iniquitatem tu es.

C Mane. s. in tempore gratię, astabo tibi & uidebo. i. habitabo tecum in ecclesia, & uidebo & contemplabor te. Et sic uidebo oēm ueritatē, quæ latebat in nocte & umbra legis, quia tunc ambulabo sicut in die, postquam nox pręcesserit. Sequitur secunda pars. Quoniam non Deus uolens. In qua prędicit q̄ sunt excludendi ab ecclesia. Secūdo qui sūt introducēdi. ibi. Ego autem in multitudine. Ad primum dicēdum, ꝙ quinq; cōditiones hominum excludentur, siue erunt excludēdæ ab ecclesia in aduentu Christi, à quibus petit liberari. s. maligni, iniusti, mēdaces, uiri sanguinum, & homicidæ, & susurrones, q̄ incitant ad effundendum sanguinē. Et dolosi siue deceptores. Ideo dicit, O Christe cum ueneris ad congregandos filios dispersos ad ecclesiam, & ciuitatem tuam, non cōgregabis malos, sed bonos. Quoniam tu es Deus

D non uolens nec diligens iniquitatem, sed æquitatem.

Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.

Homo malignus non habitabit iuxta te in ecclesia & ciuitate tua, nec iniusti, & uiolenti, & petulantes manebunt ante oculos tuos, eo quòd tu es iustus & æquus. Ideo

Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Virū sanguinū et dolosū abominabitur dn̄s, ego autem in multitudine misericordiæ tuæ.

Odisti & abiecisti, omnes qui operant̄ iniquitatem & iniustitiam. Item quia tu es uerax, ideo perdes omnes qui loquuntur mēdacium, quoniam dominus abominabitur. i. tanquā malum omen & monstrum abiiciet

E ab ecclesia, & domo sua, omnē uirū sanguinum, & omnē dolosum. Vnde nota ꝙ officiū mendacis, est zizaniam & discordias seminare. Ex quibus sequūtur homicidia & effusiones sanguinis. Ideò per uirum sanguinū non solum intelligit homicidam, sed omnem susurronem, & seminatorem discordiæ, & causatorē effusionis sanguinis. Secundum officium mendacis, est alios decipere & defraudare, & talis dicitur dolosus. Vnde hos. s. uirum sanguinū & dolosum abominatur Christus, & excludet ab ecclesia sua, hic p gratiā & in futuro per gloriam Vnde hoc pręuidēs profeta in spiritu, dicit: Virum sanguinū &c. quia isti tales pertinent ad ciuitatē & societatem diaboli. Ego autem. Hic incipit uersus in Hebræo & sententia secundum ueritatē, ubi ecclesia siue populus Dei, & corpus my-

F sticum gaudet, & dicit se esse electū à Christo, & introductum in ecclesiam, & non abiectum & reprobatum, sicut prædictę conditiones hominum. Ideo dicit.

Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Dn̄e deduc me in iustitia tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo viam meam.

Quoniam non est in ore eorum ueritas, cor eorum uanum est.

Ego autem in multitudine misericordiæ tuę. i. secūdum multitudinem misericordiæ tuæ, quia elegisti me, non meis præcedentibus meritis: Introibo in domum tuam & ecclesiam, et adorabo te ad templum sanctum tuum, viuendo in timore tuo filiali. Et sic nō ero malignus, neq; iniust⁹, neq; mēdax, nec

A vir sanguinũ nec dolosũ. Ex his ostẽdit profeta, q nõ ex nostris meritis, sed ex sua benignitate & misericordia nos prædestinauit in hæreditatẽ suam, & ex misericordia nos elegit Deus ad ecclesiã suam, & preseruauit, & liberauit per gratiã, ne essemus maligni, nec iniusti, nec mẽdaces, nec viri sanguinũ, nec dolosi, quia non est volentis nec currẽtis sed miserẽtis. ad Roma. 9. Et ideo subdit. Deduc me domine in via tua id est in lege tua euangelica, quæ est via ad vitam; & dirigẽ viam meã, id est omnes actus & operationes meas in cõspectu tuo. i. ne deuient, nec recedant à voluntate tua, sed omnia fiant sm legem & voluntatem tuã, & sint accepta in cõspectu maiestatis tuæ. Et hoc fac propter inimicos meos, s. diabolũ, & membra eius, qui cõtinuè pugnant contra me, & tentant & conant me B decipere, & in peccatum deducere, & à via tua retrahere & separare. Et hoc faciunt, qm non est in ore eorum veritas: Et sic volũt me dolo decipere, et etiam quia cor eorum vanum est, per superbiam & auaritiam, & sic volunt alios opprimere, & affligere.

Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, iudica illos Deus.

Guttur eorum est sicut sepulcrum apertũ & patens, plenum cadauerum, emittens fętorem intolerabilem, quia sic isti emittunt, & euomunt fœtorem blasfemiæ & mendacii. Et ideo dolose agebant, id est loquebantur dolose linguis suis pollutis, vt me deciperent, & in ignominiam deducerent. Et ideo tu domine Iesu Christe deduc me in via tua, & dirige viã meam in cõspectu tuo, propter inimicos meos, vt non sim particeps in peccatis & C moribus eorum, sed libera me ab eis, gratiã conferendo, quia sine te nec possum malum vitare, nec bonum agere, nec à persecutionibus inimicorũ liberari. Deinde subdit. Iudica illos Deus. Postquam superius profeta per modum orationis prædixit, qui erant eligendi per Christũ ad ecclesiam, & qui pertinent ad ciuitatem Dei, & qui ad ciuitatẽ diaboli, à quibus petit liberari. Nunc in hac tertia parte prędicit diuersos fines harum duarum ciuitatum. Nam primo prædicit punitionem & supplicium malorum. Secundo præmiũ & fœlicitatem iustorum, ibi: Et lætentur omnes &c. Ad primum ergo dicit: O Deus postquã ciues diaboli sunt ita iniusti & maligni & mẽdaces, & dolosi, & blasfemi, ergo iudica & puni eos secũdum opera & demerita eorum. Et

Decidant à cogitationibus suis, secundum D multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te domine.

Decidant a cogitationibus suis, vt nõ possint explere malas cogitationes & desideria sua, nec possint nocere iustis fidelib' suis. Et expelle eos secundum multitudinem impietatum eorum, quia nõ merent habitare in hac tua ecclesia, per gratiam, nec in superna per gloriam. Et quoniam irritauerunt & cõtempserunt te, & legem tuam euangelicam. Et ideo sicut recesserunt à via & legẽ tua, ita non merentur peruenire ad eius terminum, quæ est vera & cœlestis beatitudo.

Et lętentur omnes qui sperant in te, in eternum exultabunt & habitaais in eis.

Hic describit, & prædicit, & petit finem & præmiũ iustorum & bonorũ. s. hæreditatẽ & fœlicitatẽ in cœlo promissam. Vnde nota se- E cundum Apost. 1. ad Cor. 15. & Apoc. 21. q tota gloria & præmium sanctorum erit, qa Deus. s. Christus Deus & homo, habitabit in hominibus beatis per gloriã. Et sic erunt oĩa in omnibus, quia per partem rationalẽ fruentur diuinitate, & per sensus corporeos fruentur humanitate. Et sic lætabũtur ab intra, & exultabũt ab extra. Et sic eorũ gloria erit pfecta: dicit ergo profeta O dñe lætentur lętitia, & gaudio interiori & exteriori oẽs q sperãt, & ponũt spẽ suã in te, & in ęternum exultabunt in videndo humanitatem tuam, & in tali exultatione laudabunt te, & talis exultatio proueniet eis, quoniam habitabis in eis, & ipsi in te: in ciuitate tua cœlesti.

Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices iusto. Dñe ut scuto bonæ uolũtatis tuæ coronasti nos F

Gloriabuntur & beatificabuntur oẽs qui diligunt nomẽ tuum, quia gloria eorum erit vt tu habites in eis, & ipsi in te. Et tota ista gloria proueniet eis, Quoniam tu benedices iusto, conferendo gratiam in hac vita, vt possit vitare malum & facere bonum. Et hęc gratia fuit, quoniam tu domine coronasti, & uallasti, & circuisti, & protexisti nos scuto bonę volũtatis tuæ, vt liberaremur ab omni malo & faceremus bona. Vnde hoc non habet homo ex meritis suis, sed ex bona uoluntate & gratia tua, quia non est volentis nec currentis, sed Dei miserentis, volentis hominem ad iustitiam eligere, & scuto bonæ uoluntatis vallare et armare. Temporaliter ergo potest exponi iste psalmu', vno modo, pfectè, put

A Dauid præuidet hæreditatē et ciuitatē Dei affligendā per inimicos, & tyrannos, & hęreticos, de quib. petit liberari. Secundo potest exponi pro quolibet martyre, quia cōmuniter iusti affliguntur à prauis. Tertio potest exponi in persona cuiuslibet defuncti, existentis in purgatorio, petentis ex illis pęnis liberari. Et sic legitur in agenda defunctorum.

PSALMVS VI.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Miserere mei Domine quoniam infirmus sum, sana me Domine quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.

Titulus ꝯm Hebræos: Ad victoriā in organis super octauam psal. Dauid. Secundum vero. 70. In finē. psal. Dauid pro octaua. Hieron. Victori, in psal. Dauid super oct. Per su-
B pradicta patet cōcordia diuersitatis dicendi in hoc titulo. Nam oēs explicāt ꝙ Dauid fecit hunc psal. Sed in Hebræo explicatur modus cantandi, quia cantabatur cum toto conatu, gradatim eleuando vocem, vsq: super octauā vocem, & ratio est. Nā hic psal. habet 10. versus, ergo si in quolibet versu successiue eleuabant uocem per punctū, sequitur ꝙ ascendebāt sup̱ octauā, vsque ad decimum punctum, & hoc cum organis. 70. uero explicant p̱sonam, ad quā nos dirigit iste psal. s. in Christum qui est finis legis. Hie. vero explicat etiam personam cui dirigitur iste. ps. s. ipsi Christo, qui intelligitur p̱ Dauid mysticè, & secūdum interpretationem. Sed est inquirendum de materia huius psalmi, de qua est etiam altercatio apud Hebręos. Nam quidam dicunt ꝙ Dauid fecit hunc psā. postquā
C cognouit se peccasse cōtra Vriā. Alii dicunt ꝙ fecit hunc psal. quando misit Deus illam ingentem pestilentiā per totā Hierusalē, p̱p peccatum numerationis populi, ut patet 2. Reg. 24. Et secundum hunc intellectum diuidunt hunc psalmū in duas partes. Nam in prima explicat Dauid suā deuotam petitionem, in secunda ibi. Discedite, ostēdit se esse exauditum à Deo, & peccatū sibi remissum. Et sic exponunt istū psalmū literaliter prout Dauid petit, ne Deus arguat nec puniat ipsum cum furore, & petit misericordiam allegando suam fragilitatem. Sed licet prædicta expositio sit satis cōueniens, & conformis literę huius historię, siue mysterii, tñ nō explicat intentū profetę, nec mysterium, nec clausum in illa historia, nec euacuat intelligentiam psalmi secundum fidem catolicam, nec D
aperit intellectū Christianorum: quia si sic manet mere literalis, tunc erit inutilis, quia non diriget nos in Christum, & sic maneret inanis & vacua. Nā, non minus Dauid fuit profeta illustratus Spiritusāncto in hoc psalmo, q̄ in cæteris. Et ideo non est sistendum in Literatura sola, sed oportet ꝙ exponatur moraliter ad intentionem profetæ, & secundum intellectum ad quem legit ipsum ecclesia, ut uere in Christum dirigatur. Ad cuius intelligentiā est notandum, ꝙ Dauid in illa pestilentia vidit in Spiritu totum mysteriū peccati ipsius Adam, & qualiter propter illud peccatum, totum genus humanū erat, & fuit uulneratum, & percussum pestilentia peccati originalis, & concupiscentia peccati mortalis: à qua pestilentia non poterat liberari, nisi per Christum. Vnde per hoc ꝙ ange- E
lus ex præcepto Domini percussit totum populum à Dan vsque Bersabee, & interfecit 70. millia virorum, intellexit mysticè qualiter ex sententia Dñi, in Adā fuit percussum, & mortuum totum genus humanum per septem climata mundi, & oēs. 70. linguas, mortē corporali & spirituali. Et p̱ hoc ꝙ illa pestilentia durauit tribus dieb. intellexit in Spiritu, quòd pestilētia peccati Adę erat duratura per tres ætates, usq; ad Christum venturū. Et p̱ hoc quòd angelus apparuit ei in area Iebuzei, qui erat de populo gentili, & Deus præcepit quod ibi ędificaret altare Dño, ubi postea ædificauit templū Salomon: Intellexit Dauid, & p̄uidit in Spiritu, quòd ecclesia erat ædificāda & cōgreganda in populo gentili, & synagoga repudiāda. Itē p̱ hoc quòd Dauid emit illam aream pretio. L. siclorum, F
p̄uidit in Spiritu, quòd pestilentia peccati nō poterat aboleri, nisi à Christo, & prætio sanguinis quinq; vulnerum & flagellorum. Et per hoc quòd præcepit Dominus offerri ibi holocausta pacifica &c. præuidit qualiter nostrum peccatum nō poterat remitti, nec poteramus Deo pacificari nec conciliari, nisi Christus rex pacificus offerret seipsum patri in cru ce in holocaustū pacificū, pro toto populo. Et sic debebat nobis culpa dimitti, et etiā pęna p̄ti remitti, hoc ergo prędidēs Dauid in Spiritu, in illo mysterio, fecit hūc psal. et dedit ipsum leuitis cantandū cum toto conatu uocum, semp̱ gradualiter ascendēdo, et eleuādo uocem usq. sup̱ octauā, ad denotādū ꝙ ille popul' clamādo vocabat Xp̄m, ut ue-

A ut ueniret ad delendã pestilentiam peccati, ꝑ suam morté et passioné, et remitteret nobis culpã ante octauam diem.s.ante iudiciũ. Et sic patet ꝙ iste psal. dirigit nos in finem qui est Christus, cuius regnũ fuit in octaua die.s. post resurrectioné. Et hęc est ꝓpositio quam aperit nobis in hoc psal. Ex quo patet ꝙ non est sistendũ in litera.s. Nã Dauid bene sciebat ꝙ peccatũ suũ et peccatũ totius mũdi nó poterat remitti nisi per Xpm, in cuius fide saluati sunt oẽs antiqui, ut patet ꝑ primũ principiũ ꝓpositũ in prologo, tractatu. 3. Et ostendit magister 3. sententiarum. dis. 44. Est ergo dicendum ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ nõ solũ in persona sui, sed etiã in ꝑsona ipsius Adam, à quo traximus omnes infirmitates, et naturã corruptam, et oẽs causas peccandi: et per consequens non solũ fecit hũc

B psalmum in persona solius Adam, sed etiam in ꝑsona totius corporis mystici. Et ideo dupliciter exponemus psalmũ istũ. Primo profetice & mysticè de peccato cõi totius mũdi, causato in Adã. Secũdo exponemus ipsum moraliter pro quolibet pecca. pęnit. agente. Ideo ẽm primam expositioné duo facit Dauid in hoc psal. Nam primo in persona totius corporis mystici petit, peccatum totius mũdi, per Christi aduentũ aboleri. Secundo gaudet per Christũ se esse redemptum: ibi. Discedite à me. Quantum ergo ad primũ est notandũ, quoniã sicut ꝑ sententiã datam à Deo super populũ Israel, propter peccatum Dauid, fuit punitus populus, Ita pariter per

C sentẽtiam datã in Adã, punitũ est totũ genus humanũ, dicta est etiã sententia furoris & iræ, eo ꝙ peccatũ Adæ imputatũ est omnib. posteris, tam masculis q̃ fęminis, & oẽs exules fuimus, & ad duplicé morté cõdemnati. Et sic oẽs facti fuimus filii iræ & filii vindictę: à qua ira & vindicta nõ poteramus liberari, nisi per Christũ mediatoré Dei & hominũ, vt demonstrat Apost. per totam epist. ad Ro. & Galatas, & Hebræos: hoc ergo ꝓuidẽs Dauid in Spiritu dicit. O Dñe pcor ne arguas me in furore tuo. i. ne dãnes me ẽm sñiam, quã in furore promulgasti in Adã, & in oẽs eius posteros: neq; corripias me in ira tua, sed in misericordia, Sed miserere mei, filiũ tuum in carne mittẽdo, qui ꝑ morté & passionem mitiget irã & furoré tuũ, & liberet nos à sententia mortis ꝑ te data, & nos tibi recõciliet. Et possunt ẽt dirigi verba ista ad Xpm Deũ & hoiem: dicẽdo, dñe Iesu Xpe miserere mei .i. subleua me ab hac miseria: qm̃ infirmus &

D vulneratus sum in oĩb. potẽtiis, & fomite cõcupiscẽtiæ sauciatus, in tm̃ ꝙ sũ ꝓnus ad cadẽdũ in malũ, & infirmus & debilis ad resistẽdũ. Et ideo tu dñe q̃ es verus medic⁹ sana me i uirtute passiõis tuę, & ecclesiasticorũ sacramẽtorũ. qm̃ oĩa ossa mea. i. interiora cõscientię, sunt turbata, & omnes vires sunt ablatæ.

Et anima mea turbata est valde: sed tu domine vsquequo?

Tota anima mea cũ omnibus suis viribus est conturbata. Nã inuenio legẽ in membris meis repugnãtẽ legi mẽtis, & captiuantẽ me in lege pcti. Et sic quod nolo illud ago, & qđ velle facer nõ facio: à qua captiuitate & morbo huius corporis, nemo põt liberari nisi gr̃a tua: & iõ sana me &c. Sed tu dñe q̃ solus hoc facere potes, vsq. quo tardabis venire sup. Et

E vsq; quo differs aduentũ tuũ vt redimas nos? Et iõ dñe cõuertere. Nã tu fuisti auersus à nobis postquam fui eiectus à paradiso. Iõ nũc.

Conuertere domine & eripe animam meã saluum me fac propter misericordiam tuam.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?

Cõuertere ad nos ꝑ incarnationé, & eripe animã meã per morté & passioné: & q̃a tu es Iesus & Saluator, iõ saluũ me fac: nõ ꝑꝑ meritũ, aut iustitiã mea q̃ nulla est: sed ꝑꝑ misericordiã tuã, quia tu es pius, & misericors, & innocens sine pctõ: iõ tu solus me potes saluare & mũdare. Et hoc fac, qm̃ si nõ saluaueris me, descẽdã in infernũ in ꝑpetuã morté,

F vbi nõ te potero laudare, qm̃ nõ est in morte infernali qui sit memor tui. Nam in inferno quis confitebitur tibi? quasi dicat nullus.

Laboraui ĩ gemitu meo, lauabo ꝑ singulas noctes lectũ meũ, lacrimis meis stratũ meũ rigabo

Hic allegat suã ꝑnam & labores ut magis moueat Deũ ad misericordiã & ueniat ad saluandũ genus humanũ. Vñ est aduertẽdũ ꝙ iste hõ mysticus postq̃ eiect⁹ est cũ furore à paradiso, sẽp ꝑegrinatus est inter inimicos, tã visibiles, q̃ inuisibiles, à qb. passus est ꝑsecutiones & tribulationes. Nã dictũ est ꝙ diabolus ẽ caput Ciuitatis terrenę & Synagogę satanę: & oẽs praui pagani sunt mẽbra eius. Et sic ꝑ se vel ꝑ mẽbra sua sẽp ꝑsecutus ẽ ecclesiã & ciuitatẽ Dei, vt patet ꝑ oẽs ętates ab Adã vsq; ad Xpm, & vsq; ad iudiciũ. Vñ ciuitas Dei, siue iste hõ mysticus, sẽp in gemitu cõtinuo laborauit in fletu, expectando Xpm, vt veniret ad redimendũ & liberãdũ

ipsum

A ipſum: ideo hic allegat laborem continuū, & gemitum ſuum, ut moueat Chriſtum ad miſericordiā & ueniat: ideo dicit, ò dñe Ieſu Chriſte Meſsia in lege promiſſe, uſque quo differs aduentum tuū? quia ab Adā hucuſq; laboraui in gemitu meo, patiendo perſecutiones. Primo tentationes diaboli. Secundo uexationes membrorū eius, quia occiſus fui in Cain, & uexatus per aquas diluuii, & uexatus in Abrahā in Hur Caldæorum. Et ſic peregrinando in terrā Canaā ſemper paſſus ſum labores, in Abrahā, Iſaac, & Iacob à Cananeis. Item fui afflictus in Aegypto ꝑ 180. annos, poſtea fui afflictus in terra promiſsionis, tēpore iudicum, & regum, à finitimis. Itē fui captiuus in Babylonia per 70. annos. Et poſtea fui flagellatus per Antiocum tempore Macabæorum. Et diabolus & mēbra eius B ſæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, in corpore & anima vſque nunc. Et ſic ſemper laboraui in gemitu meo, intantum ꝙ tā crebris laboribus afflictus, laui lectulū meū ꝑ ſingulas noctes flendo & plorando, & rigaui ſtratū meū lacrymis meis affluētibus prę dolore. Et notanter dr̄ per ſingulas noctes, & nō ꝑ ſingulos dies: Nā totū tempus legis ue. ante aduētū Chriſti fuit nox & tenebra, quia nondū ortus fuerat ſol iuſtitiæ. Et ideo totū genus humanum erat in nocte peccati. Itē nox in ſcriptura etiam ſumit̄ pro tēpore aduerſitatis. Et ſic ciuitas Dei ſemper fuit in nocte pſecutionū. Itē per lectulum & ſtratū intelligit̄ caro & ſenſualitas infirma, & ſauciata in Adā, in qua tanquā in lecto iacebat aīa nr̄a ęgrota & infirma. Et ſic dicit Aug. ꝙ magnus deſcēdit de cœlo medicus, quia ma C gnus in lecto iacebat ægrotus. Sed Chriſtus medicus tetigit lectulū noſtræ infirmitatis, carnē aſſumendo, & in ea patiendo, & ſanatus eſt ęgrotus. Hūc ergo lectulū, in quo iſte homo myſticus rigabat & lauabat, flendo & gemēdo ꝑ ſingulas noctes peccati & aduerſitatis, expectādo medicū Xpm. Ideo ſubdit.

Turbatus eſt à furore oculus meus, inueteraui inter omnes inimicos meos.

Turbatus eſt oculus meus à furore ſententiæ tuæ datæ in Adā, quia ratio erat turbata ꝑ ſenſualitatē, & caro infirma, intm̄ ꝙ iudicabat bonum malū, & malum bonum. Et licet cognoſcat ueritatem, tn̄ non poteſt operari ſine gratia dei, propter legem membrorum repugnātem, &c. Et ſequitur. Inueteraui inter inimicos meos, q. d. quod in tali infirmitate & peccato inueteraui captiuus inter inimicos meos, ab Adā uſq; ad Chriſtū. D

Diſcedite à me oēs qui operamini iniquitatē, quoniā exaudiuit dn̄s vocem fletus mei.

Hæc eſt ſecunda pars principalis, in qua oſtendit ſe exauditum & ſanatum per aduētum Chriſti. Ad cuius intelligentiam eſt notandum, ꝙ Chriſtus in ſuo aduētu multipliciter eiecit diabolum. Nā primo eiecit eum ab animabus hominū, per baptiſmum & pœnitentiā, in uirtute ſuæ paſsionis. Secūdo eiecit eū à corporibus obſeſsis. Tertio eiecit ipſum à toto pp̄ulo gentili, in quo habitabat per idololatriā, de qua triplici eiectione dicitur Zaca. 13. In illa die erit patens fons domui Dauid in ablutionē pctōris & mēſtruatæ. Et diſperdam omnia nomina idolorū, & omnem ſpiritum immundum auferam. Itē Ioan. 12. Princeps mundi huius eiicietur foras. Et hoc eſt quod dicit hic Dauid in perſona totius corporis myſtici. O uos oēs qui operamini iniquitatē, tàm diabolus, quàm membra eius, diſcedite à me, quia licet diu in captiuitate, & pctō, & afflictione tenueritis, tn̄ uenit iam Chriſtus ſaluator & redemptor, qui uos eiiciet foras per baptiſmum & pœnitentiā & prædicationē. Et ſic in me non habebitis amplius partē, qm̄ exaudiuit dn̄s uocem fletus mei, & omnium Patriarcharū & profetarum, qui diu Chriſtum expectauerunt. Ideo dictū eſt per Gabrielem. Exaudita eſt oratio tua, Lucæ 1. Item R n̄ſum accepit Simeon à ſpū ſancto, nō uiſurū ſe mortē niſi prius videret Chriſtū dn̄i, ideo cū tenuit eum in ulnis, dixit. Nunc dimittis ſeruum tuum dn̄e, ſm̄ uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei ſa. tuum. Itē Zaca. dixit. F Benedictus dn̄s Deus Iſrael, quia uiſitauit & fe. re. plē. ſuę. Item beata uirgo Maria dixit, Magnificat anima mea dominum. Quia ſuſcepit Iſrael puerum ſuum, &c. In perſona ergo omnium iſtorum iuſtorum, qui uiderunt aduentum Chriſti, & in perſona totius eccleſiæ, dicit Dauid, quoniam exaudiuit dominus uocem fletus mei. Et

Exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam ſuſcepit.

Per aduentum ſuum. Eſt autem differētia inter orationē & deprecationē, nā ꝑ orationē petimus nobis gratiā elargiri. Sed ꝑ deprecationē petimus pctā remitti, aut ex aliqua tribulatione liberari. Et ſic Chriſtus ſuſcepit orationem profetarum & eccleſiæ iuſtorum,

A storum, qñ uenit in carne. Sed exaudiuit deprecationẽ, cum omnibus peccata remisit, & diabolum foras eiecit. Et ideo sequitur.

Erubescant & conturbentur uehementer omnes inimici mei, conuertantur & erubescant ualde uelociter.

Ad cuius intelligẽtiã est aduertẽdũ, ꝙ qñ qs possedit tyrannicè aliquã possessionẽ, non eiicit̃ ab ea, nec priuat̃ sine magna cõfusione & erubescentia. Et ideo diabolus q̃ possidebat totum genus humanum ꝑ pc̃m originale et actuale, et populum gẽtilẽ ꝑ cultum & idololatriã, nõ sine grãdi cõfusione et uiolentia eiectus est ꝑ Xp̃m ab aĩabus ꝑ baptismũ, & à corporibus obsessis ꝑ nomen Iesu, & à populo gentili ꝑ prędicationem Apostolorũ et baptismũ. Et iõ dicit hõ mysticus per baptismum liberatus. Erubescãt et cõturbentur uehementer. i. cum erubescẽtia & cõfusionẽ recedãt à me diaboli inimici mei, ĩ uirtute baptismi Xp̃i, et erubescãt ualde uelociter. i. eiiciant̃ uelociter, uehementi uirtute Xp̃i ab animabus & corporibus obsessis, et à populo gentili, quem ꝑ idololatriã possidebãt. Et nota ꝙ diabolus nõ solum recedit confusus, q̃a priuat̃ tali possessione, sed etiã q̃a detegit̃ iniquitas sua, et detecta est ꝑ Xp̃m. Itẽ magis etiã cõfundit̃, q̃a uidet ꝙ homo ꝑ baptismum et humilitatem est possessurus fęlicitatẽ, quã ipse ꝑ superbiã amisit. Et ideo eiicit̃ cum grãdi erubescentia et cõfusione, iõ in catechismo dicit̃, Ergo maledicte diabole recognosce sentẽtiã tuã, et recede ab hoc famulo Dei. Et da honorem oĩpotenti Deo, & uero, et Iesu Christo filio eius, etc. Item dicit. Erubescant ualde uelociter, quia uelociter et in instanti eiicitur culpa per baptismum, et introducit̃ gratia. Item totum hoc põt referri ad Iudęos inimicos ecclesię, et ad tyrãnos persecutores eius. Vnde dicit ecclesia, Discedite à me oẽs inimici mei, q̃m dñs Iesus Christ⁹ exaudiuit deprecationẽ meã, & liberauit me de manibus uestris, etc. Ideo Iudæi Christi crucifixores, erubescãt & cõturbent̃, et confundant̃ cum uideant ipsum à mortuis resurrexisse, et in cœlum ascẽdisse, et spiritumsanctum in Apostolos misisse, et Principes & Scribæ & Farisæi cõfundant̃ et conuincantur ab Apostolis idiotis et simplicibus, ostendentibus et probãtibus ꝑ scripturas, Christum esse Deum et Messiã in lege ꝓmissum, et à mortuis resurrexisse. Hæc profecto profetia fuit impleta Actu 2. et 3. et 4. ubi Petrus et alii Apostoli confuderunt Iudęos et scribas, et conuersi sunt de populo 4 mil. Ideo subdit, conuertantur populi ad Christum, et Scribæ et Farisæi erubescant et cõfundant̃ ualde uelociter. Item populi gẽtilium, cognita eorum deceptione, et uisa ueritate cõuersi sunt ad fidẽ. Sed diabolus eiectus foras, ualde uelociter conuersus est retrorsum in infernum. Et Iudæi obstinati cõuersi sunt retrorsum cõfusi in sua cecitate et malitia. Et sic unusquisque cõuersus est suo mõ cum erubescentia. Nos ad fidẽ Xp̃i, illi ad cecitatẽ et malitiã. Tota ergo sentẽtia huius psal. est ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ in ꝑsona ipsius Adæ, à quo traximus oẽs infirmitates, et naturã corruptã, et causas peccãdi, et dirigit ipsum in Christum, ut ueniat ad sanãdum ipsum, et totum genus humanum in hac septimana ętatũ uitę nostrę, in qua est misericordia cum iustitia, et non differat arguere ipsum in furore et in ira octauæ ætatis, s. usq; ad uniuersale iudicium, quæ dicit̃ octaua ętas, in qua fiet iudicium in furore, et in ira, sine misericordia, contra improbos.

Sensus moralis amplificatio.

SEd quia finis Dauid in hoc psal. nõ solũ fuit prædicere profeticè uniuersalẽ remissionẽ peccatorum futurã per Christum, ut ostẽsum est secundum prędictã expositionem, sed etiam ut doceret nos agere pœnitentiã exẽplo sui, cum in aliquo Deum offendimus, ut furorẽ et irã Dei mitigemus, et ueniã mereamur sicut ipse meruit, Ideo ps iste, inter septẽ psalmos pœnitẽtiales primus ꝑ ecclesiã designatur. Et sic tripliciter legit ipsum ecclesia, primo in diebus dñicis ad matutinas, et principaliter ad sensum ꝓfeticum, eo modo quo expositus est, ut nos in fide Xp̃i cõfirmet, et nos iã remissionem pc̃orum per Xp̃m recepisse, cum gratiarum actione lętificet, Sc̃do legit̃ in diebus ferialibus quadragesimæ post matutinas, genibus flexis ꝓ pœnitentibus, inquantũ nos docet agere pęnit. Et sic legit̃ ad sensũ moralẽ, ut De⁹ nobis dimittat culpã et remittat pęnã. Tertio legitur in legenda et officio defunctorum, ut Deus remittat pęnã existentibus in purgatorio, quibus iã per pęnitentiã dimissa fuit culpa, quia cum caritate decesserunt. Et ideo cõsentaneum arbitror istum psalmum moraliter exponere pro pœnitentibus, et ad

devotio-

A deuotionẽ fideliũ, vt discant et cognoscãt di
scursum pœnitẽtiæ, eo ꝙ hunc librũ exponẽ
dũ suscepi ad instãtiã simpliciũ præsbytero-
rũ, et deuotionẽ fideliũ. Ideo nõ pigeat lecto
rẽ iterũ moralẽ expositionem legere, qm̃ hic
psa. et cæter. referti sunt mysteriis, et multipli
ci tesauro sapiẽtię, ad quẽ hauriẽdũ et explẽ
dum vires humanæ nõ sufficiũt. Scd̃m ergo
hũc intellectũ primo est notandũ, ꝙ tam in
mũdo q̃ in hoie cõputantur septẽ ætates vi-
tæ, et operationis meriti vel demeriti. Nã pri
ma fuit ab Adã vsq; ad diluuiũ. Secũda vsq;
ab Abrahã. Tertia vsq; ad Moysẽ. Quarta vs
que ad Dauid. Quinta vsq; ad destructionẽ
primi tẽpli. Sexta vsq; ad Xp̃m. Septima usq;
ad iudiciũ. Ita in hoie prima ætas dr̃ infantia
Scd̃a pueritia. Tertia adolescẽtia. Quarta iu-
uẽtus. Quinta virilitas. Sexta senectus. Sept-
B ma decrepitas. Et sic istæ septẽ ętates dñtur
septẽ dies mundi et hois. Et sic tp̃s quod erit
post iudiciũ dr̃ octaua dies mundi, et tp̃s post
mortẽ cuiuslibet hois dr̃ octaua dies ei⁹. Ita-
que septẽ dies tã mũdi q̃ hominis dr̃ tp̃s ope
rãdi et merẽdi. Sed octaua dies. s. post iudiciũ
vel post mortem dr̃ tp̃s puniendi, vel p̃miã-
di vnũquenq; prout gessit, ideo ait Xp̃s. Io. 8.
Oportet operari dũ dies est, veniet autẽ nox
qñ nemo poterit operari. Itẽ Aug. in enchiri
dio dicit, ꝙ tp̃s acquirẽdi uitã æternã, in hac
uita tñ Deus hoib. dedit, ubi uoluit pñiam
esse fructuosam, quia põt homo deposita ma
litia, et mutata uoluntate simul opera quo-
que mutare. Sed post hanc uitam nulla erit
uenia nec meritum. Sed pęna aut præmium.
Ex quo patet, ꝙ tp̃s ab Adam usque ad iudi-
C cium dicit tempus misericordiæ & pœnitẽ-
tiæ, et totũ tp̃s uitę hominis usque ad mortẽ.
Sed post mortem uniscuiusque, siue post iu-
dicium, nec est locus pœnitentiæ, nec miseri
cordiæ, Sed iudicii et pœnæ pro malis, et fœ-
licitatis pro bonis, et ideo dies iudicii quæ di
cit octaua dies mundi, non dicitur dies mise
ricordiæ pro impœnitentibus, sed dies furo-
ris et irę, eo ꝙ sine misericordia dicet impęni
tẽtibus et dãnatis. Ite maledicti in ignẽ æter
num. Ad idem tp̃s post mortẽ impœnitentis
dicit dies furoris et iræ, quia non est amplius
orandum pro eo, quia peccauit ad mortẽ, et
decessit sine pœnitentia et caritate. Secundo
est notãdum, ꝙ de iure naturæ sicut nullum
bonum est irremuneratum, ita nullum ma-
lum impunitum. Et ideo omne peccatũ uel
habet puniri in hoc seculo per pœnitentiam,
delendo culpã, uel in alio per perpetuã pœ- D
nam. Et sic qui in hoc seculo non delet cul-
pam per pœnitẽtiam, oportet ꝙ puniatur in
alio seculo in æternum, pœna æterna, cũ ira,
et furore Dei, sine misericordia, quia tũc dia
bolus dicitur uictor, Ideo punitio peccati in
hac uita dicit punitio misericordiæ, punitio
uero post uitã dicit punitio iræ. Et sic sẽper ẽ
orandũ ut puniamur hic p misericordiã, ne
differamus puniri in alia uita p furorẽ et irã.
Ideo Dauid orat infra psa. 12. Illumina ocu
los meos ne unquã obdormiã in morte, et di
cat inimicus meus pręualui aduersus eũ. etc.
Itẽ Aug. Hic vre, hic seca Dñe, ut in æternũ
parcas. uidens ergo Dauid ꝙ in hac uita est
tm̃ pœnitentia fructuosa, et ꝙ post hanc ui-
tã non est misericordia prauis impœnitenti-
bus, Ideo in hoc psal. orat Deum ut remittat
sibi culpam in hac uita, in una illarũ septem E
ætatum. Et non seruet sibi punitionẽ in octa
uã diem. s. in iudicio, uel post hãc uitã, qui di
cit dies iræ et furoris. Ideo præcepit ipsũ psal
mum cantari cum instro musico octo corda
rum, per quod figurat totum discursus hui⁹
uitæ et seculi, usq; ad iudicium et diẽ furoris
etc. Item præcepit ipsum cantari ad uictoriã
uocum, ad denotandum quãto cum conatu
debet pctõr inuocare diuinã misericordiã,
ut sibi remittat culpã, et qũo cum pctõr con
uertitur, et obtinet ueniã, uincit diabolus, et
pœnitens remanet uictor cõtra diabolũ, eo ꝙ
eiecit ipsum de anima sua, quam per culpam
possidebat. Secundum ergo hunc intellectũ
est dicendum ꝙ Dauid fecit hunc psalmum,
ut ultra sensum profeticum nos moraliter di
rigeret in finem, qui est Christus, et in finem
uitæ nostræ, putã ꝙ non moriamur cum ob- F
stinatione et finali impœnitentia. Sed in hac
uita conemur totis uiribus agere pœnitẽtiã,
et semper inuocare diuinam misericordiã, ut
det nobis locum et tempus pœnitẽtię, et ne
differamus pñiam in diem octauam. s. in diẽ
mortis, et in diem iudicii. In quo duo facit.
Nam primo dat ordinẽ pñiæ. Secundo ibi, Di
scedite, ostẽdens se exauditũ, describit effec-
tum pœnitentiæ q̃ est remissio peccati. Quã-
tum ad primum est aduertendum, ꝙ tres sũt
partes pœnitentiæ. s. cordis contritio, oris cõ-
fessio, operis satisfactio, ideo tria facit. Nam
primo ostendit contritionem cordis. Secũdo
confitetur peccatũ. Tertio ostendit se fecisse
satisfactionem. Secunda ibi. Miserere. Ter-
tia ibi Laboraui. Quantum ad primum est
notan-

A notandum q triplex sit iudiciũ de pctõ. Primum dicitur iudiciũ pœnitentię. Secundum iudicium obstinationis. Tertiũ iudiciũ publicæ cõdẽnationis. Primum fit in hac uita, ubi solum est locus pœnitentiæ, quia hic Deus dedit potestatẽ sacerdotibus de tali iudicio pertractãdo. Secundũ iudicium fit post mortẽ pctõris, quia tunc si pctõr moritᷣ obstinatus in pctõ, tunc anima destinatur ad infernum, usq; ad diem generalis iudicii. Primũ dicitᷣ iudiciũm misericordiæ. Secundum dicitᷣ iudiciũ iræ, eo q peccator moritur in ira Dei. Tertiũ dicitur iudiciũ furoris eo q cũ furore fiet executio peremptoria pctõris, ad pœnã æternã. In primo iudicio iudicatur in corpore & anima secundũ quantitatẽ peccati, & ostẽsionẽ cõtritionis. In secundo iudica B tur in anima tm̃. In tertio uero in corpore & animã ad pœnã ęternã. Et est talis lex, q qui iudicatur in hac uita iudicio misericordię & pœnitentiali, euadit secundũ & tertiũ iudicium. Sed qui non iudicatur in hac uita iudicio misericordiæ, oportet de necessitate q iudicetur iudicio iræ & furoris in die octaua, &c. Ideo Dauid cupiens uitare illa duo iudicia, s. iræ & furoris, petit iudicari in hac uita iudicio misericordiæ & pœnitẽtiæ, ideo ait: Dñe rogo ne arguas me iudicio furoris tui in finali iudicio, neq; corripias in ira tua post hãc mortem, quasi dicat, corrige me in hac uita iudicio misericordiæ & pœnitẽtiæ, & remitte peccata mea, ne arguas me in finali iudicio cũ furore, & post mortẽ meã cum ira tua, ne moriar obstinatus, & hoc pertinet ad contritionem cordis. Vnde est primo no- C tandum secundum Augu. q pœnitentia est quædã dolentis uindicta, puniens in se quod dolet cõmisisse. Ex quo patet q dolor peccati cõmissi præcedit in pœnitentia ipsã, qui quidẽ dolor dicitur cordis contritio, quę est prima pars pœnitẽtię, qui quidẽ ꝓuenit ex duobus. Nam primo peccator ex gratia pręueniente cognoscit se peccasse cõtra Deum summum bonũ. Et sic detestatur & abominatur peccatum & conuertitᷣ ad Deũ, & tũc cõsiderat pœnã sibi debitã ex reatu. Et sic incutitur ipsi timor futuri iudicii, & ex tali timore, & ex amore Dei prorũpit in dolorẽ. Et sic ex duobus prouenit ei talis dolor. Primo ex ingratitudine commissa contra Deũ. Secũdo ex timore diuinę uindictę, & iræ, & furoris diuini iudicii. Et sic cum tali dolore proponit amplius nõ peccare. Sed precatur

Deum ne puniat eum in ira & furore per iu- D stitiam, & sic proponit cõfiteri. Et ista est prima pars pęnitẽtię quę dicitur cõtritio. Ideo ait: Dñe ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Secundo est notandum q ira & furor sunt animi passiones siue affectiones. Nã ira est appetitus uindictę, ex accensu sanguinis circa cor, propter paruipensionẽ, ut patet primo de anima, & lib. de motu animaliũ, furor autẽ est executio talis uindictę sine misericordia, propter irã. Ex quo patet q tales passiones non possunt poni in Deo formaliter, sed dicuntur tales passiones de Deo quasi effectiuẽ, & nõ ut passiones, sed ut effectus, quia in iudicio dabitᷣ dãnatis talis sentẽtia sine misericordia, qualis datur ab homine irato & furioso. Et sic talis ira & affectio non erit in Deo, sed erit effectus irę & furoris in dãnatis, quibus dice- E tur. Ite maledicti, &c. Itẽ talis sententia non dabitur à Deo cum ira, sed cum summa iustitia, quã homo nõ põt exequi sine ira, quę dicitur passio. Et sic Angeli exequuntur tales sententias absque ira, ut inquit Aug. 9. de Ciui. Dei. c. 5. quæ quidem materia declarabitur psal. 21. Et sub tali intellectu dicit Dauid. Dñe ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, & est quędã figura grammaticalis antropopatos, qñ passiones hominis attribuuntur Deo. Tertio est notandũ propter hoc q dicit ne arguas, neq; corripias, q sępe in sacra scriptura ponunᷣ ista quatuor uerba scilicet arguere, corripere, flagellare, & castigare, quę differunt ratione finis. Nã castigare idẽ est quod castum reddere, tertio Ethicorum. Flagellare idẽ est quod propter aliquod flagitium castigare. F Et sic finis flagellationis & castigationis est ut à uitio flagitiosus desistat, et conuertatur ad uirtutẽ, ideo nemo castigatur aut flagellatur ad mortem. Sed ut bonus fiat & uiuat. Ideo ait Dauid psal. 117. Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Ideo non moriar sed uiuam & narrabo opera Domini, &c. Sed arguere, ut plurimũ, significat crimẽ mortis alicui improperare, et propter ipsum ad mortẽ destinare, et cõmuniter conuenit iudicio examinationis, ut patet psal. 49. Arguam te et statuam cõtra faciem tuã. Corripere uero dicitur ex cõ et rapio quasi simul rapere, et hoc conuenit cõdemnato ad mortem, quia simul rapitur et corripitur à tortoribus, et clauditur, et ducitᷣ

ad

A ad tenebras exteriores &c. Et sic corripere dicit executionem ipsius criminosi, iam arguti & examinati, & rei: quæ quidē correptio nō fit sine ira & furore. Sed flagellatio et castigatio fit cū misericordia, quia non est ad mortem, sed ordinatur ad bonam vitam. Et sic Deus quadrupliciter cōsueuit flagellare siue castigare quosdam, vt eorum patientiam probaret, ut Iob. quosdā ad augmentum meritorum, vt Tobiam: quosdam ad custodiā virtutum ne in superbiā eleuent; vt Paulū: secundæ ad Cor. 12. quosdam ad pœnitētiā, & sic flagellauit & castigauit Dauid propter pctm̄ Vriç, ut castum redderet: & flagellauit eum pp peccatū numerationis populi: vt patet. 2. Reg. vltimo. Et sic castigauit omnes pçnitentes: quæ quidem castigatio & flagellatio facta istis quatuor modis, dicitur facta cū

B misericordia: qa castigat Deus ad tēpus, ut eripiat hoiem à morte çterna. Et sic cōfessor est arbiter in foro pçnitētiali, & flagellat, & castigat pçnitentē pœna temporali, ut eruat ab æterna morte. Ex quo patet, ꝙ pœni. agere nihil aliud est, nisi causam suā ad iudiciū & forū pœnitentiale deducere, & à iudicio futuro retrahere. Et ideo ait Aug. in libro de pœnit. & peccato, peccata sua defl̄cat, & futurum iudicium per pœnit. præueniat. Et sic pçnitere nihil aliud est quā futurum iudicium pūenire, & ab ira & furore futuri iudicii aufugere Et ideo dicit Dauid. Dn̄e ne in furore tuo. &c. nihil aliud intendens dicere, nisi Dn̄e flagella & castiga me in hac uita per pœnit. & misericordiam, quocunque istorum quatuor modorum: ne corripias & arguas in futuro iudicio in furore & in ira:

C qa sicut pœnit. agere nihil aliud est nisi a iudicio & foro iræ & furoris declinare, eo ꝙ pçnitentiā agens declinat à curia & foro furoris & iræ, ad curiā & forū misericordiæ, Ita nolle agere pçn. & in peccato obstinari, nihil aliud est nisi examē & pçnā eius, ad iudiciū furoris reseruare. Vnde ait Apost. ad Rom. 2. Ignorans qm̄ benignitas Dei ad pçni. te adducit: fm̄ autem duritiā tuam, & impçnitēs cor, tesaurizas tibi iram in die iræ reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddit unicuiq; secū dum opera sua. &c Ideo ait Augu. Domine, hic vre, hic seca, ut in æternum parcas. Et sic ait profeta. Dn̄e ne in furore tuo arg. &c.

Miserere mei domine quoniam. &c.

Hic ponit secundam partem pœnitentiæ quæ est cōfessio pc̄tōrum. Et sic hic cōfitetur peccatū suum: dicens. Miserere mei &c. Ad D cuius intelligentiā est aduertēdū, ꝙ peccatū reddit totū hominē miserum pp duo. Primo qa infirmat aiam & totum corpus. Secundo quia contrahit animā quo ad oēs potentias. Primū patet. Nā pctōr est in ira Dei ad pçnā æternā destinatus. Et nō pōt esse maior miseria quā esse in ira Dei: sicut nō est maior fçlicitas quā esse in eius amore. Et sic quo ad totum expectat miseriam, & pçnam s. quo ad corpus et animam Itē ex luxuria & gula nō solū infirmatur anima, sed etiā corpus: hoc idem facit inuidia & odium, quia totaliter urunt carnem: otium autē torpere facit corpus Et sic ex his peccatis proueniunt etiam infirmitates corporales, in corpus, & animā. Secundo peccatū inducit ptu:bationē, quia perturbat rationē & potētias, ne libere faciāt operationes suas, imo sunt omnes pronç ad E malū, & infirmæ ad bonū faciendū. Nam peccatū quod per pœn. nō deletur, mox per sui pondus in aliud trahit; vt ait Greg. quia ex malo habitu, peruertitur iudicium rationis, & iudicat bonum malum, & malum bonū; Et sic uoluntas trahitur ad prauum appetitū sensitiuum, & sic efficitur quasi bestialis, in tantum ꝙ in omnib. actibus suis dicitur miser, & infirmus, & conturbatus, immo puersus. Ideo ait hic Dauid, Miserere mei dn̄e .i. subleua miseriā meam, qm̄ infirmus sum in corpore: & in anima pp peccatum. Sana ergo me Dn̄e per sacramentū pœnitentiæ, culpam et pœnā relaxādo, et me tua gratia fortificādo: qm̄ cōturbata sunt omnia ossa mea, idest interiora mea, et uires meæ, et potentiæ tam sensitiuæ, quā rationales: et tota anima F mea. s. uita, et appetitus sensitiuus. s. tota sensualitas et uolūtas turbata est ualde, et ligata pp peccatū: quia hucusq; fuit auersa à bono incōmutabili, qui est Deus: et cōuersa ad bonū cōmutabile. s. ad mundana. Vnde est aduertēdū ꝙ sicut ossa sunt fundamētū totius corporis, ita ratio est fundamentū sustentās et regens totum hoiem. Et sicut fractis ossib. dicitur totus homo fractus et inualidus ita perturbata ratione, dicit̄ totus homo pturbatur. Et sic pars rationalis hominis dicunt̄ ossa totius hominis et fundamētum. Sed qa per peccatū infirmatur et pturbatur ratio, ideo dicit ꝙ infirmus sum, et cōturbata sunt omnia ossa mea. i. vires rationis. Et sic anima mea tota, quo ad omnes partes. s. quo ad sensualitatē, et vitā, et rationem, turbata est val

A de & infirma. Nã sicut homo infirmus redditur inualidus, nec valet se sustentare, sed frequenter ruit & cadit, & scandalizatur, & offendit̃ à quolibet lapide & calculo, immo offendit oēs lapides, ita hō peccator ex vno pctō, ruit & cadit in aliud, tanq̃ infirmus, & inualidus, & turbatus. Nã ex gula & otiositate cadit in luxuriã: & ex luxuria in zelũ & inuidiã æmulorũ. Et sic ruit i odiũ & homicidiũ, & etiã in sortilegia & blasfemias & infidelitatē. Itē ex superbia cadit in inuidiã & odium, quia nō vult pati maiorē, nec æqualem. Et sic ruit ad furta & homicidia &c. Itē ex peccato auaritiæ ruit in rapinã, & vsuram & simoniã, & inuidiam, & odiũ, & homicidium. &c. Ex quo patet, ꝙ peccatum reddit hominem miserum, & perturbat rationē &
B animam. Quæ quidē infirmitates non possunt sanari nisi per pœnitentiam: ideo ait, Sana me Domine quoniam infirmus sum. &c.

Sed tu domine vsquequo. &c.

Sed quia scit ꝙ nemo pōt agere pœnitētiã nisi p misericordiã. & gratiã p̄uenientē, vt̄ patebit infra. psa. 58. Misericordia eius p̄ueniet me. Nã oportet vt Deus illuminet pec. vt cognoscat pctm̃ suũ, & detestetur ipsum: & cōuertat̃ ad Deũ, & petat veniã: ergo oportet vt Deus prius cōuertat̃ ad nos, donãdo istã gratiã p̄uenientem bonã volũtatē. Nã Deus ꝓpter pctm̃ erat ante auersus à nobis. Oportet ergo vt prius ipse cōuertat̃ ad nos dãdo talē gratiam, vt nos possimus ad ipsum cōuerti, dimittēdo pec. & eligendo pœn. vt ait Hieremias Treno. vlti. Cōuertere Dñe ad nos & cōuertemur. Et ideo hanc gratiã desi-
C derans Dauid, ait. Sed tu dñe vsquequo sup. differs dare mihi hanc gratiam, vt des mihi veniam: ergo cōuertere ad me dãdo gratiã, & eripe animã meam &c. Sed melius videtur mihi ꝙ ly vsquequo, nō stet interrogatiuè: sed ponatur pro aliquantulũ: sicut infra psa. 89. Cōuertere Dñe vsquequo, i. conuertere Dñe aliquantulũ, sicut habet alia translatio: & tunc ly vsquequo continuat sibi versum sequentē isto modo. Sed tu Dñe vsquequo cōuertere. i. aliquantulũ ad me: & ne auertas faciē tuã. Sed cōuertere aliquantulũ ad me, & libera, & eripe animam meam de manu Diaboli. & saluũ me fac pp misericordiam tuam, à supradictis infirmitatib. peccatorũ. Nam si tu habes conuerti ad me, oportet ꝙ facias propter misericordiã tuã p̄uenientem, quia ex me nihil mereor, nisi pœnam ex peccato. Quia nullũ bonũ est in me, nisi solum D
peccatum: ergo suppleat misericordia tua, & saluũ me fac. Quoniam nō est in morte. Hic cōcordat cum supradictis in principio. Nam si homo nō agit pœnit. in hac vita, sed differt eam vsq; ad oct. diem. i. vsq; ad mortem exclusiue, tunc tali impœnitenti nō debetur iudicium misericordiæ, sed iræ & furoris in inferno: vbi non est locus pœnitētiæ: sed pœnæ æternæ & supplicii: qa ibi nullus pōt esse memor Dei, nec cōfiteri Deũ, sed blasfemare p̄ dolore pœnarũ, ut dictũ est. Ideo ait Dauid in psona cuiuslibet pœnitentis. O Dñe cōuertere ad me aliquantulum, dando gratiam, et eripe animam per pœnitentiam, ne descendã in infernum ad iudicium iræ & furoris, quoniam nō est aliquis q memor sit tui in morte. i. post mortem, nec in illa morte inferni.
Nam in inferno quis cōfitebitur tibi? quasi E
dicat nullus, præ dolore pœnarum. Et etiam hoc dicit propter multos q differunt, & expectant agere pœnit. & cōdere testamentum in fine vitæ, & in morte, quãdo nō sunt sui iuris, quia cōmuniter ꝑdunt loquelã, & sensum propter infirmitatem corporalem, & sic nō possunt esse memores Dei nec sui. Vnde etiã Deus nō ꝑmittit ꝙ tales agant pœnitentiam, nec vult eis dare gratiam in morte, eo ꝙ nusquam sunt recordati Dei in vita, vt ait Aug. in sermone de Innocētib. Hac animaduersione inquam cōcutitur peccator vt moriens obliuiscatur sui, q dũ viueret oblitus est Dei. Et ideo Dauid desiderat agere pœni. in vita, & petit gratiam & veniam, & cōfitet̃ peccata sua i psona cuiuslibet pctōris dicēs.

Laboraui in gemitu meo lauabo per. &c.

Hic assignat tertiam partē pœnitētię, quę F
dicitur satisfactio: vt ostendat se egisse perfectam pœnitentiam. Nam postq̃ primo ostendit cōtritionem, & dolorē de peccatis, & petiit nō argui in furore, nec corripi in ira futuri iudicii, & cōfessus est se esse infirmũ, & turbatũ ex ęgritudine peccatorũ, & petit nō differri pœnitentiam suam vsq; ad mortem, hic agit satisfactionem, uel ostendit iam fecisse. Ad cuius euidentiam est notãdum, ꝙ satisfactio vel habet fieri proximo, & sic nō remittitur peccatum, nisi restitutum ablatum ipsi proximo. Sed licet sit restitutum ablatum adhuc manet satisfactio Deo faciẽda, quę dicitur pœna, eo ꝙ peccauimus contra Deũ per superbiam, & rebellionem, transgrediendo eius præcepta. Et sicut peccaui-

A mus corde, & ore, & opere, ita oportet ꝙ tribus modis satisfaciamus. s. contritione, confessione, & restitutione. Et ideo talis satisfactio oportet ꝙ fiat primo ꝑ fletũ & gemitum cordis: ut inde veniat pietas & humilitas vnde processit iniquitas. Secundo per ieiunium ad puniendã carnem & animã. Tertio per orationẽ, vt inde egrediat̃ laus & benedictio, unñ egressa fuit blasfemia, aut stultiloquiũ, & trailoquium. Quarto ꝑ eleemosynã, vt mitigemus Deũ aliquo munere, & vt pauperes deprecentur Deum, vt dimittat nobis debitũ peccati. Et sic dolore, & fletu, & oratione, & munere redimimus & soluimus debitũ peccatorũ. Et tunc pęnitentia dicit̃ completa. Et hãc pniam dicit se Dauid cõpleuisse cũ ait. Laboraui in gemitu meo, q.d. dñe da mihi veniã, quia iã cõpleui pniam. Primo ꝑ cõtritio-
B nem. Scdo per confessionẽ. Tertio per satisfactionẽ. Nam iam laboraui in gemitu & fletu meo, semꝑ gemẽdo & plorãdo, & cũ lachrymis lauabo lectulum meũ in quo dormio, & per singulas noctes & dies rigabo stratum & pauimentum in quo iaceo: q.d. ꝙ diebus & noctibus semꝑ defleo pc̃tã mea. Nã de nocte lauo lectulum meum in quo dormio lacrymis assiduis, & per diem rigo pauimentũ in quo iaceo, orando & plangendo. Stratum. n. dicitur à sternendo, ideo solum, terræ pauimẽtatum, lateribus vel lapidibus dicit̃ stratum, ad denotandum ꝙ Dauid in pauimẽto terræ agebat pœnitentiam, in die flendo & plangẽdo, quod quidẽ stratum lacrymis suis rigabat. Etiam per lectulũ & stratũ põt intelligi caro nostra: in qua tanquã in lecto & strato iacet anima peccatoris infirma, quã carnẽ
C debet peccator macerare per ieiunium, & rigare ora per fletum &c. Sed dubitatur quare dicit primo laboraui in gemitu meo. Vnde ostendit se iam pęnitentiam egisse. Et postea dicit lauabo lectulum meum. &c. quasi promittens se facturum pęnitentiam. Ad hoc respondetur, ꝙ licet peccator egerit pœnitẽtiã perfectam de peccatis suis, ꝑ cõtritionẽ & cõfessionẽ & satisfactionem, tñ tenetur semper dolere, flere, & pœnitere, quotiescunque recordatus fuerit illius peccati. Nã si post actã pœnitentiam quis complaceret sibi fecisse illud peccatũ, tũc rediret sibi culpa. Ideo semper tenetur dolere, & pœnitere quandocũq; recordatur. vñ dicit Clemẽs in itinerario suo ꝙ beatus Petrus semper flebat peccatũ negationis Christi, quotienscũque recordabatur:

D intantũ ꝙ lacrymæ decurrentes, sulcauerãt genas ipsius Petri. Et ideo Dauid vt ostendat nos semper debere dolere & flere pc̃tm̃, quotiẽs in memoriã uenerit, dicit Laboraui i gemitu meo. i. licet laborauerim i gemitu meo, & egerim pniam, tamen quotiẽs recordatus fuero, semper lauabo fluendo stratũ & lectulum meum, & lacrymis meis stratum meũ. i. conscientiam meam rigabo die ac nocte, eo quia oculus consciẽtiæ, & orationis meæ turbatus est à furore, quia timeo futurum iudicium, qm̃ inueteraui & senui inter omnes inimicos meos dæmones: quasi dicat antiquatus sum in peccatis, non agendo pœnitentiã. *Discedite à me omnes qui operamini, &c.*

In hac secunda parte ostendit effectum & virtutem pęnitentiæ, quæ est remissio peccati. vnde tria facit pęnitentia. Nam primo im-
E petrat gratiam. Secundo delet culpam, & minuit pęnam. Tertio fugat diabolum tentatorem. Ideo Dauid videns ista tria se fuisse per pniam consecutũ, ait ad demones tẽtatores, O vos dæmones inimici mei, q semꝑ operamini iniquitatẽ hoĩes tẽtando, q me diu alligatũ tenuistis, & ad interitũ deduxistis, & in diuersa scelera ꝓcipitastis, discedite & fugite à me, qm̃ iã exaudiuit dñs vocẽ fletus mei, pniam acceptando. Et dñs exaudiuit deprecationem meam, culpam remittendo. Et orõnẽ meã suscepit, gratiã cõferẽdo. Et iõ iã amplius peccare nõ ꝓpono, nec vos vltra sequi intẽdo. Sed ẽm gratiã mihi collatã, tentationibus vestris cõtraire decerno, nec amplius Deo ingratus esse uolo, qa uera pniã est, pc̃tã præterita plangere, & plangenda iterũ nolle cõmittere. Et nota ꝙ ter nominatur hic dñs, ad denotandũ ꝙ tota trinitas concurrit ad re-
F missionẽ peccati. s. omnipotentia patris, miã filii, & benignitas & illustratio spiritussancti. Nã illustratur peccator ꝑ gratiã præuenientẽ, vt cognoscat & detestetur ipsum. Et sic ꝑ talẽ inspirationẽ dolet peccasse & conuertit. Scdo filius offert patri suã passionẽ in ꝓtiũ ꝓ peccatore. Et sic pater ꝑ merita passionis filii, remittit culpã, & etiã pœnam si dolor & cõtritio est uehemens, & ideo nominat̃ Deus ter, ut tota trinitas cõprehendat̃. Erubescãt. Nota ꝙ diabolus tripliciter abiicitur ab anima peccatoris per pniam. Primo cum erubescentia & cõfusione, quia reputat sibi ad magnam confusionẽ, ꝙ videtat se uictũ & confusum & expulsum ab homine, qui est minoris naturæ, et nobilitatis. Secundo abiicitur

A cum magna vehementia & uiolẽtia, quia omnes uires adhibet, ne à domo quã diu possederat expellatur, & animam quã diu possederat deperdat & amittat. Tertio abijcit cũ grandi uelocitate, quia peccator qui diu inter peccata erat inueteratus & antiquatus, iustificatur in instanti per pœnitentiam. Nã in eodem instãti expellitur culpa, & introducitur gratia. Et sic diabolus quod per magnum tempus acquisiuit & possedit, in uno instanti perdit & amittit per pœnitentiam. Ideo dicit Dauid, & quilibet peccator pœnitẽs. Erubescant omnes demones inimici mei cum uideant se cõfusos, & cõturbentur cũ uideãt se uictos, & cum uiolẽtia abiectos, & erubescãt ualde uelociter, cum uideant in uno momẽto & instãti perdidisse, quod ꝑ longa tpa possederũt. Discedite ergo demones cõfusi & cõ-
B turbati uehemẽter & uelociter, & uiolẽter, & nunquã reuertamini. Et ideo caueat peccator postquã eiecerit peccatum, ne iterũ uincitur. Nam cũ immundus spiritus exierit ab homine, ex confusione & erubescentia uadit & assumit septem spiritus nequiores se, & laborat recuperare domũ unde exiuit, nisi fortis armatus custodiat atrium animæ suæ, resistendo tentationibus cum humilitate & oratione, & ieiunio, & eleemosyna. Item ly erubescãt, põt dirigi ad cõsocios peccati, quos in peccato habuit consortes & consultores & fauorabiles: ideo ait pœnitens. Erubescant & cõturbentur omnes inimici mei qui mecũ erãt participes in peccatis, nam licet uiderentur amici propter societatem, tamen uerè erant inimici, eo quòd ad interitum & mortẽ peccatorum me deducebant, & in peccatis foue-
C bant. Ideo postquã me uiderint per pœnitentiam conuersum, erubescant manere in peccato, & conuertantur exemplo mei, & agãt pœnitentiam, & erubescant ualde uelociter, ne amplius maneant in peccato. Et si uolunt cõuerti, erubescant & cõturbentur, & cõfundãtur in peccato suo. Et hoc de sensũ morali. Sed quia iste psalmus legitur in agenda, & officio defunctorũ, ideo ex prædictis lector poterit ipsum applicare ad animas fidelium defunctorum existẽtes in purgatorio, qui cum pœnitẽtia & caritate decesserunt, sed ibi propter peccata oblita, aut iniunctam pœnitentiam non impletam ad tempus detinentur. Vnde orat ecclesia ad Christum caput suum in persona cuiuslibet istorum, dicens, Domine Iesu ne arguas & corripias me in furore

tuo, & in ira: id est si ex meis demeritis me ad hanc pœnam temporalem per cẽtum annos destinasti, non me uelis punire in furore, secundum sentẽtiam latam, sed Miserere mei, pœnam taxatam remittendo, quoniam infirmus sum in hoc purgatorio. Et ideo sana me per misericordiã. i. adhibe merita tuæ passionis, & offer ante patrem, & solue pro me. Et sic conuertere ad me aliquantulum, & eripe animam meam ab his pœnis: quoniã non est in morte qui memor sit tui. i. dũ existo in hac pœna, non possum me redimere, nec eleemosynas elargiri, quia iã nõ sum pure uiator. Et ideo supple tu per miam tuam & passionem. Nã quis poterit confiteri tibi in inferno? quasi dicat nullus, præ dolore pœnarum, & ideo absolue me ab hac pœna, & duc me tecum in cœlum, & ibi te laudabo. Et iõ anima iã liberata per talia suffragia dicit ad demones qui eã torquebãt. Discedite à me qm dñs exaudiuit oẽs orationes ecclesiæ, pro me factas, & suffragia acceptauit, ideo erubescant &c.

Ex toto isto psalmo possunt recolligi 8. conclusiones.

Prima conclusio, quòd octaua dies hominis quæ est post mortem, non est tempus pœnitentiæ sed furoris.

Secunda conclusio, ꝙ octaua dies mundi, quæ erit in iudicio, non erit tẽpus ueniæ, sed furoris pro obstinatis.

Tertia cõclusio, ꝙ iudicium pœnitentiale quod fit in hac uita, dicitur iudicium misericordiæ, eo ꝙ imponit solam temporalem pœnam, & absoluit à pœna æterna.

Quarta conclusio, ꝙ post hanc uitam non est iudicium misericordiæ, sed iræ & furoris, destinans ad pœnam æternam, ex quo patet ꝙ qui in hac uita non iudicatur iudicio pœnitentiali & misericordiæ, iudicatur iudicio iræ Dei & furoris, post hanc uitam.

Quinta cõclusio, ꝙ qui in hac uita agit pœnitentiam, mutat cãm suã, & declinat à iudicio furoris, & iræ Dei, & dãnationis, ad iudiciũ misericordiæ. Et per oppositũ qui nõ agit hic pniam, declinat à iudicio misericordiæ ad iudicium iræ, & furoris, & damnationis.

Sexta conclusio, ꝙ tres sunt partes pniæ quas Dauid ostendit in hoc psalmo. s. cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio.

Septima conclusio, ꝙ peccatũ multipliciter perturbat rõnem, & dissipat totus corpus.

Octaua conclusio, quòd diabolus per pœnitentiam confusus, recedit ab homine, quia

per-

A perdidit animam hominis, quam ex peccato possidebat.

PSALMVS. VII.

DOmine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.

Titulus communis In fine, psalmus David, quem cantauit dño, pro uerbis Cusi filii gemini. In Hebræo aũt, Ignorãtia Dauid quã cecinit dño super verba Cusi filii gemini, secundum Hieronymum autẽ, pro ignorãtia quã cecinit dño, super uerba Aethiopis filii gemini. Ex interpratatione Hiero. patet, ꝙ ly cusi, nõ est nomẽ proprium sed appellatiuum, & interpretatur niger siue Aethiops, per quod intelligitur Saul filius gemini i. de filiis Beniamin. Ad cuius intelligentiã est secundo notãdũ, ꝙ postq̃ Dauid euasit de manu Saul, & declinauit in Nobe ab Achimelech, & refectus est ab eo panibus
B propositionis, & accepit gladium Goliath, fugit inde ad Achis regẽ Geth, & inde ad speluncã Odolam, ut patet primo Reg. 22. tunc Saul cõgregauit oẽs contribules & sequaces, & in deserto rama, hastã in manu tenens, locutus est omnibus, dicens. Audite me filii gemini, nunquid filius Esai dabit uobis agros, aut vineas, & faciet vos tribunos, quia cõiurastis aduersum me, &c. Vnde tũc Doech Idumæus dixit sibi corã oĩbus qualiter viderat Dauid in Nobe, & qualiter Achimelech dederat sibi panes propositionis, & tradiderat gladiũ Goliæ, vñ tũc Saul præcepit trucidari Achimelech sacerdotẽ cũ tota domo sua, & incendi totã ciuitatem, & pronũciauit Dauid proditorẽ, qui coniurasset contra eũ, &c.
C Ex quo patet, ꝙ Saul in illa locutione coram toto populo accusauit Dauid de falso crimine cõiurationis, & malipoli, & proditionis, de quibus omnibus Dauid erat innocens & ignorans. Ideo Dauid tribulatus de morte sacerdotum, & de falso crimine sibi imposito per Saul, fecit hunc psalmum, allegãdo ignorantiam & innocentiam suam, & cãtauit ipsum coram dño. Sed restat dubium, quare Saul appellatur Cusi. Ad quod respondetur, quòd cus siue cusi interpretatur niger. Ideo Aethiopes dicunt cusi, q. nigri. Vnde Saul hic dicitur niger, non à nigredine corporis, sed à nigredine animæ, quia fuit denigratus odio, et liuore inuidię contra Dauid absque ratione, & datus in obstinatum & reprobum sensum contra Deum, & conscientiam suã, persequendo Dauid, ut patet per discursum
D libri secundi Reg. Et sic intitulatur niger nigredine peccati. Nam mos & consuetudo Iudęorum est, ut omnem rem malam, & peruersam, & nociuam appellent nigram. Et sic dicunt istam nigram scorem, istum nigrum Christianum, &c. Est ergo sensus quòd Dauid fecit hunc psalmum allegando ignorãtiam & innocentiam suam, propter verba comminatoria ipsius Saulis, ira & inuidia denigrati cõtra ipsum Dauid. Et sic secundum istã historiam & intellectum Iudęi moderni glossant hunc psalmum de ipso Dauid literaliter. Sed in veritate non est insistendum præcisè in tali expositione literali, quia non explicat intelligẽtiam profetę, nec fuit ista pręcisa eius intentio, vt sæpius dictum est, nec sunt tacẽda mysteria quę latent in hoc psalmo, nec omnino cõuenit litera sequens, cum præfata
E expositione. Nã Dauid non consueuit petere vindictam; immo orare pro Saul, nec peteret iudicari secũdm innocentiam suam, quia nullus excusatur à peccato, immo ipse rogat Deũ ne intret secũ in iudiciũ, psalmo 142. Et ideo est dicendum ꝙ Dauid p supradicta uerba Saulis, & p falsa crimina sibi imposita, præuidit in spiritu qualiter synagoga & populus Iudęorũ, erat denigrãdus ex inuidia, cõtra Xpm. Et qũo debebat imponere sibi falsa crimina, dicens. Hic dixit, possum destruere templum Dei, & in triduo reædificare illud. Et ꝙ commouit totum populum à Galilea usq; in Hierusalem. Et ꝙ fecisset cõiurationem cõtra Cæsarẽ, vt se regẽ faceret, &c. Et pręuidit etiam Dauid quomodo per talia falsa crimina, ille populus erat Christũ cru-
F cifixurus. Sed propter illud peccatum in fine erat destruendus & dispergendus. Sed Christus erat resurrecturus & in cęlum ascensurus & regnaturus. Et de hoc mysterio fecit hunc psalmum, & tradidit ipsum leuitis publicè cantandum in templo. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit istum psalmum pro Christo & ecclesia. Nã si tantum fecisset eum de seipso, tunc non præcepisset ipsum publicè in templo cãtari, nisi inquantũ cõtinet profetiã de Xpo & ecclesia, vt sępius dictũ est. Est ergo sẽsus huius tituli, ꝙ Dauid fecit hũc psalmũ pro ignorãtia & innocentia Xpi Messiæ futuri, super verba Cusi. i. crimina falsa ipsius populi Iudaici, peccato inuidiæ denigrati & obstinati, qui Xpm falso de supradictis criminibꝰ accusauit, siue falso erat accusaturus

A Cum dico filii gemini.s.filii asini nō filii dexteræ. Nam gemini est æquiuocum ad asinū, & ad dexteram. Nam licet ille populus fuerit filius dexteræ, inquantum viuebat in fide Christi Messiæ futuri, tamen postq̃ nō receperunt ipsum in suo aduentu, iá nō dicuntur filii dexteræ, sed filii asini. i.sine sensu & intellectu legis & profetarū, imo ceci & filii seruitutis, quia dorsum eorū semp est incuruatū, sicut asinus ad onera portāda. Et sic iste psalmus explicat Christi innocētiam, & punitionem Iudæorum propter falsa crimina, quę Christo imposuerūt In quo psalmo Dauid introducit Xp̄m loquentē & excusantē se apud patrē de falso crimine sibi imposito, in quo quatuor facit. Nā primo petit liberari de p̄secutione Iudęorū p̄ resurrectionem. Secundo allegat suā innocentiā. Tertio petit vltionē de Iudæis. Quarto p̄mittit se agere gratias. Secunda ibi. Dn̄e si feci istud. Tertia ibi. Exurge dn̄e. Quarta ibi. Cōfitebor domino. Quātū ad primū ergo Xp̄s vt homo dicit ad patrem. O dn̄e per regimen vniuersale, & Deus meus per creationem secundum humanitatem, & spiritualē obedientiā. Ego semper in te speraui, omni humano auxilio postposito, ideo saluū me fac in capite & in membris, & libera me ex omnibus Iudæis p̄ sequentibus me. Libera dico in capite per resurrectionem. Et in membris, eripiendo ecclesiam à tyrannis & infidelibus. B

Nequando rapiat ut leo animā meā, dū nō est qui redimat, neque qui saluum faciat.

Nequando.i.ne aliquando leo s.diabolus aut infernus rapiat animam vt leo, & ipsam retineat sicut cæteros peccatores; dum, pro, C postq̃, vel quia, non est alius qui redimat genus humanum, neque qui saluum faciat ipsum, nisi tu principaliter qui es Deus & creator. Et ex cōsequenti ego per mortem & passionem, in virtute diuinitatis Nam si ego nō essē liber, nō possem aliquos saluare, nec p̄ aliis pati. Et ideo oportet q̃ sim solus inter mortuos liber à peccato, & per consequens ab inferno, & quòd suscites me vt possim cōmunicare membris meis merita passionis, & beneficium resurrectionis.

Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

Persequatur inimicus animam meā, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam & gloriam meam in puluerem deducat. D

Hic allegat suā innocētiā & se esse liberū ab omni peccato, nō solū ab his quę sibi Iudæi imposuerunt, sed simpliciter ab oī peccato, ideo ait, Domine Deus si ego feci istud peccatū & crimen quod mihi imponit̄ à Iudæis. s. q̃ prohibuerim dari censum Cæsari, & sim blasfemus &c. & si sit ēt quæcunque alia iniquitas, & iniustitia, & peccatū in manibus & operationib⁹ meis, & si reddidi mala Iudæis retribuentibus mihi mala pro bonis, quia ego sanaui filios eorum, & mortuos suscitaui, & viā salutis eis ostendi, & ipsi pro talibus bonis retribuunt mihi mala, falsa crimina imponendo, si talia ergo egi, Decidam ex tali merito inanis, & victus, & vacuus ab inimicis. Sed hic vr̄ dubium. q̃ Christus velit adiurare seipsum & periurare, quia vr̄ q̃ hoc sit cōtra dignitatem suam & reuerētiā. E Et ideo est notandum s̄m Aug. q̃ passio Xp̄i ideo fuit tantæ efficaciæ & virtutis ad redimendum hominē, & delēdum omnino peccatum, quia fuit in homine innocente & libero ab omni pc̄tō, quia aliter fuisset inanis & vacua illa passio, nec Christus potuisset vincere diabolū, si primo ipse fuisset victus, & seruus diaboli p̄ peccatum, & per consequēs nō potuisset nos liberare, nec seipsum. Nā vt ait Aug. cōtra Arrium. Si verbū diuinū esset factum & creatū, nō potuissent oīa fieri p̄ ipsum, quod est cōtra illud. Oīa per ipsum facta sunt. Ita pari rōne, si Christus verbū, caro factū, fuisset obnoxius pc̄tō, tūc nō potuisset alios liberare. Ideo hic se ostendit liberum ab omni pc̄tō, & sub typo & figura adiurationis, & pœnæ rei, ostendit q̃ si esset peccator, cecidisset inanis, & victus, sine fructu passionis. Nā dictū est in prologo, tractatu primo, q̃ quilibet profeta habet suā linguā, & modum proprium loquēdi, inter quos Dauid habet extraneum & exquisitū modū loquendi. Nā prædicit futura mysteria de Xp̄o & ecclesia, qn̄q; per verba de prę terito, propter certitudinem profetię, qn̄que per modum orandi, ad ostendendum q̃ omnia facit pater p̄ filiū, qn̄que loquitur per modum adiurationis, vt ostendat q̃ si Christus fuisset peccator & reus, in his quæ sibi imponebant̄, tunc sua passio non fuisset efficax ad delenda oīa pc̄tā. Est ergo sensus: Dn̄e si feci istud qđ mihi imponitur, & si esset iniquitas, & aliqđ peccatū in manibus meis, & nō essem liber ab omni pc̄tō, tūc decidissem F

A inanis & victus ab inimicis, quia nõ potuissem superare diabolum. Et passio mea esset inanis & infructuosa, quia tunc inimicus, scilicet diabolus, persecutus fuisset animam meam, & conculcasset animam meam in terra, calce peccatorum, sicut vitam aliorũ hominum conculcauit. & tũc tota gloria mea & fama esset deducta in puluerẽ & ad nihilum, sine fructu redemptionis. Et sic ista verba supradicta non sunt intelligenda ad sensum quẽ faciũt, sed ad sensum in quo fiunt, sicut dictũ est in prologo, tractatu tertio, & regula sexta. Vnde ꝓfeta ꝑ modũ adurationis prædicit puritatẽ & innocentiã Christi, per quam meruit destruere nostra peccata.

Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum.

B In hac tertia parte petit vltionem. Vnde est notãdum secundum Hilarium & Aug. ꝙ Christus filius Dei oĩa quæ facit per se, attribuit patri, eo ꝙ non solũ inquãtum hõ, sed inquãtum Deus quicquid habet, habet à patre. Nã inquãtum Deus ab ęterno quicquid habet nascendo accepit, & inquãtum homo ex tp̃e, in incarnatione accepit omnẽ uirtutẽ à patre: ideo quicquid facit attribuit patri, & sic dicit Doctrina mea nõ est mea, sed eius qui misit me patris, &c. Ioan. 7. Et ideo Christus, quia loquitur hic inquãtũ homo, & resurrexit in virtute diuinitatis; Et iõ hãc resurrectionem & virtutẽ attribuit patri, iõ ait ò dñe pater. Exurge. i. fac me à mortuis resurgere. Exurge dico, in ira cõtra Iudęos & obstinatos: nã resurrectio mea erit gaudiũ & gloria fidelibus. Sed infidelibus erit ira, & mors, & punitio. Itẽ exurge quia hucusque

C sedisti, expectãdo populum Iudaicum ꝑ 40. annos post passionẽ meã, sed qa mãserũt obstinati et ad prædicationẽ apostolorum noluerunt cõuerti, ideo exurge in ira tua contra eos. Primo tpaliter eos destruendo, & ꝑ mundum dispergendo. Et secundo æternaliter condẽnando. Et exaltare. i. ostende potẽtiam & rigorẽ in finibus inimicorum meorum Iudæorũ, eos ab omnibus finibus terræ promissionis exterminando, & expellendo, & trucidando per exercitum Romanorum.

Et exurge dñe Deus meus in præcepto quod mãdasti. & synagoga populorũ circundabit te.

In Hebræo habetur promissum quod ꝓmisisti. s. per profetas, per quos prædixisti punitionem Iudæorum. Et ẽt ista põt esse uox ecclesiæ ad Christum, dicentis. Exurge dñe Iesu Christe in pręcepto quod ꝓmisisti, qñ fleuisti super Hierusalem, dicens. Circũdabunt te inimici tui uallo, & non relinquent in te lapidẽ suꝑ lapidẽ. Lucæ 19. q. d. imple illud dictum, & profetiam quam ibi dixisti,

D & mãda & pręcipe Romanis, vt veniãt contra Hierusalẽ ad vindicandã mortem tuam, quia synagoga, id est congregatio omnium populorum gentilium circundabit te, & venient tecum ad destruẽdam Hierusalem. Itẽ synagoga, id est congregatio omnium populorum, scilicet Romanorum & aliorum gentilium circundabit te, in verum Messiam recipiendo, & sic Iudæis reprobatis & abdicatis, dabis hæreditatem gratiæ & gloriæ populo gentili ad fidem conuerso.

Et propter hanc in altum regredere, dominus iudicat populos.

E Propter hãc synagogam. i. ecclesiã, ex populo gentili congregatam, regredere ad ꝓtegendum eam. Vel etiã regredere in cęlum vnde descendisti propter hanc ecclesiam populorum ad fidẽ cõuersorum, vt des eis hæreditatẽ in regno cœlorum, quia tu, supple, es dominus qui iudicat populos. i. ad quem pertinet iudicare populos, & dare vnicuiq; secundum opera sua. Dñs iudicat. Hic propriè incipit versus & sentẽtia in hebręo. Vnde ait Christus ad patrem. O pater quia tu es ille dominus, qui iudicas populos, ideo

Iudica me domine secũdum iustitiam meã, & secundum innocentiam meam super me.

Quasi dicat, tu scis iustitiam meam, quia nulli iniuriam feci, & tu scis innocentiam meã, quia nulli nocui, ergo fac vt opera mea mereantur, & nõ permittas me amplius iniustè pati, sed redde mihi præmium iustitiæ F & innocentiæ meæ. Et fac ut consumatur & destruat nequitia peccatorum iudęorum, vt cum viderint me iam surrexisse, & in cęlos ascẽdisse, & iudiciariam potestatẽ super omnes accepisse, tunc confundatur & conterat nequitia & malitia eorum. Item confundatur nequitia eorum, cum. i. quoniã tu qui es Deus scrutãs renes & corda hominum, diriges iustum filium tuum in cęlo, & etiam qñ diriges ecclesiam tuam & prosperabis in terra. Item tu qui es Deus iustus scrutans corda & renes, & scis iustitiam & innocentiam meam, nosti malitiam eorum, ergo fac vt

Consumetur nequitia peccatorum & diriges iustum, scrutans corda & renes Deus.

Eorum consumetur nequitia, & diriges

A iustum, idest exaltabis Christum tuum cum sua ecclesia, & hoc facies, quia semper spera ui in te qui es.

Iustum adiutorium meum à domino, qui saluos facit rectos corde.

Ex his verbis patet, ꝙ iste psalmus nō potest exponi præcisè pro Dauid, quia ille nō potest dicere iudica me secundum iustitiam & innocētiam meam, quia hoc soli Christo conuenit. qui nūquam peccauit, nec potuit peccare. Et nota ꝙ Christus nō solū petit hic vltionem pro se cōtra Iudęos, sed ēt ꝓ mēbris suis cōtra tyrānos persequētes ecclesiā, quę tota simul, ratione capitis, & perfectorū membrorū, dr̄ columba sine macula in canticis, & dicitur nō habere maculā neq; rugā. Et ideo pōt esse vox ecclesiæ, ad Xp̄m caput suum dicentis. Exurge domine in ira tua cō

B tra Iudæos, & ciuitatem Hierusalē in præcepto quod mandasti & prædixisti. Lucæ 19. quando fleuisti super ciuitatem Hierusalē, & dixisti. Circundabunt te inimici tui uallo, & non relinquent in te lapidem super lapidem. Veniant ergo Romani & tollāt & auferant eis locum, & gentem, ac sacerdotium, & destruant ciuitatem & templum &c. Etiā destrue tyrannos, & prosterne populū gentilem à superbia sua, &c.

Deus iudex iustus fortis & patiens, nunquid irascitur per singulos dies?

Hic exhortatur Iudęos & gentiles & omnes peccatores ad pęnitentiam, sub comminatione, quæ est principalis intentio huius psalmi. Vnde dixit, ò Iudæi peccatores, licet Deus sit iustus in iudicando, & patiēs in expectando peccatorem ad pęnitentiā, tamen

C nunquid irascitur per singulos dies. i. nunquid videmus quod quotidie irascitur, & cū ira punit impœnitentes & obstinatos, sicut puniuit Faraonem, & Saulem, & Achitofel, & multos alios? quasi dicat sic. Et ideo dico vobis Iudæis, quod

Nisi cōuersi fueritis gladium suum uibrauit arcum suum tetendit & parauit illum.

Nisi cōuersi fueritis ad Messiā Christū, & receperitis eum, cauete, quia iam gladiū suum vibrauit, id est exercitum Romanorū cōtra vos præparauit, & arcū suum & sententiā iræ tuæ præparauit, & tetendit cōtra vos.

Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

Et in eo parauit sagittas suas, quæ sunt vasa & instrumēta mortis, & sagittas suas efficit similes fulminibus ardentibus, quasi dicat, Deus est paratus ad mittēdum fulmina iræ & sententiæ suæ contra vos. Cōuertimini ergo quia satis vos per 40. annos expectauit, aliter autem mittet cōtra vos sententiā; quam præparauit. Vnde nota ꝙ sicut homo quando procedit ad bellum, vel quādo vult ferire feram, primo in domo extendit arcum seu ballistā, & postea ponit sagittam, & quādo videt opportunitatem trahit & ferit Ceruum, ita pariter Deus, primo per aliqua tempora expectauit Iudęos, sed quia vidit ꝙ nō cōuertebantur, incepit vibrare gladiū suum, conuertendo Hierusalem, immittendo seditiones & bella intestina, imo ēt visus est gladius igneus per annū supra Hierusalē, vt ait Iosefus. Sed videns Christus ꝙ nondum etiā conuertebantur, permisit vt rebellaret ciuitas Hierusalem cōtra Neronē, & tunc Nero incepit tēdere arcum suū & præparare exercitum contra Hierusalem, & misit ducē Vespesianū. Sed postquā Vespesianus factus est imperator, & Titus suus filius māsit dux exercitus, & incepit obsidere Hierusalem, tūc incepit ponere sagittas suas in arcum. Sed cōpletis 42. annis post passionē Christi, videns Titus obstinationem Iudæorum, tunc sagittas suas similes fulminibus ardētibus effecit, & totaliter euertit & incendit ciuitatem. Effecit etiam sagittas suas ex fulminibus siue ferris ardentibus. Quam obsidionem & vastationem præuidens Dauid subdit.

Ecce parturijt iniustitiam, concepit dolorem & peperit iniquitatem.

Ecce parturit. i. licet Deus istum populū ad pœnitētiā per multa signa inuitasset, vibrādo gladium comminationum, & tendendo arcum, et ponendo sagittas vt dictū est, tū ipse populus in sua malitia occecatus, simul & semel concepit dolorē & odium contra Christū, ita semper parturiuit iniustitiā; apostolos ꝑsequēdo, & cōtinuo peperit iniqtatē in sua obstinatione ꝑseuerando. Et sic

Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.

Lacum aperuit, quando contra Imperatorem rebellauit, & sic ipsemet procurauit sibi causam sui interitus. Et sic incidit in foueam quam fecit, quia ipsemet se vallauit et inclusit in festo paschæ, ut ait Iosefus, & ibi periit totus populus. Et sic

Conuertetur dolor eius in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.

Conuer-

A Côuertet & conuersus est dolor, & destructio eius in uerticem ipsius, id est in Hierusalé, quæ erat vertex, & caput totius Israel, & terræ ꝓmissionis. Et sic iniquitas eius descédit in verticé ipsius. i. in Hierusalé. Sed totũ ẽt hoc põt referri ad excidiũ spũale. Vñ posset quis quęrere, vnde accidit illi populo tale exterminiũ et excidiũ. Respõdet ꝓfeta dicẽs, quia accepit doloré et odiũ cõtra Christũ dolore inuidiæ. Et iõ frequẽter parturit iniustitiã, ipsum Christũ accusando et persequẽdo, et falsa crimina imponẽdo, et peperit iniquitaté, ipsũ crucifigẽdo sine causa et aliquo demerito. Et sic iste populus lacum aperuit contra Xp̃m, tractando et cõspirando in eius morté. Sed incidit in foueam quam fecit. Nam ipsi crucifixerunt eum, timẽtes ne B venirent Romani et tollerent locum suũ et gentem, et ne perderent redditus oblationũ et sacerdotium. Et sic putantes euadere occidendo ipsum, inciderunt in foueã quã timebãt. Nã Christus resurrexit et regnauit post mortem, et abstulit eis sacerdotium et regnũ temporale et spirituale. Et sic inciderunt in ruinã quam vitare putabant. Et sic iniquitas conuersa est in caput, et in uerticem ipsius. Nã non solum perdiderũt regnũ et sacerdotium, sed ẽt intelligentiã scripturarũ, et manẽt ceci et obstinati, et priuati vita et regno eterno. Et hæc est iniquitas quæ descẽdit in verticé, et intellectũ eorum, quia nõ possũt veritaté percipere. Et sic totus iste psalmus põt exponi etiã profeticè de tyrannis persecutoribus ecclesiæ Christi, tẽpore martyrũ. Et ẽt põt exponi moraliter de quolibet pctõre in pctõ obstinato, cui Christus et profeta C cõminatur, nisi egerit pœnitentiam, contra quos pctóres Christus quotidie vibrat gladium, flagella immittẽdo. Item tẽdit arcum bella tpalia permittendo, et pestilentiã et famen super populos et regna deducẽdo. Sed in finé si nolunt agere pœnitẽtiã, ardẽtibus fulminibus eos in inferno pręcepit cruciari.

Confitebor domino secundum iustitiã eius, & psallam nomini domini altissimi.

In hac tertia parte Christus promittit se agere gratias patri pro resurrectione, et aliis beneficiis receptis, Ideo ait: Postquam recepero supradicta beneficia, ego confitebor domino patri, secundum iustitiam eius. Primo quia puniuit inimicos meos. Secundo quia retribuit mihi prçmiũ resurrectionis, et uniuersalis iurisdictionis. Et ideo psallam nomé domini altissimi, celebrãdo festiuitates. s. na- D tiuitatis et passionis et resurrectionis et ascẽsionis, in quibus agã gratias pro supradictis beneficiis receptis. Et nota etiã ꝙ iste psãlmus põt exponi pro quolibet defuncto, existente in purgatorio. inquantũ põt liberari ab illis pœnis per suffragia ecclesiæ, et ideo ecclesia cantat istũ psalmũ in agenda defunctorũ, in persona cuiuslibet defuncti, et omnium aliorum existentiũ in purgatorio, eo ꝙ adhuc pertinẽt ad istam ecclesiam, inquantum discesserunt cũ pœnitẽtia et caritate, et adhuc non peruenerunt ad terminũ patriæ.

PSALMVS VIII.

D*Omine dominus noster, quàm admirabile nomẽ tuum in uniuersa terra.*

Huic psalmo secundum 70 præponitur tatis titulus. In finem pro torcularibus, psal. Dauid. Secundum verò Hiero- E nymum, victori pro torcularibus, psalmus Dauid, pro cuius tituli declaratione dicit Rabi Eliezer cũ suis sequacibus quod Dauid fecit hunc psalmũ agens gratias de rerũ creatione, i qua Deus subiecit primo huiusmodi omnia creata, sed quia talis creatio facta fuit in septimo mense. s. tpe torculariũ, ideo dr̃ in titulo, pro torcularibus. Sed ista opinio deficit tripliciter. Primo quia creatio facta est in principio tẽporis, et in primo mẽse anni, sed Martius siue Aprilis fuit principium in mensibus anni, vt patet Exo. 12. et Leui. 23. et Numeri 27. ergo creatio non est facta in mense septimo, sed in primo. Itẽ secundo deficit ista opinio, quia litera et sẽtẽtia huius psalmi aliquod aliud mysteriũ explicat prçter creationem. Tertio deficit quia aufert dignitatem profetiæ huic psalmo, qđ F est contra intentum profetæ. Et ideo est alia opinio quorundam aliorum hebræorũ Talmudistarũ, dicentiũ ꝙ Dauid in hoc psalmo prędicit victoriam Regis Messiæ, quã debet habere de toto Romano imperio, qđ intelligunt per ly, torcularibus. Et isti fundant super illud Esa. 62. Quis est iste qui uenit de Edom tinctis vestibꝰ de Bosra? quare rubrũ est vestimẽtũ tuũ? vnde dicũt ꝙ iste q venit de Edom est Rex Messias q solus, calcabit torcular, q debet subiicere totũ Romanũ imperium, quod intelligunt per Edom. Nã Iudęi moderni oẽs Romanos et latinos appellãt Edom, qđ interpretat̃ rubeus, unde dicunt, ꝙ Messias ab eis expectatus erit dñs temporalis, et subiiciet oẽs nationes et specialiter

A cialiter Romanorũ imperiũ, cũ magna effusione sanguinis Christianorũ, quia sicut calcãs vindemiã in torculari intingit pedes, & manus, & vestes ex guttis vindemię calcatę, ita pariter Messia intinget pedes & manus & vestes ex sanguine Romanorum, & omniũ Christianorũ, vsquequo obtineat victoriã, & totum orbẽ subiiciat. Et ideo Esaias vidẽs in spiritu Messiã venientem de Romano imperio cũ victoria in Hierusalẽ, tinctis vestibus, & aspersum sanguine Romanorum, & Christianorũ, dicit. Quis est iste q venit de Edom. i. de Romano imperio cũ triunfo & victoria vestibus tinctis de Bosra. i. de sanguine rubro Romanorũ? Et tunc ipse Messias respõdet dicens. Torcular calcaui solus, quasi dicat, iõ venio rubeus tinctis vestibus sangui

B ne rubro, qa ego solus calcaui imperiũ Romanorũ, sicut calcans in torculari, &c. Et sic dicũt isti ꝙ hoc idẽ præuidit Dauid in spũ. Ideo fecit hũc psalmũ, in quo prædicit futurã victoriã, & vniuersale dñium Messiæ futuri, & ideo intitulauit ipsum pro torcularibus. Sed licet ista positio sit valde extorta, & extranea totaliter à titulo huius psalmi, tñ quantũ ad autoritatẽ quam adducit, aliqualiter, & partim dicit verum, & partim dicit falsum & blasfemat. Nã dicit verum ꝑ hoc quod dicit, ꝙ per illum qui venit de Edom intelligit̃ Rex Messias in lege promissus, sed blasfemat inquantum quod est præteritum expectat futurum. Nam Christus filius Dei verbum incarnatum, venit in mundum, & ipse solus calcauit vindemiã in torculari crucis, & aspersit vestẽ humanitatis in suo san-

C guine. Nam primo calcauit vindemiã sacræ scripturæ, ex qua expressit & extorsit veritatẽ legis & profetarum, & vinum euãgelicũ, & reposuit ipsum in cellario ecclesiæ ad salutẽ & vitã fidelium. Secundo calcauit carnem suã per mortẽ & passionem, ex qua expressit vinum ecclesiasticorum sacramentorum, in premium nostrę redẽptionis, sed quia in cruce fuit victor & nõ fuit victus, quia diabolũ vicit & calcauit simul cum populo Iudaico, ideo nõ dicit fuit calcatus, sed torcular calcaui solus. Item tertio calcauit infernum & ligauit diabolum. Quarto calcauit & subiecit totum mundum, & imperium Romanorũ, & oẽs reges mundi. Item dicunt verum, inquantum dicunt ꝙ Messias aspersus sanguine erat totum orbem subiecturus, sed dicũt falsum inquantum dicunt, ꝙ sanguine alie-

D no erat aspergẽdus, immo sanguine proprio erat mundum redẽpturus. Et sic patet eorũ ineptia, & cecitas, & ignorãtia, quia ista propositio nihil facit ad propositũ huius tituli. Et iõ reiectis eorũ fictionibus, & eorũ mẽdaciis, ꝓ vera intelligẽtia huius psalmi, & eius tituli, est primo notãdũ, ꝙ totũ tẽpus gratię, & septimę etatis, in qua sumus, fuit figuratũ in lege ꝑ septimum mensem, q. dicebat̃ mẽsis & tẽpus torculariũ, eo ꝙ tũc colligebant̃ & torquebantur vindemiæ in torcularibus, ĩ quo septimo mẽse celebrari pręcepit Deus tria festa. s. festum tubarum, in memoriã sacrificii ipsius Abrahæ, & festum ꝓpitiationis in decima die, & festum tabernaculorum in 15. die in memoriã peregrinationis ꝑ desertũ, qñ filii Israel habitabant in tabernaculis.

E Et voluit Deus ꝙ illa tria festa celebrarẽtur in septimo mẽse, tempore torcularium. Primo quia mysteria illorum triũ festorũ erãt implẽda in hac septima ætate in qua sumus. Nã ĩ hac septima ętate fuit immolatus Xps, figuratus per sacrificium Abrahæ, vbi & per quod fuit facta generalis ꝓpitiatio & redemptio, & finita fuit tota peregrinatio, in quo tempore fuit expressa & extorta tota vindemiæ sacræ scripturæ, & extortum vinũ euangelicum, & repositum in cellario ecclesię. Et sic totum tempus gratiæ & tota ista septima ætas dicitur septimus mensis mundi, & tẽpus torcularium spiritualium, quia cõtinue extorquemus vinũ sacramentorum ex cellario ecclesiæ & sacrę scripturę, prout latius patebit psal. 80. & in quæstione finali totius operis. Secundo est notãdũ ꝙ totũ desideriũ

F patriarcarum, & profetarum, & fidelium ve. test. fuit scire virtutes & perfectiones, & videre effectus nominis Dei Adonai, quod illis quatuor literis scribebatur in lege & profetis, quod quidem nomen, Deus nulli voluit reuelare in vete. test. vnde dicit Deus Moysi Exo. 6. Nomen meum Adonai non indicaui eis, sed Deus promisit omnibus ꝓfetis reuelare nomen suum in mundo vniuerso ꝑ Messiam filium suum: Ideo omnes patriarchæ & profetæ desiderabant tanto tempore videre aduentum Christi, vt reuelaret mundo & declararet illud nomen suũ omnibus ignotum. Ideo Esaias 62. clamabat dicens. Vtinam dirumperes cœlos & descenderes, vt notum fieret nomẽ tuum, &c. Pręuidens ergo Dauid in spiritu qualiter in ista septima ętate erat Christus venturus, & implere debe-

A debebat omnia quæ erant figurata per septi-
mum mensem, per mysteriū torcularium, &
illorum trium festorū, & quō nomē dñi de-
bebat dilatari & magnificari per vniuersam
terrā, & Christus regnare per totum orbem.
Ideo fecit hunc psalmum de vniuersali dñio
Chři, & de dilatatione nominis eius per totū
orbē. Et præcepit ipsum cantari tpe torcula
rium in mense septimo, eo ꝙ ille erat figura
huius tpis grǣ, in quo oia illa sunt impleta.
Est ergo sensus tituli præpositi, ꝙ Dauid fecit
hunc psalmum dirigens nos in Christum, q
est finis legis, & præcepit ipsum cantari cum
toto conatu vocum, vsque ad vltimum punc
tum, eo ꝙ cum magno affectu vocabat Chris
tum, vt veniret ad regnandum & manifestā
dum nomē suum in vniuersa terra. Et voluit
vt cātaretur in templo pro torcularibus.i. in
B tpe torcularium, pp figuram iam dictā. In
quo quidem psalmo duo principaliter facit
Dauid, nam primo admiratur magnificentiā
& virtutes illius nominis Dei, quæ erant ma
nifestandæ in viuersa terra, per aduentū Chři
sti. Secūdo explicat cās suæ admirationis, ibi.
Qm̄ eleuata est magnificentia. Quantum er-
go ad primum est notandum, ꝙ nomen pro-
prium dñi magis frequentatum in sacra scri-
ptura, qđ hebræi pronūciant Adonai, vt di-
ctum est in prologo, dr̄ admirabile & ineffa-
bile, pp mysteria mirabilia quæ in eo signifi
cabat. Et ideo scribebatur quatuor literis hæ
braicis in hebræo.s. iot. he. vau. he. Et hoc pp
quatuor mysteria psonalia, & alia quatuor
essentialia, quæ cōtinet & notificat illud no-
men in Deo, significata per illas quatuor li-
teras. Nā ista litera iot interpretatur princi-
C pium Iō significat patrē in diuinis, q est prin
cipiū oium personarū non de principio, he
vero interpretatur esse, ideo significat verbū
siue filium p quē facta sunt oia, & à quo ha-
bent esse, vau aūt interpretatr ipse siue virtus,
ideo significat spiritumsanctum, qui spirat
omnē virtutē & motū in oibus rebus. vltima
vero litera s. he, signat humanitatē filii iun-
ctam verbo. Et ideo bis ponitur he, i hoc no
mine, ad notādū ꝙ ista litera he. bis sumpta
denotat duas naturas in vna persona. Et li-
cet sint duæ naturæ in Christo, tamē nō ma-
net nisi vna persona. Et notanter, s̄m he, po-
nitur in vltimo loco, ad denotandū ꝙ licet
tres psonæ diuinæ sunt ab ęterno, tñ incarna
tio facta est vltimate ex tempore, & illa hu-
manitas ita est iuncta personaliter filio, ꝙ nō

cęteris personis. Ex quo patet quòd per illas D
quatuor literas significabatur mysteriū tri
nitatis, & incarnationis simul. Significabant
.n. tres psonas diuinas, & humanitatē assum
ptā i verbo. Et sic significabāt supradicta qua
tuor mysteria personalia in diuinis. Itē illę
eędem quatuor literæ significabāt alia qua-
tuor ineffabilia mysteria essentialia.s. summā
omnipotētiā, summā sapiētiā, summā miam
& summam iustitiā. Et iō istud nomē diceba
tur ineffabile & mirabile apud pres ue. test.
qa nunq̄ supradicta mysteria fuerūt scrpita,
nec reuelata pribus ue. test. nisi sub qbusdā
figuris. Iō dixit Deus Moysi. Exo. 6. ꝙ nomē
Addonai nōdum reuelaui eis. &c. vñ tria sūt
prænuntiata in ve. te. de hoc noie Dei qua
tuor literatum. Primo ꝙ Messias in lege p-
missus debebat habere hoc nomē, & debe- E
bat uocari illo nomine patrib⁹ incognito: ut
patet Hie. 23. Ecce dies ueniēt & suscitabo
Dauid germē iustum & sapiens, & Rex erit
& faciet iuditium & iustitiā in terra. Et hoc
est nomē ꝙ uocabunt eū, dñs iustus noster
&c. Vbi ly dñs, scribitur quatuor literis, qđ
soli Deo cōuenit. Et omnes hebrei dicunt ꝙ
iste est Rex Messias, ergo nomē Messiæ est il
lud nomē Dei tetragrāmaton.s. quatuor lite
rarum: Secundo asserit sacra scriptura: ꝙ nō
solum Messias debebat uocari hoc nomine
Dei quatuor literarū, sed etiam realiter esse
illud nomen Dei, quia Messias nihil aliud de
bebat esse nisi nomē Dei. Esa. 30. Nomē Mes
sias. Scđo ꝙ solus Rex Messias debebat no-
tificare & manifestare et declarare illud no-
men Dei. Et ꝙ nomen toti mundo debebat
esse notum: & ꝙ omnes gentes debebant ip-
sum venerari & inuocare. Esa. 64. Vtinam di F
rumperes cœlos & descenderes, & notum
fieret nomen tuum. Item psal. 95. Cātate do
mino & benedicite nomini eius, annuntiate
inter gentes gloriam eius. Et sic asserunt om
nes Iudæi & moderni, ꝙ solus Rex Messias
debet hoc nomen dñi quatuor literarū mū-
do declarare: & ꝙ soli illi qui erunt in secu-
lo Messiæ scient proprietates & uirtutes hu-
ius nominis. Et ideo excommunicant & a-
nathematizant omnes præsumētes declara-
re proprietates, & secreta huius nominis,
cum hoc pertineat ad solum Messiam. Et
ideo ponitur prima conclusio, Christus
saluator noster habuit illud nomen qua-
tuor literarum tanquam nomen proprium.
Quod taliter probatur. Nam istæ literę
iot.

A iot.he vau he. præpositæ in illo nōie, si recte cōbinent cū suis pūctis appositis, reddūt et sonāt hoc nomē iohesua: quod græcè declinat̃ iesōs, et latine Iesus, quod interpretatur saluator, siue salutare, siue saluatio. Et ideo ubicunque reperitur iotsua, siue iohesua, oēs interpretes traduxerūt, saluator, siue salutare, siue Iesus, quod idē est, ut patet in trāslatione Hie. ex quo patet, ꝙ Iesus est realiter nomē quatuor literarū ſm propriū sonū. Scda cōclusio, ꝙ Iesus nō nominaliter tm̃, sed realiter est ipsū nomē Dei, sicut profetæ predixerūt, probatur. Primo ꝙ in Iesu Xpo realiter sunt illa supradicta quatuor mysteria ꝑsonalia. Nā in eo est verbū cū humanitate ꝑsonaliter iūcta, et in eo est persona patris, licet nō incarnata, cū sit eiusdē substātiæ, et ꝑ
B eundē modū est persona spūsancti, quia pater est in uerbo et spūsancto, et econuerso. Et Christus cōtinet illa quatuor personalia mysteria Et per eandē rationē alia quatuor mysteria essentialia, immo ipse Xps est realiter omnipotētia, et sapiētia, et mia, et iustitia, ergo sequitur ꝙ Iesus realiter est nomē Dei tetragrāmaton. Secūdo hoc idē probatur ratione. Nam ſm Arist. 7. Meta. inter diffinitionē quā græci uocāt verbū, et nomē interest. Nā diffinitio siue uerbū explicat totā substātiam et essentiā rei diffinitæ, et ideo datur per essētialia. Sed nomē, notificat rē per suos effect⁹. Et iō uestimētum dr̃ à uestiendo, et lucerna à lucendo etc. Ideo dicit Aug. ꝙ uerbū diuinū qui est filius, explicat totā substantiā et essentiā diuinā ab æterno. Sed vt Deus pater posset nobis loq̃ et notificare sua secreta, induit
C uerbū suū carne. Et sic uerbū Dei æternū, factū est nomen, per quod nomen, et per quem Christum, Deus pater locutus est nobis diebus istis, et notificauit sua secreta. Et sic est dicendū, ꝙ Iesus Christus ut̃ incarnatus, est uerū nomē Dei realiter. Tertia cōclusio, ꝙ solus Iesus notificauit toti mundo supradicta quatuor mysteria tā ꝑsonalia quam essentialia. Probatur primum. Nā solus ipse notificauit nobis mysterium trinitatis, cum dicit. Cum uenerit paracletus quem mittet pater in nomine meo. etc. Item notificauit nobis humanitatem verbo iunctam, cum dixit Pater maior me est, & notificauit vnitatem essentialē cū dixit, pater & ego vnum sumus. Secundo notificauit toti mūdo illa quatuor mysteria essentialia, primo diuinam omnipotentiam in sua natiuitate & vita sua, per miraculorū operationem, mortuos suscitando. & c. Itē no D tificauit suam sapientiam in legis datione & ecclesiæ constitutione, & fundatione, & spiritusancti missione. Itē notificauit suā miam in sua passione, per quā facta fuit copiosa redēptio, totū propriū sanguinē largiendo Itē quarto notificauit suam iustitiā et iudiciariā potestatē in die ascensionis, qñ sedit à dextris Dei, quā quidē iustitiā magis notificabit in finali iudicio, qñ ueniet cū potestate magna et maiestate &c. Ex quibus patet ꝙ solus Iesus saluator noster fuit ille, qui notificauit omnia mysteria & secreta, & virtutes huius nominis Dei quatuor literarum, quod quidem nomen magno opere & affectu desiderarunt scire & intelligere omnes patriarchæ & profetæ ve. te. Immo dicunt omnes doctores hebræorum, ꝙ totū desideriū patriarcarū & ꝓ E fetarū fuit scire & intelligere virtutes & ꝓprietates illius nominis, quod solus Messias debet mundo notificare. Ex quibus etiam patet ꝙ solus Iesus Christus est verus Messias ĩ lege promissus, eo ꝙ supradicta mirabilia mūdo notificauit. Item sequitur ꝙ hoc nomē Iesus est illud nomen Dei, quod per illas quatuor literas importatur & significat̃. Primo q͞a in hoc nomine Iesu, illæ quatuor literę cōtinētur, & ipsum vocaliter sonant, vt dictum est. Secūdo q͞a in virtute huius nominis Iesus facta sūt supradicta quatuor mirabilia ĩ uniuersa terra, vt patebit per singula. Hoc autē præuidēs Dauid ĩ spū, dicit. O dñe Iesu Xpe q es dñs noster, q̄.i. quantū, est, & erit admirabile nomē tuū ĩ vniuersa terra. q. d. ꝙ hoc nomē Dei, quatuor literis scriptū, qđ nos Adonai proferim⁹, cui⁹ uocē, & mysteria, et F ꝓprietates ignoramus, sed scire desideram⁹ qđ quidē nomē Adonai in sola iudęa & terra promissionis nūc inuocat̃ et nominatur. Istud inquam nomē in tuo aduentu erit admirabile in vniuersa terra, eo quia tūc manifestabitur eius propria uox & sonus, qđ est Iesus: in cuius virtute et sono fiēt & manifestabūtur oīa supradicta quatuor mysteria, tā ꝑsonalia. q̄ essentialia, in vniuersa terra, q͞a a solis ortu vsq; ad occasum inuocabit̃, & venerabitur nomē tuum quod est Iesus.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos.

Quia dictū ex superius ꝙ hoc nomē Dei Iesus, debebat eē admirabile in vniuersa terra, eo ꝙ in eius aduentu et virtute debebāt mundo manifestari illa quatuor Dei mysteria. S.

A steria.s.summa Dei omnipotentia, & sapientia, & misericordia, & iustitia. Ideo in hac secunda parte hoc ostendit per singula. Nam primo probat ꝙ Iesus notificauit toti mundo, Dei omnipotentiam, & hoc in miraculorum operatione. Secundo ostendit Dei sapiẽtiam, in legis datione & ecclesię constructione. Tertio qualiter ostendit summã Dei misericordiam in morte & passione. Quarto summam Dei iustitiã siue iurisdictionem, & hoc in sua resurrectione & ascẽsione. Secũda ibi. Qm̃ videbo cęlos. Tertia ibi. Quid est homo. Quarta ibi Gloria & honore. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ in duobus fuit mundo notificata omnipotẽtia & magnificẽtia huius nominis Iesus, primo miraculorum operatione, quia omnia elemẽta & omnes cœli obedierunt Christo in nomine suo. B Secundo quia duodecim homines rustici & plebei, conuicerunt primo populum Iudaicum inimicum Christi, & conuicerunt ẽt populum gentilem, & ultimo destruxerũt diabolum vltorem & executorem diuinæ iustitiæ. Et totum hoc fecerunt apostoli & discipuli per suã prędicationẽ, & in virtute huius nois Iesus, in quibus mysteriis fuit notificata omnipotentia & magnificẽtia Dei & eius nois Iesus. Dicit ergo Dauid, o dñe Deus noster, bene admirabile est nomen tuũ Iesus in uniuersa terra, qñ in hoc noie, omnipotẽtia & magnificẽtia tua, eleuata est super omnia elemẽta, in miraculorũ operatione, q a mare & uenti obedierunt nomini tuo. qñ Iesus præcepit & imperauit uẽtis & mari, & liberauit Petrũ & filios Zebedęi &c. Itẽ qñ suscitauit Lazarum & cęteros de morte ad uitã. Itẽ C quãdo sanauit cecum natũ & cæteros ægrotos. Item qñ imperauit dęmonibus & eiecit eos de corporibus obsessis. Itẽ imperauit toti elemẽto terræ, qñ tremuit in sua morte & resurrectione. Item imperauit inferno, quãdo in ipsum descendit, & satanam alligauit, & purgatorium, & limbũ expoliauit, & portas eius æreas confregit &c. Itẽ magnificẽtia & omnipotentia ipsius Iesu non solũ est eleuata super elementa & super infernũ, sed ẽt super cœlos. Nam in sua natiuitate non solũ omnia terrestria, sed etiam cœlestia dederũt signum suæ magnificentiæ. Nam illico facta est multitudo cęlestis exercitus clamãtium & dicentiũ, gloria in excelsis Deo, &c. & angelus annunciauit gaudiũ magnum pastoribus &c. Lucæ 2. Item noua stella apparuit in

D cœlo quæ magos ad Christũ adorandũ perduxit. Item in Christi passione sol fuit obscuratus & luna. Item in die ascensionis cœlos penetrauit. Et sic cęli & angelorum agmina obedierunt ei. Ex quo patet ꝙ eleuata fuit Christi magnificentia nõ solum super infernum, & omnia elementa, sed etiã super cęlos & angelos. Et sic fuit magnificatum hoc nomen Iesus super omnes cęlos.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.

Ad cuius maiorem euidentiam, est aduertendum quòd hoc nomen Dei, Iesus, Primo fuit mirabile & magnificatũ per ipsummet Iesum, in miraculorũ operatione, & hoc in sola terra promissionis. Secundo fuit magnificatum in cœlo, primo in Christi natiuitate per cantum Angelorum. Secundo in cęlo p E stellę ductũ & apparitionẽ. Tertio in sũmo cęlo per ascẽsionẽ, qñ Angeli ipsum in dñm recipientes clamabant dicentes. Quis est iste qui uenit de Edom tinctis vestibus de Bosra? hic formosus in stola sua &c. Esa. 63. Et sic nomen Iesu fuit magnificatũ super cęlos p angelos ut dictũ est. Tertio uero hoc nomen Iesu, fuit magnificatũ ex ore infantiũ & lactentiũ. s. per Apostolos & simplices, in vniuersa terra, qñ in nomine Iesu conuicerunt inimicum populum Iudaicum & gentilẽ, & corruerunt noia idolorum. Et sic destruxerunt, nõ solum inimicũ, sed ẽt diabolũ ultorem & executorẽ diuinæ vindictæ. Ad cuius intelligentiã est notãdum scd̃m Aug. 22. de ciuitate Dei, ꝙ tria non solum mirabilia, sed etiam impossibilia reputabantur apud filosofos ante Christi aduentum. Primum erat ꝙ F Deus posset fieri homo. Scd̃m ꝙ hoc posset mundus credere, maximè filosofi. Tertio ꝙ hoc mysterium possent credere filosofi ex doctrina & persuasione piscatorũ & plebeiorum. Ex hoc ergo arguit Aug. mysteriũ incarnationis esse verum. Nam nos videmus ꝙ non solum mundus, sed maiores filosofi, puta Dionysius Areopagita, & cęteri hoc crediderunt, & hodie pro maiori parte oẽs credunt, & oẽs isti crediderunt ad prędicationẽ & persuasionem apostolorũ, qui fuerunt rustici piscatores, ergo sequitur quòd postq̃ ista duo quæ reputabãtur magis impossibilia sunt vera, vt patet intuẽti. Sequitur ergo quòd primum est verũ, scilicet quòd Deus factus est homo. Hoc ergo præuidẽs Dauid

A in spiritu dicit, O dñe, multũ admirabile est nomen tuum in uniuersa terra: qñ ex ore in fantiũ et lactentiũ, qui fuerunt apostoli, pfecisti laudẽ.i. confirmasti & autorizasti nomẽ tuũ & laudẽ in uniuersa terra, qñ misisti eos ad prædicãdum euangeliũ omni creaturę. Et appellat apostolos infantes, inquãtũ fuerunt primitiæ, & infantia, et exordiũ ecclesiæ. Et ẽt vocat eos infantes, q̃a ipse docuit eos loq. Nã in principio nesciebãt nisi linguã mundanã & grossam, & ideo qñ loquebatur eis cœlestia, nõ poterãt itelligere, nec capere, ut patet Io. 6. qñ dixerunt, durus hic sermo, et qs põt eum audire? Ideo respondit Iesus, uerba q̃ ego loquor spũs & vita sunt: &c. Et ita dicit. Vos adhuc sine itellectu estis. Sed veniet spũs veritatis et docebit uos oẽm ueritatem. Itẽ, non enim vos estis q loquimini, sed spiri
B tus patris uestri, &c. Ex quo patet, ꝙ Christ⁹ docuit eos loqui in die penteco. qñ misit eis spiritumsanctũ et dedit dona gratiarũ, & iõ vocat eos infantes. Item vocat eos lactentes q̃a Xp̃s lactauit eos lecte suæ sapientiæ, et p̃dicationis, cum ante essent idiotæ et ignari. Ideo ait Petrus, loquens de hoc lacte Christi primæ Petri. 2. Quasi modo geniti infantes lac cõcupiscite. Et sic frequenter apostoli et discipuli Xp̃i appellãtur pueri, vt patet Esa. 8. Ego & pueri mei etc. Item Xp̃s vocat eos pueros Io. ult. dicens. Pueri habetis pulmentum. etc. Ex quo patet ꝙ grande miraculum fuit in uniuersa terra, ꝙ apostoli infantes, et lactentes, et simplices in puritate et sanctitate magnificarẽt et dilatarent nomen Christi p totũ orbem, et subiicerent Christo principes et Reges et Imperatores et filosofos. Vnde
C dicit Aug. ꝙ non per filosofum piscatorẽ, sed per piscatorẽ lucratus est filosofum et Imperatorem. Et sic tanto fuit maius mirabile nomen Christi, quanto per simpliciores homines magnificatum est. Item hoc idẽ impletum fuit ad literã in die rami palmarũ, qñ nõ solum apostoli, sed ẽt pueri Hebræorum clamabãt o sanna filio. Dauid, benedictus q uenit in nomine dñi. Vnde cum farisæi dicerẽt Christo, increpa discipulos, &c. Respondit Christus allegans hanc scripturã dicens. Nũ quid legistis, q̃a ex ore infantium, et lactentiũ perfecisti laudem? Vnde hic Xp̃s non solum pueros Hebræorũ uocat et appellat infantes et lactẽtes, sed ẽt apostolos et cæteros discipulos. Nã sicut infans et lactẽs nescit de se loqui, nisi sicut mater docẽs facit ipsum lo-

D qui, ita illi Apostoli & pueri non à se loquebantur, sed per Spiritumsanctum qui in eis loquebatur, & immitebat in eis lac diuinæ sapientiæ, & impellebat eos ad loquendũ & dicendum, Benedictus qui venit &c. Vnde illemet Spiritussanctus qui posuit lac profeticum in ore Dauid, vt in hoc psalmo diceret ex ore infantiũ & lactẽtiũ &c. & psalmo. 117 O Domine saluum me fac, ò Domine bene prosperare, benedictus: &c. ille Spiritussanctus mouit linguas illorũ puerorum & Apost. in die in ramis palmarum, vt cantarent Benedictus qui venit &c. & implerent hanc profetiam. Hoc ergo præuidens Dauid in Spiritu dicit hic. Ex ore infantium & lactẽtium perfecisti laudem. Et ibi. ò Domine saluum me fac, Benedictus qui venit: &c. Sed subdit hic propter inimicos tuos. Nã Dauid puidit in Spiritu, ꝙ laus Apostolorũ, & Puerorum fuit ad maiorem cõfusionem, & dam-
E nationẽ, & inexcusationem Scribarum & Farisæorum. Nã Apostoli ignari legis & profetarum, & illi pueri ignari literarũ cognouerunt & cõfitebãtur Xp̃m esse verum Messiã in lege promissum, & recipiebãt ipsum cantãdo profetiã de Messia in scriptura. s. Osanna. i. saluos nos fac, & Benedictus q ve. &c. psalmo. 117. & ipsi Farisæi in lege periti negabant Christũ liuore inuidię percussi & occecati. Nam per hoc poterant cognoscere Christũ fore Messiã, & Apostolos & Pueros, nõ loqui à Se, sed à Spiritusancto. Et quia cõfessio istorum Puerorũ & Apost. fuit ad cõdemnationem Iudæorum, ideo ait profeta; & subdit, Propter inimicos. i. ad cõfusionem inimicorum tuorum Iudæorum perfecisti laudẽ ex ore infantium &c. Vt destruas ini-
F micum. Sed quia ex tali obstinatione & peccato, ille populus perpetrauit homicidium & mortem Christi, propter quod peccatum fuit ciuitas & regnum destructum, & Sacerdotiũ ablatũ, ideo sequitur, Vt destruas inimicum. s. populum Iudęorũ in peccato obstinatorum. Itẽ sequitur et vltorem. Ad cuius intelligentiam est notãdum ꝙ Diabolus fuit et est vltor Dei, et executor diuinæ vindictæ. Nam postquam Adam peccauit cõtra Deũ, quasi venundedit seipsum, et oẽs posteros in possessionẽ Diaboli, est verũ ꝙ Diabolus non possidebat genus humanum tanquã verus Dñs, sed tanq̃ vltor diuinæ iniurię et executor diuinę sententiæ. Et sic cruciat malos in inferno et cruciabat oẽs, tẽporaliter bonos

A bonos, æternaliter malos. Et sic cruciat hodie Deus malos christianos, per infideles temporaliter. Ex quo patet, quod Diabolus vere dicitur vltor diuinæ iniuriæ, quia executor est diuinæ sententiæ. Et sic possidebat totũ populum per idololatriã. Et totũ genus humanũ per peccatum. Sed Apo. infantes, & lactentes perficientes laudes Christi, & magnificantes nomen eius per totum orbem destruxerunt vltorem. i. Diabolum, destruendo idololatriã & peccatũ, per prædicationẽ & baptismum. Et sic ergo Christus destruxit inimicum populum Iudæorum per Romanos & destruxit Diabolũ vltorẽ diuinæ iniuriæ per prædicationem Apostolorũ. Dicit ergo Dauid. O Dñe Iesu admirabile est nomen tuũ in vniuersa terra. Quoniã ex ore infantiũ & lactentiũ. s. Apost. Doct. perfecisti & autori-
B zasti, & dilatasti laudẽ nominis tui propter inimicos. i. ad confusionem & destructionẽ eorum. Et explicat dicẽs, vt destruas inimicum populũ Iudæorum & Diabolũ vltorẽ.

Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorũ Lunam & Stellas quæ tu fundasti.

In hac secũda parte ostendit qualiter nomens Iesus fuit ad ostensionẽ summæ sapiẽtiæ, quã notificauit in legis datione, & ecclesiæ fundatione & constructione. Ad cuius intelligentiã est notandum, quod sicut Deus pater creauit mundum per verbum, tanquã per principium formale. Ita pariter recreauit & cõstruxit totã ecclesiam suam per idem verbum incarnatũ, per principiũ formale. Et sic totus Christus Deus, & homo caput ecclesiæ mediator Dei & hominum, cõparatus ad patrẽ, dicitur construxisse ecclesiã, tanquã principiũ
C formale. Et sic pater tãquã principiũ primũ dicitur cõditor & redẽptor ecclesiæ per filiũ suũ incarnatum, tanquã per principiũ formale, & ideale siue exẽplare. Et sic Filius appellat patrem redemptorẽ frequenter in sacra scriptura, vt psalm. 30 Redemisti me Domine Deus veritatis, &c. Sed Christus Deus & homo frequentius appellatur redemptor in sacra scriptura; quia tanquã principiũ formale. Sed rursus quia in Christo sunt duæ naturæ. s. verbum & humanitas, ideo licet ad opera redemptionis & ecclesiæ cõstructionis tota illa persona concurrat tanquam vnum principium indistinctũ, tamen si cõparetur humanitas passa, ad verbum, non eodem modo concurrit. Nam verbum concurrit tanquã principium principale, & virtuale; & humanitas tanquã principiũ instrumentale coniunctum, sine quo non facta est redẽptio, nec ecclesiæ cõstructio. Et sic dicit D
Damascenus, quod illa humanitas fuit semper immediatũ & cõiunctũ instrumentũ, nõ solũ in passione, sed etiã in multorũ miraculorũ operatione, & in legis datione, quia Deus pater, imo tota Trinitas loquebatur per humanitatẽ filii. Vnde ad vocem filii suscitabant mortui, & mitigabatur mare, & obediebant vẽti, & instruebãtur Apost. & ad flatum eius receperunt potestatẽ dimittẽdi peccata. &c. Et sic patet, quod humanitas fuit instrumentũ cõiunctũ, & immediatũ diuinitatis, in fundatione & constructione ecclesiæ. Sed totus Christus Deus & homo, dicitur vnũ principiũ actiuũ & formale, respectu totius operis ecclesiæ. Et sic Iesus Xps dicitur ecclesiã con- E
struxisse & formasse. Et sic cõceditur quod illud verbũ Dei filius, qui in principio creauit cœlum & terrã. s. Cœlũ, & Terrã, & Lunã, & Stellas materiales; illud idem verbum incarnatum, postea creauit Ecclesiam & Cœlos, & Stellas Spirituales & omnia ornamẽta Ecclesiæ. Ad cuius euidentiam est vlterius notandum, quod tota Ecclesia dicitur vnus Mundus mysticus, & Spiritualis, & cõstructus ad instar huius mundi materialis: cuius cœli sunt Apostoli, & Stellæ sunt Doct. & prælati. Et Luna est totus populus simplicium. Sol autẽ huius mundi est ipse Christus à quo sumunt lumen & influentiã omnes Apost. Docto. & Populus. Et sic Christus se habet in hoc spirituali mundo velut Sol, qui omnia illuminat, & vegetat, & creat, & nutrit, & habetur vt fabricator huius mundi spiritualis. Elemẽta huius mundi, sunt ecclesiastica Sacramẽta &c. Hunc ergo mundũ spiritualẽ dicit Dauid, quod Christus fabricauit in virtute sui nominis. Et ideo profeta nõ facit mentionem de Sole in hac recreatione, quia ipse Iesus sol huius Ecclesiæ; ideo nõ creauit seipsum, sed fundauit Cœlos. i. Apostolos, & stellas. i. Doctores, & Lunã. i. totũ populum fideliũ. Hoc ergo præuidens Dauid & contẽplans in Spiritu, dicit, ô Dñe Iesu quàm admirabile erit nomen tuum in vniuersa terra. Nã in tuo aduentu ostendes & notificabis tuam summam Sapientiam in toto mundo, in legis datione & ecclesiæ constructione. Nam sicut nunc video istos Cœlos, & Lunam, & Stellas, & cętera opera huius materialis mũdi, quæ in principio tu fundasti: Ita pariter F

tunc

A tunc in aduentu tuo, videbo cęlos spirituales .s. Apostolos, & lunam, .s. totum populũ fidelium, & stellas .s. Doctores & homines sanctos & pfectos, & opera manuum & digitorũ, quę tu fundasti in fabricatione huius mundi mystici, & Spiritualis, q̃ est ecclesia tua, quæ quidem operamanuum & digitorum tuorum, sunt ecclesiastica sacramenta. Ad cuius intellectum est notandum, quod Christus fabricauit istos cœlos .i. Apostolos, instruendo eos ante passionem & post resurrectionem, & quando aperuit eis sensum, ut intelligerẽt scripturas Et in die pentecostes, quando misit eis Spiritumsanctum, vbi receperunt omnia dona gratiarum, & sic facti sunt cœli, & stellę huius mundi Spiritualis. Lunam autem .s. totum populum fidelium regenerauit & fabricauit, per baptismum & B cætera sacramenta. Opera digitorum suorum, s. ecclesiastica sacramenta fundatur primo in suo baptismo, vbi contulit aquis virtutem regeneratiuam per suum cõtactum. &c. Secundo in sua passione, quando ex eius latere exiuit Sanguis & Aqua, in remissionẽ peccatorum, vnde omnia ista Sacramenta traxerunt & receperunt virtutem.

Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum?

In hac tertia parte Dauid admiratur Misericordiam & Caritatem Dei Patris, & humilitatem filii in mysterio nostrę redemptionis. Vnde est aduertendum & notandum secundum Aug. & Greg. quod in hoc Deus pater ostendit maximè suam Caritatem & Misericordiam circa hominẽ, quia, vt ipsum redi C meret, filiũ suũ tradidit. Et in hoc ostensa est simul Misericordia, & obedientia Filii, quia ut patri obediret, & homini misereretur, & miseriam hominis subleuaret, Seipsum sponte obtulit morti & passioni, & quod maximũ est, cum esset Deus, factus est hõ, vt hominẽ rediueret. Vnde Xp̃s cum esset Deus, oblitus est suæ dignitatis & deitatis, vt esset memor nostræ fragilis & miseræ humanitatis. In hoc ostendit tam pater q̃ filius suam ineffabilem Misericordiam & Caritatem, quia memor fuit hominis lapsi, qui est tam paruę dignitatis, & infirmus inter creaturas intellectiuas, & ingratus & rebellis contra Deum. Nam communiter res digniores & superiores obliuiscuntur & contemnunt inferiores. Sed Deus nõ oblitus, imo memor hominis, factus est filius hominis, carnem assumẽdo, vt hominem redimeret & liberaret: & hoc D vult dicere hic Dauid. Nam præuidit in Spiritu, qualiter Deus, licet per magna tẽpora permiserit hominem affligi in potestate Diaboli, tamen non totaliter debebat ipsum obliuisci, immo memor miseriæ, & fragilitatis eius debebat incarnari, & pro homine pati, & ipsum liberare. Ex quo patet ꝙ maiorem Caritatem, & Misericordiam, ostendit homini quàm Angelo. Nam hominem assumpsit & redemit, & non Angelum Et ideo valde admiratur Dauid, dicens. O Domine quid est homo, & quam dignitatem habet in se, quòd sic es memor eius, eius carnem assumendo, cum sit infimæ naturæ, & miserę, & indignæ, & non assumpsisti, nec redemisti Angelum cũ sit nobilioris naturę? quasi dicat, hoc est admirabile & incomprehensibile excedens humanam intelligentiam & E facultatem, quia memores hominis & oblitus es Angeli. Aut quid est, supple, filius hominis Christus, qui est verus Deus, quoniã visitas eum per mortem & passionẽ propter hominem, & ut per ipsum hominem redimas & liberes? quasi dicat, quid meruit homo ut pro ipso Christum affligas? Ad cuius intelligentiam notandum, quòd Adam in Caldæo & Hebræo idem est quod terra rubra. Et sic vbicunque in scriptura in Caldæo & Hebræo scribitur Adam, in latino habetur homo, quod idem est. Nam homo dicitur ab humo, quod est terra, eo quòd Adã siue homo fuit formatus ex terra Et ideo pro maiori parte vbi in scriptura ponitur homo, intelligitur Adam cum tota sua posteritate, & quando in scriptura ponitur filius hominũ vel filii hominum, intelliguntur filii Adam, F & ita reperitur apud Hebræos. Nam Adam nũquam dicitur filius hominis nec filius hominum, quia nõ fuit genitus ab homine, sed à Deo formatus: ideo dicitur filius Dei per creationem, & non per generationem. Sed omnes descendentes ab Adam dicuntur filii Adam, siue filii hominum, eo quòd sunt geniti ex homine masculo & ex homine fœmina. Sed quia Christus, licet secundum carnem descendat ab Adam, tamen non per naturalem generationem, quia non ex masculo & fœmina simul, sicut cæteri, sed ex sola Maria virg. opere Spiritussancti, ideo Christus nõ potest dici filius hominum: sed filius hominis, quia est filius Marię, quę est homo fœmina, quia hoc nomen homo est commu

nis

A nis generis ad masculum & feminã, siue ad virum & mulierem. Et ideo Christus ꝓpter duo dicitur filius hominis in scriptura. Primo, quia est filius ipsius Adam ẜm carnem, non descendens per generationem naturalem ex viro & muliere. Secundo, quia est filius solius virginis. Et sic sortitur hoc speciale nomen. Et ideo vbicunq; in scriptura ponitur homo, intelligitur Adã cum tota sua posteritate, & vbi ponitur filii hominum, intelligũtur solum descendentes ab Adam per naturalem generationem ex viro & femina. Et ꝑ filium hominis intelligitur semꝑ Christus Deus & homo, siue inquantum homo. Dauid ergo preuidens qualiter Deus pater, misertus & memor ipsius hominis, s. ipsius Adã, cum tota posteritate, vt ipsum liberaret, debebat mittere verbum diuinum filiũ suũ, B & facere ipsum filium hominis, carnem ex virgine assumendo, vt in ipsa pateretur, & flagellaretur, & crucifigeretur pro homine, quam rem nõ erat facturus pro Angelo lapso, ideo admiratur Dauid, dicens, O Dñe pater, quid est homo. s. Adam cum tota sua posteritate, & quid tibi meruit, quod ita memor es eius, filium tuum in carnem mittendo, aut quid est, aut quid demeruit filius hominis. s. filius virginis, quoniam sic visitas & affligis cum dura morte, & passione, & fame, & siti, & ceteris humanis defectibus, cũ ipse sit Deus & innocens sine peccato. Item cum sit Deus maior Angelis.

Minuisti eum paulominus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

Minuisti eum paulominus ab Angelis, faciẽdo ipsum filiũ hominis & mortalẽ & passibilẽ pro homine. In Hebreo habetur. Quid est homo qm̃ memor es eius, aut filius Adã qm̃ visitas eum: vnde Christus semper se nominat filium hominis i. filium Adã, eo ꝙ ex Adã accepit carnẽ, vt ipsum redimeret cum sua posteritate. Hic est aduertendum ꝙ Dauid admiraẽ nõ solum ꝓp vnum, sed propter multa. Primo quõ filius Dei, cũ sit Deus maior illis angelis, factus est hõ, & qũo est passibile. Scd̃o quare verbum, assumpsit hominẽ, qui est infime nature, & nõ Angelũ q est nobilioris nature. Tertio quare fuit memor hominis & oblitus est Angeli, quia hominẽ redemit & nõ Angelũ, cũ vterq esset peccator & rebellis. Quarto quare voluit sic visitare. i. affligere Xp̃m talib. tormẽtis, & tali genere passionis, cum esset innocẽs. Quinto qa videtur per talem incarnationem esse factus D Xp̃s minor Angelis in dignitate & potestate. Ista quinq; admiratur Dauid de mysterio incarnationis & passionis Xp̃i, nõ ex defectu fidei, quia ista in spiritu præuidebat: Sed admirabaẽ ineffabilẽ Dei misericordiã & Caritatẽ, quã cõprehẽdere nõ poterat. Vnde nota ꝙ tria tanguntẽ in his trib. particulariter. Primo misericordia patris, q misertus hominis ꝑditi, filiũ propriũ morti tradidit: cum dicit. Quid est homo ꝙ memor es eius. Scd̃o notaẽ patiẽtia & obediẽtia filii q passus est talib. tormentis visitari, & affligi, vt patri obediret, & genus humanũ liberaret, ꝑ hoc ꝙ subdit: Aut filius hois qm̃ visitas eũ. Tertio notaẽ eius filii humilitas, q humiliauit seipsum formã serui accipiẽs, ꝑ hoc ꝙsequitur; Minuisti eum paulominus ab angelis. Et E sic tã in pr̃e q̃ in filio notificata fuit mũdo, vniuersæ terræ sũma Dei misericordia ꝑ mysteriũ passiõis. Gloria & honore. Hic Dauid in hac quarta parte admiraẽ diuinã iustitiã, & p̃mium, quod Xp̃s cõsecutus est ex meritis suæ passionis, & tãte obedientiæ & humilitatis. Ad cuius euidentiã est primo aduertẽdum sicut dictum est in prologo, tractatu secundo, ꝙ duo homines dicunẽ principia generis humani s. primus Adã, qui est principium oĩum hoĩum carnalium ꝑ generationẽ naturalẽ, & secundus Adã. s. Xp̃s, qui est principium omnium hominum spiritualiũ per baptismalem regenerationem, vnde omnia quæ primus Adã perdidit per inobediẽtiam, recuperauit Christus per suam humilitatem & obedientiã, implendo voluntatem Dei patris. Vnde Deus cõstituerat Adã sup F omnia opera creata, vt presideret & dominaretur piscib. maris, & volucrib. cœli, vt patet Ge. 2. Sed propter peccatum & inobediẽtiã fuit eiectus à tali honore & dñio. Ideo Deus pater cõstituit Xp̃m filium suum inquãtum homo, qui patri obediendo, recuperauit omnia que primus Adã perdiderat. Et sic Deus pater subiecit Christo omnia, sub pedibus eius. s. oues, & boues, & volucres cœli, & pisces maris. Et hoc est quod miraẽ Dauid in hac parte, dicens. Quid est hõ. &c. q. d. quid meruit hõ. s. primus Adã, ꝙ memor es eius, cum sit peccator, aut quid demeruit filius hominis. s. Christus qm̃ taliter visitas eum, per mortem & passionem, cum fuerit innocẽs sine peccato: & cur minuisti ipsum ꝑ paulominus

A lominus ab angelis, cũ sit maior angelis, q̃a licet ẽm deitatẽ sit imortalis & impassibilis, tamẽ adhuc ẽm humanitatẽ nõ merebatur mortẽ, quia nõ ex opere Adã natus est, nec peccauit in illo, nec in se. Veruntamen licet minuerit ipsum ab angelis ipsũ morti subiiciẽdo, tñ postea ꝑ ꝑ realẽ obediẽtiã fecisti ipsum maiorẽ ang. Nã oĩa subiecisti sub pedibus eius &c. Scd̃o est vlterius notandum, ꝙ tria principaliter meruit Xp̃s ꝑ ꝑ suã passionẽ, & inobedientiã, & humilitatẽ, & propter immensam Caritatẽ erga genus humanum. Nam primo meruit liberare totam humanã naturã de potestate Diab. & hoc offerendo suã vitã & sanguinẽ pro nobis in prętiũ. Secũdo meruit imortalitatẽ & resurrectionẽ ꝓ se & mẽbris suis, & hoc ratione suæ obediẽtiæ & caritatis, q̃a propter nos fuit visitatus.

B Tertio meruit vniuersale dñium, & iudiciariam potestatem super homines, & angelos, in cœlo, & in terra, & in iferno, & meruit vniuersaliter dñium sup ꝑ cœlos & oĩa elemẽta, & oẽs creaturas tã rationales q̃ irrationales, & hoc q̃a exinaniuit & minuit seipsum paulominus ab ang. & humiliauit se, factus obediẽs patri vsq; ad mortẽ. ad Efe. 2. Ex quib. patet ꝙ maius fuit meritũ Xp̃i, q̃ peccatum ipsius Adam, quia plura recuperauit Xp̃s ꝑ suam passionem & humilitatem, q̃ perdidit Adã ꝑ peccatũ. Nã Adã solũ perdidit dominiũ & potestatẽ quã habebat tantum super creaturas irrationales, & animalia bruta, sed Christus adeptus est potestatem & dominiũ nõ solũmodo sup ꝑ hoĩes & aĩalia bruta, sed etiam super oẽs angelos & dęmones, & sup ꝑ omnes cęlos & omnia elemẽta, sic ipse dicit

C Matt. vlt. Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. &c. Hoc ergo pręuidens Dauid in spiritu, dic. O Dñe pater quã admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, quantũ ad iustitiã & ęquitatẽ. Nam licet minueris filium tuũ Iesum paulominus ab ang. faciẽdo ipsum filiũ hominis mortalẽ, & passibilẽ, & visitaueris & cruciaueris cum dura mortẽ & passione pro homine liberãdo, tamen ꝑ ꝑ merita suæ humilitatis & mortis, tribuisti ei iustum pręmiũ. Nã primo Gloria & honore coronasti eũ, quia ipsum de morte ad vitam gloriosam suscitasti: quod ꝑtinet ad gloriã. Secũdo in cęlum recepisti, & in dextera tua collocasti, & vniuersalẽ potestatẽ in cœlo & in terra, & in inferno ei tradidisti, & tanquã regem hominũ & angelorũ coronasti. quod

D ꝑtinet ad honorẽ. Vñ nõ solũ cõstituisti ipsum sup ꝑ creaturas rationales, sed etiã cõstituisti eũ sup ꝑ omnia opera manuũ tuarũ. Nã.

Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas. insuper & pecora campi.

Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Omnia creata subiecisti sub pedib. & potestate eius. s. oues & boues vniuersas, & insup ꝑ subiecisti sibi, oĩa pecora cãpi, & omnes volucres cœli, & omnes pisces maris qui perambulant & natant semitas maris. Ad cuius intellectũ est aduertendum, ꝙ omnia ista animalia & etiam elemẽta fuerunt realiter & literaliter subiecta virtuti nominis Christi, & eius potestati: nã mare & vẽti obedierũt sibi ante & post resurrec. & etiã pisces obedierũt sibi, nã in virtute & ꝑcepto Xp̃i Apost. laxarũt rethe & cœperũt magnã multitudinẽ piscium vt patet Luc. 5. Io. 21. Sed etiã ista locutio proferę intelligitur metaforicẽ. Nam ꝑ oues & boues non solum intelligit bestias, sed etiam rationales creaturas, per huiusmodi intellectas. Nam per oues intelligit populos, & status inferiores hominum: & per boues intelligit reges principes & maiores, & per pecora campi intelligit gẽtes barbaras, quę ad modum pecorum viuebant, campos & nemora peragrãtes, sicut sũt scytæ & Aethiopes ꝑ deserta iugiter errantes: & ꝑ pisces intelligit habitantes in insulis maris, & per perambulãtes semitas maris intelligit nauigãtes. Itaq. nulla regio, nulla habitatio, nulla hominũ cõditio secluditur à Xp̃i & eius nois potestate. Itẽ per volucres cęli intelligit angelos qui ceciderũt de cęlo, & etiã bonos qui in cęlo mãserunt. Angeli. n. dicũtur volucres a volando, & à velocitate intelligẽtię & virtutis. Oĩa ergo pater subiecit sub pedibus & potestate Xp̃i, etiam inquantũ homo est, & hoc ab instãti suę cõceptionis. Sed hoc magis apparuit in sua vita, per miraculorum operationẽ, & multo magis fuerunt manifesta in sua resurrectione & ascẽsione. Sed multo maxime manifestabitur executio suę potestatis in finali iudicio. Ideo Dauid in fine huius psalmi admirando virtutes & potestatem huius nominis Iesu, propter omnia supradicta, admirando concludit, quod in principio præmisit, dicens.

Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra

Tota ergo sententia & argumentũ huius psalmi

A psalmi consistit in hoc, quoniam Dauid præuidens mysteria huius nominis Iesu, quæ in eius aduentu debebant in vniuerso mundo manifestari, ideo cum admiratione dicit. O domine dominus noster quàm admirabile est nomen tuum.&c. Nam primo erit admirabile in potentia & magnificentia, probatur. Quoniam eleuata est magnificentia &c. Secūdo erit admirabile in sapientia. Quoniam videbo cœlos. &c. Tertio erit admirabile in misericordia, nam quid est homo ꝙ memor es eius.&c. Quartò est admirabile in iustitia, quia gloria & honore.&c. Est tandem notandum ꝙ iste psalmus legitur in officio virginis eo ꝙ est mater ipsius Iesu, qui dicitur filius hominis. Item quia cum ipsa sit minor angelis secundum naturam, tamen per gratiā fuit eius magnificentia super omnes cęlos eleua-
B ta, & gloria & honore, hominū & angelorū regina coronata, & ex ore infantium & lactētium benedicta, & per omnes gentes beatificata, quæ singulari gratia præuenta, inimicū & vltorem diabolum destruxit & superauit, cui Iesus filius eius omnia subiecit & suppeditauit. Item iste etiam psalmus legitur in festiuitatibus martyrum & confessorum, eo ꝙ sunt participes regni Christi, & regnāt cū eo ꝓ merita martyrii sui laboris. Et sic eorum magnificētia est eleuata super cœlos, & Christus in cęlo gloria & honore coronauit eos, & subiecit omnia sub pedibus eorū, nam ipsi iudicabūt cum Christo. 12. tribus Israel in die iudicii. Ex toto isto psalmo possunt recolligi quinque conclusiones, quarum.

Prima est, quòd in aduentu Christi fuit manifestum & admirabile in vniuersa terra
C illud nomē Dei Adonai, quod in veteri testamento per illas quatuor literas scribebatur.

Secūda cōclusio, ꝙ hoc nomen Iesus est illud nomē ꝙ illis quatuor literis scribebatur.

Tertia cōclusio, ꝙ Iesus Christus verbū incarnatū, manifestauit in vniuersa terra significatū nōis Dei tetragrāmaton. s. trinitatē diuinarū personarū, & mysteriū incarnationis .s. duarum naturarum in vna persona.

Quarta conclusio, ꝙ Iesus Christus manifestauit in vniuersa terra perfectiones essentiales quas significabat illud nomen Dei tetragrāmaton, probatur, nam Christus primo per se, & ex consequenti per suos apostolos manifestauit omnipotentiam Dei in vniuersa terra per operationem miraculorum. Secūdo manifestauit Dei sapientiam in fundatione ecclesiæ, & datione legis euangelicæ. D

Tertio manifestauit Dei misericordiam in morte & passione, & in peccatorū remissione.

Quartò manifestauit Dei iustitiā, quia pater omnia subiecit sub pedibus eius, & tradidit sibi iudiciariam potestatem, & ditionem super omnes creaturas.

Quinta cōclusio, ꝙ nomē Iesus, ꝙ est nomē Dei, per aduentū Christi fuit manifestatū & magnificatū non solum in vniuersa terra, sed etiā in cœlo & in inferno, quia in nomine Iesu omne genu flectitur &c. Sed contra prædictas cōclusiones, & contra totā supradictā expositionē arguūt Iudæi moderni, dicentes, quod hoc nomen Iesus nō est nomen Dei tetragrammaton, nec illud nomē Dei admirabile in vniuersa terra, de quo loquitur Dauid in hoc psal. quod erat manifestādū in aduentu Messiæ, vnde arguunt primo sic, illud E nomen fuit ignotū & incomprehensibile patriarchis & profetis, sed est manifestandum per solum Messiam in lege promissum, quia tunc erit nomen nouū quod os dñi nominauit. vt patet Es. 62. sed hoc nomē Iesus est nomē antiquum & notum patriarchis & profetis, quia multi vocati sunt hoc nomine Iesus puta Iesus filius Naue, qui introduxit Israel in terrā ꝓmissionis; & Iesus filius Iosedech sacerdos magnus, qui ædificauit secūdū téplū, & Iesus filius Sirach qui renouauit sapientiam, ergo hoc nomen Iesus non est illud nomen Dei tetragrāmaton Secundo arguunt sic Nā illud nomē Dei Adonai debet cōprehēdere totā plenitudinē diuinitatis, et totum pelagus diuinarum perfectionū & virtutum. Et ideo dr ineffabile & incomprehensibile, quia F est nomen omnipotentiæ & virtutis, in cuius virtute Messias debet detegere oēs tesauros absconditos, & subiicere sibi totum orbem, & cogere angelos & demones venire ad suum imperium, immo dicūt ꝙ in virtute huius nominis suscitabit mortuos, & conuertet ferrū & stannum in argentum & aurum, & mutabit mōtes ex vno loco ad alium, quia cum manu capiet mōtem Sinai & mōtem Tabor, & iūget eos cū mōte Sion, & super eos reædificabit magnam & nouam Hierusalē ꝓ suis Iudæis. Sed nos videmus quòd ad inuocationem huius nominis Iesus nihil horum fit, ergo sequitur quòd non est illud nomen Adonai. Tertio arguunt sic. Nam illud nomen Dei in aduentu Messiæ debet dilatari & magnificari à solis ortu vsque ad occasum.

A sum, vt patet Malach. primo. Sed hoc nomẽ Iesus nõ est magnificatum, nec notum apud sarracenos, nec Iudæos, nec apud Indos, nec manifestum in aliquibus partibus mundi, igitur non est illud nomen Dei manifestum & admirabile in uniuersa terra, nec est adhuc manifestum.

In oppositum est saluator. Ioan. 17. qui dixit, Pater manifestaui nomen tuum hominibus: &c. Respondeo. In hac quæstione erunt duo articuli. Nam in primo est vidẽdum an possit esse aliquod nomen ita sufficiẽs & proprium, quod comprehendat & notificet totã essentiam & plenitudinem deitatis, cũ omnibus perfectionibus suis. In secũdo vero videbitur an possit reperiri aliquod nomẽ vocale, ita proprium ad notificandum Deũ, &
B Messiam in lege promissum, sicut est hoc nomen Iesus. Quantũ ad primum est notandũ secundum Aristotelem secundo de anima, & septimo Metaphysicæ, ꝙ intellectus noster ĩ sui prima operatione apprehendendo rem ꝑ sua essentialia, format cõceptum diffinitiuũ rei intellectæ, absq; compositione & diuisione, quia in tali apprehensione nec dicit rem esse, nec nõ esse, nisi solum quicquid est secũdum essentiam suam, quem quidem conceptum græci appellant logon .i. verbum, per quem conceptũ res dr̃ nota tantum ipsi intelligenti. Et dicit Aug. super Ioan. & Auicẽna in logica sua, ꝙ ad hoc ꝙ talis conceptus ad extra notificet cæteris, oportet ꝙ induat vocem, & tũc per vocem notificatur cæteris. Et tunc cõceptus, siue diffinitio mentalis, efficit nomen, quasi notamen, quia vt sic, cęteris no-
C tificatur Ideo dicit Arist. primo perihermenias, ꝙ nomina & voces sunt notæ earũ quæ sunt in anima passionũ .i. ipsorũ cõceptuum & cogitationũ. Itẽ quarto & septimo Metaphy. dicit ꝙ nomen significat diffinitionẽ. Ex quo patet ꝙ nomen vocale, in se includit cõceptũ simul & vocẽ, qa nomen non est aliud nisi cõceptus notus per vocẽ, siue vox explicans & notificans cõceptum & verbum mentis. Ita ergo dicit Aug. 15. de trinitat. ꝙ sicut nos per simplicem intelligentiam formamus cõceptũ diffinitiuũ de tota essentia rei, quod dr̃ verbum explicans totã essentiã rei, Ita pariter Deus ab æterno intelligẽdo se, dicit verbum de tota memoria sua fœcunda, & ꝑ consequens de tota essentia & substantia sua, diffiniens & cõprehendens totã essentiã & substantiã suã, & plenitudinẽ suæ deitatis, & pe-
lagus omnium suarũ perfectionum. Nã cũ illud verbum sit de tota substantia ipsius dicẽtis, in eo sunt & apparent oẽs diuinæ perfectiones, & Ideæ omnium rerum. Et sic Deus pater per illud verbũ diffinit & cõprehendit seipsum, ſm totam plenitudinem suæ deitatis & perfectionis. Et sic infinitæ seipsum cõprehẽdit & diffinit. Ex quo patet, ꝙ illud verbum non põt esse finitum, nec tẽporale, nec successiuũ, sed æternũ; quia pater nunq̃ fuit sine tali verbo. Ideo dr̃ Io. primo: ꝙ in principio erat verbum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Rursus quia in tali verbo sunt Ideæ omniũ rerũ, a quo dependent ſm suum esse, ideo pater, solo verbo, dicendo ad extra, omnia creauit ex tempore. Et ideo subdit euãgelista, ꝙ oĩa per ipsum facta sunt: &c. Dicit vlterius Aug. ꝙ sicut verbũ D
nostrum, siue cõceptus, ad hoc ꝙ notificet ad extra, & notificet rẽ, oportet ꝙ efficiatur nomen, induendo vocem, quia aliter esset nota soli intelligenti, Ita pariter Deus pater, vt notificaret nobis verbum & filium suum, & voluntatem suam toti mundo, induit verbum suum carne, & fecit ipsum nomen, per quod nobis locutus est. Et Christus sic verbum incarnatum, factũ nomen, notificauit nobis diuina mysteria, quę vsq; ad illud tempus mũdo fuerãt occulta. Ideo subdit euangelistã, ꝙ verbum caro factum est, & habitauit in nobis, Et vidimus gloriam eius, &c. Et sic patet qualiter verbum Dei æternum, factũ est nomen temporaliter & nouiter carnẽ assumendo. His habitis, ponit prima cõclusio. s. ꝙ nullus conceptus creatus põt cõprehendere, nec explicare, nec diffinire Deum secundũ totã E
essentiã & substantiã, & plenitudinẽ suę deitatis & perfectionis. Probatur: qa nullũ finitũ põt cõprehendere nec ambire aliquod infinitum, sed Deus quo ad plenitudinẽ deitatis & perfectionis, est infinitus. ergo est incõprehensibilis & indiffinibilis à quocũq; finito, minor patet, maior probatur. Nã diffinire nil aliud est q̃ rem ſm totam essentiã cõprehendere & ambire, & cõcludere, & terminare. Et ideo filosofus scd'o posteriorũ, diffinitionẽ appellat terminum rei, eo ꝙ claudit rem diffinitã, & terminat, & ambit secundũ totã suam essentiã. Hoc idẽ dicit Aug. 12. de ciuitate ca. 80. ꝙ quicquid scitur, scientis sciẽtia comprehenditur, & scientis comprehẽsione finit. &c. Ex quo patet ꝙ solus Deus per verbũ suum, seipsum potest diffinire, eo ꝙ illud F

verbum

A verbum est sibi cōsubstātiale & infinitum & coæternum. Et q̄a solus Deus de se pōt dicere & ꝓducere tale verbū sui ipsius diffinitiuum: imo Deū dicere verbū de tota substātia sua, nil aliud est, nisi seipsū diffinire ſm plenitudinē suæ deitatis. Scđa cōclusio ꝙ Iesus Xp̄s saluator noster. s. illa ꝑsona q̄ nos redemit, est nomen Dei patris: probat̄. Nam illa ꝑsona est verbum incarnatum, factum nomen induēdo carnē, ꝑ quod nobis pater notificauit suā voluntatem, & suā oīpotētiā, & sapientiā, & misericordiā, & iustitiā, & notificauit nobis totum mysterium Trinitatis & incarnat. ergo est nomē Dei. Nā sicut cōceptus humanus siue verbum internum notificat nobis rē ꝑ suā essentiā, & per suos effectus, ꝑ vocē sibi iunctā: Ita verbum Dei notificauit nobis per carnē & humanitatē myſ-
B teria Dei occulta, vt dictum est. Vnde sicut nomen nostrum vocale cōtinet in se cōceptum: Ita humanitas Christi quasi induit verbum, & sic verbū carne indutū, notificauit mūdo oīa sup. Vnde sicut nomē nr̄um vocale nil aliud est nisi verbum indutū voce, seu habēs vocē, Ita Xp̄s nihil aliud est nisi verbū Dei hn̄s carnē, vel verbū in carne, vel verbū caro ꝑsonaliter factum: Ioā. 1. Qui q̄dē Xp̄s declarauit nobis legē & ꝓfetas tanquā verū nomē Dei p̄ris: q̄a lex per Moysen data est: gr̄a autē per Xp̄m nobis facta & manifestata est. Ex supradictis patet ꝙ nullum nomē vocale vel scriptum, nec aliq̄s humanus cōceptus nec creatus pōt diffinire Deum ſm essentiā & plenitudinē deitatis & perfectiōis, quia omnis talis cōceptus est creatus & finitus. Et per cōsequens talis cōceptus per nul-
C lā vocē humanā, indutus, poterit notificare Deum ſm totā suam essentiā & substantiā, nec ſm plenitudinem suæ deitatis, nec ſm pelagus oīum suarum rerum & perfectionū: q̄a hoc conuenit soli verbo incarnato: quod est proprium nomen Dei vt dictum est. Secundo sequitur, ꝙ persona Christi. s. verbū incarnatum. est illud nomen Dei ꝙ os Dn̄i nominauit. Es. 62. quia primo ab æterno est verbum à patre dictum, & sapientia quæ ex ore altissimi prodiit, qui cum patre & Spiritusancto fuit cuncta cōponens. Pro. 8. & ex tempore à patre nominatum. i. caro factum. Nam patrem filium nominare, nil aliud est quam verbum in carnē mittere. Item sequitur ꝙ illud nomen Dei quòd per illas quatuor literas significabatur, non est aliquod nomen vocale, nec scriptum, sed realis persona Xp̄i. s. verbum incarnatum, quod q̄dē nomē desiderauerunt scire & cognoscere, & videre patriarchæ, & profetæ, & oēs fideles vet. tes. in quo expectabāt saluari, & liberari. Vnde nō expectabāt aliq̄d nomē vocale vel scriptum, sed filium Dei in quo & per quem erant omnes saluādi. Vnde qm̄ Es. 30. dicit: Nomen Dn̄i veniet de longinquo, &c. non intendebat dicere ꝙ aliquod nomen vocale vel scriptum deberet venire de lōginquo cęlo, sed persona Christi. s. verbum in carnē. Item nomen vocale nō est nomen, quod os Dn̄i nominauit, q̄a ex ore Dei non exit aliquod accidens: sed intendit dicere ꝙ os Dn̄i ab æterno produxit verbum Dei, & ex tempore misit ipsum in carnē. Hoc idem dicitur Es. 45. vnde dicit pater ad filium arcana secretorum: Vt scias quia ego Dn̄s, qui voco
nomen tuum Deus Israel, propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum, & vocaui te nomine tuo & assimilaui te &c. quæ q̄dem verba nō possunt intelligi nisi de solo Xp̄o Iesu, quē pater nominauit, & Deum vocauit, cui tesauros abscōditos sacrę scripturę & cœlestis gloriæ reuelauit, & cui dedit nomen, quod est sup omne nomen. &c. de quo dicit Apost. 19. ꝙ Christus habet nomē scriptum in diademate, q̄d nemo nouit nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomē eius, verbum Dei. &c. Ex quo patet, ꝙ persona verbi incarnati est nomen Dei incōprehensibile, quod nemo nouit nisi ipse, quia sicut solus Deus se diffiniuit illo verbo æterno, ita se nominauit illo nomine. s. verbo incarnato, significato per illud nomen tetragrāmatō veteris le is, & per hoc nomen Iesus nouę legis. Ex supradictis patet esse stultā & vanā cupiditatem & solertiam modernorum Iudæorum circa intelligentiā, & inquisitionē, & declarationē illius nois Dei, quatuor literarum, qui videntes tot & tāta scripta in lege & profetis de illo nomine, cōtinuē quærunt & inuestigāt declarationem illius. Vnde dicunt ꝙ est vnum nomē vocale, & scriptum, significatum per illas quatuor literas Iot. he. vau. he. quod nō nouit nisi Moyses, cum quo fecit illa miracula, & Salomō, cum quo sciuit oēs sciētias, & acquisiuit multas diuitias. Alii autē dicūt quod nullus antiquorum potuit scire illud nomē, sed solus Rex Messias quē falsò expectant, debet scire illud, cum quo reuelabit

A tesauros absconditos, & subiiciet sibi totum orbem, Alii autem dicũt ꝙ Iesus Nazarenus furatus est illud nomen scriptum à Necromanticis, & Magis ægypti. Et ideo cũ illo nomine suscitabat mortuos, & sanabat ęgrotos, & faciebat cætera miracula. Et ideo exinde fuit iniecta cupiditas oibus rabinis & magistris Iudæorum inquirendi hoc nomen & proprietates eius: quod nomé Semãmeforas appellãt, cum quo putãt detegere tesauros absćõditos, & trãsmutare plumbũ & cuprũ & cęt. metalla in argentum & aurum. Et sic inuocant dęmones, vt doceant illud nomé. Et sic omnes rabini eorum sunt Necromantici decepti à Diab. Sed q̃ sit stulta, & vana talis opinio de se est manifestum. Nam primo isti decipiuntur circa substantiam nominis Dei: & isti quærunt vnum nomen vocale
B vel scriptum, quod solum est in aere vel carta. Secundo errant circa tempus: quia quod iam venit & factum est, quęrunt futurum, quia iam venit Christus, qui est verum nomen Dei, & reuelauit tesauros absćõditos sacræ scripturæ, & regni cœlorum, & cõfregit portas & vectes ferreos inferni; & liberauit omnes de seruitute inferni & peccati. Etiam mutauit mõtes, quia humiliauit principes & reges & Imper. & direxit praua in directa, & aspera in vias planas & cæt. Item errãt circa modum inquirendi hoc nomen. Nam hoc nomen & eius proprietates nõ quæruntur nisi per Fidem, & Spem, & Caritaté, & Humilitatem, & ipsi quęrunt ipsum ex proprio conatu, & p artes magicas. Itẽ errãt circa finem & effectũ eius. Nã Deus pater promisit & misit ipsum ad saluandum, & liberandũ
C à seruitute peccati, & ad dandã gloriam in futuro, & regnũ cœlorum. Et ipsi desiderãt ipsum ad diuitias corruptibiles acquirendas & tesauros temporales detegendos, & dominium temporale adipiscendum, & opera magica, & detestabilia facienda. Ex quibus manifestè patet eorum deceptio & vana & stulta cupiditas, & ridenda solicitudo circa inquisitionem eius: & hoc de primo articulo. Quãtum aũt ad ẽm articulum est primo notandum ẽm filosofum. 7. metafysicæ, & secũdo posteriorum, ꝙ sicut illa est melior & perfectior diffinitio quæ magis explicat diffinitum: Ita illud nomen est melius & cõuenientius & magis propriũ, quod manifestius notificat ré. Et ideo si est aliquod nomé notificãs rem, non solum quo ad essentialia, inquãtũ nomen significat difinitionem, sed si notificat quo ad rei effectus, illud erit magis proprium & sufficiens, quia sicut proprium est diffinitioni diffinire rem quò ad essentialia,
D ita propriũ est nomini notificare ré quò ad eius effectus, & ẽm oém modũ notificandi possibilé, quia nomen dicitur à notificãdo. Ex quo patet ꝙ illud nomé erit magis propriũ Deo, quod plura & magis propria notificat nobis de Deo: nõ solũ quo ad essentiã, sed etiã quo ad eius effectus. Scdo est notandum ꝙ ista quatuor se habent per ordiné. s. esse, viuere, siue vita: & saluere siue salus: & saluare siue saluator. Vnde, esse, dicit actũ essendi siue durationé. Vita auté, dicit esse cũ vitali operatione, quia viuere, viuentib. est esse. Salus auté dicit vitam cum integritate sine defectu. Saluare auté siue Saluatorem esse, dicit actum saluãdi. s. cœteris rebus vitã
E dare. Et sic ille qui dat salutem & saluat, ille idem dat vitam & esse. Et qui dat vitam & saluté & esse: necesse est vt de se habeat salutem & vitam & esse, quia vnum per ordiné includit aliud, & vltimum includit omnia tria per ordiné pręcedentia. Sed cum in Deo nullum sit accidens, nec aliquod dependés, ideo essentialiter est quicquid habet, & sic Deus essentialiter est sua salus & vita & esse, etiã est causa omnium salutis & vitę & esse, per cõsequens qui solus de se potest dare salutem, ideo essentialiter est saluator. i. quia ad ipsum pertinet saluare & dare salutem & vitam integram rebus à se creatis.

F His ergo habitis ponitur prima cõclusio. s. ꝙ esse simpliciter & per se, est proprium ipsi Deo, probatur. Nam Deus est primũ necesse esse, à nullo dependens, & dans esse omnib. rebus, ergo soli Deo est proprium esse. Hãc cõclusioné probat Auicenna & Algazel in sua metafy. & filosofus secundo & quinto & decimo metafy. Et ideo dixit Dñs Moysi Exod. 3. Ego sum qui sum: dic filiis Israel, qui est, misit me ad vos. Hoc est nomen meũ memorabile in æternum. Hoc idem probat Aug. 12. de ciuitate Dei. cap. 2. & in plerisque locis. Secunda conclusio, ꝙ viuere & vita, est propriũ ipsi Deo: quod probatur per eandé rationé. Nã, si solus Deus viuit & est vita per essentiam suam, & dat oibus vitam & viuere, ergo sibi est proprium vita & viuere, hanc conclusionem probat filosofus. 12 metafy. dicens ꝙ esse, & vita, & voluntas dicuntur de Deo essentialiter, vt ipse est sua vita. Et

A ta. Et sic omnibus rebus dat vitā, & oīa viuūt in ipso. patet Io. 1. quia quod factum est in ipso vita erat. Itē in ipso mouemur & sumus. Actu. 18. Et ideo quia Deus per se viuit, & dat cæteris vitam, hinc est ꝙ Deus semper iurat per vitā suā dicēs. Ezec. 18. Viuo ego, nolo peccatoris mortē. &c. Iō fideles ve. te. iurabāt per vitā Dei. Vñ primo Reg. 14. dixit Saul, viuit dñs saluator Israel. Ionatas absq; retractatione morieť &c. Et sic iurabāt oēs fideles ve. te. Ex quo patet, ꝙ vita & viuere est propriū ipsi Deo. Tertia cōclusio, ꝙ salus & saluare est per se propriū ipsi soli Deo, probatur, quia solus Deus per se viuit vita integra, sine defectu, & sine termino, quia duratio sua est interminabilis vitæ, tota simul & perfecta possessio, libera ab oī infirmitate, & miseria, et defectu. Vnde nulla duratio aliorū dr̃
B proprie vita: nā duratio hominū, & oium aīaliū, & plātarum tēdit ad interitū, ergo nō est proprie nec simpliciter vita, sed tñ ꝓm aliquid. Itē duratio angelorū, licet nō tēdat ad interitū, tñ hoc non habent angeli à se sed à Deo, & ideo Deo volēte possunt deficere ꝓm Platonem in Timæo. Et iō soli Deo est propriū viuere, & cæteris ad libitū vitā cōicare. Et sic omnes per talem vitā integrā, quæ dr̃ salus, Deum imitare desiderāt. Ideo semper amicis salutem optamus, dicēdo, Salus sit tibi à Deo, & salue amice. i. viue in æternum. Et sic dicebat Paulus ad Colossen. 4. Salutat vos Lucas medicus. i. salutē & vitam æternā vobis optat. Itē Terētius in Eunuco. Plurima salute Parmenonē suū impertit gnato. Et iō quia solus Deus est sua salus, & vita integra, hinc est ꝙ sibi dicitur in hymnis, Sit sa-
C lus illi, decus atq; virtus &c. Et quia solus ipse Deus potest dare talem salutē. s. vitam integram sine defectu, hinc est ꝙ in tota scriptura dicitur Saluator, & saluare, & salus nostra. Et sic patet qualiter ista quatuor per ordinem se includunt, & sunt propria ipsi Deo. s. esse, viuere, salus, siue saluere, & saluare, siue saluatorem esse.

Quarta cōclusio, licet supradicta quatuor nomina. s. esse, & vita, & salus, & saluator sint propria ipsi Deo, tamen vltimū nomen. s. saluator est magis propriū & propriissimum ei, & magis accommodatū. Prima pars est probata per tres cōclusiones supradictas. Scđa pars probať: nā licet esse, & vita, & salus sint propria ipsi Deo, tñ absq; cōtradictione pōt cōicare, & cōicat ea cæteris creaturis. Nam

D omnibus cōicat esse, tam animatis quā inanimatis, & solis animatis cōicat vitā seu viuere, & solis rōnalibus, & intellectualibus cōicat salutē. s. vitam integrā & æternā & beatā, sed nulli puræ creaturę cōicat ꝙ possit saluare. s. dare salutē & vitā, & esse, quia hoc soli Deo conuenit, cum sit omnia ista per essentiā. Et sic Deus illa nō posset dare alicui purę creaturæ, nisi faceret ipsam Deum, quod est impossibile. Et ideo hoc nomen Iesus. i. saluator, est nomen solius Dei proprium. Et soli filio ipsum cōmunicauit, eo ꝙ seipsum, factus obediens vsq; ad mortem crucis, humiliauit, ideo pater dedit sibi hoc nomen quod est super omne nomen &c. ad Filipp. 2. Quod quidem nomen intantum dr̃ magis proprium Deo, inquantum in se continet oēs alias perfectiones, & est puris creaturis incōicabile
E quantum ad suū significatū, quia nulla creatura pōt saluare. i. dare esse. & vitam & salutem. s. vitam integram, & fœlicē sine defectu. Et quia soli filio suo hoc nomē pater potuit cōicare, quia quicquid filius habet, habet à patre: Ideo sub tali noīe salutis siue saluatoris promisit ipsum mittere in mundum, vt patet in toto testō veteri, vnde Esai. 12. In illa die haurietis aquas de fontibus saluatoris. Item cap. 25. Saluator ponetur in ea &c. Itē cap. 36. Dabo in Sion salutem. Item cap. 63. Ego propugnator ad saluandum. Item sub tali nomine receptus est Christus in nouo testamento. vnde Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populū suum à peccatis eorum, hoc idem Lucæ. 1. Item sub tali nomine saluatoris recepit ipsum Simeon in vlnas suas, dicens. Nunc di-
F mittis &c. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Item ipse Christus se nominat saluatorem. Ioan. 3. cum dicit. Non enim misit Deus filium suum in mūdum vt iudicet mūdum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Ex quibus patet quòd Iesus. i. saluator est nomē magis proprium, quia magis conuenit & pertinet ad Christum inter cætera nomina, qa sibi soli conuenit & nulli alteri, & magis explicat officium eius quam cætera nomina, quia primo & principaliter venit ad saluandū oēs, & dandū vitam ęternam, quia hoc nomen Saluator duo explicat simul. s. redēptionē & glorificationē. Nā Iesus siue Saluator est dator salutis, id est vitę integrę, sine defectu & miseria. Quarto excludit & abiicit mortem & oēm miseriam, & dat vitā fęlicē

A quod soli Deo conuenit. Ex quibus patet quod pater & spūssanctus nō excluduntur ab hoc noie Iesus. Nam sicut pater est æternus & vita integra, ita pariter est saluator, & dator æternæ vitæ, & sic est dicēdū de spūsancto, quia saluator pr̄, & saluator filius, & saluator spiritussanctus, nō tres saluatores, sed vnus saluator, & vna salus, & vnu vita æterna. Sed hoc nomen Iesus, & saluator, intantum attribuitur filio, inquantum per ipsum in humanitate facta est nostra redemptio & salus, & inquantū est mediator & verbū & incarnatū. Quia sicut tota trinitas creauit nos, ita saluauit nos, & ita dicitur quod pater redemit nos per filium, imo quia pater de se, & à se habet hoc nomen saluatoris, ideo donauit ipsum filio, quia pater dedit filio hoc nomen Iesus, quod est super omne nomē: ad Filip. 2. & sic hoc nomen

B conuenit toti trinitati. Et hæc est causa quare in primitiua ecclesia baptizabāt apostoli in nomine Iesu. Actu. 3. eo quia hoc nomen cōpetit toti trinitati, sed ex nutu spiritussancti, postea baptizarunt in nomine patris, & filii, & spiritussancti, iuxta formā sibi traditam à Christo Matt. 28. & Mar. vlti. ad explicationē trinitatis diuinarū personarū, & vt obuiarent perfidiæ Arrianorum & Iudæorum. Et sic patet qualiter hoc nomen Iesus est magis proprium ipsi Deo, quia magis & plures perfectiones explicat, quia explicat creationem & redemptionem, & glorificationem. Et sic explicat totū intentum sacræ scripturæ, quia nil aliud intendit tota sacra scriptura vtriusque testamēti, nisi ostendere Deum esse unū, primum principium, æternū, trinum & unū

C & creatorē, & redemptorem, & glorificatorē. Nā si Deus est prima salus, & vita integra, & æterna, & dator salutis, & vitæ sine defectu, ergo est creator, & redēptor, & glorificator. Et patet ēt quō licet hoc nomē Iesus, & saluator cōpetat toti trinitati, tñ attribuitur filio, eo quod tota trinitas operata est per eum nostrā redēptionē, tanq̄ per mediatorē, vt dictū est in prolngo tractatu. 3. & dicetur psalmo 17. Et quia per ipsum Christū manifestatum est hoc nomen Iesus in vniuersa terra, quia ipse manifestauit mysterium trinitatis & creationis, & redemptionis, & glorificationis, ideo verè dicitur Iesus & nomen Dei. Sed cōtra omnia prædicta arguitur, nā dictum est in toto primo articulo, quòd nomen Dei nō est vocale nec scriptū, sed est ipsa persona filii .s. verbum incarnatum, quod patres

D veteris testa. expectabant. In hoc aūt secūdo articulo dicitur quod nomen magis proprium Deo, est hoc nomen Iesus, habens tres syllabas, ergo cōtradictio in verbis. Ad hoc rēspōdetur, quod Deus habet duo noia .s. vnū quo ipse nominat se, & alterum quo nos nominamus eū. Nomē quo Deus nominat se, est verbū incarnatum .s. ipsa persona filii. Nam inquantū verbum, est ab æterno dictū à patre, & est conceptus quo pater diffinit se, vt dictū est. Sed inquantū incarnatum, est nomen quo pater se, & per quem filius manifestauit seipsum mundo, & per quē locutus est nobis pater nouissimē diebus istis. Heb. 1. Ideo ait Saluator. Ioan. 17. O pater manifestaui nomē tuum hominibus. &c. Et sic patet qualiter filius incarnatus est nomē, quo Deus pater nominat se nobis. Sed hoc nomē Iesus ha-

E bens tres syllabas est nomē vocale scriptum, quo nominamus Deum, et specialiter illam personā incarnatā ipsius filii, sicut patres antiqui nominabant ipsum per illud nomen quatuor literarū, quod idem est quod Iesus, Nam illę quatuor literæ .s. iot. he. vau. he si recte combinentur in Hebræo cū suis punctis, reddūt hoc nomen Iohessua Hebraicè, quod idē est Iesus græcè, & Iesus .s. saluator latinè. Et sic hoc nomen Iesus, est quo nos nominamus illā personam Xpi, eo quod significat saluatorem, & redemptorem, & glorificatorem, quem oēs patres uete. testa. expectabant, vt veniret ad saluandum & redimendum genus humanū Ideo tantopere desiderabant scire proprietatem illius nominis tetragrammaton, non ratione signi, sed ratione significati, quia significabat Messiam in lege promissum. Et illi

F tantum habebant literas huius nominis Iesus .s. iot. he. uau. he. in illo nomine, sed non habebant sonū, quia non pronunciabant, nisi Adonai, & sic nondum habebant propriū sonum, nec sciebāt propriū significatum, quia nesciebant propriè quid significabāt illæ quatuor literæ. Et ideo vtrūq; desiderabant scire .i. sonū propriū illius nominis quatuor literarū, & significatum eius. Sed nobis quibus datum est nosse mysterium regni Dei, Deus reuelabit in nouo test. sonū illius nominis tetragrāmatō, qn̄ Gabriel dixit uirgini Mariæ, Ecce cōcipies & paries filium, & vocabis nobis nomē eius Iesum. Et hoc idem reuelauit Angelus in somnis ipsi Iosef dicens, Vocabis nomen eius Iesum, & reuelauit etiam eius significatum cum subdit. Ipse enim saluum

A num faciet populum suum à peccatis eorũ. Sed hoc magis reuelauit nobis Christus, cũ realiter prædicauit & dedit legem euangelicam, & pro nobis passus est & resurrexit &c. per quã passionẽ nos realiter saluauit & redemit, & sic fuit notum nomen Dei in mundo per Christum, & diuulgatum in vniuersa terra per apostolos, & factum est admirabile in cœlo, &c. Sed restat adhuc difficultas. Nã Apostoli & sancti viri in hoc nomine Iesu faciebant signa & miracula, vt patet per totũ discursum actuum apostolorũ, ergo sequitur ꝙ virtus faciẽdi miracula erat in illis tribus syllabis breuibus huius nominis Iesus. Ad hoc respondetur quod virtus faciendi miracula non erat realiter in illo nomine trissyllabo, nisi tamquam in signo, sed illa virtus erat realiter in eius significato. s. in illa perso
B na filii, & verbo incarnato, & in tota trinitate, quam quidem personam Christi apostoli inuocabãt sub illo nomine. Sed causa quare Christus magis faciebat miracula inuocatus sub illo nomine, erat, quia illud nomen magis notificat diuinitatem Christi, & omnes eius perfectiones & eius potestatẽ, quia est nomen omnipotentiæ, & sapientiæ, & misericordię, & potestatis, & iustitię, vt dictum est. Et ideo vult quod qñ nominamus ipsum sub hoc nomine Iesu, oẽ genuflectatur &c. Et sic voluit Deus eligere magis hoc nomen quàm aliud, vt in eius prolatione Deũ adoremus, sicut voluit eligere crucem, vt in illo signo adoremus ipsum. Et sic patet qualiter persona Christi. s. verbũ incarnatũ, est nomẽ Dei, quo ipse nominat seipsũ, & hoc nomen vocale Iesus, est illud nomen quo nos Deũ
C nominamus, specialiter personam filii attributiuè, eo modo quo dictum est. Sed nunc restat rñdere ad argumenta Iudęorũ in principio adducta. Ideo ad primũ, quãdo dicitur ꝙ hoc nomẽ Iesus iã fuit notum in vet. testa. ergo non est illud nomen Dei &c. Respondetur, ꝙ licet hoc nomen vocale trissyllabũ Iesus fuerit notum in veteri testa. tñ verbũ incarnatum quod est verum nomen Dei, quo Deus noiat seipsum, nunꝗ̃ fuit notũ nec manifestum in vet. test. vsquequo Deus venit in carnẽ, nec etiã nomen dñi tetragrãmaton fuit notum, quo ad eius proprium sonum, & eius proprium significatum, vsqueq; p Angelũ fuit Mariæ & Iosef expressum & reuelatum, vt dictum est. Itẽ hoc nomen Iesus valde æquiuocè dicitur de Iesu Naue, & de

D Iesu Christo. Nam de illis tribus. s. Iesu Naue, & de Iesu filio Sirac, & de filio Iosedech dicebatur hoc nomen Iesus tãquam de figura, inquantum fuerunt figura Christi, sed de Xpo dr Iesus tanquã de veritate figurata ꝑ illos: sicutęquiuocè dr homo de homine picto, & de homine vero & viuo. Ad secũdum autẽ cum dr, ꝙ per illud nomen Dei erãt facienda miracula, quod nõ videmus fieri hodie ad inuocationẽ huius nominis Iesus &c. Respondet ꝙ Iesus Xps qui est nomen Dei, iã fecit infinita miracula in vita, & in morte, & in resurrectione, vt patet per totũ discursum euangelicum. Et apostoli iã fecerũt infinita miracula cum inuocabãt eum, sub hoc nomine Iesu, vt patet in actibus apostolorũ & in ecclesiastica historia, & in gestis martyrum & aliorum sanctorũ. eo ꝙ tunc erãt necessaria miracula pro fidei fauore. Et Xps iã
E mutauit & cõuertit ferrum & cuprum in argentum & aurum, qñ populum gẽtilem ad fidẽ conuertit, & cõuertit ferrum, & stanum veteris legis in aurum, & argentum euangelicum, & detexit thesauros euangelicos qui latebant in scriptura vet. testa. & hoc in noie Iesu, & in eius virtute suscitati sunt mortui, & sanati ægroti, & mitigatum mare &c. Et iã ædificauit nouã Hierusalem. s. ecclesiam, & dominatus est toti orbi, vt patebit ps. 18. & 71. Causa autẽ quare nunc non fiunt tot frequentia miracula sensibilia, est quia nunc nõ sunt ita necessaria. Vnde duplici ex causa tunc fiebãt sensibilia miracula. Primo ꝑpter exigentiam temporis, vt infideles videntes miracula mouerentur ad credendum, & venirent ad fidem Christi. Secundo hoc accide
F bat, propter feruẽtem fidem, & caritatem, & sanctitatem apostolorum, & martyrum inuocantium Christum sub hoc nomine, & sic fiebãt miracula, propter augmẽtũ Christianæ religionis. Secundo propter fidem inuocãtium, sed quia Christiana religio iam fuit dilatata per vniuersum orbem, ideo nõ sunt necessaria miracula sensibilia & corporalia, sed miracula necessaria & spiritualia iugiter fiunt, ad inuocationem huius nois Iesus. Nã iugiter remittuntur peccata in baptismo & pœnitentia & extrema vnctione, & iugiter confertur gratia in omnibus sacramentis, & in orationibus ecclesiæ ad inuocationẽ huius nominis, sed hoc non percipiunt miseri Iudęi & infideles. Ad tertium autem respondetur, ꝙ hoc nomẽ Iesus iam fuit magnificatum,

A tum, & dilatatũ, & prædicatũ per totũ orbẽ à solis ortu, vsq; ad occasũ, & ab Aquilone in Austrũ, quia in oẽm terrã exiuit sonus & ꝑdicatio Apostolorũ, & totus populus venit ad fidẽ post cõuersionẽ Cõstãtini imperatoris, sed postea Sarraceni deuiauerunt à fide. Veruntñ adhuc nomẽ Iesu est magnificatũ inter eos, & in Alcorano eorũ, & nomẽ virginis Marię. Qđ aũt Iudęi nõ credãt, nec venerent hoc nomẽ Dei qđ est Iesus, hoc accidit ex cecitate & maledictione eorũ, sicut iã ꝓfetatũ est ꝑ oẽs ꝓfetas. Vñ de Iudęis & infidelibus persequentibus hoc nomeñ dñi, dr̃ Esa. 52. Qm̃ ablatus est populus meus gratis, dãnatores eius iniquè agunt dicit dñs, & iugiter tota die nomen meum blasfematur. Sed de populo Christiano subdit profeta, ꝓpter hoc sciet populus meus nomẽ meum in
B die illa, qa ego qui loquebar, ecce adsũ &c. Ecce ergo qualiter Iudæis manentibus cecis & reprobatis, nomen dñi Tetragrammaton, quod est Iesus, fuit admirabile & magnificatum in vniuersa terra per aduentũ Christi, prout Dauid profetizauit in hoc psalmo.

PSALMVS IX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.

Letabor & exultabo in te, psallã nomini tuo altissime.

In conuertendo inimicum meũ retrorsum, infirmabuntur & peribunt à facie tua.

Quoniã fecisti iudiciũ meũ et causam meã, sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.

Titulus: In finẽ, pro occultis filii, ps. Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ dirigens nos in Christum & tempus
C Messiæ, qui est finis legis, quapropter cantabat ad victoriã vocũ. Sed reiectis vanis modis dicendi Iudæorũ, est aduertendum propter id quod addĩ, pro occultis filii, ꝙ licet ad totã trinitatẽ pertineat iudicare, eo ꝙ opera trinitatis sunt indiuisa ad extra, tñ filio attribuitur iudicium, inquãtum homo, sicut ipsa redẽptio, eo ꝙ est mediator Dei & hominum, vt dictũ est in prologo. Et eo ꝙ fuit missus ad ferendam legem euãgelicam, ergo ad eum specialiter pertinet iudicare obseruatores legis & transgressores, tribuendo vnicuique prẽmium secundum opera sua. Quã quidem iudiciariam potestatem adeptus est filius propter suam humilitatem & patientiam, vt dictum est psalmo præcedẽti. Verũtamen est attendendum ꝙ triplex legitur de Christo iudicium. s. iudicium discretionis, & D
secretionis, & discussionis, siue publicę examinationis & retributionis. Nã primum iudicium. s. discretionis fecit Xp̃s in primo suo aduentu, qñ dedit legẽ euãgelicã, in qua discreuit & separauit granũ à paleis, & veritatẽ ab vmbra legali, annullãdo ceremonialia, ꝙ erãt figura legis & veritatis euãgelicæ, qa lex ꝑ Moysen data est, gratia aũt & veritas ꝑ Xp̃m facta est. Ioã. 1. Discreuit ẽt inter verã & falsam religionem, eligendo fideles in ecclesia sua, & sic ascendens in cœlum sedit à dextris Dei, vbi accepit iudiciariã potestatẽ à patre, per quam totũ istum statum iudicat in occulto & in secreto. Sed in vniuersali iudicio iudicabit in publico. Et ideo omne iudicium quod facit Xp̃s ab ascensione vsq; ad finem mundi, vocatur iudicium secretionis, eo ꝙ est nobis secretum & occultum, eo E
ꝙ non videmus iudicem oculis corporeis. Et ẽt qa iudicata sunt nobis occulta, qa nescimus discernere qũo sunt iudicati illi, qui ab hac vita discesserunt. s. an sint dãnati an saluati. Sed solum generaliter scimus, ꝙ solum boni Christiani saluantur, qui cum caritate discesserunt, & sunt etiam nobis occultę punitiones malorum & prẽmia bonorum. Itẽ videmus in hac vita bonos affligi, & malos tẽporaliter prosperari, quod nõ fit sine occulto iudicio. Item videmus ꝙ licet mali ad tempus prosperentur, tamẽ multi eorũ, vel in vita puniuntur, vel mala morte finiunt. Et ideo oĩa ista iudicia quæ Christus facit in hoc tp̃e, dñr occulta, de quibus dr̃ ꝙ catedrã tenet in cœlis, qui occultè & manifestè iudicat in terris, de quibus iudiciis occultis est materia huius psal. de quibus dicitur in titulo, ꝓ occultis filii. i. ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ de occultis iudiciis & punitionibus Xp̃i F
filii Dei, quæ facit præcipuè de malis, affligentibus bonos in hac vita. quia nullũ bonum irremuneratũ, & nullum malũ impunitum. Et etiam iudicium finale dr̃ occultũ, inquãtum eius tẽpus est nobis ignotum. Secundo est notãdum ꝙ Dauid prẽuidit in spiritu omnes persecutiones, quas passura erat ecclesia à primo aduentu vsque ad secundũ, & præuidit etiam oẽs punitiones, & vltiones quas Christus debebat successiue facere de ꝑsecutoribus et afflictoribus ecclesię, ex suo occulto & iusto iudicio. Nã licet Xp̃s permiserit ad tempus suam ecclesiã ab infidelibus & malis affligi, tamẽ in fine tẽp̃ꝛ puniuit

malos,

A malos, & exaltauit, & liberauit bonos: de qbus persecutionib. & punitionibus Dauid fecit hunc psal. Sed est aduertendũ ẽm Aug. ꝙ quatuor principales psecutiones erat passura ecclesia à primo aduentu Xpi vsque ad ẽm. Primo psecutionẽ Iudæorum in Apost. Secũdo psecutionẽ tyrannorũ tẽpore mart. Tertio psecutionem hæreticorũ & prauorũ hominum, in qua nunc sumus. Quarta erit persecutio Antichristi. Sed in omnib. his licet Xps permiserit ecclesiã suã ad tps affligi per malos, tamẽ semp finaliter liberauit ecclesiã & puniuit malos. Nam post primã psecutionẽ puniuit Iudæos & Romanos. In secunda puniuit tyrannos Impera. & cæteros persecutores marty. diuersis pœnis, vt patet de Nerone, & Domitiano, & Diocletiano, & liberauit ecclesiã. In tertia puniuit hęreticos, & videmus quotidie prauos & malos puniri post lõgam prosperitatẽ. Quarto puniet Antichristũ & suos sequaces, antequã Xps veniat ad vniuersale iudiciũ. Et de istis quatuor iudiciis occultis facit Dauid psentem psal. Causa ergo finalis & intentio Dauid in psalmo est deterrere, & incuttere timorem malis, vt timeant diuinum iudicium, & desistant à peccatis, & inducere bonos ad patientiã in aduersis, quia nullum bonum irremuneratum & nullum malum impunitũ. Duo ergo principaliter agit. Nam primo dicit se velle confiteri mirabilia iudicia Dei. Secundo incipit narrare per singula, ibi, Increpasti gẽtes. Quãtum ad primũ est aduertendũ, ꝙ cõfiteri idẽ est quod veritatẽ spõte fateri, & hoc cõtingit dupliciter. Nã aut cõfitemur facta nostra, aut facta Dei: primo modo nõ possumus cõfiteri nisi peccata, q a in actibus nostris vt nrĩ sunt, non inueniĩ nisi peccatũ ẽm Aug. Si quid boni agimus, illud non est ex nobis tanquã ex nobis, quia omnis sufficientia nostra ex Deo est, ẽm Apost. Et ideo talis cõfessio voluntaria, dicitur cõfessio peccatorum, & hoc pertinet ad pœnit. De hac autem cõfessione dicetur. psa. 31. Dixi cõfitebor aduersum me &c. Cõfessio autem de Deo est triplex, quia aut cõfitemur eius excellentiam & omnipotentiã, vt puta ipsum esse trinum & vnum, & omniũ creatorẽ, & incarnatũ & redemptorẽ &c. Et tunc dicitur cõfessio fidei, de qua ait Saluator Matt. 10. Qui me cõfessus fuerit corã hominib. cõfitebor & ego eum &c. Aut cõfitemur eius bonitatẽ & misericordiã. Et sic narramus & allegamus eius nobis collata beneficia, & talis dicitur cõfessio beneficiorũ, & ptinet ad gratiarũ actiones, & ad laudes. Et de hoc Dauid fecit plures psal. qui incipiunt à cõfessione, puta Cõfitebor, aut Cõfitemini Dño qñ bonus &c. Item de hoc fecit oẽs psalmos alleluiaticos & hymnos de laudib. Dei, memorãdo beneficia. Tertio autẽ possumus cõfiteri iustitiã Dei, narrando eius iudicia iusta, occulta aut manifesta, & hęc diciĩ cõfessio iustitiæ, & iudiciorũ occultorũ, & inestabiliũ, & tremẽdorũ Dei, & de hac materia est iste psal. Ideo ait profeta Dauid. Cõfitebor tibi Dñe in toto corde meo, i. non solũ ore, sed toto corde tibi spõte manifestabo, & profitebor omnia mirabilia & tremẽda iudicia tua. Vnde licet non possim nec sufficiã narrare omnia mirabilia in numero in hoc psalmo, tamen narrabo omnia mirabilia iudicia tua in genere q̃ facturus es, siue fecisti in ecclesia à primo aduẽtu vsq; ad ẽm. Et licet ista narratio iudiciorũ Dei sit ad terrorẽ malorũ & prauorũ pec. tamẽ est ad exultationẽ iustorũ, vt habeant etiam patientiã in aduersis, & ne desperent in persecutione, sed expectent præmiũ de sua patientia, & credant futurã punitionẽ suorum psecutorum. Ideo subdit Dauid in persona ecclesię, & cuiuslibet iusti, ego lætabor facie, & exultabo in gestu in te ò Dñe altissimè, & psallã tibi, gratias agẽdo de præmio bonorũ, & punitione malorum. Lætabor dico in cõuertendo inimicũ. i. quia cõuertisti inimicum meũ retrorsum. s. Diab. & mẽbra eius. Litera Hieronymi habet Gratulabor in te: & psallam nomini tuo, & reuersi sunt inimici mei retrorsum & corruerunt, & perierunt ante te. & sic est litera plana. Nota ꝙ inimicus ecclesiæ est primo Diabolus in capite, & ex cõsequenti mẽbra eius. Mẽbra autẽ diaboli primo fuerunt iudæi. Secundo tyranni. Tertiò hæretici. Quartò erit Antichristus cũ sequacib. suis. hos Christus conuertit retrorsum; & fecit retrocedere, quãdo eis abstulit vires, et debilitauit, et infirmauit, et abstulit arma in quib. cõfidebãt. Ideo subdit ipse, inimicus diab. et membra eius infirmabuntur in aduẽtu tuo, primo, et secundo, et peribunt à facie tua. Nam diab. fuit infirmatus, et eiectus per baptismum, et mortem, et passionem Christi. Et membra eius s. iudæi, et tyranni, et Antichristus fuerunt primò puniti in hoc mundo temporaliter, et in alio æternaliter cum Diabolo. a.

Increpasti

A *Increpasti gentes & periit impius: nomen eorum delesti in æternum & in seculū seculi.*

Hęc est secunda pars in qua explicat & narrat singula occulta Christi iudicia p manifestas punitiones tēporales malorū, & inimicorum ecclesiæ, per iudiciū secretionis. Et tria facit: nā primo pdicit punitionem in hoc mundo tēporalē persecutorū ecclesiæ, tam Iudæorū q gentilium. Secūdo punitionem æternā in inferno omnium peccatorū impœnitentium siue obstinatorū. Tertio punitionē Antichristi & suorū. Secūda ibi, Cognoscetur Dñs iudicia faciens. Tertia Exurge dñe. Quantū ad primum est aduertēdum q dupliciter punuit Xps populum gentilē, & etiā Iudæos. Primo destruendo in eis errorem & suscitādo fidem, vt inquit Augu. Et sic destruxit in eis, & exterminauit Diabo.

B Secundo puniuit & destruxit obstinatos in corpore & anima, dicit ergo. O Dñe Iesu Christe, tu increpasti gentes & etiā Iudæos gentiliter viuentes: & hos increpasti p prædicationem Apost. in quibus conuersis periit Diab. impius, qui eis dominabatur, quia destruxerunt omnia idola quæ adorabant. Et sic delesti nomen eorum in seculum seculi, quia non vltra nominātur gentiles, sed christiani: vt patet Za. 13. In illa die destruā omnia nomina idolorū, & nō nominabunt vltra. Et omnem spiritum immundum auferam &c. Item nō solum destruxisti superstitionem gentiliū sed etiā delesti regnū & sacerdotium Iud. & legalia, & cerimonialia, quia nō erunt amplius in memoria quo ad effectum, vt patet Esa. 87. Item non solum delesti gentiles, & Iudæos spiritualiter vt

C dictum est, sed etiam temporaliter.

Inimici defecerunt frameæ in finem: & ciuitates eorum destruxisti.

Nam frameæ. i. arma & potestates inimici s. populi Iud. defecerunt in finem, i. finaliter, & æternaliter, & ciuitates eorum. s. Hierusalem & cæteras ciuitates Iudeæ, & Galileæ destruxisti p Titum, & Romanos in vindictam mortis Christi. Et etiam destruxisti ciuitates gentilium obstinatorum. Nā misisti pestilētias & guerras & strages inter eos, & hoc in vindictā sanguinis martyrū, vt patet in octauo & decimo, & vndecimo ecclesiasticæ historiæ. Vnde, licet Xps ad tempus permisisset gentiles persequi christianos; tamē in fine reges christianorū destruxerūt cōplures ciuitates paganorum, & subiecerūt il[illegible]

eos. Vnde Carolus magnus vastauit totam Saxoniam, & interfecit omnes paganos vltra ætatem septē annorum. Item legitur q multę ciuitates Paganorum fuerunt fulminatę, & submersę, & terręmotu subuersę. & visccrali & etiā externo bello desolatę. quæ omnia facta sunt iusso Dei & occulto iudicio in vindictā sanguinis martyrum. Et sic D

Periit memoria eorum cum sonitu: & dominus in æternum permanet.

Memoria illorum obstinatorum piit cū sonitu, & strepitu armorū, & clāgore tubarū, & tñ Dñs. i. nomen Xpi in æternum pmanet stabile, & firmum cum ecclesia sua. Nā ipsi conati sunt delere nomen Xpi, & tñ ipsi deleti sunt, & fides Xpi manet stabilis & inconcussa, & sic Diab. fuit extinctus & deletus, in se, & in membris suis. Nā primo fuit eiectus foras p baptismum à cōuersis. Scđo fuit destructus in membris obstinatis. Nam principes facti christiani obtinuerunt ciuitates gētilium, & cōminutis idolis cōsecrarunt Xpo templa eorum. Et sic periit memoria Diab. cum sonitu prædicationis Apost. & Doct. Et etiam periit memoria obstinatorum cum sonitu diuinæ punitionis & sentētiæ. Et nō solum periit memoria supradictorum infidelium, sed etiam memoria diuitum & magnorum principum christianorum perit cum sonitu campanarum & cymbalorum. Nam cū morit aliqs magnus diues malus, communiter fit magnus sonus cāpanarum & exequiarum. Et sic perit memoria eius, quia nihil dignum memoria dimittit in mūdo. Sed memoria iusti nunquā peribit, quia in memoria æterna erit iustus. Et sic patet q Xps destruxit oēs malos & infideles, & omnes impęnitentes & ratio est. Nam ipse in die Ascensionis assumpsit iudiciariam potestatem, sedens ad dexteram patris, & tunc. E F

Parauit in iudicio thronum suum: & iudicabit orbem terræ in æquitate iudicabit populos in iustitia.

Parauit thronum suum in iudicio, & ideo iudicabit populos in ęquitate & iustitia, & hoc in occulto: quia sicut est iudex iustus, ita nullum bonum relinquet irremuneratum & nullum malum impunitum.

Et factus est Dominus refugiū pauperi: adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Factus est refugium pauperis populi Christiani vexati & afflicti, & factus est adiutor eius in opportunitatibus, &

A in tribulatione persecutionũ. Et nota ꝙ Dauid in toto libro psalmorum vocat & appellat populum Christianũ pauperẽ, eo ꝙ lex euangelica contemnit omnes diuitias mundanas propter regnum cœlorũ. Matth. 5. Itẽ non solum fuit adiutor populi Christiani cõtra persecutores paganos, sed etiam est adiutor in tribulatione & ꝑsecutione cuiuslibet pauperis Christiani iusti, contra oppressiones diuitum. Nam licet Christus ad tempus permittat malos prosperari, & bonos persequi, tamẽ in fine liberat eos, & punit malos. Et sic Christus liberauit ecclesiam de manu Tyrannorum. Et ideo vt iusti non desperẽt in persecutione, sequitur.

Et sperent in te qui nouerunt nomẽ tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te dñe.

B Et sperent in te qui nouerũt nomen tuũ, quod est Iesus, cui propriũ est saluare. Ideo non dereliquisti quærentes te domine, quasi dicat, quia proprium est tibi saluare, cum sis Iesus, ideo nõ dereliquisti quærentes & sperantes in te. Vnde nota ꝙ ista ꝓfetia fuit impleta tempore Constantini, qñ Deus dedit pacem ecclesiæ, per conuersionẽ gentiliũ & quotidie impletur, quia frequenter Xps punit malos, & liberat iustos sua potestate.

Psallite domino qui habitat in Sion, annunciate inter gentes studia eius.

Hic Dauid prędicit festiuitates, quas ecclesia incepit celebrare in memoriã sanctorũ martyrũ, postquam cessauit persecutio tẽpore Constãtini. Vnde ecclesia lætatur in celebrando memorias martyrum, & etiã in punitione tyrãnorũ & persecutorũ ecclesiæ, iõ

C Dauid exhortat fideles ad laudẽ Dei, dicẽs, psallitẽ ò vos Christiani, cãtate, & agite gratias dño Iesu Christo qui habitat in hac Siõ per gratiam, & in superiori per gloriam, & annunciate studia eius, id est legem euangelicam, & triumfos martyrum, in ecclesia celebrando eorum festiuitates, & hoc annũciate inter gentes ad fidem conuersas.

Quoniã requirens sanguinem eorũ recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum.

Nõ est oblitus clamorẽ pauperũ martyrũ, imo est requirens sanguinẽ eorũ de manu tyrannorũ, quia in uindictam sanguinis martyrum, puniuit Neronem, & Domitianũ, & Diocletianum, & cæteros tyrannos.

Miserere mei domine, vide humilitatẽ meã de inimicis meis.

Hic forsan ecclesia liberata à tyrãnis, siue de manu tyrannorum per Constantinũ, postea petit liberari de prauitate & persecutione hæreticorum. Vnde dicit, miserere mei ò dñe Iesu Christe, & libera me de inimicis meis hæreticis Arrianis, & cæteris qui surrexerunt contra me post Constantinum, & vide humilitatem meam, & hoc dicit, quia ecclesia non vicit tyrannos & hæreticos cum armis, sed cum humilitate, & autoritate sacræ scripturæ. Miserere mei, dico:

D

Qui exaltas me de portis mortis ut annũciem oẽs laudationes tuas in portis filiæ Sion.

Qui exaltas inquit me de portis mortis. Nam fuit persecutio ecclesiæ per Arrianos, quę quasi superauit persecutionẽ tyrãnorũ, vt ait Rufinus 12. ecclesiasticę historię: ideo Xps exaltauit & liberauit eã de portis & interitu mortis & totalis desolationis, cũ misit Athanasiũ, & Basiliũ, & Ambrosium, & Hilariũ, & Hieronymũ, & Augustinũ ad defendendum eam de prauitate hæreticorũ. Vnde oẽs isti, extincto mendacio hęreticorum, annunciarunt laudationes Christi, & veritatem scripturarum in portis filiæ Sion. s. ecclesiæ toto orbe diffusæ, vt patet intuenti illam persecutionem, & ideo subdit ecclesia:

E

Exultabo in salutari tuo infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.

In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum.

Exultabo in salutari tuo. s. in nominẽ Iesu, quia supple gentes. i. gentiles & hæretici infixi, & submersi sunt in interitu quem fecerunt, & astruxerũt cõtra me. Nã peccator & populus gẽtiliũ, & cœtus hæreticorũ cõprehesus est in laqueo quẽ abscõderunt, q. ipsi quærebant & machinabantur laqueum mortis contra fideles, sed ipsi cõprehẽsi sunt in morte. Nã Nero interfecit seipsum, & Domitianus interfectus est à senatu, & Diocletianus grandi & turpi plaga est percussus, & Arrius cum suis complicibus, qui cum falsa expositione, & intelligentia scripturarũ, volebat fidem & ecclesiam confundere, ipse in suo mendacio cõfusus, & interemptus, & à diabolo suffocatus est, & crepuit medius, vt ait Ambr. Item tota illa bestia sectæ Arrianorũ, quę ab inferis extulerat caput, postea triceps facta in se, contra se confusa est, & sic in laqueo quem abscõderat contra ecclesiã, ipsa comprehẽsa est. Et sic communiter videmus pedes peccatorum comprehẽsos in laqueo quem parant contra iustos. Et sic cognosce-

F

gnoscetur dominus iudicia faciens, quia vnusquisque peccator cōprehensus est in operibus manuum suarum.

A

Cognoscetur dñs iudicia faciēs in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.

Licet iste versus possit adaptari cum sententia superiori, tamē eo ꝙ hic interponitur, vel præponitur diapsalma, videtur ꝙ comprehēdat aliud genus sententiæ. Nam superius locutus est, & prædixit punitionem temporalem persecutorum ecclesiæ. Hic aūt in hac secunda parte prædicit punitionē spūalem omnium peccatorū obstinatorū post hanc mortem in inferno. Nam si pctōres in hac vita non conuertuntur, nec corriguntur per punitiones tēporales, sed moriuntur impœnitentes, tunc cōprehenduntur in malis operibus manuum suarū, & sic conuertuntur, & destinanť in infernum in æternum. Potest etiā dici, ꝙ postquam superius profeta prædixit iudicium & punitiones temporales persecutorum Christi & ecclesiæ, hic eorum prædicit perpetuam damnationem factā in inferno. Et sic duplici pœna puniūtur. Dicit ergo Dauid, Dńs Iesus Christus non solum cognoscetur iudex & faciens iustitiā temporaliter in hac vita, sed ēt post hanc vitā, imo cognoscetur Xps faciens iudicia & punitionem de obstinatis post mortem. Nam ipse comprehendet peccatorem in operibus manuum suarū, quia veniet ad eum sicut fur, & in illo statu condemnabit eum ad pœnam perpetuā. Ideo sequitur, conuertātur.i. cōuertentur, & destinabunť pctōres in infernū.s. oēs gētes & carnaliter viuētes, quę obliuiscunť Deū. Nā hac animaduersione percutitur pctōr, vt moriēs obliuiscať sui, q dū viueret oblitus est Dei, vt inquit Aug. Sed per oppositum erit de iustis.

B

C

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Deus non in finem & æternaliter oblitus est pauperis iusti, nec patientia pauperū peribit, imo præmiabitur, quia sicut nullū malū impunitū, ita nullū bonū irremuneratū. Ideo sicut mali ęternaliter cōuertūtur in infernū, ita iusti destinabunť in gloriā cœlestē. Pctōres ergo qui in vita sua noluerūt cōuerti ad Deum, nec dimittere pctā, iō cōprehēsi sunt in malis operibus. Et sic post mortem cōuersi sunt in infernū.i. destinati sunt in infernū. Vnde licet talia iudicia facta de dānatis & improbis, & impœnitentibus post mortē, sint nobis occulta quantum ad euidentiam, tamē sunt nobis certa quantum ad fidem quia credimus omnes impœnitentes æterna dānatione puniri, illico post vitam, ad infernum. D

Exurge domine non confortetur homo, iudicentur gentes in conspectu tuo.

In hac tertia parte prædicit persecutionē ecclesiæ futurā tpe Antichristi, & duo facit. Nā primo prædicit prędictā persecutionē. Secundo petit vltionē de Antichristo & sequacibus suis ibi, Exurge. Dicit ergo O dñe Iesu Christe exurge ne videaris dormire. Postquā permiseris regnare Antichristū, veni nę cōfortetur, nec prosperetur amplius homo. s. Antichristus. q est hō purus, licet faciat se Deum & iudicenť gentes in cōspectu tuo. Primo occulto iudicio tpaliter. Scđo in publico & vniuersali iudicio, æternaliter puniēdo, quasi dicat, accelera aduētum tuum & veni ad iudicium, ne confortetť & ꝓsperetť ꝑ longum tps iste hō iniquitatis Antichristus, & nō pmittas ipsum diu regnare, sed abbreuientur dies illi, ne deficiāt electi, quia Antichristus tētabit delere omnes electos, & trahere ipsos ad hæresim suam, ergo veni ad iudicium &c. E

Constitue domine legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt.

Cōstitue, & ostende te legislatorē sup eos, & sciant oēs gentes, qm̄ Antichristus, & sui hoies carnales & voluptuosi sunt, & nō spūales. Nā in primo aduentu tu venisti cum humilitate, & dedisti legē euāgelicā, sed cōtēpserunt eā, & noluerunt seruare eā, nec tibi credere, imo putarunt te esse hoiem purum, & nō Deum, iō ostēde te verum legislatorē in iudicio sup eos & sciāt oēs gētes, & cognoscāt qm̄ hoies sunt & carnaliter viuētes. Nota ꝙ multi referunt ly legislatorem ad Antichristum, vt sensus, O dñe Iesu Chre, postquam Iudæi, & pctōres carnales, & obstinati noluerunt te recipere, nec legē tuā seruare, iō constitue Antichristum pseudolegislatorem sup eos, & permitte eum regnare super eos in pęnam peccati, & sciant & cognoscant, qm̄ homines carnales sunt, & ita puniantur &c. Io. 5. Ego veni in nomine patris mei, & noluerunt me recipere, veniet autem alius in nomine suo & illum recipient. Et sic vterque sensus potest esse verus & applicabilis literæ. F

Vt quid domine recessisti longe, despicis in opportunitatibus in tribulatione?

Dū superbit impius incenditur pauper: comprehenduntur

A *prehendantur in consilijs quibus cogitant.*

Hic dat causam sui clamoris & querelæ & petitionis. Nā qa dixit. Exurge.i.ne videaris dormire, & ne permittas amplius regnare hoiem iniquitatis. Ideo sequitur, Vt quid,i. quare recessisti tā diu lōge à populo & ecclesia tua, pmittēdo ipsam crudeliter cōcuti, affligi, & vexari, & cōculcari p Antichristū. Et despicis populū christianū, & quēlibet iustū in opportunitatib. & tribulatione persecutionis.i. dando opportunitatē Antichristo & sceleratis, vt ipsum persequātur & tribulēt? Nā dum Antichristus & quilibet impius superbit, & in superbiā eleuatˀ per potētiā sibi permissam; tunc pauper populus christianus, & quilibet iustus incenditˀ, & affligitur, & vexatˀ. Cōprehenduntur in consilijs. Hic incipit Sentētia, quia in Hebræo habetˀ. B Capiātˀ in cōsiliis: ideo est sensus. O Dñe fac vt Antichristus & maligni nō amplius affligant iustos nec regnent. Sed capiantur & cōprehendantur in consiliis quibus cogitant, & simili pœna plectantur & puniantur.

Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ: & iniquus benedicitur.

Exacerbauit dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non quæret.

Qm̄ Antichristus & qlibet obstinatus laudatˀ & gloriatˀ in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitˀ. Nā oēs sequaces sui laudāt & magnificant eum adulādo. Et sic pctōr in tali prosperitate elatus, exacerbauit & prouocauit Dñm, & cōtēpsit, & sic sm multitudinē iræ.i. superbiæ suæ nō quæret Deum, vel Deus nō quæret eum, dando sibi gratiā, quia Deus exacerbatus & iratus non dabit C sibi gratiam. Et sic manebit in sua obstinatione & superbia induratus. Ideo sequitur.

Non est Deus in conspectu eius: inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

Auferuntur iudicia tua à facie eius: omnium inimicorum suorum dominabitur.

Nō est Deus in conspectu eius, inquinatę sunt vię & operationes illius in oi tpe, non male operādo, sed male cæteris cōsulendo: qa ab infantia sua fuit possessus à Diabo. Et sic ergo non habendo Deū in cōspectu eius, nec iudicia eius præ oculis, & pmissus à Deo in sua obstinatione & potestate omnium inimicorum suorum iustorum, dominabitur, idest dominari permittetur. Et sic deceptus.

Dixit enim in corde suo: non mouebor à generatione in generationem sine malo.

Dixit.i. dicet in corde suo elatus, nō mouebor ab hac generatione sine malo.i. non perdā dñium & potestatē sup hāc generationem sine malo & pœna eorū.q.d. nullus poterit mihi resistere sine maximo damno suo. Et nō est mirū q̄ iste dicatˀ Antichristus. Nā cum viderit omnia sibi bene ad votum suū succedere, putabit Deū nō curare, nec prouidentiā habere de istis inferiorib. Et blasfemabit contra Deum, quia forsan erit illius sectę & opinionis, qui dicunt Deum nō esse, nec curare ista inferiora. Ideo sequitur. D

Cuius maledictione os plenum est & amaritudine & dolo: sub lingua eiˀ labor & dolor.

Cuius os maledictione.i. blasfemia, & amaritudine.i. prouocatione ad irā cōtra Deū, & dolo cōtra homines plenum est: sub lingua eius non erit nisi labor & dolor.i. crudelitas cōtra iustos & tormenta. Et sic.

Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis vt interficiat innocentem. E

Sedet.i. sedebit cum diuitibus sequacib. suis, quos diuites efficiet de bonis pauperū raptis in occultis, vt interficiat oēm innocentē & iustū. Et sic sedebit in psperitate tpali.

Oculi eius in pauperem respiciūt: insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua.

Insidiatur vt rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum.

In laqueo suo humiliabit eum: inclinabit se & cadet cum dominatus fuerit pauperum.

Oculi eius in pauperē fidelē respiciūt, & insidiatˀ, & parabit insidias in abscōdito cum astutia, sicut facit Leo in spelunca sua. Nam sicut Leo insidiatur in speluca sua, vt rapiat pdam ad comedendū, ita Antichristus cum suis insidiabitur rapere.i. ad rapiendum pauperē, & spoliandum & interficiendū eum. F Nam sicut auceps abscondit se in tugurio, & cadit inclinatus in terrā, ne videatur ab auibus, & sic capit eas in laqueo & reaticulo suo: ita iste malignus, humiliando se, quasi cadens in terram cum suis persuasionib. capiet eum.s. pauperem. Et hoc cum dominatus fuerit pauperum. Et hoc faciet iste miser filius perditionis, quia putabit Deum ista nō respicere, nec curare: ideo sequitur.

Dixit enim in corde suo oblitus est Deus: auertit faciem suam ne videat in finem.

Sed forsan melius est, quod ly in laqueo suo, referatur ad punitionem Antichristi, & cuiuslibet maligni, vt sit sensus. Sed dū iste malignus Antichristus insidiatur, vt rapiat

pauperem

A pauperem populum Christianum, tūc Deus humiliauit eum, quia cadet cum dominatus fuerit pauperum. Nā postquā Deus pmiserit regnare istum filium pditionis, & sedere in templo tribus annis cum dimidio, tunc Deus interficiet ipsum spiritu oris sui. Et sic cadet in terram. secundæ ad Tess. Et tunc apparebit eius iniquitas & delusio, qui ante dixerat in corde suo, oblitus est Deus, ne videat nec curet ista inferiora, immo ipse & omnes iniqui cognoscent iustum Dei iudicium, per experientiam. Et ideo sequitur.

Exurge domine Deus, & exaltetur manus tua ne obliuiscaris pauperum.

Exurge Domine Deus, & exaltetur manus. i. potentia tua i. veni ad iudicium cum potestate magna & maiestate, & ne obliuiscaris pauperum, sed fac vltionem de perse-B cutoribus eorum. Nam.

Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo, non requiret.

Vides quoniam tu laborem & dolorem cō sideras vt tradas eos in manus tuas.

Propter quid impius Antichristus, & quo iure irritauit & cōtempsit Deum, & dixit in corde suo, Deus non requiret ista scelera de manu mea, putās te nō esse verū Deum & iustum iudicem. vides qm̄ tu cōsideras laborē, & dolorem malorum, vt tradas eos in manus tuas. Nā Deus permittit malos regnare ad tempus, vt finaliter tradat eos in manus suas ad puniendum. Sed tamen cōsiderat & vindicat laborem & dolorem quem pauperibus intulerunt. Et ideo sequitur.

Tibi derelict⁹ est paup. orfano tu eris adiutor.
Contere brachium peccatoris & maligni: quæ retur peccatum illius & non inuenietur.

C Tibi derelictus est pauper ad defendendū, & liberādum, & orfano tu eris adiutor: quia nō deseres eū sine auxilio. Quia in fine psecutionis duplici pęna punies Antichristū, & oēs oppressores pauperū. Nā prio cōteres & frāges brachium & potestatem Antichristi, & cuiuslibet maligni. Secūdo qretur & examinabitur pc̄tm̄ eius. Et sic iste malignus nō inuenietur scriptus in libro vitæ, nec numerabitur inter electos, sed numerabit in īfernū. Et sic pibit ppteritas & regnū Antichristi, & oium tyrānorū simul cū corpore & aia. Sed

Dominus regnabit in æternum & in seculū seculi peribitis gentes de terra illius.

Dominus Iesus Christus regnabit in ęternū post iudicium cum iustis, & electis, & pauperibus, cuius regni nō erit finis. Et vos gen- D tes, idest infideles homines terreni, peribitis ęternaliter de terra viuentium. Quoniam.

Desiderium pauperū exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Dominus exaudiuit desiderium pauperū, eo ꝙ cōtempserunt terrena, & desiderauerūt cœlestia, & præparationes cordis corū audiuit auris tua, eo ꝙ nō pręparauerunt neque ędificauerunt magnas domos in terra, sed p bona opera præparauerunt perpetuas mansiones in cœlo, & passi sunt persecutiones propter iustitiam. Et ideo auris tua exaudiuit pręparationes cordis eorum.

Iudicare pupillo & humili. vt apponat vltra magnificare se homo super terram.

Iudicare. i. ad iudicandum iniurias factas pupillo & humili, vt homo iniquitatis Antichristus & quilibet alius iniquus non appo- E nat, nec pręsumat, nec addat vltra se magnificare super terram: quia vltra non regnabūt tyranni & iniusti super terram, sed in inferno ęternaliter cruciabūtur. Est etiam aduertēdum ꝙ totus iste psalmus potest exponi de iudiciis, quæ Christus facit quotidie de tyrannis & oppressoribus pauperum, quos licet Deus permittat ad tempus prosperari, tamen finaliter videmus eos in bonis & personis mala morte perire.

PSALMVS X.

IN Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montem sicut passer.

Titulus, In finem, psal. ipsi Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit istum psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis, sed de materia, dicunt Iudęi moderni, ꝙ Dauid fecit hunc psal. quando fugiens a facie Saul abiit in speluncam Odolam vltra Iordanē, vbi cōgregati sunt quadringēti viri de F tribu & cognatione sua, & factus est eorum princeps, cui dixit Gad, noli manere in ꝑsidio, sed proficiscere in terrā Iudam, quia Deus erit tecum. Ecōtra autē psuadebant cognati sui, ne rediret in Iudęā, quia Saul quærebat ipsum interficere, vt patet. 1. Reg. 20. Et Dauid voluit magis obedire ipsi Gad profetæ, quā suasioni cōsanguineorū. De quo aduētu & regressu in Iudæā, dicunt Iudęi quod fecit hunc psal. quasi dicat ad cōsanguineos. Ego in Dn̄o cōfido, cur prohibetis me redire in Iudęam? quia dicitis, Fuge à facie Saul, & transmigra in mōtem, sicut passer fugiens sagittarium, transmigrat in montem, quia

Saul

A Saul iam parauit sagittas suas in faretra, quęrens te interficere. Iō fuge ad mōtes, & ne reuertaris in Iudęam &c. Et sic isto mō Iudæi literaliter exponūt istū psalmū de illa fuga, & reditu ipsius Dauid in Iudæam, ad præceptū Gad profetę. Sed manifeste patet talē expositionē esse inutilē, nō explicantē aliquod sacramētū, cū Dauid nō minus sit profeta in hoc psalmo, q̄ in cęteris, maximè qa ꝑ hūc psalmū dirigit nos in Christū, qui est finis legis, vt apparet in titulo pręposito. Et ideo est dicendū, ꝙ supradictus reditus Dauid in Iudæam non est præcisa & principalis materia huius psal. Sed fuit materia exēplaris & figuratiua, inquantū Dauid præuidit in spiritu spōtaneū aduētū Christi in Hierusalē, ad mortē & passionē, & ꝑ cōsequēs spontaneā oblationē apostolorum, & martyrū ad mar-
B tyrium suscipiēdū ꝓ Christo, ex illa ergo fuga, accepit Dauid parabolam, & ꝓpositionē ad faciendū psalmum. Ad cuius intelligētiā est notādum, sicut hr̃ Mat. 16. ꝙ cum Christus esset in partib⁹ Tyri & Sydonis, incepit ostendere discipulis mysteriū suę passionis. Et primo qūo oportebat eū ire Hierosolymā, et ibi multa pati à senioribus etc. Cuius accessum volens prohibere Petrus dixit, absit à te dn̄e, nō erit tibi hoc, cui rn̄dit Christus, vade satana qa mihi scandalū es. Et tūc Christus cōuersus ad oēs discipulos dixit. Si quis vult post me venire abneget semetipsum, & tollat crucem suā et sequat̄ me etc. Itē legitur Ioan. 10. ꝙ cum Iudæi voluissēt Iesum apprehēdere, exiuit de manibus eorū et abiit trās Iordanē, vbi solebat Ioānes bap-
C tizare iuxta speluncā Odolam, ad quā fugerat Dauid à facie Saul, vt supra dictū est, et ibi mansit Iesus ꝑ aliquot dies etc. Sed cum esset ibi, venit nuncius ex parte Marthæ et Magdalenę, notificans qualiter Lazarus infirmabatur ad mortē, et tunc dixit Iesus discipulis suis. Lazarus amicus noster dormit, ideo eamus in Iudæam, vt à somno excitem eū, cui dixerunt discipuli. Rabi nunc quęrebāt te Iudæi lapidare, et iterum vadis illuc? Ex quibus patet, ꝙ discipuli multotiens conati sunt prohibere Iesum ne rediret in Iudæā, ad patiendum pro nobis. Sed Iesus magis voluit obedire, & satisfacere pr̄is voluntati, q̄ piæ et humanæ suasioni discipulorū. Sed venit in Iudæam, et suscitauit Lazarū, vt patet Ioan. 11. et postea passus est pro nobis. Ex supradictis patet, ꝙ illa fuga Dauid

D à facie Saul fuit propria figura Christi. Nam ad eundē locum trans Iordanē ad quē fugit Dauid, vbi cōgregati sunt quadringenti viri etc. ad eundē etiam locum fugit Christus cum discipulis suis a facie Farisæorū, ad quē venerunt et cōgregati sunt multi. Ioan. 10. Itē spontaneus reditus ipsius Dauid in Iudæam, ex præcepto Gad profetæ, fuit etiam figura reditus, et aduentus spontaneī ipsius Christi in Iudæam et Hierusalē cōtra suasū discipulorum. Omnia ergo ista præuidens Dauid in spiritu, per illam figurā et reditū, fecit hūc psalmum, in quo introduxit Xp̄m loquentē, in quo duo facit. Nam primo increpat discipulos suos prohibentes ipsum venire in Hierusalem, ad patiēdum pro nobis. Secundo prædicit futurā punitionē et dānationē suorum crucifixorum, ex iusto Dei iu-
E dicio, ibi: Dn̄s in templo sancto suo. Quantum ergo ad primum, vidēs discipulos suos prohibentes ipsum venire in Hierusalem ad patiendum, increpat eos dicens. O modicæ fidei, nescitis ꝙ ego in dn̄o confido, qui liberabit me ꝑ resurrectionē, et puniet Iudæos per æterna damnationē; qūo ergo timentes dicitis animæ meæ, nō vadas ad Iudæā, quia ibi te volebant lapidare. sed transmigra in montē. i. fuge ad montem. Sicut passer fugit sagittarios, volentes ipsum interficere.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in faretra, vt sagittent in obscuro rectos corde.

Peccatores et maligni. s. principes sacerdotum et Farisæi, parauerunt sagittas suas in faretra. Nā sicut auceps intēdit arcum suum,
F et parat sagittas suas in faretra, ad sagittandum passeres: Ita Iudæi intenderunt arcum suæ potestatis, et malitiæ, et præparauerunt sagittas suas in faretra. i. machinati sunt falsa testimonia. et crimina cōtra te, et tuos, in occulto. s. ꝙ tu dixisti destruā tēplum hoc, et in triduo reædificabo illud, et ꝙ ꝓhibuisti dare censum Cæsari etc. Et omnes has sagittas parant in occulto, vt postea sagittent et feriant rectos corde. s. te et omnes discipulos tuos, et iustos. ideo caue ne vadas illuc, quasi dicat Christus, omnia ista dicitis animæ meæ putantes me retrahere ex timore mortis. Sed magis volo obedire patri meo, et compati toti generi humano, q̄ vobis pro nunc cōplacere, quia in domino patre meo confido, qui liberabit me per resurrectionem, et totum genus humanum per meam passio-

A passioné, & puniet Iudęos crucifixores meos ad æternam damnationem. Et ideo Christus conuersus ad patrem dicit. O pater omnia su pradicta dicunt discipuli mei ex quadam pia dilectione & compassione.

Quoniam quem fecisti destruxerunt, iustus autem quid fecit?

Iniqui Iudęi destruxerũt & interfecerũt iustum filium tuum, queḿ tu tã magnis donis perfecisti, verbo tuo vniendo, & omnia dona gratiarum non ad mensuram attribuẽdo, & mediatorem Dei & hominum cõstituendo, quid ergo mali fecit iste iustus filius tuus, quem ita grauiter per Iudæos tractari permittis, cum sit iustus sine peccato? &c.

Dominus in templo sancto suo, dominus in cœlo sedes eius.

B In hac secunda parte prædicit punitioné crucifixorũ suorũ, in qua duo facit. Nã primo allegat Deũ esse iustũ iudicé. Scđo ex iusto Dei iudicio prædicit dãnationé, & punitioné suorum persecutorum. ibi. Pluet super peccatores. Dicit ergo, licet Iudęi occiderũt istũ iustũ sine pctõ, tñ nõ euadẽt punitioné, qm̃ dñs Deus sedet in tẽplo sancto suo, in cęlo, & quia est dñs & iustus iudex, ideo sedes eius iudiciaria est in cœlo. Et notanter ponit ibi Dñs bis. Nã dñs in tẽplo sancto suo refertur ad prẽm sed p ly dñs in cœlo sedes eius, intelligitur filius. Qui sedens à dextris pñs, accepit iudiciariã potestaté, & ideo dicit Dauid ꝙ dñs pater est in tẽplo sancto suo, & dñs filius, & sedes eius est in cęlo. q.d. ꝙ licet Iudæi iudicauerint Xp̃m falso modo, & occiderint iniustè, tñ sicut Deus pater est in templo sancto suo, ita dñs Christus eius filius est à

C dextris patris, quia in cœlo est sedes eius iudiciaria, & sic iudicabit eos, qui ipsum iudicarunt, & interfeceruut iniustè. Vnde

Oculi eius in pauperẽ respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum.

Oculi eius respiciunt in quemlibet pauperem oppressum iniustè, & passum iniuriam, vt puniat oppressores suos & vindicet ipsũ. Et palpebræ eius, eo ꝙ oĩa sunt nuda & manifesta oculis eius, interrogant filios hominum carnaliter viuentes. Et dominus Iesus Christus iudex vniuersalis, nunc in iudicio occulto, & in fine mundi iudicio manifesto.

Dñs interrogat iustum & impium, qui autẽ diligit iniquitatem odit animam suam.

Interrogat iustum & impium. i. examinat causam, & discutit inter iustum & impium.

Et sic tribuit vnicuiq; scđm opera sua. Sed D quia dixit, ꝙ dñs interrogat iustũ & impiũ. i. pctõrem, posset aliquis dubitare quare vocat pctõrem impium. Ad hoc rñdet & subdit, ꝙ ois peccator est impius et crudelis, Nã peccator est ille qui diligit iniquitatem; sed talis odit animam suam & aborret, offerens eã ad mortem perpetuã & æternã, ergo est sibi impius, & sęuus, & crudelis. Et est valde aduertẽdũ pp hoc ꝙ ait. Palpebræ eiꝰ interrogãt filios hoium. Nã hæc est differentia inter iudicé prouidũ, prudenté, & tardũ. Nã iudex grossus, & tardꝰ, pcedit p ambages & longã locutioné, & interrogationé verborũ & circuitioné. Sed iudex puidus & prudẽs, in solo aspectu iudicatˀ, & cognoscit, & apprehẽdit veritaté inter iudicãdos, & quasi i solo aspectu, & colore, & facie cognoscit reũ. E Et sic dicit profeta ꝙ Deus puidus iudex nõ indiget longa interrogatione & circuitu, ad cognoscendam veritaté. Nam in ictu oculi faciet iudicium. Vnde palpebræ eius, & solus aspectus interrogant filios hominum, & cognoscunt iustum & impium, quia omnia nuda sunt oculis eius. Et iõ est prouisum, nequis cecus possit esse iudex, vt possit iudicare p coloré & mutationé faciei & alterationé, &c. Duo ergo hẽt Xp̃s in iudicio. Primo ꝙ est iustus. Scđo, ꝙ prouidus & prudẽs &c.

Pluet super peccatores laqueos, ignis sulfur et spiritus procellarum pars calicis eorum.

Hic prædicit punitionem & destructioné Iudæorum pp peccatum mortis Xp̃i. vnde est notãdum, quod Deus nõ põt ostendere maiorem iram pctõri, quam nõ dare sibi gratiam, & dimittere eum in adinuentionibus suis. Nã ex natura sua corrupta & vitiata semper ruit in diuersa scandala, & diuersos laqueos, postquam nõ habet præseruatorem. Ita Iudæi obstinati post mortem Christi ruerunt in diuersa scandala; & inciderũt in diuersos laqueos, per illos 40. annos, vt ait Iosefus de bello Iudaico. Nam primo inter eos fuerunt maxime discordiæ et seditiones, & commissa sunt multa homicidia, & furta, & rapinæ. Secundo cõmouerunt rebellionem cõtra Romanos, vnde euenit obsidio et destructio, ergo seditiones, et rebellio fuerũt eiꝰ laquei, quos Deus pluit eis de cęlo, pmittẽdo eos ruere in similia scãdala, vñ euenit eis destructio & iudiciũ; vñ quatuor mala fuerũt inflicta illis Iudęis. Primo laquei, et occasiones scandali, rebellio, et obsidio p

A Romanos. Secūdo ignis, qa ciuitas fuit incensa. Tertio sulfur tormētorum & ballistarum trahentium lapides contra muros, ex impetu pulueris sulfurei, quas bombardas vulgariter vocāt. Quarto fuit spūs procellarum, vētorum, & fulminum de cœlo, vt ait Iosefus. Multa fulgura & signa visa sunt in cœlo supra ciuitatem illis diebus. Et sic omnia ista mala realiter & corporaliter fuerunt Iudæi passi. Sed vltra hanc pœnam temporalem, patiuntur in inferno æternaliter laqueos, & catenas perpetuæ captiuitatis, & ignem, & sulfur, & procellā æternam, ad quam manifestè mittet eos Christus in iudicio finali cū dicet. Ite maledicti in ignem ęternum &c. Dicit ergo, ꝙ eo ꝙ Iudæi occiderunt Xp̄m iustū, ideo in punitionē illius peccati, pluet dn̄s sup eos laqueos scandali, vt dictum est, & ignes, sul-B fur, & spiritus procellarum quæ erunt pars & portio calicis, & punitionis eorum.

Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius:

Hic assignat causam quare Deus puniet eos sic, & dicit ꝙ ideo Deus sic puniet, quia est iustus & semper dilexit iustitias. Et iō vultus & veritas suæ iustitiæ videt æquitatem, & illam amplectitur. Cū ergo iustitia sit virtus quæ tribuit vnicuique quod suum est, & s̄m opera sua; Iō Deus puniuit Iudæos iuxta iniquitatem suam, & tribuet bonis s̄m merita eorum. Totus ēt iste psalmus exponitur in persona totius ecclesiæ, quæ t pe tyrannorum fugiebat per montes. Sed licet ad tp̄s permiserit Deus affligi, tamen postea iusto iudicio puniuit tyrannos & persecutores. Nam primo puniuit Iudæos & postea tyran-C nos. s. Neronem & Domitianum, & Diocletianum & cæteros. Et ideo iste psalmus legitur in festiuitatibus martyrum, eo ꝙ confidētes in domino, & sequētes Christum, se martyrio sponte obtulerunt. Et sic quilibet martyr potest dicere verba huius psalmi, & tota ecclesia simul cum capite suo.

PSALMVS XI.

SAluum me fac domine quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.

Huic psalmo præponitur talis titulus scilicet. In finem, psalmus Dauid p octaua. Ex quo titulo apparet, quod Dauid fecit hunc psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis. Et ꝙ cātabatur in tēplo gradatim eleuando vocem vsque ad octauū punctū, D vel quia cantabatur cum instrumento musico octo cordarum, eo ꝙ homo mysticus introductus ad loquendū in psalmo, expectabat liberari in octauo die, ab omni ignorantia, & pestifera doctrina. s. in die resurrectionis, quę erit octaua dies mūdi, vt dictum est ps 6. De materia aūt huius psalmi dicūt quidā Hebręi, & catolici, ꝙ Dauid fecit hunc psalmū, vidēs ingratitudinē ciuiū Ceile, qui voluerūt ipsū tradere in manus Saul. 1. Re. 13. Ideo ait Dauid. Saluū me fac Deus, qm̄ defecit sanctus: quasi dicat, quia iam nulla est sanitas nec fides in hominibus, qa diminutę sūt veritates à filiis hominum. s. à ciuibus Ceile, &c. Et sic glossant literaliter totū istum psalmum de Dauid cōquerente de illa ingratitudine de quibus petit vltionē &c. Sed talis intelligētia & expositio nullo mo- E do videtur cōuenire literę huius psalmi, nec detegit tesaurum latentē in hoc psalmo, cū in medio eius dicatur. Propter miseriā inopū & gemitū pauperum, nunc exurgā dicit Dn̄s &c. Itē, Eloquia Dn̄i eloquia casta &c. Ideo dimissis modis dicendi Iudæorum, est dicendum, ꝙ Dauid cōsiderans mores hominum esse corruptos propter superstitionem gentilium, & pręuidēs in spiritu scripturam sacræ legis fore deprauandā ante aduētum Christi, p falsas traditiones Scribarū, & Farisæorum, & Saduceorum, ideo fecit hunc psalmum, in quo petit liberari à tali pestifera doctrina p aduētum Christi, & doctrinā, & veritatē euangelicā. Duo ergo facit: nam primo ostēdit oēs mores hominum esse corruptos ex falsa superstitione gentilium, & oēm doctrinā esse deprauatā ante aduētum F Christi. Secundo p modum petitionis p̄dicit mundū esse liberādum à tali peste per Xp̄m, & legē eius euangelicā, ibi: pp miseriā. Quātum autē ad primū est dicēdū, ꝙ licet sit difficile loq de veritate, vt patet scd̄o Matafy. tamē quantū ad p̄sens spectet, est aduertendum s̄m Aug. 15. de tri. & super Ioā. ꝙ cum Christus sit prima veritas, inquantū est verbum patris, ideo est metrum, & mensura, & causa omnis veritatis, & per cōsequens est dicendum ꝙ ipse est prima iustitia, & causa omnis iustitiæ, & prima sanctitas, & causa omnis sanctitatis. Et sic dicitur veritas verificās, & iustitia iustificās, & sanctitas sanctificans, qa docuit oēm veritatē. Sed qa ois veritas & iustitia, & sāctitas ipsius Dei, lucet & mani-

A manifesta est per Christum in vtroque testõ, primo patriarchis & profetis in vete. test. secundo per seipsum in nouo, sicut pluries dictum est, ideo est dicendum ꝙ tota sacra scriptura vtriusq; testamenti, dr̄ veritas, & iustitia, & sanctitas, inquantum ista tria manifestantur in ipsa sacra scriptura, vel inquantũ Deus lucet in scriptura per veritatẽ, & iustitiã, & sanctitatem, vel inquantum Deus per legem diuinam verificat, & iustificat, & sanctificat homines, ista ergo tria consequuntur per ordinem .s. ueritas, & iustitia, & sanctitas. Nam veritas est quædam adæquatio, & conformitas hominis fidelis ad Deum, per fidẽ articulorum. Et iustitia est quędã adequatio hominis iusti ad Deũ per obseruãtiam diuinorũ præceptorũ, & mandatorũ. Et sanctitas
B est quæda æquatio, & conformitas hominis ad Deum ſm ordinem totius diuinæ legis, quia hõ intantũ dr̄ verax & fidelis, inquantũ adæquat & cõformat intellectũ, & inhæret per fidẽ concredendo articulis fidei. Et intm̃ dr̄ iustus, inquantũ cõformatur diuinæ volũtati obseruãdo mãdata. Et in tm̃ dr̄ sanctus, inquantũ cõformatur & cõfiguratur Deo ꝑ ecclesiastica sacra, & inquantũ ordinat vitã suam in Deũ ſm ordinẽ diuinæ legis. Quia sanctus dr̄ quasi bene ordinat⁹: de sancio sancis sanxi sanctũ.tu. Sancire.n. idem est quod bene ordinare, Ideo ille qui bene ordinat vitã suã in Deum ſm legẽ. i. credendo articulis, et diligẽdo Deũ in se & ꝑꝑ se, & diligendo proximum in Deo & ꝑꝑ Deũ, ille talis dr̄ sanctus i. bene ordinatus, quia seruat speciẽ & modũ & ordinem in credendo, & diligen-
C do Deũ & proximũ, & ponendo & constituẽdo spem suam in Deo, & tanquam in fine vltimato. Ex supradictis sequitur primo, ꝙ q negat Christum, negat omnem ueritatem: probatur, quia Christus est verbũ patris, & prima ueritas, & cã omnis veritatis, & sanctitatis, & iustitiæ, & sic qui negat Xp̃m negat totam legem diuinam, quæ à Christo tradita est in vtroque testõ, ut dictum est in prologo tra ctatu. 3. Vnde Xp̃s ad hoc venit in mundum, vt declararet veritatẽ, quę latebat in lege vete. quia lex per Moysẽn data est, sed veritas & gratia per Christum facta est, vt ostẽsum est in nouo testa. Ideo Xp̃s dixit Pilato. Ioã. 19. Ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati omnes. n. qui ex veritate est audit vocem meam. Et sic patet, ꝙ qui negat Christum negat omnem ueritatẽ. Item sequitur secundo

D ꝙ qui negat Christum, & eius legem euangelicã, negat Deũ patrem. qui in Iordane, & in monte Tabor testificatus est de Xp̃o, dicens. Hic est filius meus dilect⁹, ipsum audite, vnde dr̄. 1. Ioã. 5. Qui credit in filiũ, habet filiũ Dei in se, qui nõ credit, mẽdacem facit eum, quia nõ credit testimonio, quod testificatus est Deus de filio suo. Et sic patet qualiter qui negat Xp̃m, negat omnem veritatem & iustitiam, & sanctitatem, & totam sacram scripturam utriusq; test. quæ tota est de ipso Christo. Et etiam qui negat Christum facit Deũ patrem mendacem, vt dictum est. Secundo est notãdum ꝙ cum ista tria .s. ueritas, & sanctitas, & iustitia, cõueniant in vno modo generali, inquãtum dicunt quandã æquatio-
E nem & cõformitatem hominis ad Deum, ꝑ obseruationem diuinæ legis, ideo cõicãt idiomata sibi adinuicem in sacra scriptura, nam quandoque nomine veritatis intelligitur iustitia, ut psal. 118 Omnia mandata tua veritas Item ibidẽ. Principiũ uerborũ tuorũ veritas. Item Esa. 39. Non expectabunt qui descendunt in lacum ueritatẽ. i. iustitiam tuã. Et sic patet, ꝙ omnia quæ scribuntur in lege, dicuntur quædã veritates, & quædam iustitiæ, & quædam sanctitates, eo ꝙ ista reddunt hominem uerũ, & iustum, & sanctũ, qa ordinant ipsum in Deum & debitum finẽ. Et iõ ita dr̄ mendax qui declinat à mandatis, in q̃bus consistit iustitia, sicut qui declinat ab articulis, unde primæ Ioã. 2. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius nõ custodit, mendax est, & in eo, veritas, non est. Pariter ẽt dr̄ ma-
F ledictus & nõ sanctus qui declinat à mandatis Dei. psal. 118. Et sic patet qualiter ista tria cõicant sibi nomina in sacra scriptura. Et ita Dauid per ueritates, intelligit oĩa ista tria .s. fidem articulorum, & obseruantiã præceptorũ & gratiam sacramentorũ & ordinem caritatis. Et hæc eadem tria ẽt intendit per sanctitatem, quia sanctitas includit & veritatem, & iustitiam, & econuerso, quia non solum dr̄ homo uerus inquantũm credit, sed etiam inquantum per fidem operatur, nec dr̄ iustus, solũ inquantum bene operatur, sed inquantum operatur per fidem ordinando vitam in Deum, ut patebit psal. 14. His habitis, est dicẽdum ſm Aug. super Gen. ad literam, & etiã. 11. de ciuitate. ca. 13. & 14. & 15. quòd nõ solum homo, sed etiam diabolus fuit creatus à principio cum tali veritate, & sanctitate, & iustitia,

A iustitia, quia Deus simul fuit, condens naturã, & largiens gratiã, & per cõsequens cognouit Deũ trinũ & vnũ creatorẽ &c. & proposita est sibi lex iustitię, quã si seruasset fuisset beatus: de qua lege dicetur psalmo. 81. Sed quia nõ seruauit illam legẽ iustitiæ, ideo dicit Saluator Ioa. 8. quòd inveritate nõ stetit ab initio, ideo mendax est & pater eius, in quantũ deuiauit ab illa veritate & diuina lege: & sic cecidit vt patebit ps. 81. Eodẽ modo tenet, ꝙ Adam primus homo fuit creatus in eadẽ veritate, & iustitia, & sanctitate, q̃ ante pctm̃ cognouit Deũ trinũ, & vnũ, & creatorẽ oium, & gubernatorẽ, & ꝓuidit Deum incarnatũ, & futurũ glorificatorẽ. Et fuit sibi posita lex iustitię, in cuius obseruantia, promissa erat sibi cęlestis fœlicitas, cui legi per aliquod tẽpus fuit subordinatus & obediẽs, B & per cõsequens, fuit iustus & sanctus, eo ꝙ Deo erat cõformis per intellectũ & voluntatẽ, & in hoc cõsistebat eius originalis iustitia, & veritas, & sanctitas, sed peccãdo, defecit, & cecidit ab illa veritate, & sanctitate, & ꝑ cõsequens nõ permansit in veritate & iustitia, & sanctitate, in qua fuit creatus. Et sic ꝑdidit iustitiã originalẽ, & diminuit veritatẽ, q̃ Deus in ipso impresserat. Et sic mẽtitus est à veritate & iustitia, & diminuta fuit in eo omnis veritas, & iustitia, & sanctitas, qñ defecit, & deuiauit à diuino præcepto. Et sic fuit in eo tota natura corrupta, & oẽs potentiæ fuerunt vulneratæ & debilitatę. Et sic fuit etiã causa omnis mendacii, & peccati in suis posteris, quia cõtinuè omnis veritas, & Sanctitas, & iustitia, fuit in eis diminuta, vsC que ad Xp̃m. Et sic postquã iste Adã sanctus, & iustus defecit & peccauit, cõtinuè veritates & iustitię fuerũt diminutę à filiis hoium per successionẽ temporis, vsque ad Christũ, qui restaurauit omnem veritatem, & iustitiam, & sanctitatem. Vnde licet Adã non potuit diminuere veritatem primam essentialem in eo, quia semper mãsit imago Dei in eo, tamẽ diminutæ sunt in eo veritates & iustitiæ Dei, quia nõ habuit tam clarã cognitionem de rebus diuinis, sicut ante pctm̃, vt cõmuniter tenetur, & hoc propter impedimentũ passionũ, & carnis corruptæ, nec habuit libertatẽ & facultatẽ de se, ad seruandã legem Dei, & declinandum à malo, & faciẽdum bonum, propter eandem corruptionẽ. Ex quibus patet, ꝙ sicut Adam defecit à sanctitate, & iustitia erga Deũ, ita in eo fuit diminuta sanctitas, & ordo partium inferiorũ D ad superiores, quia corruptus fuit totus ordo, & natura in eo, & languor concupiscentiæ inflictus in carne &c. prout magis patebit ps. 13. Sed istæ veritates iam fuerunt magis diminutæ in Caim, qñ occæcatus inuidia, cum dolo vocauit fratrem suum Abel in agrum, & interfecit cum Gen. 4. Et ideo ait sibi Deus quare iratus es? & cur concidit facies tua? nõne si bene egeris recipies, sin autẽ male, statim pctm̃ in foribus aderit? Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi. &c. Ex quibus verbis ostẽdit Deus, ꝙ Caim defecerat, & deuiauerat à veritate cognitiua & legali, quã Deus in mẽte, & ratione eius impresserat, pro cuius præuaricatione erat sibi pœna infligenda. Sed magis istæ veritates fuerunt diminutæ à filiis hominum carnalibus, qñ filii Dei. s. filii Seth, instructi in E legeDomini naturali, vidẽtes filias hominũ descendentes à Caim, ꝙ essent pulcræ, acceperunt eas in vxores. ex quibus nati sunt gigãtes. i. homines carnales & terreni, qui dediti carnalibus voluptatibus, totaliter obliti sunt legem Dei, intãtum ꝙ corrupta est vniuersa caro, & multiplicata fuit malitia hominum super terram, & sic Deus deduxit diluuium super omnem carnem, solo Noe saluato cum vxore, & filiis &c. Gen. 6. Item magis diminutæ sunt veritates à filiis hominũ, cũ Zoroastres relicta vera scientia, & regimine sui creatoris, declinauit ad falsas artes magicas, q̃ nullã in se cõtinent veritatem, sed mẽdacium & dolum, in cuius tẽpore Nẽbroth, cum sequacibus, putans fugere ditionẽ & dominium Dei, decreuerunt fabricare Turrim in Babylonia, Sed iam magis sunt diminutę F veritates à filiis hominum, cum Ninus rex Assyriorũ fecit fabricare Idolum. i. statuam Beli pris sui, & fecit ipsam ab oibus venerari, intantũ quòd Diab. intrauit statuã, & cępit loqui & dare respõsa in ea. Et sic oẽs reges fabricauerunt statuas filiis & patrib. suis defunctis, intantũ quòd idololatria diffusa, & multiplicata fuit per totum mundum, vt patet Sap. 14. Sed adhuc magis fuerunt diminutæ veritates à filiis hominũ, cum inceperũt superstitiones, & nefanda sacrificia in ęgypto & monstra multorũ Deorũ. Et sic nefandæ & detestabiles superstitiones, & artes diffusæ sunt per totũ orbẽ: vnde intantũ verus Deus fuit eis ignotus, & cõtemptus, & Diabolus veneratus, quòd compellebat patres,

A immolare filios & filias sibi, & constitui, & celebrari ludos scenicos, & turpes, ipsi Baccho & Veneri, & deę Vestæ, & Priapo, & multa alia detestabilia sunt commissa, q solus Xps eiecit de mundo cũ Diabolo actore eorũ, vt probat Eusebius in quinto & sexto de præparatione euãgelica. Sed iã magis fuerũt diminutæ à filiis hominũ, qñ Scribæ, & Farisęi peruerterunt verã intelligentiam legis, trahentes leges & profetas ad suum falsum sensum, & occecati inuidia & malitia negarunt Christũ, qui est prima veritas legis, & crucifixerũt eũ, qui erat in lege promissus, ad declarandum legem & profetas, & ad liberandum de iugo legis, & de captiuitate peccati. Et sic simul crucifixerunt sibi veritatẽ cum Christo. Ideo quia nullo modo veritas lucet in eis manent occecati ne intelligant sacraméta Dei. B Oĩa ergo supradicta prudens Dauid in spiritu, clamat ad Christũ in psona hominis mystici, vt veniat ad liberãdum eum de talibus superstitionib. & mendaciis, & detestabilibus moribus, & de tali cecitate Iudæorum. Ideo dicit. O Domine Iesu Christe veni in carnem, & saluum me fac. Nã postquã sanctus Adã defecit & peccauit, diminutæ sũt veritates à filiis hominũ. Nã Adã fuit creatus sanctus & in gratia, sed qñ peccauit, defecit gratia in eo, & oĩs sanctitas, & sic postea diminutæ sunt veritates. s. cognitio veri Dei & legis diuinæ. Vel potest sic cõstrui. O Dñe Iesu Xpe saluũ me fac. Nã post quã Adã peccauit sup. defecit sanctus. i. omnis, sanctitas & iustitia, quia perdidit originalem iustitiã, & gratiã, & oĩa præmia quæ consequebantur illam originalem iustitiã, C quoniam exinde successiuè diminutæ sunt supradictæ veritates à filiis hominũ successorib. Adam, vsq; ad Christum, quia diminuta fuit diuina cognitio, & fides, & obediẽtia, & cognitio diuinæ legis: probatur, nam

Vana locuti sunt vnusquisq. ad proximũ suũ labia dolosa in corde, & corde locuti sunt.

Vnusquisq; locutus est vana documenta, & exempla ad proximũ suum, nam locuti sunt labia dolosa in corde. s. per labia dolosa in corde. i. aliud habẽdo in corde, & aliud in labiis. Et ideo corde locuti sunt mendaciũ sup. vnde corde & corde. i. duplici corde locuti sunt. Vnde Caim per labia dolosa, & duplici corde locutus est ad Abel fratrem suum, quando dixit. Egrediamur foras: sed interfecit eum in agro. Item duplici corde D & lingua dolosa, & mendaci locutus est ad Deũ, cũ dixit, nũquid custos fratris mei sũ? Itẽ vana locuti sunt hoĩes terreni, & filii hominũ, cũ dixit alter ad alterũ: Venite faciamus nobis ciuitatẽ, & turrim, cuius culmen ptingat vsq; ad cœlũ, & celebremus nomen nostrũ anteq̃ diuidamur in vniuersas terras. Gen. 11. Itẽ vana locuti sunt, & lingua dolosa, & duplici corde oẽs inuẽtores artiũ magicarũ, & oẽs arioli, & hydromantici, & geomãtici, & inuẽtores superstitionũ, & falsorũ Deorũ, vt patet Sap. 13. & 14. Itẽ vana & falsa duplici corde, & lingua dolosa locuti sunt ad proximũ suũ falsa, iudices & aduocati, & causidici, q̃a propter lucrũ detinẽt litigia, & destruũt pauperes, & viduas & pupillos. Itẽ vana locuti sunt oẽs poetæ, q ad demulcendas aures hominũ, cõfinxerũt falsa figmẽta de falsis diis. E Itẽ vana locuti sunt, & duplici corde oẽs oratores, & scriptores, & poetæ, q vt cõplacerent principib. & magist. & consequerentur fauores eorũ, multa falsa scripserunt in historiis, & libris suis, sicut Homerus de græcis, & Titus Liu. de Romanis, & Quintus Curtius de Alexandro, & Herodotus de regibus Persarum &c. Item vana, & labiis dolosis, & duplici corde locuti sunt Scribę, & Farisęi ad Christum, cum dicebãt: Magister scimus quia verax es. &c. Item vana locuti sunt cum dixerunt. Si hũc dimittimus veniẽt Romani & tollent locũ nostrũ & gentẽ. Ioã. 11. Et ideo subdit profeta dicẽs.

Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.

Disperdat Dñs vniuersa labia dolosa sup. dicta, tã Iudæorũ, quã gentiliũ, & hæreticorum, & linguã magniloquam. i. poetarum & F oratorum magna mendacia loquentium.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus; labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est.

Qui dixerunt inter se, linguam nostrã cũ ornatu & schemate verborum magnificabimus inter gentes. i. per linguam nostram, & propter eloquentiam erimus magnificati p totum mundum, quia labia nostra à nobis sunt, & nõ à Deo, quia nõ est Deus pter naturã, nã quis noster Deus est? quasi dicerẽt, nullus Deus est, nec habemus hoc donũ nisi à natura. Vnde Tullius, Quintilianus, & Liuius, & Salustius, & cæteri oẽs oratores & poetæ, propter linguam suam, & eloquẽtiã, putabant magnificari in mundo, & p famã

A in æternum viuere. vnde ait. Oui in fine. 15. Metamor. Iamq; opus exegi, quod nec Iouis ira nec ignis. Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas. Quaq; patet domiti Romana potentia terris, Ore ferar populi, per quę omnia secula fama, Si quid habent veri vatu præsagia viuam. Sed peiores fuerunt Scribæ & Farisæi, qui voléts dilatare fimbrias & filateria sua, confidentes de proprio ingenio, noluerunt intelligere, sed falso modo glossare scripturas, nec voluerunt audire veritaté à Christo, nec ipsum recipere, immo negauerunt eum coram Pilato dicentes, non habemus regem nisi Cæsarem. Et quãdo dixerũt Hunc autem nescimus vnde sit. Et cum dixerunt: Quis noster dominus est? quasi dicerẽt: Iste Iesus Mazarenus non est dominus, nec Messias noster. Et ideo tunc Iesus clamando B dixit eis. Et me scitis, & vnde sim scitis. Io. 7. Item Ioan. 5. dixit eis: Scrutamini scripturas quia illæ testimonium perhibent de me, qa Moyses de me locutus est. &c. Ex quo patet ꝙ quando Iudæi negauerunt Christum, lingua dolosa, & duplici corde locuti sunt. Et sic maxime diminutæ sunt veritates in eis, & ab eis, quia negauerunt ipsũ Christũ qui est prima veritas per essentiam. Et negarunt veritatem legis, & profetarum, & per consequens negarunt omnem veritatem. Et ideo dixit eis Christus. Vos à patre diabolo estis, ille.n. in veritate non stetit. Et ideo cum loquitur, de propriis loquitur, quia mendax est & pater eius. Ioã. 8. Ex hoc innuit Christus, ꝙ sicut diabolus non stetit in prima veritate in principio quando peccauit, ita pariter Iudæi qñ negauerunt Christum recesserunt à prima veritate, & per cõsequens recesserũt ab oĩ veritate. Et sic iã nõ loquũtur nisi mendacium, qñ de lege loquunt̃, quia totam legẽ faciũt mendacẽ, expectãdo aliũ Messiã, quia postquã errauerunt ab vtero, nõ loquũtur nisi falsa. Ex quibus patet, ꝙ profeta non solum dicit veritates esse diminutas in populo gentili, sed multo magis in populo Iudaico, qñ negauerunt Christum, & veritatem scripturarũ voluerunt occultare, corrumpẽdo sacrã scripturã cum suis falsis glossis. Sed magis sunt in eis diminutæ veritates, quãdo Mair idumæus simul cũ Farisæis cõfinxit, ꝙ Moyses accepit duas leges à Deo in monte Sinai. s. vnam in scriptis, quam oẽs habemus & alteram oretenus, quam misna appellãt, in qua continẽtur omnes detestabiles traditiones Farisæorum, & multa alia erronea. Itẽ D etiam magis diminutæ sunt veritates à filiis hominum, quando rabini iudæorum congregati in Babylonia composuerunt scripturam ipsius Talmud, in quo confirmant omnes traditiones Farisæorum, & ipsius misna, quibus addi debent multa abominabilia & horrenda, vt patebit psal. 54.

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit dominus.

Hæc est. 2. pars, in qua quasi consolatoriè prædicit Dauid, qualiter Xp̃s in suo aduẽtu debebat liberare totum mundum de prædictis miseriis, & depellere omnem deceptionem, & mendacium, & superstitionem, & dare legem euangelicã. continentem & docentem omnem veritatem. Ad cuius intellectũ est notandum, ꝙ ante aduentum Xp̃i mundus non solum erat in miseria, & captiuitate E pcc̃i, sed etiã laborabat in duplici miseria corporali & temporali, vt ostendit Eusebius per totum quintum librum de præparatione euãgelica. & Lactãtius in libris diuinarum institutionum. Nã demones cogebãt patres immolare filios, vt patet de Agamemnone, qui immolauit, & sacrificauit filiã Diis, vt haberet ꝓsperos ventos. Et Pyrrhus immolauit Astyanãctem filium Hectoris ad sepulcrum Achillis &c. Item demones in rñsis suis semper persuadebãt bellũ inter principes & finitimos, & ꝑsuadebãt rebelliones populorum cõtra reges suos, & seditiones inter ciues, vt fierent cedes & homicidia, eo ꝙ omnes illi implebãt infernũ, & multa enormia, & turpia cõtra bonos mores, & naturã ꝑsuadebãt. Et nõ solũ in populo gentili regnabant istæ F superstitiones, sed etiam pro maiori parte in populo Iudaico, vt patet per totũ discursum libri Iudicũ & Regũ. Et vltra hoc regnabat in populo iudaico multiplex miseria, nam sacerdotes, & Scribę, & Farisęi opprimebãt pauperes, & pupillos, & comedebant domos viduarũ, & cũ violẽtia & tyrãnide regebãt populum, ducẽtes & glossantes falso legẽ. & ꝓfetas ad libitũ & lucrũ suũ, vt improbabat eis Xp̃s Mat. 23. dicẽs. Væ uobis Scribæ & Farisæi hypocritæ &c. Et ideo Christus in suo aduentu non solum liberauit populum gentilem ab illa miserabili seruitute diaboli, totam idololatriam destruendo, & bella & seditiones per legem, & baptismum auferẽdo Sed etiam liberauit pauperes de populo iudaico à miserabili iugo Scribarum, & Farisæo-

A Farisæorum, & à iugo legis importabili. Et hoc est quod dicit profeta, vñ ait. Dñs meus Iesus Christus dicit mihi in spũ, ex reuelatione, sup. Ego exurgam.i.in carne apparebo, & veniam in mundũ propter miseriam inopũ, & ꝑp gemitum pauperum.i. vt liberẽ & releuem inopes à miseria & pauperes à gemitu, hoc est vt liberẽ vinctos de limbo inferni, & inopes gentiles à miserabili seruitute diaboli, & à nefandis superstitionibus, & detestabilibus moribus. Et vt liberem pauperes de populo Iudaico à gemitu & oppressione Scribarum & Farisæorum. Et oẽs pctóres à miserabili seruitute pcti. Et nota ꝙ Dauid in hoc versiculo refert reuelationẽ & promissionẽ quã habuit de saluatore mundi.q.d. dñs promisit mihi ꝑ reuelationem, ꝙ ipse exurgeret apparẽdo in mũdo, ad liberandũ pauperes à B gemitu, & inopes ab oĩ miseria supradicta. Itẽ resurrexit Christus à mortuis, & misit spm̃ sanctum in apostolos, qui per totum orbẽ legẽ euangelicã prædicauerũt, & idola destruxerũt, & detestabiles superstitiones gẽtilium deleuerũt, & falsas traditiones Scribarum & Farisæorũ detexerũt, ideo dicit propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam &c Ideo sequitur & subdit profeta in persona totius corporis mystici.

Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.

Ponam spem & fidem meam in isto salutari, & saluatore meo Iesu Christo, cũ venerit in carnem, & recipiam eum tanquã saluatorem & Messiam. Et recipiam legem suam euangelicam, quam ipse ore suo prædicauit, & in cordibus hominum scripsit. Et dat rationem quare vult recipere Christum, & po C nere fidem & spem in Christo saluatore, & lege euangelica. Vnde ait.

Eloquia dñi eloquia casta, argẽtũ igne examinatum, probatũ terræ, purgatũ septuplum.

Ad cuius intellectũ est notãdum ꝙ quinque perfectiones memorat & attribuit legi euangelicæ. Primò, quia omnia quæ sunt in lege euangelica, sunt eloquia Dei.i. ꝙ est à Deo prolata, eo quia Christus lator eius, est verus Deus & prima veritas. Secundò, ꝙ oĩa vera q̃ sunt in lege euangelica sũt casta.i. vera absq; mendacio. Tertiò, ꝙ tota lex euãgelica est argẽtum igne examinatum. Quartò, quod est multipliciter probatum. Quintò, ꝙ est terræ purgatũ septuplum. Nota ꝙ in quibusdã exẽplaribus ẽt antiquissimis reperitur versus iste sic scriptus. Eloquia dñi eloquia casta, argentum igne examinatum probatũ D ter repurgatum septuplum, & sic esset vitiũ scriptorum q syllabã, re, diuisissent à ly purgatũ & iunxissent ad ly ter. Aug. tñ & cæteri postillatores exponunt ſm ꝙ nostra nũc habẽt psalteria &c. Vnde per ista quinq; vocabula in hoc versiculo posita, ostendit profeta quinque perfectiones legis euangelicæ, & quinque differentias quibus differt a cæteris scientis. Nam primo dicit ꝙ lex euangelica sunt eloquia dñi, per quod ostẽdit prima dignitas eius, quia est à solo Deo tradita, et ꝑ cõsequens nõ põt mẽtiri. Et ẽt ostẽdit, ꝙ lex euãgelica differt ab oibus scientiis humanis, tã practicis, quã speculatiuis, quæ sunt ab hominibus inuentæ. Per hoc aũt qđ dr.2. eloquia casta, ostendit ꝙ lex euãgelica est verissima, & castigata ab oĩ mẽdacio: nã castus dr̃ a castigo castigas, & sic dr casta & correcta & E castigata ab omni mẽdacio & vitio, quia castigat omnia vitia, inquantũ prohibet omne vitiũ, & docet oẽm virtutẽ, per qd differt ab omni scientia & scriptura superstitiosa, & ab oibus artibus magicis, quæ oẽs sunt mẽdaces & adulterinæ, docẽtes omne mẽdaciũ, & detestabiles & prauos mores, de quibus supradictũ est. Et iõ oẽs sequẽtes illas magicas artes, dñr adulteri in sacra scriptura, eo ꝙ deuiant à castitate, & veritate sacræ scripturæ. Tertiò lex euãgelica dr̃ argentũ igne examinatũ. Et hoc multipliciter, Primò quia fuit tradita à Christo, sed postea fuit examinata, & digesta igne spũsancti in die Penteco. qñ venit spũssanctus super apostolos & discipulos in linguis igneis, & suggessit eis omnia q̃ Xp̃s dixerat eis. Itẽ fuit examinata igne caritatis apostolorũ & martyrum, qui oẽs mor- F tui sunt ꝑ lege euãgelica defendẽda. Itẽ fuit examinata igne miraculorũ. Itẽ fuit examinata igne inspirationis, quia igne spũsancti inspirati doctores ipsam elucidarũt & declararũt. per hoc ergo differt ab omnibus scientiis humanis, quia in solo lumine intus agentis sunt traditæ, & glossatæ per homines seculares, licet hoc nõ fiat sine cõi influxu superiori. Quartò dr̃, ꝙ est argentũ probatum, quia lex euãgelica multipliciter fuit approbata, nã primò fuit prenũciata per patriarcas & profetas & fuit ꝓmissa Moysi. Deu. 18. cũ dixit dñs, profetã suscitabo de medio fratrũ tuorum, loqueturq; ad eos omnia quæ dixero illi.i. dabit legẽ euangelicã suo ore ꝓlatã. Scdo fuit prædicta, & probata, & desiderata

per

A per Dauid in oĩbus psal. maximè psal. 118. vbi dicit, Legẽ pone mihi &c. Item Esaiæ 2. De Sion exibit lex, & verbũ dñi de Hierusalẽ. Item Hier. 31. Dabo legẽ meã in cordib⁹ eorũ, & in visceribus eorũ scribam eam. Itẽ fuit approbata ꝑ Deũ prẽm, qñ dixit. Hic est filius meus dilectus ipsum audite. i. legẽ eius audite & recipite. Vltimo fuit approbata ꝑ innumera miracula. Ex quibus patet ꝙ lex euangelica est argentũ multipliciter probatũ, & examinatũ ꝑ autẽtica testimonia Et sic patet veritas, & dignitas, & autoritas ei⁹. Et iõ hęc ẽ cã quare fiducialiter est acceptãda lex euãgelica, & est viuẽdũ in ea. Primò, quia est à dño Iesu Xp̃o prolata. Secũdò, qa est casta & vera. Tertiò, qa tanquã argentũ igne examinatũ. Quartò, quia est tanq̃ argẽtum purgatũ & separatũ à terra & rubigine.

B Quintò, dr̃ argentũ terræ purgatũ & probatũ septuplũ, per qđ nõ solũ differt ab oĩbus scientiis humanis, sed etiã à scriptura vet. testa. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ sicut lex euangelica dr̃ oleũ expresũ ab oleo vete. test. & separatũ ab amurca ceremoniarũ, & dr̃ vinũ expressum ab vuis vete. test. & separatũ à vinacio ceremoniarũ. Et dr̃ granũ trituratũ, ex segete vet. test. separatũ à paleis ceremoniarũ ꝑ ventilabrũ Xp̃i, vt dictũ est in prologo, tractatu primo. Ita pariter dr̃ argentũ igne spũssancti examinatũ & probatũ, & terræ purgatũ septuplũ. Nã sicut lex euãgelica erat in vet. test. tanquã oleũ in oliua, & vinũ in uuis, & granũ in spica. Ita erat in eadẽ lege veteri, & in cerimoniis, tanquã argentũ in minera mixtũ cũ terra. Vnde sicut argentũ effossum à minera, nõ pót puri-

C ficari, & separari à terra, & purgari à cæteris metallib⁹ vilibus cũ q̃bus est mixtũ, nisi cũ igne materiali, & magno artificio, & studio, & labore. Ita mysteria euãgelica q̃ erãt clausa & mixta, & tecta sub terrenis, & materialibus, & sensilibus cerimoniis vet. test. nõ poterãt separari & purificari & purgari ab illa terra ceremoniarũ, nisi per laborẽ & mortẽ & passionẽ, & doctrinã Christi, & per ignem & lumen spiritussancti, qui oĩa illa ceremonialia figuratiua in se cõpleuit & cõsummauit, & veritatẽ eorũ nobis aperuit, cùm incipiẽs à Moyse & ꝓfetis interpretatus est duobus discipulis oĩa quæ de ipso scripta erant. Et cùm clauso ostio introiuit ad discipulos, & aperuit eis sensum & scripturas, & omnia mysteria quę erant scripta in lege, & profetis, & psalmis de ipso. Lucæ 24. Et sic purga- D uit mysteria euangelica à terra ceremoniarum igne passionis, & lumine suę doctrinę. Et si hoc argentũ euangelicũ fuit igne examinatũ & probatum, & terrę. i. ex terra, & à terra ceremoniarũ purgatũ & purificatũ, nõ semel tñ, sed septuplũ. i. septies ꝑ Xp̃m. Nã primò fuit purificatum ꝑ suã prædicationẽ & doctrinã. Secundò ꝑ mortem & passionẽ. Tertiò post resurrectionem qñ aperuit eis sensum & scripturã. Quartò, qñ ascendit in cœlum, & præcepit vt irent ad prædicandũ euãgelium per vniuersum mundũ. Quintò qñ misit spiritumsanctum in die pent. Quia tunc data sunt apostolis dona spiritussancti, quibus intellexerũt omnes scripturas. Sextò fuit hoc argẽtũ examinatũ & probatum & purgatum ꝑ doctrinã apostolicã in epistolis Pauli, & Petri, & Ioannis, & Iacobi, & E Iudæ, & in actibus apostolorũ, & in Apocalypsi. Septimò fuit examinatũ, & declaratũ ꝑ ecclesiã, & sacros doctores, qui fuerunt illustrati lumine, & igne spiritussancti. Et iõ August. & cęteri sacri doctores reliquerunt nobis quędam principia & doctrinalia, & quasdã regulas, ad intelligẽdas sacras scripturas, vt sciremus separare argẽtũ euãgelicum ex terra cerimoniarũ, qñ legimus scripturas vet. testa. Et ideo non debent mirari lectores fideles huius operis, quia tot principia & regulas præmisimus, & tot doctrinas in prologo, quia absque illis impossibile est vt lector perfectè & integrè possit separare mysteria euangelica, à terrenis ceremoniis vete. testa. & extorquere veritates euangelicas ex lege & profetis. Nam si humana solli citudo indiget tanto studio & labore, & arti F ficio, & tot instrumentis ad purgandum & purificandum argentum, & aurum, & separandum ipsum à terra & rubigne & cęteris spurcitiis & sordibus, ergo multo maiori studio & labore, & maiori igne spirituali, & pluribus principiis, & regulis, & doctrinis indiget fidelis lector, cum legit scripturam vet. test. ad extorquendas & separandas veritates euangelicas ab illis terrenis, & materialibus cerimoniis, & ab illa materiali literatura, & ab ænigmatibus profetarum, quia omnia illa septem principia, & decẽ regulæ præpositæ in tertio tractatu, & omnes doctrinæ præmissæ in toto residuo prologi, nõ sũt nisi quędã spiritualia instrumenta, & adiumẽta, ad extorquẽdum, & purgandũ, & purifican-

rifican-

A rificandum argẽtum euangelicũ à terra vete. testa. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hoc versu, vnde ait. Ego ponam totam spem,& fidem meam in salutari. i. in saluatore meo Iesu cũ venerit in carnem. Et fiducialiter. i. cum confidentia agam in eo. i. omnia opera faciam secundum præcepta, & secundũ legem suam euangelicam, eo ꝙ talia præcepta sunt eloquia dñi. i. à Deo prolata. Et sunt eloquia casta, & verissima absq; mẽdacio, quia docent omnem veritatem & virtutem, & prohibent omne vitium & mendacium. Et non sunt eloquia adulterina & adulatoria, sicut eloquia oratorum,& poetarum & artiũ magicarũ, & sicut superstitiones gentiliũ continẽt oẽ mendaciũ. Itẽ eloquia Chri euãgelica, sunt argẽtum igne spũsancti examinatũ & probatum. Et terræ. i. ex terra pur-
B gatum,& purificatum septuplum, per Christum, & p apostolos,& doctores, prout dictũ est. Et ẽt purgatum, & purificatum septuplũ & septies per illa septem principia, & per decem regulas in prologo, tractatu tertio præmissas, sine quibus perfectè, & integrè nõ potest intelligi scriptura vet. test. nec ex ea argẽtum euangelicum extorqueri, vt dictum est ibi, & ly septuplum ponit pro multipliciter indeterminatè, q a multis modis, & exẽplis, & multis doctrinis, & p multos doctores lex euãgelica fuit examinata, & probata, & purgata,& elucidata, quasi dicat concludendo, ꝙ postquam lex euangelica est ita uera & perfecta, ideo fiducialiter agam, & viuam in ea,& operabor secundum eius præcepta. Deinde cum dicitur.

Tu domine seruabis nos, & custodies nos à
C *generatione hac in æternum.*

Petit & reassumit quod in principio incepit petere. s. liberari per Christum ab oi mendaci, & detestabili superstitione gẽtilium, & generatione magorum, & necromanticorũ, & obseruatorum sydeum,& à praua generatione prauorum iudicũ & causidicorum, & à fermento,& falsa doctrina, & malitia scribarũ,& farisæorũ, de qbus dictum est in prima parte, de qbus miseriis & afflictionibus, & dolis,& deceptionibus nemo poterat mundum liberare, nisi solus Iesus Messias in lege promissus. Iõ ait profeta. Tu dñe Iesu Chie qñ veneris in carnẽ, seruabis, custodies, & liberabis nos in æternũ ab hac praua & detestabili generatione magorum, & superstitiosorum,& maleficorum,& deceptorum,& de

miserabili seruitute demonum, & à praua & D talia doctrina, & fermento scribarum & farisæorum, qui negarunt Christum,& eius legem euangelicam,& falsificauerunt scripturas legis, & profetarum, in quibus Christus promittitur & figuratur. Et subdit.

In circuitu impii ambulant secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

Oẽs isti impii ambulãt nõ rectè p viã veritatis, sed in circuitu p deuia mẽdacia, vt decipiãt simplices nõ intrãtes viã veritatis, vñ primo ambulãt in circuitu oẽs magi, & necromãtici, deuiãtes à prima veritate qui est Deus, & quærẽtes auxilia à spiritibus immũdis & mendacibus, quia diabolus ab initio in veritate nõ stetit. Et iõ mendax est, & pr̃, & dux ois mendacii, & semper ambulat in circuitu, quõ decipiat hoiem,& faciat ipsum deuiare à uia veritatis & rectitudinis,& p cõsequens oẽs eius sequaces ambulãt p eundem circuitũ extra centrum veritatis, Scdo in circuitu ambulabãt oẽs sacerdotes gẽtilium, q cum suis superstitionibus, pp lucrũ decipiebãt populum. Tertiò i circuitu ambulãt oẽs poetæ,& adulatores,& passionati rerũ gestarũ scriptores, q ad demulcẽdas aures audientium, multa mẽdacia scripserunt. Et sic in eo dẽ circuitu ambulant oẽs q legunt & terrũt tps legẽdo eorum scripta. Itẽ in circuitu ambulãt oẽs Saraceni.& infideles, & heretici cũ sua dolosa, & impura, & execrabili doctrina. Item in circuitu ambulãt oẽs falsi iudices, & causidici qui cupiditate lucri, falso, & obliquo modo interpretãdo leges, detinẽt simplices populares,& pauperes,& viduas in lõgo litigio, vsquequo destruant & expolient eos. Itẽ in circuitu ambulãt impii, & ceci Iudæi extra centrũ veritatis euãgelicæ, qui vt defendant proteruitatẽ, & obstinationẽ suã, falso glossant sacrã scripturã vet. testa. retrahentes eam à vero sensu spirituali, cõfingentes enormia,& execrabilia,& irridenda mendacia de Messia, quem frustra & falso expectant, vt patet per totum discursum Talmud, & in glossis eorum, de quibus omnibus dicit profeta, Tu domine Iesu Christe seruabis, & custodies nos in æternum ab hac generatione impiorum, quoniam omnes isti impii ambulãt in circuitu per deuia mendacia, extra centrũ veritatis euangelicæ doctrinæ. Nam euangelica doctrina est centrum, & mensura omnis veritatis, eo quòd est tradita à Christo, qui est prima ueritas simpliciter. Et sic Iudæi

E

F

A dæi moderni vsque ad vesperam mundi, vt canes circuibunt ciuitatem euangelicam, nõ valentes intrare sanctuarium veritatis euangelicæ. ps. 58. Ex supradictis patet, qualiter Xp̃s qui est prima veritas reparauit oẽs veritates q̃ fuerant diminutæ à filiis hominum. Vnde sicut Sol per suos radios pellit oẽs tenebras, & illuminat totum hemisferium, ita Xp̃s Sol iustitiæ, p̄ radios legis euang. fugauit & extinxit, nõ solum tenebras peccatorum & ignorantiæ, sed ẽt fugauit oĩa mẽdacia, & superstitiones, & execrabiles ritus gentilium, & fermentũ farisæorum. Deinde cum dicit, Scd̃m altitudinẽ tuã multiplicasti filios hoĩum, Respõdet cuidam tacitæ q̃stioni, quã faciebat Porfyrius cõtra christianos, & quæ nũc cõtinue fit per curiosos. Vnde dicunt, ꝙ si ita est ꝙ magici, & necromãti cĩ, & syderũ obseruatores, & oẽs superstitiosi, & gẽtiles, & sarraceni, & Iudæi moderni, oẽs ambulãt in circuitu per deuia mẽdacia extra centrũ veritatis, & soli christiani boni ambulãt in via rectitudinis & veritatis p̄ legem euãng. ergo quare Deus p̄misit multiplicari per mundũ supradictos infideles in tam magno numero? quia semp̄ fuerunt, & sunt in mundo plures infideles q̃ fideles. Itẽ si Xp̃s solus erat liberaturus mundũ ab huiusmodi infidelitate & pc̃ō, ergo quare distulit tantũ aduentũ? Item si soli christiani ambulant p̄ viam rectã, ergo quare Deus p̄mittit multiplicari Iudæos, & Sarracenos, & hæreticos, & oẽs alios infideles, cũ sint in maiori numero q̃ Christiani? Et sic apparet ꝙ paucos saluauit Xp̃s, quia plures sunt dãnati q̃ saluati. Ad hoc respõdet p̄feta, ꝙ nemo potest hoc arcanũ cõprehẽdere in hac vita, q̄a hoc p̄tinet ad solã altitudinẽ & p̄funditatẽ sapiẽtiæ & sciẽtiæ Dei: ideó dicit Dauid. O Dñe nemo q̃rat solutionẽ huius q̃stionis in hoc mũdo, qñ tu multiplicasti. i. multiplicari p̄misisti filios hominum. s. carnales, & terrenos, & infideles, s̃m altitudinem tuam. i. secundum profundum & altũ secretũ, & arcanũ Sapientię tuæ inaccessibilis, & incõprehensibilis. Dicat ergo christiana humilitas. O altitudo diuitiarũ Sapiẽtiæ & sciẽtiæ Dei &c. Litera vero Hie. habet: In circuitu impii ambulant cũ exaltati fuerint vilissimi filiorũ hoĩum; & tunc est sensus ꝙ ipsi mali & peruersi hoĩes nõ exaltant̃ nec multiplicant diuitias, nec acquirunt dignitates ambulando p̄ viam iustitiæ, sed in circuitu extra iustitiam. i. rapinam & dolum, & cum adulationibus & cęteris illicitis. Ex toto ergo isto psal. & dictis in eo possunt recolligi. 12. conclusiones.

Prima, ꝙ ille dicitur verus qui adæquat, & confirmat, & subiicit intellectum suum credibilibus in lege Domini reuelatis, siue ille qui conformatur primæ veritati quæ est Deus, quę quidem prima veritas manifestatur in lege Domini.

Secunda, quòd ille est verè iustus, qui cõformat voluntatem suam diuinę voluntati, & adæquat operationes suas diuinis præceptis.

Tertia, ꝙ ille est verè sanctus, qui rectè ordinat vitam suam, viuendo secundum legẽ Domini per Fidem, & Spem, & Caritatem.

Quarta, ꝙ quando Adam peccauit, defecit & deuiauit, à prima veritate, & iustitia, & sanctitate, in quibus consistebat originalis iustitia, in qua fuit creatus, & per cõsequens diminuta fuit in eo veritas & iustitia.

Quinta, ꝙ postquam Adam peccauit, cõtinue & successiuè fuerunt diminutæ veritates à filiis hominum vsq; ad Christum, & per cõsequens diminutæ fuerunt iustitiæ & sanctitates: quia postquam homines perdiderunt fidem, inceperunt incidere in detestabiles ritus, & superstitiones, & falsas opiniones, & prauos mores in populo gentili.

Sexta, ꝙ non Solum in populo gentili fuerunt diminutæ veritates & iustitiæ, sed etiã in populo Iudaico per falsas traditiones Scribarum, & Farisæorum, & Saducæorum. Et multo magis per falsam fictionem & fermentum Talmudistarum.

Septima, ꝙ solus Christus in suo aduentu deleuit, & eliminauit falsas superstitiones gentilium, & detexit fermentũ Farisæorũ, & Saducæorum, & restaurauit veritatem deperditam, & verificauit legem et profetas. Et hoc per radios lucidos legis euangelicæ.

Octaua, ꝙ lex euãgelica est casta, et inuiolata, et septuplum igne Spiritussancti examinata, et purgata, et ideo in sola ipsa est viuẽdum, et secundum ipsam operandum, et in sola ipsa est spes et fiducia ponenda.

Nona, ꝙ solus Christus custodiuit, et liberauit mundũ à praua generatione idolatrarũ, et paganorũ, et iudæorũ, et infidelium.

Decima, quòd sicut soli catolici ambulãt p̄ viam rectitudinis, et veritatis, et iustitiæ: ita omnes impii, et infideles ambulant in circuitu

A circuitu extra viam & centrum veritatis.

Vndecima, ꝙ hoc arcanum .s. quare Deus permittit impios & infideles, & peccatores multiplicari, est soli Deo cognitum, secundum altitudinem suæ sapientiæ.

Ex supradictis infertur. 12. cōclusio, s. ꝙ iste psal. nōn est factus, nec cōmodè, nec debite potest exponi literaliter de proditione ciuiū Ceile machinata cōtra Dauid, sed est factus, & exponēdus de diminutione & corruptione humanæ naturæ, facta in Adam propter peccatum, quæ erat per solū Christum restaurāda per gratiā, & per legē euangelicam, eo modo quo dictum est: quod nō solum probatur ex sacra scriptura vtriusq; testamenti, sed etiam ex glossis & dictis Talmudistarum & magistrorū Hebræorū. Ad cuius probationem est aduertendum, ꝙ ista dictio Toldach in Hebręo, idem est ꝙ generationes latinè, quæ quidē dictio vbiq; scribitur diminutè, per sola puncta syllabicata, B præterquā in duobus locis. s. Gen. 2. vbi dicit, Istæ sunt generationes cęli & terrę &c. & Ruth vlt. ca. vbi dicitur, Istę sunt generationes fares &c. In quibus duobus locis ista dictio Toldach scribitur perfectè cum oībus suis literis integrè. vbi quærit Rabi Salmay, quæ est causa quare dictio Toldach in oībus aliis locis scribitur diminutè, pręterq̄ in his duobus locis? Ad qđ respondet ꝙ causa est hæc. Nam in principio oīa fuerunt creata in plenitudine perfectionis suę, sed quādo peccauit Adā primus homo, omnia fuerūt corrupta & diminuta, & maximè generatio humana, Et dicit vlterius, ꝙ ista corrupta & diminuta, nō reuertentur ad perfectū & integrū statum & dispositionem, donec veniat C filius Fares & Dauid. s. Christus Messias in lege promissus. Vnde dicit ꝙ ista dictio Toldach, ideo Gen. 2. scribitur integrè cū oībus suis literis, qñ dicitur, Istæ sunt generationes cœli & terræ &c. eo ꝙ Adā nondum peccauerat. ideo omnia erant perfecta, & integra in sua natura. Sed quia postquam Adam peccauit, omnia fuerunt corrupta & diminuta, ideo vbicunq; ponitur postea hęc dictio Toldach, scribitur diminutè, ideo Gen. 5. vbi dicit, hæ sunt generationes Adā. Et Gene. 9. hæ sunt generationes Noe. Et Ge 25. hæ sūt generationes Israel, & generationes Isaac, & & Iacob &c. semper ista dictio Toldach scribitur diminutè, ad denotandum ꝙ tota humana generatio erat corrupta in omnibus

D illis. Sed postea, Ruth vltimo, quando dicit, Istę sunt generationes Fares, ista dictio Toldach scribitur integrè, per quod denotatur ꝙ tota generatio humana corrupta & diminuta in Adam, debebat restaurari, & reintegrari, & refici per Christum in lege promissum, filium Fares & Dauid. Ex quib. patet ꝙ iste Rabi Salmay in suis dictis concordat cum Dauid in hoc ps. secundum prædictam expositionem, quia nihil aliud intendit prædicere Dauid in hoc psal. nisi quòd quando Adam defecit à prima veritate, & iustitia, & sanctitate, tunc tota humana natura fuit in eo corrupta & diminuta, & sic successiuè diminutæ fuerunt omnes veritates à filiis hominum. Sed quia humana natura non poterat restaurari, nisi per Christum, ideo Dauid vocat eum, vt veniat ad saluandum genus humanum à peste supradicta, E prout dictum est.

PSALMVS. XII.

Vsquequo domine obliuisceris me in finē? vsquequo auertis faciem tuam à me?

Titulus: Victori, siue in finem, psal. ipsi Dauid. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hūc psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis, & verus Dauid, victor contra diabolum: qui quidem Christus siue Dauid in mundo expectabatur Saluator, & redēptor. In quo psal. profeta in persona ipsius Adā, & totius corporis mystici conquerit de lōga mora Christi, & longa sua captiuitate: ideo exclamabat, vt Christus in breui veniat ad illuminandum, & liberandum ipsum de captiuitate Diaboli, & cecitate tenebrarum. Vnde est aduertendū, ꝙ licet ipse psa. sit par- F uus in litera, tamen est magnus in sententia, & virtute, & vtilitate, eo ꝙ sub eisdem verbis explicat Primò, desiderium patriarcarū de aduētu Christi. Secundò statū peccatoris pęnitētis, desiderantis ꝑ gratiā iustificari, & a peccato liberari. Et sic iste psalmus est simul profeticus & pœnitentialis, & sic oportet ꝙ dupliciter exponatur. Primo ꝓfeticè. Secūdo moraliter. Quantū ad primum sensum tria facit Dauid in hoc psal. Nā primo dolendo de longa mora Aduentus Christi, explicat miserabilem statum suum. Scdo petit liberari. Tertio promittit se gratias acturum. Scđa ibi. Respice & exaudi me. Tertia ibi. Ego aūt in misericordia tua speraui. Quātum ergo ad primū est notādum, quòd ante aduētum Xpi totum genus humanum erat

A in triplici miseria constitutum. Primo, quia erat piectum à facie Dei pp pctm̄ Adę, & p consequēs extra gratiā. Scdo, qa erat subiectum diabolo propter pctm̄, & idololatriam. Tertio, quia diu expectauerat Xp̄m & non dū veniebat; iō Dauit in persona totius generis humani, deflendo longā miseriā suā, & longā morā Xp̄i, cupiens liberari, ait. Vsque quo dn̄e obliuisceris me in finem. i. deducere ad te, q es finis legis, & finis oīs miseriæ? qa per te debet finiri omne pctm̄ & oīs miseria, qa in tuo aduentu finem accipiet peccatū & duceт̃ iustitia sępiterna. Daniel. 9. ergo Adā mysticus, cupiens liberari per Xp̄m futurū, dicit, Vsquequo dn̄e obliuisceris me in finē. i. obliuisceris venire, vt des finem legi, & du cas iustitiam? Et vsquequo auertis faciē tuā & gratiā à me differendo aduentum tuum? B Et vsquequo exaltabiт̃ diabolus inimicus super me? quia toti mondo dn̄atur & possidet genus humanum in hoc seculo per idololatriā, & pctm̄. Et in inferno omnibus dominaт̃ per pœnam sensus aut damni. Et quia homo semper erat in tali querela & meditatione, considerādo suum miserum statū, & quia erat proectus à facie Dei, & captiuus in potestate diaboli, iō affligebatur in mente, & continua meditatione in nocte, & affligebatur in corde, & corpore ex continuo dolore & timore pœne. Ideo subdit.

Quā diu ponā consilia in anima mea: dolorem in corde meo per diem?

Quam diu ponam consilia in anima mea à vertam & agitabo cogitationes in mente, & ponam, & patiar dolorem in corde per diem. i. per totam vitam meam, timendo pœ- C nam, & expectando te, vt liberes me? Quia dum tu tardas, diabolus semper dominatur in mundo. Ideo ò domine.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice & exaudi me domine Deus meus.

Vsquequo exaltabitur super me? quia in toto orbe adoratur, & colitur à paganis vsquequo tu venias & eiicias eum foras; ergo vsquequo tantum tardas? respice & exaudi me domine Deus meus. Hic exponit suā petitionē, petendo liberationē, dicens, O Christe due Deus meus, quia hucusq; auertisti faciem tuam & oblitus es mei, ideo nūc respice miserendo & gratiam cōferendo, & exaudi me, tuum aduentum accelerando. Et

Illumina oculos meos ne unquā obdormiā in morte: ne quando dicat inimicus meus prævalui aduersus eum.

Qui tribulant me exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui.

D Illumina oculos meos. i. animā meā cecā, & ignorantem, & tenebrosam, & falsa superstitione seductā, & in tenebris pctōrū obrutā. Et hoc facies per legem euangelicā, & ecclesiastica sacramēta. Ne vnquā obdormiā in morte peccati, & ignorantiæ in qua sum. Ne inimicus meus diabolus dicat aliqñ, nec possit gloriari dicendo. Ego præuali aduersus eū. i. aduersus hoīem in ęternā eū captiuitate possidēdo. Nā si ego motus fuero ab hac vita sine fide euāgelica, & caritate: tunc inimici mei diaboli, qui tribulāt me, in quo rum potestate sum, tūc exultabunt, ęternaliter, me cruciando, & i potestate sua possidēdo: ergo véni, ne differas, & noli tardare, vt liberes me. Ego aūt. Hic promittit se gratias E acturū postq̃ fuerit liberatus, & redēptus, post aduentum & passionem Xp̄i, & hoc in exibendo Christo verum cultum. Vnde nota, ꝙ verus Christi cultus cōsistit in tribus principaliter. Primo interius in fide, spe, & caritate. Nā fides est in intellectu, & spes, & caritas in voluntate. Secunda pars cultus diuini cōsistit in laudādo Deum. i. cōfitendo eum ore corā hoībus, & agēdo gratias beneficiorum, siue ex beneficiis receptis. Tertio in bene operādo erga proximum. Vnde primo credimus & diligimus Deū, & ponimus spem nostrā in eo, & hoc pertinet ad actū interiorem animæ. Secundo ex hoc prorumpimus in laudes eius, & verā adorationem. Et exinde operamur opera mię erga proximū. Et hoc seruat ecclesia. Nā primo pręcipit, & F dat fidem, & spem, & caritatē, et dona spūs sancti per sacramenta ecclesiastica. Secundo ordinauit officia ecclesiastica, q̃ septies i die Deo cātamus. Et ordinauit festiuitates in q bus cātamus bñficia, q̃ Christus nobis exhibuit per suā incarnationem, et natiuitatē, & passionem, et resurrectionem, et ascensionē, et prædicationē. Et sic prædicamus in ecclesia oīa beneficia Christi agendo gratias, et quotidie recōmemoramus passionē Christi, et offerimus Christum mediatorem Dei et hoīum, in sacramēto Eucaristię. Et in his consistit secunda pars diuini cultus. Tertio operādo opera mię erga proximū, propter Deū: quę est tertia pars diuini cultus. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, dicit. O Christe veni in carnem, et illumina oculos

mentis

A mentis meæ per tuam legem euãgelicã: Ne vnquam obdormiam etc. Nã demones qui tribulant me exultabũt. i. exultarent si motus fuero à stabilitate fidei, et sine redemptione ab hac vita: autem, pro, sed, quia per fidem, et spem meæ redemptionis intendo saluari (in qua omnes antiqui saluabantur, quasi dicat, ꝙ si motus fuero et recessero ab hac vita sine redemptione, tunc diaboli exultabunt) ergo veni ad liberandũ me etc. Ideo semper in misericordia tua speraui, qa tu per misericordiam tuam et passionẽ me saluabis. Et cum fuero à te per passionẽ saluatus, et cum reposueris et constitueris me in lege gratię, tunc reddã tibi verum cultũ.

Exultabit cor meum in salutari tuo, cantabo domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini domini altissimi.

B Primũ exultabit cor meum, in salutari & redemptione tua ex firma fide, & spe, & caritate. Et hoc quo ad primam partem diuini cultus, quia gaudebo & exultabo me esse à te, & per te redẽptum. Et sic dolor quem in corde habebam ex statu miseriæ, conuertetur mihi in gaudiũ & exultationem per aduentum tuum. Secundo cãtabo domino patri, q bona tribuit mihi, mittẽdo filiũ suum. Et sub eodem cultu & adoratione, cantabo laudes domino Iesu Christo filio suo, q tribuit mihi bona, s. beneficia incarnationis, & natiuitatis, & legis euangelicę, et passionis, & redemptionis, &c. Et sic confitebor ipsum verum Deum, & prædicabo publicè p vniuersum mundum beneficia recepta, & celebrabo officia in festiuitatibus septies in die &c. Tertio adimplebo legem suam bene o-

C perando erga proximum. Et sic ergo tripliciter colam ipsum, scilicet ore, & opere, & vita contemplatiua, & actiua. Et sic tripliciter agam gratias pro beneficiis à Deo receptis in suo aduentu. Sed quia intentio Dauid in hoc psalmo non solum est profetica, desiderando & prædicando aduentum Christi, vt expositum & dictum est, sed etiam intentio eius fuit deducere nos ad veram pęnitentiã exẽplo sui, Ideo iste psalmus est moraliter exponendus pro quolibet peccatore pœnitẽte. Vnde forsan Dauid fecit hunc psalmũ post peccatum adulterii Bersabee, quod per annum celatum tenuit, vt patebit psal. 50. Ideo deflet in hoc psalmo miserabilem statum suum, & longam moram in illo peccato, per quod fuit separatus per annum à gratia Dei, et à spiritu pfetico. Ideo in hoc psalmo agens pęnitentiam, duo facit. Nam primo describit totum processum, et decursum veræ pęnitentię. Secundo vero discursum, et processum status gratiæ post pœnitentiã, in quo homo satisfacit peccato, ibi: Ego autem in misericordiã tua speraui etc. Quantũ ad primum est notandum secundum Aug. libro de vera et falsa pœnitentia, quòd pœnitentia est quędã dolentis vindicta, puniẽs in se quod dolet cõmisisse. Gregorius verò dicit, ꝙ pœnitentia vera, est peccata præterita commissa plangere, et plangenda iterũ non committere Et sic omnes assignãt tres partes pœnitentiæ. s. contritionem, et cõfessionem, et satisfactionem. Sed in prima parte multa præcedunt scilicet ad contritionẽ. Nam processus pœnitentię debet correspõdere processui peccati, quod similiter consistit in corde, & ore, et opere: vnde in prima parte multa cõtinentur. Nã quis primò proponit peccare, sed cognitio præcedit propositum. Nam primo homo considerat, et cognoscit apparẽs bonum, ad quod conuertitur, et iam habet cognitionem Dei, et legis eius, à quibus auertitur. Et postea conuertitur ad commutabile sibi apparens bonum. Primo ergo auertitur ab incommutabili sibi cognito bono ex lege sibi data. Secundo conuertitur ad cõmutabile sibi apparẽs bonum, et proponit peccare. Et hic dicitur primus gradus peccati, scilicet in corde, per quod homo ilico perdit gratiam Dei in qua erat. Secundo sequit locutio per os, vel effectus, et opus peccandi. Tertio sequitur prosecutio. Et ideo oportet ꝙ tripliciter pœniteat. s. corde per contritionem, et ore per confessionem, et opere per satisfactionem. Sed quia propositum peccandi præcessit cogitatio. (Nam ideo dicitur peccatum, quia propositum et voluntarium, ita ideo dicitur propositum et voluntarium quia pręcognitum, ita pariter vera contritio dicitur quæ est præcogitata et præcognita) ideo duo vel tria præcogitantur ante cõtritionem. Nam primo peccator cõsiderat Deum quem offendit, et à quo separatus est, et gratiam quã perdidit, et legem, contra cuius præceptum et iustitiam fecit. Secundo considerat vilitatem peccati, et miserabilem statum in quo est, et detestatur peccatum et reuertitur ad Deum, et tunc conuertitur, in corde versando supradicta. Et sic dolet se contra Deum

A peccatum commisisse. Et iste est primus gradus pœnitentiæ, & sic in eodem gradu & statu proponit duo, Primo dimittere peccatū. Secundo confiteri. Tertio nunquā amplius committere. Et sic perficitur primus gradus pœnitentię, & sequitur secundus. i. cōfessio peccati apud ecclesiam, si adest facultas. & opportunitas. Tertio sequitur post cōfessionē satisfactio, & bona operatio in statu gratiæ. Et hunc ordinem seruat hic Dauid, & docet seruare omnem pęnitentem. Nā conuersus ad se, & videns miserum statū suum. separatum à gratia Dei, eo ꝙ a deo fuerat auersus, & Deus ab eo, & subtraxerat gratiā propter peccatū, & permisit per longum tēpus manere in ipso, iō dicit Dauid ad Deū. O domine vsquequo obliuesceris me in finem, permittēdo me tamdiu manere in peccato? Et vsquequo, & quamdiu auertis faciē
B tuam à me subtrahendo gratiam? Secundo cōsiderando peccatum & miserum statum suum, dicit, Quamdiu ponam cōsilia in anima mea. i. cogitabo peccatum in quo sum, tam detestabile & abominabile, & hucusq; non potui nec volui exire. Tertio ex hoc sequitur dolor & contritio in corde, ideo ait: Quam diu ponam dolorem in corde meo ꝑ diem. i. continuè dum recordatus fuero peccati, & offensę Dei. Et sic sequitur detestatio peccati, in quo diabolus dominabaẗ sibi, cū dicit, vsquequo exaltabitur, & dominabiẗ diabolus inimicus meus super me, possidendo me per peccatum? Et hæc est vera cōfessio, quia confitetur peccatum suum, & proponit dimittere, & amplius non committere, ideo petit liberari per gratiam gratificantem, dicens: Respice dando gratiam, O dn̄e
C Deus meus postquam per tantum tempus auertisti faciem tuā à me, propter meū peccatum, exaudi me, dando veniā & dimittendo. Et illumina oculos mentis meæ. Ne vnquam obdormiam in morte. i. ne moriar in mortali peccato, quia tunc esset peccatum obstinationis, & finalis impœnitentiæ, quod non dimittitur in hoc seculo nec in alio, ꝓ quo non est orandum. Et glorietur diabolus se preualuisse aduersum me. Et ideo nequando, id est aliquādo inimicus meus diabolus dicat, ego præualui aduersus eum, tu propter misericordiā, illumina oculos meos lumine tuę gratiæ, mihi pręteritam culpam remittendo, ne amplius similia peccata cōmittam. Nam si motus fuero ab hac vita, & decessero sine pœnitentia, tunc demones D qui tribulant me, tentando per peccatum, exultabunt: & ponitur futurum indicatiui pro coniunctiuo, eo quòd Hebræi carent optatiuo & coniunctiuo, vt frequenter dictum est, quasi dicat. Si decederem sine pœnitentia, tunc exultarent inimici mei demones. Ego autem: Hic describit statum gratiæ in quo fit vera satisfactio, nam sicut status peccati habet tres gradus, scilicet malum propositum, & executionem & prosecutionem, quia corde, ore, & opere, peccator offendit Deum: Ita pariter in statu gratiæ iustus tripliciter Deo seruit, scilicet corde per fidem, spem, & charitatem. Secundo ore Deum laudando, & de beneficio remissionis peccati adepto, & pęnitentia facta gratias agendo. Tertio bona opera per charitatem exercendo, & pro E reatu & peccato quondam commisso, plenè satisfaciendo. Et ista tria tangit Dauid in hac litera. Vnde dicit primo, ego autem postquam egero veram pœnitentiam, & mihi fuerit remissa culpa, & illuminatus fuero per gratiam, tunc in misericordia tua speraui, id est sperabo, & hoc per fidem veram & spem, ex quibus sequitur charitas, & vera exultatio in corde. Nam sicut cum eram in peccato, delectabar in eo, ita post actam pœnitentiam, delectabor in statu gratię per fidem, spem, & charitatē. Et sic exultabit cor meum in salutari tuo. i. in salute animæ meæ, quam per pœnitentiam acquisiui, & tunc delectabiliter seruiam Deo. Primo in vita contemplatiua Deum laudando, & gratias agendo pro beneficiis receptis. Et sic cantabo domino qui F tanta bona tribuit mihi, culpam remittendo, & gratiam conferendo. Secundo psallam nomini domini altissimi, benè operando erga proximum, & pro peccato satisfaciendo. Vnde nota, quòd tria ponuntur in hoc versiculo scilicet exultatio cordis, per quam intelligitur status & gaudium, fides & spes & charitas Dei & proximi. Secundo ponitur cantus per quem intelligitur gratiarum actio, & vita contemplatiua. Tertio ponitur psallere per quod intelligitur bona operatio ad laudem Dei, & vtilitatem proximi, quæ est obseruatio decem præceptorum. Ex toto isto psalmo possunt recolligi quatuor conclusiones. Quarum prima est, quòd Deus obliuiscitur peccatorem,

A & auertit faciē suam ab eo, subtrahēdo gratiam propter peccatum. Vnde peccator non peccauit, quia Deus subtraxit gratiam, sed ideo Deus subtraxit gratiā, eo ꝙ homo peccando abiecit eam. Et sic Deus non est causa peccati, sed iste homo qui peccando abiecit gratiam. Secunda conclusio, ꝙ oppositū accidit in iustificatione peccatoris, quia collatiō gratiæ præcedit abiectionem culpę. Nam ideo peccator conuertitur & iustificatur, qa Deus illuminat eum, gratiā conferēdo. Ideo Dauid in persona pœnitentis, petendo gratiam gratificantem, dicit. Illumina oculos meos &c. Tertia conclusio, ꝙ si peccator nō egerit pœnitentiam in vita, sed moritur obstinatus, tūc diabolus dicitur victor, & præualuisse aduersus eum, eo ꝙ tenuit hominē in peccato vsque ad terminum, & non reli-
B quit ipsi locum pœnitentiæ. Quarta conclusio, ꝙ tria recuperat, & consequitur homo per pœnitentiam. Primò lætitiam in corde, recuperando caritatem. Secundò cantat, domino gratias agēdo, quia euasit perpetuam damnationem. Tertiò liberè operatur meritoriè secundum diuina mandata.

PSALMVS XIII.

Dixit insipiēs in corde suo, nō est Deus. Titulus: In finē, psalmus ipsi Dauid. Ex titulo patet, ꝙ Dauid fecit hunc psalmū dirigens nos in Christum qui est finis legis, & liberator & saluator Israel, vt patebit in fine huius psalmi. Sed de materia huius psalmi dicit Rabi Salo. ꝙ Dauid fecit hunc psalmum præuidens destructio-
C nē Hierusalē faciendā per Nabucodonosor, & captiuitatē Iudæorum in Babylonia. Et dicit ꝙ iste insipiēs qui dixit in corde suo nō est Deus, fuit Nabucodonosor, & populus Caldæorū, qui dixit, ꝙ Deus Israel non erat verus Deus, quia non potuit Iudæos liberare de manibus suis. Et ideo Nabucodonosor, & omnes Caldæi, corrupti, & abominabiles facti sunt. Et isto modo Rabi Salo. & multi Rabini Iudæorum literaliter pręcisè ad hūc sensum glossant istum psalmum, sed manifestè patet talem expositionem esse inutilem & inanē. Primo quia sequeretur ꝙ iste psalmus non pertineret ad sacrā scripturā, cum talis expositio non explicet aliquod sacramentum de Christo & ecclesia. Secundo nō dirigeret nos in Christum, quod est contra titulū præpositū huic psal. Tertio qa exposi- D
tio nō est sufficiēs, nō explicans intelligētiā psalmi, in quo dr̄, ꝙ Deus de cęlo prospexit non solū super Babylonios, sed super oēs filios hominū, & oēs declinauerunt &c. ergo nō solum Caldæi &c. Et ideo Cassiodorus exponit hunc psalmū de populo Iudæorū, qui dixit in corde suo, ꝙ Christus non erat Deus, & ideo incurrit oēs corruptiones, & maledictiones, in hoc psalmo memoratas. Sed etiā ista pręcisè expositio facta de solis Iudæis videt̄ insufficiens, propter hoc ꝙ dr̄ ꝙ Deus respexit super omnes filios hoīum, & non solum super Iudæos: Sed omnes declinauerunt &c. Et ideo Beatus Augustinus non solum exponit psalmum de Iudęis, sed etiam de populo gentili, & de quibusdā philosophis, qui negarunt Deum esse creatorem mundi, et iustum iudicem, et retributorem, E
nec habere prouidentiam de actibus humanis, nec posuerunt vnum Deum, sed plures. Et ideo negato hoc primo principio, prorumperunt in omnem corruptionem, & omnia scelera in hoc psalmo memorata: Sed cū reuerentia tanti viri, adhuc expositio & præfata causa præcisè assignata, nō videt̄ esse sufficiens, nec videtur euacuare totam sententiā, & intelligentiā huius psalmi, vnde Apostolus, ad Romanos tertio, per scripturā huius probat non solum gētiles, sed etiam Iudæos, & omnes homines fuisse corruptos in Adam. Vnde dicit. Causati, id est argumentati sumus Iudęos & Græcos omnes sub peccato esse, & intelligit per Gręcos, omnes gētiles, & barbaras nationes, & oēs filios Adā, vt patet intuenti. Et sic ex fundamento huius psalmi profert illam vniuersalem senten- F
tiam. Omnes in Adam peccauerūt. Ex quibus verbis apostoli videtur innui, ꝙ ille insipiens, qui dixit in corde suo non est Deus, per quem, & cuius peccato omnes homines sunt corrupti, & incurrunt omnia scelera in hoc psalmo memorata, fuit ipse Adā, qui dixit in corde suo nō est Deus. Sed hæc sententia apostoli, & intelligētia videtur nimis dura & extranea, scilicet ꝙ Adā dixerit in corde suo, Deum nō esse, et quòd aliqō modo negauit Deum, cum fuerit creatus in tanta scientia & sapientia, cui Deus commiserat gubernationem omnium creaturarum inferiorum, & qui omnibus propria nomina imposuerat, secundum proprias naturas. Et sic sciuit Deum esse omnium creatorem & guberna-

A bernatorem etc. Item ex textu Genesis non habetur quòd Adam negauerit Deum quãdo peccauit, imo post peccatum fugit à facie Dei ex timore et cõfusione, et per cõsequens semper confessus est, et nouit ipsum esse Deũ et dominum. In oppositũ videtur litera huius psalmi secundum intentionem apostoli. Ad cuius intelligentiam est valdè aduertendum, quod aliquem negare Deum stat dupliciter: Vno modo directè et assertiuè; alio modo indirectè. Primo modo Adam nõ negauit Deum directè et assertiuè: quia semper cognouit Deum esse creatorem et Dominum: vt dictum est. Sed secundo modo potest dici quod negauit Deum indirectè et dubitatiuè, inquãtum putauit aliquid inesse siue deesse Deo: quòd est cõtra eius maiestatem, et immensam sapientiam, ad quod sequebatur B Deum non esse Deum: quia putauit Deum esse inuidum, et finitum in Sapientia, quòd probatur. Nam quando Adam credidit diabolo dicenti sibi. Nequaquam moriemini, sed eritis sicut Dii, scientes bonum et malũ etc. tunc Adam putauit tria de Deo. Primò Deum esse mendacẽ in verbis, nõ facientem quod cõminabatur. Secundò putauit eum esse inuidum, eo quod timebat nè Adã sibi æquipararetur in scientia. Tertiò putauit Deum esse finitum cum de facto ipse Adam præsumpsit Deo parificari: vt ait Aug. quod Adam et Eua volentes rapere diuinitatem, perdiderunt fœlicitatem. Ex quibus sequebatur Deum non esse Deum, quia ista tria sequebãtur ex verbis diaboli. Vnde diabolus fecit Deum mendacem, dicendo. Nequaquã mo C riemini. Et fecit eum inuidum, cum subdit: Scit enim Deus, quòd in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut Dii scientes. i. æquales in scientia. Ex quibus sequebatur nõ solum Deum esse finitum, sed etiã inuidum, et per cõsequens sequebatur nõ esse Deum. Et sic Adam credendo diab. et vxori, inducitur in eosdem errores licet indirectè. Sed gentiles et quidam filosofi magis directè negarunt Deum, dicẽtes Deum nõ habere curam, nec prouidentiam de actibus humanis. Sed Iudæi magis directè negarunt Deum, negãdo Christum esse Deum et Messiã in lege promissum, vt patebit. Tres ergo insipiẽtes negarũt Deũ. Primò Adam indirectè, dubitãdo de eius veritate et infinita sapiẽtia. Secundò populus gentilis, negando eius vnitatem, et prouidentiã et iustitiam. Tertiò populus iudaicus D negando Christũ esse verum Deũ et Messiã. Triplicem ergo corruptionẽ præuidit, et vidit in spiritu Dauid cõsiderando omnes status hominum. Nam primo vidit vniuersalẽ corruptionem humanæ naturæ factam, et etiam prouenientem ex peccato ipsius Adã. Secundò vidit corruptionem morum totius populi gentilis, et omnium barbararum nationũ, prouenientẽ ex negatione iustitiæ et prouidentiæ diuinę de rebus humanis. Tertio præuidit corruptionem populi Iudaici, venturam ex negatione Christi in lege promissi. Tripliciter ergo exponetur iste psal. secũdum quòd Dauid fecit ipsum de supradicta corruptione. Nam primò exponetur de corruptione totius humanæ naturę facta in Adam, et iuxta intelligentiam Apostoli. Secundò exponetur de corruptione totius E populi gentilis, negantis diuinam prouidẽtiam et iustitiã, et hoc secundum expositionem Aug. Tertiò exponetur de corruptione populi Iudaici, negantis Christum esse Deũ et Messiam. Quantum ergo ad primam expositionem est aduertendum sicut dictum est in prologo, quòd duo homines fuerunt principia generis humani. Primus Adã qui fuit principium carnalis generationis omnium hominum, et causa corruptionis humanæ naturę, et omnis mali, et peccati. Secũdus Christus fuit principium spiritualis regenerationis, et salutis omnium hominum, quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes viuificantur, primæ ad Cor. 15. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu, fecit hunc psalmũ in quo duo facit. Nã F primo ostendit primo genus humanum esse corruptum propter peccatum ipsius Adam. Secũdo ostendit Christum esse iudicem omnium, et saluatorem, ibi. Nõne scient. Quãtum ad primum est aduertẽdum secundum Aug. 2. libro de nuptiis, quod illud peccatũ quod primum hominem, mutauit in peius, multo grandius fuit, quam iudicare possumus: ideo ab omni nascente trahitur, quia totum genus infecit humanum. Causa autem tãtę grauitatis illius peccati fuit multiplex circunstantia, vt inquit August. in enchiridio, quia quasi omnia genera peccatorum fuerunt illi peccato annexa, sed maximè fuit ibi blasfemia, et sacrilegium, et crimen lęsæ maiestatis, inquantum putauit et dubitauit Deũ esse mendacem et inuidum, et temere

A præsumpsit rapere diuinitatem, vt supradictum est. Ex quo patet, ꝙ indirectè negauit Deum esse: ex quo detestabili pctō, ipse fuit corruptus & tota sua generatio in eo. Et hoc est quod dicit Dauid in hac prima parte huius psal. Vnde ait, ꝙ Adā factus insipiēs, credēdo diab. dixit in corde suo, non est Deus; nō assertiuè & directè, sed dubitatiuè & cōsecutiuè, quia hoc sequebatur ex sua dubitatione & pręsumptione. Et ideo ex grauitate tam grādis peccati, perdidit totam hæreditatem, non solū quam possidebat in illa terrestri paradiso, sed etiam futurā fęlicitatē sibi promissam in cœlo. Et sicut perdidit illā originalem iustitiam, qua voluntas sua erat diuinæ voluntati cōformis, & subiecta, Ita pariter perdidit obedientiam sensualitatis ad rationem, quia illico caro sua fuit languorę
B & vitio cōcupiscentiæ sauciata, & omnes potentię vulneratæ, & tota natura corrupta. Et sic caro illico insurrexit ad luctandū aduersus spiritum. Quam quidem corruptionem, & languorē, & morbum transmisit in oēs filios per carnalem generationem, & illi filii Adam transmiserūt illam corruptionem acceptā à patre in filios eorū. Et sic successiuè corruptum & infectum fuit totū genus humanū ex illo pctō primi parentis, q dixit in corde suo non est Deus etc. Et ideo subdit.

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum: non est vsque ad vnum.

Omnes inquit filii Adam corrupti & abominabiles Deo facti sunt in studiis suis, & cogitationibus, & operib. intantum ꝙ non est aliquis eorū qui naturaliter faciat bonum,
C nec est bonus naturaliter vsq; ad vnum. Et notāter dicit profeta, ꝙ corrupti sunt & abominabiles. Nam omnes filii Adā fuerunt facti corrupti in se, inquantum traxerunt naturam corruptam à parentibus. Et sic sunt proni ad omne malum, & fragiles ad omne bonum faciendū. Sed fuerunt Deo facti abominabiles & odiosi, & filii irę, qa Adā oēs posteros vendidit & obligauit suo peccato, & ad pœnam & damnationem sui peccati. Et sic omnes incurrerunt indignationē Dei, & cōdemnationem, & pœnā. Sed quia non solum fuerunt Deo abominabiles propter peccatum parentum, sed etiam omnes fuerunt in natura corrupti, ideo nō est qui faciat bonum, nec est bonus vsque ad vnum. Sed est aduertendū ꝙ ly vsq; ad vnū, dupliciter potest poni, & intelligi. Vno modo inclusiuè. D
Et sic est sensus, ꝙ intātū oēs filii naturales ipsius Adā sunt mali, qa nullus est naturaliter q faciat bonū, nec sit bonus, & iste sēsus est verus. Scdo pōt poni exceptiuè ly vsq. ad vnū ꝙ sit sensus, inter oēs hoīes nō est q naturaliter sit bonus, pter vnū .i. Iesum Xpm, eo ꝙ nō est ex opere Adā natus, & ideo non descēdit p generationē naturalē, licet ceperit carnem ex Adā. Et ideo Adam nō potuit ipsum venundare nec obligare suo peccato. Et sic solus Xps est inter mortuos liber, & inter malos naturaliter bonus. Et ideo ad maiorem confirmationem dicit Dauid.

Dñs de cælo prospexit sup filios hoīum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum.

Dominus Deus prospexit de cœlo super omnes filios hominum & filios ipsius Adā, E
vt videat .i. videret, & prospicit quotidie, vt videat si inter eos sit aliquis intelligens aut requirēs Deum .i. si sit aliquis qui totum intellectum & studium adhibeat ad intelligēdum Deum, vt possit ipsum super omnia diligere, aut adhibeat totum conatum & volūtatem ad requirēdum Deum per bona opera propter regnum Dei adipiscendum. Sed

Omnes declinauerunt: simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum: non est vsque ad vnum.

Omnes simul declinauerunt à via iusta & recta, & diuina volūtate ad scelera, & peccata nefanda, & oēs simul facti sunt inutiles & debiles ad bene operādum; Intantū ꝙ nō est aliqs inter eos q faciat bonū, nec est bonus naturaliter aliquis, vsq; ad vnū inclusiuè, siue exceptiue, vt supradictū est, pter vnum qui est Xps. Nam si ly vsq; tenet inclusiuè, F
tūc naturaliter nullus est bonus de filiis naturalib. ipsius Adam. Si autē ly vsq; tenetur exceptiuè, excluditur & excipitur Xps, qui nō est naturaliter filius Adam, vt dictū est. Sed cōtra hoc arguit Iulianus, dicēs ꝙ humana natura est de se bona, quia oia quæ fecit Deus erant valde bona: ergo naturaliter homo est bonus. Ad hoc respōdet Augu. quòd humana natura dupliciter potest intelligi: vno modo pro essentia hominis vel natura specifica, & hc omnis natura naturaliter est bona, quia ad similitudinem boni exemplaris & a bono Deo est facta & creata. Secūdo modo sumitur pro ipsa generatione humana: scilicet inquantū est collectio omnium hominū descēdentiū ab Adā per generationem

A nem naturalem & libidinosam, quia sicut dicitur natura Aeneadū ab Aenea, & natura fabiorum à Fabio, & graccorum à Gracco, ita dicitur natura & generatio humana ab Adā primo homine, quia Adam hebraicè idem est quod homo latinè. Et sic tota humana natura, siue humana generatio fuit in Adam corrupta & vitiata à peccato, & sic dicitur mala. Et per cōsequens omnes trahentes illam humanam naturam ab Adam, dicuntur naturaliter mali & corrupti. Ex quo sequitur ꝙ solus Christus est naturaliter bonus, eo ꝙ non trahit talem naturam ad Adam per generationem, sed ex opere spiritussancti.

Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labijs eorum.

Quorum os maledictione & amaritudine B *plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

Contritio & infelicitas in vitijs eorum, et viam pacis non cognouerunt, nō est timor Dei ante oculos eorum.

Quia superius dixit in generali qualiter ex peccato ipsius Adam omnes homines fuerunt corrupti, & declinarunt ad omnia scelera ex tali corruptione percussi & excitati, iō hic explicat & magis particulariter exprimit scelera, in quæ omnes inciderunt & proruperunt, quasi morbo quodam hæreditario. Vnde dicit quòd primo ceciderunt in fœtidam blasfemiam contra Deum, Ideo guttur eorum fuit euomens fœtidas blasfemias, sicut sepulcrum patens & apertum emittit fœtorem ex cadaueribus putridis, quasi dicat ꝙ sicut cadauera putrida emittunt illum fœto-C rem de sepulcro, & sunt causa illius fœtoris, ita corpus hominum est sepulcrum corruptionis contractæ ex Adam in generatione. Et sic ex tali corruptione euomit blasfemias & omnia peccata. Item sicut sepulcrum continet in se illa cadauera putrida, ex quibus emittit abominabilem fœtorem, ita non solum corpus est sepulcrum illius morbi & corruptionis, sed etiam anima est sepulcrum malarum cogitationum & iniquorum propositorum. Ex quibus malis homo euomit blasfemias & omnia alia scelera, vt ait saluator. Matth. xi. 15. quòd ex corde exeunt blasfemiæ, & homicidia, & furta &c. quæ coinquinant hominem. Et ideo subdit Dauid quòd ex tali corruptione non solum procedunt blasfemiæ contra Deum, sed etiam contra proximum. Nam homines sic corrupti, linguis suis dolosè agebant. i. dolosè loquebantur, ad deceptionem proximorum, quia blādis verbis decipiūt proximos, & sic sunt mēdaces & dolosi. Tertio sunt detractores, accusando, & falsa crimina proximis imponendo. Et sic in labiis eorum reperitur venenū aspidum. i. venenum inuidiæ & detractionis & infamationis, quorum os est plenum maledictione, quia sunt maledici contra Deum & proximum, & est plenum amaritudine. i. odio & zizania. Et sic pedes eorum sunt veloces ad effundendum sanguinem, quia non solum effundunt sanguinem proximorum ꝓpria manu ex ira & odio, sed etiam seminando zizania concitant alios ad effundendum sanguinem. Et ideo ex tali odio & inuidia & superbia semper est contritio & infelicitas. i. litigium, prælium, discordia, & tristitia, & bella intestina & infælicia in viis & operationibus eorum, quia nunquam cognouerunt viā pacis, sed discordiæ, cuius causa est, quia nō est timor Dei ante oculos eorum. Ex quibus patet, quod defectus timoris Dei est causa omnium supradictorum malorum, quod ꝓuenit ex corruptione & praua concupiscentia, inflicta in carne ex illo primo peccato. Nam ex illa praua & corrupta concupiscentia prouenit omnis inordinatus appetitus. Nam primo prouenit appetitus propriæ excellentiæ, quæ dicitur superbia, non compatiens maiorem neq; æqualem, & venit homo taliter corruptus vsq; ad contemptum Dei, non timens eius iudiciū, & per cōsequēs magis contemnit & despicit proximum, & quia non patit maiorem & æqualem: exinde prorumpit in inuidiam, non patiens prosperitatem proximi, & exinde in homicidium. & ex tali etiam inuidia seminat discordias & zizaniam inter proximos. Et ex tali superbia & inuidia prorumpit in auaritiam, & omnem rapinam, & furtum, & vsuram ad sustinendum statum suum vt nulli subiiciatur, sed oēs sibi subiiciat. Itē ex illo vitio & corruptione carnis prorumpit in luxuriam & accidiam. Ex quibus patet, ꝙ ex illa corruptione inflicta in Adam proueniunt omnia genera vitiorum, & omnia scelera detestabilia in totum genus humanum, vt demonstrat Dauid in hac prima parte huius psalmi: & Apostolus per totam epistolam ad Roman. Sed contra supradicta videntur esse duo dubia, quorum primum est contra literam.

A Nam isti tres versus vltimi ab illo loco. Sepulcrum patens est guttur eorum &c. non reperiuntur in hebræo, & ideo dicunt, ꝙ Christiani interposuerunt eos, vel 70. interpretes addiderunt eos in græca interpretatione. Ad quod respondetur quod ipsa veritas confundit eos. Nam manifestum est quod 70. interpretes fuerunt vltra ducentos annos ante aduentum Christi, & ideo nullam habuerunt causam & passionem aliquid addendi vel remouendi in græca interpretatione, sed interpretati sunt prout repererũt i hebræo. Et hoc cõfirmatur. Nam apostolus Paulus in lege & profetis doctor & magister, qui hebraica textura vtebatur, allegat hos tres versus simul cũ versibus præcedẽtibus, ad Rom. 3. Et ideo est potius credendũ, ꝙ Talmudistæ amputauerunt hos tres versus ab hoc psalmo, eo ꝙ

B in eis profeticè memoratur & explicatur tota correctio & maledictio Iudæis inflicta, eo ꝙ negauerunt & crucifixerũt Christũ, ut patet in tertia expositione. Secundo dubitatur contra totam prædictam sententiam & expositionem, in qua dictum est ꝙ omnes homines fuerunt corrupti in Adam. Vnde arguit Pelagius ex fundamentis sacræ scripturæ, ꝙ multos iustos cõmedant sacra scriptura, qui nõ perpetrarũt talia scelera & peccata qualia in hoc psalmo explicant, sicut Abel, Noe, Abraham, Isaac, & Iacob, & Iob & Daniel in testõ veteri. Et in nouo Zacarias, & Ioannes, & Simeon, & Anna, & Iosef sponsus Mariæ, quos omnes istos sine peccato & quærela vtriusque testa, sacra commendat autoritas. Ex quibus patet, ꝙ peccatum ipsius Adã, nec omnibus posteris fuit imputatũ, nec om

C nes in eo fuerunt corrupti. Sed hanc pestiferã opinionem exterminauit August. ab ecclesia, respondens ad hmõi argumenta in libro de natura & gratia, & de baptismo paruulorũ, & in omnibus libris quos contra Pelagianos confecit. Ad cuius intelligentiam est valde aduertendum ſm Aug. ꝙ duo sunt consideranda in peccato ipsius Adam. Primò obligatio naturæ, quia omnes filios naturales & posteros obligauit & vendidit peccato suo. Et hoc dicitur in nobis peccatum naturæ, quia omnibus nobis fuit imputata pœna illis peccati, & ad illam fuimus omnes obligati & venundati. Et de tali peccato naturæ dicit Paulus apostolus, quòd omnes in Adam peccauerunt in natura, sed non in persona, qa nullus nostrum ibi personaliter erat &c. Vnde

D sic exponit August. hanc autoritem 2. de baptismo paruulorum, & hyponosticon respõ. 2. Secundò est consideranda natura corrupta, quam Adam transmisit in posteros per generationem successiuè, quæ quidem causat omne peccatum in anima. Nam per solã vnionem & consortium causat originale in anima, quia illa anima in puris naturalibus in illa carne vitiata creata & infusa, illico obligatur peccato & sententiæ ipsius Adæ, eo ꝙ ex carne & anima resultat una naturalis persona, & ideo tota persona obligatur. Item postea illamet caro corrupta per consensum in adultis, causat mortale & veniale in eadem anima, inquantum caro semper luctatur aduersus spiritum. Vnde voluntas per solum cõsensum indeliberatum contrahit veniale, sed per consensum deliberatum contrahit ac

E tuale & mortale. Ex quo patet quòd omne peccatum prouenit ex illa carne corrupta in omnes homines per libidinosam generationem transmissa. Sed est vlterius aduertendũ quòd ista natura corrupta siue totus homo habens istam naturam corruptam, qui dicitur sauciatus & vulneratus per consortium talis naturæ, dupliciter potest considerari secundum August. in locis præallegatis, uno modo in se sine aliquo adiutorio derelicta, alio modo per gratiam Christi adiuta. Primo modo dicit August. quòd est impossibile qđ quis in sola tali natura derelictus possit peccata vitare, aut aliquid bonum agere. Et ratio est. Nam illa corruptio taliter vitiauit & vulnerauit omnes potentias, quòd voluntas siue liberum arbitrium manet taliter claudicatum & debilitatum & infirmum ex tali

F languore & pondere carnis vitiatæ, quod semper trahitur in præceps ad omnia mala, sicut trahitur vna statera à pondere lapidis nisi apponatur aliud pondus in alia opposita. Quod quidem vitium carnis & pondus, licet non tollat totaliter cognitionem peccati, tamen tollit potestatem resistendi, nisi per gratiam liberum arbitrium adiuuetur. De quo vitio dicit apostolus ad Rom. 7. Inuenio legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, ideo quod nolo id ago, & qđ volo id non facio. Vnde non ego id facio, sed quod habitat in me peccatum. Ex quo patet, quòd talis lex & corruptio membrorum, licet non tollat totaliter cognitionem & affectum, tamen tollit effectum. Sed quia talis voluntas non potest adiuuari nisi

A per gratiam Christi, ideo subdit Apost. Quis me liberabit de morte corporis huius? Et respondet ipsemet dicens, Gratia Christi me potest liberare. Ex quib. patet quòd volũtas adiuta per gratiam Christi potest liberari ab huiusmodi pugna, & vincere carnem & omne peccatum. & hoc est quod dicit Dauid in hoc psal. quòd licet omnes homines prout sunt corrupti in Adam, sint proni ad supra dicta scelera, & nullo modo possint ea vitare ex propriis virib. tamen per gratiam Christi adiuti & preuenti, nõ solum possunt supradicta scelera vitare, sed etiam ea bona q̃ sunt supra hominem facere, & omnia mala superare, & bene operari, & supradicta necessitate liberari. Ex supradictis fundamẽtis respõdit Aug. ad argumenta Pelagianorum dicens, quòd licet Abel, Noe, & Abraham,
B & Ioannes Baptista vitauerunt peccata supradicta, hoc tamen nõ fecerunt in propriis virib. sed ex gratia Christi adiuti & liberati. Sed si fuissent in sua natura corrupta sine gratia derelicti nõ solũ supradicta, sed peiora scelera cõmisissent. Est verum quòd nullus sanctorum supradictorum potuit vitare originale peccatum, quod anima cõtrahit p cõsortium ex carne corrupta: à qua regula fuit excepta B. V. Maria, vt Aug. ait ibidem. vt declarabitur psal. 45. Et ideo dicit Augu. libro de sancta virginitate, quòd nullus sanctus debet in se gloriari de sua iustitia, sed gratia Dei. Et ideo dicit, quòd magis tenetur iustus qui nunquam peccauit q̃ pœnitens cui dimissa sunt multa: quia plura peccata sunt dimissa iustis q̃ peccatorib. Nam licet iustis non sint dimissa peccata quæ non cõ-
C miserunt: tamen sunt dimissa peccata quæ fecissent nisi per gratiam fuissent præuenti. Et sic dicit Aug. quòd magis tenetur diligere Deum virgo q̃ corrupta. Vnde ait, deputate vobis tãquam omnino esse demissum, quicquid mali à vobis nõ est regente illo cõmissum. Nam quisquis ab initio pmanet pudicus, ab illo regitur. Et quisquis impudicus est, ab illo deseritur. Hoc idem dicit Aug. in homelia de peccatrice cum ait, quòd nõ est peccatũ quod fecit homo, quin faciat alter homo. nisi adiuuetur ab illo à quo factus est homo. Et in hoc patet veritas huius psa. & præfatę dubitationis, & huius primæ expositionis. Quantum vero ad secundam expositionem est aduertendum ſm Aug. quòd sicut in scientiis speculatiuis est dare vnum prin-

cipium à quo generaliter habent virtutem D omnia, probata illa scientia, vt patet primo posteriorũ, quo ignorato destruitur, & ignoratur tota illa scientia: Ita pariter in actibus humanis est dare vnum primum principiũ à quo sumunt virtutem & diriguntur omnes actus humani: quod quidem principiũ est, Deum esse iustum iudicem omnium actuum & operationum humanarum, & præmiatorem bonorum, & punitorem omnium malorum. Ex quo sequitur illud generale: nullum bonum irremuneratum, & nullum malum impunitum: quo principio negato destruuntur & corrumpunt omnes mores & omnes actus humani: qa qui nõ credit tali principio illico cõtemnit Deum, nõ timens eius iudicium. Et sic cadit & prorumpit in omnia scelera detestabilia. Secundo est notandum, quòd gentiles quatuor modis ne- E garunt istud supradictum principium. Nã quidam eorũ totaliter negarunt Deum esse. Sed oĩa prouenire à casu & fortuna. Quidã autẽ crediderunt & coluerunt plures Deos. Et sic negabant Deum esse, eo quòd negabãt vnitatem & essentiam vnius Dei. Quidam autẽ alii negabant Deum habere curam & prouidentiam de actibus humanis & sic negabant Deum esse iustum iudicem &c. Quidam autem alii asserebant animam esse mortalem, & per cõsequens negabãt illud principium nullum bonum irremuneratum, & nullum malum impunitum. Ex quib. patet, quod omnes istæ sectæ negarunt illud primum principium. s. Deum esse iustum iudicem &c. Et inde est quòd gentiles ante aduẽtum Christi, negantes illud principium, traditi sunt in reprobrum sensum, & in passio- F nes ignominiæ, & in corruptionẽ & alia scelera detestabilia, quæ narrat Apos. ad Rom. 1. Videns ergo Dauid totum populum gentilem esse corruptum in suo tempore, propter negationem huius principii, dicit in prima parte huius psalmi, quòd quando insipiens populus gentilis dixit & asseruit in corde suo quòd nõ est Deus, vel quòd Deus nõ est vnus, & iustus iudex, remunerator bonorum & punitor malorum, quòd tunc omnes illius sectæ Deum cõtemnẽtes nec Deũ timentes corrupti, & abominabiles & odibiles Deo facti sunt, in tantum quòd non fuit nec est qui faciat bonum, nec est bonus ex eis vsque ad vnum inclusiuè, idest quòd nec vnus eorum fuit bonus. Et sic Deus, p-

A ſpexit de cęlo ſuper omnes filios hominum, & filios terrenos, ſi reperiretur aliquis intelligens Deum quantum ad fidem & deuotionem & dilectionem, aut requirens Deum in ſuis operationib. Sed nō fuit vſque ad vnum illorum: nullus fuit qui faceret bonum. Et non ſolum ille populus gentilis, ſed etiam nullus malus Chriſtianus fuit qui faceret bonum, cares illo principio, quod eſt timor Domini. Et ſic omnes gentiles & mali Chriſtiani cōtemnentes Dei iudicium, intantum ſunt corrupti, quòd guttur eorum eſt factū ſicut ſepulcrum patens, & fœtens, & prorūpens in blaſfemias contra Deum, & in dolum contra proximum &c. Exponuntur autem iſti tres verſus ſicut in prima expoſitione. Quantum vero ad tertiam expoſitionem eſt notandum prout dictum eſt in prologo,
B quòd vnum de principalibus principiis ſacræ ſcripturæ veteris teſtamenti erat, quòd filius Dei erat incarnandus, & in paupertate & humilitate venturus & per mortem & paſſionem ſuam mundum à peccato liberaturus, qui quidem Chriſtus erat finis totius legis, ad quem omnia legalia ordinabantur. De cuius aduentu omnes profetæ fuerant locuti. Ex quibus patet, ꝙ quando negarunt Chriſtum eſſe Deum, & Meſſiam in lege promiſſum, tunc negarunt totam legem & profetas. Et ſic fecerunt Deum mendacem in ſuis promiſſis: & per cōſequens negarunt Deum eſſe Deum. Negato ergo iſto principio. ſ. Chriſtum eſſe Meſſiam, intantū corruptus eſt ille populus iudęorum, ꝙ prorupit in ſcelera deteſtabilia, & perpetrauit deteriora quā populus gentilis. Nam primo
C Deum & hominem interfecit, & Deum & totam legem mendacem fecit, & in tantam cecitatem & inſaniam deuenit, ꝙ poſt publicationem euangelii nullum Deum coluit: quod probatur, quia nō intēdit colere Deū trinum & vnum, nec incarnatum, imo blaſfemat, & execrat talem Deum. Sed nullus alius Deus eſt niſi trinus & vnus & incarnatus, ergo nullum adorat. Et ſic facta ſunt nouiſſima huius populi peiora priorib. Mat. 12. & Luc. 11. Hoc ergo præuidens Dauid in ſpiritu, dicit in hac prima parte huius pſ. Dixit inſipiens populus iudaicus in corde & in lingua ſua, Chriſtus nō eſt Deus, nec Meſſias in lege promiſſus. Et hoc dixit iſte inſipiens populus, eo ꝙ vidit Chriſtum pauperem, & cum humilitate venientem, & eorū

ſuperbiam & auaritiam deteſtātem. Et ideo D negato iſto principio omnes Iudęi facti ſunt corrupti in ſe & abominabiles Deo, & odioſi, intantū ꝙ vſque ad vnum eorum incluſiue, non eſt qui faciat bonum. Vnde Dominus de cœlo proſpexit ſuper omnes iſtos filios hominum, tāquam homines carnaliter viuentes poſt aduentum & paſſionē, vt videret ſi eſt aliquis intelligēs Deum per fidē & veram intelligentiam legis, aut requirens Deum per operationem bonam. Sed omnes declinauerunt à via veritatis & fidei, & à vera intelligentia ſacræ ſcripturæ, imo peruerterunt verum ſenſum & intelligentiam ſcripturæ ad falſum ſenſum. Et ſic facti ſunt inutiles, quia orationes & ſacrificia eorum ſunt eis inutilia, quia nihil eis proſunt, imo nocent, quia mortifera. Et ſic nō eſt aliquis eorum qui faciat bonum, nec eſt aliquis bonus E vſq. ad vnum incluſiue: quaſi dicat ꝙ nullus eorum eſt bonus nec vtilis, imo malus & peruerſus in credendo & operādo. Vnde ex tali peruerſione & corruptione proruperunt in omnia ſcelera nefanda & deteſtabilia. Nam primò ſepulcrum patens eſt guttur eorum, blaſfemiam perpetrādo, quando vocauerūt Chriſtum voracem, & dęmonium habentē. Secundò linguis ſuis doloſe agebant, quando volentes ipſum capere in ſermone, dixerunt: Si licebat dari cenſum Cæſari: an non? Tertiò fuit venenum aſpidum ſub labiis eorum: quando dixerunt. Nos audiuimus eū dicentem: poſſum deſtruere templum hoc manufactum, & in triduo reædificabo aliud non manufactum &c. Item os eorum fuit plenum amaritudine, & maledictione, cum dixerunt. Audiſtis blaſfemiam. Et maledixerunt, & eorum pedes fuerunt veloces ad F effundendum ſanguinem, cum dixerunt, crucifige, crucifige, & cætera. Item fuit contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, quando dixerunt. Si hunc dimittimus venient Romani & tollent regnum noſtrum, & cætera. Ideo expedit vt vnus homo moriatur, &c. Sed quia omnia iſta fecerunt Iudæi ex defectu timoris & fidei, negando Chriſtum eſſe Deum & Meſſiam & Saluatorem, ideo ſubdit: Non eſt timor Dei ante oculos eorum. Quia ſi credidiſſent ſcripturæ, timuiſſent Deum & recepiſſent Chriſtum, & timuiſſent, & ſi timuiſſent regem gloriæ, iuſtum non crucifixiſſent. Ex quibus patet, quòd in

A peiora scelera ceciderunt Iudæi quam gentiles. Ideo omnia scelera supradicta manent in populo Iudæorum, iure hæreditario. Ad quã sententiam & maledictionem ipsimet se obligarunt, quando dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Ex quo patet, ꝙ sicut Adam in peccando obligauit se & omnes posteros ad pœnam mortis, ita pariter Iudæi Christum crucifigentes obligarunt se & suos posteros ad perpetuam maledictionem & vindictam mortis Christi. Et sic omnibus imputatur homicidium Christi, & oẽs sunt blasfemi, & dolosi, & mendaces, & susurrones, & maledici, & latrones, & peiores quam idololatræ, quia nullũ Deum adorãt, imo verum Deum detestãtur & maledicunt. Et sic sicut gentiles in colendo plures Deos, & negãdo diuinam iustitiam & prouidentiã, addide-B rũt corruptionem supra corruptionem inflictam in Adam, ita Iudæi negando Christum addiderunt supra corruptionem populi gentilis, & sic sunt corrupti triplici corruptione. Item est aduertendum, quòd omnia supradicta non solum sunt intelligenda profetice de populo gentili & iudaico, sed etiã de omnibus malis Christianis, qui non credunt diuinam iustitiam & prouidentiam, nec credũt resurrectionem, quia tales non timentes Dei iudicium, audent omnia scelera perpetrare. Ex supradictis patet, quòd tres fuerunt insipientes negantes Deum. Primo enim negauit Adam Deum indirectè, volendo rapere diuitatem, per quod peccatum totum genus humanum fuit in eo corruptum in bonis naturalibus, & priuatum bonis gratuitis, eo modo quo dictum est. Secundò negauit Deum C populus gentilis falsos Deos adorando, propter quod peccatum, vltra corruptionem naturæ, fuit magis corruptus in moribus, & incidit in detestabiles passiones, & ignominias, ad Rom. primo. Tertiò negauit Deum populus iudæorum, quando ex certa scientia, & malitia, & inuidia negauit Christum in lege promissum, & crucifixit eum, propter quod peccatum vltra corruptionem naturæ, & vltra pœnam populi gentilis, incurrunt Iudęi omnes maledictiones contentas & memoratas in hoc psalmo. & 108. Sed contra supradicta arguere possent quidam catolici. Nam licet gentiles & Iudæi negauerunt Deum, prout dictum est, tamen non est dicendum quòd Adam negauerit Deum consentiendo vxori. Quia vt ait Augusti. de verbis apostoli, Adam nõ fuit seductus nec credidit verbis serpentis, sed comedit fructum, vt complaceret vxori, ne destitueretur eius solatio &c. Ad hoc autem respondetur, ꝙ in hoc videtur Augustin. contradicere sibi, propter hoc quod fuit supra allegatum. s. ꝙ Adam & Eua volentes rapere deitatem perdiderunt fœlicitatem, & ideo reducenda sunt verba August. ad quoddam sanum medium, scilicet quòd Adam non credidit assertiuè verbis serpentis, nec credidit nec inhæsit firmissime præcepto, nec comminationi Dei, annuẽdo & complacendo vxori. Et sic est dicendũ quòd hæsitauit in vtroque. Et ideo dixit sibi Deus, Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperã ne comederes &c. Quasi dicat: quia magis credidisti vxori & serpenti qdám mihi, ideo hæsitasti & dubitasti &c. Et sic patet quòd ille consensus Adæ, nec fuit vera & expressa negatio, nec firma confessio Dei, sed fuit indirecta negatio, inquantum ex verbis diaboli sequebatur Deum esse mendacem & inuidum & finitum, & per consequens sequebatur ipsum non esse Deum. Ita pariter est dicendum de Moyse quando non paruit Deo numeri. 20. imo distinxit in labiis suis: psalmo 104. Ideo dixit dominus sibi & Aaron. Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me. &c. Itẽ hoc idem fecit Zacarias pater Ioannis baptistæ, Lucæ primo. cui dicit Angelus, Quia non credidisti verbis meis &c. Ex quibus patet, ꝙ isti duo non negarunt, nec contempserunt Deum directè, nec crediderunt firmissimè, sed visi sunt hæsitasse & dubitasse. Ita ergo potest dici de Adam qui magis paruit & credidit verbis & vxoris, quam præcepto & cõminationi diuinæ, ex quo sequebatur Deum esse mendacem &c. Et ideo sicut Moyses & Zacarias fuerunt puniti solum in personis, propter illam inobedientiam, ita pariter Adã fuit punitus in persona & in tota sua natura & generatione prout dictum est.

D E F

Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escã panis?

Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore vbi non erat timor.

Qm̃ dñs in generatione iusta est, consiliũ inopis confudisti, quoniam dñs spes eius est.

Postquam superius profeta descripsit triplicem corruptionem, prouenientem ex trina negatione Dei. Nunc verò in hac

A parte volens eliminare supradictas falsas & detestabiles opiniones duo facit. Nã primò demonstrat Christum esse verum, & iustum iudicem & præmiatorem bonorum, & punitorem malorum. Et hoc contra negantes diuinam iustitiam, & prouidentiam. Secundo ostēdit Christum esse saluatorem & redemptorem & liberatorem omnium de captiuitate, & peccato, & corruptione inflicta in Adã: & hoc contra Iudæos negantes Christũ, ibi. Consilium inopis confudisti. Quantum ergo ad primum, quia dictum est superius, ꝙ gentiles negato primo principio .s. ꝙ Deus est iustus iudex, retributor bonorum, & punitor malorum, & sic postposito Dei timore proruperunt in omnia scelera, Ideo dicit hic profeta, quòd omnes isti qui in vita negarũt & noluerunt cognoscere Deum esse iustum
B iudicem, tunc in die iudicii hoc scient & cognoscent per experientiam, quia uidebunt Christum Deum & hominem venientem cũ potestate magna, & maiestate & sedibit in concilio iustorum & sanctorũ, & puniet oēs supradictos iniustos, & sceleratos. Et sic tribuet vnicuique ſm opera sua, quia iustis dabit gloriam, & malis pęnam æternam. Et nominat hic profeta quatuor generationes improborum, quos Christus condemnabit. s. iniquos, tyrãnos, infideles, & seminatores discordiæ, & quasi sub his quatuor comprehendit oĩa genera malorum hominum, de quibus supra dixit. Dicit ergo, nonnè omnes iniusti qui operãtur iniquitatem cõtra Deum & proximũ. & intendit per operãtes iniquitatē oĩa genera peccatorũ. Itē oēs tyrãnos & raptores q. deuorãt plebē meã & domos pau
C perũ, sicut qui deuorãt escã & cibũ panis. Itē oēs infideles & mali christiani qui Deũ non inuocauerunt, imo Deũ contēpserunt. Item omnes seminatores discordiæ, qui trepidauerunt timore, vbi non erat timor, id est qui non cognouerunt viã pacis, sed posuerunt & seminauerunt cõtritionem & infęlicitatem, & discordiam inter proximos, quorum pedes fuerunt veloces ad effundendum sanguinem, oēs ergo isti .s. iniusti, & tyranni, & infideles, & seminatores discordiæ siue iracundi & inquieti, qui nõ cognouerunt Deum esse iustum iudicem, nec timuerunt eius iudiciũ, Nonne oēs isti cognoscēt qm̃ dominus Iesus Christus Deus, & homo est, & habitat in generatione iusta, idest diligit iustos, & reprobabit omnes supradictos, iniustos quasi dicat. imo certè, quia duæ negationes interrogatiuè positæ, æquipollent vehementi affirmationi, q.d. profeta, ꝙ omnes supradicti scelerati qui in hac vita negarũt Deum esse iustum iudicem omnium actuum humanorũ, ex quo contemnentes iudicium Dei perpetrarũt omnia scelera supradicta in prima parte, cognoscent per experientiam & videbunt Christũ in iudicio generali, & etiam in particulari post hanc uitã esse verum iudicē dantem iustis gloriã, & iniustis pœnam æternã. Et est aduertendũ, ꝙ hæc particula supradicta non solũ intelligitur de gentilib. negantibus diuinã iustitiã, & prouidentiam, sed etiã de Iudæis negantibus Christum. Nam ipsa sacerdos, & Iudæi qui operabantur iniquitatem propter superbiam & auaritiam, deuorabant plebem sicut escam panis, comedēdo domos viduarũ & imponētes cæteris simpli- E cibus & pauperibus onera grauiora. Mat. 23. Qui quidē Iudæi Deum nõ inuocauerunt, nec habuerũt Deũ præ oculis, qñ Christum crucifixerunt. Sed trepidauerũt timore, vbi nõ erat timor. qñ dixerunt expedit ut vnus moriatͬ pro populo, q̃ tota gens pereat. venient Romani & tollent locum nostrum & gentem. Hoc aũt dicebant, quia trepidabant timore, vbi nõ erat timor, quia nõ habebant cãm timendi: Nã ille qui veniebat ad dandũ eis regnum cœleste, non volebat eis auferre bona temporalia, quæ ipsi perdere timebãt. Et ideo omnes isti Iudæi qui Christũ negauerunt & in tot scelera proruperunt & ceciderunt, postea per experientiã cognouerũt ipsum esse verũ Deũ, & Messiã, & iustũ iudicē, & hoc cognouerunt per effectũ, qñ audierũt Christum resurrexisse, & in cœlos ascēdisse, F & spiritumsanctum in apostolos misisse, & qñ Petrus & omnes apostoli in die Pentecostes tria millia hoium cõuerterunt ad fidē Chri. Sed magis cognouerunt Xp̃m esse verum iudicē per oēs illos .40. annos, in qbus passi sũt infinitas tribulationes & discrimina, & finaliter per Romanos ciuitas fuit incensa, & ipsi trucidati & captiui. Sed postea Iudæi hoc magis per successionē tp̃is cognouerunt, ꝑ cõuersionē totius populi gētilis ad fidē Christi. Sed magis cognoscent hoc in iudicio finali, qñ veniet in potestate magna. &c. quia tunc videbunt & aspicient quem cõfixerũt & pupugerunt, Zaca. 12. & Ioan. 19. Consilium inopis. Hic incipit versus, & sententia in hebræo, vbi Dauid ostendit speciali-

A ter contra obstinatos Iudæos Xp̄m esse verū Deum & Messiā in lege promissum, & salua torem totius generis humani, in quo sumus liberati ab omni peccato, & sentētia data in Adā. Ad cuius intelligentiam est notandū, ꝙ duplex fuit causa quare Iudæi nō recepe runt, sed cōtēpserunt Xp̄m & eius doctrinā euangelicam. Prima fuit quia Xp̄s venit pau per & deiectus, secundum opinionem eorū: quia ipsi expectabant ipsum venire cum po testate temporali, vt eos temporaliter libera ret de potestate & subiectione Romanorū, & oēs tp̄aliter prosperaret, sicut ipsi erant carnales & temporales, & ideo vidētes eum sic pauperē & deiectū, ipsum cōtēpserūt. Secunda causa fuit, q͞a eius euāgelica doctrina erat cōtraria moribus, & desiderio, & studio eorū. Nā ipsi quærebāt dignitates & di-
B uitias tp̄ales in hoc mundo, Xp̄s autē prædi cabat contra eorum superbiam, & auaritiā, & simoniā, & vsuram, & suadebat amare cęlestia, & relictis & contemptis rebus mūdanis, ponere spem in Deo, & futura beatitudi ne. Et hęc fuit causa quare nō solū ipsū cōtempserunt, sed ēt crucifixerunt, & suā euāgelicā doctrinā repudiauerunt, & execraue runt. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu increpat Iudæos dicens. O Iudæi ceci & car nales vos cōfudistis. i. cōtempsistis, & irrisistis consiliū & doctrinā euangelicā Christi inopis & pauperis. i. q͞m venit inops & pau per & deiectus. Et etiam contempsistis eum, quoniam dn̄s est spes eius, i. quia posuit & pręcepit poni totam spem in domino, bonis mundanis contemptis. Et sic hac duplici de causa contempsistis eum & consilium eius.
C Sed dicatis mihi ò ceci.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum auerterit dn̄s captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & lætabitur Israel.

Quis dabit ex Sion salutare Israel, nisi so lus Christus supple, quē vos spreuistis? qua si dicat, nullus alius poterit dare saluationē toti Israel, nisi solus Christus Messias in le ge promissus, quia ideo dr̄ Iesus, quia saluator. Nam sicut primus Adam oēs homines suo pc̄ō & corruptioni subiecit, ita solꝰ iste Iesus omnes poterit liberare. Ideo subdit, cū dn̄s Iesus auerterit captiuitatem plebi suæ per mortem, & passionem, & per doctrinam euangelicam, tunc exultabit Iacob & lętabit Israel. s. populus Christianus, cū viderit se per Iesum Christum liberatū, & redem-

ptum de captiuitate diaboli, & ab omni pec D cato quod traxit ex Adam. Sed hic sunt duo dubia, primò quare doctrinam & legē euan gelicam Dauid appellat consilium. Secūdò quare populum Christianū appellat Iacob & Israel. Ad primum dr̄ ꝙ Dauid appellat legem euangelicam consilium, ratione modi, ad differentiam legis vete. eo ꝙ lex vetus data fuit cum grandi comminatione, & per modum pręcepti, sub cōminatione mortis, vt patet in plerisq; locis. Sed lex euangelica data est à Christo per modum cōsilii Vnde dicit: Si vis ad vitam ingredi serua mandata moralia tantum. Et ideo lex euangelica dici tur lex libertatis & gratiæ. Illa autem dicit lex subiectionis & seruitutis. Ad secundum est dicendum sicut iam dictum est in prolo go, tractatu 4. ꝙ populus iudæorū moderno rum iam perdidit nomen Iacob & Israel se- E cundū rē & veritatē, & solus populus Christianus est verus Iacob, & Israel. sc̄d͞m rē & nominis interpretationem. Nā Iacob dictus est Iacob, eo ꝙ primò supplantauit & eiecit Esau fratrē suū de vtero matris. Scdo q͞a sur ripuit fratri primogeniturā. Gen. 25. Tertiò quia surripuit illi bn̄dictionē, Gen. 27. quod factū est in figura, inquātum populus Christianus debebat supplantare populū Iudæorum & synagogam in aduentu Christi. Nā primò populus Christianus recipiēdo Xp̄m, supplantauit & eiecit synagogam ab hęredi tate & vtero ecclesiæ Christi. Secundò surri puit sibi primogeniturā, quia Iudæi pro bonis tēporalibus contempserunt hæreditatē Messię, & redemptionem, Abrahę & toti le gi ꝑmissam. Et hāc primogeniturā Christia nis renūciauerunt & reliquerunt. Tertiò q͞a F populus sibi surripuit benedictionem & salutem, recipiēdo legem euāgelicam & baptismum. Et sic patet, ꝙ populus Christianus siue tota ecclesia verè dicitur Iacob, Et propter easdem causas, verè etiam dicit Israel. Nam Iacob sortitus est nomē Israel ꝓpter quatuor. Primò quia vidit Deum facie ad faciē. Secundò quia fuit dilectus à Deo. Tertiò quia fuit benedictus à Deo. Quartò quia fuit fortis cum Deo, quando luctatus est cū Angelo nolēs ipsum dimittere, quousq; benedixit eū. Et sic propter hæc quatuor mysteria vocatus est Israel, vt patet Gene. 33. Quæ oīa quatuor mysteria impleta sunt in populo Christiano. Nā solus iste videt deū p̄ fidē, & est bn̄dictus p̄ baptismū, & direc-

tus

A tus per legẽ euangelicã, & est fortis cũ Deo,
q̃a in virtute sacramentorũ diabolũ supera-
uit, ex quibus patet, ꝙ iustè hæreditauit hoc
nomen Iacob & Israel. Et patet ẽt, ꝙ ipsa sy-
nagoga iustè perdidit ista duo nomina, post-
quã negauit Xp̃m. Ideo iã non est Israel, sed
ceca, neq; Iacob, quia vendidit primogenitu
rã, & hæreditatẽ Xp̃i & benedictionem ꝓ re
bus tp̃alibus, & non solummodo perdidit is-
ta supradicta, sed ẽt manet ei pœna, inflicta
ipsi Adę in prima corruptione, & incurrit oẽs
maledictiones & ignominias populi gentilis
eo ꝙ nullũ Deum adorat. Tertio incurrit oẽs
supradictas maledictiones ex homicidio, &
negatione Xp̃i. A q̃bus maledictionibus po-
terat saluari si Xp̃m recepisset. Ex quo patet,
ꝙ synagoga renũtiauit nobis nomen Iacob,
& similiter iuri hæreditario. Et ideo dicit Da
B uid, ꝙ cum Xp̃s auerterit captiuitatem suæ
plebis christianæ in suo aduẽtu, tunc exulta
bit verus Iacob, & lætabitur Israel. i. ꝙ popu
lus christianus in Xp̃o saluatus & liberatus
exultabit, q̃a factus est Iacob', supplantando
synagogã, & intercipiendo hæreditatẽ & be
nedictionẽ. Et lætabitur, q̃a factus est Israel,
Deũ ꝑ fidẽ vidẽdo, ecõtrario, synagoga plo-
rabit & vlulabit, q̃a perdidit nomẽ Iacob &
Israel, & nobis dimisit hęreditariũ. Esa. 65. Ex
toto isto ps̃a. possunt recolligi. v. cõclusiones.
Prima ꝙ ex peccato ipsius Adæ qui negauit
Deum indirectè & tacitè, tota sua generatio
fuit corrupta. Scd̃a conclusio, ꝙ totus popu-
lus gẽtilis fuit magis corruptus, ꝙ incidit in
detestabiles ignominias, eo & magis directè
negauerit Deũ, colendo plures Deos. Tertia
C cõclusio, ꝙ populus Iudaicus magis directè
negauit Deum & fecit ipsum mendacẽ & in
iudũ, q̃n negauit Xp̃m & scripturas, & ideo
maiores maledictiones & corruptiones incur
rit. Quarta conclusio, ꝙ tã iudæi q̃ gentiles
potuerunt cognoscere Deũ esse iustũ iudicẽ,
q̃n post passionem, & ascensionem sic eos pu
niuit, sed hoc magis cognoscent in die iudi-
cii, videntes eum cum potestate & maiesta-
te. Quinta conclusio, quòd solus Iesus Chris
tus saluator liberauit Iacob & Israel. s. popu-
lum Christianum a supradicta corruptione
& captiuitate & maledictione.

PSALMVS XIIII.

D*Omine quis habitabit in tabernaculo tuo
aut quis requiescet in monte sancto tuo?*
Titulus, Psal. Dauid. Ex titulo apparet ꝙ
Dauid fecit hunc psalmum. Sed de materia
huius psal. altercantur hebræi inter se. Nam D
quidam dicunt quòd Dauit quærit a Deo q̃s
erit dignus habitare in terra promissionis, &
ꝙ dñs respondet, qui ingreditur sine macu-
la: &c. Alii autem dicunt ꝙ postq̃ Dauid tetẽ
dit taberuaculum domini iuxta domum suã
vt habetur. 2. Reg. 6. tunc voluit eligere sa-
cerdotes iustos, & bonos ad cultum diuinũ.
Et ideo ad hoc voluit consulere dominum
vt sibi reuelaret, qui essent digni habitare
& ministrare cultum diuinum in tabernacu-
lo. Et sic dicit, Domine quis habitabit? & tũc
dominus respondet, qui ingreditur &c. Sed
licet litera posset applicari ad hunc sensum,
tamen non est sufficiens expositio, nec eua-
cuaret intellectum huius psalm. cum Dauid
non fuerit minus profeta in hoc psal. quàm
in cæteris. Item quia sacerdotes vet. leg. for-
san nunquam fuerunt in tãta perfectione & E
iustitia, vt hic memoratur, & ideo est aliter
dicendum ꝙ cum lex Moysi non esset perfec
ta, nisi inquantũ erat via ducens in Christũ,
tanquam in finem legis, ideo quicquid in le
ge ve. præcipiebatur erat figura nouæ leg. in
qua perfectio expectabat̃. Nã sicut lex euan
gelica dirigit nos immediatè in regnũ cœlo-
rũ, ita lex vetus dirigebat in Christũ, a quo
expectabat habere perfectionem, & dirigi in
regnum cœlorum. Vnde omnes illæ cõditio
nes quas ponit Moyses de sacerdotibus offe-
rẽtibus in templo. Leui. 21. s. quòd sacerdos
aut leuita non sit gibbosus, nec lippus, nec
claudus &c. sed sit sine macula in carne &c.
per ea figurabatur quales debebant esse in
anima sacerdotes no. test. qui sacrificium in
eucaristia erant oblaturi. Item per illas cõdi F
tiones & proprietates quas debebãt habere,
ꝑ quibus sacrificia offerebãtur, scriptas in ca
pitulo sequenti, figurabantur conditiones fi
delium no. tes. pro quibus offertur agnus im
maculatus in altari, ꝙ debent esse mundi, ve
races, non dolosi &c. eo ꝙ pertinẽt ad regnũ
cœlorum. Ex quibus patet excellentia & pre
eminentia legis euãgelicæ supra legẽ vet. q̃d
preuidens Dauid in spũ, fecit hunc psalmũ.
In quo per ea quæ scripta sunt in lege vete.
præuidit Dauid quales erant futuri, & debẽt
esse, non solum sacerdotes & ministri no. tes.
sed etiam fideles, qui debent habitare in hac
ecclesia per gratiam, & in futura per gloriã.
Nam illud tabernaculum & templum vete.
leg. significabat profetice ecclesiam militan-
tem, & anagogice triunfantem. Duo ergo fa-
cit

A cit Dauid in hoc psal. Nam primo ponit interrogationẽ ad Xpm. Secũdo ponit Christi responsionem ibi, Qui ingredit sine macula. Quantũ ergo ad primũ est aduertendũ, ꝙ ecclesia militãs est via in qua peregrinamur ad altitudinẽ cęli, & ad patriã i qua sumus ppetuo mãsuri, & debemus qesćere, pp merita q̃ in hac fuimus adepti: & ideo hęc ecclesia i scriptura dicit tabernaculũ, quod figurabat p tabernaculum Moysis, qd fuit mobile per desertũ, qd filii Israel sequebant: sed tẽplũ Salom. figurabat patriã & montẽ ppetuũ & imobile patriæ. Et sic p tabernaculũ in scriptura intelligitur pręsens ecclesia, eo ꝙ hic peregrinamur, & nõ habemus ciuitatẽ manentem. Sed p montẽ Dñi intelligit cœlestis patria. Dicit ergo Dauid ad Xpm, O Dñe Iesu Christe Messia future, qs habitabit aut quis

B erit dignus habitare in Tabernaculo tuo. s. in hac ecclesia p gratiã, aut qs reqescet. i. meredit requiescere in monte sancto tuo. s. in cœlo per gloriã? quasi dicat, quibus meritis tui fideles & membra merebuntur tecũ in cœlo quiescere, & felicitate n illã possidere.

Qui ingreditur sine macula: & operatur iustitiam

Qui loquitur veritatem in corde suo: qui non egit dolum in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum: & opprobriũ non accepit aduersus proximos suos.

Ad nihilũ deductus est in cõspectu eius malignus: timentes autem dominum glorificat.

Hic profeta introducit Xpm siue spiritum sanctũ respõdentẽ suæ interrogationi: vnde respõdet Xps & dicit. Ille habitabit in tabernaculo huius ecclesiæ p gratiã, & in cœlo p

C gloriã, q ingredit, & q ambulat sine macula, & operat iustitiã. Ad cuius intelligentiã est notãdũ ꝙ totũ meritũ nostrũ cõsistit in iustitia & opatione sm iustitiã: & p cõsequẽs in operatione sm virtutẽ erga Deũ & proximũ. Sed iustitia psupponit munditiã & puritatẽ. Sed talis mũditia cõsistit in declinando ab oi malo. Et ideo oportet ꝙ anteq̃ qs operetur iustitiã sit sine macula. Et sic pfecta iustitia christiani cõsistit in declinãdo à malo, & faciendo bonũ, qa vltimũ psupponit primũ. Ideo primũ meritũ beatitudinis est mũdũ se custodire, abstinẽdo à malo. Postea sequit operari bonũ, ideo ait Greg. ꝙ nõ sufficit mala nõ agere, nisi quisq; studeat bonis operib. insudare. Et ideo oportet ꝙ prius sit mũditia in corde, & postea lumẽ veritatis in

D operatione. Hoc idẽ pater Iacobi. 1. & in ps. 33. Ideo dicit ꝙ ille merebit habitare in hoc Tabernaculo p grãm, & requiescere in illo mõte cęlesti p gloriã, q in hac via ingredit. i. ambulat sine macula & operat iustitiã. Nam ambulãdo sine macula excusat pęnã infernalẽ. & operãdo iustitiã meret gloriã cœlestẽ. Vnde ps. 118. Beati immaculati in via q ambulãt in lege Dñi &c. Sed qa diceret aliquis, tu Xpe dicis ꝙ ille habitabit &c. q ingredit sine macula & operat iustitiam, Ego iam scio ꝙ ingredi sine macula est abstinere ab oi malo, & se immaculatũ custodire. Sed nescio qd est operari iustitiã, & in quib. cõsistit operatio sm iustitiã, & q̃ & quot sunt de ratione iustitiæ, & quis est ille q operat iustitiã. Ad hoc respõdet Xps, quod ille, q operatur iustitiã, est, qui loquit veritatẽ in cor-

E de &c. Ad cuius intelligentiã est notandum sm doctrinam & sentẽtiam Saluatoris. Mat. 5. quòd nisi iustitia christiani abundauerit plusquam iustitia scribarum, & farisæorum nunq̃ intrabit in regnum cœlorum. Nam in duob. abundat & supereminet iustitia euãg. supra iustitiã vet. l. s. in corde & lingua siue locutione. Nam illa, solũ prohibebat, manũ & operationẽ malam. Sed ista prohibet animum, & linguam, & manum. s. propositum, & locutionẽ, & operationẽ malam. Et ideo ait Xps. Nõ solum qui occidit & q percutit gladio: sed etiam qui irascit in corde, & dixerit ore fratri suo fatuè, reus erit gehẽnę &c. Et qui viderit mulierẽ ad cõcupiscẽdum eã, iam mœcatus est in corde suo. Ex quo patet quòd vera iustitia est in lege euang. qa totũ iustificat. s. animam, & linguam, & manum.

F Et sic iustitia vera cõsistit in corde, & locutione, & operatione exteriori: & hoc tàm in pręceptis affirmatiuis q̃ in negatiuis. Et in hoc præstat & præcellit lex euange. leg. vet. Ideo vult Xps ꝙ ista tria veniant & correspõdeãt adinuicẽ. s. cor, & lingua, & effectus ad bonum, ne quis habeat aliud in operatione, & aliud in lingua, nec aliud in lingua, & aliud in corde, & ecõtrario: eo quòd operatio siue locutio in tantum est meritoria siue demeritoria, inquantum voluntaria: quia locutio & operatio sumunt mẽsuram & meritum à corde, & voluntate, siue inuentione. Nam lingua & manus sunt instrumenta voluntatis, cum voluntas sit primum mouẽs in agibilibus. Et sic quia totum. s. anima & corpus debet beatificari in patria, ideo oportet

A ter totũ hominẽ, quo ad animã & corpus iustificari. Dicit ergo Xp̃s ꝙ ille mereẽ habitare in tabernaculo ecclesiæ huius, ꝑ gratiam, & in mõte cœlesti ꝑ gloriam, q primo loquiẽ veritatẽ in corde suo. Secundo q nõ egit dolum in lingua sua .i. qui nõ aliud tenebit in corde & aliud in lingua, sed cõformat linguã cordi. Tertio q nõ fecit malũ, nec nocuit proximo suo in facto: & sic nõ nocet proximo nec corde, nec lingua, nec facto. Et hæc est prima pars iustitiæ, q̃ prohibet omne malũ cõtra proximũ .s. corde & lingua & opere. i. ꝙ nemo offendat proximũ corde, malũ cogitando cõtra eum, nec lingua, ipsum in p̃sentia vituperãdo, & cõuitia inferendo, nec opere lædẽdo. Sc̃da vero pars iustitiæ cõsistit in veritate de proximo absente quo ad laudes & vituperia: & hoc cõsistit in duob. s. B in audiendo laudes aut vituperia alterius, aut dicendo. Vnde in vtrunq; & circa vtraq; cõtingit errare, & primo in audiẽdo. Nam q vult audire opprobria de proximo iusto, vel nõ audire virtutes eius, valde peccat, & agit cõtra iustitiam: ideo iustum est reprehẽdere maliloquos, & non accipere opprobria, nec audire aduersus proximos suos. Et ideo ait Dauid ꝙ ille mereẽ habitare & requiescere &c. q nõ accepit. i. nõ vult audire opprobriũ aduersus proximos suos, imo reprehẽdit maliloquos, & est quædam virtus moralis, quã ponit Aristoteles in fine quarti ethicorum, quæ dicitur indignatio de malo. &c. Secũda pars veritatis cõsistit in laudibus bonorum, & vituperando malũ. Et ꝑ oppositum maxima iniquitas est laudare malos, & detrahere & mordere bonos. Vnde Esa. 5. Væ q di-C cunt bonum malum, & malũ bonum, quod maximè accidit habitantib. in domibus regũ & principium. Ideo ait saluator. Matth. 11. Qui mollib. vestiunẽ i. adulatores & detractores in domib. regum sunt. Et ideo Xp̃s volens ostẽdere quã iustũ est cõmẽdare & laudare virtuosos in absentia, cõmendauit Ioãnem Bapt. coram populo, cum dixit, q̃d existis in desertum videre &c. Et ideo vtrumq, docet Xp̃s ibi s. ꝙ debemus virtuosos siue virtutẽ laudare, cum cõmendauit Ioannẽ. Sc̃do docet ꝙ nõ debemus virtuosos laudare nec caripendere, imo vilipendere, cum dicit arũdinem vento agitatam, & qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. Ideo nusquam legitur ꝙ Christus laudauerit vitiosos. Nam de diab. dicit Ioa. 8. Ille in veritate nõ stetit, & mẽdax est. Itẽ de Herode dixit. D Dicite vulpi illi. Luc. 13. Item fariseis dicit Matt. 23. Væ vobis &c. & Vos ex parte diab. estis. Io. 8. Dicit ergo hic Christus ꝑ os Dauid ꝙ ille mereẽ habitare &c. qui nõ accepit opprobrium, nec audire voluit aduersus ꝑximos suos, & ille q glorificat, & cõmẽdat, & laudat timentes Deum. s. iustos & bonos. Et in cuius conspectu malignus ad nihilum deductus est i. qui nõ laudat nec cõmendat nec exaltat malignos & adulatores, sicut faciunt mali principes. Ex quo patet ꝙ iustus aliter se habet circa bonos, & aliter circa malos: Nam bonos glorificat & cõmendat, nec opprobrium de eis vult audire, immo defendit eos. malos autẽ nõ laudat immo vituperat, & reprehendit, & deprimit, & annihilat, idest in eis vitium reprehendit & annihilat.

Qui iurat proximo suo & non decipit, qui E *pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit.*

Hic ponit tertiam partem iustitiæ q̃ cõsistit in cõmutationib. Vnde est aduertendum, ꝙ tripliciter quis potest lædere proximũ in cõmutationib. Primò in promissis, nõ reddẽdo debitum seu promissum. Secundò accipiendo vltra sortem, aut debitum per vsuram. Tertiò accipiendo munera à pauperibus vltra debitum ne vexentur, sicut accidit quia pauperes dant munera creditoribus, ne vexẽtur, quod est quasi vsura cum sit vltra debitum. Vnde per omnia ista tria cõmittitur iniustitia cõtra proximum, quia inde lædiẽ. Dicit ergo Christus, quòd ille operatur iustitiã, & mereẽ habitare in tabernaculo &c. Qui iurat ꝑximo. i. quando nõ decipit eum F in promissis: imo reddit debitũ promissum, siue mercedem, & etiam ille qui nõ dedit pecuniam suam proximo ad vsuram: imo caritatiuè mutuat pecuniã, nõ accipiendo vltra sortẽ, & etiam ille qui nõ accepit munera sup creditorẽ innocentẽ & pauperẽ, imo gratis expectat & tolerat eũ. Itẽ et ly munera, sup innocẽtẽ nõ accepit, põt referri ad malos iudices, q pro munerib. fauẽt iniustis, cõtra pauperes, & innocẽtes. Vnde isti tales dicunt vẽdere iustitiã. Sumiẽ ergo sufficientia iustitiæ isto modo: nã cũ iustitia sit virtus ad alterum, vt patet. 5. ethicorũ, toties cõtingit iniustũ facere, quotiẽs cõtingit proximo nocere siue lædere. Sed cõtingit tripliciter proximum lædere .s. in ꝑsona aut in fama aut in bonis tẽporalib. In ꝑsona autem cõtingit

A triplicíter lędere.s.corde,aut lingua, aut operatione. Ideo dr̄, qui loquitur veritatem in corde suo,nec egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum.In fama autē similiter tripliciter etiam cōtingit proximū lędere.Primò volendo audire opprobriū ꝓximi.Secundò tacendo eius virtutes. Tertiò detrahēdo sibi, vtputa laudare nocētē,& vituperare innocentē.Iō sequitur.Opprobriū nō accepit aduersus proximos suos. Ad nihilū deductus est in cōspectu eius malign⁹, timētes aūt Deū glorificat. In bonis aūt tēporalibus cōtingit ēt lædere proximū & nocere tripliciter.s.non reddere sibi debitū, & mercedem promissam, aut accipiēdo usurā vltra sortem, aut accipiendo munera à creditoribus pauperibus,ne vexenť,siue ꝓ muneribus fauere iniustis cōtra pauperes, & in B nocentes,& ideo subdit, Qui iurat proximo suo, & non decipit in quocunque licito modo aut debito promisso, & qui non dedit pecuniam ad vsuram, vt inde vltra sortem accipiat, & qui non accepit munera super innocentem, vt dictum est.

Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.

Hic cōcludit præmium ipsius iusti merētis habitare in tabernaculo Dei. Vnde quia profeta in principio interrogauit quis esset dignus habitare in hoc tabernaculo per gratiā & in mōte superno per gloriā. Xps respōdit: Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam,id est mundus & iustus est dignus vita & quiete æterna.Et vlterius exponit in quibus cōsistit iustitia erga proximū, & dicit ꝙ in nouē.i.in tribus circa ꝑsonā, & ī tribus circa famā, & in tribus circa bona tēpo C ralia. Nā per ista nouem dicitur quis iustus, & per cōsequens dignus habitare hic ꝑ gratiā, & quiescere in cęlo ꝑ gloriā. Iō hic concludit, ꝙ qui facit hæc nouē supradicta, nō solū est dignus quiescere in illo sancto monte cœlesti,sed etiā nunquam cōmouebiť ab illa fęlicitate in ęternū, quia gaudiū & premiū eius nō tolletur ab eo, quia illud regnū nunquā sibi auferetur. Item qui facit nouē supra dicta, non mouebitur in æternū à uia iusta,nec à diuina voluntate,quæ est mensura omnis iustitię. Nam iustitia dicitur à iuxta 5. Ethicorū, quia illud dicitur iustum ꝙ est magis iuxta mediū, & sic ille homo dicetur iustus,qui nō recedit, nec moueť à diuina lege, in qua manifestať diuina voluntas, quæ est mensura omniū actuū humanorū.

D Et sic qui non mouetur nec recedit à diuina voluntate & lege, in operationibus suis in hac vita, nunquā mouebitur ab illa summa fęlicitate:Ideo ait saluator Mat. 5. ꝙ qui facit voluntatem patris,&c.ille intrabit in regnu m cęlorum.Ex supradictis patet, ꝙ hæc omnia supradicta in hoc ps̄.prius & ꝑ se cōpetunt Christo tāquam capiti & magistro, qui omnia per se impleuit, & ex cōsequenti membris suis, quæ ꝑ gratiā Christi cooperātem, possunt oīa hæc adimplere.Sed hic pōt dubitari. Nā licet in hoc ps̄.sit explicata iustitia quæ debet seruari erga proximum, tamen nulla facta est mentio de iustitia erga Deū,q̄ cōsistit in fide, formata caritate, ꝓpter quam quis mereť habitare in tabernaculo huius ecclesiæ ꝑ gratiā, & in mōte sancto per gloriā quiescere. vt iō ad maiorē euidentiā & intelligētiā eorū quæ prędicta sūt E ī hoc ps̄.est præaduertēdū. ſm Aristotelē 5. Ethicorū, ꝙ iustitia dr̄ à iuxta, vnde illud dr̄ iustum qd̄ fit iuxta aliquod principium regulatiuū,& rectificatiuū & mensuratiuū. Vnde sicut opus domificationis & cuiuscūque alterius artis redditur iustū & rectū, qñ fit iuxta illā regulā mensuratiuā,cū qua fabricatores mensurāt opera sua,ita pariter operationes humanę reddunť & dicūtur iustę, qñ fiunt iuxta aliquā legē & regulā, & cōformanť & adæquantur illi legi,& principio regulatiuo. Sed quia quatuor assignanť & reperiunť principia regulatiua actuū humanorū, deriuata ab illa prima lege æterna diuinę volūtatis,iō possūt assignari quatuor modi iustitię in humanis. Primū aūt principiū est lex naturalis,quæ cōsistit in dictamine rationis naturalis s.omne malū vitandū, F & oē bonū agendū. Et quod tibi nō vis, alteri ne facias, & quod tibi vis. alteri fac.Et nullum malū impuniēdū & nullum bonū irremunerandū.Istę.n.sunt tres leges naturales conformes naturali rationi.Nam sicut illud principium, de quolibet esse, vel non esse,& dę nullo simul ambo, est principiū naturale ipsius intellectus speculatiui, ita ista sunt tria naturalia principia ipsius intellect⁹ practici & actiui ad regulandum omnes operationes voluntarias. Et iō quicunque operatur secundum, & iuxta ista principia, diciť iustus naturaliter,& tales operationes naturaliter iustæ.Secūdo quis pōt operari moraliter iuxta aliquod principium moraliter regulatiuū, Et sic prudentia potest dici quod-

dam

A dam principium iustitiæ moralis, eo ꝙ regulat omnes alias virtutes. Ideo dr̃ recta ratio omnium agibilium, inquantum regulat omnes alias virtutes, reperiendo in eis medium, & dirigendo eas in debitũ finẽ. Et sic regulat cócupiscibilẽ circa cibum, & potum, & circa actus venereos. Et regulat irascibilem circa ardua & terribilia, & regulat voluntatẽ, circa cõmutationes & distributiones. Et sic regulat oẽs partes hominis & subiicit eas rõni. Et sic prudẽtia dr̃ omnis virtus. Vnde Plato oẽs virtutes dixit esse prudentias, vt patet. 6. ethicorum. Et sic prudentia dr̃ quædã generaliter cõis moralis iustitia, inquantum iustificat & rectificat, & inquantum regulat omnes alias virtutes iuxta medium suum, & dirigit omnes actus humanos in debitum finẽ. Est verũ ꝙ assignat quędã particularis iustitia ad alterum circa cõmutationes & distri-
B butiones, de qua breuiter dictum est in hoc psal. Et sic patet, ꝙ omnis qui operatur ꝟm virtutes morales, põt dici moraliter iustus, eo ꝙ operatur iuxta prudentiã, quæ est recta rõ & principium regulatiuum omniũ agibiliũ. Et ẽt quia operatur iuxta aliquod mediũ parcicularis virtutis, sic oẽs iustificationes morales dñr iustæ, & quædam iustificationes immo oĩs qui subiicit oẽs partes inferiores, & sensualitatem ipsi rõni, dr̃ metaforicẽ iustus, vt ait Aristoteles in fine. 5. ethicorũ. Tertium principium regulatiuum actuum humanorum dr̃ lex ciuilis, quæ humanã coercens audaciam, & nocendi refrenans facultatem, regulat hominem ad viuendum cum cęteris socialiter & ciuiliter, nulli nocendo. Et sic operans ꝟm leges ciuiles, dr̃ iustus ciuili-
C ter. Quartum principiũ regulatiuum actuũ humanorum dr̃ lex diuina, eo ꝙ regulat hominem in Deum, & sic operans ꝟm legem diuinam, dr̃ iustus diuinus. Ex quibus patet, ꝙ quadruplex est iustitia. s. naturalis, moralis, ciuilis, & diuina, iuxta quatuor principia & leges, quibus omnes actus regulantur humani, prout supradictum est. Quæ quidẽ leges ita se habent per ordinem, ꝙ vna perficit alterã, & data est in supplementum propter defectum alterius ad iustificandum hominem, & perficiendum ipsum in suis operationibus. Vnde primo lex naturalis inserta fuit naturaliter in mentibus hominum, vt inquit apostolus ad Ro. 1. & 2. quia vnusquisque naturaliter cognoscere põt omne malũ esse vitandũ & omne bonum agendum &c.

Sed quia natura fuit corrupta in Adam, & D
oẽs potentiæ vulneratæ & debilitatæ, quã quidem natura sic corrupta, transmissa est in oẽs posteros vt dictum est psal. 13. ideo natura fuit impedita ad operandum liberẽ, iuxta sua prædicta principia & leges naturales, vt inqt Augu. contra Pelagianos. Nam rõ ꝑꝑ passiones sensualitatis, nõ recte iudicat inter bonũ & malum, nec inter iustum & iniustum. Et voluntas rõnalis trahit̃ ab appetitu sensitiuo corrupto, & sic declinat à bono ad malũ agẽdum, cõtra legem naturalem. Et in hoc decipiebat̃ Pelagius cum tota sua secta, qui non considerans naturã hoĩs corruptã in Adã, putabat vnumquẽq; ex propriis viribus posse libere operari ꝟm legem naturæ. s. vitare oẽ malum, & facere bonũ, & implere oĩa præcepta diuina. Cõtra quam detestabilem sectam beatus Aug. cõdidit plures libros. Et ideo sa- E
nius senserunt filosofi. s. Pytagoras, & Socrates, & Plato, & Aristoteles, & cæteri, qui ad supplendum defectum naturæ, & ad cõprimendũ illicitum appetitum, & cõcupiscentiã & oẽs passiones naturæ corruptæ, tradiderũt præcepta moralia, vt ex frequentatis actibus generarentur boni habitus morales, ꝑ quos reprimeretur mala inclinatio, & iuuaretur natura sauciata, ad bene operandum. Ex quibus patet, ꝙ virtutes morales iuuãt naturam & supplent eius defectum Sed quia pauci inter homines reperiuntur qui velint amplecti virtutes morales, ꝑꝑ difficultatem adipiscendi eas, cõtra malam inclinationẽ, & morbum naturæ, iõ videntes principes & magistratus multa mala fieri inter homines ꝑꝑ defectum moralium virtutum, nec rempublicã posse cõseruari nisi viueretur ꝟm virtu- F
tem, ꝑꝑ malam inclinationem hominum, iõ fuit necesse vt cõderent leges ciuiles, vt earũ metu, humana cõpesceretur audacia, tutaq; esset inter improbos innocẽtia, vt inquit Augu. & Isidorus. Et ideo dicit Ari. in fine decimi ethicorũ, ꝙ necessaria est positio legis, vt hoĩes assuefiant ad mores capessendos. Et sic patet qualiter possessio legũ facta est in supplemẽtũ, ꝑꝑ defectũ virtutũ moraliũ. Sed qa Deus creauit hoĩem vt nõ solum in hoc mũdo cũ cæteris tanquã animal sociale conuiueret, sed vt Deũ cognosceret, & cognoscẽdo diligeret, & diligendo in hoc mundo amaret, & in cęlesti patria amãdo frueretur, vt inqt Aug. lib. cõfessionũ, iõ oportet ipsum iustificari & regulari in hmõi actibus, ad cõsequẽ-
dam

A dam beatitudinem. Sed quia nulla supradictarũ legũ. s. naturalis, & moralis, & ciuilis, potest hoiem regulare & iustificare sufficiẽter. s. ad cognoscẽdum Deum, & ordinatè diligendum, & amandũ, & colendum, ideo fuit necesse a Deo dari & tradi legem diuinã, q̃ omnia supradicta suppleret & doceret, & hominem ad capescendam summam beatitudinem sufficiẽter regularet & iustificaret. Ad cuius intelligentiam est secũdo notandum, ꝙ ad hoc ꝙ hõ sit simpliciter iustus & iustificatus ad vltimã fęlicitatẽ, & vitã ęternã cõsequendã, quatuor sunt sibi necessaria. Priò ꝙ mundet ab oĩ macula & culpa pterita. Secundò ꝙ possit vitare futura peccata: & si cõmittit; ꝙ iterum possit mũdari. Tertiò quòd possit bonũ opari erga Deũ & proximum. B Quartò quòd sit Deo gratus & acceptus, & sua opa accepta ad vitã æternã, q a aliter nõ posset peruenire ad terminum beatitudinis. Sed nullum horũ supradictorũ possunt facere tres leges supradictæ: q a nulla earum potest mundare culpã cõmissam, nec peccatũ originale: nec aliqua illarum de se, absq; reuelatiõe potuit Deũ pfectè cognoscere, nec meritorie operari, & maxime lex ciuilis, q a homines ẽm eam, magis operabantur formidine pęnæ, q̃ virtutis amore. Et ideo opera facta ẽm solas morales virtutes, & ẽm solas leges ciuiles, solũ ciuiliter erãt præmianda. Ideo data est lex diuina quæ supplet oẽs defectus aliarũ, & cõfert oĩa necessaria ad vitã æternã, & vltimũ humanũ finẽ cõsequendũ. Nã primò docet quis Deus colendus. q a C vnus trinus & vnus, & æternus, & creator oĩum rerum: & docet qũo colendus, q a per verũ cultũ latriæ: & docet qũo diligendus, quia in se & propter se: & qũo proximus diligẽdus, q a in Deo & pp Deũ: & sic docet ꝙ credendũ, ꝙ amãdũ, & agẽdum, & ꝙ sperandũ. Itẽ scđo cõfert sacramẽta, ad tollẽda & vitãda pctã, & cõfert grãm, vt hõ sit Deo carus &c. Et sic patet qualiter i lege diuina traditur vera iustitia tribuẽs vnicuiq. quòd suũ est. s. Deo verã latriam, proximo mutuum Caritatis affectũ. Sed iterum est aduertendũ prout dictũ est in prologo, tractatu tertio, quòd licet illa lex diuina à Deo in pricipio lata, sit vna ẽm essentiam, ab Adam & Abel vsq; ad iudicium, tamen ipsa habuit tres status. s. statũ naturæ ab Adã vsq; ad Moysen: & statum scripturæ, à Moyse, vsq; ad Xp̃m, & statum gratiæ vsq; ad iudicium: in quib. statibus semp processit ex imperfecto ad pfectum, quia cõtinuè accepit aliquã pfectionem quo ad modum colẽdi Deum. Nam in D Adam & Abel, accepit modum sacrificiorũ & oblationũ, tanquã signaculum fidei Christi futuri: & in Abraham circuncisionẽ: sub qua fide Christi venturi saluati sunt omnes fideles, ab Adam vsq; ad Moysen in lege naturæ. Et sic istę status legis naturę est pars legis diuinæ à Deo traditæ supradictis patriarchis, & differt à lege naturaliter hominibus inserta, de qua supradictum est: quia illa lex naturalis naturaliter hominibus inserta, nõ poterat hominem iustificare ad vitam æternam absq; fide Christi futuri, quæ reuelata fuit specialiter patribus vet. test. prout dictũ est. Sed ista lex adhuc accepit maiorem pfectionem & expressam iustificationẽ in Moyse per expressa pręcepta moralia, & iudicialia, & cerimonialia, in quib. expressius figurabãtur mysteria nostræ redemptionis. Sub E qua fide Christi futuri figurati in illis cerimoniis, saluati sunt oẽs patriarchæ & profetæ, & fideles professores, & obseruatores legis ve. Sed vltimam suam perfectionem accepit lex diuina à Christo in tertiò statu, q in suo aduentu in se compleuit omnia quæ erant figurata in omnibus sacrificiis & cerimoniis legis vet. quãdo pro nobis passus est, & dedit legem euangelicam, in qua aperuit & verificauit omnia mysteria, quæ latebãt in vet. testa. & aperuit sensum & scripturas, vt patet Luc. 24. quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Christũ facta est. Et sic Christus aperuit nobis manifestè F quod in lege latebat sub quibusdam figuris. Nam Christus docuit qualiter Deus est trinus in personis, vnus in substantia, & sic reserauit mysteriũ trinitatis, & qũo Deus vnꝰ, in trinitate psonarum est adorandus. Et patefecit veritatem ecclesiasticorum sacramẽtorum, cõferendo eis virtutẽ ex sua passione ad conferendam gratiam, & tollendum, & purgãdum oẽ peccatum, & per cõsequẽs ad iustificandum sufficiẽter totũ hominẽ. Et sic p suã passionẽ soluit pretiũ pro oĩ peccato, & cõtulit virtutẽ sacramẽti ad purgãdũ pctã & ad cõferendũ gratiã gratificantẽ, & iustificãtem hominẽ ad merendũ vitam æternã. Quatuor ergo facit lex euangelica, nam primò purificat & mundat ab omni peccato p baptismũ, & pęnitẽtiã & extremã vnctionẽ. Scđò fortificat & roborat p confirmationẽ: tertiò

A tertio reficit per Eucaristiam: quarto docet omnem veritatem per doctrinam Christi. Et sic iustificat totum hominem ad vitam æternā. Et sic supplet defectum legis naturalis, & moralis, & ciuilis, imo includit & approbat omnes alias leges, supplendo defectum earum. Nā primò Christus approbauit legē naturalem Matth. 7. cum dixit. Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Item approbauit legem moralē. Matth. 15. cum dixit. Ex corde exeunt blasfemiæ, homicidia, furta, & adulteria hæc sunt quæ coinquinant hominem. Item approbauit leges ciuiles cum dixit. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Item approbauit & declarauit verum sensum totius legis ve. vt patet Matt. 5. & 7. per totum di-B scursum euangelicum. Ex quibus omnibus patet, quòd de ista iustitia euangelica, quæ sufficienter iustificat hominem secundum oēs partes suas, & cōfert vltimatum finem, loquitur profeticè Dauid in hoc psa. 14. qa nulla alia lex est quę faciat hominem habitare in hoc tabernaculo Dei per gratiam, & in monte sancto cęlesti per gloriam, nisi lex euangelica, quæ sola iustificat hominē erga Deum et proximum. Sed nunc restat quid dicendum ad dubium, quia Dauid nō videt facere mentionem de iustitia hominis erga Deum, sed solum erga proximum, vt patet in litera. Ad hoc respondetur, ꝙ si bene cōsiderentur et contemplentur verba huius ps. videbitur qualiter Dauid memorat profeticè iustitiam euangelicam, et iustitiam erga Deum et proximum. Nam dictum est ꝙ C lex euangelica comprehendit in se omnem legem et iustitiā tam naturalem quàm moralem, ciuilem, et diuinam. Et explicat omnem veritatem quam illæ non poterant explicare nec efficere. Et iustificat sufficienter totum hominē, quo ad effectum et affectum .s. quo ad animā et corpus, et quo ad actus interiores et exteriores, quia nō solum prohibet manum, sed animum, vt patet Mat. 5. Et ideo dicitur lex veritatis et gratię. Et ideo quando Dauid dicit in hoc psal. ꝙ ille habitabit in tabernaculo Dei, qui ingreditur sine macula, et operatur iustitiam, tunc per hoc intelligit legem et iustitiam euangelicam, quæ sola per sacramenta mundat et purificat hominem à peccato, et reddit ipsum purū sine macula. Et facit ipsum operari iustitiam, et opera iusta, et meritoria ꝑ gratiam, quam sola lex euangelica confert per sacramēta. Et sola ipsa docet oēm veritatē, et imprimit fidē et veritatē in corde, et sic iustificat cor hoīs et opera interiora: qa nō solum ꝑcipit effectum, sed affectū: ideo dicit ꝙ ille habitabit in tabernaculo Dei, q loquitur veritatem in corde. i. qui cōfitetur veritatem fidei corde, et lingua per cōfessionem, quia corde creditur ad iustitiā: ore autē cōfessio fit ad salutem ad Rom. 10. Et tunc quia lex euangelica est illa, quę docet credere fidem in corde, et cōfiteri eandem fidem in lingua ideo lex euangelica dicitur vera iustitia, iustificans hominem corde, lingua, et opere erga Deum. Vnde operari iustitiam siue macula, nil aliud est nisi sine peccato erga Deū et proximū iuste operari: Et loqui veritatem in corde, nil aliud est nisi primæ veritati, qui B sunt articuli fidei firmiter inhærere. Et non agere dolum in lingua, nil aliud est nisi verā fidem articulorum publicè cōfiteri, et fidē non tacere nec occultare, sed publicè prædicare. Item operari iustitiam, nil aliud est nisi diuinæ voluntati, quæ dicitur lex ęterna, ꝑ caritatem inhærere, et per opera cōfirmare, nec à diuinis præceptis deuiare, quæ quidē veritas, et lex æterna, et iustitia maximè lucet in lege euang. vt dictum est psal. 11. Et ideo Dauid primò memorat iustitiam hominis erga Deum, per id quod ait. Qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam, et qui loquitur veritatem in corde suo, nec egit dolum in lingua sua. Sed ex cōsequenti memorat iustitiam hominis erga proximum, per hoc quod subdit Nec fecit proximo suo malum, et opprobriū nō accepit aduersus proximos suos etc. Ex quibus patet: ꝙ Dauid in hoc psalm. explicat omnem iustitiam erga Deum et proximum. Et docet in quibus cōsistit tota iustitia hominis, per quā meretur habitare in hoc tabernaculo per gratiam, et in monte cęlesti per gloriam. De qua lege euangelica & eius proprietatib. et effectib. latiuis dicetur psal. 18. et 118. Et per hoc patet respōsio ad dubium. Ex toto isto psal. possunt recolligi sex conclusiones, quarum prima est, ꝙ solus ille habitabit in hoc tabernaculo, et ecclesia per gratiā, et in superiori per gloriam, qui ingreditur et ambulat in hac via sine macula purificatus per ecclesiastica sacramenta, declinando à malo, et operatur iustitiam, faciendo bonum: probatur, nam declinando à malo euadit pœnam, et

agendo

A agendo bonum meretur gloriam. Secunda conclusio, ꝙ ille loquitur veritatem in corde, qui firmiter credit articulis fidei, & ille non agit dolum in lingua, qui fidem quam corde credit, publice cōfitetur, & prędicat, & secundū ipsam fidem operatur. Tertia cōclusio, ꝙ tripliciter seruatur iustitia: vno modo erga seipsum, ambulando sine macula, & declinando ab omni malo. Secundò erga Deū credendo & confitendo ore & lingua, & operando per fidem, & spē, & caritatem. Tertiò seruatur iustitia erga proximum nō sibi nocendo, sed proficiendo, & subueniendo. In quibus tribus sufficienter iustificatur homo erga Deum, & proximū. Quarta cōclusio, ꝙ tripliciter potest quis lędere proximum, scilicet corde, lingua, & opere. Itē tripliciter potest homo lędere proximū corde. B Primò odio habendo. Secundò mala cōtra ipsum cogitando. Tertiò lędere proponendo & deliberando. Itē tripliciter pōt qs lędere proximum per linguā: primò in absentia detrahendo. Secundò verbis corā vituperādo, aut gestu cōtemnendo. Tertiò verbis adulando & decipiendo. Item tripliciter potest quis opere & factis proximum lędere, primò occidendo vel verberando: secundò bona tēporalia rapiendo, aut in bonis defraudando. Tertiò debitum honorē auferendo, aut non exhibendo. Quinta conclusio, ꝙ perfecta iustitia hominis consistit in sola lege euangelica, probatur, primò, quia ipsa sola docet & explicat fidem omnium articulorum, & patefacit veritatē eorum, & sic explicat oēm veritatem, secundò confert gra- C tiam, per sacra, tertiò explicat quid agēdū, & sperandum per obseruantiam pręceptorum. Et sic iustificat perfecte hominē per fidem apostolorum, & gratiam sacramentorum, & obseruantiā pręceptorū, distinguendo quid credendum, quid sperandū, & quid agendum erga Deum & proximum. Sexta conclusio, ꝙ in hoc psal. explicatur & memoratur profeticè tota iustitia legis euangelicę. Et per consequens explicatur tota iustitia legis, & profetarū, & legis naturalis, moralis, & ciuilis, quas leges continet & includit lex euangelica: probatur, nam tota iustitia legis & profetarum, & totius euangelii, pēdet ex his duobus pręceptis. ſ Diliges dominū Deū tuū ex toto corde tuo & ex tota mēte tua, & diliges ꝓximū tuum sicut teipsum, vt patet Mat. 22. sed tota iustitia & dilectio erga Deum & proximum explicatur D in hoc psal. probatur minor, nam hic explicatur primò iustitia & dilectio erga Deum per hoc ꝙ dr̄. Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam, & loquitur veritatem in corde suo, & nō egit dolum in lingua sua. Item secundò, & distinguit iustitia quę debet seruari erga proximū corde, & lingua, & opere, ne lędatur in persona, nec in bonis temporalibus, nec in honore, per hoc quòd subdit, Nec fecit proximo suo malum, nec opprobriū accepit aduersus proximos suos &c. vsque ad finem psal. Item hoc idē probatur, nam de lege & iustitia naturę est, quòd quis viuat sine macula, declinando à malo, & operetur iustitiam faciendo bonū, & ꝙ faciat erga alium, quod vellet fieri erga seipsum. Sed hoc idem docet iustitia moralis, tam communis, quàm particularis. ſ. E cōmutatiua & distributiua, quę est erga alterum, ſ. proximum. Et hoc idem pręcipiūt & statuunt omnes leges ciuiles, quę intendunt facere ciues bonos, propter bonū reipublicę. Item ad legem diuinam pertinet iustificare, & regulare, & dirigere hominem in Deum, vt possit viuere & habitare in hac ecclesia per gratiam, & quiescere in cęlesti per gloriam, sed omnia illa explicantur in hoc psalm. vt visum est, ergo nulla lex nec pars iustitię prętersugit istum psalmū, quin conuenienter explicetur in eo. Ex quibus omnibus patet, quod illa summa lex ęterna, quę est diuina voluntas, à qua omnis iustitia, & omnes leges tam naturales, quam morales, tam ciuiles, quàm diuinę habent F ortum & mensuram, maxime explicatur & lucet in hoc psal. sub paucis verbis, prout patet diligenter contemplanti sentētiam & intelligentiam eius.

PSALMVS XV.

Conserua me domine quoniam speraui in te, dixi domino Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

Titulus in Hebręo. Humilis & simplicis Dauid. In bibliis autem nostris, tituli inscriptio ipsi Dauid. Ex primò titulo patet, quòd Dauid fecit hūc psalmum in persona alicuius humilis, & simplicis, petentis aliquid cū humilitate & patientia. Ex secundò vero titulo apparet quòd in isto psal. cōtinetur inscriptio hęreditatis, & dominii promissi ipsi Dauid, in persona alicuius: ideo hebręi quidam moderni conantur applicare literā hu-

A ius psal. ipsi Dauid, qui fecit hunc psalmum dũ esset in persecutione Saulis, qui ꝓpter humilitatem & patientiam adeptus est hęreditatem & regnum Israel. Sed licet illud mysteriũ, & persecutio, & exaltatio esse potuerit, imo fuerit figura Xp̄i & regni eius, ut pluries dictũ est, tñ nõ est ꝑsistendũ in litera, sed in figurato cuius est figura. Nã ea q̃ dicunt̃ in hoc psal. nõ proprie verificant̃ de Dauid, sed de solo Christo per Dauid figurato. Iõ est magis credẽdũ beato Petro, qui postquã fuit illustratus spũ sc̃tõ, habuit intelligẽtiã huius ps. Vñ in die pẽt. allegãdo literã & sensũ huius ps. probauit resurrectionẽ, & exaltationẽ regni Xp̄i, & cõuicit Scribas & Fariseos, & cõuertit & baptizauit 3. millia hoĩum, vt patet actuũ 2. Et sic exponẽdus est iste ps. & titulus de Xp̄o, vnde Da-

B uid p suã ꝑsecutionẽ & exaltationẽ ꝓuidit ĩ spũ, qualiter Christus in lege ꝓmissus post ꝑsecutionẽ, & passionẽ, & mortẽ debebat resurgere, & adipisci hr̃ditatẽ, & vniuersalem potestatẽ, & regnũ in cęlo & in terra. Hoc ergo ꝓuidẽs Dauid in spũ fecit hũc psalmũ de hr̃ditate & regno Xp̄i, ꝑ patiẽtiã, et humilitatẽ acquirẽdo: iõ ponit̃ in titulo humilis & simplicis Dauid: in quo explicat̃, ꝙ Christ⁹ q̃ Dauid in scripturis noiatur, ꝑ obedientiã & humilitatẽ erat regnũ adepturus. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ hęreditas dr̃ successio debita alicui in bonis pr̃nis, vel tã quã pr̃nis, & sic bona patris debentur filio naturali iure hæreditario, & debent̃ cognatis & cõsanguineis siue filiis adoptiuis loco filii naturalis, cũ ergo regnũ & dñiũ totius

C mundi sint bona Dei pr̃is, ergo dñium in cęlo & in terra debet̃ Xp̄o iure hr̃ditario, inquãtũ est filius naturalis Dei pr̃is, Et sic regnũ mundi & dñium sup oẽm creaturã dr̃ hæreditas Christi. Ideo dicit apostolus ad Gal. 4. ꝙ si Christus est filius Dei pr̃is, ergo hæres p Deũ, & dñs oium. Sed est iterũ aduertendũ, ꝙ licet ista hr̃ditas et principatus mundi proueniat Christo iure hæreditario ab instãti suę cõceptionis, eo q̃ a est filius naturalis pr̃is, tñ Deus voluit vt Christus, inquãtũ hõ, acquireret hãc hæreditatẽ ex propriis meritis, vt eã posset suis mẽbris cõicare, quæ quidẽ hr̃ditas consistit in quatuor. Primo in principatu ecclesiæ militantis sup iustos. Secũdò in principatu inferni su p oẽs demones, et dãnatos, et etiam in principatu omnium elementorum et creaturarum corporalium. Tertiò in principatu sui corporis, D quantum ad immortalitatẽ et impassibilitatẽ. Quartò in principatu ecclesiæ triunfantis, quantũ ad gloriam et vniuersalem potestatẽ. Primum adeptus est Christus per suã humilitatem et passionẽ, et per eandẽ adeptus est secũdum, quia non solũ recuperauit genus humanũ, sed etiã superauit diabolũ, et limbũ, et purgatorium expoliauit. Tertiũ adeptus est in sua resurrectione. Quartum autẽ in ascensione. In quibus quatuor consistit tota hereditas Christi. Hoc ergo preuidẽs Dauid in spũ, fecit hũc psalmũ, introducẽs Christũ ad loquendũ, in quo duo facit. Nã primò Christus petit cõseruari in hæreditate adepta. Secundò agit gratias pr̃i explicãdo partes hęreditatis, ibi. Sanctis qui sunt in terra. Quantũ ergo ad primũ est notãdũ, ꝙ Christus inquãtũ Deus nõ eget bonis pa- E tris, licet ab eo habeat ab æterno quicquid habet, et isto modo pr̃ nõ est Deus, nec dñs filii, cum sit sibi cõsubstantialis, & sic pr̃ & filius & spiritussanctus sunt tantum æqualiter vnus Deus, & vnus dñs. Sed Christus inquãtum homo indiget bonis patris, et sic dr̃ suscitatus, & liberatus, & conseruatus à pr̃e, & habere regnum mundi ab eo, nõ solũmodo iure hęreditario, sed ẽt ex meritis suę passionis et obediẽtiæ. Sub tali ergo cõditione Christus appellat patrem Deum & dñm suum, & petit ab eo hanc hæreditatem et in ea cõseruari, quam per iustitiam et ex meritis suæ passionis fuit adeptus, ait ergo Christus in hac parte: Ego inquantũ homo dixi dño patri meo, tu es Deus meus p creationẽ, & dñs meus per specialem guberna- F tionem. Ideo tu non eges bonorum meorũ, sed ego egeo bonorũ tuorũ, quia nihil à me habeo, nisi quod per vnionẽ, et merita passionis cõtulisti, et conserua me ergo in hac hr̃ditate, quam adeptus sum, et cõserua me in sepulcro vsq; ad resurrectiõnẽ, ne corpus meũ putrefiat, nec incineret̃, sed tertia die resurgere valeã immortalis et impassibilis, quoniã in te speraui, certus de mea resurrectione ac cõseruatione hęreditatis. Et nota ꝙ est valde aduertendum in expositione et intelligẽtia huius psalmi, eo ꝙ est valde difficilis inter omnes, non solum profunditate sententiæ, quam continet in paucis verbis, sed etiam scabrositate, scilicet quia vt plurimum vtitur terminis metaforicis & extraneis, & etiã propter diuersitatem interpretatio-

tatio-

A tationum. Nam interpretatio Hieronymi ex hebræo, videtur multum differre ab editione ipsorum.70. quam sequimur. Nã illi in hoc psalmo magis traduxerunt sensum ex sensu, quàm verbum ex verbo. Sed cũ toto hoc litera manet difficilis & dura, vt patet intuẽti.

Sanctis, qui sunt in terra eius mirificauit omnes voluntates meas in eis.

In hac secũda parte agit gratias, explicãs hæreditatem adeptam per suas partes, & iõ tria facit. Nam primo agit gratias, eo ꝙ adeptus est totam ecclesiam militantem in partẽ & sortem suæ hæreditatis. Secundò agit gratias, quia adeptus est immortalitatem et impassibilitatem sui corporis, per resurrectionẽ. Tertiò quia adeptus est principatum et gloriam et vltimam felicitatẽ in regno cœlorũ per suam ascensionem. Secunda ibi. Insuper et vsque ad noctem. Tertia ibi. Notas mihi fe-
B cisti. Quantum ergo ad primum est notandũ ſm apostolum ad Roma. 8. ꝙ Deus ab æterno sanctos suos ad gratiam et gloriam prędestinauit, nullis meritis præcedentibus. Vnde ait ꝙ Deus quos prædestinauit hos elegit, et quos elegit, hos vocauit, et quos vocauit, hos iustificauit, et quos iustificauit, hos magnificauit. Itẽ ad Ephe. primo dicit, ꝙ Deus pr̃ elegit nos in Christo ante mundi cõstitutionẽ, vt essemus sancti et immaculati, et prędestinauit nos in adoptionẽ filiorũ, et gratificauit nos in dilecto filio suo. Ex quibus patet, ꝙ filius ex tempore vocauit et iustificauit, et redemit, et gratificauit, et magnificauit quos pater ab æterno prædestinauit, et hos solos Christus in ecclesiam congregauit, cæteris in suis carnalibus desideriis et mundanis adin-
C uentionibus permanentibus Tota ergo volũtas et desideriũ et conatus Christi, fuit volũtatẽ patris adimplere, quos ipse prædestinauerat redimere et iustificare. Et tota volũtas patris fuit Christum in omnibus his mirificare, et vota eius adimplere, et sic de omnibus his agit gratias Christus in hac parte. Primò quia adimpleuit desideriũ suũ in conuersione fidelium. Secundò in cõgregatione eorum ad ecclesiam. Tertiò quia mirificauit eius redẽptionem, tribuendo sibi meritum et hãc hæreditatẽ in præmiũ. Quartò quia hãc hæreditatem magnificauit et præclarã fecit. Secunda ibi, Nõ congregabo. Tertia ibi, Dñs pars hæreditatis. Quarta ibi, Funes ceciderunt. Quantum ad primũ, dicit Xps, gratias ago patri meo, quia mirificauit voluntates

D meas. i. mirificè adimpleuit desideria mea in eis sanctis, qui sunt in terra eius. Et hoc multipliciter fecit Deus Nam primò.

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.

Multiplicatæ sunt infirmitates eorũ. i. cũ multæ essent infirmitates in sanctis, ante cõuersionem, postea ad solam meam vocationem accelerauerunt venire ad fidẽ. Nã primò vocaui Apost. s. Ioannem, & Andream, & Petrum, & Filippum, & illico accelerauerunt ad sequendum me. Itẽ cum vocaui eos ad mare Galileæ, illi, relictis retib. & naui, secuti sunt me. Item cum Matthæus esset publicanus, ad solam vocationem secutus est me. Item omnes cæteri Apostoli cum essent multipliciter infirmi & ignorãtes, & fragiles, illico post receptionẽ Spiritussancti, accelerauerunt ad pdicãdum per vniuersum mũ-
E dum, vt implerent voluntatẽ meam & pręceptũ & desiderium meũ, nõ timentes mortem & persecutiones propter nomẽ meum. Item nõ solum mirificauit volũtates meas in Aposto. sed etiam in toto populo gentili. Nam, cum ante gentiles essent multiplici infirmitate, & detestabili vitio corrupti, vt dictum est ps. 13. postea ad prædicationem Apostol. cum magnis signis miraculorũ, accelerauerunt ad fidem Christi, & ad mortẽ & persecutiones pro eo tolerandas. Ex quo patet, ꝙ mirifica fuit conuersio fidelium, & mirificas fecit pater voluntates & desideria Christi in eis. Item secundò fecit mirificas voluntates Christi in sanctis fidelib. quando nõ cõgregauit nec iustificauit, nec approbauit peccatores & carnales, sed iustos & spiri-
tuales: & ideo ecclesia Christi non dicitur F cõgregatio impiorum, & carnalium, & mundanorum, sed cõgregatio spiritualium & sanctorum, nõ ponentium spem suam in carnalibus & mundanis: quia non cõgregati sunt in ecclesia, nisi Iudæi, qui legalia & cerimonialia reliquerunt, & gentiles qui relictis idolis, detestabiles superstitiones abiecerũt: & ideo dicit hic Christus.

Nõ cõgregabo cõuenticula eorũ de sanguinib. nec memor ero nominum eorũ per labia mea.

Nõ cõgregabo ad ecclesiam meã cõuenticula & societates eorum, de sanguinibus, & peccatoribus, & voluptuosis, & mundanis, nec ero memor nominum eorum per labia mea: quia non pertinent ad hæreditatẽm meam carnales & mundani, nisi soli illi qui

A nõ ex sanguinibus, neq; ex volũtate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo, per baptismũ & pęnitentiã, nati & regenerati sunt. Io. 1. Et notanter dicit Xps. Nõ ero memor nominũ eorũ ꝑ labia mea. Nã Xp̃m esse memoré alicuius, nihil aliud est nisi per gratiã vocare & iustificare. Et Xp̃m nomé alicuius ꝑ sua labia nominare, nihil aliud est quã ipsum esse iustũ approbare, & nomen eius in libro viuentium scribere & annotare. Vnde de reprobis & obstinatis & infidelibus dicit̃ psal. 68. Deleãtur de libro viuentium, & cũ iustis nõ scribantur. Tertiò fuit mirifica ista hęreditas Christi, quia mirifico & grãdi pretio fuit redempta, & Deus pater mirificauit voluntates filii, quia vtramq; ecclesiã. s. militanté & triunfantem pro pretio sanguinis, B calicis, & passionis sibi tribuit. Et iõ subdit.

Dñs pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.

Dn̄s pater est pars hæreditatis meę. i. portio & sors hæreditaria calicis, & passionis meæ. Quia ex pretio passionis meæ regnum cœlorum in portionem & sortem hæreditariam mihi debet̃, & ideo cõuersus ad patré dicit. O pater tu fecisti hoc pactum, & ꝓmisisti mihi hæreditatẽ vtriusq; ecclesię, in pręmium calicis & passionis meæ. Ideo tu es ille qui restitues hęreditatem meã mihi. Nã sicut Adam perdidit eam per superbiã & inobedientiam, ita ego lucratus sum eam & recuperaui per humilitatem & obedientiam, & morté, & passioné, ergo dignũ est vt hanc C hęreditatem restituas mihi. Et notãter dicit: Dominus pars hæreditatis meæ. Nam pater dupliciter est portio & sors huius hæreditatis, quia in ea includitur. Nã visio Dei est tota merces & fęlicitas sanctorum. Ioan. 17. & sic tota beatitudo & hæreditas sanctorũ finaliter cõsistit in possessione regni cœlestis in quo mansiones multæ sunt, secundũ diuersitatem meritorum. Secundò pater dr̃ portio hæreditaria passionis Christi, inquantum seipsum cum toto regno cęlesti prębuit, pro pretio illius passionis. Quartò pater mirificauit voluntates & desideria Christi in sanctis eius, quia omnes eos quos filius iustificauit & redemit per suam passionem, ipse pater clarificauit per suam glorificationem. Et ideo filius quartò agit gratias dicens. Gratias ago patri quoniam

Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi.

Funes ceciderunt mihi in præclaris. i. sortes prędestinationis ceciderunt mihi in sanctis. Nã quos pater prædestinauit ego iustificaui & sanctificaui, & postea hæreditas mea præclara est mihi. i. valde clara & glorificata. Nã quos ego sanctificaui & iustificaui, ipse pater clarificauit & glorificauit. Et nota ꝙ funes, & funis, & funiculus, cõiter sumunt̃ in sacra scriptura ꝓ sorte & hęreditaria portione, eo ꝙ hæreditates & portiones hęreditatũ mensurabant̃ funibus siue funiculis, & sic distribuebãtur portiones inter fratres & parentes ſm merita, vt patet in libro Iosue, qui funibus mensurauit & distribuit totam terram promissionis. Ita ergo pariter Deus secundum funiculum & propositum suę voluntatis, ab æterno prædestinauit & pręparauit diuersas mansiones suis electis in regno cœlorum, quas postea filius distribuit eisdé electis per ipsum vocatis & iustificatis, & hoc fecit secundum mensuram & gratiã meritorum vniuscuiusque, & sic Christus sanctis, quos ab æterno pater prædestinauit, & quibus mansiones præparauit, eisdem filius easdem mansiones post resurrectioné distribuit, & condonauit. Et ideo subdit.

Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum, insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.

Benedicam dñm qui tribuit mihi scientiã & intellectũ ad distribuendũ supradictas portiones hęreditarias secundũ propositũ & mensurã voluntatis patris mei. Nã sicut funes ceciderunt mihi in præclaris. i. secundũ ꝙ pr̃ præparauit has sortes, & portiones, & mãsiones hęreditatis, etenim. i. certè, ita hæreditas mea præclara est mihi. i. ita eã iustis distribui, & pr̃ eam clarificauit. i. gloriã dedit. Deinde cũ dicit, Insuper & vsq; ad noctem, respõdet Christus mordaci blasfemię, & inani querelę iudęorum, & omnium obstinatorum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ iudęi continuè blasfemant & increpant Christum, dicẽtes: quare non vocauit eos & compulit eos intrare in ecclesiam, sicut vocauit & iustificauit gentiles, & quare reprobauit eos & non gentiles. Sed huic fatuæ quærimoniæ putat Christus respõdisse per ea quę dicta sunt in prima particula. Nã omnes vocauit, sed ipsi noluerũt venire, sed remanere in suis carnalibus voluptatibus & sanguinibus, & peccatis, gentiles auté relictis omnibus his, & relicta superstitione idolorum

A lorum accelerauerunt venire ad fidem & sic admissi sunt in ecclesia & iustificati. Sed rursum arguunt, & increpant Christum, quare nō compulit eos sicut compulit Paulum: Ad hoc respondet Christus per penultimam particulam, ꝙ ipse nō tenebatur iustificare nisi quos pater prædestinauerat, & super quos sortes prædestinationis ceciderant. Sed quia ipse Paulus erat prædestinatus, & ipsi non, ideo Paulum compulit & non eos. Et hoc est quod dicit hic Christus. s. Insuper. i. propterea renes mei. s. Iudæi qui sunt de tribu mea & de renibus Iacob, secundum carnem, increpuerunt & increpant me vsque ad noctē. i. vsq; ad finē mundi, propter supradicta, eo ꝙ non iustificaui & glorificaui eos sicut gentiles. Sed iam responsum est eis, ꝙ ipsi nō accelerauerunt venire quando vocaui eos, nec B sunt prædestinati sicut gentiles. Sed si rursus arguunt & increpant Deum quare non prędestinauit eos sicut gentiles. Ad hoc respondet apostolus Paulus, & August. ꝙ hoc fecit Deus ſm propositū suæ æternæ volūtatis, & iō nō est quærenda causa diuinæ voluntatis cum ipsa sit causa omnium. Vnde multi volētes inquirere de hoc profundo, versi sunt in profundo diuersarum hæresum. Iō de hac materia melior est fidelis ignorātia, quam temeraria scientia. Sed licet hæc particula. s. Insuper & vsque ad noctē &c. sit superius exposita cū snia præcedenti, tñ quidā ordinant ipsam cum parte subsequēti ad alium sensum. Ideo ſm istam intelligentiam est dicendum ꝙ hic incipit secunda pars, in qua Christus agit gratias patri de sua resurrectione, & corporis glorificatione, quæ est tertia pars suæ C hæreditatis. Vnde dicit χp̄s, ꝙ insuper, vel, quāuis renes. i. contribules, & consanguinei mei Iudæi increpuerunt me, & accusauerūt me vsque ad noctē. i. vsque ad mortē, putantes me totaliter de mundo delere, tñ in vanum laborauerunt, quia à mortuis resurgā, quia non potero incinerari, nec corrumpi in sepulcro. Et ratio est, quoniam.

Preuidebā Dn̄m in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne commouear.

Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ duplici ratione Christus erat certus de sua resurrectione. Primò qa sciebat corpus suū non posse incinerari nec corrumpi, & hoc ratione vnionis ad verbum, eo ꝙ verbum semper fuit vnitum personaliter non solum animæ in inferno, sed etiam corpori mortuo in sepulcro. Et sic verbum conseruabat corpus, D & carnem in esse existētiæ, licet caro esset separata ab anima, quæ dabat sibi esse actuale vel suppositale. Et sic non poterat deficere nec corrūpi. Scd'a rō est, nā anima Chri semper videbat verbū visione matutina, in quo infallibiliter videbat oīa futura contingentia tanquā præsentia. Et sic videbat futurā resurrectionē ſm æternā & diuinā voluntatē. Et sic ab instāti suæ creationis illa anima fuit certa de recuperatione sui corporis, & ꝑ consequēs de sua resurrectione. Hoc est ergo qđ dicit Xp̄s inquātū hō in hac parte. Vnde ait: quāuis renes mei, & cōsanguinei Iudæi increpuerunt. i. persecuti sunt me vsque ad noctē. i. vsque ad mortē & finē vitæ, & etiam ꝑ totā illā noctē me affixerūt in domo Annę, & Caifæ, & Pilati, & in mōte Caluariæ crucifixerūt, & finaliter in sepulcro sepelierunt E & clauserunt, tamē semꝑ fui certus de mea resurrectione: ratio est, qm̄ semꝑ ꝓuidebam Dn̄m in cōspectu meo. i. verbū iunctū corpori mortuo in sepulcro. Et iō qm̄ Dn̄s est mihi a dextris, ideo nunq̄ cōmouear nec corrumpar. Et nota ꝙ aliter est verbū iunctū humanitati Xp̄i, & aliter pater. Nā verbū ꝑsonaliter, & pater cōcomitāter, inquantū est idem essentialiter cū verbo. Et iō tā pater quā verbū dicit̄ à dextris filii. Et de vtroq; intelligit̄ hic. Nā vidēs aīa Xp̄i verbum esse vnitū sibi indissolubiliter ꝑ incarnationē, & patrē esse sibi a dextris per cōcomitātiā & fauorē, ideo certus de resurrectione, ait, quoniam a dextris est mihi ne commouear nec corrumpar.

Propter hoc lętatū est cor meū, & exultauit lingua mea, insup & caro mea requiescet in spe.

F In spe dico resurrectionis, propter rationes iam dictas, quia scio.

Quoniā nō derelinques animā meā in inferno, nec dabis sanctū tuū videre corruptionē.

Non derelinques animam meam in inferno vltra. 40. horas nec dabis Christum sanctum tuum videre corruptionem sui corporis in sepulcro, nec permittes ipsum incinerari. Et hoc propter rationes iam dictas, & etiā quia ex merito suæ obedientiæ & passionis, meretur resurrectionem. Et nota quòd spes, quam habuit Christus de resurrectione, nō erat virtus teologalis, eo ꝙ erat cum euidentia, inquantum suam resurrectionem intuitiue, tāquam pręsentem videbat in verbo, sed dicebatur spes ęquiuocè, inquantum eam cū desiderio expectabat pro salute fidelium.

A *Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dexterà tua vsque in finem.*

Hæc est tertia pars, in qua Christus agit gratias se adeptum fuisse vltimã partẽ hæreditatis. s. principatũ in cęlo, & super oẽs creaturas, & hoc in die ascẽsionis. Vnde est aduertendũ ẽm Aug. ꝙ ante Xp̃i aduentũ, cœlum erat nobis clausum, & via vitæ æternæ p cœlũ erat nobis ignota, quia nullius adhuc fuerat trita vestigio. Sed post Christi Ascens. facta est nobis via uitæ nota per cęlum, quæ ante habebatur ignota, eo ꝙ Christus fuit primus homo, qui penetrauit cœlos, & aperuit nobis viã per eos. Tria ergo fecit Christus in die ascensionis. Nã primò penetrauit & aperuit nobis cœlos, recipiendo tanq̃ Dñs possessionẽ pro nobis, & viã nobis aperiẽdo.
B Scd̃ò sedit à dextris patris in ęternũ: vbi accepit principatũ in ęternũ sup oẽs creaturas & iudiciariã potestatẽ super hoĩes & dæmones, in terra, & in inferno. Tertiò adeptus est nobis diuinã visionẽ & fruitionẽ, & æternam fœlicitatẽ, q̃ cõsistit in tribus. s. in mansione cęli empyrei. Secũdò in visione diuinæ essentiæ. Tertiò in summo & æterno gaudio, & q(ui)ete & delectatione. Et de his Xp̃s agit gratias patri, cũ dicit, ò pater gratias tibi ago qm̃ notas mihi fecisti vias vitæ in die Ascensionis, quando cœlos penetraui, & viam membris meis præbui. Secundò adimplebis me lætitia cum vuultu tuo; in cuius visione cõsistit tota merces & fœlicitas. Tertiò sedebo in dextera tua, vbi erũt mihi delectationes & gaudium vsq; in æternũ & finẽ. Ex quibus patet, ꝙ in
C hoc vltimo versu cõplectitur profeta oẽs partes beatitudinis. Nã per ly notas mihi fecisti vias vitę, intelligit mãsiones quas, nobis Xp̃s adeptus est in cœlo. Et per ly implebis me lętitia cũ vultu tuo, intelligit visionẽ diuinæ essentiæ, ex qua resultat fruitio & summa lętitia. Et per ly delectationes in dextera vsq; in finẽ, intelligit æternã delectationẽ, & securã possessionẽ illius æternæ hæreditatis. Ex quibus patet, ꝙ totus iste psal. est gratiarum actio, quam agit Christus patri pro adeptione suæ hæreditatis, quam pro nobis adeptus est. Ex omnibus supradictis tam in secunda, quam in tertia parte patet, ꝙ Xp̃s nõ accepit hanc hæreditatem de nouo pro se in sua resurrectione & ascensione. Nam totam hanc hæreditatem habui à principio suæ conceptionis. Nam primo habuit principatum sup elemẽta; quia venti & mare obediuerũt D ei: & etiam dæmones fuerunt sibi subiecti, & homines & angeli qñ voluit. Item habuit secũdã partem hæreditatis, quia si voluisset, nunquam fuisset mortuus, per rationes supradictas, eo ꝙ diuinitas erat cõiuncta humanitati. Et sic poterat ipsam sine morte cõseruare, sicut potuit mortuam suscitare. Itẽ sicut habuit potestatẽ animã deponẽdi & recuperãdi, ita habebat potestatẽ retinẽdi eã in ęternũ in carne. Ex quo patet, ꝙ Christus non mortuus est causa recuperandi immortalitatem pro se, sed pro suis membris. Nam si voluisset, absq; morte & passione fuisset factus immortalis & impassibilis: sed oportuit ipsum mori, vt hanc hæreditatem, & immortalitatem ex meritis suæ passionis, membris suis posset communicare. Ad maiorem euidentiam eorum quæ dicta sunt, est aduertendum, ꝙ quinq; habuit Christus in primo in- E stanti suæ cõceptionis. s. plenitudinem gratiæ, & sapientiæ, & potestatis, & firmũ propositum & decretum nos redimendi per suã passionem. Et exinde habuit quintum. s. plenitudinem meritorum. In quibus quinq. nullo modo creuit, nec profecit Christus intensiuè, & habitualiter quo ad se, sed bene creuit & profecit extẽsiuè, & effectiuè, & ostensiuè, quo ad nos: illa quinq; cõicando & ostẽdẽdo, sicut Sol in aurora & ortu suo habet in se totã plenitudinẽ sui luminis, & caloris, & virtutis, sed in illis successiuè crescit & proficit quo ad nos, successiuè accedẽdo. Et isto modo dicit euãgelista, ꝙ Xp̃s proficiebat & crescebat sapiẽtia apud Deũ & hoĩes simul cũ ætate. s. apud Deũ voluntatẽ patris adimplẽdo, & apud hoĩes prędestinatos, vocãdo, F & iustificãdo, & docẽdo, & p miracula suam potestatẽ ostendendo. Ex toto isto psal. possunt recolligi. 15. cõclusiones. Prima cõclusio, ꝙ omnis creatura indiget bonis Dei, & nõ ecõtrario, probatur, quia omnis creatura dependet à Deo in triplici genere causæ. s. efficienti, formali, & finali. Scd̃a conclusio, ꝙ Deus mirificauit voluntates & desideria Xp̃i in sanctis eius: probatur, quia sicut totum desiderium Christi fuit adimplere voluntatem patris, ita tota voluntas patris fuit adimplere desiderium & petitionem filii Tertia cõclusio, quod licet Christus omnes homines vocauit ad fidem, tamen soli electi acceleraurunt ad conuertendum. Quarta cõclusio, ꝙ Christus non sanguineos & carnales

A les cõgregauit i ecclesia, sed solũ iustos. Quita cõclusio, ꝙ Xps non scripsit nec annotauit in libro viuentiũ pctõres & carnales, sed solos spũales. Sexta cõclusio, ꝙ Xps per calicem passionis, lucratus, & adeptus est hæreditatẽ Dei. Et sic nõ põt sibi denegari. Septima conclusio, ꝙ Xps eos iustificauit & clarificauit, quos ab æterno pater prædestinauit, & ideo nõ sunt iustificati & clarificati nisi illi, super quos ceciderũt funes, & sortes prædestinationis. Octaua cõclusio, ꝙ cã quare Christus nõ poterat incinerari fuit vnitas verbi cũ corpore in sepulcro. Nona cõclusio, ꝙ Christus sẽper fuit certus de sua resurrectione, probatur hoc, quia non solum resurrectionẽ, sed oĩa futura contingentia, tanq̃ præsentia videbat in verbo, ab instãti suæ cõceptionis. Decima cõclusio, si Christus voluisset, nunquã fuisset

B mortuus, probatur. Nã sicut habebat potestatẽ deponẽdi aiam & assumẽdi, ita habebat potestatẽ retinẽdi semper eã in carne, quia verbũ, aiam in corpore sine senio & morte cõseruasset, sicut cõseruauit corpus sine corruptione. Vndecima cõclusio, ꝙ Christus non fuit mortuus causa recuperandæ immortalitatis pro se, probatur, quia si voluisset, absq; morte fuisset factus immortalis & impassibilis, rõne verbi cõiũcti, qđ probatur. Nã multotiẽs ante passionẽ se ostendit immortalem & impassibilẽ cum dotibus corporis glorificati quia in transfiguratione, in natiuitate. &c. Duodecima cõclusio, licet Christus ab instãti suæ creationis possideret ad libitũ totã hæreditatẽ pro se, tñ oportuit ipsum pati & mori, vt illã hæreditatem ex meritis suæ passionis posset iustis cõicare, vt nos iuste redime-

C ret, probatur, quia diabolus nõ potentia, sed iustitia fuit vincẽdus. Tertiadecima cõclusio, ꝙ solus Christus primus aperuit nobis viam per cœlum ad vitam, & adeptus est nobis illam beatitudinem. Decimaquarta cõclusio, ꝙ tota beatitudo cõsistit in visione diuinæ essentiæ: probatur, quia ex illa visione resultat summa fruitio, & delectatio, & quies, & æterna securitas. Quintadecima cõclusio, ꝙ quinque habuit Christus in primo instãti conceptionis. s. plenitudinem gratiæ, & sapientiæ, & potestatis, & meritorum, & firmum propositum & decretum patiendi pro nobis, in quibus non crescebat, nec proficiebat intensiuè habitualiter in se, sed extensiuè quo ad nos, per effectum, sicut sol crescit passim attingẽdo partes terræ.

PSALMVS XVI. D

Exaudi domine iustitiam meam, intende deprecationem meam.

Titulus: Oratio Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauit fecit hunc psalmũ, in quo aliqđ petit. Et est primus qui sic intitulatr. Vnde hæbrei moderni, dñt & quidã catolici eos sequẽtes, ꝙ Dauid fecit hũc psalmũ petens liberari de manu & ira Saul, allegãdo suã iustitiã & innocentiã. Et sic literaliter exponũt ipsum de ipso Dauid. Sed hæc expositio primò est inutilis, & negat Dauid esse profetã. Scdò est falsa, quia ea quæ dñr hic, non possunt ipsi Dauid cõuenire, quia nullus est iustus & innocẽs nisi Christus & mater sua. Iõ nullus alius põt allegare iustitiã suã corã Deo. Itẽ hoc cõtradicit illi qđ Dauid dicit infra psã. 42. Non intres in iudiciũ cũ seruo tuo dñe, quia non

E iustificabit in cõspectu tuo &c. Ex quibus patet, ꝙ ista verba nõ possunt verificari nisi de Christo. Ideo est dicendũ ꝙ Dauid ꝑ persecutionem suam, præuidit in spũ persecutionem Christi, in capite & mẽbris. Et ideo fecit hũc psalmũ in persona Christi, in quo introducit Christũ, qui petit liberari in se per resurrectionẽ, & in mẽbris à persecutione tyrãnorum tam iudæorum q̃ gentiliũ. Vñ totus iste psalmus est profetia illius orõnis quam Chřs fecit in horto Mat. 26. Et illius petitionis. Io. 17 Tria ergo facit Christus, nam primò petit in forma serui, suam orationem exaudiri, allegãdo suam iustitiam. Scđo petit liberari in sua passione, & suam ecclesiam in sua persecutione. Tertiò petit de persecutoribus vltionem. Scđa ibi, perfice gressus meos. Tertia ibi, exurge dñe. Quantũ ergo ad primũ, dicit

F Christus in forma serui. Exaudi dñe iustitiã meam. i. exaudi me ẜm iustitiam & innocentiam meã, qui pctm̃ nõ feci, nec inuẽtus est dolus in ore meo. Et intẽde deprecationem meam. Vnde est dña inter orõnem & deprecationẽ. Nã orare est aliquid petere indifferẽter. Sed deprecari est ab aliquo malo petere liberari. Iõ vtrunq; facit Christus. Nã primò præcatur liberari. Scđo orat & petit præmiũ gloriæ pro se & pro membris suis. Ideo ait.

Auribus percipe orationem meam, non in labijs dolosis.

Scilicet procedentem à rectitudine ex deuotione cordis, quia oratio & petitio mea est iusta & pura. Ideo subdit.

De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant æquitates.

A Rogo inquit, vt iudiciũ meũ cõtra inimicos meos prodeat, de vultu & notitia tua, quasi nõ permittas facinus impunitũ, sed oculi tui videant æquitates, & actiones meas iustas, ideo iustè iudica & discerne causam meam, inter me & persecutores meos. Nam.

Probasti cor meũ & visitasti nocte, igne me examinasti, & nõ est inuenta in me iniquitas.

Tu probasti cor meũ & visitasti me nocte, i. in tota illa nocte passionis, & igne tormentorũ me examinasti, quia fui captus & tanq̃ latro ligatus, & in domo Annæ, & Caifæ alapis cæsus, & in domo Pilati delusus & flagellatus &c. Vnde in omnibus his per totam illam noctem fui probatus & examinatus, & non est inuenta in me iniquitas, nec aliqua culpa: in tantũ ꝙ Pilatus dixit, nullam in eo inuenio causam mortis. Et sic fui bene impu-

B gnatus, & accusatus, & percussus, & crucifixus sine causa, quia nullum malũ feci, quia impleui voluntatem patris mei, & prædicaui veritatẽ. Vnde intantum non est inuenta in me iniquitas nec mendacium nec dolus.

Vt non loquatur os meum opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.

Vt os meũ nõ loquatur. i. non loqueretur verba hoium, sed verba Dei, & verba labiorũ tuorũ. Nã qui loquitur verba hoium. i. ad nutũ & obsequiũ hoium, loquitur verba mẽdacia, & dolosa, & adulatoria, sed ego nolui talia verba loqui, nec hominibus placere & adulari, imo volui Iudæos & Pariseos corrigere & exprobrare, quia malui implere volũtatem tuam, ò pater, quã voluntatem hominum. Ideo propter verba labiorum tuorum

C . i. quia impleui verba labiorũ tuorũ, prædicãdo eis veritatem, ideo custodiui. i. sustinui vias duras. i. dura tormẽta & persecutiones. Litera. Hieronymi habet. Custodiui vias latronis, qđ idem est. Nã Christus pœnas debitas latroni sustinuit, quia fuit flagellatus, & crucifixus inter duos latrones, pp veritatem prædicandam. s. quia magis voluit prædicare verba Dei, q̃ verba hominũ. i. qa maluit corrigere & reprehendere, q̃ adulari & blandiri, & ideo passus est pęnas duras. Ex oibus supradictis patet, ꝙ ista ratio, & ista verba non possunt verificari de aliquo puro homine, nisi de solo Christo, vt demonstrat Augu. 2. de bapt. paruulorum, quia omnis homo mẽdax & pctõr, nisi solus Deus mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus de debito, & ma

ter sua per gratiã. Et sic solus Xp̃s põt intra- D re innocẽs in iudiciũ ante patrẽ & dicere verba supradicta. Et iõ solus est ipse mediator. & põt interpellare pro mẽbris, & ꝑ iustitiã suã potest petere apud patrem sua membra iustificari, quod nulli alteri hominum conuenit.

Perfice gressus meos in semitis tuis vt non moueantur vestigia mea.

Hæc est secunda pars, in qua postquã Xp̃s allegauit iustitiam, & examinauit innocentiam suam, cuius intuitu pater cœlestis confert ei omnia bona, nunc explicat suam petitionem. Vnde duo petit Nam primo petit gratiã & fortitudinẽ pro membris suis. s. pro fidelibus, vt sint fortes, & cõstantes, & patientes in aduersis. Scđò vt liberentur de manu ꝑsecutorũ ibi. A resistẽtibus dexteræ. Vñ nota ꝙ cum Christus sit caput ecclesiæ siue corporis mystici, & nos sumus eius mẽbra, tamen ista membra nõ eundem actum habent, neq; E eodem modo membra dñr. Nam alios dedit Christus in ecclesia apostolos, & alios euangelistas, alios doctores, alios simplices. Ideo apostoli dicuntur vno modo pedes Christi, eo ꝙ Christus ꝑ apostolos ambulauit, & prędicauit euãgeliũ ꝑ vniuersũ mundũ. Iõ apostoli dñr euangelizantium pedes &c. Esa. 52. & ad Ro. cæteri aũt fideles dicuntur vestigia Christi, quasi impressio relicta ex doctrinã & prædicatione apostolorũ. Sed quia apostoli non potuerũt perfici in tali prædicatione, nec fideles cõuerti, nec sustinere persecutionẽ nisi ex gratia Christi pro eis interpellantis, vt patet Lu. 22. Ego pro te oraui Petre ne deficiat fides tua. Iõ profeticè orat hic Christus pro oibus mẽbris, vt apostoli dirigantur in tali prædicatione. & fideles populi cõuertantur, & persecutiones vbique constanter F tolerent & patiantur. Dicit ergo Christus, ò pater perficẽ gressus. i. apostolos, & discipulos, & doctores meos in semitis tuis euangelicis, per septem dona spiritussancti in die penteco. vt intelligant scripturas. & constanter prædicent veritatem, & perficẽ eos signis, & miraculis, & exemplo vitæ & doctrinæ, vt vestigia mea. s. populi simplicium nõ moueãtur, nec titubent à fide, se ad ipsã veniant, et in ipsã firmiter figantur & permaneant, qa.

Ego clamaui qm̃ exaudisti me Deus, inclina aurem tuam mihi & exaudi verba mea.

Ego clamaui in horto & in mensa, rogando pro eis: ideo tu Deus exaudisti me, ideo inclina semper aurem tuam, & exaudi

verba

A verba mea, quasi dicat, sicut exaudisti me in capite, me resuscitando, exaudi me nunc in membris scilicet fidelibus, eos conuertēdo. Item sicut exaudisti me eos conuertendo, exaudi me nunc eos de persecutoribus liberando, &

Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

Mirifica. i. fac mirificas in nos misericordias tuas, nos mirabiliter à periculis liberando. Qui saluos facis sperātes in te, id est sicut cōsueuisti saluos facere sperātes in te, putā sicut saluasti filios Israel de Egypto, & in mari rubro, & per totum desertū, & in terra promissionis tēpore Iosue & iudicū &c. Sic ergo custodi me in mēbris meis, de persecutione tyrannorū & hæreticorū, & ab omnibus resistentibus dexteræ, & potentiæ, & voluntati tuæ, & de resistentibus mihi qui sum B dextera, custodi me dico ve pupillam oculi. Nam sicut pupilla oculi habet à natura plures tunicas neruosas, & palpebras, ad sui custodiā, ita tu da mihi, Id est mēbris meis dona gratiarum ad eorum custodiam & defensionem. Sicut pupilla oculi nō patitur ad puluerem neq; aliquam festucam, Ita tu pater nō permittas hęreses in ecclesia, neq; scismata, sed ipsam redde non habentem rugā neque maculam, neque aliquid huiusmodi.

A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi.

Sub umbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt.

Inimici mei animam meam circundederūt, adipem suum concluserunt, os eorum locutum C est superbiam.

Proijcientes me nunc circundederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terram.

Susceperunt me sicut leo paratus ad prædā, & sicut catulus leonis habitans in abditis.

Custodi me ab oībus hęreticis & scismaticis resistentibus dexterę tuæ. Item protege me sub vmbra & influentia alarum tuarū, sicut gallina fouet & ꝓtegit pullos suos sub alis ne miluus rapiat eos, Ita tu ꝓtege me à facie impiorum iudæorum, & tyrannorū, & hęreticorū, qui me afflixerunt, & ecclesiā meam multis persecutionibus infestarūt, & animā meā. i. ecclesiam meā circundederūt, sicut leo rugiens, fideles occidēdo. Et hoc fecerunt ex abundantia bonorum temporaliū & potestate terrena, quia erant diuites & potentes, Ego autem cum meis discipulis eram simplex & pauper. Nā ipsi concluserunt adipem suum, id est pingues diuitias congregarunt. Et ideo cæteros contemnentes, os eorum locutum est superbiam contra me, rapiendo bona, & inferendo opprobria, & sic proiicientes me à domo mea circūdederūt me verberibus & plagis. Et statuerūt declinare in terram. i. ad bona temporalia, spiritualia relinquendo. Et sic circundederunt me, sicut leo paratus ad prædam, circundans ouē ut laniet eā, Ita ipsi circūdederunt fideles meos interficiendo, & bona diripiendo Et nota ꝙ tota ista persecutio verificatur de Christo capite. Nam Iudæi circundederunt eū, & multotiens iniuriis affecerūt, & ad terrā in horto deiecerunt & ligauerunt, & trahentes per terram ad Annam & Caifam deduxerunt, & finaliter flagellarunt & crucifixerunt.

Exurge domine præueni eum & supplanta eum, eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. E

In hac tertia parte primò Christus petit vltionem & punitionem de inimicis. Secundò petit præmium suæ passionis: ibi: Ego autem. Quantum ad primum est notandū, ꝙ tàm Iudæi, qui persecuti sunt Christū in capite, quàm gentiles, qui persecuti sunt eū in membris, fuerunt puniti, licet diuersimodè. Nam Iudæi rebellantes cōtra Romanos, per 40 annos passi sunt multa discrimina & seditiones, vt ait Iosefus in libro de bello iudaico. Sed in fine 40. annorum in festo paschæ, fuerunt obsessi per Romanos. Et fuerunt inclusi & præuenti non solū ciues Hierusalem, sed etiam oēs qui venerant ad festū ex diuersis partibus, & tandem post longā F obsidionem, & cædem, & cladem fuit capta ciuitas, & fuerunt trucidati decies cētena milia, secūdum Iosefum & totidem capti, & ciuitas incensa cum tēplo, & fundamentis euersa, & captiui fuerunt vēditi & dispersi per mundum, & sic fuit ablatum a Iudęis sacerdotium, & sacrificium, & regnum, & hoc est quod dicit hic Christus per os Dauid, O pr exurge à lōga patientia, quia iam expectasti istū populum per 40. annos & noluit venire ad pęnitentiā, sed semper perseuerauit obstinatus in sua malitia cōtra Christum & ecclesiā, qa lapidauit Stefanū, & occidit vtrumque Iacobum & relegauit Paulū &c. Ergo exurge & pręueni eū in festo paschæ inclusum ne possit fugere. Nā sicut ipsi præuenerūt me in festo paschæ, quia ex parte noctis cepe-

A ceperunt me in horto &c. ita tu preueni istũ populum per Romanos, & destrue ciuitaté, & supplanta populum istum à sedibus suis, & disperge ipsum per mundum, & eripe animam meã. i. me & ecclesiã meã ab hoc populo impio & crudeli, qui me crucifixit, & eripe & aufer frameã. i. gladium sacerdotalé, & sceptrum temporale à Iudęis inimicis manus tuę. i. ab inimicis filii tui, qui est manus & dextera tua, cui volunt resistere. Et tu

Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum, de absconditis tuis adimpletus est uenter eorum.

Dñe diuide & disperde eos de terra suã à paucis. i. ex paucis quasi dicat licèt ipsi sunt pauci respectu aliarum nationũ, tñ ex paucis diuide eos in multas partes, & dispersi p oẽs partes mũdi seruiãt cæteris nationibus, B in ostensioné sui sceleris, & in memoriã meę passionis, vt in vita eorum patiantur temporaliter in hoc mundo, & post morté æternaliter in inferno. Deinde ibi, In vita eorũ, incipit alia sententia, vbi rñdet tacitæ quęstioni. Nã diceret aliquis, si Iudæi & oẽs infideles sunt ita maledicti, quomodo ergo abundant diuitiis temporalibus & prole filiorũ? Ad hoc respondet Christus, ꝙ hoc fit occulto Dei iudicio. Et tñ bene potest reddi aliqua ratio, eo ꝙ sunt diuersi fines inter fideles & infideles. Nam Iudæi & omnes infideles ponunt suum finé & totam spem & fęlicitatem in hoc mundo, nõ expectantes aliã gloriam præter diuitias & res mundanas. Et ideo noluerunt Christũ recipere qui præcipiebat téporalia contemni, & cœlestia desiderari, & ideo apponunt totum desiderium C suũ in pecuniis & diuitiis congregandis, cõmittentes vsuras & dolos absque timore futuri iudicii. Et ideo de necessitate oportet ꝙ abundent bonis temporalibus. Et sic sustinétur à principibus mundi propter munera q̃ recipiunt ab eis. Sed finaliter expoliant eos. Et etiam videmus ꝙ populi insurgunt cõtra Iudæos, & expoliãt domos eorum, & q̃nque interficiunt eos, Et ideo viuunt in continuo timore, & sic diuitiæ vertuntur ad detrimentũ eorũ. Christiani vero quia timent diuinũ iudicium, & viuunt secundum euãgelium, ex iusto labore, ponentes spem suã in bonis cœlestibus, ideo non curant congregare tesauros in terra, sed in cœlo, secundum cõsilium Christi, quia ibi expectant beatificari. Dicit ergo Christus in persona sui, & membrorum, ò pater tu permittis vt isti Iudęi & D homines mundani habeant aliquam fęlicitaté in hoc mundo, licet cum dãno suo. Nã venter. i. appetitus eorum adimpletus est de absconditis tuis. i. de bonis temporalibus.

Saturati sunt filijs, & dimiserũt reliquias suas paruulis suis.

Saturati sunt, i. abundauerunt filiis in copia prolis, & dimiserũt post morté reliquias suas. i. bona relicta paruulis suis, quasi dicat, licet isti hoies mundani abundauerint diuitiis & copia filiorũ, & reliquerint filiis magnã hęreditaté ex malè acquisitis, pp quod patiuntur pœnã æternam in inferno, tñ ego volui magis viuere pauper in hac vita quàm rapere bona aliorum, vt vitarem pœnam æternam, & cum mea paupertate acquirerem diuitias cœlestes. Et ideo subdit.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua. E

Ego aũt in iustitia mea. i. quia iuste vixi in hac vita, iõ iustus apparebo cõspectui tuo. i. ante faciem tuã: in cuius visione cõsistit tota nostra fęlicitas & fruitio. Et tunc cũ apparuerit gloria tua, ego satiabor fruendo illa sũma deitate, & illo summo bono, quo adepto nihil est amplius quod desiderari queat. Ex quibus patet, ꝙ decepti fuerunt Iudęi & cæteri hoies mũdani, qui posuerunt spé suã in reb⁹ terrenis & corruptibilibus, quas breui tempore possederunt & secũ deferre non potuerunt, sed paruulis suis cũ magna damnatione eorũ reliquerunt. Et notanter dixit De abscõditis tuis adimpletus est venter eorum. Nam bona téporalia dicuntur abscõdita, vel de abscõditis Dei, eo ꝙ occulto Dei iudicio permittuntur et mali ista possidere in F damnationem sui. Et ideo Deus quandoquę non permittit iustos bona téporalia possidere, ne eis malè vtantur & damnétur. Ex quo patet, ꝙ paupertas est salubris & vtilis iustis, sicut copia diuitiarum est reprobis damnabilis & nociua. Ex quibus omnibus patet, ꝙ Christus introductus ad loquendum in isto psalmo, petit liberari in se & in mébris suis de persecutione malorum, & orat pro ecclesia sua, vt in paupertate seruetur in hac vita, tolerando persecutiones malorũ, vt possit satiari bonis æternis in regno cœlorum.

PSALMVS XVII.

Diligam te domine fortitudo mea dominus firmamentum meum & refugium meum & liberator meus.

Deus

A *Deus meus adiutor meus: & sperabo in eũ.*
Protector meus & cornu salutis meæ: & susceptor meus.
Laudans inuocabo dominum: & ab inimicis meis saluus ero.

Huic psalmo in 2. reg. cap. 22. prçponit titulus sub hac forma .s. Locutus est autem Dauid Dño verba carminis huius in die qua liberauit eum de manu omnium inimicorũ suorum & de manu Saul. & ait, Diligam te Domine&c. Et sic Dauid prosequitur totum istum psal. vsq; in finem in illo capitulo. Sed quia iste psal. datus est ad cantandum in téplo cum toto conatu vocum cum cçteris ps. Ideo Dauid siue cantores addiderunt postea in principio tituli hanc particulam.s. In finem puero suo Dauid, qui locutus est verba carminis huius&c. Et in hoc conueniunt.
B 70.& ipse Hierony. in suis translationib. Ex quo titulo habetur ꝙ Dauid fecit hunc psa. in senectute, in fine bellorum suorum, postq̃ dedit studium cultui diuino, vt patet per totum discursum primi & secundi regũ. Nam secundi Reg. 22. inseritur totus iste psal. cũ suo titulo. Et ideo dicit Rabi Salo. cum cæteris iudæis modernis, ꝙ propter nullã aliã causam fecit Dauid istum psal. nisi quia epilogat totum discursum vitæ suæ, agendo gratias Deo, quia liberauit ipsum de omnibus persecutionibus suis, & dedit sibi victoriam super omnes inimicos suos, vt videtur sonare litera totius psalmi. & sic omnes iudæi moderni exponunt istum psal. præcisè literaliter de Dauid & regno suo. Et eos sequuntur quidam catolici in expositione sua. Sed manifestum est, ꝙ talis præcisa literalis expositio non solum est inutilis christianç religio-
C ni, sed etiam de se est manifestè falsa. Et hoc propter quinque. Primò quia tollit dignitatem profeticam ab ipso Dauid, & ab hoc ps. quia vt sic, nõ pertineret ad sacram scripturam, nec locutus esset Dauid in spiritu profetico in hoc psalmo, nec præcepisset ipsum cantari in tabernaculo & templo cum cæteris psalmis, sicut pluries dictum est. Secũdò quia in translatione Caldaica huius tituli dicitur, ꝙ locutus est Dauid in profetia verba carminis huius &c. Tertiò, quia finito psal. sequitur immediatè. 2. Re. 23. Hæc sunt verba nouissima quæ dixit profeticè Dauid filius Isai, egregius psaltes Israel, cui constitutum est de Christo Dei Iacob: & sequitur infra Dñs per me locutus est, & Spiritus Dñi per linguam meã &c vbi manifestè ostẽditur, Dauid locutum esse profeticè in hoc ps. & in cæteris. Quartò, quia ea quæ narrantur in hoc psalmo, nõ videntur conuenire ipsi Dauid filio Isai: quia ipse non fuit liberatus ex Egypto. nec in mari rubro, sicut memoratur in hoc ps. Itẽ nõ potest cõuenire ipsi Dauid illud quod dicitur, Et retribuet mihi Dominus ẽm iustitiam meam, & ẽm puritatem manuum mearum &c. quia hoc soli Xpo cõuenit, quia Dauid non cõsueuit allegare iustitiam & puritatem suã, cum dicat psa. 142. Non intres in iudicium cum seruo tuo Dñe, quia apud te nõ iustificabitur omnis viuens &c. Quintò hoc idẽ probatur per Rabi Càhi magistrum eorum, qui dicit, ꝙ omnes psal. qui intitulantur In finẽ, Ad vincentem, loquunẽ de rege Messia. Et latent in eis multa & profundissima mysteria de rege Messia. E
Ex quibus omnibus patet, ꝙ Dauid in hoc psalmo nõ minus fuit profeta quam in cçteris, nec loquitur principaliter de seipso, sed de Xpo in lege promisso. Et ideo, pro vera intelligentia huius ps. & tituli eius, est aduertendum, ꝙ Dauid profeta postq̃ quieuit ab omnibus bellis, & incepit dare operam diuino cultui, & studio sacræ scripturæ, cõsiderando afflictionem filiorum Israel, dũ erant in Egypto, & quomodo fuerunt liberati, & educti ꝑ Moysen ex ꝑcepto Dñi, & quomodo fuerunt liberati in trãsitu maris rubri, Faraone cum exercitu suo pereuntib. in signis & portentis, Et quomodo postea Iosue introduxit illum populum in terrã promissam, etiam cum magnis signis & portentis, præuidit Dauid in spiritu, qualiter Christus in lege promissus debebat liberare totum genus F
humanum de seruitute peccati: & educere fideles veteris test. de limbo inferni, & introducere eos in terram viuentium, patriæ cœlestis, & hoc per mortẽ, & passionẽ, & resurrectionẽ suã. Ideo scdò Dauid cõsiderando & cõtemplando totum discursum vitæ suæ, & magnas persecutiones suas, & qualiter liberatus de Saul & Absalon, & finaliter obtinuit victoriã de omib. inimicis suis, & obtinuit totum regnum super omnes tribus Israel, & subiecit, & fecit sibi tributarios Amonitas & Moabitas & Syros & cæteros finitimos de populo gentili: in tali cõtemplatione prçuidit in spiritu, qualiter Christus post mortẽ, & passionẽ, & resurrectionẽ debebat obtinere regnũ totius orbis, & qualiter per

Aposto.

A Aposto. mart. & doct. debebat sibi subiicere totum populum gentilē, & repudiato populo Iudaico & dissipato, debebat fieri caput totius populi gentilis ad fidē cōuersi. Ex omnib. ergo supradictis cōtemplatis, & cōsideratis, Dauid assumpsit parabolā & propositionē ad faciendum istum psal. de triunfo & regno Christi vniuersali. Est ergo sensus titu li huius psal. q̄ Dauid prophetice locutus est verba carminis huius, postq̄ liberauit eum Dñs de manu Saul & omnium inimicorum eius &c. quasi dicat q̄ Dauid in cōtemplādo qualiter Deus liberauit ipsū de manu Saul, & omnium inimicorum eius ꝓuidit in spiritu, qualiter Xp̄s post multas ꝑsecutiones, & mortem, & passionem, & resurrectionem debebat liberare totum genus humanum de seruitute peccati, & patres de limbo inferni,
B & postea erat adepturus totum regnum mūdi, & regnaturus sup omnes inimicos suos. Et exinde accepit Dauid parabolā & propositionē ad faciendum hunc psal. & dedit illū cantorib. ad cantandū in templo in finem, & ad victoriā vocum, eo q̄ lex vetus vocabat Xp̄m, cum omni conatu, vt veniret ad redimendum, & liberandum genus humanum, & acciperet imperium totius mundi. In quo quidem psal. Dauid introducit Xp̄m, inquātum est homo, ad loquendum & agendum gratias patri de regno mundi, & triumfis sibi collatis, & de beneficiis à patre receptis, pro se & membris suis. In quo ps. Dauid in ꝑsona Xp̄i seruat modum boni rhetoris & oratoris, diuidendo siue partiendo suum carmē in tres partes principales. Nam primò p̄mittit proœmium siue præfationē, in quo breui
C ter, & in generali cōplectitur totam materiā dicendorum, agēs gratias in cōmuni de omnib. beneficiis receptis à patre. Secundò prosequit̄ narrationē suā, explicando in specie & particulari oīa beneficia recepta. Tertio cōcludit ps. & carmē suū, gratias expressas agēdo. Secunda ibi, Circundederunt me. Tertia ibi. Viuit Dñs & benedictus. Quantum ergo ad primum, est notandum s̄m Augu. q̄ Xp̄s in hoc psalmo loquit̄ in forma serui, & inquantū homo, & vt ꝑsona cōmunis & caput ecclesiæ, & sic vt plurimū loquitur in ꝑsona totius corporis mystici & mēbrorū, inquantum non solum pro se & pro suo ēt corpore mystico accepit à patre beneficia in hoc ps. memorata. Et ideo cum proœmiū sit breuiloquium dicendorum, sub nouē vocabulis cōplectitur, & refert oīa beneficia q̄ accepit à D
patre, pro se & mēbris, vt captet beniuolentiam in exordio, & præfatione suę narrationis: sub quib. nouē vocabulis substantiuis & adiectiuis appellat patrē tanquā beneficū, & benefactorē suum. Vnde primo vocat patrem fortitudinem, inquantum recepit ab eo vires ad triunfandum de mundo & Diabo. Secundò vocat eum firmamentum, inquantum in eo fundantur oīa, & in eo mouemur & sumus. Tertio vocat eum refugiū, inquantum in omnib. tribulationib. ad eum refugimus. Quartò vocat eum liberatorem, inquātum per resurrectionē, pater, eum & nos ab omni miseria, & passione liberauit. Quintò vocat eum Deum & Dñm, quia creator est & rector. Sextò vocat eum adiutorem, inquātum præbuit nobis auxilia sacramentorum contra Diab. Septimò vocat ipsum protecto E
rem, ratione donorum Spiritussancti, & gratiarum, & virtutum, quibus cōtinue nos protegit. Octauò vocat eum cornu salutis, inquantum propter humilitatem exaltauit illum, & dedit illi nomen &c. Nonò vocat eū susceptorem, inquantum eum à dextris in cœlo recepit & collocauit. Dicit ergo Xp̄s ad patrem, O Dñe pater ego simul cum membris meis diligam te, & teneor te semper diligere, & tibi gratias agere propter beneficia quæ à te recepi. Primò quia tu semper fuisti, & eris fortitudo mea dando mihi, & membris meis fortitudinem & vires ad resistendū Diabo. & inimicis meis, & ad debellandum eos. Item secundò, quia tu es Dñs & firmamentum meum: & tertiò es refugium meū. Et quartò liberator meus. Et quintò adiutor F
& ideo sperabo in eum, s patrem meū. Sextò est Deus pater protector meus. Septimò cornu, & victoria, & honor meæ salutis. Et octauò es susceptor & glorificator meus. Nonò es Dñs meus per creationem & gubernationem, inquātum ego sum homo. Et sic propter illa nouem ego laudans cum fiducia inuocabo eum, tanquam Dñm & fortitudinē & protectorem &c. Et sic semper saluus ero ab inimicis meis, imo de omnibus inimicis meis, & de toto mundo triunfabo.

Circundederunt me dolores mortis: & torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

Dolores inferni circundederunt me, praeoccupauerunt me laquei mortis.

In tribulatione mea inuocaui Dominum: & ad Deum meum clamaui.

A *Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius.*

Hæc est pars narratiua huius carminis, in qua Christus explicat particulariter in specie beneficia quę à patre recepit & accepit in persona sua, & membrorum suorum. In qua duo principaliter facit, Nã primo explicat beneficiũ humanæ redẽptionis, & liberationis, quod Christus adeptus est à patre ex iustitia per suam puritatem, & mortem, & passionẽ. Secundò explicat vniuersale dominium super totum mundum, & super omnes inimicos suos, quod Christus meruit adipisci, & accipere à patre, propter suam obedientiam & humilitatem, quæ quidem secunda pars incipit 36. versu, ibi, Retribuet mihi dominus &c. In prima autem parte tria facit. Nã
B primò explicat miserias & infirmitates, in quibus iacebat sauciatum genus humanum ante aduentum Christi, quas traxerat ex Adam. Et hoc dicit per parabolam & figuram afflictionis & seruitutis in qua erant filii Israel in Aegypto. Secundò prædicit & explicat liberationem, & redemptionem totius generis humani de seruitute peccati, & hoc p figuram liberationis Israel de Aegypto, & de oppressione, & periculo transitus maris rubri. Tertiò oñdit qualiter hãc victoriã adeptus est Xp̃s ex iustitia per suã puritatẽ & humilitatẽ. Scđa ibi. Commota est. Tertia ibi Et retribuet mihi dñs. Quantum ad primum est notandum ẜm Aug. in hoc ps. & prout dictũ est in prologo, ꝙ tanta est vnitas Xp̃i ad sua mẽbra mystica, ꝙ communicantur idiomata. Et iõ Christus omnia peccata nostra et af
C flictiones, & miserias, & infirmitates nostras, quas traximus ex Adã, dicit esse suas, quãtũ ad pęnã. Vnde est aduertendũ, ꝙ septem modis cõtingit, vt quis aliena dicat esse sua. Primò mõ, tanquam aduocatus: nã aduocatus causam quam aduocat dicit esse suã. Scđò, procurator causam sui principalis dicit esse suam, quia pro illo laborat, & litigat, & recipit redditus, & soluit creditorib⁹, & agit omnes actus in persona illius. Tertiò, fideiussor debitum alterius dicit esse suum, eo ꝙ se obligauit soluere pro illo. Quarto, caput, dolores membrorũ dicit esse suos, vnde dicit. Doleo pedẽ aut brachiũ. Quinto, vir, aut spõsus causam vxoris aut sponsæ dicit esse suam, et pro ipsa sumit bellũ. Sextò pater aut mater causam filiorum dicit esse suam. Septimò dominus aut Rex causam vassallorum dicit esse suã, & pro eis assumit bellum, & quãdoq; pro eis intrat duellũ, & singulare certamen pro iniuria eorũ vlciscenda, aut præda repetenda. His ergo septẽ modis Xp̃s oĩa p̃tã & oẽs ĩfirmitates, quas traximus ex Adã, dicit esse suas, nõ quo ad culpã, sed quò ad pœnã & solutionẽ, inquantũ pro omnibus his passus est, et exoluit pœnã. Nã tanquã fideius sor & procurator & aduocatus se uoluit obligare soluere pro nobis, et defendere causam nostram. Et tamquã caput et pater, et sponsus cõdoluit dolorib⁹ & infirmitatibus nostris. Et tanquam verus dominus, & hęres patris, cũ diabolo cõgressus, suã hæreditatẽ repetiuit & liberauit, & iniuriã paternã vltus est & vindicauit, & de diabolo triunfauit. Et iõ dicitur liberator & liberatus propter rõnes supradictas. Dicitur.n. liberator in capite, & liberatus in membris, quia in eo omnes fuimus liberati. Et sic est verũ dicere, ꝙ dolores nostrę mortis circũdederũt Xp̃m ĩ Adã, & nostra p̃tã circundederũt eum in cruce: quia pro doloribus, & peccatis nostris mortuus est. Dicit ergo Christus in persona ipsius corporis mystici afflicti in Adam, & in persona fideliũ existentiũ in limbo inferni. Bene possum dicere, ꝙ pater est fortitudo mea, & refugium, & protector, & liberator meus, quia ipse liberauit me ex omnibus infirmitatibus, & tribulationibus, quas in mẽbris meis traxi ex Adã. Nam primò in Adã circundederunt me dolores mortis, quia ꝑ p̃tm̃ Adæ, factus fui mortalis in currẽdo necessitatem moriendi, & fui condemnatus ad duplicem mortem. s. corporis & animæ. Secũdò, torrentes iniquitatis conturbauerũt me. Nam sicut tempore pluuiarum torrentes decurrentes cum impetu, rapiunt omnia quæ sunt in ripis, ita postquam Adam peccauit, torrentes iniquitatis eius rapuernut omnia bona mea gratuita, & vulnerauerũt, & debilitauerunt omnes potentias, & sauciauerũt sensualitatem, & carnẽ, veneno concupiscentiæ, & formitis peccati, & sic fracta & destructa sepe, & ripa, & muro originalis iustitiæ, mansit liberum arbitrium, & claudicatũ: & mansit corrupta to a natura & caro mea, & iudicium peruersum & vires peruersæ, & totus ordo peruersus, quia quod nolo quãdoque hoc ago, & quod volo nõ facio: quia caro q̃ deberet obedire, insurgit aduersur spiritum, & sic possum dicere, ꝙ torrentes iniqtatus

A tatis ipsius Adæ cõturbauerunt me, & peruerterunt totum ordinem in me. Item tertiò, dolores inferni circundederunt me, qa fui ad pœnam inferni destinatus. Etiam dolores inferni, & sanctorũ patrũ, qui erant in limbo, circundederunt me. Et præoccupauerunt me laquei mortis ipsius pcti originalis, in cuius laqueo oẽs filii Adã fuerunt capti & alligati. Et iõ in tot & tantis tribulationibus, & afflictionibus constitutus, inuocaui dñm patrem, & ad Deum meum clamaui p patriarcas, et profetas, & omnes fideles vet. testa. vt me de hac peste liberaret, sed tandẽ ipse pater exaudiuit vocem meam de tẽplo sancto suo. s. de cœlo empyreo, & de consistorio trinitatis, & sic clamor meus fuit in conspectu eius, & introiuit & penetrauit au
B res eius, intantum, ꝙ misit filium suum in carnem ad liberandum me, per mortem & passionem. Et tamen rursus aduertendũ, ꝙ Christus in supradictis, non solum loquitur in persona mẽbrorũ & sui corporis mystici, sed ẽt in persona sui, in quãtũ caput, quia ipse inquantũ caput fuit circundatus doloribꝰ mortis, et doloribus inferni, et torrentibus iniquitatis et c. sed diuersimodè Nam membra Christi s. nos, fuimus circũdati oĩbus illis, quantum ad culpam & pœnam, sed Xp̃s nõ fuit circundatus nec vulneratus, nisi quo ad pœnam tantum, propter culpam nostrã, inquãtũ pro omnibus nobis, & propter culpam nostram passus est, vt nos à culpa et pęna liberaret. Et sic potest dicere Christus, ꝙ dolores nostræ mortis circundederunt eum in hac vita, & in horto, & in cruce, quia ut
C nos à morte ꝑpetua liberaret, passus et crucifixus est. Et sic etiam circundederunt eum dolores inferni, quia vt nos ab inferno liberaret, in cruce passus est, & sic in toto isto psalmo Christus qñq; loquitur in persona capitis tantum, quãdoq; in persona mẽbrorum, qñque in persona totius. s. capitis & corporis, sed diuersimodè, vt dictum est & patebit. Ideo aduertat lector, quia iste psalmus est valde difficilis ad extorquendã veritatem latentem in eo. Iterum autẽ est aduertẽdum ꝙ supradicti quatuor versus possunt referri ad afflictione filiorũ Israel, quã patiebantur in Aegypto, inquantũ illa seruitus & afflictio significabat seruitutẽ peccati, in qua erat totum genus humanum propter peccatum Adæ. Nam sicut omnes Hebræi qui erant in Aegypto iam concipiebãtur, et nascebantur in seruitute, propter quã D affligebantur, et tribulabantur ab Aegyptis, ita omnes filii Adam concipiebantur, et nascebantur in seruitute peccati originalis, et postea in adulta ętate affligebantur in, cæteris peccatis actualibus. Ideo sicut filii Israel clamabant ad dominum, vt liberaret eos ex illa seruitute et afflictione et dolore, ita pariter patriarchæ, et profetæ, et fideles veteris testamenti clamabant ad dominum vt omnes à peccato liberaret. Et sicut clamor filiorum Israel penetrauit, et introiuit ad aures Dei, et Deus exaudiuit eos de mõte sancto suo, et misit Moysen qui eduxit et liberauit eos, ita pariter Deus audiuit clamorem patriarcarum et profetarum, et misit Christum filium suum, qui per mortem, et passionẽ, et resurrectionem liberauit genus humanum à peccato, et eduxit patres E sanctos de limbo etc. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, in illo mysterio seruitutis Aegyptiacæ, dixit. Circundederunt me dolores mortis etc. Et sic explicat clamorem patriarcarum et profetarum Christum petentium et vocantium, per figuram afflictionis filiorũ Israel, existentium in Agyptiacæ seruitute. Vnde accepit Dauid parabolã et propositionẽ ad prædicendum, et profeticæ explicandum captiuitatẽ totius generis humani, sub potestate diaboli, et oium sanctorum patrũ in tenebris limbi inferni, et explicat oẽs miserias, quas traxit genus humanum ex Adam, et omnes pęnas quas Christus passus est pro illo peccato. Nam sicut illud peccatum comprehendit nos omnes, quò ad culpam et pœnam, de iure naturæ corruptæ, ita illud peccatũ cõprehẽdit Xp̃m F quo ad pœnam tantum, non de iure naturæ, cui Christus non obligabatur, sed quia voluntariè ex charitate has pœnalitates, et pœnas voluit pro nobis assumere. Et hoc explicat Dauid in hac parte, quia Christus dicit ꝙ illud peccatum comprehendit ipsum quò ad pœnam tantum, et omnia sua membra quo ad culpam et pœnam.

Commota est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt, quoniam iratus est eis.

In hac parte explicat modũ liberationis & redẽptionis generis humani, et quomodo Christus triunfauit de diabolo, et hoc per figuram liberationis Israel de Aegypto, et de mari rubro, eo quòd illa liberatio fuit figu-

A figura generalis redemptionis. Nam secundum Apostolum Iudã in canonica sua, idẽ Iesus qui eduxit Israel de Aegypto, liberauit totum genus humanũ de seruitute peccati. Nam Christus sicut tunc liberauit nos in figura, ita postea nos liberauit in re, quia omnia contingebant illis in figura 1. Corin. 10. Et ideo est aduertendum secundũ Leonem Papam in sermone de passione, et sm Aug. ꝙ cum Christus sit agnus occisus ab origine mundi. Apoc. 13. inde est ꝙ in figura iam fuit occisus in Abel, et vexatus in Abraam, Isaac, et Iacob, et afflictus in Egypto, et in mari rubro, et in Dauid, et in omnibus patriarchis et profetis, et in omnibus membris suis vet. testa. inquantum erant figura eius, sed postea Christus fuit passus omnia illa realiter in se, quæ illi passi sunt
B in figura, et fide Christi futuri, quia quod passus est figuraliter in illis, postea passus est realiter in se, et quod passus est realiter in se, passus est postea in membris suis noui testamenti, quia propter Christum martyres passi sunt tormenta et persecutiones. Vnde Christus iam factus immortalis et impassibilis, adhuc dicebat Actuum 6. Saule Saule quid me persequeris etc. Et ideo qa illa afflictio filiorum Israel, et illa liberatio, fuit figura afflictionis et passionis Christi, liberationis generis humani, et quia ibi fuit Xp̃s in figura afflictus, et corpus mysticũ Christi liberatum, et in figura redemptum, Ideo Christus se dicit ibi afflictum et liberatũ. s. afflictum in se, et liberatum in membris. Et ideo volendo explicare mysteriũ nostræ re-
C demptionis, adducit figuraliter liberationẽ filiorũ Israel de Aegypto et mari rubro. Et sic vtitur figura pro figurato, et signo pro signato, quia per afflictionem seruitutis tẽporalis illorũ, intelligit, et explicat afflictionem et seruitutem peccati totius generis humani. Et per liberationẽ temporalẽ illorũ, intelligit vniuersalem redemptionẽ factã p Christum, et sic vtitur figura pro figurato, sicut frequenter facit Dauid in psalmis. Et hoc idem faciunt oẽs profetæ, sed miseri et ceci judæi hoc capere non possunt. Et ideo in hoc psalmo, et in cæteris locis sacræ scripturæ, dicunt multa inepta, et falsa, implicantia contradictionem, vt patet. Dauid ergo in persona Christi alludendo ad liberationẽ Israel, et vtens figura pro figurato, dicit in hac parte, ꝙ sicut in illa liberatione

cõmota est et contremuit terra, et facta sũt D signa, et prodigia in mari rubro in illa liberatione, ita multo maiora facta sunt p Xp̃m in inferno, et toto mũdo in nostra redemptione. Ideo ait, ꝙ sicut tunc, qñ clamauit Israel in illa tribulatione maris rubri, vidẽs se oppressum à Faraone inter mõtes, et mare, clamauit ad dominum, et dñs exaudiuit eum, immittẽdo tempestatem in mari, quia tunc commota est, et contremuit tota terra Aegypti, et fundamenta mõtium cõturbata et commota sunt, quoniam Deus est iratus eis, immittendo decẽ plagas Aegyptiis.

Ascendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo.

Fumus illarum decem plagarum ascẽdit per totã terram Aegypti, et ignis exarsit, cõburendo oẽs arbores, et plantas, et fructus terræ Aegypti intantũ, ꝙ sicut carbones suc- E censi, sunt ab eo, vt patet in Exo. à 6. cap. vsque ad vndecimum. Sed forsan totũ hoc potest referri ad solam tempestatem factã in mari rubro super Faraonẽ et exercitũ eius, et tunc est sensus ꝙ dum Farao persequeretur illum populum, vt teneret ipsum angustiatum, et oppressum inter mõtes et mare, tũc ille populus in illa tribulatione clamauit ad dominum, et clamor introiuit in aures eius, et sic exaudiuit eos de cęlo etc. Nã tũc Moyses ex præcepto Dei percussit aquas, q̃ diuisæ sunt, præbentes iter, et sic trãsiuit ille populus illęsus ad aliã partem littoris. Sed cum Farao cum exercitu suo persequeretur eos per aridam inter aquas diuisas, tũc com- F mota est, et contremuit terra circũquaque, et fundamenta montium cõmota sunt quoniam dominus iratus est Aegyptiis, et illicò mota est tempestas in aere et in mari. Nam ignis exarsit à facie Domini, id est fulmina ignea apparuerunt in aere et in mari, et ipsi Aegyptii fuerunt combusti, et succensi ab eo scilicet igne, vel à Deo quasi carbones.

Inclinauit cælos & descendit, et caligo sub pedibus eius.

Et ascendit super Cherubin & volauit, volauit super pennas uentorum.

Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aqua in nubibus aeris.

Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt, grando & carbones ignis.

Et intonuit de cælo dñs. altissimus dedit vocem suam, grando & carbones ignis.

Deinde

A Deinde explicat actorem huius tẽpestatis,& dicit ꝙ Deus inclinauit cęlos & descẽdit,quia ille Angelus qui ducebat castra, q. Deum repręsentabat,& per quem miracula faciebat,posuit tabernaculum in illa nube, & aqua tenebrosa, mittens fulmina & coruscationes, & sic nubes ardentes,& grando & carbones ignis transierunt super Egyptios.

Et misit sagittas suas & dissipauit eos, fulgura multiplicauit & conturbauit eos.

Dominus misit sagittas suas fulmineas, & dissipauit eos, & multiplicauit fulgura, & coruscationes,& conturbauit eos,& tunc fuit tanta motio & agitatio vẽtorum, quòd mare aperuit se, intantum quòd terra apparuit arida in medio maris.

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.

B Id est apparuerunt loca vbi situabantur aquæ, quæ quidem terra est fundamentũ, & centrum totius orbis terrarum. Et conuersus ad Deum dicit.

Ab increpatione tua domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

O domine tota ista tempestas facta est ab inspiratione spiritus.i.venti iræ & sententiæ tuæ,quia misisti super eos terribiles ventos, q. causarũt hanc tempestatẽ. Et nota propter illud qđ dicit. Apparuerũt fontes aquarum &c.ꝙ in pro fundo & solo maris, manat,& bulliunt multi fontes aquarum dulcium,qui fontes tunc apparuerunt in apertione illius maris. Deinde cum dicit:

Misit de summo & accepit me, & assumpsit me de aquis multis.

C Descripta tẽpestate,& dissipatione Egyptiorũ, memorat liberationem Israel, dicens in persona illius populi,quòd dominus misit auxilium de summo cęlo,& assumpsit,& liberauit me de illis multis aquis maris rubri,quia transiui illæsus,& non solum liberauit me de illis acquis, sed etiã eripuit me de Egyptiis inimicis meis fortissimis & armatis, cum ego essem inermis, qui quidem inimici oderunt me, & cõfortati sunt super me,quia fortiores me erant, & sic pręuenerunt me in die afflictionis, dũ eram in Egypto, mihi onera importabilia imponẽdo, & tñ dñs factus est protector meus, quia liberauit me de illis angustiis, & deduxit me in latitudinem, per loca spatiosa, vsquequo introduxit me in terram promissam. & hoc nõ fecit ex meis meritis, sed ex gratia, quoniam me voluit eligere in populum sibi peculiarem. Ex supradictis patet,quòd hæc litera non potest intelligi de ipso Dauid,quia ipse non fuit liberatus in mari rubro. Et ió est dicendum sicut prius, ꝙ Dauid nõ adducit istam historiam gratia sui, sed figuraliter, prout in illa pręuidit in spiritu totũ mysterium nostræ redeptionis factæ per Christum,vt patebit in litera sequenti, & sic ponit figuram pro figurato,secundum consuetudinem profetæ,& ideo videndũ est totum mysterium figuratum,de quo principaliter intendit loqui ꝓfeta in persona Christi. Vnde ait Christus caput nostrum, quòd sicut tunc dolores inferni,& laquei mortis circũdederunt Adam & totum genus humanũ, quando peccauit in eo, ita nunc in passione circũdederunt me omnia illa mala, nõ quò ad culpam,sed quò ad pœnam. Itẽ sicut patres vet.testa.clamabant, vt sanarentur, ita ego clamaui in cruce apud patrem, vt sanarem & liberarem eos. Item sicut ille populus Israel oppressus in Egypto, & in mari rubro clamabat ad dominum, vt mitteret eis auxilium de cœlo, ita pariter clamabant fideles, & sancti patres veteris testamẽti ad dñm in tenebris inferni, vt mitteret eis saluatorem qui eos liberaret. Item sicut Deus exaudiuit vocem illorum filiorum Israel,& misit eis Moysen ad liberandum eos,ita pariter Deus exaudiuit voces patriarcarũ, & profetarum, & misit eis Iesum saluatorẽ ad redimẽdum eos. Item sicut Deus inclinauit cęlos,& descendit,ponendo vel mittendo illum Angelum clausum in illa nube, inducẽtem illam tempestatẽ super mare rubrũ, & liberauit filios Israel, & fulminauit, & submersit Egyptios:ita pariter Deus pater misit filium suum latentem in nube humanitatis.In cuius morte & passione tota terra mota est,& factę sunt tenebrę super vniuersam terram ab hora sexta vsque ad nonã. Vnde anima Christi descendit ad inferos,& misit sagittas suas, & fulmina suæ potestatis, & ignis inferni fugit à facie eius, & dissipauit demones,& damnatos, & cõturbauit eos,& abstulit eis pręda expoliando limbum,& purgatorium Et isto modo liberauit fideles veteris testamenti, & debellauit diabolum & triunfauit de eo. Itẽ sicut tũc misit sagittas suas,& dissipauit Egyptios, ita post passionem suã misit multas plagas in Hierusalẽ per illos 40.annos, & finaliter misit exercitum

citum

A citum Romanorum, & dissipauit omnes iudæos in vindictam suæ mortis. Item sicut in mari rubro dominus intonuit super mare, & super Aegyptios, & aperuit mare, & transierunt Hebræi illæsi, submersis Aegyptiis: ita pariter in die pentecostes dominus intonuit super collegium apostolorũ, & super mare sacræ scripturæ, & fecit duodecim vias, quæ sunt duodecim articuli fidei, per quos transeunt omnes fideles per mare sacræ scripturæ. Item sicut ille vetus aperuit mare, & diuisit aquas, & apparuerunt fontes aquarum. & reuelata sunt fundamenta orbis terrarũ de quibus fontibus dulcibus biberunt filii Israel in illo transitu, ita pariter in die Pẽte. qñ intonuit dñs, & aperuit apostolis mare scripturarũ, diuisit aquas amaras cerimoniarũ, & legaliũ, & apparuerunt tunc fontes aquarũ dulcium. s. duodecim articuli fidei, & oĩa mysteria, & sacra noui testa. quæ sub illis aqu s amaris latebãt. De quibus fontibus dulcibus, & ecclesiasticis sacrĩs, oẽs fideles noui test. bibũt & reficiuntur. Itẽ sicut postquam transiuit ille populus illæsus, per illas duodecim vias, reuersæ sũt aquę supAegyptios cũ illa terribili tẽpestate, & suffocauerunt, & dissipauerunt eos. Ita pariter post publicationẽ euãgelii, postquã iudęi noluerũt Christũ recipere, nec uoluerunt de fontibus dulcibus bibere, reuersæ sunt aquæ salsæ & amare ceremoniarum & legaliũ vete. testa. & suffocauerunt, & occecauerunt, & dissipauerunt eos, intãtũ ꝙ circuncisio, & cętera legalia, nõ solũ sunt eis inutilia, sed etiã mortifera. Sed populus Christianus qui transiuit inter aquas, ꝑ articulos fidei, fuit liberatus ꝑ Christũ, quia aperuit sibi mare sacrę scripturæ. Ideo Christus in persona huius populi Christiani agendo gratias, dicit. Dñs pater misit filium suũ de summo cęlo in carnẽ, & accepit me ꝑ incarnationẽ in vnitatẽ suppositi, & assũpsit corpus meũ mysticũ in vnitate mystica, & sic liberauit me de aquis multis. i. de supradictis tribulationibus. Et nota ꝙ filius, inquantum homo, põt dicere ꝙ verbum diuinum accepit eum, eo ꝙ accepit illã humanitatem in vnitatẽ suppositi & personaliter. Sed quia totus Christus accepit ecclesiam per fidem in quadam vnitate mystica, ideo in persona membrorũ potest dicere, ꝙ accepit eum tali vnitate mystica, & liberauit ipsum de aquis multis. Et ideo sicut liberauit illũ populum de multis aquis maris rubri, ita liberauit suos fideles veteris testa. de aquis tenebrosis limbi & purgatorii. Et ideo subdit Christus in persona membrorum.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab ijs qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.

Preuenerunt me in die afflictionis meæ, et factus est dominus protector meus.

Et eduxit me in latitudinem, saluum me fecit quoniam noluit me.

Eripuit me a diabolis, inimicis meis fortissimis, qui oderunt me ab initio, qm̃ cõfortati sunt sup me, quia in limbo captũ me tenebant, & præuenerunt me, & captiuauerunt me in die afflictionis meæ. i. in die peccati. Sed ly in die afflictionis meæ, põt ordinari cum litera sequẽti, vt sit sensus, ꝙ dñs factus est protector meus, & adiutor in die afflictionis meę, dũ essem in limbo & purgatorio: nã exinde eduxit me in latitudinẽ & libertatẽ, & saluum me fecit, nõ meis meritis, sed per gratiã, qm̃ voluit me redimere. Itẽ totũ hoc dr̃ in persona totius ecclesiæ noui testa. quia eduxit eã de peccato, & de ergastulo culpæ, in latitudinẽ gratiæ, & ex meritis suæ passionis saluauit eã. Et sic patet qualiter Christus in persona mẽbrorum agit gratias pr̃i, pro redẽptione generis humani, adducẽdo figurã supradictã. Sed cõtra fundamentũ põt argui. Nã dictum est supra, ꝙ Iesus Christus q liberauit populũ Israel de Aegypto, ipsemet postea liberauit totũ genus humanũ de potestate diaboli. Sed in tota ista parte vr̃ Christus agere gratias, eo ꝙ pr̃ redemit, & liberauit genus humanum, ergo falsa est tota expositio. Ad hoc rñdetur, ꝙ hoc est grãde mysterium, quod ceci & miseri Iudæi non pñt capere, eo ꝙ cecidit sup eos spiritus irę Dei. Ad cuius intelligentiam est aduertẽdum, ꝙ cum in Christo sint duę naturę, diuina. s. & humana, nostra redemptio erat in diuinitate, tanquã in princ pio potestatiuo & virtuali, sed in humanitate Christi, tanquã in principio meritorio, quia potestas, & autoritas relaxandi captiuitatem, & peccata, erat in patre, sed merita erant in humilitate filii, & in tota persona, eo ꝙ illa redemptio facta est ꝑ merita passionis Christi, inquantũ Christus obtulit suã passionẽ pro genere humano, & pr̃ acceptãdo illã passionẽ ĩ pręciũ, relaxauit captiuitatẽ. Et ideo Christum, inquantũ homo est, mundũ redimere, nihil aliud fuit, nisi suam passionem patri pro nobis offerre, &

N partem

A patrem genus humanum liberare, nil aliud fuit, quã passionẽ Christi in pretium acceptare, & pro illo pretio captiuitatem relaxare. Et ideo in tali redemptione Christus agit gratias patri, eo ꝙ voluit passionẽ suam in pretium acceptare. Et sic filius semper attribuit opus redemptionis patri suo, nõ solum in redemptione, sed in omnibus aliis, eo ꝙ quicquid habet filius habet à patre, vt magis patebit in parte sequenti.

Et retribuet mihi dñs secundum iustitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

Quia custodiui vias domini, nec impiè gessi a deo meo.

Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo & iustitias eius non repuli a me.

Et ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitate mea.

B Et retribuet. Postquam superius explicauit modũ redẽptionis generis humani, ꝑ figurã liberationis Israël de Aegypto, & in mari rubro, hic explicat & ostẽdit quo iure, & quibus meritis potuit liberare genus humanũ, & cõgredi cũ diabolo, & adipisci hæreditatẽ & regnũ mundi. Ad cuius intelligentiã est notandum scd̃m Aug. 11. de trini. c. 13. ꝙ diabolus nõ fuit superandus potentia, sed iustitia. Sed est aduertendum scd̃m Arist. 5. Eth. ꝙ cum iustitia sit perpetua volũtas tribuens vnicuiq; quod suum est, iõ duplex est iustitia. Vna dr̃ legalis, alia dr̃ iustitia particularis. Iustitia legalis cõsistit in operationibus quæ fiunt scd̃m legẽ, siue iuxta legẽ. Nã iustitia dr̃ à iux ta. Et illa operatio dr̃ iusta, q̃ fit iuxta legẽ, eo ꝙ nõ deuiat à lege nec à voluntate legislatoris, qui intendit ciues face-
C re bonos. Et sic iusta dr̃ omnis virtus. Iustitia vero particularis est duplex. Vna dr̃ cõmutatiua, quæ fit in cõmutationibus & vẽditionibus, quæ cõsistit in proportione, & æqualitate cõmutatorũ, quia tunc cõmutatio dr̃ iusta, qñ fit iuxta mediũ rei, secundũ ꝓportionẽ aritmeticam. s. ꝙ vnum cõmutatũ non excedat alterum in prætio, vt dr̃ 5. Eth. Iustitia aũt distributiua fit in distributione dignitatum & præmiorum bonorum, cõmunium, iuxta meritũ, & proportionẽ meritorũ, ſm mensurã, & proportionẽ laborum & virtutũ, & hoc fit cõparando res, & ꝑsonas, scd̃m proportionẽ geometricã, vt patet ibidẽ. Est ergo triplex iustitia. s. legalis, cõmutatiua, & distributiua. Et ideo scd̃m hanc tri-
plicẽ iustitiã Xp̃s adeptus est totũ genus hu- D
manum in hæreditatẽ, & hoc triplici iure, liberauit & adeptus est genus humanum cum tota hæreditate paterna. s. iure legali, & cõmutatio & distributiuo, probaẽ. Nã de iure legali & hæreditario proueniebat, & pertinebat ad eũ tota hæreditas patris. Et per cõsequens iuste potuit assumere bellum, & cõgredi cum diabolo pro iniuria vlciscenda, & præda repetenda, ergo iustè debellauit diabolum, & expoliauit infernum, & liberauit prædam s. fideles vet. test quos iniustè, & tiranicè possidebat. Secũdò potuit liberare genus humanum iure cõmutatiuo, siue scd̃m iustitiam cõmutatiua. n. probatur, quia iustũ pretium obtulit patri pro relaxatione illius captiuitatis. Nã obtulit seipsũm, quod erat pretium infinitum. Primò quia Deus & homo. Secundò quia innocens, sine macula &
peccato. Et ideo solus potuit aufferre pecca- E
tum, & esse pretiũ pro peccato, rõne puritatis. Vnde ait August. super Ioãne, & psalmo 50. ꝙ solus ille infans innocens esse potuit, qui non ex opere Adam natus est. Et rursus solus ille agnus tollit peccata mundi, qui pc̃m non fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius. Et iõ q̃a Christus nunq̃ fuit obnoxius peccato in natura nec in persona: ideo solus potuit esse pretiũ cõueniẽs, & iustũ ꝓ peccato totius generis humani. Tertiò adeptus est Xp̃s totum genus humanum in hrẽditatẽ ſm iustitiã distributiuam, ex qua meruit totum principatum mũdi in premium laborũ suorum, & obediẽtiæ, & humilitatis, eo ꝙ semꝑ impleuit, & fecit volũtatem patris. Et sic patet, ꝙ tota iustitia Christi consistebat in tribus. s. in natura, quia filius naturalis. Secun-
dò in puritate, & innocentia, quia omnino F
sine pc̃õ. Tertiò in humilitate & obedientia quia humiliauit seipsum factus obediẽs vsq; ad morte. ad Filip. 2. Et ideo ꝓp hãc triplicẽ iustitiã, iustè potuit Christus liberare genus humanum, & adipisci principatum totius mundi in hæreditatẽ. Et hoc ostendit Dauid in hac particula. Vnde ait Christus, dñs pr̃, quia est iustus iudex, retribuet mihi hrẽditatem generis humani ſm iustitiam meã, quia secundum iustitiam legalem mihi debetur, & iustè acquisiui eã, quia sum filius naturalis, & ideo iustè potui congredi cum diabolo pro præda repetẽda, & pro iniuria patris vlciscenda. Et sic iure potui genus humanum liberare, & de diab. triunfare, Ita etiam pater

A ter retribuet mihi secundum puritatem manuum mearum, quia purum sacrificium, & pretium pro genere humano sibi obtuli in cruce, qui pctm̃ non feci etc. Et ꝑ cõsequẽs secundum iustitiam cõmutatiuam pater relaxauit captiuam hæreditatem, & retribuit mihi eam. Tertiò modo pr̃ retribuit mihi hanc hæreditatem secundum iustitiã distributiuam, eo ꝙ fui humilis & obediens patri, quia semper custodiui vias, & præcepta dñi, nec aliquid impiè gessi, nec feci alienũ à Deo meo, nec quod esset cõtra eius voluntatem, & legem, nec iustitias eius repuli à me, imo semper legem eius ante oculos habui, & opere seruaui. Et ideo semper ero immaculatus, & purus sine peccato coram eo, & obseruabo me purum ab iniquitate mea.

B *Et retribuet mihi dñs secundum iustitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.*

Hæc est secunda pars totius narrationis. Nam postquam Christus ostendit qualiter ex supradicta triplici iustitia meruit liberare genus humanum de seruitute diaboli, et tenebris peccati, nunc in hac secunda parte osten dit quomodo per eandem iustitiam. s. propter puritatem et obedientiam, et humilitatem, meruit dissipare populum iudaicũ, et inimicos suos, et subiicere sibi populũ gẽtilem, et sic meruit regnum, et principatũ totius mundi. Vnde duo facit in hac secunda parte. Nam primò in generali præmittit cõclusionem intentam. Secundò exequitur de intento, ostendendo quibus armis fuit armatus à patre, et quibus armis armauit di- C scipulos suos ad debellandum, et subiiciendũ sibi totũ orbem. ibi. Qm̃ quis Deus præter Deum nostrũ. Quantũ ad primũ est aduertendũ, ꝙ cum Deus ꝑ naturã sit excelsus et iustus, et oĩa alia sint infirma respectu sui: Ideo humilia respicit, et alta, et superba à longe cognoscit. Et sic officium suum est humiliare et deprimere superbos, et exaltare humiles, et parcere subiectis, et debellare superbos. Et sic in primordio mũdi debellauit, et eiecit diabolum appetentem exaltari vltra meritum et naturam sui. Et sic depressit Adam propter inobedientiam et rebellionẽ. Sed quia Christus seipsum humiliauit, vsq; ad mortem factus obediens, ideo pater exaltauit illum, et dedit illi nomẽ etc. ad Filip 2. Et sic patet quomodo Deus respondet vnicuique secundum iustitiam suam, et ideo dr̃ metaforicè, superbus cum superbis, humilis D cum humilibus, eo ꝙ amplectitur humiles, et abiicit, et deprimit superbos. Et sic per eãdem iustitiam Christus respondit vnicuique secundum humilitatem, vel superbiã suam. Nam saluauit populum gentilem, quia humiliauit se ad credẽdum, et sic exaltauit eũ, sed quia populus iudaicus ex superbia et malitia, noluit se humiliare ad credendũ Christo, et euangelio, ideo Christus humiliauit eũ, et dissipauit, et eradicauit à sedibus suis, et redegit ipsum in seruitutem. Et hoc est quod dicit Christus in hac parte. Et dominus pater retribuet mihi, supple regnum, et principatum totius mundi. Et hoc secundum iustitiam meam supradictam, scilicet quia filius naturalis obediens et humilis. Et secundum puritatem manuum, et operationum mearum, quia peccatum non feci, nec E inuentus est dolus in ore meo, sed semper fui, et sum inter mortuos liber, et factus fui obediens vsque ad mortem in cõspectu oculorum eius. Et deinde Christus conuersus ad patrem subdit.

Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris.

Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.

O pater cũ sancto sanctus eris, idest quia semper eris benignus sanctis, tribuens eis præmium secundum iustitiam suam, et eris innocens cum viro innocente, quia sicut ipse innocens nemini nocet, ita tu non nocebis ei, imo tribues ei præmium secundum innocentiam et puritatem suam, et cum electo electus eris, et iustus, iustè ei retribuendo, et cum peruerso eis peruersus secundum peruersionem suam, eum puniendo F et tribuendo pœnam pro culpa. Nam sicut ipse se auertit et recessit à te, ita tu auertes faciem tuam ab eo. Vnde nota quòd Deum esse sanctum cum sanctis, nihil aliud est, nisi tribuere eis secundum sanctitatem suã, et Deum esse peruersum, cum peruersis, nil aliud est nisi respondere eis secundum peruersionem et superbiam suam. Et ideo sequitur.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis.

Qm̃ tu saluum facies humilem populum Christianũ, et humiliabis, et deiicies, et reprobabis oculos superborum iudæorum et aliorũ obstinatorum, qm̃ Deus superbis resistit,

A sistit , humilibus autem dat gratiam . Vnde nota quòd Iudæi dicuntur superbi, eo ꝙ noluerunt inclinari ad audiendum euangeliũ, confidendo de viribus suis , & præsumendo de scientia sua. Nam Christus venit ad declarandam legem & profetas, & illi totaliter sibi conati sunt resistere & contradicere. Et iõ quia voluerunt resistere gratiæ, meritò occęcauit eos malitia eorum, ne intelligerent sacramẽta Dei. Vnde ait apostolus. 2. ad Cor. 4. quod opertum est euangelium his qui pereunt, in quibus Deus huius seculi occecauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euangelii gloriæ Christi. Ex quibus patet ꝙ Deus ita est sanctus cum sanctis, quod humilibus dat gratiam, & populum humilẽ saluat , & ita est peruersus cum peruersis, ꝙ superbis resistit, subtrahendo gratiam, eo ꝙ
B ipsi superbi resistentes, nolunt eã recipere. Et occecauit sic mentes iudæorum. Et ideo dicit profeta : Oculos superborum humiliabis, id est occecabis . Sed quia apostoli fuerunt humiles & simplices, quia humiliter Christum receperunt & audierunt. Ideo datum est eis nosse mysterium regni dei &c. Item quia populus gentilis voluit prædicationem humiliter audire, ideo de eo subdit profeta.

Quoniam tu illuminas lucernam meam domine, Deus meus illumina tenebras meas.

Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum.

Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ lucerna Christi fuerũt apostoli & discipuli, q. per mundum lucem euangelicam portarunt qui exemplo vitæ, & doctrinæ, totum popu-
C lũ gentilẽ illuminarũt, de quibus ait Saluator Mat. 5. Vos estis lux mũdi, per quã lucernã Xp̃s tenebras populi gentilis illuminauit. De quo populo tenebroso per lumẽ euãgelicum illuminatio dr̃. Esai. 40. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Et ideo subdit Xp̃s in hoc psal. O pater postquã tu humiliasti & occecasti populum iudæorũ & illuminasti meam lucernam. s. collegium apostolorum, Ideo per eos & prædicationem eorũ illumina tenebras meas. i. populum gẽtilem, qui hucusque in tenebris ambulauit. Et sic per tale lumen euangelicum in te eripiar à tentatione & persecutione , & in Deo meo . i. in virtute Dei mei transgrediar, & penetrabo murum & potentiam populi gentilis, & ipsum mihi subiiciam.

Deus meus impolluta via eius, eloquia domini igne examinata, protector est omnium sperantium in se. D

Nam quia Deus meus est supple impollutus & iustus. Iõ via eius. i. lex euangelica est impolluta, nõ habẽs rugã, neq; maculã, & eloquia dñi. s. verba euãgelica sunt multiplici igne & examine examinata, sicut dictum est ps. 11. Iõ sunt tãtæ virtutis, nõ solũmodo ad resistendũ, sed ẽt ad triũfandũ, quia totũ populũ gentilẽ, apostoli, per verbũ euangelicũ subiecerũt. quia Deus protector est omniũ sperantium in se. Ex supradictis patet, ꝙ Christus per suã iustitiam , & humilitatem, & puritatem, meruit debellare diabolũ, & liberare, & redimere genus humanũ, & p eandẽ puritatẽ, & humilitatẽ meruit transgredi, & penetrare murũ diaboli, & omnis peccati, tã originalis, quã actualis, & meruit trãsgredi & superare murũ, & potentiã, & superstitionẽ populi gentilis, & ipsum sibi subiicere. E Et sic meruit regnũ & principatũ totius orbis. Secũdò ex supradictis ẽt patet, ꝙ omnia verba supradicta nullo mõ possunt literaliter verificari, nec intelligi de ipso Dauid filio Isai, sed de solo Christo, qui fuit iustus & purus, & semper humilis, & obediens patri, per quam iustitiam meruit liberare genus humanũ, & adipisci populum gentilẽ in hæreditatẽ, ut magis patebit in sequenti litera.

Quoniam quis Deus præter dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?

Postquã superius profeta prædixit, qualiter Xp̃s illa triplici iustitia debellauit diabolũ, & liberauit genus humanũ, & adeptus est principatũ totius orbis, in hac secunda parte ostendit profeticè, qualiter Xp̃s quadruplici F virtute debellauit inimicos suos obstinatos, & eiecit diabolũ foras, & subiecit populũ gentilẽ, vbi duo facit. Nã primò ostendit quibus armis & virtutibus fuit armatus, & armauit apostolos, & discipulos ad debellãdos inimicos: secũdò exequitur de intento , ibi Persequar inimicos. Quantũ ad primũ est notandũ, ꝙ Christus quadruplici virtute armauit apostolos, & discipulos, & quatuor genera armorũ dedit eis ad debellãdos inimicos, quando misit eos ad prędicandum per vniuersum mundum. Nã primò tradidit eis ecclesiastica sacra. Scđò septẽ dona spũsancti , ad intelligendũ scripturas. Tertiò tradidit eis hoc nomẽ Iesus, in cuius virtute ineffabilia miracula faciebãt, & fuerũt semper victores. Quartò tradidit eis legẽ euãgelicã, in cuius lumine to-

A ne totũ orbẽ illustrauerũt, quæ omnia quatuor patẽt Marci vlt. c. quando Xps dixit Apos. Ite p vniuersum mundum, & prædicate euang. oi creaturæ, & baptizate eos in noie patris, &c. In noie meo demonia eiicient &c. Et linguis loquenẽ nouis. Ex qb. patet, ꝙ hac quadruplici virtute armauit Xps discipulos suos qñ misit eos ad pdicandũ. s. virtute sacramẽtorũ, & virtute septẽ donorũ, & virtute nois Iesu, & virtute legis euãg. Has ergo quatuor virtutes enumerat, & pdicit pfeta in hac parte, cũ ait in psona Xpi. Quis Deus pter Deũ nostrũ, aut qs Dñs &c. q. d. nullus est protector oĩum sperãtiũ in se, nisi solus Deꝰ & Dñs Tetragrãmatõ, qui est oĩpotens, & sapiẽs, & misericors, & iustus: iõ solus est ipse, q est, ptector oĩm sperãtiũ in se, & ideo ipse est Deꝰ potẽs q præcinxit & armauit me virtute se-

B ptẽ ecclesiasticorũ sacram. ad sananda vulnera pecc. & ideo posuit immaculatã viã meã. Nã sicut ego fui absq; omni pctõ cõceptus p naturã, ita ego p grãm sacrorũ regeneraui, & feci immaculatã ecclesiã meã, virtute sacrorum. Et nota, ꝙ ly quis Deus, debet ordinari cum particula præcedenti, vt sit sensus, quis est Deus protector sperantium in se, pręter Dñm Adonai? aut quis Deus fortis, & potens præter Deum nostrum? Et ideo subdit.

Deus qui precinxit me virtute: & posuit immaculatam viam meam.

Deus noster est fortis, q præcinxit & armauit me virtute septem sacramentorũ. Et ideo posuit immaculatã, & innocentem viã meã, vt habetur in Hebręo, quia ecclesiastica sacramenta reddunt hominem sine peccato. Secundo armauit me virtute septem do-

C norum Spiritussancti, per confirmationem.

Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorũ: & super excelsa statuens me.

Perfecit pedes meos. i. Apostolos veloces ad ambulãdũ p mundũ, pdicãdo, tanquã pedes ceruorũ, statuẽs me supra excelsa. i. i alto gradu, & pfecto ad aggrediendũ excelsa & ardua. Hoc dicit, qa in confirmatione danẽ septẽ dona Spiritussancti, ad roborandũ, & resistendũ, & aggrediẽdũ ardua, & excelsa, cõtra mundum, & carnẽ, & diabol. Et ideo subdit.

Qui docet manus meas ad prælium: & posuisti vt arcum ęreum brachia mea.

Qui docet & armat, & fortificat manus. i. vires meas ad prælium. Et cõuersus ad patrẽ dicit: Tu pater q es fortis & potẽs, posuisti, & fecisti brachia mea fortissima, vt arcũ æreũ, & ferreũ. q. d. ꝙ p ista septẽ dona Spũssancti fortificasti vires meas, quę nõ possunt flecti ad cõtrariũ, sicut arcus æreus. Fortificasti. n. brachia mea, vt arcũ ęreũ ad trahẽdũ sagittas euangelicas, ad penetranda corda hominũ. D

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: dextera tua suscepit me.

Tertiò dedisti mihi protectionem & clypeum salutis tuæ, vt habetur in litera Hier. q clypeus salutis est hoc nomẽ Iesus, quod interpretatur Saluator. quod quidem nomẽ dedisti mihi in protectionẽ. Et dextera tua, quæ est ipsemet Iesus, suscepit & confortauit me, vt habet litera Hieronymi.

Et disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit.

Quartò armasti me virtute & doctrina legis euang. quæ quidẽ disciplina & lex euãg. correxit me in mẽbris meis ab omni vitio, & E ipsamet disciplina docebit omnẽ veritatem. Nam ipsa doctrina euang. perficit hominẽ, eo ꝙ simul corrigit & docet. Corrigit. n. inquantũ prohibet omne vitiũ. Docet autẽ & instruit inquãtũ pcipit oẽm virtutẽ. Et ideo.

Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea.

Cum tali doctrina euãgelii: dilatasti pedes meos. i. Apostolos per totũ orbẽ subtus me, & vestigia mea. s. populi ad fidẽ cõuersi, non sunt infirmati. Imo per doctrinam euangel. fuerunt à pctõ sanati, & ad oẽm virtutem fortificati & roborati. Et appellat apostolos gressus & pedes, eo ꝙ per eos peragrauit mundũ, euãgelium prædicãdo. Et appellat & intelligit vestigia sua populos ad fidem Xpi cõuersos, eo ꝙ Apostoli q fuerunt pedes Xpi, impresserunt vestigia eius in illis populis per baptismum & prędicationẽ, qa in eis impresserunt caracterem fidei, spei, & caritatis. De q F bus pedibus & gressibus dicit Esa. 52. Quàm pulcri sunt pedes annunciantis pacẽ, euangelizantium bona. Deinde cum subdit.

Persequar inimicos meos & comprehendã illos, & non conuertar donec deficiant.

Exequitur de intento: vnde ait Christus: postquam pater meus armauit me talibus armis sic inuincibilib. cũ audacia persequar inimicos meos iudæos, & cõprehendam illos, & non conuertar donec deficiant. i. non reuertar nec cessabo donec consumam eos.

Confringam illos nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos.

Cõfringã illos & superbiã illorũ: nec poterunt

runt

A runt stare nec surgere, & cadent subtus pedes meos. Hoc dicit qa postq̃ Iudęi semel ceciderunt à regno & sacerdotio, nunq̃ amplius potuerũt surgere, nec sacerdotiũ, nec libertatẽ recuperare. Sed semp erunt subiecti & captiui sub pedib. christianorũ. Est tamen aduertendum, ꝙ ea quæ sunt dicta in his duobus versib. licet principaliter sint intelligenda de destructione populi Iudæorum, tamen etiã possunt intelligi de destructione populi gentilis, licet aliter & aliter. Nam in populo gentili destruxit tantum errorem, & detestabiles ritus. Sed suscitauit in eis fidem & lumen veritatis, & subiecit eos iugo fidei, quæ est maxima libertas: Iudæos autem destruxit quantum ad corpus & animam, & libertatem, & lumen mentis. Deinde cum dicit.

Et præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me.

B Et pcinxisti me virtute. Explicat modũ destructionis, & captiuitatis Iudę. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ sicut Xp̃s armauit Apo. armis spiritualib. ad debellandũ mũdũ & diab. vt dictũ est: Ita pariter armauit Titũ cum exercitu Rom. ad destruẽdum cum armis tẽporalib. totum popu. & statum Iudæorũ. Ideo Xp̃s ad patrẽ, Tu pater præcinxisti, & armasti me virture & potentia temporali ad bellum cõtra iudæos, & per Titum & Romanos supplantasti, & eradicasti, & dispersisti iudæos insurgentes, & rebellantes cõtra me, & subiecisti eos subtus me, & dedisti mihi iudæos inimicos meos dorsum .i. vt sint dorsum sup quod sedẽt, & calcãt christiani, & calcant tanquam seruos & captiuos, qa dorsũ eorũ semp est incuruatũ ad seruitutẽ.

C *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum: & odientes me disperdidisti.*

Istos Iudęos inimicos meos me semp odio habentes, à sedib. eorum eradicasti, & disperdidisti. Nã quosdã trucidasti, & quosdã fame cõsumpsisti, & quosdam per mundum captiuos dispersisti. Deinde cum dicit.

Clamauerunt nec erat qui saluos faceret ad dominum exaudiuit me.

Clamauerunt. Explicat scdam plagã Iud. qa nõ solum sunt reprobati & abiecti à Deo tpaliter, sed ẽt spiritualiter. Nam ante aduentũ Xp̃i, licèt multotiẽs fuerit flagellati & captiuati, tñ clamabant ad Dñm & exaudiebat eos, vt patet p totũ discursum lib. Moysi, & Iosue, & iudicum, vt dictum est in captiuit. Babylo. & psecutione Maccabęorum. Sed in hac captiuitate, post pas. Xp̃i, ità clausum est eis cęlum, ꝙ oñones non exaudiunt̃ à Deo: Ideo in hac capti. pseuerauerunt per. 1430. annos, q enumerant̃ à passione Xp̃i, vsq; in hodiernum diẽ, qa trãslato sacerdotio & sacrificio, trãslata fuit ẽt oño. Et sic oño eorum vertit̃ in pc̃m, qa nõ verum Deum adorant, nec orãt, vt dictum est ps. 13. Et ideo quãdo Iudæi clamabant ad Deum in illa obsidione Ro. nõ fuerunt exauditi: qa iam erat eis cęlũ clausũ: qa extra eccl. nemo exaudit̃, nõ solũ ad salutẽ spũalẽ, sed nec ẽt tpalem. Ideo dicit Xp̃s, ꝙ Iudæi in illa obsidione clamauerunt, nec erat q faceret eos saluos. Nam in oibus aliis oppressionib. & captiuitatib. misit eis aliquem saluatorem & liberatorem, sed nunc non fuit, nec est qui eos saluet, imo permisit Deus eos vastari & deleri. Ideo sequitur.

E *Et comminuam eos vt puluerem ante faciẽ venti: vt lutum platearum delebo eos.*

Cõminuam vt puluerem ante faciem vẽti, & dispergent̃, & delebo eos de terra promissionis, & de sacerdotio, & sacrificio. Vt delet̃ lutum platearum, & proiicit̃ extra ciuitatẽ ad loca immunda, ita ipsi proiicientur à templo & sacerdotio, tãquam imundi & abominabiles Deo. Et sic sacrificia & orationes nõ erunt Deo acceptæ, imo abominabiles.

Eripies me de contradictionibus populi constitues me in caput gentium.

F Eripies me de cõtra. Hic pdicit electionem populi gent. & obedientiã, pp rebellionẽ populi iudaici. Vnde notandũ, ꝙ populus Iud. quinq. noibus nuncupat̃ s. populus cõtradictiois, & tentationis, & populus alienatus, & populus claudus, & populus mẽdax, & pop. inueteratus. Primo dr̃ pop. cõtradictionis, qa semp Deo cõtradixerunt, vt patet Num. 20. apud aquã cõtradictionis, qa nõ poterãt credere Deũ posse eis elicere aquã de petra: qđ fuit figura, ꝙ cũ vera petra veniret. s. Xp̃s ipsi erãt cõtradicturi. Nã viderunt exire à Xp̃o verã Aquã sapiẽtię, & virt. miraculorũ, & tamẽ nõ crediderunt, imo ipsi cõtradixerunt. Item dr̃ populus tentationis, qa semp Xp̃m tentauerũt: qa licèt viderunt doctri. & miracula, tamẽ adhuc signũ de cœlo q̃rebant tentãtes; vt patet Mat. 12. & Luc. 11. & sic semp eũ tẽtauerũt, sicut tentauerũt eũ in rupe Oreb, & tẽtauerũt decies in deserto. Nu. 13. Itẽ dicuntur filii alieni, siue alienati, qa cum esset populus elect⁹, & hæres, repudiauit hęreditatẽ, quando Christũ in lege promissum negauit.

Et

A Et sic alienatus est à vulua legis. Itē dicit po
pulus mēdax, quia mentiti sunt Deo & legi:
q̄a ꝓmiserūt sub maledictione recipere Mes
siā in aduētu suo, sed tamē crucifixerunt eū.
Item dr̄ populus inueteratus in malitia, q̄a
ab initio semper patres eorū fuerunt rebelles
& occisores profetarum. Et sic ipsi secuti sunt
eos, vt eis improperat Xp̄s. Ioā. 8. & Mat. 22.
Itē dr̄ populus claudus, quia claudicauit, &
deuiauit à semitis legis, cum Christum non
recepit. Ideo bene merito iste populus repro
batus est à Xp̄o. Sed per oppm̄ populus gēti
lis, qui nunquā habuerat legem, nec ꝓfetas,
illico recepit Xp̄m in aduentu suo, nec ei con
tradixit, nec vidit eū prædicantem, nec mira
cula facientem, sed ad solā prædicationem
Apostolorū obediuit Christo, & ipsum rece
pit. Et hoc est quod hic dicit Xp̄s in persona
B capitis. O pater, tu eripies me de cōtradictio
nibus populi iudaici ipsum reprobādo, & cō-
stitues me in caput, & principē gētiū. i. popu
li gētilis ipsum eligēdo. Vn̄ populus iudeorū
dr̄ populus cōtradictionis. Primò, quia Deo
cōtradicunt cū mihi cōtradicunt. Sc̄dò con-
tradicunt legi & ꝓfetis, qui de me scripserūt.
Tertiò cōtradixerūt iudæi sibiipsis. Nā q̄dam
dicebāt ꝙ bonus est, & alii ꝙ nō, sed ꝙ sedu-
cit turbas. Et sic schisma semꝑ fuit, & erit in
ter eos. De his ergo cōtradictionibus ꝑꝑ hoc
eripies me, illū reprobando, & cōstitues me
in caput populi gentilis ipsum eligendo.

Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.

Cōstitues me inquā in caput populi gēti-
lis, eoꝙ ille populus gētilis quē nō cognoui,
q̄a legē ipsi nō dedi, nec apud eū miracula fe
C ci, nec ego in ꝑsona ipsi p̄dicaui, tn̄ in solo au
ditu, ex p̄dicatione Apostolorum obediuit, &
seruiuit mihi, legē euāgeli. & baptisinū reci-
piēdo. Iō mihi ipsū desposaui, & vniui ꝑ fidē
& populus qui erat alienus, factus est pro-
prius, sed oppositum fecit populus Iudaicus.

Filij alieni mētiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.

Nam ipsi qui erāt filii proprii, q̄bus facta
erat ꝓmissio hæreditatis, facti sunt alieni me
negando. Et sic alieni, & alienati mētiti sunt
mihi, nō seruātes quod in lege promiserūt,
Deuter. 18. per totum. Itē mentiti sunt legi
Moysi, & profetis qui de me scripserūt. Et in
ueterati sunt in peccatis patrū suorū, q̄a fue
runt homicidæ sicut patres eorū. Nā sicut pa
tres eorum occiderunt ꝓfetas, qui locuti sūt
D de Xp̄o: ita ipsi filii occiderūt, & ꝑsecuti sunt
Xp̄m de quo locuti sūt ꝓfetæ. Et sic inuetera
ti sunt in malitia patrum suorum, qui semꝑ
Deo cōtradixerunt. Itē inueterati sunt, quia
noluerunt in Xp̄o reuocari, nec seruare legē:
imo claudicauerunt à semitis suis. Vnde nota
sc̄dm Apostolū ad Ro. 10. ꝙ Christ⁹ est finis
legis, quia lex & ꝓfetæ diriguntur in Xp̄m, tan
quā ad finē. Nā sicut oēs lineæ ductæ à circū
ferentia circuli terminantur ad punctū mediū
& centrū, ita tota lex & ꝓfetæ terminātur in
Xp̄m, tanq̄ ad centrū, & terminū legis & ꝓfe
tarum. Vn̄ oia gesta, & mysteria, & dicta vet.
test. dirigebāt i Xp̄m tanq̄ in terminū, & erāt
viæ & semitæ in eum. Et sic lex duxit illū po
pulum à Moyse, vsq; ad Christum, ꝑ semitas
suas & præcepta. Sed qn̄ Iudæi fuerunt ꝓpe
terminum, errauerunt, & claudicaerunt à se
E mitis suis. qn̄ ipsum Christum & terminum
negauerūt. Et sic errauerūt ab vtero & via &
semitis legis, & locuti sunt falsa cū dixerunt:
Nō habemus regē nisi Cæsarem, & hunc ne
scimus vnde sit &c. Vnde nota ꝙ claudicatio
huius populi fuit figurata Gen. 32. qn̄ Iacob
luctās cum Angelo māsit claudus pede, eoꝙ
emarcuit neruus femoris eius, & sic gradieba
tur vno pede recto & firmo, & altero claudo
per qd̄ fuit figuratum, ꝙ vna pars filiorū ei⁹
debebat incedere pede recto, quæ fuit illa q̄
recepit Christum, & legē euāgelicā. s. discipu
li, & cæteri cōuersi, sed altera pars māsit clau
da & obliqua. s. oēs negantes & obstinati, q̄a
claudicauerunt à semitis legis in Xp̄m dirigē
tis. Et sic bene merito iste populus factus alie
nus, & mendax, & claudus, & contradicens,
F fuit reprobatus, & gentilis factus obediens,
electus & capiti Christo incorporatus.

Viuit dominus & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ.

Hęc est tertia pars principalis & vltima in
qua Christus claudēdo agit gratias in forma
serui ꝓ beneficiis receptis. Vn̄ ait. Viuit. i. vi-
uat dn̄s, & benedictus. Deus meus, & exal-
tetur &c. Vnde nota ꝙ Christus in hoc versi
culo in ꝑsona corporis mystici cōfitetur myste
riū trinitatis, & ratio est, nā supra dixit ꝙ Iu
dæi mentiti sunt ei, & claudicauerūt à semi-
tis suis. Nā Iudæi dn̄r mendaces, inquantum
falsificant legem, falso modo intelligendo, &
glossando, retrahēdo & peruertendo à vero
sensu. Et dicuntur claudi, inquantum ince-
dūt vno pede recto & alio obliquo, nā ince-
dunt vno pede sano, inquātū cōfitentur vnum

A Deū creatorē cæli,& terrę. Sed claudicāt altero pede, inquantū negāt Xp̄m esse Deū & Messiā in lege promissum, & redemptorē & saluatorē oīum &c. sicut tota scriptura testatur. Et sic negādo Xp̄m, negāt totā scripturā & claudicāt i ea. Et iō Christiani habēt fidē rectā & orthodoxā, qui cōfitentur Deū vnū in substātia & essentia, & trinū in p̄sonis, & filiū incarnatū qui est Xp̄s saluator, & redētor, & Messias. Et sic populus Christianus tenetur reddere, & agere gratias Deo, q dedit sibi talē fidē. Et iō Xp̄s in forma serui, & in p̄sona ecclesiæ confitetur oēs tres personas in vna essentia. Et primò cōfitetur personā p̄ris cū dicit: viuit dominus, pater supplè. Scd̄ò cōfitetur p̄sonā sp̄ūssancti, cū subdit, & benedictus Deus meus, ad denotandū q̄ sp̄ūssanctus est Deus. Tertiò cōfitetur personam filii incarnati, cū subdit: Et exaltetur Deus salutis meæ, ad denotandū q̄ filius est Deus & saluator, & per cōsequēs Deus & hō Messias in lege p̄missus. Vnde nota q̄ patrē nō appellat Deū, sed dominū siue Adonai, eo q̄ in hoc loco scribitur cū quatuor literis, q̄ nomen sic scriptū sōli Deo cōpetit. Sed explicando appellauit Deū spiritumsanctum & filium, ad denotandum q̄ sunt cōsubstantiales patri & inter se, sed specialiter appellat filium Deū salutis, ad denotandum, q̄ solus est incarnatus, & passus &c. Et sic patet q̄ Deus est trinus & vnus, quam fidem sola religio Christiana profitetur. Et ideo ad denotandum q̄ omnes istæ tres personæ sunt vnus Deus in substantia, subdit Christus in forma serui.

B

Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.

C

Deus inquā qui das vindictas mihi.i.tu es Deus trinus qui das vindictas mihi.q.d. sicut liberasti Dauid de manu Saulis & Absalō, & cęterorum inimicorum, & dedisti ipsi de omnibus vindictā & victoriam, & finaliter subdidisti omnes populos. 12. tribuum, & populos finitimos.f. Amonitarum, & Idumæorū, & Moabitarum, quæ omnia fuerunt in figura mei: Ita tu es Deus, & liberator meus de inimicis meis, tàm iudæis quàm tyrānis iracūdis & persecutoribus, qui das mihi vindictas de eis. primò de iudæis: secundò de tyrānis, & finaliter subdis omnes populos sub me per fidem, à solis ortu vsque ad occasum.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.

D Nō solū liberasti me de iudęis inimicis iracundis, sed etiam exaltabis me ab insurgentibus tyrānis & hæreticis, qui cōtra ecclesiam meam insurgent, & eripies me ab omni viro iniquo tā hæretico quā tyrāno, & p̄secutore

Propterea confitebor tibi in nationibus domine, & nomini tuo psalmum dicam.

Ipsis propterea iudæis merito reprobatis cōfitebor in nationibus.i. in populo gētili, & nomini tuo psalmū dicā, q̄a ecclesia cōgregata p̄ maiori parte de populo gētili cōtitebit̄ nomini tuo. Io. 10. q̄ dr̄ nomē Dei tetragrāmatō, vt dictū est in p̄logo tractatu. 4. & ps. 13. & septies in die cātabit tibi psalmodiā, & p̄pria diuina & canonica officia, s̄m festiuitates, ad honorē & memoriā incarnationis & natiuitatis, & passionis, & resurrectionis &c. Et totū hoc faciā in ecclesia eo q̄ Deus p̄r est

E

Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiā Christo suo Dauid, & semini eius vsque in sæculum.

Magnificans salutes regis eius.i. quia semper magnificauit Christum regem eius, & Messiam ab eo missum in oībus actibus humanæ redemptionis & salutis, qui magnificauit eum in incarnatione, & in natiuitate, quando omnes creaturæ & demones dederunt signa suæ natiuitatis, vt dictum est, & magnificauit ipsum filium in baptismo, cum dixit: Hic est filius meus dilect⁹ &c. Hoc idē fecit ī trāsfiguratione. Itē magnificauit eius prædicationē per signa & miracula. Itē magnificauit eius passionē, quia terra mota est & petræ scissę sunt, & factę sunt tenebrę sup̄ vniūersam terram &c. Item magnificauit eius descensum ad inferos, quia fregit portas æreas, & vectes ferreos cōfregit, & cū triunfo & pōpa nobili prædā recuperauit. Itē magnificauit eius ascēsionem, q̄n ascendit in altū captiuā ducēs captiuitatē, & Angeli dicebant. Quis est iste qui venit de edom. Et sic Xp̄s sedit à dextris dei, & obtinuit vniuersalē p̄tātē in celo et in terra. Ex quo patet, quod p̄r magnificauit salutes Christi regis eius. Item est faciens multas misericordias Christo suo Dauid mystico. Primò in capite p̄pter supradictas rōnes, quare liberauit ipsum ab inimicis, et dedit ipsi uīdictas & uictorias ut dictū est. Scd̄ò ex cōsequēti est semp̄ faciēs misericordias semini Christi.i. populo Christiano per baptismū regeneratō. Et hoc durabit vsq; in finē, quia licet ecclesia passa sit multas tribulationes, & persecutiones p̄ hæreticos, & tyrannos,

A rannos, & patietur vsq; ad Antichristũ, tamẽ Deus semper liberauit eã finaliter, maximè cũ Christus restituet regnũ Deo patri, ad ꝙ nos ꝑducat &c. Ideo ait Christus. Dñs pater quia iustus retribuet mihi hęreditatẽ generis humani ſm iustitiã meam, q̃a de iustitia legali, & iure hæreditario mihi debet̃, eo ꝙ sum filius naturalis eius. Ideo iuste potui cõgredi cum diab. pro iniuria vlciscẽda, & ꝑda repetenda. Et sic iustè potui liberare genus humanũ de captiuitate. Item etiam pater retribuet mihi ſm puritatẽ manuũ mearum, q̃a purum sacrificiũ, & prætiũ obtuli ipsi in cruce, q̃a obtuli meipsum in prætiũ, q̃ pctm̃ nõ feci &c. Et ꝑ cõsequens iure cõmutatiuo, & ſm iustitiam cõmutatiuã relaxabit pr̃ captiuitatẽ & hęreditatẽ & ꝑdã, & retribuet mihi eam. Tertiò pater retribuet mihi hanc hęreditatem secundũ meam iustitiã distributiuam,
B eo ꝙ ratione humilitatis & obedientiæ debet̃ mihi de iure, & de iustitia distributiua: probat̃. Quia fuerim humilis & obediẽs, eo ꝙ custodiui semper vias Dñi, nec impiè gessi nec feci aliquid alienũ à Deo meo, nec ꝙ esset cõtra eius voluntatẽ & legẽ. Ex toto isto ps. pos sunt recolligi. 16. cõclusiones, in quib. cõsistit to ta sñia huius psa. Prima cõclusio est, ꝙ pater in omnib. fuit fortitudo, & refugium, & protector, & liberator Xp̃i inquãtũ est homo nõ solum ratione sui sed & ratione mẽbrorũ. Secunda cõclusio, ꝙ oẽs infirmitates, & miseriæ, & dolores inferni cõprehẽderunt Xp̃m, quo ad pęnã, sed nõ quòad culpã: sed cõprehẽderunt eius mẽbra, quòad culpã & pęnã. Tertia cõclusio, ꝙ sicut filii Israel clamauerũt ad Dñm, vt liberaret eos de illa seruitu-
C te, & afflictione Aegypti: Ita patriarchæ & profetæ, & oẽs fideles vet. test. clamabant ad Dñm, vt mitteret filiũ suum, & liberaret totũ genus humanũ ab afflictione, & seruitute pcti. Quarta cõclusio ꝙ sicut Deus audiuit vocẽ, & clamorẽ filiorũ Israel in Aegypto, & in mari rubro, & liberauit eos ꝑ Moysen. Ita audiuit clamorem fidelium vet. testa. & misit filium suum ad liberandũ eos de seruitute pcti Quinta cõclusio. ꝙ Xp̃s in hoc psa. dr̃ liberator, & liberatus s. liberator in capite, & liberatus in membris. Sexta cõclusio, ꝙ filius attribuit patri totum opus nostræ redẽptionis, inquantũ acceptauit suã passionẽ in prætium, q̃a nostra redemptio erat in patre protestatiuè & auctoritatiuè, & humilitate Xp̃i meritoriè, & instrumentaliter. Et sic tam pater quã filius dicit̃ redemptor noster. D Septima cõclusio, ꝙ triplici iure Xp̃s liberauit genus humanũ, & adeptus est principatũ mundi. Primò iure hæreditario & legali, eo ꝙ filius natur. Scd̃ò iure cõmutatiuo, q̃a iustũ ꝑtium obtulit rõne puritatis & innocentiæ, Tertiò iure distributiuo rõne humilitatis, & obediẽtiæ, & laboris, q̃a semper impleuit voluntatẽ patris. Octaua cõclusio, ꝙ Deus dr̃ sanctus cũ sctis, & puersus cum puersis effectiuè, eo ꝙ vnicuiq; tribuit ſm iustitiam & meritum, q̃a parcit humilib. & debellat superbos. Et sic populũ gentilẽ & humilẽ saluauit, & populũ iudaicũ superbũ & obstinatũ dissipauit, & subiecit. Nona cõclusio, ꝙ quadruplici virtute armauit Xp̃s Apost. quando misit eos ad prædicandũ, s. virtute septem donorũ Spir. san. & virtute huius nois Iesus, & gladio euangelicæ doctri. ad ferienda corda E hoim. Decima cõclusio, ꝙ his quatuor armis supradictis Apo. debellarunt totum orbẽ, & Xp̃o subiecerunt. Vndecima cõclusio, q̃ sicut Christus ꝑ Apo. debellauit totũ populũ gentilẽ, ita ꝑ Ro. debellauit iudæos. Duodecima cõclusio, ꝙ populus Iudaicus nõ solũ fuit dissipatus tpaliter, sed etiam spiritualiter: eo ꝙ oia legalia sunt eis mortifera, & orationes inanes, imo odiosæ in blasfemiã apud Deũ. Decimatertia cõclusio, ꝙ ille populus benemeritò fuit reprobatus, q̃a sẽp ꝑ Deo cõtradixit. Ideo dr̃ populus cõtradictionis in vtroq; testamẽto. Decimaquarta cõclusio quod quadruplex nomẽ sortitus est ille populus in hoc psa. in perniciẽ sui post aduentũ Xp̃i. Nam primò dicit̃ mendax, q̃a in veritate legis nõ stetit, imo fecerunt legem mendacẽ, & profetas, & Deũ, quando negarunt Christũ. F Scd̃ò dr̃ claudus, q̃a claudicauit, & deuiauit à termino, & fine legis, q̃ erat Christus. Tertiò dicitur alienus, q̃a cũ esset filius Abrahæ & Israel ſm carnem, quib. facta fuerat promissio, ipse degenerauit & factus est alienus negando Christum. Quartò dicitur inueteratus, q̃a secutus est mensurã patrum suorum q̃ occiderunt profetas & mãsit obstinatus in sua malitia. Decimaquinta conclusio, ꝙ Xp̃s reprobato populo iudaico factus est caput populi gẽtilis q̃ sibi obedierũt. Decimasexta cõclusio ꝙ Xp̃s de trib. triumfauit. Primò de diab. ipsum expoliando. Secundò de Iudæis ipsos reprobando & dissipando. Tertiò de populo gentili ipsum iugo fidei subiiciendo. Et sic patet tota sententia huius psalmi.

PSAL-

A

PSALMVS XVIII.

Caeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Titulus. In finem psal. Dauid. ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hūc psalmū dirigens nos in Xp̄m, & legem euāgelicā, q erat finis legis vete. Iō spretis, & omissis fabulis iudæorū de materia huius psalmi, & sequendo doctrinā apostoli ad Ro. 10. q ex scriptura huius psalmi ꝓbat euāgelium esse publicatum ꝑ totū orbem, est dicēdum ꝙ Dauid in hoc psalmo ꝑdicit publicationem euāgelii, & perfectiones & fructus eius. Ad cuius intelligentiā est aduertendum, ꝙ sicut tota ecclesia dr̄ vnus homo mysticus, ita pariter dr̄ vnus mundus mysticus. Nā sicut totus ille mundus sensibilis & visibilis constat ex cœlis & elementis ꝓ membris. & ex sole ꝓ capite, & principio om
B niūm gn̄abilium & corruptibilium, ita ecclesia cōstat ex sole, q est Christus sol iustitiæ, & cœlis q sunt apostoli, & stellis q sunt doctores, & sancti viri, & ex terra q sunt populi fideles. Nā sicut sol influit, & mittit virtutem suā in cœlos & stellas, & cœli influunt in terrā & elementa, ita Christus influxit euāgelicā doctrinā, & sacra in apostolos, & apostoli in populos. Hoc ergo præuidēs Dauid in spū contēplādo dispositionē huius mundi sensibilis fecit hunc psalmum, inquo tria facit. Nā primò prædicit publicationem euangelii per apostolos per vniuersum mundum faciendā, & hoc per dispositionem cœlorum, & cursū, & influxum solis. Scdò prædicit ꝓprietates, & dignitatem, & perfectionem, & fructus, & præmium legis euangelieæ. Tertiò petit gratiam, vt valeat legem euangelicā obseruare.
C Secunda ibi. Lex dn̄i. Tertia ibi, Delicta qs intelligit, Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ sicut in mundo sensibili est dare diē q causāt ex p̄ntia solis super terrā, & noctem q̄ causāt ex absentia solis super terrā. Ita pariter in ecclesia q̄ dr̄ mundus mysticus & figuratus, est dare vnum diem & vnam noctē. Nox aūt fuit ab Adam vsque ad Christū facta pp p̄ctm̄ Adæ, & absentiā solis q dr̄ Christus. Dies autem incepit à baptismo, & prædicatione Christi, quia tunc Christus sol iustitiæ incepit mittere lumen euangelicum, & influentiam ecclesiasticorum sacrorum sup vniuersam terram. Et sic facta est dies ex præsentia Christi, & euangelii super terram, de quo die & nocte ait Apost. ad Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Item sicut in nocte nō apparet sol, sed solum apparet cœlum stellatum, & dr̄ firmamentum, in quantum videntur stellæ in illo fixæ, q̄ stellæ & maximè Venus, q̄ dr̄ lucifer, cum cæteris planetis in noctæ apparentibus prænuntians aduentum solis, & diem futurum ꝓpinquum, Ita pariter secundum Gre. primo moralium cap. 10. Christus in nocte legis veteris præmisit patriarcas, & profetas, tanq̄ stellas prænunciantes aduentum suum. Et sicut sol in suo ortu pellit & fugat omnes tenebras noctis, & nō amplius videntur stellæ, sed oīa sunt manifesta in terra, & omnia vidētur clara, tam cœlum q̄ elementa, quia in omnibus manifestatur, & apparet imago solis, ita pariter in aduentu Christi, cessauerunt omnes visiones & profetiæ, & omnia quæ latebāt sub umbra, & litera noctis uete. testa. fuerunt in Christo, & per Christum manifesta & clara. E
Et sicut tunc nox firmamenti. s. patriarchæ, & profetæ prænunciabant nocti. i. synagogę, & in nocte scientiam, & aduentum Chri futuri, ita pariter Chrs, qui est verus dies eructauit verbum euangelicum Dei. i. collegio apostolorū iam in dies gr̄æ exn̄ti, & ipse dies .s. collegiū apostolorū eructauit, & enarrauit verbū euangelicum diei. i. toti ecclesiæ, quæ iā ambulabat in die, & gr̄a, & lumine Christi. Et hoc est ꝙ intendit dicere Dauid in hac prima parte. Vnde ait: Cęli. i. apostoli à Christo q est sol iustitiæ illustrati in die Pēt. enarrant gloriam Dei in nouo test. q̄a per totum orbem prædicant euāgelium Christi, in quo manifestatur gloria, & omnipotentia, & sapientia, & iustitia, & mia Dei. Et firmamentū .i. cœtus patriarcarum & profetarum annunciat opera eius. Et est figura quæ dr̄ histeron F
proteron. i. prępositio, & postpositio, nam secunda clausula debet pręponi. Nam prius in vet. test. patriarchæ præaunciarūt hmōi mysteria Christi & ecclesiæ. Debet ergo litera sic ordinari, ꝙ sicut in vet. test. firmamentū. s. cętus patriarcarum & profetarum annunciant opera Dei per Christum facienda: ita pariter cœli. i. apostoli enarrant gloriam Dei, & legē euangelicam in nouo test. q. d. ꝙ ea quæ lex vetus prænunciauit de Christo in vet. test. eadem enarrant apostoli, & prædicarūt esse cōpleta in nouo test. Vnde sicut apostoli dicuntur cęli noui testa. ita lex vetus dicitur firmamentum vet. test. Vnde nota, ꝙ hæc est differentia inter scientiam & verbum. Nam scia dicitur vt est in habitu intra intellectum ab

A scõsa. Sed eadẽ sciẽtia dicit̃ verbũ, inquantũ ad extra p vocẽ manifestatur. Ita ergo pariter mysteria Xpi & ecclesiæ dicunt̃ scientia, inquantũ erãt in vtero leg. vet. test. absconsa ante aduentum Christi, Sed eadem mysteria dicuntur verbum, qñ per Christũ & Apost. fuerunt in mundo manifestata. Ideo sequit̃.

Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.

Dies Xp̃s eructat verbum euang. ipsi diei .s.collegio Apostolorum, & Apost. eructant ipsummet verbum euang. diei.i.toti ecclesię, quę post aduentum Xp̃i incepit in die ambulare, & nox.s.vetus annunciat & pręnunciat scientiã Xp̃i futuri ipsi nocti.i.synagogæ vet. testam.q.d.sicut ante aduentum Christi lex Moysi prænunciauit synagogæ scientiam & mysteria Christi futuri, quæ in ea erant clau-

B sa, ita post aduentum Christi dies.s.Christus & Apo.eructant & manifestant verbũ euãg. in quo omnia legalia sunt manifestata & impleta. quia vt dicit Augu. in libro de catezizandis rudib. nil aliud est test. vetus, nisi occultatio noui, & nouum test. nil aliud est nisi manifestatio veteris. Et nota ꝙ collegium Apos. appellatur dies in hoc loco. Sed Christus magis dicitur dies, & Apost. horæ huius diei. Nam sicut dies artificialis habet 12. horas: ita Christus qui est verus dies habuit 12. Apostolos, & ideo Apost. sunt 12. horæ diei qui est Christus ſm Aug. super Ioã. 11. Ideo dixit Christus Apost. Nonne 12. horæ sunt &c. Ex quo patet ꝙ tam Christus quàm Apo. dicuntur dies. Iterum est aduertẽdum, ꝙ ly nox nocti indicat scientiam: maximè verifi-

C catur de synagoga pro statu isto. Nam synagoga ceca & tenebrosa vult iudicare scientiã legis ipsi nocti s.populo ceco iudæorum, cũ ipsa sit ceca, nullam habens scientiã nec intelligentiã legis, & profetarum. Iterum est aduertendum, ꝙ per ly firmamentum, potest intelligi ecclesia simplicium, nam sicut cęli mittunt suam influentiam ad terram quę dicitur fundamentum, & centrum mundi, ita Apost. miserunt influentiam euang. supra totam ecclesiam toto orbe diffusam. In qua ecclesia manifestantur Christi opera per miracula & ecclesiastica sacr.q.d. sicut cœli.i.Apostoli enarrant gloriam Dei per prędicationẽ, ita firmamentum.i.ecclesia annunciat opera Dei quæ facta sunt in ipsa. Item iste versiculus potest referri ad principium nostræ miseriæ, & nostræ resurrectionis, nam tunc nox nocti iudicauit scientiam, quando Serpens D tenebrosus dixit Euę. Qua hora comederitis, eritis sicut Dii scientes bonum & malũ. Sed nunc dies diei eructauit verbum, quando Angelus Gabriel dixit. Aue gratia plena: concipies &c. Sed prima expositio videtur melior. Nam sequitur.

Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.

Non audiantur.i. nõ intelligantur voces.i. idiomata eorum: quia in die Pent. receperũt Apost. septem dona Spiritussancti, inter quæ receperunt omnia genera linguarum. Et sic loquebãtur variis linguis, nec fuit aliqua lingua eis ignota, nec lingua quæ voces eorum non intelligeret: nec fuit aliqua pars mundi nec prouincia eorum prædicat. non audiret. Nam Bartholomeus & Thomas prædicauerunt in India maiori & minori citra & vltra E Gangem: & Matthæus in Aethiopia: & Andreas in Syria: Iacobus in Hispania: Cæteri aut in medio terræ. Litera. Hie. habet: Nõ est dictum, nec sunt verba, quib. non audiatur vox eorum: & tunc est sensus, ꝙ vox Apost. fuit audita, & intellecta per omnes linguas, & nationes mundi. Ideo subdit.

In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

In oẽm, inquit, terrã exiuit sonus.i. prædicatio eorum, & in fines orbis terrę verba eorum euange. Et sic nulla fuit pars in mundo aut lingua, ad quam nõ peruenit euangeliũ, aut per Apo. aut successores eorũ. Vnde licet Apos. non trãsierunt ad Hunnos, & Gottos, q habitabant in orbe ignoto, & inaccessibili vltra Mæotidem paludẽ, tamen in die Nati. F oĩa idola eorũ clamarunt regẽ pacis, & Dñm totius mundi fuisse natũ in medio mundi. Et sic congregati oẽs Gotti, & Hunni duobus agminib. factis & relictis sedibus transierunt Mæotidem paludẽ sup aquas glaciales. Et sic puenerũt ad partes nostras, & per successionẽ tp̃is baptismũ susceperũt. Ex quo patet, ꝙ ex diuina ꝓuid. illud factu est, vt possent audire vocem euãg. Et hoc idem factũ est apud Aetiopes. Vñ Vir. in 6. Huius i aduẽtu iã nũc & caspia regna Rñsis horrẽt diuũ, & Mæotica tellus: Et septemgemini turbant trepida ostia Nili. Ex quo patet ꝙ lex euang. p totũ mundũ fuit publicata, & prædicatio Aplorũ p oẽs linguas fuit manifest. vnde sicut Deus p cęlos, & stellas nat. influẽtias ad generãdũ ista inferiora mittit & viuificãdũ &c. ita christus per

A ſtus per ſuos Apoſtolos miſit ſuas ſpirituales & euangelicas influentias in ſuã eccleſiã toto orbe diffuſam ad regenerandos fideles, & nutriendos, & conſeruandos &c. Et hunc verſiculum allegat Apoſt. ad Ro. 10. vbi probat fidem euangelicam per totum orbem terrarum ab Apoſtolis eſſe publicatam.

In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.

Hic oſtendit vnde, & à quo iſti cœli ſupra dicti habuerunt & traxerũt hãc virtutẽ tam efficacem, & qs fuit ille qui fecit hunc diem in eccleſia. Ad cuius intelligentiã eſt notandũ ꝙ nõ ſolum geſta patriarcarum & profetarum vet. teſ. fuerunt figura Chriſti & eccleſiæ, vt dictũ eſt, ſed etiam productio & diſpoſitio creaturarũ, & totius machinę mũdi fuit
B figura cõceptionis, & natiuitatis Xpi, & noſtræ regenerationis vt inqt Aug. cõtra aduerſarium legis & profetarũ, ſicut magis patebit pſ. 103. Et ideo Dauid volens oſtendere myſterium natiuitatis Chriſti, & modũ publicationis legis euãgelicę, & vniuerſalẽ, & quaſi ſubitã illuſtrationẽ eccleſiæ per euang. Xpi, adducit in figuram ortum ſolis, & lationem, & curſum eius, & girum ſuper terram, ꝑ quẽ girum, & lationẽ cauſat diem: & loquitur hic quaſi modo poetico, & figuratiuo de ſolis ortu. Vnde eſt àduertendum ẜm modum loquendi poetarum, ꝙ ſol eſt filius auroræ, & aurora eſt filia noctis: Nam ex nocte naſcitᷓ aurora, q̃ eſt nobilior & clarior nocte, & ex aurora naſcitur ſol, q̃ eſt clarior & nobilior q̃ aurora. Et ideo aurora dicitᷓ talamus ſolis, quia anteq̃ oriatur videtᷓ tegi in thalamo au-
C roræ. Et ſic procedit ex aurora tanquã ſpõſus ex thalamo. Veruntamen licet Sol naturalis videatᷓ tectus in illo thalamo aurorę, q̃ dicitᷓ aer ſupremus, & illuminatus: tamẽ Sol ſemp manet in ſua ſfera ſemꝑ lucens ſine tenebris. Nã talis apparentia eſt quò ad aſpectum noſtrum. Itẽ licet videatᷓ ſol, quò ad noſtrũ aſpectũ, procedere, & naſci ex aurora noctis, tñ ortus & egreſſus eſt à ſũmo cęlo in quo manet: ꝙ q de cœlũ eſt multo altius & ſuperius aurora ipſa. Et ſic ſol procedẽs ab aurora, & egrediẽs à ſummo cęlo, diſcurrit ſup vniuerſam terrã, & gyrãs eam in 24. horis regreditᷓ ad eundẽ locũ. Et ſic cauſat diem, & illuminat partes terræ. Ita ergo pari ratione intendit, & dicit Dauid, quod Chriſtus q eſt Sol iuſtitiæ & filius Marię virginis ẜm humanitatem. Quæ quidẽ virgo dicitur aurora per puritatẽ, & gratiam ornata, & nata ex nocte

D leg. vet. i. ex tribu Iuda, & ſtirpe Dauid, & ꝑ cõſequens ex vtero legis: & tamẽ ipſa nõ traxit tenebras noctis peccati, eo ꝙ in ea ſplendebat & lucebat Sol iuſtitiæ, & ipſam irradiabat per ſpecialẽ gratiã, ideo Chriſtus nõ proceſſit ab ea tanquã vir de thoro maritali & corrupto, ſicut nos omnes proceſſimus, ſed tanquàm ſpõſus de thalamo virginali. Et ſic vterus virginalis & intactus dicitᷓ aurora, & thalamus intemeratus, à quo, & de quo Chriſtus proceſſit, & ideo dicit Dauid: ꝙ verbum æternum poſuit, & præparauit tabernaculũ ſuum in ſole humanitatis aſſumptæ. & ponitur tranſitiuè. q. d. ꝙ ipſe, qui eſt ſol poſuit ſe in tabernaculo humanitatis, & vniuit ſibi illam in vnitate ſuppoſiti. Et ſic humanitas facta eſt tabernaculum ſolis æterni. Vnde illa humanitas facta eſt tabernaculũ, & facta eſt E
Sol, in quo verbũ æternũ fulgebat mũdo, ſicut lumẽ latẽs in laterna fulget ꝑ laternã. Et ſic verbũ caro factũ, verus Sol fuit ꝓcedens de aurora & vtero virginali tanquã ſpõſus de thalamo ſuo matrẽ virginẽ & inuiolatam & intactã relinquendo, ſicut ſponſus relinquit ſpõſam virginẽ in thalamo in die deſpõſationis, antequã copuletᷓ cũ ea in thoro maritali. Et ſic oſtendit Dauid ꝙ Xps nõ proceſſit nec fuit natus ex virgine thoro maritali & corrupto, ſed de thalamo ſpõſali & intemerato. Et dicitᷓ V. Maria thalamus Chriſti propter pulchritudinẽ virginitatis, & diuerſitatem ornamentorũ virtutum & gratiarum. Sed ne quis crederet Xpm habere totũ ſuum principiũ ex thalamo V. Mariæ, ſicut blaſfemauit Ebion, & Cherintus, & iudæi hodierni, ideo F
ſubdit, ꝙ Chriſtus ẜm humanitatẽ, & carnẽ, proceſſerit tẽporaliter ex V. Maria, ſicut Sol ex aurora, tamen ẜm diuinitatem egreſſio & natiuitas eius eſt à ſummo cęlo. i. æternaliter à ſummo patre. Nã ſicut Sol quò ad nos naſcitur ex aurora, tamen fuit ſemper ante auroram & ſemper manet in ſuo cœlo altiſſimo, ita Deus verbũ æternũ, licet ſit natus ex matre de vtero virginali ſecundum carnem, tamẽ ab æterno naſcitur, & procedit à ſummo patre ſemper in eo manens. Nã licet ſit Chriſtus natus in Bethlehem terra Iuda ex ſemine Dauid ẜm carnem, tamen egreſſus eius fuit à diebus ęternitatis ſecundũ diuinitatem vt patet Micheæ. 5. Et ideo dicit Dauid, ꝙ licet Chriſtus proceſſerit tanq̃ ſpõſus de thalamo virginali ſecundũ carnẽ tñ ipſe,

Exultauit

A *Exultauit vt gigas ad currendam viam, à summo cælo est gressio eius.*

Et occursus eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius.

Exultauit vt gigas fortis & potẽs. i. extra cœlum saltauit in vterũ virginis per incarnationẽ, & factus est hõ viator, ad currẽdã viã huius mortalitatis, & cucurrit ꝑ istã viã laborũ per 33. annos, & postea cucurrit finaliter per viã mortis & passionis pro nostra redemptione. Sed peragrato cursu huius vitæ & debellato diabolo, sicut egressio eius fuit à summo cęlo patris, ita occursus eius fuit vsq; ad summum ipsius patris, prædã & triunfum secum reportãdo. Vnde sicut egressio eius fuit mirabilis, & ꝓgressus eius per mundum fuit velox & fortis. ita occursus & regressus eius fuit triunfalis in cęlum per resurrectionẽ, & B ascensionem, & vniuersalẽ iurisdictionẽ. Et sic Xp̃s sol iustitiæ egressus à summo cœlo, & girãs, & perambulans viã huius mundi, quæ ante erat tenebrosa, illuminauit eã per lumẽ euãgelicum, & calefecit eã ardore, & calore suæ passionis. Et sic per suum aduentũ & per radios euãgelicos pepulit, & fugauit noctem & tenebras veteris legis & peccati vniuersalis, & causauit diem gratiæ super terram. Sed primò illuminauit cęlos. i. apostolos, & misit eos tãquã radios suos, & perlustrarũt populũ gentilẽ ducentes diẽ Chr̃i, & lumen euangelicũ ꝑ oẽs partes mundi, intñ ꝙ nulla est regio, nec pars mundi, quæ se abscõdat à calore & lumine eius. Sed contra hoc arguunt Iudæi dicentes, ꝙ lex euangelica non peruenit ad oẽs partes mundi. Nam nos videmus ꝙ Saraceni obtinent totam Africam, & Ara- C biam, & Syriam, & Assyriam, & Tartari, quorum vna pars est idololatra, & altera sequit̃ sectam sarracenorum, obtinẽt oẽs Indias & totam Scythiam, igitur iste psalmus non est intelligendus de publicatione euangelii. Ad hoc respõdetur, ꝙ isti non solum loquuntur ex cecitate mentis, sed etiam ex ignorantia historiarum. Nã licet ista profetia non fuerit simul impleta, tamen per omnes partes mũdi successiuè fuit verificata. Nam primò tp̃e August. tota Afryca, & Aegyptus, & Arabia, erat per Christianos habitata, imo hodie tota Aethiopia colit euangelium, licèt ẜm ritum Iacobitarum, quorum magna pars habitat in Aegypto. Item omnes tres Indiæ ante aduentum Tartarorum colebant euangelicã legem, licèt secundum ritum Nestoreitarũ vbi præsbyter Ioannes præsidebat, q mõ habitat in regione Synarum, quæ est vltima regio nobis nota, vnde omnes Indiæ, & tota D Persia, & Media, & Mesopotamia, & Armenia, & magna pars Scythiæ est plena Iacobitis, & Nestoreitis, & multis aliis diuersis sectis, & ritibus Christianorum habitantium inter infideles. Et sic patet ꝙ ad omnes illas partes peruenit euangelium. Vltimò autem q̃ restabat Noruegia, & Suessia, quæ erant partes abscõsæ ad Aquilonẽ, ideo circa 400. annum receperunt euangelium, & facti sunt Christiani. Ex quo patet, ꝙ nulla remanet pars in mundo, quæ nõ audierit famam euãgelii ꝑ apostolos, aut ꝑ successores eorum, & in oĩbus partibus mundi dñati sunt Christiani. Si aũt ꝑdiderũt magnã partem, quã occuparũt Sarraceni, & Turci, & Tartari, hoc non est ex defectu legis, nec ex defectu huius ꝓfetiæ, quæ iã totaliter fuit impleta, sed ex defectu Christianorũ, ꝓp ingratitudinem, & multitudinẽ peccatorum, quia Deus iam fecit ꝙ E promisit vt magis patebit psal. 70. & 71.

Lex dñi immaculata conuertens aĩas, testimoniũ dñi fidele, sapientiã præstans paruulis.

Quia superius oñdit legẽ euangelicã ꝑ totũ orbẽ fuisse publicatã, & hoc ꝑ cõparationẽ ipsius solis. Nã sicut sol exñs in cęlo ꝑ suũ cursum mittit radios ꝑ omnes ꝑtes mundi repræsentantes ipsum solẽ, ita Christus misit apostolos, q portarunt & prædicarunt euangelium, & nomen suum ꝑ vniuersam terrã. Et sic illuminarunt totum mundum ꝑ lumẽ euangelicum. Et sic vr̃ꝙ lex euãgelica sit lux huius solis q est Xp̃s. Iõ in hac secũdã parte explicat proprietatẽ, & perfectiones, & fructus legis euãgelicæ. Ad cuius intelligentiam F est notandũ, ꝙ lex euãgẽlica quinq; nominibus nominatur in hoc psal. Primò dr̃ lex, inquãtum fuit à Christo lata. Scd̃o dr̃ testimonium, inquantum fuit à Deo patre approbata, & testificata in baptismo, & in transfiguratione, cũ dixit: Hic est filius meus dilectus ipsum audite, fuit ẽt testificata, per profetas, & angelos, vt dictum est in prologo. Tertiò dr̃ iustitia inquãtũ iustificat rõne cõsiliorum & mandatorum affirmatiuorum, & sacrorum. Quartò dr̃ præceptum rõne prohibitorum, quia prohibet omne vitium. Quintò dicitur iudicia, inquantum tribuit præmium obseruatoribus. Ex quo patet, ꝙ vna & eadem lex habet multa nomina ẜm diuersos respectus. Secundo est notãdum quòd sicut lumen solis,

A lis, siue radii solares, faciunt septẽ effectus in istis inferioribus. Primò, qa totũ hemisferiũ illuminãt Scđo fugant omnes tenebras. Tertiò manifestãt oĩa, q̃ latebant in nocte. Quartò disgregãt heterogenea, & cõgregant homogenea. Quintò conuertũt, & attrahũt vapores ad se. Sexto omnia viuificãt, & generãt fructus, & cõseruant. Septimò penetrãtes faciem terræ, generant pretiosa metalla & lapides p̃tiosos in visceribus terræ. Ita ergo pariter dicit Dauid, ꝙ lex euangelica fecit septem mirabiles effectus in mũdo. Nã primo, quia ipsa lex Xp̃i est de se immaculata & pura, iõ segregauit granũ à paleis, & fideles ab infidelibus, & purificauit fideles à peccatis, & cõuertit animas, & traxit ad Xp̃m, iõ ait ꝙ quia lex Xp̃i est immaculata & pura, iõ purificat, & est cõuertens animas. Secũdo dicit ꝙ
B testimoniũ dñi est fidele. i. ꝙ lex euangelica est fidelis, quia testificata per legẽ & ꝓfetas, & per Deum patrem qñ dixit, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Iõ præstat sapiẽtiã & lumẽ paruulis & simplicibus. Nã Apostolos ex paruis fecit magnos. Tertiò dicit.

Iustitiæ domini recta lætificantes corda: p̃ceptum domini lucidum illuminans oculos.

Timor dñi sanctus permanent in seculum seculi: iudicia dñi vera iustificata in semetipsa.

Iustitiæ domini quãtum ad cõsilia, & mandata affirmatiua sunt recta, qa hoiem rectificãt & perficiũt. Quartò lætificãt corda hominũ, qa virtuosus delectaŕ in sua operatione 2. Ethi. Quinto dicit ꝙ p̃ceptũ dñi. s. lex euãgelica quantũ ad p̃cepta ꝓhibitiua, qa ꝓhibet omne vitium, est lucidum illuminans oculos mentis, qa vt sic discernit inter bonũ
C & malum, & docet q̃d fugiendum, & vitandum, & q̃d agẽdum. Sextò lex euãgelica sãctificat & viuificat hominẽ, cõstituens eũ in timore scto & caritate erga Deum qui quidẽ timor domini sanctus permanent in ęternũ in homine. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ quinq; modis dŕ timor in sacra scriptura. Primus dicit́ seruilis. Secũdus filialis. Tertius castus. Quartus gratus. Quintus dŕ timor sanctus. Primi tres timores reperiunt́ in domo patrisfamilias. Nã aliter timet seruus, aliter filius, aliter vxor. Vñ seruus timet delinquere cõtra dñm ne verberetur. Filius aũt ne abdicetur, & priueŕ hæreditate. Vxor vero timet delinquere, & adulteriũ committere, ne repudieŕ, & perdat amorẽ viri, sed vt diligatur ab eo. Et iõ primus timor dicit́ ser-

D uilis. Secũdus filialis. Tertius dicit́ timor castus. de quibus tribus timoribus est dictũ ps. 2. Sed quartus timor dicitur gratus, inquãtũ beneficiatus timet offẽdere beneficũ, à quo recepit beneficium, ne ipsi videatur ingratus. Quintus timor dicitur sanctus, inquãtũ est bene ordinatus respectu obiecti. Et talis timor solũ est respectu Dei. Nã qa solus Deus est à se, p se, & pp se, & oĩa alia sunt à Deo creata, & p Deũ cõseruant́ in esse, & sunt pp Deũ, qa ad ipsũ ordinãtur, ergo solus Deus est de se, & per se, & ꝓpter se diligendus & timẽdus, ne offendatur, eo ꝙ omnipotẽs, & bonus est p se, iustus & misericors, & creat́, & cõseruator, & glorificator: & iste timor ponit hoiem in statu perfectissimo, & iõ dicitur sãctus, quia sanctificat hoiem. & ordinat ipsũ in Deũ, qa sanctus dŕ bene ordinatus Vñ ita se habent per ordinẽ isti quinq; timores. Nã E
secũdus timor est ꝑfectior primo, & tertius scđo, & quartus tertio, & quitus est ꝑfectior oibus, eo ꝙ vnusquisq, aliorũ habet aliqđ ꝓprium interesse: & sic patitur aliquẽ defectũ ẜm magis & minus. Sed nõ est negãdũ, quin primi timores sint boni. Nã bonũ est timere offendere Deũ, ne quis æternaliter dãnetur, qui dŕ timor seruilis. Sed talis non est meritorius. Et melius est timere Deũ ne perdamus fęlicitatẽ æternã. Sed iã est melius timere offẽdere Deũ ne ꝑdamus eius amorẽ, quod pertinet ad timorẽ castũ. Sed forsan est melius timere offendere Deũ, ne sim⁹ ingrati de tãtis beneficiis receptis, qa magis accedit ad quintũ, qa vŕ ꝙ timeamus ipsũ ꝑ se, et pp se. Sed absq; dubio quintus timor, est perfectissimus & ordinatissimus, qa seruat speciẽ modũ & ordinẽ. Et iõ dŕ sanctus, F
& perficit & sãctificat hoiem. Qui quidẽ timor cõtinet quasi timorẽ filialẽ, & castũ, & gratũ, & iõ vel est idẽ quod ipsa caritas, uel cõsequitur caritatẽ. & idõ dicit ꝓfeta, ꝙ iste timor sanctus manet in seculũ seculi: qui quidẽ timor est effectus legis euãgelicę. Nã sola obseruãtia legis cõstituit hoiem in isto sãcto timore. Ex quo patet, ꝙ obseruãtia legis euãgelicæ sanctificat hoiem, quia constituit hoiem in statu ꝑfectissimo. Et sic lex euãgelica dŕ sancta, quia ordinat hoiem ad Deũ, siue quia ordinat caritatẽ & timorẽ Dei in ipso hoie, quod idẽ est: & hęc est intẽtio ꝓfetæ in hac particula. Septimò dicit ꝓfeta, ꝙ lex euãgelica dŕ iustificata in semeptima ratione iudiciorum, eo quòd iudicia facta in ipsa

A ipsa sũt iustificata in semetipsa. Ad cuius intelligentiã est aduertẽdum ꝙ tria possumus intelligere ꝑ iudica euãgelica. Nã primo actũ iudicãdi, quẽ fecit Xp̃s in multis ad eũ venietibus. Secundò pręmia tributa eis talibus iudiciis. Tertiò promissa obseruatoribus legis euãgelicę. Qũocunq; autẽ intelligant & sumant ista tria iudicia, semꝑ sunt iustificata in semetipsa. Nã primò oĩa iudicia quæ Xp̃s fecit fuerunt iustificata, q̃a nullus venit ad eum petẽs veniã de peccatis, quin abiret iustificatus, & sanatus, vt patet de Magdalena, cui dimissa sunt pc̃tã multa, q̃m dilexit multũ. Et ideo Xp̃s iudicauit inter eã & fariseum, ostendens q̃uo est iustum dare veniã petenti, ponẽs exemplum de duobus debitoribus. Et sic Xp̃s mansit iustificatus in suo iudicio, & Magdalena abijt iustificata in sua pœnitentia, vt patet Lucæ 7. Itẽ iustum fuit B iudicũ q̃d Xp̃s fecit de adultera, siue inter adulterã, et fariseos accusantes eã de adulterio. Nã postquã ipsa promisit nõ peccare, dixit ipsi, nec ego te cõdẽnabo, vade: & amplius noli peccare. Ioan. 8. Et misit eã iustificatam. Et sic est dicendum de Cananea & latrone, & tale iudicium de pęnitentibus cõmisit Petro, & toti ecclesię, cũ dixit, ꝙ nõ solũ remittat peccata septies pęnitentibus, sed septuagies septies. Matth. 18. Ex quibus patet, ꝙ talia iudicia quæ fecit Christus, & pręcepit fieri in ecclesia de pœnitentibus, sunt iustificata semper in semetipsa, quia humilitas, & pęnitentia iustificat hominem, & meretur veniam. Secundò talia iudicia sunt iustificata, ratione promissionum, nã Christus neminẽ fallit in promissis, quia semper eius C promissa fuerũt impleta, quia semper dedit & dabit gloriam promissam obseruatoribus legis, vt patet de Apostolis & martyribus: ꝑ quos non solum ante, sed etiam post mortẽ Christus ostendit multa miracula, per quæ possumus credere eos obtinere gloriã & fęlicitatem promissam. Et sic Christus & lex euãgelica manet vera, & iustificata in suis iudiciis & promissis. Ideo dicit profeta, ꝙ iudicia domini. i. lex euangelica quantum ad sua iudicia & promissa, est vera & iustificata in semetipsa, quia omnes pœnitentes iustificat, & omnia promissa complet, quia omnibus obseruatoribus suis præbet gratiam in præsenti, & gloriã promissam in futuro. Tertiò dicit iustificata, quia præmiat vltra condignum, & punit citra condignum. Ex supra dictis patet, ꝙ si lex euangelica est sic iustificata in semetipsa, ꝙ semper dat veniam pęnitentibus, iustificans eos per gratiam, & nũquam fallit in promissis, sed tribuit fęlicitatem promissam obseruatoribus suis, & præmia vltra cõdignum, sequitur ergo, & subdit & concludit profeta, quòd iudicia legis euangelicæ sunt D

Desiderabilia super aurũ & lapidẽ pretiosum multum, & dulciora super mel & fauũ.

Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.

Desiderabilia sup. i. magis q̃ aurũ, & supꝑ oẽm lapidẽ pretiosũ, & sunt dulciora gustui spũali super. i. magis q̃ mel & fauũ. Etenim .i. ꝓpterea certè seruus tuus Christianus custodit ea. s. oĩa iudicia, & ꝓcepta legis euãgelicę. Primò q̃a ipsa sunt iusta de se, & faciunt hoĩem iustũ. Secundò, quia in custodiẽdis illis dat̃ retributio multa & magna, quia dat̃ E æterna fœlicitas in eis. Per supradicta ergo patent septem perfectiones legis euãgelicæ, scilicet quia est immaculata, fidelis, recta, lucida, sancta, iustificata, & desiderabilis.

Item explicat profeta septẽ effectus legis euangelicæ, cũ dicit ꝙ conuertit animas, & præstat scientiã paruulis, & lætificat corda, & illuminat oculos mẽtis, & sãctificat, & iustificat, & vltimò retribuit pręmiũ ęternũ & infinitũ. Ex ꝑmissis sex sequit̃ vltimũ. Nã si ipsa habet tres proprietates & perfectiones & effectus, sequitur ꝙ lex euangelica est super omnia desiderabilis & seruanda, & in ea totũ nostrũ desideriũ, & spes est cõstituẽda. Ex supradictis septem cõditionibus & perfectionibus patet differentia & eminẽtia legis F euangelicæ supra legem veterem. Nam illa in pluribus potius cõuertebat corpus q̃ animam, quia nõ prohibebat animũ explicitè, sed manũ. Secundò illa nõ præstabat sapientiam in ea latentẽ, sed literã & sensum apparentẽ. Tertiò illa non lætificabat corda, sed corpora, in copia ciborũ, & temporaliũ promissorum. Quartò illa non illuminabat oculos mentis, sed corporis tãtum de præsenti: Quintò illa nõ sanctificabat hominem timore casto & grato & sancto, sed ex timore seruili & formidine pœnæ. Sextò illa nõ iustificabat nec dabat veniã simpliciter pœnitẽtibus, nec eos expectabat, sed illos pœna aut morte corporali puniebat etiã de cõdigno, & etiã vltra condignum quantũ ad apparentiam vt de colligente ligna in sabbato. Nume.

A me, 15. & de Oza qui solum tetigit arcam
dñi 2.de Reg.6.de Ozia qui pręsumpsit ado
lere incensum 4.Reg.15.Et 2. Paralipome-
non 26. Septimò quia illa non promittebat
nisi bona tẽporalia. Ex quibus omnibus pa-
tet ꝙ lex euãgelica in omnibus supereminet
veteri. Et ideo dicit ꝓpheta, ꝙ sola ista est per
se desiderabilis, & ꝙ bona quæ promittunt
& dant in lege euãgelica tã in pręsenti q̃ in
futuro, sunt desiderabilia sup aurũ, & lapi-
dem pretiosum, & super oẽs diuitias quę ꝓ-
mittebant & dabant in veteri lege. Et bona
gloriæ quæ dantur in futuro, sunt dulciora
super mel, & omnes cibos veteris legis. ibi
enim promittebatur copia lactis & mellis tẽ
poralis, hic aũt fruitio cœlestis & ęternalis,
qa nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in
cor hoĩs ascẽdit, quæ præparauit Deus dili-
B gẽtibus se. Esa.64.& 1.ad Cor.2. Et ideo cõ-
cludit ꝙ in custodiendis illis mãdatis Chri-
sti datur retributio multa, in cœlo supple.

Delicta quis intelligit? ab occultis meis mũ
da me dñe, & ab alienis parce seruo tuo.

Postquã superius explicauit ꝑfectiones,
& fructus, & pręmia legis euãgelicę: nũc in
hac tertia parte petit gratiã, vt valeat hanc
legem euangelicam obseruare, sine qua nec
lex põt obseruari, nec peccatũ vitari. Ad cu
ius intelligentiã est notãdum secundũ Aug.
de natura & gratia, & contra Pelagianos in
omnibus tractatibus suis, ꝙ causã quare nul
lus homo põt vitare peccatũ, nec implere di
uina pręcepta, nisi per gratiã Xp̃i fuerit adiu
tus, quę est duplex, vna se tenet ex parte no
stra, alia rõne triũ impugnatorũ. Causa pri-
ma est corruptio nostræ naturæ. Nã sicut di-
C ctum est psal. 13. taliter fuit corrupta caro,
& natura, & sensualitas nr̃a in Adam, ꝙ oẽs
potẽtiæ fuerunt debilitatæ, & vulneratæ, in
tantum ꝙ homo mansit pronus ad cadendũ
in oẽ vitium, & difficilis, & infirmus ad resi-
stendum, & magis difficilis ad resurgendũ,
eo ꝙ liberum arbitrium nostrũ manet clau-
dicatũ. Sicut hõ claudus, quẽ impossibile est
rectè ambulare nisi sanetur. Vnde sicut hõ
claudus semp cadit ad partẽ pedis læsi & est
pronus ad illã inclinari, & nõ ad aliã, ita libe
rum arbitrium nostrũ ita est pronũ ad cadẽ-
dum ad p[illegible] peccati, ꝙ nõ ad seruandũ præ
cepta diuina. Et hęc est prima causa ex parte
nostri. Scda causa est triplex rõne triũ impu
gnatorũ, q cõtinuẽ suggerunt & impugnãt
ad malum. Primus suggestor & impugnator
dr̃ intrinsecus, & occultus, quæ est cõcupi- D
scentia in carne, & sensualitate nr̃a ex pctõ
primorũ parentũ inflicta. Quæ duo facit. Nã
primò infirmat & debilitat oẽs potentias vt
dictum est. Secundò insurgit & luctat aduer
sus spiritũ, infligens in eo oẽm inordinatum
appetitũ. A qua quidem concupiscentia oĩa
mala oriuntur, vt inquit Aug. de verbis Apo
stoli. Nam primò ista concupiscentia infligit
appetitum propriæ excellẽtię in honoribus,
cui voluntas consentiens non patitur maio-
rem nec æqualem. Et sic incidit in peccatũ
superbiæ, & per concupiscentiã carnis inci-
dit in gulã & luxuriam. Et ex cõcupiscentia
bonorum fortunę, incidit in auaritiã. Et ex
appetitu vindictę, incidit in irã & odiũ, & sic
de singulis Et iste dr̃ impugnator, & sugge-
stor intrinsecus, q multis nominibus nomi-
natur, dr̃ enim cõcupiscẽtia, inquantum ex E
citat animã ad omnem appetitum inordina
tum, vt dictum est. Secundo dr̃ fomes omnis
peccati. Tertiò dicitur lex membrorũ. Quar-
tò dicitur tyrannus. Quintò languor & mor
bus, & corruptio naturæ, inquantũ infirmat
& destruit vires naturę. Sed præter istũ sug-
gestorem intrinsecum, sunt duo alii sugge-
stores exteriores, quorum primus est diabo-
lus, qui semper ab initio tentat hominem,
qui ex sua astutia habet infinitos modos, &
parat infinitos laqueos ad capiendum homi
nem, de quo dicit saluator Mat. 12. ꝙ si non
potest hominem capere in vno laqueo, aut
eiicere per unum peccatũ, tunc assumit sep-
tem alios spiritus nequiores, & ingressi ha-
bitant in hoie. Tertius impugnator est mun
dus, qui non habet pauciores modos & vias
ad prosternendum hoiem. qui quidẽ mun- F
dus impedit hominem ad bene agendum, &
sollicitat ad oĩa mala, tũ ratione vxoris aut
filiorum aut amicorũ, vt eis complaceat, &
eos sustineat. vñ dicit Apostolus 1. ad Cor.
7. ꝙ vir sollicitus est mundo, quomodo pla-
ceat vxori & ecõuerso. Item ipsi inimici in-
citant hominẽ ad iracundiam, & omne ma-
lum ex inuidia & alia causa. Vnde nascitur
odiũ, & homicidia, & cætera huiusmodi. Ex
supradictis patet, ꝙ impossibile est hominẽ
sic in natura corruptum & infirmum, posse
resistere istis tribus impugnatoribus absque
auxilio, cum impugnent ipsum intus, & ex-
trà, & in occulto & in publico. Et hoc est
quod dicit profeta. O domine Iesu Christe
adiutor meus, & redemptor meus, da mi-

hi

A hi gratiam vt possim legem euangelicam seruare, & delicta & peccata vitare. Nã delicta quis intelligit.i.quis potest intelligere & discernere, & præcauere, & enumerare tot genera delictorũ & peccatorum, & tot modos tentationum & suggestionũ, cum habeam tres impugnatores, vnum intrinsecum & occultum, qui dicitur concupiscẽtia, quę nos semper impugnat ĩ occulto, & duos exteriores & alienos.s.mũdum & diabolum, q̃ nos exterius impugnãt, & in publico incitãt modis infinitis ad omnia mala perpetrãda: qua si dicat, nullus poterit resistere tot & tantis tentatoribus, nec p̃cauere delicta, nisi p̃ tuã gratiã fuerit adiutus. Et ideo tu dñe munda me ab occultis peccatis meis, & ab alienis parce seruo tuo. Ad cuius intelligentiam est notandum, q̃ p̃ctã possunt dici tripliciter aliena

B & occulta. Vno modo, quia ab occulto impugnatore.s.interiori concupiscentia sunt suggesta & illicita vel illecta, aut in solo proposito sunt cõmissa, aut in secreto sunt perpetrata. Itẽ per oppm̃ p̃ctã dicuntur aliena, q̃ñ suggestione alienorum impugnatorũ.s.mundi, & diaboli sunt cõmissa, aut ex p̃posito in effectum, & in personam alienam sunt cõpleta & deducta, sicut sunt furta, homicidia, opprobria, & adulteria, & cætera hmõi, aut q̃ñ ex occulto in publicum sunt manifestata & diffamata, quia iam tunc alios scandalizãt et offendunt aures eorum. Ab istis ergo peccatis tàm occultis, quàm alienis petit mundari & liberari cum dicit. Ab occultis meis mũda me domine.i.à peccatis quæ in occulto & in secreto, aut in solo p̃posito, aut ab occulto impugnatore & concupiscentia propria

C commisi, & parce mihi seruo tuo ab alienis delictis, quæ ex alienis impugnatoribus, aut in personas alienas aut in publico perpetraui. Vnde notanter dicit & petit ab occultis mundari, & ab alienis sibi parci. Nam peccata occulta & non in effectum consummata, aut in secreto commissa, sine læsione proximi, per solam pęnitẽtiam occultam possunt deleri & mundari. Sed peccata aliena in effectum contra proximum commissa, nõ remittuntur, nisi per restitutionem rei ablatæ, aut remissionem iniuriæ. Et ideo subdit.

Si mei non fuerint dominati tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.

Si mundaueris me ab occultis meis, & peperceris mihi ab alienis, tunc nõ dominabũtur mei isti tres impugnatores, imo ego superabo, & vincam eos per gratiam & pœnitentiam. Et si isti tres impugnatores mei nõ fuerint dominati, imo fuerint victi per pœnitentiam, tunc ego ero immaculatus & purgatus & mundabor à delicto maximo. Ad cuius maiorem intelligentiam est notandũ, quòd licet omne delictum dicatur magnum, inquantum contra Deum committitur, tamen peccatum finalis impęnitentiæ, & obstinationis dicitur maximum, eo quòd post mortem non potest per pœnitentiam deleri, quia non amplius est locus, nec tempus pœnitentiæ, pro quo peccato non est orandum, vt ait Io. in prima canonica sua, c.5. quod quidem peccatum postquam non remittitur in hoc seculo per culpam, non remittetur in alio per pęnam. Mat. 12. Et ideo tale peccatum non potest euitari nisi per præuiam pęnitentiam factam in vita. Iterum est aduertendum, quòd E diabolus non dicitur dominator nec victor, nisi per peccatum finalis impœnitentiæ, eo q̃ quotidie vincitur per pœnitentiam factã in vita. De hoc ergo delicto maximo, per q̃d diabolus dicitur dominari obstinatis & impęnitentibus, dicit profeta. Si mei non fuerunt dominati isti tres impugnatores mei. s. caro, mundus, & diabolus, imo victi per pœnitentiam factam in vita, tunc ero immaculatus, & emundabor.i.euadam à delicto maxime finalis impœnitentiæ. Sed quia post factam pęnitentiam, omnes orationes & cætera bona quæ homo facit in statu gratiæ sunt Deo placita & accepta, ideo subdit.

Et erunt complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Et erunt, inquit, vt cõplaceant.i. postquã F fuero mundatus per pęnitentiam, tunc meditatio cordis mei.i.omnes cogitationes, & eloquia oris mei, & cætera bona q̃ fecero, erunt iuste, & in caritate facta, vt complaceant. i. sint cara, & placita, & accepta in conspectu tuo semper. Sed quia omnia supradicta sine gratia peragere non potero, ideo subdit.

Domine adiutor meus & redemptor meus.

Rogo te domine Iesu, vt postquã dedisti mihi legem euangelicã sis adiutor meus gratiam præuenientem cõferendo ad seruãdum eã, & ad resistẽdum tribus impugnatoribus, & sis redemptor meus gratiam subsequentẽ conferendo, & a peccatis occultis, & alienis mihi parcendo. Et nota q̃ tota cõstructio, & sententia tertiæ partis huius psal. põt incipere ab hoc vltimo versiculo, vt sit sẽsus. O do-

A mine Iesu Christe adiutor meus & redẽptor meus, da mihi gratiã, suple quia delicta, quis intelligit. i. quis poterit vitare, & resistere ꝑ rõnes iã dictas? Ideo ab occultis meis mũda me, &c. Ex toto isto psal. posũt recolligi 11. cõclusiones. Prima cõclusio, ꝙ lex euãgelica fuit per oẽs partes mundi audita & publicata. Secunda cõclusio, ꝙ Christus sol iustitiæ, qui ab ęterno summo patre processit temporaliter, venit in carnem, & peracto cursu nostræ redemptionis regressus est in cęlo, vnde descendit. Tertia conclusio, ꝙ Christus non processit ex Maria virgine, tanquàm ex thoro maritali & corrupto, sed tanquàm spõsus de talamo virginali, ipsam virginẽ relinquẽdo. Quarta conclusio, ꝙ Christus sol iustitiæ ꝑ aduentũ, & cursum suũ fugauit noctẽ veteris legis & peccati, & causauit diẽ gratiæ in

B ecclesia militanti. Quinta conclusio, ꝙ sicut lex euangelica habet septẽ perfectiones, q̃ a est immaculata, & fidelis, & recta, & lucida, & sancta, & vera, & iustificata: Ita facit septẽ salubres effectus. s. quia conuertit animas, & præstat sapientiam paruulis, & lætificat corda, & illuminat oculos mẽtis, & sanctificat, & complet promissum, & iustificat hominẽ. Sexta cõclusio, ꝙ lex euãgelica propter omnia supradicta est per se desiderabilis, magis quàm lex vetus, eo ꝙ illa solũ permittebat, & dabat tẽporalia, ista aũt vitã & fęlicitatem ęternã. Septima conclusio, ꝙ nemo põt implere legẽ euangelicam, nec vitare peccata, nisi per gratiã Christi fuerit adiutus. Octaua conclusio, ꝙ nemo potest ab occultis peccatis mundari, nec ab alienis liberari, nisi per gratiã subuenientem fuerit subleuatus. No-

C na conclusio, ꝙ nemo potest mundari, & liberari à delicto maximo finalis impœnitentiæ, per quod Diabolus dominatur, nisi per pœnitentiam factam in hac vita præuenientem ipsam mortem. Decima cõclusio, quòd orationes, & cętera bona non sunt Deo placita, & accepta, nisi post actam pœnitentiam in statu gratię. Vndecima conclusio, quòd sola lex euangelica perfectè iustificat hominẽ: probatur, quia mundat, & rectificat, & sanctificat, & gratificat, & fructificat ad gloriã.

PSALMVS XIX.

EXaudiat te dominus in die tribulationis, *protegat te nomen* Dei Iacob.

Titulus; in finẽ psal. Dauid. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum, dirigẽs nos in Christum, qui est finis legis, & victor D & triunfator, sicut supra dictum est psal. 17. Sed perfidus Ra. Sa. qui semper conatur peruertere scripturas, & retrahere à vero sensu ad suã perfidiã, dicit, ꝙ Dauid fecit hũc psalmum in sua senectute, quãdo Ioab, & cęteri armigeri dixerũt ipsi Dauid, ne amplius exiret ad bellum cũ eis, ne occideretur ab inimicis, & extingueret lucernã in Israel, sed oraret pro suo exercitu, quia magis vinceret orationibus, quàm armis, vt patet. 2. Reg. 21. Et sic literaliter exponit hunc psalmum de Dauid, & de illa historia. Sed talis expositio sic literaliter præcisa non solummodo est inutilis, sed etiã falsa, faciens iniuriã profetę, & nõ explicans verũ mysteriũ, & intelligentiã huius psal. quia Dauid nõ fuit minus profeta, nec minus illustratus de Christo futuro ĩ hoc psal. q̃ in cęteris. Vnde ipsemet Ra. Sa. dicit super Zacariã ca. 9. ꝙ oẽs profetę nõ sunt E locuti nisi super annos redẽptoris, & in dies Messiæ. Ex quo patet, ꝙ in tali literali expositione vr̃ sibiipsi cõtradicere. Iõ reiecta omni iudaica perfidia exponendus est iste psal. de Christo & ecclesia, ad quẽ intellectũ legit ipsum ecclesia. Ad cuius intelligentiã est notãdum, ꝙ sex memorantur in scriptura vet. testa. de Christo Messia in lege promisso. Primò, ꝙ debebat esse Deus & homo, Rex & sacerdos. Secundò, ꝙ debebat esse legislator, & ferre legẽ nouam. Tertiò, ꝙ ipsemet debebat esse hostia & sacrificium. Quartò, ꝙ debebat esse pastor populi sui. Quintò, ꝙ regnũ eius debebat esse gloriosum in corpore & anima. Sextò, ꝙ expoliato inferno debebat ascendere in cœlum victor & triunfator, & accipere vniuersalẽ, & iudiciariã potestatẽ. Hæc autẽ F oia preuidens Dauid in spiritu confecit plures psalmos, de quorũ numero ponũtur hic sex per ordinẽ. Nã psalmũ præcedentẽ fecit de Christo legislatore, & publicatione, & ꝑfectione legis euãgelicæ. Istũ aũt psal. 19. fecit de sacerdotio & triunfo Christi: psalmum verò sequentem fecit de eius regno glorioso: & psalmum 21. fecit de hostia, & sacrificio Christi. In 22. prædicit Christũ futurũ pastorẽ ecclesiæ. In 23. prędicit regnũ vniuersale eiusdem. In hoc ergo psal. Dauid prædicit sacerdotiũ Christi, vocando Christũ, vt accelerat aduẽtum suum, vt veniret ad liberandũ nos per suũ sacrificiũ: & ideo dedit ipsum ad cantandũ in tẽplo ad victoriã vocum, ad denotãdũ, ꝙ fideles vet. test. cũ magno deside-

rio

A rio,& clamore expectabāt, & vocabāt Chriſtū, vt veniret ad liberandum eos. Duo ergo facit Dauid in hoc pſ. Nā primò vocat Chriſtū, vt veniat ad ſacerdotium, & offerendū ſacrificiū, per qđ triunfauit de diabolo. Scđò prædicit qualiter cōicauit apoſtolis & eccleſiæ ſacerdotium ſuum & ꝑtātem ꝑ quā triunfauit de toto populo gentili, & ſubiecit totū mundum. ibi: Lætabimur in ſalutari tuo, vel ibi, In potentatibus ſalus dexteræ eius. Quantum ad primū eſt notādum ſicut dictum eſt in prologo, ꝙ ſicut Adam per ſuum peccatū omnes ad pœnam, & captiuitatem obligauit & vendidit, & à Deo ſeparauit, ita Deus pater ſtatuit, vt ab illo peccato non poſſemus ſibi reconciliari, nec redimi, niſi per interceſſionem, & ſacrificiū vnius iuſti, & innocētis mediatoris Ieſu Chriſti, in cuius virtute, &
B meritis, noſtræ operationes eſſent Deo gratę & acceptæ, & ideo Chriſtus voluit incarnari, & pro nobis ieiunare, & labores tolerare, orare, & ſeipſum in ſacrificium pro nobis patri offerre, quod pertinet ad officium ſacerdotis. Nam tria pertinent ad officium ſacerdotis. Primò pro populo ad Deū interpellare & orare, ideo dicitur mediator inter populum & Deū. Scđò pertinet ad ſacerdotē ſacrificiū offerre: & ſic dicitur ſacerdos. Tertiò legē ponere & cōſtituere, & ſic dicitur pōtifex, quaſi leges & poſitionem faciens, per quā populus iuſtè viuat, & in Deum dirigatur. Et ideo Chriſtus voluit aſſumere nomē, & officiū ſacerdotis, & pōtificis, vt ꝓ nobis cōpleret oīa iſta. Hoc ergo præuidēs Dauid in ſpū, vocat Ieſum ad ſacerdotiū dicēs. O dn̄e Ieſu Chriſte in lege ꝓmiſſe accelera aduentū tuū, & veni
C ad exercendum officiū veri ſacerdotis, quod eſt pro populo orare, & ſacrificiū offerre, & legem ponere, ideo veni vt dn̄s pater exaudiat te in die tribulationis, ſcilicet mortis & paſſionis, qñ pro nobis orabis in mēſa, & in horto, & in cruce, vt tunc nomen Dei Iacob, qđ eſt Ieſus, protegat te, & Deus pater.

Mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion teneatur te.

Mittat tibi auxilium de ſancto. i. de altiſſimo ſanctuario ſuo, & de Sion triūfanti tueatur, & defendat te. Ad cuius intelligentiam eſt notandum ꝙ Chriſtus ter orauit pro genere humano, & pro noſtra reſurrectione, in quibus tribus orationibus ſemper pater miſit ſibi auxilium de cęlo ſancto ſuo. Nam primò orauit corā toto populo anteꝗ caperetur, qñ dixit Pater clarifica filiū tuū, quia tūc audita eſt vox patris de cęlo dicentis: Clarificaui, & iterum clarificabo. Io. 12. Item qñ orauit in horto, miſit pater auxilium & tuitionē de ſancto, qñ miſit ſibi angelū qui confortaret eū, annunciās ſibi fructum ſuæ paſſionis, & ſuam & noſtram reſurrectionem. Et etiam exaudiuit ipſū in cruce, quando ſol, & luna, & tota terra oſtenderunt ſe compati ſibi. Ex quibus omnibus patet, ꝙ Chriſtus ſemꝑ fuit exauditus pro ſua reuerentia, vt magis patebit. Et iterum eſt notandum ꝙ nomen Dei tetragrāmaton, quo Chriſtus fuit protectus & victor, dicitur nomen Dei Iacob eo ꝙ nomē Ieſus, in quo conſiſtit tota noſtra ſalus & redēptio, fuit promiſſum ipſi Iacob & ſemini eius, & illud nomen accepit Ieſus à patre. per quod fuit victor & triunfator. ad Filip. 2. Dedit illi nomen qđ eſt ſuper omne nomen &c. E
Deinde ſubdit.

Memor ſit omnis ſacrificij tui, & holocauſtum tuum pingue fiat.

Cum dicit Memor ſit oīs ſacrificii, vocat Chriſtū vt offerat ſeipſum in ſacrificium pro nobis in cruce, & inſtituat ſacramentum euchariſtiæ in memoriam ſuæ paſſionis, ideo ſubdit. O Dn̄e Ieſu Chriſte veni ad paſſionē vt dn̄s pater ſit memor & acceptor totius ſacrificii tui, accipiens ipſum in prætium noſtræ redemptionis, & holocauſtum tuū igne caritatis totū crematum & conſumptum, fiat pingue & ſufficiens & copioſum ad ſatisfaciendū pro nobis. Nam ſicut holocauſta quę fiebant in veteri lege ex agno matutino & veſpertino, quæ in figura tui offerebanť, quantò magis erāt pinguia, tantò altius fumus eorū aſcēdebat in cęlū, ita ſacrificium tuum ò F
Chriſte tn̄ erit pingue & copioſum, & igne caritatis concrematum, ꝙ totus ſanguis tuus haurietur, & euacuabitur, & effundetur in redemptionē ꝓ nobis. intm̄ ꝙ fumus & odor illius caritatis & obedientiæ penetrabit cęlos, & introibit in aures patris & ſic pater tribuet tibi ſm cor & deſiderium tuum, relaxando debitum generis humani. Deinde ſubdit.

Tribuat tibi ſecundum cor tuum, & omne conſilium tuum confirmet.

Tribuat tibi. vocat Xp̄m ad dādā legē euāgelicā. O Xp̄e veni ad mortē & paſſionem, vt pr̄ tribuat tibi ſm cor & deſideriū tuū oīa q̄ petieris, & cōfirmet oē cōſiliū tuū, i, totā legē euangelicā, in qua tradunt conſilia ad dirigendū hoīem in Deū. Et notāter appellat cō

A filium, ad differētiam legis veteris, eo ꝙ illa data est cum comminatione pœnæ per modum præcepti, ista autem data est cum amore & benignitate, per modum consilii, & cū promissione gloriæ; Deinde cum dicit:

Lætabimur in salutari tuo, & in nomine Dei nostri magnificabimur.

Prædicit profeta fructum, & effectū passionis Christi in hac secūda parte. Ad cuius intelligentiā est notandū, ꝙ duo fecit Christus per suū sacerdotium, & mortē & passionem. Nam primò nos à morte, & captiuitate liberauit. Secūdò, sacerdotium & potestatē, quā accepit à patre, apostolis & ecclesię cōicauit: per quod sacerdotium & potestatē de mundo, & diabolo triunfauit: & hoc est, qđ dicit in hac secūda parte. Vnde dicit primò: O domine Iesu Christe bene pater tribuet
B tibi ſm cor tuum: quia debitum nostrū relaxabit per sacrificium, & passionem tuam, & resurrectionē tibi tribuet, & cōsilium tuū confirmabit. Et ideo tunc à tali debito liberati, & per legē tuam confirmati lætabimur in salutari tuo .i. in saluatione, & redemptione facta. Itē lætabimur in salutari tuo i. hoc nomine Iesu, ꝙ est nomē Dei nostri. Et ideo in isto nomine Dei nostri magnificabimur, & exaltabimur. Et hoc ergo dico, qm̄ ego Dauid cognoui, & in spiritu profetico præuidi, nunc per contemplationē, qm̄ dn̄s pater fecit filium Christum suum, ipsum à mortuis resuscitando, & etiam fecit ipsum saluum .i. Saluatorem cōstituit, & exaudiet illum pro nobis de cœlo sancto suo. Et dirigens Dauid uerba sua ad Christū, dicit: Impleat dn̄s petitiones tuas, & ordinatur cū litera superiori,
C ut sit sensus. O domine Iesu Christe post passionē, & resurrectionē lætabimur in salutari tuo, & in noīe Dei nostri magnificabimur.

Impleat dominus oēs petitiones tuas, nunc cognoui qm̄ saluū fecit dominus Christū suū.

Lætabimur, inquit in salutari tuo, q. a impleuit dn̄s oēs petitiones tuas, & ponitur optatiuus pro futuro indicatiui, ſm cōsuetudinē profetarum, & ideo subdit causam, quare profeta prædixit omnia supradicta de Christo, & nostra redēptione: quia ego cognoui, qm̄ dn̄s pater faciet saluū Christum suū, &

Exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potentatibus salus dexteræ eius.

Exaudiet, inquit illū de cœlo sancto suo, relaxando debitū generis humani, & ipsum à mortuis resuscitando. In potētatibus salus dexterę eius. Hic incipit versiculus, & sentē- D tia. Nam postq̄ profeta vocauit Christum ad sacerdotium & sacrificium, & ostendit fructum & utilitatē mortis, & passionis, hic ostēdit, qualiter Christus cōicauit apostolis suis suum sacerdotium, & potestatem ad mundū & diabolum debellandū. Ad cuius intelligētiam est aduertendū, sicut dictū est psal. 17. ꝙ Christus inquātum homo, omnia quæ habet, accepit à patre, & ea cōicauit discipulis suis. Vnde quadruplici uirtute eos armauit. Primò, ecclesiastica potestate .s. uirtute septē sacramentorum, in quibus consistit sacerdotium, & eius potestas. Secundò, uirtute donorum spiritusancti. Tertiò, dedit eis hoc nomen Iesus in clypeum, & protectionē. Quartò, legem euangelicam, tanq̄ lanceam, & sagittam, & gladium ad ferienda corda hominum, quæ omnia continentur in hoc nomi- E ne Iesu, quod est nomen omnipotentiæ, & sapientiæ & salutis, & iustitiæ, vt dictum est psal. 8. Hæc ergo quatuor arma tradidit Xp̄s discipulis suis, quibus totum mūdum debellarunt, & subiecerunt: & hoc est, quod dicit Dauid, cum ait Potentatibus, dicit ergo: Ego cognoui in spiritu, quoniam saluum faciet dominus Christum suum .i. in saluatorē constituet, & cognoui in spiritu, quòd salus dexteræ eius, quod est hoc nomen Iesus, continens omnia quatuor supradicta, erit communicatum in potentatibus .i. in apostolis factis potentibus, & fortibus, & armatis in potestate huius nominis, & ideo cum hoc nomine uincemus, & debellabimus totum orbem, & potentiam populi gentilis.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimus. F

Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus.

Hi in curribus. Hi .i. quedā uirtutes, & reges in curribus pugnabunt contra nos. Et hi .i. alii pugnabūt in equis, & in copia equorū, & armorū. Nos autē in solo nomine Dei nostri, quod est Iesus, inuocabimus: quia illo noie fuimus armati. Et ideo ipsi principes, & imperatores cōfidentes in suis curribus & equis, obligati & uicti ceciderunt sub pedibus nostris. Nos autē, qui ante eramus pauperes, & subiecti, & afflicti, surreximus à persecutione, & erecti, & exaltati sumus eos, & eos iugo fidei subiecimus, & diabolum principem huius mundi destructis idolis foras eiecimus, quæ omnia fecimus in uirtute huius

A ius nominis Iesus. Et sic de Diabo. & mundo triunfauimus. Vltimo aũt profeta conuersus ad Deum patrem dicit.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

O Dñe si tot & tãta bona debẽt fieri in aduentu huius regis, ideo saluũ fac regẽ & saluatorem, & saluum fac eum per resurrec. & exaudi nos in die gratiæ, in qua inuocauerimus te, quia tunc inuocabimus te in noĩe eius, quod est Iesus, in quo speramus saluari. Ex toto ergo isto psalmo possunt recolligi quatuor cõclusiones. Prima cõclusio, ꝙ Christus semper fuit exauditus in sua oratione & sacrificio pro nobis: quia pater tribuit ei ẜm desiderium suum. Secunda cõclusio, ꝙ Christus fuit verus sacerdos offerens pingue, & copiosum sacrificium pro nobis. Tertia con-B clusio ꝙ Dauid præuidit in spiritu profetico totum mysteriũ sacerdotii Christi, & nostræ redemptionis. Quarta conclusio, ꝙ Apostoli solo nomine Iesu armati debellarunt totũ orbem, & triunfauerunt de mundo & de Diabolo: quia principe huius mundi foras eiecto, omnes infideles Christo subiecerunt.

PSALMVS XX.

DOmine in virtute tua letabitur rex: & super salutare tuũ exultabit vehemẽter. Desiderium cordis eius tribuisti ei: & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Titulus. In finẽ, siue ad victoriã ps. Dauid Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc ps. dirigens ipsum & nos in Xp̃m, qui est finis legis, & victor, & triunfator, vt dictũ est. Sed de materia huius ps. dicit Ra. Salom. ꝙ antiqui magistri glossarunt ps. 2. simul cum isto 20. C de rege Messia. Sed ꝑpter hæreticos, melius, & conuniẽtius exponitur de ipsomet Dauid, & de regno eius: & appellat hæreticos conuersos ex Iudaismo ad fidem Christi, & appellat antiquos magistros oẽs qui eum præcesserunt, & maxime Talmudistas. Ad cuius intelligentiã est notandum, ꝙ doct. siue scriptores iudæorum repiuntur in quadruplici numero. Nam quidã præcesserunt aduẽtum Christi. Alii autem fuerunt tempore Christi vsq; ad destructionẽ 2. Templi. Alii autẽ fuerunt post destructionem 2. Templi tempore magni Constan. Cæteri autem fuerunt post tempora Heraclii Impe. Ante vero aduentũ Christi non reperiuntur, nisi opera Ionatam Abenuziel, qui. 18. annis ante aduentum Christi tempore Octauiani traduxit totum testamentum vetus ex Hebræo in Caldeum D transferendo sensum ex sensu, exponendo vocab. quę quidem scriptura dicitur Targũ, & est tantæ autoritatis apud Hebræos, ꝙ nullus ausus est contradicere. Iste enim exponens, & interpretans psal. 2. dicit. Vt quid fremuerunt gentes &c. astiterunt reges terrę, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dñm & Messiã Christum eius. Item cum dicit. Dñs dixit ad me filius meus es tu &c. subdit. Isti duo Pater & Filius sunt tres. i. vna tertia persona. s. Spiritussanctus procedit ab eis, & hi tres sunt vnum. s. vna substantia & vna essentia & vnus Deus. Vnde dicunt Iudæi ꝙ tunc facta est vox de cœlo dicens. Quis est hic qui secreta mea vult gentib. reuelare? cui Ionatan respondit. Ego Dñe hoc facio propter reuerentiam tuam. Et sic dicunt magistri Hebræorũ ꝙ Ionatã Abenuziel fuit doctus, E & inspiratus à Spiritusãncto in toto Targo. Et ideo tota sua interpretatio, & expositio habetur tanq̃ textus apud Hebręos, cui nullus est ausus cõtradicere. Et sic Ionatam exponit & interpretatur totum istum psa. 20. de regẽ Messia, & regno eius glorioso. Et sic pro maiori tempore interpretatur oẽs alios ps. Tempore autẽ Christi Paulo post floruit Iosefus filius Matthiæ, qui multo tempore Atenis filosofiæ operam dedit. hic in 18. lib. antiquitatum de Christo tale testi. perhibet dicens: ꝙ tẽpore Cæs. fuit in Iudæa Iesus vir sapiens, si virum fas est nominari: erat. n. operum mirabilium effector, & verus doctor legis, & plurimos tam de iudæis, q̃ de gentilib. habuit sectatores, Christus hic erat: hic post quam ex inuidia nostræ gentis Iud. traditus F & crucifixus est, apparuit rursus tertia die viuus, sicut hæc, & multa alia profetæ de eo in carminib. dixerunt &c. In quibus verbis Iosefus confitetur primo ꝙ Iesus erat Xp̃s & Messias in lege prõmissus: & ꝙ erat plusq̃ homo, propter miracula & doctrinam supra facultatem humanam Tertiò ꝙ post mortẽ resurrexit & regnauit spiritualiter. Quarto ꝙ Dauid in ps. & cæteri profetæ locuti sunt de regno Christi & resurrectione. Eodẽ modo tempore Apostol. fuit Filo discertissimus iudæorum, qui in libro de vita contemplatiua dicit mirãda de Christo & eius discipulis & sanctissima vita eorum. Et sic Hebręi moderni bene habẽt i magna veneratione scripta Iosefi & filonis. Sed nõ audent in publicũ propalare, eo ꝙ tales testimoniũ prębent de

A Christo. In tertiò ordine antiquorum Hebr. fuerunt Talmudistæ post tempora Constan. De quib. dictum est in prologo, tract. 6. Isti videntes ꝙ taliter conuincebantur à docto. Christianorum per scripturas psal. & profetarum: ꝙ regnum Messiæ huius mundi non erat temporale: sed spirituale: eo ꝙ primò debebat mortē pati, & postea resurgere & regnare: Ideo volentes defendere pfidiā, conati sunt cōfingere duos Messias in lege promissos. Vnū vocatum Beniosef de tribu Effraim & alium Bendauid .i. filium Dauid de tribu Iuda, & dicunt ꝙ iste Messias Beniosef debet congregare oēs 12. tribus Israel ex omnibus partib. mundi & ducere in Hierus. Sed postea venient Gog & Magog, & pugnabunt cōtra Messiam Beniosef & vincent, & occident eū ignominiosè cum toto populo suo: & sic de B isto Messia exponunt Talmudistæ omnes passus scripturæ, faciētes mentionem de morte & passione Christi Messiæ, & maximè illud Zaca. 12. tunc erit planctus magnus in Hier. & lugebunt eum, quasi mortē primogeniti. &c. Et subdunt magistri iudæorum: ꝙ post mortem Messiæ Beniosef surget Messias Ben dauid, & regnabit in vniuerso mundo: qa sic scriptū est ps. 2. Postula à me & dabo tibi gentes hęreditatem tuam, & possessionē tuā terminos terræ. Item dicunt istum Messiam nunq̄ moriturum: sed in æternum regnaturum: imo resuscitabit Messiam Beniosef cum toto populo: qui cecidit cū eo in bello Gog & Magog. Et sic Messias Bendauid cum suis viuet in ęternum: quia tunc dicet Dño Deo: C Dñe da mihi vitam: cui respondebit Deus: Vitā petis à me, cum adhuc non dixisti hęc: etiam profetauit de te pater tuus Dauid. ps. 20. Vitam petiit à te, & dedisti ei longitudinem dierum in æternum & vltra. Ex quibus patet, ꝙ quicquid dicāt de cōficto Messia Beniosef, tamē in hoc oēs magistri antiq. Hebr. cōueniūt, ꝙ ps. 2. & iste ps. 20. sunt facti de ipso profeta Dauid profetando de Christo filio suo vero Messia in lege promisso, & regno eius glorioso Ideo perfidus. Ra. Sa. videns se conuictum à doct. Christianorum, per dicta istorum antiquorum, coactus est negare oēs antiquos, & dicere ꝙ licet antiqui exposuerunt istos duos ps. de rege Messia, tamē propter hæreticos conuenientius exponuntur de Dauid rege Israel. Sed iste proteruus cecus corpore, & anima manifestè cecidit in tria inconuenientia. Primò, quia contradicit expositioni & interpretationi ipsius Ionatan, D cui nullus eorum fuit ausus cōtradicere vsq; in hodiernū diem. Item non solum cōtradicit Filoni & Iosefo, sed etiam contradicit supradictis antiquis magistris talmudistis. Et sic incidit in excommunicationē ſm omnes Hebræos. Secundum inconueniens est: quia ipsemet fatetur se non exponere illos ps. ſm veritatem, sed tanquam cōuictus à Christianis vt retrahat eos à vera expositione, non solum Christianorum, sed etiam antiquorum, heb. Tertium inconueniens est, ꝙ litera istorum duorum psa. nullo modo potest conuenire ipsi Dauid. Nā Dauid nō est æternaliter genitus à Deo, nec possedit populum gentilem vsq; ad terminos terræ. ps. 2. Nec regnū eius fuit gloriosum, nec vixit in seculum seculi: sicut dicitur in hoc ps. 20. Ex quib. patet, ꝙ relicta perfidia ipsius Rab. Sa. & sequē- E do veritatem in se & doctrinam antiquorū hebr. s. Ionatan & Filonis, & Iosefi, exponendus est iste ps. profeticè ad literam de Christo & regno eius glorioso, ꝙ præuidens Dauid in Spiritu, fecit istum ps. in quo duo facit. Nam primò prędicit & describit regnum gloriosum. Secundò punitionem & vltionē suorum persecutorum ibi: Inueniatur manus. Quantum ad primum est notandum, ꝙ tota gloria & lætitia regni Christi cōsistit in trib. primò quia pater cōpleuit desiderium & petitionem suam in omnib. quia in omnib. fuit exauditus pro sua reuerentia, vt dictum est ps. præcedenti. Secundò cōsistit in glorificatione sui corporis, quia tunc anima dr̄ dominari toti corpori post resurrec. Tertiò in gloria animæ quæ resultat ex visione diuinæ essentię. Tria ergo facit in prima parte: nam pri- F mò prædicit gloriam regni Christi inquantū pater cōpleuit totum desideriū suum remittendo debitū generis humani, & triunfando de Diab. post mortem & passionē, vt dictum est ps. præcedenti. Secundò prædicit gloriam corporis Christi quā adeptus est per resurre. Tertiò prædicit gloriā quam adeptus est in in sua ascensione. Secunda ibi quoniā præuenisti. Tertia ibi: qm̄ dabis eum in benedictionē. Quantū ergo ad 1. dicit Dauid ad Deum patrem. O Dñe pater ego præuidi in spiritu qualiter rex Messias Christus filius tuus, post passionē & resurrect. lętabitur in virtute tua .i. propter virtutē, & bona quę sibi tribuisti, ꝙ oia bona à te accipiet, ideo exultabit vehementer in salutari & saluatione & redēptio-

A ne, quã facies per eũ, & exultabit super salutare tuum. i. super hoc nomẽ Iesus, quod est nomen salutis, quod sibi dabis in hæreditatẽ, cum quo de oĩbus triunfabit, & per qđ omnia meruit & potuit. Ideo in duobus exultabit. Primò q̃a in oĩbus cõpleuit tuã voluntatẽ. Scđò, q̃a desideriũ cordis eius tribuisti ei, & nõ fraudasti eum in voluntate, & in oĩbus petitionibus labiorũ eius, q̃a omnia q̃ desiderauit & petiit adimplesti. Nam tria desiderauit. Primo nostrã redemptionẽ. Scđò suam, & nostrã resurrectionẽ. Tertiò gloriã aĩæ ꝓ nobis, quæ oĩa tria sibi tribuisti. Deinde subdit.

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.

Vitam petiit & tribuisti ei, longitudinem dierum in seculum & in seculum seculi.

B *Magna est gloria eius in salutari tuo, gloriam & magnum decorem impones super eum.*

Cum dicit, qm̃ præuenisti, prædicit gloriã corporis Christi quã adeptus est per resurrectionem: quæ quidẽ gloria cõsistit in quatuor. s. in immortalitate, & claritate, agilitate, & subtilitate, quæ sunt dotes corporis gloriosi, & dicuntur quatuor lapides coronæ corporis gloriosi, qua corona quatuor lapidũ pretiosorum, primo Deus pater coronauit filiũ in resurrectione, qua etiã corona ipse Christus sponsus coronabit suos in generali resurrectione. De hac ergo corona corporis, dicit Dauid. O pater bene tribuisti filio tuo desideriũ cordis & gloriam corporis, qm̃ tu præuenisti eum in omnibus benedictionibus ante passionem. nã primo in benedictione & gratia, quia nõ ex opere Adã sed ex solo opere spũs C sancti cõceptus, & omnibus donis & benedictionibus spũs sancti non ad mensurã fuit repletus &c. Et sic ipsum talibus benedictionibus præuenisti in sua creatione & cõceptione, q̃ nulli pctõ fuit obligatus nec subiectus in persona nec in natura, sed solus fuit inter mortuos liber. Et sic iã tunc coronasti eũ corona omnium gratiarũ & benedictionum. Sed post passionẽ in sua resurrectione posuisti in capite eius. s. humanitate, per quam est caput ecclesię, coronam gloriosam de lapide pretioso, s. quatuor lapides pretiosos, & pręciosas dotes continentem, quorum lapidum primus est immortalitatis & vitæ ęternæ. Hãc vitam petiit Christus filius tuus à te qñ dixit, clarifica me pater. Ioan. 12. & 17. Sed tu pater tribuisti ei hanc immortalitetem, quia tribuisti ei longitudinem dierum in seculum seculi. i. vitam in æternum, quia iam vltra nõ morieť, nec mors vltra sibi dominabitur. Secunda dos fuit gloria & claritas, hanc ẽt dedisti ei: quia magna est gloria eius in salutari, & saluatore Christo tuo, impones etiam super eum magnum decorẽ, per quem intelligitur agilitas & subtilitas, & impones etiam gloriam per quam intelligũtur omnes quatuor lapides ptiosi, & dotes huius coronæ corporis ipsius Xpi: qua ꝑ magna est gloria Xpi in salutari. i. saluatione tua. i. quam in nostra redẽptione sibi tribuisti, ex quibus quatuor resultat gloria totius corporis. Deinde subdit D

Qm̃ dabis eũ in benedictionem in seculũ seculi, lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

Cum dicit, qm̃ dabis, explicat duo dona quæ Christus accepit à patre, ratione totius humanitatis. Nam primo accepit dotes ani- E mæ. s. visionem diuinæ essentiæ, & fruitionẽ, & perpetuam lætitiam, & gaudium, in q̃bus consistit tota fęlicitas & beatitudo, vt dictum est psalmo. 15. Sed hanc gloriã accepit Christus à principio suæ conceptionis per vnionẽ verbi: de quo sẽp anima Christi habuit visionem matutinam, & per consequẽs fruitionem & gloriã perfectã essentialem. Sed post resurrectionem accepit Xps à patre executionẽ, ostensam, & potestatẽ cõicandi gloriã corporis & animę suis mẽbris & oĩbus fidelibus, quia per mortẽ & passionẽ meruit vt omnia supradicta nobis posset cõicare, & hoc est qđ ait profeta in isto loco, vnde ait. O pater tu tribuisti filio tuo regi nostro desideriũ cordis eius, qm̃ dedisti eum in benedictionem. s. dulcedinis. i. in benedictionem omnium gentiũ, vt posset oẽs alios benedicere, & gloriam cor- F poris & animæ cęteris cõicare, put fuit Abrahæ promissum. s. In semine tuo benedicenť oẽs gentes. Gen. 22. Deinde exprimit gloriã animæ, & etiam totius, cum subdit. Lętificabis eũ in gaudio cũ vultu tuo. i. in visione vultus tui. Ex qua siue in qua visione resultat & consistit tota beatitudo. Oia supradicta. s. gloriam corporis & animæ accepit Xps à patre in præmiũ suę passionis, vt eam nobis cõicaret, & quia in omnibus his pater cõpleuit desiderium Xpi vt dictum est prius, ideo concludit profeta. O pater omnia supradicta tu fecisti & compleuisti in filio tuo. Cur hoc?

Quoniam rex sperat in domino. & in misericordia altissimi non commouebitur.

Eo q̃ rex Messias Christus sperat. i. posuit

A spem suam in te, nostam saluté desiderãdo, & posuit spem in misericordia altissimi. Ideo nunquã desiderium suum cõmouebitur, nec frustrabitur. Sed semper implebitur, & nunquam deficiet. Et ly misericordia dupliciter põt ordinari indifferenter, ut sit sensus. quoniã rex Christus sperat in dño, & in misericordia altissimi, iõ nunq̃ cõmouebit̃: aut sic: qm̃ rex sperat in dño patre: ideo nõ cõmouebit̃, nec frustrabit̃ in misericordia altissimi, q̃a semp misericordia altissimi impleuit desideriũ eius, vt patet. Sed cõtra prędicta arguitur, & vr̃, ꝙ pater nõ semp impleuit desideriũ Christi, nã ipse orauit in cruce pro transgressoribus, & tñ nõ oẽs sunt saluati, q̃a maior pars in sua infidelitate permãsit. Secũdò arguitur, ꝙ Christus non adeptus est gloriã corporis & aĩæ, nec meruit eã ꝑ passioné, q̃a

B hanc habuit, & meruit à principio suæ cõceptionis, ꝑꝑ vnioné verbi, in quo videbat vultum patris, & semper fruebatur. Tertiò vr̃, ꝙ lapides pretiosi coronę Christi nõ sint, nec dicantur dotes in eo, cum ipse sit sponsus ecclesiæ, & nõ spõsa. Quartò vr̃, ꝙ in Christo nũquam fuerit spes, quia semper facialiter videbat verbum, &c. Ad primũ dicendum, ꝙ sicut in Deo assignatur duplex volũtas.i.duplex ordo voluntatis; quarum vna dr̃ antecedens, quia vult oẽs homines saluos fieri, quam magister sententiarum vocat voluntatem signi: & altera dr̃ voluntas consequens, quam magister appellat voluntaté beneplaciti, quia vult iustos saluare, & impœnitétes damnare: Ita pariter in Christo, qui in omnibus fuit conformis patri, ponebatur duplex desiderium.s.antecedés, quod respiciebat di-

C uinam misericordiam, & passioné suam, quo desiderabat passionem suam, omnibus prodesse. Et erat in eo desiderium consequens, respiciens diuinã prædestinationé, & iustitiã & obstinationé malorũ, quo voluit diuinæ iustitiæ & prædestinationi conformari. Et hoc desideriũ dicebatur deliberatum. De primò desiderio dicit Christus Mat. 22. Hierusalé Hierusalé quotiés volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti. Et Luc. 23. Pater ignosce his, quia nesciunt, quid faciunt. De secundò vero dicit Saluator Io. 17. Pater non pro his rogo tñ, sed pro oĩbus, q̃ crediturí sunt. Ex quo patet, ꝙ nõ rogabat nisi pro fidelibus, & prædestinatis: & hoc desideriũ Christi semp fuit impletũ. Vnde sicut voluntas patris antecedens non est necesse, ꝙ semp impleatur, D sed semper impletur voluntas cõsequẽs: Ita pariter non fuit necesse impleri desiderium antecedens Christi, sed secundũ semp fuit impletũ. Et de hoc dicit, profeta, Desideriũ cordis eius tribuisti, &c. Ad secundũ respõdetur, sicut dictũ est ps. 15. ꝙ totã gloriã corporis & aĩę habuit Christus potestatiuè, & meruit à principio suæ cõceptionis rõne vnionis. Nã nõ solũ ostẽdit gloriã animæ ante passioné, sed dotes & gloriã corporis. Nã subtilitaté ostendit in sua natiuitate, q̃a ex clauso vtero virginis exiit: & claritaté ostẽdit in sua transfiguratione, & agilitaté, quando super aquas siccis pedibus ambulauit: Et impassibilitaté quando miserunt lapides in eum Iudæi. &c. Ex quo patet, ꝙ per suã passioné nõ meruit pro se, sed pro nobis, & sic gloriã resurrectionis nõ acquisiuit potestatiuã pro se, E sed pro nobis, & sic nõ passus est, ut mereretur pro se, sed vt satisfaceret ꝑ nobis, & mereretur: eo ꝙ diabolus nõ erat superandus ꝑ potẽtiã, sed ꝑ iustitiã, vt inquit Augu. Vnde si Christus voluisset, absq; morte & passione potuisset fieri immortalis. Ad tertium dubiũ est dicendum, ꝙ si prædictæ dotes comparẽtur ad Christum, inquantũ est caput & spõsus ecclesiæ, tunc non dicuntur dotes nisi fortè actiuè, inquantùm ipse tanquàm sponsus ecclesiæ cõmunicat nobis in baptismo, cum per fidem sibi desponsamur, & tunc in nobis dicuntur veræ dotes, quia iam nobis promittuntur pro futura resurrectione, quia tunc possidebimus eas, vt patet Apoc. 21. Gaudete & exultate, quia venerunt nuptiæ agni, & tunc absterget omné lacrimã, &c. Sed si istæ F dotes existentes in Christo comparentur ad patré, vel verbũ, à quo anima Christi eas habet per vnionem personalem, tunc non incõuenit, quin dicantur dotes à uerbo donatæ: quia uerbum se habet, vt sponsus, & humanitas Christi vt sponsa. Can. 3. Videte filię Hierusalem regé Salomoné in diademate, quo coronauit eum mater sua in die despõsationis suæ. Ex quo patet, ꝙ incarnatio fuit quędam despõsatio, in qua verbũ despõsauit, & vniuit sibi supposit aliter illã humanitatem quã muniuit multiplici dote, & lapide ꝑtioso. Et sic isto mõ lapides ꝑtiosi possunt dici dotes in humanitate Xpi. Sed si cõparent̃ ad ecclesiã, & mébra inquãtũ Christus est spõsus ecclesiæ, & cõicat ista ipsi ecclesiæ spõsæ suæ, tunc in Christo nõ dicuntur dotes, sed fons

gratiarum

A gratiarũ & principium. Sed inquãtum sunt membris donatæ & toti ecclesiæ cõmunicatæ, tunc dicuntur veræ dotes. Nã sicut verbũ cõicat eas humanitati Christi, ita Christus cõicat eas ecclesiæ spõsæ suæ. Ad quartũ dubiũ est dicẽdũ, ꝙ spes prout est quædã virtus teologica de bonis futuris non visis, non fuit in Christo, quia ab instanti suę creationis anima illa semper nouit in verbo suam resurrectionem futuram. Et ideo firmiter & certissimè expectabat eam, & non solummodo videbat & expectabat suam resurrectionem, sed etiam nostram redemptionem. Et ideo talis spes in Christo non dicebatur spes, quæ est virtus teologica, sed aliquid maius supra spem & fidem.

Inueniatur manus tua oĩbus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.

B *Pones eos vt clibanum ignis in tempore uultus tui, dominus in ira sua conturbabit eos & deuorabit eos ignis.*

Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum a filijs hominum.

Postquam superius profeta explicauit & prædixit gloriã quã Christus adeptus est ꝓ se & suis in sua resurrectione, nũc in scđa parte prædicit vltionẽ & punitionẽ persecutorũ Christi, & victoriã eius cõtra eos. Iõ dicit, O Christe rex noster inueniatur manus tua vltrix & nocẽs oĩbus inimicis tuis crucifixoribus obstinatis. Et dextera .i. ptãs tua inueniat & puniat oẽs qui te oderũt, tã in capite q̃ in mẽbris, & duplici pœna punies eos: primò in aĩa, qa pones eos vt clibanũ & furnũ ignis in tpe vultus tui .i. in die iudicii quando præsen-

C tialiter venies manifestus i potestate magna & maiestate: quia tunc dñs conturbabit eos cum dicet. Ite maledicti in ignem æternum. Et ignis infernalis deuorabit eos. Quantum vero ad corpus perdes fructũ eorum .i. filios de terra, & eorum posteritatem delebis à filiis hominum, & hoc facies per Titũ & Romanos quia partem eorum consumes igne & fame & gladio, & partem disperdes in captiuitatem perpetuam. Et tali pœna punies eos.

Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire.

Ipsi declinauerũt in te mala, cõuitia & opprobria & falsa testimonia & flagella &c. Et cogitauerũt cõtra te cõsilia q̃ nõ potuerunt stabilire, nec firmare, nec probare: nã statuerunt te occidere & annihilare & abiicere iugum tuum à se. Sed oppositum accidit eis qñ per Romanos fuerunt destructi, & dedisti D eos in captiuitatem corporis & animæ.

Quoniam pones eos dorsum, in reliquijs tuis præparabis vultum eorum.

Qm̃ .i. propterea pones eos dorsum, proiiciens eos retro à facie tua, & præparabis vultũ eorũ in reliquiis tuis .i. cũ diabolis à te relictis & reiectis. q. d. ꝙ sicut tu posuisti electos tuos in benedictionibus, & lætificabis eos in gaudio cum vultu tuo, ita per oppositum iudæos & oẽs obstinatos pones retro in maledictionibus, proiiciens eos à facie tua, & ꝑparabis vultum eorum in reliquiis. i. inter demones à te relictos & reiectos, vt cũ magna tristitia & dolore videant horribiles pœnas suas. Et nota, quod profeta appellat demones reliquias Dei, eo ꝙ fuerunt reliquiæ bonorum angelorum. Nam electis illis, fuerũt, relicti & reiecti. Deinde subdit. E

Exaltare domine in uirtute tua. cãtabimus & psallemus uirtutes tuas.

Cũ dicit. Exaltare domine, vocat regem Christum Messiam, vt acceleret aduentum suum vt compleat omnia supradicta. Ideo dicit, ò rex veni in carnem & resurge post mortem & passionem & exaltare in virtute tua in die ascensionis. Et tunc cantabimus & psallemus virtutes tuas in hac ecclesia, festiuitates celebrando, & exaltare etiam in virtute tua in die iudicii, & facta vindicta de obstinatis, cantabimus & psallemus virtutes tuas in ecclesia triunfante.

PSALMVS XXI.

DEus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti longe à salute mea verba delictorum meorum.

Huic ps. secundum. 70. proponitur talis titulus. s. In finem psal. Dauid pro susceptione F vel assumptione matutina, & tunc est sensus ꝙ Dauid fecit hunc psalmum dirigẽs nos in Christum qui est finis legis pro susceptione mortis & passionis, & pro resurrectione, per quã summo mane reassumpsit corpus gloriosum. Secundum vero Hie. Victori Dauid psalmus pro cerua matutina, & tũc est sensus ꝙ Dauid filius Isai fecit hunc psalmum dirigẽs ipsum Messiæ, Dauid in scriptura nominato, & hoc fecit pro cerua matutina, per quam intelligitur humanitas Christi. Nam sicut cerua magis tempestiuè inter cætera animalia se recludit in latibulo ad dormiendum, sed summo mane præ cæteris surgit & saltat exiens à latibulo. Ita pariter Christus deposi-

tus

A tus de cruce hora ante occasum solis repositus & clausus est in sepulcro. Sed summo mane ante ortũ solis surrexit & saltauit ab eo, & orto iam sole apparuit Magdalenæ, & postea cæteris Apostolis. Sed ad maiorem euidẽtiam est aduertẽdum, quòd Christus in hoc titulo huius psalmi dicitur cerua matutina ratione similitudinis. Nam sicut cerua abundat copia lactis præ cæteris animalibus, qđ multo labore & periculo acquirit, & præ cæteris est sollicita circa hinnullos alendos & custodiendos. Nam summo mane surgit ad lactandos eos. Ita pariter Christus quasi sine mensura abundauit copia lactis meritorum suæ mortis & passionis. & valde fuit sollicitus circa filios suos fideles liberandos & alẽdos. Et summo mane post triduum surrexit de sepulcro ad lactandum lacte gloriæ quos eduxerat de limbo, & lacte gratiæ meritorũ
B suæ passionis quos liberauerat & redemerat à peccato. Vnde ratione copiæ huius lactis doctrinæ & sacramentorum nõ solum Christus, sed & ecclesia & sacra scriptura dr̃ cerua Prouer. v. vbi ait. Cerua carissima & gratissimus hinnullus, vbera eius inebrient te & in amore eius delectare iugiter &c. Ex quo patet, quòd sacra scriptura & Christus & ecclesia dicuntur cerua in scriptura. Ex quo patet, ꝙ Dauid non temere appellat Christum ceruã matutinam in titulo huius psalmi, à quo ecclesia traxit copiam lactis gratiarum & sacramentorum Contemnendi ergo sunt Rabini iudæorum qui exposuerunt hũc psalmum de populo Iudæorum afflicto sub Assuero tempore Hester. Et etiam Teodorus hæreticus condemnatus est in concilio Toletano, ꝗ exposuit ipsum pro Dauid rege Isra-
C el. Et ideo magis est credendum euangelistis qui allegant scripturam huius psalmi pro Christi passione, Matthæi. 27. & Ioan. 19. allegant illud. Diuiserunt sibi vestimenta mea & super vestem meam miserunt sortem, esse dictum de Christo per profetiam. Item Matthæi. 27. dicitur quòd Christus in cruce dixit principium huius psalmi. i. heli, heli lama zabatani, quod interpretatur Deus Deus meus quare me dereliquisti. Ex quo patet. ꝙ idem Christus qui incarnatus pẽdens in cruce dixit ista verba huius psalmi, ille idem ꝑ os Dauid ante incarnationem dixit eadem verba. Et sic vtrobique loquitur Christus in psalmo & euangelio, in psalmo profetizãdo, & in euangelio veritatem completam manifestando. Et ideo Dauid in hoc psalmo magis videtur texere historiam de passione Christi quàm profetare. Præuidens ergo Dauid in spiritu totum mysterium passionis & resurrectionis Christi, & exordium, & profectum & prosperitatem ecclesiæ, introduxit Christum ad loquendum, & fecit hunc psalmum, in quo principaliter tria facit. Nam primò explicat totum mysterium suæ passionis apud patrem per modum querelæ. Secundo petit liberari per resurrectionem. Tertiò promittit agere gratias post beneficia recepta. Secunda ibi, Tu autem domine, Tertia ibi. Narrabo nomen tuum. Quantum ad primum tria facit. Nam primò conqueritur se esse derelictum à patre. Secundò conqueritur se esse cõtemptum & irrisum à Iudæis & militibus. Tertiò conqueritur se multipliciter afflictum. Secũda ibi. Ego autem sum vermis. Tertia ibi, Circundederunt me vituli multi. Sed antequam veniamus ad expositionem totius psalmi sũt præaduertenda & præsupponenda quædam principia cum suis regulis in prologo prænotata. Nam cum Christus sit in omnibus mediator Dei & hominum, ideo in eo reperiuntur duę mirabiles vniones, ex quibus fiunt mirabiles locutiones & intellectu difficiles. Nam primò humanitas Christi vnitur verbo diuino vnitate personali. Et sic in Christo sunt duę naturę in vna sola persona. Et sic Christus habens duas naturas in vna sola ꝑsona, est perfectus Deus & perfectus homo. Et ideo ratione istarum duarum naturarum communicantur idiomata vtriusque naturę quia verificantur de eo, quę sunt Dei & ea quę sunt hominis. Et sic de Christo verificantur ineffabiles locutiones quę videntur contrarię ad sensum quem faciunt in auribus corporis, & tamen sunt verę & catolicę ad sẽsum in quo fiunt. Vnde de Christo verificat̃, ꝙ est creator & creatura, & creator & nõ creator, & ꝙ est ęternus & temporalis, & verificatur de eo ꝙ iste homo creauit mundum, & iste Deus est mortuus & passus &c. quia inquãtum homo est passus, & inquantũ Deus creauit mũdum. Sic etiam in illo triduo mortis Christi de eo verificantur ineffabiles locutiones, primò ꝙ anima Christi fuit realiter à corpore separata. Et sic fuit vere mortuus, & tñ tam anima q̃ corpus erãt verbo ꝑsonaliter vnita, & per consequens anima & corpus erant vna persona, qđ est mirabile dictũ scilicet ꝙ anima & corpus non essent in se & inter

A inter se vnus homo nec specificè vnita, & ꝙ essent vna psona in vno tertio.s.in verbo. Et pp hoc magister sententiarũ & multi magni viri cõcesserunt, ꝙ Christus fuit homo in triduo, isto modo ꝙ non erat homo in se postq̃ aia non informabat corpus, imo realiter erat separata: & ideo licet in se anima & corpus nõ essent vnus homo, tamen in verbo in quo personaliter vniebant erant vnus homo. Et sic ſm istos verbũ erat homo: eo ꝙ habebat animam rationalem, & corpus sibi personaliter vnitũ, licet inter se vnum ab altero esset separatũ. Sed iste homo verè dicebatur mortuus. Quam quidem conclusionẽ plures magni viri non volunt concedere, eo ꝙ videtur dicere oppositum in adiecto.s. ꝙ sit homo & mortuus. Et ideo hoc relinquatur determinationi ecclesiæ. Sed vltra istam vnionem est altera vnio facta inter Christum & ecclesiã,
B inquantum Christus assumpsit ecclesiam nõ in vnitate personali, sed vnitate mystica & sacramentali. De qua vnione & desponsatione dicit Apost. 1. ad Cor. 6. & ad Efe. 4. Erũt duo in carne vna. Hoc sacramentũ magnum est: dico in Christo & ecclesia. Et ideo propter hanc mirabilem vnionem etiam inter Christum verum, & mẽbra sui corporis mystici cõmunicantur idiomata, & de ipso toto Christo, & de capite, pro toto corpore mystico, & quolibet membrorũ causantur & verificantur mirabiles cõclusiones, quæ videnť falsæ, imo etiã detestabiles, & offendere pias aures si intelligantur ad sensum quem faciũt in auribus corporis, nisi pie intelligantur ad sensum in quo fiunt in auribus mentis fidelium. Vnde sub tali sensu & prætextu ipse
C Christus se dicit peccatorem & derelictum a patre, & peccata suorum dicit esse sua. Vnde est valde aduertendũ, sicut dictum est ps 17. ꝙ septẽ modis Xp̃s dicit peccata nostra esse sua, non quo ad culpã, quia nec peccauit in Adam nec in se, sed quo ad pœnã, inquantũ pro peccatis nostris voluit pati. Vnde primò modo peccata nostra dicit esse sua inquantũ aduocatus. Secundò inquantũ procurator. Tertiò inquãtum fideiussor: eo ꝙ obligauit se causam nostram aduocare & defendere, & debitum pro nobis soluere & satisfacere. Quartò tanquam pater pro filiis. Quintò tanquã caput pro corpore & membris. Sextò tanquã spõsus pro spõsa. Septimò tanquam Dn̄s pro vasallis & seruis. Et etiam Octauò tanq̃ pastor pro grege, q̃a vnusquisq; istorũ obligatur defendere causam sibi assumptã ad quã se obligauit. Ideo Xp̃s his oĩbus nominibus appellatur in scriptura respectu nostri. D
Et ideo hæc est causa quare Christus peccata nostra dicit esse sua, & loquitur in persona ecclesiæ spõsæ suæ. His ergo præsuppositis aduertat lector, ꝙ Christus per totum ps. loquitur inquantum homo in forma serui, & non solum loquitur inquantum Christus verus & persona priuata, sed etiam persona cõmunis, & inquantum caput & sponsus, & Dn̄s, & pastor, & aduocatus, & procurator, & fideiussor pro sua ecclesia & corpore mystico sibi vnito. Et ideo Christus in hoc ps. procedit per modum orationis & petitionis. Nam primò de se prædicit profeticè passionem & futuram resurrectionem suam. Sed deprecatiuè petit pro suis membris redemptionem & resurrectionem. siue petit omnia membra sua in se redimi & resuscitari. Et sic non solũ B
peccata nostra, sed etiam dolores nostros dicit esse suos. Et ideo est tertiò aduertendum, quòd duplex dolor reperitur in nobis, .s. dolor passionis & cõpassionis. Vnus ergo dolor passionis dicitur quando caput dolet ex propria passione cerebri vel hemicranei, vel alicuius particulæ capitis, quia tunc caput dicit heu patior. Alter dicitur dolor cõpassionis: vt quando malum est in pede vel in brachio, quia tunc caput compatitur pedi vel in altero mẽbro, & tunc dicit caput: heu patior in pede &c. Et talis dolor dicitur compassio. Ita pari modo in Christo capite nostro fuit, & erat duplex dolor in illo triduo s. passionis prout patiebatur in corpore suo & in illa carne assumpta & apta ad patiendum. Alter fuit F
dolor cõpassionis, quia pro nobis patiebatur. Et sic non solum patiebatur & tristabatur in propria carne ex verberibus & flagellis, sed multomagis cõpatiebatur nobis & miserię & captiuitati nostræ propter peccatum. Et magis cõpatiebatur in suis mẽbris vulneratis & afflictis a Diab. Et sicut quandoq; accidit ꝙ homo patitur in capite & in aliquo mẽbro, sed caput magis condolet membro quam sibiipsi, si in membro est fortior ęgritudo: Ita pariter Christus in triduo magis condolebat & cõpatiebatur membris suis quam sibi eo, ꝙ erat maior infirmitas mẽbrorũ quam sua. Nã sua erat corporalis, nostra aũt spiritualis & ille patiebatur in corpore, nos vero in anima. Et sic magis cõdolebat & compatiebatur nobis q̃ sibi. Et ideo Christus in hoc psã. magis

A gis loquitur vt caput & persona cõmunis, q̃ vt persona priuata, & sic verba huius psalmi magis intelligenda sunt ad sensum in quo fiunt, quàm ad sensum quem faciunt, quia sicut in passione nõ solum patiebatur in se, sed cõpatiebatur magis nobis:ita non solum conqueritur apud patrẽ de passione sua, sed de cõpassione & miseria nostra. Christus ergo non solum inquantum homo pro se, sed etiam inquantum caput ecclesię pro suis mẽbris conqueritur se esse à patre derelictum, & non exauditum. Vnde ait. O Deus ꝑ vniuersalẽ creationẽ, & Deus meus per specialẽ fauorem & conseruationem, respice in me: quare me dereliquisti longe à salute, & vita mea? quia permisisti me à iudæis affligi & occidi. Et sic non fuisti propitius saluti, & vitæ meæ:imo longè factus es à salute mea: quia totaliter in potestate iudæorum me dereli-
B quisti, & morti & passioni me obtulisti.

Deus meus clamabo per diem & non exaudies, & nocte & non ad insipientiam mihi.

Clamabo per diem in cruce verba delictorum meorũ in persona membrorũ meorum peccatorum, & clamabo clamore magno dicens verba supr. s. hely hely lamazabatani, .i. Deus Deus meus quare me dereliquisti. Et etiam clamabo in cruce per diem, i. in die passionis, dicens. Pater ignosce his quia nesciunt quid faciunt. Et desiderans salutem omnium dicam in cruce, Sitio. Item non solum in die, sed etiam in nocte præcedẽti clamabo, Pater si possibile est transeat à me calix iste: & tamen in omnib. his non exaudies me nec exaudisti. Nam me à iudæis affligi, & flagellari, & irrideri, & crucifigi, & occidi ꝑmisisti: & pauci de iudæis & crucifixoribus
C meis pro quib. oraui sunt saluati: nec etiam omnes gentiles sunt illico conuersi, quia per centum annos pro maiori parte permanserunt in sua superstitione, ecclesiã persequendo & affligendo: ergo sequitur ꝙ non in omnibus me exaudisti, & per consequens me aliquando dereliquisti: quare ergo me dereliquisti & me non exaudisti?

Tu autem in sancto habitas: laus Israel.

Laus & Deus Israel qui tãquã iustus iudex habitas in sancto cœlo & solio tuo iudiciali, scis supple ꝙ hoc non cõtingit, nec accidit, nec debet imputari mihi ad insipientiam & culpam & delictum. s. ꝙ patiar hãc afflictionem & mortem, & ꝙ sim derelictus & non exauditus à te: quia tu qui habitas in sancto
scis ꝙ ego nunquam peccaui, nec inuentus D
est dolus in ore meo: ergo non mereor pati hanc afflictionem, nec mereor contemni nec derelinqui a te. Et nota ꝙ isti tres versus non solum sunt difficiles in sententia ad intelligendum, sed etiam sunt difficiles in contextura literæ ad ordinandum particulas adinuicem: nec nisi vix repperi conuenientiam inter doct. in ordinatione particularum istorum trium versuum. Nam quidam ordinãt ly longè à salute mea cum ly verba delictorum meorum, vt sit sensus. O Deus quid dereliquisti me? quia verba delictorum meorum. s. patriarcarum, & profetarum, & omnium fidelium peccatorum sunt longè à salute mea, quia omnes clamant quod debeo mori & expectant meam passionem. Nam peccata membrorũ meorum exigunt quod moriar. Item litera Hie. habet Lõge à salute E
mea verba rugitus siue clamoris mei. q. d. qđ verba rugitus clamoris quę feci tam in cruce q̃ in horto sunt longè à salute mea: q̃a non sunt audita: imo clamabo per diẽ & nõ exaudies, & non est silentium mihi: quasi dicat, non fuit mihi silẽtium in toto illo die & nocte passionis, sed semꝑ clamaui & tamen nõ exaudisti: O pater quasi dicat, in vanũ laboro & clamo. Quæ quidẽ litera Hier. licet magis clara, tamẽ plura & altiora sacram. continet translatio ipsorũ. 70. vt patet in 1. expositione. Itẽ ly respicè in me, qđ est in nostra trãslatione, non reperitur in Hebræo. Sed forsitan. 70. voluerunt supplere, ad denotandum ꝙ Christus in breui debebat liberari de illa afflictione: conqueritur ergo dicens. O Deus Deus meus respicè in me cito liberando. Nã qua de causa dereliquisti me, & recessisti lõ F
ge à salute mea? probo ꝙ dereliquisti. Nam non clamabo verba mea. i. peccata mea Sed verba delictorum meorum. i. membrorum meorum peccatorum, quasi dicat: in cruce & horto non deflebo, nec patiar, nec clamabo pro peccatis meis, sed pro peccatis membrorum meorum, & tamen non exaudies me in tali clamore. Sed hoc non erit mihi ad insipientiam nec ad culpam. quia tu laus Israel qui habitas in sãcto solio iudiciali, scis quod nunquam peccaui nec mereor hãc afflictionem. Deinde subdit.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.

Ad te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi.

Cum

Cũ dicit. In te sperauerunt patres nostri, reddit causam suæ iustæ querelæ arguens à minori. Nam si pater exaudiuit patres uete. testa.& exaudiuit, & liberauit eos de tribulationibus suis, ergo multo magis debebat liberare filiũ, & exaudire in tali tribulatione, eo ꝙ erat filius naturalis, & iustus, & innocens. Sed oppositum fecit pater, quia non exaudiuit eum: imò dereliquit eum in potestate iudæorum, & permisit ipsum irrideri, & multipliciter affligi. Et ideo primò probat, & ostẽdit, qualiter Deus exaudiuit, & liberauit patres antiquos. Secundò, qualiter permisit ipsum contẽni, & irrideri. Tertiò probat, qualiter ipse est filius naturalis, & iustus, & innocens. Quartò, qualiter permisit ipsum multipliciter affligi, & in hoc consistit tota sentẽtia, & intelligentia huius primæ partis principalis. Secunda ibi. Ego autem sum uermis,
B & non homo. Tertia ibi. Quoniam tu es, qui extraxisti. Quarta ibi. Circundederunt me uituli. Quantum ad primũ ergo dicit: O pater, q̃ habitas in sancto, bene habeo ius querelæ. Nã omnes patres nostri sperauerunt in te, & clamauerunt, & tu exaudisti, & liberasti eos de afflistione Aegypti, & de mari rubro. Vnde clamauerunt ad te multotiens in deserto de terra promissionis, cum tribularẽtur. Et sic clamauerunt, & sperauerũt in te, & tñ non sunt confusi, nec frustrati in sua petitione, q̃a semp liberasti eos, aut per Moysen, aut per Iosue, aut per Iudices, aut p Reges, aut p Zorobabel de Babylonia, aut per Machabęos de Antioco. Ego autem non fui exauditus, sed fui reputatus tanq̃ vermis, & nõ homo, & tanq̃ opprobrium hominum, & abiectio plebis, quia fui multipliciter cõtentus, & irrisus. Nam omnes uidentes me sic à
C te derelictum & abiectum, multipliciter derisenũt me: primò in domo Caifæ & Annæ dado mihi alapas. Deinde in domo Pilati me arundine percutiendo, & dicendo, profetiza nobis Christe, quis est, qui te percussit. Item uidentes me in cruce derelictum, & abiectũ, locuti sunt labiis, dicẽdo: Alios saluos fecit, & non potest seipsum saluum facere, si filius Dei est, descẽdat nũc de cruce, & credemus ei. Itẽ mouerunt caput, dicendo, auc rex Iudæorum, & vah, qui destruis templum Dei, & in triduo illud reędificas, &c. Et sic dixerunt, si Iesus Nazarenus sperauit in eum, scilicet in Deum, ergo saluum faciat eum, libe rando de cruce, qm̃ vult eum, id est, postq̃ diligit Deus pater tanq̃ filium naturalem, D
sicut ipse dicit. Ex his uerbis patet, qualiter Christus dicit, & conqueritur se esse derelictum à patre in potestate Iudæorum, & confusum, & non exauditum, & inde moti sunt Iudæi ad irridendum, & illudẽdum ei, postq̃ viderunt ipsum non exauditum, & sic putarunt totaliter ipsum à Deo abiectum, & derelictum: ideo hoc ei improperabant in cruce, vt dictum est. Nam ideo Iudæi irridebant eum, quia putabant ipsum à Deo derelictũ: & de hoc conqueritur hic Christus. Ex quo patet, ꝙ Dauid hic magis videtur texere historiam euangelicam, quàm profetiam. Et nota quòd licet Christus fuerit uerus homo quò ad naturam, tamen quò ad generationem fuit, ut uermis. Nam sicut uermis generatur, ex terra ex sola influentia cœlesti, ita Christus fuit genitus in vtero virginali sine E
patre carnali ex puris sanguinibus, solo opere spiritussancti. Ideo dicit Christus

Ego autem sum uermis, & nõ homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.

Omnes videntes me, deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput.

Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum.

Ego autem sum vermis, & non homo, id est genitus ad modum vermis, & nõ per coitum ad modum hominis: & ideo sicut Christus non habuit patrem carnalem in terris: Ita non habuit defensorem. Deinde eũ dicit: Quoniam tu es, ostendit se esse vnicum filiũ naturalem, & iustum sine peccato. Nã sicut supradictum est, Christus nullũ habuit aliũ patrem in terris nisi solum Deum, qui opere spiritussancti formauit ipsum in utero uir F
ginali. Ex quo patet, ꝙ est filius Dei naturalis ratione personæ, & ratione formationis. Secundò sequitur, quod Christus est iustus sine peccato naturæ, & personæ: quia non ex opere Adam natus est, sed ex opere & uirtute spiritussancti. Et ideo sicut nulli peccato erat obnoxius, ita nullius pœnæ erat reus. Ex quo patet, ꝙ non erat delinquendus à patre, sed in omnibus exhaudiendus. Et hoc est, quod dicit hic. O pater tu non debes me derelinquere, nec orationem & personam meam contemnere quia sum filius tuus naturalis, & iustus sine peccato.

Quoniam tu es qui extraxisti me de uentre spes mea ab uberibus matris meæ, in te proiectus sum ex utero.

Tu

A Tu es ille, qui extraxisti me de ventre & vberibus matris meæ, & nullus alius pater carnalis extraxit me, quia non habeo patrē carnalem in terris. Et ideo ex vtero matris meæ proiectus sum in te solum.i.tibi soli, & nulli alteri datus sum filius. Et ideo subdit.

De uentre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me.

Tu solus es Deus meus à principio conceptionis de uentre matris meæ, quia in eodem instanti, in quo fui creatus, fui verbo personaliter vnitus, & sic simul fui creatus & assumptus, & per consequens nulli peccato obnoxius: ergo postquam tu es pater meus naturalis, & ego filius iustus sine peccato, ne discesseris à me, & ne derelinquas me.

Quoniam tribulatio proxima est, quoniam B *non est, qui adiuuet.*

Quoniam tribulatio proxima est mihi, & quoniā nullus alius est, qui adiuuet nisi tu, qui es pater meus: ergo ne discesseris à me, & ne derelinquas me in agone passionis, sed exaudi me. Ex supradictis patet, ꝙ de duob⁹ conqueritur Christus. Primò, quia pater dereliquit eū. Secundò, ꝙ nō exaudiuit eū. Tertiò, quia cum esset filius naturalis & iustus sine peccato, permisit eum derideri & affligi. Sed contra prædicta arguitur: & videtur, ꝙ Christus nunquàm fuit à patre derelictus, sicut ipse conqueritur. Nam ipsemet dicit Ioan. 7. Pater semper mecum est, & ita me solum non dereliquit. Item contra illud quod dicit, ꝙ non fuit exauditus in sua oratione, arguitur. Nam Apostolus dicit ad Hæb 5. ꝙ Christus in diebus carnis suæ preces, sup- C plicationesq; ad eū, qui possit illum saluum facere à morte cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Et sic videtur, ꝙ quando dixit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste: & quando cum clamore valido dixit: Heli heli. &c. idest, Deus meus quare dereliquisti me, tūc fuit exauditus: cōtra illud, quod dictum est psalmo precedenti scilicet. Desiderium animæ tribuisti ei, &c. Tertiò vr̄, ꝙ iniustè & frustra conqueratur Christus apud patrem in toto isto psalmo: quia ab initio sciebat omnia, quæ ventura erant in eū, & traditus est sponte, quia ipse voluit Esaiæ 53. Ad ista tria dubia respondetur, sicut dictum est in præambulis expositionis huius psalmi, qđ propter istas duas vniones, quæ reperiuntur in Christo, scilicet humanitatis ad verbū, & capitis ad mēbra, cōicantur idiomata. Ideo in scriptura fiūt mirabiles & ineffabiles locutiones, quæ videntur non solùm falsæ, sed etiam cōtrariæ ad sensum quem faciunt, nisi intelligantur ad sensum, in quo fiunt. Ad primum est ergo dicendum, ꝙ Christum à patre esse derelictum stat dupliciter. Vno modo in mēbris. Et sic manifestum est, ꝙ totū suum corpus mysticum, & totum genus humanū fuit derelictum, & abiectum in potestate diaboli in Adam: quæ derelictio durauit vsque ad Christū. Et isto modo Christus dicit se derelictum propter delicta suorum mēbrorum. loquitur hic tanq̄ caput, quia sponsus & pastor, & aduocatus & ꝓcurator & fideiussor: ideo peccata nostra dicit esse sua, non quò ad culpam, sed quò ad pœnam, quia pro nobis debitum soluit & satisfecit. Secūdò modo talis derelictio potest intelligi de derelictione personali.s.ꝙ fuerit derelictus in pſona. Sed hoc potest etiā dupliciter intelligi. Vno modo ꝙ fuerit derelictus in verbo quantum ad vnionē personalē, & quantum ad gratiam, & talis locutio est falsa, quia verbū nunquā reliquit animā in inferno, nec corpus in sepulcro, quia vtriq; fuit semper unitum, quia quod semel assumpsit, nunquam reliquit, ut dictum est psalmo 15. & per cōsequens nunquam reliquit humanitatem quò ad gratiā, quia semper Christus fuit plenus gratia. De tali ergo derelictione dicit Christus. Ioan. 7. Pater semper mecum est, & nūquam me reliquit solum. Secundò, talis personalis derelictio potest intelligi quantum ad pęnā & passionem. Et sic est dicendum, ꝙ pater dereliquit eum in potestate Iudæorum in illo triduo ad mortem & passionem perferendam. Et ideo dicit Christus Iudæis: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Matth. 26. Itē filius fuit derelictus in triduo, inquantum omnes potentiæ relictæ sunt vnaquæque in sua operatione, ne aliā impediret, ut ait Damasc. lib. 3. Nā sicut pars intellectiua summè fruebatur, ita pars sensitiua summè dolebat, & affligebatur. Ergo Christus dicit se esse derelictum in membris quantum ad culpam, & in persona non quantum ad personalem vnionem & gratiam, sed quātum ad pœnam pro nobis soluendam. Ad secundum dubium est dicendum, ꝙ mysterium illius orationis Christi, quando dixit, pater si possibile est, trānseat à me calix iste: est ita grande & ineffabile, ꝙ licet multi doctores conati fuerint

A fuerint ipsum declarare, tamen semper remanet aliqua difficultas. Et ideo videtur mihi semper recurrendum ad supradictam regulam de sensu verborum, in quo fiunt, & non quem faciunt quandoq; in sacra scriptura. Nam si talis locutio intelligatur ad sensum, quem facit in auribus corporis, esset manifestè falsa. Nam sonat, quod Christus prius timendo mortem, rogauit patrem, vt transiret calix passionis à se, ut nō pateretur mortem tàm horribilem: Sed postea videns voluntatem patris, voluit sibi conformari & obedire, & dixit, fiat voluntas tua, &c. sed si sic cū tali discursu temporis intelligatur, esset locutio falsa. Primò, quia Christus ab initio sciuit, quod Deus sic determinauerat, & hoc ipse apostolis reuelauerat, & ad passionem uenerat, cum secreto dixit discipulis. Ecce ascē-
B dimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur, &c. Et sic oratio sua fuisset frustra & indiscreta, orando contra voluntatem & determinationem patris: & cōtra id, quod retractari non poterat. Item sequeretur, quod pro tunc Christus perdidisset caritatem erga genus humanū, quia sciebat, q aliter non poterat redimi, nisi per suam passionem. Est ergo intelligenda illa oratio, & petitio Christi ad sensum, in quo fuit facta. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, quod uoluntas Christi duobus erat unita. Nā primò erat unita uerbo personaliter, & paternæ uoluntati per caritatem & gratiam. Et sic per talē unionem semper fuit conformis diuinæ uoluntati. Secundò erat unita appetitui sensitiuo essentialiter, inquantum radicaliter am-
C bæ istæ potentiæ fundabantur in essentia, & substātia animæ: & ideo uoluntas per talem unionem semper compatiebatur appetitui, & carni in omnibus tormentis & afflictionibus. Et sic in tota illa passione Christus simul fruebatur, & patiebatur. Nam respectu diuinæ uisionis fruebatur uoluntas, & respectu carnis patiebatur. Ita pariter inquantū erat uerbo unita personaliter & per gratiam, semper fuit conformis diuinæ uoluntati, & obediens in omnibus, nec fuit aliquod instans, in quo uoluntas Christi non conformaretur diuinæ uoluntati. Vnde quia caro Christi, & appetitus sensitiuus, qui dicitur quædam uoluntas naturalis, vehementer dolebat, & patiebatur in tormentis, ideo naturaliter exorrebat & timebat mortem, quia omne animal naturaliter appetit permanere, & mortem

perniciemq; deuitare nititur. Ideo caro, si- D
ue appetitus sensitiuus persuadebat voluntati, ut se retraheret à tali passione & morte: quia vt dictum est, omnes potentiæ derelictæ sunt in suis propriis & naturalibus operationibus: sed voluntas Christi licet compateretur carni in tali dolore, tamē nolebat sequi eius appetitum & suasionem, sed totaliter decernebat, & deliberabat implere, & sequi volūtatem patris, scilicet pati pro nobis cum magna obediētia & caritate: & hoc est, qnod dicitur Luc. 22. quod cœpit tędere, & pauere quantum ad carnem, & factus est in agonia quantum ad totum: quia caro suadebat, & uoluntas compatiendo carni non consentiebat, sed uoluntatem patris adimplere firmiter statuebat. Et tunc dixit: Pater si possibile est, transeat à me, &c. Quæ quidē oratio & locutio non fuit mortis excusatiua, sed E
naturalis timoris, & vehementis doloris expressiua: uolens ostendere se ueram carnem habuisse, & pro nobis uehemētem dolorem sustulisse, & se ostendere patri paratum obedire. Et ad talem sensum prolata fuit illa oratio. Cuius sensus est iste. O pater licèt caro infirma naturaliter exhorreat, & timeat mortem, & si possibile esset, vellet hunc calicem passionis transire, & excusare: tamē ego nolo condescendere, & parcere carni, nec conformare voluntatem meā cum appetitu sensitiuo, sed cum tua uoluntate. Nam licet caro sit infirma, tamen spiritus promptus est ad obediendum tibi, & patiendum pro genere humano. Et ideo non fiat, sicut ego uolo, id est sicut caro suadet, sed sicut tu vis & pręcipis, & ab æterno præordinasti, & per ora F
profetarum prædixisti. Ex quo patet, q uoluntas Christi simul compatiendo carni, & sensualitati obediebat, & conformabatur paternæ uoluntati, cui erat unita per caritatē & gratiam. Et sic illa locutio, siue oratio Christi non fuit mortis excusatiua, sed compassionis ad carnem, & conformitatis ad paternam uoluntatem expressiua; & hic est principalis sensus huius orationis. Sed præter supradictum sensum adhuc illa oratio continet tria alia mysteria, quia explicat duplex desiderium in Christo, scilicet desiderium antecedens, quo desiderauit, & uoluisset calicem suæ passionis ad omnes homines transisse, & omnes saluasse. Sed ex consequenti ostendit desiderium, & uoluntatem deliberatam, qua uoluit tantum saluare prædestinatos

A natos, & pœnitentes. Tertiò, per illam orationem dedit nobis doctrinam, ut discamus carni non condescendere, sed diuinę uoluntati obedire. Quartò, dedit doctrinam omnibus martyribus, & omnibus fidelibus, ut ex proprijs viribus nō præsumant aggredi mortem absque diuino auxilio inuocato. Ex supradictis patet, quid sit dicendum ad argumentum: nam Christus in illa oratione non postulauit mortem, & passionem fugere, sed ostendit se infirmitati carnis non condescēndisse, sed patri obedisse, & redemptionē pro omnibus postulasse, & sic exauditus fuit pro sua reuerentia, & sua petitio deliberata semper fuit completa. Ad tertium dubium, & argumentum est dicendum per eandem regulam & rationem, ꝙ querela, quam Christus B videtur facere in isto psalmo, nō est indignatiua, nec iniuriæ deputatiua, sed patris & filij caritatis expressiua, & admiratiua, quia vult ostendere, quòd tanta fuit caritas patris erga genus humanum, quòd proprio filio non pepercit, sed pro nobis ipsum morti tradidit: & tanta fuit obedientia filij, quòd maluit patri, quàm propriæ uitæ complacere: & hoc nobis manifestat, vt nos sibi magis reddat obligatos. Ex dictis in primo dubio patet, quòd patrem filium derelinquere, nihil aliud fuit, nisi ipsum morti tradere, & Iudæis potestatem, vt ipsum affligerent, concedere. Item ex secundo dubio patet, ꝙ Christum vt calix ab eo transiret patrem rogare, nihil aliud fuit nisi compatiendo carni simul patri obedire. Itē ex tertio patet, quòd Christum C per modum querelæ suam afflictionem apud patrem exponere, nihil aliud fuit, quàm caritatem patris erga genus humanum admirari, & explicare.

Circundederunt me vituli multi: tauri pingues obsederunt me.

Aperuerunt super me os suum: sicut leo rapiens & rugiens.

Sicut aqua effusus sum: & dispersa sunt omnia ossa mea.

Factum est cor meum tanquam cæra liquescens in medio uentris mei.

Christus in hac parte explicat suam afflictionem, & quasi historicè texit discursum suæ passionis, incipiens à captione vsque ad mortē inclusiuè. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ Christus quatuor nominibus appellat Iudæos persecutores, appellat enim vitulos, tauros, canes, & leones. Vnde ꝑ vitulos intelligit ministros, qui eum cum petulantia cęperunt, & appellat tauros ipsos principes, & farisęos, à pinguedine & potentia. D Leones autem appellat eosdem propter iracundiam & furiam, cum qua in ipsum irruerunt. Canes verò eos appellat à mordacitate & latratu, quia semper contra ipsum latrarunt & momorderunt. Dicit ergo Christus: O pater, quare me dereliquisti in potestate Iudæorum? qm̄ multi vituli circundederunt me in horto, & ligauerunt me, & trahentes per terram ad Annam, & Caifam me duxerunt, & ibi tauri pingues. i. principes sacerdotum, scribæ, & farisæi, qui dicuntur tauri propter potentiā & sacerdotium, & dicuntur pingues à pinguedine diuitiarum, & munerum, & oblationum: isti tauri pingues, & isti vituli. s. eorum ministri obsederunt me in domo Annę & Caifæ, & ibi aperuerunt E super me os suum superbi & iracundi, sicut leo rugiens, conuitia & opprobria inferēdo, & falsa crimina imponendo, & blasfemum appellando. Vnde sicut leo rugiens, & rapiēs trahit prędam per terrā, & lacerat, & laniat: Ita me trahebant per terram cędēdo, spuendo, colafizando, & capillos euellendo: intantum, ꝙ sicut aqua effusus sum, & omnia ossa mea dispersa. i. tracta sunt super terrā, quia ex nimio labore, & afflictione perfusus sum sudore, sicut aqua: quia intātum abandauit in me sudor, ꝙ videbar perfusus in toto corpore, sicut aqua madidus. Item sicut aqua immunda effunditur, & proijcitur extra domum, ita ego sui effusus, & proiectus super terram tanq̄ inutilis, & despectus. Item non F solùm ossa mea materialia, & personalia fuerunt dispersa, sed etiam omnia ossa mea mystica. i. omnes Apostoli fuerunt dispersi, quia me relicto omnes fugerunt. Et sic in tali afflictione factum est cor meum tanquàm cæra liquescens in medio ventris. i. corporis mei. Nā sicut cæra liquescens à calore ignis, non potest resistere, ita ego ex nimio labore debilitatus non poteram ei resistere, nec super pedes meos stare. Nam

Aruit tanquàm testa virtus mea: & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me.

Exhaustis omnibus viribus cordis tota virtus mea aruit, & exsiccata fuit tanquam testa. Nā sicut testa nucis, uel cuiuslibet fructus aret, & siccatur exhausto humore, ita totū corpus meum aruit, & factū est macilentum

A lentum naturalib. viribus exhaustis. Et sic frequenter cadebam in terram, eo ꝙ spiritus vitales deficiebant in corde, & motiui in musculis, & animales deficiebant per totum corpus, & sic non solum non poteram me sustentare ex defectu virtutis, sed nec etiam poterã loqui, & ideo adhæsit lingua mea faucibus meis. Et vlterius non fuisti contentus de tanta afflictione, sed etiam in puluerem mortis deduxisti me, concedens iudæis potestatem vt me crucifigerent. Nam mane facto.

Quoniam circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me.

Circundederunt me canes multi. s. iudæi mordaces & cõtra me latrantes tanquam canes: & consilium malignantium scribarum, & Farisæorum obsedit me. De quo consilio

B malignantium dixit Iacob. Gen. xlix. Simeõ & Leui vasa iniquitatis bellantia: in consilio eorum nõ veniat anima mea &c. eo ꝙ scribæ & Farisæi erant futuri de Simeon, & sacerdotes de Leui, vt patuit psal. 2. Ideo ait Christus per os Dauid, Circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me. & facto consilio tradiderunt me Pontio Pilato præsidi: & tanquam canes latrantes & rabidi dixerunt crucifige crucifige eum, quia si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. Vnde Pilatus timens accusationem populi, me flagellatum ad crucem & mortem destinauit. In qua cruce.

Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea.

Ipsi vero considerauerũt & inspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem.

C Foderũt & clauis perforarũt & pene trarũt manus & pedes meos, & extendentes & trahentes brachia mea & pedes meos supra crucem ad loca clauorum: dinumerauerunt & delocauerũt & disiunxerũt omnia ossa mea: ipsi vero iudæi inspexerunt me & cõsiderauerunt me mortuum, & sic despexerunt. Item ipsi gentiles & ministri circundantes crucem viderunt me nudum in cruce pendentem, & cõsiderauerunt & putauerunt me esse à Deo despectum & abiectũ, & sic despexerũt me: & tunc milites & ministri Pilati diuiserunt sibi vestimenta mea, vnusquisq; partem suã diripiendo: & super vestem meam miserunt sortem. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ Christus habebat duas vestes. s. exteriorem, quam pallium vocabant, quæ totũ corpus superius tegebat, & habebat tunicam D inconsutilẽ, qua iuxta carnẽ interius tegebatur. Milites ergo diuiserunt sibi in partes vestimenta exteriora. s. pallium, vt ait Ioannes euãg. Sed non diuiserunt tunicã interiorem, eo ꝙ erat inconsutilis desuper contexta per totum, sed miserunt sortem super eam, & sic vnus militum accepit eam tantum in sorté. Quod totum factum est in maximum mysterium & sacramentum, quia per illa vestiméta significabatur totum mysteriũ sacræ scripturæ vet. tes. Nam per illa vestimenta superiora significabatur litera vet. test. Et per tunicam inconsutilem significabatur veritas euangelica clausa & contecta sub litera superficiali. Nam sicut pallium tegebat tunicã inconsutilem tangentem carnem Christi, ita litera superficialis vete. testa. tegebat legem B euangelicã & omnia mysteria passionis Xpi, & ecclesiastica sacraméta, in quibus realiter & virtualiter Christus continetur. Et sic lex euangeli. dicitur tunica inconsutilis Christi desuper contexta per totũ, continens realiter Christum in sacramentis, Et ideo vestimenta superiora fuerunt diuisa & lacerata, ad denotandum ꝙ lex Moysi quantum ad literam fuit per partes rupta & lacerata, & diuisa per hæreticos, & infideles: quia vnusquisq; eorum habet suam partem. Vnde sarraceni habent circuncisiones & quasdam lotiones, & quidam alii hæretici adhuc seruãt sabbatum & quædam alia cerimonialia. Et etiam iudæi moderni & thalmudistæ lacerarunt illam vestem vet. test. trahentes in partes suas, puta Abenazdra Cordubensis, & Ra. Salo. & Rabi Moyses de Aegypto, q glosant illam legem ad sensus contrarios, & sic F magnum schisma est inter eos. Sed tunicam inconsutilem. s. legem euang. nullus vnquã potuit lacerare, nec porte inferi aduersus eã potuerunt præualere, quia veritas euangelica semper manet inconcussa, fundata supra firmam petram. Sed etiam est aduertẽdum, ꝙ illa tunica inconsutilis non cecidit in sortem alicui iudæo, sed vni militum qui erat de populo gentili, ad denotandum quòd sors euangelica & fructus passionis non cecidit in populo iudæorum, sed in populo gentili ad fidem conuerso, & etiam quia sortes prędestinationis non ceciderunt nisi in præclaris Christianis, vt dictum est psal. 15.

Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me ad defensionem meam conspice.

A *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.*

Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.

Hæc est secunda pars principalis huius ps. in qua Christus petit liberari per resurrect. quę fuit finis omnium afflictionũ. Vnde dicit: Tu autem Dñe pater ne elongaueris, i ne differas auxilium tuum à me, sed cito conspice ad defensionẽ meam tertia die me suscitando, & tu Deus erue animã meã à framea & gladio mortis. s. ab illa sententia data in Adam, in qua dictum est puluis es & in puluerem reuerteris: & erue vnicã animã meã de manu canis infernalis, ne detineat eam in inferno, sicut detinuit alios propter peccatũ ipsius Adã. Et ideo canis infernalis nõ potest animã meam iure detinere, eo ꝙ est vnica &
B sola nulli peccato obnoxia, non solũ in persona, sed nec etiam in natura, eo ꝙ ex opere Adam natus non sum. Et ideo sum solus inter mortuos liber à morsu canis infernalis. Et libera me etiam de ore leonis tartarei ne deuoret & absorbeat me, & libera etiam humilitatem meam à cornibus vnicornium. Ad cuius intelligentiam est notãdum, quod Christus tribus nominib. appellat infernum siue diab. appellat. n. ipsum canem, & leonẽ & vnicornem: & hoc ratione proprietatum istorum trium animalium. est. n. Diab. ꝙ infernus immundus & obscœnus per luxuriã, & mordax, & latrans per auaritiam sicut canis. Item Diab. est iracundus & inuidus sicut Leo: & est superbus & elatus sicut vnicornis, qui non patitur priorem nec æqualem in itinere, sed vult ꝙ omnia animalia ipsum post
C tergum sequantur, nec patitur etiam consortem secum in latibulo. Cum ergo Diab. oĩa supradicta vitia hominibus suadeat, non debet de iure cruciare: nec in inferno detinere, nisi solos immundos & luxuriosos, & auaros, & inuidos, & iracundos, & superbos. Ex quibus patet, ꝙ infernus de iure non poterat Christum detinere, cum ab omnibus supradictis vitiis esset liber & immunis, imo erat mundus, & mitis & humilis: hoc est ergo quod allegat Christus apud patrem dicens. Erue vnicam animam meam sine peccato de manu canis, eo quod est vnica sine peccato, & libera me de ore leonis, & à cornibus vnicornium, quia mitis sum & humilis corde. Et vlterius aduertendum, quòd Christus in hac parte nõ solum petit supradicta profeticè in persona sui, sed etiam deprecatiuè D orat patrem in persona membrorum, vt liberet fideles suos à supradictis vitiis, & de pœnis inferni per passionem suam & ecclesiastica sacramenta.

Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio ecclesiæ laudabo te.

Hęc est tertia pars principalis: in qua Xps promittit agere gratias post beneficia recepta. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ quatuor fecit Christus in suo aduẽtu, & post resurrectionem suam. Primò quia ipse manifestauit nomen Dei in sua prædicatione, & aperuit Apost. sensum & scripturas, vt patet Luc. 24. & misit eos ad prædicandũ per vniuersum orbem. Matt. vltimo. Secundò: quia vna ecclesia fuit adunata ex iudæis & gentilibus: imo totus populus gentilis venit ad fidem, Tertiò: ꝙ nomen Dei fuit laudatum à E solis ortu vsq; ad occasum. Quartò: quod solum & verum sacrificium. s. Eucaristia, fuit oblatum in vniuersali ecclesia à solis ortu vsq; ad occasum, cessantibus cerimonialibus & idololatria. Dicit ergo Christus: ò pater postq̃ incarnatus ero narrabo nomen tuum fratribus meis Apost. primò in mensa antequam patiar. Vnde Io. 17. Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Item Ioa. 16. Vos autem dixi amicos: quia quæcunq; audiui à patre meo nota feci vobis. Sed magis narrabo nomen tuum fratribus meis, quando aperiam eis sensum & scripturas post meam resurrectionem, & mittam eos ad prædicandũ euangelium omni creaturæ. Et sic laudabo te ò pater annunciando mirabilia & secreta tua in medio ecclesiæ. Primò Apostolorum F & discipulorum. Secundò in medio totius ecclesiæ ex gentibus congregatæ, & ideo omne semen Israel non solum secundum carnem: sed etiam secundum spiritum & promissionem timeat. i. tunc timebit eum. s. Deum patrem: quoniam non spreuit neque despexit orationem mei pauperis, imo exaudiuit me: quia me resuscitauit: & passionem meam in salutem membrorum meorum acceptauit, & regnum cœlorum & possessionem mihi donauit. Et ideo.

Qui timetis Dominum laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum.

Timeat eum omne semen Israel: quoniam non spreuit neque despexit deprecationem pauperis.

Nec auertit faciem suã à me, & cum clamarem

A *rem ad eum exaudiuit me.*

Omnes couersi qui timetis Deum, laudate eum, & vniuersum semen Iacob secũdum spiritum & promissioné glorificatè eum manifestè longè lateque confitendo, & timeat eum omne semen Israel.i. omnes Deum per fidem videntes &c. Et nota quod notanter dicit narrabo.i. manifestabo nomé tuum, quia omnes patres veteris test. expectabant Christum vt eis manifestaret nomen Dei quod est Iesus, vt patuit psal. 8.

Apud te laus mea in ecclesia magna, vota reddam in conspectu timentium eum.

Hic promittit se vota sacramentorum oblaturum, & maximè sacramentum eucaristiæ, quòd dicitur votum & sacrificium laudis, eo quòd de se est bonum & laudabile, & acceptabile de opere operato apud patrem.

B Ideo ait. O pater tunc apud te erit laus mea in ecclesia magna: à solis ortu vsque ad occasum, quia vota mea reddam id est ecclesiastica sacramenta in conspectu omnium fidelium timentium eum, sed inter cætera vota offeram sacramentum eucaristiæ sub specie panis & vini. Vnde hoc sacrificium non offeretur in ecclesia parua qualis erat Hierusalẽ terrena, in qua sola offerebãtur sacrificia vete.leg. Sed hoc sacrificium offeretur in ecclesia magna, à solis ortu vsque ad occasum in memoriam passionis.

Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dominum qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi.

Pauperes Christiani qui terrena contemnunt, & gentiles qui ante fuerant pauperes sine vera lege & sacrificio, tunc edent hoc sa-

C cramentum in quo offeretur vera caro & sanguis Christi mediatoris. Et sic saturabuntur saturitate spirituali, quia reficietur eorum anima & conscientia. Et sic laudabunt dominum omnes fideles qui requirunt eum & corda eorum viuent in sæculum sæculi. Nam ille cibus non dat vitam temporalem sed spiritualem & æternam. Nam sicut ego viuo propter patrem, ita qui manducat me ipse viuet propter me. Ioan. 6. Nam licet corpus moriatur temporaliter, tamen anima viuet in æternum.

Reminiscentur & conuertentur ad dominũ vniuersi fines terræ.

Et tunc vniuersi fines terræ i. gentiles qui habitant per omnes fines terræ, reminiscentur & cognoscent Deum & conuertentur ad dominum prędicatione apostolorũ & martyrum & doctorum. D

Et adorabunt in conspectu eius: vniuersæ familiæ gentium.

Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Vniuersę familię gentium adorabunt in conspectu eius, quia in hoc sacramento adorabunt verbum Deũ execrata & abiecta idololatria, in quantũ totus populus gẽtilis est & erit regnum domini, qui ante fuerat regnũ diaboli: quia princeps huius mundi eiicietur foras per hoc sacraficium eucaristię, & ipse Deus dominabitur gentium omnium. Et sic post conuersionem magni Constantini.

Manducauerunt et adorauerũt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.

Omnes pingues terræ. i. omnes diuites & E reges & principes conuersi ad Deum mãducauerunt & adorauerunt hoc sacramentum, & omnes qui descendunt in terram.i. omnes mortales qui sepeliendi sunt in terra, cadent & procident in facies et curuabunt genua in conspectu huius sacramenti: quando videbunt in manibus sacerdotum. Et sic adorabunt eum. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, quod notanter dicit manducauerũt & adorauerunt, ad exprimendum excellentiam huius sacrificii super sacrificia & sacramenta vet.leg. Nam in hoc sacramento continetur realiter totus Christus Deus & homo, & tota trinitas: in illis autem non nisi figuraliter. Vnde modus & ordo quo existit Deus in hoc sacramento, est iste. Nam primò ibi existit verum corpus Christi. s. caro cum neruis & ossibus, & hoc per se ex vi sacramenti & consecrationis. Nam in hoc solũ F transubstantiatur substãtia panis sicut sonãt verba. Secundò est ibi immediatè sanguis Christi per immediatam concomitantiam. Tertiò est ibi anima Christi informans & actuans corpus per concomitantiam ad totũ. Quartò est ibi verbum Dei incarnatũ toti humanitati Christi personaliter vnitũ: ex cõsequenti est ibi tota deitas, quæ plenè est in verbo: & ex cõsequenti est ibi persona patris cõicans verbo totã deitatem à quo originaliter filius habet quicquid habet: & ex consequẽti est ibi spiritussanctus ab vtroq; procedens. Ex quo patet ꝙ filius nõ est ibi sine patre: nec spũ sancto propter inseparabilem consubstantialitatem, quia aliter esset

A censendus Arrianus, & non catolicus oppositum concedens, & hęc est causa, quare adoratur hoc sacramentum, & non sacrificia ueter.leg. quia Deus habet specialem modum existendi in hoc sacraméto: & ideo dicit Dauid: Adorauerũt, &c. In quo adoratur Deus in trinitate.

Et anima mea illi uiuet, & semen meum serui et ipsi.

Hic finaliter profeta Dauid in spiritu sub fide, & spe Christi futuri iam lætatur in hoc sacramento, dicens: Anima mea tunc, id est in lege gratiæ viuet, scilicet Christo per hoc sacramentum. Nam sicut nos uiuimus in re, per hoc sacramentum: ita Dauid, & omnes patres viuebant in spe, quia eadem est fides. Et ideo sequitur: Semen meum, scilicet Maria & Iosef, & apostoli, qui erunt de semine

B meo secundùm carnem, & etiam secundùm spiritum, seruiet ipsi Christo.

Annunciabitur domino generatio uentura, & annunciabunt cæli iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit dominus.

Generatio uentura, quę conuertetur, annunciabit, idest confitebitur domino & cœli, idest apostoli annunciabunt iustitiã eius, idest legem euangelicam iustificantem, ipsi populo qui nascetur per baptismum: quem populum dominus fecit, & regenerauit sibi. Et nota, quod etiam isti duo ultimi uersus possunt esse uerba ipsius Christi continuando ad præcedentia, ut patet. Et sic iste psalmus magis uidetur historia euangelica, q̃ profetia. Sed ceci Iudæi non merentur percipere nec gustare, ideo nos agamus gratias Deo. Et nota quod Christus, siue Dauid ma

C ximè post Christi passionem memorat sacrificium eucaristiæ, eo quòd fit in memoriam passionis, & quia maximè in eo repræsentatur passio Christi. Et ideo Christus promittit, quòd si pater resuscitat ipsum, relinquet hoc memoriale & quotidianum sacramentum in memoriam passionis. Ex isto psalmo possunt recolligi 14. conclusiones, quarum prima est, quod Christus dupliciter conqueritur se à patre derelictum. Primò in membris, quia ab Adam usque ad Christum totum genus humanum erat à Deo abiectum, & relegatum. Secundò in persona, inquantum pater permisit ipsum à Iudæis affligi, & crucifigi. Secunda conclusio, quod Christus in hoc psalmo, & quando dicit, pater si possibile est, &c. nõ intendebat mortem, & passionẽ pro nobis excusare, sed suam obedientiam explicare: inquantum maluit patri obedire, quàm infirmitati carnis, & propriæ vitæ parcere, & condescendere. Tertia conclusio, quod pater intantum dicitur filium non exaudisse, inquantum eius afflictioni non pepercit. Quarta conclusio, quod licet desiderium antecedens in Christo non semper fuit impletum, tamen eius uoluntas consequens, & petitio deliberata semper fuit exaudita, & completa. Quinta conclusio, quòd Christus in horto, & in cruce nõ orauit, nec clamauit pro se, sed pro delictis mẽbrorum suorum, pro quibus passus est mortem: ideo dicit, non ad insipientiam, & culpam mihi. Sexta conclusio, quod Christus in tota prima parte huius ps. nõ intendit propriam iniuriam exigere & disputare, sed caritatem patris admirari, qui ut seruum liberaret, filium

E naturalem, & iustum, & innocentem Iudęis tradidit occidendum. Septima conclusio, ꝙ sacerdotes, & farisæi tanq̃ tauri pingues, & leones rugientes, & canes mordaces obsederunt Christum. i. ex inuidia, & auaritia & malitia. Octaua cõclusio, ꝙ Christus in sua passione ostendit ueram carnem & humanitatem, quia multipliciter fuit afflictus, & finaliter foderunt manus, & pedes eius, & latus vnde exiuit uerus sanguis: vnde Iudæi considerauerunt, & inspexerunt, & cognouerũt Christum esse uerum hominem. Nona conclusio, ꝙ uestimenta Christi exteriora fuerũt in partes scissa & diuisa, sed tunica inconsutilis interior non fuit scissa, sed cecidit in sortem uni militum de populo gentili, ad denotandum quod tunc fuit lacerata uestis, & superficialis litera uet. te. sed tunica interior. s.

F ueritas euangelica sub litera clausa, tũc fuit manifestata manens integra & inconcussa, quæ non cecidit in sortem synagogæ, sed populo Christiano ex populo gentili pro maiori parte conuerso. Decima conclusio, ꝙ sicut Christus fuit liber ab omni peccato, tam originali, q̃ mortali, quia anima sua fuit vnita sine peccato, & sine culpa, & fuit humilis & mitis, ita fuit liber à framea & sententia mortis data in Adam, & à morsu canis, & ab ore leonis, & à cornibus vnicornium infernalium: quia sicut fuit liber ab omni culpa, ita etiam ab omni pœna infernali. Vndecima cõclusio, ꝙ Christus loquitur in hoc ps. nõ solũ in ꝑsona priuata, sed tanq̃ caput & sponsus, & aduocatus. Ideo ẽt orat ꝓ mẽbris,

A vt liberet à culpa & pęna carnis, & leonis & vnicorniũ infernaliũ, & hoc ꝑ suã passionẽ & ecclesiastica sacrã. Duodecima cõclusio, ꝙ quatuor fecit Chrs in suo aduẽtu. Nã primò nomen Dei pris tetragrãmatõn. s. oĩpotentiã & sapiẽtiã, & miam, & iustitiã Dei patris in seipso fratribus suis apostolis & Christianis manifestauit, & narrauit, & declarauit. Scđò nomẽ Dei pris i magna ecclia toto orbe diffusa fecit laudari: & de beneficiis natiuitatis & incarnationis & resurrectionis festa celebrari. Tertiò instituit sacrm eucaristiæ ad spũalẽ refectionẽ pauperũ Christianorum. Quartò cõgregauit totũ populũ gẽtilem ad adorãdũ Deũ in hoc sacro. Decimatertia cõclusio, ꝙ aĩa fidelis Christiani uiuit spũaliter in refectione huius sacri. Quartadecima cõclusio, ꝙ cęli. i. apostoli & discipuli annuncia-
B uerunt iustitiã Christi, & huius sacri, & totã legẽ euangelicã populo gentili de nouo regenerato. Et ẽt cęli. i. prælati ecclesiæ & doctores & sacerdotes annunciabunt iustitiã legis euãgelicæ toti populo regenerãdo ꝑ baptismũ & ecclesiastica sacra vsq; ad diẽ iudicii.

PSALMVS XXII.

DOminus regit me & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit.

Titulus, Ps. Dauid. ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hunc ps. Sed de causa mouente Dauid ad faciẽdũ hunc ps. & de materia eius discordãt magistri hebræorũ inter se. Nã quidã dicũt ꝙ Dauid fecit hũc ps. in persona populi Israel redeũtis de captiuitate babylonię in terrã Iuda, quæ est fertilior & abũdãtior q̃ babylonia. Et iõ agit gratias qa venit i ter-
C rã fertilẽ & amœnã. Alii dicũt ꝙ Dauid fecit hunc ps. pro seipso agẽs gratias, ꝙ Deus reduxerat ipsum in iudæã qñ fugerat à facie Saul in speluncã Odolã. primi Re. 26. & ideo dicit: gratias ago dño quia dñs regit & direxit me & collocauit me in loco pascuæ & fertilitatis. s. in iudæa &c. Sed manifestè utriq; istorũ mentiunẽ. primò quia babylonia sine ꝓportione est fertilior & magis aquosa quã tota terra promissionis. Iõ in reditu captiuitatis; iudæi passi sunt famẽ & penuriã, ut patet primo Esdræ. Itẽ quia in tota terra promissionis, & maximè in terra Iuda nõ est tanta vbertas quanta hic memoratur, cum sit terra lapidosa & inaquosa propter ripam Iordanis in Galilæa. Item iste ps. computatur inter sacras scripturas sicut cæteri: ergo continet sacramentum de Christo & ecclesia sicut fre-
quenter & sæpius dictũ est. Ideo ad eius in- D
telligentiã est aduertendũ, ꝙ licet tota terra Iuda ab Hierusalẽ vsq; ad Cades & Bersabeę versus meridiẽ sit ꝓ maiori parte inaquosa & sterilis, tñ inter cęteras ciuitates & villas Bethleẽ est magis fertilis eo ꝙ magis irrigua & abundans aquis fontalibus: maximè quia hẽt vnum magnũ fontẽ manãtẽ ex mõtanis iudeæ propè domũ Zacariæ. Qui quidẽ fons irrigat maiorẽ partẽ territorii: & inde est ꝙ abundat pascuis & vino & frumento & oleo plus cæteris terris iudeæ. Et iõ ante vocata fuit effrata. i. fertilis. Sed tpe Ruth dicta est Bethleem. i. domus panis, eo ꝙ post longã famẽ abũdauit pane plus cęteris vrbibus iuda, & hoc pp maiorem copiã aquarum. Et ideo Bethleem maximè gerit typum & figuram Chri & ecclesiæ. Primò quia in ea nasciturus erat Chrs qui est panis viuus qui de cęlo de- E
scendit. Scđò quia significabat ueritatem sacrorum ecclesiæ, q̃ conficiunẽ ex aqua, & pane, & uino, & oleo ut patebit. Scđò est notãdum, ꝙ sicut Bethleem gerit typum ecclesię propter dictã fertilitatem, & eo ꝙ Christus erat in ea nasciturus: ita Dauid gerebat figurã Christi. Primò: quia fuit natus in Bethleẽ vbi Christus erat nasciturus Secundò: quia pro maiori parte habuit omnes proprietates Christi: quia primò pauper, & pastor, & passus persecutiones iniuste, & ultimo sublimatus in regẽ &c. Et ideo est aduertẽdũ, ꝙ antequã Dauid vngeret primò in regẽ, custodiẽs oues pris sui erat ignarus oĩm istorum & vir simplex. Sed postq̃ unctus est per Samuelẽ illico directus est spũs dñi in Dauid, & adeptus est spũm corporalis fortitudinis, & ad-
eptus est spiritum profetiæ, ut ait Iosefus. & F
illico fecit aliquos ps. dum pasceret oues: ꝙ probatur. Nã cum spiritus nequã uexaret & agitaret Saulẽ, dixit quidã de pueris. Noui Dauid Isai bethleemitẽ sciẽtẽ psallere citara, & dñs est cũ eo. Et sic uenit ad regẽ qui cũ psalleret citara, discedebat spũs nequam: vt patet. 1. Reg. 16. Ex quo patet, ꝙ Dauid psallebat aliquos ps. quos condiderat. Nã diabolus nõ fugiebat sonum citaræ, sed uirtutem ps. quos Dauid cãtabat cum citara. Et sic est credendum quod Dauid fecit aliquos psalmos dum pasceret oues, antequã esset gener regis, inter quos vnus fuit iste. vnde postquã Dauid adeptus est spm profetiæ post primã vnctionẽ, iam spiritus & animus suus totaliter fuit directus & eleuatus in Deum. Vidẽs

A ergo se pastorē gregis, & vnctū i regē, & natū in Betleē: & cōtemplans terrā Betleem irriguā & fertilem: & cōsiderās oues quas pascebat & baculū quē gerebat: quo sustētabatur & regebat oues: tunc præuidit in spiritu, qualiter Chrs qui est panis viuus erat in Betleē nasciturus: & qūo Christus i lege promissus erat futurus uerus pastor ouiū fideliū, & rex vniuersalis & dñs: qui oues suas debebat in loco pascuæ collocare: & ibi eas per suos prælatos regere & pascere, præuidit etiā ex fertilitate ipsius Betleem totā fertilitatē futuram ecclesiæ & omnium sacrorum: quibus oues Christi reficiuntur & pascuntur: & per illū fontē irrigantē totā terrā Betleem: præuidit fontem aquæ baptismalis ecclesiæ. Item ēt per illū fontem irrigatem totā terrā Betleē: præuidit in spū, qualiter ex latere Chri debe B bat exire sanguis & aqua. Ex quo fonte erat tota ecclia irrigāda, per septē riuulos ecclesiasticorum sacrorum. Et per abundantiam & copiā pascuorū, præuidit cætera sacra: puta per copiā panis & vini prçuidit sacrm eucharistiæ: & per copiā olei, præuidit oleū chrismatis, & cathecuminorū, & infirmorum, ad sananda vulnera pctōrū: & per baculū & virgā pastoralē, pūidit legē euangelicā, q̄ est virga ad dirigendū nos p semitas vitæ, & est baculus ad sustētādum ne cadamus in vmbras mortis. Et sic Dauid pūidēs oia ista in spiritu: commotus est à spiritusancto ad faciendum istū ps. Sed quia Esdras prçuidit in spiritu, q oia ecclesiastica sacra debebāt trahere & sumere virtutem ex passione & latere Christi: C ideo collocauit hūc psalmū immediate post præcedentē: eo q ibi prędixerat Dauid totū mysteriū passionis Chri: à qua passione hñt virtutem omnia sacra, de quibus agitur in hoc ps. in quo Dauid duo facit. Nam primo gaudet iam in spe qualiter Chrs verus pastor reposuit suū gregē fideliū i pinguissimo agro ecclesiæ, in quo pascitur pascuis vberrimis ecclesiasticorū sacrorum. Secundò prędicit effectū & fructū, quē fideles consecuturi sunt ex refectione istorū sacrorum. Qui quidē fructus est grā & mīa in prçsenti, & uita æterna in futuro: ibi. Et mia tua sub sequetur me. Quantum ergo ad primū, dicit Dauid in persona corporis mystici: Grās ago & lætor in spe Chri futuri: qm̄ dñs meus Iesus Christus regit, i. reget & pascet me, & erit mihi pastor & rector: quia ibi in loco pascuæ collocauit me, i. deduxit & introduxit me in ecclesiam: in qua est copia pascuæ & bonorū spiritualium: quibus anima reficitur. Nā nec synagoga, nec lex Moysi me potuit reficere, nec iustificare cū esset sterilis. Sed Chrs in lege promissus, qui est panis viuus & verus rector & pastor, collocauit me in ecclesiasua q̄ est locus veræ pascuæ: sicut ego pūidi in spiritu per officium regni, & pastoratus mihi cōmissi, & per fertilitatē terrç Betleem vbi ego pasco oues meas, per quā ego præuidi in spū vbertatem & copiā bonorum spiritualium ecclesiæ Christi, sicut dictum est. Litera Hieronymi habet: Dominus pascet me in pascuis herbarum, & tunc litera est plana.

Super aquam refectionis educauit me: animam meam conuertit.

Hinc incipit enarrare bona spūalia, siue pascua huius ecclesiæ. Vñ est aduertendum, q pascua siue bona ecclesiæ, q̄dam sunt doctrinalia, sicut sunt præcepta & cōsilia euangelica: & q̄dam medicinalia, sicut sunt ecclesiastica sacra q̄ simul reficiunt & sanant. Nam primo baptismus sanat à peccato & viuificat à morte. Scdò cōfirmatio roborat animum cōtra tētationes. Tertiò pœnitentia resuscitat à morte & pœna æterna. Quartò eucharistia nutrit & dat spūalē vitā. Quinta extrema vnctio sanat omnia venialia vulnera quç remanent post pniam, & ideo hæc bona principaliter enumerat. dicit ergo Dauid. bene dico, q dñs meus Iesus Christus collocauit me in loco pascuæ bonorum spūaliū. Nā primò ipse educauit & nutriuit me, & viuificauit super aquā baptismalē refectionis, quia cum essem mortuus pctō originali, ipse regenerauit & refecit me per aquā baptismalē. Scdò cū essem lōge à Deo p pctm̄ mortale, ipse animā meā conuertit per sacrm̄ pçnitentiæ. Tertiò cum essem extra viam iustitiæ in regione vmbræ mortis & ignorantiæ.

Deduxit me super semitas iustitiæ: propter nomen suum.

Deduxit me per semitas iustitię, dando. s. mihi p̄cepta euāgelica moralia & cōsilia, & hoc fecit nō meis meritis, sed pp nomē suū q ē Iesus. i. saluator, qa ad hoc venit in mūdū.

Nā & si ambulauero in medio vmbræ mortis non timebo mala: quoniam tu mecum es.

Si ambulauero in medio vmbræ mortis, i. inter peccatores & diabolos tentatores non timebo mala. i. tentationes & persecutiones eorum, quoniā tu mecum es, auxilium gratiæ largiendo, quod probo. Nam quarto.

A *Virga tua et bacul⁹ tu⁹, ipsa me cõsolata sũt.* Dedisti mihi virgã.i. disciplina euangelicam ad dirigendum in hac vita, vt incedã recta via ad vitã æternã, & dedisti mihi baculũ fortitudinis, & aliorum donorum spũssancti, per sacrm confirmationis: quo baculo sustentor ne cadam, & resisto tentationibus. Et virga tua euãgelica, & baculus tu⁹ fortitudinis, ipsa duo scilicet virga & baculus me consolata sunt dirigendo & roborando. Quintò

Parasti in conspectu meo mensam; aduersus eos qui tribulant me.

Parasti mẽsam eucaristię ĩ cõspectu meo: aduersus oẽs inimicos tã visibiles q̃ inuisibiles qui tribulãt me. Nã per hunc cibũ, primò ego reficior, & deperdita gra in me restituit, & capiti meo Chro reiungor, & simul cũ eo spũali vita viuo, & cõtra inimicos fortior esti cior. Et ẽt parasti in cõspectu meo mẽsam sa-
B cræ scripturæ aduersus tentationes. Nã per documenta sacræ scripturæ possum tentationes cauere, sicut Xp̃s, cũ dictis scripturæ, rñdebat tẽtatori diabolo: vt patet Mat. 4. Sextò

Impinguasti in oleo caput meum: & calix meus inebrians quam præclarus est.

Impinguasti ĩ oleo caput meũ. s. aĩam & cõsciam quæ est caput totius corporis. Nã ibi fui impinguatus & vnctus oleo sacrali. Primò oleo catecuminorũ in baptismo ad sanãdum originale. Scdò crismate salutis ad robur & peritiã in cõfirmatione. Tertiò oleo infirmorũ in extrema vnctione ad sanãdũ vulnera, q̃ p sensus corporeos perpetrauerã: sed per istas tres sacrales & visibiles vnctiones fui intus ĩ aĩa impinguatus & dilatatus oleo lætitiæ, & gratiæ inuisibilis spiritussancti. Se primò finaliter loquẽdo, quã p̃clarus est &
C fructifer calix meus inebriãs in amore tuo: quem dedisti mihi in sacro altaris: quem calicẽ dimisisti mihi ĩ memoriã tuæ passionis? q.d. tam præclarus & memorabilis est iste calix tuæ passionis & eucaristię: q nullum sacrm est ipsi cõparabile in dignitate. Nam in hoc sacro cõuiuio corpus Chri sumit, & recolit memoria totius passionis: cum in eo sit realiter Chrs cũ tota uirtute suę passionis, & ĩ eo futuræ gloriæ nobis pignus dat. O ergo quã p̃clarus, & memorabilis, & dignus est calix iste inebriãs aĩam: releuans eã à mundanis, & totaliter eã iungens Deo, & per amorẽ in Deum cõuertens. qa aĩa magis est vbi amat, quã vbi ĩformat. Nã amor trãsformat amantẽ in amatum. Quẽ quidẽ effectum facit iste p̃clarus calix, & contẽplatio eius, qa tñ inebriat aĩam, q transformat eã in Deũ: D
à quo quidẽ calice passionis hñt virtutẽ oĩa alia sacra ecclesiastica: q.d. ò quam præclarus est calix iste passionis Christi, quia ab eo fluxerunt virtualiter oĩa ecclesiastica sacra. Nam primo rigauit ecclesiã aqua baptismalis refectionis. Secundò ditauit eam cæteris pascuis & bonis sacralibus et spiritualibus. Ex quibus patet quãtum est vber et fertilis in pascuis spiritualibus iste ager ecclesiæ, in quo Christus nos collocauit, q in eo tot et tantis et tam pręclaris bonis et cibis et fructibus spiritualibus fruamur et pascamur.

Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus uitæ meæ.

Postq superius enumerauit ecclesiastica sacra nobis data in spũalem refectionẽ: hic prędicit fructum et effectum oĩm sacrorum, E
quẽ ex eis cõsequimur: qui est mĩa et gratia in pñti, et vita æterna in futuro. Dicit ergo q tantę virtutis est refectio istorum sacrorum: q ex eis mĩa tua subsequetur me, dans gratiam in præsenti omnibus diebus vitæ meæ.

Et ut ĩhabitẽ ĩ domo dñi: ĩ lõgitudinẽ dierũ.

Vt post hãc vitã habitẽ in domo dñi in regno cęlorũ, in lũgitudinẽ dierũ. i. in æternũ, et consequar vitam æternam. q.d. q sicut cibus corporalis dat vitã corporalem: ita cibus sacrorum dat vitã spũalem. s. gratiã in pñti, et vitam in futuro æternam. Et nota q ecclesia dicit hũc psa. in agẽda defunctorũ, in psona cuiuslibet defuncti, existẽtis ĩ purgatorio, inquantũ postq̃ recessit ab hac vita cũ refectione sacrorum pniæ, et eucaristiæ, desiderat exire à pœnis, et habitare in domo dñi, et pasci et frui pabulo gloriæ in æternum. F

PSALMVS XXIII.

D*Omini est terra & plenitudo eius. orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.*

Titulus. Ps. Dauid in prima sabbati. Ex titulo apparet q Dauid fecit hunc psalmum, et tradidit eum cantoribus, vt cantaretur in prima sabbati. s. prima die post sabbatum q̃ est dies dominica, et ratio est. Nam in hoc ps. memoratur uniuersale regnum, et potestas, quã adeptus est Christus in die resurrectionis. Nã sicut in die dñica Deus creauit mundum, et oĩa q̃ sunt in eo sm mentem Aug. Ita Christus in die dñica resurrexit, et in se renouauit omnia, et adeptus est vniuersale dñium et potestatẽ, vt ipse ait Mat. 17. Data est mihi oĩs potestas in cœlo et in terra &c.

A ꝙ præuidēs Dauid in spū, fecit hūc ps. in quo tria facit. Nam priò ostendit & prædicit totū regnum mundi de iure deberi ipsi Christo. Secūdò apostrofat ad principes inferni: vt rècipiant ipsum tanquam dominum, et adaperiant sibi portas inferni. Tertiò apostrofat ad principes cęli, ut recipiant eū tanq̄ dn̄m & triunfatorē in die ascensionis. Secunda ibi. At tolite portas. Tertia ibi. Attollite portas. Quantum ergo ad primum dicit. Tota terra habitabilis et plenitudo eius. i. oīa quæ in ea cōtinent̄. s. animalia, et plantæ, & mineralia, ē possessio dn̄i nr̄i Iesu Xp̄i: eo ꝙ est Deus & hō: & nō solum terra, sed etiā totus orbis terrarum & uniuersi q habitēt in eo. s. cœli, & astra, & elemēta & vniuersi angeli q habitāt ī cęlo: & hoīes q habitāt ī terra: & demones q habitāt ī iferno sub terra oīa hęc sūt sub potestate &
B ditione dn̄i N. I. Xp̄i. Deide cū dicit.

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum.

Probat dupliciter ꝙ dixit. s. ꝙ Xp̄s sit vniuersalis dominus totius orbis terrarum. Priò in quātum Deus. Sc̄dò etiā inquātū hō, ibi, qs ascēdet. Probat ergo priò ꝙ Christus sit dominus orbis inquātum Deus: eo qa ipse fundauit eum sup maria, & pręparauit & dispo suit eum sup flumina. Ad cuius intelligentiā est aduertēdū, ꝙ ſm naturā & ordinem elementorum terra est inferior qa grauior, vt patet. 4. cœli, & primo meteororū. Et p cōsequens aqua q̄ est supra terrā deberet nāliť circuire undiq; totā superficiem terræ, eo ꝙ est leuior q̄ terra et grauior aere. Sed diuina ꝓuidentia in primordio creationis diuisit aquā ab aquis: & apparuit arida, vt præberet
C habitationē hoībus & bestiis. Quę q dem diuisio aquarum nil aliud fuit nisi ꝙ taliter disposuit terrā, ꝙ eleuauit multo mōtes in ea, inter quos mōtes mā serunt ualles, per quas currunt aquę manātes à fontibus, ex radicibus & latebribus mōtium, q̄ cōgregant̄ in flumina per ualles decurrentia usq; ad inferiores partes terræ, ex qua congregatione fiunt maria, et sic facta sūt maria ī depressioribus partibus terræ ex cōgregatione fluminū, & sic mā serūt mōtes eleuati altiores supra maria, & flumina quę sunt in vallibus & locis īferiorib⁹, et sic dicimus ꝙ Barchinona: & Genua, & Caieta, & Neapolis sunt ciuitates sitę supra mare, eo ꝙ terra & mōtes in quibus fundātur, sūt altiores quā mare, & eadē rōne dicimus ꝙ Roma est sita supra Tyberim, & Florētia supra Arnū, & Valētia supra Turiū D
fluuiū. Sed de hac dispositione terrę latius dicetur ps. 103. Propter ergo supradicta, dicit Dauid ꝙ iō Xp̄s est uniuersalis dn̄s orbis terrarū, eo ꝙ ipse fundauit eū sup maria, eleuā do mōtes & colles manētibus aquis ī depressioribus partibus terrę, & preparauit & disposuit super flumina eodem modo: quia ripæ sunt altiores currentibus fluminibus per valles depressiores vsq; ad maria: quasi dicat. ꝙ quamuis aqua deberet continere terram, tamen terra cōtinet aquas, & omnia maria, & paludes, & flumina in vallibus & partib⁹ depressioribus & decliuioribus, sicut vas continet aquam, ut latius patebit psalm. 103. & in hoc manifestat̄ diuina ꝓuidētia & sapiētia.

Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius.

Hic probat ꝙ Christus inquantum homo E
est dominus totius orbis, & nō solum terræ, sed etiam cęli. Vnde mouet quidam quęstionem dicens Ego bene credo ꝙ Xp̄s inquantū Deus est dn̄s totius orbis: Sed est dubium, si inquantum hō possit esse dn̄s cęli. Nam quis vnquam hominum ascēdit in mōtem dn̄i. i. in cęlū empyreū, ꝙ cōiter ī scriptura dr̄ mōs dn̄i? aut quis hō stabit in loco sc̄tō domini, cum cęlū sit purum & incorruptibile, & hō immundus & corruptibilis? Ad hęc respōdet Dauid: Innocens manibus & mundo corde ascendet & erit dignus ascendere, cœlū sup. Ad cuius intelligentiam est primò notandū secundū Aug. ꝙ hęc quęstio. s. an corpus humanū possit in cœlo collocari, iā fuit agitata & versata inter filosofos. Iō 22. de ciuitate à cap. 10. vsque ad finē libri vbi probat cōtra Platonicos, & Porfirium, qualiter corpus hu F
manū, licet sit elemētatū, tamē virtute diuina pōt reduci ad talē dispositionē, ꝙ nō mutata substātia, efficietur quasi spūale, intm̄ ꝙ totaliter sequetur aīam & subiicietur, & sic vbi uolet spūs, ibi protinus erit & corpus. Et hoc idē dicit in lib. de spiritu & anima, ca. 9. quā gratiā & dignitatē adeptus est nobis Xp̄s in sua resurrectione. Sed tamen quare hoc Xp̄s meruit & vīe dominiū assignat apostolus primò per suā humilitatē ad Fil. 2. Humiliauit semetipsum factus obediēs vsq; ad mortem pp ꝙ Deus exaltauit illū & dedit illi nomē super oē nomē, ut in noīe Iesu oē genu flectatur cęlestiū terrestriū & īfernorū &c. Secūdā cām assignat qa fuit innocēs & mūdus sine pc̄ō quo ad naturā, qa pc̄m̄ nō fecit: nec in

uentus

A uentus est dolus in ore eius. Et sic Xp̄s q̄a s̄m naturam fuit mundus & inocens sine pecca to: ideo meruit ascendere cœlum, sicut ascen disset Adā mutatus in vitā meliorem, si non peccasset. Et dico ꝙ Christus fuit mundus & sine pecato secundū naturā: quia licet spōte susceperit ifirmitates nostras & naturā mor talem aptā ad patiēdum: tamen nō traxit na turā corruptā fomite peccati sicut nos: iō dr̄ solus innocens & inter mortuos liber secundum naturā. sed rōne humilitatis & obedien tiæ ad patrem, nō solum meruit habere mā- sionem in cœlo: sed ēt habere vniuersale dominium & potestatem in cœlo & in terra & in inferno. Et iō Dauid respōdens ad illam quæstionem factam per filosofos, scilicet Quis ascendet in montem domini &c. dicit.

Innocens manibus & mundo corde: qui nō
B *accepit in vano animam suam: nec iurauit in dolo proximo suo.*

Hic accipiet benedictionem à domino: & misericordiam à Deo salutari suo.

Christus inocens manibus & mundo corde meretur ascendere in cœlū, & habere vni uersale dominium: eo ꝙ nō accepit in vanū animā suā: nec fœdauit eā pc̄tō, faciendo eā vanā & frustratā suo fine: sicut pc̄tōres qui accipiūt aīam in vanū: cū eā applicāt ad ista tpalia vana. & friuola. & sic frustrant & priuāt eā suo debito fine. Et sic Christus nō accepit in vanum aīam suā, nec iurauit in dolo ꝓximo suo, imo phibuit testimoniū ueritati, & sic fuit innocēs & mūdo corde & verax, & iō ꝓpter ista tria meruit regnare vniuersa liter in cœlo & in terra. Psa. 44. Intēde ꝓspe re ꝓcede & regna. ꝓpter veritatem & māsue
C tudinem & iustitiā &c. Et iō sequitur: hic. s. Christus innocēs, & mundus corde, & verax accipiet benedictionem cœlestem à domino, & miam à Deo patre salutari suo. Nā Christus à patre habuit vt sit saluator, quia hęc. i. talis generatio est quęrentium eum, & quęrentium faciem Dei Iacob. i. querentium hic Deum per gratiam, & in futuro per facialem visionem & p gloriam. Sed est aduertendum ꝙ i his supradictis quatuor versib⁹ latet magnum sacramentum. Primò p hoc quod ait Quis ascendet in mōtem. Scd̄ò per hoc quod subdit. Hic accipiet. Tertiò per hoc qd̄ additur: hæc est generatio quærentiū faciem Dei Iacob. Iō est notādnm, ꝙ quādo Iacob vidit in somnis scalā stantem in terra, cuius summitas attingebat cœlum, & vidit Angelos ascendentes & descendentes per eam, & vidit dominum innixum scalæ dicentem. Ego sū Deus Abraham Deus Isaac &c. & tibi dabo terram hanc & semini tuo, & dilataberis ab oriēte in occidentem &c. & benedicent̄ in te omnes tribus terræ vt patet Gen. 28. tunc p illam scalam cognouit Deum incarnandū. Nam sicut eadē scala ex vna parte tangebat cœlum, & ex altera terram: pręuidit ꝙ Christus futurus de genere suo, erat futurus De⁹ & hō. Iō vidit Deū innixum scalę. Et per ꝓ missionem sibi factam, & per angelos ascen dentes per scalam, pręuidit ꝙ nō solùm xp̄s Deus & hō erat in cœlum ascensurus, & erat dn̄s cœli: sed etiam omnes filii Iacob secūdū spm̄ & ꝓmissionem, qui debebant implere mundum à solis ortu usq; ad occasum, & ab aquilone ad austrum, erant ascensuri in cę- E lum per illam scalā qui est xp̄s, & habituri mansionem in cęlo per Christum Et pręuidens ꝙ nemo poterat effici membrum Christi, nec ascendere in cęlum cum Christo, nisi mundaretur per aquam baptismalem & ungeretur oleo spūsscti, ut efficeretur Innocēs manibus & mundo corde: Iō postq̄ surrexit à somno, effudit oleum super lapidē, ostēdens ꝙ oēs eramus baptizandi & ungendi in lapi de Christo Iesu. Et iō dixit: verè dominus est ī loco isto, & nō est hic aliud nisi domus Dei & porta cœli &c. Legēs ergo Dauid istā visio nē Iacob, & ꝑuidēs p eā: ea q̄ supradicta sūt de Christo & ecclesia: ait. Quis ascendet in mōtem domini. i. q̄s est ille figuratus p scalā Iacob ascendentē vsq; ad cęlū? & respondet, iste est Xp̄s Deus & hō supple, Innocēs mani bus. i. iustus in operibus & mūdo corde, q̄ nō F accepit ī vano animā suā, applicādo eā adva na tpalia: nec iurauit ī dolo ꝓximo suo, imo pc̄tm̄ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: Iste ascēdet in mōtem domini tanq̄ dominus, q̄a Deus & hō per scalā figuratus. Et quis ascēdet per illā scalā, & qui sunt ascēdētes per illā scalā cū Xp̄o in cęlū? Respondet: innocens manibus. i. omnis innocēs p pęnitētiā, & mūdo corde &c. quasi dicat ꝙ oēs re generati per baptismū & purgati per pęnitē tiā, vt dictū est, ascendēt cū Xp̄o in mōtē dn̄i. Itē est vlterius notandū ut legit̄ Gene. 27. ꝙ Iacob subripuit benedictionē, dum Esau iret ad venandū, q̄a Iacob indutus & coopertus pellibus caprinis & simulatus, fuit benedict⁹ à patere, & pater ī spū pręuidit mysteriū incarnationis, & ꝑuidit verbū incarnandum & mortali

A morrali carne induẽdũ, & iõ dicit ecce odor filii mei sicut agri pleni quẽ benedixit dominus &c. Itẽ legit̃ Gen. 32. qualiter Iacob luctatus est cũ angelo & noluit ipsum dimittere vsquequo fuit benedictus ab eo, iõ dicit sibi dñs: nequaquã vocaberis Iacob, sed Israel .i. vidẽs Deũ, aut fortis. cũ Deo. & directus & benedictus à Deo. In vtraq; visione prẹuidit Dauid qualiter reꝓbata synagoga, solus populus Christianus debebat supprimere primogenituram & benedictionẽ per Christũ, & videre Deũ & vocari Israel: qa solus populus Christianus est directus à Deo per legẽ euãgelicã, & videt Deũ per fidẽ, & est à Deo benedictus per baptismũ, & videt faciẽ Dei Iacob, qa videt Deũ facie ad faciem, & salua facta est anima eius. Hoc ergo ꝑuidẽs Dauid dicit, ꝙ nõ solũ Christus per naturã: sed corpus suũ mysticũ q est populus Christianus, B innocẽs manibus & mũdo corde per sacrãlẽ sanctificationẽ ascẽdet in mõtẽ dñi cũ Christo capite suo, & stabit in loco sctõ eius. Et hic talis accipiet benedictionem spiritualẽ à domino, figuratam per benedictionem Iacob, factam à patre & ab angelo. Nam

Haec est generatio quaerentium eum quaerentium faciem Dei Iacob.

Hẹc talis est illa generatio quẹrẽtiũ dñm .i. isti sunt figurati p Iacob q tenuit angelũ, donec fuit à Deo benedictus, & uidit faciẽ Dei Iacob, qa uidit Deũ facie ad faciẽ: & ita omnes isti uidebũt hic Deũ per fidẽ, & in futuro facialiter per gloriã. Ex quibus patet, ꝙ solus Xp̃s meretur de iure ascendere in cẹlũ. Sed oẽs fideles merẽt̃ ascẽdere per grãm, in quãtũ efficiũtur mẽbra Xp̃i, & purificãtur p C sanctificationẽ baptismalẽ & pẹnitẽtialẽ. Vñ qđ cõuenit capiti Xp̃o per naturã, hoc idẽ cõuenit mẽbris per gratiã, vnde mẽbra Christi quasi uiolẽter rapiũt cẹlum, vt ait Chrs Ma. 11. Regnũ cẹlorũ uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. vnde Hie. & Chry. Grãdis qppe uiolẽtia est rapere per gratiã & pẹnitentiam, ꝙ quis nequeat attingere per naturã. Sed est aduertendũ ꝙ licet in his tribus. s. innocentia operis, & munditia cordis, & cogitationis, & ueritate oris cõsistat tota iustitia hominis, ut latius dictũ est ps. 14. tñ nullus hõ inuẽtus est usq; ad prȩsentẽ diẽ quin peccauerit in aliquo prẹdictorũ, nisi solus Xp̃s per naturã, & uirgo Maria per gratiã, ut ait Aug. in libro de natura, & gratia, & de natura paruulorũ, & de perfectione iustitiẹ hominis. Hoc

D idẽ approbat Hie. in altercatione cõtra Pelagianos. Et sic solus Christus reperitur innocens manibus, & mundo corde, & uerax per naturã, & uirgo Maria per gratiã. Et sic isto mõ solus Christus meretur ascẽdere cẹlũ, & habere uniuersale dominiũ i orbe: cẹteri aũt oẽs peccauerũt in aliquo ꝑdictorũ, & electi fuerũt per sanctificationẽ baptismalẽ & pẹnitẽtiã liberati: & iõ vnusquisq; eorũ põt dici innocens mãibus & mũdo corde. Nã pctã deleta per pẹnitentiã & baptismũ, reputãtur apud Deũ tãquã nõ facta: qa Beati quorũ remissẹ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata, & sic unusquisq; eorũ põt dici innocens &c. Ex quib⁹ patet, ꝙ solus Christus est uere dominus orbis terrarũ, & vniuersalẽ habet potestatem in cẹlo & in terra, nõ solũ vt De⁹, qa vt sic, creauit oĩa, sed ẽt vt hõ inocẽs.

E *Attollite portas principes uestras, & eleuamini portae aeternales & introibit rex gloriae.*

Postq̃ Dauid ostẽdit Christũ de iure esse dñm uniuersalẽ totius orbis, tam in cẹlo q̃ in terra, & per cõsequẽs in inferno: iõ hic apostrofat ad principes inferni vt aperiãt portas Xp̃o, quando vẽerit ad repetendã prẹdã, & cognoscant ipsum tãquam dñm, quia prẹuidit in spũ qualiter Christus erat in infernũ descẽsurus, & debebat rũpere portas ẹreas & uectes fereos cõfringere, & limbũ & purgatoriũ spoliare, & captiuitatem sanctorũ patrũ liberare, & cũ eis i cẹlũ ascẽdere, & ad dexterã pris sedere, & in ẹternũ cõregnare. Iõ Dauid apostrofat ad diabolos pricipes iferni dicẽs: O pricipes iferni attollite uestras portas infernales. i. aperite eas. & ò portẹ ȩternales .i. ẹternarũ pẹnarũ eleuamini & date locũ, & introibit Chrs rex gloriẹ cum venerit ad expoliandum infernum & repetẽdam prẹdam. F cui respondent diaboli.

Quis est iste rex gloriae? dominus fortis & potens, dominus potens in praelio.

Quis est istẹ rex gloriẹ, qui ausus est venire ad domũ nostram & loca pẹnarũ, ad q̃ nulli iusto fas est accedere. Ad quos rursum Angeli ministri & comites Christi dicũt, Iste rex gloriẹ est Christus dñs fortis & potẽs opere & sermone corã Deo & omni populo, ĩ potẽtia miraculorũ, & dominus potẽs in praelio: qa vicit vos in area crucis: & ꝓprio sanguine mercatus est genus humanũ, & satisfecit ꝓ pcõ priorũ parẽtũ & suorũ posteriorũ & placauit patrẽ p suã humilitatẽ, & deiecit vestrã superbiã. Et iõ tãq̃ victor & triũfator

A uenit ad repetendā hæreditatē ſibi debitā, q̄ tyrannicè diu tanuiſtis Ideo attollite portas veſtras. Et quia data eſt ipſi vniuerſalis ptās incęlo, & in terra, & in inferno, ideo non venit tanquàm reus ſicut cæteri, ſed tanquàm iudex iuſtus & triunfator.

Attollite portas principes ueſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.

Hic prędicit ingreſſum Xp̄i in cęlū ad ſuſcipiendam iuriſdictionē cæleſtis patriæ, tāq̄ domini cęli: iō Dauid apoſtrofat ad naturā angelicā, vt apiat cęlū & recipiat Xp̄m tanq̄ vniuerſalē dn̄m. & dicit in pſona angelorū Xp̄m comitātiū i die aſcēſiōis cū tota captiuitate: O pricipes cęleſtis exercitus attollite.i. apite vr̄as cęleſtes portas, & ò portę ęternales cęli, eleuamini & date locū: & itrabit Xp̄s rex glorię. Quos pricipes cęleſtes interrogāt

B *Quis ē iſte rex gloriæ? dn̄s virtutū ipſe rex glię.*

Quis eſt iſte (aiūt) rex gloriæ, q̄ auſus eſt i gredi cęlū, cū ſit clauſum oībus hoībus pp pctm̄ primorum parentū, & qui auſus eſt incedere iſta via nullius hōis adhuc trita veſtigio? Quibus reſpōdet comitatus Xp̄i. Iſte eſt Xp̄s dominus omniū uirtutū cæleſtiū: quem pp̄ter ſuas uirtutes. ſ. q̄a eſt innocens manibus & mūdo corde: & uerax, & quia humiliauit ſemetipſum, patri factus obediens vſq; ad mortē, morte āt crucis, parte exaltauit illū, & dedit illi nomen qđ eſt ſup oē nomen, ut ī nomine Ieſu omne genu flectatur, cęleſtiū, terreſtriū, & infernorū, & q̄a iā expoliauit infernū uictor & triunfator, & uenit cū præda, iō ipſe de iure eſt rex glorię, quapropter attollite portas &c Ex quib. patet, ꝙ totū dominium orbis terrarum eſt ipſius Xp̄i,

C Primo quia ipſe creauit orbē, & hoc inquantū Deus. Scđo quia innocens & mundus, verax & humilis, & hoc inquantū hō. Sed nota ꝙ nō ſolū recreauit & fundauit eccleſiā ſup Maria & aquas baptiſmales, ſed ēt ſuper flumina aquarū ſapientiæ, quæ ſūnt doctrina & præcepta euangelica, præparauit & diſpoſuit eā, quia ab eccleſia fluunt flumina aquę uiuæ ſalientis in uitā æternam. Ioan.7. Ex toto iſto pſal. poſſunt recolligi quatuor concluſiones. Prima concluſio, ꝙ Chriſtus triplici ratione de iure eſt dominus totius orbis terrarum. Primò quia creauit totum orbem: & hoc inquantum Deus. Secundo quia regenerauit & recreauit eccleſiā: & hoc inquātum ſponſus & caput. Tertiò inquantum iuſtus & innocens. Secūda concluſio. ꝙ nullus poteſt aſcendere cęlum cum Chriſto n ſi efficiatur iuſtus & innocens & membrū Chriſti per gratiam. D Tertia concluſio, ꝙ Chriſtus tanq̄ dominus & triunfator confregit infernū & expoliauit limbū & purgatoriū. Quarta concluſio, ꝙ Chriſtus tāq̄ rex et dominus angelorū & omniū creaturarū cū triūfo intrauit cælū reportans captitatem antiquā.

PSALMVS XXIIII.

AD *te domine leuaui animam meam: Deus meus in te confido: non erubeſcam.*

Titulus i habręo: Ipſi Dauid. ſm̄ vero 70. In finē pſ. Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hūc pſal. dirigēs nos i Chriſtū, quia eſt finis legis. Ad cuius intelligentiā eſt notandū ſm̄ Aug. libro Cur Deus homo, ꝙ quādo Adā fuit expulſus à paradiſo terreſtri, & pdidit nō ſolū illā pręſentē fęlicitatē, ſed ēt futurā beatitudinē q̄ ſuetat in cęlo ſibi promiſſa, E tūc ne de ſe et ſua poſteritate videret deſpare: fuit ſibi Chr̄s de ſua carne promiſſus: q̄ ipſū cū poſteritate, de captiuitate diaboli liberaret: et uiā in cælū demōſtraret, et finaliter ad cæleſtem beatitudinā introduceret, et ſic Deus dedit legē ſacrificiorū et oblationū. ipſi Adam et filiis ſuis, per quā eos in Chriſtum dirigeret. Quæ quidem lex ſemper creuit per ętates, ſuſcipiendo incrementum in Noe, et Abrahā, et Moyſe uſq; ad Chriſtū, vbi compleuit curſum ſuum. Ex quo patet, ꝙ lex uetus nihil aliud fuit niſi quędam uia dirigens in Chriſtū, tanq̄ in finē immediatū, et ideo nuſq̄ petit regnū cęlorū, ſed ſemper petit Chriſtum Meſſiam futurum, q̄ doceat uiā i regnum cęlorum. Et ideo ſicut lex uetus dicitur uia in Chriſtum: ita lex euangelica F dicitur uia in regnū cęlorū, et ideo Chriſtus dicitur oſtiū. Io.x. et dicitur uia, ueritas, et uita. Ioā.14. Nā ſicut patres uet. teſt. ſemp rogabāt ut Deus dirigeret eos vſq; ad Chriſtum per illā legem: ita nos rogamus ut dirigat nos per legē euangelicā uſq; ad eundem Chriſtū, ut in eo glorificemur in ſcđo aduentu. Hoc ergo pręuidēs Dauid in ſpiritu, fecit hūc pſal. in quo introducit Adā myſticū loquentē, et totā ſuā poſteritatē fidelium peregrinātē per iſtā viā diuinæ legis, qui in uete. te. ſemper orabat et uocabat Chriſtū, ut ipſū in hac uia dirigeret uſq; ad eū, et daret ſibi legē euangelicā in cælū dirigētē. Et iō Dauid fecit iſtū pſal. per ordinē alfabeti ad denotādū ꝙ lex ſucceſſiuè proceſſit ab impfecto ad perfectū. Nam ſicut puer incipiēdo primam literam

A literā alfabeti : & discurrendo usque ad ultimā semper crescit & proficit in doctrina vsq; ad vltimā literā: Ita hō mysticus peregrinādo per legē semper profecit vsq; ad Chrm : in quo accepit vltimā pfectionē illius legis quæ fuit vniuersalis redēptio & veritas euāgelica. Nūc aūt peregrinatur per legē euāgelicā vsq; ad scdm aduentū Chri: in quo recipiet vltimā pfectionē & vitā æternā: & hoc est ꝙ intendit Dauid in hoc psal. in quo quatuor facit. Nā primò iste hō mysticus petit dirigi in lege vet. vsq; ad Chrm. Scdò petit liberari à veteri pctō p Chrm in suo aduētu. Tertiò petit legem euangelicam per quā iustificetur. Quartò petit fructum legis euangelicæ. s. fruitionem vitæ æternæ. Secunda ibi. Reminiscere. Tertia ibi. Dulcis & rect⁹. Quarta ibi. Quis est hō qui timet dnm. Quantum B ad primum dicit iste peregrinus. O dñe Iesu Christe Messia future : pōstquā fui eiectus à paradiso semper ad te leuaui animā : mētem & spem meā, semper orādo vt venias ad liberandū me cum tota mea posteritate. O ergo Deus meus fac vt non erubescam, nec cōfundar, frustra expectando aduentum tuum.

Neq; irrideant me inimici mei : etenim uniuersi qui sustinent te non confundentur.

Hoc est, neq; diaboli inimici mei & infideles irrideant me, dicentes, ꝙ frustra confido in te: & in vanum te expecto saluatorē & liberatorem: etenim, pro certè, quia ego scio ꝙ non confundentur vniuersi qui expectāt te: imo tu liberabis eos in aduentu tuo. Sed

Cōfundātur oēs iniqua agētes superuacuè.

Id est cōfundātur oēs infideles agētes superuacuè & frusta iniqua: & ppetrantes mala contra me: quia omnes idololatræ: & infi- C deles agentes iniqua contra me, & volentes me delere, de mundo frustrabūtur desiderio suo: quia veniet Christus & expoliabit limbum inferni, & exterminata idololatria eiiciet foras principē huius mundi, & subiiciet populum gentilē, qui me conabatur destruere. Ergo tū domine Iesu Christe

Vias tuas domine demonstra mihi: & semitas tuas edoce me.

Demonstra mihi vias tuas & præcepta, & doce semitas. i. cōsilia legis tuę : & dirige me ī veritate tua: ne declinē ad dexterā neq; ad sinistrā, quia tu es Deus Iesus saluator meus iō sustinui & speraui in te tota die. i. à principio mundi vsq; ad aduentū tuū. i. expecta te videre veritatem legis. Et ideo notāter dicit

D *Dirige me ī ueritate tua et doce me, quia tu es Deus saluator meus: et te sustinui tota die.*

Dirige me in veritate : quia duo considerare debemus in lege ueteri. f. literam superficialem et veritatem clausam in litera. Hāc ergo veritatem petit intelligere, et in ea dirigi per aduentum Christi: quia iam habebat literam tunc de præsenti.

Reminiscere miserationū tuarū domine: et misericordiarum tuarum quæ à sæculo sunt.

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.

Hic petit liberari à pctō & saluari p Christū ī aduētu suo, & dicit : Dñe ne memineris delicta iuuētutis meę. i. pctā q̄ ego cōmisi in mea iuuētute, & à principio in paradiso terrestri, pp q̄ ego fui expulsus, & ne memineris ignorātias meas. i. peccata q̄ p ignorantiā crassam cōmisi. Sed reminiscere et recordare E miserationū et misericordiarū tuarū q̄ à sæculo et principio per discursum tpis, sunt: qa fecisti mīam cū Noe liberādo de diluuio, et cum Abrahā et Isaac et Iacob liberādo de Labā et Esau : et cū filiis Israel liberando de ægypto, et per totū desertum et terram promissionis tēpore Iosue et iudicum. Et nota ꝙ Dauid per delicta iuuētutis intelligit peccata primorū parentū q̄ fuerunt cā nr̄æ miseriæ: et dicit delicta in plurali, eo ꝙ illi pctō multa pcā fuerūt annexa, puta furtū, superbia, homicidū, sacrilegiū, vt inquit Aug. ī libro Enchiridii. Item vocat etiam delicta iuuētutis pctm originale vniuscuiusq; : eo ꝙ à cōceptione, et natiuitate, et iuuētute cōtra hif. Itē per ignorātias intelligit corruptiones naturæ et fomitē cōcupiscētiæ, nā taliter fuit natura corrupta et vulnerata in Adā, et F oēs potētię vulneratę, ꝙ est prona ad malū, et infirma et difficilis ad bonum, et iudicat bonū malum, et malum bonū, et talis ignorantia dr̄ pœna peccati et peccatū simul, et per talem ignorantiam committuntur oia pctā, et omnis malus est ignorās isto mō : et iō ait. Ignorantias meas ne memineris. Sed

Secundum misericordiam tuam memēto mei tu propter bonitatem tuam domine.

Quasi dicat : non uelis respicere peccata mea, sed misericordiam et bonitatem tuam.

Dulcis & rectus dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in tua.

Hic petit legē euangelicam, et enumerat perfectiones eius. Vn̄ dicit : dominus Iesus Chrs in aduētu suo veniet dulcis et rectus et mansue-

A mansuetus. Ideo propter hoc q̃a dulcis & rectus, dabit legem euangelicam in hac via delinquentibus. & quia dulcis & mansuetus, iõ

Diriget mansuetos in iudicio. docebit mites vias suas.

Diriget mansuetos, & docebit apostolos & discipulos mites, vias suas, q̃a nõ cõgregabit su ꝑbos & elatos, sed mites & mãsuetos, & nõ docebit superbiã sed humilitatẽ & mãsuetudinẽ, quia mitis est & humilis corde, & dicit. Diriget mãsuetos in iudicio, non examinationis, sed discretionis, quia in primò aduẽtu Christus neminem iudicauit, sed discreuit veritatem à litera, & euangeliũ à cerimonialibus, & virtutes à vitiis &c. Et bene dicit quod in lege euãgelica diriget mãsuetos. Nã

Vniuersæ viæ dñi misericordia & veritas, requirentibus testm̃ eius & testimonia eius.

B Vniuersæ viæ & præcepta & consilia dñi euãgelica nihil aliud sunt nisi mia & veritas. Nam nihil aliud docetur nisi mia. Nam primò Christus ꝑꝑ nimiam caritatem & miam incarnatus est, & ꝓ oĩbus passus & mortuus est. Et sic prædicauit miam & caritatem erga proximũ. Et hãc miam operatus est cecos illuminãdo, infirmos sanãdo, & mortuos suscitãdo, & tãdẽ finis totius legis euangelicæ est misericordia & caritas, de qua misericordia & eius operibus petet Christus in die iudicii. Itẽ vniuersæ viæ dñi sunt veritas, q̃a docẽt oẽm veritatẽ. Et etiam dr̃ lex euangelica veritas legis vet. vt dictũ est. Et sic in aduentu Christi mia & veritas obuiauerũt sibi, & iustitia & pax osculatæ sunt. Et iõ dicit quod omnes viæ & præcepta dñi sunt misericordia & veritas, requirentibus, & contemplãtibus,
C & seruantibus testamentum eius, quia non præcipitur nec legitur in euangelio nisi misericordia & veritas requirentibus test. & testimonia eius. Et ideo subdit Dauid.

Propter nomen tuum domine propiciaberis peccato meo, multum est enim.

O domine Iesu tu propiciaberis & misereberis pc̃tõ meo, propter nomen tuum, quod est Iesus. Nam Iesus idem est quod saluator ergo si tibi est proprium saluare & misereri, ergo secundum officium & virtutes nominis tui propiciaberis peccato meo, quia multum & magnum est peccatum meum, ideo indiget magno medico, & saluatore, & multa misericordia. Et sic tibi soli cõuenit secũdũ proprietatem nominis. quia nõ est aliud nomen sub cœlo in quo nos saluari oporteat. Item

Multum est. n. potest referri ad nomen Christi quia multum est potens et magnum. D

Quis est homo qui timet dominum legem statuit ei in via quãm elegit.

Hic enumerat fructus legis euangelicæ in futuro. Nam sicut per legem euangelicã consequimur misericordiam & veritatem & indulgentiam peccatorũ, ita in patria cõsequemur fruitionẽ. Vnde dicit, ꝙ si quis est qui timeat dñm: Dñs statuit & firmauit ei talẽ legẽ in hac via quam elegit. i. Christus statuit omni homini timenti Deum, ꝙ si seruauerit eam, non frustrabitur nec decipietur, imo.

Anima eius in bonis demorabitur, et semen eius hæreditabit terram.

Anima eius demorabitur in bonis patriæ post hanc vitam, & illis bonis fruetur, & semen eius. s. semen Christi. i. omnes fideles ꝑ baptismum regenerati hæreditabunt terram E
viuentium.

Firmamentum est dominus timentibus eum, & testamentum ipsius vt manifestetur illis.

Tale firmamẽtum & promissum est omnibus timentibus eum, & testm̃ ipsius Christi, & memoriale est vt manifestetur illis. i. omnibus fidelibus. i. tale test. firmauit Christus & dimisit, vt manifestaretur omnibus Christianis per apostolos & doctores, quòd oẽs timẽtes Deũ & seruãtes legẽ dñi habebũt prẽmiũ in cęlo, quod erit quia anima vniuscuiusque iusti timẽtis Deũ & seruãtis legem euãgelicã, demorabitur æternaliter in bonis cœlestibus, & illis fruetur, & semen eius. s. Christi, hæreditabit terram viuentium. Et ly semen, põt referri ad quemlibet timentem Deum. Nam semen iusti dicuntur oẽs sequaces & imitatores eius. Et sic nos sumus semen apo- F
stolorũ & omniũ iustorum, eo ꝙ sequimur eorum iustitiam & doctrinam, & iõ dicit Dauid, quòd anima timentis Deum & seruantis legẽ, demorabitur in bonis cœlestibus, & semen eius. s. omnes imitatores, hæreditabũt terram viuẽtium &c. quia tale test. firmauit Christus & statuit cum dixit. Si vis ad vitã ingredi serua mandata.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueos pedes meos.

Postquam superius orauit Xp̃m Adam, vt dirigeretur in lege dñi & liberaret à pc̃tõ, nũc orat Xp̃m, vt in aduẽtu suo liberet eũ a fomite & causis & pœnalitatibus pc̃ti. Vñ est aduertẽdũ, ꝙ Adã peccãdo nõ solũ incurrit pc̃m̃ in aĩa, sed ẽt multa incommoda in corpore

A Tu es ille, qui extraxisti me de ventre & vberibus matris meæ, & nullus alius pater carnalis extraxit me, quia non habeo patrē carnalem in terris. Et ideo ex vtero matris meæ proiectus sum in te solum.i.tibi soli, & nulli alteri datus sum filius. Et ideo subdit.

De uentre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me.

Tu solus es Deus meus à principio conceptionis de uentre matris meæ, quia in eodem instanti, in quo fui creatus, fui verbo personaliter vnitus, & sic simul fui creatus & assumptus, & per consequens nulli peccato obnoxius: ergo postquam tu es pater meus naturalis, & ego filius iustus sine peccato, ne discesseris à me, & ne derelinquas me.

Quoniam tribulatio proxima est, quoniam
B *non est, qui adiuuet.*

Quoniam tribulatio proxima est mihi, & quoniā nullus alius est, qui adiuuet nisi tu, qui es pater meus: ergo ne discesseris à me, & ne derelinquas me in agone passionis, sed exaudi me. Ex supradictis patet, ꝙ de duobus conqueritur Christus. Primò, quia pater dereliquit eū. Secundò, ꝙ nō exaudiuit eū. Tertiò, quia cum esset filius naturalis & iustus sine peccato, permisit eum derideri & affligi. Sed contra prædicta arguitur: & videtur, ꝙ Christus nunquàm fuit à patre derelictus, sicut ipse conqueritur. Nam ipsemet dicit Ioan. 7. Pater semper mecum est, & ita me solum non dereliquit. Item contra illud quod dicit, ꝙ non fuit exauditus in sua oratione, arguitur. Nam Apostolus dicit ad Hæb 5. ꝙ Christus in diebus carnis suæ preces, sup-
C plicationesq; ad eū, qui possit illum saluum facere à morte cum clamore valido, & lacrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Et sic videtur, ꝙ quando dixit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste: & quando cum clamore valido dixit: Heli heli. &c. idest, Deus meus quare dereliquisti me, tūc fuit exauditus: cōtra illud, quod dictum est psalmo precedenti scilicet. Desiderium animæ tribuisti ei, &c. Tertiò vr̄, ꝙ iniustè & frustra conqueratur Christus apud patrem in toto isto psalmo: qa ab initio sciebat omnia, quæ ventura erant in eū, & traditus est sponte, quia ipse voluit Esaiæ 53. Ad ista tria dubia respondetur, sicut dictum est in præambulis expositionis huius psalmi, qđ propter istas duas vniones, quæ reperiuntur in Christo, scilicet humanitatis ad verbū, & capitis ad mēbra, cōicantur idiomata. Ideo in scriptura fiūt mirabiles & ineffabiles locutiones, D quæ videntur non solùm falsæ, sed etiam cōtrariæ ad sensum quem faciunt, nisi intelligantur ad sensum, in quo fiunt. Ad primum est ergo dicendum, ꝙ Christum à patre esse derelictum stat dupliciter. Vno modo in mēbris. Et sic manifestum est, ꝙ totū suum corpus mysticum, & totum genus humanū fuit derelictum, & abiectum in potestate diaboli in Adam: quæ derelictio durauit vsque ad Christū. Et isto modo Christus dicit se derelictum propter delicta suorum mēbrorum. loquitur hic tanq̄ caput, quia sponsus & pastor, & aduocatus & ꝓcurator & fideiussor: ideo peccata nostra dicit esse sua, non quò ad culpam, sed quò ad pœnam, quia pro nobis debitum soluit & satisfecit. Secūdò modo talis derelictio potest intelligi de derelictione E personali. s. ꝙ fuerit derelictus in ꝑsona. Sed hoc potest etiā dupliciter intelligi. Vno modo ꝙ fuerit derelictus in verbo quantum ad vnionē personalē, & quantum ad gratiam, & talis locutio est falsa, quia verbū nunquā reliquit animā in inferno, nec corpus in sepulcro, quia vtriq; fuit semper unitum, quia quod semel assumpsit, nunquam reliquit, ut dictum est psalmo 15. & per cōsequens nunquam reliquit humanitatem quò ad gratiā, quia semper Christus fuit plenus gratia. De tali ergo derelictione dicit Christus. Ioan. 7. Pater semper mecum est, & nūquam me reliquit solum. Secundò, talis personalis derelictio potest intelligi quantum ad pęnā & passionem. Et sic est dicendum, ꝙ pater dereliquit eum in potestate Iudæorum in illo tri- F duo ad mortem & passionem perferendam. Et ideo dicit Christus Iudæis: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Matth. 26. Itē filius fuit derelictus in triduo, inquantum omnes potentiæ relictæ sunt vnaquæque in sua operatione, ne aliā impediret, ut ait Damasce. lib. 3. Nā sicut pars intellectiua summè fruebatur, ita pars sensitiua summè dolebat, & affligebatur. Ergo Christus dicit se esse derelictum in membris quantum ad culpam, & in persona non quantum ad personalem vnionem & gratiam, sed quātum ad pœnam pro nobis soluendam. Ad secundum dubium est dicendum, ꝙ mysterium illius orationis Christi, quando dixit, pater si possibile est, trānseat à me calix iste: est ita grande & ineffabile, ꝙ licet multi doctores conati

fuerint

A fuerint ipsum declarare, tamen semper remanet aliqua difficultas. Et ideo videtur mihi semper recurrendum ad supradictam regulam de sensu verborum, in quo fiunt, & non quem faciunt quandoq; in sacra scriptura. Nam si talis locutio intelligatur ad sensum, quem facit in auribus corporis, esset manifestè falsa. Nam sonat, quod Christus prius timendo mortem, rogauit patrem, vt transiret calix passionis à se, ut nō pateretur mortem tàm horribilem: Sed postea videns voluntatem patris, voluit sibi conformari & obedire, & dixit, fiat voluntas tua, &c. sed si sic cū tali discursu temporis intelligatur, esset locutio falsa. Primò, quia Christus ab initio sciuit, quod Deus sic determinauerat, & hoc ipse apostolis reuelauerat, & ad passionem uenerat, cum secreto dixit discipulis. Ecce ascē-
B dimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur, &c. Et sic oratio sua fuisset frustra & indiscreta, orando contra voluntatem & determinationem patris: & cōtra id, quod retractari non poterat. Item sequeretur, quod pro tunc Christus perdidisset caritatem erga genus humanū, quia sciebat, q aliter non poterat redimi, nisi per suam passionem. Est ergo intelligenda illa oratio, & petitio Christi ad sensum, in quo fuit facta. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, quod uoluntas Christi duobus erat unita. Nā primò erat unita uerbo personaliter, & paternæ uoluntati per caritatem & gratiam. Et sic per talē unionem semper fuit conformis diuinæ uoluntati. Secundò erat unita appetitui sensiti-
C uo essentialiter, inquantum radicaliter ambæ istæ potentiæ fundabantur in essentia, & substātia animæ: & ideo uoluntas per talem unionem semper compatiebatur appetitui, & carni in omnibus tormentis & afflictionibus. Et sic in tota illa passione Christus simul fruebatur, & patiebatur. Nam respectu diuinæ uisionis fruebatur uoluntas, & respectu carnis patiebatur. Ita pariter inquantū erat uerbo unita personaliter & per gratiam, semper fuit conformis diuinæ uoluntati, & obediens in omnibus, nec fuit aliquod instans, in quo uoluntas Christi non conformaretur diuinæ uoluntati. Vnde quia caro Christi, & appetitus sensitiuus, qui dicitur quædam uoluntas naturalis, vehementer dolebat, & patiebatur in tormentis, ideo naturaliter exorrebat & timebat mortem, quia omne animal naturaliter appetit permanere, & mortem perniciemq; deuitare nititur. Ideo caro, si- D
ue appetitus sensitiuus persuadebat voluntati, ut se retraheret à tali passione & morte: quia vt dictum est, omnes potentiæ derelictæ sunt in suis propriis & naturalibus operationibus: sed voluntas Christi licet compateretur carni in tali dolore, tamē nolebat sequi eius appetitum & suasionem, sed totaliter decernebat, & deliberabat implere, & sequi volūtatem patris, scilicet pati pro nobis cum magna obediētia & caritate: & hoc est, quod dicitur Luc. 22. quod cœpit tędere, & pauere quantum ad carnem, & factus est in agonia quantum ad totum: quia caro suadebat, & uoluntas compatiendo carni non consentiebat, sed uoluntatem patris adimplere firmiter statuebat. Et tunc dixit: Pater si possibile est, transeat à me, &c. Quæ quidē oratio & locutio non fuit mortis excusatiua, sed E
naturalis timoris, & vehementis doloris expressiua: uolens ostendere se ueram carnem habuisse, & pro nobis uehemētem dolorem sustulisse, & se ostendere patri paratum obedire. Et ad talem sensum prolata fuit illa oratio. Cuius sensus est iste. O pater licèt caro infirma naturaliter exhorreat, & timeat mortem, & si possibile esset, vellet hunc calicem passionis transire, & excusare: tamē ego nolo condescendere, & parcere carni, nec conformare voluntatem meā cum appetitu sensitiuo, sed cum tua uoluntate. Nam licet caro sit infirma, tamen spiritus promptus est ad obediendum tibi, & patiendum pro genere humano. Et ideo non fiat, sicut ego uolo, id est sicut caro suadet, sed sicut tu vis & pręcipis, & ab æterno præordinasti, & per ora F
profetarum prædixisti. Ex quo patet, q uoluntas Christi simul compatiendo carni, & sensualitati obediebat, & conformabatur paternæ uoluntati, cui erat unita per caritatē & gratiam. Et sic illa locutio, siue oratio Christi non fuit mortis excusatiua, sed compassionis ad carnem, & conformitatis ad paternam uoluntatem expressiua; & hic est principalis sensus huius orationis. Sed præter supradictum sensum adhuc illa oratio continet tria alia mysteria, quia explicat duplex desiderium in Christo, scilicet desiderium antecedens, quo desiderauit, & uoluisset calicem suæ passionis ad omnes homines transisse, & omnes saluasse. Sed ex consequenti ostendit desiderium, & uoluntatem deliberatam, qua uoluit tantum saluare prædestinatos

A natos, & pœnitentes. Tertiò, per illam orationem dedit nobis doctrinam, ut discamus carni non condescendere, sed diuinę uoluntati obedire. Quartò, dedit doctrinam omnibus martyribus, & omnibus fidelibus, ut ex propriis viribus nō præsumant aggredi mortem absque diuino auxilio inuocato. Ex supradictis patet, quid sit dicendum ad argumentum: nam Christus in illa oratione non postulauit mortem, & passionem fugere, sed ostendit se infirmitati carnis non condescendisse, sed patri obedisse, & redemptionē pro omnibus postulasse, & sic exauditus fuit pro sua reuerentia, & sua petitio deliberata semper fuit completa. Ad tertium dubium, & argumentum est dicendum per eandem regulam & rationem, ꝙ querela, quam Christus videtur facere in isto psalmo, nō est indignatiua, nec iniuriæ deputatiua, sed patris & filii caritatis expressiua, & admiratiua, quia vult ostendere, quòd tanta fuit caritas patris erga genus humanum, quòd proprio filio non pepercit, sed pro nobis ipsum morti tradidit: & tanta fuit obedientia filii, quòd maluit patri, quàm propriæ uitæ complacere: & hoc nobis manifestat, vt nos sibi magis reddat obligatos. Ex dictis in primo dubio patet, quòd patrem filium derelinquere, nihil aliud fuit, nisi ipsum morti tradere, & Iudæis potestatem, vt ipsum affligerent, concedere. Item ex secundo dubio patet, ꝙ Christum vt calix ab eo transiret patrem rogare, nihil aliud fuit nisi compatiendo carni simul patri obedire. Itē ex tertio patet, quòd Christum per modum querelæ suam afflictionem apud patrem exponere, nihil aliud fuit, quàm caritatem patris erga genus humanum admirari, & explicare.

B

C

Circundederunt me uituli multi: tauri pingues obsederunt me.

Aperuerunt super me os suum: sicut leo rapiens & rugiens.

Sicut aqua effusus sum: & dispersa sunt omnia ossa mea.

Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio uentris mei.

Christus in hac parte explicat suam afflictionem, & quasi historicè texit discursum suæ passionis, incipiens à captione vsque ad mortē inclusiuè. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ Christus quatuor nominibus appellat Iudæos persecutores, appellat enim vitulos, tauros, canes, & leones. Vnde ꝑ vitulos intelligit ministros, qui enim cum petulantia cęperunt, & appellat tauros ipsos principes, & farisęos, à pinguedine & potentia. Leones autem appellat eosdem propter iracundiam & furiam, cum qua in ipsum irruerunt. Canes verò eos appellat à mordacitate & latratu, quia semper contra ipsum latrarunt & momorderunt. Dicit ergo Christus: O pater, quare me dereliquisti in potestate Iudæorum? qm̄ multi vituli circundederunt me in horto, & ligauerunt me, & trahentes per terram ad Annam, & Caifam me duxerunt, & ibi tauri pingues. i. principes sacerdotum, scribæ, & farisæi, qui dicuntur tauri propter potentiā & sacerdotium, & dicuntur pingues à pinguedine diuitiarum, & munerum, & oblationum: isti tauri pingues, & isti vituli. s. eorum ministri obsederunt me in domo Annæ & Caifæ, & ibi aperuerunt super me os suum superbi & iracundi, sicut leo rugiens, conuitia & opprobria inferēdo, & falsa crimina imponendo, & blasfemum appellando. Vnde sicut leo rugiens, & rapiēs trahit prędam per terrā, & lacerat, & laniat: Ita me trahebant per terram cędēdo, spuendo, colafizando, & capillos euellendo: intantum, ꝙ sicut aqua effusus sum, & omnia ossa mea dispersa. i. tracta sunt super terrā, quia ex nimio labore, & afflictione perfusus sum sudore, sicut aqua: quia intātum abundauit in me sudor, ꝙ videbar perfusus in toto corpore, sicut aqua madidus. Item sicut aqua immunda effunditur, & proiicitur extra domum, ita ego fui effusus, & proiectus super terram tanq̄ inutilis, & despectus. Item non solùm ossa mea materialia, & personalia fuerunt dispersa, sed etiam omnia ossa mea mystica. i. omnes Apostoli fuerunt dispersi, quia me relicto omnes fugerunt. Et sic in tali afflictione factum est cor meum tanquàm cæra liquescens in medio ventris. i. corporis mei. Nā sicut cæra liquescens à calore ignis, non potest resistere, ita ego ex nimio labore debilitatus non poteram ei resistere, nec super pedes meos stare. Nam

D

E

F

Aruit tanquàm testa virtus mea: & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me.

Exhaustis omnibus viribus cordis tota virtus mea aruit, & exsiccata fuit tanquàm testa. Nā sicut testa nucis, uel cuiuslibet fructus aret, & siccatur exhausto humore, ita totū corpus meum aruit, & factū est maci-

lentum

A lentum naturalib. viribus exhaustis. Et sic frequenter cadebam in terram, eo q spiritus vitales deficiebant in corde, & motiui in musculis, & animales deficiebant per totum corpus, & sic non solum non poteram me sustentare ex defectu virtutis, sed nec etiam poterā loqui, & ideo adhæsit lingua mea faucibus meis. Et vlterius non fuisti contentus de tanta afflictione, sed etiam in puluerem mortis deduxisti me, concedens iudæis potestatem vt me crucifigerent. Nam mane facto.

Quoniam circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me.

Circundederunt me canes multi. s. iudæi mordaces & cōtra me latrantes tanquam canes: & consilium malignantium scribarum, & Farisæorum obsedit me. De quo consilio B malignantium dixit Iacob. Gen. xlix. Simeō & Leui vasa iniquitatis bellantia: in consilio eorum nō veniat anima mea &c. eo q scribæ & Farisæi erant futuri de Simeon, & sacerdotes de Leui, vt patuit psal. 2. Ideo ait Christus per os Dauid, Circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me. & facto consilio tradiderunt me Pontio Pilato præsidi: & tanquam canes latrantes & rabidi dixerunt crucifige crucifige eum, qa si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. Vnde Pilatus timens accusationem populi, me flagellatum ad crucem & mortem destinauit. In qua cruce,

Foderunt manus meas & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea.

Ipsi vero considerauerūt & inspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meam miserunt sortem.

C Foderūt & clauis perforarūt & pene trarūt manus & pedes meos, & extendentes & trahentes brachia mea & pedes meos supra crucem ad loca clauorum: dinumerauerunt & delocauerūt & disiunxerūt omnia ossa mea: ipsi vero iudæi inspexerunt me & cōsiderauerunt me mortuum, & sic despexerunt. Item ipsi gentiles & ministri circundantes crucem viderunt me nudum in cruce pendentem, & cōsiderauerunt & putauerunt me esse à Deo despectum & abiectū, & sic despexerūt me: & tunc milites & ministri Pilati diuiserunt sibi vestimenta mea, vnusquisq; partem suā diripiendo: & super vestem meam miserunt sortem. Ad cuius intelligentiam est aduertēdum, q Christus habebat duas vestes. s. exteriorem, quam pallium vocabant, quæ totū corpus superius tegebat, & habebat tunicam D inconsutilē, qua iuxta carnē interius tegebatur. Milites ergo diuiserunt sibi in partes vestimenta exteriora. s. pallium, vt ait Ioannes euāg. Sed non diuiserunt tunicā interiorem, eo q erat inconsutilis desuper contexta per totum, sed miserunt sortem super eam, & sic vnus militum accepit eam tantum in sortē. Quod totum factum est in maximum mysterium & sacramentum, quia per illa vestimēta significabatur totum mysteriū sacræ scripturæ vet. tes. Nam per illa vestimenta superiora significabatur litera vet. test. Et per tunicam inconsutilem significabatur veritas euangelica clausa & contecta sub litera superficiali. Nam sicut pallium tegebat tunicā inconsutilem tangentem carnem Christi, ita litera superficialis vete. testa. tegebat legem E euangelicā & omnia mysteria passionis Xpi, & ecclesiastica sacramēta, in quibus realiter & virtualiter Christus continetur. Et sic lex euangeli. dicitur tunica inconsutilis Christi desuper contexta per totū, continens realiter Christum in sacramentis, Et ideo vestimenta superiora fuerunt diuisa & lacerata, ad denotandum q lex Moysi quantum ad literam fuit per partes rupta & lacerata, & diuisa per hæreticos, & infideles: quia vnusquisq; eorum habet suam partem. Vnde sarraceni habent circuncisiones & quasdam lotiones, & quidam alii hæretici adhuc seruāt sabbatum & quædam alia cerimonialia. Et etiam iudæi moderni & thalmudistæ lacerarunt illam vestem vet. test. trahentes in partes suas, puta Abenazdra Cordubensis, & Ra. Salo. & Rabi Moyses de Aegypto, q glosant illam legem ad sensus contrarios, & sic F magnum schisma est inter eos. Sed tunicam inconsutilem. s. legem euang. nullus vnquā potuit lacerare, nec porte inferi aduersus eā potuerunt præualere, quia veritas euangelica semper manet inconcussa, fundata supra firmam petram. Sed etiam est aduertēdum, q illa tunica inconsutilis non cecidit in sortem alicui iudæo, sed vni militum qui erat de populo gentili, ad denotandum quòd sors euangelica & fructus passionis non cecidit in populo iudæorum, sed in populo gentili ad fidem conuerso, & etiam quia sortes prędestinationis non ceciderunt nisi in præclaris Christianis, vt dictum est psal. 15.

Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me ad defensionem meam conspice.

A *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.*

Salua me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam.

Hæc est secunda pars principalis huius ps. in qua Christus petit liberari per resurrect. quę fuit finis omnium afflictionũ. Vnde dicit: Tu autem Dñe pater ne elongaueris, i. ne differas auxilium tuum à me, sed cito conspice ad defensionẽ meam tertia die me suscitando, & tu Deus erue animã meã à framea & gladio mortis. s. ab illa sententia data in Adam, in qua dictum est puluis es & in puluerem reuerteris: & erue vnicã animã meã de manu canis infernalis, ne detineat eam in inferno, sicut detinuit alios propter peccatũ ipsius Adã. Et ideo canis infernalis nõ potest animã meam iure detinere, eo ꝙ est vnica & B sola nulli peccato obnoxia, non solũ in persona, sed nec etiam in natura, eo ꝙ ex opere Adam natus non sum. Et ideo sum solus inter mortuos liber à morsu canis infernalis. Et libera me etiam de ore leonis tartarei ne deuoret & absorbeat me, & libera etiam humilitatem meam à cornibus vnicornium. Ad cuius intelligentiam est notãdum, quod Christus tribus nominib. appellat infernum siue diab. appellat. n. ipsum canem, & leonẽ & vnicornem: & hoc ratione proprietatum istorum trium animalium. est. n. Diab. ꝙ infernus immundus & obscœnus per luxuriã, & mordax, & latrans per auaritiam sicut canis. Item Diab. est iracundus & inuidus sicut Leo: & est superbus & elatus sicut vnicornis, qui non patitur priorem nec æqualem in itinere, sed vult ꝙ omnia animalia ipsum post C tergum sequantur, nec patitur etiam consortem secum in latibulo. Cum ergo Diab. oĩa supradicta vitia hominibus suadeat, non debet de iure cruciare: nec in inferno detinere, nisi solos immundos & luxuriosos, & auaros, & inuidos, & iracundos, & superbos. Ex quibus patet, ꝙ infernus de iure non poterat Christum detinere, cum ab omnibus supradictis vitiis esset liber & immunis, imo erat mundus, & mitis & humilis: hoc est ergo quod allegat Christus apud patrem dicens. Erue vnicam animam meam sine peccato de manu canis, eo quod est vnica sine peccato, & libera me de ore leonis, & à cornibus vnicornium, quia mitis sum & humilis corde. Et vlterius aduertendum, quòd Christus in hac parte nõ solum petit supradicta prophetice in persona sui, sed etiam deprecatiuè D orat patrem in persona membrorum, vt liberet fideles suos à supradictis vitiis, & de pœnis inferni per passionem suam & ecclesiastica sacramenta.

Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio ecclesiæ laudabo te.

Hęc est tertia pars principalis: in qua Xp̃s promittit agere gratias post beneficia recepta. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ quatuor fecit Christus in suo aduẽtu, & post resurrectionem suam. Primò quia ipse manifestauit nomen Dei in sua prædicatione, & aperuit Apost. sensum & scripturas, vt patet Luc. 24. & misit eos ad prædicandũ per vniuersum orbem. Matt. vltimo. Secundò: quia vna ecclesia fuit adunata ex iudæis & gentibus: imo totus populus gentilis venit ad fidem, Tertiò: ꝙ nomen Dei fuit laudatum à E solis ortu vsq, ad occasum. Quartò: quod solum & verum sacrificium. s. Eucaristia, fuit oblatum in vniuersali ecclesia à solis ortu vsq; ad occasum, cessantibus cerimonialibus & idololatria. Dicit ergo Christus: ò pater postq̃ incarnatus ero narrabo nomen tuum fratribus meis Apost. primò in mensa antequam patiar. Vnde Io. 17. Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Item Ioa. 16. Vos autem dixi amicos: quia quæcunq; audiui à patre meo nota feci vobis. Sed magis narrabo nomen tuum fratribus meis, quando aperiam eis sensum & scripturas post meam resurrectionem, & mittam eos ad prædicandũ euangelium omni creaturæ. Et sic laudabo te ò pater annunciando mirabilia & secreta tua in medio ecclesiæ. Primò Apostolorum F & discipulorum. Secundò in medio totius ecclesiæ ex gentibus congregatæ, & ideo omne semen Israel non solum secundum carnem: sed etiam secundum spiritum & promissionem timeat. i. tunc timebit eum. s. Deum patrem: quoniam non spreuit neque despexit orationem mei pauperis, imo exaudiuit me: quia me resuscitauit: & passionem meam in salutem membrorum meorum acceptauit, & regnum cœlorum & possessionem mihi donauit. Et ideo.

Qui timetis Dominum laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum.

Timeat eum omne semen Israel: quoniam non spreuit neque despexit deprecationem pauperis.

Nec auertit faciem suã à me, & cum clamarem

A *rem ad eum exaudiuit me.*

Omnes conuersi qui timetis Deum, laudate eum, & vniuersum semen Iacob secūdum spiritum & promissionē glorificate eum manifeste longè lateque confitendo, & timeat eum omne semen Israel.i. omnes Deum per fidem videntes &c. Et nota quod notanter dicit narrabo.i. manifestabo nomē tuum, quia omnes patres veteris test. expectabant Christum vt eis manifestaret nomen Dei quod est Iesus, vt patuit psal. 8.

Apud te laus mea in ecclesia magna, vota reddam in conspectu timentium eum.

Hic promittit se vota sacramentorum oblaturum, & maximè sacramentum eucaristiæ, quòd dicitur votum & sacrificium laudis, eo quòd de se est bonum & laudabile, & acceptabile de opere operato apud patrem.

B Ideo ait. O pater tunc apud te erit laus mea in ecclesia magna: à solis ortu vsque ad occasum, quia vota mea reddam id est ecclesiastica sacramenta in conspectu omnium fidelium timentium eum, sed inter cætera vota offeram sacramentum eucaristiæ sub specie panis & vini. Vnde hoc sacrificium non offeretur in ecclesia parua qualis erat Hierusalē terrena, in qua sola offerebātur sacrificia vete.leg. Sed hoc sacrificium offeretur in ecclesia magna, à solis ortu vsque ad occasum in memoriam passionis.

Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dominum qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi.

Pauperes Christiani qui terrena contemnunt, & gentiles qui ante fuerant pauperes sine vera lege & sacrificio, tunc edent hoc sa-

C cramentum in quo offeretur vera caro & sanguis Christi mediatoris. Et sic saturabuntur saturitate spirituali, quia reficietur eorum anima & conscientia. Et sic laudabunt dominum omnes fideles qui requirunt eum & corda eorum viuent in sæculum sæculi. Nam ille cibus non dat vitam temporalem sed spiritualem & æternam. Nam sicut ego viuo propter patrem, ita qui manducat me ipse viuet propter me. Ioan. 6. Nam licet corpus moriatur temporaliter, tamen anima viuet in æternum.

Reminiscentur & conuertentur ad dominū vniuersi fines terræ.

Et tunc vniuersi fines terræ i. gentiles qui habitant per omnes fines terræ, reminiscentur & cognoscent Deum & conuertentur ad dominum prędicatione apostolorū & martyrum & doctorum. D

Et adorabunt in conspectu eius: vniuersæ familiæ gentium.

Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Vniuersę familię gentium adorabunt in conspectu eius, quia in hoc sacramento adorabunt verbum Deū execrata & abiecta idololatria, in quantū totus populus gētilis est & erit regnum domini, qui ante fuerat regnū diaboli: quia princeps huius mundi eiicietur foras per hoc sacrificium eucaristię, & ipse Deus dominabitur gentium omnium. Et sic post conuersionem magni Constantini.

Manducauerunt et adorauerūt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.

Omnes pingues terræ. i. omnes diuites & reges & principes conuersi ad Deum mādu- E cauerunt & adorauerunt hoc sacramentum, & omnes qui descendunt in terram. i. omnes mortales qui sepeliendi sunt in terra, cadent & procident in facies et curuabunt genua in conspectu huius sacramenti: quando videbunt in manibus sacerdotum. Et sic adorabunt eum. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, quod notanter dicit manducauerūt & adorauerunt, ad exprimendum excellentiam huius sacrificii super sacrificia & sacramenta vet.leg. Nam in hoc sacramento continetur realiter totus Christus Deus & homo, & tota trinitas: in illis autem non nisi figuraliter. Vnde modus & ordo quo existit Deus in hoc sacramento, est iste. Nām primò ibi existit verum corpus Christi. s. caro cum neruis & ossibus, & hoc per se ex vi sa- F cramenti & consecrationis. Nam in hoc solū transubstantiatur substātia panis sicut sonāt verba. Secundò est ibi immediate sanguis Christi per immediatam concomitantiam. Tertiò est ibi anima Christi informans & actuans corpus per concomitantiam ad totū. Quartò est ibi verbum Dei incarnatū toti humanitati Christi personaliter vnitū: ex cōsequenti est ibi tota deitas, quæ plenè est in verbo: & ex cōsequenti est ibi persona patris cōicans verbo totā deitatem à quo originaliter filius habet quicquid habet: & ex consequēti est ibi spiritussanctus ab vtroq; procedens. Ex quo patet ꝙ filius nō est ibi sine patre: nec spū sancto propter inseparabilem consubstantialitatem, quia aliter esset

 cōcedendus

A censendus Arrianus, & non catolicus oppositum concedens, & hęc est causa, quare adoratur hoc sacramentum, & non sacrificia ueter. leg. quia Deus habet specialem modum existendi in hoc sacramẽto: & ideò dicit Dauid: Adorauerũt, &c. In quo adoratur Deus in trinitate.

Et anima mea illi uiuet, & semen meum serui et ipsi.

Hic finaliter profeta Dauid in spiritu sub fide, & spe Christi futuri iam lætatur in hoc sacramento, dicens: Anima mea tunc, id est in lege gratiæ viuet, scilicet Christo per hoc sacramentum. Nam sicut nos uiuimus in re, per hoc sacramentum: ita Dauid, & omnes patres viuebant in spe, quia eadem est fides. Et ideo sequitur: Semen meum, scilicet Maria & Iosef, & apostoli, qui erunt de semine
B meo secundùm carnem, & etiam secundùm spiritum, seruiet ipsi Christo.

Annunciabitur domino generatio uentura, & annunciabunt cœli iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit dominus.

Generatio uentura, quę conuertetur, annunciabit, idest confitebitur domino & cœli, idest apostoli annunciabunt iustitiã eius, idest legem euangelicam iustificantem, ipsi populo qui nascetur per baptismum: quem populum dominus fecit, & regenerauit sibi. Et nota, quod etiam isti duo ultimi uersus possint esse uerba ipsius Christi continuando ad præcedentia, ut patet. Et sic iste psalmus magis uidetur historia euangelica, q̃ profetia. Sed ceci Iudæi non merentur percipere nec gustare, ideo nos agamus gratias Deo. Et nota quod Christus, siue Dauid ma
C ximè post Christi passionem memorat sacrificium eucaristiæ, eo quòd fit in memoriam passionis, & quia maximè in eo repræsentatur passio Christi. Et ideo Christus promittit, quòd si pater resuscitat ipsum, relinquet hoc memoriale & quotidianum sacramentum in memoriam passionis. Ex isto psalmo possunt recolligi 14. conclusiones, quarum prima est, quod Christus dupliciter conqueritur se à patre derelictum. Primò in membris, quia ab Adam usque ad Christum totum genus humanum erat à Deo abiectum, & relegatum. Secundò in persona, inquantum pater permisit ipsum à Iudæis affligi, & crucifigi. Secunda conclusio, quod Christus in hoc psalmo, & quando dicit, pater si possibile est, &c. nõ intendebat mortem, & passionẽ pro nobis excusare, sed suam obedien- D
tiam explicare: inquantum maluit patri obedire, quàm infirmitati carnis, & propriæ vitæ parcere, & condescendere. Tertia conclusio, quod pater intantum dicitur filium non exaudisse, inquantum eius afflictioni non pepercit. Quarta conclusio, quod licet desiderium antecedens in Christo non semper fuit impletum, tamen eius uoluntas consequens, & petitio deliberata semper fuit exaudita, & completa. Quinta conclusio, quòd Christus in horto, & in cruce nõ orauit, nec clamauit pro se, sed pro delictis mẽbrorum suorum, pro quibus passus est mortem: ideo dicit, non ad insipientiam, & culpam mihi. Sexta conclusio, quod Christus in tota prima parte huius ps. nõ intendit propriam iniuriam exigere & disputare, sed caritatem pa
tris admirari, qui ut seruum liberaret, filium E
naturalem, & iustum, & innocentem Iudęis tradidit occidendum. Septima conclusio, ꝙ sacerdotes, & farisæi tanq̃ tauri pingues, & leones rugientes, & canes mordaces obsederunt Christum. i. ex inuidia, & auaritia & malitia. Octaua cõclusio, ꝙ Christus in sua passione ostendit ueram carnem & humanitatem, quia multipliciter fuit afflictus, & finaliter foderunt manus, & pedes eius, & latus vnde exiuit uerus sanguis: vnde Iudæi considerauerunt, & inspexerunt, & cognouerũt Christum esse uerum hominem. Nona conclusio, ꝙ uestimenta Christi exteriora fuerũt in partes scissa & diuisa, sed tunica inconsutilis interior non fuit scissa, sed cecidit in sortem uni militum de populo gentili, ad denotandum quod tunc fuit lacerata uestis, & su
perficialis litera uet. te. sed tunica interior. s. F
ueritas euangelica sub litera clausa, tũc fuit manifestata manens integra & inconcussa, quæ non cecidit in sortem synagogæ, sed populo Christiano ex populo gentili pro maiori parte conuerso. Decima conclusio, ꝙ sicut Christus fuit liber ab omni peccato, tam originali, q̃ mortali, quia anima sua fuit vnita sine peccato, & sine culpa, & fuit humilis & mitis, ita fuit liber à framea & sententia mortis data in Adam, & à morsu canis, & ab ore leonis, & à cornibus vnicornium infernalium: quia sicut fuit liber ab omni culpa, ita etiam ab omni pœna infernali. Vndecima cõclusio, ꝙ Christus loquitur in hoc ps. nõ solũ in ꝑsona priuata, sed tanq̃ caput & sponsus, & aduocatus. Ideo et orat ꝓ mẽbris,

A vt liberẽ à culpa & pęna carnis, & leonis & vnicorniũ infernaliũ, & hoc p̃ suã passionẽ & ecclesiast ca sacr̃a. Duodecima cõclusio, ꝙ quatuor fec t Chr̃s in suo aduẽtu. Nã primò nomen Dei pr̃is tetragrãmatõn.s.oipotentiã & sapiẽtiã, & miam, & iustitiã Dei patris in seipso fratribus suis apostolis & Christianis manifestauit, & narrauit, & declarauit. Sc̃dò nomẽ Dei pr̃is i magna eccl̃ia toto orbe diffusa fecit laudari: & de beneficiis natiuitatis & incarnationis & resurrectionis festa celebrari. Tertiò instituit sacr̃m eucaristiæ ad spũalẽ refectionẽ pauperũ Christianorum. Quartò cõgregauit totũ populũ gẽtilem ad adorãdũ Deũ in hoc sacr̃o. Decimatertia cõclusio, ꝙ aia fidelis Christiani uiuit spũaliter in refectione huius sacr̃i. Quartadecima cõclusio, ꝙ cęli.i.apostoli & discipuli annuncia B uerunt iustitiã Christi, & huius sacr̃i, & totã legẽ euangelicã populo gentili de nouo regenerato. Et ẽt cęli.i. prælati ecclesiæ & doctores & sacerdotes annunciabunt iustitiã legis euãgelicæ toti populo regenerãdo p̃ baptismũ & ecclesiastica sacr̃a vsq; ad diẽ iudicii.

PSALMVS XXII.

D*Ominus regit me & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit.*

Titulus, Ps. Dauid. ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hunc ps. Sed de causa mouente Dauid ad faciẽdũ hunc ps. & de materia eius discordãt magistri hebræorũ inter se. Nã quidã dicũt ꝙ Dauid fecit hũc ps. in persona populi Israel redeũtis de captiuitate babylonię in terrã Iuda, quæ est fertilior & abũdãtior q̃ babylonia. Et iõ agit gratias qa venit i terrã fertilẽ & amœnã. Alii dicũt ꝙ Dauid fecit C hunc ps. pro seipso agẽs gratias, ꝙ Deus reduxerat ipsum in iudæã qñ fugerat à facie Saul in speluncã Odolã, primi Re.26. & ideo dicit: gratias ago dño quia dñs regit & direxit me & collocauit me in loco pascuæ & fertilitatis.s.in iudæa &c. Sed manifestè utriq; isto rũ mentiunẽ. primò quia babylonia sine ꝓportione est fertilior & magis aquosa quã tota terra promissionis. Iõ in reditu captiuitatis; iudæi passi sunt famẽ & penuriã, ut patet primo Esdræ. Itẽ quia in tota terra promissionis, & maximè in terra Iuda nõ est tanta vbertas quanta hic memoratur, cum sit terra lapidosa & inaquosa propter ripam Iordanis in Galilæa. Item iste ps. computatur inter sacras scripturas sicut cæteri: ergo continet sacramentum de Christo & ecclesia sicut frequenter & sæpius dictũ est. Ideo ad eius intelligentiã est aduertendũ, ꝙ licet tota terra D Iuda ab Hierusalẽ vsq; ad Cades & Bersabeę versus meridiẽ sit ꝓ maiori parte inaquosa & sterilis, tñ inter cęteras ciuitates & villas Bethleẽ est magis fertilis eo ꝙ magis irrigua & abundans aquis fontalibus: maximè quia hẽt vnum magnũ fontẽ manãtẽ ex mõtanis iudeæ propè domũ Zacariæ. Qui quidẽ fons irrigat maiorẽ partẽ territorii: & inde est ꝙ abundat pascuis & vino & frumento & oleo plus cæteris terris iudeæ. Et iõ ante vocata fuit effrata.i.fertilis. Sed tp̃e Ruth dicta est Bethleem.i.domus panis, eo ꝙ post longã famẽ abũdauit pane plus cęteris vrbibus iuda, & hoc pp̃ maiorem copiã aquarum. Et ideo Bethleem maximè gerit typum & figuram Chr̃i & ecclesiæ. Primò quia in ea nasciturus erat Chr̃s qui est panis viuus qui de cęlo de E scendit. Sc̃dò quia significabat ueritatem sacr̃orum ecclesiæ, q̃ conficiunẽ ex aqua, & pane, & uino, & oleo ut patebit. Sc̃dò est notãdum, ꝙ sicut Bethleem gerit typum ecclesię propter dictã fertilitatem, & eo ꝙ Christus erat in ea nasciturus: ita Dauid gerebat figurã Christi. Primò: quia fuit natus in Bethleẽ vbi Christus erat nasciturus Secundò: quia pro maiori parte habuit omnes proprietates Christi: quia primò pauper, & pastor, & passus persecutiones iniuste, & ultimo sublimatus in regẽ &c. Et ideo est aduertẽdũ, ꝙ antequã Dauid vngereẽ primò in regẽ, custodiẽs oues pr̃is sui erat ignarus oim istorum & vir simplex. Sed postq̃ unctus est per Samuelẽ illico directus est spũs dñi in Dauid, & adeptus est spũm corporalis fortitudinis, & ad- F eptus est spiritum profetiæ, ut ait Iosefus. & illico fecit aliquos ps. dum pasceret oues: ꝙ probatur. Nã cum spiritus nequã uexaret & agitaret Saulẽ, dixit quidã de pueris. Noui Dauid Isai bethleemitẽ sciẽtẽ psallere citara, & dñs est cũ eo. Et sic uenit ad regẽ qui cũ psalleret citara, discedebat spũs nequam: vt patet. 1. Reg. 16. Ex quo patet, ꝙ Dauid psallebat aliquos ps. quos condiderat. Nã diabolus nõ fugiebat sonum citaræ, sed uirtutem ps. quos Dauid cãtabat cum citara. Et sic est credendum quod Dauid fecit aliquos psalmos dum pasceret oues, antequã esset gener regis, inter quos vnus fuit iste. vnde postquã Dauid adeptus est spm̃ profetiæ post primã vnctionẽ, iam spiritus & animus suus totaliter fuit directus & eleuatus in Deum. Vidẽs

P 3 ergo

A ergo se pastorẽ gregis, & vnctũ ĩ regẽ, & natũ in Betleẽ: & cõtemplans terrã Betleem irriguã & fertilem: & cõsiderãs oues quas pascebat & baculũ quẽ gerebat: quo sustẽtabatur & regebat oues: tunc præuidit in spiritu, qualiter Chr̃s qui est panis viuus erat in Betleẽ nasciturus: & quõ Christus ĩ lege promissus erat futurus uerus pastor ouiũ fideliũ, & rex vniuersalis & dñs: qui oues suas debebat in loco pascuæ collocare: & ibi eas per suos prælatos regere & pascere, præuidit etiã ex fertilitate ipsius Betleem totã fertilitatẽ futuram ecclesiæ & omnium sacrorum: quibus oues Christi reficiuntur & pascuntur: & per illũ fontẽ irrigantẽ totã terrã Betleem: præuidit fontem aquæ baptismalis ecclesiæ. Item ẽt per illũ fontem irrigatem totã terrã Betleẽ: præuidit in spũ, qualiter ex latere Chr̃i debe-
B bat exire sanguis & aqua. Ex quo fonte erat tota eccl̃ia irrigãda, per septẽ riuulos eccl̃iasticorum sacrorum. Et per abundantiam & copiã pascuorũ, præuidit cætera sacra: puta per copiã panis & vini prẽuidit sacr̃m euchariſtiæ: & per copiã olei, præuidit oleũ chrismatis, & cathecuminorũ, & infirmorum, ad sananda vulnera pc̃torũ: & per baculũ & virgã pastoralẽ, p̃uidit legẽ euangelicã, q̃ est virga ad dirigendũ nos p̃ semitas vitæ, & est baculus ad sustẽtãdum ne cadamus in vmbras mortis. Et sic Dauid p̃uidẽs oĩa ista in spiritu: commotus est à spiritusancto ad faciendum istũ ps. Sed quia Esdras prẽuidit in spiritu, ꝙ oĩa ecclesiastica sacra debebãt trahere & sumere virtutem ex passione & latere Christi:
C ideo collocauit hũc psalmũ immediate post præcedentẽ: eo ꝙ ibi prẽdixerat Dauid totũ mysteriũ passionis Chr̃i: à qua passione hñt virtutem omnia sacra, de quibus agitur in hoc ps. in quo Dauid duo facit. Nam primo gaudet iam in spe qualiter Chr̃s verus pastor reposuit suũ gregẽ fideliũ ĩ pinguissimo agro ecclesiæ, in quo pascitur pascuis vberrimis ecclesiasticorũ sacrorum. Secundò prẽdicit effectũ & fructũ, quẽ fideles consecuturi sunt ex refectione istorũ sacrorum. Qui quidẽ fructus est gr̃a & mĩa in prẽsenti, & uita æterna in futuro: ibi. Et mĩa tua sub sequetur me. Quantum ergo ad primũ, dicit Dauid in persona corporis mystici: Gr̃as ago & lætor in spe Chr̃i futuri: qm̃ dñs meus Iesus Christus regit, i. reget & pascet me, & erit mihi pastor & rector: quia ibi in loco pascuæ collocauit me, i. deduxit & introduxit me in eccle-

D siam: in qua est copia pascuæ & bonorũ spiritualium: quibus anima reficitur. Nã nec synagoga, nec lex Moysi me potuit reficere, nec iustificare cũ esset sterilis. Sed Chr̃s in lege promissus, qui est panis viuus & verus rector & pastor, collocauit me in ecclesia sua q̃ est locus veræ pascuæ: sicut ego p̃uidi in spiritu per officium regni, & pastoratus mihi cõmissi, & per fertilitatẽ terrę Betleem vbi ego pasco oues meas, per quã ego præuidi in spũ vbertatem & copiã bonorum spiritualium ecclesiæ Christi, sicut dictum est. Litera Hieronymi habet: Dominus pascet me in pascuis herbarum, & tunc litera est plana.

Super aquam refectionis educauit me: animam meam conuertit.

Hinc incipit enarrare bona spũalia, siue pascua huius ecclesiæ. Vñ est aduertendum, ꝙ E pascua siue bona ecclesiæ, q̃dam sunt doctrinalia, sicut sunt præcepta & cõsilia euangelica: & q̃dam medicinalia, sicut sunt ecclesiastica sacra q̃ simul reficiunt & sanant. Nam primo baptismus sanat à peccato & viuificat à morte. Scd̃o cõfirmatio roborat animum cõtra tẽtationes. Tertiò pœnitentia resuscitat à morte & pœna æterna. Quartò eucharistia nutrit & dat spũalẽ vitã. Quinta extrema vnctio sanat omnia venialia vulnera quę remanent post pniam, & ideo hæc bona principaliter enumerat. dicit ergo Dauid. bene dico, ꝙ dñs meus Iesus Christus collocauit me in loco pascuæ bonorum spũaliũ. Nã primò ipse educauit & nutriuit me, & viuificauit super aquã baptismalẽ refectionis, quia cum essem mortuus pc̃ò originali, ipse regenerauit & refecit me per aquã baptismalẽ. Scd̃o F cũ essem lõge à Deo p̃ pc̃m̃ mortale, ipse animã meã conuertit per sacr̃m pœnitentiæ. Tertiò cum essem extra viam iustitiæ in regione vmbræ mortis & ignorantiæ.

Deduxit me super semitas iustitiæ: propter nomen suum.

Deduxit me per semitas iustitię, dando. s. mihi p̃cepta euãgelica moralia & cõsilia, & hoc fecit nõ meis meritis, sed p̃p nomẽ suũ ꝙ ẽ Iesus. i. saluator, q̃a ad hoc venit in mũdũ.

Nã & si ambulauero in medio vmbræ mortis non timebo mala: quoniam tu mecum es.

Si ambulauero in medio vmbræ mortis, i. inter peccatores & diabolos tentatores non timebo mala. i. tentationes & persecutiones eorum, quoniã tu mecum es, auxilium gratiæ largiendo, quod probo. Nam quarto.

A *Virga tua et bacul⁹ tu⁹, ipsa me cōsolata sūt.*

Dedisti mihi virgā.i. disciplinā euangelicam ad dirigendum in hac vita, vt incedā recta via ad vitā æternā, & dedisti mihi baculū fortitudinis, & aliorum donorum spūssancti, per sacr̄m confirmationis: quo baculo susten tor ne cadam, & resisto tentationibus. Et virga tua euāgelica, & baculus tu⁹ fortitudinis, ipsa duo scilicet virga & baculus me consolata sunt dirigendo & roborando. Quintò

Parasti in conspectu meo mensam; aduersus eos qui tribulant me.

Parasti mēsam eucaristię i cōspectu meo: aduersus oēs inimicos tā visibiles q̄ inuisibiles qui tribulāt me. Nā per hunc cibū, primò ego reficior, & deperdita gr̄a in me restituit, & capiti meo Chr̄o reiungor, & simul cū eo spūali vita viuo, & cōtra inimicos fortior effi cior. Et ēt parasti in cōspectu meo mēsam sa-

B crae scripturæ aduersus tentationes. Nā per documenta sacræ scripturæ possum tentatio nes cauere, sicut Xp̄s, cū dictis scripturæ, rn̄debat tētatori diabolo: vt patet Mat. 4. Sextò

Impinguasti in oleo caput meum: & calix meus inebrians quam præclarus est.

Impinguasti i oleo caput meū. s. aīam & cō sciam quæ est caput totius corporis. Nā ibi fui impinguatus & vnctus oleo sacrali. Primò oleo catecuminorū in baptismo ad sanādum originale. Scdō crismate salutis ad robur & peritiā in cōfirmatione. Tertiò oleo infirmorū in extrema vnctione ad sanādū vulnera, q̄ p sensus corporeos perpetrauerā: sed per istas tres sacrales & visibiles vnctiones fui intus ī aīa impinguatus & dilatatus oleo lætitiæ, & gratiæ inuisibilis spiritussancti. Septimò finaliter loquēdo, quā p̄clarus est &

C fructifer calix meus inebriās in amore tuo: quem dedisti mihi in sacr̄o altaris: quem calicē dimisisti mihi ī memoriā tuæ passionis: q.d. tam præclarus & memorabilis est iste calix tuæ passionis & eucaristię: ꝙ nullum sacr̄m est ipsi cōparabile in dignitate. Nam in hoc sacr̄o cōuiuio corpus Chr̄i sumit̄, & recolit̄ memoria totius passionis: cum in eo sit realiter Chr̄s cū tota uirtute suę passionis, & ī eo futuræ gloriæ nobis pignus dat̄. O ergo quā p̄clarus, & memorabilis, & dignus est calix iste inebriās aīam: releuans eā à mundanis, & totaliter eā iungens Deo, & per amorē in Deum cōuertens. q̄a aīa magis est vbi amat, quā vbi iformat. Nā amor trāsformat amantē in amatum. Quē quidē effectum facit iste p̄clarus calix, & contēplatio eius, q̄a

D tm̄ inebriat aīam, ꝙ transformat eā in Deū: à quo quidē calice passionis hn̄t virtutē oīa alia sacr̄a ecclesiastica: q.d. ò quam præclarus est calix iste passionis Christi, quia ab eo fluxerunt virtualiter oīa ecclesiastica sacr̄a. Nam primo rigauit ecclesiā aqua baptismalis refectionis. Secundò ditauit eam cæteris pascuis & bonis sacr̄alibus et spiritualibus. Ex quibus patet quātum est vber et fertilis in pascuis spiritualibus iste ager ecclesiæ, in quo Christus nos collocauit, ꝙ in eo tot et tantis et tam pręclaris bonis et cibis et fructibus spiritualibus fruamur et pascamur.

Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus uitæ meæ.

Postq̄ superius enumerauit ecclesiastica sacr̄a nobis data in spūalem refectionē: hic

E prędicit fructum et effectum oīm sacr̄orum, quē ex eis cōsequimur: qui est mīa et gratia in pn̄ti, et vita æterna in futuro. Dicit ergo ꝙ ta tę virtutis est refectio istorum sacr̄orum: ꝙ ex eis mīa tua subsequetur me, dans gratiam in præsenti omnibus diebus vitæ meæ.

Et ut ĩhabitē ĩ domo dn̄i: ĩ lōgitudinē dierū.

Vt post hāc vitā habitē in domo dn̄i in regno celorū, in lūgitudinē dierū. i. in æternū, et consequar vitam æternam. q.d. ꝙ sicut cibus corporalis dat vitā corporalem: ita cibus sacr̄orum dat vitā spūalem. s. gratiā in pn̄ti, et vitam in futuro æternam. Et nota ꝙ ecclesia dicit hūc psa. in agēda defunctorū, in psona cuiuslibet defuncti, existētis i purgatorio, inquantū postq̄ recessit ab hac vita cū refectione sacr̄orum pnīæ, et eucaristiæ, desiderat exire à pœnis, et habitare in domo dn̄i,

F et pasci et frui pabulo gloriæ in æternum.

PSALMVS XXIII.

Domini est terra & plenitudo eius. orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.

Titulus. Ps. Dauid in prima sabbati. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum, et tradidit eum cantoribus, vt cantaretur in prima sabbati. s. prima die post sabbatum q̄ est dies dominica, et ratio est. Nam in hoc ps. memoratur uniuersale regnum, et potestas, quā adeptus est Christus in die resurrectionis. Nā sicut in die dn̄ica Deus creauit mundum, et oīa q̄ sunt in eo s̄m mentem Aug. Ita Christus in die dn̄ica resurrexit, et in se renouauit omnia, et adeptus est vniuersale dn̄ium et potestatē, vt ipse ait Mat. 17. Data est mihi oīs potestas in cœlo et in terra &c.

A ꝙ præuidēs Dauid in spū, fecit hūc ps. in quo tria facit. Nam priò ostendit & prædicit totū regnum mundi de iure deberi ipsi Christo. Secūdò apostrofat ad principes inferni: vt recipiant ipsum tanquam dominum, et adaperiant sibi portas inferni. Tertiò apostrofat ad principes cęli, ut recipiant eū tanq̄ dn̄m & triunfatorē in die ascensionis. Secunda ibi. Attolite portas. Tertia ibi. Attollite portas. Quantum ergo ad primum dicit. Tota terra habitabilis et plenitudo eius. i. oīa quæ in ea cōtinenī. s. animalia, et plantæ, & mineralia, ē possessio dn̄i nr̄i Iesu Xp̄i: eo ꝙ est Deus & hō: & nō solum terra, sed etiā totus orbis terrarum & uniuersi q habitēt in eo. s. cœli, & astra, & elemēta & vniuersi angeli q habitāt ī cęlo: & hoīes q habitāt ī terra: & demones q habitāt ī iferno sub terra oīa hęc sūt sub potestate & ditione dn̄i N. I. Xp̄i. Deide cū dicit.
B

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum.

Probat dupliciter ꝙ dixit. s. ꝙ Xp̄s sit vniuersalis dominus totius orbis terrarum. Priò in quātum Deus. Scd̄ò etiā inquātū hō, ibi, qs ascēdet. Probat ergo priò ꝙ Christus sit dominus orbis inquātum Deus: eo qa ipse fundauit eum sup maria, & pręparauit & disposuit eum sup flumina. Ad cuius intelligentiā est aduertēdū, ꝙ s̄m naturā & ordinem elementorum terra est inferior qa grauior, vt patet. 4. cœli, & primo meteororū. Et p cōsequens aqua q̄ est supra terrā deberet nālr circuire undiq; totā superficiem terræ, eo ꝙ est leuior q̄ terra et grauior aere. Sed diuina ꝓuidentia in primordio creationis diuisit aquā ab aquis: & apparuit arida, vt præberet habitationē hoībus & bestiis. Quę qdem diuisio aquarum nil aliud fuit nisi ꝙ taliter disposuit terrā, ꝙ eleuauit multo mōtes in ea, inter quos mōtes māserunt ualles, per quas currunt aquę manātes à fontibus, ex radicibus & latebribus mōtium, q̄ cōgreganī in flumina per ualles decurrentia usq; ad inferiores partes terræ, ex qua cougregatione fiunt maria, et sic facta sūt maria ī depressioribus partibus terræ ex cōgregatione fluminū, & sic māserūt mōtes eleuati altiores supra maria, & flumina quę sunt in vallibus & locis īferiorib⁹, et sic dicimus ꝙ Barchinona: & Genua, & Caieta, & Neapolis sunt ciuitates sitę supra mare, eo ꝙ terra & mōtes in quibus fundātur, sūt altiores quā mare, & eadē rōne dicimus ꝙ Roma est sita supra Tyberim, &
C

Florētia supra Arnū, & Valētia supra Turiū fluuiū. Sed de hac dispositione terrę latius dicetur ps. 103. Propter ergo supradicta, dicit Dauid ꝙ iō Xp̄s est uniuersalis dn̄s orbis terrarū, eo ꝙ ipse fundauit eū sup maria, eleuādo mōtes & colles manētibus aquis ī depressioribus partibus terrę, & preparauit & disposuit super flumina eodem modo: quia ripæ sunt altiores currentibus fluminibus per valles depressiores vsq; ad maria: quasi dicat. ꝙ quamuis aqua deberet continere terram, tamen terra cōtinet aquas, & omnia maria, & paludes, & flumina in vallibus & partib⁹ depressioribus & decliuioribus, sicut vas continet aquam, ut latius patebit psalm. 103. & in hoc manifestaī diuina ꝓuidētia & sapiētia.
D

Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius.

Hic probat ꝙ Christus inquantum homo est dominus totius orbis, & nō solum terræ, sed etiam cęli. Vnde mouet quidam quęstionem dicens Ego bene credo ꝙ Xp̄s inquantū Deus est dn̄s totius orbis: Sed est dubium, si inquantum hō possit esse dn̄s cęli. Nam quis vnquam hominum ascēdit in mōtem dn̄i. i. in cęlū empyreū, ꝙ cōiter ī scriptura dr̄ mōs dn̄i? aut quis hō stabit in loco sc̄tō dominī, cum cęlū sit purum & incorruptibile, & hō immundus & corruptibilis? Ad hęc respōdet Dauid: Innocens manibus & mundo corde ascendet & erit dignus ascendere, cœlū sup. Ad cuius intelligentiam est primò notandū secundū Aug. ꝙ hęc quęstio, s. an corpus humanū possit in cœlo collocari, iā fuit agitata & versata inter filosofos. Iō 22. de ciuitate à cap. 10. vsque ad finē libri vbi probat cōtra Platonicos, & Porfirium, qualiter corpus humanū, licet sit elemētatū, tamē virtute diuina pōt reduci ad talē dispositionē, ꝙ nō mutata substātia, efficietur quasi spūale, intm̄ ꝙ totaliter sequetur aīam & subiicietur, & sic vbi uolet spūs, ibi protinus erit & corpus. Et hoc idē dicit in lib. de spiritu & anima, ca. 9. quā gratiā & dignitatē adeptus est nobis Xp̄s in sua resurrectione. Sed tamen quare hoc Xp̄s meruit & vl̄e dominiū assignat apostolus primò per suā humilitatē ad Fil. 2. Humiliauit semetipsum factus obediēs vsq; ad mortem pp ꝙ Deus exaltauit illū & dedit illi nomē super oē nomē, ut in noīe Iesu oē genu flectatur cęlestiū terrestriū & īfernorū &c. Secūdā cām assignat qa fuit innocēs & mūdus sine pc̄ō quō ad naturā, qa pc̄m̄ nō fecit: nec in
E
F

uentus

A uentus est dolus in ore eius. Et sic Xpsq a fm naturam fuit mundus & inocens sine pecca to: ideo meruit ascendere cœlum, sicut ascen disset Adã mutatus in vitã meliorem, si non peccasset. Et dico ꝙ Christus fuit mundus & sine pecato secundũ naturã: quia licet spõte susceperit ĩfirmitates nostras & naturã mor talem aptã ad patiẽdum: tamen nõ traxit na turã corruptã fomite peccati sicut nos: iõ dr̃ solus innocens & inter mortuos liber secun-dum naturã. sed rõne humilitatis & obedien tiæ ad patrem, nõ solum meruit habere mã-siõnem in cœlo: sed ẽt habere vniuersale do-minium & potestatem in cœlo & in terra & in inferno. Et iõ Dauid respõdens ad illam quæstionem factam per filosofos, scilicet Quis ascendet in montem domini &c. dicit.

Innocens manibus & mundo corde: qui nõ B *accepit in vano animam suam: nec iurauit in dolo proximo suo.*

Hic accipiet benedictionem à domino: & misericordiam à Deo salutari suo.

Christus inocens manibus & mundo cor de meretur ascendere in cœlũ, & habere vni uersale dominium: eo ꝙ nõ accepit in vanũ aimã suã: nec fœdauit eã pc̃tõ, faciendo eã vanã & frustratã suo fine: sicut pc̃tõres qui accipiũt aiam in vanũ: cũ eã applicãt ad ista tpalia vana. & friuola. & sic frustrant & pri-uãt eã suo debito fine. Et sic Christus nõ ac-cepit in vanum aiam suã, nec iurauit in dolo ꝓximo suo, imo phibuit testimoniũ ueritati, & sic fuit innocẽs & mũdo corde & verax, & iõ ꝓpter ista tria meruit regnare vniuersa liter in cœlo & in terra. Psã. 44. Intẽde ꝓspe re ꝓcede & regna. ꝓpter veritatem & mãsue C tudinem & iustitiã &c. Et iõ sequitur: hic. s. Christus innocẽs, & mundus corde, & verax accipiet benedictionem cœlestem à domino, & miam à Deo patre salutari suo. Nã Christus à patre habuit vt sit saluator, quia hęc. i. talis generatio est quęrentium eum, & quęrentium faciem Dei Iacob. i. querentium hic Deum per gratiam, & in futuro per facialem visionem & p gloriam. Sed est aduertendum ꝙ ĩ his supradictis quatuor versib⁹ latet ma gnum sacramentum. Primò p hoc quod ait Quis ascendet in mõtem. Scd̃õ per hoc quod subdit. Hic accipiet. Tertiò per hoc qđ addi tur: hæc est generatio quærentiũ faciem Dei Iacob. Iõ est notãdnm, ꝙ quãdo Iacob vidit in somnis scalã stantem in terra, cuius summitas attingebat cœlum, & vidit Angelos ascendentes & descendentes per eam, & vidit D dominum innixum scalæ dicentem. Ego sũ Deus Abraham Deus Isaac &c. & tibi dabo terram hanc & semini tuo, & dilataberis ab oriẽte in occidentem &c. & benedicent in te omnes tribus terræ vt patet Gen. 28. tunc p illam scalam cognouit Deum incarnandũ. Nam sicut eadẽ scala ex vna parte tangebat cœlum, & ex altera terram: prẹuidit ꝙ Chri stus futurus de genere suo, erat futurus De⁹ & hõ. Iõ vidit Deũ innixum scalę. Et per ꝓ missionem sibi factam, & per angelos ascen dentes per scalam, prẹuidit ꝙ nõ solùm xp̃s Deus & hõ erat in cœlum ascensurus, & erat dñs cœli: sed etiam omnes filii Iacob secũdũ spm̃ & ꝓmissionem, qui debebant implere mundum à solis ortu usq; ad occasum, & ab aquilone ad austrum, erant ascensuri in cę- E lum per illam scalã qui est xp̃s, & habituri mansionem in cęlo per Christum Et prẹuidens ꝙ nemo poterat effici membrum Christi, nec ascendere in cęlum cum Christo, nisi mundaretur per aquam baptismalem & ungeretur oleo spũsscti, ut efficeretur Innocẽs manibus & mundo corde: Iõ postq̃ surrexit à somno, effudit oleum super lapidẽ, ostẽdens ꝙ oẽs eramus baptizandi & ungendi in lapi de Christo Iesu. Et iõ dixit: verè dominus est ĩ loco isto, & nõ est hic aliud nisi domus Dei & porta cœli &c. Legẽs ergo Dauid istã visio nẽ Iacob, & ꝓuidẽs p eã: ea q̃ supradicta sũt de Christo & ecclesia: ait. Quis ascendet in mõtem domini. i. qs est ille figuratus p scalã Iacob ascendentẽ vsq; ad cęlũ? & respondet, iste est Xp̃s Deus & hõ supple, Innocẽs mani F bus. i. iustus in operibus & mũdo corde, q nõ accepit ĩ vano animã suã, applicãdo eã ad va na tpalia: nec iurauit ĩ dolo ꝓximo suo, imo pc̃tm̃ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: Iste ascẽdet in mõtem domini tanq̃ dominus, q a Deus & hõ per scalã figuratus. Et quis ascẽdet per illã scalã, & qui sunt ascẽdẽ tes per illã scalã cũ Xp̃o in cęlũ? Respondet: innocens manibus. i. omnis innocẽs p pęnitẽtiã, & mũdo corde &c. quasi dicat ꝙ oẽs re generati per baptismũ & purgati per pęnitẽ tiã, vt dictũ est, ascendẽt cũ Xp̃o in mõtẽ dñi. Itẽ est vlterius notandũ ut legit̃ Gene. 27. ꝙ Iacob subripuit benedictionẽ, dum Esau iret ad venandũ, q a Iacob indutus & coopertus pellibus caprinis & simulatus, fuit benedict⁹ à patere, & pater ĩ spũ prẹuidit mysteriũ incarnationis, & ꝓuidit verbũ incarnandum & mortali

A morrali carne induẽdũ, & iõ dicit ecce odor filii mei sicut agri pleni quẽ benedixit dominus &c. Itẽ legit Gen. 32. qualiter Iacob luctatus est cũ angelo & noluit ipsum dimittere vsquequo fuit benedictus ab eo, iõ dicit sibi dñs: nequaquã vocaberis Iacob, sed Israel .i. vidẽs Deũ, aut fortis cũ Deo. & directus & benedictus à Deo. In vtraq; visione prẽuidit Dauid qualiter reprobata synagoga, solus populus Christianus debebat supprimere primogenituram & benedictionẽ per Christũ, & videre Deũ & vocari Israel: q̃a solus populus Christianus est directus à Deo per legẽ euãgelicã, & videt Deũ per fidẽ, & est à Deo benedictus per baptismũ, & videt faciẽ Dei Iacob, q̃a videt Deũ facie ad faciem, & salua facta est anima eius. Hoc ergo p̃uidẽs Dauid dicit, q̃ nõ solũ Christus per naturã: sed corpus suũ mysticũ q̃ est populus Christianus, B innocẽs manibus & mũdo corde per sacrãlẽ sanctificationẽ ascẽdet in mõtẽ dñi cũ Christo capite suo, & stabit in loco sctõ eius. Et hic talis accipiet benedictionem spiritualẽ à domino, figuratam per benedictionem Iacob, factam à patre & ab angelo. Nam

Hæc est generatio quærentium eum quærentium faciem Dei Iacob.

Hęc talis est illa generatio quęrẽtiũ dñm .i. isti sunt figurati p̃ Iacob q̃ tenuit angelũ, donec fuit à Deo benedictus, & uidit faciẽ Dei Iacob, q̃a uidit Deũ facie ad faciẽ: & ita omnes isti uidebũt hic Deũ per fidẽ, & in futuro facialiter per gloriã. Ex quibus patet, q̃ solus Xp̃s meretur de iure ascendere in cęlũ. Sed oẽs fideles merẽt ascẽdere per grãm, in quãtũ efficiũtur mẽbra Xp̃i, & purificãtur p̃ C sanctificationẽ baptismalẽ & pęnitẽtialẽ. Vñ qđ cõuenit capiti Xp̃o per naturã, hoc idẽ cõuenit mẽbris per gratiã, vnde mẽbra Christi quasi uiolẽter rapiũt cęlum, vt ait Chrs Ma. 11. Regnũ cęlorũ uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. vnde Hie. & Chry. Grãdis q̃ppe uiolẽtia est rapere per gratiã & pęnitentiam, q̃ quis nequeat attingere per naturã. Sed est aduertendũ q̃ licet in his tribus. s. innocentia operis, & munditia cordis, & cogitationis, & ueritate oris cõsistat tota iustitia hominis, ut latius dictũ est ps. 14. tñ nullus hõ inuẽtus est usq; ad præsentẽ diẽ quin peccauerit in aliquo prędictorũ, nisi solus Xp̃s per naturã, & uirgo Maria per gratiã, ut ait Aug. in libro de natura, & gratia, & de natura paruulorũ, & de perfectione iustitię hominis. Hoc idẽ approbat Hie. in altercatione cõtra Pelagianos. Et sic solus Christus reperitur innocens manibus, & mundo corde, & uerax per naturã, & uirgo Maria per gratiã. Et sic isto mõ solus Christus meretur ascẽdere cęlũ, & habere uniuersale dominiũ i orbe: ceteri aũt oẽs peccauerũt in aliquo p̃dictorũ, & electi fuerũt per sanctificationẽ baptismalẽ & pęnitẽtiã liberati: & iõ vnusquisq; eorũ põt dici innocens mãibus & mũdo corde. Nã pctã deleta per pęnitentiã & baptismũ, reputãtur apud Deũ tãquã nõ facta: q̃a Beati quorũ remissę sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata, & sic unusquisq; eorũ põt dici innocens &c. Ex quib⁹ patet, q̃ solus Christus est uere dominus orbis terrarũ, & vniuersalẽ habet potestatem in cęlo & in terra, nõ solũ vt De⁹, q̃a vt sic, creauit oia, sed ẽt vt hõ inocẽs.

Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales & introibit rex gloriæ. E

Postq̃ Dauid ostẽdit Christũ de iure esse dñm uniuersalẽ totius orbis, tam in cęlo q̃ in terra, & per cõsequẽs in inferno: iõ hic apostrofat ad principes inferni vt aperiãt portas Xp̃o, quando vẽerit ad repetendã prędã, & cognoscant ipsum tãquam dñm, quia prę uidit in spũ qualiter Christus erat in infernũ descẽsurus, & debebat rũpere portas ęreas & uectes ferreos cõfringere, & limbũ & purgatoriũ spoliare, & captiuitatem sanctorũ patrũ liberare, & cũ eis i cęlũ ascẽdere, & ad dexterã pr̃is sedere, & in ęternũ cõregnare. Iõ Dauid apostrofat ad diabolos pricipes iferni dicẽs: O pricipes iferni attollite uestras portas infernales .i. aperite eas. & ò portę æternales .i. ęternarũ pęnarũ eleuamini & date locũ, & F introibit Chrs rex glorię cum venerit ad expoliandum infernum & repetẽdam prędam. cui respondent diaboli.

Quis est iste rex gloriæ? dominus fortis & potens, dominus potens in prælio.

Quis est iste rex glorię, qui ausus est venire ad domũ nostram & loca pęnarũ, ad q̃ nulli iusto fas est accedere. Ad quos rursum Angeli ministri & comites Christi dicũt. Iste rex glorię est Christus dñs fortis & potẽs opere & sermone corã Deo & omni populo, i potẽtia miraculorũ, & dominus potẽs in prælio: q̃a vicit vos in area crucis: & p̃prio sanguine mercatus est genus humanũ, & satisfecit p̃ pcõ priorũ parẽtũ & suorũ posteriorũ & placauit patrẽ p̃ suã humilitatẽ, & deiecit vestrã superbiã. Ergõ tãq̃ victor & triũfator

venit

A uenit ad repetendã hæreditatẽ sibi debitã, q̃ tyrannicè diu tanuistis. Ideo attollite portas vestras. Et quia data est ipsi vniuersalis ptãs in cęlo, & in terra, & in inferno, ideo non venit tanquàm reus sicut cæteri, sed tanquam iudex iustus & triunfator.

Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.

Hic prędicit ingressum Xpi in cęlũ ad suscipiendam iurisdictionẽ cælestis patriæ, tãq̃ domini cęli: iõ Dauid apostrofat ad naturã angelicã, vt apiat cęlũ & recipiat Xpm tanq̃ vniuersalẽ dñm. & dicit in psona angelorũ Xpm comitãtiũ i die ascẽsiõis cũ tota captiuitate: O pricipes cęlestis exercitus attollite.i. apite vras cęlestes portas, & ò portę ęternales cęli, eleuamini & date locũ: & itrabit Xps rex glorię. Quos pricipes cęlestes interrogãt

B *Quis ẽ iste rex gloriæ? dñs virtutũ ipe rex gl'iæ.*

Quis est iste (aiũt) rex gloriæ, q̃ ausus est i gredi cęlũ, cũ sit clausum oibus hoibus pp pctm̃ primorum parentũ, & qui ausus est incedere ista via nullius hõis adhuc trita vestigio? Quibus respõdet comitatus Xpi. Iste est Xps dominus omniũ uirtutũ cælestiũ: quem ppter suas uirtutes. s. qa est innocens manibus & mũdo corde: & uerax, & quia humiliauit semetipsum, patri factus obediens vsq; ad mortẽ, morte ãt crucis, parte exaltauit illũ, & dedit illi nomen qđ est sup oẽ nomen, ut i nomine Iesu omne genu flectatur, cęlestiũ, terrestriũ, & infernorũ, & qa iã expoliauit infernũ uictor & triunfator, & uenit cũ præda, iõ ipse de iure est rex glorię, quapropter attollite portas &c Ex quib. patet, ꝙ totũ dominium orbis terrarum est ipsius Xpi,

C Primo quia ipse creauit orbẽ, & hoc inquantũ Deus. Scđo quia innocens & mundus, verax & humilis, & hoc inquantũ hõ. Sed nota ꝙ nõ solũ recreauit & fundauit ecclesiã sup Maria & aquas baptismales, sed ẽt super flumina aquarũ sapientiæ, quæ sunt doctrina & præcepta euangelica, præparauit & disposuit eã, quia ab ecclesia fluunt flumina aquę uiuæ salientis in uitã æternam. Ioan. 7. Ex toto isto psal. possunt recolligi quatuor conclusiones. Prima conclusio, ꝙ Christus triplici ratione de iure est dominus totius orbis terrarum. Primò quia creauit totum orbem: & hoc inquantum Deus. Secundo quia regenerauit & recreauit ecclesiã: & hoc inquãtum sponsus & caput. Tertiò inquantum iustus & innocens. Secũda conclusio. ꝙ nullus potest ascendere cęlum cum Christo n si efficiatur iustus & innocens & membrũ Christi per gratiam. Tertia conclusio, ꝙ Christus tanq̃ dominus & triunfator confregit infernũ & expoliauit limbũ & purgatoriũ. Quarta conclusio, ꝙ Christus tãq̃ rex et dominus angelorũ & omniũ creaturarũ cũ triũfo intrauit cælũ reportans captiuitatem antiquã. D

PSALMVS XXIIII.

AD *te domine leuaui animam meam: Deus meus in te confido: non erubescam.*

Titulus i habręo: Ipsi Dauid. ẽm vero 70. In finẽ ps. Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hũc psal. dirigẽs nos i Christũ, quia est finis legis. Ad cuius intelligentiã est notandũ ẽm Aug. libro Cur Deus homo, ꝙ quãdo Adã fuit expulsus à paradiso terrestri, & pdidit nõ solũ illã pręsentẽ fęlicitatẽ, sed ẽt futurã beatitudinẽ q̃ suetat in cęlo sibi promissa, tũc ne de se et sua posteritate videret despare: fuit sibi Chrs de sua carne promissus: q̃ ipsũ cũ posteritate, de captiuitate diaboli liberaret: et uiã in cælũ demõstraret, et finaliter ad cælestem beatitudinã introduceret, et sic Deus dedit legẽ sacrificiorũ et oblationũ, ipsi Adam et filiis suis, per quã eos in Christum dirigeret. Quæ quidem lex semper creuit per ętates, suscipiendo incrementum in Noe, et Abrahã, et Moyse usq; ad Christũ, vbi compleuit cursum suum. Ex quo patet, ꝙ lex uetus nihil aliud fuit nisi quędam uia dirigens in Christũ, tanq̃ in finẽ immediatũ, et ideo nusq̃ petit regnũ cęlorũ, sed semper petit Christum Messiam futurum, q̃ doceat uiã i regnum cęlorum. Et ideo sicut lex uetus dicitur uia in Christum: ita lex euangelica dicitur uia in regnũ cęlorũ, et ideo Christus dicitur ostiũ. Io. x. et dicitur uia, ueritas, et uita. Ioã. 14. Nã sicut patres uet. test. semp rogabãt ut Deus diligeret eos vsq; ad Christum per illã legem: ita nos rogamus ut dirigat nos per legẽ euangelicã usq; ad eundem Christũ, ut in eo glorificemur in scđo aduentu. Hoc ergo pręuidẽs Dauid in spiritu, fecit hũc psal. in quo introducit Adã mysticũ loquentẽ, et totã suã posteritatẽ fidelium peregrinãtẽ per istã viã diuinæ legis, qui in ueteri te. semper orabat et uocabat Christũ, ut ipsũ in hac uia dirigeret usq; ad eũ, et daret sibi legẽ euangelicã in cælũ dirigẽtẽ. Et iõ Dauid fecit istũ psal. per ordinẽ alfabeti ad denotãdũ ꝙ lex successiuè processit ab imperfecto ad perfectũ. Nam sicut puer incipiẽdo primam E F

literam

A mansuetus. Ideo propter hoc q̄a dulcis & rectus, dabit legem euangelicam in hac via delinquentibus. & quia dulcis & mansuetus, iō

Diriget mansuetos in iudicio. docebit mites vias suas.

Diriget mansuetos, & docebit apostolos & discipulos mites, vias suas, q̄a nō cōgregabit su pbos & elatos, sed mites & mãsuetos, & nō docebit superbiã sed humilitatẽ & mãsuetudinẽ, quia mitis est & humilis corde, & dicit, Diriget mãsuetos in iudicio, non examinationis, sed discretionis, quia in primò aduẽtu Christus neminem iudicauit, sed discreuit veritatem à litera, & euangeliũ à cerimonialibus, & virtutes à vitiis &c. Et bene dicit quod in lege euãgelica diriget mãsuetos. Nã

Vniuersæ viæ dñi misericordia & veritas, requirentibus testm̃ eius & testimonia eius.

B Vniuersæ viæ & præcepta & consilia dñi euãgelica nihil aliud sunt nisi mia & veritas. Nam nihil aliud docetur nisi mia. Nam primò Christus pp nimiam caritatem & miam incarnatus est, & p oibus passus & mortuus est. Et sic prædicauit miam & caritatem erga proximũ. Et hãc miam operatus est cecos illuminãdo, infirmos sanãdo, & mortuos suscitãdo, & tãdẽ finis totius legis euangelicæ est misericordia & caritas, de qua misericordia & eius operibus petet Christus in die iudicii. Itẽ vniuersæ viæ dñi sunt veritas, q̄a docẽt oẽm veritatẽ. Et etiam dr̃ lex euangelica veritas legis vet. vt dictũ est. Et sic in aduentu Christi mia & veritas obuiauerũt sibi, & iustitia & pax osculatæ sunt. Et iō dicit quod omnes viæ & præcepta dñi sunt misericordia & veritas, requirentibus, & contemplãtibus,

C & seruantibus testamentum eius, quia non præcipitur nec legitur in euangelio nisi misericordia & veritas requirentibus test. & testimonia eius. Et ideo subdit Dauid.

Propter nomen tuum domine propiciaberis peccato meo, multum est enim.

O domine Iesu tu propiciaberis & misereberis pc̃tõ meo, propter nomen tuum, quod est Iesus. Nam Iesus idem est quod saluator ergo si tibi est proprium saluare & misereri, ergo secundum officium & virtutes nominis tui propiciaberis peccato meo, quia multum & magnum est peccatum meum, ideo indiget magno medico, & saluatore, & multa misericordia. Et sic tibi soli cõuenit secũdũ proprietatem nominis. quia nõ est aliud nomen sub cœlo in quo nos saluari oporteat. Item Multum est. n. potest referri ad nomen Christi quia multum est potens et magnum. D

Quis est homo qui timet dominum legem statuit ei in via quam elegit.

Hic enumerat fructus legis euangelicæ in futuro. Nam sicut per legem euangelicã consequimur misericordiam & veritatem & indulgentiam peccatorũ, ita in patria cõsequemur fruitionẽ. Vnde dicit, q̄ si quis est qui timeat dñm: Dñs statuit & firmauit ei talẽ legẽ in hac via quam elegit. i. Christus statuit omni homini timenti Deum, q̄ si seruauerit eam, non frustrabitur nec decipietur, imo.

Anima eius in bonis demorabitur, et semen eius hæreditabit terram.

Anima eius demorabitur in bonis patriæ post hanc vitam, & illis bonis fruetur, & semen eius. s. semen Christi. i. omnes fideles p baptismum regenerati hæreditabunt terram E viuentium.

Firmamentum est dominus timentibus eum, & testamentum ipsius vt manifestetur illis.

Tale firmamẽtum & promissum est omnibus timentibus eum, & testm̃ ipsius Christi, & memoriale est vt manifestetur illis. i. omnibus fidelibus. i. tale test. firmauit Christus & dimisit, vt manifestaretur omnibus Christianis per apostolos & doctores, quòd oẽs timẽtes Deũ & seruãtes legẽ dñi habebũt pręmiũ in cęlo, quod erit quia anima vniuscuiusque iusti timẽtis Deũ & seruãtis legem euãgelicã, demorabitur æternaliter in bonis cœlestibus, & illis fruetur, & semen eius. s. Christi, hæreditabit terram viuentium. Et ly semen, põt referri ad quemlibet timentem Deum. Nam semen iusti dicuntur oẽs sequaces & imitatores eius. Et sic nos sumus semen apo- F stolorũ & omniũ iustorum, eo q̄ sequimur eorum iustitiam & doctrinam, & iō dicit Dauid, quòd anima timentis Deum & seruantis legẽ, demorabitur in bonis cœlestibus, & semen eius. s. omnes imitatores, hæreditabũt terram viuẽtium &c. quia tale test. firmauit Christus & statuit cum dixit. Si vis ad vitã ingredi serua mandata.

Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

Postquam superius orauit Xp̃m Adam, vt dirigeretur in lege dñi & liberaret à pc̃tõ, nũc orat Xp̃m, vt in aduẽtu suo liberet eũ a fomite & causis & pœnalitatibus pc̃ti. Vñ est aduertẽdũ, q̄ Adã peccãdo nõ solũ incurrit pc̃tm̃ in aĩa, sed ẽt multa incommoda in

corpore

A corpore, quę causant peccatũ in anima, Nam illico fuit priuatus omni libertate & subiectus necessitati & miseriæ multipliciter. Nã ante casum, tãta erat libertas in voluntate ꝙ poterat stare in gratia & nõ cadere in aliqđ peccatũ si voluisset: quia in nulla parte erat læsum liberũ arbitrium, imo erat ęquale ad vtrumlibet, quia nullum erat intrinsecũ impedimẽtum: quia tota sensualitas erat subiecta rationi. Secundò poterat nõ mori si voluisset, & nõ infirmari comedẽdo de ligno vitæ, quod ad libitum possidebat. Tertiò erant sibi tàm fauorabilia elementa propter aspectũ cęli ꝙ nõ sentiebat frigus, neq; intensum calorem. Quartò: quia oẽs bestiæ erant ipsi subiectę & nulla ipsi poterat nocere, neq; aliquis humanus inimicus poterat aduersari. fuisset. n. ꝑpetua pax & cõcordia inter homi-
B nes, & cõformitas voluntatum, postquã homo erat cõformis diuinæ voluntati: quia omnia supradicta erãt in pręmium originalis iustitiæ. Sed peccãte Adã, omnia supradicta ꝑdidit, & omnia quę erãt libera, facta sunt necessaria. Nã sicut ante habuit libertatem stãdi & nõ peccandi si voluisset, nunc perdita illa libertate, habet necessitatẽ peccãdi: quia taliter fuit corrupta natura & sensualitas in Adã, & percussa fomite cõcupiscentię, ꝙ illico fuit facta rebellis rationi, & prona ad omne malum, & liberũ arbitrium fuit lęsum & claudũ. Et sic semper caro pugnat aduersus, spiritum, intãtum ꝙ si liberũ arbitrium non confortaretur & iuuaretur gratia Dei, de necessitate traheretur ad libitum carnis & sensualitatis. Et sic quæ erat libera à diaboli potestate, est nunc ipsi subiecta: hoc est ꝙ pote-
C statem quã ratio habebat ante, supra sensualitatem & carnẽ, habet nunc diabolus, nisi ratio et voluntas siue liberũ arbitrium iuuetur per gratiã, ad resistendũ diabolo, & trahendã sensualitatẽ ad se, & defendendã à diabolo ne vincatur tentatione. Et ita pariter totũ corpus incurrit necessitatem moriendi, & patiendi miserias & tribulationes ab inimicis visibilibus & inuisibilibus, et fuit subiectum elementis & motibus cœlorũ. Et sic omnis libertas versã est in necessitatem, necessitas. n. dicitur a necto nectis, quod idem est quod ligo ligas: quia homo manet obligatus ad oẽs prędictas miserias Et ideo orat Christum vt veniat ad liberandum ipsum a præfatis miseriis tàm interioribus q̃ exterioribus & visibilibus, per passionẽ &c. Dicit ergo Adã mysticus. Oculi mei semper erunt eleuati ad dñm D
Iesum Xp̃m Messiam futurum: vt ipse euellat & eruat pedes meos. i. sensualitatũ, de laqueo diaboli et fomite cõcupiscentiæ. Nam sicut caro siue sensualitas illaqueatur cõsentiendo tentationi diaboli: ita voluntas illaqueatur si consentit cõcupiscentię et sensualitati. A tali ergo laqueo non potest homo liberari nisi gratia Christi, vt inquit apostolus ad Rom. 7. Ergo Christe

Respice in me & miserere mei: quia unicus & pauper sum ego.

Respice in me. i. respice istas infirmitates et multiplices laqueos, et miserere mei, dãdo gratiã per baptismũ et alia sacramenta: et dãdo gratiam præuenientem, et operantem et cooperantẽ, qm̃ ego sum inops. i. sine ope et auxilio. et factus sum pauper et expoliatus omnibus bonis gratuitis, quãdo descendens E
ab Hierusalem in Hierico, incidi in latrones. qui non solum expoliauerunt: sed etiam percusserunt et plagis affecerunt, et semiuiuum reliquerunt: Et sic

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sũt: de necessitatibus meis erue me.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: quia multiplici plaga fui sauciatus. Nã expoliatus omni libertate: incidi in supradictas calamitates et necessitates: ergo de istis necessitatibus erue me per gratiam et ecclesiastica sacramenta in tuo aduentu: et tandẽ

Vide humilitatem meam & laborem meũ, & dimitte uniuersa delicta mea.

Vide humilitatẽ. i. deiectionẽ meã, et laborẽ meum. i. infirmitates meas: et etiam uide humilitatem et laborem. i. pęnitentiam et cõtritionem meam: et dimitte vniuersa delicta F
mea per supradictas necessitates commissa. Nam ideo dicuntur delicta: quia ex tali infirmitate et necessitate commissa. Vnde concupiscentia et prædictæ infirmitates dicuntur necessitates, vno modo, quia ꝑdita libertate obligati sumus ad ea, siue ab eis alio mõ, quia sunt quidam laquei ad nectendam et ligandam et trahendam voluntatem et rationem. Et ideo à talibus necessitatibus interioribus orat liberari.

Respice inimicos meos quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

Custodi animam meam & erue me, nõ erubescam quoniam speraui in te.

Hic petit liberari ab inimicis et necessitatibus exterioribus: iõ ait: Respice inimicos meos

A meos tã visibiles, quàm inuisibiles, qm̃ multiplicati sunt: nã multifariè tentat diabolus & multipliciter tribulat & persequitur hominem. Etiam amplius fuit afflictus populus Dei ab Adam vsq; ad Christum, & exinde vsq; ad iudicium. Nam ecclesia sæpe & semper fuit impugnata à iuuentute sua, & exosa prauis & infidelibus, & ideo subdit, Odio iniquo oderunt me. Nam semper iniqui oderunt iustos, & infideles fideles: & quare oderunt me odio iniquo? quia,

Innocentes & recti adhæserunt mihi: quia sustinui te.

Quia inquit innocentes & recti adhæserunt mihi, & quia.sustinui te.i.ideo oderunt me: quia defendebam innocentiam & rectitudinem iustitiæ, Et quia posui totam spem meam in te, relicta spe mundana.

B *Libera Deus Israel: ex omnibus tribulationibus suis.*

O Deus, libera Israel.i.populũ fidelem ex omnibus tribulationibus suis tàm interioribus, quàm exterioribus. de quibus supradictum est. Ex quibus patet ꝙ Dauid non orat in hoc psalmo pro se tantũ & pro suis tribulationibus, de quibus iam fuerat liberatus, sed orat Christum profeticè pro toto Israel. i.pro toto Adã, & corpore mixtico. Et sic tota ecclesia orat pro isto statu, vt liberet filios suos à prædictis tribulationibus & necessitatibus in Adã perpetratis. Et quilibet peccator orat moraliter Christum caput suum in hoc psalmo, vt liberet eũ à prædictis necessitatibus & peccatis personaliter cõmissis, & dirigatur in lege euangelica. Et sic potest exponi primo profeticè. Secundò moraliter. Et C sic etiam ecclesia dicit hunc psalmũ in agenda defunctorum, orans: vt liberet eos ab illis tribulationibus & pœnis purgatorii.

PSALMVS XXV.

IVdica me domine quoniam ego in innocentia mea ingressus sum: & in domino sperans non infirmabor.

In hebræo nullus alius titulus præponit nisi Ipsi Dauid ad denotandum ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ dirigens ipsum ipsi Dauid, .s.Chr̃o, futuro Dauid, frequenter in scriptura nominato, vt sæpius dictũ est, eo ꝙ i solo Christo fuerũt repertæ pfectiones & virtutes in hoc psalmo memoratæ. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ cũ Christus sit caput & sponsus ecclesiæ, & rex & sacerdos, oportuit vt acciperet à patre plenitudinẽ gratiarum & virtutũ: vt de eius plenitudine oẽs acciperemus gratiã pro gratia. Et sic fuit principiũ & origo omniũ gratiarum, vt suis membris cõicaret, & in omnibus luceret, & in eo tanquã in speculo & exẽplari oẽs aspicerẽt. Et ideo in quantũ rex, fuit exemplar & regula omnium regũ. Et inquantũ sacerdos, fuit norma & exẽplar omnium sacerdotũ. Et in quantũ caput ecclesiæ, fuit norma & regula oium mẽbrorum fidelium. Et ideo Chr̃s accepit à patre, & habuit in se decẽ perfectiones, & virtutes, vt suis membris cõicaret. Nã primò fuit Christus innocens, & mansuetus in conuersando. Secũdò in omnibus habuit Deum præ oculis. Tertiò castus & mundus corde & carne. Quartò misericors erga delinquentes, propter infirmitatem & fragilitatẽ eorum. Quintò nunquam consensit concilio vanitatis, nec habitauit cum iniquis. Sextò E non dilexit prauos; imo eos exprobrauit, dicens: væ vobis Scribæ & Pharisæi. Matt. 23. Septimò erga Deũ fuit mundus & iustus. Octauò in audiendo & loquendo de rebus diuinis & de lege diuina assiduus. Nonò circa cultum diuinum, & in visitando templũ Dei fuit sollicitus. Decimò in omnibus actibus suis diuinum auxilium implorauit. Hæ sunt decem conditiones, quas quilibet rex debet habere vt bene regat regnum suum: & quilibet prælatus & sacerdos, vt bene regat ecclesiam suam, & gregem sibi cõmissum: & quilibet fidelis vt bene regat seipsum, erga Deũ & proximũ.s.vt semper sit Deo gratus & acceptus, & cũ cęteris iustè, & cũ caritate possit conuenire & cõuersari. Has ergo debet petere à Christo vnusquisq; rex, & sacerdos, & F fidelis: eo ꝙ Christus habet eas formaliter & per excellentiam à patre. Hoc ergo prȩuidẽs Dauid in spiritu, fecit hunc psalmum, in quo introduxit Christum loquentem & petentẽ istas decẽ perfectiones à patre, vt posset suis membris cõmunicare. Vnde ait tanquã rex & sacerdos & caput ecclesię. O domine pater iudica me iudicio discretionis, & elige me, à prauis segregãdo: quasi dicat, gratias tibi ago qm̃ elegisti & segregasti me ab omni prauitate, qm̃ primò ingressus sum in hunc mundũ in innocentia & sanctitate mea, & non cum prauitate & malitia. Secundò ideo sperans in domino nunquam infirmabor, imo semper ero stabilis in omni bono. Et sic semper habeo Deum prȩ oculis sperando in eo. Tertiò

Proba

A *Proba me domine & tenta me: vre renes meos & cor meum.*

Idest da mihi munditiam carnis & cordis. Quartò

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est: & complacui in veritate tua.

Misericordia tua ante oculos meos est: quia semper fui misericors omnibus qui ad me venerunt, compatiens eorum infirmitatibus & fragilitatibus, vt patet de Cananea & adultera, & per totum discursum euangelicum. Et sic semper complacui tibi in misericordia & veritate. Quintò

Non sedi cum concilio vanitatis; & cum iniqua gerentibus non introibo.

Nunquam sedi cum concilio vanitatis .i. nunquam volui societatem malorum superborum: nec introibo cum gerentibus iniqua

B negocia; imo fugi eorum societatem: quasi dicat auaros & iniquos nolui in societate mea: sed humiles & iustos elegi Apostolos & discipulos. Sextò

Odiui ecclesiam malignantium: & cum impijs non sedebo.

Odiui & abieci ecclesiam & congregationem iudæorum, & omnium aliorũ malignantium & inuidorum, & non sedebo cum impiis .i. cum hæreticis & infidelibus, sed catolicis & fidelibus. Nec sedebo cum crudelibus sed cum mansuetis & mitibus. Septimò

Lauabo inter innocentes manus meas: & circundabo altare tuum Domine.

Vt audiam vocem laudis: & enarrem vniuersa mirabilia tua.

Lauabo manus mea, & operationes meas inter innocẽtes & mundos, & circundabo al

C tare tuum Domine, quasi dicat: ego custodiã corpus, & cor meum, ab omni sorde & spurcitia, vt mundus & innocẽs possim introire altare tuũ, & digne offerre orationes & oblationes, & sacrificium tàm acceptabile, & vt digne & deuotè audiã vocẽ laudis tuę: quia non est speciosa laus in ore peccatoris: & dignè enarrem, & enumerare possim mirabilia tua, quia cuius vita despicitur, necesse est vt eius prędicatio, & correctio contemnatur: ergo necesse est: vt sim mundus, & innocens, vt possim alios docere, & corrigere. Octauò

Domine dilexi decorem domus tuæ: & locũ habitationis gloriæ tuæ.

Quia semper fui sollicitus ad cultum diuinum, & ad templum ædificandum, & visitandum & venerandum. Nonò

Ne perdas cum impijs Deus animam meam & cum viris sanguinum vitam meam. D

In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus.

Idest, ne permittas me cum crudelib. & homicidis, & iracundis sociari, nec cum eis condemnari: Sed fac ꝙ sim mitis, & humilis corde. Decimo non permittas me sociari cũ auaris, & falsis iudicibus: in quorum manibus sunt iniquitates .i. quia iniquè & iniustè iudicant: & dextera eorum plena est muneribus .i. quia acceperunt munera pro iudicio. Et sic pecunia corrupti sunt acceptores personarum, & iniquè iudicant, condemnando innocentem, & absoluendo reum & nocentem, amore, vel odio, vel pecunia. Et ideo concludit Christus, licet isti falsi iudices, & omnes maligni, & impii velint falsè iudicare, & iniquè agere. E

Ego autem in innocẽtia mea ingressus sum, redime me & miserere mei.

Autẽ pro sed, ego ingressus sum in hũc mũdum in innocentia, & puritate mea sine peccato: vt possim innocentiam, & perfectiones, & omnes virtutes membris meis cõmunicare & docere: vt ad me omnes aspiciant, & discant ex me. Et ideo redime me, & miserere mei in membris meis .i. vt mea membra participent supradictas perfectiones.

Pes meus stetit in directo: in ecclesiis benedicam te domine.

Quia pes meus .i. intentio mea semper stetit firma in directo. i. in via recta diuinorum præceptorum. Et ideo benedicam te in ecclesiis, & congregationibus fidelium. Ex supradictis patet, ꝙ solus Christus sine defectu habuit supradictas. 10. perfectiones & condi- F tiones, tanquam verus rex, & sacerdos, & caput & sponsus ecclesiæ. Et ideo omnes reges terræ, debent has virtutes à Christo petere, vt bene & rectè regant regnum suum: & omnes prælati, & sacerdotes: vt bene regant ecclesiam, & gregem sibi commissum: & vnusquisque fidelis vt bene regat seipsum: & sic vnusquisque istorum debet dicere hunc psalmum. Hoc ergo præuidens Dauid iam petebat omnia ista forsan à Christo: vt iustè & bene posset regere regnum suum.

PSALMVS XXVI.

Dominus illuminatio mea: & salus mea: quem timebo,

Dominus protector vitæ meæ: à quo trepidabo.

Huic

A Huic ps. præponit talis titulus in Hebræo.s. Ipsi Dauid, sine aliquo additamento. In bibliis auté nostris reperitur sic. In finem ps. Dauid priusquã liniretur. Sed forsan hoc additũ est ab aliquo scriptore latino: eo q dicit Hie. in prologo huius libri q Dauid fecit hũc psalmum post mortẽ Saulis, antequam vngeretur in regem, & sic posset indifferenter intelligi de scda, vel tertia vnctione. Et sic dicunt quidã Hebræi, & etiã catolici q Dauid fecit hunc psalmum, postquam adeptus est regnum. Vnde dicunt q qñ Deus promouet aliquem ad aliquam dignitatem: cõiter dat sibi gratiam: vt possit exequi, & regere illã, & ministerium sibi commissum. Et ideo Dauid deuotẽ se præparauit ad recipiendum illam gratiam. Et ideo fecit hunc psalmum, in quo tria facit. Nã primò petit constantiã cõtra B impedientes. Scdò petit gratiam vt diligenter ampliet cultum diuinum. Tertiò petit perseuerantiam, vt dictum finem consequatur. Et sic tàm Hebræi q̃ quidam catolici literaliter exponunt istum psalmum pro ipso Dauid iuxta sñiam supradictam. Sed licet litera huius psalmi posset aliquo modo sñiæ supradictæ applicari, tamen talis præcisa literalis expositio non euacuaret intentũ profetæ: quia Dauid non fuit minus profeta in hoc psalmo, quam in cæteris. Et ideo est aduertendum, q qñ Dauid fluctuabat in persecutione Saulis, multotiens vouit Deo, & promisit in corde suo, q si Deus liberaret eũ ab illa persecutione, & sublimaret ipsum in regnum, q ipse ædificaret templum dño, & reponeret arcam in eo, & ordinaret, & ampliaret C diuinum cultum. Et ideo postquam adeptus est regnum post mortẽ Saulis, illico decreuit adimplere votum de tẽplo ędificando: sed quia fuit sibi prohibitum, & fuit sibi facta promissio de templo, & ecclesia ędificãda per Christum, ideo in contemplatione illius ꝑmissionis, fuerũt sibi factæ multæ reuelationes de discursu, & ꝑfectu ecclesiæ Chri. Inter quas reuelationes præuidit in spiritu, qualiter post redẽptionẽ, & liberationẽ gñis humani, ecclesia Christi erat passura multas afflictiones, & ꝑsecutiones per imperatores, & tyrãnos: sed finaliter per conuersionẽ Cõstãtini liberata, debebat sublimari super omnia regna mundi, & habere libertatem ædificandi ecclesias per omnes partes mũdi, quas reges, & imperatores debebant multis diuitiis ornare, & ditare, & diuinum cultum ampliare. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu, D in persona totius ecclesię fecit hunc psalmũ, in quo tria facit. Nam primò iste homo mysticus agit Deo gratias, se per Christũ esse liberatum, non solum de potestate diaboli, sed etiam de persecutione tyrannorum & infidelium. Secundò cupit implere desiderium suum de ecclesia per Christum ædificãda, & de cultu diuino ampliãdo, & de ecclesiis cõstruendis, & reparãdis tempore Cõstantini. Tertiò petit in tali diuino cultu, & prosperitate per diuinum auxilium perseuerare, & cõseruari. Secunda ibi. Vnã petii. Tertia ibi. Exaudi dñe. Dicit ergo ecclesia. Multa mala passa sum ab infidelibus tpe legis & profetarum, & etiam à diabolo expectando Christum redemptorem: Sed nunc postquam redemptor meus uenit in carnem, & dedit mihi lumen ad intelligendam scripturam, & dedit E mihi ecclesiastica sacramenta ad delenda peccata, & postquam dominus meus Iesus Christus est illuminatio mea, tollendo omnem ignorantiam & cecitatem, & est salus mea, tollendo oẽ peccatum, ergo quem amplius timebo? q. d. nullum. Item postquam dñs Iesus Christus est protector uitæ meæ, à persecutione tyrannorũ, ad repellendos eorum incursus, à quo trepidabo? q. d. à nullo, quia talibus armis donorum spiritussancti, & sacrorum, muniuit me, q nullũ amplius timebo, imo dum ipsi inimici mei tyrãni nocentes .i. volentes me dissipare appropriant super me, ut edant carnes meas, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt uicti. Vnde hoc dicit profeta propter Diocletianum, & Maximianum & alios tyrannos, qui volebant cogere Christianos & martyres ad adoranda idola, F sed dum hoc Christiani recusabant, tunc tyranni adhibebant eis tormẽta intolerabilia, & etiam dabant ipsos martyres leonibus, & cæteris feris deuorandos, sed finaliter omnes illi tyranni mala morte perierunt, & ecclesia præualuit, & tota gentilitas conuersa est ad fidem, post conuersionem Constantini, vt patet per totum discursum ecclesiasticæ historiæ. Dicit ergo iste homo misticus.

Dum appropiant super me nocẽtes, ut edãt carnes meas.

Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt.

Quod cum isti inimici mei nocentes, appropiant, & adhibent bestias feras, ut edant carnes meas, eo q nolebam Christum abnegare,

A gare, tunc ipsi infirmati, & uicti. per Christum, superati ceciderunt à dignitate, & superbia sua, & dominio. Nã Nero & Domitianus seipsos iterfecerunt: & Maxẽtius, & Diocletianus, & Dacianus, & Maximianus, uicti ceciderunt, & miserabili morte perierũt. Et omnes alii principes populi gentilis à sua superbia ceciderunt, & colla iugo fidei subiecerunt. Item iudæi Christi crucifixores, & apostolorum persecutores à regno & sacerdotio ceciderũt, & ciuitas eorum fuit destructa, & per Romanos templum fuit incensum, & sic ipsi qui ante erant superbi, & mũdanis diuitiis repleti, fuerunt infirmati, & diminuti, & in contemptum, & abominationẽ dediti, & in subiectionem, & captiuitatem per totum mundum dispersi. Dicit ergo iste homo mysticus. Si dominus meus Iesus Christus fuit
B illuminatio mea, mihi dãdo legem euangelicam, quæ tolit omnem ignorantiam, & delet omne peccatũ, & fuit protector meus, me à captiuitate diaboli liberando, & fuit adiutor meus contra potentiam tyrannorum, & regum, & imperatorum, & eos uici, & superaui, ergo deinceps

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum:

Si exurgat aduersum me prelium, in hoc ego sperabo.

Si consistant aduersum me castra demoniorum, & omnium inimicorum ecclesię iã non timebit cor meum. Et si exurgat aduersum me totum prelium hereticorum, & sarracenorum, & antichristi, & cęterorum prauorũ, nõ timebo eos, quia in hoc redemptore meo ego sperabo & confidam. Nam sicut
C liberauit me de potestate diaboli, & dira persecutione tyrannorum, & imperatorũ, qui toti mundo dominabantur, & eos fidei subiecit: Ita à fortiori cum eius auxilio, & gratia, & fortitudine liberabit me de quacũque futura persecutione, & sic nullum timebo.

Vnã petij à dño hanc requirim, ut inhabitem in domo domini oĩbus diebus uitę meę.

In hac secunda parte iste homo mysticus petit proficere in cultu diuino, postquàm liberatus est de potestate diaboli per passionẽ Christi, & liberatus est de persecutione tyrãnorum per eius gratiam, & auxilium. Vnde dicit: postquam ego fui illuminatus & liberatus per passionem domini mei Iesu Christi, & fui liberatus à persecutione tyrannorum, & subieci, & superaui eos cum auxilio diuino, iam intendo & desiderio quiescere, & uacare diuino cultui, & contemplationi, & augere diuinum cultum, & ędificare ecclesias. D
Et ideo vnam gratiam, & vnam petitionem petii à domino Iesu Christo, & hanc requiram semper, & in hac petitione perseuerabo: scilicet: ut inhabitem in domo domini. s. in ecclesia, omnibus diebus uitę meę, quam ecclesiã Christus cõstituit, in qua sola, solus Deus adoratur, & per fidem uidetur. Et ideo desidero habitare in ea.

Vt uideam uoluntatem domini, & uisitem templum eius.

Quia in ista sola ecclesia declaratur uoluntas domini, per legem euangelicam. Et in sola ecclesia saluantur fideles, per ecclesiastica sacraméta. Nam extra ipsam ecclesiam Christi, nulla est salus, nec medicina, nec prẽmiũ nec meritum, quoniam dominus meus Iesus E
Christus, quãdo me ad fidem vocauit, & gratia baptismali regenerauit:

Quõ absc̃odit me ĩ tabernaculo suo, in die malorũ protexit me in absc̃ondito tabernaculi sui.

Tunc absc̃odit me, & uallauit me in tabernaculo suo intra muros ecclesię, q̃ sunt, spes fides, & caritas Et protexit me in abscondito tabernaculi sui in die malorum. i. in tempore persecutionum. Vnde in triplici die malorũ protexit Christus fideles suos in abscondito, & gremio tabernaculi sui. Primò, in die malorum peccati orginalis: quando per baptismum introducit eos in ecclesiam, liberando de potestate diaboli. Secundò in die malorum peccatorum mortalium: quando per pœnitentiam eos reconciliat, & etiam quando per confirmationem armis donorũ spiritussancti, contra demonum incursus eos F
armat, & armatos protegit. Item proteget etiam eos in die malorum, scilicet in die iudicii, quia omnes & soli qui reperientur in gremio ecclesiæ, saluabuntur: cæteri autem extra gremium ecclesiæ reperti, in ignem destinabuntur. Item Christus protexit ecclesiam in die malorum, & tempore tyrannorum. Et ideo iste homo mysticus agit gratias Christo, quia protegit ipsum in tabernaculo ecclesiæ, in isto triplici die malorum. i. de triplici periculo, purã ingressu huius mundi, & progressũ, & egressu. Et ideo subdit,

In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.

Ego teneor supple gratias agere Deo, quoniam in petra qui est Christus exaltauit me, & sun-

A & fundauit me, & dignificauit me, membrũ Christi faciendo, & mihi nomen Christiani largiendo, quod est nomẽ dignius super omne nomen. Et sic exaltauit caput meum, & nomen, & dignitatem, & honorem super omnes inimicos meos, quia non solum me fecit digniorem eis, sed etiam omnes mihi subiecit. Et ideo gratias agendo

Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis, cantabo & psalmum dicam domino.

Circuiui ecclesiam toto orbe diffusam, & cãtabo Christo meo hostiam vociferationis, id est offeram Deo patri hostiam, & sacrificium eucaristiæ, cum uociferatione, & confessione laudis, & dicam domino, & cantabo psalmum in laudem, & honorẽ sui, pro vniuersis beneficiis receptis. Nam cõstituam, &
B celebrabo dies festos in ecclesia, in memoriã incarnationis, & natiuitatis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis domini mei Iesu Christi, & singulis festiuitatibus dedicabo, & cantabo propria officia: in quibus explicabuntur mysteria supradicta, & beneficia mihi collata, & offeram sacrificium eucaristiæ, quod in lege veteri fuerat figuratum. Quæ omnia supradicta fuerunt impleta post conuersionem Cõstantini, ut dictum est pluries, qui ædificauit, & ampliauit ecclesiam, & diuinum cultum per totum orbem.

Exaudi domine vocem meam qua clamaui ad te: miserere mei & exaudi me.

Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram.

In hac tertia parte petit ecclesiam conseruari, & perseuerare in diuino cultu, per auxi-
C lium gratiæ. Vnde ait. Exaudi domine vocẽ meam qua clamaui ad te, & miserere mei in collata prosperitate conseruanda, & exaudi me, quia semper peto in orationibus meis, vt peccatores conuertas: vt proficiant, & proficientes conserues, vt perficiant, & totam ecclesiam liberes ab inimicis, vt tibi in pace & quiete deseruiat. Vnde hoc tibĩ semper dixit & orauit cor meum, & facies .i. conscientia mea semper exquisiuit te, & sic requirã semper faciem tuam, ut ostendas mihi auxilium misericordiæ tuæ. Et ideo rogo,

Ne auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo.

Ne auertas faciem tuam, id est gratiam, & auxilium tuum à me, & ne declines in ira à seruo tuo, id est ne uelis me repellere propter aliquod peccatum commissum. Sed da mihi gratiam, vt reuertar ad te per gratiam præuenientem, & maneam in te per gratiã cooperantem & perficientem. D

Adiutor meus esto ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus.

Esto adiutor meus, & ne derelinquas me, quia si tu dereliqueris me, gratiam subtrahẽdo, aut negando, tunc ruar & præcipitabor in oẽ malum: ergo tu qui es Deus salutaris, & redemptor meus, ne derelinquas me, quĩ nullũ aliũ habeo redemptorem & adiutorẽ.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me dominus autem assumpsit me.

Primus pater meus Adam, & mater mea Eua, & ẽt parentes qui me genuerunt, dereliquerunt me nudum, & bonis gratuitis expoliatum, & plagis impositis sauciatum & vulneratũ: Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater E
mea: & sic in potestate diaboli derelictus, & captiuus, & venundatus, sed dominus meus Iesus Christus liberauit me, & redemit me, & assumpsit me in adoptionem filiorum, & membrum suũ me fecit per passionem suã, & per baptismum regenerauit me. Item pater meus populus gentilis, & mater mea synagoga dereliquerunt me: quia relictis idolis gentilitatis, & relictis cerimoniis veteris legis, ex duobus populis, in vnam ecclesiam congregauit me. Et sic ipse Christus factus est caput meum, & ego mẽbra eius. Et ideo iste homo mysticus conuersus ad Christum dicit. O domine postquam iam liberasti me & assumpsisti me de potestate diaboli, & de persecutione tyrannorum. F

Legem pone mihi domine in uia tua, & dirige me in semitã rectã propter inimicos meos.

Pone mihi legem in uia tua .i. da gratiam, vt valeam legem tuam obseruare. Quia sine gratia tua, nemo potest malum vitare, nec bonum operari: & ideo Dirige me in semitã rectã tuæ euangelicæ doctrinæ, ne deuiem à lege tua, & ne recedam à voluntate tua, & fac hoc propter inimicos meos, tam visibiles quàm inuisibiles, qui me à tua lege conãtur auertere. Et ideo da mihi gratiam, ut eorum possim incursus pellere. Et

Ne tradideris me in animas tribulantium me: quoniam insurrexerũt in me testes iniqui: & mentita est iniquitas sibi.

Credo uidere bona dñi in terra uiuentium.

Ne tradideris me .i. ne tradi permittas in

A animas.i.in desideria istorum inimicorũ tribulantium me, quoniam testes iniqui insurrexerunt in me. Primò testes iniqui cõtra caput meũ Xp̃m, falsa crimina iponẽdo. Scđò cõtra eius membra, dicẽdo ꝙ erant Magici & Necromantici, vt ipatet in ecclesiastica historia, & historiis sanctorum martyrum, & virginum, & tñ mẽtita est iniquitas istorũ inimicorũ ecclesię, qa ꝓualuit veritas & euanuit iniqtas. Et iđ dicit iste hõ mist icus, licet isti inimici insurgerent in me, falsa crimina imponendo, tamen ego opprobria patienter tolerabam, recordatus illius ꝓmissionis, & doctrinæ magistri mei Christi, qui dixit: Beati eritis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me: gaudete, & exultate, quoniã merces uestra

B copiosa est in cęlis: propter hanc ergo promissionem, quia credo videre bona domini mihi promissa in terra viuentium, per redemptorem meum Christum, ideo patienter passus sum opprobria, & supradicta tormenta mihi illata, & crimina mihi falsò imposita.

Expecta dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine dominum.

In hoc ultimo uersiculo profeta Dauid exhoratur, & concludendo confortat seipsum, & oẽs fideles ad perferẽdas omnes ꝑsecutiones propter Christum, & ueritatẽ, vt ponant spẽ, & fiduciã in eo, in omnibus tribulationibus. Vnde dicit. O tu fidelis expecta dñm Iesum Xp̃m, & cõfide, & pone fiduciam, & spẽ in eo, in omnibus tribulationib⁹, sicut ego feci, & age uiriliter sustinendo, & defendendo fidẽ Xp̃i, & veritatem, & cõfortet cor tuum

C cõtra tyrannos & inimicos, & ne deficias, & sustine dñm.i.pone spẽ in eo, quoniã ipse liberabit te sicut liberauit me. Nã licet ad tempus ꝑmittat iustos affligi, tamen finaliter liberat eos de manibus inimicorũ. Itẽ nõ cõfidas nec præsumas de tuis viribus, & tua iustitia, sed pete gratiã. Totus ẽt iste psalmus potest exponi moraliter de quolibet pœnitẽte qui agit gratias, se per pęnitentiam esse illuminatum, & à pc̃ò liberatũ, & petit gratiam, vt intra gremium ecclesiæ saluetur & conseruetur, per auxilium gratiæ. Item potest etiã exponi pro quocunq; in tribulationibus afflicto, qui petit illuminari & liberari. Item põt ẽt exponi ꝓ quocũq; fideli existẽte in purgatorio, q agit gratias se ab hoc sęculo cũ pœnitẽtia discessisse, & à culpa liberatũ fuisse, &

D petit liberari per suffragia ecclesię, & petit videre bona domini in terra uiuentium.i.in gloria cęlesti, liberatus ab illis pœnis. Et iđ ecclesia cantat hunc psalmum in agenda defunctorum. Item vnusquisq; fidelis potest dicere etiam quotidie hunc psalmum vt Deus conseruet ipsum in gratia, quam in baptismo, aut per pęnitentiam semel accepit.

PSALMVS XXVII.

AD te domine clamabo, Deus meus ne sileas à me ne quando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum.

Titul⁹. Ipsi Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid facit hunc psalmum, sed de materia eius est uarius modus dicendi apud Hebręos, & quosdam catolicos. Nam quidam dicunt qđ Dauid fecit hunc psalmum petens liberari de persecutione ipsius Saul. Alii dicũt, ꝙ fe-

E cit ipsum quando fugit à facie Absalon, & ascendens in montem oliuarum, & conuertẽs faciem suam uersus Hierusalem, extollebat manus suas uersus locum, ubi erat tabernaculum, & orabat Deum, ne traderetur in man⁹ inimicorum. Et ideo dicit: Exaudi uocẽ meã dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum: & sic exponunt istum psalmum literaliter, pręcise de illa persecutione: Sed licet illa potuerit esse causa, vnde Dauid cepit occasionem ad faciẽdum istum psalmum: tamen non est sistendum in tali pręcisa literali expositione, sed est trãseundũ ad profeticã intelligentiam. Et ideo est dicendũ ꝙ Dauid in tali ꝑsecutione præuidit totum mysteriũ passionis, & resurrectionis Xp̃i. Et ideo fecit istũ psalmũ, in quo tria facit. Nã primò in ꝑ-

F sona Xp̃i petit liberari ab ĩferno, & sepulcro, per gloriosã resurrectionẽ. Secundò petit ultionem de crucifixoribus iudæis, prędicendo eorum damnationem, & suę ciuitatis destructionem. Tertiò agit gratias de beneficio resurrectionis adepto. Secunda ibi. Da illis. Tertia ibi. Benedictus dominus. Dicit ergo Christus ad patrẽ. O domine pater, ego clamabo ad te pro me, & toto genere humano in mẽsa, quando rogabo pro omnibus membris meis. Ioan. 17. & etiam clamabo in horto ꝑ trinam orationem, rogando pro omnibus fidelib⁹. Rogo ergo ne sileas, & ne taceas à me, imo annue & concede quod me resuscites à mortuis, ne assimiler descendentibus in lacũ. Vnde nota, quòd sicut respondere, & annuere petenti, est facere vel promittere: Ita tacere & non respondere petenti, est quasi

A negare. Et ideo Christus petens resurrectionem à patre dicit, ne fileas, & nequando taceas. i. nō renuas nec neges: sed fac quod peto. i. resuscita me à mortuis, & libera me, & ꝑ passionem, & resurrect. meam, libera fideles à peccato. Et nota ꝙ illud aduerbium, nè, iteratur, & præponitur illi verbo assimilabor, & ponitur futurum. indicatiui pro optatiuo. q. d. nequando taceas, & nec assimiler descē dentib. in Lacū. Nam si tu non resuscitaueris me, ero similis descendentib. in Lacum: quæ pœna mihi nō debetur: quia ego sum solus inter mortuos liber. Et sic non sum debitor mortis sed imunis: quia nō peccaui in Adā. Sed volo spōte mori pro ::ibus meis mēbris: vt faciam vol. tuā. Sed non debeo in inferno manere nec Corpus meū incinerari. resuscita ergo me ad vitam gloriosam. & nō ero similis

B aliis peccatorib descendentib. in Lacū inferni. Nā licet descēderim in infernū. tamē nō ex debito, nec vt ibi maneā, sed vt limbū, & purgatoriū expoliem, & cæteros liberem.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ dum oro ad te: dum extollo manus meas ad Tēplum sanctum Tuum.

Ne simul tradas me cum peccatoribus: & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.

Qui loquuntur pacem cum proximo suo: mala autem in cordibus eorum.

Exaudi ergo Dn̄e vocem deprecationis meæ, dum oro ad te in mensa, & horto, & dū extollo manus meas extensas in cruce, ad Templum sanctū tuum. i. maiestatē diuinitatis tuæ, orando ne simul tradas me. i. mēbra mea cum peccatoribus, & ne perdas me cum operantib. iniquitatem, ad damnationē per-

C petuam destinando. Qui quidem peccatores operantes iniquitatem, sunt Scribæ, & Farisæi, qui loquūtur pacē cum proximo suo. s. mihi, qui eram proximus eorū de tribu sua, & loquebantur mihi cum pace simulata, & dolosa, dicētes Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces &c. Et tamē mala erant in cordibus eorum: qui hoc dicebant: vt me caperent in sermone, & me possent accusare. Et sic imposuerunt mihi crimē læsæ maiestatis, puta ꝙ eram rebellis Cæsari, & seminabam seditionem in populo.

Da illis secundum opera eorum: & secundū nequitiam adinuentionum ipsorum.

Secundum opera manuum eorum tribue illis: redde retributionem eorum ipsis.

Quoniam non intellexerunt opera Domini: & in opera manuum eius destrues illos: & nō ædificabit eos. D

Hic petit vltionem de crucifixorib. prædicendo eorum destructionē, dicens: O Dn̄e pater, postquam supradicti iudæi ita dolosè, & iniquè processerunt contra me, & volunt manere obstinati in sua iniquitate & cecitate: ergo da illis debitam, & meritam pœnam secundum opera eorum. quia fuerunt homicidæ, & secundum nequitiam adinuentionū ipsorum, quia cum iniquitate & dolo, & mē dacio, & falso crimine procurarūt mihi mortem, & tribue illis pœnam, secundum opera manuum eorū, & redde retributionem eorū ipsis: nam pœna debita eorū est: vt sicut ipsi voluerunt me de terra delere: ita deleantur de terra viuētium, quantum ad animam, & expulsi à sedibus eorum vadant dispersi, & captiui per mundum, quantū ad corpus. Itē redde retributionem eorum ipsis. i. redde eis E omnes maledictiones, quæ scribūtur in lege & profetis, contra eos, qui non erant recepturi Christum in lege promissum, quoniam isti Iudæi non intellexerunt opera, & miracula quæ ego feci, per quæ poterant cognoscere me esse Messiā in lege promissum, sicut scriptum erat in lege & profetis. Quam scripturam non intellexerunt, eo ꝙ excecauit eos malitia eorum ne intelligerent sacramenta Dei. Et ideo in opera manuum eius. i. secundum opera ipsius populi destrues illos, & nū quam reædificabis eos. Nam licèt ante multotiens fuerint destructi, puta per Caldæos, & Antiocum: tamen reędificasti eos per Neēmiam, & Macabæos. Sed in ista tertia destructione facta per Romanos, in vindictā mortis Christi nunquam reædificabis eos: sed vs- F que ad consummationē, & finē seculi perseuerabit statuta desolatio, Danie. 9. & sic nunquam erit tertium Templum.

Benedictus Dominus: quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.

Dominus adiutor meus & protector meus: & in eo sperauit cor meum & adiutus sum.

Et refloruit caro mea: & ex voluntate mea confitebor ei.

Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est.

In hac tertia parte Christus agit gratias patri: quia fuit exauditus pro sua reuerētia: quia recuperauit vitam gloriosam pro se, & suis membris per resurrectionē. Vnde dicit. Benedictus Dominus Deus pater meus: quo-

A niã: exaudiuit vocẽ depcationis meæ, & fuit adiutor & protector meus. Et ideo cor meũ sperauit in ipso, & auditus sum sicut petebã: nam caro mea quæ erat mortua in sepulcro, refloruit per resurrectionẽ ad vitam floridã & gloriosam. Et ideo ex tota voluntate mea, & toto corde, & affectu, confitebor ei, confessione laudis, memorando & referẽdo omnia beneficia recepta: tam redemptionis, quã resurrectionis: quoniam ipse est fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui. i. omnium membrorum filii sui: quia per passionem eius omnes fideles liberauit à maledicto peccati, & debito pœnæ æternæ. Deinde cum dicit,

Saluum fac populum tuum Domine: & benedic hereditati tuæ: & rege eos & extolle illos vsque in æternum.

B Christus rogat patrẽ, vt recipiat eius mortem, & passionem, & sanguinem in præciũ & redemptionem populi sui, & recipiat eos in hac ecclesia per gratiam, & in futura per gloriam. Vnde ait O Dñe pater, saluum fac populum tuum, meam passionem pro eius redemptione acceptando, & benedic hereditati tuæ, quam tanto labore acquisiui, & recuperaui eam à maledicto peccati, & à sentẽtia data in Adam, absoluendo, & postquam iste populus est hæreditas tua: rege eos in hac ecclesia per legem euangelicam, & ecclesiastica sacramenta, in gratia conseruãdo. Et post hanc mortalem vitam extolle, & exalta eos vsque in æternum, vitam & felicitatem æternam in cœlo eis conferendo.

PSALMVS XXVIII.

C *Afferte Domino filij Dei: afferte Domino filios arietum.*

Titulus, Psalmus Dauid in consummatio. tabernaculi. Ex quo titulo apparet ꝙ Dauid fecit istum ps. in cõsummatione tabernaculi vel templi, quod præcepit ædificari per Salo. Hieron. autem dicit ꝙ Dauid fecit istum ps. in consummatione tabernaculi lignei: quod prope domum suam construxit, & in eo arcã recondidit & ꝙ inuitat omnes fideles ad cultum diuinum: qui fiebat in illo tabernaculo. Sed Ra. Sal. & cõmuniter omnes Hebræi dicunt, ꝙ Dauid in hoc ps. inuitat etiam totũ populum ad offerendum oblationes, & omnes sacerdotes ad offerendum sacrificia, & omnes Leuitas ad cantandum psal. & laudes in Templo per Salo. ędificando, post eam cõsummationem. Rabi autẽ Camhi Barchinonensis dicit in glossa huius psalmi, ꝙ Dauid D prævidens in Spiritu mirabilia quæ facturus erat rex Messias in suo aduentu, fecit hunc psal. in quo inuitat omnes iudæos, vt sequantur eum in suo Aduentu, & offerant sacrificia in Templo, quod debet ædificari in Hierusalem. Et dicit, quòd ille Messias debet facere cum voce sua mirabilia, quæ scribũtur in hoc psalmo. Et sic glossant ipsum de Messia, quem falsò, & frustra expectant moderni iudæi. Ex quibus patet manifestè, quòd iste obstinatus partim dicit verum, inquantũ dicit, ꝙ Dauid præuidens mirabilia quæ facturus erat Messias fecit hunc psal & quòd Dauid inuitat omnes fideles vt recipiant Messiam in suo Aduentu. Sed mentitur & blasfemat, inquantum expectat futurum, quod iam est impletum & præteritum: quia E Iesus Messias in lege promissus iam venit, & fecit omnia quę in isto psalmo memorantur. Relicto ergo mendacio, recipiamus veritatem, exponendo istum psal. de Iesu Christo redẽptore nostro, in le. promisso, qui in suo aduentu omnia mirabilia, quæ in isto psal. continentur, fuit operatus. Ad cuius intelligentiam est notandum, quòd duo inter cætera pręuidit Dauid in Spiritu in illo exẽplari, & descriptione Templi sibi tradita. i. Paralipp. 28. Nam primo præuidit in Spiritu, & intellexit qualiter Christus in suo aduentu debebat ædificare ecclesiam toto orbe diffusam, & figuratam per illud templum materiale, quod ipse præcipiebat ædificari. Secundò præuidit, quòd in sola ecclesia verum sacrificium Eucaristiæ erat offerendum, figuratũ per Agnũ, qui in lege mane, & vespere F immolatur, in quo sacrificio Christus, Deus & homo, erat colendus, & adorandus. Tertiò pręuidit per miracula facta in lege veteri per Moysen, qualiter Christus in lęge promissus, debebat operari multo maiora miracula in virtute nominis Dei, in ecclesia per ipsum ædificanda. Tria ergo facit Dauid in hoc ps. quem fecit præuidens in Spiritu supradicta. Nam primò inuitat omnes infideles: vt recipiant Christum in Aduentu, tanquam verũ Deum & hominem, & exhibeant sibi honorem latriæ. Secundò assignat rationes quare Christo debetur latria, probans ipsum fore Deum per septem mirabilia quæ erat operaturus in suo aduentu, in virtute nominis sui, maiora quàm vnquam fuerint facta in

A vet. test. Tertiò resumit exhortationem primò factã, exhortando omnes fideles, ut exhibeant Deo honorem latriæ pro beneficiis receptis: secunda ibi. Vox Dñi super aquas: tertia ibi. In Tẽplo eius omnes dicent gloriam. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ latria est cultus soli Deo debitus, ratione sũmæ omnipotẽtiæ, & maiestatis, & sapientiæ, & bonitatis, & in munere, & confessione laudis, & adoratione cõsistens. Et sic de iure ꝑꝑ seipsum debetur Deo ipsa latria. Sed adhuc etiam Christo & Deo Patri, respectu nostri, debemus & tenemur exhibere latriã propter tria principalia beneficia recepta. Nam primò tenemur exhibere adorationẽ pro beneficio creationis, in quo recipimus esse simpliciter. Secundò tenemur offerre oblationes, & sacrificium pro beneficio redẽptionis. Tertiò B gloriã, & honorẽ, & laudes pro beneficio nostrę glorificationis, & ratione uictorię & triũfi, quem Xp̃s obtinuit de mundo & Diab. Et ideo Dauid primò inuitat fideles, ut tribuãt Xp̃o, & Deo patri primã specien latriæ, quę est oblatio, & sacrificiũ pro beneficio, in memoriã nostræ redẽptionis, & vt simus participes suæ passionis. Vnde dicit. O filii Dei per fidem, et baptis. regenerati, afferte Dño Iesu Christo honorem latriæ, quæ cõsistit in tribus. s. in oblatione, et laudis confessione, et adoratione. Et primò offerte, et afferte Dño Iesu Christo filios arietum. i. agnos ad sacrificium, i. afferte sacrificium Eucharistiæ, in quo offertur Christus filius Dei per agnos, qui in lege, mane, et uespere imolabantur, figuratus. hoc ergo sacra. et Agnum offerte in Eucharistia. Ad cuius intellectum est notan C dũ, ꝙ in sacramento altaris proprie offertur humanitas Christi uerbo unita, pro pc̃tõ totius pop. ut ipse Christus sit mediator inter nos et patrem. Et sic tale sacrificium nõ dicitur ꝓpriè offerri Christo, sed patri: sed totus pop. offert seipsum Christo & patri, quia ibi offerimus totã animam, et cor cõtritum et humiliatum, et in tali casu unusquisq; fidelis dicitur Agnus oblatus, et de talib. agnis dicit etiã proferta: Afferte Dño filios arietũ, q. d. profeta. O uos sacerdotes qui estis filii Dei, dedicati ad ministerium sacerdotale, nõ solum offeratis in templo Christum, qui est Agnus immaculatus: Sed etiã offerte Dño filios arietum. i. oẽs fideles tanq̃ Agnos, quia sicut pro toto pop. offertis patri sacrificium Eucharistię, ita etiã offeratis Deo oẽs fideles, unusquisq; fidelis offerat seipsum. Item etiã D per illos Agnos filios arietum, intelliguntur omnes martyres qui in ecclesia pro Xp̃o fuerunt immolati. Nam sicut in cruce seipsum pro nobis obtulit immolatũ, ita pariter oẽs martyres Christo, et patri seipsos obtulerũt immolandos: qui quidem martyres fuerunt figurati per illos agnos, et arietes, et vitulos, qui in lege immolabantur, ut magis patebit ps. 50 De talibus ergo agnis dicit etiam profeta: Afferte Domino filios arietum. Et hæc est una species latriæ soli Deo debita, quæ dicitur oblatio et sacrificium. Secunda pars latriæ est confessio laudis, et oratio. et glorificatio pro beneficiis receptis, et hanc dicit profeta, quòd fideles exhibeant Christo in suo aduentu. Vnde dicit.

Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius, adorate Dominum in atrio sancto eius. E

Afferte Dño Iesu Christo gloriam, et honorem, ipsum laudando, et glorificando, et afferte gloriã nomini sancto eius, quod est Iesus, eo ꝙ nos saluauit et liberauit, et quia est nomen omnipotẽtiæ, et sapiẽtiæ etc. Et ideo tenemini ipsum laudare, et glorificare, quæ est secunda species latrię. Tertia species est adoratio, quæ non solum fit cum genuflexione, sed etiã cum procidentia, et prostratione, quæ soli Deo debetur propter beneficium creationis: et hanc dicit profeta, ut fideles exhibeãt Christo et patri, eo ꝙ est uerus Deus: et ideo subdit, Adorate Dñm Iesum Christũ in atrio sancto eius. i. in sua humanitate, quę est tabernaculum, et atrium et Tẽplum diuinitatis, in quo uerbum habitat per unionem personalem. Item adorate Dñm in atrio sancto eius. i. in ecclesia toto orbe diffusa, quam F ipse ædificauit, et sanctificauit. Ex quibus patet, ꝙ profeta in his duobus uersiculis explicat omnes tres species latriæ, soli Deo debitas, quæ sunt oblatio, et glorificatio, et adoratio. Ad cuius declarationem est notandũ ꝙ ista quinq; se habent per ordinẽ. s. Uereri, Honorare, Laudare, Glorificare, et Adorare. Reuereri est reputare aliquod bonum maius in altero, quã in seipso. Honorare est exhibere reuerentiã in testimonium uirtutis quã in altero reputamus. Laudare est honoratum aliis cõmendare. Glorificare autẽ, est laudes honorati largè lateq; præconizare. Adorare uero est reuerendum, honorandũ, laudãdũ, glorificãdum, colere ꝑꝑ eminẽtiã

A omnipotentiã, & sanctitatem, & omni spe, & fiducia postposita, se totũ illi subiicere. Ideo adoratio dicitur diuinus cultus, oia quatuor suprad. cõprehendens. Et sic tale obsequium exhibetur cum oblatione & confessione laudis, & prostratione. Vlterius est aduertendũ, ꝙ notanter dictum est in textu, Afferte Dño gloriã nomini eius. Nam per ly nomini eius, intelligitur Iesus, ꝙ est nomen Dei patris quatuor literarum: ad denotandum, ꝙ vnica adoratione adoratur Christus cum patre, eo ꝙ est nomen eius simul cũ Spiritusancto, eo qđ est amor vtriusq. Et sic vnica adoratione & latria coluntur tres ꝑsonæ, eo ꝙ vnica diuinitas, & omnipotentia, & æqualis maiestas reperitur in trib. ratione cuius debetur eis latria: & ideo adorando Iesum Christũ, adoramus patrem, cuius Iesus est nomen: nam B sicut Iesus est verbũ Dei: ita est nomẽ Dei: quia nomẽ Dei addit humanitatẽ supra verbũ, quia nomẽ Dei, nil aliud est, nisi verbum incarnatũ, siue humanatũ: vt dictũ est in prologo, & ps. 8. Et ideo vbicũq. ponitur nomẽ Dei quatuor literarũ in ve. tes. semp intelligiẽ Iesus Xp̃s, qui est nomẽ Dei patris, explicãs sensibiliter eius omnipotentiã, & voluntatẽ, & sapientiã, & misericordiã, & iustitiã. Et ideo nouẽdecim vicib. memoratur nomẽ Dei 4. literis scriptũ in hoc ps. ꝑ quod semp intelligitur Iesus Xp̃s. ideo dicũt Iudæi ꝙ vicies reperiẽ scriptum nomen Dñi in hoc ps. cõputando cũ cæteris ly nomini eius, q̃a idẽ est ꝙ Dñs, siue Adonay, quod est nomẽ Dei.

Vox Domini super aquas: Deus maiestatis intonuit: Dominus super aquas multas.

Postquam superius profeta inuitauit oẽs C fideles ad recipiendum Christũ in suo aduẽtu, & ad exhibendũ sibi honorẽ latriæ, eo ꝙ est Deus & nomen Dei, nunc in hac secũda parte probat ꝑ rationes & effectus, qualiter Xp̃s est Deus, & illud nomen Dei, quod expectatur in lege. Ad cuius intelligentiã est primò notandũ, ꝙ sicut totus Iesus Deus & homo diciẽ nomẽ Dei, vt dictũ est ps. 8. ita sola humanitas, prout est vnita verbo, diciẽ Vox Dñi. & ratio est, nam sicut nomẽ nihil aliud est, nisi verbũ cũ voce: ita Iesus Xp̃s, nihil aliud est nisi verbũ incarnatũ, seu verbũ habens humanitatẽ. Item sicut vox nostra, nihil aliud est, nisi vehiculũ verbi, per quod verbum mentale secretum, fit notum aliis, & sensibiliter manifestũ, vt ait Auicenna: Ita pariter dicit Aug. ꝙ humanitas Christi fuit vehiculum & instrumentum, per quam verbum diuinum instrumẽtaliter, & sensibiliter notificauit mundo voluntatẽ Patris, legem euang. proferendo, & per quã instrumentaliter, & sensibiliter ostẽdit, & notificauit omnipotentiã Dei patris, miracula faciendo, & notificauit misericordiã pro nobis patiendo. Et ideo dicit Leo, ꝙ humanitas Christi erat instrum. per quod verbum diuinũ miracula faciebat. Ex quo patet, ꝙ sicut totus Xp̃s vere diciẽ nomen Dei, ita humanitas verbo vnita, dicitur vox Dei, ad cuius vocem, & præceptũ miracula fiebant. Et ideo in hoc ps. vicies nominatur nomen Dei scriptũ quatuor literis in Hebræo, per quod semper intelligiẽ Iesus Xp̃s, qui est nomen Dñi. & septies nominatur vox Dñi, per quam intelligitur humanitas Christi, per cuius vocẽ verbũ operabatur, & fecit septem mirabilia in hoc ps. E memorata. Nam sicut ante incarnationem Deus clamabat, & loquebatur per ora profetarũ, vt inquit Aug. Ita in nouo test. locutus est nobis per os propriũ, & humanitatẽ verbo vnitã: vt inquit Apos. ad Heb. 1. Et sic per vocẽ Dei, intelligiẽ etiã verbũ incar. siue humanitas verbo vnita. de qua voce dicitur ps. 94. Hodie si vocem eius audieritis. Secundò est notandũ, ꝙ tota scriptura uet. tes. pro maiori parte nil aliud clamat, nisi ꝙ Christus in lege promissus debebat notificare, & manifestare mũdo nomẽ Dei, & uirtutes eius, quod quidẽ nomẽ nunq̃ fuit manifestũ alicui patriarcarũ, aut profetarũ, cũ quo nomine, & in uirtute cuius, ipse Xp̃s rex Messias debebat facere maiora miracula, quã unquã fuerunt facta in sæculo priori: & ita hodie iudęi moderni asserũt, ꝙ solus Messias, quẽ ipsi ex F pectant, debet facere maiora miracula cũ nomine Dei tetragrãmaton, quod semiforas appellãt, quã q̃ fuerint scripta in lege & prof. Ex quorũ dictis manifestè confitentur, Messiam fore Deũ: nam nullus potest possidere illud nomen, nisi solus Deus, cũ sit nomẽ omnipotentiæ. Sed reiecta cecitate istorũ, inquãtum expectant futurum, quod iam est impletũ per Iesum Xp̃m, est dicendum quòd præuidens Dauid mirabilia, quę Xp̃s ad solã uocem & præceptum erat facturus, appellat ipsum nomen Dñi, & uocem Dñi, propter septem mirabilia quæ fecit in mundo, in hoc psal. memorata, in quibus ostendit suã omnipotentiam, & deitatẽ, propter quod debetur sibi adoratio latriæ, quæ quidem mirabilia

A rabilia fuerunt figurata in ueteri lege facta p Moysen in ductu illius populi. Quorū primū mirabile Xpi fuit institutio baptismi: qui accepit uirtutē regeneratiuā ad solā uocem Dei patris, & contactū carnis Xpi, & influentiā uirt. Spiritussancti: quod quidē mirabile etiam Sacramentū fuit figuratū per transitū Israel per aquas maris rubri: ut ait Apo. 1. ad Cor. 10. sed istud mirabile fuit maius illo. Nam in illo tantū sunt liberati filii Israel à morte corporali. Sed per baptismum liberatē totus mundus à morte, & captiuitate spirituali, & hoc est quod dicit profeta. Vnde ait Adorate Dñm Iesum Christum in atrio sancto eius, qm̄ ipse erit Vox Dñi super Aquas baptismales. Et sic erit Vox Dñi, & nomen Dñi Tetragrāmaton. quod probo. Nam Dñs Deus maiestatis intonuit vocem suam super B ipsum dicens. Hic est filius meus dil. in quo mihi bene cōplacui. Itē filius, ibidem, super Aquas Iord. intonuit uocē suā, quādo dixit Ioanni: Baptiza me quia sic oportet impleri oēm iustitiā. Item ibi intonuit Spiritussanctus, quando apparuit in signo colūbæ, non quod sit alia uox patris, & alia filii. Sed una uox, Virtus, & potētia omniū triū psonarū, qa pater loquitur per filiū in spiritusancto, quia potentia, & Virtus oīum trium personarū manifestatur per humanitatē filii, tanq̄ p uocē, vt dictū est, & sic ista uox cecidit sup Aquas Iorda. & cōtulit uim regeneratiuam omnib. aquis elemētarib. Et ideo dicit quod Dñs Deus maiestatis intonuit super Aquas multas. Ad denotandū, ꝙ collata est Virtus regeneratiua, omnib. aquis Mundi, ad purgādū peccatū, eo ꝙ oēs sunt unum elementū.

C Ex supradictis patet, ꝙ non per solā, Aquam perficitur Baptismus, sed per inuocationē totius Trinitatis, cuius forma est. Ego te Baptizo in nomine Patris, & Filii, & Sp. san. Ideo .n. ibi apparuit Pater in Voce, Filius in Carne, Spi. san. in signo columbę. Item sequitur secundò, quod baptismus non potest perfici sine Aqua, eo ꝙ ibi tota Trinitas fuit super Aquas. Tertiò sequitˀ ꝙ maius mysterium, & magis mirabile fuit institutio Baptismi, & maioris Virtutis fuit illa Vox Dñi, quæ cecidit super Aquas baptismales in Iorda. quam illa quæ cecidit super Mare rubrū. Nam ista liberauit totum genus humanum à morte & captiuitate æterna, illa autem solū liberauit filios Israel à morte, & captiuitate tēporali: quæ multitudo fuit parua, respectu multitudinis omnium fidelium per baptismum D Christi regeneratorum. Deinde cum dicit.

Vox Domini in virtute: vox Domini in magnificentia.

Adducit secūdum exemplum, & mirabilē operationē, quā fecit Xp̄s super oēm humanā facultatē ad solā uocē, & p̄ceptū in operatione miraculorū, in quib. ostendit suā diuinitatē, & se esse nomen & uocem Dñi, & uerum Messiam in lege promissum. per quā uocē in uirtute cōprehēdit omnia miracula quæ fecit Xp̄s. Nam ad solā Vocē, & præceptum Xpi cessauerunt Vēti, & quieuit Mare. Vnde dixerūt circunstantes, quis est hic qa Mare, & Vēti obediunt ei. Itē ad solā Vocē, & pręceptū suscitauit Lazarū dicens. Lazare Lazare ueni foras. Io. 11. Item ad solā Vocē, & imperiū suscitauit filium Viduæ, & filiam E Archisynagogi, & sanauit ægrotos, & mundauit leprosos &c. Ex quib. patet, ꝙ ista uox Christi facta super mortuos, & ægrotos, & in omnib. miraculis fuit maioris uirtutis quātum, ad effectū, quā illa Vox facta sup ægyptum, quæ induxit illas decē plagas. Nā illa occidebat, & ista suscitabat mortuos. Itē illa inducebat morbos, & tempestates: & ista mitigabat Ventos, & sanabat oēs infirmitates. Et ideo dicit profeta, ꝙ Iesus Christus fuit Vox Dñi in uirtute. i. in cuius uirtute debebāt fieri, & fuerūt facta multa miracula, in quib. Xp̄s ostendit suam diuinitatē & omnipotentiam. Deinde cum dicit. Vox Dñi in magnificentia adducit tertium exemplū, & opus mirabile quod fecit Christus per suā mortem & passionem, & resurrect. quando triunfauit de Diab. & expoliauit infernū, & F deduxit totam prædā, & liberauit totum genus humanum, quando dixit: Redemisti me Dñe Deus ueritatis. Quæ quidem Vox fuit maioris uirtutis, ex maioris triunfi, quā Vox facta in Aegypto, quando Moyses, & Israel expoliauerunt Aegyptios. Nam illa Vox solum expoliauit ægyptum bonis temporalib. & liberauit solum populum à captiuitate temporali, sed Vox Christi facta in passione, & resurrectione expoliauit infernum, et liberauit omnes fideles, qui ibi detenti fuerāt ab Adam usque ad Christum, et etiam liberauit omnes fideles futuros in maiori num. sine proportione. Ex quo patet, ꝙ illa Vox Christi fuit facta cum maiori magnificentia et triunfo: quod præuidens Dauid in Spiritu dicit, ꝙ Christus fuit Vox Domini in magnificentia,

A neno per contactũ & ductum vnicornis, ita pop. Xpi manet saluatus & liber. Et etiã hoc dicit, quia vnicornis etiam liberat filios suos paruulos ab illa Aqua venenosa. Nã ipse pri mò intingit cornu in aquis: & postea facit bi bere filios suos sine periculo. Et ita Xp̃s intin gendo humanitatem suam in aquis liberauit oẽs filios adoptiuos. Et ideo totus pop. Chri stianus Deo dilectus dicitur liberatus à patre, & capite suo Christo, sicut filius vnicornis. Ex quibus patet ꝙ maioris virtutis fuit ista Vox Xp̃i facta cõtra diab. & idola, q̃ Vox facta contra Faraonẽ, & exercitũ eius, & hoc est intelligendum quo ad effectum, respectu nostri; quia respectu Dei æqualis virtus fuit. Vnde sicut vnicornis in suo ductu liberat & salutat filios, & oĩa animalia ipsum sequẽtia: Ita Christus per baptis. saluat omnes se-
B quentes. Item sicut ille populus Israel Deo dilectus, tunc transiuit mare illæsus sicut filius vnicornium, pereuntibus ægyptiis: Ita populus Christianus Christo dilectus transit illęsus, & mundus per aquas baptismales, pe reuntibus iudæis & cæteris infidelibus.

Vox Domini intercedentis flammam ignis: vox Domini concutientis desertum: & cõmouebit Dominus desertum Cades.

Hic adducit quintã operationem & beneficium Christi, quæ fuit missio Spi. san. in discipulos. Nam sicut ante incarnat. dedit legẽ Moysi, inter flãmam ignis inducendo tonitrua & fulgura, tremante toto monte, vt patet. Exo. 19. Ita pariter Christus post suam ascens. quando misit Spi. san. in discipulos, factus est repentè sonus de cœlo tanq̃ aduenientis spiritus vehementis, & apparuerunt
C dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditq; supra singulos eorum: vt patet Act. 2. Et sic Spiritussanctus dedit septẽ dona gratiarũ, cum quib. intellexerunt Apost. oĩa mysteria clausa in lege & profetis. Vnde sicut in monte Sinai Deus dedit legem Moysi, quasi clausam & nubibus velatam: Ita in monte Sion dedit Apost intelligentiã, & aperuit eis sensum totius legis & profetarũ. Ex quo patet ꝙ Vox Christi facta in monte Sion per missionem Spi. san. fuit maioris virtutis, quã Vox facta in monte Sinai. Nam ibi data fuit lex clausa & velata sub illis cerimoniis & mysteriis, sed hic fuit nobis reuelata, & aperta eius intelligẽtia & veritas: quia maioris virtutis est aperire intelligentiam, & veritatẽ legis: & hoc est quod dicit hic Dauid: ꝙ Vox Dñi Iesu Christi intercedentis flammam ignis fuit in D monte Sion: quando misit Spi. san. in Apost. linguis igneis intercisis, & dispertitis. Nam Christus siue vox tunc intercidit, & diuisit flammã ignis intelligẽtiæ sacræ scripturæ, & flammam ignis caritatis omnibus discipulis, singulis prout voluit diuidendo dona gratiarum. Et hoc est visum in signo: quia supra singulos eorum apparuerunt dispertitæ linguæ tanquam ignis. Et in hoc ostendit Christus suam omnipotentiã, & diuinitatẽ: & sic fuit Christus vox Dñi intercidentis & diuidentis flãmam ignis in missione Spi. san. Deinde subdit. Vox Dñi concutientis desertũ. Hic adducit profeta sextum mirabile opus Xp̃i: ꝙ fecit per prædicationẽ Apos. qua voce totum mundũ cõmouit. Nam sicut ante incarnationẽ suam, ad suã vocẽ & pręceptũ fuit cõmotũ totũ desertũ Cades, & terra aperta E est, & deglutiuit Datã, & Abiron, & Core, cum omnib. sequacib. & solũ fuerunt saluati oẽs qui noluerũt sequi cõiurationẽ eorum: Ita vox Xp̃i in prædic. Apost. intonuit & cõmouit totũ desertũ huius mundi, & cõcussit totam terrã, & cõminuit omnia idola, & prostrauit oẽs principes mundi: inter quos infernus deglutiuit totum pop. iudaicum, qui cõiurauit contra Xp̃m. Primò Scribas, & Farisæos, & principes sacerdotum, qui fecerunt illam cõiurationẽ: Secundò deglutiuit infernus totum pop. Iudæorũ: qui vult sequi cõiurationem, & obstinationem, & perfidiam illorum. Item deglutiuit infernus Neronem, & Domitianum, & Seuerum, & Decium, & Diocletianum, & Maximianum, & oẽs alios tyrannos, qui fecerunt cõiurationem, & de- F cretum cõtra ecclesiam ad delendum nomẽ Christi de terra. Et solum saluati sunt illi, q̃ noluerunt sequi eorum obstinationẽ, & infidelitatem, imo relictis idolis cõuersi sunt ad fidẽ. Et ideo profeta totam gentilitatẽ vocat desertum Cades: eo ꝙ tota fuit immutata, & translata de infidelitate ad fidem. Vnde Cades mutata, & translata interpretatur: q̃a gentilitas ad vocem Christi per prædicationem Apost. fuit mutata, & translata ab illis nefandis ritibus ad veram fidem, & religionẽ Christi. Et sic obstinatis pereuntibus ipsa fuit saluata. Et hoc est quod dicit hic Dauid. Vnde ait. Vox Dñi Iesu Christi concutientis desertum fuit in hoc mundo in prædicatione Apost. idest Christus percussit desertum huius mundi: siue concutiet in prędicatione

A tione Apost. & declarando seipsum subdit. Nam vox Dñi euãgelica cõmouebit desertũ Cades.i.totam gentilitatem, quæ dicebatur deserta à Deo, eo ꝙ nunq̃ habuerat legẽ & profetas. Sed dicta est Cades, eo ꝙ ad vocem euang. fuit ad fidem mutata translata cęteris obstinatis pereuntib. maximæ Iudæis. Et fuit figuratum in conuersione deserti, & pręcipitio Choræ, Datan, & Abiron &c. Vnde sicut illa vox Dñi concutientis desertum Cades puniuit Chorę, & sequaces eius, & conuertit alios ad sequendum Moysen: Ita pariter prędicatio Apostolorum puniuit Choræ obstinatos, & conuertit maiorem partem populi gentilis ad sequendum Christum.

Vox Dñi præparãtis ceruos, & reuelabit cõdensa. & in templo eius omnes dicent gloriã.

B Hic adducit septimũ beneficium, siue opus mirabile quod fecit Christus in suo aduẽtu. Nam sicut tẽpore Iosue Deus interfecit oẽs principes terræ Canaam, & cõminuit omnia idola, & constituit 12. principes de populo Israel super totã terrã Canaã, & Palestinę, & fecit habitare 12. tribus in illa terra & sic creuit ille populus in magnam multitudinẽ vt dictũ est. Ita pariter Christus prostratis omnibus principib. huius mundi, & diab. eiecto foras, constituit 12. principes super omnem terram. s. 12. Apost. qui destructa idolatria, infinitam multitudinem in Christo regenerauerunt, & totum mundũ impleuerunt Et sic postea successerunt Episcopi, & Prælati, & Sacerdotes qui dicũtur principes terræ, & patriarchæ, qui infinitos filios per Baptismũ in Ecclesia Christi regenerauerunt. Et ideo C David in hoc versu per ceruos intelligit principes Eccl. s. Episcopos, & Prælatos, & sacerdotes, vt patet in cãticis Salo. Ideo dicit. Vox Dñi Iesu Christi præparantis ceruos. i. Episcopos, Prelatos, & Sacerdotes fuit in Ecclesia q.d. ꝙ Christus per suam virtutem & vocem ordinauit Episcopos, & Sacerdotes in Ecclesia, eis suam potestatẽ cõmunicando, & p eos reuelauit condensa. i. per pędicationẽ reuelauit secreta, quæ erant velata, & occulta in lege veteri. Vnde litera Hieron. habet Vox dñi emundans siluas, q.d. ꝙ prædicatio Apo. primò mũdauit filios Sacræ Scripturæ, eius secreta reuelando, & cerimonias abscindẽdo. Item vox euangelica fuit emundans siluas, .i. populos gentiles, eos à spurcitia dęmoniorũ, & ritibus nefandis abstergẽdo & mũdãdo. Et sic reuelauit condensa. i. multitudinẽ eorũ sanando, & eis lumen præbendo. Et sic omnes qui fuerunt mundati ab ignorantia peccati, & fęditate dicent gloriã in Templo eius .s. in Ecclesia per Christũ in toto orbe diffusa, & ædificata in prædicatione Apost. Est. n. aduertendum, ꝙ p.r septem supradictas voces Christi possunt intelligi septem voces, & septem formę verborũ, quibus Christus instituit septẽ ecclesiastica sacramenta, quę quidem sacramenta sine forma verborum perfici nõ possunt. Nam accedit verbũ ad elementum, & fit Sacramentum, vt inquit Aug. Et ideo quodlibet Sacramentum habet propriam formã verborum per quam cõficitur, sicut forma baptismi est. Ego te baptizo &c. Et forma Eucaristiæ, hoc est corpus &c Dicit ergo profeta, ꝙ Christus vox Domini super Aquas, per quam vocẽ constituit Baptismũ. Secundò fuit Vox Dñi in virtute, per quam E constituit confirmationẽ, in qua datur virtus & robur ad resistendum, & pugnandũ cõtra Dia. Tertiò Christus fuit Vox Dñi in magnificentia, constituendo Eucaristiã, quod est Sacramentum magis magnificum, & nobilius cæteris. Quartò fuit Vox Dñi confringentis cedros constituendo Sacramentum pœn. per quam confregit dęmones, & septem vitia capitalia. Quintò fuit Vox Dñi intercedentis flammã ignis, constituendo matrimoniũ, per quod extinguitur & excusatur flamma libidinis. Sextò fuit Vox Dñi concutientis, & cõmouentis desertum Cades, cõstituendo extremam vnctionem, per quam submergũtur peccata, & transmutãtur fideles ab hac vita mortali in vitam ęternam. Septimò fuit Vox Dñi præparantis ceruos, constituendo prælatos, & sacerdotes in Ecclesia per sacramẽtũ F ordinis, qui quidem sacerdotes, & prælati figurantur per ceruos in canticis Salom. Et sic patet qualiter Christus, per septem voces instituit septem ecclesiastica sacram. Deinde subdit. Et in Templo eius omnes dicent gloriã. Hæc est tertia pars, in qua ex supradictis concludit, & resumit quod in principio dixit .s. Afferte Dño gloriam & honorem. Nam licet Christo debeatur tota latria, tamen pręcipuè & specialiter tenemur, & debemus sibi cantare laudes & gloriam pro supradictis beneficiis receptis, in quibus ostẽdit suam omnipotentiã, & misericordiam, & bonitatem, & deitatem. Vnde arguit sic. Si Christus ad suam vocem, & pręceptũ instituit baptismũ, in quo ostendit suã maiestatẽ, & ad suã vocẽ

A fecit miracula in quibus ostendit diuinã virtutem: Item sic ad solam vocem, & præceptũ fecit omnia supradicta septem miracula & instituit septem sacramenta: per quę ędificauit templum & ecclesiam, & ex quibus venerũt nobis tot & tanta beneficia. Ergo in isto templo & ecclesia omnes fideles dicant laudem & gloriam ipsi Christo, tãquam vero Deo & redemptori. Item sequitur, ꝙ si Christus contulit nobis supradicta septem beneficia & sacramenta: ꝙ debemus septies in die & septẽ horis canonicis ipsum Xp̃m magnificare, & laudare in templo suo. Et hoc est qđ intẽdit dicere profeta cum ait: in templo eius oẽs dicẽt gloriam. s. septies in die. Deinde cũ dicit,

Dominus diluuium inhabitare facit: & sedebit dominus rex in æternum.

Explicat tria beneficia quę recepit ecclesia B à Xp̃o per illa septẽ miracula & septẽ ecclesiastica sacrementa. Nã primo reparauit, & reędificauit totã ecclesiã quæ erat per peccatũ desolata. Sđò cõicauit ecclesiæ, & prelatis, & sacerdotibus potestatem ministrãdi sacramẽta quę ipse cõstituit. Tertiò dedit ecclesiæ & fidelibus suis fructum & effectum horum sacramentorum. s. benedictionẽ & grãm in pręsenti, & pacem & gloriam in futuro. Et ideo dicit: ꝙ sicut diluuium aquarũ destruxit, & desolauit totum mundum tp̃e Noe, & tamẽ Deus reparauit ipsũ ex illis tribus filiis Noe per generationẽ carnalem. quãdo dixit Crescite & multiplicamini, & replete terrã. Ge. 9. Ita pariter diluuium peccati ipsius Adam destruxit & desolauit totũ genus humanũ, & exterminauit à gratia Dei, & peccatũ homicidii, & obstinationis, & cecitatis populi C Iudaici, desolauit totam Sinagogam, quę ante erat ciuitas Dei, paucis vt ap̃lis & discipulis in Christi fide redeuntibus, & tñ Christus ex illis paucis apostolis per ecclesiastica sacramenta regenerauit, & reparauit totum genus humanum per diluuium peccati ipsiꝰ Adã desolatũ, & dissipatũ, & reparauit, et reædificauit ẽt Sinagogã diluuio peccati obstinationis, et cecitatis desolatã. Et sic ex duobus populis dissipatis reparauit, et reędificauit vnã ecclesiam, in qua facit fideles habitare, Et etiam reparauit ruinam angelorũ per diluuium peccati luciferi desolatam. Ex quibus patet, ꝙ triplex diluuium siue ruinã reparauit Christus per ecclesiastica sacramẽta . s. ruinam generis humani, et ruinam Sinagogæ, et ruinã angelorum, quia sedes eorũ obtinent fideles per baptismum regenerati. Et D hoc est quod dicit profeta, dominus diluuiũ inhabitare facit. i. fecit fideles inhabitare ecclesiã per diluuiũ pc̃torum desolatã. Et hoc est primum beneficium. Secũdum, quia cõicauit ecclesiæ virtutẽ & potestatẽ cõficiendi & ministrandi sacramenta. Et ideo subdit,

Dominus virtutem populo suo dabit: dominus benedicet populo suo in pace.

Dñs virtutem populo suo dabit. i. potestatẽ ministrãdi supradicta sacramenta ecclesię suæ cõicabit. Tertiũ beneficiũ fuit, quia fructum istorũ sacramentorum. s. gratiã in pręsenti & gloriã in futuro nobis dedit. Iõ subdit dñs benedicet populo suo in pace. i. benedictionẽ, & gratiã dabit in præsenti per ista ecclesiastica sacramẽta, & pacẽ i futuro. quasi dicat oẽs fideles agant Deo gratias, & dicant laudes in tẽplo suo, qm̃ per supradictas septẽ E voces reparauit genus humanũ p diluuium pc̃torum dissipatum, & cõtulit virtutem populo suo, & benedixit ipsũ, & pacificauit per gratiã & gloriã Ex toto isto psal. possunt recolligi septem cõclusiones. Quarum prima est, quòd Christo debetur adoratio latriæ. s. oblatio, & laus, & adoratio: eo quod est creator, & redemptor, & glorificator.

Secunda conclusio, ꝙ Iesus est nomen domini inquantum est verbum incarnatum, & est vox domini ratione humanitatis: inquantum per eam sensibiliter notificauit voluntatem patris, & instrumẽtaliter, & sensibiliter per eam fecit miracula.

Tertia cõclusio, ꝙ profeta duo principaliter intendit. Primò qualiter Christo debet latria. Secundò explicare virtutem nominis F eius, & suam diuinitatem: & ideo vicies ponitur nomen domini quatuor literis scriptum in Hebręo: per quod intelligitur hoc nomen Iesus in hoc psalmo.

Quarta cõclusio, ꝙ septem opera mirabilia supra humanã facultatem ad solã vocem & pręceptum i virtute huius nominis Iesus, sunt facta: quod intelligitur per septẽ voces in hoc psalmo memoratas: in quibus ostendit ꝙ Iesus est nomen & vox domini: qđ ꝓbatur. Nã Iesus primò fuit vox domini sup aquas. Secundò fuit vox domini in uirtute miraculorum. Tertiò fuit uox domini in magnificentia, & triunfo, infernum expoliãdo. Quartò fuit vox dñi cõfringẽtis cedros, idola cõminuendo, & principes huius mũdi subiiciendo. Quintò fuit uox domini intercidẽtis

A tis flammam ignis, dona spūsancti apostolis diuidendo. Sextò fuit vox domini concutientis desertum Cades, populum gentilem ad fidem transmutando & cōmittendo. Septimò fuit vox domini preparantis ceruos, i. prelatos & sacerdotes in ecclesia constituendo.

Quinta conclusio, ꝙ Christus per supradictas sēptē voces constituit ecclesiastica sacramēta discurrendo per singula vt dictum est.

Sexta cōclusio, ꝙ licet Christo debeatur tota latria inquātū est Deus & nomē & vox Dei, tamen specialiter ecclesia debet sibi cantare gloriā, & honorē, & laudes, ꝓpter tria beneficia quæ Christus operatus est in ecclesia, per supradicta septem mirabilia & septē sacramenta. Nam primò reparauit ecclesiam diluuio peccatorū desolatam. Secundò cōicauit sacerdotibus, & prælatis ecclesię potestatem

B administrandi sacramenta. Tertiò contulit omnibus fidelibus suis, & filiis ecclesię fructum, & benedictionem supradictorum sacramentorum. s. gratiam in præsenti, & pacē, & gloriam in futuro.

Septima conclusio, quòd septies, in die in septē horis canonicis debemus, & tenemur cantare laudes, & gloriam, & reddere Christo gratias: eo quòd per septem voces, & septem sacramenta contulit ecclesię ista tria supradicta beneficia.

PSALMVS XXIX.

EXaltabo te dñe quoniam suscepisti me: nec delectasti inimicos meos super me.

Titulus: Psalmus cantici pro dedicatione domus Dauid. Ex titulo patet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum. Sed pro cuius domus dedica-

C tione fecerit ipsum est altercatio inter Hebræos. Nā Abnazra dicit, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum pro dedicatione & cōsummatione domus, quam ad suum vsum ædificauit in mōte Sion: sed hoc videtur esse manifestè falsum. Nā illa domus fuit ędificata ad vsum ꝓfanū: in qua habitabāt vxores & cōcubinæ: ergo Dauid non debuit celebrare eius dedicationem: nec facere psalmum de ipsa. Ideo Rabi Salo: & Camhi dicunt, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum ꝓ dedicatione templi Salomonis, quæ dicit domus Dauid: eo ꝙ Dauid pręcepit ipsum ædificari, & præparauit omnia necessaria ad eius ędificium: ut patet primo Paralipo. 28. Sed quia materia huius psalmi nō correspondet tali dedicationi. ideo Hebræi confinxerunt sibi talem fabulam: scilicet ꝙ quando Salomon cum processione sacerdo- D tum, & leuitarum reponebat arcam domini in templo: post eius consummationem in die dedicationis eiusdem: cū fuerunt in tredecimo gradu templi cum arca: tunc portę templi miraculosè clausę sunt; sed tūc cognouerunt sacerdotes quòd hoc factum fuerat propterè peccatum ipsius Dauid commissum cōtra Vriam, & ꝙ illud peccatum nondū erat expiatum. Et dicunt Iudæi, ꝙ tunc sacerdotes cantarunt psalmum. 131. Sed cum fuerūt in illo versu. s. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciē Christi tui: tūc illico portę fuerunt apertæ, & introducta fuit arca. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum pro illa dedicatione: in qua patuit qualiter peccatū Dauid fuerat sibi remissum per apertionem portarum Sed quàm sit mendax & irrisoria ista fabula, de se est manife- B stum. Nam illud peccatū Dauid iam fuit sibi remissum in vita sua: ut magis patebit ps. 31. Item si tàm grande miraculum tunc factum fuisset in tali dedicatione: nō tacuisset sacra scriptura. 3. Reg. nec. 2. Paralipo. sicut non tacuit miraculum de nube & gloria domini quæ obumbrauit totum templū: vt memoratur ibidem. Et ideo relictis eorum ineptiis & mendaciis: est dicendū ꝙ Dauid in illa descriptione tēpli sibi tradita: præuidit in simplici spiritu: qualiter illud templum materiale erat destruendum per Caldæos: sed postea reędificandum per Zorobabel, & filium Iosedech sacerdotem magnum. Et per istā destructionem, & reędificationem tēpli materialis, præuidit in duplici spiritu dissolutionem tēpli corporis Christi per mortem & passionē. Et præuidit etiam resurrectionem: eo quòd P præuidit qualiter illud templum materiale erat figura corporis Christi quasi per omnia. Nam ipsa humanitas Christi verissimè & ꝓpriissimè dicitur templum Dei: eo ꝙ verbū diuinum habitat in ea per vnionem personalem. vt sępius dictum est: de quo tēplo dicit Christus Ioan. 2. Soluite templum hoc, & in triduo reędificabo illud. Et subdit euangelista: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Pręuidens ergo Dauid istam dedicationē & resurrectionem corporis Christi post sui dissolutionem, quod quidem corpus Christi verè dicitur tēplum Dei, per illud materiale figuratum, & quæ resurrectio verè dicta est dedicatio, per illā dedicationem templi Salomonis figurata: ideo fecit hunc psalmum

A mum p dedicatione domus David spiritualis: & vt cantaretur in illa dedicatione templi materialis, in figura huius dedicationis spūalis & æternæ. Vñ templum siue ecclesia nō dedicat nec cōsecratur, vsquequo sit perfecta & cōsummata, & vt amplius nō seruiat vsibus profanis, & hoc in æternū. Et ideo dedicatio tēpli Salomonis nō fuit propria nec uera ac æterna: quia postea fuit destructū & profanatum. Sed dedicatio corporis Christi facta in resurrectione: fuit vera & æterna. qa post consummationem totius nostræ redemptionis fuit facta, & Christus amplius iā nō moritur: nec vltra mors illi dñabitur. Et sic est dicendum φ pro hac dedicatione, David principaliter fecit hunc psalmum introducens Christum loquentem. In quo duo facit. Nam primo Christus agit gratias Deo patri de sua resurrectione, & gloriosa dedicatione sui corporis post cōsummationem nostrę redēptionis. Secundò explicat modum suæ resurrectionis. ibi: Ego autem dixi: Quātum ad primum dicit Christus. O dñe pater, ego semper exaltabo te, & magnificabo, & miris laudibus efferam te in ecclesia mea: quoniā suscepisti me de inferno, & sepulcro me resuscitando: nec delectasti. i. non delectari permisisti Iudæos inimicos meos super me. Nam ipsi putabant me totaliter de terra deleuisse per mortem: sed tu non implesti desiderium eorum: imo me ab inferis resuscitasti: ideo manent confusi & illusi.

B

Dñe Deus meus clamaui ad te: et sanasti me.

Domine pater ego clamaui ad te in oratione facta in horto, & in cruce pro mea resurrectione, & salute membrorum meorum, sed tu sanasti me resuscitando, & membra mea saluando: quod patet. Nam tu

C

Domine eduxisti ab inferno animam meam saluasti me à descendentibus in lacum.

Scilicet inferni: quia licet descenderim ad inferos tñ non tanq̄ reus: sed tanq̄ iudex & victor & triunfator. Et ideo recuperaui, & liberaui prædam sanctorum patrum, & fidelium de longa captiuitate. Et sic tu per me saluasti animam meam. i. membrorum meorum à descendentibus in lacum, imo introduxi eos in regnum cœlorum in mea ascensione. Et ideo Christus conuersus ad societatem sanctorum patrū, quos de limbo ducebat in cœlum in die ascensionis, dicit.

Psallite domino sancti eius: & confitemini memoriæ sanctitatis eius.

D

O vos sancti patres, Adā, et Abel, et Abraham, et cæteri qui in limbo diu me expectastis. psallite et cantate dño laudes, et confitemini memoriæ sanctitatis eius: q hodie vos eduxit de ergastulo inferni, et ad patriā paradisi cum tāta gloria introduxit. Et vos sancti fideles noui testa. celebrate festiuitates resurrectionis et ascensionis &c. Et confitemini memoriæ sanctitatis eius, prędicantes beneficia recepta, et celebrate dies festos in memoriam beneficiorum eius.

Quoniam ira in indignatione eius: & vita in voluntate eius.

Ira fuit magna in indignatione eius, quādo peccauit Adā: quia tunc fuit iratus Deus contra totum genus humanum, et oēs erant filii iræ, et Deus omnes ad damnationem, et perpetuam captiuitatem condemnauit, et à se illos abiecit, et sic fuit nobis ira et mors in illa indignatione. Sed postea nunc fuit uita nostra in uoluntate eius. i. benignitate: quia per meam mortem et passionem omnes saluare uoluit, et per meā resurrectionem oēs resuscitauit, et omnibus uitam restituit: q.d. φ per me fuit mitigata eius. ira, et vita vobis restituta: quod patet. Nam

E

Ad vesperum demorabitur fletus: & ad matutinum letitia.

In die veneris, et in die sabbati ad vesperū demorabitur fletus. quia mater mea, et apostoli omnes flebunt mortem meam. Sed ad matutinum. i. die dominica fuit eis magna lætitia, cum uiderunt me resurrexisse. Item ad vesperum. i. ab Adam vsq; ad Christum semper demorabaŕ fletus in mundo pp peccatum: sed ad matutinum post resurrectionem, orta est mundo magna lætitia: quia tunc fuit fractus infernus, et expoliatus, et cęlum fuit omnibus apertum et sacramenta ecclesiastica data ad sananda peccata.

F

Ego autem dixi in abundantia mea non mouebor in æternum.

Hic declarat modum suæ resurrectionis, et dedicationis sui corporis. Vñ dicit. O pater bene debeo psallere et lætari cum membris meis: imo dixi et dico in abundantia tātæ gloriæ et fęlicitatis: quia non mouebor iam in æternum postquam surrexi: iam non moriar, nec mors vltra mihi dñabitur: quia corpus meum iam est ad gloriam dedicatū immortale et impassibile. Ideo hæc est vera dedicatio et æterna, multo perfectior, quam dedicatio templi Salomonis, quod post

A ea bis fuit destructum. Quia tu

Domine in voluntate tua: præstitisti decori meo virtutem.

Auertisti faciem tuam à me. & factus sum conturbatus.

Domine inquam, præstitisti virtutem decori, & gloriæ corporis mei cum omnibus dotibus gloriosis. Nam primò auertisti faciē & auxilium tuum à me: quando me dereliquisti in potestate iudæorum in illo triduo, & sic factus sum conturbatus ex timore mortis: vt dictum est psalmo 21. Et sic

Ad te domine clamabo: & ad Deum meum deprecabor.

Ad te clamabo. i. clamaui per trinam orationem in horto: vt ille calix transiret &c. & sic rogaui pro mea resurrectione, & membrorum meorum. Nam

B *Quæ vtilitas in sanguine meo: dum descendo in corruptionem?*

Nunquid confitebitur tibi puluis: aut annunciabit veritatem tuam.

Quæ vtilitas fuisset mihi, & mēbris meis in sanguine meo, si descendissem in corruptionem, & fuissem incineratus & non surrexissem: quasi nulla fuisset vtilitas, nec fructus meæ passionis. Nam puluis & corruptio .i. si fuissem incineratus & corruptus in sepulcro: non potuissem annunciare veritatē missionis meæ. nec fuissem creditus redemptor nec Messias. Ipsa ergo resurrectio verificauit omnia opera redemptionis, & me ostendit verum Messiam, & verum redemptorem, & verum Deum. Ergo

C *Audiuit dominus & misertus est mei. dominus factus est adiutor meus.*

Dominus pater audiuit me, & misertus est meis, & factus est adiutor meus, cum me ad gloriā resuscitauit: vt possent mea mēbra resurrectionem meam participare, & vt essem primitiæ resurrectionis omnium. Vnde Christus conuersus ad patrem dicit. O pater

Conuertisti planctum meum in gaudium mihi: concidisti saccum meum & circundedisti me lætitia.

Vt cantet tibi gloria mea: & non cōpungar: domine Deus meus in æternū confitebor tibi.

Tu conuertisti planctum meum, & oium membrorum in gaudium mihi per meam resurrectionem. Nā primo concidisti. i. concidi, & vulnerari permisisti saccū. i. corpus meū per passionem. Sed postea circundedisti me lætitia: quia corpus gloriosum mihi reddidisti, & immortale per resurrectionem: quia D non amplius cōpungar: nec vulnerabor, nec patiar. Ideo ratio est, vt cātet tibi gloria mea, & confitebor tibi in æternum. O dñe Deus meus in ecclesia mea pro tantis beneficiis receptis. Et appellat Christus corpus suum saccum: eo ꝙ in eo portauit pretium nostræ redemptionis. Vnde Aug. super psal. 21. Ecce Christus passus est: ecce mercator ostendit merces: ecce precium quod dedit: ecce sanguis qui effusus est: in sacco ferebat pretium: percussus est lancea, scissus est saccus, & manauit precium orbis terrarum. Ex prædictis patet hunc psalmum esse factum pro dedicatione, & resurrectione corporis Christi profeticè. Sed moraliter vnusquisq; peccator ꝑ misericordiam suscitatus, & renouatus, pōt dicere hunc psalmum post actam pniam. Ex toto isto psalmo possunt recolligi septem cō- E clusiones. Quarum prima est, ꝙ resurrectio Christi, quæ profeticè ꝑdicitur in hoc psalmo, fuit vera dedicatio corporis eius gloriosi, figurata per dedicationem domus Dauid, scilicet templi Salomoni: prout annotatur in titulo huius psalmi.

Secunda conclusio, ꝙ per Christi resurrectionem fuerunt sanati omnes languores, & infirmitates corporales ipsius corporis mystici. Quia inde expectamus futuram resurrectionem.

Tertia cōclusio, ꝙ per resurrectionē Christi fuit mitigata ira Dei, & placata eius volūtas.

Quarta conclusio, ꝙ resurrectio Christi fuit lætitia, & gaudium maximè virginis Mariæ, & oium fidelium tàm viuorum q̄ mortuorum. Quia fideles liberati sunt de limbo, F & virgo Maria & apostoli, & discipuli cum mulieribus, qui per totum triduū fleuerunt, lætati sunt in matutino diei dñicæ audita & visa Christi resurrectione. Et sicut fuit ad vesperum fletus: ita fuit ad matutinum lætitia.

Quinta conclusio, ꝙ resurrectio Christi fuit perfectio & consummatio totius nostræ redemptionis: per quam omnes recuperauimus immortalitatem. Et fuit etiam resurrectio Christi perfectio & verificatio omnium scripturarum legis & profetarum. Quia si Christus non surrexisset, effusio sanguinis, & passio eius fuisset inutilis, & scriptura simul cum fide fuisset inanis & falsa.

Sexta cōclusio, ꝙ Christus per suā mortē & passionem meruit sibi, & nobis resurrectionem, & claritatē, & gloriam corporis & animæ,

A mæ, impassibilitatem, & fęlicitatem.

Septima cõclusio, ꝙ corpus & humanitas Christi fuit saccus thesaurorum spiritualiũ & meritorum, ferens precium totius nostræ redemptionis ex quo afflicto & flagellato, & clauis perforato, & lãcea percusso, emanauit & fluxit precium orbis terrarum & virtus sacramentorum, quo precio nõ solum fuimus à morte æterna liberati, sed etiã fuimus beatas mansiones in cœlo adepti. Sed contra aliqua prædicta in hac expositione arguitur. Et primò contra expositionem tituli huius psalmi, & contra primam conclusionem, in qua dicitur, quòd resurrectio Christi fuit dedicatio corporis eius, figurata per dedicationem templi Salomonis siue domus Dauid. Nam talis dedicatio corporis Christi potius videtur impleta & verificata in Christi incar-
B natione, q̃ in eius resurrectione, quia tũc scilicet in incarnatione, illa humanitas Christi fuit dedicata, tanquam verum templum verbi dei perpetuũ, quia quod semel assumpsit nunquàm dimisit. Ex quo patet, ꝙ dedicatio corporis Christi, & eius constructio, magis fuit facta, in incarnatione, quã in eius resurrectione. Et illa dedicatio templi Salomonis magis figurabat mysterium incarnationis, q̃ resurrectionis Christi, & per consequens titulus & expositio huius psal. non est ad propositum dedicationis domus Dauid. & tẽpli Salomonis. Ad hoc respondetur, ꝙ tria considerabantur in illo templo Salomonis: Primò eius cõstructio & dedicatio præcepta per Dauid, & facta per Salomonem. Secundò considerat eius destructio facta per Nabuchodonosor, & Chaldæos. Tertiò eius reędificatio
C & renouatio, facta per Neemiam, & Iesum sacerdotem magnum, & Aggeum, & Zacariã: vt patet in eorum scriptis. Prima ergo constructio, & dedicatio tẽpli facta per Salomonem fuit directa figura mysterii incarnationis, & formationis corpis Christi in vtero virginali, quia tũc tota illa humanitas fuit facta & dedicata tanquàm verum & ęternum templum Dei, in quo habitat personaliter verbũ diuinum. Sed destructio templi Salomonis facta per Caldæos fuit figura mortis & passionis Christi, & dissolutionis corporis eius ab anima. Et ideo ecclesia in toto triduo passionis Christi cantat lamentationes Hieremiæ profetæ, factas de destructione templi & ciuitatis, inquantum illa destructio & diruptio tẽpli, sunt figura dissolutionis corporis Christi, & separationis corporis eius ab anima. Reędificatio autem tẽpli, & restauratio facta per Neemiam, & Esdram, & Iesum sacerdotem, & dedicatio secundæ domus fuit
D
uera figura resurrectionis Christi, & glorificationis eiusdem, de qua dissolutione corporis, & resurrectione dixit Christus iudæis. Ioan. secũdo. Soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud. Ex quibus patet, quòd Dauid non indebitè, immo decenter, & accommodate, & profeticè prædicit in hoc psalmo resurrectionem, Christi per figuram dedicationis, & restaurationis domus Dauid. Et per hoc patet veritas tituli huius psal. & eius expositionis. Sed secundò dubitatur circa sextam conclusionem, vbi dicitur, ꝙ Christus per suam mortem & passionem meruit suam, & nostram resurrectionem. Nã cũ Christus sit deus & hõ, & caput ecclesiæ, iã E
à principio habuit plenitudinem meritorũ, sicut dictũ est psal. xv. ergo ante passionẽ iã merebatur suam resurrectionem. Item Christus quia solus inter mortuos liber, & nõ obligatus in Adam, non solum non merebatur mori, sed etiam merebatur non mori, imo viuere in ęternum, ergo non oportebat ipsum mori, vt resurgeret, & mereret resurrectionem pro se. Item sicut Christus habebat ptãtem dimittendi animam suam per mortẽ, & iterum sumẽdi eam per resurrectionẽ, vt patet Ioan. x. ita habebat ptãtẽ retinẽdi eam in ęternũ absque morte, & sic habebat ptãtẽ viuendi in ęternũ. Et per consequens nõ oportebat ipsum mori, vt mereret resurgere saltem, ꝓ se. In oppositum aũt est Apostolus ad Filip. ii. dicẽs, ꝙ quia Christus seipsum exinaniuit factus obediens patri vsque ad mortem F
crucis, ꝓpter quod exaltauit illũ &c. Pro huius dubii declaratione, & propter ea quæ dicta sũt psa. xv. & xvii. & xxi. est valde aduertẽdum, ꝙ persona Christi quantũ ad pręsens spectat, potest tripliciter cõsiderari. Vno modo inquantum suppositatur & personaẽ in verbo. Secũdò inquantum est persona humana perfectissima in summo, & est filius virginis. Tertiò inquantum est caput ecclesiæ. Et sic cõsideratur in illa humanitate, siue in illo homine personato in verbo triplex gratia. s. primò gratia vnionis, Secũdò gratia habitualis. Tertiò gratia capitis, per primã Christus hõ meretur dici Deus creator, & ꝙ sibi cõicẽtur idiomata eorũ quę sunt dei effectiua, & sic Christus tanquàm suppositum diuinum,

R & huma-

A & humanum habebat potestatem deponendi, & resumendi animam, & retinendi eã & nõ moriendi, & sic non oportebat ipsum mori, vt resurgeret. Secũdo autem modo & per secundã grãm Christus non merebatur mori, quia erat solus inter mortuos liber, quia non ex opere Adã conceptus nec natus, sed plenitudine omniũ gratiarũ totaliter perfectus. Et sic nullo modo merebatur mori, sed si iniustè occideretur, merebatur resurgere. Tertio vero mõ, inquantũ caput non merebatur mori, ꝓpter supradicta, sed debuit mori, postquam desponsauerat sibi ecclesiam, & factus fuerat eius aduocatus, & procurator, & pater, & dominus, & pastor, quia his modis causam nostrã fecerat suã, & sic obligauerat sed ad soluendum pro nobis, ut dictum est psal. xvii. & xxi. Et ideo quia Christus non assumpsit B causam nostrã ex necessitate, sed ex caritate, inde est ꝙ licet de se non merebatur mori, tñ meruit formaliter suã gloriosam resurrectionem vt effectiuè posset eam suis membris cõicare. Et ideo dicit Magr. iii. sentẽ. dist. xviii. ꝙ Christus per suam passionem meruit sibi, & nobis resurrectionem, & claritatẽ. Et hoc probat ex autoritatibus Aug. & Ambr. Vtrum autem gratia unionis, & gratia habitualis, & gratia capitis sit vna gratia realiter, an plures, non est ad præsens disputadũ, sed sufficit ꝙ sint tres modi distincti. Sed hoc est certum ꝙ Christus ꝑ hunc triplicem modũ gratiæ, à primo instanti suæ cõceptionis fuit factus caput ecclesiæ, & habuit plenitudinẽ meritorum, ut mereretur pro se, & pro nobis C .s. vt sua merita omnibus posset communicare. Et illico habuit firmum propositum patiẽdi pro nobis, & illico incepit opera nostræ redẽptionis, & incepit operari tanquàm caput ecclesiæ. Nã statim mouit uirginem matrẽ, vt ascenderet in iudeã ad salutãdum Elisabeth, & ibi sanctificauit Ioannem baptistã, & elegit eum in præcursorẽ. Et sic etiam Christus in vtero virginis iam cõtinuè orabat ad patrẽ pro ecclesia sua, absq; intermissione, quia semper erat in actu, & in officio nostræ redemptionis. Et sic totum opus nostræ redemptionis fuit unicus actus & cõtinuus, & non interpolatus, respectu Christi, ratione firmi propositi, & cõtinuæ operationis. Sed opera redemptionis dicuntur distincta effectiuè, siue subiectiuè respectu nostri, inquantum nõ statim fuit crucifixus in effectu, nec eduxit patres de limbo, nec ascendit in cælum, nec misit spiritum sanctum in discipulos &c. D vnde talis successio dicitur facta in effectu & respectu nostri, sed in affectu vnicus fuit actus respectu Christi, sicut positũ fuit exemplum de sole, psal. xv. Nam sol totã plenitudinẽ sui luminis, & virtutis habet in aurora, & in ortu suo in se simul, sed totum hemispherium non simul recipit totum lumen, & uirtutem, & calorem solis, sed successiuè terra recipit incrementum luminis, & uirtutis solis ꝑ eius accessum. Et sic illa illuminatio, vnicus actus est respectu solis, sed uariatur respectu nostri. Ita ergo pariter est dicẽdum de Christo: quia à principio suę conceptionis habuit totam suam plenitudinem, scientiæ, & sapientiæ, & gratiæ, & meritorum, & fuit factus caput ecclesię, & principiũ, & mensura, & mensura omnium gratificandorũ: E & fons omnium gratiarũ, & donorũ, & meritorum. Et illico incœpit opera nostre redemptionis: & cum firmo proposito, & affectu sine interpolatione continuauit suum officiũ. Et sic patet qualiter Christus semper fuit nõ solum in actu primo, sed etiam in actu secundo, operando nostram redemptionem. Et patet etiam quòd Christus non profecit in gratia, nec sciẽtia quo ad se, sed quo ad nos, idest, quòd gratia, & sciẽtia & sapiẽtia, & plenitudo meritorum non creuit quo ad se, sed quo ad nos. Et isto modo dicitur Luc. ii. ꝙ Christus proficiebat, & crescebat sapientia & gratia simul cum ætate apud Deum & homines, scilicet apud homines eos docẽdo, & illuminando & iustificando, & apud Deum peccatores sibi reconciliando. Et tale incrementum & profectus sapientię, & gratię erat F tãtum respectu nostri: quia plenitudo huius modi à principio fuit in Christo. Et sic ergo concluditur, quòd Christus ratione puritatis, & innocentię, & ratione plenitudinis gratię, & meritorum à principio ante passionẽ meruit suam claritatem, & resurrectionem: vt videntur innuere Augu. & Ambrosius. Item ratione firmi propositi patiẽdi, & ratione vnici actus continui nostrę redemptionis; iam Christus affectiuè meruit suam & nostrã resurrectionem: sed effectiuè, & quò ad nos dicitur quòd Christus per suam passionẽ meruit suam & nostram resurrectionem. Et isto modo Christus post suam resurrectionem dixit Mat. vlti. Data est mihi potestas in cœlo & in terra &c. non quòd non esset tradita talis potestas à principio: sed quia per mortem & resur-

A & resurrectionem, toto nostra redēptio fuit in nobis consummata, & post resurrectionē in cœlo, & in terra, & in inferno potestas Christi fuit manifestata. Itē Christus ratione supradicti vnici & continui actus, & firmi propositi patiendi, nō solum meruit nostram salutem ante passionem, & in morte, sed etiam post mortem, quādo fuit lāncea in latere percussus: vnde exiuit sanguis & aqua in remissionē peccatorum & vnde manauit virtus ōmnium sacramētorum: quia alias illud vulnus non fuisset meritorium sibi & nobis. Item etiam dicitur, ꝙ ratione talis firmi propositi, & affectus, martyres non solum merebantur in vita, & in tormentis: sed etiam merebātur in omnibus quæ fiebant post mortem erga eorum corpora in vituperium eorum, puta quando corpora eorum cremabantur: & B tradebantur bestiis deuoranda: & proiiciebātur ad loca immunda &c. Et per hæc patet responsio ad dubium supradictum.

PSALMVS XXX.

In te domine speraui non confundar in aeternum: in iustitia tua libera me.

Titulus, In finem, siue ad victoriam psalmus Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum dirigens nos in Christū, qui est finis legis. Sed de materia huius psalmi est disceptatio apud expositores Hebræorū. Nam quidam dicunt ꝙ Dauid prævidens in spiritu captiuitatem Babylonicam & liberationem, fecit hunc psalmum in persona totius populi liberati. Alii aūt dicunt ꝙ Dauid fecit hunc psalmum in persona totius Israel liberati de seruitute Filistinorū per Dauid.
C Rabi autem Salomon dicit ꝙ Dauid existēs in persecutione Saulis fecit hunc psalmum, gratias agēdo, eo ꝙ Deus liberauerat ipsum de multis periculis in illa longa persecutione. Sed sæpius dictum est, ꝙ nulla fides est adhibenda isti ceco obstinato: qui semper conatus est peruertere sacram scripturam & retrahere à vero sensu spirituali. Nam Dauid non fuit minus profeta in hoc psalmo, nec minus inspiratus, quàm in cæteris: maxime cum ipsemet Ra. Sa. dicat super Za. ꝙ profetæ non sunt locuti, nisi ad tpa messię. Et ideo est dicendum sicut sæpius dictū est: ꝙ Dauid in suis persecutionibus prævidit in spiritu totum discursum ecclesiæ ab Adā vsq; ad Christum, & exinde vsque ad iudicium. quæ quidē ecclesia dr̄ vna, & vnum corpus mysticū, propter vnā fidē, & spem vnius Christi mediatoris. Nam eadem fides & spes essentialis D Christi quæ saluauit antiquos: saluat & nos: solum est differentia accidētalis: vt dictū est in prologo. Nā illi expectabāt Christū redēptorē. Sed nos iā redēpti expectamus ipsum glorificatorem. Et fides nostra includit fidē & spem antiquorū, quia quod illi credebant futurum, nos credimus præteritum, & quē ipsi expectabant redēptorem: nos expectamus glorificatorem. Ex quo patet, ꝙ spes est habitus infusus, quo bona spiritualia Christi expectantur, scilicet redemptio siue saluatio, & glorificatio, quæ quidem diffinitio conuenit spei in communi. Nam per eādem spem, qua nos speramus Christum glorificatorem, expectabant ipsi redemptorem: in cuius virtute ipsi peruenerunt ad Christum, & dirigebantur ad ipsum, & in ea saluati sunt. Hoc ergo prævidens Dauid in spiritu, p̄ suas E persecutiones, fecit hūc psalmum hāc spem commendans: in quo introducit Adam loquentem cum tota sua posteritate fidelium, & expectantium Christum, qui quidem Adā vt hic dicitur corpus mysticum Christi, & vna ecclesia, quæ per veram fidem, & spē dirigebatur in Christum. Et ideo in titulo præponitur, In finem, psalmus Dauid. Sed quia Dauid in hoc psalmo ostendit ꝙ ipse Adam mysticus siue populus Dei propter spem, & fidem, passus est multas persecutiones cum magna patientia & tamen nunquam amisit spem, immo fuit liberatus à Christo finaliter per talem spem: Sed spes consistit in quadam extasi, eo quòd spes retrahit hominem à terrenis, & constituit eum in desiderio cęlestium, & in tali extasi constitutus, tolerāt F omnia mala propter Deū, Ideo in aliquibus bibliis apponitur huic titulo pro extasi, scilicet. In finem psalmus Dauid pro extasi, scilicet spei. Quinq; ergo facit in hoc psalmo. Nam primò iste homo mysticus petit redimi de captiuitate peccati, & à pęnalitatibus intrinsecis eiusdem, per aduentum Christi. Secundò petit liberari à persecutionibus infideliū tyrannorum & hæreticorum. Tertiò prædicit punitionem persecutorum ecclesiæ. Quartò prædicit præmium bonorum in Christum sperantium. Quintò exhortatur fideles ad fidem & spem Christi, & patientiam in aduersis propter Christum. Secundum ibi, Miserere mei Domine. Tertiū ibi, Erubescant impii. Quartū ibi: Quàm magna multitudo. Quintum ibi: Diligite dominum.

A Quantum ergo ad primum Adam cũ tota sua posteritate fideliũ lassus, & cõfractus longa captiuitate sub diabolo, infectus peccato in aĩa, & fomite concupiscentiæ in carne, desiderans accelerari aduentum Christi, ꝑ quẽ sperat, & intendit saluari & liberari, apostrofat ad Christum dicens. O domine Iesu Christe, in te speraui postq̃ fui eiectus à paradiso, peregrinando per hunc mundum, fac ergo vt venias, & nõ confundar in eternũ, & ne spes mea sit frustra, ideo in iustitia tua libera me à culpa aiæ, & à fomite & concupiscentia carnis, & à lege peccati. Et libera me in tua iustitia, & nõ in mea, quia in me nulla est iustitia, sed solũ peccatũ. Et ideo nõ possum liberari, nisi per tuã iustitiã & mortẽ, & passionem, per quam spero iustificari. Ideo

B *Inclina ad me aurẽ tuã: accelera ut eruas me.*

Inclina ad me aurem tuam, quia per magna tẽpora clamaui ad te, ideo accelera aduẽtum tuum, ut eruas me de manu diaboli, & à spirituali captiuitate & miseria. Et nota ꝙ ista vox corporis mystici, nõ solum dirigitur ad filium, sed etiam ad patrem. Nam sicut filius incarnatus dicitur facies patris, per quam nobis notificatus est, & lingua patris, per quam nobis locutus est, ita etiam dicitur auris patris, per quam pater nos audit, & nostras petitiones, & præces acceptat. Ideo ait, Inclina ad me aurem tuã .i. mitte filium incarnatum, & accelera, vt eruas me à peccato per passionem eius. Item lingua Christi & auris est humanitas, per quam verbum nobis loquebatur, & nos audit. Et sic ista vox

C indifferenter potest dirigi ad patrem vel ad filium. Nam pater liberauit nos per filium incarnatum, & filius liberauit nos per carnẽ in qua passus est. Vnde subdit,

Esto mihi in Deum protectorem & in domum refugij: vt saluum me facias.

Esto mihi in Deum protectorem, id est, cum veneris non te recipiam ut purum hominem, sed eris mihi in Deum protectorẽ, & sic confitebor te Deum & hominem. Et esto mihi cum veneris in domũ refugii: quia in te ponam totam spem meam, vt saluum me facias per mortem & passionem.

Qm̃ fortitudo mea & refugium meũ es tu: & ꝑꝑ nomen tuũ deduces me & enutries me.

Tu solus es fortitudo mea, & refugiũ meũ es tu, quia non est alius sufficiens ad saluandum nisi tu, quia Deus & homo liber solus à peccato, quoniã tu vocaris Iesus quod est nomen salutis. Et ideo propter nomen tuum D deduces me à peccato per passionẽ, & enutries me per ecclesiastica sacra, quia non est aliud nomen sub cœlo in quo nos oporteat saluos fieri. Et ideo per tuam passionem educes me de laqueo demonũ venantium, quẽ parauerunt mihi in paradiso, quando comedi de ligno vetito, qui quidem laqueus illaqueauit omnes filios meos. Et ideo

Educes me de laqueo quem absconderunt mihi quoniam tu es protector meus.

Tu educes me de laqueo venãtium, quod est peccatum originale, & ex consequenti actuale, quem laqueũ absconderunt mihi. Vnde fomes concupiscentiæ dicitur laqueus absconsus in carne siue latens in membris. Et hoc facies, quoniam tu solus es protector meus, ideoque

In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me domine Deus veritatis. E

In manus tuas cõmendo spiritum meum & animam meam, quia tu non eris saluator tẽporalis tantum, sicut sperant Iudæi obstinati, sed saluator aiæ à peccato ideo in manus tuas commẽdo spiritum meum, quia tu Deus veritatis redemisti, idest, redimes me à peccato per passionem. Nam ideo poteris me redimere, quia es verus Deus & homo, ideoque tanquam Deus veritatis, id est tanquam verus Deus redimes me. Vnde est aduertendum, ꝙ hæc eadem verba, quæ dicit corpus mysticum ad Christum per os Dauid, eadẽ verba dixit Christus ad patrem in cruce in persona totius corporis mystici pro quo patiebatur. Nam sicut Christus patiebatur pro omnibus fidelibus, ita in cruce commẽdauit F patri animas omnium fidelium membrorũ suorum, sicut pro eis orauerat ante, in mẽsa & in horto & hoc declarauit Christus cum dixit. Redemisti me domine Deus veritatis. Manifestum est enim ꝙ Christus non fuit redemptus in persona sui, quia non indigebat redemptione, quia omnino fuit sine peccato, sed ipse vt caput & mediator commendat nostras animas patri, sed in persona sui corporis mystici siue membrorum dicit: Redemisti me & membra mea in me, ò Deus veritatis. Vnde pater dicitur nos redemisse per filium suum, in quantum passionem Christi acceptauit in precium, vt dictum est psal. xvii. Vnde subdit.

Odisti obseruantes vanitates: superuacuè.

Odisti ĩfideles obseruãtes vanitates .i. vana auguria

A auguria & obseruantes superuacuè, idest frustra mēses & annos: quia superuacue, & frustra obseruant.

Ego autem in Domino speraui: exultabo & letabor in misericordia tua.

Quasi dicat: Ego non pono spem meam in rebus mundanis, nec recurro ad signa, & cōstellationes, nec ad sortilegia nec superstitiones: quia scio ꝙ odisti obseruantes istas vanitates superuacue & frustra: sed ego cōmendo Spiritum meum in manus tuas, quia tu me redemisti tanquàm verus Deus, & ideo in te tanquam Domino speraui, & spem meā posui, & ideo exultabo, & lætabor in misericordia tua, per quam liberabis me à captiuitate, & sic spes mea non erit vana nec superuacua, sicut spes gentilium obseruantium cōstellationes & sortilegia vana &c. Et quare

B lætabor in misericordia.

Quoniam respexisti humilitatem meam: saluasti de necessitatibus animam meam.

Respexisti humilitatem meam, quia cum humilitate ad te confugi. Et ideo saluasti de necessitatibus animam meam. s. à pœna quæ necessario sequitur culpam, & à culpa quæ necessario sequitur ex fomite, & concupiscētia quæ dicitur lex membrorum, quæ quasi necessitat, & cogit alliciendo hominem ad peccatum. Ista enim dicuntur necessaria, qa sunt connexa, & alligata. Nam ex peccato primorum parentum inest nobis fomes, & corruptio naturæ in carne, ex cuius cōtractu anima maculatur peccato originali, & ex eiꝰ consensu causatur peccatum actuale, & mortale in voluntate, ex quo sequitur reatus, & pœna sensus. Et ideo ista dicuntur necessita-

C tes quædam in nobis, à quibus nos Christus liberauit per suam passionem, & sacramēta ecclesiastica. Nam liberat nos à peccato, vt nō sit nec imputetur, & liberat nos à fomite, non vt non sit, sed vt non imputetur, vt inquit Aug. Et ideo sequitur.

Nec conclusisti me in manibus inimici; statuisti in loco spatioso pedes meos.

Non conclusisti me in manibus inimicorum, in quibus inclusus & captiuus eram, imo me abstraxisti in uirtute passionis, & sacramentorū. Et statuisti pedes meos in loco spatioso, i. in ecclesia me collocasti, quæ dicitur locus spatiosus. Primò pp libertatem, quia liberata ab importabili iugo legis veteris. Secundò quia habet multa remedia, & facilia ad delēdum peccatum, ad quæ quilibet

potest faciliter recurrere & sanari. Ideo nullus habet excusationem, quia Deus non solū damnat hominem, quia peccauit, sed quia currere ad medicum recusauit. Tertiò dicitur ecclesia locus spatiosus, quia non in sola Hierusalem terra Palestinæ arctatur, & astringitur, sed à solis ortu vsq; ad occasum dilatat. Exultat ergo iste bonus homo quia per amplius, & perfectius, & abundantius, et multiplicius est liberatus, nō solum ab infirmitatibus carnis, sed etiam animæ, & non temporaliter, sed æternaliter, & non solum à visibilib. sed etiam inuisibilib. Totus iste textus potest etiam vox Christi, cōquerentis apud patrem de sua persecutione, et supplicantis pro sua liberatione, et resurrectione, & in persona membrorum, vt sæpius dictum est.

Miserere mei Domine quoniam tribulor: cōturbatus est in ira oculus meus: anima mea & venter meus.

In hac secunda parte petit liberari à passionib. et afflictionibus extrinsecis. Vnde est aduertendum, ꝙ Adam multiplicem pœnā incurrit propter primum peccatum, et inobediētiam. Nam primò incidit in pęnas intrinsecas, et infirmitates tām corporis q̃ animæ de quibus dictum est. Secundò in pœnas exteriores, et miserias, cuiusmodi sunt paupertas bonorum temporalium, et odium, et ira inimicorum. Nam sicut miseriæ, et necessitates interiores infestant hominem ab intra, ita paupertas, & inimici, et iniqui infestant, et affligunt hominem ad extra. Et ideo postquam in prima parte petiit Adam mysticus liberari à malis, et necessitatibus intrinsecis per decem versus, in hac secunda parte petit liberari ab extrinsecis, per alios decē uersus. Nam ecclesia, et homo mysticus semper passus est ab Adam, vsq; ad Christum persecutiones, et maiores passa est post Christum à iudæis, et tyrannis, et hæreticis, et patietur vsque ad iudicium, licet aliquātulum quieuit post Constantinum à qua persecutione, fuit liberata ecclesia per Christum, qui Constantinum, et reges terræ illuminauit. Hoc ergo preuidens Dauid dicit, in persona ecclesiæ. O sponse Christe, quoniam non solum tribulor interius à carne, et peccato, sed etiā exterius ab infidelibus, et hæreticis, nam in ira, et sententia data primis parentibus, oculus meus. i. ratio conturbata est per ignorantiam, et anima, scilicet sensualitas turbata est, et vulnerata fomite concupiscentiæ,

 et cæteris

A *Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluum me fac in misericordia tua Domine, nō confundar quoniam inuocaui te.*

Illustra ergo faciem tuam, & intelligentiam super seruum tuum, & saluum me fac in misericordia tua me liberando, & non cōfundar, postquam inuocaui te, & nō alium. Est autem aduertendum, ꝙ tam prima pars, quam ista secunda, potest esse vox Christi, qui orat pro sua liberatione, tam in capite, quam in membris. Nā Christus prius passus est in se omnia ista à iudæis, postea passus est in suis membris à tyrannis, & hæreticis, & infidelibus.

Erubescant impij, & deducantur in infernum muta fiant labia dolosa.

Hic Christus caput, siue Ecclesia petit vltionem de crucifixoribus, & persecutoribus
B suis, profetando eorum punitionem, & prædicit triplicem pœnam persecutorum Christi, & ecclesiæ. Prima pœna fuit confusio in terra: nam quando iudæi viderunt Christum resurrexisse, & quādo gentiles persecutores, uiderunt ueritatem euangelicam, per miracula, & viderunt Constantinum conuersum ad fidem, & viderunt ecclesiam prosperari, vtrique fuerunt confusi, & frustrati à desiderio suo. Secunda pœna fuit perpetua cruciatio in inferno. Tertia obturatio loquelæ, quæ est confusio exterius. Nam tam iudæi quàm gentiles, cum viderunt manifestè per scripturas, Christum esse verum Messiā, tunc conuicti, facti sunt muti. Vnde de prima pœna dicit, Erubescant impii, & infideles. De secunda dicit, deducantur in infernum, in perpetuum cruciandi. De tertia dicit. Muta
C fiant labia eorum dolosa, & mendosa, & fraudulenta falsificantia sacras scripturas, & imponētia falsa crimina Christo, & mēbris suis.

Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia: & in abusione.

Quæ quidem labia dolosa loquuntur iniquitatem, et falsa crimina aduersum iustū, s. contra Christum, et populum suum blasfemando, et in abusione loquendo etc. Et ideo tota ista particula, potest esse vox Christi capitis, petentis vltionem de iudæis persecutoribus suis, et de persecutoribus Ecclesiæ, qui omnes erubuerunt, et confusi sunt cognita euang. veritate, et præterita eorum cecitate.

Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine quam abscondisti timentibus te.

Perfecisti eis qui sperant in te: in conspectu filiorum hominum. D

In hac parte prædicit præmium, et retributionem bonorum qui passi sunt pro Christo. Dicit igitur: O Dñe quā magna est multitudo, et sufficiētia dulcedinis, beatitudinis, et fruitionis tuæ, quam abscōditam seruasti, ab æterno timentibus te. Nam ita sunt nobis abscondita, et incōprehensibilia, ꝙ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparasti diligentibus te. vnde hanc beatitudinē, et præmiū perfecisti, et præparasti eis qui sperant in te, in conspectu hominum, quia in hac vita lucrati sunt, et meruerunt ipsum præmiū per bona opa, quæ fecerunt, per persecutiones, quas passi sunt in conspectu filiorū hominum, et ante reges, et præsides propter iustitiam. Et ideo.

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ: à conturbatione hominum. E

Abscondes eos, et collocabis in abscondito faciei tuę, quia semper videbunt faciem tuā, quę ab impiis est abscōdita, et separabis eos à cōturbatione, et persecutione hominū, quia non erit amplius luctus neque clamor: sed.

Proteges eos in tabernaculo tuo: à contradictione linguarum.

Proteges eos in tabernaculo tuo cęlesti, à contradictione linguarum malorum hominum. Et ideo de tanta fęlicitate, agit gratias: dicens.

Benedictus Dominus: quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita.

Benedictus sit Dñs, quoniam mirificauit. i. mirificam ostendit misericordiam suā mihi in ciuitate munita, quia nemo saluatur, nisi per misericordiam Dei, quia cuius vult miseretur, quia non est currentis, nec volentis, F sed Dei miserentis. Et vocat istam ecclesiam, ciuitatem munitam, propter gratiam, et abūdantiam sacramentorum, et munitam armis donorum, quibus nos defendimus undique, ab omnibus malis contra Diab. et membra eius. Vnde nota, ꝙ ista ciuitas militans tripli ci munitione est munita s. munitione doctrinæ, et sacramētorum, et donorum Spiritussancti. Et triplici muro est septa, scilicet fide, spe, et caritate; et sic nihil est nobis timendum. Ciuitas vero cęlestis est munita, et copiosa, et abundans omnibus bonis fruibilibus, quia est status omnium bonorum aggregatione perfectus: et sic est perfecta beatitudo in ea. Et subdit.

Ego autem dixi in excessu mentis meæ:

A *proiectus sum a facie oculorum tuorum.*

Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

Bene Domine mirificasti misericordiam tuam mihi, nam dum essem in excessu mẽtis, & in profundo persecutionum, ego dixi in corde meo proiectus sum.i. putabam esse proiectus à facie oculorũ tuorum, & quod dimitisses me, & ideo multoties clamaui: sed tu exaudisti vocẽ orationis meę dum clamarem ad te: quia non deseris clamantes ad te. Nam licet ad tempus exponas hominẽ persecutionib. & aduersitatib. vt probes eum, & probatum ostendas: tamen in fine nõ deseris eum, sed releuas per gratiã, & misericordiã, & sic misertus liberasti me à malo culpę, & pęnę. & cõstituisti me in bonis grę. & glorię.

B *Diligite Dominum omnes sancti eius: quoniam veritatem requiret Dominus & retribuet abundanter facientibus superbiam.*

Hic profeta exortatur oẽs fideles. ut non desperent in persecutionib. sed firmiter ponant spem suã in Deo.s. in Christo capite nostro, sine quo nemo potest saluari: quia nunquam deseret sperantes in se Ideo ait. O uos sancti, & fideles, diligite Dñm, & ponite spẽ vestram in eo, & tollerate patienter persecutiones: qm̃ in finali iudicio, & etiam in hoc tempore Dñs requiret veritatẽm.i. secundũ veritatem, & iustitiam iudicabit, & ideo retribuet abundanter pœnam facientibus superbiam.s. tyrãnis, & prauis, qui cum superbia persequuntur iustos. Igitur.

Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.

C Agite, & pugnate viriliter contra Diab & membra eius patienter sustinendo, persecutiones, & omnes qui speratis in Dño, cõfortetur cor vestrum in malis tollerandis, quoniam Dñs retribuet vobis, hic per gratiam, & in futuro per gloriam. In hoc etiam psal. Dauid exhortatur quemlibet peccatorem, vt recurrat ad Deum. qui liberet eum ab intrinsecis, & exteriorib. necessitatibus, & pœnalitatibus peccatorum. Et sic moraliter potest exponi totus psalmus, pro quolibet peccatore, & pro quolibet patiente persecutiones ab improbis, & malignis hominib. Et sic est quędam oratio deprecatiua.

PSALMVS XXXI.

B*Eati quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata.*

Titulus, Eruditio Dauid. Ex titulo apparet D quod Dauid fecit istum psa. eruditus à Spiritusancto, vel in quo erudit nos ad aliquam virtutẽ. Vnde dicit Camhi, ꝙ quandocunq; in aliquo titulo ponitur eruditio. signum est quod Dauid, eruditus a Spiritusancto intendit aliquod magnum mysterium, & profundum futurum. De materia huius ps. cõmuniter dicunt Doct. ꝙ postquam Dauid cõmisit adulterium, cum Bersabæ, & machinatus est mortem Vriæ, per totum quasi annum, siue per totos 9. menses tenuit peccatum celatũ, vsq; ad Natiuitatem pueri: licet populus de tali facinore iam murmurabat. Sed post 9. menses in Natiui. pueri, missus est Natan ad Dauid, qui exposuit sibi parabolam de oue rapta &c. Sed Dauid qui nondum fecerat pęnitentiam tunc cognouit reatum suum dicẽs: peccaui. Cui Natan dicit, transtulit Dñs peccatum tuum. quod. culpa est tibi remissa ꝑ confessionem, & pœnit. sed remanet pœna E temporalis Ideo Dñs transtullit, i. cõmutauit tibi culpam, & pœnam æternam temporalem, quia filius de domo tua insurget contra te &c. vt patet. 2. Reg. 12. Vnde tunc Dauid iacuit super terram, non mãducans, neque bibens, vsque ad mortem pueri, & tunc in tali pœnitentia insistens, fecit psalmum quinquagesimum.s. Miserere mei Deus. In quo petit veniam de peccato suo. Secundò petit triplicẽ Spiritum quem perdiderat. Primò Spiritum gratiæ præuenientis, cum dicit, Spiritum rectum innoua in visceribus meis. Secundò petit, Spiritum gratiæ gratificantis, cum dicit, Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Tertiò petit, Spiritum profetiæ ipsum erudientem, quem propter pctm̃ perdiderat, cum dicit, Spiritu principali confirma me, i. Spiritu profetię, & eruditionis, & F doctrinæ, quo ante me docebas, & erudiebas de mysteriis profundis, & futuris. Ideò sequitur, Docebo iniquos vias tuas. &c. Sed peracta ista pnia, Dauid recuperauit hunc triplicẽ spiritum.s. gratiæ duplicis, & profetiæ. & tũc Spiritussanctus erudiuit eum, & certum fecit qualiter Dñs remiserat sibi culpam, propter pœnit. & confessionem factam, ipsi Natan, quando dixit peccaui. Et inde fuit eruditus à Spiritusancto, qualiter pœniten. est illa quæ sola delet peccatum. Et quomodo pœnit. non est valida, nec fructuosa nisi fiat in hac vita. Et quomodo talis pœnitentia cum cõfessione, erat seruãda in ecclesia, post aduẽtũ Christi,

A Christi, quæ quidem pnia non habet virtutem, nisi ex passione Xpi. His ergo eruditus Dauid à Spiritusancto hunc ps. in quo erudit oēs fideles,& exhortatur ad pniam exemplo sui, sicut promiserat psal.50. cum dicit, Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te conuertentur.&c. In quo psā. quatuor facit. Nā primo ostendit pniam esse necessariam, cum suis conditionib. Secundò ꝙ pnia non habet virtutem, nisi à Christo per suam pas. Tertiò exhortatur omnes peccatores, ad pœnit. in hac vita. Quartò denunciat pęnam impœnitentium, & obstinatorum, & beatitudinem pœnitentium. Secundum ibi: Tu es refugiū. Tertium ibi. Intellectum tibi dabo. Quartū ibi, Multa flagella peccatoris. Quantum ad primum, primo præponit vnam cōclusionē principaliter intentam. s. ꝙ pnia, est necessaria peccatorib. ad cōsequendam beatitudinē.
B Secundò exprimit modum pęnitentiæ, cum omnibus suis partibus, & conditionibus, ibi: Nec est in Spiritu &c. Cōclusio ergo principaliter intenta est ista, ꝙ pœnitentia est necessaria peccatoribus, ad beatitudinem cōsequendam. q. d. ꝙ beatus est qui agit pœnit. & sine pnia, nemo peccator potest esse beatus. Vnde dicit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Ad cuius probationem, & intellectū est notandū, ꝙ cuilibet fideli debetur beatitudo, nisi impediatur pec. peccatū. Nam peccatum tripliciter impedit, peccatorē ad beatitudinem. Primò, quia est in odio Dei, pp culpam, & sic est extra gratiam. Secundò quia pp reatum, & culpā est obligatus, ad pœnā æternā. Tertiò, quia dum est in culpa, quasi iure hæreditario est sub captiuitate, &
C potestate Diab. Nam dum homo manet in illa iniustitia, & culpa. & reatu, semper diab. habet iustam causam accusandi eum, & retinendi, & possidendi in inferno. Et sic istæ tres causæ impediunt peccatorem, ad beatitudinem. Ad hoc ergo. ꝙ peccator expediatur, oportet ꝙ remoueantur ab eo ista tria, s. ꝙ remittatur sibi iniustitia, siue reatus, & pęna. Secundò ꝙ deleatur sibi culpa, ne Deus imputet sibi peccatum ad pœnam æternam, sed sit Deo gratus. Tertiò, quòd peccator iustificetur, ne Diabol. habeat ius possidendi, nec cruciandi, nec accusandi eum. Sed ista tria non possunt remoueri, nisi per pœniten. Nam pœnitentia est illa quæ iustificat, & reconciliat hominem Deo, & reducit in gratiā, & etiam remittit, & abolet pęnam. Ergo necessaria est pœnitentia omnibus peccatoribus, ad consequendam beatitudinem, & ad hoc ꝙ sint beati. Et hoc dicit Dauid, cum ait, beati sunt illi homines quorum remissę sunt iniquitates, per pœnitentiam supple: quia aliter remitti non possunt, & ponuntur iniquitates pro iniustitia facta: & pro reatu siue noxa. Item Beati sunt, quorum peccata sunt tecta, & absconsa apud Diabolum, quia iam non habet aliquid vnde iure possit eos accusare, nec possidere, postquam sunt iustificati per pœnitentiam. Item D

Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum nec est in Spiritu eius dolus.

Beatus sane vir cui Dn̄s non imputauit peccatum ad culpam, nec pœnam æternam, postquàm est iustificatus per gratiam, & pęnitentiā, quia sibi deleta est culpa, & est iam in gratia Dei. Nam Deum culpam delere, nil aliud est, nisi peccatum ad pęnam æternam, & odium non imputare, vt inquit Aug. Ex quibus patet, quòd peccator non potest cōsequi beatitudinem, nisi per pęnit. & sic est necessaria peccatoribus pęnitentia, ad beatitudinem quæ est cōclusio principaliter intenta. Deinde cum dicit. Nec est in Spiritu eius dolus, exprimit modum, & discursum pęnitentiæ faciendæ exemplo sui. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ peccatum secundum Ambrosium est inobedientia, & præuaricatio diuinorum præceptorum, & sic nil aliud est, nisi quædam rebellio, & voluntaria deuiatio à diuinis præceptis, & per consequens à diuina voluntate, quę lucet in pręceptis, & ideo peccator omnis dicitur iniustus, inquantum deuiat a regula veritatis, & à diuina uoluntate, quæ est regula, & mensura omnium actuum humanorū, sicut dictū est psal.14. Et per eandem rationem dicitur omnis peccator mendax, quia deuiat, & mētitur à prima veritate, & à prima mensura, quæ est uoluntas diuina. Tertiò oīs peccator dicitur dolosus, eo ꝙ est violator promissi. Nam omnis fidelis promisit in baptismo seruare diuinam legem, & præcepta: quandocunq, ergo quis voluntariē violat, & præuaricatus est diuina præcepta, di dolosus, & sic omne peccatum dicitur dolus. Et talis dolus potest esse duplex. Vno modo in lingua, vt quādo quis habet aliud in lingua, & aliud in Spiritu. Alio modo potest esse in solo pū, vt quādo quis habet peccatum abscōsum, in conscientia non agens pęnitentiam, nec vult E F

peccatum

A pc̄m̄ suum cōfiteri. Et de hoc dicit Dauid, beatus est vir in cuius spiritu nō est dolus, i. qui non habet pc̄m̄ absconsum in cōsciētia: sed eiecit ipsum per pœn. sed de modo euellendi, & eiciendi dolum siue pc̄m̄ à cōsciētia, est Secundò notandum q pc̄ō cōmisso, siue ex puaricatione præceptorū, tria remanēt in aīa sicut dictum est. Primò reatus quo obligat ad restituendam, & etiam ad pęnā. Secundò deformitas, quędā per absentiā grē qua est pec. in odio Dei, & imputat sibi Deus illud pc̄m̄ ad culpam, & pęnā. Tertiò remanet in aīa culpa, per quam dr̄ iniustus, & dignus accusari, & possideri a Diab. Et nō solū per istam culpam, accusatur a Diab. sed etiā cōtinuè accusatur à seipso. Nam culpa dr̄ de culpo culpis culpsi, siue de culpo, as: siue de cudo, dis, quod idē ē, quod terebrare, figere,
B & cōpungere: q̄a cudit, & pungit cōsciētiā peccatoris. Vnde licet quodlibet istorū triū dicatur pc̄m̄: tamen ista culpa cōmuniter dr̄ pc̄m̄, & dolus in aīa siue in spū, & dr̄ tellū fixum in anima, & dr̄ etiā spina iugiter mordens, & pungens cōscientiam. Quæ quidem spina, siue dolus non potest eiici, nec euelli ab aīa, & cōscientia, nisi per pn̄iam. Nam duplicitur potest mordere, siue pungere cōscientiam pc̄ōris. Vno modo ex solo timore pęnę, & cognitione mali: vt Iudęi postq̄ crucifixerunt Xp̄m, bene nouerunt se malè egisse, contra iust. Et ideo qn̄ viderunt Solem obscuratum, & terręmotum &c. reuersi sunt in ciuitatē plangentes, & percutientes pectora sua: sed talis cōpunctio, & remorsus cōsciētiæ, nō fuit pn̄ialis, & fructuosus, q̄a fuit ex sola cōfusione, & formidine pęnæ futuræ pp peccatum, & ita in multis pc̄ōribus. Alio modo
C illa spina culpæ, potest pungere pc̄ōrem cū dolore, eo q offendit Deum summe bonū. & perdidit gratiā, & amorē Dei. Et ista est bona cōpunctio, sed nondum est perfecta, & pęnitentialis. Sed ad hoc vt sit perfecta, oportet habere quatuor cōditiones. Primò, q sit dolorosa cum supradi. respectu. Secundò, q sit cum proposito nunquā amplius cōmittendi pc̄m̄. Tertiò cum firmo proposito cōfitendi. Quartò cum proposito satisfaciendi. Et tunc talis remorsus, & compunctio, dr̄ contritio pęnitentialis, & fructuosa. Et sic patet, quod illa spina culpę, licet pungat continuè, & accuset conscientiam, tamen non potest eiici, nisi per contritionē, & confessionem, & cum proposito satisfaciendi. Et tunc dr̄ vera pn̄ia,

quia tunc vere remissæ sunt iniquitates, & D pc̄tā sunt tecta Diab. & amplius non imputat Deus peccatori. Et tunc homo potest dici beatus in spe, quia iam est reductus in gratiā Dei, & est dignus vita æterna. Et totum istū discursum probat Dauid exemplo sui. Nam primo cōmisit pc̄m̄ s. adulterium, & furtū, & homicidium, & hoc celauit per nouem mens. sed in toto illo tempore spina culpę mordebat, & pungebat cōscientiam eius timore pęnæ, & diuini iudicii, & pp infamiam, & cōfusionem, sed quia talis cōpunctio, non fuit cum intētione cōfitendi, ideo nō erat pęnitētialis, nec frutuosa, sed qn̄ ex tali remorsu, & cōpunctione cōfessus fuit pc̄m̄ dicens peccaui, tūc fuit reuulsa, & eiecta spina culpæ ab eius anima, & translatū pc̄m̄: q̄a talis cōpunctio fuit pn̄ialis, & fuit perfecta pn̄ia: quia amplius non fuit dolus in eius spiritu: E & hoc est quod dicit hic, ait enim, Beatus vir in cuius spiritu, non est dolus culpæ. imo eiecit dolum, & culpam per pn̄iam, ideo remissę sunt ei iniq̄tates, & tecta sunt peccata, apud Diab. & non imputata apud Deum, postquā non est in Spiritu eius dolus, neq; culpa facta p pęnitentiā. Et hoc probo exemplo mei. Nam

Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea dum clamarem tota die.

Qn̄ tacui pc̄m̄ cōmissum, nō cōfitendo sacerdoti, licet dolerē in corde, ex confusione, tamē nō fuit mihi remissum pc̄m̄, q̄a erat, & manebat dolus in spū, imo quod peius est ex taciturnitate inueterata sunt oīa ossa, i. viscera, i. debilitatæ sunt vires aīæ, ad resistendum pc̄ō, & tentati. & facta est caro prona magis ad peccādum, q̄a pc̄m̄ quod per pn̄iam non deletur, mox p sui pondus in aliud trahit, vt F inq̄t Greg. Et licet clamarē tota die, me interius accusando, tamē inuet. sunt ossa, i. vires aīæ, q̄a retinebā dolū in spū, & nō pdebā ad extra, cōfitēdo culpā meā, ideo talis clamor, & talis cōpūctio erat infructuosa, q̄a nō sanabat, qm̄ tacebā pc̄m̄ sacerdoti. Vnde clamabā, & gemebā in cōscientia, sed tacebā pc̄m̄ in ore. Sed dum sic clamarē in me ipso die, ac nocte cōsiderādo scelus, & crimē cōmissum, & detestādo vitā meā infamē apud populū,

Qm̄ *die ac nocte grauata est super me manus tua: cōuersus sū in ærūna mea dū cōfigit spina.*

Qm̄ inquit die ac nocte grauata est manus tua sup me per remorsum cōsciæ, & talis spina culpæ figebatur in conscientia, & mordebat, & pungebat me tūc cōuersus sum i ęrūna

A na,& miſeria pc̃ti mei cum maximo dolore, & contritione reſpectu diuinæ offenſæ,& cognoſcens me peccatorem,& reum, propoſui confiteri,& detegere peccatum,& dolum abſconſum,& diu celatum in conſcientia.& ſic

Delictum meum cognitum tibi feci,& iniuſtitias meas non abſcondi.

Delictũ meũ cognitũ, & manifeſtũ tibi feci per cõfeſ.& iniuſtitias quas cõmiſerã nõ abſcõdi.imò cõfeſſus ſum, & manifeſtaui prof. Natan ſacerdoti dicẽs,peccaui &c. cui largo modo totũ modũ, & diſcurſum cũ lacrimis, & dolore,& cõtritione,& propoſito ſatisfac. manifeſtaui.Et tunc ille ex diuina reuel.abſoluit me dicens:tranſtulit Dñs pc̃m tuum. Vnde ò Domine,magna eſt miſericordia, & liberalitas tua, & grandem virtutẽ tribuiſti ſacramento pœnitentiæ. Nam ſolummodo.

Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meã Dño,& tu remiſiſti impietatem peccati mei.

B Dixi & deliberaui, & ꝓpoſui cõfiteri dicẽdo:ego cõfitebor Dño iniuſt.& pc̃m meum aduerſum meipſum, & tu illico remiſiſti impietatẽ,& iniuſtitiã,& culpã pc̃ti mei cõmiſſi cõtra Vriã.q.d qñ cum cõtrit.& lacri. propoſui cõfiteri.illicò cũ cõfiterer, & etiã ante vocalem cõfeſ.iam remiſiſti impietatẽ pc̃ti mei. Vnde nota ꝙ litera iſtorũ.4. verſuũ eſt ſic ordināda.ſ.qñ ego Dauid tacui pc̃m per totũ illud tp̃s non cõfitendo ſacerdoti,ideo inueterata sũt oĩa oſſa mea.qñ tacui pc̃m in ore dum clamarẽ.i.licẽt clamarẽ tota die, & gemerẽ in conſc.Et cauſa quare clamabã, &gemebã tota die fuit , qñ die ac nocte grauata eſt ſup me manus tua.i. iudiciũ manus tuæ quod timebã.Et ſic dũ talis ſpina, cõfigebať in cõſc.mea,cõuerſus ſum in erũna, & miſeria mea cogitãdo, & ſic clamabã in cõſci.ſed C taceбã pc̃m in ore, ſed qñ delictũ meũ feci tibi cognitũ,& iniuſtitias meas non abſcõdi, ſed manifeſtaui,& dixi cõfitebor.i.ꝓpoſui cõfiteri,tunc illicò remiſiſti impietatẽ pc̃ti mei. Et ex oĩb.his probat Dauid, & ponit pro concluſione, ꝙ ad verã pnĩam eſt neceſſaria cõf. ſiue firmũ propoſitũ cõfitẽdi , q̃ citius pc̃tõr habuerit locũ, & copiã ſacerdotis, ſeu in tp̃e per Eccl.determinato. Et oſtendit, ꝙ ſine cõfeſſione,aut firmo propoſito confitẽdi nõ eſt valida nec fructuoſa pnĩa. Nã ille dolus ſiue illa ſpina,nõ poteſt eiici, nec euelli à ſpiritu, & conſc.ſine contritione,& confeſ.Vnde Salomon ab hoc loco , ex doctrina patris ſui Dauid,accepit illud quod ait Prouer.28.Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur:qui autẽ D confeſſus fuerit:& reliquerit ea:miſericordiã conſequetur.Ex quo patet,ꝙ ad hoc vt pc̃tõr conſequatur miſericordiã,& veniam, oportet ꝙ cum contritione confiteatur peccata , & relinquat ea.i.proponat amplius non cõmittere.Et ſic fuit Dauid eruditus à Spiritu ſancto,& docuit filium ſuum, & omnes nos agere pnĩam. Et ſic patet, ꝙ tres ſunt partes verę,& perfectæ pœnitentiæ.ſ.cordis contritio.oris confeſſio, & operis ſatisfacio, & iſta delet peccatum. Iſta quinq; ſunt per ordinẽ ſeruanda in pnĩa.Nam primò peccator deteſtatur peccatum.Secundò conuerſus ad Deũ dolet,& conteritur propter offenſam Deo,& proximo factam.Tertiò proponit eiicere dolum à conſcientia,& confiteri pc̃m.Et proponit ſatisfacere,& hoc amplius non cõmittere.Et nota ꝙ ſpina culpæ, dupliciter pungit conſcientiã. Primo modo inferendo cõfuſionem,& deteſtando pc̃m. Secundò modo E inferendo dolorem,& contritionem,ex qua contritione inſurgit propoſitum confitendi, & ſatisfaciendi,& amplius non committẽdi: & iſte eſt ordo,& diſcurſus veræ pęnitentiæ, vt iam dictum eſt pſalm.6.

Pro hac orabit ad te omnis ſanctus ,in tempore opportuno.

Hic ponit tertiam concluſionem.ſ. ꝙ pœnitentia,non ſolum eſt neceſſaria peccatoribus,ſed etiam omnibus hominib.quantumcunq; ſint iuſti,& ſancti. Quæ quidem concluſio ſiue litera dupliciter poteſt intelligi. Vno modo abſolutè,q.d. ꝙ omnes homines ſunt peccatores, vel fuerunt peccatores, & ſic omnes indigent, vel indiguerũt pœnitentia. Hanc concluſionem probat Aug.de baptiſmo paruulorum,& de natura,& gratia, q̃ omnes præter Chriſtum,& Virg.Mariã fuerunt peccatores:imò Hierony. contra Pelagianos probat, ꝙ vſque ad præſentem diem, F nullus inuentus eſt ſine peccato,propter naturam corruptam inclinatam ad malum , & ideo abſq; gratia præueniente, nemo poteſt uitate peccatum etiamſi velit,&quilibet habet neceſſe dicere:Dimitte nobis debita noſtra. Ideo ait hic Dauid , quòd pro hac remiſſione, & venia orabit ad te omnis ſanctus,quaſi dicat, omnes peccarunt mortaliter , vel ſaltem venialiter, præter Virginem Mariam , quæ fuit præuenta per gratiam , vt inquit Auguſtinus , libro de natura , & gratia: ergo omnibus ſanctis , fuit neceſſaria pœnitentia,

A poenitentia,& pro hac remissione orabit fu-turi,& orauerunt præteriti. Secundò pōt intelligi hæc litera pro recidiuo. Nam licet aliquis sit sanctus,& iustificatur per poen. tamē adhuc debet orare pro venia.i.ne iterum reincidat in peccatum, quia sepies in die cadit iustus. Vnde nota ꝙ peccatores debēt orare, vt Deus remittat eis culpam quam perpetrarunt. Iustificati autem per poen. debent orare, vt Deus remittat eis poenam debitam, & ne amplius reincidant in peccata præterita. Sed iusti qui nunꝗ actualiter peccauerunt debent orare ne perdant gratiam,&ne cadāt in peccata quæ possēnt facere, & ne intrēnt in tentat. Deinde cum dicit. In tēpore opportuno, hic potest esse alia cōclusio, ꝙ poen. nō est valida, & fructuosa nisi in hac vita. Probatur: quia hæc vita est tempus opportunū B & determinatum, & assignatum ad pœnitētiam faciendā. Hanc cōclusionē probat Aug. in libro Enchiridii. vbi dicit: ꝙ tēpus acquirendi ad vitam æter. in hac vita tantū Deus hoib. dedit, vbi voluit pęn. esse fructuosam. Et dat rationē, Ideo.n. hic pęn. fructuosa est, quia potest hic homo mutata voluntate, simul, & opera mutare. Et ideo siquis decesserit ab hac vita sine pœnit. habebit dolorem, & pęnam sine venia, quia mors tollit locum, & spatium poenitendi, quia iam homo desinit esse viator. Et ideo Dauid dicit, pro hac poen. & remissione orabit ad te ois sanctus, & omnis iustificatus, in hoc tpe opportuno, & dedicato ad poen. q. d. quòd omnes homines qui hodie sunt sancti in gloria egerunt poen. in hac vita, & non distulerunt pœnitentiam post mortem, quia post mortem nō est locus C penitentiæ nec veniæ, nec misericordiæ: imo est tempus pœnarum tormentorum, & punitionis perpetuæ: quia nō est nisi fletus, & stridor dentium. Et talia tormenta infernalia, & tales fletus non inclinabunt Deum ad misericordiam, nec ad veniam. Ideo sequitur.

Veruntamen in diluuio aquarum multarū ad eum non approximabunt.

Quasi dicat, ꝙ peccatores qui decesserunt sine pnia, & patiuntur tormēta in inferno, & sunt in cōtinuo fletu, nunꝗ in diluuio, & abūdantia aquarum. i. lacrimarum multarū approximabunt ad Deum, & voces damnat. factę in diluuio, & abundātia lacrimarū, nunꝗ approximabunt nec peruenient ad Deum, nec Deus exaudiet dānatos, nec miserebitur eis. Item per ly diluuium aquarū multarum potest intelligi pnia facta in vita, & tunc est D sensus, pro hac remissione orabit ois sanctus in tpe opportuno, veruntā i. quia in diluuio, & copia aquarū. i. lacrimarū multarum. i. in pęn. facta in tpe opport. pęnæ inferni, & pctā nō approximabunt ad eum. s. ad virum sanctū, & pœnitentē. Item diluuiū aq. mult. dr̄ infernus, q. a ibi est abund. lacr. & torment. q̄ dr̄ aquæ multæ in scriptura. Item diluuiū, & furia aquarum mult. dr̄ dies iudicii. qn̄ dicetur dānatis, ite in ignem æternum sine misericordia, & remis. vbi damnati gemētes, & frustra pniam agentes dicent, nos insensati &c. Sap. 5. Sed talis pnia, & tales lacrimę non approximabunt ad aures iudicis, licēt sit magnum dil. & abund. lacrim. vt patet de diuite epulone qui cupiebat guttam aquæ &c. Alii dicunt, ꝙ per diluuium aq. mult. intelligitur abundantia, & copia bonorum temporaliū, E & sic existentes in copia bonorum tpalium: non curant agere pniam pp amorē tpalium, & ideo nunꝗ approximant ad Deum per pęnitentiam, sed sancti viri cōtemnentes bona tpalia pp cœlestia, agunt pniam in hac vita, & recurrunt ad Deum. Et ideo sequitur, & dicit Dauid. O Dn̄e ego nolo ponere spem meā in diluuio bonorum tpalium, sed ad te recurro, quia tu es refugiū meū, & exultatio mea. ideo erue me &c. Sed licet ista moralis expositio sit bona, tamē nō est pcisa, quia tollit magnum sacramentū latens in hac litera: Ideo est sequenda prima expositio, & quærendū aliud sacramentum in versu sequenti.

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circundedit me: exultatio mea erue me à circundantibus me.

In hac parte Dauid ostendit, ꝙ pœnitentia F habet virtutem à sola pas. Christi, & ꝙ non est valida nisi fiat cum Fide, & Spe, Misericordiæ Christi. Nam fides Christi, & spes veniæ deducit peccatorem ad pniam. Et ideo vnusquisq; peccator debet recurrere ad passionē Christi per quam soluitur omne debitum, & illam passionem debemus applicare cum nostra pœnitentia, aliter pœnitentia esset inualida. Hoc ergo præuidens Dauid in Spiritu, quòd nemo poterat saluari, nec à peccato absolui, nisi per fidem & passionem Christi mediatoris, dicit. O Christe mediator, & Messia future, si ita est quòd nemo potest consequi beatitudinem, nisi remittatur culpa, & poena, & tegantur eius peccata ne imputentur apud Deum, & hoc non possit

A fieri nisi per cõfessionem & perfectã pñiam factam in hac uita, & ꝙ omnes sancti egerunt pęnitentiam, & ꝙ post hanc vitam non est locus pniæ, nec veniæ, nec misericordiæ, quæ uenia non potest haberi nisi per te & in virtute tuæ passionis: ideo in hac vita antequàm moriar volo agere pœnitentiã, & ideo ad te recurro in hoc tempore opportuno & dedicato ad pœnitentiam: quoniam tu es refugium meum à quacũq; tribulatione mea, id est, à quacunque tribulatione quæ circundedit me, & à quocunque peccato fugio ad te, ergo ò exultatio mea erue me ab omnibus peccatis circundantibus me, & non solũ à peccatis: sed à necessitatibus & pœnalitatibus peccati. quæ est concupiscentia & fomes & lex membrorũ, quæ circundant & tenent me ligatum, erue me per virtutem tuæ passionis: quoniam tu Christe es exultatio mea,
B & omnium patriarcarum & profetarum & omnium fideliũ veteris legis: quia in te speramus, vt liberes nos, sicut nobis est reuelatum. Ex his patet, ꝙ Dauid in hoc psalmo & in cæteris Christum Messiam futurum inuocat, quia ipse & omnes patres antiqui sciebant ꝙ non poterant liberari ab inferno & à peccato nisi per Christum mediatorem: in cuius fide saluabantur. Petit ergo Dauid gratiam vt faciat pœnitentiam in hac vita: & dimittatur sibi culpa in virtute Christi: nec veniat ad diluuium aquarum multarum inferni: nec reseruetur sibi pœnitentia post mortem, nec ad diem iudicii: quia tunc non erit fructuosa.

Intellectũ tibi dabo & instruã te in via hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos.

C Quia iste psalmus intitulať, Eruditio Dauid: ideo sicut ipse fuit eruditus à spiritusancto qũo ageret pniam, ita ipse erudit & docet & exhortatur nos ad agendam pniam in hac vita, cum omnibus cõditionibus supradictis. Ideo dicit Dauid: ò peccator quicunque sis, ego dabo tibi intellectum .i. consilium, & instruã te & erudiã te in hac via qua gradieris & peregrinaberis, & firmabo oculos meos sup te monendo & exhortãdo. Nã sicut magister dr̃ habere & firmare oculos sup discipulũ, qñ frequẽter docet eũ: ita ego firmabo super te oculos meos, te exhortãdo scilicet, vt facias pniam in hac vita, sicut supradictũ est, eo ꝙ ista vita dr̃ via qua gradimur & peregrinamur, vt pueniamus ad aliã vitam. s. ęternã. Ideo dicimur viatores & peregrini vsq; ad mortem, Ideo in hac vita & D peregrinatione habemus lucrari & adipisci mercedem, & recompensare peccata per pœnitentiam, quia oportet operari dũ dies est, veniet enim nox .i. mors, qñ nemo poterit operari, nec mereri, nec pniam agere. Ioã. 9. Et ideo vos peccatores nolite fieri insensati, & bestiales, & imprudẽtes sicut equus & mulus in quibus non est intellectus, nec ratio, nec consilium, nec prudentia, quia non curant nisi de pñti, & non prouidẽt de futuro: sed non est mirum, quia non hñt intellectũ & rationem, ideo non pñt consultare de rebus futuris. Sed vos quibus Deus dedit intellectum & rationem & legem, in qua prohibetur oẽ malum, & iubetur oẽ bonũ, & promittitur iustis fęlicitas, & impœnitentibus pœna perpetua, scitis ꝙ nullum bonum irremuneratum, & nullũ malum impunitũ; &
E ideo debetis consultare & prouidere in hac vita pro vita futura, uitando malum, & agẽdo bonum, & agendo ueram pniam de malis cõmissis in hac vita & non reseruetis pniam, nec differatis post mortem, quia tũc erit infructuosa: ergo nolite fieri insipientes & stolidi sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, sed accipite cõsilium & instructionem & eruditionem meam &c.

Nolite fieri sicut equus & mulus: in quibus non est intellectus.

In chamo & freno maxillas eorum cõstringe: qui non approximant ad te.

Hic explicat pfeta suũ consiliũ & instructionẽ & salubrem doctrinã. Ad cuius intellectũ est bene notandũ ꝙ per equum profeta intelligit mundũ, & per mulũ intelligit carnem. In quibus duabus bestiis equitat & sedet diabolus ad pugnandũ cõtra aiam hois, F per quas bestias inducit oia septem vitia & peccata mortalia in hoiem. Nã mundus inducit quatuor peccata. s. superbiã, inuidiam, irã, & auaritiã, eo ꝙ superbus non patiť priorem nec æqualem, & sic prorumpit in inuidiam: nec patitur iniuriã nec paruipensionẽ, & sic prorũpit in irã, quæ est appetitus vindictæ propter paruipensionẽ. Itẽ superbus nõ patitur indigentiã. Ideo prorumpit in auaritiã, vt possit sustentare statum & honorẽ mũdanũ, & sic cõmittit furtũ, vsurã, rapinam, & simoniã &c. Ex quo patet, ꝙ ista tria vitia. s. ira, inuidia, & auaritia, sequũtur superbiã, & sunt eius filię. Sed oẽs quatuor inducit ille magnus equus, & illa magna bestia ferox & petulans

A postulans quidē mundus, in quo sedet diabolus ad pugnandū. Itē caro intellecta per mulū voluptuosum, inducit & importat tria vitia voluptuosa.s.luxuriā, & gulā, & acidiā. Quæ quidē tria vitia carnalia, sunt quasi relatiua: nā vnū inducit aliud: nā luxuria requirit gulā & acidiā, & acidia inducit gulā, & gula luxuriā. Et ideo caro est intellecta p mulū voluptuosum. Has ergo duas bestias.s. mundū & carnem cum diabolo assessore suo consulit & exhortatur & admonet profeta à nobis esse fugādas & cōpescendas, eo ꝙ inducunt in nobis illa septem capitalia vitia, & septem venena. Et ideo dicit. O fideles de populo Dei, nolite fieri superbi, & īuidi, & iracundi, & auari: sicut equus per quē intelligitur mundus: i. nolite sequi mundū & cōcupiscentiā eius, eo ꝙ inducit hominē in superbiā, & inuidiā, & iracundiā, & auaritiam. Itē
B nolite fieri carnales & voluptuosi sicut mulus, per quē intelligitur caro & concupiscētia eius, eo ꝙ inducit in luxuriā, gulā, & acidiam, quæ sunt bestiales affectiones & voluptates: quasi dicat, nolite fieri sensuales & bestiales sicut istæ duæ bestiæ, nec permittatis ꝙ vobis dominentur, sed tu fidelis christiane, cōstringe & cōpesce istas duas bestias cū suis affectionibus in chamo & freno, qui nō approximāt ad te. i. vt nō approximēt ad te, prout habet litera Hieronymi. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ sicut diabolus equitat super illas duas bestias ad pugnandū contra hominem, ita Christus contulit nobis frenum ad cōpescendum equū. s. mundum, & chamum ad ligandū mulū. s. carnem. Vnde frenū compescens mundū est
C humilitas & mansuetudo contra superbiam & iracundiā, & caritas contra iram & odiū, & etiam contra auaritiam. Sed chamus ad ligandum carnem, est castitas & sobrietas. Et finaliter ad compescēdas & ligādas omnes istas bestias, dedit nobis Christus omnes virtutes cardinales & Theologales, & omnia septem dona spiritus sancti. Et ad sanādos morsus & vulnera istarum bestiarum cōtulit nobis septem ecclesiastica sacramenta, quæ omnia continentur in lege euangelica: quæ prohibet oē vitium, & consulit & mandat omnem virtutem. Et ideo dicit profeta. O fideles de populo Dei, nolite fieri sensuales & bestiales sicut equus & mulus in quibus nō est intellectus s. nolite sequi mundū, qui īducit ad superbiā, &c. nec carnem quæ inducit ad luxuriam & cæteras voluptates bestiales, sed D
tu fidelis, cui Deus dedit intellectū ad cognoscendū et discernēdū bonū & malū, & dedit liberum arbitrium ad eligendum bonum & fugiendum malum, & dedit tibi memoriā, vt per præterita prouideas de futuris: & dedit tibi rationē vt sequaris & facias iusta: & dedit tibi in baptismo fidē, spē, & caritatem, & in cōfirmatione septē dona spiritus sancti, & per alia sacrā prouidit tibi de omni remedio, cōtra istas duas bestias, & septem vitia, vt essent in chamum & frenum ad compescendum, & destruendum, & ligandum prædictas bestias & vitia; ergo in isto chamo & freno virtutum & sacramentorum constringe maxillas istorum vitiorum vt non approximent ad te, et ne deuorent te; quasi dicat, ꝙ si non compescueris et constrinxeris istas
duas bestias cum supradictis frenis et chamis, tunc accedent et approximabunt ad te, et dominabuntur tibi. Nam ista bestia carnis et mūdi, nisi paret, imperat et dominatur, vt inquit Horatius, et tunc istæ bestiæ deducent te in profundum inferni vbi sunt multa flagella pctōris et tormenta. Ideo caue: quia E

Multa flagella peccatoris: sperantem autem in domino misericordia circumdabit.

Hæc est quarta pars huius psalmi, in qua profeta comminatur pœnā peccatoribus obstinatis, et impenitētibus, et promittit veniā pœnitentibus, et lætitiam et gloriam iustis. Vnde dicit. O vos peccatores cauete ne permittatis ꝙ istæ supradictæ bestiæ approximēt ad vos, et cōprehendant et deuorēt vos, et sine pœnitentia ducant vos ad infernū et locum pœnarum infernalium, cum dæmoni-
bus et damnatis in perpetuū cruciādos, quia F
multa flagella peccatoris. i. multa flagella et tormenta patientur peccatores obstinati: nō solum propter peccata commissa, sed quia noluerunt agere pniam, sed voluerūt sequi bestias supradictas, q quidem flagella et tormenta erunt multa in quantitate intensiuè, et extensiuè in duratione, quia in æternū durabunt. Per oppositum erit de ipsis pœnitentibus, nā sperantes in dn̄o misericordia circundabit. i. mia Dei circundabit et liberabit eos, qui recurrerunt ad pœnitentiam, et sacra ecclesiastica, et cum pnia constrinxerunt et fugarunt bestias supradictas, quia consecuti sunt misericordiam et veniam. Ideo profeta conuersus ad pœnitentes et iustos dicit.

Lætamini in dn̄o & exultate iusti & glo-

A *Exultate iusti in domino: rectos decet collaudatio.*

Lætamini in domino: quasi dicat, O iusti lætamini & exultate in domino: eo quòd egistis pœnitentiam & consecuti estis misericordiã, & vos recti corde, qui operati estis iustitiã & bona opera: gloriamini in dño qui dedit vobis gratiã ad declinandũ a malo & faciendum bonum. Itẽ vos iusti & iustificati p pœnitentiam, & vos recti corde, qui peccata & iniquitates nõ abscondistis in corde: imò sine dolo cõfessi estis, & rectificati fuistis ab iniustitia ad iustitiã, & remissę sunt iniquitates apud Deũ, & quorũ tecta sunt pctã apud diabolum per pœnitentiã integrã. s. per cõtritionem & cõfessionẽ & satisfactionem: gloriamini & lætamini, p tãto beneficio hic recepto per gratiam, & in futuro per gloriam: quasi dicat agite gratias &c. Ex omnibus supradictis põt recolligi diffinitio pœnitentiæ.

B Nam pœnitentia est cordis contritio cũ proposito cõfitendi & satisfaciendi, & amplius non peccandi. Vel potest dici; quòd pœnitẽtia est dolorosa confessio peccatorum commissorum cũ cordis cõtritione, facta in hac vita, cum proposito satisfaciendi & amplius peccata non committendi.

Ex isto etiam psalmo possunt recolligi 13. conclusiones & doctrinæ. Quarum prima est ꝙ per pœnitentiam remittitur pœna & culpa debita peccatorum.

Secunda est, quòd per pœnitentiam sunt tecta & abscõsa peccata ipsi diabolo, ne amplius valeat hominem accusare.

Tertia, quòd per pœnitentiam Deus amplius non imputat peccatum ad culpam, nec ad pœnam ęternam.

C Quarta, quòd peccator sine pœnitentia non potest consequi beatitudinem propter impedimentum culpæ.

Quinta, ꝙ pœnitentia non potest esse perfecta & fructuosa sine cõfessione facta ecclesiæ. Probatur: nam licet Dauid clamaret die ac nocte, & gemeret ex remorsu cõscientiæ; sed tamen quoniam tacebat peccatum sacerdotis, ideo non fuit sibi remissum vsquequo proposuit confiteri, & confessus est peccatũ ipsi Natan: dicẽs peccaui: per quod ostendit vocalem cõfessionem esse necessariam in effectu & in affectu.

Sexta cõclusio, ꝙ oẽs sancti indigẽt pœnitẽtia ad deleñda pcã vł ad cõseruãdas virtutes.

Septima cõclusio, ꝙ pœnitentia debet esse accelerata in hoc tempore opportuno: quia solũ in hac vita est valida & fructuosa: quia post hanc vitam est infructuosa.

D Octaua conclusio, ꝙ pœnitentia nõ est valida nisi in virtute passionis Christi: ideo est ad Christum recurrendum.

Nona cõclusio, ꝙ peccator qui in hac vita nõ agit pœnitentiam, est imprudens, sicut equus & mulus in quibus nõ est intellectus: si non prouidet pro futuro iudicio.

Decima cõclusio, ꝙ diabolus & mũdus & caro & septem vitia capitalia sunt bestiæ indomitæ, semper pugnantes ad deuorandum hominem vt demergant eum in infernum.

Vndecima cõclusio, ꝙ istę bestię sunt cõstringendæ & compescendæ per camũ ecclesiasticorum sacramentorum, & per frenũ virtutum & legis euangelicæ, & per assiduam orationem & pœnitentiam &c.

E Duodecima conclusio, ꝙ peccator qui in hac vita non agit pœnitentiam: sicut est bestialis sicut equus & mulus: ita tractabitur sicut equus & mulus: quia constringetur & ligabitur in camo & freno & infernali carcere, & torquebitur & flagellabitur in æternũ.

Tertiadecima cõclusio, & doctrina, ꝙ sicut pœna obstinatorum erit multitudo flagellorum & tormentorũ: ita præmium pœnitentiũ & iustificatorum erit lętitia & gaudiũ in hac vita per gratiam, & in futuro per gloriam.

Sed cõtra totum fundamemtũ & discursum & inteligẽtiã huius psalmi arguũt græci & Iacobitæ: negãtes & cõtẽnentes vocalem cõfessionẽ pctõrũ, & dicẽtes nõ esse necessariã cõfessionẽ pctõrum ad salutem & pœnitẽtiam. Vnde arguũt sic. Illud nõ est necessariũ ad salutem: quod Christus nõ docuit nec instituit in lege euãgelica: sed Christus nõ docuit nec præcepit fieri cõfessionem pctõrũ: ergo nõ est necessaria: minor est nota. maior

F pbatur, q a Christus sufficienter docuit & instituit omnia necessaria ad salutẽ, vnde bene dixit Pœnitẽtiam agite: &c. & vade amplius noli peccare: sed nulli dixit vt cõfiteatur peccata. &c. Item nostris temporibus surrexit quidam Hispanus magister scolarum apud Salamanticam, qui concedebat esse faciendã confessionẽ de peccatis actualiter cõmissis dictis aut factis, sed non de peccatis in solo proposito & voluntate commissis, postq̃ nõ deuenerunt ad actũ. Vnde arguebat sic. Ordo pœnitentiæ debet fieri secundum ordinẽ & discursum peccati, secundum Chrysosto. Nam si tripliciter peccauimus, scilicet corde & locu-

A & locutione, & opere ita tripliciter debemus pœnitere: scilicet cōtiritione, & confessione, & satisfactione. igitur si quis peccauit solum corde: & non locutione, nec opere non tenetur de necessitate confiteri: nisi pęniteri tantum in corde per contritionem, quia pęnitentia debet correspondere peccato, & sic nō de quolibet peccato est necessaria vocalis cōfessio. Item confirmabat suam positionē tali ratione: vt suis verbis vtamur. Nā regula iuris est, quod per quascunque causas res nascitur, per easdē dissoluatur. Sed ista peccata solo consensu cōtrahuntur: ergo solo dissensu dissoluuntur: quia per quæ quis peccat per hæc & torquetur Sap. xi. Nō ergo est necessaria vocalis confessio in peccatis sola cogitatione commissis: sed sufficit sola contritio sine ordine ad claues ecclesiæ, & cōfessio gene-
B ralis & cerimonię ecclesiæ sicut in venialib'.

Sed in oppositū est Dauid propheta in hoc psal. vbi dicit. Quoniam tacui inueterauerūt omnia ossa mea, sed quando dixit cofitebor, & cætera. tunc remisisti impietatem peccati mei. Respondeo quod dupliciter probatꝰ cōfessionem peccatorū esse necessariam peccatoribus ad perfectam pœnitentiam. Et hoc probatur primo auctoritatibus sacræ scripturæ vtriusq; testamenti, Secundo probatur rationibus multis. Vnde probatur primo quod vocalis cōfessio de peccatis perpetratis sit de lege naturæ: & hanc cōfessionem exigit deus à peccatore. Vnde Deus vocauit Adā ad cōfessionem cum dixit: Adam. vbi es. &cęt. vnde Adam cōfessus est peccatum dicens: mulier quam dedisti mihi. &cęt. Item vocauit Caim ad confessionem quando dixit: vbi est
C Abel frater tuus: &cęt. sed quia ille negauit: ideo taciturnitas peccati fuit ipsi dānabilis, vt patet ibidem Genesis quarto. Item secundò confessio peccatorum est de lege mosaica tàm in actu quā in figura, ut patet de capro emissario, leuitici, xvi. Item de leproso. leuitici. xiii. Item numeri quinto vbi dicitur quod vir & mulier confitebuntur peccatum suū. &cæt. Tertiò confessio peccatorum est de traditione profetica vt patet. ii. Regum. xii. in casu prædicto, & in toto isto psal. Quartò est de doctrina sapientiali. prouerbiorum. xxviii vbi dicit Salomon: Qui abscondit scelera sua non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetꝰ. Ex quo patet quod necessaria est abstinentia à peccato post factam cōfessionem. Quintò cōfessio peccatorum est de lege euangelica. Nā D
Christus non solum nos admonuit & docuit dictis sed factis, cū omnis Christi actio fuerit nostra instructio, secundum Gregor. sed Christus neminem sanauit nisi prius confiteretur, & manifestaret morbū suum: vt patet per singula miracula, ergo &c. Item hoc idē patet de filio prodigo, qui non fuit susceptus à patre, nec remissus vsquequo confessus est, & dixit. Pater peccaui in cęlum & coram te &c. & sic post confessionē recepit eum, & tradidit sibi stolam primā gratiæ. Lucæ. xv. Itē decem leprosos Christus remisit ad sacerdotes dicēs, ite. &c. Item latro confessus est peccatum suum cum dicit. Nos digna factis patimur. &c. & conuersus ad Christum dixit. Memento mei dum veneris in regnum tuū. Lucę. xxiii. Item confessionem pręcepit Christus quando tradidit clauem ecclesiasticę po- E
testatis Apostolis ad discernēdum peccata. Matthæi. xv. & xviii. Nam sacerdos non potest discernere, nec iudicare de peccatis nisi audierit ab ipso peccatore. Sextò confessio peccatorum est de traditione apostolica, ut patet actuū. xix. vbi dicitur, quod Paulo prędicante veniebant confitētes peccata sua. Et ideo Iacobus Patriarca & Episcopus hierosolymitanus ī sua canonica capitulo vltimo fecit constitutum de confessione dicens. Confitemini alterutrum peccata vestra. similiter fecit constitutū de extrema vnctione ibidē. Septimò confessio peccatorum est de cōstitutione, & præcepto ecclesiæ, & sentētia omniū sacrorum doctorum, vt patet de pęnitentiis distinctione prima per totum. Item per decretalem. Omnis vtrisque sexus, de pęniten-
tiis & re. Ex quo patet quod confessio pecca- F
torum est de autoritate sacrę scripturę vtriusque testamenti, & pręcepto ecclesię, & doctrina sacrorum doctorum. Sed secūdò hoc probatur multis rationibus. Nam primò est necessaria confessio peccatorum inquantū pęnitentia est quoddam iudicium in foro pęnitentiali, & spirituali. Quia sacerdos qui est iudex loco Dei, non poterit iudicare nec discernere inter leprā & lepram absconsam, & latentem in anima, nisi didicerit per confessionem, ut ait Aug. libro de pęnitentia. Item nullus debet puniri secundum leges nisi confessus fuerit reatū per os proprium. Itē hoc idem patet inquantum pęnitentia est quędā medicina. Vñ sacerdotalis medicus animę, non poterit adhibere remedium nec imponere pœni-

re pœni-

A re pœnitentiam secundū qualitatem & quā titatem & meritum peccatorū: nisi hoc sciat per confessionem: vt uit Boetius primo de cō solatione dicens: Si operam medicātis expectas: oportet vt vulnus detegas. Item hoc idē tertiò patet ratione rectitudinis iudicii: quia nemo potest esse iudex in causa propria: nec iudicare seipsum. Item nemo potest esse accusator & iudex: quarta quęstione 4. Nullus. Ex quo patet, quòd debet alteri cōfiteri. Itē quartò hoc probatur ratione autoritatis ecclesię. Quia si quis faceret pœnitentiam absque cōfessione peccatorum: tunc essent datę claues ipsi ecclesię vt inquit Augustinus: qa frustrare videtur claues ecclesię: qui sine ecclesia, sibi pœnitentiam imponit. quarto sententiarum, distinctione. 18. Item quintò: cōfessio peccatorum facta sacerdoti est necessaria ratione virtutis et valoris. Quia nulla pęnitentia nec aliquod opus est validū: nisi cō

B currat ecclesia per ecclesiastica sacramenta: cui data est talis potestas, et virtus à suo spō so Christo. Vnde talis pœnitentia sine confessione non esset sacramentalis: quia aliter nō cōcurreret nec cooperaretur ecclesia, et per consequens esset inualida. extò confessio peccatorū facta ecclesiæ est necessaria ratione securitatis ipsius pœnitentis: quia nemo scit an sit dignus od.o an amore: nisi audiat à sacerdote se esse absolutum. Item hoc idem est necessarium ad securitatem proprii sacerdotis et curati: vt sit securus de sua oue de qua tenetur reddere Deo rationē: vt ad minus semel in anno cognoscat eā. Septimò hoc est necessarium ad vitandū scandalum populi ne talis reputetur malus christianus:

C si semel ad minus in anno nō venerit ad ecclesiam, et videatur confiteri et facere pœnitentiam, Et etiam est necessaria ratione supplementi & perfectionis & virtutis sacramēti. Quia quandoque pœnitentia & vocalis confessio ex attrito facit cōtritum, & in quo deficit pœnitēs supplex sacramētum. Tria ergo facit sacerdos in tali sacramēto. Nam primò imponit pœnitētiā tāquam iudex. Scdò reddit pœnitentē securū & absolutū ab obligatione qua tenebatur semel in anno ostēdere se sacerdoti. &c. Tertiò ex vi sacramenti cōfert gratiam et supplex contritionē pro attritione: inquantū inuocat diuinā misericordiā dicens pe reffusionē sanguinis Christi ego te absoluo: &c. Deus autem dat gratiā per se & remittit culpā, & quandoq; totā

D pœnā secundū feruorē & cōtritionē pœnitētis &c. Nunc aūt restat respōdere ad argumēta in cōtrarium. Vnde per autoritates noui ac uet. test. in prima parte inductas, patet respōsio ad Grçcos & Iacobitas qui negant cō fessionem. Nam manifestum est ꝙ confessio peccatorum est de pręcepto Christi dictis & factis. Item per rationes adductas in secūda parte: patet ꝙ cōfessio peccatorum est necessariò faciēda de omni pc̄ō ēt in solo proposito cōmisso. Quia aliter sequeretꝰ ꝙ talis pœnitentia nō esset sacramentalis, postquā ad eā nō cōcurrit ecclesia, & ꝑ cōsequēs nullius ualoris nec remissionis, & sic sequerētur oīa supradicta incōuenientia. Ad cōfirmationē & rōnem illius Hispani, inquantū dicebat ꝙ per easdem causas res generanꝰ & dissoluuntur &c. Dicendum ꝙ illa est simpliciter falsa. Ideo tota propositio procedit ex falso fundamento. Nam illa propositio nō solum est cō

E tra sacrā scripturam, quæ uult quòd solus Deus delet iniquitates, & peccata, et iustificat hominem per ecclesiastica sacramenta, dum fuerit opportunitas: Sed hoc ēt est cō tra Arist. 3. Eth. qui dicit ꝙ uitia & peccata sunt in nostra potestate quò ad generationē sed non quò ad corruptionem & dissolutionem. Nam uitia & peccata sunt morbi animi, & ideo sicut morbus corporis est in nostra potestate, sed non sanitas eius, ita pariter est dicendum de ęgritudine animi. Nam in nostra potestate est infirmari per inordinatum cibum aut potum: aut aliquid huiusmodi, sed non est in nostra potestate sanari nisi medicus adhibeat medicinam. Ita pariter homo per liberum arbitrium de se potest peccare in solo proposito aut in actu, sed nō

F potest sanari nec liberari nisi per medicinalia sacramenta: quia ad hoc sunt instituta. Item iste non considerabat quomodo omne peccatum est concupitum uel factum cōtra legem & uoluntatem Dei, & per cōsequens per tale peccatum semper Deus offenditur, & sic tale peccatum non potest deleri nec dissolui: nisi Deus remittat culpam: iustificando per gratiam, & nō imputando ad pœnam æternam, sed talis iustificatio & remissio non fit nisi concurrente ecclesia ex euangelica & Christi institutione, ut dictum est ergo. &c. Item cōtritio pœnitētialis est dolor cordis de peccatis commissis cum proposito confitendi & satisfaciēdi: & sic in sui diffinitione includit confessionem in proposito,

A quia aliter non esset cõtritio sacramentalis, & per cõsequens nõ deleret culpã. Nam cõtritio non delet culpã nisi in virtute sacramenti propositi, & desiderati.i. in virtute desideratę cõfessionis, & satisfactionis. quia aliter non iustificaretur pctor. Et ideo positio, & opinio illius Hispani fuit cõdẽnata apud Complutum oppidũ Hispanię per archiepiscopum Toletanũ, cũ consilio & determinatione multorũ sacræ theologię professorũ: cui archiepiscopo facta fuit specialis cõmissio per summum Romanũ pontificem super hac causa. Item eadẽ positio fuit cõdemnata Cęsaraugustæ, in conuentu & concilio magistrorum, & docto. Vnde licet ista quæstio alibi subtilius disputetur: tñ ista sufficiãt ad sanã intelligentiã, & expositionẽ huius ps. Vnde licet Dauid per totũ illud tẽpus clamaret ad Dñm in cõscientia: tamen tacebat
B peccatum confiteri sacerdoti: ideo nunquã meruit veniã vsquequo proposuit cõfiteri.

PSALMVS XXXII.

Exultate iusti in Domino: rectos decet collaudatio.

Licet apud Hebræos iste ps. sit sine titulo: tamen multi eorum dicũt q Dauid fecit hũc ps. Item Hier. in magno sermone de assumptione V. Mariæ attribuit hunc psal. ipsi Dauid dicens. Vnde per Dauid dr, verbo Dñi cœli firmati sunt: &c. Item in latinis bibliis prępponitur titulus huic psal. In finem psal. Dauid. Ex quo patet q Dauid fecit hunc ps. dirigens nos in Christum qui est finis legis: & sic exponit ipsum Aug. & oẽs sacri Doct. Vnde licet doctores hebręorum exponant hunc psal. literaliter tantum inquantũ Da-
C uid inuitat oẽs iustos de populo Israel ad laudandũ Deum, inquantum est creator & bonus: tamen nos christiani quibus datum est nosse misterium regni Dei. nõ debemus tacere nec occultare tesaurũ abscõditum in hoc agro, & sacramẽta in eo latentia: sed inuocata gratia Spiritussancti, semp debemus pulsare vt nobis aperiat diuitias regni, & tesauri sui repositas in gazofilacio, & scrinio sacrę scripturę, & quantũ nobis desuper datum fuerit, quodã pio affectu haurire. Ideo est aduertendũ sicut in prologo dictũ est: q Dauid triplici principio sumpsit occasionẽ, & causam cõponendi ps. Primò à suis gestis: inquantum per persecutiones, & prosperitates præuidit persecutionem Christi, & exaltationẽ regni eius. Secundò ex descriptione templi sibi tradita à Spiritusancto. Tertiò ex mysteriis scriptis in libris Moysi, & aliorũ: & sic est dicendum q Dauid cõtemplando, misterium creationis mundi: præuidit totũ misterium recreationis, & regenerationis humanæ, & institutionis ecclesiæ, per Xpm faciendæ. Et ideo fecit hunc ps. in quo profetice inuitat oẽs iustos & rectos vet. test. vt cũ exultatione & lætitia recipiant Christum cũ venerit ad regenerandũ genus humanũ, & cõstruendam ecclesiam. Nam sicut per Christũ qui est verbũ patris, fuit creatus mũdus: ita per ipsum incarnatum erat regenerandus mundus & ecclesia construenda. Et sic etiam inuitat omnes fideles noui testamẽti, vt exultent in Christo se esse regeneratos, & sibi latriæ honorem impendant, & eius cõfiteantur & memorent magnifica beneficia. Et ideo voluit q cãtaretur ille ps. in templo E cum psalterio, & citara, & toto conatu vocũ vsque ad vltimum pũctum: vt patet in eodem ps. Duo ergo facit in hoc ps. Nam primò inuitat omnes fideles noui ac vete. testa. ad laudandum Christum. Secundo reddit causam quare: ibi Quia rectũ est. Quantum ad primum duo etiam facit. Nam primò inuitat omnes ad laudes Christi Secundò tradit modum laudandi: ibi Confitemini Dño in citara: Vel possumus dicere: q primò dicit quales debent esse laudatores Christi. Secundò quomodo debent ipsum laudare. Ad primum ergo dicit q laudatores Christi debent esse iusti.i. iustificati per fidẽ Christi, & recti in operibus: quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Sed est aduertendum: q eadem fide qua iustificati sunt antiqui: iustificati sumus & nos: sed erat differentia: nã F illi iustificabantur in fide, & spe Christi futuri & futurorum sacramentorum: nos vero in fide Christi quia iam nos redemit, & in fide præsentium sacramentorum. Et ideo vtrosq; inuitat Dauid ad laudem Christi, s. illos vt expectarent, & laudarent Christum eos redempturũ & nos vt iam laudemus ipsum redemptorem. Dicit ergo Dauid. O vos fideles vete. testam. iusti, idest iustificati in fide Christi futuri: & vos christiani iam redempti, & iustificati: exultate non in vobis: quia non propriis meritis estis iustificati: sed in Dño qui uos iustificauit, & cum intraueritis templum ad laudandum Dominum, facite vt sitis puri, & iusti per pœnitentiam. Nam rectos decet collaudatio.i. decens est,

A vt recti laudent Deũ.i. ꝙ laudatores Dei sint recti,& puri & mundi.& iusti: nam non est speciosa laus in ore pctõris. Item rectos decet collaudatio.i.decens & iustum est, vt illi qui sunt iustificati & redempti per Christũ, laudent eum, aliter essent ingrati.

Confitemini Domino in citara: in psalterio decem cordarum psallite illi.

Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione.

Hic tradit modũ quõ debemus Christũ laudare,& quot & quibus cõditionibus debemus Christũ laudare. Vnde quatuor dicit. Primò ꝙ debemus Christo cãtare canticum nouũ, Secundò ꝓ debemus cãtare illud canticũ cum citara. Tertiò cum psalterio decem cordarum. Quartò cũ vociferatione,& cona tu vocũ. Et ita præcepit Dauid cantari hunc B psal. in tabernaculo& in templo per leuitas, quæ oĩa significabant magnum mysterium. Nam per cant. nouum intelligitur lex euãg. siue testm̃ nouum, ad differentiã cantici veteris ipsius Moysi, vt patet Apo. 15. Et sic in toto libro psalmorũ per canticũ nouum intelligitur testm̃ nouum,& per psalt. 10. cordarum intelligitur lex. x. pręceptorum in lege euang. confirmatorum, etiam intelligitur lex euangel. continens in sedecem cordas. i. decem articulos pertinentes ad Christũ. Nã prima corda huius psalterii est verbi incarnatio.i. ꝙ Christus est Deus incarnatus. Secunda corda est Christi natiuitas de Maria virg. Tertia corda est Baptismus Xpi. Quarta eius prædicatio Quinta miraculorum operatio. Sexta mors,& passio. Septima resurrectio. Octaua in cœlum ascensio. Nona Spiri-C tussancti in Apostolos missio. Decima per prædicat. Aposto. Ecclesiæ congregatio. Per citaram intelligitur fides, spes, caritas. Nam citara est vnum instrm̃ triangulare ita pariter vnus est Christus, sed est colẽdus triplici virtute.s. fide, spe, & caritate. Per vociferationem intelligitur ꝙ debemus Christũ cõfiteri,& publicare publicè coram hominib. & eius laudes,& beneficia iugiter memorare,& exaltare,& magnificare. Dicit ergo Dauid. O iusti confitemini Dño, eius laudes manifestando,& cantate ei canticum nouum.s. prædicate legem nouam euang. & hoc cum psalterio.x.cordarum.i.confitemini,& prędicate in isto nouo cãtico.x.articulos Christi.s. incarnationem, natiuitatem, baptismũ, prædicationem, miracula, passionem,& resurrectioné, ascensionem, Spiritussancti missionem,& ecclesiæ cõgregationem. Quia hæc D sunt x. cordæ huius psalterii euangelici. Et hoc est psalteriũ x. cordarum,& canticum nouum quod cantauit & pulsauit V. Maria, tympanistria nostra cum magna exultatione Spiritus, cũ dixit. Magnificat anima mea Dñm,&c. Nam hoc canticum siue psalteriũ Virginis continet x. versus qui sunt decem cordæ, in quibus x.cordis continetur totum testamẽtũ,& cãticum nouũ,& etiam totum testm̃ vetus. Nam ibi annunciantur omnia promissa in vet.testa. esse completa in nouo. cum dicit: Suscepit Israel puerũ suum, recordatus misericordiæ suæ, Sicut locutus est ad patres nostros.&c. Vos ergo iusti cantate canticum nouum legis euãg. per totum circuitũ anni,& in omnib. horis diurnis pariterq; nocturnis: sed cantate specialiter in vesperis E quotidianis canticum nouum siue psalte. x. cordarũ virginis, in quo implicitè continet vtrumq; testm̃. Item cantate hoc canticum nouum cum citara.i.cum fide ipsius Christi, & spe,& caritate, quia aliter non esset meritoria laus nec confessio. Item bene psallite ei in vociferatione cũ publica prædicatione, & manifesta confessione coram hominibus: sicut ipse cõfessus est omnes in cruce,& pro omnibus membris suis passus est publice. Item bene psallite ei cũ vociferatione in officiis canonicis Eccl Et nota ꝙ antiqui cantabant hunc psal. cum vociferatione, vocando Christũ ad redimendũ. Nos autẽ cantamus ipsum ps.& oẽs alios agẽdo gratias pro redẽptione facta,& vt Christus veniat ad remittendum peccata nostra,& nos glorificandũ. F Iterũ est aduertendũ ꝙ triplex canticũ memoratur in sacra scriptura. Primò canticum vetus quod dr̃ canticum Moysi. Apo. 15. Secundò canticum nouum gratiæ quod dr̃ canticum euang. siue lex euangelica. Tertiò canticũ gloriæ,& ęternũ. Primũ canticũ cantauerũt oẽs patres vet.test. Scd̃m cãtamus nos in hac ecclesia militanti. Tertiũ cantãt beati in ecclesia triumfanti. Primũ cantabatur sub protestatione,& fide,& spe Xpi futuri, quẽ ꝓnunciabat ꝑ vaticinia profetarũ,& ꝑfigurabat per mysteria patriarcarum, & oĩa præcepta cerimonialia & legalia, & ideo antiqui cantabant cum citara, & psalterio materiali & legali. Secundum canticum cantant fideles noui testamenti, cum citara spirituali, s. fide,& spe,& caritate,& cum psalterio spiri-

A tuali cordarum.s.cũ confessione supradictorum articulorum, & cantát ipsum cum vociferatione, quia publicè cõfitetur Christũ & hos decẽ articulos corã hominib. Tertiũ cãticũ cantãt sancti in cœlo cũ clara uisione & fruitione & fœlicitate, dicẽtes. Sanctus, sanctus, sanctus &c. Apo.3. Et hoc canticũ dirigitur toti trinitati, sed ẽm canticũ.s. canticũ nouũ dirigitur ipsi Christo de quo cãtat psalterium.10.cordarum.i.decẽ articulorũ, ut patet Apo.2. vbi dicitur ꝙ sancti cantabãt canticũ nouum dicẽtes. Dignus es dñe accipere librũ et aperire signacula eius.&c. Vnde hoc est canticũ nouum ad quod cãtandũ nos exhortatur propheta in hoc psal. cũ dicit cantare ei canticum nouum &c.

Quia rectum est verbum domini, & omnia opera eius in fide.

B In hac secũda parte reddit & assignat cãm quare & de quibus tenemur ipsum laudare, assignat tres causas. Primò quia Christus est Deus omnipotens: cum sit verbum patris ꝑ quod facta sunt omnia. Secundò quia iustus iudex. Tertiò quia misericors, & sic est laudãdus ratione summæ potentiæ, & iustitiæ, & misericordiæ, & ideo sicut est rectus, & iustus ita debet à rectis & iustis laudari. Dicit ergo bene dico ꝙ iustos & rectos decet laudare Christum. Nam ipse Christus est rectũ uerbum domini per quem omnia fecit, ideo omnia opera eius sunt facta in fide.i. sunt naturaliter recta & perfecta, quia cuncta quæ fecerat erant valde bona. Secundò est laudandus, quia est iustus & misericors. nam

Diligit misericordiam & iudicium, misericordia domini plena est terra.

C Diligit inquit, misericordiã & iudicium, & ideo misericordia eius plena est terra: nã omnibus miseretur, & plenè & abundanter redemit genus humanũ: quia pro omnibus effudit totum sanguinem. Et notanter dicitur, quia rectũ est verbũ domini nã filius dicitur ars patris, sed ars est recta ratio factibiliũ, & ideo verbũ in quo ab æterno sunt ideę siue exemplaria omnium creaturarum dicitur rectum. Nam sicut quod libet artificiatũ dicitur rectum inquantum assimilatur arti existenti in intellectu practico artificis ita omnis creatura dicitur recta & perfecta secũdum naturam & speciem, inquantũ assimilatur ideę & rationi existenti in verbo diuino, quod dicitur ars patris. Et notanter dicit etiam misericordia domini plena est terra, quia ante aduentum Christi misericordia Dei solum erat in Iudæa. D

Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

Hic probat per singula, quę dixit. Nã primò probat ꝙ Christus sit rectum verbũ domini. Secũdo ꝙ est iustus iudex. Tertiò ꝙ est sũme misericors. secũda ibi. Dñs dissipat cõsilia. tertia ibi. Beata gẽs. Dicit ergo primò, probo ꝙ Christus sit verbũ rectũ Dei patris, & per cõsequẽs sit Deus cõsubstãtialis patri. Nam cœli firmati sunt verbo dñi; qñ Deus dixit fiat firmamentum &c. nam si Deus dixit ergo per aliquod verbum sibi coæternũ locutus est & dixit, quod quidem verbum nõ potest esse nisi sibi consubstantiale, cum in eo non sit aliquod accidens temporale. Itẽ sicut cœli sunt firmati & creati verbo domini, ita omnis uirtus corũ.s.cœlorũ est eis data & emanat à spũ oris Dei patris. s. à spũ sctõ, & sic omnia sunt creata verbo domini, et habẽt uirtutẽ à spiritu oris eius.s.à spiritu sancto, & sic tota trinitas concurrit ad creationem rerum, quia opera trinitatis sunt indiuisa ad extra. Ad cuius intelligentiam est notandum secundum Aug. ꝙ licet tota trinitas sit creatrix ut Deus, & opa trinitatis sint indiuisa in creatione rerum, tamẽ modus est distinctus. Nam in hac creatione aliquo mõ attribuitur autoritas patri. nam pater qui ab æterno dixit suum verbum, & diligendo filium & è cõuerso ambo spirant spiritũ sanctum, ille idem pater ex tempore per suum verbum æternum dixit omnes creaturas ad extra, quando dixit: fiat lux, & fiat firmamẽtũ &c. & sic per suum verbum fecit omnia. Ioan.1. Item pater & verbum qui ab æterno spirant spiritum sanctum ab intra, ita postea ex tempore tanquam vnum principium per spiritum sanctum spirant ad extra esse, exire, & virtutem omnibus creaturis ad operãdum: quod quidem esse siue virtus dicitur uita in rebus siue viuere, quia viuere viuentibus est esse: & ideo subditur: Spiritus domini ferebatur super aquas.i. super omnia fluxibilia & mobilia creata. Itaque res omnes creatę vt assimilãtur ideis & exemplaribus existentibus in libro, & vt dicuntur per verbũ, dicuntur habere essentiam & speciem. sed vt aspiratur eis esse uirtutis per spiritum sanctum, dicuntur habere existere & habere virtutem & habere operationẽ. Et sic oĩa creata habẽt in se vestigiũ trinitatis scilicet substantiam E F

A fluitiam virtutem & operationem: siue numerum: põdus: & mensurã: siue speciem modum: & ordinem. Nec per hoc est dicẽdũ ꝙ opera trinitatis sunt diuisa: quia tota trinitas concurrit tanquã unum principium & unus Deus & vnus omnipotẽs: & hoc est de intellectu Aug. 11. de ciu. Dei & 12. cõfes. & hoc est quod dicit hic Dauid, Verbo dñi cęli firmati sunt & spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Nec ꝑ hoc intẽdit Dauid excludere quin spiritussanctus sit spiritus filii: quia non negat ipsum à filio procedere, sed intantum dicit ipsum spiritũ oris patris, inquãtũ talis autoritas est in patre, nam pater habet de se & à se vt spiritussanctus procedat ab eo, cũ sit principium non de principio, sed filius hoc habet à patre ut spiret spiritum. s. simul cum patre. Sed ne quis putaret ꝙ solum cęli sunt à B Deo creati sicut blasfemabant Manichei: iõ sequitur ꝙ ipsemet Deus pater & filius & spiritussanctus, q creauit cęlos ipsemet creauit terram & aquas & elementa & tũc sequitur.

Congregans sicut in utre aquas maris: ponens in tesauris abyssos.

Congregans omnes aquas maris in vallibus & locis depressioribus & infimis terræ, quando diuisit aquas ab aquis & apparuit arida: congregationes aquarũ appellauit maria, ut patet Gen. 1. Nam terra continet maria inter montes, sicut uas continet aquas, ut patet de mari Caspio & Indico vt magis patebit ps. 103. & ipsemet fuit ponens abyssos. i. aquas abyssales in tesauris suis. i. in locis secretis terræ, & sic congregauit aquas maris in Oceano inter valles, quasi in utre C siue i vase. & posuit aquas abyssales & aquas fontales & fluuiales in tesauris & locis secretis. Nam fontes & flumina oriuntur & emanant à locis secretis. Et dicit in tesauris suis, quia de emanatione fontium & fluuiorum insurgunt tot mirabiles quæstiones & opiniones, quòd quasi nullus vel pauci potuerunt peruenire ad ipsam veritatem. Nam Plato dicit quòd emanant à tartaro. Aristoteles dicit quòd continuè generatur aqua ex aere infrigidato in cauernis terræ. Aliqui dicunt quòd fiunt magnæ submersiones aquarum in profundo maris, & serpunt per uiscera & uenas terrę. & dulcoratæ ebulliũt & emergunt per impulsum aut æquilibrium ad alias partes terræ, & sic fontes emanãt in planis & montibus. Et sic disceptant filosofi secundum diuersas opiniones, sed ista manent secreta & reposita in tesauris & secretis scientiæ Dei: ideo ait, Ponens in tesauris abyssos. D Sed dubitatur quare nõ facit mentionem in hac creatione de duobus elementis. s. de igne & aere. Dicendum quòd ignem & aerem cõnumerat inter cœlos. Nam communiter in scriptura aer dicitur cœlum, ut dictum est psalmo. 8. Volucres cœli. &c. Sed est aduertendum, quòd cum creatio rerum fuerit figura recreationis & regenerationis nostræ, ꝙ per illud idem uerbum per quod facta fuit creatio: ꝑ illud idem facta est nostra redemptio & recreatio: & per illud verbum cõstructa est ecclesia per quod facta fuit machina mundi, & eodem ordine. Nam sicut pater in creatione per verbum, filium suum dicendo, produxit res ad extra quò ad species & essentias suas, & pater cum filio per spiritum sanctum spirauit uitam & esse & uirtutẽ in E rebus: ita pari ratione in nostra regeneratione, pater per filium suum incarnatum locutus est nobis, & dedit legem euangelicam, ut patet ad Hebræos primo, & sic construxit ecclesiam ex viuis lapidibus fidelibus: sed quia non suffecisset dedisse legem et creasse apostolos, nisi spirasset in eis uitam et uirtutem spiritualem: ideo pater cum filio misit spiritumsanctum in discipulos. et per ipsum spirauit uitam et virtutem gratiarum et donorum in discipulos, et sic uiuificauit eos ad intelligẽdas scripturas et ad robur et fortitudinem, et dando eis ecclesiasticam potestatem, fecit eos principes ecclesiæ. Item sicut creauit. 12. cœlos scilicet decem cęlos superiores & ignem et aerem quos connumerat inter cœlos ut dictum est: ita creauit. 12. apostolos in ecclesia, qui dicuntur cęli ecclesię, ut dictum est psalmo. 18. & illos ornauit F syderibus et astris gratiarum et donorũ spiritussancti: et sic intelligit Gregorius illud Iob. 26. Spiritus domini ornauit cœlos. Vnde dicit. Verbum, qui est filius patris, ornauit cœlos, id est apostolos: sed uirtus apostolorum de spiritusancto sumpta est. vnde alibi Spiritu oris eius &c. ornamenta enim cœlorum sunt uirtutes prædicantium, et cætera. Ex quo patet quòd pater per verbum firmauit et elegit apostolos, sed per spiritumsanctum dedit eis uirtutem et dona gratiarum in die penteco. et sic constructa et cõfirmata est ecclesia Et hoc est quod dicit hic Dauid, ꝙ non solum in creatione mundi cęli materiales, uerbo, qui ẽ Christus, armati sunt, et

A spiritu oris eius omnis uirtus eorum, sed et in nostra recreatione eodē verbo domini .s. Christo celi.i. apostoli firmati, & electi sunt: & omnis uirtus eorum fuit sumpta à spiritu oris eius: quia per spiritumsanctum spirauit in eos, & in totam ecclesiam virtutem & viā spiritualem: ecclesiasticam potestatem eis largiendo. Et sic tota trinitas concurrit ad nostram regenerationem & ideo nos Christiani per fidem generati portamus imaginem & vestigium passionis Christi in fronte & totius trinitatis. Nam licet Deus luceat in omnibus hominibus per creationem tamē in solis fidelibus lucet per recreationem & gratiā, quem caracterem recepimus in baptismo, & etiam in cōfirmatione. Sed ne putaret aliquis ꝙ Christus solum creauit. i. apostolos & in B eis solis gratiam spirauit: ideo subdit. Cōgregans sicut in vtre aquas maris. i. postquā firmauit cœlos. i. apostolos: postea per eos congregauit aquas maris. i. multitudinem populi gentilis sicut in vtre. i. in vase & gremio ecclesiæ & reposuit abyssos. i. aquas abyssales. i. septem sacramēta ecclesiastica: in tesauris & secretis suis. Nam ecclesiastica sacramenta dicuntur aquę abyssales: quia virtus eorū nūquam euacuabitur: eo quòd sunt plena meritorum passionis Christi: & sic habent virtutem infinitam & abyssalem ad iustificandū peccatores successiue in infinitū. Item Christus. posuit abyssos in tesauris suis. s. in sacra scriptura in qua continentur infinita secreta, & abyssus diuitiarum scientiæ Dei. Ideo sequitur: si ergo Christus est illud verbum patris quo non solum cœli materiales in prin- C cipio: sed etiam in nostra regeneratione cęli firmati sunt, scilicet apostoli: ergo

Timeat dominum omnis terra: ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.

Timeat eum omnis terra in suo aduentu omnes gentiles inhabitantes orbem commoueantur. & vniantur, & conuertantur ab eo & cognoscant ipsum Deum & creatorem & recreatorem.

Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.

Ipse pater dixit: & facta sunt omnia: & ipse mandauit. & creata sunt in creatione materialiter: & in regeneratione spiritualiter. Item sicut in principio mandando & dicendo fecit omnia: ita in suo aduentu mandando & percipiendo faciebat miracula: & resuscitabat mortuos: & dimittebat peccata, & iustificabat peccatores tanquam potestatē habens, quod plus fuit quàm creare cœlum & D terram: quæ mircula nullus poterat facere nisi solus Deus: ergo Christus est Deus uerbum patris per quem sumus creati & recreati: ergo sibi debetur honor latriæ & laus &c. ergo cantate ei canticum nouum cum psalterio decem cordarum & citara & uociferatione & cętera.

Dn̄s dissipat cōsilia gētiū reprobat aūt cogitatiōes populorū: et reprobat cōsilia principiū.

Hic assignat secundā rationem quare debetur Christo latria, & debemus sibi cantare sic canticum nouum. s. quia est iustus iudex, siue propter summam iustitiā. Nota ꝙ Christus in suo aduentu tres potentias dissipauit & puniuit. in quibus ostendit potentiā & iustitiā suam. Primò destruxit falsam sapientiā & superstitionem gentilium & filosoforum, E & falsos ritus Deorum. Secūdò dissipauit cogitationes populorum. s. malitiam iudæorū insurgentium cōtra eum: quia cogitauerunt Christum delere per mortem: sed ipse resurrexit & dissipauit eos auferendo eis regnum & locum &c. Tertiò dissipauit consilia & cōuenticula principium mundi, & tyrannorū qui proposuerant penitus distrahere ecclesia & delere nomē Christi, sed ipsi dissipati sūt, ut Nero & Domitianus & Maximianus: imo tota gentilitas fuit subiecta iugo Christi. Et hoc est quod ait Dauid: s. dominꝰ Iesus Xp̄s bene est iustus, quoniam ipse dissipat & dissipauit in suo aduentu cōsilia & sapientiam gentium. s. falsas opiniones filosoforū de ęternitate mundi &c. dissipauit ritus & superstitiones falsorum Deorum: & uanitates poe- F tarum, & ostendit qualiter mūdus est à Deo creatus ex tēpore, & qūo est vnus solus Deꝰ trinus in psonis: & ꝙ vnus solus Deus est colēdus. Secūdò dissipauit & confudit cogitationes et pessima proposita populorum. s. iudæorū, qui dixerunt: si hunc dimittimus venient Romani &c. sed contrarium accidit eis, ut dictū est psal. 2. Nam postquàm Christus resurrexit fuerunt eiecti à sedibus suis, et trucidati et dispersi per mūdum in captiuitatem &c. Tertiò dissipauit consilia principū et tyrannorum machinantium et conantiū destruere legem euangelicam et totā Christianam religionē: sed ipsi dissipati sunt: et eorum superstitio et idololatria fuit destructa: et ecclesia multiplicata per Constantinum, et ex euangelica exaltata et ampliata.

A Ideo subdit.

Consilium aut dñi in æternũ manet: cogitationes cordis eius in generatione & gñationẽ.

Consilium.i.lex domini in æternum manet, & cogitationes cordis eius, id est ea quæ Deus ab æterno proposuit futura, maneat in generatione & generationem: quia oĩa facta sũt & cõpleta, q̃ Deus pordinauit aut puidit ab æterno cuius scia falli nõ põt. Et ideo

Beata gens cuius est dominus Deus eius populus quem elegit in hæreditatem sibi.

Beata est gens Christiana cuius dominus est unus verus Deus trinus & vnus, & non est decepta in colẽdo plures Deos, & beatus populus Christianus quẽ dñs Iesus Christus elegit in hæreditatẽ sibi dissipato cõsilio gentiũ & principiũ & tyrannorũ & cogitationibus iudæorum. Nã dissipatis omnibus supra

B dictis, Deus elegit populũ Christianũ in hæreditatẽ sibi: vt colat eũ: & seruet legẽ euangelicam. Potest etiam iste versus ordinari cũ sententia sequenti: quæ est tertia causa. Beata gens. Hic assignat tertiam causam quare Christus est colendus & laudandus à Christianis fidelis &c. s. quia misericors. Nam qui maiorem misericordiam & plura beneficia recepit à Christo: magis tenetur & obligatur Christum laudare. Dicit ergo. Beata gẽs Christiana cuius Deus est dominus eius: & beatus populus Christianus quem dominus Iesus Christus elegit sibi in hæreditatem, & vocauit ipsum ad fidem. Nam dominus ostẽdit sibi magnã misericordiã, quia propter eũ incarnatus est & mortuus & passus. Vnde

De cælo respexit dñs vidit oẽs filios hoĩm. De preparato habitaculo suo respexit super

C *omnes qui habitant terram.*

Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

Dominus filius Dei respexit de cęlo, & vidit oẽs filios hominum seu filios Adam peccatores, & de habitaculo suo pręparato.i.de cęlo empyreo qui est locus Deo pręparatus & debitus, respexit super oẽs homines qui habitant terram quodam oculo misericordiæ, & videns omnes in captiuitate, commotus misericordia & pietate, ipse qui erat ęternus & impassibilis in sinu patris, factus est homo mortalis formam serui accipiens vt peccatores liberaret. Itẽ ille æternus filius q creauit & finxit sigillatim, id est in unoquoque corda.i. animas eorum.s. hominum; & intelligit oĩa opera eorum & cogitationes ipsas, factus est homo mortalis vt eos redimeret. Vnde nota quod per hoc quod ait, Qui finxit sigillatim, excludit falsam opinionem Pytagoræ & etiam Talmudistarum, qui dicunt omnes animas esse ab initio creatas, & trãsmigrare de corpore ad corpus & sic unaquæq; anima præcedit suũ corpus: sed hic dicit ꝙ Deus finxit.i. creauit animas sigillatim in vnoquoq;. Itẽ excludit falsam opinionem cõmentatoris qui dixit vnũ intellectum esse in omnibus hominibus. Hic autem dicit ꝙ vnusquisq; sigillatim habet suã animã. Item per hoc ꝙ ait. Intelligit omnia opera eorum, excludit falsam opinionem Manicheorũ & aliorum hæreticorum, qui dicunt Deum nõ curare, nec etiam intelligere ista inferiora. D

Nõ saluatur rex per multã uirtutẽ, et gigas non saluabitur in multitudine uirtutis suæ.

Hic reddit causam quare Deus motus misericordia voluit incarnari, & dicit: ꝙ voluit humiliari & exinaniri & fieri homo, eo ꝙ nulla creatura erat sufficiens ad saluandum seipsam nec alios, sed solus filius Dei erat sufficiens ad saluandum. Ideo dicit: Non saluatur rex per multam uirtutem i. nullus rex mundanus habuit tantam virtutem & potentiã vt seipsum posset saluare aliquo modo, nec aliquis gigas magnus & fortis saluabitur, nec poterit saluari in multitudine virtutis suæ. E

Fallax equus ad salutem, in abundantia autem uirtutis suæ non saluabitur.

Equus .i. multitudo equorum fallax erat ad salutem regum & principum. Et ideo nullus saluabatur nec poterat saluari in abundãtia uirtutis suæ. Et hoc propter duo. Primò quia oẽs erant peccatores & immundi, ideo oportebat vt nostra redemptio fieret per hominem iustum & innocẽtem. Secundò quia peccatum primorum parentum fuerat tàm graue ꝙ non poterat deleri nisi per Deum & hominem. Tertiò quia potentia diaboli erat tàm magna, ꝙ non poterat nisi per Deum superari: & ideo sequitur. F

Ecce oculi domini super metuentes eum. & in eis qui sperant super misericordia eius.

Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.

Oculi domini super metuentes & sperantes in eum.i. super fideles, & eos qui sperant super misericordia eius ut eruat animas eorũ à morte æterna per mortẽ & passionẽ, & alat & nutriat eos in fame.s. pabulo sacramẽ

A torum, & sapientiæ: quasi dicat Christus nō saluauit superbos neq; cōfidentes in superbia & viribus suis & bonis mūdanis: nec saluauit infideles: sed fideles & humiles, & illos pauit pabulo sapientiæ, & sic esurientes impleuit bonis & diuites dimisit inanes. Ex omnibus his patet qualiter Deus ostēdit nobis suam magnam misericordiam: quare ipsum obligamur laudare & magnificare. Per hoc etiam excluditur falsa opinio Pelagianorum dicentium vnumquemq; absq; gratia, ex propriis viribus posse saluari.

Anima nostra sustinet dominum: quoniam adiutor & protector noster est.

Quia in eo lætabitur cor nostrum: & in nomine sancto eius sperauimus.

Hic profeta petit aduentū Christi accelerari, vt posset sibi cātare canticū nouū. Sed & exhortatur fideles ad fidē, & spē, & caritatē
B Christi saluatoris dicens, Si ita est q solus Christus pōt oēs saluare, & nō saluat nisi solos fideles et humiles sperātes in se: ergo aīa nostra sustinet, id est sustineat & expectet cum patientia aduentū Christi: qm̄ ipse solus est adiutor & protector noster: quia in eo lætabitur cor nostrum cum venerit, & solos nos fideles saluabit: eo q sperauimus in nomine sancto eius, quod est Iesus saluator: quia non saluabuntur nisi habentes fidem Christi. Et ideo Dauid apostrofat ad Christum: vt acceleret aduentum suum, dicens.

Fiat misericordia tua domine super nos: quemadmodum sperauimus in te.

O Domine Iesu veni, & fiat misericordia tua super nos redimendo & saluando; quēadmodum & sicut sperauimus in te, & nō sit
C vana & frustra spes nostra: vt salues nos: hic per gratiam & in futuro per gloriam. Ex supradictis patet, q Dauid in toto isto psalmo exhortatur fideles noui testamenti: vt recipiant Christum in aduentu suo, & cantent sibi canticum nouū, & prædicent legē euangelicam cum fide, & spe, & caritate: Sed in vltima parte petit accelerari aduentū Christi: in quo canticum nouum, euangelicum erat cantandum in ecclesia. Ex quo psalmo colliguntur octo conclusiones.

Prima conclusio, quòd iusti obligantur præ cæteris Deum laudare, & in eo exultare pro beneficiis acceptis.

Secunda conclusio, quòd laus iustorum est decora & Deo grata.

Tertia, q canticū nouum debet cantari, & confessio laudis iustorum debet fieri tripliciter. s. cum psalterio decem cordarum. i. cū confessione supradictorum decē articulorū, quod dr̄ psalterium euangelicum. Secundò debet cantari cum citara. s. cum fide trinitatis, spe, & caritate. Tertiò cum magna vociferatione: quia talis confessio fidei, debet fieri publicè & non solum in occulto.

Quarta conclusio, q propter tria est Deus laudādus. Primò quia rectus & verax in promissis. Secundò quia iustus in iudiciis. Tertiò quia misericors: quia iustificauit nos in nouo testa per misericordiam, quam promiserat in veteri testamento.

Quinta conclusio, q sicut indiuisibiliter tota trinitas concurrit in mundi creatione: quia pater per verbum suum creauit oīa, & per spiritum sanctum spirauit esse & operari & vitam in omnibus rebus: ita pariter in nostra regeneratione pater per verbum filium suum regenerauit nos, & per spiritum sanctū viuificauit nos dona gratiarum infundendo &c. & per consequens est dare trinitatem personarum in diuinis. B

Sexta conclusio, q sicut Deus fuit misericors in nos iustificando: ita fuit iustus iudex cogitationes populorum & consilia principum infidelium dissipando & reprobando.

Septima cōclusio, quòd populus christianus solus est beatus: eo quòd dissipatis iudæis & infidelibus solus ipse est electus in hereditatem Dei.

Octaua conclusio, q in hoc psalmo excluduntur & improbantur quinq; falsæ opiniones. Nam primò improbatur opinio Aristo. dicentis mundum esse ab æterno: cum hic dicat profeta, Qm̄ ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt &c. Secundò improbat falsam opinionē Talmudistarum & Origenariorū dicentium oēs animas esse simul creatas à principio: cū hic dicat profeta, Qui finxit sigillatim animas eorū &c. Tertiò improbatur per idē opinio commentatoris, dicēns, vnicum esse intellectū in oibus hominibus. Quartò improbat falsa impietas, Manicheorum, dicētium Deum nō creasse ista visibilia inferiora: nec habere curā de ipsis: cum hic dicat profeta. Qui intelligit omnia opera eorum &c. Quintò improbat impietas Pelagianorū dicentiū vnūquemq; sine gratia posse saluari, & ex ꝓpriis viribus posse vitare omne malum & agere bonū: cum hic dicat: Nō saluatur rex per multā virtutē: &c.

Psal.

A PSALMVS XXXIII.

Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo.

Hic est secundus psalmus alfabeticus habens 22. versus iuxta numerum 22. literarum hebræorum. Est verum q deficit sexta litera.i.vau.loco cuius geminatur he.cuius titulus talis est. Dauid quando mutauit faciem siue rationem suam corã Abimelech, et fugauit eum et abiit. Hunc titulum præposuit Esdras huic psal. Nam dictum est q Dauid solũ fecit illos titulos in quibus exprimitur cantor:aut instrumentum: aut modus cantandi:aut tempus: aut locus in quo cantabatur iste psalmus,et ratio est. Nã Dauid ordinauit psalmos et dabat eos cantandos determinatis cantoribus: cum instrumẽtis et modis determinatis, et in determinato B tempore,et ideo explicabat in titulo omnia supradicta: vt patet in quibusdam psalmis. Sed quando exprimitur materia aut autor psalmi:non est credendum q Dauid fecit illum titulum: sed Esdras aut aliquis sanctus homo:prout fuit sibi reuelatum. In hoc ergo titulo patet, q Dauid fecit hunc psalmũ quando fugiens a facie Saul,declinauit ad Achis regem Geth: quo cognito dixerunt serui Achis:nonnẽ hic est Dauid rex terræ.i. quem Iudæi dicunt esse vnctum in regem, et qui expectatur rex post Saulem:eo q occidit Goliat Geteum? Vnde Dauid vidẽs imminere periculum vitæ suæ:simulauit se insanum,et mutauit os suum torquendo et variando oculos et labia, et spumando velut furiosus epileuticus. Et tunc rex Achis fugauit ipsum a domo sua iubens ne amplius permitterẽt ingredi, et tunc Dauid recessit C inde in spelũcam Odolam, et sic euasit manus seruorum Achis, vt patet 1. Regum 21. Et tunc agens gratias fecit hunc psalmum. Sed hæc historia non videtur concordare cum titulo. Nã in titulo dicitur q Dauid mutauit faciem suam coram Abimelech:et rex Geth appellatur Achis in supradicta historia. Ad hoc dicit Rabi Salomõ, q Abimelech est nomen dignitatis regalis. Nam omnes reges Geraræ appellabantur Abimelech: vt patet Gene.20. & 26. sed quia ciuitas Geth est Gerara, memorata in Genesi:ideo idem est Achis et Abimelech. Nam Achis est nomen proprium,et Abimelech nomen dignitatis. Sed mentitur iste cecus obstinatus. Nam licet dicat verum quòd omnes reges Geraræ dicti sunt Abimelech, tamẽ ciuitas Geth non est D eadem cum Gerara. Nam ciuitas Geth cuius Achis erat rex:est sita in parte aquilonari iuxta Betleem et tribum Beniamin, et est prima de ciuitatibus Filisthinorum in parte aquilonari, et Gerara est finibus Palestinæ ad partẽ Australem in finibus Aegypti iuxta Bersabee:vt patet Gen.26. Et ideo est melius q dicatur: q Achis erat binominis: quia alio nomine dictus est Abimelech. Vel est dicendum et melius, q Abimelech in lingua palestina idem est quod rex terræ. Nam Abimelech: interpretatur rex patris mei, et sic quẽ nos appellamus regem ipsi vocant Abimelech. Nota quòd Abimelech idem est quod rex paternalis siue rex naturalis: Ideo quilibet rex naturalis cuiuscunq; regni sic dicebatur Abimelech apud Palestinos, et sic non solũ rex Geraræ dicebatur Abimelech: sed et E rex Get et rex Acariõ et cæteri: quasi regnũ paternum iure paterno possidentes. Vnde melech arabice. rex interpretatur latinè. Secundum ergo hunc intellectum dicunt Hebræi q Dauid fecit hunc psalmum, et sic exponunt ipsum literaliter præcisè de Dauid: prout agit gratias pro liberatione sua. Et secundũ hoc tria facit Dauid. Nam primò ipse agit grãs. Scdò inducit alios ad magnificandum Deum. Tertiò ad timendum Deũ per obseruantiam legis. Secundum ibi: Magnificate dominum. Tertium ibi: Timere dñm. Dicit ergo Dauid. Benedicam dominũ Deũ Israel in omni tempore.s.tàm in aduersitate. q̃ in prosperitate, et semper. s. die ac nocte laus eius erit i ore meo, agẽdo gratias: eo q liberauit me de manu seruorũ regis Achis.

In domino laudabitur anima mea: audiant mansueti & lætentur. F

Anima mea laudabit in dño .i. gloriabit in dño et non in se:quia nolo laudes hominum:nec laudari de superbia, sed de humilitate & mansuetudine:ideo dico vt mansueti audiant humilitatẽ meã et lætent. Postea inuitat oẽs alios ad laudes dei, exẽplo sui, dicẽs

Magnificate dominum mecum: et exaltemus nomen eius in idipsum.

Exquisiui dñm & exaudiuit me: & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

O vos humiles & mãsueti magnificate dominũ mecũ et in idipsum.i. in simul exaltemus eũ similiter. Et reddit causam quia semper in tribulationibus exquisiui dominum oi alia spe relicta, & ideo exaudiuit me, &

ex

A ex omnibus tribulationibus meis eripuit me .f.de manu Goliæ & manu Saul cum traxit lanceam contra me, & cum misit clientes vt circuirent me in domo, & tunc eripuit me de rege Achis, & ideo

Accedite ad eum & illuminamini: & facies vestræ non confundentur.

Accedite ad eũ & nõ quęratis aliũ liberatorẽ, & illuminamini.i.illuminabimini qa dabit vobis gratiã & modum euadẽdi, & sic facies vestræ nõ cõfundẽtur: qa nũquã dicetis vos esse delusos, nec repulsos, nec frustratos.

Iste pauper clamauit: & dñs exaudiuit eũ: & de oĩbus tribulationibus eius saluauit eum.

Immittet angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.

Gustate & videte quoniam suauis est dominus: beatus vir qui sperat in eo.

B *Timete dominum omnes sancti eius: quoniam non est inopia timentibus eum.*

Diuites eguerunt & esurierunt: inquirẽtes autem dominum non minuentur omni bono.

Iste pauper quẽ videtis.f.ego, clamauit, & dñs exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius saluauit eũ, vt dictũ est. Nam angelus bonus dñi immittet virtutem suam in circuitu humilium timentium eũ, & sic eripiet eos: ergo relinquite humana auxilia, & gustate & videte qm̃ dominus suauis est & non crudelis: imo facilis ad dandum gratiam & petitionem. Ideo beatus vir qui sperat in eo. Et sic non sitis crudeles & maleuoli: sicut Saul & sequaces eius sed timete dominũ, ò vos oẽs sancti & iusti eius: qm̃ nõ est inopia bonorum temporalium & spũalium timentibus eum. imo copia & abundãtia gratiæ. Nã
C nos videmus ꝙ multi diuites huius mũdi cõfidentes in bonis mundanis facti sunt pauperes & eguerũt & esurierũt mendicãdo. quia bona transitoria sunt, & nõ potuerunt ea retinere: sed timentes dominum no minuentur omni bono: imo abundabunt bonis spiritualibus, & etiam bona eis non deficient.

Venite filij audite me: timorẽ dñi docebo vos.

Quis est homo qui vult vitam. diligit dies videre bonos.

Venite ergo filii, audite me, & docebo vos timorem domini. i. legem diuinam quæ cõsistit in timore dñi, & si quis homo timet dñm vt cupiat videre dies bonos in hac vita & etiam gloriam in alia: faciat quod sequitur.

Prohibe linguam tuam à malo: & labia tua ne loquantur dolum.

Diuerte à malo: & fac bonum: inquire pacem et persequere eam. D

O vir iuste prohibe linguam tuam à malo &c. Et sic exponũt Iudęi literaliter hũc psalmũ faciliter. quia vt sic, litera est satis plana applicando ad ipsum Dauid. Sed si sic precisè literaliter exponatur videretur hũc psalmũ nullum continere sacramentum, & titulum esse nõ à spiritusancto, sed inutiliter positũ: quod est falsum. Nam Dauid nõ fuit minus profeta in hoc psalmo quàm in cæteris: nec latẽt minora sacramẽta in hoc titulo & psalmo quàm in cæteris: quia idem est spiritus. Et ideo est dicendum ꝙ Dauid per illam fugam & descensum in Geth: per illã mutationem & simulationem & derisum: preuidit in spiritu totum misterium incarnationis & passionis & sepulturæ & resurrectionis Christi, & persecutionem & liberationẽ & prosperitatem ecclesiæ. Nã præuidit qualiter Dei filius erat in mundum descẽsurus, & debebat mutare faciem & os suum accipiendo formã serui inuentus vt homo, & pati multas persecutiones, & quõ Herodes rex Galileę debebat ipsum fatuũ reputare & cõtemnere, & à se fugare, & ad Pilatum remittere, & quomodo ab oĩbus debebat tanqũ insanus & arreptitius & demoniacus reputari, & quõ erat deludẽdus & irridendus à principibus sacerdotum & ministris, & crucifigẽdus, & à morte per resurrectionẽ liberandus: & ẽt nouit ꝙ oẽs persecutiones easdem erat passurus in mẽbris & in sua ecclesia. Ex omnibus his patet, ꝙ Dauid fuit magis figura Christi quàm aliquis alius, & magis fuit figura in sua humilitate & mansuetudine & patientia in aduersis, quam in alia virtute ac pfectione. Et ideo hoc præuidẽs Dauid fecit hunc psalmũ in persona Christi & ecclesię: in quo introducit Christum non solum in persona capitis: sed ẽt in persona membrorũ, & ecclesiæ. Nã quicquid passus est Christus in capite: passa est ecclesia postea à tirannis: imo vt verius dicatur, passus est Christus in membris, & sic Christus loquitur pro membris, & sic tria facit. Nã primò laudat Deũ patrẽ agẽdo gratias de sua liberatione & resurrectione. Secũdò inuitat omnia mẽbra sua & congregationẽ iustorum ad laudẽ Dei: vt agant gratias simul cum eo. Tertiò prædicit premiũ iustorũ & punitionem malorum. Secundum ibi: Magnificate dñm. Tertium ibi: Oculi dñi super. Quantum ad primum dicit Christus: ego benedicam

A benedicam Dñm Deum patrē in omni tempore agendo gratias, pro beneficiis receptis, & laus eius erit semper, & continuè in ore meo. Et nota ꝙ differētia est inter benedicere, & laudare: Tam benedicere est agere gratias, pro beneficiis receptis. sed laudare est virtutes, & bonitatem alicuius cōmemorare. Itē est aduertendum, ꝙ licet quælibet creatura teneatur Deum iugiter, & sine intermissione laudare, & benedicere, eo ꝙ totaliter à Deo, dependet ſm esse, & essentiam, ideo tenetur Deum amare ex toto corde, & ex tota mēte & ex omnib. viribus suis, sine aliqua intermissione temporis, & operis. Nam sicut Deus nō cessat influere suam virtutē, in creaturam in essendo, & conseruādo, ita homo non debet cessare ferri tota mente, & anima, & contemplari in illud summum bonum, à quo habet
B oē bonū, vt Deo satisfaciat, & reddat vices, sed hoc non potest implere, viator in hac via pp pondus corporis, & miserias mundanas, & impedimenta intrinseca, & exteriora, sed hoc implent beati comprehēsores in patria, de quib ait Xps. Matt. 8. Angeli eorum semp vident faciem patris. Item ps. 83. Beati qui habitant in Domo tua Dñe, in sæcula sæculorum, laudabunt te Sed quia Xps, non solū erat viator, sed etiam comprehensor, cuius anima, tam dormiendo, quam vigilādo semper contemplabatur faciem patris, ideo solus Christus potuit dicere. Benedicam Dñm in omni tēpore huius vitæ, & semper laus eius in ore meo. Sed quod Christus impleuit capite, facit tota Ecclesia, simul in membris. Nā non est aliqua hora, nec particula temporis, nec aliquod instās, in quo non laudet̄ Deus,
C in aliqua parte mundi. Nam cum in nostro hemisphærio est nox, in alio est dies, sub horizonte nostro: & sic quando in vna parte mūdi, dr officium diuinum, in alio dr officium nocturnum, nec est aliqua hora diei, quin dicatur, aut prima, aut tertia, aut sexta, aut nona, aut vesp. aut complet. aut officium noct. aut laudes matutinæ, aut orationes deuotorum Christianorum. Et sic quod vnus solus homo, non potest implere, nec satisfacere, facit tota Eccl. in cōmuni. Ex quo patet, ꝙ primus versic. huius ps. non potest verificari de ipso Dauid, sed de ipso Christo, in se, & in sua ecclesia, & ideo dicit Christus: ego simul Ecclesia, & membris meis, benedicam Dñm, celebrando diuina officia, agendo gratias in omni tempore, huius vitæ. Quia in alia vita, non est tēmpus, sed æternitas, & laus eius, D
erit semp in ore meo, in alia vita. s. in patria, vbi beati in sæcula sæculorum, sine intermissione laudant Deum. Et subdit Xps, sicut ego iugiter laudabo patrem, ita anima mea laudabitur, ab omnibus membris meis, in Dño patre: quia in omnib. orationibus, quæ diriguntur ad patrem concluditur. Per Dñm nostrū Iesum Chri. &c. Ideo Christus, etiam vt homo semper laudatur in patre. Item vnica adoratione, adoratur cum verbo, per vnionē hypostaticā. Et sequitur, Audiant mansueti, & lætentur. q. d. Christus, vt homo, ego adeptus sum, hanc dignitatem pp humilitatem, & māsuetudinem: quia humiliaui meipsum factus obediens, vsq; ad mortem crucis, ideo pater exaltauit me, & dedit mihi nomē, sup oē nomen, vt in nomine Iesu, omne genu flectatur: & sic sum in gloria patris. i. simul habeo gloriā cum patre, sedendo à dextris eius: E
& sic in patre, semp laudabitur anima mea, ab omnibus fidelib. ergo audiant hoc mansueti, & lætentur se esse humiles, & mansuetos: quia pp humilitatem, hanc gloriā adeptus sum pro me, & membris meis. Magnificate Dñm mecū. In hac secunda parte, quatuor facit Christus. Nā primò excitat, & exhortatur omnia membra sua, ad magnificandum Deum. Secundò ad ponendam, spem in eo. Tertiò ad timendum eum. Quartò ad seruandum legem, & voluntatem Dei. Secundum ibi: Accedite ad eum. Tertium ibi: Timete Dñm. Quartum ibi: Venite filii. Quo ad primum, quia dicit: Audiant mansueti, & lętentur: dicit, ò mansueti supple, audite me benedicētem, & laudantem Deum patrem. magnificate Dñm, simul mecum: quia uos estis F
membra mea, & ideo cum capite debetis, simul magnificare Deum: quia non est distinctio inter caput, & membra: oēs. n. magnificamus patrē: nam ego non solum per me, sed etiā per voces cōtinue, magnifico eū in eccl. & sic in idipsum. i. simul vos, ergo exaltamus eum. Nota, ꝙ iste terminus circunuolutus in idipsum, idē significat quod simul, uel similiter, vel pariter, vt ait Apos. Cupio vos, idipsum sapere. i. simul, & n. ecū. Et ideo vbicunq; in hac translatione, ponitur idipsum: Hieronymus posuit simul, idest pariter, vt ps. 4. In pace in idipsum dormiā, & requiescam Hiero. posuit in pace simul dormiam, & requiescā. Hic autem posuit. Dñm mecū: & exaltem⁹ nomē eius pariter. i. simul magnificemus

A cemus & exaltemus & eodem modo. Et reddit causam quare debemus magnificare simul & exaltare: quia inquit exquisiui & exoraui dominũ patrem in mensa, & in horto, & in cruce, & exaudiuit me, largiendo quæ petebã pro me & membris meis, & eripuit me ex omnibus tribulationibus per resurrectionem: quia iam amplius non moriar, & mors mihi vltra non dominabitur. Ergo si ita est, ꝙ ego fui exauditus pro me & pro vobis: qa ego oraui pro te Petre & pro tota ecclesia ne deficiat fides tua: ergo ô vos martyres nolite timere nec deficere, sed cũ firma spe accedite ad eũ.s. patrẽ, & illuminabimini & corroborabimini luce & fortitudine & virtute spiritusſancti contra tirãnos, & infideles, & tortores, & facies vestræ non cõfundentur: imo vincetis eos. quia licet occidant corpus, animã tamen non poterũt occidere: quia cũ steteritis ante reges & præsides nõ estis vos qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in vobis. Ideo ipsi tiranni manebunt cõfusi, & vos victores, & ideo vos membra mea nolite timere in ꝑsecutionib. tirãnorũ: quia pater non deficiet vobis sicut mihi non defecit. Nam iste pauper quẽ videtis, clamauit & orauit in mensa, & in horto, & in cruce, & semper dñs exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus saluauit eum: ergo sicut saluauit caput & resuscitauit, ita saluabit mẽbra: nam sicut in horto apparuit mihi angelus domini confortans me, quę quidem confortatio potius fuit pro mẽbris meis, ita pariter in persecutionibus vestris angelus immittet virtutem & influxum suum in circuitu martyrum & fidelium timentium eum: C quia circundabit eos sua virtute & protectione, & sic eripiet eos de manu tirannorum ne perdant fidem & fortitudinem, imo audacter morientur pro fide & veritate, & in fine eripiet totã ecclesiam tpaliter de manu tirãnorũ per conuersionem Constantini: intantũ ꝙ relictis idolis oẽs gentiles conuertẽtur ad fidẽ, & sic fideles manebũt omnino victores. Litera Hieronymi habet, castrametatur angelus in circuitu timentiũ eum, & sic litera est magis plana: quasi dicat, ꝙ Angel⁹ Michael qui est custos ecclesiæ ponet castra & exercitus Angelorũ in circuitu fidelium ad custodiẽdũ eos de manu tirannorũ, sicut frequenter visum fuit, ꝙ Angeli apparebant in circuitu martyrũ confortantes eos, sicut legitur in historiis beati Laurentii & beati Se-

B (margin)

bastiani, & ẽt in historia beatæ Catherinæ D legitur ꝙ Angeli de cœlo descẽderunt & fregerunt rotas &c. sicut Angelus domini descendit cũ Azaria & extinxit flammã ignis. Daniel. 3. Et subdit, gustate & videte gustu, & visu fidei quoniã dominus suauis & propitius est omnibus inuocantibus eum, quia eis non deficiet in persecutionibus: ideo Beatus vir qui sperat in eo. Totum ẽt hoc põt referri ad legẽ euangelicam, ut dicat Christus, gustate operando, & videte cõtemplando legẽ euangelicam, quam fero & prędico vobis ex parte patris mei, quoniã suauis est dominus in lege euangelica, & non seuerus sicut fuit in lege veteri. Nam lex euangelica non fert onera importabilia, nec multiplicationẽ cerimonialiũ præceptorũ sicut lex Moysi: quia iugum meum suaue & onus meũ leue, & pręmium promissum in lege euangelica est maximum & sufficiens, quia promittit fęlicitatem & beatitudinem æternã: ideo Beatus vir qui sperat in eo: ideo vos omnes sancti timete dominũ timore filiali. qui quidem timor insurgit ex summa caritate: & sic sustinebitis persecutiones pro eo, vt acquiratis præmium & beatitudinem promissam. quod est bonum per se sufficiens & status omnium bonorũ aggregatione perfectus, & sic nõ est nec erit inopia nec defectus boni, christianis & fidelibus diligentibus & timentibus Deum. nam beatus habet quicquid vult, & nihil mali vult. Item quia illud gaudium & bonum beatorum nemo tollet ab eis, nec est amissibile nec hauribile sicut bonum mundanum. Nam multi diuites & principes huius mundi amissis bonis temporalibus eguerunt & esurierũt, sicut filii Priami regis Troię. Et sicut filii & nepotes & familia regis Saulis: & sicut Darius & Porus capti ab Alexandro. Et sicut filii Dionisii tirãni, qui post mortem patris ostiatim mendicabant. Sed nõ sic erit de fidelibus sperantibus in Deum: nam licet sint pauperes in hac vita, & non habeãt copiam bonorum temporalium, tamen non minuentur omni bono in alia uita, imo abũdabunt spiritualibus inamissibilibus: quia beatitudinem nemo tollet ab eis. Duo ergo habebunt beati obseruantes legem euangelicam. Primò quia satiabuntur bonis cœlestibus. Secundò quia erunt securi de sua beatitudine, quod in hac uita nullus unquã potuit adipisci. Venite filii. quia superius dixit Accedite ad eum & illuminamini, & gustate

&

A & videre, & timete dominum oēs sancti &c. posset aliquis quęrere & dicere, quomodo gustabo, & in quibus consistit iste timor dñi, & quid agendo potero assequi illud summum bonū indeficiens, & in qua consistit ista lex euangelica in cuius obseruatione tantū bonum acquiritur? Ad hoc respondet & satisfacit Christus dicēs. O filii regenerati per baptismū venite ad fidem & audite me cum affectu & docebo uos timorem domini patris mei. i. docebo uos nō legem timoris seruilis: sed filialis: nam initium sapientiæ timor domini, & docebo vos in quibus consistit timor dñi castus & filialis. Et quid debet agere homo q̄ timet dñm & cupit videre dies bonos in illa gloria æterna. Vnde si quis est homo qui timet Dñm, & diligit, & cupit videre dies bonos in patria cœlesti, & nō malos in inferno, faciat quod sequit, & tu Christiane fac quod sequitur. s. Prohibe linguam tuā à malo non blasfemando, nec in prosperis, nec in aduersis, nec murmurando de aliquo, & labia tua non loquātur dolū nec fraudē, cōtra proximū, sed sis verax in verbis, & promissis seruādis, diuerte à malo. i. vita, & fuge omne malū seruando pręcepta negatiua, & fac bonū seruando præcepta affirmatiua, & inquire pacem cū proximo, & sequere, & cōserua eam. Nota q̄ lex Christi, dicitur leuis, & suauis respectu legis Moysi. Nā illa præcipiebat & mandabat, & imponebat onera importabilia, & multitudinē pręceptorum. s. sexcenta, & tredecim præcepta inter cerimonialia, & iudicialia, & moralia, eo q̄ ille populus erat durę ceruicis, & inclinatus ad rebellionē, & tota illa lex erat figura Xpi futuri. Et ideo

B

C Christus sublatis omnib. cerimoniis, & iudiciis reducit totam legem ad duo præcepta. s. ad dilectionem Dei, & proximi. Matt. 22. Et declarauit pręceptum Dei dilectione proximi. Matt. 7. cum dixit: quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hęc lex, & profetæ: quia in isto affirmatiuo intelligitur negatiuum. i. quod non vultis, vt faciant vobis homines non faciatis illis. i. quod tibi non vis alteri ne facias. Et totum hoc nihil aliud est nisi declinare à malo, & facere bonū. Sed quia homo nō solum iustificatur ex operibus: sed etiam corde, & lingua, & ex malis cogitationibus, & locutionibus iudicabitur, ideo Christus non solum prohibet manus, sed etiam cor. Matt. 5. qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio &c. Item Matth. 12. ex ore tuo iudicaberis: quia ex abundantia cordis os loquitur: & ideo Dauid hic profetice in persona Christi prohibet cor, & linguam à malo: cum dicit, prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Itē prohibet omne opus malum fieri cum dicit. Declina à malo, & mandat omne bonū fieri per mandata affirmatiua, cum dicit. & fac bonum: & mandat Caritatē Dei, & proximi, cū subdit, inquire pacem: cum Deo, & proximo supple, & persequere eā: nam qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo: & sic manet, & quiescit in pace Dei, & proximi. Vnde declinare à malo, est bonā vitā inchoare, & facere bonum, & bonā vitā perficere, & in ea proficere. Per primū euadimus penam per secundum cōsequimur pręmiū: quia nemo potest inchoare bonā vitam nisi desinat malefacere, & pęniteat præteritæ, vt inquit Aug. Et in eis consistit tota lex euangelica, & tota iustificatio hominis, ad vitam æternam consequendam: de qua iustitia dictum est psalmo 14.

D

E

Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.

Hic ponit præmiū iustorū legem Christi obseruantium, & punitionē trāsgressorum. Vnde dicit, si quæris quē fructū cōsequētur iusti ex obseruātia legis euangel. dico tibi q̄ duos fructus: primū, quia oculi Dñi sup iustos: qa erūt grati, & accepti ad vitā æternā. Secundū quia aures eius. s. aures Dei erunt propitiæ, & suaues in preces eorū: quia orationes, & petitiones eorū erunt auditę, & acceptæ apud Deum. Sed oppositum est de trāsgressoribus legis: Ideo sequitur.

F

Vultus autem Domini super facientes mala vt perdat de terra memoriam eorum.

Vultus Dñi iratus ad vindictam, erit sup facientes mala, vt perdat memoriam eorum de hac terra per mortem corporalem, & de terra viuentium per mortem spiritualē quia delebuntur de libro, & numero viuentium, & cum iustis non scribentur: nec memorabuntur, nec habitabūt cū eo. Sed q̄ oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: probatur cum subditur.

Clamauerūt iusti & Dñs exaudiuit eos: & ex omnibus tribulationib. eorū liberauit eos.

Iusti clamauerunt, & Dns exaudiuit eos, vt patet de omnibus martyribus, & de oībus tribulationib. liberauit eos. Nā martyres p̄ mortē liberati sunt, & absoluti vinculis cor-

poris

A poris huius: & à miseriis huius mundi, & cō secuti sunt felicitatem æternam, & etiā multi liberati sunt à pœnis corporalibus, ut patet de beato Vincentio. Item tota ecclesia post longas persecutiones liberata & prospe rata est etiam temporaliter post conuersionē Constantini: qui reddita pace ecclesiæ, eam bonis temporalibus ditauit. Quia

Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde: & humiles spiritu saluabit.

Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos dominus.

Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde propter ueritatem et iustitiam et iō saluabit omnes mites & humiles spiritu. Nā licet sunt multæ tribulationes iustorum & Deus permittat eos pati persecutiōes in hac uita, tamen dominus liberabit eos de omnibus his malis, & liberabit eos per gloriam & resurrectionem futuram.

B

Custodit Dominus omnia ossa eorum: vnum ex his non conteretur.

Dominus custodit. i. integre resuscitabit in finali iudicio oia ossa eorū: intātū ꝙ unū ex his ossibus nō cōteretur, nec deficiet, nec minuetur nec capillus de capite peribit, qm̄ integre cū tota sua perfectione immortales ad gloriam resurgent liberati & absoluti ab omni tribulatione & miseria quia tūc absterget Deus omnem lacrimam, & iam nō erit amplius dolor, nec clamor, nec luctus qm̄ priora mala transierunt. Apo. 12.

Mors peccatorum pessima, & qui oderunt iustum delinquent.

C Mors peccatorum erit pessima, quia non resurgent in resurrectionem uitæ, sed in resurrectionem iudicii ad perpetuas pœnas perferēdas. Et manifeste patet, ꝙ tirāni & obstinati qui oderūt et persecuti sunt quemlibet martyrem & iustum simplicem, delinquēt. i. errabunt, et reperientur malam partem eligentes, et peccabunt contra legem, quę præcipit declinare a malo & facere bonū, & inquirere pacem & caritatem erga proximum & seruare eam quia in fine

Redimet Dominus animas seruorum suorū, & non delinquent omnes qui sperant in eo.

Dominus & redimet & liberabit ab his malis animas seruorum suorum. Ex quibus patet, ꝙ qui sperāt & cōfidunt i eo & ponūt totā suā spē in eo, perferētes persecutiones et tormenta, nō delinquet, i. nō errabunt, nec confundētur nec frustrabūtur desiderio suo. Sed delinquent, & errabunt, & fraudabūtur omnes tiranni, & superbi ponētes spem suā in hoc mundo. Totus etiā iste psa. potest esse vox ipsius Dauid inuitantis oēs fideles ueteris test. ad suscipiendam legem Christi, & oēs marty. iustos noui test. ut cum humilitate & patientia tolerent persecutionē, & tormenta pp Christum, qm̄ magnā felicitatem, & premium cōsequentur in illa vita. Et sic ēt pōt moraliter exponi, totus ps. quo ipse Dauid exemplo sui exoratur oēs fideles vtriusque testamenti ad patientiam & humilitatem, in tolerandis persecutionib. à quocunq; iniusto: & ne desperent de misericordia Dei quia hic vel in futuro liberabunt, & iniusti hic aut in futuro punientur. Sed si voluimus attendere figuram & sacram, contentum in titulo huius psal. melius est ꝙ dicatur ꝙ est vox Christi hominis agentis gratias patri: & inuitantis oia membra sua ad perferendas persecutiones, & tormenta tyrannorum pp eum, & exhortantis eos vt cum humilitate & patientia, perferant persecutiones, & orēt etiam pro persecutoribus. Ideo iste psalmus, & præcedens legitur in festiuitatibus martyrum. Et ideo dicit Augustinus, in sermone plurimorum martyrum, ꝙ inquantum possumus debemus martyres, & ipsum Christū imitari. s. quòd simus mites, & humiles corde in persecutionibus, & debemus pro persecutoribus exorare. Et tota supradicta expositio est conformis ipsi titulo psalmi, in quo continetur figura passionis Christi, & martyrum. D E

PSALMVS XXXIIII. F

IVdica Domine nocentes me: expugna impugnantes me.

Titulus. In finem ipsi Dauid. Ex titulo habetur ꝙ rex Dauid fecit hunc psā. & dirigit nos in finē legis qui est Christus, & attribuit ipsum ipsi Dauid Messiæ. Et ideo apud Hebræos titulus est Ipsi Dauid, tātūm sine alio addito. Et ideo dicunt Hebræi, ꝙ cū Dauid laboraret in vehementi persecutione, rogauit Dn̄m, vt Deus mitigaret iram ipsius Saulis, sed fuit sibi reuelatū qualiter Saul, cum suis debebat interire in montibus Gelboe, & sic erat peritura tota domus Saulis, & domus Dauid erat exaltanda. quod præuidens Dauid in Spiritu fecit hunc psalmum. Et sic exponunt hūc psalmum ad literam de Dauid prout

A prout petit profeticè liberationē sui, & prædicit ruinā Saul & suorū. Sed Aug. & Cassiodorus, & Origenes exponūt hunc ps. de persecutione, & passione Christi & excidio regni iudæorū, quā præuidit Dauid in Spiritu per persecutiones suas. Ideo dicit Cassiod. ꝙ iste est secūdus ps. eorum qui manifestius explicāt misteriū passionis Christi. Et ideo sequendo sniam sacrorum Docto. iste psal. exponendus est de persecutione, & passione Christi. Et tamen aduertendū ꝙ iste ps. non pōt sufficiēter & distinctè diuidi, eo ꝙ narrādo afflictiones: interponit petitiones & gratiarum actiones, sed generaliter possumus dicere ꝙ Dauid tripliciter fuit afflictus: Primò ꝑ insidias. Scdò per falsa testimonia sibi imposita. Tertiò ꝑ irrisiones, quia gaudebāt æmuli sui in aduersitatibus eius. Ita pariter

B iudæi tripliciter persecūti sunt Christū. Primò per insidias, vt qñ quærebant: an liceret dari cēsum Cesari: & qñ interrogabāt eū de magno mādato. Scdò per falsos testes imponētes ꝙ dixerat possum destruere tēplū Dei. Tertiò per iniurias & irrisiones. Et ideo Dauid ꝓuidens in spū prædictas tres oppressiones Christi futuras, fecit hunc ps. in quo introduxit Christū loquentē, & cōquerentem apud patrē de Iudæis affligiētibus eū. In quo tria facit: nā primò conquerit de insidiis sibi paratis petēdo liberari. Scdò de falsis testimoniis sibi impositis. Tertiò de cōiurationibus cōtra eū factis, & iiuriis & opprobriis illatis. Et in qualibet particula petit liberari: & agit gratias, & quærit ultionē. Scda ibi: Surgētes testes iniqui. Tertia ibi: Et aduersum me lętati sunt. Quò ad primū dicit Christus. O Dñe

C pater iudica Iudeos nocentes .i. lędentes me. iudica dico iudicio examinationis & condēnationis, & expugna impugnantes .i. volentes impugnare me, tām in membris quām in capite. Et nota ꝙ noceo noces, quādoq; apud antiquos reperitur ordinari cum accusatiuo & ratio est, nam nocere vno modo est cōtrariū ad proficere siue prodesse, & tūc est acquisitiuum, & sic exigit datiuū: quia idē est quod obesse, alio modo idem est quod lędere, & sic ordinatur cū accusatiuo casu: & sic ponitur in primo versu. Et ideò dicit. Iudica Dñe nocentes .i. lędentes: & persequentes me: & ideo sequitur: & expugna impugnātes me. expugna dico: ciuitates eorum deuastando & dissipando, & eos dispergendo per Titum & Romanos. Et ideo sequitur.

Apprehende arma & scutum: & exurge in adiutorium mihi. D

Effunde frameam & conclude aduersus eos qui persequūtur me: dic animæ meæ salus tua ego sum.

Apprehēde arma & scutū cōtra eos Rom. cōcitādo, & exurge in adiutoriū mihi, & effunde frameā, & gladiū tuæ potētię, & iniiæ aduersus Iudęos, & tyrānos: qui ꝑsequunt me in capite, & mēb. & dic aīę meę: salus tua ego sum .i. ostēde te salutem vitę meę: qa ſi ꝓcipis .i. dicis: factum erit & liberabis me ab eis: me resuscitando, & eos puniendo: ergo

Confundantur & reuereantur: quærentes animam meam.

Auertantur retrorsum & confundantur: cogitantes mihi mala.

Iudęi quærentes animā meā, & vitā meā delere & tollere ab hoc mundo, confundantur, & reuereantur, & verecundentur, & timeant cum viderint me resuscitatū, & auertantur ab honorib. retrorsum perdentes dignitatem, & regnū & sacerdotiū, & cōfundātur Scribæ, & Pharisæi, & principes cogitātes mihi mala, & machinantes & cōspirantes in necem meam: quoniam frustrati sunt à desiderio suo postquam resurrexi. E

Fiant tanquam puluis ante faciem venti: & angelus Domini coarctans eos.

Fiant tanquā puluis ante faciem venti: dispersi per vniuersum mundū, & angelus Dñi sit ꝑsequēs eos. Quia vt ait Iosef de bello iudaico angeli visi sunt recedere à tēplo, & gladius igneus visus est supra Hier. per aliquot dies ante excidium: et sic patet quòd Angeli iam comminabantur stragem futuram.

Fiat via illorum tenebræ & lubricum: & Angelus Domini persequens eos. F

Fiat via illorū lubricū .i. scandalū et lapsus ad cadendū, et angelus Dñi sit ꝑsequēs eos. Nota ꝙ via hois est cogitatio, et operatio: et sic est dicendū ꝙ oēs cogitationes, et actus et operationes Iudæorū post passionē Xpi fuerunt eis in lubricū et scandalū. Nā vt ait Iosefus. ꝑꝑ iniurias et ignominias quas Iudęi patiebant à pręsidib. Romanorū: multotiens statuerūt rebellare, et finaliter rebellarūt, et lapsi sunt in cōiurationes et monopolia, q̄ oia fuerunt via ad destructionē eorū, et sic viæ et cōsilia eorū fuerūt lubricū siue scādalū ad labādū et cadēdum. Et etiam vię illorū fuerūt lubricū .i. obscuritas qa fuerūt occecati ꝑ malitiam, et pc̄tm vt rebellarēt cōtra

A Romanos, & si ceciderunt, & angelus domini bonus fuit persequens eos, nō dando adiutorium, & angelus malus male consulendo & ad rebellionem impellendo & instigando. Item viam illorum. i. lex Moysi fuit eis lubrica & lapsus & petra scandali: in qua ceciderūt falsè interpretando, & male intelligēdo, & fuit eis lubricum & obscuritas: quia Deus abstulit eis spm̄ intelligentiæ: quia occecauit eos malitia eorū ne intelligerent sacramenta Dei, & sic lubricantur & labuntur & scandalizātur in lege & vita domini, & occecātur.

Qm̄ *gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: superuacue exprobrauerūt aīam meā.*

Hic addit causam quare Iudæi patientur supradictas cōfusiones, & incurrent cecitatē scandalū & ruinam tam temporalem quàm spiritualem, & corporis & mentis, & subdit.

B Quoniam gratis, & sine causa abscōderūt & incluserūt me in interitu laquei sui: quia sine culpa parauerūt mihi laqueū mortis per insidias & tentationes iniquas & falsa testimonia, & superuacue & sine causa exprobrauerunt & vituperarunt animam & vitam meā. Et etiam in uanum exprobrauerūt, quia resurrexi & manserunt confusi. Ideo sicut iniquo modo parauerūt mihi laqueum mortis: ita

Veniat illi laqueus quem ignorat: & captio quam abscondit apprehendat eum: & in laqueum cadat in idipsum.

Veniat illi populo laqueus captiōis & excidii per Romanos: quem laqueum ignorāt nam ignorantibus ipsis Titus duxit vnam legionem militum ex Egypto, & venerunt ex parte orientali per terram Moabitarum, &

C trāsierunt Iordanem propè Hierico, quā trāsiuit Iosue cum filiis Israel, & obsedit inopinatè ciuitatem Hierusalē, & sic fuit laqueus quem ipsi ignorabant: nam sicut per illā partem fuit transitus ad capiendam terram promissionis tempore Iosue; ad expellendos & destruendos Cananeos, Amorreos, & Iebuzeos: ita per eandem partem fuit ingressus ad capiendam & destruendam Hierusalem. Itē sequitur: Et captio quam abscondit apprehēdat eum. Ad cuius intellectum est notandū, quòd Iudæi ex inuidia & timore Christum tradiderūt; timebant enim perdere primò sacerdotium & oblationes. secundò perdere locum & gentem, & ideo parant Christo insidias, & occultè cum cautela in festo paschæ ceperunt & tradiderunt Christum. Sed eodem modo fuerunt capti sub eodem laqueo

D & illud quod timebant euenit eis, & ceciderunt in laqueum quem vitare putabant. Nā in festo paschæ dum ex omnibus partibus erant in Hierusalem congregati, fuerunt obsessi, & ciuitas capta & diruta & incensa. Et sic perdiderunt locum & sacerdotium, et dispersi sunt per mundum captiui. Ideo dicit, Veniat illi populo laqueus et obsessio Romanorum, quem ignorat, et captio quam ipse abscondit. i. in abscondito parauit: id est talis captio qualem ipse Christo parauit: apprehendat eum, & cadat in ipsum laqueum quem vitare cupiebat. i. in laqueum mortis et ruinæ et dispersionis: vel cadat in ipsum laqueū, i. in talem qualem ipse præparauit mihi in die paschę. Nā laqueū mortis mihi parauerūt, et i laqueū obsidionis mortis ceciderūt.

Anima autem mea exultabit in domino: & delectabitur super salutari suo. E

Hic prædicit Christus gaudium suum et ecclesiæ de resurrectione sua et excidio Iudæorum: dicens. Anima mea. i. ergo simul cū mēbris meis et tota ecclesia exultabit in domino reddēs gratias de beneficio redemptionis et de vindicta iudæorū et excidio eorū, et delectabitur super salutari suo. i. de saluatione sua. Nam licet passio Christi fuerit amara: tamen effectus eius fuit nobis salubris et delectabilis et eius resurrectio memorabilis: quia diem dominicam cum delectatione et lætitia colimus in memoriam resurrectionis. sed Iudæis fuit in magnam confusionem. Ideo subdit.

Oīa ossa mea dicēt: domine quis similis tui? Eripiens inopē de manu fortiorū eius: egenum & pauperem à diripientibus eum.

F Omnia ossa mea dicent. i. omnes apostoli qui sunt ossa mea et fundamenta ecclesię, in quibus apparuit robur et fortitudo, et omnes martires et cæteri fideles attribuendo tibi potestatem liberandi genus humanum, et mihi attribuendo meritum passionis: dicent et prędicabunt per mundum: domine quis similis tui? quasi dicant nullus. Nam tu es eripiens pauperem hominem de manu dęmonū fortiorum eius, et ponitur genitiuus eius pro ablatiuo ad modum gręcorum. qui carent ablatiuo. i. de manu fortiorum se; et es eripiens egenum et pauperem expoliatum et sauciatum à latronibus diripientibus eum. Nam tu eripuisti illum hominem qui descendens ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones: quem expoliauerunt bonis gratuitis, et plā-

A gis affecerunt,& semiuiuum reliquerũt.Lucæ x. Iustum ergo egenum & pauperem sauciatũ tu Christe sanasti sanguine tuo,& sup humerum tuum portasti,& stabulario ecclesiæ cõmisisti, & à dæmonibus fortioribus & diripientibus,& depredantibus& expoliantibus eum eripuisti,quod nullus alius potuit facere,ergo quis similis tibi? quasi dicat nullus.Eodem modo eripuisti egenum & pauperem populum christianum de manu tyrãnorum fortiorum, & à diripientibus eum. Nam sicut primò liberasti illum populum de Diab.spiritualiter, ita postea liberasti eũ de membris Diab. temporaliter facta vindicta de Iudæis & tyrannis persequentibus ecclesiam. Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ sicut Diab.per se in principio expo-B liauit & eripuit & sauciauit Adam cum tota sua potestate, qui quidem Adam dicitur vt sic homo mysticus siue corpus mysticum & ecclesia, ita postea Diab. conatus est per membra sua.s.per infideles,& tyrannos persequi istum hominem egenum & pauperẽ, & maxime in nouo testa. Et ideo Christus non solum loquitur, & conqueritur hic in persona sui de Iudæis persequentibus & crucifigentibus eum, sed etiam conqueritur in persona istius hominis mystici cuius naturã assumpsit.Et cõqueritur primò de Diab.qui hunc hominem sauciauit, & ex consequẽti cõqueritur de membris Diab s. de tyrannis & infidelibus qui ipsum à iuuentute sæpe expugnauerunt: à quibus Christus istũ hominem tàm tẽporaliter q̃ spiritualiter liberauit, vt dictũ est. Ad hunc ergo intellectũ C potest ẽt tota suprad.pars prima exponi. Dicit ergo homo sauciatus.s. ecclesia. O Dñe Deus iudica dęmones nocentes & lædentes me,quia sauciauerunt me in corpore & anima vulnere peccati, & fomite eiusdem, & expugna tyrannos& infideles,expugnantes me à iuuentute mea & vsq; ad iudicium. Et ideo tu Deus apprehende arma & scutũ humanitatis,& exurge & veni in carnẽ in adiutoriũ mihi.Nam aĩa Xp̃i & caro dicuntur arma cõtra Diab. ad offendendũ & defendendum.Nã in anima erant dona Spiritussãncti & oẽs virtutes.s.humilitas & caritas,quibus Christus vicit Diabo. Item caro Christi fuit scutum ad defendendum in quo Christus recepit ictus tormentorum & afflictionum & passionum pro nobis. Et sic Christus in sua incarnatione apprehendit arma & scutum,

in adiutorium nostrum contra Diab. Et sequitur. Effunde frameam.i. extende gladiũ tuę passionis,& ecclesiasticę potestatis,& virtutis sacramẽtorum aduersus dęmones qui D persequuntur me.Nam sicut gladius diuidit & radit & interficit:ita tua passio & ecclesiastica sacramenta delent & necant & extinguunt peccatum & interficiunt Diabolũ.Et ideo dic animæ meæ salus tua ego sum, & præcipe Diabolo, vt recedat,quia tuum pręcipere est facere. Item dic animæ meæ salus tua ego sum.i. da mihi salutem redemptionis,& sana me à peccato per tuam passionẽ, & confundantur & reuereantur Dœmones quærentes animam meam, vt videntes me redemptum,& ipsi Dœmones cogitantes,& machinantes mihi malas tentationes cõfundantur & conuertantur retrorsum cum viderint me sanatum & lotum à sorde peccati, & tuo caractere munitum, & fiant idest E fugiant à me sicut puluis fugit & pellitur ante faciem venti, & Angelus Domini bonus sit coarctans & cogens eos fugere,& vię illorum sint & fiant tenebræ, ne possint me videre ad nocendum, & fiant lubricum vt victi cadant ne possint pręualere cõtra me. Et Angelus Domini sit persequens eos. Nam Angeli boni prohibent Dœmones, ne noceant nec præualeant contra iustos & fideles,& sic reddit causam dicens,quoniam dęmones gratis.i. cum grandi desiderio absconderunt mihi laqueum tẽtationis in interitu mortis in Paradiso terrestri, cum dixit serpens, nequaquam moriemini, sed si comederitis eritis sicut dii scientes bonum & malum,& sic incidi in duplicem mortem.s.corporis & animæ. Et isto modo exprobraue- F runt & tentauerunt animam meam, & defrauderunt & deceperunt eam superuacuè & sine ratione.Fac ergo Domine vt laqueus tuæ passionis quem ignorat,veniat illi, & sicut ipse cepit me laqueo tentationis, ita tu cape & liga eum laqueo tuæ passionis.Et sicut ille fructus vetitus fuit muscipula ad capiendum hominem, ita sacramentum incarnationis, & passionis tuæ sit muscipula ad capiendnm Diabolum. Quem laqueum & muscipulam incarnationis,& crucis ignorauit Diab. vsque ad resurrectionem,nam tũc cognouit se esse victum & expoliatum per triunfum crucis,quando Christus fortis, & potens in prælio cum triunfo descendit ad inferos & fregit portas æreas & vectes fer-

A reos, & expoliauit infernum. Et ideo sequit. Captio quam abscondit apprehendit eum: quia sicut per fructum illius arboris decepit hominem, ita per fructum arboris Christi deceptus est. Et sequitur cadat in ipsum laqueum. Quia sicut per lignum vicit, ita per lignum victus est. De quo beneficio redēptionis iste homo promittit se gratias acturū, cum subdit. Anima mea exultabit. Exponatur vt supradictum est. Sicut exposita est ista prima pars de Diab. ita potest exponi de mē bris eius persequentibus ecclesiam, & sic ēt totum residuum potest exponi in persona totius corporis mystici: Sed primo & principaliter debet exponi in persona Christi, qui primo in capite passus est, sed ex consequēti potest exponi in persona ecclesię: nam quod Christus primo passus est in capite, postea passus est in membris.

B *Surgentes testes iniqui, quae ignorabam interrogabant me.*

In hac secunda parte prædicit secundum genus persecutionis & afflictionis Christi, quod fuit per falsa testimonia. Dicit ergo Christus. Surgentes testes iniqui Iudæi interrogabant me de his, quæ ignorabam, i. quæ nūquam feci nec commisi: quando me dixerunt blasfemum, & inimicum Cæsaris, & commouisse totam terram à Galilea vsq; Hierusalem, & tamen omnia ista ignorabā, quia nunquàm feci, nec alicuius horum conscius eram, quia quod non est, non cōtingit sciri. Et sic retribuebant mihi mala pro bonis. Nam ego sanaueram filios eorum, & resuscitaueram mortuos eorum, & ipsi procurabant mortem meam, & retribuebant mihi malum pro bono, & sterilitatem pro fertilitate.

C Et nota quòd Christus vsurpat hoc vocabulum translatiuè. Nam sicut ager dicitur sterilis quando in ipso seminatur bonum frumentum & triticum, & ipse pro frumento reddit carduos & spinas & lolium, ita Iudęi dicuntur steriles: nam Christus seminauit in eis legem euangelicam. & virtutes & bonā doctrinam, & ipsi reddiderunt mala opera & vitia & peccata. Item ipse seminauit in eis multa beneficia sanitatum, & dedit vitam filiis eorum resuscitando, & ipsi retribuerūt ei mortem pro vita, & odium pro dilectione. Ex quo patet quòd fuerunt steriles: vnde quæsiuit bonos fructus ex bono semine quod in eis seminauerat, & ipsi retribuerūt sibi fructus malos. In cuius figura maledixit ficulneam in qua non repperit fructum. D Tripliciter ergo Iudæi fuerunt steriles Christo. Primò quia non retribuerunt Christo fructus legis & doctrinæ. Secundò quia nō retribuerunt præmium pro beneficiis collatis: imò fuerunt ingrati. Tertiò quia tribuerunt & procurarunt sibi mortem quæ dicit sterilitas & priuatio vitæ. Nam homo mortuus dicitur sterilis, quia non potest exercere fructus & opera vitæ. Ideo ait Christus.

Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio.

Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.

Retribuebant mihi mala pro bonis, & sterilitatem, idest priuationem animæ, idest vitæ meæ. Et probo quod retribuebant mihi mala pro bonis. E Nam cum essem Deus ab æterno immortalis & impassibilis in sinu patris propter eos meipsum exinaniui formam serui accipiens, induens me cilicio humanitatis, in quo cilicio dum ipsi molesti essent mihi, ego humiliabam animam meam in ieiunio & afflictione, & orabam pro eis. Quasi dicat: ego pro eis induebar cilicio humanitatis, & affligebar, & ieiunabam & orabam pro eis, & ipsi erant mimolesti retribuendo mala pro bonis, quia vocabant me voracem & potatorem vini, & blasfemum & dæmoniacum, & inimicum Cæsaris. Et tamen ego pro eis oraui in horto & in cruce, cum dixi, Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt, & tamen quia voluerunt resistere gratiæ Dei, F & spontè voluerunt obstinari & non conuerti, ideo oratio mea fuit eis sterilis & inutilis. Sed non fuit oratio mea simpliciter inanis, & vacua. Nam in sinu meo conuertitur, idest conuersa est illa oratio in membris meis quæ sunt in sinu meo, & & in ecclesia mea, quia illis profuit oratio & passio mea, licet obstinatis fuerit sterilis. Sed hoc non fuit ex defectu meo sed ex defectu eorum. Nam.

Quasi proximum. & quasi fratrem nostrū sic complacebam, quasi lugens & contristatus sic humiliabar.

Ego quasi proximum & quasi fratrem meum sic complacebam, i. tolerabam & sustinebā eos, dum me affligerent, & persequerentur. Et ego quasi lugens eorum perditionem

A nem cõtristatus sic humiliabar, nõ maledicendo nec murmurãdo: sed patienter tollerando eorum conuicia, & opprobria. Et nota quod quãdo aliquod verbum neutrum acquisitiuum vsurpat significationem actiui transitiui similiter vsurpat regimẽ, & mutat ordinem cõstructionis. Vnde noceo, noces. est verbum neutrum acquisitiuum: & tamẽ quãdoque ponitur pro lædere, & sic vsurpat significationem verbi actiui: ideo tunc ordinatur cum accusatiuo, vt dictum est supra. Iudica Dñe nocentes me. Pari modo placeo, places. in hoc loco pro tollerare, & patiẽter sustinere: ideo ordinatur cum actiuo. Nam quando quis alium tolerat, & patienter ei morem gerit: dicitur ipsum complacere. i. complacendo ipsum tolerare, & sustinere, ideo ait hic Christus. Quasi proximum &
B fratrem sic complacebam. i. complacendo tollerabam, & patienter sustinebam. Vel subintelligitur hæc præpositio super: complacebam quasi super proximum, & fratrẽ. In hebræo autem habetur, Sicut ad proximum & fratrem ambulabã. ideò sequitur. Et quasi lugens, & cõtristatus sic humiliabat, i. humiliter & patienter tollerabã, sicut quis tollerat fratrem suum. Item est aduertẽdum sm Augustinum: ꝙ Christus in superiori versiculo etiam vsurpat, & transfert illud vocabulum cilicium. Nam caro humana dicitur cilicium translatiuè. Nam sicut cilicium contextum ex pilis caprinis, & setis bestiarum est asperum: intantùm ꝙ pungit & affligit carnem hominis pœnitentis: ita pariter caro nostra dr̃ cilicium respectu animæ inquantùm stimulat eam, & spinis
C cõcupiscentiæ & pœnalitatum pungit animam in pœnam peccati originalis. Sed est aduertendum quod in carne, quam traximus ab Adam, sunt seminata duo genera spinarum. Primò sunt inflictæ spinæ cõcupiscentiæ, & libidinis: & ista dr̃ corruptio naturæ & lex membrorum, quæ per cõtactum infligit culpam originalem in anima, & per consensum culpam actualem siue peccatum mortale. Secundò sunt inflictæ & seminatæ spinæ pęnalitatum, sicut sunt dolor labor, fames, sitis. Et hæc duo genera spinarum traximus ab Adam, & genitoribus nostris per generationem naturalem, & libidinosam. Sed Christus qui sponte assumplit nostram carnem, non per generationem naturalẽ sed opere Spiritussancti noluit assumere primum genus spinarũ in cilicio carnis, sed assumpsit sm. s. spinas pœnalitatũ. D
Ideo ait Aug. 1. de baptismo paruulorum, ꝙ assumplit pęnas peccati sine peccato. In hoc loco etiam dicit Aug. ꝙ similitudo & vestigium peccati, sed nõ peccatum erat in Dño. Hoc ergo cilicio induit se Dñs. s. carne sine pctõ, sed cum spinis pœnalitatum: hoc cilicium pungebat, & affligebat Christum prò nobis, quia talem carnẽ assumpsit, vt esset instrumentum ad patiendum & merendum pro nobis. Hoc ergo cilicio se induit Christus ad agendam pœnitentiam pro nobis.

Et aduersum me lætari sunt & cõuenerũt: cõgregata sunt super me flagella & ignoraui.

Hic conqueritur de coniurationibus, & insidiis factis contra eum, de quibus petit liberari petendo vltionem. Vnde nota ꝙ in illa persecutione & passione Christi, fuit E
coniuratio, captio, falsa testimonia, flagellatio, irrisio, crucifixio: ideo hæc omnia explicat hic Christus. Vnde ait, & Iudæi lætati sunt malignando contra me, & conuenerunt & congregati sunt contra me in atrio principis sacerdotum, inferendo, & procurando mihi flagella, & ignoraui falsa crimina quæ mihi imponebant, quia nunquàm talia commisi. Vnde de communi locutione ea quæ non fecimus dicimur communiter ignorare. Sed postea visis miraculis factis in mea passione.

Dissipati sunt nec compuncti, tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.

Dissipati. i. discordes & confusi, nec tamẽ compuncti sunt, nec moti ad pœnitentiam præ iniquitate & cecitate, imò adhuc tenta- F
uerunt me & subsannauerunt me nasum rugando subsannatione iniquitatis, dicendo: alios saluos fecit, & seipsum nõ potest saluũ facere: si filius Dei est descendat de cruce & credimus ei: & ita ex iniquitate frenduerũt super me dentibus suis, mihi conuicia iniquè inferendo. Deinde cum dicit,

Domine quando respicies? restitue animã meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam.

Petit liberari. Vnde ait. O Domine pater quando respicies in me supplet ergo postꝗ iniustè patior, restitue animam meam corpori me resuscitando: & liberando eam à malignitate & nequitia eorũ, & libera vnicam animam meam à leonibus Iudæis superbis,

A perbis: quia vnica est sine pctō & sic iniustè patitur, & per consequens iustè me debes & potes liberare. Deinde cum subdit,

Confitebor tibi in ecclesia magna in populo graui laudabo te.

Promittit agere gratias pro tali liberatione. Ideo ait. si tu resuscitaueris me, ego cōfitebor tibi in ecclesia magna toto orbe diffusa festū resurrectionis, & diem Dn̄icam celebrando in memoriam resurrectionis, & celebrando cæteras festiuitates pro beneficiis receptis, & laudabo te in populo graui, & potenti quasi dicat. quod postq̄ iudæa, & Synagoga noluit me recipere: ideo ipsa reprobata conuertam me ad populum gentilem: qui est populus magnus & validus & potēs & in illo populo dilatabo ecclesiā meam à solis ortu vsque ad occasum: in qua ecclesia
B magna, & populo graui, & potenti laudabo te. quia in eò celebrabuntur diuina officia, & festiuitates.

Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi iniquè: qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

Hic petit vltionem de iudæis. Ad cuius intellectum est notandum, quod duplici pęna affliguntur & vrūtur, & friguntur iudæi, & frigebantur pro tunc. Primò pęna interiori quia non potuerunt adimplere desideriū & intentum suum de Christo: imò euenit eis oppositum. Nam ipsi putabant se Christum annihilasse postquam viderunt ipsum in cruce mortuum & putabāt euasisse pęnas quas Christus eis cōminatus fuerat: sed oppositū eis eccidit. Nā resurrexit à mortuis, & fuerūt frustrati in desiderio suo: quod peius fuit
C pro eis, quia pp pctm̄ mortis Christi fuit ciuitas eorum destructa. Secunda pœna fuit exterior, quia qn̄ iudæi vident quod aliæ nationes receperunt Christum, ipsis reprobatis & captiuis, tunc patiuntur confusionem maiorē, maximè cū improperatur eis mors Xpi. Et sic duplici pœna, & cōfusione vrunt, & frigunt. s. in corde, & in oculis & aspectu hominū. Et hanc dupplicē pœnā & cōfusionem petit & p̄dicit Xp̄s pro iudæis obstinatis. Ideò primò petēdo prædicit primā cōfusionē iudæorū interiorē. Secundò secundā in oculis, ibi erubescant. Dicit ergo O Pater resuscita me supple, vt non supergaudeant mihi iudæi quia aduersant mihi iniquè, & qui oderunt me gratis & sine causa, & qui annuunt oculis me irridendo, & subsanādo nam rugando nasum me subsannabant, & D
annuendo & signando oculis me irridebāt: ideò pater fac vt non videant intentum, nec compleant desiderium suum.

Quoniam mihi quidē pacificè loquebātur: & in iracūdia terræ loquētes dolos cogitabāt.

Mihi quidem pacifice loquebantur dicēdo. Magister scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, sed in ira terræ. i. in ira terrena, & maliuola loquentes dolos cogitabant cum dicebant, si licebat censum dari Cæsari an non: quia illud dicebant vt me caperent in sermone, & me inducerent in irā, & indignationem terreni populi, si dicerem ꝙ sic aut in indignationem Cæsaris si dixissem ꝙ non erat licitum dari sibi censum: & sic loquebantur in iracundia terræ vt incurrerem iracundiam, & indignationem terrenam, & temporalem. s. populi iudæorū aut E
Imperatoris. Et ideo cum tenuerunt captū & ligatum ante Pilatum: dixerunt quod erā inimicus Cæsari, & cum Pilatus me flagellauit, & cum me viderunt in cruce, tunc fuerunt gaudentes.

Et dilatauerunt super me os suum: dixerūt euge euge viderunt oculi nostri.

Idest lætemur, quia oculi nostri viderunt quæ desyderabamus. Nota quod cōmuniter tenent magistri iudæorū ex hoc textu. s. Aduersantur mihi iniquè. & qui oderūt me gratis, & similibus in sacra scriptura, quod ista lōga captiuitas, & punitio q patiuntur iudęi dispersi per mundum non prouenit nisi ex odio sine causa, & gratis concepto contra Deum, vel aliquem iustum. Et sic ceci, & obstinati murmurant contra Deum quęrentes
de hoc peccato propter ꝙ patiuntur, de quo F
tractabitur psal. 108. & 68. Tu ergo

Vidisti Domine ne sileas: Domine ne discedas a me.

Exurge & intende iudicio meo: Deus meus & Dominus meus in causam meam.

Iudica me secundum iustitiam tuam Dn̄e Deus meus, & non supergaudeant mihi.

Non dicant in cordibus suis euge euge animæ nostræ, nec dicant deuorabimus eum.

Vidisti iniquitatem istorum iudæorum, ideo ne sileas peccata eorum tegendo, & desyderia eorū implendo, & ne discedas à me auxilium denegando. Sed exurge, & intende in iudicium meum, & in causam meam examinando, & defendēdo: quia tu es Deus meus, & Dn̄s meus per specialem gubernationem.

A nationem. Et iudica me secundum iustitiam tuã quia tu es iustus iudex, & scio ꝙ nõ permittes mihi iniuriam fieri, sed denegabis auxilium secundum consuetudinem iustitiæ tuæ, quæ tribuit vnicuiq; secundum opera sua, & ideo cum fiducia audeo dicere: vt me iudices secundum iustitiam tuam: quia tu es Deus meus. Et ideo fac: vt non supergaudeant mihi lætantes de morte mea, & non dicant in cordibus suis euge euge animæ nostræ, idest lætemur, & gaudeamus in anima nostra. Et ne dicant deuorabimus eum, idest lætemur, quia deuorauimus eum. Sed

Erubescant & reuereantur simul: qui gratulantur malis meis.

Erubescant dico simul, & reuereantur, idest verecundent in facie & corde, qui gratulantur malis meis. q. d. ꝙ non solum in corde vrantur: quia non impleuerunt desideriũ sed ẽt confundantur in facie in cõspectu ho B minũ: qñ viderint me resurrexisse, & videãt populum gentilẽ me in Messiam suscepisse.

Induantur confusione, & reuerentia: qui maligna loquuntur super me.

Induantur confusione & reuerentia, i. verecundia, & timore oẽs iudæi qui maligna loquuntur super me. q. d. reperiantur mendaces & conuincantur in omnibus criminibus quæ mihi imposuerunt. Et per oppositum.

Exultent & lætentur qui volunt iustitiam meam: & dicant semper magnificetur dominus qui volunt pacem serui eius.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam: tota die laudem tuam.

Exultent gestu, & lætentur in facie omes christiani populi qui volunt iustitiã meam. i. C qui receperunt legem euangelicam iustificantem & dicant semper magnificetur. i. magnificẽt dominum in ecclesia omnes qui volũt pacem Christi serui eius, scilicet omnes qui adhærent Christo filio eius. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuã, id est lingua mea pronunciabit & prædicabit per totum orbem iustitiam tuam: quam credit, & meditatur in corde & mente. Et tota die, & omni tempore annunciabit, & prædicabit Christũ salutare tuum. i. prædicabit, & confitebitur Iesum Christum filium tuum quem misisti saluatorem in mundum. Ex supradictis patet, ꝙ iste psalmus non potest verificari literaliter de ipso Dauid nec de aliquo alio, nisi de solo Christo. Nam passio Christi magis vĩ memorari historialiter in hoc psalmo q̃ profeticẽ, & sic magis vĩ Dauid Euangelista, q̃ profeta in hoc psalmo: vt põt patere intuenti. Sed contra totam expositionem arguitur, & vĩ quod Christus non loquatur in hoc ps. Primò, sic: nam Christus orauit semper pro inimicis, & persequentibus eum: Sed iste qui loquitur in hoc ps. petit vltionem de inimicis, & persecutoribus: igitur Christus non loquitur in hoc ps. Secundò sic, nã Christus semper ab instanti suæ cõceptionis, fuit certus de sua resurrectione: vt dictum est ps. 15. ergo non oportuit ipsum rogare pro sua resurrectione. Sed iste continue orat in hoc ps. pro sua liberatione: ergo iste non est Christus. Ad primum respondetur, ꝙ verba huius ps. & omnium aliorum potius sunt intelligenda ad sensum in quo fiunt: quã ad sensum quem literaliter & mortaliter faciunt. E Vnde dictum est in prologo, quod multiplici ratione ps. procedunt per modum orationis ex parte Christi. Vno modo ad exprimẽdam autoritatem patris. ad quẽ pertinet tribuere vnicuiq; quod sibi debetur, & ideo debet iudicare inter Christum hominem, & iudæos persecutores ipsius Christi. Ideo Christus per modum orationis explicat iustitiam patris: & iniquitatem, & finalem obstinationẽ iudæorum, & sic prædicit eorum punitionem, & damnationem. Secundò modo hoc dĩ ad firmitatem, & certitudinẽ profetiæ co ꝙ Christus semper fuit exauditus pro sua reuerentia, & ideo Christus nõ dicit hoc vt petat vltionem sed vt pdicat certissimam punitionem, & dãnationem iudæorum pp suam obstinationem. Tertiò vt ostendat se mediatorem. Ad secundum est dicẽdum, ꝙ omnis F oratio Christi facta in ps. duplicem sensum importat. Nam primò prædicit suam liberationem & resurrectionem, & exaltationem. Secundò petit à patre liberationem, & redẽptionem, & resurrectionem, & exaltationẽ membrorum suorum pp merita suæ passionis, & sic potius orat pro nobis, q̃ pro se. Nã Christum ad patrem orare nil aliud est nisi suam passionem patri pro nobis in satisfactionem offerre, & misericordiam patris, & Christi caritatem explicare & se mediatorẽ inter nos & patrem ostendere. Et hæc est causa quare Christus in psalmis procedit per modum petitionis, & orationis.

PSALMVS XXXV.

Dixit iniustus vt delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos eius.

A Titulus, In finem, siue ad victoriam seruo domini Dauid. Ex titulo apparet quod Dauid seruus domini fecit hunc psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis. Qui quidem psalmus varie exponitur apud Hebræos. Nam quidam dicunt quod Dauid fecit hunc psalmum in persona populi cupientis exire de captiuitate Babylonica, & redire in terram fertilem promissionis scilicet in iudæam. Vnde dicit. Iniustus, & iniquus Nabuchodonosor cum populo Babylonico: dixit idest deliberauit delinquere, & opprimere populum Dei: eo quòd non est timor Dei ante oculos eius, sed superbia, & infidelitas. Sed tu dñe De⁹ Israel liberabis seruos tuos, & inebriabis, & satiabis eos ab vbertate, & abūdantia domus tuę. s. terrę ꝓmissionis, quę est domus tua. Sed ista expositio est falsa. Pri-
B mò quia maior vbertas, & abundantia bonorum naturalium, & artificialium erat in Babylonia quam in Iudæa. Secundò, quia in hoc psalmo, non memoriatur, nec promittitur vbertas temporalis, sed spiritualis, & celestis, propter id quòd sequitur. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, Ideo alii dicunt quòd Dauid fecit hunc psalmum in persecutione Saulis: videns quod Saul deliberauerat absque causa ipsum interficere: ideo petit hic liberari per diuinam largitatē, quę omnibus prouidet, & absoluit innocentes. Sed nec talis expositio sufficienter explicat intentum profetæ, nec intelligentiam huius psalmi. Nam maiora bona petuntur, & promittuntur in hoc psalmo quàm sint bona temporalia, & etiam quia bona spiritualia sub alio ordine promit-
C tuntur. Ideò præsuppositis principiis superius sæpe memoratis scilicet, quod Dauid est vere profeta, & habuit duplicem spiritum, & quod per persecutiones suas præuidit in spiritu persecutionē Christi, & mysteriū nostræ redemptionis, & quod Dauid, & ceteri antiqui in sola fide, & spe Christi fuerunt saluati: Est ergo diceneum quod Dauid per totū discursum suę persecutionis & exaltationis præuidit totum discursum malitię & inuidiæ Synagogæ contra Christum, & discursum nostræ redemptionis, & præuidit præmium bonorum, & punitionem malorum, & ideo fecit hunc psalmum. Ad cuius intelligentiam est notandum quod Dauid ꝑ obstinationem, Saulis præuidit obstinationē, & malitiā iudęorū cōtra Christū. Sed est aduertendum, quòd obstinatio Saulis prouenit ex superbia, primò, & principaliter, nam superbia non patitur superiorem nec æqualem, ideo. Saul superbus, siue ex superbia prorupit in inuidiam non valens sustinere prosperitatem & honorem Dauid, quia populus canebat. Saul occidit mille, & Dauid decem milia, & hęc inuidia occecauit mentem eius, ne posset audire bonum aliquod de Dauid, vt patet quando Ionatas, & Abimelech excusabant Dauid, quia eos nolebat audire. Item Saul ex inuidia, & malitia occecatus, non cognoscebat se agere cōtra conscientiam, & contra legem Dei, ideo cum quis volebat allegare legem Dei, nolebat audire, & sic inueteratus in malitia, factus est ignorans in lege domini, quę ignorātia dicitur crassa & affectata, quando prouenit ex passione & consuetudine peccandi: quia vt sic omnis malus est ignorans. 3. Ethicor. Et sic ex tali ignorantia, & malitia ipse Saul venit in contemptum Dei, & falsam opinionem de diuina prouidentia, non credens Deus regere actus humanos, Quod patet, nam relicta spe diuina, adiit & recurrit ad Fytonissam, & sic obstinatus interiit in monte Gelboe, vt patet. 1. Regum vltim. Per istam ergo obstinationem Saulis præuidit Dauid in spiritu obstinationem iudeorum contra Christum. Nam idem ordo seruatus est in obstinatione eorum, nam primò sacerdotes, & farisæi ex superbia elati omnes studebant auaritiæ ad sustinendum fastigium, & statum suum, & ideo videntes Christum prædicantem contra superbiam, & auaritiam eorum, & videntes populum sequentem Christum, sauciati zelo inuidiæ, & occecati, nec poterant intelligere, nec audire doctrinam Christi legem declarantis, imo tunc peruerterunt totam intelligentiam legis diuinæ, quæ promittit Messiam, vt redimeret eos à captiuitate diaboli, & daret eis vitam sempiternam, & bona spiritualia, & cœlestia. Sed ipsi malitia, & auaritia occecati noluerunt intelligere sacramenta Dei, ad sensum spiritualem, nec voluerunt recipere Messiam bona spiritualia, largientem: sed temporalem Messiam expectare statuerunt. Et ex tali malitia & ignorantia crassa diuinam prouidentiam negauerunt, agentes contra legem & conscientiam. Et sic quando viderunt Christum cum tanto honore in Hieru-

A salem ingredientem, & pueros clamantes: Benedictus qui venit in nomine domini, tunc Deum, & legem contemnentes ipsum Christum interficere statuerunt. Ex quo patet, quòd ex superbia prorûperunt in auaritiam & inuidiam, & ex inuidia in falsam intelligentiam Dei & ignorãtiam, & ex ignorantia in contemptum Dei, & obstinationem. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, fecit hanc psalmum. In quo tria facit. Nã primo prædicit obstinationem iudęorum cũ suis causis. Secundò cõfutat prædictam obstinationem, & falsam opinionem iudæorum describendo diuinam prouidẽtiam per beneficium nostræ redemptionis factæ per Christum. Tertiò orat profeta in persona ecclesiæ præseruari per gratiam Christi à tali pestifera opinione, & obstinatione. Secundum ibi. Domine in cœlo misericordia tua. Tertium B ibi. Prætende misericordiam tuam scientibus te. Quantum ad primum ponit vnam conclusionem, scilicet ꝙ contemptus Dei qui prouenit ex superbia, & ignorãtia legis: fuit causa obstinationis iudęorum. Probať: nam sicut humilitas est causa pœnitentiæ & timoris Dei, ita superbia est causa contẽptus. Nã ex humilitate sequitur fides, quia humilis subiicit intellectum legi diuinæ, & credit his quæ in lege continentur, & per consequens credit in deum, & credendo diligit, & sperat in eum, & ex tali caritate sequitur timor dei filialis, quia timet Christum perdere, & etiam sequitur timor seruilis, quia timet futurum iudicium, & sic mouetur ad pęnitentiam, si erat in peccato, & quando est in gratia timet dominum offendere ne perdat gratiam, & ne puniatur in iudicio. Ex quo pa C tet, quòd sicut ex humilitate sequitur fides, spes, & caritas, & timor dei, & per consequẽs conseruatio in gratia, ita per oppositum ex superbia sequiť omne malum. Nam primò sequitur infidelitas, quia superbus non vult subiicere intellectum legi, & sic non credit, nec vult operari secundum legem, & sic cõtemnit deum, ex quo cõtemptu sequitur obstinatio per longam consuetudinem peccandi, sicut accidit iudæis crucifixoribus Christi. Ait ergo Dauid, populus iniustus iudæorum, siue cętus sacerdotum & farisæorum, dixit, idest, deliberauit in semetipso, vt delinquat, quia supple non est timor Dei in conspectu ei⁹. quasi dicat, quòd ideo illa synagoga deliberauit peccare, & interficere Christum, quia non erat timor dei, imo contemptus in cõspectu eius, nam quia contempsit deum non credendo futurum iudicium, nec deũ habere prouidentiam de actibus humanis, ideo statuit delinquere Christum interficiendo, nam qui non timet futurum iudiciũ. non credit diuinam prouidentiam, & sic negat primum principium in actibus humanis, & in moralibus Nam sicut in scientiis speculatiuis est dare vnum principium, & vnã propositionem maximam, quã necesse est quẽlibet docendum habere, qua negata nil cõuenit scire vt patet primo Posteriorum, & iiii. Metafysicæ, ita in moralibus. & in scientia diuina de actibus humanis est dare vnum primum principium. S. ꝙ nullũ bonum irremuneratum, & nullũ malũ impunitũ, & ꝙ deus est iustus iudex pręmiator omnis boni & punitor omnis mali hic: vel in futuro. quo principio negato: nil cõuenit bene operari. Vnde E negatio huius principii prouenit ex superbia & infidelitate, ex qua sequitur cõtẽptus dei, & cõsuetudo peccandi, & exinde obstinatio. Et ideo subdit, quoniã, id est, quapropter iste iniustus, & iniquus non timens deũ dolosè egit in cõspectu eius, quia cum dolo per insidias insidiatus est Christo, & persecutus est eum, imponendo falsa testimonia, intantum vt iniquitas istius populi iueniatur ad odiũ, id est, conuersa in odium, & obstinationem contra Christum. Dicere enim in corde idẽ est quod deliberare: vnde cogitatio præcedit deliberationem, vnde qui solum cogitat nõdum dicit, sed cum deliberat facere, tũc iã dixit in corde. Et sic iste iniustus dixit, id est, deliberauit in semetipso, vt delinquat, id est, deliberauit delinquere & opprimere iustũ, & hoc accidit, quia nõ est timor Dei ante o- F culos eius: quia principium omnis sapientiæ, & omnium actuum bonorũ humanorũ est timor domini, quo negato & cõtempto, est impossibile aliquod bonũ operari sed est necesse omnia scelera perpetrari, vt dictũ est psa. xiii. Nota quòd dicere prius conuenit intellectu, & ex consequenti cõuenit voluntati, tertio cõuenit linguæ, vñ intellectus qñ intellegit vel cogitat: dicit. item voluntas qñ delibe rat & proponit: tũc dicit quòd intellectus cogitauit, itẽ lingua dicit quòd voluntas primò dixit, & deliberauit. Et sic in diuinis pater dicit verbum suum ab ęterno per intellectũ: sed ex tempore dixit creaturas per voluntatem: quando dixit. Fiat lux, & facta est

 lux.

A lux. Sed postea locutus est dñs multifarie p linguas ,pfetarũ, sed finaliter locutus est n o bis p linguã filii : & tunc locutus est per linguam propriam sibi vnitã personaliter . Qñ ergo dicitur in hoc psalmo . Dixit iniustus : idem est quod deliberauit & proposuit.i.iniustus populus iudæorum deliberauit in semetipso delinquere , Christum occidendo : eo quòd non est timor Dei in conspectu eius,quia non habuit Deum præ oculis, imo contemnendo Deum deliberauit Christum occidere.Et quia malum propositum mandauit executioni fraudulenter per insidias , & falsa testimonia, ideo subdit,

Quoniam dolose egit in conspectu eius , ut inueniatur iniquitas eius ad odium .

Quoniam.i.propterea.i. negato illo principio ,& quia non habuit timorem ante oculos dolose egit in conspectu eius.s.in conspectu Dei, non timendo eius iudicium, intantum vt iniquitas eius inueniatur ad odium Dei & proximi : quia sua iniquitas conuersa est in odiũ & obstinationẽ. Et ideo sequitur, B

Verba oris eius iniquitas & dolus : noluit intelligere vt bene ageret.

Verba oris eius iniquitas & dolus . Nam iudæi primo loquebantur cum Christo cum dolo & fraude, ut caperent eum in sermone dicentes : Magister scimus quia verax es.Secundò loquebantur iniquitatem contra eũ , quando vocabant eum demoniacum,& blasfemum . Et hoc accidebat à superbia & inuidia,eo ꝙ improperabat eis peccata legis . Iõ occecatus ille populus malitia noluit intelligere legem Dei ad bonum sensum spiritualẽ sicut Christus prædicabat, sed carnaliter , C & temporaliter, voluit intelligere , ne bene ageret & operaretur ,& sic occecauit eos malitia eorũ , ne intelligerent sacraméta Dei in lege scripta,& per Christũ prędicata.Sequiť.

Iniquitatẽ meditatus est in cubili suo:astitit omni viæ non bonæ : malitiam autẽ nõ odiuit.

Sauciatus ille populus inuidia & malitia, meditatus & machinatus est iniquitatem in cubili suo quomodo Christum occideret, & sicut cogitauit ita executioni mãdauit, quia astitit viæ non bonæ, imo pessimæ, quando Christum tradidit Pilato crucifigendum, & sic factus est obstinatus , quia malitiam non odiuit,imo malitiam & iniquitatem dilexit. Et in illa obstinatione manet vsque in hodiernum diem. Ex quo patet quòd consuetudo peccandi, & superbia , & inuidia fuit causa occecationis, & obstinationis iudæorum , D eo quòd Christus prædicabat veritatem legis contra eorum mala opera, nam qui male agit odit lucem, ne videantur eius opera mala.Ex quo patet quòd ignorantia iudęorum est damnabilis, quia crassa , & affectata. Verumtamen licet Dauid prædicat hic profetice obstinationem & cecitatem iudæorum ex contemptu Dei, tamen tota ista particula supradicta potest exponi de quolibet obstinato ,& hæretico . Nam obstinatio prouenit ex contemptu Dei & contemptus venit ex superbia,& infidelitate, & consuetudine peccati, quæ omnia proueniunt ex cõtemptu Dei. Nam negato illo principio, vnusquisque prorumpit in omnia scelera; sicut dictũ est psalmo.13.

Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes . E

Iustitia tua sicut montes Dei : iudicia tua abyssus multa.

In hac secunda parte Dauid improbando falsam opinionem iudæorum, & aliorum hæreticorum de diuina prouidentia , & detestando obstinationem eorum: confitetur diuinam prouidentiam circa omnia,& specialiter circa actus humanos per beneficium redemptionis. Nam sicut dictum est,iudæi zelo inuidiæ , & malitiæ occecati , propter eorum superbiam & auaritiam non solũ Christum negarunt esse Messiam & Deum ,sed etiam noluerunt doctrinam eius audire, & sic legem negauerunt verum sensum repellendo, & falsum sensum tribuendo, & sic Christum & legem oderunt , & ipsum interfecerunt,& negando Christum & legem, etiam negarunt diuinam prouidentiam,imo negãdo Christum esse Deum, negarunt totam legem & profetias , quia fecerunt mendacem legem & profetias,vt dictum est psa. 13. Nã diuina prouidentia maxime fuit ostensa in incarnatione filii Dei, & nostra redemptione:nam nihil valuisset hominem creari , nisi redimi profuisset, vt ait Gregor.& Aug.Dicit ergo Dauid. O domine licet iudæi obstinati contempserint , & negauerint te esse Messiam, & negauerint diuinam prouidentiam, & Deum esse iustum iudicem , tamen ego detestando eorum malitiam & obstinationem, confiteor diuinam prouidentiam se extendere circa oĩa, & Deum esse misericordẽ & veracem, & iustum iudicẽ præmiatorẽ bonorum & malorum:& ꝙ non reliquit bonum F

A num irremuneratum, nec aliquod malũ impunitum, & confiteor quòd in cęlo est misericordia tua, & veritas tua descendit vsq; ad nubes, & iustitia tua est, sicut mõtes Dei, & iudicia tua multa sicut abyssus. Intantũ ꝙ tu domine saluabis nõ solũ homines, sed iumẽta quo ad vitam temporalem. Ex quo patet ꝙ prouidentia tua est in cœlo, & in nubibus, & in terra, & in mari, & in abyssis inferni, & prouides hominibus & bestiis de vita temporali, quia creasti hærbam pro bestiis, & fructus terræ pro hominibus. Vnde est notãdum, ꝙ ad ostendendam diuinã prouidentiam, Dauid hic ponit quatuor terminos ex parte Dei. Ponitur enim misericordia, veritas, iustitia, & iudicium, quæ dicunt & explicant diuinam prouidentiam. Secundò memorantur quatuor partes. s. cęlũ, nubes, mõtes, abyssus. s. oceanus siue infernus, quę comprehendunt totum mundum. Et memorantur duo genera animaliũ. s. homines & iumẽta, per quæ quasi includuntur oĩa animãtia.
B Et sic apparet vniuersalẽ prouidentiã Dei se extẽdere per oĩa & circa oĩa. Sed ista prouidentia dr̃ generalis circa oĩa, quam Deus à principio creationis habet. Sed aliã specialem prouidentiam habet, & ostendit Deus circa genus humanum in nostra recreatione. Vnde sicut creatio mundi fuit figura recreationis ecclesiæ ita prouidentia generalis quam habet Deus de vniuersitate creaturarum, est figura specialis prouidentiæ circa actus humanos, quam Christus mõstrauit in nostra redemptione & recreatione. Vnde licet prædicta litera teneat verum de vniuersali prouidentia Dei circa oĩa creata, tñ termini positi in litera ostendunt, ꝙ loquitur
C specialiter de prouidentia speciali, circa actus humanos. Vnde Christus q. est ipsa misericordia & veritas & iustitia maxime ostẽdit suam misericordiam hominibus & angelis in cœlo, vbi eos beatificauit: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. ad Titum. 3. Itẽ ẽt per cęlũ intelligitur Christus, in quo solo ostẽditur misericordia. Per nubes intelligũtur apostoli, per quos veritas euãgelica prædicata est Per mõtes Dei intelliguntur martyres, & tota ecclesia fundata in montibus sanctis, in qua est firmitas iustitiæ euangelicæ. Per abyssum intelligitur infernus, in quo manifestantur diuina iudicia, & iudicati puniũtur. Item per homines intelligitur populus Dei: cui Deus dederat legem, & sic tanq̃ homines viuebant. Et per iumenta intelligitur populus gentilis, qui tanquàm bestiæ sine lege viuebant in bestialibus voluptatibus. Dicit ergo Dauid. O domine tanta est prouidentia tua circa actus humanos, quod in cœlo est misericordia tua. i. per misericordiam tuam hominibus iustis beatificationem in cœlo præparasti, & veritas tua vsque ad nubes. i. apostolos descendit, quibus pluuiam tuæ veritatis communicasti, qui ut nubes volantes per totum orbẽ pluuiam euangelicæ veritatis sparserunt. Et iustitia tua fuit firma sicut montes in ecclesia. i. tua iustitia. i. tua lex euangelica quę dicitur iustitia inquãtum homines iustificat: fuit in montibus firma. i. in hominibus fidelibus. & iudicia tua quæ fecisti de bonis & malis sunt multa. i. profundissima sicut abyssus. i. sicut oceanus. Vnda ly multa potest esse adiectiuum de ly iudicia, & tunc est sensus. sunt multa in numero & profunda, sicut aquæ abyssales sunt multæ & profundæ, vel potest esse adiectiuum de ly abyssus cum sit fęmini generis, & tunc est sensus, sunt tanquàm abyssus profundissima et magna. Nã iudicia Dei quare quosdam prædestinauit, et alios non, et quare elegit hos, et non illos, et similia iudicia sunt profundissima, et incomprehensibilia, sicut abyssus Oceani. Potest etiam per abyssum intelligi infernus, vbi est multitudo damnatorum, in quibus apparent iudicia Dei. Et sequitur, Homines et iumenta saluabis domine. i. sicut saluasti in vita temporali homines, et iumenta indifferenter: quia omnibus prouidisti de cibis tẽporalibus ita indifferenter saluasti salute spirituali de hoibus. i. iudæis, et de iumentis. i. de gentilibus. nam ex utrisq; vnam ecclesiã congregabis. Sed quare quosdam saluasti, et eis gratiam tribuisti, et quosdam non, hoc quidem incomprehensibile est, quia iudicia tua abyssus multa: nam eos quos saluasti, ab æterno prędestinasti, cum nondum fuissent, nec aliquid boni fecissent. Ergo non ex propriis meritis saluasti, sed quemadmodum voluisti, et sic in eis misericordiam tuam multiplicasti, magis in eis quàm in aliis: quia non est currentis, nec uolentis, sed Dei miserentis. ad Rom. 11. Ex quo patet ꝙ ista particula potest exponi de diuina prouidentia, prout naturaliter et temporaliter se extẽdit ad omnia creata indifferẽter, et per figuram

A ram etiam potest exponi, prout specialiter se extendit ad actus humanos, & magis specialiter & spūaliter, prout Deus prouidit lapsui nostro per incarnationē & redēptionē.

Hoīes & iumenta saluabis dñe, quemadmodum multiplicasti misericordiā tuam Deus.

Filij autem hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Homines & iuméta saluabis. Hic incipit forsan sñia probationis huius quæstionis. s. ꝙ Deus habet specialem curam de hominibus. Vnde dicit Dauid. O domine licet tu indifferenter saluabis & salues homines & iumenta, siue bestias temporaliter & corporaliter: quia omnibus das vitam temporaliter per cibum corporalem, aūt pro sed filii hominū, i. homines specialiter sperabunt sub tegmine alarum tuarum, vt des eis aliam vitam spiri B tualem, & salues eos à peccato, quemadmodum multiplicasti in eis misericordiam tuā magis quàm in iumentis: ideo vltra vitā corporalem sperant à te aliam vitam, & salutē spiritualem, vt protegas eos in tegmine alarum tuarum in cruce, hic in ecclesia per gratiam, & in futuro per gloriam.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Quando amplexus fueris eos sub tegmine alarum gratiæ tuæ inebriabuntur, & satiabuntur vbertate & abundantia sacrorum domus. s. ecclesiæ tuæ hic per gratiā, & potabis eos de torrēte voluptatis, & fruitionis, & fęlicitatis tuę de cęlo per gloriā. Itē satiabis eos de torrente uoluptatis doctrinæ tuæ in hac ecclesia, & de torrente uisionis claræ & C facialis in alta. Item inebriabuntur ab vbertate pretiosi sanguinis domus. i. lateris tui, vnde procedūt ecclesiastica sacramenta. Nā sicut ecclesiastica sacramēta sunt cibus animæ, ita euangelica doctrina est potus eiusdem, quibus correspondent visio & fruitio in patria. Ideo subdit,

Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

O domine Iesu, tu satiabis & saluabis, & inebriabis, & potabis eos, quoniam fons vitæ gratiæ, & gloriæ est apud te, quia gratiā, & gloriam dabit dñs, & in lumine tuo videbimus lumen hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Vnde nota ꝙ Christus qui est verbum patris specialiter dicitur vita & lux. Nam inquantum Deus omnia per ipsum facta sunt, & ab eo emanant omnia creata, sicut radii solares à sole. Ideo omnia habent D ab eo, & in eo uitam, & esse, & conseruātur in esse. Ideo ait Io. 1. Quod factum est in ipso uita erat, nam intantum res sunt, inquantū verbū influit eis uitā & esse, & inquātum lucet in eis per essentiam. Sed specialiter verbum, quod est scīa patris, lucet in angelis & hoibus per intellectum, & sic causat in eis intelligentiam, & lumē scīæ naturalis. Et ideo subdit Ioannes, & Christus qui est vita omnium, erat lux hoium. Sed ultra istā gñalem lucem, siue gñale & naturale lumen Christus incarnatus influxit aliud lumen supernaturale doctrinæ hoibus in sua prędicatione & lege euangelica. De quo Ioannes subdit. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eā non comprehenderunt. Nā Christus erat lux vera, quæ illuminat oēm hominē venientē in hunc mundū. Et istud dicitur lumen fidei & E gratiæ. De quo Esā. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo. Sed loco huius luminis in patria erit lumen gloriæ qui est Christus. Sed vt possimus videre & apprehendere illud incomprehensibile lumen, Deus creauit in nobis, & in intellectu nostro illud lumen, nam per lumen naturale intellectus agentis non possemus intueri illud incomprehensibile lumen obiectale. Ex quibus patet ꝙ duplex lumen influxit Christus in nobis. s. lumen fidei, ut ipsum Deum hic cognoscamus, & intueamur per gratiam, & in patria lumē gloriæ, vt Deum contemplemur per gloriam. Ideo Dauid de vtroq; lumine dicit hic. In lumine tuo. s. infuso & creato uidebimus lumen increatum hic per fidem, & in futuro per gloriam: quod quidem lumen non potuissemus sine Christo attingere. Ex quibus F patet diuinam prouidentiam se extendere non solum vniuersaliter & corporaliter circa omnia creata, sed etiam spiritualiter & ęternaliter circa actus humanos. Nam Deus præparauit gratiam & gloriam pro iustis, & æternam pęnam pro malis & obstinatis. Ex quibus patet, ꝙ Dauid non fecit hunc psalmum pro redacta captiuitate Babylonica, nec pro sola persecutione Saulis, nec pro sola prouidentia generali, quia per talem prouidentiam non datur talis fructus & vita.

Prætende misericordiā tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.

In hac tertia parte petit præseruari per gratiam à peccato & obstinatione, & a tali pestifera opinione. Vnde aduertendum, ꝙ

cum

A cum natura nostra sit corrupta in Adam, nemo de per se sine gratia potest vitare malũ, nec facere bonum, vt frequenter dictum est. Et sic sine gratia nemo posset peruenire ad visionem illius eterni luminis. Sed quia gratia non datur ex meritis, nisi ex sola Dei misericordia: ideo ait Dauid in persona totius ecclesiæ. O domine prætende miam tuam sciẽtibus te .i. omnibus fidelibus qui te voluerunt audire, vt bene agerent & bene operarentur, dando eis gratiam. Et prætende iustitiam tuam his qui recto sunt corde .i. iustifica eos filium tuum mittendo.

Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me.

Et tu Christe iustifica nos, & gratifica per tuam mortem & passionem, & continuè da nobis gratiam ad bonum agendum, & malũ B vitandum, & fac ut per talem gratiam non perueniat mihi pes superbiæ, quæ est pes & fundamentum, & initium omnium aliorum peccatorũ. Nota quod superbia dicitur pes & fundamentum omnium peccatorum & vitiorum. Patet: nam peccator per superbiam cõtemnit Deum, vt dictum est, & sic incidit in omnia alia peccata. Item per superbiã incidit in auaritiam, & rapinam, & vsuram, & simoniam, vt sustineat superbum statum suũ & exinde incidit in inuidiam, & odiũ fraternum, quia non suffert priorem nec parẽ. Et sic venit vsq; ad contemptum Dei & obstinationem, non timens eius iustũ iudiciũ. Et sic contemnit ẽt legem, & negat diuinam prouidentiã. Et sic patet ꝙ superbia est pes & initium peccatoris, & cætera vitia sunt manus C eius. Nam per superbiam incedit peccator, & per alia vitia operatur. s. per auaritiã, & inuidiam ad sustinendam superbiam. Et ideo superbi dicuntur hic pes peccatoris, & vitia cætera dicuntur manus. Ideo Dauid cupiens vitare hanc pestiferam bestiam dicit. O dñe prætende miam & gratiam, ut pes superbiæ non veniat mihi, & manus peccatoris, quæ sunt cætera uitia, nõ moueat me à tuo timore, & amore, & statu gratiæ, & eadem etiam superbia dr̃ pes & manus peccatoris, quia in ea fundatur, & per superbiam malè operatur. Item superbia est pes, & manus diaboli quo luctatur contra homines, & deiicit eos ad terram, & remouet eos ab amore & timore Dei. Ideo ait Dauid. Domine prætende misericordiam tuam, per gratiam præueniẽtem: ne pes superbiæ & manus diaboli luctatoris, & receptoris amoueat me à tuo timore D & amore: & ne efficiar in peccato obstinatus: sicut deiecit peccatores à statu gratiæ, & sicut eiecit Adam de paradiso.

Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt nec potuerunt stare.

Nam ibi in ipsa superbia ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, nam omnes per superbiam ceciderunt, & expulsi sunt à gratia, nec potuerũt stare in ea. Nam primo dæmones expulsi per superbiam ceciderunt de cœlo. Secundò Adam & Eua per superbiam, & inobedientiam ceciderunt & expulsi sunt de paradiso terrestri, & à statu fęlicitatis, nec potuerunt in eo permanere. Itẽ per superbiam cecidit Farao cum suis in mari rubro. Item per superbiam cecidit Sennacherib, & Nabucodonosor, & Horofernes. Et finaliter per superbiam & inuidiam, & contemptum Dei, & legis ceciderunt iudæi & E expulsi sunt à regno: & sacerdotio, & à sedibus suis: nec potuerunt in eis stare, imo vagãtur captiui, & dispersi per mundum: & patiuntur hic pœnam temporalem, & in futuro æternam. Ex quibus patet ꝙ Deus est iustus iudex, & prouidens actibus humanis, tribuens præmium & fęlicitatẽ iustis, & pęnam ęternam malis, & obstinatis non timẽtibus Deum, & bonos persequentibus. Ex hoc psalmo intelliguntur 8. conclusiones siue doctrinæ. Prima conclusio est, ꝙ sicut timor domini est principium, & causa omniũ bonarum operationum, ita per oppositũ defectus timoris Dei, & cõtemptus Dei est causa & principium infidelitatis, & omnis peccati. Probatur: quia iste iniustus non timuit F Deum, ideo statuit in semetipso delinquere, & peccare contra Deum & proximum. Secunda conclusio: ꝙ ex contẽptu Dei deuenit iniustus ad odiũ Dei & ꝓximi, & in contemptum & odium legis, intantum: ꝙ non vult intelligere, nec audire legẽ Dei ne bene agat nec operetur. Tertia conclusio, ꝙ ex defectu timoris Dei iniustus negat diuinam prouidẽtiã circa actus humanos, & exinde ꝓcipitať in oẽ nefas, & oĩa scelera. Quarta cõclusio, ꝙ prouidẽtia Dei quæ prouenit ex eius mia & bonitate, incipiẽs à cęlo, descẽdit vsq; ad nubes, & exinde ad montes vsque ad abyssos. Nam ex sua bonitate & largitate mouet cęlos, & facit eos influere super oẽs creaturas, & facit nubes, pluere super montes, & campos ad germinãdas plãtas, & exinde aquæ,

descen-

A descendunt vsque ad abyssos maris. Quinta conclusio, quòd sicut prouidentia Dei naturaliter se extendit super omnes creaturas, ita pariter se extẽdit super totam ecclesiam Nã misericordia Dei est in cęlo iustorum scilicet in Christo, & veritas doctrinæ descendit de Christo vsq, ad nubes, id est, apostolos, & ex apostolis vsq; ad montes, id est, martyres, & doctores, & ex doctoribus vsque ad abyssos scilicet simplices fideles. Item misericordia est in cęlo, id est, in Christo, & veritas in nubibus, id est apostolis, & iustitia in mõtibus, id est prelatis, in quibus est ecclesiastica potestas, & iudicia in abysso inferni. Sexta conclusio, quòd licet prouidentia Dei se extẽdat generaliter ad salutem, & conseruationem tẽporalem omnium animalium: quia deus pro
B uidet tàm iumentis quàm hominibus de vita temporali, & saluat eos temporaliter prouidendo de cibo temporali, tamen specialiter prouidet hominibus de cibo & vita spirituali: quia dat hominibus gratiam ad merendum, & fidem ad credendum in pręsenti, & lumen ad credendum in futuro: Quia in lumine eius videbimus lumen: & potabit nos de torrente suæ vbertatis glorię & fruitionis. Septima conclusio, quòd necessaria est misericordia & gratia Dei ad vitandam infidelitatem, & omne peccatum. Octaua conclusio, quòd superbia est pes, & fundamentum omnium vitiorum, & peccatorum: & sic superbia est pes & pedes peccatoris, quibus peccator ambulat, & cetera vitia sunt manus quibus operatur. Probatur, quia ibi per superbiã
C ceciderunt omnes peccatores à gratia in omnia scelera: nec aliquis superbus potest stare quin cadat in alia peccata:

PSALMVS XXXVI.

NOli æmulari in malignantibus: neque zelaueris facientes iniquitatem.

Quoniam tanquam fœnum velociter arescent: & quemadmodum olera herbarum cito decident.

Titulus, Ipsi Dauid, sine aliqua additione. Ex titulo apparet quòd Dauid fecit psalmũ. Vnde est aduertendũ, quòd multi amici Dauid videntes Abner, & Doech, & multos malignos prosperari in domo Saul: & vidẽtes bonos à malignis deprimi, desperãdo de diuina prouidentia transibant ad partes Saulis derelinquentes ipsum Dauid, & sic laudabãt, qđ
D ante vituperant, & èconuerso, & quasi negantes diuinam prouidentiam imitabantur malos, & eorum opera. Et ideo Dauid fecit hunc psalmum, in quo soluitur eorum mala opinio. Et ideo dicebãt aliqui, quòd iste psalmus continuatur cum præcedenti. Sed hoc nõ videtur verum quia Hieronymus & omnes antiqui quotant hunc psalmũ xxxvi. distinctum à præcedenti. Item quia Dauid cõplures psalmos fecit de diuina prouidentia, vt patebit. Et ideo est dicẽdum, quòd Dauid bene sumpsit occasionem cõdẽdi hunc psalmũ ex causa supradicta. Sed adhuc iste psalmus non caret mysterio, & profetia de Christo & ecclesia quia aliter non computaretur inter sacras scripturas. Sed dicũt Hebræi moderni, quòd etiã iste psalmus est profeticus, quia pędicit interitum ipsius Saulis, per hoc quod dicit. Vidi impium superexaltatũ. Sed
E in hoc ipsimet contradicunt sibiipsis nã Dauid erat senex quando fecit hunc psalmum, sed pro tunc iam Saul perierat, & erat quasi in obliuione, quòd patet per hoc quod dicit Iunior fui etenim senui. Et ideo est dicendũ, quòd Dauid cõsiderans totũ discursum Saulis, & suorũ sequacium, & Absalonis, & Achitofel, & omnium persecutorum, quomodo mala morte uitam finierunt cum satellitibus suis, propter eorum malitiam, & superbiam, & quomodo ipse Dauid fuit sublimatus, & exaltatus propter patientiã in aduersis, in illo mysterio præuidit in duplici spiritu profetico persecutionem Christi, & excidium iudæorum, & præuidit etiam in spiritu persecutionem ecclesiæ, & exitũ & extermi
F nium omnium tyrannorum, & exaltationẽ ecclesiæ, & omnium sanctorum. Et ideo fecit hunc psalmum, in quo exhortatur omnes iustos ad patientiam in aduersis, ne diffidãt de diuina prouidentiã & misericordia. Et sic iste psalmus est simul profeticus & moralis. Nã Dauid per exempla & pręcepta moralia intẽdit prædicere profetice futura mysteria de Christo & ecclesia prout dictum est in prologo, tractatu. iii. regula. v. doctrina tertia. Et ideo primò exponetur moraliter ad vtilitatẽ afflictorum. Secundò breuiter exponetũ profeticè, de punitione iudæorum, & persecutione Christi & ecclesiæ, ne taceatur sacramentum in hoc psalmo contentum. Quantùm ergo ad primam expositionem, diuiditur iste psalmus in septem partes secundum septem doctrinas in eo cõtentas. Nam primò Dauid exhor-

A exhortatur iustos afflictos, ad patienter perferendas persecutiones malignorum. Secundo ad perferendas eorum prosperitates. Tertiò ad perferendam patienter paupertatem. Quartò exhortatur iustos ad eleemosynas faciendas. Quintò ad obseruantiam diuinæ legis. Sextò ad studium & cõtemplationem legis diuinæ. Septimò ad seruãdam innocẽtiam, & mansuetudinẽ, & iustitiã. Secunda ibi. Noli æmulari in eo: Tertia ibi. Melius est modicum iusto. Quarta ibi. Mutuabitur peccator. Quinta ibi. Declina à malo. Sexta ibi. Os iusti meditabitur. Septima ibi. Custodi innocentiã. Quantum ad primam doctrinã est aduertendũ, ꝙ licet Arist. in quarto Ethicorum ponat inter morales virtutes indignationem de malo, & prosperitate malorum, B tamẽ hoc intendit semper cum moderatione, & medio. s. quantum, & quando, & vbi oportet: ꝙ non excedatur modus, & mediũ virtutis. Ideo Dauid non intendit in hoc ps. agere contra morales virtutes, imò confirmat eas. Nam multi tempore suo videntes malos prosperari: & bonos deprimi: diffidebant de diuina prouidentia, & iustitia, & imitabantur malos, & deficiebant ab omni morali virtute, & lege diuina. Hos ergo exhortatur, & reprehendit, & exhortatur ad fortitudinem, & veritatem. Dicit ergo Dauid. O tu vir afflicte quicunque pateris iniuste persecutionem à malignis, noli æmulari in malignantibus. Nota ꝙ æmulari est æquiuocum. Nam idem est quod indignari, inuidere, sequi, imitari, aut amare. Hic autem ponitur pro indignari, i. noli indignari, vltra C modum, perdendo fidem, & desperando de diuina prouidentia & iustitia, videns malignantes contra te præualere, & contra alios iustos: neque zelaueris. i. ne defendas facientes iniquitatem sequendo eos: zelare idem est quod amare, inuidere, defendere, consortem in amato non pati. Et nihilominus bonus quidam zelus, quo quis sic intensè aliquẽ amat, ꝙ ab omnibus illum cupiat amari, & reuereri: & est malus zelus quo quis adeo feruidè alicui inuidet & eum odit, vt optet ab omnibus odiri & contemni, & idẽ est de æmulatione. Dicit igitur ne ames, nec defendas facientes iniquitatem: quoniam licèt ad tempus regnent & dominentur: tamen finaliter cadent, & tanquàm fœnum & hærba velociter arescent, & marcescent, & siccabuntur à viriditate prosperitatis, &

D potestatis: & arescent, & decident, & deorsum cadent tanq̃ olera, s. sicut caules, & lactucæ, & cætera olera & legumina, quæ licèt in vere sint viridia, tamen in autumno siccantur & decidunt. Ideo tu nõ desperes nec diffidas de diuina prouidentia & iustitia, sed dicas: Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem, mala videlicet æmulatione, seu zelo malo, sicut nec fecit Moyses qui quamquàm pro idololatria aurei vituli de æmulatione & zelo succensus multos interfecerit: pro eisdem tamen prius deuotè rogauerat dicendo. Dñe obsecro ignosce eis, aut dele me de libro in quo me scripsisti: & huic sensui multum alludit litera sequens. Nam sequitur,

Spera in Domino & fac bonitatem: & inhabita terram: & pasceris in diuitiis eius.

Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones cordis tui. E

Reuela Domino viam tuam & spera in eo: & ipse faciet.

Et educet quasi lumen iustitiam tuam: & iudicium tuum tanquàm meridiem: subditus esto Domino & ora eum.

Spera in Dño, & fac bonitatem cum proximo non offendendo Deũ, & inhabita terram inter malos eos patiendo & tolerãdo, & inhabitabis terram viuentiũ in patria, & pasceris, & satiaberis in diuitiis gloriæ in præmium patientiæ, & dabit tibi Dñs petitiones, & desyderium cordis tui: reuela ergo Dño viam tuam in hac vita, nõ temporalia, sed cœlestia appetendo, sed spera in eo ponendo tuam spem in cęlestibus, & ipse faciet quod desyderas, & educet claram, quasi lumen iustitiam tuam. i. pro omnibus operibus F tuis iustis gloriam dabit, & iudicium tuum non erit tenebrosum, sicut damnatorum qui iudicantur ad infernum propter mala opera, imò erit clarum, & educet Deus ipsum tanquàm meridiem dando præmium in cęlo, & Deus approbabit opera bona, quæ sicut lucent coram hominibus, ita lucebunt coram Deo ad præmium, quia in luce sunt facta & in gratia, ergo subditus & obediens esto semper Domino, & legi suæ, & ora eũ, quia non tibi deficiet: quia licet patiaris in hac terra mortalium, tamen ibi in terra viuentium regnabis.

Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua in homine faciente iniustitias.

In hac secunda doctrina exhortatur iustos ne

A ne indignentur contra Deum de prosperitate malorum, quia in fine Deus deprimit iniustum, & exaltat iustum, hîc aut in futuro. Dicit ergo. O vir iuste noli æmulari, & indignari in eo qui prosperatur tam in dignitatibus quàm in temporalibus, nec in homine faciente iniustitias, sed dimitte Deo iniuriam. Vel exponatur, vt supra de mala ęmulatione, quia in nullo æmulantur etiam occidendo, nec enim Finees peremit fornicatorem cum Madianite zelo malo in proximum, sed Dei zelo, qui bonus & sanctus est, & propterea sequitur,

Desine ab ira & derelinque furorem: noli æmulari vt maligneris.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur: sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram.

B Quoniam qui malignantur exterminabunt finaliter ab hoc sæculo vitã male finiẽdo, & à regno cęlorũ ad pęnã destinando. sustinentes autem Dñm. i. patientes, ipsi hæreditabunt terram viuentium. Per oppositum peccator malignus: nam in breui morietur in corpore & anima, & perdet ista temporalia & futuram gloriam. Ideo subdit.

Et adhuc pusillum & non erit peccator: & quæres locum eius & non inuenies.

Mansueti autem hæreditabunt terram: & delectabuntur in multitudine pacis.

Et adhuc pusillum & breue tempus est. i. viuet breui tempore peccator, & quæres locum. i. prosperitatem eius, & non inuenies, quia breuiter præteribit. Mansueti autẽ hæreditabunt terram viuentium, quia beati mites qm̃ ipsi hęreditabunt terram viuentium.

C Matth. 5. Et delectabuntur in multitudine & abundantia pacis, & quietis perpetuæ, quoniam quiescent iusti ab omni labore, & absterget Deus ab eis omnem lacrymam, & iam non erit amplius neque luctus neque dolor, quoniam prima abierunt. Apo. 21.

Obseruauit peccator iustum: & stridebit super eum dentibus suis.

Dominus autem irridebit eum: quoniam prospicit quod veniat dies eius.

Obseruauit peccator. i. licet peccator & malignus obseruet, & temporaliter vexet & affligat iustum, & studeat dentibus suis. i. cũ malitia, & potestate, & fauore suo sæuiat in eum, tamen Deus, licet permittat peccatorẽ ad tempus affligere iustum, tamẽ non fauet peccatori, imò irridet eum, & decipit eum,

D quia expectat Deus, vt veniat dies interitus eius, vt puniat eum, quia in hoc decipiũtur peccatores. Nam videntes ꝙ faciendo malũ, magis prosperantur in hoc mundo, ideo putant Deum non curare de istis inferioribus, nec esse aliam vitam post istam: & non cognoscunt qualiter Deus expectet eos ad pęnitentiam, & tesaurizant peccata, vsque ad diem vltionis. Et sic patet ꝙ fortuna prospera decipit eos. Ideo ait Dauid: ꝙ Deus irridet peccatorem malignum, expectando vt veniat dies interitus, & vltionis ejus vt puniat eum. Vnde Deus neminem irridet, nec decipit: quia ipse peccator seipsum decipit: sed Deus ostendet eum esse deceptum & irrisum in die interitus & vltionis eius.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum.

E *Vt decipiant pauperem & inopem: vt trucident rectos corde.*

Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.

Gladium euaginauerunt. i. licet peccatores maligni aliquando euaginauerint gladium. i. potestatem suam, & intendant arcũ suæ malitię, vt decipiant pauperem in bonis temporalibus, & inopem in amicis, & desertum in fauoribus, & simplicem sine malitia, & trucident simplices, & iustos rectos corde, tamen gladius ipsorũ malignorum intret. i. intrabit in corda eorum. q. d. sicut crudeliter vexarunt, & afflixerunt iustos ita crudeliter punientur, & eadem mensura, qua mensi fuerint iustis eadem metietur eis: & eodem gladio crudelitatis & tormentorum, quo percusserunt iustos, eodem gladio peribunt. F
Matth. 7. Et sic arcus, & fortitudo & potentia eorum confringetur, & peribit, & finietur, & auferetur ab eis, vt patet de Faraone, & Domitiano, & Nerone, Attila, & Totila cuius arcum vidit frangi beatus Benedictus. Et sic patet quòd finis malorum est infelicitas.

Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.

In hac tertia doctrina exhortatur iustũ, ne desperet in paupertate, nec appetat superfluitatem pecuniarum, & bonorũ temporalium, quia natura paucis contenta est, sed perferat patienter paupertatem. Nam vt plurimum abundantia bonorum temporalium est occasio mali in prauis hominibus, vt magis possint exercere malitiam suam, vt

patet

A patet in superbis, & luxuriosis. Et licet bona temporalia sint bona bonis, & mala malis: tamen vt plurimum nocent propter malum vsum & peruertunt hominem. Et sic quibusdam est melius ipsa non habere nisi solum ad victum necessarium: & sic paupertas est ad salutem iustorũ, & diuitiæ sunt ad damnationem prauorum. Et sic pauper licet in hac vita patiatur penuriam, tamen in patria satiabitur. Per oppositum autem diues malus qui hic abundat, & in alia vita esuriet, vt patet de Lazaro paupere, & diuite epulone. Lucæ. 16. Dicit ergo, Nemo desperet propter paupertatem, licet videat prauos bonis temporalibus abundare. Nam melius, & tutius, & salubrius est modicum iusto, super multas diuitias peccatorum, i. magis prodest iusto paupertas, quàm peccatori multitudo diuitiarum.
B

Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Dominus.

Quoniam brachia. i. diuitiæ & fauores temporales, quę sunt brachia & vires in quibus peccatores confidebant, conterentur & peribunt per mortẽ temporalẽ, aut quouis alio infortunio, vt patet de Crœso rege Lydorum, & de Sardanapalo, & Dario regibus assyriorum, & Persarum, quibus in vita fuit ablata & contrita potestas sed Dominus cõfirmat iustos in illa fœlicitate, quorum potestas & fœlicitas non auferetur, & gaudiũ nemo tollet ab eis. Nam paupertas vertetur in æternas diuitias, & tristitia eorũ vertetur in gaudium: & gaudium eorum nemo tollet ab eis. Ioan. 16. Ex quo patet ꝙ diuitiæ huius mundi sunt transitorię: diuitiæ autem
C spirituales sunt firmæ, & securæ, & æternæ, & sufficientes: quia satiant habentem ps. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Et in illis diuitiis confirmabit Dominus iustos in præmium & meritum laborum & persecutionum, quas passi sunt à peccatoribus, & malignis cum patientia, & mansuetudine, & munditia cordis.

Nouit Dominus dies immaculatorum: & hæreditas eorum in æternum erit.

Non confundentur in tempore malo: & in diebus famis saturabuntur: quia peccatores peribunt.

Nouit Dñs dies & vitam immaculatam iustorum, & ideo hęreditas fęlix eorum erit in ęternum: quia contempserunt transitoria & terrena, & elegerunt cœlestia, & æterna Ideo bene meritò in modico stabunt iusti in magna constantia, contra eos qui se angustiauerunt. & in die famis, idest in tempore quo peccatores esurient in inferno: iusti vero saturabuntur in gloria. quia tũc peccatores peribunt ex fame & defectu refrigerii glorię. Vnde patet ꝙ prosperitas malorum est deceptoria & breuis. D

Inimici vero Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati: deficientes quemadmodũ fumus deficient.

Inimici Dñi illicò vt fuerint honorificati, & exaltati ad dignitates, & potestates deficientes deficient & cadent. Vt patet de Alexandro, cuius regnum vix durauit annis 12. Et de Cæsare, qui vix imperauit. 6. annis & de Falare, & Dionysio tyranuo. Ergo est melius modicum iusto super diuitias peccatorum multas. E

Mutuabitur peccator & non soluet; iustus autem miseretur & retribuet.

In hac quarta doctrina exhortatur iustos ad eleemosynas faciendas: vt pro bonis temporalibus, & transitoriis recipiant bona cœlestia. Nam eleemosyna non est nisi quædã mutuatio & cambium: quia damus terrena parui prætii, & recipimus beatitudinem cęlestem, quæ est prætii infiniti, & sic iustus dando terrena, recipit cœlestia. Per oppositum peccator retinendo, & amando terrena temporalia non dãdo pauperibus, recipit pęnam æternam propter ingratitudinem. Nã nos omnes ista temporalia à Deo mutuo accepimus: vt pauperibus reddamus. Vnde bona temporalia sunt tertium talentũ, quod Deus hominibus ad negotiandum mutuo reliquit ad vsuram, i. vt viuãt de bonis temporalibus, sed soluant Deo vsuram, i. quòd subueniant pauperibus Christi. Matth. 15. Et ideo auarus abscondit talentum in terra: cum non vult dare eleemosynam pauperibus: quia non soluit vsuram de bonis quæ mutuo à Deo accepit: & ideo auferetur ab eo præmium illius talenti: & dabitur iustis: vt patet Matt. 25. Ex quo patet ꝙ cum facimus eleemosynam: nihil damus de nostro: sed soluimus vsuram, & retribuimus quod mutuo accepimus. Et auarus nõ soluit: imò furto retinet quod mutuo accepit: cũ negat subuenire pauperibus qui sunt hæredes Xp̃i ad vsuras, i. eleemosynas exigendas. Vnde Christus in die iudicii dicet. Esuriui & non dedistis mihi mãducare. Nã qđ vni ex minimis F

A mis istis fecistis: mihi fecistis. Matt. 25. Ideo dicit Dauid: Mutuabitur peccator. i. mutuo à Deo accipiet bona tẽporalia, & non soluet vsuram pauperibus, eleemosynas negando, pro quibus Deus diuiti bona temporalia mutuauit. Iustus autem miseretur pauperibus: & retribuet quæ mutuo accepit: largiendo eleemosynam. Et sic satisfaciat debito, quia eleemosynam pauperibus dare nihil aliud est, nisi debitum soluere: & cum iustus dat eleemosynam miseretur dando pauperi, sed retribuit Deo quod mutuo accepit. Ideo sequitur,

Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem disperibunt.

Apud Dominum gressus hominis dirigetur: & viam eius volet.

Cum ceciderit non collidetur: quia Dominus B *supponit manum suam.*

Benedicentes Deo, i. gratias agentes, i. iusti, quia sunt Deo grati in dandis eleemosynis, hæreditabunt terram, maledicentes, autem. s. peccatores ingrati disperibunt, i. vbiq; peribunt, s. hic, & inferno. Iusti autem per oppositum: nam hic, & in futuro pręmiabũtur. Vnde gressus hominis iusti, & via, & operatio dirigetur in bonum finem per gratiã, & Deus volet viam eius, i. acceptabit eleemosynas, & operationes eius ad vitam ęternam. Et etiam tutabitur viam eius, ne cadat per impatientiam in blasfemiã, & peccatum dum affligitur à malignis. Et si forsitan ceciderit iustus in aliquod peccatum: tamen nõ collidetur, i. obstinabitur in illo: quia ex merito eleemosynarum Dominus supponit manum, & illuminat eum: vt surgat à peccato:
C quia eleemosinę releuant hominem, vt plurimum, à peccato. Item licet iustus ceciderit ictus, & afflictus à malignis: tamen Deus nõ permittit eum temporaliter perire: imo manum supponit auxilii, & releuat, eum eruendo de manu impiorum, sicut pluries releuauit Atanasium, & Ambrosium, de persecutione Arrianorum. Et etiam si iustus ceciderit per mortem temporalem, tamẽ Dñs supponit manum, releuando eum per gloriam in cęlo. Et etiam si iustus ceciderit per paupertatem, tamen Dñs releuat eum, prouidendo sibi de victu: quia beati misericordes: qm̃ misericordiam consequentur hic & in futuro. Quia eleemosynæ non solum valẽt ad augmentum gloriæ: sed quandoq; etiam ad augumentum sibi necessarii. Ideo sequit.

Iunior fui: etenim senui: & non vidi iustum derelictum: nec semen eius quęrẽs panẽ. D

Ego Dauid fui puer, & postea senui: sed nunquàm vidi iustum, & misericordem totaliter derelictum, nec semen eius quærens panem mendicando, & licet hic patiatur penuriam bonorum temporalium, tamẽ in futuro saturabuntur, & sic hic, vel ibi habent præmium. Ex hoc patet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum in senectute. Et sequitur,

Tota die miseretur & commodat, & semẽ illius in benedictione erit.

Iustus tota die vitæ suę dando eleemosynas miseretur pauperibus & commodat, q̃a dando temporalia recipit spiritualia & ęterna: & ideo semen & proles eius erit in benedictione, & abundantia bonorum etiam temporalium: quia quandoq; Dominus non solum retribuit spiritualia pro eleemosinis sed E etiam temporalia. Et etiam per ly semen eius intelliguntur opera bona quæ dicuntur semina nostra, primo ad Corinth. 4. capitulo. Quia seminamus spiritualia, vt colligamus temporalia: & econuersò, quia dare eleemosynam nihil aliud est nisi seminare tẽporalia, & colligere, & metere spiritualia. Ex quo patet quòd diuitiæ auarorum, & pctõrum sunt inutiles & sine fructu, diuitię verò iustorum, sunt fructuosæ vt patet in litera hac. Nam sex fructus facit eleemosyna. Primò, quia dat hæreditatem in cœlo. Secundò, dirigit vitam hominis in bonum ne cadat. Tertiò, si ceciderit reducit in gratiam. Quartò, quia non deserit hominem in tribulationibus temporalibus, imò liberat. Quintò, quia auget bona temporalia, & li- F berat à paupertate vt plurimum. Sextò, quia etiam prosunt filiis temporaliter eleemosynæ patris. Nam septuplum augentur bona temporalia propter spiritualia, & non solum hic, sed in futuro, nam qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet fructum in vitam æternam. Secundò ad Corinth. 9.

Declina à malo & fac bonum, & inhabita in sæculum sæculi.

In hac quinta doctrina exhortatur oẽs ad obseruandum legem diuinam, & præcepta tàm affirmatiua quàm negatiua. quæ quidẽ lex nil aliud docet, nisi declinare à malo, & facere omne bonum: quia prohibet omne vitium. & iubet omnem virtutem. Dicit ergo declina à malo implendo omnia præcepta negatiua.

A negatiua: & fac bonum implendo affirmatiua, & inhabita .i. inhabitabis in sæculum sæculi, in terra viuentium supple.

Quia Dñs amat iudicium: & nō derelinquet sanctos suos in æternum conseruabuntur.

Dominus amat iudicium, s. iustum, quia nullum bonum irremuneratū, & amat sanctos suos qui iustè vixerunt: ideo in æternū conseruabuntur ipsi sancti non derelicti sine præmio.

Iniusti punientur & semē impiorum peribit. Iusti autem hæreditabunt terram: & inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

Iniusti punientur, & semen .i. generatio impiorum peribit: punientur equidē si sunt imitatores parentum. Iusti autem hæreditabunt terram istam per gratiam: & futuram per gloriam: & inhabitabunt in sæculum sæ
B culi super eam fruentes illo bono æterno.

Os iusti meditabitur sapientiam & lingua eius loquetur iudicium.

In hac sexta doctrina exhortatur omnes ad iuge studium & cōtemplationē legis diuinæ. Nam qui occupantur circa studiū sacræ script. primò declināt à malo dū sunt in illa meditatione: quia aīa satiata illo cibo spirituali, cōtemnit ista tp̄alia. Secūdò abhorret pctm̄: pp pęnas, quæ legunt̄ in lege, & puniones malorum, & sic iustus vitat oē pctm̄. Tertiò cupit agere oē bonū cum legit beneficia collata sanctis viris, & vniuersaliter odit pctm̄, & amat virtutes, inquantum legendo magis Deū cognoscit. Ideo dicit. Os iusti meditabitur sapientiā .i. intellectus & memoria hominis, quæ dr̄ os animæ, meditabitur, & cōtemplabitur sapientiā Dei, quæ maximè in lege Dñi memoratur. Item os iusti medi-
C tabitur .i. loquetur sapientiā legis quā meditatur intus: & est figura. Ideo sequitur: Et lingua eius loquetur iudicium. idest quod iustum est, & sic non peccabit per linguā. Et similiter lex Dei erit semper in corde, & voluntate ipsius iusti cum proposito adimplendi, & sic gressus .i. opera eius nō supplātabuntur de bono ad malū, nec deprehendetur .i. via & ꝑpositū eius nō frustrabitur nec deiicietur. Item sicut os meditat̄ iustitiā, ita lingua loquitur iudiciū: quia lingua loquetur ad extra, quod intellectus cōcipit intus intelligentia spirituali, & loquetur quod iudicat & sentit de lege. Ideo sequitur,

Lex Dei eius in corde ipsius: & non supplātabuntur gressus eius.

D Lex Dei in corde, & proposito, & voce ipsius ad obseruandum, & sic non supplantabuntur gressus eius .i. vt non transgredietur præcepta legis operando. Nam iste est fructus sacræ scripturæ, vt diligamus Deum & proximum, & declinemus à malo: & faciamus bonum, & sic gressus iusti nūquam supplantabuntur ad male agendum, nec mouebuntur à via iustitiæ.

Considerat peccator iustum & quærit mortificare eum.

Dñs autē non derelinquet eū in manibus eius: nec damnabit eum cum iudicabitur illi.

Oppositum huius est studium peccatoris qui non dat operam legi. Nam semper cogitat & desiderat mortificare, & extinguere iustum. Sed tamen Dñs non relinquet eum in manibus eius, nec permittet vt totaliter extinguat, eum licèt ad tempus affligat, nec E
peccato damnabit eum cum iudicabit̄ illi .i. ab illo. Nota ꝙ ly iudicabitur potest esse impersonale, & sic potest esse duplex sensus. Primo modo sic: pctōr non damnabit, nec poterit dānare iustum in die iudicii, cum iudicabitur. i. fiet illi iudicium in nouissimo die. Secundò sic. licèt peccator cogitet, & conetur mortificare, iustū, tn̄ Deus nō damnabit eum in nouissimo die cū iudicabitur, & fiet iudicium illi peccatori. q.d. ꝙ Deus non damnabit iustum, sed peccatorem in iudicio, quod patet de tirannis, qui licet vexauerunt martyres quò ad corpus: tamen non potuerunt animam extinguere nec damnare: tamen ipsi damnabuntur in iudicio.

Expecta Dominum & custodi viam eius: & exaltabit tē vt hæreditate capias terram: cum perierint peccatores videbis:

Hic exortatur iustos ad patientiā in ad- F
uersis & dicit. Expecta Dñm: quia impii nō abibunt sine pœna, & custodi viā Dñi: sicut Dñs præcipit in lege: vt capias terram viuētiū hæreditate .i. pro hæreditate, siue ad hæreditatem & præmium quam impii cōsequi non potuerūt. Nam tu videbis cū perierint pctōres .i. videbis eos perire & ad pœnam æternam destinari in die iudicii. Etiam videbis eos quandoq; temporaliter perire. Nam

Vidi impium superexaltatum, & eleuatū sicut cedros Libani.

Et transiui & ecce non erat: quæsiui eum: & non est inuentus locus eius.

Ego vidi impium Saul cum suis sequacibus malignis superexaltatum, & in dignita-

 te regali

A te regali constitutum, & eleuatum in superbia & prosperitate sicut cedros Libani, quæ sunt arbores altissime & in monte altissimo: & postea transiui per domum suam, & non inueni: nec erat ibi: & quæsiui locum eius dignitatem, & non inueni: nec est inuentus locus, & dignitas eius regalis, quia perierat cũ suis in monte Gelboe. vt patet. 2. Reg. 1. Et ita est dicendum de Faraone, & Nabuchodonosor, & Sennacherib, & de omnibus qui vexarunt populum Dei.

Custodi innocentiam & vide æquitatem: quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.

In hac septima vel octaua doctrina exhortatur iustos ad innocẽtiam, ne velint reddere malũ pro malo: sed orare pro persequentibus, nec nocere alicui: sed omnibus prodesse: quia Deus est vltor impiorum. Dicit
B ergo. Tu iuste custodi innocẽtiam nemini nocendo, & vide, & sequere æquitatem & iustitiam: quia innocentia & iustitia sunt reliquiæ debitæ homini pacifico & simplici corde, vt mereatur præmium in cœlo.

Iniusti autem disperibunt: simul reliquiæ impiorum interibunt.

Iniusti disperibunt. i. vndiq; & vbiq; peribunt hic, & in futuro. & reliquiæ. i. corpora impiorũ simul interibũt cum aĩa. & sic peribunt in corpore & anima. Et ẽt reliquiæ. i. filii impiorum simul peribunt temporaliter cũ patribus: vt patet de Sodomitis & iudæis: & etiam filii peribũt, quo ad animam si fuerint sceleris parentum imitatores.

Salus autem iustorum à Domino: & protector eorum in tempore tribulationis.

C *Et adiuuabit eos Dominus & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.*

Salus autẽ iustorum, & liberatio, & redẽptio erit à Dño, quia erit protector eorum in tpe tribulationis, & adiuuabit eos, per gratiam: vt patienter tolerent persecutiones & eruet eos à peccatoribus, ne totaliter extinguãt eos, & finaliter saluabit eos, fœlicitatẽ æternã conferendo, eo ꝙ sperauerunt in eo omni spe, & fœlicitate mundana postposita. Sed licet totus iste ps. fuerit moraliter expositus de Dauid, & pro quocunq, iusto afflictoq; per malignos, tamen Dauid non fuit minus profeta in hoc ps. quàm in aliis. Nam per suam persecutionẽ præuidit persecutionem Christi & ecclesiæ vt dictum est. Nam sicut Saul persecutus est Dauid iniustè retribuendo mala pro bonis ex inuidia, ita pop. D Iudæorum qui tot bona receperat à Christo & inuidia & malitia persequebatur Christũ vsq; ad mortem cum falsis testibus. Et sic tyranni persecuti sunt ecclesiã. Et sic iusso Dei iudicio Saul cum oibus suis interiit in monte Gelboe: quia seipsum interfecit. Ita pariter illa ciuitas fuit euersa & incensa, & maior pars populi trucidata, & perdiderũt regnũ, & sacerdotium, sicut Saul & domus sua pdidit regnum. Eodem modo accidit Neroni & Domitiano, qui seipsos interfecerũt. Et ideo Dauid fecit hunc psal. prædicendo profeticè excidium Iudæorum, & tirrannorum persequentium ecclesiam. Et potest exponi profeticè de eis totus iste psal. Vnde dicit Dauid & cœtus apostolorum O ecclesia Christi noli æmulari, nec indignari in malignantib. iudæis, nec tyrannis, neq; zelaueris, facientes iniquitatem. Nam licet iudæi interfecerint Christum, & tyranni persequuntur ecclesiam, tamen vtriq; tanquã fœnum velociter & in breui arescent, & citò decident à E dignitatibus & sedibus. Spera ergo in Dño. Nam adhuc pusillum, & non erit: quia post quadraginta annos subuertetur Hierusalẽ, & postea peribunt etiam tyrãni persecutores ecclesiæ. Et per singulos versus poterit cognoscere fidelis lector præsuppositis principiis sacræ scripturæ, & exponere totum ps. de liberatione Christi, & ecclesiæ, & exaltatione eiusdem pp innocentiam & patientiã, & de excidio & extermnio iudæorum pp mortem Christi, & de misero exitu tyrannorum, ecclesiam persequentium, & de exaltatione etiam ecclesiæ, de saluatione iustorũ, hic per gratiam, & in futuro per gloriã. Nã F ad istum sensum cantat ecclesia istum psalmum, quia omnia contenta in hoc psalmo, impleta sunt literaliter in Christo, & ecclesia, & Synagoga, & cœtu tyrannorum.

PSALMVS XXXVII.

Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me.

Titulus. Psalmus Dauid ad recordandũ. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum. Sed in materia disceptant Hebræi. Nam quidã dicunt quòd Dauid fecit hunc psalmum recordatus adulterium quod commiserat cum Bersabee. Camhi autem dicit quòd Dauid in hoc psalmo introducit

Adam

A Adam harison, idest primum hominem, qui enumerat oẽs miserias suas quæ sibi ex illo peccato prouenerunt. Sed vtriq; istorum dicunt verum in patre, sed quia deficiebat eis lumen fidei: ideo non potuerunt peruenire ad totam perfectionẽ veritatis. Ideo est aduertendum, ꝙ ipse Dauid in illa persecutione filii sui Absalon recordatus fuit quod illã persecutionẽ patiebatur propter adulteriũ Bersabee: sicut prædixerat sibi Nathan. s. ꝙ filius surgeret de domo sua contra eum: & dormiret cum vxoribus suis: vt patet. 2. Regum. 12. Et ideo tunc recognoscens hæc sibi euenisse ex pctõ carnis, & ex corruptione cõcupiscentiæ, quam omnes traximus ex Adã, tunc incepit detestari vitium, & corruptionem carnis, & fomitem concupiscentiæ in seipso turquendo peccatum in ipsum Adã: B qui transtulit hoc vitium in posteros per libidinosam generationem. Sed postquàm fuit Dauid liberatus à persecutione filii Absalon: eo quòd patienter tulerat persecutionem, & frequenter meditaretur in supradicto vitio carnis contracto ex Adam: fuit sibi reuelatum à Spiritusancto, qualiter Christus nos debebat liberare à culpa prædicti peccati per passionem suam, & ecclesiastica sacramenta, sicut impletum fuit in baptismo, in quo deletur nobis originale peccatum, & etiam mortale si inest. Et licet non tollat concupiscentiam carnis, vt non sit: tamẽ tollit eam vt non imputetur, vt ait Augusti. libro de nuptiis. & tamen totaliter tolletur concupiscentia, & omnis corruptio cum pœnalitatibus in generali resurrectione. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu introducit Adã C loquentem in hoc psalmo: qui deflet casum & culpam suam, & miserias, & pœnalitates in quas incidit propter peccatum inobedientiæ, à quibus omnibus petit per Christum liberari in suo aduentu. Sed ad maiorem intelligentiam est vlterius notandum secundum Apostolum prima ad Corint. 15. quod Adam idem est quod homo. Nam quem nos hominem vocamus: Hebræi appellant Adã. Et sic reperitur duplex Adam. Vnus dicitur primus Adam, quid est principium carnis & omnis peccati, in quo omnes peccauimus: quia transtulit peccatum suum, & omnes pœnalitates per generationem libidinosam in omnes posteros. Et iste fuit forma futuri et secundi Adam. s. Christi. Secundus Adam fuit Christus, qui fuit figuratus per oppositum in illo primo. Nam sicut ille per inobedientiam fuit expulsus à paradiso, & incidit in omnem miseriam, et fuit principium omnis peccati transferendo in omnes posteros per libidinosam generationem. ita Christus per oppositum, s. per obedientiam fuit principium omnis gratiæ: quam gratiam transtulit in omnes fideles, et membra sua per generationem spiritualem, s. per baptismum: et liberauit à prædicta captiuitate et miseria, et reduxit nos in fœlicitatẽ amissam in Adam. Primus ergo Adam dicitur homo vetus: quia omnes in peccato inueterauit. Secundus dicitur Adam nouus quia omnes nos renouauit. Primus dicitur Adam de terra terrenus. Secundus dicitur de cœlo cœlestis. Omnes ergo fideles qui fuerunt inter primum Adã et secundum, habent duplicem respectum: B quia participant, vtrumque Adam. Nam à primo Adam traximus peccatum, et fomitem cum omnibus pœnalitatibus. A secũdo vero, s. à Christo traximus omnem gratiam: per quam absoluimur ab omni culpa contracta in Adam, et perpetrata occasione illius. Nam vt dictum est sæpius, concupiscentia, et fomes carnis per contactum causat culpam originalem in anima: et per consensum causat peccatum mortale in voluntate: à quibus non absoluimur nec liberamur nisi per gratiã Christi. Et sic oẽs portamus duplicem imaginem in carne. s. imaginem primi Adam, quæ est cõcupiscentia, et fomes cum pœnalitatibus, et in anima culpa: sed remota culpa animæ portamus imaginẽ Christi, et caracterem baptismi et confirmationis. Et ideo per carnem omnes dicimur filii Adam, F et facimus vnum corpus cum eo et sumus eius membra. Primus ergo Adam cum omnibus suis posteris prout habent fidem Christi, dicuntur vnus Adam mysticus, et vnum corpus Christi in suo capite Adam secundò libertatum et redemptum. Et iste Adam peregrinatur exul per hunc mundum vsque ad iudicium. Nã primo peregrinatus est vsq; ad Christũ in quo fuit saluatus, nunc autem adhuc peregrinatur vsque ad secundum aduentũ, in quo sperat glorificari. Nã primò expectabat Xp̃m vt redimeret, sed nunc iam redemptus expectat secundum aduentum, vt totaliter liberetur à pœnalitatibus corporalibus. Sed continuè orat et petit gratiam vt præseruetur ne incidat in peccatum, et surgat à peccatis quæ commisit. Et iste homo

A sortiť multa nomina ẽm diuersus respectus. Nã vt est cõgregatio fideliũ dr̃ ecclesia Xp̃i, siue ciuitas Dei: sed vt videt Deũ per fidẽ: dr̃ Israel, & ut surripuit benedictionem à Sinagoga, dicitur Iacob: sed vt fuit vulneratus in Adam & peccauit in eo dicitur Adam sauciatus. Et est ille homo qui descendens ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones. Luc. 7o. Iste ergo Adam vulneratus, & sauciatus introducitur in hoc ps. deflens casum suum, & miserias & corruptionẽ carnis, quã incurrit in Adã, & petit liberari per Christum. Et sic patet ꝙ Dauid fecit hunc psal. in persona totius corporis mystici prout traxit corruptionem, ab ipso. Et sic cantat ecclesia hunc ps. in persona corporis mystici, siue mẽbrorum Christi. Ideo proponitur in titulo.

B Psalmus Dauid ad recordandũ. Quia in hoc psalmo iste Adã mysticus recordatur, & memorat oẽs miserias: quas contraxit ex illo peccato. Duo ergo facit. Nã primò recordať & memorat, & deflet miserias, & pœnas intrinsecas corporis & animæ in quas incidit. Secundò pœnas extrinsecas. s. persecutiones, & afflictiones ab extraneis inimicis. ibi. Amici mei & proximi. Quantũ ad primũ dictum est ps. 6. ꝙ per iram intelligit diem mortis: & per furorem diem iudicii. Et ideo iste Adam mysticus petit liberari à pc̃tõ per Xp̃m, anteq̃ veniat dies obitus sui, ne moriatur impœnitens, & mira Dei, & petit liberari ante diẽ iudicii ne in furore ad æternam pœnã cõdemnetur. Dicit ergo. O Dñe Iesu Christe veni ad liberandũ me per mortem & passionem & per gratiam, ne moriar sine gratia & pœ-

C nitentia: & ne arguas me in furore tuo in die iudicii, & ne corripias me in ira tua in die obitus mei. Nam qui moritur in peccato: moritur in ira Dei: & sic veni ad liberandum me antequàm peream.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.

Quoniam sagittæ tuæ sententiæ. s. corruptio carnis & fomitis, & pœnalitates infixæ sunt mihi postquã peccaui, & tu confirmasti manum sententiæ tuæ super me: quando fui expoliatus & sauciatus, & dixisti maledicta terra in opere tuo. Et ideo

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ non est pax ossib. meis à facie peccatorũ meorũ.

Non est nec mansit sanitas in carne mea: quoniam ex quo me proiecisti à facie iræ & sententiæ tuæ, non est, nec remansit pax in ossibus, & viscerib. meis à facie & culpa peccatorum meorum (per faciem enim notitia designatur) idest, à notitia publica peccatorum meorum: quia in corpore & anima sui vulneratus & sauciatus. Vnde ante casum cum eram in statu innocentiæ eram in summa libertate: quia caro obediebat, & liberè conformabatur rationi absque cõtradictione, sed illicò post peccatum taliter fuit caro & sensualitas corrupta, ꝙ illicò insurrexit aduersus animam; & spiritum vehementi rebellione. Et sic non est sanitas in carne mea, nec pax in ossibus meis, sed continua & grauis pugna carnis aduersum spiritum & rationem. Et hanc pœnã incurrimus propter sententiam iræ tuæ. Et nota ꝙ illa sententia dicitur tota cum ira aut furore. Nõ ꝙ in Deo sit formaliter ira aut furor: sed effectiuæ reci- E pitur in nobis talis sententia ad modum iræ & furoris: vt dictum est psal. 6. Nam quælibet humana sententia capitalis exercetur quasi cum ira & furore: tamen intantum dr̃ fieri, cum ira inquantum reus iudicatur ad mortem tanquam inimicus regis siue reipublicæ. Sed executio sententiæ dr̃ fieri cum furore, quia sine misericordia corripitur siue rapitur reus per carnificẽ & punitur & interficitur. Ita propriè factum est in Adam: nam primò Deus iudicauit ipsum ad duplicem mortem & ad exilium. Secundo precepit Angelis, vt cum furore exequerentur sententiã datam: cum dixit. Eiicite foras ne fortè comedat de ligno vitæ, & viuat in æternum: sic raptus & correptus fuit Adam cum furore & eiectus de paradiso in exilium. s. in hanc vallem lacrimarum, & pro tũc iam corpora- F liter incepit mori: vt ait Augus. i. tendere ad mortem per successionem dierum: quicquid enim retro est, mors tenet, vt ait Seneca ad Lucilium. Nam licet mors sit segnis tamẽ ad ipsam prosperamus ipsi, vt ait Seneca in Hercule furente. Ideo dicit hic Adam. O Dñe ne arguas me in furore tuo: ne arguas me, i. nõ velis me punire in æternum secundum sententiam datam in furore tuo, sed reduc me in gratiam tuam: neque corripias me in ira tua, idest non in æternum maneas in illa sententia & executione, qua cum ira & furore me à facie tua eiecisti, & ad mortem corporis & animæ destinasti, sed veni in carnem, & libera me, & redde mihi fœlicitatem, & hæreditatem amissam.

Qm̃ *iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum*

A *meū et sicut onus graue grauatæ sūt super me.*

Putruerunt & corrupta sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.

Nō est sanitas in carne mea, nec pax in ossibus meis postquā eiectus sum a facie tua: quoniā iniquitates meæ supergressæ sunt caput meū.i.animā & ratione meā obscurarūt & peruerterunt. Nam rō quæ dicitur caput totius hominis superatur & trahitur à carne & sic peruersa in iudicando dicit malum bonum, & bonum malum. Et istæ iniquitates grauatæ sunt super me sicut onus graue. Nā sicut iumentū grauatum magno onere, vel pondere excedente non potest liberè ambulare, ita homo oneratus onere fomitis, & cōcupiscentię, & corruptionis carnis & pęnalitatum nō potest moueri ad bonum agendū,
B nec potest uitare casum, sed frequēter cadit & læditur, & paruis lapidibus peccati scādalizatur & læditur. Et totum hoc traximus à primo Adam ex illo peccato: & illud onus traximus à conceptione libidinosa & natiuitate. Et licet anima sanetur per gratiam Christi à uulneribus sagittarum infixarum, per baptismum, & pœnitentiam, aut circuncisionem, & sacrificia ante Christi aduentum, tamen quia manet uitium in carne, ideo ex tali uitio & corruptione, & fragilitate, frequenter cado in peccatum, & sic corruptę sunt cicatrices meæ, & putrefactæ sunt à facie insipientiæ meæ, quia omne peccatum prouenit ex insipientia, inquantum ratio iudicat malum bonum & econtra, & non resistit sensualitati & carni, & sic omnis peccator dicitur
C insipiens & ignorans. Et sic

Miser factus sum & curuatus sum vsq; in finem tota die contristatus ingrediebar.

Miser factus sum, quia seruus & captiuus peccati: quia non est maior miseria quā peccato seruire. Ide sequitur, & curuatus, & cōtristatus tota die ingrediebar nam sicut bestia uel homo excessiuè oneratus pondere corporali, ex nimio excessu incedit tristis & curuatus, non libere ualēs ambulare: ita peccator oneratus peccatis est curuatus, & oblitus in anima & ratione, & cōscientia non valens resistere futuris peccatis, nec surgere, nisi per gratiam Christi releuetur, & erigatur, & rectificetur à curuitate rationis & conscientiæ, & in tali statu nec potest lætari nec gaudere, sed tristis & curuus incedere timēdo futuras pœnas ,ppter peccata, & cōquerit specialiter de corruptione & vitio carnis dicēs,

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. D

Lūbi mei impleti sunt illusionibus, id est tentationibus carnalibus, quia luxuria est in lumbis, vt dominus de diabolo ad Iob loquitur dicēs. Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Ad cuius intelligētiam est notādum, ꝙ licet Deus creauerit animam liberam & corpus, tamen post peccatum aliqua pars corporis mansit aliquo modo diabolo subiecta, inquātum sibi aliquādo à Deo permittitur, ut patet Iob: 1. Quia diabolus nunquam potuit supra corpus Iob, visquequo fuit sibi à Deo permissum. Sed habebat diabolus potestatē specialem supra aliquam partem corporalem hominis, scilicet supra partes pudēdas, hoc est supra genitalia, tam uiri quàm mulieris: nō E ꝙ diabolus possit eos cogere ad coitum, sed ꝙ potest allicere & tentare, & illę partes magis sunt pronę ad obediendū diabolo, & fragiles ad resistendum tentationibus, quam ceteræ partes corporis: & hoc prouenit ex peccato, & inobedientia primorum parētum. Et ideo diabolus sæpius, & multifariè obiicit homini obiectum ad luxuriandum, non solum in præsentia mulierum, sed etiam in absentia, & non solum in uigilia, sed etiam in somno, in somniis. Et sic cōtinue ducit illusiones hominibus: & ideo peccatum luxuriæ est generalius cęteris, nisi quis per specialem gratiam pręseruet. Ideo ait: Lumbi mei, in quibus est principium, & radix luxuriæ, impleti sunt illusionibus, & tētationibus carnalibus, & sic non est sanitas in carne mea. Hoc forsan dicit, quia tota natura intantum fuit corrupta, quod nullus inuentus est sine hoc uitio, nisi sola virgo Maria, quæ per gratiā fuit præseruata & præuenta, ut ait August. eo ꝙ in ea fomes totaliter fuit extinctus. Sed cęteri puri homines non fuerunt immunes à fomite, licet quidam fuerunt liberati ab actu peccandi, sed non à fomite & tentatione. Nā apostolus, qui iam erat perfectus, & in gratia confirmatus, tamen conqueritur de stimulo carnis ipsum colafizante, sed gaudet, quia data est sibi gratia Christi ad resistendum. Ideo dicit Adam: lumbi mei, id est filii lumborum meorum sunt impleti illusionibus ex fomite concupiscentiæ. Et non est sanitas in tota carne mea, id est in omnibus filiis meis naturaliter generatis, nisi quis præuentus fuerit gratia Christi, ut patet de virgine Maria. F

A Et ideo subdit.

Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei.

Afflictus sum à tali pœna & corruptione & humiliatus, idest deiectus, & prostratus sum nimis à libertate priori in præsenté miseriam. Et ideo considerans fœlicem statum à quo cecidi, & miserum statum in quem incidi, semper rugiebā tanquā leo siue tāquā leęna, quando rugitu vult suscitare filios suos, quos mortuos peperit. Ita ego Adā cōtinuè rugiebam dico: à gemitu cordis mei cum magno dolore, & cōtritione propter peccatum in se & propter damnum, reminiscendo fœlicem statum quem perdidi, & miserum. in quem cum tota mea posteritate incidi.

Domine ante te omne desiderium meum: & gemitus meus à te non est absconditus.

Hic Adam petit liberari per Christum: B cui ante dixerat Domine ne in furore tuo. Ad cuius intellectum est aduertendum secū dum Augustinum. q iste homo misticus lāguidus & vulneratus fuit figuratus per illū languidū, quem Christus sanauit in probatica piscina. Ioannis. 5. Nam sicut ille languidus iacebat iuxta illam piscinam habentem quinque porticus, in quibus iacebat multitudo magna lāguentium: & ita anima cuiuslibet filiorum Adam iacebat languida, & ægrota in piscina huius corporis mortalis & corrupti, habentis quinque proticus, id est sensus exteriores, & quinque interiores, in quibus iacebat multitudo passionum & infirmitatum, tàm spiritualiū quàm corporaliū quas traxerat ex Adam. Et sic corpus nostrū sic corruptum & sauciatum nihil aliud est, C nisi piscina & porticus infirmitatum & vitiorum. Sed per hoc q ille languidus nō potuit sanari vsquequo venit Christus ad piscinam, fuit figuratum, quòd totum genus humanū non poterat sanari à languore peccati, nisi p Christum venientem ad piscinam huius mūdi. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu in persona totius hominis mistici sauciati, & languidi vocat Christum: vt veniat in carnē ad sanandos languores quos supra memorauit. Vnde dicit. O domine Iesu licet cum ira & furore proieceris me à facie tua in tātā miseriam: tamen nō diffido, nec despero de tua misericordia: quia semper spero, quòd tu uenies in carnem ad liberandum me. Ideo omne desiderium & spes mea est ante te, & gemitus meus à te non est absconditus: quia continuè ago pœnitentiam de peccatis; & D spero aduentum tuum: quia sub hac fide Christi venturi intendo saluari cū tota mea posteritate. Vnde pœnitentia ipsius Adam legitur Sapienti. 10. vbi dicitur. Hęc illum, qui primus creatus est homo pater orbis terrarū, eduxit à peccato suo. Ex hoc patet qđ Dauid dirigit hunc psalmum in Christum qui est finis legis & saluator. Nam Dauid sciebat quòd Adam & ipse & cœteri non poterant saluari: nec à peccato liberari: nisi per Christum, in cuius fide omnes saluati sunt. Ideo dicit: Domine ante te est omne desiderium meum. Quia

Cor meum conturbatum est: dereliquit me virtus mea: & lumen oculorum meorum: & ipsum non est mecum.

Cor meum & ratio & tota anima conturbata est, & appetitus peruersus ex peccato; E & dereliquit me uirtus mea: quia sauciatus nō possum peccato resistere, nec bonū agere. Et hoc non solum quo ad uoluntatem: sed etiam lumen oculorum meorum scilicet intellectus, & rationis dereliquit me & ipsum lumen non est mecum: quia perdidi ipsum propter peccatum. Vnde notandum quòd inter cætera, quatuor bona habuit Adam ante pecatum. Primò obedientiam liberam carnis ad animam, & sensualitatis ad rationem. Secundò libertatem & immunitatem ab omni pœna, & miseria corporali: quia erat immortalis, & impassibilis: ut sic. Tertiò scientiam inditam omnium rerum naturalium. Quartò obedientiam omnium animalium: & usum omnium rerum creatarū ad usum sui: & amicitiam parem aliorum hominum. Sed omnia ista perdidit ex pecca- F to. Nam primò caro surrexit aduersus animam. Secondò incidit in omnes miserias, & pœnas corporales scilicet famem, sitim, laborem, dolorem, & mortem. Tertiò incidit in ignorantiam: quia quando nascimnr, Anima nostra est tanquam tabula rasa in qua nihil depictum est. 3. de Anima. Quartò incidit in miserias exteriores scilicet in persecutiones, & in iniudiam & iram aliorum hominum. De tribus primis conqueritur in tota ista prima parte, & breuiter in hoc versiculo: cùm dicitur. Cor meum conturbatum est idest appetitus peruersus est in me, & uirtus mea naturalis: & libertas sanitatis membrorem & fortitudo dereliquit me & lumen & uirtus intellectus agentis, & sciē-

tia

A ria mihi indita dereliquit me, & ipsum lumē & scientia non est mecum; imo anima mea in sui principio est tanquàm tabula rasa, in qua nihil depictum est: & sic non possum adipisci scientiam naturalem, nisi per magnum & longum studium: nec scientiam de rebus diuinis, nisi speciali reuelatione.

Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt.

In hac secunda parte conquerendo recordatur & memorat quartum bèneficium, qđ amisit per peccatum, & miserias exteriores, in quas incidit: quia incidit in iram, & odium & persecutionem, & inuidiam malorum. Nam si Adam non peccasset: omnes homines fuissent unanimes sine inuidia & ira, & sine odio, & non esset persecutio nec rixa. Ideo dicit. Non solum perdidi bona interio
B ra: sed etiam exteriora, & incidi in multitudinem, & multiplicationem miseriarum exteriorum. Nam amici mei, & proximi aduersum me appropinquauerunt: ut mihi nocerent, & læderent lingua & manu, & steterunt aduersum me, ut deprędarentur & occiderent. Nam Cain motus à zelo inuidiæ insurrexit, & occidit Abel fratrem suum. Et ante diluuium insurrexerūt filii hominum cōtra filios Dei id est mundani contra bonos & fideles, & ciuitates diaboli contra ciuitatem Dei. Quia illico diuisus est mundus in duas ciuitates Dei: scilicet & diaboli. Et sic successiuè semper ciuitas diaboli persecuta est ciuitatē Dei. Et illico post diluuium Cam persecutus est patrem suum Noe. & fratrem suū Sem, & diuisi sunt tres fratres per tres partes mundi. Item filii Nembroth persecuti sunt
C Abraham: & Ismael persecutus est Isaac: & Esau Iacob: & uniuersa liter filii carnis persecuti sunt filios promissionis. Et Farao cum Aegyptiis persecuti sunt, & oppresserunt filios Israel, & uniuersaliter populus gentilis populū Dei & ecclesiā Xpi. Et sic vsq; ad cōsummationē seculi semp ciuitas diaboli terrena psequitur ciuitatē Dei & ecclesiā. qđ totū ꝓuenit ex pc̄tō primorū parētū, & hoc est quod dicit: & conqueritur hic Adam. Nā omnes amici mei & proximi & fratres: quia oēs sumus filii vnius Dei per creationem, vnius primi hominis per generationē naturalē, & sic deberemus esse cōcordes & unanimes; sed omnes qui diuisi sunt à ciuitate Dei & sunt in ciuitate terrena, appropinquauerunt aduersum me, & steterunt cōtra me, ut me læderent & depredarentur, & opprimerent, & occiderent, ut patet de Cain, &
D Cam de Caldæis, de Ismael, & de Esau, & Farone, & Moabitis & de Amonitis, & tirannis contra ecclesiam. Ideo subdit.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt: & uim faciebant qui quærebant animam meam.

Qui iuxta me erant per coniunctionē, & consanguinitatem carnis. de longe steterūt, religione fidei: quia relicto Deo creatore, declinauerunt ad idola quæ non sunt dii, sed creaturæ, & lapides, & ligna. Et sic insurrexerunt contra me, & uim faciebant, & uiolenter quærebant animam meam, & uitam meam delere ab hoc mundo.

Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt uanitates & dolos tota die meditabantur.

Quærebant mala mihi scilicet pagani, & infideles locuti sunt vanitates, & meditabantur dolos contra me tota die. Quia E semper infideles machinabantur contra populū Dei tā ante aduentū Christi quā post.

Ego autem tanquàm surdus non audiebam: & sicut mutus non aperiens os suum.

Ego autem, dicit ecclesia, non audiebam tanquàm surdus. i. semper patiēter ferēs persecutiones tirannorum nō respondebam ad maledicta eorum, & eram sicut mutus non aperiens os suum, ut cantat ecclesia de martiribus Ceduntur gladiis more bidētium, Nō murmur resonat, non querimonia, Sed corde tacito mens bene conscia Conseruat patientiam. Et ideo sequitur.

Et factus sum sicut homo non audiens: & non habens in ore suo redargutiones.

Quoniam in te domine speraui tu exaudies F *me domine Deus meus.*

Quia nō expectabam auxilium hominū, sed tuum tantum. Quoniam in te speraui. Et sic potest tota ista secūda pars exponi in persona ecclesiæ, quæ cōqueritur de suis persecutoribus. Sed forsan melius est, quòd in toto isto psalmo loquatur Christus qui est secundus Adam. Nam dictū est sæpius ꝙ Xps tantū traxit, & spōte assūpsit pęnalitates, & culpā à primò Adā, eo ꝙ Christus erat passurus pœnam pro culpa ipsius primi Adā & suorū. Sed postea Christus uniuit sibi primum Adā cum suis in unitate mistica per fidem. Sed quia tanta est ista unitas inter caput, & suū corpus misticum ꝙ cōicantur idiomata, ut dictū est, iō Christus caput sæpe loquitur in ꝑsona membrorum, & peccata eorum dicit

A esse sua, postquā pro eis patitur & soluit. Et iō Xp̄s duo facit in hoc psalmo. Nā primò loquitur in persona primi Adā, & suorū: quod dicit corpus mysticū Xp̄i, & deflet pctā & pęnalitates quas traxit ex pctō. Secundò Christus in persona sui ipsius deflet, & memorat pœnas & afflictiones, quas passus est pro peccato primi Adam, & totius corporis mistici: ibi. Amici mei & proximi. Quantū ad primū dicit. Xp̄s ad patrem. O dn̄e pater ne arguas me. i. membra mea in tuo furore, id est secundum sententiam datā in tuo furore: qn̄ eiecisti Adam de paradiso terrestri. Neque corripias me in æternum pro illo pcō mēbra mea puniendo. Quoniam sagittæ sententiæ tuę infixę sunt mihi. Et sic exponatur prima pars, ꝙ Christus loquitur in persona primi Adam

B cum tota sua posteritate fideli: quod dicitur corpus misticum, sicut supra expositum est: nihil mutando, nisi personam Christi, inquā tum loquitur pro suo corpore.

Amici mei. In hac secunda parte postquā Christus defleuit, & memorauit peccatū, & corruptionem, & fomitem, quē incurrit Adā ex inobedientia: nūc loquitur in persona sui, & deflet, & memorat pęnas & persecutiones quas passus est pro peccatis membrorū & primi Adam. Vnde duo facit. Nam primò facit quod dictum est. Secundò petit liberari: ibi. Ne derelinquas me. Dicit ergo Chr̄s, Amici mei iudæi: quibus tot bona operatus sum & feci; filios eorum sanando, & suscitando à mortuis, & proximi mei de tribu Iuda, aduersum me appropinquauerunt necem meā per

C petrādo: & steterunt, idest instanter aduersati sunt, & qui ante erant iuxta me, amicitiam simulando, postea tempore passionis à longe steterunt: quia auxilium negauerunt: imo se inimicos ostenderunt. Et ipsi qui quęrebant animam meam: faciebāt vim. i. ad posse laborabāt animam. i. vitam meam auferre. Et etiā apostoli qui erant iuxta me, & in societate mea tunc tempore captionis steterunt longè à me: quia me relicto omnes fugerunt: & sic iudæi, & ministri, qui quęrebant animā meā & vitam meam perdere, faciebant vim: quia ligarunt me & violenter me trahebant. Et ipsi inquirentes mala mihi locuti sunt vanitates, & falsa testimonia cōtra me in domo Annæ, & Caifæ, & Pilati, & sic tota die meditabantur dolos & fraudes contra me, accusando coram Pilato. Ego autem dum mihi conuicia, & falsa testimonia improperarent: tan quā surdus non audiebā: idest ac si essem surdus non respondebam, & eram sicut mutus nō aperiēs os suū. & fact⁹ sum tacēs: sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones, nec responsiones ad satisfaciendum iniurijs & falsis accusationibus: intantū vt vehementer miraretur præses. Qm̄ in te domine speraui. Hic reddit Christus causam quare ita patienter sustinuit illa conuicia. & dicit. ꝙ nō pro se; sed pro mēbris patiebatur. Ideo triplici ex causa patienter passus est. Primò vt pro peccato superbiæ & inobedientiæ ipsius Adam satisfaceret. Secūdò vt esset exēplum martiribus & fidelibus in futurum: vt patienter tolerarēt persecutiones. Tertiò qa propter patientiam & humilitatem se sperabat resurrecturum in capite & membris. Iō

D

E dicit: Quoniā in te domine speraui in tota illa pſecutione: ideo tu exaudies me domine Deus meus me resuscitādo, & membra mea tibi reconciliando. Et hęc est prima & secūda causa quare tacui, & patiēter tuli. Tertia est.

Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei super me magna locuti sunt.

Quia dixi: hæc volo pati: nequando inimici mei gaudeant imo tristentur de mea resurrectione: & dū pedes mei. i. Apostoli & martires, & vniuersaliter omnia membra mea commouentur & affliguntur: magna locuti sunt super me: id est locuti fuerunt tirāni super me: tunc ipsam membra mea ferant patienter exemplo mei.

Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.

F Quoniam, id est propter causas supra dictas ego sum paratus tota die in flagella toleranda pro membris meis, idest semper propono pro eis pati. Et ideo in persona membrorum subdit.

Quoniam iniquitatem meam annunciabo: & cogitabo pro peccato meo.

Quoniam iniquitatē meam: scilicet membrorum meorum annunciabo. & confitebor in cruce, & cogitabo pati pro peccato meo, scilicet membrorum meorum.

Inimici autē mei viuūt & cōfirmati sūt super me: & multiplicati sūt qui oderūt me iniquè.

Qui retribuūt mala pro bonis detrahebant mihi: quoniam sequebar bonitatem.

Hic reddit causam quare moti sunt iudæi ad persequendum Christum, & dicit, ꝙ tota causa fuit: quia prædicabat, & sequebatur iustitiam,

A stitiã, & virtutes opere & doctrina. Dicit ergo: autem pro sed, inimici mei iudæi viuũt, & prosperabuntur, & confirmati .i. roborati, & fortificati sunt super me, & multiplicati sunt inique, qui oderunt me retribuẽtes mihi mala pro bonis, .i. illi quibus impenderam multa beneficia filios eorum sanando. Et isti tanquam ingrati detrahebant mihi, & accusabant coram Pilato. Et totum hoc fecerunt: Quoniam sequebar bonitatem. Primò faciendo: Secundò docendo: quia in prędicationibus meis improperabam eis peccata legis, & prædicabam contra eorum auaritiam, & superbiam, & simoniam, & cætera vitia, & quia eram dissimilis operibus eorum.

Ne derelinquas me domine Deus meus: ne discesseris a me.

B Ne derelinquas. Hic petit liberari per resurrectionem in capite, & membris. Dicit ergo Christus. O Domine Deus pater ne derelinquas me diu in posse iudæorum, & ne discesseris à me. Sed

Intende in adiutorium meum: domine Deus salutis meæ.

O dñe Deus salutis meæ intẽde in adiutorium meum, me tertia die resuscitando: vt possim mea membra tibi reconciliare, & per meã resurrectionem eos ab vtraq; morte resuscitare. Itẽ ista vltima particula potest esse vox profetæ ad Christum dicens. O Christe domine Deus & saluator accelera aduentũ tuum, & ne me derelinquas in potestate diaboli, & in hac miseria. Sed tu qui es Deus salutis meæ: quia es verè saluator: ideo vocaris Iesus:

C intende ergo in adiutorium meũ, & redemptionem meam per passionem. Iste psalmus est tertius in ordine psalmorum pęnitentialium. Ideo vltra sensum misticũ potest exponi moraliter in persona cuiuslibet pœnitentis. Et sic recitat ipsum ecclesia in diebus ferialibus in persona cœtus pœnitentium. Vnde conqueritur ecclesia de diabolo & membris eius: eo ꝙ vexat fideles variis tẽtationibus, & consequenter de incommodis quæ accidũt peccatoribus ex peccato. Dicit ergo. O dñe Iesu Christe ne arguas me in furore tuo .i. da mihi veniã, & ne reserues vindictam & pœnam in die furoris tui .i. vsq; ad obitum meũ: vel vsq; ad diem iudicii: sicut dictum est ps. 6. Quoniam sagittæ sententiæ tuæ infixæ sunt mihi. Et sic deflet incommoda intrinseca & extrinseca quæ eueniunt peccatoribus ex peccato.

PSALMVS XXXVIII. D

Dixi custodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea.

Titulus. Ad victoriam, siue. In finem ipsi Iditum psalmus Dauid. Hieron. vero Victori Idituin cãticum Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psl. & tradidit ipsum cantãdum coro ipsius Iditum cum toto conatu vocum. Ex hoc titulo apparet ẽt, ꝙ qñ in titulis ponitur filius Core, vel Asaf, aut Ethan non memorantur tanquam factores psalmorum: sed tanquã cantores: sicut per hoc ꝙ dr̃ ipsi Iditum psalmus Dauid. Et hoc idem dicit Amb. in principio libri de officiis: qui adducit hunc psalmum tanquam procœmium, & dicit ꝙ Dauid fecit hunc psalmum, & dedit ipsum cantandũ sancto. Iditũ. Sed de materia huius psalmi est varius modus loquẽdi. Primò apud Hebręos, & apud latinos. Nã Ra. Salo. dicit, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum præuidens pressuram populi Dei in captiuitate babilonica. Vñ in persona populi oppressi a.t. Ego populus Dei vexatus in illa captiuitate dixi .i. proposui custodire vias meas: vt non delinquerem nec peccarem murmurando in lingua mea, sed patienter ferrẽ opprobria, & vexationẽ: post puniuit me dñs ꝑꝑ peccata mea. Et sic exposuit totũ psalmũ de illo populo desiderãte cum patientia exire ab illa captiuitate. Sed in veritate licèt aliqua pars literæ possit applicari illi intentioni: tamen multa sunt in hoc ps. quæ videntur deuiare, & extorte applicari. Ideo quidã latinorũ exponunt literaliter de Dauid cum fugeret à facie Absalon per iugum mõtis oliuarũ, & Semei proiiceret contra eum terrã & lapides dicẽs. Egredere: egredere vir sãguinis. Sed cũ Abisai vellet descẽdere: vt interficeret Semei, prohibuit Dauid dicens. Dimitte eũ vt maledicat. Dñs enim ꝑcepit: vt maledicat Dauid. 2 Reg 16. Ex quibus patet ꝙ Dauid patienter tulit hãc persecutionẽ, nec peccauit peccato linguæ murmurando: imo oĩa imputauit peccato suo. Et sic fecit hunc psalmũ memorans, qualiter patienter tulit hãc persecutionẽ absq; pcõ linguæ seu murmurationis. Sed licèt in veritate magis & cõuenientius posset hæc litera applicari pfatæ historiæ, & forsan illud misterium fuit causa mouẽs, quare fecit hunc psal. tamen nõ fuit causa præcisa & finalis: nec est sistendũ in litera, cũ in hac psalmo nõ fuerit minus pro-

feta

A feta & inspiratus quã in cæteris, & maximè quia aliqua ponũtur in hoc psalmo quæ vñr extranea ab illa historia, sicut est illud. verũtamẽ vanitas oĩs homo uiuens. Et ideo est dicendũ, ꝙ Dauid ꝑ eiectionẽ à regno, & ꝑ rebellionẽ filii, & populi ꝑꝑ pctm̃ cõmissum, vidit in spũ totũ misteriũ peccati primorum parentum, qui ꝑꝑ inobedientiam, & ingratitudinẽ, fuerũt eiecti à paradiso, & perdiderũt fęlicitatẽ: imo oĩa fuerunt eis rebellia. Nam pars sensitiua, & caro insurrexit cõtra spũm. Et elementa, & bestiæ insurrexerunt contra eos. Et sic Adã qui erat rex & dñs in illa ciuitate, eiectus est, & factus est peregrinus cũ sua posteritate in hac valle lacrimarum. Itẽ sicut populus regni Dauid fuit diuisus i duas partes. Nam quidam adhæserũt ipsi Dauid, & peregrinati sunt cum eo. Alia pars adhesit B ipsi Absalon, & persequebatur ipsum Dauid. Sed finaliter Dauid patienter ferendo illam persecutionem præualuit contra Absalon & suos. Et sic Dauid per suam humilitatẽ & patientiam meruit reduci, & recuperare regnũ extincto Absalone, & confuso cum suis sequacibus. Ita pariter. vt ait Aug. 15. de ciu. dei. Filii Adam postq̃ eiecti sunt à paradiso, diuisi sunt in duas ciuitates. s. terrenã, & cęlestem, siue spũalem, siue in duos populos: quorum vnus dicitur terrenus, ponẽs suam spem in hoc seculo. Et alter dicitur spiritualis ponens suã spem in Christo expectãs per ipsum liberari, & ad ciuitatẽ de qua eiectus est reuocari. Ille populus incepit a Cain. Iste verò ab Abel iusto. Ille populus pertinet ad hanc terrenam ciuitatem, in qua ponit suam spẽ. Iste verò pertinet ad ciuitatẽ supernã ad C quam tendit. Ideo dicitur peregrinus, & nõ ciuis in hac terrena ciuitate. Vñ dicit Aug. ꝙ duo amores diuiserunt has duas ciuitates. s. terrenã amor sui vsq; ad contẽptum Dei: cęlestẽ autẽ amor Dei vsq; ad contẽptũ sui. Et ideo illa in se, ista in dño gloriaẽ. Et ideo illa q̃rit ab hominibus gloriari & exaltari. Ista aũt dicit dño suo, tu es gloria mea tu exaltãs caput meum &c. Et ideo semper illa ciuitas terrena quæsiuit prosperitatem in hac uita. Ista aũt noluit habere hic manentem ciuitatem, sed futuram expectauit. Et sic legitur ꝙ Cain ædificauit ciuitatem, quasi intẽdens in hoc mundo permanere. Sed Abel non legiẽ ædificasse ciuitatem, quia non intendebat in hoc sæculo permanere, sed ad ciuitatem cęlestem peregrinari. Et sic oẽs carnales, & terreni dicuntur successores Cain, & pertinent D ad ciuitatem terrenam, sed oẽs spirituales dicũtur successores Abel & peregrini, eo ꝙ posuerunt spem in Christo futuro; Et sic vsq; ad Christum per fidẽ spem, & caritatẽ peregrinati sunt patiendo persecutiones, & vexationes à ciuibus ciuitatis terrenæ, sed finaliter sunt per Christũ liberati, & ad ciuitatẽ cęlestẽ reuocati. Filii aũt terrenę ciuitatis licet partim perierunt in primò aduentu Christi, tñ in finali iudicio totaliter peribũt cum diabolo capite suo, sicut periit Absalon cum suis. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmũ. Considerat ergo Dauid totum populum Dei tanquã unum corpus misticum, & vnum peregrinum, qui ab Adã, & Abel peregrinatur per fidem, & spem vsque ad Christum, & exinde vsq; ad iudicium, vt recuperet per fidẽ & humilitatem ciuitatẽ, E quam perdiderat per superbiãm, & tẽdit primò in Christum, ut dirigat ipsum in illã ciuitatẽ. Sed in peregrinatione semper patitur, & passus est, & impugnatus à diabolo & mẽbris, quorum persecutionem cum silentio & patiẽtia passus est, per q̃ patientiam efficitur membrum Christi, & sic meretur ueniã. Et istum peregrinum introducit Dauid loquẽtem in hoc psalmo. Et ideo in titulo dicitur ad victoriã, siue in finẽ ipsi Iditum psal. Dauid: quia Iditũ interpretatur transiliens eos. Nã peregrinus transit alios, & relinquit post se. & ipse assequitur terminum. Ita populus fidelis, quia non mansit in hac terrena ciuitate, nec ponit spem in ea, relinquit hoĩes terrenos, & saltat in patriã, prætereũs eos in miseria mundana, & ipse transilit ad fęlicitatẽ æternã Et sic dr̃ transiliens eos. Et ideo in F titulo addiẽ ad victoriã, quia trãsiliens alios vincit, & consequitur brauium, vel dr̃ in finẽ quia dirigiẽ in Christũ. Iste ergo transiliens & peregrinus introductus ad loquendũ quinq; facit, Nã primò deflet ꝑsecutiones, & pęnas sibi inflictas ex pctõ, quas cũ patiẽtia, & sine murmuratiõe se dicit pati. Scdõ petit aduentũ Xpi accelerari, vt imponat finẽ suæ peregrinationi. Tertiò gaudet se uicisse terrenos, & posuisse spem & finẽ in Christo. Quartò confitetur se iuste pœnas pati ex peccato suo. Quintò petit agere pniam & sibi remitti culpam in hac vita. Secundum ibi. Locutus sum in lingua mea. Tertiũ ibi. Verumtñ vniuersa uanitas. Quartũ ibi: Obmutui & nõ aperui. Quintũ ibi. Exaudi dñe. Vel potest dici

A ci, q duo iste peregrinus generaliter facit. Nã primò narrat suam patientiam cum silentio in persecutionibus. Secũdò inuocat & petit aduentũ Chri accelerari. vt liberet eũ. ibi. Locutus sum in lingua. Quantum ad primũ est notandum, q inter cæteras cõditiones hominum, duę sunt maximè necessariæ ipsi peregrino. s. humilitas & patiẽtia. Et rõ est. Nam qñ peregrinus peregrinatur inter gentes habẽtes extraneos & prauos mores: semper vexatur & sæpe patit opprobria & iniurias quibus si vellet satisfacere per linguam, aut per opera deficeret in via, & nõ perficeret suã peregrinationem: ergo oportet q patienter ferat cum humilitate. Ita pariter populus fidelium, qui peregrinatus est à principio mũdi inter terrenos, & mũdanos, & infideles dispares in cultu, & moribus, sp fuit & erit impugnatus, & vexatus ab eis, & hoc pp cultum
B vnius Dei in vtroq; testamento contentum, & pp diuersitatem morum, & modi viuendi. Nã primò Abel occisus est à Cain ex inuidia, & Noe irrisus à filio suo Cam, & Abraham vexatus a Caldæis, & Isaac ab Ismael, & Iacob ab Esau, & Israel ab Aegiptiis. Et ideo oportuit istũ peregrinũ cum humilitate transisse, aliter non meruisset. sed quia posuerat spem suã in Christo: ideo meruit ad ipsum peruenire cũ humilitate & patientia. Dicit ergo iste trãsiliẽs siue peregrinus. Ego dixi cũ deliberatione, & humilitate, & patiẽtia, custodiam vias meas, i. ego deliberaui taliter custodire vias meas, in oĩbus meis peregrinationibus inter amatores huius mũdi & ciues huius terrenæ ciuitatis: vt non delinquã in lingua mea contra Deum murmurãdo, nec cõtra persecutores maledicẽdo, imo
C statui tacere in omnibus persecutionibus.

Posui ori meo custodiam: cum cõsisteret peccator aduersum me.

Posui custodiam ori meo, & linguam cõpescui, & obstruxi ora, cum peccator scilicet diabolus cum membris suis, & totus populus infidelis consisteret. i. simul staret aduersum me vexando, & affligendo. Nam ego tacui & posui ori meo custodiam in occisione ipsius Abel, siue quãdo fuit occisus in Abel, & irrisus in Noe & vexatus in Abraham, Isaac, & Iacob. Item

Obmutui & humiliatus sum & silui à bonis: & dolor meus renouatus est.

Obmutui & silui à bonis in omnibus istis persecutionibus. Vnde nota, q istud silere à
bonis potest dupliciter intelligi. Vno modo D
q dicat iste peregrinus. Non solum silui & tacui à malis persecutores nõ maledicendo, & cum superbia eis respondendo: sed etiã silui à bonis, per bona verba legis eos exhortando. q. d. nec respondebam eis bonum nec malum: sed patienter & cum silentio tolerabam iniurias, & sic dolor meus renouatus est, id est crescebat in me. Secundò

Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea exardescet ignis.

Concaluit cor meũ intra me irã comprimendo, & in tali meditatione exardescebat ignis doloris siue caritatis: quia cum caritate ferebam. Aliter potest intelligi & forsan melius. Nam vt ait Aug. 1. de ci. Dei ca. 8. persecutiones, & flagella tẽporalia sunt bonis bona, & malis mala. Nam vna & eadẽ infirmitas, & aduersitas operatur diuersa in bonis & E
malis. Nã malus blasfemat contra Deum, & homines in aduersitatibus, & iustus laudat Deum, & fert cum patientia, & talia flagella sunt bonis ad meritum, & malis ad mortem & damnationem. Et ideo persecutiones fuerunt bonæ, & vtiles sanctis patribus, & toti populo Dei: quia in eis laudabant Deum, & silebant nõ ferẽdo malum pro malo suis persecutoribus. Iõ ait iste peregrinus: obmutui in oĩbus persecutionibus, & aduersitatibus, & silui à bonis. i. à talibus flagellis: quia mihi bona & salubria reputaui, & per talia putabã mereri: imo quia sciebam q talia flagella data sunt mihi in pniam propter peccatũ primorum parentum, aut ad purgationem pctõrum meorum: quia Nemo sine crimine viuit: aut putabam mihi esse data illa flagel- F
la ad custodiã virtutũ: ne magnitudo reuelationũ extolleret me: sicut Paulo, aut ad augmẽtum meritorum: sicut Iob, & Tobiæ: quia virtus in infirmitate perficitur. Et sic silui in talibus bonis. imo dolor meus renouatus est: cõsiderans q mihi eueniebat ex peccato primorum parentum: vel ex propriis commissis. Et tunc concaluit cor meum intra me ex dolore & contritione retorquendo talia flagella ad peccatum meũ, & in tali meditatione exardescebat ignis doloris respectu peccati: ẽt exardescebat ignis amoris & caritatis erga Deum: pro cuius amore patiebar humiliter, & ẽt erga persecutores, pro quibus rogabam, vt conuerterentur. In talibus ergo persecutionibus decreui custodire vias, & peregrinationes: & operationes meas vt

non:

A nō delinquerem in lingua mea, & sic posui custodiam ori meo, ne murmurarem contra Deum: nec maledicerem. cū peccator .s. diabolus cum membris suis infidelibus consiste ret & pugnaret aduersum me: sed obmutui tanquam mutus: & silui à talibus bonis mihi reputatis & dolor contritionis renouatus est in me. Et sic cor meum cōcaluit intra me ex cōtritione peccatorum, & caritate Dei & proximi, & i tali meditatione talis ignis exarsit & ardescet. Aliter etiam potest intelligi. Nā antiqui patres patienter tolerabant persecutiones: eo ꝙ liberari sperabant per Christum. Ideo ait. Obmutui in talibus flagellis: & silui a bonis mihi promissis, & expectatis in Christo futuro: & sic dolor meus fuit renouatus. i. rememoratus. & sic concaluit cor

B meum in me. i. quasi lætum ex spe Christi futuri, & in tali meditatione, & spe exardescet ignis fidei & caritatis Christi.

Locutus sum in lingua mea: notum fac mihi domine finem meum.

Postquā superius dixit iste peregrinus: ꝙ in omnibus persecutionibus nō peccauit lingua: nec respondit maledictis nec factis. imo concaluit cor eius propter spem Christi futuri: hic in hac secunda parte petit aduentū Christi accelerari: ut ponat finē suæ peregrinationi: & liberet eū. Vnde quatuor facit. Nā primò facit quod dictū est. Scdò irridet & reprehēdit amatores huius mūdi. Tertiò petit liberari à pœnis, & tribulationibus corporalibus huius mūdi per aduentū Christi. Quartò petit liberari à culpa animæ. Secundū ibi.

C Verūtñ vniuersa vanitas. Tertiū ibi. Ab omnibus iniquitatibus. Quartū ibi. Exaudi. Quantum ad primū, & ad totam istā secundā partē: est aduertendum, ꝙ iste psal. 38 39. & 101. sunt similes in materia. Nā in omnibus tribus defletur breuitas, & miseria uitæ humanæ propter peccatum Adæ, & petitur Christus vt ueniat ad liberandum hominem ab huiusmodi miseria & culpa. Qui quidē Christus in lege promissus, & expectatus multis nominibus nūcupat vt dictū est in prologo tractatu quarto. Vnde inter cætera uocatur finis legis veteris in primo aduētu per redēptionē, & finis legis nostræ ꝑ glorificationē in 2. aduētu. Ipse idē dicitur dextera Dei patris: eo ꝙ ꝑ ipsū operatus est nostrā redēptionē. Item dicitur dominus. Ideo in hoc psal. dicitur finis: cum dicitur: Notū fac mihi domine finē meū. & in 39. psl. dicitur: Dextera Dei cū dicitur. Dexterā tuā sic notā fac. Et in 101. D

dicitur dñs: cū dicitur. Tu exurgēs dñe miser reberis Siō. Dicit ergo iste peregrinus. O dñe ego iā dixi, ꝙ cū humilitate patiēter tuli oēs tribulationes, & miserias i mea peregrinatione, & nunq̄ deliqui in lingua mea: nec volui satisfacere iniuriis mihi illatis, sed solū ad te habui refugiū in quo sperabā, & locutus sū in lingua mea dicens. O dñe fac mihi notū finē meū. s. Christū qui est finis legis, per quē omnes speramus liberari, & acceleret aduentū suū: ut omnes eū cognoscamus à maximo usq; ad minimū, & fac mihi notū numerum dierū meorū usq; ad aduētum eius, ut sciam quid, & quantū tēpus desit mihi uq; ad aduentum tuum, in quo erit finis miseriæ meæ.

Et numerum dierum meorū quis est, ut sciā quid desit mihi. E

Ecce mensurabiles posuisti dies meos: & substantia mea tanquam nihilum ante te.

Notū etiā fac numerū dierū meorū, quis numerus. i. quotus sit, ut sciam quis est numerus dierum meorū: & sciā et quid & quātū desit mihi, ecce pro quia, tu non posuisti dies meos immensurabiles & infinitos, imo mēsurabiles & finitos, quia vita nostra non est æterna in hoc mūdo, sicut tua, imo substantia. i. tota uita mea est tanquā nihilū ante te. i. breuissima, & quasi nil respectu tuæ æternitatis, q. d. aduentus tuus non potest differri in æternum, quia uita mea breuis est.

Verūtamē uniuersa vanitas: oīs hō uiuēs.

Veruntamen in imagine pertransit homo: sed & frustra conturbatur.

Hic reprehendit & irridet amatores huius F mūdi & terrenos, qui ponūt spem suā in hoc mundo, & in rebus temporalibus, cum sint breues & transitoriæ, & contemnunt finē uerū qui est Christus. Dicit ergo. Si ita est quod substantia. i. uita mea est mensurabilis & nō infinita: quia oē mensurabile est finitū: imo est tanquā nihilū ante te: uerūtamē. i. iō certe omnis homo uiuēs est uniuersa uanitas. i. uniuersa uita hominis terreni est uanitas, ut patet in libro Ecclesiastes. Probatur: quia omnis hō pertansit hunc mundū in imagine, i. quadā umbra. q. d. ꝙ uita hominis in hoc mūdo, ita est breuis ꝙ nō meretur dici uita, sed imago & umbra uitæ, & fœlicitas eius nō est fœlicitas, sed imago & umbra fœlicitatis, & quoddam somnium. Ergo frustra cōturbatur & laborat in congregandis pecuniis, postquā uita eius est ita breuis. Nam

Tesauri-

A *Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea: & nunc quæ est expectatio mea? nonne Dñs? & substantia mea apud te est.*

Tesaurizat cõgregando bona temporalia & ignorat cui, & pro quibus cõgregabit ea: quia ipse est breuiter moriturus. & nescit qs possidebit ea. Nam filii eius erũt prodigi vel fatui nescientes custodire quod ipse grandi labore, & sollicitudine acquisiuit. & bona sua transibunt ad alienos. Ideo iste peregrinus irridens istos amatores mundi subdit, & nunc quæ est expectatio mea: nonnè Dñs? q.d. nõ fuit talis spes mea sicut istorum: quia nõ posui spem meã, nec constitui finẽ meũ in hoc mundo sicut isti: sed in solo Dño meo Iesu Christo: quẽ spero saluatorem: quia nolui esse ciuis in hoc mundo: sed peregrinus tẽdens in finẽ meum, qui est Christus. Et ideo B subdit, nonnè substantia mea. i. substantia diuitiarum mearum, & tota vita mea apud te est O Dñe Iesu? q.d. imo certè. Ex hoc patet, ꝙ iste se ostendit verũ peregrinũ, & transilientem amatores huius mundi. Nam sicut quando in stadio duo currunt: ille qui citius currit dicitur transiliens alterum, & accipit brauium: ita in hoc mũdo fideles, & iusti trãsiliunt amatores mundi, & relinquentes eos retro in bonis mundanis transitoriis, ipsi consequũtur brauium fęlicitatis in Christo. Itẽ fideles dicuntur peregrini: quia relinquẽtes amatores huius mundi in hac ciuitate terrena: ipsi peregrinando peruenerunt vsque ad Christum: qui est finis vtriusque legis. Et sic patres antiqui peruenerunt vsq; ad Christũ in primo aduentu, in quo receperunt gratiã. Nos vero peregrinando tendimus ad eundẽ C Christum: vt recipiamus gloriam in secũdò aduentu. Iterũ ex supradictis patet, ꝙ verba huius psalmi sunt sumpta ex libro Iob. ibi enim dicitur. Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est. Hic autem dicitur: Mensurabiles posuisti dies meos. Itẽ ibi dicitur. Dies mei sicut vmbra. hic vero: In imagine pertransit homo.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: opprobrium insipienti dedisti me.

Hic petit liberari ab omnibus pęnalitatibus, & infirmitatibus tàm tẽporalibus q̃ spiritualibus inflictis sibi in Adam. Vnde dictũ est, ꝙ duo genera malorum traxit Adã cum tota sua posteritate ex illius primi cõdemnatione peccati. Quędã.n. sunt corporalia, & quędã spiritualia. Corporalia sunt in duplici genere. s. corruptio & fomes peccati in sensualitate: secundò infirmitates in corpore. s. fames sitis, ęgritudo. In aĩa autem traximus pctũm: primò originale in nobis: secũdo actuale ex cõsensu cõcupiscẽtię. Ideo iste peregrinus primò petit liberari à pœnis corporalibus. Secundò à spiritualib. s. à pctõ ibi: Exaudi orationem. Dicit ergo. O Dñe erue me ab omnibus iniquitatibus quas cõtraxi & commisi ex cõsensu peccati: siue ab iniquitatib. quas traxi ex Adam: pp quas dedisti me opprobrium cuicunq; insipienti, & infideli, & maligno. Vnde nota, ꝙ propter quatuor causas potest Deus hominẽ affligere. Primò ex pctõ primi parentis: pp quod omnes incurrimus sñiam mortis: & omniũ pœnalitatum corporaliũ. s. infirmitatum & persecutionũ & in hoc omnes conuenimus tam iustique pctõres. Secundò patimur flagella quandoque pp pctã propria: sicut passus est populus iudæorum captiuitate babilonica. Tertiò ne iustus extollatur in superbiã: vt patet de Paulo. Quartò ad augmentũ meritorũ: quia virtus in infirmitate perficitur: vt patet de eodem Paulo, & Atanasio, & Iob, & Tobia. Quocunq; ergo modo eueniat homini flagellum semp Deus dr̃ autor: aut efficienter: aut permissiuè. Sed primo & secũdo modo: licèt Deus dicatur autor: tamẽ causa est in nobis, & sic Deus dr̃ nos iustè flagellare, & ideo in talibus flagellis & persecutionibus nõ debemus imputare Deo, sed nobis. qa cõmisimus pctm̃: ex quo iustè flagellamur: vel qa descẽdimus ex propagine illius qui cõtra Deũ peccauit. Ideo iste peregrinus petens liberari retorquet flagella ad peccatum suum dicens.

D E F

Obmutui & non aperui os meum quoniam tu fecisti: amoue à me plagas tuas.

A fortitudine manus tuæ ergo defeci in increpationib. pp iniquitatẽ corripuisti hominẽ.

Et tabescere fecisti sicut arenam animã eius: veruntamen vane conturbatur omnis homo.

O Dñe in omnibus tribulationibus & persecutionibus ideo obmutui, & nõ aperui os meum. nec deliqui in lingua mea: quia non imputaui tibi: sed pctõ meo: quia tu fecisti in stẽ dando mihi ista flagella in pœnã peccati mei, & parentum meorum. sed rogo vt amoueas à me plagas tuas i. plagas quas mihi ex meo pctõ inflixisti: quoniã ego defeci. i. iam deficio à fortitudine manus. s. sententiæ tuæ: quia iam nõ valeo sustinere flagella mihi inflicta à fortitudine sententiæ tuę. Nã per illam

A lam sniam tuā qn dixisti. Maledicta terra in opere tuo. corripuisti & punisti hominem. s. Adā cū tota sua posteritate, & taliter corripuisti & punisti eū in increpationib. & correptionibus tuis: ꝙ tabescere, & lāguescere. & debilitari fecisti aiam, & vitā eius: sicut araneā. i. sicut telam araneæ, quę est fragilis & debilis ad resistendum q. d. ꝙ tu per sniam tuam tabefecisti, & attenuasti vitam ipsius hominis. Nā qui erat quasi immortalis, & impassibilis & liber ab omni miseria: nunc factus est miser, & corruptus, & passibilis, & mortalis, & breuis vitę: non valens resistere miseriis corporalibus, nec spiritualibus tētationibus, nec pctō: sicut tela araneæ nō valet resistere frangenti. Ex quibus patet, ꝙ si tu inflixisti homini hmōi miserias pp pctm̄ suum: ergo vane & inaniter cōturbatur & cōqueritur omnis B homo: quia iustè patitur pœnas & flagella pp pctā sua, & sic nō habet ius quærelæ cōtra te, sed incuset seipsum. Et ideo ego cognoscens mę iustè pati: dixi custodiā vias meas: vt nō delingnā in lingua mea, & ideo posui ori meo custodiam: & ideo obmutui.

Exaudi orationem meam dn̄e & deprecationem meam auribus percipe lacrimas meas.

Hic petit liberari a culpa, & agere pniam in hac vita, nè decedat cū pctō dicens. Exaudi Dn̄e orationē meam: dando mihi gratiā, & veni ad liberandū me p mortē & passionē, & exaudi deprecationē meam: remittēdo pctm̄ in hac vita. & auribus misericordiæ percipe lacrimas: vnde quidam. Interdum lacrymæ pondera vocis habent.

Ne sileas: quoniam aduena ego sum & peregrinus sicut omnes patres mei.

C Ne sileas mihi negando petitionem. Qm̄ ego nō sum ciuis terrenæ ciuitatis: nec amator eius: nec volo in ea manere sicut terreni, sed sum in ea tanquā aduena & peregrinus, sicut oēs patres mei s. Abel, & Noe, Abrahā, Isaac, & Iacob, qui non habuerunt ciuitatem manentem expectantes hęreditatem æternā in cœlo: ita ego tanquam peregrinus in te posui spem meam ad te cōfugio, in te tendo tanquam in finem legis. Ideo

Remitte mihi vt refrigerer: priusquam abeam & amplius non ero.

Remitte mihi pctā mea in hac vita, & nō differas: sed parce mihi antequam recedam & amplius non ero: i. antequam amplius nō sim & non subsistam. Et ponitur futurū indicatiui pro præsenti coniuncti siue optatiui, quo carent hebræi. Vel potest aliter intelligi. s. remitte mihi culpam antequam moriar: qa amplius post morte nō ero capax venię: quia tunc pnia non erit fructuosā: nec est tempus veniæ, sed iudicii & pęnæ. Ex supradictis patet, ꝙ totus iste ps. est abstractus ex libro ipsius Iob. Et est similis psā. 98. & 101. quia vtrobique defletur miseria & breuitas vitæ humanæ pp pctm̄ Adæ. Moraliter autē iste psal. potest exponi de quolibet in afflictione posito: cui datur doctrina vt cum patientia sufferat persecutiones & flagella nec murmuret contra Deum nec contra persecutores: sed imputet sibi & cōfiteatur se pati iustè pp peccata sua propria, retorquendo sibi oēm culpam: & petat gratiam vt agat pęnitentiam ante mortem: vt decedat cū gratia de hac mortali vita, & transiliat in cœlum, & consequatur finem promissum tanquam E verus & bonus transiliens & peregrinus saltādo vltra ista tēporalia. Itē iste qui loquit̄ in hoc ps. potest esse Christus qui in persona capitis dicit. Dixi custodiam, & obmutui. Sed in persona mēbrorum: dicit Ab oībus iniquitatibus meis erue me: & remitte mihi priusquā abeam ab hoc seculo. Ex oibus supradictis patet qualiter tota intētio Dauid in hoc ps. est exhortari fideles ad cōtemptum huius mundi, & ad perferendas patienter iniurias & persecutiones: eò ꝙ nō sunt ciues: sed peregrini in hoc mundo: nec iste mundus est nobis ciuitas: sed via qua tēdimus in supernā ciuitatē nobis promissam ad q̄ nō possumus peruenire nisi p multas tribulationes, & cū humilitate & pnia. Et ideo spes nostra non est ponēda in hoc mūdo: sed in termino ad quē tendimus. Et ideo ex isto ps. possumus recolligere 8. doctrinas siue conclusiones. F

Prima doctrina est, ꝙ vnusquisq; fidelis debet custodire & compescere linguam suā à murmuratione in persecutionibus & aduersitatibus nè perdat meritum: sed cum humilitate & zelo caritatis debet tacere & tolerare iniurias & aduersitates propter Christum & regnum cœlorum.

Secunda doctrina, ꝙ vnusquisque fidelis continuè debet meditari in morte quæ est finis vitæ suæ, & considerare, residuum vitæ in quo habet locum pœnitentia.

Tertia doctrina, ꝙ nullus debet ponere spē suā in hac vita: eo qa est mēsurabilis & finita.

Quarta doctrina, ꝙ vana est spes & sollicitudo hominum terrenorum: quia tesaurizāt, cum

A cum magno labore & violentia & rapina, & nesciunt futurum hæredem: nec cui congregant diuitias, nec quis possidebit eas.

Quinta doctrina, ꝙ tota nostra spes est in Deo ponenda eo quòd est æternus.

Sexta doctrina, ꝙ persecutiones & mala q̃ patimur: nõ debemus imputare nisi nobismetipsis: quia omnes in Adam & in nobismetipsis peccauimus contra Deum & legẽ.

Septima doctrina, ꝙ oẽs sumus peregrini & viatores in hoc mundo, & sic oẽs sumus mortales. sicut oẽs patres nr̃i Abrahã, Isaac, & Iacob, & oẽs Apostoli, & marty. Et ideo debemus eos imitari. non ponendo spem nostrã in hoc mundo: sed in bonis cœlestibus.

Octaua, ꝙ dũ sumus in hac vita: debemus agere pn̄iam & petere remissionẽ pc̄torum à Deo, antequam moriamur & abeamus ab B hoc sæculo: quia post mortẽ nõ est locus nec tẽpus pn̄iæ: sed pœnæ vel gloriæ. Ex quibus cõcluditur ꝙ illi sunt veri peregrini & transilientes: qui cõtemnentes mundũ cum põpis suis, ponunt spẽ suã in bonis cœlestib. & patienter tolerant persecutiones & aduersitates, & agunt pn̄iam antequam discedant ab hac vita. Quia tales licèt peccauerunt aliq̃n in via: tamen non in termino sicut obstinati & impœnitentes: imò facta pn̄ia decedunt cum caritate, peruenientes in cœlestem ciuitatem: in qua spem suam cõstituerunt & finem. Et in his consistit tota sententia huius ps. Sed oı̃a ista primò impleuit Christus tanquam caput totius ecclesiæ: quem imitãtur fideles: quia ipse fuit solus verus & purus peregrinus transiliens oẽs mundanos. Ideo ipsi primò & per se conuenit iste psalmus.

C

PSALMVS XXXIX.

Expectans expectaui Dominum: & intendit mihi.

Titulus. Ad victoriam. siue. In finem psa. Dauid. Ex titulo patet: ꝙ Dauid fecit hunc psal. dirigens nos in Xp̃m, qui est finis legis. Sed de materia huius psa. altercatio est non solum apud catolicos: sed et̃ apud hebræos modernos, Nã Rabi Salo. dicit ꝙ Dauid fecit hunc ps. in persona populi Israel gratias agẽtis: eo ꝙ Dn̄s eduxit eum de lacu miseriæ captiuitatis Egypti, & de luto fecis: quia ibi mundabat cloacas, & faciebat lateres de luto: vt patet Exod. 3. Et ideo post transitum maris rubri cantauit canticum nouum, & carmen Deo nostro: cũ dixit. Cantemus Do D mino, gloriosè, vt patet Exo. 15. Et sic Rabi Salo. glosat hunc ps. ad literam de illa liberatione captiuitatis. Sed iste obstinatus sicut erat cecus corpore, & ita in hoc misterio. Nã cecus habet aliquo modo notitiam de rebus in confuso sed non in distinctum: quia solũ tangit res per tactum: sed nõ potest eas videre. Ideo sua cognitio est confusa s̃m quid & imperfecta. Ita facit iste cecus hic & in plerisque locis. Nam verum dicit ꝙ iste ps. fundatur super illud mysteriũ liberationis captiuitatis. Nam Dauid cõtemplans illud mysterium, & promissiones factas ipsi Moysi, fecit hunc ps. sed non ad præcisum intellectum, sicut intelligit iste cecus, sed inquantum Dauid præuidit in spiritu in illa liberatione temporali totum mysterium nostræ redemptionis faciendæ per Xp̃m. Et ideo est E magis credendum Apostolo Paulo: quia ad Hebræos. 10. asserit hunc psa. esse factum de Xp̃o & ecclesia: allegans scripturã huius psa. s. Sacrificium & oblationem noluisti: corpus autẽ adaptasti mihi. Ad cuius intelligentiã est aduertendũ: ꝙ aduentus Xp̃i & mysteriũ nostrę redẽptionis multipliciter fuit figuratum per liberationẽ populi Israel de Egyptiaca captiuitate: per quã vidit Dauid in spiritu totum mysterium nostrę redemptionis. Puta q̃uo Xp̃s, debebat educere oẽs fideles vete. testa. de carcere & lacu miseriæ inferni post passionẽ suã, & q̃uo totum genus humanum debebat liberare de luto fecis pc̄ti & miseriæ. Item aduentus Xp̃i fuit multipliciter promissus ipsi Moysi. Primo Exo. 33. q̃n Deus dixit Moysi. Facies mea præcedet te, & ostendam tibi omne bonum, & cognoscã F te ex noı̃e, & ponã te in foramine petræ, & proteget te dextera mea. Quã promissionẽ contemplando Dauid præuidit in spiritu: ꝙ Deus pater debebat mittere filium in carnẽ: q filius dr̃ facies & dextera Dei, & nomẽ Dei: prout declaratũ est in prologo tractatu. 4. Et pręuidit Dauid ibidem qualiter Xp̃s debebat fundare ecclesiã supra petrã fidei, & nos debebat ponere in foramine petrę sui lateris vnde fluxit prętiũ nostrę redẽptionis. Itẽ aduẽtus Xp̃i promissus ipsi Moysi. Deuter. 18. cũ dixit Deus. Profetam suscitabo de medio fratrum tuorũ similem tibi: ponamq; verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos quæcũq; dixero tibi. Vbi præuidit Dauid in spiritu qualiter verbũ diuinũ debebat assumere carnem

A nem nostram & declarare nobis omnia misteria legis Moysi, in qua figuraliter continentur omnia misteria de Christo & ecclesia & omnia misteria euangelica. Item per hoc quod Deus præcepit Moysi in eodem capitulo. s. ꝙ nullus imitetur magos nec ariolos, nec maleficos, nec sytones, nec ritus gētiliū, prçuidit Dauid qualiter Christus in suo aduentu debebat deiere de mundo artes magicas, & oēs maleficos, & totum superstitionem gentiliū. Omnia ergo supradicta præuidens Dauid in Spiritu fecit hunc psalmum, in quo introducit Christum loquentē quādoq; in persona sui corporis mistici, quandoque in persona capitis. In quo ps. tria principaliter agit. Nam primò agit gratias patri: quia per ipsum impleuit omnia quæ erant

B figurata & promissa de nostra salute & redēptione. Secundò orat patrem & petit nostrā liberationem, postq̄ ipse soluit pretium nostræ redēptionis, & impleuit voluntatē patris, & fecit oīa quæ de eo scripta erāt. Tertiò petit vltionem de persecutoribus suis & ecclesiæ, & petit præmium pro iustis & fidelibus sequentibus ipsum. Secundū ibi: Tu aūt Domine ne. Tertium ibi: Confundantur & reuereantur. Quantum ad primum duo facit. Nā primo Christus agit gratias in persona corporis mistici & totius ecclesiæ pro beneficiis quę recepit in aduentu Christi. Scdò agit gratias patri in persona sui, inquantum pater voluit operari per ipsum totā nostrā salutem & redemptionem. ibi. Multa fecisti tu Domine Deus. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ cum spes fit de promissis,

C ideo multiplex promissio facta de Christo fuit causa quare patres vet. testa. cum tanta vehementia & affectu expectabāt Christum in carne venturum. Sed quia quanto maior est spes & affectus sperandi, tanto maius est gaudium sperātibus quando venit res expectata: Ideo Zacharias & Simeō, & Maria, & Iosef & Apostoli quando viderūt Christum in carne, & viderunt misterium nostrę redēptionis, ineffabiliter gauisi sunt & egerunt gratias Deo patri & Christo, pro tantis receptis beneficiis quę fuerant in lege figurata & promissa, vt supradictum est. Vnde septem beneficia operatus est Christus in suo aduētu, prout fuerant in lege figurata & promissa. Nam primo liberauit omnes fideles vete. test. de lacu miseriæ inferni. Secundò liberauit totum genus humanū de luto fecis peccatorum. Tertiò ædificauit ecclesiam super D

seipsum, q. est vera & firmissima petra. Quartò dedit legem euangelicā per quā direxit gressus & operationes nostras. Quintò aboleuit & annullauit oīa cerimonialia & legalia, instituens nouum sacrificium, & nouum ritum colendi Deum. Sextò conuertit multos de populo Iudaico, & gentili in unam ecclesiam. Septimo eiecit Diabo. de mundo & omnia nomina idolorum, & omnes ariolos, & maleficos, & vanas artes & insanas & falsas superstitiones gentilium. Dicit ergo Dauid siue Xp̄s, in persona illorū & totius ecclesiæ, quæ recepit ista septē beneficia. Gratias ago Deo patri supple: quoniam ego expectās expectaui. i. cum ineffabili spe & affectu per totū vetus test. per patriarcas & prophetas expectaui Dn̄m patrem, vt mitteret filium, sed finaliter & tandem intendit mihi E

complendo promissiones & figuras vet. test. Nam primò Christus in suo aduentu eduxit me, de lacu miseriæ & captiuitate inferni. sicut fuit figuratum per liberationem captiuitatis ægypti. Secundò,

Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ & de luto fecis.

Eduxit me. s. totum genus humanum de luto fecis peccatorum. Nam sicut per mortē & passionem, eduxit sanctos patres de lacu inferni, ita per ecclesiastica sacramenta eduxit totum genus humanum de luto & cœno & fece peccatorum; quia per baptismū nos eduxit de originali, & per pœnitentiam de mortali. Item Tertiò

Et statuit supra petram pedes meos & direxit gressus meos.

Statuit & firmauit pedes meos. i. fidē meā F

supra petram qui est Christus. Quartò direxit gressus & operationes meas, per caritatē & legem euāgelicam, quæ præcipit omnem virtutem, & prohibet omne vitium, & oīa supradicta facit Christus sicut Deus promisit Moysi. Exod. 33. Item Quintò

Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro.

Misit in os meum canticum nouum, cum repudiatis cerimonialibus legis veteris, dedit mihi legem nouam, & nouum sacrificiū Eucaristiæ, & nouum ritum colendi Deum, & nouum modum cantandi. Nam quod illi cantabant & prædicabāt futurum, nos cantamus iam completum & perfectum. Nam sicut pater posuit uerba sūa in ore Xp̄i: ita

Christus

A Christus posuit, & prędicauit verba sua in ore nostro, & cantamus cãticum nouum, & carmen Deo nostro: cum fidem euangelicã dictis & factis cõfitemur, Vnde nota ꝙ hoc fuit impletum in principio in Zacaria, & Simeone, & beata Maria. Nam Zacarias pater Ioannis Baptistæ cantauit canticum nouum, quando dixit, Benedictus Dñs Deus Israel. Item Simeon quando tenuit Christũ in manibus dixit. Nunc dimittis seruum tuũ Dñe. Et B. Maria dixit. Magnificat anima mea Dñm. Ex quo patet: quod vnusquisque istorum cantauit canticum nouum. Quæ quidem tria cantica cantat quotidie ecclesia agẽdo gratias de Christi aduentu, & pro omnibus beneficiis quæ à Christo recepimus, & hoc est quod hic dicitur. s. immisit in os

B meum canticum nouum, & carmen Deo nostro: quia hoc carmen siue ista tria carmina cantamus quotidie Deo nostro. Sextò ago gratias: quia

Videbunt multi, & timebunt: & sperabũt in Domino.

Multi ex Iudęis videbũt, & viderunt Xpm in carne prędicantem, & miracula facientẽ, & morientẽ, & resurgentẽ, & multi ex pop. gentili videbunt miracula quæ faciet Christus per suos Apost. & oculo fidei videbunt doctrinã euang. & oẽs isti cõuersi timebunt Xpm, & sperabunt in Dño. Nã iudei relictis legalib. & gẽtiles relictis idolis & superstitionib. ponẽt totã suã fidẽ, & spẽ, in Dño Iesu Xpo, & illi adhærebunt feruenti caritate, & ex iudæis & gẽtib. credẽtib. fiet vna ecclesia. Itẽ septimò princeps huius mundi Diab. eiiciet foras cũ suis errorib. & delebunt oẽs ma-

C gi, & arioli, & malefici, & incantatores, & regnabit in mũdo nomẽ Dñi Iesu. s. nomẽ Dñi Tetragramatõ, ꝙ est Iesus, ꝙ q̃dẽ nomẽ oẽs suscipient, eo ꝙ in eo manifestaẽ oipotentia patris per miracula, & ois sapiẽtia & veritas legis veteris ꝑ eius doctrinã, & pdicationẽ. Tertiò manifesta fuit eius misericordia per mortẽ, & passionẽ, & eius iustitia per legem euang. per quod nomen oẽs sumus iustificati, & saluati, & beatificati. Ideo dicit

Beatus vir cuius est nomen Dñi spes eius, & nõ respexit in vanitates, & insanias falsas.

Beatus vir cuius nomen Dñi spes eius. i. qui posuit totã spẽ in noie Iesu & nõ respexit in vanitates. i. in vanas artes magicas & maleficas, nec insanias falsas. i. superstitiones & rit⁹ nefandos gẽtiliũ, neq̃ ivanis & euacuatis legalib. iam mortuis & mortiferis, & in falsis glosis iudæorum posuit spẽ suam, sed in solo noie Iesu, quia nõ est aliud nomẽ sub cęlo in quo nos oportet saluos, & beatos fieri. Act. 4. D

Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

Hic Xps in persona propria agit gratias patri explicãdo suos labores, & mysterium nræ redempt. Potest et dici, ꝙ quia supra dixit: ꝙ Beatus vir cuius est nomẽ Dñi spes ei⁹ & nõ respexit in vanitates & insanias & supstitiones falsas gẽtiliũ iõ hic enarrat mirabilia mysteria q̃ facta sunt in mundo ꝑ hoc nomẽ Iesus. ꝙ est nomen Dñi, & filius pris. Ad cuius intelligẽtiã aduertẽdũ, ꝙ tria fecit Xps ꝑ ordinẽ in nra redẽptione, & in suo aduẽtu. Nã primò pdicauit iudęis, & miracula fecit in vita: in q̃bus ostẽdit oipotẽtiã, & volũtatẽ pris. Scdò mortuus, & passus est ad satisfaciẽdũ pro nobis, in quib. ostẽdit suã humilitatẽ & caritatẽ, & patris miam. Tertiò ꝑ apostolos publicauit euãg. & vocauit gentiles, & ex vtroq; populo cõgregauit vnã ecclesiam. Tria ergo facit Xps. Nam primò agit gratias patri, eo ꝙ multa mirabilia fecit ꝑ ipsum in hac vita. Scdò agit gratias: q̃a pater voluit acceptare suã passionẽ in preciũ pro toto mundo. Tertiò ostẽdit qualiter pdicauit euangelĩ toti mundo per Apost. suos. Secundũ ibi. Sacrificium & oblationẽ. Tertiũ ibi: Annũciaui iustitiã. Vel possumus dicere, ꝙ Xps primò ostẽdit obediẽtiã suã erga patrẽ in pdicãdo, & miracula faciẽdo. Scdò in patiẽdo, Tertiò in publicãdo euãg. Secundũ ibi: sacrificium: Tertium ibi: Annunciaui. Quantũ ad primũ est valde aduertẽdum ꝙ tria genera mirabiliũ fecit pr in Xpo siue ꝑ Xpm siue in virtute huius nois Iesu. Primo mysteria mirabilia humanæ redẽptionis. s. mysterium incarnationis, & passionis, & resurrectio. & ascensionis. Secundò mysterium miraculorum operationis: quia suscitauit mortuos, & imperauit ventis in Mari, & Demonibus, & sanauit leprosos & infirmos. Tertiò mysterium electionis: quia quos voluit pater, & pdestinauit, hos filius vocauit, & iudæos reprobauit. Quæ quidẽ omnia mysteria sunt ita mirabilia & incomprehensibilia: quod nullus potest comprehendere nisi solus pater, non excluso filio, nec Spiritu sancto. Et hæc mysteria Christus mundo manifestauit opere, & doctrina: quorum ꝓfunditatẽ nemo poterit

B

F

A attingere nec cõprehendere Et hoc est quod Christus dicit in hac parte. Vnde ait. O Dñe Deus pater multa fecisti mirabilia tua mysteria & opa in me, & ꝑ me in noie meo quę ita sunt ꝓfunda, & incõprehẽsibilia ꝙ in cogitationib. tuis nõ est q similis sit tibi. i. non est similis tibi ad cogitãdũ & cõprehẽdendũ ea q̃ solus tu cogitare, & cõprehẽdere potes, & nullus alius. Nã nullus alius põt cogitare, & inuestigare, & cõprehendere mysteriũ incarnationis, & resurrect. nisi tu solus: nec miracula q̃ ego feci ꝑ te: nec põt cõprehendere cãm electionis iustorũ nisi solus tu. Hęc ergo miracula tua inestabilia ego annuntiaui & locutus sum mundo, & multiplicati sunt suꝑ num. Vnde nota ꝙ ly multiplicati sunt suꝑ nume. multipliciter põt intelligi ſm ꝙ põt referri Nã primò põt referri, & cõparari B ad mirabilia facta in ve. tes. & tunc est sensus O pater multa mirabilia fecisti in vet. test. ꝑ Noe, & Moysen, & ꝓfetas. Sed multa maiora & plura mirabilia fecisti ꝑ me: nam actus & effectus quos fecisti ꝑ me: multiplicati sunt suꝑ numerum, qa multò plures in nume. & maiores sunt i effectu & virtute, vel hoc põt referri ad num. mirabilium q̃ fecit Deus per Xp̃m, & tunc est sensus. O pr̃, multa ego annunciaui, & locutus sum multos actus & effectus mirabiles quos ꝑ me & in me fecisti, sed plures sunt suꝑ num. q̃ narrari queant, & q̃ sint scripti in euang. Vnde cum hoc cõcordat litera Hiero. q̃ sic habet. Multa fecisti tu Dñe Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas ꝓ nobis, si enarrare voluero, plura sunt q̃ narrari queant, & tunc est litera plana. Itẽ Ioan. vltimo. Multa alia signa fecit Iesus in C cõspectu discipulorum suorum: quę nõ sunt scripta in libro hoc. Vel hoc potest referri ad profunditatem, & altitudinem mirabilium horum mysteriorum. Nam subditur.

Annunciaui & locutus sum: multiplicati sunt super numerum.

Vt sit sensus. O pater annũciaui mirabilia tua mundo sed ita sunt profunda & incõprehensibilia ad cogitãdum quod multiplicati sunt suꝑ num. sermones & libri ad cogitandum & explicãdũ tã alta, & ꝓfunda mysteria q. d. quod infiniti serm. & doctores & libri nõ sufficerẽt ad explicandum ea. Nã ꝑtransibunt plurimi, & multiplex erit sciẽtia. Daniel 12. Item Ioa. vlt. Non arbitror ipsum mundum posse capere, qui scribendi sunt, libros. Et sic patet quod mirabilia mysteria q̃ pater fecit in filio, & ꝑ filium, sunt incõprehensibilia in numero & profunditate & virtute & in effectu, & sunt multiplicata super numerum. i. infinita. Quasi dicat, ꝙ effectus & fruct⁹ huius nois Iesus quos Xp̃s fecit sũt innumerabiles & incõprehẽsibiles apud homines, qa soli Deo sunt noti. Deinde cũ dicit D

Sacrificium & oblationem noluisti: aures autem perfecisti mihi.

Christus agit gratias quia repudiatis sacrificiis vet. le. voluit acceptare ipsum in sacrificium & p̃tiũ pro pc̃tõ totius mundi. Vnde dicit Xp̃s. O pr̃ tu voluisti nec acceptasti sacrificium & oblat. vet. le. sed ꝑfecisti mihi aures tuas vt me audires pro pop. vel ꝑfecisti mihi aures meas vt obedirẽ tibi in oibus. Apost. ad Hebr. 10. dicit. Corpus autẽ adaptasti mihi. Et tunc est sensus. Tu noluisti sacrificium & E oblationem vete. le. eo ꝙ illa sacrificia erant immunda, sed adaptasti mihi corpus. i. fecisti corpus meum purum sine peccato mortali, vt esset aptum ad patiendum, & sufficiens ad satisfaciendum. Et ideo subdit.

Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi ecce venio.

Holocaustum ve. le. pro pc̃tõ nõ postulasti, nec accepisti pro pc̃tõ totius gen. humani, & tunc ego vt obedirẽ tibi, & cõpatiẽs gen. humano: dixi Ecce venio spõte ad patiẽdum, & in sacrificiũ me offerẽdo. In q̃bus verbis duo asserit Xp̃s. Primò ꝙ Deus pr̃ nõ acceptauit pro pc̃tõ mundi sacrificia & holocausta ve. le. qa nec erãt apta, nec sufficiẽtia ad tollẽdũ pc̃m̃. Scd̃ò, ꝙ ipse solus fuit aptus, & ideo venit ad tollẽdum pc̃m̃: Possunt ẽt supradi. duo versus referri ad sacrificiũ ipsius Abel, F & holocaustum quod voluit offerre Abrahã de filio suo Isaac. Nã Dauid nõ solum ꝑuidit myste. nr̃æ redẽpti. ꝑ exitum Israel de ægypto, & ꝑ trãsitum maris rubri, sed ẽt ꝑ sacrificium Abel & Abrahę. Eo ꝙ illa duo sacrificia fuerunt figura Xp̃i. Nã sicut Abel iustus sine peccato fuit occisus à fratre suo ex inuidia, ita pariter Xp̃s à populo iudaico fratre suo. Item sicut Abrahã voluntariè voluit offerre filiũ suum Isaac in holoca. ita pariter Deus obtulit Xp̃m fil. suum. Itẽ sicut Isaac venit sedẽdo super Asinum vsque ad locum vbi postea fuit ædificata Hierusalẽ, & postea descendit de Asino, & assumpsit ligna super humeros procedens vsq; ad locum sacrificii, ita Christus ingressus est Hierusalem sedens super asinã, & postea in die veneris ba-

iulans

A iulás crucē humeris venit ad locum vbi fuit crucifi. & imolatus. Sed fuit differentia. nā licèt Deus acceptauerit sacrificium & Abel & Isaac in voto ꝑ seipsis, tñ nō ꝑ toto genere hum. qa nullus eorū erat sufficiēs pțium ad redimēdum totum genus hum. Et ideo venit Xps tanq̄ sufficiens pțium & sacrific. obtulit seipsum pro oib. nobis. Et hoc est quod dicit Xps in hoc loco ad patrē. Vnde ait. O Pater Deus multa mirabilia mysteria fecisti in ve. test. quę oia fecisti in figura humanæ redēptionis futurę, quę erāt tam ꝓfunda: ꝙ nullus poterat cogitare & scire nisi tu solus: & ideo nō est similis tibi in tali sciētia & cogitatione quę q̄dem mysteria ego solus annunciaui & locutus sum dictis & factis: quia oia illa mysteria in me cōpleui & declaraui: quorū ser-

B mones & effectus multiplicati sunt super numerum: eo ꝙ erāt hoibus incōprehensibilia & soli mihi reseruata, qa ad hoc veni in mūdum, vt cōplerē voluntatē tuā & scripturas legis & profetarum. Vnde tu noluisti acceptare sacrificium Abel in pțium & redēptionē pro toto genere humano, nec voluisti oblationes Noe, & Moysi. eo ꝙ illa nō erāt sufficientia: sō adaptasti mihi corpus sufficiēs ad offerendum, & perfecisti mihi aures meas vt obedirem tibi: & perfecisti & inclinasti ēt aures tuas mihi, meum sacrificium acceptādo. Item nō postulasti holocaustum Abrahæ siue Isaac pro pctō generis humani, qa prohibuisti ne Isaac imolaretur: sed imolatus est aries pro Isaac in figura mei. Et ideo postq̄ nullum sacrificium vet. le. nec holocaustum postulasti: nec acceptasti pro pctō: tunc dixi. Ecce venio ad offerendum meipsum in sa-

C crificium & holocaustum pro toto genere humano. Quia

In capite libri scriptum est de me: vt facerē voluntatem tuam Deus meus: volui: & legem tuam in medio cordis mei.

In capite libri ꝑdestinationis scriptū est de me vt facerē voluntatē tuā &c. Et nota ꝙ ly pro pctō potest esse vna dictio materialiter sumpta, loco cuiusdā accusatiui. hoc est sacrificiū: quod aliqñ in scriptura dicit pctm̄. vt 2. Cor. 5. qui nō nouit pctm̄, pro nobis fecit pctm̄. i. sacrifi. vt exponit Aug. Et ita accipit hic ꝑ pctō. i. sacrificium. Nā holocaustū quod fiebat ex adipe & pinguedine aialium, & totum cremabat sup altare holocaustorū, nō offerebat pro pctō populi vel alicuius singularis psonę, sed tm̄ ad honorē Dei. Similiter victima siue pacifica q̄ hic dr̄ oblatio offerebat tm̄ ad petitionē vel gratiarum actionem pro lucro captādo vel dāno vitando, & comedebat à pop. corā Deo. Solū autē sacrificiū offerebat pro pctō publico vel priuato: & cedebat in vsum sacerdotum, qui dicebant comedere pctā pop. Et ideo solum sacrificiū dr̄ pctm̄, vel ꝑ pctō. Et ponit bis. Primò ibi: Sacrificium & oblationē. Secundo ibi: Holocaustum & pro pctō ad denotādum ꝙtam in victima pacifica: q̄ in holocausto semꝑ offerebat aliquid pro pctō ad hoc vt offerens esset dignus corā Deo. Xps autē oia tria genera sacrificiorum obtulit patri. Ipse. n. fuit sacerdos & hostia: tàm holocaustum pingue, q̄ victima pacifica, q̄ ēt sacrificium, vt pōt patere intuēti in hoc ps. & in aliis. Sed cōtra hęc

arguunt Iudęi, & primo cōtra hoc quod dicit, ꝙ sacrificia & holocausta Deus non acceptabat pro pctō. Nā Deus ordinauit ista ad tollēda pctā populi, vt patet per totum leuiticum. ergo. Secundo arguunt cōtra illud q̄d dr̄. Corpus adaptasti mihi, & ecce venio. Quia Deus ordinauit & instituit circūcisionem ad tollendum originale. Et hoc asserit Aug. & magister sententiarū in 4. lib. ergo. In oppositum est Apost. per totam epist. ad Ro. & ad Gal. & Hebr. vbi probat ꝙ legalia non poterāt iustificare. Respōsio. Ad huius intelligentiā sunt aliquæ ꝓpositiones siue cōclusiones proponēdę & notādæ. Quarum prima est, ꝙ sacrificia & holocausta vet. le. nō erant acceptabilia ad remittēdum pctm̄. Probatur nā illa sacrificia offerebant in pțiū pro hoib. pctōribus ergo habebāt esse maioris pretii q̄ hoies pro quib. offerebant, sed nullum aial brutum est maioris pretii q̄ homo: imò minoris sine cōparatione, ergo nullum illorum sacrificiorum poterat esse sufficiēs pțium & acceptabile ad remissionem pcti. Quia nunq̄ Dn̄s remittit seruum & captiuum, nisi sibi reddatur prętium sufficiens pro eo. Itē sacrificium offerebatur pro toto pop. ergo debebat tenere medium inter Deum & popu. ad hoc ꝙ Deus remitteret peccata populi, scilicet ꝙ illud sacrificium esset minus Deo, & maius toto populo, sed nullum animal brutum poterat esse tale, quia sicut erat minus in dignitate, ita & in prætio. igitur. Secunda conclusio, ꝙ circuncisio in propria virtute non pterat tollere peccatum originale. Probatur. nam per circuncisionem totus homo, redimebatur ex captiuitate, & seruitute

A & morte æterna, sed nulla pars pōt redimere totum. sed illa pellicula & ille modicus sanguis qui effundebat in circūcisione erat pars totius hominis, ergo nō poterat redimere totum hominē. Tenet cōsequentia: quia nunq̄ Dñs remittet captiuum pro sola manu vel pede absciso: nisi det sibi ptium maioris valoris, quā sit ipse seruus. Preterea illa pellicula, & ille sanguis q effundebat in circuncisione: ita erat subiectus pctō & imundus sicut tot⁹ hō, ergo nō poterat tollere pctm̄ nec acceptari pro redēptione & remissione pcti. Tenet cōsequētia. nā si hō tenebatur in illa captiuitate pp pctm̄: & erat Deo exosus & in ira Dei pp pctm̄. ergo Deus nō acceptabat talē carnē & sanguinē immūdum & obnoxium pro pctō, sed oportebat ꝙ esset sanguis purus & imunis ab oi pctō: ad hoc ꝙ tolleret pctm̄.

B Tertia cōclusio, ꝙ solus sanguis & sacrificiū Xpi fuit sufficiens, & acceptabile Deo patri ad remittendum omne pctm̄. Probatur primo ratione puritatis: qa Xp̄s solus fuit inter mortuos liber ab oi pctō in persona. Secūdō ratione humilitatis, qa postq̄ totum genus humanum erat in captiuitate pp superbiam & inobedientiā primorum parentum, q̄ quidem superbia & inobediētia est Deo abominabilis: oportet vt per vnius obedientiā hō liberaret, sed quia Xp̄s se humiliauit factus obediēs vsq; ad mortē, ergo meruit acceptari in sacrificium pro oibus liberandis. Tertiō rōne caritatis & dilectionis, eo quia erat magis carus & dilectus patri, q̄ aliqua alia creatura. Primō inquātum filius naturalis. Scdō inquātum melior oi creatura: ēt inquantum hō, tum rōne vnionis & gratie: tū rōne puritatis, tūm rōne caritatis: quā Xp̄s habuit erga

C genus humanum. Et pp omnia supradicta fuit magis carus, & acceptabilis Deo, & fuit sufficiēs mediator inter Deum & totum genus humanū, ꝙ nullus alius hō, nec animal, nec alia creatura potuit facere. Quarta cōclusio, ꝙ Adā, & Abel, & Noe, & Abrahā, & Iacob, & Moyses, & oēs cæteri patriarchę & profetę ideo desiderabant Xp̄m vt veniret ad tollendum pctm̄, quia sciebant ex reuelatione ꝙ sacrificia ve. te. nō poterant hominem iustificare: nec tollere per se pctm̄. Probatur, nam oibus his facta est de Christo repromissio, vt patet per totum discursum vet. test. & ideo oēs expectabant ipsum, vt veniret ad soluendum prætium pro eis. Vnde Dauid dicit. Veni ad liberandum nos Dñe Deus virtutum. ps. 19. Item ps. 50. dicit Asperges me

D Dñe hyssopo. Item Zach. 8. Tu vero in sanguine testamēti tui eduxisti vinctos de lacu: vbi non erat aqua. Item Esa. 53. Attritus est pp scelera nostra. Itē 62. Vtinā dirūperes cęlos & descēderes. Hoc idem patet ad Heb. 11. vbi probat Apost. ꝙ oēs isti expectabant Xp̄m: vt in eo reciperent repromissiones. Ex quibus patet, ꝙ oēs patres vet. tes. ex reuelatione sciebant, q illa lex nō poterat iustificare, nec ille sacrificia: quia aliter non desiderassent nec expectassent Xp̄m, qui solueret pro eis. Quinta cōclusio, ꝙ licet p sacrificia, & sacramenta ve. le. tolleret pctm̄, tamen nō virtute propria: sed prout dabātur in signum fęderis & nō prætium. Ad cuius intelligentiā est notādū, ꝙ sacrificia & sacramēta ve. le. nō cōtinebant realiter prætiū, sed dabātur in signū ptii soluēdi p Xp̄m. Exēpli grā. E nā qnq; mercatores faciunt pactū cum vēditore de naui plena mercibus, vel de aliquo agro vel domo: & dant de præsenti vnū denarium in signū pretii: pmittētes altera die siue vsq; ad octo dies soluere totum pretiū & illico tradit eis res empta. tunc manifestū est, ꝙ ille denarius non dat a mercatore nec acceptatur a vēditore in prætium simpliciter: sed in signum prætii soluendi tpe cōstitutio ſm fœdus & pactum. Ita ergo pariter Deus fecit pactum cum Abrahā. Gen. 17. pręcipiens circuncisionē fieri in signum fęderis. Vnde Abrahā nō dedit Deo illā circuncisionem in prætium, sed in signum prætii, nec Deus acceptabat illam circuncisionē & pelliculam & sanguinem effusum in pretium, sed in signum pręcii soluendi per Xp̄m, inquantum Abrahā & oes fideles ve. te. promittebāt F soluere p Christum in suo aduētu. pro qbus oibus Christus soluit in cruce ex pprio sanguine, in quo erat verū, & validum, & acceptabile, & sufficiens pretium, & sub tali protestatione & pactō fiebāt circuncisio in leg. ve. Et hoc est quod dixit Deus Abrahę. Gen. 17. Hoc est pactū meum quod obseruabitis inter me & vos & semē tuū post te. circuncidetis carnē præputii vestri, vt sit signū fœderis inter me & vos ꝙ signū fęderis nil aliud erat secundum Aug. cōtra Faustum, nisi ꝙ Deus acceptabat illam circuncisionem in signum prætii futuri per Christū soluendi in cruce. Sed est aduertendum ꝙ in quadruplex signum data fuit illa circuncisio. Primō in signum distinctiuum, inquātum distinguebat

filios

A filios Abrahã & Israel à cęteris natiõibus. Secundò in signũ tributi & seruitutis pp peccatũ primorũ parẽtũ. Tertiò in signũ figuratiuũ inq̃tum figurabat circuncisionẽ aiæ. Quartò data est in signũ fœderis & p̃cii futuri p Xp̃m soluendi, & illo modo tollebat peccatũ, nõ ratione sui: quia non continebat in se realiter p̃ciũ, sed ratione precii futuri in cuius signũ acceptabatur à Deo: & in cuius protestatiõe, & pacto dabatur. Et sicut dictũ est de circũcisione, eodẽ mõ est dicendũ de sacrificiis & holocaustis & oblationibus, q̃a nõ offerebãtur nec acceptabantur in preciũ: sed in signũ fęderis & precii futuri per Christum soluẽdi, & sub tali fędere & pacto & ꝓtestatione offerebantur, & sic remittebatur peccatũ pro eis pro quibus offerebantur. Et pro omnibus tali B bus Christus obtulit suũ sanguinẽ in cruce, & sic fuit tunc pactum et fœdus impletũ, et consummatum: et perfectè fuit facta satisfactio. Et ideo omnes patres ve. test. licèt iam essent circuncisi: et pro eis offerebantur holocausta mane, et vespere cętera sacrificia: tñ semper desiderabant et vocabant Christũ vt veniret ad soluẽdum pro eis: vt dictum est: et patet per totum testamentum ve. Septima conclusio, ꝙ sacramenta legis nouę de per se tollunt peccatũ. Probatur nã in se realiter cõtinent precium passionis Christi. Probatur. primo de eucaristia in qua Christus Deus et homo realiter cõtinetur: et est sacrificiũ p se Deo carũ et acceptũ et sufficiẽs pro toto mũdo. Hoc idẽ patet de baptismo: i quo realiter cõtinetur virtus passionis Xp̃i ad tollẽdũ originale, et actuale in adultis. Et sic est dicẽdũ de pœnitentia et cęteris: eo ꝙ actualiter deri C uãtur à passione Christi, et ideo illico tollũt peccatũ. Hęc est ergo differentia inter sacramenta nouę legis et veteris: quia illa nõ cõtinebant realiter Christũ nec eius passionẽ, sed tantum signũ, ista autẽ cõtinẽt realiter Christũ aut virtutẽ passionis eius. Ideo ista danẽ realiter in preciũ: quia in baptismo illico soluitur preciũ pro baptizato. illa aũt dabãtur solũ in signũ precii futuri vt dictum est. ideo adhuc expectabatur p̃cium. Ideo circũcisus semper manebat debitor: et Deus semp manebat creditor, licet circuncisus esset liberatus à pœna sensus.

Octaua cõclusio, ꝙ aduenĩete Christo, et baptismo eius oẽs Iudæi tenebantur baptizari licet essent circũcisi. Probatur. Nã nõ accepeũt nec dederunt circuncisionẽ in p̃ciũ, sed in signũ precii futuri: et sic tenebantur solue D re in actu qñ fuit preciũ in actu darũ in baptismo. Et ita Ioãnes baptista et oẽs apl'i fuerũt baptizati et Christus misit eos ad baptizandũ Iudæos qui iã erant circuncisi. vt patet Mat. x. et Luce. x. Nona conclusio, ꝙ post passionẽ Chr̃i circũcisio et oia legalia cessarũt et perdiderunt suã virtutem & officiũ. Probatur quia oĩa mortua fuerunt simul cũ Christo: quorũ finis et terminus erat Christus. Hoc idem probatur: nam soluto et aduęniente precio: perdidit vim signum precii.

Decima conclusio, ꝙ post publicationẽ euangelii: circuncisio, & cætera legalia non solum sunt mortua & inutilia Iudæis, sed ẽt mortifera & nociua. Probatur. nam Iudæi ea seruantes irritant pactum Dei factum cum Abraham & Moyse, & sunt præuaricatores & violatores fœderis: & per cõsequens sunt E sacrilegi & priuati hæreditate & alienati, & degeneres ab Abraham & Israel, & retrogradi à termino libertatis.

Ex supradictis patet quid dicẽdũ ad rationes Iudæorũ, quia circuncisio & omnia sacramenta: & legalia nõ fuerunt à Deo instituta simpliciter in preciũ pro p̃ctõ, sed in signum precii futuri per Chr̃m soluẽdi. Et ideo fuit necesse Chr̃m uenisse, ut solueret preciũ debitũ ꝓ oibus, & cõsummaret pactũ & fędus & cessarent oĩa legalia in eius aduentu. Et sic patet ꝙ Deus nõ postulabat illa holocausta, & sacrificia p se, quia nõ erãt per se acceptabilia nec sufficiẽtia ꝓ pcõ, nisi inquantũ erãt signũ futuri p̃cii. s. Chr̃i qui fuit purũ & sufficiẽs & Deo carũ & acceptũ sacrificiũ, tũ rõne puritatis, tum rõne caritatis, tum rõne obediẽtiæ & humilitatis, & unionis. Et hoc mõ F intẽdebat Aug. cũ dixit, ꝙ ex quo instituta est circũcisio in illo populo ad purgationem originalis veterisq; peccati, valẽbat sicut mõ baptismus, q. d. ꝙ bene liberabatur circuncisus sed sp manebat debitor in Chr̃o, & Deus semper manebat creditor vsq; ad generalẽ solutionẽ faciendã per Christum. Sicut manet creditor ille qui accepit tñ signum solutionis. Hoc est ergo quod dicit Dauid i hac parte cum ait. Sacrificium & oblationem noluisti, q. d. tu noluisti acceptare sacrificiũ & oblationẽ ve. le. in preciũ solidũ pro peccato totius mundi, eo ꝙ talia sacrificia erat inualida & insufficientia nõ cõtinentia in se precium, & erant indigna & immunda, & de se non acceptabilia. Ideo perfecisti mihi aures

A ad obediendum tibi in omnibus, & adaptasti mihi corpus, quia purum sine pctõ, & nõ ex opere Adã sed ex opere spiritussancti in vtero virginali ex puris sanguinibus formasti, & sic fuit aptũ & sufficiens & per se acceptabile ad tollẽdũ oẽ peccatũ. Et etiã adaptasti mihi corpus mortale ad patiẽdum: quia vt possem pati, meipsum exinaniui formam serui accipiens & habitu inuentus vt hõ. Item non postulasti holocaustum agnorum, nec vitulorũ pro peccato, quia nõ erant sufficientia sacrificia, sed quia adaptasti mihi corpus cum puritate & caritate & obedientia: ideo volens implere voluntatem tuam tunc dixi, ecce venio ad patiendum & offerendũ me ad passionẽ pro omnibus, & hoc feci ex obedientia. Nã in capite libri prædestinationis scriptum, est de me vt facerem voluntatem tuam, qui prę-
B destinasti me ad faciendã voluntatẽ tuã, post quã Adã fuit rebellis & inobediẽs, & ideo voluisti ꝙ ego per obedientiã meã satisfacerem pro eius pctõ & inobedientia. Ideo ò Deus meus ego volui obedire & tenere legẽ tuã in medio cordis mei. Deinde cum dicit;

Annunciaui iustitiã tuã in ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo: domine tu scisti.

Annũciaui iustitiã: ostendit Christus qualiter fuit obediens patri in publicatione euãgelii, eo ꝙ misit oẽs apostolos suos per vniuersũ mundũ ad p̃dicãdũ euãgeliũ oĩ creaturę. Ideo dicit, non solũ seruaui legẽ tuã, & reposui eã in corde meo, & prędicaui eã in Iudæa & Hierusalẽ ante meã passionẽ, sed etiã post ascensionẽ per apostolos meos annũciaui iustitiã tuã. i. legẽ euangelicã, in qua ostenditur iustitia tua, eã inquã annunciaui nõ so-
C lum in terra ꝓmissionis & Hierusalẽ, quę ẽ parua terra: sed in ecclesia magna toto orbe diffusa. qñ misi apostolos per vniuersum mũdum ad prædicandum euãgelium oĩ creaturã, vt patet Mat. vlt. Vnde dñe tu scisti ꝙ nõ ꝓhibui nec prohibebo labia mea per me, nec per apostolos ad prædicandã & annunciãdã veritatẽ tuã. Et intelligit per labia, apostolos per quos prædicauit, quasi dicat ꝙ nõ timui minas Iudæorum nec gentilium, sed ante reges & præsides dixi veritatem. Ideo subdit.

Iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam & salutare tuum dixi.

Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam: à consilio multo.

Iustitiam tuã non abscondi in corde meo, sed manifestaui veritatem tuam euangeli-
D cam & salutare tuũ. i. annunciaui tuũ saluatorẽ Iesũ, & publicè confessus sum nomen Iesu coram hominibus, cõtẽnendo minas principum: & ideo non tacui veritatẽ ex timore nec obscõdi veritatẽ tuã à multo cõsilio scribarũ & sacerdotũ & iõ moti sũt principes sacerdotum ad crucifigẽdũ me: & tyranni & reges ad interficiendũ apostolos & martyres: quasi dicat. O pater iã manifestaui nomẽ tuũ hoibus: & annunciaui mundo voluntatẽ tuã sicut prædixisti & promisisti. Moysi Deuter. xviii. s. loquetur ad eos omnia quæcunq; dixero & præcepero illi, & cętera

Tu autem domine ne longe facias miserationes tuas à me: misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.

Postquàm superius Xp̃s oñdit se in oĩbus cõplacuisse volũtati pr̃is: & explicauit totũ discursum suorũ laborũ: nũc in hac parte se-
E cunda principali tanquã mediator, petit prę-mium sui laboris. s. liberari in capite & membris, sed quia passus est pro membris liberãdis: iõ magis videtur petere liberationẽ mẽbrorũ iõ ait. Tu autem dñe pater ne facias longè miserationes tuas à me. s. à membris meis, quia ꝓ eis passus sum. Nã tu scis ꝙ mĩa tua & veritas tua semper susceperunt me in patriarchis & profetis: quia semper liberasti eos in veteri testamento: quorũ liberatio fuit figura redemptionis gñis humani: ergo sicut liberasti eos temporaliter, ita pariter libera oẽs spũaliter: quia maior & grauior, est ista captiuitas & afflictio inqua iacet totũ genus humanum, quam illa. Quod probo.

Quoniam circundederunt me mala quorum non est numerus: comprehenderunt me iniqui-
F *tates meæ & non potui vt viderem.*

Qñ Adã peccante: circũdederunt me mala quorũ non est numerus, quia tota humana natura fuit corrupta & ad duplicem mortem condemnata, & infinitis infirmitatibus subiecta, & multipliciter afflicta & vulnerata in corpore & anima. Et sic comprehenderũt me iniquitates meę, quas Adam & filii sui cõmiserunt: quæ intantum fuerunt multiplicatæ, quòd non potui vt viderem, id est, nõ potui eas numerare, quia

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.

Multiplicatæ sun super capillos capitis mei iniquitates. & infirmitates mẽbrorum meorũ ꝓ quibus volui pati, in tm̃ ꝙ cor meũ dereliquit me in passione, quia vires defecerant

A cerant in me vsq; ad mortem inclusiuè Vnde nota fm Aug. ꝙ sicut peccatum Adę & filiorum suorū fuit multiplex, ita passio Christi debuit esse multiplex. Nā in illo peccato fuit furtū, & homicidū, & blasfemia, & rebellio, sicut dictū est ps. 13. Ideo Christus voluit pati multiplicē penā, ut pro omnibus peccatis satisfaceret. Nā ipse fuit palmis cæsus & consputus tanq̄ blasfemus, & flagellatus vt latro, & coronatus spinis, & delusus tanq̄ vsurpator regni, & fuit finaliter crucifixus tanq̄ homicida, & ideo dicit Christus, multiplicatæ sunt iniquitates meę super capillos capitis mei. Quasi dicat, ꝙ plures fuerunt quàm capilli capitis: quia non solum passus est pro iniquitatibus ipsius Adæ, sed ēt omniū pręteritorū & futurorū qui numerari nō possent. Et ideo dicit, cōprehenderūt me iniquitates
B quorum nō est numerus: quia dn̄s posuit in eo iniquitates omnium nostrum, & attritus est propter scelera nostra. Esa. 53. Itē iniquitates membrorum dicit Christus esse suas non quò ad culpam, sed quò ad pęnam: quia pro eis passus est, & soluit pœnas pro eis, vt nos ab æterna morte liberaret Ideo.

Complaceat tibi domine vt eruas me, domine ad adiuuandum me respice.

Quasi dicat, postquàm pro eis passus sum, & solui pęnas, ideo erue eos à pęna æterna. Item nota, ꝙ Christus non solum intendit rogare patrem, vt liberet suos à captiuitate peccati, sed etiam vt liberet totam ecclesiam de manu tyrannorum & hæreticorum.

Confundantur & reuereantur simul, qui quærunt animam meam vt auferant eam.

C *Conuertantur retrorsum & reuereantur, qui volunt mihi mala.*

In hac tertia parte petit vltionē de Iudęis qui noluerunt Christū audire nec recipere, imo ipsum crucifixerunt. Vnde ait, O pater cōfundantur Iudæi & reuereātur qui quærunt animā meā & vitam meam, vt auferant ipsam de mundo. Quasi dicat, confundantur quando viderint me à mortuis resurrexisse, & maneant frustrati in suo desiderio, & conuertantur retrorsum cadentes ab omni dignitate et regno et sacerdotio.

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi euge euge.

Ferāt et patiātur cōfestim cōfusionē et verecundiā suā omnes Iudæi, qui dicunt mihi euge euge. i. omnes qui lætabantur in morte mea. Puniantur ergo Iudæi et oēs obstinati ꝙ noluerūt me audire et seq., ut impleatur qđ dixisti Deu. xviii. Cuicūq; verba eius
D q loquet̄ in noīe meo, audire noluerit, vltor existā q.d. compleatur in eis illa sententie.

Exultent & lætentur super te omnes quærentes te: & dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum.

Hic petit Christus præmiū pro suis membris sequentibus eum. Vñ ait Exultēt in corde et in anima, et lætentur in facie oēs apostoli et fideles qui quæruut et secuti sunt te. et audierunt doctrinā meā, et oēs qui diligūt Iesū salutare tuū, et qui dicūt magnificetur dn̄s. i. qui magnificant patrem in filio et ecōuerso. Quasi dicat, omnes iusti et fideles habeant gatiam in præsenti, et gloriam in futuro sicut promisisti Moysi. Exodi. xxxiii. quando
E dixisti. Ego ostendam tibi omne bonū, in aduentu Christi supple. Deinde cum subdit.

Ego autem mendicus sum & pauper: dominus sollicitus est mei.

Ego autem mendicus sum. concludit Dauid in persona totius corporis mystici Christum expectantis dicēs. Ego autē mendicus sum & pauper, iō dn̄s sollicitus est mei. id est quia in Adam fui expoliatus omnibus bonis gratuitis, et sic fui factus pauper, et etiam fui percussus et vulneratus in corpore et anima, et factus fui mendicus et egēus, ideo necessè est vt dominus sit sollicitus mei, quia nullus alius me potest liberare et pascere et reficere pabulo sacramentorum, nisi Christus. Ideo conuersus ad Christum dicit.

F *Adiutor meus & protector meus tu es: Deus meus ne tardaueris.*

O dn̄e Iesu adiutor et redemptor et protectos meus ne tardaueris venire, quia nullus alius me pōt liberare. Ex supradictis patet, ꝙ si velimus cōtēplari dicta in hoc psal. magis vr̄ Dauid euāgelista quàm profeta. Nam ex hoc psal. possnnt recolligi octo euāgelicę cōclusiones. Quarū Prima est, ꝙ Xp̄s quatuor beneficia cōtulit fidelibus mēbris suis in suo aduētu. Nā primo liberauit eos de lacu miseriæ inferni, et de luto fecis pctōrū et pęnalitatū. Secundo fundauit eos suprafirmā petrā fidei qui est Xp̄s. Tertiò direxit eos in cęlū p legē euāgelicā. Quartò absoluit eos à cātico ve. le. ceremoniarū, et posuit cāticū nouū euāgelicū in ora ipsorum, quod est cāticū libertatis et lætitiæ. Secunda conclusio, ꝙ mysteria mirabilia quæ pater fecit in filio et per filiū, sunt ineffabilia ad dicendum, et narrandum

A & incomprehensibilia ad cogitandum & cõprehendendum.

Tertia cõclusio, quòd Deus nõ accipiebat sacrificia & holocausta & oblationes ve.le.in precium pro pctõ: quia nõ erant sufficientia: sed solum in signum fœderis futuri pretii p Christum soluendi. Et ideo fuit necesse Christum venisse ad soluendum ꝓ omnibus pręsentibus, & futuris: eo quòd fuit aptus & sufficiens pretium ad satisfaciendum pro omnibus ratione puritatis & obedientiæ.

Quarta cõcl. ꝙ Christus nõ solũ annũciauit volũtatẽ patris in Hierusalẽ & Iudęa: sed etiã annũciauit euãgelicã iustitiã & legẽ iustificãtẽ in ecclesia magna toto orbe diffusa.

Quinta conclusio, quòd Christus mediator ex debito & iure meruit liberare genus humanum propter laborem passionis & virtutem obedientiæ, & caritatis. B

Sexta cõclusio, quòd ex sententia data p dominũ, in lege veteri iudęi obstinati & cęteri infideles qui noluerũt Christũ audire, nec recipere merẽtur pœnam & vltionẽ æternã.

Septima cõclusio, quòd ex ꝓmissione facta Moysi in le. ve. debetur sequentibus Christũ gratia in pręsenti, & gloria in futuro.

Octaua cõclusio, qđ oẽs fuimus facti pauperes & mendici in Adã, de quibus malis nemo nos poterat liberare nisi Christus qui fuit sollicitus in nostra redemptione & salute.

PSALMVS XL.

Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem: in die mala liberabit eum dominus.

C ***Dominus conseruet eum & uiuificet eum et beatum faciat eum in terra, & non tradat eũ in animam inimicorum eius.***

Dñs opẽ ferat illi sup lectũ doloris eius: vniuersum stratũ eius uersasti in infirmitate eius.

Titulus, victori siue. In finẽ psal. Dauid Ex titulo apparet quod Dauid fecit hũc ps. dirigẽs nos in Xpm qui est finis legis. In quo ꝓfeticę prędicitur & memorať victoria Christi. Hoc idẽ confirmat Christus Ioan. 13. allegãs pro se scripturã huius psal. cũ dicit. Ego scio quos elegerim: vt impleať scriptura: qui mãducat mecũ panẽ: leuabit cõtra me calcaneũ suũ. Ex his patet quod iste psal. factus est à Dauid pro Christo profetice. Itẽ Aug. in libello de fide rerũ inuisibiliũ adducit magnã partẽ huius psal. probãs Dauid profetasse in hoc psal. de morte & passione & resurrectione Christi. Sed est vidẽdũ vnde Dauid sũpsit occasionẽ faciẽdi hũc psal. Ad quod dicitur quod hebræi moderni multa varia & inepta dicũt volẽtes assignare causas quæ nullo mõ possunt cũ rõne applicari literę huius psal. & ideo saluo meliori iudicio cũ Dei adiutorio mihi videtur quòd Dauid sũpsit occasionẽ faciendi hunc psal. quando fuit à facie filii sui Absalon. Legitur enĩ Reg. 2. à 15. vsq; ad 19. cap. qualiter Absalon. isurrexit cõtra Dauid patrẽ suũ: vt auferret sibi regnum: cui magna multitudo ex Israel adhęsit: inter quos principalis fuit Achitofel qui fuerat consiliarius familiaris ipsius Dauid. Cum ergo pergeret Dauid per verticẽ mõtis oliuarũ, apparuit Siba puer & seruus Misiboleth in occursũ eius cũ duobus asinis qui onerati erãt ducẽtis panibus, & cẽtum alligaturis vuę passę, & cẽtũ massis polẽtarũ, & duob. vtribus vini, & sic subuenit inediæ, & indigẽtię, & refocillauit ipsũ Dauid cũ toto exercitu fugiẽti. itẽ legitur postea quod cũ Achitofel uideret se frustratũ cõsilio suo & cõtẽptũ propter cõsiliũ Chusi, laqueo se suspẽdit. Itẽ postea quod cũ Dauid trãsisset Iordanẽ: occurrit sibi Berzelay Galaadites & Rabath filiorũ Amõ, & multi alii qui obtulerũt ei stratoria, & tapeta, & uasa fictilia, & frumẽtũ, & ordeũ & farinã, & polẽtã, & sic subuenerũt indigẽtiæ & paupertati ipsius Dauid. Sed postea Ioab interfecit Absalõ, & dispersi & uicti sunt omnes inimici Dauid. Et sic reuersus est Dauid in Hierusalẽ cum magna uictoria, & cõfirmatus est in suum regnum oibus diebus uitæ suę. Vnde dixit. An ignoro me hodie factum regẽ sup Israel. & c. In hoc ergo supradicto mysterio pręuidit Dauid in spiritu totum mysterium passionis & resurrectionis & regni ipsius Xpi De quo mysterio condidit hunc psal. Vnde per hoc quod Absalõ cõiurauit & insurrexit cõtra patrẽ pręuidit qualiter populus iudęorum debebat ex inuidia insurgere aduersus dominum, & aduersus Christum eius: vt sibi regnum, & uitã auferret. Et per hoc quòd Achitofel cõsiliarius Dauid adhęsit Absaloni dans cõsilium cõtra dominum suum: Dauid pręuidit qualiter Iudas Scarioth vnus ex discipulis & familiaribus Christi debebat insurgere contra Christum, & adhærere Farisęis, & vendere Christum, & dare consilium cõtra ipsum, & laqueo se suspendere dũ esset frustratus cõsilio suo, sicut Achitofel. Itẽ per hoc quod Siba subuenit Dauid in illa fuga et indigentia in monte Oliuarum et Berzelay iuxta Iordanẽ: præuidit in spiritu qualiter

A liter Christus debebat esse pauper, & multi debebant subuenire indigentiæ & paupertati suæ in vita. Vt patet de Marta & Magdalena, quæ subueniebant Christo de facultatibus suis. Lucæ. 8. Item Iosef ab Arimathia & Nicodemus subuenerunt sibi in sepultura. Omnia ergo supradicta prꝑuidens Dauid in spiritu fecit hunc psal. in persona Christi, in quo introducit Christum loquentē. In quo quidem psal. quatuor facit. Nā primò petit à patre septē præmia pro his q sibi subuenerūt in sua paupertate & morte & sepultura. Secūdò per oppositū explicat ingratitudinē & crudelitatem ipsius Iudæ proditoris. Tertiò petit resurrectionē à patre, vt possit vtrisq; præmia referre & attribuere ſm opera sua. Quartò agit gratias patri de sua resurrectio
B ne & ascensione. Secundum ibi. Inimici mei. Tertium ibi, Tu autem dñe. Quartum ibi. In hoc cognoui. Quantum ergo ad primum est notandū, ꝙ Adam propter peccatum & ingratitudinem & inobedientiam septem dāna & septē miserias incurrit. s. famem, sitim, nuditatem dolores, & infirmitates corporales, carcerē, captiuitatem, & mortem. Vnde Christus licèt esset solus iter mortuos liber: tamen vt nos à prædictis miseriis liberaret voluit omnes supradictas miserias in se spōtè assumere, vt suā miam erga nos maximè demonstraret, & voluit etiam vt in suis miseriis sibi subueniretur ab aliis, & ita voluit & præcepit, vt in talibus miseriis vnusquisque proximo suo subueniat, vt patet Mat. 25. Et voluit vt sibi tanꝗ pauperi subueniretur: &
C non solum se voluit ostendere pauperē, sed patrem & caput pauperum. Et hoc vt diuitias conculcaret, & exemplo sui cæteri paupertatem & miserias patienter tolerarent. Et sic voluit in paupertate nasci & viuere. Vnde ait Mat. 8. Vulpes foueas habent & volucres celi nidos, filius autē hoīs nō hēt vbi caput suum reclinet. Et sic voluit sibi in paupertate subueniri, & eleemosynas acceptare. Nā Marta & Magdalena ministrabāt sibi de facultatibus suis, vt patet Luc. 8. Et Marta accepit ipsum in hospitio suo, & Gamaliel defendit ipsum in concilio. Et Magdalena ipsum lassum & fessum vnxit vnguēto. Io. 13. Et tādē Iosef ab Arimathia in sepulchro eū sepeliuit, vt patet per oēs euāgelistas. Ex quib. patet ꝙ oia septē opera miæ voluit in se acceptare. Et hoc fecit Christus ꝑꝑ quatuor. Primò vt pauperē se ostēderet, & nos à ꝑdictis miseriis liberaret. Secūdò ut unusquisq; nostrū exēplo sui nō cōfundatur, sed paupertates & cæteras miserias toleret patiēter. Tertiò vt subuenire pauperib. addiscamus. Quartò, ut subueniēdo miseris pauperibus merita suę passionis participemus. Et sicut sunt septē opera miæ, ita Christus petit à patre septē ꝑmia pro oībus his qui sibi in sua paupertate subuenerūt, & pro oibus qui pauperib. & afflictis in sua necessitate subueniunt, & septē opera miæ erga proximum exercēt. Dicit ergo Chrs in hac prima parte. Beatus sit & erit oīs qui intelligit & intēdit & curā hēt super me & quemcunq; aliū egenū & pauperē, sicut fecit Marta ꝙ me cibauit, & Magdalena ꝙ me fessum unxit. Et Iosef qui me in suo sepulcro sepeliuit. Et sic erit beatus quicunq; fecerit miam erga proximum suum. Nam sicut exercuit septem opera miæ, ita conseque tur septem præmia. Nam primò dñs liberabit eum in die mala. i. in die iudicii, quia dicet oibus misericordibus. Venite benedicti patris mei percipite regnum, quia esuriui & dedistis mihi manducare. Et sic liberabit oēs tales à pœna inferni. Secundò dñs conseruet .i. conseruabit eum in gratia ne cadat in peccatum. Tertiò uiuificet eum à peccato ad gratiam si fortè ceciderit in aliquod peccatum, Quartò beatum faciat eū in terra uiuentiū. i. in gloria. Quintò nō tradat eū in manus inimicorum, imo liberet eum ab inimicis visibilibus & inuisibilibus & ab oī periculo. Sextò dñs opem ferat illi super lectū doloris eius .i. adiuuet eum in oibus infirmitatibus & dolorib. corporalibus. Septimò uniuersum stratum eius uersasti in infirmitate eius: q.d. tu pater uersabis & mutabis totum lectum eius in sanitatē & vitā, cū sit & fuerit ī aliqua infirmitate: q.d. ꝙ non solum feres opem & auxilium in suis dolorib. & infirmitatibus sed ēt liberabis eū à morte corporali, quia in infirmitate eius .i. dum fuerit infirmus ad mortē in lecto uersabis & mutabis stratum & lectum mortis eius in sanitatem & uitā, & reuocabis eū à morte corporali. Sed fortè ly vniuersum stratum eius uersasti in infirmitate eius, refertur ad uitā gloriosam quā corpus cuiuslibet iusti & misericordis recuperabit per resurrectionē in præmium. Ad cuius intelligentiā est notandū, sicut frequēter dictum est, ꝙ Christus totaliter redemit & liberauit hoīem quantum ad aīam & corpus ab omnibus miseriis quas traxit ex Adam propter

D

E

F

A pp peccatum. Nam per mortem & passionẽ redemit aiam & liberauit á peccato. Sed per resurrectioné liberauit corpus ab oi miseria corporali .s. a septẽ supradictis miseriis quas incurrit Adam pp peccatum. Nã sicut Christus resurrexit cum corpore glorioso, libero ab omni miseria, quia surrexit immortalis & impassibilis: ita nos resurgemus & immutabimur ab oi miseria in gloriam & libertaté: vt ait apostolus. 1. ad Cor. 15. Et sic Chrs in finali iudicio & vlti resurrectione corpus nostrum in infirmitate corporali positum & miseria, versabit in immortalitatem & impassibilitaté & gloriam. Nã corpus nostrum pro isto statu nihil aliud est, nisi stratum & lect⁹ doloris & infirmitatum & miseriarum, in quo iacet aĩa nostra infirma: quia infirmat aĩa ad infirmitaté corporis, sequẽdo eius cõcupiscentiã, & affectiones, vt inquit Aug. Ió

B dicit ꝙ hunc lectum & stratum voluit tãgere Chrs, vt sanaret nostras infirmitates. Vnde ait Aug. ꝙ grãdis descendit de cęlo medicus, quia grãdis & magnus in terra iacebat ægrotus. Sed tetigit lectulum huius ægroti, cum carnẽ nostrã infirmã assumpsit, & sanauit ægrotum. Ex quo patet, ꝙ corpus nostrũ mortale ꝓ isto statu nil aliud est, nisi quidã lectus & stratum oium dolorum & infirmitatum in quo iacet aĩa ægrota. Sed Christus in finali resurrectione versabit & mutabit ipsum, & cõuertet in vitã immortalé & impassibilem. Et hoc est septimũ præmium quod recipient iusti in gñali resurrectione. Et hoc petit Chrs à patre pro oĩbus facientibus opera miæ. Ideo ait. O pater nõ solum feres opẽ super lectũ doloris ipsius hoĩs faciẽtis miam

C mihi & oĩ proximo, sed ẽt versasti vniuersum stratũ eius in eius infirmitate. i. cũ vniuersum corpus eius sit quidam lectus & stratum cõstitutum in multiplici infirmitate & miseria versabis & mutabis ipsum in gloriã & immortalitaté & impassibilitaté. Ex quib. patet, ꝙ sicut septẽ miserias incurrit Adã cũ tota posteritate. s. famem, sitim, & nuditaté, & carceré, & captiuitaté, & infirmitatem, & morté, ita sunt septem opera miæ, quæ vult Christus vt faciamus erga proximũ ipsum releuãdo. s. Cibare esurientes. Potare sitiẽtes. Vestire nudos. Visitare infirmos. Et incarceratos liberare. Et captiuos redimere, & mortuos sepelire. Quas oẽs septem miserias Xp̃s in se voluit sustinere, vt nos ab eis liberaret. Et uoluit in oĩbus subueniri sibi, vt merita suæ passionis participaremus ut dictum est. D

Ideo petit à patre septem præmia illis septẽ operibus miæ correspondentia. Primò vt omnem misericordem liberet ab inferno in die iudicii. Secundò ut conseruet eum in gratia. Tertiò vt viuificet eum à peccato ad gratiã. Quartò, vt faciat eum beatum in terra & in gloria. Quintò, vt liberet eũ ab oĩbus inimicis. Sextò, vt liberet eum ab oĩ dolore & infirmitate corporali. Septimò, vt resuscitet ipsum ad gloriam & immortalitatem in finali resurrectione. Quæ sunt p̃mia promissa oĩb. facientibus misericordiã cum proximo suo. Q̃uo aũt obligamur subuenire indigẽtibus, & implere opa misericordiæ sub pœna ignis ęterni, patebit psal. 111. Sed quia solus Christus mediator Dei, & hominum per passionem & resurrectionem nos à supradictis miseriis liberauit, & à patre supradicta septem E præmia impetrauit, ideo concludendo orat ad patrem dicens.

Ego dixi domine miserere mei, sana animã meam quia peccaui tibi.

Ego dixi dñe miserere mei. i. ego oraui in horto & in cruce pro ecclesia fidelium, & dixi ad patrem. O dñe pater miserere mei. i. miserere ecclesiæ meæ cuius ego sum caput, & pro qua recipio hanc mortem & passioné. Et sana aĩam meam. s. ecclesiam, pro qua patior, quæ est aĩa & vita mea, quia eã assumpsi & mihi sponsam vniui vnitate mystica: sana ergo istam aĩam meam, quia tibi peccaui, nõ in capite, sed in membris, quando Adã peccauit. Quia quãdo Adam peccauit, incurrit omnes has infirmitates & miserias supradictas. Sana ergo istam animam, quæ tibi. i. cõtra te tunc peccauit. Litera autem Hiero. ha F bet, Sana animam meam, quia peccauit tibi: & tunc est litera magis plana, sed totum potest dici. Nam quia Christus assumpsit ecclesiam in unitate mystica, ideo communicantur idiomata, & nostra peccata dicit esse sua, non quò ad culpam, sed quò ad pœnam, eo ꝙ nostram causam recepit defendendã, tanq̃ fideiussor, & procurator, & dominus, & hæres, & sponsus, & pater, vt dictum est psalm. 18. & 21. Et sic Christus dicit quòd peccauit in Adam, non ad culpam sed ad pęnam. Deinde cum dicit,

Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius?

Postq̃ superius Chrs explicauit miam quã Marta & Magdalena & Iosef & cæteri fecerunt

A fecerũt cũ eo in sua vita,& morte & sepultura ꝑ quibus petiit supradicta septẽ præmia à patre:ideò per oppositũ in hac secunda parte explicat ingratitudinẽ & crudelitatem, quã Iudas discipulus eius cum cõcilio sacerdotũ & Farisæorũ ostendit cõtra eũ in sua morte. Nã cũ Iudas esset discipulus eius: debuissetq; illũ defendere:tñ tradidit eum iudæis &ideo sub silentio prædicit eorum damnationẽ & punitionẽ. Ad cuius intelligentiã est notandum: ꝙ Achitofel fuit vnus de principalibus & secretis consiliariis Dauid. Sed ipse fuit primus q adhęsit Absaloni:& detegebat secreta Dauid & referrebat Absaloni & cõsilio eius, & hoc durauit ꝑ aliquot dies vsq; quò manifestè detexit suũ prodimentũ: sed posteà q a ad preces Dauid & industria Chusi infatuatũ fuit & frustratũ consilium & prodimentũ eius:ideò abiit, & laqueo se suspendit. Ita pa
B riter Iudas qui fuit vnus ex discipulis Christi, iuit ad consilium Farisæorũ, & principes sacerdotum dicẽs. Quid vultis mihi dare,& ego eũ vobis tradã? Et cũ illi constituissent sibi 30. argenteos quærebat opportunitatẽ qũo traderet eum eis. Et sic quicquid audiebat à Christo & discipulis eundo,& redeundo referebat iudæis, & ideo dixit sibi Christus Iuda ꝙ facis fac citius. Et deduxit ministros ad locũ vbi Christus orabat in quo conueniebat Iesus cũ discipulis, & sic osculo tradidit eũ. sed posteà laqueo se suspendit. Totum ergo hoc mysteriũ præuidens Dauid in figura per Achitofel & cõsiliũ Absalonis: dicit in persona Christi. Inimici mei principes & Farisæi dixerunt mala mihi .i. falsa crimina imposuerunt:& confixerunt & in mortẽ meã conspirauerunt, dicentes qñ morietur
C iste seductor & peribit nomen eius .i. moriatur, & eradamus eum de terra uiuẽtium, & non nominetur vltra, quia expedit vt vnus homo moriatur pro populo, ne forte veniãt Rom. & tollãt à nobis locũ nostrũ & gentẽ.

Et si ingrediebatur vt videret vana loquebatur: cor eius congregauit iniquitatem sibi.

Et si pro qñ Iudas vel aliquis alius ingrediebatur ad cęnaculum vbi erã cum discipulis: vt videret & exploraret, & insidiaret qd faciebã: tunc vana loquebatur cor ipsius Iudæ. Nã dicebat, nunquid ego sum dñe? & dicebat, vt quid perditio hęc? poterat.n. vnguẽtum istud venundari plus quam 300. denariis & dari pauperibus. Sed in hoc vana .i. cũ fraude loquebatur cor eius. Nã non dicebat hoc quod ad eum pertineret de egenis, quia D fur erat & latro: ideo vnum dicebat ore, & aliud versabat in corde. Ideo Iudas exinde congregabat iniquitatem sibi,& machinatus est quo modo Christum traderet. Et sic

Egrediebatur foras, et loquebatur ĩ idipsum.

Aduersum me susurrabant omnes inimici mei: aduersum me cogitabant mala mihi.

Egrediebatur foras iste proditor abiẽs ad Farisæos, & loquebat̃ in idipsum .i. simul cũ eis tractãdo de captione Christi:& sic oẽs iudæi inimici mei susurrabãt .i. susurrãdo multa crimina imponebãt, & mortem tractabãt & cogitabant. Et sic opere compleuerunt.

Verbũ iniquũ constituerunt aduersum me: nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat?

Sed adhuc post mortẽ meã cõstituerũt verbũ iniquũ aduersum me. Nã dum essem in sepulcro principes & farisæi accesserunt ad Pilatũ dicẽtes. Dñe recordati sumus ꝙ ille E seductor dixit adhuc viuens, post tres dies à mortuis resurgã: iube ergo custodiri sepulcrum, ne forte ueniãt discipuli eius nocte,& furentur eum. & dicãt plebi, surrexit à mortuis. Nã nũquid iste seductor qui dormit .i. mortus est nõ adiiciet suis falsis miraculis vt resurgat .i. dicat & fingat se surrexisse? quasi dicãt sic. Et hoc est verbum iniquum quod principes, & farisæi cõstituerunt aduersus Iesum. Nã corruperunt custodes pecunia: vt dicerẽt discipulos furatos fuisse corpus Iesu, q̃ falsa fama fuit apud Iudæos per aliqua tẽpora conficta. Sed quia hoc secretum de futura Christi resurrectione reuelauerat Iudas iudæis prout dixerat Christus. Vnde dixerat eis tenete,& ducite cautè: quia ipse dixit se tertia die resurrecturum. Ideo subdit Chri- F stus. Non est mirum quod principes & farisæi cogitarent mala mihi, & constituerent uerbum iniquum aduersum me.

Etenim homo pacis meæ in quo speraui qui edebat panes meos: magnificauit super me supplantationem.

Etenim ꝑ quia Iudas hõ pacis meæ .i. discipulus & familiaris, et fictus amicus in quo sperabã vt me defenderet, ipse me tradidit,& magnificauit & eleuauit cõtra me supplãtationẽ .i. calcaneũ,& calcem,& insultauit calcibus cõtra me, me tradendo & secreta reuellando & dicendo, ducite cautè,& custodite: quia dixit se resurrecturũ. Ex quibus patet ꝙ iste Iudas ꝓditor fuit in oibus similis ipsi Achit. et sic in fine laqueo se suspendit. Et sic

patet

A patet quo David ꝑdixit in hac secunda parte totū mysteriū machinationis & traditionis mortis Chri, sicut ꝓuidit in figura per Achitofel, & ideo Chrs allegat hoc dictū in ꝑsona sui per David esse dictum & prænunciatū, vt patet Io. 13. Vñ dicit homo pacis meæ .i. fictus amicus, in quo sperabam, sicut erat decēs discipulum, qui edebat panes meos .i. mecū cœnauit in mensa & comedit agnū & azyma, & ēt recepit corpus meum in sacro illa nocte, postea eleuauit calcaneum cōtra me. Quasi dicat, non solum inimici publici, sed etiam ficti amici insultarunt contra me. Totum etiam hoc allegat Aug. in libello de fide rerum inuisibilium, esse dictum de Christo & sua morte & passione & resurrectione, & de Iuda proditore. vbi Augustinus adducit magnam partem huius psal. B

Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.

Postq̄ Christus in prima parte postulauit à patre ꝑmia pro his qui subuenerunt suæ indigentiæ & paupertati. Et in secunda explicauit modū suæ traditionis per Iudā, Nunc in hac tertia parte petit à patre resurrectionē, vt possit retribuere bonis ꝑmia ꝑdicta, & suis persecutoribus pœnā, sicut ꝓuidit David cū restitutus fuit in regnum suum post mortem Absalō & Achitofel. Dicit ergo Chrs. Sed tu dñe pater resuscita me à mortuis, & retribuā eis. s. bonis præmia in principio dicta, & malis pœnam. Vnde dicit Christus ad patrem, miserere mei, pro corpore mystico, & loquitur inquantum homo, quia vt sic est caput ecclesiæ, & vt homo est suscitatus & exaltatus à patre, quia ut Deus resurrexit in ꝓpria uirtute, ut ait apostolus. Vnde Christus post resurrectionem suā recuperauit & adeptus est regnum & uniuersalem potestatem in cęlo in terra & in inferno. Et sic tribuit crucifixoribus pęnam temporalem in pñti, regnū & sacerdotium auferendo, & eos trucidādo per Romanos & captiuando, & in futuro ad pœnam æternam destinādo. Misericordibus uerò qui sibi subuenerunt, & de corpore suo curam gesserunt, & euangelio obedierunt, tribuit gratiam in præsenti & gloriam in futuro tam corporis quàm animæ. C

In hoc cognoui quoniam uoluisti me, quoniā non gaudebit inimicus meus super me.

Hic agit gratias de sua resurrectione & ascensione dicens, O pater ego in hoc cognoui, idest cognoscere oēs fecisti membra mea cognoscere potuerunt, quoniam uoluisti & dilexisti me qm̄ inimicus meus populus Iudæorum & infideliū non gaudebit super me. Nam cum uiderunt me surrexisse & cœlos ascendisse & spiritumsānctum in apostolos misisse & per eos miracula operari, tūc uiderunt se suo desiderio frustratos, & sic nō potuerunt gaudere super me, imo tristari. D

Me aūt propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

Nō solum pater me suscitasti, sed ēt ad maiorē confusionem eorum, me ꝑꝑ innocentiā & puritatem & obedientiam meā in cœlum suscepisti & cōfirmasti me in cōspectu tuo in æternum à dextris collocādo & vniuersalē potestatem & iurisdictionem tradendo. Nā propter humilitatem exaltasti me, & dedisti mihi nomen quod est super omne nomen. E Ideo gratias agam semper in ecclesia dicens.

Benedictus dominus Deus Israel à sæculo & usque in sæculum fiat fiat.

Benedictus dñs Deus Israel .i. fideliū & credentium: & dicet totus populus christianus fiat fiat .i. amē amē: q. d. iugiter in ecclesia laudabitur Deus, & prædicabitur eius incarnatio & passio, & resurrectio, & ascensio, & gloria sempiterna. Ex supradictis recolliguntur septem conclusiones. quarum prima est ista.

Prima conclusio, ꝙ Adam in peccando septem damna & miserias incurrit, scilicet famem, sitim, nuditatem, infirmitatem, carceres, captiuitatem, & mortem corporalem, quas omnes Christus in se voluit assumere & pati, vt nos ab eis liberaret.

Secūda cōclusio, ꝙ Christus nō solū uoluit supradictas septē miserias sustinere, sed ēt uoluit ut sibi in talibus subueniretur, vt exemplo sui oēs paupertatē & cæteras miserias patienter tolerarent, & cęteris miseris succurrere discerent, & de paupertate & subuentione nō erubescant, & subueniendo miseris merita passionis Christi participent. F

Tertia cōclusio, ꝙ septē ꝑmia petit à patre in hoc ps. pro his qui in sua paupertate & afflictione et sepultura subuenerūt, et pro oībus septē opera mīæ cum proximis exercentibus. Primò, vt in iudicio ab inferno liberentur. Secundò, ut à morte peccati per gratiam uiuificent. Tertiò, ut in gratia cōseruentur. Quartò, vt in terra uiuentium. s. in cęlo beatificentur per gloriam, et in hac terra in copia bonorum temporalium. Quintò, vt liberentur ab omnibus inimicis uisibilibus et inui-

A inuisibilib. Sextò, vt adiuuetur in infirmitatibus suis corporalib. Septimò, vt corpus eorum mortale & infirmum vertēt, & mutēt in corpus imortale & impassibile, & gloriosum in finali resurrectione, ita quod infirmitates versentur in dotes gloriosas. Ex quib. patet ꝙ eleemosyna septē facit. Nā primo liberat ab inferno. Scdò liberat à pctō. Tertiò cōseruat in gratia. Quartò facit beatum in cœlo, & in terra dat bona temporalia. Quintò liberat ab inimicis. Sextò confert salutem corporis liberādo ab infirmitate. Septimò suscitabit corpora ad immortalitatem. Et ideo ille psal. dicitur in agenda defunctorum vt precibus ecclesiæ & meritis passionis Christi liberentur à pœna, & miseria purgatorii.

Quarta cōclusio, ꝙ tota cōiuratio & persecutio ipsius Absalō cōtra Dauid fuit figura B ipsius cōiurationis factæ cōtra Christum, & ipsius persecutionis, & passionis, & resurrectionis, & fuit figura Iudæ proditoris.

Quinta cōclusio, ꝙ Xps post suā resurrect. retribuit iudæis crucifixorib suis pœnam sui reatus, & auxiliatorib. suis retribuit pmium.

Sexta cōclusio, quòd iudæi post resurrectionem Christi manserunt delusi, & confusi in desiderio suo.

Septima conclusio, ꝙ Christus post suam resurrectionem ascendit in cęlum, & sedens à dextris patris, fuit confirmatus in regno, & vniuersali potestate.

PSALMVS XLI.

QVemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea C *ad te Deus.*

Titulus. In finem eruditio siue intellectus filiis Chore. Vnde nota ꝙ nō solum Augu. sed ēt Camhi hebræus dicit ꝙ vbicunq; in titulis ps. pponit eruditio siue intellectus: est signū ꝙ in illo ps. pdicit aliquod magnum, & profundū mysterium de Messia futuro. De quo sicut pfeta fuit eruditus à Sp. san. ita erudit nos in hoc ps. Ex quo patet ꝙ Dauid dirigit nos in Xpm, qui est finis legis erudiens nos de aliquib. mysteriis de Xpo, & Ecclesia. Sed dicit Rab Salo. & multi alii hebręorum, quod Dauid nō fecit hunc ps. nec alios decē sic intitulatos: sed filii Core fecerunt eos. Dicunt enim ꝙ quidā Core nō cōsenserunt in illa cōiuratione patris sui & Datan, & Abirō facta cōtra Moysen, & ideo qn terra absorbuit Chore, & Datan, & Abirō cum cæteris sequacibus, isti filii Core fuerunt liberati pp D eorum innocentiā, ꝙ fuit grande miraculum: Num. 26. Et ideo dicunt isti, ꝙ Deus cōtulit spiritum profetiæ in præmium, qa nō secuti sunt iniquitatē patris. Et sic cōdiderunt oēs. 11. ps. sic intitulatos. Sed ista positio est falsa & irrationabilis. Primò qa sequeretur ꝙ filii Core habuissent altiorē gradum profetiæ q̃ Dauid, cū ꝙ ps. intitulati filiis Core sunt altiores & profundiores in sententia q̃ cæteri ps. vt patebit. Sed hoc est falsum vt probatū est in prologo, qa Dauid dr egregius psaltes Israel. 2. Re. 23. Itē si isti ps. fuissent facti tpe Moysi, non tacuisset nec omisisset Moyses scribere eos in lege sicut scripsit res minores autoritatis. Ideo dicēdum est cum Origene & Augustino, & Cassiodoro. ꝙ Dauid fecit E hunc ps. & oēs alios. Sed dedit ipsum cātandū filiis Core qui erant de cātorib. Dauid. Et sic filii Core non memorantur tanq̃ autores istorum ps. sed tanq̃ cantores, eo ꝙ erant sapientiores cæteris cantoribus. Sed cōtra hoc arguunt quidam dicentes, ꝙ filii Core nunq̃ fuerunt cantores, sed ianitores tātum: primi Paralypomenon. 26. Sed parcat mihi eorum reuerentia: quia autoritas sacræ scripturę est in oppositum: Nam Heman qui erat de principalibus cantoribus erat de filiis Core; vt patet primi Paralypo. c. 6. Ibi enim describitur genealogia ipsius Heman, ascendendo vsque ad Core, filii Isar, filii Cahat, filii Leui. Ex quo patet ꝙ Heman cum suo coro erat de filiis Core, & per cōsequens ex eadē descendentia filiorum Core, quidam erant cantores, quidam erant ianitores. Nec hoc F erat incōueniens, quia etiam de filiis Iditum quosdam fecit Dauid portarios siue ianitores, vt patet primi Paraly. 16. & tamen Iditū fuit de principalibus cantoribus, vt patet in eodem li c. 6. Sed quid dicendum ad beatum Hierony. virum tantæ autoritatis & in lege & profetis tantū exercitatum & peritū? Ad hoc respondetur ꝙ beatus Hierony. nulla autoritate mouetur, nisi sola autoritate magistri sui Barabam, qui fuit illius opinionis, & sic locutus fuit secundum opinionem & doctrinam illius hebræi magistri sui. Sed postea magis illustratus asserit istum psal. & omnes alios sic institutos fuisse factos ab ipso Dauid, vt patet in multis epistolis in quibus psal. sic intitulatos attribuit ipsi Dauid, vt patebit. Itē Origenes in homilia de tabernaculo asserit Dauid fecisse hunc psal. cum dicit

A dicit. Dauid eximius oium profetarum q̃ magnificè de tabernaculo sentit, dum dicit ꝑ singulos inquit dies vbi est Deus tuus. Itē Greg. hom. 25. Hinc Dauid ait. Sitiuit aia mea ad Deum fontē viuum &c. Ex quib. patet ꝙ Dauid fecit hunc psal. & oēs alios sic intitulatos. Sed quare dedit hos ps. ad cātādum filiis Core? Fuit in figura, eo ꝙ ecclesia cōgregata ex pop. gentili & ēt Iudaico est figurata ꝑ filios Core. Nā sicut filii Core licèt essent filii praui hois cōiuratoris & mali, tñ ipsi fuerunt boni nō cōsequentes iniquitatē piis, ideo patre pereunte ipsi māserunt immunes, ita pariter ecclesia fuit cōgregata pro maiori parte ex cōuersis de pop. gentili, quorum patres fuerunt idololatræ & praui & dānati, & sic patrib. eorum pereuntib. in illa execrabili superstitione, tñ filii fuerunt saluati, nō sequendo detestabiles ritus patrum suorum. Ita pariter Apos.

B fuerunt in Xp̄o saluati, nō sequendo cōiurationē Scribarum, & Farisæ. factā cōtra Xp̄m. Et ideo Ecc. inquātum est cōgregata ex filiis prauorum hoium ad Xp̄m cōuersis, fuit figurata ꝑ filios Core. Et iō Dauid tradidit istos 11. ps. filiis Core ad cātandum, eo ꝙ isti ps. cū cæteris maximè dirigunt toti eccl. ex popu. gētili cōgregatę, vt magis patebit ps. 44. & in cæteris. Est ergo sensus huius tituli, ꝙ Dauid fecit hunc ps. dirigens nos in Xp̄m & Eccles. ex gentibus congregatam prout eruditus à Sp. san. & dedit ipsum cātandum filiis Core, .s. ipsi Heman cum sodalibus suis, eo ꝙ figurabant ecclesiam ꝑꝑ rationes supradictas. Declarato titulo & autore, de materia huius ps. est aduertendum, ꝙ Dauid contemplando discursum populi hebræorum ab exitu

C Egypti vsq; in finem, præter captiuitatem & pressuram Egypti, præuidit duas alias pressuras futuras. s. captiuitatem Babyloniæ, & pressuram Macabæorū. Quidem tres pressuræ figurabant tres pressuras in ecclesia Dei ꝟm tres status eius. Et ideo Dauid contemplando supradictas tres pressuras præuidit alias tres pressuras per supradictas figuratas in ecclesia Dei. Nam per captiuitatē filiorum Israel in Aegypto præuidit captiuitatem totius generis humani in potestate Diab. Et ꝑ captiuitatem Babyloniæ præuidit in spiritu persecutionem Ecclesiæ faciendam per Imperatores & tyrannos tempore martyrum. Et per pressuras Maccabæorum præuidit ꝑsecutionem & pressuram ecclesiæ tempore hæreticorum. Hæc ergo præuidens Dauid in

D spiritu fecit hunc ps. In quo tria facit in persona totius ecclesiæ & corporis mystici. Nā primò desiderat & petit liberari de captiuit. peccati per baptismum Christi. Secundò desiderat liberari de persecutione tyrannorum & liberè Christo seruire. Tertiò petit discerni à societate, & liberari de persecutione hæreticorum. Secundum ibi Abyssus abyssum inuocat. Tertium ibi Iudica me Deus. Quantum ad primum duplici exemplo explicat & prædicit desiderium patrum vet. test. quo desiderabant liberari de capti. Diab. & mundari à peccato originali per baptismum & cętera sacramēta. Et primo exemplo cerui vulnerati. Ad cuius intelligentiam est notandū ꝙ ceruus habet talem naturam, ꝙ quando est vulneratus sagitta venenosa nullū aliud remediū habet nisi currere ad fontes aqua-

E rum, quarum potu & refrigerio putat sanari, & etiam lauando vulnera in aquis putat liberari, maximè ad fontes aquarum, vbi vnicornis intinxit cornu, eo ꝙ vnicornis per suum cōtactum præbet aquis virtutem purgatiuam contra oē venenum, sicut dictum est ps. 28. Nam non solum fugat oē venenū ab aquis, sed etiam præbet eis virtutem salubrem contra omne venenum. Et ideo qñ ceruus est sauciatus sagitta venenosa magno conatu & desiderio currit ad fontes aquarum vbi vnicornis intinxit cornu, & sic potu & lotione illarum aquarum sanatur & liberat. Ita ergo pari ratione Christus voluit baptizari in Iordane intingens cornu humanitatis in aquis. Ex cuius contactu præbuit aquis virtutem regeneratiuam ad sanandum peccatum originale & etiam actuale in adultis.

F Hoc ergo dicit Dauid in persona totius corporis mystici pro illo statu ante aduentum Christi. Vnde ait. O Dn̄e Iesu Christe Deus & homo, quemadmodum ceruus sauciatus sagitta venenosa desiderat currere & ire ad fontes aquarum in quibus vnicornis intinxit cornu, ita anima nostra sauciata telo originalis peccati desiderat ire ad te, vt sanes eā ab omni morbo peccati Ideo.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei?

Anima mea sitiuit ad Deum fontē viuū à quo emanat fons aquę viuę saliētis in vitam æternā. Qñ venies ergo ò Christe, & qñ veniam ad te, & apparebo ante faciem tuam, vt sanes me per aquam baptismi? In litera autem Hieronymi habetur. Sitiuit aīa mea ad

Deum

A Deum fontẽ viuum, siue ad Deum fortissi. quod idẽ est. Nã intãtum Deus ostendit suã virtutẽ & fortitudinẽ in baptismo, ꝙ fregit capita draconum in aquis.ps.18. Vnde tanta est virtus baptismi ꝙ fregit & prostrauit oĩa idola & eiecit foras principem huius mundi. Ideo subdit. Quando veniã & apparebo ante faciem Dñi.i.ante humanitatem tuam, quæ quidem humanitas dicitur facies Dei, eo ꝙ per ipsam humanitatem fuit notificata Dei omnipotentia, & sapientia, & misericordia. Deinde cum dicit,

Fuerũt mihi lacrimæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie vbi est Deus tuus.

Adducit 2m exẽplum de desiderio in quo erant filii Israel in Aegypto. Vñ qñ Moyses ꝓmisit illi pop existenti in illa afflictione ꝙ educeret eos de illa capti. & introduceret eos B in terrã promis. q̃ irrigat Aqua Iordanis, tũc creuit eis desiderium exeundi ab illa captiu. & pueniẽdi ad terrã promis. Pari & tali desiderio desiderabat pop. fideles vet. test. vt Xp̃s veniret in carnem & educeret eos de illa captiuit. & pctõ, & introduceret eos in hanc Ecclesiã per Aquas baptismales, & in patriã cęlestem p gloriam. Et hoc est quod dicit in hoc secundo exemplo. Vnde ait, Sicut popu. Israel flebat in Aegypto, dum Aegyptii dicebant vbi est Deus vester q liberet vos de manib. nr̃is, ita pariter dicit homo mysticus. Fuerũt mihi lacrimę meę panes die ac nocte .i. lacrimę erãt cibus & potus dum dr̃ mihi & audio ab infidelib. Vbi est Deus tuus? Tertiò dicit profeta in ꝑsona Zacariæ & Simeonis & cæterorum quorundam virorum qui magno desiderio expectabant Messiam in le C ge promissum, quibus dicebant infideles irridendo. Vbi est iste vester Messias? quare non venit ad liberãdũ vos & subdit ille afflictus.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei

In voce exultationis & confessionis sonus epulantis.

Recordatus sum hęc verba supradicta & afflictiones quas patiebar. Et tunc effudi in me aiam meã.i. cõuerti in meipsum cogitationem meã, & recordatus sum promissionis mihi factæ de Xp̃o futuro, qñ trãsibo in loco tabernaculi admirabilis vsq; ad domum Dei.i. recordatus sum in tali afflictione qualiter mihi fuit promissus Xp̃s, qui in suo aduentu me debet educere de ista captiuitate pcti in qua sum, & debet me introducere in D ecclesiam suã, & introibo in locum tabernaculi vbi ipse habitat per gratiã. Et introibo in domum Dei in voce exultationis & cõfessionis.i. cum hymnis & canticis introibo in ecclesiã, vbi erit sonus populi siue regis epulantis. q. d. ꝙ maior & dulcior sonus erit in ista ecclesia p gratiã sanctorum, & in supna per gloriam, q̃ in epulis regum vbi sonant oĩa genera musicorum: q.d. ꝙ sicut filii Israel transierunt Iordanem in voce exultationis & confessionis cum tympanis & tubis & hymnis in terram promissionis, & ibidem firmarunt tabernaculum, ita ego introibo ecclesiã Christi per Aquam baptismi in voce exultationis. Et ibi firmabo habitationem meam in tabernaculo Dei in hac ecclesia p gratiam & in alia per gloriam. Et sic iste homo consolatus de promissione sibi facta al- E loquitur animam suam dicens.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?

Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus.

O anima mea quare tristis es & quare cõturbas me? Nõ tristeris sed cõsolare & lætare & spera in Deo qm̃ adhuc ante multum tempus ipse Deus meus & salutaris meus veniet in carnem, & ego confitebor illis gratias agẽdo: quia erit salutaris meus, & Deus meus: quasi dicat, in breui videbo ipsum Christum saluatorem meum, et instituam ipsi festiuitates in quibus laudabo eum septies in die, et confitebor ipsum esse meum Deum et Saluatorem. Et subdit.

Ad meipsum anima mea conturbata est. propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermoniim à monte modico. F

Ad meipsum aĩa mea turbata est.i. licèt aĩa mea sit turbata ad meipsum, i. cõtra meipsum, propterea et adhuc O Deus ego ero memor tui de terra Iordanis et Hermoniim à mõte modico. Ad cuius intelligentiã est notandum, ꝙ tota terra promiss. est irrigata et penetrata per aquam Iordanis quę nascitur ex mõte Libano et currit per mediã terram promissionis et submergitur in mari mortuo in fine terræ promissionis ad partem australem. Et sic terra promissionis est clausa ab Aquilone monte Hermon, et ab ortu altero monte parno dicto etiam Hermon iuxta Iordanem vbi Christus baptizatus est: et sic est duplex Hermon, scilicet magnus

A gnus & paruus. Et terra promissionis dr terra Iordanis & Hermonium. Prȩuidēs ergo Dauid in spiritu ꝙ ibi debebat Xp̄s baptizari, & dare virtutē oībus aquis baptismalibus per quas eramus liberandi & saluandi, ideo dicit Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonium. Vnde ly Hermonium est genitiui casus numeri pluralis, & ponitur ex vi partitionis: vt sit sensus. O Christe in tuo aduētu ero memor tui de terra Iordanis & a monte modico & paruo Hermonium. Et ponit partitiue sicut dr̄ vna & parua sororū, & modicus & paruus fratrum &c. Quasi dicat: ego te videbo Dn̄m meū Iesum Christū in Iordane iuxta montem paruum Hermon baptizatū à Ioāne & baptizantem apostolos, vbi instituet baptismū ad sanandum pctū, sicut mihi reuelasti, & tunc per talem baptismum

B liberabis me de hac captiuitate Diab. & miseria peccati, & sic ero memor tui de illa terra Iordanis & à monte modico Hermon, per cuius radicem transit Iordanis, vbi Christus fuit baptizatus. Ad maiorem aūt euidentiā est notandum ꝙ tria mysteria facta sunt in Iordane iuxta illum paruum montem Hermon figuratiua baptismum Christi, & Ecclesiæ. Nam primo per illum locum trāsiuit Iordanē arca Dn̄i, aquis Iordanis conuersis retrorsum ad pręsentiā Dn̄i, quā arcā sequebatur totus populus Israel. Et sic pede sicco per. 12. lapides intrauit ille popu. in terram promissionis. Iosue. 4. Per quod mysterium præuidit Dauid in spiritu qualiter Christus verbū incarnatū in arca humanitatis debebat baptizari, pro omnib. nobis in Iordane

C in eodē loco quō Xp̄s per aquas baptismales debebat introducere popu. fidelium in ecclesiam suam, ad quam nemo potest introire nisi per baptismum. Secundum mysteriū in eodē loco factū fuit qn̄ Helias percussit Iordanem cum pallio suo, & diuisæ sunt aquæ Iordanis, & transiuit Helias cum Helisæo à terra promissionis. s. ripa occidentali ad aliam ripam orientalem. Exinde Helias raptus est, & ascendit per turbinē in paradisum terrestrem 4. Reg. 4. Per quod mysteriū prȩuidit Dauid in duplici spiritu qualiter Xp̄s verus Helias. s. Dn̄s Deus ascendēs debebat in eodem loco intingere vestem suæ humanitatis, & præbere virtutem regeneratiuam aquis baptismalibus: per aquas baptismales primo intramus in istam ecclesiam per gratiam, & ascendimus ab ista ecclesia in supernam per gloriam. Tertium mysterium factū in Iordane iuxta illum paruum montē Hermon fuit quādo Naaman Syrus ad prȩceptū Helisæi, pŕcȩ fuit lotus septies in aquis Iordanis, vnde fuit curatus à lepra. 4. Reg. 5. D

Per quod mysterium prȩuidit Dauid in duplici spiritu qualiter Christus in eodem loco pro nobis erat baptizandus præbendo aquis virtutem regeneratiuam, vt per baptismum non solum nos à lępra culpæ originalis, sed etiam à lepra septem peccatorū mortalium in adultis mundaret. Omnia ergo ista prævidens Dauid in spiritu per supradicta mysteria, dicit in hoc versu, qui incipit in ly Deus meus in translatione Hierony. s̄m hebrȩos: dicit ergo. O Christe salutare vultus mei, & Deus meus ad meipsum anima mea turbata est. Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonium à monte modico. i. licet E anima mea sit turbata & tristis in me dum existo in hac captiuitate peccati, tn̄ adhuc videbo te baptizatum a Ioanne baptista in Iordane iuxta montē Hermon paruū, instituēdo nostrum baptismum, per quem lauabis & liberabis omnes fideles a peccati seruitute, & introduces eos in hanc ecclesiam per gratiam & in supernam per gloriam, sicut per Aquas Iordanis introduxisti populum Israel in terrā promissionis, & ab illis aquis ascendit Helias in paradisum.

Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarum tuarum.

In hac secunda parte iste homo siue ecclesia petit & desiderat liberari de pressura & persecutione tyrānorum, quā pu̇idit Dauid per captiuitatem Babylonicam. Ad cuius intellectum est notādum, ꝙ postq̄ ecclesia fuit F liberata per Christum & baptismum eius à pctō & captiuitate Diab. illicò post ascensionem incidit in persecutionem Iudæorum & tyrannorum, & regum infidelium, quę quidem persecutio durauit vsq; ad cōuersionē Cōstātini, in qua occisa fuit infinita multitudo martyrū. Intantum ꝙ pauci māserunt absconditi in speluncis montiū. In qua psecutione Syluester & cæteri episcopi orabant die ac nocte, vt Deus liberaret ecclesiam, & redderet libertatē, vt libere possent sibi seruire. De qua afflictione fuit liberata per cōuersionem Cōstantini. Et hoc est quod dicit Dauid hic in psona ecclesie. Vnde ait. O Deus postq̄ primo fui liberatus de captiuitate & pressura pc̄i, nūc incidi in aliā pressurā infidelium

A delium. Nam abissus abissum inuocat in voce cataractarum tuarum: quasi dicat: sicut tépore magnę tempestatis vna abissus & multitudo aquarum inuocat & inducit aliam multitudinem & tempestaté aquarũ in voce & ad vocé tonitruũ cataractarũ.i.nubiũ: quæ dicũtur cataractę cœli. Nã tonitruus nihil aliud est nisi fractio nubis. Ita pariter venerũt diluuia & abissus persecutionũ & afflictionũ supme. Nã primo venit persecutio facta Hierosolimis illico post ascensioné: in qua lapidatus est Stefanus, & decollatus Iacobus. Postea persecutio Neronis qui interfecit Petrum & Paulum. Tertia persecutio Domitiani. Quarta Traiani. Item persecutio Antonini, & Decii, & Valeriani, & Maximiani, & Diocletiani: qui per vniuersum orbem publicarũt edi

B ctum contra ecclesiam de ecclesiis diruẽdis, & interdixerũt diuina officia. Et sic vna abissus afflictionis & tormẽtorum veniebat post aliam in me cum voce & edicto in fulminibus minarum & tormentorum. Et sic

Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt.

Omnia excelsa.i. turres tormentorum & fluctus afflictionum super me transierunt.

In die mandauit dominus misericordiam suam: & nocte canticum eius.

Ad cuius intelligentiã est notãdũ, ꝙ ecclesia in illa persecutione orabat sine intermissione pro apostolis, & martiribus & infidelibus, ut patet Actuũ. 12. Itẽ Siluester papa latens in montibus Serapinis continuè orabat vt Deus mitteret misericordiã suã super ec-

C clesiã: qa quotidie interficiebãtur multa milia martirum per diuersas partes mundi. Et sic profeta per noctem intelligit totum tempus illus ꝑsecutionis & aduersitatis in quo fiebat iugis oratio in ecclesia. Et hoc est qđ dicit, in die mandauit misericordiã id est dominus mãdauit & misit misericordiã suã, in die.i. tempore prosperitatis: sed canticũ & oratio eis fuit in nocte.i. in illa persecutione. Quasi dicat, ꝙ in tota illa persecutione & nocte in qua afflictus fui: iugiter factum est canticum & oratio in ecclesia: vt Deus mitteret & mandaret misericordiam suam & libertatem ecclesiæ, ut liberè posset Deo seruire & cessaret illa persecutio. Et ideo subdit

Apud me oratio Deo vitæ meæ: dicam Deo susceptor meus es.

Apud me oratio Deo vitæ meæ.i. sẽper apud me fiet orõ Deo vitæ meæ, & dicã id est dicebã Deo. O Deus tu es susceptor meus et D spes mea, et ĩ nullo alio cõfido nec spero. Et

Quare oblitus es mei: & quare cõtristatus incedo dum affligit me inimicus?

Quare oblitus es mei? quia per 270. annos me dimisisti in hoc diluuio et abisso persecutionum: et quare incedo contristatus & afflictus fugiendo per montes et latendo per antra deserti: dum inimicus Diocletianus cum cæteris tirannis affligit me?

Dum confringuntur ossa mea: exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.

Dum confringuntur ossa mea.i. dum martires decollantur et flagellantur et laniantur et trucidantur, tũc inimici mei infideles qui tribulant et torquent me: exprobrauerunt mihi et improperauerunt et irriserunt.

Dũ dicũt mihi ꝑ singulos dies vbi ẽ Deus tuus. E *quare tristis es aĩa mea: et quare cõturbas me?*

Dum dicunt mihi per singulos dies: quia quotidie dicũt vbi est Iesus Xp̃s Deus tuus? quare nõ venit ad liberãdũ te de manibus nostris et de his tormentis? Si Xp̃s tuus est Deus sicut tu dicis: quare ergo permittit te totaliter affligi et torqueri? Ista et similia verba exprobrabant et improperabant tiranni et tortores ipsis martiribus dum torquebant eos. Sed quia ecclesia nunquam perdidit fidé nec spem in illa persecutione: ideo conuersa in se alloquitur animam suam et consolatur eã dicés. O anima mea quare es tristis in hac afflictione, et quare cõturbas me? ne desperes: sed

Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei & Deus meus.

Sperra in Deo: quia nõ deseret te: imo cõfi F do ꝙ ipse liberabit me, et dabit mihi libertatem et facultaté vt liberè possim et publicè sibi seruire, et adhuc ego cõfitebor illi et celebrabo festiuitates et officia septies in die, & cõfitebor publicè qualiter Iesus Xp̃s est Deus meus et salutare vultus mei. Vnde est aduertendũ ꝙ omnia ista fuerunt impleta per magnum Constantinum: qui post conuersioné concessit christianis publicam licentiã & facultatem per totũ orbem ędificandi & construendi ecclesias, & celebrandi festiuitates Christi & diuina officia, & sic fuit exaudita supradicta oratio & impletũ desideriũ ecclesię. Ex supradictis patet, ꝙsicut Christus liberauerat prius ecclesiam suam de captiuitaté diaboli & per baptismum in aduentu suo: ita postea liberauit eam de persecutione tirannorum per sanguiné & orationes sanctorũ

A & per conuersionem Constantini. Itē sequitur: ꝙ sicut liberatio Egiptiaca figurabat liberationem generis humani faciendā per Christum & aquam baptismalem à peccato originali: ita liberatio de captiuitate Babilonica figurabat liberationem ecclesiæ de persecutione tirannorum, & de peccato actuali per pęnitentiam. Et nota ꝙ ly in die mandauit dominus misericordiam suam potest etiam referri ad redemptionē generis humani. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ duplex canticum memoratur in scriptura. s. nouum & vetus. Canticum enim vetus erat lex vetus in qua petebatur & desiderabatur misericordia & redemptio. Canticum vero nouum est lex euangelica: in qua annunciatur ista misericordia & redemptio. Et ideo sicut lex vetus erat canticum petitorium huius re-
B demptionis & misericordiæ: ita lex euāgelica est canticum annunciatorium eiusdē misericordię. Ideo in hoc loco per diem intelligit tempus gratię, & per noctē intelligit tempus legis ve. in quo fiebat canticum petitoriū huius misericordię. Dicit ergo Dauid quòd licet antè aduentū Chri vna abissus pctōrum & afflictionū inuocaret & portaret aliam: tamen dominus mandauit misericordiam suam & redemptionem in die gratię & legis euangelicę: sicut mandauit canticum & petitionem eiusdem gratiæ in nocte legis veteris. q. d. ꝙ sicut patres vet. test. cantarunt canticum petitorium misericordię & redemptionis: ita dominus mādauit misericordiam suam in die & tempore legis gratiæ Et sic nos cantamus canticum annunciatorium misericordiæ & gratię: in cœlo autem cantatur canticum glorię.

C
PSALMVS XLII.

IVdica me Deus & discerne causam meam de gente non sancta: ab homine iniquo & doloso erue me.

Iste spalmus apud hebræos est omnino sine titulo: imo reperitur continuatus cum superiori, & sic Iudęi dicunt esse eundē cū superiori, & esse partē eius: sed cōiter apud nos dicitur psalmus per se diuisus ab altero, & numeratur. 42. Sed vtrunq; pōt esse verum scilicet ꝙ sit idem cum superiori: quod satis est verisimile: eo ꝙ eodem modo finitur sicut duæ partes supradicti psalmi. Et potest esse diuisus: eo ꝙ est diapsalma. i. pars eius diuisa secū dum consuetudinem antiquā: prout dictum fuit in ꝓlogo tractatu. 5. ca. de diapsalmate. in quo psalmo siue parte ipse Dauid explicat pressuram ecclesię tempore hæreticorum: de D qua desiderat liberari: quam pręuidit Dauid per pressuram & vastationem Maccabęorū. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ postquā ecclesia fuit liberata de persecutione tirannorum per conuersionem magni Constātini: illico post mortem eius tempore Constātii incidit in persecutionem hæreticorū: eo ꝙ Cōstantinus fuit maculatus prauitate Arriana, in cuius fauorem Arriani inflixerunt tàm duram persecutionū ipsis catolicis; ꝙ illa persecutio visa est superare persecutionem tirannorum, vt ait Rufinus. 10. ecclesiasticę historię. In qua persecutione Atanasius Alexandrinus fuit afflictus per. 40. annos, & à se de sua expulsus. Et ambrosius in ecclesia Mediolanensi, & Hilarius, & Martinus, & multi alii. Vnde tanta fuit persecutio, ꝙ catolici vi- E
debantur deficere: intantum ꝙ beatus Ambrosius composuit himnos feriales ad consolandum catolicos: vt occuparent tempus in himnis & canticis, & tolerarent patienter ꝑsecutionem. Vnde beatus Atanasius, & Ambrosius, & Hilarius, & Eusebius Tercellensis & cæteri fideles cum sua doctrina liberarūt ecclesiam de illa persecutione. Hoc ergo prę uidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum. In quo tria facit. Nam primò petit liberari à consortio & peste hæreticorum. Secūdò promittit agere gratias. Tertiò consolatur seipsum de promissione sibi facta. Secundum ibi. Et introibo ad altare. Tertium. Quare tristis es anima mea. Quantum ad primum est aduertendum secundum Augustinum, ꝙ sicut bellū intestinum est peius & ꝑniciosius quā bellum extraneum: ita persecutio hęreticorū F
fuit peior quàm persecutio tirannorum: eo ꝙ ista erat intestina & visceralis: eo ꝙ hæretici erant christiani simulati, & habitabant intra ecclesiam inter catolicos, & deceperāt imperatores & reges Gotorum & Vādalorum. Et ideo sub colore fidei crudelis persequebantur catolicos in ecclesia: imo profanabant & destruebant ecclesias catolicorum, & interficiebant eos intra ecclesiam, & expoliabant ecclesiam: imo sæuiora & atrociora tormenta inferebant Vandali Arriani catolicis in Africa: quàm vnquam tiranni fecerant. Et ideo Dauid in persōna ecclesiæ catolicorum petit separari & discerni ab hæreticis & societate eorum, dicens: O Deus iudica me iudicio discretionis. & discerne causam meam: id est separa me de gente non

sancta

A sancta hæreticorum, eo q habent nomẽ sanctitatis: & nõ sunt sancti. Hoc dicit, quia ut plurimum omnes hæretici erant hypocritæ simulantes sanctam vitam. Nã vnus presbyter Arrianus sub specie sanctitatis decepit primo sororẽ Constantii, & postea decepit eum. Ideo subdit. Ab hoie iniquo & doloso erue me: appellat hæreticos iniquos & dolosos: quia iniqua simulatione & dolo imperatorẽ & reges decipiebant, & grauiori iniquitate & malitia catolicos persequebant & affligebant. Quia simulata æquitas duplex est iniquitas, ut inquit Aug. Et ideo saluator admonet esse cauendum à falsis profetis & hypocritis, quia deterius pñt nocere sub specie virtutis & sanctitatis. Et ideo dicit, de gente non sancta, & ab homine hæretico & doloso erue me. B Vocatur etiam hæreticus dolosus, eo q per falsam doctrinam, quia falso glosando scripturas alios decipit & præcipitat in detestabiles sectas & blasfemias; sicut Arriani & Manichæi. Sed quia grauius affligebatur ecclesia ab hæreticis iniquis & dolosis, ideo subdit. Erue me ab eis:

Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti? & quare tristis incedo dum affligit me inimicus?

Tu es Deus fortitudo mea, & nullus alius potest me liberare, ergo quare me repulisti, & affligi permisisti ab hæreticis per tot tpa? Et quare incedo & fugio tristis per mundũ dum inimicus hæreticus affligit me? Hoc dicit quia Atanasius expulsus à sua sede Alexãdrina per xl. annos peregrinatus est fugiens C seuam persecutionem eorum. Et Hilarius, & Eusebius, & beatus Martinus in exiliũ missi sunt, & B. Amb. multipliciter afflictus est cũ tota ecclesia sua propter immanitatem Iustinę imperatricis. Et ideo dicit quare tristis incedo dũ affligit me inimicus. Sed quia de tali detestabili peste nõ poterat liberari nisi Deus mitteret doctores lumine veritatis illustratos, qui sacras scripturas declararẽt, & lumẽ veritatis ostenderent, & hæreticos per veras sacras scripturas confutarent & confunderent, ideo hoc lumen petit dicens. O Deus

Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montẽ sanctum tuum & in tabernacula tua.

Emitte lucem tuam & veritatem tuam i. lumen ueritatis in doctores, & mitte tuos sacros doctores lumine tuæ ueritatis illustratos. Ipsa me deduxerũt & adduxerũt in mõtem sanctum tuum & in tabernacula tua, id D est ipsa lumina ueritatis, & ipsi doctores illustrati deducant me de tali ignorantia & afflictione, & adducant me in montem sanctum tuum, scilicet in ecclesiam per suam doctrinam declarando scripturam. Vnde per montem sanctum intelligit ecclesiam & apicem veritatis sacræ scripturæ, ad quam veritatẽ nos adduxerunt doctores illustrati, scilicet Atanasius, & Origenes, & Eusebius, & Ambrosius, & Hieronymus, & Augustinus, & Gregorius. Isti nos introduxerunt in montem Dei, & in tabernacula sua, & hanc lucẽ petebat ecclesia.

Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.

Cõfitebor tibi in citara Deus Deus meus, quare tristis es aĩa mea & quare conturbas me? E

Hic promittit agere gratias post recepta beneficia. Ad cuius intellectum est notandum, q postquàm ecclesia fuit liberata per doctores de persecutione Arriana, & hæresi Manicheorum & Pelagianorum, illico fuit valde prosperata. Nam beatus Ambrosius composuit multa officia ad cantandum in festiuitatibus. Et Aug. & Greg. composuerunt multo plura quæ cãtat hodie ecclesia, in quibus officiis ecclesia agit gratias de beneficio incarnationis, & natiuitatis, & resurrectionis & ascensionis, & sic celebrat festiuitates virginis Marię cum propriis officiis, & etiam de apostolis & martyribus celebrat missarum solemnia, & septem horas canonicas in vnaquaq; festiuitate, agendo gratias de beneficiis receptis. Et hoc est quod dicit Post- F quam fuero liberatus de tali persecutione, tunc introibo liberè ad altare Dei orando ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Et h. d. ecclesia, quando adhuc erat in iuuentute. Nam in sua pueritia fuit afflicta per tirrãnos, sed in iuuentute per hæreticos fuit quasi prostrata: sed per doctores reincepit reuiuiscere & denuo lætari, & ideo agens gratias, dicit. Introibo ad altare & confitebor tibi ò Deus, festa celebrando, & hymnos & orationes cantando pro gratiarum actione: quia Deus meus es tu, qui liberasti me per modum supradictum. Deinde cum dicit: Quare tristis es anima mea: alloquitur animam suam consolans seipsum propter promissionem sibi factam: & ait.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus.

A O anima mea quare es tristis, & quare tristaris, & cõturbas me? noli timere: sed spera in Deo: qm̃ postquã fuero liberatus de persecutione hæreticorũ, & habuero liberam facultatem adhuc confitebor illi. s. Christo qui est salutare vultus mei & Deus meus. Et hoc celebrando festiuitates, & cãtando hymnos & cantica, & prædicando publicè euangeliũ & nomen Christi. Totus ẽt iste psalmus põt exponi de desiderio sanctorum patrum. s. Zacarię & Simeonis, & Iosef qui de propinquo expectabant Christum qui petebant, vt in breui Deus pater mitteret lucem & veritatẽ euangelicam: per quam sumus introducti in mõtem sanctum, & tabernaculum ecclesię: in qua nunc confitemur Deo cum himnis & canticis, & cum citara triangulari. s. fide, spe, caritate, lineata. Et sic vltimò consolatur animam B suam de promissione sibi facta. Nam Simeon acceperat responsum à spiritu sancto: non visurum se mortem nisi prius uideret Christum domini, & ideo quando tenuit Christum in manibus: cantauit illud canticum. Nunc dimittis seruum tuum domine. Ad idẽ cantauit Zacarias. Benedictus dominus Deus Israel. Sed super omnes fuit impletum desiderium & spes virginis Mariæ. Ideo agens gratias cecinit illud canticum. Magnificat anima mea dominum. Potest etiam totus iste psalmus exponi cũ duabus partibus psalmi præcedentis anagogicè: explicando desiderium cuiuslibet fidelis desiderãtis absolui ab omni mundana miseria, & esse cum Christo in illa ecclesia triunfanti. Et etiam vnusquisq; deuotus sacerdos dicit hunc psalmum C quando accedit ad altare: petens primò discerni & absolui ab omni peccato & à consortio malorum, & à tentatione peccati, & petit lumen veritatis & gratiæ: vt purus & mundus possit introire ad altare Dei, & dignè sacrificium offerre, & missam celebrare, & laudes domino decantare. Nota etiam ꝙ totus iste psalmus quò ad omnes tres partes suas potest legi anagogicè. Quia est quoddam soliloquium totius ecclesiæ, & cuiuslibet fidelis peregrinantis in hac vita loquentis ad seipsum & ad Deum. In quo sicut ceruus sauciatus desiderat ire ad fontes aquarũ, vt refrigeretur & sanetur: ita anima mea, & quilibet iustus desiderat dissolui & exonerari ab hac grauitate & morte corporis huius, & intrare & habitare terram promissionis: nam anima nostra desiderat egredi ab hac lacrimarum valle, & frui Deo in terra viuentium. D Et sicut populus iudaicus desiderabat liberari de captiuitate Babilonica: ita tota ecclesia & quilibet fidelis desiderat liberari de pressura peccatorum & persecutionum: sic sicut societas Maccabæorum desiderabat discerni tàm à malis quàm à profanis gentilibus; & desiderabat renouare tẽplum, ita modo ecclesia petit discerni ab hęreticis & paganis & à malis christianis, & esse cũ Christo.

PSALMVS XLIII.

Deus auribus nostris audiuimus: patres nostri annunciauerunt nobis.

Opus quod operatus es in diebus eorum: & in diebus antiquis.

Titulus, Ad victoriam siue. In finem filiis Chore. Ex hoc titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum: dirigens nos in Christum E finaliter qui est finis legis, & tradidit ipsum cantandum filiis core propter misterium & signum: eo ꝙ etiam nos dirigit in ecclesiam congregatam ex iudæis & gentilibus: sicut dictum est in titulo psalmi pręteriti. Nam in hoc psalmo Dauid prędicit profeticè totam stragem populi iudaici factam per Antiocũ tempore Maccabæorum: per quam figurata fuit strages & persecutio ecclesiæ tempore tirannorum. Sed multis videtur mirabile quòd Dauid qui fuit per octingentos annos ante tempora Maccabæorum: potuerit facere istum psalmum: cum potius uideatur narrare historiam quam concedere profetiam ita manifestam. Ad hoc respondetur, quòd septem status uete. testamen. & ecclesiæ computantur ante aduentum Christi, & quilibet status habet suum principium: siue principem. F Nam primus status incepit ab Adã: qui fuit principium totius generis humani. Secundus à Noe: qui fuit principium secundi mundi: siue restaurationis mundi perditi. Tertius ab Abraham: qui fuit principium circuncisionis. Quartus a Iacob. qui fuit principium populi Dei. Quintus à Moyse: qui fuit principium legis. Sextus à Dauid: qui fuit principium templi primi. Septimus fuit Daniel: qui fuit principium templi secundi: siue principium restaurationis primi templi: sicut Noe fuit principium restaurationis primi mundi. Quia ergo isti septem homines fuerant principes istorum septem statuum: ideo eis principaliter facta est reuelatio de successione temporis & suorum populorum: licet secundum magis & minus perfe-

A perfectum: vt patet per singulos. Nã primò cum Deus misit soporem in Adam: prçuidit in spiritu misterium incarnationis, & passionis Christi, & misterium nostrę regeneratio nis, & desposationem & vnionem Christi & ecclesiæ: vt ait Aug. iii lib. cur Deus homo: & super Io homilia. Vnde excitatus à somno dixit. Hoc os ex ossibus meis. Quod magnum sacramentum est de Christo & ecclesia: vt ait apostolus ad Ephe. 5. Secundò Noe in illa dormitione & ebrietate præuidit multa futura de successione trium filiorum suorum, Vñ surgens à somno dixit. Maledictus puer Canaan: vt patet Gen. 9. De isto dicitur ꝙ vidit tres mundos. s. mundum creatum & destructum, & restauratum. Tertiò ipsi Abrahæ fuit reuelata successio duorum populorũ suorum. s. Ismaelitarum, & filiorũ promissio B nis per Isaac, & de peregrinatione eorum: & hoc pũidit in sopore: vt patet Gen. 15. Quartò ipsi Iacob fuit reuelatum in sopore misterium Christi & ecclesiæ. vt patet Gen. 28. & 32. Item præuidit totum discursum. 12. tribuum & ante mortẽ pdixit filiis suis in spũ profetiæ omnia futura singillatim. vt Gen. 48. Quintò ipsi Moysi reuelauit multa futura illius populi: vt patet Exod. 33. & in cantico Audite cœli. Deuter. 32. Sextò quia Dauid fuit principiũ prosperitatis illius regni: & ampliauit diuinum cultũ & precepit fieri primum tẽplum, & ideo sæpe rogabat prosperitatem illius regni, & cupiuit præcipuè durationem eius: cum sciret Christum futurum ex sua tribu: Ideo fuit sibi reuelata tota successio illius regni vsq; ad destructionem templi & ciuitatis per Caldæos propter sce-C lera eorum. Et exinde totus discursus vsq; ad Christum, & exinde totus discursus ecclesiæ vsq; ad iudicium. Et hoc clara visione & duplici spiritu profetiæ: vt ipsemet ait. 2. Re. 23. Septimò, quia Daniel fuit vir desideriorũ & principium secundi tẽpli: Ideo reuelatus est sibi totus discursus secũdi templi. per 72. hebdomadas vsq; ad Christum. vt patet Daniel. 9. & successio quatuor principalium regnorum, & totum regnum Christi: vt patet Daniel 2. & 7. & 10 vsq; ad finem. Ex his patet, ꝙ nemo debet dubitare quin Dauid ita prædicat clarè stragem Maccabæorum. Nã ipsemet ait 2. Reg. 23. ꝙ sua profetia fuit clara sicut lux auroræ oriente sole absq; nubibus. Et sic in hoc psalmo & quibusdam sequentibus magis videtur texere historiam gestorum præteritorum, quàm concedere D profetiam futurorum, vt patebit. Sed est aduertendum: ꝙ sicut nos videntes & prospicientes a longè per mõtes propinquiores venimus in cognitionem mõtium vlteriorum & per cognitionem planetarum inferiorum: videmus stellas superiores: Ita Dauid & ceteri profetæ præuidendo profeticè aliqua futura de illo populo: præuiderunt & prædixerunt multa misteria longius futura de Christo & ecclesia. Vnde ille talis spiritus profetiæ dr̃ duplex, vt dictũ est in prologo. Et sic Dauid præuidendo stragem Maccabæorum in hoc ps. præuidit vlterius & prædixit stragem & persecutionem ecclesiæ Christi per stragem templi & ciuitatis Hierusalem. Hoc ergo præuidens Dauid fecit hunc psalmum. In quo, tria facit. Nam primò vt captet beneuolentiam à Deo narrat oĩa beneficia & vi- E ctorias illi populo à Deo quondam collatas. Secundò ille populus explicat & deflet stragem & afflictionem suam. Tertiò petit liberari per Messiam futurũ. Secundum ibi. Nũc aũt repulisti. Tertium ibi. Exurge quare. Ad primũ ergo dicit ille populus. O Deus nos audiuimus auribus nostris, & patres nostri annunciauerũt nobis per scripturam Moysi & Iosue, & per totum discursum iudicum & regum, totum opus ꝙ operatus es in eis in diebus eorum, & in omnibus antiquis. scilicet Abraham, & Isaac, beneficia & victorias, & signa, & prodigia in exitu Egypti, & in peregrinatione deserti & in ingressu terrę promissionis. Nam

Manus tua gentes disperdidit & plantasti eos: afflixisti populos & expulisti eos. F

Nec enim in gladio suo posséderunt terram: & brachium eorum non saluauit.

Sed dextera tua & brachium tuum & illuminatio vultus tui: quoniam cõplacuisti in eis.

Manus & potestas tua gẽtes disperdidit, & proiecit de terra promissionis per Iosue, & plantasti eos. s. patres nostros & collocasti in illa terra, & afflixisti populos Cananeorum & expulisti eos. Et hoc non fecerunt patres nostri uiribus suis: nec in gladio & armis possederunt & obtinuerunt terrã illam: nec brachiũ & fortitudo eorũ saluauit eos: sed dextera tua & brachiũ tuum & illuminatio vultus tui. Nam per totum desertum deduxit eos in columna nubis. Et Moyse orante vincebatur Amalech. Exo. 17. Et clangentibus tubis & vociferante populo ceciderunt muri

 Hierico.

A Hierico. Iosue. 7. Et hoc fecisti: non ꝙ ille populus meruit: sed quoniam ex misericordia tua complacuisti in eis, & hoc amore Moysi & Iosue qui tibi grati fuerũt. Et ẽt quia hoc promiseras ipsi Abrahæ, & Isaac, & Iacob.

Tu es ipse rex meus & Deus meus: qui mãdas salutes Iacob.

In te inimicos nostros ventilabimus cornu: & in noĩe tuo spernemus insurgentes in nobis.

Non enim in arcu meo sperabo: & gladius meus non saluabit me.

Saluasti enim nos de affligentibus nos: & odientes nos confudisti.

In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in seculum.

Tu ergo es rex meus & Deus meus: qui mandas salutes & victorias toti Iacob. Ideo si volueris: nos ventilabimus & propulsabimus inimicos nostros in te: in virtute tua & cornu, & cum magna victoria, & in noĩe tuo spernemus & contemnemus oẽs insurgẽtes in nobis. Hoc enim faciemus in nomine tuo: quia non sperabo nec ponam fiduciam in arcu meo: nec gladius meus saluabit me: sed tu es ille qui saluasti nos de inimicis affligentibus nos, & confudisti odientes nos: & ideo in Deo laudabimur tota die, & nõ in nobis: & confitebimur in seculum in nomine tuo, & non in nostro: quia tibi debet attribui potestas & honor omnis nostræ victoriæ. Vnde nota ꝙ sicut fideles noui test. sperant saluari & liberari ab omni periculo in virtute nominis Iesu: ita antiqui inuocabant nomẽ domini tetragrammaton: quod est idem vt sæpe dictum est.

B

C *Nunc autem repulisti & confudisti nos: & non egredieris Deus in virtutibus nostris.*

In hac secũda parte deflet & explicat afflictionem suam dicens, O Deus tot & tanta fecisti pro patribus nostris sup. nunc autem repulisti & confudisti nos non habens curã de nobis, & nec egredieris in virtutibus nostris: pugnando pro nobis & præbendo auxilium: sicut quondam præbuisti: imo

Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros: & qui oderunt nos diripiebant sibi.

Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & fugere nos ad montem fecisti, & in die sabbati vinci nos permisisti: vt patet primi Maccabæorum 11. & gentes Antiochi & armigeri qui oderunt nos: diripiebant & vẽdicabant sibi nos captiuos in prædam, & bona nostra. Et

Dedisti nos tanquam oues escarum: & in gentibus dispersisti nos. D

Dedisti nos tãquam oues escarum ad interficiendum & comedendum. Et dispersisti nos captiuos & fugitiuos in gentibus.

Vendidisti populum tuum sine pretio & nõ fuit multitudo in commutationibus eorum.

Vendidisti populum tuum sine magno (imo vili) precio, & nõ fuit multitudo pecuniarum in cõmutationibus: quia pro paucis pecuniis vendebantur & commutabantur: quia pro vno asino commutabãtur tres aut quatuor Iudæi in contemptum. Et sic

Posuisti nos opprobriũ vicinis nostris: subsannationẽ et derisũ his qui ĩ circuitu nostro sũt.

Posuisti nos in similitudinem gentibus: commotionem capitis in populis.

Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris & circunstantibus, & in similitudinẽ & derisum finitimis & inimicis infidelibus: qui in circuitu nostro sunt, & in commotionem capitis in populis. Nam qñ aliquis comminabatur alteri nutando & cõmouendo caput sicut solet fieri, dicebat. ego faciã tibi peius quàm Iudæis. Et quando loquebatur de infortunio alicuius: ponebat exemplum & similitudinem de Iudæis dicendo. Ita accidit vel accidat tibi sicut accidit Iudæis. Et sic E

Tota die verecundia mea contra me est. & confusio faciei meæ cooperuit me.

A voce exprobrantis & obloquentis: à facie inimici & persequentis.

Verecundia mea contra me est. dũ ista dicuntur, et audio in faciem meã, et confusio faciei meæ cooperuit me, et sic oportet me cooperire faciẽ, et fugere à facie cuiuslibet obloquentis et improperantis et persequentis. F

Hæc oĩa venerunt super nos: nec obliti sumus te: & iniquè nõ egimus in testamẽto tuo.

Hic populus Dei cõicat Deum ad iram et auxilium ratione fidelitatis. Nã illa pars fidelium nunquàm dimisit fidem Dei inter tot tormenta et persecutiones: Ideo Deus tãto magis habebat causam subueniendi eis. Dicit ergo: licet hæc omnia mala et persecutiones venerunt super nos: nõ obliti sumus te: nec dimisimus legem tuam: nec iniquè egimus in testamento tuo.

Et non recessit retro cor nostrum: & declinasti semitas nostras à via tua.

Non recessit retro cor nostrum à tuo cultu: quia semper coluimus te: nõ uiolando legem tuam, et tamẽ tu declinasti semitas i. de

clinari

A clinari permisisti semitas nostras à via tua:q aliquando non potuimus seruare præcepta. Nam in die sabbati coacti fuimus præliari cõtra inimicos:nec potuimus seruare aliqua cerimonialia propter impotentiam & necessitatem. Et ratio est.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis: & cooperuit nos vmbra mortis.

Tu posuisti nos in loco afflictionis, & solitario, & periculoso fugiendo per montes & p loca draconum & leonum & aliarum bestiarum, & eramus captiui quandoq; in potestate inimicorũ, & sic cooperuit nos vmbra mortis. Et sic in talibus locis non poteramus seruare legem, & fuimus coacti declinare à via tua. Et tamen inter tot aduersa licèt non poteramus seruare cerimonias;tamen nũquam B declinauimus ad ritus gentium Nam

Si obliti sumus nomẽ Dei nostri: & si expãdimus manus nostras ad Deum alienum.

Si obliti sumus.i.fuissemus te:& expandimus manus nostras:ad aliquem Deum alienum inuocandum.

Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis.

Nonne Deus requiret.i.requiret ista? Quasi dicat: licet non potuimus Deo seruire opere, seruãdo cerimonias:tamen nun quam in corde nostro recessimus ab eo: imo propositum nostrum fuit pati mortem & tormenta & persecutiones pro eo: ipse enim nouit absecondita cordis. Et scio

Quoniam propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.

Quoniam propter te mortificamur & patimur & occidemur tota die tàm in prælijs q̃ in ceteris afflictionibus : sicut patet per totũ discursum libri Maccabeorũ:quàm et per torméta ne violaremus legẽ Dei, & ne adoraremus Deos eorũ: vt patet. 2 Maccabeorũ. 7. de muliere cũ septem filiis:qui zelo legis martirio coronati sunt. Et sic tota die, & quotidie mortificamur & occidimur ꝓpter te dñe, & pro lege tua seruanda, & æstimati sumus sicut oues occisionis:quia apud gentes Antiochi nõ fiebat maior mentio occidere vnũ Iudæum:quàm occidere vnã ouẽ: imo ducebamur ad aram:sicut oues ad occisionem, & sic immolabant nos Diis suis, sicut oues.

Exurge quare obdormis domine? exurge & ne repellas in finem.

In hac tertia parte iste popul⁹ petit liberari per Christũ Messiã sicut dictũ est. Nam in secundò templo non expectabat liberari nisi D per Messiã in omnes persecutionibus Græcorum, & Aegyptiorum, & Romanorum sicut promissum eis fuerat per Danielem, Aggæum, Zacariam, & Malachiam. Quia Messias venturus erat in secundò templo ad liberandum eos: & sic iam non expectabant per alium liberari. O domine Iesu Christe exurge & ueni in carnem:quare obdormis: & uideris dormire:permittendo nos uexari:& obliuisceris inopiæ nostræ:quia sumus sine ope & auxilio : & obliuisceris tribulationis nostræ? ergo exurge et ne repellas nos in finem et in æternum.

Quare faciem tuã auertis? obliuisceris inopiæ nostræ & tribulationis nostræ?

Quare auertis faciẽ et præsentiã tuã? Et intelligit per faciem humanitatem Christi:per E quam notificata est eius diuinitas. Quasi dicat, ueni et uideamus te in humãitate et carne, et ne obliuiscaris inopię nostræ.

Quoniã humiliata est in puluere aĩa nostra: conglutinatus est in terra venter noster.

Quoniam anima nostra humiliata est in puluere.i.iam fecimus pœnitẽtiam de peccatis: et quotidie sumus procidentes, et proni in terra, et uenter noster est cõglutinatus adhærens terræ.q.d. procidentes in facies nostras, et prostrati in terra continuè rogamus: vt venias ad liberandum nos.

Exurge domine adiuua nos: & redime nos propter nomen tuum.

Exurge ergo Christe adiuua nos, et redime nos de potestate diaboli propter nomen tuum quod est Iesus.i.saluator:quia non est F aliud nomẽ sub cęlo, in quo nos oporteat saluos fieri. Ex hoc patet ꝙ iste inuocat⁹, est rex Messias expectatus in lege. Sed est aduertendum, ꝙ Dauid in hoc psal. ꝓcedit duplici spiritu profetiæ, sicut dictũ est in principio. Nã primò pręuidit in spiritu futuram stragem in tẽpore Maccabæorum: et ꝑ illã præuidit ultra totam persecutionẽ ecclesiæ Xp̄i vsq; ad Constantinũ. Et iõ ab illo loco: Nũc aũt repulisti et cõfudisti:usq; ad finẽ huius psal. potest exponi de persecutione ecclesiæ facta per decem imperatores vsq; ad Constantiũ. Nã si bene attendatur tota persecutio ecclesię maximè facta tẽpore Diocletiani, in qua multi et innumeri fuerũt martirizati, fuit figurata per persecutionẽ et stragẽ Maccabæorum. Et ideo erant in continua oratione ut eos liberaret: ut patet de beato Siluestro, et beato

 Vrbano,

A Vrbano qui latebãt in mõtibus prope Romã propter sæuitiã tirannorũ: sed Deus liberauit eos, & reddita est pax ecclesiæ ꝑ Cõstantinũ: Et sic totus iste ps. est quædã oratio quã faciebat ecclesia, posita in illa persecutione. Et sic prudẽs lector põt applicare literã huius psal. ut sint verba & oratio ecclesiæ Christi, ut sic. Vt dicat ecclesia. O Christe sponse mi Deus & hõ, nos auribus nostris audiuimus, & in uet. test. legimus, & patres nostri patriarcę & ꝓfetæ narrauerũt. i. in scripturis reliquerũt nobis opus, qđ operatus es in diebus eorũ &c. nũc aũt in tẽpore gratiæ, in quo magis nos debes diligere, & pręstare nobis fauorẽ, repulisti nos, & cõfudisti, permittendo ut Nero, & Domitianus, & Diocletiãus destruãt ecclesiã tuã ita crudeliter. Exurge ergo quia videris dormire, & ne obliuiscaris inopię nostræ, & comprime tirannos. Totus B etiã iste ps. põt exponi de persecutione Sarracenorum, & Turcorum, in qua nunc affligitur ecclesia. Ideo petit liberari auxilio Christi spõsi sui. Etiam potest exponi de persecutione Antichristi, de qua petit liberari in secundo aduentu Christi.

PSALMVS XLIIII.

ERuctauit cor meum uerbum bonum: dico ego opera mea regi.

Titulus secundum. 70. In fine, pro his qui commutabantur filiis Core canticum pro dilecto. In Hebræo uerò. Vincenti super rosas filiis Core eruditio cãtici dilectionũ. Secũdũ Hie. aũt, Victori prolis filiorũ Core cãticũ amantissimũ. Vnde licet isti tituli uideantur diuersi in uerbis, tamẽ nõ discordãt in sententia, imo breuiter inter se oẽs explicãt sententiã, & misteria huius psal. Nã per hoc ꝙ dicit C In finẽ. siue Vincẽti aut Victori, denotatur modus cãtãdi ad uictoriã uocũ, per ꝙ denotatur, ꝙ iste psal. uocabat Christũ & ecclesiã. Itẽ secũdò cũ dicit Pro his qui commutabãtur, aut super rosas, aut prolis, intelligitẽ ecclesia tripliciter nominata. Nã uno mõ dicitur commutata, eo ꝙ fuit regenerata & trãslata ex cõuersis de iudaismo & populo gẽtili in unã ecclesiã & societatẽ. Itẽ dicitur rosa secundũ literã Hebræã, eo ꝙ sicut rosa pulcherrima nascitẽ inter spinas, ita ecclesia Christi nata fuit ex spinis populi Iudaici & gentilis. Itẽ dicitur liliũ, eo ꝙ sicut liliũ est albissimũ inter flores, ita religio Christiana inter alios populos. Dicitur ẽt liliũ à puritate, & albedine virtutũ & gratiarũ. Tertiò apponitur in titulo filiis Core ad denotandũ, ꝙ iste D psal. datus fuit ad cantandũ Coro ipsius Hemã, qui erat de filiis Core, ut dictum est in ꝓlogo, & ps. 41. Cum uero additur quarto in Hebræo eruditio, denotatur ꝙ profeta fuit eruditus à spũ sctõ. & erudit alios in hoc ps. ut ait Cami Barchinonensis. Et cũ additur hic Canticum dilectionũ, siue pro dilecto: siue cãticum amantissimũ, denotatur ꝙ est canticũ factũ de amore & dilectione spõsi & sponsę, & sic dicitur epitalamiũ siue cãticũ & carmẽ nuptiale. Nã secũdũ Aug. & Origenem sicut in nuptiis temporalibus, & carnalibus solent aliqui conficere carmina nuptialia, in quibus explicantur laudes sponsi & spõsæ, ita Dauid composuit hoc canticum de nuptiis Christi & ecclesiæ, prout fuit eruditus à spiritu sancto. Ex supradictis patet, ꝙ delirant quidam iudęi moderni dicentes, ꝙ hoc canticum fa- E ctũ est de Assuero, & Hesper sponsa sua. Sed magis delirant alii qui dicunt, ꝙ est de Salomone, & filia Faraonis sponsã sua. Nam ea quæ in hoc psa. memorãtur, nullo modo possunt conuenire alicui homini mortali, puta illud. Sedes tua Deus in sæculum sæculi &c. Ideo est magis credendum apostolo Paulo q allegat hanc scripturam esse dictam de Christo ad Hebræos. 1. Vnde ait, Et ad filium quidem dicit: Sedes tua Deus in sęculum sęculi. Item Ionatam & Abenuziel totum nunc psalmum exponit de rege Messia dicens: Dico ego opera mea regi Messiæ. Item Rabi Hilel dicit, quod Deꝰ dilexit ualde Israel, & uocauit eam filiam ibi: Audi filia, psal. 44. Item omnes Hebræi antiqui dicunt quòd Dauid fecit hunc psalmum de desponsatione Dei F cum populo suo. Itẽ tota ecclesia firmiter tenet & prædicat quod Dauid fecit hunc psalmum, in quo explicat magnificentiam & ꝓsperitatem ecclesiæ; & Christi sponsi sui. Et ideo cantat ecclesia in consecratione chrismatis: Cum Dauid profetica uoce cecinit: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Sed nunc restat sciẽdum quæ est illa persona quæ loquitur in hoc psalmo & profert hoc canticum nuptiale. Ad hoc dicunt aliqui quod Dauid loquitur in toto psalmo. Et sic duo principaliter facit. Nam primò præmittit procemium. Secundò exequitur tractatum de cantico. ibi. Speciosus. Vnde quantum ad primum breuiter præmittit dicenda, captando beniuolentiam, & inuocando auxilium spiritus sancti:

A sancti: cum dicit. Eructauit cor meum uerbum bonum: i. cor meum desiderat in hoc psal. eructare uerbum & carmen amantissimum: quia ego dico & dirigo opera mea. i. omnia verba mea ipsi regi Christo: quasi dicat, ego intendo loqui in hoc psa. de Christo principaliter & ecclesia. Et ideo inuocat diuinum auxilium dicens: Sit lingua mea mota à spiritusancto, tanquam calamus scribæ scribentis uelociter. quasi dicat: quòd sicut scriba uelox mouet digitis suis velociter calamum in scribendo: ita spiritussanctus moueat linguam meam, & dirigat, & aperiat mihi materiá ad loquendum in hoc cantico. Deinde cum dicit: Speciosus forma prę filiis hominum, prosequitur laudes sponsi & sponsæ. Beatus vero Hieronymus dicit, quòd propheta loquitur à principio psal. vsque ad illum

B locum. Audi filia. exclusiuè. Et quòd exinde loquitur Deus. Sed alii sacri doctores tenét: ꝙ Deus pater loquit̃ in toto psa. & ipsemet Deus pater cantat totum canticum de filio suo Christo & sponsa eius ecclesia. Et secundum hunc modum maiora & altiora sacramenta continentur in his duobus primis versibus, & etiam in toto psal. quàm secundum primam expositionem, ut patebit. Quam sententiam etiam non tacet August. & Hieron. Tenendo ergo hanc uiam est dicédum, quòd Dauid fecit hunc psalmum, in quo introducit Deū patrem loquenté & cantantem hoc canticum de nuptiis Christi filii sui, & ecclesiæ. In quo tria principaliter facit. Nam primò commendat & explicat magnificentiá, &

C nobilitaté, & dignitaté & ornatū sponsi. Secūdò magnificétiam & pulcritudiné & ornatū sponsæ. Tertiò commédat utrunque in copia & fœcunditate prolis. Secundum ibi. Astitit regina. Tertiū ibi. Pro patribus tuis nati sūt. Quantum ad primum est notandum secúdū Augusti. cótra Maximinum: quòd Christus quicquid habet, nascédo à patre accepit. Sed cū Xps sit Deus & hō, ideo duplex legit̃ eius natiuitas. Vna ęterna, qua nascitur ab æterno à patre secundū diuinitatem. Secunda fuit natiuitas temporalis, per quá est homo, qua conceptus est opere spiritussancti ex puris sanguinibus uirginis. Et sic quicquid ꝑtinet ad carnem habet à matre, sed quicquid pertinet ad gratiá habet & accepit à patre in sua incarnatione, & unione uerbi. Iō Dauid uolens explicare magnificétiá & nobilitaté huius sponsi, primò describit & cátat nobilitaté naturæ, & ea quæ accepit à patre ab æterno D inquantū Deus. Secūdò ea q̃ accepit ab eodé, & q̃ dedit ipsi pater inquantū hō ex tépore in sua incarnatione. Secūdum ibi. Speciosus forma. Quantū ad primum est notandum secundum Aug. contra Maximinum, & 15. de trini. ꝙ cū Deus sit primum ens & actus purus non habet aliquod principium, nec aliquam potentiá admixtam. Et ideo sicut semper est in actu primò: ita & secundo. Nō differt in eo actus secūdus à primo, sed semper intelligit, eò ꝙ suū esse est suum intelligere: & econuerso, & suū intelligere est sua substátia. Et sic q̄a ab æterno séper intelligit, iō ab æterno dicit uerbū. Sed quia illud intelligere est sine intermissione, & illud uerbū est de tota sciétia & memoria fœcūda, ideo nō pōt esse nisi unum uerbū, ꝙ est patri ęquale & consubstantiale, quia sicut pater de tota scientia & substátia E producit & dicit uerbū, ita totá, & eandé substátiá & essentiá & esse cōicat uerbo. Et sic uerbū est idé Deus cū patre dicéte, & nō alius Deus: licet sit alia persona. Sed quia tale uerbū dicitur per modū naturæ, iō dicitur & nominat̃ filius pr̄is dicétis. Cū ergo i tali uerbo dicto explicet̃ tota esśetia pr̄is, & oīpotentia, & sapientia, & bonitas: de necessitate pater diligit se in uerbo, & diligit uerbū in se. Ex quo actu dirigédi p modū uolūtatis, ꝓducit, & spirat amoré. Ex quo patet ꝙ pater nō posset spirare amoré sine uerbo in quo se diligit, & sic pater simul cū uerbo spirat amoré q̃ dicitur spūs sctūs. Et sic spūssanctus æqualiter procedit & spiratur ab vtroque nō prius nec magis à patre quá à filio, sed ambo pater & filius tanquá unū principiū producūt & spirat spm̄ sanctū. Ité sequitur ꝙ ille amor spirás, qui di F citur spiritussanctus, nō pōt esse accidés, sed substátia: quia producitur de tota dilectione patris & filii, & per consequés de tota substátia, & essentia utriusque, & iō est cōsubstátialis & coæqualis, & coæternus utriusq;. Et sic licèt istę tres personæ distinguátur adinuicé, q̄a vna non est personaliter altera, q̄a alia est persona gignés, & alia genita, & alia spirata: tn̄ oés tres personæ sunt vnus Deus, eo ꝙ in eis una est substantia & essentia numero. Ná vnus Deus dr̄ ab una deitate, & essentia in tribus personis, quia personę non distinguūtur, nisi per proprietates relatiuas, quæ non sunt aliquid absolutū, sed ad aliquid. Ex supradictis patet, quòd postquàm pater habet uerbū ab ęterno dictum, quod per illud uerbum po

test

A test loqui temporaliter ad extra. Et ita pariter per spiritūsanctū pater & filius tanq̄ vnū principium possunt spirare vitam & amorē creatū ad extra. Et iō pater ꝑ verbū loquebatur ad extra, qñ ex tpe dixit Fiat lux, & ideo facta est lux. Et per spiritūsanctū spirauit esse existere, & vitā in omnibus rebus productis, & creatis per uerbū. iō dicitur Gen. 1. ꝙ in principio. i. in uerbo creauit Deus cęlū & terrā, & omnia dicendo ꝑ verbū creauit quò ad species & essentias. Sed quia per spiritumsanctum spirauit vitā in rebus, ideo subdit: Spiritus domini ferebatur super aquas. In Caldeo autem dicitur spiritus domini incubabat super aquas, id est super omnia fluxibilia, sicut gallina incubat super oua viuificans pullos. Et sic sicut filius dicitur verbum per qđ pater

B loquitur ad extra: ita spiritussanctus dicitur lingua vtriusq; : per quam pater & filius formant uocem, & dant sonū, & vitā rebus creatis. Et dicitur spiritussanctus etiam calamus, per quē pater & filius velociter scripserunt, & formauerunt oēs creaturas in esse vitali & actuali. Ex supradictis patet ꝙ emanatio creaturarum pręsupponit emanationem personarum diuinarum. Et hoc forsan intendit explicare Dauid in his duobus primis uersibus. vnde dicit Deus pater in principio huius cantici. Cor meum eructauit & produxit verbum bonū ab ęterno, ꝑ qđ verbū ego dico omnia opera mea creata ipsi regi Christo, q. d. ꝙ oīa opera creata dirigo & cōmitto regenda ipsi regi Xp̄o ꝑ quē oīa creaui. In qua creatione.

Lĩgua mea calamus scribæ uelociter scribẽtis.

C Lingua mea. i. spiritussanctus fuit tanquā calamus scribæ scribētis velociter. Nā sicut scriba velox velociter implet paginā literis sensibilibus, quæ procedunt ex verbis, & literis mentalibus: ita spiritussanctus velociter influxit vitā, & esse actuale rebus creatis per verbū patris: quia sicut velociter fuerūt creata: ita velociter fuerunt viuificata. Et notanter spiritussanctus siue verbum dicitur tanq̄ calamus velociter scribentis: nam secundum Augusti. omnia simul fuerunt creata per uerbum & viuificata per spiritumsanctum: quia secundū Augustinum illi dies non referuntur ad successionē temporū, sed naturę & ad cognitionem Angelorum. Sed licēt referantur ad dies temporis, adhuc fuit illa creatio facta uelociter: quia supra humanam facultatem factum est quòd in solis sex diebus temporis Deus produxit totā diuersitatem creaturarum. Sed vlterius est aduertendum, ꝙ sicut creatio præsupponit emanationem diuinarum personarum: ita incarnatio pręsupponit creationem: & sicut pater dixit creaturas per verbum, & formauit, & viuificauit, & distinxit eas per spiritūsanctum: ita dixit & fecit misteriū incarnationis per verbū ab ęterno dictum: & vestiuit humāitate, & carne ex tempore. Sed per spiritūsanctum formauit velociter, & in instanti illud corpus Christi ex puris sanguinibus in vtero uirginali. Et hoc intendit et Dauid in eisdē duobus uersibus. Vn̄ ait pater. sicut cor meū & mea memoria fecunda eructauit & produxit bonū verbū ab ęterno, per quod ex tempore dixi omnia opera mea regi Christo: in qua creatione spiritussanctus fuit tanquam lingua, & calamus scribæ velociter scribētis, & formantis, & uiuificantis, & distinguentis omnia creata: ita pariter i misterio incarnationis: Cor meū eructauit verbū bonum incarnatū, & humanatum: qui est rex Messias: cui regi ego dico, & committo omnia opera redemptionis humanæ. Nā sicut per ipsū verbū dixi & creaui omnia creata: ita per ipsum volui mundū recreare, & regenerare & regere: qa sicut ab ęterno cōicaui ipsi omnia essentialia: ita uolo ex tēpore ipsi cōicare omnia opera regenerationis & redemptionis. Et sicut in creatione spiritus fuit lingua, & tanquā calamus uelociter scribentis, & uiuificātis oēs creaturas: ita pariter in ipsa incarnatione ipse spiritus sāctus formauit, & scripsit corpus Christi ex puris sanguinibus velociter, & in instanti in utero uirginali. Et notanter occupatur, & usurpatur hoc uerbum eructo in hoc loco. Nā sicut venter ex superbundantia cibi dicitur eructare: ita pariter Deᵘˢ pater ex tota & abūdanti essentia, & substantia sua eructauit & produxit uerbum suum sibi coæquale. Ex supradictis patet, ꝙ Christus sponsus ecclesię, de quo intendit cantare. licet appareat in forma humana: & sit natus ex tempore secūdū carnē: tamen ipse est uerbum patris ab æterno productum de tota substantia patris. Et per consequens est Deus, & æternus, & omnipotens, & infinitus. Et ex hoc apparet nobilitas eius, & quid accepit à patre secundum diuinitatem. Et nota ꝙ non solū spiritussanctus dicitur lingua per quam pater & filius spirant, & scribunt in mentibus nostris dona gratiarum: sed etiam humanitas Christi pōt dici lingua, per quam pater sensibiliter nobis locutus

A locutus est, et manifestauit mũdo uoluntatẽ suã. Secundò Christus secundũ diuinitatẽ est verbum patris, et secundum humanitatẽ est lingua patris velociter loquentis, et scribentis nobis sua secreta. Spũsſanctus est calamꝰ vtriusq;.s. patris et filii uelociter scribẽtis, et spirantis in nobis dona gratiarũ, et ẽt quia tã pater quàm filius per spiritumsanctum loquebantur profetis et sanctis uiris spirando diuina mysteria, et reuelando secreta.

Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum.

Accingere gladio tuo super femur tuum potentißime.

Hic pater intendit explicare et cãtare bona q̃ spõsus accepit à patre in sua incarnatio B ne secundum humanitatẽ. Ad cuius intellectum est notandũ secundũ ꝙ supradictũ est, ꝙ ista benedicta incarnatio à tota trinitate i diuisè est effecta efficiẽter, licèt ad solã persõnã uerbi sit terminata: quia filius inquãtum hõ à tota trinitate dr̃ missus, prout explicat Esa. 44. vbi dicit filius. Dñs misit me, et spiritus eius. Sed intãtum tota ista incarnatio, et missio actiuè attribuitur patri in hoc Psal. et cæteris, inquãtum quicquid habet filius hẽt à patre, et spiritus ab vtroq;: et sic filius inquantum hõ, licèt non solum à patre, sed ẽt à seipso inquantum Deus et à spiritusãcto sit missus, et habeat quicquid habet: tñ sacra scriptura hic cõiter attribuit patri, et sic pater non excludendo alias personas in hoc ps. explicat bona q̃ largitus est filio inquantum homo in sua incarnatione. Et sic Chrs C per totum discursum euãgelicum, quicquid habet ẽt inquantum hõ dicit se hr̃e à patre, vt inquit Hilarius. Vnde patrẽ ad filium loqui, vel ipsum de aliquibus bonis cõmendare, nihil aliud est nisi bona cõicare sibi et donare. Et ideo pater in hoc ps. cõmemorat bona, q̃ dedit filio ẽm exigentiã nostræ redemptionis. Sed quia Chrs vt redemptor est rex, et pugil, et iudex, et spõsus, ideo pater q̃dam cõicauit filio tanq̃ regi, et quædã tanquã pugili, et quædã tanq̃ iudici, et quædã tanquã sponso. Quatuor ergo facit in hac parte. Nã primò explicat ea q̃ pater cõicauit filio tanq̃ regi. Secundò tanquã pugili. Tertiò ea q̃ cõicauit ipsi tanquã iudici. Quartò ea quæ cõicauit et dedit tanquã sponso. Secundum ibi, Sagittæ tuæ. Tertium ibi. Sedes tua. Quartũ ibi, Myrrha et gutta. Quantum ad primũ est

D aduertendum, ꝙ tria sunt q̃ decorant regem .s. pulcritudo corporis. Secundò, facundia et sapientia in loquendo. Tertiò ensis siue gladius regius quo cingitur in signum regiæ potestatis et maiestatis. De primo dr̃, ꝙ species Priami erat digna ĩperio, eo ꝙ erat pulcher in statura et forma. De secundo dr̃ 3. Reg. ꝙ ex omnibus partibus ueniebant ad audiendam sapientiam Salomonis. De 4. dr̃ canticorum. 3. Sexaginta fortes ambiunt Salomonem tenentes gladios &c. Pater ergo volens cõstituere filiũ suum regem totius vniuersi, etiã inquantum erat homo: hæc tria dedit in ipsius incarnatione. Nam primò formauit ipsum opere spiritussancti ex puris sanguinibus virginis pulcherrimum præ cæteris sine macula et labe. Secundò posuit verba sua in ore eius, ut promiserat Deut. 18. Ideo dixerunt ministri sacerdotum Io. 7. Nunquid sic homo locutus est. Item Luc. 24. dixerunt duo discipuli de Iesu Nazareno, qui fuit potens opere et sermone. Et sic non fuit similis sibi in facundia & sapientia. Tertiò tradidit ipsi potestatem regiam, et ensem humanitatis, et gladium ad expugnandum diabolũ, et potestatem faciendi mirabilia. Et sic ista tria dedit pater Christo filio suo, quæ reddebant ipsum dignum regno vniuersali. Et hoc est q̃d dicit Dauid in hac prima particula. Vnde ait pater ad filium. O Christe tu es speciosus et pulcher forma inquantum homo præ cæteris filiis hominum, quia in vtero materno præ cæteris speciosiorem te formaui. Nã cum omnes cęteri homines non conciperentur, nisi ex libidinoso concubitu, et mẽstruoso, et fœtidissimo sanguine compaginentur: tu solus ex puris sanguinibus opere spiritus F sancti in vtero virgineo supra facultatem naturæ formatus fuisti: & cum omnes cæteri fuissent originali culpæ primorum parẽtum natura obnoxii, & fomite, et morbo carnis sauciati, solus tu fuisti secũdum naturam inter mortuos liber. Et sic fuisti speciosus forma præ filiis hominum. Et non solum fuisti speciosus quo ad supradictam puritatem, & munditiam, sed etiã quo ad nobilitatem et temperantiam complexionis: eo ꝙ non ex motu cęlestiũ corporũ, nec actione alicuius naturalis agentis, in quibus semper est, et accidit aliquis defectus in ipso generato & producto, sed solo ope spũsſcti facta fuit formatio illius corporis Christi ex puris sanguinibus virginis. Et nõ solum fuit Xps speciosus

forma

A forma præ filiis hoim in puritate & nobilitate cõplexionis: sed ẽt in honestate aspectus. Nã oẽs incitabat ad honestatem uitæ, & ad reuerentiam sibi exhibendam, & oibus incutiebat timoré: vt inquit Chry. Possumus ẽt dicere ꝙ tria, sunt q̃ decorãt regẽ, & faciũt ipsum dignũ regno & imperio. Primò speciositas.i. sanctitas vitæ: ne sit reprehẽsibilis in vita, vt possit alios regere, & corrigere. Secundò, vt sit gratus in loquendo, & doctus, & sapiens, & vt alios non solum per vitam: sed ẽt per doctrinã possit trahere. Tertiò vt sit fortis & potẽs in factis: vt oẽs venerentur & timeant eũ. Sed quia Christus habuit oĩa ista tria, ideo pr̃ de supradictis tribus cõmendat Chrm regẽ nostrum in hac particula huius cantici. Ideo quantum ad primum dicit: O Christe tu es speciosus forma præ cæteris fi-
B liis hoim, quantum ad sanctitatem, & puritatẽ corporis & aĩæ, & ad cõuersationem vitę: quia in tuo corpore & aĩa nunq̃ locus potuit esse peccato. nec fuisti vnq̃ peccato obnoxius in natura nec in persona: quia non ex opere Adã natus nec cõceptus es, & sic excedis cunctos filios hoim in forma & sanctitate & speciositate virtutũ. Secũdò excedis oẽs in sapiẽtia & donis spiritussancti: quia diffusa ẽst gratia in labiis tuis ad loquendũ & docendũ: quia nõ ad mensuram accepisti dona gratiarum: propterea.i. quia pater benedixit te in æternum dona gratiarum largiẽdo: vt alios doceas per p̃dicationẽ & doctrinã. Tertiò. O Christe potentissime in factis accingere gladio super femur tuum: vt ostendas tuã regiã potentiam. Ad cuius intellectũ est aduertendum, ꝙ triplicẽ gladium siue ensem
C accepit, & accinctus fuit Christus. Nam primò fuit accinctus gladio humanitatis, & carnis ad pugnandum cum diabolo: vt in carne patiendo ipsum debellaret. Secundò, gladio p̃tãtis ad operandũ miracula. Tertiò, gladio paternæ doctrinę ad scindenda corda hominum. Vñ hunc triplicem gladiũ, siue hoc triplici gladio pater accinxit filium: ideo ait: O fili accingere gladio tuo.s. humanitatis & p̃tãtis & doctrinæ. vt sis potens in prælio, & potentissimus ad uincendum diabolum, & mortem & passionem, & ad subiiciendum corda hoim per doctrinam, & ad faciendum miracula per potestatem, & virtutem paternam, & sic eris dignus regno, & imperio, habendo ista tria supradicta. Vnde primò: Specie tua & pulcritudine tua intende prosperè procedere & regna. i. tu regnabis prospere p̃p̃ D
speciem, & pulcritudinem sanctitatis vitæ: quia omnes fideles sequentur te propter sanctitatem. Item 2. dextera tua. i. potestas tibi à Deo tradita deducet te in regnum p̃p̃ veritatem in dicendo & docendo, & p̃p̃ mansuetudinẽ in conuersando & miserendo, & propter iustitiam in corrigendo. Ex quibus patet, ꝙ Christus habuit 5: quæ reddebãt ipsum dignum regno & imperio. s. speciositatem, & pulcritudinem, & puritatem corporis, & animæ, & sanctitatem in viuendo, & mansuetudinem in conuersando, & patiendo, & veritatem in docendo, & iustitiam in corrigendo. Vnde ad maiorem intelligẽtiam est vlterius notandum s̃m Arist. libro de motu animalium, ꝙ dextera est potior pars animalis: eo quia ibi incipit motus ad omnes partes aĩalis. Et ideo sicut sinistra hois dr̃ pars infirmior: B
eo ꝙ non habet propriè principiũ motus à se: sed à dextera: ita a similj diuinitas in Christo dicebatur dextra, & humanitas sinistra: eò ꝙ tota virtus & potestas deriuabatur à diuinitate i humanitatẽ: quia humanitas erat instrm in miraculis faciendis. Et ideo notanter dicitur, Accingere gladio tuo super femur tuum. i. accingere gladio potestatis & virtutis super humanitatem: per quam instrumentaliter facies miracula & omnia opera redemptionis. Et ideo subdit.

Specie tua & pulcritudine tua intende prospere procede, & regna.

Propter veritatem & mansuetudinem et iustitiam: et deducet te mirabiliter dextera tua.

O Christe regna & intende & procede regnare prospere.i. ad prosperitatẽ ecclesię, & E
intẽde, & procede in opere prædicationis & miraculorum, & mortis, & passionis, ad quę opera missus es. Et regna post resurrectionẽ & ascensionem, & hoc facies specie, & pulcritudine sanctitatis, & virtutis. Nã dextera tua .s. diuinitas verbi, deducet te, & diriget te in omni opere redemptionis propter veritatẽ, & mansuetudinem, & iustitiam: quia his armis vinces diabolum, & triumfabis de eo.

Sagittæ tuæ acutæ: populi sub te cadent in corda inimicorum regis.

Hic memorat arma q̃ Chrs tradidit apl̃is ad debellandũ mundũ. Ad cuius intellectũ est notandum, ꝙ Chrs per seipsum vicit diabolũ in morte, & passione, & expoliauit infernũ, & tulit legẽ euãgelicã, & fecit miracula, & prędicauit in sola terra promissionis. Sed p̃

Aposto-

A apostolos suos prædicauit in partibus remotis,& populo gentili,& eiecit diabolū foras, & subiecit sibi oēs nationes. Et ideo cōicauit & tradidit apostolis arma sua,& sagittas euāgelicas,& ptātem, & uirtutem faciendi miracula in virtute nominis Iesu, sicut dictum est ps. 8. & 17. & sic apostoli cū sagitis verbi euāgelici & feriebant, & penetrabant corda hominum,& prosternebāt eos à cultu idolorum,& superbia uitæ, & subiugabant iugo fidei: & hoc est quod dicit pater ad filiū. Vñ ait. O fili Christe sagittæ tuæ acutæ.i. verba euāgelica per tuos aplos missa, & prædicata cadent sub te in corda inimicorū regis populi.i.in corda infideliū,tām iudæorum,quàm gentiliū. Et sic populi cadēt sub te uicti,& cōuersi ad fidē. Et alii cadēt in perpetuā damna

B tionē. Et nota ꝙ tā apostoli q̄ verba euangelica dicuntur sagittæ in scriptura à uelocitate; quia apostoli fuerunt à Christo per totū mūdum velociter missi. Et ipsa verba euangelica mittebantur ex ore apostolorū,& feriebāt corda inimicorū regis Christi. Et sic oēs populi cadebāt à sua superbia,& perfidia, & superstitione idolorū & subiiciebant iugo Xpi: Et oīa ista fiebāt in uirtute nominis Iesu, & uerbi euāgelici, in quibus ostensa fuit Christi regia ptās,& triunfus,& uictoria: de quibus sagittis patebit ps.63. & 126. & Esā.61. Et nota ꝙ iste versiculus.s.sagittæ tuæ acutę populi sub te cadent in corda inimicorum regis:etiam pōt construi per zeugma reducendo illud verbum cadent ad diuersa: vt sit sensus. Sagittæ tuæ euangelicæ cadent,& figentur in corda inimicorum regis Christi Mes

C siæ. Et sic populi gentilium sagittis tuis vulnerati cadent uicti sub te, & sub iugo tuo.

Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga directionis virga regni tui.

Hic pater tribuit Christo sedē iudicialē & sceptrū siue uirgā, inquātum misit ipsum tanquā legislatorē,& iudicē mundi, & tradidit sibi iudiciariā ptātem ēt inquantū hō. Vñ nota ꝙ Chrs,inquantū hō,fuit unctus in regē & sacerdotem à primò instāti incarnationis, non oleo materiali sicut cæteri reges & sacerdotes vet.test.sed oleo spirituali, & lætitiæ & gratiæ spiritussancti, ut dictum est, & istam gratiam non accepit ad mensuram, sicut apostoli,& cæteri sancti,sed sine mensura redundat in animam Christi à verbo propter hipostaticam vnionē:ideo talis plenitudo gratiæ est fontaliter in Christo, à quo oēs

D accepimus. Et ēt à primò instāti cōceptionis, data est sibi ptās iudicialis & regalis, sed nō ostendit eā, nec voluit publicè uti nisi post ascensionē:ideo dicit Matt.27. Data est mihi ptās in cęlo. Et ista sedes Christi, & iudiciaria ptās tradita Christo ēt, inquantū hō, est æterna à parte post: quia inæternū Chrs, ēt inquantū hō,sedebit ad dexterā patris. & iudiciū suū erit inęternū, quia in die iudicii impios ad pęnā ęternā destinabit, & bonos ad gloriā sempiternā. Et sic sua sedes & suū sceptrū:& virga dr æterna,& directa,& inflexibilis. Dicit ergo pater ad filium: O Christe Deus & hō sedes tua iudiciaria,quā dedi tibi in tua cōceptione,&ascēsione nō est data tibi ad mensurā tpis,sed in sęculū sæculi, & virga regni tui.& ptās nō est iniusta, nec flexibilis ad aliquā passionem pp odiū, & amorem E sicut tirannorū. Sed est virga directionis,& rectitudinis tribuens unicuiq; ꝙ suū est sm opera sua; nō declinans ad dexteram nec ad sinistram. Et probatur per effectum ꝙ tuum sceptrum sit rectum & iustum. Nam semper

Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

Dilexisti iustitiā.i.homines iustos; & odisti iniquitatem in hoibus prauis. Nam illos ꝓmiasti,& hos punisti. Et reddit cām quare Xps dilexit iustitiā, &odiuit iniquitatē,& nō potuit iudicare,nec poterit nisi rectè: quia ī eo nulla est passio, nec iniquitas: quia non traxit naturā corruptā,sicut nos oēs:quia nō ex opere Adā natus est. Itē quia ab initio suę cōceptionis fuit vnctus oleo spūsancti oīm donorū nō ad mēsurā: qa qeuit sup eū spūs sapię,& intellectus,& spūs cōsilii, & fortitu F dinis. Et fuit iustitia cingulū renū eius. Et sic sp iudicabit in vera iustitia: vt patet Esa.11. Nā dona spūsancti erant quasi principium formale operādi in Christo.quo ad opera iustitię:ideo nō potuit errare. Et ideo ait pr ad filiū. O Deus Christe secunda persona in trinitate, propterea dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatē quia Deus tuus pr vnxit te in tua cōceptione oleo lętitię prę cōsortibus,& participibus tuis regibus & sacerdotibus: quia illos ꝑcepit vngi oleo materiali & figurali: & te vnxit oleo spūali. Et dnr reges, & sacerdotes consortes Christi: inquantum ab eo hnt oēm ptātem, & inquantū Christum figurabāt. Itē licèt apostoli, & oēs Christiani consortes, & participes Christi sint vncti oleo

spirituali

A spûali, & acceperint spmsanctû: tñ oẽs acceperût ad mẽsurã deriuatiuè à Xpo. Sed Xps nõ accepit ad mẽsurã: sed fontaliter habet in se pp vnionem hypostaticã. Item Xps nõ vnctus est ut mundaret à pcõ, & liberaret sicut cæteri oẽs: sed ut ab eo oẽs acciperemus gratiã pro grã. Et ideo dr̃ unctus præ consortib. suis.i.aliter & nobilius & perfectius. Ex pdictis in textu inferunt̃ quatuor manifestè cõclusiones cõtra Iudæos. Prima, ꝙ Messias in lege promissus est Deus: probat̃. Nã secundũ Ionatã Abenuziel, & oẽs antiquos & autenticos Hebræos, iste ps. est factus de rege Messia. Et iste speciosus, & accinctus gladio, & armatus sagittis, & vnctus oleo lætitiæ p̄ consortibus suis est rex Messias secũdum eos, & istum uocat Deus pr̃ Deum in hoc ps. 1. cũ dicit: Sedes tua Deus, Secundò cum dicit: O
B Deus propterea unxit te Deus tuus. Tertiò cum dicet infra: Qm̃ ipse est dñs Deus tuus: ergo sequit̃ ꝙ Messias est verus Deus. Secunda cõclusio ꝙ in diuinis sunt plures personæ quã una: probat̃. Nã ibi est Deus vngens & Deus unctus: sed una & eadẽ persona nõ põt esse ungens & vncta: ergo sunt duæ personæ .s. pater vngẽs, & Deus vnctus, qui est filius. Et licet persona spũssancti nõ nominaliter explicetur: tñ satis explicatur, & intelligit̃ secundũ proprietatẽ per ly oleo lætitiæ, qui est spũssanctus aĩas sanctificans & penetrãs & sanctos profetas faciens. Tertia cõclusio, ꝙ licet Chr̃s sit Deus & hõ, tñ non fuit vnctus, quò ad deitatẽ, sed quò ad humanitatẽ: quia primo mõ nõ indiguit unctione. Quarta cõclusio, ꝙ licet Chr̃s sit hõ, & ex tpe acceperit virgã, & sedem iudiciariã à patre tñ ista sedes
C est æterna à parte post: quia inæternũ puniet malos, & beatificabit, & glorificabit bonos. De quo regno dr̃ Luc. 1. Regni eius non erit finis. Sed hic oritur dubium p hoc quod ait: Virga directionis: & dilexisti iustitiam. Nam vi ꝙ Christus dilexerit iniquitatem: quia dilexit, Matthæum Telonearium: Paulum persecutorem, & Magdalenã peccatricem, & absoluit adulteram, & dedit latroni paradisum: ergo sceptrum eius non est rectum. Ad hoc respondetur, ꝙ Deus non odit naturam hoĩs, quia de se bona est: sed odit pctm̃ & iniustitiã in hoĩe. Ideo qñ homo abiicit peccatum, & se iustificat per pniam, iam Deus nõ reperit causam in hoĩe, vt odiat cũ, imo esset iniustus, si ipsum odiret secundum legem positiuã. Et ideo Christus nõ dilexit Matthæũ, nec Paulum peccatores, sed iustificatos per pniam. Et sic odiebat in eis peccatum, quia in eis peccatum destruxit, & sic Chr̃s iustè egit cum ueniã nõ negauit Magdalenę, nec latroni, nec cæteris pœnitentibus, & sic sedes, & virga ecclesiastica Christi absoluit pœnitentes, & excommunicat obstinatos & rebelles, & sic semper remanet recta. Et sic virga iudicialis Christi tàm in hac uita, quàm in fine uitæ cuiuslibet, quàm in generali & nouissimo iudicio semper erit iustissima. D

Mirra & gutta & casia à vestimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filia regum in honore tuo.

Hic pater præbet filio, & ornat eum uestimentis nuptialibus inquantum est sponsus ecclesiæ. Nã postquàm superius tradidit ipsi signa regalia & triunfalia & iudicialia, hic tradidit insignia, & ornamenta nuptialia cõuenientia ad desponsationem ecclesię ut diligatur à sponsa. Vnde est notãdum, ꝙ tres nuptiæ leguntur in scriptura, quas pater fecit filio suo. Primò fuerunt nuptiæ incarnationis in quibus verbum vniuit sibi hominẽ in unitatem suppositi. De quibus Io. 1. Verbũ caro factum est, & Matt. 22. Simile est regnũ cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, &c. Secundæ fuerunt nuptiæ recõciliationis, in quibus Christus uniuit sibi totam ecclesiam in vnitate mistica de quibus ait Am. Hodie cœlesti sponso iuncta est ecclesia, vbi Chr̃s in Iordane lauit nostra crimina. Tertię nuptiæ fuerunt glorificationis, quæ factæ sunt in die resurrectionis, ubi Christus recuperauit corpus gloriosum. Quæ perficiẽtur nobis in die iudicii, ubi nos resurgemus induti stola gloriæ, de quibus Apoc. 2. Gaudete & exultate, qm̃ uenerunt nuptiæ agni, & sponsa ornauit se. In primis nuptiis spõsus indutus est carne & humanitate speciosa & gratiosa tanq̃ rex. Et accinctus est gladio & sagittis tanquã pugil, ut dictum est. Et in tertiis nuptiis .s. glorificationis accepit sedẽ æternã, & virgã directionis tanquã iudex: vt patet Mat. vlt. Data est mihi omnis ptãs in cœlo & in terra, vt dictũ. In secũdis nuptiis .s. recõciliationis quæ factæ sunt in Iordane: qñ Christus baptizauit se in capite pro nobis membris, tunc accepit vestimentum baptismale in persona omnium nostrũ, quia omnes fuimus in eo baptizati. ad Ro. 6. Et in cruce appetit uestimenta flagellorũ & mortis & passionis & sanguinis, quia totus fuit perfusus E F

A sanguine & uestitus. De quo uestiméto habetur Isa. 62. Quis est iste qui uenit de Edom tinctis uestibus de Bosra? Quare rubrum est uestimentum tuũ? Et finaliter de latere Christi exiuit sanguis & aqua? unde omnia ecclesiastica sacramenta sumpserunt uirtuté? Iõ tota ecclesia dicitur spõsa Christi, inquantũ ipsam sibi copulauit. Et dicitur filia Christi inquátũ ex eius latere exiuit: sicut Eua ex Adã. Ex quibus patet ꝙ primę nuptię. s. incarnationis, fuerũt dispositio ad secũdas nuptias s. nrę recõciliatiõis, q̃a in illis assumpsit carnẽ mortalẽ & passibilẽ, in qua fuit baptizatus & passus, postea in secũdis nuptiis accepit uestiméta baptismi, & passionis. Vnde has secũdas nuptias & hęc uestiméta memorat profeta in hac parte. Vnde est iterũ aduertẽdũ, ꝙ Christus icepit secũdas nuptias à baptismo,
B & processit per suã prędicationẽ uocãdo spõsum ad fidẽ sui, & pfecit eas in sua passione. Iõ triplex uestimentũ accepit Christus. Primò sanctitatis & pœnitentiæ, secundò uestimẽtũ doctrinæ, tertiò uestimentũ passionis. Ideo ista tria uestiméta memorat profeta & notificat hic per tres species aromaticas. s. per mirram, guttam & casiam. Per miriam. n. intelligit passioné & morté. Per guttam intelligit pœnitentiã, & sanctitaté uitę. Per casiã, intelligit lenitatem & suauitatem doctrinæ. Fuit ergo Christus in secũdis nuptiis, his tribus uestibus indutus & unctus. s. indumento sanctitatis & pœnitẽtiæ in conuersatione uitę, et uestiméto sapiẽtię & doctrinę, & uestimento amaritudinis & passionis. A quibus tribus uestimentis spirãt, & effluunt tres salubres odores in totã ecclesiã, quibus mẽbra se
C quuntur sponsum suum Christum de quibus odoribus habetur canticorum primo. In odorem curremus unguentorum tuorum. Nam martires sequuntur Christum in odorẽ mirræ et passionis, & uirgines, & continentes, & eremitæ, & omnes pœnitentes in odorẽ guttæ, siue scandali sanctitatis uitæ, doctores uerò secuti sunt Christum in odorem doctrinę. Et sic omnes currimus in odorem expiranté & effluentem à uestimentis Christi. Dicit ergo pater ad filium: O Christe spõse ecclesiæ nõ solũ te cõstitui regẽ speciosum forma præ filiis hominum & gratiosum, & constitui te pugilem accinctum gladio & sagittis contra diabolum, & constitui te iudicẽ, dans tibi sedem æternam & uirgam, sed etiam dedi tibi totam ecclesiam in spõsam. In quibus nuptiis indui te tribus uestimentis. s. sanctitatis, doctrinæ, & passionis. A quibus uestimẽtis tuis nuptialibus expirant, & effluunt tria aromata. s. mirra passionis, & gutta siue sandali sanctitatis uitæ, & casia suauis & lenis doctrinę. D
Ista tria aromata siue odores expirant à uestimentis tuis tãquam supple à domibus id est capsis, & pixidibus eburneis, in quibus reponuntur ista tria aromata. Ex quibus odoribus te delectauerunt, & oblectauerunt, & lætificauerunt multę puellæ nobiles filiæ regũ in honore tuo id est ad honorem tuum. Nam Catarina quæ fuit filia regis & Agata, & Agnes, & Cęcilia, & multæ aliæ uirgines quę fuerunt de genere regum, secutæ sunt te, in odorem uestimentorum tuorum: imo obtulerũt tibi ista tria aromata, & istos tres odores. s. mirram martirii, & guttam sanctitatis, & casiam bonæ doctrinę: in quibus odoribus ualde delectaris, & tales odores habes gratos & acceptos. Ista tria vnguenta abstraxerunt virgines, & martires à domibus, & capsis, & corporibus suis eburneis. s. albis p puritaté, & fortibus per constantiam, & rubicundis p martirium. Est. n. ebur album, & solidum, & rubicundũ, per quod denotatur puritas uirginis & constantia, & rubedo martirum, et sanctorum fortitudo doctorũ et firmitas doctrinę eorum. Hoc idem potest intelligi ad literam de Magdalena, et Maria Iacobi et Salome, quę fuerunt de genere regali, et de domo Dauid, quę his unguentis, et aromatibus unxerunt Christum in honorem sepulturæ. Sed ad maiorem euidentiam est ualde notãdum, ꝙ uirtus passionis Christi dicitur metaforicè mirra, propter accommodatam similitudinem. Nam mirra est quædam parua arbor aromatica, quæ nascitur in Arabia, cuius succus dicitur etiam mirra: quę quidem arbor agitata à uentis contrariis. s. ab aquilone et austro, emittit sudorem pretiosissimũ ad modum gummi, quę dr̃ prima mirra. sed q̃a nõ põt exire multũ de succo primo mõ. ideo agricolę vulnerant arborẽ faciẽdo paruã incisionẽ in latere trunci, & sic emanat copia succi & liquoris. Et sic totus ille liquor q̃ egredit̃ ab illa arbore i mẽse martii, tã p agitationẽ vẽtorũ, q̃ p incisionẽ factã i latere dr̃ mirra prima & electa, virtuosissima, & ꝑtiosissima, ꝑseruãs ab oĩ corruptione, & sanãs, et desiccãs oẽm putredinẽ. Iste aũt liquor q̃ emanat i mẽsib. sequẽtibus, dr̃ mirra secũda, q̃ licet sit bona, tñ nõ est valoris et virtutis. Ad huius E F

A huius ergo arboris & liquoris similitudinẽ tàm Christus quã sua passio dicitur prima mirra & electa. Nam in mense Martii Christus fuit agitatus & afflictus à duobus uentis cõtrariis.i. à Iudæis & Pilato cũ suis ministris de populo gẽtili, qui primò in horto emisit sudorem sanguinis, postea per flagella & clauos, & ultimò per uulnus lateris exiuit sanguis & aqua in remissionẽ peccatorum, unde omnia sacramenta receperunt uirtutem. Et sic patet qualiter à uestimentis humanitatis Christi fluxit illa mirra passionis, cuius uirtus fuit recepta, & reposita in domibus, & capsis eburneis ecclesiasticorum sacramẽtorũ; à quibus capsis iugiter ecclesia educit unguẽtũ ex mirra, & cassia, & gutta passionis Christi confectum ad sanandas omnes infirmitates, & uulnera peccatorum in quibus unguẽtis Christus valde delectatur ꝑ recõciliationẽ fideliũ. Et hoc est quod intendit dicere David cum ait. Mirra & gutta &c. Nota etiam ꝙ illud nomẽ mor in Hebræo, idem est quod muscus, sed in Arabico, significat amaritudinem. Et ideo Hier. & 70. ubicunque in Hebræo. s. in psal. & canticis canticorum inuenerunt mor, traduxerunt mirram, quę est amara, ꝓ quàm significatur amaritudo passionis. Et sic mirra siue mor est æquiuocum ad muscum, & ad illam speciem aromaticã amaram, quæ præseruat à corruptione. Iõ melius videtur dicere Hie & 70. nam iudęi moderni in magna parte perdiderunt veras significationes vocabulorum Hebraicorum, propter lõgam dessuetudinem. Ideo in significatione vocabulorum Hebraicorum magis est credendum Arabibus, quã Iudæis modernis, eo ꝙ Arabes omnes uulgariter loquũtur lingua Arabica, quæ est ualde uicina linguę Hebraicę, magis quã Hispanica Italicæ. Nã Arabica, & Siriaca, & Hebraica immediate descendunt à Caldæa, ut dictum est in principio. s. in prologo, tractatu sexto.

Astitit regina à dextris tuis: in vestitu deaurato circundata varietate.

Quia superius pater ornauit sponsum supradictis tribus nuptialibus uestibus: iõ hic in hac secunda parte principali intendit ornare sponsam. s. ecclesiã, & copulare eam sponso suo, & canendo cõmendat eam in ornatu & apparatu nuptiali. Vnde dicit pater primò ad filium, ut accipiat sponsam sibi. & ait: O rex Christe fili accipe ecclesiã tibi spõsam, quia iam ipsa regina. s. ecclesia astitit tanquã regina à dextris. i. in potioribus bonis tuis, & non est nuda: imo sedet in uestitu deaurato circundata uarietate, quia eisdem uestimentis tuis est induta & induisti eam. Nam iam sequitur te per fidem spem, & caritatem, quę effluunt, & spirant à uestimentis, & iam sequitur te per sanctitatẽ, & doctrinam, & martirium. Ergo iam ornata est uestibus nuptialibus & decentibus. Nam ipsa astat ibi in uestitu deaurato palledine, siue pallore caritatis, & circundata, & amicta uarietate uestimentorum, & colorum. i. alba per fidem, & puritatem, & cerulea per spem: & rubicunda per martiriũ, & pallida per pęnitẽtiã, & splendens ueritate doctrinę. Itẽ est circũdata & vestita uarietate diuersorum sacramentorum scilicet baptismi, confirmationis, pœnitentiæ eucaristiæ, & extremę unctionis. Itẽ est circũdata diuersitate, & uarietate statuũ. s. uirginũ uiduarũ cõtinẽtiũ, cõiugatorũ, eremitarũ, apostolorũ, doctorũ, euãgelistarũ, ꝑdicatorũ & uarietate religionũ, & uarietate linguarũ: quia iã credũt Græci, Latini, Scitæ, Indi, Aetiopes & Caldæi. Itẽ uarietate morũ & consuetudinũ i cultu, sed omnibus est una fides, unũ baptisma. Iõ unica est columba & sponsa. Vnde est aduertendum quod tota ista uarietas uestimẽtorum ecclesię fuit, & emanat à uarietate uestimentorũ Christi, de quibus supradictũ est in uersu superiori. Nam sicut in mundi creatione unus & idẽ Deus secundũ diuersitatẽ idearũ causando similitudines illarum idearum produxit uarietatem, & diuersitatem creaturarũ & specierum, ita Xp̄s in nostra regeneratione, & ecclesię desponsatione, multiplicando similitudines uestimẽtorũ suorũ causauit uarietatẽ & perfectionẽ in ecclesia spõsa sua. Nam sicut Deus lucet in oibus creaturis: & sic dat eis esse naturale, ita Chr̄s, vt redemptor, & regenerator lucet in ecclesia, & mẽbris suis, & sic dat eis esse gratiæ. Itẽ sicut mundus à sole habet tria. s. lumẽ calorẽ, & influentiã, ita ecclesia habet à Christo lumen fidei, & calorem caritatis, & influẽtiam spei: propter quam operatur. Vnus ergo Christus habens ista tria aromata & uestimenta. s. passionis & sanctitatis & doctrinæ, aspirãdo & lucẽdo in ecclesia ꝑ passionẽ, causat varietatẽ septẽ sacramentorũ ad sanãdas infirmitates. Secũdò ex gutta suę sanctitatis causat in ecclesia diuersitatem religionum, & statuum sanctorum. Sed ex vestimẽto doctrinæ influit septem dona, & genera gratiarum, &

A rũ,& sic alios fecit apostolos, alios euangelistas &c.Et sic ecclesia sedet à dextris Christi circũdata varietate,q̃ oia fluũt ab eodẽ Xpo: nam per vnum & eundẽ spm̃ spirat & distribuit vnicuiq; dona gratiarũ, prout vult. Nã sicut dictũ est in prologo Christus est dispẽsator bonorũ patris.Dicit aũt Hiero.ad Principiã ꝙ huc vsq; loquit̃ pfeta,& ea q̃ sequũtur sunt verba patris ad sponsãm, sed magis conformis videtur supradicta sententia.

Audi filia & vide & inclina aurẽ tuã, & obliuiscere populũ tuũ & domum patris tui.

Postq̃ superius pater dixit Christo vt acciperet ecclesiam in spõsam, nũc dicit ecclesiæ, vt accipiat Chrm in spõsum,vt appareat cõsensus vtriusq;.Nã in spõsalib.in primo loco q̃rit̃ cõsensus spõsi, & in secũdo cõsensus sponsæ, & hũc ordinẽ seruat nũc ecclesia.Et ideo B post q̃ pr̃ habet cõsensium sponsi, tunc vocat & admonet spõsãm,vt accipiat, & sequatur, & veniat ad spõsum suũ Chrm : quia nemo venit ad filiũ,nisi pater traxerit eũ per grãm, nã quos pater ab æterno prædestinauit,hos Christus vocauit, & iustificauit, & regenerauit:ad Ro. 8. Dicit ergo pater ad spõsãm ecclesiã . Audi filia per creationẽ & regenerationẽ , Audi vocẽ euãgelicã filii mei & vide eius miracula,& eius sanctitatem,&vide per fidẽ, & inclina aurẽ tuã volũtatis pbendo assensum.Et tu cętus gentiliũ conuersorũ,obliuiscere populũ tuũ idololatrum,& tu cœtus apostolorũ,& discipulorũ,&cõuersorũ ex iudæis obliuiscere domũ.i. synagogã patris tui Moysi.i.ritũ cerimonialiũ , & nõ secteris lite C rã,sed spiritũ . Nota ꝙ ista spõsa dum erat in domo patris sui Abrahę,& Moysi, induebat̃ vestibus vilibus &vetustis cerimoniarũ,& legaliũ.Et ideo præcipit Deus, vt relictis vestibus cerimoniarũ ornetur vestibus nouis euãgelicis sacrorum & gratiarũ, vt à sponso concupiscatur.Et ideo dicit,obliuiscere domum patris tui.q.d.exue veterem hominẽ , & indue vestes quas tibi dat nouus sponsus .

Et concupiscet rex decorẽ tuũ, quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum:

Et filiæ Tyri in muneribus ; vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

Chrs rex spõsus cõcupiscet decorẽ tuũ,& eris ipsi grata,aliter abiiciet te, quasi abominabilẽ.Egredere ergo de domo natiuitatis & patris tui & intra talamũ spõsi Chri qm̃ ipse est dn̄s Deus, tuus,in lege promissus.Itẽ ò tu popule gentilis obliuiscere populũ tuũ,& patres tuos,& domũ.i.delubra & superstitiones idolorũ,q̃ nõ sunt veri dii, sed demonia, D & cõuertere ad spõsum ecclię,qm̃ ipse ẽ dn̄s Deus tuus,& nõ idola.Et ideo adorabũt eum iudæi supple,& adorabunt eũ filię Tyri.i.oẽs cõuersi ex gentilibus in muneribus.i.sibi munera offerentes. Nã magi venientes ab oriente obtulerunt in sua natiuitate, aurũ, thus, & myrrã.Et Cõstantinus, & cæteri imperatores,& reges,tẽpla, & ecclesias Chro construxerũt, & magna donaria,& ornamẽta obtulerunt. Vñ nota ꝙ versus & snia incipit ibi.f. & adorabũt eũ filiæ Tyri i muneribus.i.totus populus gẽtilis : & sic exponit hãc particulã Aug de fide rerũ inuisibiliũ . Et cõuersus pr̃ ad filiũ dicit.O fili rex Messia, intm̃ prosperabit̃ regnũ tuũ p vniuersum orbẽ,ꝙ nõ solũ reges sed oẽs diuites plebis depcabunt̃ vultũ tuũ.i.ante vultũ, & imaginẽ tuã orabunt E in tẽplo,& celebrabunt diuina officia,& desiderabunt videre vultũ tuũ hic per grãm,& in futuro per gloriã.Ex supradictis apparent & inferuntur quatuor conclusiones. Prima quidẽ est. Chrs rex Messias in suo aduẽtu debebat repudiare & abdicare synagogã,& abolere legalia & dare nouã legẽ, & declarare leg.vet. per hoc quod ait . Audi filia & vide, & inclina aurę tuã & obliui. populũ tuũ , & do.pa.tui.q.d.Audi nouã doctrinã sponsi, & crede ipsi ,& uide eius miracula,& obediẽdo sequere eũ dimittendo synagogã , & vetustatẽ legis,& mores antiquorũ.Secunda cõclusio, ꝙ post publicationẽ euangelii legalia nõ sunt Deo grata nec accepta , sed sola sacra no.le.per hoc quod subdit.Et cõcupiscet rex decorẽ tuum.Tertia cõclusio, ꝙ rex Messias F est verus Deus, per hoc quod subdit.Quoniã ipse est dominus Deus tuus & adorabunt . Quarta conclusio ꝙ principalis articulus, & fundamentum ecclesię per quod differt christianus à non christiano,est credere in Christum verum Deum, & hominem, & Messiã in lege promissum,per hoc quod ait. Audi filia & vide quasi dicat quòd solus ille est filius Dei adoptiuus, qui credit in Christum, & abdicat omnes alios ritus , & cerimonias, & superstitiones, quia aliter non concupiscetur à Christo sponso nec esset membrum eius, nec de gremio ecclesiæ.

Omnis gloria eius filiæ regis abintus in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus.

Hic dat cãm quare debebat Xps repudiare synagogã,& delubra gentilium,& ornatũ

A eorum, & concupiſcere, & eligere eccleſiam. Nam tota gloria ſynagogæ erat in apparatu exteriori, & in actibus materialibus: quia omnia intelligebant ad literam, & per ſola opera exteriora putabãt iuſtificari. Et ideo tota gloria templi Salomonis erat in apparatu ornamento. & vaſorum aureorum: & ſic tota gloria iudęorum referebatur ad corpus, & nihil ad animam, nec curabant de interiori iuſtitia. Sed oppoſitum docet lex euãgelica. nã vera iuſtitia, & ornatus debet eſſe in nobiliori parte, ſed anima eſt nobilior corpore: ergo verus ornatus debet eſſe in anima. Nã Deus ratiõe animæ diligit hoĩem, ergo potius vult ſibi deſponſare aĩam quàm corpus: ergo totũ ornatum, & apparatum magis deſiderat in anima quàm in corpore & ſic homo magis dicitur iuſtificatus in anima quã in corpore, &
B per conſequens magis per actus interiores, q̃ exteriores, cum poſſint eſſe ficti & falſi, & ſic Deus magis acceptat & reſpicit affectũ & intentionẽ, quã effectum exteriorem, vt ait ſaluator. Matth. v. Et ideo dicit hic gloria huius ſponſæ non conſiſtit in apparatu exteriori ſicut templũ Salomonis, cuius tota gloria erat in pellibus & pãnis & vaſis aureis & argẽteis, & ſimiliter eſt dicendum de templis gentiliũ: ſed tota gloria eius. i. iſtius ſponſæ filiæ regis .i. eccleſiæ eſt abintus in actibus, & in deuotione interiori, & in ornatu ſpirituali ſacramentorum eccleſiæ Et ſic etiam ornatus chriſtianorum & iuſtitia, & perfectio non conſiſtit in actibus exterioribus, ſed in ornatu animæ & deuotione & virrutibus & non in apparentia & vana gloria exteriori, ſed bona intentione interiori, ne quod foris oſtendi-
C tur, intus à mercede euacuetur: quia Chriſtianus non expectat p̃miari, nec fęlicitari in hoc mundo ſed in alio, & talẽ aĩam concupiſcit Xp̃s & deſponſat ſibi. Ideo licèt eccleſia ſpõſa Chriſti ſit circumamicta varietatibns ſtatuũ. ſ. cõiugatorum, viduarum, virginum, tñ abintus omnibus eſt vna fides, vna caritas, vnũ baptiſma, & vnicam expectant gloriã & tota gloria eorũ eſt in anima. Vñ tali veſtitu deaurato & tali amictu cõtexto varietatibus colorũ perfectionum & virtutum ornauit Deus pater ſponſam filii, & talẽ ſpõſam cõcupiuit Xp̃s repudiat ſynagoga & gentilitate, quę in ſolis ornamentis mundanis, & exterioribus delectabantur & putabant iuſtificari. Totum etiam hoc poteſt referri ad legem Moyſi, & ad totam ſcripturam vete. teſt. cuius veritas

non conſiſtit in litera exteriori, ſed in ſenſu D
ſpirituali interiori, quæ quidem lex vetus eſt quaſi tunica & veſtis, ſub qua latet euãgeliũ ſiue veritas euangelica. Et ſic gloria vete. leg. eſt veritas euangelica latens abintus in fimbriis aureis: & hanc veritatem & gloriam interiorem legis deſiderarunt omnes patres vete. teſt. & hãc concupiuit & acceptauit & prędicauit Chriſtus, & ſic abiectis & repudiatis cerimoniis exterioribus concupiuit gloriam & veritatẽ interiorẽ. Et ſic lex vetus patet ad extra in veſtitu byſſino & groſſa, ſed veritas euangelica latet intra in veſtitu deaurato circumamicta varietatibus ſenſuũ. ſ. profetico, morali, & anagogico, & multiplici, q̃a pertrãſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia. Itẽ iſta gloria quę latet abintus, & emanat a bintus, eſt gratia eccleſiaſticorum ſacramẽtorũ, quæ ſunt inuiſibilis gratiæ viſibilis formæ. E
Nam in quolibet ſacramento ſub viſibili forma latet inuiſibilis gratia. vñ quodlibet horum ſacramentorum eſt circumamictum varietate bonorum effectuum. Nam baptiſmus purgat originale, & confert fidem, & caritatem & configurat, & incorporat nos Chriſto ſponſo, & confirmatio confert. vii. dona ſpiritusſancti, & eucariſtia reficit.

Adducentur regi virgines post eam, proxime eius afferentur tibi.

Afferentur in lætitia & exultatione: adducentur in templum regis.

Poſtquã ſuperius Deus pater cantauit, & commendauit ſponſum & ſponſam in ſuis ornamentis & apparatu, hic commendat eã de copia, & frequenti ſocietate puellarũ adoleſcentularum, quæ maximè decorant ſpon F
ſam, vt patet in canticis Salomonis. Poteſt et dici, q̃ nunc in hac tertia parte huius carminis nuptialis prædicit, & commẽdat fęlicem prolẽ eorundem. Et ratio eſt, nã in ſuperiori verſu dixit, quòd omnis gloria huius ſponſę eſt abintus quaſi in vtero eius, & quòd eſt amicta, & circundata varietatibus ſtatuum & filiorum: ideo hic enumerat & memorat liberos & filios eius, quorum ſtatus ſunt multi. ſ. virgines, viduę, coniugatæ, apoſtoli, & martyres, & doctores. Vnde nota quòd iſta proles fuit regenerata ex iudæis primò: ſecundò ex gẽtibus & ex vtriſque fuerũt virgines, & viduæ, & de oĩ ſtatu, & illico incepit eccleſia Xp̃o dare prolẽ. Dicit ergo primò, virgines. ſ. virgo Maria, & Ioã. baptiſta, & ceteræ virgi. adducentur poſtea. i. ſequentur ipſam eccleſiam,

A siã.i.ipsa ecclesia primò adducet virgines spõso suo Christo, & proximæ eius .s. viduę & continentes, quæ tenent 2m locum post virgines afferentur tibi, ò Christe in lętitia, & exultatione.i.sponte vouebunt, & seruabũt castitatem amore tui.Etiam per virgines põt intelligi omnes animæ christianorum quę habent fidem catolicam secundum Aug. & per proximas, põt intelligi specialiter conuersi ex gentibus, ex quibus multę virgines fuerunt Deo consecratæ, & seipsas pro Christo morti obtulerunt, & multę alię se monasteriis dedicauerunt. Et ideo sequitur. Adducentur in templum regis, sicut continuè sanctimoniales Christo dedicãtur.Et ẽt per virgines, & proximas Christi põt intelligi oẽs aiæ christianorũ, qui in baptismo incõcussè fidem Christo promiserunt, quę dicũtur vir-
B gines,ab itegritate fidei, ex quibus sunt martyres, & virgines, viduę, & coniugati, qui oẽs sequuntur ecclesiam, et sunt regenerati à Christo et ecclesia.Omnes enim christiani adducuntur ad templum Christi, et adducit eos mater ecclesia, vt baptizentur, et recipiãt cętera sacramenta. Et sic omnes sequuntur agnum quocunque ierit.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram.

Hic spãliter memorat prolẽ apostolorũ, eo ꝙ tenẽt primum locũ in ecclesia. Vñ posset dicere ecclesia, O Christe tu ascẽdis in cęlũ, et dimittis me viduã et solã et pupillã sine patre, quia ante habui patriarcas et ꝓfetas, qui fuerunt patres mei, nunc aũt repudiata synagoga, in qua sunt scribę, farisei, et legis doctores, congregasti me ex piscatoribus, et
C plebeis, et simplicibus idiotis. Ad hoc respõdet Deus, No timeas ecclesia sponsa, quia ꝓ patribus.i.loco et vice patrum.s.patriarcarũ et profetarum, nati sunt tibi filii.s. apostoli, quia recepto spiritusancto, erunt maiores et sapientiores q̃ patriarchę et profetę: Ideo hos constitues principes super omnem terram. Hoc etiã dicit, quia sicut Iacob genuit duodecim filios patriarcas à quibus descẽderunt oẽs filii Israel carnales: ita Christus regenerauit duodecim apostolos, à quibus descenderunt oẽs Christiani per generationẽ baptismalẽ et spiritualem. Et ideo ecclesia dicitur verus Israel spiritualis, quorũ patriarchę fuerunt duodecim apostoli, ut patebit ps. 67. Hoc idem dicit ecclesię congregatę ex gentibus: non timeas, nec dedigneris ò popu le gentilis, quia habuisti summos philoso- D
phos, qui in scientia humana floruerunt, et reges et imperatores qui armis et legibus totum orbem subiecerunt. Nam pro illis patribus tuis.s.loco Platonis, et Socratis, et Aristotelis, et cęterorum philosophorum, et loco Cyri, et Darii, et Alexandri, et Cęsaris, et Pompeii, et Octauiani, et cęterorum famosissimorum regum, et imperatorum, et bellatorum, nati sunt tibi.i.renati ex me filii, scilicet apostoli, et discipuli, et hos cõstitues principes super omnem terram, qui non inanis profetiæ uerbis, nec uiribus humanis, sed armis euangelicis, totum orbem tibi subiiciẽt, et sic erunt maiores quàm Alexander et Cęsar, qui minorem partem mundi uix potuerunt obtinere. Item renati sunt tibi filii ex me, scilicet martyres et doctores. Et ideo, O Christe domine mundi. E

Memores erunt nominis tui domine, in omni generatione & generationem.

Isti apostoli et doctores erũt memores tui, in omni generatione et generationem, quia scribent, et prędicabunt mirabilia quæ fecisti vsq; ad iudicium. Nam euangelistę scripserunt euãgelia, in quibus memorantur omnia gesta Christi. Et Ia. et Ioan. et Pe. scripserunt epistolas canonicas, et Lucas actus apostolorum. Et Paulus scripsit quatuordecim epistolas ad diuersos populos et status, quę quotidie leguntur, et prędicantur in ecclesia, in quibus maxime memoratur nomen Christi. Et sic apostoli non solum ipsum nomen Christi prędicarunt, sed etiam in memoriam eius scripta reliquerunt.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi. F

Propterea et propter quę scripta sunt omnes populi ad fidẽ cõuersi cõfitebuntur tibi ò Christe, et colent te tanq̃ Messiã, et verum Deum in sęculum sæculi. Nota ꝙ ly domine non ponitur in Hebręo, et sic nulla accidit difficultas, quin loquatur pater ad filium in hoc versu. Ex toto ergo isto psal. possunt recolligi.14. conclusiones seu doctrinę. Prima conclusio, ꝙ pater ab æterno eructauit verbum bonum ex toto corde idest de tota substantia. Secunda cõclusio: ꝙ ex tempore produxit ꝑ illud uerbum uelociter omnes creaturas sicut uelox scriba producit literas. Tertia conclusio: quòd Christus fuit speciosus prę filiis hominum in puritate, et sanctitate, et sapientia, et gratia spiritussancti. Quar-

A ta conclusio, q Christus triplici gladio fuit accinctus. s. gladio humanitatis, & potentiæ, & doctrinæ. Quinta conclusio, q quinque virtutes fuerunt, propter quas meruit regnare. s. sanctitas, sapientia, veritas, mansuetudo, & iustitia, quæ quidem quinque virtutes sunt necessariæ cuilibet regi & principi. &c. Sexta conclusio, quòd tam apostoli quàm verba euangelica fuerunt sagittæ, quibus Christus penetrauit corda hominum. Septima conclusio, quòd sedes Christi iudiciaria erit æterna, & sceptrum Christi erit iustum & directum. Octaua conclusio, quòd in diuinis est trinitas personarum: scilicet pater vngẽs, & filius vnctus: & spiritussanctus, quo filius vngitur secundum humanitatem. Nona conclusio, quòd triplici vestimento fuit Christus vesti-
B tut. s. vestimento mirrhæ passionis: & vestimento pœnitentiæ, & doctrinæ. Decima conclusio, q vestimẽta ecclesiæ Christi deaurata sunt per ceritatem, & circundata varietate virtutum & sacramentorum, & diuersorum ordinum, & graduum ministrorum & prelatorum ecclesiæ. Vndecima conclusio, quòd ecclesia sponsa Christi, est congregata ex cõuersis de populo gentili relinquentibus ritum patrum suorum, & ex conuersis de iudaismo relinquentibus cerimonialia, & ritus legales patrum suorum. Duodecima conclusio, quòd filii gentilium debebant recipere Christum: & adorare ipsum tanquam Deũ. Decimatertia conclusio, quòd gloria ecclesiæ non consistit in bonis exterioribus, & temporalibus, sed interioribus. & spiritualibus:
C Decimaquarta conclusio, quòd loco. xii. patriarcarum constituti sunt xii. apostoli principes super omnem terram, per quos regeneratus est totus populus fidelium.

PSALMVS XLV.

DEus noster refugium & virtus: adiutor in tribulationibus quæ inuenerũt nos nimis.

Huic psalmo pponitur talis titulus in Heb. s. Victori siue ad victoriam filiis Core, super Alamot canticum Secundum vero. lxx. In finem filiis Core pro arcanis canticum. Secundum aũt Hier. Victori filiorum Core pro iuuentibus canticum. De auctore autem & materia huius psalmi dicit Ra. Salo. & quidã alii Hebræorum, quòd filii Core fecerunt hũc psalmum por gratiarũ actione, eo q fuit factum in eis illud grande miraculum, quia patre suo Core, & Datan, & Abiron, & cæteris complicibus illius coniurationis, pereũtibus ipsi fuerunt liberati: vt patet Nume. xxvi. & D
xvi. Et hoc iuste & bene merito factum est: vt dicunt isti. Nam cum Core pater eorum: & cæteri obstinati vellent rebellare cõtra Moysen & Aaron, tamen sibi Core noluerũt esse complices, nec participes in illa cõiuratione: imo persuadebãt patri, vt obediret moysi iuxta voluntatem domini, sed quia Core cũ cæteris voluerũt obstinatè perseuerare in suo malo proposito: ideo aperta est terra, & deuorauit eos, filiis Core saluis manentibus, ut patet ibidem. Et addunt isti quòd filii Core manserunt in aere: cum terra sub pedibus eorũ fuisset aperta, sed coniuratoribus absorptis, & deuoratis, tunc terra fuit reclusa & reiuncta: & tunc filii Core manserunt salui super terrã. Et hoc fuit illud grande miraculũ quod scribitur. Numeri. xxvi. Et addunt isti quòd tũc E
Deus dedit filiis Chore spiritum profetiæ, in præmium tantæ obedientiæ: & sic fecerũt omnes psalmos qui intitulantur filiis Core, & inter cæteros fecerũt hunc psalmum agẽdo gratias pro sua liberatione, & tanto miraculo ostenso. Et hanc positionem sequuntur quidam catholici glossantes hunc psalmum pro illa liberatione, & miraculis factis in deserto: & in transitu maris rubri, & in ingressu terræ promissionis. Quia tunc actus est impetus fluminis Iordanis quando conuersus est retrorsum & trãsiuit populus, & altissimus sanctificauit suum tabernaculum, & arcam, quando reposuit eam in Silo, & lætificauit illam ciuitatem, & populum dãdo possessionẽ illius terræ. Et sic exponunt literaliter hunc psalmum de adeptione illius terræ cum auxi- F
lio Dei. Sed ista positio licet aliquo modo, & in minori parte contineat aliqualem veritatem, tamen in maiori parte continet falsitatem. Nã primo continet falsum, inquantũ dicit q filii Core fecerũt hũc psalmũ tpe Moysi: sicut fuit improbatum in titulo. psal. xlii. Secundo continet falsum, inquantũ dicit q psalmista pcisè in hoc psalmo memorat miracula & prodigia facta in exitu Isral de Aegypto, & in ingressu terræ promissionis. Sed põt cõtinere verum, inquantum Dauid contẽplãdo miracula, & prodigia, & mysteria facta & gesta in illo egressu, & pgressu, & ingressu, puidit in spiritu ortum, & progressum, & prosperitatem, & triũsum ecclesiæ Christi. Quæ quidẽ ecclesia Christi, & fuit figurata per filios Core, eo q est & fuit congregata ex cõuersis de populo iudaico & populo gentili; quorũ

A patres periĕrūt in sua cecitate & infidelitate vt probatum fuit ibidem, s. ps. 41. Et ideo est dicendum, q̃ Dauid fecit istum psalmum & intitulauit ipsum, In finem filiis Core super Alamot, eo q̃ dedit ipsum cantandum ipsi Hemam & toti Coro suo, eo q̃ erant de filiis Core vt ibi fuit dictum. Sed tunc manet dubium de diuersitate translationum huius tituli. Nam lxx. transtulerunt In finem huius filiis Core pro arcanis. Et Hieronymus transtulit, filiis Core pro iuuentutib. Ad hoc respondetur q̃ hoc nomen Alamot est plurale deriuatiuum de hoc noie Alma. Sed quia hoc nomen Alma est æquiuocum ad duo. Nam vno modo idem est quod adolescentula siue puella. Alio modo idem est quod secreta. Et sic Alamot vno modo significat iuuentutes. Alio modo significat arcana siue B secreta. Ideo septuaginta transtulerunt, pro arcanis sumendo vnam significationem. Et Hieron. transtulit, pro iuuentutib. sumendo aliā significationem. sed hoc ex diuina prouidentia factum est. Nam Dauid in psal. isto profeticè memorat & prædicit arcana & secreta mysteria & prodigia, & miracula, quæ gesta & facta sunt in iuuentute & in ortu & progressu ipsius ciuitatis siue ecclesiæ Dei, vt magis patebit in fine expositionis huius psalmi: & sic necessaria fuit vtraq; translatio. quia vna notificat iuuentutem, & ortum Ecclesiæ. Et altera arcana & profunda mysteria & miracula quæ gesta sunt in ortu & in iuuentute ecclesiæ. Et ideo datus est iste ps. filiis Core ad cantandum: eo q̃ gerebant figuram ecclesiæ sic cōgregatæ vt dictum est. Tria ergo facit Dauid in hoc ps. Primò enim C prædicit fortitudinem & constantiam: quam habuit ecclesia contra iudæos & tyrannos in sua iuuentute & auxilio Dei in principio. Et hoc per figuram. & prout præuidit in exitu Israel de egypto, & per transitum maris rubri. Secundò explicat vnde ista ciuitas Dei & ecclesia adepta est talem fortitudinem. Et in quo tempore habuit hāc gratiam. & hoc per figuram ingressus terræ promissionis per Iordanem. Tertiò explicat profeticè victoriam & triunfum quem habuit ecclesia de Iudęis & tyrannis persecutorib. suis. Et hoc per figuram victoriæ, quā habuit Iosue & Israel de regib. & pop. Cananeorum. Secunda: ibi fluminis impetus lætificat. Tertia ibi. Conturbatæ sunt gentes &c. Quantum ad primum est notandum sicut pluries dictū est q̃ principium & progressus ecclesiæ Christi manifeste figuratus est per primum progressum D pop. Israel. Nam sicut Iacob siue Israel genuit xii. filios & reliquit eos in Aegypto inter inimicos: vbi grauiter fuerunt afflicti, sed Moyses cum signis & portentis eduxit eos p. Mare rubrum & desertum cum maximis laboribus & tribulationib. Ita Christus regenerauit xii. Apos. & post eius mortē reliquit eos in Hierus. vbi fuerunt afflicti a iudæis, vt patet in actibus Apost. Sed Christus misit in eos flumen aquæ sapientiæ Spi. san. & misit eos per mundum vniuersum & subiecerut Christo totum orbem, sicut filii Israel transferentes impetum Iordanis obtinuerūt totam terram promissionis. In illa ergo figura, & mysterio præuidit Dauid totum principium & proggessum ecclesiæ. Ideo introducit cœtum Apostto. & fidelium primitiuæ E ecclesiæ loquentem in hoc ps. & explicantē fidem suā in illa persecutione. Vnde dicit populus & ciuitas Christi. Christus Deus & homo est noster refugium & virtutus & adiutor in tribulationibus, quę inuenerunt & vexauerunt nos in primitiua ecclesia. Nam illicò post mortem & resurrectionem Christi insurrexerunt principes & Pharisæi contra nos, & ducebant nos & cōstituebant in conspectu sacerdotum, præcipientes ne prædicaremus nomen Christi: & persequebantur nos per synagogas & ciuitates cōminabant nobis flagella & tormenta. Vt patet in actib. apostolorum. Sed propterea quia Deus noster est refugium & virtus nobis.

Propterea non timebimus dum turbabitur terra. & transferentur montes in cor maris. F

Ideo non timebimus dum turbabitur terra: & transferentur montes in cor maris. Et ponitur futurū indicatiui pro optatiuo, quia iudæi non habent optatiuum. Quasi dicat q̃uis turbetur tota terra contra nos: & fiat tantus terræmotus vt transferantur, & cadant montes in cor maris & in medio maris sicut solet quandoq; fieri in maximo terræmotu: tñ nos non timebimus persecutores postquā Christus & eius auxilium est nobiscum. Vnde tota terra iudęæ primò mota est, contra Apostolos & discipulos, & exinde totus orbis & pop. gentilis contra Apostolos & martyres & omnes Christianos: & tanta cōmotio facta est contra eos, q̃ montes. i. magni principes & reges trāslati sunt in cor maris. i. mouerunt fluctus amaros sui furoris & per-

A ſecutionis contra totam eccleſiam & ciuitatem Dei. Ideo ſequitur.

Sonuerunt & turbatæ ſunt aquæ eorũ: conturbati ſunt montes in fortitudine eius.

Aquę eorum. ſ. perſecutiones & indignationes ſonuerunt & turbatæ ſunt cum magno ſonitu ſicut fit in mari tempore tempeſtatis. Ita moti ſcribæ, & phariſæi fecerunt præconium in tota Iudęa: ne quis auderet noiare Xp̃m. & ſic Paulus acceptis epiſtolis in Damaſcũ, vt ſi quos inueniret huius vię viros, vinctos perduceret in Hieruſ. Item Nero & Domitianus, & vltimò Diocletianus fecerunt edictum per totum orbẽ ne quis prædicaret Xp̃m: aliter capitali ſententia puniref, bonis fiſco dedicatis: & ſic in fortitudine huius terręmotus & fluctuationis maris, cõturbati ſunt montes. i. principes & reges terræ

B contra Chriſtianos. Sed in omnibus his fluctuationibus non timebant Apoſt. imò ibant gaudentes à conſpectu concilii, qm̃ digni habiti ſunt pro noie Ieſu contumeliam pati. Et dicebant: obedire oportet magis Deo quàm hominibus. Actu. v. Hoc idem dicebant Apoſtoli & marty. dum ſtarent ante reges & præſides. vt patet de beato Laurẽtio & Vincẽtio & Catarina & Lucia. Ideo oĩa iſta non timebant: quia Xp̃m in refugium habebant. Quaſi dicant: ꝙ ſicut filii Iſrael fuerunt vexati in Aegypto & anguſtiati in mari rubro, inter mare & mõtes vidẽtes ęgyptios eos ꝑſequẽtes: ita fuimus afflicti per iudæos & tyrãnos in primitiua eccleſia. Sed ſicut Deus fuit refugium & adiutor illorum, & liberauit eos tã de Aegypto: q̃ de mari, cum ſignis & prodi-

C giis, ita Chriſtus liberauit eccle. de perſecutione iudæorum: & tyrannorũ cum ſignis & miraculis, & ſubiecit ſibi oẽs gentes & pop.

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: ſanctificauit tabernaculum ſuum altiſsimus.

Deus in medio eius non commouebitur: adiuuabit eam Deus mane diluculo.

Hic reddit cauſam vnde Apoſto. & ciues Dei habuerunt: tantã virtutẽ, vt poſſent reſiſtere tot fluctib. & tormentis tyrannorũ terrenæ ciuitatis. Vnde iam dictum eſt pſalmo quarto. ꝙ illico poſt Adam genus humanũ fuit diuiſum in duas ciuitates, quarum vna incipit ab Abel, q̃ dicta eſt ciuitas Dei, altera à Cain, quę dicta eſt ciuitas Diab. quæ proceſſerunt vſq; ad Chriſtum, ſed cõtinuè fuerunt renouatæ & excitatæ. Nam ciuitas Dei fuit renouata per Noë: & Abraham, & Iacob, à quo dicti ſunt filii Iſrael vſq; ad Chriſtũ. D cuius ciues fuerunt ſemper afflicti à ciuibus terrenæ ciuitatis. Hęc autem ciuitas Dei fuit totaliter renouata & regenerata per Xp̃m & congregata ex filiis ciuium vtriuſq; ciuitatis, patribus pereuntibus vt dictum eſt. Et ſic ſicut maior pars ciuitatis terrenæ. ſ. populi gentilis tranſiuit ad ciuitatẽ Chriſti: recipiẽdo Chriſtũ in quo fuerũt regenerati. ita maior pars filiorum Iſrael tranſierunt ad ciuitatem Diab. negando Xp̃m verum redemptorem & Meſſiam. Et ſic oẽs ſimul infideles pertinentes ad ciuitatem Diabo. inceperunt inſurgere & mouere fluctus iniquitatis contra ciuitatem Chriſti. Quæ ciuitas paſſa eſt diras perſecutiones. Primò à Iudæis. Poſtea à tyrannis per x. imperatores vſq; ad magnũ Conſtantinum. Quibus perſecutionib. erat impoſſibile reſiſtere niſi ex auxilio ſuperno. E

Ideo Chriſtus miſit flumen aquarum donorum & gratiarum Spi. ſan. in die penteco. in omnes diſcipulos, & Apoſt. in quibus conſiſtebat tota ciuitas Dei. quod flumen vallauit & fortificauit & lætificauit taliter totam ciuitatẽ Dei, q̃ eſt eccleſia, ꝙ amplius nõ timuit impetus & fluctus aquarũ perſecutionũ tyrannorum & oium inimic. Nã illico inceperunt cũ fiducia prædicare verbum Dei, vt patet per totum diſcurſum actuum Apoſto. Et nõ ſolum impetus fluminis Spi. ſan. deſcẽdit & fortificauit eccl. ſed ẽt protulit & proſtrauit fluctus & ciuitatem Diab. quia principẽ huius mundi eiecit foras. Nam popu. gentilis eiectis idolis cõuerſus eſt ad Chriſtum. etiã fluuius baptiſmalis conceſſit virtutem Chriſtianis, vt non ſolum reſiſterent, ſed ẽt vincerent & ſubiicerent ciuitatẽ Diab. & ſic aucta F eſt ciuitas Dei à ſolis ortu vſq; ad occaſum: in medio cuius, Deus habitat per fidẽ, vbi antea Diabo. princeps huius mundi habitabat. Ex quibus patet ꝙ Xp̃s ꝑ flumen aquæ baptiſmalis & donorum Spi. ſan. fortificauit ſuã ciuitatem, & irrigat eam: & germinare eam facit, & dilatatã eſt, & ampliata per totum orbem. Dicit ergo ciuitas Dei. Non mireris, ſi non timuimus terræmotum & tempeſtatẽ maris inimicorum: nam impetus fluminis Spi. ſan. lætificat & irrigat & fortificat, & vallat ciuitatem Dei. ſ. eccleſiã. nam altiſſimus Deus ſanctificauit tabernaculũ ſuum. ſ. eccleſiã in qua habitat per fidem. Et ideo quia ipſe Chriſtus habitat in ea: nunq̃ commouebitur à fide & caritate Xp̃i. Nam ipſe habitando

A tando in ea influit virtutem & gratiá sacramentorũ,& dona Sp.san. q̃ sunt arma Christianorum:& ideo licèt cõtinuè agitet fluctibus tyrannorum,& hæretic.tñ nunq̃ vsq; ad iudicium submerget nec expugnabit nauicula Petri, imò semp̃ Deus adiuuabit eam mane diluculo. Vñ nota ꝙ totũ tp̃s.leg.vet. dr̃ nox, tp̃s vero gratiæ dr̃ dies, cuius aurora & mane siue diluculum fuit resurrectio & ascensio Xp̃i. Sed quia illicò decimo die post ascensi.misit Xp̃s flumen donorum Sp.san.in discipulos, quo flumine lætificauit & addiuuit hanc ciuitaté: ideo dicit. Adiuuabit eam mane diluculo.i.principio legis gratię. Quasi dicat, ꝙ sicut impetus fluminis Iordanis lætificat & irrigat totam terrã promiss. & aquæ circuncidant eam vndiq. Nam ex parte orië tali clauditur aquis Iordanis,& ab aquilone
B aquis descendentib.cum impetu de Libano, & ab occasu claditur Mari Mediterraneo, & à meridie torrente turbido Egypti. Ita pariter ciuitas & ecclesia Dei irrigatur & lætificatur & vallatur impetu fluminis baptismalis & aliorum sacramẽtorum;& sic defenditur vndiq; ab incursibus dœmonum & infidelium. Et ideo ista ciuitas sic lætificata & adiuta impetu fluminis Spi.sán.dedit vocem suam euang.per vniuersum orbem, & mota est tota terra: & conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt omnia regna mundi,& subiecta iugo Christi, ad prædicationem Apostol. & martyrum & doctorum. Et sic reges terræ qui propter idola persequebantur Christianos antea, post, suscepto baptismo deleuerũt idola propter Christum. Vnde sicut fluminis impetus validus trahit secum oẽs arbores
C ripę: ita impetus fluminis Xp̃i omnes gẽtes trahit ad ecclesiam. Sed in qua virtute hoc fecimus? respondet, quia Christus Dñs virtutum semper fuit nobiscum,& Deus Iacob fuit semp̃ susceptor,& defensor,& adiutor in omnibus tribulationibus supradictis: ideo non solum fuimus protecti: sed etiam victores, sicut dixit nobis in sua ascensione. Ego autem uobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi. Vel potest incipi constructio ibi.s. Dñs virtutum, qui erat nobiscum, dedit vocem suam euangelicam per Apostolos,& mota est vniuersa terra: intantùm ꝙ conturbatæ sunt gentes ad prædicationé Apostolorũ, & inclinata sunt omnia regna mundi ad suscipiendam fidem Christi.

Conturbatæ sunt gentes: & inclinata sunt regna dedit vocem suam mota est terra. D

In hac tertia parte explicat prosperitatem huius ciuitatis, & victoriã & triunsum qué habuit de oĩbus suis persecutoribus, & qũo subiecit totum orbẽ iugo Xp̃i in virtute impetus fluminis gratiarũ,& donorum Spi.san. ad prædicat. Apost. Vnde dicit ꝙ ista ciuitas Dei sic lætificata, & adiuta mane diluculo, impetu fluminis Spi.san. dedit vocem suam euãg.in prædicatione Apost.& tunc cõmota est tota terra à solis ortu vsque ad occasum, & conturbatæ sunt oẽs gentes visis signis,& prodigiis,& miraculis Apost. Et sic inclinata sunt oĩa regna mundi ad credendum euang. & subiecta sunt iugo Christi. Et tunc reges terræ, qui pp idola ante persequebãtur christianos, postea deleuerunt omnia idola pp Xp̃m, vt inquit Aug. Vnde sicut impetus fluminis validus tp̃e pluuiarum trahit secum E omnes arbores, & diruit domos & ciuitates sitas in ripa: ita pariter impetus fluminis prędicationis euãg.fidei, & miraculorũ, prostrauit oĩa idola:& reges, & populos gentilium traxit ad fidem Xp̃i. Q.d. ꝙ sicut impetus fluminis Iordanis lætificat, & irrigat totam terram promissionis, ita fluuius baptismalis irrigauit, & lætificauit totam ecclesiam Xp̃i, & sicut ille trãsitus fluminis Iordanis lætificauit filios Israel, qñ conuersus est retrorsum, p̃buit eis audaciã viso miraculo, & sic trãsierũt cõtra Cananęos, & vicerunt eos, ita pariter impetus baptismalis fluminis, & impetus fluminis donorũ, quæ receperunt Apost. in die Pente. lætificauit eos, & totam ciuitatem & cũ magna fiducia, & fortitudine ingressi sunt cõtra reges & principes mundi. Et sicut tunc ad sonitũ tubarũ,& buccinarũ, et vocé F sacerdotũ, et tubarũ ceciderũt muri Ierico, et capta est ciuitas, et oẽs fuerũt occisi, et postea exinde procedendo regna Cananæorũ fuerunt capta, ita pariter ad vocem et sonitum tubæ prædicationis Apostolorum ceciderunt omnia idola, et inclinata sunt omnia regna populi gentilis, et occisa fuit in eis superstitio, et infidelitas, et suscitata fides vt inquit Augu. Sed quia diceret aliquis in qua virtute fecistis omnia ista: O Apostoli et christiani: Ideo subdit,

Dominus virtutum uobiscum susceptor noster Deus Iacob.

Quasi dicat, ꝙ Iesus Xp̃s Dñs virtutum, et dator grariarum fuit nobiscum in oĩbus supradictis pressuris, et triunfis adiutor et pro-

A tector,& ipse Christus Dñs Iacob, quia ipsi Iacob fuit promissus, erit susceptor & liberator noster: in quo nostram spem, & fiduciam constituemus, Deinde cum dicit,

Venite & videte opera Domini: quæ posuit prodigia super terram: auferens bella vsque ad finem terræ.

Arcum conteret & confringet arma: & scuta comburet igni.

Inuitat & conuocat oẽs gentes & pop. vt veniant ad prædicat. Apost. & ad videndum signa,& prodigia & miracula eorum: quibus visis conuertantur ad Christum. Ideo ait O vos oẽs gentes venite & videte opera Dñi nostri,& prodigia,& miracula quę posuit sup terram. Et videte primò opera nostræ redẽptionis,& miracula quę per ipsum fecit, mortuos suscitando: & infirmos sanando, & sup B aquas siccis pedibus ambulando & postea videte opera & miracula quæ fecit per Apostolos & mart. super terram,& qũo fuit auferens bella vsq; ad finem terræ: quia oia regna fuerunt sibi subiecta. Nam cõteret arcũ & potestatem tyrannorum: & confringet arma Diab. in quibus confidebat.s. oia genera peccatorum,& scuta.s. filosofiam naturalem qua gentiles se defendebant, & contra nos arguebãt, & ritum & superstitionem pluriũ Deorum combur et igni veritatis sacræ scripturæ. Nam Paulus cum autoritatibus sacræ scripturæ vicit filosofos, vt patet Actu. 28. Et Petrus vicit oẽs scribas & fariseos. Actuum. 3. Item Christus contriuit arcum. i. sacerdotium, & arma. i. regnum Iudæorum per Romanos. & scuta. i. muros Hierusalem combussit igni. Deinde cum dicit,

C *Vacate & videte quoniã ego sum Deus exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra*

Introducit Xpm cõminantem tam iudęis quam tyrannis dicens. O vos iudæi, & vos gentiles vacate,& cessate, & desistite perseq ecclesiam meã, & videte,& considerate bene scripturas. nam licèt videatis me in forma humana, & mortali, tñ ego sum verus Deus & homo sicut canunt scripturæ,& ideo exaltabor in gentibus subiiciendo omnes gentiles per fidem, & exaltabor in terra, omnes terrenos & infideles puniendo. & ideo conuertimi ne in æternum puniamini. Sed ad hoc respondet populus fidelium dicens,

Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob.

Iesus Christus Dñs virtutum erit nobiscũ in adiutorium, & ipse Deus Iacob erit susceptor, & fautor, & redẽptor noster & ideo te in Messiam,& redemptorem,& caput nostrum recipiemus. Ex quibus patet, ꝙ licèt totus ille ps. conueniat toti ecclesiæ, tñ maxime conuenit martyribus, qui, licèt multis tribulationibus & tormentis sunt lacerati, tñ finaliter de persecutionibus triunfarunt. Et ideo legitur iste ps. in festiuitatibus sanctorum martyrum,& etiam virginum. Et sic tota litera poterit applicari ad eos. Ex toto isto ps. possunt recolligi quatuor conclusiones. Prima conclusio, ꝙ in hoc ps. memoranẽ profetice magna & profunda & secreta mysteria de ciuitate Dei & ecclesia, & de eius iuuentute. Secunda conclusio ꝙ ecclesia fuit lætificata, & adiuta, & sanctificata mane diluculo in primo suo principio, in qua Deus habitauit præsentialiter tanq̃ in proprio tabernaculo. Tertia conclusio, ꝙ Apost. & tota ista ciuitas vicit ciuitatem Diab. & triunfauit de Diab. & membris in virtute sanctificationis,& gratiæ Spir. san. Quarta conclusio, ꝙ Christus fuit semper adiutor & fautor huius ciuitatis quam ipse fabricauit. Sed hic aliqנis posset dubitare pp duas conclusiones primas. Nam primò dictum est quod in hoc ps. Dauid vult profeticè explicare aliquod magnum & profundum secretum de iuuentute ecclesiæ, propter id quod dr in titulo.s. In finem pro arcanis siue iuuentutibus: & tamẽ illud magnum & profundum mysterium, non videtur explicatum in supradicta expositione, nec fuit explicatum nec declaratum quod est illud mane & diluculum in quo ciuitas Dei siue eccl. fuit sanctificata & adiuta. Item tota Eccl. cõiter cantat de V. Maria illos duos versicu.s. Sanctificauit tabernaculũ suum altissimus, & Adiuuabit eam Deus mane diluculo, & tamen in supradi. expositione non fuerunt expositi nisi pro tota vniuersali ecclesia Christi, & sic videtur expositio insufficiens & non ad propositum. Ad totum hoc simul respondetur. Ad cuius intelligentiam est primò notandum, quod ex diuina prouidentia & sub grandi mysterio profeta prepo suit illud vocabulum in titulo .s. Super Alamot. Nã dictum est quod Alamot est plurale huius nois Alma. quod est æquiuocum ad duo. Nam vno modo idẽ est quod iuuencula siue puella & adolescentula,& alio modo idem est quod secreta. quod totum simul soli V. Mariæ cõuenit, eo ꝙ sola

ipsa

A ipsa fuit virgo secreta. Nā apud vulgus non putabaꝛ virgo eo ꝙ peperit filiū, & tñ simul cū fęcunditate mansit virgo: & sic erat virgo: in secreto & veritate mēte & corpore. Et iō ex diuina prouidentia & sub tali myste. Esa. dixit. Ecce alma concipiet & pariet filium. Quod quidē vocabulum alma scribiꝛ cum Men clauso in solo isto loco cōtra naturam sui: ad denotandum ꝙ ista domicella secreta cum virg. seruata Xp̄m erat cōceptura & pa ritura. Et ēt sub eodem spū B. Hiero. & ēt 70. trāstulerunt. Ecce virgo concipiet. Nam Alma idem est quod domicella siue iuuencula secreta. i. virgo in secreto. Et ita pariter Salo. prævidens in spū mysterium incarn. Christi ex virgine Maria, & non valens cōprehendere, dixit prou. 30. Tria sunt mihi difficilia, et quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in
B cœlo, viā colubri sup petram, viam nauis in mari, et viam viri in Alma. i. iuuencula siue adolescētula. Vnde licèt in aliquibus bibliis reperiaꝛ scriptum, viā viri in adolescentia, tñ hoc est corruptè scriptum ex vitio et igno rantia scriptorum, qui ponunt adolescētiā pro adulescentula: quia ita transtulit beatus Hieron. nō vt scriptores corrumpunt. Vnde Salomon per viā Aquilæ in cœlo, intelligit descensum verbi Dei de cœlo: et p viā colubri sup petram, intelligit exitum Xp̄i de sepulcro clauso in sua resurrectione: et per viā nauis in mari intelligit cōuersatione et vitā Xp̄i in hoc mundo: et p viā viri in adolescen tula intelligit mysterium incarnat. ex V. Maria, quæ cōcepit et peperit sine corruptione. Christus enim ingressus est in conceptione, et egressus est in Natiu. per portam clausam vteri virginalis. Et hoc est quod dicit Salo. se
C penitus ignorare. Et sic patet ꝙ Alma significat virginem secretam; et sic cōiter in multis locis sacræ scripturæ ponitur pro V. Maria. Et ita ponitur in titulo huius ps. cum dr̄ Filiis Core super Alamot. i. super virgines secretas: et ita pronunciant Hebræi. s. filiis Core pro domicellis. Et ponitur plurale, quod idem est quod pro virgine secreta. s. pro V. Maria matre Christi. Et ideo ex diuina prouidentia factum est ꝙ. 70. transtulerunt pro arcanis, et Hiero. pro iuuētutib. Et sic ambo explicāt vtrāq; signific. huius noīs Alma q̄ significat vir. secretam. Quasi dicat. ꝙ iste ps. datus est filiis Core ad cantandum: in quo continentur multa arcana, et profunda secreta de illa virgine secreta. s. de V. Maria.

Siue in hoc psal. continentur arcana gesta in iuuentutib. ecclesiæ, quæ quidē arcana sunt gesta in mysterio incarnat. et in V. Maria qui quidē ps. dirigit nos in finē. i. in Xp̄m. Vnde dicit Camhi, ꝙ qñ in titulis p̄ponit in finem, signū est ꝙ in illo ps. p̄dicitur aliquod profundum secretum de seculo Messię, quale poniꝛ et memoratur in hoc ps. Et hoc magnū mysterium implicaꝛ in illis duob. versic. s. Fluminis impetus. Ad cuius intelligentiam est scdo aduertendum, ꝙ tota Eccl. cantat et attribuit istos duos vers. V. Mariæ pp quatuor mysteria ibi notata et memorata, quæ proprie soli V. Mariæ cōueniunt. Primum est ꝙ dicit profeta Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Secundum ꝙ sanctificauit Tabernac. suum altissimus. Tertium ꝙ Deus in medio eius nō cōmouebiꝛ. Quartum ꝙ adiuuabit eam Deus mane diluculo. Quæ q. dē
E quatuor mysteria licèt dicantur de tota ecclesia, tñ primò et principaliter et propriè verificantur rōne V. Mariæ, quæ fuit prima ciuis huius ciuitatis, et primū mēbrum Eccle. sm Augu. in primo sermone de Nati. V. Mariæ. Sicut illud canticorum. 3. Tota pulcra es amica mea, et macula non est in te: dr̄ de tota ecclesia sponsa Christi ratione V. Mariæ. quia de sola ipsa verificatur, quia sola fuit sine macula. Ita pariter ista quatuor verificantur de tota ecclesia ratione V. Mariæ q̄ fuit aurora, et primum memb. Eccl. Ex qbus duob. versic. verificantur quatuor conclusiones de V. Maria. Prima conclusio, ꝙ Deus altissimus lætificauit et irrigauit et ornauit animam V. Mariæ flumine copiosissimo et abundantissimo gratiarum et donorum Spiritussancti per hoc ꝙ ait Fluminis impetus
F lætificat ciuitatem Dei, probatur: nam sm Aug. primo sermone de Nati. virginis ipsa V. Maria fuit prima et principalis ciuis ciuitatis Dei, et primum membrum ecclesiæ, in qua ciuitate Deus per amplius et perfectius habitauit, primò mente, et secundò carne. i. secundum carnem. Et ideo dicit, ꝙ festum Natiuitatis Vir. iam pertinet ad istam ecclesiā, cum ipsa sit principium ecclesiæ, imò dicit ꝙ illud festum est exordium omnium festiuitatum noui test. Ex quo patet ꝙ fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, prius et per se verificatur de V. Maria, quæ est prima ciuis huius ciuitatis. Secunda conclusio, ꝙ altissimus filius Dei non solum lætificauit et irrigauit animam Virginis copiosissimo flumine gratiarum

A gratiarum, vt in ea habitaret per gratiã, sed etiam sanctificauit totum eius corpus & animam, vt inhabitaret per carnem & ex ea carnem assumeret, ꝙ patet per hoc quod subdit, Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Vnde est notandum sicut dictum est in prologo tractatu. 4 ꝙ tabernaculum Dei est quadruplex. s. tabernaculum personale, & materiale, & mysticale, & materiale. Tabernaculum personale est ipsa humanitas Christi, in qua verbum Dei habitat personaliter in vnitate suppositi, & hoc tabernaculum sanctificauit altissimus in ipso instanti incarnat. quia impleuit ipsum Spiritu sapiẽtiæ, & intellectus &c. Secundũ Tabernac. s. materiale fuit ipsa V. Maria de qua carnem Xp̃s assumpsit, & in qua per 9. menses ſm carnem habitauit, in cuius aĩa iam primo

B instanti creationis habitauerat per gratiam. Tertium tabernaculum. s. misticale est tota ecclesia & religio christiana, in qua Deus habitat per fidem: quam Deus Christus per baptismum sanctificauit in seipso, vt ipse ait Ioan. 17. Ego sanctificabo meipsum in eis. Quartum tabernaculum est templum materiale & quælibet ecclesia ad cultum Dei, & ministerium ecclesiasticorum sacramentorum dedicata. Iste enim ecclesiæ sanctificantur, & consecrantur per episcopos. Et sic est dicẽdum, ꝙ tabernaculum & ciuitas Dei prius dr̃ de humanitate Christi. Secundò de V. Maria. Tertiò de tota ecclesia fidelium. Vltimò de qualibet ecclesia materiali. Vnde rectè per tabernaculum altissimi intelligitur V. Maria quantùm ad corpus, & animam. Nam sicut illa arca testamenti in qua erant

C tabulæ legis, & Virga Aaron, & vrna mannæ figurabat humanitatẽ Christi, vt inquit Apostolus ad Hebræ. 9. quia humanitas Xp̃i est arca diuinitatis: ita pariter tabernaculũ Moysi figurabat V. Mariam. Nam sicut arca testamenti fuit reposita in tabernaculo illo, vt patet Exod. vltimo, ita pariter totus Christus fuit repositus, & requieuit in vtero virginali tanquàm in tabernaculo materiali. Hoc ergo tabernaculum dicit Dauid ꝙ altissimus sanctificauit. Et hanc ciuitatem copiosissimo flumine gratiarum Spiritussancti lætificauit, & irrigauit, & vallauit, & muniuit, & suis manibus sanctificando fabricauit, vt ex ea carnem assumeret: vt inquit August. contra quinque hæreses. Tertia conclusio: ꝙ qñ altissimus suam matrem sanctificauit in eodem instãti in ea habitauit per gratiam, & in eadem gratia cõfirmauit propter id quod ait Dauid, ꝙ Deus in medio eius nõ cõmouebitur. Nam postq̃ Deus inhabitauit in medio illius tabernaculi sanctificati, numquàm vlterius fuit motus nec recessit ab eo per gratiam: nec ipsa V. Maria recessit à Deo, imò semper fuit in gratia confirmata. Nec V. Maria fuit mota à sua virginitate mentis & corporis. Nam ille conceptus & partus ita tribuit prolis fœcunditatem, ꝙ non abstulit virginitatem, vt inquit Augus. Ita etiam ista sanctissima ciuitas nunq̃ fuit commota, nec potuit commoueri, nec vinci, nec expugnari à Diab. per aliquam viam, ideo facta est nostrum refugium & virtus, ad quam semper confugimus. Quarta cõclusio: ꝙ Deus altissimus sanctificauit, & lætificauit, & flumine gratiarum ornauit virginem matrem suam in primo instanti sui esse, & animæ creationis, & infusionis, & per consequens illa sanctissima anima simul fuit creata, & sanctificata, & in illo sanctissimo corpore infusa, & corpus simul cum anima sanctificatum. Et hoc probatur per hoc quod subdit Dauid. Adiuuabit eam mane diluculo i in ortu matutino, vt habet litera Hie. Quasi dicat, ꝙ illa sanctificatio fuit facta in ortu matutino, & in aurora ipsius virginis, & per consequẽs in primo instanti sui esse, & suæ creationis: eo ꝙ ipsa V. Maria fuit diluculum, & aurora totius ecclesiæ: ideo de ipsa primo & propriè verificantur omnia dicta, & ista quatuor mysteria supradicta in his duobus versiculis. Ad cuius intelligentiam est aduertẽdum, ꝙ tota ecclesia habet noctem, & diem, & diluculum, siue auroram, & mane. Nox ecclesiæ fuit ab Adam vsque ad Christum. Dies autẽ à primo aduẽtu Christi vsque ad iudicium. Ideo dicit Apost. ad Ro. 19. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Mane autẽ huius diei fuit instans incarnat. Xp̃i, quia sol iustitiæ luxit in mundo. Sed aurora huius mane fuit ipsa V. Maria, vt dictũ est ps. 18. Nã sicut sol anteq̃ oriatur super orientẽ, est clausus in aurora, & incipit dilucescere infra auroram: ita Chr̃s anteq̃ nasceretur, iam incipiebat dilucescere intra vterum virgineum, quia existens in vtero materno sanctificauit Ioannem Baptistam. Et non solum Christus fuit in Virgine in sua incarnatione, sed ante iam erat in anima Virginis per gratiã ante suam incarnationem, vt patebit per

Aug.

A Aug. Ex quo patet, ꝙ V. Maria verè fuit diluculum, & aurora totius ecclesiæ, in qua Christus ante natiuita. latuit per carnem, & ante incarnationẽ latuit per gratiam. Ex quo sequitur: ꝙ qñ de tota ecclesia dr̃, ꝙ altissimus sanctificauit, & adiuuit eam mane, dilu culo, & in ortu matutino: totum hoc verificatur pro V. Maria, quæ fuit aurora totius ecclesiæ. q. d. Dauid, ꝙ Deus eam sanctificauit in V. Maria ante diem, & ante ortum, & conceptum Christi. Sed est iterum aduertendũ, ꝙ sicut in tota ciuitate, & tabernaculo mystico Dei, quæ est ecclesia, fuit assignare noctem, & diem, & mane, & auroram: vt dictũ est: ita pariter in tabernaculo, & ciuitate Dei maternali, est assignare noctem, & diem & auroram, & mane. Et sic nox virginis fuit totum tempus ab eius cõceptione carnis: vsq; B ad animationem. Aurora autem eius siue diluculum fuit primũ instans sui esse, & creationis, in quo anima eius fuit creata, & corpori infusa. Mane autem eius fuit sua Natiuitas. Dies vero fuit totus discursus suę vitę. Ergo si virgo Maria fuit sanctificata mane diluculo in ortu matutino: vt asserit profeta: ergo fuit facta illa sanctificatio in primo instanti sui esse, & creationis animæ in quo incepit viuere in hoc mundo, & per consequẽs illa anima simul fuit creata, & sanctificata, & gratificata, & econuerso: quæ quidẽ sanctificatio redundauit in carnem: ex qua debebat Christus carnem assumere. Et sic in eodem instanti habitauit immobiliter in ea Deus per gratiam: quia simul fuit creata & facta tabernaculum Dei. Ex supradictis conclusionibus multi doctores catholici inferunt vnum corollarium. s. quod V. Maria C nunquàm in persona fuit obnoxia nec obligata culpæ originali: nec alicui pctõ. Quod probatur nam si illa anima fuit simul sanctificata, & in gratia creata, & corpori infusa & in ea Deus immobiliter habitauit per gratiam confirmatam & simul corpus cum anima sanctificauit: ergo nullo pacto potuit à corpore coinquinari, nec pctm̃ originale cõtrahere nec Diabol. potuit suam imaginem imprimere, quia iam erat facta immobiliter tabernaculum Dei, & in ea impressa imago gratifica ipsius Dei. Tenet sequela, quia causa quare anima contrahit personaliter culpã originalem à carne est, quia ipsa creata in puris naturalibus sine gratia infunditur in corpus, & carnem libidinosam, & coinqui-

D natam, & habentem vestigium ipsius Adæ: sed anima virginis fuit in gratia, & simul cũ corpore in primo instãti sui esse sanctificata, vt dictum est: ergo nullo modo potuit alicui culpæ subesse, nec coinquinari. Et sic asserunt isti: quod V. Maria nunquam habuit originale pctm̃. Sed contra prædictam positionem arguunt multi non solùm magni sed etiam sancti viri: qui bene concedunt V. Mariam fuisse in vtero matris sanctificatã, sed dicunt talem sanctificationem fuisse factam per morulam tẽporis mediã post animationẽ. Et sic concedunt per totam illam paruam tp̃is morulam originali pctõ fuisse obnoxiam. Ad quod probandum licèt non possunt adducere rationes necessarias, tamẽ adducunt cõplures autoritates sacræ scripturæ, & sacrorum doctorum, quæ exuperant oẽm sensum & humanam rationem. Et pri- E mò arguunt autoritate ipsius Dauid. ps. 13. .s. omnes filii hominum, siue filii Adam corrupti & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum. nõ est vsq; ad vnum. s. præter Christum vt cõmuniter glossatur. Item ad Roma. 3. Omnes in Adam peccauerunt, & egẽt gratia Dei. s. Christi. Itẽ primo ad Cor. 15. Sicut in Adã omnes moriuntur, ita & in Christo oẽs viuificabuntur. &c. Ex quib. autoritatibus cõcludit Aug. 2. de baptismo paruulorum, & libro de natura, & gratia, neminem fuisse liberum à pctõ præter Christum, Itẽ lib. de fide ad Petrũ format illã vulgatã regulã dicens. Firmissimè tene & nullatenus dubites oẽm hominem, qui per concubitũ viri & mulieris concipitur, in originali pctõ nasci, impietati subditum mortiq; subiectũ, & ob hoc naturaliter nasci iræ filiũ de qua F dicit Apost. Eramus aliquando natura filii iræ sicut & ceteri. de qua nullus liberatr̃ nisi per grãm & fidem Dei. & hoĩs Iesu Xpi. Ex oĩbus his autoritatib. cõcludunt V. Mariam fuisse aliqñ originali culpæ obnoxiam. ꝙ magis videtur exprimere Au. 2. de baptismo paruulorũ, cum ait. Solus ergo ille hõ factus manẽs Deus nullũ pctm̃ vnquã habuit, nec sumpsit carnẽ pcti quãuis de materna carne pcti. Itẽ 10. super Gen. c. 24. dicit ꝙ caro Xp̃i etiam si propagine pcti venit, non tamẽ de peccati propagine concepta est. Item arguunt ratione sic: Virgo Maria habuit carentiam originalis iustitiæ, quia non habuit illam originalem iustitiam quam perdidit Adã, ergo habuit peccatum originale: tenet consequentia

A consequētia qa pctm̄ oirginale nil aliud est nisi carētia orginalis iust. Item V. Maria fuit mortua pp pctm̄ vt dicit Aug. sup ps. 34. ergo habuit pctm̄ origi. qa mors &c. sunt pœnalitates illius pcti. Item si V. Maria non habuisse pctm̄ origi. sequeretur quod non indiguisset redemptione postq̄ fuisset libera à pctō: ex quo sequeret̄ quod Xp̄s non fuisset vniuersalis redēptor. hoc aūt est falsum ſm Leonem papā dicentem in sermone de Nat. Dn̄i: quod redemptor noster Xp̄s sicut nemi nem à reatu liberum inuenit: ita pro liberan dis oībus venit. In oppositum est autem Dauid proteta in hoc ps. dicens quod mane diluculo sanctificauit tabernac. suū altissimus impetu fluminis gratiarū Sp. sā. à quo nunq̄ cōmouebitur: prout declaratum est, & magis declarabitur. Respondet̄ ꝙ multi concor dantes cum ista secunda opinione asserunt B V. Mariam nunq̄ originali culpæ fuisse obnoxiam: & hoc per gratiam præseruantem & sanctificantem, sed differunt in modo. Nam q̄dam dicunt ꝙ caro Virg. sanctifi. ante animationem, & quidā dicunt ꝙ tota p̄sona fuit sanctificata in primo instanti animationis, & sic nullo modo pctm̄ orgi. potuit transire in aīam nec personam V. Mariæ. Et ideo pro huius positionis, & etiam supradictarum autoritatum declaratione. Primò, p̄mittentur & sunt notandæ q̄dam doctrinæ. Secundò con firmabitur ista secunda positio. Tertiò respōdebitur ad rōnes & autoritates, quæ in prin cipio in contrarium sunt inductæ. Quantum ergo ad primum est primò notandum ſm Aristot. 5. ethic. & prout dictum est ps. 11. & 14. quod iustitia dr̄ à iuxta. Et ideo ille actus C dr̄ iustus in particulari iustitia morali, qui fit iuxta medium ſm proportionem arithmeticam aut geometricam, & ille actus dr̄ iustus ſm legalem iustitiam qui fit iuxta legē latam seu voluntatem legislatoris. Ita pariter in iustitia theologica, ille actus est iustus & meritorius præmii æterni, qui fit iuxta legem diuinam siue iuxta voluntatem Dei q̄ manifestat̄ in diuina lege. Et sic patet quod iustitia fidelium iustorum nil aliud est nisi adæquatio & conformitas hominis ad voluntatem & legem Dei. Ex quo etiam patet quod iustitia ipsius Adam non consistebat nisi in quadam conformitate voluntatis ipsius ad Deum & præceptum sibi datum. Et sic primi parentes intantum fuerunt iusti in principio inquantum fuerunt conformes diuinæ voluntati, seruando eius præceptum. D Sed quia nemo potest meritoriè iustificari, nisi per caritatem, & gratiam: ideo sicut caritas vel est gratia, vel radicatur in ipsa gratia: ita pariter illa iustitia & conformitas, vel erat ipsa caritas ordinata vel radicabatur in caritate, & per consequens in ipsa gratia gratifica. Ex quo patet quod illa iusti tia includebat in se caritatem & gratiā gratum facientem per quam merebatur in sua operatione, quæ quidem iustitia dicebatur originalis, eo quod Adam traxit eam in sua origine, quia fuit creatus cum ea. Et sic Adā per talem originalem iustitiam conformabatur diuinæ voluntati, & ordinatè diligebat Deum in se, & propter se, & proximum propter Deum, & per gratiam merebatur septem præmia infrascripta. Nam primò pp obseruantiam diuini præcepti possidebant E primi parentes ad sui facultatem & vsum illam fœlicem terrestrem paradisum in qua fœlicitabantur de præsenti. Secundò promittebatur eis futura & æterna fœlicitas in cœlo per fruitionem diuinæ essentiæ. quia absque morte fuissent in illā vitā meliorem translati vt inquit Aug. Tertiò habebant habitualem scientiā speculatiuā oīum rerum naturaliū, & ēt multarum supernaturalium per familiare colloquium angelorū, vt inquit Greg. Quartò aīa habebat liberam facultatē & imperium supra totum corpus, & voluntas supra appetitum sensitiuum. Nā sicut voluntas ipsius Adā erat cōformis & obediens diuinæ voluntati: ita sensualitas erat conformis, & obediēs rationi. Quintò nullum habebat impugnatorē aut infestatorē intrinsecū. Sextò erat liber à morte & oī miseria, qa poterat F non mori edēdo de ligno vitæ, & poterat nullā miseriā pati ratione fauoris loci. Septimò habebat liberum imperiū sup oīa mineralia & plantas, & aīalia. Oīa quippe suprad. septē præmia merebant̄ primi parētes pp iustitiā, & obseruantiam diuini p̄cepti. Et sic patet, ꝙ ista septē nō erant formaliter originalis illa iustitia: sed præmia illius iustitiæ. Secundò est notādum quod si tota iustitia primorum parentum consistebat in illa cōformitate voluntatis ad Deū: ergo sequit̄ ꝙ qn̄ Adā seductus ab Eua: & Eua seducta à serpēte comederūt fructū: tunc deuiarunt a diuina volūt. & nō fuerunt sibi cōformes, & p consequens illico amiserunt illam iustitiam qua erant conformes diuinæ voluntati, & gratiam qua

erant

A erãt similes diuinæ bonitati. Et sic fuerũt priuati illa iustitia & gratia, & per cõsequẽs facti sũt inuisi & odiosi Deo. Et per cõsequẽs fuerũt priuati oĩbus supradictis pmiis conse quẽtib. illã originalẽ iustitiã & gratiam, imo incurrerunt sñtiam mortis eis cõminatã, & incurrerunt septẽ mala supradictis septẽ prę miis opposita & contraria. Nã primò incurre runt exiliũ ab illa terrena, & felici paradiso, vbi habebãt oẽm libertatẽ, ex quo exilio incurrerũt necessitatẽ moriẽdi, & oẽs miserias corporales & actuales patiendi, & illicò fuit inflictus morbus fomitis, & libidinis, & concupiscentię in carne, & illicò caro insurrexit aduersus spiritũ, & aĩa perdidit liberum imperiũ supra corpus, & illicò fuit victa & superata à carne & sensualitate & tali cõcupi-
B scentia. Et super oĩa supradicta incurrerunt odiũ & irã Dei, & facti sunt debitores diuinæ sñiæ, & per cõsequẽs perdiderũt futurã felicitatẽ promissã, & condẽnati sunt ad pęnã tpalem continuã, in corpore patiendo supradictas miserias, & ad pęnã æternã animæ in futuro. Ex supradictis patet primò ꝙ mors & miseriæ corporales, & cætera mala q̃ incurrerunt primi parentes ex pctõ, non possunt dici mala naturalia sicut dicebant Pelagiani, quia non fuerunt concreata cum Adam, imo per gratiam fuit creatus cum libertate omniũ istorum, & cum præmiis oppositis, vt dictum est, sed ista mala fuerunt eis inflicta in pęnã illius pcti, ergo iam nõ debẽt dici mala naturalia, sed pęnalitates illius pcti & effectus eius. Secundò sequitur, ꝙ Adã cum Eua triplici debito fuit obligatus. Primò ad recu
C perandũ illã originalẽ iustitiã cum suis præmiis, quã gratis accepit à Deo pro se, & suis posteris. Secundò mãsit debitor & obligatus ad perferendã diuinã sñiam sibi cõminatã, & ad patiẽdũ septẽ dãna supradicta. Tertiò fuit obligatus ad pęnã sensus æternã in futuro, eo ꝙ illud peccatũ nõ fuit sibi originale sed personale: nã iustitia bene fuit sibi originalis, quia ab origine fuit sibi largita, sed peccatũ fuit per ipsum personaliter cõmissum, & uolutarie perpetratũ. Et ideo vltra pœnã dãni merebatur sensus pœnã ęternã. Et sic patet ꝙ postquàm Adã cum Eua mansit debitor supradicto triplici debito, & Deus mansit creditor, ideo semper potuit de iure exigere supradictum triplex debitum à primis parẽtibus. Cut redderent sibi originalem iustitiã cũ suis præmiis amissam. Secundò vt paterentur oĩa illa dãna in præsenti. Tertiò vt paterent pęnam sensus æternam in inferno post mortẽ. Et sicut manserunt inuisi, & odiosi, & obiecti, & subiecti iræ, & sentẽtiæ Dei. Et sic dicit Aug. contra Iulianum, ꝙ in tali debito mãserũt obligati ad eis impossibile sub tali statu, quia manserunt obligati ad seruandum iustitiam, & obseruãdũ diuina præcepta tam affirmatiua quàm negatiua, sed hoc non poterãt facere ex propriis viribus post lapsum, ꝓpter amissam libertatem, & propter corruptionẽ naturæ, nisi p gratiã iuuarentur: ergo obligabantur ad sibi impossibila, & Deꝰ de iure poterat exigere ab eis quod eis propter culpam fuierat impossibile, vt latius videbitur psalmo. cxviii. Tertiò est notandum secundum Anselmum, & etiã Augustinum, quòd Adã accepit illã iustitiam cum omnibus præmiis E
suis pro se, & pro omnibus posteris suis: & sic obligauit se, & omes posteros suos ad seruandum iustitiam sibi traditam: & sic omnes posteri fuerunt in eo obligati. Et ideo cũ perdidit Adam illam iustitiam, nõ solum perdidit pro se: sed etiam pro omnibus posteris & hæredibus suis, quia non potuit illam cum suis præmiis transferre ad posteros suos, postquam perdidit eam. Ex quo sequitur, ꝙ oẽs perdidimus illã iustitiam & gratiã cum omnibus suis præmiis in Adã, & per consequẽs omnes fuimus obligati ad omnia damna consequẽtia priuationem illius iustitię perditæ in Adã. Et isto modo dicit apostolus ad Ro. iii. ꝙ omnes in Adam peccauerunt, quia omnes in eo perdiderũt iustitiã cũ suis pmiis & oẽs fuerunt in eo obligati ad pęnã dãni, & ad pœnam debiti, sicut omnes filii, & posteri
Catilinæ nobilis Romani fuerunt cum eo dãnati ad pœnam perpetui exilii, & ad priuationem beneficiorũ, & præmiorum ciuium Romanorum. Et sic sicut peccatũ Catilinæ transiuit in omnes suos posteros quò ad damnũ, ita peccatum primorum parẽtum, quò ad damnum obligauit omnes posteros futuros. Et sic nondum eramus, & iam fuimus omnes venundati, & obligati ad pœnam peccati ipsius Adam. Et sic peccatum personale ipsorũ primorum parentũ transiuit à persona in naturã suam cum omnibus suis damnis & pœnis. Ideo illud peccatum in nobis dicitur peccatum naturæ secundũ apostolũ ad Ro. per totũ, & secundũ August. contra Iulianũ, & oẽs pelagianos, eo ꝙ transiuit à persona primorũ parentum in naturam, & à natura in psonas F

nostras

A nostras. Et ideo dr̄ in nobis originale, & non pſonale, eo ꝙ nō eſt à pſona perpetratū, ſed à natura, & origine noſtra cōtractū. Sed tunc arguebat Iulianus cōtra Aug. nā ſi tale pcm̄ ineſſet nobis à natura, tunc ſequeret ꝙ eſſet creatum cū natura, & natura eſſet creata à Deo mala, quod eſt falſum: quia cuncta q̄ fecit Deus erant valde bona. Gen. 1. Ad hoc reſpondet Aug. ꝙ Iulianus æquiuocat de natura humana, nā vno modo ſumitur pro natura ſpecifica & eſſentiali alio mō ſumitur pro tota generatione, & deſcēdentia ipſius Adā, ſicut dr̄ natura Scipionū à primo Scipione, & natura & gn̄atio Fabiorū à primo Fabio, & natura Catilinæ ab ipſo Catilina, à quo tota ſua natura & deſcēdentia traxit pœnam exilii, & incurrit pœnam multiplicis dāni. Primò igitur modo natura ſpecifica humana fuit à Deo creata valde bona perfecta in
B ſui natura. Sed ſecundo modo tota natura, & generatio, & deſcendentia ipſius Adā per naturalem generationē in eo fuit corrupta, & ad pœnam ſui peccati obligata, & ſic dicit apoſtolus, ꝙ oēs in Adam peccauerunt &c. Sed hic eſt videndū primò quō tranſiuit illud peccatum per naturā ad nos, & quid trāſiuit de illo peccato: ex quibus videbit̄ quid eſt propriè originale peccatū in nobis. Quantum ad primū eſt dicendū ſm̄ Aug. in prima parte de fide ad Petrum & ad Valeriū, & contra Iulianū, & ſm̄ Ambroſiū de verbis apoſtoli, quos ſequitur magiſter. 2. ſent. ꝙ vltra carentiam gratiæ, & illius originalis iuſtitiæ, & vltra damnum & priuationem bonorum eius, fuit inflicta quędam corruptio & fomes inordinatæ concupiſcentiæ, & fœditatis libi
C dinis in membris primorum parentum, ſine qua libidine nullus poteſt exercere actū generationis, & ſic generatio hominis quæ ante fuerat homini collata cum benedictione ante peccatum, poſtea non potuit exerceri abſq; fœditate libidinis. Et ſic dicit Aug. ꝙ nō facit hoīes in peccato naſci ſola generatio, ſed fœditas libidinis, per quam generationē libidinoſam inficitur materia vtriuſq; ſ. viri & fęminæ, quia non ſolum inficit̄ mēſtruum mulieris ex quo fętus formatur, ſed ēt ſpiritus prolifici & generatiui qui formāt fœtum in matrice. Et ſic tota illa caro & fœtus manet corruptus, & morbidus illo fomite, ex Adam ſucceſſiuè in carnem omnium immiſſo & tranſlato, in qua quidem carne & fomite dicitur eſſe peccatum primorum parentum ſeminaliter & virtualiter, ſicut D mors in arſenico, & ignis in ſilice, ſed per cōſortium peccatum ipſius Adam contrahitur à carne formaliter in anima, vt dictum eſt, & ſic tranſlatum fuit peccatum illud à perſona ipſorū primorum parentū in naturā & carnē per libidinoſam generationem ſeminaliter, ſed poſt & transfertur formaliter in perſonā, & animam uniuſcuiuſq; per conſortium & animationem, vt ait Amb. Et ſic dicitur trāſferri à natura in perſonam. Sed eſt nunc videndum quid tranſlatum eſt de illo peccato ad oēs poſteros. Ad hoc dicunt ſancti ꝙ culpa particularis exiſtens in aīa ipſius Adā nō tranſiuit ad nos: quia iam fuit in eo deleta, & extincta per pniam & fidem Chriſti futuri, ſed tranſiuit ad nos carentia illius iuſtitię pditæ cum ſuis dānis, & priuatione oīm præ-
miorum, & cum debito recuperandi, & rehabendi illā, & operandi per illam, & implendi E diuina præcepta, & cum debito ſubiectionis ad perferendam diuinam ſniam, & ad incurrendum odium, & irā diuinæ uindictæ, quia oīa iſta immutant̄ ad damnū de iure ſucceſſiuo oībus deſcendentibus ab illo præuaricatore. Sed nō incurrimus pęnā ſenſus æternā ſicut Adā, eo ꝙ hoc peccatū in poſteris non eſt à nobis perſonaliter perpetratum, ſed ab origine & natura contractū, ſed bene eſt inflicta illa corruptio, & cōcupiſcentia in carne, q̄ ſicut per conſortiū, & ſolā unionem cauſat culpā originalem in aīa per quā homo obligatur ad pœnam damni, ita illa corruptio in adultis cauſat per conſenſum peccatum actuale in uoluntate, quod dicitur perſonale, per quod meretur pęnam ſenſus, & mortis F ęternam. Ex quibus omnibus patet ꝙ peccatum originale in homine, nihil aliud eſt, niſi carentia illius originalis iuſtitiæ amiſſæ, & perditæ in Adā, cum omnibus præmiis ſuis, & debitæ toti generationi ſuæ ſiue naturæ, per quam carentiam obligatur homo ad dānum illius peccati, & ad recuperandum illam iuſtitiam, & operandum ſecundum ipſam: quam iuſtitiam cum ſuis præmiis Deus exigit in carente: quæ quidem carentia conſtituit hominem in odio & ira Dei. Et ſic patet ꝙ peccatum formaliter nil aliud eſt niſi illa obligatio, & debitū habendi illā iuſtitiā, & operandi per eā: quod ineſt hoi ex carentia illius iuſtitiæ, quā acceperat Adam pro ſe & oībus ſuis, in cuius amiſſione oēs manſerunt poſteri obligati, & in odio, & ira Dei conſtituti

A ſtituti debitores, & rei pœnæ: ſicut dicit Virg. in 2. æneid. de Troianis, & Iunone, ꝙ in Iunone manet alta mente repoſtũ iudicium Paridis ſpretæq; iniuria formæ: Et genus inuiſũ & rapti Ganimedis honores &c. Et ſic patet, quod iſta culpa originalis non proprie de ſe eſt pc̃m̃, niſi inquãtum eſt debitum, & obligatio ad pœnas damni ipſius. primi peccati, & tranſgreſſionis actualis primorum parẽtũ. Sed nos communiter appellamus peccatum illam carẽtiam iuſtitiæ, & gratiæ, & illam difformitatem, & debitum relictum in anima ex actu peccandi, quo debito Deus imputat ad pœnam peccatũ quondam factum. Et ſic originali culpa cum ſuis damnis non eſt pœna noſtri peccati: ſed alterius. ſ. ipſius Adam. Quartò eſt notandum ſecundum Aug 11. de B trinitate, quòd licet Deus ex potentia potuiſſet ſuperare diabolum & remittere, & liberare hominẽ à peccato: tñ hoc voluit facere ꝑ iuſtitiam. ſ. ꝙ aliquis ſatisfaceret pro illo peccato, & omnibus aliis quæ ex illo ꝑpetrãtur: ſed quia nullus filius naturalis ipſius Adam hoc potuit facere, cũ oẽs eſſent obligati ſecũdum naturam in illo ad pœnas ipſius peccati, & tota natura, & g̃natio eſſet in ira Dei propter illud pc̃m̃: oportebat ergo vt talis ſatiſfactio fieret per aliquem hominem de ſpecie humana liberum non ſolum in perſona ſed etiam in natura non obligatum illi peccato. Et ideo voluit Deus mittere verbũ ſuum: vt ſummeret carnẽ ex Adã: nõ ꝑ generationem naturalẽ: ſed ope ſpiritusſancti, ne obligaretur illi peccato i pſona nec in natura in qua C poſſet ꝓ omnibus peccatoribus pati, & ſatisfacere, & offerre Deo gratum, & validum ſacrificiũ pro omnibns, ut Deus acciperet mortẽ corporalem illius pro omni morte corporali, et ſpirituali, et æterna omniũ hoim, ne illud pc̃m̃ cũ omnibꝰ ſequẽtibus maneret impunitũ. Et ſic Deus ſtatuit à principio non remittere illud pc̃m̃ et debitũ, niſi per vnũ ſolum Chriſtũ mediatorẽ: hoc eſt per prætiũ, et merita paſſionis illius. Et ſic nullus potuit ab illo, et cæteris peccatis liberari: niſi cui Chriſtus voluit gratiam, et merita ſuæ paſſionis cõmunicare, et ſuæ paſſionis participẽ facere, ꝑ quã gratiã, et merita voluit Chriſtus ſuos fideles iuſtificare, et in gratiam patris reſtituere, et ſic loco illius orignalis iuſtitiæ et gratiæ perditæ in Adam, data eſt fidelibus gratia, et iuſtitia fidei Chriſti ad iuſtificãdũ et gratificãdũ eos. Et ſic ſicut Adã cõmunicãdo ſuum pc̃m̃ oẽs poſteros infecit, et adeo ſe D parauit, et maledicto etiã iræ Dei ſubiecit: ita per oppoſitũ Chriſtus cõmũicando ſuã gratiã omnes fideles ſanctificauit, et Deo patri recõciliauit. Itẽ ſicut Adã tranſtulit ſuũ peccatum in carnẽ ſeminaliter: ſic ex carne transfertur illud peccatum formaliter in animam ſicut dictum eſt: ita pariter Chriſtus qui eſt ſecundus Adam influit virtutem, et merita ſuæ paſſionis, quaſi ſeminaliter et virtualiter in ſacramenta eccleſiaſtica. Et ex ſacramentis ſiue per ſacramẽta virtus et merita paſſionis Chriſti trãsfaerunt formaliter in animã, vnde accedens verbum ad elementũ fit ſacramentũ, cõtinens quaſi ſeminaliter et virtualiter gratiam, et merita paſſionis Chriſti: ſed tangens baptiſmus carnem abluit mẽtem, et remittit debitum et peccatum, non quòd illa E aqua conferat gratiam, ſed quia cum aqua tãgit corpus, illico Deus creat, et infundit gratiam ſanctificantem, et gratificãtem animã, et purgantem eam à peccato ſi inſit, et ſic reconciliat hominem Deo. Et ſic patet quòd ſicut Adam tranſtulit peccatum ſuum per generationem naturalẽ, et libidonoſam in omnes poſteros, ita Chriſtus transfert ſuam gratiam, & iuſtitiã in omnes ſuos fideles per regenerationem ſpiritualem, et eccleſiaſtica ſacramẽta, licèt ſit aliqualis differẽtia, inquãtũ hic creat noua g̃ra à Deo immediatè, put alibi declarat. Eſt tñ aduertẽdũ, ꝙ Chriſtus nõ arctatur, nec alligatur ad cõferẽdã gratiã ſuę paſſiones ꝑ ſola eccleſiaſtica ſacr̃a: nã multos gratificat, & ſanctificat ꝑ latẽtẽ infuſionẽ gratiæ, et internã, et inuiſibilẽ illuſtrationem vt F patet de inſpirato veniente ad baptiſmũ, ꝗ moritur i via: q̃a talis ex ſolo deſiderio baptiſmi ſanctificatur, et gratificatur per baptiſmũ flãminis et latentem ſanctificationem. Et ita ſanctificauit et iuſtificauit Abraam per fidem Chriſti futuri ante cirunciſionem. Item nec Chriſtus arctatur ad ſacrificandos homines in determinato tẽpore, et ætate, ſicut ſanctificauit Ioannem baptiſtam antequam naſceretur. Item nec Chriſtus arctatur ad ſanctificandum hominem in ſtatu determinato: quia non ſolum poteſt ſanctificare hominem poſt creationem et animationem, ſed ſimul poteſt ipſum creare, et ſanctificare per gratiam: ſicut animam ipſius Adam creauit ſimul cum gratia. Et ſic poteſt ſanctificare quem voluerit in principio ſui eſſe, et ſimul animam creare, et in creando ſanctificare

& in

A & in carnē infundere, & hoc absq; omni contradictione, vt patebit. Sed est videndū quem affectum facit talis santificatio, siue sit baptismalis, siue inuisibilis absq; sacramento. Ad ꝙ dicendum, quod principalis intētio sacramēti est sanctificare, & gratiā conferre & gratificare apud Deum, & si ibi est culpa, aut debitum, ab ipso absoluere. Vel possumus dicere quod principalis intentio sacramēti est à peccato & debito per gratiā Christi liberare, & Deo recōciliare. Et ideo in baptismo per illā sanctificationē gratię remittitur debitū habēdi, & recupādi originalē iustitiā, & gratificatur baptizatus & fit dignus & meritorius vitæ æternæ, & pcōsequēs absoluitur ab ira, & odio Dei. Nam sicut ante erat odiosus, & inuisus Deo, postea per santificationem gratificatur, & fit Deo gratus & acceptus, sed non absoluitur à pœnalitatibus, & damnis nec à fomite, B & cōcupiscentia & vitio carnis, nec à necessitate moriendi, & patiēdi: quia omnia ista manent post baptismū. Et ideo dicit Aug. quòd ista concupiscentia cum cæteris pœnalitatibus non aufertur per baptismum: vt non insit in carne: sed vt non imputetur ad pctm. nec ad pœnam æternam talis inexistentia & permanentia pœnalitatum. Item per baptismum non aufertur obligatio ad obseruandā legem iustitiæ, & ad obseruanda diuina præcepta: quāuis sit homini impossibile sine gratia, & manente tali concupiscentia, & fomite & corruptione in carne, & manente libero arbitrio claudicato & vulnerato: prout patebit psal. 118. Ex quo patet quod per baptismum gratiæ, & per sanctificationem sanctificatus tantum absoluitur à debito habendi, & recuperandi illam originalem iustitiam cum suis C præmiis, & absoluitur à pœna damni ęterna, & ab ira, & odio Dei, & gratificatur ad vitā ęternam cōsequendam. Est verum quod preter gratificationem ad vitam æternam, ꝙ absolutionem à debito naturę quibusdam communicauit Christus aliqua præmia perdita in Adam. Nam apostolis communicauit septem dona gratiarum, & martyribus donum fortitudinis, & apostolo Paulo concessit gratiam ad resistēdū stimulo carnis. Et præ cęteris in virgine totaliter extinxit fomitem libidinis & cōcupiscētiæ omnis inordinati apetitus: intantū ꝙ non potuit peccare mortaliter nec venialiter, quia nulla fuit pugna interior: licèt in ea manerent quædam pęnalitates ad merēdū & exercitiū virtutū sicut dolor cō

D passionis, & famis & mors &c. quæ omnia ita fuerunt in ea instrumēta merēdi: ꝙ non fuerunt incitamenta peccandi. Et sic patet qualiter Christus multis modis pōt suā gratia mēbris suis cōicare tanquā caput & redemptor. Et sic patet qualiter licèt sanctificatio facta i baptismo, vel quouis alio mō absoluāt à debito habendi illā originalē iustitiā cū suis præmiis: tñ nō recuperat omnia illa præmia pdita in Adam: vt patet intuenti. Verumtamen licet baptismus vel sanctificatio nō absoluat, nec tollat prefatas pęnalitates, nec recuperet illa præmia de præsenti in actu: tamen facit hominē dignū, & meritoriū in habitu: vt absoluatur in nouissimo die ab omni miseria, & pœnalitate corporali, p futurā gloriosā resurrectionem. Causas aūt quare voluit Christus vt istæ pœnalitates in nobis post baptismum manerent, assignat. Aug. 13. de ciuita. ca. 4. dicens quod hoc factū est propter maius bonū E nostrū. Primò: quia si per baptismū fuissēt nobis ablatæ istę pęnalitates, nulla esset pugna nec instrumenta merendi, & sic nulla fuisset corona martyrum, nec cōfessorū, nec virginū nec iustorum. Secunda causa fuit, ꝙ si per baptismū, homines efficerentur immortales, & impassibiles, tunc omnes currerent ad baptismū, nō propter futurā fęlicitatē, sed propter presentē vtilitatē, & sic tolleret mentū fidei & spei, & caritatis. Tertia causa est: vt sic nulla posset fieri reparatio angelicæ ruinę, quæ non potest reparari, nisi per magnam violentiam, & merita excedentia humanam facultatem: scilicet per martyrium & heroicos labores: ut homines fiant pares, & æquales angelis qui ceciderunt, & mereantur possidere F mãsiones illorum quas illi per superbiam & inobedientiam perdiderunt. Et sic patet quid aufertur in baptismo, & quare relictę sunt nobis tales passiones & pœnalitates, quia propter causas prædictas. His habitis ponitur prima conclusio scilicet quod absque omni contradictione Christus potuit virginem matrē suam non solum à peccato actuali, sed etiam ab originali personaliter præseruare. Ista cōclusio probatur primò inquantum Deus est creditor: nam omnis creditor potest dimittere debitum debitori ad libitum quādocunq; & cuicunq; voluerit, sed Deus est creditor respectu totius humanæ naturæ: quia Adam cum tota natura sua remāsit debitor post peccatum: ergo Deus potest absoluere à iugo seruitutis, & obligationis, & libertati donare

A quamlibet personã istius humanę naturę, & debitum seruitutis, & reatus sibi remittere, & hoc in quolibet statu & ętate, & tpe illius personæ. Et sic non solum potest remittere tale debitum naturæ post natiuitatem sicut dimisit nobis per baptismum, & ante natiuitaté, sicut remisit culpã Hieremiæ, & Ioanni Baptistæ in vtero matris: sed ẽt potuit Deus aliquem absoluere à tali debito humanæ naturę, & liberare in sua cõceptione, & animatione, & sic potuit absoluere matrẽ suam in primo instãti suæ creationis, & animationis: & per cõsequens in tali casũ debitum naturæ humanæ & iugum seruitutis peccati ipsius Adam non transiuit in personam Virginis, & sic Deus potuit inquantum creditor præseruare V. Mariam ab originali pctõ naturæ. Et hoc potuit Deus facere absq; cõtra-

B dictione, & præiudicio, & derogatione iuris seruitutis, & obligationis: quod habet super totã humanam naturã propter pc̃m Adæ. Nam hoc potest facere quilibet Dñs tpalis habẽs ius seruitutis super naturam alicuius delinquẽtis, vel quem acquisiuit iure belli: quia retinendõ sibi ius super totam generationẽ & naturã illius potest liberare aliquã personã in principio sui esse, & absoluere à iugo seruitutis naturæ, & potest facere vt iugum seruitutis naturæ nõ transeat in personam, sic libertati donat eum in sua cõceptione, & ante conceptionem. Vnde si Assuerus dedisset libertati ipsam Hester quæ erat de filiab. captiuitatis in sua cõceptione, sicut liberauit eam in 15. anno, tunc iugum seruitutis naturæ iudæorum nõ transisset in p̃sonã

C Hester: & sic præseruasset eam in p̃sona à iugo captiuitatis: ergo à fortiori Deus inquãtũ creditor totius humanę naturę potuit V. Mariam in p̃sona p̃seruare à debito pc̃ti & onere naturæ ipsius Adæ, ne transiret in p̃sonã. Item ad hoc etiam potest induci vnũ singulare, & accõmodatum exẽplum. Nam dictũ est psa. 13. & in plerisque locis: ꝙ sicut tota humana generatio peccauit, i. fuit obligata in Adam ad sententiam, & pœnam illius peccati: Ita pariter tota natura siue generatio: iudæorum modernorũ peccauit & fuit obligata non solum ad seruitutem Spiritualẽ peccati: sed ad perpetuam seruitutem temporalẽ in crucifixoribus Christi: quando dixerunt, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Et sic vbicunq; habitãt hodie, sunt serui dominorum & regum, & principum

D mundi naturaliter: vt patet in tota Hispaniã, & Germania, & Italia, & multo magis inter Sarracenos. Sed est talis lex inter Christianos, ꝙ quandocunque aliquis Iudæus baptizatur, nõ solum absoluitur à seruitute peccati spirituali per baptismum, sed etiam à seruitute Dñi temporalis, cui erat obligatus s̃m naturam. Vnde sicut vtraque seruitus transiuit à natura in personam illius Iudæi per carnalem generationem: ita fuit ab vtraq; seruitute liberatus per spiritualem regenerationem Christi. Item si ille puer Iudæus fuisset baptizatus in vtero matris ante Natiuitatem, pariter fuisset liberatus ab vtraque seruitute. Item vlterius, si ille puer potuisset bapsizari in primo instanti suæ creationis & animationis, tunc manifestum est, ꝙ ille talis per talem baptismum p̃seruetur

E non solum, ne seruitus naturalis & tpalis transiret in eius p̃sonam: sed ẽt ne seruitus pc̃ti, et sic per gratiam p̃seruantem liberaret ab vtraque futura seruitute, cui erat obligatus s̃m naturam in Adam, et crucifixoribus Christi. Et sic est dicendum ꝙ nec seruitus naturæ iudaicæ causata in crucifixorib. nec seruitus peccati humanæ naturæ causata in Adam transiret nec esset translata in p̃sonã illius iudæi. Cum ergo sanctificatio Sp. san. sit possibilis fieri in vtero matris, vt patet de Hieremia, et Ioanne Baptista, per quam sanctificationẽ fuerunt liberati à seruitute pc̃ti, et à debito naturæ ipsius Adam: ergo per talem latẽtem sanctificationem Sp. san. potuit sanctificare V. Mariam in primo instanti sui esse: et per consequens Deus potuit simul animam creare, et sanctificare. Et sic debitũ,

F et pc̃m, et seruitus naturæ, nunq̃ potuit trãsire in personam V. Mariæ, et per consequẽs licẽt fuerit obligata in natura: tamen nunq̃ in persona, quia omnes peccasse in Adã, nil aliud est: nisi nos oẽs in eo fuisse obligatos, et venundatos in eo: vt inquit Aug. in lib. hyponosticon, et 2. de baptismo paruulorum. Secundò hoc potuit facere Chrs inquantũ Deus: nam absq; omni contradictione iuris obligationis, quod habet sup̃ humanã naturã, potuit gratiam suã cõmunicare matri suę per præuiã sanctificationẽ in primo instanti sui esse. nam sicut iustificauit Ioa. Bapti. post animationem, potuit sanctificare matrẽ suã in animatione simul creando animã, et sanctificando, et infundendo, et sic peccatum, et debitum, et obligatio naturæ nõ transiuit in

A personam & sic potuit à pctō originali præseruari. Item non solum animam in sua creatione, sed & potuit sanctificare carnem virginis ante animationem, & ab oī fomite purgare, & sic illa caro non potuit aīam interficere: vt dictum est. Et sic dr̄. ꝙ illa caro nō erat capax gratię: ergo nō potuit sanctificari ante animationem: ad hoc respōdetur ꝙ illa sanctificatio carnis non oportuit ꝙ fieret per gratiam gratificam: sed per virtutem Spir. san. purgantem, & purificantem illam carnem extinguentem fomitem in ea: sicut per virtutem Spir. san. exorcizatur oleum, & cōsecratur in chrisma, & sicut cōsecrantur altaria, & reconciliantur ecclesiæ poluttæ, & cætera inanimata. Ita Xp̄s voluit purificare illā carnem, vt absque omni sorde in ea aīa crearetur, & ne à carne fœdaretur. Sed vltra hoc B oportuit illam aīam in creando sanctificari per gratiā gratum faciētem: vt esset Deo grata & accepta, & sic sicut sanctificatio carnis nō fuit gr̄ę infusiua: sed à fomite purgatiua: ita sanctificatio aīę nō fuit peccati purgatiua quia nullum erat: sed fuit gratiæ infusiua, & gratificatiua, & ab omni pctō pręseruatiua: quia illa aīa simul fuit sanctificata, & creata, & in gr̄a confirmata: q̄ quidē gratia præseruauit ab oī malo, & cōfirmauit ī oī bono.

Secunda cōclusio, ꝙ decēs fuit vt Christus matrem suam non solū ab actuali & veniali, sed & ab originali præseruaret, & hoc inquantum ipsa erat futura mater Dei, & tabernaculum, & templum Dei. Hanc conclusionem probat Ans. lib. de cōceptu virginali dicens, ꝙ decebat vt illa virgo tali puritate niteret, qua sub cœlo maior nequit in- C telligi: per consequens si hanc puritatem nō habuisset, maior puritas posset intelligi.

Tertia cōclusio, ꝙ Xp̄s debuit & tenebat̄ V. Mariam ab originali pręseruare inquantū filius: probat̄. Nam oīs filius debet & tenetur honorare matrem quantum potest & decēs est: sed Xp̄s hoc potuit facere inquātū Deus & inquantum creditor, vt probatum est per primā cōclusionē, & hoc fuit decens inquātum ipsa erat mater Dei futura, vt patet per secundā cōclusionē, & debet & tenet̄ facere inquantū filius: ergo sequit̄ ꝙ ipsam ab originali p̄seruauit. Item Xp̄s hoc tenebat̄ facere inquantum legislator: nam legislator prius debet facere q̄ docere, vt exēplo sui cęteri seruēt leges ab eo latas: sed Christus legislator vtriusq. legis dedit pręceptum de veneratione parentum: ergo seruauit illud. quia non D venit legem soluere sed adimplere. Matth. 5. Et ideo hanc legem de facto seruauit: quia erat subditus illis. Luc. 2. Item Xp̄s in oībus cœpit facere & docere: vt patet Act. 1. Ergo inter cætera hoc pceptum adimpleuit pręseruando matrem suam ab oī pctō non solum actuali, sed etiam veniali & originali. Item omnes illæ rationes quas adducit Aug. in libello de assumptione virginis, probando corpus virginis non fuisse incineratum in sepulcro: sed ad gloriā in breui surrexisse: quæ ꝑ maiori parte procedunt de honore parentū, magis probat hoc propositum q̄ illud. Ex supradictis infertur corrollaria conclusio pro confirmatione supradictæ positionis: ꝙ Xp̄s de facto præseruauit matrem suam ab originali, postquàm hoc potuit & fuit decens & debuit facere vt probatum est. Sed posset ali- E quis instare: quia multa potest Deus quæ esset decens facere ad ostendendam suam potentiam & bonitatem: quę tamen non facit: sicut creare plures mundos: & omnes homines præ destinasse ad gloriam, quod tamē nō fecit. Ad hoc respōdetur, ꝙ licèt supradicta Deus potuisset facere; tamen nō tenebatur, nec obligatur, nec obligabatur facere: ideo non fecit. Sed semper est asserendū ꝙ Christus fecit & compleuit omnia quæ potuit decuit & debuit & tenebatur facere. Nam si quis non facit quod potest & decet & tenet̄ facere: puta si diues non dat eleemosinam, & filius non veneratur parentes &c. hoc nō accidit nisi ex aliqua passione impediente: putà ex auaritia &c. sed nulla fuit passio: nec aliquid hmōi impediens ad bonum in Christo: ergo fecit omnia quæ debuit & tenebatur facere: ergo matrē absque præiudicio suæ legationis p̄seruauit & honorauit. F

Quarta conclusio, quòd V. Mariam fuisse præseruatam per gratiam ab omni pctō non solum actuali & veniali, sed etiā originali, fuit de mente B Augu. Pro cuius probatione est aduertendum, ꝙ cum Pelagiani negarēt peccatū Adæ cū suis damnis & onere fuisse in omnes posteros suos translatum, & negarēt nos oēs traxisse originale pc̄m̄ ex carne & natura corrupta ipsius Adam, & asserent quemlibet hoīem ex viribus propriæ naturæ ꝑ solum liberum arbitriū absq; speciali gratia posse omne pc̄m̄ vitare & diuina præcepta adimplere tunc B. Augustinus zelo catolicæ fidei compulsus, inter cæteros

tractatus

A tractatus fecit libros de baptismo paruulorũ contra Pelagianos, in quibus probat neminẽ esse liberum ab oi pctõ.s. actuali aut veniali, aut originali, præter vnum solum Christũ meditatorem: eo ꝙ solus inter mortuos liber, nõ ex opere Adam cõceptus nec natus. Sed cum postea Pelagius arguisset contra Aug. adducens & memorans complures in vet. test. & nouo quos sacra scriptura iustos appellat, sicut fuit Abel, Enoch, Noe, Melchisedech, Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, Iob, Iosue: ad hoc respõdet Augus. in lib. de natura & grã: ꝙ licet oẽs illos appellet iustos sacra scriptura ob ingentes virtutes, tñ aliquãdo fuerunt sub aliquo pctõ actuali, aut veniali aut originali, & si quando vitarunt peccata actualia hoc non fuit ex propriis viribus: sed ex speciali gratia præueniente &
B præseruante. Sed cum rursus Pelagius memorat Zacariam & Simeonem, & Annam profetissam, & Iosef sponsum virg. & Ioan. Baptistam in vtero sanctificatum, quos oẽs euangelica iustos commendat autoritas & sine pctõ, & innocentes, de quibus dr̃ in Apocal. ꝙ hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, & sine macula sunt ante tronũ Dei &c. ad hoc respõdet Augu. ꝙ omnes illi licet per gratiam fuerint præseruati à pctõ actuali: tamen nõ fuerunt absque omni peccato saltem originali. Sed cum tãdem Pelagius memoraret V. Mariam matrẽ Xpi, cui dictum est per Angelum gratia plena. &c. ad hoc respõdet Aug. in eodem libro de natura & grã: ꝙ hac virgine excepta: si oẽs supradicti & oẽs sancti & sanctę cõgregati possent, & quærerẽt ab eis an pctm̃ haberent: quid possent respõdere nisi quod Ioan. ait: si
C dixerimus ꝙ pctm̃ nõ habemus nosipsos seducimus & veritas in nobis nõ est? Ex quib. patet, ꝙ Aug. asserit V. Mariam non solum ab actuali; sed ab originali fuisse immunem: nam ipse comparat ipsam Ioã. Baptistæ qui nunquam peccauit actualiter & innocentibus qui nõ solum nõ peccauerunt actualiter: sed nec venialiter. Comparat etiam eam omnibus sanctis: quorum quidam fuerunt similes innocentibus & non habentibus nisi tantùm originale, & dicit nullum illorum fuisse sine pctõ præter V. Mariam ergo asserit ipsam immunem ab originali. Sed modũ per quem Maria fuit præseruata: exprimit Aug. cum subdit: Propter honorem Domini cum de peccatis agitur de V. Maria nullam prorsus intendo mẽtionem agere. Scimus. n. tantum gratiæ ad vincẽdum ex omni parte pctm̃ illi fuisse collatum: ꝙ illum meruit parere quem cõstat nullum habuisse pctm̃. Ex quib. verbis asserit Aug. ꝙ Chrs volens honorare matrem voluit ipsi conferre gratiam præseruantem ad vincendum ex omni parte pctm̃. s. tàm à parte ante originale q̃ à parte post actuale, & à dextris & sinistris veniale, & per cõsequens fuit præseruata nõ per naturam sed per gratiam ab omni pctõ: quia omne pctm̃ vicit. Sed hoc magis confirmat Aug. & exprimit in 2. sermone de Nati. eiusdem Virginis: vbi allegando illud verbum angeli: gratia plena &c. dicit. Quid iustitiæ quid sanctitatis hæc virgo indigere potuit quæ efficacis ad omnia gratię plenitudinem accepit? aut quis vnquam in eius aĩa vel corpore locus potuit inueniri pcti: quæ ad instar cœli cõtinẽtis oĩa, templum Dñi est effecta? Hæc est domus de qua p Salom. dr̃, sapientia ædificauit sibi domum: hãc profectò domũ diuina sapiẽtia ędificauit de qua carnẽ assumeret: cui nullus patriarcarum, nullus ꝓfetarũ est cõferẽdus. Nec mirũ si hæc Virgo puritate, cunctorum celsitudinẽ trãscendit mortaliũ: cum partu oĩm merita excedat Angel. Itẽ magis exprimit hoc B. Hierony. per illud ps. 77. Deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis: vbi dicit Hieron. ꝙ p illam nubem possumus intelligere sanc. Mariam. Illa enim nullo humano pondere prægrauata semper fuit in die & nunq̃ in nocte, & semper in luce & nunq̃ in tenebris. Ex quo patet, ꝙ tàm de mẽte Hier. q̃ Augustini fuit, ꝙ V. Maria non solum ab actuali & veniali: sed etiam ab originali pctõ fuit per gratiam præseruata: nam Aug. dicit, ꝙ nullus præter ipsam potuit dicere se nullum habuisse peccatum & ꝙ vicerit ex omni parte peccatum, & ꝙ nunquam in eius corpore vel anima locus potuit inueniri peccati. Beatus vero Hierony. dicit: ꝙ ipsa nunquã fuit in nocte peccati: sed semper in die gratiæ, & nunquam in tenebris sed in luce: ergo ab omni pctõ fuit præseruata. Sed si arguatur contra ꝙ Aug. probauit in 2. de baptis. paruulorum neminẽ esse liberum à pctõ præter Xpm &c. Ad hoc respõdet ꝙ differentia est inter liberum & liberatũ. Nam liber respicit personam & naturam simul, & sic solus Xps est inter mortuos liber, q a nec fuit obligatus in persona nec in natura in Adã:

A et hoc probat ibi Aug. sed quia V. Maria fuit obligata in natura: sed fuit liberata p gratiã pueniente in psona: ideo nõ potest dici libera sed liberata, & hoc pbat ista positio ſm mentẽ Aug. & Hieron. in locis pallegatis, & hæc de ista positione. Sed nunc restat respõdere ad autoritates & rationes in principio adductas. Ad primam ergo qñ dr̃ ꝙ oẽs filii Adam corrupti sunt. Respõdet ꝙ Dauid ibi non intendit dicere nisi, ꝙ Adam peccante tota natura humana .i. sua generatio fuit in eo corrupta: quam corruptionem transmisit Adã in suos posteros p libidinosam generationẽ: q quidem caro libidinosa p suũ cõtactum causat culpã originalem in anima, & p consensum causat oĩa scelera in voluntate: quæ in illo ps. nominantur: quã quidem corruptionem & sñiam Adam non potuit transferre in Xp̃m: eo ꝙ nõ ex opere Adam natus
B est. Et sic solus Christus fuit liber ab illa sententia, & ideo solus Christus potest alios liberare ab illa sñia: vt concluditur in illo ps. s. Quis dabit ex Siõ salutare &c. Et ideo multos liberauit Christus per gratiam pueniente ab effectu illius sñiæ. Nam Ioa. Baptista, & euangelista, & V. Maria, & multi viri sancti nunq̃ commiserunt illa scelera quæ memorantur in illo ps. eo ꝙ fuerũt liberati per gratiam præuenientem ne inciderent in illa scelera per consensum voluntatis. Ita ergo pariter V. Maria fuit liberata per gratiam præuenientem, & sanctificantem, & gratificãtem animam ne contaminaretur à carne, & per virtutem Spi. san. sanctificantem carnẽ ante animationem ne inficeret aĩam p consortium: prout dictum est. Et sic patet, ꝙ illa
C autoritas non intendit dicere nisi ꝙ natura humana taliter fuit corrupta in Adam ꝙ nisi liberarent̃ per gratiam oẽs perpetrarent illa scelera in illo psa. memorata. Ad autoritates Apost. dicendum, ꝙ quia conuersi ex iudaismo gloriabãtur de sua natura: eo ꝙ erant ex natura Abrahæ & Iacob ſm carnẽ per quã naturã putabant saluari contẽnentes gratiã Xp̃i: Ideo Apost. per totam epistolam ad Ro. & ad Gala. dicit ꝙ nemo gloriet̃ nec cõfidat de natura sua carnali: quia tota natura carnalis fuit corrupta in Adam: quia omnes in in eo peccauerunt. i. omnes fuerunt obligati sententiæ vtriusq; mortis datæ in Adã: quia Adam quando peccauit omnes obligauit ad sententiã sui peccati, & sic antequam nascãtur & concipiantur oẽs filii naturales ipsius

D Adam iam sunt obligati illi sententiæ ſm naturam: à qua sñia nemo potest liberari in persona nisi p gratiam Christi aut præueniẽtem, aut subsequẽtem, de qua sententia fuit liberata V. Maria in psona per gratiam præuenientem & pseruantẽ ab effectu illius sententiæ, prout dictũ est. Et ideo non valet ista cõsequentia. V. Maria cum cæteris peccauit in Adam: ergo habuit pc̃m originale in aĩa: quia arguitur à natura ad psonam. Nam antecedens non asserit nisi, ꝙ V. Maria fuit obligata in natura & ſm naturam in Adam. sed cum postea infertur: ergo habuit pc̃m originale. negatur consequentia: quia variatur suppositio de natura ad psonam: quia antecedẽte existẽte vero consequens est falsum: eo ꝙ pc̃m naturæ non transiuit ad psonam pp gratiam præuenientem & sanctificantẽ.
E Ad aliam cum dr̃ ꝙ sicut in Adam oẽs moriuntur &c. Respondet ꝙ ista autoritas declarat oẽs alias iuxta intẽtũ huius propositionem manifestũ est ꝙ passio & gratia Xp̃i sufficiens est de se ad saluandũ & viuificandũ oẽs a pc̃õ: sed talis grã nõ transiuit in multos: nõ ex defectu gratiæ sed ex impedimẽto obiicis malitiæ multorũ Iudæorũ, & aliorũ infidelium. Ita ergo pariter pc̃m ipsius Adę sufficiens fuit ad corrumpendũ & inficiendũ & obligandũ oẽs de se: sed sñia seu effectus illius sñiæ non potuit transire personaliter ad quosdam pp impedimentum gratiæ præuenientis & pręseruantis. Et ideo sicut gratia Xp̃i præseruauit Ioannem Baptistam & multos alios personaliter ab omni pc̃õ actuali: ita pręseruauit V. Mariam: non solum ab actuali & veniali: sed ẽt ab originali prout dic-
F tum est. Ad primam autoritatem Aug. dicẽdum ꝙ Aug. in libris de baptismo paruulorũ & de perfectione iustitiæ hominis & de natura & gratia & contra Iulianum, & in omnibus libris contra Pelagianos, nil aliud intẽdit probare nisi ꝙ à pc̃õ & sententia ipsius Adam nemo fuit liber ſm naturam nisi solus Xp̃s: qui non ex opere Adam conceptus est, sed oẽs alii fuerunt obligati in eo secundum naturam: de qua obligatione nemo potest personaliter liberari, nisi per gratiam Chr̃i præuenientẽ aut subuenientem: sicut asserit in libro de natura & gratia, ꝙ licèt V. Maria esset obligata in natura, tñ fuit præuenta & liberata per gratiã præueniẽtem ad vincendum ex omni parte pc̃m. Et sic pc̃m naturæ nõ transiuit in personam. Eodẽ modo

A do respōdetur ad aliam regulam vulgatam .s. Firmissime tene: nam illa regula nil aliud probat nisi ꝙ omnes filii Adam per generatiōnem naturalem concepti nascuntur in peccato secundum naturam, nisi per gratiā Christi liberentur, & sic illa regula secum importat responsionem pro isto proposito. Item ad aliam cum dicit ꝙ Christus assumpsit secum carnem ex illa peccati carne & propagine: respondetur ꝙ Augustinus appellat carnem & propaginem peccati totā generationē & propaginem naturalem ipsius Adam, habentē se cū illā corruptionē: quę per consortiū causat originale in anima & per consensum causat actuale ī voluntate: de qua ꝓpagine cōcepta fuit caro virginis: sed pctm̄ originale nō trāsiuit in animā ꝑꝑ præuiā sanctificationē. Et sic patet qūo oēs illæ autoritates secum portant
B suas declarationes & r̄nsiones, & qūo ista positio nullo modo derogat supradictis autoritatibus: imo confirmat eas. Ad rationes autem: ad primam quando dicitur ꝙ virgo Maria habuit carentiam originalis iustitię, negatur. nā carentia dicitur indigentia alicuius necessarii. sed virgo Maria nunquam indiguit illa originali iustitia. nec habuit debitum eius: quia à primo instanti sui esse, habuit gratiā & iustitiam fidei Christi habitualiter: per quā fuit iustificata & Deo gratissima & accepta: sicut nos post baptismum iustificati iam nō indigemus illa originali iustitia ꝑdita in Adā, quia iam sumus absoluti à debito eius. Ad aliam dicitur ꝙ idem Aug. declarat ibidē psalmo. 34. qualiter mors & cæterę pœnalitates non sunt formaliter peccatū: sed similitudo
C & vestigiū peccati ipsius Adam: quarū quasdam voluit sponte Christus assumere ꝓpter delenda peccata. Et sic dicit ꝙ Maria nō mortua est propter peccatum proprium: sed propter pctm̄ ipsius Adā, & sic virgo Maria traxit etiā quasdam alias pœnalitates ad instrumentum meritorium: sed concupiscētia fuit in ea in principio totaliter extincta ne esset occasio peccati actualis nec venialis, vt communiter tenetur. Ad aliam cum dicitur ꝙ sequeretur ꝙ virgo Maria non indiguisset redēptione nec esset redempta, negatur cōsequentia: nam inquantū erat obligata in natura, necesse erat vt liberaretur in persona per gratiā Christi. Et sic fuit liberata per gratiā præuenientem, ne peccatum naturæ transiret ad ꝑsonam, & per eandem gratiam fuit redempta & participauit passionē Christi: eo ꝙ illa gratia fuit ipsi data per merita passionis Christi D quæ quidem merita cōmunicabat & dispensabat Xp̄s ante suam passionem: quia iam misit Apostolos ad baptizandum per merita suæ passionis antequam pateretur, & ante incarnationem suā dispensabat merita suę passionis, vt inquit Aug. & Hierony. quia Christus heri hodie & cras & in secula ad Hebr. vltimō. Etiā si arguitur ꝙ ea quæ sunt de iure naturę humanę de necessitate transeunt in ꝑsonā & omnia indiuidua: ergo si talis corruptio & pctm̄ est de debito & iure humanę naturæ, ergo trāsiuit in personā virginis. &c. Respondetur ꝙ ea q̄ sunt de essentia naturę specificæ necessario trāseunt in personā: sed talis corruptio & obligatio nō est essentia naturæ specificæ: sed de iure & debito generationis naturalis ipsius Adā, quæ æquiuoce dicit̄ natura, prout ait Aug. cōtra Iulianū, & sic tale E debitū sicut est inflictū toti generationi naturali humanæ per culpā ipsius Adā: ita pōt impediri ne trāseat in aliquā personā per gratiā Christi præuenientē: sicut dictū est de seruo naturali qui potest liberari à domino non solum in sua conceptione: sed etiam ante, & sic nunquam ius seruitutis naturæ transiret in eius personam. Veruntamen omnia ista relinquantur determinationi ecclesiæ catolicæ.

PSALMVS XLVI.

OMnes gentes plaudite manibus: iubilate Deo in voce exultationis.

Titulus, Ad victoriam siue. In finem filiis Core psal. Ex titu. & litera huius psal. apparet ꝙ Dauid præuidit in spiritu prosperitatē & ampliationē regni Christi, & vniuersalem potestatem eius in cœlo & in terra & in toto F populo gentili: iō fecit hūc psalmū. Vn̄ est aduertendū ꝙ Dauid cōsiderando misterium ingressus terræ ꝓmissionis præuidit prosperitatē regni Christi. Nā postq̄ Iosue ingressus est terrā ꝓmissionis, electis. 12. principib. ex. 12. tribubus reposuit arcā in Galgalis, sed superatis omnibus regib. & subiecta quasi tota terra Canaan siluit terra à pręliis. Tunc cōgregatis 12. principibus cum omnibus tribubus ducta est arca domini de Galgalis cum iubilo & tympanis & collocata in Silo in monte Effraim, ut patet Iosue. 18. Vbi Deus dicebat se dere ī propitiatorio & sede sācta sua In quo mysterio Dauid tanquam in speculo pręuidit in spiritu totam prosperitatem ecclesiæ & conuersionem populi gentilis ad Christum, & victoriā apostolorum qui dicti sunt

A principes ecclesiæ super omnem terrã. Hoc est quomodo verus Iosue Christus Iesus cõgregatis 12. apostolis debebat introducere totum populum in ecclesiã per flumen baptismi. quæ quidẽ ecclesia fundata est super 12. articulos fidei abstractos à flumine sacræ scripturæ, & quomodo isti duodecim apostoli superato populo gentili & ciuitatibus eorũ in medio populi gentilis debebant collocare tabernacula Dei: & multitudinem ecclesiarum ædificare. In quibus ecclesiis Christus realiter sedet in sacramento eucaristiæ, & reponitur in tabernaculo & sacrario cuiuslibet ecclesiæ, vt patet manifeste, & in die corporis Christi portatur corpus Christi honorificè cum sonitu instrumentorum musicorum & cantu exultationis per ciuitates & reponitur in sacrario. Item præuidit qualiter B Christus erat ascensurus in cœlum & accipere debebat regnum patris & sedere à dextris patris: & in fine mundi qualiter erat venturus cum illis 12. apostolis ad iudicandũ 12. tribus Israel. Hoc ergo præuidens Dauid fecit hunc psalmum in quo introducit cœtum apostolorum & christianorum agentem gratias de huiusmodi victoria. Dicit ergo cętus apostolorum. O vos omnes gentes Christo iam subiectæ, per nostram prædicationem plaudite & lætamini manibus eleuatis in cęlum gratias agendo, & iubilate & canitẽ laudes Deo in voce exultationis.

Quoniam dominus excelsus: terribilis: rex magnus super omnem terram.

Subiecit populos nobis: & gentes sub pedibus nostris.

Dominus Iesus Christus excelsus in digni C tate & terribilis in iudicio, iã subiecit nobis oẽs populos & oẽs gẽtes sub pedibus & potestate nostra: ergo sibi debetur honor laus & gloria: quia sibi est tradita omnis potestas à patre. Item maximè nos christiani conuersi ex gentibus debemus plaudere manibus & iubilare in voce exultationis. Quoniam

Elegit nobis hæreditatem suam: speciem Iacob quem dilexit.

Elegit nobis & dedit nobis hæreditatẽ suã hic per gratiã, & in futuro per gloriã: hæreditatem dico. s. speciẽ & pulcritudinem Iacob: quẽ dilexit: quasi dicant cõuersi ex gẽtibus. Sicut Iacob supplãtauit Esau: ita nos supplãtauimus Sinagogam & vicimus eam, & sicut Esau vendidit primogenituram & hæreditatem ipsi Iacob pro lenticulis, & Iacob surripuit hæreditatem: ita Sinagoga vendidit no- D bis primogenituram & hæreditatem pro rebus temporalibus. Et nos facti sumus filii regni Christi ipsis reprobatis. Et sicut Deus Iacob dilexit, & Esau odio habuit: ita Christus nos diligit & populum iudaicum odio habet. Et sic sumus veri Israel & verè benedicti à domino & directi quia videmus Deũ facie ad faciem per fidem, & sic possidemus hæreditatem, & speciem, & pulcritudinem Iacob quem Deus dilexit.

Ascendit Deus in iubilo: dñs in voce tubæ.

Psallite Deo nostro psallite: psallite regi nostro psallite.

Qm̃ rex oĩs terræ Deus: psallite sapienter.

Postq̃ in prima parte descripsit regnum Christi vſe in hac ecclesia, nunc in hac secũda parte ostendit q̃ Christus nõ solum accepit vſe regnum in terra: sed ẽt ascendit in cę- E lum, & receptus est cum ingenti honore, & accepit regnum in cœlo. Et ideo dicit, iubilate vos in terra: qm̃ Christus Deus tanq̃ rex vſis ascendit in cęlum cum iubilatione angelorum, & tanq̃ verus dñs ascẽdit in voce tubæ cœlestis in die ascensionis: ergo si angeli receperunt eum in cęlo cum tanto honore: à fortiori debetis vos gentiles psallere & iubilare qui tanta beneficia recepistis, cũ vos in hæreditatem & regnũ suum elegit, & Sinagogam reprobauit: ergo maiorem causam habetis, vt gratias agatis cum iubilo. Psallite ergo vos gentiles cõuersi Deo nostro, & cãtate & psallite regi nostro Christo. Sed psallite sapienter cum vero cultu diuino sicut regi Christo debetur, qui est Deus & homo: ergo sibi debetur latria. Nõ ergo psallates sibi F imprudenter, & fatuo modo: sicut ante psallebatis & sacrificia fęda, & abominabilia Diis falsis offerebatis: motus incompositos, & falsa & inhonesta carmina cantabatis, & maximè laudes falsas & carmina poetarum; Christus autem rex noster vult spiritum cõtribulatum, & cor cõtritum & humiliatum, & sacrificiũ laudis, & orationes, & psalmos, & carmina sacrę scripturę, & hoc est psallere sapiẽter: quia diabolus princeps mũdi huius iam non regnat super gentes. Sed Christus

Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.

Regnat super gentes, & sedet super sedem sanctam suã in hac ecclesia per ecclesiastica sacramenta, & in cęlesti per gloriam. Et iam principes populorum, scilicet apostoli congregati

A gregati sunt in cęlo cum Christo Deo Abraham. Dicitur autem Christus Deus Abrahamieo quòd sibi fuit promissus.

Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.

Isti principes eleuati & honorati sunt sicut Dii terræ & coniudices Christi sedentes super duodecim sedes iudicãtes duodecim tribus Israel. Nota ẽt, ꝙ hæc eleuatio potest referri ad adeptionẽ spũssãncti factã in apostolis: nam forsan apostoli in die Pentec. fuerũt eleuati uehementer vsq; ad tertium cœlum sicut Paulus. vbi viderunt arcana Dei: q̃ non licet homini loqui: prout declarabitur psal. 67. Sed ad maiorẽ euidentiam est valde aduertẽdum, ꝙ licet gentiles adorarent multitudinem deorum: tamen vnum adorabãt &
B venerabantur tanq̃ principem & patrẽ oĩm Deorum .s. Iouem. Iupiter enim idem est ꝙ iuuãs pater, vt ait Cicero lib. de natura deorum. Cęteros autem .s. Fębum, & Mercuriũ, & Martem adorabant tanquam Deos accessorios, habẽtes tñ dominium in quibusdam partibus mũdi, vt Neptunus præsidebat mari, & Iuno terræ, & Aeolus ventis. Item isti erãt principes speciales regnorum, vt Mars erat princeps Romanorũ, Pallas Troianorũ, & Fœbus Delius grecorum, & Osiris siue Serapis Aegiptiorũ, & Belus Deus Caldęorum & Babiloniorum. Et istis tanquam principibus offerebãt sacrificia sordida & scenica, vt patet de baccanalibus Bacchi, & venereis nefandis ritibus. Sed omnes isti tàm Iupiter q̃ cæteri non erant Dii: sed falsa demonia. Nos autem adoramus verum Iouem & patrẽ iu-
C uantem & redemptorem, qui est Christus, & nõ adoramus, sed veneramur apl̃os & sanctos martires & cõfessores propter Christũ, & hos cõstituit Christus principes super populos & regna. Nam principes Romanorum sunt Petrus & Paulus, & Hispania venerat̃ sanctum Iacobum tanquã principem Hispaniarum, & Aethiopia B. Matthæum qui eos conuertit, & India Bartholomæum & Thomam, & Græcia B. Andream, & Asia Ioannem. Dicit ergo profeta. O vos gẽtiles cõuersi iubilate Christo Deo nostro in voce exultationis. qm̃ ipse est excelsus & iudex terribilis & rex magnus super omnem terram. Probatur: nã ipse subiecit nobis omnes populos & gentes sub potestate & pedibus nostris. Item ipse ascendit in iubilo tanquam Deus in cœ-
lum. Ergo non psallatis nec adoretis insiplẽ- D
tes Iouem & Saturnum: nec alios tanquam principes populorũ: quia illi erãt demonia nefanda. Sed adorate sapienter Christum verum Deum & hominem, & psallite & asserte honorẽ latriæ ipsi vero regi nostro Christo: qm̃ iam non regnat diabolus: sed ipse Christus Deus noster regnabit super gentes, & iã sedet in cęlo super sedẽ sanctã suã per gloriam, & in hac ecclesia per gratiã sacrorum. Et veri principes populorum qui sunt apostoli & cæteri sancti iã sunt cõgregati in ecclesia & ĩ cęlo cũ Christo, qui est Deus Abraham. Et iam sunt eleuati & exaltati & venerati tanquam Dii fortes terræ: qui non sunt Dii per essentiã: sed per participationem. Et ideo non adorantur, sed venerantur propter Christũ; quia fuerunt fortes in martirio &
audacter loquẽtes ante reges & præsides. cũ E
qua fortitudine totum orbẽ subiecerunt iugo Christi. Ideo Roma veneratur Petrum & Paulum tanq̃ principes: & Hispania Iacobũ: Florentia B. Ioannẽ, & Venetiæ & Aegiptus Marcũ, & Catarinam, & Frãcia Dionysium, & sic quęlibet prouincia venerat̃ suum principẽ. Quasi dicat: iã amplius nõ adoretis Deos falsos: sed colite Chr̃m vt verũ Deũ: & accipiatis apostolos & sanctos Christi in principes & deuotos vestros: quia isti regnãt in cęlo cũ Christo, qui est Deus Abrahã: qui propter sanctitatẽ & virtutẽ sunt vt Dii eleuati & exaltati cum Christo in cęlo. Et nota ꝙ per istos principes populorũ qui cõgregati sunt cum Deo Abraham, non solum intelliguntur apostoli: sed etiam reges & principes conuersi ad fidẽ de populo gẽtili: quia Abra-
hæ in figura Christi facta est promissio ꝙ ex F
eo exirẽt reges & 12. duces, Gen. 17. Item ꝙ in semine suo .s. Christo, multiplicarentur & benedicerentur & cõuerterentur oẽs gẽtes: & ad ipsum congregarentur, Gen. 22. Ideo ait: psallite sapienter regi nostro: quia reges & principes populorum gentilium iam congregati & confœderati sunt cũ Christo Deo, Abrahæ promisso: & iam fortes terræ vt Dii eleuati & multiplicati sunt vt arena maris, & stellæ cœli: sicut Deus ꝓmisit Abrahę. Ex quibus patet ꝙ Dauid nõ solùm ex adeptione terrę ꝓmissionis: sed magis ex promissionibus factis ipsi Abrahæ præuidit regnum Christi multiplicandum ex regibus & populis gentilium: ideo fecit hunc psalmum uocando gentes vt congregarentur ad Christũ

 & psal-

A & psallant ei & adorent vt Deum. Ex isto ergo psalmo colligitur ista conclusio.s. ꝙ Messias in lege promissus per duodecim principes debebat subiicere omnes reges & populos gentiles in hæreditatem suam: ꝙ totus populus gẽtilis cum principibus suis erat in ecclesia congregandus cum Deo Abraam: & per consequens debebat colere Deum Abraham & Isaac & Iacob. Hoc idem ostensum est psalmo 2. vbi dicitur, Dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Item psal. 44. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram. Item psal. 81. Tu hæreditabis in omnibus gentibus: & hoc idẽ patet per omnes psalmos. Itẽ hoc idem patet Esa. 2. Veniẽt ad eum omnes gentes & dicẽt. venite ascendamus ad montem domini. Idẽ B cap. 49. Dedi te in lucem gẽtium vt sis salus mihi vsque ad extremum terræ. Reges videbunt & consurgent principes & adorabunt dominum Deum tuum & sanctũ Israel qui elegit te. Item cap. 66. Mittam ex eis qui saluati fuerint ad oẽs gentes, & annunciabunt gentibus gloriam meam &c. Item Hiere. 16. Ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent verè mendacium possederunt patres nostri vanitatem, quæ eis non profuit. Hoc idẽ patet Zacar. 8. Venient populi & gẽtes robusti ad quærendum dominum exercituum in Ierusalem & deprecadam faciem domini. Hæc dicit dominus exercituũ: in diebus illis in quibus apprehendent decem homines ex oĩbus linguis gentium & apprehendẽt fimbriam viri Iudęi dicentes. Ibimus uobiscum: C audiuimus enim qm̃ Deus vobiscum est. Ex oĩbus supradictis patet, qualiter Messias in lege promissus per suos discipulos debebat sibi subiicere totũ populum gentilẽ. Et q̃sio totus populus gentilis uoluntariè erat uèturus ad fidẽ euangelicã cõuersus per uiros iudæos, & debebat adorare dominũ exercituũ & Deum Abraam & Israel: vt patet per Dauid, & Esaiam, & Zacariam, & per oẽs profetas. Ex omnibus his formatur una inconuincibilis ratio ad probandum Iesum Christum fuisse verum Messiã in lege promissum. Vñ arguitur sic. Ille est verus Messias in lege promissus qui per viros iudæos subiecit totũ populũ gentilem: per cuius fidẽ totus populus gentilis venit ad colendũ & adorandũ dñm Deum Abraam & Israel. Sed Iesus Christus est huiusmodi: ergo ipse est verus Messias. Maior patet per ea q̃ dicta sunt & per vaticinia oĩum profetarum: & per cõem opinionẽ D hebræorum. Minor aũt patet manifestè. Nã Christus post resurrectionẽ suã misit duodecim apostolos & 72. discipulos p vniuersum mundum ad prædicandum euangelium oĩ creaturæ: qui per se & successores suos totũ populum gentilem iugo fidei subiecerunt, intm̃ ꝙ non solum decem hoĩes, sed centum & mille hoĩes gentiles apprehendebãt fimbriam Pauli qui erat iudæus, vt sequerentur eum ad fidẽ Christi: sicut dicit Zacarias, & sic est dicendum de ceteris apostolis & discipulis qui omnes erãt Iudæi: per quos primò lex euãgelica prædicata est. Et sic populus gẽtilis, qui ante contẽnebat & detestabat Deũ Abraã & Israel, nunc colit & adorat eũ. sicut patet manifestè de nobis qui descẽdimus ex illo populo gentili. Vñ patres nostri gẽtiles E colebant idola & execrabantur legem Moysi & Deum Israel: nos aũt execramur & abominabamur & idola & superstitiones gentilium, & defendimus legem Moysi & profetarum, & adoramus Deum Israel iuxta vaticinium Hieremiæ & Zacariæ in locis præallegatis. Et est ista vna ratio incõuincibilis, quã Iudæi negare nõ possunt: eo ꝙ patet per experientiam & procedit ex concessis ab eis.

PSALMUS XLVII.

Magnus dominus & laudabilis nimis: in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.

Titulus sm̃ 70. Psalmus cantici filiis Core secunda sabbati. Ex tit. apparet ꝙ Dauid fecit hũc psalmum & dedit ipsum cantandũ Core cum instrumẽto musico & voce humana, per quos filios Core intelligitur ecclesia F Christi cõgregata ex gentibus ad fidẽ Christi: quæ quidem ecclesia dicitur Ierusalem: eò quod incepit in Ierusalem per Christũ & apostolos suos. Vnde est notandum ꝙ causa quare in sacra scriptura memoratur & laudatur & beatificatur illa ciuitas Ierusalem terrena, non est, nec fuit, nec intelligitur pp bonitatem sui nec bonorum ciuiũ: quia semper pro maiori parte fuerũt mali & peruersi. Sed profetæ, & antiqui laudabant eam in figura prout figurabat veram Ierusalem spiritualẽ, scilicet ecclesiam militantem & triunfantẽ: in qua est vera visio pacis: & etiã laudabant illam ciuitatem propter promissa patriarcarum & profetarum: quæ in ea debebant impleri per Messiã futurum: & propter ea quæ in ea facta sunt in figura Christi futuri. Et tales laudes semper referebantur ad Christũ: quia

A quia & nomen & situs ciuitatis, & ea quæ ꝑ maiori parte de ea scripta & gesta in ea sunt, figurabant Christũ & ecclesiã suã. Vnde primò in ea, vt dr̃, fuit primus homo formatus. Secundò ibidem fuit redẽptus per Christũ. Tertiò in ea est totum genus humanum iudicandum per Chr̃m: quia in valle Iosafat q̃ est iuxta muros Ierusalẽ inter eam & montem Oliueti, vt vbi Xp̃s dedit legẽ, ibidẽ iudicet ꝑuaricatores legis. Ideo hęc ciuitas pluribus nominibus nũcupatur. Vnde dr̃ ꝙ Sem filius Noe eam ædificauit. quem hebræi dicunt fuisse Melchisedech: qui eam Salẽ nuncupauit in qua primò obtulit Deo panẽ, & vinum in figuram Christi: eo ꝙ erat Rex & sacerdos Dei altissimi Ge. 14. Et dicit Iosefus ꝙ iste fuit primus sacerdos qui obtulit post diluuiũ. Sed Iesus fil. Canaã eandem ciuitatem postea ampliauit & incoluit & Iebusalẽ
B nominauit. Postea Dauid eam nobilitauit: & in ea trãstulit arcum Domini & collocauit: & Ierusalem eam nominauit. Salomon rursus in ea templum Domini construxit & triplici muro cinxit & ipsam Ierosolimã nuncupauit: & à quibusdam dista est Betel. i. Domus Dei: eo ꝙ in eodẽ loco, Iacob vidit scalã in somniis vt dicũt. Gen. 18. vt affirmãt Iudæi. Dicunt ẽt ꝙ in illo eodem loco Abrahã voluit sacrificare Dñ̃o Isaac filium suum. Et ideo ille mons dictus est, Dñ̃s videt. Gen. 23. In hebręo aũt habetur, in monte Adonai hieree. i. in monte Dñ̃s videbitur. Quasi dicat: in hoc monte Dñ̃s Christus Deus & homo videbitur immolari in cruce pro toto genere humano: sicut iste aries immolatus est pro Isaac. Et ideo dicunt quidam hebræorũ ꝙ duo sancti viri. s. Abraham & Melchise-
C dech imposuerunt nomen illi ciuitati ẜm nomina illorum duorum montium. Nam Abraham vocauit vnum illorum duorum hieree: & Melchisedech appellauit alterum Salem. Et ideo Dauid appellauit totam illã ciuitatem Ierusalem: eo ꝙ fuit ædificata & ampliata supra illos duos montes. Nã mons Sion dictus est Salẽ ꝑ Melchisedech: & mõs Moria dictus est Hieree per Abrahã, ex quibus componitur hoc nomen Hierusa. quod interpretatur visio pacis. Dicitur etiam filia Sion: eo ꝙ primo fuit sita in monte Sion: Ac etiam dr̃ ciuitas magni regis inquantum Dauid & Salomon eam ampliarunt. Dicitur ciuitas Sion ad latera Aquilonis inquantum est sita in mõte Moria in latere Aquilonari.

D Dicitur etiam ciuitas sancta inquantum in ea erat templum Dñ̃i siue sanctuarium, & in ea erat studium legis. Postea vero dicta est Aelia. eo ꝙ Aelius Adrianus reædificauit eam post destructionem factam per Roma. post Christum, Vnde versus. Solima, Luza, Betel, Ierosolima, Iebus, Aelia: Vrbs sacra Hierusalem dicitur ipsa Salem. Secundò est valde notandum. ꝙ omnia nomina & mysteria supradicta sunt facta in figura Christi & ecclesiæ. Nam per hoc ꝙ Melchisedech rex & sacerdos, cuius genealogia tacetur, obtulit panem & vinum in ea, significabatur & figurabatur ꝙ in eodem loco Christus rex & sacerdos in terris sine patre & naturali generatione debebat condere sacram. Eucharistię ex pane, & vino: quod ita factum est. Nam Chr̃s in cœnaculo montis Sion fecit cœnam Apost. in die Iouis sancta. vbi dedit corpus
E & sanguinem suum discipulis sub forma panis & vini. Et per hoc ꝙ dicta est Salem. i. pacifica, figurabatur quòd in ea erat futura vniuersalis pax & reconciliatio generis humani per mortem & passionem Christi. Itẽ per hoc ꝙ postea Iebus filius Canaam, qui interpretatur calcatus, ampliauit eã: & dicta est Iebusalem, figurabatur ꝙ post passionem Christi illa ciuitas debebat esse calcata & destructa per Romanos propter peccatum homicidii & obstinationis. Item est vlterius aduertendum ꝙ quando Dauid cępit Hierusalem erat oppidum valdè paruum & ipse fecit castellum in monte Sion & fortificauit eam Et ideo dicta est ciuitas Dauid in mõte Sion sita in tribu & sorte Iuda in fine totius termini Iuda. Et ibidem tetendit tabernaculum & collocauit arcam Domini. vt patet 2.
F Reg. 6. Et voluit reædificare templum: sed prohibitus est ex præcepto Dñ̃i. Sed postea cum ingruisset grauis pestilentia ꝑꝑ numerationem populi, apparuit Angelus Domini in area Areuna Iebusæi propè ciuitatem ad partẽ Aquilonarẽ. quæ quidem area erat in quodam monticulo dicto Moria: & erat in sorte & tribu Beniamin. vbi sacrificauit Dñ̃o & deduxit arcam Domini de domo sua: & reposuit ipsam in tabernaculo quod fixit & tetendit in prædicta area in monte Moria: & ibi Dauid ampliauit diuinum cultũ, & diuisit sacerdotes per vices suas: & præcepit Salomoni filio suo, vt in eodem loco ędificaret templum Dñ̃o iuxta exemplar & descriptionẽ sibi à Domino traditam. Et præparauit

A Dauid lapides & ligna, & auri copiā & argenti, & omnis generis metallorum p̄ tēplo ędificando. Et cōgregauit omnes proselitos Israel, qui venerant ex gentilitate ad circuncisionem, vt cederēt ligna, & lapides de monte Libano, vt patet primi Paralypoméon 22. vsq; ad finem libri. Item post mortem Dauid ipse Salomon filius eius volens implere præceptū patris cōgregauit 153. millia virorum & sexcenta ex proselitis Israel: & misit eos ad Hyran regem Tyri: octoginta millia qui lapides cederent & ligna & 70 qui onera portarent, vt patet secundi Paralypo. 2. Et Salomon fecit templum ædificari in monte Moria, vt patet infra cap. 3. In quod introducit arcam domini sedentem super Cherubin. Postea Salomon ampliata ciuitate inclusit templum intra ciuitatem & municipium nouum: & circa
B templum construxit domos sacerdotū & nobilium: & cinxit ciuitatē triplici muro: & nobilior pars erat iuxta templū. Et sic una pars ciuitatis erat sita in sorte Iuda. s. pars antiqua in qua erat domus & castellum Dauid: & alia pars in sorte Beniamin: ubi templum erat. Idō Hierusalem quandoque numeratur in tribu Iuda ratione partis antiquæ: quandoque in sorte Beniamin ratione ampliationis & templi. vt patet Iosue 18. & Iudicum primo. Ex quibus omnibus patet, quòd templum domini fuit ædificatū in possessione & prædio hominis gentilis & non Iudęi, Nam Areuna Iebusæus, erat gentilis. Secundò q̄ illi 153 millia & sexcenta virorum non erant de genere iudæorum, sed gentilium, qui facti erant proseliti noui ex gētilitate. Item lapides & ligna ex quibus templum fuit constructum: & ciui
C tas ampliata: nō erant de terra iudæorum excisi: sed de terra gentilium: scilicet de monte Libano qui est in Fœnicia: & erat sub dominio Hyran regis Tyri. Et sic gentiles ministrarunt lapides & ligna & ędificarunt templum domini: & ampliarunt ciuitatem: & solummodo illa tria millia qui p̄erant operi, erant Iudæi. Ad quæ omnia misteria est valde aduertendum. Nam omnia ista gesta sunt ex diuina prouidentia in figura Christi & ecclesię. Nā per hoc q̄ illud templum ędificatum est nō in sorte Iuda: sed ampliata est ciuitas vsq; ad tribum Beniamin: & adducta est arca domini & ibidē collocata & ciuitas ampliata, figurabatur q̄ ecclesia domini non solum erat ædificanda in Iudæa: sed inde debebat deriuari & ampliari extra Iudęam & Hierusalem per vniuersum orbem: & tota ecclesia &
D ciuitas Dei debebat appellari Hierusalem. Et per hoc quòd illud templum fuit ędificatum in territorio hominis gentilis: figuratum est quòd ecclesia Dei erat ædificanda in populo gentili, & deriuanda à Hierusalem per totum populum gentilem, Et per hoc quòd ædificatum est illud templum ex lapidibus & lignis excisis de monte & territorio gentilium: figurabatur quòd ecclesia domini erat ædificāda & cōgreganda ex lapidibus viuis de populo gentili: & per hoc quòd fuit illud templum & ciuitas ædificata per proselitos de populo gentili: figurabatur quòd ædificatores & ampliatores & doctores ecclesię erant futuri ex conuersis ad fidem de populo gentili. Et per hoc quòd illa tria millia qui præerant operi, erant ex Iudæis: figurabatur quòd principes primitiuæ ecclesię, scilicet apostoli & discipuli erant futuri ex Iudæis genere. Per hoc autem quòd Dauid non ædificauit tēplum: sed E præcepit filio vt ędificaret: & reliquit ipsi lapides & ligna: & præparauit argentum & omnia necessaria: & tradidit ipsi descriptionem & exemplar: ad cuius similitudinem Salomō ædificauit templum: figurabatur quòd Christus non erat per se ecclesiam & ciuitatem gētilium ædificaturus: sed per apostolos filios suos: quos per uniuersum mundum ad prędicandum misit: & eis lapides & lignā articulorum fidei & ecclesiasticorum sacramentorū præparauit & tradidit: ex quibus & in quibus ædificarunt apostoli ecclesiam gētilium à solis ortu vsque ad occasum. Et illa ciuitas in figura dicta est Hierusalē: quę interpretatur Visio pacis: quia in ea debebat Christus F venire in carne: & nostra pax & reconciliatio fieri, & ad illud templum Christus erat venturus: & in eo Simeoni præsentandus, & in ea prędicaturus: et in ea miracula operaturus: et in fine passurus: et resurrecturus. Et ideo in figura dicta est ciuitas sancta: quia ab ea et in ea omnis sanctitas per Christum erat incoanda. Item dicta est Betel: idest domus Dei: quia in eodem loco vbi Iacob vidit scalam: et Abraam uoluit immolare filium suū: et immolatus est aries: ibidem Christus crucifixus est. Dicitur etiam ciuitas in latere Aquilonis: quia ecclesia ędificata est in frigiditate gentiliū. et sic tota ecclesia dicitur Hierusalem: quia ab ista ciuitate incepit & ampliata est per totum orbem: sicut multotiens flumina retinent nomen sicut locus à quo deriuantur:

A riuantur: sicut Araxes dicitur quia deriuatur et nascitur in Armenia, et Iberus ab Ibero oppido. Dicitur etiam tota ecclesia Hierusalem: quia in sola ipsa uidetur Deus hic per fidem: et in cœlo clara uisione. Triplici ergo ratione tota ecclesia Christi appellatur Hierusalem in sacra scriptura. Primò, quia per illam Hierusalem materialem fuit quasi per omnia figurata vt dictum est. Secundò, quia ista ecclesia in illa Hierusalem materiali fuit per Christum et apostolos incoata: & exinde per totum orbem deriuata et diffusa et ampliata. Tertiò: quia soli ecclesiæ Christi competit huius nominis interpretatio: quia sola ipsa est vera visio pacis in qua Deus videtur per fidem: et in qua iugiter fit nostra reconciliatio cum Deo per sacrificium eucaristiæ: & ecclesiastica sacramenta: et per cõfessionem veræ fidei et pœnitentiæ. Sed per amplius et perfectius dicitur Hierusalem ciuitas superna et cœlestis in qua est pax ęterna: et Deus uidetur essentialiter per gloriam. Ex omnibus supradictis patet quòd triplex est Hierusalem. vna materialis et terrena: in qua Christus passus est, et incoauit ecclesiam. Et altera vniuersalis et spritualis ex illa incoata, ab illa deriuata, et per totum orbem diffusa. quæ dicitur ecclesia militans. Et tertia Hierusalem cęlestis, quæ dicitur triũfans. Quæ quidem tres Hierusalem ita se habent quòd una deriuatur ab altera. Nam secunda deriuata fuit et incoata à prima: et tertia deriuatur à secunda. Nam ista ecclesia militans iugiter regenerat et nutrit filios et ciues pro illa ciuitate cœlesti: quia hinc profecti, ibi in ęternum requiescunt. Et ideo dicit Augustinus 17. de ciuitate capitulo 3. quòd omnis profetia est tripertita. Nam primò potest intelligi de illa materiali et terrena Hierusalem. Secundò tota ecclesia militanti toto orbe diffusa. Tertiò de illa cęlesti in qua beati sempiterno æuo fruuntur. Ita ergo pariter omnia quę memorantur profeticè in hoc psalmo, primò fuerunt impleta in illa prima Hierusalem materiali. Secundò in ecclesia militanti. Tertiò in illa cælesti. Et sic est exponendus totus iste psal. ad istum triplicem intellectum pro ista triplici ciuitate. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu per omnia supradicta fecit hũc psalmum, in quo tria facit. Nam primò prædicit fundationem huius Hierusalem militantis prout fuit figurata per ædificationem illius Hierusalem materialis. Secundò prædicit gloriam et prosperitatem et magnificentiam huius ciuitatis. Tertiò exhoratur omnes ciues huius ciuitatis ad lætitiam et agendum gratias et exhibendum honorem, et latriam Christo fundatori et fautori et rectori huius ciuitatis. Secendum ibi. Deus in domibus eius cognoscetur. Tertium ibi Lætetur mons Sion. Quantum igitur ad primum profeta Dauid præuidẽs magnificam fundationem ecclesiæ per fundationem illius materialis Hierusalem, dicit. Magnus dominus erit Christus Deus et homo et nimis laudabilis, primò in Hierusalem materiali. Nã ibi in templo pręsentabitur, et laudabitur per Simeonem et Zacariam, et Annã profetissam, et ibi paruulus disputabit in medio doctorum: de cuius sapientia et prudentia omnes mirabuntur. item ibi prędicabit & miracula faciet mortuos suscitando. Item ibi in monte Sion sancto eius instituet sacramentum eucaristię. In eodem monte Sion mittet spiritumsanctum super discipulos qui fuerunt primi ciues verę et spiritualis et magnę Hierusalem. Ex quo sequitur, quod in illa magna Hierusalẽ materiali fuit fundata magna Hierusalem spiritualis. s. ecclesia Christi in illis capitibus 20. super quos descendit spiritussanctus. Et exinde illa ciuitas sanctorum deriuata & diffusa est per vniuersam terram. Et ideo subdit profeta: quod ista vera Hierusalem

Fundatur exultatione vniuersæ terræ: mõs Sion latera aquilonis ciuitas regis magni.

Fundatur in exultatione vniuersę terrę: quia per totum orbem cum exultatione ista ciuitas regis magni Chri fuit diffusa, & ampliata cũ exultatione. In cuius fundatione & ampliatione duplex fuit exultatio. Primò ex parte apostolorum & discipulorum. Nam licet passi sint dira tormenta, & persecutiones in eius fundatione: tamen ibant gaudentes à conspectu concilii iudęorum & tirãnorum: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. vt patet Actuum v. quia finaliter triunfauerũt de populo iudaico, & gentili: et destruxerunt omnia nomina idolorum. Secundò fundata est ciuitas regis magni in exultatione uniuersę terrę ex parte populi conuersi ad fidem. Nã licet reges terrę & populi gentiles primò persecuti fuerint apostolos & martires huius ciuitatis fundatores: tamen lętati sunt & exultauerunt post cõuersionem, cum cognita ueritate de captiuitate & morte ęterna se nouerunt liberatos.

Et

A Et ideo ipsemet Constantinus & cæteri reges deleuerunt idola, & ędificauerunt ecclesias, & ideo illa est vocata mons Sion & latera Aquilonis & ciuitas regis magni. Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ illa materialis Hierusalem fuit ędificata primo in monte Sion. vbi Dauid fabricauit domum & atrium suum. Sed postea fuit ampliata versus partem aquilonarem in monte Moria per Salomonē: vbi ædificauit templum & domos nobiliū & sacerdotum, & sic fuit magnificata & ampliata ad latera Aquilonis: id est ad latera Aquilonaria montis Sion: per quod figurabatur ꝙ ex illa Sion materiali debebat incipere ecclesia ciuitas regis magni Christi & magnificari & ampliari & dilatari per totum orbem. Et sicut illa ciuitas materialis continuè patiebatur ventis aquilonaribus: eo ꝙ erat sita ad la-
B tera Aquilonis: ita ecclesia Christi dicitur sita ad latera Aquilonis: eo ꝙ multipliciter fuit afflicta & flagellata diuersis persecutionibus & tormentis Iudæorum & tirannorum. Dicit ergo profeta de ista ciuitate Christi regis magni. Primo quòd Deus debebat esse magnus & nimis laudabilis: id est magnificatus & laudatus super omnes Deos. Secundò, ꝙ erat fundata in exultatione vniuersæ terrę. Tertiò, ꝙ erat appellanda mons Sion. Quartò, quòd erat fundanda ad latera Aquilonis. Quintò, ꝙ erat dicenda ciuitas regis magni. Quę omnia dicta sunt ad explicandam excellentiam huius ciuitatis spiritualis supra illā Hierusalem materialem, de qua orta & deriuata fuit ista, & omnia illa supradicta impleta sunt in hac ciuitate. Nam primò Deus verus in hac ciuitate magnificatur & valdè lau-
C datur magis quàm in illa, & latius & nobiliori modo: quia ibi tantùm per cultum figuratiuum cerimonialium & sacrificiorum, & hic ꝑ cultum verum. Secūdò, quòd illa fuit fundata cum exultatione solius populi iudaici in illo loco arcto Palestinæ: ista autem in exultatione vniuersę terrę: id est omnium regum & populorum. Tertiò quia illa fuit fundata in illo paruo monte: ista super montē altissimum & diuinū qui est Christus sanctus sanctorum. Nam ille mons nō dicebatur sāctus: nisi in quantum Christus sanctus sanctorum debebat ipsum sanctificere per opera nostræ redemptionis. Quartò ecclesia Christi dicitur fundata ad latera Aquilonis ratione nominis interpretationis. Nam Aquilo interpretatur parturitio siue dolor parturientis propter impetum ventorum qui veniūt ab aquilone ferētium fulmina & tempestates. Vnde sicut ciuitates sitæ ad Aquilonem quatiuntur ventis & fulminibus: ita ista persecutionibus tirannorum & hæreticorum. Quintò dicta est ciuitas regis magni: quia magnificata & ampliata vsque ad fines terræ: quod non potest conuenire illi Hierusalem materiali. D

Deus in domibus eius cognoscetur: cum suscipiet eam.

In hac secunda parte profeta explicat prosperitatem & magnificentiam huius ciuitatis explicando omnia quinque supradicta. Nam primò explicat eius dignitatem & sanctitatē, & quomodo Deus est magnificatus & laudatus in ea: eo ꝙ sicut Deus primò fuit in illa ciuitate materiali cognitus in figura, & postea visus in carne: vbi ædificauit istam ecclesiam & ciuitatem: ita postea cognitus est per fidē in domibus omnibus huius magnæ ciuitatis. E
Et ideo illa Hierusalem materialis bene computatur cum ista magna ciuitate: inquātum fuit eius principium & origo & incoatio: sed non aliter, & ideo profetia prius verificatur de illa ciuitate materiali in qua Christus visus est in carne & cognitus ab apostolis: sed non à scribis nec farisæis: sed postea fuit verè cognitus verus Deus per fidem per totam ciuitatem Hierusalem. Et ideo magis verificatur profetia de Hierusalem spirituali quam materiali. Ex quo patet, ꝙ magis meretur dici Hierusalem tota ecclesia & etiā mons Siō, quàm illa Hierusalem & mons Sion materialis. Nam magis videtur & cognoscitur, & speculatur Deus in ista quàm in illa: imo post resurrectionē Christi, & post recessum apostolorum falsò dicta est Hierusalem & Sion: imo debuit dici ceca: quia in ea non cognitus nec F visus, nec speculatus est Deus: imo fuit negatus. Ideo de ista nostra Hierusalem & Sion dicit profeta: probo ꝙ Deus sit magnus & laudabilis in ista ciuitate. Nā Deus in domibus eius cognoscetur per veram fidem et cultum cum suscipiet eam in verā sponsam repudiata sinagoga, et populo iudaico reprobato; quasi dicat: quòd populus christianus cognoscet et contemplabitur et laudabit Deum et vero cultu latriæ honorabit et adorabit eum Secundò cum dicit,

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt: conuenerunt in vnum.

Ipsi videntes sic admirati sunt: conturbati sunt: commoti sunt: tremor apprehendit eos.

Commen-

A Cōmendat hanc ciuitatem de victoria & triunfo. vnde dī ꝙ omnes reges terræ conuenerunt in vnum contra ecclesiam: eo ꝙ mirati sunt visis miraculis, & conturbati sunt & tremor apprehendit eos: cum videbant idola cadere & cōminui & mutescere ad pœnitentiam Bartholomęi & aliorum apost.& marty. ex quo tremore & admiratione quidam conuertebantur, & quidam conturbati prouocabantur ad torquendum & persequēdum apostolos & martyres. Et ideo subdit.

Ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi conteres naues Tharsis.

Quòd ibi fuerunt dolores vt parturientis, quia fortiores fuerunt dolores tormentorū Apost.& mar. pp defensionem & confessionem noīs Christi, q̄ dolores cuiuscunq; parturientis.
B Et ideo ecclesia dī ædificata ad latera aquilonis quod interpretatur parturiens. Est tamen aduertendum ꝙ ly dolores parturientis potest referri tam ad tyrannos & reges terræ, q̄ ad Apost.& martyres, nam vtrique patiebanī. Nam licèt Apost. & martyres paterentur dolores tormentorum, tñ maiores dolores patiebantur reges & tyranni cum videbant non posse vincere, imò videbant se victos per Apost.& mar. vt inquit August. in sermone de innocentibus, vt patet in gestis beati Laurentii, & Vincentii. Ideo subdit profeta. In spiritu vehementi cōteres naues Tharsis. Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ Tharsis est magnum emporium in littore Indico vltra Gangem: quo Salomon mittebat naues ad vehēdum aurū & argentum: vt patet 3. Reg. 10. Quæ regio
C dī aurea Chersonesus secundum Ptolemęū. vel est in ipsa magna insula Taprobana vbi est copia auri & argenti, propè quàm insulam est magna vorago in medio pelagi, quæ quidem vorago secundum Filosofos causāt eo ꝙ submergitur magna quantitas aquarū, & sic causantur & fiunt vertigines et reuolutiones aquarum, intantum ꝙ quando flat ventus aquilonaris impellit naues versus meridiem, & deuenientes ad illam voraginē omnes confringuntur & conteruntur & submerguntur. Item dicūt etiam Filosofi ꝙ ista contritio nauium causatur ibi ex conflictu ventorum. Nam ventus aquilonaris pellit naues vsque ad illam voraginem, quæ est in æquinoctiali. Sed venit ventus australis ab Antarctico & repellit naues versus aquilonē & arcticum: & sic naues cōfringuntur et cō-

D teruntur ibi apud Tharsis. Ita ergo pariter factum est in persecutione Apostolorum & martirum. Nam reges terræ et tiranni tanq̄ venti aquilonares voluerunt cōcutere et torquere et prosternere ecclesiam. Sed venerūt venti australes miraculorū: et prædicationis Apostol et martirum missi ab austro qui est Chr̄s Deus noster, et confregerunt et contriuerunt reges et tirannos, sicut ille uentus aquilonaris seu australis conterit naues Tharsis. Quos tirannos diuersis modis contriuit. Nam quosdam contriuit quātum ad corpus et aīam: sicut Neronem, et Domitianum, et Diocletianum, et scribas et farisęos. Et quosdam contriuit quantum ad infidelitatem, occidendo in eis errorem, et suscitando fidē, sicut contriuit Constantinum et cæteros reges et populos qui comminutis et contritis
E idolis uenerunt ad fidem per ventos australes prædicationis Apostolorum conuicti. Et sic ciuitas Dei regis magni Christi triūfauit de ciuitate diaboli, et contriuit eam tanquā naues Tharsis: et hoc est quod dicit profeta, quòd licèt omnes reges terræ et tiranni fuerint contra ecclesiam conturbati et commoti, et ibi fuerint dolores et magna tormenta et persecutiones sicut dolores parturiētis: tamen tu domine Iesu Christe conteres et cōfringes eos spiritu uehementi tuæ uirtutis et prędicationis, sicut venti aquilonares et australes conterunt naues Tharsis in illa uoragine propè emporium Tharsis in littore Indico. De ista Tharsis dicit Hiero. ꝙ est regio siue ciuitas Indorum, sed Augustinus secundum opinionem aliorum dicit, ꝙ Tharsis est
F Carrago in littore africo, vbi sunt syrtes, quarum meminit Virgilius in primo æneidos, vbi fuit disiecta classis Aeneæ. sed prima positio est verior. Per hoc ergo vult innuere profeta ꝙ licèt ista ciuitas Dei sit sita ad latera aquilonis, idest exposita persecutionibus crebris et tormentis tirannorum et hæreticorum, tamen finaliter eius persecutores conterentur sicut naues Tharsis. Et nauicula Petri semper natabit super hoc mare tempestatum, et uictrix et cum triunfo perueniet ad portum salutis in die iudicii.

Sicut audiuimus sic vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æternum.

Hic commendat ecclesiam et ciuitatem istam de veritate et fructu. Nam omnia quæ fuerant in lege et profetis promissa et scripta & figu-

A & figurata & reuelata: in hac ciuitate fuerũt verificata & cõpleta & visa. Vnde ait. Benè est ista ciuitas vera Hierus. nobis in profetis ꝑmissa: & bene debemus agere gratias Deo: quia fecit nos ciues huius ciuitatis. Nam sicut audiuimus à patriarchis & profetis: ita vidimus impletum per Chr̃m in hac ciuitate Domini virtutum: quia quæ scripta sunt in lege & profetis sunt in hac ciuitate visa & verificata. Nam sicut audiuimus per Esa. 7. Ecce virgo concipiet & pariet filium: Ita vidimus impletum in hac ciuitate: quia V. Maria concepit saluatorem virgo manens post conceptionem & partum. Luc. 1. Item sicut audiuimus per Esa. 9. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis: & uocabit̃ Deus fortis &c. Ita vidimus impletum: quia anno 42. imperii Octauiani natus est Xp̃s saluator: cuius ortum annunciauerunt Angeli pastorib. Luc. 2. Item sicut audiuimus per Aggæum: 2. Veniet desideratus cunctis gentib. & maior erit gloria huius domus secundæ quam primæ. Et sicut audiuimus per Malachiam 3. Statim veniet ad templum sanctum suum dominator quẽ vos quæritis: Ita vidimus in hac ciuitate & tẽplo: & quia ibi fuit Christus 40. die præsentatus: & Simeon iustus agens gratias prorupit in cantum dicẽs. Nunc dimittis. Item in hac ciuitate vidimus Christum prædicantẽ & miracula facientẽ: sicut audiuimus Esa. 25. Tunc saliet sicut ceruus claudus: & aperietur lingua mutorum. Item in hac ciuitate vidimus mortem & passionẽ Xp̃i sicut prius profetatum audiuimus Esa. 53. Attritus est ꝑp scelera nostra. Item sicut audiuimus in figura de fundatione huius magnæ ciuitatis per fundationem ipsius C Hierusalem & templi materialis. ita pariter uidimus impletũ in hac magna ciuitate. Nã sicut illud templũ fuit fundatum in area Iebuzei hominis gentilis ita ista magna ciuitas fuit fundata in popu. gentili: & sicut oẽs operarii & fabri istius ciuitatis fuerunt proseliti de pop. gentili, ita omnes ampliatores, & fabri huius ciuitatis fuerunt de pop. gentili ad fidem Xp̃i conuersi; sicut mart. qui plantarunt ecclesiam sanguine suo. & doctores studio & sapientia sua. Et sicut principes qui præerant illi operi erant Iudæi. Ita principes & fundatores huius ciuitatis fuerunt Apost. de populo iudaico. Et sic est dicendum discurrendo per singula: quia omnia, quæ fuerunt scripta & audita figuratiuè & profetice

in lege veteri illa fuerunt verificata & visa D realiter in hac ciuitate & quantum ad fundationem & ampliationem. Ideo dicit. Sicut audiuimus sic vidimus in ciuit. Dñi virtutũ, & subdit. Deus fundauit eam in æternum. Et nota quod ista ciuitas dr̃ fundata in æternũ ratione eius finis. Nam ciues huius ciuitatis licèt temporaliter peregrinentur in hac ciuitate militante: tamen terminus eorum est ciuitas cœlestis & æterna: vt ostendit Augustinus per totum discursum 19. & 22. de ciuitate Dei. Ex hoc patet quomodo omnia, q̃ fuerunt figurata & promissa, & profetata in lege & profetis fuerunt postea verificata & completa in illa Hierusalem materiali per Christum quantùm ad præsentationẽ Christi in templo: & quantùm ad miracula, & prædicationem, & mortem, & passionem, & resurrectionem. Et sic ista nostra ciuitas ibi inchoata fuit exinde deriuata & ampliata E vsque ad finem terræ, in qua completa sunt & cõplentur quotidie oĩa, quæ scripta sunt in lege & profetis: quia iugiter cõmemoratur mysterium agni paschalis per sacramentum Eucaristiæ. Et per consequens commemoratur mysterium passionis & resurrecti. Christi: & ideo omnia quæ fuerunt impleta de Christo in illa Hierusalem materiali, cõplentur quotidie in ecclesia catolica. Ideo illa Hierusalem materialis iam pertinet ad istam magnam ciuitatem vt sic. s. inquantùm fuit principium & origo huius. Et sic omnia dicta in lege & profetis verificantur de ista: quia aliter non diceretur ꝙ Deus fundauit eam in æternum: quia illa materialis non est fundata in æternum. Sed ista nostra ciuitas quæ in illa incepit, est fundata in æternũ. Et ideo subdit. F

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.

Nam primò suscepimus misericordiam in medio illius templi, qñ Xp̃s fuit præsentatus in templo ipsi Simeoni. Et exinde qñ ibi predicauit & miracula fecit. sed præcipuè quando ibi in illa Hierusalem fuit passus & resurrexit: & sacramẽnta ecclesiastica instituit: & Apo. per vniuersum mundum ad prędicandum & baptizãdum misit. & tunc tota ecclesia toto orbe diffusa facta est ciuitas & tẽplum Dei: in qua et in medio cuius suscepimus miam ꝑ ecclesiastica sacram. quia oẽs fuimus participes facti illius passionis: & facti ciues huius magnę ciuitatis. Et iõ subdit.

A *Secundum nomen tuum Deus sic & laus tua in fines terrae: iustitia plena est dextera tua.*

Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ nomen regis huius ciuitatis est Iesus: quod est nomen Dei Tetragramatō.s.quatuor literarū.s.Iot.he.vau.hæ. quæ denotant & explicant quatuor principales perfectiones, & effectus Dei.s.oipotentiam,& sapientiam,& miam,& iustitiam, vt dictum est psal. 8. Et ideo quia oīa ista quatuor sunt infinita in Deo: quæ quidem quatuor Christus manifestauit per mundum. Ideo fuerunt ampliata per totum mūdū. Vnde sicut ista quatuor sunt infinita: ita hoc nomē Iesus cōtinens & explicans ista quatuor est infinitum. Et quia infinitum: ideo per totum orbem fuit diffusum. Et ideo dicit profeta. O Deus Christe, rex huius ciuitatis: sicut nomen tuum, quod

B est Iesus infinitum in virtute, s.omnipotentia & sapientia & iustitia & misericordia: ita & laus tua est infinita. Et sicut nomen tuum est diffusum per totā terram: quia oipotētia tua, et sapiētia tua, et misericordia, et iustitia tua est diffusa ꝑ totam terram: quia ad oēs partes mundi se extendit tua virtus & misericordia & redemptio: ita & laus se extendit ad oēs fines terræ, quia toto orbe celebraris. Et ita tua dextera siue potestas est plena iustitia ad iustificādū & iudicādum quosdā ꝑ misericordiā & gratiā sacramentorum, & quosdā per pœnā puniēdo. Ex quo patet ꝙ ista tua ciuitas est magna totoq. orbe diffusa.

Laetetur mons Sion & exultent filiae iudae propter iudicia tua Domine.

Hic agit gratias de augumento & ampliatione vniuersalis ecclesię in pop. gentili toto

C orbæ diffusę: & dicit, lætetur ergo Sion: non solum illa mons Sion vbi sita est ciuitas materialis Hierusa. vbi Christus instituit eucaristiam: & vbi Apost. receperunt Spir. sanct. Sed mons Sion per totum orbem dilatatus, in quo vniuersalis ecclesia fundaẽ, vbi quotidie eucharistia celebratur, & infinita multitudo quotidie per baptismum regeneratur & dona Spi. san. per confirmationem & cætera sacramenta, recipiuntur: & ex altitudine huius montis Sion Deum per fidem speculantur & per consequens lætetur vera Hierusalem.s.ecclesia super hūc montē vsq; ad finem terræ ædificata: qm ipsa est vera visio pacis, in qua verè Deus videtur per fidem in qua completa sunt & complentur iugiter omnia supradicta mysteria; & in ipsa Deus ꝑ gratiā & potētiā inhabitat: & in ipsa quotidie per baptismum & pniam mortuos suscitat: & à lepra pcti & à cæteris languoribus per ecclesiastica sacramenta mundat & sanat. & in ipsa Deus in sacro altaris sacramētaliter videẽ et verus Agnus immolaẽ. Item exultent oēs filiæ Iudæ.i. oēs aīæ quæ Xp̄m confitentur. Nam vbicunq; Deus confiteẽ & colitur, est vera iudæa. Sed in sola ecclesia Deus videtur et confitetur et colitẽ: extra q̄ non est visio, sed cecitas: nec salus sed mors, nec confessio sed blasfemia. ergo sola ecclesia Xp̄i toto orbe diffusa est vera Sion et Hierusalem et iudæa vera ciuitas regis magni Christi Messiæ in lege promissi: et in ea fiūt iudicia Dn̄i iustificata in semetipsa: quę sunt iudicia euangelica, quæ dant præmium ęternum, Christum confitentibus: ergo ꝑꝑ talia

E iudicia lætentur filiæ Iudæ.i.i.omnes animę fideles et iustę. O Domine ꝑꝑ iudicia tua iusta. ergo, O vos Apostoli et discipuli circundate et lustrate Sion. Quasi dicat: exite ab illa Sion materiali vbi recepistis Spiritum sanctum in die pentecostes. Et

Circundate Sion & complectemini eam: narrate in turribus eius.

Circundate et lustrate Sion nouā.s.ecclesiā toto orbe diffusam et ędificate et ampliate et cōplectimini et cingite eam muro euāgelico. Et predicate euāg. et narrate oīa opa et gesta mirabilia Christi in turribus et templis huius magnæ ciuitatis. Nota ꝙ profeta loquitur ad modū arabum, et omnium oriētalium qui in altis turribus ciuitatis edita et plebiscita et leges præconizant, ut ab omnibus possint audiri, quē morem seruant hodie Sarraceni, qui ex turribus altis acclamāt

F suū falsum profetā et perfidū Macometum. Dicit ergo, narrate et prædicate vos Apost. et Christiani opera Christi: et legem euangelicam publicè in turrib. eius.i. huius nouæ ciuitatis Sion, et ponite corda vestra in virtute eius. Litera Hiero. habet, in ante murali eius quod idem est. Nam fides formata caritate est murus huius ciuitatis, et spes eis est antemurale eius. Et sic iste murus et antemurale est virtus et fortitudo huius ciuitatis, in qua christiani ponunt corda & fiduciā suā & refugiū: quo mura septa est ecclesia, extra quem murū nō est salus. Cōtra quam virtutem & murū & ciuitatem nunq̄ portæ inferi præualebunt. Fundata est.n. supra firmā petrā. Ponite ergo corda vestra in virtute eius.

Magna

A Magna est.n. virtus huius ciuitatis & fortitudo in qua reponuntur oẽs tesauri meritorum passionis Christi & omnium sanctorũ quibus redimuntur omnia peccata quantũcunq; grauia: etiam quia Christus emit regnum cœlorũ pro oibus ipsum cõfitentibus.

Ponite corda vestra in virtute eius, & distribui te Domos eius vt enarratis in progenie altera.

Ponite ergo corda vestra in virtute eius: & distribuite domos eius.i.distributim ædificate hinc & inde per totum orbem ecclesias eius. Litera Hieron. habet ampliate palatia eius.q.d.O vos Aposto. implete mandatum magistri vestri Christi qui dicit Marci vlti. Ite per vniuersum mundũ & ædificare mihi Sion & nouam Hierus. postq̃ vetus est mihi rebellis:& prædicate euange.oĩ creaturæ: & B circundate istam Sion:& cõplectimini & cingite eam muro& antemurali inexpugnabili fidei spei & caritatis & narrate & prædicate euang.in turribus & templis eius.Et ponite corda vestra in virtute & fortitudine huius ciuitatis: & distribuẽdo ædificate domos & ecclesias nouas eius:&ampliate palatia eius. Nam ecclesiæ sunt palatia Christi in quibus habitat per sacramenta: quia ecclesiæ sunt dedicatæ ad ministerium Xpi:& hoc facite: vt enarretis in progenie altera.i.in gẽt. pop. Litera Hieronymi habet, in generatione nouissima: quod idem est. Nam Apostoli tàm in pop. gentili quam in nouissima & futura generatione narrauerunt & prædicauerunt euangelium:in quo affirmatur.

Qm̃ hic est Deus Deus noster in æternum & n sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula.

C Hic Christus Deus est Deus noster in ęternum & ipse reget nos & regnabit in sæcula sæculorum,hic per gratiã & in cęlo per gloriam,Et nota ꝙ licèt sint in cęlo:tamẽ adhuc narrãt & prædicant gesta & opera Christi in hac generatione nouissima. Nam quotidie leguntur & prædicantur in ecclesia euãgelia & historiæ quas ipsi scripserunt & prædicarunt,in quibus memorãtur gesta Christi: & etiã illa verba.s. narrate in turribus eius: & ponite corda vestra in virtute eius: &amplia te palatia eius: nõ solum diriguntur Apost. & discipulis:sed etiam omnibus martyribus & doctoribus: & prædicatorib. & Christianis qui post illos fuerunt & sunt & erũt.ideo dicit vt enarretis in progeniæ altera: qm̃ hic est Deus Christus Deus noster: & regnabit in sęcula in cœlo & in terra.Q.d.ꝙ licèt Xps D apparuerit mundo & in illa Hierus.materiali in carne humana natus ex tpe ſm humanitatem: tamen ipse est Deus in æternum & verbum patris: quia in principio erat verbũ: ideo etiam inquantum homo à parte post regnabit in sęcula:& hoc prędicate.Ex quibus patet ꝙ Dauid in hoc ps. non cõmendat solum illum montem Sion:nec illam materialem Hierusalem quæ destructa & incensa fuit per Romanos propter peccata sua,arctata in Palæstina & tribu Iuda: sed etiam principaliter intendit commendare vniuersalem ecclesiam toto orbe diffusam per Apostolos constructam & ampliatam, per martyres,& doctores, & Christi fideles roboratam, quæ successit 2. templo in cuius figura gesta sunt omnia facta in primo & secundo templo & ciuitate.de qua locuti sunt omnes E prosetæ: cui propriè conueniunt omnia dicta in psal.isto. Nam in hac regnat Christus Deus magnus:& est laudabilis valde:quia in illa non ab omnibus laudatur: imò hodie p̃ Iudæos & Sarracenos Deus blasfematur.Itẽ ista fundata est in exultatione vniuersæ terræ, illa autem non nisi in exultatione illius parui populi & in illo arcto loco. Item ista est fundata ad latera Aquilonis circa circulum ęquinoctialem per totam terram:quod dicitur latus aquilonare totius mũdi. Aliud autem latus vltra æquinoctialem dicitur latus australe siue antarcticum. Q.d.ꝙ ista ciuitas Christi regis magni occupat omnia latera Christi siue totum latus aquilonare, vbi assignatur tota terra habitabilis: & in tota hac terra & monte sancto Sion fundatur F ciuitas regis magni: quod minimè conuenit illi ciuitati Hierusalem materiali destructæ. Tota ergo ecclesia toto orbe diffusa est mons Sion & Hierusalem & vera iudæa: q̃a retinet nomen à locis vnde orta est: & verè & melius retinet nominis interpretationem & significationem vt sępe dictum est:in quibus domibus Deus videtur & cognoscitur & confitetur:& ad eam oẽs reges terræ congregati sunt & turbati sunt contra eam:& in ea tremor apprehendit eos videntes mirabilia & iudicia Christi: quia Christus cõtriuit eos in Spũ vehementi suæ potestatis: sicut aquilo cõterit & dissipat naues Tarsis.s.illius regionis & emporii Indorum: vbi accidunt magna naufragia in hyeme.Ita contigit magnum naufragium in populo gentili in vltione

A tionem martyrũ, vt legiẽ in ecclesiastica historia. Nã primò Ierusalem est incensa & sacerdotium & regnum ablatum & iudęi in captiuitatem dispersi: & Nero, & Domitianus seipsos peremerũt, & Diocletianus mala morte & miserabili exitu periit. Et etiam omnia idola sunt comminuta & cõtrita sicut naues Tarsis & populus gẽtilis ad fidem cum suis principatibus conuersus & in magnã ciuitatẽ magni regis Xpi cõgregatus: in qua ciuitate omnia q audiuimus à patriarchis, & ꝓfetis & legimus in test. vet. videmus esse impleta ĩ hac ciuitate dñi vrtutũ, & in medio huius tẽpli suscepimus misericordiã eius & redẽptionẽ & baptis. cũ cæteris sacramẽtis: & in hac lętãtur oẽs filiæ Iudæ Christũ cõfitẽtes. Et ista est illa ciuitas ampliata, & dilatata ꝑ totum orbẽ vsq; ad finẽ terræ circundata & septa illo inexpugnabili muro fidei, & caritatis: in B quibus turribus Christus, & euãgelium suũ prædicatur, vbi Christus in æternũ regnat in præsenti per fidem, & in futuro per gloriam. Ex toto isto psal. possũt recolligi 13. cõclusi.

Prima conclusio est, quod ecclesia est vera ciuitas Dei probatur. Nam ciuitas non sunt muri materiales: sed cõcors hominũ multitudo siue cõgregatio, vnius iuris siue legis cõsẽsu sociata. Sed hoc conuenit ecclesiæ Christi toto orbe diffusæ, quod viuit sub vna diuina lege: igitur est vera ciuitas.

Secũda cõclusio, quod ecclesia Christi est vera Ierusalem. Probatur primò. Nã illa congregatio fidelium icepit à Ierusalẽ in monte Siõ, vbi erãt 120. cõgregati Actuũ primò sup quos missus est spiritussanctus. vnde recepe-rũt omnia dona gratiarũ & intelligẽtiã scripturarũ. Et ex inde dilatata est illa ecclesia, & C cõgregatio per vniuersũ orbẽ. Et sic tota ecclesia denominatur Ierusalẽ rõne principii à quo ẽ deriuata: sicut flumina retinẽt vbiq; nomẽ sui fontis. Scđo hoc idẽ ꝓbatur rõne interpretationis nominis. Nã Ierusalẽ interpretatur visio pacis: sed in sola ecclesia est visio pacis & salutis, & caritatis.

Tertia conclusio, ꝙ Christus fundauit istã Ierusalẽ. probatur. Nam sub hoc nomine pacis fundauit illã sanctã cõgregationẽ apostolorum & discipulorũ. Nã nunq̃ venit ad eos quin diceret pax vobis & sic in pace factus est locus eius. Per easdẽ rationes ecclesia propriè dicitur Sion: quia ex ea Deum speculamur. Ex quibus patet, quòd ecclesia Christi toto orbe diffusa nihil aliud est nisi Ierusalem dilatata, & orta ex illa Ierusalem Iudæę. D

Quarta cõcl. ꝙ in sola ista Ierusalẽ suscepimus miam Dei & in sola ipsa uidetur Deus.

Quinta cõcl. ꝙ fundator & rex hui⁹ ciuitatis ẽ Deus Ex quo patꝫ. ꝙ Xp̃s ẽ uerus Deus.

Sexta conclusio, quod ista ciuitas Dei nõ solum fundata est in Iudæa: sed per uniuersũ orbem vsq; ad fines terræ.

Septima conclusio, quòd est fundata in latere aquilonis, idest quia semper quatitur, & uexatur à uentis persecutionum.

Octaua conclusio, quod licet contra eam sint congregati omnes reges terræ tamẽ finaliter fuerunt victi & contriti & sibi subiecti.

Nona conclusio, quod in ista Ierusalẽ sunt uisa & completa omnia mysteria patriarcarum & dicta profetarum.

Decima cõcl. quod Ierusalẽ Iudæę nunq̃ E fuit uera Ierusalẽ usq; ad aduẽtũ Xp̃i, q a tũc fuit uera uisio pacis. Nã tunc Xp̃s expectatus est uisus in ea, & tunc in ea facta est pax inter Deũ, & hominẽ ꝑ mortẽ mediatoris & tũc in ea fuerunt impleta oĩa misteria & dicta ꝓfetarũ. Itẽ sequiẽ ꝙ sicut sacrificia vet. l. nõ fuerunt vera vsq; ad Christũ in quo impleta sũt & perquẽ facta est gratia & ueritas: ita ista ciuitas nũquã fuit uera Ierusalẽ vsq; quo christus in ea impleuit omnẽ ueritatẽ, & quę de ea erant figurata aut dicta ꝑ aduẽtũ Christi.

Vndecima conclusio, quod postquam illa ciuitas non recepit Messiam Christũ non iam plius dicitur Ierusalem: quia non aceptauit quæ erant figurata per patriarcas & dicta per profetas & sic perdidit nomen.

Duodecima conclusio quę sequitur, quod recedẽte Christo & apost. ab illa ciuitate nõ amplius fuit visio pacis quia tunc recessit ab F ea oĩs pax, & ciues uerę pacis. Et sic est dicendũ de Siõ & Iudæa, & Israel, & Iacob: q a tũc perdiderunt prędicta nomina, & manserũt in ecclesia Christi propter easdem rationes.

Dec. tertia cõcl. ꝙ sola eccl. toto orbe diffusa ẽ uera ciuitas Dei: quia in ea habitãt ciues Dei & sola ipsa est Ierus. quia in sola ipsa cognoscitur & uidetur Deus, & sola ipsa ẽ mõs Siõ: q a in sola ipsa cõtẽplatur & adoratur, & laudatur De⁹: sola ista ẽ fundata in exultatione vniuersæ terræ: quia in sola ista fuerũt visa et cõpleta oĩa q̃ fuerũt scripta & dicta & ꝓmissa patriarchis, & profetis in lege ueteri.

PSALMVS XLVIII.

AVdite hæc omnes gentes: auribus percipite qui habitatis orbem.

A *Quique terrigenæ, & filij hominum simul in unum diues, & pauper.*

Titul⁹ Ad victoriã siue in finẽ filiis Core. Per ea q̃ dicta sunt patet, ꝙ Dauid fecit hunc psa. & dedit ipsũ cantandũ filiis Core:eo ꝙ dirigit nos in finẽ vtriusq; legis.s.in diẽ iudicii vt patebit. Nã fecit hũc ps. cõtra amatores huius mundi:exhortans eos ne decipiat eos iste mũdus:sed ꝓuideãt i hac vita. & timeãt mortẽ & finale iudiciũ in quo sunt reddituri rõnem de his q̃ in hac vita gesserũt. In quo duo facit. Nã primò ponit prooemiũ in quo cõuocat oẽs status & cõditiones hoium ad audiẽdã doctrinã suã. Scd̃ò exequit̃ de tractatu.ibi Cur timebo. Quãtũ ergo ad primũ vt reddat auditores beniuolos & attentos dicit. O oẽs gẽtes,& quiq; terrigenæ & filii Adã ex terra geniti,audite simul in vnũ diues & pauper,& oẽs qui habitatis orbẽ nemine excluso: audi B te & ꝑcipite aurib.cordis, q̃a terribilia & magna intendo dicere & omnibus vtilia & necessaria:ideo omnibus generationibus & nationibus & cõditionibus & statibus hominũ dirigo sermonẽ meum. Audite ergo quia os meum loquetur sapientiam.i. de rebus diuinis & altissimis. & meditatio cordis mei loquetur prudẽtiã.i.docebit uos de agibilib. & prouidẽtiã quã debetis hr̃e in hoc mundo in agibilib. vt prouideatis pro futura vita. vñ inter sapiẽtiã & prudẽtiã hoc interest Nã sapiẽtia est notitia & cõtẽplatio diuinarũ & primarũ & altissimarum causarũ. vt patet. 1. Meta. & 6. Eti. Prudentia ãt est recta rõ rerũ agibiliũ:cuius pars est prouidẽtia de futuris:de quibus in ps. isto maximè agitur. Sapiẽs ergo est ille qui cõtẽplatur & affectat cęlestia:& prudẽs est,qui ita prouidet & disponit & dirigit C vitã & operationes suas vt adipiscatur cęlestia quę contemplatur & affectat. Ideo ait.

Os meum loquetur sapientiam: & meditatio cordis mei prudentiam.

Os meũ loquetur sapientiam i. vos exhortabitur vt sapiatis & affectetis cęlestia. Et meditatio cordis mei loquetur prudentiã.i.docebit uos prudentiã s̃m quã dirigatis vitã vestrã ad consequendũ cœlestia. Nã prudentis est meditari & inquirere mediũ perueniendi in finem. Vnde tria præmittit profeta in hoc prologo. Nã primò conuocat omnes cõditiones & status hominum ad audiendã doctrinã suã. Secundò breuiter præmittit de quib. intẽdit eos instruere,quia in sapientia & prudẽtia. Tertiò præmittit modũ tradẽdi & cãtandi:quia parabolicè siue prouerbialiter:& et argumentatiuè,& metricè. Ideo sequitur. D

Inclinabo in parabolam aurem meam: aperiam in psalterio propositionem meam.

Ego in hac materia inclinabo aurẽ meã in parabolã, & prouerbia antiquorũ & maiorũ scripta in sacra scrip. nõ in filosofis mũdi nec poetis:& hoc ꝑtinet ad sapiẽtiã: quia sola sacra scri. est uera sapiẽtia: quia de reb. diuinis & altissimis:iõ inde intẽdo sumere parabolã siue exẽplũ & doctrinã.q.d. parabolicè & exẽplariter uolo procedere in hoc ps. Scd̃ò aperiã & manifestabo propositionẽ meã.i. procedã ẽt argumẽtatiuè à ꝓpositioib. ad cõclusionẽ, ꝓponẽdo qõnes q̃ sũt ꝓpositiones dubitabiles:& ex cõsequẽti cõcludã intẽtũ, ꝓcedẽdo à ꝓpositionib. ad cõclusionẽ. Tertius modus cãtãdi & scribẽdi est metricus:quia metricè procedã & cãtabo hoc carmen cũ psalterio siue cũ citara & istã propositionẽ meã, E quã intẽdo aperire & declarare. Iste aũt uersus satis est explicatus in ꝓlogo. Litera Hieronymi hẽt Aperiã in citara ænigmata mea .i. ꝓpositiones obscuras,& difficiles, & oĩbus mũdanis occultas et ignoratas: qđ idem est.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me.

Premisso proęmio hic exequitur de tractatu. Ad cuius intelligẽtiã est primò aduertẽdũ, ꝙ notãter Dauid cõuocauit in ꝓęmio diuites et paupes spãliter ad hãc doctrinã audiẽdã. Nã ipse intẽdit in hoc ps. inducere terrorẽ diuitib. huius mundi, qui opprimunt et affligũt paupes:comminãdo eis pęnas futuri iudicii:et cõsolari paupes et afflictos. Sed cã quare diuites mũdani absq; mia opprimunt pauperes, est quia uel putãt nullas esse pęnas peccatoribis post hanc uitã, et sic nõ timẽt F iudiciũ, uel quia cõfidunt in diuitiis suis. putãtes ꝑ diuitias suas ab oĩ malo liberari: vel quia putãt nunq̃ se morituros. Tria ergo facit Dauid in hoc ps. Nã primò remouet prędictos tres errores, in quibus diuites cõfidũt. Secundò cõminat̃ eis pœnã æternã post hãc uitã, & finale iudiciũ. Et pauperibus promittit gloriã. Tertiò cõsolatur pauperes exhortãs eos ad patientiã. Secundum ibi. Hæc uia scandalũ ipsis. Tertiũ ibi. Ne timueris cũ diues factus fuerit. Quantum ad primũ est aduertendum sicut dictum est in prologo tractatu primo:vbi præmissum est tema ex hoc psal. pro toto isto opere scilicet Aperiam in psalterio propositionem meam, ꝙ tota sacra

scriptura

A scriptura vet. test. nil aliud est nisi quædam prouerbia & parabolæ & ꝓpositiones ex quibus inferuntur cōclusiones euāgelicæ, profeticæ, & morales, & anagogicæ. A quibus exēplis & parabolis & ꝓpositionibus fit discursus siue argumētatio exēplaris & inductiua & entymematica, & ēt sillogistica, ad cōclusiones euangelicas anagogicas siue morales. Dauid ergo in hoc ps. ad cōfutandos supradictos errores volēs ostēdere ꝙ nullū malū impunitū: nec bonū irremuneratū: & sic est timēdū diuinū iudiciū: & nullus pōt euadere mortē, nec cōfidere in multitudine diuitiarū, nec ptāte & gloria mūdana: q̄ nō pñt hominē liberare cōtra diuinum iudiciū: sumit exemplum & parabolā ex pctō & punitione Adæ primi parētis & Euæ uxoris suæ. Qui cū esset creatus i tāta gloria immortali: qa poterat nō mori: & in tāta dignitate & dñio: quia dñabaẗ oībus piscib. maris, & volatilibus & bestiis terræ: et in tāta copia diuitiarum: quia oēs fructus terræ et oīa mineralia erāt in sua ptāte, tñ peccādo cōtra Deū, nō obediendo eius pcepto, illicò fuit à Deo punitus & eiectus ab illa gloria & dignitate: & ad utranq; mortē destinatus: nec potuit secū attrahere illas diuitias à padiso terrestri, nec dignitas, nec diuitiæ potuerunt eū liberare, quin sñia mortis corporis & aīæ puniretẽ: & ad alias humanas miserias destinaretẽ, & mulctaretẽ ad pęnas corporales, vt patet Geñ. 3. Et sic quia ille hō positus in tāto honore nō intellexit et cognouit seipsum: imo rebellauit contra Deū, nō parēdo pcepto: Iō cōparatus est iumentis & bestiis insipientib. qa punitus est ad mortē et ad alias pęnas carnales: et factus est mortalis siñs bestiis. Arguaẗ ergo sic. Si ille hō positus in tāta dignitate & honore pp ingratitudinē & inobedientiā et pcm̄ punitꝰ est ad mortem et pęnas corporales et spūales et ad pęnā inferni: et eiectus ab illa glīa & paradiso, et nō potuerunt eū liberare diuitię et glīa sua: nec potuit diuitias suas secū portare: ita pariter imo à fortiori diuites huius mūdi, q nō paruerūt diuinis pceptis, imo opp̄sserūt et afflixerunt pauperes, nō poterunt euadere diuinū iudiciū: ne puniaẗ pro peccatis suis: quia nullū malū impunitū: nec poterūt euadere mortem corporalem: qa tūc fuit data sñia mortis oībus filiis Adā: nec multitudo diuitiarū poterit diuites liberare à morte corporali, nec à diuino iudicio, quia illa punitio Adę fuit exemplū et parabola oībus preuaricatoribus diuinæ legis. Hæc est ergo parabola ad quā Dauid inclinauit aurem & intelligentiā suā. Et hęc est propositio, quā aperuit ad inferendā cōclusionem diuini iudicii per Chrm̄ in nouissimo die faciendi: & ad incutiendū terrorem oībus diuitibus & ingratis et peccatoribus obstinatis. Et ēt arguit vlterius implicitē: ꝙ sicut Adā faciendo et agēdo pniam in hac uita de pcō suo meruit ueniā, et liberatus est ab inferno in primo aduētu Chri, cū cæteris sanctis patribus, De cuius pnia hr̄ Sap. 1. Hæc illū, qui primo creatus est hō, liberauit à peccato suo: Ita pariter quicunq; egerit pniam in hac uita ante mortem, et timuerit diuinum iudicium, non cōfidens in multitudine diuitiarū suarū: sed ponit spem suā in passione Chri: & agit pniam: oīs talis liberabiẗ à peccato per illam pniam B et recipieẗ à Chro postmortem suā et in die iudicii cum uenerit. Et ideo Dauid uolendo hoc cōcludere, proponit tres qōnes siue dubitabiles propositiones: q̄ nō sunt in ueritate dubitabiles sapientibus, sed insipientibus. In quibus soluunẗ supradicti tres errores: quarū prima est ista. Dicit. n. Dauid. Cur timebo in die mala? i. q̄ est cā quare ego, et quilibet fidelis debeo timere diem iudicii: siue diuinū iudiciū, qđ fit in morte vniuscuiusq;, et gñale iudiciū, qđ fiet in fine mundi? Rñdet ipsemet et dicit. Quia iniquitas calcanei mei circundabit me. Ad cuius intelligentiā est notādū, ꝙ hic alludit ad sñiam datā à Deo mulieri in principio in persona totius gñris humanis et posteritatis suę: qñ dixit serpenti: ipse obseruabit calcaneū tuū. Vñ sicut se hēt F pes et calcaneus ad caput et totū corpus qa est pars īfima in qua fundaẗ corpus, et portaẗ totū corpus: tñ corpus regitur à capite et oculis, qa oculi et caput dirigūt pedes et corpus, ita mulier est pars īferior & vir supior: Et muliter dēt regi à viro et non ecōuerso: vt ait Aug. sup Io. Ita pars sēsitiua siues sensualitas et caro dēt regi à rōne, et nō ecōuerso: et pp hoc sensualitas et caro dr̄ pes, siue calcaneus in sacra scriptura respectu rōnis. Vnde saluator ait Io. 13. Qui mundus est nō indiget nisi ut pedes lauet. Q. d. ꝙ licēt quis sit mundus in conscientia per pœnitentiam: tñ adhuc manet concupiscentia et uitium naturæ in carne, quam nullus potest lauare nisi solus Deus per gratiā. Ex quo patet, ꝙ Christus ibi per pedes intelligit carnem uitiatam per concupiscentiā: ratio aūt dr̄ caput. Sed

A quia Adá voluit regi à muliere contra pceptũ dñi, ideo bñ merito fuit percussus in sensualitate & sensualitas fuit facta debilissima & fragilis & infirma. Ideo diabolus qñ vult hoiem tẽtare: incipit à parte debiliori, s. à sensualitate q̃ dr̃ non solum pes, sed calcaneus i hoie: eò ꝙ est pars magis prope terrã, & infima & posterior. ideo dixit Deus mulieri: serpẽs obseruabit calcaneũ tuũ. i. sensualitatem debilem primo tẽtabit & mordebit. Deinde dicit viro. Quia obedisti voci mulieris, iõ maledicta terra in opere tuo. Spinas & tribulos &c. Quasi dicat: quia mulier obediuit diabolo, & tu obedisti mulieri, iõ sensualitas & caro tua erit sp̃ uexata à diabolo, obediẽs ei frequenter: & spiritus & caro tua obedient sensualitati & conscia vexabitur ab ea. Et sicut diabolus insurgit aduersus carnẽ: ita caro ad B uersus spm̃ & rationem, & illaqueat & decipit aĩam. Nam diabolus in carne & sensualitate nr̃a tendit rete & laqueum suum, qui dr̃ fomes & cõcupiscentia: in quo laqueo siue retiaculo capit aĩam & rõnem per consensum. Nã quãdocunq; rõ siue voluntas paret sensualitati & carni, tunc dr̃ illaqueari & capi ab eo. de quo retiaculo & laqueo dr̃ psal. 14. Cadent in retiaculo eius peccatores. Ex quibus patet, ꝙ peccare nihil aliud est nisi animã à laqueo sensualitatis & cõcupiscentię & fomitis carnis capi & illaqueari. Quẽ quidem laqueum nemo põt euadere nec uitare, nisi gratia Christi, vt ait apostolus ad Ro. 7. Et pp̃ hunc laqueum oẽs debemus timere futurum iudicium, & sp̃ debemus orare ne intremus in tentationem & ne aĩa nostra illaqueatur à laqueo sensualitatis & carnis, sicut C captus est Adã per mulierem, & ne tali iudicio puniantur, & à facie Dei in iudicio eiciamur, sicut eiectus est Adam per mulierem à facie dñi. Et si forsitan peccauerimus, & aliqñ capti fuerimus i laqueo diaboli, ꝙ faciamus pñiam & retrahamus calcaneum & pedẽ à laqueo venantium per pñiam anteq̃ veniamus ante iudicem in die mortis nostræ & in generali iudicio, vt inueniamur expediti à laqueo peccati: & sic semper in vita nostra debemus timere futurum iudicium, & agere pñiam. Et ideo duo sunt gñа hoium vel tria, qui non timent futurum iudicium nec curãt agere pñiam. Primò hypocritæ qui cõfidunt in virtute & viribus suis. Et sic nullum putãt se hr̃e peccatum. Sicut fariseus qui dicebat: nõ sum sicut cæteri hominum. Luc. 8. Et diuites huius mundi qui non sperant aliã vitã, D & stulti & insipientes qui nunq̃ putãt se morituros. Et sic oẽs isti nec curãt petere grãm, & orare ne intrent in tentationẽ, & ne illaqueẽtur peccato: nec curant agere pñiam. Et hos errores extirpat profeta i hac parte. Vñ q̃rit dicens. Cur timebo in die mala? id est in die iudicii tã particulari q̃ vl̃i: & rñdet. Scis quare timeo futurum iudicium? ideo timeo, quia iniquitas calcanei mei circũdabit me. i. quia sui illaqueatus iniquitate & laqueo calcanei & carnis & sensualitatis meæ. Et scio ꝙ si sic illaqueatus peccato apparuero ante iudicem in die mala. i. in die mortis meæ, & in die gñalis iudicii: tunc Deus eiciet me à facie sua dicens. Ite maledicti in ignem æternum: sicut eiecit Adam de paradiso terrestri, ne comederet de ligno vitæ, et ne uiueret in æternum. Et ideo uolo agere pñiam, & exire E à laqueo peccati, & iustificari per pñiam, & grãm Chr̃i dum viuo, postq̃ habeo facultatẽ in hac uita, vt Deus dicat mihi i iudicio, venite benedicti &c. Iniquitas ergo calcanei nil aliud est nisi uitium sensualitatis et carnis, vel peccatum cõmissum ex uitio sensualitatis: et hoc pctm̃ circũdat, & ligat, & illaqueat, et accusat peccatorẽ ante Deũ in morte uel in iudicio nisi egerit pñiam. Quasi dicat, ideo ego & quilibet homo debeo timere diuinũ iudiciũ: qñ sum peccator & sum vulneratus in carne. Nã iniquitas calcanei mei .i. vitiũ & laqueus sensualitatis et carnis circundabit et accusabit me in die iudicii nisi egero pñiam: quia sequendo sensualitatem & consentiendo carni, cõmisi multa peccata. Nã sicut rete siue laqueus circũdat & impedit auẽ, vel ferã, Ita concupiscentia capit & F circundat & ligat hoiem in peccato, vt patet Ia. primo. quia vnusquisq; tentat̃ à sua cõcupiscẽtia illectus et abstractus. oẽs ergo oportet sp̃ orare. Et sic soluitur prima qõ, quare est timendum diuinum iudicium, quia nullum malũ impunitũ. & quia oẽs sumus proni ad malum, & fragiles ad bonum agendum.

Qui confidunt in uirtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Hic soluit̃ secundus error & secunda qõ ex solutione primæ. Nã multi sunt. s. diuites huius mundi, qui tm̃ cõfidunt in diuitiis suis & dominio mundano, ꝙ non credunt aliam vitã nec pęnã peccatorũ post mortem. Et sic putant per diuitias suas omnia mala euadere. Sed cõtra hos inuehitur profeta dicens, ꝙ

A in die iudicii nemo poterit redimere seipsum quibuscunque diuitiis. Nam

Frater non redimit: redimet homo? non dabit Deo placationem suam.

Et preciũ redẽptionis animæ suæ: & laborabit in æternum: & viuet adhuc in finem?

Non videbit interitũ? cum viderit sapientes morientes: simul insipiens & stultus peribunt.

Si frater iustus & sctũs nõ poterit redimere in illa die iudicii aliũ fratrẽ suũ dãnatum: ergo quõ poterit diues dãnatus redimere seipsum illa die? cũ ipse sit reus & dimittat oẽs diuitias in hoc mũdo: nullũ ptiũ poterit dare pro se. Legit̃ ergo iste versus interrogatiuè. Vnde dicit profeta. Qui sunt illi fatui & temerarii hypocritæ q confidunt in virtute sua & viribus suis putantes se esse iustos sine pctõ, & nõ indigere gr̃a Xp̃i? cum supradictũ

B est, q iniquitas calcanei: & cõcupiscentia circundat vnumquẽq. & trahit sua quemq; voluptas: & q qui mũdus est in cõscientia, etiã indiget vt pedes lauet p gratiam pueniẽtem & oret ne cadat. Et qui sunt ẽt illi stulti qui cõfidũt in multitudine diuitiarum suarum: putãtes & diuitiæ suæ liberabunt ipsos ab oĩ malo? si nullum bonũ irremuneratũ & nullum malum impunitum: ergo in die iudicii vnusquisq; debet iudicari scd̃m q hic gessit bonũ aut malũ: & scd̃m statũ in quo ibi reperit̃ iustificatus aut pctõr: q a ibi nõ erit locus veniæ: sed sniæ. Et ideo frater iustus non poterit redimere fratrẽ pctõrem nec patrẽ. Nam sancti mart. cõuersi ex pop. gẽtili non poterũt redimere fratres suos & patres mortuos in infidelitate. Imò cũ mali, petent à iu

C stis dicentes: date nobis de oleo vestro quia lãpades nostrę extinguunt̃: R̃ndebunt, & dicent iusti pctõrib. Ite potius ad vendentes & emitte vobis. Et sic claudet̃ ianua pctõribus. in illa die. Dicit ergo profeta: si frater non poterit redimere nec redimet fratrem suum nec patrem in illa die: redimet homo seipsum supple? q.d. nõ poterit se homo redimere cum diuitiis huius mundi in illa die. q.d. nullo modo: imò dico tibi q in illa die homo pctõr non dabit placationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ. i. nec poterit Deum precib. aut aliquo sacrificio: nec munerib. placare, nec dabit aliquod ptium pro redẽptione animę suæ: quia nec tũc habebit diuitias & dignitates quas in hoc mũdo habebat: nec aliquæ mundanæ diuitiæ valebunt ad redẽptionẽ & pretiũ pro anima

D sua: cũ pctm̃ eius sit infinitũ: quia est pctm̃ in spm̃ sctm̃. s. finalis impænitẽtiæ, & ad mortẽ: pro quo nõ oportet orare: & sic iste talis diues eiicitur à facie dñi sicut eiectus fuit Adã à paradiso, & iste laborabit & cruciabit in æternũ in inferno igne sempiterno: sicut Adã laborauit in hac uita in sudore uultus sui inter spinas & uepres & tribulos omnib. diebus uitæ suæ in hoc mundo: ita laborabit & cruciabitur in inferno iste impęnitẽs. Et uiuet adhuc in finẽ. Hic soluitur tertius error illorũ qui nõ timẽt diuinũ iudiciũ: eo q nũq̃ putant se morituros. Ista particula est uersiculus distinctus à superiori in numero & in snĩa. Nã isti sunt uersus lyrici & parui, iõ in uno uersu magno sunt duo uel tres parui, in hebræo et in latino: & q̃nq; plures, ut dictũ fuit in principio: & hic incipit alia snĩa, & sic

E soluitur tertius error: & debet legi interrogatiuè. Vnde dicit profeta. & iste diues stultus & isipiẽs uiuet adhuc in finẽ. i. nũquid viuet in æternum. sicut ipse putat? Quasi dicat, nõ: q a stultum est talia credere, & putare se nunq̃ moriturum: cũ uideat Adã, Noe, Abrahã, & Isaac, & Iacob, & Danielẽ, & apostolos, & martyres & oẽs alios sanctos & sapiẽtes morientes. Ergo stultus & insipiens est ille talis diues qui putat se nunq̃ moriturũ: cũ uideat & sciat oẽs supradictos sapiẽtes & sctõs fuisse mortuos: ergo ita morietur ipse. Verumtñ est maxima differẽtia inter ipsum & illos sapiẽtes & sctõs. Nã sapiẽtes & scti uiri & iusti mortui sũt tm̃ quò ad corpus & non quò ad aĩam: quia aĩa eorũ uiuit in gloria, & iõ in finali iudicio resurgent in corpore glorioso, & sic uiuẽt & regnabunt in æternum cũ Xp̃o in

F gloria. Sed stultus & insipiẽs simul peribunt quò ad corpus & aĩam. Nã nõ solum morietur corpus cum ab hac uita discesserit: sed ẽt morietur aĩa morte culpæ: & cruciabitur in inferno: q̃ dr̃ secunda mors: & simul in corpore & anima & toti morientur. Nã sicut, sapiens est ille qui cõtemplatur & affectat cęlestia, & prudens qui taliter disponit uitam ut cõsequatur cęlestia: Ita per oppositum insipiens est ille q nõ cõtemplatur nec affectat cęlestia: sed terrena, & stultus qui nõ dirigit uitã suã ut adipiscat̃ cœlestia. Et ideo oẽs isti licèt in iudicio resurgãt in carne: sed non oẽs immutabunt̃ in corpus gloriosum sicut iusti: imo resurgent in corporę passibili: licèt nunq̃ possint mori nec deficere, sed in corpore & anima simul in æternum cruciabuntur:

A & sic peribunt simul, & semper erũt mortui carentes vita spirituali. Et isti tales dicuntur insipientes: quia nunquàm cõtemplati sunt nec desiderarunt cęlestia sed terrena. Et dicuntur stulti & non prudentes: quia dũ viuerent non disposuerunt bona sua mundana, dãdo eleemosynas pauperibus: vt reciperẽt eos post mortem in æterna tabernacula. Et ideo tanq̃ insipientes & stulti simul peribũt.

Et relinquent alienis diuitias suas, & sepulcra eorum domus illorum in æternum.

Nõ portabunt secum diuitias suas cũ quibus potuissent redimere peccata sua, eleemosynas largiendo: & potuissent emere regnũ cęlorum: sed relinquent alienis diuitias suas nec poterunt secũ portare. Sed forsan dices ꝙ quando diues relinquit diuitias suas filiis vel consanguineis, non relinquit alienis, sed
B suis. Respondetur, ꝙ filii damnatorum satis sunt alieni & extranei, postq̃ nõ possunt eos liberare ab inferno. Nec etiam volũt pro eis eleemosynas facere. Ex quo patet, ꝙ alienis relinquunt possessiones & omnia bona sua, sibi non relinquentes nisi vnum arctum sepulcrum: & breue in quo iacent eorum putrida cadauera. Ideo subdit.

Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis.

Illa sepulcra eorũ erunt domus eorũ in æternũ, quia nunq̃ recuperabũt amplius magnas domos & possessiones eorũ, sicut Alexãder, & Xerses, & Cãbises, & Attila. & cæteri ambitiosi, quos totus mundus non poterat capere: nec tps oẽ ad viuendũ sufficere. Nũc verò iacent in arcto & breui sarcofago: & illa est domus eorũ in ęternũ. Est verum quod
C tu potes dicere ꝙ licet isti sint mortui corpore & aĩa: tñ adhuc viuunt fama. Nã Homerus scripsit Iliada in qua effert Achillem in cœlũ. Et Virgilius cõmendat Aeneam: & Lucanus Cęsarẽ, & Põpeium: & Herodotus, Cyrum, Dariũ, Cambisem, & Xersem: & Quintus Curtius, Alexandrũ: & sic de singulis in suis libris. Et sic famã istorũ nunquã peribit: & nõ solũ ipsi qui in his libris cõmendantur viuunt per famã: sed ẽt Homerus, & Virgilius, & Ouidius, qui libros scripserũt. Vnde Ouidius in fine libri Metamorfoseos dicit nunq̃ se moriturũ sed sp victurũ per famã, vñ ait. Iamq; opus exegi quod nec Iouis ira, nec ignis, Nec poterit ferrũ, nec edax abolere vetusta: Quaq; patet domitis Romana potentia terris: Ore legar populi, perq; oia sæcula fama, Si quid hñt veri vatũ præsagia, viuã. Ex quibus patet, ꝙ non solũ reges & principes: sed ẽt philosophi & poetę & scriptores per famã putabant nunquàm mori. Et ideo ad perpetuam memoriã eorum faciebãt sibi alta sepulcra parari & construi: in quibus describebãtur eis epitafia, in quibus memorabãtur immortalia gesta eorum. Et sic legitur in epitafio Virgilii. Mãtua me genuit &c. Et in epitafio Terentii. Natus in excelsis tectis Cartaginis altæ &c. Et ideo dum Alexander transiret Hellespõtum, & peruenit ad sepulcrum Achillis apud Iliũ: & legeret eius epigramma, dixit. Fęlix tu Achilles quẽ talis cecinit tuba & sic simul dixit beatum & fęlicẽ Achillem qui memoranda gesserat bella: & Homerum qui altissima tuba, & immortali facundia ipsum in suis libris commendauerat: & sic putabãt etiam cæteri diuites & filosofi huius mundi per famã vitam in æternũ ducere, & famam extendere factis. Hunc autem errorem cõfutat hic profeta dicẽs. Licet tabernacula & sepulcra istorum maneant à progenie in progeniem, & ostendantur eorũ magna sepulcra, & pendeant magna vexilla in templis supra sepulcra eorum, & erigantur statuæ in foris in eorum memoriam, & licèt isti vocauerunt & affamarũt nomina sua in terris suis memorando ea in epigrammatibus & epitafiis, & vocauerint & dilatauerint noĩa sua in terris suis gestis bellorũ, aut scriptis poetarũ & filosoforum, & historiograforum: tamen nõ potuerunt sua noĩa vocare nec dilatare in cęlo, nec valet eis ista fama, cum aĩæ eorum crucientur in æternum in inferno. Sed sapientes. s. Abraam, Isaac, Iacob, & apostoli & martyres & doctores sancti sunt verè fęlices & beati, qui licèt in hac vita fuerint afflicti tpaliter: tñ noĩa eorũ scripta sunt in cęlis & viuũt ęternaliter. Et ideo isti fuerunt sapientes & prudentes: qui dum viuerent in hac vita, relictis diuitiis & cæteris mũdanis vanitatibus per eleemosynas & bona opera adepti sunt regnum cœlorum. Per oppositũ aũt isti fuerunt stulti & insipiẽtes, qui cõtemptis bonis spiritualibus secuti sunt mundanas vanitates, & dũ essent in hac vita: vbi potuissent Deo seruire, & cum eleemosynis ex diuitiis peccata redimere & pęnitentiã agere, potius voluerũt seruire creaturæ q̃ creatori: & propriis uoluptatibus, q̃ Deo parere, & diuinæ legi obedire: & ideo accidit eis sicut & primo homini. Nam

Homo

A *Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus: & similis factus est illis.*

Ille hō cū esset ī honore in illa terrestri paradiso Dn̄s oīm creaturarū à Deo cōstitutus: elatus in superbiā nō intellexit nec cōsiderauit beneficia sibi collata, & voluit parere & cōplacere potius uxori & diabolo q̄ Deo, à quo tm̄ honorē & bn̄ficia receperat: iō eiect⁹ ē a paradiso & a facie dn̄i, & reliquit ibi oia q̄ possidebat & pcipue arborē vitæ, ne comederet & ne uiueret inæternū. Et factus ē mortalis & miser, & cōparatus est iumētis & bestiis insipiētibus: q̄a viuit ī hac parte inter bestias, & factus est illis silis: q̄a secutus est uoluptatē & sensualitatē sicut bestia: & iō fuit cōdēnatus ad mortē corporis & aīæ sicut bestia. Nā licèt aīa peccatoris nunq̄ deficiat, tm̄ B dr̄ mortua q̄a caret vita spūali & æterna. Ita pariter accidit amatoribus huius mundi. Nā ideo Deus dedit eis diuitias vt eis bene vterētur & pauperibus subuenirēt & eleemosynis peccata redimerēt & alia bona operarentur. Et in hac vita dedit eis statū merendi & pniam agendi, & seruādo legē diuinā regnū cęlorū adipiscēdi. Sed cū isti essent in tali honore & opportunitate fuerūt Deo ingrati, & beneficia sibi collata & tps merēdi nō intellexerunt nec cōsiderauerunt; & pniam agerē noluerūt, imo cōtēpserūt: ideo tanq̄ igrati et bestiæ proiicient à facie dn̄i a die mortis suę, et mittent in tenebras exteriores. Et in gn̄ali iudicio dicet eis Chr̄s. Ite maledicti in ignem æternum. Et sic erunt in inferno subiecti sub ptāte diaboli, facti siles bestiis, quę semper laborāt sub ptāte hoim cum flagellis et verberibus. C Ex q̄bus patet, q̄ stultus et insipiēs est ille qui nō timet futurū iudicium, cōfidens in virtute propria, et multitudine diuitiarū suarū, & putat se nō moriturū: et ideo nō agit bonum nec declinat à malo, nec agit pniam in hac uita dum pōt, et non corrigit uitā suā per exempla aliorum et per doctrinā sacræ scripturæ, et maxime exēplo ipsius Adā. Et hæc est parabola in quā inclinauit aurē suā: et propositio, quā nobis in hoc ps. aperit Dauid profeta. Licèt autem B. Aug. et Hier. aliter exponunt istam literam, tn̄ ego nō intendo contraire autoritati eorum, quibus vt patribus et magistris et præceptoribus pareo.

Hæc via illorum scandalum ipsis: & postea in ore suo complacebunt.

Hæc est secūda pars, in qua postq̄ cōfutauit errorē insipiētiū hic explicat eorū pęnā q̄tē nā post hāc uitā, q̄ erit duplex. vna erit pęna ignis in inferno, et altera erit pęna uermis & doloris cordis, cū in iudicio videāt pauperes et humiles, quos ipsi oppresserunt, regnare cū Chr̄o et possidere regnū qđ ipsi poterāt possidere. Dicit ergo, hęc fuit via et modus uiuēdi illorū insipientiū in hac vita. s. psumere de ppria iustitia et cōfidere et gloriari in multitudine diuitiarū et putare nunq̄ mori. Ideo hæc uia et error fuit scandalū ipsis quo ceciderūt in tā magnū errorē et stultitiā. Itē hæc via. i. iste triplex error fuit scandalū et cā ipsis diuitibus insipiētibus, vt nō timerēt nec crederēt ēt futurū iudiciū, nec pęnas futuras p̄ peccatis suis. Et sic contēpserūt Deū et legē suā, et cōmiserunt oia scelera, et nō quæsierunt nisi gloriā in hoc mundo, nec cōplacebant nisi sibi in ore suo, nec loquebātur nisi E de rebus terrenis et mundanis: nec uolebant aliquid audire nisi uanitates, et adulationes, et non correctiones sapientū et sacræ scripturæ: ideo in ore suo complacebant sibiipsis.

Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos.

Et dn̄abuntur eorū iusti in matutino: et auxiliū eorū veterascet in inferno à gloria eorū.

Licet in ore suo sic complacerent in hoc mundo, tn̄ postea sicut oues in inferno positi sunt. Nā sicut oues qui prius pascebant in pratis postea recludūtur in ouili, et mors depascit eas, quia occidunt in macello ad cibū et pastū hoim, ita pariter accidit istis. Nam qui ante comedebāt et deuorabāt pauperes et bona eorū diripiebant in hoc mūdo; post mortē positi sunt in ouili inferni et mors ppetua iferni depascet et comedet eos, et erūt F cib. diaboli et esca draconū, et populis nigris æthiopū inferni. Et ista ē prima pęna eorū inquantū sunt esca ignis et diaboli. Secūda est pęna uermis et doloris cordis: qui vermis nū quā morietur, et ēt quia iusti et sancti quos ipsi oppresserūt et deuorarūt in hac vita dn̄abunt et iudicabunt eos cū Chr̄o in matutino iudicio, qđ fiet post noctē huius vitæ. Vn̄ dies iudicii dr̄ dies mala et amara valdè pcō ribus dānatis. Sed dicitur matutinū, et dies clara et mane in qua resurgent oēs iusti, et claritatē gloriæ post tenebras, et persecutiones huius uitæ recipient. Dicitur ēt matutinum, quia oia, quæ in hac tenebrosa nocte fuerunt occulta, tūc erunt oibus manifesta. Pariter lex euangelica dr̄ matutinum respe-

A ctu le. ve. quia omnia sacra q ibi fuerunt occulta, fuerunt per Chrm patefacta. Et sic resurrectio Chri fuit matutinũ, & aurora huius diei gratiæ. Secundũ uero matutinũ erit in die iudicii, & tunc auxiliũ & multitudo diuitiarũ eorũ in qbus cõfidebãt ueterascet, et euanescet à gloria eorũ, et frustrabitur: sicut qñ pãnus veterascit nõ põt resistere frigori nec est alicuius pcii. q. d. q diuitiæ suæ non poterũt sibi auxiliũ pstare, nec liberare quia deficiet gloria eius, & dũ fuerint in inferno frustra expectabunt auxiliũ, quia ibi nulla est redemptio. Et notanter dicitur, iusti damnabunt eorũ in matutino quia iusti erunt in matutino gloriæ: sed damnati in tenebris, & die malo pœnarum. Et tũc iusti existẽtes in matutino glorię stabunt in magna cõstantia aduersus eos qui se, s. ipsos angustiauerũt, &

B oppresserũt in hac vita accusantes eos añ iudicẽ Chrm. Et tunc illi diuites impii qui abstulerũt labores et bona illorũ uidentes iustos in tanto honore cum Christo turbabuntur timore horribili pniam infructuosam agẽtes et dicẽtes intra se. Hi sunt quos aliqñ habuimus in derisum. Ecce qũo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. Quã hæreditatẽ nos poteramus obtinere. Sap. 5. Et iste vermis pęnitudinis & doloris cõscientiæ & inuidiæ depascet eos, et sic mors depascet eos scilicet ignis et uermis.

Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi cum acceperit me.

Hic explicat præmium bonorũ, & iustorum, q nil aliud erit nisi assumi in societatẽ Christi et regnare cum eo. Ideo ait cętus iustorum. Verũtamẽ dum illi iniusti reponent et mittent in infernũ sicut oues, & auxilium

C eorum ueterascet, et frustrabit et patientur pęnã ignis et uermis, tũc dñs Iesus Chrs pro cuius amore ego passus cũ patientia sustinui opprobria et damna in mũdo redimet aiam meã, et liberauit de manu et ptãte inferi cũ acceperit me q. d. postquã nec multitudo diuitiarum, et ppriæ uires nec frater poterit redimere hoiem in hora mortis aut in die iudicii: ideo ego expecto per fidem q dominus Christus redimet aĩam meam per passionẽ suam et sacrm pnię, et assumet me ad suum regnũ dicẽs. Venite benedicti patris mei percipite regnũ, cuius regni tanta erit gloria, q nec auris audiuit nec oculus vidit nec in cor hominis ascẽdit. q. d. nil aliud potest redimere hominem in hac uita nisi pnia. Nam homo peccator nõ se põt redimere in mortẽ p vires suas, nec per multitudinẽ diuitiarũ, nisi per solam pniam. Vnde notanter dicit, Redimet aĩam: eo q supra dixit, stultus et insipiẽs simul peribunt. i. in corpore et anima. Ideo iste fidelis ait. Verumtamen ego non curo q corpus moriat, sed expecto q Deus redimet animam meam de manu inferi per pniam & sic non confido in multitudine diuitiarum, sed in solo Deo et sacramento pęnitentiæ, & sic securus ibo ad mortem et iudicium. D

Ne timueris cũ diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit gloria domus eius.

Hic cõsolat & exhortat iustos ad patiẽtiã dicẽs. O vir iuste si tãta pęna erit pęna malorum: & tanta gloria dabitur iustis in iudicio post hãc vitam: ergo ne timueris cum diues factus fuerit homo, & ne desperes licet opprimat te in hac uita, et ne diffidas cum multiplicata fuerit gloria domus eius in copia diuitiarum et prolis et dignitatum, et diripiat bona tua. Nam parum durabit gloria sua. E

Quoniam cum interierit non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria eius.

Quia anima eius in uita ipsius benedicetur: confitebitur tibi cum benefeceris ei.

Cum interierit non sumet secum, nec portabit omnia bona, nec gloria domus eius descẽdet cũ eo ad infernũ, quia oĩa relinquet in hoc mũdo. Et iõ nõ desideres gloriã eius, q tñ durabit in hac vita et gloria eius et fama, & tãtũ in sua vita benedicetur et laudabitur ab adulatorib. & intãtũ te diliget & cõfitebit tibi et laudabit, quãtũ sibi bñfeceris, et adulatus fueris, & munera porrexeris. Et dũ feceris ei munera tũc tibi esse amicũ confitebitur & te laudabit, et fauorẽ promittet et tñ durabit amicitia, quantũ eũ laudabis et munera porriges. Et propter hoc quia iste talis fuit mundanus et filius prauorum, et secutus est prauitatem fratrum suorum dum uiueret, ideo sequetur eos post mortem. Et sic F

Introibit usque in progenies patrum suorum, & usque in æternum non videbit lumen.

Introibit ĩ progenies patrũ suorũ, quorũ scelera imitatus fuit in hac vita, & ideo cũ eis sil cruciabit in inferno, et nõ uidebit lumen gloriæ inæternũ, imo tenebras exteriores.

Hõ cũ ĩ honore eẽt nõ intellexit: cõparatus ẽ iumẽtis insipiẽtibus & similis factus est illis.

Cõcludit iterũ ad maiorẽ expressionẽ, q sicut primus hõ cũ esset in honore nõ intellexit: ita quilibet mũdanus hõ cũ esset in hoc

A honore & opportunitate faciẽdi bonũ nõ intellexit nec cõsiderauit bñficia sibi collata: nec ꝓuidit ꝑ vita futura dũ poterat & erat in tpe merẽdi & pniam agendi:& nõ fecit.iõ cõparatus ẽ iumẽtis sicut dictũ est supra. Ex qbus patet, ꝙ tota intẽtio Dauid in hoc ps. ẽ exhortari & inducere oẽs ad declinãdũ à malo & agendũ bonũ,& ad agendã pniam i hac vita:& ne differant pniam vsq; ad mortẽ inclusiuè,& ne decedãt cũ pcõ:quia post mortẽ nõ est tps nec locus pniæ:sed iudicii:quia nullũ malũ impunitũ nec bonũ irremuneratũ.Ad qđ ꝓbandũ sumit parabolã & ꝓpositionẽ ex pctõ & punitione ipsius Adã primi hoĩs:qui cũ esset in paradiso cum honore nõ intellexit,et cõparatus est iumentis. Et ideo vt magis imprimat & incutiat terrorẽ in cordib. nostris intereat illud dictũ & punitionẽ Adę: sicut fit in p̃conizationibus cõminatoriis:vbi dr̃ geminãdo in principio & fine qñ B portat reus ad patibulũ:q sic faciet,sic punietur.Et sic Xp̃s cõminãs futurũ iudiciũ dicit. Vigilate, iterũ dico vigilate.Ex isto ps.& eius expositione recolliguntur 13. conclusiones.

Prima conclusio,ꝙ Dauid conuocat omnes cõditiones & status hominum præcipuè diuites & potentes ad audiẽdam doctrinam huius psalmi.

Secunda concl.ꝙ in hoc ps.intẽdit procedere parabolicè arguẽdo,&cõfutãdo errores hoĩm potentum & diuitum:qui non timent futurũ iudiciũ,putãtes se nunq̃ morituros.

Tertia cõcl.ꝙ unusquisq; debet timere futurũ iudiciũ quantũcunq; sit iustus, & hoc ꝑꝑ laqueum cõcupiscentię latentẽ in carne: quę quidem concupiscentia incitat ad omne peccatum nisi iuuetur homo gratia Christi.

C Quarta cõcl.ꝙ nullus diues debet nec põt cõfidere in multitudine diuitiarũ suarũ: qa non poterunt ipsum redimere in die iudicii: quia ibi nullum precium poterit redimere hoiem:quia non erit tps pniæ,sed sentẽtiæ.

Quinta concl. ꝙ in die iudicii hoĩes iusti & sancti non poterunt redimere fratres nec patres mortuos sine pęnitentia aut sine fide.

Sexta cõcl.ꝙ nulla potẽtia aut virtus poterit hoĩes liberare à morte corporali: quia nõ solum insipientes, sed ẽt sapientes morienť.

Septima concl.ꝙ hæc est dr̃ia inter sapientes & insipientes. Nam sapientes moriuntur solum quò ad corpus, sed nõ quò ad animã: quia viuunt in cœlo per gloriã, & resurgent in corpore glorioso in iudicio; sed insipiẽtes scilicet impęnitẽtes & infideles sic morietur D quò ad corpus & aĩam:quia nõ resurgent in resurrectionẽ vitæ æternæ,sed in resurrectione iudicii ad patiendum pœnas æternas.

Octaua concl. ꝙ diuites & potentes & ẽt filosofi & historiografi, licèt vocauerint nomina sua in hoc mundo per famã, tñ fama simul cũ eis peribit:imo cadauera eorum iacebunt in paruo sarcosago in æternum.

Nona cõcl. ꝙ diuitię & ptãtes & dignitates & facundia potius fuerunt hoibus malis ad scandalum in hoc mundo,quàm ad vtilitatem & bonum cõsequendum, quia ex malo vsu earum consecuti sunt perpetuam dãnationem: quia sicut oues in inferno politi sunt & mors depascet eos.

Decima conclusio, ꝙ sicut diuites & potẽtes comederunt bona pauperum, ita mors æterna depascet eos. E

Vndecima concl. ꝙ pauperes non debent indignari cum uideant malos prosperari & fieri diuites in hac vita, quia breui morientur & relinquent alienis diuitias suas & in æternum cruciabuntur in tenebris inferni.

Duodecima concl.ꝙ pauperes accusãbũt diuites & potentes apud Deũ in die iudicii.

Decimatertia cõcl. ꝙ sicut Adã cum esset positus in tanto honore & dignitate in paradiso, & non intellexit nec sciuit conseruare & custodire statum suum contẽnendo diuinum p̃ceptum:ideo fuit eiectus à fęlici loco & statu in quo erat, et expoliatus omnibus bonis fuit positus in hac ualle lacrimarũ & miserię,cõparatus iumentis insipientibus qa factus mortalis & ignorans sicut bestia: ita quilibet homo potens et diues, qui nescit custodire gratiã et innocentiam quã recepit in F baptismo, aut non agit pœnitentiã de peccatis dum habet tempus,aut non prouidet pro futura vita adipiscenda per eleemosynas et opera meritoria, eiicietur ab hoc mundo, nil de bonis temporalibus secum portando, et in die iudicii eiicietur à facie domini in ignẽ æternum. Et sic morietur quò ad corpus et animam sicut iumentum & bestia. Et hoc quò ad mortem spiritualem.

PSALMVS XLIX.

Deus deorum dominus locutus est: & vocauit terram.

Titulus.Psalmus Asaf.Licet quidã hebręi et catolici dicãt, quòd Asaf fecit hunc psalmum & cæteros sibi intitulatos: tamen iam in principio dictum est quòd nulla ratione

A mouentur nec hñt aliquã autoritatẽ pro se. Nã Asaf, & Eman, & Iditum nõ dicuntur ꝓfetæ nec profetãtes, eo ꝙ psalmos conficerẽt, sed quia profetabant. i. psalmos cantabant in organis iuxta regem. vt patet primi paralyp. 25. Profetare idem est quod profetias canere & interpretari. vt ait apostolus 1. ad Cor. 11. Et ideo est dicendum secundum Aug. ꝙ Dauid fecit hunc psal. & omnes alios, sed distribuit eos cantandos & interpretandos ipsis Asaf, & Etan, & Eman qui fuit de filiis Core, & ipsi Iditũ, vt patet primi paralypo. 23. vbi dicitur ꝙ psaltes canebãt in organis quę fecerat Dauid ad canẽdum. Item. 2. paralyp. 7. dicitur In dedicatione domus domini sacerdotes & leuitæ stabant in officiis suis & cãtabant in organis carmina, quę fecerat Dauid ad laudandũ dominũ: quoniam in sæculũ misericordia eius. Ex quibus patet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. & dedit ipsum cantãdum filiis Asaf: eò quòd dirigitur toti ecclesiæ siue congregationi hominum. Asaf enim interpretatur congregatio siue collectio. Vnde sicut per filios Core intelligitur mysticè ecclesia congregata ex gentilibus & filiis malorũ parentum: ita per Asaf intelligitur tota ecclesia simpliciter secundum nominis interpretationem. Dauid ergo fecit hunc psalm. & intitulatur ipsi Asaf: eo quòd loquitur de vniuersali iudicio ad quod congregabuntur omnes gentes & nationes in valle Iosafat à solis ortu & occasu, vt manifestè patet in litera. Ideo dimissis diuersis modis dicendi, est dicendum, ꝙ postquàm Dauid in psal. præcedenti probauit de necessitate futurum iudicium: Ideo in hoc psa. describit executionem eius futuram per exemplum. Et sic psalmus iste diuiditur principaliter in duas partes. Nam in prima describitur iudicii præparatio. In secunda iudicii executio. ibi Audi populus meus. Quantum ad primum est notandum, ꝙ iudicium est actus iudicis. Et sic potest esse duplex actus ipsius iudicis: quia aut iudicat legem, aut præuaricatores & obseruatores legis. Primum dicitur iudiciũ discretionis, inquantum iudex interpretatur & declarat difficultates & ænigmata legis, & discernit inter ea: quia eiusdẽ est condere legẽ, & interpretari & discernere & iudicare secũdum legem. Secundum dicitur iudicium examinationis: inquantum iudex examinat obseruatores & præuaricatores legis & punit secundum merita & demerita. Et sic tribuit vnicuique quod suum est. Et ista tria pertinent ad eundem primò & principaliter: scilicet ponere siue condere legem & interpretari & examinare. Sic ergo cum Christus fuerit primus cõditor & lator legis Moysi, inquantũ Deus dedit illã Moysi, & soli populo Israel per angelos; vt patet ad Hebr. 1. iõ venit in carnẽin primo aduẽtu ad iudicandã & interpretandã & discernẽdã legẽ datã Moysi. Et sic dedit nobis legem Moysi interpretatam & discretam. discreuit. n. & separauit paleas à grano & figuram à figurato, & vmbram à veritate & lumine & econuerso: quia lex euangelica nil aliud est nisi lex Moysi interpretata per Christum & discreta: quia non venit soluere legẽ, sed adimplere, quia vnum iota non præteribit à lege quin interpretatum & impletũ sit in Christo. Et ideo ait Aug. lib. de catechizãdis rudibus, ꝙ testamẽtum vetus nil aliud est nisi occultatio noui: & euangelium nil aliud est nisi manifestatio ve. test. Ideo oportuit vt Christus qui occultauerat illã legem in illo paruo populo, veniret manifestè in carnem, & interpretaretur & discerneret eam, & ferret ipsam & promulgaret declaratã toti mundo, postquàm erat rex & iudex vniuersalis. Et sic fecit, quia venit in Iudæam & Ierusalẽ & declarauit & impleuit eam in se docendo & faciendo, & implendo & faciendo omnia quæ de eo scripta erant: & in monte Sion misit spiritum in apostolos, vbi receperunt septem dona spiritussancti ad legem intelligẽdam: & postea misit eos ad prædicandum per vniuersum mundum euangelium omni creaturę, promittẽtes pręmium obseruatoribus: & pœnam præuaricatoribus, dicens. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Qui vero non crediderit condemnabitur. Et ascẽdens in cœlum ex monte Oliueti promisit se venturum ad iudicandum præuaricatores & obseruatores, dicens per angelos suos, Viri Galilæi quid admiramini aspicientes? quia hic Iesus sic. s. in gloria & potestate magna & maiestate veniet ad iudicandum totum orbem quemadmodum vidistis eum euntẽ in cœlum. Et ideo dicunt sancti doctores, quòd sicut Christus promulgauit legem euangelicam primò in Ierusalem, & in monte Sion, & exinde per totũ orbem ad omnes conditiones & nationes & linguas & status: Ita pariter in secundo aduentu veniet in Sion & Ierusalem. Et ad eundem locum congregabit omnes gentes & nationes & status hominũ:

A & ibidem iudicabit præuaricatores legis tribuens vnicuiq; secundum ea quę taxata sunt in lege. Sed dicit Aug. ꝙ diuersimodè ueniet Christus in secundo aduentu, & in primo. Nam licèt in primo venerit ad iudicandam & dandam legem: tamen venit occultus. i. mortalis & passibilis, ut iudicaretur à Pilato & hominibus pro nobis. Sed in secundo aduẽtu ueniet manifestus & cum potestate magna & maiestate vt iudicet omnes homines in valle Iosafat, quæ est inter montem Sion & montem Oliueti, vbi fuit captus & ligatus, de qua dicitur Ioelis. 3: Congregabo oẽs gẽtes in valle Iosafat & disceptabo cum eis: quasi in eodem loco vbi dedit legem. Vnde hoc vniuersale iudicium prædicit Dauid in hoc psa. Describit ergo Dauid in hac prima parte & prę uiam dispositionem & præparationem ad iudicium dicens. Deus deorum. i. iudex B iudicum, qui est Christus, locutus est. primò angelis suis: & præcepit vt sonitu tubæ à quatuor ventis terræ conuocarent omnes mortuos ad iudicium: ad cuius sonitum diuina virtute omnes mortui surrexerunt.

A solis ortu vsq; ad occasum: ex Sion species decoris eius.

Christus vocauit terrã à solis ortu vsque ad occasum. i. oẽs qui erãt sepulti in terra & mortui: & ponitur præteritum pro futuro ꝑp certitudinem profetiæ: sicut frequenter fit in psalmis & cæteris profetiis: vt ait Camhi in hoc loco. Vnde nota ꝙ Christus dicitur Deus deorũ. Primò quia est Deus per essentiã. Secundò, quia est primus & verus iudex. Secundò apostoli, & reges, & omnes iudices dicuntur dii in sacra scriptura. Primò per partici- C pationem. Secundò quia gerunt vices Dei in iudicando: quia omnis potestas à Deo est. Et sic omnes iudices dicuntur dii in sacra scriptura, vt patet Exod. 22. Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos. i. iudices & iurabit. Item in eodem, ad Deos vtriusq; causa perueniet. Item in eodem, Dijs nõ detrahes: principes populi tui non maledices. Etiã Xp̃s dicitur Deus deorũ, id est angelorũ & sanctorum: & iudex iudicum: id est apostolorum qui cũ eo iudicabũt duodecim tribus Israel. Christus ergo Deus deorum locutus est & vocauit terram vniuersam à solis ortu vsq; ad occasum, vt veniant ad iudicium, sicut in primo aduentu venit ad dandam legem oi creaturę. Sed erit differentia. Nam in primo aduentu venit occultus vt iudicaretur ab hominibus: & tacuit ante Pilatum. Sed in secundo aduentu. D

De⁹ manifestè veniet: Deus noster et nõ silebit.

Deus noster Xp̃s tanq; Deus manifeste veniet ad eundẽ locũ. s. ad montẽ Sion vbi primò dedit legem: & non apparebit ibi mortalis & cõtemptus & fragilis, cæsus, & ictus, & crucifixus, nõ habens aspectum neq; decorẽ sicut in primo aduentu: imo species decoris & pulcritudinis eius erit ex Sion: quia ibi apparebit in gloria & pulcritudine cum potestate magna & maiestate in nubibus cœli supra montem Sion & Ierusalem: & non tacebit sicut tacuit ante principes sacerdotum, cũ palmis cederetur & alapa: & ante Pilatũ cum iudicaretur: imo loquetur & examinabit opera hominum & præuaricatores legis. Et non silebit scelera hominum: imo manifestabit & fulminabit sententiam contra malos. Ideo. E

Ignis in conspectu eius exardescet: & in circuitu eius tempestas valida.

In conspectu eius erit ignis, & exardescet in terrorem malorum, & comburet omnia elementa: & erit tempestas valida, & omnia signa quæ prædixit Christus. Matt. 25. & Lucæ. 21. Et

Aduocabit cælum desursum: & terram discernere populum suum.

Aduocabit cęlum. i. omnes angelos & sãctos qui sunt in cœlo vt sedeant secum ad approbandum sententiam. Et uocabit etiã terram, & omnes terrenos & totum populum suum discernere: id est ad discernendum bonos à malis & oues ab hœdis: & ad iudicandum eos, & examinandum, & hos congregabit in voce Arcangeli à summis cęlorum vsque ad terminos eorum: quę sunt elementa F ad quæ terminantur influentiæ cœlorum & astrorum.

Congregate illi sanctos eius: qui ordinant testamentum eius super sacrificia.

Ista sunt verba profetæ. Vnde nota, ꝙ Xp̃s tribus modis locutus est mundo. Primò locutus est per patriarcas & profetas, prædicẽdo aduentum suum in carnem, & omnia mysteria euangelica. Secũdò locutus est per os suũ & per seipsum in carne, verificando legem & profetas per legem euangelicam. Tertiò locutus est per apostolos & doctores: qui prædicarunt euangelium toti mundo. vnde sicut per patriarcas & profetas ordinauit testa. vetus. Ita per apostolos, & doctores ordinauit. testament. no. Ideo in iudicio patriarchæ

A chæ & profetæ ve. testa. quibus data fuit lex & per quos Christus locutus est in vet. testa. & omnes apostoli qui prædicarunt lege euãgelicam in no.test.appellabũtur & congregabuntur cũ Christo: vt sint testes vtriusque testaměti, & coniudices cum Christo, & ideo dicit congregate &c. Quasi dicat. O vos angeli congregate illi.s. Christo oẽs sanctos eius. scilicet Moysen & Aarõ & Dauid & cęteros qui ordinarunt testamentum eius vetus: & apostolos & doctores qui ordinarũt & interpretati sunt & declaraucrunt testamétum nouum super sacrificia & ecclesiastica sacramenta: vt assistant Christo iudici & sint testes & approbent eius sententiam. Litera vero Hier. habet, congregate mihi sanctos meos qui disposuerũt pactum meũ super sacrificia, quod B in eandem incidit sententiam. Nam Christus præcipiet & iubebit cõgregari omnes patriarcas & profetas vete. testa. qui vixerunt in le. ve. & saluati sunt sub fide & spe Christi futuri: & omnes apostolos & sanctos no. te. qui viderunt & receperunt Christũ & prędicarunt legem eius. & isti omnes erunt testes & iudices iudicantes duodecim tribus Israel.

Et annunciabunt cæli iustitiam eius: quoniam Deus iudex est.

Tunc cęli materiales & sol & luna & stellæ annunciabunt per signa quomodo Christus est Deus dominus eorũ: & iustus iudex omniũ: quoniã ipsi cęli & elementa parebũt manifestè: & annunciabũt ipsum esse Deum: & non solum cęli materiales: sed etiam cœli spirituales.s. angeli, & apostoli, & oẽs sãcti an C nunciabũt in illa die, quoniã Xp̃s est Deus & iustus iudex, quia tã patres ve. te. q̃ noui prębebunt testimoniũ de Christo in lege & profetis & euangelio, & approbabunt sentétiam iudicis. Nam Moyses adducet & ostendet ibi legem quã in monte Sinai accepit & illi populo dedit. Et Dauid ostẽdet ibi oẽs psalmos quos de Christo scripsit, & profetę oẽs porfetias, & apostoli & euangelistæ omnia euangelia, & Paulus oẽs epistolas, & Aug. & Hieron. & cæteri doctores omnia opera, quæ de Christo & eius ecclesia scripserunt, & annũciabũt & affirmabunt, quoniã Christus est Deus & iudex omnium, habẽs potestatem vniuersalẽ in cælo & in terra. Et sic iudicabunt & cõdẽnabunt filios Israel carnales qui Christũ non receperunt, & approbabunt xii. tribus & filios Israel spirituales qui per xii. apostolos à Christo sunt regenerati, quæ est tota ecclesia.

Audi populus meus & loquar Israel: & testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum. D

Hæc est secũda pars principalis in qua præmissa dispositione & præparatione iudicii describit ordinẽ discussionis & executionis eiusdẽ. Ad cui⁹ intelligẽtiã est aduertẽdũ, ꝙ sicut in primo iudicio primi aduentus Christi fuit examinata & discreta & interpræta ta lex, ita in vltimo aduentu Christus examinabit præuaricatores & obseruatores legis, vt vnicuiq; tribuatur secũdum opera sua & merita vel demerita, & pręmia vel pœnas in lege taxatas. Sed quia in tota lege nil aliud iubetur nisi caritas siue dilectio Dei & proximi: quia in his duobus mandatis vniuersa lex pendet & profetæ, vt patet Matthæi. xxii. ideo tota lex est de cultu diuinò quæ pertinet ad dilectionem Dei, vel de præceptis moralibus quę pertinẽt E ad dilectionem proximi. Et ideo circa diuinũ cultum aut conuersationem proximi contingit obseruantia aut præuaricatio. Sed quia dilectio Dei siue cultus diuinus p̃cedit dilectionem & conuersationem proximi, ideo Christus i iudicio prius examinabit de diuino cultu, q̃ de conuersatione proximi. Duo ergo facit in hac secũda parte. Nam primò describit examinationẽ iudicis circa diuinũ cultũ. Secundò de præceptis quæ pertinẽt ad dilectionem proximi, ibi. Peccatori aũt dicit Deus. Quantũm ad primum est aduertẽdum quòd profeta intorducit dominũ loquentẽ in hoc psalmo, & loquitur in le. ve. auisando populũ Israel, & ex consequenti omnes homines mũdi quomodo ipse est vẽturus ad iudicium in humanitate iam induta, præsupponendo primum abuentum in carnẽ. Et prædicit & auisat de quibus debet quærere & examinare in F iudicio generali. Et dicit ꝙ de duobus.s. de dilectione Dei & proximi, id est qũo se habuerunt homines in cultu diuino erga Deum, & quõ erga proximũ Et hũc ordinẽ tenuit Xp̃s: Matt. xxv. quia auisat apostolos de quibus est interrogaturus in iudicio cum venerit in nouissimo die. & dicit Christus, ꝙ primo examinabit & interrogabit de his quæ pertinent ad Deum, & quomodo se habuerũt homines erga Deum: & ponit parabolam de quinque talẽtis, & de decem virginibus & lampadibus. Secundò dicit, quòd interrogabit quomodo se habuerunt erga proximum. Et petit de operibus misericordiæ vt patet in eodem ca. Idẽ ergo ordo seruatur in hoc psalmo. Dicit ergo Deus. O popule meus attende & sis tantus

quia

A quia ego veniã ad iudicium in forma humana. Ex quo patet ꝙ ego ero ille qui iam in primo aduentu veni in carnem tanq̃ Messias & in lege promissus. Quasi dicat, ꝙ ante iudiciũ iã præcedet aduentus primus in carne. Et ibi in iudicio loquar tibi ĩ forma humana ĩ primo aduentu iam assumpta, & testificabor tibi per patriarcas & profetas & aplos & martyres, quos ibi cõgregabo, qualiter ego Deus sum Deus tuus, i. per illos assistentes probãdo qualiter ego sum Deus tuus. quem tu in primo aduentu negasti, eò ꝙ veneram in carne mortali, q.d. ꝙ tunc cognosces & non poteris negare ꝙ ego sum Messias Deus & homo. quia licet in primo aduentu ex inuidia & malitia me negasti, tamen in secundo aduentu non poteris me negare. Nam angeli & cœli & elementa & patriarchæ & profetæ & B apostoli & omnes sancti hoc testificabũtur. & hoc etiam apparebit in mea maiestate.

Non in sacrificijs tuis arguã te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

Hic prædicit Deus & auisat Israel de quibus est q̃siturus in iudicio. Et ostendit ꝙ non examinabit nec quæret rationem de sacrificiis & holocaustis ve. le. qm̃ iam erunt oblita & reuocata & prohibita in primo aduentu. Ideo ait. Audi Israel quia in illo iudicio non arguam te in sacrificiis tuis ve. le. Nec querã à te rationem de eis, quia iam erunt prohibita in primo aduẽtu: & holocausta tua nõ sũt semper: nec erunt accepta semper in conspectu meo: nec erunt mihi semper grata. Ideo prohibentur iam in primo aduentu. Et nota ꝙ ista secunda clausula huius versus: scilicet holocausta, etiã subordinatur sub illa nega- C tione non: q.d. non arguam te in tuis sacrificiis, nec tua holocausta erũt nec sunt semper accepta in conspectu meo. Ideo sequitur.

Non accipiam de domo tua uitulos: neq; de gregibus tuis hircos.

Nõ accipiam amplius post primum aduẽtum vitulos de domo tua, scilicet synagoga in sacrificium: quia iam erit reprobata synagoga & mortua: neq; de gregibus tuis accipiam hircos le. ve. qm̃ omnia sacrificia illa & cerimonialia cessabunt & morientur in primo aduentu: quoniam figuræ eorum implebũtur in Christo: & ibi finient cursum suum omnia legalia in primo aduentu.

Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum: iumenta in montibus & boues.

Hic reddit rationẽ quare sacrificia legalia erãt abolenda, & non erant perpetua. Ad eius intelligentiam est notandum ꝙ sacrificia D legalia vltra hoc ꝙ erant data in figurã Christi & per cõsequens debuerunt cessare postquàm in eo impleuerũt officium & cursum suum, tamen adhuc duabus rationibus erãt abolenda per aduentum Messiæ, in quo lex & oĩa debebant sumere virtutẽ & perfectionem. Primò quia illa sacrificia aĩalium brutorũ erant de se imperfecta, & non bona nisi ex bonitate & deuotione offerẽtis. Et sic erãt insufficientia ad reconciliandum homines cũ Deo: nec de se erant Deo accepta nisi ex fide offerentis, credentis in Chr̃m futurũ. Et sic de se erant parui valoris & immunda. Secundò quia erãt aliena siue extranea. Nã bona temporalia non sunt nostra nec in nostra p̃tãte, cum faciliter pñt nobis auferri. & non pñt nos iustificare, nec apud Deum sunt accipienda in magno precio & valore: cum nõ E sint nostra, sed potius iã sunt sua. Et ideo erat quærendum tale sacrificiũ ad perfectionẽ legis in aduẽtu Messiæ, quod de se erat magni precii, & p se bonũ, & gratũ et acceptũ Deo: melius quocunque offerente: vt suis meritis nos Deo posset reconciliare. & hoc est sacramentũ eucaristiæ in quo offertur Chr̃s mediator Dei & hoĩm. Secundò erat quærendũ sacrificium qđ non esset extraneum sed proprium nostrum & in nostra p̃tãte, quod nos posset iustificare. Et hæc est nostra uoluntas fide & caritate habituata, & spiritus cõtribulatus & cor contritum & humiliatum. hoc solum est proprium nobis, quia nihil magis in nostra p̃tãte q̃ voluntas, vt ait Aug. Oĩa aũt alia sunt nobis aliena quia faciliter pñt auferri. Sed bonã uoluntatẽ & bonũ affectũ F nunq̃ imperatores & tyranni, nec persecutiones, & dira tormenta potuerunt auferre sanctis apl̃s, nec B. Laurentio, nec Vicentio, nec Agneti, nec Cæciliæ, nec cęteris martyribus. Ex quibus patet ꝙ sola voluntas cum uirtutibus teologicis & moralibus sunt nr̃a bona propria Ideo dicit Aug. in serm. de martyribus. ꝙ de hoc cellario bonæ voluntatis p̃cipimur eleemosynas & sacrificia facere, eò ꝙ sunt in nr̃a p̃tãte. Nã licèt quis dicat nõ possum ieiunare, nec ex paup̃tate diuitias pauperibus erogare, tñ nõ põt dicere nõ possum Deũ & proximũ amare, eo ꝙ voluntas est sola in nr̃a p̃tãte. Hæc est ergo cã quare sacrificia legalia erant abolenda, quia erãt aliena; & alia propria substituenda. Dicit ergo Xp̃s:

non

A non accipiã post aduentũ de domo tua & synagoga tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos in sacrificium: qm̃ talia aĩalia nõ sunt vestra, sed mea: nec sunt in vestra ptãte sed in mea: & ẽt in ptãte aliorum: quia pñt à vobis auferri: qm̃ oẽs feræ syluarum sunt meæ & non vestræ: & boues & iumẽta, quæ pascunt in montibus, quæ sacrificabatis & immolabatis in lege veteri, mea sunt & non vestra.

Cognoui omnia volatilia cæli: & pulcritudo agri mecum est.

Ego noui oĩa volatilia cęli esse mea & nõ vr̃a: & oẽs fruges & fructus terræ & tota pulcritudo agri mecũ est: & mea sunt oĩa ista & nõ vestra, & nõ sunt in magno pcio acceptãda in vestris sacrificiis & oblationib. Itẽ ista nõ offerunt nec offerebant ad cibũ nec vtili B tatẽ mei, sed vestri: quia post oblationẽ vosmet comedebatis supradicta sacrificia & oblationes: quia ego non comedo tales cibos.

Si esuriero non dicam tibi: meus est enim orbis terræ & plenitudo eius.

Si ego esuriero. i. esurirem tales cibos corporales, non dicerem tibi ꝙ dares mihi: quia egomet acciperem: quia meus est totus orbis terræ & plenitudo eius, & omnia quæ in eo continentur. s. plantæ & animalia & omnia ex quibus sacrificatis & offertis. Alius est ergo cibus, quem ego esurio, & aliud sacrificium quod ego peto & quæro.

Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircorum potabo?

Nunquid manducabo. i. consueui manducare carnes taurorum, quas offertis: aut san-
C guinem hircorum quem libatis, potabo? q. d. non. Nam alius est meus cibus & alius meus potus, & aliud est sacrificium quod quæro, & aliæ oblationes: quia non quæro sacrificiũ nisi laudis. s. sacrificium eucaristiæ & cor cõtritum & humiliatum.

Immola Deo sacrificium laudis: & redde altissimo vota tua.

Hic explicat quod est sacrificium quod Deus petit & instituit in lege noua, & quas oblationes quærit. Vnde quia dictum est supra ꝙ Christus qui venerat ad interpretandam legem & declarandã & perficiendã & patefaciendũ veritatem & grãm in lege promissam, debebat instituere verum sacrificiũ per illa legalia figuratũ: quod de se esset bonum & perfectum, & tantis meritis plenum vt per se esset Deo gratum & acceptum: & p consequens sufficiens ad recõciliandum nos cum Deo: Sequit̃ ꝙ tale sacrificium nõ põt D esse nisi hõ Iesus Chrs: qui sm̃ humanitatẽ tenet mediũ inter hoiẽm & Deum: quia minor patre & melior oĩbus hoĩbus. Et ideo hoc sacrificium oblatum est primò in cruce, vt ait apl̃s ad Heb. 5. & 9. & ad Ro. 3. in redẽptionem oĩum præteritorum & futurorum, et ille sanguis oblatus est in precium oĩum nostrum, quo sanguine non solũ sumus nos ab oĩ debito redempti, sed etiã est cęlum nobis emptũ: & hic est cibus & sanguis in quo Deus pater delectatur. Et hoc est sacrificiũ per agnum vespertinum & matutinum in lege figuratum, et per oĩa alia aĩalia quę ibi offerebantur. Et hoc est sacrificium a Chro in eucaristia institutum, quod Deus hic sibi petit immolari. Dr̃ enim sacrificium laudis, nõ solum, ꝙ cum laudibus offeratur, sed quia E de se est bonum & laudabile & gratum Deo & acceptabile. Ideo ait: Immola Deo sacrificium laudis, i. sacrificium eucaristię Deo gratum & de se acceptabile & laudabile & bonum de opere operato. Sed quia offerendo hoc sacrificium non offerimus aliquid de nostro nisi inquantum Christus est caput nostrum, ideo oportet vt aliquid de nostro sit cũ hoc sacrificio offeramus: sed nihil est nostrum nisi bona uoluntas, & spũs cõtribulatus & cor cõtritum & humiliatũ, vt dictum est, ideo oportet ꝙ hoc sacrificiũ laudis offerat̃ cum corde puro & humiliato, & contrito per pñiam, cũ fide informata caritate de corde bono & cõscia pura. Et ideo subdit. Et redde altissimo vota tua, i. fidem de corde bono & cõscia pura, quã Deo in baptismo promi- F sisti, & vouisti, & obseruantiã legis quã seruare promisisti cum obedientia. Nam in baptismo tu promisisti renunciare diabolo & pompis eius, & seruare legem euangelicam siue legem Dei cum fide, spe, & caritate. Hęc ergo sunt vota quæ Deo promisisti & quæ Deo reddere teneris. Et hoc est sacrificium quod offerre teneris, quia est in tua potestate. Litera Hieronymi secundum hebraicum habet. Sacrifica Deo confessionem: & redde altissimo vota tua: ꝙ idem est, & magis explicat mysterium. Nam triplex est confessio vt sæpè dictum est: scilicet confessio fidei, cõfessio laudis, siue beneficiorum, & confessio peccatorum. Prima cõfessio, scilicet fidei, cõtinet in se totam legem Dei, & obseruantiã legis: & per consequens sacramentum eucaristię, & oblationem eius. Et confessio laudis præ-

A præsupponit confessionem fidei: quia intantùm laudamus Deum memorando eius beneficia inquantùm ipsum credimus esse omnipotentem & creatorem & redemptorem & glorificatorem, sicut in lege memoratur. Item confessio peccatorum præsupponit etiã confessionem fidei. Nam intantum corde cõtrito & humillato cõfitemur peccata nostra, inquantum per merita passionis Christi, & virtute sacramenti pęnitẽtię veniã credimus cõsequi ex Dei mĩa, sicut in lege promittitur nobis. Vnde nota ꝙ ista triplex cõfessio perficit totũ hominẽ: nam cõfessio fidei iustificat & confessio laudis .s. gratiarum actio satisfacit pro beneficiis receptis, quantùm in nobis est. Confessio autem pœnitentialis peccatorum purificat hominem. Ex quo patet ꝙ ista triplex confessio iustificat totũ hominem. et ideo hanc quærit Deus ab homine. Et sic con
B fessio comprehendit in se totã legẽ et oĩa sacramenta. Hoc est ergo sacrificiũ laudis et cõfessionis, et vota Deo reddenda. Et est etiã ad uertendum ꝙ per sacrificium & hostiã laudis intelligitur quodlibet opus uirtuosum et meritorum in lege noua. Et quælibet oratio, vt ait apostolus ad Hebr. xiii. Per ipsum Christum offeramus ergo hostiam laudis semper Deo .i. fructum labiorum confitẽtiũ nomini eius: beneficentię aũt & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Et hoc est sacrificiũ qđ inclinat deum ad misericordiam, et ad largiẽdũ veniã pc̃tõribus, et ad iustificãdum hoiem: in quo sacrificio Deus magis honoratur et delectatur. Idõ sequitur. Inuoca me in die tribulationis .i. si tu obtuleris mihi tale sacrificiũ eucaristiæ et fidẽ et confessionẽ de corde bono et cõsciẽtia
C pura tunc inclinabis mẽ ad misericordiam.

Et inuoca me in die tribulationis: eruam te & honorificabis me.

Inuoca me in die tribulationis et eruam te in virtute talis sacrificii, et honorificabis me .i. ad maiorem honorem reputabo, et cũ maiori honore accipiã hoc sacrificiũ, et magis inclinabor ad misericordiam, quàm ꝑ sacrificia ve. le. ꝑꝑ rationes iam dictas. Ex omnibus his patet, ꝙ profeta intendit hic demõstrare, ꝙ Deus in iudicio vniuersali nõ petet rationẽ de sacrificiis vet. le. sed de alio nouo sacrificio laudis. Ex quo patet, ꝙ iam tũc per magnum tempus retro erunt abdicata et prohibita sacrificia ve. le. & aliud sacrificium substitutum nobilius et perfectius. Et sic patet ẽt ꝙ lex Moysi et sacrificium ve. le. non erãt sẽper duratura: sed debebant durare aliquando cum de se essent imperfecta. Causa quare sacrificium Christi in cruce fuit tantũ acceptum Deo iam est assignata psalmo .xxxviii. quia propter puritatem et humilitatem et obedientiam. hic autem, et in psalmo sequẽti assignat causam quare hoc idẽ sacrificium quotidie placet patri oblatum in altari. verũ tamen eadem causa et ratione qua fuit tunc in cruce acceptum, est etiã nunc patri acceptũ in altari. quia propter obedientiã et puritatem et caritatem et prætiũ. quia deus et hõ. D

Peccatori aũt dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, et assumis testũ meũ per os tuum?

Postquã superius descripsit examinationẽ iudicis circa cultũ diuinũ: in hac secũda parte describit examinationem faciendam circa conuersationem et dilectionem proximi: E
in qua exprobrat præuaricatores legis et arguit eos de transgressione diuinorum pręceptorum. Vnde duo facit. Nam primò conuincit eos de crimine. Secundò denunciat eis sẽtentiam et punitionẽ. ibi. Existimasti ꝙ ero. Quantum ad primum, quia superius dicit ꝙ Deus non quærit sacrificia materialia et exteriora: nec respicit ad dicta sed ad facta, et nõ quærit nisi sacrificiũ laudis uel cõfessionis de corde bono et cõscientia pura, ꝙ cõsistit in obseruãtia diuinæ legis. Et qa multi sunt q acceperũt et professi sunt diuinã legẽ ore: sed nõ corde, nec factis, nec obedierũt diuinis pręceptis, hos ergo arguet Deus .s. Xp̃s in iudicio. Vnde dicit profeta. Peccatori autem dixit Deus .i. dicet Christus: quare tu iudæe uel Christiane enarras, idest enarrasti, et prædicasti iustitias et præcepta mea, et assumpsisti F
test .i. legem meam per os tuum? quia professus fuisti eam, ore et pręḋicasti: et professus fuisti ore te esse Chr̃ianũ et seruare legẽ Dei.

Tu uero odisti disciplinam: & proiecisti sermones meos retrorsum.

Totum oppositũ fecisti. Nam odisti disciplinam nolendo seruare præcepta, nec corrigi de vitiis, nec desistere a peccatis. imo noluisti audire nec intelligere monitiones vt bene ageres. et proiecisti sermones meos retrorsũ contemnendo: nõ sequendo eos: quia sermones mei semper exhortantur ad pęnitentiã, et declinare à malo, et facere bonũ. Et probo: quia proiecisti sermones meos retrorsũ. Nã

Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.

Si

A Si videbas furem currebas cum eo ad furādum tanquam particeps eius. Ecce auaritiæ contra illud præceptum. Non furtum facies. per quod prohibetur omnis rapina & vsura & simonia. Et cum adulteris portionem tuā ponebas, id est cum adulteris participabas, contra illud præceptum. Non adulterabis. ecce luxuria quę non est sine gula.

Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos.

Os tuū abūdauit malitia. ecce, ira & odiū contra illud præceptum. Diliges proximum tuū sicut teipsum. Item lingua tua concinnabat.i. machinabat & cōponebat & palliabat & colorabat dolos & fraudes sub zelo boni.

Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuae ponebas scandalum, hæc fecisti & tacui.

B Sedēs in domo vel in porta vel in foro aut teatro loquebaris aduersus fratrem tuum ex inuidia & superbia & malitia, & aduersus filium matris tuę, scilicet aduersum quēlibet Christianum qui est filius ecclesię matris tuę ponebas scādalum, actiuum vel passiuum vt rueret in damnum aliquod. Vnde tripliciter cōtingit vel potest vnus alterum scandalizare. Primò decipiēdo eum vt incidat in aliqđ damnum vel errorem. Secundò affligendo ipsum vt faciat blasfemare contra Deum. Tertiò quando quilibet malè viuendo præbet alteri exemplum malæ vitæ: aut facit perdere bonam opinionem de ipso, quām prius habebat. & sic quilibet talis ponit scandalum aduersus fratrem suum & proximum. Hæc fecisti. Hic iudex denunciat & fulminat sentētiā dicens. Tu peccator fecisti hæc omnia supra-

C dicta Et tacui per magna tempora expectādo & inuitando te ad pœnitentiam, & tu distulisti & contempsisti pœnitentiam thesaurizando iram iudicis vsque ad diem mortis & vindictæ. Et sic mortuus es sine pœnitentia.

Existimasti iniquè quod ero tui similis, arguam te & statuam contra faciem tuam.

Existimasti quòd ero tui similis tacēdo, & tuis criminibus consentiendo, eo ꝙ illico nō te puniui, & existimasti & putasti ꝑero tui similis iniustus non te puniendo, quia ita est iniustus iudex si non punit sicut reus qui crimen committit. Et iō iudex negligēs punire reos fit iniustus similis illis. Iō dico tibi ꝙ nūc non tacebo nec dissimulabo punitionē. imo statuā & fulminabo sñtiam mortis æternę cōtra faciē & presonā vel añ faciē tuā, quia in ꝑ sentia omniū te ad ignē æternū destinabo, dicens Ite maledicti in ignem æternum.

D *Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat & non sit qui eripiat.*

Hic Deus siue profeta exhortatur omnes ad declinandum à malo, & agendum bonum & agendum pęnitentiam exemplo supradictę sententiæ vt incutiat terrorem peccatoribus, & agant pœnitentiam ante mortē ne fulminetur eis in iudicio supradicta sententia. Vnde dicit O vos omnes peccatores qui obliuiscimini Deum transgrediendo eius pręcepta, & obliuiscimini agere pœnitentiam, & non vultis desistere à malo, intelligite & attēdite & considerate sententiam quæ dabitur obstinatis in die iudicii. Ideo agite penitentiam dum tempus est, neqñ. aliquando diabolus rapiat vos in peccato, & non sit qui eripiat vos de manu sua: quia in inferno nulla E est redemptio. Item intelligite et vigilate ne diabolus rapiat vos per subitaneam mortem absq; pęnitentia, et non sit qui amplius eripiat: quia post mortē non est locus nec tempus pęnitentiæ nec veniæ sed iudicii. Offeratis ergo mihi sacrificium laudis et confessionis, quod liberat à peccato et morte.

Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.

Hic concludit totum intentum huius psalmi. Nam in toto hoc psalmo intendit Dauid ostendere, quòd Deus in iudicio non quęret rationem de sacrificiis ve le. quæ solum iustificabant exterius, sed quæret rationem de dilectione Dei et proximi, et de sacrificio laudis et cōfessionis, quia iustificat animā à pctō et facit eā meritoriā vitæ æternę, quod quidē F sacrificium consistit in obseruantia diuinę legis de corde bono et conscientia pura, & includit in se sacramentū pęnitentię et eucaristiæ et cętera sacramēta. Iō ait. Intelligite qui obliuiscimini Deum et facite pœnitētiam et offerte in vita supradictū sacrificium ne diabolus rapiat vos, per subitaneam mortem. Quia hoc supradictum sacrificium laudis honorificabit me, id est cum magno honore est mihi acceptum. Vnde hoc sacrificium eucaristię est iter et via, quo, et per quod ostēdam salutare Dei illi, scilicet recipienti & offerēti. Q d. ꝙ hoc sacrificiū dicitur viaticū, quia tm̄ in hac uia recipitur, qđ sacramētū ducit i patriā & est salubre, quia sanat lāguores animę, et reficit, et dat salutē et vitam æternā, et illic iter. i. in eo ē iter et via. i. in eo ē Xps realiter, qui

A qui est via veritas & vita. Nam Christus dr via & ducens nos in patriam per legem euãgelicam & sacramenti. Dr veritas ve. te. quia in Christo & eucaristia est veritas ve. te. agni pascalis. Dr salutare & vita, quia confert vitã æternam. quæ oia continentur in sacro eucaristiæ. Quasi dicat: ꝙ in sacrificiis aialium ve. le. non erat iter ad salutem, nisi sola figura: nec in eis ostendebatur salutare, nec in eis continebatur realiter Christus, sed solum in figura. Sed in eucaristia est verum iter ad gloriã. Et in eo ostendit salutare Dei. quia Christus in eo realiter continetur. Et in eo hoc solum. s. sacrificium honorificat Deum patrẽ. Litera Hier. habet sic. qui immolat confessionem glorificat me: & qui ordinatè ambulat ostendam ei salutare Dei. Et sic magis explicat intẽtum: Q. d. ille glorificat me qui offert B sacrificium confessionis, per quod intelligitur eucaristia, & pnia, & obseruãtia legis, & deuotio, & fides de corde bono & cõscientia pura. Ideo sequitur. Ego ostendam salutare Dei. s. gratiam in pñti, & gloriam in futuro ei qui ambulat ordinatè sine peccato i hac via, & in lege dñi. s. qui ordinat seipsum, nõ declinando ad malum, sed seruando legem diuinam: quia præmium diuinæ legis est vita æterna. Hoc est ergo sacrificium laudis. s. eucaristiæ ꝙ præcepit Christus offerri in no. te. non secundum ordinem Aaron: sed secundũ ordinem Melchisedech, vt inquit Aug. contra aduersarium legis & profetarum. Ex supradictis in hoc psalmo, sequuntur 12. conclusiones. Prima conclusio, ꝙ sicut Christus in pri. aduen. vocauit per apostolos suos oẽs gẽtes ad fidem à solis ortu vsq; ad occasum, C & congregauit in vna ecclesia: ita in secũdo aduentu per angelos congregabit omnes ad iudicium. Secunda conclusio: ꝙ sicut Chrs dedit legem in monte Sion, ita in eodem loco iudicabit præuaricatores legis. Tertia conclusio ꝙ duplex erit dña inter primũ & sm aduentum. Nã in primo aduẽtu venit Christus occultus non ostendens maiestatem suã vt iudicaretur à Pilato pro nobis. In secundo ueniet manifestus in maiestate vt iudicet homines. Item in primo aduentu uisus est mortalis & despectus, non hñs decorem: flagellis cæsus. In secũdo videbitur decorus in gloria. Quarta conclusio ꝙ sicut in primo aduẽtu cœlum & astra & elementa dederunt signum suæ natiuitatis, & uenti & mare obedierunt ei. Ita in secundo, quia ignis exardescet & tempestas valida erit in circuitu eius D & vocabit cœlum desursum. Quinta conclusio, ꝙ sicut in primo congregauit sibi apostolos vt essent testes suorum miraculorum, & prædicationis & resurrectionis & ascẽsionis: Ita in secũdò eosdem habebit iudices ad exprobrandum 12. tribus Israel carnales, qui credere noluerunt. Sexta cõclusio, ꝙ in secũdo aduentu ostendet contra iudæos carnales qũo iã in primo abdicauerat sacrificia ve. le. & dabit ibi rationem. Primò quia nõ erãt perfecta nec de se bona de opere operato, sed tñ de opere operante, & de bonitate offerentis, nec erant de proprio sed de alieno, & quia non iustificabant. Septima cõclusio, ꝙ in iudicio ostendet ꝙ iam in primò aduentu abdicatis legalibus instituerat nouum & perfectũ sacrificium laudis. s. eucaristiã, & noua vota & oblationes, q̃ est bona voluntas, & cõfessio de corde bono & conscia pura. Octaua E conclusio, ꝙ Christus in iudicio non arguet hoies si non obtulerunt sacrificia legalia & materiales oblationes, quia tunc iã per magna tpa retro erunt abolita: sed exprobrabit eos qui nõ obtulerunt sacrificium & vota rectæ & bonæ voluntatis no. te. quæ vere iustificant hoiem totum: quia triplex est confessio. s. fidei & laudis, & confessio peccatorum quæ dr pnialis. Nona conclusio ꝙ Christus in iudicio manifeste exprobabit præuaricatores diuinorum præceptorum, & contra eos fulminabit sniam. Decima conclusio ꝙ omnes debent esse attenti & debent uigilare, vt agant pniam in hac uita, ne tesaurizent sibi ipsis peccata vsq; ad mortem, ne diabolus rapiat eos morte subitanea, & non sit postea q F eos eripiat. Vndecima conclusio, ꝙ nullum aliud sacrificium ducit ad vitam æternã nisi sacrificium laudis & confessionis legis euangelicæ, quia in hoc honorificatur Deus pater & placatur ad misericordiam. Et illic. i. in illo sacrificio est iter & via in qua ostenditur salutare Dei, s. gratia in præsenti, & gloria in futuro, & placatio & venia peccatorum & misericordia in præsenti. Ex omnibus supradictis elicitur duodecima conclusio. s. ꝙ iudæi moderni sunt decepti, qui putant circuncisionem & cætera legalia esse perpetua & legem Moysi nunquãm cessare, quia putant in lege Moysi iustificari & saluari, cum manifeste dicat hic Deus per profetam, ꝙ in iudicio iam ista erunt abdicata, & Deus non quæret rationem de eis sed de nouo sacrificio. Vn-

A de est notãdum ꝙ Christo moriente mortua est lex vetus simul cum eo: ꝙ erat finis legis. Sed quia Chrs solũ est mortuus quo ad corpus tm̃, & non quò ad aĩam, ideo lex vetus mortua est tm̃ quò ad corpus .i. quò ad literã & cerimonialia, sed non quò ad aiam .i. quò ad veritatem & spiritum literæ. Et ideo mortua lege surrexit cum Christo veritas legis, quæ dr̃ veritas euangelica, vt patet Ioan. 1. Lex per Moysen data est, veritas aũt legis ꝑ Chrm̃ facta est. Nã lex euangelica nil aliud est nisi veritas & spũs & aia & vita legis Moysi: & ista veritas surrexit cum Chro, & i hac veritate consistit vita nostra spũalis. Et ideo quia litera mortua est, ideo occidit iudęos & obseruatores. Sed spũs eius & aia. s. lex euangelica viuificat aĩas nostras. Sed oĩa ista magis declarabuntur in qõne finali contra Iudæos. Vnde nota ꝙ Aug. adducit literam hu
B ius ps. contra aduersarium legis & profetarum: ostendens sacrificia legalia cessasse in aduentu Chri, eò ꝙ non erant nec offerebãtur gratia sui, sed inquantũ figurabãt Chrm̃ immolãdum in verum & mundũ sacrificiũ.

PSALMVS L.

Miserere mei Deus: secundum magnam misericordiam tuam.

Huic psa. præponitur talis titulus Victori siue in finem psalmus Dauid: cum venit ad eum Natam quando intrauit ad Bersabee. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum petens remissionem pro peccato adulterii commissi in Bersabee. Ad cuius intelligentiã est aduertendum, vt legit̃. 2. Reg. 11. ꝙ cum Dauid iã esset in magna quiete & prosperitate, dum misisset Ioab cũ exercitu suo contra filios Amon, ipse mansit in Hierusa-
C lem. Et cum quadam die deambulãs in solario suo videret Bersabee vxorem Vriæ lauantem se ex opposito domus suæ, cõcupiuit eã, & fecit ipsam ad se adduci & dormiuit cũ ea. Quæ cum esset reducta in domum suam renunciauit ipsi Dauid qualiter ex eo cõcepisset. Tunc volens Dauid celare adulterium misit ad Ioab vt remitteret sibi Vriã vt dormiret cum vxore recenter grauida, ut sibi cõceptꝰ fętus posset ascribi. Qui cum reuersus ad regem renuisset descendere in domũ suam & dormire cũ vxore, sed illico statuisset ad exercitum reuerti: tũc rex Dauid machinatus est in mortem eius: & misit ad Ioab vt poneret eum intèr primos in prelio, qui ibidem cum multis aliis mortuus est. Tunc Dauid introduxit Bersabee pręgnantem in domum suã, D quę ibi peperit sibi filiũ. Quod factum displicuit coram domino: qui misit Natã profetã ad Dauid: qui manifestauit sibi scelus commissum ꝑ parabolam de diuite habente plurimas oues & boues, & rapuerat vnicam ouem pauperis. Tunc Dauid qui quasi per annum celauerat & tacuerat crimen, confessus est peccatum suum coram. Natan dicẽs. Peccaui domino. Cui respondit Natan. Dominus transtulit peccatum tuum, scilicet à culpa & pœna æterna in pœnam temporalem: Hic dicunt aliqui ꝙ postquàm Natan denũciauit ipsi Dauid, ꝙ non recederet gladius de domo sua in æternũ: & Dauid cognoscẽs peccatum, & audiens sententiam domini dixit, Peccaui domino: Natan recessit à Dauid. Sed Dauid putãs ꝙ totaliter volebat Deus ipsum delere cum tota domo sua: & reuocare regnũ ad domũ Saul, & uidẽs ꝙ totus populus blas- E femasset cõtra eũ, & murmuraret, dicẽs. Quĩ rapuit ouẽ & occidit pastorẽ, qũo põt ipsum Deus in regno sustinere? tunc Dauid, timens sentẽtiam Dei, & tumultum populi, intrauit secretum domus suæ, & prostratus in terra orauit ad dominum vt remitteret sibi hoc peccatum, & fecit hunc psal. Cuius humilitatẽ & pœnitentiam acceptans Deus misit et Natan dicentem: Dominus transtulit peccatum tuum, non morieris. q. d. dominus transtulit sententia mortis non solum ęternæ, sed etia temporalis in persecutionem. Sed licèt tu nõ moriaris nec priueris regno, tamen morietur infans tibi natus: & post aliquod tempus filius tuus Absalon insurget contra te, &c. Et tunc dicunt qnidam ꝙ Dauid fecit ps. 31. scilicet. Beati quorum remissæ sunt ini- F quitates, agens gratias Deo postquàm per Nathan didicit sibi culpam esse remissam, ut uidetur sonare psalmus ille. Ex quo patet, quòd licèt iste psalmus sit posterior collocatus in ordine huius libri, tamen ipse fuit prior factus in tempore. Ex supradictis patet titulus, & actor, & materia huius psalmus, scilicet quòd Dauid fecit hunc psalmum quando Nathan uenit ad eum: & nunciauit sibi mortem & sententiam & plagam domus suæ, eo quòd fecit interfici Vriam, & rapuit sibi Bersabee in vxorem. Sed per hoc quod additur in finem, siue ad uictoriam, est signum quòd ultra literam de pctõ Dauid, iste psalmus nos dirigit in finem & in aduentũ Christi, & est intelligẽdus

de

A de tota ecclesia Christi. Vnde est iterũ valde aduertendũ, ꝙ Dauid fecit hunc ps. ad tripliceẽ respectũ vt patet in litera. Primò literaliter pro seipso petẽs spũalem remiss. ꝓut peccauit in Bersabee cõtra Deũ & Vriã: vt patet in tit. ps. Scd̃ò misticè pro toto genere humano siue hoie mistico prout peccauit in Adã cõtra Deũ, & petit redimi ꝑ Xp̃m & oĩa scr̃a, ꝑ hoc quod ait in fine: Benignè fac Dñe, in bona volũ. tua sion. Tertiò pro quolibet pc̃tõre pęnitẽte, q. peccauit in se cõtra Deũ & proximũ, ꝑ hoc ꝙ ait. Docebo iniquos vias tuas. Ideo est necesse ad euacuãdã & hauriẽdã totam intentionẽ ꝓfetæ & intelligẽtiam huius ps. ꝙ exponat̃ nõ de solo Dauid. sed ẽt de tota eccl. ab Adã vsq. ad iudicium. & de quolibet pc̃tõe pniam agẽre. Nam ad ₰m sensum legit ipsum eccl. publicè in officio canonico.
B Sed ad tertiũ sensum imponit̃ in pniam particularib. pęnitentib & confessis. Et sic legũt ipsum particulariter laici & etiã ecclesiastici vltra horas canonicas. Et hęc est causa quare Aug. & Cassiodorus & magister in glo. ordinaria exponunt istum ps. mixto modo simul ad p̃dictum triplicẽ sensum. Sed q̃a sic confundit̃ intellectus & mens legentis & audiẽtis: ideo videt̃ mihi conuenientius vt iste ps. distinctè & separatim exponat̃ per se, & fiãt tres expositiones separatæ: vt vnusquisq; ecclesiasticus & laicus & capiat & distinguat vnũ sensum ab altero, & capiat expositionẽ & sensum quẽ maluerit, & ratio est. Nã iste est vnus & magis principalis inter septẽ ps. pœnitentiales & q. magis videt̃ frequentari in eccl. & in tota Christiana religione ꝑ oẽs
C conditiones & ætates & status hominũ. Primò ergo exponemus ipsum literaliter de ipso Dauid. Scd̃ò misticè pro toto corpore mistico prout peccauit in Adã. Tertiò moraliter pro quolibet pęnitente. Quantũ ad primam expositionem est prius notandum ꝙ Dauid ꝓp suprad. pc̃m̃ tria maxima dãna incurrit. Primò, quia incidit in iram & sñiam culpæ & mortis & priuationẽ regni cũ totã domo sua. Secundò, quia tpe pc̃ti non solum p̃didderat gratiam gratificã: sed etiam gratis datam. s. donum profetiæ: quia per totum illũ annum recessit ab eo spũs profetiæ & non fecit ps. Tertiò perdebat totam promissionẽ sibi factam. 2. Re. 7. non solum de successione regni temporalis & ædificatione tẽpli & ampliatione ciuitatis; sed etiam de perpetuitate regni Christi in sua generatione. Tria ergo facit Dauid in hoc ps. Nã primò agens pniam petit culpam & pœnam sibi remitti. D Secundò gratiam amissam sibi restitui. Tertiò de perpetuitate & ędificatione regni Xp̃i promissionem sibi factam adimpleri ₰m ibi. Cor mundum crea: tertium ibi. Benigne fac. Quò ad primum duo facit. Nã primò petit culpam & pęnam sibi remitti. Sed q̃a sciebat hoc nõ posse fieri nisi in fide & virtute pass. & sanguinis Xp̃i futuri. Ideo scd̃ò petit asp̃gi & mundari ꝑ fidem Xp̃i futuri, ibi. Asperges me. Quantum ad primum duo ẽt facit. Nam primò facit quod dictum est. Scd̃ò hoc persuadet triplici rõne, respõdendo obiectæ rõni, ibi: vt iustificeris. &c. Quantum ad primũ notandũ, ꝙ triplex pc̃m̃ cõmisit Da. Primò adulterium inquãtum torum & vxorẽ alienã vsurpauerat. Scd̃ò voluntariũ furtũ inquantum vt filius ex adult. genitus ascriberet̃ Vriæ, & succederet eius hęreditati conat⁹ est. E Tertiò homicid. inquãtum Vriã interfici callidè machinatus est. Quæ quidẽ pc̃ã ꝑ ordinem & successiuè fuerunt grauiora. Nã licet adult. sit simpliciter grauius furto: tñ in illo loco furtũ grauius adult. dupliciter. Primò, q̃a addebat pc̃m̃ pc̃õ. Scd̃ò, q̃a cum maiori malitia & iniq̃tate cõmittebat̃. Homicidium verò iam fuit grauius q̃ adult. & furtum ꝓp easdẽ cãs, & ꝑ cõsequens simplic. Ideo Da. in hoc loco bis noĩat iniquitatẽ, ꝑ q̃ intelligit homic. & furtum, & semel noĩat pc̃m̃ ꝑ quod intelligit adulter. Vñ oĩa ista tria pc̃ã simul cũ pęna petit sibi remitti cũ dicit. Miserere mei Deus ₰m mag. miam tuã: q. d. q̃a magnum est pc̃m̃ meũ ideo magna indiget mĩa. i. iõ releua & remitte mihi miseriã & culpam q̃ incurri, & relaxa mihi pęnas quas ꝓ ea merui & mihi ꝑ Natam comminatus es. F

Et secundum multitudinem miserationum tuarum: dele iniquitatem meam.

Dele iniquitatẽ meã. i. pc̃m̃ & culpã homicidii cum grandi iniquitate perpetrati: & hoc fac ₰m multitud. miserat. tuarum: vnde ꝑ miam intelligit habitum miæ: qui essentialiter est ipse Deus. ꝑ miserationes intelligit actum & consuetudinem miserendi. q. d. ₰m ꝙ misertus es Noe in diluuio, & Abrahã in Caldæa, & Israel in ęgypto & in terra ꝓmissionis multotiens de miseria releuasti, & eorũ iniquitates ꝑ pniam delesti: ita ₰m multitudinẽ illarum miserat miserere męi, & de istã iniquitatẽ meã. Alii dicunt ꝙ per miam magnã intelligit misericord. qua remittitur

A culpa: q̄ est maior q̄ mīa qua remittitur sola tēporalis pœna. Alii intelligūt magnā mīam q̄ fit in virtute passionis Xpi: q̄ nō solū delet culpā, sed ēt omnem pœnam. Ideo sequitur.

Amplius laua me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me.

Amplius .i. iterū & multū laua me p̄ virtutē sāguinis xp̄i ab iniquitate furti, quod cōmittere conatus sum, & mūda me à pc̄tō adulterii p̄ istā pœnitentiā. Vnde adulteriū dictum est pc̄tm̄ inquantum, fuit cōtra legem Dei perpetratū: sed furtū & homicidiū dictę sunt iniq̄tates, inquātum cū grādi iniquitate & malitia, & cōtra omnem iustitiam fuerunt perpetrata: sed q̄a pęnitentia nō est valida nec remittitur culpa sine contritione cordis: iō subdit.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper.

B Iniquitatē meā ego cognosco, & reputo me reum in corde meo, & pc̄tm̄ meū & culpa cōtra me est semper: quia semper accusat & corrodit & cudit & cōterit & mordet consciētiā meam. Sed quia contritio non valet absque oris confessione si adsit facultas: ideo subdit.

Tibi soli peccaui, et malū corā te feci: ut iustificeris in sermonib. tuis: & vincas cū iudicaris.

Tibi soli peccaui & malū corā te feci: q̄a corā Natā cōfessus sum dicēs. Peccaui dn̄o. Vnde nota ꝙ tripliciter p̄t q̄s alteri peccare. Primò personā offendēdo, & sic Da. nō solū peccauit cōtra Deū, sed ēt cōtra Vriā eius torū vsurpādo, & furtū & homicidiū in eū perpetrādo. Scd̄ò cōtra alterius præcepta & voluntatem operādo, & sic persona priuata nō solū peccat cōtra Deum sed ēt cōtra regem & principem ei⁹ legē violādo: & sic Da. soli Deo peccauit:

C q̄a nullū aliū superiorē habebat, nec aliā legem habebat supra se nisi diuinam, & à nullo alio poterat puniri: cū esset rex, & sic in puniendo soli Deo peccauit. Tertiò quando q̄s peccat alteri culpā & pęnā æternā incurrendo, à qua nō pōt absolui nisi ab illo, & sic nō solū Da. q̄ erat rex: sed vnusq̄sq; n̄m peccat soli Deo: q̄a à solo Deo possumus à pęna & culpa sp̄ūali absolui, & hoc dicit Da. sic cum dicit. Tibi soli peccaui culpā & pęnam sic incurrendo. Et sicut tibi soli peccaui, ita tibi soli .i. à te solo possū absolui. Vt iustificeris. Hic Dauid persuadet rōne ꝙ Deus debet sibi misereri & parcere, & simul respōdet & satisfacit rōni obiectę: rō est ista. Nā De⁹ ꝓmiserat ipsi Dauid successionē sui regni p̄ Salomonē, q̄ erat tēplum ędificaturus & ciuitatē ampliaturus, & ꝓmiserat ēt perpetuitatem regni per Xp̄m Messiā futurū de sua domo & ꝓgenie: vt patet. 2. Reg. 7. Sed tota ista ꝓmissio fuisset cassata & frustrata si Deus prosecutus esset sn̄iam datā ab eo per Natā .s. ꝙ Dauid fuisset mortuus & domus eius destructa, & regnū redactū ad domū Saulis & inimicorū, & sic promissio primò facta nō habuisset effectū: imo oēs reuelationes & ꝓfetię, de Christo futuro factæ ipsi Dauid, fuissent vanæ, & sic Deus mānsisset mēdax & iniustus. Ergo ad hoc ꝙ Deus iustificaret in suis sermonibus & promissis, oportebat vt reuocaret sn̄iam datā per Natam, & misereretur & parceret ipsi Dauid. Et ideo ait Dauid. Miserere mei Deus vt iustificeris in sermonibus & promissionibus tuis. Satisfactio aūt ad obiectionem est

D

ista. Nā pc̄tm̄ ipsius Dauid fuit ita horribile oī populo, ꝙ publicè blasfemabāt æmuli sui, & insurrexit hoc prouerbiū in populo .s. qūo Deus poterit sustinere & prosperare regē iniquū, & lupū, qui rapuit ouē & interfecit pastorē? Et sic æmuli Dauid arguebant ꝙ Deus de iustitia nō poterat nec debebat parcere ipsi Dauid: nec sustinere ipsum in regno: nec permittere viuere super terrā. Et sic blasfemabāt cōtra Deum volēdo ipsum arguere & iudicare. Posset igr̄ Deus dicere ipsi Dauid: qūo parcam tibi & potero misereri & reuocare sn̄iam? quia totus populus iudicat & arguit me & petit iustitiam de te p̄p̄ nefandū scelus perpetratum. Huic obiectioni satisfacit Dauid dicens. Domine licèt tu arguaris & iudiceris temere ab æmulis meis: tamē tu poteris eos uincere, & ora eorum obtundere, allegando meam fragilitatem.

E

F

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis concepit me mater mea.

Et sic a parētibus meis traxi naturā corruptā & fragilem & pronā ad cadendū & peccandum. Vn̄ inuenio legem in mēbris meis repugnantē legi mētis meę: & tūc quod nolo q̄nq; ago, & qđ volo nō facio, & hoc facit pc̄m naturę: qđ habitat in me: à quo nō possum liberari, nec possū vitare nisi gr̄a Xpi: ergo venia est dāda, & parcēdū & miserēdū est tātę fragilitati. Allegādo ergo meā fragilitatē poteris eos vincere & cōfundere: quia maior est tua mīa, q̄ mea fragilitas & pc̄tm̄ meū, & ēt q̄ malitia & inuidia eorū: ergo miserere mei ut uincas eos cum iudicaris & argueris ab illis, & hoc est qđ vult dicere hic Dauid: dicit em̄, miserere mei supple vt iustificeris

A tis in sermonib. tuis. & miserere mei vt vincas cũ iudicaris, & qũo vt vincas cum iudicaris? quia ecce.i.respice, quia in iniquitatib. cõceptus sum, vñ traxi fragilitatẽ & fomitem, & cõcupiscẽtiã & corruptionẽ & pronitatẽ ad peccandũ, ergo nõ respicias meã fragilitatẽ, sed tuã magnã misericordiã, quæ maior est omni pctõ & malitia. Nã sicut ego naturaliter sum fragilis & pronus ad cadendum in pctm̃ & miseriã: ita tu naturaliter es potens & pronus ad parcendũ & releuandũ à miseria, qa naturaliter est tibi propriũ misereri semp & parcere, sicut est proprium hominis peccare pro statu isto: ergo sic parcendo vinces emulos meos cũ iudicaris. Sed qũo miserebor tibi vt iustificer i sermonib. meis.

Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

B Ecce enim.i.respice & recordare qa veritatẽ dilexisti & nõ mẽdaciũ, & sic nullũ debes decipere, vt iustificeris in sermonibus. & promissionib. & reuelationib. tuis: qa tu manifestasti, & reuelasti mihi multa incerta.i. abscõdita & occulta hoib. s. mysteriũ incarnat. & aduentus Messię de carne mea, & sue cessionẽ & ppetuitatẽ regni, vt patet 2. Reg. 7. c. Ergo imple promissionẽ tuam vt iustificeris in sermonib. tuis, & non iniustus & mẽdax arguaris, delẽdo me de terra & de regno. Miserere ergo mei vt iustificeris in sermonibus tuis, quia ecce veritatẽ dilexisti, & incerta, & occulta manifestasti mihi: ergo miserere mei vt vincas cũ iudicaris: qa ecce in iniquitatib. cõceptus sum. &c. Et hoc modo est ordinãda ista litera. Litera Hier. iuxta hebr. hẽt Propterea iustificabis verbũ tuũ, & mundaberis cũ iudicaberis, q̃ forsan magis clara

C est. q. d. miserere mei propterea quia si hoc feceris iustificabis & adimplebis verbũ tuũ pmissum, & mũdaberis.i. mũdus & iustus & excusabilis eris repertus, cum iudicaberis ab æmulis meis. Nam in parcẽdo magis ostẽdis oipotentiã & bonitatẽ, et per cõsequens iustitiam, nõ respiciẽdo pctm̃ sed miam tuam. Nã nõ est iustũ, vt cõtra fragilitatẽ & solũ quod vẽto rapit, ostẽdas potentiã in puniendo, imò miam tuã in parcẽdo, et in hoc magis iustificaberis et vinces æmulos meos et blasfemos. Nota q̃ rectè allegat Dauid fragilitatẽ et corruptionem naturæ, quã traxit à parentib. Nã illa corruptio carnis est causa oĩs pctĩ. Nam per solum contactũ et consortium anima trahit pctm̃ originale, sed per cõsensum concupiscentię contrahit actuale D

Asperges me Domine hyssopo & mundabor, lauabis me & super niuem dealbabor.

Hic Dauid sciens per præmias reuelationes pctã nõ posse remitti alicui nisi virtute passionis, et sanguinis Xpi futuri, inuocat Xpm futurũ, vel interponit merita sanguinis Xpi vt facilius imperret misericordiã et veniã et remissionẽ culpę, et pęnæ æternæ. Ad cuius intelligẽtiã est notãdum vt legiẽ Exo. 12. q̃ Deus pcepit Moysi in nocte qua egressus est Israel de Aegypto, vt vnusquisq; immolaret agnũ sine macula, in cuius sanguine intingeret fasciculus hyssopi, et sic vnusquisq. aspgeret liminare domus suæ: et sic Ange. pcussit illa nocte oia primogenita ęgypti ab hoiee vsq. ad pecus in oibus domib. ægyptiorũ, sed domos Israel et eorũ primogenita nõ pcussit Angelus, in quibus inuenit limina aspersã

E sanguine: et sic p signũ sãguinis agni liberati sũt à morte oẽs primogeniti hebræorũ. Hoc fuit figura q̃ in sanguine Xpi asperso p baptismũ in frõtibus Christiano. debebant oẽs à morte ęterna liberari. Itẽ Exo. 24. ex pcepto Dei Moyses aspersit sanguinẽ sup pop. dicẽs. Hic est sanguis fęderis quod pepigit Dñs vobiscũ. in figura quod testm̃ Dei p Xpi sanguinẽ erat firmãdũ, et p aspersionẽ sanguinis Xpi futuri oẽs erãt liberãdi. Itẽ Leui. 14. pcepit Deus vt leprosus aspgeret hyssopo intincto sanguine passeris: in figura quod lepra pcti non poterat mundari nisi sanguine Xpi. Sed causa quare Deus præcepit vt ille sanguis aspergeretur hyssopo fuit in figura: qa sicut hyssopus est herba humilis et purgatiua, ita humanitas et corpus Christi debebat humiliter intingi sanguine passionis et pur- F

gare oia pctã, et conferre sacramentis ecclesiasticis vim purgatiuã. Per supradictas figuras et mysteria nouit et præuidit Dauid in spiritu q̃ nõ poterat genus humanũ à morte æterna nec à culpa liberari nisi p sanguinem Christi futuri. Hoc ergo credens et sciens Da. p fidẽ dicit ad patrẽ siue ad filiũ: O Dñe asperges.i. asperge me hyssopo sanguinis tuę futuræ passionis, et mundabor à culpa, et lauabis me sacro pœnitentię habente virtutẽ à passione tua futura, et sic dealbabor super niuem, vel mundabor per aspersionem hyssopi sanguinis à culpa, et lauabis me p infusionem gratię, et dealbabor super niuem.i. ero magis albus albedine gratię, quã nix: qa pęnitentia mundat per aspersionẽ, et virtu-

A tem sanguinis Xpi, sed gra dealbat & facit aiam splendere. Et nota ꝙ hic ponitur futurum iudicatiui pro optatiuo vel imperatiuo: eo ꝙ hebræi nō habent optatiuum sicut frequenter dictum est. i. asperge siue aspergas me hyssopo, idest asperge me hyssopo &c. laua me &c. Et sic sequitur etiā imperatiuè.

Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata.

Auditui meo dabis gaudium. i. da gaudium auditui meo annunciādo mihi remissionē. i. dic aiæ meę, salus tua ego sum: vel remittuntur tibi pctā tua. & sic dabis gaudiū auditui meo si hoc audio à te: & sic ossa mea cōtrita & humiliata per pniam exultabunt & quiescēt à labore. Auerte ergo faciē tuam à pctis meis & oēs iniquitates meas dele, p aspersionem sanguinis tuæ futuræ pass. Nota scđm B August. ꝙ Deum auertere faciem à pctis, nil aliud est, q̄ p suā miam pctā nō respicere. et Deum iniquitates delere. nil aliud est nisi pctā præterita iam amplius ad culpam non imputare per pœnitētiam. Ideo ait Dauid.

Auerte faciem tuam a peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.

O Dn̄e auerte faciem tuā à pctis meis. i. nō respicias nec existimes pctā mea, sed respice miam tuam, q̄ maior est oi pctō, & oēs iniquitates meas dele. i. per aspersionem tui sangu. amplius ad culpam non imputes nec ēt ad pęnam. Sed hic dubitaē & videē ꝙ non erat necessarium ipsum Dauid aspersionem sanguinis Xpi futuri inuocare ad remissionē suæ culpæ: cum iam tūc de pręsenti haberet aspersionem sang. vitulæ rufæ ad purgationem pctōrum vt patet nu. 19. Et per conse- C quēs per ly asperges me nō intelligit nisi asp sionem sanguinis vitulæ, vel asperſi. sangui. passeris, quæ fiebat leprosis. Le. 14. Ad hoc breuiter respōdeē sicut dictum est in pro. tra. 3. & ad He. 11. ꝙ vnum de principiis p̄suppositis in teologia ad intelligendam sacram script. est, ꝙ eadem est fides vtriusq; test. Nā eadem fides Xpi, quæ saluat nos: saluabat patres vet. test. Nā sicut idem est Xps creditus nobis & illis ita eadē fuit fides, sed est differētia: nam myster. incarnat. & redempt. ꝙ nos credimus iam impletum in Xpo, ipsi credebant futurum · & sic sicut nos credimus neminem posse liberari à pctō nisi per sangui. & passionem Xpi, ita ipsi credebant: & sic dicit Apo. ad Ro. & ad Gal. & He. ꝙ sola fides Xpi futuri saluabat illos, & nō lex nec sacrificia nisi inquantū erant figura & signa pass. D Xpi: & inquantum dabanē in signum fœderis: & futuri p̄tii per Xpm soluendi vt dictū est & diceē Et iō hæc differentia inter no. le. & ve. sacrificia & sacra. Nā licet vtraq. essent sacræ rei signa: tn̄ ista de se efficiunt ꝙ significant: illa autē nō. & rō est. Nam in sacro eucaristiæ cōtineē realiter Xps. Et iō sacramen. hoc vt sacramen. realiter & de p̄senti cōfert gram q̄ significat. Sed in illo sang. vitulæ q aspergebaē in lege nō cōtinebaē realiter Xps. & ideo de se non poterat gram cōferre. Et sic est dicēdū de sangu. asperso supra leprosum. &c. Et iō talia sacrificia agni matuti. & vesp. non conferebant de se gram nec purgabant pctm̄: sed illi liberabanē à culpa per sangui. Xpi futuri figurati per illum sangui. sicut illi offerentes & aspersi credebant. Ex quo patet ꝙ sola spes & fides Xpi futuri liberabat illos E à pctō: & hunc articulum sciebant oēs principales de illo popu. & omnes patriarchæ & prof. in hoc saluati sunt: inter quos principaliter fuit Dauid profe. ergo si Dauid sciebat oia suprad. mysteria fieri i figura Xpi futuri & neminem posse saluari nisi in virtute pass. Chri, ergo hic in quolibet ps. in quo petit remissi. & gram in persona sui, vel in persona totius generis humani: hoc petit in virtute pass. & sangu. Chri, non solum implicitè, sed explicitè, q a ita petebat sicut credebat. Nam fides p̄cedit oēm orationem & petitionem. Et quibus patet ꝙ Dauid hic non petebat aspgi hyssopo intincto sanguine vitulę rufæ. &c. sed hyssopo carnis & humanitatis Chri intincto sangui. pass. &c. In cuius fide & spe fuit sibi culpa remissa. Nam licēt verbum nō F dum esset incarnatū, tn̄ pctm̄ Dauid iā fuit remissum in virtute pass. Chri futuri, quam passionem Dauid iam de futuro inuocabat. Ideo Iesus filius Sirach eccl. 47. dicit de ipso Dauid, ꝙ Chrs purgauit pctā ipsius, & exaltauit in ęternum cornu eius: & dedit illi test. regni & sedem gloriæ in Israel. Ex quib. patet, ꝙ passio Chri iam operabatur in fidelib. membris Chri ante incarnat. Notādum est, ꝙ quadruplex est differentia inter sacra le. vet. et nouæ. Prima dria: quia hæc cōtinent realiter Chrm aut virtutē suæ passionis eo ꝙ deriuatur immediate à passione Chri, illa autem non continebant Chrm realiter nec suā virtutem, sed tm̄ significabant hmōi virtutem inquātum ordinabanē ad Chrm tanq̄ in finē. Scda differentia sequiē ex pria, ꝙ ista efficiunt

A efficiunt realr virtutem, & gratiã quã significãt: illa aũt nõ. Tertia dña: q ista agũt & efficiunt in virtute propria quã cõtinẽt: eò quia sunt bona de opere operato: illa aũt nõ auferebant peccatũ in uirtute in se cõtenta: sed ĩ fide offerentis & operãtis. Quarta dña: q ista realiter dantur in precium & pñtem solutionẽ pro pctõ: illa aũt tm̃ dabantur in signum fęderis et pacti et fideiusionis cũ protestatione, inquantùm illã circuncisionẽ acceptabat Deus, non in precium reale: sed in signum futurę solutionis et futuri precii per Christũ offerendi: et sic est dicẽdum de cæteris sacramentis et sacrificiis. Quia ergo Da. sciebat q illa sacra ve. le. nõ continebant precium nec offerebantur in reale precium: sed in signum futuri precii sanguinis Christi, sicut dictũ est ps. 39 ideo ꝓprestãdo inuocat Chrm futurũ vt

B aspergat ipsũ sãguine suo & soluat pro eo, & sic iam Dauid offerebat sanguinem Christi pro peccato suo. Ideo ait: Asperges me: &c.

Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innoua in visceribus meis.

Postq̃ in prima parte petiit remissionẽ culpæ & reuocationẽ pnæ: hic petit restitutionẽ gratiæ amissæ, & duo facit. Nã primò petit sibi grãm restitui. Scđò hoc suadet multiplici rõne, ibi, Docebo iniquos. Quantum ad primum est aduertendum q duplicẽ gratiã perdidit Dauid pp illud peccatũ. Primò gratiã gratificã, qua erat Deo carus & acceptus et rectus et iust⁹ ĩ sua uita. Scđò grãm & spm̃ profetiæ. Tria ergo facit. Nã primò petit gratiã gratificã sibi restitui. Scđò grãm & spm̃ profetiæ. Tertiò petit in vtraq; grã cõfirmari: fm ibi: ne proiicias: tertium ibi: redde mi-

C hi. Quantũ ad primũ est notandũ, q licèt ex parte Dei idem sit remissio culpæ & infusio grãæ: quia per infusionẽ grãę remittit culpam: tñ ex parte subiecti prioritate originis remissio culpæ est prior infusione grãę: sicut corruptio formæ pteritæ est prior, q̃ introductio formæ gñati: licèt sit tpe gñatio vnius sit corruptio alterius & ecõuerso. Et ideo Dauid prius petit sibi culpã remitti & deleri, & ex consequenti in hac parte petit sibi grãm restitui & infundi. Sed quia talis grã nõ educit de potẽtia passiua ipsius aiæ per aliquod agens creatũ: nisi à solo Deo per solã creationẽ. Ideo ait. O Deus crea in me cor mundum, & innoua spm̃ rectũ. i. grãm rectificãtem in visceribus aiæ meæ. i. in intimo cõsciẽ. Vnde per spm̃ rectũ non intelligit substãtiam spũs sancti sicut forsan intelligit magister sñiarum in primo. di. 12. sed intelligit grãm infusam per spm̃ sanctũ, et sic ponit cã ꝓ effectu. Nã spũs sctũs

D est illę p quẽ pr̃ & filius infundunt grãm in aĩam. Et dr̃ spũs rectus inquantùm rectificat & ordinat nostrã uoluntatẽ vt sit conformis diuinæ voluntati: et pareat pceptis et diuinæ legi. Itẽ dicit innoua, & petit pteritã gratiã renouari, ad denotandum q perdiderat eã & erat inueteratus p pctm̃ p totũ illũ annũ, anteq̃ ageret pniam. q. d. O Deus renoua grãm rectificantẽ & ordinantẽ me vt sim cõformis diuinæ uoluntati, quã gratiam per peccatũ amisi: in quo pctõ diu fui inueteratus. Nam qm̃ tacui illud peccatum sine pnĩa, ideo inueterata sũt oĩa ossa & uiscera conscientiæ meæ: vt dictum est ps. 31. q. d. restitue mihi illam gratiam rectificantem, & renouabit & mundabit cor meum & conscientiam.

E *Ne proiicias me à facie tua: & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.*

Quia sicut in toto illo anno fuit priuatus grã gratifica ita fuit priuatus grã profetiæ: & sic fuit ꝓiectus à facie & grã Dei quia longe à peccatoribus salus: Iõ petit reduci in grãm Dei, et spm̃ ꝓfetiæ sibi restitui dicẽs. O dñe ne proiicias. i. ne procul iacias me à facie et gratia tua: et ne auferas à me spm̃ sanctum tuum. s. spm̃ profetię quem perdidi pp pcm̃: sed reduc me in grãm tuam, et restitue mihi spm̃ profetiæ amissum: vt cõsiderẽ mirabilia abscõsa in lege tua: q̃ sine illo spiritu intelligi et interpretari non pñt: et nõ auferas à me inspirationes et reuelationes consuetas.

Redde mihi lætitiam salutaris tui: & spiritu principali confirma me.

F Hic petit cõfirmari in utraq; gratia. Vñ est aduertendũ q Dauid ante pcm̃ per illam duplicẽ grãm erat in duplici gaudio. Nam sicut lõgè à pctõribus salus. ita salus ẽ ꝓpe iustos. Et sic, sicut pctõr sp est incõtinua tristitia: qa timet pęnã ęternã: ita iustus in quo ẽ grã gaudet et ẽ in cõtinua lętitia: quia de propinquo sperat salutẽ et glĩam: & sic Dauid añ pctm̃ per grãm erat in illa lætitia salutis: qa p grãm sciebat se cõsequi salutẽ et esse Deo grãũ et acceptũ. Itẽ per grãm et spm̃ ꝓfetiæ habebat aliã lætitiã: qa cõtinuè cõtẽplabat misteriũ incarnationis et nostrę redẽptionis et vlis salutis, prout sibi reuelabatur: et sic cõtinuè lætabatur in tali cõtemplatione. Sed quia uidebat se illud gaudium et lætitiã perdidisse per peccatũ, ideo petit illud gaudiũ, & du-

A et duplicẽ gratiã restitui, et quia timebat ne iterũ recuperatã pderet iõ petit ĩ illa duplici grã & gaudio cõfirmari. Iõ ait, O Dñe redde mihi lętitiã salutaris tui.i.illã duplicẽ grãm: vt gaudeã & lætet in spe & cõtẽplatione vniuersalis redẽpt.& salutis Xpi futuri: vt fruar illo gaudio & cõtẽplatione,& rogo ne amplius auferas à me hãc grãm & lætitiã salutaris tui, postq̃ semel restitueris & reddideris mihi:sed cõfirma me in ea. Iõ subdit,& spũ principali.i.grã principali cõfirma me: qa si cõfirmaueris me in grã nunq̃ amplius peccabo,& p cõsequẽs ero in cõtinuo gaudio& lætitia salutaris Xpi.Et vocat grãm cõfirmatã spm̃ principalẽ:nã licèt eadẽ sit grã gratificata & cõfirmata, tñ quò ad modũ existendi grã cõfirmata dr̃ nobilior & principalior:eò q̄ nõ põt auferri:sicut fuit semp in V.Maria B & in Apost.post receptionẽ Sp.sán. in die pẽteco.Vnde sicut finalis pnĩa & obstinatio dr̃ pessimum pc̃m̃ in Spi.sán. ita gratia confirmata dr̃ Spiritus principalis & nobilior.q.d. Dauid in tota ista parte. O Deus crea in me cor mundum à pc̃õ, & renoua in me grãm rectã q̃ pdidi: & ne proiicias me à facie tua, ne auferas à me spm̃ profetiæ, quem prius habebam:per quẽ multa mysteria sacrę scripturæ de Christo futuro intelligebam & prę uidebam tãquam in speculo, & multa mihi nouiter reuelabas. Sed redde mihi lætitiam & gaudium salutaris tui:quã de gratia præsenti & de Christo salutari tuo prius habebam:quæ gratia lætificabat animam meam & confirma me in tali duplici gratia.

Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te conuertentur.

C Hic Dauid vt Deũ inclinet ad suas pces & impetret remissi.culpæ & pnĩæ,& recuperationẽ grãe amissæ, persuadet quadruplici rõne adducendo in mediũ quatuor vtilitates quæ perderentur nisi talis remissio fieret. Vnde nota q̄ quatuor vtilitates secutæ sunt toti generi humano ex remissione pc̃ti ipsius Dauid,& reuocatione pnĩæ Dei. Nã primò multi videntes pniam esse tantę perfectionis &virtutis,q̄ p ipsamDeus remisit ipsi Dauid tria tã nefanda scelera.s.adulteriũ & furtum & homicidiũ: ideo exẽplo ipsius Dauid cũ fiducia currunt ad pñtiam & cõuertunt à sua via mala.Et iõ subdit Dauid.O Dñe sit tu remiseris culpã & restitueris mihi grã m p hãc pniam : tunc ego docebo iniquos & pc̃tores vias tuas.i. publicè ĩ p̃senti pdicabo eis multitudinẽ misericordię tuę qũo es pius & misericors,& misertus es mei:&sic multi impii D & pc̃tores cõuertent ad te:& nõ solũ docebo pc̃tores in pñti, sed èt in futurũ dupliciter. Primò, qa hãc remissionẽ ego scribã in hoc ps.Scđò qa Nathã & Gad & cęteri scribẽt eã in li.2.Reg. & sic erit memoria ppetua in futurũ. Vñ oẽs pc̃tores legẽtes & audiẽtes cõuertent ad pniam,agẽtes cum fiducia veniæ exemplo mei.Secunda vtilitas fuit, qa postq̃ snĩa Dei fuit reuocata & Dauid nõ est mortuus& recuperauit spm̃ profetiæ, nõ solum semper egit Deo gratias : sed èt cõdidit plures psã. ad laudem Dei in quibus cõtinentur mysteria profundissima de Christo & Ecclesia:quos hodie cantat& frequentat Ecclesia in diuinis officiis ad laudem Dei magis quã scripta aliorum profetarum, quæ omnia deficerent in ecclesia. Ideo subdit. E

Libera me de sãguinib. Deus Deus salutis meæ & exultabit lingua mea iustitiam tuam.

O Deus meus libera me de his tribus sanguinib.i.tribus pc̃tis pro quib. mereor mortẽ.s.à culpa adulterii:furti: & homicidii.pro quibus peccatis effudi sanguinem Vriæ,& si hoc feceris lingua mea exaltabit & magnificabit& laudabit iustitiã tuam.Nota q̄ omne pc̃m̃ dr̃ sanguines in plurali. Primò quia procedit ex cõcupiscentia carnis & sanguinis:quia ex concupiscẽtia omnia mala oriũtur.Secundò quia omne pc̃m̃ meretur duplicem mortem.s.corporalẽ & æternã. Tertiò maximè odium & homicidiũ dicuntur sanguines.Nã ira est accẽsus.i. ebullitio sanguinis circa cor, & in homicidio effunditur sanguis: & sic maliuoli dicuntur viri sanguinis & dolosi: & sic èt adulteriũ dr̃ pc̃m̃ sanguinis,eò q̄ procedit ex cõcupiscentia carnis & F sanguinis. Vnde Dauid à culpa horum triũ pc̃torum petit liberari. Itẽ per iustitiã intelligit diuinã misericordiã : nam misericordia Dei nihil aliud est nisi iustitia p pietatem & bonitatẽ tẽperata.Itẽ cũ Deus parcit peccatori:iustè agit: quia iustificat in sermonib.et promissionib.suis:eò q̄ pmisit veniã pęnitẽtib.& èt vincit cũ iudicat. Et sic oĩs remissio culpæ per pnĩam dr̃ mystica: vt magis patebit in secunda expositione huius psal. Et nota q̄ hæc litera in plerisque locis est corrupta vitio scriptorum: quia nõ debet scribi nec dici exultabit sed exaltabit.i.magnificabit lingua mea iustitiã tuã:tũm q a esset falsa grãmatica:tũ qa hebræus& litera Hieronymi

A mi habet: laudabit lingua mea iustitiã tuam. sed qa Dauid nõ solum intẽdebat si viueret laudare & magnificare Deũ pp remissionẽ pc̃ti: sed ẽt si recuperaret spm̃ profetiæ: intendebat plures psal. in æternam memoriã ad laudem Dei & prenunciandum futura & profunda mysteria conficere, Ideo subdit.

Domine labia mea aperies: & os meum annunciabit laudem tuam.

Domine labia mea aperies.i. si restitueris mihi spm̃ profetiæ, & apueris labia intelligẽtiæ meæ: quæ p pc̃m̃ erant clausa, tunc os meũ annunciabit laudẽ tuã, & p̃nũciabo futura mysteria faciẽdo ps. in quib. reserabo & memorabo oĩa mirabilia q̃ fecisti à creatione mũdi, & q̃ facturus es in futurũ vsq. ad finẽ. Nota q̃ hic explicat̃ totũ mysteriũ trinitatis. Nam primò geminat̃ hoc nomẽ Deus dũ dr̃: Deus Deus salutis meæ: quia psonaliter intelligit̃. Nã p primum intelligit̃ psona patris cum dr̃. Libera me Deus: p s̃m intelligitur psona filii cum dr̃: Deus salutis meæ.
B Nam sicut pater dr̃ Deus potẽtiæ siue Deus simpliciter ita filius vt redemptor dr̃, Deus & actor nostre salutis. Et sic memorat̃ psona patris & filii: sed rursus memoratur persona Sp. san. cum dr̃: Dñe labia mea aperies: quia ad Sp. san. pertinet appropriatè aperire labia ignorantium & infundere dona gratiarum. Veruntñ licèt ista opera attribuant̃ distinctè istis psonis appropriatè: tñ realiter sunt indiuisa ad extra. Nam sicut pater & filius & Sp. san. sunt vnus Deus essentialiter & vnus Dominus: ita istæ operationes essentiales sunt indiuisæ ad extra. sed explicat̃ hic pluralitas & distinctio diuinarũ psonarũ in vna substãtia & esse. Tertia vtilitas quæ secuta fuit ex
C remissione illius pc̃ti fuit acceptatio sacrificiorũ & bonarum operationũ & orationum & laudũ. Nã certũ est q̃ Deus non acceptat sacrificium nec laudẽ pc̃oris: qa laus nõ est speciosa in ore pc̃õris. Tunc manifestũ est q̃ Deus p totum illũ annũ nõ acceptauit sacrificium nec oblationẽ ipsius Dauid, eò q̃ erat in pc̃õ. Vnde aduertẽdũ: q̃ hæc est differẽtia inter sacrificia vet. & no. legis sicut dictũ est ps. pcedenti. Nã illa de se non erant bona nec acceptabilia nec recõciliatiua: qa erant parui pretii ex animalibus brutis. Et ideo nõ erãt bona nisi ex deuotione & puritate & bonitate offerentis. Et sic Deus primò acceptabat deuotionẽ & puritatẽ offerẽtis, & exinde illa sacrificia. Sed si offerentes erant in pc̃õ, nec acceptabat Deus offerẽtes nec sacrificia. D
Nã per prius respexit Deus ad Abel deindè ad munera eius, rõe puritatis eius. Ad Cain aũt non respexit pp immunditiam & prauã intentionem: nec per cõsequens ad munera eius: quia tota bonitas sacrificii erat ab offerente. Per oppositũ est & fit in lege gratie, inquantum nõ offert̃ nisi unum sacrificium.s. Christus in eucaristia: & illud est de se bonũ de opere operato & acceptabile apud patrẽ. Et ideo per prius & semper acceptatur apud patrẽ: ex cõsequenti acceptat̃ offerens ipsum & pro quo offertur si est in gratia. Et iõ duo sacrificia offeruntur in no. test.s. sacrificium operis bonũ de opere operato .s. Christus in eucaristia: & hoc dicitur de se iustum & acceptum semper. Aliud est sacrificiũ cordis .s. bonitatis & puritatis. Primum de se semper est acceptum apud Deum: sed non est semper acceptum pro offerente: nisi offerens offerat simul puritatem & bonitatem cordis. E
Ex quo patet q̃ oportet, q̃ illud sacrificium offeratur cum puritate offerentis ad hoc q̃ sibi prosit. Sed illud sacrificium semper acceptatur pro omnibus uiuis & defunctis existẽtibus in gratia: & sic nunquam est vacuum nec frustra. Sed sacrificia vet. le. nullo modo de se nisi ratione offerentis erant accepta & placabilia. Ideo subdit Dauid.

Quoniam si uoluisses sacrificium dedissem: vtique holocaustis non delectaberis.

Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

O dñe si tu uoluisses.i. acceptasses: ego sacrificiũ dedissem & obtulissem tibi: sed non feci: qm̃ utiq;.i. certè scio qm̃ tu nõ delectaberis, nec delectaris in holocaustis ve. le. rõne eorum, nisi ex bonitate offerẽtis. Dũ ergò F
fui in pc̃õ nõ tibi obtuli sacrificium acceptabile. qm̃ scio supple q̃ sacrificiũ acceptabile tibi Deo est spũs cõtribulatus per pniam. Et scio q̃ tu Deus non despicies cor contritum & humiliatum per pniam: aliter nunq̃ accepabis ipsum nec respicies imo despicies ipsum. Et hæc fuit cã quare in toto tpe peccati nõ obtuli nec dedi tibi sacrificiũ: quia scio q̃ nõ uoluisses nec acceptasses illud, q. d. tertiũ bonũ qd̃ sequit̃ si tu remiseris mihi culpã & restitueris grãm, erit quia offerã tibi cor contritum & humiliatũ & spm̃ cõtribulatũ: qd̃ est sacrificiũ tibi placitum & acceptabile, & sic nõ despicies imo acceptabis ipsum. Litera Hieronymi habet, Qm̃ nõ vult sacrificiũ

A Deus nec holocaostū tibi placet. Sacrificium Dei spūs cōfractus cor cōfractū & cōtritum De⁹ nō despicies: & tūc litera est magis clara

Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion: vt ædificentur muri Ierusalem.

Quarta vtilitas ét pōt esse vltima pars principalis huius psal. Nā Dauid p pctm̄ pdidit gratiā & incidit in culpā & mortē temporalē & æternā, & sic impediebatur tota promissio de tēplo ædificādo p successorē filiū, & sic ét impediebatur æternitas regni Xpi in eo. sed si Deus reuocaret sententiā & remitteret culpā & reduceret ipsū in pristinū statum & gratiā tunc sequeretur hoc quartū bonū & vtilitas: q ipse dimisit & præparauit oia necessaria p tēplo ædificādo & ciuitate amplianda & cultu diuino magnificādo: quod totū fuit impletū per Salomonē, & sic per cōsequens fuit im B pletū qđ figurabat de Christo & ecclesia. iō ait. O dn̄e fac quod peto nō ppter me solū, sed ppter Siō & totū populū Israel. Vnde fac benigne in voluntate tua Sion. i. sit benigna tua uoluntas toti Siō vt muri Ierusalē et tēplū possint ædificari: sicut pposui & pmisisti.

Tūc acceptabis sacrificiū iustitiæ oblationes et holocausta: tūc īponēt sup altare tuū vitulos.

Tūc in illo tēplo magnifico acceptabis ab oib. sacrificiū iustitiæ. i. corde cōtrito, & humiliato. Et tūc sacerdotes iponēt uitulos, & tauros, et alia holocausta, et sacrificia sup altare tuū. Et nō solū intēdo q facias benignè huic Siō materiali: sed toti Sion spūali. s. Ecclesiæ p istā Siō figuratę, vt muri nouæ, et spiritualis Hierus. ędificent per Xpm et Apost. et impleat tua pmissio, et tunc in Eccle. Xpi C sacerdotes imponēt et offerēt, et sacrificabūt veros vitulos. s. martyres, et Apost. per vitulos ve. le. figuratos super altare tuū, et tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. s. sacrificium eucharistiæ, quod de se est bonū et acceptabile, vt patebit magis in secūda expositione.

Sequitur Secunda Expositio.

SEd, qa vt in principio dictū est, Dauid nō solū fecit hunc ps. in psona sui, sed ét pfeticè in psona totius corporis siue hois mistici, prout peccauit in Adā, et habet fidem Xpi: qui hō peregrinatus est vsq; ad Xpm et exinde peregrinat vsq; ad iudiciū: qui alio modo dr̄ ciuitas Dei: aut popul. siue Ecclesia Dei: ad quē sensum legit in officiis ferialib. ad oēs horas: iō ad hūc sensum est scdō mō exponēdus iste ps. Ad cuius intelligentiā est aduertēdū sicut dictū est frequēter, q Dauid D in multis est figura Xpi: maximè quō ad primā persecutionē: qa innocēter passus est: sed post psecutionē suā exaltatus in regnū suū sicut Xps. Sed in multis fuit figura ipsius Adā. s. inquātum pctōr & ingratus post exaltationē maximè in adulterio & raptu Bersabee. Vnde pctm̄ ipsius Dauid in multis fuit simile pctō primi parētis & ecōuerso. Nā sicut pctm̄ Dauid fuit superbia & furtū & luxuria, ita & pctm̄ ipsius Adā. Fuit enim primò supbia: qa nō paruit diuino pcepto. Scdò fuit furtū: quia rapuit fructū vetitū. Tertiò fuit luxuria quia voluit magis cōplacere vxori q̄ Deo ppter delicias suas ne destitueretur solatio cōsortis: vt ait Aug. Itē nō solū pctm̄ ipsius Dauid fuit simile pctō Adæ: sed ét punitio & sententia. Nā sicut pp pctm̄ Adę fuit corrupta tota sua generatio & natura humana: q̄ trahit B cōcupiscentiā in carne ab Adā: qua inclinat generaliter ad illa tria pctā. s. ad supbiā, auaritiā, & luxuriā, q̄ dicūtur pctā hęreditaria, qa ex morbo naturę cōtracto ab Adā: ita pariter fuit corrupta tota dom⁹ Dauid ex sn̄ia dn̄i propter pctm̄ eius: cū dixit dn̄s p Natā: nō recedet gladius de domo tua: &c. Et sic taliter fuit corrupta tota dom⁹ Dauid: q pctm̄ eius relictū est hęreditariū filiis. Primò fuit relictū pctm̄ luxuriæ: qa Amō corrupit & rapuit Tamar sororē suā, & Absalon ingressus est ad vxores patris sui. Itē gladius homicidii nō recessit de domo Dauid: nā Absalon interfecit Amō fratrē suum: sicut Caim interfecit Abel. Itē relictū est pctm̄ superbiæ: quia Absalon rebellauit cōtra patrē &c. Itē sicut totū genus humanum fuit cōdemnatum ad mortē ppter pctm̄ Adę: ita filius genitus ex adulterio Bersabee fuit percussus morte propter E pctm̄ Dauid vt patet. 2. Re. 12. Et qbus patet: q nō solū pctm̄, ed ét sentētia & punitio domus Dauid fuit similis punitiōi filiorū Adā, nam totum genus humanum fuit punitū in Adam, & laborat in illo triplici peccato. s. superbia, luxuria, & auaritia: tanquā morbo hęreditario relicto ex pctō primi parentis. Hoc ergo præuidēs Dauid in spū: nō solum in persona sui sicut dictum est, sed ét in presona hominis mistici percussi & vulnerati in Adā fecit hunc psalmū: in quo introducit ipsum loquentē. Vnde iste hō misticus qui loquit in hoc psal. habet duplicē respectū. Vno modo respicit primū Adā in quo peccauit, & à quo trahit naturā corruptā tanq̄ morbū hæreditarium.

A tarium. Scdò respicit ſm Adā.i. Xp̄m ꝑ quē expectat liberari à morbo & ſnia data in Adam. Et ſic dr̄ hō myſticus rōne Xp̄i capitis ſui qui qdē hō peregrinatus eſt ab Adā vſq; ad Abrahā in quo recepit Circuncīſi.& exinde peregrinatus eſt vſq; ad Moyſen: in quo accepit legem, & exinde vſq; ad Xp̄m à quo accepit perfectionem & grām & veritatem legis, & exinde nunc peregrinat̃ vſq: ad ſm aduentū Xp̄i:vbi accipiet vltimā perfectionē .ſ.immortalitatem & vitam ſempiternam in patria:vbi ceſſabit tota ſua peregrinatio: qui qdem hō, quę eſt eccleſia,ſemper peregrinādo cantauit iſtum pſ.vſq.ad primū aduentū: petendo redemptionem: ſed nunc cantat & cantabit vſque ad iudicium petendo ſanari à p̄dicto morbo per eccleſiaſtica ſacramenta.

B Secundò eſt notandū : ꝙ ſicut Dauid ꝑ peccatum incurrit tria damna.ſ.quia incidit in culpam & perdidit grām & perdidit promiſſionem ſibi factam:ita pariter Adam & totū genus humanum primò incurrit culpā. Secundò perdidit gratiam & originalem iuſtitiam. Tertiò perdidit promiſſionē ſibi factā de æterna fœlicitate. Tria ergo facit iſte hō miſticus ſiue tota Eccl.in hoc pſ. Nam priò petit liberari & ſanari à culpa horum trium pc̄torum. Scdò petit ſibi grām amiſſam reſtitui. Tertiò petit promiſſionem ſibi factam de cęleſti fœlicitate adimpleri. Scd̄m ibi. Cor mundum crea &c. tertium ibi. Benignè fac. Quantum ergo ad primum iſte hō miſticus ſauciatus in Adam gemens dicit. O Deus miſerere mei.i. releua me ab hac miſeria, ſcd̄m magnam miam tuam, & non reſpicias pc̄m̄ patris mei Adæ.q.d. mitte filium tuū & oſtē de miam tuā: vt liberet me de hac miſeria :

C q̄ traxi ab Adam. Et primò ſcd̄m multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatē meam.ſ.primum pc̄m̄, quod eſt ſuperbia, & amplius.i.vlterius laua me ab alia iniquitate mea.ſ.ab auaritia. Tertiò munda me à pc̄ō meo.ſ luxuriæ:qa iſta tria pc̄ā traxi ab Adā quaſi morbo hæreditario, & in his continuè laboro: vnde proueniunt mihi alia vitia & pc̄ā.ſ.inuidia, gula, ira, &c. Et ideo confiteor peccata mea: qm̄ ego cognoſco iniquitatem meam, & ſic confiteor me reum: quia pc̄m̄ meū ſemꝑ eſt contra me.ſ.accuſando, conterendo, & mordendo cōſcientiam meā, & ēt qa cōcupiſcentia & caro ſemꝑ inſurgit& impugnat aduerſus ſpm̄ & rōnem,& ſic confiteor ꝙ tibi ſoli peccaui, & te ſolū oſtendi in

D Adā:nā ſicut ego fui tibi rebellis:ita ı m eeſt rebellis ſenſualitas & caro:& hoc accidit: qa tibi ſoli peccaui& nō tibi obediui:ſed ꝑceptū tuum ſum tranſgreſſus, & malū corā te feci: obediendo pſuaſioni Diab. & nō voci tuæ:& ſic illa pęna et morbus manet in carne mea in punitionē et pęnam pc̄i:qa qđ nolo hoc facio, et ſic ſum in cōtinua pugna incidendo de pc̄ō in pc̄m̄. Iō veni in carne ad ſanandū et redimendū me, et ve ni ꝑ grām ad remittendum pc̄ā, quæ cōmitto quotidie et veni per gloriam ad liberandum me ab omni miſeria et pœnalitate corporali et ſpirituali.

Vt iuſtificeris. Hic hō pſuadet Deo duplici rōne ꝙ debet ſibi culpam remittere, et à p̄dictis pc̄is liberare. Primò allegando Dei promiſſionem. Scdò allegando hoīs fragilitatem et naturæ corruptionem. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendum ꝙ Diab. poſ- E ſet conqueri de Deo, dicens. Quare tu feciſti pc̄m̄ hoīs remiſſibile, et meum irremiſſibile? qa tu vis ipſum redimere et non me: qa ita creaſti me ſicut hoīem. et nobiliori natura creaſti me q̄ ipſum: ideo habeo ius querelæ contra te, et poſſum te arguere de iniuſtitia. Huic obiectioni rn̄det prof. in pſona totius hoīs miſtici dicens. Dn̄e tu debes me redimere et non Diab. Primò, vt iuſtificeris in ſermonib. et ꝓmiſſis tuis: pa primò ipſi Adā promiſiſti in paradiſo ꝙ mittes filium in carnem ad liberādum ipſum cum tota poſteritate: hoc idem ꝓmiſiſti oībus patriarchis et ꝓfetis: ideo miſerere mei vt iuſtificeris in ſermonib. tuis. Et qūo vt iuſtificeris in ſermonibus tuis? qa ecce.i.reſpice.i. manifeſtum eſt qa veritatem Dilexiſti et non mendacium. F Ideo debes adimplere quod ꝓmiſiſti. Sed tu manifeſtaſti multa incerta et obſcura et occulta myſteria de aduentu Chri in carnē, et de vniuerſali redemptione, et hoc manifeſtaſti et promiſiſti mihi per patriarcas et ꝓfetas: ergo imple promiſſum, vt iuſtificeris ī ſermonib. tuis. Sed rurſus poſſet dicere Deus. Qūo faciā hoc? qa arguor et iudicor à Diab. et murmurat contra me dicens, quare nō redimo ipſum : ſicut redimo hoīem, et quare non remitto ſibi culpam. Huic rn̄det hō miſticus dicens. Dn̄e tu potes hoc facere abſq; iniuria: imò vinces Diab. dum iudicaris et argueris ab illo. Ecce.n.certè pro quia, ego cōceptus ſum in iniquitatibus, mater mea concepit me in peccatis et in libidine : vnde traxi naturam corruptam et fragilem et pronā

ad

A ad peccandum:& sic habeo excusationem & pctm̃ meum est remissibile:& magis meretur veniam:sed pctm̃ Diab. est irremissibile: eò q non incitatur à carne sed à sola malitia & iniquitate sua. Et ideo potes respondere Diabolo, q causa quare redimis me & nõ ipsum, est: quia ego pecco ex infirmitate & fragilitate:& ipse peccauit & peccat semp. ex malitia:cum sit ipse nobilioris, & fortioris naturæ, & sic vinces & cõfundes eũ dùm iudicaris & argueris ab illo. Ex quib. patet q sñia est transposita in litera. Nã ly Ecce.n. in iniquitatibus conceptus sum, refertur immediate ad ly vincas cum iudicaris. & ly ecce enim veritatem, refertur ad ly iustificeris vt sit sensus: Miserere mei vt iustificeris in sermonibus. Ecce enim veritatem dilexisti. quia multa incerta & occulta manifestasti B mihi. Item miserere mei vt vincas cum iudicaris, quia ecce.n. in iniquitatib. conceptus sum. &c. Et ista transpositio reddit sensum huius literæ difficilem. Sed est etiam aduertendum quod dupliciter potest Deus iustificari in sermonibus suis: & vincere Diabo. cũ iudicatur ab eo, & arguitur de remissione hominis. Primò allegando fragilitatem, & infirmitatem hominis: nam vt sic, Deus iustificat seipsum: & simul vincit Diab. demonstrando q miseretur humanæ infirmitati & fragilitati. Secundò simul iustificat seipsum & vincit cum iudicatur: quando implet quod promisit, & sic non esset trãspositio: sed prosecutio sententiæ: vt ordinetur sic. Miserere mei Deus: vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Primò fragilitati meæ compatiendo: quia in iniquitatibus cõ C ceptus sum. Secundũ promissa tua adimplẽdo: quia veritatem dilexisti. sed quia multa occulta manifestasti mihi, & promisisti: ergo imple promissum, vt iustificeris in sermonibus tuis: & vincas cum iudicaris.

Asperges me Domine hyssopo & mundabor. Hic adducit modum conueniẽtem qño debebat ipsum redimere & à pctõ mundare: quia per mortem & passioné. Vel possumus dicere q hic interponit passionem futuram, vt facilius & iustius impetret remissionem, dicens. O Dñe asperge me hyssopo humanitatis intincto sanguine tuæ passionis: & mũdabor à pctõ, & cum sanguine tuo lauabis me, conferendo mihi gratiam: & sic deal babor super oẽm niuem, & dabis gaudium auditui meo: cum dixeris remittuntur tibi pctã tua: & tunc ossa humiliata & contrita D & vexata in ista longa peregrinatione exultabunt & quiescent. q. d. q anima mea diu à pctõ vexata quiescet & exultabit dum fuerit per te redempta: & receperit baptismum, & omnia ecclesiastica sacramenta. Auerte ergo faciem à peccatis meis non respiciendo delicta mea, sed misericordiam & passionẽ tuã: & dele omnes iniquitates meas: eas nec ad culpam nec ad pœnam imputando: vt supra expositum est. Cor mundum. In hac secunda parte quærit iste homo perditam in Adam sibi gratiam per passionem Christi restitui. Vnde nota q duplicem gratiam pdidit Adam pp pctm̃. Primò originalem iustitiam cum gratia gratificata. Secundò scientiam omnium diuinorum quam habebat, & spiritum profetiæ: quia multa prçuidit de futuris in illo sopore, & perdidit colloquium Angelorum, qui de multis ipsum instruebant. Vnde per Aduentum Christi hęc duo E recuperauimus. nam loco originalis iustitiæ recuperauimus caritatem & fidem: sed loco illius scientiæ perditæ in Adam recuperauimus intelligentiam sacræ scripturæ & profetarum per dona Spir. san. Dicit ergo iste homo. O Domine crea in me cor mundum ab omni culpa: & renoua in me spiritum rectũ, idest illam iustitiam & gratiam, quam perdidi in Adam. & ne proiicias me à facie sapiẽtiæ, & scientiæ tuæ, & ne auferas à me Spm̃ sanctum tuum: sed da mihi dona Spi. san. ad recuperandam sciẽtiam: siue loco illius sciẽtiæ quam perdidi in Adam, vt intelligam legem tuam: & redde mihi lætitiam salutaris, idest illam scientiam & cognitionem vt contemplando scripturas possim lætari in mysterio incarnationis & salutis. Et dum gra- F tiam & sapiẽtiam perditam mihi reddideris non auferas amplius: sed confirma me Spiritu principali. i. gratia confirmata vt supradictum est. Quasi dicat Adam cum sua posteritate, tu Dñe creasti me mundum & purũ in illo paradiso, & ornasti me bonis naturæ & bonis gratiæ: sed cum incidi in latrones fui spoliatus omnibus illis bonis pp ingratitudinem & peccatum, & vltra hoc fui sauciatus & vulneratus in omnibus potentiis animæ, corruptus in appetitu & proiectus à facie tua in hac valle lacrimarũ. Rogo ergo vt venias in carnem: & restaures deperditũ. Nam primò asperges hyssopo tuæ passionis. & sic mundabis & lauabis me à pctõ: & sic

A auertes faciem tuã à peccatis meis. Secundò creabis cor mundum in me, & renouabis spiritum rectum me iustificando, & in gratiam reducendo & in ea confirmando: & ideo ne proiicias me à facie tua, gratiam negãdo, sed reduc me ad faciem & amorem tuum spiritum gratiæ cõferendo, per tuam passionem, & ecclesiastica sacramenta: in quibus continetur precium & merita tuæ passionis: & sic ero in te iustificatus. Et nota ꝙ iste homo misticus & uniuersalis petit ut Deus creet in eo cor mundum per legem euangelicam: eò ꝙ lex uetus nõ expresse prohibebat animum: sed manum tñ: vt non occides, sed lex euangelica prohibet vtrunq; vt. Quicunq; dixerit fratri suo fatue. aut irascitur: reus erit gehennæ. Matth. 5. Et quicunq; uiderit mulierem ad concupiscendum eam: iam mœcatus
B est in corde suo. Ex quo patet, ꝙ lex euangelica est perfecta: quia nõ solum iustificat manum sed animum: & hanc perfectionem & grãm legis euangelicæ petebat homo misticus ante aduentum Christi: cum dicebat: cor mundum crea in me Deus. Item petebat intelligentiam sacræ scripturæ, legis & profetarum, & dona gratiarum, quę nõ habuerunt antiqui in tanto gradu sicut apostoli. Ideo subdit: Spiritumsanctum tuum ne auferas à me. Item petit in utraq; gratia confirmari: quam confirmationem non habuerunt patres ve. te. in tanto gradu sicut habuit virgo Maria & Io. Baptista & apostoli, quæ omnia ista fuerunt collata per Christum in no. te. Ideo subdit. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Hæc aũt data sunt per aspersionẽ sanguinis Christi. Docebo iniquos. Hic autem profeta Da
C uid prædicit utilitates, quæ secutæ sunt toti ecclesiæ per aspersionem sanguinis Christi & ecclesiastica sacra: maximè per uirtutem sacramenti pœnitentiæ. Vnde dicit iste homo misticus, O dñe Iesu Christe si tu asperseris me hyssopo spiritussancti per gratiarũ infusionem: sequentur ista quatuor bona: nã primò docebo iniquos & pctõres vias tuas: & uiam pœnitentiæ & uirtutem sacramentorum. s. baptismi & pœnitentiæ & confirmationis &c. & tunc impii ad te conuertentur. Itẽ libera me de sanguinibus. i. de omnibus peccatis mortalibus. nam omnia peccata uoluntariè & cum deliberatione commissa dicuntur mortalia, vel dicuntur sanguines, eò ꝙ merentur mortẽ & sanguinẽ. nam omnis peccator reus ẽ mortis, & sanguinis per trãsgressionem legis & offensionem factam Deo & proximo: & ideo in toto tpe & statu peccati laudes suæ non sunt speciosæ apud Deũ: sed post actam pniam laus est speciosa apud Deum: sed hoc magis declarabitur in sequẽti expositione. In hac autem secunda expositione non declaratur nisi quomodo per aduentum Christi omnia sacramenta habuerut perfectionem: & scriptura recepit suam veritatem: quia ipse Christus aperuit sẽsum scripturarum: quia lex per Moysen data. sed gratia & veritas per Christum patefacta est. Ioan. 1. Et ideo postquã veritas fuit reperta per dona gratiarum spiritussancti: tũc aperta sunt labia apostolorum & doctorũ, & anũciauerunt laudes Deo & condiderunt officia canonica: q̃ per festiuitates cãtantur ad laudem Dei. In quibus memorãtur omnia misteria incarnationis, natiuitatis, passiõis, resurrectionis, & ascensionis Christi. Ideo dicit libera me de sanguinibus. i. postquam liberaueris me de omnibus peccatis per passionem & ecclesiastica sacramenta: tunc lingua mea exaltabit & magnificabit iustitiam & misericordiam tuam. Et cum tu domine aperies labia mea per infusionẽ gratiarũ spũssancti, tunc os meũ annũciabit laudem tuã. i. prędicabit omnia beneficia nostrę redẽptionis facta per Xpm: quę erãt clausa ĩ ve. le. & sũt aperta & reserata per Christũ & suggesta per spmsãctum. Vnde dicit iste hõ misticus: nõ solũ annunciabo laudẽ ꝑ vniuersum orbẽ prædicãdo: sed ẽt in diuinis officiis nocturnis pariter que diurnis cantando & memorando. Vnde nota ꝙ tunc aperuit Christus labia sacrę scripturæ, qñ apostolis aperuit sensum & scripturas, & interpretabatur eis quæcunq; scripta erãt in lege & profetis & psalmis de eo: vt habetur Luc. 24. Sed tunc aperuit labia apostolorum et totius ecclesiæ: quãdo misit spm sãctum in discipulos, qui repleti sunt spiritu sãcto et cœperunt loqui, qui ante erant muti. D E F
Quoniã si voluisses. Hic profeta prędicit tertiam vtilitatem & effectũ legis euãgelicę, et passionis Christi et ecclesiasticorum sacramẽtorum: quia nõ solum mũdant exterius: sed etiam iustificant interius animã: vt dictum est in psalmo pręcedenti, & etiã in isto, ꝙ sacrificia vet. le. non erant de se bona nec acceptabilia apud Deum: nec alicuius precii: eò ꝙ Chrs non continebatur realiter: sed in signo tantũ: ideo si cor offerentis non erat mũ

dum:

A dum. Deus nō acceptabat offerentem nec sacrificium: quia sola bonitate offerentis acceptabat sacrificium. Et sic non delectabāt nec placebant Deo sacrificia: nec Deus delectabatur in eis: sed in sola deuotione offerentium: sed illi erant pauci: quia lex non prohibebat explicitè animū: sed manū, ideo pauca sacrificia erant Deo accepta in le. ve. nisi sanctorum principalium qui offerebant sub protestatione & fide Christi futuri. Sed lex euāgelica expressè præcipit non solum manū sed principaliter animum iustificari. Et docet offerri Deo fidem formatam de corde bono & conscientia pura & purificata per pęnitentiā. Et sic verum sacrificiū ex parte nostri, & prima oblatio est spiritus contribulatus & cor contritum & humiliatum per pęnitentiam.

B Et hoc desiderabat & petebat iste homo misticus per passionem Christi & legem euangelicam. Ideo ait. O domine quoniam si tu acceptasses & voluisses acceptare sacrificiū veteris legis, ego bene dedissem & obtulissem tibi in magno numero. Sed quia vtiq; scio ꝙ tu non delectaberis in holocaustis: quia de se non sunt acceptabilia: ideo supple non offeram tibi talia sacrificia bruta post passionem tuam. Sed scio ꝙ sacrificium tibi acceptabile in quo delectaris ex parte nostri, est spiritus contribulatus & cor contritum & humiliatum: quod non despicies: imo semper aspicies & acceptabis. Ideo hoc sacrificium offerant tibi in lege euangelica: quod pauci in lēge veteri offerebant.

C Benignè fac domine. Hic ꝓpheta Dauid prę|dicit ædificationem nouæ Ierusalē & dilatātionem. s. ecclesiæ toto orbe diffusæ & prędicit institutionem sacrificii per se acceptabilis qd in tota ecclesia offertur: qđ est eucaristia.

Ad cuius intelligentiam est primò notandum: ꝙ quando Dauid fecit hūc psalmum iā ipse ædificauerat arcem & fortalitium in mōte Sion, & sepiuerat muro ciuitatē Ierusalē: & sic iā muri Ierusalem erant ædificati. Sed in exemplari & descriptione quam acceperat à spiritusancto de ciuitate amplianda, & templo ædificando: quam descriptionem tradidit Salomoni vt ædificaret templum in mōte Moria siue area Iebuzei & per cōsequens ampliaret ciuitatem nouo muro, vt templū esset intra ciuitatem, quod totum impleuit Salomon: in illa inquam ædificatione siue exemplari & descriptione prępuidit Dauid in spiritu ædificationem & ampliationem nouę Ierusalem à solis ortu vsque ad occasum. Vnde ipsemet Dauid dicit primò paralypomenon. 23. quòd illud exemplar fuit à Deo soli traditū: & intellexit ea quæ erant in illo exēplari & descriptione; nam primò intellexit & præuidit, quòd sicut illud templum ædificabāt extra illam ciuitatem veterem: ita ecclesia Christi futura erat ędificanda per Christū extra illam Ierusalem terrenam. Item pręuidit quòd sicut illa ciuitas ampliabatur per alios muros, ita ciuitas Dei & ecclesia debebat incipere à Ierusalem & dilatari per alios muros spirituales vsque ad fines terræ. Item pręuidit quòd sicut illud templum ædificabatur in prædio & area Iebuzei hominis gentilis; & per proselitos conuersos de populo gentili: ita ecclesia Christi erat ædificanda in toto

D

E populo gentili & amplianda per conuersos ad fidem de populo gentili: vt dictum est psalmo. 28 Item præuidit quòd sicut Dauid præparauit lapides & ligna & aurum & argentum & cætera necessaria, & ista exierūt de ciuitate antiqua parua & prima quę dicebatur ciuitas Dauid in monte Sion, & ex istis a patre relictis & præparatis Salomon ædificauit templum & ampliauit ciuitatem in prædio hominis gentilis: ita Christus in illa ciuitate Ierusalem præparaturus erat omnia necessaria spiritualia: ex quibus apostoli filii Christi ædificarūt ecclesiam per totum orbem. Nam ibi Christus prędicauit: ibi passus est & resurrexit. Ibi in mōte Sion instituit verū sacrificiū eucaristiæ, & dedit legē euangelicā in die Penteco. & exinde exierunt discipuli ꝑ totū

F orbem, & ex illis lapidibus & lignis euangelicis cōstruxerūt ecclesiā vniuersalem in populo gētili. Ex quibus patet ꝙ ecclesia Christi incepit in monte Sion in illis. 120. congregatis: super quos venit spūssanctus in die Pentec. & ibidem incepit sacrificiū eucaristię & ex illa Siō & Ierusalem exiuit illa ecclesia siue congregatio & sacrificium, & dilatata est per totum orbem. Iō ait: Esa, 2. De Siō exiuit lex &c. Ex quibus patet ꝙ ecclesia Christi verè dr̄ Sion & Ierusalē: quia inde orta est & incepit: vnde ecclesia Xpi nil aliud est nisi Sion aut Ierusalem inde orta, & toto orbe diffusa: & sic retinet nomen vnde orta est sicut flumina semper retinēt nomē fontis à quo oriunt, sicut Araxes ab Armenia, & Iberus ab ibero, ortogorra ab opido ortogorea sito in monte Caucaso. Item dr̄ ecclesia Ierusalem: quia in ipsa est visio pacis secundū interpretationē,

Vnde

A Vnde et est notandum ꝙ Hierusalem primò fuit in monte Sion, vbi Dauid ædificauit domum suam;& arcem:Ideo dicebatur Hierusalem ciuitas Dauid:quæ parua erat in ambitu:sed postea Salomon : ex præcepto Dauid ædificauit templũ extra illã veterẽ ciuitatẽ : & vt poneret tẽplum intra ciuitatẽ fecit murum & ampliauit ciuitatem in triplũ , vt apparet hodie vestigia. & sic sub uno muro nouo inclusit duas ciuitates.s.antiquã & nouã, quam pro maiori parte populauit ex proselytis qui tẽplum ædificauerant:& ideo in hebræo dicitur Hierusalem in plurali declinatum:sicut dicũtur Athenę, Venetiæ,& Senę, & Pisæ : quia ex multis ciuitatibus facta est vna sub vno muro.ideo dicuntur Hierosolimæ in plurali, ut facta sunt encęnia Hierosolimis Io.x. eò ꝙ erãt duæ ciuitates vnico muro septæ. Vltimo per hoc puidit Dauid qualiter Christus ex duobus populis .s. iudaico
B & gentili sub vno muro euangelico, vel sub triplici muro.s.fidei, spei,& caritatis erat vnã ecclesiam conditurus & clausurus. Item ciuitas Dauid antiqua erat sita in tribu Iuda : sed templum & ciuitas noua fuit condita in termino Tribus & sortis Beniamin:per quod figurabatur ꝙ ecclesia Christi nõ in uno solo populo & natione erat ædificanda nouiter. Hoc ergo petit iste homo misticus cũ dicit. Benigne fac in bona uoluntate tua Sion .i. ò dñe ostẽde tuam bonam uoluntatem & propositum ipsi Sion siue ecclesiæ tuę,sicut promisisti, & veni in carnem, vt muri Hierusalẽ spiritualis & nouæ ædificentur per te,& per apostolos, qui quidẽ muri sunt fides, & spes, & caritas.Ergo ædifica & circunda tuam ciuitatem Hierusalem triplici muro : aduersus
C quos muros portæ inferi non præualebunt : quos venti aquilonares aut persecutiones & tormenta tirannorum nõ mouebunt &c. Et tunc in ista Hierusalem noua acceptabis sacrificium iustitię,s.eucaristiæ:quod per se est acceptabile. Vnde est iterum aduertendum, sicut dictum est, ꝙ est differentia inter sacrificia & sacra ve.& no. le. nam in illis non erat Christus realiter,sed in signo tantum & figura. Ideo de se non poterant iustificare nec gratiã conferre. sed in eucaristia est realiter Christus Deus & homo:qui per se est bonus & iustus patri dilectissimus & obediens:ideo existens in illo sacro potest nos de se reconciliari patri, & nos iustificare:& gratiam conferre. Sed forsan diceres ; ꝙ in illis sacrificiis aĩalium et erat Deus, quia vbiq; realiter est D per substantiam & uirtutem & operationẽ. Ad hoc respõdetur. ꝙ Deus erat in illis aĩalibus realiter in lapide & vbiq; per substantiam &c.sed non est in illis vt illa iustificet, & gratificet : nec vt exinde gratiam influat : sed vt illa conseruet in esse & operari:& illis naturalẽ uirtutẽ influat. Sed in eucaristia est Deus cũ humanitate, & per illã humanitatẽ Deo patri nos recõciliet, & oĩbus suis membris exinde grãm & merita influat : & sic illa humanitas & sacrificium est per se bonũ de opere operato:& iustum iustificãs , & per se Deo acceptum: ideo dr̃ sacrificium iustitiæ : quia de se est iustum sp̃ & acceptum apud Deum, & sp̃ facit effectum recõciliationis & gratiæ.vñ licèt qñq; non prosit offerenti ꝓp pctm̃ eius & malitiã: tñ sp̃ prodest oĩbus viuis existentibus in caritate ad augmentũ glo riæ & gratiæ,& exsistẽtibus in purgatorio ad E remissionẽ pœnæ, & prodest et peccatorib. vt conuertantur & ueniant ad pniam. Et sic sp̃ illud sacrificium est acceptũ apud patrẽ, & confert grãm.Ideo dr̃ eucaristia græcè, qđ latinè interpretatur bona gratia. & sicut hoc sacrificium per se acceptabile, & iustũ, ĩ quo Chr̃s realiter continetur,nunq̃ fuit nisi in le. no.ita pariter uirtus passionis Chr̃i est realiter in sacr̃is,& attingit ecclesiastica sacr̃a, sicut faber attingit instr̃m , cum quo attingit materiam, & præbet figuram,& formã. Ideo baptismus, & pnĩa præbẽt realiter grãm gratificam,meritoriam vitę æternæ,vltra hoc ꝙ purgant à peccato:& ideo vltra hoc quod si gnificant quod non faciebant sacr̃a ve. le. cũ ibi nec Christus nec sua uirtus contineretur nisi in figura.Et ideo in sola fide offerentis de F Christo futuro iustificabant à peccato. sed si vltra hoc ꝙ iustificabãt à peccato darent gratiã gratificã meritoriam vitæ æternę,alibi videbitur.nam cõiter dr̃ ꝙ illa sacr̃a non procedebant realiter à passione Christi , sed tendebant,& diregebantur ad passionem Christi : & ideo non habebant tantã uirtutẽ sicut sacramenta nõ.le. q̃ realiter, & actualiter emanant à passione Christi:sicut aquæ quæ tendunt ad mare non habent tantam uirtutem, & perfectionẽ,& sanitatem sicut quæ fluunt à mari. Vnde hanc conclusionem intendit probare,aut vr̃ probare apostolus per totam epistolam ad Ro.& Ga. & He.s. ꝙ lex de se non poterat iustificare nisi sola lex euangelica,& eius sacr̃a, Ideo ait profeta, Tunc acceptabis

A ptabis in hac ecclesia sacrificium iustitiæ & alias oblationes & sacramenta. Et sequitur Tunc imponent super altare tuum vitulos. Vnde est aduertendum ꝙ omnia animalia q̄ immolabantur in le.ve.erant figura huius sacrificii.s.agnus matutinus & uespertinus, ut num. 28. & Exo. 29.significabat illum agnū immaculatum. Et illi vituli, qui immolabantur,qui erant sine iugo.significabant Christū immolandum in cruce sine peccato,& quotidie offerendū in altari huius ecclesiæ. Et etiam illi vituli figurabant martires qui seipsos pro fide Christi in altari ecclesię erant oblaturi ad mortem & martirium. Ideo ait: quando ista noua Hierusalem erit ædificata, tunc in ea acceptabis sacrificium iustitiæ eucaristiæ,quod fuit in le.ve.per agnum figuratum, & acceptabis alias oblationes ecclesiæ, B & tunc etiam apostoli & martires imponent vitulos sup altare tuum,in lege figuratos,cū seipsos pro fide Christi sua sponte offerēt ad mortem. Et sic Laurentius & Vincentius & Lucia & Catarina se morte consecrabunt,& tales uitulos & tauros & agnos imponent super altare tuum.Vnde nota, quòd nos etiam quotidie imponimus uitulos super altare domini nostri, nō solum cum eucaristiam offerimus,sed etiam cum festiuitates martirum celebramus,& eorum triunfos & passiones cantamus,&in tabulis super altaria depingimus in memoriam,ad excitādam deuotionem populorum,& ad gloriam &honorem ipsorum sanctorum.Ex quibus patet, qnòd Dauid nō petit ut ædificarētur muri Hierusalem materialis:quia iam erant ędificati: nec petit ꝙ acceptentur & offerantur ibi uota & sacrificia C animalium brutorū,quia quotidie offerebātur ibi.sed quia præuidit in spiritu quòd illa Hierusalem materialis debebat cum Christo mori & crucifigi simul cum sacerdotio & omnibus legalibus,ideo petit ędificari nouā Hierusalem per Christum toto orbe diffusam,& petit offerri sacrificium no, le.in ea acceptabile apud patrem, & petit transferri sacerdotium & legem in euangelium & ecclesiam Christi. Ex dictis in hoc psalmo eliciuntur. 11.conclusiones corrolariæ.

Prima conclusio, ꝙ Adam pre generationē reliquit nobis seminaliter suum peccatum: probatur:nam ꝑ generationem libidinosam impressit in carnem filiorum vitium cōcupiscentiæ siue fomitem,ex cuius contactu anima maculatur peccato originali;quod peccatum Adæ imputatur nobis ad pœnam damni,& eiusdem consensū uoluntas trahit peccatū actuale quod imputatꝰ ad pœnā sēsus. D

Secunda conclusio ꝙ licèt illa concupiscētia aut fomes sit semen omnis peccati,tamen principaliter incitat uoluntatem ad tria generalia peccata.s.ad superbiam, auaritiā, & luxuriam: quia quicquid est in mundo aut est concupiscentia oculorum,aut concupiscētia carnis,aut superbia uitæ.pri.Ioann.2.Ex his tribus oriuntur omnia alia uitia:nam ex superbia oritur ira & inuidia:& ex carne oritur gula acidia & luxuria & econuerso: sed omnia uitia ex concupiscentia oriuntur: superbia enim nil aliud est nisi concupiscentia honoris & cętera.

Tertia conclusio, ꝙ supradicta peccata nō poterāt remitti nisi ex Dei misericordia per E aspersionem sanguinis Christi & ecclesiastica sacramenta.

Quarta conclusio, ꝙ passio Christi &ecclesiastica sacramenta non solum nobis remisit culpam,sed etiam restituit gratiam perditam in Adam:hoc est quia in supplementum iustitiæ originalis restituit nobis iustitiam fidei,& loco gratiæ dedit nobis dona spūs sc̄ti.

Quinta conclusio ꝙ sacramenta & sacrificia ue.le. de se non poterant iustificare hominem, quia de se nō erant bona, nisi ex sola fide & bonitate offerentis.Vn̄ sola fides Christi futuri iustificabat antiquos à peccato.

Sexta conclusio, quod sacrificium nostrū proprium Deo acceptum in utrāque lege est spiritus contribulatus & cor contritum & humiliatum.

Septima conclusio, ꝙ sacrificium semper F de se bonum & acceptum est eucaristia, in qua realiter est Christus iustificans & reconcilians omnes.

Octaua conclusio, ꝙ uera Hierusalem & vera Sion est ecclesia Christi toto orbe diffusa,exorta ex Hierusalem iudęæ, inchoata ibidem per Christum,& per apostolos suos, postea per totum mundum dilatata,in qua sola offertur uerum sacrificium iustitiæ.

Nona conclusio, ꝙ Hierusalem iudeæ nūquàm fuit uera Hierusalem vsquequò venit Christus in eam,& compleuit omnia misteria nostrę redemptionis in ea.probatur. quia tunc fuit uere visio pacis & visio omniū quæ fuerant figurata per patriarcas & dicta per ꝓfetas de ipsa & Messia futuro,ex quo patet ꝙ ante non fuit Hierusalem in re,sed in figura, sicut

A ſicut cætera legalia. Decima cõcluſio, ꝙ rece dente Chřo & Apłis à Ieruſalem iudeæ nõ amplius fuit Ieruſalem: probaẽ: quia nõ mã ſit viſio & ciuitas pacis, ſed diſcordiæ & cõfu ſionis quia repulit oẽm pacẽ & viſionẽ fidei & veritatis: & ſic dicta eſt Babilonia. Vndeci ma cõcluſio, ꝙ cũ Chřo fuit mortua tota lex Moyſi, & per conſequens oĩa legalia perdide runt virtute, & ſic ceſſauit tota lex vetus & ſucceſſit euãgelica, & ꝑ cõſequẽs mortua fuit Ieruſalẽ materialis cũ ſuo ſacerdotio & ſuc ceſſit vera Ieruſalem ſpũalis, quę eſt eccleſia Chriſti toto orbe diffuſã. quod patet per hoc ꝙ dicit: Vt ædificentur muri Ieruſalem: quia illa Ieruſalem materialis iam erat ædificata: ſed deſiderabat ædificari per Chriſtum aliã Ieruſalem ſpiritualem toto orbe diffuſam.

B

Tertia Expoſitio.

MIſerere mei Deus. Dictũ eſt ſuperius ꝙ Dauid ad triplicẽ ſenſum fecit hunc pſ. Primò literaliter in perſona ſui prout cõ miſit adulterium cum Berſabee, & homicidiũ contra Vriam. Secundò profeticè in perſona totius hominis & corporis miſtici prout pec cauit in Adam. Tertiò in perſona cuiuſlibet pœnitentis prout peccauit in ſe contra Deũ & proximum. Et ideo fuit primo literaliter expoſitus de ipſo Dauid. Secundò miſticè & profeticè de toto corpore miſtico ſiue eccle ſiaſtico; quę dicta eſt miſtica & profetica ex poſitio: Oportet ergo in tertio loco vt expo natur ſpiritualiter & moraliter pro quoli bet peccatore pœnitente: nam ideo iſte pſal mus collatus eſt quinquageſimus in ordine,

C vt ait Caſſiodorus, eò ꝙ ſignificat iubileũ: nã ſicut in iubileo 50. annorũ omnia debita re mittebanẽ & vnuſquiſq; à labore quieſcebat & liberabatur à quocunq; debito: ita pœni tens cũ deuotione & feruore & affectu & cõ tritione dicens hunc pſ. nõ ſolũ liberaẽ à cul pa, ſed ẽt à debita pęna quacunq;. Ad cuius intelligentiã eſt notandũ, ꝙ pc̃tõr in peccan do tria dãna incurrit: nã primò perdit grãm gratificã, quam receperat in baptiſmo. Scđò incidit in culpã per quã eſt in ira Dei & debi tor pęnæ æternæ. Tertiò quia cũ nõ ſit in gra tia Dei nulla bona, q̃ agit dũ eſt in pc̃tõ ſunt Deo grata nec accepta ad vitã ęternã. Tria er go facit Dauid in hoc pſalmo in perſona cu iuſlibet pęnitentis: nã primò petit ſibi culpã remitti: ſecundò grãm perditam reſtitui: ter tio bona q̃ facturus eſt à Deo acceptari. 2. D ibi. Cor mundũ 3. ibi. Docebo iniquos. Poſſu mus ẽt dicere ꝙ Dauid in hoc pſ. ſeruat totũ ordinẽ pniæ & explicat oẽs eius partes: nam cum tres ſint partes perfectæ pniæ .ſ. cordis cõtritio, & oris cõfeſsio, & operis ſatiſfactio: ideo primò petit ſibi culpam remitti & gra tiã reſtitui per cordis contritionẽ & oris cõ feſſionẽ. Scđò promittit pro reatu ſatiſface re, cũ dicit. Docebo iniquos &c. Iterum eſt ẽt aduertendum ꝙ Dauid non ſolũ ſeruat ordi nem pniæ in hoc pſalmo: ſed ẽt ſeruat ordi nẽ & modũ boni oratoris & rhetoris in pſua dendo: nam in oĩ bona orone pmittitur exor diũ, in quo captatur beniuolentia auditoris, exinde ſit petitio & narratio rei intentæ: in qua narratione diſputatur cã & poſſibilitas eius & fiunt obiectiones & cõſutationes & tã dẽ datur cõcluſio. Ideo Dauid in hac prima E parte duo facit: nã primò pmittit exordiũ & petitionẽ cũ cordis cõtritione & oris cõfeſſio ne: ſcđò probat poſſibilitatẽ petitionis cõfu tãdo obiectiones, ibi. Vt iuſtificeris. Quantũ ad primum cõmendãdo Deũ de mĩa vt red dat ipſum ſibi beniuolũ, dicit. O Deus miſere re mei nõ ẜm ſolam iuſtitiam, ſed ẜm mĩam tuam, i. ẜm bonitatem & pietatem releua me à miſeria peccati in qua poſitus ſum, & non ſolum ẜm mĩam tuam habitualem, ſed ẜm multitudinem miſerationum tuarum actua lium: quia ſp ſolitus es & conſueuiſti pecca toribus & afflictis miſereri, & liberaſti eos à miſeria: nã tu ẜm multitudinem miſeratio num tuarũ liberaſti Noe de diluuio & Abra ham de hur Caldæorum, & Iacob de manu Eſau, & Iſrael de afflictione & captiuitate ęgypti. Et poſt incarnationẽ Magdalenę mul F ta pc̃tã remiſiſti, et Cananeæ filiã ſanaſti, et à dęmoniis liberaſti: et latroni in cruce veniã et remiſsionem plenariã tribuiſti: et finaliter omnes ſanctos patres de limbo liberaſti: ergo ẜm multitudinem iſtarum miſerationũ tua rum dele iniquitatem meam. Sed quæritur quare Dauid non dicit miſerere mei ſecun dũ omnipotentiã tuam, aut ſapiam? Ad hoc reſpondetur ẜm Ariſtotelem. 4. ethicorũ, ꝙ princeps magnificus aut magnanimus magis inclinatur ad petitionẽ cum narrãtur et me moranẽ ſibi beneficia q̃ fecit, & magis ẽt dele ctatur vt cõmendetur eius largitas et magni ficentia q̃ eius potẽtia. Cũ ergo Dauid inten dat hic inclinare Deũ ad petitionẽ ſuã: ideo potius memorat mĩam et clementiã quæ per

A tinet ad largitatē & magnanimitatē q̄ eius potentiā narrādo & cōmemorādo p̄terita beneficia. Itē magis explicat̃ bonitas & ēt potētia diuina in mīa q̄ in potentia & sapia. nam ſm Aug. Plus eſt ex impio facere piū q̄ creare celū & terrā: vt infra probabit̃ vñ cātat eccleſia. Deus qui oīpotentiā maximè parcendo & miſerendo manifeſtas &c. Et ſic magis Deus delectatur & citius inclinatur ad implēdā petitionem, cū inuocatur per mīam q̄ per potentiam: ideo ait Dauid miſerere mei Deus ſecundū magnā miam tuā. Item notā ter dicit magnā: q̄a licèt vna & eadē ſit mīa Dei ex parte ſui: tñ reſpectu noſtri mīa qua Deus liberat & releuat pctōrem à miſeria & pęna æterna, eſt magna & maxima & maior q̄ mīa qua releuat à pęna tpali. Q. d. O Deus miſerere mei nō ſolū ſm mīam qua liberas

B hoīes à periculis tpalibus: quia vt ſic ēt multos malos liberas & das eis bona tpalia, & ſupplices eorum petitiones in hac vita: ſed miſerere mei ſm magnam & maximam miam tuam: q̄ ex peccatoribus iuſtos facis: ſicut miſertus es Magdalenæ & latroni & Matth. & Aug. ideo ſm multitudinem tuarum taliū miarum dele iniquitatem & culpam meā, ne amplius imputēs ad pęnam æternam. Et ſequit̃. Amplius laua me ab iniquitate mea: per hāc cōtritionē & lacrimas quas effundo, & per eas munda me à pctō meo. Sed hic dubitat̃ quare hic ponit tria verba. ſ. dele, laua, munda: q̄ idem vr̃ importare: cū dicit dele iniquatem, & laua me ab iniquitate, & munda me à peccato, quod idem eſt quod iniquitas, & per cōſequens ter noīat pctm̃. Ad hoc

C r̃ndet̃, ꝙ nil ponitur ſuperfluum: pp q̄d eſt notādū: ꝙ ſicut pctm̃ Da. fuit triplex. ſ. adulteriū, furtum, & homicidium, vt dictum eſt: ita omne pctm̃ noſtrū eſt triplex ſimile illi. Nā nūquā peccamus quin cōmittamus adulterium, furtū, & homicidiū: nā primo anima noſtra fuit deſpōſata Xpo in baptiſmo & renunciauit diabolo & mundo & pōpis eius & ꝑmiſit Xpo fidem, ſpē, & caritatē, & in omnibus ſequi ipſum: ergo quantumcunq; peccat adulteratur, q̄a auertit̃ à bono incommutabili & cōuertit̃ ad bonum cōmutabile, & cōtemnit Xpm ſponſum & ſequitur ſuggeſtionem diaboli: q̄a nemo pōt duobus dñis ſeruire: neceſſe eſt enim vt vnum cōtemnat & alterum diligat: vt ait Saluator Math. 7. Et ſic fornicatur pctōr cum diabolo. apo. 18. Secundò cōmittit ſemper furtum: q̄a rapit prohibitum. Nam pctm̃ ſecundum Auguſtinum nil

D aliud eſt niſi omne cōcupitum vel factum cōtra illud quod lex prohibet. Tertiò cōmittit homicidium, quia occidit & odit animā ſuā in mortem ęternā qui diligit iniquitatē. Itē in omni peccato fit triplex offenſio. Primò cōtra Deū: cuius pręceptum violatur: & hoc dicitur adulterium & iniquitas. Secundò peccator offendit proximum iniuria vel damno. Hoc etiam dicitur iniquitas & furtum. Tertiò homo offendit ſeipſum & hoc dicit̃ homicidium: cum ſe in mortem ęternā pręcipitet: & hoc dicitur peccatum inquātum deuiat & errat à via veritatis. Item cōiter omne peccatū habet tres gradus. ſ. corde, ore, & opere ſiue proſecutione: & ſic Dauid omnia ſupradicta tria peccata cū ſuis gradibus petit ſibi in hac parte remitti. Item omnia peccata reducuntur ad tria, vt dictum eſt in ſuperiori expoſitione. nam quicquid eſt in mundo, vt ait Io.

E in canonica, aut eſt concupia carnis, aut concupiſcētia oculorū, aut ſuperbia vitæ: per cōcupiſcētiā carnis intelligit gulā & luxuriā & accidiā q̄ ſe habēt cauſaliter & correlatiue: p ſuperbiā intelligit elationem & iram & inuidiā. q̄a ſuperbus nō patitur parē nec ęqualē: per cōcupiſcentiā oculorum intelligit auaritiam & furtum & rapinā &c. Ex quo patet, ꝙ ad iſta tria pctā reducūtur omnia alia. Vnde ſuperbia & auaritia dicuntur iniquitates, q̄a non committuntur ſine iniquitate & malitia & iniuria. luxuria autē & omnis carnalitas dr̃ hic tātùm pctm̃, eò ꝙ cōiter committitur ex fragilitate. Ab his ergo tribus cōmiſſis petit pœnitens hic liberari per mīam Dei. Sed rurſus reſtat videndum quid intelligit per illa tria verba. ſ. delere, lauare, & mundare. Ad

F cuius intelligentiā eſt notandum; ꝙ iſta tria verba ad diuerſa referūtur: nam pctm̃ tria facit: nam primò infligit culpam in anima: qua pctōr dr̃ eſſe in ira Dei & debitor pęnæ æternę inquātū Deus imputat ipſi illud pctm̃ ad pœnā æternā. Scd̃ò deturpat aīam: nā q̄ ante p grām erat Deo ſimilis, poſt pctm̃ eſt difformis: & ſic illa difformitas dr̃ quædam macula. Tertiò i perſpectu diuino manet quidā reſpectus mouens Deū ad vindictam peccati: & forſan eſt idem cum culpa ſiue fundantur in ipſa culpa ſubiectiuè, ſed obiectiuè i Deo: vnde Deus ex ſola mīa & bonitate reſpiciēs in paſſionem & ſanguinem Xpi delet iſtū reſpectum à perſpectu memoriæ ſuæ ſiue iræ: hoc eſt non amplius imputat peccatum ad

A penam æternam: quia soli Deo facta est iniuria ex præuaricatione legis. iō solus Deus pōt tale debitū remittere Esa. 34. Solus ego deleo iniquitates & pctā populi. Ex quo patet ꝙ ly delere refert ad diuinā memoriā siue ꝓspectū. Vn̄ dicit Aug. ꝙ Deū pctā delere nil aliud est nisi pctōrū recordari. i. n̄ ad pęnā iputare. Petit ergo pęnitēs vt Deꝰ deleat pctm̄ & iniquitatē de memoria sua, ne amplius imputet ad pęnā ęternā. Scd̄o petit lauari ꝑ fontem lacrimarū à culpa q̄ cōmisit. Sed qa fuit deturpatus et maculatus et difformis factus ꝑ absentiā gratiæ, iō petit mūdari per sanguinē Xp̄i, qui datur virtute sacri pniæ, vt mūdet illā maculā. Ex quo patet ꝙ tria facit pnia: nā primò delet pctm̄ siue iniquitatē à ꝓspectu diuino, ne amplius recordetur, nec imputet ad pęnā ęternā: nā sicut pęnitēs dolēs ꝓponit amplius nō pecca-
B re: ita Deus ꝓponit ampliꝰ nō recordari, nec ad pęnam imputare. Vn̄ sicut pęnitēs delet pctm̄ à proposito, ita Deus delet ipsū à memoria & sn̄ia sua, & ita &c. Et hoc fit per cōtritionē. Nā cōtritio est pctā ꝑterita plangere, et plāgēda iterū nō cōmittere. Scd̄o lauat ꝑ cōfessionē & lacrimas suas in cōfessione. Tertio mūdāt ꝑ virtutē passionis Xp̄i, siue ꝑ satisfactionē vt magis patebit. Pęnitentia ergo delet & lauat et mūdat. Vel possumꝰ ēt dicere ꝙ pęnitētia delet superbiā, lauat luxuriā, mūdat ab auaritia. Itē pęnitētia delet iniquitatē à Dei memoria, & lauat sēsualitē à turpitudine cōcupiscētiæ & naturalis habitus, & mundat cor & conscientiā à macula. Itē delet à ꝓposito, lauat à locutione, & mūdat ab opere. Qm̄ iniquitatē meā. Hic explicat primā partem pniæ, quæ est cordis
C cōtritio, inquantū pctōr cognoscit in se peccatū suū & reatū, dolet & cōteritur, per quā contritionem meretur vt Deus deleat peccatū suū, ne amplius imputet ad pęnam ęternā. Iō dicit pęnitēs miserere mei & dele iniqtatē &c. qm̄ ego cognosco iniqtatē & culpā meā. i. cognosco me eē reū & peccatorē, & pctm̄ meū cōmissum est sꝑ cōtra me cōterendo & accusando, et mordendo cōscientiā meam. vn̄ infligit semꝑ mihi dolorem & cōtritionem & propositū nunq̄ amplius cōmittendi, in quibus cōsistit vera contritio. Ergo postq̄ me tibi ostendo verū cōtritū, dele iniquitatem meam. Tibi soli peccaui &c. Hic explicat secundam pārtem pniæ, quæ est cōfessio oris, q. d. amplius laua me à macula peccati & carne, & à sorde cordis & animæ D munda me, quia tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Quasi dicat: ꝙ sicut per virtutem contritionis deles iniquitatem meam à memoria tua, ita per virtutem confessionis laua me & munda me: nam confiteor tibi & tuos sacerdoti cōfiteri ꝓmitto qualiter tibi soli peccaui & malum actum vel propositū coram te feci: & sic cōfiteor tibi & sacerdoti peccatū meum, coram quo feci illud quantuncunq; fecerim occultè. Sed hic dubitat, quia homicidia & latro & adulter & inuidus non solum vī peccare Deo, sed etiam proximo, cui fit dānū & iniuria: ergo nō soli Deo peccat peccator. Ad hoc rn̄detur, ꝙ peccare vno modo idem est, quod offendere vel lædere. & sic peccator non solum peccat contra Deum sed etiam contra proximum quē lædit, et cui infert damnū vel iniuriā. Alio E mō peccare idem est quod ab aliqua lege deuiare, ex qua meretur puniri. & sic persona priuata non solum peccat contra Deum sed etiam contra regem & principem aut magistratū cuius legē violat: & sic meretur mortem corporalem iuxta merita delicti. Et isto modo rex vel princeps soli Deo peccat, quia non habet supra se aliū principem qui possit corrigere ipsum nisi Deum, cuius solā legē transgredit, sicut dictum est de Dauid in prima expositione. Tertiò modo peccare idē est qd̄ illā legē violare, quę nō solū obligat hominē ad mortem temporalē corporis, sed ēt ad mortem ęternā aīę: & ꝑ cōsequens offendere illū qui pōt occidere corpus & aīam, et pōt culpā & pęnā ęternam ēt dimittere. de quò dicit saluator. Nolite timere eos q occi F dūt corpus: aīam aūt nō pn̄t occidere, sed illum potius timete, qui cum occiderit potest mittere in gehenā. Et isto mō soli Deo peccamus qn̄cunq; peccamus siue in publico siue in occulto, nam illius legem violamus, cuius trangressio infligit culpam in aīa, & obligat ad mortem æternam, et sicut pōt punire ita pōt misereri & retinere. iō dicit pœnitens in confessione. Tibi soli &c. Vt iustificeris. Nota ꝙ hic incipit versiculus & sn̄ia. Nā dictū est in principio, ꝙ in vno versu magno cōtinentur duo vel tres versiculi parui lirici & pindarici cuiusmodi fuerint facti versiculi psalmorum ꝑ Dauid. Hic ēt incipit secunda particula huius primæ partis principalis, in qua pœnitens probat possibilitatem suæ remissionis & petitionis: & cōfutat obiectio-

A nes contrariorũ, & impugnantium remissionem pctorum. Ad cuius intelligentiã est diligenter notandũ, ꝙ tria genera obtrectatorũ siue emulatorum consueuerunt impugnare pniam siue remissionẽ: & arguere & iudicare Deum & murmurare cõtra eũ in remissione pctorum. In primis murmurat Diab. contra Deum & iudicat, & arguit ipsum, quare nõ remittit sibi culpam sicut remittit homini: cum ipse sit nobilior quocunque homine: & iste mouetur ex inuidia, quia videt hominem per gratiam & pniam cõsequi felicitatem, quam ipse perdidit per superbiã. Scđò arguunt & murmurant contra Deum illi qui fuerunt læsi & passi sunt iniuriam, cum vident viuere, & etiam prosperari illos qui eis iniurias & damna intulerunt: imò blasfemant contra Deum dicentes Deum esse iniu B stum, & acceptorem personarum: & quõ potest eos sustinere in mundo, & parcere eis per pniam? rogantes Deum vt nunquã eis donet locũ pœnitentiæ: sed moriantur morte subitanea &c. & ipsi non considerant ꝙ isti magis offenderunt Deum: & ꝙ sic Deus deberet eos punire scđm merita eorum vt illos. Tertiò volunt Deũ arguere, & temerè iudicare, & iugiter murmurat generatio pessima hypocritarum: qui reputantes se iustos aut volentes iusti apparere iugiter mordent & rodunt publicè pctõres & blasfemant, & murmurant contra Deum: dicentes quare Deus permittit eos, & talia scelera sustinet super terram? imò displicet eis qñ pctõres veniunt ad pniam, licèt quandoque fingant se pro eis orare. Sed ista tria genera obtrectatorum, & murmuratorũ mouentur diuersis finibus. nam Diab. mouetur ex inuidia. nam C quia ipse est cõdemnatus ad pœnam æternã pp obstinationem vellet semper socios habere pœnarũ, & ne homo possideret locum quem ipse perdidit per superbiã & obstinationem, ideo sibi displicet pnia pctõris. Sed iste non habet ius quærelæ contra Deum si misereetur pctõrib. & nõ sibi. Primò quia ipse non peccauit ex fragilitate sicut peccãt modo pctõres pro statu isto pp naturam corruptam in Adam. Secundò, quia Deus promittit veniam pœnitẽtib. ergo si homo agit pniam, & nõ Diab. non est culpa Dei, quare non remittit culpam Diab. sicut homini pœnitenti. Sed homo læsus, & passus iniuriam contra Deum murmurat ex ira. nam ira est appetitus vindictæ ex ascensione sanguinis, circa cor pp vilipensionem aut iniuriam il D latam: & ideo tales appetentes vindictam de suis læsoribus, murmurant contra Deum. Contra quos inuehitur Chr̃s Matth. 25. adducens parabolã de illo, cui Dñs remiserat debitum. X. mille talentorũ: & ipse suffocabat cõseruũ & ꝓximum q debebat sibi tm̃. 100. denarios, & ideo tales nõ habẽt ius q̃relæ cõtra Deũ: nam si volũt vt dimittat eis pctã, q̃ cõtra Deũ cõmiserunt: à fortiori debent ipsi remittere iniuriã ꝓximo pœnitẽti: nec debẽt mirari quare Deus ꝑmittit eos in pctõ viuere, & prosperari: quia expectat eos ad pniam. Hypocritæ aũt ex peiore intẽtione, & malitia mouenť, quã Diab. & homo læsus. Ad cuius intelligentiã est aduertendum, ꝙ duo sunt genera hypocritarũ: nam quidã sciunt se esse malos, sed fingunt virtutem vt appareant boni, & decipiant populum & ex- E torqueant bona tpalia; & honorenť ab omnibus: de quib. saluator Mat. 5. Cum ieiunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes; exterminant, n. facies suas, vt appareant hoibus ieiunantes. Itẽ Veniunt in vestimentis ouiũ: intrinsecus aũt sunt lupi rapaces: & hoc faciunt duob respectib. Primò vt comedãt domos viduarũ &c. & hoc pp auaritiã. Secũdò pp superbiam: volunt primos accubitus in mensa: & sic volunt ab oibus vocari Rabi. Et sic isti vt videantur boni semper de virtute locuti volunt alios publicè increpare: & licèt in occulto non murmurent contra Deũ: eo ꝙ agnoscunt seipsos prauos, & occultos pctõres, tñ in cõspectu populi fingũt admirari, & dicunt quomodo potest Deus sustinere pctõres, & tanta scelera super terram? & sic publicè arguunt & iudicant temerè diuinã misericordiã. Scđm genus hypocrita- F rũ est peius priori qui putãt se esse bonos, & iustos: & potius abstinẽt à pctõ ex superbia: vt possint alios arguere, & mordere: & quam ex deuotione, & isti non cessant inuestigare in publico, occulto & vitas, & facta aliorum, vt oẽs possint carpere, & mordere vt iustificent seipsos: de quorum grege erat ille Pharisæus qui arguebat publicanum dicens. Gr̃as ago tibi Dñe q̃a non sum sicut cæteri homines &c. Lu. 18. Itẽ eiusdẽ generis erat Simõ Pharisæus qui arguebat Christũ Luc. 7. q̃a ꝑmittebat se tãgi à muliere peccatrice. Et isti sunt ita superbi ꝙ putant solis sibi deberi honorẽ, & intantũ sunt obcęcati, ꝙ non cognoscunt peccata grauiora, in quibus laborant.

A Nã primò sũt susurrones, voraces, ambitiosi, diffamatores, & blasfemi nã dicunt ꝙ Deus non est Deus nisi illico puniat pctõres, & sic inuident miæ Dei, quæ expectat pctõres ad pniam. Item inuidi: q̃a in nullo alio patiunt̃ honorem nec volũt consortem in honorib. & inuident diuinæ miæ. Item sunt hæretici, & Pelagiani: q̃a putant se ex propriis virib. & non ex Dei gr̃a abstinere à pctõ aliquo cũ sint maiorib. & grauioribus sceleribus sauciati: contra quos inuehitur Chr̃s Mat. 6. hipocrita vides festucam in oculo fratris tui: trabem autem in occulo tuo non consideras. De his dicit Aug. ꝙ est impossibile ꝙ agant pniam: & ratio est. Nam non putant se pctõres sed iustos. & sic contemnunt pniam in seipsis, & odiunt pniam in proximo. Ex quib. patet ꝙ tria genera arguunt & iudicant Chr̃m & murmurant iugiter contra eius miam, eo ꝙ
B est ita pronus ad miserendum pœnitentib. Nam arguunt contra Deum afflicti & læsi hipocritæ simul & q̃dam curiosi dicentes: ꝙ si Deus est summa iustitia & tribuit vnicuiq. quod suum est, & nemini facit iniuriam, qũo ergo parcit pctõribus qui ex inopia non potuerunt restituere ea, quę pauperib. abstulerunt, aut ex impotentia & importunitate nõ potuerunt satisfacere iniuriam patientibus? Videtur ergo illis iniuriam facere, & cũ iniuria illorum, parcere pęnitentibus. Item arguunt rursus curiosi, si Deus est summè misericors, ergo qũo est summè iustus? Nam si vtitur summa mia, non põt vti summa iustitia, nec econuerso. q̃a non vident̃ posse esse in eodẽ: & per consequens si Deus vult vti summa mia manet iniustus &c. Et sic Deus continue iudicat̃ iniustus ab his tribus gene
C ribus. Vlterius est aduertendũ ꝙ sicut Deus tripliciter arguitur & iudicat̃ iniustus à supradictis tribus generationib. ita tripliciter iustificatur & conuincit eos. Primò humanæ fragilitati compatiendo. Scđò promissionem qua veniam promisit pęnitentib. adimplendo. Tertiò sanguinem filii sui in recompẽsationem & p̃cium pro oĩbus iniuriis tàm sibi q̃ hoĩbus factis acceptando. Vnde est primò aduertendum, ꝙ causa quare Deus est pronus ad parcendum hoĩbus pœnitentib. est, quia compatitur eorum fragilitati. Nam oẽs hoĩes habent naturam fragilẽ & corruptam in Adam & pronam ad cadendum. & sic habent tres incitatores. s. carnem mundum & Diab. intrinsecus & extrinsecus. Diab. autem nullum alium habet incitatorem nisi semetipsum & malitiam suam. & sic pctm̃ hominis est magis remissibile q̃ pctm̃ Diab. Et sic

D Deus iuste ait parcendo peccatoribus & non Diabo. & per consequens Diabo. non habet ius quærelæ cõtra Deum. Et sic Deus potest se iustificare contra Diab. & quemlibet aliũ allegando humanam fragilitatem qñ arguitur & iudicatur de remissione & venia data pœnitẽtibus. & sic vincit Diab. & cæteros cũ iudicatur ab eis. Hoc est ergo quod dicit Hic Dauid respondẽdo huic obiectioni. Nã Deus posset dicere ipsi Dauid & cuilibet peccatori. Quomodo possum ego de iustitia parcere tibi, & delere iniquitatem tuam, quia non solum mihi peccasti, imò contra proximum ipsum opprimendo & diffamando &c. Ideo tàm Diab. q̃ proximus tuus quẽ lęsisti, & oẽs hipocritæ clamant cõtra me vt puniã
E te in æternum, & sic iudicor continuè & arguor ab eis: ideo oportet meipsum iustificare & iustitiam seruare. Huic obiectioni satisfacit dicens: Dñe miserere mei, & laua me, & dele iniquitatem meam vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas eos cum iudicaris ab ab eis. q. d. per rationes potes iustificari & vincere eos. Primò compatiendo fragilitati meæ q̃ traxi à parentib. meis in conceptione & Nati. Ecce. n. in iniquitatib. cõceptus sum. Respice ergo compatiendo fragilitati meæ, quia i iniquitatibus cõceptus sum & in pctis concepit me mater mea. Et exinde traxi fomitem & concupiscentiam & infirmitatẽ in carne, & pronitatẽ ad peccandum, & sic inuenio legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vnde quod nollem hoc facio qñq;, & quod vellẽ non facio, & sic non
F solum habeo excitatorẽ extrinsecũ, sed continuũ impugnatorẽ intrinsecum quẽ Diab. non habet: & ideo ipse nullã potest habere excusationẽ: & sic poteris iustificari in sermonib tuis contra Diab. & vincere eũ cum iudicaris & argueris ab eo. Per eandẽ rõnem potes iustificari & vincere proximũ quẽ lęsi cum clamat contra me, & potes vincere eũ cum ab eo iudicaris. Nã postq̃ ego peccaui p̱ fragilitatem, & humilio me per pniam & pœnitet me proximos læsisse, & cupio satisfacere eis ad possibile, ideo debent contentari postq̃ isti sunt in eadem fragilitate & condẽnatione & desiderant, vt tu pariter remittas eis pctã sua. Parce ergo mihi cõpatiẽdo fragilitati meæ, vt iustificeris in sermonib. tuis, &

A uincas accusatores meos, tã diabolũ q̃ proximũ q̃ hipocritas, dũ iudicaris ab eis allegãdo meã fragilitatẽ. Scđò iustificat Deus in sermonibus suis & vincit cũ iudicatur adimplẽdo. qđ ꝓmisit pęnitẽtibus. Nã nullus iustificat, in sermonibus & ꝓmissis suis vsquequo implet quod promisit: sed Deus promisit per Ezec. 18. & oẽs alios profetas, ꝙ qñcũq; pcõr ingemuerit, & conuerteret à via sua mala, & ageret pniam, tũc Deus nõ amplius recordaret iniquitatũ pęnitẽtis. Dicit ergo Dauid in persona cuiuslibet pęnitẽtis. Dñe miserere mei, & dele iniquitatẽ meã, vt iustificeris in sermonibus tuis, & promissis. Nã tu promisisti remissionẽ & veniã pęnitentibus: & dixisti per Ezec. si cõuersus fuerit pcõr, oĩm iniquitatũ quas fecerit nõ recordabor: ergo nõ recorderis pcã mea, sed dele pcã mea ad pęnã ęternã amplius nõ imputãdo, & sic instificaberis in sermonibus, & promissionib. tuis
B alĩr maneres mẽdax & iniustus. Ecce. n. veritatẽ dilexisti. i. respice, qa veritatẽ dilexisti & nõ mẽdaciũ: ergo fac ꝙ promisisti & iustificaberis in sermonibus tuis. Quod tu promisisti veniã pc̃tõribus pęnitentibus, probo. Nã incerta & occulta manifestasti mihi. hoc est qa tu reuelasti mihi multa ĩcerta. i. abscõdita, & occulta hoĩbus de tua profunda sapientia. i. q̃ sunt clausa in tua sapia, de incarnatione, & nr̃a redẽptione, & pc̃tõrum remissione. Vñ est aduertendũ, ꝙ quilibet peccator & pęnitens põt dicere: Incerta & occulta sapiæ tuæ manifestasti mihi. Nam quotidie Deus ꝑ experientiam manifestat nobis occultã sapiam & miam suã in remissionẽ pc̃tõrum. Nã nos videmus, ꝙ sp latro egit malũ in uita sua, & tñ in ultimo suæ vitæ Deus remisit sibi pc̃tã,
C & fuit illo die secũ in gloria paradisi. Itẽ uidimus Paulũ maximum ecclesiæ persecutorẽ, & postea post pniam factus est ecclesiæ defensor & ædificator. Et sic est dicendum de Matthæo publicano, & Aug. &c. Ex quo patet, ꝙ Deus maximè ostendit & manifestat nobis incerta, & occulta sapiæ suæ, cũ quotidie iustificat per pniam maximos, & scelerAtos peccatores de quibus nulla spes habebat in opinione hoĩm, & in hoc maximè Deus iustificat seipsum in sermonibus, & promissionibus suis, & maximè manifestat tesauros occultos sapiæ suæ, & miæ: cum ex magnis peccatoribus faciat iustos per pniam, & sic ẽt Deus uincit diabolum cum iudicatur ab eo. Nam potest dicere Deus diabolo. tu arguis & iudicas me de misericordia, quia remitto D peccatum homini, & nõ tibi, fac tu pniam sicut ipse, & parcã tibi sicut ipsi, sed tu manes sp obstinatus in tuo peccato: ideo nõ est iustum ꝙ remittam tibi: sed est iustum ꝙ remittam ipsi ut iustificer in sermonibus, & promissionibus meis: quia promisi veniã pęnitẽtibus. Et sic Deus non solum ut sic iustificat in sermonibus suis, sed ẽt uincit diabolũ, & hypocritas cũ iudicatur, & arguitur, & blasfemat ab eis. Ex quibus patet, ꝙ dupliciter iustificat Deus in sermonibus suis, & uincit cũ iudicat. Primò cõpatiendo humanæ infirmitati, & humanæ fragilitati. Secundò dãdo veniã, quam promisit pœnitentibus. Litera Hieronymi habet. Tibi soli peccaui &c. propterea iustificabis uerbum tuum, & mundaberis dum iudicaberis. quasi dicat: si tu deleueris iniquitatem meam, mihi culpam & pęnam remittendo postquàm ago pęnitentiã, E & confiteor peccata mea, propterea hoc faciẽdo iustificabis verbũ tuũ in quo promisisti veniam pęnitentibus, & cum iudicaberis ab æmulis meis, tunc mundaberis. i. mundus, & excusatus eris repertus. Itẽ sequitur secundum literam Hieron. Ecce ueritatem uoluisti in præcordiis, & in occultum sapientiam fac notam mihi. quasi dicat. tu nõ solum diligis & vis ueritatem in te, sed etiam in præcordiis, & in cõscientia hominũ vis ueram cõfessionẽ pc̃tõrum. i. ꝙ unusquisq; uere, & cum cõtritione cordis cõfiteat pc̃tã sua, & agat pęnitẽtiã. Cum ergo cõfessus sim pcã mea quia dixi, Tibi soli peccaui & malum corã te feci, ergo remitte mihi culpã, & dele iniquitatẽ meã, & sic iustificaberis i sermonibus tuis, & uinces cum iudicaris. & fac mihi notã occultam sapientiã tuã, quę maximè manifestat F in remissione. pc̃tõrum ut dictũ est, ut sciam me esse absolutum. Asperges me. Quia superius pœnitens persuasit quomodo Deus duobus modis iustificatur, & uincit cum iudicatur. s. implendo promissum & cõpatiendo humanæ infirmitati: hic persuadet quomõ tertio mõ põt iustificari & vincere obtrectatores, & curiosos prædictos: hoc est acceptãdo aspersionem sanguinis Christi in pretium, & recõpensationẽ delicti, & iniuriæ, & sic petit aspergi per sanguinem Christi vt mundetur pc̃tõr, & Deus pater iustificetur & uincat cũ iudicatur. Ad cuius intelligentiã est notãdũ. Primò, ꝙ licet pc̃tõr ledat proximum, tñ i primis offendit Deũ, qa eius legẽ trãsgredit, & preua-

A præuaricat, & violat, & eius pcepta cõtẽnit: ex cõsequenti lædit pximum inferendo ipsi dãnũ in fama, vel in bonis, vel in persona, & hoc corde vel ore, vel opere. & sic omne pctm̃ est infinitũ in debito. q a est cõtra Deũ infinitũ. Et sic licèt pro dãno, & iniuria proximi possit satisfieri aliquo finito pcio, tñ iniuriæ factæ Deo nullũ pciũ finitũ põt satisfacere. Nã iniuria facta pximo comparata iniuriæ factæ Deo est sicut cõparatio centũ denariorũ ad X. mil. talẽtorũ auri, ut ait saluator Mat. 18 Et iõ oẽ peccatũ ẽ irremissibile quò ad nos, quia nullus de se põt satisfacere nec inuenire aliqđ pciũ, quo satisfaciat iiuriæ factæ Deo, & debito decẽ milliũ talentorũ, ut patet in eadẽ parabola. Et iõ dicit Aug. lib. Cur Deus homo: ꝙ oportuit reperiri aliquod precium infinitum per quod satisfaceremus debito infinito, scilicet pro oi peccato, & iniuria Deo B facta. & illa est passio, & aspersio sanguinis Christi. Nam merita illius passionis sunt precii infiniti, eò ꝙ processit ex obedientia, & humilitate, & caritate infinita. Nam licet voluntas Christi humana fuerit finita in substantia, tamen fuit infinita in affectu, quia in immensum uoluit humiliari vsq; ad mortẽ crucis. Itẽ quia tota persona Christi erat infinita, ideo ẽt illa passio dr̃ esse precii, & meriti infiniti, eò ꝙ Christus erat Deus, & homo, & filius unicus, & dilectus, & purus, & innocẽs. Ideo illa passio fuit patri cara, & accepta in precium infinitum. Ideo satisfecit pro omnibus peccatis præteritis, & futuris. Et sic Christus in cruce obtulit seipsum, & passionem suam patri non solum pro peccato primorũ parentum, sed ẽt, vt satisfaceret patri pro pec C cato omnium nostrum: quia tũc ille sanguis præbuit uirtutem omnibus sacramentis. s. baptismo ad tollendum originale: & pœnitentiæ ad satisfaciendum pro actuali Ex quo patet, ꝙ passio, et sanguis Christi nil aliud est nisi quoddam precium infinitum quo soluit omne debitum. Vnde dicit Aug. super ps. 21. sermone 2. Ecce Christus passus est: ecce mercator ostendit merces suas, ecce preciũ quod dedit, ecce sanguis eius fusus est: in sacco sui corporis ferebat precium, percussus est lancea, scissus est saccus, & manauit precium orbis terrarum: apertus est infernus, & emptũ est cœlũ. Ex his patet, ꝙ sanguis Christi fuit precium totius orbis terrarum, quo precio Christus non solum soluit oẽ debitum peccati: sed etiam pro nobis emit cœlum. Ideo

diffinitur passio Christi per omnes suos effe- D ctus sic. Passio Christi est quoddam pelagus infinitum meritorum, et numisma immensi precii, quo cœlum est emptum, et genus humanum redemptum: quo iniusta in conspectu Dei fiunt iusta, & diuina iustitia eius adæquatur miæ, mitigans diuinam iram: satisfaciens diuinæ uindictæ, precium maius oĩ debito. Ad cuius diffinitionis intelligentiam est secundò notãdum ẽm Arist. 5. Eth. ꝙ iustitia cõmutatiua. s. in cõmutationibus, & uenditionibus est quærendum medium rei. & ideo ante inuentionem nummi uix poterat fieri iusta cõmutatio, & reperiri medium. Nam cum non esset nummus, oportebat cõmutare asinum pro boue, aut frumẽtum pro calceis &c. Et sic non poterat fieri iusta adæquatio siue commutatio: quia semper quid præualebat, sed postea humana industria repertus est nummus, qui est metrum & men- E sura adæquans omnes commutationes, & vẽditiones. &c. Et hoc numisma siue nũmus nõ solũ est metrum, & mensura præsentium cõmutationũ, sed etiã est fideiussor pro necessitatibus, & mercibus futuris: quia reseruatur in Gazofilacio: & p ipsum homo in futurum reperit frumẽtum, & pannum, & oĩa necessaria. Ita pariter factum est de passione Christi. Nã cũ nullum preciũ ęquiualẽs nec adęquatũ posset reperiri ad satisfaciẽdum p debito peccati, & iniuria facta Deo. & proximo: tunc venit Xp̃s, & effudit, & obtulit Deo patri sanguinẽ suũ in pciũ sufficiens pro omni debito: satisfaciẽs pro iniuria facta Deo, et proximo. Et sic Xp̃i sanguis factus est numisma, et metrũ et mẽsura adæquãs oĩa, et satisfaciẽs pro omni debito. Et non solum ille sanguis tunc adæquauit, et satisfecit pro peccatis pteritis, F sed etiã factus est fideiussor pro debitis futuris. Nã repositus est i Gazofilacio ecclesiasticorum sacramentorũ ad satisfaciendum pro debitis futuris. Nã ecclesia in baptismo nil aliud facit nisi ꝙ abstrahit numisma Christi de Gazofilacio Xp̃i, et ecclesiæ, et satisfacit offerendo Deo patri pro peccato originali illius parui baptizati. Et in pęnitẽtia nil aliud fit nisi ꝙ sacerdos apponit numisma sãguinis xp̃i, et adhibet pnię illi⁹ pęnitẽtis, et sic satisfacit p eo Hoc idẽ pęnitẽs si nõ hẽt copiã sacerdotis. Vnde tota pęnitẽtia hominis quantumcũq; vehemens nõ esset sufficiens de se satisfacere: nisi sibi admisceatur, et adhibeatur passio, et sanguis Christi. Et ponitur exẽplũ

A de uno annulo aureo vnius marchę qui de se non valet nisi 48. ducatos: tñ si in illo annulo inceletur, & inseratur magnus carbũculus tũc ꝓ eo posset emi vna magna ciuitas & redimi vnus princeps à captiuitate: nõ in valore auri: sed valore carbũculi, siue adamãtis in auro celati, & inserti. Ita pariter pnīa peccatoris de se non esset sufficiens ad satisfaciendũ ꝓ paruo pctõ: sed ratione passionis & sanguinis Christi in ipsa pnīa celati & inserti satisfacit ꝓ omni pctõ, & ꝓ omni debito Dei, & ꝓximi ex diuina acceptatione. vt dictũ est. Ex qbus patet ꝙ passio & sanguis Xp̃i est metrũ, & mẽsura & numisma adequatum ad satisfaciendum ꝓ oĩ debito qui qdem sanguis Xp̃i est celatus & insertus in sacramẽto pnīę: & sic pęnitens pctõr per virtutem pnīæ satisfacit ꝓ oĩ pctõ quãtuncunq; graui. Tertiò est B aduertendum ex supradictis ꝙ pœnitẽtia nõ solum põt satisfacere ratione sanguinis Christi ꝓ debito, & iniuria facta Deo. sed à fortiori ꝓ iniuria facta proximo passo iniuriam. Probatur primò, quia dñs directus põt remittere iniuriam serui ẽt inuiti. Nã iniuria facta seruo potius est iniuria dñi, quia seruus non habet ius iniuriæ: quia dño est potius facienda satisfactio. Itẽ iniuria facta proximo in eodẽ pctõ cõparata ad iniuriã Dei est sicut cõparatio centũ denariorũ ad decẽ millia talentorũ, vt dictũ est: sed pęnitẽtia satisfacit pro debito Dei: cuius est totũ interesse: ergo satisfacit pro iniuria ꝓximi. Scđò arguitur ex parte Xp̃i ꝓut est caput ecclesiæ. Nã caput põt satisfacere pro quocũq; mẽbro. nã à capite deriuatur omnis sensus, & motus ad membra Si C ergo Xp̃s in pęnitentia nõ solũ offert suũ sanguinẽ ꝓ liberãdo pœnitente: sed etiã pro iniuria facta alteri mẽbro: quia ipse recepit in se illã iniuriã: quia licèt facta sit membro tñ recepta fuit in capite. Iõ Xp̃s caput põt remittere iniuriã factã cuiq; mẽbro, qa primò fuit Xp̃s Iesus. Quartò nota ẽm Aug. de verbis apostoli, ꝙ Xp̃s non fuit crucifixus nec passus tanq̃ persona priuata: quia nunquã peccauerat, sed tanq̃ persona cõis, & caput ecclesię ꝓ omnibus suis mẽbris. Iõ sicut omnes fuimus baptizati in Christo, ita omnia nr̃a pctã præterita, & futura affixit cruci: & ꝑ cõsequens fuerũt punita in Xp̃o. Nã iõ passus est tale genus passionis: vt omnia pctã posset delere, & pro omnibus pati. Nã primò passus est contumeliã à cordibus Iudęorũ. Secũdò opprobria & iniurias in verbis. Tertiò ictus in persona: quia alapis cęsus & flagellatus: & tãdem clauatus, & lãcea perforatus, & mortuus, & hoc D voluit Xp̃s, vt pro omni genere iniuriæ satisfaceret, & omnia nostra pctã in eo punirentur: & illud genus mortis pro omnibus pęnitentibus patri posset offerre, & pro omnibus mẽbris suis. sed vnusquisq; fit membrũ Xp̃i ꝑ baptismũ, & pœnitentiã, & alia sacramẽta. ergo quandocunq; quis baptizatur aut agit pęnitẽtiã illico in eodẽ instãti participat passionẽ Christi, & per cõsequens pctã sua sunt in Xp̃o, & in eius passione punita. Vnde si odit fratrẽ suum aut dedit sibi alapã: ibi in passione Christi est punitus per contumelias, & alapam Christi: & si cõmiserit homicidium, illico ibi in Xp̃o est punitum per homicidiũ Christi. Et sic omne genus iniuriæ punitur in Xp̃o per baptismum, & pęnitentiã. Et per E consequẽs oẽs baptizati, & pœnitẽtes iustificãtur in Christo, & eius passione: qa per baptismũ, & pęnitentiã efficiuntur mẽbra Xp̃i: & fiunt vnũ cum Christo: & participant passionem eius, & iustificãtur in eo: quia tã in baptismo, q̃ in pœnitentia est realiter tota virtus sanguinis Xp̃i Ex quibus patet, & primò sequitur, ꝙ baptizari aut agere pnīam nihil aliud est nisi effici mẽbrũ Christi, & eius sanguine aspergi, & eius passionẽ participare. Secũdò sequitur ꝙ qñ pęnitẽs inuocat diuinam miam, & dicit miserere mei Deus, nil aliud dicit nec petit: nisi ꝙ pr̃ recipiat, & acceptet passionẽ, & sanguinẽ Xp̃i filii sui in recõpensationẽ, & satifactionẽ pro peccatis suis. Itẽ quando pœnitẽs dicit: Christe fili Dei viui miserere mei: & ꝓpitius esto mihi pctõri. nil aliud dicit: nisi ꝙ Xp̃s offerat patri passionẽ, & sanF guinẽ suũ ꝓ pctis ei⁹: & ita orat ecclesia quotidie. Ideo in fine cuiuslibet oĩonis dicimus, Per dñm nr̃m Iesum Xp̃m &c. Tertiò sequit̃, ꝙ qñ Deus pr̃ remittit nobis pcã, nil aliud facit: nisi ꝙ acceptat passionẽ Christi in satisfactionẽ ꝓ peccatis nostris. Quartò sequitur, ꝙ qñ pœnitens dicit iniuriam passo: parce mihi, et da veniã amore passionis Xp̃i, nil aliud dicit: nisi accipe passionẽ Chr̃i ꝓ iniuria quã tibi feci in satisfactionẽ, quia alr̃ nõ possum tibi satisfacere. Quintò sequit̃, ꝙ qui passus ẽ iniuriã nõ vult dare ueniã nec parcere pęnitẽti, et peccãti amore passionis Xp̃i: pro tũc existimat maioris p̃cii iniuriã sibi factã q̃ totã passionẽ Christi: et per cõsequens talis obstinatus arguit, & iudicat Deũ iniustũ, qa dat veniã pęnitenti acceptando passionẽ filii in

A tali remissione:& sic est blasfemus, & hereticus. Hoc idem est dicendũ de quocũq; hypocrita Deũ arguere,& iudicare volente de nimia misericordia. Et sic nullus istorum mereatur veniã pro peccatis suis:nec ꝙ eis suffragetur passio Christi postq̃ eã contemnũt, vt patet in parabola de x.mil. talẽtorum. Ergo sequitur:ꝙ nisi fuisset passio Christi, impossibilis esset remissio pctõrũ:&per consequẽs nec penitentia esset valida, maximè in his q̃ semper mala egerũt,& nõ penitent nisi in ultimo vite sue:& nil habent vnde restituãt:nec habent facultatem vnde satisfaciãt. Iõ tales nisi recurrerent ad passionem Christi per pniam pctã eorũ essent irremissibilia, sed ꝑ penitentiã participãt passionẽ Xpi: & sic pctã eorum ĩ Xpo puniũtur, vt dictũ est:& sic iustificãtur in eo, & pctã eorũ remittũtur. Septimò sequitur ꝙ sola passio Xpi adæquat, & sociat misericordiã cũ iustitia Dei. Probatur. Nã si nõ esset passio Xpi: tunc posita summa iustitia Dei de necessitate tolleretur misericordia, & ecõ verso. nã summa iustitia Dei vult ꝙ nullũ malũ abeat nec euadat impunitũ:nec bonũ irremuneratũ: quia tribuit vnicuiq; sibi debitũ: sed nullus põt satisfacere ꝓ quouis pctõ maximè penitẽs in vltimo vitæ. ergo talis debet puniri in infinitũ secundũ verã iustitiã, & sic tollitur mĩa. Sed si Deus vult vti mĩa cũ pœnitente in extremis: tunc iustitia esset lesa: q̃ illud maneret impunitũ de quo ille non põt satisfacere: & sic venit siue interuenit passio Xpi q̃ in pnĩa cõtinetur: & adæquat, & sociat miam cũ iustitia. Nã ille penitens participat passionem Xpi in qua sua pctã puniũtur: et illud pctm̃ non remanet impunitũ: quia tunc

C Christus de nouo offert suã passionẽ, et sanguinẽ patri pro illo pœnitente: et sic iustitia manet integra et inuiolata simul cũ mia. q̃a illa cõtritio, et dolor penitentis, et confessio cum proposito satisfaciendi si adesset facultas, simul cũ Xpi passione æquiualet cuilibet iniuriæ &c. Ergo sequiť ꝙ Deus pater de necessitate hẽt acceptare penitentem nõ solum ad veniã, & remissionem tribuendã: sed etiã ad felicitatẽ eternã sibi largiendã. Probať. Nã pœnitẽs est aspersus sanguine Christi, vt dictũ est, sed pater teneť acceptare sanguinẽ nõ solũ ad remissionẽ pctõrum, sed ad vitã eternã largiendã in quocũq; et pro quocũq; fuerit sibi oblatus: quia propter hoc fuit effusus .s. ad redimendam culpam siue ad redimẽda peccata, & ad emendũ celũ. vt patet ad Heb.

D 8. & 10. ergo Deus in pœnitente nõ habet respicere pctã quæ quondã fecit, sed sanguinẽ filii quo penitẽs aspersus est, & sic nõ recordať pcã pterita. Decimò sequiť ꝙ per pniam nõ solũ iustificanť pctõres, sed ẽt Deus pr̃ iustificatur tripliciter. Nã primò iustificatur in sermonibus,&promissis, quia promisit veniã penitentibus. Secundò iustificatur quia compatiť infirmitati & humanæ fragilitati. Tertiò, quia per pniam implet oẽm iustitiã sil̃ cũ mĩa. Nã pctã puniuntur tã in Christo qui in penitente, et sic pctm̃ non manet impunitũ: & mĩa seruať cũ penitẽte sicut ꝓmissum est. Nã pena æterna sibi remittiť pro illo paruo dolore, et pnĩa. Et sic Deus non solũ iustificatur: sed ẽt vincit, & cõfundit diabolũ, & passos iniuriã petentes uindictam, & oẽs hypocritas cũ arguitur,& iudicatur ab eis. Et hoc

E est quod dicit hic Dauid in persona cuiuslibet penitẽtis. O dñe ut iustificeris in sermonibus, & uincas cum iudicaris: non solum cõpatiaris infirmitati,& fragilitati meæ, quia in iniquitatibus cõceptus sum &c. & veniã mihi promisisti: sed ẽt ad verã iustitiam seruandam asperges me hyssopo pniæ immerso in sanguine passionis filii tui:& recipe illũ sanguinem in satisfactionem pro oĩbus peccatis meis, & per talẽ aspersionem pniæ, & sanguinis Christi mundabor ab oĩ iniquitate & inquinamento, & sorde peccati: & lauabis me in lacrimis meæ contritionis, & confessionis per gratiã tuæ passionis: & tunc dealbabor, et splendidus ero super niuem. i. magis q̃ nix per gratiã. Item per talem aspersionẽ mũdabor à superbia, & lauabis me à sorde luxurie, & etiam mundabor à delicto, & lauabis me à sorde, & macula peccati. Item mundabor à

F peccato cogitationis: & lauabis me à sorde malæ locutionis. Et cũ mundaueris, & laueris me, & audiuerim ꝙ remiseris mihi culpã, tunc dabis gaudium auditui meo: & omnia ossa mea humiliata: & contrita per pœnitentiam exultabunt, i. conscĩa mea per pniam confracta tunc secura quiescet. Auerte ergo faciem tuã à peccatis meis. i. cum me videris sanguine passionis per pniam aspersum, & lotum iam nõ amplius respicias peccata mea: sed aspice ad sanguinem filii tui, & suscipe in satisfactionem, et omnes iniquitates meas dele de perspectu, et libro tuo, et ne amplius recorderis, nec ad penam uelis imputare. Et hoc faciẽdo iustificaberis in sermonibus tuis, quia manebis verax, & non mendax dando

A ueniam promissam pœnitẽtib. & manebis & iustus, quia adæquabis iniam cum iustitia: manens ipsa iustitia illæsa, vt dictum est, & vinces Diab. & vindicatiuos, & hypocritas cum iudicaris ab illis. Cor mundũ crea. Hęc est scđa pars principalis: in qua postq̃ pœnitens petiuit sibi culpã remitti, & pęnam per aspersionem sangu. Xp̄i, & pniç virtutem: hic petit sibi gr̃am p̱ pctm̃ amissam restitui. Ad cuius intelligentiã est notãdum, ꝙ in baptismo per aspersionẽ sangu. Xp̄i: non solum remittit culpa originalis, & et actualis in adultis: sed ẽt cõfert fides, spes, & caritas in hitu, et gr̃a in actu. Sed per pctm̃ licet nõ perdat habitus fidei, & spei: tñ remittitur caritas, & gr̃a in actu. q̃ quidem gr̃a, & caritas non possunt recuperari nisi p̱ pniam. Nec est hic dis-
B putãdum an caritas distinguat à gràtia: sed sufficit ꝙ caritas vel est cũ ipsa gr̃a: vel nũq̃ sine gr̃a. Sed ista gr̃a est triplex ẽm Aug. s. incipiens, proficiens, & perficiens. Prima rectificat voluntatem, & dirigit vt velimus bona. Scđa cooperat vt proficiamus, & exequamur. Tertia confirmat, & perficit voluntatẽ in sua opatione. Itẽ prima rectificat hoiem: scđa sanctificat: tertia p̄miat ad gaudiũ, & fęlicitatem. Et hanc triplicem gr̃am siue spm̃ gr̃æ petit hic Dauid in persona huius pęnitentis. Primò petit gr̃am p̄uenientẽ & mundantem à malo, & rectificantẽ ad bonum, & dirigentem, cum ait. Cor mundũ crea in me Deus, & innoua spm̃ rectum in visceribus. & cõscientia mea. i. da mihi gr̃am p̄uenientem per Spi. san. quæ mundet cor meum à pctõ,
C & faciat me detestari pctm̃ & abhorrere: & rectificet, & dirigat voluntatem ad bonũ agendum. s. vt declinet à malo, & faciat bonũ. Et dicit cor mũdum crea: q̃a gratia nõ educitur de potentia materiæ siue animæ per agens naturale: sed à solo Deo per nouam creationẽ, & dicit spm̃ rectum innoua: eò ꝙ fuerat perditus per peccatum. Scđò petit gr̃am proficientẽ & cooperantẽ, & sanctificantem: cum subdit. Ne proiicias me à facie tua. Nã cum Deꝰ aufert gratiã proiicit hoiem à facie sua, quia longè à pctõribus salus. Et sic ille non põt operari nec proficere sine gratia: nec est gratus nec acceptus ipse, nec opera sua apud Deum: eò ꝙ gratia, est illa quę sanctificat, & gratificat, & viuificat ad operandũ. Iõ subdit. Spm̃ sanctum tuum ne auferas à me: quia si auferes à me spm̃ sanctum, & gratiã q̃ sanctificat. tunc proiectus ero à facie tua, & salu-

D te. Tertiò petit gr̃am perficiẽtem, & cõfirmãtem vt perficere possit cursum, & opus inceptũ: vt inde accipiat p̄mium, & lætitiã salutis ęternę: cũ subdit. Redde mihi lætitiã salutaris. Et est transpositio sniæ. i. cõfirma me spũ, & gratia principali: quæ est finalis gratia, & perfecta, et tũc reddes mihi lætitiã salutaris tui. i. optatum, & lætum finem salutis tuæ: q̃ est fęlicitas, & uita æterna per gloriã in cęlo possessa, & hoc per finalem pniam: & gratiã cõfirmantem cõparata. Vñ nota ꝙ sicut finalis impnĩa, et obstinatio dr̃ peccatum in spm̃ sanctum, & culpa principalis, & irremissibilis: ita finalis pnia, & gratia confirmata dr̃ spũs & gr̃a principalis, & maxima. Probatur: quia sicut per illã acquirit pœna ęterna: ita per istam cõparatur, & acquiritur fructus sa-
E lutis, & vitæ, & fęlitatis æternæ: ideo dicit. Redde mihi lętitiã salutaris tui. i. nõ solũ des mihi gr̃am p̄uenientẽ, & proficientẽ: sed etiã cõfirma, & cõserua me in ea vsq; ad finẽ vitę inclusiuè: vt reddas mihi fructũ, & lętitiã salutis, et fęlicitatis æternę tuæ. Vñ nõ solum peto ꝙ reddas mihi lætitiã salutaris tui in uita æterna: sed ẽt ut per talem gratiã confirmatam reddas mihi lætitiam salutaris tui, i. ut possim exercere, et perficere quatuor fructus salubres infrascriptos, qui dñr fructus pniæ, dignos uita æterna. Per hoc. n. petit: vt faciat fructus pniç dignos: quę est tertia pars pniç. s. satisfactio. Docebo iniquos. Hic, i. hac tertia parte pęnitens promittit facere satisfactionem, & fructus pniç dignos. Et explicat quatuor fructus, & utilitates quę sequuntur
F ex pœnitentia, & gratia confirmata, et perseuerante. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ sicut quatuor mala facit pctm̃ in peccatore. s. primò quia docet alios peccare. Secundò quia laus, et doctrina eius est Deo, & hominibus contemptibilis. Tertiò quia eius sacrificia nõ sunt Deo accepta. Quartò, quia aĩa peccatoris facta est habitatio peccati. Ita per oppositum, quatuor fructus sequuntur ex pnia. Primò, quia pęnitens est causa ut cęteri conuertantur. Secundò, quia eius laus & correctio est grata Deo, et hominibus. Tertiò, quia eius sacrificium est Deo acceptum. Quartò, quia eius anima facta est habitaculum Dei, & visio pacis, & templũ spũs sancti. Ergo istę quatuor vtilitates, & fructus sequũtur digni ex pnĩa. Nam primò dico, ꝙ sicut peccator ante exemplo sui, & verbis docebat alios peccare, ita post pęnitentiam exemplo

sui,

A fui;& predicatione docet alios p pniam conuerti: nam tunc audacter pdicat cōtra vitia: qa est irreprehensibilis, & multi videntes eũ conuersum, & bene operantē non solũ eius prędicat. & verbo, sed exemplo, ad pniam cõuertunt: ideo ait. Si tu Dñe per istã pniam remiseris mihi culpam, & restitueris grãm, & me in ipsa cõfirmaueris & cõseruaueris: tũc docebo iniquos & pctõres vias tuas, & pdicabo eis quanta est mia tua & virtus sang. Xpi, & pnię: & tunc nõ solũ ex verbis meis, sed ēt exemplo conuertent ad te impii & pctõres. Libera me de sanguinibus. Hic explicat fm fructũ pnię qui est iste. Nam sicut ante laus, & oro, q̃ pctor faciebat, nõ erat speciosa nec acceptabilis apud Deũ ad vitam æternã: ita post pniam ois laus, & oro est speciosa, & grata, & accepta Deo ad pmiũ ęternũ. Iō subdit. O Deus Deus meus libera me de sangui-
B nib. i. de pctis mortalib. qa si hoc feceris: tũc postq̃ liberatus fuero per pniam: lingua mea q̃ ante blasfemabat, & erat sordidata, & deturpata vanis, & imundis, & libidinosis, & illicitis locutionib. qa non loquebat nisi de superbia, & de honorib. & de auaritia, & de rapinis, & de luxuria, & de impudicitia, & de comessationib. & de ebrietatib. tunc post pœnitentiã exaltabit, & magnificabit iustitiam tuam adæquatam cum mia vt dictum est. Et notanter dicit exaltabit iustitiam: qa Deus per pniam iustificat pctõrem, & Deus iustificat in sermonib. suis vt dictum est. Et ēt per supradictam pniam, & grãm postulatam, & redditam aperies labia quæ ante erãt muta, & clausa ad loquẽdum de virtutib. & de necessariis ad vitam æternam. Erant. n. clausa.
C & muta ad bonum ex malo habitu, & cõsuetudine loquendi malum: & tunc os meũ pfusum p grãm annunciabit cũ sapore, & suauitate laudē tuã in orando, & pdicando, & cãtando ad laudē nois tui, & consolationē audientiũ: qa vidẽdo mea opera bona, & lumē doctrinę glorificabunt te qui es in cœlis. Et notanter dicit, Libera me de sanguinib. qa pctã actualia dñr dupliciter sanguines. Primò quia procedunt a fomite, & concupiscentia, q̃ est in carne, & sanguine. Secundò quia merent sanguinē. i. mortem æternã. Iō dñr pctã mortalia. Vñ sanguis frequẽter p morte in scriptura noiatur. Vñ qñ quis est dign⁹ morte dicimus q dignus est sanguine siue reus sanguinis, & debitor. Qm̃ si voluisses. Tertius fructus dignus pniæ est acceptatio

D sacrificiorum, & oĩum aliorum bonorũ apud Deum: nam dum homo erat in pctõ: sua sacrificia, & alia bona quæ faciebat non erant accepta Deo ad vitam ęternam: & ratio est. Nam pctõr erat in odio Dei, & aia sua non erat Deo accepta: ergo minus acceptabantur ea quæ offerebat. Nam Deus prius acceptat aiam, & voluntatem bonam, q̃ sacrificium, & oblationem: quia ista non fiunt de se acceptabilia nisi bonitate offerentis. Vñ Deus per prius respexit ad Abel: deinde ad munera eius, vt dictum est ps. præcedenti. Et ratio quare Deus magis, & prius acceptat sacrificium voluntatis, q̃ quodlibet aliud sacrificiũ aut oblationem, est ista fm Aug. Nam illud sacrificium est maioris pretii, & magis Deo acceptabile: quod fit de proprio: magis q̃ illud quod fit de alieno: sed oĩa alia sunt nobis aliena præter voluntatem: quia nil est E
magis in potestate nostra, q̃ voluntas, quæ à nobis non potest auferri, cum cætera alia nobis inuitis possint auferri, & sola voluntas manet libera: quia nunq̃ libero imperabis aĩo: vt patet de martyribus, quibus tirãni, & principes nunq̃ potuerunt imperare, nec auferre propositum: & tamen non solum abstulerunt bona temporalia, sed ēt vitã corporalem. De tali ergo cellario Deus vult sacrificium, & oblationem, & eleemosynam: vnde non semper exigit effectum, sed quærit semper affectum & votum & bonum propositum de corde bono & conscientiã pura. Et in hoc sacrificio magis delectatur, & hoc sacrificium Deus magis per se acceptat, q̃ sacrificia quæ immolabant antiqui de animalib. brutis: & ēt oblationes quas offerunt pctõres de bonis tpalib. Vnde pctõr qñ offert magna bona temporalia, puta qñ ex pecuniis F
suis construit magnam ecclesiam, aut facit calices aureos & argenteos, aut sumptuosa vestimenta in ecclesia, nil offert de proprio postq̃ non offert primo Deo propriam & bonam volunt. & puram cõscientiam: ideo suũ sacrificiũ non est Deo acceptũ, nec delectabile pro illo statu. Sed si egerit pniam, tunc offert Deo spm̃ cõtribulatũ & cor contritũ & humiliatũ: & tũc Deus non despicit illud tale sacrificium: imò acceptat, & exinde oĩa sacrificia exteriora. Et hic est tertius fructus & vtilitas pniæ. Ideo ait Dauid in psona cuiuslibet penitentis. O Dñe. Qm̃ si voluisses. i. si acceptasses: ego dedissem tibi sacrificium de bonis exterioribus: sed vtiq; scio supple,

quod

A ꝙ tu nō delectaberis in holocaustis & sacrificiis exterioribus. Litera Hie. hēt. Qm̄ non vis sacrificiū.nec holocausta tibi placent. Et tunc litera & sñia est magis plana.i.non dedi tibi sacrificium dum erā peccator: qm̄ scio ꝙ nō vis nec acceptas per se sacrificiū: nec placent tibi per se holocausta: nisi offerantur de corde bono & cōscia pura: quia prius respicis ad cor: quia spūs cōtribulatus & cōfractus per pniam est tibi Deo sacrificium gratū sup ple & de se acceptū, & nunq̄ despicies, imo sp acceptabis cor contritū & humiliatū per pniam: q.d.in summa. Si tu dñe remiseris mihi culpā & restitueris gratiā per pniam, sicut supra postulaui: tunc sequet̄ iste tertius fructus pniæ: quia offerā tibi spm̄ cōtribulatū tibi gratū & cor contritum & humiliatū: qđ nunq̄ despicies, & exinde offerā tibi alias ob-

B lationes: q̄ oīa ante pniam nō erant tibi accepta nec delectabilia. Vñ Apl's ad Heb. 13. Per ipsum ergo offeramus hostiā laudis sp Deo .i.fructū labiorū cōfitentium noī eius. Talibus.n.hostiis promeret̄.i.delectat̄ Deus. Benignè fac. Quartus fructus dignus pniæ est: quia aīa fit uera Hierusalē & habitaculū & templū Dei, & verū altare in quo oīa q̄ offeruntur sunt Deo accepta. Ad cuius euidentiā est ualdè aduertendū ſm doctrinā saluatoris, Matt. 12. & Luc. 11. ꝙ aīa per pc̄tm̄ efficit̄ atrium & habitaculum diaboli. Nā sicut vnus princeps armat⁹ & fortis custodit atriū et castrum suū: ita diabolus dū est in aīa peccatoris armatus oī gn̄e vitiorum, defendit ne intret aliqua uirtus in illā aīam, & sic tenet hoīem ligatum ne faciat bonū: nec pōt diabolus inde eiici nisi à solo Deo q̄ est fortior;

C vt patet ibidē. Sed si forsan ille diabolus fuerit inde per pniam eiectus, et exierit ab illo hoīe, tunc ambulat per loca inaquosa &c. Et tunc assumit alios septē spūs nequiores se.s. septem genera vitiorum, & ingressi habitant ibi &c. Ex quibus sequitur ꝙ aīa per peccatū est facta habitaculū, & templum diaboli, & habitatio demoniorū. in quo tēplo peccator quot mala opera facit, tot sacrificia offert diabolo. Per oppositum dicit Aug. ꝙ aīa existēs in gratia post pniam: facta est habitaculum Dei, & templū spiritussancti: vt inquit apl's primæ ad Corintios 6. An nescitis ꝙ mēbra vestra templum sunt spiritussancti? Item ad Ephe. 2. In quo vos coædificamini in habitaculum Dei in spiritusancto. Item primæ ad Cor. 3. Nescitis quia templum Dei estis & spiritus Dei habitat in vobis &c. Vnde vr̄ dicere ibi Apostolus ſm Aug. ꝙ aīa nostra fuit facta in baptismo ciuitas, & templum Dei: cuius fundamentum est Christus, & muri sunt fides, spes, & caritas. Et ideo uideat ne quis velit ipsam facere templum diaboli rūpendo eius muros, & super ædificare ligna & paleas peccatorum. Et sic dicit Augustinus ꝙ sicut aīa quæ ante per baptismum erat facta templū Dei, murata fide, spe, & caritate, postea per peccatū ruptis muris fit Babylon, & templum diaboli, & habitatio demoniorum & domus confusionis: ita postea per pœnitentiam eiecto diabolo fit Hierusalem, & uisio pacis, & templum Dei, & habitatio uirtutū, & reædificantur eius muri et restaurantur: cum in ea recuperatur eius caritas & gratia quibus sepitur et defenditur, & sic fit templū

D

E Dei: in quo oīa q̄ offeruntur sunt Deo grata, et accepta. Et iste est quartus fructus pniæ. Et hoc est quod dicit Dauid: O dñe fac quod peto, et benignè fac in bona uoluntate tua Sion .i. fac in benigna uoluntate tua, vt aīa mea sit uera Sion, & in ea contemplet̄ Deus, et fiat templum Dei per gratiam et pniam: q̄ ante erat templum et altare diaboli per peccatum, & fac ēt cum bona uoluntate tua, ut muri Ierusalem ædificentur.i. fac ꝙ aīa mea: quæ ante erat Babylonia et ciuitas diaboli et habitatio demoniorum per peccatum: fiat Ierusalem, & uisio pacis, et caritatis, et reædificentur eius muri.s. fidei, et spei, et caritatis: qui quidem muri ante fuerant diruti et dissipati per peccatum. Vñ sicut tota ecclesia mysticè dr̄ Sion.i.specula et templum Dei: quia in ea Deus contemplatur, et speculatur et dr̄ ēt Ierusalem.i. visio pacis vt supra dictum

F est: ita aīa iusti et pœnitentis moraliter et spiritualiter primò dr̄ Siō: quod idem est quod speculatio et contemplatio siue templum, quia in ea Deus speculatur et cōtemplatur, et in ea oblationes spirituales offeruntur. Dr̄ ēt Ierusalem.i. visio pacis siue pacifica: quia in ea Deus vr̄ et habitat per gratiam: quia sedes Dei aīa iusti est, et est ciuitas et habitatio uirtutum septa, et circundata, et tuta muro euāgelico fidei, spei, et caritatis: aduersus quā ciuitatem sic septam portæ inferi nō preualebunt. Dr̄ etiam pacifica: inquantum est Deo unita, et in caritate Dei, et proximi. Et post pniam maximè dr̄ Ierusalem, et pacifica: quia pacificatur et unitur Deo per caritatem quæ ante erat inimica per peccatum.

Ideo

A Ideo pęnitēs magnopere petit, & affectat ut dn̄s cum benigna, & bona uoluntate & m̄ia faciat aīam suam ex templo diaboli ueram Sion & templum Dei: & ex Babilonia faciat eam ueram Hierusalem: & reædificentur & restaurentur eius muri. Nota ēt ꝙ ly Sion potest esse datiui casus: vt sit sensus. O dn̄e fac benignę & misericorditer ipsi Sion. i. animæ meæ: vt in bona uolūtate tua ędificentur in eā muri Hierusalem. s. uisionis, & pacis diuinæ per gratiam, & pniam. Et subdit cām quare hoc desiderat. Tunc acceptabis. i. quia tūc in ea acceptabis sacrificium iustitiæ. Ad cuius euidentiam est notandum, sicut supradictum est, ꝙ anima per pniam non solum fit Hierusalem. sed etiam Sion. s. templū in quo Deus contemplatur. Et non solum fit templum: sed ēt altare Dei: in quo, & super qđ

B sacrificia & oblationes offeruntur. Nam altare dr̄ quasi altum & eleuatum à terra, & ideo cum aīa per pniam & gratiam fiat alta & eleuata à terrenis ad cęlestia: ideo fit altare sup̄ quod spūalia sacrificia debitè offerunť Deo grata & accepta. Et ideo dicit, tunc postquā aīa mea facta fuerit uera Sion & templū Dei acceptabis in ea sacrificiū & oblationes spūales: & tunc etiam uota mea imponent uitulos super eam factam altare tuum. Ad cuius maiorem euidētiam est notandum, vt supradictum est, ꝙ agni & arietes & uituli, & cætera animalia quæ in le. ue. immolabantur: nō poterant de se iustificare: cum de se nō essent iusta: quia nihil dr̄ iustum nisi utens rōne: & ideo non offerebantur p̄p se: nisi inquantum figurabant ea, quæ offerenda erant in ecclesia per aduentum Messiæ, ut ait Aug. contra

C aduersarium legis & profetarum. Vn̄ agnus, qui sacrificabatur mane & uespere, significabat Christum tanquam agnum sine macula offerendum in cruce ſm misticā significationem, ut dictū est scd̄a expositione huius psalmi. Sed moraliter & spūaliter significabat humilitatem & māsuetudinē quam offert quilibet iustus in templo & altari aīæ suæ. Et sic ille imolat agnū Deo: qui occidit in se superbiam per pniam: & offert humilitatē, & mansuetudinē in altari aīę suæ: & ille offert Turturē: qui occidit luxuriam in se: & offert castitatē, & munditiā. Et ille imolat arietes & boues & hircos: qui occidit in se auaritiam & offert Deo paupertatē & largitatē. Et ille imolat Deo tauros & uitulos: qui occidit in se, & mortificat petulantiam iræ, & odii, & offert Deo pacem & concordiā. Et ista sunt animalia quæ offeruntur quotidie Christo in altari animæ cuiuslibet pœnitentis & iusti. Vn̄ pęnitens quilibet dr̄ occidere & mortificare seipsum & suscitatum se Deo offerre. Nam superbus p̄ pniam seipsum dr̄ occidere & mortificare & abnegare, ut ait Greg. Et sic luxuriosus agēs ueram pniam mortificat carnem suam & seipsum, & sic ex luxurioso efficitur castus: & offert Deo castitatē, qui ante diabolo quotidie offerebat opera luxuriæ. Ex quo patet, ꝙ qui offert Deo humilitatem & mansuetudinem: offert iuuencum siue taurū occisum. Et ista sunt sacrificia iustitiæ & holocausta tota cremata caritatis: & uituli qui offeruntur in altari aīæ cuiuslibet iusti. Vnde tūc occidimus hircos, & tauros & arietes cum extinguimus concupiscentiam & desideria carnalia & motus & uoluptates bestiales in carne nostra per pniam & uirtutes. Et

E tunc offerimus cor mundum per uitulos & agnos intellectum. Duplex ergo sacrificium iustitiæ offertur quotidie in le. no. Vnum est sacrificium, quod est tm̄ vnum de se bonū de opere operato & iustum & iustificans: & hoc est solum sacrum Eucharistiæ. Scd̄m est sacrificiū iustum iustificatum: & hoc est spūs contribulatus siue cor contritum, & humiliatū & mortificatum p̄ pniam. Primū offertur semel in ecclesia quotidie: ſcd̄m cōtinuè offertur in aīa iusti: & sic cor mortificatum p̄ humilitatem, & mansuetudinem dr̄ uitulus imolatus: & cor mortificatum p̄ castitatem dr̄ turtur oblata. Et cor mortificatum p̄ paupertatē dr̄ ouis imolata. Et cor mortificatum p̄ caritatem dr̄ taurus imolatus, & occisus, & Deo oblatus. Item deuotæ orōnes, & obsecrationes

F intelligūtur, & figurantur qn̄que in le. ueteri p̄ uitulos & oues. Vnde Osea 14. Oēm aufer iniquitatem, et accipe bonū, & reddemus uitulos labiorū nr̄orum. &c. Ex quo sequitur, ꝙ p̄ uitulos intelligit orōnes labiorū, & cordis, quæ sunt quædā sacrificia ut dictum est psalmo 49. Sacrificium laudis honorificabit me. &c. Et sic ēt Dauid ī hoc ultimo uersu p̄ uitulos intelligit orōnes quas tanq̄ sacrificia vnusquisq; fidelis offert in altari aīę suæ. Vn̄ ad Heb. 13. Per ipsum offeramus hostiā laudis semper Deo. i. fructum labiorū confitentium noī eius: beneficentiæ aūt et cōionis nolite obliuisci: talibus. n. hostiis promeretur. Deus. Ista ergo sunt sacrificia iustitię et holocausta, et uituli qui ponunť, et offerūtur sup̄

altare

A altare pœnitentis siue animę iusti. Hoc est ergo quod hic ait Dauid in persona cuius libet penitentis. Dicit. n. O dñe si tu remiseris mihi culpam & restitueris gratiã p pœnitentiã: tũc restaurabũtur & ædificabuntur muri Hierusalem. quę est anima mea pacifica Deo per caritatẽ: cuius muri sunt pax & caritas: quia posuit Deus fines & seras & portas pacẽ & caritatẽ: & sic efficietur anima mea verum templũ tuũ & altare: & tũc in eo acceptabis sacrificiũ iustitiæ. s. sacramentũ Eucaristiæ: & acceptabis in eo oblationes & holocausta. s. cor contritũ, & humiliatũ, & mortificatũ per humilitatẽ & castitatẽ: vel acceptabis in eo humilitatẽ & castitatẽ & cæteras virtutes p oblationes, & holocausta ve. le. figuratas. Item tũc etiã imponent super altare tuũ vitulos. i. pacẽ, & caritatẽ, & mansuetudinẽ per vitulos
B ve. le. figuratas. Et sic religiosi vouentes & profitentes tria vota: s. obedientiam paupertatẽ, & castitatem: p obedientiem offerunt agnos & p paupertatẽ offerũt oues & boues, & arietes. &c. ex quibus congregantur diuitiæ: & p castitatẽ offerunt turtures & columbos. & unusquisque pœnitens imponit & offert uitulos super hoc altare animę suæ deuotas orationes offerendo. Tota ergo sententia & resolutio huius psalmi consistit in hoc, quia iste pctõr agens pœnitentiã recurrit ad Deum dicens. O Deus misere mei nõ ꝭm merita mea, sed ꝭm magnam mĩam tuam, non ꝭm paruã mĩam qua liberasti patres nostros temporaliter, quæ parua est in respectu: sed ꝭm magnam mĩam tuam qua liberasti totum humanum genus per mortẽ, & passionẽ. Et sic non peto solũ liberari à periculis tẽporalibus: sed
C à peccatis meis æternaliter. Ideo dele iniquitatẽ meã ne amplius imputes ad pęnam ęternã, &c. qm̃ ego intendo agere veram penitentiã, & primò per cõtritionem. Qm̃ iniquitatẽ meã ego cognosco, & pctm̃ meũ cõtra me est semper: animã meam conterendo & mordẽdo cum magno dolore & proposito nunquã amplius cõmittendi. Secundò ago penitentiã per oris confessionẽ: qm̃ confiteor, ꝙ tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Et ut iustificeris in sermonibus tuis & vincas diabolũ & meos æmulos, & hypocritas cum iudicaris ab eis: non respicias peccata mea: sed cõpatere & miserere fragilitati, & infirmitati meę, quã traxi i carne à parẽtibus meis. Qm̃ ecce in iniquitatibus cõceptus sum. &c. Et ẽt vt iustificeris in sermonibus tuis: da mihi veniã, quã pęnitentibus promisisti: qm̃ veritatẽ D dilexisti, &c. Et vt magis iustificeris & uincas cũ iudicaris, asperge me hyssopo pœnitentię immerso sanguine tuę passionis, & mundãbor &c. Et cũ fuero mundatus & mihi culpa fuerit remissa. cor mũdum crea in me Deus: idest restitue mihi omnem gratiã quã amisi, & cõfirma me in ea. Et cũ totum hoc egeris. s. ꝙ restitueris gratiã, & remiseris, & deleueris culpã: tunc satisfaciã pro peccatis & agã fructus pœnitentiæ dignos acceptari apud Deũ. Nã docebo iniquos vias tuas: & impii ad te cõuertentur. Secundò exaltabo iustitiã & misericordiã tuam: & os meum annunciabit laudem tuã. Tertiò offeram tibi cor contritũ, & humiliatũ. Quartò cũ aĩa mea fuerit renouata per pœnitentiã & facta vera Hierusalem, & pacifica, & uera Sion & templum & altare tuũ: tũc in ea acceptabis sacrificium iustitiæ. B &c. Et vota mea ponẽt vitulos p obediẽtiã, & humilitatẽ, & mansuetudinẽ mortificatos: & orationes q̃ sunt sacrificia, & vituli laudis &c.

Ex quibus omnibus dictis in hoc psalmo & expositione eius morali, & spirituali possunt recolligi 13. conclosiones ad utilitatem omnium penitentium, ut sequuntur.

Prima conclusio, ꝙ omnis peccator debet recurrere ad Deum, qui solus potest dere veniam, dicens. Miserere mei Deus &c.

Secũda cõclusio, ꝙ misericordia, qua Deus releuat peccatores à peccato, est magna, & maior cæteris in misericordiis, & miserationibus temporalibus, & corporalibus:

Tertia cõclusio, ꝙ omnis peccator cõmittit adulterium, & furtum, & homicidium sicut Dauid. nã cũ diabolo fornicatur relicto suo spõso Xp̃o: & rapit qđ est in lege prohibitũ: & occidit animã suã morte æterna, quę F peccata per solam pęnitentiam remittuntur.

Quarta cõclusio, quòd tunc Deus delet iniquitates nostras: qñ per pœnitentiã amplius non imputat ad pęnam æternam. & tunc lauat, qñ ab aĩa maculam, & peccati sordes abstergit virtute passionis Christi: & tunc mundat, quando per eandem pœnitentiam malũ habitum peccandi extinguit.

Quinta cõclusio, ꝙ ad veram penitentiam primo est necessaria vera cordis cõtritio per peccatorũ cognitionẽ & detestationẽ: p hoc qđ ait. Qm̃ iniquitatę meam ego cognosco. &c. Scdò est necessaria uera oris cõfessio: per hoc quod subdit. Tibi soli peccaui. &c.

Sexta conclusio, quòd peccator dupliciter

dicitur

A dicitur soli Deo peccare. Primò inquantum per solam transgressionem diuinæ legis infligitur sibi culpa, per quam obligatur ad pœnam eternam. Secundò: quia solus Deus potest culpas, & iniquitates delere, & amplius ad pęnam non imputare.

Septima cóclusio, ꝙ tria sunt gña obtrectatorũ qui semp̱ Deũ arguũt, & iudicant. s. diabolus, & obstinati in odio, & hypocritæ: à qbus Deus cõtinuè arguit̃ de nimia mĩa.

Octaua cõclusio, ꝙ tripliciter iustificatur Deus in sermonibus suis, & vincit diabolũ, & vindicatiuos, & hypocritas cũ iudicat̃, & arguitur ab eis de mĩa. Primò non respiciendo peccata pœnitentium: sed compatiendo fragilitati & infirmitati eorũ. Secundò implendo qđ ꝓmisit s. dare veniã semper pęni-

B tẽtibus. Tertiò acceptando semper passionẽ, & sanguinẽ Christi in pretiũ, & satisfactionẽ cuiuslibet peccati. qui quidẽ sanguis Xp̃i continuè aspergitur in ecclesia per hyssopũ baptismi, & pęnitentiæ, & cõfirmationis, & extremæ vnctionis, & cęterorũ sacramentorũ, quia in quolibet sacramento aspergitur sanguis Christi, & datur in pretium pro peccatis. vtputa in baptismo pro originali: & in pœnitentia pro actualibus mortalibus.

Non conclusio, ꝙ omnis obstinatus in odio vindictæ nolens dimittere iniuriam pœnitenti: & omnis hypocrita est socius diaboli & schismatichus, & quasi hæretichus: eo ꝙ inuidet fraternæ caritati: & temere iudicat: & arguit Deũ de nimia mĩa: q̃a expectat peccatorẽ ad pñiam: quia putat maiora esse pec-

C cata illius q̃ mĩam Dei. Et sic magis, & grauius peccant isti q̃ vnquam peccauerit ille.

Decima cõclusio, ꝙ passus iniuriã nolẽs remittere peccãti amore Christi: magis existimat suam iniuriã, & pluris pretii, q̃ sit passio Christi. Et sic nunq̃ merebitur veniã de peccatis suis dum manserit in tali obstinatione: q̃a nõ est ratio, vt passio Christi valeat sibi, & nõ alteri secũdum existimationem suam.

Vndecima conclusio, ꝙ pœnitentia per virtutem passionis Christi mundat, & lauat animam à sorde peccati: & delet iniquitates de libro, & perspectu Dei.

Duodecima conclusio, ꝙ pęnitentia non solum remittit pœnam & culpam: sed etiam renouat, & restituit nouam gratiam, & fructum salutis.

Decimatertia cõclusio, ꝙ pęnitentia parit octo fructus dignos merito, & p̃mio. Primò, quia p̃ctõr post pęnitentiam audacter arguit

D peccata. Secũdò eius doctrina, & exemplo alii peccatores cõuertuntur. Tertiò, q̃a pœnitens liberatus de sanguinibus peccatorũ sicut arguit, & detestatur p̃ctã: ita exaltat, & magnificat iustitiam, & mĩam Dei: qua iustificat p̃ctõres: & sic ducit eos ad pñiam. Quartò, quia pñia aperit labia pœnitentis, quæ erant laxa ad malum, & clausa ad bonũ, nunc aperta per pñiam annunciant laudẽ Dei: & prædicant mirabilia eius: & orationes, & laudes eius sunt p̃tiosæ, & speciosæ in ore eius. & acceptæ apud Deũ. Quintò, q̃a pœnitẽs post pęnitentiã offert Deo cor cõtritum, & humiliatũ, qđ est sacrificiũ, propriũ, & Deo acceptũ & nõ despectũ. Sextò, q̃a aĩa pęnitẽtis q̃ ante erat Babilonia .i. habitatio dæmoniorũ, post

E pñiam facta est Hierusalẽ .i. habitatio Dei, & oĩum virtutũ. Septimò eadẽ aĩa, & cõscientia facta est Siõ .i. verũ tẽplũ Dei, in quo Deus cõtẽplatur: & altare Dei, in quo offert̃ sacrificiũ iustitiæ. nã sicut sacerdos offert eucaristiã in altari ecclesiæ realiter: ita iustus offert in uoto idẽ sacrificiũ in altari aĩæ suæ. ergo super tale altare aĩa pœnitens offert holocausta virtutũ: & imponit vitulos obediẽtiæ, & caritatis &c. cũ se mortificatã à superbia, & luxuria, & auaritia, & ira, et inuidia, et gula et accidia offert Deo, vt dictũ est. Et hoc est sacrificiũ iustitię. et holocausta, et oblationes quas Deus acceptat: & uituli qui in altari aĩa pœnitẽtis ponuntur, & offerũtur: cũ nos offerimus Deo mortificatos q̃dẽ carne, viuificatos aũt spũ. Item ista sacrificia offerimus simul cum euca-

F ristia siue per Christum. Sad quia dictũ est, ꝙ Deus nõ acceptat sacrificia peccatoris, sed solum cor cõtritũ, & humiliatum &c. ideo quęritur verũ bona facta in peccato possint ualere ad uitã æternam post arctam pęnitentiã: hoc est si iustificatus per pęnitentiã possit aliquo modo mereri aliquẽ gradũ glorię ꝓpter bona q̃ fecit, dum erat in peccato. Et arguũt quidã ꝙ non. Nam talia opera fuerunt nata mortua, non procedentia ab aliquo viuo prĩcipio ex defectu caritatis, per quam viuit iustus, & opera eius. ergo sequitur ꝙ talia opera nullo modo possunt reuiuiscere per pęnitentiã: quia sola reuiuiscunt quæ nata viua fuerũt ante p̃ctm̃. Hæc ratio confirmatur ꝑ apostolũ, primę ad Cor. 13. dicentem. Si distribuero oẽs facultates meas in cibos pauperũ: & tradidero corpus meũ, ita vt ardeã: caritatẽ autem non habeam: nil mihi prodest.

Sed

A Sed in oppositũ arguunt quidã alii tenentes oppositum, propter id quod ait Aug. libro de pœnitẽtia: & habetur de peni. dist. 3. Pium est credere. & nostra fides hoc expostulat: vt cũ Deus destruxerit mala priora etiam remuneret bona, quæ in peccante plantauit. Respondeo, ꝙ multi doctores cõcordant cum ista. 2. opinione: licèt distincto modo procedãt. Nã quidam dicunt ꝙ talia bona facta in pctõ simul resurgunt cum penitente, nõ quo ad essentiam sed quo ad remunerationẽ: qa Deus remunerat talia bona penitenti. Alii autem dicunt, ꝙ iustificatus ꝑ penitentiam põt mereri ꝑpter illa bona, & hoc per nouã cõplacẽtiã. Alii dicũt ꝙ põt mereri per nouã oblationem talium bonorum. Et iõ ꝓ declaratione omniũ istorũ primò sũnt notãdæ quædã doctrinæ. Sed 2õ cõfirmabitur ista 2. oppositio.

B Tertiò respõdebitur ad rões in contrariũ inductas. Quãtũ ergo ad primum est primò notandum, ꝙ hic nõ quęritur an iustificatus ꝑ penitentiã mereatur vitã æternã propter bona quæ fecit in pctõ: qa ꝑ solã præsentẽ caritatẽ meretur vitã ęternã. Sed quęritur an per talia opera possit aliquo mõ mereri augmentum alicuius gradus glorię in vita ęterna: qa opera nostra nõ sunt cõdigna nisi propter caritatem &c. Secundò est notãdum secundum philosophũ 2. Ethic. ꝙ quatuor sunt genera humanarũ operationũ: nã quædã sunt mere naturales, & ſm istas nec laudamur nec vituperamur: & quędã sunt quę procedunt ab habitu virtutis: sicut opera tẽperãtis & fortis, & tales operationes dicuntur virtuosę, & sunt per se laudabiles & pręmiãdę: qa sũt totaliter bonæ: quædã aũt operationes sunt totaliter cõtrariæ virtuti, sicut furta & homici-

C dia & adulteria & ebrietas &c. quę sunt semper mala & vituperãda: quędã vero sunt operationes quę nõ procedũt ab habitu virtutis, nec sunt aliquo modo cõtra virtutẽ: sed tendunt ad virtutẽ & fiunt ꝑpter virtutẽ: sicut sunt illi actus & operationes ex qbus frequẽtatis generatur habitus virtutis: quę quidem operationes licèt nõ sint totaliter bonæ nec dicãtur virtuosæ: tñ nullo modo sunt dicẽdę malæ: imo sunt bonæ & laudabiles rõne finis ad quẽ tendunt, & rõne habitus virtutis quẽ generãt: eõ ꝙ exercitatio taliũ operationũ generat habitũ virtutis. Iõ licèt tales operationes nõ pręmiẽtur in se, tamen præmiãtur in habitu virtutis quẽ generãt, & in operationibus sequẽtibus virtutẽ. Ita ergo pariter in vita christiana sũt cõsiderãda quatuor genera

D operationum. Nã qdam procedũt ab ipsa caritate & fide formata: vt ea quæ fiunt ab aliquo viro iusto ſm legem & pręcepta diuinã, & talia opera dicuntur totaliter bona & meritoria vitæ æternæ. Quędã aũt alia fiunt cõtra diuinã legẽ & caritatem ab aliquo pctõre sicut furta, & homicidia, & adulteria, & falsa testimonia: quę totaliter sunt mala: quia procedunt à malo principio & mala volũtate, & ista dicuntur simpliciter mortua: quia merentur mortẽ æternã. Quędã autem opera fiunt ab aliquo, quę nec fiũt ex caritate, nec cõtra caritatẽ, nec ꝑpter Deũ, nec cõtra diuinã legẽ: sed naturaliter, ꝑp aliqđ naturale interesse: vt defendere cognatũ & cõsanguineũ: q̃ quidẽ opera nõ sunt meritoria ſcdm Greg. in homilia. Quia aliud est diligere proximũ

E ꝑpter Deũ, & aliud ꝑpter propinquitatẽ sanguinis & cognationis. Quædã ãt sunt, q̃ licèt nõ procedãt à caritate, tamen nõ fiunt cõtra caritatẽ, nec cõtra legẽ Dei: imo fiunt ſm legem diuinã, & pręcepta, & ꝑpter Deũ, & ordinãtur in caritatem: sicut fiũt eleemosinę & orationes & alia opera misericordiæ q̃ fiunt ab aliquo pctõre nõ proponẽte manere in illo pctõ: sed desiderãte agere penitentiã: ꝑut accidit in multis: q̃ quidẽ opera licèt nõ dicãtur simpliciter bona: tñ de se nullo mõ dicũtur mala postq̃ nõ fiunt cõtra caritatẽ nec diuina pręcepta. Tertiò est notãdũ ſm Aug. cõtra Iulianũ & alios Pelagianos, ꝙ talia opera mię facta ab aliquo pctõre sub tali cõditione, licèt nõ procedãt à caritate formaliter: tamen nõ fiũt sine aliqua gratia. Sed qa gratia gratum faciẽs nõ põt esse in aliquo pctõre simul cũ pctõ; iõ fuit Aug. coact⁹ distinguere

F de gratia: quia pręter gratiã gratum faciẽtẽ, est dare gratiã præuenientẽ disponẽtem hominem ad bene agendum & malem vitandũ: sine qua nullus põt vitare aliquod pctm̃, nec diuina præcepta implere propter naturã corruptã & liberum arbitriũ vulneratũ & claudicãs: vt patet in lib. de ꝑfectione iustitię hominis: sine qua gratia disponẽte & impellente ad bonũ, existẽs in vno pctõ, nec posset aliud vitare nec aliquod bonum agere: q̃ quidẽ gratia licèt nõ sit gratia gratifica, nec caritas. tamen disponit ad caritatem & gratiã gratificã: sicut frequẽtati actus disponunt hominem ad habitum virtutis. Vnde dicit Aug. super Ioã. homil. 3. ꝙ desiderare gratiam & prauã vitã commutare, incoatio gratiæ est. Et sic

 patet

A patet ꝙ talis gr̃a dispones & ꝑueniens & retrahens hōiem ab aliquo pc̃tō & impellēs ipsū ad opa mīæ faciēda, licēt nō sit caritas: tñ incoatio & dispositio caritatis est. de qua qui dē gratia præueniente dicit Aug. lib. de libero arbitrio: ꝙ Deus operatur vt velimus incipiēs, qđ uolētibus cooperat̃ perficiēs. Itē lib. de duabus aiabus ait. ꝙ hæc volūtas vt non admittat malū: sed adipiscat̃ bonū, preparat̃ Dei gratia. Itē in Enchiridio. Hæc gratia nolentē quippe ꝑuenit vt velit: volentē subsequitur ne frustra velit. Hāc aūt grãm confitetur Aug. se habuisse per totū illud tp̃s in quo secū consultādo differebat baptismū. vt patet in lib. de beata vita: in quo tp̃e non cessabat orare, nec alia bona opa agere vsquequo firmiter ꝓposuit baptizari. His habitis ponitur prima cōclusio, ꝙ bona opa facta per peccatorē ꝑ talē grãm ante pniam & sub conditio B nib. supradictis, nō sunt simpliciter mortua. Probatur. Nā licet talia non viuant vita gratifica pp defectum caritatis: tñ viuunt gratia præueniēte & disponēte: ex qua processerūt formaliter & fuerunt facta, qa non processerunt formaliter ex aliquo vitio & principio mortuo: qa ille pc̃tōr nō dicebatur mortuus pp illam gratiam præuenientem, sed pp peccatum: sicut domificator non dr̃ albus pp artem domificandi sed pp albedinem. Item talia opera licet nō procedāt à caritate formaliter: tñ non fiunt cōtra caritatē nec cōtra diuina præcepta: imo s̃m diuina p̄cepta & pp Deū, & ordinātur in caritatē & Deum, sicut operationes q̃ sunt ad habitū virtutis generādū. Et sic patet ꝙ talia opera mīæ nullo modo sunt mala de se nec mortua: imo sunt bona & viua, rōne principii à quo procedunt. s. C à gr̃a preueniēte, & rōne finis & termini. s. rōne caritatis in quā tendunt; & rōne diuine legis s̃m quā fiunt. Secunda conclusio, ꝙ iustificatus per pniam pōt mereri augumentū gloriæ per bona mīæ quæ fecit dū erat in pc̃tō: & hoc ꝑ nouam approbationem & complacentiā. Hanc cōclusionem probant q̄dam ꝑ id qđ ait apostolus ad Ro. 8. Scimus ꝙ diligētibus Deum oīa cooperātur in bonum &c. Vnde dicunt, ꝙ quatuor modis contingit diligentibus Deum oīa cooperari in bonum vitæ eterne. Primo modo operando per se talia bona. Secundo modo cooperando & impellendo alios ad operandum talia bona opera mīæ. Tertio modo approbādo bona facta ab altero quocunq;, licet ille sit pc̃tōr: & cōplacendo & cōgaudendo in bonis operib. factis D ab illo. Alio modo in detestādo pc̃tū in quo cunq; reperiatur & desiderando pniam peccatoris cōplacendo in eius conuersione. Tūc arguitur sic. si iustus nō solum meretur bonū gloriæ propter bona q̃ ipse facit & cooperatur cū altero: sed ēt approbādo bona q̃ vnus alius peccator facit, cōplacendo & congaudēdo in talibus bonis, ergo à fortiori merebitur iustificatus per pniam approbando & cōplacendo in bonis q̃ ipse fecit dum erat in pc̃tō, agendo gratis Deo qui dedit sibi illā gratiā disponētem & impellentē ad illa opera mīæ agēda, & multa mala uitāda, quæ fecisset nisi per talē gratiā restitisset. Item si detestādo peccatum in quo prius erat, meret̃ post actā pniam: ergo à fortiori merebitur cōplacendo in bonis quæ fecerat in illo statu: & hoc ratione nouæ cōplacentiæ. Tertia conclusio, E ꝙ iustificatus per pniam potest mereri augumentum gloriæ per bona opera quę fecit dū erat in pc̃tō, & hoc per nouā oblationē in virtute nouę gratię. Probatur: nā quicquid boni offert iust⁹, acceptat̃ & est acceptū apud Deū ad merendū vitā æternā: eò ꝙ p̄sona iusti est Deo grata & accepta. ergo munera sua sunt Deo grata & accepta. Sed iustificatus per pęnitētiam est Deo gratus & acceptus propter gratiam præsentem: ergo acceptantur illa bona quæ offert postquàm de se fuerunt bona, & non contra caritatē facta, imo in caritatē fuerunt ordinata. Vnde rō quare tunc non fuerunt accepta, non fuit nisi defectus caritatis: sed post actā pniam iam adest presens caritas ꝑ quam offeruntur Deo, & sic ratione nouæ oblationis & caritatis reputantur noui F ter facta apud Deū: quia apud proximum iā tunc illa opera fecerunt effectum suuū: & iō illa bona semper manserunt in perspectu diuino. Vnde si bene aduertitur, non meretur per illum actum quem fecit dando eleemosynam in peccato: sed per nouum actum offerēdi illam eleemosynam: rogando Deū ut uelit illā acceptare: & sic reputatur nouiter facta apud Deum. Itē sicut operationes ex quī bus generatur habitus uirtutis præmiantur, postea simul cum uirtute & operationibus sequentibus virtutem: ita illa opera possunt remunerari per nouam gratiā & operationes, & per illā oblationē procedētem à noua gr̃a, postq̃ illa opera ordinabantur ad illā caritatem: sicut gratia disponens ex qua illa bona procedunt ordinabatur & disponebat illā ad

A nouam caritatem. Itē quicquid petit iustus ad gloriā concedit sibi à Deo ſm Aug. ſup Io. pp illud. quicquid petieritis patrē in nomine meo fiet vobis. Vñ petere in noīe Iesu est petere salutē per grām in pñti & gloriā in futuro ſm Aug. sed iste talis nō petit bona tpalia, sed spiritualia pp illa bona opera. ergo sibi Deus nō negabit. Itē hæc conclusio probaƭ per exēplū. Nā qñq; accidit ꝙ exul à terra & grā alicuius principis in terra aliena nō cessat defendere nomē regis siue principis, nec cessat facere seruitia seruitorib. illius principis. si ergo princeps reconciliat illum exulem in sui grām, manifestū est ꝙ nō solum acceptat personā illius exulis, sed ēt seruitia q̄ fecit in illo exilio, & remunerat sibi illa seruitia, & hoc reputaƭ ad clementiā & virtutē ipsi principi prout frequenter acci B dit. ergo à fortiori talis clemētia & perfectio nō est neganda in Deo respectu iustificati p pnīam, qui ante pnīam nunq̄ cessabat orare & alia bona opera exercere. Sed ista positio magis confirmaƭ ex cōsilio saluatoris per parabolā de villico. Luc. 16. dicentis: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. hoc idem cōfirmat B. Hieron. & hr de pnīa dist. iii. Si qñ videris inter multa opera pctōrum facere quemq̄ quæ iusta sunt non est tā iniustus Deus, vt pp multa mala obliuiscatur paucorum bonorū. Itē Aug. ibidē: Pium est credere. supradictis patet responsio ad rōnes in contrariū. Ad primā ergo negaƭ ꝙ talia bona facta à pctōre sint mortua: imò sunt viua & à principio viuo: quia à grā præueniente & impellente ad bene agendū sunt C facta. Et arguitur contra. quia talia bona facta sunt ab hoīe mortuo in pctō. ergo sunt mortua &c. negaƭ consequentia: sicut non valet, domus facta est ab hoīe albo. ergo est alba: eò ꝙ accidit domificatori ꝙ sit albꝰ: ita accidit hoī ꝙ sit pctōr inquantum agit talia bona: sed non accidit sibi, imò est necesse ꝙ operetur per grām, saltem præuenientem & disponentem sicut dictum est. Et sic peccat illud argumentū per fallaciā accidentis. Itē licèt talis homo non dicaƭ viuere vita gratifica: tñ viuit per talem grām disponentem, quantū ad illa bona opera agenda. Ad autoritatem Apostoli rñdetur, ꝙ Apost. non intēdit dicere nisi ꝙ dum est extra caritatem sua opera non sunt Deo accepta, nec valent. nec prosunt ad vitam æternam pro illo statu; imò si in tali statu moreret: non euaderet pœ D nā inferni ęternā, sed bene valeret sibi martyrium ad remissiorē & tolerabiliorem pœnā inferni: vt inquit Aug. & hr de pœni. dist. 3. Si quis non habens caritatem: sed non negat Apost. ꝙ talia bona valeant iustificato p pniam post conuersionem: eo modo quo dictū est, in virtute nouæ caritatis. Ex quibus patet, ꝙ existens in aliquo pctō non debet cessare orare: nec bona opera agere cum proposito & conatu agendi pœnitentiam.

PSALMVS LI.

Quid gloriaris in malitia: qui potens es in iniquitate?

Titulus Victori siue in finem psa. Dauid: qñ venit Doech Idumæus & nūciauit Sauli, & dixit ei: uenit Dauid in domū Achimelech. Ad cuius intelligētiam est notandū, vt legiƭ primi Reg. 22. ꝙ cū Dauid fugeret va- E gus à facie Saul, diuertit ad ciuitatem Nobe vbi Achimelech recepit eum benigne, & tradidit panes propositionis & gladium Goliat &c. Quod videns Doech armiger & consiliarius Saul: nunciauit ei, accusando Achimelech sacerdotem de bono opere pietatis. vñ Saul motus inuidia & iniquitate fecit interfici Achimelech cum oībus sacerdotib. & habitatorib. ciuitatis paruis & magnis, & totam ciuitatē cōbussit igni. Sed postea Doech huius facinoris simul cum Saul soluit pœnas, in montibus Gelboe: vbi ambo fuerunt interfecti cū filiis eorū. Et sic fuerunt eradicati de terra. Vñ de hac materia fecit Dauid psal. istum, vt videtur titulus sonare &c. Sed ista non est causā præcisa nec materia principalis huius psā. quia tunc Dauid non proprie esset profeta, nec hic psal. pertineret ad F sacram scripturā, nisi contineret aliquod sacramentum de Christo aut Ecclesia. Et ideo Camhi Barchinonensis magis modernus inter expositores hebræorū in fine expositionis huius psā. & in principio sequentis dicit, ꝙ Dauid per suas persecutiones præuidit in spū oēs persecutiones Messiæ regis futuri: quia multæ gentes debebant insurgere ad interficiēdū ipsum: sed finaliter ipse liberabiƭ ab eis, & dñabitur oibus: & post multas psecutiones exaltabitur regnū Messiæ sicut fuit exaltatum regnū Dauid. Et dicit ꝙ Dauid de hoc fecit multos ps. de quorum numero est iste, et 53. Ideo poniƭ 52. intermedius eo ꝙ est similis materia. Ex qbus patet, ꝙ iste cecus obstinatus ipsa veritate coactus, ēt in parte

A parte dicit verũ: quia Dauid per suas persecutiones puidit in spũ persecutiones regis Messiæ, qui est Xps: & præuidit exaltationẽ regni eius. de quibus fecit pro maiori parte oẽs ps. Sed mentit inquantũ expectat aliũ Messiã futurũ: qa oia illa impleta fuerũt in Christo vero Messia. Et iõ quia veritas à quocunq; dicatur semper est à spũsancto, vt ait Amb. & error & mendaciũ à diabolo qui est pr mendacii ideo veritas est semper amplectẽda & mẽdacium exterminandũ cum suo autore. Quapropter est dicendũ q Dauid in illa accusatione facta per Doech contra Dauid ante Saul præuidit accusationẽ futurã, siue q̃ facta fuit postea per synagogã ante Pilatũ cõtra Christũ & apostolos suos: & præuidit accusationẽ factã cõtra ecclesiã ante reges & psides & tyrãnos: & preuidit finalẽ destructionẽ synago B gæ, & ẽt gentilitatis. Vnde Doech interpretatur motus siue mortuus aut solicitus. p quẽ intelligit synagoga, q̃ fuit iniustè mota cõtra Christũ, & sollicita in accusando ipsum. Saul aũt interpretatur abutens: per quẽ intelligit Pilatus qui abusus est iudiciaria potestate iudicãdo Christũ ad mortem præ timore Cæsaris: cũ in Christo nullam causam reperiret. Et iõ tàm synagoga accusatrix, q̃ Pilatus iudex iniustus perierũt & eradicati sunt de terra, sicut Doech & Saul. Est ergo sensus huius tituli, q Dauid fecit hunc ps. contemplans accusationem quam cõtra eum fecit Doech Idumeus ante Saul cum dixit. venit Dauid in domum Achimelech. In quo mysterio prę uidit in spiritu qualiter synagoga inique erat Christum accusatura corã Pilato &c. Dauid ergo introducit ecclesiam loquentem in C hoc psal. vel ipse loquitur in persona totius ecclesiæ. In quo tria facit. Nã primò exprobrat malitiam synagogę accusantis Christũ. Secundò prædicit eius abdicationem & destructionem. Tertiò ecclesiæ electionẽ & substitutionem. Secundum ibi. Propterea Deus destruet te. Tertium ibi. Ego autem sicut oliua. Quantum ad primum dicit. O synagoga quid gloriaris in malitia sicut fecit Doech? & tu cœtus sacerdotum qui potẽs es in iniquitate & astutia, quid gloriaris in malitia: eo q accusasti & occidisti Christum? quasi dicat: in vanum gloriaris: quia resurget & manebis in confusione tua.

Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolum.

Tota die lingua tua cogitauit. i. locuta est D malitiam contra Christum accusando & susurrãdo: & sicut nouacula radit & scindit pilos: ita lingua tua scindebat uitã Christi cupiens ipsum radere & delere de terra. Et fecisti dolum imponendo Christo falsum testimonium: & parando scandala vt dolo teneres & occideres eum. Et sic.

Dilexisti malitiam super benignitatem: iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.

Dilexisti malitiã sup benignitatẽ eius: qa fuisti ipsi ingratus reddẽs malũ pro bono: nã ipse Christus fuit tibi benignus sanando filios tuos infirmos & suscitando mortuos: & quærẽs tuã salutẽ, dando tibi bonã doctrinã, tu aũt fuisti ipsi malignus & crudelis procurando ei mortẽ. Et sic voluisti & dilexisti magis loqui iniquitatẽ cõtra cõscientiã, q̃ ęquitatẽ & iustitiam. debebas. n. ipsum laudare & narrare opera eius bona, & agere. gras pro be E neficiis receptis, & reddere bonum testimonium, & procurare ipsi honorem & vitam.

Dilexisti omnia uerba præcipitationis: lingua dolosa.

Tu dilexisti magis loqui verba præcipitationis & mortis contra eum lingua dolosa, & fraudolent. & iniqua: dicendo ipsum voracẽ, blasfemũ, inimicũ Cæsaris & reũ mortis.

Propter ea Deus destruet te in finem: euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo: & radicem tuam de terra viuentium.

Hic prædicit abdicationẽ & reprobationẽ & destructionẽ sinagogæ dicẽs. Propterea qa Christo regi Messiæ tuo fuisti ingrata, & ipsũ nõ recepisti: sed iniquo modo ipsũ accusasti, & ad mortẽ destinasti: ideo ista est iusta punitio tua. nã Deus destruet te cũ filiis tuis obstinatis: quia tẽplum & ciuitatẽ comburet igni: F & euellet, & eradicabit te de terra promissionis in dispersionẽ per mundũ: & amplius nõ fiet in tẽplo hostia nec sacrificium, & sic auferet tibi regnum & sacerdotiũ, & emigrabit te de tabernaculo tuo. i. sacerdotiũ trãsferet de sinagoga in ecclesiam. Et sic deficiet in te hostia & sacrificium: & orationes tuę erũt abominabiles apud deum. Et per cõsequẽs deus euellet radicem & posteritatẽ tuã de terra viuẽtium & regno cęlorũ. Et sic euulsi sunt de terra promissionis: quia nõ potuerunt ingredi in requiem domini: quia extra ecclesiam non est salus: & ista est punitio spiritualis.

Videbunt iusti, & timebunt: & super eum ridebunt & dicent: ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum.

A Hic prędicitur eorũ irrisio & reprobatio p totũ mundũ: nã iusti christiani videbũt istos Iudæos captiuos & dispersos p totũ mundũ odiosos oĩbus gñationib. in pęnã peccati: & dicet vnus alteri. Ecce hõ. i. iste est ille maledictus populus q nõ posuit nec recepit Christum Deum, Christum Messiam tanq̃ adiutorem suum: nec recepit ipsum: imo negauit ipsum coram Pilato dicens. Non habemus regẽ nisi Cæsarẽ. Et dũ esset in cruce dixere. Si filius Dei est descẽdat nũc de cruce & credimus ei. Qui q̃dẽ populus iõ noluit Xp̃m recipere in adiutorẽ & Messiã suũ: eo q docebat contemnere terrena & appetere cœlestia.

Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum: & preualuit in vanitate sua.

Iste contẽnens cœlestia sperauit potius in multitudine diuitiarũ suarũ terrenarũ .s. decimarum & primitiarum & oblationũ: imo B in templo parabat mẽsas nummulariorum, & uendebat oues & boues ex auaritia, & sic pręualuit & permansit in uanitate sua & obstinatione, & motus est ad occidendũ Chr̃m: eo q ipsum reprehẽdebat: propter quod peccatum iste populus reprobatus vagat̃ dispersus per mundum. Hoc ergo dicent iusti timẽtes diuinum & iustum iudicium: & sic irridebunt Iudæos per mundum dispersos.

Ego aũt sicut oliua fructifera in domo Dei: speraui in mĩa Dei in æternũ & in seculũ seculi.

Hic p̃dicit electionẽ & substitũnem ecclesiæ loco synagogæ. Ad cuius intelligentiã est notandum ẽm doctrinam apl̃i ad Ro. 11. q licèt oleaster sit arbor infructuosa, tñ si in ipsam inserat̃ bona oliua siue bonus ramus oliuæ, tũc oleaster fit oliua fructifera. Ita pariC ter factũ est de synagoga in gẽtilitate: nã populus gentilis erat sicut oleaster infructuosus, & de quo non expectabatur fructus: sed synagoga siue lex Moysi erat sicut oliua de qua expectabatur fructns .s. Messiæ. de qua vinea expectabat Deus vt faceret vuas fidei recipiẽdo Messiã, sed ip̃a fecit labruscas accerbas, quia Chr̃m crucifixit. Esa. 5. & sic illa oliua non fecit oleas fidei in aduentu Christi, sed baccas amaras. Ideo Christus in aduentu suo, quia non reperit in ea fructum debitum posuit securim ad arborem legis: & succidit bonos ramos ab ea & inseruit eos oleastro populi gentilis: & sic synagoga mansit truncus sine ramis: quia licet retineat nomen iudæorum: tamen nõ sunt nec tenent hostiam nec sacrificium nec legem .i. intelligentiã & fructum legis. Sed ramus translatus est ad populum gentilẽ per insertionem, & sic populus gẽtilis manet uera oliua fructifera faciẽs ueros fructus & oleas fidei, & spei, & caritatis, manente synagoga clauda & truncata & reprobata & sicca sine fructu legis. Hoc ergo hic improperat ecclesia synagogæ dicẽs: quia dñs destruxit te & euulsit te & radicẽ tuã, & emigrauit & trãstulit tabernaculũ & sacerdotiũ tuum & legẽ in me, quia translato sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat: quia rami tui inserti sunt in me. Ideo ego qui ante erã oleaster: nunc p receptionem Chr̃i & cõuersionẽ fructificaui sicut uera oliua in oleastro inserta. Et rõ est, dicit populus gẽtilis: nã ego sum oliua inserta & plantata in domo Dei mei. s. in ecclesia: nã ego qui erã in montibus oleaster trãsplãtatus sum in domo Dei mei. s. in ecclesia, eõ q speraui in mĩa Dei & non in multitudine diuitiarum terrenarũ sicut populus iudaicus, & sic non speraui tpaliter sed in sęculũ sęculi: ideo amplexus sum mĩam, q̃ est fructus oliuæ legis diuinæ quam populus iudaicus cõtempsit & repulit: & sic fructificaui ut uera oliua, & sic colligam fructum misericordiæ Christi in sæculum sæculi, & non terrenum sed cœlestem. Et ideo E

Confitebor tibi in sæculum quia fecisti: & expectabo nomen tuum quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

O Chr̃e, quia tu mihi hãc gr̃am fecisti inserendo in me ramũ veræ oliuę & eligẽdo & substituendo me in locũ synagogæ: vngendo oleo mĩę & sacro crismate: ideo confitebor tibi in confessione laudis & fidei: quia profitẽbor & prædicabo te verum Messiam Deũ & hoĩem & redẽptorẽ: & expectabo nomẽ tuũ, F quod est Iesus. i. saluator, sine quo nullus potest saluus fieri: quia non est sub cœlo aliud nomẽ in quo nos oporteat saluos fieri nisi nomen Iesu. Ideo licèt hoc nomen non sit bonũ in conspectu iudæorũ: tñ est bonum & salutiferum in cõspectu sanctorum tuorum fidelium. Ista ẽt p̃nt esse uerba Dauid præuidẽtis reprobationẽ synagogę. & ideo dicit Dñe ego nolo esse de illorum concilio qui Chr̃m crucifigent, nec de synagoga reprobata, sed sicut ecclesia & oliua fructifera &c. sed idem est: quia Dauid profeta loquit̃ in persona ecclesiæ p synagoga substitutæ. Est aũt aduertẽdum, q cõmoda est similitudo quã Dauid hic implicitè facit & apost. ad Ro. 11. de oliua & oleastro: nã oleaster & oliua eiusdẽ naturæ

A turę sunt: nisi ꝗ oleaster nascit in montibus inter rupes et vepres. ideo induratus et incultus non facit fructum. Sed oliua plantata in agro domestico bene culta facit fructum siue expectat fructũ: sed si ramus oliuæ bonæ inserat in oleastro et exinde colat & mũdet, semper faciet bonũ fructum. Ita pariter tam pop gent. q̃ israeliticus ex una natura et radice prodeunt: quia oẽs ex Adam. Sed Caim factus est oleaster recedẽs ab agro Dei: et manens venator in montib. sine lege Dei cum toto pop gentili, Abel aũt, Seth, Noe, Abraã, Moyses, et totus popul. Dei per successionẽ et obseruationẽ legis diuinæ factus est oliua de qua expectabat fructus Messię. Sed qñ venit Chrs in synagoga non reddidit fructum expectatum fidei. ideo facta est peior q̃ oleaster. Immo truncatus et scissus est ab ea ramus legis et fructus, et insertus in oleastro

B populi gentilis qui factus est vera oliua fructifera. Et hoc est quod hic ait Dauid.

PSALMVS LII.

Dixit insipiens in corde suo: nõ est Deus. Titulus Ad victoriam siue in finem super Malahat eruditio siue intellectus Dauid. Ex titulo apparet ꝗ Dauid fuit eruditus à Sp. san. de aliquo mysterio Chri, et ecclesię q̃ est finis legis. Per ly Malahat aliqui Hebr. intelligunt instrm̃ musicum cum quo cantabatur iste ps. ad victoriam vocum. Aliqui intelligunt chorum leuitarum à quo cãtabat. Et sic Hieron. transtulit Victori per chorum eruditio Dauid Sed quomodocũque sit, siue iste ps. cantaretur per chorum leuitarum cũ toto conatu vocum ad victoriam. Siue cum

C illo instrumento musico rotundo, quod dr̃ chorus, semper significabat mysterium futurũ de Christo, qui est finis legis vt sæpius dictum est. Sed est aduertendum quantum ad materiam huius psalmi, ꝗ iste ps. est valde conformis, immo idem cum ps. 13. in verbis et in sñia: nisi ꝗ iste est sincopatus ab illo inquantum auferuntur tres versus de medio, vt patet intuenti: et etiam mutantur pauca verba ab illo versu Quoniam Dominus dissipauit ossa eorum, qui hominib. placent. Et ideo dicit rabi Salomon ꝗ sicut Dauid fecit ps. 13. contra populum Babylonicum: qui cum teneret populum iudaicum in captiuitate dixit in corde suo, Deus Israel non est Deus: ita fecit hunc psal. 52. contra Titũ: qui cum destruxit Hierus. et Templũ, pariter negauit Deum Israel. Vnde tradunt Hebræi ꝗ cũ Titus introiuit Tẽplum amouit velum à sanctosanctorũ dicens: vbi est Deus Israel veniat ad liberandũ Hierus. de manu mea. quasi diceret nullus est Deus Israel. Et sic Rabi Salom. exponit hunc ps. contra Titũ qui destruxit Templum. Aliqui aũt catolici exponunt eum contra Antiocũ: qui pariter negauit Deum Israel et posuit abominationem in Tẽplo: sed pariter fuit cõfusus et mala morte finiuit. Sed prima expositio Rabi Salomon est falsa manifeste. Secunda est deficiẽs, quia tacet et tollit sacrm explicatum in titulo et ps. Nam secundum oẽs sacros Doctores vbicunque in titulo ponitur. In finem siue ad victoriam, est signum ꝗ ille psa. dirigit nos in Christũ et Ecclesiam. qui est finis legis. Et vbicunq; ponitur. Eruditio siue intellectus, est signum ꝗ Dauid fuit eruditus à Sp. san. de mysterio aliquo de Christo et Ecclesia. Et sic Sp. san. nos erudit per os Dauid. Hoc idem dicit Camhi, ꝗ vbicunque in titulo psalmorum ponitur eruditio, ibi in illo psal. continetur aliquod profundum mysterium et secretũ de rege Messia futuro. immo dicit ꝗ iste psalmus est de rege Messia: et ideo ponitur inter duos psalmos, q̃ sunt de rege Messia: eo ꝗ Dauid per suas persecutiones præuidit persecutiones quas passurus erat rex Messias pro Israel: sed in fine erat victurus et dominaturus omnib. gentibus vt dictum est. Sed quod magis est aduertendũ est, ꝗ totum vetus testa. intantum dr̃ sacra scriptura inquantum continet sacramẽtum de Christo et ecclesia, vt ait Aug. Et sic ecclesia non cantat istum psa. contra Antiochum tantùm: sed contra oẽs iudæos persecutores Christi in capite. et ecclesiæ in membris: et de hoc fuit eruditus Dauid et nos erudit in hoc psa. secundum titulum et literam huius psa. Et sic iam fuit expositus in ps. 13. de corruptione totius humanæ naturæ. Secũdò de spirituali corruptione iudęorum qui Chrm negarũt. Sed vlterius ad maiorem euidentiã est notandum pp aliqua verba, quæ hic mutantur et pp titulum. ꝗ quatuor generationes hoium negarunt Chrm esse Deũ. Primò Iudæi pp auaritiam et inuidiã timentes perdere locum et sacerdotiũ et oblationes etc. Secundò Imperatores et tyrãni gentiles pp zelum idolorũ: et nolentes dimittere carnales voluptates contra quas Apos. pdicabant

A Tertiò Adriani, & quidam alii hæretici negarunt Christum esse Deum, & cõsubstantialem patri, & hoc pp ambitionem honorum, vt viderentur singulares in ecclesia, & eorũ doctrina videretur facilior ad credendum, quia facilius credebatur apud reges, & Imp. ꝙ Christus esset perfectissima creatura, q̃ ꝙ esset Deus patri consubstantialis: quia tollebatur difficultas Trinitatis quod est maius mysterium, & difficilius inter oẽs articulos fidei. Et sic facilius traxerunt ad se Constan. Imperat. & oẽs Gotos, & Vandalos qui tot persecutionib. vexarunt ecclesiam. Quartò negabit Antichristus Christum esse Deum ex nequitia sua, & auiditate propriæ excellentiæ, & honoris, & dominii vniuersalis, q similiter peribit miserabiliter sicut cæteri inimici Christi, & finaliter semper Christus li-
B berabit ecclesiam post multas persecutiones de manibus eius, sicut liberauit de aliis. Hoc ergo præuidens Dauid in Spũ fecit hunc ps. in quo tria facit. Nam primò prædicit corruptionem q̃ iste quatuor generationes incurrerunt in vita & moribus: eò ꝙ Christũ negarunt. Secundò cõminatur punitionem eorum. Tertiò prædicit liberationem finalẽ ecclesię prædicit. Secundũ ibi, Nonne scient. Tertium ibi. Quis dabit. Quantũ ad primũ est aduertendum sicut dictũ est ps. 13. & patet primo posteriorũ, ꝙ quælibet scientia habet sua propria principia, in quib. continet virtualiter tota scientia: quibus principiis ignoratis aut negatis negatur, & corrumpit tota illa scientia illo negante, & quibus no-
C tis, & concessis de facili acquiritur, & format scientia in illo. Cum ergo hoc sit primũ principium totius sacræ scripturæ, non solum no. sed etiã vet. tes. ꝙ Chr̃s in lege promissus erat futurus Deus, & homo & finis totius legis, in cuius lumine euangelico omnes debebamus videre lumen le. vet. in cuius lumine omnes reges, & gentes debebant ambulare: in quo omnes erant saluandi, quãdo ergo Iudæi negarunt Christum esse Deum in aduentu suo, & negarunt ipsum esse verũ Messiam in lege promissum: tunc negarunt primum principium totius sacræ scripturæ. Et sic fuerunt corrupti in anima, & corpore. Primò in anima quia corrupta est in eis sciẽtia, & intelligentia totius sacræ scripturæ, quia negarunt illam lucem quæ eos habebat docere, & illuminare. Et sic non solum manent ceci sed etiam corrupti in mente cũ contraria dispositione, quia totaliter conant fugere lucem, & sensum spiritualem, & verum. D Secundò manent corrupti in moribus & vita, quia postq̃ ipsum negarunt, pariter negarunt eius doctrinã nolentes eam sequi ex malitia. Nam quia Christus prædicauit humanitatem ipsi ne videantur eius discipuli ex malitia sequuntur superbiam: & q̃a prædicauit paupertatem ipsi sequuntur auaritiam, & sic sequuntur luxuriam odium, & gulam contra doctrinam Christi, & ex certa scientia, & malitia. Et sic non solum sunt corrupti in scientia legis, sed etiam in moribus, & vita, & in omni genere vitiorum maximè in mendatio & ratio est. Nam postq̃ negarunt primam veritatem, ex pœna pcti natura eorum manet corrupta contra omnẽ veritatem, & prona ad omne mendacium: E
imò cum maxima difficultate possunt proferre aliquam veritatem etiam in rebus moralibus. Ad idem tyranni gentiles negantes Christum esse Deum fuerunt corrupti omni genere vitiorum. Similiter ẽt Arriani negantes Christum esse Deum, de necessitate negarunt articulũ trinitatis. Et sic tota scientia veritatis teologicæ fuit in eis corrupta. Et sic hodie Sarraceni negantes Chr̃m esse Deum negant articulum trinitatis, & sacramenti altaris, & sic sunt corrupti in anima, & sciẽtia, & moribus. Hanc eandem corruptionem habebit Antichristus. Et sic Dauid in hoc ps. 1. inuehitur contra Iudæos qui primò Christum negarunt: & sic consequenter contra alios. Dicit ergo Dauid, Insipiens populus Iudæorum dixit, & affirmauit, ꝙ Christus F
non est Deus: imò negauit Christum esse Deum, & Messiam in lege promissum. Et sic noluit recipere legem nec doctrinam eius. Ideo hoc malum hæreditarium sequitur eũ in pœnam peccati pro se, & suis.

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt iniquitatibus: non est qui faciat bonum.

Oẽs Iudæi facti sũt corrupti, & abominabiles in vita, & morib. & iniqtatib. & scelerib. intrĩ, ꝙ non est inter eos qui faciat bonum.

Deus de cœlo prospexit super filios hominũ: vt videat si est intelligens aut requirens Deũ.

Dñs Iesus respexit post mysteriũ redemptionis super hominum. s. super carnales qui Christum negarunt, & sequi noluerunt, q̃a Christiani iam nõ dicuntur filii hominũ. sed filii Dei adoptiui in Christo regenerati: quia Christus dedit eis potestatem filios Dei fieri

A qui nō ex voluntate viri, nec ex volūtate carnis, sed ex Deo nati sunt. Iō iam nō amplius sunt filii carnis sed filii spūs. cęteri aūt qui nō sunt regenerati: dnr filii hoium. Sup oēs ergo filios hoium obstinatos prospexit Dñs de cœlo: vt videat, & videret si est aliquis inter eos intelligens Deū per veram intelligentiā sacræ scripturę: aut requirens Deum vt verū finem per mores bonos & vitam. Sed nullus eorum inuentus est verax in doctrina. Nam

Oēs declinauerunt simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonū: non est vsq; ad vnum.

Oēs declinauerunt à vera intelligentia sacræ script. & inutiles facti sunt in ea: quia nō hñt sensum verum spūalem, & profecicū sed tm̄ literalē, & inutilem, & infructuosum: qa non capiunt nec intelligūt fructum in litera latentē: & sic nullā vtilitatē trahūt ex sacra script. nam vtilitas & fructus expectatus sacræ script. fuit Xp̄s, & ecclesiastica sacra. Sed

B hoc accidit, quia excęcauit eos malitia eorū, ne intelligerent sacramenta Dei latentia in scriptura ve. test. Et non solum sunt corrupti in mente. sed ēt in morib. & vita: quia non est qui faciat bonum opus Deo acceptū. Et sic facti sunt inutiles in scientia & morib. Et ēt eodem modo sunt corrupti in mente, & morib. tyranni gentiles, & hæretici, & Antichristus cum suis. nam negato isto principio ꝙ Xp̄s est Deus, de necessitate, & ex consequenti hñt negare eius oīpotentiam, & eius legem esse verā, & ēt negant totā le. vet. esse veram: quia nil aliud clamat nisi Chr̄m Messiam esse Deum. declinando ergo ab hac veritate declinant à tota veritate legis. vnde infra ps. 6. Errauerunt ab vtero. s. legis negādo Messiam. & ideo locuti sunt falsa: qa ex-

C inde negant oēm veritatem quæ sequitur ex illa prima veritate. Ita per oppositū concesso ꝙ Chrs est Deus, de necessitate habent concedere ꝙ est oīpotens, & per consequens ꝙ potest transubstantiare panem in carne Xp̄i &c. Item de necessitate habent concedere ꝙ non potest mentiri, & quòd omnia, quæ dixit, sunt vera, & sic habent concedere totam legem euangelicam esse veram.

Nonne scient oēs qui operantur iniquitatē: qui deuorant plebem meam vt cibum panis.

Hic Christus cōminatur punitionem, & vltionem his qui negarunt eum, & corrupti facti sunt. Vnde est aduertendum, ꝙ causa quare Iudæi negarunt Christū fuit duplex. Primò quia Chrs prædicabat contra eorum auaritiā, & superbiā. Scd̄ò quia timebant ne D perderent locum, & sacerdotiū: vt patet Ioā. 11. qui timor erat inanis: quia ille qui veniebat ad dandum regna cęlestia nō auferebat tpalia. Sed tantū cōceperunt odium contra Chr̄m ꝙ persecuti sunt Eccle. quæ erat Hierosolymis post mortem Stefani, vt patet per totum discursum actuum Apost. & occiderunt Iacobū & incarcerauerunt Petrū &c. propter eas causas Antichristus persequetur ecclesiam: & persequuntur hodie Sarraceni corrupti voluntatibus: & moribus quibus omnibus cōminatur Christus dicens. Nōne oēs Iudæi corrupti qui operantur iniquitatē volentes sequi doctrinam euang. & qui deuorant plebem meam Christianā & persequunt Apost. & deuorant bona Christianorum, sicut quis deuorat escam & cibū panis: & sic tam Iudęi q̄ tyrāni gētiles, & Antichrs cum suis sequacib. deuorarunt plebē meam. E

Deum non inuocauerunt: illic trepidauerūt timore vbi non fuit timor.

Omnes isti Deum non inuocarunt, quia Chr̄m Messiam non receperunt & causa suę correptionis: & quare nō receperunt Chr̄m fuit: quia illic trepidarunt timore vbi nō fuit timor. Nā iudæi timuerūt si reciperēt Christū ne venirent Rom. & tollerent locum, & gentem & ne perderēt decimas, & primitias & oblationes, & sacerdotiū Tyranni ne perderent voluptates, & regna. Antichristus verò pp ambitionem honoris, & potentiæ. Sed timor istorum fuit vanus. nam Iudæi poterant recipere Christum absque hoc, ꝙ perderent locum: quia Christus non quærebat regnum temporale, sed dare eis regnum cœlorum. ideo trepidauerunt timore vbi non erat locus nec causa timoris: omnes ergo isti F corrupti nonne scient, & cognoscent.

Quoniā Deus dissipabit ossa eorū qui hoībus placent: confusi sunt, quoniā Deus spreuit eos.

Dn̄s noster Iesus Xp̄s dissipabit ossa eorū qui hoibus placēt. nā multi principes cognouerunt Chr̄m: sed pp farisæos non ausi sunt ipsum confiteri. ne eicerentur de synagoga. Et magis dilexerunt gloriam hominum, q̄ gloriā Dei. Ioā. 11. Et magis voluerunt placere hoibus q̄ Deo: & voluntatem principū sacerdotum, & farisæorū maluerunt sequi q̄ voluntatem Dei: & sic est dicendum de sequacibus Antichristi. Nonne ergo scient oēs & cognoscent: quoniam Deus dissipauit ossa eorū. i. virtutē robur, & sacerdotiū, & dñium

A tpale in quibus sustentabantur & confidebant? Ista dñr ossa: quia sicut ossa sustentant corpus: ita ista bona sustentant hoiem in superbia: & ideo quia magis placuerunt hominibus quã Deo: perditis istis cõfusi sunt: quia quod timebant euenit eis. Nam sicut spreuerunt Deum: ita Deus spreuit eos tpaliter. & æternaliter puniuit, & eos ꝑ mũdũ dispersit.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ: exultabit Iacob & lætabitur Israel.

Hic ꝑdicit liberationẽ ecclesiæ ꝑ Christũ ab oibus præssuris. Nam primò liberauit totum genus humanũ à morte æterna per mortẽ & passionẽ. Scdò liberauit ecclIam de pſecutione Iudæorum eos puniendo. Tertiò liberauit eã de persecutione tirannorũ per cõ-
B uersionem Cõstãtin, ipuniendo Domitianũ, Diocletianũ, & cæteros persecutores. Quartò liberauit eam de perfidia hæreticorum ꝑ sacros doctores. In fine aũt mundi liberabit eã de manu Antichristi & puniet infideles, & impœnitentes per vlẽ iudicium: & dabit salutem & gloriã fidelibus. Dicit ergo profeta. o Iudæi, & cæteri infideles: quare negastis Iesum Chrm esse Deũ, & Messiã: nã quis alius dabit ex Sion salutare ipsi Israel. s. quis poterit saluare Israel in Siõ patiẽdo, & dãdo legẽ nisi solus Iesus Chrs? q. d. nullus alius: nisi ipse solus. quia de eo locuti sunt oẽs profetę si benè vultis inspicere. Et ideo cũ dñs Iesus auerterit captiuitatẽ Iacob, & liberauerit filios Iacob, spũales de captiuitate: spũali tũc exultabit Iac. i. populus Christianus qui dr verus Iacob, inquantùm supplantauit synagogam
C & surripuit primogenituram relinquendo temporalia pro spiritualibus: & intercepit benedictionem pro cibis carnalibus: & lætabitur Israel. i. populus christianus, qui dr verus Israel: quia vidit Deum per fidem: & benedictus & directus à Deo: synagoga manente cęca & sine hæreditate, & cõfusa: & sic ipsa ꝑdidit rem & nomẽ Iacob, & Israel. Et sic nomẽ & sacerdotium, & lex translata est ad populum christianum siue ad ecclesiam Christi.

PSALMVS LIII.

DEus in nomine tuo saluum me fac: & in virtute tua indica me.

Titulus. Victori siue in finem eruditio siue intellectus Dauid, quando uenerunt Zifei & dixerunt Sauli. Nõne Dauid absconditus est apud nos? Ex titulo apparet actor, & materia & modus cantãdi & finis huius psal mi. Nam primò vr qualiter Dauid fecit hũc psal, tanq̃ actor instralis & minus principaliter. Scdò patet, ꝙ Spiritussanctus fuit actor principalis, qui erudiuit Dauid in hoc ps. Materia aũt huius ps. hr 1 Reg. 23. ꝙ Dauid fugiens à facie Saul latebat in mõte opaco prope ciuitatem Ziﬁ in sorte Iuda, putãs ibi inter suos saluari. Sed Zifei uolentes captare beniuolentiam regis uenerunt in Gabaa ad Saul & dixerunt. Nonne Dauid latitat apud nos in locis tutissimis siluæ in collæ achilæ, quæ est ad dexteram deserti? Tunc Saul parauit ire cum suo exercitu. Sed cum hoc esset nuntiatũ ipsi Dauid, recessit inde & ascendit in petram, & per loca petrosa errabat per desertum Maon. Cum autẽ Saul obsedisset & circuisset ipsum in monte ad modum coro-
næ, nũciatũ est ipsi Sauli, ꝙ Filistæi se effudissent super terrã; & tunc Saul ex necessitate E
dimisit Dauid, & occurrit Filistæis & sic enasit Dauid. De qua liberatione fecit hunc psalmum eruditus à spiritu sancto. Et hoc vr titulus literaliter sonare, Sed si bene speculari uoluerimus uidebimus ꝙ ista non est materia præcisa, & principalis huius psal. Nam dr in titulo ꝙ iste psã, est eruditio facta ipsi Dauid à spiritusancto: & sic dicitur etiam intellectus Dauid secundum 70. interpretes. Ex quo patet, ꝙ in hoc ps. continetur secretum & aliquod mysterium de rege Messia, vt supradictum est. Item Dauid non fuit eruditus à spiritu sancto solũ de euasione sua quã ipse fuerat expertus: & iam habebat in memoria: ergo fuit eruditus de rebus futuris, inquantùm per istam persecutionem, et liberationem præuidit in spiritu persecutionẽ F
Christi & ecclesiæ, & eius liberationem. Nã spiritualis eruditio spiritussancti non est nisi de rebus magnis. Modum istius eruditionis tradunt hebræi Talmudistæ. dicunt enim, quòd postquam Dauid quieuit à bellis, & esset quiescens in domo sua in monte Sion, & daret operam ad ampliandum cultum diuinum, tunc dum esset in lecto ex parte noctis frequenter ueniebant sibi in mentẽ omnes persecutiones quas passus fuerat: & quomodo Deus mirabiliter eum semper à periculis magnis liberasset: & in tali meditatione oppressus somno dormiebat: & habebat semper psalterium & citaram suspensam prope spondam lecti. Sed ante diluculum ex parte aquilonari intrabat uentus per fenestrã & mouebat cordas psalterii & citaræ: &

A ad sonū cordarū Dauid excitabaſ à somno in diluculo. & sic spūs sctūs cū, tali sono implebat mentē eius, Et sic plenus spūsancto aspiratus & eruditus intelligebat ea, q̄ meditatus fuerat ex parte noctis: & pręuidebat in spiritu futuras persecutiones, & ꝓsperitates regis Messię futuri occasione suarū ꝑsecutionū: & hoc vr̄ sentire Camhi. Ex quo patet, ꝙ in hoc ps. & quatuor sequentib. nō memorātur persecutiones & liberationes Dauid tanq̄ matę ria præcisa & principalis: sed tanq̄ materia occasionalis, & exemplaris, & parabolica siue ꝓpositionalis: ex qua infert & pręuidit Dauid futuras persecutiones, & prosperitates Christi & ecclesiæ. vnde sicut Dauid non est actor principalis huius psa. sed spūsanctus: ita ista persecutio nō est materia principalis: sed est materia ex qua, & exēplaris, ex qua &
B in qua præuidit qualiter sicut Ziści qui erāt fratres Dauid de sua tribu accusārunt & uolebāt prodere eum & tradere in manus Saul: ita Iudæi traderent Christum in manus Pilati ad crucifigendum, & accusarent eū falso in multis. Sed finaliter Christus erat à patre liberandus per resurrectionem &c. Et ita pariter prænidit non solum persecutionem & liberationem Christi in capite, sed etiam in mēbris ecclesiæ suæ, & ideo præponit in titulo, In finem. ad denotandum ꝙ Dauid eruditus à spiritusancto in hoc psalmo erudit nos & dirigit nos in Christum & ecclesiam, & de his quę Christus erat passurus & ecclesia. Et sic est dicendum de quatuor psalmis sequētibus. In quo psal. duo facit: nam primò petit liberari Christus. primò in capite, deinde in membris. Secūdò promittit vota gratiarum
C actione ibi. Voluntarie sa. Christus ergo petens liberari in capite à iudæis, & in mēbris à iudæis & tyrannis et cæteris persecutoribus de quibus dictū est psal. præcedenti dicit ad patrem. O Deus saluum me fac in noie tuo quod est Iesus et nomen salutis: et in uirtute tua, scilict huius nominis Iesus libera me de Iudæis per resurrectionem, et libera me ēt. i. ecclesiā a persecutoribus &c. Sed hic dubitatur ꝙ hoc nomen Iesus non videſ esse nomen patris sed Christi filii eius. ergo quomodo filius dicit ad patrem. Deus in nomine tuo saluum me fac? videtur ergo ꝙ debeat dicere in nomine meo. Ad hoc respōdeſ ꝙ nomen Iesus principaliter est nomen patris collatum ipsi Christo à patre et cōicatum: nam q̄cquid habet Xp̄s hēt à patre vñ hoc nomē Iesus est nomen Adonai quatuor literarū Tetragrammaton, vt dictum est in prologo, et psal. 7. quod idem est quod omnipotens, et solus, et esse perfectum, & per se, quod soli Deo conuenit. hoc nomen communicatum est et dedit pater filio. vt ait apost. ad Fil. 2. Dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut ī nomine Iesu omne genu flectatur &c. Ideo non solum nos petimus à patre per istud nōmen Iesu in omnib. orationibus: sed ēt Christus vt homo petit in uirtute huius nominis sibi à patre collati: eò ꝙ hoc nomen cōtinet in se oēm uirtutē et oipotentiam et infinitū pelagus meritorum. Dicit ergo Christus ad patrem. O Deus pater saluum me fac in nomine tuo Iesu, quod nomen per te est mihi collatum et communicatum: et libera me et membra mea in virtute et omnipotētia tua; quæ continetur sub hoc nomine Iesu: quià non est aliud nome in quo oportet mundū saluari nisi in hoc nomine. Et nota, ꝙ hic et vbiq; nunq̄ loquitur Christus cū orat patrē in persona priuata, sed in persona cōi et mystica: sicut non passus est pro seipso: sed in se ipso passus est pro mēbris: quia oēs fuimus ī Xp̄o crucifixi quotquot regnati sum⁹ in eo. Ideo in se pro tota ecclesia orat, vt liberet eā uirtute huius nois Iesu à ꝑsecutorib. quod impletum est et erit, vt dictum est in psa. pręcedenti: quia semp Christus fuit exauditus pro sua reuerentia. ad Hebr. 5. Ideo sequitur.

Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei.

Quoniā alieni insurrexerunt aduersum me & fortes quæsierunt animam meam: & non proposuerunt Deum antè conspectum suum.

F Deus exaudi orationem meā: auribus misericordiæ percipe verba oris mei: quoniā iudęi alieni, i. facti alieni insurrexerunt aduersum me, et tyranni et reges gentiliū quęsierunt animā et vitā meā ut perderent eam, et non proposuerunt Deum ante conspectum suum: quia sine causa persecuti sunt me contra omnem æquitatē et iustitiā, et contra oēs scripturas ve. test. Et ideo Iudęi non proposuerunt Deum et scripturas ante conspectū suum: sed passionem et inuidiam et malitiā. Nam si cum caritate perscrutati fuissent scripturas, cognouissent Christum esse uerum Messiam in lege promissum, et sic principes regem gloriæ nō crucifixissent. Actuum. 4. Et etiam tyranni non proposuerūt Deum & iustitiam cum martyres occidebant & etiam

perseque-

A persequebantur: sed passionem & malitiam.

Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus est susceptor animæ meæ.

Hic ponitur adimpletio & effectus petitionis & punitio persecutorũ. Dicit ergo Chrs: sicut oraui patrem ita adimpleuit. ecce enim pro. quia: quia Dñs pr̃ adiuuat me sicut petebã: & Dñs est susceptor aiæ. & vitæ meæ & liberator & defensor in capite & in mẽbris. Ergo sicut liberasti me: ita punias eos.

Auerte mala inimicis meis: & in veritate tua disperde illos.

Auerte mala à me: & da inimicis meis. s. oĩa mala. q̃ mihi fecerũt & facere intẽdebãt: auerte à me sup eos. & in veritate tua disperde illos. Quod totum impletũ est primo in Iudæis. Nam per Romanos fuerunt partim trucidati, & partim disperditi, & partim B dispersi. Et hoc ẽt fuit impletum in persecutoribus ecclesiæ. s. Nerone, Domitiano, & Diocletiano &c. Et dicit in veritate tua. q. d. tu q̃ scis veritatem ꝙ iniuste persecuti sunt me. Ideo secundũ veritatẽ tuam disperde illos.

Voluntarie sacrificabo tibi: & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.

Hic prædicit siue promittit se acturũ gr̃as pro liberatione & victoria sua. Vnde nota ꝙ festiuitates, quas hodie celebrat Eccl. & officia canonica quę cantat, nil aliud sunt nisi gratiarum actiones in memoriã passionis, & resurrectionis, & ascens. Iesu Chr̃i, & passionum oĩum martyrũ. Et sic ẽt offert quotidie Eucaristiã in memoriã passio. Chr̃i. Dicit ergo Chrs. O Pater postq̃ tu feceris quod peto. & postq̃ liberatus fuero & inimici fuerint C puniti, ego in ecclesia mea voluntariè & cũ maxima deuotione & solennitate sacrificabo tibi: offerendo quotidie in Eccl. sacrificiũ Eucharistiæ: & alias oblationes: & cõfitebor noi tuo quod est Iesus, ipsum prędicando & magnificando in medio ecclesię & in cõspectu totius populi: qm̃ nomẽ tuum bonum, & vtile, & salubre est, & fuit toti generi humano. Ideo confitebor oĩa beneficia quæ recepit ecclesia per hoc nomen Iesus: quia per ipsum liberati sumus à peccato, & vicimus Diab. & adepti sumus cœlum: & ex omni tribulatione erepti sumus. Ideo sequitur.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos despexit oculus meus.

Ex oĩ tribulatione eripuisti me: & dedisti mihi victoriã cõtra persecutores: & mihi eos subiecisti. Ideo oculus meus despexit super D inimicos meos. Vnde sicut suscipere est in altum aspicere. Ita per oppositũ despicere est deorsum aspicere, & ideo suspicimus maiores, & victores qui sunt supra nos: sed despicimus. i. cõtemnimus, & deorsum, & subiectos, & victos aspicimus eos, q̃ sunt subiecti, & victi, & superati à nobis. Et ideo ait. sup inimicos meos despexit oculus meus, tanq̃ victos, & superatos. Quod totũ fuit impletũ primò post destructionem Hierus. q̃a vidimus Iudæos nobis subiectos, & despectos p oẽs nationes. Sed ẽ fuit impletũ post cõuersionẽ magni Constan. quia oĩs potestas gentilium fuit subiecta iugo Chr̃i. Et sic in noĩe Iesu oẽ genuflectit cęlestiũ terrestriũ & infernorũ. Sed est aduertendum, ꝙ sicut Chrs orauit in hoc psal. pro se et membris suis: ita tota Eccl. quotidie orat ad eundem patrem E in hora prima dicens, O Deus pr̃ saluũ me fac in noĩe tuo. s. per filium tuũ Iesum: & in virtute tua contenta in hoc noĩe Iesu libera me ab oĩbus infidelib. et inimicis ecclesiæ visibilib. & inuisibilib. &c. Et ẽt Ecclesia dirigit hanc orationem ad Xp̃m. O Iesu Xp̃e Deus saluum me fac in noĩe tuo. i. per virtutẽ nois tui, etc. Sed in veritate ipsa Ecclesia cõiter dirigit orationes ad patrẽ, vt exaudiat et saluet nos per virtutem nois filii sui: et per merita passionis eius ẽt inquantum homo. Et ideo semper in fine orõnis cõcludit. Per Dñm nostrum Iesum Xp̃m filiũ tuum &c. Et iste est debitus ordo orandi: eò ꝙ Christus vt homo per merita passionis suæ et obedientiæ est mediator Dei, et hoium: homo Christus Iesus. Sed multotiens dirigimus ẽt orationes, et petitiones ad Xp̃m vt misereat̃ nostri patrem, et offerat passionem, et merita sua pro F nobis, et non solum inquantùm homo sed etiam inquantùm Deus et homo simpliciter dirigimus orationes ad Chr̃m: eò ꝙ cum patre viuit, et regnat in vnitate Spiritussancti, per omnia sæcula sæculorum.

PSALMVS LIIII.

EXaudi Deus orationem meam: & ne despexeris deprecationem meam: intende mihi & exaudi me.

Titulus Victor siue in finẽ in organis eruditio siue intellectus Dauid. Ex titulo patet, ꝙ Dauid eruditus à Sp. san. fecit hunc ps. et voluit ꝙ cantaretur in templo cum organis siue carminibus. cuius materia est referenda in finem legis, qui est Christus, et Ecclesia, vt frequenter dictum est. Et ideo cãtabatur

A ad victoriā .i. cū toto conatu vsq; ad ultimū punctum. Dictum est superius, ꝙ Dauid per suas persecutiones præuidit in spū persecutiones Messiæ futuri: & ideo materia occasionalis potuit esse qñ Dauid euasit & fugit de Ceila cum ciues uellēt ipsum tradere in manibus Saul, & sic cum ducentis uiris uagabať incertus per solitudinem: vt patet 1.Reg.23. per hoc quod dř in litera, Elongaui fugiens & mansi in solitudine: fuit eruditus Dauid à spū sancto: ꝙ sicut viri Ceilæ fuerunt ingrati Dauid uolendo ipsum tradere in manibus Saul: cum Dauid liberasset eos de obsidione Filistinorum: & ēt ipse Saul ingratus uoluit circundare ciuitatē Ceilæ, vt caperet Dauid in ea: sed Dauid fugit in desertū ab ingratis: Ita Iudæi debebant esse ingrati ipsi Christo, qui cum filios eorū à diuersis infirmitatibus liberasset, & ēt ad saluandum eos à morte B perpetua uenisset: tñ ipsi ingrati circundederunt eum in tēplo, & uoluerunt ipsum lapidare, & ēt apprehendere. Sed Iesus exiuit de manibus eorū: et abiit iterū in desertū locum trās iordanē vbi primū erat Ioānes baptizās: et mansit illic, ut patet Io.x. Propter quā ingratitudinē post ascensionē Christi fuit destructa ciuitas sacrilega & ingrata. Et hæc est materia huius ps. principalis. in quo Christus introduciť ad loquendū. Sed est aduertendū ꝙ licet Chrs semel passus sit in capite per Iudæos, et ēt gentiles qui ipsum crucifixerunt: et fuit totaliter per resurrectionē liberatus: tñ sp postea passus est in membris, et in ecclesia sua per iudæos, et gētiles, et patietur vsq; ad iudicium, vt impleantur passiones q̄ desunt Chri.s. totius corporis mystici, vt ait aplš ad Col.1. Vñ Christus iam passus fuerat in C capite, et resurrexerat, tñ adhuc post resurrectionem, et ascensionem dicebat, Saule Saule quid me persequeris? Et sic continuè patitur persecutiones in membris suis. Et iō Chrs nō solum loquitur in hoc ps. in persona priuata, vt supradictum est: sed in persona cōi pp persecutiones quas passus est; primo in se pōstea in membris suis. Et sic sił memorat persecutiones suas, et ecclesiæ, quas dicit esse suas pp unitatē corporis mystici, ut sępius dictum est. Tria ergo facit Chrs in hoc ps. Nā primò exponit querelam suā apud patrem explicando pericula et persecutionem suā. Secundo petit vltionem de persecutoribus. Tertio agit grās quia fuit exauditus. Secūdū ibi: Præcipita domine. Tertium ibi. Ego ad dñm

clamaui. Quantum ergo ad primū dicit Christus: O Deus pater exaudi orationē meam, & petitionem: & ne despexeris deprecationem meam. Vñ p orationē peto mihi dari resurrectionē, & dotes gloriæ: p deprecationē vero peto ab afflictionib⁹ liberari. & ideo intēde mihi vt filio proprio, & exaudi me, vt ea q̄ peto sine dubio, & firmo proposito impleātur. Hoc dicit quia Christus sēper fuit exauditus sine repulsa: & ideo petitio Christi est firma profetia de futuris agendis & implendis, et ideo propter certitudinem replicat. Et ideo in ista oratione nō solū petit, et prędicit suam liberationē et gloriā: sed etiam petit, et prædicit vltionē de persecutionibus vt patebit. Sed ne uideatur iniustè petere uindictam enarrat et explicat primò suas afflictioens, et persecutiones dicens: Iustè peto exaudiri: q.a. D

Cōtristatus sū ī exercitatione mea: et cōturbatus sū à voce inimici et à tribulatione pctōris. E

Contristatus sum in exercitatione. s. in opprobriis et flagellis et tormentis et alapis, et in clauationibus, et dinumeratione ossiū, et in cęteris afflictionibus, in quibus fui exercitatus, et ego fui contristatus: et dolui à uoce inimici populi Iudæorū, et à tribulatiōe peccatoris mihi inflicta. Nota ꝙ Christus nō dicitur hic cōtristatus prout tristitia dicit passionē nō correctā cōtra uirtutē: quia uirtuosus in sua operatione non contristatur, imo lętatur in animo: sed dicit cōtristatus quasi dolorē passus Nam primò Christus patiebať dolorē corporalē in illa exercitatione, et tormentis p totā illam noctē tanquā uerus homo habēs humanas infirmitates sine culpā: et etiā dolebat, et tristabatur de perditione illius populi: et flebat peccata nostra i hortu et in cruce. Et ideo cōtristatus est, et doluit à uoce inimici imponētis falsum testimoniū: et clamantis crucifige crucifige: quia præuidebat illū populum dānandū propter homicidium iniustū. Contristat⁹ est ergo Christus, i. uexatus, et afflictus, et dolens in tali exercitatione magis propter cęcitatem, et dānationem persecutorū, et assignat causam dicēs. F

Quoniam declinauerunt in me iniquitates: & in ira molesti erant mihi.

Declinauerunt in me iniqtates falsa crimina imponēdo. Et sic q.a in ira, et iniqtate molesti erāt mihi absq; rōne, quia ex odio, et iuidia molestabāt me: et sic pp dānationē eorū.

Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me.

Timor,

A *Timor, & tremor venerunt super me: & contexerunt me tenebra.*

Cor meum cõturbatum est in me: nõ per turbationem contra rationẽ, sed per turbatione ratione passionis & doloris. Et ẽt cor meum .i. caro conturbata est timore mortis: quia timor mortis, & tremor corporis venerunt sup me, & sic contexeruut & circundederunt me tenebrę mortis. quia cępit tædere, & pauere, & mestus esse, vt dictũ est psal. 21. Et nota ꝙ Xp̃s magis memorat, & deflet sniam mortis, & miseriæ pœnalitatũ datam in Adã toti generi humano pro quo patiebat: q̃ defleat suam mortẽ propriã: & sic dolebat, & flebat in horto tanq̃ caput pro afflictione membrorum: quia hic potius loquit vt persona communis, vt dictum est.

Et dixi: quis dabit mihi pennas sicut columbæ? & volabo, & requiescam.

B Cum me vidi in tanta exercitatione, & afflictione & persecutione multotiens dixi. qs dabit mihi pennas vt columbę. & volabo, & requiescam .i. volaui sicut columba habens alas: cum me vellent lapidare, & apprehendere exiui ab eis, & abii trans Iordanem, & elongaui fugiẽs & mãsi in solitudine, vt patet Ioa. x. Sed melius est hoc referrẽ ad resurrectionem. vnde dicit Xp̃s intantum timor mortis, & tremor venerunt sup me ꝙ oraui, & petii resurrectionem, & liberationem ab afflictionib. & morte tãm terribili: & dixi. qs dabit mihi pennas sicut columbæ, i. dotes resurrectionis, & gloriæ, quæ sunt agilitas claritas, & impassibilitas, quę sunt alæ corporis gloriosi. & volabo in cœlum, & requiescam à laboribus, & tribulationibus passionis.

C *Ecce elongaui fugiens: & mãsi in solitudine.*

Expectabam eum qui saluum me fecit: à pusillanimitate spiritus, & tempestatẽ.

Exauditus à patre sui, & resurrexi, & elongaui me fugiens in cœlũ: & mansi in solitudine cęlesti. vbi nõ est societas cũ malis: sed est illa patria q̃dã solitudo libera ab oib. malis, & oi miseria. Et subdit Chr̃s: istã petitionem feci: qm̃ expectabam eũ .s. patrẽ meũ, q saluum me fecit à pusillanimitate, & vexatione, & tribulatione sp̃us, & tẽpestate crucifixorũ. Nã licet caro in principio fuerit infirma, & timuit mori: tñ sp̃us semp fuit promptus obedire patri, & non pusillanimus: imo fuit semper liber ab oi pusillanimitate, & quolibet alio vitio. Ex hoc patet, ꝙ in his tribus versiculis Xp̃s petit liberari per resurrectionem gloriosam, & Ascensi. in qua orõne D fuit exauditus pro sua reuerentiã. Vnde pennæ, quas pr̃ dedit filio Chr̃o, sunt oĩa genera gratiarum, & donorum, s. sapientię, & intellectus, cõsilii & fortitudinis &c. Istis pennis, & aliis volauit Chr̃s, & fuit liber semp ab instanti conceptionis ab oi pusillanimitate sp̃us, sed voluntarie assumpsit humanas infirmitates ad instrm̃ patiendi. Sed est aduertendum ꝙ Xp̃s hic nõ solum loquitur in psona priuata: sed in psona cõi prout est caput eccl. petit liberari à psecutionib. quas ecclesia passa est. Primò a Iudæis tp̃e Apost. scd̃ò à tyrannis tp̃e martyrũ. Ideo ait in psona Ecclesiæ, O Deus pr̃ exaudi orõnem &c. quia cõtristatus sum, & vexatus à principio, illico post ascensionẽ in persecutione facta Apos. & lapidatione Stefani. Et quia Pau. persequebaẽ Eccles. et accusabat Christianos per oẽs synagogas. vt patet Act. 7. & sic ẽt contristatus sum à voce inimici populi Iudæorum E qui fecerunt edictum contra Christianos vt oẽs ducerenẽ vincti in Hierus. Et ẽt Impera. Rom. fecerunt edictum vt si quis coleret nomen Xp̃i capitali snia puniretur: & bona sua fisco addicerenẽ, vt patet in ecclesiastica hist. Ab ista voce ego fui contristatus, qm̃ declinauerunt in me iniquitates, & imposuerunt falsa crimina: & in tali ira, & odio erãt mihi molesti. Vñ tot millia marty. interfecti sunt. Vnde tantus timor & tremor inuasit me, ꝙ desideraui habere pennas, & alas ad fugiendas tot diras persecutiones. Vnde Papa Marcellinus factus pusillanimus adoleuit incensum idolis ex timore, & tremore, licet non corde, & ideo elongaui fugiens à populis, & F mansi in solitudine, & deserto. Nam chr̃iani fugientes persecutiones Imperat. tyrannorũ latebant in cryptis, et speluncis, et vagabanẽ per desertũ. Nam Vrbanus Papa latebat in sepulcris mortuorum, vt patet in historia S. Cęciliæ. Et Syluester q̃situs est in mõte Serafino vocatus à Constantino in montib. vbi latebat cũ aliis Christianis rogando vt Deus liberaret eccle. suam: & saluaret eam à pusillanitate sp̃us et tẽpestate persecutionis, et daret Christianis fortitudinem in tormentis, et persecutionib. Sed istę persecutiones, et tempestates cessarũt per conuersionẽ magni Cõstãtini. Itẽ ly Quis dabit mihi pẽnas etc. põt referri ad reprobationẽ iudæorum, et conuersionem popu. gent. Nam postq̃ Apostoli viderunt obstinationẽ et duritiã, et iniq̃tatẽ

A in illorum, dixit Paulus. Vobis oportebat prædicari uerbum Dei, sed quia indignos vos fecistis, ideó conuertimur ad gentes. Actuum. xiii. Dicit ergo ecclesia siue Christus in persona ecclesiæ. postquàm Iudæi persequuntur me, & se indignos fecerũt gustatione verbi Dei, Quis dabit mihi pęnas sicut columbæ, & volabo ab isto populo reprobato, & quiescam in populo gentili? q.d. ecclesia, nõ nisi solus pater, & filius, & spiritussanctus. Vnde pennæ columbæ deargentatæ, quę est ecclesia, sunt fides, spes, & caritas, & omnia dona gratiarum quæ apostoli receperunt in die Pentecostes, quibus aliis apostoli uolauerunt per mundum uniuersum prædicantes euangelium omni creaturæ & populo gentili. Et sic reprobata synagoga Christus volauit & recessit ab ea, & requieuit in solitudinem populi gentilis conuersi ad fidem Christi, qui quidem populus ante erat desertus à Deo, quia nunquàm habuerat legẽ nec profetas. Et sic in deserto vbi ante habitabant serpẽtes, & dracones, ortus est viror iunci fidei, & caritatis. Esa. xxxv. & ibi habitauit Christus. Et sic dicit ecclesia. Ego expectabã Deũ qui saluum me fecit per conuersionem magni Constantini à pusillanimitate spiritus & tempestate: quia tunc fuit liberata ab omni timore & tremore persecutionis.

B

Præcipita dñe diuide linguas eorum, quoniã vidi iniquitatẽ & contradictionẽ in ciuitate.

Hic petit Christus vltiones de persecutoribus. Ad cuius intellectum est notandum sicut dictum est ps. 47. & 50. ꝙ ciuitas Hierusalem intantùm dicta est Hierusalem inquantùm in ea expectabatur Christus qui nos cũ patre per sanguinem suum pacificauit, & inquantùm in ea fuit Chřs & collegium apostolorum: quia societas illa erat vera Hierusalem, & pacifica, & visio pacis. Sed postq̃ illa ciuitas perdidit fidem Christi per obstinationem, & illa societas fidelium recessit ab ea, tunc illa iam amplius non fuit Hierusalem, sed Babylonia, & multitudo cõfusionis & diuisionis. Et ideo dicit Chřs per os Dauid, ꝙ postquàm assumpsit pennas sicut columbæ & uolauit, & elongauit se fugiens & recedẽs ab ea: & mansit in solitudine & requieuit in populo gentili, ibi fuit vera Hierusalem, s. in tota ecclesia fidelium à solis ortu vsq; ad occasum, & illa terrena quæ ante dicebatur Ierusalem, per recessum Christi & fidei facta est Babylonia confusa. Ideo ait Christus.

C

D O domine pater postquàm ego elongaui fugiens ab illa ciuitate, precipita eã, & destrue per Titum & Romanos & diuide linguas eorum per contrarias opiniones: quoniã vidi contradictionem in ciuitate. Nam quiddã dicebant, quoniam in Beelzebub eiicit dęmonia, & quidam, quoniam verax est, & quidã quoniam bonus est, & quidam, non, sed seducit turbas. Et sic schisma erat inter eos. Ioan. viii. Et etiam vidi aliam contradictionem, & diuisionem in illa ciuitate. Nam per totos illos. xl. annos à morte Christi vsq; ad excidiũ ciuitatis semper vidi contradictionem inter ciues & iniquitatẽ, q̃a nulla erat iustitia: sed iniustitia, et cędes, et furta & latrocinia, & homicidia & seditiones ciuium adinuicem: vt ait Iosefus de bello iudaico. Vnde surrexit quædam societas latronum qui dicebantur sicarii, qui cum paruis gladiis interficiebant homines, intantùm quòd pauci audebãt exire domos suas non solum in nocte, sed etiam in die. Et sic primò fuit bellum intestinum, & seditio inter eos. Deinde bellum externũ per Romanos. Ideo subdit, E

Die ac nocte circũdabit eã super muros eius iniquitas: & labor in medio eius & iniustitia. Et nõ defecit de plateis eius vsura et dolus.

Dei ac nocte iniquitas, & labor circundabit eam super muros eius, intus & extra: & in medio eius erit iniustitia quia per totos illos. xl. annos nulla fuit iustitia, sed seditio, & tyrãnides: nec defecit vsura & dolus ĩ plateis eius publica. Et vsura, & dolus, & fraus manet in illo populo disperso, tanquàm morbus hæreditarius. Item vbicunque est ille populus dispersus dicitur Babysonia & confusio propter diuisionem linguarum & opinionum. Nam postquàm cum veritate non possunt defendere perfidiam suam, oportet vt sint inter eos diuersæ falsæ opiniones, & sic vnusquisq; suo modo glossat sacram scripturam, vt attrahat eã ad suam perfidiã & auertat á veritate. Et sic confingunt Talmudistæ diuersas hæreses manifestas contra sacrã scripturam, putà quòd animæ Esaiæ & aliorum profetarum fuerunt in monte Sinai, & ibi acceperunt suas profetias. Et quòd animę ipsorum Talmudistarũ fuerunt in eodẽ mõte Sinai, & sicut Deus dedit legẽ Moysi, ita dedit eis uerum intellectum legis Et sic dicunt ꝙ magis est credendum eis quàm literæ legis, Et dicunt multa alia enormia & varia & contraria inter se. Et sic duplex bellum est inter F

A Iudæos, scilicet intestinum & externum. Quo autem istæ maledictiones transierunt in posteros videbitur ps. 68. & 108. & 81.

Quoniam si inimicus meus maledixisset: mihi sustinuissem vtique.

Et si is qui oderat me super me magna locutus fuisset: abscondissem me forsitan ab eo.

Hic probat quod iusto Dei iudicio iudæi passi sunt bellum intestinum & diuisionem, & confusionem, & inter eos nulla est fides, nec vnus confidit de altero, & ratio est. Nam iste est morbus hæreditarius eis: eò quoniam tradiderunt Christum Messiam, & regem suum, & familiarem, & fratrem de sua tribu. Dicit ergo Christus. Iustum est quod patiantur talem pestem intestinam: quia sic cum dolo prodiderunt me Pilato. quoniam si aliquis inimicus, & extraneus gentilis maledixisset mihi imponendo crimina, & inferendo opprobria, vtique ego sustinuissem, i. esset magis tolerabile: eò quod gentiles non habebant legem nec profetas: & B habebant odio Israelitas, & Iudæos: & ideo si is gentilis vel alius qui oderat me fuisset locutus magna crimina, & falsa testimonia super me, abscondissem me forsitan ab eo. i. habuissem cautam fugiendi ab eo & custodiendi me.

Tu verò homo vnanimis: dux meus et notus meus.

Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulauimus cum consensu.

Verò pro sed: sed tu homo iudæus vnanimis. i. eiusdem legis & naturæ, & tribus. notus meus: quia quotidie eram in templo docens: & cognoscebas matrem meam de tribu Iuda: & multotiens fuisti dux meus quantum ad sacerdotium: quia fungebaris sacerdotio in quo consistit ducatus populi: quia sacerdotes sunt duces, & sic eras dux meus per opera quæ feci tibi: qui mecum simul capiebas cibos, i. C eras mihi familiaris, & commensalis: quia multotiens inuitatus in domo tua, puta in domo Simonis leprosi &c. & ambo simul ambulauimus in consensu, & societate in templo &c. & ego cum consensu & familiaritate & colloquio eram tecum. maximè cum eram inuitatus tecum ad cenam, aut prandium. Q. d. sicut familiariter & proditoriè & sub zelo amicitiæ prodidisti me & tradidisti: ita familiari, & intestino & externo bello intus & extra perijbis. Hoc dicit. Nam dum Titus & Romani tenebant ciuitatem Hierusalem obsessam continuè erant seditiones & latrocinia publica in ciuitate. Et nota, quod etiam isti quatuor versus ab illo loco: Quoniam si inimicus meus, &c.

possunt referri ad Iudam proditorem, qui D erat discipulus, & familiaris, & commensalis Christi, & tradidit eum. Ideo Iudæi moderni non dicuntur Iudæi à Iuda filio Iacob patriarca, sed dicuntur Iudæi à Iuda proditore, cuius sunt imitatores, & successores in maledictione, & moribus. Et ideo subdit.

Veniat mors super illos: & descendant in infernum viuentes.

Postquam iste populus est imitator Iudæ, ideo veniat mors super illos, non solum corporalis sed etiam spiritualis animæ. Et sic descendant viuentes in infernum: sicut Iudas qui mortuus est in corpore, & anima: quia laqueo se suspendit tanquam cecus & obstinatus: & ipsemet se ad mortem iudicauit & abstulit sibi locum pœnitentiæ. Et quoniam etiam sunt successores in moribus & nequitia, ideo sequitur.

Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum: in medio eorum.

Nequitiæ erunt semper in habitaculis eorum in medio eorum .i. non solum erunt dolosi E contra extraneos, sed etiam inter eos. Vnde est notandum quod iste populus maledictus in omnibus est imitator, & successor & hæres Iudæ proditoris. Primò quia inquantum possunt conantur semper maledicere Christo: & prodere Christianos, & decipere cum dolo & fraude, & etiam inter eos. Secundò quia quotidie seipsos condemnant ad mortem corporis, & animæ. Probatur. Nam in hoc psal. 54. & 108. & in multis aliis manifeste legitur sententia damnationis omnium Iudæorum crucifixorum Christi, & omnium successorum, & hoc per modum orationis, vt patet hic cum dicit. Veniat mors super illos &c. Ex quo patet, quod quotidiè orant pro damnatione eorundem, & damnant seipsos dum viuunt, sicut Iudas qui viuus seipsum condemnauit ad mortem. Et ideo dicit. Descendant F in infernum viuentes, quia viuentes condemnant seipsos ad infernum. Et etiam quia licet corpus moriatur in eis & putrefiat in terra, tamen anima viuens, & immortalis descendit in infernum, vbi erit fletus & stridor dentium. Et desiderat mortem, & non veniet ei. Et nota quod totum hoc quod dictum est de populo iudæorum persequente Christum in capite, intelligendum est etiam de populo gentili & cœtu tyrannorum persequente ipsum in membris, & maximè de cœtu hæreticorum qui dicuntur noti, & familiares Christo, inquantum dicebantur Christiani: & ideo consimili pœna sunt puniti.

Ego autem ad Deum clamaui: & dominus saluauit me.

A In hac tertia parte agit gratias de beneficio resurrectionis recepto, & de vltione facta de persecutoribus suis simul iterãdo eorum punitionem & malitiã. Ideo ait, ipsi sunt puniti vel punientur sicut supra dictum est, sed ego quia ad dñm clamaui & dominus saluauit me, ideo agendo gratias de resurrectione, & liberatione mea & punitione eorum.

Vespere, & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meam.

Vespere, & mane, & sẽp annũciabo miam, & iustitiam suam, & ipse exaudiet vocem meam. Vel potest esse ista particula consecutiua cum superiori, quia vr̃ semper petere iustitiam, & vltionem de persecutoribus: vt dicat. Ego ad dñm clamaui & saluauit me, & vespere, & mane narrabo, & annunciabo iniurias mihi illatas; & dñs exaudiet me.

*Redimet in pace aĩam meã ab his qui appro*B *pinquant mihi, qm̃ inter multos erant mecum.*

Redimet in pace.i. in gloria, & liberabit aĩam meã per resurrectionẽ ab his Iudæis q mihi appropinquant ficta amicitia & sanguine, quia oẽs eramus de tribu Iuda, qm̃ inter multos.i.multi erãt mecum,i.se amicos mihi fingebant, & sic sub zelo amicitiæ, prodiderunt me, sicut fecit Iudas, & multi Farisęi qui inuitabant me ad prandium, & obseruabant & caperent me in sermone, & postea conspirauerunt in mortem meam. Sed

Exaudiet Deus, & humiliabit illos: qui est ante sæcula.

Non n.est illis commutatio: & nõ timuerũt Deum, extendit manum suam in retribuendo.

Deus qui est ante sęcula exaudiet me orantem, & clamantem, & humiliabit & deiiciet C illos auferendo sacerdotium, & ciuitatem, & bona tpalia, & iugo perpetuæ captiuitatis subiiciẽdo, & aias in perpetuum ignẽ condẽnando, & corda eorum obdurando, & occæcando ne cognoscant facta Dei, nec peccata sua, intantum ꝙ non est nec erit eis cõmutatio, & redemptio nec conuersio de peccato ad gratiam quia nunq̃ agẽt pniam, sed ceci, & obstinati in sua perfidia permanebũt, quare? quia non timuerunt Deum condemnando sanguinem iusti. Ideo Deus extendit manum suam contra eos, in retribuendo uindictã pro homicidio, eo ꝙ contaminauerunt testm̃ Dei, perpetrando homicidium, & occidendo innocentem contra legem Dei.

Cõtaminauerunt testm̃ eius: diuisi sunt ab ira vultus eius, et appropinquauit cor illius.

Contaminauerunt testamentum Dei non recipiendo Christum de quo loquũtur oẽs scripturę testamenti Dei. Ideo negando Christum negatur testm̃ Dei Et sic fecerunt Deum mendacem, & sic manet sacrilegi, & blasfemi, & hæretici, quia tota scriptura clamat Xpm esse Deum, & Messiam &c. Et sic vt defendant perfidiã suam ex certa scia faciunt Deum mendacem falso interpretando legẽ, & profetas. Et sic contaminauerunt & dilacerauerunt testm̃ Dei. Vnde isti reddiderunt Christo malum ꝓ bono, quia Christus semper fuit eis benignus, & ipsi fuerunt Christo crudeles quod probatur. Nam vultus eius, s. Christi fuerunt diuisi, & separati ab ira; quia semper eis locutus est sine ira: imo cum maxima benignitate, & semper cor eius appropinquauit illis, id est: bona uoluntas Christi semper fuit eis propitia: quia cum magna be- B nignitate corrigebat, & docebat cum caritate: & filios eorum sanabat.

Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.

Multa beneficia cõferebat in quibus poterant agnoscere Christi caritatem, et benignitatem, & sermones eius, s. Christi fuerunt molliti, et suaues, et blãdi erga eos, sup oleũ .i. magis q̃ oleum: sed ipsi.i. Iudęi fuerunt iacula et lãceę cõtra Xpm: quia acuerũt gladiũ linguas suas: dicẽtes crucifige crucifige. Litera Hier. habet Nitidius butyro os eius et pugnat cor eius: molles sermones eius super oleũ, et ipsi sunt lãceę. Vnde ista particula est valdè intricata, et iõ sunt diuersimodi dicendi inter doctores, sed iste videtur mihi magis conformis literę Hieronymi, quia nil aliud F sonat nisi ꝙ Christus fuit Iudęis benignus & blandus in sermonibus et factis, et ipsi Iudęi fuerunt ipsi lanceæ et iacula. Potest etiam dici ꝙ sermones Christi licet essent molles sicut oleum, tamen fuerunt iacula, et et sagittę penetrantes corda fidelium et conuersorum ad fidem, et fuerunt iacula ad confundendum, et conuincendum Iudęos et tirannos et hęreticos, quia sermo Dei est gladius anceps, et gladius ignitus.

Iacta sup dñm curã tuã & ipse te enutriet: & non dabit inæternum fluctuationem iusto.

Hic profeta in persona Christi exhortatur iustos et fideles ad patientiam in aduersis, ut cõmittant se diuinæ mię et prouidentię in omnibus persecutionibus, et periculis et inopia: quia Deus nunq̃ deficiet eis. Dicit ergo

O fide-

O fidelis iustè iacta in Dño curam tuam.i. cōmitte ei curam, & habeas bonam spem, quia ipse te enutriet in bonis tp̄alibus: & spiritualib. & his similis in aduersis: quia Deus nunquam dabit in æternum fluctuationem iusto.i. nunquam permittet eum perire in fluctuatione et persecutione, et semper dabit finem afflictionibus eius: imò tandem et in breui liberabit eum: licet ad tempus permittat affligi. Et conuersus ad Deum dicit.

Tu vero Deus deduces eos in puteū īteritus. Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabūt dies suos: ego autem sperabo in te Domine.

Deduces eos.s. Iudæos et tyrannos et oēs alios persecutores Christi, et Ecclesiæ in puteum interitus et mortis inferni, quia viri sanguinum et dolosi, s. homicidæ et persecutores iustorum, et dolosi et fraudulenti et

B iniqui non dimidiabunt dies suos: quia intēpestiua morte morientur ante dimidiū dierum suorum. ego autem cum patiētia et humilitate sperabo in te Dñe, et non erit frustra spes mea, qm̄ scio ꝙ liberabis me. Sed cōtra: quia videmus malos quandoq; vltra dimidium dierum, i. vltra. xl. annos viuere: et sic dimidiant dies suos. Respōdetur, ꝙ nunq̄ p̄ctōr et prauus mūdanus dimidiat dies suos quia nunq̄ credit nec putat se moriturū. Et sic parum videtur sibi viuere. lxx. annos: imò vr̄ sibi non dimidiare dies suos, et causa est, quia non putat nec credit aliam vitam, imò dolet recedere ab hoc sæculo. Et sic ẜm opinionem suam nunq̄ dimidiat dies suos, quia nunq̄ tm̄ viuit, quin plus putet et expectet viuere. Sed iustus cupit dissolui et esse cum Christo, ideo vita huius mundi semper

C vr̄ sibi longa et odiosa, et hoc accidit quia sperat et cupit aliam vitam in Dño. Ex quibus patet, ꝙ iste ps. non conuenienter exponitur cōtra ciues, et habitatores Ceilæ: quia maledictiones, quæ hic prognosticabantur non possunt propriè applicari illi ciuitati. Secūdò quia iste ps. est eruditio Sp. san. facta ipsi Dauid, ergo est sacramentum profundū de rebus magnis et profundis Christi, et ecclesiæ. Item nec iste ps. potest nec debet exponi moraliter pro aliquo afflicto. Nam oīs afflictus debet et tenetur orare pro persequentibus, et iactare in Dño spem et curam suā & non petere vindictam, cuius oppositū fit in hoc ps. Et ideo est dicendum ꝙ iste ps. est profetia in qua per modum orationis prędicitur punitio crucifixorum Christi, et persecutorū ecclesiæ, vt moris est in psa. Dauid. D

Nam Deus quia præuidit Iudæos ab æterno obdurandos, et etiam quosdam tyrannos et hæreticos simul cū Antichristo, ideo in hoc ps. pronunciat eos reprobatos. Et hoc dicit Christus per modum orationis et petitionis per os Dauid. vt patet ps. 34. et in hoc ps. 68. et 108. Veruntamen vnus homo particularis non debet dicere aliquem istorum ps. contra persecutores suos, quia ageret contra cōsilium euangelicum et contra caritatem. Et ideo ecclesia orat vt Deus conterat perfidiā, et potentiam infidelium, et hæreticorum, et conuertat eos ad viam veritatis et salutis. et sic iste psa. non potest moraliter exponi pro aliquo afflicto, sed est profetia in qua Christus prædicit per modum orationis obstinationem et finalem damnationem crucifixorum, et iudæorum, et tyrannorum, et hæreticorum, et ipsius Antichristi cum sequacib. E suis. Et ideo sicut iste ps. est expositus de finia et punitione Iudęorum persecutorum Christi, ita ex consequenti potest exponi de tyrannis, et hæreticis, et Antichristo et sequacibus suis persecutorib. ecclesiæ. Vnde nota, ꝙ quatuor conditiones hominum conspirarunt in mortem Christi.s. primò synagoga sacerdotum. Secundò hypocritæ qui erant Farisæi. Tertiò hæretici qui erant Saducei. Quartò tyranni & gentiles, s. Pilatus cū suis. Sed quicquid Christus passus est in capite, passus est postea in membris & ecclesia; vt inquit Aug. ideo ab eisdem passa est ecclesia successiuè. Nam primò passa est persecutionem Iudęorum in principio, qn̄ lapidatus est Stefanus, & occisus Iacobus. Secundò tyrannorum vsque ad Constantinum. Tertiò, hæreticorum vsq; ad Iustinianum qui extermi F nauit Vandalos Arrianos de Africa per Belisarium, de quib. dicit hic ẜm Augu. Tu vero notus, & familiaris meus &c. Vltimò patiet̄ ab hypocritis tpe Antichristi, qui simul erit circuncisus & tyrānus, & hereticus, & fictus hypocrita, quorum oium finalem punitionem, & dānationem & reprobationem p̄dicit, & prænunciat et Christus in hoc ps. sicut ab æterno præsciuit. Et sic prudens lector poterit literam huius ps. singulis applicare.

PSALMUS LV.

M Iserere mei Deus quoniā conculcauit me homo: tota die īpugnās tribulauit me.

Titulus

A Titulus in hebræo. Ad victoriā siue victori super columbā mutā elōgationū Dauid: qñ tenuerunt eum Filistæi in Geth. Fm Hieronymum vero. Victori siue Vincēti pro colūba muta: eò ꝙ procul abierit Dauid humilis, & simplex qñ tenuerunt eū Allofili in Geth. Ad cuius intelligentiam est notandum vt legit 1. Reg. 22. ꝙ Dauid fugiēs à facie Saul: eo ꝙ occiderat Abimelech & oēs sacerdotes Nobæ, noluit resistere ipsi Saul, sed tanq̄ columba muta, & tacens elongauit se à terris Saul, & fugit ad reges Geth: q̄ quidem Geth erat vna de ciuitatibus Filistinorum. Sed cū Filistæi cognouissent eū, ꝙ interfecisset Goliad, & triumphasset de Filistæis: ideo persuadebant regi vt occideret ipsum Dauid: quod p̄sentiens Dauid finxit se insanum, & stultū. Et sic rex Achis proiecit eum à facie sua. Et sic Dauid euasit periculum mortis: De quā B fuga: & elōgatione, & periculo fecit hūc ps. & 33. Et ideo dr̄ in titulo, super columbam mutā elōgationum, vel pro columba muta, eò ꝙ procul abierit Dauid qñ Filistæi tenuerunt eum in Geth. s. in p̄tātē sua. Ideo dicūt Hebræi, ꝙ Dauid se vocat columbam mutā. Nā sicut columba simplex non resistit: nec r̄ndet uolentibus eam occidere, sed fugit ad domos extraneas: siue ad montes: ita Dauid humilis, & simplex sicut colūba noluit resistere Sauli, sed elōgauit se à gentibus sui populi, & tribus, & fugit ad alienos idololatras. Et sic p̄cisè literaliter exponūt hunc ps. Sed in veritate talis expositio non esset sufficiēs, & catolica, sed hebræa, q̄ sola litera contentāt: nec ista materia literalis est p̄cisè, & principaliter intenta in hoc ps. sed est materia ex qua, & exemplaris, & figuratiua, continens C vel prædicēs aliquod misterium in ecclesia. Materia aūt in hoc ps. principaliter intenta, est illud misterium quod per fugā Dauid in Geth figurabatur. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ columba est aīal, & auis simplicissima, & pacifica sine amaritudine, & p̄ maiori parte domestica, & hēt hanc naturā, ꝙ si malè tractatur nescit resistere, sed fugit ad aliam domum. Et ideo Chr̄s totam suam societatē & ecclesiam assimilauit columbæ dicēs. Esto te prudentes sicut serpētes, & simplices sicut columbæ. In quamcunq; domū intraueritis primum dicite. Pax vobis &c. Et si vos persecuti fuerint in vna ciuitate fugite in aliam. Mat. x. & Luc. x. Ex quibus patet, ꝙ Chr̄s constituit ecclesiam suam in simplicitate columbina, & pacifica. Et p̄cepit ap̄lis, D vt prædicarent in Iudæa & populo Israel: vt patet in eodem cap. Sed si non reciperentur fugerent ad ciuitates gentilium: & ita dixerunt apostoli iudæis, vobis oportebat primò prædicari uerbū Dei, sed quia indignos vos fecistis, ideo cōuertimur ad gentes. Sed neq; in populo gētili defuit persecutio ipsi ecclesiæ, & sic prædixit Chr̄s ap̄lis dicens. Ante reges, & p̄sides ducemini. &c. Ex quo patet, ꝙ ecclesia benè assimilatur, & dicta est colūba, quia fugit pacificè à domo in qua malè tractatur ad aliā domum. Ita ecclesia uexata populo iudæorum in principio fugit ad gentes. Et ideo dictum est ps. p̄cedente in persona ecclesiæ. Quis dabit mihi pennas. sicut columbæ, & volabo, & requiescam? elongaui fugiens à populo Iudaico, & mansi in solitudine populi gentilis. Sed quia ēt in populo gentili nō defuit isti colūbæ persecutio vsq; E ad magnū Constantinū, ideo subdit. Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate. quę quidem tempestas tirannorum cessauit t̄pe Constantini. Quæ quidem ecclesia etiam in canticis. dicitur. columba. Et infra. ps. 67. dicitur columbæ pennæ deargentatæ. &c. Ex quibus patet, ꝙ per fugā Dauid ad regem Geth bene figuratur misterium ecclesiæ Christi. Nā sicut Dauid malè tractatus in suo populo fugit ad regem Geth, & elongauit se sicut colūba muta, & pacifica nō reddens malum pro malo, ita ēt congregatio discipulorum malè vexata à populo iudæorum, cui primò iussa erat p̄dicare fugit, & diuertit ad populū gētilē, reprobata synagoga. Et sicut ipsi Dauid fugienti, & elongato nō defuit persecutio inter Filistęos ciuitatis Geth, quia quærebant F ipsum occidere nisi fugisset in alium locum: Ita pariter ecclesiæ non defuit persecutio in populo gentili: imo fugiebāt apostoli de vna ciuitate in aliā, sicut Dauid fugiebat à facie Saul de uno deserto in aliud, vt patet primi Reg. 22. & 23. Hoc ergo præuidēs Dauid in spiritu fecit hunc ps. quod pręuidit per suā fugam. In Geth. Ideo Esdras qui pręposuit hos titulos, dicit ꝙ Dauid fecit hūc psalmū pro columba muta. i. pro ecclesia Chr̄i simplici, & pacifica, eò ꝙ procul abierit à populo Iudaico in populum gentilem supple, sicut Dauid qñ tenuerunt eū Filistęi in Geth. 70. autem dicunt, pro populo: quia sanctis longè factus est, id est Dauid fecit hunc psalmū contra

A contra populum iudaicum, qui longe factus est à sanctis apostolis, & discipulis.i. qui longè à fide mansit obstinatus in sua perfidia: & etiam contra gentiles obstinatos à quibus fugiebant apostoli: sicut columba fugit persecutores de domo in domum. Quod aũt additur in tituli descriptione: non puto ꝙ sit de essentia tituli, sed additum est à 70.q.d. in descriptione tituli huius ps. præponitur talis titulus.s. in finem, pro populo quia sanctis lõgè factus est, ipsi Dauid cum tenuerunt ipsum Allofili.i. alienigenæ in Geth. Totus ergo iste psal. est vox ecclesiæ in quo quasi colũba simplex, & humilis, & pacifica tria facit, Nã primò explicando suas persecutiones, & afflictiones petit liberari. Scđò prędicit punitionẽ persecutorum. Tertiò agit gratias iã liberata. Secundum ibi. Sicut sustinuerunt. B Tertium ibi. In quacunque die. Quantum ad primum est aduertẽdũ, ꝙ ista columba simplex & humilis primò vexata à populo Iudaico elõgauit se, & fugit ad populum gentilem, vbi fuit ualdè tribulata per tirannos. Sed cũ cessauit tribulatio tirannorum, incepit hæretica prauitas vexare columbam, tunc tribulata ab hæreticis elongauit se, & fugit ad fideles. Sed post hæreticos incidit inter hypocritas, & simulatos præcursores Antichristi. Et sic tribulabitur vsque in finẽ mundi. Et sic ꝑ totam diem, quę computat̃ à resurrectione Christi vsque ad cõsummationẽ sæculi, fuit tribulata ista columba. Cõuersa, ergo ad suũ spõsum Christũ dicit. O Deus miserere mei & releua me à multitudine miseriarum: quoniam homo.i. oĩs homo terrenus siue diabolus cũ suis mẽbris.s. iudæis, tirannis, & hæreticis, & Antichristo terrenis, & prauis cõcul C cauit me: qa iste inimicus hõ tribulauit me tota die.i. per totam diem à resurrectione tua vsq; ad iudiciũ seminãdo zizaniã, primò in Iudæis, scđò in tirannis, tertiò in hęreticis, quartò in Antichristo contra me. Et sic per omnes istos tribulauit me. Vnde subditur.

Conculcauerunt me inimici mei tota die: quoniam multi bellantes aduersum me.

Inimici mei.i. ista quatuor genera inimicorũ cõculcauerunt me, & uexarunt me tota die. Et multi fuerũt bellantes aduersum me. Nã in primitiua ecclesia Iudæi bellarunt aduersũ me: qñ lapidauerũt Stephanũ, & occiderũt Iacobũ &c. In secũda parte huius diei bellarunt contra me tiranni: qui occiderunt infinita millia martirum. In tertia parte bellarũt D hęretici aduersum me, quorũ persecutio nõ sæuiit minus in catolicos in Alexãdria, & Africa per Vãdalos, quã persecutio tirannorũ. In quarta parte diei incepit bellare secta Saracenorum, quæ continuę tribulat me: & postea bellabit contra me Antichristus, cuius persecutio erit sæuior cunctis aliis. Et sic.

Ab altitudine diei timebo, ego uero ĩ te sperabo.

Ab altitudine.i. à principio huius diei vsque ad uesperã timebo fugiẽdo ab una persecutione. & incidẽdo in aliã. Nota ꝙ totus status, & vita huius ecclesię dr̃ una dies alta.i. lõga nõ solũ lõgitudine durationis, sed lõgitudine laborũ & tribulationũ: sicut dies artificialis videtur longissima laborantibus, & febricitãtibus: per simile dicit ista colũba, ab altitudine.i. longitudine huius diei ego semper timebo.i. viuo cum timore, & angustia: quia nunquã defecerũt mihi tribulationes nouæ. E Et sic semper uado uolãdo de una persecutione, & tribulatione in aliã: qa finis unius mali gradus est alterius. Ego uero in te sperabo. Hic incipit uersiculus, & sentẽtia. vnde dicit columba. Si ita est, ꝙ per totam diem uolãdo de uno malo, & de vna persecutione in aliã nunquã potui requiem inuenire, sed semper fui cum timore ab altitudine diei: ego verò.i. certè in te solo sperabo, & ponam spem meam, & nunquã perdam fidem, licet multa millia martirum moriantur.

In Deo laudabo sermones meos, in Deo speraui non timebo quid faciat mihi caro.

In Deo laudabo sermones, & dirigã orationes meas, & ipsũ inuocabo, & in eo sperabo, & nõ timebo qđ faciet mihi istæ prauus hõ.s. diabolus cũ mẽbris suis.i. ex aliquo timore nõ cessabo laudare, & prædicare legem euangelicam, & non timebo qđ faciet mihi caro F .i. hõ carnalis & malus: nec desistam prædicare euãgelium omni creaturę, & cõfiteri Christum, & prędicare contra uitia eorum, & detestari peccata eorum, & scelera.

Tota die uerba mea execrabantur aduersum me: omnes cogitationes eorum in malum.

Inhabitabunt, & abscondent: ipsi calcaneũ meum obseruabunt.

Iõ quia uerba mea execrabãtur, & detestabant cogitationes eorũ, & pctã i malũ.i. qa dicebã eorũ uitã tendere in malum finem, & ꝑ consequens esse malã, & detestabilẽ, inde est ꝙ inhabitabunt semper, & persistẽt in sua obstinatione, & malitia contra me, abscondẽt mihi laqueũ, & insidias, & obseruabunt calcaneum

A cāneū meū ponendo falsa crimina, ut incidā in laqueum, & captionem eorum, vt possint me tribulare. Et sic interfecerunt apostolos, & martires, & persecuti sunt Atanasium, & Ambrosium, & Hilarium &c.

Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo saluos facies illos; in ira populos cōfringes.

Hic petit uitionē de persecutoribus dicēs: Sicut illi ini mici, & persecutores sustinuerūt, i. expectarūt animā meā pdere supple, ita p nihilo. i. nunq̄ saluabis, illos imo in ira, & indignatione cōfringes populos eorū. Litera Hebraica, & Hieronymi est aliquantulū discors à nostra. Nam ibi dicitur. Ipsi calcanea mea custodiēt: sicut q expectāt animā meā, perdere, supple, & tūc illa particula, Sicut sustinuerūt aiam meā: continuatur cū versu superiori, & incipit alius uersus. B De prauitate eripies eos in furore populos depone Deus. Et cā huius diuersitatis est. Nā dictio posita in Hebræo est æquiuoca ad prauitatē, & uacuitatē, & nihilū. Et iō vbi 70. posuerūt, p nihilo saluabis eos, Hie. trāstulit de prauitate eripies eos. Et tunc pōt legi interrogatiuè sic. Pro nihilo. i. pro nullo bono merito, imo pro prauitate, & iniustis persecutionibus mihi factis saluabis eos? q.d. minimè, imo i ira & punitione populorū eos cōfringes, & destrues, quòd impleuit fuit in excidio Hierusalem facto per Romanos, & in strage populorū gētiliū tempore Diocletiani, ēt in destructione Vandalorum per Belisarium, & implebitur in miserabili interitu, & exitu Antichristi.

C *Deus uitam meam annunciaui tibi: posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.*

Sicut & in promissione tua: nunc conuertentur inimici mei retrorsum.

In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam Deus meus es.

O Deus ego annunciaui, & manifestaui tibi uitam, & persecutiones meas, ut me liberares, sed tu posuisti lacrimas meas in conspectu tuo me exaudiendo, & tunc. i. finaliter cōuertentur retrorsum. i. conterentur inimici mei, sicut in promissione tua fuisti pollicitus quando dixisti ciuitati Hierusalem: Non relinquent in te lapidem super lapidem, & relinquetur domus uestra deserta Mat. 22. Et sic cognoui, q tu Deus meus es mihi propitius in quacunque die inuocaui te.

In Deo laudabo uerbum, in domino laudabo sermonem, in Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.

D Hic agit grās de beneficiis receptis, & de vltione persecutorū dicens. In Deo laudabo verbū tuum. i. promissionē quā impleuisti, & i Deo laudabo sermonē. i. ad laudē sui pdicabo eius mirabilia, & nō timebo q d faciat mihi homo, eo quia in Deo speraui. Et ideo

In me sunt Deus vota tua: quæ reddam laudationes tibi.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, vt placeam corā Deo in lumine viuentium.

Deus in me sunt, & erūt vota, & gratiarū actiones, quæ vota reddā tibi tanquā laudationes, gratias agendo de beneficiis receptis: quia eripuisti aiam meam de morte, & totali interitu: quia nec tiranni, nec hæretici totaliter potuerunt extinguere ecclesiā: & eripuisti pedes meos a lapsu, ne laberent in aliquā E hæresim: quia nunquā perdidi fidē inter tot psecutiones, & labores: nec portæ inferi poterūt me aduersum me præualere. Et dedisti mihi grām, non solum resistendi persecutionibus, & tētationibus, sed ēt in bonis operibus vt placeā coram Deo in lumine, & gloria viuentium beatorum: quia post tot persecutiones, & labores, velut columba humilis, & simplex, & pacifica volaui in cœlū, & fui elongata à miseria multiplici huius mundi.

PSALMVS LVI.

MIserere mei Deus miserere mei: quoniam in te confidit anima mea.

Titulus, Pro victoria siue in finem, ne disperdas Dauid simplicem, & humilem quando fugit à facie Saul in speluncam. Ad cuius intelligentiam est aduertendum: vt legitur F primi Regum 24. q postquā Dauid euaserat vnum periculum, scilicet cum Saul, & sui, & tenerent eum obsessum, & circundatum in modum coronæ: tunc Dauid fugit inde, et latuit in locis tutissimis Engaddi, in præruptis montibus, & rupibus: quod cum nunciatum esset ipsi Saul uenit iterum cum tribus millibus hominum ad quærendum eū. Dauid aūt cum suis ingressus est in speluncā magnam rupe cauatam, & ibi latebāt nesciēte Saul. Accidit aūt q Saul intraret eandem speluncā ad purgandum uentrem, quem uidentes socii Dauid dixerunt ei. Ecce dies in qua tradidit dn̄s inimicū tuum in manu tua. Tunc Dauid accessit clam ad Saul, & abscidit oram clamidis, & noluit ipsum occidere cū posset: & cū Saul exisset à spelunca surrexit, Dauid post eū ostēdens particulā clami-

A dis abscissam in signũ, ꝙ poterat ipsum occidere si voluisset, & clamabat dicẽs. Quare audis verba hominum loquentium &c. Ecce viderũt oculi tui, ꝙ tradidit te dominus in manu mea in spelunca, & pepercit tibi oculus meus &c. Et tũc Saul egit sibi gratias promittens nõ amplius ipsum persequi. Sed cum socii Dauid increpassent eum quare nõ occidisset eum in tanta opportunitate: respõdit eis Dauid: quia nisi dominus ꝑcusserit eum: aut descendens in prælium perierit, propitius sit mihi dominus, ꝙ nõ mittam manum meã in Christum dominũ: quod impletũ fuit in mõtibus Gelboe: vbi periit Saul cum cõplicibus suis. Et de hoc fecit Dauid hunc psalmum, & sic Hebræi exponunt ipsum literaliter dicentes, ꝙ Dauid existens in spelunca petebat liberari dicens. O dñe ne disperdas Dauid simplicẽ, & humilẽ: sed miserere mei &c. Sed

B talis expositio non esset catolica, nec sacramentalis, nec digna sacra scriptura. Et ideo est dicendum, ꝙ licèt illud misterium in spelunca sit materia occasionalis, & figuratiua, quare Dauid fuit motus ad faciẽdum hũc psalmũ, tamen non est materia principalis, de qua est iste psal. Nam Dauid iam euaserat illud periculum qñ fecit hunc psalmum: ergo iam nõ erat orandum, vt euaderet. Et sic etiam non erat necessaria spiritualis illustratio spiritus sancti ad narrandum pericula præterita & tamen dicunt Hebręi in hoc psal. ꝙ Dauid habuit specialem spiritum prophetiæ ad cõdendum psal. prę cæteris: vt patebit infra. Et ideo ad intelligendum hoc sacramẽtum est notãdum, ꝙ per hoc misterium speluncę Dauid ꝓ

C uidit in spiritu totum misterium resurrectionis, & ascensionis Christi, & totum excidiũ, & destructionem populi iudaici. Nam pręuidit, quòd sicut ipse latuit in spelunca, & deinde surrexit illæsus: imo abstulit particulam clamidis Saulis, & noluit ipsum occidere: sed expectauit correctionem eius, vsquequò interiit obstinatus: ita Christus post longas persecutiones, & mortem, & passionem erat in spelunca sepulcri sepeliendus, & qualiter inde debebat resurgere in corpus gloriosum, & qualiter sua resurrectio erat futura causa nostræ resurrectionis, & quomodo Christus illico poterat destruere illum populum: sed debebat abscindere particulam vestis. i. conuertere ad se vnam partem paruam illius populi: quia in die Pentec. cõuersi sunt tria milia ad prædicationem Petri, & aliorũ, & quo

D modo Christus debebat expectare residuum illius populi per 40. annos ad pœnitentiam: sed in fine erant perituri in sua obstinatione sicut Saul. Hoc præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum, & dedit ipsum cantoribus cantandum cum psalterio, & citara ad victoriam cum toto conatu vocum: ad deuorãdũ, ꝙ Dauid cum tota ecclesia secũdum statum illum cum psalterio, & citara, & clamore uocum vocabat Christum, vt resurgeret à mortuis de spelunca sepulcri: vt esset causa resurrectionis nrę: sicut Orpheus reuocauit Eurydicem suam ab inferis trenaram & citarã pulsitando. q. d. Dauid in titulo huius psalmi cũ clamore, O Christe ne disperdas. i. ne disperdi permittas Dauid simplicem, & humilẽ. i. totum hominem misticum, qui expectat aduentum tuum, & resurrectionem. sed surge à

E mortuis; vt resuscites nos, & sic miserere mei &c. quia omnes sumus sepulti in spelũca peccati, & miseriæ: ergo exurge tu à spelunca sepulcri; vt resuscites nos à spelunca miserię. Et hec est intentio, & materia principalis huius psal. & ad hunc intellectum cantat ipsum ecclesia. In quo psal. Dauid tria facit. Nam primò in persona ecclesiæ, & totius corporis mistici petit liberari per Christũ. Secundò enarrat beneficia quę recepit per passionem Christi. Tertio agit gratias vocando Christum vt resurgat. Vel possumus dicere quòd primò Dauid petit liberari in persona totius corporis mistici per aduentũ Christi. Secundò gaudet se exauditum, narrando beneficia quę recepit per passionem Christi. Tertiò excitat Christum vt resurgat à mortuis, promittẽs se gratias acturum. Secundum ibi. Clamabo ad

F Deũ. Tertium ibi. Paratũ cor. Quantũ ad primũ dicit. O Christe Deꝰ miserere mei inquãtũ Deus, cui ꝓpriũ est misereri semper, & parcere, & culpã remittere. Et iterũ miserere mei inquãtum homo, cui soli propriũ est pro nobis pati, & nos patri per tuã passionẽ, & resurrectionem recõciliare, & nos ab oĩ miseria liberare. Qm̃ in te confidit anima mea cũ non sit alius sufficiens mediator, qui possit hãc reconciliationem facere nisi tu Christe: tũ qa iustus, & innocens, & obediens patri: tũ quia filius, & hæres: tum quia Deus, & homo.

Et in vmbra alarum tuarum sperabo; donec transeat iniquitas.

Per talem sufficiẽtiam ex parte tui, & fidẽ, & spem ex parte mei sperabo semper protegi in vmbra, & virtute alarum tuarũ. Vnde alæ

tuæ

A tuæ sub quibus expecto protegi, sunt passio, & resurrectio, & iudiciaria potestas, quam accipies in Ascensionem: & sic per passionẽ me liberabis à peccato: & per resurrectionẽ ab omni corporali miseria, & pœnalitate, & per iudiciariam potestatem à persecutione tirannorum, & inimicorum. Et sic in vmbra istarum alarum tuarum sperabo, donec trãseat iniquitas, & destruatur omne peccatũ, & miseria in me.

Clamabo ad Deum altissimum: Deum qui benefecit mihi.

Misit de cælo, & liberabit me: dedit in opprobrium conculcantes me.

Hic corpus mysticum gaudet se esse liberatum per passionem, & aduentum, & enumerat pericula de quibus fuit liberatum in capite, & membris. Dicit ergo iste homo my-B sticus. Ego clamabo, laudes fundendo, ad Deum patrem altissimũ: ad Deum dico qui benefecit mihi, eò ꝙ misit auxilium .s. filium suum, de cœlo, & liberauit me a peccato. & dedit conculcantes me .s. Iudęos, & gentiles, & Diab. in opprobrium. Et explicat modum suæ liberationis dicens,

Misit Deus misericordiam suam: & veritatem suam: & eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus

Deus pater misit suam misericordiam, & veritatem suam, & liberauit me. Iam dictũ est quòd Christus dr̃ misericordia patris, in quãtũ per ipsum releuauit miserias nostras. Et dr̃ veritas inquantum per ipsum locutus est in nobis, & notificauit voluntatem suam, & impleuit omnes scripturas, & per ipsum veritas vet. legis patefacta est. Et ideo libera-C uit animam meam de medio catulorũ leonum .s. de medio dæmonum, qui rugientes me deuorare volebant. Et ẽt temporaliter me liberauit de medio iudæorum, & gentilium, qui ad modum catulorum Leonũ me deuorare cupiebant: vnde per magna tempora dormiui conturbatus vexatus.

Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus.

Exaltare super cælos Deus: & in omnem terram gloria tua.

Filii hoium .s. carnales & peccatores vexabant me supple per multas persecutiones: vt patet in primitiua ecclesia, & dentes eorũ .s. ira, & indignatio, & potestas erat sicut gladius acutus contra me. Exaltare ergo ò Xp̄e Deus super cęlos ad dexteram patris, & gloria tua, & fama, & potestas, & lex euangelica D effundetur supple in oẽm terram. Nota ꝙ de triplici spelunca, & fouea liberauit nos Christus. Primò nos liberauit, & suscitauit de spelunca, & fouea peccati, in qua eramus sepulti, & hoc per suam passionem. Secundò nos suscitauit de mortalitate, & spelunca miseriæ, & pœnalitate, & hoc per suam resurrectioné. Tertiò nos suscitauit de spelũca, & fouea persecutionum infidelium, & hoc per suam ascẽsionem, & vniuersalẽ iurisdictionem. De primò dicit. Misit Dñs misericordiã suã, et veritatem suam, & eripuit aĩam meã de medio catulorum leonum .s. de medio dęmonum, quib. datus eram in escam. De secundo dicit. Fili hominum dentes eorũ &c. De tertiò dicit. Laqueum parauerunt pedib. meis. Ista est vox ipsius Adæ in persona to- E tius generis humani: cui Diabo. parauit laqueum, & retiaculum in arbore scientię boni, & mali: cui dixit Diabolus. Nequaquam moriemini: sed qua hora comederitis, eritis sicut dii scientes bonum, & malum. Iste fuit laqueus in quo incidit Adam. Nam illico postq̃ comedit, pedes eius fuerunt illaqueati .i. caro, & sensualitas fuit circundata retiaculo cõcupiscentiæ, & sauciata, & corrupta fœditate libidinis, & vulneratæ sunt omnes eius potentiæ, & sic incuruata fuit aĩa eius, & debilitata, & prona ad omne vitium, & peccatum. Et ideo dicit homo mysticus.

Laqueum parauerunt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam.

Laqueum parauerunt dæmones pedibus meis, .s. carni, & sensualitati, quæ sunt pedes animæ quibus graditur: vt dictũ est psal. 48. F & sic incuruauerunt, & declinauerunt, & debilitauerunt animam meam pronam ad peccandum. Et sequitur.

Foderunt ante faciem meam foueam: & inciderunt in eam.

Foderunt Diab. foueam ante faciẽ meã, vt caderem: sed ipsi inciderũt in eam foueã inferni: & ego fui liberatus per Xp̄m. Et non solum Diabo. parauerunt laqueum pedibus meis, & foderunt foueam ante faciem meã: sed etiam iudæi, & gentiles parauerũt mihi laqueum insidiarum. Sed ego fui liberatus per Christũ: & ipsi inciderunt in laqueum, & foueam mortis. Est aũt aduertendum ꝙ tota ista litera ab illo loco. Misit Deus misericordiam suam, potest esse vox Christi qui gaudet se esse liberatum in capite, et mẽbris,

A ab inimicis. unde dicit Christus Deus pater misit suã misericordiam. i. auxiliũ de cœlo: & eripuit animam, & vitam meam, & mẽbrorum meorum de medio catulorum leonum.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meũ: cantabo & psalmum dicam.

Hic propheta uocat Christũ de speluca sepulcri, & excitat ipsum ab inferis: ut extrahat animas sanctorum patrũ de limbo, & resurgat in gloriã suã: ut sit causa nostrę resurrectionis, & primitiæ dormiẽtium. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ Christus dicitur gloria nostra: inquantum ipse mortuus est propter iustificationẽ nostrã nos à peccate liberando per passionem suam, & resurrexit ꝑꝑ gloriã nostrã. i. vt nos glorificaret, & resuscitaret ad gloriã vt ait apostolus. Et iõ sua resurrectio fuit consummatio, & ꝑfectio
B totius redemptionis nostræ, nam per passionem fuimus liberati quò ad animã à peccato & per resurectionem fuimus liberati à miseria corporis, & à mortalitate, & recuperauimus perfectam immortalitatem, & gloriam corporis, & animæ. Et sic in die resurrectionis quieuit Christus ab omni opere nostræ redemptionis quod patrarat. Et iõ nos celebramus diem dominicam cessando ab omni opere seruili, & uacamus Dei laudibus, agẽdo gratias Deo de beneficio nostræ redẽptionis, & glorificationis, & consummationis. Secundò est notandũ, ꝙ tota lex euangelica dicit̃ psalteriũ decẽ cordarũ, cũ quo psalterio cantat continuè ecclesia laudes Deo Prima corda huius psalterii est misterium trinitatis. Secunda est misterium incarnationis Chri. Tertia est eius natiuitas Quarta est eius
C bẽptismus, et vita. Quinta est eius doctrina. Sexta eius ꝑ[illegible]io. Septima eius resurrectio, & limbi expoliatio. Octaua eius ascẽsio. Nona eius spiritus santi missio, in qua totam ecclesiã perfecit, & ornauit, Decima corda est vniuersalis sibi tradita iurisdictio, per quam nunc iudicat in occulto, & in nouissimo die iudicabit omnia in manifesto. Istæ sunt decem cordæ huius psalterii euangelici, quod continuè pulsatur per totum circulum anni. Hoc psalterium erat sepultum in spelunca, & monumento legis ueteris: ut ait Origenes super Matthæum, & erat occultum sub litera ueteris legis. Hoc psalterium resurrexit simul cum Christo: nam tunc velum templi sacræ scripturæ quod velabat misteria scissum est, & monumẽta scripturæ ve. leg. aperta sunt, & apparuerũt, & surrexerunt omnia misteria euangelica, quæ erant sepulta, & occulta. Et tũc hoc psalterium incepit sonare per apostolorum prædicationẽ à solis ortu vsque ad occasum, & inceperunt omnes decem cordæ pulsari. Nota etiam, ꝙ tota lex euangelica dicitur citara ratione formæ: nam citara est instrumentum musicum triangulare: cuius quidem linea tangit aliam. Ita pariter lex euãgelica est triangularis: quia nil aliud præcipit nisi quid credendum, quid sperandum, quid amandum, & agendum. Vnde non amamus nisi quod credimus: non speramus, nisi quod credimus, & amamus, & sic istę tres uirtutes teologicæ sunt inter se connexę, sicut lineæ in citara. Ista autem citara pariter erat etiam sepulta in monumento ueteris legis, & etiam surrexit simul cum Christo, quia post resurrectionem Christi apparuerunt, & manifestata fuerunt omnia quæ patres credebãt, et sperabant futura de Christo, & ecclesia qui est finis legis, quę nos iam credimus esse consũmata per Christum. Vnde ipsi non sine nobis acceperunt repromissiones, & beneficiũ redemptionis, & resurrectionis, ut ait apostolus ad Hebræ. 11. Ex quibus patet, quòd tria surrexerunt simul, scilicet Christus qui est gloria nostra, & psalterium euangelicũ, & citara euangelica: unde nullus poterat cantare canticum nouum, nisi ista tria surrexissent: nam cum isto psalterio euangelico, & citara, erat Deus verè laudandus, & glorificandus. Ideo ait Dauid propheta in ꝑsona totius hominis mistici desiderantis Deum laudare, & gratias agere. Paratum est cor meum. O Deus paratum est cor meum: cantabo. i.

Exurge gloria mea: exurge psalterium et citara exurgam diluculo.

Hic incipit constructio. O Christe gloria mea exurge à mortis sepulcro, & expolia limbũ. Et ò tu psalteriũ decẽ cordarũ, & ò tu citara euãgelica fidei, spei: & caritatis surge, & appareãt, & manifestẽtur oĩa quæ erãt sepulta, & occulta in monumẽto vet. leg. & tũc ego exurgam diluculo, & de mane: nã ego non possum resurgere à peccato, nec ad gloriã, nisi tu prius resurgas qui es causa meę resurrectionis, & primitię dormientiũ. Et tũc postquã habuero psalterium, & citaram cãtabo, & psalmum dicam euangelicum. Nam cor meum paratum est in mẽte, & in uolũtate ad cantandũ: quia cor meum, & caro mea

, exulta-

A exultabunt: ſed non poſſum cantare, niſi tu prius reſurgas: quia non haberem pſalteriū & citarā ad cantandum niſi tu ſurgas, & pſalterium, & citara tecum. Et tunc poſtquam tu ſurrexeris cum pſalterio, & citara euangelica, ego ſurgam diluculo: & tunc.

Confitebor tibi in populis domine, & pſalmum dicam tibi in gentibus.

Confitebor tibi in populis iudæorum, & pſalmum euangelicum dicam, & predicabo in gētibus: quia tunc prędicabo ſupradictas decem cordas miſteriorum Chriſti in populo gentili.

Quoniā magnificata eſt vſque ad celos miſericordia tua, & vſque ad nubes veritas tua.

Predicabo etiam quoniam, & quomodo B magnificata eſt miſericordia, & veritas tua vſque ad nubes. Et ideo.

Exaltare ſuper celos Deus, & ſuper omnē terram gloria tua.

O tu Chriſte Deus exaltare in die aſcēſionis, & ſede ad dexterā patris, & aſſume vniuerſalē poteſtatem, & iuriſdictionem, & erit ſuper terrā gloria tua: quia oēs apoſtoli, & fideles prædicabunt legem euangelicā per totum orbē terrarū, & ſic erit manifeſta oibus gloria, & poteſtas tua ſignis cōfirmātibus ſimul cum doctrina. Hic dicunt Hebræi ꝙ Dauid continuè de nocte tenebat pſalteriū & citarā ſuſpenſam iuxta puluinar, ſiue caput lecti, & de mane ante diluculū intrabat vētus ex parte aquilonis, & mouebat cordas pſalterii, & citarę, & ſic excitabatur Dauid a ſomno ad ſonum pſalterii. Et ſic plenus ſpiritu ſancto prophetabat, & condebat pſal. Vnde dicunt quòd in hoc pręeminebat Dauid C cæteris ꝓphetis. Nā alios prophetas excitabat dies vel horologium. Sed ipſum Dauid excitabat ſpiritus ſanctus ad prophetandū. Et ſic dicunt quòd Dauid ex parte noctis antequam ſomno opprimeretur ſemper dicebat iſtam particulam pſalmi, ſcilicet. Exurge gloria mea, exurge pſalterium, & citara, exurgam diluculo: quaſi alloquens ſpiritum ſanctum, & pſalterium ſuum, & citaram, vt ipſum excitarent ad prophetandum, & laudandum Deum. Sed licèt hoc ſit poſſibile quòd Dauid oraret de ſero, vt ſpiritus ſanctus impleret mentem eius, & excitaret eum diluculo ad prophetādū: tamē adhuc in iſta parte pſal. apoſtrofat ad Chriſtum, & vocat, & excitat ipſum ab inferis, & ſepulcro vt exurgat, & perficiat noſtram redemptionem, & reſuſcitet nos à peccato per paſſionem, & glorificet nos per ſuā reſurrectionem, & ſuſcitet pſalterium, & citaram euangelicam de monumento vet. leg. & patefaciat veritatem eius. Et ideo dicit eccleſia. Exurge gloria mea &c. Et poſtquā ſurrexeris, & legem nobis paterfeceris: tunc cōfitebor tibi in primis confeſſione fidei, & dicam tibi pſalmum in gentibus. i. totū pſalterium, & pſalmum decē cordarū: ſcilicet miſterium trinitatis, & incarnationis, & baptiſmi: & tuam doctrinam, & miracula, & paſſionem, & reſurrectionem, & aſcenſionem prędicabo in gentibus. i. in populo gentili, & prædicabo qm̄ magna eſt miſericordia tua ſuper cœlos: nam per paſſionem, & reſurrectionem captiuam duxiſti captiuitatem in cœlum, & veritas tua aſcendit vſq; ad nubes in die aſcenſionis. Nā in nubibus duo Angeli prædixerunt coram Angelis, & hominibus aduentū tuum ad iudicium in poteſtate magna, & maieſtate, quando dixerunt. Viri Galilæi quid ſtatis aſpicientes in cœlum? Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis ſic veniet in maieſtate & gloria, quemadmodū vidiſtis eū euntē in cœlū. Et iō ſequitur. Exaltare ſuper cœlos Deus &c. & erit gloria tua ſuper omnē terram: q̄a nomen tuum erit celebre ſuper omnem terram: nam euangeliū tuū prædicabitur per totum mundum, & eccleſia celebrabit feſtū incarnationis, & natiuitatis, & reſurrectionis, & aſcenſionis &c. Nota etiā ꝙ ipſemet Chriſtus pōt dici pſalterium x. cordarum ſubiectiuè: quia in eo ſunt impleta omnia decē miſteria ſupradicta. Et ſic etiam dicitur citara: quia omnia miſteria fidei, ſpei, & caritatis ſunt impleta in eo: & quotidie cantat ipſe nobis per ſuum euangelium omnia illa decem miſteria. Item etiam ipſa lex dicitur pſalterium x. cordarum ratione x. pręceptorū &c. Ergo Dauid: quia ſciebat ꝙ Chriſtus erat finis legis: & ꝙ patres ve. teſt. nō poterant accipere promiſſiones nec reſurgere niſi nobiſcum in Chriſto, ad Hebr. 11. ideo ait. Exurge tu Chriſte, qui es gloria mea, & pſalterium, & citara mea, quam ego continuè pulſo vt venias: & tunc ego exurgam diluculo tecum in die reſurrectionis tuę. Et ſic dicunt multi, ꝙ Dauid reſurrexit ſimul cum Chriſto, & fuit de numero illorum, de quibus dicitur in euangelio, ꝙ multa corpora ſanctorum ſurrexerunt cum eo: & apparuerunt multis. Nota etiam ꝙ per hoc quod dicit: Quoniam magnificata

A est super cœlos mia tua: ꝙ mia Dei cōiter sumitur pro redēptione facta per Xpm, veritas aūt pro euang. prædicat. Vult ergo dicere Dauid, ꝙ sicut iustitia nō solum magnificat in terra: sed etiā in inferno: ita misericordia Dei nō solum magnificat, & relucet in terra: sed ēt in cœlo, & super omnes cœlos. Nā 24. seniores dicunt. Dignus es Dñe Iesu, & agnus qui occisus es accipere librum, & soluere septē signacula eius: qm̃ redemisti nos Deus in sanguine tuo. Apoc. 5. Ita pariter veritas tua euang. non solum magnificata, & prædicata est super terram, & in terra. sed ēt vsque ad nubes. Nam primò in nubibus apparuit stella, quæ ostendit Natiuitatem tuā, & duxit magos ad locum tuę natiuitatis. Secundò nubibus facta est multitudo cœlestis exercitus laudantium, & dicentium. Gloria

B in excelsis Deo. &c. Luc. 2. Item in nubibus dixerunt Angeli, Viri Galilei &c. Item in nubibus cœli veniet Christus in die iudicii cū potestate, & maiestate. Ex quibus patet ꝙ veritas euang. non solum est prædicata in terra, sed ēt in nubibus: ideo sequitur. Exaltare super cœlos Deus, & super oēm terrā gloria tua. q. d. ascende à terra, & sume vniuersalē potestatem, & sic gloria tua nō solum est in terra: sed etiam super omnem terram: quia in cœlo quod est superius ad terram.

PSALMVS LVII.

SI vere vtique iustitiam loquimini, rectè iudicate filii hominum.

Titulus ad victoriam, siue in finem ne disperdas Dauid humilem, & simplicē. Ex titulo apparet ꝙ Dauid humilis, & simplex posi

C tus in aliqua aduersitate fecit hunc ps. orans Deum, ne disperdat, nec permittat disperdi: sed disperdat persecutores suos, vt patet in litera huius ps. Et ita dicunt Hebræi, ꝙ Dauid in hoc ps. orat vt Deus destruat Abner, et Doech, et cæteros consiliarios Saulis, qui continuè accusabant Dauid ante Saul, et iudicabāt eum esse reum mortis, & reum lęsę maiestatis, contra quos dicit Dauid. Si verè vtique iustitiā loquimini: ò filii hominum Abner, et Doech, iudicate rectè, et non iniquè etc. Et sic literaliter exponunt istum ps. sed talis expositio est inutilis sine aliquo sacramēto. Itē est contra caritatem, et consuetudinem ipsius Dauid, qui semper orauit pro inimicis suis, nec voluit ipsis nocere cū posset, vt patet per totum discursum primi, et secundi Reg. Sed possumus dicere, ꝙ Dauid

D per Abner, et Doech, et cæteros delatores suos, præuidit in Spiritu quomodo cōcilium sacerdotum, et phariseorum iniquè debebat ad mortem Christū iudicare. Et ideo Dauid inuehitur contra eos in hoc ps. in quo tria facit. Primò explicat iniquum consilium, et iudicium illorum contra Chr̃m. Secundò prædicit punitionem eorum. Tertiò lætitiam iustorum de vindicta malorum. Secunda ibi Deus conteret dentes eorum. Tertia ibi Lętabit iustus. Quantum ad primum apostrofæ Dauid ad crucifixores Christi, et dicit: O filii hominum, et non Dei scribę, et pharisæi, si uerè loquimini iustitiam. i. si vultis examinare merita iustitiæ erga Chr̃m: iudicate rectè et non iniquè. Item si pro quia vel postq̄ vos loquimini iustitiā iudicate rectè q. d. vos qui agitis causas iudiciorum legis, et politi estis ad iudicandum in catedra Moysi; iudi-

E cate rectè s̃m legem, et non inique, et cōtra legem: nam lex non condēnat iustum, et innocentem, et absoluit reum, et latronē sicut vos fecistis, qui Christum crucifixistis, et Barrabam absoluistis. Ex quo patet, ꝙ sicut estis iniqui, ita iniquè iudicatis: ideo subdit.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra iniustitias manus vestræ concinant.

Etenim. i. certe, aut quia sicut iniquitates operamini in corde, ita manus vestræ concinnant, et colorant, et palliant iniustitias in terra. q. d. sicut estis iniqui in corde, ita cum quodā colore, et palliatione, et verbis ornatis, et simulatis, et obliquastis, et peruertistis, legē Dei s̃m vestram prauam intentionem, applicando horas leges ad falsas causas: dicendo ꝙ Chr̃s erat blasphemus, eo ꝙ se filiū

F Dei faciebat, ergo s̃m legē Dei debebat mori: et sic fingentes, et palliantes zelum Dei peruertistis legem, et iudicastis iustum et veracem ad mortem: nam si deposuissetis iniquitatem, et malitiam de corde vestro, et inuestigassetis scripturas legis, et prophetarū: reperissetis veritatē. s. qualiter Messias i lege p̄missus debebat esse Deus. nā Moyses et p̄phetæ de Xpo scripserunt. Sed malitia obcęcauit vos, ne itellegeretis sacramēta Dei, sic inuidia peruertit iudiciū vestrū: ideo subdit.

Alienatores sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.

Ad cuius intelligentiam est aduertēdum, ꝙ tota lex vetus sicut dicta est sepulchrum in quo erat sepultum euangelium: vt dictū est psalmo precedenti: Ita pariter dicitur vēter, et

A ter, & vterus in quo Chrs latebat tanq̃ in p̃gnante. Nam sicut vterus prægnantis in tpe perfecto parit, & reddit fętum, & arbor fructum maturum: ita pariter lex veras quę Christo fuerat grauida à principio, peperit, & edidit Christum. Quia vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, & factũ sub lege &c. Ad Gal. 4. Vnde sicut mulier expectat partum ex vtero suo: Ita patriarchę, & prophetę, & expectabãt Xp̃m ex vtero legis nasciturum. Ergo Scribę Pharisęi q nõ receperũt: sed repudiarũt Xp̃m i suo aduẽtu, alienati sunt à vulua legis, & errauerunt ab vtero legis, nõ cognoscentes, vt credentes Christum esse natum ſm legem, & prophetas, & sic locuti sunt falsa negantes esse Deum, & asserentes esse blasphemũ &c. Dupliciter ergo iudęi alienati sunt à vulua, & errauerunt ab vtero legis.

B Primò, quia non crediderunt Christum esse Messiam, & filium legis nec Deum, cum lex & prophetę nihil aliud clament nisi Messiã in lege promissum futurum Deum. Itẽ hoc potuerunt cognoscere ex doctrina, & operibus, & miraculis eius quę fecit, secundum quòd in lege de eo scriptum erat: ergo errauerunt ab vtero legis. Secundò ipsi fuerunt alienati: nam ipsi dicebantur filii legis, & filii Israel, & Abrahę, & discipuli Moysi, & sequaces prophetarum, sed qñ noluerunt recipere, sed reprobauerunt Christum, tũc alienati sunt à vulua legis, & errauerũt, & deuiarunt ab vtero, & ueritate, et doctrina regis datę Moysi. Et sic non amplius sunt filii

C Abrahę, nec filii Israel, nec discipuli Moysis, nec sequaces prophetarũ, nec p cõsequẽs veri filii Dei: sed abortiui, et mortui à lege: quia nolerunt recipere benedictionẽ, et repromissionem promissam Abrahę, et Isaac, & Iacob, nec lumen, & veritatem legis, et prophetarum p Christum patefactã. Et sic sunt cæci sine lumine errantes ab illa veritate, & locuti sunt, & loquuntur hodie multa falsa, & mendacia non solum de Christo: sed etiã de lege, quia faciunt Deum, & legem mẽdacem, & prophetas falso glossando, et exponẽdo. Et quod deterius est, non solum negant Christum fuisse verum Messiam, & filiũ, & fructũ legis, sed adhuc expectat q lex pariat Messiam. Et sic expectant q mulier mortua pariat, et arbor sica, & scissa, & combusta p ferat fructum, quod est impossibile, cũ iam prophetissa ad quã accessit Esaias, peperit masculum, & redemptorem nostrum. Esa. 7.

D *Furor illis secundum similitudinẽ serpentis: sicut aspidis surde & obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocẽm incantantium: & venefici incantantis sapienter.*

Quia superius dixit, q Iudæi alienati sunt à vulua legis & hoc tanq̃ cęci & surdi, iõ in hóc loco comparat eos duobus aĩalibus venenosis. s. Viperæ in cęcitate, & iniquitate, et aspidi surdæ in surditate voluntaria. Quantum ergo ad primum est notandum secũdũ Constantinum de naturis animalium, q Vipera habet septem detestabiles proprietates. est enim venenosa, & matricida, & fratricida, et abortiua, & mendax in natura, & cęca, & dolosa cupida cedis. Primò enim ex naturaliter venenosa, quia venenum trahit à progenitoribus. Secundò est matricida. nam cũ

E est in vẽtre matris cum multis aliis catulis, adueniẽte tempore pariendi, primogenitus incipit exire per vuluam matris: cęteri autẽ fratres moti ex inuidia mordent illum, et occidunt eũ in exitu vuluæ, et sic manet mortuus claudens vuluam parturientis. Tunc cęteri catuli vidẽtes vuluam clausam rodendo perforant, & rumpunt latera ventris matris, et sic occidunt matrem, & tunc omnes volunt exire per ruptionem ventris matris mortuę, sed primus qui exit mordetur ab illis, & sic moritur in nascendo, & sic per ordinem omnes moriuntur pręter ultimum. Ex quo patet quòd illa vipera quę ultimo nascitur uiua est matricida, & fratricida: quia matrem, & omnes fratres interfecit: & est abortiua: quia ex matre mortua nascitur, & est mẽ-

F dax in natura, quia non per uuluam & locũ naturalẽ nata est. Sexto ex superabundantia ueneni, et malitiæ efficitur cęca. Septimò est iniqua et dolosa: quia semper cupit figere venenum. Ideo ponens aurem in terra sentiens strepitum uenientium accedit ad itinera, & stãs retro aliquem lapidem, aut plantam, & quã cito sentit hominẽ prope saltat, et mordet, & occidit eũ, quia uenenum eius est insanabile. Ita ergo pariter iudęi admodum huius serpentis, quæ dicitur uipera fuerunt, et sũt uenenosi, et matricidæ, & fratricidæ, & abortiui, mẽdaces, & cęci, & dolosi, nã cũ Xp̃s factus sub lege esset in uẽtre legis simul cũ omnibus fratribus suis Israelitis, & iudæis noluit exire de uentre legis per baptismũ, qđ dicit uulua legis, eo q erat dedicatus, et ordinatus à Deo, ut per ipsum omnes exirẽt à

iugo

A iugo legis, in legē libertatis & grę Zach. 13. In illa die erit patens fons, baptismi supple, i ablutionē pctōris, & menstuatæ &c. Cū ergo Xps exiret à lege p baptismū, & locū debitum: tunc Iudęi fratres sui occiderūt ipsū in vulua matris Et tunc cæteri Iudęi ruperūt viscera, & ventrē matris falso glosando legē, & prophetas. Et sic facti. sunt matricidę occidēdo matrem suā Sinagogā, & legē: & facti sunt fratricidæ occidendo Christum, & apostolos, qui nati erant ex vulua legis p baptismū sequendo Xpm. Et ēt oēs se adinuicem occidūt cū vnus alteri falsam doctrinā inserit: et sic oēs sūt abortiui, quia nascūtur ex matre mortua, & nō p locū debitū. Et sic dicit Dauid: ꝙ errauerunt ab vtero legis, & alienati sunt a vulua, & locuti sūt falsa, & furor eorum factus est venenosus secūdū similitudinem serpentis s. viperæ: quia ociderūt
B Xpm fratrem suū, & Sinagogam, et legem matrem suam, & eius latera ruperunt: quādo ipsam male, & falso modo glosando lacerauere, & Christū negando legē, & prophetas, & Deum qui locutus est in eis, mēdaces fecerūt. Et sic facti sunt cęci sicut vipera: ꝗa malitia eorū obcęcauit eos ne intelligerent sacramēta Dei i lege figurata, & à prophetis vaticinata. Et sicut in mēdatio nati sunt: ita sunt i omnibus fraudulēti, & dolosi. Ex quo patet, ꝙ furor, & iniquitas eorū fuit, & ē secūdm similitudinē serpentis quæ dr̄ vipera. Ideo Ioānes Baptista vocabat eos genimina viperarū. Mat. 3 & Luc. 3. quia per oia sunt detestabiles, & iniqui, & homicidę, & fratrici
C dæ, secūdum similitudinē serpentis viperini. Deinde cum dicit. Et sicut aspidis surdę obturātis &c. Comparat eos aspidi surdæ in surditate. Vnde est aduertendū, ꝙ aspis surda est serpens venenosus, & astutus, & malitiosus, cuius carnes remoto veneno sūt aptę ad medicinam: quæ quidē aspis maximè vt nit in Arabia, & Aethiopia in locis calidis. Et ideo venfici volentes capere Aspidē surdam, dicit quædam carmina cantando, quæ si audit Aspis, illicò redditur immobilis, & sic venit sapiens, & prudēs veneficus, & occidit Aspidem, & remouet venenū, & ex carnibus conficit medelam, & miscet cum theriaca sua, & illa theriacha fit valdè salubris. Sed quādoque aspis est ita astuta, & malitiosa, ꝙ cum est in cauerna figit vnam aurē in terra, & ponit caudā intra aliā aurem, & sic habet ambas aures clausas, ne audiat vocem incātātis. Et sic manet in suo veneno, & extra

D dit incantantem. Ita pariter iudæi sunt similes serpēti, & aspidi surdæ: nam venit Christus sapiēs medicus de cœlo: vt auferet veenum peccati à toto genere humano, & incepit cantare carmina legis euangelicæ. Et sic multos de populo Iudaico, scilicet apostolos & cæteros incantauit, & cepit & abstulit ab eis venenū peccati, & mortificauit illos peccato: sed viuificauit eos ad gratiam, & sic animæ eorum, quę ante erant venenosæ factæ sunt salubres, & medicinales: nā postea conuerterunt totū mundum sua prædicatione. Item gentiles, quia ante erant aspides inficiētes hoies superstitione venenosa, postea ablato veneno, & mortificati peccato p baptismum Christi, facti sunt salubres: nā sicut ante emittebant venenū ex ore mortiferū: ita post conuersionē emittebāt doctrinā salubrē: vt patet de Aug. & Eusebio, & cętaris do-
E ctoribus, & viris qui fuerāt gentiles. Sed Iudęi obstinati, Scribæ & Pharisæi fecerūt sicut Aspis surda, & malitiosa: nā ne audirent doctrinam Christi incantātis eos, & venenum peccati auferre cupientis, fixerunt vnā aurem ad terram. i. auaritiam, & bona tēporalia contra quæ Christus prædicabat, & cum cauda superbiæ, & inuidiæ, & sensualitatis cooperuerunt, & clauserunt aliā aurē: nam sicut ratio dicitur caput hominis, & auris: ita sensualitas dicit̄ cauda. Et sic scribæ, & pharisæi cooperuerūt rationem cauda sensualitatis, ne audirent vocem euangelicam Christi incātātis. Et sic noluerunt inteligere vt bene agerent. Ex quo patet, ꝙ ipsi fuerūt causa suæ cęcitatis, & obstinationis, & peruersio-
F nis: & hoc est qđ dicit hic propheta. Primò fuit istis Iudæis, & scribis furor, et inuidia secundum similitudinē serpentis, qui tentauit Euā per inuidiam, et etiam ad similitudinē cuiuslibet serpētis, qui latet in terra insidiādo: sed cum furore aggreditur hominem, et eorum malitia, et surditas sui perpetrata secundum similitudinem aspidis surdæ obturantis aures suas, et claudētis: quæ figit supple vnam aurem ad terram, et alteram obturat, et claudit cū cauda. Et sic nō audiet vocem incantantiū, nec vocem venefici sapienter incātātis. Ita propriè fecerunt Scribæ, et Pharisæi quādo Christus prędicabat eis: nam posuerūt ante aures cordis sui sensualitatem, et nō rationem, et auaritiā, et superbiam, et odium, et non caritatē, nec respexe

runt

A runt veritatẽ legis, & prophetarũ : sed bona tẽporalia. Et sic manẽt in suo veneno pctõrũ, & in sua cęcitate, & ignorantia crassa, & perpetrata, & affectata, & alienati à vulua legis, & priuati hæreditate, & promissionibus factis Abrahæ, & Iacob. Et sic quotidiè erant ab vtero legis, & loquunẽ falsa iure, & morbo hæreditario: quia dixerũt: Sanguis eius super nos, & super filios nostros, & non habemus regẽ nisi Cæsarẽ. Et sic tanquã alieni à filiis regni manent filii captiuitatis, & dispersi. Et nota, ꝙ iste maledictus populus semper vt in pluribus errauit ab vtero, & locutus est falsa. s. ante aduentum Christi, & post. nã ante aduentum Christi quando obligabantur ad seruandã legẽ, & cerimonialia, non obseruabant: quia sæpe, & frequentur apostatabãt

B ad idola vt patet tempore Iudicũ, & Regũ, & Maccabæorũ: nunc aũt quãdo iam sunt absoluti per Christum à iugo legis, & nõ obligãtur: imo prohibentur ad obseruandũ legalia: cum nõ solum sunt mortua: sed etiã mortifera: volũt ea obseruare. Et sic volunt redire in ventrem matris mortuæ, & non exinde exire ad lucem, & veritatẽ: sed etiã in tenebris falsitatis permanere, & parentibus eorum similes esse. Et hoc exprobrauit eis saluator. Mat. 3. & beatus Stephanus Actuum. 7. & hoc idem Dauid in hoc psalmo.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet dominus.

Hic prædicit punitionem Scribarũ, & Pharisæorum, & falsorum iudicum. Ad cuius intelligentiam est notandum, quòd sicut leo habet

C dentes, quibus scindit, et molares quibus conterit cibum raptũ: ita Scribæ, & Pharisæi habebant dentes, & molas. Nam potestas sacerdotalis erant dentes quibus rapiebant decimas, & primitias, & oblationes: sed potestas iurisdictionis ciuilis erant molares, quibus conterebant, & opprimebant pauperes. Et talibus dentibus, & molaribus oppresserunt, et iudicarũt Christum ad mortem. Sed Deus iusto iudicio contriuit dentes, et cõfregit molas eorum: quando per Romanos abstulit eis sacerdotium & potestatem iudicandi ciuilia, et destruxit ciuitatem eorũ, & regnum. Ideo ait Dauid. Deus conteret dentes eorum, idest sacerdocium, & oblationes, & decimas eorũ, quibus scindebant, et mordebãt, & dominus confringet molas eorum leonum. s. potestatem iudicandi, quia Xp̃m ad mortem destinarunt. Et hoc fecit per Titum, & Romanos.

Ad nihilum deuenient tanquã aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur. D

Sicut cera quæ fluit auferentur: supercecidit ignis & non viderunt solem.

Deuenient ad nihilum tanquam aqua decurrens. Nã sicut torrẽs qñ pluit ducit aquã quę rapuit omnia, quæ sunt in ripa cũ suo impetu violento: sed quãdo cessat pluuia, cessat etiam aqua in torrente, & si quis potest calcare torrentem, & transire pede sicco & sic sicut pluuia deficit: ita paulatĩ illa acqua quę erat in torrente paulatim incipit minui, & deficere vsquequò defluit, & deuenit in nihilum, & manet torrẽs siccus: Ita pariter fecit Hierusalem, & populus Iudæorum. Nã ante passionẽ Christi florebat in eo sacerdotium, & regnũ, & bona temporalia, eò ꝙ Deus influebat virtẽ, & fauorem in sacerdotium. Sed post passionem mortua sunt simul cum Christo omnia E sacramenta vet. leg. & incepit deficere virtus, & fauor Dei in illa ciuitate, & sacerdotio. Et sic propter peccatum deficiente in eis fauore diuino: incepit deficere in eis potestas temporalis paulatim, & quotidiè minui per illos. 40. annos in quibus expectauit eos ad pœnitentiã. Et intantum procedebant in diminutione, & cõtinuè erant nouæ seditiones, & cędes, & publica latrocinia ĩ ciuitate vsquequò venit Titus cum exercitu Romano, & totaliter destruxit ciuitatem, & templum, & sic defecit hostia, & sacerdotium simul cum fauore, & potestate temporali, & fuit redacta ad nihilum sicut aqua torrentis deficiente pluuia. Et hoc est quod dicit hic Dauid. Ad nihilum deuenient isti iudęi, & crucifixores Christi, sicut aqua decurrens in torrente, quæ paulatim deficit vsq; ad nihilum. Et subdit: Deus F supple intendit. i. intendet arcum suæ iræ, & sententiæ, mittẽdo iacula, & sagittas tribulationũ, & seditionũ, & plagarũ donec infirmentur, & deficiant, & adnihilentur: quod impletum est per Romanos, & etiam auferantur de terra, & deficiant paulatim, sicut cæra liquefit, & deficiet à facie ignis, & paulatim deficit in cæreo ardente. Cecidit ignis: idest cadat ignis in eos, & comburantur ne videant solẽ: idest moriantur, & non uideant lumen, & fit alia maledictio in filiis eorum ne veniant ad dies patrum eorum, & deficiat in eis omnis potestas. Ad cuius intellectum est aduertẽndum, quòd Rhamnus est lignum siue virgultum aspertimũ, & spinosum, & sentosum, & dicitur rhamnus à rapiẽdo: quia rapit

A pit carnē:& vestes.Sed qñ est viride non potest nec valet rapere ꝑp debilitatem, & teneritatem.Et sic illud virgultum non dr̄ ꝓpriē ramus vsquequò sit iam adultum,& tūc valet rapere sicut rubus vel cardo &c. Si qs agricola in viriditate aufert de agro cardones,aut rubos cōburit in margine: tunc illæ spinæ nō perueniunt nec crescunt in ramū, & sic non possunt rapere nec lædere. Ita pariter factū est de filijs Iudçorum,qui dicunt spinç relictæ,& quasi virgulta relicta ex illis iudæis, qui Chr̄m crucifixerunt, qui erant rami rapientes decimas, & primitias, & oblationes,& rapiētes bona pauperū:quorū spinæ erant potestates sacerdotales:& ciuiles: quia ēt potestates sacerdotales, & ciuilia licèt nō criminalia.Sed istæ spinæ fuerunt cōbustæ p Rom.& deinceps nunquā venerūt,
B nec creuerunt in ramum, quia in teneritate sunt combustæ.Et ideo ait Dauid:

Priusquam intelligerent spinæ vestræ ramnum sicut viuentes sic in ira absorbet eos.

Priusquā spinæ vestræ.i.filii vestri intelligerent.i. crescerent in ramum sic absorbet eos Deus,& dissipabit viuentes sicut in ira.i. tanquā iratus. vel sicut ignis in ira,& furore absorbet,et deuorat rubos,et spinas:ita De⁹ absorbet, & deuorabit eos per Rom. sicut in ira.i.tanq̄ iratus. Litera Hieron.habet iuxta Hebræum sic ab illo loco ad nihilum deueniēt etc.Deliquentur sicut aquç quç defluūt intendēdo sagittas suas:sic marcescant sicut limax:sicut abortiuū mulieris quod non videt solem:priusquam crescāt spinç vestræ in ramum,sicut videntes sic in ira cōpescet eos. Quæ quidē litera in aliquib.est magis clara.
C Ex quib.patet, ꝙ excidium iudçorū cōparat sex,siue dat eis sex maledictiones. Primò, ꝙ conteratur eorum potestas sicut cōteruntur dentes,et molares leonum: vt amplius non possint scindere nec conterere alios.Scđò vt adnihiletur eorum status, sicut adnihilatur aqua torrentis deficiēte pluuia.Tertiò vt intantum vulnerentur arcu, et sagittis diuinæ vindictæ,vsquequò totaliter infirmentur,et deficiant: vel intantum intendatur,et incuruetur potētia eorum:vsquequò infirmetur, et frangantur sicut arcus:qui qñ nimis incuruatur intenditur,frangitur Quartò, ꝙ auferantur,et consumant̄, ꝗ deficiant sicut cæra cōsumitur in ceræo ardēte. Quintò,ꝙ cadat in eos ignis, et cōburat eos ne videant amplius solem nec lumen:siue ꝙ cadant in ignē infernalem: qui licèt sit calidus, et vrens tñ D est tenebrosus. Et ideo qui est in eo non videt lumē nec solem. Item s̄m Hieron. fiant sicut abortiuum antequā videant Solem, et vitam.i. ꝙ moriantur antequam nascantur. Et hoc respondet illi quod dictum est.Alienati sunt pctōres à vulua:errauerunt ab vtero:quia sicut nō credunt Christū esse Messiā natum ex vulua, et vtero legis: ita ipsi sunt abortiui, et non nati ex lege, et sunt monstruosi in lege: quia errauerunt ab vtero legis: sicut erat abortiuum in natura. Et ideo sicut abortiuum in natura nō cōsequitur finem vitç naturalis,qui ex eo expectabatur: ita iudæi nō consecuti sunt lumen nec vitā gratiæ,quæ ex lege expectabatur per Christum. Et sic nunquam videbunt hic lumen gratiæ,et veritatis, nec in futuro lumen glo riæ.Sextò maledictio est ne spinæ, et filii eo- E rum,nec ēt potestas crescat in ramū: sed cōteratur, et infirmetur, nec possit rapere nec lædere.Vnde iudçi moderni semper mordēt lingua,et corde:quia desiderant destructionem christianorū,et fidei Chr̄i, et ꝙ Messias eorum vēturus est, q debet christianos cōculcare. Sed tales spinæ, et talia desideria nunq̄ crescent in ramum:quia nunq̄ implebūtur:quia eorum sacerdotium, & regnū in æternū est ablatū, & spinæ eorū sunt cōbustæ ab ira,& snia Dei. Et notanter dr̄: sicut viuentes sic in ira absorbet eos:q̄a licèt iudçi viuant temporaliter: tamen spinæ eorum.i. potestates,& vires sunt debilitatæ, & ipsi iā sunt absorpti, & deuorati morte peccati.

Lætabitur iustus cum viderit vindictā manus suas lauabit in sanguine peccatoris.

F Ex ista litera inferunt hypocritæ, & q̄dā hæretici, ꝙ homo iustus debet desiderare destructionē, & vindictā hominū pctōrum & malorū, & cum Deus punit eos debet lætari,& gaudere de eorum aduersitate,& punitione, tàm tpali q̄ spirituali. Imò dicūt ēt ꝙ iustus si possibile est debet intingere,& lauare manus suas in sanguine illius peccatoris puniti. Sed talis opinio est falsa, & peruersa contra doctrinam, & præceptum saluatoris: qui non vult mortem peccatoris: sed vt conuertatur, & viuat, & præcipit dicens. Orate pro persequentibus, & benefacite his qui oderunt vos. Matth. 5. & ita orauit ipse in cruce, & doluit de damnatione Iudæ. Vñ dicit Aug. quòd semper debemus orare vsque ad vltimum vitæ pro peccatore: quia

A hodie pctor, & cras iustus, hodie hęretic⁹, & cras fidelis. Ex quo patet, q sensus huius literæ nō est, nisi, q qñ Deus punit vnū peccatorē pro aliquo magno delicto, tunc iustus tria debet facere. Primò laudare diuinam iustitiam, Secundò timere iustum Dei iudiciū. Tertiò lętari, & laudare Deum, quia non permisit eum cadere in simile peccatum sed ipsum præseruauit. Quartò lauare manus suas in sanguine illius peccatoris: id est corrigere seipsum, & præseruare ne cadat in tale peccatum: ne puniatur sicut ille. Nam lauare manus in scriptura nil aliud est, nisi se innocentem reddere, & nō cum pctoribus participare sed à peccato præseruare, & corrigere, & ita fecerūt Apostoli, & omnes conuersi de iudaismo cum viderunt diuinam vindictam, & sententiam super Hierusalem, tunc licet doluissent de perditione eorum spiritualitamen ip-
B si lætati sunt, quia non manserant in eadem obstinatione, & damnatione; sed venerāt ad viam veritatis. Et sic lauerunt manus suas in sanguine, & punitione illorum inquantū cōsilio eorum non consenserunt, & cum eis nō participarunt. Et sic putauit se facere Pilatus cum lauit manus suas dicēs, Innocens ego sū à sanguine iusti huius .i. non consentio neci eius spontè. Sed fuit inutilis talis purgatio, & excusatio, quia oppositum fecit in executione. Sed Iosef ab Arimathia, & Gamaliel directè lauerunt manus suas, qui nō consenserūt mēte nec opere. Et hoc est quod dicit hic Dauid. Iustus .i. cętus Apostolorum, & fidelium lætabitur cum viderit vindictam diuinam factam in excidio Hierusalem, & omnium Iudęorum. Lętabitur dicendo, q non mansit in
C illorū obstinatione: sed secutus est Christū, & manus suas lauit in sanguine peccatoris populi iudaici puniti .i. quia non cum operibus eorum participauit, sed ex gratia Deo fuit pręseruatus, et illuminatus per Christum. Vnde communiter in scriptura per manus opera intelliguntur. Et ideo sequitur.

Et dicet homo: si vtique est fructus iusto: vtique est Deus iudicans eos in terra.

Tunc dicet, et cognoscet homo iustus in se, et in publico vtique .i. certè si est aliquis fructus iusto ex bonis operib⁹, ita certè est deus iudicans, et puniens eos malos in terra: quasi dicat: sicut nullum bonum irremuneratū: ita nullum malum euadet impunitum: nā sicut Deus dat fructum, & præmium iusto ex bonis operibus, & meritis; ita punit iniustos, & malos ex suis demeritis & ita punit iudęos D non solum in inferno, sed etiam in terra, & præmiauit apostolos & fideles, hic per gratiā & in cœlo per gloriam. Ex supradictis patet, q totus iste psal. principaliter loquitur propheticè, & literaliter de iniquo iudicio fcō cōtra Christum, & de Iudæorum punitione. Sed ex ultimo versu patet quòd etiam potest applicari contra omnes fallos iudices, & oppressores pauperum.

PSALMVS LVIII.

Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me.

Titulus in Hebræo secundum Ra. Sal. Ad victoriam ne disp̄das Dauid cāticū decens, qñ misit Saul, & custodierunt domum ad custodiendū eum. Hie. Victori ne disperdas Dauid humilē, & simplicem, qñ misit Saul. &c.
Secūdū uero .70. In finē ne disperdas vel cor- E
rūpas Dauid in tituli descriptione &c. Ex tituli huius descriptione apparet q Dauid fecit hunc psal. Cuius materia ex qua, & figuratiua patet primi Reg. 19. Nā postquàm Saul concepit odium ex inuidia contra Dauid: eo q mulieres tribuerunt maiorem gloriam ipsi Dauid quàm sibi: quia canentes in choro dixerunt; Saul occidit mille, & Dauid X. millia. Ideo tunc Saul decreuit interficere Dauid. Et sic dum psalleret ante eum traiecit lanceā contra eum. Sed Dauid declinauit, & euasit, & fugit in domum suam. Sed Saul misit satellites suos, qui per totam noctem domum Dauid circuirent, et obsiderent ne euaderet, sed ipsum interficerent. Sed Michol ipsum p fenestram dimisit, et loco eius statuā coopertam pellibus in lecto strauit. Dauid autem quasi inuisibilis factus illæsus euasit custodi- F
bus illusis manentibus, et quasi cęcis. Et de hac materia literaliter Hebræi moderni exponunt hunc psalmum, sicut uidetur eis titulus sonare. Sed talis expositio non est utilis nec fructuosa, imo tollit dignitatē propheticam, et sacramentalem huius psalmi. Ideo est dicendum, quòd ista non est materia de qua, & principalis, sed est materia ex qua, et figuratiua, inquantùm Dauid in illa obsidione satellitum ipsius Saul præuidit in spiritu figuratiuè qualiter Christus post mortē debebat poni in sepulcro: & qualiter iudei debebant apponere custodes ne Christus resurgeret: aut discipuli venirent de nocte ad furādum corpus eius, et dicerent plebi à mortuis surrexisse. Et quomodo Christ⁹ debebat

resurgere

A resurgere ad gloriam custodibus remanentibus illusis, & iudæis confusis, & cæcis. Et quo modo iudæi debebant corrumpere custodes pecunia: ut diceret, q discipuli Christi cum furtiue sustulissent. In qua obstinatiõe & mẽdacio. Iudæi erant mansuri vsq; ad consummationem sæculi. Et quo tanquam canes famelici bonis spiritualibus deberent circuire ciuitatem Dei, & nõ intrare vsque ad uesperam, id est finem mundi quando omnes debent cõuerti, & lumen veritatis cognoscere. Quod præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum. Et hæc est materia principalis, de qua est iste psalmus. Vnde ex titulo non habetur de necessitate, q illa obsidio domus Dauid sit materia principalis huius psalmi. Sed quòd illa fuit materia ex qua, & figuratiua. Vnde Dauid sumpsit occasionem faciendi hunc psalmum: cũ q ipse præuidit in spiritu
B misterium custodiæ sepulcri Christi, de quo loquitur in hoc psalmo. Et hæc est propositio quam aperit Dauid in hoc psalmo. Sed dicũt Iudæi, quòd de una materia non debet esse nisi vnus psalmus. Sed nos exposuimus psalmum 15. & 56. de resurrectione Christi: ergo iste non debet esse de ista eadem materia. Ad quod est dicendum: quòd Iudæi loquũtur tanquam cæci, & obstinati: nam dictum est, quòd Christus est finis legis, & se habet ad totam legem veterem sicut terminus ad viam, & sicut pũctus ad circunferentiam circuli: ergo sicut multæ uiæ circunquaque ueniunt ad unam, & eandem ciuitatem, & terminum, & multæ lineæ ducuntur à circunferentia circuli ad eundem punctum medium ita multifariè multisque modis olim locuti sunt prophetæ de uno, & eodẽ Christo, & de
C misteriis eius. Et ideo dicit Augu. contra aduersarium legis, & prophetarũ, q sicut una, & eadem scientia, & sñia est scripta per multas, & diuersas linguas, & diuersa idiomata, & unus, & idem magister explicat unam, & eandem sñiam per multa, & diuersa exempla: ut discipulus valeat capere, & intelligere: Ita unum solum sacrificium altaris fuit figuratum multis, & diuersis sacrificiis in uet. lege: & multi prophetę prænunciarunt vnũ, & eundem Christum, & vnus, & idẽ propheta per multas reuelationes prenũciauit unũ, & idem ministerium de Christo, & ecclesia, pp altitudinem tantorum misteriorum. Itẽ Christus est unicum psalterium x. cordarũ: ut dictũ est: ergo de ipso Christo, & de una quaq; corda siue misterio potuit David cantare
D diuersas cantilenas, & psal. de resurrectione, & ascensione, & passione & cætera, secundum q unumquodque misterium præuidebat per diuersas uias, & misteria. Ita etiam facit musicus tẽporalis, & carnalis q cum unico instrumento cãtat infinitas cantilenas de eadẽ persona dilecta. Introducit ergo Christus ad loquẽdum in hoc psalmo: in quo tria facit. Primò petit liberari, & resurgere à mortuis. Secundo prædicit punitionem temporalem, & spũalem Iudæorum. Tertiò agit gratias de sua resurrectione. Scdm ibi. Intende ad uisitandas. Tertiũ ibi. Ego aũt cantã. Quantùm ergo ad primũ, Christus petit liberari p resurrectionẽ à sepulcro custodibus obsesso, & circundato, dicẽs. O dñe pater eripe me de inimicis meis Iudæis, & de custodibus sepulchrum custodiẽtibus, & eripe, & libera me ab
E insurgentibus Iudæis in me: qui putãt me nũquã amplius viuere nec resurgere, & subdit.

Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salua me.

Eripe me uniuersaliter de oĩbus operantibus iniquitatem contra me, tam Iudæis quã gentilibus, & salua me de uiris sanguinum homicidis, & peccatoribus quia in meam necem conspirarunt. Et notanter dicit eripe me: quia eripere idẽ est qđ extra uel ab alio rapere: & sic Christus fuit raptus, & ereptus de sepulcro per resurrectionem non uidentibus nec sentientibus custodibus propter terræ motũ magnum qui factus est hora resurrectionis. Et reddit rationem suæ petitionis dicens.

Quia ecce ceperunt animam meam: irruerũt in me fortes.

F Quia ecce. i. publicè ceperunt aĩam meam. i. vitã meã: quia uitã mihi abstulerunt, & posuerũt me ĩ sepulcro, & irruerũt ĩ me fortes. i. milites fortes cũ magno impetu irruerũt in me ad custodiẽdũ sepulcrũ armati, & sic ĩ uita, & ĩ morte irruerũt ĩ me absq; demeritis meis.

Neque iniquitas mea neque peccatum meũ domine sine iniquitate cucurri, & direxi.

Nec iniquitas fuit aliqua mea, neque aliquod peccatum meum: nam sine iniquitate, & peccato cucurri viam huius mundi, & feci cursum meum, & conuersatus sum inter eos, & direxi, & instruxi, & docui eos uiam domini, & facere uoluntatem patris mei. Et Et sic neque iniquitas mea: neque peccatum talem meruit mortem.

Exurge in occursum meum, & uide: & tu

domine

A *domine Deus virtutum Deus Israel.* D

Exurge ergo ô pater in occursum meũ, & auxilium, i. suscita me à mortuis: qa tu exurgẽdo in occursum dãdo virtutẽ, ego surgo in quantũ hõ: quia humanitas recepit uirtutẽ à diuinitate: & ideo tu dñe Deus virtutũ à quo est oĩs virtus, & tu qui es Deus angelicarum virtutum. & Deus Israel uide, & iudica inter me, & psecutores meos. & da mihi beneficiũ resurrectionis postquã humiliaui meipsum usq; ad mortẽ crucis. Et tu dñe Deus uirtutũ Deus Israel. Hic icipit uersus, & finia sequẽs, in qua Christus petit vltionẽ de Iudeis, & petit conuersionẽ gentilium. Nã cęcitas Iudæorum in parte fuit cã conuersionis gentilium: nã postq̃ apostoli uiderũt Iudæos obstinatos cõuersi sunt ad uisitandas, & cõuertendas gẽtes. Dicit ergo. O dñe uirtutum Deus Israel.

B *Intende ad uisitandas omnes gentes: nõ miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.*

Intẽde ad uisitãdas oẽs gentes p prædicationẽ Apostolorum, & nõ miserearis Iudæis operãtibus iniquitatẽ: postquã se indignos fecerũt redemptione, & uerbo Dei: & iõ postquã auersi sunt à ueritate, & lumine euãgelico conuertent ad uesperã, & tenebras, & cęcitatem, & patientur famem uerbi Dei, & intelligentiæ: ut canes, & circuibunt sic ciuitatem ecclesiæ, & per totum mundum. Nota q̃ ly conuertentur põt dupliciter intelligi. Vno modo literaliter: quia Iudæi per. 40. annos manserunt in sua prima obstinatione post resurrectionem Christi. Sed post tot strages, & cædes bene nouerunt conuersi in se, q̃ hoc eueniebat eis in pœnam propter mortẽ Christi: sed non egerunt pęnitentiam, imo manse-

C runt in sua cęcitate: unde dicit Iosefus, q̃ bene cognouerunt, quòd illa punitio fuit: aut propter mortem Ioannis Baptistæ, aut propter mortem Christi: aut propter mortem Iacobi iusti. Sufficit, quòd propter mortem alicuius iusti, & innocentis, & maximè Iesu Christi Nazareni. Et ideo dicit,

Conuertentur ad uesperam & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.

Conuertãtur ad seipsos ad vesperã i. serò, & tarde post multas cędes, & iacturas, & cognoscant delictum suum, & patientur famẽ in illa obsidione, intantum, q̃ quædam mulier nobilis comedit filium suum: vt ait Iosefus, & ut canes famelici circuibũt ciuitatem. quia de die, & nocte circuibant muros ciuitatis Hierusalem cum continuo timore vigilantes, ne ciuitas caperet ab inimicis Romanis. Et hoc factum est Dei iudicio: nam sicut Christus iacuit in sepulcro per. 40 horas, & per illas. 40. horas custodierunt, & circuierũt in sepulcrum Chri: ita in pœnã peccati per. 40 annos passi sunt seditiones & iacturas, & miserias inter se usq; ad ultimam obsidionẽ Romanorum. Et sic circuierũt ciuitatem, & muros eius sicut canes famelici per. 40. annos, & datus est eis annus pro hora. Secundò ly ad uesperã: põt intelligi pro cęcitate mentis ut dictum est. Cõuertentur ad uesperam, & cęcitatem, & tenebras ignorãtiæ postquã noluerunt uidere ueritatem & lumen euangelicum. Et patientur famem spũalem bonorum spũalium, s. intelligentiæ scripturæ, & refectionis sacramentorum: quia extra ecclesiam non est salus, neq; spũalis refectio, & sicut canes circuibunt ciuitatem ecclesiæ usq; E ad iudicium, & nunquã intrabunt in eã: qa non reperiẽt portã eius, quæ est baptismus. Et circuibunt et sacrã scripturam: sed nunq̃ intrabunt ad intelligentiã, & ueritatẽ eius: qa erunt cęci in nocte ambulãtes, & sic non reperient portã fidei, per quã intrat ad intelligentiã ueracẽ sacræ scripturæ. Tertiò p ly vesperã: põt intelligi finis mundi, q. d. non cõuertent usq; ad finem mundi, i. ad uesperam mundi visa deceptione, & interitu miserabili ipsius Antichristi. quia tunc quasi confusi ũt debunt ueritatẽ, & tunc reliquiæ Israel saluæ fient. Sed interim famen uerbi Dei, & ecclesiasticorũ sacrorum patientur vt canes, & circuibunt ciuitatẽ ecclesiæ, & sacræ scripturę. Sed per totũ istud tẽpus nunquã intrabũt: qa ut cęci nõ reperierunt portã baptismi, p F quam intratur ad ecclesiam: nec portã fidei, per quã patet introitus ad intelligentiã sacræ scripturę. Et hãc pęnã, & punitionem patient iusto Dei iudicio. Nam sicut nõ crediderunt Xp̃m resurrexisse: sed per apostolos corpus ejus furtim esse ablatũ: & sic posuerũt custodes, qui obsiderent, & circuirent sepulcrũ, & corruperunt eos pecunia, ut dicerent, q̃ discipuli corpus Xp̃i abstulissent. ita ipsi tanquã cęci, & famelici circuierũt ciuitatẽ ecclię, & sacrę scripturę nõ ualentes intrare, nec portam reperientes. Et uagãtur dispersi, & captiui per mundum, vsquequò credant Xp̃m resurrexisse: qđ implebitur ad uesperam huius mundi. Vnde dñt aliqui fideles, q̃ sicut Deus dedit quondam filiis Israel annum pro die: ut vagarentur, & circuirent desertum, pp̃ter

peccatum

A peccatum incredulitatis: & sic vagati sunt per 40. annos, circumeundo per desertum, nec aliquis eorum ingressus est terram promissam: nisi Caleb, & Iosue, sed in fine 40. annorum ingressi sunt filii eorum: vt patet Num. 12. Ita pariter Deus dedit Iudæis post resurrectioné Christi 40. annos, s. annum pro hora. Nam sicut Christus fuit obsessus in sepulcro per 40. horas: ita Iudæi circuibunt mundum famelici per 40. quadragenas annorũ: vsq; ad Antichristum: qui sunt mille, & sex centum anni. Alii dicunt quod dedit eis Iubileũ 50. annorum pro hora: & sic essent 40. Iubilei qui sunt anni duo millia, & sic dicunt isti, quod per spatium 2. millium annorum debent Iudæi circuire mundum vagãtes cęci, vsque ad Antichristum. Sed hoc dimittatur diuinę voluntati. B Sufficit quod Iudæi cęci, & famelici vsq; ad vesperam mundi circuibunt ciuitatem ecclesiæ sacræ scripturæ vsquequo credant resurrectionem Christi. Sed interim dum circumeunt ciuitatem dispersi; & malitia occęcati maledicunt Christum, & Christianos in secreto. Ideo sequitur.

Ecce loquentur in ore suo: & gladius in labiis eorum: quoniam quis audiuit?

Et tu domine deridebis eos: ad nihilum deduces omnes gentes.

Loquentur in ore suo, & gladius maledictionis in labiis eorũ erit semper cõtra Christianos, Quia quis audiuit? Et dicunt postea: quis nos audiuit? q. d. nullus audiuit nos dicere malũ: quia negant coram gẽtibus se maledicere: licet maledicant in secreto. In Hebræo, & litera Hieronymi habetur. Ecce redundant in ore suo gladii in labiis eorum, quasi nemo audiat. Et tunc litera est clara: quia maledicunt C in secreto, & non in publico: quasi nemo audiat prę timore Christianorum sub quorum dominio degunt. Sed tu dñe deridebis eos: & ad nihilũ deduces oẽs gentes Iudæorũ, q ita dicũt, & maledicunt: quia nõ audies maledictiones eorũ: imo conuertes maledictiones super capita eorum. Et sic ad nihilum deduces eos. Sed ego populus Christianus.

Fortitudinẽ meã ad te custodiã, quia Deus susceptor meus Deus meus: miã eius præueniet me.

Fortitudinem meam ad te custodiã, quia in te pono spẽ meã nõ timendo maledictiones eorũ: quia licet ipsi Iudæi, & infideles circũeunt ciuitatẽ cęci, & famelici ego sum tutus intra muros ciuitatis ecclesiæ bene septus fide, spe, & caritate, qui sunt muri, & fortitudo D huius ciuitatis. Ideo hanc fortitudinẽ meam ad te custodiam. q. d. sub hac fide, & sub his muris uolo custodiri & tutari, & etiam hos muros, & hanc fortitudinem uolo custodire, & seruare, & pro hac mori sicut in baptismo promisi: quia tu es susceptor meus, & me suscepisti in hac ciuitate per baptismum, & sicut, misericordia tua pręuenit me in baptismo: quia nõ meis meritis saluasti me, sed meritis tuę passionis: ita deinceps misericordia tua, & gratia præueniens præuenient me, ne perdã fidẽ, & ne cadã in peccatũ, sine qua misericordia, & gratia nemo põt stare ne cadat: & si hõ ceciderit sine eadẽ mia, & gratia pręueniente uoluntate nemo põt surgere. q. d. pręuenias me per miam, ne perdã fortitudinem, & gratiam, & fidem, quã ex tua mia suscepi. Ex his ostẽdit propheta, quod nõ ex propriis meritis saluamur, nec uenimus ad fidem, sed ex E sola Dei mia præueniente, & subsequente, & perficiente, quã iudæi, nõ possunt habere. Agamus ergo gratias, & dicamus. O altitudo diuitiarũ sapientiæ, & scientiæ Dei, quã incõprehensibilia sunt opera, & iudicia eius; & inuestigabiles uiæ eius. Ex hac autoritate probat Aug. cõtra Pelagianos in libro de perfectione iustitiæ hominis, & in cæteris, quod nemo potest vitare peccatum, nec surgere a peccato, nisi pręueniatur per gratiã & miam Dei, qua uoluntas eius adiuuetur ad resistendum & ad surgendũ, quę dicitur gratia pręueniens. Ista eadẽ esse possunt verba Xpi in capite, & dicat. Licet Iudei maledicãt, & negẽt me resurrexisse, tñ ego custodiã ad te fortitudinem meã. i. in te ponã totã spem meam, & spero O pater quia tu suscitabis me, quia tu es Deus meus. Et misericordia eius. s. patris pręueniet me resuscitando, & sic ista possunt dici in persona capitis, & membrorum. F

Deus ostendit mihi super inimicos meos. ne occidas eos: nequando obliuiscãtur populi mei.

Quia superius dixit, quod Iudæi tanquam canes circuibunt ciuitatem vsque ad Antichristum, hic reddit causam, & dicit, quod ideo Deus permittit eos uiuere, & non vult totaliter eos destruere, primo quia in fine filii eorum conuertentur: secundo, vt sint in signum & ostensionem, & memoriam passionis Christi: vt ostendamus ad digitum successores crucifixorum Christi in memoriã. Dicit ergo Christus: Deus pater ostendit mihi punitionem super inimicos meos Iudæos: sed rogo pater ne totaliter occidas, & deleas

A & deleas eos de terra: nequando, id est aliquã do populi Christianorum obliuiscantur passionem meam: sed quotidie videant, & ostendere possint successores crucifixorum meorum in eorum damnationem & confusionẽ, & in confirmationem populi mei: ergo non occidas eos. Nota secundum Aug. ꝙ duplici ex cã permittit Deus Iudæos viuere. Primò in memoriam suæ passionis: prout hic tangitur in textu. Secundò vt baiulent nobis codices ve. le. & seruent eos nobis ad confusionẽ ipsorum: quia suismet libris cõuincimus eos. Et hanc tangit Aug. in sermone de Epiphania. Nam Iudæi moderni sunt imitatores illorum, qui informarunt Herodem, & Magos per scripturas vbi Christus nasceretur, & remiserunt eos in Betlecem ad Christum adorãdum. Sed ipsi non iuerunt ad Christum. Di-

B cit ergo. ne occidas eos: sed

Disperge illos in virtute tua: & depone eos protector meus domine.

Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum & comprehendantur in superbia sua.

Disperge illos p mundũ in tua virtute, & vagentur, & circundant p mundũ vagi, & depone eos de regno, & sacerdotio. O Deus p tector meus. Et sic priuati regno & sacerdotio vadãt dispersi p mundũ: vt Christiani vidẽtes eos recordent meæ passionis. Et depone etiã, & cõfunde, & annihila delictum oris eorum. s. sermonem falsum labiorum ipsorum, qui dicunt me non resurrexisse: & comprehendantur, & conuincantur in superbia sua tanquàm mendaces, & confusi, cum videant fidem gentilium de mea resurrectione: & videant miracula manifesta in die Pentecostes

C quæ confirmabunt meam resurrectionem.

Et de execratione, & mẽdacio annũciabũtur ĩ cõsummatione ĩ ira cõsummationis: et nõ erũt.

Sic annunciabunt. i. arguent, & conuincentur de mendacio, & blasphemia in consummatione. i. finaliter conuincent, & cõuincentur in ira consummationis. i. vsq; ad consummationẽ, & desolationẽ, & non erũt amplius in regno, nec sacerdotio, nec in grã: sed in captiuitate, vel etiam perseuerabũt vsq; ad irã consummationis. i. vsque ad diem iudicii qui dã eorũ: & non erunt amplius in hoc mũdo.

Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ.

Tunc cum viderint Christum venientẽ ad iudicium cũ potestate magna, & maiestate: scient & cognoscent, quia Deus & dominus Iesus Xp̃s dñabitur Iacob, & finiũ terrę: qa D cognoscent in eo vniuersalẽ ptãtem. & tunc

Conuertentur ad vesperam: & famem patientur vt canes: & circuibunt ciuitatem:

Cõuertentur, & destruentur ad vesperam, & tenebras inferni, & ibi patientur famẽ glorię in æternum, & circuibunt ciuitatem inferni pęnas patiendo.

Ipsi dispergentur ad manducandum: si vero non fuerint saturati, & murmurabunt.

Ibi dispergentur ad manducãdum: sed qa nunquàm erunt saturati, nec gustabãt bona spiritualia gloriæ, ideo murmurabunt cõtra Deũ, & blasphemabũt. Sed forsan melius est vt ly scient referatur ad tempus Antichristi ante iudicium. Nam cũ viderint manifestam deceptionẽ, & interitũ miserabilem Antichristi tũc scient, & cognoscent, ꝙ Xp̃s fuit verus Messias, & dñabit Iacob, & finium terrę: & E tunc iudæi illustrati veritate fidei conuertẽtur ad vesperã, & finem mũdi. i. in fine mũdi. Sed interim vsq; ad illud tempus patient famẽ bonorũ spũaliũ, sicut canes patiunt famẽ corporalẽ, & sic circuibũt ciuitatẽ ecclesię, & sacræ scripturæ, & nõ poterunt intrare vsq; ad illud tempus, vt dictũ est, sed dispergẽtur p mũdum ad manducandũ bona spiritualia in lege promissa. Sed quia nũquam attingẽt pro illo statu, quia non fuerint saturati, ideo murmurabunt semper, & blasphemabũt. Itẽ dispergentur. i. secundũ literã Hier. vagabuntur ipsi Iudæi hodie per mundum ad mãducandum cibos legales, qui quidem cibi legales nõ possunt saturare animam: ideo Iudęi, quia se vidẽt nõ saturatos talibus cibis, quia non habent talem virtutem sicut sacramenta no leg. ideo cõtinuè murmurant expectã- F do falsum messiã: qui liberet eos, & satiet bonis in lege promissionis. Et sic circũeunt ciuitatem dei, & nũquam intrant, nec attingunt finẽ promissum. Nota ꝙ propter tria murmurãt Iudæi moderni. Primò quia circumeunt mundum dispersi, & nõ intrant ciuitatẽ terrenam Hierusalem ad manducandum cibos legales materiales, s. cætera sacrificia. Secundo quia non possunt intrare verum sensum spiritualem literę legis: quia totum oppositum vident eorum, quę ipsi expectant, & intelligunt in litera. Et sic discurrunt decepti. Nam deus promisit oẽs congregari in Hierusalem spiritualem his per gratiam, & in futuro per gloriã: in qua manducantur cibi spirituales gratię & gloriæ: & ipsi quærunt illam

A Hierusalē terrenā: vt mādncēt cibos carnales. Et sic semp frustabunt i desiderio suo. Tertiò ēt murmurāt Iudei cōtra Deū q̄rētes pp qđ pc̄m̄ detinent in hac tā lōga captiuitate. Nā p̄res eorū peccarunt p idololatriā: qđ est maximū pc̄ōrū: & tñ nō fuerūt puniti, nisi p 70. annos i captiuitate Babilonis. ipsi āt q cu stodiūt legē ad vnguē iā pseuerauerūt in hac captiuitate Romana vltra 1400. annos. Sed cum dicitur eis ꝙ hoc euenit eis pp necem Xp̄i: licèt negēt ore tñ bene norunt hoc esse verum in cōsciētia. Et ideo tunc licèt deberēt cōuerti, & agere pniam, tamen in sua malitia occęcati maledicunt, & blasfemant Christum. Sed hoc magis patebit psal. 106. in fine.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam: & exaltabo mane misericordiam tuam.

B *Quia factus es susceptor meus: & refugiū meum in die tribulationis meæ.*

Hic ēt agit grās, & dicit. Iudæi cōuersi sunt ad vesperam, & noctem ignorātiæ, & tenebrarum nolentes recipe lumem Messiæ, & sic vadunt in nocte errando circumeundo ciuitatē sacræ scrip. non valentes introire ad verum sensum, & sacra occulta. Et sic errant murmurādo, & blasphemādo. Ego autē p oppm̄ agendo grās, & nō murmurando cātabo fortitudinē, & magnificētiā, & miam, & triumphum tuū, & exaltabo miam tuā mane. i. in die, & lumine grǽ: eò ꝙ tu es fact^9 susceptor &c. Itē ipsi cōuersi sūt ad vesperā i. i fine mūdi cōuertent, & tūc in sero incipiēt cātare, & cōfiteri: sed ego in mane. i. in principio legis grǽ, q̄ incepit illicò post resurrectionē, incepi, & cātabo fortitudinē tuā &c. Et exaltabo mane. i. in principio legis grę, q̄ incepit à re-
C surrectione Xp̄i, exaltabo miam tuā, & prędicabo beneficia collata generi humano, quia tu es factum susceptor meus, & refugium in die tribulationis, & persecutionis. & ideo. O

Adiutor meus tibi psallam: quia Deus susceptor meus es: Deus meus misericordia mea.

Quia post tot persecutiones me suscitasti in capite, & in mēbris, & ad gloriam suscepisti. Ex quib. patet ꝙ litera huius ps. non potest applicari cōmodè, & simpliciter ad Saulem: nec ad satellites suos: si speculari velimus: nec præcisè ad ipsum Dauid, nisi in sola figura: inquantùm fuit figura Christi.

PSALMVS LIX.

D*Eus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis.*

Titulus. Ad victoriā siue in finē super rosę testimoniū suaue cāticum Dauid ad docēdū D humilis, & simplicis Dauid: qñ pugnauit cōtra Arā fluuiorum, & Syriā Sobba, & reuersus est Ioab, & percussit Edon in valle Salinarum. 12. millia. Secundum uero. 70. In finē p his qui cōmutabuntur in tituli descriptione ipsi Dauid in doctrina: cū succendit Mesopotamiam Syrię, & Sobba, & cōuertit Ioab, & p cussit Edon i valle Salinarū. 12. Secūdi Reg. 10. & 1. Paral: 18 legitur, ꝙ mortuo Naas rege Amō misit Dauid nuncios ad Annō filiū eius: vt consolaretur super obitu patris. Sed milites Annō putātes, ꝙ Dauid misisset nuncios ad explorādum terrā, semiraserunt barbas, & vestes eorū p̄sciderunt vsq, ad nates, & sic cum op,pbrio remiserūt eos ad Dauid. Videns aūt Annon malè egisse, & timens ne Dauid vellet iniuriam vindicare cōuocauit E quosdā reges Syriæ in auxiliū, iter quos fuit Sobba, & Roob, & Tibot, & Macha, cū innumera multitudine peditum, & eqtum. Cōtra quos misit Dauid Ioab principē militiæ, & Abisai fratrē eius, q vicerunt oēs illos reges Syriæ. Tunc Annon rex Moab videns victos oēs reges Siriæ: misit trans flumen Eufratē, & cōuocauit moltos reges Mesopotamiæ in auxiliū: inter quos cū magno exercitu Adadezer misit Sobach principē militiæ suæ Quē Ioab vicit, & occidit, & cępit quingētos currus, et interfecit 40. milia equitū, et pcussit regē Damasci ferentē Auxilium ipsi Adadezer. Et postea cum toto exercitu Israel pcessit cōtra Moab, et vastauit eum sil cum tota Idumæa. Et sic facta est Idumæa tributaria Dauid cū Moab, et Damasco, et magna parte Syriæ, et ēt Adadezer trās flumen, et Arā, F q̄ est inter Euphratē, et Tygrim. ideo dr̄ ciuitas fluuiorum. Oēs istæ ciuitates, et prouinciæ factæ sunt tributariæ, aut amicæ ipsi Dauid. Et sic populus Israel, q totiens fuerat cōculcatus, et subiectus, et uexatus pp peccata sua à supradictis ciuitatibus, et regnis finitimis, postea factus est quasi dn̄s eorum, pp strenuitatem Dauid regis Israel. Videns ergo Dauid, ꝙ non solum triumphasset de regno Saulis q a oēs tribus sibi subiecerat, sed etiam triumphasset de alienigenis: ideo agens grās de tot triumphis, et victoriis fecit istum ps. Et sic Hebræi exponunt ipsum literaliter secundum ꝙ vr̄ sonare titulus ps. Nā in titulo ponit super rosæ testimonium, vel pro rosis siue pro liliis, per quas rosas intelligit plebs Israelitica semper: vt dicunt, quæ gloriatur

in

A in hoc psal. ut dicunt. Veruntamen si sic praecise iste ps. literaliter exponat: tūc nō ptineret ad sacrā scrip. nisi cōtineret aliqđ sacrum de Christo aut ecclesia. & sic non cātaret ipsum ecclesia. Itē sequeret, q Dauid nō fuisset ꝓpheta i hoc ps. sed historiographus, nec habuisset speciale gratiā spūssancti, cuius oppositū explicat in titulo, cū dr ad docēdū: ubi demōstrat, q Dauid fuit doctus à spūsancto, & docet nos, & erudit nos de aliquo futuro sacro. Vñ dictum est, q semp per rosas intelligit ecclesia Christi, q̄ sicut rosa inter spinas est orta ex spinis Iudaeorū, & gētiliū. Et ideo 70. trāstulerunt pro his, qui cōmutabuntur, s. populus christianus, qui est cōmutatus, & conuersus ex Iudęis & gētilibus. Est ergo dicendū, q Dauid p supradictos triumphos, & uictorias praeuidit in spiritu prosperitatem re

B gni Christi, & ecclesiae futurā. Nam primò p aduersitates, & vexationes quas passus est populus ille tpe Iudicū vsq; ad Saulē, & ipsum Dauid, praeuidit persecutiones ecclesiae vsq; ad Cōstātinum, & per persecutiones suas ꝓuidit ꝑsecutiones Xpi, & per hoc q ipse Dauid primò factus est princeps paucorum, dū fugeret à facie Saul, & postea primò factus est rex sup tribū Iuda. postea paulatim adeptus est tribū Effraim, & Manasses, & vniuersaliter totū regnū Israel: p hoc ꝓuidit in spū, qualiter Xps prius debebat facere paucos discipulos de sua parētela, & cōsanguinitate, & sic crescere de aliis tribubus. Nā de oibus tribubus fecit sibi discipulos. Nā Petrus, & Andreas erāt de tribu Zabulon de Betsaida &c. Et illicò in die Pent. fuerunt baptizati quatuor millia i Ierusalē. Et sic Philippus multos baptizauit

C in Samaria, quae recepit verbum Dei. Et sic p omnes tribus multi venerunt ad iugum fidei. Item per hoc, q Dauid misit nuncios ad Annon regem Moab, & ipse uituperauit eos, & opprobrio affecit, praeuidit Dauid in spiritu: qualiter Christus post conuersionē paucorum Iudaeorum debebat mittere discipulos suos per uniuersum mundum ad salutē, & cōsolationē gentilium. Sed gentiles debebāt apostolos, & discipulos, & xpianos multis opprobriis, & uituperiis afficere, & diuersis tormētis torquere. Itē per hoc q Dauid finaliter triumphauit de oibus regnis, & ciuitatibus finitimis: ꝓuidit in spiritu qualiter Christus, & ecclesia debebat post multas persecutiones totum orbem, & populum gentilem iugo fidei subiicere per conuersionē ma

D gni Constantini. Et de oibus his fuit doctus Dauid à spiritusctō. Et iō fecit hunc psal. sup rosae testimonium. i. in figura ecclesię, siue pro his populis qui cōmutabuntur, & cōuertentur ad fidē Christi, sicut oēs illi populi q̄ memorantur in titulo, & in hoc ps. cōmutati sunt ad iugum, & obediētiā, & tributum ipsi Dauid. Et ad istum intellectū, & sensum cātat ecclesia hunc psa. Duo ergo facit. Nā primò ꝑdicit ꝑsecutiones primitiuae ecclesię, p figurā ꝑsecutionum populi Israel. Scdò petit liberari. ibi. Vt liberenť dilecti tui. Quantum ad primum est aduertēdum, q Dauid nō solum p persecutiones suas, sed per persecutiones populi Israel factas usq; ad suum tps ꝓuidit in spū persecutiones primitiuae ecclesiae. Nam sicut ille populus illicò post exitum de Egypto, & igressum terrae ꝓmissae ibi habuit 10. uel 12. magnas ꝑsecutiones, ut patet p totum discursum libri Iudicum, & primi Reg. usq; ad Saul, & Dauid: ita primitiua ecclesia

E à resurrectione, vsq; ad magnum Cōstātinū passa est 10. uel 12. magnas persecutiones. s. sub Iudęis, & x. Imperatoribus. Sed fuit differentia. Nā populus ille passus est pp peccata, & scelera sua. Primitiua autem ecclesia passa est pp ueritatem, & iustitiam fidei Christi. Sed sicut ille populus liberatus est ab omnibus persecutionibus, & iugo seruitutis, & tributi per Dauid: imo ipse Dauid subiecit sibi Filistaeos, & Idumaeos, & Moabitas, & Damascenos, & Syros vsq; ad Euphratē, & fecit eos tributarios, ut patet. 2. Reg. 7. ita pariter ecclesia Christi quae ante per 300. annos fuerat subiugata, & uexata, & expoliata à tyrannis, & populo gentili: postea post conuersionē Constantini subiugauit oēs tyrannos, &

F populum gentilem iugo Christi. Hoc pręuidens Dauid in spiritu dicit in persona ecclesiae. O Deus tu multotiēs repulisti nos in prima ętate, & secunda. s. à diluuio usq; ad Abraam, & Moysen, q a fuimus captiui in Egypto, & postea repulisti nos à te, & dimisisti nos decies sub seruitute, & tributo tempore Iudicum: usquequo capta est Arca à Philisteis, ut patet. 1. Reg. 4. Et postea facti sumus tributarii Philisteis, & Idumęis, & tñ licèt aliquādo sic repuleris nos, & fueris iratus: tamen tandem semper misertus es nobis: quia semper misisti nobis aliquē saluatorē. Nā à captiuitate Egipti nos liberasti p Moysen, & à uexationibus Moabitarū, & Amonitarū, & Idumęorum nos liberasti per Iudices, & tan

A dem ab omnibus nos liberasti per Dauid. Et sic semp post irã, & repulsioné misertus es nobis. Nunc ergo post resurrectionem.

Commouisti terram, & conturbasti eam: sana contritiones eius quia commota est.

Commouisti totam terrã ecclesię, & cõtribulasti eã diris persecutionibus tirannorum propter iustitiam fidei Christi: ergo sana cõtritiones, et tribulationes eius: quoniam cõmota et vexata, et tribulata est per crebras, et diuersas persecutiones imperatorum, et tirannorum. quod probo. Nam.

Ostendisti populo tuo durã: potasti nos vino compunctionis.

Ostendisti populo tuo christiano dura tormenta: quia tot milia martyrum occisa sunt, et potasti nos vino compunctionis, et amaritudinis, & meroris: qa cibus et potus noster B sunt lacrymę, et fletus, et gemitus.

Dedisti metuentibus te significationem: vt fugiant à facie arcus.

Vt liberentur dilecti tui saluum fac dextera tua: & exaudi me:

Dedisti Christianis metuentibus te significationé vt fugiant à facie arcus tirannorum. Nam sicut aues audientes sonitus arcus aut ballistę: si videant alias aues cadentes vulneratas, tũc fugiunt à facie arc⁹ venatoris: (Nã ille sonit⁹ arcus est eis signum vt fugiãt) ita pariter christiani vidẽtes sęuas persecutiones tirannorum, et tot milia martirum occisa: fugebant per montes et latebras. Vñ papa Syluester latebat in monte Serapino quando vocatus est à Constantino. Et ideo dicit. Dedisti eis signum. vt fugiant à facie arcus. s. ã furia, C et cõmotione tirannorum. Ergo saluum fac populum tuum christianum: ut dextera, & ptãte tua, et uirtute liberentur dilecti tui christiani de tot, et tantis, et tãm diris persecutionibus, et tormentis: et impone eis finẽ.

Deus locutus ẽ ĩ sctõ suo: latabor & partibor Sicchimã et conuallẽ tabernaculorũ metibor.

Quia superius Dauid in persona ecclesię petiit liberari à persecutionibus tirãnorum: hic nõ solum petit liberari: sed ẽt ꝓsperari & subiicere oẽs tirãnos et oẽs populos Iudęorum et gẽtilium. Et psuadet ꝙ Deus hoc debet facere ex ꝓmissione quõdã facta uni sancto, uel pluribus. et ẽt sibi. Dicit ergo Dauid in psona ecclesię. O Domine saluum fac populum tuum christianum, et exaudi me: qa sicut Deus locutus est, et promisit in sancto suo, i. in sanctuario suo: qa de sanctuario habui responsum, et reuelationem. s. ꝙ ego lętabor. i. cum lętitia triumphabo de multis populis. Nã primò partibor Sicchimã. i. bello acquiram ciuitaté Siché, quę est in Samaria, et partibor, et distribuam possessiones eius seruitoribus meis, et bellatoribus. Et conuallẽ tabernaculorum metibor. i. terram Sochot, q̃ est ultra Iordanem vbi Iacob fixit tẽtoria reuersus de Mesopotamia: quę quidẽ Sochot fuerat à gentilibus occupata: et tamẽ Dauid cepit eã, et imposuit sibi leges, et tributum: Vnde metiri, nil aliud est, nisi sub legibus, et limitibus arctare. Item.

Meus est Galaad, & meus est Manasse: & Effraim fortitudo capitis mei.

Meus est iam Galaad quę est ultra terrã Basan, et Seon, et etiam meus est Manasses. s. dimidia tribus, quę est vltra Iordanem, et tota terra tribus, et terra Effraim facta est susceptio capitis mei, in quo caput meum quiescit: eo ꝙ est tribus maior, et magis populosa inter omnes. Item.

Iuda rex meus: Moab olla spei meę.

Iuda factus est rex meus. i. caput regni mei, et terra Moab facta est olla. i. refectio spei meę: eò ꝙ de terra Moab ueniebãt oĩa uictualia in Hierusalem: cum terra Moab sit ualde fertilis, et Hierusalem sterilis. Item non solum subieci mihi omnes populos supradictos: sed etiam.

In Idumeã extendam calciamentum meũ: mihi alienigenæ subditi sunt.

Extenda calciamẽtum meum in Idumęã: id est calcabo Idumęam sub dominio meo: et ampliabo regnum meum vsq; ad eam: et alienigenę. s. Philistęi, ut hẽt litera Hieronymi, mihi subditi sunt sub tributo: cum populus Israel ante esset eis sub tributo. Et sic oẽs supradictos populos mihi subiugaui sicut De⁹ locutus est sancto suo. Sed hic sunt duo dubia necessaria. Primum qa est iste sanctus, cui Deus locutus est de supradicta ꝓsperitate, & ampliatione regni Dauid. Secundũ quõ hoc facit ad propositum de liberatione ecclesię Christi à persecutionibus tirannorũ, et de ꝓsperitate, et dilatione regni Xpi, quã petit Dauid in hoc ps. Ad primũ est dicẽdum, ꝙ regnum materiale Dauid, et dilatatio eius nõ solum p unum: sed etiam per plures sanctos fuit à Deo promissa. Nam primò fuit promissa per ipsum Iacob. Gen. 49. ubi dicit. Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuę in ceruicibus inimicorum tuorum: adorabunt te filii patris

A patris tui. Ista autem particula partim fuit impleta temporaliter. in ipso Dauid de tribu Iuda: cui omnes. 12. tribus fuerunt finaliter subiectæ: & exinde posuit manus suas super ceruicem inimicorum, scilicet Moabitarum, Amonitarū Philistinorū. Idumæorum &c. Secundo ista magnitudo regni, & dilatatio fuit promissa ipsi Moysi. Deuter. 1. & 11. quando dixit dominus. Omnis locus quem calcauerit pes vester erit. à deserto, & Libano. & flumine magno Eufrate, vsque ad mare occidentale erunt termini vestri. Manifestum est autem ꝙ filii Israel ante tépora Dauid nunquā possederunt totā istā terram: imo illico post mortem Iosue perdiderunt totam terram vltra Iordanem: imo omnes qui erant citra, & vltra Iordanem venerunt in seruitutem regis Mesopotamiæ: vt patet

B Iudicum. 3. Et sic semper fuerunt quasi in seruitute. interpelatum vsque ad regnū Dauid: vt patet per totum discursum libri iudicum, & 1. Reg. Sed Dauid de stercore paupertatis à Deo eleuatus, primò clam fuit per Samuelem vnctus in regem: secundo factus est princeps super cōsanguineos suos in spelunca Odola quasi. 400. Reg. 22. Postea mortuo Saul factus est rex super tribum Iuda tm̄. 2. Re. 2. & per septem annos pugnauit contra domum Saul. Et finaliter factus est rex super oés. 12. tribus Israel. 2. Reg. 5. Postea Dauid percussit Philisteos, & humiliauit eos, & tulit frenum tributi de manu eorum. Nā sicut añ Irael erat Philistæis tributarius: postea Dauid fecit eos sibi subiectos, & tributarios. vt patet 2. Reg. 8. Post ea percussit Moab, & mensus est eos funiculo coæquans terræ, sub limitibus, & legibus,

C suis arctauit, & subiecit, & factus est Moab sub tributo. Postea percussit Adadezer filiū Roob regem Soba. Et sic profectus est Dauid: vt donaretur super flumen Eufratem. Et sic Dauid dilatauit regnum suum usque ad Eufratem subiiciendo sibi Damascum, & partem Syriæ: et totam Idumæam, et etiam vltra Eufratem Aram fluuiorum sub tributo: vt patet in eodem cap. 7. Ex quo patet ꝙ promissio facta Moysi de dilatatione regni Israel à libano vsque ad desertum Aegypti: et ab Eufrate vsque ad mare nostrum occidentale, nunquā fuit completa vsq; ad Dauid. et hoc explicatur in titulo huius psal. & partim, in litera: & hoc est qd̄ dicit Dauid. Ego lætabor, & triunphabo de omnibus istis populis: & dilatabo regnū meum: sicut Deus locutus est in sancto suo. Iacob. Gen. 49. quā do dicit Iuda te laudabunt fratres tui &c. Et etiam sicut locutus est in sancto suo Moyso. Deut. 11. quando dicit. A deserto, & libano, & flumine magno Eufrate vsque ad mare occidentale erunt termini vestri. Ité etiā sicut locutus est in sancto suo Samuele per matrem suā Annam in cantico. 1. Reg. 2. & etiam. 13. cap. quando dicit. Quæsiuit dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei vt esset dux super populū suum &c. Et etiā sicut locutus est in sancto suo Nathan. 2. Reg. 7. Etenim de hoc, facta fuit aliqua specialis reuelatio, & promissio ipsi Nathā, & etiā ipsi Dauid. licet nō explicetur in libris Reg. sicut patebit psalmo. 88. Vnde litera Hieronym. hic habet. Deus locutus est in sanctuario suo. Ex quo patet, ꝙ hæc reuelatio facta est ipsi Dauid in tabernaculo. Et sic patet responsio ad primum dubiū. Ad secundū dubium est dicendum, & aduertendū, ꝙ quādo Dauid fecit hunc psalmum iā fuerat vnctus rex super vniuersas tribus Isrel: & iam subiecerat Philistæos, & Moabitas, & Amonitas, & Idumæos, Aram fluuiorum, & Syriā &c. vt patet in titulo. Sed nos videmus ꝙ in isto psal. adhunc petit liberari à tribulationibus, & vino mœroris, & a facie arcus, allegans factam promissionē sicut locutus fuerat Deus in sancto suo, & etiam vlterius petit deduci à Deo in ciuitates munitas vsque in Idumæam &c. Ex hoc patet ꝙ petit ecclesiam Christi futuram liberari à persecutionibus, & regnum Christi dilatari sicut prænouerat figuram per prosperitatem, & dilationem supradictam regni sui, & sicut nouerat prout Deus locutus est in illo sancto suo Iacob, aut Moyse. aut Semuel, aut Nathan, aut sibi ipsi in sacramento Dei. Et ideo subdit in vltima parte huius psal. cum dicit.

Quis deducet me in ciuitatem munitā? quis deducet me vsque in Idumæam?

Quasi dicat, Ego iam triū phaui de omnibus tribubus, & regnis mihi promissis: sicut Deus locutus est in sancto suo. Nā ego regno super Sicchimā siue sichem, & iam metiar, & mensurabo legibus meis vallem tabernaculorum, & iam meus est Galaad, & Manasses, & Effraim, & iam sum principalis rex in Iuda, & iā Moab est olla mearum refectionū, & victualium, & iā extendi calciamentum meum in Idumæam: quia mihi est

A subiecta sub pedib⁹, & alienigenę.i. Philistei, & nationes vsq; ad Damascū, & Eufratē sunt mihi subditę, & tributarię. Sed oēs istę nationes, & terrę sūt figurę illarū terrarū, & regnorū, q̄ subiiciēdę sūt regno Xpi. Ergo qs deducet me in ciuitatē munitā. i. tot ciuitates munitas, & fortissimas, & regna uastissima populi gētilis, & qs deducet me vsq; in Idumęā.i. ad dn̄andū toti populo gētili, q per Idumæā figurat: eò q̄ Idumea interpretat terrena, & sanguinea, & rubea. & iō totus populus gētilis dr̄ Idumęa, qa totus terrenus, & rebus terrenis, & nō cęlestib. deditus, sicut Esau: et qa rubeus, & sanguineus nō solū ex bellis crebris inter se, sed qa rubeus, & sanguinolētus erat sanguine martyrū, quos interfecerat ante conuersionē magni Cōstantini. Et subdit:

Non ne tu Deus qui repulisti nos? & non
B *egredieris Deus in virtutibus nostris?*

Nō ne tu Deus q repulisti nos i manus persecutorū, liberabis nos ab illis, & deduces nos in ciuitates, & regna gētiliū munitissima, & fortissima, & per totā Idumęā.i. populū gentilē terrenū, & sanguinolētū, & subiiciemus eū iugo Christi à solis ortu vsq; ad occasum, & ab aquilone vsq; ad Austrū, sicut impletū fuit post magnū Cōstātinū. Et subdit Dauid in persona ecclesiæ. Et tu Deus non egredieris in virtutibus nostris. i. ad pugnandū pro nobis, & dando nobis virtutem contra infideles: q.d. imo facies. Ideo subdit. (hoīs.

Da nobis auxiliū de tribulatiōe quia uana sal⁹

Da nobis tu Iesu Xpe auxiliū de illa p̄secutione, & tribulatione, in qua stamus, qa non q̄rimus auxiliū ab hoie: nec per arma tpalia, qa vana est salus, & auxiliū hois. q.d. nō q̄ri-
C mus liberari in uirtutib. humanis, nec humanę sapiētię psualib: lib. verbis, nec in currib. nec in equis: sed q̄rimus auxiliū Dei. Et sic.

In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

In Deo faciemus virtutē, & victoriā, & ipse ad nihilū deducet inimicos, & persecutores nostros iudęos, & gētiles, & hæreticos, qd̄ partim fuit impletū i excidio Hierusalē, & in destructione idolorū per cōuersionem Constantini, & totalitēr implebit per interitum miserabilē ipsius Antichristi. Totus ēt iste psal. potest mysticè exponi. in quo Dauid in persona totius corporis mystici petit liberari per passionē Christi à captiuitate, & afflictione pc̄ti. q.d. O Deus tu repulisti, nos à terresti paradiso pp pc̄m̄ Adæ, & destruxisti nos: nostrā naturā corrūpēdo: & sensualitatē vulnerādo fomite cōcupiscētiæ, sed misertus es nobis per passionē &c. Sed postquā ecclesia est liberata p Xpi passionē a pc̄to: petit iterū liberari de p̄secutione inimicorū, vt dictū est. sic ēt ps. iste pōt moraliter exponi de quocunque populo, & ciuitate afflicta ab inimicis tēporalibus maxime infidelibus, vt Deus det virtutē vt liberet, & vincat, & subiiciat infideles. Quarto ēt pōt exponi moraliter de quolibet pc̄ore p̄ssus afflicto, vt Deus det sibi virtutē. vt possit pc̄tū a se repellere, & diabolū fugare, & regnū aiæ suæ rationi subiicere, & Deo, & diuinæ volūtati cōformare. Et ita oīa illa noia regnorū infidelium, q̄ Dauid sibi subiecit, & domuit, & suppeditauit, pn̄t applicari diuersis vitiis, q̄ fideles conculcāt, & domāt p Dei gratiā sibi collatā, & virtutē pn̄ię: & sic prudēs lector pōt singula singulis applicare secundum, & iuxta interpretationem illorum nominum. D E

PSALMVS. LX.

E*Xaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.*

Ad victoriā siue in finē sup organū, siue in hymnis ipsi Dauid, Ex titulo patet q̄ Dauid fecit hunc psal. & dedit ipsum cantādum in organis simul cum voce humana toto conatu vocum: eò q̄ dirigit nos in Christum, & ecclesiam quæ est finis legis. Vnde aūt determinatē sumpsit occasionem Dauid ad faciendum hunc psal. incertum est, sed creditur cōiter, q̄ qn̄ Dauid euasit à manibus qui tenebat ipsum obsessum in monte deserti Maon, & cinctum admodum coronæ, & fugit inde, & latuit in locis tutissimis Engaddi, qui quidem montes sunt in finibus Iudeæ iuxta mare salsum, vt patet. 1. Reg. 24. Et sic Hebræi moderni exponunt istum psal. quomodo Dauid agit gratias quia euasit illud periculū, et anxietatem, et postea acquisiuit regnum. Sic licet sit verum quòd Dauid sumpsit occasionem faciendi hunc psal. ex euasione illius periculi, inquantum ibi præuidit in spiritu persecutionē, et anxietatem ecclesię Christi futurā, et æternitatē regis eius Christi: tn̄ non est sistendum in litera, vt sæpè dictum est: imo si quis velit totam literā huius psal. applicare ipsi Dauid regi Israel, comperiet manifeste falsum. Nam Dauid nūquām fuit in æternum in conspectu Dei in illo regno temporali, vt dicitur in litera, ergo patet quòd hic loquitur de regno Christi æterno. F

Tria

A Tria ergo facit David. Nam primò petit orationem, & deprecationem suam exaudiri in persona ecclesiæ. Secundò gaudet se exauditum. Tertiò promittit vota pro gratiarũ actione. Secundum ibi. A finibus terræ. Tertiũ ibi. Sic psalmũ dicã. Quãtum ad primũ est aduertẽdum, quod inter orationẽ, & deprecationẽ hoc interest. Nam deprecatio petit ab aliquo malo liberari: sed oratio petit aliquã gratiã sibi dari. Et ecclesia Christi primitiua semper vsque ad Cõstantinũ petebat liberari a persecutoribus Iudæis, & tirannis, & dilatari hereditatem suã, & cultũ Christi vsq; ad fines terræ: quod impletũ fuit post cõuersionẽ magni Constantini. Sed quia postea fuit infesta ab hæreticis, & infestabitur vsq; ad Antichristũ, & tũc totaliter liberabitur ab oĩbus tribulationibus, & cõsequetur hereditatem æternã in cœlo, & regnabit cũ Xpo rege suo B æterno: ideo David hoc preuidẽs in spũ in persona totius corporis mistici, cuius ipse est de principalibus mẽbris, dicit. O Deus exaudi deprecationem meam me à præsentibus persecutionibus, & malis liberando. Et intende, & annue orationi meæ mihi post longas tribulationes optatam hæreditatem largiendo.

A finibus terræ ad te clamaui dum anxiaretur cor meum: in petra exaltasti me.

Hic gaudet se exauditũ in sua deprecatione, & oratione, explicãdo mala, de quibus est liberatus, & hæreditatẽ quam est cõsecutus, & dicit. O Deus per oẽs partes fui afflicta, & infestata persecutione tirãnorũ, scilicet ab India in Hispaniam, & à Syria in Aethiopiã fuit persecutio martirum, & omniũ Christianorũ. Et sic vndique à finibus terræ ad te clamaui vt me C liberares: quia vbique fiebat oratio ab ecclesia sine intermissione, ne deleretur ecclesia; & iõ dicit. A finibus terræ ad te clamaui dũ anxiaretur, i. dum martires qui sunt cor meũ, & viscera mea anxiarentur, et retorquerẽtur. Sed tu dñe exaltasti, & fundasti me in petra fidei qui est Christus: super quẽ fundata est ecclesia. Vnde maximè ecclesia fuit exaltata quãdo Constantinus eam multipliciter honorauit, & ditauit, & iugo fidei obediuit.

Deduxisti me quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.

Tu domine deduxisti, & liberasti me de tot persecutionibus: quia factus es spes mea, & factus est turris fortitudinis: in quo, & per quẽ fui tutatus à facie, & incursu inimici populi gentilis me persequentis.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula: protegar in velamento alarum tuarum. D

Quoniã tu Deus meus exaudisti orõnem meã, dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.

Inhabitabo in tabernaculo tuo, & in hac turri fortitudinis fundata supra firmam petrã, & protegar in velamento, & protectione alarum tuarum in sæcula: hic per fidem, & gratiam, & in futuro per gloriam: quoniã tu domine exaudisti orationẽ meam: ideo dedisti hereditatẽ fidelibus timentibus, & colẽtibus nomen tuũ quod est Iesus. Hereditatẽ dico. i. ampliationẽ ecclesiæ, & regni tui vsq; ad fines terræ. Nã per magnũ Cõstantinũ dedisti dñium, & ditionẽ ecclesiæ in tota Italia i magnũ patrimoniũ: & dedisti sibi obedientiã omniũ regũ, & principũ: vsq; ad fines terræ. Vnde nõ solũ dedisti hereditatẽ timẽtibus nomẽ tuum in terra: sed etiã in cœlo: quæ quidem E hæreditas est æterna. Nam rex eius Christus est æternus, cui tradita est omnis potestas à patre in cælo, & in terra, & in omnibus abissis: etiam inquãtum est homo, & traditum est vniuersale regnum æternum. Nam tu pater.

Dies super dies regis adiicies: annos eius vsq; in diem generationis & generationis.

Adiicies dies infinitos sup dies regis eius i. istius regni & æternæ hereditatis, & adiicies annos illius regis vsq; in diem generationis, & generationis, quæ est æternitas. Nã sicut hæc temporalis vita dicitur generatio, & generatio propter successionẽ: ita illa gloria, & æternitas dĩ dies, & finis huius generationis, & generationis, cuius diei non est finis.

Permanet in æternum in conspectu Dei: misericordiam & veritatem eius, quis requiret?

F Iste rex Christus permanet in æternũ in cõspectu patris sedens ad dexterã eius inquãtũ ad equalitatẽ, & inquãtum homo in potioribus bonis: quia potestas eius potestas æterna, & regnũ eius æternũ, quod nõ auferetur. Dan. 7. Et ideo quis requiret, & inuestigare poterit misericordiã, & veritatem eius? Et ponitur hic veritas pro iustitia, & equitate. q.d. Nullus poterit inuestigare profunditatẽ, & altitudinem, & latitudinem misericordiæ, & iustitiæ huius regis Christi sedentis ad dexteram patris, cui tradita est omnis iudiciaria potestas, &c. Nam omni penitenti dat veniã per misericordiam, & superbis, & impœnitentibus pœnam per iustitiam.

Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi: vt reddam vota mea de die in diem.

A Hic pmittit vota pro gratiarũ actione de tãtis beneficijs receptis, quia non solũ fuit de psecutionibus liberata: sed et cõsecuta est hæreditatem æternã in terra per gratiã, & in cęlo per gloriã. Ideo ait: Sic. i. pp hoc dicã psal. & psamodias cantabo noi tuo, qui est Christus, in sæculũ sęculi celebrãdo anniuersaria & quotidiana officia, & festiuitates in hac ecclesia, & reddã vota mea in sęculũ sæculi: hic per gratiam, & in futuro per gloriam, hic à generatione in generationem, & ibi in sæcula sæculorũ laudabo te cũ sanctis angelis. Ex his patet, ꝙ ipse ps. non põt pręcise intelligi de Dauid literaliter. Vnde est aduertendũ, ꝙ sicut pluries dictum est, per nomen dñi semper propheta intelligit Christũ filiũ Dei, & sic dicit propheta in persona totius corporis mystici. O pater post tot beneficia recepta ego dicam psalmum nomini tuo. i. laudabo te B in Iesu Christo filio tuo, quia pater laudatur, & adoratur, & veneratur in Christo filio suo, & econuerso: à quo honore non excluditur spiritus sanctus, quia tribus personis honor vnus debetur.

PSALMVS LXI.

NOnne Deo, subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.

Nam & ipse Deus meus et salutaris meus: susceptor meus: non mouebor amplius.

Quousq; irruitis î hoiem iterficitis vniuersi vos tãquã parieti îclinato et maceriæ depulsæ.

Titulus. Ad victoriã siue in finẽ super Iditũ psal. Dauid. Ex titulo patet ꝙ Dauid fecit hunc psal. & dedit ipsum cantãdum in coro Iditũ cũ toto conatu ad victoriã vocum. Sed ad intelligendã materiam primò figuratiuã: Secundò principalem, & figuratã huius psal. C est notandũ: ꝙ Deus iustus iudex, & misericors, propter superbiã, & inobedientiam reprobauit Saulẽ & priuauit regno. Et propter humilitatem, & patientiam, & obedientiam quã fuit, & elegit Dauid, & dedit sibi regnũ Israel in pretiũ, & præmium humilitatis, & obedientiæ, licet gratia Dei primò fuerit electus præcedente, vt patet. 1. Reg. 13. cũ dicitur Quæsiuit dñs sibi virum iuxta cor suum. Et præcepit eis dñs: vt esset dux super populum suum Et sic postea ex præcepto dñi Samuel vnxit ipsum Dauid in regem, vt patet infra ca. 17. Ex quo patet quod regnũ Israel datum est à Deo ipsi Dauid in pretium. Primò propter eius humilitatem, & obedienciã erga Deum, Secundo eo quod interfecit Goliat, & abstulit opprobriũ Israel. & sic datũ D est duplex ptiũ ipsi Dauid. Primò filia Saul in vxorẽ. Secũdò datus est ipsi maior honor, ꝙ regni, cũ mulieres cãtarũt i choro dicẽtes. Saul occidit mille, & Dauid decẽ millia. Vñ ex ista inuidia, & zelo conatus fuit Saul non solũ auferre prætiũ regni à Deo pmissum ipsi Dauid, sed et vxorẽ filiã promissam pro victoria habita de Goliat. Nã primò abstulit sibi Merob, quã sibi promiserat: & tradidit ipsam Edrieli Malathite in vxorem, & Micol tradidit sibi in scãdalum, vt occideret à Philistæis, vt patet 1. Reg. 18. Vnde tali inuidia nõ solum fuit sauciatus Saul, sed multo magis Doech, & Abner, & multi alii, qui semper incitabant Saulẽ ad irã vt interficeret Dauid, & auferret sibi pretiũ regni à Deo promissũ, & honorem, & filiã regis. Vnde ex hac causa ipse Saul exposuit ipsum Dauid multis peri- E culis, à quibus omnibus euasit ex gratia Dei propter suam humilitatem, & patientiam. Et finaliter obtinuit regnum, & pretiũ promissum. Nam primò euasit quando Saul traiecit sibi lanceam vt transfigeret ipsum in pariete. Secundò quando misit eum, vt auferret centum præputia Philistinorum, ipse interfecit 200 Philisteos. Tertiò, qñ iterũ nisus est Saul cum lancea configere ipsum in pariete dum psalleret, vt patet c. 19. Quartò quando Saul misit satellites, vt circuirent domum, & occiderent eum, sed Michol demisit eum per fenestram c. eodem. Quintò qñ iuit ad occidẽdum eum, & inuenit prophetantẽ cum Samuele, in Ramata, & ipse expoliatus simul prophetauit cũ eis. Vnde exiuit prouerbium. Num Saul inter prophetas? c. eodẽ. Sextò qñ Saul expectabat Dauid, vt veniret pacificus ad Calendas, vt in prandio ipsum occideret. F Sed admonitus à Ionata per iactum sagittarum, euasit, & abiit in Nobe. c. 20. Item. 7. qñ se finxit insanũ, & euasit de manibus Achis regis Geth. Octauò quãdo euasit de ciuibus Ceilæ, qui volebant ipsum tradere in manibus Saul. ca. 18. Item nonò quando euasit de Ziseis. Decimò quando euasit de spelunca in locis tutissimis Engaddi, & præscidit orã vestimenti Saul, & etiam quando abstulit hastã & scyfum sibi dormienti. Ex oĩbus prædictis 10. periculis euasit Dauid propter humilitatem, & patientiam, & firmam spem, quam in Deo posuit, & obedientiã quam Deo semper gessit. In quibus omnibus mistice prauidit Dauid in spiritu totum discursum ecclesiæ, & prosperi-

A prosperitates, & persecutiones eius ab Abel iusto vsque ad iudicium. Et maxime præuidit 10. persecutiones cões ecclesię Christi. s. in statu gratię & legis euangelicę. Ad cuius intelligentiam est iterum notandum sicut dictum est in psalmo. 5. ꝙ ilico in principio diuisum fuit totum genus humanũ in duas ciuitates siue societates, unam Dei, & alterã diaboli. Has duas ciuitates diuiserunt duo amores: vt inquit Aug. Nã amor mundi, & bonorum temporalium constituit ciuitatẽ terrenã, & diaboli. Nã illa incepit ab amore sui vsque ad contemptum Dei: cuius primus ciuis fuit Caim. Amor aũt Dei incipiens ab amore Dei vsque ad contemptum sui constituit ciuitatẽ Dei, cuius primus ciuis fuit Adã, & Abel. Ideo isti dicti sunt filij Dei. Illi vero filii hominum eò ꝙ in hoc mundo,

B & carne constituerunt spem suam, & felicitatem Isti vero in solo Deo. Et ideo filii hominum illius ciuitatis semper persecuti sũt filios Dei, & huius ciuitatis propter bona temporalia. Et sic primò Caim persecutus est Abel, & Caldæi Abraam, & Ismael Isaac, & Esau Iacob, & Saul, & Doech ipsum Dauid. Et sic populus Iudæorum, & gentiles persecuti sunt Christũ, & ecclesiam suam quæ proprie dicitur ciuitas Dei vsque ad Antichristum. Et hoc præuidẽs Dauid in spiritu fecit hunc psal. A quibus persecutionibus semper fuit liberata ecclesia propter humilitatem, & patientiam. Et liberabitur totaliter post interitum Antichristi. Et hæc est principalis materia huius psalmi, quã Dauid præuidit in spiritu per suas persecutiones. In isto

C psalmo tria facit Dauid. Nã primò in persona totius ecclesiæ siue hõis mystici inuehitur contra ciues terrenę ciuitatis conantes ecclesiam siue ciuitatem Dei peruertere, & auferre preciũ æternum. Secundò exhortatur ciues ciuitatis Dei ad perferendas persecutiones per firmã fidem, et ad contemnẽdas diuitias, & bona temporalia per firmam spẽ bonorum cælestium. Tertio hoc concludit propositum ex diuina iustitia, & misericordia. Scdm ibi, Sperate in eo oĩs congregatio. Tertium ibi. Semel locutus est Deus. Quãtum ad primũ est aduertendũ sicut dictum est secundum Aug. ꝙ duo amores distinguunt, & diuersificant istas duas ciuitates, amor Dei, & amor mundi. Amor Dei cõsistit in fide, & spe, & caritate, & humilitate, & patientia, & obedientia, & per

D consequens in desiderio cęlestis patriæ, qui est finis, & præmiũ vltimatũ huius ciuitatis. Amor vero mũdi consistit in cõcupiscẽtia, & ambitione honorũ, & dñii, & in auaritia bonorũ tẽporaliũ, & in cõcupiscẽtia carnis, &c. Et ista sunt arma, quibus ciuitas terrena siue diaboli sẽper infestauit ciuitatẽ Dei, & ecclesiã a principio vsq; ad iudiciũ vniuersale. Sed fides, spes, & caritas, & humilitas, &c. sunt arma quibus ciuitas Dei se sẽper defendit in hac peregrinatione à ciuitate diaboli, & maxime in statu euãgelico. Ergo ista ciuitas Dei siue iste hõ misticus totiẽs vexatus, et infestatus a filiis terrenę ciuitatis, & infidelib. inuehit cõtra eos, & incipit snia in 4. versu dicẽs. Quosq; ò filii hoium supple. i. q̃ diu durabit malitia vestra cõtra me? Et quare irruitis in hoiem mysticũ fidelẽ tanq̃ canes rabidi ipsum mordẽdo, & infestãdo a b Abel vsq; ad

E Christum? Et vniuersi vos interficitis ipsum maxime tẽpore legis euangelicæ: quia primò interfecistis caput. s. Christũ, postea interfecistis membra. s. apostolos, & tot millia martyrũ. Quæ quidẽ persecutiones, & cędes durabunt vsq; ad Antichristũ. Itẽ quosq; et insidiamini, & insultatis, & incumbitis supple isti parieti inclinato, & maceriæ depulsæ, & agitatę, & infestatę? Vnde iste homo mysticus vocat se parietẽ inclinatum. i. hominem humilem, & pauperem, & debilem, & vocat se maceriam repulsam. Nam sicut inimici obsessores ciuitatis uolunt diruere muros, & parietes, & maceriam ciuitatis cum machinis, & tormentis impellere hinc & inde, huc & illuc vsquequò ille murus, & maceria diu repulsus minatur ruinam: Ita tyranni, &

F infideles diuersis minis, & tormentis agitabant, & infestabant, & repellebant muros, idest mentes fidelium, & etiam fidem eorũ tentabant si possent eos à proposito bono, & fide Christi diuellere, & prosternere, & ad eorum perfidiam detrahere. Et ideo dicit. Quousque irruitis in hominem istum fidelem, & mysticum, & vniuersi vos interficitis eum, & insultatis, & incubitis ei tanquã parieti iam inclinato et victo, & materię siue muro depulso? Vnde maceria est murus terrenus, & fragilis. Et sic tyranni putabãt per tormenta mentes martyrum, & fideliũ, tanquam maceriam terrenam, & fragilẽ diuellere, & faciliter repellere. Sed contra hoc inuehitur homo mysticus dicens. In vanum laboratis: quia nunquam me poteritis à firmo

mo

A mo proposito diuellere: cum sim munitus, & armatus armis irrefragabilibus, s. fidei, spei, caritatis Christi, & humilitatis, & patientiæ, quibus repellam ictus, & incursus, & insultus vestros supple. Ideo ait. Nonne aīa mea erit semper Deo subiecta per humilitatem, & patiētiā, & fidē, & ab ipso erit salutare meū, & auxilium? Nam ipse Christus est Deus meus, & salutaris meus: q̄a ideo dicitur Iesus. i. saluator, & est susceptor, & defensor meus in omnibus tribulationibus, & ideo non mouebor amplius: idest nunq̄ cadā nec deficiam à proposito veræ fidei: licet oēs fluctus, & minę tyrannorū, & oīa genera tormētorū veniant super me: postq̄ aīa est talibus armis munita. Si ita est ergo, ꝙ Iesus Christus est defensor, & susceptor, & salutaris meus, quousq; irruitis in istū hoīem, & interficitis eū, & incūbitis tāq̄ parieti inclinato, &
B maceriæ repulsæ. i. putatis, ꝙ sit paries īclinatus, & maceria repulsa, q. d. decipimini, & frustra agitis, & laboratis: imo cognoscetis, ꝙ ē murus inexpugnabilis, & colūna immobilis.

Verumtamen pretium meum cogitauerunt repellere: cucurri in siti: ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.

Hic explicat causam quare tyranni, & infideles, & praui conantur peruertere mētes fideliū, & iustorū à bono proposito fidei, & iustitiæ: & dicit, ꝙ hoc faciebant, & faciunt mali, vt iusti perdāt præmium, & preciū eis promissum. Ad cuius euidentiā est notandū ꝙ præmiū, & precium iustorū pro laboribus suis est regnum cœlorum, & vera beatitudo.
C Et hoc explicauit Christus Matth. 5. dicens. Beati pauperes spiritu: qm̄ ipsorum est regnum cœlorum. Et beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiā, quoniā ipsorum est regnum cœlorum. Et sic cōcludit Christus. Merces vestra copiosa est in cœlis &c. Vnde propter hoc pretium, & præmium laborauerunt, & passi sunt Abel, & Noe, & Abraam, & Isac, & Iacob, & oēs antiqui patres: vt ait Apostolus ad Hebræos, 11. Sed q̄a sciebant in spiritu, ꝙ hanc promissionem, & preciū non poterant consequi nisi per Christum venturum. ideo primò, & immediatè expectabant Christum venturum, qui erat finis illius legis: & sic mortui sunt oēs, & nō acceperunt repromissiones, & precium suorum laborum vsque ad Christū: vt non sine nobis consūmarentur: vt inquit Apostolus: ibidē. Hoc idē ait saluator Mat. 20. in parabola de vinea: quia à prima hora vsq; ad vndecimā, & ad sero oēs laborauerūt in vinea: tn̄ nunq̄ acceperunt mercedē & precium illius denarij promissi, nisi nobiscū in sero. Et sic fuerunt facti nouissimi primi. Nam latro prius accepit denariū q̄ Abraā, q adhuc erat in limbo: q̄a eodē die passionis fuit cū Christo in paradiso. Nam vbi est Christus ibi est paradisus. Ex quibus patet, ꝙ merces, & præmiū: pro quo adipiscēdo iusti laborauerunt, & passi sunt: est regnum cœlorum, & beatitudo: qđ nunq̄ potuit, nec pōt quis adipisci, nisi per fidē, & spem Christi; & caritatē &c. Et ideo diabulus, & membra eius semper laborauerunt, & conantur repellere, & auertere istud precium, & premiū à fidelibus, & iustis. Et quia aliter istud precium, & præmiū nō pōt perdi nec amitti, nisi per amissionem fidei, & caritatis Christi: ideo diabulus, & mēbra eius semper conati sunt à principio, & conantur, vt iusti, & fideles, & ciues Dei perderent fidem Christi, & per consequens precium, & præmium eius. Et hoc faciebant primò per promissiones bonorum temporalium, & carnalium voluptatum, & in fine adhibebant dura, & intolerabilia tormenta: vt patet in passionibus martyrum. Et hoc idem faciet Antichristus. Hoc est ergo quod dicit iste homo mysticus: Verumtamen, si. certè: ideo isti tyranni, & diabolus, & membra eius irruerunt in me: & interfecerunt &c. quia cogitauerunt repellere, & amittere precium meum, & mercedem, & præmium regni cœlorum, mihi propter fidem, & caritatem promissum. Quòd quidem regnum cœlorum dicitur precium fidei, & caritatis in siti, & desiderio, cuius precii, & premii eā ego cucurri, & peregrinatus sū in hac vita nā i siti, & desiderio huius p̄tii, & p̄mii, & mercedis pegrinati sūt antiq ab Adā vsq; ad Xp̄m: & eodē desiderio nos peregrinamur vsq; ad iudiciū: q̄a vnusquisq; currit in stadio: vt accipiat hoc brauiū: & vnusquisq; laborat in vinea, & portat pōdus diei, & æstus, & patit̄ sitim: vt accipiat hūc denariū, & p̄tiū. Et ideo dicit propter sitim, & desiderium huius p̄tii ego cucurri, & pergrinatus sum, & laboraui in vinea p fidē &c. Ipsi cogitauerūt repellere, & auferre à me precium meum, & mercedem per suas promissiones tēporales. Et sic cū promissionibus, & blādis verbis me volebant decipere. Ideo sequitur. Ore suo benedicebant, idest, bona verba, & persuasibilia,

A sibilia, & blāda, & adulatoria dicebant promittendo diuitias, & honores, & dignitates si dimitterem fidem Christi: vt patet in historia beati Stephani, & aliorū martyrū &c. Sed cor de suo maledicebāt. i. ad malū finem, & peruersam intentionē hoc dicebāt: quia vt peruerterent mentē meā, & me à fide, & caritate Xpi separarēt: hoc dicebant. sicut dicebat Datianus beato Vincentio. hoc ipsi bonis verbis primò faciebant: veruntamē in vanum laborabāt. quia mens mea imota mansit; & verba, & promissiones eorum vertebantur inanes. Ideo conuersus iste homo ad animam suam, subdit.

Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea.

O anima mea esto, & sis semper Deo subie-B cta per fidem, spem, & caritatē, & ne timeas tormenta eorum, nec acceptes falsas promissiones: quoniā Deus nunquàm tibi deficiet, nec deseret te. Et nota q̄ ly esto. potest esse tertiæ personæ imperatiui modi, & sic ly anima: erit tertię personæ: quoniam ab ipso est patientia, virtus, & fortitudo mea.

Quia ipse Deus meus, & saluator meus: adiutor meus non emigrabo.

Ipse Iesus Christus est saluator, & susceptor, & Deus meus, ideo nūquàm emigrabo, nec recedam à firmo proposito fidei.

In Deo salutare meum & gloria mea: Deus auxilij mei & spes mea in Deo est.

In Deo est salutare, & saluatio mea, & gloria mea, & ipse est Deus meus auxilii mei, & tota spes mea in Deo est. Et ista sunt arma. s. fides, spes, et caritas Christi, et patiē-C tia, quibus me defendam contra incursus, et ictus, et tormenta diaboli, et membrorum eius. Et non solum me defendam: sed etiam vincam, et triumphabo de eis.

Sperate ī eo oēs cōgregatio populi: effundite corā illo corda vestra: Deus adiutor nr̄ ī æternū

Hæc est secūda pars principalis, in qua exhortatur fideles ad fidem, & spem cōtra inimicos ciuitatis Dei. Dicit ergo. O vos cōgregatio, et ecclesia populi, et ciuitatis Dei: sumite ista arma supradicta, et sperate in eo. Sed quia ista arma non dantur nobis ex meritis nostris, nisi ex sola dei gratia, et misericordia. Ideo fundite corda vestra, et orate semper coram illo: vt largiatur vobis supradicta cōtra diabolū, et membra eius. et Deus det vobis gratiā præuenientem, et cooperantē, et perficientem: quia ipse est adiutor noster in æternum, & non est alius, qui pugnet pro nobis D &c. Et ista sunt arma Iustorum.

Verūtamē vani filij hoīm: mēdaces filij hominū ī stateris suis decipiāt ipsi d vanitate ī idipsū.

Postq̄ superius, ꝓpheta i persona corporis mystici memorauit arma ciuium ciuitatis Dei, & inexpugnabiles, & insuperabiles vires eorum, hic memorat arma diaboli, & mēbrorum eius quibus pugnat contra ciuitatē Dei: & quomodo de ꝑ se sunt vana, & friuola si arma Christi obiiciantur. Vnde est aduertendum q̄ arma, quæ diabolus, & membra eius obiiciebāt martyribus, sunt superbia, & inanis gloria, & auaritia, & voluptates, vt dictū est; quia promittendo honores, & dignitates, & diuitias, & voluptates quæ sunt præcium armatorum huius mundi: cum his putabant repellere prætium fidei à martyribus, & cum E per ista non potuerunt eos peruertere, tūc adhibuerunt superbiam, & iram, & tormenta. Sed etiam cum his minus potuerunt eos auertere nec deiicere a firmissio proposito, & statu fidei. Ex quibus patet & omnia ista arma diaboli, & filiorum hominum sunt vana, & friuola, & misera. Ideo dicit ꝓpheta. Veruntamen vani filii hominum confidentes in talibus armis, & ponentes spem suam in bonis temporalibus, & mendaces filii hominum, idest ciues terrenæ ciuitatis in stateris, & pōderibus, & mercibus suis: quia diuitiæ non possunt accumulari in magna quantitate nisi cum mendacio, & fraude, & rapina, & violentia: quia omnis pecuniosus violētus, idest raptor aut fraudulentus in verbis, & ponderibus, & mensuris, & stateris, intātùm vt ipsi decipiant alios in idipsum, idest simul. & pa- F riter in vanitate, & mendacio. Et ideò filii hominum volentes magnas pecunias congregare, sunt pariter vani, & mendaces vt decipiant in stateris, & ponderibus: sunt enim mēdaces inquantùm decipiunt ementes, & sunt vani inquantùm propter temporalia corruptibilia, & transitoria volunt perdere animam, & fęlicitatē æternā. Et sic propter precium temporale perdunt æternum, & cœleste. Et ideo martyres fuerunt sapientes, & nō vani, qui propter tēporale noluerunt perdere precium æternum: imo propter illud passi sunt. &c. Et ideo propheta exhortatur omnes vt fugiant, & contemnat ista friuola, & vana temporalia, quæ non possunt beatos facere suos possessores, & dicit.

Nolite spare ī iniquitate: et rapinas nolite cōcupiscere.

A *piscere: diuitiæ si affluant nolite cor apponere,*

Nolite sperare in iniquitate: idest nolite amare iniustitiã, & mendacium: nec propter diuitias congregandas decipere proximũ in mẽsuris, & ponderibus, & stateris, nec loqui iniquitatem. Et nolite concupiscere rapinas, nec vsuras, nec aliqd huiusmodi. Et si fortè diuitiæ vestræ affluant, & abundẽt, licèt bene acquisitæ: tamen nolite cor, & spẽ vestrã apponere in eis: quia ad vsum dantur, & nõ ad fruitionem: vnde non prohibetur earum vsus nec possessio, sed abusus & nimia affectio cũ cõtemptu rerum spiritualiũ. Quasi dicat. Primùm quærite precium & præmium celeste: deinde vtimini cum discretione istis rebus terrenis, & de necessitate, & ne propter eas congregandas proximus lædatur.

Semel locutus est Deus: duo hæc audiui: quia
B *potestas Dei est, & tibi domine misericordia: quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.*

Explicat pretium, & præmiũ vtriusq; ciuitatis, quod dabitur per Deũ iudicẽ vtriusque secũdũ merita. Vnde ait propheta. Nolite supple rapinas concupiscere cum damno proximi: nec iustos, & innocẽtes persequi nã Deus iustus semel. i. immobiliter locutus est, & statuit irreuocabiliter, & duo hæc audiui. Primò quia potestas Dei est: idest ꝙ Deus est omnipotentes, & iustus, & sic tribuet vnicuique iuxta opa sua, scilicet bonis præmiũ ęternum, & preciũ pro laboribus in cælo: & malis precium pœnæ in inferno. Secũdũ qđ audiui est, ꝙ tibi domine est misericordia secũdũ, quã tribuis pœnitentibus veniam per temporalem pœnitentiã. Et sic nullũ bonũ manet irremuneratũ nec malũ impunitum. Litera Hie. habet: Vnũ locutꝰ est Deus, & duo
C hęc audiui. quasi dicat: ꝙ vnam locutionem fecit aut locutus est Deus. Sed in illa vna locutione ego duo intellexi: scilicet ꝙ tibi erãt duæ perfectiones, scilicet potentia siue iustitia, & misericordia. Sed tunc est quærendũ, quæ est illa locutio Dei in qua Dauid intellexit esse in Deo iustiam, & misericordiã. Ad hoc dicũt aliqui ꝙ ista vna locutio potest esse illud, quod dicit dominus ipsi Dauid. 2. Regum. 7. de suo populo. scilicet ꝙ si inique aliquid egisset arguam eum in virga virorũ & in plagis filiorum hominum: misericordiã autem meam non auferam nec dispergã ab eo. Ecce quomodo Dauid per vnam locutionẽ intellexit duas perfectiones maximas in Deo simul. scilicet iustitiã, & misericordiam.

Aliqui dicunt, ꝙ Deus semel locutus est ab D æterno: & sic produxit vnum verbum aut filiũ ratum. postea semel locutus est ex tempore dicẽdo creaturas, & sic produxit vnũ mundũ tñ in speciebus &c. Postea locutus est dicendo, & dando legem. in qua sunt duo tantũ. scilicet dilectio Dei, & proximi: aut iustitia, & misericordia: quia sicut omnia contenta in lege reducuntur ad dilectionem Dei, et proximi. ita prẽmium obseruatorũ legis est iustitia, quæ dat bonis bona, & malis mala: et misericordia dat veniam pœnitentibus: & sic temperat iustitiam. Et sic Deus locutus est semel dando vnicam legem. Sed in tota lege duo intelligunt, scilicet dilectio Dei, & proximi: quia tota lex reducitur ad dilectionem Dei, et proximi siue ad iustitiam, et misericordiam. Ex his enim duobus tota lex pendet, et ꝓphetę, quasi dicat iste homo, ꝙ ex tota lege E Dei non intelligit nisi duo. scilicet iustitiam, & misericordiam, siue dilectionem Dei, & proximum.

PSALMVS LXII.

Deus Deus meus: ad te de luce vigilo. Sitiuit in te anima mea: quàm multipliciter tibi caro mea.

In terra deserta ĩuia, & inaquosa, sic ĩ sctõ apparui tibi: vt viderẽ virtutẽ tuã, et gloriã tuã

Titulus. Psalmus Dauid cum esset in deserto Iudeę. Legitur primi Reg. xxii. ꝙ Dauid fugiens a facie Saul diuertit in terram Moab & commisit regi Moab omnes parentes, & cõsanguineos, & sequaces suos maxime mulieres, & pueros, intantum. ꝙ. CCCC. viri congregati sunt ad eum, & factus est princeps eorum. Et sic Dauid cum illis erat in præsidio regis Moab, sed Gad ꝓpheta dixit ipsi Da F uid noli manere in præsidio, sed reuertere in terram Iuda: & sic ex consilio Gad reuersus est in Iuda, & mansit in deserto apud saltum arietis cũ maxima afflictione, et inopia, et pęnuria victualium: sed ibi fuit multipliciter cõsolatus ex reuelatione spiritus sancti vt haberet patientiam: quia post illas persecutiones debebat regnare in maxima prosperitate, & abundantia diuitiarum, & copia victualiũ, & quomodo Saul cum suis qui eum persequebantur erant perituri in montibus Gelboe, et partim debebant latere per speluncas in inferioribus terræ: & partim mori in ore gladii, et partim duci captiui in prædam vulpium, scilicet Philistinorũ. Et sic dicunt Hebræi ꝙ Dauid fecit hunc psalmum dum esset in deser-

A to Iudeę in tali penuria. In quo ps. primò explicat desideriũ suũ veniẽdi in ꝓsperitatẽ regni, & copiã bonorum temporalium sibi promissam. Et in secunda parte psalmi. s. Ipsi vero in vanum quæsierunt &c. prædicit miserabilem exitum ipsius Saul, & suorum in montibus Gelboe, prout sibi fuerat reuelatũ. Et sic literaliter exponunt Hebręi moderni istũ psal. Sed licèt ista fuerit materia occasionalis, & figuratiua, vnde motus est Dauid ad faciendum istum psa. tamen nõ est ista materia pręcisa nec est sistendum in ea: quia aliter non pertineret ad sacram script. nec iste psalmus cantaretur in ecclesia in laudibus omnium diuinorum officiorum post matutinas quotidie: nisi contineret aliquod sacramentũ de Christo, & ecclesia vt superius dictum est. Et ideo est dicendum, ꝙ verum est, ꝙ Dauid B passus est illam inopiam & penuriã in deserto Iudeę, & facta fuit sibi illa supradicta reuelatio de prosperitate, & abũdantia sui regni, & de miserabili exitu ipsius Saul, & suorum. Sed pro tunc non fecit psal. istum, sed postea dum fuit in prosperitate, & quiete in domo sua & regno, & proposuit ampliare diuinum cultũ: tunc. n. frequẽter memorabat, & in mẽte voluebat persecutiones quas passus fuerat & etiam aliquas reuelationes quas non totaliter intellexerat, & tunc in illa quiete, & meditatione illuminabatur, & erudiebat à spiritusancto de futuris sacramentis Xpi, & ecclesię, & sic cõdebat psalmos prout in illis gestis pręteritis. s. aduersitatibus, & prosperitatibus pręuidebat in spiritu ꝑsecutiones Xpi futuras, & ecclesię: & exaltationem regni eiusdẽ: & sic cõdebat psalmos de Xp̃o, & eccle C sia. Et sic ergo est dicendũ ꝙ Dauid dum esset iã in sua quiete, & contemplatione meditando illã penuriã quã passus fuerat in deserto Iudeę, & meditando reuelationẽ sibi factam de regno suo, & prosperitate futura, & de miserabili exitu Saul, & suorũ: & cũ vidisset totum illud iam fuisse impletum in eo, tunc in tali meditatione fuit multipliciter illuminatus, & eruditus à spiritusancto, qualiter totum genus humanũ erit in maxima penuria bonorũ spiritualiũ postq̃ fuerat eiectum ab illa abũdãtia, & fęlicitate paradisi terrestris: & q̃uo per Christum debebamus recuperare maiorẽ abũdantiã bonorũ spiritualiũ in hac ecclesia per gratiam sacramentorum, & donorũ: & in alia per gloriam, & preuidit etiã persecutiones ecclesię in capite, & membris & miserabilẽ exitũ Iudęorũ Christi persecu D torũ, & ẽt tyrannorũ, & aliorũ ecclesię persecutorũ. Et de his fecit hunc psal. in quo tria facit. Nam primò explicat desiderium ecclesię bonorum spiritualiũ, & gratię ante Christi aduentũ. Secundò explicat reuelationẽ, & promissionẽ sibi factam de copia, & refectione bonorum spiritualiũ per aduentum Christi. Tertiò prędicit miserabilem exitũ, & interitum persecutorũ Christi, & ecclesię. Secũdum ibi. Sic in sancto apparui tibi. Tertiũ ibi. Ipsi uero in uanum. Quãtum ad primũ dicit Rabi Hacados, & multi hebręorum, ꝙ uentus aquilonaris intrabat per fenestrã, et mouebat cordas psalterii, & ad sonum cordarũ excitabatur Dauid ante auroram: & tunc spiritussanctus replebat mentẽ eius, & erudiebat ipsum de his quę contemplatus, & meditatus fuerat in lecto, & strato suo ex parte no E ctis. Et sic condebat psalmos de futuris mysteriis profundissimis. Et sic ante lucem diei surgebat ad cõficiendos psalmos ad laudem Dei. Dicit ergo Dauid in persona totius ecclesiæ. O Deus omnium per creationem, & Deus meus per spiritualem cultum, ego excitatus à spiritusancto vigilo de luce, id est, de diluculo, & aurora ad laudandum te. Et causa, & ratio quare ego de mane surgo, & vigilo ad laudandum te, est: quia anima mea & caro mea existens supple in hac terra deserta, & inuia, & inaquosa, & sterili omniũ bonorũ spiritualiũ, sitiuit in te q̃ multipliciter. i. valde, & multipliciter desiderauit peruenire ad te Xp̃e. In quo expectat multipliciter refici, & recõciliari, & restaurari per passionẽ, & resurrectionẽ tuã, & multiplica ecclesiastica sacra. Vñ notãter dr̃ in terra, deserta F & inuia, & inaquosa. Nã ista vallis lacrimarũ, in qua fuimus exules, & relegati à facie domini erat primò deserta consortio angelorũ, & erat inuia ante Christi aduentũ, q. a lex Moysi nõ deducebat ad perfectum de se, nec poterat nos in gloriam introducere, & erat inaquosa, quia erat sterilis ex inopia gratię sacramentorũ, quia de se non poterat iustificare, ut patet per totum discursum epistolę ad Romanos, et Galatas et Hebręos. Et sic aĩa existẽs in hac terra deserta, et inuia, inaquosa, et sterili bonorũ spiritualiũ sitiebat, et desiderabat peruenire ad Christũ, vt in eo reficeretur. Secũdò notãter dr̃, sitiuit quàm multipliciter aĩa, & caro mea, quia genus humanũ non sol ũ expectabat refici per Christum

A quantum ad aīam, sed ēt quātum ad corpus. Nam quā tum ad aīam primo expectabat re fici multiplicibus bonis spiritualibus, & libe rari à multiplicibus miseriis. Nam per baptis mum expectabat liberari ab originali, et re fici gratia, et fide, et spe, et caritate. Et per cō firmationem septem donis spiritussancti re pleri. Et per pœnitentiam à mortali liberari, et in gratiam reduci, et per eucaristiam mul tipliciter refocillari, et Deo vniri, et viuere &c. Quantum vero ad corpus expectabat per resurrectionem Christi ab omnibus miseriis et pœnalitatibus corporalibus liberari, et im mortale, et gloriosum corpus recuperare, et sic anima, et caro nostra sitiebat multiplici ter venire ad Christum: quia oibus istis bo nis carebat existens in illo statu, et in illa ter ra deserta, et inuia, et inaquosa. Vnde illi in il B lo statu omnia ista desiderabant quantum ad gratiam per aduentum Christi, et etiam quā tum ad gloriam. Et sic omnia ista adepti sunt sancti patres p aduentum Christi. Nam for san Dauid, et multi sanctorum patrū simul surrexerunt cum Christo, ut dictum est psal mo. lvi. Nos autem quia iam recepimus ista bona spiritualia quantum ad animā, quò ad gratiā, tamen adhuc sitimus, et desideramus omnia ista quo ad corpus, et animam per glo riam futuram, qui bona gratiæ huius status significant, et pariunt bona gloriæ in futuro: et sicut bona temporalia legis veteris signifi cabant bona gratię huius status, ita bona gra tiæ huius status significant bona gloriæ in pa tria superna, nobis per ista bona gratiæ pro missa, vt dictum est psal. xxii. Sic in sancto ap C parui tibi. Hic incipit versus, et sententia in Hebræo, et translatione Hieronymi, et est se cundo pars in qua explicat promissionem, et reuelationē sibi factā de copia bonorum spi ritualium in hac ecclesia per gratiā, et super na per gloriā. Vnde nota, ꝙ Dauid excitatus à spiritusancto frequenter surgebat à lecto, et intrabat tabernaculum Dei, qđ tetēderat iuxta domum suā, et ibi ī illo sāctuario ora bat, et cōtēplabat diuina mysteria, et benefi cia sibi collata, et ibi apparebat sibi spūssan ctus, et videbat Deum in spū, et sic erudieba tur de futuris mysteriis, et sic condebat psal mos. Et ideo dicit Dauid. O domine sic, et ta liter apparui tibi in sancto. i. in sanctuario, et sancto tabernaculo vt viderem gloriam tuā. Litera Hier. est magis clara, quæ dicit sic. In sanctuario vidi te, vt viderem virtutem tuā, et gloriam tuam. Ex quo patet, quòd Dauid D vidit Deum in spiritu, et per reuelationem factam in tabernaculo, et sanctuario Dei, in tantum vt per illam visionem, et reuelatio nem Dauid videret in spiritu virtutem Chri sti futuram, et gloriam, et copiam bonorum, quam Christus nobis erat daturus.

Quoniam melior est misericordia tua super vitas: labia mea laudabunt te.

Dicit Dauid, ego vidi in illa visione, quo niam misericordia tua. ò Christe, est melior super omnes vitas huius mundi, id est quàm vita vegetatiua, et sensitiua. Sed hic ponitur vitas in plurali: quia per vitas intelligit om nes cibos, et potus, et refectiones corporales, quæ faciunt ad vitam corporalem corporis. q d. ego noui in spiritu, ꝙ meliores sunt cibi et potus spirituales quos nobis debes dare p misericordiam: et passionem, et resurrectio E nem tuā, quàm omnes cibi, et potus, et refe ctiones corporales huius mundi: quia illi sunt cibi gratiæ, et gloriæ: quibus totus hō quò ad corpus et aīam viuet in æternum, si cut dixit Christus Samaritāæ. Qui biber hāc aquam non sitiet in æternum. Ioanni. iiii. Itē Ioannis. vi. Qui manducat hunc panē viuet in æternum. Ideo sequitur Quia tu dabis mi hi istos cibos spirituales meliores super om nes vitas, et cibos corporales: ideo labia mea maa laudabunt te.

Sic benedicam te in vita mea. & in nomine tuo leuabo manus meas.

Semper benedicam te in hac vita mea agē do gratias, et leuabo manus meas in nomine tuo, id est inuocabo nomen tuum quod est Iesus, in quo expecto saluari, et cōsequi om nia bona spiritualia supradicta. F

Sicut adipe, & pinguedine repleatur aīa mea, & labiis exultationis laudabit os meum.

Anima mea replebitur omnibus illis bonis spiritualibus, sicut corpus repletur adipe, et pinguedine corporali et cibis pinguibus cor poralibus. Nam ista bona spiritualia pinguē faciunt animam, & corpus pinguedine gratiæ et gloriæ. Et sic os meum tunc laudabit te la bus, et cantibus exultationis, et gratiarum actionis hic per gratiam, et in futuro in æter num per cantum gloriæ.

Sic memor fui tui super stratū meū in matu tinis meditabor in te: quia fuisti adiutor meus.

Sic etiam memor tui tui, idest memor ero tui ò Deus ī hac ecclesia militante, et memo riam agā super stratum, id est lectum meum meditando

A meditando, et contemplando beneficia recepta, et etiam in stratu genibus flexis orando Etiam meditabor in te in matutinis: quia surgam ante lucem ad cõfitendum nomini tuo et laudes tuas decantandum, agendo gratias quia in omnibus fuisti adiutor meus: qa non solum me à peccato redemisti: et à fame, et miseria liberasti: sed etiam supradictos cibos gratiæ, et gloriæ tribuisti. Et sic

Et in velamento alarum tuarum exultabo: adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.

Ego exultabo me esse protectum in velameno alarum tuarum, et sub protectione misericordiæ tuæ: et exultabo, quia anima mea relictis cerimoniis legalibus, et relictis idolis adhæsit, et ambulauit post te: et tuæ legi, et præceptis se subiecit: et quia dextera tua, et B misericordia me suscepit, & vocauit ad fidé, et ecclesiam, et ad veniam, et etiam ad gloriam in futuro.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ: tradentur in manus gladii partes vulpium erunt.

Hic prædicit miserabilem exitum persecutorum Christi, et ecclesiæ. Nam primò de Iudæis qui occiderunt Christum fuerunt factæ tres partes: nam quidam abscondebant per speluncas: vt ait Iosefus: de quorum numero fuit ipse vnus cũ. CCCC. secunda pars fuerunt mortui. alia pars fuit ducta, et dispersa in captiuiuitatem per mundum. Ideo ait Dauid in persona Christi, et ecclesiæ. Ego ago gratias, quia me suscepit dextera tua, me in capite à mortuis suscitando, et in membris à persecutoribus liberando, Vero pro sed ipsi, s. Iudæi Christi crucifixores in vanũ quæsierunt animam, et vitam meã delere, et annihilare: quia resurrexi in capite, et liberatus sum in membris: et sic ipsi manserunt confusi. Sed punitio eorum erit tripartita nam quidam eorum introibunt in inferiora terræ p speluncas subterraneas latendo, et fugiendo diuinam vindictam factam per Romanos, et quidam erunt in manu, et potestate gladii: quia decies centena milia mortui sunt, vt ait Iosefus, in illa strage, et obsidione Hierusalem, et Galilææ, et Iudææ et quidam erunt partes, et sortes, et punitiones in prædam vulpium, id est, Romanorum, gentes enim armorum dicuntur vulpes: quia omnia deuorant. Eadem persecutio fuit facta de tyrannis gentilib. vt legitur in ecclesiastica historia, quia miserabiliter moriebantur: et sic introierunt in inferiora terræ id est, ad infernum quo ad animam, et ceciderunt in manu gladii per bella intestina: et sic cadauera eorum fuerunt partes et cibi vulpium, et luporum, et canum, et aliarum ferarum. Etiam ista pars Iudæroum dicuntur vulpes: quia fallaces ex vsura rapinaque viuentes et dolosi. Isti ergo persecutore Christi sic punientur, vt dictum est. D

Rex vero letabitur in Deo: laudabuntur omnes qui iurant in eo: quia obstructum est os loquentium iniqua.

Vero pro sed, Rex Christus lætabitur in Deo patre sedendo a dextris eius in gloria: et omnes christiani fideles, qui iurant in eo: id est qui promiserunt in baptismo fidem, spem, et caritatem ipsi Christo, et profitentur legem euangelicam, et Christum esse verum Deum, et Messiam, laudabuntur, et à Deo acceptabuntur hic per gratiam, et in futuro per gloriam: et non solum laudabuntur à Deo, sed etiam ab hominibus. Iudæi vero per oppositum, et cæteri infideles vituperabuntur, et confundentur cum viderint Christum resurrexisse, et vniuersaliter regnare, et fideles laudabuntur, et gloriabuntur: quia os gentilium, et Iudæorum loquentium iniqua contra Christum, et ecclesiam est obstructum, et obtusum præ confusione cum viderint prosperitatem Christi, et ecclesiæ. Vnde nota ꝙ non dicit, omnes qui iurant per eum: quia vt sic non semper est laudabilè, sed dicit omnes qui iurant in eo: quia in baptismo. et confessione fidei Christi non iuramus per eum, sed in eo: quia in eo ponimus spem nostram, et fidem renunciamus mundo, et diabolo. Et nota, ꝙ iste psalmus semper cantatur in laudibus matutinis: eò ꝙ Dauid prophetice promittit ĩ hoc psalmo in persona ecclesiæ surgere ante lucem, et in matutinis laudare Deum pro gratiarũ actione de beneficiis gratiæ, et gloriæ per Christum nobis collatis. E

PSALMVS LXIII.

Exaudi Deus orationem meam cum deprecor: à timore inimici eripe animam meam.

Titulus, In finem psalmus Dauid. Ex titulo apparet, quòd Dauid fecit hunc Psalmum dirigens nos in Christum, qui est finis

A finis legis. Sed de materia huius psalmi dicit Rabi Salomon, quòd Dauid ꝓuidens in spiritu pressuram Danielis quando positus est in lacu leonum fecit hunc psalmum in persona Danielis deprecantis Deum vt ipsum liberaret de lacu leonum. Et sic non solum Rabi Salo. sed etiam quidam catolici sequentes eũ exponunt hunc psalmum ad literã de illa liberatione Danielis de lacu leonum. Sed qui bene vult contemplari discursum huius psalmi poterit videre qualiter talis literalis expositio est inepta, & extorta, & valdè dissona literę huius psalmi. Item talis expositio facit iniuriã prophetæ Dauid, abscondendo, & cõtemnendo thesaurum absconditum: imo explicatũ in hoc psalmo, in quo ꝓpheticè prædicitur confusio & cęcitas populi Iudaici in B coniuratione facta contra necem Christi, ꝑdicitur etiam sublimitas scientię apostolorũ. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ Dauid contemplando coniurationem quam fecit Saul cum Abner, & Doech, & cæteris ęmulis contra Dauid præuidit in spiritu qualiter consiliũ sacerdotum, & scribarum, & pharisęorum debebat conspirare contra Christum, ut ipsum morti traderẽt putantes totaliter ipsum delere de terra, ne perderent regnum, & sacerdotium. Sed cõtrarium eis euenit. nã Christus resurrexit, & regnauit generaliter per vniuersum orbem, & ipsi perdiderunt sceptrum, & sacerdotium, & ciuitatẽ, & fuerunt dissipati, & dispersi. Et manserũt cõfusi, & cæci in intelligentia sacræ scripturę, vt dictum est psalmo. ii. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu facit hũc psalmum. In quo duo C principaliter facit. Nã primò prædicit in persona Christi per modum orationis confusionem, & cęcitatem Iudæorum, quę accidit eis in coniuratione facta contra Christum ex malitia, & superbia. Secundò prædicit, & explicat altitudinem scientiæ apostolorum in sacris scripturis intelligendis, quam adepti sunt ex humilitate, & obedientia. ibi Sagittę paruulorum. Quantùm ad primũ quia Christus introducitur ad loquẽdum, tria facit. Primò petit liberari ab iniquo consilio, & malipolio Iudæorum facto contra Christũ. Secũdò explicat iniquum consilium, & cõiurationem factã contra ipsum. Tertiò prædicit confusionem, & cęcitatem Iudæorum ex eorum malitia perpetratam. ii. ibi Quia exacuerunt iii. ibi Scrutati sunt iniquitates. Quantum ad primum dicit Christus ad patrem, O pater Deus Exaudi orationem meam cum depre- D cor in horto, & in cruce. Et primò rogo vt passio mea sortiatur effectum suum, scilicet vt recipias eam in precium pro toto genere humano redimendo à perpetua captiuitate, & morte. Et eripe animam meam, id est vitam meam à timore inimici populi iudęorũ, me resuscitando de morte ad vitam, & etiam eripe animam meam, id est ecclesiam. Primò à timore inimici diaboli. Secundò à timore inimici cœtus Iudęorum, & tyrannorum.

Protexisti me a conuentu malignantium: à multitudine operantium iniquitatem.

Protexisti. i. protege me à cõuentu Iudęorum malignantium, id est, à coniuratione, & malipolio eorum, & à multitudine Iudęorũ & tyrannorum operantium, id est machinantium iniquitatem contra me. & ponitur prę- teritum pro futuro siue imperatiuo vt frequẽ E ter fit in hoc lib. Deinde cum dicit,

Quia exacuerunt vt gladium linguas suas: intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.

Subitò sagittabunt eum, & non timebunt. firmauerunt sibi sermonem nequam.

Explicat iniquum consilium, & cõiurationem factam contra eum dicens. Domine ꝓtege me à consilio Iudęorum malignãtium, qui omnes fuerunt congregati contra me, & exacuerunt vt gladium linguas suas contra me, & intenderunt arcum rem amarã, id est mortem, & falsum testimonium cogitarunt, quasi dicat: quòd sicut sagitarius intendit arcum, & mittit sagittam contra inimicum aut cõtra feram: ita Iudęi intenderunt arcum iniquitatis, & malitiæ contra me, rem amarã. i. falsum testimonium, vt sagittent, id est vt sa- F gittarent me immaculatum, & purum, & innocẽtem. has sagittas falsi testimonii, & mortis miserunt contra me in occultis, & in abscondito: quia me absente tractabant meam mortem. Et sicut mors huius iusti fuit perpetrata in occultis: ita etiã in breui tempore: quia in die mercurii fuerant congregati in occulto & secreto ante diem paschę ne fortè tumultus fieret in populo, sed in die iouis fuit captus, & in die veneris crucifixus. Ex quo patet quòd subitò & repentè sagittabãt illum immaculatum & iustum, & non timebant deum nec mundum in tàm scelerata & iniqua sententia data cõtra hominem iustũ sine peccato, & sic absque Dei timore isti iniqui firmarunt sibi adinuicem sermonẽ & cõ-

siliuim

A silium, & sententiam nequam, & iniquam. Et isti iniqui.

Narrauerunt. vt absconderent laqueos: dixerunt quis videbit eos?

Narrauerunt. i. cogitauerunt, vt absconderent, & pararēt laqueos contra Christum, vt caperent ipsum, & dixerunt inter se, quis uidebit eos? quasi dicant, nullus poterit scire nec videre laqueos, quos paramus cōtra istū hominem. Et sic inopinatè capiemus eum, nec poterit euadere manus nostras, nec etiā aliquis poterit videre intentionem nostram: quia putabit populus, ꝙ ex zelo legis occidimus istum hominem qui agit contra legem. Tunc ergo Iudæi acuerunt, vt gladium linguas suas contra Iesum, quando congregati sunt in consilio, & dixerunt: hic homo multa signa facit; si dimittimus eū, uenient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem, me-
B lius est, vt vnus homo moriatur pro populo. Item tunc etiam acuerunt linguas contra Iesum, quando dixerunt ipsum esse voracē, & potatorem. Et quando dixerunt Pilato crucifige crucifige eum dicentes eum inimicum Cæsaris seditiosum, & legis violatorem. Item tunc intenderunt arcum in rem amarā, quando coniurauerunt in necem eius, & tūc in occultis sagittarunt eum, quando congregati sunt, in atrio principis sacerdotum, vbi vocarunt eum blasphemū, & alapis ceciderunt, & opprobris affecerunt, & irriserunt. Sed tunc in occulto, & secreto fatigarunt eū, quando in die mercurii de eius nece tractarūt, & Iudæ pecunias se daturos promiserūt: & tunc firmarunt sibi sermonē nequā quando falsa testimonia confinxerunt, & corā Pilato dignum morte accusarunt, & tunc narra
C uerunt, vt absconderet laqueo: quando occasiones mortis Christo parauerunt, & ipsum capere in sermone cogitauerunt dicentes. Silicet dari censum cæsari an nō, Mat. 22. Deinde cum dicit.

Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.

Prædicit cōfusionem, & cęcitatem Iudęorum, quā ex malitia, & superbia sibiipsis perpetrarunt. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ iudæi sicut ex triplici iniquitate conspirauerunt in necem Christi, scilicet ex inuidia & odio, & pręsumptione. Ita pariter incurrerunt triplicem pœnam. s. confusionem, & captiuitatem, & cęcitatem mētis. Vnde iudæi si deposuissent inuidiam, & odium, ante oculos bene potuissent cognoscere per bona opera, & miracula Christū esse Messiam in lege promissum. Item hoc idē potuissent cognoscere si cum caritate, & humilitate inspexissent scriptures, sed malitia occęcati non ꝑscrutati sunt scripturas nisi eas quę pro eis faciebāt, falso interpretando, & tradēdo eas ad suum malū propositum. s. quod violator sabbati debet morte puniri, sed noluerūt intelligere, quomodo sanare infirmos non est violare, imo sanctificare sabbatum, cū sit opus misericordię. Et sic iudæi in scriptura non scrutabantur iustitiam, & veritatem, sed iniquitatem, & ideo scrutantes cum tali iniquitate defecerūt in scrutinio. Item si inuestigassent & scrutati fuissent scripturas cū caritate, & humilitate, reperissent qualiter Christus erat E
ille propheta, quem Deus promiserat Moysi Deut. 18. Prophetam suscitabo de medio fratrum tuorum, ponā verba in ore eius, loqueturq; ad eos quęcunq; dixero ei. Et sic poterant cognoscere, ꝙ ex parte Dei loquebatur, & ꝙ Moyses de Christo locutus fuerat. Itē si cum humilitate scrutati fuissent scripturas, reperissent qualiter Christus non solum debebat esse filius Dei, sed ꝙ ipse est Deus, vt patet per omnes prophetas, & per miracula quibus poterant cognoscere Christum esse Messiā in lege promissum. Ideo dixit eis Xps Ioan. 5. Scrutamini scripturas quia illæ testimonium perhibent de me, & Moyses de me locutus est. Et ideo quia Iudęi noluerūt accedere ad scripturas cū caritate, & humilitate, sed cum malitia, & præsumptione, & noluerunt scrutari veritatem, sed iniquitatem F
contra Christū: ideo defecerūt in scrutinio scripturarum facti cęci. Item quia accesserūt ad cor altū, & superbum cum ad scripturas sine humilitate, & caritate accesserūt, imo cū præsumptione eas perscrutari voluerūt: ideo Deus fuit ab eis exaltatus, & abscōsus tollendo, & offuscando eis veritatē, & veram intelligentiam sacrarum, scripturarum, sic manserunt cęci vsque in finem mundi. Et ideo dicit propheta in hoc loco, quòd q̃a Iudæi in scriptura scrutati sunt iniquitates cōtra Christum, & non veritatem, ideo defecerunt in scrutinio, quia nunqā amplius videbunt veritatem, sed in sua cęcitate permanebunt nō intelligentes sacra Dei, quæ latent sub velamine literę. Et dat eis rationem, quare inest eis ista cęcitas, dicens, quod quia homo supple præsumptosus accedet ad cor altum. i. cū

A corde alto, & superbo, & præsumptuoso nō causa vidēdi veritatē, sed causa ꝑ veniendi & excusandi suā malitiā, tunc Deus exaltabitur ne ab eis, attingatur: i. abscondet veritatē ab eis, ne intelligant scripturam. Vnde est iterum aduertendū, ꝙ multipliciter Iudæi scrutati sūt iniq̄tates, & multipliciter defecerūt in scrutinio, & māserūt cōfusi. Primò scrutati sunt iniquitates qn̄ quæsierūt falsa testimonia cōtra Christū, sed defecerūt scrutinio cū illa testimonia nō fuerint cōuenientia cōtra eū, vt ait euāgelista. Itē scrutati sunt iniquitates cum tradiderūt ipsum morti, & crucifixerunt eū, & custodes sepulcro apposuerūt, sed defecerūt scrutinio cum Christus resurrexit, & sic manserūt cōfusi, & frustrati in cōsilio, & desiderio suo: imo oppositū euenit: q̄a putantes Christum delere, ipsi fuerunt deleti, & dissipati, captiui, & dispersi. Itē defece-
B rūt in scrutinio scripturarū qn̄ in die pēt. Petrus & cæteri apostoli homines simplices, & plebei cunuicerunt principes sacerdotū, Scribas, & Pharisæos, ꝓbantes ꝑ scripturas Christū fuisse verum Messiā, & saluatorē in lege promissum, vbi fuerunt conuersi, & baptizati de populo numero tria millia, vt patet Actuum. 2. & sic Iudæi manserunt confusi.

Accedet hō ad cor altū: & exaltabitur Deus

Iudæi tunc accesserunt ad cor altum quādo ex malitia, & ꝓpria præsumptione, & nō cum humilitate, & caritate conati sunt scrutari intelligentiā legis: sed tūc Deus fuit exaltatus quando eis abscondit veritatem scripturæ, & occęcauit eos, ne intelligant sacramenta Dei in scriptura latentia. Itē tūc accedit hō ad cor altū, quādo nō spiritualiter, sed carnaliter, & tanq̄ hō carnalis vult sapere in
C scriptura, & nō quærit quę spūalia sunt, sed carnalia: sicut faciūt Iudæi qui omnia sacrificia, & cęteras cerimonias legis carnaliter, & literaliter conātur sapere, & iō Deus exaltabitur ab eis, ne possint veritatē euangelicā quæ in illis legalibus latet intelligere. vnde in eadē scriptura litera occidit eos: sed spūs sanctus viuificat nos. 2. ad Corint. 3. Vnde in eadem scriptura nos sumus boni, & Iudæi mali, vt inq̄t Aug. & Deus occęcauit mentes eorum, ne luceat in eis euangelium, postquàm malitia occęcauit eos. Ex quibus patet, ꝙ ex illo iniquo consilio, & coniuratione facta cōtra Christum Iudæi incurrunt cōfusionem, captiuitatem, & cęcitatem.

Sagittæ paruulorū factæ sunt plagæ eorū & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. D

Quia supius dixit, ꝙ Scribæ, & pharisæi defecerunt in scrutinio scripturarum, eo ꝙ tanquàm homines, & superbè, & carnaliter sapientes voluerunt accedere ad cor altum, & ꝓfunda misteria sacræ scripturæ, ideo Deus fuit exaltatus, & elongatus ab eis, ne possent attingere ꝓfundā intelligētiā veritatis sacræ scripturæ nec sacramenta Messiæ. Ideo hic ostendit ꝑ oppositum, ꝙ apostoli & fideles, q̄a non tānquàm hoīes, & carnales voluerunt superbè sapere, sed tanquā spirituales, & humiles voluerūt effici paruuli, & Xp̄m sequi: ideo eis datum est nosse misterium regni Dei, & secreta sacramēta, & sic viderunt tumidè, & inflatā scientiā Scribarum, & pharisæorū, maximè Petrus in die pent. conuicit, & confudit eos, & probauit ꝑ sacras scripturas qualiter Christus eras verus Messias in lege promissus, & quomodo oportebat Christum pati, & à mortuis resurgere ꝓ salute humani generis: & sic illa die conuertit quatuor milia hominum, & abierunt scribæ, & principes cōfusi sunt. Etiam apostoli, & discipuli postq̄ receperunt spūm sanctum in die pent. profecti sunt ꝑ vniuersum mundum prædicantes euāgelium, & cum sagittis euāgelicis penetrarunt corda magnorū phlosophorum, & principum, & eos iugo fidei subiecerunt. Dicit ergo ꝓpheta, & sagittæ. i. p̄dicationes paruulorum. s. apostolorum humiliū, & spiritualium factæ sunt plagæ & vulnera eorum. s. Sribarum, & pharisæorum scrutātium iniq̄tates, & volantium cum sup̄bia, & carnaliter, vt hoīes accedere ad cor altum & ꝓfundum sacræ scripturæ, & linguæ eorū. s. Scribarū, & pharisęorum infirmatę, & debilitatę sunt cōtra eos. i. cōtra apostolus, q̄a non uoluerunt eis respondere in die pente. imo Petrus, & cęteri cōfuderunt, & cōuicerunt eos ꝑ autoritates sacræ scipturæ, vt patet Act. 2. & 3. & ꝑ totum discursum illius libri. Nā maxima cōfusio, & plaga fuit Scribis, & pharisæis doctis in lege, & ipsi non intellexerint scripturas de Christo loquentes, & ꝙ apostoli qui fuerunt simplices, & idiotæ per easdem scripturas ꝓbarent Christum esse messiam, & resurrexisse: vnde linguę eorum infirmatæ sunt contra apostolos prædicantes, & sacram scripturam exponentes.

Conturbati sunt oēs qui uidebant eos: & timuit omnis homo.

Et annūciauerūt opa Dei: et facta eī⁹ intellexerunt.

Contur-

A Conturbati sunt, & admirati vnde inesset eis tanta sapientia, & omnis hõ timuit Christum: cum manifestè cognouerũt ipsum esse Deum, & Messiam, Ideo dixerũt omnes, qui aderant ipsi Petro quid faciẽmus? Et Petrus, & apostoli responderunt, vt agatis pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu. Act.3. et sic apostoli idiotæ, & simplices, quia humiliati sunt, & secuti sunt Xpm volentes non carnaliter: sed spiritualiter sapere: ideo annunciauerũt opera Dei, & mirabilia Christi in euangelio contenta, & in veteri testamento latẽtia, & facta: & veritatem eius intellexerunt, quam veritatem, & sacramẽta Scribę, & Pharisæi intelligere non valuerunt propter eorum, & superbiam, & malitiã, & malas, & carnales cupiditates. Ex quibus patet: ꝙ q̃a Scribę, & Pharisæi accede
B re voluerunt ad cor altum: ideo Deus occęcauit mentes eorum ne intelligant euangeliũ, ne fulgeat eis illuminatio euãgelii. 2. Ad Corinth. 3. Apostoli vero, & Christiani quia accesserunt ad cor humile, ideo annunciauerũt opera Dei, & facta eius intellexerũt, & sagittis euangelicis alios conuincerunt. Et ideo dicit Aug. libro de vnico baptismo, ꝙ in eadem legẽ, & scriptura Iudæi, & infideles efficiuntur mali carnaliter, & peruerse intelligendo: Christiani autem efficiuntur boni spiritualiter, & catolicè sapientes.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Hic concludit præmiũ iustorũ fidelium, & simpliciũ dicẽs, ꝙ oĩs iustus, & fidelis, & humilis lætabit̃ in dño. cum viderit se illuminatum, & Iudæos occecatos. Et sic sperabit, &
C ponet spẽ, & fiduciã in eo. Et oẽs recti corde laudabunt̃ ab oĩbus nationibus & maximè à Deo: q̃a ille probatus est, quem Deus commendat: & sic lætabit̃ hic iustus per gratiam, & in futuro per gloriam, Ex supradictis patet ꝙ iste psalmus ineptè, & impropriè potest applicari persecutioni Danielis, cum in eo manifestè prænuncietur iniqua coniuratio Iudæorum contra Christum, & confusio, & occęcatio eorum & etiam mirabilis prædicatio apostolorum: & ideo iste psalmus cantatur in festiuitatibus apostolorum, ꝙ eis cõueniat. Totus etiam iste psalmus potest exponi de ꝑsecutione, & vltima victoria ecclesiæ contra tirannos. Sępe enim dictum est, ꝙ quicquid passus est Christus in capite, passus est postea in membris, & ecclesia sua. Vnde sicut Scribæ, & Pharisæi machinati sunt falsa crimina con D tra Iesum: ita pariter principes, & tiranni populi gentilis congregati sunt contra ecclesiã imponendo nefanda crimina Christianis. De quo fecit Iustinus martir apologiam in defensionẽ Chñanorũ, vt ait Eusebius ĩ ecclesiastica historia. Sed post longã persecutionem ecclesia triumphauit de tirãnis, & toto populo gentili, quia omnis potestas subiugata est iugo Christi. Et sic sagittæ, & prædicationes paruulorum, martirum, & omnium Christanorum factę sunt plagæ regum, & tirannorum, intantùm ꝙ stupebãt, oẽs qui videbãt eos, & timuit omnis homo cũ videret constãtiã martirũ, & insuperabilẽ scientiã, & prædicationẽ eorũ: quia annunciauerunt opera Dei, & facta eius mirabilia intellexerũt, & alios docuerunt, & cõuincerunt. Et ideo post cõuersionẽ Constantini, & totius populi gẽtilis reddita E pace, & prosperitate ipsi ecclesiæ lætatus fuit iustus populus Cristianus in dño, & posuit spem suam in eo, & laudati, & honorati sunt oẽs recti corde, qui pro Xpo passi sunt, & qui recto corde in Christum crediderunt.

PSALMVS. LXIIII.

T*E decet himnus Deus in Sion & tibi reddetur votum in Hierusalem.*

Titulus in Hebræo. Victori canticũ Dauid. In multis bibliis nostris repetitur titulus In finem psal. Dauid canticum Aggæi, & Zacariæ, & Ieremię, & Ezechielis de uerbo peregrinationis, & de populo trasmigrationis, cum inciperent proficisci: sed hoc non reperitur in Hebręo nec in translatione Hieronymi. Ideo credit̃ in esse additũ ab aliquo expositore. eò ꝙ videbatur sibi ꝙ iste psalmus sit factus in persona Aggæi, & Zacarię. in F quod explicarunt desiderium redeũdi in Hierusalem ad liberè offerendum sacrificia, & cãtandum psalmos, quando fuit eis data licentia per Cyrum. Et ad hunc sensum exponunt omnes Hebræi moderni hunc psalmum literaliter de copia, ꝙ abundantia bonorum temporalium quam habuerunt, Iudæi in Hierusalem post reditum de captiuitate Babilonica. Et sic redeuntes de captiuitate quasi abhorrentes sterilitatem Babiloniæ, & desiderantes ubertatem Hierusalem, & terræ promissionis dicebant. O Deus hymnus, & oratio decet, & delectat te in Sion, & si reduxeris nos, tunc reddetur tibi votum in Hierusalem: quòd promisimus. Nam beatus

A erit qui habitabit in atriis templi secundi qđ sumus ædificaturi. Et ibi nos sacerdotes replebimur in bonis. s. oblationibus, & decimis domus, & templi tui: quia sanctum est templũ tuum, & mirabile in æquitate: quia in eo erit sedes iudicii vbi iudicabunt sacerdotes. Visitasti. i. visitabis terram promissionis fauore fertilitatis, & inebriabis imbribus, & aquis, & sic multiplicabis locupletare, & ditare eã. Et sic dicunt hebręi, ꝙ Dauid præuidens in spiritu futuram abundantiam in Hierusalẽ, & tota terra promissionis post reditum de captiuitate Babylonica, fecit hunc psalmum. Et literaliter præcise exponunt ipsum. Sed talis expositio videtur insufficiens: quia non explicat sacramentum latens in hoc psalmo, nec est consona veritati. Nam post reditum de Babylonia nunquam fuit tanta vbertas B fructuũ in Hierusalem quanta hic memoratur: maxime quia montana Iudæę, in quibus est sita Hierusalem, est terra lapidosa, & sterilis, & miserrima respectu Babylonię, quæ est terra fœcundissima. Secundò quia tunc ipse psal. non pertineret ad sacram scripturam nisi contineret aliquod sacramentum de Christo Messia: nam sicut dicit Rabi Salo. Zaca. omnes prophetę locuti sunt ad tempus Messię. Et ideo est dicendum, ꝙ Dauid pręuidit in spiritu per reditum illius captiuitatis Babilonicæ aduentum Messię ad templum secundum, & sic non est sistendum in litera: sed semper tendendum ad tempus Messiæ iuxta intentionem prophetæ, vt sæpius dictum est. Ideo est aduertendum sicut dictum est: ꝙ sicut lex ve. fuit figura, & imago ecclesiæ, & nouæ Hierusalem. Nam C sicut Deus elegit sibi illud templum, & ciuitatem vbi solum erat licitum immolari, & offerri sacrificia legalia, & vbi solum erat arca testa. & cantabantur hymni, & psalmi cũ illis musicis instrumentis, & vbi solum exaudiebantur orationes, & deprecationes, vt patet. 3. Reg. 8. & 2. Paralypomenon. 6. Ita post passionem elegit sibi ecclesiam a solis ortu vsque ad occasum: in qua offertur verum sacrificium acceptabile, & hymni, & orationes, vt patet Malachiæ primò. Item sicut lex Moysi intantum fuit bona, & obseruanda inquantum Christus fuit finis eius, & completa in eo: ita illa Hierusalem materialis intantum fuit à prophetis commẽdata, inquantum lex, & sacrificia, & omnia legalia in illa debeant finire cursum suum per

D aduentum Christi, quia in illa ciuitate, & nõ alia Christus erat immolandus, & sacrificandus, & crucifigendus, qui fuerat per illa sacrificia vete. le. figuratus. Et ideo ante non erat alibi licitum sacrificia immolari nec offerri, nisi in Hirusalem, in qua Christus erat pro nobis immolandus: & sic oblato Christo, & immolato omnia alia sacrificia cessarunt Itẽ sicut mortuo Christo tota lex Moysi materialis fuit mortua simul cum Christo: ita, & templum, & Hierusalem materialis fuit mortua cum Christo: quia nunqã amplius in ea fuerũt accepta sacrificia ve. le. qa iam impleuerant cursum suum in Christo, & mortua fuerant. Et sic dicit Augu. ꝙ cum honore mater nostra lex, & synagoga sepulta fuit cum Christo. Item sicut Christus surrexit in nouitate spiritus, & immortalitatis, ita pariter cum Christo surrexit lex in nouitate sensus, & spiritus, & ista est lex euangelica: & sic etiam simul cum Christo surrexit noua Hierusalem, quæ est ecclesia Item sicut cum Christo non surrexerunt nisi ea, quę erant de veritate humanitatis cum verbo: quia non surrexerunt: cum eo pœnalitates, nec infirmitates, nec defectus, quos spontè assumpserat ad instrumentũ patiẽdi: quia omnia illa fuerunt simpliciter mortua in cruce, nec illa erant nec sunt de veritate humanæ naturæ, sed sunt pœnalitates peccato primi parẽtis inflictæ vt demõstrat Aug. contra Pelagianos: Ita pariter de lege Moysi non surexit nsi illud quod erat de veritate eius. s. veritas euangelica, quæ in lege sepulta latebat. sed nõ surrexerũt cerimonialia, nec criminalia, nec onerà legis iportabilia, nec pęnalitates legis, quia omnia simpliciter fuerũt mortua cum pęnalitatibus, & defectibus, & infirmitatibus corporis Christi, & omnia fuerunt in cruce cõfixa cũ nostro chirographo quod diabolus contra nos habebat. ad Colossenses. 2. Ita pariter cũ illa noua Hierusalẽ, quæ surrexit cum Christo nõ surrexerũt defectus, nec iniquitas, nec homicidiũ, nec cęcitas illius Hierusalam materialis: sed surexit illud, quod est de veritate Hirusalem. Nam Hierusalẽ interpretatur pacifica, & visio pacis: quę p fidẽ mãsit in illa sancta societate apostolorum simul cum virgine Maria: & aliorum. 120. q manserant in illo cœnaculo, in quibus solis erat tota ecclesia Christi, & ideo solum super eos venit spiritus sanctus congregatos in pace, & caritate in monte

Sion

A Sion. Et sic mortua, & reprobata Hierusalem materialis: surrexit alia Hierusalé, & alia Sió vera, & spũalis, & noua. Ex qbus sequitur, ꝙ illa materialis iã amplius post Xp̃m nõ debuit dici Hierusalé: qa ablatũ est sibi sacrificiũ, et historia, et ipsa nõ amplius dicitur pacifica, sed discors, et cõfusa: nec dicit̃ visio pacis, sed cęca: Sed ecclesia Xp̃i quę inde orta est, et suscitata, et toto orbe diffusa est vera Sió: quia in ea verus Deus cõtéplatur, et speculatur, et est vera Hierusalé: quia in ea perseuerat vna fides, vnũ baptisma, vna pax, et caritas, et vna visio pacis, et i ea offert̃ vnũ sacrificiũ qd in lege fuerat figuratũ, et in ea cãtatur verus himnus, et laudes Deo acceptæ, et orões exaudiũtur, et sic est verũ tẽplũ Dei, in quo Deus realiter habitat in sacramento eucaristiæ, et in filiis ecclesiæ habitat per gratiarũ. Sinagoga vero amplius nõ est domus orationis, sed blasphemiæ: quia Iudæi in ea negãt legem, et prophetas, et faciunt Deum mẽdacẽ. Imo ꝙ peius est ipsi rogãt cõtra seipsos. Nam quando legunt psal. 108. et omnes psal. in quibus continentur, et prædicuntur punitiones crucifixorum Christi, tunc contra se ipos orant, et sententiam damnationis eorum legunt. Et sic oratio eorum vertitur in peccatum, et cõdemnationem sibi ipsis. Ex quo patet, ꝙ sola ecclesia toto orbe diffusa est vera Hierusalem. Item patet ꝙ Daniel, et Aggæus Zacar. et Malachi. nõ commendat Hierusalem, et secundum templum per eos ædificãdum ratione sui nisi inquantùm Christus erat in illud 2. illud templũ venturus, et eo erat præsentãdus Simeoni, et ibi erat mira facturus, et nostram redeptioné operaturus, et ideo dicitur

C Aggæi. 2. ꝙ maior erit gloria huius secundæ domus, q̃ primæ. et Malachię. 3. dr̃. Statim veniet ad templum sanctum suũ dominator. Et sic Esaias, et Hieremias, et Ezechiel, et omnes ꝓphetę non commendant Hierusalẽ materialem, nec templum, sed ecclesiam, quæ inde erat oritura, et nascitura: et ideo additur in huius titulo. Psal. cantici Aggæi, et Zacariæ: idest Dauid fecit hũc psal. in persona Aggæi, et Zacarię, et Hieremię, et Ezechielis: eò ꝙ præuiderunt in spiritu Christum venturũ in secũdum templum, et in eodem pręsentãdum, et in illa secunda Hierusalem immolãdum, et inde nouam Hierusalem. s. ecclesiam orituram, et nascituram, in qua omnia bona spiritualia in hoc psal. memorata erãt futura. Tria ergo facit Dauid in hoc psal. secundũ, quòd in tribus commendat ecclesiam Dei, et D nouam Hierusalẽ, in quibus præeminet Hierusalem veteri. Primò in sanctitate loci quò ad diuinum cultum. Secundò in magnitudine ambitus, et potestate. Tertiò in abundãtia ciborum, et refectionis spiritualis: quę sunt ecclesiastica sacramenta, et dona gratiarum. Secundũ ibi. Exaudi nos Deus salutaris. Tertium ibi. Visitasti terram. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ cultus diuinus in tribus consistit. Primò in himnis, et psalmis et canticis in quibus Deus laudatur, et magnificat̃ in mirabilibus, et beneficiis suis cum gratiarum actionibus. Secundo in sacrificiis et oblationibus. Tertiò in orationibus in quĕbus petuntur beneficia, et in deprecationibus in quibus petuntur remissiones peccatorum, et pœnarum. In his ergo Dauid commendat ecclesiam Christi. Primò quia in ea E laudes diuinæ, et himni, et psalmi sunt Deo grati, et acepti: cum dicit. O Deus omnis himnus, et laus decet, et delectat te in Sion noua, scilicet in ecclesia. Nam si in ea nostra carmina, et laudes delectãt, et decent, et decorãt te: signum est, ꝙ sunt tibi grata, et accepta. Item secundò dicit, ꝙ sacrificium, et oblationes sunt etiam gratæ, et acceptę, cum subdit. Et tibi redditur votum gratum supplè in Hierusalẽ. Vnde per votum intelligit sacrificium eucaristiæ inquantum fuit in lege votum, et promissum, ex expectatũ. Dicitur etiam votum, quia cum voto, et caritate de corde bono fide non ficta offertur. Tertiò dicit orationes, et petitiones in hac ecclesia esse Deo gratas, et acceptas, et exaudibiles, cum subdit.

Exaudi orationẽ meã: ad te oĩs caro veniet. F

Exaudi. i. tanta est sanctitas huius nouæ Hierusalem, ꝙ non solum in ea laudes erunt tibi gratę, et sacrificium acceptum, sed etiam orõnes erunt tibi acceptæ, et in ea exaudies orõné meã, et oĩs caro veniet ad te ad adorãdum, et orãdum, et laudãdum, et sacrificandum in hac noua Hierusalem. Iõ beatus erit oĩs ille, quẽ elegisti, et assumpsisti per gratiã ad istã, et in ista Hierusalẽ, et habitabit in atriis tuis, et palatiis huius Hierusalẽ per gratiã: qm̃ postea habitabit in superna per gloriã. Nota ꝙ ly beatus quẽ elegisti, prius intelligitur, et verificatur de Chr̃o capite: postea de quolibet membro. Nam verbum prius elegit, et assumpsit illum hominẽ in humanitate, et i natiuitate suppositi. Secũdò totus Xp̃s

A elegit, & assumpsit ecclesiam in vnitate corporis mistici & sic iste homo misticus habitat in atriis huius Hierusalem per gratiam, & in superna Hierusalem per gloriam. Sed quòd tu exaudias orationem meam in hac ecclesia, probo. Nam.

Verba iniquorum præualuerunt super nos: & impietatibus nostris tu propitiaberis.

Verba iniquorum, i. tentationes demoniorum ab Adā hucusq; præualuerunt sup nos: sed tu propitiaberis peccatis nostris in virtute sacrificii, quod in ecclesia offert, & orationum quæ in ea funduntur. Et sic ergo.

Beatus quem elegisti, & assumpsisti habitabit in atrijs tuis.

Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum mirabile in æquitate.

Beatus quē elegisti, & assumpsisti ad hanc
B ecclesiam: & omnis qui habitat in atriis tuis eiusdem. Nam omnes habitantes in ea replebuntur bonis spiritualibus domus tuæ: eò q̃ templum huius nouę Hierusalē est sāctum, & sāguine tuo cōsecratum, & sanctificatum: & est mirabile in æquitate iustitiæ. Nā sicut ecclesia est sancta per sacraméta: ita est mirabilis per doctrinam legis euāgelicæ, quę pręcipit omnem ęquitatem; & iustitiā: & iubet omnem virtutem, & prohibet omne vitium Et nota q̃ totum hoc supradictum primò fuit impletum in illa Hierusalem, & tēplo secundò materiali. Nam ibi fuit Christus Simeoni præsentatus, & per Simeonem decēs himnus cantatus, cum dixit in persona omnium patriarcarum, & prophetarum gratias agendo. Nunc dimittis seruum tuum domine: secundum verbum tuum in pace. Item ibi fuit himnus decens cantatus, quando pueri Hebręo-
C rum colligentes ramos oliuarum & sternentes in via, cantabant & clamabāt simul cum apostolis, & cæteris qui præibant, & sequebantur, dicentes: Benedictus qui uenit in nomine domini osanna filio Dauid. Qui quidem himnus valde decuit, & delectauit non solum filium, sed etiam patrē in cuius nomine filius veniebat. Item votum patribus promissum fuit redditum, & oblatū in Hierusalem: quando Christus primò fuit Simeoni præsentatus in tēplo, & quando Christus ingressus est cum tanto honore in die palmarū. Et vltimo quando oblatus est patri in cruce. Item tunc exaudita fuit orō nostra, & totius corporis mistici, quando Christus orauit vt caput nostrum pro nobis in horto, & in

cruce: & tunc fuit exauditus pro sua reueren D
tia: quia pater propitiatus est peccatis nostris et debito ipsius Adam, & ibi in cruce Christus sanctificauit, & iustificauit tēplum suum, scilicet ecclesiā sanguine suo, & redducit ipsam sine macula, & ruga. Ex consequenti autem nunc in noua Hierusalem inde exorta, & sanctificata quotidie cantatur himnus decēs in matutinis. Benedictus dominus Deus Israel: & himnus virginis Mariæ Magnificat anima mea dominum: & himnus Simeonis Nunc dimittis: & omnes himni Dauid, et aliorum prophetarum, & sanctorū noui testamēti: qui valde decent, et decorant Deum, et redditur, et offertur sacrificium eucaristię Deo gratum, & per se acceptum, & offeruntur vota, & orationes, quibus Deus propitiatur peccatis nostris. Quę omnia supradicta, scilicet himni, & sacrificium, & orōnes sunt accepta in hac ecclesia, & grata Deo Omnia E
autem quæ fiunt in Synagoga sunt offerentibus mortifera, & Deo abominabilia. Et nota, q̃ notanter dicitur. Reddetur votum in Hierusalem: quia quādo aliquod promissum datur, reddi dicitur. Sed quia Christus promissus est dari in Hierusalē per Aggæum, & Zacariam, & Malachiā: ideo quando venit, redditus est. Itē non solum illud uotum, & promissum redditum est nobis, sed etiam deo patri. Nam sicut Adam furto, & cōtra uolontatem Dei abstulit fructum prohibitum, & rapuit de ligno: ita Christus qui fuit fructus prouenìens ab Adā secundum carnem, licèt nō per propagationem, redditus est in ligno crucis patri à quo fuit ablatus.

Exaudi nos Deus salutaris noster: spes omnium finium terræ, & in mari longè.

Præparans montes in virtute tua accinctus F
potentia: qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius.

Hic commendat ecclesiam, & Hierusalē nouam quantū ad magnitudinem ambitus, & potestatē a solis ortu vsq; ad occasum. Ad cuius intelligentiam est notandum, q̃ ciuitas non est congeries lapidum materialium. sed ciuium multitudo unius iuris consensu, & legis sociata: vt inq̃t Plato, & Cicero: & sic ecclesia toto orbe diffusa maximè, & p̄priè meretur dici ciuitas: eò q̃ est cōgregatio omniū fidelium sub vna fide, & caritate, & lege euāgelica sociata, & in una petra; qui est Christus fundata, & radicata, et vno muro fidei septa, & sic nō dicitur ciuitas materialis sed spiritualis.

A ritualis. Sed Dauid per ista materialia ducit
nos ad cognitionē ſpiritualium: & ſic ponit
quatuor nomina partium terrę, ꝑ quæ intel-
ligit quatuor cōditiones ciuium, et fidelium
eccleſiæ.ſ.montes, colles valles campi. Vnde
ſicut ipſa ciuitas ē ſpiritualis, ita partes eius
ſunt ſpirituales. Vnde per montes intelligit
apoſtolos, & martires, q̄ tenent altiorē gra-
dum in eccleſia: & per colles intelligit docto
res, et prædicatores, et ꝑ valles intelligit ere-
mitas ſimplices, & cōtinentes, & per campos
intelligit communē, & planum ſtatum con-
iugatorum communem, et planam vitam a-
gentium. Quæ quidē quatuor conditiones,
& ſtatus fideliū repleuerunt, et conſtituerūt
eccleſiā, & ampliarunt à Iudæa, & Hieruſa-
lem Paleſtinæ vſque ad fines terræ, vndique.
Hos ergo montes ſcilicet apoſtolos primò
B Chriſtus præparauit in Hieruſalem quando
eis miſit ſpiritum ſanctum, & armauit, & in-
duit eos virtute ex alto.ſ.ſeptem donis ſpiri-
tus ſancti, & miſit eos ad prædicandum per
vniuerſum mondū, & ſic armati, & ſublima
ti egreſſi ſunt è Hieruſalem terreua, & pera-
grarunt mundū., & ſignis, & miraculis con-
turbauerunt ꝓfundum maris huius mundi:
cum omnes reges, & principes, & omnia re-
gna mundi ſubiecerūt iugo Chriſti. Ideo ait
Dauid, O Chriſte Deus, & ſalutaris noſter.i.
Ieſus ſaluator exauidi nos, & veni in carnē:
quia tu es ſpes, non ſolum Iudæorum, & il-
lius Hieruſalem terrenæ, ſed oium finium
terræ, & longè in mari, & in inſulis longin-
quis, & ex inde ipſius maris, quia non ſolum
ſaluabis aliquos de Iudæis: ſed etiam ſalua-
bis omnes gentiles habitantes vſque ad fines
C terræ, & lōginquas inſulas maris, & ſic tu es
ſpes omnium finium terræ, & in mari longè
ſicut dicit patriarca Iacob, Ipſe erit expecta-
tio gentium. Gen. 48. Nā tu Chriſte eris prę
parans, & præparabis, & diſpones montes.i.
apoſtolos in fortitudine tua in die pent. & ar
mabis eos ſeptem donis ſpiritus ſancti, & ſic
accinctus potentia, & tali virtute mittes eos
in mundum vniuerſum ad prædicandum e-
uangelium omni creaturæ, & accinctus tali
potentia, & virtute conturbas.i. conturbabis
profundum, & altitudinem, & ſuperbiā ma-
ris huius mundi, ſcilicet principium, et regū,
et cōturbabis, & ſuperabis, & ſilere facies ſo-
nū, & minas fluctuum, & perſecutionū eius:
quia poſt minas tormenta, & perſecutionem
tirannorum vinces eos, & ſubiicies iugo
fidei. Et tunc. D

*Turbabuntur gentes, & timebunt qui ha-
bitant terminos a ſignis tuis: exitus matutini,
& veſpere delectabis.*

Omnes gentes, & oēs q̄ habitāt terminos
mundi.ſ.Indi ab oriēte, & æthiopes ab auſtro,
& Scitę ab aq̄lone, & hiſpani, & Mauritani ab
occaſu turbabunt, & timebūt à ſignis tuis:
et miraculis, quæ facient apoſtoli, et diſcipu-
li in nomine tuo. Nam in nomine tuo demo-
nia eiciēt: linguis loquētur nouis: ſerpentes
tollēt: vnde ſic turbati, et admirati oēs cōuer
tent ad fidē, et ſic exitus matutini, et veſperę
delectabis. Vñ eſt aduertēdū, ꝙ hoc pt dupli
citer intelligi.ſ.tēporaliter, et localiter. Nā e-
xitus matutini tēporalis eſt progreſſus diei
ab aurora vſque ad veſperā, et exitus veſperę
eſt progreſſus noctis à veſpera vſque ad auro
rā, et ſic cōprehēdit totū diē naturalem. 24. E
horarum quia im toto illo ſpatio ſemꝑ lau-
datur Deus per vniuerſum orbem. Nā in die
ab aurora vſque ad ſero dicuntur horę cano-
nicę.ſ. Prima, Tertia, Sexta, Nona, Veſperę,
et Completoriū. Et poſtea in nocte celebran
tur horę nocturnæ vſque ad laudes, intantū
ꝙ non eſt aliquod momentū tēporis quin
in eo dicantur himni, et laudes Deo, & red-
dantur vota in hac noua Sion, et Hieruſalē.
Nā quādo in noſtro hemiſphærio eſt nox in
alio eſt dies, et conuerſo, et ſic qñ hic cele-
brant horæ diurnę, in alio celebrant noctur
nę, et qñ in hoc celebrātur nocturnæ, in alio
celebrantur diurnę, et econuerſo: ſic in hac
Hieruſalē nunquàm vacatur à diuinis laudi
bus, in q̄bus valdè delectatur Deus. Iō dicit
Exitus matutini, et veſpꝫ delectabis.i. dele-
ctabiles tibi facies acceptādo i hac Hieruſalē F
laudes, et himnos, et vota tibi reddita. Litera
Hieronymi dicit exitus matutinos, et veſper
tinos laudantes facies, et tunc litera eſt ma-
gis clara. Aliter poteſt hoc intelligi locali-
ter. Nam per exitum matutinum poteſt intel
ligi tota terra ſita ab ortu ſolis, et per veſper
tinum tota terra occidua. quaſi dicat: omnes
terras ab exitu, et ortu ſolis vſq; ad ocaſum
et heſperiā tibi delectabiles, et laudantes fa-
cies, et ſic in omnibus terris mundi, vt in om
nibus horis temporis iugiter cantabuntur ti
bi himni, et laudes in eccleſia, et Hieruſalē
noua toto orbe diffuſa. Ex quibus patet, ꝙ
iſta Sion, et Hieruſalem noua erit longè,
et ſine proportione nobilior, et maior, et
perfectior, quàm illa, terrena, et materialis

A quæ est sita in Palæstina. Nā illa est arctata, & sita in illo paruo spatio iuxta montē Oliueti, in qua nō cantabantur hymni, & psal. nec offerebātur sacrificia nisi in aliquibus horis, & certis diebus: nec exaudiebant oēs nisi pro præmio tēporali. Sed hæc Hierusalē noua est toto orbe diffusa à solis ortu vsq; ad occasum, & ab aquilone ad austrum, & in ea vbique, & omni tēpore, & momento diei, & noctis cātantur laudes, & hymni, & offertur verum votum, & sacrificium eucaristiæ, quæ sunt Deo grata, & accepta & delectabilia. Hęc ergo Sion, de qua dixit in principio psalmi. Te decet hymnus Deus in Sion. Et sic etiam patet, ꝙ ea quæ dicuntur non possunt conuenire illi Hierusalem materiali.

Visitasti terram & inebriasti eam: multiplicasti locupletare eam.

B Hic commendat nouam Hierusalē in abūdantia resurrectionis, & ciborum spiritualiū, & bonorum gratiæ, quibus Christus ditauit eam ad nostrā salutem. Vnde dicit: Tu Christe non solum ampliasti istam Hierusalē vsque ad terminos terrę, & in ea voluisti in omni loco, & in omni hora, & tēpore hymnos, & laudes cātari, & sacrificium offerri ad tuā delectationem, & honorem: sed etiam visitasti istam terram in tuo aduentu, & inebriasti, & rigasti eam sapientia, & doctrina tua euangelica, & multiplicasti locupletare, & ditare eam diuitiis, & fructibus spiritualibus, quæ sunt ecclesiastica sacramēta. Nam sicut sapiētia, & doctrina euangelica datur in potum: ita euangelica sacramēta dantur in cibum, & medicinam, & refectionem spiritualem. Et dat modum quomodo istud flumē sapientiæ

C venit ad rigandam eclesiam: dicens. Nam primò istud flumen Dei Spiritus Sancti defluxit in riuos. i. in apostolos. Exinde per apostolos destillauit in colles scilicet in doctores, puta in Aug. & Hieronimum. &c. Et exinde in valles. s. in simplices heremitas: puta in Antoniū & Hilarionem, & exinde in campos. s. populares fideles, & coniugatos. Et sic repleta est ecclesia scientia domini à solis ortu vsque ad occasum. Dicit ergo Dauid.

Flumen Dei repletum est aquis: parasti cibū illorum, quoniam ita est preparatio eius.

Riuos eius inebrians multiplica genimina eius: in stillicidijs eius lætabitur germinans.

Flumē Dei, s. Spiritus Sancti repletum, & plenum est aquis sapientię, & gratiæ sine mēsura: ex qbus aquis tu Christe parasti cibum, & potum illorum apostolorum, & fidelium. D i. instituisti sacra ecclesiastica ad cibum illorum, & omnium fidelium: qm̄ ita. & talis est præparatio eius, & dispositio. i. isto modo defluxit flumen sapiētię Spūs Sancti in fideles. Nam primò implesti riuos. i. apostolos: & sic inebrians istos riuos, & replens in die pente. Et exinde multiplica. i. multiplicasti genimina eius. i. oēs fideles, & filios ecclesiæ per baptismum regeneratos. Et ecclesia geminans filios suos ex fonte baptismi lætabitur in stillicidiis eius, & pluuiis destillantibus ex isto flumine manante ex latere Christi: à quo trahunt virtutem ecclesiastica sacramenta, et ēt ex flumine gratiæ Spiritus Sancti, et sic ecclesia lætabitur in frequentia, et multitudine filiorum regeneratorum.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. E

Tunc etiam ex isto flumine benedices. i. bñdictionem abundantiæ, et fertilitatis gratiæ largieris coronæ. i. circulo, et reuolutioni et progressui anni benignitatis tuæ, et misericordię qui est status, et tēpus legis gratię. Vnde nota, ꝙ sicut tēpus legis veteris dicebatur annus, et dies sterilitatis, quia nō germinabat fructus gratiæ, et iustitiæ: ita per oppositū tēpus, et status legis euāgelicæ dr̄ annus benignitatis, et miæ, et gratiæ: qa germinat, fructificat, et iustificat non solum à peccato. sed dat fructus meritorios vitæ æternæ: intātum ꝙ campi tui repleti sunt vbertate sacramentorum, et bonorum spiritualium.

Pinguescent speciosa deserti: & exultatione colles accingentur.

Induti sunt arietes ouium: & valles abūdabunt frumēto: clamabūt etenim hymnū dicent. F

Arua deserti populi gētilis, facta speciosa p baptismum, pinguescēt pinguedine sacrorum, et gratiarū: et colles. s. doctores accingētur, et armabuntur, et induentur exultatione sapientiæ, et doctrinæ euangelicæ. Nā maior pars doctorum ecclesiæ fuerunt orti ex populo gentili: vt puta Origenes, Eusebius, Ciprianus, Aug. Ambro. Hiero. &c. Et etiam arietes ouium qui fuerūt prælati, et pastores ecclesiæ induti sunt vellere copioso multiplicis lanę: ex qua contexti sunt multi libri exponentes, et declarantes sacram scripturam vtriusque testamenti: quibus pannis nos defendimus à frigoribus, et ventis hęreticorum et infidelium: vt patet de August. qui scripsit contra omnes serenos, et defendit ecclesiā, et

cooperuit

A cooperuit ab incursibus Arrianorum, et manichæorũ :& Pelagianorum, et Hereticorũ. Quæ quidem abundantia, et vbertas tota ꝓuenit ex illo flumine spiritus sancti defluxo in riuos apostolorum, et exinde doctores. Item vellus, quo induti sunt arietes.s.prælati ecclesię, qbus ē cura de ouibus, est ecclesiastica potestas prouenìens ex illo flumine. Et ex hisdem riuis valles idest, fideles infirmi simplices irrigati abũdabunt frumento, et omni cibo spirituali nutrientur. Et sic clamabunt, et dicent hymnũ laudis, et lętitię agẽdo gratias Deo patri et dño nostro Iesu Xpo pro tãtis bñficiis receptis in hac noua Hierusalẽ ꝑ aduentũ dñi nr̃i Iesu Xpi. Et talis hymnus decebit et delectabit Deũ in hac noua Sion. Et tale votũ, et sacrificiũ eucaristiæ reddet̃ Deo in hac noua Hierusalẽ, ꝙ erit Deo gratum, et acceptabile, et delectabile sicut dictũ est in B principio psal. Ex supradictis patet, ꝙ iste psal. improprie põt exponi de abundãtia Hierusalẽ terrenę, et materialis. Nã nũq̃ ibi post reditum de Babylonica captiuitate fuit tãta abũdãtia quãta hic memorat̃, cũ de se sit terra sterilis, et sicca. imo fuit tanta penuria tp̃e Neemiæ dũ tẽplũ, et ciuitas reædificabat̃, ꝙ patres cogebãtur vendere, et locare filios pro cibis. Et iõ beatus Hieronymus ĩ epistola ad Dardanũ inueitur contra iudęos, et dicit, ꝙ ista Sion, et Hirusalem, et terra in hoc psal. memorata est ecclesia, et cultores eius sunt apostoli. Et demõstrat, ꝙ ea quæ sũt dicta hic et alibi de terra promissionis, nõ p̃nt cõuenire Palęstinę tũm ꝑꝑ sterilitatẽ terrę, tũm ꝑꝑ arctũ spatiũ loci, q̃a à Dan vsq; Bersabee vix sunt. 70. miliaria in longitudine. Et à mari magno vsque ad Iordanẽ, quæ est eius latitudo: et etiã vsque ad mõtẽ Galaad, vix sũt C 70. miliara. Et ideo dicit, ꝙ pudet eũ mensurare lõgitudinẽ, et latitudinẽ illius terræ ꝑpter etnicos.i. gentiles, et paganos, q̃a vr̃ minimum spatium respectu tantorũ rumorum. Ex quibus patet, ꝙ propheta in hoc psal. cõmendat hanc nouã Hierusalem quæ ex illa veteri fuit exorta. Primò q̃a in hac cantant̃ hymni Deo delectabiles, et acccepti. Secũdò q̃a in hac offertur vestrum, et acceptum sacrificium, et votum eucaristię, qđ in illa minimè offerebatur. Tertiò q̃a in hac exaudiuntur orationes, et in illa nõ, cum sit totaliter mortua, et reprobata. Quartò q̃a ista est ampliata, et diffusa toto orbe terrarum vsq; ad fines terræ. Et illa est arctata, et sita ĩ illo paruo, et arcto loco, et mõte lapidoso. Quintò D q̃a in hoc loco, et parte illius nouæ Hierusalẽ offertur sacrificium eucaristiæ, sed sacrificia veteris legis non offerebantur nisi in illa parua ciuitate, et templo. Sextò quia in hac offertur iugiter sacrificium in omni hora, et tempore et cantãtur himni, et laudes. in illa autem ciuitate non nisi in certis horis diei. Septimò quia ista abundat vbertate infinita bonorum, et refectionis spiritualis. Et illa tantũm paucorum tẽporalium, et corporalium. Et ista abundat frequẽtia ciuim illa caret. Vltimò est aduertẽdum, ꝙ sicut lex vetus erat imago legis eungelicæ, et illa Hierusalẽ materialis erat imago ecclisiæ Christi: ita ista ecclesia, et Hierusalem noua est imago illius Hierusalem cęlestis. Nam omnes ciues qui in hac viuunt per gratiã, et perfruuntur his bonis spiritualibus gratię, expectant viuere in illa, et ꝑfrui bonis gloriæ. Nã sicut E per bona temporalia le.ve. intelligunt bona gratiæ futura in lege noua, ita per bona gratiæ intelliguntur bona gloriæ, quia ista sunt causa illorum vt dictum est psal. 22. et psal. 62. Et ideo totus iste psal. sicut expositus est de abundantia bonorum gratiæ huius Hierusalem, ita potest exponi de vbertate bonorum gloriæ illius cælestis. Imo Deus magis delectatur in himnis, et laudibus qui cantãtur in illa Sion, et Hierusalẽ cælesti, et magis sunt beati, qui habitant in illa domo cęlesti, q̃a in sæcula sæculorum laudabunt Deũ, et fruentur bonis gloriæ. Etiam iste psa. cantatur in laudibus officii defunctorum: inquã tũm fideles qui sunt in purgatorio detenti, qui iam fuerunt refecti in hac Hierusalem bonis gratiæ, desiderant liberari: vt perfruãtur bonis gloriæ in cælesti Hierusalem, et ita F nos agẽdo gratias de bonis spiritualibus gratiæ quibus reficimur in hac Hierusalem, cantamus hunc psalmum desiderantes perfrui bonis gloriæ in illa cęlesti, & himnos gloriæ cum beatis cantare.

PSALMVS. LXV.

I*Vbilate Deo omnis terra: psalmum dicite nomini eius: date gloriam laudi eius.*

Titulus s̃m Hieronymum, Victori canticum psal. In bibliis nostris reperitur. In finẽ cãticum resurrectionis, sed hoc forsan additum est ab aliquo autore putante hunc psal. fuisse factum pro gratiarum actione de beneficio resurrectionis. Sed in titulo secundũ hebræum nec apparet materia, nec autor

huius psalmi, sed dicit Rabi Salomon, ꝙ istæ psal. factus est pro grãrum actiones quã aget populus iudæorum in aduentu sui Messię: q dēt eos liberare de captiuitate in qua nunc sunt sub diuersis regibus, & principibus Christianorum, & Sarracenorum: & sic exponit hunc psal. Sed istæ cæcus, & perfidus verum dicit ꝙ in hoc psal. memorat iubilatio quam populus Dei erat acturus post liberationē factã per Messiã, sed pertinaciter proteruit, & delirat inquãtum illud qđ est iã ꝑteritũ expectat futurum per falsum Messiam, quem adhuc frustra expectant. Et iō est dicēdum, ꝙ Dauid præuidēs in spiritu liberationē totius gn̄is humani de captiuitate peccati, quę facta est per Xp̄m, condidit hunc psal. in persona Xp̄i, & ecclesiæ: in quo inuitat populũ
B gentilē, ad iubilandum Deo pro grãrum actione: eò ꝙ reprobatis, & occęcatis iudæis venit ad agnitionē fidei, & veritatis. Vnde primò facit quod dictum est Secundò promittit vota, ibi. Introibo in domum &c.

Quantũ ergo ad primũ dicit propheta. O vos gentiles, & oīs terra populi gentiliũ, qui secuti estis Xp̄m, iubilate, & cum iubilo, & lætitia agite grãs dn̄o nostro Iesu Xp̄o. & dicite psalmum lætitiæ nomini eius, per quē saluati, & liberati estis. & date gloriã laudi eius, q (reprobatis iudæis) vos ad suã fidem elegit.

Dicite Deo quàm terribilia sunt opera tua domine: in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Dicite sic Deo, O dn̄e Iesu q̃ terribilia sunt opera tua quæ fecisti in nostra redemptione, quia sol eclypsatus est in plenilunio cõtra naturam, & tenebræ factæ sunt super vniuer-
C sam terrã à sexta vsq; ad nonam in tua passione. Et introisti infernũ, & portas æreas, & vectes ferreos confregisti: & inde fideles vet. te. eduxisti: & de sepulcro resurrexisti: in qua resurrectione terræ motus factus est magnus & exterriti sunt custodes &c. Et totum hoc factum est in multitudine virtutis tuæ, qui es dn̄s cæli, & terræ, & inferni. Et ideo non solum terram, & infernum, sed etiã cœlum mouisti, quia angelus dn̄i descendit de cœlo, & reuoluit magnum lapidem &c. Sed inimici tui iudęi semper mentiētur contra te, qui pecunia corruperunt custodes: vt dicerēt te nō surrexisse: sed corpus ab apostolis ablatũ fuisse. Et etiam mentientur tibi iudæi non accipiētes te. cum sis verus Messias in lege patribus, & ꝓphetis promissus. Et ideo nō solum mentiuntur tibi, sed etiã toti sacræ scripturę.

Omnis terra adoret te Deus: & psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo.

Postquàm Iudæi inimici tui mentiũntur tibi, te non recipientes, ideo reprobatis illis oīs terra gentilium adoret te tanquàm Deũ, & hominē, & psallat tibi laudes decãtando, & psalmum dicat nominī tuo quod est Iesus profitendo verum redemptorem, & Messiã. Deinde propheta conuersus non solummodo ad populum gentilem, sed ad omnes fideles de limbo liberatos, dicit.

Venite, & videte opera Dei: terribilis in consilijs super filios hominum.

Qui conuertit mare in aridam: in flumine pertransibunt pede. ibi lætabimur in ipso.

Qui dominatur in virtute sua in æternum: oculi eius super gentes respiciunt: qui exasperant non exaltentur in semetipsis. E

O vos fideles redempti, & liberati, venite, & videte opera redemptionis dn̄i nostri Iesu Christi, qm̄ terribilis est in consilijs, & sapientia, & doctrina super oēs filios hominum. Nã sicut Moyses eduxit populũ Israel de Aegypto in signis terribilibus, & portẽtis: & siccauit mare rubrum, & diuisit in diuisiones & conuertit mare in aridã terrã. i. ostēdit terrã aridam per diuisionem, per quã Israel transiuit, & liberatus est de manu Aegyptiorũ: & postea conuertit retrorsum flumen Iordanis, & Israel trãsiuit, & introiuit sicco pede in terrã promissam: Ita pariter, & amplius Xp̄s cũ maioribus signis, & tumultu cęli, & maris, & terræ, & inferni, eduxit sanctos patres de tenebris inferni, & totum genus humanũ de tenebris peccatorũ, & mare, & fluctus inferni F
conuertit in aridam terram: & diuisit, & fugauit demones, & liberauit sanctos patres, & postea per aquas, et in flumine baptismali remisit aquas pc̄tõrum, et sic trãsiuimus pede sicco, et abluti à sorde peccati, et intrauimus ecclesiam in qua lętabimur in ipso Xp̄o hic per gratiã, et patria per gloriam. Itaq; sicut sancti patres fuerũt liberati de tenebris inferni ita populus gentilis de tenebris idolorum, et translati ad fidem, et ecclesiã per flumen baptismale. Ex quibus patet, ꝙ Xp̄s est Deus qui dominatur in æternum in virtute sua in cœlo, et in terra, et ĩ inferno, et in mari, et oculi eius respiciunt super gentes, et eis ꝑstitit hæreditatē gratiæ, et gloriæ. Iō iudæi qui negant, et exasperant Christum non exaltētur in semetipsis, imo deijciantur, et subijciantur

tur

A tur in captiuitatem temporalem sub principibus huius mundi, & æternã sub diabolo post quàm noluerunt liberari per Christũ. Et nõ etiam exasperent nec murmurent: quia ipsi se fecerunt diuinæ gratiæ.

Benedicite gentes deum nostrum: & auditam facite vocem laudis eius.

Qui posuit animam meam ad vitam: & nõ dedit in commotionem pedes meos.

Hic incipit secunda pars. Ergo vos gentes benedicite Deũ nostrũ dominũ Iesum Xpm, & auditã facite vocẽ laudis eius: & prædicate eum, & gratias agite ipsi Christo qui posuit, & eduxit animã meam ad vitam gratię & gloriæ per fidem, & nõ dedit pedes meos in commotionem, nec permisit pedes meos à fide cũmoueri, sicut iudæi moti sunt à fide & veritate. Vnde per pedes intelligit hic fundamentum fidei, qua in hoc mundo peregri B namur, & ad patriam tendimus. Nã sicut per pedes materiales gradimur per istam terrã: ita specialiter per fidem tanquàm per pedes ambulãtes in ecclesia, quia ipsa est pes, fundamentum omnium aliarum virtutum.

Quoniam probasti nos Deus igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Induxisti nos in laqueum: posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra.

Transiuimus per ignem, & aquam: & eduxisti nos in refrigerium.

Probo quod non promisit commoueri pedes meos fidei, imo firmauit, quoniam tu Deus nos probasti, & nos examinasti igne, & ira, & crudelitate tyrannorum per diuersa tormenta, si C cut argentum examinatur multo igne, & fusione, & induxisti, idest induci permisisti in laqueum tentationis, & posuisti tribulationes tormentorum in dorso nostro per multa tempora, quia à resurrectione Christi vsque ad Constantinũ durauit persecutio tyrannorum, & imposuisti homines super capita nostra quia Maximianus, & Diocletianus promulgarunt edictũ, vt si quis Xpm profiteretur, bonis fisco destinatis capitali sententia puniretur. In tantum ergo fuimus afflicti, quod per totũ istud tempus trãsiuimus per ignẽ, & aquã tormẽtorũ, & persecutionũ. Sed tandẽ deduxisti nos in refrigeriũ, & quietẽ per conuersionẽ Constãtini, in quo quieuit ecclesia, & etiam nos deduxisti martires in refrigeriũ, & fruitionẽ glorię post tormenta, quasi vellet concludere. Ergo benedicite gentes Christum de tot beneficiis receptis, Primò quia fuistis liberati ab idololatria. Se D cundò quia plures martires fuerunt de populo gentili. Tertiò quia tota ecclesia mansit in populo gentili Iudæis reprobatis.

Introibo in domũ tuã in holocaustis: reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea.

Hic promittit reddere vota post gratiarum actiones. Vnde dicit hõ misticus. Postquàm fuero liberatus de persecutione tirannorum: & Constantinus reddiderit pacem ecclesiæ, ego tunc libere potero exercere diuinum cultum, et introibo domum tuã, scilicet ecclesiã in holocaustis, & sacrificiis, quod erit cor contritũ, & humiliatum Nã holocaustum in le. vete. erat sacrificium quod toto igni consumebatur ante altare. Ita pariter in lege noua cor contritum, & humiliatum dicitur holocaustum totum igne caritatis crematum nil retinẽs de peccato, sed totũ in Deũ conuersũ, & hoc est verum holocaustum Christianorũ. Et ideo se E quitur. Reddã tibi Deus vota mea. scilicet promissa voluntaria, quæ labia mea distinxerunt, & expresserũt. Vnde vota quæ vouimus, & deo promisimus, & professi fuimus in baptismo, fuerunt fides, spes, & caritas de corde bono, & conscientia pura, & obseruantia legis euangelicæ. Ista ergo sunt vota, quæ distinxerunt, & expresserunt, & pomiserunt labia nostra in baptismo: & hæc tenemur reddere semper sponso nostro Christo tanquàm debitum.

Et locutum est os meum: in tribulatione mea.

Dicit ecclesia etiam, reddam tibi illa vota, & promissa, quæ locutum est os meum in tribulatione mea. Nam quando eram in illa dira persecutione tirãnorum fugiendo per mõtes, & speluncas, & non poteram libere Deo F sacrificare, tunc promisi per os meum Deo multa vota, si liberaret me de illa persecutione. Postquàm ergo fuero ego, & sum liberatus, volo reddere nõ solum vota mea quæ distinxerunt labia mea in baptismo, sed etiam illa vota quæ locutũ est, & promisit os meũ in illa tribulatione, & persecutione.

Holocausta medullata offerã tibi cum incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis.

Et offeram tibi holocausta medullata. Vnde nota, quod in lege veteri offerebantur arietes pingues, & boues, & hirci: & toti cremabantur in holocaustum, & ille fumus pinguedinis ascendebat in cælum, &c. Sed iam dictum est psalmo. 48. quòd talia sacrificia iam non sunt accepta in lege noua, & quòd de se non erant bona nec munda

nec

A nec propria sed aliena. Sed in lege noua offeruntur illa sacrificia, quæ per illa figurabantur. Nã p agnum matutinum, & vespertinũ, q totus in holocaustum cremabaẽ, intelligitur Christus qui totus in cruce igne caritatis crematus est, & totum se Deo patri pro toto mundo obtulit, et illud holocaustũ quotidiè in ecclesia offertur in memoriã illius passionis, et recõciliationis populi cum Deo patre. Et per arietes intelliguntur sacerdotes q supradictũ holocaustum offerunt cũ incẽso, & deuotione, qui simul offerunt seipsos. Et per boues, & hircos oblatos intelliguntur pœnitẽtes, quia superbia, & petulantia bouina, & fœditate hircina mortificatos seipsos sanctos & immaculatos offerũt Deo. Dicit ergo: ego
B tunc offerã tibi holocausta medulata, & pinguia pinguedine, & abundãtia gratię, quod est sacramentum eucaristię, & hoc holocaustum offeram tibi cum incenso, & deuotione arietum. s. sacerdotum qui sunt ductores ouium: & offeram tibi boues. i. pœnitentes à superbia mortificatos cum hircis. i. pœnitentibus ab hircina fœditate, & luxuria mortificatis, & mundatis sicut dictum est ps. 50. in tertia expositione. Et etiam per ista tria animalia occisa intelliguntur martires, & confessores, & virgines, vt dictum est ibidem, quæ quidem holocausta iugiter offeruntur in ecclesia. Et omnia ista obtulit Christus in cruce. Nam primò ipse fuit aries, & ductor populi & gregis Christiani, & fuit vitulus sine iugo peccati, & fuit hircus nõ de se, sed quia peccata omnium membrorum secum crucifixit.

Venite audite, & narrabo omnes qui timetis Deum quanta fecit animæ meæ.

Ecclesia prorumpẽs in gaudium cõuocato
C omnes ad cõgaudẽdum secum dicẽs, Venite omnes fideles, & videte quãta beneficia superius exposita dominus fecit animę meæ.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea

Iniquitatem si aspexi in corde meo: non exaudiet dominus.

Propterea exaudiuit dominus: & attendit voci deprecationis meæ.

Et ideo ori meo clamaui et clamabo ad ipsum septies in die gratias agendo in diuinis officiis, & exaltabo sub lingua mea. Nã si p quia, et non quia non aspexi iniquitatem in corde meo: ideo exaudiuit me dominus: qa si aspexissem iniquitatem non exaudisset me dominus, quia peccatores Deus non exaudit sed iustos. sed quia ego mortificatus à peccato obtuli cor contritum, & humiliatum, propterea exaudiuit Deus, & intendit, & satisfecit voci deprecationis meæ, adimplendo quod petebam.

Benedictus Deus qui non amouit orationẽ meã, & misericordiam à me.

Benedictus sit ergo Deus, & gratias ago ipsi, qui non amouit. i. nõ tenuit nec repulit orationem. i. petitionem orationis meæ: nec misericordiã tuã remouit à me. Nã per suam mĩam me audiuit, & cõpleuit petitionẽ orationis meę. Nã primo per mĩam suã venit in carnẽ, & liberauit me à pctis, & p ecclesiastica sacramenta, et postea lberauit me à persecutione tirannorum, & sic expecto liberari de carcere corporis huius, & esse cum Christo Amen. E

PSALMVS. LXVI.

DEus misereat nostri, et benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri.

Vt cognoscamus in terra uiam tuam: in omnibus gentibus salutare tuum.

Titulus. Ad victoriã siue in finem psa. cantici. Ex titulo appparet, q David fecit hũc ps. dirigens in Christum, & ecclesiam: quia est finis omni credenti ad iustitiam ad Roma. 10. Et exprimitur modus quo cãtabatur in templo ex præcepto, Dauid, quia in organis musicis cum cantico, & voce humana. Nam ita Terentius in titulis comœdiarum exprimit organa, vt musica istrumenta, quibus comœdiæ cantabantur, cum dicit. Acta ludis megalensibus tibiis duabus &c. Ita Dauid velut verus, & spiritualis poeta, & egregius psaltes Israel in titulis suorum psalmorum, exprimit genera musicorũ, & modum F cantandi. Nam secundùm sacramẽta in psalmis contenta dabat modum cantandi, vt cantans corresponderet sacramento. Sed quia iste psalmus continet altissima scilicet misterium aduentus Christi, & misterium trinitatis, ideo voluit vt cantetur cum organo, & cantu siue uoce humana iuncta cum organo, & sic simul notificabitur vnitas verbi cum carne, & lætitia aduentus Christi, & cantabatur cum toto conatu vocum vsque ad finem, ad denotandum altissimum misterium trinitatis, in quo factus fuit. Iste psalmus partus in verbis, & maximus in sentẽtia diuiditur in duas partes. Nam in prima homo misticus siue ecclesia

A ecclesia petit saluatorē, vt veniat in carnē vt saluet mūdū per mīam, & passionē. Scdò qa licèt ista incarnatio terminet ad filiū tñ effi-ciēter fit à tota trinitate. Ideo in vltimo versiculo inuocat, & exprimit oēs tres psonas p misteriū trinitatis, ibi. Benedicat nos Deus. Quātū ad primū est notandū, ꝙ actus mię & nostræ redēptionis. primò & principaliter attribuitur patri, & toti trinitati efficiēter, sed instrumentaliter, & meritoriè attribuitur humanitati Christi, eo ꝙ illa facta est nostra iustificatio, & punitio nostri sceleris: & sic tot⁹ Xp̄s dr̄ redēptor, & saluator, sed quia in illa humanitate Deus pr̄ fuit nobis notificat⁹ in quātū Christus per humanitatē nobis loquebat, & ꝑdicabat, & reuelauit diuinitatē, & notificauit voluntatē pr̄is in lege euangelica. iō
B Xp̄s dr̄ vultus, & facies pr̄is in scriptura: qa per vultū, & faciem notitia designatur. vt ait Greg. super Ezec. Nā vnaquæq; res per faciē, & vultū cognoscit̄. Iō ait Dauid in principio huius ps. Deus pater supple misereatur nr̄i. quia per magna tp̄a ab Adam hucusq; fuimus in miseria, & captiuitate peccati. Et bn̄dicat nobis absoluēdo nos à maledictione śniæ datę in Adam, & à maledicta lege. Sed quia talis misericordia, & benedictio non poterat nobis dari nisi per incarnationem filii Dei, qui est verbum, & vultus patris, per quē pr̄, & sua voluntas nobis debebat notificari: ideo sequitur. Illuminet vultum suum super nos. i. ostendat nobis filium suum in humanitate, qui est lux vera illuminans oēm hominē venientē in hunc mundum q. d. per vultū suū. s. filium suum incarnatū illuminet nos dan-
C do legem euangelicā, & sic misereatur nostri non solum per doctrinā, sed etiā per mortē, & passionem à miseria, & maledictione releuando, vt per ipsum filiū tuū cognoscamus in terra viā tuam. s. legem euangelicam, quę est via peruenientium ad te, & ipsēmet filius tuus est via veritas, & vita, & sic cognoscendo ipsum, cognoscemus viam tuam, quia nemo potest venire ad patrē nisi per filium, & etiā vt cognoscamus Christū salutare tuū, & medicū salutis non solum in Iudęa sed in oibus gentibus, vt sit vniuersalis redēptor. Nā per ipsum filium tuum tanquàm per faciem & vultum te omnes cognoscemus: ergo mitte eum, vt te omnes cognoscamus.

Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes.

O Deus, vt oēs populi cōfiteantur tibi con-

D fessione fidei, & oēs populi confiteantur tibi in confessione laudis. q. d. taliter cognoscamus salutare tuum in oibus gentibus, vt oēs populi gentiles qui hucusq; fuerūt falsę superstitioni idolorum dediti, deinde te verum Deum trinum & vnum & incarnatum confiteantur, & adorent & laudent.

Lætentur & exultent gentes: quoniam iudicas populos ī æquitate: et gētes in terra dirigis.

Gētes sic cōuersę lętentur, & exultēt, qm̄ tu iudicas populos in æquitate per legē euāgelicā, quia nō pręcipit nisi oēm virtutem, & æquitatē, & iustitiā, & nō es acceptator ꝑsonarū: qa ita ęquè saluas gētiles sicut iudæos: & dirigis gentes in terra per legem euangelicā sicut direxisti iudæos. Nā licèt prædicaueris iudæis, & dixeris eos, tñ postea misisti apostolos ad prædicandum & dirigendum E
gentiles in via Dei: & sic patet, ꝙ iudicas in ęquitate. q. d. ꝙ ita lętabuntur gentiles sicut iudæi in tuo aduentu, quia ęquè omnibus dabis legem & omnes redimes.

Confiteantur tibi populi Deus: confiteātur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum.

Quasi dicat. Nō solū cōfitētur tibi populi: qa tu es Deus, & Messias, & saluator, & iudex æquus, & legifer: sed ēt qa es verus tutor & gubernator, & dator bonorum tp̄alium. Nā per te terra dedit fructū suū ad humanā sustentationē, & ad vitā alimentū, quia oia a te expectātur des fructū in tp̄e &c. Sed ista expositio licèt contineat veritatē, inquātum omnia ista tp̄alia dantur à Deo, tñ nō credo, ꝙ ista sit intētio ꝑphetæ in hoc loco, imo hic exprimit mysteriū incarnationis, & natiuitatis Christi de Virgine Maria sine viro sed solo opere spiritus sancti. q. d. Confiteantur tibi F
oēs populi, & firmiter credant ꝙ terra. i. virgo Maria, quę respectu Dei dr̄ terra, dedit fructū suum. i. peperit Christum patriarchis, & ꝑphetis diù promissum, et expectatū: de quo fructu ait Esa. 53. Et erit sicut virgultum corā eo, et sicut radix de terra sitienti. Idem ca. 45. Rorate cœli desuper: et nubes pluant iustum, aperiatur terra, et germinet saluatorē: q. d. ꝙ sicut terra ex sola influentia cœli germinat virgultum, et fructū, ita virgo Maria sine coitu viri, sed ex solo opere spiritus sancti, et influentia superna germinauit Christum saluatorem, et fructum benedictum, cum cęteri fructus fuerint in Adam maledicti descendentes per generationem. Ideo solus iste fructus nos poterat benedicere.

Benedicat

A *Benedicat nos Deus Deus noster: benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ.*

In hac secunda parte explicat misterium trium personarum in vna essentia diuina, & substãtia. Nã quia superius memorauit duas personas diuinas. s. patrem à quo petiit misericordiam, & benedictionem, & personã filii intellectã per vultum, per quem facta est nobis misericordia, et data benedictio, & salus, & lex. ne putaremus esse tantùm duas psonas in diuinis: ideo explicat omnes tres: vt simul comprehendat personã spũs sancti triplicando hoc nomen Deus, licèt implicitè facta sit memoria de spiritu sancto, cum dixit. Terra dedit fructum suũ, quasi opere spiritus sancti supple Iõ hic intendit dicere, ꝙ licèt misereri, & benedicere pertineat ad patrẽ ꝑ filiũ, qui est vultus eius: tñ nõ excludit spũs
B sanctus, q disponit corda nostra ad miam, & gratiã recipiẽdã. Dicit ergo. Bñdicat nos Deꝰ pater, & Deus noster. s. filius, & bñdicat nos Deus. s. spũs sanctus, aiam nostrã disponẽdo. Sed ne quis putaret, ꝙ istę tres personæ sint distinctæ in essentia, & substãtia, iõ sequitur. Et metuant eum. i. ipsum vnũ solũ Deũ, omnes fines terræ: quasi dicat: licèt istæ sint tres personæ personaliter, & relatiuè distinctę: tamẽ sunt vna tñ essentia, & substãtia, & vnus solus Deus trinus in psonis, & vnus, in essentia. Vnde per ly Deus, Deus, Deus, nõ notificatur, ꝙ sint tres Dii, sed tres personæ: quarũ quælibet est æquè, & perfectè Deus: qa eadẽ deitate qua pater est Deus: eodẽ numero filius, & spũs sãctus est Deus, & sic nõ est nisi vnus Deus. Itẽ eadẽ entitate, & essentia qua pater est ens eadẽ pater, & filius, & spũs san-
C ctus est ens: & sic nõ est nisi vnũ ens absolutè. vt Aug. cõtra Maximianũ, licèt sint tria supposita relatiua. Nam pater nõ est Deus paternitate sed deitate, & essentia, & substantia dicit̃ ens, & Deus, & hãc eãdẽ cõicat filio, & ambo eandẽ cõicant spiritui sancto, & sic oẽs tres personæ sunt vnus Deus, & vnum ens, & vnum aliquid: quia relatiua nõ sunt aliquid ẜm Arist. & Aug. sed ad aliquid: & ideo licèt sint tria ad aliquid, siue tria relatiua, tñ non sunt nisi vnum ens, & vnum aliquid, & vnus Deus, sumẽdo ens, & aliquid noialiter. Sed ꝑ priũ nomẽ Dei est ens siue essentia siue essẽtiæ, ꝙ idem dicunt in Deo: & iõ opera essentialia ad extra sunt indiuisa in diuinis. Nam tota trinitas dicit̃ creatrix: licèt quandoque scriptura distinguat modũ in personis. Nã pater creauit mundũ per verbũ in spũ sancto, & D hic patri attribuitur autoritas miæ, & filio dispensatio eiusdẽ, quia per filium misertus est nobis: & spiritui sãcto attribuit̃ sanctificatio: quia sicut pater, & filius spirãt spm̃ sctm̃, ita per ipsum inspirãt in nobis sanctificationem, & gratiã. Et iõ in orationibus petimus patrẽ ꝑ filiũ in vnitate spũs sancti, qa sic requirit̃, & explicatur ordo emanationũ diuinarũ personarũ. Et nos nõ timemꝰ nec metuimus nec adoramus tres Deos: sed vnũ Deũ colimus in essentia, & substãtia, & trinũ in psonis: cuius opa miæ, & salutis circa nos facta satis explicãtur in hoc paruo psal. Et nota, ꝙ Dauid nõ solũ notificat nobis unitatẽ diuinæ substãtiæ cũ trinitate personarum ꝑ hoc pronomẽ singulare, eũ· qñ dicit metuãt eũ &c. sed etiã ꝑ hoc verbũ singulare, benedicat: cũ dicit Benecat nos Deus Deus noster &c. ad denotãdũ, E ꝙ licet tres personæ realiter distinctæ cõcurrãt ad benedicẽdũ nos: tñ vnicus est actus earũ ad extra, tanquã ab vno principio substãtiali, in quo sunt vnũ: qa opa trinitatis sunt indiuisa ad extra: iõ tales actus essentiales cõiter peoferuntur in scriptura per verbã singularis numeri: vt Gen. 1. In principio creauit Deus cœlũ, & terram. sed quandoque proferuntur per verbum plurale. vt ibidẽ. Faciamus hominẽ ad imaginem &c. per quod denotatur pluralitas psonarum cũ vnitate substantiæ. Secus autem est de ꝓductione spũs sãcti: qui licèt spiretur à patre, & filio tanq̃ ab vno principio, prout determinatũ est i cõcilio Lugdunẽsi· tñ doctores catolici semꝑ cõsueuerunt dicere cũ verbo plurali, ꝙ pr̃, & filius producũt aut spirãt spm̃ sanctũ. Et hoc F fit quadruplici rõne. vt põt colligi ex dictis Aug. Primò quia talis actus non est essentialis sed personalis & nominalis. Secundò quia licèt pater, & filius spirent spm̃ sanctum tanquam vnum principium propter vnicã virtutẽ spiratiuã, in qua nõ opponuntur sed vniũtur: tamẽ spũs sanctus procedit ab eis tanq̃ à duabus ipersonis se mutuò diligentibus: quia spũs sanctus nõ est patris soliꝰ nec filii solius sed amborũ. Et iõ quandã, qua se pater, & filius diligunt, insinuat nobis caritatem. vt inquit Aug. Et hic simul denotat i eis pluralitatem, & vnitatẽ: inquantum est nexus amborũ. Tertio hoc fit ad notificandã trinitatẽ personarũ cũ vnitate substãtiæ. Quartò vt videamur cõformari saluatori nostro, qui dixit. Pater, & ego vnũ sumús: cum verbo plurali. Et

ideo

A ideo de hac ineffabili trinitate cum grandi timore, & tremore loquendum nobis est semper verba nostra catolicæ fidei subiiciendo.

PSALMVS. LXVII.

EXurgat Deus, & dissipētur inimici ei⁹, et fugiant qui oderunt eum à facie eius.

Huic ps. præponit̃ talis titulus. s. In finé siue ad victoriá Dauid ps. cantici: per qđ patet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. dirigēs in Xp̃m: & ecclesiá, q. est finis legis, & p̃cepit ipsum cātari in tēplo cum instro musico cum toto conatu vocum, eo ꝙ ille populus cū magno clamore, & desiderio vocabat Xp̃m vt veniret ad ecclesiá suá; et patebit. Vnde est aduertēdū, ꝙ iste psal. est difficilior inter oēs ad intelligendū, et exponendū. Primò pp scabrositatem, et diuersitatē trāslationē. Secūdò qa vtitur cōiter vocabulis metaphoricis. Tertiò B qa vtit̃ multis figuris grāmaticalibus. Iō est difficilis ad cōstruendā, et ordinandā literā. Et est magna diuersitas non solū inter catolicos: sed ēt inter Hebræos in exponēdo, et ordinādo particulas huius ps. licet oēs Hebręi cōueniāt pro maiori parte in expositione eius quantū ad materiā. Dicūt. n. ꝙ Dauid in hoc ps. agit grãs Deo pro bñficiis, quæ recepit ille populus in exitu Aegypti et in tota illa pegrinatione p desertū vsq; ad ingressum terræ ꝓmissæ inclusiuè. Et sic exponūt hunc psál. literaliter absq; aliquo sacrō. Sed in tali expositione pręcise literali iudæi cæci, et obstinati multipliciter errāt. Primò qa minuūt dignitatē ꝓphetæ. Nā sequeret̃, ꝙ Dauid nō esset propheta in hoc psal. nec indiguisset lumine spūs sc̃ti, quia vnusquisq; ex ꝓprio lumine pōt narrare historiá p̃teritorū gestorū: C ꝙ est cōtra sacrum̃ tituli huius ps. Nā dicit Rabi Camhi, ꝙ vbicunq; in ps. ponit̃ titulus in finé: ibi ponit̃, et clauditur aliquod magnū misterium de futuro rege Messia. Itē secūdò: quia multa inseruntur in hoc psal. quę sunt præter illam historiá. Itē tertiò qa loquitur multotiēs p verba de futuro vt patebit; ergo aliquid aliud intēdit dicere Dauid præter historiá in hoc psál. Et iō est magis credendum apostolo Paulo, qui ad Efe. 4. Exponit scripturā huius psal. de donis gratiarū, quæ acceperunt apostoli in missione spūs sc̃ti in die pent. allegãdo illud, Ascendisti in altum, cepisti captiuitatē, accepisti dona in hoibus. Et ideo est dicēdum, ꝙ propheta Dauid cōsiderādo, et cōtemplando totum discursum filiorum Israel ab exitu Aegipti vsque ad ingressum terrę promissæ prę uidit in spiritu totum discursum ecclesiæ a resurrectione Christi vsq; ad eius prosperitatem tpe Constantini, et etiam vsq; ad iudicium. Vnde per hoc, ꝙ Moyses eduxit illum populū de Aegypto in manu forti, et brachio excelso transuexit eum per mare rubrum submersō Pharaone cum exercitu suo: de qua victoria ille populus cātauit illud canticum triumphale. s. Cātemus dño gloriosè: qđ prę uidit Dauid in spiritu qualiter Christus in sua resurrectione confractis portis inferni debebat educere vinctos, ei captiuos patres, et fideles ve. te. et introducere eos in cœlum: de quo triumpho angeli debebant cantare cāticum triūphale. Item per hoc, ꝙ Deus pluit manna in deserto ad refectionem illius populi, et dedit legē Moysi in monte Sinai cum igne, et tonitruis: prę uidit Dauid qualiter Xp̃s debebat dare ecclesię suę sacram̃ eucaristiæ ad refectionē spiritualē, et in die pente. debebat pluere sup apostolos pluuiā donorū, et gratiarū spūaliū. E Itē tertiò, p hoc ꝙ Moyses ex p̃cepto Dei fabricauit tabernaculum, et arcā, et diuisit leuitis oia officia, et spolia tabernaculi, vt patet Nu. 4. prę uidit qualiter Xp̃s debebat spūaliter fabricare ecclesiā spōsam suā, et ornare, et dotare eā ornamētis diuersarū virtutum, et officiorum, et sacrōrum. Itē quartò, p hoc ꝙ ille populus ex præcepto Dei interfecit regē Basán, et oēs reges Canaan cum oibus habitatoribus pp scelera eorum præuidit Dauid qualiter ex præcepto Dei Titus cū exercitu Romanorum debebat intrare p Basan in terrā ꝓmissionis, et destruere Hierusálē, et oēs habitatores eius, in vindictā mortis Christi. Itē quintò p hoc ꝙ ille populus introiuit p Iordanē cum duodecim ducibus, et cum arca dñi, ad cuius præsentiā, et voces sacerdotum, et leuitarū corruerunt muri Hierico, et exinde in virtute dñi existentis in arca capta fuit tota terra, et subiecta diuino cultu præuidit Dauit in spū qualiter reprobatis, et destructis iudęis apostoli debebāt ingredi ad populum gentilē, et ad p̄dicationē, et in virtute nois Iesu, qđ in ore ferebāt cū magnis signis, et miraculis debebāt subiicere totum populū gētilē iugo, et fidei Xp̄i à solis ortu vsq; ad occasum. Oia ergo supradicta prę uidēs Dauid in spū fecit hūc ps. in quo octo facit. Nā primò excitat Xp̃m, vt resurgat à mortuis, et omnes fideles, vt celebrent cum lætitia Christi resurrectionē. Secundò inuitat, et excitat F

omnes

A omnes angelos & oēs fideles redēptos ad cantandū cāticum triūphale, ꝓ victoria q̄ Christus habuit de diabolo, & de morte per suam resurrectionē, & ascensionē. Tertio explicat dona gratiarum, & ornamenta, quibus Christus dotauit, & ornauit ecclesiā sponsam suā. Quarto explicat qualiter omnia illa dona Christus accepit à patrę in sua ascensione. Quinto explicat quō Xps meruit accipere illa dona per mortem suam, & passionē. Sextò explicat, & prædicit punitionē Iudęorū factā in vindictā mortis Christi. Septimò explicat, & prædicit qualiter reprobatis, & destructis iudæis, apostoli ingressi sūt ad populum gentilem: ex cuius conuersione ecclesia fuit ampliata per totum orbem. Octauò agit gratias, & excitat totā ecclesiā ad agendū gratias pro oībus beneficiis supradictis acceptis: secūdum ibi. Cātate Deo. tertiū ibi. Deus cū egre
B dieris: quartū ibi. Currus Dei. quintū ibi. Benedictus Deus: sextū ibi. Veruntamen cōtringet. Septimū ibi. Viderūt ingressus tuos: octauum ibi. Regna terræ cātate. Quātū ad primū est aduertendū prout legitur Numeri. 10. ꝙ postquā Moyses receperat legē, & fabricauerat tabernaculū cū arce, & erexerat ipsum, & columna nubis simul cū tabernaculo incepit moueri, tūc Moyses cum Leuitis cātarunt primū versum huius psalmi. s. Exurgat Deus, & dissipētur inimici eius, & fugiāt qui oderunt eū à facie eius. Et sic quandocunq; arca dn̄i mouebatur de aliquo loco, & māsione, semper repetebāt hunc versum, & oēs inimici fugiebāt à facie eorum: intātū ꝙ irruit timor super oēs habitatores illius terræ circūstātis, vt oēs fugerent à facie tabernaculi vsquequò ar
C ca introducta fuit in terrā promissam, & collocata in Silo, vt patet per totū discursum libri numerorū, & Iosue. In quo facta sūt multa mirabilia. Nā à facie tabernaculi victus, & fugatus fuit Amalech, & Moab, & Basan, & Iordanis couersus retrorsum, & oia regna Canaā subiecta: p qd̄ puidit Dauid qualiter Xp̄o resurgente infernus erat expoliādus, & diabolus a facie Xp̄i fugādus, & etiā qualiter à facie nominis Iesu: quod apostoli portabāt in ore, & arca euangelica, tota terra debebat tremere & omnia idola erāt prosternenda, & omnia regna terrę Christo subiiciēda. Hoc ergo prævidens Dauid in sp̄ū incipit hunc psalmū cū verbis moysi, & excitat Christū, vt resurgat à mortuis de sepulcro, et expoliet infernū, dic. Exurgat Christus Deus, & homo de sepulcro, sicut surrexit qn̄ liberauit Isael D de Regypto, & intret infernum, & fugiāt diaboli inimici eius, & ducat exinde fideles vet. te. Et nō solum fugiāt diaboli à facie eius: sed etiā Iudęi inimici eius, qui oderūt, & crucifixerunt eū, fugiant vidētes eum resurrexisse.

Sicut deficit fumus, deficiāt: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Sicut fumus deficit & cera fluit à facie ignis, ita tā iudæi quā diabolus pereāt, & fugentur à facie Christi Dei, & hominis post suam resurrectionē. Et omnes fideles ve. te. liberati de inferno per resurrectionem.

Et iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in letitia.

Oēs iusti fideles no te. liberati à pctō, & iugo le. ue. exultēt in cōspectu Dei se fuisse liberatos, & delectentur lætitia in lege euangelica, per quā intelligūtur misteria ve. le. & E ꝓphetarum. Vnde Christiani, qui Christum receperūt epulentur in esu sacramentorū, & ciborū spiritualium euangelicæ doctrinæ. Et delectentur in lętitia in eius intelligentia sicut filii Israel epulati sunt in azimis, & agno pascali in exitu Aegypti. Deinde cum dicit,

Cantate Deo & psalmum dicite nomini eius, iter facite ei quoniam ascendit super occasum: dominus nomen illi.

Inuitat, & excitat Dauid angelos, & oēs fideles, redemptos, & liberatos de captiuitate diaboli ad cantandū Xp̄o canticū triūphale pro victoria quam habuit de diabolo per expoliationem inferni, & morte per resurrectionem: prout præuidit per liberationē filiorum Israel de Aegypto. Ad cuius intelligentiam est notandum, & quinque fecit Moyses in figura Christi in illo exitu Aegypti. Pri F mò fecit multa signa in virtute nominis Dei tetragrāmatō. Secūdò interfecit oīa primogenita Aegypti. Tertio liberauit omnes filios Israel de illa morte per sāguinē agni Quartò eduxit tres cōditiones hoim de illa captiuitate. Quintò cōgregauit totum illum populū sub vna lege, & societate in terra ꝓmissionis: qa ante erat dispsus p Aegyptū. Et iō postq̄ fuit liberatus de Aegypto, & de periculo maris rubri: cātauit illud triūphale, Cātem⁹ dn̄o gloriosè, ꝓ gratiarū actione. Sed qa omnia illa fecit Moyses i figura Xp̄i: ideo Xps cui est nomē dn̄i tetragrāmaton. s. Iesus, alia quinq; fecit in expoliatione inferni, & sua resurrectione quæ fuerūt multò maiora. Primò in sua passione quādo descēdit ad iferos factus est

A est terræmotus per vniuersam terram, & sol obscuratus est. Secūdò cōfregit infernū, & triūphauit de diabolo. Tertiò expoliauit ifernum, & liberauit sctōs patres. Quartò triumphauit de morte. qa per resurrectionē mortē vicit, & superauit. Quintò cū magno triūpho sanctos patres in cœlum introduxit: & in domo vnius glorię cōgregauit. de quo triūpho angeli cāticum triūphale cantarūt dicentes. quis est iste, qui venit de edon. Esa. 63. Hæc ergo puidens Dauid in spū excitat angelos, & fideles redemptos ad cātādum triūphum Christo in sua ascensione dicens. O vos pr̄es ve.te. ab inferno liberati: & vos fideles no.te. de tenebris redempti: qui per aquas baptismales mare rubrum transistis, & ad littus salutis per Christum peruenistis: cantate Deo, & psalmum dicite nomini eius quod est Iesus significatum per nomen quatuor litterarum: quia melius potestis vos cantare in ista
B redemptione, q̄ filii Israel post transitum maris rubri: quia de maiori captiuitate, & morte estis liberati per Christum. nā illi fuerunt liberati de captiuitate, & morte tpali: vos aūt de morte æterna. Et vos angeli non prohibeatis ingressum eius in cęlum imo facite ei iter, & date locum, qa licet Deus relegauerit hominem à paradiso, & priuauerit ipsum cœlestibus mansionibus pp pc̄tm̄, tamē Christus multis rationibus meretur intrare cœlum cum suis fidelibus liberatis, & redemptis. Primò, quia dominus est illi nomen. i. quia Iesus est nomen eius significatum per nomen dn̄i tetragramaton, qđ est nomen summę potentię, & sapientię, & mię, & iustitię: vt dictum est psal. 8. Ergo ipsi debetur cœlum in hæreditatem.
C Secundò, quia ipse ascendit super occasum. i. superauit, & vicit mortem per resurrectionē. Tertiò debet triūphus, qa ipse triūphauit de diabolo, & turbauit, & eum, & liberauit suos fideles, eò ꝙ est pater orphanorū, & iudex viduarum. Ideo exultate in conspectu eius in isto triūpho, quia principes inferni turbabuntur à facie eius. s. Christi patris orphanorum, & iudicis viduarum. Nam ad eum pertinet defendere fideles suos orphanos, & eiectos, & aīas viduas à Deo per peccatum desertas. Itē quartò debet ipsi triumphus, & debetis exultare, eò ꝙ eduxit victos in fortitudine de inferno, & etiā eo q exaspe rant. latronē, & Paulum, & multos alios: qui aū exasperabant contra eum, liberauit, & eduxit de morte perpetua; et eduxit multos qui habitabāt ī sepulchris, qa multi surrexerunt cum Chro de sepulcris, & venerunt in sc̄tām ciuitatē: apparuerunt multis. Matt. 27. Itē quintò debetur Christo triūphus, eò ꝙ oēs quos de inferno, & de pc̄tō liberauit fecit habitare in loco sc̄tō, scilicet in loco, & in domo vnius moris, & vnius glorię, & caritatis. Et figura quæ dr̄ hysterō pterō. i. transpositio snię. Nā prius Christus eduxit vinctos de inferno, & de pc̄tō. & postea fecit eos habitare in loco sc̄tō suo. Ex quinq; ergo rōnibus supradictis probat propheta, ꝙ Chro debetur triūphus, & hæreditas in cœlo. Primò quia nomen eius est nomen domini qd est Iesus. Secundò quia triūphauit de morte. Tertiò: qa turbauit, & fugauit diabolum, & triūphauit de eo. Quartò quia eduxit vinctos de inferno. Quintò quia cōgregauit loco sc̄tō suo, et in domo vnius moris. Ad quorum intelligentiam est primò notandum, ꝙ oēs patriarchæ, & prophetæ ideo desiderabant Christum videre quia sciebant in spiritu ꝙ solus Christus debebat reuelare nomen dn̄i tetragramaton, ꝙ nulli patrum antiquorum fuerat reuelatum. Et ideo dicunt iudæi moderni, ꝙ messias, quem falsò expectant, debebat habere secum illud nomen, & scrire proprietates eius, in cuius virtute debebat facere multa miracula, & subiicere totū mundū. Cum ergo secundum veritatem Christus saluator noster non solum habuit illud nomen, imo ip se erat nomen domini quod est Iesus vt probatum est psal. 8. Ideo habet potestatē in cœlo, & in terra, & in inferno: & per consequens debetur sibi triumphus. Ideo dicit Dauid. Cantate ei, & psallite illi, quia dominus nomen illi. Secundò est notādum secundum apostolum. primæ ad Corinth. 16. ꝙ mors ante resurrectionem Christi dicebatur victrix oīm. & ideo dicebatur occasus vitę. Nā sicut mundus perdit lucem per occasum solis: ita homo perdit vitam ꝑ mortē. Et ideo dicebaē finis oium terribilium, vt patet primo & hie: quia de oibus magnis, et ꝑ vis triūphabat: qa vltra mortē non erat aditus neq; transitus licet Christus repperit aliam vitam post mortem, quando resurrexit ad vitam gloriosam. Et sic triūphauit de morte: qa deuicta morte reserauit nobis aditum ad aliam vitam per ipsam mortē. Et sic mors, quæ erat finis oīm terribilium facta est nobis pręuia ad aliā vitam. Et ideo dicit Dauid, ꝙ Christo debetur triūphus in cœlo, eò quòd ascēdit super oc

 casum. i.

A casum.i.super morté quádo resurrexit. Vnde sicut Chrs ascédit sup occasum mortis: ita meruit ascédere sup occasum cęli.i. sup primum mobile, qđ dicitur cœlum occasus eò ꝙ motu ꝓprio mouetur ad occasum: cũ cæteri cœli moueãt motu obliquo, & quasi cõtrario sup polos zodiaci. Vnde est aduertẽdum, ꝙ hic latet maximum sacramẽtũ. nã sicut sol per raptum primi mobilis tẽdit ad occasum prçter motum ꝓprium, & quasi cõtra naturã sui: & post occasum causat noctẽ p absẽtiã suã in nro hemisphęrio: & tñ dũ ferť p aliud hemisphęrium inferius sẽp lucet, & causat diẽ i alio hemisphęrio inferiori: qa nunq̃ in se perdit lucem sed peragrato alio hemisphęrio apparet supra nostrum hemisphęrium, & horizõtem: & sic causat nobis diẽ clarum, & lętũ, qa nõ manet in illo occasu: imo transcẽ B dit occasum, & trãsit ad auroram, & diẽ: Itã Chrs cõtra iustitiã, & pter merita sua raptus, & ductus est ad occasum mortis p iudæos: & corpus eius fuit clausum, & sigillatum in sepulcro, qa putabãt iudæi Chrm totaliter occidisse victum morte corporali, & nunq̃ reuersurum, nec redituru. Sed licet Chrs vere fuerit mortuus: tñ eius aĩa verbo ꝑsonaliter vnita descendit ad aliud hemisphęrium.s. ad infernum, nunq̃ amittẽs, nec perdens suum lumẽ causãs lucẽ, & diẽ sctis patribus in libro vbi Chrs tãq̃ pr̃ orphanorũ, & iudex viduarũ aĩarum sedit per. 40. horas, & condẽnauit diabolum tãq̃ tyrannum: à cuius facie fugerũt oẽs dæmones, & ipse eduxit prędã antiq̃, & vinctos patres de limbo inferni. Et sic aĩa Chri cũ tali triumpho reuersa est ad corpus: resurrexit Chrs ad diẽ, & vitã gloriosam. & C sic incepit dies gratiæ in ecclesia. Ex quo patet, ꝙ Chrs ascendit super occasum cœli primi mobilis vsq; ad cœlum empireum & iõ dicit Dauid, ꝙ Christo debetur triũphus, eò ꝙ ascendit nõ solum super occasum mortis, sed ẽt super occasum cœli. Iterum est notandum, ꝙ Christus tres cõditiones hominũ eduxit de inferno.s. victos patres, & oẽs fideles ve. te. qui ibi vincti tenebantur ꝑꝑ pctm̃ primi hoĩs. Secundò eos qui exasperant, sicut fuit latro, qui ante improperando exasperabat Christũ in cruce, sed quia correctus & illuminatus dixit: memento mei dñe dũ veneris in regnũ tuum: iõ Christus liberauit eũ dicens: hodie mecum eris in paradiso. Tertiò quosdã non solũ liberauit de inferno, sed ẽt suscitauit de sepulcro, & surrexerunt cũ eo vt dictũ est. & iõ dicit Dauid. D

Exultate ĩ cõspectu eius: turbabũtur à facie eius patris orphanorum, & iudicis viduarum.

Deus in loco sancto suo, Deus qui habitare facit vnius moris in domo.

Exultate in cõspectu eius q ducit victos ĩ fortitudine. similiter eos q exasperãt. i. latronẽ, & oẽs qui habitabãt in sepulcris. Hoc ẽt põt intelligi de liberatione à pctõ, nam Chrs quosdã liberauit. s. apostolos, & cæteros cõuersos de iudaismo, q erãt ligati, & vincti iugo, & vinculo legis. & sic Chrs eos liberauit, & absoluit à iugo legis. Scdò liberauit quosdã exasperãtes cõtra Chrm sicut fuit Paulus & reges qui persequebãtur ecclesiã. Tertiò liberauit quosdã de sepulcris pctõrũ sicut Magdalenam, & Matthæũ, & oẽs pctõres. Et sic de oĩbus põt intelligi ille versiculus. Nã prias tres cõditiõẽs hoim eduxit Chrs de inferno, E & fecit eos habitare in domo vnius gloriæ: & aliàs tres eduxit de vinculo pctõrũ, & infidelitatis: & fecit eos habitare in domo vnius moris, & fidei. Primò oẽs qui sunt vnius fidei facit habitare in hac ecclesia. Secundò facit eos habitare per vnã gloriam in cœlo.

Qui eduxit vinctos in fortitudine: similiter eos qui exasperant: qui habitant sepulcris.

Notãdũ, ꝙ Moyses tres cõditiones hoĩm eduxit de Aegypto. Nã primò eduxit quosdã vinctos de captiuitate. Scdò quosdã exasperãtes qui nolebãt exire. Tertiò eduxit quosdã de sepulcris.s. ossa Ioseph, & patriarcarũ. oẽs istos, q erant dispersi per Aegyptũ eduxit, & cogregauit in domo vnius moris dãdo eis vnã legẽ, & ritũ colendi Deũ. Ita pariter Chrs tres cõditiones hoĩm liberauit, & F cõgregauit in ecclesia. Nam primò absoluit vinctos iudæos à vinculo, & iugo legis. Scdò eduxit ab idololatria gẽtiles exasperãtes, & persequentes ecclesiã. Tertiò traxit multos de sepulcris pctõrũ sicut Magdalenã, & Matthæũ. Et oẽs istos cõgregauit in domo vnius moris, & legis euãgelicæ. Congregauit ergo Christus ecclesiam suam ex iudæis vnctis, & gentilibus, & peccatoribus sub vnam legem. deinde cum dicit.

Deus cum egredieris in conspectu populi tui: cum pertransieris in deserto.

Terra mota est, etenim cœli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel.

Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est: tu vero perfecisti eam.

Animalia

A *Animalia tua habitabunt in ea: parasti in dulcedine tua pauperi Deus.*

In hac tertia parte prędicit, & explicat bona spūalia, quæ cōtulit Xps ecclesiæ spōsæ, & ornaméta, quibus eā dotauit, & ornauit figurata p bona q̄ ille populus recepit à Deo in deserto, & illo itinere. Ad cuius ītelligētiā est notandū, ꝙ quinq; bona inter cætera cōtulit Deus illi populo ī deserto. Nā priō Deꝰ pluit eis manna de cœlo cum iā deficerent fame. Scđò dedit eis legē ī mōte Sinai: p quā dedit eis cognitionē Dei. Tertiò præcepit fieri tabernaculū, & ornauit ipsum, & diuisit spolia eius filiis. Leui.s. Caatitis, & Gersonitis, & Meraritis: vt patet Nūeri. 4. Quartò diuisit, & distribuit gradus sacerdotū, & ministrorum Quintò introduxit illum populū, & tabernaculum, & collocauit ipsum in mōtibus B pinguibus terræ ꝓmissionis. Sed q̄a oīa illa facta sūt in figura Xpi, & ecclesiæ spōsæ suæ: ideo Xp̄s volēs implere scripturas alia quinque vel sex dedit ecclesiæ spōsæ suæ post resurrectionē, & postquā liberauerat eā de captiuitate peccati, & congregauerat eam ex iudæis, & gentilibus, & peccatoribus. Primò dedit ipsi sacr̄m eucaristię ad refectionē spūalē. Secundò dedit apostolis spm̄ sanctum, per quem receperunt dona gratiarum ad intelligendas scripturas: & hoc in die pentec. Tertiò dedit eis dona virtutum moraliū, & theologalium ad ornatum. Quartò diuisit gradus sanctitatis in ecclesia secundū diuersitaté virtutū. Quintò distribuit ecclesiæ gradus ordinū, et ministrorum, & officiorum. Sextò cōstituit, & fundauit ecclesiā in monte pingui sa- C cramentorū ad nutritionē spūalem. In quo monte pascuntur oues Christi pinguedine ecclesiasticorū sacramentorū. Hoc ergo præuidēs Dauid ī spū apostrophādo dicit ad Xp̄m. O Chr̄e Deus, & homo sicut cum trāsires in deserto cœli distillarunt māna, & terra mota est à facie Dei israel, & Dei Sinai, quando dedisti legē Moysi: ita pariter cū tu egredieris, & exibis incarnatus in conspectu populi tui Christani segregabis. i. segregati sparges, & diffūdes pluuiā bonorū spūalium voluntariā. i. toti populo optatā, & desideratā, & gratiā ipsi hæreditati tuæ. s. populo Christiano, quæ licèt ante esset īfirmata, & fragilis, & debilitata per pcīm, & ex defectu gratiæ: tamen tu perfecisti, & confortasti, & fortificasti eam p esum sacramenti eucaristię, & aliorū bonorum spiritualium. Et iō omnia animalia tua, scilicet oēs fideles qui sunt oues pascuæ tuæ D habitabunt simul in tua hæreditate, & ecclesia tua sub vna fide, & caritate, eò quòd tu Deus parasti pauperi populo tuo istū cibum sacramentalem cum magno sapore, & dulcedine spūali: q̄a refecit, & lętificat mentē, & cor oīs pp ineffabilem dulcedinem suam. Ex hac litera patet, ꝙ Dauid nō solum loquitur hic pręcisè historialiter de illa pluuia mānæ facta in deserto. nec de pluuia ignis, & nubis facta in monte Sinai in datione legis: quia illa misteria iā erant facta tempore Dauid per CCCC. anos ante. Hic āt loquitur de futuro dicens: cum egredieris. i. cum exibis segregabis pluuiam hęreditati tuę. s. in die Iouis sancta, qn̄ institues sacramentum eucaristię distribuendo apostolis, & oībus fidelibus, & in die pente. qn̄ sparges pluuiam donorum gratiarū in linguis igneis. Ex quo patet, ꝙ cum dr̄ terra mota est à facie Dei isrel, non dr̄ ad E historiā principaliter, sed ad figurā: quasi dicat, ꝙ sicut tunc terra mota est à facie Dei Sinai in datione legis, qn̄ pluit, & cæli destillauerūt māna in deserto à facie Dei israel: Ita cœli destillauerūt dona gratiarū in mōte Siō qn̄ segregauit pluuiā spūlem sup apostolos: & hęc est vera intelligētia huius patris q̄ cęci, & obstinati iudæi capere nō possūt nesciētes distinguere inter figurā, et figuratum, nec applicare figuram figurato. Deinde cū dicit,

Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.

Rex virtutum dilecti dilecti: & speciei domus diuidere spolia.

Explicat magis ꝙ dictum est, & ostendit qualiter ex supradicta pluuia spirituali diffusa super apostolos dedit ecclesię dona sapien F tię, & doctrinę, & dona omnium virtutū, & aliarum gratiarum. Ad cuius intelligentiam est notādum sicut dictum est in ꝓlogo tract. 3. in sexto principio, ꝙ debet pręsupponi ad intelligendū sacram scripturam, ꝙ Christus nō solum est meditator Dei, & hominum in reconciliādo, & intercedendo: sed ēt est medius interpres inter nos, & patrē, q̄a declarauit nobis volūtatē pr̄is, & interpretatus est nobis legem veterem eius verū intellectū aperiendo. Et ēt Xp̄s vt ibi dictum est, verus, & proprius procurator rector, & dispensator oīum virtutū, & donorū, & bonorū spūalium Dei patris dilecti sui, q̄a ad solum ipsū pertinet dispēsare, & distribuere oīa bona gratiæ, & gloriæ patris dilecti sui. Nam primò dedit

A dit bona gratiæ, quãdo dixit: Accipite spiritũ sanctũ. Itẽ hoc demonstratur in parabola talentorũ. Matthæi.25. Quia vni dedit quinque talenta, per quę denotantur dona gratiæ: & alteri dedit duo, per quę denotãtur bona naturæ: & alteri dedit vnum per ꝙ intelligunitur bona tpalia. Et tñ ipsemet Christus dat, & dabit bona gloriæ qñ dicit Euge serue &c. Itẽ Lucę.21. dicit. Vado vobis parare locũ, vt edatis, & bibatis super mensam meã in regno patris mei. Ex quo patet, ꝙ sicut Christus est dispensator bonorũ gratiæ: ita est dispensator bonorũ gloriæ patris dilecti sui. Est ergo aduertẽdũ, ꝙ Christus, q̃ est dominus rector, & dispẽsator virtutum, & bonorũ patris, septẽ bona dispensauit, & distribuit ecclesiæ sponsę suæ. Primò sacrum eucaristiæ: ꝙ est bonorum oĩm bonum. de quo
B dictũ est, ꝙ in eo cõtinetur realiter Christus Deus, & hõ, & ꝑ consequens tota trinitas. s. pater, & spiritus sctũs ꝑ cõsubstãtialitatẽ ad verbũ. Secundo distribuit bona sapientæ, & doctrinæ. Tertiò bona virtutum, & oĩm gratiarũ. Quartò bona graduũ sanctitatis Quintò bona graduũ prælationũ, & ordinum. Sextò bona pinguedinis grẽ sacramentorũ. Septimò bona pinguendinis glorię. Dicit ergo propheta in his duobus versiculis sub una copulatiua cõstrustione ꝙ dominus Iesus Xp̃s rex virtutũ dilecti. i. rector, & dispensator virtutũ, & gratiarũ, & bonorũ dilecti patris dabit verbũ apostolis euãgelizãtibus virtute. i. cũ virtute multa ad prædicãdũ, & intelligẽdum sacras scripturas. & intelligit ꝑ verbum oia dona spũs sctĩ, quę Xp̃s dedit apostolis in die pẽtec. s. donũ sapientiæ, & intellectus ad intelligẽdas scripturas: & donũ cõsilii, & for-
C titudinis ad tolerandas persecutiones: & genera linguarum, ad prædicãdum euangeliũ omni creaturæ: & dedit eis virtutẽ ad sanandos infirmos, vt patet Matthæi. 10. & Lucæ. 10. & Marci vltimo, & iõ dicit, ꝙ dabit verbum euangelizantibus apostolis, & martyribus cũ multa virtute miraculorũ, & lingorũ. Itẽ iste Christus rector, & dispensator virtutum dilecti partis sui, nõ solũ dabit verbũ euangelizantibus, sed etiam dabit diuidere spolia speciei domus dilecti patris. i. dabit apostolis, & prælatis potestatem diuidere. i. videndi spolia, & ornamenta speciei. i. pulcritudinis domus dilecti patris supple: quæ ẽ ecclesia de qua dicit Christus. Domus patris mei domus orationis est. & intelligit Da-

D uid per spolia speciei domus omnia dona virtutum, & gratiarũ q̃ sunt ornamenta, & pulcritudo domus Dei patris, q̃ est ecclesia. de quibus ornamentis dixit superius psal. 54. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata &c. Item ois gloria filiæ regis abintus in fimbriis aureis circũamicta varietatibus. de quibus ẽt ornamentis, & spoliis habetur in lib. Cãticorum ꝑ totũ. Hæc ergo sunt spolia, & ornamenta speciei, & pulcritudinis domus dilecti pr̃is Christi. Et iõ est aduertendum in constructione, & ordinatione literæ horum duorum versiculorum: q̃a ex duobus versibus fit una copulatiua constructio. quia ly dominus primi versus ordinatur cum ly rex virtutum secundi versus, isto mõ. s. dominus Iesus Christus rex. i. rector virtutum dilecti patris sui supple, dabit verbum euangelizantibus virtute multa, &
E dabit diuidere spolia speciei domus dilecti. Ita quòd primus gtũs. s. dilecti ordinat cum ly spẽi domus. i. domus dilecti patris Xp̃i. Et ẽt causat amphibologica cõstructio i ly speciei domus: vt si dicatur: diuidet spolia spẽi domus: vel spolia domus spẽi. i. domus pulcritudinis. sed in hoc nulla est vis nec im ꝓprietas. Põt ẽt causari figura quæ dicitur endiadis inter illa duo substãtiua. s. domus spẽi. i. spolia domus speciosæ. Et sic totũ põt saluari quocũq; mõ ordinetur litera scd̃m modos supradictos. Litera autẽ Hierony. habet iuxta punctionẽ hebraicã sic. Reges virtutũ fœderabunt fœderabuntur siue mouebuntur mouebuntur: & spẽs domus diuidet spolia. & tunc est sensus scd̃m aliquos. s. ꝙ reges terræ cõgregabũtur sub vna fide in vna ecclesia, & diuidẽt spolia. i. dona, & ornamenta
F dabunt ecclesię sicut factũ est per cõuersionẽ Constantini Imperatoris &c Sed licet hoc fuerit verũ, tñ hoc nõ sonat ista litera nec p̃cedens nec subsequens. Ideo est magis tenẽda supradictã sententia, quia est magis consona, & maiora continens sacramenta. Deinde cum dicit,

Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.

Prædicit & explicat diuersitatẽ graduũ ecclesię quantum ad sanctitatem, quos gradus Christus distribuit ad ornatum, & decorem ecclesiæ spõsę suæ. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ Dauid appellat ecclesiã Christi quinq; noĩbus. Nã primò appellat eã populum

A liū Dei inquātum est cōgregatio fideliū. Scdō appellauit eā hrditatē Xpi inquātum ad eius ciues pertinet ista hrditas per gratiā, & alia p gloriā. Tertiò appellauit eā domū speciei, & pulchritudinis pp iā dicta superius. Quartò appellat eā montē Dei pinguē, & coagulatum. vt patebit infra. Quintò aūt appellat eam in hoc versu Columbā pennæ deargentatæ: siue columbā deargentatā variis coloribus coloratā, & hoc pp varietatem graduum sctōrum, & statuum perfectorum virorum qui quiescunt, & sunt, & fuerunt. Nā sicut columba cōstat ex pennis, & plumis diuersorum colorum, quibus pennis columba volat ex vno termino ad alium: ita pariter ecclesia constat ex diuersitate graduum sctōrum, & perfectorum virorum quos Xps constituit in ecclesia secundum diuersos gradus virtutū: B nam secundum apostolū. 1. ad Cor. 12. alios fecit apostolos: alios euangelistas: alios prophetas: alios doctores: alios martires: alios confessores, & alios continentes &c. Et hoc distribuit vnus, & idē spūs ,put voluit. Nā per virtutē fortitudinis fecit apostolos, & martires, & per virtutē castitatis fecit virgines, & cōtinētes, & per virtutē sapientię, & intellectus fecit doctores, & sic de singulis: & sic ecclesia facta est quasi vna colūba ornatu virtutum, & gratiarū varietate: cuius duæ alę sunt fidele[illegible] caritate formata, & spes bonorū cœlestium: qbus alis ipsa volat inter duos terminos. s. à terra in cœlum. Pennę autē virides eius sunt cōfessores, & doctores q volāt in cœlum p cōtemplationē, & pœnitentiā. Pennæ vero albæ sunt virgines, & cōtinentes: q volant per castitatē. & puritatē. Pennæ aūt ru- C beæ in pallore auri sunt apostoli, & martires, qui ardore caritatis per martirium in cœlum euollarunt: vnde pēnæ rubeę siue auratæ dicunt esse in dorso huius columbę, eò ꝙ martires supra dorsum martirium, & persecutiones pp Xpm tolerarunt ex caritate, & dono fortitudinis, & aliarū virtutum. Hæc est ergo causa quare Dauid ecclesiā Xpi appellat columbā, & in toto isto versu vtitur vocabulis metap horicis pp similitudinē. Vn̄ sūt valdè notāda vocabula hic posita. nā per columbā intelligit ecclesiam pp rōnes iā dictas, & per cleros intelligit terminos inter quos volat ista colūba siue hæreditates. Nā cleros græcè idem est qđ sors latinè. Sed qa termini hæreditatum, siue ipsę hereditates diuidebātur per sortes, vt patet in libro Iosue: iō in scriptura termini, & ipsę hæreditas dicunt sortes frequēter. Et iō Dauid in hoc loco p cleros intelligit terminos siue hrditates. Sed tunc est vidēdum, q̄ hrditates siue termini, inter quos volat ista columba. Ad qđ est dicendum vno mō, ꝙ termini inter, quos volat ista columba, sunt duo testamenta. s. vetus, & nouum: quorum medium fuit Xps, q fuit finis illius, & principium huius: qa ad ipsum tēdebāt, & volabāt pr̄es, & oēs fideles vet. te. & p ipsum trāsierunt ad vitā. Et sic iter, & spatium medium inter te. ve. & no. fuit Chr̄s, & veritas euāgelica, quę i Chr̄o fuit cōpleta. Et fideles nō possunt venire: nec poterunt peruenire de lege ad gratiā, nisi volādo, & transeundo per Chr̄m: nec nos possumus peruenire ad cognitionē veritatis le. ve. nisi volemus ad euāgelium trāseundo per Chr̄m, in quo oīa fuerūt cōpleta. Iō qui vult videre veritatē nō sistat nec maneat in illo termino: sicut faciunt iudæi: sed oportet, ꝙ trāseat, & volet ad alium terminum p mediū q est Chr̄s, & veritas euāgelica. Et sic Aug. & Hieronimus, & oēs sacri doctores ab vno testō in aliud volebāt trāseundo p Chr̄m, & veritatē euāgelicā. Iō ait Chr̄s Mat. 13. ꝙ oīs scriba doctus in regno cœlorum similis est patrifamilias q ,pfert de tesauro suo noua, & vetera. Et sic patet vno mō, qđ est volare inter terminos huius columbæ, & qđ est dormire per cōtemplationē. Alio mō termini, inter quos volat ista columba sunt duæ ecclesiæ. s. ista inferior p gratiā, & superior p gloriā. Nā ista columba semper volat ferēdo, & vehēdo fideles ab ista ecclesia, & hrditate ad illā superiorē. Etiā per istos duos terminos intelligit cœlum, et terra, inter quos quiescit ecclesia Chr̄i. Nā ecclesia est super terrā: qa oia terrena cōtemnit, et transcendit ponens suā spem in bonis cœlestibus, et dormit, et quiescit per cōtemplationē inter cœlum, et terram: qa est supra terrā, et infra cœlum: qa nōdum peruenit ad statum glorię, et iō eius ciues dicuntur viatores ad illā patriam, iam eleuati à terrenis. Et sic patet, ꝙ oēs fideles et iusti huius ecclesiæ dicuntur dormire inter duos terminos huius columbæ, et dicuntur pēnæ eiusdem. Dormire ergo inter medios cleros huius columbę nil aliud est nisi inter duo testamenta contemplari, et ab vno ad aliud per contemplationem discurrere, et vnum cum alio concordare: aut contemptis rebus terrenis in sola contemplatione diuinæ legis, et in

A spe diuinorum conquiescere, & ſm legem euangelicam viuere, & misteria no.te.p figuras, & prophetas, & autoritates ve.test.approbare. Et hoc est quod itendit dicere Dauid in isto versiculo. Pōt etiam describi ista colūba magis distinctè secūdum omnes suas partes. Nam ecclesia dicitur columba metaforicè ꝑpter eius māsuetudinem, & mūditiā. Caput huius columbæ est Christus: à quo descēdit omnis sensus spiritalis, & motus ad sua membra. vt frequenter dictum est, Columba eius est virgo Maria: per quam descendūt ad nos omnes gratiæ per eius intercessionem. Nā sicut Chrs est mediator inter hoīes, & Deum, ita virgo Maria est mediatrix inter nos, & Xp̄m. Ista colūba habet alas, & dorsū, & partes interiores. Pennæ alarum sunt deargentatæ & albæ: pēnæ dorsi sunt rubeæ, & pallidę B quasi deauratæ: pēnæ vero interiores sunt q̄dam virides, & quędam medio colore, & quasi diuersis coloribus coloratæ. Et ideo pennæ rubeę, & pallidę siue deauratę dorsi huius columbę sunt apostoli, & martires ardore caritatis fulgentes; qui primum, & altiorem locū tenent in ecclesia sicut aurum inter metalla: & ideo ponuntur in dorso ecclesiæ. Pennę autem deargentatæ, & albæ alarum sunt uiri sāncti, & mulieres virgines, & cōtemplatiui qui totaliter ista terrena cōtempserunt propter cœlestia, & iō ponuntur in alis colūbæ: quia per puritatē volāt ad cœlum, & sic tenent secundum locū in ecclesia. Pennæ vero virides sunt sancti Dei cōfessores: qui licèt nō peruenerunt ad rubedinem, & palledinē martirū: tamē in uiriditate fidei, & spei radicati fecerūt semper fructus bonorū operum: & iō col C locātur istæ pennæ virides quādoq; in cauda quādoq; propè alas coūlbę. Cæterę aūt plumę, quæ ponūtur sub alis, & in partibus inferioribus huius colūbæ mediis, & diuersis coloribus coloratæ sunt oēs Xp̄i fideles tā cōiugati q̄ simplices, & diuersorū statuū, & cōditionum Christiani uiuentes sub lege euāgelica: qui licet frequenter cadāt per pc̄tm̄: tamē semel in anno uel finaliter surgunt per pęnitentiā. Oēs ergo supradicti status fideliū dicūtur dormire & quiescere in hac colūba. Ista aūt colūba habet cleros. i. terminos intrinsecos, & extrinsecos. Termini itrinseci sūt alę, & eius partes extremę; sed termini extrinseci sunt cęlū, & terra, & ipsa colūba tenet mediū inter cęlū, & terrā: nā licèt nōdum attingat nec possideat cælum in re: tamen iā tenet in spe, & licèt sit in terra: tamen non uiuit ſm terrā: imo est eleuata à sollicitudine terrenorū, & in spe futurorū uiuit secūdum Deū. Et iō tenet mediū inter cęlum, & terrā. Et iō fideles dicūtur dormire inter medios cleros. i. inter medios terminos huius colūbæ inter cęlum, & terrā. i. Vnde uita christiani dr̄ dormitio respectu uitę hoīm mundanorū. Nā dum mūdani fluctuāt, & laborāt solliciti circa honores, & diuitias acquirēdas, & cętera tēporalia exercenda: Christiani dormiunt, & quiescunt in cōtemplatione, & spe bonorū cœlestium. Et iō psāl. 4. dixit uir iustus, q mūdani à fructu frumenti uini, & olei multiplicati sunt. Ego aūt in pace in idipsum dormiā, & requiescā, qm̄ tu dn̄e singulariter in spe constituisti me: prout ibi fuit declaratū. Dormire ergo inter medios cleros siue terminos huius columbæ nihil aliud est: nisi cōtemptis rebus E terrenis uiuere in ecclesia, & requiescere per contēplationem bonorum cęlestium. His habitis est deueniendū ad constructionē literæ huius uersus, quæ difficilis est non solum ꝑpter uocabula metaphorica: sed ēt ꝑpter istā dictionem si: quę pręponitur in oratione. Nā ista dictio, si, uno modo pōt esse cōiūctio causalis: alio modo aduerbiū optatiui. Si aūt est cōiūctio causalis: hoc pōt esse dupliciter. Nā aut connotat causam efficientē aut finalē. Nā primò: quia dormire inter medios terminos huius colūbæ non est causa efficiens eius qd̄ præcedit, nec subsequitur in litera: notat ergo causā finalē, & tunc ponitur ꝓ ut. ut sit sēsus. Dn̄s dabit uerbum euāgelizantibus uirtute: dabit diuidere spolia speciei domus dilecti: si dormiatis. i. ut uos fideles dormiatis, & quiescatis inter medios cleros huius colūbæ F &c. Termini extrinseci huius colūbæ sūt duo testamenta uel fides, spes, & caritas: quæ sūt parietes ecclesiæ. Et tunc est sensus: vtinā dormiatis, & quiescatis inter duo testamēta per cōtemplationem, & studiū, & meditationē: aut inter fidē, & spē, & caritatē per operationē, & cōtemplationē: eò ꝙ ecclesia est media inter duo testamēta, & inter has uirtutes sepitur et clauditur. pōt ēt ly pēnæ deargentatæ esse gt̄i siue nti casus, & tunc est sēsus: dominus rex uirtutum diuisit spolia ecclesiæ, & uos pēnæ deargētatę. i. fideles cōtēplatiui puri, & mūdi, et leues ab onere terreno dormiatis, & q̄escatis inter medios terminos huius colūbæ, & inter posteriora dorsi eius fulgētis in pallore auri: & sic sp̄ redditur sn̄ia intelligibilis.

A gibilis. Litera autem hebraica s͠m punctuationé Talmudistarũ habet sic. Si iacueritis inter sterquiliniũ alæ colũbæ coopertę argẽto, & pẽnæ eius in viridi pretioso. Sed iã dictum est: ꝙ tali interpretationi non est fides adhibenda: quia quandoque tollit sacramentũ, & verum intellectũ scripturæ, & prophetię.

Dñ discernit cœlestis reges super eã niue dealbabuntur in Selmon: mons dei mons pinguis.

Mons coagulatus mons pinguis: vt quid suspicamini montes coagulatos?

Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo: & enim dominus habitabit in finem.

Quia superius Dauid ostẽdit qualiter Xp̃s ornauit ecclesiam suã multiplici, & vario ornamento virtutum, & graduum sctõrum: hic ostendit qualiter distribuit in ea diuersitaté graduum ordinum, & officiorum prælatorũ B ad ministrãdum ecclesiastica sacra, & ad exercendã potestaté iurisdictionis, & ostendit ẽt quẽ effectum, & fructũ efficiunt ecclesiastica sacra: vnde dicit, ꝙ propter hoc Xp̃s rex cęlesti cõtulit eclcesiæ sacramẽta, & ordinauit in ea ministros, & sacerdotes dans eis potestaté ordinis, & cõstituit in ea prælatos: conferens potestaté iurisdictionis: ut per sacramẽta mũdarent homines à pc̃tõ, & purificarent eos, & per potestatem iurisdictionis absoluerẽt eos à quocunq; vinculo excõicationis. Dicit ergo Dauid, ꝙ ideo Christus ornauit ecclesiã columbam ornamento vario virtutum, & officiorum, quia dum Christus rex cęlestis discernit, & distribuit reges.i. rectores, & sacerdotes, & prælatos ad regendum super eã: tũc homines recipientes sacramenta mundabuntur, & dealbabuntur niue, & puritate gratiæ C ab omni nigredine peccatorum in Selmõ. Ad cuius intellectum est aduertendũ: ꝙ in terra promissionis est quidam mõs appellatus Selmon: qui interpretatur vmbrosus: eo ꝙ semꝑ apparet vmbrosus, & niger ad differentiã Libani: qui semper apparet albus propter frequentiã niuium: sed cum aliquãdo ningit super montem Selmon: tunc apparet albus: sicut libanus: per quod figurabatur gentilitas q̃ ante erat nigra, & vmbrosa tenebris pc̃tõrum sicut Selmon: sed postea fuit dealbata niue gratiæ baptismalis, & aliorũ sacramentorũ, & sic facta est alba sicut libanus. Et hoc est quod intẽdit dicere Dauid: vnde ait, ꝙ dum Christus rex cęlestis discernit, & dictinctè distribuit reges.i. rectores, & sacerdotes, & prę-latos sup istã columbã.s. ecclesiã, tunc gentiles, & omnes pc̃tores habitantes in Selmon.i. D in vmbra pc̃torum dealbabuntur niue gratię baptismalis, & aliorum sacramentorũ, & mũdabunt ab omni macula, & vinculo peccati. Vnde sicut gentilitas ante erat vmbrosa, & sterilis sicut Selmon: postea per apostolos facta est fertilis, & pinguis ad pascua, sicut Libanus, postquam niues baptismales, & aliorum sacramentorum ceciderunt super eã. Et ideo subdit, ꝙ mons Dei, qui est ecclesia, non est mons sterilis sicut Selmon, imo est mons pinguis pinguedine multorum sacramentorum ad pascendas oues Christi ad refectionẽ spiritualem. Et subdit, ꝙ ecclesia nõ solũ est mõs pinguis: sed etiam mons pinguis, & coagulatus. Ad cuius euidentiam est valdè aduertendum secũdum Arist. 3. Meteo. quòd coagulatio causatur ex nimia pinguendine, & viscositate, & ideo omnia pinguia, & viscosa facilius E sunt coagulabilia sicut oleum, & lac, & mel: eò quòd partes facilius cohærent, & connectuntur. Et ideo ecclesia per similitudinem dicitur mons pinguis, & coagulatus pinguedine sacramentorum, & coagulo fidei, & caritatis, quia gratia, & caritate fideles simul cohęrent, & pascuntur in vna ecclesia pinguedine sacramentorum, & euangelicę doctrinę. Litera Hieronimi habet: Mons excelsus mons pinguis: quod idem est. Nam non solum ecclesia est mons pinguis pinguedine sacramentorum, & doctrinę, sed etiam est mons excelsus altitudine, & celsitudine dignitatis, & contemplationis: de quo monte dicitur Esa. 2. Erit præparatus mons domini eleuatus super omnes colles &c. De quo etiam monte pingui, & coagulato, & excelso dicitur Ezechielis. 34. In pascuis vberrimis pascam oues F meas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua eorum &c. Deinde cum dicit. Vt quid suspicamini: increpat Iudæos modernos cęcos, & obstinatos. Ad cuius intellectum est aduertendum, quòd Iudæi sicut sunt carnales, & mundani: ita nõ percipiunt spiritualia sed sola temporalia, & corporalia. Et sic non intelligũt sacram scripturam nisi ad sensum literalem. Et sic putant, quòd illa terra quã Deus promisit cultoribus suis fluẽtem lacte, & melle, & oleo, & vino, non est alia terra nisi terra Canaan, & Palæstinæ ubi per magna tempora patres sui habitarunt, & ideo ad solam illam desiderant reuerti, & non propter aliud desiderant falsum messiam nisi ut reducat eos in illam terram vbi est Hierusalẽ terrena:

A rean. vt in tẽplo possint offerre oblationes, & sacrificia aĩaliũ brutorum: & sic putant, & suspicantur in illa terra esse mõtes pingues, de quibus Deus locutus est patriarchis, & ꝓphetis: & ĩ solis illis ponũt spẽ suã. Dauid ergo ꝓuidẽs ĩ spũ cæcitatẽ istorũ, increpat eos. di. O Iudęi cæci, & obstinati ut q.d.i. quare suspicamini: & existimatis mõtes terræ Canaã, & Palæstinæ s. montẽ Oliueti, & Carmeli, & Hermõ, & alios montes illius terrę esse montes coagulatos, & pingues: de quibus locuti sunt ꝓphetæ: & ĩ quibus Deus habitat? quasi di. vana, & falsa est suspicatio vestra, & existimatio: quia mõtes pingues, & coagulati, quos Deus fidelibus suis ꝓmisit, non sunt corporales, nec tẽporales, sed spũales, & ęterni: & iõ veri montes, & pingues sunt ista ecclesia, in qua Deus habitat per gratiã: & B superna, in qua Deus inęternũ habitat per gloriã. Nã ista ecclesia toto orbe diffusa est ille mõs in quo Deo est beneplacitũ habitare in eõ ꝑ gratiã. & eñ.i. certe Deus habitabit in eo in finẽ. i. vsq; ad finẽ mundi habitabit in isto ꝑ gratiã, & in illo superno habitabit in finẽ: i. in æternum per gloriam. q. d. ꝙ Deus habitauit in illa Hierusalẽ, & tẽplo, & arca ꝑ aliquõd tṗs in figura añ incarnationẽ: sed post mortẽ, & passionẽ & resurrectionẽ iã amplius non habitat in illo mõte terreno, sed in sola ecclesia toto orbe diffusa habitat per gratiã, & in cœlo per gloriã. ergo iste mõs pinguius ecclesię est desiderãdus: vt in eo pascamur ecclesiasticis sacramẽtis per gratiã: & supernus mõs est appetendus: vt illis pascuis vberrimis fruamur per gloriam. Ex supradictis patet quibus bonis spũalibus ornauit Xp̃s ecclesiã C suã: & qũo ꝑꝑ diuersitatẽ bonorũ spũalium quibus est referta, & ditata sortitur diuersa noia, quia dicitur, & appellatur hæreditas Xp̃i, & spõsa, & domus speciosa, & colũba, & mõs pinguis, & coagulatus, & excelsus. Patet ẽt qũo, nec mõtes Canaã, nec mõtes terreni, nec synagoga, nec delubra, & tẽpla gentiliũ vllo mõ pñt dici mõtes pingues, & coagulati: ꝙ pascua eorum sunt corruptilia, & trãsitoria: & Deus non habitat in eis per gratiã, nec per gloriam: & per consequens in eis nullus põt Deo frui: nisi in sola ecclesia ista per gratiã: & in superna per gloriã: ergo isti sunt mõtes in scriptura ꝓmissi. Itẽ mõs pinguis verus coagulatus, & excelsus, in quo Deus habitabit in ęternũ in vnitate personæ est humanitas Christi. & ideo tota pascua, & fruitio beatorum consistit in visione personæ D Christi, qui est verbum patris. in quo est tota trinitas essentialiter, & substantialiter, & inseparabiliter. Et sic nemo potest videre & frui filio: quin videat, & fruatur patre, & spiritu sancto: vt ait Christus. Io. 14. Qui uidet me uidet, & patrem meum. Item 17. Hæc est vita ęterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Et ideo iste est verus mons pinguis pascualis, & fruibilis: de quo vltimatẽ loquitur scriptura: quia iste fecit ecclesiam pinguem, & coagulatam.

Currus Dei decem milibus multiplex: milia lætantium: dominus in eis in Sinai in sancto.

Ascendisti in altum: cepisti captiuitatem: accepisti dona in hominibus.

Hęc est quarta pars principalis: in qub ostẽdit Dauid qualiter Chr̃s accepit à patre oĩa bona spiritualia supradicta: vt distribueret ea E ecclesiæ spõsæ suæ, & hoc accepit in die ascẽsionis. Vñ licẽt hoc habuerit Chr̃s à primò ĩstãti suę cõceptionis ẽt inquantũ hõ ratione vnionis: tñ hoc apparuit manifestè in die ascẽsionis: quia tunc accepit possessionem regni cęlestis inquantum hõ pro se, & membris. Et ideo dixit in ascensu suo. Data est mihi ptãs in cęlo, & in terra. Mat. vlt. Et ideo describit hic modum ascensionis Christi cũ triũpho. Ad cuius intellectũ est notandũ, ꝙ angeli in sacra scriptura frequenter nominanẽ currus Dei: in quibus Deus sedere dr̃. vñ. i. Paralyp. 27. Deus ꝓcepit Salomoni: vt faceret Cherubin ad modum quadrigæ, super q̃ Cherubin Deus sederet. Item ps. 17. dictum est. Qui sedes super Cherubin moueatur terra. Et hic ẽt dr̃ Deuter. 33. Quia Dñs de Sinai venit, & F cum eo sanctorum milia. i. cum multis milibus angelorum: vt glossant Hebræi. & sic patet, ꝙ in scriptura angeli freqũẽter dicuntur currus Dei. Et intendit dicere Dauid in hoc passu: & sicut Deus descendit, & fuit in monte Sinai super milia angelorum: ita Christus Deus incarnatus ascendit in cęlum sedẽs super multa milia angelorum tanquam super multa milia curruum. Nã sicut Romani duces habita victoria de aliqua prouincia intrabant Romam cum triumphali curru, & ante & retro currum præcedebat, & subsequebaẽ caterua captiuorum: & præda recuperata, vt patet de Camillo, qui retulit Romã vexilla recuperata, quondã ablata: Ita pariter Chr̃s deuicto diabolo, & expoliato inferno, & recuperata præda captiuorum quondam abla

A ta: & tyrannicè in limbo diu detenta, super currum triumphalem multorum milium angelorum intrauit cęlum secum ferens recuperatam captiuitatem sanctorum patrum. Et sic accepit sedem in cęlo pro se, & suis: quia sedit à dextris patris, Marci vlt. A quo patre accepit omnem ptātem: & factus est vris distributor bonorum, & omnium virtutum dilecti patris sui. Et ista dona accepta à patre dedit, & distribuit hominibus. Primò apostolis in die Pentec. & postea omnibus martiribus, & doctoribus, & fidelibus distribuit per successionem tpis. Hoc est ergo quod intendit dicere Dauid in hoc passu: licet verbis duris, & intricatis. Vnde ait: ꝙ sicut currus Dei fuit multiplex 10. milibus in Sinai in sancto, idest in monte sancto Sinai: vbi fuerunt multa milia angelorum supple lætantium cum
B Deus dedit legem in monte Sinai: vt dictum est Deuter. 34. Ita tu pariter Christe Deus, & homo ascēdisti in altum cœlum cum multis milibus curruum angelorum lætantium cum magno triumpho: & cępisti, & tulisti tecum captiuam captiuitatem sanctorum patrum ab inferno abstractam, & recuperatā: propter quam victoriam meruisti talē triumphum: & sedisti à dextris patris: à quo accepisti vniuersalem potestatem: & accepisti dona hominibus tuis fidelibus distribuenda, & dispensanda in die Pentec. & in omni tpe futuro: quia distribuisti dona gratię fidelibus tuis in hac ecclesia: & dona glorię in cœlesti. Et non solum accepisti illa dona pro patribus, & fidelibus ve. te. quos de limbo liberasti: nec solum pro apostolis, & cęteris qui te in principio receperunt: sed etiam accepi-
C sti ptātem, & dona: vt gentiles non credentes (quia nunquam habuerant legem) hereditarent dñm Deum conuersi ad fidem. vnde Saluator ait Io. 17. Pater non pro his rogo tantum, sed pro oībus, qui credituri sunt. Litera Hieronymi habet sic. Currus Dei innumerabilia milia milium lætantium dominus in Sinai in sancto. Et tunc litera est magis plana. quasi dicat. ꝙ currus Dei ita est innumerabilis, ꝙ sunt milia milium angelorum lætantium: quia dominus fuit in eis tanquam in curribus in monte sctō Sinai. Monstra autem litera debet sic construi. s. ꝙ currus Dei fuit, & est multiplex. x. milibus. i. plus decem milibus: quia multa milia angelorum lætantium fuerunt: & dominus fuit in eis curribus angelorum in sctō mōte Sinai, quādo dedit legem Moysi Et conuersus ad Christum dicit, O Christe Deus, sicut quādo data est lex in monte Sinai currus Dei fuit multiplex, & innumerabilis. s. milia milium angelorū lætātiū: & dominus fuit in eis curribus in sancto monte Sinai: quia fuit plus decem milibus. i. plus q̄. 10. mil. Ita tu cum innumerabilibus curribus angelorum ascendisti in altum cęlum: & cepisti, & tecum tulisti captiuitatē. i. prædam captiuam, quam de limbo liberasti: & ideo in præmium tantæ victoriæ accepisti à patrem dona hominibus distribuenda. D

Etenim non credentes inhabitare: dñm in Deū.

Etenī. i. insuper tu accepisti potestatem nō credentes. s. gentiles, & alios infideles habitare. i. frequenter habere dñm in Deum. s. vt esses eis i Deum: & ipsi tibi in populum: quia dedisti eis potestatem filios Dei fieri per regenerationem baptismalem. E

Benedictus dominus die quotidie: prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrarum.

Postq̄ superius explicauit qualiter Christus accepit à patre oīa bona spūalia hoībus distribuenda: ideo in hac quinta parte ostendit, quibus meritis Christus meruit illa dona accipere pro suis distribuenda: & dicit, ꝙ hoc meruit Christus per suā mortē, & passionē, per quam nos redemit: & iō meruit dici saluator oīm dicit ergo. Benedictus est dominus noster Iesus Christus die quotidie. i. per singulos dies: ut habet litera Hieronymi. Nam ipse faciet prosperum iter, & viā salutarium nostrarum. i. nostrarum saluationum.

Deus noster Deus saluos faciendi: & domini exitus mortis.

Christus Deus noster est deus faciēdi saluos homines: quia est saluator hoīm iuxta F proprietatem sui nominis, quod est Iesus. i. saluator Et subdit causam quare dicitur Saluator hoīm: & quomodo saluauit homines di. ꝙ cā quare saluauit, & pretium nostrę redemptionis, & salutis fuit: fuit, quia dñi Dei exitus mortis. i. quia exitus domini Dei Iesu Christi fuit exitus mortis: quia per mortem exiuit ab hoc mundo, vt nos à morte ꝑpetua liberaret, & saluaret: quia mortem nostram moriendo primò destruxit per exitū mortis: sed post tres dies virā nostram resurgendo reparauit, Et ideo dicitur Deus saluos faciendi, & saluator hoīm, & Deus salutarium nostrorum. Et fecit iter prosperum in hac via per gratiam sacramentorum quæ fluxerunt à passione sua: & in cęlum per gloriam

riam

A riam, quã meruit hominibus distribuere per merita suæ passionis. Litera Hieronymi habet. Domini Dei mortis egressus. & tunc est litera magis plana. Est ergo sensus huius partis: ꝙ quia exitus domini nostri Iesu Xpi fuit exitus mortis, i. quia se humiliauit vsq; ad mortẽ: & voluit recipere in se mortem cũ non obligaretur: ideo destruxit nr̃am mortẽ: & cũ mors esset finis oĩum: & esset nobis inter flebile ad infernum: ipse Christus recipiendo mortem fecit nobis iter ꝓsperũ per ipsam ad vitã æternã: qa ipsa quæ ante erat iter ad aliã mortem æternã ꝓpter pc̃m: facta est iter prosperũ ad uitã æternã per mortẽ Christi. Itẽ cũ cœlũ nobis esset clausum. Christus fecit ipsum nobis ꝑuiũ in sua ascẽsione: & via cœlestis, quę nullius fuerat temerata uestigio facta est nobis nota, & Christus fecit nobis iter prosperum per cœlũ ad
B vitã æternã: & totũ hoc meruit propter suã mortẽ & passionem. Et sic meruit dici Deus saluos faciendi: & Deus salutariũ nostrorũ.

Veruntamen Deus cõfringet capita inimicorum suorum: verticem capilli perambulantium in delictis suis.

Postq̃ superius Dauid ostendit qualiter passio Christi fuit causa nostræ salutis: & fecit nobis iter prosperũ ad vitã æternã: ideo in hac sexta parte ostendit qualiter illa eadẽ passio Christi fuit scãdalũ, & causa dãnationis corporis, & aiæ, & causa captiuitatis & destructionis Iudæis cæcis, & obstinatis. Nã Iudæi in occidendo Christũ incurrerũt irã, & indignationẽ Dei: & sentẽtiã vtriusq; mortis propter mortẽ iusti: sed adhuc Christus expectauit eos ad pœnitẽtiã per xl. an-
C nos: ne sua passio esset eis inutilis. Sed quia noluerunt cognoscere reatũ suũ. nec conuerti ad Christũ: imo voluerunt in sua perfidia, & obstinatione permanere persequendo apostolos, & ecclesiã. Ideo Christus misit Titum contra eos cum exercitu Romanorum: qui cępit, & destruxit omnes ciuitates Galileæ, & Palæstinæ: & finaliter obsedit Hierusalem verticẽ, & caput totius regni: & post longa obsidionem, & stragẽ, & mediã cępit, et combussit templum, et arcẽ et præsidium. et totam ciuitatem, et muros à fundamentis euertit. In qua obsidione mortua sunt fame, et gladio decies centena milia: ut inquit Iosephus libro de bello Iudaico. q̃ quidẽ strages facta est, ut ipse inquit, in uindictã mortis Iesu Nazareni: aut Ioannis Baptistæ: aut

Iacobi iusti. Sed rabi Samuel manifestè probat, ꝙ illa strages potius facta est in vindictã mortis Christi: qui fuit magis iustus, et dignus: propter sanctitatẽ vitæ, et magnitudinem miraculorum. Et hoc prædicit Dauid: vnde ait, ꝙ licè exitus, et egressus Domini nostri Iesu Christi fuit exitus mortis, per quã nos saluauit, et de morte perpetua, & captiuitate liberauit: uerumtamen Christus in vindictam mortis suæ confringet capita Iudæorum inimicorũ, et crucifixorũ suorũ: scilicet Scribarũ, et pharisæorum, et sacerdotum, qui fuerunt capita in cõsilio, et coniuratione cõtra ipsum: et confringet verticem capilli successorum illorum perambulãtiũ, et perseuerantium in delictis suis: et in obstinatione, et malitia sua. Vnde est aduertendum: ꝙ sicut principes sacerdotum, et Scribæ, et pharisæi erant capita ciuitatis Ierusalem, ita Hierusalem erat caput, et capillus totius regni; et templum, et fortalitium, et præsidium erat vertex ciuitatis: et omnia ista fuerunt pœnitus combusta, et destructa, et cæt. Et ideo per verticem capilli intelligit templum, et præsidium, et turres altiores ciuitatis. Nam sicut Hierusalem erat capillus, et caput aliarum ciuitatum, et oppidorum regni: ita templum, et præsidium, et turres erant vertex, et etiã capilli ciuitatis: quæ oia fuerunt destructa. Item etiã per verticem capilli põt intelligi superbia, et regnum, et sacerdotium Iudæorum, quæ omnia fuerunt contrafacta. Item notanter dicit. Et uerticem capilli perambulantium in delictis suis: per quos intelligit successores crucifixorum Christi permanentes, et perambulantes, et perseuerantes in eadem malitia, et obstinatione: quia non solum Christus confregit capita crucifixorum suorum: quia Pilatus, et Herodes mortui sunt in exilio in Gallia: et Anna, et Caiphas mortui sunt in multis miseriis, et seditionibus, quę factæ sunt in Hierusalẽ in illis quadraginta annis: ut ait Iosephus: Sed etiam Christus cõfregit successores illorum, et filios, qui uoluerunt in eadem obstinatione, et malitia perambulare, et permanere. Et sic Christus quotidie confringit uerticem, et malitiam modernorum Iudæorum in eadem obstinatione perambulantium, et perseuerantium: quia continue expoliantur, et uerberantur, et interficiuntur, et sunt in perpetua seruitute. Deinde cum dicit.

Dixit

A *Dixit dominus ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris.*

Vt intingatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Explicat modũ supradictæ stragis, & excidii ciuitatis, & totius regni. Ad cuius intelligentiam est notandum secundum Iosephũ, ꝙ sicut filii Israel venientes in terram Canaan non intrarunt per Palæstinam, quæ est continua cum Egypto, sed circundederunt per desertum, & montem Seir: & Moab, & destructa terra Basan intrauerunt per Iordanem ab Oriẽte: & sic destruxerunt Hierico, & omnes ciuitates, & obtinuerunt totam terram à Iordane, & Basan vsq; ad profundũ maris mediterranei occidentalis, vt patet per totũ discursum libri Iosue. Ita pariter dicit Iosephus, ꝙ postq̃ Titus cũ exercitu suo venit B in Syriam in Egyptum, vbi erat quædam legio militum Romanorum .s. sex millia, & 566. equitum. quæ quidem legio eodem itinere circuit totam Palæstinam, & Iudæã, & mare mortuum, & per terram Basan intrauerunt Iordanem, & incęperunt vastare, & destruere oẽs ciuitates, & oppida Iudęorum. Et sic vastando venerunt à Basan vsque ad Ioppen, & Cæsareã, & Gazam, quæ erant ciuitates sitæ in littore maris occidentalis, & sic destruxerunt, & cęperunt primò totã Galilæã, et Iudæã, vltimò aũt obsederunt Hierusalẽ. Et tãdem post longam obsidionem, & famẽ cœperunt eam vi armorum, et trucidarunt oẽs principes sacerdotum, et Scribas, et Pharisæos, et principes populi, et omnes ciues, et populares, et plebeios: intantũm ꝙ oẽs plateæ, et vici, et domus Hierusalẽ fluebãt cruo C re, et sanguine occisorũ. Et hoc est, quod intendit dicere hic Dauid prout vidit in spiritu. Vñ ait. O dñe Iesu Christe dominus pater tuus dixit, et proposuit, et percipiẽdo dixit. Ego conuertam, et deducam legionẽ militum Romanorum ex Egypto per desertum vsq; ad Basan: quæ est à parte orientis, et ex Basan conuertam exercitum, et legionem Romanorum versus occasum, destruẽdo, et vastando ciuitates Iudęorum vsq; in profundum maris. i. vsque ad Ioppen, et Gazam, et cęteras ciuitates sitas in littore maris mediterranei: et captis omnibus ciuitatibus tandem obsidebitur, et capietur, et destruetur Hierusalem, in qua effundetur tantus sanguis occisorum, ꝙ Romani non calcabunt nisi sanguinem Iudęorum: intantùm vt pes tuus intingatur in sanguine. Et etiam lingua canum tuorum militum intingatur, et D satietur ab ipso sanguine effuso ex Iudęis inimicis tuis. Et hoc iusto Dei iudicio factum est, vt sicut Iudęi intinxerunt pedes Christi sanguine ipsum crucifigendo, et conclauãdo: ita Christus intinget pedes suorũ militũ in sanguine Iudæorum. Et etiam quia Iudæi tãto desiderio sitiuerunt sanguinem Christi, ideo canes linxerunt, & satiati sunt sanguine eorum. O ergo altitudo diuitiarum sapiẽtię, & scientiæ Dei, q̃ incomprehẽsibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uię eius. Ad maiorem autem euidentiam eorum, quæ dicit in hac particula, est aduertẽdum, ꝙ sicut Iudęi multipliciter perambulant, et perseuerant in delictis, & sceleribus suis contra Christũ, ita multipliciter, & iugiter Christus confregit, & confringit continuè capita Iudęorum E inimicorum suorum. Nã sicut semper perseuerant in sua iniquitate, & malitia: ita Christus semp ꝑseuerat in puniẽdo eos. Vnde licèt multa peccata fuerint annexa peccato Iudæorum, tñ fuerunt duo principalia. s. sacrilegium, & blasphemia, quia fecerunt Deũ mẽdacem, & legem, & prophetas, & homicidiũ iniustum, quia Christum iustissimum occiderunt, sicut patebit psalm. 81. Sed grauiora facta sunt ista duo peccata per obstinationẽ & perseuerantiam: q̃ per primam commissionem, & perpetrationem. Vnde non sufficit Scribis, et Pharisæis, ꝙ Deũ negauerunt, & legem, & prophetas, negando Christũ, & ipsum occiderũt, sed quod grauius et deterius est, in eadẽ infidelitate permãserũt, & ꝓmulta alia mẽdacia suæ falsæ doctrinę addierũt: F quibus tenebris pererãbulant, et perseuerãt obstinati, vt patebit psal. sequenti, et psalm. 81. Et non solum perambulant, et perseuerant in eadem cęcitate, et infidelitate, sed in eodem homicidio contra Christum, et suos fideles, quia non sufficit eis, quòd patres eorum occiderunt Christum, sed etiam ipsi desiderãt ipsum occidere in membris suis: imo quolibet anno crucifigunt aliquem christianum, et si non possunt habere hominem crucifigunt aliquod aliud anima ex desiderio crucifigendi Christum, prout pluries compertum est ex eorum confessione in diuersis partibus mundi. Vnde anno. 718. congregati Iudęi in ciuitate Beryti, in una domo ceperunt imaginem ligneam crucifixi, et primò flagellauerunt eam, et iterum cum omnibus

A bus opprobriis, & iniuriis crucifixerũt eum, & lancea latus trãsfixerunt: à quo miraculo sè exiuit magna copia sanguinis, intantum ꝙ exiuit per rimulas portarũ in uia publica. Quo miraculo viso omnes Iudæi sponte uenerunt ad baptismum miraculum pdicantes. de quo mysterio celebratur festum passionis imaginis in quibusdã ecclesiis. Itẽ anno dñi Milesimo. 174. congregati Iudęi in die paschæ in sinagoga cęperunt quẽdam iuuenem vocatum Ricardum in ciuitate Parisien. quẽ cum omnibus opprobriis quondam Christo factis crucifixerunt. quo scelere comperto Rex Francię omnes Iudęos ex suo regno pcepit relegari. de quo exilio obtinuerunt Iudęi indulgentiam: & fuerunt ab exilio precibus reuocati. Sed iterum post aliquot annos in eadem ciuitate quidam Iudęus emit
B pecuniis, à quadam paupercula muliere hostiam consecratam, quam in communione latenter absconderat. Hanc hostiam cępit ille Iudęus, et in cacabo diu decoxit, et exinde abstractã supra icudẽ malleo, et gladio multipliciter percussit, ex cuius vulnere copia sãguinis exiuit, et quasi totam domum vsq; ad fores impleuit. quo scelere comperto, et per ciuitatem, & regnum diuulgato per oẽs partes Francię Iudęi fuerũt expoliati et partim trucidati, et cõbusti, et cęteri irreuocabiliter toto regno expulsi vsq; in hodiernũ diẽ. Quę quidem hostia ostenditur hodie in testimoniũ in ecclia sancti Ioannis de Grauia. Item per idẽ tps apud Cęsaream Augustam ciuitatẽ Hispaniarũ cõgregati Iudęi in die paschę quendã puerum vocatũ Dñicum cum oĩbus
C opprobriis Christi crucifixerũt: cuius sepulcrũ in eadẽ ciuitate vsq; in hodiernũ diem ostenditur. Item anno domini. 1379. Iudęi in Alemania oẽs aquas potabiles veneno mortifero infecerunt: propter quod magna pars eorum fuit combusta, et trucidata. Item anno dñi. 1468. in nostris temporibus congregati Iudęi in ciuitate Tridenti quendã puerum Simonem vocatum cum oĩbus opprobriis crucifixerunt. quę res fuit nota per totã Italiam, et Germaniam, & Galliam. qui quidẽ sanctus signis, et miraculis claret. Per idẽ tempus tempore pontificatus domini Sixti simile scelus commiserunt Iudęi in ciuitate Dertona crucifigẽdo quendam puerum vocatum Ioanninum, quo scelere, comperto multi Iudęi fuerunt interfecti, et domus eorũ dissipatæ. Item hoc eodem tempore apud Sepuluedam oppidum Hispanię, Iudęi con- D gregati in die paschę crebris flagellis, et ictibus occiderunt quendam puerum christianũ cum oĩbus opprobriis Christi, cuius sceleris notitia venit ad dñm Ioannem Aries episcopum Secobiensem, qui facto processu omnes illos Iudęos tradidit curię sęculari: contra quos insurrexerunt omnes rustici, et mulieres, et multos eorum suspenderũt, et alios variis tormentis afflixerunt: quę res nota fuit nostris diebus per totã Hispaniam. Et quibus patet, ꝙ talia scelera non possunt eis prouenire: nisi ex illo grandi peccato parentum quorum sunt iugiter imitatores. quia talia facta non sunt humana, sed bestialia, et beluarum similia. propter quę iugiter affliguntur, et trucidantur, et expoliantur, et nunquàm ex talibus sceleribus valent corrigi, sed semper in eadem cęcitate, et obstinatione ambulant E et perseuerant, nec cessant ambulare in delictis suis. Ideo Christus iugiter, et successiuè concutit, et conterit capita eorum verricem capilli, et superbię et odii, et malitię, et iniquitates eorũ, & cõuertit malitiã eorum in pfundum maris, et psecutionis, et in trucidationibus, et cedibus eorũ cães lingũt sanguinẽ eorum in vindictã Chri, quem semper putant, et desiderant persequi. Sed clarius dicet hoc Dauid psalm. sequenti, & magis declarabitur psal. 81. Et nota ꝙ multi sãcti doctores antiqui exponũt prędictos duos uersus quasi per oppositum. quasi dicat Deus. Ego conuertam fideles meos ex Basan. i. ex infidelitate, et cõfusione peccatorum. Et dicat corpus mysticum: Vt pes tuus ò Deus idest martyres tui intingantur in sanguine propter te, et lingua canum tuorum idest prędicatorũ, F doctorum sit à te ipso directa. &c. quę quidẽ expositio licèt possit habere bonum sensum, tñ multũ uidetur mihi extorta, et extranea ab ipsa litera. Et ideo uidetur mihi magis cõformis literę expositio supradicta, exponendo eam de punitione crucifixorum Christi. Nam in versu pręcedenti dicitur Dñi domini exitus mortis: per quod denotatur passio Chisti. Et ideo subdit. Veruntamẽ Deus confringet capita inimicorũ suorũ, et uerticem capilli perambulantium in delictis suis. per quod explicatur punitio crucifixorum Christi, et suorum successorum ut dictum est,

Viderunt ingressus tuos Deus: ingressus Dei mei regis mei qui est in sancto.

Preuenerũt principes cõiũcti psallẽtibus ĩ medio

A dio iuuencularum tympanistriarum.

Ad cuius intellectū est aduertendū, vt patet Actuum 13. ꝙ obstinatio populi Iudaici fuit cā conuersionis populi gētilis. Nā videtes apostoli cęcitatē, et obstinationem Iudæorū dixerūt. Vobis oportebat prædicari verbum Dei, sed quia indignos vos fecistis: idō conuertimur ad gētes. Hoc ergo præuidēs Dauid in spiritu, postq̄ superius meminit reprobationē, & destructionē Iudæorū factā i vindictā mortis Chri: ideo in hac 7. parte prædicit cōuersionem gētiliū, & dilatationē, & ampliationem ecclesiæ factā in populo gentili per totum orbem. Nā reprobatis Iudæis, tūc apostoli ingressi sunt ad populū gētilē, quē totū subiecerunt iugo Chri, sicut Iosue cum filiis Israel ingressi sunt terram promissam, & subiecerunt eā cultui diuino. Nam ille ingressus fuit figura huius. Vnde legitur Iosue 4. ꝙ B Iosue ex pręcepto Dei elegit 12. principes super 12. tribus qui præcederent arcā domini. Ad cuius præsentiam aquæ Iordanis conuersæ sunt retrorsum. Vnde illi 12. principes abstraxerunt 12. lapides, et posuerunt in castris in memoriā illius miraculi. Et tulerunt alios 12. lapides de terra, quos posuerūt in medio fluminis, supra quos transierūt filii Israel p medium fluminis pede sicco, et sic ingressi sunt terram promissionis isto ordine. Nam primò ꝑcedebant illi 12. principes. Secundò Leuitæ psallentes in tubis, & organis, & cæteris musicis instrumentis. Tertiò sacerdotes portantes arcam dn̄i. Vltimò sequebantur arcā puellę cū tympanis tympanizātes, & cantantes laudes dn̄i, & victorias, & triūphos, & miracula, & signa, quæ Deus fecerat pro eis. Et postea sequebatur totū residuum populi. C Arca aūt portabat in medio Leuitarum p sacerdotes. Et sic Leuitis clangentibus tubis, & populis vociferantibus lustrarunt septē diebus ciuitatem Hierico, intantū, ꝙ finaliter ceciderunt muri, et capta fuit ciuitas, et dissipata. Et sic isto ordine postea illi 12. principes cū arca processerunt p totam terrā, & subiecerūt sibi eam, q̄a nullus potuit resistere: imo oēs reges, & populi Cananeorū fuerunt uicti, et ꝓstrati à facie dn̄i existentis in arca. Et sic Iosue cum illis 12. principibus oēs illos populos deleuit: aut tributarios fecit, & oīa idola eorum confregit, et arcam ibi collocauit. Considerans ergo Dauid, et contemplando omnia ista supradicta mysteria præuidit in spiritu p reuelationem qualiter Christus debebat eligere 12. apostolos, quos cōstituit D principes super oēm terram. Et qualiter reꝓbatis Iudæis, illi 12 principes debebāt ingredi ad populū gentilem portantes hoc nomen Iesu in arca euangelica per aquas baptismales sup 12. lapides articulorū fidei. Et qualiter oēs reges, & principes terrę, et populi gentilium debebant cadere a facie hui⁹ noīs Iesu. Et clangentibus, et uociferantibus apostolis tubis, et p̄dicationibus euangelicis debebant rumpi, et frangi, et ruere oīa Idola, et tēpla gētiliū, et sic tota Egyptus, et Ethiopia et oīa regna mūdi debebant subiici iugo Chri. Itē p hoc, ꝙ puellæ cātantes cū tympanis p̄cedebant arcā cum Leuitis, et aliis de populo Israel, ꝓuidit Dauid in spiritu qualiter nō solū illi 12. apostoli debebant p̄dicare, sed et multi martyres, et puellæ, & virgines, debebant p̄dicare euangelium, et mori pro confessione noīs Iesu, et conuertere alias gētes. E Vn̄ etiā patet ꝙ 12. apl̄i nō solum fuerunt figurati per illos 12. principes quos elegit Iosue, vt præcederent arcam, et exercitum dn̄i ad subiiciendos populos: sed etiā fuerunt figurati per 12. patriarcas filios Iacob. Nam sicut Iacob genuit carnaliter 12. filios, qui postea carnaliter generarunt vnusquisq; multos filios, ex quibus fuit multiplicatus totus ille numerosus populus per 12. tribus distinctus, qui possedit totam illam terram. Ita pariter Chrs regenerauit 12. filios spūales per regenerationem baptismalem, qui postea diuisi per 12. partes mundi regenerarunt totū populum Christianum per baptismum. ex quibus 12. descendit tota ecclesia fidelium. qui quidem 12. apostoli introduxerunt populum gentilem in ecclesiam per flumen baptismi supra 12. articulos fidei sicut Iosue, F et illi 12. principes p̄cedentes introduxerūt oēs filios Israel per aquam Iordanis supra illos 12. lapides in terrā promissionis. Hoc est ergo, quod intendit dicere Dauid in hac parte. vn̄ ait Dauid. O Christe Deus, sicut populi Cananeorum tūc viderunt ingressus tuos in terrā Canaam, ita pariter totus populus gentilis viderunt ingressus Iesu Christi Dei mei, et regis mei qui est in sancto. i. qui habitat in tēplo humanitatis per vnitatem personalē. q. d. ꝙ sicut Cananei viderunt ingressus Dei existentis in arca: à cuius facie oēs ceciderunt: ita pariter omnes populi gentilium viderunt ingressus Dei mei Iesu Christi, qui est, et habitat in sanctuario humanitatis, et

in

A in sanctuario legis euangelicæ, & in sanctuario sacrum. Nam in eucaristia Christus habitat realiter, & personaliter, & in omnibus sacris sacraliter. Nam cętera sacra realiter continent virtutem passionis Christi, vt dictum est. Et notãter dicunt̃ ingressus in plurali. Nã sicut illi 12. principes cum suis tribubus intrarunt per 12. alueos Iordanis: ita pariter 12. apostoli intrarunt totum orbem per 12. partes. Nam vnusquisque accepit suam prouinciam in sortem. Et sicut illi 12. principes tribuum præcedebant cum leuitis canentibus: & cum puellis tympanizantibus ante arcam: ita pariter 13. apostoli principes exercitus dñi Iesu Christi regis nostri præcesserunt coniuncti martyribus, & doctoribus psallentibus, & prędicantibus nomen Christi, & euangelium in medio iuuencularum tympa-
B nistriarum. s. in medio virginum publicè confitentium Chrm. Nã sicut apostoli dicuntur tibicines seu tubicines cãnẽtes ante arcã Chri in isto ingressu: eò ꝙ prædicabant, & pręconizabant euangelium, ita martyres dicuntur psallentes: quia ad sonum, & prædicationem apostolorum ipsi confitentes psallebãt Christum. Et ita ẽt virgines dicunt̃ tympanistriæ, eò ꝙ cũ audacia, & fiducia cõfitebantur publicè fidem Christi ante reges & præsides: ad quarum confessionem multi populi conuertebantur, quia ipsæ etiã prædicabant euangeliũ. Nã beata Magdalena prædicauit in Marsilia, & conuertit regem, & reginam cum toto populo. Item beata Lucia conuertit matrem suam, & fuit causa, vt conuerteretur tota insula Siciliæ post mortem suam. Nam ante disputauerat fidem Christi coram Pasca-
C sio. Item beata Cæcilia cantantibus organis in die suarum nuptiarum ipsa dño decantabat dicẽs. Fiat dñe cor meum, & corpus meũ immaculatum, vt nõ confundar. Et ita pariter beata Catarina disputauit dè fide Christi coram Maxentio cum doctoribus, & vicit, & confudit omnes. Et iõ oẽs virgines fideles dicuntur tympanistrię Christi, sed inter omnes virgo Maria per excellentiam fuit tympanistria Christi, quæ cãtauit illud canticum nouum super omnia cãtica. s. Magnificat aĩa mea dñm &c. Et sic patet, quòd tres conditiones fidelium subiecerunt mundũ iugo Christi. s. apostoli tubicinantes euangelium, & martyres, & doctores psallentes, & publicè confitentes Christum, & virgines tympanizantes, quia apostoli, & martyres, & virgi-

nes non intrarunt nec introduxerunt alios D in ecclesiam, nisi per aquas baptismales, & per confessionem 12. articulorum fidei, ideo Dauid inuitat omnes christianos ad baptismum, & confessionem. Vnde ait.

In ecclesijs benedicite Deo domino de fontibus Israel.

O vos Christiani regenerati de fontibus baptismalibus Israel. s. ecclesię, benedicite dño Deo, & homini Iesu Christo in ecclesiis, & cõgregationibus fidelium. q. d. Vos gentiles in illo ingressu apostolorum regenerati de funtibus baptismi confitemini fidem articulorum domino Deo nostro Iesu Christo relictis idolis. Et sic eritis effecti filii Israel secundum spiritum per apostolos regenerati, qui erant filii Israel non solum secundum spiritum, sed etiam secundum carnem. Deinde cum dicit. E

Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu.

Explicat qui fuerunt illi principes, & duces, qui ingressi sunt ad subiciendum populum gentium, & dicit quòd omnes illi apostoli, & doctores, licèt potuerint esse ex oĩbus 12. tribubus secundum carnem, tñ principaliter fuerunt de quatuor tribubus, s. de tribu Beniamin, & Iuda, & Zabulon, & Neptalim. Et hoc dicit Dauid prout præuidit in spiritu prophetico per ea verba, quæ dicit Iacob. Gen. 48. Vnde qñ Iacob venit ad Beniamin, dixit super eũ. Beniamin lupus rapax mane comedet aut rapiet prędam, & vespere diuidet spolia. Hoc quippe fuit impletum in beato Paulo, qui fuit de tribu Beniamin ad Fil. 3. Ipse enim primò fuit lupus rapax qñ persequebatur ecclesiam Dei, primę ad Corint. F 15. Sed postea raptus vsque ad tertium cœlum vidit arcana Dei, quæ non licet homini loqui 2. ad Corin. 13. & Act. 9. Vnde in illo raptu vidit diuinam essentiam. vnde rapuit, & comedit prædam spiritualium mysteriorum in illo mane, & luce suæ conuersionis. ibi enim comedit, & cibatus fuit illo pane vitæ, & doctrinę, & intellectus, & aqua sapientię fuit portatus, vt cęteris posset diuidere spolia sapientiæ. Nam in diuina essentia quasi visione matutina vidit illa arcana, quæ nõ licet homini loqui. sed vespere diuisit spolia mysteriorum quę ibi viderat. Nã doctrina Pauli, quam toti mundo diuisit, fuit quasi cognitio vespertina respectu visionis, quam habuit de diuina essentia eorum, quę fue-

ruut

A sunt sibi ostensa in ea. Et ideo dicit, quod mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia.i. visione matutina videbit diuina mysteria in diuina essentia, sed doctrina vespertina diuidet, & annunciabit mundo diuina arcana, quæ fuerant sibi reuelata in illo raptu per visionem matutinam. Item beatus Paulus in vespere.i.vsque ad finem mundi diuidet spolia diuinorum arcanorum, quæ rapuit, & vidit in diuina essentia, quia continuè leguntur epistolæ eius in omnibus ecclesiis mundi: quam doctrinam habuit Paulus in illo raptu, & mentis excessu. Nam cognitio rerum in Deo, dicitur matutina: sed cognitio rerum in seipsis dicitur vespertina: vt ait Augu. 11. de Ciuitate. & 12. super Gene. Hoc est ergo, quod intendit dicere Dauid in hac parte. Vnde dicit, quod ibi in illo ingressu ad prædicandum,

B & conuertendū, & subiiciēdum, populum gentilem erit dux, & princeps Beniamin adolescentulus in mentis excessu. i. ibi erit Paulus de tribu Beniamin in mentis excessu. i. ille quia raptus fuit vsq; ad tertiū cœlum: qui vidit arcana Dei, quæ quidem arcana de Christo, & ecclesia prædicabit in populo gentili principaliter.

Principes Iuda duces eorum: principes Zabulon: principes Neptalim.

Item ibi erunt principes, Iuda scilicet Ioannes, & Iacobus, & Simō, & Thadæus, & Iacobus de tribu Iuda erunt duces eorū. s. populi gentilis. Item ibi erunt duces eorum principes Zabulon: scilicet Petrus, & Andreas, & Philippus, qui fuerunt de tribu Zabulō habitantes in Bersaida. Itē ibi erūt duces in illa expeditione, & sacro exercitu principes Ne-

C ptalim scilicet Matthæus, & Bartholomæus, & Tomas, qui fuerunt de tribu Neptalim secundum quosdam. Quidam etiam dicunt, quòd Matthias, & Lucas fuerunt de ista tribu. Et sic etiam est dicendum, quòd de omnibus decem tribubus fuerunt apostoli, & discipuli, sed principaliter ex supradictis quatuor tribubus fuerunt quasi omnes apostoli, qui totum orbem peragrarunt ad prædicandum euangelium Christi, ideo hos principaliter nominat hic Dauid. Sed hic dubitatur: puta quare propheta Dauid in hac parte præferat ipsum Paulū cæteris apostolis, & principibus ecclesiæ. Primò, quia explicat mentis excessum, quem habuit Paulus in illo raptu, & nō explicat mentis excessum quem habuerunt cæteri apostoli in die Pentecost. quam rece-

D perunt spiritum sanctum. Item secūdò. quia prius memorat Paulum sub nomine Beniamin quàm cæteros apostolos; & sic videtur, quòd præferat eum cæteris in dignitate, cum fuerit posterior tempore cæteris in apostolatu, maximè quia idem Dauid dixit de apostolis. psal. 46. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam dii fortes terræ vehementes eleuati sunt. Ex quo patet, quòd non minus eleuati sunt vsque ad tertium cęlum, quàm Paulus. Ad hoc respondetur, quòd causa quare Dauid facit specialē mētionē de raptu Pauli in hoc loco, est, vt ostendat quod Paulus non fuit expres à receptione spiritus sancti. Nā sicut apostoli receperūt spiritum sctm̄ in die Pent. itapariter Paulus recepit ipsū in illo raptu, & mētis excessu. vt posset esse doctor gentium &c. Nec

E est negandum tamen beatum Ioannem attigisse hunc tertium gradum raptus, quando supra pectus domini in cœna recubuit, vbi potauit fluenta illius fontis profundissimi, quia aliter non ita altius intonuisset, cum dixit, In principio erat verbum &c. Item nec est negandum omnes alios apostolos simul cum Virgine Maria consecutos fuisse, & ascendisse vsque ad illud tertium cœlum in die Pentecostes per raptum spiritus sancti, & per eleuationem intellectus ad superna. In quo raptu, & uisione fuit impressa in mentibus apostolorum tota sacra scriptura cum eius tota intelligentia. Vnde Petrus illicò post receptionem spiritus sancti, & post illum raptum incepit disputare cum Scribis, Pharisæis, & principibus sacerdotū allegādo scripturas, quas nunquàm nouerat: dando ve F rā intelligētiā. unde abierunt confusi, & cōfusi Pharisęi: & cōuersa sūt tria millia in illa die. vt patet Act. 3. & per totum discursum actuū apostolorū, & per historias eorū. Vnde nusquàm legitur, quod apostoli legerēt in libris, quia quod semel legerunt in illo sacro libro spiritus sancti in illo raptu; nunqàm postea sunt obliti. Quę quidē visio fuit multo altior & perfectior, quàm illa quā habuit Moyses. Quod aūt talis uisio altissima fuerit necessaria omnibus apostolis secundū exigentiā suæ legationis, probatur. Nā si fuit necessariū Moysi habere talē uisionē diuinæ essentiæ saltem in quantùm Deus est vnus, & principiū omniū creaturarū: eò quod Deus mittebat ipsum ad prędicādum unū solum Deū creatorē, & gubernatorem oīum, prout dictum est in prologo,

A ergo à fortiori erat necessaria omnibus apostolis talis visio: eò quòd debebant prædicare & explicare toti populo gẽtili, & toto mũdo articulum trinitatis, & incarnationis, & nostrę redemptionis, & glorificationis &c. Nam August. nõ propter aliud probat Moysen, & Paulum vidisse diuinam essentiam nisi, quia ille fuit primus doctor Iudęorum: & Paulus primus doctor gentium. Sed manifestum est, quòd omnes apostoli fuerunt primi doctores gentiũ, & totius mundi. Nam Bartolomeus & Tomas ꝑdicarunt apud Indos: & Matt ęus in Aethiopia, & Andreas in Siria, quò nunquã profectus est beatus Paulus. Sed causa quare Dauid prępomit Paulum cæteris apostolis in hac parte, & explicat eius raptũ, & non aliorum: est ista. Nam iam superius asserui: apostolos omnes consecutos fuisset similem visionem, cum dixit. Ascendit in altum, & dedit dona hominibus, & quãdo dixit. Pluuiã

B voluntariã segregabis hæreditati tuæ. &c. vt dictum est, Sed quia dubitaret aliquis an Paulus receperit spiritum sanctũ: ideo explicat raptum suum: vt ostẽdat eum recepisse spiritum sanctum cum donis suis in illo raptu sicut cæteri apostoli receperant in die penteco stes. Ideo dicit Ibi Beniamin adolescentulus in montis excessu, idest, in illo raptu qui factus fuit cum mentis excessu, & quadã extasi, & eleuatione vsque ad diuinam essentiam per modum transeuntis. Illud ergò idem, & eadẽ arcana, quæ vidit Paulus in illo raptu: potuerunt videre omnes apostoli, quando factus est de cælo sonus tanquàm aduenientis spũs vehemẽtis: quia tunc tanq̃ dii fortes terræ vehementer supra humanam facultatem

C eleuati sunt vsq; ad tertium cęlũ multò magis q̃ Moyses: vbi Christus non tanquàm seruis sed tãquàm amicis nota fecit eis quæcũq; audiuit à patre: prout promiserat eis. Ioann. 15. Et sic patet qualiter oẽs apostoli mane comederunt prędem, sicut Paulus. Nam quasi quadam visione matutina fuerunt cibati pane vitæ, & intellectus in illa receptione spiritus sancti sed posteà vespere diuiserunt spolia toti mundo. Nam cognitio, quam tota ecclesia habuit de rebus diuinis ab apostolis, fuit quasi vespertina respectu notitiæ, quam ipsi habuerũt à Christo per spiritum sanctũ in illa die. Et ideo Dauid vt ostenderet, quòd non solum apostoli receperunt spiritum sanctum cum donis suis quando Christus ascendit in altum: & dedit dona hominibus in die

D pentecostes, sed ꝙ etiam apostolus Paulus recepit eadem dona in illo raptu: ait, ꝙ ibi fuit aggregatus in illa societate Paulus in mentis excessu ad prædicandum populo gentili cum cęteris &c. Itẽ vt Dauid ostenderet, ꝙ illud idem quod operatus est Christus ipsi Paulo in illo raptu, operatus est, & cęteris apostolis in die petecostes ideo subdit. Manda Deus virtuti tuæ: confirma Deus hoc, quod operatus es in nobis &c Ideo ait Paulus. Qui operatus est Petro in apostolatũ: operatus est, & mihi. ad Gala. 2. Et sic patet, ꝙ id quod operatus est Chrs apostolis in die pẽteco. operatus est ẽt Paulo in illo raptu, & conuerso. Si aũt oẽs apostoli receperint dona spiritus sãcti secundũ magis aut minus. hoc non est disputãdũ, sed relinquendũ determinationi sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ. Nam ego non reperio

E aliquã rationẽ nec scripturã contradicentem supradictæ positioni: dignitas enim apostolica est tam grandis, & suprema in ecclesia, ꝙ post dignitatem virginis Mariæ nulla est sibi cõferenda. Et ideo dicti sunt principes, & duces ecclesię & triũphatores de Diabolo, & toto mundo. Sed causa quare Dauid in hoc loco præponit Paulum ante alios apostolos, est non ratione dignitatis, sed quia primus cum Barnaba fuit missus ad prædicandum populo gẽtili. vt patet Act. 13. Sed causa quare Paulus magis fuit missus ad gẽtiles quam ad Iudæos, fuit ne diceretur, ꝙ Paulus cõuicisset Iudæos propter peritiam quam habebat de lege, & ꝓphetis. Sed Petrus qui nunquàm nouerat literas missus est ad Iudæos, qui eos cõuicit per scripturam legis, & prophetarum in die pentecostes: per quod visum est, quòd illa scientia non erat humanitus acquisita. Deinde cum dicit.

F *Manda Deus virtuti tuæ: confirma Deus hoc, quod operatus es in nob. 1.*

A templo tuo in Hierusalem: tibi offerent reges munera.

Est aduertendum, quòd q̃a Dauid præuidit in spiritu qualiter primò Iudęi, deinde reges, & imperatores, & principes populi gẽtilis, & etiam tyranni, & hęretici debebant multipliciter impedire istam expeditionem, & prædicationi apostolorum resistere, & ecclesiam persequi: & multos martirio coronare: quales fuerunt Nero, & Domitianus, & Gallenus, & Decius, & Diocletianus, & cæteri tyrnni: q̃a pręuidit ẽtiã in spiritu qualiter finaliter ecclesia debebat primò de populo

A lo Iudęorum, deinde de toto populo Gentili triumphare, Et ipsũ iugo Chri subiicere p cõuersionem magni Cõstantini:& hoc in virtute nominis Christi Iesu, & virtute spiritus sancti quem apostoli receperunt in Hierusalem in die pentec. quem etiam receperunt postea inuisibiliter martires, & doctores: Hoc ergo pręuidens Dauid in spiritu apostrofat ad Christum dicens O Christe Deus manda, & præcipe virtuti tuæ, i. excita virtutem nominis tui Iesu: quod nomen Apostoli, & fideles portabunt in candelabro euangelico ante reges, & præsidas: & perfice, & cõfirma hoc qđ operatus es in nobis à templo tuo in Hierusalem. Nam ibi creasti tẽplum, & ecclesiam in monte Sion in illa sancta societate vbi erãt 12. Apostoli cum Maria matre tua: & turba virorum, & mulierum 120. congregati: su

B per quos misisti spiritum sanctum: & distribuisti eis dona gratiarum ad prędicandũ euãgelium, intelligendas scripturas, & ad resistendum tirannis, & hæreticis: & ad perferendas persecutiones, & tormenta: ergo cõfirma ista dona, & opera in apostolis, & martiribus, & doctoribus: vt vincant, & couertant tirannos: & imperatores, & reges terræ: qui ante persequebantur nomen tuũ, & ecclesiã tuã: postea conuersi offerant tibi munera in ecclesia tua. Post conuersionem autem magni Constantini, omnia ista fuerunt cõpleta. Nã Constantinus conuersus, & baptizatus per Siluestrum publicauit edictũ per totum imperium, vt omnes Christiani liberè possent ædificare ecclesias. & primò dedicauit ecclesiã Saluatoris in palatio suo in Laterano. quã multis donis, & muneribus dotauit, imo Ro-

C mam cum tota Italia põtifici Romano, & ecclesiæ Christi donauit. Et ipse sedẽ suam imperialem in Gręcia apud Bizantium dedicauit. vbi ecclesiam, & templum miro artificio ædificauit: quã sanctam Sophiã. i. sapientiam in honorẽ Christi appellauit. Et exinde omnes reges terræ ad exemplũ imperatoris baptizati confractis idolis omnia templa in ecclesiis fecerunt consecrari: in quibus magna munera cõtinuè offerebant. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu dicit. tibi offerrent reges munera. quasi dicat. O Christe confirma ecclesiam quã operatus es, & ædificasti in nobis à templo tuo in Hierusalem. s. ab illa congregatione ibi congregata: à quo templo, & congregatione ecclesia fuit diffusa per totum orbem. Ideo ecclesia dicta est Hierusalẽ: quia inde fuit orta Confirma ergo eam: & in ea offerent reges munera tanquã subiecti, & deuoti. Et vt hoc possit fieri, & in effectũ deduci. D

Increpa feras arundinis: congregatio taurorum in uaccis populorum: vt excludãt eos qui probati sunt argento.

Increpa, inquit, feras arundinis, & siluarum, qui sunt imperatores, & tirãni dicti ferę, & leones siluarum à ferocitate, & crudelitate qui volunt nomen tuum extinguere: & tuã ecclesiam extirpare. sicut fuit Nero Diocletianus &c. Isti dicti sunt feræ arundinis. quia licèt essent feroces, vt leones, & Vrsi: tamen eorum potestas erat arundinea, & vana: quia tantùm supra corpus. animã autem nõ poterant occidere: & tandẽ malè finierunt vitã eorũ: & eorũ potestas euanuit tanquã arũdo vento agitata. vt patet de Nerone, & Domitiano Seuero, & Diocletiano in ecclesiastica historia Et subdit. Congregatio taurorum. E i. increpa istas feras: quia facta est congregatio taurorum. i. imperatorum, & tirannorum in vaccis populorum. i. minoribus de populo. Nam populares sequebãtur imperatores, & reges, & tirannos ad persequendum ecclesiã, sicut vaccæ sequuntur tauros, & oues, sequũtur arietes. Ita ergo isti tiranni feroces sicut leones, & tauri simul cum popularibus persequebantur Christianos, qui probati sunt argento fidei. i. purificati in fide sicut argentum in igne. Et hoc faciebãt tiranni vt excluderẽt eos à fide Christi. Et ideo dicit propheta.

Dissipa gẽtes, quæ bella uolũt: ueniẽt legati ex Aegypto Aethiopia præueniet manus eius Deo.

O Christe increpa istas feroces bestias, & tauros, et comprime ferocitatem, et infidelitatem eorum, et dissipa gentes, quę bella uolũt F cõmittere cõtra ecclesiam, et destruere eam: quibus dissipatis, et infidelitate eorũ destructa, et fide in eis cõstructa, et inserta, tunc veniẽt legati ex Aegypto ad ecclesiam, vt recipiant fidem, et faciant sibi obedientiam. Et tota Aethiopia, quæ est maxima regio inter Tropicos præueniet, et præmittet manus eius, i. eleuabit manus eius Deo ad obediendũ Chro, et recipiẽdũ fidẽ ei⁹. Vñ p Aethiopiã, et Aegyptũ subintelligit, et cõprehendit totũ populum gentilem, et omnia regna mundi p nonam regulam de specie, et genere positam ĩ prologo, sed specialiter memorat Aegyptũ et Aethiopiam, eò ꝙ ecclesia prius floruit in Aegypto per Marcum, vbi maxima multitudo Christianorum incepit viuere secundum

A euangelium in fide Christi, in cõtinuo studio sacrarum scripturarum in himnis, et orationibus, in qua ecclesia Alexãdrina multi postea floruerũt doctores successores Marci: intãtũ ꝙ illa ecclesia mittebat episcopos per partes mũdi ad instruẽdos fideles, vt ait Eusebius in ecclesiastica historia. Et ideo dicit ꝓpheta, ꝙ ex Aegypto veniẽt legati, & doctores per omnes partes mũdi ad cõuertẽdos, & instruẽdos populos ad fidẽ: Itẽ dicit, ꝙ Aethiopia ꝑueniet manus Deo: qa citius conuersa est ꝑ Mattheum. Et quia cõtinuè ex Aethiopia veniunt multæ manus, & societates ad visitãdũ sepulcrum Christi in Hierusalem, per quas duas prouincias subintelligit omnia regna mundi ideo subdit agendo gratias.

Regna terræ cãtate Deo psallite dño. Psallite Deo qui ascẽdit super cælũ cæli ad orientem.

O cætera omnia regna terræ cãtate Deo,
B et psallite dño Iesu Christo, qa relicta spurcitia, & superstitione idolorum peruenistis ad agnitionẽ veritatis, & recepistis fidẽ Christi. Iõ psallite Christo Deo, & homini, q tanquã victor, & triũphator ascẽdit sup cęlum cæli. i. sup cęlum empyreũ, ꝙ hr̃ cęlũ cæli, ad orientem. i. reuersus est ad patrẽ unde ortus est, & exiuit, & uenit in mundũ qñ incarnatus est, prout ipse dixit Ioã. 15. Exiui à patre, & ueni in mundũ. Et iterũ relinquo mundũ, & vado ad patrẽ vnde exiui. Iõ litera Hieronymi habet. Qui ascẽdit ad principiũ, eò ꝙ pater est principiũ nõ de principio: & est principiũ productiuũ filii. Iõ ait Dauid. O uos fideles in Christo regenerati psallite Chr̃o, q habita victoria de mundo, & diabolo ascendit super omnes cœlos: imo super cœlum empy
C reum vsque ad patrẽ, & sedet à dextris eius à quo accepit omnem potestatẽ in cœlo, & in terra, & in inferno. Et ideo subdit.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis: date gloriam Deo super Israel: magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.

Mitte spiritũ sanctũ in apostolis, & dabit voci suæ uocẽ virtutis. i. dabit virtutẽ, & dona gratiarũ, et genera linguarũ apostolis, vt ꝑdicẽt voce euãgeliũ omni creaturæ. Et Dauid cõuersus ad apostolos, & oẽs fideles dicit. O apostoli date gloriã Deo super Israel. i. prædicate euangeliũ, & omnia mirabilia opera Christi super totã ecclesiã, & magnificẽtia eius, & virtus eius sit in nubibus. i. vsque ad nubes, vel in nubibus. i. in apostolis, qui dicũtur nubes, Esai. 60. Qui sunt hi qui vt nubes volant &c. Item hoc potest referri ad angelos q receperunt Christum in nube in die ascensionis, & annunciantes vniuersalem potestatem Christi dixerunt. Viri Galilæi quid admiramini aspicientes in cęlum? quia hic Iesus qui assumptus est à uobis sic venient in potestate magna ad iudicandum mundũ: quemadmodum vidistis eum euntem &c. Et iõ cõcludit. D

Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israel, ipse dabit virtutem, et fortitudinem plebi suæ: benedictus Deus.

Mirabilis erit Christus. Deus in sc̃tis suis apostolis, & martiribus, & doctoribus, quia ad prædicationẽ eorũ dabit fortitudinẽ fidei, & virtutẽ spei, & caritatis, & aliarũ gratiarũ plebi suæ fideli: qa oẽs gentiles cõuertentur ad fidẽ, & ecclesia Christi dilatabitur per oẽs partes mũdi vsque ad terminos terræ: qđ non fiet fortitudine armorum nec viribus humanis, nec per principes, & imperatores; sed per E
hoĩes simplices, & plebeos, & piscatores vincet Chr̃s reges, & philosophos, & imꝑatores in sola virtute nominis Iesu, quã receperunt cũ spiritu sancto: ergo benedictus Deus qui per tales simplices voluit suam omnipotẽtiã demonstrare, & ecclesiã magnificare. Ex toto isto psal. recolliguntur. 24. propheticæ cõclusiones. Prima conclusio, ꝙ resurgente domino, & descendente ad inferos infernus fugit turbatus à facie eius: eò ꝙ expoliauit eũ, & iudicauit diabolum ad pœnam ęternam. Secunda cõclusio, ꝙ Christus ascendit super occasum mortis: qa triumphauit de morte in sua resurrectione: ita meruit ascẽdere super occasum cœli. i. super cœlum aqueum, quod est primum mobile ab oriente ad occasum. Tertia conclusio, ꝙ Christus tres conditio- F
nes hominum eduxit ab inferno. s. vinctos, & latronem exasperantem, & quosdam de sepulcro, qui cũ eo surrexerũt: ita pariter tres conditiones eduxit de tenebris peccatorum. Nam Iudæos absoluit à vinculis legis, & gentiles exasperantes duxit ad fidem, & omnes eduxit de sepulcris peccatorum. Quarta conclusio, ꝙ eclesia Christi dicitur domus vnius moris; eò ꝙ omnes fideles viuunt in ea vnanimiter sub vna fide, & vna lege euangelica sociati. Quinta conclusio, ꝙ sola ecclesia dicitur vere populus Dei. eò ꝙ est concors multitudo hominum vna lege sociata. Sexta conclusio, quòd sola ecclesia Christi dicitur hæreditas Dei: eo quòd eius ciues pertinent ad cœlestem hæreditatem, & à Deo possidentur

per

A per gratiam. Septima conclusio, ꝙ sola ecclesia dicitur ouile Christi: eò ꝙ in ea habitant animalia, & oues Christi pascentes pascua ecclesiasticorum sacramentorum. Octaua conclusio, ꝙ Christus rector, & dispēsator virtutum, & donorum dilecti patris sui dedit verbum apostolis euangelizantibus cum multa virtute miraculorū. Nona conclusio, ꝙ Christus dispensator bonorum dilecti patris sui diuisit spolia virtutum, & gratiarū domui speciosę patris sui. s. ecclesię sponsæ suę. Decima conclusio, ꝙ ecclesia est columba habens pēnas deargentatas, & dorsum in pallore auri ꝑ diuersos gradus virtutum, & sanctitatis secū dum diuersos gradus sanctorum, qui figurantur per diuersitatem pēnarum colūbæ. Vndecima conclusio, ꝙ Christus ornauit ecclesiam sponsam suam diuersis gradibus ordinū & prælatorum & rectorum, & officiorum ad

B purgādos, & dealbandos peccatores. Duodecima conclusio, ꝙ sola ecclesia est mons pinguis pinguedine sacramentorum, in qua pascuntur oues Christi in pascuis vberrimis sacramētorum. Decimatertia cōclusio, ꝙ Deus in sola ista ecclesia habitat per gratiam, & in superna per gloriam. Quartadecima conclusio, ꝙ Christus in sua ascensione accepit omnia dona à patre omnibus distribuēda. Quintadecima cōclusio, ꝙ Chr̄s moriendo destruxit mortem, & resurgendo fecit eam nobis per uiam, vt esset nobis per eam iter ad vitā, & ascendendo fecit nobis iter prosperum per cœlum ad gloriam. Sextadecima conclusio, ꝙ exitus Christi ab hac vita fuit per mortē. Ideo meruit omnia supradicta dona à patre recipere, & totum genus humanum liberare, & saluare. Decimaseptima conclusio, ꝙ

C destructio, & punitio Iudæorum facta est in vindictam mortis Christi, vnde perdiderunt regnum, & sacerdotium. Decimaoctaua cōclusio, ꝙ sicut exercitus filiorum Israel circuiuit terram promissionis per desertum, & montem Seir, & intrauit per Basan, & Iordanem, & vastauit omnes ciuitates Canaan cū regibus, & habitatoribus suis: ita pariter per eandem partem introierunt copiæ Ramanorū, & destruxerūt omnes ciuitates: à Basan vsque ad mare occidētale, & vltimo cōbusserūt & euerterūt Hierusalē, & trucidauerunt vnā partē habitatorū, & alterā captiuauerūt, & linxerūt pedes suos sanguine occisorū, & carnes linxerūt, & satiati sunt sanguine Iudęorū qđ totū factū est in vindictā mortis Christi. Ex quo patet, ꝙ vastatio Cananæorū fuit D figura vastationis Iudæorū. Decimanona cōclusio, ꝙ ingressus filiorum Israel fuit figura ingressus apostolorū ad populū gentilē. Nā sicut i illo ingressu Iosue elegit. 12. principes. s. vnum de qualibet tribu qui præcederunt arcā cum leuitis tubicinātibus, & psallētibus & puellis timpanizātibus, & sic trāsierūt Iordané cum Arca, & subiecerunt totā terrā cū regibus suis: ita pariter Xp̄s elegit. 12. apostolos ex eisdē. 12. tribubus. q portātes: hoc nomē Iesus in Arca euāgelica intrauerunt per populum gentilem, & subiecerūt oīa regna mūdi iugo Chr̄i. Vigesima conclusio, ꝙ sicut ex illis. 12. patriarchis filiis Iacob multiplicatus fuit totus populus Israel per generationē carnalem: ita ex. 12. apostolis regeneratis à Chr̄o multiplicatus est totus populus Christianus per regenerationem spiritualē, & baptismalem. Vigesimaprima conclusio, ꝙ om E nes Christiani sunt semen Abrahæ, & filii Israel secundum promissionem, & spiritum: & sic tota ecclesia Christi est verus Israel Iudæis reprobatis. Vigesimasecunda conclusio est, ꝙ virtus huius nominis Iesu, & virtus spiritus sancti, quā discipuli receperunt in monte Sion in Hierusalem in die pent. confregit & repressit ferocitatem, & crudelitatē imperatorum & tirānorum ecclesiam persequentium, intantùm, ꝙ apostoli, & martires, & doctores triumphauerūt de eis, & de toto populo gentili; & subiecerūt oīa regna terrę iugo Chr̄i, & ęgyptos, & æthiopia, & totus populus gentilis receperunt fidē Chr̄i per cōuersionem Constantini: intantùm, ꝙ reges terræ qui antè persequebantur ecclesiā, postea obtulerunt munera Christo in ecclesiis, quas construxerunt. Vigesimatertia conclusio, ꝙ F Christus fuit mirabilis in sanctis suis apostolis. Nam per homines simplices, & piscatores vicit, & lucrat⁹ est philosofos, & impatores. Vnde maioris virtutis fuit fides, & gratia apostolorū: q̃ scientia philosophorum, & fortitudo, & potentia regum, & imperatorum. Vigesimaquarta conclusio est, ꝙ iste psal. nō potest præcisè intelligi de illo egeressu Israel de ægypto, & peregrinatione per desertum, sicut cęci Iudæi exponunt. Nam si Dauid nō loqueret prophetice in hoc psal. tunc non esset propheta, sed historiographus narrans solam historiam. Item multa intercesserunt in hoc psalmo, quę nullo modo cōueniunt illi historiæ. Nam hic propheta lo-

A quitur de futuro dicens. Pluuiam voluntariã segregabis Deus hæreditati tuæ, ergo non loquitur de pluuia mannæ facta in deserto. Itẽ Deus non dedit illi populo verbum euangelizãtibus virtute multa: sicut hic dicitur: nec Deus accepit ab alio dona in monte Sinai hominibus distribuẽdo: nec exitus mortis, sicut hic dicitur: nec ægyptus misit legatos ad illũ populũ, nec æthiopia præuenit tunc manus Deo, nec regna terræ cantatur Deo Israel laudes nec crediderunt Deo, nec fuerunt subiecta illi populo, sicut in hoc psal. memoratur: ergo sequitur ꝙ Dauid ad literam loquitur de Christo, & ecclesia sponsa, prout expositũ est. Sed quia Dauid in hoc psal. & cæteris aliquando vtitur figura pro figurato in vocabulis, ideo decipiuntur miseri, & cæci Iudæi, non percipientes sacramentum dei quomodo omnia illa misteria facta sunt in figura

B Christi, & ecclesiæ. Et quomodo illa domus speciosa, & columba deargẽtata, & mons pinguis est ecclesia sponsa Christi, & quomodo Dauid præuidens in spiritu omnia misteria euangelica per illa misteria veteris legis fecit hunc psalmũ, & alios propheticè de Christo, & ecclesia. Ex toto discursu huius psalmi patet, ꝙ Salomon ex hoc psalmo &.44. sumpsit materiam ad condendum librum canticorum. Eadẽ est enim materia in magna parte, nisi ꝙ mutauit stilum. Nam illo libello nil aliud facit, nisi ꝙ sub metaphora spõsi, & sponsæ describit totum discursum ecclesiæ ab incarnatione vsque ad eius prosperitatẽ post conuersionem Constantini. In hoc autẽ Dauid idem facit: nisi ꝙ incipit à resurrectione Christi: quando lex euangelica incepit pro-

C mulgari, & quando ecclesia fuit per Christũ dotata: Et ideo Salomon quandoque vtitur eisdẽ vocabulis: quia ecclesiam appellat columbam, & speciosam, & ornatã diuersis ornamentis, & quandoque ponit vocabola illis correspondẽtia. Nam hortus irriguus idẽ est quod mons pinguis &c. Ideo nemo miratur si tantùm volui immorari in expositione huius psalmi, eò quòd est durus, & scabrosus ꝓpter vocabula metaphorica, & figuras grãmaticales. Et ideo potius volui satisfacere simplicibus sacerdotibus, & fidelibus singula pluries iterando quàm cum peritis profunda disputando.

PSALMVS. LXVIII.

Saluum me fac Deus. quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam.

Infixus sũ in limo ꝓfundi: & nõ est substãtia. D *Veni ĩ altitudinẽ maris, et tẽpestas demersit me.*

Titulus secũdum Hiero. Victori super rosis siue liliis Dauid. Dicit Camhi, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum in persona totius populi existentis in hac captiuitate, eò ꝙ habitauit inter infideles sicut rosa inter spinas, & allegat illud canticorum. Sicut rosa inter spinas sic amica mea inter filias: & dicit, ꝙ loquitur totus populus iudaicus tanquàm vna persona. Sed iste cæcus manifestè mentitur. quia ea, quæ dicuntur in hoc psal. non possunt conuenire illi populo obstinato propter iam supradicta, maximè quia nullibi passio Christi est magis manifesta, quàm i hoc psalmo. & ratio est quia hic propheta magis videtur euangelista quàm ꝓpheta, & magis videt texere historiã passionis Christi, quàm ꝓphetiam. Item magis est credendum beato Pe- E tro qui Actuum primo allegat scripturã huius psal. cõtra crucifixores Chri dicens. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernacula eorũ non sit qui inhabitet. Item magis est credendum beato Ioanni euangelistæ qui asserit hũc psalmũ esse factum in persona Christi, allegando illũ versum. Zelus domus tuæ comedit me. Ioan. 2. Ideo est dicendũ, quòd vbicunque ponitur rosa siue lilium in scriptura semper primò intelligitur Christus qui fuit speciosus sine labe peccati inter filios hominum, vt dictum est psalmo. 45. & fuit pulcher inter peccatores, sicut rosa inter spinas, quia solum ipse secundum naturam non fuit punctus spinis peccatorum Adæ, & aliorum hominum. Et ideo sicut rosa, qui est pulcherrimus florum, nascitur inter spinas in se non habens spinas, sed pulcrum odorem, F & colorem: ita Christus inter spinas peccatorum hominum, &c. Ex consequẽti intelligitur ecclesia. Nam quod Chrs habet per naturam, ecclesia habet per gratiam deriuatam a capite suo Christo. Nam cum ipsa esset spinosa in filiis, tamen Christus per passionem suam, & sacramẽta amouit spinas peccatorũ, & reddidit ipsã pulcrã sine macula, & ruga, & fecit ipsam rosam: quæ quidẽ ecclesia hodie est inter cœteros populos infideles sicut rosa inter spinas, vt patet canticorũ. 2. Secundum vero. 70. titulus huius psalm est iste. In finem pro his qui commutabuntur ipsi Dauid. Ad cuius intellectum est aduertendum, ꝙ commutatio idem est quod cambium siue venditio, & emptio: vt puta quando vna res

A ex una qualitate siue cõditione mutatur in aliam, siue qñ pro una cõmutatur, & datur alia. Et sic dicimus, omnes Christiani, & fideles sunt commutati. Nam primò erant peccatores, & in potestate diaboli: sed per passionẽ Christi sunt comutati de peccato ad gratiã & de captiuitate in libertatẽ. Item sunt commutati per passionẽ. Nam Christus dedit vitam suam in cruce pro eis: & sic per passionẽ suam redemit omnes nos. Et sic dicit Aug. ꝙ in baptismo nil aliud facit ecclesia nisi ꝙ emit illum paruulum baptizatum pretio passionis Christi & liberat ipsum à captiuitate. Et sic passio Christi, fuit quędam commutatio, & sic oẽs redempti sunt cõmutati pro passione Christi, q̄a Christus dedit passionẽ suã patri, vt nos à captiuitate redimeret. Et iõ quia Dauid describit totam passionẽ Christi in hoc psal. quam passionẽ Christus dedit patri pro
B nobis in cruce: ideo Esdras præposuit i titulo ꝓ rosis siue ꝓ his Chr̄ianis q cõmutabunt. i. Dauid fecit hũc ps. in ꝑsona Chr̄i, & dirigit ipsum in Chr̄m q est finis legis: qui dedit & obtulit passionem suã in hoc psal. memoratam pro his fidelibus qui redimentur: qui dicuntur rosę, & lilia inter spinas infidelium. Vnde est etiam aduertendum, sicut sæpius dictum est, ꝙ quicquid passus est Christus in capite, passus est postea in mẽbris, & iõ iste psal. 1. competit Christo, & ex consequenti toti ecclesiæ. Sed quia tàm in Christo quàm in ecclesia ista quatuor fuerunt per ordinem primò prosecutio, & passio: secũdò liberatio, tertio punitio persecutorum, quartò prosperitatis Christi, & regni, & ecclesiæ, vbi diuinus cultus fuit ampliatus: Ideo quatuor facit
C Christus in hoc psal. per ordinem. Nam primò exponit querelam suam narrando totã suam persecutionem, & passionem. Secundò petit liberari, Tertiò petit vltionem de persecutoribus. Quartò promittit gratiarum actiones per diuinum cultum. 2. ibi Ego verò orationem, 3. ibi. Fiat mensa eorum. 4. ibi. Laudabo nomẽ Dei. Quãtum ad primũ duo fecit Christus. Nã primò exponit querelã siue querimoniã ante patrẽ: Secundò petit fructum siue nostrã redemptionem pro meritis suæ passionis: Quãtum ad primum est aduertẽdum, ꝙ vehemens persecutio cõparatur periculo aquarum cõmuniter in sacra scriptura. Nã sicut excedẽs aqua submergit hominẽ sine defensione: ita, & vehemens persecutio. Sed triplex est periculum aquarũ: vnum in

D torrente siue flumine tẽpore magnarum pluuiarum, Secundò potest quis periclitari in aliquo lacu profundo, & limoso siue cœnoso. Tertiò i tẽpestate maris. Ita reperitur triplex persecutio. s. populi, & hipocritarũ, et regum. Nam persecutio, & furia populi cõparatur furiæ torrentis: nã sicut torrẽs tempore pluuiarum trahit arbores, & omnia, quæ sunt in ripa, & exit extra alueũ, sed in breui cessat eius furia, ita furia populi cõtra aliquẽ inuehit vsque ad mortẽ, sed cõpleta furia pœnitet eũ fecisse: vnde incipiẽte uno in populo oẽs sequũtur. Itẽ persecutio hipocritarũ cõparatur lacui profundo, & limoso: q licèt non mittat fluctus manifestos, tñ si absorbet hominem mõ põt ide exire. Persecutio ãt regis cõparat̃ fluctibus maris: q̄a rex, & princeps manifestè persequitur, & cũ magno impetu. Omnia ergo ista tria genera persecutionũ passus est Chr̄s. Nã primò passus est ꝑsecutionẽ hipo- E critarũ. s. Scribarum, & Pharisæorum: quorũ malitia fuit profunda, & limosa: quia sub zelo eius processerunt cõtra iustum occultè, ne fortè tumultus fierent in populo. Secũdò passus est à populo. Nã populus vidẽs intentionẽ Scribarũ, & Pharisæorũ, furiosè, & absq; deliberatione moti sunt contra Chr̄m: dicẽtes: Crucifige crucifige eũ, sed in breui pœnituit eos, postquàm fuit crucifixus. Nã vidẽtes signa facta. s. tenebras super terrã &c. reuersi sunt in ciuitatẽ percutiẽtes pectora sua. Luc. 23. Tertiò Christus passus est à Pilato, q manifestè ipsum flagellauit, & sententiam mortis executioni mãdauit. Sic ergo Dauid istas tres ꝑsecutiones cõparat tribus periculis aquarũ. Dicit ergo Christus per os Dauid. O pater saluum me fac in hac passione: quoniã aquæ persecutionũ intrauerunt vsque ad animam meam. Nam quædam persecutiones F non attingunt nisi vsque ad bona temporalia, quædã vero vsque ad corpus, vt cum q̄s patitur infirmitates, & dolores: sed istæ meæ persecutiones intrauerunt vsque ad animam meam, quia realiter mortuus sum, & separata est anima à corpore in cruce. Intrauerunt ergo aquæ vsque ad animam meam. i. vsque ad separationem animæ à corpore: q̄a passus sũ tres terribiles persecutiones. Nam primò intrauerunt aquæ torrẽtis furiosi vsque ad animam meam, quando totus populus fuit cõmotus dicens, crucifige &c. sed secunda persecutio siue periculum fuit peius. Nam infixus sum in limbo profundi Scribarũ, & Pharisæorum

A rum, & sacerdotum q̃a in malitia inueterata eorum infixus est pes meus: & exinde nõ potui exire sine morte vsquequo in me nõ fuit substantia. i. vita q̃a: nunquàm cessauit eorũ limosa, & occulta malitia vsque ad mortem meã. Dicunt. n. hipocritę, & Scribæ, & Pharisæi, lacus limosus, & profundus propter ꝓfundã iniquitatem, & malitiam, & auaritiã. Itẽ nõ solum infixus in limo profundi Pharisæorum, & Scribarum, sed etiã tempestas maris furię, & potestatis ipsius Pilati procuratoris imperatoris demersit me ad mortem crucis iudicando, & destinando. Et sic incidi triplex periculum aquarum persecutionũ. s. furiosi torrentis, populi clamantis crucifige, limosi profundi lacus sacerdotum & Scribarum, & Pharisæorum machinãtium in mortẽ meã et conspirando, improperando mihi peccata

B legis, & incidi etiam in tempestatẽ maris furiosi Pilati ferrentis, & promulgantis in me sententiam mortis, & iste demersit me in sepulcro, & morte.

Laboraui clamans: raucæ factæ sunt fauces meæ, defecerũt oculi mei, dum spero in Deũ meũ.

Nota ꝙ supradicta pericula fuerũt ita magna ꝙ Christus nullum habuit adiutorẽ nisi Deum patrem. Ideo ad ipsũm clamauit vt eum liberaret. Sed quomodo fuit exauditus semper pro sua reuerentia, & quomodo illa verba orationis sunt intelligenda ad sensũm in quo fiunt, & nõ ad sensũm quẽ faciunt. dictum est ps. 2. & 21. ideo dicit Christus. Laboraui in templo, & per synagogas vocãdo eos ad fidem. Secũdò in captione qñ dixi tãquã ad latronem &c. Tertiò in horto quãdo ter orauit. Quartò in cruce quãdo pro persecutori

C bus exoraui, & clamans sic præ nimio labore fauces meæ raucę factę sũt. i. omnia membra mea debilitata sunt, et viribus euacuata vsq; ad mortem, et oculi mei defecerunt. i. lassati sunt, et clausi per mortem: dũ spero, et sperabam in Deũ meum patrẽ: spero dico, vt mea membra liberaret, et calix meus ad eos trãsiret eodẽ modo quo dictum est psal. 21. et sperabam etiam quòd Iudęi conuincerentur, & cognoscerent veritatem.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei: qui oderunt me gratis.

Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste: quæ non rapui tunc exoluebam.

Ipsi iudæi qui oderunt me gratis sine demeritis meis multiplicati sunt contra me super capillos capitis mei: quia plures fuerunt persecutores quã capilli capitis mei: et isti fuerunt populares decepti a sacerdotibus, et omnes isti: tã pharisæi q̃ populares q̃ persecuti sunt me iniustè sine cã, et demeritis meis, cõfortati, et multiplicati, et fortificati sunt contra me falsa crimina imponẽdo. Quæ non rapui. Hic probat qđ iuste passus est: Nã nullus punitur iuste nisi ex proprijs demeritis, sed Christus nunq̃ demerui nec peccauit, sed passus est pro pctõ primi parẽtis, et pro peccatis nostris præteritis, et futuris. Nã Adã rapuit fructũ a ligno vetito: sed Christus passus est, vt nos liberaret. et iõ ait. Quod nõ rapuit: tunc. s. in cruce exoluebã ꝓ omnibus supplè. Sed est aduertendũ, ꝙ duplicẽ rapinã cõmisit Adã. Nã primò rapuit fructũ ꝓhibitũ. Secũdò voluit rapere diuinitatẽ volendo se esse similẽ Deo: et iõ perdidit felicitatẽ, vt inquit Au. et iõ Deus factus est hõ vt hominẽ redimeret.

E Sed est aduertẽdũ qđ passio Christi vno mõ põt dici iusta, alio modo iniusta: dicitur. n. iniusta rõne actorum, quia mala voluntatẽ Iudęorũ ꝑpetrata fuit sine cã, et demerito Christi. Io dicit, qui oderunt me gratis, et iniuste. Secundo dicitur iniusta rõne personę Christi: quia talem mortem nõ merebatur, cũ esset iustus: iõ ait. quod nõ rapui tunc exoluebã patiendo pęnam latronis cum non essem latro. Sed illa passio fuit iustissima ratione delicti primi parẽtis, quòd talem punitionem merebatur. Sed quia Christus voluit effici caput fideliũ, & pati pro mẽbris: vt nos omnes liberaret: tunc rõne nostri illa passio fuit iustissima et modus redimẽdi debitus, et congruus vt inquit Aug. 14. de tri. ca. 13. Et ideo in illa passione, nostra iustitia facta est: et nos ibi fuimus iustificati, et nostrum debitum persolu

F tum. quia pœnas quas nos pendere, et persoluere tenebamur de iure, persoluit Christus pro nobis, licet hoc fuerit factum mala voluntate Iudæorum. Ideo subdit Christus.

Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.

In trãslatione Hieronymi dicit. Tu scis stultitiam meam, et peccata mea à te nõ sunt abscondita. Quæ quidẽ litera dupliciter potest intelligi. Vno modo ironicè per antifrasim, vt filius dicat, O pater tu scis insipientiã meam, q̃a nulla est, et delicta mea quæ nunquã feci quasi dicat: tu scis quod nunquàm peccaui. Alio modo hoc potest intelligi assertiuè retorquendo stultitiam, et peccatum in Adam, qui putauit rapere diuinitatem et perdidit.

A didit felicitatem, vt inquit Aug. Sed hoc potest adhuc dupliciter intelligi. Vno modo prout Christus peccata ipsius Adam, & nostra dicit esse sua, nō quò ad culpam, sed quò ad pœnam, & hoc tanquā aduocatus, & procurator, & fideiussor, & pastor, & dominus, vt sponsus, & caput, sicut dictum est psal. 17. & 21. Alio modo ista locutio potest intelligi per metonymiā, inquantùm effectus nominatur nomine causæ: sicut dicitur primo de anima, quòd ira est accensus sanguinis circa cor, & in secundò eiusdem quòd gustus est quidam tactus i. fit ex quodā tactu &c. quæ quidem locutiones, & prædicationes dicuntur causales: quę frequēter fiunt in sacra scriptura. Ita ergo Christus omnes pœnalitates quas pro nobis assumpsit, & pœnas quas pro peccatis nostris pertulit, appellat peccata inquantùm fuerunt causata in eo ex peccatis nostris. Et sic famem, & sitim, & flagella, & crucem, & mortem suam quam pro stultitia, & peccato Adæ, & omnium nostrum sustinuit, dicit peccata sua nomine causæ. Ita etiam per oppositum causa nominatur nomine effectus in scriptura: & sic Paulus concupisentiam appellat peccatum ad Ro. 7. cum dicit. Non operor ego: sed quod habitat in me peccatum: eò quòd illa concupiscentia, & lex membrorum efficit peccatum per consensum: quia ipsa non est peccatum formaliter, sed efficienter inquantùm efficit peccatū in anima, vt ait beatus Iacobus cap. primo quòd vnusquisque tentatur à concupisentia sua abstractus, & illectus. Concupisentia autem cum conceperit parit peccatum: peccatum autem cum consummatum fuerit generat mortem. Et sic peccatum etiam dicitur mors inquantùm efficit mortem. Ita etiam sacra scriptura per eādem rationem, & modū non solum pœnalitates, & pœnas Christi appellat peccata, sed etiam ipsum Christum dicit factum peccatum. 2. ad Cor. 5. Vnde ait apostulus, quòd Deus pater eū scilicet Christū qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit. Ad cuius intellectum est aduertendum, quod quando suspenditur latro aut punitur aliquis reus non intendit lex naturam hominis delere, sed furtum aut quodlibet crimen in eo, & ideo furtum aut crimen est illud quod suspenditur in illo, & sic illa punitio, & suspensio dicitur peccatum inquātùm est effectus, peccati, & criminis cōmissi. Cum ergo Christus fuit crucifixus, & penitus pro peccatis nostris, ideo scelera, & peccata nostra fuerunt in illo crucifixa, & punita: sic vt ait apostolus ad Roman. 6. quod in Christo verus homo crucifixus est, & omnes fuimus crucifixi, & consepulti in eo: & ad Colosse. 2. dicit quod chirografum, quod contra nos erat, fuit affixum cruci cum eo. Itē Esai. 53. dicitur quòd Deus posuit in eo iniquitates omnium nostrùm, & languores nostros ipse tulit &c. quasi dicat, quòd in eo crucifixit iniquitates, & peccata: & per consequens illa crucifixio effectiuè potest dici peccatum nostrum, idest sacrificiū pro peccato nostro, & hoc per figuram quę dicitur metonymia. Ita ergo est intelligendum quādo apostolus dicit, q pater fecit Christum filium suum peccatum, i. crucifixum, & punitum; & passum pro peccato, inquantùm in eo crucifixit, & puniuit peccatum nostrum. Item fecit ipsum peccatum. i. mortalem, & passibilem pro peccato inquantùm mors, & passio, & pœna eius fuit effectus nostri peccati. Item Deus pater fecit Chrm̄ pro nobis pctm̄. i. sacrificiū p nro pctō inqantū fuit factus sacrificium, & oblatio pro nro peccato: sicut dictum est psal. 39. Et sic etiam dicitur Osee. 4. q sacerdotes comedebāt peccata populi. i. sacrificia, & oblationes, & quæ fiebāt pro peccatis populi. Et sic Christus in hoc loco, & psalmo peccata nostra dicit sua, non quò ad culpam, sed quò ad pœnam, inquātùm sua mors, & passio fuit effectus causatus ex peccatis nostris in ipso. Et ideo ait. O pater tu scis insipientiam meam. i. pœnam quam patior propter insipientiam ipsorum primorum parentum. Et peccata mea. i. pœnalitates quas assumpsi, & pœnę quas patior, à te non sunt abscondite: quia non patior pro me, sed pro peccatis filiorum Adā, qui rapuit fructum prohibitum. Et ideo qd non rapui in Adam, tunc exoluebam in cruce, quia obtuli me in sacrificium pro peccato ipsius Adā & omnium filiorum suorum.

B (margin letter beside "quantùm fuerunt causata")

C (margin letter beside "rat mortem")

D E F (right margin section letters)

Non erubescant in me qui expectant te domine: domine virtutum.

Non confundantur super me qui querunt te Deus Israel.

In hac secūda parte petit Chrs fructū suę passionis scilicet p suā pasionē mēbra sua liberari. Nā sicut p suā resurrectionē nos glorificauit, ita per passionem nos à morte perpetua, & captiuitate liberauit. Ideo prius petit captiuos redimi, sed per passionē dicens.

A O pater Deus Israel postquàm tu scis, & à te non est absconditum, q̃ ego patior pro insipientia, & delictis membrorũ meorum ergo fac, vt illi sancti patres, qui expectãt te in limbo non erubescãt nec frustrentur desiderio suo sed dã mihi facultatem, vt idem possim eos liberare: quia per magna tempora expectauerũt Messiam in lege promissum, & meã mortem, & passionem per quam expectant liberari. Item fac etiam, vt prophetę non erubescant: nec mendaces inueniantur: qui per meam passionem genus humanum redimendum prædixerunt, ergo imple quod per eos promisisti. Aliter erubescent, & confundãtur. Item omnes viri qui quærunt te: & desiderãt peruenire ad te per me: & volunt salui fieri, non confundatur in me: Nam ego promisi omnibus credentibus vitam æternam: & per
B meã passionẽ liberari: ergo fac vt mea passio sit eis fructuosa, ne confundãtur aut decipiantur, & defraudentur in fide sua: postquàm ego feci debitũ meum, & fui tibi obediens vsque ad mortem crucis: & impleui omnia dicta prophetarum, ergo iustè debeo prædã recuperare postquàm in me eos iustificaui, & pro eis solui: & punitio in me facta est. Et hoc probo.

Quoniam propter te sustinui opprobrium operuit confusio faciem meam.

Propter te, idest vt tibi satisfacerem pro eis, & vt tibi obedirem, & nomen tuum, & veritatem defenderem: sustinui opprobriũ. Nam Iudæi vocabant me voracem, & dęmoniacum, & samaritanum. Ideo confusio operuit faciem meam: cum ministri Pilati velarunt faciem meam, & credentes caput meũ dicebant. Prophetiza nobis Christe, quis est
C qui te percussit &c.

Extraneus factus sum fratribus meis: & peregrinus filiis matris meæ.

Quoniã Zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantiũ tibi ceciderunt super me.

Extraneus factus, & reputatus sum fratribus meis Iudęis de tribu Iuda: & peregrinus filiis synagogæ matris meę. scilicet sacerdotibus, & scribis, & pharisęis: q̃a non tãquam Messiam me receperunt: sed tanquàm peregrinum, & extraneum, & malefactorem flagellarunt, & crucifixerunt. Et hoc fecerunt quoniam zelus domus tuæ comedit me. Nã quia eieceram ementes, & vendentes de templo zelans honorem domus Dei, & q̃a prædicabam contra eorum auaritiam: Ideo opprobria iudęorum exprobrantiũ, & blasphe- D
mantium tibi ceciderunt super me. Nam quia eos repræhendebam de opprobrio Dei, & blasphemia, ideo eorũ ira cecidit, & redũdauit super me. Et sic opprobria tibi facta ceciderunt, & redundauerunt super me, & resilierunt quò ad pœnam: quia hæc fuit causa quare occiderunt me. Alio modo potest exponi quò ad æstimationem iniuriæ, vt sit sensus. Quare sum factus odiosus, & extrãneus Iudæis? Respõdet: quoniã Zelus domus tuæ comedit, & penetrauit me: & exponit quõ: quia opprobria iudæorum exprobrantium tibi ceciderunt, & resilierunt etiam super me quia irreuerenter tractabant, & profanabant templum Dei, hoc cecidit mihi in iniuriam: quia iniuriam factam tẽplo Dei magis q̃ mihi ad iniuriam reputaui: quia meas iniurias,
& opprobria mihi facta patienter tolerabã: E
sed opprobria facta Deo, quæ offendebant diuinitatem, tolerare nõ volui, quod patet, q̃a ementes, & vendentes de templo eieci, & inde moti sunt Iudęi, & scribę, & pharisęi cõtra me. Ex quibus patet, quòd dupliciter opprobria facta Deo patri ceciderunt super Christum Primò inquantùm ea noluit tacere nec tolerare, sed magis quàm propria reputare. Secundò quia propter hoc ipsum occiderunt Vnde omnes apostoli post receptionem spiritus sancti per hunc versum cognouerunt totum hunc psalmum esse factum literaliter de Christo, vt patet Ioan. 2.

Et operui in ieiunio animam meam: & factum est in opprobrium mihi.

Nota quod passio Christi multipliciter, & p̃ multis peccatis nostris satisfecit. Ideo fuit necesse vt multiplicem pœnitentiam in se cõtineret. Primò asperitatem vitę quo ad ieiunium, & carnis macerationem per cilicium. F
Secundò labores itinerũ. Tertiò conuitia, & opprobria in verbis. Quartò irrisionẽ. Quintò verba. Sextò vulnera. Septimò mortem in cruce. Ideo Christus postquàm ostẽdit superius patri qualiter satisfecit pro nobis tolerãdo opprobria, nũc in his duobus versiculis ostendit qualiter satisfecit, & passus est macerationem carnis per ieiunium, & cilicium, dicens. Et operui in ieiunio animam, & vitam meam, quia ieiunaui. xl. diebus. & xl. noctibus vt satisfacerem pro peccato gulæ ipsius Ad ã, & omnium aliorum, & tamen hoc factum est opprobrium mihi. quoniam Iudæi me voracem, & vini potatorem volebant.

A *Et posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam.*

Posui vestimentum meum cilicium, quia indutus eram cilicio aspero, macerando carnem meam pro peccato carnis eorũ, & tamen non fuit acceptum apud eos, imo factus sum illis in parabolam, & prouerbium.

Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta: & in me psallebant qui bibebant vinum.

Aduersum me loquebantur, qui sedebant in portis. Nam per aliqua tempora durauit ꝙ gentes, & vicini sedentes in portis suis variè loquebantur de passione mea. Nam quidam dicebant, quòd ex meis demeritis fueram flagellatus, & crucifixus vocando me seditiosũ & blasphemũ, & violatorem sabbati &c. Et ꝗ bibebat vinum in tabernis psallebãt in me. idest cantilenas cantabãt contra me, hoc forsan dicit, quia illi ministri pontificum, qui
B communiter erãt, & sunt histriones, & homines prophani, & discurrebãt per tabernas, cõposuerunt aliquas cantilenas contra Christũ: vt cõplacerẽt scribis, & phariseis, & põtificibus, & cantabãt per tabernas, & plateas vt ostenderent populo, ꝙ bene merito Christum crucifixerunt, imo surrexit prouerbiũ vulgare inter eos. Nã dicebat vnus alteri, caue ne eueniat tibi sicut Iesu Nazareno, ꝗ se Deum faciebat, sed Deus nec ipse se potuit de cruce liberare, & sic Christus agitabatur in opprobriis, & parabolis per portas, & tabernas, & plateas. Et ideo ait aduersũ me loquebantur. &c.

Ego vero orationem meam ad te domine: tempus beneplaciti Deus.

Hęc est secunda pars principalis: in qua Christus petit liberari per resurrectionem,
C & duo facit. Nam primò petit liberari. Secundò adducit rationes & persuasiones. ibi. Exaudi me dñe. Quantùm ad primũ est notãdum, ꝙ tẽpus passionis, & totũ tẽpus grãe dr̃ tẽpus beneplaciti, & acceptũ Deo ad exaudiendũ. Nam primò pater exaudiuit Christũ pro nobis propter merita passionis. Secundò ex consequenti exaudiuit nos. Esaię. 54. Tempore accepto exaudiui te, & in tempore salutis auxiliatus sum tibi. Item. 2. ad Corinth. 6. Ecce nunc tempus acceptabile &c. Dicit ergo Christus, ego vero ò domine pater ad te dirigo supple orationem meam in hoc tẽpore passionis, et gratię: quia est tempus beneplaciti, & acceptabile tibi sup. & tempus salutis.

In multitudine misericordię tuę exaudi me: in veritate salutis tuę. D

Quasi dicat, quòd tempus passionis, ꝙ gratiæ dicitur tempus misericordiæ ex parte patris, & tempus veritatis salutis nostrę ex parte filii. Nam quæcunque Deus pater misericors promisit ad salutem nostram, fuerunt impleta per Christum in passione: quia tunc fuerunt verificata diuina misteria patriarcarum, & dicta prophetarum de salute, & de redemptione nostra.

Eripe me de luto, vt non infigar: libera me ab his qui oderunt me: & de profundis aquarum.

Quoniam superius cõquestus est se infixũ in limo profundi malitiæ Iudæorũ, & demersum in sepulcro, & inferno, & per mortẽ: iõ petit liberari per resurrectionẽ. Dicit ergo. O pater eripe me de luto potestatis Iudęorũ, & de luto inferni, vt nõ infigar. i. nõ diu pmaneã in inferno; nec in sepulcro: sed tertia die resurgam, & libera me ab his Iudæis, qui oderunt me. Nam postquam resurrexero immortalis nõ amplius habebunt in me potestatẽ: imo erunt subiecti sub pedibus meis: &c. Et libera me etiam de profundis aquarum. i. quarumlibet persecutionũ, & periculorum tam inferni, quàm Iudæorum, & gentiliũ: & tàm in membris, quàm in capite. E

Non me demergat tempestas aquæ: neque absorbeat me profundum: neque vrgeat super me puteus os suum.

Nõ me demergat, & totaliter extinguat tẽpestas aquę, & furiæ tirannorum. Vnde nota, ꝙ quosdã demersit tempestas aquæ, q. a mortui sunt morte corporali, & quosdam absorbuit profundum inferni, s. purgatoriũ, & limbus: sed inde sunt per Christũ liberati, & super quosdã puteos inferni clausit, & vrsit os suum: quia nunꝗ inde, exierunt sicut Iudas, F
& cæteri dãnati. De oibus ergo his petit Xps liberari: vnde dicit: nõ me demergat totaliter tẽpestas aquę in mortẽ: sed in breue resurgã: nec pfundũ purgatorii: aut iferni absorbeat me: quia non descendo in infernũ, vt ibi purger, & diu maneam: sed vt, & ipsum expoliẽ, & liberem captiuitatem sanctorum patrum. Ex hoc patet, ꝙ Christus non propriè fuit submersus nec absorptus, nec clausus in inferno: quia tanquã iudex, & triumphator, & liberator intrauit, & ideo in breui cũ triumpho, & pda exiuit, & sic infernus nõ potuit ipsum absorbere nec claudere os super eum: imo compulsus est infernus reddere prædam tyrannicè diù detentam. Hoc idem potest moraliter

A moraliter intelligi. Nam tempestas aquæ tētationis primò demergit peccatorem per propositum cum proponit peccare. Secundò absorbet ipsum in profundo: quando actualiter committit, & diù in peccato perdurat: sed super illum infernus claudit os suum qui in peccato sine pœnitentia moritur, & sic Christus ab omnibus his tribus gradibus pecati petit liberari in suis membris. quia ipse in capite secundum naturam fuit immunis.

Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Et ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor: velociter exaudi me.

Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.

Tu scis improperium meum, & confusionē

B *meam & reuerentiam meam.*

In conspectum tuo sunt oēs qui tribulant me: improperium expectauit cor meū, & miseriā.

Hic adducit quatuor rationes persuasiuas ad inclinandū. Deū patrem ad misericordiā, vt liberet eum. Prima ratio sumitur ex parte misericordię Dei. Secunda ex parte puritatis & innocentiæ Christi. Tertia: qa nō est alius qui possit eum liberare. Quare propter sufficientem satisfactionem factā. Dicit ergo primò. Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, quæ nescit deficere afflictis: & respice in me secundum multitudinē miserationum tuarum: quia iam consueuisti miserere afflictis, vt patet per totum discursum sacrę scripturę. Item moueat misericordiā tuā puritas & innocētia mea, & ne auertas faciem à puero tuo sine peccato. & ideo exaudi me velociter: quoniam tribulor à Iudæis: & intende animæ, & vitæ meæ, & libera eā propter inimicos meos. i. ab inimicis meis eripe me: quia tu scis improperium meum mihi factum, & confusionē meā, & reuerētiā idest, dignitatem, & puritatē meā: & per consequens qa iniustè passus sū: & sic me debes citius liberare. Litera Hie. hēt ignorātiā meā. quod idem est: & hoc tu non potes ignorare: quia in conspectu tuo, & congitione sunt oēs qui tribulant me tam manifestè q̄ occultè, & scis qualiter cor meū expectauit, & sustinuit opprobriū, & miseriam: quia non solum me afflixerūt in verbis inferendo opprobria: sed verberibus flagellando: ergo miserere.

Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inueni.

Et dederunt in escam meā fel: & in siti mea potauerunt me aceto. D

Tertio ratio sumitur: quia non habeo aliū adiutorem nisi te. Nam ego sustinui. i. expectaui aliquem qui simul cōtristaretur mecū, & compateretur mihi, & condoleret meæ miseriæ: & nō fuit aliquis: & expectaui etiā qui me consolaretur, sed nō inueni aliquē consolantē: sed bene inueni affligentes. Nā dū peti potum in cruce ex nimia siti: tūc dederūt mihi fel in escam meam, idest in cibū: & potauerunt me aceto in siti mea, vt patet Mat. xxvii. quia acetū felle mixtū dederūt mihi bibere. Et sic patet, ꝙ sufficienter satisfeci pro pctō primi parentis. Nam quia ille gustauit dulcedinē cibi prohibiti in paradiso vltra voluntatem Dei: propter quod totū genus humanū erat ad mortē cōdemnatū: ideo in satisfactionē illius furti, & inobedientię ego sponte gustaui amaritudinē in cruce. Ex qbus patet, ꝙ

E sufficienter est facta satisfactio pro pctō ipsius Adā. Nā quia ille fuit rebellis, & inobediēs Deo, & superbus, ego factus sū humilis, & obediens patri vsq; ad mortē. Et quia ille fuit blasphemus, ego iam sustinui op̄pbria; & qa ille voluit rapere diuinitatē, ego iā fui spinis coronatus, & quia ille fuit latro rapiendo fructum ex ligno, ego iam fui flagelatus, & reddidi fructum ex ligno crucis cum fui crucifixus. Et sic quod nō rapui tunc exsoluebā, & quia ille fuit homicida, quia se, & totū genus humanum in mortem pręcipitauit, ideo ego innocens volui pro toto genere humano mortem assumere, & satisfacere, quasi dicat: in tota ista prima, & secunda partibus. libera me postquam ego sufficienter satisfeci: & resuscita me.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum: & in retributiones, & in scandalum. F

In hac tertia parte Chrs petit vltionē de crucifixoribus. Ad cuius intellectum est notādum, ꝙ sicut Iudæi multipliciter afflixerunt Christum, ita multiplici pœna puniuit eos, & sicut Iudęi addiderunt Chro dolorē super dolorē, & opposuerūt iniquitatem super iniquitatem cōtra eum, ita Deus addidit Iudęis pœnas super pœnas correspondētes pctis, & sceleribus eorū. Nā primò sicut Iudæi rebellarunt contra Chrm regē, & Messiā in lege sibi promissum, quādo dixerunt: nō habemus regē nisi Cęsarē: ita pariter Deus permisit vt milites Romanorū qui erant cum prælidibus qui fuerunt in Hierusalē per. 40. annos post

A passionem Chri, inferentes tot opprobria, & vituperia, & afflictiones. intm, quod fuerunt cõpulsi rebellare contra Cesarẽ, & Romanos: q fuit cã destructionis eorũ. Itẽ secundò sicut tempore paschæ prendiderunt Christum: ita tempore paschæ qñ de oibus partib. erant in Hierusalem congregati fuerunt obsessi per Titum, & Vespasianum. Item tertio sicut in die paschę crucifixerunt Christum, & dederunt sibi fel in escam, & acetum in potũ. Ita cum dolore, & amaritudine obsessi comederunt pasca in illa obsidione. Itẽ quartò sicut posuerunt velum Christo ante faciẽ dicẽdo, prophetiza nobis Chre, qs est qui te percussit: ita fuerunt velati ignorãtia, & cęcitate mẽtis, ne intelligẽrẽt sacramenta, & secreta scripturarum. Item quintò sicut imposuerunt crucem super humeros Chri, vt portaret cã B vsq; ad Caluariæ locum. Ita Deus posuit super eos iugum seruitutis, & captiuitatis, vt vbiq; sint subiecti dñis mundi. Itẽ sextò sicut ipsi effuderũt furorẽ sniæ super Chrm dicentes, crucifige, crucifige: ita Chrs effudit super eos irã indignationis suæ in corpore, & aia, inferẽdo eis multiplicem miseriã: quia quasi quolibet anno mouẽtur populi contra eos, & expoliant, & trucidant eos. Itẽ septimò sicut eiecerunt Chrm extra ciuitatẽ ad crucifigendum: ita fuerunt eiecti à sua ciuitate, & regno, & dispersi per totũ mundum, ciuitate, & tẽplo destructo. Itẽ octauò sicut voluerunt Chrm delere de mundo ipsum occidẽdo: ita fuerunt deleti de libro viuentiũ, & iustorũ, & scripti in libro mortis æternæ manẽtes in sua obstinatione, & damnatione. Itẽ nono sicut addiderunt dolorẽ Chro, ita Deus addi-C dit afflictionẽ super afflictionem in illis. xl. annis, & semp. Itẽ sicut imposuerunt iniquitatẽ sup iniquitatẽ cõtra Chrm, quia super opprobria, & inuidiã addiderũt falsos testes contra Chrm: ita Deus apposuit eis iniquitatẽ super iniquitatẽ permittendo vt sup pctm necis Christi adderent obstinationẽ, vt in corpore, & anima iugiter puniãtur. Et hoc est qđ intendit dicere Chrs per os Dauid in hac tertia parte huius psal. petens vltionẽ de Iudæis crucifixoribus suis, & successorib. eorum. Vnde ait, O pater quia Iudæi dederunt mihi fel in escã meã, & in siti mea potauerunt me aceto in cruce in die paschæ, ergo fac vt in vltionem tanti sceleris fiat mensa eorum, & conuiuium agni paschalis in laqueum, & scandalum corã ipsis in eodẽ die paschę. Hæc autẽ petitio fuit impleta. nã cũ Iudæi ex oibus partibus mũdi essent congregati in Hierusalẽ in D die paschæ, intrauerũt copię Romanorũ ex parte orientali per Iordanẽ, & subito obsederunt Hierusalẽ vt dictũ est psal. præcedenti. quę qdem obsidio durauit vsq; ad mensem. Aug. vt iquit Iosephus. Et sic sunt capti tanq̃ in laqueo & reti. Ex quo patet, quod mensa agni paschalis fuit conuersa eis in laqueũ, & scãdalum in retributionẽ & vltionẽ mortis Chri, quẽ in die paschæ crucifixerunt: & illi fel in escã præbuerunt, & ipsum aceto potauerũt.

Obscurẽtur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

Effunde super eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehendat eos.

Itẽ quia in tali die velauerũt faciẽ Chri dicẽtes, pphetiza nobis Chre qs est ille qui te percussit &c. iõ obscurẽtur oculi mẽtis eorũ, E ne videãt sacra Dei in lege, & phophetis, sed velũ ignorãtiæ, & cęcitatis sit semper ante oculos eorũ ne intelligãt veritatẽ scripturarũ, & sic nõ solum puniantur in corpore, sed multo magis in mẽte. Itẽ sicut imposuerunt crucẽ super me, ita tu pater incurua & subiice super dorsum eorũ iugo seruitutis nõ solum spũalis, sed ẽt temporalis, vt vbiq; sint subiecti, & captiui, dispersi per omnes nationes.

Fiat habitatio eorum deserta: & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

Sicut eiecerũt me extra ciuitatẽ ad crucifigendũ: ita fiat habitatio eorũ deserta, & destructa, & eiiciãtur de habitationib. suis partim dispersi, & captiui per mundũ, & in tabernaculis suis ipsius Hierusalẽ nõ sit aliquis eorũ qui amplius inhabitet, sed sint exules in F æternum. Et hoc fiat iusto Dei iudicio.

Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt: & super dolorem vulnerũ meorũ addiderunt.

Me quẽ tu percussisti, & pro mundo percuti ex mia permisisti, ipsi mala, & iniqua voluntate, & inuidia, & odio persecuti sunt vsq; ad mortẽ semper addendo mala malis, qa sup opprobria addiderũt falsa testimonia, & postea addiderũt alapas, & postea flagella, & postea mortẽ. Et sic addiderũt dolorẽ supdolorẽ vulnerũ meorũ. Nã sicut addebãt mihi dolorem super dolorẽ corporalẽ, & vulnus super vulnus: ita addebãt sibi ipsis dolorem super dolorem spiritualẽ, & vulnus super vulnus peccati. Et sic addiderunt peccata peccatis.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum: & non intrent in iustitiam tuam.

O tu

A O tu pater appone iniquitaté sup iniquitaté eorũ nõ effectiue, sed ꝑmissiue. i. nõ des eis gratiã, vt cognoscãt pctm̃ suum, sed maneãt semp in eadé obstinatione, & cæcitate, & sic apponét obstinationé, & cęcitaté supra primũ pctm̃, vt nunquã intrét in iustitiã tuã. i. ꝙ nunq̃ p pniam iustificétur, sine qua pnia pctõr nõ põt iustificari nec in iustitiã reduci Et nota, ꝙ sicut iudæi addiderũt doloré corporalé supra doloré ipsi Christo, & vulnus supra vulnus, ita pariter Xps nõ solũ addidit eis dolorem, & vulnus spũale pcti supra vulnus, & doloré, & culpã supra culpã: sed et addidit doloré, & pœnã corporalé sup pœnã: nã supra obsidioné addidit famé, & mediam: deide destructioné ciuitatis, & tépli, & trucidationé maioris partis, & captiuitaté, & dispersionem aliorum. Ité sicut ipsi addiderunt pctm̃, & iniquitaté cõtra Chrm̃ quò ad culpã, ita Chrs addidit eis, & apposuit iniqtaté
B sup iniqtaté, quo ad pęnã téporalé & æternã. Nã duplici pęna puniunt. s. pęna seruitutis, & captiuitatis téporalis, & pęna culpæ, & obstinationis, & cæcitatis spũalis. Et ideo dicit appone iniqnitatem super iniquitatem eorum. i. pœnam duplicem pro iniquitatibus eorum. Et ideo subdit, & non intrent in iustitiam tuam supplé per pœnitentiam, sed semper maneant obstinati. Ideo subdit.

Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.

Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ liber vitæ siue viuentiũ dupliciter sumitur in sacra scriptura. Nã vnus dicitur liber diuinæ prędestinationis secundũ æternum ꝑpositũ, & tunc nihil aliud est nisi diuina volũtas be-
C neplaciti, quæ ab æterno ꝑposuit gratiã iustis pparaer, & eos elegit, & in suo libro ascribendos, & iustificandos proposuit: in quo libro ab ęterno primò fuit scriptus Chrs hõ, & virgo Maria, & oẽs apostoli, & iusti. Secũdus liber dicitur liber vitæ secundum præsentem dispositionem, & iste est cõsciẽtia cuiuslibet iusti disposita per gratiam: & iste liber nõ est in Deo nisi obiectiue, inquantum Deus perspicit in aia iusti similitudiné suæ bonitatis, per quam iustus est Deo gratus, & acceptus, ẜm præsentem dispositionem & de isto libro multi nouiter delentur per peccatum, & in eo nouiter scribuntur ꝑ nouã gratia. Ita pariter est duplex liber mortis: vnus dicitur secundum ꝑpositum, in quo Deus ab ęterno nouit reprobãdos, & obstinãdos, et æternaliter puniẽdos & alter dicitur liber mortis secundum præsenté dispositioné, in quo sunt

D scripti peccatores temporaliter secundum, ꝙ sunt extra gratiã in pctõ. Et isti duo libri mortis nullo mõ sunt in Deo nisi obiectiuè ẜm, ꝙ in eis nouit Deus culpã & difformitaté secundum præsenté dispositioné Differt ergo liber vitæ ẜm ęternum propositum à libro vite ẜm præsenté dispositioné: nã ille est solũ in Deo: iste ante in cõsciẽtia hois. Ité ab illo semel ab æterno scripto nullus deletur. ab isto multi delẽtur per pctm̃, sicut in eo multi nouiter scribuntur per gratiã. Ité liber vitę ẜm propositum æternum differt ab vtroq; libro mortis: nã ille liber est solum in Deo cũ sit diuina voluntas, quæ est sola cã oĩm pdestinatorum: sed liber mortis tã primus, q̃ secundus nullo mõ est in Deo nisi obiectiuè secundum pñtiã: eò ꝙ Deus non est causa
E obstinationis nec pcti alicuius, per qd scribit in libro mortis, & reprobationis: & iõ talis liber mortis nihil aliud est nisi cõscientia hois subiecta peccato à Deo difformi Vnde de his duobus libris. s. mortis, & vitæ dicitur Apo. 20. ꝙ in die iudicii mare, & infernus dedit mortuos suos, & aperti sunt libri ante iudicé, & apertus est alius liber q est vitæ, & iudicati sunt mortui ẜm ea quæ erãt scripta in libris, & qui nõ est scriptus in libro vitę missus est in stagnum ignis Ex supradictis patet, ꝙ liber vitæ prædestinatorum est tantùm vnus, in quo sunt scripti ab ęterno soli electi, & iusti, eò ꝙ est ipsa æterna voluntas, sed alii libri tã mortis q̃ vitæ secundum præsentem dispositionem sunt multi, quia vnaquæq; cõscientia, et aia hois est liber suorum operum, secundùm quæ opera saluãtur vel dãnantur:
F de quo libro quis põt deleri per pctm̃ aut in eo scribi per gratiã. Et de isto scđò libro viuentium secundùm pręsentem dispositionem petit Christus per prophetam ꝙ deleantur Iudæi propter peccatum necis Christi, & ꝙ nunquã rescribantur in eo per pœnitentiam, sed semper maneant obstinati. Sed est aduertendum, ꝙ illa locutio licèt procedat per modum petitionis, tamen non est locutio nec petitio affectiua, sed prophetica, & prænunciatiua: quia Christus sicut nõ venit damnare, sed vocare peccatores ad penitentiam: ita nunquàm petit à patre damnationem, sed salutem. Ideo in hac parte: quia ab æterno præuidit Iudeos obstinandos inquantùm Deus: ideo prædicit eorum futurã damnationem.

A damnationē in corpore, & anima: Quō autē peccatum Iudæorum est grauissimum oium peccatorum, & per omnia simile peccato diaboli, patebit psal. 81. & psal. 108.

Ego sū paup et dolēs sal⁹ tua Deus suscepit me.

In hac quarta parte Christus agit gratias patri suo de liberatione sua p resurrectionē explicando fructū suæ passionis. Dicit ergo: Ego sum, & fui pauper in tota hac peregrinatione: qa in aliena casula, & præsepio natus, & in alienis ædibus receptus, & hospitatus, & pastus, & in alieno sepulcro sepultus, & fui ēt dolēs q.a multiplicibus doloribus, & flagellis affectus, & tamē salus tua suscepit me de sepulcro, me ad vitam gloriosam suscitando. Ideo agendo gratias pro tanto beneficio.

Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

B Festiuitates annales, & diuina officia celebrando, & septies in die horas canonicas recitando. Deinde cum subdit.

Et placebit Deo super vitulum nouellum: cornua producentem, & vngulas.

Dicit. nō solum dicā tibi laudes septies in die, quod pertinet ad primā partē, sed ēt offerā tibi sacrificiū per se sufficiens, & acceptabile. s. sacramentū eucaristiæ in quo offertur agnus immaculatus, qđ pertinet ad secundā partē latriæ. Ideo ait: tunc placebit Deo sup vitulū nouellū. i. sacrificiū eucaristiæ, qđ offerā in lege gratiæ, placebit Deo sup vitulum nouellū. i. multo magis placebit Deo sacrificiū eucaristię quàm vitulus nouellus cornua producēs, & vngulas, qui offerebatur in vet. test. Nam ille tantùm offerebatur in figura, sed iste qui est mediator Dei, & hominū offertur in re, & veritate. Nam ille vitulus non C continebat realiter Christum, sicut continet hoc sacrificiū: ideo illud non iustificabat nec erat Deo per se acceptabile, sicut istud quod de se iustū, & validum de opere operato. Et iō hoc sacrificiū est in quo pater sibi complacet, & recipit ipsum in pretium pro peccatis nostris &c. Iste versiculus potest etiam intelligi aliter, intelligendo per vitulum nouellum ipsum Chrm tunc in cruce, & quotidie in altari oblatum: vt sit sensus. Et tunc tēpore grę placebit Deo. i. erit Deo placitū super Chrm vitulū nouellū figuratū p vitulū antiquū vet. le. vitulū nouellū dico cornua producentē, & vngulas. cornua dico. i. victoriā, & dominiū, & vniuersalem potestatē habentem in cœlo, & in terra, & in omnibus abyssis ad saluandos, & sublimādos fideles. Et producē- D tem vngulas dico, ad aperiendum infernum, & confringendos vectes ferreos, & portas æreas, & educēdos sanctos patres de limbo, & ad carpendū, & cōterendū diabolum, & mēbra eius. Hæc cornua, & vngulas produxit Christus in cruce: quibus aperuit infernum, & penetrauit cœlum, & deiecit diabolum foras, & aperuit nobis scripturas.

Videant pauperes, et lætentur, quærite Deū, & viuet anima vestra.

Hic ꝓpheta exhortatur populū fidelium, & vniuersalem ecclesiā ad recipiendū Christū, & vt cū deuotione recipiāt supradictū sacrificiū: vn̄ ait. Videāt pauperes Christi imitatores, & mūdi contemptores Christum in suo aduentu, & videant hoc sacrificium iugiter in ecclesia celebrari, & lætenē se esse redēptos per Christum in ara crucis immolatū, & E cōuersus ꝓpheta ad fideles ecclesiæ apostrofat dicens. O fideles quærite Deum Chrm in suo aduentu in hoc sacrificio, & viuet anima vestra vita gratiæ, si deuotè, & spiritualiter sumpseritis ipsum, qa ipse dicit Ioan. 6. Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me ipse viuet propter me, & qui manducat hunc panem viuet in ęternum: quia hic est panis qui de cęlo descendit à patriarchis, & prophetis diu desideratus. Et ratio est, ꝙ lætentur omnes pauperes & fideles in Christo.

Et quoniam exaudiuit pauperes dominus: & vinctos suos non despexit.

Exaudiuit dn̄s pauperes Xp̄m expectātes, & nō despexit vinctos suos: qui erant in limbo inferni detēti: quos Christus liberauit. Nā cū cornibus crucis diabolū vicit, et deiecit, et F cū vngulis suę potētiæ infernum aperuit, et cōfregit, et vinctos patres inde deduxit. Ergo.

Laudent illum cæli, & terra: mare, & omnia reptilia in eis.

Laudent illum cœli. i. angeli: qa Xp̄s eorū ruinā reparauit, et laudet eū terra. i. hoīes redēpti, et laudet ipsum mare. i. oēs insulæ, et oia reptilia. i. oēs habitātes, et gradientes in eis. s. in mari, et terra: qa generaliter oēs sunt redēpti, quia vsq; ad oēs insulas maris puenit euangelica prædicatio. Et sic omnes creaturæ intellectuales laudant Deum, et agunt Christo gratias pro beneficio redemptionis. Apoc. 5. Nā omnes angeli stabant in circuitu troni dicentes: dignus est agnus qui occisus est accipere gloriam, et honorem &c. et

turba

A turba magna quam dinumerare nemo poterat clamabant, benedictio, & claritas. &c. Deinde cum dicit.

Quoniam Deus saluam faciet Sion: & aedificabuntur ciuitates Iudae.

Dat cām quare Xp̄s est laudādus & adorādus & dicit. Iō laudet eū cęli, & terra: qm̄ ipse saluā faciet Sion. i. ecclesiā toto orbe diffusam: in qua Deus speculatur, & cōtēplatur, & per ipsum Christum aedificabuntur ciuitates Iudae. i. ecclesia quae vere dr̄ Iuda, eò ꝙ sola ipsū Deū confitet vt frequēter dictū est.

Et in habitabūt ibi: & hęreditate acquirēt eā.

Fideles Christum confitentes habitabunt ibi in hac Iudaea, & ciuitatibus eius, & hęreditate acquirent eam. Nā Iudaeis scd̄m carnē eiectis soli Iudaei secūdum spiritū, & promissionem habitant in ecclesia ista per grām, & acquirēt supernā in aeternā hęreditatē, & isti fuerunt apostoli, & discipuli qui Christū cōfessi sunt: & aedificauerunt ecclesiā sanguine

B suo, & miraculis, & doctrinis, & exemplis, & has ciuitates, & ecclesias reliquerunt nobis in haereditatem. Et ideo sequitur.

Et semen seruorum eius possidebit eam: & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

Semen seruorum eius. i. populus Christianus qui est semen apostolorū seruorū Chri habitabunt in ea. Nam populus Christianus est semē apostolorum per baptismū in Chrō regeneratū, & oēs fideles qui diligunt nomē Dei quod est Iesus habitabūt in hac ecclesia per grām, & in superna per gloriā. Et nota, ꝙ ly semen seruorū eius, nō solū pōt referri ad apostolos: sed etiā ad patriarcas. s. Abraham, Isaac, & Iacob, & Dauid. Nam totus populus Christianus est semē Abrahę, & Israel scd̄m spiritū, & pmissionē. vt patet ad Ro. 9. & 11. vt supradictū est in prologo tractatu. 4. Nā sicut Iacob genuit. 12. patriarcas, per quos carnaliter generauit, & multiplicauit totū illū populū: ita Christus q. est verus Iacob regenerauit spiritualiter. 12. apostolos qui fuerūt. 12. patriarchae, per quos Xp̄s regenerauit & multiplicauit per baptismū totū populum Christianū. Et ideo populus Christianus dicit semē Abrahę, Isaac, & Iacob scd̄m promissionē, & spiritū, & dr̄ semē apostolorū per regenerationē baptismalem, & ideo quādocunq; in sacra scriptura memorātur. 12. tribus dn̄i siue Israel semper intelligitur populus Christianus per illos 12. apostolos, & spirituales patriarcas regeneratus, & principatus, & multiplicatus, vt dictum est psal. pręcedenti Et iō

D isti 12. patriarchae spirituales iudicabunt. 12. tribus Israel carnales in die iudicii simul cū Christo assistentes, vt ait saluator Mat. 19. Ex supradictis patet, quòd Dauid in hoc ps. magis videtur euangelista quàm propheta, quia magis videtur historiam passionis Christi contexere, quàm prophetiam prenunciare. Et toto isto psalmo possunt recolligi. 16. conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ triplici persecutione Chrs fuit afflictus in sua passione. s. scribarū, & pharisęorum, & populi gentilis, & Pilati.

Secūda cōclusio, ꝙ aquae psecutionū Xp̄i intrarūt vsq; ad separationem aiae à corpore.

Tertia cōclusio, ꝙ Xp̄s in sua passione nullū habuit publicum adiutorē de suo populo.

Quarta conclusio, ꝙ Christus in sua passione exsoluit quod nunquàm rapuit: quia pro

E duobus furtis ipsius Adam persoluit preciū in cruce. Primò quia Adam rapuit fructum prohibitum de ligno scientiae boni, & mali. Secundò quia voluit rapere diuinitatem.

Quinta cōclusio, ꝙ qn̄que in scriptura poenalitates, & poenae Christi appellantur peccata, non formaliter sed causaliter per metonimiam, inquantùm fuerunt effectus nostrorū peccatorum, vel dicuntur peccata nō quo ad culpam: sed quo ad poenā, inquantū Christus passus est pro peccatis nostris.

Sexta cōclusio, ꝙ Xp̄s sustinuit opprobriū, & passionē, primò vt obediret patri: secundò vt nos à morte liberaret, & sic propter nos factus est extraneus fratribus suis Iudaeis.

Septima conclusio, quòd Christus propter zelum domus Dei visus est extraneus, & odiosus scribis, & pharisęis.

F Octaua conclusio, quòd totum tempus ab aduentu Christi vsque ad iudicium est tempus acceptabile, & dies salutis.

Nona conclusio, ꝙ Christus sufficienter satis fecit patri pro nobis per ieiunium, & labores, & mortem, & passionem.

Decima cōclusio, ꝙ sicut Iudei multipliciter afflixerunt Chrm̄: ita multiplici pęna sūt puniti correspondente sceleribus eorum.

Vndecima conclusio, ꝙ sicut Iudaei addiderunt Christo dolorem super dolorem, & vulnus supra vulnus: ita eis Deus addidit pęnam temporalem supra poenam.

Duodecima conclusio, quòd sicut Iudaei apposuerunt iniquitatem super iniquitatem cōtra Christum quò ad culpam: ita Christus

apposuit

A apposuit eis iniquitatem obstinationis supra iniquitatem peccati. Decimatertia cõclusio, ꝙ sacrificiũ eucaristiæ, in quo offertur Chrs est Deo magis placitũ quã vitulus nouellus, & quælibet sacrificia ve. le. & etiam Deus pater magis acceptat vitulum nouellum no. te. qui est Christus oblatus in altari, quã vitulũ antiquũ qui offerebatur i lege: eò ꝙ Christus vitulus nouellus figurabatur per illum vitulum antiquum qui in figura huius offerebatur in lege. Decimaquarta conclusio, ꝙ non erant Christũ recepturi nisi soli pauperes. i. ista terrena cõtēnentes, qui est populus Christianus. Decimaquinta conclusio, ꝙ Iudęa, & Sion, & Hierusalem, quam Messias erat saluatur⁹, & ædificaturus, est ecclesia toto orbe diffusa, quę Christum confitetur esse Deum, & contemplatur, & videt per fidem. Decima B sexta conclusio, ꝙ semen Christi, & apostolorum seruorum eius, qui est populus Christianus in Christo per baptismum regeneratus, erat possessurus istam Iudæam, & Sion toto orbe diffusam: & in ea debebat habitare hic per gratiam, & in futuro per gloriam.

PSALMVS. LXIX.

Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me festina.

Titulus. Victori siue in finẽ ps. Dauid ad recordandum. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hunc ps. dirigens nos in Christum & ecclesiã qui est finis legis, sed additur ad recordandũ, inquantùm recordantur, & memorantur afflictiones, & passiones Christi, & ecclesiæ. vel forsitan quia iste ps. frequenter recitabatur in templo: maximè propter primum versum qui festinanter petit auxilium à Deo, quo cõ C tinuè indigemus. Itẽ hoc etiã additũ est: quia Dauid præuidit in spũ, ꝙ iste primus versus erat cantandus quotidiè in ecclesia in principio oĩum horarũ. In quo ps. introducit Chrs & ẽt ecclesia petẽs festinãter liberari ab afflictio nibus, & persecutionibus. vnde tria facit. Nã primò petit liberari. Secũdò petit punitionẽ persecutorũ. Tertiò præmiũ fideliũ. Secundũ ibi. Confundantur. Tertium ibi, Exultent & lætentur. Dicit ergo Chrs. O Deus pr intẽde in adiutoriũ, auxiliũ meũ, & ò dñe festina, & accelera ad adiuuãdũ me, vt sit breuis mea resurrectio in tertia die.

Confundãtur & reuertantur qui quærunt animam meam.

Nota quòd totum residuum huius ps. est diapsalma, pars vltima psal. 39. vbi sufficienter literaliter de Christo quò ad humanita- D tem expositũ est. Ideo breuiter est transeundum. Dicit enim Christus. O pater festina ad adiuuandũ, & resuscitãdũ me, vt confundantur, & reuereantur. i. verecundẽt Iudęi qui quærunt mihi mala, siue q quærunt animam meam, & vitam q a per mortem putãt me nunq̃ resurgere: sed totaliter extingui, & deleri. Et sic vidẽtes me resurgere & regnare.

Auertantur retrorsum, & erubescant qui volunt mihi mala.

Auertantur retrorsum. i. cadant à dignitate, & sacerdotio, & erubescant dispersi p mũdum, & subiecti oẽs prędicti Iudæi, qui semper mihi volunt, & desiderant mala. &

Auertantur statim erubescentes qui dicunt mihi euge euge.

Idest qui lętabunt in morte mea, & puta- E bãt se irã Dei euasisse, erubescentes de resurrectione, & exaltatione mea auertãtur, & cadãt à dñio statim: & sint captiui, & subiecti oĩbus nationibus, maximè erubescant illi qui dicebant si filius Dei &c. Sed per oppositum,

Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te: & dicãt semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum.

Fideles qui quærũt te per fidem exultẽt, & lætentur hic per gratiam, & in futuro per gloriam: & omnes qui diligunt salutare tuũ. i. qui receperunt Messiam Iesum filium tuũ gratias agentes de beneficio redemptionis dicant semper manificetur dominus qui redemit nos. Et sic magnificabunt Deum in beneficijs suis in omnibus horis, & officiis canonicis nocturnis pariterque diurnis. Et conclu- F dit finem cum principio psal. cum subdit.

Ego verò egenus et paup sũ Deus adiuua me.

Adiutor meus & liberator meus es tu: domine ne moreris.

Pauper sum destitutus parentibus, & amicis, & bonis temporalibus: quia in alieno sepulcro sepultus sũ: ideo Deus adiuua me, & ne moreris, nec tardes me resuscitare: quia tu solus es adiutor, & liberator meus. Est tñ aduertendum, ꝙ totum hoc quod dicit Christus i hoc psal. in psona capitis inquantũ hõ: dicit in persona totius ecclesiæ. quicquid enim passus est primò in capite: postea passus est in membris. & sicut ipse liberatus est per resurrectionem: ita ecclesia surregit à persecutione, & liberata est per conuersionem Constantini, vt sæpius dictum est. Ideo totus psal. dictus potest exponi de tota ecclesia.

A

PSALMVS. LXX.

IN te domine speraui: non confundar in aeternum: in iustitia tua libera me, & eripe me.

Iste psal. apud Hebraeos est omnino sine titulo. Ideo dicunt quidam eorum, q̄ iste psal. est idē cū praecedēti. Sed oppositū tenet annotatio ps. secundū eos antiqua, in qua psal. p̄cedēs annotatur. 69. & iste annotat. 70. Sed quia in quibusdā bibliis latinis reperitur iste psal. pro filiis Ionadab: ideo creditur hoc esse additum ab aliquo expositore, eò q̄ iste psal. loquitur de peregrinatione ecclesiae ab Adā, vsque ad Antichristum, quae figurabatur per filios Ionadab qui semper peregrinabātur vt patet. Ad cuius intellectum est notandum, q̄ totus discursus ecclesiae ab Adam vsque ad Antichristū cōsideratur, & mensuratur per 7. aetates, quarum tres discurrerunt ab Adā vsque ad Christum, & exinde. 4. vsque ad finem mundi. Nā Adam mysticus peregrinatus est à iuo legis per totam infantiam, & peccati, & iugo legis per totam infantiam, & pueritiam, & adolescentiam vsque ad Christum, in quo fuit saluatus, redemptus à seruitute pecati, & absolutus à iugo legis. Sed post ascēsionem Christi in sua iuuentute, postquàm à Christo fuit redemptus, & regeneratus, confestim incidit in persecutionem tirannorum, & paganorum, de qua fuit liberatus per conuersionem magni Constantini. Sed illico in sua virilitate, incidit in persecutionem haereticorum maximè Arrianorum: de qua fuit liberatus per Augustinū, & caeteros doctores vsque ad tēpora Iustiniani. Sed in senectute incipit in persecutionē Maometi, in qua modo est, de qua expectat liberari. Sed in senio cū tremore expectat persecutionē Antichristi, de qua sperat liberari p̄ Chr̄m, Omnia ergo ista considerans, & praeuidēs Dauid in spū fecit hunc ps. in psōna ecclesiae, in quo quinque facit. Nā primo cū firma spe petit liberari, & saluari, & redimi p̄ Chr̄m de seruitute, & captiuitate pc̄ti in suo primò aduētu. Scd̄ò petit liberari in sua iuuentute de psecutione paganorū, & in sua virilitate de persecutione haereticorū. Tertiò petit liberari in sua senectute psecutione saracenorū, & oīm maometanorū. Quartò petit liberari in senio de persecutione Antichristi. Quintò promittit agere grās in finē. Scd̄m ibi. Deus eripe me de manu pc̄tōris. Tertiū ibi. Ne proiicias me in tempore senectutis. Quartū ibi. Qm̄ non cognoui lrāturā. siue ibi. Et vsque in senectā & senium. Quintū ibi. Deus quis similis tibi. Quantum ad primum est aduertendū, quòd sicut fides est quaedam virtus teologica, & habitus infusus eleuans intellectum ad firmiter credendum articulis reuelatis: & caritas est alia virtus teologica, & habitus infusus eleuans, & roborans voluntatem ad amandū Deum creditum propter se, & proximū propter Deum: ita pariter spes est quaedā virtus teologica, & habitus infusus eleuans volūtatem ad firmiter sperandum bona spiritualia futura credita, & amata promissa ad cōtemnendum omnia terrena. Ex quo patet, quòd spes praesupponit fidem, & caritatem, & promissionē in hac vita: quia non speramus, nisi bona spiritualia credita, & amata, & in futurum promissa, propter quę contēnimus omnia bona terrena, & patimur, & aggredimur mala terribilia, puta omnē persecutionem, & mortem in virtute huius spei, & patienter omnia toleramus. Sed quia qn̄ Adam fuit expulsus à terrestri paradiso in hanc peregrinationem, fuit sibi p̄missus Christus ex sua progenie, q̄ debebat ipsū redimere, & saluare & liberare à seruitute peccati, & sanare, & subleuare ab omni miseria, quae quidem promissio fuit confirmata in Abraham, & Isaac, & Iacob, & Moyse, & specialiter ipsi Dauid: ideo cū spe i psōna totius corporis mystici in prima parte huius psalmis petit Christum, vt veniat in carnem ad saluandū, & redimēdum, & liberandum ipsum à seruitute peccati, & à iugo legis, & ab omni miseria: sicut omnibus patriarchis, & p̄phetis fuit promissus. Ideo dicit. O domine Iesu Christe in te speraui, postquàm mihi fuisti promissus: idō fac: vt non confundar in aeternum, & nè sim frustratus in mea spe, & in tuis promissis, ideo veni in carnem, & libera me ab omni miseria, & eripe me de hac captiuitate, & seruitute peccati, in quam incidi per inobedientiam, & esum cibi prohibiti.

B

C

D

E

F

Inclina ad me aurem tuam. & salua me.

Inclina aurem tuam orationibus, & precibus meis, & salua me ab omni peccato psōnaliter cōmisso. Et etiā inclina aurē. i. humanitatē, & carnē tuā & salua me tolerādo mortē, & passionē i ipsā tua humanitate, & carne, quidē humanitas tua assumpta dr̄ auris tua: cum qua siue per quam nos audisti, & dr̄ oculus tuus, cum quo, & per quē nos vidisti, & lingua tua per quam nobis es familiariter locutus. Et dicitur instrumentum per qđ nos

saluasti,

A saluasti, & redemisti mortem patiendo.

Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum: vt saluum me facias.

Veni ergo Christe in carnem: & esto mihi non solum in Deum redemptorem, sed in Deum protectorem: vt saluum me facias: quia non sufficit, ꝙ sis homo ad patiendum: sed ꝙ etiam sis Deus ad saluandum: quia soli Deo competit saluare, & vitam sine defectu conferre: vt dictum est psal. 8. ergo oportet, ꝙ sis Deus: vt i diuinitate sit potestas, & autoritas saluandi, & remittendi peccata. & ꝙ sis homo: vt in humanitate sit habilitas patiendi, & pretium, & meritum redimendi ratione vnionis: Et sic cum tali personali vnione eris saluator, & redemptor: et ideo diceris Iesus Christus Deus homo saluator. Veni ergo Christe in carnem, & libera me de seruitute B peccati, et iugo legis per mortem, et passionē: et postea esto mihi in Deum protectorē, & in locum, & castrum. et oppidum bene munitum primo vallo articulorum fidei, & muratum muro spei, & caritatis, & obseruātia præceptorum: et opulentum gratia, et copia ecclesiasticorū sacramentorū vt sic in isto oppido bene munito saluū me facias ab omnibus inimicis infestantibus.

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.

Nam tu es illa petra firma supra quā fundata est tota ecclesia, quam vallasti vallo articulorum, & murasti muro præceptorum, & replesti copia sacramentorum: & ideo portę inferi non præualebunt aduersus eam. C Matt. 16. Nec flumina tentationū, nec venti persecutionum poterunt ipsam diruere: fundata enim erat supra petrā. Mat. 7. Et sic erit in domum refugii, & in locū munitū omnibus fidelibus habitantibus in ea: tū rōne fundamenti, quia flumina tentationum, & hæresum non poterunt ipsam euellere, nec eradicare: tū ratione munitionis: quia nulli venti persecutionum poterunt ipsam expugnare. Deinde cum dicit.

Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.

Petit liberari a persecutione paganorum, & hæreticorum. Ad cuius intellectū est notandum, ꝙ ecclesia Christi in sua iuuentute primò fuit illico afflicta post ascensionem, à Iudæis scientibus legem. Scdò fuit infestata à paganis gentilibus nescientibus legem. Tertiò in sua vetilitate fuit vexata ab hæreticis scientibus vtrūq; testamentū. Et iō iste D homo mysticus ab his tribus persecutoribus petit liberari in hac scđa parte. vnde ꝑ agentē cōtra legē intellig t populū iudaicū legē veterē scientē, & per peccatorē intelligit populū gentilē: & per iniquū intelligit cętum, & conuenticulū hęreticorum. Dicit ergo. O Christe Deus libera me de manu, & potestate peccatoris populi gētilis, & tyrannorū: & eripe me ēt de manu populi Iudęorū aégtis scienter, & manifestè contra legem Dei: & sic peccat ex malitia: & eripe me etiā de manu cœtus iniqui hæreticorū, q ex iniquitate, & ꝑfidia ꝑsequūť catolicos cōtra oēm caritatē, sicut fuerūt Arriani, quorū ꝑsecutio superauit oēs persecutiones tyrranorū: vt ait Rufinus, & Cassiodorus. Dicit ergo ecclesia. O Christe eripe me de his tribus persecutoribus.

Quoniam tu es patientia mea domine: domine spes mea à iuuentute mea. E

Patientia mea. i. exēplū patientię: qm̄ tu ꝑdicando, & ꝓ nobis innocens patiēdo dedisti nobis exēplū patiētię: & tu es spes mea à iuuētute mea: qa ecclesia incepit à Christo, & ab eo didicit exēplū patiētiæ in aduersis; & cepit spē ex Xp̄i resurrectiōe: qa sicut Xp̄s resurrexit: ita speramus resurgere. Ideo sub tali spe martyres spōte tolerabant mortem, & persecutiones. Et ideo subdit.

In te confirmatus sum ex vtero: de ventre matris meæ tu es protector meus.

Nota, ꝙ triplex est vterus ecclesię. Primus dr̄ latus Christi: vn̄ orta est ecclesia, & virtus sacramētorū. Scđs dicitur flumē spūs sc̄ti, vn̄ fluxerūt dona grārū in Die Pentec. vbi fuerunt apostoli, & tota ecclesia armata, & confirmata, & vn̄ habuit originē in sciētia. Tertius vterus est fons sacri baptismatis: vn̄ particulariter regeneramur. sed tā baptismus q̄ missio spūs sc̄ti procedit à Chr̄o: et sic primus vterus est Chrs. Primò à suo ore exiuit fons euangelicæ sapientiæ: quę postea per dona spūs sc̄ti fuit apostolis, & toti ecclesię suggesta, & distributa, & à suo latere exiuit sāguis, & aqua: vnde habuit virtutē baptismus, & oīa sacramēta, & iō dicit iste hō mysticus. O Christe spōse, tu es patiētia, & spes mea: qa in te cōfirmatus sum, primò ex vtero tui lateris, à quo exiuit sanguis, & aqua. scđò ex vtero spūs sc̄ti, quē misisti in apostolos, & totā eclesiā ad suggerendā sacrā scripturam. Tertiò tu es protector meus de ventre ecclesiæ matris meę, ex qua in baptismo fui regeneratus. F

A neratus. nã ibi recepi particulariter fidẽ, spẽ, caritatẽ, & gratiã. Postea particulariter fui in ecclesia ab ipso cõfirmatus vbi recepi septẽ dona spũs sc̃ti ad debellandũ inimicũ. & sic ex baptismo, & confirmatione tu es protector meus: quia ibi dedisti ista arma ad protegendum me: & inde prouenit mihi salus, & protectio.

In te cantatio mea semper: tanquam prodigium factus sum multis: & tu adiutor fortis.

O domine licet ego sim factus prodigiũ multis: quia per fidẽ quã in vtero matris ecclesiæ recepi cõfiteor te meũ spõsum, & caput, & dñm & quia veneror, & adoro crucẽ in qua passus es: iõ Iudæi, & pagani scandalizantur, & reputant me quoddã prodigiũ, & monstruosum, & fatuũ: irridentes me q̃a adoro hoiem crucifixũ, & detectum. sed ista crux, quę est scãdalũ Iudæis, & prodigiũ gẽtilibus est mihi ad gloriam, & salutẽ: & iõ in B te Christe est semper cantatio mea in hymnis, & canticis: quia de tua incarnatione, & morte, & passione, & resurrectione, & cruce celebrabo festiuitates, & cantabo hymnos: & etiam inter tormenta est in te cantatio, & confessio meę fidei: q̃a tu eris semp̃ adiutor fortis in omnibus tribulationibus. ergo.

Repleatur os meum laude: vt cantẽ gloriam tuam tota diẽ magnitudinem tuam.

Imo ex tua gratia replebitur os meũ laude: vt tota die vsq; ad iudicium cantem in ecclesia, & prædicẽ in publico gloriã tuã, quã accepisti in tua resurrectione: & magnitudinem, & vniuersalẽ p̃tãtẽ quã accepisti in tua ascensione: & etiam cantabo, & prædicabo gloriam tuę deitatis: & magnitudinem C suorum miraculorum, & tuæ potestatis, quę in euangelio memorantur.

Ne proiicias me in tempore senectutis: cum defecerit virtus mea ne derelinquas me.

Quia superius ecclesia fuit liberata à iuuentute de manu pc̃tõris, & contra legẽ agẽtis, & iniqui. s. persecutione Iudæorũ, & tyrannorum per Constantinũ: de persecutione hæreticorũ iniquorum per Iustinianũ & Belisarium, qui totaliter deleuit vandalos Arrianos in Aphrica: hic petit liberari de p̃secutione Sarracenorũ, quæ incepit in senectute ecclesiæ. s. tp̃e Heraclii. Vnde est aduertendũ: q̃ sicut in sensibus incipit deficere calor naturalis: & abundat frigiditas: & debilitantur mẽbra: & si oĩa q̃ comedunt cõuertũtur in malos, & indigestos humores: quos D per os, & nares, & oculos emittũt senes: & sic spernuntur, & vilipẽdũtur, & habẽtur odio, & fastidio: Ita pariter dicit Xp̃s, q̃ erit in nouissimis diebus, & circa tp̃a Antichristi: q̃ erunt hoĩes amantes seipsos: & frigescet oĩs caritas, & abundabit iniquitas: vnde sequẽtur rapinæ, & adulteria, & odia, & bella, & iurgia, & simonia, & sup̃bia, & vanitas, & profanatio in ecclesia, & nouę sectę propter ambitionẽ, & dedignationes, & inuidias: & propter peccata christianorũ, & diuisiones præualebũt infideles, et cõculcabũt ecclesiã. Hoc autẽ incepit à principio senectutis ecclesiæ tp̃e Heraclii. Nã tũc surrexit pseudo propheta Mahometus in Arabia: cuius secta occupauit totã Syriã, & Mesopotamiã, & Africã, & Aegyptum: vt dicetur psal. 73. cuius sectæ adhæserũt turcis, anno dñi. M. xl. qui occupauerunt tatã Persiã, & Mediam, & oẽs Armenias, & totã Asiã minorẽ, qui modo dicitur Anatholia: & nostris tẽporibus occuparunt totã Græciã, & Mesiã, & ritui mahometico subiecerunt. Postea anno domini. M. 222. surrexerũt Tartari idololatræ à partibus Aquilonaribus vltra montẽ Imanum, & constituerunt sibi Gischã, in regẽ, quia expulso Ioanne p̃sbytero oẽs tres Indias obtinuerunt. q. q. dẽ Gischa misit duos filios cũ infinita multitudine Tartarorũ, quorum vnus occupauit totã Syriã citra Imaũũ, vsq; ad Meotidẽ paludẽ, & fines Rutenorũ Hungariæ. Et alter occupauit totã Asiã, & Parthiã, & Mediã, & Persiã, q. oẽs viuũt sub maledicta secta Mahometica. De quorũ origine tã sarracenorũ, q̃ turcarũ, q̃ tartarorũ dicitur inferius psal. 82. Ex q̃bus patet, q̃ sarraceni q̃ hodie possidẽt totũ residuũ mundi cũ tartaris idololatris, & cæteris mahometanis nõ obtinuerunt F in viribus suis: sed ex defectu fidei, & caritatis christianorũ propter diuisiones, & discordias, & sectas eorũ. Nã Iacobitæ, & Nestorinæ maluerũt esse sub sarracenis, q̃ sub Imperatore, & Pontifice Romano. Et ipsimet spõte se infidelibus subiecerũt: & contra catolicos eos vocauerunt in auxiliũ. Et sic viuunt hodie sub ditione eorũ. Ex q̃bus patet, q̃ ab Heraclio Imperatore vsq; ad tp̃a nostra incepit ecclesia senescere, & in ea virtus cõtinuẽ perseuerauit deficere, & fides, & caritas decrescere, & minui, & frigescere: & sicut fides, et caritas decreuit. ita decreuit, & perseuerauit minui Imperiũ, & dominium vsque quo tota ecclesia pro maiori parte fuit sub infidelibus

C

A delib⁹ cõculcata, qa nõ remanet nisi ista parua particula in hoc angulo mũdi: in qua etiã sunt cõtinuæ discordię, & bella, & seditiões. vt patet Hoc ergo puidens Dauid in spiritu dicit in persona ecclesię, O Christe qui ex vtero lateris tui, & ex vtero baptismali regenerasti me ab infantia, & me liberasti in iuuẽtute mea de rabie Iudæorũ, & tyrannorum: rogo ne proiicias me in tpe senectutis, cũ defecerit virtus. s. cũ frigescet omnis caritas, & abũdabit iniquitas, Nã sicut humor radicalis rũ naturali calore est illa virtus q̃ conseruat vitã in corpore, & auget corpus, ita fides formata caritate cõseruauit, & augmẽtauit ecclesiã. s. fides apostolorũ, & martyrũ, & doctorũ, & cęterorũ fideliũ, & conseruauit eã in esse, sed cũ incepit deficere virtus fidei, tũc incepit deficere, & senescere ecclesia. Dicit ergo: Ne

B piicias me totaliter, nec subiicias sub iugo infideliũ, & sarracenorũ in tempore meæ senectutis: deũ defecerit virtus, & fortitudo, & caritas mea. i. inter meos filios christianos & ne dereliquas me. i. ne subtrahas totaliter auxiliũ tuũ, & gratiã à me, vt possim tolerare, & repellere impetum inimicorum, & infidelium ne totaliter deleatur ecclesia.

Quia dixerũt inimici mei mihi: et qui custodiebant aĩam meam consilium fecerunt in vnum.

Dicentes Deus dereliquit eum: prosequimini & comprehendite eum quia non est qui eripiat.

Inimici mei sarraceni, & infideles vidẽtes victoriã quã quotidie habẽt cõtra me, putãt ꝙ totaliter me dereliquisti. Et sic putãt ꝙ secta eorũ est melior, & verior, q̃ fides mea. Et iõ dixerũt inimici mei mihi: & qui custodiebãt. i. insidiãtes, qui obseruabãt perdere ani-

C mã, & vitã meã fecerũt consiliũ in vnũ, & cõgregati sũt cõtra me dicẽtes. Deus iã dereliqt istũ populũ xpianũ, iõ ꝑsequimini eũ postq̃ Deus re ꝓbauit, & comprehẽdite, & subiicite eũ, qa non est qui eripiat eũ de manu nostrã. Sed licèt sarraceni, & infideles temere dicãt.

Deus ne elongeris à me: Deus meus in auxilium meum respice.

Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ: operiantur confusione & pudore qui quærunt mala mihi.

Tu Deus & spõse Christe rogo ne elõgeris à me, nec subtrahas grãm, sed respice & intẽde in auxiliũ meũ: imo cõfundantur sarraceni, & infideles detrahẽtes, & exprobrãtes aĩæ & vitæ meę, & frustrati desiderio suo, & intentione operiantur cõfusione sua, & pudore: qui quęrunt animã meã, & totã ecclesiã penitus delere, nec qd desiderãt impleat.

D

Ego autem semper sperabo: & adijciam super omnem laudem tuam.

Si quod oro facis semper in te sperabo nõ perdendo fidem nec spem, & adiiciam super omnem laudem tuam, noua carmina, & noua officia cantando, & componendo in laudem tui pro gratiarum actione. & sic.

Os meum annunciabit iustitiam tuam: tota die salutare tuum.

Idest Iesum tuũ. ꝑdicabo. n. salutẽ quã mihi fecisti: qa de infidelibus me liberasti. Litera Hiero. hẽt Tota die Iesum tuũ. & tunc est magis clarũ. Ex his versib. supradictis putatur, ꝙ ecclesia nõ dẽt totaliter deficere in hac senectute i qua est, qa nec sarraceni totaliter cõculcabũt, nec subiiciẽt eã: imo ista secta sarracenorũ prius dẽt gladio perire, & cõfundi, & aliqua pars ecclesiæ dẽt manere in libertate, & ꝑseruari, & vsq; ad seniũ ꝑuenire. s. vsq; ad tempora Antichristi, vbi erit maior copia martyrũ: & maior ꝑsecutio. & sæuior, vt patebit. Et dicũt etiã aliqui, ꝙ ecclesia ante tpa Antichristi, & ante seniũ suũ debet canonizare omnes patres vet. test. s. Adã, Noe, Abraham, Isaac, & Iacob, &c. & cantare de eis noua officia & himnos. Ex quibus patet, quòd vsq; ad tempora Antichristi in aliqua parte mundi debet ecclesia in sua libertate permanere, extincta secta sarracenorum.

E

Quoniam non cognoui literaturam: introibo in potentias domini: domine memorabor iustitiæ tuæ solius.

Postq̃ superius iste homo mysticus siue ecclesia petiit liberari à persecutione sarracenorũ facta in senectute: hic petit liberari à persecutione Antichristi futura in senio, & decrepitu mundi, & ecclesiæ. s. in nouissimis diebus. Ad cuius intelligentiam, est aduertendũ, ꝙ secta saracenica quę infestauit ecclesiã in senectute: cũ de se sit falsa, & irrationabilis, & bestialis, & voluptuosa, iõ tres gñationes mũdi bestiales adhæserunt ipsi sine difficultate. s. Arabes, & Tartari, & Turcę, qui omnes erant bestiales sine scientia, & ratione pastores sequentes armenta bouum, & pecorũ, & camelorum, & greges ouium, & hircorũ; ideo non potuerunt subiicere christianitatẽ cum scientia nec ratione, cum nulla sit in illa falsa secta, sed infestarunt ecclesiam cum armis, Sed Antichristus: eò quòd habet attrahere ad se de omnibus nationibus. s. Iudæis,

F

A f. Iudæis, & saracenis, & christianis, quę quidé nationes iam sunt magis callidæ, & astutę, ideo Antichristus multipliciter attrahet eos. s. cũ scientia, & largitate pecuniarum, & donorũ, eò quod oẽs homines cuiuscũq; conditionis sunt sunt dediti auaritiæ. Et ideo cũ scientia literali iudaica attrahet Iudæos, & cũ scientia negotiandi. s. cum iure ciuili, & cum arte necromantiæ ad inueniendos tesauros, & cum arte fabrili ad fodienda metalla attrahet auaros christianos, & sarracenos &c. Et ideo magis vtetur scientiis humanis supradictis ad attrahendum christianos auaros, & Sarracenos. Sed ad confundendũ christianos ecclesiasticos vtetur scientia naturali, & metaphisica, & scientiis matematicis, & maximè literatura, & glosis iudaicis, & litera vete. test. & sic faciliter vincet, & decipiet christianos. Et hoc accidet, quia circa tẽpora Antichristi erit mul-
B tum debilitatum studium teologiæ. Nam cũ omnes studeant auaritię: ideo erit maxima copia iurisperitorũ, & notariorũ, & cæterarũ scientiarum, & artiũ de pane quærendo, quæ omnes dicuntur scientiæ literatoriæ, & negotiationis. Itẽ quia in ecclesia nõ dabũtur nec cõferentur beneficia nisi magnatibus, & litigiosis, & ex fauore regum, & magnorũ prelatorũ, ideo contemnetur telogia, & omnes ecclesiastici dabunt operam iuri canonico, & ciuili, & sic teoloiga contemnetur. Vnde nota, quod omnis scientia vel est literalis vel spiritualis. Scientia literalis est illa, quæ est solũ gratia sui, idest ad solum sensum literalem, & prout per terminos importatur intelligenda. Scientia vero spiritualis est ista, quę nõ est principaliter gratia sui, idest secundũ sensum
C literalẽ solũm intelligenda, sed in qua vltra sensum literalẽ, alius sensus spũalis ibi clausus est, quærẽdus, & intelligendus. Primo modo sunt oẽs scientię sęculares, & humanę. s. humanitùs adinuentę, quæ sunt in triplici genere. Nã quædã sunt rationales sicut grãmatica, logica, retorica, poetica, oratoria: & quædã sunt. reales, & speculatiuę: sicut matematicæ, & phisicæ, & metaphisicę: & quędã sunt practicæ, sicut sunt morales, & factiuæ artes. Omnes ergo istæ scientiæ supradictæ dicuntur literales: eò quod considerant solã literaturã. i. sensum literalẽ, & nil aliud vltra considerãt. Sed sola scientia siue lex diuina vete. test. dicitur scientia spiritualis, eò quod non est gratia sui sed alterius: ideo ad alterum sensum intelligenda. s. ad spiritualem: qui quidẽ sensus spiritualis est triplex. s. allegoricus, moralis, &

D anagogicus, vt dictũ est in prologo. Et ideo vet. test. non propriè dr̃ scientia, sed propositio siue parabola, sed lex euangelica non dr̃ scientia. i. conclusio scientifica: sed etiam propriè dicitur ipsa veritas. Ex hoc ergo patet cæcitas Iudæorum, qui vetus test. putant scientiã literalem, nolentes intelligere in eo nisi solam literaturam, & gratia sui, cum nõ sit sciẽtia literalis, sed parabola &c. Sed magis est vituperanda peruersitas ecclesiasticorũ quorundam, qui contemnentes diuinam scientiã vtriusq; test. conuertuntur ad fabulas, & sciẽtiam oratoriam, & mundanas negotiationes. Vtranq; ergo peruersitatem, scilicet tam quorundam prælatorũ ecclesiæ, quàm Iudæorũ execratur, & exhorret Dauid cum dicit. Quoniam non cognoui literaturam &c. propter causas, & litigia beneficiorum. Item quia ex
E abundantia bonorum temporalium erunt in otio, & fastu altiori constituti, abhorrentes, & contẽnẽtes scientiam teologiæ, eò quod prohibet omne vitium & præcipit omnem virtutem, & persuadet cõtemnere terrena, & amare cœlestia: Ideo dabunt operam literis humanis, & delectabilibus, et vrbanis. s. operibus Ciceronis, & Quĩtiliani, et Virgilii, &c. Et sic deficiet scientia sacræ scripturæ, quam iam videmus defecisse: non solum in sęcularibus, sed eiam in religiosis, quia non curant, nisi audire aliquas quæstiones, et curiositates, vt ad tempus appareant, & efficiant magistri in teologia. Sed in sacra sciptura vbi est veritas sacræ scripturæ noui et veteris testamenti, pauci sciunt, nec adhibent studiũ. Ideo veniet Antichristus homo callidus, et sciens
F propositiones, vt patet Danielis octauo, et vndecimo capitulo, et sic supabit simplices, et ignaros christianos, et attrahet libenter Iudæos cum solo sensu literali scripturæ veteris testamenti: et hoc fiet iusto Dei iudicio: quia postquàm veram scientiam repulimus, et cõuersi sumus ad fabulas, ideo Deus repulit iam nos, vt infideles, et bestiales præualeant, et dominentur toti orbi. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu ait in persona paucorum in quibus manebit fides tempore Antichristi. O domine Iesu quaniam ego non cognoui literaturan. siue negotiationem, vt habet alia litera. i. scientias humanas, quæ tantum literaliter sapiunt ad lucrum, & fastũ, honoris, et ad lucrum bonorũ temporalium imo tales scientias, negotiatiuas contempsi

(In

A (In Hebræo habetur nõ cognoui numerũ: sed ista interpretatio nõ est nobis seruanda: sed melius dicitur secundũ.70. non cognoui literaturã) nec cognoui tantum literaturã scripturæ vet.te. quia nolui in litera tantùm sistere: nec in ea spem, & finem constituere: sed ad sensum spiritualem vltra trãsire: Ideo & imo per sensum spiritualem intrabo potẽtias, & secreta misteria dñi, ibi in literatura clausa, & figurata: quia vetus testamentũ nil aliud est, nisi occultatio noui, & sic ibi sub illa literatura memorabor solius iustitiæ tuæ: & sic nõ curabo de literatura: sed de potentia tua, & iustitia solum ibi clausa. Vnde euangelium siue veritatem euangelicam clausam in literatura vet.te. vocat potentias dñi, & iustitiã, eò ꝙ ibi cõtinentur miracula, & mirabilia opera, quæ Christus fecit in sua prędicatione, & nostra redẽptione, per quam sumus iustificati: & cõtinetur victoria resurrectionis, & triũphus ascensionis: & istas potentias, & iustitiã solum cõsiderat principaliter ecclesia in literatura ve.te. & hoc ꝑdicat, & cõfitetur i nouo quia ista docuit Xp̃s apostolos suos, qñ aperuit eis sensum, & scripturas ve. te. vt patet Lucæ. 24. & hoc idem suggessit eis spũs sanctus in die Pente. Ideo illicò disputarunt cum Scribis, & Pharisæis, & conuicerũt eos: vt patet Actu. 2. &c. Et ideo subdit.

B *Deus docuisti me à iuuentute mea: & vsq; nunc pronunciabo mirabilia tua.*

Tu Deus hæc docuisti me à iuuẽtute, & infantia, & pueritia mea: qñ aperuisti mihi sensum, & scripturas illicò post resurrectionem, & in die Pent. & per tres annos primò prædicando, & ideo semper prædicabo, & pronunciabo vsque nunc mirabilia opera tua.

C *Et vsque in senectam & senium Deus ne derelinquas me.*

Rogo ne derelinquas me vsq; in senectã, & senium .s. vsq; ad tẽpora Antichristi: nec ꝑ totam persecutionem Antichristi, quę fiet in meo senio, & senecta: quia tunc magis indigebo tuo auxilio, & gratia, & lumine: tũ propter calliditatem, & malitiã, & scientias humanas illius filii perditionis: tũ ꝓpter crudelitatẽ: quia illa persecutio superabit oẽs alias præteritas: vt ait Aug. Est ãt aduertẽdum, ꝙ inter senectutem, siue senectã, & seniũ hoc interest. Nã senectus siue senecta dicit ætatẽ sexagenariã, in qua sensus hominis, & virtus corporalis incipit deficere: sed senium dicit ętatem octogenariam: vbi, pro maiori parte iam deficit virtus, & emergunt omnes infirmitates, & dolores: vt patet ps. 88. Ideo in ecclesia no. te. assignantur tres status vniuersales. s. iuuentus vsq; ad Iustinianũ, in qua regnauit, & floruit fides, & caritas, & sciẽtia, siue sapientia in ecclesia, & sic fuit multitudo martirum, & sacrorum doctorum, & sanctorum confessorum. Secundò incepit senectus in qua defecit caritas: sed viguit, et floruit sciẽtia: maximè in Francia, et Anglia, et Alemania, et etiã in Italia. Nã ab anno domini. M. vsq; ad trecentesimum fuit Hugo de sancto Victore, et magister Sententiarum, et beatus Tomas de Aquino, qui scolastico, et disputatiuo stilo scripserunt. Nunc ante anno. 1484. ecclesia est in senio: vbi non solum defecit, et friguit fides, et caritas: sed sacra scientia defecit, et contemnitur, et põpa, et vanitas crescit, et auaritia in ecclesiasticis, et discordia, et iniquitas abundat in laicis, et per singulos dies perdimus, et decrescimus, et infideles prosperantur. Sed quia in paucis manebit fides, et caritas, et spes, et aliqua scientia, et vera intelligẽtia spũalis sacrę scripturę in hoc senio, ideo ait ꝓpheta in persona ecclesiæ, vsque in senectam, et senium Deus ne derelinquas me. i. ne totaliter desistas dare mihi fidẽ formatã, et intelligẽtiã sacræ scripturæ verã.

Donec annunciem brachium tuum: generationi omni, quæ ventura est.

Potẽtiã tuã et iustitiã tuã Deꝰ vsq; in altissima quæ fecisti magnalia: deus quis similis tibi?

Ne inquam derelinquas me: vt possim instruere simplices fideles, et resistere sequacibus Antichristi, et exponit seipsum dicens: donec annũciem brachium tuum. s. potentiã tuã, et iustitiã tuã. s. legem euangelicã possim audacter prædicare, et confiteri, in qua manifestatur tua potentia, et iustitia vsq; ad altissima magnalia, quę tu Christe fecisti in miraculorum operatione in nostra redemptione, et patrum à limbo liberatione, et in tua ascensione, et spiritus sancti missione: qa omnia ista publice prędicabo contra Antichristum, et suos. Et etiam totum hoc potest referri ad miserabilem exitum Antichristi. Nã postquam Antichristus fuerit mirabiliter coram omnibus suis sequacibus materialiter per angelũ deiectus, et interfectus: vt ait Apostolus secundæ ad The. 2. tunc omnes Iudæi, et cæteri sequaces Antichristi visa eorum deceptione, et cognita veritate, oẽs ad Christũ conuertentur, et sic tunc omnis Israel saluus

 fiet.

A fiet. Ad Ro. 11. qa tūc auferetur velamē ab co. 2. ad Cor. 3. Tunc etiā complebitur illud Oseę. 3. post hęc reuertentē filii Israel, & quę rent dñm Deū suū, & Dauid regē suū, & pa- uebūt ad dñm, & ad bonū eius in nouissimo dierum. Et tunc oēs Iudæi conuersi quærent Christianos per montes, & latibula abscon- sos, vt baptizēt, & instruant eos in fide euan- gelica, & sic fiet vnum ouile, & vnus pastor: & Christiani publice, & libere prædicabunt non solū legem euangelicam, sed magnalia, quę fecerit Deus contra filios perditionis, & qūo ecclesia erit mirabiliter liberata, & iterū de abyssis terræ, & persecutionū liberata, & resuscitata. Ideo subdit. O Deus quis similis tibi in tot, & tantis magnalibus q.d. nullus.

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas: & conuersus viuificasti me: & de abyssis terræ iterum reduxisti me:

B *Multiplicasti magnificentiam tuam, & conuersus consolatus es me.*

Nā et ego cōfitebor tibi ī uasis psalmi ueritatē tuā Deus: psallam tibi in citera sanctus Israel.

Quantas tribulationes quondā ostendisti mihi multas, & malas in persecutione tyrannorum, & hæreticorū in mea iuuentute, & saracenorū, & Tartarorū, & Turcarum in mea senectute: & Antichristi nunc in meo sęculo. Sed tandē nunc cōuersus ad pietatē, & miam viuificasti me per interitū Antichristi, & iterum reduxisti me de abyssis terrę. Sicut ergo multiplicasti magnificētiā tuam, & cōuersus cōsolatus es me post tot tribulationes, ita cō fitebor tibi veritatem tuam. s. legem euangelicam, & oia mirabilia, quæ fecisti in hac vltima cōuersione fideliū, & psallā in psalmis, &

C instrumentis musicis. s. in psalterio decē cordarū, & cæteris musicis instrumentis, prout significāt omnia mysteria Christi. Et specialiter psallam in citara. i. cum fide, spe, & caritate tibi qui es sanctus Israel, quia tunc omnes nationes erunt verus Israel secundùm spiritum & promissionem. Et sic.

Exultabunt labia mea cum cantauero tibi: & anima mea quam redemisti.

Exultabunt labia mea & aīa mea: quia simul in corpore & anima exultabo cum cantauero tibi, & prædicabo mirabilia tua.

Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuā: cū confusi & reueriti fuerint qui quærunt mala mihi.

Lingua mea tota die meditabitur. i. meditando cantabit iustitiā tuā, cū Antichristus, & omnes sui sequaces qui quærunt mala mi- D hi, fuerint confusi, & conuicti, & reueriti. i. cū maxima verecundia, & timore superati, quæ lætitia, & prædicatio, & celebratio officiorū durabit vsq; ad iudiciū per aliquod tempus, quod nobis incertum est. Nota ꝙ secundum eos, qui dicūt ꝙ illicò post interitū Antichristi post paucos dies incipient signa horribilia præcedentia iudicium vniuersale, tunc ab illo loco. Conuersus viuificasti me: vsque ad finem psalmi est intelligēdum de lætitia beatorum, quæ fiet in patria post iudicium. vt sic sensus iste, ego eram resolutus, & incineratus, & putrefactus, sed iterum reduxisti me de abyssis terræ in qua eram sepultus, & suscitasti me in corpus gloriosum, & ad tuum regnum duxisti, ideo ibi confitebor tibi in vasis psal. glorię. &c. & cū cātauero tibi canticū gloriæ labia mea corporis glorificati, & ani- E ma mea quam redemisti ab omni miseria exultabunt in beatitudine, & felicitate perfecta, & cum omnes persecutores qui quærebant mala mihi fuerunt confusi, & reueriti in inferno postquàm eixeris eis. Ite maledicti in ignem æternum &c. tunc lingua mea meditabitur iustitiam tuam in illa celesti gloria &c. Totus etiam iste psal. pōt moraliter exponi pro quolibet iusto, & viatore, q petit liberari de lasciuia, & omnibus vitiis iuuentutis, & ab auaritia senectutis, & vt non derelinquatur à diuino auxilio in senio inter multitudinem dolorum, & infirmitatum, sed Deus det nobis virtutem, & patientiam ad tolerandum patienter.

PSALMVS. LXXI.

Deus iudicium tuum regi da: & iustitiam tuam filio regis. F

Huic psal. præponitur talis titulus in hebræo In Salomone. Propter hūc titulū dicit Hieron. in prologo secundū opionem magistri sui Barrabam, ꝙ Salomon fecit hunc psalmum, sed oppositum probatur. Nam in fine huius psalmi, eò quòd fuit vltimus quem fecit Dauid & vltimus collocatus in psalterio antiquo, vt patebit: supponitur talis descriptio. Deficiunt orationes Dauid filii Esai. Ex quo patet, quòd Dauid fecit hunc psalmum, & alios. Item ipsemet mutauit opinionem. Vnde in sermone de assumptione Virginis dicit. Hoc quippe est, quòd canit Dauid. Descendet sicut pluuia in vellus &c. Ex quo patet quòd Hieronymus se correxit, & cognouit, quòd Dauid fecit hunc psalmum,

Multi

A Multi etiam alii Hebræorum modernorum dicunt, quòd Dauid fecit hunc psalmum rogando, & petendo prosperitatem regni Salomonis filii sui: vt sibi fuerat promissum. 2.Re. 7. & ideo proponitur titulus Pro Salomone, sed hoc est manifeste falsum. Ná ea quæ memorantur in hoc psalmo nullo modo possunt conuenire Salomoni: nec in eo fuerunt completa: nec alicui homini puto possunt conuenire. Puta, descendet sicut pluuia in vellus, & dñabitur à mari vsq; ad terminos orbis terrarum, & ante solem nomen eius: & adorabūt eum omnes reges &c. Et ideo est magis credédum Augustino, qui dicit, quòd Dauid fecit hunc psal. de Christo, & eius regno futuro figurato per Salomonem. Ad cuius intellectū est primò notandum, ꝙ totus iste psal. fundatur super promissione facta ipsi Dauid de filio
B suo, & eius regno æterno. 2.Reg.7. quam promissionem non intellexit Dauid de Salomone, & eius regno tpali, sed de Christo Messia in lege promisso, & eius regno perpetuo, prout ipsi clarè postea fuit reuelatum: vt ipsemet testatur. 2.Reg.23. cum dicitur. Hęc sūt verba nouissima, q̃ dixit Dauid filiꝰ Esai. cui cōstitutum, & reuelatū est de Christo Dei Iacob egregius psaltes Israel &c. Spiritus domini per me locutus est, & sermo eius per linguam meam &c. Hoc idem patet psal. 88. Ex quibus patet, quòd Dauid non credidit, nec expectauit illam prophetiā impleri in Salomone carnali, nec in regno eius temporali, sed in solo Christo & regno eius æterno, & vniuersali. Sed bene hoc præuidit Dauid in figura per Salomonem, & regnum eius. Nam sicut scriptura vet. test. non est gratia sui, sed
C via in Christum, qui est finis legis, & omnia gesta in leg. vet. sunt quædam literaturæ, & signa, & parabolę, & ꝓpositiones, ex quibus eliciuntur mysteria Christi, & ecclesiæ, & totius no. tes. vt dictum est, ideo sicut templum Salomonis fuit figura corporis Christi, & totius ecclesiæ, ita regnum Salomonis fuit quædam figura, & literatura, & exemplar, in quo Dauid præuidit totam prosperitatem regni Christi futuri, prout fuerat sibi reuelatum. Vnde legitur. 3.Reg.1. & 2.c. ꝙ Dauid ad intercessionem Bersabeæ matris Salomonis, & etiam cōmento ipsius Natā ꝓphetæ intronizauit Salomonem in solio regio, & constituit ipsum successorem suum in regno, & fecit ipsum equitare super mulam suam per ciuitatem, & præcepit ipsum vngi in Gion, & in buccina intonuit & totus populus clamauit D
viuat rex Salomon. In hoc ergo misterio regni Salomonis puidit Dauid in spiritu: sicut & iā sibi multoties fuerat reuelatū, qualiter de carne sua per lineā Salomonis erat Christus nasciturus, quem Deus pater debebat à dextris suis intronizare in regem vniuersalé totius mundi, cuius erat egressus ante solem, & ab æterno ſm diuinitatem: qui erat operaturus nostrā redemptionem, & operaturus oīa quæ cōtinentur in hoc ps. Et iō Camhi, tanq̃ ab ipsa veritate coactus vidés ꝙ ea, quę in hoc psal. memorantur non fuerunt impleta in Salomone, dicit, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum in suo senio, & decrepitu, dum iaceret in lecto, & ꝙ fuit vltimus psalmus quem fecit, & cum hoc psalmo sigillauit, & compleuit librum psalmorum, & quòd non loquitur in hoc psalm. de Salomone filio suo, qui E
post ipsum regnauit, & successit, sed loquitur de illo Salomone qui in canticis memoratur, de quo dicitur. Mille tui pacifici &c. s. de Messia in lege promisso. Sed decipitur iste miser obstinatus, quia dicit ꝙ omnia ista habent impleri in Messia futuro. Est ergo intelligentia huius tituli, quòd Dauid fecit hunc psalm. in Salomone, i. postquam vidit filium suum Salomonem intronizatū, & regnantē tpaliter, per quod præuidit regnū Christi futuri: qui est verus Salomon, & pacificus, & pacificans in sanguine suo, figuratus per primū Salomonem terrenum, de quo vero Salomone, & eius regno facta fuerat promissio. 2.Regum 7. in qua promissione octo fuerunt promissa ipsi Dauid, quæ omnia simul nec etiam particulariter possunt conuenire, nec fuerūt F
impleta in Salomone terreno: sed in Christo vero Salomone. Primò quòd ille rex erat nasciturus post mortem, & sepulturam ipsius Dauid. Secundò de carne sua. Tertiò, ꝙ erat futurus rex. Quartò eius regnum ęternum. Quintò ædificaturus vniuersalem ecclesiam. Sextò filius Dei. Septimò iudex vniuersalis. Octauò misericors. quia omnia impleta sunt in Christo, vt memoratur in hoc psalmo. Et ideo Dauid sex principaliter facit in hoc psalmo. Nam primò agit de vniuersali iudiciaria potestate huius magni regis Christi. Secundò de eius perpetua duratione, & æternitate. Tertiò de eius mirabili incarnatione, & natiuitate. Quartò de perpetua pace, & iustitia. Quintò de eius regni magnitudine. Sextò, de eius cultu

A & latria. Secundum ibi. Et permanebit cũ sole. Tertium ibi. Descẽdet sicut pluuia. Quartũ ibi. Orietur in diebus. Quintum ibi. Et dominabitur. Sextum ibi. Et adorabunt eum. Quantum ergo ad primum videns Dauid filium suum Salomonẽ intronizatũ, & regnantẽ, quæ erat figura regni Christi: desiderãs accelerari figuratum dicit ad Deum patrem. O Deus da tu iudicium tuum, & vniuersalẽ potestatem iudicandi regi Christo, & da iustitiã tuam. i. sapientiam, & successionẽ Christo filio regis æterni ſm diuinitatem: & filio meo secundùm carnem. i. introniza eũ: & trade ei vniuersalem potestatem in cœlo, & in terra, & in omnibus abyssis: sicut ego intronizaui filium meum Salomonẽ, & tradidi ipsi iudicium, & iustitiam, & vniuersalẽ potestatem, & constitui ipsum regẽ, & successorẽ in
B regno meo. q. d. Postq̃ impleta est figura in filio meo Salomone, fac vt impleatur figuratũ in filio tuo & meo Christo, sicut mihi facta est promissio: & da iudicium, & iustitiam regi Christo filio regis æterni & meo.

Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.

Intelligit per iustitiã ipsam regiã potestatem, siue ipsam legẽ euangelicã, & per iudiciũ intelligit ipsam executionẽ, quam Christus inquantũ homo accepit à patre: quia potestatem dedit filio iudiciũ facere: quia filius hoĩs est. Io. 5. Item dicit Da iudicium regi filio regis iudicare. i. ad iudicandũ. q. a nec Hebræus, nec Græcus habet gerundia: imo ponit infinitiuum pro gerundio. Item dicit iudicare populum tuum in iustitia. i. per legẽ
C euangelicam populum tuũ iustificare, & pauperes tuos in iudicio. i. in iudicio eos præmiare. Item nota, ꝙ per pauperes intelligit omnes Christianos, quia contemnunt ista terrena propter cœlestia. Et maximè intelligit apostolos, qui relictis oĩbus secuti sunt Christũ. Et sic ẽt ly iudicare potest construi à parte post de ly apostolos, vt sit sensus. Da & cõcede pauperes apostolos iudicare: & sint iudices in iudicio iudicantes cæteros in hoc mundo, & in iudicio iudicantes duodecim tribus Israel. Nam apostoli fuerunt in hoc mundo iudices, & principes constituti super omnem terram: quam potestatem Christus eis tradidit, cum dixit. Ite in mundum vniuersum, & prædicate euangelium &c. Marc. vlt. Item cum dixit Accipite spiritum sanctum, & quorum remiseritis peccata remit-

tentur eis Ioan. 20. Item cum dixit. Quæcũque ligaueritis super terram. Matth. 17. Item quãdo dedit eis potestate calcãdi super scorpiones, &c. Mat. 10. & Lucæ. 10. Ex quo patet, quòd Dauid nõ solum petit: vt Deus tradat potestatem Christo, sed etiam vt Christus communicet ipsam potestatem apostolis ad iudicandum in iudicio pœnitentiali, & non solum in iudicio discretionis, sed etiam in iudicio examinationis, & præmiationis, & punitionis. Ideo sequitur. D

Suscipiãt mõtes pacẽ populo, et colles iustitiã.

Per montes intelligit apostolos. Nam apostoli dicunt pauperes, inquantùm contemptis his terrenis secuti sunt Christum, sed dicuntur montes propter altitudinem, & eminentiam sapientiæ, & scientiæ, & potestatis ecclesiasticæ quàm à Christo acceperunt. Vnde est aduertendum secundùm Gregoriũ in sermone de apostolis, quòd apostoli dicũtur montes in scriptura secundùm quandam similitudinem, eò quòd tenent medium inter nos, & Christum, qui est sol iustitiæ. Nã sicut montes de mane primò illuminantur à sole, & ex montibus reuerberatur, & reflectitur lumen ad valles inferiores: ita pariter apostoli in mane, & in principio ecclesiæ primo susceperunt lumen à Christo, qui est sol iustitiæ, & sic per quandam reflexio nem, & reuerberationem lumen euangelicum peruenit ab apostolis ad nos. Item dicit Gregor. quòd sicut oculus noster carnalis non potest aspicere lumen in sole propter sui excellentiam: sed aspicit ipsum lumen solis in montibus illuminatis à sole, ita nos non possumus aspicere oculo mentis lumen euangelicum in Christo propter sui excellentiam, & nostram infirmitatem, sed totus populus gẽtilis vidit lumen euangelicum in apostolis prædicantibus, & nos iugiter videmus idem lumen in scriptura apostolorum, & euangelistarum, prout ipsi susceperunt à Christo. Et sic est dicendum, quòd visio quam habuerunt apostoli de lumine euangelico in illo raptu in die Pente. fuit quasi matutina respectu uisionis quam nos habemus nunc de eodem lumine per fidem, et scripturam: sicut dictum est psa. 67. Et sic patet quare apostoli dicuntur montes in scriptura: eò ꝙ susceperũt lumen sapientiæ à Christo, quasi visione matutina sicut montes illuminati à sole, & nos suscepimus ab eis, quasi visione vespertina. Et hoc est quod petit Dauid in hac parte. s. E F

quòd

A quòd apostoli suscipiāt lumen à Christo in suo aduētu, & cōmunicent vniuerso. iō dicit. O pater veniat Messias filius tuus, & da ei iudicium, & iustitiam ad iudicandū populum &c. vt mōtes. i. apostoli accipiāt ob eo pacem. i. legem euangelicā, quę pacificat, & reconciliat hoies, & populū cū Deo, & colles. i. doctores accipiant iustitiam. i. legē illuminantē, & iustificantē ab apostolis. Nā apostoli acceperunt primò legem, & potestatem, & lumen à Christo. Et discipuli, & doctores acceperūt ab apostolis. Nam apostoli maiores impoſuerunt manus super Barnabam, & Marcum, & miserunt eos ad prædicandum, vt patet Act. 13. & sic Paulus constituit Timoteum, & Titum episcopos &c. Dicit ergo. Accipiant mōtes. i. apostoli pacem populo. i. legem euangelicam pro populo, & annuncient populo, & colles. s. cæteri discipuli, & doctores accipiāt

B iustitiam ab apostolis i. eandem legem iustificantem, vt declarent cęteris: sicut fecit Augustinus, & Hieronymus &c.

Iudicabit pauperes populi: & saluos faciet filios pauperū, & humiliabit calumniatorem.

Nota ꝙ duplex est iudiciū Christi. Vnum dicitur iudiciū discretionis, & alterū examinationis In primò aduētu Xp̄s iudicauit iudicio discretionis, inquātū discreuit granū à paleis de lege veteri. & collegit granū sacramentorū, & verā intelligentiā, & repudiauit cerimonias, & posuit terminum in figuris, & patefecit veritatem, & elegit, & separauit & discreuit apostolus, & cæteros fideles ab infidelibus, & promisit præmium obseruatoribus, & pęnā trāsgressoribus. Et sic iudiciū discretionis fuit quedā electio, & discretio ve-

C ritatis à figura, & bonorum à malis. Sed iudicium examinationis fiet in secundo aduentu, vbi examinabuntur facta hoium, & vnusquisq; recipiet prout gessit. Et de vtroq; iudicio intelligit Dauid. Vnde qñ iste rex Messias veniet in primo aduentu iudicabit. i. eliget pauperes populi. i. apostolos, qui fuerunt de pauperibus, & infimis populi Iudæorum, & saluos faciet filios pauperū. i. filios regeneratos, & sequaces istorū apostolorū pauperū: quia non saluabit superbos, nec diuites huius mundi, sed solum pauperes spiritu. i. mūdi contemptores, ponentes spem suam in cœlestibus, & humiles remittētes proprias iniurias, & patienter tolerantes, & simplices, & mites. Sed per oppositum humiliabit, & deiiciet, & prosternet omnem calumniatorem.

D Vnde per calumniatorē intelligit primò diabolū, qui est pater, & caput omnis fraudis, & calumniæ, & mendacii, & superbiæ, & omnis peccati, & exinde intelligit oia mēbra sua. s. oēs mēdaces calūniatores. mendaces, superbos, auaros, fornicatores, osores &c. Vnde sicut in primo aduētu elegit ad se pauperes, & humiles, & iustos, & his ꝓmisit beatitudinē regni cęlestis: cū dicit Mat. 5. Beati pauperes spiritu. &c. Beati mites &c. Ita sup̄bis, & auaris cōminatus est pęnā: cū dicit. Discedite à me oēs qui operamini iniquitatem. psal. 6. & sic post vltimū iudicium ibunt hi in ignem, & illi boni in vitā æternam. Matt. 25. Vnde per calumniatorem intelligit omnem hominem mundanū, & peccatorem. Nam qui viuit secundum mundum non viuit, nisi in calūnia & fraude. Vnde omnis superbus conatur cū calumnia oēs alios deprimere, & subii-

E cere, & auarus cum calumnia alios defraudare, & luxuriosus cū calumnia omnes mulieres decipere &c. Et per pauperes spiritu intelligit omnes iustos. Nam si quis est pauper spiritu, est contemptor huius mundi: aliter non est verus Christianus: & ideo vbicunq; in facta scriptura nominantur pauperes intelligūtur christiani, & populus christianus: qa solus populus Xp̄ianus verè contēnit felicitatē mundanā, & tpalem, eò ꝙ expectat felicitatē ęternā in cęlo, quā non pōt cōsequi, nisi contemnat terrenā. Vnde solus Christus fuit primus, qui fecit hoc iudiciū, & hanc discretionem, qui vitam pauperum elegit, & docuit, & futuram felicitatem promisit, cū in lege veteri bona mundana promitterentur. Vnde nunquàm diuitiæ fuerunt in lege

F veteri prohibitæ, nec regnum cœlorum fuit cis explicitè promissum, se bona temporalia in figuram bonorum spiritualium. Ideo immediatè desiderabatur Christus Messias in lege promissus, quia omnia ista habebat discernere, & veritatem legis docere, & viā in cœlum demonstrare, & sic Christus dicebatur finis illius legis, in quē omnia dirigebantur, & gratia cuius gerebantur, & in quē omnia tendebant tanquàm in finem, in quē terminarentur, & in eo cursum finirent, & ab eo perfectionem acciperent. Et hoc petit & desiderat Dauid cum cæteris patriarchis, & ꝓphetis in hoc psalmo. Tria ergo prædicit Dauid in hoc versu. Primò, quòd Messias debebat eligere pauperes in apostolatum. Secūdò saluare filios pauperum, idest per apostolos

A los omnes regenerationes beatificare,& à peccato liberare per baptismű. Tertiò humiliare,& deiicere diabolum calumniatorem:qui totum műdum decipiebat per idololatriam. Et sic debebat idololatriam de mundo delere. Et etiam debebat deiicere omnem calumniatorem.

Et permanebit cum sole & ante lunam: in generatione & generationem.

Hic describit huius magni regis æternitatẽ. Nã diceret aliquis. Tu Dauid dicis, ꝙ iste rex erit filius tuus,& nascetur post te:cũ dormieris cum patribus tuis:ergo erit finitus, & tẽporalis, & per cõsequens paruæ potentiæ. Ad hoc respõdet Dauid dicens,ꝙ non. Nam Christus erit æternus,& coæternus patri, & ideo permanebit cũ sole æternaliter à parte post: nõ solum secundũ diuinitatẽ: sed etiã se B cundum humanitatem. Nã licèt secũdũ humanitatem habuit principium: tamẽ ad huc erit ęternus,& manebit,& durabit ęternaliter cũ sole à parte post: sed iste Xp̃s ẽt est æternus à parte ante secũdum diuinitatẽ. Probatur. Nã fuit ante lunã,& per cõsequens ante solẽ,& oẽs stellas,& ante cælũ,& terrã. Hoc probatur. Nã ipse Christus est illud verbum, per quod facta sunt omnia ista. Nam pater ꝑ hoc verbũ qđ dixit, fiat lux, & fiat firmamentum,& fiant duo luminaria. Nam si Deus pater non habuisset istud verbum non potuisset loqui nec dicere omnia ista creata ad extra:ergo istud verbũ per quod facta sunt omnia, scilicet cœlum, & luna, & sol præcedit cœlum, & solem,& lunam: sed nihil pręcedit cœlum, et tẽpus, nisi solus Deus, et sua æternitas. ergo Christus est Deus, & æternus, & C sic ergo permanebit æternaliter cum sole, & fuit ęternaliter ante lunam, & erit semper in generatione,& generationem:& sic est possibile, ꝙ sit natus æternaliter à patre secundũ diuinitatem,& nascatur temporaliter ex matre secundum carnem. Et nota,ꝙ cõparat humanitatem Christi ipsi soli, eò ꝙ caro Christi post resurrectionẽ facta est incorrupta, & clara sicut sol:iõ permanebit cũ sole, idest ęternaliter,& clare sicut sol. Item cũ subdit,& ante lunã: ly ante potest teneri comparatiuè dicendo excessum:quasi dicat, ꝙ Christus sẽper erit lucidus sicut sol in se habens fontem lucis: vt sic.& ante lunam, idest nobilior, q̃ luna, quæ non habet lucem a se, sed a sole:& sic in illa cœlesti gloria Christus se habet vt sol:cæteri autem beati se habent vt luna:q a

D receperunt lumen gloriæ à Christo: qui lucet omnibus. vt patet Apo.22. Et sic Christus manebit lucidus cũ sole, & ante, idest supra lunam. Et non solum hoc verificatur de illa ecclesia triumphãti, sed etiam in ista militanti: in qua Christus est sol iustitiæ. de cuius plenitudine tota ecclesia, quæ dicitur luna, & omnes nos luminis, & gratię sufficientiam accepimus, & in eius lumine ambulamus:& sic Christus semper est sol ante. i. supra lunam.

Descendet sicut pluuia in vellus: & sicut stillicidia stilantia super terram.

Quia dictum est, ꝙ Christus est ęternus secundũ deitatẽ,& tẽporalis, inquantũ habuit principiũ secũdum humanitatẽ: iõ hic explicat mirabilem modum suæ incarnationis, & ostendit, ꝙ in Christo non solum erat humanitas,& caro quam accepit ex virgine: sed ẽt erat in eo diuinitas, quam ab æterno habet à patre,& in qua descendit de cœlo in vterum virginalem. Et alludit ad misterium pluuiæ Gedeonis. Vnde legitur Iudicum.6 capitulo: quòd cum Hedeon vellet ire cõtra Madianitas: vt liberaret populum Israel à tributo, & captiuitate, & seruitute: Deus dedit ipsi hoc signum. Nã posuit vnum vellus arietis siue ouis in area,& de mane reperit ipsum cõpletum rore cœli: descenderat enim ros de cœlo super vellus,& nihil roris cecidit super terrã: imo reperit totã areã siccam,& tunc cepit vellus,& expressit ipsum,& impleuit peluim aqua ex vellere presso. Et iterũ dedit ei Deus aliud signum victorię suæ futurę. Nã alio mane reperit totam aream complutã, & vellus siccum in medio areæ. Per primum signum fuit figuratum, ꝙ sicut ille ros descẽdit de cœlo de mane sine strepitu, & læsione velleris: ita filius Dei erat descensurus in vterum virginis Mariæ absque læsione virginitatis mirante natura: quod misterium incarnationis est nobis incomprehensibile, & insensibile, & ineffabile. Et postea sicut illa aqua exiuit visibilis ab illo vellere, & apparuit visibilis ĩ pelui, absq; lęsione,& corruptione velleris: ita Christus exiuit de vtero virginali, absque læsione virginitatis Marię, & apparuit visibilis in mundo cum hominibus conuersatus, et expressit nobis rorem suæ doctrinæ,& gratiæ. Et etiam de illo vellere suæ humanitatis expressit in cruce totũ suũ sanguinem in redemptione pro nobis: & hoc apparuit in secundo signo. Nam sicut tota

area

A area in sequēti mane apparuit cōpluta vellere manente sicco: ita manēte vellere .i. corpore Christi sicco, & exāgui, & exausto sanguine suo, tota ârea ecclesiæ, quæ ante fuerat sicca, tunc fuit compluta, & purpurata: de quo sanguine omnia sacramenta traxerunt virtutem. Et sicut per primum vellus intelligitur humanitas Christi; in quam verbum descendit: ita per secundum vellus intelligitur totus populus Iudæorū, de quo carnem Christus assumpsit, & ad quē principaliter venit, & cui principaliter prædicauit, & super quē rorem suæ prædicationis effudit. Sed quia ille populus indignum se fecit, & rorem prædicationis euangelicæ abiecit, & contempsit: ideo mansit siccus, & vacuus aqua gratiæ, & rore euangelico: & apostoli effuderunt, & pluerunt rorem, & pluuiam euangelicā per

B totam aream populi gentilis per totum orbē: & sic illa area fuit compluta, vellere synagogæ manente sicco. Et hoc intendit dicere Dauid in hoc versu: Vnde dicit non miretur aliquis: nec dubitet quō iste rex sit æternus, & nascatur temporaliter in terris. Nam licet ab æterno sit Deus procedens à patre, tamen ex tempore descendit in vterum virginis, & vnitus est humanitati, & natus est ex matre, sicut pluuia descendit in vellus Gedeonis, & fuit inde aqua expressa absque læsione velleris, vt dictum est, & descendit etiā verbum Dei rorans sapientiam euangelicam & gratiarum dona super terram: sicut stilicidia, & guttæ pluuiales cadunt, & descendunt super terram: ita pluuia euāgelica cecidit super apostolos, & totam ecclesiam. Ex quo patet misterium incarnationis, & misterium sapiē

C tiæ, & gratiæ infusionis esse mirabile & incomprehensibile: patet etiam, ꝙ Christus nō est hō tantùm, & rex terrenus: sed Deus, & cælestis quia descendit de cœlo sicut pluuia in vellus, & patet etiā, ꝙ doctrina euangelica non est humana, sed diuina, & cœlestis, quia descendit à Deo in apostolos sicut stilicidia stilantia super terram.

Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis: donec auferatur luna.

Quia dixit, quòd Christus, idest verbum descendit in vterum virginis, & in carnem sibi vnitam, sicut pluuia descendit in vellus, & diuina sapientia descēdit sicut stillicidia &c. Quæreret aliquis quem fructum fecit illa pluuia siue illud semen verbi in vtero virginali. Respondet Dauid, & dicit quòd ex illo descensu verbi diuini in carnem, siue in vte- D rum virginis: orietur in diebus eius, scilicet Christi iustitia, & abundatia pacis: quia ex illa benedicta pluuia incarnationis orta est iustitia .i. Christus sol iustitiæ, & abundantia pacis. Ideo angeli cantarunt Gloria in excelsis &c. Et durabit ista pax, & abundantia pacis, & iustitiæ legis euangelicæ, & gratię, & iustitiæ, donec auferatur luna: idest in æternum, quia luna nunquam auferetur, nec corrumpetur. Et sic ly donec tenetur indeterminate. Item ex illa pluuia gratiæ, & legis euangelicæ, quam Christus pluit, & destillauit super apostolos, & ecclesiam suam, oriętur iustitia, quia pacificauit, & reconsiliauit nos cū Deo, & iustificauit nos à pctō. Itē illa pluuia, & stillicidia, quę emanauit ex latere Christi induxit in nobis iustitiam, & abundā- E tiā pacis, conferendo virtutē sacramentis ad iustificandum peccatores, & hoc durabit donec auferatur luna, idest vsq; ad diē iudicii durabit lex euangelica: & executio sacramētorū, qn̄ sol, & luna, & omnes cœli quiscent à motu suo. Vnde luna nō auferet secundū substantiā, sed auferetur, & cessabit eius motus, & cursus cæterorum astrorū: & iō lex euangelica dicitur test. æternum: quia non expectatur alia lex post eam. Et sic simul cessabit exercitium legis euangelicæ cum motu cœlorum, & astrorum, sed effectus legis euāgelicę, & fructus eius erit ęternus, scilicet cœlestis fruitio, & beatitudo. Et ideo dicit Cassiodorus, quòd ecclesia comparatur lunæ, eò quòd crescit, & decrescit secundum aspectū & fauorem solis iustitiæ, qui est Christus illuminans ecclesiam per gratiam, & fauorē. Dupliciter ergo Christus expressit suum vel- F lus. Primò vellus humanitatis in torculari crucis, à quo exiuit sanguis, & aqua, & impleuit peluim ecclesiæ, & sacramentorum. Secundò expressit vellus diuinitatis: & exiuit doctrina euangelica, & septem dona spiritus sancti: & compleuit, & rorauit totam aream ecclesię à solis ortu vsque ad occasum. Ex qua pluuia, & imbre orta est iustitia, & abundantia pacis. Et nota, quòd Gedeon non in multitudine hominum nec vi armorum: sed in virtute Dei in sono tubarum vicit Madianitas, & Amalechitas, & omnes orientales nationes: quibus superatis fuit abundantia pacis in Israel. Ita Christus non virtute humana, sed diuina superauit diabolum, & apostoli in sono buccinæ, & tubæ

A tubę euangelicę subiecerunt Xpo totū orbē, & sic fuit abundantia pacis in tota ecclesia.

Dominabitur à mari vsque ad mare: & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum.

In hac parte prædicit vniuersale imperiū & dominum huius magni regis Christi. Vñ est notandum, ꝙ Megaltenes, & Strabo, & Plinius, & q̄dā alii cosmographi dupliciter describunt. & diuidunt totā nostrā terrā habitabilem. Vno modo accidentaliter per vnū mare mediterraneum, & duo flumina. Nam cū tota nostra Quarta habitabilis sit vndiq; circundata mari oceano secundùm eos. tamē per fretum Gaditanum ab occidente intrat mare mediterraneū: procedens versus ortū vsq; in Syriam relinquēs Africam ad dexteram, & Europam ad sinistram: quod quidē mare finitur, & terminatur in famosissimā, B antiquam ciuitatem Tyri: quondam emporium famosissimū in Syria: ideo dicitur mare Tyrenū separans Europam ab Africa, & recipiens Nilum fluuium venientem à mōtibus Aethiopiæ, & ęquinoctiali: qui quidē Nilus diuidit Africam ab Asia. Rursus illud mare Tyrenum intrat versus aquilonem per Hellespontū, & Propontidem inter Græciā, & Frigiam: & post Constantinopolim aperitur in vastum, & magnum sinum: ꝙ dicitur mare Ponticum siue Euxinum: quod recipit magnum fluuium Tanaim venientē à montibus Ryfeis, & Mœotim paludem è parte aquilonari: & sic Tanais cū Ponto, & Hellesponto diuidunt Europam ab Asia. Ex quo patet, ꝙ q̄cq̄d est in mari Tyreno versus partem aquilonarem pertinet ad Europam: & quicquid est ab eodem mari Tyreno versus C Austrum pertinet ad Africā: & rursum q̄cquid est vltra Nilum, & mare Tyrenum, & Pontum, & Tanaim versus ortum, vsque ad terminos terrę, pertinet ad Asiam: & sic Asia manet multò maior, & longior, & amplior q̄ Europa simul cum Africa. Ista autem descriptio terræ nostræ habitabilis clarius patebit psalmo. 103. scd̄m veram descritionē Ptolemæi. Sed q̄a oēs istæ tres partes principales mundi. s. Asia, Africa, & Europa recẽperūt iugum, & fidē Christi: iō dicit Dauid, ꝙ iste Christus rex Messias dominabitur toti orbi à mari mediterraneo vsque ad vtrūque mare oceanū. s. vsque ad Australe: & sic cōprehendit totam Africā: & vsque ad mare aquilonare: & sic comprehendit totā Europā: & etiam dominabitur ab vtroque flumine. s. Nilo, & Tanai vsque ad terminos orbis D terrarum versus ortum supple: & sic comprehendit totam Asiā. Et sic patet scd̄m istā diuisionē, & descriptionē terræ: ꝙ Chrs toti orbi erat dominaturus. Scd̄o mō Plinius, & cæteri cosmographi diuidunt, & describūt orbē naturaliter scd̄m aspectum cœli. & sic diuidunt ipsam terrā habitabilē in tres p̄tes Vñ totam terram q̄ inter tropicos vsq; ad tertium clima exclusiuè appellant æthiopiā: eò, ꝙ est calida: & gignit hoīes nigros. & ista est maior pars terrę habitabilis rōne latitudinis, & longitudinis vt potest patere intuenti. Aliā extremitatem terræ post sextum clima ad aquilonem appellant Scyphiā. & totam terram contentam in quatuor climatibus intermediis vocant Tyrenā siue elysiam. eò, ꝙ est fauorabilior, & conuenientior vitæ, & habitationi hominum. & in hac media p̄te mūdi viget sapientia, & sciētia, & artes, & leges, & optimi, E & hūani mores hoīm. cæteri oēs tā Scythę q̄ Aethiopes reputantur barbari, & nomades, & pastores semper errantes, & uagantes, & mutantes loca, Aethiopes p̄p ardorē, & estū solis: & scythæ p̄p glaciem, & frigus: sed oēs istæ tres p̄tes, & generationes mūdi venerūt ad iugū, & fidē Chri, vt patebit. Iō subdit Dauid, & probat per singula dicens.

Coram illo procident Aethiopes: & inimici eius terram lingent.

Coram illo. s. Christo procident adorando ipsi Aethiopes: & inimici eius. s. Scithæ terrā. i. vestigia Christi lingent, & adorabūt, & osculabuntur. vnde notanter dicitur Coram illo procident Aethiopes, quia procidentes in terram adorant semper: & adorant F Christum cum maiori deuotione, & prostratione, quàm latini. Item scythas dicit inimicos, eo, ꝙ erant bestiales, & feroces, inhumani, & inimici nois Christi, sicut fuerunt Gothi, & Hūni, & vandali, Alani. sed postea fuerunt boni Christiani, qui dicuntur terram lingere: quia vestigia sacerdotum, & sanctorum, & limina ecclesiarum osculantur, sicut faciunt Vngari qui veniunt de stirpe hūnorum, & Scytharum. Etiam per ly inimici possūnt intelligi omnes reges, & tyranni gentilium, qui post cōuersionem lingebant, & osculabātur limina ecclesię. Vnde primò nominat Aethiopes, eo quòd primò venerunt ad fidem, prædicatione beati Matthæi, de quibus supra dictum est psalmo. lxvii. Aethiopia præuenit manus eius Deo.

A *Reges Tarsis & insulæ munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent.*

Hic pdicit, ꝙ nō solū Ethiopes, & Scythæ erāt venturi ad fidem Christi, sed ét gentes mediæ. s. Indi, Arabes, & cæteri habitantes inter ſm, & ſeptimū clima, quia ſapientiores & nobiliores ingenio, & moribus. Vñ notandū eſt ꝙ tota regio q̄ eſt inter Gangē, & magnū fluuiū Senū qđ hodie dr̄ regnū Mantin. appellaĩ in ſcriptura vet. te. Tarſis, q̄ eſt regio Indorū ditiſſima auro, et argento, & aromatibus, & ante oſtia Gangis reſpondet in mari Indico magna inſula Tabrobana pariter argento, & auro abundatiſſima. hanc appellat ſcriptura Offir, Vnde ad hanc Tarſis, ꝙ offirmittebat Salomon naues per triennium ad portandum aurum, & argentum in Iudæam, B vt patet. 3 Reg Deinde poſt Tabrobonam in eodem mari Indico ſunt. 1800. inſulæ. quas Ptolomæus Coortes appellat. Et ſic Dauid dicit. Reges Tarſis, & iſtæ inſulæ omnes offerent munera iſti regi Chriſto. Vnde per reges Tarſis intelligit omnes reges Indorum qui regnant in regione Sinarum, & Ca ai, & Mancich, & cæterorum regnorum triplicis Indiæ. Item per ly inſulæ non ſolum intelligit. 1800. Coortes ſitas in mari indico, ſed etiam inſulas Cyclades, & cæteras ſitas in Mediterraneo, & etiam. 30. Fortunatas in Oceano Athlantico, &. 20. Orcadas in Oceano Britannico, quas Ptolomæus appellat Albiones, quia omnes iſtæ venerunt ad fidem Chriſti, vt probabitur. Item ſequitur Reges Arabum. Arabia eſt, quicquid eſt inter ſinū Perſicum, & Hallanicum ſiue Arabicū et eſt C penè inſula circundata mari rubro, in cuius littore verſus Auſtrum eſt magna regio dicta Saba, & tota iſta Arabia dicitur felix à felicitate auri, & aromatum, & dicitur Arabia interior, in qua regnabant ſeptuaginta reges, & etiam iſta Arabia extenditur verſus Aquilonem vſque Damaſcū, quæ etiā eſt duplex ſcilicet Arabia petrea, & deſerta. in hac etiam regnabant multi reges qui omnes venerunt ad fidem Chriſti. Ideo dicit reges Arabum, & reges Saba adducent dona ipſi Chriſto. Itē vt comprehendat omnes nationes, & conditiones, & dignitates hominum qui venerunt ad fidem Chriſti, ſubdit.

Et adorabunt eū omnes reges terræ: omnes gentes ſeruient ei.

Hic prædicit latriam dandam, & debitam ipſi Chriſto Meſſiæ. Ad cuius intellectum eſt notandum, quòd latria eſt cultus ſoli Deo D debitus ratione ſummi dominii, & bonitatis, & poteſtatis, & ſic ſoli Deo debetur: quia eſt ſummè potens, & creator, & recreator, & ideo triplici honore eſt colendus. Primò adoratione cum procidentia, & hoc ratione omnipotentiæ. Secundò oblatione, & ſacrificio, & hoc ratione gubernationis. Tertiò himnis, & orationibus, & hoc pro beneficiorum largitione. Et ſic verè Chriſto competit latria, quia creator, & vniuerſalis dominus & iudex, & redemptor, & verus Deus Vnde ſicut illa humanitas fuit inſtrumentum in noſtra redemptione, ita ſimul adoratur cū verbo cum quo perſonaliter vnita eſt. Vnde in hoc decipitur Camhi in hoc paſſu dicens, ꝙ nos ponimus quaternitatē in Deo. ſ. patrem & filium, & ſpiritum ſanctum, & humanitatem Chriſti, quem filiū Dei regis vocamus. E Vnde iſte cæcus putat, quòd humanitas Chriſti faciat numerum cum verbo diuino: & hoc accidit, quia non percipit vnitatem perſonalem humanitatis cum verbo, & ſic per ſe non adoratur humanitas, ſed perſona, quia non adoratur humanitas, ſed verbum humanatum & incarnatum, vt ait Hiero. in ſermo. de aſſumptiome Virginis Mariæ. Ex hoc patet, quòd toti Chriſto per ſe debetur latria. Tria ergo facit Dauid in hac vltima parte. Nam primò prædicit adorationem ab omnibus nationibus Chriſto exhibendam. Secundò eius oblationem. Tertiò qualiter erat hymnis, & laudibus colendus. ſecundum ibi. Et viuet, & dabitur ei. tertiū ibi. Sit nomen eius benedictum. Dicit ergo ad primum, eò quòd ſupra dixit eius vniuerſale dominium à mari vſq; ad mare &c. Ideo ratione ſummi, & vniuerſalis dominii debetur ſibi adoratio: ideo dicit. F Adorabunt eum omnes reges, & omnes gentes ſeruiēt ei. Tota iſta ꝓphetia ſucceſiuè impleta eſt in Chriſto, vt dictum eſt. Nā reges gentilium, qui ante perſequebantur Chriſtianos, poſtea conuerſi ad fidem tempore Cōſtantini adorarunt eum tanquàm Deum, & dominum, & prociderunt coram eo, & veſtigia eius linxerunt, & ſunt oſculati. & ſeruiūt. ei cultu latriæ: ratione ſummi dominii, & maieſtatis, & bonitatis, & poteſtatis. Et ideo reddit cauſam quare adorabunt eum omnes reges. & dicit.

Quoniam liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor.

Ideſt totū genus humanū à diabolo potente,

A te, nō q̄ diabolus habeat de se tantā potētiā, nisi inquantum à Deo sibi erat permissa vsq; ad aduentū Christi, pp peccatū primorū parentū. Vnde tanta est potentia diaboli contra hoīem quantus locus sibi à nobis dat̄, nō seruando Dei præcepta, & recedendo à Deo. Nā qui elōgatur à Deo adhęret, & subiicit se diabolo, & tunc diabolus dr̄ potens potestate quā sibi dāt pc̄tōres, & quā Deus sibi permittit, & sic fuit totū genus humanū in ptāte diaboli vsq; ad aduentū Christi, à qua ptāte nemo poterat hoīem liberare nisi solus Chrs Ideo dicit quia liberabit populū pauperem à potente. s. diabolo: pauperem dico, cui non erat adiutor nisi solus Christus ad hoc deputatus, & in lege promissus. Vnde nota, quòd diabolus multipliciter affligebat genus humanum ante Christi aduentum, quia non solum vexabat per peccatum idololatriæ, & vi B tiorum in anima, sed etiam vexabat in corpore. Nam cogebat cultores suos ad nefanda, & enormia scelera, & flagitia, cogebat. n. patres immolare filios, & filias, vt psal. 105. dicetur, & etiam patres comedere filios, & econuerso, vt fiebat apud Scytas, & alias barbaras nationes, & sic Busiris Egyptius comedebat hospites suos. & etiam cogebat matres prostituere filias lupanaribus, & turpi, & nefandæ luxuriæ, & consecrare eas Veneri ad turpitudinem, & cogebat cultores ad ludos scenicos, & ad alios nefandos ritus: vt dictum est psalm. 11. A quibus miseris solus Christus liberauit genus humanum, vt demonstrat Eusebius. 6. de præparatione euangelica. Ex quo patet, quòd Christus non solum liberauit hominē quò ad animam à C diaboli potestate, sed etiam quò ad corpus tales ritus nefandos auferendo. Et per hoc patet huius magni regis Christi omnipotentia, propter quā sibi debetur adoratio latria, vnde nō solum Christus liberauit genus humanum ab idololatria, & prædictis nefandis ritibus, sed etiam à culpa, & peccatis commissis, Vnde dicit.

Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum saluas faciet.

Ex usuris & iniquitate redimet animas eorum: & honorabile nomen coram illo.

Parcet pauperi & inopi. i. peccatori ope destituto, & animas pauperum saluas faciet, à culpa, & pœna æterna supple. Vnde nota, q̄ omnis peccator dicitur pauper inquantùm caret bonis, & diuitiis gratię, & dicitur inops inquantùm nec à se nec ab alio potest liberari, nisi à solo Christo, quia nullus alius poterat sibi opem ferre. quā opem tulit Christus nobis per passionē, & sacramenta. Item dicit ēt, Parcet pauperi, quia Christus non parcit superbis, sed humilibus, & pauperibus spiritu, & hos saluauit, & saluat. Et nō solū Christus saluauit genus humanū à pc̄tis pteritis, & culpis cōmissis, sed ēt à futuris inquātùm dedit legē euangelicā prohibentē oēm vsurā & iniquā passionē, & operationē. Iō sequit̄. Ex vsuris, & iniquitate redimet aīas eorum. Et quia seruās legē euangelicā prohibentem oēm vsurā et illicitā operationē, & docentē & pręcipiētē oēm virtutē, & dilectionē Dei, & proximi in ea iustificatur, iō obseruator legis euangelicæ dicitur iustus, & virtuosus, iō sibi debetur honor, & præmiū corā Deo. Iō sequitur, & nomē eorum. i. colentiū euangelii erit honorabile, & acceptabile coram illo. s. Christo, quia tales honorificabit pater Christi in cœlo. Ioan. 12. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus &c. Ex quibus patet, q̄ Christus est Deus. quia solus Deus delet peccata populi. Esā. 34. Ergo ipsi debetur adoratio Latria. Item nomē Christianorum est honorabile coram Deo, quia Christianus dicitur à Christo, & dicitur unctus, & genus regale, & honorabile, & nomen dignitatis, & Deo acceptabile.

Et viuet & dabitur ei de Auro Arabiæ: & adorabunt de ipso semper tota die benedicēt ei.

Quia dictum est superius, quòd Christo debetur adoratio latria ratione summæ omnipotentiæ, hic dicit quòd etiam dabitur ipsi oblatio ratione summæ maiestatis, & dominii. Etiam quia supra dixit, quòd Christus per suam passionem liberabit, & saluabit animas pauperum &c. Ideo ne quis putaret, quòd iste Rex totaliter per mortem deleretur, & consummeretur: dicit Et iste rex Christus post mortem viuet in æternum, quia resurget à mortuis, & post mortem, & resurrectionem regnabit in æternum, & dabitur sibi cultus Latriæ, & dabitur sibi oblatio, quia dabitur sibi de auro Arabię in oblatione, & oēs gentes adorabunt de ipso. i. pro beneficiis suis, & tota die idest per totū tempus gratiæ benedicent ei agendo gratias. Et nota, quòd in hoc versu tanguntur omnes partes Latriæ. Primo tangitur oblatio, cùm dicitur: Viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ in oblationem; quia in Arabia nascitur

copia

A copia auri, et maximè Chrs in Arabia fuit primus adoratus. Secundò tangitur adoratio: cum dicitur. Et adorabunt de ipso semp. Tertiò tangitur hinnus, & oratio quæ soli Deo debetur per Latriam, cum dicitur. Tota die benedicent ei. Hæc autem prophetia fuit impleta: primò quando reges, & magi obtulerūt Christo aurū, thus, & mirrham. Secūdò quādo Constantinus, & cæteri reges obtulerunt magnos tesauros in fabricas, & ornameta ecclesiarum. Hic arguit Camhi contra christianos dicens, quòd Messias in lege promissus debet viuere in æternum, & non mori: sed Iesus Nazarenus mortuus fuit, ergo non est Messias cum hic dicatur Viuet, & dabitur ei &c. Sed manifestè patet cęcitas huius obstinati. Nam Christus resurrexit à mortuis ad vitam gloriosam, & immortalem, & post resurrectionem regnauit in æternum

B *Erit firmamentum in terra in summis montium: superextolletur super libanū fructus eius: & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ,*

Quia supra dixit, ꝙ Christo erat dāda adoratio, & oblatio tanquā vero Deo: hic dicit, ꝙ non solum sibi dabitur oblatio, sed et ipsemet erat offerendus in oblationem quotidiè sub forma panis per sacerdotes in sacramento eucaristiæ. Et sic prædicit sacrificiū eucaristiæ, quod iugiter in ecclesia offertur in memoriā passionis Christi. Vnde est aduertendum, ꝙ vbi translatio nostra habet, Erit firmamentū in terra in summis montium, translatio Caldaica habet. Erit panis super mōtes. translatio autem Hieronimi habet. Erit memorabile triticum: in hebræo habetur. Erit placētula panis. Ideo putant aliqui hoc vocabulum

C firmamentū esse corruptum, quia debuit dicere. Erit frumentum .i. triticum. Et hoc fortè accidit vitio scriptoris propter vicinitatem soni inter frumentum, & firmamentum. Sed forsan ista nostra translatio potest sustentari. Nam quia frumentum, & panis est firmamētum, & sustentamentum vitæ hominis: ideo aliquando in scriptura pro frumento siue pane ponitur firmamentū. Vnde psalmo. 103. dicitur. Panis cor hominis confirmet. Item psal. 104. habetur. Vocauit famen super terram, & omne firmamentum panis contriuit. Quomodo ergo cunque ponatur hic memoratur, & prædicitur sacrificium eucaristiæ, in quo Christus offertur in forma panis quotidiè. Nā Christus eleuatur super capita sacerdotum quotidiè, sicut figuratum est Exodi. 29. vbi Deus præcepit crustulam panis eleuari supra capita sacerdotū coram populo. Eadem figura pręcessit de panibus ꝓpositionis. D Exod. 25. & Leuiti. 24. Et ideo in alia translatione habetur, quæ dicitur Targum. Erit placentula tritici super capita sacerdotum &c. Dicit ergo Dauid sic. Iste rex Messias erit firmamentum, siue frumentū, siue memorabile triticum in terra, in summis montium i. super capita sacerdotum eleuabitur in forma panis. Nam sæpe in scriptura per montes intelliguntur sacerdotes propter eminentiam dignitatis sicut dictum est supra. Ideo sequitur: Et extolletur super libanū fructus eius: fructus enim huius sacramēti sunt collatio, & restauratio gratiæ deperditę, reconciliatio membrorum ad caput, multiplicatio fidelium, augmentum virtutum, vita æterna &c. qui fructus sunt vberiores, & altiores, & E ꝓtiosiores, quàm sit Libanus, & fructus eius: qui quidem Libanus est fertilior cæteris mōtibus. Et ideo sequitur: fructus huius sacramenti, quæ est multitudo fidelium florebūt, & multiplicabuntur per mundum sicut fœnum terræ: ex quibus omnibus fidelibus conficitur vnum corpus ecclesiasticum, sicut ex multis granis vnus panis coficitur. Et etiam isti fideles qui nutriunturr ex isto pane florebunt vigore gratiæ, & multiplicabunt sicut multiplicatur, & viret fœnū in terra. Hoc ergo est sacrificium, quod Dauid prædicit in ecclesia futurum, cui etiā debetur latria inquātum Deus. Et nota etiā omnes terminos positos in hoc versiculo. Nam primò dicit. Erit memorabile triticum siue frumentū siue placentula panis in terra: ad denotandum, quòd hoc sacramentum siue sacrificium tantū est F celebrandum, & memorandum in terra. Nā in cœlo non erit nessecarium celebrari: quia iā beati vident Xp̄m facialiter, & eius p̄ntia clara visione fruūtur, & reficiuntur: sed tm̄ est necessariū sacramētaliter celebrari in hac via: iō dicitur cibus viaticus sub tali specie panis: Scd̄ò dicitur. Extolletur super libanū fructus eius. Nā sicut in mōtibus Syriæ solus Libanus est magis fructuosus, & magis eminēs, & altior: à quo fluit Iordanis fluuius: ita sola ecclesia i hoc sęculo est fructuosa germinans, & regenerans fideles, & fructus dignos vitæ ęternæ: à qua ecclesia emanat fluuius, & fons baptismalis: vnde regenerantur filii regni. Item denotat etiam: ꝙ fructus huius sacramēti superextollūtur super oīa alia sacramenta

A menta ecclesię in dignitate. Tertiò additur. Florebunt de ciuitate sicut fœnum terrę. Nã ecclesia Christi non solũ dicitur Libanus ꝓpter eminentiam, & fertilitatẽ, & albedinẽ, & vehementem abundantiam arborũ, & herbarum, & aquarum: sed etiam dicitur ciuitas propter frequentiam ciuium, & concordem multitudinem sub vna fide, & caritate sociatã. Ideo sola ecclesia meretur dici ciuitas, q sub vera lege euangelica regitur, & viuit. Iõ quotquot sunt extra ecclesiam dicuntur Pagani: quia sola ista floret abũdantia, & diuersitate conditionum, & statutum. s. apostolorũ martirum, doctorum, cõfessorum, religiosorum, monacorum. sanctimonialiũ, virginũ, viduarum coniugatorum &c. Item sicut fœnum abũdat in Libano, & crescit, & viret ex abundantia pluuię cœlestis: ita fideles multi-
B plicantur in ecclesia ex pluuia baptismali, & abundantia donorum, & gratiarum spiritus sancti. Itẽ per hoc quod additur in summis montium: denotatur quòd ista abundantia non est intelligenda de tritico siue fruméto materiali: sicut cęci iudęi dicunt, quòd in aduentu Messiæ erit magna abundantia frumẽti, & vini. & olei. nam abundantia taliũ fructum materialiũ potius solet fieri in planis, & vallibus, & locis cultis, quàm in summitatibus montium. Ideo per summitates montium intelliguntur capita sacerdotum, qui eleuant corpus Christi sub specie panis super capita sua in sacramento eucaristię, & ostendunt populo. Et sic patet manifestè ꝙ hic loquitur de sacramento altaris in quo Christus offertur, & adoratur: & ideo translatio Caldaica dicit, ꝙ Messias erit placentula panis super capita sacerdotum &c. vt figuratur Exod. 25.

C *Sit nomen eius benedictum in sęcula: ante solem permanet nomen eius.*

Hic describitur tertia pars Latriæ Chřo debitæ. s. himnus laus, & oratio. Vnde notandum, ꝙ ista. 5. se habent per ordinem. s. reuereri, honorare, laudare, glorificare, siue magnificare, & adorare. Nam reuereri est quando quis maiora bona exstimat in alio quàm in seipso. Honorare est reuerẽtiam quã quis in animo gerit erga alium, exterius ostendere. Ideo dicit honor & exhibitio reuerentię in testimonium virtutis secundum Tullium. Laudare est ipsum honoratum aliis commẽdare. Glorificare siue magnificare est laudes honorati largè lateq; pręconizare. Adorare

D autem est reuerendum honoratum laudatũ glorificandum siue magnificandum propter eminentiam sanctitatis, & maiestatis, & bonitatis colere, & omnia alia spe postposita se totum illi committere, & subiicere. Et talis cultus dicitur Latria, quæ soli Deo conuenit: dicitur etiam Eusebia in græco. i. optimus cultus, quę nõ fit sine oblatione, & adoratione, & himnis, & oratione vt dictum est. Ideo Pitagoras triplici honore dicebat Deum colendum: vt patet primò cœli. s. monere, & ꝓstratione, & himno siue carmine. Hanc ergo tertiam partem Latriæ Christo debitã, & exhibendam quę est magnificatio, & glorificatio cum himnis, & laudibus, & benedictionibus, & orationibus, tangit, & prędicit Dauid in hac vltima parte cum dicit, Sit nomen eius benedictum. s. glorificatũ, & magnificatum
E non solum temporaliter; sed etiam in sęcula: quoniam Christus non incepit temporaliter præcisè sicut dicũt cęci iudęi. sed ante solem; & per consequens æternaliter manet nomẽ eius quod est Iesus, & saluator. Nam saluare idem est, quod dare esse perfectum, & in tali esse conseruare, vt dictum est. Et sic soli Deo conuenit, qui dedit nobis esse per creationẽ, & perfectum esse per recreationẽ, & perfectissimum, & optimũ esse per glorificationẽ. Et ideo Christus rectè vocaẽ Iesus à quo habemus omne esse: nam dictum est frequẽter, ꝙ ista se habẽt per ordinem. s. esse, viuere, & saluere. Nam esse conuenit omnibus tàm inanimatis, quàm animatis: sed viuere solis animatis. sed saluere quod dicitur habere vitam sine defectu, soli Deo per se cõpetit: sed participatiuè cõmunicatur solis angelis, & hominibus beatis. Ideo per se soli Deo dicitur. Sit
F salus illi. i. vita sine defectu. Et sic solus Deus est Iesus. i. salus, & saluator. Et hoc est nomẽ eius Adonai: vt dictũ est in prologo, & psalmo. 8. Et sic Christo Iesu debetur Latria, & benedictio. Ideo quia hoc nomen non solũ de se est benedictum ab angelis, & hominibus inquantùm est essentialiter salus, & bñdictio: sed quia istam salutem cõmunicauit hominibus per regenerationem, quia in ipso sumus regenerati, & benedicti, & liberati, & soluti à maledicto: ideo sequitur.

Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum.

Benedicentur in ipso omnes tribus terræ. s. per mortem, & passionem, & regenerationem baptismalem: quasi dicat: in ipso Chřo Iesu

A Iesu complebitur promissio facta ipsi Abrahæ Gen. 15.&.22. In sermone tuo benedicentur omnes gentes. Et quia propter tale beneficium debetur sibi tertia pars Latriæ, quę dicitur magnificentia: ideo sequitur. Et oēs gẽtes magnificabunt eum .i. magnificum, & gloriosum longè lateq; pręconizabunt agendo gratias de beneficiis creationis, & recreationis, & redemptionis, in hymnis, & canticis, & prædicationibus.

Benedictus dominus Deus Israel: qui facit mirabilia solus.

Nota, ꝙ quatuor causas assignat Dauid in his quatuor vltimis versibus, quare Christo debetur Latria, & magnificentia. Primò ratione æternitatis, quia ante solem manet nomen eius. Secundò ratione summę bonitatis, & miæ: quia in ipso erant benedicendæ oēs
B gentes, & redimendæ vt dictum est. Tertiò ratione omnipotentiæ, quia ipse solus operatus est mirabilia. Primò quia mirabiliter mũdum ex nihilo creauit. Secundò quia in suo aduẽtu primò fecit mirabilia solus infirmos sanando, mortuos suscitando, supra aquas siccis pedibus ambulando, & limbum inferni expoliando: quæ omnia ista mirabilia solus potuit facere: ideo pertinent ad eius omnipotentiam. Et sic debetur sibi latria benedictio. ideo dicitur. Benedictus Christus dominus Deus Israel, idest Israeli promissus, & expectatus: quia ipse solus facit mirabilia supradicta: ideo detur sibi, & dabitur benedictio, & honor et magnificentia cum Latria. Quartò debetur sibi Latria benedictio rõne summæ maiestatis. Nota, ꝙ Christus licèt in se habuerit maiestatem: tamen non eam omnibus ostendit in primo aduentu, eò ꝙ venit ad patiendũ pro nobis, & ad dandum exem-
C plum vitæ, & doctrinæ. Iō venit cum humilitate, & paupertate, & ideo potius ostendit infirmitatẽ quã pro nobis assumpserat, q̃ maiestatẽ quã ab æterno habuerat: vt ipse ait Io. 12. & 17. Clarifica me pater ea claritate quã ab ęterno habui &c. Sed in sua ascẽsione ostẽdit suam maiestatem solis discipulis, quã maiestatem prædicauerunt apostoli per vniuersam terram. Et sic maiestas Christi licèt fuerit visa ipsis apostolis, tamen non est visa per vniuersam terram: sed nomen maiestatis Xpi fuit auditũ, & pręDicatũ, & cognitũ in vniuersa terra. Sed in secundo aduentu qñ Xps veniet in potestate, & maiestate magna tũc tota terra erit repleta maiestate eius, quia tũc omnes ipsum videbunt in sua maiestate, & co- D gnoscent ipsum esse Deum, & dominũ, & verũ Messiã in lege promissum, & cognoscẽt, quòd ipsi debetur adoratio Latria. Et sic manebunt confusi Iudæi, & infideles qui ipsum non receperunt. Et hoc est quod dicit hic Dauid cum ait.

Et benedictũ nomẽ maiestatis eius in æternũ: & replebitur maiestate eius oĩs terra. fiat fiat.

Quia pro nunc solum habemus nomẽ maiestatis eius per auditũ, & fidẽ. Et sic ipsum benedicimus, & adoramus &c. Sed in scđo aduentu tota terra replebitur maiestate eius: quia oēs ipsum videbunt in sua maiestate. Ex quo patet, ꝙ semper debetur ipsi cultus latrię. Etiam possumus dicere, & in primo aduentu tota terra fuit repleta maiestate Christi effectiuè per opera, & miracula facta per ipsũ, & apostolos. Et fuit repleta terra benefi- E ciis, & donis, & gratiis eius. Quare fit nomẽ eius benedictũ, & cõcludit fiat fiat .i. fiat hoc in cœlo, & in terra, et fiat hoc corde, et opere, & cũ affectu, & effectu &c. Et supponitur in hebręo talis superscriptio in fine huius psalmi. Completę sunt siue expliciunt orationes Dauid filii Esai. Per hoc concordant omnes doctores tàm hebræi q̃ catolici christiani, ꝙ iste psalmus est vltimus quem Dauid fecit in sua senectute, & ꝙ iste psalmus collocabatur vltimus in ordine in libro psalmorum antiquo ante Babilonicam captiuitatẽ. Sed quia Esdras post incensam legem recollegit hinc, & inde psalmos dispersos ꝑ domos Leuitarum, ideo sicut reperiebat, ita collocauit in hoc libro. Et sic nõ sunt psalmi collocati secundum ordinem temporis sicut successiuè sunt facti sed eo ordine quo fuerunt recuperati, & reperti. Et sic quia iste psal. fuit reper- F tus. 71. in loco. 71. fuit collocatus in hoc libro: sed in libro antiquo erat in vltimo loco collocatus, q̃a erat. 150. Ideo in fine huius psalmi appositus fuit talis titulus, siue descriptio. Expliciunt orationes Dauid. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit istum psalmum licèt intituletur in Salomone, & oēs alios qui intitulantur ipsi Asaph, & filiis Core: & per consequens fecit oēs psalmos sicut dictũ est in principio secundum opinionẽ beati Augustini. Ex quibus ẽt patet, ꝙ iste nõ põt exponi de Salomone nec de regno eius nec de aliquo puro homine: sed de solo Christo: cui conueniunt oēs cõditiones in hoc psalmo memoratæ: per quas possumus probare firmiter con-

A tra Iudęos Christũ fuisse, & esse verũ Messiã in lege promissum, & non alium expectãdũ. Prima conditio quam hic assignat Dauid, est ꝙ Deus pater erat daturus vniuersalẽ potestatem iudiciariam Christo Messiæ filio suo. Hoc fuit impletũ in Christo. Primò quia Xp̃s est filius Dei quò ad diuinitatẽ abęterno, & quo ad humanitatẽ ex tempore: & non sunt duo: sed vnicus filius vt dictum est. Itẽ sc̃do pater dedit filio suo regi Messiæ p̃tãtem iudicandi duplici iudicio .s. iudicio discretionis, iudicio examinationis, vt dictum est sæpius Tertiò dicit, ꝙ Christus erat iudicaturus, & lecturus pauperes, & iudicaturus iudicio discretionis: qđ impletũ est Matthæi. 5. & 10. Quartò, ꝙ mõtes .i. apostoli, & colles .i. doctores erãt accepturi à Christo legẽ pacis, & iustitię ad prædicandũ populo. Quin-
B to, ꝙ Christus erat saluaturus pauperes, & filios pauperũ, qđ impletũ fuit per suã mortem, & passionem, & per ecclesiastica sacramenta. Sextò, ꝙ Christus erat humiliaturus, & debellaturus, & deiecturus, & expulsurus diabolũ calumniatorem de mundo, in quo p idololatriam regnabat. Septimò, ꝙ Christus fuit ab æterno añ lunam, & æternaliter permanebit incorruptibilis sicut sol. Octauò, ꝙ Christns erat descensurus in vterum virginis sicut pluuia in vellus &c. & hoc quo ad incarnationem. Nonò, ꝙ in diebus eius erat oritura iustitia, & abundantia pacis. Decimò, ꝙ Christus debebat dominari à mari vsq; ad mare. Vndecimò, ꝙ Aethiopes, & oẽs tyranni erant Christo subiiciendi: & reges
C Tarsis, & oẽs insulæ debebant sibi munera offerre. Duodecimò, ꝙ Christus erat liberaturus pauperem .s. genus humanum à potente diabolo de multiplici miseria. Tertiodecimò, ꝙ dẽbat eiicere oẽm vsurã, & iniquum, & illicitũ contractum de mũdo. Quintodecimò, ꝙ nomen Christianũ debebat esse honorabile, & acceptum, & dignum añ Deum. Sextodecimò, ꝙ post resurrectionem semper viuet, & regnabit, & adorabitur, quasi dicat, ꝙ regnum Christi post resurrectionẽ debebit ostendi. 17. ꝙ Christus erat offerendus in ecclesia sub forma panis in sacramento eucaristiæ: & adorandus super capita sacerdotum. 18. ꝙ fideles erant multiplicandi in ciuitate ecclesię sicut fenũ terræ. 19. ꝙ Christus siue nomen Christi erat benedicendũ, & adorandum ratione æternitatis: quia ante solem manet nomen eius. 20. ꝙ Christus erat adorandus ratione omnipotentiæ: quia erat magna facturus. 21. ꝙ Christus erat adorandus ratione summæ bonitatis, eò ꝙ nos redemit: quia in ipso erant benedicendæ oẽs gentes. 22. ꝙ Christus erat adorandus ratione summę maiestatis, & gloriæ quã maximè ostendet omnibus in secundò aduentu. Ex his. 22 conditionibus, & proprietatibus assignatis, & memoratis; quæ fuerunt in solo Christo patet ipsum fuisse verum Messiam in lege promissum. Sed contra totã expositionem huius psalmi: & maximè contra conclusionẽ primò intentã in qua concluditur, ꝙ iste magnus rex de quo Dauid loquitur in hoc psalmo, fuit, & est Iesus Christus Nazarenus, quẽ nos in verum Messiam recepimus eò ꝙ oĩa dicta in hoc psalmo, fuerunt in eo verificata: arguunt Iudæi moderni: & maximè Ra- E
bi Camhi Barchinonensis in glossa huius psalmi, & 109. Vnde dicit, quòd Iesus Nazarenus fuit homo pauper, & deiectus, & finaliter afflictus, & crucifixus: nec unquam fuit dominus vnius paruę uillæ, ergo non potuit esse iste rex de quo loquitur Dauid in hoc psal. Qui dominabitur à mari vsq; ad mare: quem adorabunt oẽs reges: & oẽs gentes seruient ei &c. quia in maiori parte mundi regnãt infideles: & maximè Mahometani. Nã apud Indos regnat magnus Canis Tartarus, & idololatria. In Asia vero, & Parthia, & Media, & Mesopotamia, & Armenia regnãt Tartari Zagathęi sub perfidia Mahometi. Et per totam oram Aquilonarem mari Caspii regnant Tartari Gazarei sub eadem secta Sarracenica. Et in tota Asia minori, & Græcia F
vsq; ad Meotim regnat magnus Turcus sub eadem secta. Et in tota Aegypto, & Arabia, & Syria regnat magnus Soldanus Aegypti sub eadem secta. Item in tota ora Aphricæ regnat rex Tunicii sub eadem secta Sarracenica, & Mahometana. Et sic parua pars mundi rastat, in qua regnãt Christiani. Et sic patet, quòd Iesus Nazarenus non est iste magnus rex de quo loquitur Dauid in hoc psal. quia non oẽs reges terrę obediunt ei, nec seruiũt &c. Item arguunt quidam Astrologi, & curiosi sic. Nam licet Christus dominetur spiritualiter in aliquibus partibus huius nostræ regionis habitabilis citra Tropicos solis: tamen imperium suũ non potuit, nec põt transire ad partem Australem ultra Tropicos, eò quòd apostoli ac alii qui alii nunq̃ potuerunt transire montes inaccessibiles Ae-

thiopiæ

A thiopiæ in quorũ radicibus generat̃ ignis, & in lateribus, & iugis eorũ sũt ppetuè niues, & minus poterũt trãsire vltra Tropicũ capricorni: eò ꝙ illa terra est supposita opposito augis solis, vbi generat̃ cõtinuus ignis ex reflexione radiorũ solis: maximè dũ sol est in signis Australibus. Et sic nullus põt accedere viuus ad illas partes, vt dicũt oẽs philosophi, & astrologi. Tũc ergo arguit̃ sic: nã in tota illa parte Australi vltra Tropicos vel habitãt, & viuũt hoĩes aut nõ. Nõ est dicendũ, ꝙ non: q̃a tũc Deus frustra creasset illã medietatem mũdi: hoc aũt est falsũ, q̃a Deus, & natura nihil faciũt frustra: ergo sequitur, ꝙ in illa parte Australi habitãt hoĩes sicut in ista nostra Aquilonari. Et ꝑ cõsequẽs sequitur, ꝙ ad illos hoĩes nõ potuit ꝑuenire notitia de Xp̃o, nec p̃dicatio euãgelica ꝑ apostolos. nec alios
B Christianos, & ꝑ cõsequẽs in illa media parte mũdi nec Xp̃s dñatur nec adoratur nec colit̃, & per cõsequẽs nõ est redẽptor vniuersalis, nec dñs, de quo dr̃ in hoc ps̃. ꝙ dominabitur à mari vsq; ad mare, & ad terminos orbis terrarũ, & animas pauperũ saluas faciet &c. In oppm̃ est ipsa veritas euangelica Matthæi vltimò dicẽs. Data est mihi p̃tãs i cœlo, & in terra. Itẽ ad Filippẽ. 2. In noĩe Iesu oẽ genuflectatur, cœlestiũ terrestriũ, & infernorũ &c. Respõdeo ꝓ hmõi difficultate. In hac quæstione duo sunt vidẽda. Primò q̃uo oĩa dicta in hoc psalmo fuerunt verificata, & continuè verificãtur de Christo in hac tota parte mundi Aquilonari. Secundò videbitur q̃uo fuerũt omnia verificata in parte mundi Australi: in qua nunc Christus adoratur, & colitur. Ex q̃bus patebit, ꝙ per oẽs partes mũdi fuit
C verificata, & verificat̃ de Xp̃o ꝓphetia huius psalmi. Quãtum ad primum est aduertendũ, ꝙ quadrupliciter errãt, & decipiunt iudęi circa Messiam, & vniuersale regnũ eius. Primò quia nec faciunt differentiã inter primum, & secundum aduentum: nec inter dñium siue regnũ tp̃ale, & sp̃uale: nec inter regnũ occultum, & manifestũ: nec inter regnũ successiuũ per loca, & tẽpora, & regnum totum simul: vnde Christus non erat regnaturus tp̃aliter nec manifestè nec familiariter in primo aduẽtu: sed sp̃ualiter in absentia post resurrectionẽ: nec debebat regnare subitò per totũ orbẽ sed successiuè ꝑ loca, & tp̃a, incipiẽs ab Hierusalẽ, & Samaria, & Galilæa successiuè vsq; ad vltimũ terræ, vsq; ad secundũ aduentũ in quo restituet totum regnum mundi Deo pr̃i vt ipse dixit apostolus Actu. 1. quãdo ascẽdit in cœlũ: & vt ait apostolus: primę ad Cor. 15.
D His habitis ponitur prima cõclusio. s. ꝙ Iesus Xp̃s dominatus est sp̃ualiter à mari Galileæ vbi cœpit prędicare vsq; ad mare Oceanũ, & a flumine Iordanis vbi fuit baptizatus, & incepit baptizare vsq; ad terminos orbis terrarũ. Et hoc successiue per loca, & tp̃a à primo aduẽtu vsq; ad secundũ: sicut dicit propheta, & intendit. Ista cõclusio probatur per singula: nã primò Christus fuit natus in Betleem iuxta vaticiniũ prophetæ Micheæ. 5. vbi illicò fuit adoratus à pastoribus: & eodẽ die stella apparuit in oriente, cuius ducatu Magi venerunt adorare eũ. Itẽ eodẽ die omnia idola iuxta mare Caspiũ, & Mœotides paludes, & per oĩa regna Aquilonaria inceperunt clamare regem pacis totius mundi esse natum, & flumen Nili exiuit per septem dietas ex-
E tra alueum suum absq; læsione, & exinde intrat mare nostrũ per septẽ ostia, vt ait Strabo, & Virgilius in sextò: vnde ait. Huius in aduẽtu iã nũc, & Caspia regna. Respõsis horrent diuum, & Mœotica tellus. Et septẽ gemini turbant trepida ostia Nili. Ex q̃bus patet, ꝙ regnũ Christi iã icepit per multa signa manifestari per oẽs partes mundi: sed regnũ Xp̃i quò ad effectum incepit in Iordane q̃n fuit baptizatus, & baptizauit Ioannem baptistã, & apostolos, & prædicauit iuxta mare Galileæ, & misit apostolos ad prædicãdum per totã terrã promissionis, quia tunc incepit manifeste facere, & augere populum per regenerationẽ baptismalẽ. Et postea cõpleuit misteriũ nostræ redemptionis in Hierusalẽ, & post resurrectionem, & ascensionẽ misit oẽs aposto-
F los, & discipulos ad prædicandum euangeliũ omni creaturæ per vniuersum mundũ. Et sic patet qualiter regnum Christi incepit à mari Galilææ, & flumine Iordanis, & sic fuit dilatatũ vsq; ad mare Oceanũ accidentale, & vsq; ad mare Indicũ, & ad oẽs terminos orbis terrarũ successiuè per loca, & tp̃a per apostolos. Nam primò Petrus cõuertit tria: M. & exinde p̃dicauit per totã Iudæã, & Philippus in Samaria, & Galilæa, & Bartholomæus, & Thomas profecti sunt in Indiã, & Matthæus in Aethiopiam, & Simon, & Iudas per totam Aegyptum, & Galdæam, & Persiam, & Iacobus in Hispaniam, & Paulus per Græciã, & Italiã, & Galliam. Et sic paulatim incepit dilatari regnum Christi per apostolos. Sed iã magis fuit dilatatũ, & cõfirmatũ ꝑ martires,

A & vltimò per doctores tẽpore Cõstantini: ꝑ cuius conuersionẽ omnes reges venerunt ad fidem Christi. Vnde Atanasius misit Eficiũ, & Frumentum ad Indos: qui cõfirmauerunt oẽs orientales, & instruxerunt plenius in fide Christi, & sic Christus in tribus Indiis regnauit per fidẽ. Item tota regio Iberorum, & Albanorum iuxta mare Caspiũ venit ad fidẽ per vnam puellam, vt narrat Eusebius Item tempore Augustini tota Africa erat sub fide Christi, & tota Hispania antequã caperetur à Sarracenis prodimento comitis. Iuliani, & tota Gallia venit ad fidem per Remigium tẽpore Clodouei regis Franciæ. Item vltimo Noruegia in partibus Aquilonaribus cepit fidem Christi anno domini M. CC. Itẽ tempore Heraclii tota Arabia, & Aegiptus & Caldæa, & Persia, & Media, & Parthia erat sub fide Christi. Sed nostris peccatis, & demeritis exigentibus surrexit detestabilis secta, & hæ B resis Mahometi: quæ maiorem partem mundi occupauit. Sed hoc non derogat veritati ꝓphetiæ: quia successiuè fuit impleta p Christum, & continuè impletur. Nam in Aethiopia regnant multi reges Christianorum, cum suo patriarca secundum ritũ Iacobitarũ, & in India Sinarum regnat magnus presbiter Ioãnes temporaliter, & spũaliter secundum ritum Nestoritarum. Et inter Sarracenos viuit infinita multitudo Christianorũ secundum ritũ Nestoritarũ, & Iacobitarũ, & aliarũ sectarum: qui omnes colunt, & adorãt Xpm licèt indebitè. Item licèt Sarraceni non adorent Christum adoratione nec cultu Latriæ: tñ colunt, & venerantur ipsum cultu duliæ, & hyperdulię, quia licèt non confiteãtur ip C sum Deum tamen consitentur ipsum esse filium Dei ex spiritu generatum ex Maria virgine. Imo si aliquis diceret oppositum aut blasphemaret Christũ aut matrem eius inter eos, grauissima pœna puniretur: imo Sarraceni habent odio Iudęos, & affligunt, & vituperant eos propter Christum, eò ꝙ persecuti sunt eum: licèt non credant eius mortem, & passionem. sed dicunt, ꝙ quãdo Iudæi voluerũt Christum occidere, angeli rapuerunt eũ de medio eorum: qui venturus est in mundũ in fine mundi ad occidendum Antichristũ: vt dicitur in Alcorano eorum. Ex quibus patet, ꝙ per omnes partes mundi Christus successiuè regnauit, & regnat hodie tẽporaliter aut spũaliter. Sed hoc magis complebitur in fine mundi post interitũ Antichristi. quando Iudæi, & cæteri sequaces Antichristi videbunt se delusos, quia tunc quærent Xpianos D per montes, & speluncas qui baptizent eos, & instruant in fide Christi Et sic reuertentur ad dominum Deũ suũ, & ad Dauid. s. Christum regẽ, & Messiã suũ vt patet Oseæ. 3. Et sic ex omnibus nationibus mundi fiet vnum ouile, & vnus pastor sub vno capite, & rege Xpo prout dictum est psalmo. 70. Et sic tunc totaliter erit impleta tota ista ꝓphetia: quia nõ solum regnauit spiritualiter sed etiã temporaliter à mari vsque ad mare, & vsque ad omnes terminos orbis terrarum. Et per hoc patet respõsio ad miseros Iudæos. & hoc quò ad primum articulum. Quantum ad secundum est primò notandum secundum Aristotelem primo cœli, & mũdi: & secundũ Ptolemeũ, & oẽs Philosophos, & astrologos: ꝙ totus orbis simul cũ terra diuiditur in duas partes æquales, & principales: sm ꝙ linea ęquinoctialis diuidit ipsum in duo hemisphæria. E s. in hemisphæriũ Australe, & Aquilonarẽ: & dicũt, ꝙ australe est vertex, & caput mũdi, & Aquilonare est. inferior, & quasi pes, & sentina mundi. Dextrum aũt mundi est pars orientalis: vnde principiũ motus primi mobilis. Et sinistrum mundi est pars occidentalis, ad q̃ est motus. Et dicũt vlterius oẽs philosophi Aethiopes Bragmãi, & Gymnosofistæ, q speculanť illã partẽ Australẽ, & maximè Ptolemęus: ꝙ stellæ illius partis sunt maiores, & lucidiores, & nobiliores, & pfectiores, & per cõsequens multo maioris virtutis quã astra, & stellæ Aquilonares. Et dicunt, ꝙ ille polus Australis est multo maior, & lucidior quàm iste noster arcticus. Et rõ est: nã tota illa pars est caput mũdi, & per cõsequens influentiæ sunt nobiliores, & per cõsequens maioris vir F tutis. Itẽ alii philosphi, & astrologi; & ẽt poetæ nõ derogãtes supradictę diuisioni diuidũt totã terrã in tres partes. i. in partẽ Australẽ Aquilonarem, & Mensam solis mediam: vñ partem Australem appellãt quicquid est vltra Tropicum Capricorni hyemalẽ, & partẽ Aquilonarẽ appellãt quicquid est citra Tropicum Cancri æstiualẽ. Mensã vero solis appellãt totã terrã quæ clauditur inter tropicos, eò ꝙ sol pascitur, & videtur pasci per totã illã mensã inclusiuè: puta quotidiè in. 24. horis pascendo ab oriente in occidentem ad motũ primi mobilis: sed a motu ꝓprio in. 6. mẽsibus à Tropico hyemali vsq; ad ęstiualẽ, & ecõuerso per alios sex mẽses. Et sic p quãdam

A dã metaphorã tota illa pars dr̃ mensa solis, q̃ Virgi. appellat Zonã torridã, primò Georgi. quam quidem mẽsam solis meminit beatus Hieron. in epistola ad Paulinum: in qua est magna ciuitas philosophorũ quæ dicit̃ Arin, & quædã aliæ, quorum ciues, & habitatores vt plurimũ dãt operã sciæ astrorum, & rerũ naturaliũ. Iõ illi dicũtur refici, & pasci pabulo, & cibo sapiẽtię ad quos philosophos audiẽdos venit Apollonius, vt inquit Filostratus. Quocunq; philosophi diuidãt terrã, & totũ cœlum, tamen oẽs in hoc cõueniunt, ꝙ pars australis vltra Tropicũ hyemalẽ est nobilior: & fauorabilior, & fertilior, & felicior, eò ꝙ est sub notabilioribus astris, & per cõsequẽs recipit nobiliores influẽtias, & maiores virtutes: q̃ illa pars nr̃a Aquilonaris, & quàm tota mẽsa solis. Et sic fructus, & oĩa nascẽtia quæ

B ibi germinatur sunt perfectiora, & maioris virtutis. His habitis ponitur prima cõclusio: ꝙ paradisus delitiarũ vnde Adã fuit expulsus est assignãda in illa parte Australi vltra mensam solis, & ambos tropicos. Ista cõclusio potest sic deduci: nam nobilissima pars terræ debet collocari sub nobiliori parte cœli: sed illa paradisus delitiarũ est hmõi: ergo. Maior est nota: quia bonitas, & fertilitas terræ inest sibi ex nobili influentia astrorum, & aspectus cœli: sed iã dictũ est ex mẽte Aristotelis, & oim philosophorum, ꝙ illa est nobilior pars cœli. Minor autem probatur, ex dictis sacrę scripturę, & sacrorum doctorum: nam illa terra sponte absq; oi labore humano ꝓfert fructus suauissimos ꝓ vita humana conseruanda, & inter cętera profert lignũ vitæ, cuius fructus põt vitã hoim in æternum perpetuare vt patet Gen. 2. & 3. prout hodie nutrit

C Heliã, & Enoch; ergo sequitur, ꝙ illa terra est cæteris nobilior, & fœcundior, & magis virtuosa, & amœna, & delectabilis in oĩ genere delitiarum: qa iõ dicitur paradisus delitiarum. Item in illa terra hoies nõ senescũt nec infirmantur nec miserias patiuntur: sed hoc nõ est nisi ex fauore optimæ influẽtiæ cœli, & astrorum: ergo illa paradisus est in illo hemisphærio Australi q̃ est optima, & nobilior pars totius terræ, & in nobiliori aspectu cœli: eò ꝙ est vertex, & caput mundi. Itẽ hoc põt ꝓbari à sufficiẽti diuisione. Nã illa paradisus vel est in hemisphærio Aquilonari, aut Australi, aut in mẽsa solis inter tropicos. Nõ primũ vt patet per oĩa climata in q̃bus nos degimus, & exulamus inter bestias, & tribulos, & spinas subiecti tot miseriis, & malis: vbi

D nulla põt esse felicitas: sed miseria, & labor, & dolor &c. Nec talis paradisus pt̃ esse ĩ mẽsa solis inter tropicos. Primò qa tota illa terra est sabulosa, & arida, & inaquosa, & sterilis, & infœcũda, & deserta, quia quãdoque per 70. dietas nõ reperitur populus aliquis inter Garamãtes, & Agisbã, & inter Nubiã, & Meroẽ per 30. dietas peregrinãtur Aethiopes: vbi plurimi moriũtur fame ꝑ itinera. Et quãdoque vẽtus Aquilonaris eleuat sabulũ, ad modũ nebulæ, & sic suffocat hoies, & coquit inter arenas, ex quorũ carnibus fit Momia. Ex quibus patet, ꝙ illa terra nõ põt esse fœcũda qualis est paradisus terrestris. Itẽ illa terra sẽper est subiecta intẽsis, & intolerabilibus ardoribus, & æstui solis: vnde qñ sol est in signis australibus oportet, vt hoies fugiãt

E ad Tropicum æstiualem, & econuerso: intantùm, ꝙ cõtinuẽ hoies vagantur, & peregrinãtur fugiendo ardorem, & æstum solis. Ex quibus patet, ꝙ illa terra nullo modo pt̃ esse delectabilis nec amœna ad habitandũ: nec homines in ea viuẽtes possunt esse felices: ꝓut narrãt illi Aethiopes, qui veniunt ad nostras partes, & prout per experientiã nouerũt philosophi nr̃i, quorũ notitia peruenit vsq; ad mõtẽ lunæ, per 15. gradus vltra æquinoctialẽ, vnde decurrunt fontes Nili. Ex q̃bus omnibus relinquitur, & cõcluditur, ꝙ paradisus delitiarum situatur vltra Tropicũ hyemalẽ in hemisphærio Australi. Vñ forsan ad hunc sensum sunt intelligenda illa verba. Gen. 3. s. cum Adam audisset vocem dñi deambulãtis ad aurã post meridiẽ abscõdit se &c. Nã aer illius loci dicitur aura rõne bonitatis, & lucis

F suauissimæ, & tẽperatæ, & delectabilis. Et dr̃ esse post meridiẽ rõne loci: eo ꝙ illa regio est situata vltra meridiem. i. post mensam solis quæ dicitur meridies. Vnde hæc est differentia inter meridiem, & auram. Nam meridies idem est quod lumen intensissimum cũ calore excessiuo, quale est inter Tropicos: & iõ tota illa pars terræ dicitur meridianum siue meridies. sed aura idem est quod aer suauissimus, & vitalis, & temperatè lucidus, & calidus: quale est in illo hemisphærio ꝑp fauorẽ stellarũ. Et sic patet, ꝙ per aurã post meridiẽ intelligitur illa pars australis, quę situat̃ post meridiem. i. post, & vltra mensam solis. quæ quidem pars dicitur paradisus delitiarũ: quę fuit data primis parentibus in hæreditatem, à qua fuerunt expulsi ꝑpter pctm̃ in hãc vallẽ

 lacri-

A lacrimarũ, & miseriæ citra Tropicum capricorni: quo quidẽ Tropico illa paradisus est septa, & vallata. ne quis possit accedere: in quo quidẽ Tropico generatur ignis maximè dum sol est in signis Australibus, qñ sol appropinquat ad oppm̃ augis. Vñ ille Tropicus igneus est ille gladius versatilis, & rhonfęa flãmea, quã posuit Deus inter paradisum, & nos: ne primi parentes aut filii eorum possent illuc accedere ad comedendum de ligno vitæ: ne fortè viuerent in æternum. Gen. 3. Secunda conclusio: ꝙ nõ solum paradisus delitiarum est in illa parte Australi: sed etiam totum illud hemispheriuin fuit datũ in paradisũ primis parentibus ad habitandum cum omnibus suis posteris tanquã regnũ hæreditariũ: probatur. Nã si Adã non peccasset. nunquã fuisset mortuus: nec aliquis de posteris suis:
B sed edẽdo de ligno vitæ duxissent vitã felicẽ in lõgissimum tempus successiuè, & sic multiplicata fuisset eorum generatio in immensum; postquam ibi nulla futura erat pestilentia nec infirmitas nec inter eos aliquis sterilis. Et per consequens illa generatio occupasset totum illud hemisphærium: quia paruus, & arctus locus non potuisset capere tàm copiosam generationem. Et sic nulla pars illius hemispherii fuisset frustra nec vacua: sed totã populata illa felici generatione: nec est dicendũ, ꝙ illa felici regione sint prærupta montium nec præcipitia nec Maria nec paludes: nisi inquãtũ illa quatuor flumina lentissimo, & suauissimo cursu, & meatu irrigant totam illam regionem, & hortũ delitiarũ, & in fine
C hemispherii iuxta Tropicũ submerguntur, & per meatus subterraneos ebulliunt, & emanant per quoddã æquilibrium in hac nostra parte Aquilonari. Nã tigris, & eufrates oriuntur ex mõtibus Armeniæ, & Fison qui dicitur Gãges ex mõtibus Indorũ, & Geõ qui dicitur Nilus ex montibus Aethiopię. Inde rigãt terrã nostrã cũ magno impetu, & fragore. Ex supradictis patet, ꝙ Deus non creauit frustra illã partẽ Australẽ, & felicẽ paradisũ: quia eã creauit ad felicem habitationem pro Adã, & posteris suis: quam perdidit propter pctm̃. Tertia conclusio: ꝙ in illa parte Australi dominatur Christus, & colitur & adoratᷣ: probatur. Nã ibi viuũt Helias, & Enoch pro trahendo vitã felicẽ per esum ligni vitæ, qđ perdidit Adã, & ibi sunt in summa, & continua cõtemplatione Dei: expectãtes secundũ aduentum Christi. imo expectant vt præueniãt aduentũ Christi pro scribendo testimoniũ de Christo cõtra Antichristũ: quia

D prædicabunt legem euangelicam contra eum, & suos sequaces: propter quã fidẽ sunt martirio coronãdi. vt patet Apoc. 11. Ergo sequitur, ꝙ Helias, & Enoch ibi adorant, & colũt Christum tanquã dominum, & redemptorem, & verum Messiam, & per consequens ibi adoratur, & colitur Christus. Item Christus post resurrectionem intrauit paradisum delitiarũ cum tota turba sanctorũ patrũ, & fideliũ vet. te. quos de limbo, & purgatorio inferni liberauerat, & habitauit cũ illis in illa felici paradiso vsq; ad diẽ ascensionis. Et per totos illos quadraginta dies tanquã dñs illius hæreditatis sedit ibi: vbi tota illa societas adorabat, & colebat ipsum tanquã Deum, & dñm: vbi nõ defuerunt agmina angelorũ cantantium eius triumphũ, & laudantium eum. Et
E post. 40. dies à resurrectione ascendit in cœlum cum tota illa sancta societate, & cepit in possessionem, & hæreditatẽ illud cœleste regnũ à patre pro se, & suis, & sedit à dextris patris tanquam vniuersalis iudex, & dñs: qui tenens catedram in cœlis iugiter iudicat in terris occulto iudicio vsquequò veniat ad iudicium vniuersale cum potestate magna, & maiestate: vt dictum est psal. 8. Ex quibus omnibus concluditur conclusio principaliter intẽta. s. ꝙ Christus dominatus est nõ solũ in hoc nostro hemispherio à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum: sed & dominatus est in inferno: quia limbum, &
F purgatorium expoliauit, & dominatus est, & dominatᷣ in toto hemisphærio australi in illa felici paradiso: quia ibi sedit cũ tota illa felici præda tanquã dñs à resurrectione vsq; ascensionem, & ibi ẽt adoratur, & colitur ab Enoch, & Helia, & dominatur, & dominabitur, & regnabit in cœlo per sæcula sęculorũ. Et per hoc patet respõsio ad rõnes curiosorũ, & astrologorũ. Et sic quæritur qũo potuit inde exire Adã cũ vxore sua qñ fuit expulsus, & qũo potuerunt intrare Helias, & Enoch quando fuerunt rapti in illã paradisum, cum tota sit circundata gladio versatili, & rhõsæa ignea illius tropici capricorni &c. Ad hoc respõdetur, ꝙ Adam cum Eua ministerio angelorum fuerunt super flammas illius Tropici eleuati, & ad partes nostras translati. Et eodẽ modo fuit introductus Enoch quando fuit raptus in paradisum: vt patet Gen. 5. & Ecclesiastici. 44. Et eodem mõ fuit introductus in illam

A illã paradisum Helias qñ fuit raptus in curru igneo: vt patet. 4 Reg. 2. Sed ex dicta positione insurgit grandis dubitatio. Nam manifestum, est quòd sol motu proprio mouetur in circulo obliquo à Tropico ad tropicum. ergo sicut per accessum ad nos causat intensam æstatem, & calorem, & per recessũ intensam hiemem in partibus Aquilonarib. ita pariter per oppositũ, per accessum ad aliũ Tropicũ causabit intẽsum æstũ, & ꝑ recessum intẽsam hiemẽ i hemisphærio Australi. imo maiorẽ, & intensiorẽ calorem causabit sol per accessum ad illam partem, q̃ ad istam. Et ita est dicendũ de coniunctionibus planetarũ inter se, & cũ aliis astris, & signis: quia eosdẽ effectus causabũt, & easdẽ pestilentias & sterilitates in parte Australi: sicut in Aquilonari: postquàm æquè mouentur plantæ inter hæc duo hemisphæria. Itẽ sicut tota terra, quæ est sub polo arctico non habet nisi vnam noctẽ, & vnum diem in toto anno, quia per sex mẽses, dum sol est in signis Australibus, semper est nox sub hoc nostro polo, & ꝑ consequens semper est dies in alio, & sic econuerso ꝑ alios sex menses: cũ est dies in nostro semp est nox in altero, & per cõsequens nulla põt esse amœnitas nec delectatio habitãtibus non solum circa illum polum, sed nec ẽt habitantibus in cæteris climatibus à polo vsque ad Tropicum Capricorni: postquàm accidunt eadem fortunia & varietates in toto illo hemisphærio, sicut in nostro. Et per cõsequens non põt esse tanta felicitas ibi sicut cõuenit, & narratur de paradiso delitiarum in scriptura. Ad hoc respõdetur ſm Auicennã: ꝙ oĩa astra cęli, tam illa q̃ sunt in Zodiaco, q̃ illa quæ sunt extra, habent suas proprietates & qualitates, quædam bonas, & quædã malas, sicut habẽt, & planetæ. Et ideo qñ planeta mittit radios suos ad astra nostra quæ sũt extra Zodiacum: causat effectus diuersos apud nos secundùm diuersitatẽ qualitatũ astrorum, & sic planeta malitiosus ex mixtione suæ influentiæ cũ influẽtia astri malitiosi causat pestilentias aut sterilitates aut bella & discordias aut tempestates, & cætera infortunia apud nos secundùm dispositionem aspectus, hoc idem facit sol secundũ mixtionẽ radiorũ cũ aliis astris quò ad calorẽ et alias influentias: Et sic patet, ꝙ nõ solum accessus & recessus planetarũ ad nos: aut coniunctio eorum inter se est præcisa causa variorũ effectuũ, sed mixtio influentiarum eorũ cũ nostris astris quæ sunt supra nos. Sed quia oĩa illa astra quæ sunt in hemisphærio Australi sunt bona, & fauorabiliora, & magnæ virtutis, prout dictum est: ideo nullã possunt recipere malam influentiam à planetis: imo resistunt malitiæ eorum intantùm, ꝙ nullũ possunt facere nocumentũ in toto hemisphærio vltra capricornum propter virtutes illarum stellarum prohibentiũ malitiã planetarũ. Et ita est dicendũ de radiis solaribus, q̃a nõ possunt causare intensum, & inordinatũ calorẽ, & æstũ cũ illis astris sicut cũ nostris, per eandẽ rõnem ꝑꝑ nobilitatẽ, & temperantiã illorũ. Et sic planetæ nullũ possunt causare nocumentũ nec disproportionẽ in illis partibus ꝑꝑ benignitatẽ, & fauorẽ, & virtutẽ illorum astrorũ resistentiũ malitię planetarũ. Ad secũdum argumẽtũ respõdetur: ꝙ tota illa pars iõ dicitur Australis, q̃a semper lucida, & illuminata lumine suauissimo, & tẽperatissimo illorum astrorũ, & maximè lumine temperatissimo, & sufficientissimo ad illuminandum totum illud hemisphæriũ cum cæteris astris illius partis: & iõ totus aer illius regionis dicitur aura rõne illius bonitatis, & lucis temperatæ: eò ꝙ ille aer est totus tẽperatissimus lumine suauissimo illustratus, & saluberrimis influentiis fauoratus ad delectationẽ viuentiũ, & ad fœcunditatẽ terrę. Iõ dicitur paradisus delitiarũ, & pars mũdi Australis, & stella illius poli dicitur Auster græcè siue Canopus: quod latinè interpretatur lucidũ, et suauissimum & vberrimũ, & vitale: à quo Austro tota illa pars dicitur australis. i. amœna, & lucida, & saluberrima, & vberrima, & delectabilis, & amœna: & ideo dicitur aura post meridiẽ sicut dictum est. Ex quibus patet: ꝙ sicut per presentiam solis non perturbatur aura in suo lumine, & calore i tota parte Australi. ita per absentiam solis non deficit lumen conueniens ad vitam felicem, & delitias hominum circa polum Australẽ. Et sic patet, ꝙ nullũ inconueniens sequitur ex ista positione: sed multa, & plura incõuenientia sequerentur, si paradisus delitiarum collocaret sub linea ęquinoctiali inter Tropicos prout quidã dicunt, aut circa Tropicos in parte oriẽtali, sicut alii autumãt: q̃a vtraq; istarũ partiũ est subiecta multis miseriis: vt patet.

PSALMVS. LXXII.

QVam bonus Israel Deus: his qui recto sunt corde.

A Titulus Psalmus Asaph. Ex hoc Ra.Sa. & multi hebræi moderni dicunt, ꝙ Asaph fecit hunc psal. & decē sequentes ipsi Asaph intitulatos: sed dictū est in principio, ꝙ isti nulla ratione; nec autoritate hoc probant. imo probatur oppositū. s. ꝙ Dauid fecit oēs psal. vt dictū est in principio lib. & in fine psal. ꝑcedentis. Sed iste psal. attribuitur ipsi Asaph tanquàm cantori, vt inquit Augu. Ad cuius intellectum est notandū, vt legitur primi paralypomenon. 15. et 16. ꝙ Dauid quatuor elegit cantores ad cantandos psal. in domo domini. In primo ordine elegit Asaph q erat de filiis Gerson. in scdo Emā de filiis Core, & Zahat. in tertio Ethan de filiis Merari. in quarto Idithū de filiis Merari. Sed i veritate Ethā idē est qd Idithū: qui fuit binominus. & sic non fuerunt nisi tres cātores tm̄. Et hoc B elegit ex magno mysterio, inquātū per ipsos quatuor figurabatur ecclesia. Nā inquantū ecclesia Christi est congregata ex omnibus fidelibus, figuratur per Asaph. qui interpretatur electio seu congregatio. Inquantū verò ecclesia est congregata ex fidelibus electis ex synagoga reprobata, & populo gentili. quorū patres fuerunt reprobati: figurata est per filios Core ꝓuenientes ex patre reprobato. Inquantū verò ecclesia Christi ascēdit ad culmen gratię, & gloriæ, & fuit fortis, & robusta contra infideles, & tyrannos, & hæreticos: figuratur per Ethā, qui interpretatur ascendens, & fortis, & robustus. Inquantū vero ecclesia Christi tansiliuit synagogā: & adepta est brauiū legis gratiæ, figuratur per Idithū qui interpretatur transiliēs eos. Sic ergo Dauid commisit, & deputauit psalmos C istis quatuor cantoribus cātandos vnicuiq; iuxta interpretationē suam, & proprietates prout materia psāl. spūaliter, & mystice exigebat. Et iō quia materia huius psāl. et decē sequentiū dirigitur toti ecclesiæ simpliciter: & toti congregationi fideliū. iō intitulantur ipsi Asaph: cui fuerunt assignati tanq̄ causatori. Vñ nō solū isti undecim psalmi assignati sunt ipsi Asaph: sed ēt alleluiatici: vt patet primi paralypomenō. 16. vbi dicitur; ꝙ in illo die fecit Dauid Principē ad confitendum domino Asaph, & fratres eius &c. Et cantate domino oīs terra &c. Et confitemini domino qm̄ bonus est &c. Per hunc ergo titulum nihil aliud habetur, nisi, ꝙ Dauid fecit hunc psa. & assignauit ipsum cantandum ipsi Asaph, & fratribus eius, eò quòd in hoc psalmo agitatur quædam difficilis quæstio D directè exposita toti ecclesię. Vnde quæstio est ista. s. quare Deus in hoc mundo permittit malos, & iniquos prosperari: & bonos, & iustos multipliciter flagellari: & à malis, & iniquis conculcari, & vexari. Nam ex hoc sequitur, quòd aut Deus est iniustus talia sustinendo: aut, quòd non curat, nec habet ꝓuidentiam de his inferioribus, & actibus hoīm. Et hanc quæstionem introducit, & mouet Dauid in persona corporis mystici siue hois mystici, in quo sunt diuersa membra, quorum quędam sunt sana, & firma, & quędam infirma. Et iō in persona istius hois mystici ratione membrorum infirmorū introducit hanc quęstionem. Et duo facit. Nā primò in persona membrorum sanorum dicit. O quàm bonus est Deus Israel his qui recto sunt corde. quasi dicat, ꝙ q̄cquid Deus agit vel permittit semper cedit in vtilitatē, E & meritum, & gloriam eorum qui recto sūt corde: iō Deus semper est eis bonus, & misericors. Sed in persona, & oratione membrorum infirmorum conqueritur, & admiratur, & hæsitat de hac quæstione. vnde tria facit. Nam primò facit qđ dictum est. Scdò negat sequelā: imo probat reuocando falsam opinionem: ꝙ licèt Deus ista ad tp̄s permittat: tamen ipse semper manet iustus: & habet curam, & prouidentiam de actibus humanis. Tertiò dando salubre consilium, & doctrinam dicit hanc quæstionē esse insolubilem in hac via. s. quare Deus ista permittit, imo dicit se nescire soluere hanc quęstionē. scđm ibi. Si dicebam narrabo sic &c. tertiū ibi. Quia inflammatum est cor meum. Iste ergo hō infirmus incipit dubitare de diuina prouidentia, dicens. F

2 *Mei autem penè moti sunt pedes: penè effusi sunt gressus mei.*

Pedes mei. i. affectus, & cōcupiscētia mea moti sunt penè. i. fere, & quasi: & gressus. i. cogitatio, & intentio fuerunt moti à rectitudine effusi huc, & illuc dubitando, & titubando de diuina prouidentia. Iō sunt moti, & effusi sūt ad sequendū malos, & peruersos. Nota. ꝙ pedes animæ dicuntur cogitationes quibus anima discurrit, & graditur huc, & illuc. & hoc pertinet ad cogitatiuam potentiam: quę negotiatur circa particularia, tam sensata quàm non sensata. & quia dū in dubio est animus huc, & illuc impellitur: ideo quandoque deuiat, & monetur à ratione, & sequitur

A sequitur sensualitatem eligendo partem peiorem. & hoc est quod dicit. mei autem penè moti sunt pedes &c. Et hoc accidit.

Quia zelaui super iniquos: pacem peccatorum videns.

Idest cum indignatione, & inuidia emulatus sum super iniquos volendo eos sequi, videns pacem, & quietem, & felicitatem peccatorum. quasi dicat: tentatus fui sequi peccatores, & iniquos videns pacem, & quietem, & prosperitatem eorum.

Quia non est respectus morti eorum: & firmamentum in plaga eorum.

Idest quia diu viuunt: & si aliquando habent aliquam aduersitatem aut plagam, tamen non est firmamentum, nec duratio in plagam eorum. quia cito liberantur à qua-
B cunque aduersitate. Vnde ratio quare diuites diu viuunt, est quia non se exponunt tot periculis sicut pauperes propter necessitatē ad quærendum victum, & vestitum: & habēt modum custodiendi se à periculis, & seruandi, & præseruandi. Et causa, quare non est firmamentum, & duratio in plaga, & infirmitate seu aduersitate eorum, est: quia habēt diuitias, & bona temporalia, cum quibus pñt remedium adhibere, & liberari qd minimè obtinēt pauperes. Et sic ex necessitate se exponunt multis periculis. Vnde multipliciter mors paperum properat, & acceleratur: & cum difficultate, & rarò à plaga, & infirmitate liberatur. Et sic est firmamentum, & duratio in plaga pauperum. Per oppositum autē diuites mali.

In labore hominum non sunt: & cum homi-
C *nibus non flagellabuntur.*

Quia non sunt communi labore hominū. Et ideo non flagellabuntur ita frequenter cū hominibus: imo videtur excepti, & exempti à communi vita, & labore, & miseria, & aduersitate hominum.

Ideo tenuit eos superbia: operti sunt iniquitate & impietate sua.

Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum: trāsierunt in affectum cordis.

Hęc est cā quare tenuit eos superbia, quia putauit non habere Deum supra se. & sic ex tali superbia operati, & repleti, & vallati sūt iniquitate, & iniustitia, & impietate contra pauperes, & iustos eos vexando, & affligendo, & expoliando. quæ quidem superbia, & iniquitas prodiit, & emanauit ex diuitiis, & prosperitate longa: quasi dicat ex adipe, & pinguedine. Nam sicut magna pinguedo, & q̄es, & otiū prouocat equū ad superbiam, & petulantiā, & lasciuiā: ita diuitię, & lōga p̄sperit as prouocant hoīem ad superbiā, & cōtemptum Dei, & aliorum. Et sic superbia, & iniquitas istorum diuitum malorum prodiit in eis ex longa prosperitate, & abundantia. Et iō transierūt, & processerunt in affectum cordis, quia quicquid desiderarūt, obtinuerunt: & quicquid voluerunt facere fecerunt, & ad effectum deduxerunt contra pauperes, & iustos, & simplices Et cōpleuerunt, & expleuerunt desideria sua in vuoluptatibus, & flagitiis, & sceleribus &c. Et sic etiam ex continuo otio.

Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt.

Posuerunt in cælum os suum: & lingua eo-
rum transiuit in terra. E

Cogitauerunt, & locuti sunt oēm nequitiam contra Deū, & proximū. Et locuti sunt iniquitatē in Deo excelso: dicentes, q̄ Deus non est, aut si est, nō curat ista inferiora, nec pōt eis resistere, nec liberare iustos, & pauperes de manibus eorū. sicut dicebat Farao: & Sennacherib: & Nabucdonosor: & Iulianus apostata, & Diocletianus; Et isti blasphemi posuerunt os suū in cœlū contra Deū. Et lingua eorū transiuit, & durauit in hac terra p aliquod tēpus sine punitione. Nota, q̄ multipliciter tyranni loquuntur in cœlū: & lingua eorū transit in terrā Primò q̄a penetrāt cœlū blasphemādo sicut Sennacherib: qui dicebat Deum Israel non posse liberare Ezechiā de manu sua. quarti Re. 18. Et Iulianus apostata, qui vocabat Iesum irridendo Galileum. Scdō quando lingua eorū transit metas rationis. Tertiò quando transit per longa tempora sine punitione. Quartò transit lingua eorum in terra: quando omnia mala F quæ præcipiunt adimplentur per satellites eorum. Tunc hæc est causa quare pauperes, & simplices videntes istos iniquos tot sceleribus impunè transire: titubant, & titubarūt de diuina prouidentia, & iustitia. Et sic sequitur.

Ideo conuertetur populus meus hic: & dies pleni inuenientur in eis.

Ideo. i. propter ista supradicta populus meus, i. gentes simplices, & populares populi mei, siue populares mei, & pauperes conuertentur. i. in isto pallu cogitando supradicta: & dies pleni. i. dies multi inuenientur in

eis

A eis in tali cogitatione. Quasi dicat. per dies plenos, & multos, & per totam diem cogitabunt inquirendo huiusmodi mysterium, & quęrendo de hoc dubio Vnde quando quis videt talia scelera impunita dicitur conuerti in se, & non vltra ire, sed scandalizari, & ibi cogitationem figere per totam diem, Ideo sequitur.

Et dixerunt: quomodo scit Deus: & si est scientia in excelso?

In tali cogitatione dixerunt isti simplices populares. i. dubitauerunt inter se: si scit, & curat ista: & si. i. verũ sit sciẽtia, & prouidẽtia in Deo excelso de istis inferioribus, & de actibus humanis. Vnde dubitando dixerunt: quõ scit Deus ista: cum ita transeant impunita? quasi dicant. dubium est an sciat Deus: & an sit scientia istorũ in Deo excelso. Nã si sciret non permitteret. Et sic quasi desperati B dubitarunt an ista fierent à casu, & fortuna. & hoc probant simul de prosperitate malorum, & aduersitate bonorum. Et ideo dicebant isti simplices iusti dubitantes. Non est mirum si dubitamus an Deus sciat, & curet ista: & an sit scientia, & prouidentia de istis in excelso.

Ecce ipsi peccatores, & abundantes in saeculo: obtinuerunt diuitias,

Quia ecce ipsi peccatores, & scelerati abũdantes in hoc sæculo obtinuerunt diuitias, & bona temporalia: & dignitates &c. Et nos per oppositum continuę sumus in afflictione, & paupertate, & aduersitate, & psecutiõe.

Et dixi: ergo sine causa iustificaui cor meũ: & laui inter innocentes manus meas.

Dixit. vnusquisq; iustus. ergo sine causa, C & frustra, & sine præmio iustificaui cor meũ, diuina præcepta seruando, & opera misericordiæ adimplendo: & laui manus meas inter innocentes: ab omni rapina, & mala operatione eas prohibendo. Nam ille iustificatur qui non proponit malum agere. Et ille lauat manus inter innocentes qui prohibet eas à mala operatione: & licèt aliquãdo proponat: tamen non progreditur in effectum: & sic se seruat innocentem in opere.

Et fui flagellatus tota die. & castigatio mea in matutinus.

Frustra etiã, & sine cã fui flagellatus tota die i. toto tempore vitæ meæ flagella, & aduersitates patienter sustuli. & castigatio, & flagellatio mea fuit in matutinis ãn aurorã surgendo ad orationem, & pœnitentiam &c.

Quasi dicat. Si omnia ista frustra feci, & sine præmio. ergo melius fuisset mihi cõmittere oia scelera, & vitã duxisse in flagitiis, & voluntatibus: & euenissent mihi oia prospera sicut ipsis sceleratis. Et nota, ꝙ castigatio iustorũ dicitur matutina. i. velox. Nam quãdo iusti delinquunt in aliquo, cito, & velociter castigat eos Deus. Per oppositum castigatio sceleratorũ est cõmuniter vespertina, & sera, & tarda: quia Deus non castigat eos vsque ad morte: qa moriuntur quõ ad corpus, & aiam ad pœnã æternã. Vnde tales mala capiũt in interitu: vt patebit psal. 139. Vnde dicit Ambro. ꝙ illico si quis post pc̃m flagellatur: hoc cedit ipsi in bonũ. Nam signũ est, ꝙ Deus non seruat ipsi punitionem post mortem. Per oppositum malũ signũ est quãdo scelerati non flagellãtur in hac vita: quia signum est, ꝙ Deus seruat pœnã in alia. Ideo ait Aug. Hic vre domine: hic seca vt in æternum parcas. Et nota, ꝙ totus iste discursus hæsitationis de diuina prouidentia maximè fuit in primitiua ecclesia. Nã multi simplices Christiani videntes diram, & atrocem persecutionẽ tẽpore Decii, & Diocletiani inceperunt dubitare de fide catolica. & ore negabant Christum, licèt non corde: intantũ, ꝙ Marcellinus Papa adoleuit idolis incensum: licèt postea fuerit correctus, & recõciliatus, & sic multi fugiebant per montes, & speluncas: vt sępe dictum est. Et ideo ecclesia in persona infirmorũ dicit ista verba. s. pene moti sunt pedes mei. i. fides mea quæ est fundamentum, & pes quo gradior in hac vita &c. Vnde sicut cogitatio, & affectio quæ sũt pedes aiæ dicuntur moueri à medio virtutis moralis: cũ effundũtur, & egrediuntur extra metas rationis: & ita dicitur vitiosus homo: ita pariter cum quis egreditur ad credendũ, & eligendum, & sequendũ ea, quę sunt extra limites fidei, & contra fidem ex timore aut sponte: tunc dicitur infidelis siue hæreticus. Ideo iste homo, & Christianus infirmus deceptus ex supradictis dicit. Mei pedes penè moti sũnt: & gressus mei penè effusi, & egressi sunt extra limites fidei supple: dubitando an Deus curaret actus humanos: & an esset iustus talia tolerando. Ex quo patet, ꝙ dubitare, & titubare est quasi a fide, & eius limitibus moueri, & effundi.

Si dicebam narrabo sic: ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.

In hac secunda parte reuocat falsam opinionem

A nionem seu dubitationem, quã habuit dubitãdo de diuina prouidentia: & iustitia. Vnde nota ꝙ supradicta simul fuit quæstio & dubitatio. Nam quæstio fuit quare Deus permittit prauos prosperari, & iustos flagellari, & à malis conculcari, Sed ex hac quæstione siue ignorantia huius quæstionis sequitur dubitatio: an Deus curet, & regat actus humanos: nam si regit eos, videtur iniustus talia tolerando: quia si est iustus nullum bonum debet relinquere irremuneratum, & nullum malũ impunitum. Ideo in hac secunda parte soluit dubitationem: ostendendo Deum curare, & regere actus humanos, & licèt tolleret ista ad tempus, tñ finaliter relinquit nullum malum impunitum, nec bonum irremuneratum. Ex quo patet, ꝙ est iustus iudex. & sic reuocat falsam opinionem: quam ignorando, & etiam cum zelo & ira tenuit dicendo supradicta. Vnde licèt non affirmatiuè tenuit
B istam falsam opinionem, tamen dubitauit, & penè adhæsit illi, motus à limitibus fidei. ideo dicit quasi correctus. Si dicebam narrabo sic: ecce nationem &c. Litera Hieronymi habet: Si narrauero si ecce nationem filiorum tuorum reliqui. & sic litera est plana. Dicit ergo translatio nostra, si dicebam. i. si sic dicendo narrauero seriose, & affirmauero i. si sic affirmarem vt dictũ supra est, approbando, & laudando vitam, & prosperitatem malorum sicut supra dixi ex passione, & infirmitate deceptus: ecce. i. manifeste patet, ꝙ reprobaui, & reprobarẽ nationẽ filiorũ tuorũ. s. Abel, & Noe, & Abraã, Isaac, & Iacob, & Iob: & oium apostolorũ, & martirũ, & iustorũ noui testamenti, qui semper fuerũt flagel
C lati, & vexati à malis tyrannis. Nam Deus quos amat corrigit, & flagellat. Prouerb. 25. Et patet per totum discursum sacræ scripturæ. Quasi dicat. si esset vera ista opinio: omnes viri iusti vet. & noui testamenti essent reprobati, et decepti, qui semper passi sunt patienter flagella, et ꝑsecutiones propter Deũ sed hoc nemo potest scire ex humana inuestigatione, nisi reuoluat, et perscrutetur sacram scripturam, et ibi videbit solutionem huius quæstionis. s. qualiter Deus, est iustus iudex: et nullũ malum relinquit impunitũ. Ideo sequitur, et subdit.

Existimabã vt cognoscerẽ: hoc labor est ãte me.

Existimabã vt cognoscerẽ ista per humanam inuestigationem, sed hoc labor est ante me. i. valde laboriosum, quia nunquàm potui videre veritatem, donec adhibui studiũ
D sacræ scripturæ. Ideo dicit

Donec intrem in sanctuarium Dei: & intelligam in nouissimis eorum.

Sanctuariũ Dei idest sacram scripturam: quæ dicitur sacrarium: & sanctuariũ Dei: in quo recõduntur oĩa sacra gesta sanctorũ patrũ in quibus latent sacramẽta Christi, & ecclesiæ. Et ideo sacra script. dicitur sanctuariũ Dei, quia ibi literaliter scribũtur gesta, & dicta sanctorum patriarcarum, & prophetarũ, & virorum iustorum, sed mysticè figurãtur omnia mysteria Christi, & ecclesiæ. Et intelligam in nouissimis eorũ. Vnde nota, quòd Dauid siue iste homo infirmus antequam videret, & contemplaretur scripturam, ex ignorantia dubitauit, & zelauit zelo iræ, & inuidiæ super iniquos, sed postqàm ingressus est
E sanctuarium scripturæ, ibi intellexit in nouissimis illorum malorum. Nam ibi vidit, & legit qualiter omnes tyranni, & iniqui licèt ad tempus fuerunt prosperati, tamen miserabiliter dies finierunt & vitam. Tunc cognouit nullum impium impunitum abire, & sic cognouit Deum mundum regere ex sapienti prouidentia, & iustitia: & ideo dicit: non intellexi donec introiui in sanctuarium Dei: idest secretum sacræ scripturæ: & intellexi istam materiam in nouissimis, & in finibus eorũ prauorũ. q. d. quia ibi vidit malũ finem & exitum malorũ. i. qualiter malè finierunt oẽs persecutores iustorum: puta Cain, Farao, Zeb, Zebeæ, Salmana, Nero Domitianus, & cæteri. q. d. postquàm inuestigatione humana ista non potui reperire, conuerti me ad studium sacræ scripturæ, & reperi veritatem huiusmodi quæstionis per punitiones malorum, & præmia istorum. Ideo se-
F quitur.

Veruntamen propter dolos posuisti eis. deiecisti eos dum allenarentur.

Idest ego noui in sanctuario sacræ scripturæ quõ propter dolos & iniquitates istorum prauorũ posuisti eis finem felicitatis suæ, & prosperitatis: delendo eos à facie terræ: quia non permisisti eos in perpetuum prosperari: imo deiecisti eos à prosperitate, dum alleuarentur, & exaltarentur, & etiam permisisti eos prosperari propter dolos, vt deciperentur in prosperitate, quia dum fuerunt in culmine prosperitatis, tunc deiecisti eos ad terram: & sic prosperitas eorum fuit eis indolũ & scãdalũ, & perniciẽ, & in causam interitus

& damna-

A & damnationis. Nam vt ait Plato, & Augustinus, Diuitiæ mundanæ, & dignitates sunt bonis bonæ, & salubres, & malis malæ, & perniciosæ. Nam boni benè vtendo adipiscūtur gloriam, & felicitatem per eas, & mali malè vtendo propter eas pereunt hic & in futuro, vt ait Iuuenalis. Ideo sequitur.

Quomodo facti sunt in desolationem: subitò defecerunt: perierūt propter iniquitatē suam.

Sicut Aman, & Seianus & Nero quia subitò defecerūt, & ceciderunt à dignitate & diuitiis, & perierunt corporaliter, & æternaliter propter iniquitatē suam. defecerunt dico sicut somnium. Nam vita, & prosperitas mūdi est sicut somniū citò euanescēs, & annihilabile. Nam sicut quis somniat, quòd est rex & diues, sed quando excitatur a somno nihil reperit, & visa est ei illa felicitas, & lætitia B breuis, & deceptoria, ita homo licèt per longam uitam vixerit in prosperitate: tamen in morte videtur sibi suam uitam, & prosperitatem fuisse breuissimam, & quasi somnium, & vmbram, & non veram felicitatem, sed quasi imaginem felicitatis. Ideo ait.

Velut somnium surgentium: domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilū rediges.

O tu dn̄e rediges imaginē eorū. i. prosperitatem eorum, quæ fuit quasi quædā imago prosperitatis, rediges ad nihilum à ciuitate, & regno tuo: quia nunquam intrabunt in ciuitatem cœlestem. rediges dico sicut somniū surgentium. i. eorum qui surgunt a somno. Vel potest sic ordinari. Isti praui subitò defecerunt, & perierunt à ciuitate tua: sicut somnium surgētium deficit, & annihilatur. & sic imaginem eorum ad nihilum rediges. i. prosperitatem fallacem. & etiam potest hoc literaliter referri ad plures, qui in hac vita fue C runt in tanta dignitate, quia imagines eorū erigebantur in plateis & in foro. Sed fuerunt turpiter eiecti à dignitatibus & interfecti. Ideo postea imagines eorum fuerunt comminutæ: & ad nihilum redactæ, vt dicit Iuuenalis de Seiano, & etiam de Nerone, & domitiano. Nam imago Seiani trahebatur per ciuitatem, vsquequò fuit lacerata. Nam ista erat consuetudo tyrannorum, qui dum erant in prosperitate faciebant fieri sibi imagines ex ære & metallo, & poni in foro, & locis publicis ad perpetuā memoriā eorum, vt ita venerarentur in absentia sicut in præsentia. Sed quando deiiciebantur à statu, & dignitate: aut interficiebantur, tunc etiā imagines eorum conterebantur: sicut factum est de Seiano qui erat Neroni dilectus, intantum ꝙ erat secundus post eum, sed tandem venit in iram Neronis: qui fecit ipsum interfici: & ad ripā tiberis iactari: vbi inimici eum calcabāt dicentes. Calcemus Cæsaris hostē. & trahebant imaginē eius per terrā & cōminuerunt eam. Vnde ad hunc intellectū forsan dicit. Et imaginem eorum ad nihilum rediges &c. D

Quia inflāmatū est cor meū: et renes mei cōmutati sūt: et ego ad nihilū redactus sū et nesciui.

Hic Dauid in persona cuiuslibet iusti cōfitet errorē suū, & ignorantiā, & impossibilitatē ad soluendā istā qōnem. In qua tria facit. Nam primò facit quod dictum est. Secundò agit gratias, quia non mansit in illo errore. Tertiò dat salubre consilium, & doctrinā. secundum ibi. Et ego semper tecum. tertium ibi. Quid enim mihi est. Quantùm autem ad primum iam dictum est, quòd duo sunt cōsideranda in prædicta quæstione. Primò ipsa quæstio siue dubium in se. s. quare Deus permittit malos prosperari, & iustos deprimi, & affligi. Secundò considerandus est error. quē ignorantes, & fragiles inferebant ex supradicto dubio. s. ꝙ vel Deus non curabat nec gubernabat actus humanos, vel ipse erat iniustus talia tolerando. Sed iā hunc errorē remouit Dauid in particula præcedenti: ostendendo, quòd Deus gubernat actus humanos, & semper in supradictis manet iustus iudex: quia licèt permittat malos ad tempus prosperari, tn̄ finaliter punit eos, & annihilat eorum prosperitatem, & deiicit eos dum eleuātur, & exaltantur &c. Et sic peccatum eorum non abiit impunitum. Sed quid dicēdum de quæstione in se. s. quare Deus ista permittit ad tempus fieri: quia interim patitur iustus? F Ad hoc dicit Dauid; quòd licet ipse inflammatus desiderio sciendi: vel zelo, & inuidia prosperitatis malorum, per longa tēpora inuestigauerit solutionē huius quæstionis; intantùm, ꝙ cogitationes eius fuerunt cōmutatæ ad supra dictum errorem hæsitando, & dubitando de diuina prouidentia, & iustitia: tamen finaliter nunquàm potuit peruenire ad eius solutionem: imo tanquàm iumentum factus est ignorans, & quasi ad nihilum redacta est scientia sua in hac perscrutatione; eò quod ista quæstio est insolubilis, & inuestigabilis per scientiam humanam. Vnde intantùm factus fuit ignorans, & quasi iumentum, & bestia in hac inuestigatione: ꝙ incidit

A incidit eo errorē,& dubiū de diuina iustitia, & prouidentia. Ideo dicit Aug. ꝙ qui quærit solutionem huius quæstionis,& causam, videtur quærere causā diuinæ volūtatis: cuius nulla est causa, cū ipsa voluntas diuina sit cā omniū. Ideo ait ꝙ de huiusmodi arcanis diuinis melior est fidelis ignorantia: quàm temeraria scientia. Nā multi volētes inquirere de hoc profundo: versi sunt in profundum multorū errorū, sicut fecerat iste afflictus fragilis. Et hoc qđ intendit dicere Dauid dicens. Ecce cor meum inflammatum est inuestigando hanc quæstionem,& etiam cor meum.i. affectus,& sensualitas inflammata est ardescēs zelo iræ,& inuidiæ, videndo prosperitatem malorum,& renes mei.i. cogitationes meę interiores commutatæ sunt ad incidendum in supradictū errorē dubitando de diuina prouidentia,& iustitia: iō ad nihilū redactus sum B & nesciui.i. tota scientia mea, & labor studii mei ad nihilū redactus est,& nesciui soluere supradictā qōnem: imo vt iumentū est bestiā ignorans factus sū apud te, volendo quærere causam tuæ volūtatis. Vnde nota, ꝙ renes quandoq; sumuntur pro interiori cogitatione in scriptura, vt ibi Scrutans corda,& renes Deus. Vnde litera Hieron. habet, Quia cōtractum est cor meum,& lumbi mei velut ignis fumigans,& ego insipiens & nesciens.

Vt iumentum factus sum apud te: & ego semper tecum.

Tenuisti manū dexterā meā: & in volūtate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me.

Quasi dicat. Nā ista proueniūt ex profunditate,& altitudine diuitiarū sapiētię,& sciētię tuę: cuius iudicia,& uiæ sunt inuestigabiles. iō quilibet intellectus humanus volens C ista inuestigare. est quasi iumētū,& bestia apud te non valēs ista inuestigare: imo incidet in diuersos,& nefandos errores. Ex quib. patet, ꝙ melius est talia fideliter ignorare,& altitudini diuinæ sapientiæ dimittere,& relinquere,& cum timore,& tremore Deū magnificare, q̄ temerè velle īuestigare. & hæc videtur intētio ipsius Dauid: licet aliter alii exponant hūc passum. Et ego semper tecū. Hic incipit versiculus,& snia in hebræo & translatione Hieronymi: vbi Dauid in persona iusti agit gratias, ꝙ licèt aliquando ex dolore,& afflictione hæsitauerit: quia ita impedit animū ne possit cernere verū: tñ Deus non permisit ipsum permanere in illo errore, imo cognouit ignorētiā suā,& talia prouenire ex illis occultissimis,& arcanis iudiciis sapientiæ diuinæ. Nā Deus semper tenuit manū de D xterā eius. Ad cuius intellectū est notādū, ꝙ sicut sensualitas,& caro dicitur sinistra hoīs: eò ꝙ sēper impellit hoiem ad partē deteriorē: ita rō dicitur dextera, eò ꝙ impellit hominē ad partē meliorē,& iustā,& ad obediendū Deo,& pceptis eius, Iō licèt Dauid,& aliquis iustus aliqñ fuerit impulsus à sinistra.i. à sensualitate ad dubitandū de diuina iustitia: tñ Deus semper tenuit manū dexteram.i. partē rōnalem ipsius. ne maneret in tali errore, imo ſm voluntatē deliberatiuā & fidelem intelligentiā conformatus fuit diuinæ volūtati, tribuendo talia occultissimo,& iustissimo Dei iudicio. Ex quo patet ꝙ in tali titubatione Deus nunquā dimisit illū: imo semper fuit secū: quò ad partē rōnalem. Ideo dicit. gratias tibi ago supple, quia ego semper E fui tecū,& nō fui separatus à te per fidē in tali meditatione; imo semper tenuisti dexterā manum meam.i. partem rationalē,& voluntatē deliberatiuā, in qua parte rationali consistit vera fides,& spes,& caritas,& sic tenuisti dexteram meam per fidem in præsenti, cū qua fide,& spe toleraui patienter persecutiones,& afflictiones temporales: ideo cum gloria suscepisti me post hanc vitam in præmiū laborum,& persecutionum. Vnde dextera in scriptura non solum ponitur pro parte rationali, sed ēt pro recta voluntate,& operatione,& iō dicit. Tenuisti manum dexterā meā.i. rectam,& piam intelligētiam,& fidelē ad credendū,& rectam voluntatē ad bona operandū ne caderē in hæreses: & blasphemias. & deduxisti me in tua voluntate.i. per regulā mandatorū,& sic cū gloria,& victoria su- F scepisti me. q. d. Tu tenuisti intelligentiam meam, ne caderem in errores contra fidem,& tenuisti voluntatem meam ne committerem opera illicita,,& nefanda contra tua pręcepta. Et sic semper fui tecum, te tenente dexteram meam &c.

Quid enim mihi est in cælo: & à te quid volui super terram?

Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum.

Hic dat salubrē doctrinā,& consiliū oībus fidelibus super hac quæstione. Vnde dicit, ꝙ si nos videmus, quòd Deus semper punit malos,& agentes contra legem diuinam: & dat præmium bonis,& iustis, ergo vanum,& inane est terere tempus inuestigando de

supradicta

A supradicta quæstione, nisi declinare à malo, & facere bonum. & ista est salubris doctrina & consilium bonum. Dicit ergo. Quid est mihi in cœlo amplius quærendum, nisi gloriã quam das iustis? Et quid amplius volui à te super terram, nisi gratiam supple ad bene operandum, quam das adhęrentibus tibi & inuocantibus te? ergo vanum est aliud quærere, & tempus in curiositatibus terere: quia in talibus curiositatibus defecit cor meum, & caro mea. i. sensualitas mea inquirendo, & inuestigãdo. iõ dimissis illis tu es Deus cordis & desiderii mei, & tu Deus es pars hęreditaria. i. hæreditas mea in æternum: & ideo aliud nolo quærere nec inuestigare. Et in hoc præmio etiam defecit. i. terminauit desiderium cor meum, & caro mea: ideo nihil aliud volo. Et declarat seipsum, dicens.

B *Quia ecce qui elongant se à te peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te:*

Mihi autem adhærere Deo bonum est: ponere in domino Deo spem meam.

Vt annunciem omnes predicationes tuas in portis filię Sion.

Quia ecce. i. manifestè videtur, quòd omnes, qui elongant se à te transgrediendo pręcepta: peribunt in inferno, & tu perdidisti in dãnationem perpetuã oẽs qui fornicãtur abs te. i. qui à te recẽdẽdo fornicãtur cũ diabolo eius suggestiões sequẽdo, & operãdo. Ex quo patet, ꝙ bonum, & melius est mihi adhærere Deo, & ponere spem meã in eo, ꝙ̃ sequi diabolum, & elongari à Deo, vt possim annunciare oẽs laudationes, & opera tua in portis ecclesiæ: quæ dicitur filia Sion: vt frequenter dictum est. Et etiam aures fidelium dicuntur portæ quibus audiuntur laudes Dei, &c.

C Ex his patet, quòd Dauid in hoc psal. coniũgit finem cum principio. Nã ibi dixit. Quàm bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde in fine vero concludit. Mihi adhærere Deo bonũ est. Nã quidã fragiles: putabãt, ꝙ Deus erat melior, & magis fauorabilis prauis, & tyrannis, & etiam infidelibus: quàm iustis, & fidelibus: eò quòd illos permittit prosperari, hos autem affligi. Ad hoc respõdet Dauid in psal. dicens. quòd hoc est falsum: imo per oppositum Deus est bonus: imo melior, & fauorabilior iustis, & rectis corde, quàm prauis, & tyrannis. quod probatur. Nam licèt ad tẽpus Deus permittat prosperari malos: tamen hoc cedit eis in malum. & in scandalũ & in perniciẽ: quia infeliciori, & altiori prosperitate deiicit eos à prosperitate mũdana & gloria cęlesti, & destinat eos ad pęnã ęternã.

D Per oppositum autem licet permittat iustos aliqñ flagellari, tñ totaliter nõ relinqt eos: imo tenet manũ eorũ dexteram, conferendo gratiã: vt patienter tolerẽt flagella, & aduersitates, & etiam cedit eis in augmentũ meritorum, & finaliter consequuntur gloriam, & vitã æternã. Ex quo patet ꝙ Deus Israel melior, & magis fauorabilis est iustis, & rectis corde: quàm prauis, & tyrannis. Nam prosperitas illorum cedit eis in damnationem perpetuam, & aduersitas istorum cedit istis ad felicitatem, & gloriã ęternã: maximè quia non deserit eos per gratiam in tali aduersitate. & concludit, ꝙ melius est adhærere Deo per fidem, & caritatem, & spem quàm elõgari ab eo, cũ tales pereant finaliter. Et hæc est tota intentio huius psal. & salubris doctrina, quã dat nobis propheta, licẽ principalis qõ maneat insoluta vt dictum est.

E Sed Augu. videtur soluere istã quæstionem super psa. 54. dicens ꝙ Deus permittit prosperari, & regnare malos, vt bonos exerceant. Item in sermone de innocentibus, dicit ꝙ non esset meritũ nec corona martyrum, nisi fuisset iniquitas tyrannorum &c. Item de iustis dicit August. quòd ideo flagellantur in hoc mundo, ne patiantur in alio. Item apostolus ad Corint. dicit, quòd ne magnitudo reuelationum extolleret eum datus est sibi stimulus &c. Ex quo patet, quòd flagella permittuntur iustis ad custodiam virtutum, & etiam ad augmentum meritorum: vt ibidem dicitur, quia virtus in infirmitate perficitur: & sic fuit flagellatus Iob, & Tobias. Sed in veritate Augustinus, & Paulus propter hoc non soluunt totaliter quæstionem, quia nihil aliud probãt, nisi quòd talia flagella cedunt iustis ad meritum, & gloriam, Sed nos videmus, ꝙ quidã iusti flagellantur: & quidam non: ideo semper manet quæstio insoluta s. quare magis Deus permittit flagellari vnum istum quam alium. Ideo Boetius. 5. de consolatione. prosa vltima, putat hoc soluere dicens: ꝙ ideo Deus magis permittit flagellari vnũ quam alium: quia scit, quòd iste patienter tolerabit, & iste forsan deficeret. Sed parcat mihi reuerentia tanti viri, qa adhuc manet quęstio insoluta. Nam iste iustus non posset talia flagella patienter tolerare, nisi Deus teneret manum eius dexteram per gratiam, vt dictum est in hoc ps. ergo adhuc restat scire

quare

A quare Deus dat isti talem gratiã & non illi. Et ideo dicit Augustin. lib. super Malachiã: quòd ista quæstio est insolubilis, & inscrutabilis nobis: imò de tali quæstione melior est fidelis ignorantia, quàm temeraria scientia. Et hoc idẽ dicit hic Dauid: Ad nihilum redactus sum, & nesciui: vt iumentum factus sum apud te, ad soluendum supple istam quæstionem. Sed agit gratias quia Deus semper tenuit manum eius per gratiam in persecutionibus. Ideo dat salubrem doctrinam, vt Deo hæreamus &c. Hoc idem videtur sentire & referre Macrobius in Saturnalibus dicens, De Epicteto philosopho nobili: qa is quoq; seruus fuit, recentior est memoria, q vt possit inter oblita nesciri, cuius etiam de se scripti duo versus referuntur: ex quibus illud latenter intelligas, non omni modo diis exosos B esse qui in hac vita cum ærumnarum uarietate luctãtur, sed esse arcanas causas: ad quas paucorum potuit curiositas peruenire. Prima ergo conclusio siue doctrina huius psalmi est, quod Deus licet permittat iustos ad tempus flagellari, tamen bonus, & fauorabilis est eis finaliter. Secunda, quòd licèt Deus permittat malos ad tempus prosperari, tamen finaliter punit eos, & prosperitas cedit in damnum. Ex quo patet quòd Deus est iustus iudex. Tertia, q omnis, homo est ignorans vt iumentum ad inuestigandam, & soluendam supradictã quæstionẽ. s. quare Deus permittit bonos affligi à malis. Quarta, q Deus nunquàm deserit iustum in persecutionibus per gratiam, sed semper tenet manum eius dexteram &c. Quinta, quòd homo iustus non debet amplius quærere de ista quæstione, postquàm Deus dat sibi gratiã in præ-C senti ad toleranda flagella, & dat gloriam in futuro. vnde dictum est Paulo. Sufficit tibi gratia mea. Sexta, q postquàm omnes qui elongant se à Deo pereunt & perduntur æternaliter, ergo melius est adhærere Deo per fidem, & caritatem, & ponere spem in eo. Et in hac vltima conclusione consistit tota sententia huius psal. & tota intelligentia eius, & finalis intentio prophetæ.

PSALMVS. LXXIII.

Vt quid Deus repulisti in finem: iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ?

Huic psal. præponitur titulus Eruditio siue intellectus ipsi Asaph. Vnde licèt qdã dicant, quòd Asaph fecit hunc psalmum. tamẽ beatus Hieronimus in epistola ad Fabiolam de mansionibus asserit Dauid fecisse ipsum: D cũ allegando uersiculum huius psalmi ait: Et Dauid canit. Tu siccasti fluuios Etan. & ideo est dicendum, quòd Dauid fecit hunc psal. & dedit ipsum cantandum choro ipsius Asaph, inquantum dirigitur vel loquitur de tota ecclesia. Qui quidem psal. licèt videatur facilis, eò quòd est totus historicus: tamen ipse est bene difficilis quantum ad determinatã materiã assignandam: & ideo est maximũ schisma inter Hebræos de materia huius ps. Nã quidam exponunt ipsum de vastatione Hierusalem facta per Caldæos: quam præuidit ꝓpheta in spiritu, & quidam de uastatione facta tempore Maccabæorum, quidam autem de vastatione facta per Romanos, & da captiuitate in qua modo sunt: de qua petunt liberari per Messiam, quem falso expectant. & sic non solum vnus contradicit altari: sed ẽt vnusquiq; cõtradicit sibiipsi in pro- E cessu expositionis huius psal. Et ideo spretis ineptiis eorum præsupponendo quintam regulam de spiritu, & litera, & duplici spiritu ꝓphetarum: prout fuit assignata in prologo: est dicendum, q Dauid qui fuit principiũ & ampliator illius regni, & cultus diuini, & templi desiderans scire discursum, & durationem illius regni, & ciuitatis, & templi præuidit in spiritu per reuelationem qualiter propter peccata illius populi ciuitas illa cum tẽplo primo erat destruẽda per Caldæos, & postea reędificanda cũ secundo tẽplo. Sed iterũ ciuitas erat vastanda, & affligenda cum toto regno, & tẽplum ꝓphanandum per Antiocũ de genere Græcorum tẽpore Maccabæorũ. Sed quia præuidit in spiritu, q Christus in suo aduẽtu nõ solũ erat liberaturus illum F populum, & totum mundum à miserabili seruitute peccati: sed ẽt de persecutione populi gentili: inquantum iugo suo debebat subiugare totum populum gentilem: qui sicut ante persequebatur nomẽ Dei Abraam, Isaac, & Iacob, & legẽ Moysi, postea ille populus debebat subiici Deo Abraam, & Israel, & defendere nomen Dei Iacob: Ideo Dauid petit in hoc psalmo liberari de populo gentili per aduentum Christi. Sed postea quia præuidit qualiter illa persecutio facta tẽpore Maccabæorum erat figura futuræ persecutionis ecclesiæ faciendæ per Mahometum, & Antichristũ: ideo pariter petit liberationẽ ecclesiæ Christi: & sic iste psal. currit & procedit in duplici spũ ſm quòd Dauid in persona ecclesiæ

A ecclesiæ petit liberari de duplici persecutione ecclesiæ quā pruidit in duplici spū. Nam ipse petit ecclesiā liberari secundum statum veteris testa. ab vtraq; afflictiōe tā spūali q̄ tpali p primū aduētū Christi: & etiā petit liberari secundū statū noui test. de persecutione Mahometi, & Antichristi. Et ideo ne confundātur intellectus simpliciū lectorū, fiet duplex, & distincta expositio huius psal. s. vna de vastatione illius ciuitatis, & tēpli facta per Antiochiū: & altera de vastatione ecclesiæ noui test. facta per Mahometū & faciēda per Antichristū: prout fuit figurata per primā. Quātū ergo ad primā expositionē duo facit. Nā primò exponit suā vastationē, & afflictionē. secundò petit liberari per Christū: ibi. Vsquequo domine. Conqueritur ergo Dauid, & dicit in persona illius populi fidelis afflicti tēpore Maccabęorū. O Deus vt quid repulisti,
B & oblitus es nos in finem. i. totaliter: & iratus est furor tuus super nos: qui sumus oues pascuę tuæ? Ex hoc patet, q̄ ista nō est vox populi existentis in captiuitate Babylonica. sicut Iudæorū quidam dicunt: quia Dauid iā prędidit, q̄ propter scelera sua, & peccatorū idololatriæ ille pupulus erat ceptiuandus & sic non ignorabat causam illius captiuitatis. sed loquitur in persona Maccabæorū, & aliorum fidelium, qui affligebantur. Et etiam hic propheta non quærit causam quare Deus p̄mittebat affligi: quia nunquam defuerunt eis peccata, propter quæ merebantur affligi. Sed conqueritur quare tanto tēpore durabat illa afflictio: & quare Messias tantum differebat aduentum suū ad liberandū eos: quia videbatur eos finaliter, & totaliter repulisse: &
C obliuioni tradidisse: & oues suas refellisse: & abdicasse. Ideo Dauid vt moueat Deū ad misericordiā: & vt mittat Messiam ad liberandū eos: cōmemorat beneficia pręteria. Nam delectatur magnanimus in audiendo beneficia quę fecit: & magis mouetur ad maiora. vt patet 4. Aetichorum. Et ideo momorantur maiora beneficia: & illa quę erant figura futuræ redemptionis. Ideo dicit.

Memor esto congregationis tuæ: quam possedisti ab initio

Redemisti virgam hæreditatis tuæ: mons Sion in quo habitasti in eo.

O domine memento cōgregationis tuæ. s. filiorum Israel. quā congregasti, & possedisti ab initio s. ab Abraam quem eduxisti de Hur Caldeorū: & postea de Mesopotamia: & eduxisti in terram Canaam: à quo ista congregatio habet originē. Et postea congregasti D istum populum ex Aegypto in Ramasse: & sic duxisti ipsum p desertum: & multotiens redemisti virgam hereditatis tuæ. s. sceptrum, & regnum Israel. Nam primò redemisti ipsum de Aegyptiaca captiuitate. Secundò in mari rubro. Tertiò introduxisti ipsum in terram promissionis: & ibi redemisti, & liberasti ipsum per multos iudices: & finaliter tēpore Samuelis dedisti ipsi virgam: & sceptrum regale. Quæ virga; & regnum multotiens fuit infestatum à regibus Assyriorum, & Babyloniorū, & ægyptiorū: sed finaliter semper redemisti, & liberasti istam virgam, & regnū hæreditatis tuę, quæ est mōs Sion. s. Hierusalem caput, & sceptrū regni, in quo habitasti per specialē cultū. Et nota, q̄ dicitur in quo, & in eo: qa ad diuersa referunt. quasi dicat: in quo monte, & ciuitate habitasti, & habuisti sceptrū tanq̄ in capite regni: & habitasti in eo. i. E i tēplo p specialē cultū. Nā ciuitas erat sedes sacerdotalis: in quo tēplo erat arca dñi sedētis super cherubin. quasi dicat. Tu donasti liberā hęreditatē isti populo. s. terrā p̄missionis: & tēplū, & regnū, & oēs dignitates super cæteras nationes. Et notāter scd̄m Augustinū, populum Israel vocat virgam hęreditatis Dei: eò q̄ fuit figuratus per illā virgam qua Moyses fecit oīa miracula, & prodigia in Aegypto: & in mari rubro: & per totum desertum. Translatio Hieronymi habet. Redemisti sceptrum hæreditais tuæ: montem Sion, in quo habitasti, & sic est litera plana.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem: quāta malignatus est inimicus in sancto.

Et gloriati sunt qui oderunt te: in medio solemnitatis tuæ. F

Hic petit liberari memorans instantes afflictiones, & dicens. Leua manus tuas. i. potentiam tuam in finem. i. finaliter: in. i. contra superbias eorum inimicorum infidelium. Et vide supple: quanta malignatus est iste Antiochus inimicus in sancto. s. templo, & populo tuo, & sanctuario, vastando, cædendo, polluendo &c. Et quomodo illi infideles qui oderunt te, gloriati sunt se habuisse victoriam in medio solemnitatis. i. in medio templi, & ciuitatis vbi celebrabantur tuæ solemnes festiuitates. quasi dicat. in odium tui, & vituperium, & contemptum ista quæ sequuntur, fecerunt. Nam primò.

A *Posuerunt signa sua signa & non cognouerunt sicut in exitu super summum.*

Posuerūt signa sua · quia Antiocus posuit imaginem suam: & idolum Iouis olympii in medio tēpli vbi celebrabantur solemnitates: & offerrebantur Deo sacrificia: & etiam in signum captionis. Et interponitur non cognouerunt. i. gentiles in omnibus his Deum non cognouerunt: nec timuerūt, nec cognouerūt ꝙ Deus permittebat ista ex peccatis Iudęorum: imo imputabant, & attribuebant victoriæ suæ. & debet sic ordinari litera. Posuerūt signa sua in medio templo solēnitatis tuæ. signa dico posuerunt super summū, & turrim: & arcem. & templū: sicut in exitu: qa bonus exitus belli dicitur victoria: et econuerso. i. sicut solet fieri in victoria: sicut in exitu. i. tanquā in victoriam: siue ad signum: & in signū
B victoriæ, & in hoc non cognouerunt ista pro pter peccata populi permitti: imo propriæ victoriæ, & viribus attribuerunt.

Quasi ĩ silua lignorū securibus exciderūt ianuas eius ĩ idipsū: ĩ securi et ascia deiecerūt eā.

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra: polluerunt tabernaculum nominis tui.

Non solum posuerūt signa sua in templo & præsidio ciuitatis: sed etiā exciderunt ianuas eius. s. templi, & ciuitatis in securibus: sicut solēt excidi arbores in silua lignorum, & arborum: & in idipsum. i. similiter deiecerūt eā. s. ciuitatem in securi & ascia. Vnde sicut securis dicitur à secando: ita ascia dicit quasi acuta, & bene scindens ab acuendo. Et est instrumētū quo dolant fabri lignarii. Et etiam incenderunt sanctuarium tuū, & templum: & polluerunt in terra tabernaculum nomi-
C nis tui. idest vbi nomen tuum venerabatur, & colebatur polluerunt: quia ibi posuerunt idolum Iouis olympii: & ibidem sacrificarunt Diis suis.

Dixerunt in corde suo cognatio eorū simul: quiescere faciamus oēs dies festos Dei à terra.

Singa nostra non vidimus: iam non est propheta: & nos non cognoscet amplius.

Tota illa cognatio. i. generatio, & concio infidelium dixerunt, & simul in consilio statuerūt: faciamus quiescere, & cessare à terra. i. de tota terra dies festos. i. solēnitates, & festiuitates, quas Deus in lege pręcepit. quasi dicant. Prohibeamus ne Iudæi seruent festiuitates, & cætera legalia, & præcepta: sed seruent ritus gentilium. sicut patet primo Maccabæorum per totum, & etiam 2. Maccabæorum 7. Sed ista etiam verba sunt verba illorum. Iudæorum qui apostatarunt tēpore Maccabæorum: qui dicebant: ꝙ postquā dimiserāt legalia, & seruabant ritus gentium: euenerat eis prosperitas. Ideo sequitur: signa nostra antiqua non vidimus: & iam non est propheta in Irsael: nec Deus cognsocet nos amplius. quasi dicant. Iam Deus dimisit illum populum, & legem: præbet fauorem gentilibus. Ideo melius est eis adhærere.
D

Vsquequo Deus improperabit inimicus: irritat aduersarius nomen tuum in finem?

Vt quid auertis manum tuā, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ.

Hic petit non solum restaurationem ciuitatis: & templi prophanati, & polluit p Antiocum: sed etiam principaliter petit restaurationem: & liberationē totius generis humani vexati per diabolum: & per idololatriam. & ideo semper currit duplex intelligentia in hac secūda parte. Dicit ergo. O Deus vsquequo inimicus diabolus, & populos gētilis improperabit nobis contemnēdo legem tuam: & aduersarius. i. populus gentilis irritabit nomen tuum dicendo: ꝙ Deus Irsael non est potens ad liberandum nos de manibus eorū: & præferendo tibi Deos suos? vt quid auertis manum tuam. i. potentiam tuam ab eis? quasi dicat. cur cessas eos punire, & adhibere manum, & potētiam tuam super eos; & auertis. i. non mitis dexteram tuam, et potentiam de sinu tuo in finem. i. finaliter, et totaliter contra eos, vt punias totaliter eos? Et est modus locutionis contra desides, et ignauos, et se-
E cordes, et inertes: qui nō curant vindicare iniurias: qui dicūtur habere manus in sinu: nō mittētes eas cōtra hostes. q. d. Quare non trahis manum de sinu tuo: vt mittas in hostes q irritant nomen tuum? Sed ego credo, ꝙ hic lateat maius sacramentum Ad cuius intelligentiam est aduertendum: ꝙ Christus dicit manus dextera ipsius patris: vt dictum est in prologo, qua pater exercet suam virtutē, & qua creauit mundum. et recreauit humanum genus, et vicit diabolum: qui quidem filius est Deus ante secula, et verbum in sinu patris. Quare pater dicitur misisse manum suam de sinu suo: quando misit verbum in carnē: per quod liberauit genus humanum, et vicit diabolum, et subiecit populum gentilem iugo fidei. Dicit ergo Dauid in persona totius cor-

A poris mistici pro illo statu. O Deus pater q.d idest quare auertis à nobis manum tuam, nō mittendo filium? & quare auertis dexteram tuam de sinu tuo, idest quare non mittis filium tuum de sinu tuo, vt sumat carnem, & liberet nos? q̄a ipse est Chr̄s rex noster qui est ante sęcula: quia antequàm mundus fieret ipse erat verbum in principio, et verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: per quem ex tempore mundus, & omnia facta sunt. Itē inquantùm rex noster operatus est salutē in medio terrę: Et ponitur præteritum pro futuro: p̄p certitudinem prophetiæ, & propter reuelationem iam ipsi factam. Quasi dicat. tu mihi reuelasti in sp̄u, & per figuras scripturarū in spiritu præuidi qualiter iste rex noster Christus: qui dicitur tua manus dextera, est operaturus salutem generis humani in Hierusalem: quę est in medio terræ habitabilis. In
B medio dico secundùm latitudinem, quia est sita quasi in fine siue ī medio quarti climatis: et sic dicitur esse in medio mundi: dico secūdùm latitudinem, quia distat ab æquinoctiali quasi triginta duobus gradibus, vbi Christus crucifixus est. quasi dicat: postquàm hoc mihi reuelasti fac, vt impleatur.

Tu confirmasti in virtute tua mare: contribulasti capita draconum in aquis.

Tu confregisti capita draconis: dedisti eum escam populis Aethiopum.

Hic explicat misteria in quibus figuraliter Dauid pręuidit redemptionē, & liberationē nostrā, et excidium diaboli: ex quibus assumit parabolā, et propositionē nostrā, & excidium diaboli. Ad cuius intellectum est notādum, ꝙ illa virga cum qua Moyses fecit mira
C cula in Aegypto, et diuisit mare rubrum, de qua supra dictū est, fuit figura ipsius Xp̄i, & Xp̄s fuit figuratus per eā. Vnde sicut illa virga fuit instrumētū p̄ qđ Moyses fecit illa miracula in terris, vt ait Leo papa. Vnde quasi per omnia illa virga fuit figura Christi in cūctis misteriis, vnde per hāc Moyses percussit aquas maris rubri, et aquæ fuerunt diuisæ ad modum muri firmi, ex vtraque parte præbētęs viam securam filiis Israel, vnde euaserūt et liberati sunt de Agyptiis, quæ quidē virtus non erat in virga principaliter, sed in virtutę diuina, existente in angelo, qui erat inclusus in nube. Ita pariter Christus per cōtactū carnis prębuit virtutem regeneratiuam aquis ad baptismum nostrū, per quam aquā baptismalem liberamur de captiuitate diaboli, et transiuimus per vndas huius mundi, & D tendimus in terram viuentium nobis promissam. Et sic Christus nos ducit in patriam per aquas baptismales. Et sic sicut illęmet aq̄ venerunt super Pharaonē et Aegyptios, et suffocarunt eos, ita aquæ peccatorum huius mūdi suffocant homines in peccato originali, & actuali, nisi sint sanatę, et fugatę per virgam et potestatem Christi. Vnde nota, ꝙ rex Aegypti, et omnes Aegyptii dicuntur dracones eò ꝙ habitant inter aquas, et perfusiones aquarū ipsius Nili: et sic Eze. 29. appellat Draconē regem Aegypti, dicens, Draco magne qui excubabas in medio fluminum. Et etiam tota Aegyptus dicit̄ draco: Et magnates Aegypti dicuntur capita draconis. Et ideo quando Deus submersit Pharaonē, & exercitum eius in mari rubro, dicitur confregisse capita draconis in aquis, quod fuit figura, ꝙ eodē modo Christus debebat confringere, & E submergere diabolum qui dicitur draco, & etiā submergere capita draconis, q̄ sunt duo vitia capitalia, in aquis baptismalibus. Et sic Deus dedit Pharaonem, & Aegyptios coruis nigri comedendos: qui corui dicuntur populus, & multitudo Aethiopum, idest nigrorū. Illud fuit figura, ꝙ postq̄ Christus liberasset fideles per aquas baptismales, & confregisset diabolum, & septem vitia capitalia, tunc debebat cōgregare fideles in ecclesiam suam, & relinquere infideles diabolis comedendos. Et hoc est qđ dicit hic propheta, adducens illud misterium in figura. Vnde ait. O Deus tu confirmasti in virtute tua mare. i. ad modum parietis firmum stare fecisti, quādo Moyses percussit aquas cū virga: Et postquàm populus tuus illæsus transiuit: tunc cū F tribulasti, & contriuisti capita draconum: idest Aegyptiorum in aquis. Et tu confregisti capita draconis, idest magnates Pharaonis, & dedisti ipsum draconē. s. regem Aegypti cū magnatibus suis, in escā populis Aethiopū. i. coruorum nigrorum. Sed quia hoc fuit figura tui aduentus: ergo veni in carnē. & percute mare baptismale virga tuæ humanitatis, & libera nos, & cōtribula, & confringe capita. i. vitia capitalia draconis. i. diaboli. quasi dicat. Sicut tu contriuisti, & confregisti capita Aegyptiorum in mari rubro: ita confringe diabolum, & capita eius in baptismo per contactum tuæ carnis in Iordane, & in tota ecclesia. Vnde nota quòd peccatum originale dicitur caput draconis, i. diaboli: quo primò

A mò mordet in nostra libidinosa generatione Septem autem vitia capitalia sunt capita in cauda draconis: quibus mordet hominē per processum temporis:et in adulta ætate. Et sic baptismus nō solum extinguit peccatum originale quod dicitur caput: sed etiam actualia peccata: quę sunt septem capita in cauda draconis, et hoc est quod ꝓphetico dicit Dauid de Christo per figuram interitus Pharaonis, et suorū in mari &c. vnde iste draco magnus diabolus habet primò tria capita, idest tria genera peccatorum. s. originale, actuale, et veniale, quibus mordet genus humanum. Sed actuale diuiditur in septem vitia capitalia: siue septem spiritus nequiores se: qui præsunt tanquàm principes septem vitiis capitalibus, et omnes cōfregit Christus. Primò per virgam baptismi: Secundò per virgam pœnitentiæ. Ideo dicit. Tu confregisti &c. & sic ponitur figura pro figurato in hac litera & præteritū pro futuro: sicut est mos Dauid in hoc psalmo, & cæteris. Item sequitur.

B

Tu diripuisti fontes, & torrentes: tu siccasti fluuios Ethan.

Quasi dicat tu Deus per Moysen percutiētem rupem Oreb cum eadem virga dirupisti & aperuisti fontes, & torrentes emanātes de petra, primo in Oreb. Exod. 16. & secūdo ad aquas contradictionis. Numeri 20. Per quod figuratum fuit ꝙ latus Christi debebat percuti: & lancea aperiri: & sanguis, & aqua ex eo emanare in remissionem peccatorum, & virtutem sacramentorū ecclesiæ. quasi dicat. Sicut tu dirupisti rupem in fontes, & torrentes aquarum ad potandos, & refrigerandos populos pereuntes: ita aperiatur latus tuum lā-

C cea: vt inde emanet precium, & refrigerium nostrum & cętera. Tu siccasti fluuios Ethan. Ad cuius intellectum est aduertendum: ꝙ populus Israel erat in Ethan quando Pharao persequebatur eum: & per littus Ethan intrauit Israel per siccum ad aliam partem deserti ipsius Ethan. vt patet in Exodo. Et sic Dauid hic intelligit per fluuios Ethan: vndas, & fluctus marinos ipsius Ethan: quos siccauit Moyses quando percussit mare: & apparuit via, & terra sicca in medio maris. Et ideo dicit: siccasti fluuios, idest fluctus, & vndas fluentes maris, & littoris Ethan. Quod ad ostendendum duo contraria fecit Deus cum eadem virga. Nam percutiendo rupem eduxit aquam de sicco: & percutiendo mare siccauit ipsum. faciendo viam siccam in medio eius.

D per quod ostendit quòd Christus per eādem virtutem, potentiam præbet gratiam: & destruit peccatum: & refrigerat fideles: & conterit diabolum, & obstinatos, & ideo vult dicere hic Dauid. Sicut tu diripuisti fontes, & torrentes de petra per eandem virgam percutiendo: & siccasti mare, & fluctus Ethan: ita pariter cum veneris in carnem: per eandem virtutem passionis saluabis fideles: & domabis diabolum & infideles: & prębebis gratiam: & destrues peccatum. Ethan etiam potest esse nomen appellatiuum: & interpretatur fortitudo. ideo litera Hieronymi habet. Tu siccasti flumina fortia, scilicet in Aegypto & etiam flumen Iordanis: quando introiuit Israel terram passionis. Iosue 3. Et tunc est eadem sententia mistica, & prophetica. quasi dicat. Tu Christe qui fecisti illa misteria mirabilia figuraliter in testamento veteri, veni

E in carnem, & fac ea, quæ per illa figurabantur ad nostram redemptionem &c.

Tuus est dies: tua est nox: tu fabricatus es auroram & solem.

Tu fecisti omnes terminos terræ: æstatem et ver tu plasmasti ea.

Quasi dicat. tu fecisti diem, & noctem: & fabricatus es auroram, & solem. Et tu fecisti terminos terræ. Nam terram littoribus maris terminasti: imo mare littoribus terræ terminasti: & tu plasmasti æstatem & ver. Et sic patet quòd tu fecisti cœlum quantum ad ambitum, & astra, & solem &c. Et tu fecisti, & disposuisti terram diuidendo aquam ab aquis. Et apparuit arida ad habitationē hominum terminata littoribus maris. Et etiā creasti tempus: & dimisisti ipsum per æstatem, &

F ver, & hyemē, & autumnū, vt succederēt, & durarent generationes, & corruptiones, & tolleretur fastidium hominum: ne semper essent in æstate aut hyeme. Ideo plasmasti ver ad temperandum hyemem: vt hærbas, & fructus germinaret terra. Et formasti æstatem vt in ea omnes fructus maturarentur. Nō autem nominat autumnum nec hyemem: quia potius faciunt ad corruptionem. Sed tota illa creatio, & dispositio vniuersi, quæ facta, & creata fuit in principio per verbum: erat figura nostræ regenerationis, & recreationis: vt patebit psalmo centesimotertio. Iō hæc adducit Dauid in figura. Quasi dicat: sicut tu creasti totum vniuersum in principio, & distinxisti, & disposuisti per partes, & per species, & loca, & tempora significando

A nostram regenerationem: ita veni, & imple opus nostræ regenerationis, & nostræ redemptionis: prout ibi figuratur. Vnde sicut in toto vniuerso signantur tres partes. s. cœlum, & elemẽta, & elementata: ita pariter in ecclesia assignantur tres partes. s. sancti viri qui sunt cœlum: & sapiẽtes, & doctores q sunt elemẽta, & oẽs simplices fideles qui sunt elementata. Et sicut in mundo assignantur quatuor tẽpora: ita pariter in ecclesia. Nã primũ tẽpus fuit hyems post peccatum Adę. Secũdũ fuit ver in lege Moysi: in quo tanquàm in arbore inceperũt misteria generari. Sed tẽpus gratiæ in aduentu Christi fuit ęstas, in qua fructus legis fuerũt maturi ad colligendũ, sed tẽpus Antichristi erit autumnus, in quo folia ecclesiæ cadent &c. Et iõ propheta hic tacet hyemẽ, & autumnũ, qa per hyemẽ interprętatur B peccatum Adæ, & per autumnum tẽpus filii perditionis. Sed nominat ver quod interprætatur tẽpus vet. te. Et ęstatẽ, per quã significatur tẽpus gratię. q. d. Tu Deus psalmasti, & creasti legẽ veterẽ, & nouã, & ipsius legis, & tempus gratiæ. Et sic etiã creasti diem, & noctem. i. legem veterem, & nouam. Ideo sicut tuus est dies. i. lex euãgelica, & tẽpus gratiæ: ita tua est nox. i. lex vetus, & tẽpus eius. Et hoc dicit cõtra Manichæos qui dicũt legẽ veterem non esse datam à bono Deo. Et etiã dicunt, ꝙ Deus solum creauit creaturas incorporeas, & inuisibiles. Et etiam per aurorã intelligit tempus legis propinquũ Christo, quãdo sol mittebat suos radios inter vmbras noctis per Ioannem Baptistam. Et per solem intelligit humanitatem Christi qui est sol iustitiæ, per cuius præsentiã factus est dies gratiæ. C Ex supradictis patet, ꝙ Dauid omnia supradicta adducit in figuram aduentus Christi, & nostrę redemptionis, & sic ponit figuram pro figurato. Nam omnia illa erant in Christo implendaq;, & fuerunt de facto in eo impleta, & hoc petit Dauid in hoc psalmo. Et ideo subdit.

Memor esto huius inimicus improperauit dño & populus insipiens incitauit nomẽ tuũ?

Ne tradas bestijs aĩas confitentes tibi et animas pauperũ tuorum ne obliuiscaris in finem.

Respice in testamentũ tuũ: quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.

Ne auertatur humilis factus confusus: pauper, & inops laudabunt nomen tuum.

O Domine Iesu memor esto huius figurę, & misterii supradicti, & memor esto huius populi tui ad cõplendas figuras memoratas, D & libera nos de manu, & improperiis infidelium. Erit ne verum aut sustinebis, ꝙ inimicus populus infidelis improperabit, & improperia dicet domino, & populus infideliũ insipiẽs incitabit ad contumeliã, & vituperabit nomẽ tuũ ? hoc dicit ꝓpheta cũ indignatione. Et rogo ne tradas. i. ne tradi permittas bestiis. i. diabolo, & mẽbris eius bestialiter viuẽtibus aĩas confitentiũ tibi. Et appellat bestias Antiocũ, & Nicanorem, & sequaces eorũ: qa vastarunt, & deuorarunt illam ciuitatem, & populũ tãquàm bestiæ. Sed qa Deus hoc per mittebat: iõ subdit. Et ne in finem nec totaliter obliuiscaris aĩas pauperũ fideliũ tuorũ qà infideles expoliauerũt eos, & ne contemnas sed respice in test. tuum præbendo fauorẽ legi tuæ, & fidelibus tuis expoliatis: qm̃ inimici tui q obstinati, & denigrati, & occęcati sũt per auaritiam, & infidelitatem: & cætera peccata, repleti sunt domibus, & cæteris tẽporalibus bonis iniquitatum terræ. i. bonis terrenis per iniquitatem, & rapinã, & violentiam acquisitis. Litera Hieronymi habet. Respice ad pactũ: quia repleti sunt tenebris terræ habitationes iniquæ: & tũc litera est plana. Rogo ergo ne fidelis populus tuus humilis auertatur, & pellatur à te factus cõfusus, & inadiutus, & desolatus. Nam diuites huius mundi non laudabunt te, sed iste populus fidelis pauper, & inops laudabunt nomen tuum, & colent te seruando legem tuam. E

Exurge Deus: iudica causam tuam: memor esto improperiorum tuorum: eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

Ne obliuiscaris voces inimicorũ tuorũ, superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. F

Ergo Christe exurge, & veni in carnem; & iudica causam tuam in nobis, et defende eã cõtra inimicos, et esto memor improperiorũ tuorũ, quę ab illo populo insipiente sunt, et dicuntur, et fiunt tota die contra te. Et ne obliuiscaris punire voces, et blasphemias inimicorũ tuorum, qm̃ superbia eorum infidelium qui te oderunt ascendit, et crescit semper. Nam quia differs aduentum tuũ, et punitionem ipsorum: ideo blasphemãt dicẽtes Deum Israel esse impotentem, et dicũt legẽ tuam esse vanã: in qua promittitur Messias redemptor, et liberator. Et etiam superbia, et blasphemia eorum ascendit semper in cœlũ contra te, et crescit in eis. Hæc autem expositio supradicta licèt sit catolica, et vera: inquantùm

A quantùm Dauid inuocat Christum ex parte ecclesiæ pro statu ve. test. vt veniat in carnẽ ad liberandum eos spiritualiter, & temporaliter, tamẽ allegat figuram pro figurato: quia idem Iesus qui liberauit genus humanũ de potestate diaboli per mortem, & passionẽ, & aquas baptismi post incarnationem: idem et Iesus eduxit populum de Aegypto: & traduxit per mare rubrum in figura nostræ redemptionis, & regenerationis, vt ait beatus Iudas in sua canonica: & sic bene merito Dauid allegat figuram pro figurato. Sed quia Dauid habuit multiplicẽ spiritũ propheticæ, & plura simul videbat in spiritu de Christo, & ecclesia: quia prophanatio, & vastatio tẽpli, & ciuitatis facta per Antiocum tempore Maccabæorum fuit figura pphanationis, & vastationis ecclesię, quæ facta est per sectã Mahometicam, & fiet per Antichristũ: Ideo Dauid B in spiritu prophetico præuidit oẽs persecutiones ecclesiæ vsq; ad Antichristum in figura per captiuitatem Babyloniæ, & persecutionẽ Maccabæorum, sicut etiam præuidit Daniel. Et ideo est dicẽdum, ꝙ Dauid in hoc psal. nõ solum inuocat Christum, vt veniat in carnẽ ad liberandum illum populum de persecutione infidelium, & totum genus humanum de potestate diaboli, sicut Israel de Aegypto: vt dictum est in supradicta expositione: sed etiam inuocat Christum, vt veniat in secundo aduentu ad liberandum ecclesiã suã iam prostratam de potestate Mahometi, & Antichristi. Nam ipsi Dauid fuit reuelatus totus discursus ecclesiæ vsq; ad diem iudicii, vt frequenter dictum est: & ideo exponendus est iterum specialiter iste psal. de persecutione C Mahometi, & Antichristi: vt distinctius intelligatur. Duo ergo facit. Nam primò exponendo quærelam, prædicit stragem quam facturus est Antichristus in ecclesia, & eius pręcursores de secta sarracenica. Secundò inuocat Christum, vt veniat ad liberãdam ecclesiam de potestate Mahometi, & Antichristi, allegando Christi omnipotẽtiam ibi. Vsquequò Deus improperabit inimicos. Quantum ad primum, est primò notandum, ꝙ sicut ecclesia Christi habuit quatuor conditiones sanctorum ad construendũ: Ita habuit, & habet quatuor conditiones inimicorum ad destruẽdum. Nã primò congregarũt eã populi per suã prędicationẽ, & miracula. Scdò martires rigrarũt eã sanguine suo. Tertiò doctores roborarunt eam declarando sacras scripturas.

D Quartò roborarunt eam sancti viri confessores, & religiosi per totã Aegyptum, & Syriã, & Armeniam, & Mesopotamiã, & Persiam, & Indiã, ex quorũ exẽplo, & sanctitate multi conuersi sunt ad fidem, intantũ, ꝙ ab ascensione Christi vsq; ad annũ quasi septingentesimũ oẽs nationes mũdi ab India vsq; Hispaniã, & ab Aethiopia vsq; in Scitiã venerunt ad fidẽ Xpi, & cõgregatæ sunt in ecclesia sub iugo fidei pro maiori parte. Ita pari mõ surrexerunt quatuor conditiones inimicorũ quos præuidit Dan. 7. ca. per figuram quatuor bestiarum in mari magno contra ecclesiã Christi ad destruẽdam eam. Prima aũt bestia fuit quasi leęna. Secunda quasi vrsus. Tertia quasi pardus. Quarta terribilis sine nomine, quæ oẽs alias deuorauit. Per leænã intelligiẽ persecutio tirãnorũ. Et per vrsum persecutio hæreticorum: per pardum autẽ persecutio Sar- E racenorũ, quæ incepit post Heraclium imperatorẽ circa annos domini 700. quæ secta iõ dicitur quasi pardus, propter varietatem nationum bestialium, quæ eam receperunt. Nã tres nationes magis viles, & bestiales, quæ erant in mundo receperũt sectam Mahometicam. s. Arabes Turci, & Tartari, & vna pars Aethiopum. Secundò dicitur similis pardo pp diuersitatem hæresum, quas continet in se illa secta, quia fuit cõficta ex multis, & diuersis hæresibus, quæ tunc laborabãt in Arabia: puta ex hęresi virili, quæ dicebat Chrm esse purum hominem, sed in eo habitare diuinitatem patris, & concedebat ipsum esse genitum ex Spiritu Sancto ipsius patris. Et etiã hæresi Iacobitarum, qui seruãt circũcisionẽ. Et ex hæresi Manichæorũ, qui dicebãt Xpm non verè mortuum, & passum realiter: sed in F apparentia. Et ex hæresi Montanorũ qui dicebãt Xpm post Antichristũ, & resurrectionẽ generalẽ regnaturũ mille annis i libertate, & felicitate carnali cum suis. Vnde dicũt Sarraceni, ꝙ deus ad hoc creauit & genuit Chrm ex spiritu suo, vt debellet, & interficiat Antichristum in fine dierũ, & iudicet mundũ, & regnet in hoc mũdo per mille annos postea cum suis &c. Vnde ex his quatuor falsis assertionibus, et hæresibus est conficta lex Mahometica, vt patet in suo Alcorano. Et ideo designatur per tertiam bestiam, quæ dicitur pardus propter diuersitatem colorũ. Ista tertia bestia conata est destituere totam ecclesiam, intantùm quòd sub suo dominio subiungauit totam Scythiam, et maiorem partem Indorum,

A dorũ, & totã Parthiã, & Asiã, & Persiã, & Syriã, & Caldæã, & Mediam, & omnes Armenias, & minorem Asiam, & Græciã, & Syriã & Arabiam, & Aegyptum, & quasi totã Aetiopiam, & Africã. Et reduxit ecclesiã Chri ad vnum angulum mundi in parte ipsius Europæ. Quarta bestia terribilis expectatur, per quã designatur Antichristus. Ista quarta bestia dicitur cęteras tres deuorasse: eò ꝙ oẽs alias debet trahere ad se, & sequẽtur eã. Nã ipse Antichristus erit circuncisus, vt trahat ad se Iudæos, & Sarracenos, & finget se seruare vet test. & etiam legem Mahometicã in parte, nisi ꝙ totaliter negabit Christum: eò ꝙ dicet se esse Messiam in lege promissum. Et erit hipocrita, & hæreticus. Et cũ armis oium su pradictarũ bestiarum impugnabit ecclesiã. Vnde quicquid ab aliis relictũ est, iste vastabit. Et sic dicũt cõiter doctores: ꝙ oẽs tres be-
B stiæ priores. s. tiranni, & hæretici, & sarraceni sunt, & fuerũt præcursores Antichristi. Et sic persecutio illorũ ascribitur Antichristo in sacra scriptura. Sed ipse consumabit vastationẽ & persecutionẽ ecclesię. Et hãc persecutionẽ. s. Antichristi, & suorũ præcursorum, qui sunt sarraceni, prædicit, & deflet ꝓpheta Dauid ĩ hoc ps. prout præuidit in spũ & fuit eruditus à spũ sctõ, & sic pro maiori parte prædicitur persecutio Mahometi præcursoris Antichristi in hoc psal. Dicit ergo Dauid in ꝑsona ecclesię Xpi. O Deus, & hõ Christe, vt quid. i. quare repulisti ecclesiã tuã in finẽ. i. totaliter siue à principio vsq; in finẽ permisisti ecclesiã vexari ꝑ has quatuor bestias, & successiuè, & iratus est furor tuus super nos, q̃ sumus oues pascuæ tuæ, quos in populũ, & proprias oues elegisti, & q̃bus in sãcta ecclesia legẽ euãge-
C licã, & ecclesiastica sacramẽta in pascuã, & pastũ præparasti? Iõ ne derelinquas eas, sed memor esto cõgregationis. i. ecclesiæ tuæ: quã cõgregasti ab initio tui aduẽtus, priò ex duodecim apostolis, & septuaginta duobus discipulis, & sic paulatim eã ex Iudęis, & gẽtilib. adunasti, & possedisti, & magnã fecisti. Et redemisti virgã. i. sceptrũ hęreditatis tuæ. i. totã ecclesiã ex fidelibus congregatã, quæ dicitᷣ sceptrũ & regnũ hæreditatis tuæ, & dᷣ mons Siõ per diuinã cõtẽplationẽ, in quo mõte & hęreditate tua habitasti ab initio tui aduentus. Leua ergo manus, & potentiã tuã in superbias eorũ inimicorũ ĩfideliũ, iudęorũ, & tirãnorũ, & hęreticorũ, & Sarracenorũ, & sequaciũ Antichristi qui eã persequũtur. Nã quanta mali-

gnatus est. i. quãta mala fecit, & cõmisit cum malitia populus infideliũ inimicus in sctõ. i. in sanctuario & ecclesia tua, quia infideles tiranni, & Sarraceni, qui te oderũt, & gloriati sunt in medio solemnitatis tuæ. i. in medio ecclesiarũ, vbi celebrãtur solẽnitates, & festiuitates tuæ, quia eas ꝓphanarunt comittendo turpitudines, & abominationes in ecclesiis & faciendo eas Mesquitas vbi laudatur sacrilegus, & immundus Mahometus. Et posuerũt signa. i. vexilla super summũ, & summitates ecclesiarum in exitus. s. signũ victoriæ, & prosperitatis. Signa dico posuerũt, & nõ cognouerũt Deũ, & dñm sed inuocabãt nomẽ sacrilegi Mahometi in signum victoriæ. Hoc prędicit ꝓpheta. Nã qñ Sarraceni capiebãt ciuitates Christianorum probant vexilla eorũ super turres, & campanilia ecclesiarum in signum victorię, & inuocabant magnis vocibus pseudo ꝓphetã Mahometũ. Et sic fece- E
runt per totam Aegyptum, & Africam, & etiam hoc fecit Turcus in Constantinopoli in templo sanctæ Sophiæ. Et qñque ex ecclesiis nostris, & vt plerumque faciebant Mesquitas ad adorandum secundum nefandum ritum eorum. Et qñque ecclesias incendebant igni, & cum securibus frangebant ianuas earum. Et ideo subdit. Quasi in sylua. i. sicut solet fieri in sylua qñ fabri, & carpentarii deiiciunt, & scindunt arbores cum securibus, ita in idipsum. i. similiter exciderũt isti sacrilegi Sarraceni, & Turci ianuas eius. s. ecclesiæ securibus, & similiter deiecerũt eã. s. ecclesiã in securi, & ascia, quod est instrumentũ ad scindendũ, & dolandũ ligna. Et nõ solũ non sufficiebat eis deiicere, & diruere ecclesias, sed ẽt incẽderũt igni sanctuariũ tuũ, & polluerunt F
tabernaculum nominis tui in terra. Hoc dicit quia quasdã ecclesias prosternebant, sed quasdam incendebant igni, & quasdam prophanabant committendo in eis turpitudines aut polluebant. faciendo ex eis Mesquitas eorum ad adorandum. Et notanter dicitur in terra, quia tabernaculũ Dei quod est in celo nemo põt polluere. Itẽ tabernaculũ nominis Dei propriè est humanitas Xpi, qui sedet à dextris Dei, quod tabernaculum nemo põt polluere. Et ideo licèt infideles prophanent, & polluant ecclesias materiales in terra, tñ in hoc non læditur Christus in cœlo. Vnde quia Sarraceni, & Turci satagunt, & conantur totaliter auferre verum cultum Dei à terra, cũ ꝓhibẽt sonare: imo totaliter auferũt &

A ex eis faciũt machinas, et tormẽta quas vulgariter bombardas vocant, ad muros ciuitatum diruendos, & non permittunt festiuitates Christi publicè celebrari. Et hoc crudelius, & vehementius faciet Antichristus. Ideo subdit propheta: cognatio eorũ. s. Antichristus, & Sarraceni, & Turci præcursores eius dixerunt, & decreuerunt simul in corde suo: faciamus quiescere à terra dies festos Dei: ne amplius celebrentur in honorẽ Christi. s. diem natiuitatis, & festum resurrectionis, & ascensionis &c. imo cogunt Christianos laborare in die dominico &c. sicut manifestè videmus facere istum Turcum in ciuitatibus, quas cepit à Christianis. Signa nostra. Ad cuius intellectum est notandum ꝙ multi mali Christiani: & simplices videntes prosperitatẽ Sarracenorum, & victorias eorũ, & videntes per B oppositum deiectionẽ Christianorum, nõ cõsiderantes ꝙ ista eueniũnt ex nostris demeritis, & peccatis, quia Deus punit Christianos malos tẽporaliter cũ inimicis infidelibus: putant ꝙ Deus totaliter dimisit ecclesiam, & populum Christianorum, tanquã reprobatũ, & diligit infideles, & ita multi facti sunt Sarraceni negãtes nomẽ Christi, & ita tempore Antichristi pro maiori parte oẽs auari, & voluptuosi sequentur eum. Hoc præuidẽs Dauid dicit in persona illorum apostatarum: Iã nõ vidimus signa nostra. i. miracula quæ Deus siue Christus solebat facere in fauorẽ fideliũ in primitiua ecclesia. Et iã non est in mundo aliquis propheta, & sanctus hõ missus à Deo sicut solebat fieri, qui prædicet nobis: imo oẽs ecclesiastici sunt dediti superbię, & ambitioni, & auaritiæ, & voluptatibus. Et sic non est C qui nos reprehendat. Hoc ergo est signum, ꝙ Deus iam non cognoscet amplius, nec curat de sua ecclesia, sequamur ergo sectam Sarracenicam aut Antichristum. & hoc videmus manifestè. Nã maior pars exercitus ipsius turci, vel sunt Christiani, vel apostatæ ex Christianis facti Mahometani propter fauorem.

Vsquequo Deus. In hac secunda parte cõqueritur cœtus fidelium remanẽtium apud Christum allegãdo eius oĩpotẽtiã dicens. O Christe Deus vsq; quo iste inimicus. s. Mahometus, & Antichristus improperabit tibi, & ecclesiæ tuæ, & iste aduersarius Antichristus irritat, & contemnit nomẽ tuum quod totaliter conat de terra delere? vt quid. i. quare O Christe auertis manum tuam, quin punias eum, & auertis dexteram tuã in finem. i. totaliter de medio sinu tuo. i. quare non abstrahis D manum tuam de sinu tuo, & excitas potentiã tuam cõtra eum? quare permittis regnare tãtum istum sacrilegium Mahometũ & istum Antichristum filium perditionis, & quare nõ punis eos, & das finẽ ꝑsecutionibus ecclesiæ tuę? Et ad hoc allegat oĩpotẽtiã Xp̃i dicẽs. Tu hoc potes facere supple sicut fecisti maiora quõdã. Nã tu rex noster q̃ es Deus ante sęcula, operatus es salutẽ nostræ redẽptionis in medio terræ. s. Hierusalẽ, q̃ est sita in medio terræ habitabilis nostræ, vt dictũ est. Nã ibi fuisti crucifixus, & sepult⁹, & resurrexisti & omnia sacramẽta ecclesiastica instituisti, & spm̃ sctm̃ in apostolos misisti. Itẽ tu confirmasti mare aquarũ baptismaliũ in virtute tua, Primò ꝑ cõtactũ tui corporis dãdo aquis virtutẽ regeneratiuã. Secundò dando virtutẽ eis per exitũ sanguinis, & aquæ de latere tuo. Et E sic cõtribulasti in aquis baptismalibus, & pœnitẽtialibus capita draconũ. i. omnia septẽ vitia capitalia. Nã oẽ pct̃m delet baptismus, & pœnitẽtia. Itẽ tu confirmasti ẽt mare Galileę in virtute tua, quando siccis pedibus super aquas ambulasti, & Petrũ suꝑ aquas ad te venire iussisti, & quãdo mare, & vẽti obediuerũt tibi. Itẽ tu confregisti capita draconis. i. diaboli per legẽ euãgelicã, & ecclesiastica sacramẽta, & dedisti ipsum draconẽ. i. diabolũ in escã populis Aetiopum. i. pctõribus. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ reges, & principes gentium, & tiranni persecutores ecclesiæ dicebantur capita draconis. i. diaboli in q̃bus diabolus dñabatur toti mundo per idololatriã, & per quos diabolus persequeba F tur, et cruciabat martires: sed ista capita cõfregit Chris i aquis baptismalibus tẽpore magni Cõstãtini, & eiectis idolis oẽs reges subiecit iugo fidei, & dedit ipsum diabolũ comedẽdũ populis Aetiopũ. i. iudæis, & cæteris infidelibus per infidelitatẽ, & pc̃tã denigratis. Vnde pc̃tã, & diabolus sũt escæ ipsis infidelibus, & peccatoribus. Nã honores, & dignitates sunt esca superborum, & pecuniæ, & diuitiæ sunt cibus, & esca auarorum, & voluptates esca luxuriosorum: et sic de singulis: oĩa ista contempserunt Christiani, quando abrenunciauerunt diabolo, & pompis eius, & reliquerunt ea populis Iudęorum, qui propter ista mundana noluerunt Christũ recipere, & iõ ista sunt in escam Iudæis, & Sarracenis, & cęteris infidelibus, & ingratis per peccatum: nobis autem reliquit in escã eccclesiastica sacra

A menta: quia sumus oues pascuæ eius. Et nota ꝙ sicut diabolus cum suis septem vitiis est esca hominum terrenornm: ita pariter homines terreni sunt esca diaboli. Vnde sicut sup bi comedūt honores, & auari bona tp̄alia, & pecunias malè acquisitas & luxuriosi comedunt voluptates carnales: quas diabolus eis persuadet: ita post mortē diaboli comedunt terrenos, & auaros, & luxuriosos in inferno: quia oēs isti sicut oues in inferno positi sunt, & mors depascet eos. psal. 48. Et ideo dixit Deus serpenti antiquo. Gen. 3. Terram comedes omnibus diebus vitę tuę. i. homines terrenos, & peccatores. q. d. sicut hoīes terreni comedēt te in hac vita, ita tu comedes eos post mortem in inferno. Et sic patet qualiter diabolus est esca hominū terrenorū, & econuersò. Itē Iob. 40. Ecce Behemoth quē feci ſę nū quasi bos comedet &c. Et hoc est quod ait
B hic ꝓpheta dicēs. Tu cōfregisti capita draconū: & dedisti eū escā populis Aethiopū, &c. Et sequitur. Tu dirupisti fontes, & torrētes. q. d. sicut quōdā dirupisti, & abstraxisti fontes, & torrētes aquarū qn̄ percussisti petrā Oreb &c. ita tu percussisti corpus, & latus tuum in passione: vn̄ fluxerūt aquæ, & fontes, & torrentes ecclesiasticorum sacramentorū ad nostrā redēptionē, & salutē. Et sicut siccasti flumina i Aegypto: ita siccasti fluuios Ethā. i. fluuios fortes aquarū. i. ꝑsecutionū tirānorū, & īperatorū: qn̄ eorū potētiā exsiccasti, & extinxisti. Et siccasti etiam oīa flumina cerimonialia legis veteris, & totū psalmū populi iudaici: qn̄ eius hostiā, & sacrificium, & regnū, & sacerdotiū abstulisti. Item tu Christe licèt appareas nunc in humanitate: tn̄ tu idem es il-
C le, qui tūc fecisti in figura omnia illa signa, & prodigia, quæ fecit Moyses in Aegypto, & in mari rubro, & in deserto, Sed postea post incarnationē impleuisti omnia supradicta, quæ tunc fuerunt figura: quia licèt sis rex noster apparens in humanitate: tn̄ tu es Deus ante sęcula: quia in principio erat verbū, & Deus erat verbū &c. & oīa per te facta sunt tanquā per verbū. Ideo tuus est dies: et tua est nox: et tu Christe fabricatus es aurorā, & solē: & tu fecisti terminos terrę &c. Et nota ꝙ hoc verbū fabrico cū similibus pōt esse cōe in secundis, & tertiis personis: prout patet hic, quādo dicit. Tu fabricatus es aurorā &c. Si ergo tu Christe es ita omnipotēs, quia oīa per te creata sunt, & fecisti omnia illa signa, & prodigia in veteri testa. & postea in no. testa. fecisti maiora. s. omnia misteria nostrę redēptionis &c. D
ergo memor esto huꝰ gregis, & ecclesiæ tuę, & nō ꝑmittas eā perire: qa inimicus tuus Mahometus improperauit. i. improperia multa fecit dño, & populus insipiēs ipsius Antichristi incitauit nomen tuū: qa totaliter conatus est delere nomē tuū de terra, & blasphemare ipsum: incitauit etiam totum mundum contra nomen tuū & fideles tuos diuersis tormentis afflixit. Rogo ergo ne tradas animas pauperum christianorū confitentes tibi istis bestiis. s. Mahometo, & Turco, & Tartaro, & Antichristo deuorandas, & ne obliuscaris finaliter, & totaliter animas pauperum tuorū, quia satis permisisti eos affligi. Et dicuntur bestiæ Mahometus cum suis, & Antichrstus, primò propter vitam bestialem, & voluptuosam. Secundò propter immanitatē, & crudelitatē quā exercent, & exercebunt in Christianos, & maximè Antichristus, qui simul erit tirannus, & hypocrita, & hæreticus, & sic E
habebit oēs proprietates aliarum bestiarum ecclesiam persequētium. Et ideo dicitur similis Pardo. i. Mahometo, & habere pedes Vrsi, & sic erit hypocrita, & Draco. Et dicit̄ habere os Leonis: & sic erit tiranus. Et etiam per istā bestiam potest intelligi specialiter iste Mahometus præcursor Antichristi. Christiani vero dicuntur pauperes, eò quòd propter bona spiritualia, temporalia reliquerunt. Et dicuntur etiam pauperes, quia Antichristus, & Mahometus Christianos bonis temporalibus expoliabunt, & suos ditabunt, & ideo subdit. O Christe respice in testamentū tuū: & legē tuā euangelicā: qm̄ Sarraceni, & sequaces Antichristi qui obscurati sunt, & denigrati sunt in secta Mahometica, & Antichristi: repleti sūt, & ditati domibus iniquitatum terrę. i. do- F
mibus, & bonis temporalibus seu diuitiis terrenis, quas cū iniquitate, & rapina acquisierunt, & nobis abstulerunt iniustè, & iniquè. Bona temporalia, & per rapinā ablata dicuntur domus, & bona iniquitatū. i. per iniquitatem, & iniustitiā ablata. Bona etiā temporalia dicuntur domus, & vasa iniquitatū, quia in eis includitur oīs iniquitas. s. iniustitia, & rapina, & fraus, & dolus, ideo dicunt̄ Mámona iniquitatū. Subdit ergo. O Xp̄e rogo ne populus Christianus factus confusus auertatur & deiiciatur, & cōtemnatur factus confusus. Et non permittas ipsum confundi, sed libera eum de orbe bestiarum supradictarum, vt honoret te. Nā supradicti diuites, & raptores nō

laudabunt

A laudabũt te:imo blasphemabũt,sed solus populus Christianus pauper sine bonis temporalibus ,& inops sine humano auxilio laudabunt nomen tuũ:& cōfitebuntur fidem catolicam.Sed hoc non poterunt facere,nisi adiuueris eos.Ergo exurgat , & veni ne videaris dormire,& iudica causam tuam,& iniuriam contra te factam.Et esto memor improperiorum tuorũ,quæ facta sunt tota die,& per totum tempus persecutionis ab insipiente Antichristo,& interfice ipsum spiritu oris tui ꝓut dicit Apostolus 2. ad Tessa. 2. Et moriatur ista bestia , & ne obliuiscaris voces blasphemiæ inimicorum tuorũ: tã Mahometi q̃ Antichristi:qm̃ superbia eorũ qui te oderunt,& blasphemarunt semp, ascẽdit in cœlũ ad aures Dei patris , etiam semper ascendit.i. crescit.q.d.veni,& destrue . Primò sectã Mahometicã.Deinde sectã Antichristi cũ suo autore,qui ecclesiam tuã afflixerunt,& nomẽ tuũ

B blasphemarũt.Et etiam tota ista vltima particula potest referri ad vltimũ iudicium,ad qđ Christus veniet cum potestate magna,& maiestate,& iudicabit supradictas bestias.s.Mahometũ,& Antichristũ,cum omnibus sequacibus suis,& cũ oĩbus ĩfidelibus, & inpœnitẽtibus.Et mittet eos in stagnum ignis inferni : vt patet Apocal.19. Pauperes autẽ Christianos,qui persecutionem passi sunt propter iustitiam fidei,ducet Christus in regnũ patris : vt patet Apoc.20.& Mat.25.Et ideo dicit Dauid:Exurge Deus, & iudica causam tuã. &c. Tota ergo sententia huius psal.secundum secundã expositionem est ꝙ Dauid præuidit in spũ immanẽ persecutionẽ ecclesię Christi ꝑ Mahometũ,et Antichristũ finaliter faciendã.

C Et ideo inuocat Christũ , vt veniat ad liberãdum oues suas de ore istarũ bestiarũ duarũ. Vñ in ꝑsona ecclesię dicit. O dñe Iesu Chrẽ postq̃ tu creasti istas oues, & ab initio tui aduentus istũ gregẽ cõgregasti,& multipliciter redemisti,& de ore Draconis ꝑ baptismũ liberasti,libera ergo ipsum populum finaliter de manu istarum duarum bestiarum. s. Mahometi,& Antichristi , & in finali iudicio puni persecutores ecclesiæ in cruciatũ æternum : & glorifica pauperes tuos in vitam æternam: quæ quidem petitio implebitur per interitũ ipsius Antichristi .

PSALMVS. LXXIIII.

Confitebimur tibi Deus, cõfitebimur et inuocabimus nomen tuum .

Titulus, Victori siue ad victoriam, siue in finem ne disperdas,psal ipsi Asaph.Ex titulo

D patet ꝙ Dauid fecit hunc psal. dirigens nos in Chrm̃ qui est finis legis . Et cantabatur cũ omni conatu per chorũ ipsius Asaph, eò ꝙ dirigitur toti ecclesię:vt frequenter est declaratum.Et additur ne disperdas:eò ꝙ ꝓpheta in persona totius ecclesiæ rogat Deũ: ne permittat ecclesiam disperdi per infideles. Iste psal.ab aliquibus Hebręis,& etiã catolicis exponitur de populo Irael redeũte de captiuitate Babilonica , & dicente . Confitebimur tibi Deus confitebimur:quando egressi fuerimus ab hac captiuitate.Et narrabimus mirabilia tua:eò quòd facies iudicium,& punitionem,& vltionem de inimicis nostris, vt patet ꝑ totum discursum psal.inquantũ Deus promittit facere vindictã &c.Sed Rabi Camhi dicit:ꝙ iste ps.factus est ĩ ꝑsona populi iudęorũ existẽtis in hac captiuitate axpectãtis liberari per Messiam:quẽ falso,& frustra expectãt:

E qui est facturus vltionẽ de Christianis, & cæteris gentibus,qui affligunt eos in hac captiuitate.Ideo dicit iste populus,O Deus quando tu miseris Messiã, & liberauit nos de hac captiuitate : tunc confitebimur tibi &c. Sed quia secunda expositio est erronea,inquantũ tollit tempus aduentus Messię , & prima est inutilis,inquantùm illud quod est spirituale expectat temporale Iõ est dicẽdum secundũ catolicã,et verã intelligẽtiã ꝓphetæ, et ecclesiæ,ꝙ Dauid ꝓuidens in spũ gaudiũ fideliũ de aduentu Messiæ, & beneficio nostrę redemptionis,& præuidens futurum iudiciũ,& punitionẽ faciendã ꝑ Chrm̃ de persecutoribus ecclesiæ,& de trãsgressoribus legis euãgelicę fecit hunc psal.orãs ne Deus ꝑmittat disperdi populũ suũ, sed faciat vltionẽ de persecu-

F toribus eius , in qua oratione forsan habuit certitudinẽ de aduẽtu Messiæ , & punitione faciẽdã de iniquis.Iõ Introducit populũ fideliũ dicens.O Christe Deus nos cõfitebimur tibi.i.laudes dabimus tibi.Primò propter beneficium incarnationis,& nostræ redemptionis,quia nos à peccato,et perpetua captiuitate liberabis. Secundò confitebimur tibi quia de diabolo,& de inimicis ecclesiæ facies vindictam,& vltionem , & inuocabimus nomen tuum,quod est Iesus.

Narrabimus mirabilia tua cũ accepero tempus ego iustitias iudicabo.

Et tunc etiam confitendo narrabimus mirabilia tua , & prædicabimus misterium incarnationis, & natiuitatis , & prędicationis , & miracu-

A & miraculorum operationis, & mortis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis &c.q.d.tũc agemus grãs, & celebrabimus festiuitates in memoriã horũ beneficiorũ &c. Cũ accepero tẽpus. Hæc est secunda pars huius ps. in qua loquitur Chrs in lege ꝓmissus, q̃ locutio põt continuari cũ supradictis verbis. Primò ꝙ Dauid dicat. O Christe Deus non cõfitebimur tibi &c. eò per reuelationẽ dixisti mihi oĩa verba sequẽtia. s. cum accepero tps ego iustitias iudicabo &c. Vel põt dici ꝙ iste ps. est quidã dialogus, ĩ quo Dauid dicit in ꝑsona, totius ecclesiæ, cõfitebimur tibi deus &c. Sed postea Chrs rñdens dicit verba sequẽtia. s. cũ accepero &c. quõcunq; intelligatur: Xps est ille, qui loquitur in hac secũda parte, vbi Chrs tria facit. Nã primo promittit venire in carnẽ ad iudiciũ discretionis. Secũdò promittit dare legẽ iustificantẽ, prohibentem omnem violentiam & iustitiã. Tertiò promittit facere vltionẽ de superbis, & trãsgressorib. & persecutorib. legis euãgelicæ. Scdm ibi. Dixi iniquis. Tertiũ ibi. Quia neq; ab oriẽte. Quantũ ad primũ est aduertendũ ꝙ Chrs q̃ est verbũ pris, & Deus ab æterno cõsubstantialis patri, cũ sit æternus, & supra oẽ tps factus est tẽporalis, & mortalis formã serui accipiens. Et sic accipiendo carnẽ accepit mortalitatem, & accepit tps: q̃a factus est hõ tẽporalis & mortalis, ĩ qua forma dedit nobis legẽ euãgelicã. Et in eadẽ forma debet mũdũ iudicare, ĩ qua iudicatus est à Pilato. Et hoc est qđ dicit hic Chrs rñdẽdo voto ecclesiæ dicens. Tu Dauid & vos fideles dicitis, ꝙ non permittã ecclesiã disperdi, & ꝙ confitebimini mihi &c. Et ego dico vobis, & promitto, ꝙ cũ accepero tẽpus. C i. cũ assumpsero carnem humanã, & effectus fuero temporalis, & carnalis, & mortalis, & venero in carne, ego tunc iustitias quas petitis, iudicabo. Primò per iudicium discretionis. Secundò per iudicium examinationis, & retributionis, & punitionis, quia puniam vestros persecutores: & liberabo, & restaurabo ecclesiam meam, & fideles meos.

Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea: ego confirmaui columnas eius.

Hic explicat modum huius restaurationis, Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ corda hominum ante Christi aduentum maxime corda gentiliũ erant dura, & lapidea per superbiam, sed Christus fecit ea carnea, & liquefacit ea per humilitatem, & doctrinam euangelicam, & fidem, & caritatem. Item ex alia parte caro hominũ erat liquefacta, & fragilis, & prona ad cadẽdũ, & peccãdũ: sed Chrs D firmauit colũnas eius. i. fortificauit vires animæ per fidẽ, & caritatẽ, & gratiã, & ecclesiastica sacramẽta, & per doctrinã legis euangelicę. Itẽ tota ecclesia fuit in principio ẽt fragilis. Nã in passione relicto Christo oẽs fugerũt, & Petrus ad vocẽ vnius ancillæ ter negauit Chrm, & in illis diebus oẽs apostoli, & discipuli erãt in cœnaculo absconsi, & cõgregati ꝑp metũ Iudæorũ. Sed Christus misit spiritũ sanctũ in eos, qui erant columnæ ecclesiæ fragiles, & sic Christus cõfirmauit, & fortificauit columnas ecclesiæ: & sic Christus in aduentu liquefacit, & mollificauit dura: & confirmauit, & fortificauit fragilia per fidem & ecclesiastica sacramenta. Dicit ergo Christus, quando ego veni in carnem tota terra. i. oẽs qui habitant in ea, erat liquefacta, & E fragilis, & omnia corda hominum erant dissoluta, & corrupta in moribus, & hoc non solum in populo gentili, sed etiam iudaico, sed ego confirmaui columnas eius, & ne totaliter caderent in ruinam. Nam constitui. 12. apostolos, & septuaginta discipulos, & eos in fide solidaui; & hos feci columnas: super quos sustentatur ecclesia, Et isti prædicarunt legem euangelicam: & conuerterunt omnes gentes ad fidem, & liberarunt genus humanum de magna ruina, & texerunt omnes fideles vno tecto ecclesiæ. Et sic nunquàm ista ecclesia ruet, nec totaliter cadet, quia ego cõfirmaui columnas eius per duodecim apostolos, & per duodecim articulos fidei, & per septem ecclesiastica sacramenta, & per legem, & præcepta euangelica.

Dixi iniquis nolite iniquè agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. F

Nolite extollere in altum cornu vestrũm: nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.

Hic Christus specialiter promittit dare legem euangelicam per quam firmatur ecclesia & discernitur populus fidelis ab infideli. Et ponit præteritum pro futuro propter certitudinem prophetię secundũ morem suum. Vnde dicit. Ego confirmaui columnas ecclesiæ, non solũ per apostolos, & discipulos, sed etiam per legem euangelicam. Nam ego in lege euangelica dixi, & præcepi iniquis, & violentis, & iniustis, ne persequantur iustos, & pauperes, & simplices: imo dixi: Nolite inique agere contra Deum, & proximum, & etiam dixi delinquentibus, & trãsgressoribus

&

A & superbis, nolite exaltare cornu, & fastigiũ superbiæ: quia dedi præceptum de iustitia, & humilitate: vt patet Matt. 5. & 7. & 8. & per totum discursum euãgelicum: quia nil aliud præcipitur, nisi caritas Dei, & proximi, & humilitas: quia qui se humiliat exaltabitur, & q̃ se exaltat humiliabitur. Ideo dixi. Nolite extollere cornu, idest statum, & dominium vestrum in altũ in dictis aut factis, & nolite loqui iniq̃tatẽ. i. blasphemiã, aut dolũ, aut mẽdacium aduersus Deum. Nam qui loquitur mendacium contra proximum, etiam ostendit Deum, & sic prohibetur omne dictũ aut factũ contra Deum, & proximũ, et in hoc cõsistit tota lex euangelica, & etiã lex, & ꝓphetę. Sed hoc magis explicatur in lege euangelica Matth. 5. & 6. &c. Et ista lex euangelica non solum obligat Iudęos, sed omnes nationes, & conditiones hominum, & omnes regiones, & terminos terræ: ideo subdit cõminando punitionem transgressoribus hic tem-
B poraliter, & in futurum æternaliter, dicens.

Quia neque ab oriente neque ab occidente neque à desertis montibus: quoniã Deus iudex est. Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia calix in manu domini vini meri plenus est mixto. Et inclinauit ex hoc in hoc: veruntamẽ fæx eius nõ est exinanita: bibẽt oẽs peccatores terræ.

Nemo putet se excusari ab hac lege, nec putet fugere punitionem, siue faciat secretè, siue palam, quia Deus nec deficit ab oriente, neque ab occidente, neq; à montib. Scytię, & Aethiopiæ, quoniam Deus iustus iudex vbiq; est præsens, & nullo loco deest. Et notãter nominat orientẽ, & occidẽtem, & non aquilonẽ nec austrum, quia per desertos montes intelli-
C git aquilonẽ, & austrũ. Et ratio est, nã in parte aquilonari sunt montes Sarmatici vltra septimum clima, qui quidem montes sunt deserti propter frigus, & perpetuũ gelu. Et q̃a vltra sexaginta quinq; gradus ab ęquinoctiali, dũ sol est in scorpione, & in capricorno semper est nox sine luce: eò ꝙ per illos duos menses sol est sub horizõte eorum, per oppositum in Aethiopiæ montibus est semper ęstus, & terra redditur inhabitabilis. Sed si aliqui habitant tam in montibus desertis Aethiopiæ, quàm in montibus Sarmaticis: adhuc illi sunt sub dei iudicio: & omnes illos, & istos qui habitant in media terra temperata, scilicet inter secundum, & septimum clima Deus iudicat secundum sua demerita, hic temporaliter, & in futuro æternaliter. Ideo subdit. Hunc humiliat, scilicet superbum, & hunc, scilicet humilẽ exaltat, sicut humiliauit Pharaonẽ, & Nabucodonosor. Et exaltauit Darium, & Cyrũ,
D & Dauid &c. Et vnde proueniat hoc, subdit causam potentiæ Dei dicens: quia calix in manu domini &c. Ad cuius intellectum est notandũ, quòd triplex calix legitur in sacra scriptura. Primus calix passionis. Matth. 26. Transeat à me calix iste. Et potestis bibere calicem &c. Secundus est calix punitionis. psal. 10. Ignis sulfur spiritus procellarũ pars calicis eorum. Item Apo. 14. Hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. Item Apo. 17. Date illi calicem vini indignationis irę Dei. Tertius calix est fruitionis, & gloriæ. psal. 15. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Item psal. 22. Calix meus inebrians. Item Esa. 57. dicit de calice punitionis. Consurge Hierusalem, quæ
E bibisti de manu domini calicẽ iræ eius. Et sic tot modis dicitur vinum. s. passionis, & punitionis, & fruitionis. Et sic secundo modo sumitur hic calix, & vinum. s. irę & punitionis, cum dicitur calix in manu dñi vini meri plenus est mixto. Vñ calix iste quo Deus potat peccatores est plenus mixto. i. quadã mixtura. Nãm habet in summo vinum prosperitatis, & in fundo fęces aduersitatis, & damnationis, et pœnæ ęternæ, ideo peccatores, et superbi bibunt in hac vita vinum prosperitatis de hoc calice: sed in fundo reperiunt fæcem: et vinum damnationis ęternæ. Per oppositum iusti: quia bibunt in hac vita calicẽ passionis. et persecutionis, ideo in fundo reperiunt vinum fruitionis, et gloriæ, ideo dixit Xps Mat. 20. Potestis bibere calicem quẽ ego bibiturus sum, vt sedeatis ad dextrã in regno meo? Et
F iõ ait Lucæ. 22. Vado vobis parare regnũ, vt edatis, et bibatis super mẽsam &c. De vtroque ergo calice põt intelligi iste versus. Primo de calice passionis, qui habet vinũ aduersitatis, et amaritudinis in summo, et vinũ gloriæ in fundo, vt sit sensus: q̃a calix passionis est in manu domini. s. calix vini meri plenus mixto i. mixtura passionis cum gloria fruitionis. Vel potest intelligi, et manifestus calix retributionis, vt sit sensus, in manu domini est calix retributionis, plenus meri vini, et mixto, cũ quo Deus retribuit bonis, & malis. Nã merũ purũ est, pro bonis, sed mixtura, q̃ est in fundo est pro reprobis. Et sic põt esse ille calix rõne dãtis, et iudicis. Et istũ calicẽ irę & retributiõis Deus inclinauit ex hoc i illud. i.

A ex hoc peccatore in illum: quia omnibus pec catoribus dat potum de isto calice punitiõis. Veruntñ fęx eius. s. fæx punitionis nondũ est exinanita, & vacuata: imo ex ipsa bibent oẽs peccatores terræ. Nã sicut gloria Dei nunq̃ euacuabitur pro iustis, ita ira Dei nunq̃ euacuabitur pro damnatis: quia semper calix irę Dei hẽt aliqu d fæcis ad puniendos iniustos.

Ego autem annunciabo in sæculum. cantabo Deo Iacob.

Et omnia cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua iusti.

Ista possunt esse verba Christi in persona corporis mystici, vel sunt verba ipsius ecclesię dicẽtis: oes pctõres terræ bibent de isto calice punitionis, & irę Dei. autem pro sed, ego annunciabo, & prædicabo iustitiã, & iudiciũ Dei in sæculum: & cantabo Deo Iacob, agendo grãs de punitione facta de psecutoribus: cantabo dico, hoc est per membra, & fideles B meos. Et confringã omnia cornua, & sup̃bias pctõrum: eis dominiũ, & regna, & vita auferẽdo, & à dignitatibus eiiciẽdo, & in infernum detrudendo: & cornua, & honores iusti populi Christiani exaltabunt̃ hic per grãm, & in futuro per gloriam. Hoc fuit impletũ. Nam post deiectionem Diocletiani, & Maxentii, & aliorum tirannorum, ecclesia fuit exaltata ẽt tẽporaliter: vt patet in ecclesiastica historia Et Dauid coniungit finẽ cum prin cipio: quia ibi dixit Confitebimur tibi deus cõfitebimur & hic dicit. Ego aũt in sæculum cantabo &c. Et dat rationem quare: quia omnia cornua pctõrum confringebãt eos deiiciendo, & puniendo: eò ꝙ persecuti sunt ecclesiam. Et cornua populi iusti exaltabũtur: eò ꝙ patienter C persecutiones propter fidem, & iustitiam tolerarunt, & sic superbi humiliati sunt, & humiles exaltati per Christum: eò quòd isti seruarunt legem Christi, & illi non. Vndè nota ꝙ licet ista confractio, & depressio peccatorum & exaltatio iustorum fiat continuè in hoc mundo occulto Dei iudicio: tamen in nouissimo die fiet publicè, & in manifesto, & sic de vtroque iudicio potest intelligi iste psalmus sicut dictum est psalmo nono.

PSALMVS. LXXV.

N*Otus in Iudea Deus: in Israel magnum nomen eius.*

Titulus, Victori siue in finem in organis psal. Asaf cantici. Dicitur psal. cantici in organis: quia simul cantabatur cum organo musico, & voce homana: dicitur ipsi Asaf: quĩ datus est ad cantandum ipsi Asaf: eò quòd dirigitur toti ecclesiæ quæ fuit finis legis. De materia huius psal. dicit Rabi Salomon, & multi hæbræorum, & catolicorum, qui ipsũ sequũtur, ꝙ iste psal. est factus de strage Sennacherib, qui obsederat Hierusalem, sed venit angelus domini, & in vna nocte interfecit centum octogintaquinq; millia, & sic miserabiliter fugit Sennacherib. Vnde tunc Deus fuit notus. i. suã omnipotentiã oñdit, & notificauit in Indæa, & Hierusalẽ contra inimicos populi sui, & sic exponunt hunc psalmũ. Sed de illo cęco obstinato Ra. Salo. non miror: quia quantũ potuit conatus est occultare veritatẽ sacræ scripturę: sed miror de catolicis qui ipsum sequunt̃: cũ per fidẽ videãt ibi latere maxima sacramenta de Christo, & ecclesia, & velint ea tacere. Iõ Camhi Barchinonẽsis dicit ꝙ iste psalmus loquitur de magno prælio qđ facturi sunt Gog, & Magog in Hierusalẽ contra Messiam, quẽ frustra, & falsò expectãt Iudęi. Et quomodo Messias debet vincere Gog & Magog in Hierusalẽ, & de hoc glossat ipsum psalmũ dicens. Tunc Deus erit notus in Iudæa. i. notificabit poteтiam suam, & fauorem Messię, & populi Iudaici, quãdo Messias vincet God & Magog in Hierusalem, de quo prælio, & victoria loquitur Ezechiel. 38. & 39. ca. Vnde licèt alius obstinatus dicat mẽdacium, inquantùm glossat istum psalmum de prælio Messiæ, quem falsò expectant: tamen dicit veritatem inquantum dicit, quòd Dauid fecit hunc psalmum de victoria regis Messiæ in lege promissi. Ideo est dicendũ secundum intentionem sacrorum doctorũ & secundũ veritatẽ, ꝙ Dauid in hoc psal. prędicit victoriam quam Christus Messias in lege p̃missus habuit in Hierusalẽ cõtra diabolũ p̃ mortem, & passionem, & resurrectionẽ suã, & prædicit omnia mysteria nostræ redẽptionis, quę completa sunt in Hierusalem, & Iudæa, & tota terra promissionis: vbi Christus fuit notus, & fuit conuersatus. Per Iudæam, & Hierusalem intelligitur etiã tota ecclesia à solis ortu vsque ad occasum: eò quòd ab illa terrena Hierusalem orta est: vbi & in qua sola Deus est notus per fidem, & opera mirabilia, quæ facta sunt, & fiũt quotidie p̃ Christum, & de hac est iste psalmus. Ad cuius intellectũ est notandũ, ꝙ sicut nos veneramur cum magna deuotione ciuitatẽ Hierusalem: eò ꝙ ibi Christus prędicauit, & miracula fecit, & fuit passus, & sepultus, & resurrexit, & ascen

A & ascēdit in cælum &c. & veneramur Betleē quia ibi natus est, & cætera loca vbi fecit miracula, & dicimus illam terrā sanctam, & beatam, in qua Christus fecit omnia illa mysteria: per eādem rationē, & causam omnes patriarchæ, & prophetæ beatificarūt illā ciuitatem, & terrā: eò q præuiderūt in spiritu, & reuelatione, q ibi mysteria supradicta erant implenda per Christum Messiam in lege promissum. Et ideo hoc prǣuidens Dauid, beatificauit illam ciuitatē, & totā terram Iudæ, & Israel, eò q Christus erat ibi nasciturus, & omnia supradicta operatus. Iō dicit Notus in Iudæa Deus &c. Duo ergo facit in hoc psal. Nā primò describit, & prǣdicit multiplicem notitiā, qua Deus in carne erat cognoscēdus in Iudæa, & Hierusalē ad nostrā salutē. Secundò prǣdicit diuinū cultū Chro conferēdū ex
B gratiarum actione pro huiusmodi beneficiis, ibi. Qm̄ cogitatio hominis. Quātū ad primū est notandum, q hic memorātur quatuor loca, quę sese hn̄t secūdū continēs, & contētū, scilicet Israel, & Iudęa, & Sion, & Hierusalē. Nam Sion continetur in ciuitate Hierusalē, cum sit altior, & fortior pars eius, & Hierusalem cōtinetur in Iudęa pro maiori parte. Sed Iudæa continetur in Israel. Nam terra Israel dicitur tota terra ꝓmissionis diuisa p. 12 tribus. Per totam autem istam terrā Israel fuit Chrs notus: quia ibi prædicāuit, & miracula fecit, maxime in Galilea, scilicet ī tribu Zabulon, & Neptalim &c. Secūdò fuit notus in Iudęa: q2 ibi natus est. s. in Betleem, & in Iudęa fuit baptizatus. s. in illa parte Iordanis, q̄ irrigat Iudæam, & in Iudæa ieiunauit. 40. diebus &c. q2 ibi iuxta Hierico q̄ est in Iudęa. Et hoc
C est quod intendit dicere Dauid cum dicit. Notus in Iudęa Deus. i. Christus Deus & homo erit notus, & manifestus in Iudęa: quia primò nascetur in Betleem Iudæ. Et ibi cantabunt angeli, Gloria in excelsis Deo. Et adorabitur à pastoribus, & à magis. Et sic ibi primò cognoscetur. Item ibidem præsentabitur in templo in Hierusalem, & cognoscetur per Simeonem, & Annam prophetissam, & ibidem cognoscetur disputans in medio doctorum. Item in eadem Iudæa cognoscetur in baptismo à Ioanne Baptista, quando audietur paterna vox dicens. Hic est filius meus dilectus. Item in eadem Iudæa cognoscetur per ieiunium, quando tenebitur à diabolo, & cognoscetur vt victor, & sic in Israel, & Iudæa maximè erit notus.

Et factus est in pace locus eius: & habitatio eius in Sion. D

Locus eius. In Hebræo habetur: Factus est in salem, idest Hierusalem tabernaculū eius. Ex quo patet, q hic ostendit quomodo specialiter Christus erat noscendus in Hierusalem. Ad cuius intelligentiam est notādum, q Hierusalem interpretatur visio pacis. eò q cōponitur ex duobus, scilicet ex hoc nomine salē quod interpretatur pax, & hiere, quod interpretatur videre siue videbitur. Vnde dicunt Hebræi, q hoc nomen fuit compositum per duos sanctos viros. Nā primo Melchisedech quem dicunt esse Sem filium Noe vocauit ipsam Salem, eò q fuit in ea rex, & sacerdos, & seruabat in ea iustitiam, ex qua sequitur pax. Et ideo vocauit eā salem. i. pacificam, in qua obtulit panem, & vinū pro Abraham, vt patet Geñ. 14. Secundam vero partem huius E nominis imposuit ipse Abraham, dicūt enim & est verisimile, q in eodē monte vbi nūc est Hierusalem voluit Abraham sacrificare filiū suum Isaac, sed quia fuit prohibitus ab angelo, & apparuit ibi aries hærens vepribus, & sacrificauit, & immolauit ipsum, loco ipsius Isaac: ideo vocauit nomen loci illius adonai hiere. i. dn̄s videt, & sic vsque in hodiernum diem dr̄ in monte dn̄s videbit, vt patet Geñ. 22. In Hebræo vero habetur, dominus demonstrabitur siue videbitur, & sic ex hoc nomine hieru, & hoc nomine salē cōponit Hierusalē, quod idem est quod visio pacis, siue in qua dn̄s pacificus monstrabitur, vel videbit. Quod quidē mysterium vere completū fuit in Hierusalem. Nē ibi dominus fuit visus, & mostratus in carne, & fuit in templo præsētatus, & ibi prædicauit, & miracula fecit, & F ibi fuit sepultus, & misit spiritum sanctū in discipulos, & ascendit in cœlum. Et est credēdum, q in eodem loco crucifixus est, & visus est in cruce, vbi Abraham immolauit arietē loco ipsius Isaac. Et ideo rectè dr̄ locus, dn̄s videbitur siue demōstrabitur. Vn̄ multa erat facturus Messias in Hierusalē inter cętera, ꝓpter quæ oēs patriarchæ, & ꝓphetæ ita sępe celebrarunt, & memorarunt illam ciuitatem Hierusalem. Nam primò fuit eius locus: quia ibi prædicauit, & miracula fecit, vel quia ibi fuit sepulcrum eius quod dicitur locus, & tabernaculum eius. Ideo vbi Hie. posuit Factus est in salem locus eius. Septuaginta posuerūt factus est in pace locus. i. sepulcrum eius, q2 in illo loco, & sepulcro dormiuit Christus

A in pace, & cum spe resurrectionis, vt patet psalmo. 15. Secundò in Sion quæ est altior pars Hierusalē hospitabat Chrs, & ibi comedit pasca cum discipulis. Et ibidē instituit sacramentum altaris. Et ideo sequitur, Et facta est habitatio eius in Sion, & ibi fuerunt discipuli congregati propter metum Iudęorum per aliquot dies.

Ibi confregit potentia: arcum scutum, & gladiū & bellum.

Secundò ibi eadem Hierusalē Chrs debellauit diabolū in cruce, & cōfregit arma eius, & potentias, & vires. Nam confregit arma. s. arcū tentationum, cum quo mittebat sagittas suas. Itē confregit scutū chirographi vēditionis humanæ, quo omnes fuimus venundati peccato ad Ro. 10. quod chirographū affixit cruci. ad Col. 2. Secundò ibi confregit gladiū peccati originalis, quo omnes vulnarauerat.
B Et confregit arma 7. vitiorum capitalium, quibus omnes inficiebat, & sic confregit bellum, quod nobis diabolus faciebat. Et superauit ipsum per mortem, & passionem. Hanc victoriam perfecit in cruce. Ex quo patet, ꝙ recte vocata est Hierusalem: quia in ea multipliciter visus est Xp̄s deus, & hō i carne, & in ea pacificauit nos Deo patri p sanguinē suū.

Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis turbati sunt omnes insipientes corde.

Dormierunt somnum suum: & nihil inuenerūt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

Tertiò Christus notus est in Hierusalē, & in Sion: quia in ea misit spiritum sanctum in apostolos, & illuminauit eos: vnde intellexerunt legem euāgelicam, & scripturas: & in illa die dedit eis legem quò ad intelligentiam:
C & sic ex paruis, & infimis fecit eos mōtes magnos: per quos postea illuminauit totū mundum. Et ideo subdit David. Benedico, ꝙ notus est Deus in Hierusalem, & in Sion: quoniam tu eris siue fuisti ibidē illuminans mūdum à montibus æternis. i. ex apostolis, quos primo ibi illuminasti: postea ab eis, & per eos illuminasti totum orbem: quando in eos spiritū sanctū misisti terribiliter in die Pent. q͂a factus est de cęlo sonus. Vnde omnes Iudæi insipiētes corde, & scribæ, & pharisæi turbati sunt, & admirati audientes sonum, & vidētes linguas igneas supra mōte Sion, & apostolos & audientes eos loquentes omnibus linguis, & allegātes, & exponentes omnes scripturas & conuincentes eos. Vnde conuersi sunt in illa die de popularib⁹ quasi quatuor millia: vt patet. Act. 2. & 3. sed Scribæ, & pharisæi māserunt obstinati in sua malitia sequentes auaritiam, & diuitias suas. Ideo subdit, quòd isti insipientes corde dormierūt somnum suum in D
peccato mortificati per auaritiam, nolentes sequi Christum, qui prædicauerat paupertatem. Et ideo omnes isti viri nihil diuitiarum inuenerunt post mortem in manibus. Et dicit. Dormierunt somnum suum: quia vita hominum mundanorum, & auarorū, & superborum non est nisi quoddam somnium. Nā sicut somniator cum excitatur à somno: licèt somniet se esse diuitem, & regem: tamen nil repetit in manibus post somnum: ita homo auarus, & mūdanus licèt multa possideat: tamen cum moritur tota vita sua visa est ipsi breuis quasi somnium, & nihil potest secum portare prout dictū est psal. 38. &. 48. Et iō dixit quidā philosophus. Votis decipimur, & tempore fallimur oēs, Mors ridet curas, anxia vita nihil. q. d. ꝙ breue tempus inopinata mors decipiunt, & fallunt desideria, & curas hominum, & annihilant, & frustrantē omnia bona temporalia multo labore comparata: eò quòd aufertur nobis tēpus, & spatium vitæ per mortem: & sic manemus delusi, & decepti in nostris votis, & curis, & sic tota anxia vita, & laboriosa hominum diuitū, & mundanorum vertitur in nihil, & sic fuerunt decepti Iudæi, qui vt nō perderēt diuitias: noluerunt sequi Christū. Et sic est dicendum de cæteris mundanis. Ideo subdit. E

Ab increpatione tua Deus Iacob dormitāuerunt qui ascenderunt equos.

O Deus dormitauerunt. i. mortui sunt in sua obstinatione omnes milites, & reges, & principes, qui ascenderūt equos, idest oēs viri bellicosi, & magnates: quia isti tales consueuerunt ascendere equos & equestres incedere. Vnde isti tales mundani noluerunt recipere lumen euangelicum à montibus æternis, idest ab apostolis, & doctoribus in pompa mundana, ideo orbati omnibus bonis temporalibus sepulti sunt in inferno. Sed est aduertendū, quòd vbi nostra translatio habet à montibus æternis. litera Hebræa habet à mōtibus rapinæ, & litera Hieronymi à mōtibus captiuitatis. Et tunc tota ista sententia quatuor versuū potest referri ad descensum Christi ad infernum, & expoliationem limbi: vt sic sensus: Bene tu Christe fuisti notus in Hierusalē. Nā dū corpus tuū erat conditū in pace, & sepulcro: tu descendisti in inferos, F

& ad

A & ad montes rapinæ, & captiuitatis: vbi diabolus tenebat genus humanum captiuum. Vnde videntes lumen tuũ omnes demones, & damnati insipientes corde turbati sunt, & fugati à montibus rapinæ, & captiuitatis. i. à limbo inferni: qui dicuntur montes rapinę, & captiuitatis. Intrans ergo infernũ siue limbum, & illuminans tartareum limbũ, & mõtes rapinę: tunc omnes insipientes corde scilicet demones, & dãnati turbati, & fugati sunt ab illis montibus captiuitatis, & sic Christus confregit vectes ferreos &c. & dedit in inferno per quadraginta horas tanquam iudex, & condemnauit diabolum, & cunctos obstinatos, & damnatos ad pœnam ęternam. Et abstraxit secum omnes sanctos patres, & eos solum qui ab hac vita discesserũt in fide, & spe Christi futuri: cæteros autem ad carcerẽ perpetuũ cum diabolo distinauit. Et ideo sequi-

B tur, Turbati sunt omnes insipientes corde: eò ꝙ relinquẽtes veram fidem, & sapientiã secuti sunt mundanas diuitias. Et ideo omnes isti viri diuitiarum nihil vtilitatis inuenerunt in manibus suis: quia nullũ opus bonũ fecerũt dum viuerent. Et sic O Deus Iacob oẽs qui ascenderunt equos. s. reges, & principes, & milites, & diuites huius mundi dormitauerũt, & morte puniti sunt ab increpatione, & sententia tua. Et non solum dormitauerũt morte corporali: sed etiam æterna, & spirituali. Isti etiam duo versus possunt referri ad milites custodes sepulcri Christi. Nam dum milites armati custodierunt sepulcrum resurrexit Christus, & sic nihil inuenerunt in manibus suis: quia ab increpatione, & voluntate Christi dormierunt, nec potuerunt Chri-

C stum in sepulcro detinere cum resurgeret. Ideo sequitur.

Tu terribilis es: et qs resistet tibi? ex tũc ira tua. De cœlo auditum fecisti iudicium. terra tremuit & quieuit.

Cum exurget in iudicium Deus: vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.

Tu Christe terribilis es, & quis resistet tibi? q. d. nullus posset tibi resistere. Nã tunc ex ira tua auditum fecisti iudiciũ de cœlo, & terra tremuit, & quieuit quãdo Christus Deus ꝑ & homo resurgeret in iudicio: vt saluos faceret omnes mãsuetos terræ. Nã ecce terræ motus factus est magnus quãdo surrexit, & surrexit ad iudiciũ dãnatorum, & superborum, & mundatorum, & ad salutem mãsuetorum. Et ideo dicit vt saluos faceret omnes mansuetos terræ &c. quia resurrectio Christi fuit sa- D lus, & resurrectio mansuetorum. Sed est aduertendum, quòd hic nõ solum loquitur de resurrectione Christi tunc facta: sed etiam de resurrectione vniuersali futura, & de vltimo iudicio. Nam non solum mors, & resurrectio Christi facta in Hierusalem, sed etiã vltimũ iudiciũ, & vniuersale fiet in valle Iosaphat. Nam Christus veniet cum potestate magna, & maiestate, & erit in aere supra montẽ Oliueti, vbi erat quando ascendit in cęlũ, & omnes apostoli qui dicuntur montes æterni, erunt sedentes super sedes duodecim circumquaque: & omnes sancti erũt in aere cum eo supra montem Olìueti: & oẽs iudicandi erũt in terra in valle Iosaphat, ꝙ est inter ciuitatẽ Hierusalẽ, & montẽ Olìueti. Nam Chrs mittet primò angelos suos cum sonitu tubæ, & vocabunt oẽs mortuos ad iudiciũ. Et sic cum magno terrę motu infernus, & mare, & terra dabunt mortuos suos. Et sic recuperatis corporibus oẽs erunt ante tribunal iudicis. Et iõ dicit propheta. O Chre tu terribilis, & potẽs es: nam quis resistet tibi? q. d. nullus. Nam tũc in nouissimo die ex ira tua concitata contra malos auditum fecisti, idest facies iudicium & tota terra tremuit: primò præcedẽtibus illis quindecim signis terribilibus ante aduentum Christi ad iudicium: quia erunt signa in sole, & luna, & in mari, & i terra &c. Luc. 21. Sed postea terra quiescet cum exurget Deus in iudicium vt saluet omnes mansuetos terræ, & dãnet superbos, & obstinatos, & adhoc idem possunt referri omnia quæ precedũt. s. illuminans tu mirabiliter à mõtibus ęternis turbati sunt oẽs insipientes corde: quia tunc oẽs viri diuitiarum nihil inuenient in mani- F bus suis &c. Bene ergo illa ciuitas vocata est Hierusalẽ. i. visio pacis, quia ibi Xp̃s deus ĩ carne visus, & notus, et monstratus est. Primò ꝑ ꝑdicationẽ, & miracula. Scdò ibi visus est pati, & mori, & sic ibi pacificauit nos cũ patre ĩ sanguine suo. Tertiò: q a ibi resurrexit, & ascẽdit in cęlum, & misit spiritũ sctm̃ in discipulos. Quartò, & vltimò: quia ibi fiet vniuersale iudiciũ, & videbitur in potestate magna, & maiestate, & sic notus est in Iudæa, et terra Hierusalem, et in monte Sion realiter &c.

Quoniã cogitatio hominis confitebitur tibi: et reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.

In hac secunda parte prædicit diuinũ cultum latriæ debitum Christo à fidelibus, pro beneficio redemptionis, & omnium supradictorum,

A prædictorum. quæ soli Deo conueniunt. Ad cuius intellectum est primò aduertendũ: ꝙ cogitatio hominis, et interna conscientia, & deuotio contemplando miracula, et misteria quæ fecit Christus, credit ipsum esse Deum, et hominem mediatorem, et Messiam in lege promissum. Et sic confitetur Christus dando cultum latriæ. Et ex tali fide ipsa eccesia mota est ad ordinandas festiuitates de misterio incarnationis, et natiuitatis, et passionis, et resurrectionis, et ascensionis, &c. in quibus festiuitatibus damus latriam Chro. s. himnos siue carmina, et offerimus munera, Tertiò adoramus ipsum adoratione latriæ: et sic colimus Christum triplici honore. Etiam ordinauit ecclesia festiuitates per successionem temporis. Ex quo patet, ꝙ prima cogitatio hominis dicitur fides interna, quæ præcedit omnẽ bonam operationem: et per quàm mouerũt B ad colendum Christum. sed reliquię cogitationis sunt effectus fidei. s. cultus diuinus. Et hoc est quod dicit ꝓpheta. Vñ ait. qm̃. i. propter causas supradictas, & beneficia, quæ tu Christe operatus es in Iudæa, & Hierusalẽ, quæ misteria nullus potest operari nisi Deꝰ: ideo propter hanc causam cogitatio hominis fidelis. i. fides interna confitebitur tibi dando diuinos honores: & confitebitur te esse Deũ dignũ cultu latriæ. Et reliquiæ cogitationis. s. effectus fidei: & oẽs fideles sequẽtes fidẽ, & doctores ecclesiæ: q. sunt reliquię cogitationis internæ fidei: agẽt tibi, & ordinabũt dies festos ad cultum diuinum dedicatos. s. festũ incarnationis, & natiuitatis, & infantię, & resurrectionis &c. in quibus festiuitatibus exer C cebit ecclesia diuinum cultum in memoriam supradictorum misteriorum, & beneficiorũ. Litera aũt Hieronymi habet. Mœror hois cõfitebitur tibi: & tunc idem est quod contritio hominis confitebitur peccata &c. Sed quia confessio est triplex. s. peccatorum, & fidei, & laudis: ideo potest intelligi de qualibet confessione. Nam interna cogitatio, & fides confitetur Christo: primò per fidem, quæ precedit omnem actum virtutis. Secundò confitetur dando laudes, & gratias agendo. Tertiò cõfitetur peccata commissa. Et sic omnes istæ tres confessiones debentur Christo. Et ideo pro confessione fidei, & laudis pro beneficiis, sequitur.

Vouete & reddite domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius offertis munera.

Vnde ꝓpheta excitat omnes fideles ad celebrandas festiuitates, & offerenda munera D Christo: & exhibendam latriam, dicens, O fideles uouete domino Iesu Christo in baptismo fidei &c. & reddite ipsi latriam sibi debitam. s. confessionẽ laudis, & offerte munera. Et uos fideles oẽs, qui offertis munera Christo, & tenemini munera offerre, uouete, & reddite. i. reddite quæ in baptismo vouistis, & reddite ipsi latriam, & honores diuinos sibi debitos tanquàm vero Deo, & tanquàm redemptori pro gratiarum actione pro beneficiis receptis. Reddite Deo vestro dico.

Terribili, & ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.

Quasi dicat, reddite ei vota promissa: quia est Deus omnipotens, & terribilis: quia intãtùm est terribilis, ꝙ aufert spiritum, & animã principum. i. quia interfecit principes, & magos: ideo est terribilis apud omnes reges terrę. Ex his patet, ꝙ rationabilior est translatio E ipsorũ septuaginta, quàm Hieronymi: quia hic loquitur de confessione fidei, & laudis: ꝑ id quod sequitur: vouete, & reddite. Nam exhortatur fideles ad cultum latriæ, quæ cõsistit in tribus. s. adoratione, munere, & laude: vt dictum est psa. 61. Ex ista vltima parte huius psalmi patet, & ꝓpheta Dauid i hoc psalmo non solum intendit commẽdare Iudæã, & Hierusalem materialem, quæ continetur in arcto loco Palæstinæ, in qua Christus fuit notus pręsentialiter per natiuitatem, & passionem, & mortem, & resurrectionem, & ascẽsionem: nec per Israel solum intelligit illam terram duodecim tribuum, in qua Christus fuit notus per prædicationem, & miraculorũ F operationem: sed ecclesiam in qua est notus per fidem, & cultum latriæ. vnde quia Dauid præuidit in spiritu Christum fore cognoscendum per fidem, & adorandum, & colendũ in populo gentili ad fidem conuerso, & præuidit, ꝙ populus gentilis erat futurus vera Hierusalem, & Israel, Deum per fidem videndo, & vera Iudæa Christum cognoscendo, & cõfitendo: ideo fecit hunc psalmum, in quo nõ solum commendat, & beatificat illam materialem Hierusalem, & Iudæam, quæ Christũ uidit, & nouit, & audiuit præsentialiter in carnem: sed etiam magis commẽdat ecclesiã toto orbe diffusam, quæ Christum per fidẽ spiritualiter cognoscit, & colit, & veneratur, & cõfitetur. Ex supradictis in isto psalmo possunt recolligi quinque conclusionis. Quarũ prima est ista. Prima conclusio, ꝙ Christus in lege

A lege promissus Deus, & homo erat cognoscendus, & manifestandus in Iudæa, & Hierusalem, & per totum Israel. prebatur. Nam ibi fuit natus, & adoratus, & prædcauit, & miracula fecit, & fuit passus, & sepultus, & resurrexit: & ibi confregit gladium, & scutũ, & arcum diaboli: quando per passionem, & resurrectionẽ de ipso triunphauit, & discipulos illuminauit. Scđa conclusio. ꝙ Christus relinquens corpus in sepulcro descendit ad inferos, & oẽs demones conturbauit, & infernum expoliauit. Tertia conclusio. ꝙ quãdo Christus resurrexit, & terra tremuit, tunc oẽs milites qui ascenderunt equos dormitauerunt. Et ideo turbati sunt Iudæi, & confusi, videntes Christum resurrexisse. Et nihil inuenerunt in manibus suis de his quæ cogitabant contra Christum. Quarta conclusio. ꝙ in finali iudicio oẽs diuites, & principes
B reputabũt se delusos, & deceptos: & quasi somniasse: cum videbunt diuitias nihil prodesse ad liberandũ eos. Quinta conclusio. ꝙ soli Christo terribili, & omnipotenti debetur oblatio: & latria, & confessio fidei, & laudis, & confessio peccatorum: eò, ꝙ est iustus, & terribilis iudex: & omnipotens, qui potest occidere, & viuificare.

PSALMVS. LXXVI.

Vocem mea ad dominum clamaui: voce mea ad Deum. & intendit mihi.

Titulus, Victori siue in finem super Idithum ipsi Asaph psalmus. Prętermissa oĩ deliratione Iudæorũ: & etiam friuola, & deuia expositione quorundam catolicorũ qui magis videntur in hoc psalmo iudaizare: est dicendum, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum: in
C quo describit desiderium patrum antiquorũ de aduentu Christi. & dedit ipsum cantandum ipsi Asaph, & representabat, & figurabat totam ecclesiã. Sed quia maximè tale desiderium conueniebat viris contemplatiuis ecclsiæ pro illo statu: voluit, ꝙ chorus Idithum responderet. Idithum enim interpretatur transiliẽs, & transcendens ista mundana, & contemplans cœlestia, & altissima supra humanam facultẽm: cuiusmodi memorantur in hoc psal. Et ideo voluit Dauid, ꝙ cãtaretur cum toto conatu vocum ad victoriam: ad denotandum, ꝙ iste psa. vocat delõgẽ cum magno desiderio Messiam qui est finis legis. Et ideo in titulo ponitur ad victoriam siue in finem: eò ꝙ nos dirigit in Christum qui est finis legis, & hoc denotat titulus. s. ꝙ iste psal. nos dirigit in finem datus D
ad cantandum ipsi Asaph ad victoriam super chorum Idithum. Sed de materia huius psal. est notandũ, ꝙ cum Dauid contemplaretur aduentum Messiæ: deuenit ad cõsiderandum longum desiderium ipsius Adam, & omniũ aliorum patriarcarum, & prophetarum de aduentu Christi, & mora, & longa dilatione eiusdem, In qua contemplatione fuit ipsi reuelatum: ꝙ debeant transire dies multi: sed finaliter erat Christus venturus absque omni defectu. Hoc ergo præuidens Dauid in spũ, maximè per scripturas præteritorum, & reuelationẽ consolatus: fecit hũc psalmũ: in quo introducit Adam loquentem cum tota posteritate fidelium. Nã vt sic dicitur Adã mysticus siue corpus mysticum. In quo psal. duo facit. Nam primò ponit quandam exclamationem propter dilationem aduentus Christi. Secundò explicat causam sue E
consolationis, ibi. Et dixi tunc. Quantùm ad primum est aduertendum, quòd promissio aduentus Christi in carnem ad liberandum genus humanum: fuit causa fidei, & caritatis, & spei omnibus patriarchis, & prophetis vet. test. quæ quidem promissio primò facta fuit ipsi Adæ, sc̃dm, ꝙ ait Aug. lib. Cur Deus homo. Vnde dicit, quòd primo hoĩ promissus est aduentus domini ex virgine: vt si de instanti miseria doleret: tamen de suo suęq; posteritatis remedio iã de longinquo gauderet. Vnde Adam licèt esset expulsus ab illa felicitate, tamen ex promissione sibi facta de Christo redemptore futuro incepit habere fidem. Et ex fide motus est ad caritatẽ Christi. Et ex tali firma fide resultauit in eo firma spes aduentus Christi. & hanc fidem, & spem secutus est Abel, & Seth, & Enos, & F
Enoch, & Noe, & Abraam &c. Et sic est dicẽdum, ꝙ fides, & spes incepit ab Adã ex promissione ipsi facta. Et sic descendit in totam: eius posteritatem fideliũ. Sed creuit in vnoquoq; ipsorum patriarcarũ, & prophetarũ, sc̃dm, ꝙ vnusquisq; habuit specialẽ reuelationem de Christi aduentu. Nam specialem reuelationem habuit Abel, & Enos incepit inuocare nomẽ domini: & Noe, & Abraam cui facta est specialis promissio. Et sic est dicendum de Isaac, & Iacob, & cæteris patriarchis, & prophetis, in quibus semper creuit fides, & spes, propter nouas reuelationes, & promissiones. Et sic oẽs isti sunt corpus mysticum Christi: eò ꝙ vixerunt in spe, & fide

A Christi futuri. Et iõ diffinitur corpus mysticum ecclesiasticum: ꝙ est multitudo fideliũ Christum expectantium: siue in fide, & spe Christi viuentium: incipiens ab Adã, vsque ad vltimum electum. Et eadem est diffinitio ipsius ecclesiæ. Nã corpus mysticum, & ecclesia conuertuntur: sicut dictũ est in prologo. & sic Adam cum tota posteritate sua fidelium dicitur corpus mysticum siue Adam mysticus, siue homo mysticus, siue ecclesia: siue ciuitas Dei, siue populus Dei sc̄dm Aug. 15. de ciui. Et iõ in hoc psal. & in multis alijs introducitur iste Adam mysticus ad loquendum, inquantũ defleet casum suum, & miseriam. Et petit accelerari aduentum Christi. & conqueritur de longa mora, & dilatione.
B Nã in spe oĩa ista includuntur. Primò includitur, & supponitur promissio alicuius boni: ex qua insurgit spes, & fides. Secundò includitur afflictio propter longam moram, & dilationem: vt ait Seneca in Thyeste. Odit verus, & non patitur moras. Tertiò patientia in aduersis: nam cũ patientia tolerantur aduersa, postq̃ quis expectat liberari ab aduersis: & expectat bonum finem. Ideo ait Apostolus ad Ro. 5. ꝙ spes patientiam operatur. Et ideo diffinitur spes: ꝙ est quædam virtus theologica: quæ æterna, & spũalia promissa firma fide, & caritate expectantur: & aduersa cum patientia tolerantur: contemnens terrena bona, & constituens finem in cœlestibus. ex quibus patet, quòd spes simul includit afflictionem, & gaudium. Includit enim duplicem afflictionem. vnam de malis quæ patitur. & aliam de longa mora, & dilatione finis promissi. Et in hac sc̄da afflictione laborauit cetus fidelium ab Adã vsq; ad aduen-
C tum Christi. Nã primò se videbat exulem ab illa felicitate terrestris paradisi: & priuatum illa futura beatitudine cœlesti. Sc̄dò se videbat in captiuitate diaboli. Tertiò ab ipsa carne, & mundo, & diabolo multipliciter afflictum, & vexatum. Quartò: quia videbat aduentum Christi nimium morari: qa parua mora videtur afflictis longa: ideo erat cõfractus ex longa spe, & dilatione finis. Ex qua longa mora multi non poterant habere perfectam patientiam. Et sic affligebatur totũ corpus mysticum ex longa mora: licèt firmiter crederet aduentum Christi futurũ. in qua fide aliqualiter consolabatur. & de hac afflictione loquitur prima pars huius psal. in qua Adã mysticus ꝑ ipsum Asaph, &

Idithũ magnis vocibus vocat Christum, vt D
veniat, & acceleret aduentũ suum: & tollat causam suæ afflictionis per crucẽ, & passionẽ, & resurrectionem: vt patebit in litera: in quo explicantur causæ afflictionis, & lętitię, & consolationis. Et sic attribuitur ipsi Asaph, & Iditũ. Vñ cantat Asaph, & eleuat vocem super Idithũ in persoña totius ecclesię tã actiuorũ, q̃ contẽplatiuorũ. Vnde dicit Adã mysticus. Voce mea ad dñm clamaui ab Adã vsq; ad Dauid: & uoce mea clamaui à Dauid vsq; ad Christũ: & tunc intendit mihi complendo desiderium meum per aduentum suum. Item,

In die tribulationis meæ Deũ exquisiui manibus meis nocte cõtra eum: & nõ sum deceptus.

Deũ exquisiui manibus meis, eas eleuãdo E
cõtra eũ. i. versus Deũ manus eleuãdo in cœlũ in die tribulationis meæ: qui dies tribulationis durauit ab Adã, vsq; ad Chrm. Et etiã exquisiui eũ nocte i. p totã noctẽ legis cõtra eũ. i. manus eleuãdo versus eũ: petendo eius aduentũ, tñ nõ sum deceptus: qa venit sicut ipse promisit. Oẽs supradictæ locutiones sũt de pręterito pro futuro pp certitudinẽ prophetiæ, & firmitatẽ fidei, & spei i toto die tribulationis, & nocte: qa totũ genus humanũ erat in tribulatione, & captiuitate diaboli, & nocte tenebrarũ peccati, & ignorantiæ. Et sic clamabat manibus versus Deum. Sed iste Adã mysticus nõ fuit deceptus, nec fuit frustratus in sua fide, & spe: qa tempore statuto venit Christus. Vnde prima locutio. s. Voce mea ad dñm clamaui: vox est totius cœtus patriarcarũ, & ꝓphetarum ab Adã vsq; ad Zacariã, & Ioannẽ baptistã, sed ly, & intendit mihi, est uox istius hois pro tẽpore Za- F
cariæ, & Simeonis, & Ioseph: qa potuit dicere iste homo, & intendit mihi: & nõ sum deceptus: quia vidit ipsum oculis proprijs per Zacariam, & Simeonẽ. Ideo dixit Zacarias. Benedictus dominus Deus Israel: quia uisitauit, & fecit redẽptionẽ plebis suæ. Et Elisabeth dixit virgini Marię: Benedicta tu in mulieribus: & benedictus fructus vẽtris tui. Et virgo Maria dixit. Suscepit Israel puerum suũ: recordatus misericordiæ suæ. Et Simeon dixit; Nũc dimittis seruum tuũ domine sc̄dm verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Et sic in persona istorum dicit ꝓpheta. non sum deceptus, & intendit mihi &c. Totã etiam istam locutionem potest facere nunc ecclesia pro statu isto gra-

tias

A tias agendo. Nam in toto vet. test. per patriarcas,& prophetas clamauit magna voce Christum inuocando vt veniret: sed tandem intēdit mihi Christus in no. tes. quia patres vet. testa. non receperunt promissionem sine nobis. ad Hebræos. 11.

Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum: & defecit spiritus meus.

Anticipauerunt vigilias oculi mei: turbatus sum, & non sum locutus.

Cogitaui dies antiquos: & annos æternos in mente habui.

Et meditatus sum nocte cum corde meo. & exercitabar, & scopebam spiritum meum.

Hic explicat causam suę afflictionis, & anxietatis: quæ fuit longa mora, & dilatio aduentus Christi. Vnde dicit. Anima mea B renuit consolari in toto illo tēpore ab Adam vsq; ad Christum, imo abstinebā à carnalibus delectationibus, & ieiuniis, & orationibus Messiam expectando, & eram semper in contemplatione, & meditatione. Et sic memor fui Dei, & delectatus sum. q. d. non habebam aliam consolationem, nisi contemplari sanctam scripturam, & diuina mysteria in ea scripta, & promissiones mihi factas de Messia. Et sic exercitatus, & occupatus sum in tali studio, & labore, & contemplatione. Et defecit, & fessus est spiritus meus, & contabuit, & stupuit non valens attingere hoc secretum præ nimio labore, & infirmitate mentis, & corporis. Sed quia non sufficiebat mihi ista in die meditari: sed etiā de nocte non poteram dormire: ideo oculi mei anticipauerunt vigilias surgendo ante C auroram, & lucem, & tempus quando solēt alii dormire, ad considerandum statum, & peccata humani generis, & miserias: & ad contemplandum iudicia Dei rectissima. Et sic cognoscens culpam primi parentis, & iniquitates nostras, & ingratitudines contra Deum commissas cognoui nos iusto Dei iudicio meritò fuisse punitos: & sic non sum locutus: imo tacui præ confusione culpam in meipsum retorquendo, & sic non locutus sum, nec aliquid dixi: sed cogitaui dies antiquos: reuoluendo, & perlegendo historias, & annales antiquorum patrum quærendo vnde hoc malum proueniebat generi humano: quia sic fuerat vulneratum in carne per concupiscentiam & infirmitatem, & in anima per peccatum. Et habui annos æternos in mente: consideraui omnia tempora incipindo à mundi creatione, & ab inobedientia primorum parentum, & sententia merito inflicta. Nam consideraui quomodo Deus creauerat hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Et quomodo constituit ipsum dominum super totam terram, & super omnia animalia tam volatilia, quàm pisces, & reptilia, & quadrupedia &c. Et consideraui felicitatem ipsi promissam: si stetisset in diuino præcepto, & volontate: quia post longam vitam translatus esset in vitam meliorem in cœlum: sed propter inobedientiam pulsus fuit ab ista terrena paradiso, & priuatus fuit illa futura, & superiori beatitudine, & factus exul in hac lacrimarum valle, & percussus in corpore, & anima, & subiectus tot miseriis intrinsecis, & extrinsecis, scilicet bellis, & seruituti &c. Et cognoui omnia ista mala prouenire homini ex illius primi iustissima condemnatione peccati. Et sic etiam in tota illa nocte vet. test. meditatus sum in corde meo, considerādo quomodo Christus erat nobis in lege per multos, imo per omnes ꝓphetas, & patriarcas ad liberandum genus humanum de supradictis miseriis promissus. Et in tali meditatione exercitabar mirādo cum anxietate quare tantum tardabat nostra redemptio, & differebatur Christi aduentus. Et sic scopebam spiritum meum, idest scrutabar, & inuestigabam, & discutiebam, & examinabam, & purgabam per pœnitentiam quæ in eo erat. Et erumpebam in talem clamorem, quasi anxius de longa mora, & dilatione, dicens.

D

E

F

Nunquid in æternum proiiciet Deus: aut nō apponet vt complacitior sit abhuc?

Aut in finem misericordiam suam abscindet à generatione in generationem?

Aut obliuiscetur misereri Deus: et continebit in ira sua misericordias suas?

Nunquid Deus proiiciet humanū genus à se in ęternum: quòd non recipiat ipsum ad veniam, & misericordiam? aut Deus non apponet, & non proponet adhuc. i. deinde vt sit nobis complacitior. i. magis placabilis quàm fuit hucusque? Quasi dicat: semper erit nobis iratus, & non benignus, nec placabilis? Aut abscindet. i. auferet in finem. i. totaliter, & finaliter misericordiam suā à generatione in generationē. i. p oēs generationes

A durabit ira eius, & non erit misericordia: aut obliuiscetur Deus misereri nobis, & nunquã misrecordabitur nostri, aut continebit misericordias suas in ira sua? Quasi dicat: erit ne tãtę crudelitatis, & efficaciæ ira Dei: quòd contineat, & claudat, & liget misericordias suas, & alliget Deum ne faciat misericordiã? q.d. non est credibile: nec est tollenda Deo tanta perfectio: imo hoc est nefas de Deo credere, cuius misericordię non est finis nec numerus. Vnde nota, quòd dicit Dauid: scopebam spiritum meum, idest mundanas, & falsas cogitationes à spiritu meo pellebam. Nam spiritus longa anxietate, & cogitatione tribulatus, & obnubilatus non potest cernere verũ: quia nubibus atris condita nullum fundere possunt sidera lumen &c. vt ait Boetius. Sed si quis scopit spiritum, & se purgat, & mundat pellendo mundanas cogitationes, & nu-
B bes ignorantiæ per studium sapientiæ: tunc cernit, & cognoscit veritatem, & ita fecit iste homo misticus. Nam perscrutãdo sacras scripturas pepulit nubes ignorantiæ, & anxias cogitationes. Et cognouit, ꝙ Deus nunquam oblitus est facere misericordiam: sicut didicit per gesta antiquorum. Ideo dixit: Nũquid in æternum proiiciet Deus &c. quia scopere idem est quod scopa domum vertere, & mundare. Et sicut domus materialis scopitur, & mundatur scopa materiali: ita domus spiritus, & mentis interior scopitur, & verritur studio sapientiæ ab omni ignorantia, & malis cogitationibus, & anxietatibus: quia intelligentia sacrę scripturæ fugat omnes anxietates, & scopit spiritum, &
C mentem, & facit eam cernere verum: vt patet hic de Dauid.

Et dixi nũc cœpi: hæc mutatio dexteræ excelsi.

In secunda parte explicat suam consolationem post superiorem angustiam. Ad cuius intellectum est sciendum, ꝙ postquã iste homo anxius de longa miseria, & mora aduentus Christi discurrit per omnes scripturas, & omnia gesta patrum antiquorum, & vidit, ꝙ Deus multipliciter liberauerat patres antiquos temporaliter: puta Noe de diluuio, & Abraam de Hur Caldæorum, & Isaac de sacrificio, & Iacob de manu Esau, & totum Israel de ægipto &c. tunc in se dixit supradicta verba. s. nunquid in æternum proiiciet Deus &c. Quasi dicat: semper consueuit misereri patribus antiquis, & liberauit eos de periculis temporalibus. ergo poterit

D esse, quòd non liberet nos de hac longa captiuitate peccati: & de potestate diaboli, & miseria nobis illata ex sententia data primis parentibus? Quasi dicat: incredibile est, ꝙ non faciat. Sed quia dum ista cum quadam pia indignatione diceret: quasi illuminatus incepit resipiscere: & cognoscere in suũ: ꝙ omnes illę liberationes tẽporales patrũ antiquorum significabant futuram, & generalem redemptionẽ: & ꝙ tota ira Dei erat mutanda in misericordiam per aduentũ Christi, Ideo subdit. Et dixi omnia supradicta supple. Et tunc cœpi resipiscere, & cognoscere supple veritatẽ, & secretũ scripturarum, & supradictorum mysteriorum. quoniam erãt figura de nostra redemptione. Et omnia erãt implenda in Christo &c. In hebræo autẽ habetur. Et dixi imbecicillitas mea. & tunc est sensus. Et dixi in meipso, ꝙ ex imbecillitate, & fragilitate, & ignorantia dixeram omnia supradicta. s. nunquid in æternum proiiciet Deus &c. Sed magis rationabilis videtur nostra translatio quę dicit. Et dixi nunc cœpi, intelligere supple, ꝙ hęc est mutatio dexteræ excelsi. Ad cuius intellectũ est valdè aduertẽdum, ꝙ ecclesia Dei habet tres status. s. duos in præsenti: & vnum in futuro qui dicitur status gloriæ. Primus status dicitur status legis, & vmbrę, & figuræ, & captiuitatis, & irę, & iustitię, & ignorantiæ, & noctis. Secundus status dicitur status veritatis, & luminis euangelici, & libertatis, & gratiæ, & materię, & sapientię, & diei. Tertius autẽ dicitur status gloriæ, & pręmii. In primo statu oẽs patres antiqui desiderabant statum secundũ. Et nos qui iam sumus in statu scđo, desideramus tertium. s. dissolui, & esse cum Christo in gloria. Et ideo sicut per primum aduẽtum Christi primus status mutatus est in scđm: ita per scđm aduentum Christi secundus status ecclesiæ mutabitur in tertium. Nã per primum aduentũ Christi, scilicet in carnem tota lex vetus mutata est in veritatem euangelicam. & vmbra, & nox mutata est in diem, & lucem. & figura in veritatẽ, & sententia, & iustitia, & ira Dei in miam. & culpa siue peccatum in gratiam. & captiuitas in libertatem: & ignorantia in sapientiam: quia repleta est terra sapientia domini. Esa. 11. Ita pariter totus iste status mutabitur in tertium. Nam gratia conuertetur in gloriã: & fides in visionem: & spes in possessionem. & caritas in fruitionem &c. Secundò est notandum

A tandum, ꝙ Christus dicitur dextera Dei excelsi in tota scriptura: eò ꝙ pater per ipsum operatur. Sed dextera dicitur per relationem ad sinistram: & sic punitio, & ira Dei dicitur sinistra. materia autem dicitur dextera Dei. Cũ ergo tota lex vetus erat sub punitione, & sententia: & quasi ira Dei, & iustitia, & exilio: ideo potest dici sinistra Dei: qa Deus habebat suam sinistrã supra genus humanum ante aduentũ Christi. Sed nũc habet dexterã suam. i. misericordiã suã super nos. Ex quo potest dici, ꝙ per Christum facta est mutatio à sinistra in dexteram. Et sic est dicendum, ꝙ Christus, qui est dextera Dei patris excelsi, mutauit sinistram Dei in dexteram. i. iram, & iustitiam in materiam: & captiuitatem in
B libertatem: & culpam in gratiam, & noctem in diem, & umbram in veritatem, & lucem: & vniuersaliter totam legẽ veterem in euangelium: vt circuncisionem in baptismum: & esum agni paschalis in eucaristiam. & sic de singulis sacramentis. Et talis mutatio fuit mutatio dexterę excelsi: quam prȩuidit Dauid in figura per gesta, & mysteria vetera: vt patebit per singula. Ideo dicit. Et dixi nũc cępi cognoscere sup. ꝙ hæc erat mutatio dexterę excelsi. i. per Chrm̃ futura qui est dextera Dei excelsi qui omnia debet mutare: quia talis mutatio à nullo potest fieri nisi à Christo, qui est dextera excelsi. Nam sicut Deus per sinistrã misit iram, & sententiam in totum genus humanum in vet. te. ita in nouo test. mittet misericordiam, & veniam, & gratiã per Christũ qui est eius dextera. Et ideo quia Dauid præuidit in spiritu contemplando mysteria sa-
C cræ spiritur æ: ꝙ per solum Christum erant omnia illa mysteria, vel in solo ipso implenda: Ideo dicit hæc mutatio dexterę excelsi.

Memor fui operum domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

Et meditabor in omnibus operibus tuis: & in adinuentionibus tuis exercebor.

Deus ĩ sãcto via tua: quis Deus magnus sicut Deus nr̃. tu es Deus qui facit mirabilia.

Notam fecisti in populis virtutem tuam: redemisti in brachio tuo populum tuum filios Iacob, & Ioseph.

Hic explicat mysteria sacræ scripturę vete. vbi Dauid siue homo mysticus præuidit istam mutationem dexteræ excelsi, & nostrã redemptionem figuraliter. A quibus mysteriis sumit parabolam, & propositionem ad petendũ intentum. Vnde tria mysteria prin-

D cipaliter adducit in quibus præuidit in figura nostrã redemptionem. Nã primò adducit liberationem filiorũ Israel de ęgypto. Nam per hoc, ꝙ Moyses fuit à Deo missus in ægyptum: & cum signis, & portentis liberauit, & eduxit totum illum populũ de ægypto, & potestate Pharaonis, prȩuidit, ꝙ Christus filius, & dextera Dei patris à patre missus debebat liberare totum genus humanum de tenebris peccatorum, & potestate diaboli. & ideo dicit. Ideo cœpi cognoscere: quia hæc erat mutatio dexterę excelsi. i. per Chrm̃ faciẽda: qm̃ memor fui operũ dñi. i. misericordiarum, quas fecit Deus patribus antiquis. Et memor ero mirabiliũ tuorũ quæ fecisti ab initio: incipiendo à Noe, quẽ liberasti de diluuio. Et sic discurrendo per Abraam, quẽ liberasti multipliciter, & per Isaac quẽ liberasti de gladio sacrificii, & Iacob, quẽ liberasti de Esau. Et meditabor in omnibus operib. tuis E
quæ fecisti patrib. nostris, & exercebor in adinuentionibus tuis. i. in secretis mysteriis clausis in illis operibus puta qumodo apparuisti Moysi in rubo ardẽti, & quomodo vocasti eum, & præcepisti vt remoueret calciamenta. Et quomodo conuersa est virga in colubrum, & econuersò, & quomodò traxit manum leprosam de sinu. Et consideraui, ꝙ omnia ista significabant missionẽ Christi in mũdum &c. Itẽ consideraui duritiã Pharaonis, & plagas Aegyptiis illatas, in quibus plagis, & portentis præuidi totum mysterium nostræ redemptionis. Et quomodo via tua erat in sancto. Quasi dcat: sicut ille sanctus angelus erat ductor illius populi, & fecit illa signa terribilia, ita Christus debebat esse ductor totius generis humani, & debebat ipsum F
liberare de potestate diaboli. Nam quis magnus sicut Deus noster? Et conuersus apostrophat ad Chrm̃ futurũ dicens. Tu es Deus qui facis mirabilia maiora, quàm facta sint tũc per Moysen. Nã sicut tunc notã fecisti virtutem tuã populis Aegyptiorũ, & aliorũ in mari rubro: ita notã facies virtutem tuam in humanitate per totum orbem. Et sicut tunc redemisti in brachio, & potentia tua populũ tuum. s. Iacob, & Ioseph: ita redimes totum genus, & totam ecclesiam intellectam per Iacob, & Ioseph. Et notãter dicit filios Iacob & Ioseph. Nam licèt inter filios Iacob intelligantur, & comprehendantur filii Ioseph: tamen quia filii Ioseph omnes sunt nati in Aegypto, & reputabantur nobiliores apud Ae-

A gyptios eò, quòd descẽdebant ab Ioseph: q fuerat pincipes, & rector, & prefectus totius ęgypti: ideo specialiter nominat eos: & quia ecclesia maximè figuratur per Ioseph: quia per fratres suos venditus: & post afflictionẽ exaltatus &c, sicut dictum est psal. 2. Iterum est aduertẽdum, quòd in illis operibus mirabilibus duæ substantiæ sunt considerandæ. Primò angelus domini inuisibilis, qui faciebat illa miracula. Secundò Moyses visibilis, qui percutiebat aquas cum virga, & sic fiebant illa opera mirabilia. per hoc præuidit Moyses, & Dauid, quòd in Christo redemptore debebant esse duæ naturæ: vna diuina inuisibilis quæ principaliter, & latenter operatur: & altera humana, & visibilis quæ instrumentaliter, & visibiliter videbatur operari. Et ideo dicit. Deus in sancto via tua. idest sicut via tua, & virtus, & ducatus erat in sancto angelo inuisi-
B bili, & in sancto Moyse visibili: ita pariter via nostræ redemptionis fuit in Christo sancto tuo; qui est sanctus sanctorum: in quo est duplex natura, scilicet diuina, & humana. Per hæc ergo mysteria præuidit Dauid totum mysterium incarnationis, nostræ redemptionis factæ per mortem, & passionem Christi in signis &c.

Viderunt te aquæ Deus: viderunt te aquæ, & timuerunt: & turbatæ sunt abyssi.

Multitudo sonitus aquarum: vocem dederunt nubes.

Etenim sagittæ tuæ transeunt: vox tonitrui tui in rota.

Alluxerunt coruscationes tuæ orbi terræ: commota est, & contremuit terra.

In secundo loco adducit miraculũ, & my-
C sterium factum in transitu maris rubri. vnde sicut totus populus erat in periculo ne caperetur, & trucidaretur per Pharaonẽ, & ægyptios: nisi quia Moyses cum virga percussit aquas: & diuisæ sunt aquæ: & transiuit populus ad aliam partem littoris: & sic per transitum aquarum saluatus, liberatus est populus: ita pariter Christus per contactum sui corporis præbuit virtutem regeneratiuam aquis baptismalibus, & per aquas baptismales liberauit fideles de potestate diaboli, put fuit ibi figuratum. Hoc ergo præuidens Dauid in figura dicit, O Deus Christe sicut tũc viderunt te aquæ maris rubri, & viderunt te aquæ Iordanis: & timuerunt, idest quasi timentes sunt diuisæ, & conuersæ sunt retrorsum: & liberati sũt filii Israel: & abyssi aquarum turbatæ sunt: ita pariter quando aquæ D baptismales viderunt te: timuerunt diaboli, & abyssi infernales turbatæ sunt: quia per baptismum delesti peccatum: & fugasti diabolicam potestatem. Item aquę maris Galileæ timuerunt te quando siccis pedibus super eas ambulasti: & mari, & fluctibus, & ventis imperasti: & Petrum de profundo pelagi liberasti. Item sicut post transitum Israel fuit multitudo sonitus aquarũ: & nubes dederunt voces, & tonitrua: & sagittæ tuę transierunt, idest multa fulmina fuerunt de nubibus immissa: & vox tonitrui tui fuit quasi tonitruus qui fit in rota, & curru: & mouerũt aquas: & reduxerunt eas super Aegyptios, & submerserunt eos: & sicut ibi coruscationes tuæ alluxerũt: & igneos radios dederũt orbi terræ, & tota terra tunc commota est: ita pariter. O Christe multitudo sonitus aquarum tuæ sapientię, & nubes, scilicet apostoli tui
E dederunt vocem euangelicam: & sagittę tuę euangelicæ transierũt per totum mundum: & vox tonitrui tui. s. tuę prædicationis iuit per totum mundum in rota euangelica, & curru euangelico: quem quatuor euangelistæ ducunt, & duxerunt per totum orbem. Et sic coruscationes euangelicæ alluxerunt ex monte Sion in die penteco. toti orbi terræ: quia ibi apostoli receperunt coruscationes, & splendorem sapientiæ: & donorum, & gratiarum. & sic prędicauerũt toti orbi terræ. Et sic commota est, & contremuit tota terra ad prædicationem apostolorum: & omnia idola corruerunt sicut corruerunt ægyptii in mari rubro.

F *In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis: & vestigia tua non cognoscentur.*

Sicut tibi fuerunt viæ tuæ in mari rubro, & semitæ tuæ in aquis multis, vt populus transiret, & vestigia tua non fuerunt nota: ita quando venies tu Christe in mundum: via tua erit in mari: quia siccis pedibus per mare Galileę ambulabis, & etiam per mare huius mundi: & semitæ tuę erunt in aquis, & persecutionibus multis: quia apostoli tui nauigabunt in hoc mari persecutionum: sed vestigia tua non cognoscentur in mari Galileæ: quia super aquas ambulabis: & etiam, nec vestigia peccati cognoscentur in te, sicut in nobis: quia eris inter oẽs mortuos liber. Vestiga tua non cognoscentur quando intrabis mare huius mundi: quia mysterium incarnationis erit ineffabile, & inuestigabile.

A le. Vñ dicit Salomõ puerbiorũ. 30. Tria sunt mihi difficilia: & quartũ penit⁹ ignoro. s. viã aquilæ ĩ cœlo; viã colubri sup petrã, viã nauis ĩ medio mari: & viã viri in adolescẽtia. i. viã filii Dei, qñ descẽdit de cœlo in carnẽ: & viã Chri quãdo exiuit de sepulcro: & viã cõuersationis Chri ĩ mari huius mũdi: & viam Chri quãdo exiuit de claustro vteri virginalis: qa nullũ vestigiũ aut violẽtiã reliqt Chrs ĩ his quatuor viis: qa absq; violẽtia fecit Xps ista quatuor occulta; & ineffabilia mysteria. s. mysteriũ incarnationis, & natiuitatis, & resurrectionis, & ascẽtionis, & cõuersatiõis huius vitæ: & vestigia eius fuerũt mũdo ignota in isto quadruplici itinere. Et sic est dicẽdum de cæteris mysteriis Christi, & miraculis, quæ latentur diuinitas operabatur.

Deduxisti sicut oues populum tuum in manu B *Moysi, & Aaron.*

Vltimò adducit ducatũ p desertũ, & ĩtroitũ terre pmissionis. Vndẽ dicit. sicut deduxisti populũ tuũ sicut oues in manu Moysi, & Aaron ex Aegypto: p totũ desertũ. ita deduces populũ fidelẽ de tenebris peccatorum, & potestate diaboli. Et deduces ipsũ per desertũ huius mũdi: & introduces in hãc ecclesiã per gratiã, & in futurã per gloriã. Et dicit in manu Moysi, & Aarõ: qa p hos fuit Chrs figuratus: qa dux, & sacerdos: quia inquãtum dux siue rex dedit legẽ euãgelicã: & inquãtũ sacerdos cõtulit sacra. Ex qbus patet, ꝙ Dauid non allegat supradictã mysteria gratia sui: sed assumit ea ĩ parabolã, & ppositionẽ: inquãtũ erãt figura nostræ redẽptionis future p Xpm. & sic allegat figurã p figurato: qa sicut oĩa illa nõ erãt gratia sui: sed gra Xpi fu C turi, ita allegat ipsa, gra & rõne figurati: quia aliter Dauid nõ fuisset ppheta. Vñ dupliciter est nobis Xps in lege pmissus. vno mõ per mysteriũ, & figurã, alio mõ per expressã promissionẽ. & iõ nõ est minus certa veritas mysterii, & figure, quã veritas expressæ pmissionis, iõ ppheta audacter allegat figurã tanquã veram & certam pmissionẽ. in quibus figuris nouit mutationẽ dexteræ excelsi. Et sic Dauid in psona totius ecclesiæ fuit cõsolatus in sua angustia. Iõ nihil aliud est dicere, tu deduxisti sicut oues populũ tuũ &c. nisi dicere: tu Deus nobis redẽptionem per illã figurã promisisti. ideo fac quod tu promisisti in figura. siue facias in veritate quod in figura significasti. Ex toto isto psal: possunt recolligi tres conclusiones principales.

D Prima conclusio, quòd Dauid cõtẽplãdo omnes pmissiones factas patribus antiquis; & liberationes filiorum Israel de aegypto praeuidit totum misterium nostre redemptionis.

Secunda conclusio, ꝙ totum misteriũ nostræ redemptionis fuit mutatio dexteræ excelsi. s. à iustitia in misericordiam, & ab ira in benignitatem. &c.

Tertia conclusio, ꝙ diuinitas verbi ita latẽter operabatur in illa humanitate, quòd vestigia incarnationis, & natiuitatis, & conuersationis, & miraculorum operationis, & resurrectionis, & ascensionis fuerunt mundo ineffabilia, & ignota vsque ad missionẽ spiritus sancti, quæ quidẽ misteria licèt sint nobis nota per fidem quo ad effectũ: tñ nobis sunt incomprehẽsibilia quo ad causam, & modum.

PSALMVS LXXVII.

E *Attendite popule meus legem meam: inclinate aurem vestram in verba oris mei.*

Titulus. Eruditio siue ĩtellectus ipsi Asaph. In græco autem ly intellectus siue eruditio est genitiui casus: vt sit sensus, ꝙ iste est psal. intelligentiæ siue eruditionis ipsi Asaph. Et titulo apparet quòd Dauid fecit hunc psalmũ secundùm, quod fuit eruditus à spiritu sancto, & vt erudiret nos in hoc psalmo de his, quæ ipse fuit eruditus. Et dedit ipsum cantandum, & recẽsendũ ipsi Asaph, & choro eius. Vnde sicut Terẽtius licèt faciebat comœdias, tñ dabat eas recensendas ipsi Calliopio, vnde ipse dicit in fine cuiuslibet comediæ. Valete & plaudite. Calliopius recẽsui. Ita pariter Dauid habebat tres cantores quos constituit ad cantandum, & recensendum psal. vt patet primo paralypo. Et sic Asaph, & Etã, & filii Core, & cæteri non ponuntur in titulo psalmorum tanquam actores psalmorum, sed tanq̃ recensores, & cantores, & etiam interpretes p populo. Ex quo patet, quòd Dauid est actor huius psalmi, & Asaph est cantor siue recensor. sed persona introducta ad loquendum in hoc psalmo, in cuius persona factus F est psal. est ipse Christus, vt patet Mathæi. 16. vbi dicitur, ꝙ cum locutus fuisset Iesus in parabolis &c. postea dicit. Hæc omnia locutus fuit Iesus in parabolis, vt impleretur quod dictum erat p pphetam. Aperiam in parabolis os meum, & eructabo abscondita a cõstitutione mũdi. Ex quo patet, quòd Chrs loquitur in hoc psalmo. Ad cuius intellectum omnibus fabulationibus Iudæorum dimissis est aduertendum secundum Augustinũ. 16.

A de captiuitate capitulo quarto & 5. ꝙ Dauid contemplando sacram scripturã, & maximè vt legitur primi Reg. 4. qualiter filii Effraim, & totus populus Israel fuit victus in prælio à Philistæis: qui occisis sacerdotibus filiis Heli detulerũt secũ arcam domini, & tenuerunt eã in Acaron, & Azoto. Et tũc sacerdotiũ fuit translatũ à filiis Heli in Samuelẽ. Et arca dñi postea fuit translata per Dauid in Hierusalẽ. Et sic tribus Effraim simul perdidit arcam, & regnum siue iudiciũ: quæ quidem punitio venit tribui Effraim, & toti Israel pp pctm̃ ingratitudinis, & rebellionis, & infidelitatis. Nã cum tot beneficia à Deo recepissent: tamen fuerunt Deo ingrati, & rebelles: quia omnes mõtes Effraim erant pleni idolis Baalim: quę quidem idola prostrauit postea Samuel dũ factus fuit iudex, & sacerdos. Itẽ cõsiderabat postea Dauid qualiter ꝓpter ingratitu-
B dinem, & inobedientiam translatum fuerat regnum à Saule ad ipsum &c. Per hãc ergo triplicem trãslationẽ. s. tabernaculi, & regni, & sacerdotii: quæ facta est pp peccatum ingratitudinis, & rebellionis, & infidelitatis, præuidit Dauid in spiritu qualiter populus iudaicus debebat esse ingratus, & rebellis, & incredulus Christo Messiæ in aduentu suo: propter quod peccatum debebat perdere locum, scilicet templũ, & sacerdotiũ, & regnũ, & erat trãsferendum ad ecclesiã ex gentibus congregandã. Et hęc est sententia Augustini. 17. de ciuitate capitulo. 4. & 5. Hoc ergo prævidẽs Dauid in spũ fecit hunc psalmũ in quo introducit Christum loquentẽ exhortantẽ, & vocantem illum populum ad legẽ euangelicam, sub cõminatione perdendi tẽplũ, &
C sacerdotiũ, & regnũ. Duo ergo in hoc psalmo propheta principaliter facit. Nam primo præmittit proœmiũ siue prefationẽ. Scđò exequitur de narratione. ibi. Filii Effraim. Quantũ ad primũ quia proœmium est breuiloquium quorundã dicendorum, ideo in prologo siue proœmio isto assignat quatuor causas huius psalmi. Nam causa efficiens est Christus loquens: in cuius persona factus est psal. Causa materialis sunt oĩa misteria vet. test. quæ hic adducunt. Causa formalis est modus ꝓcedendi: quia omnia ea misteria, & gesta vet. te. quæ memorantur in hoc psal. adducit per modũ parabolæ, & propositionis ad inferendũ aliquã magnã cõclusionem in nouo test. Causa aũt finalis est vtilitas, quæ sequitur. s. vt efficiat auditores bonos, & Deo obedientes, & credentes. Quatuor ergo facit in hoc D
proœmio. Nã primò assignat causã efficientẽ. Secundò cãm formalẽ. Tertiò causam materialẽ. Quartò cãm finalẽ; secundũ ibi. Aperiã in parabolis. tertiũ ibi. Quãta audiuimus: quartum ibi. Vt cognoscat generatio altera. Quãtum ad primũ propheta introducit Christum Messiã in lege promissum verũ Deum, & hominẽ loquentẽ ad populũ Iudæorũ in aduẽtu suo, & dicentẽ. O popule attendite. i. attentè, & attẽdendo audite, & intelligite, & suscipite legẽ meã: quã vobis fero. Et ẽt attẽdite legẽ meã veterem, & percipite eã auribus mentis, & cordis. quia in ea reperietis totã legẽ euãgelicã. Ex his patet, ꝙ iste qui hic loquitur: est ipse Deus: quia dicit attẽdite popule meus legem meã: quia lex diuina est solius ipsius Dei, & ille populus dicitur populus Dei. Itẽ est aduertendũ vt sepius dictum E
est, ꝙ lex euangelica quam Xp̃s tulit non est alia secundum essentiã à lege veteri: sed est spiritus, & veritas illius. Ioan. primo. Lex per Moysen data est: gratia autem, & veritas per Christum facta est. Vnde vetus testamentũ nihil aliud est nisi occultatio noui: et nouum testamentũ nil aliud est nisi manifestatio veteris: vt inquit Aug. Ideo qui vult bene attẽdere ad legem veterẽ, & auribus eã percipere: ibi reperiet veritatem euangelicam totam figuratam. Et iõ dicit attendite popule meus legem meã &c. Et dicit auribus percipite verba oris mei: ad differentiã legis euangelicæ ad veterem. Nã illa data est scripta in tabulis lapideis, & in carta mortua. Et ista in cordibus hominum per proprium auditum. Ideo dicit auribus percipite &c. Item illa data est per os Moysi: ista vero ꝑ os ipsius Dei. s. Christi. Iõ dicit. Verba oris mei. Ad denotandũ, F
ꝙ Deus incarnatus per os suum erat laturus legẽ impressam in cordibus hominum. Dicit ergo Chr̃s in aduentu suo, O popule meus Israel attendite ad legem meã, & intelligite eã: quia hęc lex quã vobis prædico lex Dei est: quia Moyses de me scripsit. Totũ hoc dixit Xp̃s Matthæi. 5. qñ ascendit in montem, & declarauit legẽ diuinã dicens: nõ veni soluere legẽ: sed adimplere. Et hoc idẽ patet per totũ discursum euangeliorum: in quo Deus nil aliud facit nisi vocare populum ad legem intelligendã, & suscipiendã veritatem legis.

Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio.

Hic præmittit modũ procedẽdi ĩ hoc psalmo,

A mo, quē vult tenere. s. adducere misteria veteris test. per modū parabolarum, & propositionū. Quasi dicat: ꝙ ea quæ intendit adducere: nō adducit præcisè gratia sui: sed per modū parabolarū, & propositionū gratia alterius cōclusionis inferendę de veritatibus noui te. Ad cuius intellectū est notandū sicut dictum est in prologo huius libri: ꝙ prouerbiū siue parabola nō ponitur gratia sui, sed alterius. Nā prouerbiū dr̄ quasi pro alio verbū, & parabola dicitur à para quod est iuxta, & bole sententia: quasi iuxta sententiā alterius. Itē parabola nil aliud est nisi propositio alicuius rei gestæ: vel tanquā gestæ pro aliqua veritate similitudinarie, & exēplariter inferēda. Et sic semper ponitur pro alio. Itē propositio secundū Aristotelem primò posteriorum, & in prioribus est enūciatio affirmatiua aut negatiua ad inferendā conclusionem intenta. Et ideo propositio nō proponitur gratia sui: sed
B gratia cōclusionis inferendę. Et ideo quia tota sacra scriptura veteris te. nō posita est gratia sui, sed inquantū figurabat misteria noui test. ideo dicūtur parabolæ, & propositiones quę præmissę sunt in ve. test. ad inferendū misticè, & ꝓpheticè cōclusiōes, & veritates euāgelicas. Et iō sicut totū vetus testamentū nil aliud est nisi quędā parabolæ, & ꝓpositiones præmissæ ad inferendū, & figurandum legem euangelicā: ita tota lex euangelica nil aliud est nisi quædā veritas, & conclusiones illatæ ex misteriis, & scripturis legis veteris. Nā sicut veritas conclusionis continetur virtualiter, & confusè in propositionibus præmissis: sed post illationem patet veritas distinctè in conclusione: vt patet primo posteriorū. Ita ve
C ritas euāgelica continebatur virtualiter, & in cōfuso in lege veteri: sed post aduentū Christi patuit illa veritas distinctè p̄ Chr̄m in euāgelico. Et sic tota lex vetus nil aliud est nisi parabolæ, & propositiones respectu euangelii. Et sic ecclesia catolica, & quilibet fidelis: quando legit scripturā ve. te. non legit gratia sui: sed ad misterium, & ꝓphetiā: prout figurat veritates legis euāgelicæ. Aliter intelligētia veteris legis nō est vera nec catolica: qa veritas eius est euangeliū. Et ideo dicit Hieronimus in epistola de mansionibus, ꝙ omnia dicta in hoc psal. ponuntur tanquā propositiones, & parabolæ inquantùm figurabant misteria. no. te. & sic non proponuntur gratia sui: sed ad sensum spiritualē. Et hoc est quod promittit ꝓpheta in persona Chri-

D sti, ꝙ quicquid dicetur in hoc psal. de te. vet. nō intēdit adducere gratia sui. sed prout sūt quædam parabolæ, & propositiones. Vnde ait. Aperiam in parabolis os meū, & loquar propositiones ab initio. i. adducā omnia misteria sacrę scripturæ incipiēdo ab initio exitus Israel de Aegipto: quia tunc incepit iste populos, & etiam à promissionibus factis ab initio ipsi Abraam Isaac, & Iacob. Et ea quæ acciderunt toti populo Israel succesiuè vsq; ad Dauid. Et omnia ista adducā tanquam parabolas, & propositiones: ex quibus inferam intentum meum. Nam omnia illa non sunt gratia sui: sed parabolæ, & propositiones respectu legis euāgelicæ: & hęc erit causa formalis, & modus procedendi in hoc psalmo.

Quanta audiuimus & cognouimus ea: & patres nostri narrauerunt nobis.

E *Non sunt occultata a filijs eorum in generatione altera.*

Narrantes laudes domini & virtutes eius; & mirabilia eius que fecit.

Et suscitauit testimonium in Iacob: & legem posuit in Israel.

Hic explicat causam materialē huius psa. idest materiam quā intendit adducere, & loqui: quæ quidē materia dicitur materia antecedens. Et dicit, ꝙ intendit adducere in hoc psal. omnia ista gesta quāta audiuimus scripta in Genesi, & Exodo, & quinq; libris legis, & Iosue, & libro Iudicū, & in libris Regū. i. tāta loquar quāta audiuimus &c. quæ quidē gesta antiquorū patres nostri annunciauerunt nobis voce, & scripto: quæ quidem
F gesta nō sunt occultata, nec tacita à filiis eorū in generatione altera. imo ipsi narrauerūt filiis suis narrātes laudes domini, & beneficia & virtutes eius, & mirabilia quæ fecit: quæ ꝑ magna parte explicabūtur in hoc ps. Omnes ergo istas propositiones loquar, & adducā, & loquar ēt qūo Deus suscitauit, & nouiter dedit illam legem in testimonium. In Iacob, & legē posuit, & ordinauit, & cōstituit ī Israel: quasi dicat: ꝙ illā legē quā dedit populo Israel in mōte Sinai dedit in testimoniū. Et nota, ꝙ lex vetus dr̄ testimonium. Primò quia fuit per angelos testificata. Scdò qa reposita est in arca in testimoniū cōtra ꝑuaricatores. Deutero. 31. Tertiò qa tota lex velus fecit testimoniū de Chr̄o futuro. Iō ait saluator Ioā. 5. Scrutamini scripturas, qa ipsę testimoniū perhibēt de me. Nam moyses de me scripsit &c. Et testimoniū suscitauit. Ad denotandùm,

A dũ, ꝙ lex pceptorũ anteq̃ esset lata, & suscitata iã erat sepulta, & inserta naturaliter in nobis: ad Romanos. 2. q̃a oĩa præcepta cõtinentur in illa naturali lege. s. q̃d tibi nõ vis, alteri ne facias. &c. Dicitur autem lex quia lata, & posita siue posita. Ideo dicit: Legem posuit in Israel. Ecclesia Dei dicitur Iacob inquantùm surripuit primogenituram, & benedictionem. Et dicitur Israel inquãtùm videt Deum & est directa à Deo, & fortis cum Deo.

Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filijs suis: vt cognoscat generatio altera: Filij q̃ nascẽtur et exurgẽt et narrabũt filijs suis

Vt ponant in Deo spem suã & nõ obliuiscãtur operum Dei: & mandata eius exquirant.

Ne fiant sicut patres eorum: generatio praua & exasperans.

Generatio quæ non direxit cor suum: et non est creditus cum Deo spiritus eius.

B Hic ꝓpheta in persona Chr̃i explicat cãm finalẽ huius psal. Nã quia iste psal. dirigitur Iudæis, qui erant tpe aduentus Chr̃i, vt reciperent Chr̃m & legẽ euangelicã, & eã seruarent, ne fierent, rebelles & infideles, sicut patres eorũ. Et ne priuarentur sanctuario & regno, & sacerdotio, sicut fuerunt priuati filii Effraim, & cæteri filii Israel tẽpore Heli propter rebellionẽ, & infidelitatẽ. Iõ ꝓpheta iã exhortatur eos in psona Chr̃i, siue Chr̃s iam exhortabat̃ eos tũc p ꝓphetã in hoc psal. cũ cõminatione ablationis sãctuarii, & tẽpli, & regni, & sacerdotii. Quasi dicat: si vos Iudæi nõ audieritis, & receperitis Chr̃m, & legẽ eius, & obseruaueritis eã ĩ aduẽtu suo: auferetur à vobis sãctuariũ, & regnũ, & sacerdotiũ. Sicut fuit ablata arca à filiis Effraim de Silo, & sacerdotiũ fuit translatũ à filiis Heli ad Samuelẽ, & regnũ à Saul ad ipsũ Dauid: ita pariter auferetur à vobis sãctuariũ, & regnũ, & sacerdotiũ: & dabit̃ populo gẽtili facienti fructũ. Matth. 22. Et hęc est causa finalis huius psal. s. inducere Iudæos ad recipiendũ Chr̃m in aduẽtu suo, & legem eius, & hoc sub comminatione. &c. Et in hoc cõsistit totũ argumẽtũ huius ps. Dicit ergo: loquar in hoc psal. & adducã ĩ parabolas, & ꝓpositiones tot gesta, & misteria, & tãta quãta mãdauit Deus patribus nr̃is ea nota facere filiis suis: vt cognoscat gñatio altera: hoc dicit. Nã Deus mãdauit filiis Israel: q̃n egressi sunt de Aegipto: vt quotienscunq; comederẽt agnũ pascalẽ: narrarẽt filiis suis qualiter comedebãt illũ agnũ in memoriã liberationis de Aegipto: vt patet Exo. 13. dicẽs Narrabisq; filio tuo in die illo dicẽs: hoc est quod fecit mihi dñs q̃n egressus sũ de Aegipto &c. Itẽ mandauit patribus vt memorarent filiis suis legem, & cerimonias: quas à Deo acceperãt. Deuter. 6. & 3. dicens: Erũtq; verba hęc q̃ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis &c. Iõ subdit ꝓpheta. Et filii tui q nascẽtur. s. qui reperiẽtur tpe aduẽtus Xp̃i, & exurgẽt, & conuertẽtur: sicut fuerũt Zacarias, & Simeon, & apostoli, narrabũt oĩa supradicta filiis suis, & demõstrabũt oĩa figurata, & gesta ĩ lege veteri esse gesta, & dicta, & figurata ꝑ Xp̃o: vt illi ponãt in Deo, & nõ in mũdo, nec in cerimoniis legalibus spẽ suã: sed recipiãt Xp̃m in verũ Messiã, & nõ obliuiscãtur operũ Dei: quę Xp̃s faciet. quæ opera nullus poterit facere nisi sit Deus. Nã per opera poterũt cognoscere ipsũ esse Deũ: & iõ recipiãt eũ, & exquirãt, & obseruẽt mandata eius, q̃ mãdabit in lege euãgelica: ne fiant rebelles, & increduli sicut patres eorũ: quæ fuit generatio praua, & exasperãs, idest prouocãs Deũ ad irã: quæ quidẽ generatio nõ dixerit cor suũ ad credendũ Deo, nec ad obseruãdã legẽ eius, nec fuit creditus nec vnitus cũ Deo spũs illius generationis: imo fuerũt semp rebelles, & increduli, & ingrati, vt patebit. Ex supradictis patet, ꝙ iste q loquit̃ in hoc ps. est Deus p hoc ꝙ ait. Attẽdite popule meus legẽ meã &c. Scdò patet, ꝙ sit hõ: per hoc ꝙ subdit: Quanta audiuimus, & cognouimus. & quãta mãdauit p̃ribus nostris. Et sic iste qui loquitur in hoc psal. est Christus Deus, & homo: qui tanquã Deus dicit: attendite popule meus legem meã: & tanquã homo de semine Abrahæ, & Iacob dicit: quãta mãdauit patribus nostris &c. Et sic Xp̃s est causa efficiens, qui loquitur ad populũ iudaicum in aduentu suo, & exhortatur: vt audiat, & recipiat legẽ euãgelicã: quę nõ est alia secundũ essentiã: sicut dictũ est. Materia ante huius psal. est totus discursus ab exitu Israel de ægipto vsq; ad tẽpora Dauid, & regnum eius, & vsq; ad tẽplum, & sãctuarium. Forma ante est: quia oĩa quæ hic narrãtur, adducũtur tanquã figuræ, & parabolę, & ꝓpositiões ad inferẽdã, & pdicendã trãslationẽ sanctuarii, & regni, & sacerdotii a Sinagoga in ecclesiã. Causa finalis est vt populus Iudęorũ recipiat Christũ, & legẽ eius: ne fiãt increduli, & rebelles, & igrati sicut patres eorũ, & hoc sub cõminatione supradicta. Et ex hoc apparet vera prophetia huius psal. quæ executio huius

A ius cōminationis fuit verè ipleta in illo populo pp obstinationē eorū post aduentum Xpi.

Filij Effrem intendentes, & mittentes arcū conuersi sunt in die belli.

Non custodierunt testamentum Dei: & in lege eius noluerunt ambulare.

Et obliti sunt benefactorum eius & mirabilium eius quae ostendit eis.

Hic incipit narrationē dicēdorū sicut proposuit in procemio. Et duo facit. Nam primò memorat, & narrat incredulitatē, & rebellionē, & ingratitudinē illius populi. Scđo punitionē eorū. ibi. Audiuit Deus, & spreuit. Vel possumus dicere, ꝙ hic ondere intendit cām: quare filii Effraim fuerūt priuati sāctuario, & arca dñi, & filii Heli sacerdotio, & Saul regno. Iō prius assignat demerita, & cām: q̄ est icredulitas, & igratitudo, & rebellio. Scđo descri B bit hmōi priuationē. ibi. Audiuit deus & spreuit. Quantū ergo ad primū dimissis diuersis modis dicēdi tā hebreorū, quā catolicorū in hoc loco, est notādū vt legit̄ 1. Re. 4. capitulo, ꝙ cū Heli esset iudex, & sacerdos in Israel de gñe Aarō, & multotiēs esset monitus vt filios corrigeret, eò ꝙ tyrānizabāt: & multa enormia ppetrabāt, & tñ hoc fecit negligenter Heli ideo pp hoc pctm̄, & propter peccatum idololatriæ, quia per totum montem Effraim celebrabant Baalim, & Astarotis, ideo Deus permisit, ꝙ venerunt Philistei, & congressi sunt cum filiis Israel, quorū maxima pars erant de Effraim. & victi sunt filii Effraim illa die, & reuersi sūt fugētes ad loca sua cæsis ex eis quatuor milib. q̄ punitio facta est pp peccatū ingratitudinis, & tyrānidis, & idololatriæ: tūc filii Effraim aduocarūt cū eis multos C ex aliis tribub. & abstraxerūt arcē dñi de Silo, & exierūt oēs cāpū cū arca bñ cōtra Philisteos. Sed iterum Philistei cōgressi cōtra eos vicerūt eos. Et abstulerūt eis arcā, & iterfecerūt sacerdotes. s. Ofni, & Finees filios Heli. & ceciderūt illa die 30000. ex Israel. cæteri āt retro terga vertentes cōuersi sunt i fugā ad loca eorū. Et hoc est qđ intēdit hic dicere pphēta, Nā quia supius dicit, ne fiant igrati sicut pres eorū gñatio praua &c. s. generatio q̄ nō direxit cor suū ad seruādā legē, nec est creditus cū Deo spūs eorū: & iō fuerūt puniti supple, iō explicat hic q fuerūt illi puniti pp incredulitatē & idololatriā, & dicit, ꝙ fuerunt filii Effraim victi i bello Philistinorū. de quo legit̄ 1. Reg. 4. Vnde dicit. Filii Effrem. i. filii Effraim, cū exirēt in pliū cōtra Philistiim in D tendentes arcum, & mittentes sagittas contra Philisteos victi sunt ab eis & cōuersi sunt fugientes ad domos suas in die belli. Nam in primò bello cęsa sunt quatuor millia, & in secūdo bello cęsa sūt 30000. Et cęsi sunt sacerdotes, & capta fuit arca. Et sic fugiētes cōuersi sunt ad loca sua. Quę q dē punitio nō accidit eis nisi ex pctō idololatrię & ingratitudinis, & infidelitatis: eò ꝙ nō custodierūt testamentū Dei, & in lege eius noluerūt ambulare, & in hoc fuerūt infideles, q à adorabāt idola. &c. Et nō solū fuerūt puniti pp infidelitatē: sed ēt pp ingratitudinē, quia obliti sunt benefactorū. i. beneficiorū eius, & mirabiliū operū quę ostendit eis in Aegypto, & in deserto, & i ingressu terrę pmissionis, vt patet.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti: in campo Taneos.

Hic explicat bñficia q̄ ostēderat Deus patribus eorū. Vnde quatuor facit. Nā primò B dicit in genere beneficia, & mirabilia quæ fecit in Aegypto. Scđo ea q̄ specialiter fecit in toto deserto. Tertiò reuertit̄ specialiter ad narrādū mirabilia quę fecit in Aegypto. Quartò narrat ea bñficia q̄ fecit in terra pmissionis. Scđm ibi. Quotiēs exacerbauerūt eū in deserto. Tertiū ibi. Non sunt recordati manus eius. Quartū ibi. Et induxit eos in montem sanctificationis. Vnde in quolibet istorū simul narrat beneficia Dei, & eorū ingratitudinē. Quantū ad primū, quia dixit supra obliti sunt benefactorū. &c. ideo subdit quæ sunt illa beneficia, dicēs. quia corā patrib. eorum antiquis fecit mirabilia. s. illa decem signa, & prodigia in terra Aegypti coram Pharaone. & explicat partem Aegypti in qua facta sūt illa miracula, quia in campo Taneos. Vnde est aduertendum, quòd ciuitas dicta Tanis F erat regio Pharaonis sita in ripa orientali ipsius Nili in pago siue campo Taneos. Taneos enim est genitiuus græcus huius nominis Tanis Declinatur enim hæc Tanis, genitiuo Taneos. Et ideo dicit, ꝙ in campo Taneos Deus fecit illa mirabilia signa decem plagarum coram patribus eorū, in fauorē hebræorū. Quæ fuerīt illa mirabilia postea dicet per singula.

Interrupit mare et perduxit eos: et statuit aquas quasi in vtre.

Et deduxit eos in nube diei: & tota nocte in illuminatione ignis.

Hic incipit explicare miracula, & beneficia, quæ fecit Deus, in itinere omissis miraculis, quæ fecit in Aegypto, sed postea dicet,

A cet, & explicabit per singula. Vñ ponit quinque beneficia facta in itinere. quorũ est primũ de trãsitu maris rubri. Vñ dicit, ꝙ postq̃ eduxit eos de Aegypto, interrupit. i. diuisit mare rubrũ supple, & statuit aquas. i. firmauit eas ad vtranq; partẽ quasi starent in vtre contra naturã. Nam aqua cum sit effusibilis nõ põt per se existere nisi in aliquo vase duro, vt patet primò meteorarũ: sed ibi per se stabat ad modũ parietis cõtra eius naturã. Secũdũ miraculũ est, ꝙ eduxit eos in nube diei i. in die per colũnam nubis. & per totã noctẽ in illuminatione ignis. Nã ille angelus, q̃ erat dux illius populi per diẽ ibat intra nubẽ & mouebat illã nubẽ quã sequebaẽ ille populus. Et per totã noctẽ ibat intra flãmã ignis, inquãtũ illa nubes ardebat de nocte sicut flãma ignis: & sic ducebat illũ populũ per totũ

B desertũ. vt patet Exo. 13. Sed quia oĩa illa cõtingebant illis in figura, vt ait aposto. primæ ad Cor. 40. & ideo ꝓpheta dicit hic, ꝙ omnia ista intendit adducere tanquàm parabolas, & propositiones, ad mysticas cõclusiones, & euãgelicas veritates inferẽdas, vt dictum est: Ideo est dicendũ, ꝙ conclusio, & veritas huius figuræ est ista. Nã ille angelus, qui ibat intra nubẽ significabat Christum verbũ incarnatũ, & nube carnis indutum, qui omnes fideles de tenebris peccatorũ eduxit, & de potestate diaboli cum signis, & portentis, & per aquas baptismales traduxit & liberauit: & sic manifestè figuratur mysteriũ incarnationis, & nostræ redẽptionis. Nã sicut ille angelus latens in nube præstabat viã illi populo: ita verbũ latens in carne præstitit nobis ducatũ per legẽ euangelicam. Beatus vero Hieronymus

C dicit in expositione huius psa. ꝙ per hãc nubem possumus intelligere beatam Mariã virginem: in qua Christus per nouem mẽses latuit carnaliter. Et subdit. Et pulcrè dicitur in nube diei. Nã illa virgo Maria nunquàm in tenebris fuit, sed semꝑ in luce, & nũquàm in nocte sed semper in die. Et hæc sunt ad literam verba Hierõn. Ex quibus patet per sẽtentiam Hiero. ꝙ virgo Maria nunquàm fuit in originali peccato: sed semper in gratia. Et sic oportet, ꝙ dicatur quòd anima virginis simul fuit creata, & sanctificata, & corpori infusa, & per consequens corpus simul cum anima sanctificatum, & sic pro nullo tempore potest dici ipsam obnoxiam fuisse peccato.

Interrupit petram in eremo: & adaquauit eos velut in abysso multa.

D *Et eduxit aquam de petra: & deduxit tanquam flumina aquas.*

Hic memorat tertiũ miraculum, & beneficiũ. Vnde legitur Exod. 17. ꝙ quando defecerũt aquę in Oreb: clãmauit populus ad Moysen petẽs aquas, qui percussit petrã Oreb, & fluxerũt aquæ de petra, & bibit oĩs populus. Ideo ait hic. dirupit Deus per Moysẽn petrã in eremo Oreb, & adaquauit siue potauit eos velut in multa abisso, & magno lacu. Sed q̃a simile miraculũ fecit Deus in monte Farã: vt patet nume. 20. quando Moyses percussit bis silicẽ, & fluxerũt aquæ largissimæ, quæ dictæ sunt aquæ contradictionis: ideo subdit. Et eduxit aquã de petra in monte Farã ad aquas contradictionis supple, & eduxit aquas tanquam flumina. i. in magnã abũdantiã. Sed q̃a ista mysteria fuerũt figuræ, & adducũtur hic tanq̃ parabolæ, & propositiones, ideo ex prima percussione petræ eliciẽ cõclusio euãgelica: qualiter Chrs qui verè dr̃ petra, erat in latere percutiendus. de cuius corpore debebat exire sanguis, & aqua in remissionẽ peccatorũ: & ad conferendã virtutẽ ecclesiasticorũ sacramẽtorũ: vt ait Apost. primæ ad Cor. 10. Bibebant aũt de spũali cõsequente eos petra, petra aũt erat Christus. Per secundã percussionẽ petræ figurabaẽ qualiter Christus erat percussurus sacrã script. vete. test. virga oris sui. s. spiritu sancto, qui ab eo procedit. de qua scriptura debebat educere aquã sapiẽtiæ, & veritates euangelicas, vt potaret omnes fideles. Vnde Ioann. 4. dicit Samaritanę. Qui autem biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei: non sitiet in æternum &c.

Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram excitauerunt excelsum in inaquoso. E

Et tentauerunt Deum in cordibus suis: vt peterent escas animabus suis.

Et male locuti sunt de Deo: dixerunt nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ: & torrentes inundauerunt.

Nunquid & panem poterit dare: aut parare mensam populo suo?

Hic memorat eorũ ingratitudinẽ, & rebellionẽ, & murmurationẽ, q̃a multotiens murmurarũt cõtra Deũ: obliti beneficia, q̃ fecerat eis. Nam primò murmurarũt in mari rubro: q̃n dixerunt. Melius erat seruire Aegiptiis, q̃ mori in solitudine. Exod. 14. Secũdò murmurarunt in Marath. Ideo dicit, quòd non sufficit prima murmuratio, sed adhuc apposuerunt.

A runt.i. addiderunt peccare ei, murmurando in marath. Et in ira excitauerũt Deũ excelsum in maquoso loco.s. in deserto, vbi non erat aqua. imo tẽtauerũt in concordibus vt peterent escas animabus suis qñ tẽtauerunt Deũ in deserto Sin: qñ dixerũt: Vtinam mortui essemus in Egypto, quãdo sedebamus super ollas carnium &c. Exod. 16. Item tentauerunt Deum, quando petierunt ab eo carnes Nume. 11. quia tunc malè locuti sunt de Deo dicentes. Ille qui dedit nobis aquam de petra, nunquid poterit parare mensam in deserto, & dare nobis carnes?

Israel audiuit dominus, & distulit: & ignis accensus est in Iacob: & ira ascendit in Israel.

Quia non crediderunt in Deo: nec sperauerunt in salutari eius.

Audiuit dñs ingratitudines, & murmurationes eorũ, & distulit, & tolerauit ad tps expectãdo correptionẽ. Sed quia vidit obstinationẽ, & perseuerantiã in malo, ideo ignis accensus est in Iacob, & Dei ascendit in Israel, eò & nõ crediderunt in Deo, nec sperauerũt in salutari eius, quasi dolentes pro labore, & desperãtes de diuino auxilio. vt patet nu. 11.

B

Et mandauit nubibus desuper: & ianuas cæli aperuit.

Et pluit illis manna ad manducandum: & panem cæli dedit eis.

Panem angelorum manducauit homo: cibaria misit eis in abundantia.

Hic memorat quartũ beneficiũ, qđ fuit qñ pluit manna super eos. vt patet Exo. 16. Vnde ait. Et mandauit dñs nubibus desuper, & aperuit ianuas cœli, & pluit illis manna ad manducandũ. Et dedit eis panẽ cœli de cœlo missum. Vnde homo manducauit panẽ angelorũ. Et sic talia cibaria angelica misit eis in abundantia, qđ fuit mirabile beneficiũ de se, inquantũ satiauit eos, & mirabiliter sine labore. Sed adhuc fuit maius pro eo qđ figurabat. s. eucaristiã, & sacramẽtũ altaris. Et ideo dicit panem angelorum manducauit homo. Manifestũ est. n. ꝙ angeli nunquàm manducauerunt de illo manna materiali: sed manducant hodie angeli in illa superna fruitione de illo pane quem significabat, & figurabat illud manna, quem nos manducamus sacramentaliter in hac ecclesia: sed angeli, & beati fruuntur eo in patria cœlesti. Et hæc est conclusio, & veritas euangelica ex illa parabola, & propositione siue figura illata. Iudæi autem glosant ly panem angelorum id-

C

est manibus angelorum formatum.

D

Transtulit austrum de cælo: & induxit in virtute sua Afr. cum.

Et pluit super eos sicut puluerem carnes: & sicut arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum circa tabernacula eorum.

Et mãducauerũt et saturati sũt nimis: et desiderium eorũ attulit eis ñ sũt fraudati a desiderio suo

Hic memorat quintũ miraculũ, & beneficiũ. s. quãdo pluit eis coturnices in cibum. vt habetur nu. 11. Ad cuius intellectum est aduertendum, quòd in Africa est copia illarum auiũ. s. cõturnicũ, quas cõmuniter ventus australis pellit versus Aquilonẽ. Et hoc explicat hic cũ dicit, ꝙ Deus transtulit austrũ. i. vẽtum australem de cęlo, & induxit Africũ qui tenet medium inter australem, & occidentalem. Et hoc fecit Deus miraculosè in virtute sua, & pluit super eos carnes illarũ auiũ spissas, sicut puluerẽ, & pluit super eos volatilia pennata sicut arenã maris in magna multitudine. Et cęciderunt in medio castrorũ eorũ, & iuxta tabernacula eorum ita, quòd absq; labore vnusquisque ad libitum capiebat. Et sic manducauerunt &c. Litera est plana.

E

Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos.

Et occidit pĩgues eorũ: et electos Israel ĩpediuit.

Hic explicat punitionẽ eorũ pp ingratitudinẽ. vnde dicit, ꝙ adhuc escæ erant in ore ipsorũ: & ira Dei descẽdit super eos. Et occidit pingues. i. maiores & ditiores eorum, & incuruauit electos, & maiores Israel. Vnde vocatus est locus ille sepulcra concupiscentiæ, ibi .n. sepelierũt populũ qui desiderauerat carnes. vt patet num. 11. Vnde p illud mysteriũ fuit figuratus præsens status modernorũ Iudæorũ post aduentũ Christi, qui pp ceremonias, & cibos corporales contẽpserunt Chrm & ecclesiãstica sacramẽta, & escas spũales. Iõ ira Dei descẽdit super eos, quia destructa est eorũ ciuitas, & regnũ, & vagantur dispersi p mundum. Vnde si volumus contemplari totum hoc mysterium fuit impletum in eis per Christũ. Nam Christus veniens in carnẽ prędicauit aquã sapientæ, & cibum spiritualem legis euãgelicę. & saturauit in deserto primò quatuor millia ex septem panibus, & paucis piscibus. Secundò satiauit quinq; millia hominũ præter pueros, & mulieres ex quinque panibus & duob. piscib. Io. 6. & ipsi increduli semper voluerunt eum tentare Et ideo di-

F

xit

A xit eis: operamini cibum qui nō perit: exhortādo eos ad panē spūalē eucaristię, ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. vt patet Io. 6. sed ipsi tanquàm carnales contemnentes hunc panem dixerunt. Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandū? Vnde Christus pronosticauit eis futurā iram, & punitionem: allegando hanc figurā de patribus eorum mortuis in deserto &c. vt patet per totam illam disputationem factam contra Iudæos Io. 6. quia ita propriè accidit Iudæis incredulis. Nam post quadraginta annos post passionem Christi cum essent in magnis conuiuiis, & concupiscentiis epularum in die paschæ fuerunt obsessi per Titum, & exercitum Romanorum. Et sic ciuitas fuit diruta, & templū incensum, & magna pars eorum fuerunt trucidati, & cæteri captiui. Vnde Hierusalem potuit dici sepulcrum concu-

B piscentiæ. Quæ punitio accidit Iudæis ex ingratitudine, & infidelitate, sicut accidit patribus eorum in deserto:

In omnibus his peccauerunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus eius.

Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.

Hic assignat causā huius punitionis. s. q a ira Dei occidit pingues eorū. cuius causa fuit ingratitudo, & infidelitas. Ideo dicit: ꝙ filii Israel in omnibus his beneficiis receptis peccauerunt. Nam licèt debebant magis moueri ad credendum propter supradicta miracula, & beneficia, tamen ipsi magis fuerunt ingrati & increduli. Nā in omnibus his miraculis adhuc peccauerunt, & nō crediderunt in mirabilibus eius. Vnde nota, ꝙ legitur Nu. 13. ꝙ postquàm populus recessit à sepulcris con-

C cupiscentiæ: venit in Assion Gaber, quæ est in deserto Farā. Et exinde misit Moyses. 12. exploratores, vt considerent totam terram promissam. quibus abeūtibus populus venit in Cades: & dū esset populus ibi, reuersi sunt exploratores qui retulerunt populo ea quæ viderant. s. qualiter illa terra erat amœna & fertilis, sed difficilis ad aquirendum ꝑꝑ ferocitatē, & potentiā habitatorum, & fortitudinē ciuitatū, & oppidorū, & qūo gigantes habitabant illā terram deuorantē incolas suos. Tūc populus fuit intātùm perterritus, quòd coniuratione facta tentarunt constituere ducem qui reduceret eos in Egyptū, nisi præter Calef, & Iosue, qui se interposuerunt suadentes eis contrarium. imo animarunt eos, ad ag-

grediendum inceptum. Vnde tunc Deus voluit totaliter eos delere, nisi ꝙ Moyses orauit pro eis. sed Deus prolungauit eis talem sententiam cum triplici punitione. D Primò, ꝙ nullus eorū qui egressi fuerant de Egypto à viginti annis vltra intrarent terram promissam, postq̄ se indignos fecerant volentes retrocedere. Scđò, ꝙ oēs ibi rebelles morerētur in deserto, & cadauera eorū ibi sepelirentur sine honore. Tertiò, ꝙ sicut exploratores tardarūt quadraginta dies in cōsiderando terrā promissionis, ita ipsi vagarētur quadraginta annis per desertū. & sic dedit eis annum pro die. vt patet nu. 14. Et sic fuit ira Dei mitigata. Iō dicit. In omnibus his beneficiis adhuc peccauerunt iterum in Cades. Et non crediderunt in mirabilibus eius, contēnentes terrā promissionis, & volentes reuerti in ægyptū: & sic defecerunt, & finierunt dies suos in vanitate. i. in vanū vagātes & errantes per desertum. 38. annis & vltra. E Et anni eorum, & vita fuit cum festinatione, quia multi eorum mortui sunt ante tempus cum Datan, & Abiron. Numeri. 16. & per serpentes ignitos. Nume. 21. & in peccato Belfegor: vbi occisi sunt 23. millia. Numer. 25. Nota quòd causa quare fuit antiquis patribus tanta cupiditas sepeliendi in terra promissionis, fuit hæc: quia reuelatum fuit Abrahæ Isaac, & Iacob qualiter Chirstus ibidem erat moriturus & sepeliendus, & resurrecturus. Ideo desiderantes cū eo resurgere, voluerunt cū vxorib. & filiis ibidē sepeliri. Iō Ioseph imposuit filiis Israel, vt secū deferrent ossa sua in recessu suo de ęgypto: & sepelirent cum patribus suis in terra promissa. vt patet Gen. vltimo. Ex his patet, ꝙ magna punitio fuit rebellib. illius populi, qn̄ Deus priuauit eos sepultura terræ F promissionis. Nam per hoc denotabatur, ꝙ priuabat eos gloriosa cū Christo resurrectione: & nō solū eos, sed sequaces eorū, quia cōtempserunt verum ducē Christū & verā terram viuentiū, quā Christus promisit. Et voluerūt retrouerti in Egyptū ad tenebras peccati, & vmbrā ceremoniarū legaliū, & ad captiuitatē Pharaonis, de qua Christus nos liberauit. iō nunq̄ intrabunt in terrā viuentiū nec requiē dn̄i: nec resurgent cū Christo, nec in iudicio in concilio iustorum: imo cadauera eorū, i. aīæ cum corpore passibili sepelientur in deserto inferni: & hæc est conclusio, & veritas euangelica supradictæ figuræ.

Cū occiderent eos quærebant eū: & reuertebantur

bantur

A *bantur & diluculo veniebant ad eum.*

Et rememorati sunt quia Deus adiutor est eorum: & Deus excelsus redemptor eorum est.

Hic ponit falsam pnam eorum. Nam cum viderent iram domini in punitione Datan, & Abiron, & in serpentibus ignitis: cum occiderent eos serpentes vel inimici, tunc pœnitentiam fingentes reuertebantur ad eum non virtutis amore, sed formidine pœne. & sic quærebant eum. Et quare? quia recordabantur qualiter Deus adiutor eorum fuit cõtra Amalech: & redemptor eorum, quando in manu potentiæ dixerat eos de potestate Pharaonis. Et sic promiserunt Moysi, ꝙ amplius non essent rebelles: imo rogarunt vt oraret pro eis: ne occideret eos.

Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.

B *Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habiti sunt in testamento eius.*

Ipse autem est misericors: & propitius fiet peccatis eorum: & non disperdet eos.

Et abundauit, vt auerteret iram suam: & non accendit omnem iram suam.

Et recordatus est quia caro sunt: spiritus vadens & non rediens.

Dilexerunt Deum in ore suo, sed non in corde. Et ideo lingua sua mentiti sunt ei: confitentes ipsum redẽptorem, & promittẽtes ipsi corrigi, sed cor eorum non erat rectum cũ eo. i. erga eũ, imo duplũ & obliquũ, & obstinatũ desiderantes reuerti in Egyptũ. Et ideo nõ fideles habiti sunt in testamento eius, qa non impleuerunt quod promiserunt sub multis maledictionibus. Deutero. per totum nec ea

C quæ promiserunt Numer. 14. quia plures rebelliones, & peccata commiserunt. puta coniurationem Datan, & Abiron, & iurgium ad aquas cõtradictionis: & quando imitati sunt Beelfegor. &c. Ipse autẽ dominus noluit eos punire secundum eorum demerita totaliter delendo, imo cum misericordia, quia non solum disperdidit eos totaliter nisi solũ principipales. Ideo fuit propitius peccatis eorum, quia nõ totaliter disperdidit eos, imo abundauit misericordia eius, vt auerteret irã suã; quia non accendit omnem irã suã cõtra eos prout merebantur. Et hoc fecit Deus: quia recordatus est quia caro. i. carnales, & fragiles sunt. Et spũs hoĩs est vadens, & nõ rediens. i. per se cadens. tamẽ non per se surgens, quia homo citò cadit in peccatum propter concupiscentiam inflictam, tamen per se non potest surgere sine gratia. Et ideo Deus noluit eos

D totaliter delere expectans eorum pœnitentiam & correctionem.

Quotiens exacerbauerunt eum in deserto: in iram concitauerunt eum in inaquoso.

Et conuersi sunt & tentauerunt Deum: & sanctum Israel exacerbauerunt.

Nota, ꝙ per illos. 38. annos: quibus filii Israel errauerunt per desertum: postq̃ recesserunt de Cades, per sententiam domini: vsq; quò reuersi sunt in Cades anno. 40. vt patet Numer. 20. multas rebelliones, & peccata cõmiserunt, quæ non sunt scripta per Moysen. quæ quidem peccata implicitè memorat hic propheta dicẽs. Ah quotiens exacerbauerunt & amaricauerunt Deum ad iram prouocantes in illo deserto, & quotiens concitauerũt ipsum ad iram in illo deserto inaquoso. i. sicco sine aqua, & quotiens conuersi sunt pro-

E mittentes falsam pœnitentiam, & quotiens tentauerunt Deum, & exacerbauerunt sanctum Israel per illos. 38. annos. quasi dicat, multotiens. imo totiens, quòd longum esset enarrare. Ideo Moyses nil vel parum scripsit de gestis in deserto post illos. 30. annos: quibus errauerunt per desertum: postquàm recesserunt de Cades vsquequò reuersi sunt in idem desertum anno quadragesimo. de qua reuersione habetur Num. 20.

Non sunt recordati manus eius: die qua redemit eos de manu tribulantis.

Sicut posuit in ægypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos.

Hic propheta reuertitur ad narrandũ beneficia, & mirabilia quę facta sunt in Aegy-

F pto, & iõ vtitur modo poetico. Nam per quãdam anticipationem prius narrauit ea, quę facta sunt in itinere post exitum de Aegipto quẽ modũ multotiens tenẽt poetæ. Ita. n. facit Virgilius. Nam in primò æneidos narrat naufragium Aeneę. quod factum fuit post recessum de Sicilia, & post mortem Anchisæ, sed in secundò occasionaliter narrat excidiũ Troiæ, quod ante factum fuerat. Ita pariter hic ꝓpheta capta occasione de ingratitudine filiorum Israel in illo deserto, dicit, quòd maximè fuerunt ingrati Deo, tot rebelliones, & scelera cõmittendo: quia non fuerunt recordati manus, & potẽtię Dei in die qua redemit eos de manu Pharaonis eos tribulãtis in Aegipto: qui eos cogebat ad onera portanda, & lateres faciẽdos &c. Et nõ sunt recordati sicut. i. quomodo Deus posuit signa sua

A in Aegypto, & prodigia sua in cãpo Taneos, sicut supradictum est i. in pago, & territorio Taneos, & in terra Gessem, vbi habitabant filii Israel. Et dicuntur signa inquantùm aliquid significabant. Et prodigia inquãtùm aliquid portendebant, & prodebant: quia per illa signa, & decem plagas poterant ægiptii cognoscere Dei omnipotentiam.

Et conuertit in sanguinem flumina eorum: & imbres eorum ne biberent.

Misit in eos cinomiam & comedit eos: ranam & disperdit eos.

Et dedit erugini fructus eorum, & labores eorum locustæ.

Et occidit in grandine vineas eorum: & moros eorum in pruina.

Et tradidit grandini iumenta eorum: & possessionem eorum igni.

Misit in eos iram indignationis suæ: indi-
B *gnationem & iram & tribulationem: immissiones per angelos malos.*

Viam fecit semitæ iræ suæ: non pepercit à morte animarum eorum: & iumenta eorum in morte conclusit.

Et percussit omne primogenitum in terra ægipti: primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cam.

Hic incipit enumerare illa signa, licèt non eodẽ ordine quo facta fuerunt: vt patet Exo. ca. 7. vsque ad duodecimum. Quorum signorum primum ponit quando conuertit in sanguinem flumina eorum. s. ægiptiorum. Et cõuertit etiam omnes imbres, & pluuias eorum in sanguinẽ: ne biberent. i. ne bibere possent. Secundum signum quandò misit cynomiã. i. muscam caninã, & comedit eos. Tertiò misit
C etiam ranam. i. copiam ranarũ quæ disperdidit eos. Quartò dedit fructus eorum ærugini comedendos, & occidit, & destruxit vineas eorũ in grandine. Sexto destruxit moros eorum in pruina, & frigore. Septimò tradidit iumenta eorum grandini. i. lapidi grosso ex aqua coagulato, & tradidit omnẽ possessionẽ igni: sicut quandoque solet ventus occidentalis callidissimus vrere arbores, & vineas. Octauò misit in eos iram indignationis suæ, scilicet indignationem, & iram, & tribulationem, quæ sunt inmissiones factæ per angelos malos, scilicet demones, ex diuino nutu aut permissione in punitionem rebellium, & prauorum. Item dominus fecit viam iræ suæ. i. non continuit iram suam: imo dedit viam, vt exerceretur contra ægiptios, & non pepercit nec cessauit à morte animarũ. i. animalium eorum. s. bouum, & oium &c. imo conclusit iumenta eorum in morte: quia misit in ea pestilentiam, & morbum mortiferũ. Decimò percussit omne primogenitum in terra ægipti ab homine vsque ad pecus, & omnes primitias laboris eorum. i. gregum, & armentorum in tabernaculis Cam, idest ægiptiorum filiorum Mesraim filii Cam. Sed omnia ista decem signa important in se maxima misteria, de quibus forsan alibi dicetur: quia hic breuiter adducuntur ad ostendẽdã ingratitudinem illius populi, pro quo Deus tot, & tanta fecerat: cũ ipse semper fuerit ingratus, & rebellis non recordatus tot beneficiorum sibi à Deo exhibitorum. Iõ sequitur.

Et abstulit sicut oues populum suum: & perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Et duxit eos in spe & non timuerunt: & E
inimicos eorum operuit mare.

Non Deus solũ fecit illa signa cõtra Aegiptios pro eis: sed etiam abstulit populũ suum ab Aegipto, sicut oues aufert pastor à lupo. Et perduxit eos Deus tanquã gregẽ in deserto. i. sicut pastor ducit gregem præbendo pastum, & deduxit eos in spe terræ promissionis possidendæ, & non timuerunt Aegiptios inimicos. imo eos operuit mare rubrum cum curribus, & equitibus: nec timuerunt Amalechitas, & cæteros inimicos: quia Deus sẽper liberauit eos ab eis vsque ad introitum terræ pmissæ. Ex hac figura, & parabola, & propositione elicitur, qualiter Christus debebat liberare totum genus humanum de potestate diaboli cum signis, & prodigiis: sicut petiuit in sua passione, & resurrectione: quia terræmotus factus est magnus tàm in passione quàm in resurrectione: cum educeret patres de limbo inferni, & confrẽgit portas ereas, & vectes ferreos &c. F

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ: montem quem acquisiuit dextera eius.

Et eiecit à facie eorum gentes: & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Hic narrat beneficia, quę fecit eis Deus in terra promissionis. Vnde dicit: & induxit eos in mõtem sanctificationis. i. in terrã promissã quæ tota est montuosa: quæ dicta est mõs sãctificationis: eò ꝙ fuit ad cultum diuinum, & ad sanctificandum Deo dedicata, & per Christi præsentiam, & passionem, & resurrectionem

nem

A nē erat consecranda, & magnis miraculis fuit illa terra acquisita, vt patet per totum discursum libri Iosue. Vnde per hoc significabatur qualiter Christus debebat nos introducere in hanc ecclesiam per gratiam, & in supernā per gloriam: quæ quidem ecclesia à solis ortu vsque ad occasum virtute nominis Iesu in sanguine martirum acquisita est. Item sequitur. Et eiecit gentes à facie eorum: quia primò eiecit Amorreos, & etiam habitatores Basan ultra Iordanem. Secundò citra Iordanem deleuit Hierico, & postea omnes habitatores Canaan cum regibus suis. Et diuisit terram sorte, & funiculo distributionis omnibus undecim tribubus. Et fecit habitare tribus Israel in tabernaculis eorum. s. Cananeorum, vt patet per totum discursum Iosue. Et per hoc fuit figuratum qualiter totus mundus erat venturus ad fidē Chri, & erat distribuēdus.

B 12 apostolis. Nam sicut illi. 12. patriarchæ multiplicarunt illum populum per generationem carnalem, ita. 12 apostoli Chri multiplicarunt populum gentilem per regenerationem baptismalem per totum orbem.

Et tentauerunt, et exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt.

Et auerterunt se, & nō seruauerunt pactū, quemadmodum patres eorum conuersi sunt in arcum prauum.

In iram concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt.

Hic memorat ingratitudines, & sacrilegia quæ commisserunt in terram promissionis. Nam vt legitur Iudiciū primo. & 2. & 3. post

C mortem Iosue filii Israel non deleuerunt totaliter Cananeos, nec eras idolorum, sicut dominus præceperat, sed cupiditate lucri eos tributarios fecerunt, & inter se habitare permiserunt, & sic obliti beneficiorum Dei, opera eorum didicerunt, & Baalim, & Astaroth adorauerunt in collibus, & montibus suis, & sic iratus dominus contra eos in manus inimicorum multotiens, & in seruitutē tradidit eos. Et per. 13. iudices liberauit. Sed quia sępius recidiuabant, & puniebantur: ideo quasi ad nihilum redacti sunt vsquequo perdiderunt arcam. Et hoc est quod dicit hic ꝓpheta, ꝙ isti ingrati post tot beneficia recepta tētauerunt Deum, & exacerbauerūt eum quærentes auxilium à diis alienis. Et sic testimonia eius. i. testamentum datum, & positum in testimonium contra præuaricatores in arca domini non custodierunt: quod testamentum promiserunt seruare sub multiplici maledictione: D vt patet Deut. 28. imo auerterunt se à via recta, & à promisso, & non seruauerunt pactū, sed conuersi sunt in arcum prauum, quemadmodum patres eorum. Nam sicut arcus iam induratus non potest flecti ad aliam partem, & si violenter flectatur ad tempus, si dimittatur in se illico reuertitur ad suam naturam: Ita illi praui, & filii prauorum: licèt quandoque reuerterentur ad Deum, quando flagellabantur, tamen illico cum dimittebat eos flagellum, & reuertebantur ad idololatriam, & alia enormia, & consueta scelera sicut patres eorū, sic cōcitauerunt multotiēs Deum in irā immolando idolis in collibus, & montibus suis. Et ꝓuocarūt Deū ad æmulationē, & punitionē, & zelum vindictæ in sculptilibus, & idolis suis propter ingratitudinem, & sacrilegia sua. quia per omnes montes, & colles Effraim habebant idola &c. quæ postea deleuit Samuel, vt patet primi regum septimo. E

Audiuit Deus, & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel.

Hæc est scđa pars principalis, ī qua memorat punitionē illius populi in hoc psal. figuratiue principaliter intētā: quā punitionē inceperat narrare superius in illo versu. s. Filii Effrē intēdētes, & mittētes arcū suū &c. Sed qꝛ interposuit magnā digressionē de beneficiis collatis, illi populo, & multiplici ingratitudine cōmissa: iō hic reuertit ad punitionē principaliter in figura intēta: ꝙ fuit traslatio arcæ ab Effraim in Hierusalē, & trāslatio sacerdotii à filiis in Heli ī Samuelē, & trāslatio regni à Saule in Dauid. Dicit ergo audiuit. i. nouit F dn̄s supradicta sacrilegia & ingratitudines, & sic spreuit eos abdicādo à sua tutela, & auxilio, & quasi valde ad nihilum redegit populū Israel. qꝛ. 13. vicibus fuerāt dati in seruitutē, & iterum liberati sed finaliter fuerūt redacti quasi ī nihilum: cū ꝑdiderūt primò quatuor millia hominū. Scđo cęsa sūt, 30. milia. & cęsi sūt sacerdotes & arca fuit ablata. Iō sequitur.

Et repulit tabernaculum Silo. tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus.

Nā à tēpore Iosue vsq; ad illud tēpus arca dn̄i fuerat reposita in Silo: ꝙ est ciuitas sita in mōte, et sorte Effraim. Iō tribus Effraim se nobiliorē putabat nō solū qꝛ erat copiosior inter ceteras: sed qꝛ possidebat arcā dn̄i: quo oēs filii Israel cōueniebāt ad adorādū & sacrificādū &c. sed dn̄s iratus repulit, et repudiauit, &

A amouit tabernaculũ ipsius Silo quia noluit vt in illo tabernaculo arca remaneret pp indignitatem incolarum,& habitatorum: quia non erant digni,vt arca domini inter eos manneret:tabernaculũ dico,vbi dominus existens in arca habitauit in hominibus, & filiis Effraim à tempore Iosue vsque ad illud tẽpus quo fuit eis ablata arca. Et dicebatur dominus habitare ibi:qa ex arca illa dabat dominus respõsã,& qa in illa arca erãt tabulæ mãdatorũ,& virga Aaron,& vrna mannæ,& liber Deut.in testimoniũ contra præuaricatores legis,& dicebatur arca fœderis:quo se obligauerat ille populus. Repulit ergo dominus tabernaculum Silo: quia inde traxit arcam, & tradidit eam in manus infidelium.

Et tradidit in captiuitatem virtutem eorũ, & pulcritudinem eorum in manus inimici.

B *Et conclusit in gladio populum suum, & hereditatem suam spreuit.*

Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt: & viduæ eorum non plorabantur.

Et tradidit ẽt pulcritudinẽ,& nobilitatem eorũ.s.Effraim,& Israel in captiuitatem,& in man⁹ inimici,s.populi Philistinorũ: tradidit.n.virtutẽ eorũ,i.totã potẽtiã,& pulcritudinẽ, i. diuitias,& mulieres.Et cõclusit,i.totaliter perdidit populũ suũ in gladio,& totã hereditatẽ suã spreuit,i.destruit.Nã postquàm occisa sunt in bello,triginta. M.intrarũt per ciuitates,& incẽderũt eas igni.Iõ sequitur. Iuuenes eorũ comedit ignis cũ totã substãtia, & virgines eorũ nõ sunt lamẽtatę.i.non fuit factus pro eis fletus cõsuetus,& lamẽtatio,quæ

C solebat fieri pro virginibus.Nã qñ aliqua virgo moriebatur sine prole,tũc parẽtes eius, & cõsanguineę deflebãt eius virginitatẽ. 40.diebus:sed in illo miserabili excidio nõ potuit talis lamẽtatio fieri:nec obseruari:qa oẽs perierũt nec remãserũt aliæ virgines,& amicę,q̃ cæteras virgines mortuas deflerẽt.Itẽ sacerdotes eorũ.s.Ofni,& Finees,& cæteri portantes arcã,in gladio ceciderũt. Et viduæ eorũ non plorabantur.i.nõ plorauerunt:vt habet litera Hieronymi.Nam hoc verbũ potest esse deponens:vel ponitur etiam passiuè.Nam non solum mortui fuerunt viri in prælio,sed etiam viduæ,& vxores aliquorũ fuerunt incensæ cum ciuitatibus,licèt vxor vnius istorum sacerdotum.s.Finees ipsi superfuit,& periit post mortem viri:vt patet primi Reg.3.

D *Et excitatus est tanquàm dormiẽs dominus tãquam potens crapulatus à vino.*

Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobriũ sempiternum dedit illis.

Hic describit punitionẽ infideliũ arcã deferentiũ.Nã licèt Deus permittat quãdoque tẽplã sua per ifideles prophanari, ppter pctã populi, tãmẽ finaliter non impune euadũt infideles tales pphanationes, & sacrilegia perpetrantes.Vnde legitur primi Reg.5.q postquàm Philistæi posuerunt arcam dñi in templo Dagõ p tres vices inuenerunt idolum Dagõ prostratum ante arcam domini, & finaliter cõminutũ, & Deus pcussit oẽs Philistęos turpi infirmitate in posteriora: & habito cõsilio reddiderunt,& remiserunt arcã cũ donis & muneribus,vt patet ibidem.Et iõ dicit, q dominus Deus,q supradicta permiserat, tñ

E finaliter excitatus est velut dormiẽs:& tanq̃ crapulatus: qa videbatẽ dormire sicut hõ crapulatus à vino:sic De⁹ erat quasi dormiẽs cõtẽnẽs eos, & quasi crapulatus ex ira propter scelera populi sui,sed finaliter excitatus percussit inimicos suos Philistæos in posteriora, & opprobriũ sempiternũ dedit eis qa emittebant fluxum sanguinis per posteriora ad modum menstrui mulierum,quæ dicitẽ hæmorroica ægritudo.Et sic fuerunt coacti remittere arcam domini ad filios Israel.

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Effrem non elegit.

Sed elegit tribũ Iuda,montẽ Sion quẽ dilexit.

Et ædificauit sicut vnicornis sanctificiũ suũ, in terra,quam fundauit in sæcula.

Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eũ de gregibus ouium,de post fœtãtes accepit eum.

F *Pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam.*

Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Facta punitione hic describit trãslationẽ sanctuarii,& regni ab Effraim in tribu Iuda. Nam reprobato Effraim qui non fuit dignus regno nec sanctuario,Deus elegit tribum Iuda ad sanctuarium,& regnũ.Nã elegit Hierusalẽ,q̃ est in sorte Iuda, in qua cõstrueretur tabernaculũ,& tẽplum, in quo reponeretur arca,& fierẽt sacrificia &c.Et finaliter reprobato Saule elegit Dauid in regem.Et sic facta est trãslatio sãctuarii,& regni ad tribum Iuda.Vnde licèt hic nõ explicet trãslationẽ sacerdotii respectu termini ad quem,tamẽ memorat ipsam quò ad terminum à quo.Nã dicit, q sa-

A cit, q sacerdotes eorum. s. Ofni, & Finees filii Heli in gladio perierūt, & ceciderunt. Et sic trāslatū est sacerdotiū ad Samuelē vt patet primi Re. 6. Et sic memorat hic triplex trāslatio. s. sāctuarii, & regni, & sacerdotii quā triplicē trāslationē principaliter i hoc ps. ꝓpheta intendit, Dicit ergo. Et dn̄s repulit, & reprobauit tabernaculū Ioseph. i. à trbu Effraim filii Ioseph: q̄a inde trāslata, & ablata est arca dn̄i, & ducta in Azotū, & ab Azoto remissa in Betsames, & à Betsame in Gabaa. Et sic vr̄, q dn̄s nō elegit tribū Effraim, nec pro sāctuario, nec pro regno licet illa tribus semper anelaret ad regnū, q̄a se reputabat nobiliorē propter Ioseph patrē suā, q̄ rexerat totā ægyptū. & rōne cui9 patet, & oēs fratres fuerāt honorati apud Pharaonē. Id semp aspirabāt ad regnū & etiā pp Iosue qui fuerat de illa tribu. Et tn̄ propter superbiā, & ingratitudinem, &

B idololatriā Deus repulit tribum Effraim quò ad sāctuariū, & regnū, sed elegit tribū Iuda. s. montē Siō qui est Hierusalē, in quo voluit sibi tabernaculū fieri. Nā primò Dauid deduxit arcā de Gabaa de domo Aminadab. i Hierusalē, & posuit eā in tabernaculo quod tetēderat iuxta domū suā: vt patet. 2. Reg. 6. Et postea ædificauit sāctificiū. i. scm̄ ædificium suum. i. tēplū per Salomonē ubi sancta fiebāt & celebrabātur, & elegit hoc tēplū in sāctificium sicut vnicornis. Nā sicut vnicornis eligit sibi vnicum antrum, & nō permittit nec patitur habitare secum aliud animal in illo antro: ita Deus elegit Hierusalē, & illud templū, in quo semper habitat Deus in arca sedēs super duo cherubin, & nunquam permisit aliū Deū habitare ibidē secū, & sic ædificauit illud templum pro se in terra Hierusa-

C lem, & Iuda, quam fundauit in sæcula pro se. Et sic patet, qūo elegit Tribum Iuda pro suo sanctuario, in quo disposuit cultum diuinū, quod nullibi erat licitum fieri nisi in Hierusalē, & in illo tēplo. Et ēt ex illa tribu elegit Dauid seruum suum in regem reprobato Saule de tribu Beniamin, Et sic non solum fuit repulsa tribus Effraim à regno, sed etiam Beniamin propter superbiam, & inobedientiā, vt patet primi Reg. 16. Et fuit electus Dauid de tribu Iuda, quem sustulit Deus de gregibus ouium. Et accepit eum de post oues fœtantes, & vnxit eum per Samuelem: vt ibidē patet. Accepit eum dico scilicet pascere, idest ad pascendum, & gubernandum seruum suum Iacob, & Israel hæreditatem suā. Et sic

tanq̄ electus à Deo pauit eos i innocētia cordis, & deduxit eos in intellectibus manuum suarū. D Litera Hieronymi habet. Et pauit eos in simplicitate cordis sui: & in prudentia plātarum suarum deduxit eos. Et tunc est eadē sententia. Nam non gubernauit populum cū tirānide sed cum humilitate, & simplicitate, & maxima prudentia quò ad agibilia. Nā cū quis regit populū prudēter: dicimus q procedit pede fixo, & manu limitata. Vnde per manus, & pedes intelligunt opera facta cū prudentia: & rectā deliberatione. Ex omnibus ergo supradictis parabolis, & propositionibus propositis intendit Dauid ꝓpheticè probare: & concludere futuram translationem regni, & sacerdotii, & veri cultus diuini à Sinagoga, & populo Iudaico in populū gentilē propter illorum infidelitatem, & ingratitudinē: & propter istorū fidem, & humilitatem. Vnde Dauid in persona Christi in carnem venientis E exhortatur populū Iudaicū ad suscipiendum se, & legem suā euangelicā: sub cōminatione priuationis sanctuarii, & regni, & sacerdotii dicens. O popule meus attēdite primo legē meā antiquā, in qua figuratur, & ꝓphetice prænunciatur aduentus meus in carnē: & totū misteriū humanæ redemptionis. Et inclinate aurem vestrā in verba euāgelica oris mei, qn̄ loquar vobis in carne; q̄a verba mea nō sunt nisi veritates legis, & prophetarū. Et ideo quando veniā in carnem, aperiam in parabolis os meum: & loquar propositiones ab initio. i. declarabo ea misteria euāgelica quæ latebant figuraliter in parabolis, & propositionibus, & gestis ab initio in ve. te. quia lex euangelica, & testamentum nouum nil aliud est nisi manifestatio, & declaratio veteris. Et iō attendite: ne sitis ingrati mihi sicut patres F vestri. Et cauete ne accidat vobis: sicut eis. Nā sicut priuaui eos sanctuario, & regno, & sacerdotio: ita priuabo vos propter ingratitudinem. Nā sicut pp pc̄tm̄ idololatriç: & pp insolentiā filiorū Heli transtuli sacerdotium ab eis in Samuelem: & trāstuli ab eis tabernaculū in Hierusalem: & propter inobedientiā. & malitiam Saulis trāstuli regnū in Dauid: Ita pariter trāsferā à vobis sanctuariū, & regnū, & sacerdotiū in populū gentilē pp infidelitatem, & ingratitudinem vestrā: nisi audieritis me, & receperitis legem meā, & doctrinam euangelicam: quç nil aliud est nisi veritas legis, & prophetarū. Et in hoc ps. consistit totū argumentū, & sententia huius psal.

A Sed cõtra cõclusionẽ, & principalẽ intẽtũ su pradictæ expositionis arguũt Iudei. Nã Dauid in hoc psal. nõ vr̃ cõcludere nisi qualiter tribus Effraim perdidit sanctuariũ ꝓpter ingratitudinẽ, & pctã sua, & filii Heli perdiderunt sacerdotiũ & Saul perdidit regnũ propter inobedientiã, & quõ sanctuariũ translatũ est in Hierusalẽ & regnũ ĩ Dauid: sed nõ ex hoc cõcludit expresse trãslationẽ regni & sacerdotii à synagoga in populũ gẽtilẽ: ꝓut cõcludit supradicta expositio. Ex quo patet supradictã expositionẽ esse præter intẽtũ ꝓphetę, & esse extraneã. Ad quod respõdetur, ꝙ licet in litera nõ exprimatur, tamẽ ex quibusdã cõcessis in hoc psal. & præpositis principiis teologiæ in prologo, de necessitate infertur ista trãslatio sãctuarii, & regni, & sacerdotii à synagoga in populũ gẽtilẽ. Vnde dictũ est ĩ prologo tract. 1. & 3. ꝙ omnia gesta, & scripta ve. test.

B fuerũt quædã parabolę, & ꝓpositiones, & figuræ, & signa respectu misteriorũ no. te. quia omnia cõtingebãt illis in figura, & per consequens nõ erant gratia sui, sed gratia veritatis no. te. quæ omnia erãt verificãda in no. te. Itẽ dictũ est tract. 3. & regula. 10. processus, & discursus à figura ad figuratũ, & à parabola ad suã veritatẽ correspõdentẽ reducit̃ ad quartã speciẽ argumentationis qua maximè vsus est Dauid. Itẽ dictũ est in primò tractatu ex intẽtione Arist. primò posteriorũ, ꝙ in quacũque specie argumẽtationis propositis præmissis de necessitate infertur conclusio explicitè vel implicitè, quia argumẽtator simul inducẽs cognoscit conclusionẽ in præmissis propositis, eò ꝙ cõclusio, cõtinetur virtualiter in præmissis. Cũ ergo Dauid dicit in hoc psal.

C ꝙ oĩa gesta, & misteria, quæ narrantur in hoc ps. intẽdit adducere tanq̃ parabolas, & ꝓpositiones, & exẽplaria, cõminãdo similẽ sententiã in generatione altera futura, ergo per trãslationẽ regni, & sãctuarii & sacerdotii quam adducit, & proponit tanq̃ parabolã, & propositionẽ, intẽdit inferre: & cõcludere aliã futurã trãslationẽ sãctuarii, & regni, & sacerdotii ab illo populo Israelitico ĩ alterũ, sed tũc nõ erat alius populus nisi gẽtilis: ergo ꝑ illã trãslationẽ cõminabatur istum, quę figurabatur per illã tenet cõsequẽtia, q a illa trãslatio sãctuarii in Hierusalẽ, & sacedotii in Samuelẽ, & regni à domo Saul in Dauid, iã erat facta, quãdo Dauid fecit hũc psal. sed ipse Dauid cõminatur aliã trãslationẽ futurã in generatione futura ab illo populo in alterũ propter ingratitudinẽ, & infidelitatẽ cõmittẽdã D contra Deũ, quã erãt cõmissuri sicut patres eorũ, quod sic facto fuit impletum, qñ negarũt Chrm. Iõ bene meritò sunt à Deo priuati regno, et sanctuario, & sacerdotio, quorũ trãslatio facta fuit ĩ populũ gẽtilẽ cõuersum ad fidẽ Xp̃i, prout manifeste videm⁹ esse cõpletũ. Et sic patet qualiter cõsideratis omnibus quę dicta sunt in prologo, & quę Dauid præsupponit in hoc psal. ꝙ ꝓpheticè intẽdebat inferre, & cõcludere explicitè vel implicitè trãslationẽ regni, & sanctuarii, & sacerdotii ab illo populo in populum gẽtilem prout dictũ est in supradicta expositione: quod maximè confirmatur: cũ manifeste videamus hoc esse cõpletum. Et per hoc patet cęcitas Iudęorum.

PSALMVS. LXXVIII.

DEus venerũt gentes in hæreditatem tuã: polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam. E

Posuerũt morticinia seruorũ tuorũ escas volatilibus cæli, carnes sãctorũ tuorũ bestijs terræ.

Effuderũt sanguinem eorũ tanquam aquam in circuitu Hierusalem: et nõ erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobriũ vicinis nostris, subsannatio, & illusio his qui in circuitu nostro sũt.

Titulus, Cãticũ Asaph. Ex titulo patet, ꝙ ps. iste factus est à Dauid, & datus ipsi Asaph ad cãtãdũ, & dirigit̃ toti ecclesiæ, eò ꝙ Asaph interpretat̃ cõgregatio, inquantum ex litera patet, ꝙ loquitur de persecutione ecclesiæ. Sed est dubiũ pro quo statu ecclesiæ loquatur an pro statu ue. te. an no. Vnde multi Iudęorum dicunt, ꝙ loquitur de destructione Hierusalẽ facta per Nabucodonosor, & Caldęos. Sed alii arguunt cõtra dicẽtes, ꝙ hoc nõ põt stare, eò ꝙ in illa strage nõ fuerũt sancti illi, F q. fuerunt trucidati, sed scelerati, & idololatræ, vt patet. 4. Reg. vlti. Hic dicitur, posuerũt carnes sc̃torum tuorũ bestiis terræ. Ideo dicunt alii, ꝙ totus iste psal. loquitur de strage, & vastatione facta per Antiocum tẽpore Maccabæorum, in qua multi sancti trucidati, & martirizati sunt pro lege Dei, vt patet per totum discursum primi, & secũdi Maccabæorum. Sed cõtra hoc arguunt alii dicẽtes hoc nõ posse stare per hoc quod dicitur in hoc ps. Posuerunt Hierusalẽ in pomorum custodiã: manifestũ est, ꝙ tũc Hierusalẽ nõ fuit totaliter destructa, sicut hic videtur dicere; & iõ dicunt quidã Hebræi moderni, & hic loquitur de destructione facta per Titũ, & Romanos: quã destructionẽ sperãt reparari ꝑ Messiam

A siam quē expectāt: vt hic videntur orare. Sed ista intelligentia est falsa, & erronea: Primò q̄a Messias erat venturus in secundū templū: prout dixerūt Aggæus, & Zacarias, & Malachias. Ex quo patet ꝙ anteq̄ Titus, & Romani destruxissent templū secundū, iā venerat Messias. sicut in veritate impletū est. Ex quo patet ꝙ oēs Iudæi qui fuerunt trucidati, & captiuati in illo excidio: fuerūt scelerati, & dānati, & reprobati. & nō sācti, & iusti: sicut hic dicitur. Itē q̄a illa ruina, & destructio nō debet amplius reparari, nec ipsi Iudæi liberari, prout dictū est supra psal. 27. vbi dicitur. destrues illos: & non reedificabis eos. Et quidā catolici dicūt, quòd iste psalmus loquitur de Hierusalem spirituali. s. de tota ecclesia Christi toto orbe diffusa. s. pro isto statu à passione Christi vsque ad Constantinū, in quo tempore multa millia martirum pro fide Christi
B occisa sunt. Sed huic cōtrariari videtur illud quod sequitur in psal. s. ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum &c. quia in illis persecutionibus martires nō mortui sunt pro peccatis eorum: sed pro fide Christi defendenda, & confessione fidei. Et ideo videt mihi dicendum quòd Dauid cui reuelatus est totus discursus ecclesiæ vsque ad vltimū iudicium in spiritu præuidit futuram destructionem Hierusalem faciēdam per Caldeos: & eius resurrectionem faciendam per Maccabeos: per quas vastationes, & destructiones preuidit in spiritu futuras persecutiones ecclesiæ Christi faciendas per sectā Mahometicam & per Antichristum. de quibus vastationibus, & persecutionibus fecit plures psalm. s. psalmum 43. & 73. & hunc 78. & sequentem. in quibus psal. quædam verificantur de
C destructione Hierusalem facta per Caldæos: & quædā de vastatione facta per Antiocum. prout sunt figuræ persecutionum ecclesiæ Christi. Et quædam verificantur literaliter de persecutionibus ecclesię: puta de persecutione tirannorum: & quędam de persecutione Mahometica in qua nunc sumus: & quædam de persecutione Antichristi quę futura expectatur: de q̄bus ecclesia expectat liberari, prout videbitur. Nam secundum Augu. libro de cathechizādis rudibus, per destructionem Hierusalem, & captiuitatem Babiloniæ significabatur, & figurabatur persecutio, & strages ecclesię Christi facienda per tirannos & hæreticos. Et per reperationem illius Hierusalē, & templi materialis, præuidit Dauid renouationem, & reparationem ecclesiæ faciendam per Christum. Et sic intelligētia huius psalmi, & ꝓphetiæ est bipartita, & etiā tripartita: sicut intelligētia aliorum prophetarum. vt inquit Aug. 17. de ciui. ca. 3. Et ideo secundùm hunc intellectum exponetur iste psalmus, & sequens. Dauid ergo præuidit in spiritu non solummodo tunc futuram destructionē Hierusalem per Caldæos: & vastationem futuram per Antiocum: sed etiam in illis preuidit persecutionē Mahometicam, & Antichristi cōtra ecclesiam. Et sic inter cæteros fecit hunc psalmū, in quo psalmo tria facit. Nā primò exponit suam declamationem, & quærelam. Secundò petit liberationē. Tertiò subdit gratiarum actiones. Secundum ibi. Vsquequo dn̄e. Tertiū ibi. Nos autē populus. Quantū ad primū est primò notandū, ꝙ gentes licet communiter sumantur pro populo gentili idolis quondam dedito: tñ propriè gētes dicuntur oēs qui viuunt secundū carnem ponentes spem suam in rebus tēporalibus, & carnalibus, non viuentes secundū spiritū. Et sic omnes generationes, & cōditiones hominū tā Iudęi q̄ Sarraceni, & infideles dicuntur gentes quia viuunt secundum generationem carnalē, Christiani aūt, quia præter generationem carnalē sunt regenerati: ideo nō propriè dicuntur gētes: sed populus Dei in Xp̄o regeneratus. Et sic in isto psal. & ēt in cæteris qñ dicitur, Deus venerūt gentes, non solummodo intelligūtur idololatriæ: sed Sarraceni, & sequaces Antichristi. Secundò est notandū quòd Dauid per destructionē Babilonicā, & vastationē Hierusalem futurā per Antiocū ꝑuidit in spū qualiter gens Mahometana debebat surgere ex parte Arabiæ cōtra ecclesiā Christi qui dicitur verè Hierusalem, & vastare eam per plures partes mundi: & euertere ecclesias, & sāctuaria: & ꝓphanare res sacras, sicut videmus fuisse factum per totam Africam, & Aegyptum, & magnā partem Aethiopię, & per totam Syriam, & Mesopotamiam. & Caldęam, & Persiam, & Parthiā, & Indiā, & Scythiam, & Armeniam, & Asiam, & Græciam: quia deduxerunt ecclesias Christi quasi ad tuguria, & tabernacula armentorum tēpora huius Turci. Et hoc est quod intēdit hic Dauid in hoc psal. Vnde dicit conquerendo & exclamando. O Deus sicut gentes Caldęorum, & Græcorum venerunt quondā in hæreditatem tuam. s. Hierusalem, & polluerunt templum sanctum tuū, & prophanarunt, &

A posuerũt.i.reddiderunt Hierusalem in pomo
rum custodiam. i. sicut tugurium hortorum,
& etiã sicut gentes Antiochi posuerunt mor-
ticinia seruorũ tuorum. i. cadauera sanctorũ
volatilibus cœli: & dederunt carnes sanctorũ
tuorum comedendas bestiis terræ. Et effude-
runt sanguinem ipsorum tanquàm aquam in
circuitu Hierusalem: quia intantùm iacebant
cadauera, ꝙ non erat qui sepeliret tpe Macca-
bæorum. Ita pariter gẽs Sarracenorum insur-
rexerunt tempore Christianorum: & venerũt
contra hæreditatem: quæ est ecclesia toto or-
be diffusa, & polluerunt, & prophanarunt tẽ-
plum sanctũ tuũ. i. omnes sacras ecclesias, &
posuerunt Hierusalem. s. spiritualem in pomo
rum custodiam: quia incenderunt oẽs eccle-
sias, & destruxerũt: & reduxerũt eas quasi tu-
guria, quæ ponuntur ad custodiendas vineas
& hortos, & pomeria. Nã magnas ciuitates re
B duxerũt ad paruas villas, & magnas ecclesias
& tẽpla, aut fecerunt mesquitas Sarracenorũ,
aut caulas ouiũ, & armentorũ: quæ hodie sũt
coopertæ ramis, & paleis ad modũ tuguriorũ
vbi speculatores solent custodire pomeria, &
hortos, & vineas, & fructus. Et etiam supradi-
cti Maometani tot mil. martyrum, & monaco
rum seruorum tuorum occiderunt in ęgypto
& in cæteris partibus mundi quę morticinia,
idest cadauera seruorum posuerunt, & tradi-
derunt volatilibus cœli. Et carnes sanctorum
tuorum tradiderunt comedendas bestiis ter-
ręEt effuderunt sanguinem ipsorum sancto-
rum tuorum in magnam abundantiam tanq̃
aquam in circuitu Hierusalem. i. ecclesiæ to-
to orbe diffusæ, intantum ꝙ non erat qui se-
peliret. Et sic facti sumus opprobrium vicinis
nostris, & subsannatio, idest irrisio his qui in
C circuitu nostro sunt. i. omnibus infidelibus q
circumquaque nos præmunt. Oẽs istæ prælli
ræ fuerunt in ecclesia completæ. Primò tem-
pore tirannorum: vbi mortua sunt infinita mi
lia martyrum, quę persecutio habuit finem
tempore magni Constantini: sed postea fuit
etiam impleta in persecutione Arrianorũ ma
ximè in Africa tempore Vandalorum. fuit ẽt
impleta in persecutione Maometica per om-
nes partes mundi vsque in hodiernũ diẽ. Nã
gentes sarracenorũ interfecerunt in Aegypto
infinitã multitudinẽ sanctorum patrũ mona-
corũ, & eorũ ecclesias destruxerunt. Hoc idẽ
fecerunt in Syria, Mesopotamia, & Armenia,
& per omnes partes mundi. quas suæ ditioni
subiecerunt. Ex his patet, ꝙ propheta in hoc

loco intelligit per gentes omnes sarracenos, D
& sequaces Antichristi, qui peiora facient in
suo tẽpore, vt inquit Augustinus. Et per Hie
rusalem intelligit vniuersalem ecclesiam to-
to orbe diffusam, quæ vere dicitur hæreditas
Dei, vt sæpe dictum est. Quæ quidẽ persecu-
tio, & strages figurata fuit per stragem factam
per Nabucodonosor in Hierusalem.

*Vsquequo domine irasceris in finem: accen-
detur velut ignis zelus tuus?*

*Effunde irã tuã in gẽtes quæ te nõ nouerũt,
& in regna quæ nomẽ tuũ non inuocauerunt.
Quia comederũt Iacob: et locũ eiꝰ desolauerũt.*

Hæc est secũda pars, in qua ꝓpheta ponit
suam deprecationẽ. Nã primò petit vltionem
de supradictis persecutoribus. Secundò petit
liberari. ibi. Ne memineris. Dicit ergo, vsque
quò dñe obliuisceris nos in finẽ. i. totaliter, &
vsquequò accendetur zelus tuus. i. ira tua ve
lut ignis? quasi dicat, tempus est vt cesset ira E
tua à nobis, sed effunde iram tuam, & indigna
tionem super gentes, scilicet Sarracenorũ, &
aliorum infidelium, & hæreticorũ, quæ te nõ
nouerunt per fidem, nec caritatem, & in cęte
ra regna infidelium, quæ nomẽ tuũ non inuo
cauerunt, sed inuocant Maometũ, & deos alie
nos, quia comederunt Iacob. i. deuorauerunt
totum populum Christianũ, & locum eius. i.
ecclesias, & ciuitates desolauerunt &c.

*Ne memineris iniquitatum nostrarum anti
quarum: cito anticipent nos misericordiæ tuæ:
quia pauperes facti sumus nimis.*

*Adiuua nos Deus salutaris nr̃: & propter
gloriã nominis tui dñe libera nos. et propitius
esto peccatis nostris propter nomen tuum.*

*Ne forte dicãt in gentibus, vbi est Deus eorũ:
& innotescat in nationibus corã oculis nr̃is.*

*Vltio sanguinis seruorũ tuorũ qui effusus est: F
introeat in cõspectu tuo gemitus cõpeditorum.*

*Secundum magnitudinem brachij tui posside
filios mortificatorum.*

*Et redde vicinis nr̃is septuplũ in sinu eorũ: im
properiũ ipsorũ quod exprobrauerunt tibi dñe.*

Sed quia ista ꝑsecutio Sarracenorũ, & Tur
corũ prouenit ex demeritis, & peccatis Chri-
stianorũ, ideo petit liberari à supradictis pres
suris, inuocando diuinam misericordiã, dicẽs.
O Dñe rogo, ne memineris iniquitatũ nostra
rũ antiquarum. i. non punias nos scdm de-
merita, & pctã nostra, sed cito anticipent nos
misericordiæ tuæ, à supradictis malis liberan
do: quia pauperes, & defecti facti sumus ni-
mis. Et ideo adjuua nos Deus salutaris nr̃:

Et libe-

A Et libera nos propter gloriam nominis tui: & propitius esto peccatis nostris ꝓp nomen tuũ: qđ est Iesus: qđ quidẽ nomẽ importat salutẽ, & miam in se: quod nos colimus, & in quo speramus liberari. Et hoc fac: ne gentes Sarracenorum, & Antichristi, & aliorum infidelium fortè deridentes dicant: vbi est Deus eorum. i. Iesus Deus Christianorũ? quasi dicant: veniat ad liberandum Christianos de manibus nostris. Et innotescat vltio sanguinis seruorũ in nationibus corã oculis nostris. i. fiat manifesta vindicta sanguinis seruorum tuorum qui fusus est. Et gemitus compeditorum. i. Christianorũ captiuorũ introeat in cõspectu tuo: vt facias vindictam de persecutoribus nostris. Et secundũ magnitudinẽ brachii. i. potestatis tuæ, posside filios mortificatorũ. i. libera filios eorum qui mortui sunt pro te, B postquàm permisisti patres martirio coronari, vt filii remanentes pacificè fuerunt tibi in regione Christiana. Et redde vicinis persecutoribus nostris septuplũ. i. punias eos septupliciter: vel redde vicinis nostris improperiũ ipsorum septuplũ in sinu eorum, & in facie: ꝙ improperium exprobrauerunt tibi: in tẽplũ tuum. q. d. multa improperia intulerũt nobis in contemptu tui. Iõ redde eis punitionẽ in septuplum pro retributione. Ex supradictis patet, ꝙ ecclesia Christi debet liberari à persecutione Mahometica, in qua mõ est: quia tota illa gẽs, & secta debet grauiter puniri, & multipliciter perire ante aduentum Xp̄i, vt multi autumãt. Nos aũt erimus victores. Iterum patet, ꝙ finaliter ecclesia est liberanda de persecutine Antichristi, & ipse cum suis miserabiliter periturus: vt probatur multipliciter per C scripturas. Et per aliquod tempus ecclesia debet manere in sua libertate Deo seruitura. Et ideo sequitur ultima pars, in qua dicit.

Nos autẽ populus tuus, et oues pascuæ tuæ cõfitebimur tibi in seculum. In gñratione et gñrationẽ annũciabimus laudẽ tuam.

Nos populus tuus, & oues pascuæ tuæ. i. q sacramentis tuis reficimur à supradictis persecutionibus liberati gratias agendo confitebimur tibi in sęculum, & annũciabimus laudẽ tuam in generatione, & generationem. i. dum durabit generatio humana vsq; ad iudiciũ,

PSALMVS. LXXIX.

QVi regis Israel intẽde qui deducis velut ouem Ioseph.

Titulus, Ad victoriã, siue, In finẽ sup rosas aut lilia: testimoniũ Asaph. Tria ponunt in hoc titulo, per quæ denotatur, ꝙ psal. iste loquitur de Christo, & ecclesia. Nam primò ponitur, In finem siue ad victoriã: per quod denotat, ꝙ loquitur de Christo qui est finis legis, & victor cõtra diabolum & persecutores ecclesiæ. Secundò additur super rosas siue super lilia: p quod denotatur, ꝙ ecclesia loquitur ad Christum. Nam vbiq; in sacra scriptura per rosas siue per lilia intelligitur ecclesia Christi, quæ est inter cęteras nationes sicut rosa inter spinas. Canticorum primo. Tertiò additur: canticum Asaph: quod iterpretatur congregatio. Et sic repræsentat totã ecclesiã. Et sic patet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. dirigens nos in Christum: loquens in persona ecclesiæ. dedit ipsum cantãdum ipsi Asaph: eò qđ representat totam ecclesiam secundũ sui nominis interpretationem. In quo psal. Dauid explicat tres p̄ssuras ecclesiæ, quas præuidit in spiritu. Prima fuit ante aduentum Christi, E in qua erat totum genus humanum in tenebris peccatorum, & captiuitate diaboli: à qua captiuitate liberata est ecclesia per incarnationem, & passionem Christi. Secunda fuit in persecutione tirannorum, & hæreticorum & sarracenorum, de qua expectat liberari uirtutẽ Christi, cuius modus ignoratur. Tertia pressura erit tempore Antichristi, de qua liberabitur per ipsum Christum finaliter per aduentum suum ad iudicium, & has tres liberationes exprimit hic ꝓpheta: quia ter dicit: Ostẽde faciem tuam, & salui erimus. Tria ergo fecit in hoc psal. Nam primò petit liberari ab vniuersali pctõ per primũ aduentum, & passionẽ Christi. Secũdò petit liberari à p̄ssuris, & persecutionibus inimicorum. Tertiò petit liberari specialiter de persecutione Antichristi, & omni miseria humana per secũdũ F aduentũ Christi. Secundũ ibi. Vineã de ægypto. Tertiũ ibi. Fiat manus tua. Quantum ad primũ est notãdũ, ꝙ genus humanũ in dupli ci miseria erat positũ ante aduentum Christi. Primò quò ad animam, quia erat in captiuitate diaboli, & separatũ à Deo. Secundò quò ad corpus: quia multiplici miseriæ corporali subiectũ. Et ideo Christus ab hac multiplici miseria nos liberauit. Nam primò per suã mortem, & passionem nos à peccato liberauit, & saluauit, & Deo patri nos vniuit, per suam autem resurrectionẽ nos ab oĩ corporali miseria liberauit, & nobis immortalitatẽ recuperauit licet ñdũ possideam⁹, tñ eã ipse lucrat⁹ est nobis ꝓ nouissimo die, & sic ꝓmisit nos ĩ gloriã

A resurrectionis. Et ideo primò hic ecclesia petit liberari à peccato quò ad animam. Secūdò à corporali miseria quò ad corpus: ibi, Domine Deus. Quantum ad primum est notandum, ꝙ totum misterium tabernaculi siue arcę fœderis ve. test. significabat misterium incarnationis ipsius Christi, sicut sepius dictū, est. Nam humanitas Christi est verum tabernaculum verbi Dei, in quo latebat verbum siue diuinitas. Nam sicut in arca fœderis tria erant inclusa. s. tabulæ legis, & virga Aarō, & vrna mānæ, ita in illa humanitate tria erāt inclusa. s. verbum, & anima Christi, & caro. Et sic Christus erat Deus &, rex & sacerdos, & hō. Et sicut illa arca siue tabernaculo Deus inclusus dabat responsa sacerdotibus, & sanctis viris, vt frequenter legitur per totum discursum libri Numerorum, & Iosue, & Iudicum: q̄a dabat Deus responsa de tabernaculo, ita significabat, ꝙ Deus erat includendus
B in illa humanitate Christi, & exinde vel in illa debebat dare vera responsa, & legem euangelicam suis apostolis, & toti populo Christiano. & sicut Deus quondam deduxit illū populum Israël de ægypto, & fecit sibi ipsum populum peculiarem, & exinde duxit ipsum per desertum, & introduxit ipsum in terram promissionis, ita significabat, ꝙ Christus dux noster nos debebat deducere de tenebris peccatorum, & congregare ecclesiam suam ex Iudæis, & gentilibus, & facere eam sibi populū peculiarem, & dirigere eam per legem euāgelicam, & introducere in patriā cœlestem, vel in istā ecclesiā per gratiā, & in aliā ꝑ gloriā. Hoc præuidens Dauid in spū, dicit in persona totius ecclesię pro illo statu. O carissime Mes
C sia venture, qui ab initio legis regis populū Israel, & educis Ioseph. i. totū illum populū velut pastor ducit ouem. Vnde nota, ꝙ licèt totus ille populus denominatur Israel à patre Iacob à quo descēdebat, tñ in ægypto totus ille populus dicabatur Ioseph propter dignitatem ipsius Ioseph: q̄a fuerat præfectus in ægypto ꝑ Pharaonē. Ideo propheta dicit: qui educis Ioseph. i. populū ductum à Ioseph in ægyptum, & ibi receptum, & fauoratum. Sed tu fecisti postea tibi populū peculiarem, & oues pascuæ tuæ, & voluisti esse pastor eius. Ideo tu tanquàm pastor deducis illū velut ouem per desertum: & introduxisti in terram promissionis. Ergo tu Christe qui tunc illud fecisti in figura, intende in nos, & fac modo in re. i. sis pastor, & tanquàm verus pastor & verus Ioseph deduc genus humanum de D potestate diaboli, & tenebris peccatorum. Et congrega ecclesiam tuam, & populum tibi peculiarem, & introduc eum in terram viuentium sicut oues pascuæ tuæ.

Qui sedes super cherubin manifesta te corā Effraim Beniamin, & Manasse.

Excita potētiā tuā, et veni, vt saluos facias nos.

Deus conuerte nos, & ostende faciem tuā, & salui erimus.

Nota, ꝙ Deus fecit fieri cherubin in arca, superq̄ cherubin Deus dicebatur sedere. Et ita Dauid præcepit Salamoni, vt faceret duo cherubin super q̄ sedebat arca domini, sicut Deus dicitur sedere in cœlo super cherubin. Per quod denotabatur, ꝙ verbū debebat includi in arca humanitatis, & ibi sedere super duo cherubin. i. super animam, & carnem, & exinde dare respōsa & doctrinam euāgelicā. Secundò est notandum, ꝙ talia responsa maximè dedit Deus in Silo: quę erat in terra Ef E fraim iuxta medium tribum Manasse: quia illæ duæ tribus reputabantur quasi vna, eò ꝙ erant fratres: Sed quia postea arca fuit mutata de Effraim in Azotum, & exinde reducta in Gabaa, quæ est in tribu Effraim: ideo ibi ꝑ multa tempora Deus dedit responsa ex arca: per quod denotatur, ꝙ Deus incarnatus daturus erat responsa populo Christiano significato per istos tres hic nominatos. Nā Effraim interpretatur augmentum, ad denotandū, ꝙ populus Christianus, cui danda erat lex euangelica, erat augendus per totum mundū. Et per Beniamin, qui dicitur filius dexteræ, significabatur etiam populus Christianus, qui per Christū, qui dicitur dextera Dei patris, F est regeneratus. Et per Manassem intelligitur populus gentilis, qui erat oblitus quondam à Deo sed postea vocatus per apostolos recepit responsa euangelica. Et ideo istæ tres tribus collocabantur in parte occidentali ipsius tabernaculi, versus quas Deus dabat respōsā. Et similiter sunt collocatæ in ordine in terra promissionis ad partem occidentalem, quod totum factū fuerat in figura: prout significabant populum Christianum, qui recepturus erat responsa legis euangelicæ. Hoc ergo prę uidens Dauid in spiritu dicit. O Christe qui sedes super duo cherubin in cęlo, & etiam in arca, quod significabat misterium incarnationis, ita veni in carnē, vt sedeas super duo cherubin. s. animæ, & corporis in eadem humanitate: aut super duo test. s. nouum, & vetus, &

A sedeas & sup duos populos ad fidé conuersos. s.ex Iudæis, & gétilibus. Veni ergo, & manifesta te.i.sis manifestus coram Effraim, Beniamin, & Manasse.i.veni ad populú Christianú per totú orbé augumentatú, & filiú dexteræ.i. per Christ regeneratum. & domú patris sui.i. gentilitatis, & idololatriæ oblitum. Manifesta ergo te isti populo Christiano, & da ipsi respósa euangelica: sicut tunc dabas in deserto, & in terra promissionis responsa corá Effraim, Beniamin, & Manasse. Et nota ét, vt legitur Gen.48. ꝙ Ioseph obtulit duos filios.s.Effraim, & Manassem patri suo Iacob, vt benediceret eos, & posuit Manassen ad dexterá, vt imponeret ipsi manú dexterá sup caput ad bñdicendum. Et posuit Effraim ad sinistram, vt imponeret ei sinistram manum super caput: eò ꝙ erat iunior. Sed Iacob inspiratus spiritu B sancto cancellaris manibus posuit dexterá super Effraim, qui erat ad sinistrá & posuit sinistrá super caput Manassæ, q erat ad dexterá. Et ideo tribus Effraim multiplicata fuit, & augmentata in magnum numerum super omnes alias tribus. Et sic Manasses dicitur quasi oblitus à patre, & postpositus: & ideo illa tribus fuit diuisa. Nam media pars cepit sortem vltra Iordanem in parte oriétali, & alia pars citra Iordanem in parte occidentali. Illud misterium figurauit, ꝙ Deus pater debebat ponere dexteram suam.i. filium sum Christum super populum Christianum qui erat iunior & illum multiplicare in magnum numerum ex populo gentili, qui semper fuerat ad sinistram. & in minori dignitate, & sic dedit ipsi benedictonem spiritualem, & posuit sinistrá suam super populum Iudæorú, & oblitus est C eum, & non dedit ipsi benedictioné spiritualem. Per hoc autem, ꝙ tribus Manassæ fuit diuisa in duas partes, quarum vna manet vltra Iordanem inter idololatras, & altera citra Iordanem iuncta cum populo Effraim, significatum fuit, ꝙ populus Iudęorú erat in duas partes diuidendus, quarum vna erat ventura ad fidem Christi, vt sub eius dextera protegeretur: & debebat trásire Iordanem per aquas baptismales. Sed altera erat in sorde peccati et perfidia mánsura, & illa dicitur proprie pars oblita. Et de hac particula dicitur per ꝓphetam: manifesta te corá Effraim, Beniamin, & Manasse. Vel possumus dicere, ꝙ oibus istis tribubus.s. gentibus intellectis per Manassen, lex euangelica fuit manifestata. Sed soli gentiles, & apostoli cú quibusdam bonis Iudęis

receperunt legem euangelicám. Cæteri auté D mali Iudæi obliti, & contemnentes oracula ꝓphetarum, & misteria sacræ scripturæ, legé euangelicá recipere noluerunt. Propheta ergo Christum inuocat, vt veniat ad manifestádum se omnibus tám bonis, quám malis, & vt ponat dexteram suam.i. benedictioné spiritualem, super bonos.s.Iudæos, & apostolos & discipulos, & sinistram.s. maledictioné super malos. Et hoc est quod dicit: manifesta te coram Effraim &c. Sed quia talis manifestatio, & saluatio, & redéptio habebat fieri per incarnationem, & passionem ueniédo in húc mundum, ideo subdit ꝓpheta dicens. O Christe excita potentiam tuam, & descende de cęlo, & veni in carnem, vt saluos facias non per mortem, & passionem. Sed quia non sufficit, ꝙ tu venias in carnem, & prędices legé euágelicam, nisi disponas nos ad eam recipiendam: ideo tu domine Deus virtutum conuertè nos, gratiam spiritus sancti largiendo, vt E fidem recipiamus, & ostende faciem.i. humanitatem tuam, per quam tua diuinitas notificetur, & tua voluntas, & sic salui erimus.

Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem serui tui?

Cibabis nos pane lacrimarum & potum dabis nobis in lacrimis in mensura?

Posuisti nos, contradictionum uicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.

Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Hic secundú petit liberari ab omni miseria corporali, sicut liberatus fuit populus de Babylonia per Iesum sacerdoté Zorobabel. Vnde ait. O domine Christe Deus virtutú, & angelorum quousq; irasceris super orationé F serui tui, eam non audiendo, & cibabis nos i hoc mundo pane lacrimarum, & potum dabis non in mensura.i. ad magnam quantitaté. Quasi dicat non comedimus nec bibimus nisi cum lacrimis prę multitudine afflictionú quia posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, quia circumquaque nos affligunt, & inimici nostri subsannauerunt nos, & deriserunt nos. Totum hoc fuit impletum ad literam in captiuitate Babylonica, à qua fuerút liberati per Iesum sacerdotem siue per Cyrú. Quæ quidem captiuitas significabat captiuitatem sanctorum patrum existentium in limbo inferni faciem Christi expectantium. Et ideo sequitur in persona eorú. Domine Deus virtutum conuertè nos, ostende faciem tuam

& salui

A & salui erimus. Vnde sicut Christus ostendit faciem suam in terris per incarnationem, & prædicationem, & mortem, & passionē & liberauit omnes à peccato: ita in inferno ostendit faciem suæ omnipotentiæ, cū anima eius verbo vnita descendit ad inferos, & confregit portas æreas, & vectes ferreos, & inde traxit sā ctos patres. Et de hac ostensione faciei dicit hic propheta. Domine Deus virtutū cōuerte nos ad te, & ostende faciem tuam in inferno, & salui, & liberati erimus. Et etiam hoc idem pōt intelligi de ostensione faciei Christi post resurrectionem, in qua se ostendit discipulis in facie immortali, & impassibili. Vnde sicut ante resurrectionem se ostenderat mundo in carne, & facie passibili, & mortali, per quam nos liberauit à peccato, & morte spirituali: ita post resurrectionē se ostēdit in facie, & carne impassibili, & immortali, per quā nos libe-

B rauit ab oi miseria, & morte corporali: quam immortalitatē possidebimus i nouissimo die, & sic erimus liberati à lacrimis, & ab oi miseria. Et sic patet, ꝙ ista ostensio faciei Christi, quā petit propheta in secūdo loco in hoc versiculo, pōt intelligi de ostensione faciei Christi in inferno, & de ostensione faciei post resurrectionem in carne impassibili, & immortali, quæ quidē ostensio fuit nobis necessaria.

Vineam de ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.

Dux itineris fuisti in conspectu eius, & plantasti radices eius, & impleuit terram.

Operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei.

Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.

C Hic petit liberari ab ecclesiā oibus persecutionibus inimicorū. Vnde nota, ꝙ ecclesia illico post ascēsionē Christi incepit affligi, & pati persecutiones. Primò à Iudæis. Secundò à tirannis. Tertiò ab hęreticis: & Sarracenis. Quartò patietur ab Antichristo, à quibus persecutionibus liberabitur ecclesia totaliter in secundò aduentu Christi ad iudiciū. Et hāc liberationem petit in hac vltima parte. Quę quidē persecutiones fuerūt figuratæ per Antiocum tempore Maccabæorum. Vnde dicit hic. O domine Iesu Christe tu transtulisti quondam vineam. i. illum populū Israel de ægypto, & eiecisti gentes de terra promissionis, & plantasti eam. s. vineam tuam, & ibidē collocasti. Ita pariter tu transtulisti, & traxisti vineam tuam. i. religionem Christianā de

D tenebris peccatorum, & eiecisti idololatriā, & plantasti in populo gentili doctrinam euāgelicam. Et fuisti dux itineris in conspectu illius populi per lumen legis euāgelicæ. Et plātasti radices huius vineæ qui sunt articuli fidei per totum mundū, & sic ista vinea Christianæ religionis impleuit totam terrā à solis ortu vsq; ad occasum. Et vmbra eius operuit omnes montes, & arbusta eius cooperuerunt omnes cedros Dei. i. oēs reges, & principes, & philosophos iugo fidei subiecit. Et iō ista religio Christiana extendit palmites suos. i. apostolos, & martires suos vsque ad mare oceanum tām orientale, quām occidentale. Et extendit propagines suas vsque ad flumina. i. vsque ad fontem Nili, & Tanais Gangis &c.

Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?

E *Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.*

Quid. i. quare destruxisti maceriam eius. i. muros, & fortitudinē eius & omnes qui prætergrediūtur viam. s. extranei, & infideles vindemiant eam. i. deuorant, & deprædanť ? Nā aper de sylua. s. Maometus cum sua secta exterminauit eā, & singularis ferus. s. Antichristus depastus est ea. Vnde nota, ꝙ tota secta Mahometica siue Mahometus cum sequacibus suis, dicitur aper de sylua: eò ꝙ Arabes, & Tartari, & Turci: qui ceperūt, & sequuntur illam sectam: omnes erant pastores armentorum: & homines syluestres per syllas vagantes. Et isti exterminauerunt vineam Christi propter peccata nostra: vt dictum est psal. 63. & 82. Antichristus autem dicitur singularis ferus: quia præ cæteris omnibus erit sæuior, & crudelior. Et ideo propheta in perso-

F na totius ecclesiæ inuocat Christum, vt veniat ad liberandū nos de supradictis bestiis: quæ totam ecclesiam debēt deuorare. Et ideo dicit Christum inuocando.

Deus virtutum conuertere, respice de cælo, & vide, & visita vineam istam.

Et perfice eam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.

Incensa igni, & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi.

O Deus virtutum, & triūphorū cōuertere ad nos: qa quod patimur peccata nostra meruerunt. Et ne deseras nos, sed respice de cœlo oculo misericordiæ, & vide afflictionē nostram.

A stram. Et visita istam vineam tuam. Et perfice eam: quia in magnam partem apostatauit decepta per Sarracenos, & Antichristũ. Quam vineam plantauit filius tuus, qui est dextera tua. Et ideo O Deus: pater respice Iesũ Christum filium hominis. i. filium virginis Mariæ vel filium Adam secundum carnem, & descendentiam matris: quem tibi confirmasti. i. verbo tuo vnisti, & assumpsisti. Nam tota ista vinea est suffossa, & destructa igni, & afflictione istarũ bestiarum. Ideo ab increpatione vultus tui peribunt. i. fac vt istę bestię pereant ab increpatione, & indignatione iræ tuæ. Et fiat manus tua, & omnipotentia super Christum virũ dexteræ. i. potentiæ tuæ, & pro. i. super filium hominis. i. filium virginis, quẽ tibi cõfirmasti, & elegisti. vt ipse Christus veniat ad liberandum nos de supradictis bestiis, & persecutionibus in secundo aduentu suo.

B *Et non discedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.*

Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Licèt multi decepti decesserint à te, & secuti fuerint Mahometum, & Antichristũ propter bona temporalia, tñ nos infirma fide persistentes non discedimus nec discedere intẽdimus à te. Et ideo tu viuificabis nos dãdo fortitudinem ad resistẽdum. Et sic inuocabimus nomen tuum, & etiam viuificabis. i. resuscitabis nos præbendo corpora gloriosa in præmiũ. Ee ideo Christe domine Deus virtutũ, cõuerte nos ad te semper, & in nouissimo die & ostende faciem tuam gloriosam. i. veni ad iudicandum viuos, & mortuos in potestate magna, & maiestate & retribue nobis pręmiũ æternum in cœlo, & persecutoribus nostris

C pœnam æternã. Ex supradictis patet, ꝙ licèt iste psalmus possit exponi literaliter de liberatione populi Iudaici à tribus pręssuris, scilicet à captiuitate ęgyptica, & à captiuitae Babylonica, & ab afflictione Antiochica tempore Maccabæorum: tamen quia illę tres liberationes significabant alias tres liberationes futuras per Christum in ecclesia: scilicet liberationem à peccato per mortem, & passionem: & liberationem patrum à limbo per descensum ad inferos: & ab omnibus persecutionibus infidelium ipsius ecclesiæ: ideo melius est, ꝙ iste psalmus exponatur vltra sensum literaliter sicut expositus est. Vnde tota ecclesia ter petit faciem Christi, & pręsentiã vt veniat ad liberandum, & saluandum eam: sicut ter dicitur Domine Deus virtutum. Vnde primò petit, ꝙ ostendat faciem in carne mortali, & passibili in hoc mundo ad saluandum à peccato. Secundò petit vt ostenderet faciem suam in inferno ad extrahendos sanctos patres: & etiam ostendat faciẽ suam impassibilem, & immortalẽ post resurrectionẽ ad saluandum ab omni corporali miseria. Tertiò petit, vt Christus ostendat faciem suã gloriosam cum potestate magna, & maiestate in finali iudicio, vt perficiat suam vineam & imponat laborum finem, & persecutionũ in ea, & tribuat bonis gloriam, & malis pœnam æternam. Et sic prudens lector poterit supradicto modo exponere præsentem psalmum pro ecclesia posita in quacunque afflictione: & etiã quilibet fidelis positus in præssura, potest cum pręsenti psalmo orare, vt Deus liberet eum. Et sic etiam ecclesia dicit nunc hũc psalmum, vt liberet eam de manu trium bestiarum, scilicet Sarracenorum, Tartarorum, & Turcorum, & ostendat Christus faciem, & potentiam suam contra eos. Vel potest dici, ꝙ sicut ille popul⁹ passus est quatuor persecutiones in testamento veteri, scilicet persecutionem ęgyptiacam: & finitimorũ tempore Iudicum, & Babylonicam: & Antiochicam tempore Maccabeorum: ita ecclesia post ascensionẽ Christi passa est quattuor persecutiones. Prima fuit tirannorum. Secunda hæreticorũ. Tertia Sarracenorũ. Quarta Antichristi. De prima fuit liberata ꝑ martires tẽpore Constantini: de secunda per doctores tempore Augustini. de tertia expectat liberari, et de quarta. De oibus ergo his quatuor persecutionibus petit ecclesia liberari in hoc psalmo, petendo vt Deus ostendat sibi faciẽ misericordię, & fauoris: secundum quòd quater dicit: Ostende faciem tuam &c. Et sic prudens lector poterit adaptare hunc psalmum supradictis quatuor persecutionibus temporalibus: quia in duplici spiritu loquitur Dauid in hoc psalmo: eò ꝙ habuit duplicem spiritum propheticæ in eo.

PSALMVS. LXXX.

EXultate Deo adiutori nostro iubilate deo Iacob.

Sumite psalmum, & date timpanum psalterium iucundum cum citara.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.

Huic psalmo, præponit̃ titulus, victori siue, In finẽ i torcularib⁹ Asaph. Ex quo nihil apparet

A apparet quòd Dauid fecit hunc psalmum: & dedit ipsum cantandũ ipsi Asaph, ad victoriã vocum tempore torcularium. Et sic in hoc titulo patet cantor siue modus cantandi: & tẽpus in quo cantabatur psalmus. Sed licèt titulus non exprimat musicalia instrumenta cũ quibus cantabatur: tamen in psalmo exprimitur qualiter cantabatur cũ quinque musicis instrumentis, scilicet cum cornu, & tuba, & tympano, & psalterio, & citara. Prima ergo particula huius tituli iam est nobis nota per ea quę dicta sunt in cęteris psalmis. Nã per hoc quòd iste psalmus cantabatur in finẽ cũ omni conatu vocum vsque ad vltimum punctum: denotatur, quòd iste psalmus dirigitur in Christum qui est finis legis: & vocabat eũ cum maximo conatu: vt veniret in carnem; Sed pro declaratione totius tituli, & psalmi: restant tria videnda: vt capiamus intelligen- B tiam psalmi, Primò est videndũ quod est hoc tempus torcularium: & in quibus festiuitatibus præcepit Dauid cantari hunc psalmũ. Secundò quare, & ad quem finẽ pręcepit ipsum cãtari tali tempore. Tertiò quare pręcepit ipsum cantari cum talibus instrumẽtis musicis. Quantum ad primũ est dicendũ, ꝙ tps torcularium est mẽsis septembris: qui dr̃ septimus mensis anni incipiendo à Martio qui est primus mensis anni: qui quidẽ mensis septimus dr̃ tempus torcularũ: eò ꝙ in tali mense vindemiæ iam maturæ colligebãtur: & in torcularibus ex eis vinum extorquebatur: & in cellariis reponebatur. In quo mẽse septimo deus præcepit tria, festa solẽnia celebrari, vt patet Leuit. 23. & Numeri. 29. scilicet festum tubarum in prima die mensis in memoriam libe- C rationis Isaac de sacrificio pro quo aries fuit immolatus. Gen. 22. Secundò præcepit deus celebrari festum propitiationis decimo die eiusdem mensis in memoriam propitiationis filiorum Israel: quando Deus propitiatus est eis pro peccato vituli conflatilis. Exodi. 32. Tertiò pręcepit Deus celebrari festum tabernaculorum decimaquinta eiusdem mensis in memoriam peregrinationis deserti: in qua habitabant in tabernaculis: vel potius in memoriam quietis, & possessionis terræ promissionis, in qua quieuerũt à peregrinatione & habitatione tabernaculorum mobiliũ. Hoc festum celebrabatur per octo dies: & octauus erat solemnis. qui dicebatur festũ cœtus siue collectæ. Et sic totus ille mensis septimus erat illi populo festiuus. Dicebatur ergo ille mensis septimus mensis, siue tempus vindemiarum, & collectarũ, & torcularium: liberationis, & propitiationis, & tabernaculorum siue quietis ratione illarum festiuitatũ. Et in hoc mense toto festiuo Dauid præcepit cantari istum psalmum. Sed restat secundum sciendũ quare, & ad quem finem præcepit Deus ista festa celebrari: & Dauid ipsum psalmum cantari in tali tempore torculariũ, & in talibus festiuitatibus. Ad hoc respondent Iudæi dicẽtes: ꝙ causa quare Deus præcepit ista festa celebrari in septimo mense, fuit: quia in tali tempore, & mense Deus creauit mundum. Et ideo voluit, ꝙ totus ille mensis esset festiuus. Et hoc probatur sic. Nam Deus omnia creauit in sua perfectione: qa perfecta sunt Dei opera. Deuter. 32. Igitur in illo mense creauit Deus mundum. Quod confirmatur. Nã illico post creationẽ Adam comedit de fructibus paradisi. Sed oppositum dicitur Exod. B 12. de Martio: Mensis iste primus erit vobis in mensibus anni. Vnde tota ecclesia tenet, ꝙ mũdus fuit creatus in æquinoctio vernali: & per consequens in mense Martii: & sic fuit ille primus mensis anni: & per consequens Septembris fuit septimus: & sic sacra scriptura semper septembrem appellat septimũ mensẽ: vt patet Leuit. 23. Nec valet confirmatio, & ratio eorum, imo minor est falsa: quia in mẽse septimo arbores nõ sunt omnes i sua perfectione. imo in sua deiectione: quia pro maiori parte omnes fructus sunt collecti: & folia cadunt ab arboribus propter autumnum iminentem. Et quia oẽs fructus erant collecti, Deus pręcipiebat tunc festa celebrari. Quando vero dicunt, quòd omnes arbores fuerũt creatæ cum suis fructibus, maxime quia Adã illicò comedit. Respondetur, quòd verũ est F maximè i illo hemisphærio australi: vbi Adã fuit positus: vbi nunquàm deficiunt fructus: nec cadunt folia propter fauorem cęli, & astrorum in illa paradiso: sed in ista nostra parte aquilonari defecit postea propter peccatum illa fœcunditas prout dictum est psal mo. 71. Et ideo catolicè respondendo ad quæsitum, est dicendum secundum regulas, & principia proposita in prologo, quòd cum Christus fuit finis totius legis veteris: & tota lex tendebat ad Christũ, tanquam via in proprium terminum, & finem, ideo sicut omnia contingebant illis in figuram: ita omnia pręcepta legis data sunt illis in signum, & figuram futurorum misterium Christi, & ecclesiæ

A ecclesiæ suæ. Et sic sicut illud tabernaculum, & templum, & illa ciuitas Hierusalē fuit dedicata, & consecrata ad cultum diuinū in figuram totius ecclesię Christi toto orbe diffusæ: Ita pariter omnia illa festa tēporalia, quæ celebrabantur in septimo mense cum cęteris fuerunt à Deo dedicata, & præcepta in signū, & figuram totius temporis Christi Messiæ. Nam sicut Christus fuit finis totius legis: ita totum tempus gratiæ fuit finis totius temporis legis, & omnium festiuitatum eis. Et ideo omnia illa figurabant tempus Christi Messię cuius erant figuræ. Ad cuius maiorem declarationē est iterum aduertendum: ꝙ omnia festa veteris legis fuerunt pręcepta celebrari in fine alicuius septenarii. Mam sabbatum vsuale fuit præceptum celebrari in quolibet septimo die hebdomadæ. Et festum pentecostes in
B septima septimana post pasca in memoriam dationis legis. & festum tubarum expiationis, & tabernaculorum, & collectarum in septimo mense. Et sabbatum terræ in septimo anno. vt omnia ista patent Leuit. 23. & Numeri 29. Ideo sicut omnia alia erant figuratiua, & significatiua: ita ille numerus septenarius erat figuratiuus totius temporis ecclesię. Nam sicut vna est ecclesia ab Adam vsque ad iudicium, habens distincta membra successiuè, ita fuit vnum tempus habens distinctas ætates, & dies, & menses, & annos. Et sic sicut sunt, & computantur septem ætates mundi: computantur septem dies, siue menses, siue anni mundi, non solum secundum nos: sed etiam secundū Hebręos. Et sic prima dies mundi fuit ab Adam vsque ad Noe. Et secunda dies siue mensis aut annus mundi fuit à
C Noe vsque ad Abrahā. Tertia vero ab Abraham vsque ad Moysen. Exinde quarta vsque ad Dauid. Exinde quinta vsque ad captiuitatem Babilonis. Et exinde sexta vsq; ad Christum. Et exinde septima vsque ad iudicium. Et ideo Hebræi totum tempus ab Adā vsque diluuium appellant tēpus, & diem primi mūdi: & à diluuio vsq; ad Abraham appellāt tēpus, & diem secundi mundi. Et ab Abraham vsque ad Moysen appellant tempus, & diem circūcisionis: eò ꝙ sola circūcisio currebat in populo Dei. A Moyse autem vsque ad Dauid appellant tempus, & diem tabernaculi: eò ꝙ in solo tabernaculo fiebant legalia. A Dauid autem vsque ad captiuitatem appellant tempus, & diem primi templi. A reditu captiuitatis Babilonicæ vsque ad Vespasianū, appellant tempus, & diem secundi templi. Totum D verò residuum post destructionem secundi templi appellant tampus regis Messiæ: eò ꝙ secundū oēs propheta rex Messias erat venturus in fine secundi templi: & sic oēs Rabini Iudæorum totā istā septimā ętatem post secūdum templum asserunt esse tempus, & diem regis Messiæ, & sic continuè expectant eū frustra, vt patebit in fine huius libri. Ex omnibus supradictis patet ꝙ ista tota vltima ætas post aduētum Christi est septimus dies, & septimus mensis, & annus mūdi, & vniuersalis ecclesiæ figuratus, & significatus per illū diē septimum, & mēsem, & annum, quem Deus pręcepit celebrari in lege. Et per consequens totum illud tempus gratiæ, & tempus euangelicum, in quo sumus, est illud sabbatum in lege figuratū, & qđ Deus in figura præcepit celebrari in fine cuiuslibet septimanæ: & est E ille septimus mēsis, in quo præcepit illa quatuor festa in figura celebrari: & est ille septimus annus figuratus per sabbatum terræ. Et per consequens totum istud tempus dicitur verum sabbatum, in quo præcipimur cessare ab operibus legis Moysaicæ, & ab omni opere seruilis peccati. Et totum hoc tempus est septimus mensis, in quo præcipimur celebrare omnia illa quatuor festa in re, & veritate quę illi celebrabant, & obseruabant in figura. Nā totum hoc tempus est dies liberationis, & expiationis, & salutis, & humanæ redemptionis. de quo dicitur Esaiæ 48. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tibi. Item est annus placabilis, & dies medelæ, & indulgētiæ, & redemptionis. Esa. 61. Spiritus domini super me: eo ꝙ vnxit me: F ad annunciandum mansuetis misit me: vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, & prædicarem annum placabilem domino &c. Cū ergo quęritur quare Deus præcepit celebrari illa quatuor festa in septimo mense, & tempore vindemiarum, & torcularium: Respondetur, quòd illud præcepit in figura, eò quòd ille septimus mensis figurabat istum septimum mensem gratiæ, & euangelicum, in quo sumus, in quo illa misteria illarum quatuor festiuitatum erant implenda scilicet misterium sacrificii Abrahæ, & misterium propitiationis vniuersalis, & misterium tabernaculorum, & torcularium. Nam sacrificium Abrahæ fuit impletum per Christum in cruce, & misteriū propitiationis, & expiationis

nostrum

A nostrorum omnium peccatorum, & misteriũ tabernaculorũ in quibus habitamus ꝑ gratiã in hac militãti ecclesia, & cõpletũ est misteriũ torcularium, & collectæ aliorum fructuũ. Nã Xps expressit vinũ euangelicum, & ecclesiasticorum sacrorum ex vindemia leg. vet. & separauit vinum à vinaceo, & oleũ ab amurca, & granum euãgelicum ex paleis ceremonialium legis. Oleum autem, & vinũ euangelicum reposuit in cellario, & granum in horreo ecclesiæ, q̃bus nos fruimur in hac ecclesia per gratiam. Et sic illa festa, quæ illi semel in septimana, & semel in anno celebrabant in figura, nos semper, & iugiter, & continuè obseruamus, & celebramus in veritate, prout latius videbitur in q̃stione finali Deo concedente. Et ideo Dauid præcepit cantari istum psal. in septimo mense tempore torcularium, quod primò quærebatur. Sed nũc restat videndũ quare præcepit ipsum cãtari cũ B timpano, & psalterio, & citara &c. Ad quod respondetur sicut dictũ est in prologo tractatu quinto, & latius dicetur psal. vltimo, ꝙ omnia illa instrumenta musicalia, cum quibus Dauid præcepit cantari psalmos, figurabant futura misteria Christi, & ecclesiç. Nam timpanum significabat passionẽ Christi, qui erat percutiẽdus, & flagellandus &c. & cornu figurabat imperium, & crucem Christi, cum qua debebat diabolũ debellare, & psalteriũ figurabat decem articulos fidei euãgelicç, & decem præcepta. Citara autẽ triangularis figurabat fidem articulorum, & obseruãtiam præceptorum, & gratiam sacramentorũ: in quibus tota consistit Christiana religio. Tuba vero figurabat euangelicã prædicationẽ, C & vocationem fidelium ad fidem Christi, & ad recipiendam salutem, quæ omnia figurabantur in lege, & prænunciant ꝓphetice in hoc psalmo. Quæ omnia præuidẽs Dauid in spiritu fecit hunc psalmũ, & dedit ipsum cãtandũ choro ipsius Asaph: eò quòd dirigitur toti ecclesiæ, & præcepit ipsum cantari ad victoriam vocum cum toto conatu, & cum supradictis instrumentis: eò ꝙ lex vocabat Christũ vt veniret ad liberãdum, & redimẽdum genus humanum, prout per omnia illa festa legis figurabatur. In quo quidẽ psalmo. Dauid excitat omnes fideles veteris testa. & illius status, vt celebrẽt illa festa i figura sub fide Christi futuri, vocãdo ipsum vt veniat i carnem ad complendum omnia illa misteria per illum mensem septimũ, & illa festa figurata, & vt recipiant Christum in suo aduẽtu D cum summa exultatione. Et ex consequenti apostrophat ad fideles no. test. exhortãdo, vt cum receperint Christum celebrẽt illum septimũ mẽsem, & illa sabbata, & festa in re, & veritate in hoc mense, & sabbato gratiæ ꝑ illa sabbata vete. leg. figurato, & celebrent ista festa cum timpano, & psalterio, & citara euãgelica. Et sic semper iste psalmus est legẽdus & cantãdus fidelibus cum duplici spiritu. In quo quidem psalmo duo facit Dauid. Nã primò excitat sinagogam pro illo statu ad celebrãdum sigulariter illa quatuor festa cũ illis musicis instrumẽtis, vocãdo Xpm i carnẽ, vt veniat ad implendũ oĩa illa misteria in veritate. Secundò introducit Christum venientem in carnem vocãtem populum Iudæorum, vt audiat eius legem euangelicam, & recipiat ipsum sibi. In tribulatione inuocasti me.

Quãtùm ergo ad primũ dicit propheta. O sinagoga ò popule Israel exultate i his festiui- E tatibus Deo nostro: & iubilate nõ dijs gentium, sed Deo Iacob, qui est verus Deus. Et in hac celebratione, & cantu sumite psalmũ. i. cantare hunc psalmum, & date. i. percutite timpanum in signum passionis Christi futuri, & pulsate psalterium iucundum. i. libẽter adimplete decem præcepta cum citara. i. cũ hymnis, & laudibus. Buccinate cũ buccina, & cornu in memoriam sacrificii Abrahæ, & cum tuba neomenia pro gratiarum actione de collectione nouarum frugum, & vindemiarum in hoc festo neomeniç, & insigni die solemnitatis vestræ: scilicet in festo solemni scœnofegiç in memoriam fixionis tabernaculi, quasi dicat: celebrate cum exultatione omnes has quatuor festiuitates cum his quinq; F instrumentis &c. Et reddit causam quare, dicens.

Quia ꝓceptũ in Israel est: et iudiciũ Deo Iacob.

Præceptum est in Israel a domino. Leui. 23. & Numeri. 28. qui pręcipit huiusmodi quatuor festa cum sacrificio celebrari, & iudicium est Deo Iacob. Nam sub iudicio, & commināatione maledictionis, & punitionis, hoc pręcepit Deus ipsi Iacob. i. populo Israel filio Iacob. Et reddit causam quare Deus instituit ista festa, dicens.

Testimoniũ i Ioseph posuit illud cũ exiret de terra Aegypti: linguã quã nõ nouerat audiuit:

Diuertit ab oneribus dorsum eius: manus eius in cofino seruierunt.

Deus posuit, & istituit illud ꝓceptũ, & legẽ in

A in testimonium, & fœdus, & memoriam ipsi Ioseph. populo Israel, q in Aegypto Ioseph ab Aegyptiis nominabatur: quasi à nobiliori: vt dictum est, ideo dicit ꝙ toti Israel posuit hanc legem de festis celebrandis in testimonium, & memoriam: cum exiret de terra Aegypti. quia tunc audiuit ille populus linguā quam nunquàm nouerat. Nam nesciebat loqui nisi Aegyptiacè, in qua lingua nutriti fuerant in Aegypto. Sed cum fuerunt in deserto, & in terra promissionis, communicando cum cæteris gentibus, didicerunt idiomata & linguas ignotas. Et etiā dicit ꝙ Moyses cogebat eos loqui lingua Hebraica, quæ fuerat ab eis obliuioni tradita. Et etiam ille populus audiuit linguam ignotam, cum legem per os Moysi à Deo datam accepit: in qua sunt, & erant cerimoniæ, & præcepta, & misteria eis

B ignota, q.d. ꝙ Deus instituit hoc præceptum, qn̄ eduxit Israel de Aegypto, & docuit nouā legem. Et etiam quia de Aegypto liberatus ille populus diuertit, & remouit dorsum suum ab oneribus: quia ibi seruiebat, & opera vilia exercebat portando onera supra dorsum suū: quia oēs erant portitores onerum per domos, pro vili prætio. Et iō sequitur: Et manus eius in cófino seruierunt, quia in cofinis & sportis portabant terram ad faciendos lateres, vt patet Exod. a. sed ab omnibus his fuerunt diuersi, & subtracti, & liberati tunc. Cum ergo essent in monte Sinai Deus præcepit huiusmodi festa inter cætera præcepta cerimonialia, in memoriam & pro gratiarū actione tantorum beneficiorum receptorum, & in figurā futurorum, vt dictum est. Ergo benemeritò debent filii Israel tales festiuitates celebrare

C cum omnibus cerimoniis supradictis. q. d. O filii Israel celebrate huiusmodi festiuitates non solū literaliter cum cerimoniis, sed cum intelligentia allegorica & spirituali. i. desiderate & petite accelerari aduētum Messiæ per hmōi misteria figuratum. Et cum venerit recipite eū, qui nos debet à iugo legis & à peccato liberare: & seruate eius legem, & præcepta, quia ista lex verè ibi est finienda, quia ibi est finis & perfectio & veritas. Est tamen aduertendum, ꝙ Dauid non solum excitauit sinagogam ad celebrandum illa quatuor festa in figura, & misterio & ꝓphetia, sed etiā excitat populum Christianum ad celebrādū prædicta festa iam per gratiam. Nam sicut exhortatur sinagogam ad celebrandum ista festa in figura: ita pariter exhortatur fideles noui testamenti ad celebrandum ea in re & veritate. B

Vnde dicit nobis. O ecclesia & popule christiane postquam iam Christus venit, & omnia prædicta misteria in se impleuit, & nos à iugo legis, & peccato, per passionem, & resurrectionē liberauit, exultate ipsi Christo vero Deo adiutori nostro: quia ab omnibus his liberauit nos, & pro gratiarū actione iubilate ipsi, qui est verus Deus Iacob, qui transplantauit sinagogam in ecclesiam & legem in libertatē, & nos à peccato in gratiā, & sumite psalū, scilicet laudem euangelicā, & date tympanū contemplando passionē Christi, & macerādo vestrā carnem per pœnitentiā. Et pulsate psalterium, iucundum, implendo spontè diuina præcepta cum citara. i. cū himnis, & laudibus, septies in die, & frequenter Deū laudando, & orando. Et buccinate, idest victoriā, & triumphū Christi annunciate in neomenia tuba. i. in noua, & publica euangelii prędicatione: & E hoc facietis in insigni diè solemnitatis vestrę, quod est totum tempus gratiæ. Et bucinnate, i. Vocate omnes gentes, & populos ad fidem Xpi. Et isto modo verè, & spiritualiter, & perfectè celebrabitis festa prædicta recipiendo Messiā, & seruando eius legē euangelicā. quia hoc est præceptū, quòd posuit, & imposuit in Israel. i. quod tota illa lex significabat. Nā sicut Moyses eduxit populū de captiuitate, & seruitute Aegypti, ita nos Christus eduxit, & liberauit de captiuitate, & seruitute diaboli, & de tenebris ad lucem, & gratiam. Et sicut illi seruiebant in cofino, & cæteris, ita nos seruiebamus sub iugo legis onere cerimoniarū, & onere peccatorum &c. Et sicut illi liberati à seruitute audierunt nouam linguā, & legē ita nos liberati à iugo legis audiuimus nouā legem euangelicam liberam, & noua & salubria sacramenta. Et ergo per amplius, & perfe F ctius, et verius debem⁹ exultare Deo adiutori nostro Christo, & iubilate Deo Iacob.

Est autem aduertēdum, ꝙ ī toto libro psalmorum qn̄cunq; ponitur Israel sæpius additur Iacob, vt hic, quia præceptum ī Israel est & iudicium Deo Iacob. Nam hoc notāter dr̄ ad magnum misterium pro populo Christiano, & ecclesia. Nam primo Iacob, qui erat minor, & vltimus ī natiuitate fuit electus. & ꝑpositus Esau maiori reprobato. Per hoc significatū fuit ꝙ populus Christianus vltimus in tpe, & minor erat præponēd⁹ populo Iudęorū, & eligēdus illo reꝓbato, hoc est ꝙ reꝓbata sinagoga erat à Christo ecclesia eligēda, &

transplan-

A transplantanda. Item sicut Esau vendidit primogenituram ipsi Iacob: ita Iudæi contēnentes Christum propter temporalia dimiserūt ecclesiæ primogenitură: & nos subripuimus eis benedictionem &c. Item sicut Iacob postquàm luctatus est cum angelo, & vidit Deū dictus est Israel, idest videns Deum: ita postq̄ Christus luctatus est in passione cum diabolo: & nos ista per fidē nouimus: tota ecclesia Christi dicitur Israel, idest videns Deū: quia sola ecclesia videt mysteria veteris legis, sinagoga manente cęca, & maledicta, & priuata primogenitura. Et ecclesia transplantata successit in hæreditate, & nomine. Ideo verè dicitur Iacob inquātùm trāsplantata, & electa, & præposita, & succedēs in hæreditate, & pri
B mogenitura, & benedictione. & dicitur Israel inquantùm videt Deum. Ex supradictis patet ꝙ illa quatuor festa veteris legis iam non debent literaliter pro isto tempore celebrari: eò quòd fuerunt præcepta in figura. Et iam fuerunt mortua, & impleuerunt officium, & cursum suum in Christo: vt dictum est psal. 38. Ideo iam colimus, & celebramus spiritualiter in nouo testamento alia festa per illa supradicta figurata. Sed ista latius patebunt in fine totius libri.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te: exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te apud aquam contradictionis.

Audi populus meus, & contestabor te. Israel si audieris me, non erit in te Deus recens neque adorabis Deum alienum.

Ego enim sum dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: dilata os tuū, et implebo illud.

Hęc est secūda pars principalis: in qua ponitur vocatio Iudęorum per Christum incar
C natum, in qua duo facit. Nam primò ponitur vocatio. Secundò ponitur eorum obstinatio, & reprobatio: ibi. Et non audiuit. Quantùm ad primū tria signa dat Christus Iudæis, quare debent ipsum recipere. Primò, quia liberauit eos de captiuitate, & tribulatione Aegypti. Secundò, quia liberauit eos de abscōdito, & submersione tempestatis in mari rubro. Tertiò, quia succurrit eis de potu apud aquā contradictionis: vt patet Numeri. 20. Sed quia vt dictum est psalmo. 77. ꝙ quicquid adducit ꝑpheta de veteri testamēto proponit tanquàm propositiones vt inferat, & eliciat conclusiones, & veritates no. testa. Ideo ex his figuris, & misteriis propositis intelliguntur, & inferuntur tria mirabilia facta per Christum in no. test. Primò, quia eduxit nos per passio-
D nem suam de tenebris peccatorum, quæ intelliguntur per Pharaonē, & Aegyptum. Itē secundò, quia liberauit sanctos patres de abscōdito tempestatis inferni. Tertiò, quia probauit nos omnes, & potauit apud aquam, & per aquam baptismi, quæ exiuit de latere Christi percusso, quę dicitur aquę contradictionis, quibus contradicūt Iudæi, & Sarraceni, & cęteri infideles. Et per illas aquas sumus probati & separati ab infidelibus: & refecti, & refrigerati. Dicit ergo Iesus veniens in carnē. Audi popule meus Iudæorum. Nam quondam inuocasti me cum esses in terra Aegypti in tribulatione, & liberaui te de seruitute ægyptiaca: & exaudiui te in abscondito tempestatis in mari rubro: quādo submersi Pharaonē
E cum exercitu suo: & te illęsum transportaui: Et etiam probaui te apud aquam cōtradictionis, dando tibi aquam de silice: Ita nunc pari modo venio in carnem, vt liberem te de captiuitate diaboli: & exaudiam te liberando in abscondito tempestatis inferni: & liberem sanctos patres qui ibi absconditi tenentur. Et probem te etiā apud aquas baptismales: quibus infideles contradicunt: vt probem fidem vestram, & separem vos ab infidelibus. Nam oportet, quòd ista tria mirabilia compleātur in me: prout in lege veteri fuerunt figurata. Audi ergo populus meus Israel: quia per ista tria testimonia adducta contestabor te, idest testem te faciam: quando me in verum Messiam debes recipere. Vnde dico tibi, quòd si audieris me, & legem euangelicam receperis non erit in te aliquis Deus recens: nec adorabis aliquem Deum alienum: sed me tantum qui sum Deus tuus ꝓpitius. Et nota ꝙ ista li-
F tera ad duplicem intellectū potest trahi, vno modo sicut dictum est. Alio modo sic. nam dicit Christus apparens in forma hominis. O popule meus Iudæorum si audieris me, & receperis tanquàm Messiam, & adoraueris me, non erit in te Deus recens, nec Deus alienus: eò quòd vides me in forma hominis: imo dico tibi, ꝙ sum Deus æternus, & Deus tuus & non alius: sed Deus, & homo: de quo locuti sunt prophetę quasi dicat adorando me, nō adorabis Deum alienum nec hominē purū, sicut putant infideles: imo adorabis verum Deum in humanitate. Nam ego sum ille met Deus personaliter, & non alius qui eduxi te de terra Aegypti: licet tunc non essem incarnatus. Nam sicut tunc loquebar in angelo, &

A in Moyse, & in prophetis: ita nunc loquor in carne personaliter assumpta, & sic non sum alius Deus. Ideo sequitur. Ego sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegipti qui modò venio in carnem: vt educam te de captiuitate peccati, & declarem tibi legē: prout tibi Deus promisit. Deut. 18. cum dixit. Prophetā suscitabo de medio fratrum tuorū simi lem tui, & ponā verba mea in ore eius. loqueturque ad eos quæcunque dixero tibi. Ergo popule me⁹ audi me: qa ego sum Deus tuus, & ille ꝓpheta similis tui. i. homo, & Deus. Ergo dilata os tuum, & adimplebo illum dando tibi legem euangelicam, & gratiam, & sapientiam. Hoc autem completum fuit in his, qui Christum audierunt. s. in apostolis, & toto populo christiano, quibus Christus reuelauit euangelium, & dedit dona spiritus sancti. Iudæis autem minimè: quibus apostolis

B dixit. Dum steteritis ante reges; & præsides nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis &c. Ex prædictis patet, ꝙ idem Deus locutus est in vtroq; testamento, & fecit miracula: Ideo dicit Iudas in canonica sua, quòd Iesus eduxit populum de Aegipto.

Et non audiuit populus meus vocem meam: & Israel non intendit mihi.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis.

Hic ponitur Iudæorum obstinatinatio, & ingratitudo, & reprobratio. Vnde dicit Christus, Ego clamaui, & vocaui Iudæos. Primò in persona per tres annos cum dimidio in Iudæa, & Galilæa, allegādo supradicta testimonia de me in lege scripta: quādo dixit: Scruta

C mini scripturas: quoniam illę testimonium perhibent de me. si Moysi crederetis: crederetis forsitan, & mihi: quoniam ille de me scripsit. Io. 5. Et multa dixi eis: sed populus meus non audiuit me, nec vocem nec prædicationem meam: imo occiderunt me. Item secundo vocaui eos per apostolos meos, & Israel non intendit, nec obediuit mihi. Et ideo dimisi eos reprobatos, & obstinatos secundum desideria cordis eorum: subtrahendo eis gratiā, & sic ruerūt in omnia mala. Nā si gratia Dei destituerit hominē, tunc appetitus sauciatus inclinatus, & pronus ad malū ruit ad oia scelera. In translatione Hieronimi habetur: Dimisi eos in prauitate cordis sui, & ambulabunt in cōsiliis suis. Et tunc est litera plana.

Nā si quis cōsiliis propriis ducitur sine gratia: non pōt nisi de pctō in peccatum cadere: nec pōt esse peior maledictio. Et in hac maledictione sunt positi Iudęi: qa à Deo derelicti. D

Si populus meus audisset me: Israel si in vijs meis ambulasset.

Pro nihilo forsitā inimicos eorū humiliassē: & super tribulantes eos misissem manum meā.

Ponit punitionē temporalem: nam quia contempserunt Christum messiam, & occiderunt: iō destructa est ciuitas, & tēplum eorū, & ipsi occisi, & captiui per Romanos, & victi: oppositū tamen fuit de christianis, quia subiecerunt, & humiliauerūt sibi inimicos, & totū Romanū imperiū: iō dicit Christus: Si populus meus Iudęorū audisset me cū prædicaui eis per me, & per apostolos meos quadraginta annis, & si Israel in viis meis, & præceptis ambulasset, sumēdo legē euangelicā, pro nihilo. i. ad nihilū forsitā inimicos eorū humiliassem. Et super Romanos tribulātes eos misissem manū, & potestatē meā eos puniendo: sicut puniui eos ꝓpter persecutionē christianorū. Et subieci eos, & totū imperiū ecclesiæ. Et oēs reges terræ humiliaui sub vmbra ecclesiæ. oppositum autē feci de Iudæis: imo dedi fauorem Romanis, qui occiderunt, & captiuauerunt, & ciuitatem Hierusalem, & templum destruxerunt. & ideo sequitur. E

Inimici vero mentiti sunt ei: & erit tempus eorum in sæcula.

Vero pro sed: sed inimici domini. s. Iudæi mētiti sunt ei negando ipsum: iō tempus pœnarum, & dānationis eorū erit in sęcula, & in æternū. Vnde nota, ꝙ iudęi dicūtur Xpo mētiti, eò ꝙ Moysi, & Iosue promiserunt sub iu reiurādo, & maledictione seruare legē, & recipere messiā ꝓmissum in lege Deut. 18. Pro F phetā suscitabo &c. & sic dicunt mentiti non recipiendo eū. Item dicuntur mendaces: qa dicuntur, & volunt vocari filii Abrahæ, & nō sunt: cum non recipiant Xpm sibi promissum in Isaac. Item dicuntur mentiti cū dicunt se seruare legē, & nō seruāt cū nō recipiāt Xpm, qui venit legē adimplere. Item dicuntur Deo mentiti cum falsò intelligunt, & glosant scripturas sacras peruertendo sensum earum.

Et cibauit illos ex adipe frumenti: & de petra melle saturauit eos.

Nota, ꝙ sentētia huius versiculi præcedit superiorē. Nā dicit hic ꝓpheta: sicut dńs cibauit illos. s. populū Israel ex adipe, & pinguedine, & abundātia frumenti in terra promissio

A nis,& melle de petra saturauit eos: q̃a in terra promissionis apes mellificant in cauernis, & foraminibus rupium,& petrarũ: ideo dicitur terra manans melle,& lacte: sic ergo dicit ꝓpheta: nũc Xp̃s i aduẽtu suo satiauit eos ex adipe frumẽti. i. sacramẽtũ eucaristię ad cibũ sp̃ualem eis pręparauit, & melle de petra saturauit eos. i. cætera ecclesiastica sacramẽta eis cõstituit dulcissima, de petra lateris Xp̃i emanãtia ad satietatẽ spiritualẽ. Et eis dedit etiã mel sapiẽtiæ,& doctrinæ, & dona gratiarũ ipse, q̃ dicitur petra eis misit, Et tunc ordinatur sic litera. Xp̃s cibauit eos ex adipe frumenti,& de petra melle saturauit eos: & inimici Dei mẽtiti sunt ei tanquã ingrati ipsum non recipiendo,& ideo erit tẽpus dãnationis eorũ in sęcula &c. Itẽ nota, ꝙ lex vetus dicitur frumentũ,& lex euangelica dicitur adeps

B & pinguedo illius frumẽti, siue legis veteris, qua pinguedine,& adipe satiauit nos dñs. Ex quibus sequitur, ꝙ iste psal. loquitur de vocatione Iudęorũ facta per Christum i carne: & de publicatione euãgelii, per hoc ꝙ dicit. Dilata os tuũ,& adimplebo illud. Secũdò sequitur, ꝙ loquitur de vltima reprobatione,& dãnatione Iudæorũ, quę facta est per aduentũ Christi: per hoc, ꝙ dicit Inimici verò domini mentiti sunt ei: & erit tẽpus eorũ in sæcula: nã dat eis sententiã sine misericordia. Nã in psalmis in quibus explicantur punitiones factæ ante aduentũ Christi, vt puta captiuitas Babyloniæ, aut vastatio Antiochi, semper ꝓpheta orat pro illa liberatione illius populi: vt patet psalmo. 43 & 74.& 78. sed in hoc ps. non orat pro eis: imo prænunciat finalem punitionem: sine liberatione dicens. Dimisi eos

C secũdum desideria cordis eorum. Et erit tempus eorum in sæcula. In quibus demonstrat eorum ꝑpetuam damnationem, & sententiã perpetuã, quæ nõ data est eis, nisi post aduẽtũ Christi. Ergo totus iste psal. est exponendus de aduẽtu Christi, & publicatione euãgelii, & reprobatione Iudęorum: sed adducit propheta misteria ve. test. vt figuraliter iferat misteria noui test. vt dictũ est. Ex quibus patet manifesta obstinatio,& cęcitas Iudæorum in hoc psalmo. Ideo dicit Augustinus libro de vnico baptismo, ꝙ Iudæi sunt mali in bona lege carnaliter intelligentes. Sed Christiani sunt boni in eadem lege spiritualiter sapientes. Nam ex eadem lege Iudæi colligunt cibos carnales,& mortiferos: Christiani vero fructus spirituales,& salutiferos: & ideo lex vetus semper manet bona: si rectè, & spiritualiter intelligatur: nec per Iudæorum falsam intelligentiam lex diuina in aliquo deprauatur. Nam veritas legis non sumitur ab intellectu intelligentis: sed à Christo qui eam in se verificauit,& impleuit, vt sæpius dictũ est. Ex toto titulo, & expositione huius psalmi possunt recolligi septem conclusiones. D

Prima conclusio, ꝙ totum tẽpus gratiæ ab aduẽtu Christi, vsque ad iudiciũ est verũ sabbatũ, per sabbata legis figuratum,& verus septimus mẽsis: & tẽpus collectæ, & vindemiarũ spiritualiũ, probatur. Nam in hoc tẽpore cõpleta sunt omnia misteria, quæ per illa sabbata, & festa figurabantur. Nã primò in hoc tempore nos cessamus,& pręcipimur cessare ab operibus legis Moysaicæ, & ab omni opere seruili peccati: & in hoc tẽpore fuimus per sacrificiũ Xp̃i liberati, & expiati, & consecuti sumus propitiationem, & indulgentiam. E
Et in hoc tempore Christus extorsit nobis vinũ euangelicũ à vinaceo legali: & oleũ ab amurca in torculari euangelico: & separauit granũ à paleis. Et in hoc tempore continuè colligimus fructus euangelicos, & fruimur gratia sacramentorum. Et in hoc tẽpore continuè celebramus veraciter, & realiter festa illa, quę illi semel in anno, & septimana celebrabant in figura.

Secunda cõclusio ꝙ post aduentũ Christi omnia illa festa cessarunt legaliter,& figuraliter celebrari. probatur. Nam sicut adueniente isto tẽpore cessauit illud: ita adueniente veritate, quę cõpleta fuit,& completur cõtinuè in hoc tẽpore: debent cessare ea quę fiebãt figuraliter in illo tẽpore: quia veniente lumine cessat vmbra: & veniẽte veritate cessat figura. Ex quibus sequitur, ꝙ falso modo Iudæi,& in uanum celebrant, & obseruant in hoc tempore illa festa. F

Tertia cõclusio ꝙ iste psal, debet cantari, et illa festa celebrari cũ psalterio euãgelico, & citara: hoc est cum obseruantia pręceptorũ, & fide articulorũ,& gratia sacramẽtorum, & cũ tuba confessionis, & prędicationis euãgelicę: & cum timpano memoriæ passionis. Ex quibus patet ꝙ Iudæi moderni non verè cantant istum psalmum, nec celebrant ista festa.

Quarta cõclusio, ꝙ religio Christiana verè cantat istum psalmũ,& celebrat illa festa. probatur: quia seruat omnes illas conditiones,& veram intelligentiã illorũ misteriorũ.

Quinta cõclusio, ꝙ magis obligãtur Christiani

A stiani ad seruandū illa festa in veritate, & spiritualiter: quā illi obligabantur tunc in figura. probatur: quia maiora beneficia recepimus, quia illi fuerūt liberati à seruitute corporali, & tpali: nos autē ab æterna, & spūali.

Sexta cōclusio, ꝙ populus iudaicus non solum fuit ingratus Deo in non recipiēdo Christum: sed etiam mendax: quia fecit mendacem Deum, & legem, & prophetas, per quos Christus fuit promissus.

Septima cōclusio, ꝙ propter hoc peccatum Iudęi fuerūt dimissi, & derelicti in adinuentionibus suis per substractionem gratiæ: & iō manent obstinati vsque ad finem mundi.

PSALMVS. LXXXI.

Deus stetit in sinagoga Deorum: in medio autem Deos dijudicat.

Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?

B *Iudicate egeno, & pupillo: humilem & pauperem iustificate.*

Eripite pauperem: & egenum de manu peccatorum liberate.

Huic psal. præponitur talis titulus, i. Psal. ipsi Asaph, ad denotandū, ꝙ Dauid fecit hūc psalmum, & dedit ipsum cantandum ipsi Asaph: eò ꝙ dirigit̄ toti ecclesiæ p Asaph figuratæ. Qui quidem psalmus licèt sit paruus, & breuis in verbis: tn̄ est longus in sententia, & intelligentia: eò quòd præsupponit multa, & magna ad suam intelligentiam in vtroq; testamento: ideo non tædeat lectorē totā expositionem inspicere. Ad cuius intellectum est primò notandū secundum Iosephū 18. Antiquitatū, & 2. de bello Iudaico: quòd per 40. annos ante natiuitatem Christi resurrexerūt C quatuor sectę in Hierusalē: inter quas surrexerunt duę principales. Quatuor prima fuit secta Saducęorū: qui nō recipiebāt, nisi quinque libros Moysi: & sic spernebant libros pphetarū, & nuptias, & negabant Angelos esse. Cōtra quos surrexit secta Phariseorum de tribu Simeon qui recipiebant legē, & prophetas: & colebant nuptias, & asserebant Angelos esse, & expectabant Messiam futurum p prophetas prænunciatum, venturū ad liberādum eos temporaliter de iugo Romanorum &c. Isti autem fingentes arctam religonem, & obseruantiam legis erant diuisi à cęteris popularibus, & habitu, & moribus, & modo viuendi: & ideo dicti sunt Pharisei. i. diuisi. Et qa præ cæteris dabāt operam studio legis & prophetarū: ideo assumpti sunt ad dignitātem iudicialem, accipientes à principibus sacerdotum potestatem glosandi, & legendi, & D iudicandi iudicia super catedrā Moysi loco illorum. 70. quos Moyses statuit ad causas audiendas, & discutiendas: & litigia sedāda, & dirimenda in populo. Et sic inceperunt ordinare alienas traditiones nouas ad regendum populū semper ad propriū lucrū, & regēdas diuitias, & impinguandas domos suas. eò ꝙ fuerunt assumpti, & recepti ad portionē decimarū, & oblationū simul cū sacerdotibus. Cęteri autem iuris, & legis periti de tribu Simeon simul cū Pharsæis iudicantes, & sedētes in catedra Moysi, q nō seruabāt illā religionem dicebātur Scribę: eò ꝙ simul glossabant legē, & scribebāt traditiones, & decidebant causas, & litigia. Oēs ergo isti tā Scribæ q̄ Pharisæi intātū sunt abusi sua potestate ꝓpter ꝓpriū lucrū ꝙ destruebāt populares dilatādo litigia, & comedebāt domos viduarū E & pupillorū, & opprimebāt pauperes, & fauebāt diuitibus facti acceptatores personarum. Sed quia in hoc tpe venit Christus, ad quem pertinebat declarare legē, & ꝓphetas, & manifestare voluntatē patris, recipiens templū, & legē prophanatā p eos: ideo incepit prædicare cōtra eorū auaritiā, & tirannidē, & diiudicare in tēplo, & sinagogis cōtra Scribas, & Pharisæos: qa oīa iudicia puerterāt, & bonos mores, & templū ꝓphanauerant. Et hæc fuit causa, quare moti sunt cōtra eum, & conspirauerunt in necem eius: vt dictum fuit psal. 2. Hoc preuidens Dauid in spiritu fecit hūc psalmum: in quo tria principaliter facit introducendo Christū loquentē. Nā primò exprobrat, & reprehēdit prauū, & puersum iudiciū Iudæorū, s. Scribarū, & Pharisæorū: qđ fecerunt cōtra Chrm, & cæteros pauperes. Secūdò prædicit eorū cęcitatē, & obstinationem. F Tertiò eorū punitionē. Secūdū ibi. Nescierūt neque intellexerūt. Tertium ibi. Ego dixi dii estis. Quantùm ad primum est notandū sicut dictum fuit psalmo 49. ꝙ sacra scriptura multotiēs iudices appellat Deos secundùm officium per quandā participationē inquantū Deus cōmunicat eis officiū regendi in terris: qa oīs potestas à Deo est, vt infra patebit. Et sic dixit dominus ad Moysen Exod. 22. Si latet fur: dn̄s domus applicabitur ad Deos. Itē in eodē Ad Deos. i. ad iudices vtriusq; cā perueniet. Itē in eodē. Diis. i. iudicibus non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et sic Deus vocat eos Deos: inquantùm

A gerũt, & exercent officiũ ex parte Dei in terris. Et ita pariter Dauid in hoc ps. Scribas, & Phariſęos, & principes ſacerdotũ vocat Deos, eò ꝙ ſedebant in catedra Moyſi iudicantes iudicia tanquàm ſucceſſores illorum. 70. quos Moyſes conſtituit ad iudicandum ex cõſilio Ietro, & pręcepto Dei: quorum falſa, & peruerſa iudicia Chriſtus reprehendit, & diiudicat in hoc pſal. ꝓpheticè: prout poſtea diiudicauit principaliter in carne. Dicit ergo Dauit, ꝙ Chriſtus Deus, & verus iudex venit in carnem, & ſtetit in ſynagoga, & congregatione Deorum. ſ. iudicum Scribarũ, & Phariſęorum, & ſacerdotum qui iudicabant iudicia in ſynagogis ſedẽtes ſuper catedram Moyſi. ſed Chriſtus tanquàm iudex principalis, & verus diiudicat inter Deos. ſ. inter Scribas, & Phariſæos, qui alios iniuſtè, & falsò iudicabant: qui

B diiudicando eos, eorũ praua iudicia reprehendebat, dicens. O Scribæ, & Phariſæi q. ſedetis in catedra Moyſi: vſquequo iudicatis iniquè & iniqua iudicia, & facies peccatorum ſumitis. i. perſonas peccatorum acceptatis contra iuſtos, & pauperes? q. a hucuſq; multos innocentes condemnaſtis, & nocentes, & iniuſtos abſoluiſtis. Iudicate ergo pupillo, & egeno ipſi iuſtitiam miniſtrando, & iniuriam nõ inferendo, ſed in ſua iuſtitia fauendo, & humilẽ, & pauperem iuſtificate. i. in iudicio iuſtũ oſtẽdite: quia qui condemnat innocentem, & iuſtum iniuſtum ipſum apud populum oſtendit. Et eripite pauperem, & egenum, & liberate eum de manu peccatoris opprimentis eum iniuſtè. Sed inter cęteros nolite me ex inuidia iniuſtè ad mortem iudicare, & eripite me pauperem, & egenum, & liberate me de manu Pilati: cui me crucifigendum tradidiſtis.

C Sed ad maiorem intellectum eſt notandum, ꝙ Chriſtus in quadruplici ſynagoga dicitur diiudicare, & hoc quadruplici iudicio. Nã primò diiudicauit in ſynagoga. i. cõgregatione apoſtolorũ, & hoc iudicio diſcretionis diſcernẽdo veritatẽ, & intelligẽtiam legis: vt patet Mat. 5. & 6. & per totũ diſcurſum euangelicũ. Scdò diiudicauit ĩ ſynagoga Scribarũ, & Phariſæorũ, & ſacerdotũ & hoc iudicio exprobrationis, & reprehenſionis; vt patet ẽt per totũ diſcurſum euãgelicũ, & maximè Matt. 12. qñ Phariſæi dixerũt: ꝙ in Beelzebub eiiciebat dæmonia, vbi per multas rõnes exprobrauit eorum malitiam, & cęcitatem, & futurã dãnationẽ. Itẽ apud Capharnaũ. Io. 6. vbi diſceptauit cum eis de pane & vino. Itẽ in Hieruſalẽ qñ dixit: Quis ex vobis arguet me de peccato. Item Mat. 21. & 22 & 23. qñ dixit eis: Vę vobis Scribæ, & Phariſęi. Et quãdo dixit. Super catedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi &c. Et ſic patet qualiter Chriſtus multotiens, & ſæpe ſtetit in ſynagoga Scribarum, & Phariſęorum, & diiudicauit inter eos, eorum prauos mores, & falſam doctrinã reprehẽdendo, & iniqua iudicia, quę faciebant cõtra pauperes, & contra ipſum improperando, & eorũ damnationem, & obſtinationem prædicendo & improperando. Tertiò diiudicauit, & diiudicat Chriſtus in ſynagoga beatorum in cœlo, & occulto iudicio obſtinatos Iudęos ad perpetuam captiuitatem, & ſeruitutem tẽporalem, in qua ſunt hodie, & etiam ad ſpiritualem condemnando. Quartò iudicabit in finẽ mundi in medio 12. apoſtolorum, quãdo veniet in poteſtate magna & maieſtate tũc diiudicabit iudicio vniuerſali, & manifeſtè inter reges, & ſuos populos, & inter prælatos, & ſuas oues, & ſic tribuet vnicuique ſecundum opera ſua. Et ſic iſta prima pars principaliter intelligitur de iudicio quo Chriſtus diiudicauit inter Scribas, & Phariſæos eorum iniqua iudicia deteſtando, & maxime iniquum iudicium quod fecerunt contra eũ, vnde ait Dauid, ꝙ Xps Deus ſtetit in ſynagoga Deorũ. ſ. iudicũ Scribarum dicens; Vſquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis, innocentes condemnando & prauos abſoluendo? iudicate pupillo, & egeno: humilẽ, & pauperem ipſum iuſtificate. i. iuſtũ cognoſcite, & eripite me egenum, & pauperem, & inopem, & liberate me de manu Pilati peccatoris, & hominis idololatræ, & gentilis, cui me crucifigendum tradidiſtis. q. d. ſicut liberaſtis Barrabam ſeditioſum, & latronem, & homicidam de manu Pilati volentis ipſum ſuſpendere, ita liberate me egenum, & pauperem, & innocentem, quia nullus veſtrum eſt qui poſſit arguere me de peccato. Sed vultis me interficere, quia veritatem locutus ſum vobis. Io. 7. & 8. & 10. Omnia ergo ſupradicta poſſunt eſſe verba prophetę incipiendo conſtructionem à ſecundò verſu, vt ꝙ dicat Dauid apoſtrophãdo. O Scribæ, & Phariſæi vſquo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum ſumitis contra Chriſtum, & pauperes iudicate Chriſto, & vnicuique pupillo, & egenum, & pauperem, & innocentem iuſtificate, iuſtũ oſtendendo. Eripite Chriſtum pauperem, & innocentem, & de manu Pilati peccatoris

A catoris libertate: quoniam Christus Deus stetit. i. stabit in iudicio finali in synagoga. 12. apostolorum iudicando. 12. tribus Israel, & sic ipse qui iudicatus fuit à vobis inique, iudicabit vos iuste ad mortem, & pœnam ęternam &c. Vtroque ergo modo potest intelligi, & exponi ista prima pars huius psal. sed prima expositio continet plura sacramenta eò: quod continet, & implicat totum discursum euangelicum: & est magis conformis literæ, & sententiæ sub sequenti. Deinde cum subdit.

Nescierunt neque intellexerunt: in tenebris ambulant: mouebũtur omnia fundamẽta terræ.

Prędicit ꝓpheta cęcitatẽ, & obstinationẽ Iudæorũ cõceptã cõtra Xp̃m. Ad cuius intellectũ est primò notãdũ sicut est prędictis põt B haberi, quod tres cõditiones Iudęorũ concurrerunt in principio ad coniurandũ, & cõspirãdum in mortem Christi. Primò Saducęi ex ignorantia legis, & ꝓphetarũ: eò quod Christus prædicabat resurrectionẽ, & vitã futurã beatorũ, & honestatẽ, & stabilitatẽ matrimonii, quæ oĩa ipsi ignorabãt ex ignorãtia legis, & ꝓphetarũ, ꝓut Xp̃s ostẽdit eis Mat. 22. Secũdò cõuenerũt principes sacerdotũ, eò quod prędicabat cõtra eorũ auaritiã. Tertiò cõuenerunt Scribæ, & Pharisæi ex odio cõcepto, & inuidia, q̃a omnes flagellauerat & eiecerat de tẽplo, & exprobrauerat eorum vitam simulatã & superbiam Mat. 23. Item secundò est notãdũ, quod sicut illę tres conditiones. s. Saducęi, & Scribę, & Pharisæi, & sacerdotes conuenerũt & cõspirauerũt ad tractandũ necẽ Christi: ita tres conditiones hominum conuenerunt ad executionem mortis Christi. Primò oẽs su pradictæ tres cõditiones. s. Saducęi, Scribæ, & Pharisæi, & sacerdotes q̃ tanquàm reũ tradi-C derũt eũ Pilato ad crucifigendũ. Secũdò totus populus ab eis seductus, q̃ simul cũ eis instabat, & clamabat crucifigẽ. Tertio Pilatus cũ suis ministris, qui Christũ flagellauit & crucifixit. Et oẽs isti tàm primi quàm secundi cõuenerunt, & processerunt in mortem Chrĩ ex quadã ignorantia: sed diuersimodè ꝓut videbitur. Nam quidã processerunt ex ignorantia negationis, quidã ex ignorantia seductionis, & quidam ex ignorantia affectata, & perpetrata: & de omnibus his potest intelligi, imo intelligiť iste versus. Vnde dicit ꝓpheta, quod Christus Deus venit in carnem, & stetit in synagoga Scribarum, & Pharisæorum declarãdo legẽ, & prophetas & reprehendẽdo eorũ peccata. Sed tres conditiones hominũ

Iudęorum contempserunt eum in principio D ex quadam ignorantia, & sic conspirarunt in necem eius. Nam primò Saducæi nescierunt ex ignorantia negationis, eò quod nõ recipiebãt ꝓphetas nisi solos quinq; libros Moysi ad literam sine aliqua intelligentia. Secundò non intellexerũt eum sacerdotes, & Leuitæ: eò quod nõ dabant operam studio legis, & ꝓphetarũ, nisi ad recipiendas decimas, & oblationes, cætera autem committebant Scribis, & Pharisæis. Sed tertiò Scribę, & Pharisæi ambulauerunt in tenebris ex ignorantia affectata, & crassa, & sponte, & ex industria, & inuidia, & malitia perpetrata, quæ occęcauit eos, ne itelligerent sacramenta Dei in scripturis, nec doctrinam quam Christus eis prædicauit. Et sic omnes istę tres conditiones Iudæorum conspirauerũt in necem Christi, primi nesciẽdo sacerdotes non intelligendo: Scribæ, & Pharisæi in tenebris, & malitia, & odio, & inuidia E occęcati ambulando. Item iste versus, & intelligentia eius non solum refertur ad cõspirationẽ, sed etiam ad executionẽ necis Chri. Nam primò Pilatus, & ministri nescierunt ex ignorantia negationis: quia nunquàm viderunt legem, & ꝓphetas, nec tenebantur videre, quia erant gentiles. Secundò populares Iudæorum non intellexerunt legem quã intelligere tenebantur, & etiam non intellexerunt doctrinam Christi, eò quod erant occupati circa negocia temporalia. Sed tertiò Saducæi, Scribæ, & Pharisæi in tenebris ambulauerũt ex auaritia, & inuidia, & odio, & malitia quæ occęcauit eos, ne intelligerent doctrinam Christi, nec legis, nec prophetarum, quibus dixit Christus: Scrutamini scripturas, quia illæ testimoniũ ꝓhibẽt de me; & si crederetis Moy F si crederetis forsitan & mihi: q̃a ille de me scripsit Io. 5. Item Io. 12. dixit Christus eis: Ambulate dum lucem habetis, ne tenebrę vos comprehendant, & dum lucem habetis, credite in lucem, vt filii lucis sitis. Sed subdit euangelica, quod cum tanta signa fecisset coram eis, non crediderũt, vt sermo Esa. impleretur. Excęcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, nec intelligãt corde &c. Esai. 6. Et sic patet qualiter omnes isti conuenerunt in mortem Christi. s. Pilatus cũ suis nesciẽdo, & populus Iudæorum siue turba non intelligendo, & Saducæi, & Scribæ, & Pharisęi, & sacerdotes in tenebris odii, & inuidiæ occęcati ambulando. Item tertiò iste versus põt intelligi, & exponi referẽdo ad tripli-

A cem statum Scribarum, & Pharisæorum. Nã primò ante aduentum Christi nescierunt intelligentiam legis, & prophetarũ, eò q solus Christus erat legẽ, & prophetas declaraturus vt patet Deu. 28. Sed secundò quando venit Christus declarans legẽ, & prophetas non intellexerunt, nec voluerunt intelligere, prout dictum est. Sed postquã non crediderunt post passionem, & resurrectionẽ, sed in eadem cęcitate, & malitia, & obstinatione permanere decreuerunt, & in eadem hodie perseuerant: ideo dicit ppheta, q in tenebris ambulãt. Nã primò ambularunt in tenebris obstinationis à resurrectione Christi vsque ad destructionẽ ciuitatis Hierusalem, & vastationem eorum, per quadraginta annos: sed modo ambulant in tenebris vsque ad finem mundi in eadem B obstinatione semper perseuerãdo, & falsam, & detestabilẽ doctrinã semper addẽdo, & augẽdo. Et subdit: Mouebunt fundamẽta terræ: q. d. q ista cęcitas, & obstinatio durabit, & perseuerabit, vsquequò mouebũtur fundamẽta terræ. i. per 40. annos post resurrectionẽ Christi, vsque ad destructionẽ Hierusalẽ, & totius terrę promissionis factã per Titũ, & Romanos, in qua destructione tota ciuitas fuit euulsa, & euersa à fundamentis. Et nõ solum fuit euersa Hierusalẽ à fundamẽtis: sed ẽt multæ aliæ ciuitates Iudeæ, & Galilեæ, & totius terræ pmissionis, vt ait Iosephus in libro de bello Iudaico. Item non solum ambularunt in tenebris cęcitatis, & obstinationis, vsque ad destructionem Hierusalem à fundamẽtis, sed ẽt ambulant in tenebris perseuerando in sua C malitia addẽdo dolorẽ super dolorẽ, & apponẽdo iniquitatẽ super iniquitatẽ, & mala malis vsque ad finẽ sæculi: qñ mouebuntur fundamenta totius terræ. Nã post passionẽ Christi diabolus egressus a populo gentili assumpsit septem spiritus, & hęrclès nequiores se, & ingressi habitarunt in populo Iudaico. Et sic facta sunt nouissima illius peiora prioribus: semper addendo mala malis. Ad cuius intelligentiam est vlterius notandum, q illa supradicta doctrina detestabilis Scribarum, & Pharisæorum perseuerat hodie inter Iudęos modernos, tanquã morbus hęreditarius cũ augumento Talmudicæ prauitatis. Vnde Pharisęi ante aduentum Christi solum deprauauerat scripturas quod ad præcepta pertinentia ad iudicia., & oblationes inquantùm adtrahebant, & glossabant ad lucrum suum fingendo religionem, vt patet Mat. 23. sed post

D resurrectionem Christi videntes Scribæ, & Pharisæi manifestatã resurrectionem per miracula apostolorum, & qũo multa millia hominũ cõuertebantur ad Christũ, confitentia ipsum esse Messiam in lege promissum, tunc confusi, & malitia occęcati, excogitauerunt immittere deterius venenũ & fermẽtum ad corrumpendum sacram scripturã ve. test. peruertendo legẽ, & prophetas à vero sensu, volẽdo probare, quòd Christus in lege promissus non debebat esse Deus, sed purus homo: & quòd tantum erat venturus ad liberandũ illum populum de captiuitate temporali Romanorum, & ad conferendum eis bona temporalia. Sed vt suam perfidiã fortius possent astruere asciuerunt in societatẽ suã quendã Necromanticum nomine Mair genere Idu- E męum, & fecerunt ipsum proselitum præcibus, & muneribus: instruendo ipsum in lege, & prophetis cum falsa intelligentia, & detestabili fermẽto eorum. Sed cũ iste Mair esset iã versutus, & astut⁹, vt cõplaceret Pharisęis excogitauit iniquum modum ad confirmandam, & augendam malitiam eorũ. Et dixit qualiter Deus dedit duplicem legem Moysi in monte Sinai. Primò vnã scriptã in tabulis & in cartis, & aliã oretenùs, & secretã. Vnde Moyses nõ solũ manifestauit legem scriptam populo, quæ cõtinetur in illis quinq; libris qui habentur apud omnes, sed nõ manifestauit legem secretam oretenùs datam, sed illam tantùm manifestauit Iosue cum pacto, vt ille tantùm manifestaret suo successori. Et sic dicebat iste sacrilegus Mair: quòd illa lex per successores venerat vsque ad ipsum, F cui præcepit Deus manifestare eam omni populo Hebræorum propter instantem necessitatem: quia multi Iudæorum conuertebantur ad Christum: ne Iudaismus destrueretur, quam legem appellauit Misna, idest secundam legem. In qua quidem lege continentur multa erronea, & contraria veritati, sed inter cætera continetur, quòd prima lex non fuit data, nisi ad quandam instructionem temporalem, sed ista secunda est de vltima intentione Dei, tanquàm declaratio primæ: & quòd ista secunda debet corrigere primam, cum sit maioris autoritatis, & de vltima intentione Dei. Et sic continet multa contra veritatem literæ peruertendo verum sensum primę legis, quam habemus, ad falsum propositum eorum. Et continet etiam omnes traditiones Pharisæorum, vt ostenderet

A stenderet eas à Deo ordinatas. Omnes autem istas traditiones contentas in isto Misna siue secunda lege: postea redegit inscripta quidam appellatus Rabi Indanasi: qui secundùm alios vocatur Rabi Monoa, in quodam volumine multis libris diuiso: quod Iudæi appellant Misna, idest secundum legem. Sed tempore magni Constantini videntes Rabini Hebræorum totum populum gentilē conuerti ad Christum, & destrui idola, & omnia templa idolorum consecrari in ecclesias Christi: ex cuius occasione maxima multitudo Iudæorum conuertebatur ad Christum: eò quòd patebat manifeste Christum fuisse verum Messiam: postquàm in nomine suo omnia idola delebantur secundum oracula omnium ꝓphetarum. Hoc ergo videntes Rabini Iudæorum congregati sunt in Babylonia Aegypti in magna multitudine: qui B supradictum Misna prolixius, & copiosius: exposuerunt, & in plures libros diuiserunt; quam scripturam Talmud appellauerunt. In quo quidem Talmud multa falsa, & contra rationem, & naturam, & bonos mores confinxerunt: inter cętera enim dicunt, quòd quando Moyses accepit supradictam duplicem legem in monte Sinai, pariter fuerunt cum Moyse animæ omnium ꝓphetarum scilicet Esaię, & Hierem. & aliorum: qui singuli suas singulas acceperūt prophetias: quæ quidem animæ ꝓphetarum postea temporibus suis venerunt ad corpora sua, & sic suis temporibus manifestarunt in Israel suas ꝓphetias. Item tertiò dicunt, quòd ibidem fuerunt animæ omnium C Rabinorum, qui composuerunt Talmud, & ibi in monte Sinai acceperunt intelligentiam legis, & prophetarum, & totam doctrinam traditam in ipso Talmud: quę quidem animę venerunt ad sua corpora tempore magni Constantini, qui tradiderunt Talmudicam doctrinam in libris Talmud. Et ideo dicunt, quòd illa doctrina non potest mentiri, postquàm fuit tradita à Deo simul cum lege, & prophetis. Quàm quidem doctrinam Talmudicam legunt, & obseruant omnes Rabini Iudæorum, & cum ea regunt iudaismum, & Iudæos simplices, & in tali deceptione, & cęcitate perseuerant. Ex quibus omnibus sequitur. Primò, quòd doctrina Talmudica habuit ortum à secta Pharisæorum, sed post processit, & creuit addendo deteriora mendacia, & figmenta, & detestabilius fermentum: corrumpendo veram intelligentiam legis, & D prophetarum, & peruertendo sacram scripturam à vero sensu: negando Christum esse Messiam promittendo alium Messiam temporalem. Secundò sequitur, quod doctrina Talmudica est doctrina pharisaica. Nā vt dicunt, doctrina Talmud nil aliud, est nisi explicatio ipsius Misna siue legis oretenùs datæ. Et Misna nil aliud est nisi prima lex exposita secūdum traditiones Pharisęorum. Ex qbus patet, quòd doctrina pharisaica, adhuc perseuerat hodie inter Iudæos modernos, quam doctrinam Christus appellat fermentum Pharisæorū. Matth. 16. & Lucæ. 11. eò quod corrumpit ueram intelligentiam legis, & ꝓphetarum. Hæc est ergo illa tenebrosa doctrina, quam præcepit vitare Christus Iudæis, quando dixit: Ambulate in lucē, ne tenebræ vos comprehendant. Et in his tenebris ambulāt Iudæi: postquàm negarūt Christum, vsque ad præsentem diem, & ambula- E bunt, vsque in finem mundi. Ex supradictis patet, ꝙ Iudæi moderni iam non ambulant in lege Dei, sed in tenebris pharisaicis, & Talmudicis, & tenebroso fermento illius sacrilegi Mair Idumæi. Et ideo iam non sunt populus Dei, nec Iudæi, nec Israelitę: sed Idumæi ab illo Mair, cuius doctrinam sequuntur: qui cum septē diabolis Talmudistis ingressus est in synagogam, & facta sunt nouissima illius peiora prioribus. Quod præuidens Dauid in spiritu dicit, ꝙ Scribæ, & Pharisæi nescierunt legem Dei, & ꝓphetas ante aduentum Christi, nec intellexerunt quando Christus eā declarauit: quia non intelligendo Christum nō intellexerūt legem nec ꝓphetas: quia uolue- F runt ipsum intelligere inuidia, & malitia, & auaritia occęcati, & sic crucifixerunt eum. Sed taliter fuerunt obdurati, & occęcati post resurrectionem, ꝙ in eadem malitia, & obstinatione ambularūt, vsquequò fuerunt euersa, & mota fundamenta terræ: & ciuitates eorum destructæ per Titum, & Romanos. Sed adhuc magis tenebrosi, & deprauati ꝑ falsam doctrinam Talmud et Mair in tenebris ambulant, vsquequò mouebuntur fundaméta terrę. i. totius orbis tempore iudicii, quādo erit vniuersalis terræ motus in mundo: quando non solum fundamenta terrę, sed etiam virtutes cœlorum mouebuntur. Matthæi. 24. quasi dicat Dauid, quòd vsque ad finem mūdi perseuerabit ista cęcitas, & obstinatio, & Iudæi ambulabunt in tenebris huius

A detestabilis doctrinæ Mair, & Talmudistarũ. Sed est aduertendum, ꝙ licèt ista cęcitas, & obstinatio Iudęorũ sit irremissibilis respectu totius synagogæ, vsque ad iudicium: tamen particulariter est remissibilis respectu aliquorum. Ad cuius intellectum est notandum: ꝙ voluntas hominis tenet medium inter volũtatem Dei, & diaboli ratione consultationis & electionis. Nam voluntas Dei est omnino immutabilis in sua electione, cum non indigeat cõsultatione: eò ꝙ sua duratio sit interminabilis, & tota simul. Et sic omnia videt, & præuidet simul, & sic peccare non potest. Sed quia voluntas diaboli non elegit sine pręuia consultatione: ideo per totã morã consultationis potuit errare sua electione dum fuit viator secundum ꝙ fuit mutabilis ad vtrumlibet. Sed postquã semel elegit, mansit immutabilis in sua electione. Et ideo boni Angeli
B fuerunt confirmati in gratia post electionẽ: & mali manserunt obdurati, & irreuocabiliter obstinatũ in peccato suo. Et illud peccatũ est eis irremissimibile. sicut est in eis irreuocabile: eò ꝙ peccauerũt in termino suę vię. Sed quia voluntas hominis tenet mediũ inter voluntatẽ Dei, & Angeli. iõ ita est mobilis post electionẽ, sicut ante ad retractãdũ qđ elegit. & eligendũ oppositum bonum vel malũ: qa tota vita hoĩs est via, vsque ad terminũ mortis: vt postea dicetur: & sic nunquã peccat in termino vsq; ad mortẽ inclusiuè: & semp eius pc̃tm̃ perpetratũ in vita est remissibile: Et ideo pc̃tm̃ primorũ parentum fuit remissibile: quia peccauerunt in via. Et sic pc̃tm̃ cuiuslibet Chr̃iani est remissibile vsq; ad mortẽ exclusiuè: eò ꝙ vsq; ad illũ terminũ comi
C tatur ipsum gratia Christi in virtutẽ: rõne caracteris, quẽ accepit in baptismo. Secus autẽ est de Iudęis q totaliter resistũt gratię Chr̃i, qui noluerũt recipere caracterẽ Christi: qui frequẽtissimè in Christianis est causa recuperandæ gratiæ, & caritatis per peccatum actuale perditæ, & amissæ. Imo vltra pœnã ignorantiæ inflictæ in Adã perpetrarũt sibi cęcitatem & obstinationẽ propter mortẽ Christi, & legis euangelicæ, & doctrinę eius: imo etiã procurarũt sibi falsã doctrinã Pharisaicã, & Talmudicam, quæ magis reddit eos hebetes, & ineptos, & indispositos ad lumen veritatis capessendum propter contrariam indispositionẽ inflictã, & affectatam, & perpetratam. Et sic manet pc̃tm̃ eorum de se irremissibile, eò ꝙ cęcitas eorũ est indelebilis: nec habẽt in

D se aliquã dispositionẽ, nec aptitudinẽ ad gratiam recipiendã, sicut habẽt Christiani post pc̃tm̃ cõmissum: quia restat Christiano peccatori caracter Christi, & fides informis: per quã est captus ad recipiendam gratiã, & caritatẽ, & ad faciendã pœnitentiam. Et sic peccatũ sinagogæ, & cęcitas manet indelebilis, & obstinata, vsque ad Antichristum: sed ex hoc non tollitur quin Deus quadam gratia speciali possit aliquos Iudæos particulariter illuminare, simul remouendo velamen cęcitatis, & disponendo, & gratiam conferendo, sicut frequenter fieri videmus: sed tota sinagoga simul in tenebris ambulat vsque ad Antichristum: sicut dictum est.

Ego dixi dij estis: & filij excelsi omnes.

Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de principibus cadetis.

Hæc est tertia pars, ĩ qua prędicit punitionẽ Iudæorum, propter eorũ ingratitudinem:
E quia Christus venit de cœlo & factus est homo: vt eos ex hominibus Deos faceret, & filios Dei: sed ipsi noluerunt Christũ audire: imo voluerũt tanquã hoĩes manere. & quod deterius est, effecti sunt filii diaboli Christũ occidẽdo. Ad cuius intellectũ est primò notãdum, ꝙ licèt sola trinitas personarũ sit unus Deꝰ per naturã: tamẽ quadrupliciter aliqua creatura põt fieri, & dici Deꝰ. Primo modo ꝑ personalẽ vnionem: & sic solus hõ Chrs dicitur Deus, & factus Deus: quia fuit assumptus à verbo in vnitatem personæ. Secundo modo põt aliquis fieri, & dici Deus: per misticã incorporationẽ ad Christũ, & per vnionem gratiæ fidei, & caritatis. Et sic omnes fideles tanquã membra Christi qui est Deus: dicũtur dii, & facti dii per vnionẽ misticã ad
F Christũ Deum & hominẽ. Tertio modo quis potest fieri, & dici Deus per participationem gloriæ: inquantũ Deus est, & erit omnia in omnibus in illa cælesti gloria. primæ ad Corint. 15. Et sic soli beati comprehensores sunt dii tã homines quã Angeli. Quartò aliquis potest dici Deus per participationẽ, & officiũ inquantũ Deus cõmunicat alicui potestatẽ regendi, & gubernandi, & iudicandi in terra: & sic omnes reges, & principes, & prælati dicuntur dii in scriptura, & omnes iudices: vt dictũ est: quia omnis potestas à domino Deo est. Ideo dicit Christus Pilato: Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datum esset de super. Ioan. 19. Et non solũ iudices, & rectores dicuntur dii in terra: sed etiã

Michael

Michael dicitur quis vt Deus cœlo secundum officium regendi, & gubernandi ex parte Dei. Ex supradictis patet, ꝙ nulla creatura potest esse Deus, nisi per quandam participationem alicuius diuinę perfectionis: in quantùm Deus communicat alicui creaturæ aliquam perfectionem sibi propriam per essentiam. Et sic inquantũ communicat suam iudiciariam potestatem regibus, & principibus in terra: & prælatis ecclesiasticam potestatẽ, & claues discernendi, & ligandi, atq; soluendi, & sacerdotibus ministrandi sacraméta, facit eos Deos secundum officium. Et sic etiam homines facit Deos communicando suam sapientiam, Et sic Apostoli dicuntur Dii, quibus Christus communicauit, & nota fecit eis quæcunque audiuit à patre. Ioãnis decimoquinto. & ideo dicit Aristoteles. 10 Ethicorũ, ꝙ inquantùm possumus, debemus conari

B attingere cognitionẽ substantiarum separatarum, & imitari Deũ, vt possumus per sapiẽtiam: q̃a vt sic efficimur quasi Dii. Itẽ Christus cõmunicando nobis suam gratiã, & merita suæ passionis nos fecit Deos per misticã vnionem, & cõmunicando suam gloriam, & beatitudinem nos fecit Deos per æternã fruitionẽ. Et sic patet quòd licèt solus Deus trinus & vnus sit Deus per naturam: tamen homines potest facere Deos per participationẽ gratię, & glorię. & sic dicit Boetius tertio de consolatione prosa. 8. Nam quoniã beatitudinis adeptione fiunt homines beati: beatitudo vero est ipsa diuinitas: diuinitatis adeptione beatos fieri manifestũ est: sed vti adeptione iustitię iusti, & adeptione sapiẽtiæ sapientes fiunt. ita diuinitatem adeptos Deos simili ra-

C tione fieri necesse est. oĩs igitur beatus Deus est. sed natura quidem vnus: participatione vero nihil prohibet esse plurimos. Secũdò est notandum, ꝙ sicut Deus fecit tripliciter homines Deos. s. per personalem vnionẽ, & misticam incorporationem, & per participationem siue communicationem gratię, & glorię &c. Ita pariter fecit homines filios Dei tripliciter. Nã primò Deus fecit Christũ hominẽ filium Dei naturalem per personalem vnionem ad verbum: quia tota illa persona dicitur vnus filius Dei naturalis. Secundò fecit omnes fideles filios Dei adoptiuos per adoptionem: inquantũ sunt Christo incorporati per misticam vnionem, & fidem, & gratiam. Nam sicut vnus est filius Deus naturalis: ita Christus verus Deus, & homo est vnus Christus misticus cum omnibus membris fidelibus suis ut pluries dictum est. Ergo sequitur, ꝙ sicut omnes fideles per talem misticã vnionem ad Christum dicuntur dii. non naturaliter nec personaliter: sed per participationem gratiæ, & talis vnionis: ita pariter dicuntur, & efficiuntur filii Dei non naturales: sed adoptiui, & per adoptionem. Tertiò ex consequenti nos fecit filios Dei per suæ gloriæ participationem, & communicationem: Ex quibus patet, quòd solus Deus fecit Christum hominem Deum, & filium Dei naturalẽ per personalem vnionem: sed Christus Deus, & homo caput ecclesiæ fecit oẽs fideles Deos, & filios Dei per regenerationem baptismalem, & misticam vnionem, & glorificationẽ: quia dedit eis potestatem filios **Dei fieri. Ioã**nis primo. Quòd autem per talem regenerationem, & incorporationem omnes fideles E sint facti Dii, & filii Dei, & vnus Christus cũ capite suo Christo vero, & vnum cum Deo: ostendit saluator Ioannis. 17. in oratione ad patrem: cum dixit. O pater ego pro eis sanctifico meipsum: vt sint, & ipsi sanctificati in veritate: non pro his autem rogo tantũ, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnũ sint: sicut tu pater in me: & ego in te: vt & ipsi nobiscum vnum sint. Et ego claritatem, quã dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnũ: sicut & nos vnum sumus, & ego in eis: & tu in me: vt sint consummati in vnum &c. Ex quibus verbis dicit Augustinus: quòd non solum nos facti sumus ipse Christus, ꝙ ipse Deus sed ipse Christus, & ipse Deus factus est nos: & sic sumus facti Dii, & filii Dei per talẽ vnionẽ ad Christum: & sic cum ipso sumus, & concrucifixi, & consepulti, & con- F glorificati, & in eo baptizati, & cum eo consurreximus: vt ait Apostolus ad Roma. 6. Ex omibus supradictis patet: ꝙ tota causa Christum veniendi in mundum fuit, vt homines ex hominibus Deus faceret: vt inquit Augustinus super Ioãnem. Et quia omnes homines portabant imaginem ipsius Adam terreni: ideo venit secundus Adam de cœlo cælestis ad auferendam imaginem ab hominibus Adam terreni, vt portarent imaginem cælestem, vt ex hominibus Deos faceret: suã imaginem imprimendo: primæ ad Corinthios decimoquinto. Item Christus lux venit in mundum: vt ab hominibus Iudæis tenebras auferret, sed ipsi tanquàm homines terreni, & carnales dixerunt magis tenebras peccatorum

A catorum, in quibus ambulabant q̄ lumen veritatis: qđ prædicabat, & docebat: quia erāt eorū mala opera, Ioannis tertio. Et sic magis voluerunt manere hoies quàm fieri dii. Item dixit eis. Ioannis duodecimo. Ego sum lux mundi: ambulate in lucem: vt filii lucis sitis. Sed ipsi maluerūt esse, & manere in tenebris & filii tenebrarū, & filii diaboli, quàm filii lucis, & filii Dei: qa cum tanta signa fecisset in eis, & coram eis non crediderunt. Ita cum multi de popularibus crederēt, & baptizarētur propter doctrinā, & miracula Christi: tamen Scribæ, & pharisæi consiliū Dei spreuerunt non baptizati, vt dicitur Lucæ septimo. Et sic patet qualiter Christus voluit Iudæos ex hoibus Deos, & inmortales facere, & peccatum ipsius Adam cum suis pœnis, & pęnalitatibus ab eis auferre: & imaginem gratiæ, & gloriæ, & diuinitatis eis imprimere per ba-
B ptismū: & filios adoptiuos Dei facere. sed ipsi voluerunt in suo peccato tanquā hoies, & filii hominū manere: supra quod peccatum addiderūt homicidiū Christi: & sic facti sunt filii diaboli, eius desideria adimplendo, vt patet Ioānis septimo. Et ideo qa Scribæ, & pharisæi cum suis sequacibus noluerunt à Christo illuminari, nec à peccato liberari: sed sub obligatione ipsius Adā manere mortales, & per homicidium, & obstinationē voluerūt diaboli fieri: inde est, ꝙ Xp̄s puniuit eos pœna ipsi Adam comminata, & inflicta: quia dupli ci morte eos puniuit: scilicet tēporali, & æterna, & puniuit eos pœna daboli. Nā sicut eiecit diabolum de cęlo, & substituit homines successores hæreditatis cęlestis: ita pariter
C eiecit Iudæos à sedibus suis, & à regno, & sacerdotio, & redegit eos in perpetuam seruitutem per mundū dispersos, & priuauit eos cęlesti hereditate: & tradidit eam populo gētili ad fidem conuerso. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hac tertia parte in persona Xp̄i sub paucis verbis. Vñ ait Christus. O miseri Iudęi ego dixi dii estis, & filii excelsi oēs. i. ego deliberaui de cælo in mūdū venire, & carnem assumere, & me hominem mortalē fieri. vt vos omnes essetis, & efficeremini dii & filii Dei excelsi, idest vt vos deos facerē per participationem, & gratiam: & filios Dei per adoptionē, & noluistis. Vnde ego veni lux in mundū, declarando legē, & ꝓphetas: sed nesciuistis nec intellexistis ex cęcitate affectata & perpetrata ꝓpter vestra mala opera. Et sic dilexistis magis tenebras quàm lucē, & decre-

D uistis tanquàm obstinati in tenebris ambulare. Itē ego volui vos liberare à seruitute peccati, & diaboli, quando dixi: Si filius Dei vos liberauerit, verè liberati eritis, sed noluistis liberari ab obligatione, & pœnis peccati ipsius Adā, nec à seruitute diaboli, nec à iugo legis, imo respondistis: Nos semē Abrahę, & liberi sumus, & nemini seruiuimus vnquā Ioa. 8. & sic noluistis esse vere liberi, nec fieri mecum filii Dei: sed filii diaboli proponēdo me occidere, & fuistis facti filii diaboli desideria eis adimplendo. Nā sicut ille fuit ab initio homicida: ita voluistis me occidere, ne sup ipsū regnarē proponendo, & etiā primos parentes in vtranq; mortē pręcipitādo, ita vos fuistis homicidę me interficiēdo, & illū imitādo. Nā diabolus ab initio proposuit, & desiderauit me occidere: sed vos tanq̄ filii, & imitatores per effectū, desideriū eius consūmastis,
E & implestis. Et ideo pœnas vtriusque. s. ipsius Adā, & diaboli pendetis, & luetis, & patiemini. Nam primò sicut homines, & filii Adam moriemini in corpore, & anima, postquàm in eius peccato, & in obligatione permanere vultis, & nō liberari. Secūdò sicut Lucifer vnus. i. primus de principibus paradisi cadetis, & non solū à dignitate sacerdotali, & vestra terrena ciuitate Hierusalē, sed etiā à cælesti hęreditate cadentes in ęternam pęnā inferni destinabimini cum diabolo, cuius filii, & imitatores esse voluistis, & in cuius obstinatione permansistis. Et nota quòd supradictus versiculus cum sua intelligentia allegatur à saluatore. Ioan. 10 cōtra Iudęos arguentes ipsum de blasphemia: qa seipsum filiū Dei dicebat vnde ait. Nōne scriptū est in lege vestra. Ego
F dixi dii estis, & filii excelsi oēs? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est: & nō pōt solui scriptura, quē pater sāctificauit, & misit in mundū, vos dicitis: quia blasphemat: quia dixi filius Dei sum? Si nō facio opera patris mei nolite credere mihi. Si autē facio, & mihi non vultis credere, operibus credite: vt cognoscatis, & credatis, quia pater in me est, & ego in patre. Ex his verbis videtur Christus cōfirmare nō solum dictū prophetę. sed omnia q̄ dicta sunt in hac parte. s. quō ipse est filius Dei naturalis missus in hunc mundū, vt nos deos faceret. Et quomodo oēs illi ad quos sermo Dei per Christum factus est, & crediderunt in eū, sunt dii per misticā vnionem, & filii p adoptionē, & regenerationē. Et quomodo illi, qui non crediderunt manent

A nent in obligatione, & mortalitate ipsius Adã tanquàm homines,& in seruitute,& tenebris diaboli tanq̃ filii eius. Deinde cũ dicit,

Surge Deus iudica terram: quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

David petit vltionem de Iudæis,& cõuersionem populi gẽtilis. Vnde ostendit, ꝙ sicut pœna Iudęorum fuit similis pœnæ hominis & diaboli quantùm ad casum: quia vterq; cecidit ab hæreditate: ita successio hęr editatis, & reparatio ruinæ Iudæorum fuit similis reparationi. Nam sicut Christus reparauit ruinam diaboli per iustificatos de filiis Adam, qui per gratiam: & fidem Christi, & humilitatem successerunt in hæreditatem cælestem amissam, & perditam à diabolo per superbiã & rebellionem, & inuidiam: Ita pariter Christus per conuersos ad fidem de populo gentili
B præparauit ruinam sinagogæ. Nam populus gentilis ad fidem conuersus successit, & adeptus est hereditatem cęlestem, quã Iudæi perdiderũt per inuidiam, & auaritiam, & homicidium perpetratum contra Christum, & per obstinationem, in qua perseuerant, sicut eis Christus prędixit Matt. 8. Multi ab oriente, & occidente veniẽt, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cælorũ. Filii autem regni deiicientur in tenebras exteriores. Item Matthæi. 21. Auferetur à vobis regnum, & dabitur gẽti facienti fructus eius &c. Hoc est ergo, quod intendit dicere Dauid in hoc vltimo versu. Vñ ait. O Christe Deus & homo surge à mortuis, & iudica terram, i. condemna homines Iudęos terrenos, qui cælestia contempserunt, & terrena elegerunt, & sicut homines, carnales viuere, & manere vo
C luerunt, & ab obligatione Adam nõ liberari, sed in ea manere statuerunt. Et ideo priua eos non solum terrena: sed etiam cœlesti hæreditate, de qua cecidit diabolus, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus, idest eliges populum gentilem ad tuam hæreditatẽ, à qua eiecisti Iudæos propter suam iniquitatem, & rebellionem, & inobedientiã, & homicidium, & obstinationẽ. Sententia etiã huius vltimi versus conuenit cum primo. Quasi dicat. Quia Scribæ, & Pharisæi iniuste te ad mortem condemnarunt, & fuerunt peruersi iudices, pupillos, et viduas, et pauperes, egenos expoliando, & personas diuitum acceptando, & absoluẽdo, & innocentes condemnando, Ideo surge primò à mortuis, & iudica eos ad æternam pœnam priuando eos tua hę reditate, & conferendo eam omnibus te recipientibus. D

Ex toto isto psalmo possunt recolligi quinque conclusiones. Quarum

Prima est, ꝙ Christus diiudicauit Scribas & Pharisæos, eorũ falsam doctrinam, & peruersa iudicia exprobrãdo in primo aduẽtu:

Secũda conclusio. Quòd Iudęi ante aduẽtum Christi legem nescierunt: & Christum legem declarantẽ intelligere noluerunt, & post passionem Christi in sua obstinatione, & tenebris vsq; ad destructionem Hierusalẽ ambulauerũt, & ambulãt vsq; ad finẽ mũdi.

Tertia conclusio. Quòd Christus venit vt Iudęos deos, & filios Dei faceret, sed ipsi recusauerunt, & in suis peccatis, pœnis manere maluerunt.

Quarta conclusio. Quòd Iudæi sunt puniti pœna diaboli, & ipsius Adam tanquàm E
imitatorę eorum.

Quinta couclusio. Quòd gentiles ad fidẽ conuersi repararunt ruinam Iudæorũ, & successerunt in hęreditatem eis. Quia propheta Dauid in persona Christi videtur comparare peccatum crucifixorum Christi, & ipsius sinagogæ peccato diaboli, & ipsius Adã quantũ ad pœnam, cum dicit: Vos autem sicut Adã moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis: ideo videtur, quòd hoc peccatum fuerit simile illis etiã quantùm ad culpam, & reatũ: quia pęna est effectus reatus: Et primò est videndum quod, & quale fuit peccatum diaboli, ex quo videtur quomodo peccatũ sinagogæ fuit simile illi quò ad culpam, & modum. Secundò videbitur quod, & quale fuit primorum parentũ, & in quo differt à peccato dia-
boli: ex quo videbit̃ quomodo, & in quo pec F
catum sinagogæ fuit simile peccato ipsius Adam, & in quo differt ab eo. Tertiò videbitur qũo pœna sinagogæ est similis pœnę diaboli, & ipsius Adã, & in quo differt ab vtraque.

Quantùm ad primum est notandũ, quòd ista quęstio, & materia est valde difficilis, primo: quia Moyses non scripsit nec explicuit peccatum, & casum diaboli, eò quòd nõ pertinebat ad eum: eò quòd sacra scriptura est via in Christum tanquàm redemptorem hominis, & finem legis, & prophetarũ, sed quia solus homo erat redimendus per Christũ, & non diabolus: ideo solum descripsit peccatũ & casum hominis, & non diaboli. Iõ in paucis locis scripturæ ve. te. memorat pc̃tũ diaboli, & quasi per accidẽs, s. Esa. 14. inquantũ

Esaias

A nostrorum omnium peccatorum, & misteriū tabernaculorū in quibus habitamus ꝑ gratiā in hac militāti ecclesia, & cōpletū est misteriū torcularium, & collectæ aliorum fructuū. Nā Xp̄s expressit vinū euangelicum, & ecclesiasticorum sacrorum ex vindemia leg. vet. & separauit vinum à vinaceo, & oleū ab amurca, & granum euāgelicum ex paleis cerimonialium legis. Oleum autem, & vinū euangelicum reposuit in cellario, & granum in horreo ecclesiæ, q̄bus nos fruimur in hac ecclesia per gratiam. Et sic illa festa, quæ illi semel in septimana, & semel in anno celebrabant in figura, nos semper, & iugiter, & continuè obseruamus, & celebramus in veritate, prout latius videbitur in q̄stione finali Deo concedente. Et ideo Dauid præcepit cantari istum psal. in septimo mense tempore torcularium, quod primò quærebatur. Sed nūc restat videndū quare præcepit ipsum cātari cū timpano, & psalterio, & citara &c. Ad quod respondetur sicut dictū est in prologo tractatu quinto, & latius dicetur psal. vltimo, ꝙ omnia illa instrumenta musicalia, cum quibus Dauid præcepit cantari psalmos, figurabant futura misteria Christi, & ecclesię. Nam timpanum significabat passionē Christi, qui erat percutiēdus, & flagellandus &c. & cornu figurabat imperium, & crucem Christi, cum qua debebat diabolū debellare, & psalteriū figurabat decem articulos fidei euāgelicę, & decem præcepta. Citara autē triangularis figurabat fidem articulorum, & obseruātiam præceptorum, & gratiam sacramentorū: in quibus tota consistit Christiana religio. Tuba vero figurabat euangelicā prædicationē, C & vocationem fidelium ad fidem Christi, & ad recipiendam salutem, quæ omnia figurabantur in lege, & prænunciant ꝓpheticè in hoc psalmo. Quæ omnia præuidēs Dauid in spiritu fecit hunc psalmū, & dedit ipsum cātandū choro ipsius Asaph: eò quòd dirigitur toti ecclesiæ; & præcepit ipsum cantari ad victoriam vocum cum toto conatu, & cum supradictis instrumentis: eò ꝙ lex vocabat Christū vt veniret ad liberādum, & redimēdum genus humanum, prout per omnia illa festa legis figurabatur. In quo quidē psalmo. Dauid excitat omnes fideles veteris testa. & illius status, vt celebrēt illa festa ī figura sub fide Christi futuri, vocādo ipsum vt veniat ī carnem ad complendum omnia illa misteria per illum mensem septimū, & illa festa figu-

rata, & vt recipiant Christum in suo aduētu D cum summa exultatione. Et ex consequenti apostrophat ad fideles no. test. exhortādo, vt cum receperint Christum celebrēt illum septimū mēsem, & illa sabbata, & festa in re, & veritate in hoc mense, & sabbato gratiæ ꝓ illa sabbata vete. leg. figurato, & celebrent illa festa cum timpano, & psalterio, & citara euāgelica. Et sic semper iste psalmus est legēdus & cantādus fidelibus cum duplici spiritu. In quo quidem psalmo duo facit Dauid. Nā primò excitat sinagogam pro illo statu ad celebrādum sigulariter illa quatuor festa cū illis musicis instrumētis, vocādo Xp̄m ī carnē, vt veniat ad implendū oīa illa misteria in veritate. Secundò introducit Christum venientem in carnem vocātem populum Iudæorum, vt audiat eius legem euangelicam, & recipiat ipsum sibi. In tribulatione inuocasti me.

Quātùm ergo ad primū dicit propheta. O sinagoga ò popule Israel exultate ī his festiuitatibus Deo nostro: & iubilate nō dijs gentium, sed Deo Iacob, qui est verus Deus. Et E in hac celebratione, & cantu sumite psalmū. i. cantate hunc psalmum, & date. i. percu͂tite timpanum in signum passionis Christi futuri, & pulsate psalterium iucundum. i. libēter adimplete decem præcepta cum citara. i. cū hymnis, & laudibus. Buccinate cū buccina, & cornu in memoriam sacrificii Abrahæ, & cum tuba neomenia pro gratiarum actione de collectione nouarum frugum, & vindemiarum in hoc festo neomenię, & insigni die solemnitatis vestræ: scilicet in festo solemni scœnofegię in memoriam fixionis tabernaculi, quasi dicat: celebrate cum exultatione omnes has quatuor festiuitates cum his quinq; F instrumentis &c. Et reddit causam quare, dicens.

Quia p̄ceptū in Israel est: et iuditiū Deo Iacob.

Præceptum est in Israel a domino. Leui. 23. & Numeri. 28. qui pręcipit huiusmodi quatuor festa cum sacrificio celebrari, & iudicium est Deo Iacob. Nam sub iudicio, & comminatione maledictionis, & punitionis, hoc pręcepit Deus ipsi Iacob. i. populo Israel filio Iacob. Et reddit causam quare Deus instituit ista festa, dicens.

Testimoniū ī Ioseph posuit illud cū exiret de terra Aegypti: linguā quā nō nouerat audiuit: Diuertit ab oneribus dorsum eius: manus eius in cofino seruierunt.

Deus posuit, & istituit illud p̄ceptū, & legē in

A in testimonium, & fœdus, & memoriam ipsi Ioseph. populo Israel, q. in Aegypto Ioseph ab Aegyptiis nominabatur: quasi à nobiliori: vt dictum est, ideo dicit ꝙ toti Israel posuit hanc legem de festis celebrandis in testimonium, & memoriam: cum exiret de terra Aegypti. quia tunc audiuit ille populus linguā quam nunquàm nouerat. Nam nesciebat loqui nisi Aegyptiacè, in qua lingua nutriti fuerant in Aegypto. Sed cum fuerunt in deserto, & in terra promissionis, communicando cum cæteris gentibus, didicerunt idiomata & linguas ignotas. Et etiā dicit ꝙ Moyses cogebat eos loqui lingua Hebraica, quæ fuerat ab eis obliuioni tradita. Et etiam ille populus audiuit linguam ignotam, cum legem per os Moysi à Deo datam accepit: in qua sunt, & erant cerimoniæ, & præcepta, & misteria eis
B ignota. q.d. ꝙ Deus instituit hoc præceptum, qñ eduxit Israel de Aegypto, & docuit nouā legem. Et etiam quia de Aegypto liberatus ille populus diuertit, & remouit dorsum suum ab oneribus: quia ibi seruiebat, & opera vilia exercebat portando onera supra dorsum suū: quia oēs erant portitores onerum per domos, pro vili prætio. Et iō sequitur: Et manus eius in cofino seruierunt, quia in cofinis & sportis portabant terram ad faciendos lateres, vt patet Exod. 2. sed ab omnibus his fuerunt diuersi, & subtracti, & liberati tunc. Cum ergo essent in monte Sinai Deus præcepit huiusmodi festa inter cætera præcepta cerimonialia, in memoriam & pro gratiarū actione tantorum beneficiorum receptorum, & in figurā futurorum, vt dictum est. Ergo benemeritò debent filii Israel tales festiuitates celebrare
C cum omnibus cerimoniis supradictis. q. d. O filii Israel celebrate huiusmodi festiuitates non solū literaliter cum cerimoniis, sed cum intelligentia allegorica & spirituali, i. desiderate & petite accelerari aduētum Messiæ per hmōi misteria figuratum. Et cum venerit recipite eū, qui nos debet à iugo legis & à peccato liberare: & seruate eius legem, & præcepta, quia ista lex verè ibi est finienda, quia ibi est finis & perfectio & veritas. Est tamen aduertendum, ꝙ Dauid non solum excitauit sinagogam ad celebrandum illa quatuor festa in figura, & misterio & ꝓphetia, sed etiā excitat populum Christianum ad celebrādū prædicta festa iam per gratiam. Nam sicut exhortatur sinagogam ad celebrandum ista festa in figura: ita pariter exhortatur fideles noui testamenti ad celebrandum ea in re & veritate. D Vnde dicit nobis. O ecclesia & popule christiane postquam iam Christus venit, & omnia prædicta misteria in se impleuit, & nos à iugo legis, & peccato, per passionem, & resurrectionē liberauit, exultate ipsi Christo vero Deo adiutori nostro: quia ab omnibus his liberauit nos, & pro gratiarū actione iubilate ipsi, qui est verus Deus Iacob, qui transplantauit sinagogam in ecclesiam & legem in libertatē, & nos à peccato in gratiā, & sumite psalū, scilicet laudem euangelicā, & date tympanū contemplando passionē Christi, & macerādo vestrā carnem per pœnitentiā. Et pulsate psalterium, iucundum, implendo spontè diuina pręcepta cum citara. i. cū himnis, & laudibus, septies in die, & frequenter Deū laudando, & orando. Et buccinate, idest victoriā, & triumphū Christi annunciate in neomenia tuba. i. in noua, & publica euangelii pędicatione: & E hoc facietis in insigni die solemnitatis vestrę, quod est totum tempus gratiæ. Et bucinnate, i. Vocate omnes gentes, & populos ad fidem Xp̄i. Et isto modo verè, & spiritualiter, & perfectè celebrabitis festa prædicta recipiendo Messiā, & seruando eius legē euangelicā. quia hoc est præceptū, quòd posuit, & imposuit in Israel. i. quod tota illa lex significabat. Nā sicut Moyses eduxit populū de captiuitate, & seruitute Aegypti, ita nos Christus eduxit, & liberauit de captiuitate, & seruitute diaboli, & de tenebris ad lucem, & gratiam. Et sicut illi seruiebant in cofino, & cæteris, ita nos seruiebamus sub iugo legis onere cerimoniarū, & onere peccatorum &c. Et sicut illi liberati à seruitute audierunt nouam linguā, & legē ita nos liberati à iugo legis audiuimus nouā F legem euangelicam liberam, & noua & salubria sacramenta. Et ergo per amplius, & perfectius, et verius debem⁹ exultare Deo adiutori nostro Christo, & iubilate Deo Iacob.

Est autem aduertēdum, ꝙ ī toto libro psalmorum qñcunq; ponitur Israel sæpius additur Iacob, vt hic, quia præceptum ī Israel est & iudicium Deo Iacob. Nam hoc notāter dr̄ ad magnum misterium pro populo Christiano, & ecclesia. Nam primo Iacob, qui erat minor, & vltimus ī natiuitate fuit electus. & p̄positus Esau maiori reprobato. Per hoc significatū fuit ꝙ populus Christianus vltimus in tpe, & minor erat præponēd⁹ populo Iudęorū, & eligēdus illo reꝓbato, hoc est ꝙ reꝓbata sinagoga erat à Christo ecclesia eligēda, &

transplan-

A transplantanda. Item sicut Esau vendidit primogenituram ipsi Iacob: ita Iudæi contenentes Christum propter temporalia dimiserũt ecclesiæ primogeniturã: & nos subripuimus eis benedictionem &c. Item sicut Iacob postquàm luctatus est cum angelo, & vidit Deũ dictus est Israel, idest videns Deum: ita postq̃ Christus luctatus est in passione cum diabolo: & nos ista per fidẽ nouimus: tota ecclesia Christi dicitur Israel, idest videns Deũ: quia sola ecclesia videt mysteria veteris legis, sinagoga manente cęca, & maledicta, & priuata primogenitura. Et ecclesia transplantata successit in hæreditate, & nomine. Ideo verè dicitur Iacob inquãtùm trãsplantata, & electa, & præposita, & succedẽs in hæreditate, & primogenitura, & benedictione. & dicitur Israel

B inquantùm videt Deum. Ex supradictis patet ꝙ illa quatuor festa veteris legis iam non debent literaliter pro isto tempore celebrari: eò quòd fuerunt præcepta in figura. Et iam fuerunt mortua, & impleuerunt officium, & cursum suum in Christo: vt dictum est psal. 38. Ideo iam colimus, & celebramus spiritualiter in nouo testamento alia festa per illa supradicta figurata. Sed ista latius patebunt in fine totius libri.

I*n tribulatione inuocasti me, & liberaui te: exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te apud aquam contradictionis.*

Audi populus meus, & contestabor te. Israel si audieris me, non erit in te Deus recens neque adorabis Deum alienum.

Ego enim sum dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: dilata os tuũ, et implebo illud.

Hęc est secũda pars principalis: in qua ponitur vocatio Iudęorum per Christum incar

C natum, in qua duo facit. Nam primò ponitur vocatio. Secundò ponitur eorum obstinatio, & reprobatio: ibi. Et non audiuit. Quantùm ad primũ tria signa dat Christus Iudæis, quare debent ipsum recipere. Primò, quia liberauit eos de captiuitate, & tribulatione Aegypti. Secundò, quia liberauit eos de abscõdito, & submersione tempestatis in mari rubro. Tertiò, quia succurrit eis de potu apud aquã contradictionis: vt patet Numeri. 20. Sed qa vt dictum est psalmo. 77. ꝙ quicquid adducit ꝓpheta de veteri testamẽto proponit tanquàm propositiones vt inferat, & eliciat conclusiones, & veritates no. testa. Ideo ex his figuris, & misteriis propositis intelliguntur, & inferuntur tria mirabilia facta per Christum

D in no. test. Primò, quia eduxit nos per passionem suam de tenebris peccatorum, quæ intelliguntur per Pharaonẽ, & Aegyptum. Itẽ secundò, quia liberauit sanctos patres de abscõdito tempestatis inferni. Tertiò, quia probauit nos omnes, & potauit apud aquam, & per aquam baptismi, quæ exiuit de latere Christi percusso, quę dicitur aquę contradictionis, quibus contradicũt Iudæi, & Sarraceni, & cęteri infideles. Et per illas aquas sumus probati & separati ab infidelibus: & refecti, & refrigerati. Dicit ergo Iesus veniens in carnẽ. Audi popule meus Iudæorum. Nam quondam inuocasti me cum esses in terra Aegypti in tribulatione, & liberaui te de seruitute ægyptiaca: & exaudiui te in abscondito tempesta-

E tis in mari rubro: quãdo submersi Pharaonẽ cum exercitu suo: & te illęsum transportaui: Et etiam probaui te apud aquam cõtradictionis, dando tibi aquam de silice: Ita nunc pari modo venio in carnem, vt liberem te de captiuitate diaboli: & exaudiam te liberando in abscondito tempestatis inferni: & liberem sanctos patres qui ibi absconditi tenentur. Et probem te etiã apud aquas baptismales. quibus infideles contradicunt: vt probem fidem vestram, & separem vos ab infidelibus. Nam oportet, quòd ista tria mirabilia compleãtur in me: prout in lege veteri fuerunt figurata. Audi ergo populus meus Israel: quia per ista tria testimonia adducta contestabor te, idest testem te faciam: quando me in verum Messiam debes recipere. Vnde dico tibi, quòd si audieris me, & legem euangelicam receperis non erit in te aliquis Deus recens: nec adorabis aliquem Deum alienum: sed me tantum qui sum Deus tuus ꝓpitius. Et nota ꝙ ista li-

F tera ad duplicem intellectũ potest trahi. vno modo sicut dictum est. Alio modo sic. nam dicit Christus apparens in forma hominis. O popule meus Iudæorum si audieris me, & receperis tanquàm Messiam, & adoraueris me, non erit in te Deus recens, nec Deus alienus: eò quòd vides me in forma hominis: imo dico tibi, ꝙ sum Deus æternus, & Deus tuus & non alius: sed Deus, & homo: de quo locuti sunt prophetę quasi dicat adorando me, nõ adorabis Deum alienum nec hominẽ purũ, sicut putant infideles: imo adorabis verum Deum in humanitate. Nam ego sum illemet Deus personaliter, & non alius qui eduxi te de terra Aegypti: licet tunc non essem incarnatus. Nam sicut tunc loquebar in angelo, &

A in Moyse,& in prophetis:ita nunc loquor in carne personaliter assumpta, & sic non sum alius Deus. Ideo sequitur. Ego sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegipti qui modò venio in carnem: vt educam te de captiuitate peccati, & declarem tibi legē:prout tibi Deus promisit. Deut. 18. cum dixit. Prophetā suscitabo de medio fratrum tuorū simi lem tui,& ponā verba mea in ore eius.loque turque ad eos quæcunque dixero tibi. Ergo popule meꝰ audi me:qa ego sum Deus tuus, & ille ꝓpheta similis tui.i.homo,& Deus. Ergo dilata os tuum, & adimplebo illum dando tibi legem euangelicam,& gratiam,& sapientiam. Hoc autem completum fuit in his, qui Christum audierunt. s. in apostolis, & toto populo christiano, quibus Christus reuelauit euangelium, & dedit dona spiritus sancti. Iudæis autem minimè: quibus apostolis B dixit. Dum steteritis ante reges, & præsides nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis &c. Ex prædictis patet, ꝙ idem Deus locutus est in vtroq; testamento, & fecit miracula: Ideo dicit Iudas in canonica sua, quòd Iesus eduxit populum de Aegipto.

Et non audiuit populus meus vocem meam: & Israel non intendit mihi.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis.

Hic ponitur Iudæorum obstinatinatio, & ingratitudo, & reprobratio. Vnde dicit Christus. Ego clamaui, & vocaui Iudæos. Primò in persona per tres annos cum dimidio in Iudæa, & Galilæa, allegādo supradicta testimo C nia de me in lege scripta:quādo dixit: Scrutamini scripturas: quoniam illę testimonium perhibent de me. si Moysi crederetis:crederetis forsitan, & mihi: quoniam ille de me scripsit. Io. 5. Et multa dixi eis:sed populus meus non audiuit me, nec vocem nec prædicationem meam:imo occiderunt me. Item secundo vocaui eos per apostolos meos, & Israel non intendit,nec obediuit mihi. Et ideo dimisi eos reprobatos,& obstinatos secundum desideria cordis eorum:subtrahendo eis gratiā, & sic ruerūt in omnia mala. Nā si gratia Dei destituerit hominē,tunc appetitus sauciatus inclinatus, & pronus ad malū ruit ad oia scelera. In translatione Hieronimi habetur: Dimisi eos in prauitate cordis sui, & ambulabunt in cōsiliis suis. Et tunc est litera plana. Nā si quis cōsiliis propriis ducitur sine gratia: non pōt nisi de pctō in peccatum cadere: nec pōt esse peior maledictio. Et in hac maledictione sunt positi Iudęi:qa à Deo derelicti. D

Si populus meus audisset me: Israel si in viis meis ambulasset.

Pro nihilo forsitā inimicos eorū humiliassē: & super tribulantes eos misissem manum meā.

Ponit punitionē temporalem: nam quia contempserunt Christum messiam,& occiderunt:iō destructa est ciuitas,& tēplum eorū, & ipsi occisi,& captiui per Romanos, & victi: oppositū tamen fuit de christianis,quia subiecerunt,& humiliauerūt sibi inimicos, & totū Romanū imperiū:iō dicit Christus: Si populus meus Iudęorū audisset me cū prædicaui eis per me,& per apostolos meos quadraginta annis, & si Israel in viis meis, & præceptis ambulasset, sumēdo legē euangelicā, pro nihilo. i. ad nihilū forsitā inimicos eorū humiliassem. Et super Romanos tribulātes eos mi E sissem manū,& potestatē meā eos puniendo: sicut puniui eos ꝓpter persecutionē christianorū. Et subieci eos, & totū imperiū ecclesiæ. Et oēs reges terræ humiliaui sub vmbra ecclesiæ. oppositum autē feci de Iudæis: imo dedi fauorem Romanis,qui occiderunt, & captiuauerunt, & ciuitatem Hierusalem, & templum destruxerunt. & ideo sequitur.

Inimici vero mentiti sunt ei: & erit tempus eorum in secula.

Vero pro sed: sed inimici domini. s. Iudæi mētiti sunt ei negando ipsum: iō tempus pœnarum,& dānationis eorū erit in sęcula,& in æternū. Vnde nota, ꝙ iudęi dicūtur Xp̄o mētiti, eò ꝙ Moysi, & Iosue promiserunt sub iureiurādo, & maledictione seruare legē,& recipere messiā ꝓmissum in lege Deut. 18. Pro F phetā suscitabo &c. & sic dicunt mentiti non recipiendo eū. Item dicuntur mendaces: qa dicuntur, & volunt vocari filii Abrahæ, & nō sunt:cum non recipiant Xp̄m sibi promissum in Isaac. Item dicuntur mētiti cū dicunt se seruare legē,& nō seruāt cū nō recipiāt Xp̄m, qui venit legē adimplere. Item dicuntur Deo mentiti cum falsò intelligunt, & glosant scripturas sacras peruertendo sensum earum.

Et cibauit illos ex adipe frumenti: & de petra melle saturauit eos.

Nota, ꝙ sententia huius versiculi præcedit superiorē. Nā dicit hic ꝓpheta:sicut dn̄s cibauit illos. s. populū Israel ex adipe,& pinguedine, & abundātia frumenti in terra promissio

A nis,& melle de petra saturauit eos:q̄a in terra promissionis apes mellificant in cauernis, & foraminibus rupium,& petrarũ:ideo dicitur terra manans melle,& lacte:sic ergo dicit ꝑpheta:nũc Xp̄s ĩ aduẽtu suo satiauit eos ex adipe frumẽti.i.sacramẽtũ eucaristię ad cibũ spũalem eis pręparauit, & melle de petra saturauit eos. i. cætera ecclesiastica sacramẽta eis cõstituit dulcissima, de petra lateris Xp̄i emanãtia ad satietatẽ spiritualẽ. Et eis dedit etiã mel sapiẽtiæ,& doctrinæ, & dona gratiarũ ipse, q̄ dicitur petra eis misit, Et tunc ordinatur sic litera. Xp̄s cibauit eos ex adipe frumenti,& de petra melle saturauit eos:& inimici Dei mẽtiti sunt ei tanquã ingrati ipsum non recipiendo. & ideo erit tẽpus dãnationis eorũ in sęcula &c. Itẽ nota, ꝙ lex vetus dicitur frumentũ,& lex euangelica dicitur adeps & pinguedo illius frumẽti,siue legis veteris, B qua pinguedine,& adipe satiauit nos dñs. Ex quibus sequitur, ꝙ iste psal. loquitur de vocatione Iudęorũ facta per Christum ĩ carne: & de publicatione euãgelii, per hoc ꝙ dicit. Dilata os tuũ,& adimplebo illud. Secũdò sequitur, ꝙ loquitur de vltima reprobatione,& dãnatione Iudæorũ, quę facta est per aduentũ Christi: per hoc, ꝙ dicit Inimici verò domini mentiti sunt ei:& erit tẽpus eorũ in sæcula:nã dat eis sententiã sine misericordia. Nã in psalmis in quibus explicantur punitiones factæ ante aduentũ Christi, vt puta captiuitas Babyloniæ, aut vastatio Antiochi, semper ꝓpheta orat pro illa liberatione illius populi: vt patet psalmo. 43 & 74.& 78. sed in hoc ps. non orat pro eis: imo prænunciat finalem punitionem: sine liberatione dicens. Dimisi eos C secũdum desideria cordis eorum. Et erit tempus eorum in sæcula. In quibus demonstrat eorum ꝑpetuam damnationem, & sententiã perpetuã, quæ nõ data est eis, nisi post aduẽtũ Christi. Ergo totus iste psal. est exponendus de aduẽtu Christi, & publicatione euãgelii, & reprobatione Iudęorum: sed adducit propheta misteria ve. test. vt figuraliter ĩferat misteria noui test. vt dictũ est. Ex quibus patet manifesta obstinatio,& cęcitas Iudæorum in hoc psalmo. Ideo dicit Augustinus libro de vnico baptismo, ꝙ Iudæi sunt mali in bona lege carnaliter intelligentes. Sed Christiani sunt boni in eadem lege spiritualiter sapientes. Nam ex eadem lege Iudæi colligunt cibos carnales,& mortiferos: Christiani vero fructus spirituales,& salutiferos: & ideo lex vetus semper manet bona: si rectè, & spiritualiter intelligatur: nec per Iudæorum falsam intelligentiam lex diuina in aliquo deprauatur. Nam veritas legis non sumitur ab intellectu intelligentis: sed à Christo qui eam in se verificauit,& impleuit, vt sæpius dictũ est. D Ex toto titulo, & expositione huius psalmi possunt recolligi septem conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ totum tẽpus gratiæ ab aduẽtu Christi, vsque ad iudiciũ est verũ sabbatũ, per sabbata legis figuratum,& verus septimus mẽsis:& tẽpus collectæ, & vindemiarũ spiritualiũ, probatur. Nam in hoc tẽpore cõpleta sunt omnia misteria, quæ per illa sabbata, & festa figurabantur. Nã primò in hoc tempore nos cessamus,& pręcipimur cessare ab operibus legis Moysaicæ, & ab omni opere seruili peccati:& in hoc tẽpore fuimus per sacrificiũ Xp̄i liberati, & expiati, & consecuti sumus propitiationem, & indulgentiam. E Et in hoc tempore Christus extorsit nobis vinũ euangelicũ à vinaceo legali: & oleũ ab amurca in torculari euangelico: & separauit granũ à paleis. Et in hoc tempore continuè colligimus fructus euangelicos, & fruimur gratia sacramentorum. Et in hoc tẽpore continuè celebramus veraciter, & realiter festa illa, quę illi semel in anno, & septimana celebrabant in figura.

Secunda cõclusio ꝙ post aduentũ Christi omnia illa festa cessarunt legaliter,& figuraliter celebrari, probatur. Nam sicut adueniente isto tẽpore cessauit illud: ita adueniente veritate, quę cõpleta fuit,& completur cõtinuè in hoc tẽpore: debent cessare ea quę fiebãt figuraliter in illo tẽpore: quia veniente lumine cessat vmbra:& veniẽte veritate cessat figura. F Ex quibus sequitur, ꝙ falso modo Iudæi,& in uanum celebrant, & obseruant in hoc tempore illa festa.

Tertia cõclusio ꝙ iste psal, debet cantari, et illa festa celebrari cũ psalterio euãgelico, & citara: hoc est cum obseruantia pręceptorũ, & fide articulorũ,& gratia sacramẽtorum, & cũ tuba confessionis,& pręddicationis euãgelicę:& cum timpano memoriæ passionis. Ex quibus patet ꝙ Iudæi moderni non verè cantant istum psalmum, nec celebrant ista festa.

Quarta cõclusio, ꝙ religio Christiana verè cantat istum psalmũ,& celebrat illa festa. probatur: quia seruat omnes illas conditiones,& veram intelligentiã illorũ misteriorũ.

Quinta cõclusio, ꝙ magis obligãtur Christiani

A stiani ad seruandū illa festa in veritate, & spiritualiter: quā illi obligabantur tunc in figura. probatur: quia maiora beneficia recepimus, quia illi fuerūt liberati à seruitute corporali, & tpali: nos autē ab æterna, & spūali.

Sexta cōclusio, ꝙ populus iudaicus non solum fuit ingratus Deo in non recipiēdo Christum: sed etiam mendax: quia fecit mendacem Deum, & legem, & prophetas, per quos Christus fuit promissus.

Septima cōclusio, ꝙ propter hoc peccatum Iudęi fuerūt dimissi, & derelicti in adinuentionibus suis per substractionem gratiæ: & iō manent obstinati vsque ad finem mundi.

PSALMVS. LXXXI.

DEus stetit in sinagoga Deorum: in medio autem Deos diiudicat.

Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?

B *Iudicate egeno, & pupillo: humilem & pauperem iustificate.*

Eripite pauperem: & egenum de manu peccatorum liberate.

Huic psal. præponitur talis titulus, i. Psal. ipsi Asaph, ad denotandū, ꝙ Dauid fecit hūc psalmum, & dedit ipsum cantandum ipsi Asaph: eò ꝙ dirigit̄ toti ecclesiæ ꝑ Asaph figuratæ. Qui quidem psalmus licet sit paruus, & breuis in verbis: tñ est longus in sententia, & intelligentia: eò quòd præsupponit multa, & magna ad suam intelligentiam in vtroq; testamento: ideo non tædeat lectorē totā expositionem inspicere. Ad cuius intellectum est primò notandū secundum Iosephū 18. Antiquitatū, & 2. de bello Iudaico: quòd per 40. annos ante natiuitatem Christi resurrexerūt C quatuor sectę in Hierusalē: inter quas surrexerunt duę principales. Quatuor prima fuit secta Saduceorū: qui nō recipiebāt, nisi quinque libros Moysi: & sic spernebant libros ꝓphetarū, & nuptias, & negabant Angelos esse. Cōtra quos surrexit secta Phariseorum de tribu Simeon qui recipiebant legē, & prophetas: & colebant nuptias, & asserebant Angelos esse, & expectabant Messiam futurum ꝑ prophetas prænunciatum, venturū ad liberādum eos temporaliter de iugo Romanorum &c. Isti autem fingentes arctam religonem, & obseruantiam legis erant diuisi à cęteris popularibus, & habitu, & moribus, & modo viuendi: & ideo dicti sunt Pharisei. i. diuisi. Et q̄a præ cæteris dabāt operam studio legis & prophetarū: ideo assumpti sunt ad dignitātem iudicialem, accipientes à principibus sacerdotum potestatem glosandi, & legendi, & D iudicandi iudicia super catedrā Moysi loco illorum. 70. quos Moyses statuit ad causas audiendas, & discutiendas: & litigia sedāda, & dirimenda in populo. Et sic inceperunt ordinare alienas traditiones nouas ad regendum populū semper ad propriū lucrū, & regēdas diuitias, & impinguandas domos suas. eò ꝙ fuerunt assumpti, & recepti ad portionē decimarū, & oblationū simul cū sacerdotibus. Cęteri autèm iuris, & legis periti de tribu Simeon simul cū Pharsæis iudicantes, & sedētes in catedra Moysi, q̄ nō seruabāt illā religionem dicebātur Scribę: eò ꝙ simul glossabant legē, & scribebāt traditiones, & decidebant causas, & litigia. Oēs ergo isti tā Scribæ q̄ Pharisæi intātū sunt abusi sua potestate ꝓpter ꝓpriū lucrū ꝙ destruebāt populares dilatādo litigia, & comedebāt domos viduarū E & pupillorū, & opprimebāt pauperes, & fauebāt diuitibus facti acceptatores personarum. Sed quia in hoc tpe venit Christus, ad quem pertinebat declarare legē, & ꝓphetas, & manifestare voluntatē patris, recipiens templū, & legē prophanatā p eos: ideo incepit prædicare cōtra eorū auaritiā, & tirannidē, & diiudicare in tēplo, & sinagogis cōtra Scribas, & Pharisæos: q̄a oia iudicia ꝑuerterāt, & bonos mores, & templū ꝓphanauerant. Et hæc fuit causa, quare moti sunt cōtra eum, & conspirauerunt in necem eius: vt dictum fuit psal. 2. Hoc preuidens Dauid in spiritu fecit hūc psalmum: in quo tria principaliter facit introducendo Christū loquentē. Nā primò exprobrat, & reprehēdit prauū, & ꝑuersum iudiciū Iudæorū, s. Scribarū, & Pharisæorū: qđ fecerunt cōtra Chrm, & cæteros pauperes. F Secūdò prædicit eorū cęcitatē, & obstinationem. Tertiò eorū punitionē. Secūdū ibi. Nescierūt neque intellexerūt. Tertium ibi. Ego dixi dii estis. Quantùm ad primum est notandū sicut dictum fuit psalmo 49. ꝙ sacra scriptura multotiēs iudices appellat Deos secundùm officium per quandā participationē inquantū Deus cōmunicat eis officiū regendi in terris: q̄a oīs potestas à Deo est, vt infra patebit. Et sic dixit dominus ad Moysen. Exod. 22. Si latet fur: dñs domus applicabitur ad Deos. Itē in eodē Ad Deos. i. ad iudices vtriusq; cā perueniet. Itē in eodē, Diis. i. iudicibus non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et sic Deus vocat eos Deos: inquantùm

A gerũt, & exercent officiũ ex parte Dei in ter-
ris. Et ita pariter Dauid in hoc pſ. Scribas, &
Phariſęos, & principes ſacerdotũ vocat Deos,
eò ꝙ ſedebant in catedra Moyſi iudicantes iu
dicia tanquàm ſucceſſores illorum. 70. quos
Moyſes conſtituit ad iudicandum ex cõſilio
Ietro, & pręcepto Dei: quorum falſa, & per-
uerſa iudicia Chriſtus reprehendit, & diiudi
cat in hoc pſal. ꝓpheticè: prout poſtea diiudi
cauit principaliter in carne. Dicit ergo Da-
uit, ꝙ Chriſtus Deus, & verus iudex venit in
carnem, & ſtetit in ſynagoga, & congregatio
ne Deorum. ſ. iudicum Scribarũ, & Phariſęo
rum, & ſacerdotum qui iudicabant iudicia in
ſynagogis ſedẽtes ſuper catedram Moyſi. ſed
Chriſtus tanquàm iudex principalis, & verus
diiudicat inter Deos. ſ. inter Scribas, & Phari
ſæos, qui alios iniuſtè, & falsò iudicabant: qui
B diiudicando eos, eorũ praua iudicia reprehen
debat, dicens. O Scribæ, & Phariſæi q ſedetis
in catedra Moyſi: vſquequo iudicatis iniquè
& iniqua iudicia, & facies peccatorum ſumi-
tis. i. perſonas peccatorum acceptatis contra
iuſtos, & pauperes: qa hucuſq; multos inno-
centes condemnaſtis, & nocentes, & iniuſtos
abſoluiſtis. Iudicate ergo pupillo, & egeno ip-
ſi iuſtitiam miniſtrando, & iniuriam nõ infe
rendo, ſed in ſua iuſtitia fauendo, & humilẽ,
& pauperem iuſtificare. i. in iudicio iuſtũ oſtẽ
dite: quia qui condemnat innocentem, & iu-
ſtum iniuſtum ipſum apud populum oſten-
dit. Et eripite pauperem, & egenum, & libera
te eum de manu peccatoris opprimentis eum
iniuſtè. Sed inter cęteros nolite me ex inui-
dia iniuſtè ad mortem iudicare, & eripite me
pauperem, & egenum, & liberate me de ma-
C nu Pilati: cui me crucifigendum tradidiſtis.
Sed ad maiorem intellectum eſt notandum,
ꝙ Chriſtus in quadruplici ſynagoga dicitur
diiudicare, & hoc quadruplici iudicio. Nã pri
mò diiudicauit in ſynagoga. i. cõgregatione
apoſtolorũ, & hoc iudicio diſcretionis diſcer-
nẽdo veritatẽ, & intelligẽtiam legis: vt patet
Mat. 5. & 6. & per totũ diſcurſum euangelicũ.
Scđò diiudicauit ĩ ſynagoga Scribarũ, & Pha
riſæorũ, & ſacerdotũ & hoc iudicio exprobra
tionis, & reprehenſionis; vt patet ẽt per totũ
diſcurſum euãgelicũ, & maximè Matt. 12. qñ
Phariſæi dixerũt: ꝙ in Beelzebub eiiciebat de
monia, vbi per multas rõnes exprobrauit eo
rum malitiam, & cęcitatem, & futurã dãna-
tionẽ. Itẽ apud Capharnaũ. Io. 6. vbi diſcepta
uit cum eis de pane & vino. Itẽ in Hieruſalẽ
qñ dixit: Quis ex vobis arguet me de pecca- D
to. Item Mat 21. & 22 & 23. qñ dixit eis: Vę
vobis Scribæ, & Phariſęi. Et quãdo dixit. Su-
per catedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Pha
riſæi & c. Et ſic patet qualiter Chriſtus multo
tiens, & ſæpe ſtetit in ſynagoga Scribarum, &
Phariſęorum, & diiudicauit inter eos, eorum
prauos mores, & falſam doctrinã reprehẽden
do, & iniqua iudicia, quę faciebant cõtra pau
peres, & contra ipſum improperando, & eorũ
damnationem, & obſtinationem prædicendo
& improperando. Tertiò diiudicauit, & diiu-
dicat Chriſtus in ſynagoga beatorum in cœ-
lo, & occulto iudicio obſtinatos Iudęos ad
perpetuam captiuitatem, & ſeruitutem tẽpo-
ralem, in qua ſunt hodie, & etiam ad ſpiritua
lem condemnãdo. Quartò iudicabit in finẽ
mundi in medio 12. apoſtolorum, quãdo ve
niet in poteſtate magna & maieſtate tũc diiu
dicabit iudicio vniuerſali, & manifeſtè inter E
reges, & ſuos populos, & inter prælatos, &
ſuas oues, & ſic tribuet vnicuique ſecundum
opera ſua. Et ſic iſta prima pars principaliter
intelligitur de iudicio quo Chriſtus diiudi-
cauit inter Scribas, & Phariſæos eorum ini-
qua iudicia deteſtando, & maximè iniquum
iudicium quod fecerunt contra eũ. vnde ait
Dauid, ꝙ Xp̃s Deus ſtetit in ſynagoga Deorũ.
ſ. iudicũ Scribarum dicens; Vſquequo iudi-
catis iniquitatem, & facies peccatorum ſumi
tis, innocentes condemnando & prauos abſol
uendo: iudicate pupillo, & egeno: humilẽ, &
pauperem ipſum iuſtificate. i. iuſtũ cognoſci-
te, & eripite me egenum, & pauperem, & ino
pem, & liberate me de manu Pilati peccato
ris, & hominis idololatræ, & gentilis, cui me
crucifigendum tradidiſtis. q. d. ſicut liberaſtis
Barrabam ſeditioſum, & latronem, & homi- F
cidam de manu Pilati volentis ipſum ſuſpen
dere, ita liberate me egenum, & pauperem,
& innocentem, quia nullus veſtrum eſt qui
poſſit arguere me de peccato. Sed vultis me
interficere, quia veritatem locutus ſum vo-
bis. Io. 7. & 8. & 10. Omnia ergo ſupradicta
poſſunt eſſe verba prophetę incipiendo con-
ſtructionem à ſecundò verſu, vt ꝙ dicat Da-
uid apoſtrophãdo. O Scribæ, & Phariſæi vſ-
quo iudicatis iniquitatem, & facies peccato-
rum ſumitis contra Chriſtum, & pauperes
iudicate Chriſto, & vnicuique pupillo, & e-
genum, & pauperem, & innocentem iuſtifica
te, iuſtũ oſtendeno; Eripite Chriſtum pau-
perem, & innocentem, & de manu Pilati pec
catoris

A eatoris libertate: quoniam Chriſtus Deus ſteti. ſtabit in iudicio finali in ſynagoga. 12. apoſtolorum iudicando. 12. tribus Iſrael, & ſic ipſe qui iudicatus fuit à vobis iniquè, iudicabit vos iuſtè ad mortem, & pœnam ęternam &c. Vtroque ergo modo poteſt intelligi, & exponi iſta prima pars huius pſal. ſed prima expoſitio continet plura ſacramenta eò: ꝙ continet, & implicat totum diſcurſum euangelicum: & eſt magis conformis literæ, & ſententiæ ſub ſequenti. Deinde cum ſubdit.

Neſcierunt neque intellexerunt: in tenebris ambulant: mouebūtur omnia fundamēta terræ.

Pręd icit ꝓpheta cęcitatē, & obſtinationē Iudæorū cōceptā cōtra Xp̄m. Ad cuius intel lectū eſt primò notādū ſicut eſt pręd ictis pōt haberi, ꝙ tres cōditiones Iudęorū concurre-
B runt in principio ad coniurandū, & cōſpirādum in mortem Chriſti. Primò Saducęi ex ignorantia legis, & ꝓphetarū: eò ꝙ Chriſtus prædicabat reſurrectionē, & vitā futurā beatorū, & honeſtatē, & ſtabilitatē matrimonii, quæ oīa ipſi ignorabāt ex ignorātia legis, & ꝓphetarū, ꝓut Xp̄s oſtēdit eis Mat. 22. Secūdò cōuenerūt principes ſacerdotū, eò ꝙ prędicabat cōtra eorū auaritiā. Tertiò cōuenerunt Scribæ, & Phariſæi ex odio cōcepto, & inuidia, qa omnes flagellauerat & eiecerat de tēplo, & exprobrauerat eorum vitam ſimulatā & ſuperbiam Mat. 23. Item ſecundò eſt notādū, ꝙ ſicut illę tres conditiones. ſ. Saducęi, & Scribę, & Phariſæi, & ſacerdotes conuenerūt & cōſpirauerūt ad tractandū necē Chriſti: ita tres conditiones hominum conuenerunt ad executionem mortis Chriſti. Primò oēs ſu pradictæ tres cōditiones. ſ. Saducęi, Scribæ, & Phariſæi, & ſacerdotes q tanquàm reū tradi-
C derūt eū Pilato ad crucifigendū. Secdò totus populus ab eis ſeductus, q ſimul cū eis inſtabat, & clamabat crucifigē. Tertio Pilatus cū ſuis miniſtris, qui Chriſtū flagellauit & crucifixit. Et oēs iſti tàm primi quàm ſecundi cōuenerunt, & proceſſerunt in mortem Chri ex quadā ignorantia: ſed diuerſimodè ꝓut videbitur. Nam quidā proceſſerunt ex ignorantia negationis, quidā ex ignorantia ſeductionis, & quidam ex ignorantia affectata, & perpetrata: & de omnibus his poteſt intelligi, imo intelligiſ iſte verſus. Vnde dicit ꝓpheta, ꝙ Chriſtus Deus venit in carnem, & ſtetit in ſynagoga Scribarum, & Phariſæorum declarādo legē, & prophetas & reprehendēdo eorū peccata. Sed tres conditiones hominū

D Iudęorum contempſerunt eum in principio ex quadam ignorantia, & ſic conſpirarunt in necem eius. Nam primò Saducæi neſcierunt ex ignorantia negationis, eò ꝙ nō recipiebāt ꝓphetas niſi ſolos quinq; libros Moyſi ad literam ſine aliqua intelligentia. Secundò non intellexerūt eum ſacerdotes, & Leuitæ: eò ꝙ nō dabant operam ſtudio legis, & ꝓphetarū, niſi ad recipiendas decimas, & oblationes, cætera autem committebant Scribis, & Phariſæis. Sed tertiò Scribę, & Phariſæi ambulauerunt in tenebris ex ignorantia affectata, & craſſa, & ſpontè, & ex induſtria, & inuidia, & malitia perpetrata, quæ occęcauit eos, ne itelligerent ſacramenta Dei in ſcripturis, nec doctrinam quam Chriſtus eis prædicauit. Et ſic omnes iſtę tres conditiones Iudæorum conſpirauerūt in necem Chriſti, primi neſciēdo ſacerdotes non intelligendo: Scribæ, & Phari E
ſæi in tenebris, & malitia, & odio, & inuidia occęcati ambulando. Item iſte verſus, & intelligentia eius non ſolum refertur ad cōſpirationē, ſed etiam ad executionē necis Chri. Nam primò Pilatus, & miniſtri neſcierunt ex ignorantia negationis: quia nunquàm viderunt legem, & ꝓphetas, nec tenebantur videre, quia erant gentiles. Secundò populares Iudæorum non intellexerunt legem quā intelligere tenebantur, & etiam non intellexerunt doctrinam Chriſti, eò ꝙ erant occupati circa negocia temporalia. Sed tertiò Saducæi, Scribæ, & Phariſæi in tenebris ambulauerūt ex auaritia, & inuidia, & odio, & malitia quæ occęcauit eos, ne intelligerent doctrinam Chriſti, nec legis, nec prophetarum, quibus dixit Chriſtus: Scrutamini ſcripturas, quia illæ teſtimoniū ꝑhibēt de me, & ſi crederetis Moy F
ſi crederetis forſitan & mihi: qa ille de me ſcripſit Io. 5. Item Io. 12. dixit Chriſtus eis: Ambulate dum lucem habetis, ne tenebrę vos comprehendant, & dum lucem habetis, credite in lucem, vt filii lucis ſitis. Sed ſubdit euangeliſta, ꝙ cum tanta ſigna feciſſet coram eis, non crediderūt, vt ſermo Eſa. impleretur. Excęcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, nec intelligāt corde &c. Eſai. 6. Et ſic patet qualiter omnes iſti conuenerunt in mortem Chriſti. ſ. Pilatus cū ſuis neſciēdo, & populus Iudæorum ſiue turba non intelligendo, & Saducæi, & Scribæ, & Phariſęi, & ſacerdotes in tenebris odii, & inuidiæ occęcati ambulando. Item tertiò iſte verſus pōt intelligi, & exponi referēdo ad tripli-

 cem

A cem statum Scribarum, & Pharisæorum. Nā primò ante aduentum Christi nescierunt intelligentiam legis, & prophetarū, eò q̄ solus Christus erat legē, & prophetas declaraturus vt patet Deu. 28. Sed secundò quando venit Christus declarans legē, & prophetas non intellexerunt, nec voluerunt intelligere, prout dictum est. Sed postquā non crediderunt post passionem, & resurrectionē, sed in eadem cęcitate, & malitia, & obstinatione permanere decreuerunt, & in eadem hodie perseuerant: ideo dicit ꝓpheta, q̄ in tenebris ambulāt. Nā primò ambularunt in tenebris obstinationis à resurrectione Christi vsque ad destructionē ciuitatis Hierusalem, & vastationem eorum, per quadraginta annos: sed modo ambulant in tenebris vsque ad finem mundi in eadem B obstinatione semper perseuerādo, & falsam, & detestabilē doctrinā semper addēdo, & augēdo. Et subdit: Mouebunt fundamēta terræ: q.d. q̄ ista cęcitas, & obstinatio durabit, & perseuerabit, vsquequò mouebūtur fundamēta terræ. i. per 40. annos post resurrectionē Christi, vsque ad destructionē Hierusalē, & totius terrę promissionis factā per Titū, & Romanos, in qua destructione tota ciuitas fuit euulsa, & euersa à fundamentis. Et nō solum fuit euersa Hierusalē à fundamētis: sed ēt multæ aliæ ciuitates Iudeæ, & Galileæ, & totius terræ ꝓmissionis, vt ait Iosephus in libro de bello Iudaico. Item non solum ambularunt in tenebris cęcitatis, & obstinationis, vsque ad destructionem Hierusalem à fundamētis, sed ēt ambulant in tenebris perseuerando in sua C malitia addēdo dolorē super dolorē, & apponēdo iniquitatē super iniquitatē, & mala malis vsque ad finē sæculi: qn̄ mouebuntur fundamenta totius terræ. Nā post passionē Christi diabolus egressus a populo gentili assumpsit septem spiritus, & hęreses nequiores se, & ingressi habitarunt in populo Iudaico. Et sic facta sunt nouissima illius peiora prioribus: semper addendo mala malis. Ad cuius intelligentiam est vlterius notandum, q̄ illa supradicta doctrina detestabilis Scribarum, & Pharisæorum perseuerat hodie inter Iudęos modernos, tanquā morbus hęreditarius cū augumento Talmudicæ prauitatis. Vnde Pharisęi ante aduentum Christi solum deprauauerat scripturas quod ad præcepta pertinentia ad iudicia, & oblationes inquantùm adtrahebant, & glossabant ad lucrum suum fingendo religionem, vt patet Mat. 23. sed post

D resurrectionem Christi videntes Scribæ, & Pharisæi manifestatā resurrectionem per miracula apostolorum, & qūo multa millia hominū cōuertebantur ad Christū, confitentia ipsum esse Messiam in lege promissum, tunc confusi, & malitia occęcati, excogitauerunt immittere deterius venenū & fermētum ad corrumpendum sacram scripturā ve. test. peruertendo legē, & prophetas à vero sensu, volēdo probare, quòd Christus in lege promissus non debebat esse Deus, sed purus homo: & quòd tantum erat venturus ad liberandū illum populum de captiuitate temporali Romanorum, & ad conferendum eis bona temporalia. Sed vt suam perfidiā fortius possent astruere asciuerunt in societatē suā quendā Necromanticum nomine Mair genere Idumęum, & fecerunt ipsum proselitum præcibus, & muneribus: instruendo ipsum il lege, & prophetis cum falsa intelligentia, & detestabili fermēto eorum. Sed cū iste Mair esset iā versutus, & astutꝰ, vt cōplaceret Pharisęis excogitauit iniquum modum ad confirmandam, & augendam malitiam eorū. Et dixit qualiter Deus dedit duplicem legem Moysi in monte Sinai. Primò vnā scriptā in tabulis & in cartis, & aliā oretenùs, & secretā. Vnde Moyses nō solū manifestauit legem scriptam populo, quæ cōtinetur in illis quinq; libris qui habentur apud omnes, sed nō manifestauit legem secretam oretenùs datam, sed illam tantùm manifestauit Iosue cum pacto, vt ille tantùm manifestaret suo successori. Et sic dicebat iste sacrilegus Mair: quòd illa lex per successores venerat vsque ad ipsum, F cui præcepit Deus manifestare eam omni populo Hebræorum propter instantem necessitatem: quia multi Iudæorum conuertebantur ad Christum: ne Iudaismus destrueretur, quam legem appellauit Misna, idest secundam legem. In qua quidem lege continentur multa erronea, & contraria veritati, sed inter cætera continetur, quòd prima lex non fuit data, nisi ad quandam instructionem temporalem, sed ista secunda est de vltima intentione Dei, tanquàm declaratio primæ: & quòd ista secunda debet corrigere primam, cum sit maioris autoritatis, & de vltima intentione Dei. Et sic continet multa contra veritatem literæ peruertendo verum sensum primę legis, quam habemus, ad falsum propositum eorum. Et continet etiam omnes traditiones Pharisæorum, vt o-

stenderet

A stenderet eas à Deo ordinatas. Omnes autem istas traditiones contentas in isto Misna siue secunda lege: postea redegit inscripta quidam appellatus Rabi Indanasi: qui secundùm alios vocatur Rabi Monoa, in quodam volumine multis libris diuiso: quod Iudæi appellant Misna, idest secundum legem. Sed tempore magni Constantini videntes Rabini Hebræorum totum populum gentilē conuerti ad Christum, & destrui: idola, & omnia templa idolorum consecrari in ecclesias Christi: ex cuius occasione maxima multitudo Iudæorum conuertebatur ad Christum: eò quòd patebat manifestè Christum fuisse verum Messiam: postquàm in nomine suo omnia idola delebantur secundum oracula omnium pphetarum. Hoc ergo videntes Rabini Iudæorum congregati sunt in Babylonia Aegypti in magna multitudine: qui supra- B dictum Misna prolixius, & copiosius: exposuerunt, & in plures libros diuiserunt; quam scripturam Talmud appellauerunt. In quo quidem Talmud multa falsa, & contra rationem, & naturam, & bonos mores confinxerunt: inter cætera enim dicunt, quòd quando Moyses accepit supradictam duplicem legem in monte Sinai, pariter fuerunt cum Moyse animæ omnium pphetarum scilicet Esaię, & Hierem. & aliorum: qui singuli suas singulas acceperūt prophetias: quæ quidem animæ pphetarum postea temporibus suis venerunt ad corpora sua, & sic suis temporibus manifestarunt in Israel suas pphetias. Item tertiò dicunt, quòd ibidem fuerunt animæ omnium Rabinorum, qui composue- C runt Talmud, & ibi in monte Sinai acceperunt intelligentiam legis, & prophetarum, & totam doctrinam traditam in ipso Talmud: quę quidem animę venerunt ad sua corpora tempore magni Constantini, qui tradiderunt Talmudicam doctrinam in libris Talmud. Et ideo dicunt, quòd illa doctrina non potest mentiri, postquàm fuit tradita à Deo simul cum lege, & prophetis. Quàm quidem doctrinam Talmudicam legunt, & obseruant omnes Rabini Iudæorum, & cum ea regunt iudaismum, & Iudæos simplices, & in tali deceptione, & cęcitate perseuerant. Ex quibus omnibus sequitur. Primò, quòd doctrina Talmudica habuit ortum à secta Pharisæorum, sed post processit, & creuit addendo deteriora mendacia, & figmenta, & detestabilius fermentum: corrumpendo veram intelligentiam legis, & D prophetarum, & peruertendo sacram scripturam à vero sensu: negando Christum esse Messiam promittendo alium Messiam temporalem. Secundò sequitur, quod doctrina Talmudica est doctrina pharisaica. Nā vt dicunt, doctrina Talmud nil aliud, est nisi explicatio ipsius Misna siue legis oretenùs datæ. Et Misna nil aliud est nisi prima lex exposita secūdum traditiones Pharisęorum. Ex qbus patet, quòd doctrina pharisaica, adhuc perseuerat hodie inter Iudæos modernos, quam doctrinam Christus appellat fermentum Pharisæorū. Matth. 16. & Lucæ. 11. eò quod corrumpit ueram intelligentiam legis, & pphetarum. Hæc est ergo illa tenebrosa doctrina, quam præcepit vitare Christus Iudæis, quando dixit: Ambulate in lucē, ne tenebræ vos comprehendant. Et in his tenebris ambulāt Iudæi: postquàm negarūt Christum, vsque ad præsentem diem, & ambula- E bunt, vsque in finem mundi. Ex supradictis patet, ꝙ Iudæi moderni iam non ambulant in lege Dei, sed in tenebris pharisaicis, & Talmudicis, & tenebroso fermento illius sacrilegi Mair Idumæi. Et ideo iam non sunt populus Dei, nec Iudæi, nec Israelitę: sed Idumæi ab illo Mair, cuius doctrinam sequuntur: qui cum septē diabolis Talmudistis ingressus est in synagogam, & facta sunt nouissima illius peiora prioribus. Quod præuidens Dauid in spiritu dicit, ꝙ Scribæ, & Pharisæi nescierunt legem Dei, & pphetas ante aduentum Christi, nec intellexerunt quando Christus eā declarauit: quia non intelligendo Christum nō intellexerūt legem nec pphetas: quia uolue- F runt ipsum intelligere inuidia, & malitia, & auaritia occęcati, & sic crucifixerunt eum. Sed taliter fuerunt obdurati, & occęcati post resurrectionem, ꝙ in eadem malitia, & obstinatione ambularūt, vsquequò fuerunt euersa, & mota fundamenta terræ: & ciuitates eorum destructæ per Titum, & Romanos. Sed adhuc magis tenebrosi, & deprauati p falsam doctrinam Talmud et Mair in tenebris ambulant, vsquequò mouebuntur fundamēta terrę. i. totius orbis tempore iudicii, quādo erit vniuersalis terræ motus in mundo: quando non solum fundamenta terrę, sed etiam virtutes cœlorum mouebuntur. Matthæi. 24. quasi dicat Dauid, quòd vsque ad finem mūdi perseuerabit ista cęcitas, & obstinatio, & Iudæi ambulabunt in tenebris huius dete-

A detestabilis doctrinæ Mair, & Talmudistarũ. Sed est aduertendum, ꝙ licèt ista cęcitas, & obstinatio Iudęorũ sit irremissibilis respectu totius synagogæ, vsque ad iudicium: tamen particulariter est remissibilis respectu aliquorum. Ad cuius intellectum est notandum: ꝙ voluntas hominis tenet medium inter volũtatem Dei, & diaboli ratione consultationis & electionis. Nam voluntas Dei est omnino immutabilis in sua electione, cum non indigeat cõsultatione: eò ꝙ sua duratio sit interminabilis, & tota simul. Et sic omnia videt, & præuidet simul, & sic peccare non potest. Sed quia voluntas diaboli non elegit sine pręuia consultatione: ideo per totã morã consultationis potuit errare sua electione dum fuit viator secundum ꝙ fuit mutabilis ad vtrumlibet. Sed postquã semel elegit, mansit immutabilis in sua electione. Et ideo boni Angeli B fuerunt confirmati in gratia post electionẽ: & mali manserunt obdurati, & irreuocabiliter obstinatũ in peccato suo. Et illud peccatũ est eis irremissimibile. sicut est in eis irreuocabile: eò ꝙ peccauerũt in termino suę vię. Sed quia voluntas hominis tenet mediũ inter voluntatẽ Dei, & Angeli. iõ ita est mobilis post electionẽ, sicut ante ad retractãdũ qđ elegit. & eligendũ oppositum bonum vel malũ: q̃a tota vita hoĩs est via, vsque ad terminũ mortis: vt postea dicetur: & sic nunquã peccat in termino vsq; ad mortẽ inclusiuè: & semꝑ eius pc̃m̃ perpetratũ in vita est remissibile: Et ideo pc̃m̃ primorũ parentum fuit remissibile: quia peccauerunt in via. Et sic pc̃m̃ cuiuslibet Chr̃iani est remissibile vsq; ad mortẽ exclusiuè: eò ꝙ vsq, ad illũ terminũ comi C tatur ipsum gratia Christi in virtutẽ: rõne caracteris, quẽ accepit in baptismo. Secus autẽ est de Iudęis q̃ totaliter resistũt gratię Chr̃i, qui noluerũt recipere caracterẽ Christi: qui frequẽtissimè in Christianis est causa recuperandæ gratiæ, & caritatis per peccatum actuale perditæ, & amissæ. Imo vltra pœnã ignorantiæ inflictæ in Adã perpetrarũt sibi cęcitatem & obstinationẽ propter mortẽ Christi, & legis euangelicæ, & doctrinę eius: imo etiã procurarũt sibi falsã doctrinã Pharissaicã, & Talmudicam, quæ magis reddit eos hebetes, & ineptos, & indispositos ad lumen veritatis capessendum propter contrariam indispositionẽ inflictã, & affectatam, & perpetratam. Et sic manet pc̃m̃ eorum de se irremissibile, eò ꝙ cęcitas eorũ est indelebilis: nec habẽt in

D se aliquã dispositionẽ, nec aptitudinẽ ad gratiam recipiendã, sicut habẽt Christiani post pc̃m̃ cõmissum: quia restat Christiano peccatori caracter Christi, & fides informis: per quã est captus ad recipiendam gratiã, & caritatẽ, & ad faciendã pœnitentiam. Et sic peccatũ sinagogæ, & cęcitas manet indelebilis, & obstinata, vsque ad Antichristum: sed ex hoc non tollitur quin Deus quadam gratia speciali possit aliquos Iudæos particulariter illuminare, simul remouendo velamen cęcitatis, & disponendo, & gratiam conferendo. sicut frequenter fieri videmus: sed tota sinagoga simul in tenebris ambulat vsque ad Antichristum: sicut dictum est.

Ego dixi dij estis: & filij excelsi omnes.

Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de principibus cadetis.

Hæc est tertia pars, ĩ qua prędicit punitionẽ Iudæorum, propter eorũ ingratitudinem: B quia Christus venit de cœlo & factus est homo: vt eos ex hominibus Deos faceret, & filios Dei: sed ipsi noluerunt Christũ audire: imo voluerũt tanquã hoĩes manere. & quod deterius est, effecti sunt filii diaboli Christũ occidẽdo. Ad cuius intellectũ est primò notãdum, ꝙ licèt sola trinitas personarũ sit unus Deꝰ per naturã: tamẽ quadrupliciter aliqua creatura põt fieri, & dici Deꝰ. Primo modo ꝑ personalẽ vnionem: & sic solus hõ Chr̃s dicitur Deus, & factus Deus: quia fuit assumptus à verbo in vnitatem personæ. Secundo modo põt aliquis fieri, & dici Deus: per misticã incorporationẽ ad Christũ, & per vnionem gratiæ fidei, & caritatis. Et sic omnes fideles tanquã membra Christi qui est Deus: dicũtur dii, & facti dii per vnionẽ misticã ad Christũ Deum & hominẽ. Tertio modo quis F potest fieri, & dici Deus per participationem gloriæ: inquantũ Deus est, & erit omnia in omnibus in illa cœlesti gloria. primæ ad Corint. 15. Et sic soli beati comprehensores sunt dii tã homines quã Angeli. Quartò aliquis potest dici Deus per participationẽ, & officiũ inquantũ Deus cõmunicat alicui potestatẽ regendi, & gubernandi, & iudicandi in terra: & sic omnes reges, & principes, & prælati dicuntur dii in scriptura, & omnes iudices: vt dictũ est: quia omnis potestas à domino Deo est. Ideo dicit Christus Pilato: Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datum esset de super. Ioan. 19. Et non solũ iudices, & rectores dicuntur dii in terra: sed etiã

Michael

Michael dicitur quis vt Deus cœlo secundum officium regendi, & gubernandi ex parte Dei. Ex supradictis patet, q nulla creatura potest esse Deus, nisi per quandam participationem alicuius diuinę perfectionis: in quantùm Deus communicat alicui creaturæ aliquam perfectionem sibi propriam per essentiam. Et sic inquantũ communicat suam iudiciariam potestatem regibus, & principibus in terra: & prælatis ecclesiasticam potestatẽ, & claues discernendi, & ligandi, atq; soluendi, & sacerdotibus ministrandi sacraméta, facit eos Deos secundum officium. Et sic etiam homines facit Deos communicando suam sapientiam, Et sic Apostoli dicuntur Dii, quibus Christus communicauit, & nota fecit eis quæcunque audiuit à patre. Ioãnis decimoquinto. & ideo dicit Aristoteles. 10 Ethicorũ, q inquantùm possumus, debemus conari
B attingere cognitionẽ substantiarum separatarum, & imitari Deũ, vt possumus per sapiẽtiam: q a vt sic efficimur quasi. Dii. Itẽ Christus cõmunicando nobis suam gratiã, & merita suæ passionis nos fecit Deos per misticã vnionem, & cõmunicando suam gloriam, & beatitudinem nos fecit Deos per æternã fruitionẽ. Et sic patet quòd licèt solus Deus trinus & vnus sit Deus per naturam: tamen homines potest facere Deos per participationẽ gratię, & glorię. & sic dicit Boetius tertio de consolatione prosa. 8. Nam quoniã beatitudinis adeptione fiunt homines beati: beatitudo vero est ipsa diuinitas: diuinitatis adeptione beatos fieri manifestũ est: sed vti adeptione iustitię iusti, & adeptione sapiẽtiæ sapientes fiunt. ita diuinitatem adeptos Deos simili ratione
C fieri necesse est. oĩs igitur beatus Deus est. sed natura quidem vnus: participatione vero nihil prohibet esse plurimos. Secũdò est notandum, q sicut Deus fecit tripliciter homines Deos. s. per personalem vnionẽ, & misticam incorporationem, & per participationem siue communicationem gratię, & glorię &c. Ita pariter fecit homines filios Dei tripliciter. Nã primò Deus fecit Christũ hominẽ filium Dei naturalem per personalem vnionem ad verbum: quia tota illa persona dicitur vnus filius Dei naturalis. Secundò fecit omnes fideles filios Dei adoptiuos per adoptionem: inquantũ sunt Christo incorporati per misticam vnionem, & fidem, & gratiam. Nam sicut vnus est filius Deus naturalis: ita Christus verus Deus, & homo est vnus Christus misticus cum omnibus membris fidelibus suis ut pluries dictum est. Ergo sequitur, q sicut omnes fideles per talem misticã vnionem ad Christum dicuntur dii. non naturaliter nec personaliter: sed per participationem gratiæ, & talis vnionis: ita pariter dicuntur, & efficiuntur filii Dei non naturales: sed adoptiui, & per adoptionem. Tertiò ex consequenti nos fecit filios Dei per suæ gloriæ participationem, & communicationem: Ex quibus patet, quòd solus Deus fecit Christum hominem Deum, & filium Dei naturalẽ per personalem vnionem: sed Christus Deus, & homo caput ecclesiæ fecit oẽs fideles Deos, & filios Dei per regenerationem baptismalem, & misticam vnionem, & glorificationẽ: quia dedit eis potestatem filios Dei fieri. Ioãnis primo. Quòd autem per talem regenerationem, & incorporationem omnes fideles sint facti Dii, & filii Dei, & vnus Christus cũ E
capite suo Christo vero, & vnum cum Deo: ostendit saluator Ioannis. 17. in oratione ad patrem: cum dixit. O pater ego pro eis sanctifico meipsum: vt sint, & ipsi sanctificati in veritate: non pro his autem rogo tantũ, sed pro eis, qui crediturі sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnũ sint: sicut tu pater in me: & ego in te: vt & ipsi nobiscum vnum sint. Et ego claritatem, quã dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnũ: sicut & nos vnum sumus, & ego in eis: & tu in me: vt sint consummati in vnum &c. Ex quibus verbis dicit Augustinus: quòd non solum nos facti sumus ipse Christus, q ipse Deus sed ipse Christus, & ipse Deus factus est nos: & sic sumus facti Dii, & filii Dei per talẽ vnionẽ ad Christum: & sic cum ipso sumus, & concrucifixi, & consepulti, & conglorificati, & in eo baptizati, & cum eo consurreximus: vt ait Apostolus ad Roma. 6. Ex F
omibus supradictis patet: q tota causa Christum veniendi in mundum fuit, vt homines ex hominibus Deus faceret: vt inquit Augustinus super Ioãnem. Et quia omnes homines portabant imaginem ipsius Adam terreni: ideo venit secundus Adam de cœlo cælestis ad auferendam imaginem ab hominibus Adam terreni, vt portarent imaginem cælestem, vt ex hominibus Deos faceret: suã imaginem imprimendo: primæ ad Corinthios decimoquinto. Item Christus lux venit in mundum: vt ab hominibus Iudæis tenebras auferret, sed ipsi tanquàm homines terreni, & carnales dixerunt magis tenebras peccatorum

A catorum, in quibus ambalabant q̃ lumen veritatis: qđ prædicabat, & docebat: quia erãt corũ mala opera. Ioannis tertio. Et sic magis voluerunt manere hoĩes quàm fieri dii. Item dixit eis. Ioannis duodecimo. Ego sum lux mundi: ambulate in lucem: vt filii lucis sitis. Sed ipsi maluerũt esse, & manere in tenebris & filii tenebrarũ, & filii diaboli, quàm filii lucis, & filii Dei: q̃a cum tanta signa fecisset in eis, & coram eis non crediderunt. Ita cum multi de popularibus crederẽt, & baptizarẽtur propter doctrinã, & miracula Christi: tamen Scribæ, & pharisæi consiliũ Dei spreuerunt non baptizati, vt dicitur Lucæ septimo. Et sic patet qualiter Christus voluit Iudæos ex hoĩbus Deos, & inmortales facere, & peccatum ipsius Adam cum suis pœnis, & pęnalitatibus ab eis auferre: & imaginem gratiæ, & gloriæ, & diuinitatis eis imprimere per baptismũ: & filios adoptiuos Dei facere. sed ipsi B voluerunt in suo peccato tanquã hoĩes, & filii hominũ manere: supra quod peccatum addiderũt homicidiũ Christi: & sic facti sunt filii diaboli, eius desideria adimplendo, vt patet Ioãnis septimo. Et ideo q̃a Scribæ, & pharisæi cum suis sequacibus noluerunt à Christo illuminari, nec à peccato liberari: sed sub obligatione ipsius Adã manere mortales, & per homicidium, & obstinationẽ voluerũt diaboli fieri: inde est, q̃ Xp̃s puniuit eos pœna ipsi Adam comminata, & inflicta: quia duplici morte eos puniuit: scilicet tẽporali, & æterna, & puniuit eos pœna daboli. Nã sicut eiecit diabolum de cęlo, & substituit homines successores hæreditatis cęlestis: ita pariter C eiecit Iudæos à sedibus suis, & à regno, & sacerdotio, & redegit eos in perpetuam seruitutem per mundũ dispersos, & priuauit eos cęlesti hereditate: & tradidit eam populo gẽtili ad fidem conuerso. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hac tertia parte in persona Xp̃i sub paucis verbis. Vñ ait Christus. O miseri Iudęi ego dixi dii estis, & filii excelsi oẽs. i. ego deliberaui de cælo in mũdũ venire, & carnem assumere, & me hominem mortalẽ fieri. vt vos omnes essetis, & efficeremini dii & filii Dei excelsi, idest vt vos deos facerẽ per participationem, & gratiam: & filios Dei per adoptionẽ, & noluistis. Vnde ego veni lux in mundũ, declarando legẽ, & ꝓphetas: sed ne sciuistis nec intellexistis ex cęcitate affectata & perpetrata ꝓpter vestra mala opera. Et sic dilexistis magis tenebras quàm lucẽ, & decreuistis tanquàm obstinati in tenebris ambulare. Itẽ ego volui vos liberare à seruitute peccati, & diaboli, quando dixi: Si filius Dei vos D liberauerit, verè liberati eritis, sed noluistis liberari ab obligatione, & pœnis peccati ipsius Adã, nec à seruitute diaboli, nec à iugo legis, imo respondistis: Nos semẽ Abrahę, & liberi sumus, & nemini seruiuimus vnquã Ioa. 8. & sic noluistis esse vere liberi, nec fieri mecum filii Dei: sed filii diaboli proponẽdo me occidere, & fuistis facti filii diaboli desideria eis adimplendo. Nã sicut ille fuit ab initio homicida: ita voluistis me occidere, ne sup ipsũ regnarẽ proponendo, & etiã primos parentes in vtranq; mortẽ pręcipitãdo, ita vos fuistis homicidę me interficiẽdo, & illũ imitãdo. Nã diabolus ab initio proposuit, & desiderauit me occidere: sed vos tanq̃ filii, & imitatores per effectũ, desideriũ eius consũmastis, & implestis. Et ideo pœnas vtriusque. s. ipsius E Adã, & diaboli pendetis, & luetis, & patiemini. Nam primò sicut homines, & filii Adam moriemini in corpore, & anima, postquàm in eius peccato, & in obligatione permanere vultis, & nõ liberari. Secũdò sicut Lucifer vnus. i. primus de principibus paradisi cadetis, & non solũ à dignitate sacerdotali, & vestra terrena ciuitate Hierusalẽ, sed etiã à cælesti hęreditate cadentes in ęternam pęnã inferni destinabimini cum diabolo, cuius filii, & imitatores esse voluistis, & in cuius obstinatione permansistis. Et nota quòd supradictus versiculus cum sua intelligentia allegatur à saluatore. Ioan. 10 cõtra Iudęos arguentes ipsum de blasphemia: q̃a seipsum filiũ Dei dicebat vnde ait. Nõne scriptũ est in lege vestra. Ego dixi dii estis, & filii excelsi oẽs? Si illos dixit F deos ad quos sermo Dei factus est: & nõ põt solui scriptura, quẽ pater sãctificauit, & misit in mundũ, vos dicitis: quia blasphemat: quia dixi filius Dei sum? Si nõ facio opera patris mei nolite credere mihi. Si autẽ facio, & mihi non vultis credete, operibus credite: vt cognoscatis, & credatis, quia pater in me est, & ego in patre. Ex his verbis videtur Christus cõfirmare nõ solum dictũ prophetę. sed omnia q̃ dicta sunt in hac parte. s. quõ ipse est filius Dei naturalis missus in hunc mundũ, vt nos deos faceret. Et quomodo oẽs illi ad quos sermo Dei per Christum factus est, & crediderunt in eũ, sunt dii per mysticã vnionem, & filii p adoptionẽ, & regenerationẽ. Et quomodo illi, qui non crediderunt manent

A nent in obligatione, & mortalitate ipsius Adã tanquàm homines, & in seruitute, & tenebris diaboli tanq̃ filii eius. Deinde cũ dicit,

Surge Deus iudica terram: quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Dauid petit vltionem de Iudæis, & cõuersionem populi gẽtilis. Vnde ostendit, ꝙ sicut pœna Iudæorum fuit similis pœnæ hominis & diaboli quantùm ad casum: quia vterq; cecidit ab hæreditate: ita successio hæreditatis, & reparatio ruinæ Iudæorum fuit similis reparationi. Nam sicut Christus reparauit ruinam diaboli per iustificatos de filiis Adam, qui per gratiam: & fidem Christi, & humilitatem successerunt in hæreditatem cælestem amissam, & perditam à diabolo per superbiã & rebellionem, & inuidiam: Ita pariter Christus per conuersos ad fidem de populo gentili B præparauit ruinam sinagogæ. Nam populus gentilis ad fidem conuersus successit, & adeptus est hereditatem cęlestem, quã Iudæi perdiderũt per inuidiam, & auaritiam, & homicidium perpetratum contra Christum, & per obstinationem, in qua perseuerant, sicut eis Christus prędixit Matt. 8. Multi ab oriente, & occidente veniẽt, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cælorũ. Filii autem regni deiicientur in tenebras exteriores. Item Matthæi. 21. Auferetur à vobis regnum, & dabitur gẽti facienti fructus eius &c. Hoc est ergo, quod intendit dicere Dauid in hoc vltimo versu. Vñ ait. O Christe Deus & homo surge à mortuis, & iudica terram, i. condemna homines Iudęos terrenos, qui cælestia contempserunt, & terrena elegerunt, & sicut homines, carnales viuere, & manere C voluerunt, & ab obligatione Adam nõ liberari, sed in ea manere statuerunt. Et ideo priua eos non solum terrena: sed etiam cœlesti hæreditate, de qua cecidit diabolus, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus, idest eliges populum gentilem ad tuam hæreditatẽ, à qua eiecisti Iudæos propter suam iniquitatem, & rebellionem, & inobedientiã, & homicidium, & obstinationẽ. Sententia etiã huius vltimi versus conuenit cum primo. Quasi dicat. Quia Scribæ, & Pharisæi iniuste te ad mortem condemnarunt, & fuerunt peruersi iudices, pupillos, et viduas, et pauperes, egenos expoliando, & personas diuitum acceptando, & absoluẽdo, & innocentes condemnando, Ideo surge primò à mortuis, & iudica eos ad æternam pœnam priuando eos tua hęreditate, & conferendo eam omnibus te re- D cipientibus.

Ex toto isto psalmo possunt recolligi quinque conclusiones. Quarum

Prima est, ꝙ Christus diiudicauit Scribas & Pharisæos, eorũ falsam doctrinam, & peruersa iudicia exprobrãdo in primo aduẽtu.

Secũda conclusio. Quòd Iudęi ante aduẽtum Christi legem nescierunt: & Christum legem declarantẽ intelligere noluerunt, & post passionem Christi in sua obstinatione, & tenebris vsq; ad destructionem Hierusalẽ ambulauerũt, & ambulãt vsq; ad finẽ mũdi.

Tertia conclusio. Quòd Christus venit vt Iudęos deos, & filios Dei faceret, sed ipsi recusauerunt, & in suis peccatis, pœnis manere maluerunt.

Quarta conclusio. Quòd Iudæi sunt puniti pœna diaboli, & ipsius Adam tanquàm E imitatorçs eorum.

Quinta conclusio. Quòd gentiles ad fidẽ conuersi repararunt ruinam Iudæorũ, & successerunt in hereditatem eis. Quia propheta Dauid in persona Christi videtur comparare peccatum crucifixorum Christi, & ipsius sinagogæ peccato diaboli, & ipsius Adã quantũ ad pœnam, cum dicit: Vos autem sicut Adã moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis: ideo videtur, quòd hoc peccatum fuerit simile illis etiã quantùm ad culpam, & reatũ: quia pęna est effectus reatus: Et primò est videndum quod, & quale fuit peccatum diaboli, ex quo videtur quomodo peccatũ sinagogæ fuit simile illi quò ad culpam, & modum. Secundò videbitur quod, & quale fuit primorum parentũ, & in quo differt à peccato diaboli: ex quo videbiť quomodo, & in quo pec- F catum sinagogæ fuit simile peccato ipsius Adam, & in quo differt ab eo. Tertiò videbitur qũo pœna sinagogæ est similis pœnę diaboli, & ipsius Adã, & in quo differt ab vtraque.

Quantùm ad primum est notandũ, quòd ista quęstio, & materia est valde difficilis, primo: quia Moyses non scripsit nec explicuit peccatum, & casum diaboli, eò quòd nõ pertinebat ad eum: eò quòd sacra scriptura est via in Christum tanquàm redemptorem hominis, & finem legis, & prophetarũ, sed quia solus homo erat redimendus per Christũ, & non diabolus: ideo solum descripsit peccatũ & casum hominis, & non diaboli. Iõ in paucis locis scripturæ ve. te. memorať pc̃tm̃ diaboli, & quasi per accidẽs, s. Esa. 14. inquantũ

A Esaias assumit parabolam ex casu luciferi cōtra regem Babilonis dicens: quō cecidisti Lucifer &c. Et Ezechiele. 28. contra regem Tiri. di. Tu signaculum similitudinis &c. vt patebit, sed in no. test. hoc magis, & clarius explicat saluator Ioan. 8. dicens de diabolo, quòd ab initio homicida fuit & in ueritate non stetit &c. Item Luc. 10. Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem Item apoca 11. Factum est prælium magnnm in cœlo. Et ideo beatus Augustinus per coniecturas altissimè pertractat hanc materiā super Gen. & li. 11. & 22. de ciuitate. Et magister in secundo dis. 7. Et ibi omnes scolastici doctores medio altissimo, & subtilissimo cum verbis obscuris, & difficilibus in eū modum quem simplices capere non possunt. Sed quia expositio huius libri, & iste labor nō est ꝑ me assumptus
B pro peritis: sed pro simplicibus, vt dictum est in principio: ideo oportet me procedere per terminos plenos, & itelligibiles: vt simplices sacerdotes, & catolici capere valeant. Et semper cum correctione, & sub determinatione sanctę Romanæ ecclesię est dicendum, quòd quasi omnes doctores conueniunt in hoc, ꝙ diabolus peccauit per superbiam, quæ est appetitus proprię excellentię, & peruersæ celsitudinis secundū Augustinum. 11. de ciuitate Dei. Et omnes conueniunt in hoc, ꝙ appetiuit ęqualitatem Dei, propter illud. Es. 14. Statuā solium meū super astra cæli, & ero similis altissimo. Itē ꝓp illud Aug. super psal. 68. ꝙ Adam, & Eua vt diabolus volentes rapere diuinitatem perdiderunt felicitatē. Itē in quæstionibus no. ac ve. test. ꝙ diabolus elatione inflatus voluit esse vt Deus &c. Item in hoc conueniunt, quòd diabolus peccauit ex
C electione, & ꝑ consequens creatus in tanta perfectione non potuit eligere nec appetere aliquid simpliciter impossibile. Et iō est vidēdū, si aliqua æqualitas alicuius creaturę ad Deū sit possibilis quā diabolus potuerit appetere. Ad hoc est dicendū, ꝙ inter res duplex potest æqualitas cōsiderari quantū ad pręsēs spectat. Vna dr̄ æqualitas æquiparētiæ, & cōmēsurationis. Et altera æqualitas cōicatiōis alicuius proprietatis, & pfectionis. Prima æqualitas nullo modo pōt esse, nec cōsiderari: nec itelligi inter aliquā creaturā, & Deū, q̄a talis solū est inter diuinas personas: quia ęqualiter commensurationes sunt coæternæ, & coomnipotētes &c. Et nūquàm talē æqualitatē potuit Lucifer appetere nec etiā intelligere cū sit simpliciter impossibilis. Secunda D
aūt æqualitas est possibilis. Nā possibile fuit vt verbum assumeret humanitatem Christi ī vnitate personæ. Et per consequens, ꝙ cōmunicaret ipsi suam proprietatē personalē, & ꝑ consequens esset filius Dei naturalis: & ꝑ cōsequens, ꝙ cōicaret ipsi idiomata eorū, q̄ sunt Dei. s. ꝙ simul cū verbo illa humanitas adoretur, & cōglorificetur, & colatur. & ꝙ dicatur creator &c. Et ꝙ esset mediator inter Deū, & oēs angelos, & homines, & ꝙ cōicaret ipsi nō solū iudiciariā ptātem sup angelos, & hoīes sed imperiū super oēs creaturas, & super totū vniuersū, sicut videmus esse factū, & cōpletū in Christo: vt patet per totū discursū euangelicum. Vnde talis æqualitas nō est simpliciter impossibilis, q̄a semꝑ importat aliquam minorationem: q̄a Chr̄s semꝑ manet minor patre, & minor tota trinitate scd̄m humanitatem assumptam, sed semper dr̄ similis Deo E
eo modo, quo dictum est: q̄a semꝑ illa humanitas cooperabať cum verbo circa ista miracula faciēda: vt ait Damascenus. Diabolus ergo licèt ī principio nō potuerit appetere primā ęqualitatē ad Deū: tñ potuit appetere secūdā q̄a potuit appetere imperiū vniuersi, & totū illud, quod habuit Chr̄s ī sua incarnatione, & ascensione. s. accipere imperium vniuersi, & sedere à dextris Dei, & ī potioribus bonis gloriæ. Sed hoc diabolus non potuit appetere nisi peruersè, & contra voluntatē Dei: qui solum Christum ad hoc prædestinauerat ab ęterno: vt non solū per personalē vnionē, sed etiam per mortē, & passionē illā celsitudinē mereret. s. imperiū mundi: & vt esset triūphator, & redēptor, & glorificator gñis hūani. Sed Lucifer appetiuit supradictā celsitudinē, & imperium ꝓbať ratione, & autoritate. Nā F
licèt Lucifer non fuerit præscius sui casus ante lapsum, nec etiam casus hominis, tñ fuit p̄scius misterii incarnationis filii Dei, quia nō minus fuit releuatum ipsi q̄ hoi, qui ī illo sopore pręnouit incarnationē, vt inquit Aug. Et per consequens Lucifer vidit solium, & sedem præparatā supra totā naturā angelicam pro Christo homine futuro, cui erat tradēdū imperiū super totam naturam angelicam, & super oēm creaturam, absque hoc, ꝙ sciuerit misterium passionis, & redemptionis humanæ: quia diabolus ignorando casum hominis ignorauit etiam misterium passionis Christi, & humanæ redemptionis: sed non ignorant misterium incarnationis, & exaltationis

A nis humanitatis Christi: & sic habuit occasionem peruerse appetendi. Vnde in hoc conueniunt oēs doctores, & Lucifer appetiit summā celsitudinē, & æqualitatem quę sub Deo potest esse, & intelligi, sed talis est celsitudo, quā Christus possidet in vnitate ꝑsonæ verbi, sedens in potioribus bonis patris cum imperio totius vniuersi, ergo illam appetiuit diabolus. sed hanc non potuit appetere nisi contra voluntatem Dei, & deuiando à diuina voluntate, quæ est lex æterna in cuius cōformitate consistit oīs vera iustitia. ergo hoc non potuit facere diabolus sine peccato, imo dicunt aliqui quòd omnibus angelis fuit posita lex qualiter Deus præparauerat illam sedem pro Xp̄o hoīe à verbo personaliter assumēdo: cui credendū erat imperiū vniuersi, cui Deus decernebat, & volebat vt oēs angeli, & creaturæ obedirēt, & simul cū verbo eū

B addorarent, &c. Cui legi Lucifer cū suis sequacibus noluit obedire, imo solium, & sedē Christi attētauit & præsumpsit occupare, & vsurpare, ideo cecidit: angeli autem cæteri diuinæ legi, & voluntati obedientes manserūt in gratia confirmati, & tunc ex viatoribus facti sunt cōprehensores, & beati videntes Deū per gloriam. Sed quòd Lucifer attentauerit vsurpare sedem Christo præparatā supra totam euangelicam naturā, probatur per illud Esa. 14. cū ait. Qūo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris, qui dicebas in corde tuo. In cælo ascēdam, supra astra cæli exaltabo solium meū, & in monte testamenti in laterb⁹ aquilonis Ascendā super altitudinē nubiū, & similis ero altissimo &c. Ex quibus patet, ꝙ supra sedes omnium beatarū creaturarū statuit cōscendere vsque ad æqualitatē Dei, vbi nulla

C est nisi sedes Chri, qua celsitudine sub Deo maior nequit intelligi rōne vnionis, superq; sedem, & celsitudinē sedet virgo Maria rōne maternitatis super oīa alia astra cæli, & sup totā angelicā naturā. Hāc ergo celsitudinem putauit diabolus occupare absq; meritis ex sola nobilitate ꝓprię naturę qđ fuit oppositū de Xp̄o homine q per humilitatē, & laborē passionis voluit illā sedē adipisci: qđ vult explicare Paulus ad Philippenses secūdò, cū ait. Hoc. n. sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: q cū in forma Dei esset: nō rapinam arbitratus est se esse æqualē Deo, sed seipsū exinaniuit formā serui accipiēs, & habitu inuentus vt hō. Quasi dicat, ꝙ diabolus in principio per rapinā supra suam naturam, & con

D tra volūtatē Dei voluit absq; meritis rapere æqualitatem Dei, & illam sedē Christo præparare: sed oppositum fecit Christus vt Deus qui cū esset deus factus est homo, & sic sicut diabolus voluit tenere exaltari: ita vt Deus voluit humiliari, & fieri homo: & inquātum humiliauit semetipsum obediens patri vsq; ad mortem crucis, propter quod Deus pater dedit illi nomen, quod est super oē nomen. s. Iesus saluator: quod est nomen omnipotētię & iustitiæ: & gloriæ &c. sicut dictū est ps 3. vt in noie Iesu omne genu flectatur cælestiū terrestriū, & infernorū: qa tradidit ipsi imperiū totius vniuersi, quod diabolus absq; meritis cōtra voluntatē Dei præsūpserat cū rapina occupare. ex supradictis patet, ꝙ diabolus illud non fecit absq; inuidia cōcepta contra Xp̄m, postq̄ pręuiderat illam sedē præparatā pro hoc Chro homine futuro, ergo illico appetiuit mortē, & annihilationē Christi: quia

E præuidit Christum regnaturū, & inuidit, & sic concepit homicidiū, & appetiuit mortem contra Christum. Hoc voluit etiā explicare saluator Io. 8. qn̄ dixit de diabolo, ꝙ ab initio ille homicida fuit, qn̄ in veritate nō stetit: qa non solum fuit homicida præcipitādo Adam in mortem, sed prius fuit homicida appetendo mortem, & annihilationem Christi ne illā celsitudinē, quā ipse desiderabat conscēderet, & possideret. Et ideo Lucifer postq̄ fuit expulsus, & deiectus, illicò venit ad tentādū, & decipiendū hoīem, putans impedire misteriū incarnationis: ne Christus secundū carnem ex Adā nasciturus illam celsitudinē conscenderet: & ne Adam cū suis posteris sedes, quas Lucifer cū suis perdiderat, possideret. Et sic patet, ꝙ diabolus præuidit Chrm̄

F regnaturū in cęlo & inuidit ipsi. Tenuit ergo diabolus Lucifer talem ordinem in suo peccato. Nam primò ipse considerauit nobilitatem suæ naturæ super oēs alias creaturas. Et sic amauit seipsum cū sua delectatione, & sic appetiuit imperiū vniuersi. Exinde nouit sedem pręparatam pro Christo futuro dn̄o totius vniuersi, & tunc peruerso appetitu contra Dei voluntatē appetiuit illā sedē, & celsitudinē Xp̄i. Et exinde ex tali sup̄bia cōcepit odiū, & inuidiā cōtra Christū. Vltimo vero facta cōiuratione cū suis statuit, & pręsūpsit cōscendere soliū Xp̄i in contēptū Dei. pręuidit ergo Christū incarnandū, & regnaturum & inuidit, & odiuit eū. Secundo decreuit sedem eius vsurpare cōtra volūtatem. Sed tūc

A Michael obediẽs Deo deiecit draconẽ de cæ lo cum magna parte stellarũ, vt patet Apoc. 12. Et sic patet, ꝙ pctm̃ eius fuit cõsummatũ: incipiendo ab amore sui vsq; ad contẽptum Dei. Michael aũt cũ cęteris icęperũt ab amore Dei vsq; ad contẽptũ sui: vel à contẽptu sui vsq; ad amorẽ Dei: obedientes diuinæ volũtati. Et sic manserũt in gr̃a cõfirmati: & facti sunt beati per gloriã. Et sic patet, ꝙ pctm̃ diaboli incepit à superbia, quæ est initiũ oĩs peccati: & finiuit in inuidiã, & odiũ, & etiã homicidiũ cõtra Chr̃m. Et sic est dicendũ, ꝙ pctm̃ diaboli fuit inuidia cõcepta contra Chr̃m: ex appetitu peruersæ celsitudinis contra voluntatẽ Dei. Ex quo pc̃tõ manserunt tria scelera ꝑpetua in diabolo. Primò: q̃a mansit obstinatus nõ cognoscens reatũ suũ nec culpã. Secũdò mansit in indelebili inuidia, & odio contra Chr̃m: q̃ residet in illa sede, & celsitudine, &
B contra oẽs homines, qui successiuè possident sedes per humilitatẽ, quas ipsi perdiderũt ꝑ superbiã, & ingratitudinẽ, & iõ illico descẽdit ad tentãdũ hoiem in paradiso: & assidue tentat hoĩes, vt sint Deo rebelles, & faciat eos sibi socios esse pœnarũ. Tertiò: q̃a diabolus sẽper mãsit in illo appetitu dominãdi, & vt adoretur ab hominibus ex inuidia Chr̃i. Et sic sẽper laborauit adorari. Et sic itroduxit idololatriã: & detestabiles ritus, & superstitiones in mundũ, & semper nititur hoĩes deducere ad artes magicas, & sortilegia, & sacrilegia nefanda. Et sic diabolus quotidie, & iugiter parit iniquitatẽ, quã in illo peccato concepit contra Christum, & hoc de peccato diaboli. Quantum ergo ad secũdum. Aug. super illud psalmi. 68. Quæ nõ rapui tunc exoluebã: vi-
C detur dicere ꝙ eodem peccato peccauit Adã, & diabolus volendo rapere, & vsurpare diuinitatem. Nam diabolus quia ante voluerat rapere diuinitatem, q̃ñ dixit: statutam soliũ meũ, & ascendam super astra cæli, & similis ero altissimo &c. ille idem propinauit de calice superbiæ suæ primis parentibus quãdo dixit: Qua hora comederitis, eritis sicut dii &c. Et sic diabolus in foueam, & in idem genus peccati procurauit præcipitare primos parẽtes suadendò, vt præsumerent rapere diuinitatem sicut ipse. Et ideo dicit Augu. quòd Adã & Eua volentes rapere diuinitatẽ: amiserunt felicitatem &c. Sed ista verba Augustini sunt ad bonũ sensum intelligenda: sicut ipse declarata se super Geñ. Nam diabolus toto esse conatus est deducere ipsos primos parẽtes in

peccatum suum, & in sacrilegium, dicendo, D quòd si comederent essent sicut dii in ęqualitate. Sed hoc forsan non credidit Adam: sed comedit, vt gereret morem vxori, & ne displicerent ipsi, & ne destitueretur solatio. Et sic Adam non voluit directè rapere deitatem sed indirectè, inquantùm hoc sequebátur ex verbis diaboli, cuius votum secutus est Adã comedendo cibum prohibitum, imo indirectè fecit Deum mendacem, & inuidũ, vt dictum est psal. 13. Et ideo aliqualiter indirectè peccatum hominis fuit simile pc̃õ diaboli. Sed fuit magna dissimilitudo, q̃a non cum tàm iniquo proposito à mala voluntate fuit cõmissum, licèt fuit graue ꝓpter inobeniẽtiã, & ingratitudinẽ, & propter effectũ: quia omnes posteros infecit &c. His habitis ponĩt prima conclusio .s. ꝙ peccatum sinagogę fuit quasi per omnia simile peccato diaboli: quò ad obiectũ, & inuidiã, & alia annexa, ꝓbatẽ. E Nam peccatũ diaboli incepit à superbia, & pręsumptione proprię excellentię, & naturę & prorupit in inuidiã conceptã cõtra Xp̃m, & exinde seduxit oẽs alios sequaces ad propositũ sui cũ fraude, sed in oĩbus his peccauit sinagoga scribarũ, & phariseorũ, & sacerdotũ. igitur per omnia fuit simile. Maior fuit superius deducta, minor probatur. Nã quãdo Christus dixit Iudęis. Ioan. 8. Si filius vos liberauit. verè liberi eritis &c. Responderunt dicentes. nos semen Abrahę sumus, & nulli seruiuimus vnquàm. Ex quo patet, ꝙ cõtẽpserũt gratiã Dei: pręsumẽtes, & gloriãtes de propria carnali natura, putantes meritis, & viribus proprię naturę posse liberari, & saluari, & nulli peccato fuisse subiectos, & iõ respondit Christus dicens. Amen dico vobis, qui facit peccatũ, seruus est peccati. & sic pa F tet, ꝙ peccauerunt ex superbia. Item. 2. peccatum Iudæorũ fuit simile peccato diaboli: quò ad obiectũ, & inuidiã cõceptam contra Xp̃m, ꝙ patet Ioan. 11. Nã q̃ñ viderũt, ꝙ resuscitauerat Lazarum, dixerũt, nil facimus, ecce totus mundus vadit post eum. Ideo expedit, vt vnus moriatur pro populo &c. Et sic Caiphas detexerit inuidiã, quã iam ante cõceperant contra Christum, & conspirarunt omnes in necem Christi. Et hoc improperauerat eis Christus. Ioan. 8. dicens. Vos ex patre diabolo estis, & desideria eius vultis facere, ille homicida fuit ab initio &c. quasi diceret, ille ab initio desiderauit me occidere ne regnarem super eum. Et ideo vos tãquàm

membra

A membra, & filii diaboli vultis complere desiderium eius: me occidendo. Et sic patet qualiter peccatum iudæorum nō solum fuit simile peccato diaboli: imo fuit idē peccatū à diabolo ab initio inceptum, & desideratū, & per iudæos tanquàm per mēbra, & filios eius consummatū: quia eundem Christum Iudæi crucifixerunt, quem diabolus ab initio occidere desiderauit, ne super ipsum regnaret: & cuius sedem ascendere attentauit: vt dictum est. Itē tertio peccatum Iudæorum fuit simile pctō diaboli quò ad mendaciū, & sacrilegium. Nā sicut diabolus in veritate non stetit: sed cum mendacio seduxit suos complices: & cū mendacio seduxit primos parentes faciendo Deū mendacem, & inuidum, verba eius falsò glossando dicens, nequaquàm moriemini: scit enim Deus, ꝙ qua hora comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum, & malum &c. Ita B pariter ergo Scribæ, & Pharisæi nō steterunt in veritate qn̄ non crediderunt Christo qui, est prima veritas. Et fecerunt Deum mēdacem, & legem, & ꝓphetas quādo negarūt Chrm̄: quē Deus promisit in lege, & ꝓphetis, & fuerunt mēdaces quando populū simplicem deceperunt, & ad suā perfidiā deduxerūt. Et sic patet qualiter peccatū Iudæorū fuit quasi ꝑ omnia simile peccato diaboli, quò ad culpā, & obiectum, & modū. Et ideo dixit eis Christus. Vos ex patre diabolo estis, & cætera. Secunda conclusio, ꝙ peccatum iudæorū non solum est simile quò ad culpam, sed etiam quò ad obstinationem, & malitiam inueterata, ꝓbatur. Nam sicut diabolus post peccatū, & casum mansit obstinatus in eadem inuidia, & malitia contra Christum, non cognoscēs reatū suum, intātum ꝙ semper desiderat ipsū oc C cidere in se vel in suis fidelibus, & semper affectat diuinos honores, & adorari ab hominibus, & ideo semper inducit homines ad infidelitatē, & artes magicas, & blasphemias, & cætera scelera, vt Deū offendāt, & ne possideāt illud regnum cęlorum per gloriam, & humilitatem, quod ipse perdidit per superbiā. Ita pariter Iudęi semper manent in eodem odio contra Christū, & fideles suos, intātum quòd Scribæ, & Pharisæi nūquàm voluerūt cognoscere reatum suum, imo quanto magis diuulgabat̄ fama resurrectionis Iesu Christi, et ei⁹ diuinitatis, & maximè in die pē. per receptionem spiritus sancti in apostolis, & per cętera miracula: magis occęcabātur in sua perfidia & obstinabantur in iram, & in odium contra Christum, & apostolos. Ideo persequebantur D eos, vt patet per totum discursum Act. apostolorum. Vnde intantùm manent obstinati in odium, & iram, & inuidiā contra Christū, ꝙ nō solū placet eis, ꝙ patres eorū occiderint Christum, sed omnes isti successores desiderāt ipsum occidere, Et quia ipsum nō possūt habere, ideo quasi quolibet anno crucifigunt aliquem Christianum in memoriam eius, putātes occidere Christum in illo Christiano, prout pluries compertum est in diuersis partibus mundi, sicut dictum est psalmo sexagesimo septimo. Ex quibus patet qualiter manet eadem iniquitas, & odium cōtra Christū tanquàm morbus hæreditarius in Iudæis modernis successoribus illorum. Ex quo manifestè cōcluditur, ꝙ peccatū Iudeorum est simile peccato diaboli: quo ad obstinationem, & odium inueteratum cōtra Christum, & suos fideles. Tertia conclusio, quòd peccatum Iu- E dæorum, est simile peccato diaboli quò ad pœnam. Nam triplex est pœna, scilicet damni, & vermis, & ignis. Pœna dāni eius est quia perdidit locum, & beatitudinem naturalem, quam in illo statu viæ possidebat, & beatitudinem glorię sibi supernaturalem, quā fuisset adeptus, si stetisset, et paruisset, quam beatitudinem possidēt angeli boni. Pœna aūt vermis eos magis affligens est, quando vidēt hoīes iustos inferiores in natura possidere per gratiā & humilitatem, quod ipsi perdiderunt per superbiam. Pœna autem ignis eorum est, ille ignis inferni: qui paratus est diabolo, & angelis eius. Matth. 25. Talis ergo fuit, & est pœna triplex Iudæorum ex illo peccato. Nam primò perdiderunt ciuitatem locum, & sacerdotium, exules, & dispersi, & captiui per mundū, & non solū perdiderunt ista bona tē F poralia: sed ēt bona spiritualia, & cęlestē beatitudinē, quam fuissent consecuti si Christo paruissent, & credidissent. Secūdò patiuntur pęnam vermis quādo vidēt, ꝙ ipsius reprobatis, & abdicatis populus gentilis ad Chrm̄ cōuersus possidet gratiā, & gloriā, quā ipsi perdiderunt, & hoc est qđ magis eos affligit: qa vident, ꝙ Christiani conuersi ex populo gentili adorāt, & colūt Deū Abrahā, & Isaac, & Iacob, & nominant̄ noīe Israel, & semē Abrahæ, &c. Tertia est pęna ignis quā Iudæi patiūtur simul cum diabolo, & angelis eius, prout dixit eis Christus. Matth. 8. quòd multi venient ab oriente, & occidente, & recūbent cū Abraham Isaac, & Iacob in regno cœlorum.

Filii

A Filii autem regni eiicientur foras, & mittentur in tenebras exteriores, & in caminū ignis. In quibus verbis Christus explicat triplicē pęnā illius populi, scilicet damni, & vermis & ignis. Ex quo patet, quòd peccatum Iudęorum est simile peccato diaboli, quo ad culpā & pœnam Quarta cōclusio. Quod peccatum Iudæorum fuit simile peccato Adæ quātum ad translationem in posteros, & successores, probatur. Nam sicut Adam peccando obligauit se, & posteros suos ad mortem corporis, & animæ, & perdidit originalem iustitiam cum suis promissis pro se, & suis, & per generationem carnalē transmisit culpam in posteros cum suo onere vt dictum est psalmo. 13. & 45. Ita pariter Iudæi crucifigentes Christum quando dixerunt, Sāguinis eius super nos, & super filios nostros, obligauerunt se, & omnes B posteros suos ad culpam, & pęnam illius peccati, quod manifestè videmus esse factum quo ad pęnas temporales, in quibus iugiter laborant, & affligunē prout dictum est, & etiā quo ad pęnas spirituales, quia in eadem obstinatione, & cęcitate perseuerant, & in eadē pęna damni, & vermis in præsenti, & ignis in futuro, nisi conuertantur. Ex quibus patet, ꝙ Iudæi moderni duplici peccato, & penæ, & seruituti sunt subditi, & obnoxi. Primò peccato ipsius Adæ cum omnibus suis pęnis, & damnis, postquàm per Christum nolunt liberari. Secundò subiiciuntur peccato suorum progenitorum, qui Christum crucifixerunt, & hoc cū omnibus maledictionibus scriptis psal. 34. & 68. & 108. Et sic peccatum Iudęorum includit peccatum diaboli, & peccatum ipsius Adā, ex quo noluerūt liberari, sed addiderunt homicidium Christi super illud & C vltra hoc addunt obstinationem & proteruitatem, & sic est grauissimum. Quinta cōclusio. Quod peccatum Iudæorum est dissimile peccato diaboli quantum ad remissionē. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ diabolus fuit viator à primò instanti creationis vsque ad suam eiectionem, & casum: & eiectio eius fuit terminus eius viæ, & sic est dicendum, ꝙ peccauit in termino, & per consequens ex inde post casum peccatum eius mansit irremissibile carens loco, & spatio pœnitendi. Secus fuit de homine: quia semper fuit viator in illa paradiso, & mansit viator post lapsum vsq; ad mortē, & sic non peccauit in termino sed in via, cuius spatium pęnitendi non terminatur nisi per mortem. Et ideo peccatum homi-

D nis fuit remissibile, & peccatum diaboli irremissibile. Ita pariter est dicendum de peccato Iudæorum. Nam licet tota sinagoga in cōmuni nō conuertatur vsque ad vesperā mundi prout dictum est: tamen quilibet Iudæus est viator vsque ad mortem suam, in quo spatio potest cōuerti, & baptizari, & effici membrum Christi. Vnde Actu. 2. dixit beatus Petrus Iudæis crucifixoribus. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum &c. Et baptizati sunt illa die tria millia, & postea multo plures. Ex qbus patet quòd peccatum Iudęorum remissibile est particulariter vnicuique per baptismum, & pęnitantiam vsque ad mortem. Tota ergo sententia huius psalmi est, quod Christus filuis Dei cum ab æterno esset Deus venit in mundum, & factus est homo. vt ex hominib. E deos faceret per gratiam, & participationem: & ex filiis Adam carnalibus, & peccatoribus & seruis faceret filios Dei adóptiuos, & libertinos, & immortales, & spirituales. Sed Iudæi noluerunt Christum intelligere, nec lumen eius recipere, sed in primo peccato ipsius Adam tanqnàm homines carnales manere. Et supra peccatum ipsius Adę addiderunt homicidium iniustum Christum occidendo. Et sic facti sunt filii diaboli, & membra eius adimplēdo desiderium antiquum diaboli: quia homicidium Christi, quod ab initio diabolus desiderauit, Iudæi de facto adimpleuerunt, & cōsummauerunt. Et puniti sunt pęna hominis, & diaboli. Nam mortui sunt duplici morte, scilicet corporis, & animæ secundum sententiam datam in Adam. Et puniti sunt pęna diaboli tanquàm filii, & membra eius, quia cęciderunt à bono temporali præsenti, & à cęle- F sti futuro ipsi promisso. Et populus gentilis successit in eius hæreditatem per gratiam, & gloriam Christum recipiēdo. Vnde sicut sinagoga cęcidit ab omnibus supradictis bonis præsentibus, & futuris, & incidit in omnia mala cōtraria, item gentilitas per fidem surrexit ab omnibus malis, in quibus erat, & successit in bonis, à quibus cęcidit diabolus, & sinagoga. quia gentilitas facta est hæreditas Dei per fidem, & consecuta est cælestem hæreditatem per gloriam. Et in hoc consistit tota sententia, & intelligentia huius psalmi.

PSALMVS. LXXXII.

DEus quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris Deus.

Titulus

A Titulus: Psalmus cantici ipsi Asaph. p hoc, q dicitur psalmus cantici ostenditur, q cantabatur voce humana simul cum instrumēto musico, per hoc autē, q dicitur ipsi Asaph ostenditur, q dirigitur toti ecclesię quæ petit vltionem de persecutoribus suis: Ad cuius intellectū est notandū, q Dauid qui semper optauit scire discursum illius populi, & templi qd̄ prȩceperat ędificandum per Salomonem, & totius regni, & ciuitatis Hierusalem: quam ipse ampliauit: præuidit in spiritu qualiter ille populus erat multipliciter affligēdus à Caldæis, & finitimis propter peccata eius. Et maxime præuidit obsessionem, & vastationem futurum. Primò per Salmanasar & Sennacherib. Et captiuitatem, & destructionem per Nabucodonosor. Et vastationem per Antiocum. Et præuidit etiam eorum finales
B punitiones: In quibus vastationibus præuidit in duplici spiritu persecutionem, & vastationem ecclesiæ faciendam per Mahometū, & Antichristum: Vnde præuidit in spiritu, quòd sicut istę nationes Arabum scilicet Agareni, & Ismaelitæ, & Amalechitæ, & Moabitæ, & Amonitæ &c. semper infestarūt, & vexarunt illam Hierusalem, & terram Israel terrenā. ita postea recipientes sectam Mahometicam debebant molestare, & vexare, & vastare Israel, & Hierusalem spiritualem. scilicet ecclesiam Christi. Vnde sicut ecclesia Christi fuit incoata in illa Hierusalem terrena, & exinde deriuata, & diffusa per totum orbem: propter quod dicitur vera Hierusalem & Israel: ita pariter illa maledicta secta Mahometi fuit incoata in Arabia, & exinde deriuata, & diffusa quasi per totū orbem ad affligendā ecclesiam nostris demeritis exigentibus quā
C sectam receperunt omnes Turci, & magna pars Tartarorum: qui simul cū Arabibus modò persequuntur ecclesiam. Vnde illæ primę persecutiones fuerunt figurę huius persecutionis ecclesię: quæ modo fit per Sarracenos. Et sic etiam præuidit punitionem temporalem, & æternam eorum. Et ideo Dauid propter has persecutiones ecclesiæ principaliter fecit hunc psalmum: in quo dum facit. Nam primò per modum querelæ explicat, & prædicit destructionem ecclesiæ faciendam per Mahometum, & suos. Secundò petit vltionē in vindictam: ibi. Fac illis sicut Madian. Quātum autem ad primum est notandum: quòd anno domini sexcentesimo vigesimo imperāte Constantino filio Heraclii Ormisda Rex

Persarum filius Cosdroæ Christianus rebellauit contra Constantinum prædictum, & cōtra totum imperium Romanorum. D Tunc imperator Constantinus misit capitaneos, & duces suos, & copias contra regem Persarum, & posuit cōductores in Damasco, & Antiochia cum copia pecuniarum; qui conducerēt milites, & armigeros contra Persas. Tunc venerunt multę nationes ex Arabia, scilicet Idumæi, & Sarraceni, & Ismaelitę. Et multæ alię nationes Arabum quę vagabantur per Arabiam, & Sitiā, & Aegiptum, furto raptuq; viuentes. Isti autem venerunt Damascum vt conducerentur, & stipendium Romanorum acciperent: quibus conductores Romanorū, & Gręcorum responderunt: q aurum Romanorum non erat dandum canibus, & seruis: quales Arabes erant: sed liberis, & nobilibus græcorum, & latinorum: tunc Arabes indignati E recesserunt à Damasco, & nunciauerunt hoc verbum omnibus nationibus, & societatibus Arabum, qui omnes congregati in finibus Syriæ, & iuxta Iordanem inceperunt rebellare contra Romanos, & fines Romanorum vastare, & subiugare. Et vt hoc facilius possent adimplere: elegerunt in principem Mahometum virum callidum, & malitiosum, & impurum. Et sic ceperunt omnes terras quas Romani in Arabia petrea possidebant. Et intrarunt Syriam, & ceperūt Damascum Metropolim omnium ciuitatum Syrię. Et processerunt per Syriam, & Aegiptum vastando, & subiiciendo ciuitates imperii Romanorum. Accidit eodem tempore, q in Arabia, & Syria, & Aegipto laborabant multæ sectæ Hereticorum: maxime secta Nestorii; qui ponit in Christo duas personas per se diuisas: dicit enim quòd Deus habitat in Christo F non personaliter vnitus: sed tanquam in viro perfecto. Laborabat etiam secta Berilli Bostrancæ ciuitatis Arabię episcopi: qui dicebat Christum ex spiritu Dei esse genitum: tamen totaliter incepisse à Maria matre eius, & esse purum hominem: nisi inquantū paterna deitas habitabat in eo. Laborabat etiam tunc temporis Iacobitarum secta: quia ponūt vnam tantū naturam in Christo: Et simul baptizantur, & circunciduntur. Laborabat etiā ibi tunc temporis secta Manicheorum, qui dicunt Christum mortuum non fuisse: nisi ex quadam apparentia: Sed quia papa Romanus simul cum patriarca Gregorio excommunicauerat prædictas sectas, & quia prædi-

A ctæ sectæ recesserant à latinis, & græcis: ideo adhæserunt libenter Arabibus, & Sarracenis, vt eos defenderent ab imperio, & papa Romano. Et sic in breui Sarraceni occuparunt Hierusalem, & totã Syriã, & oẽs tres Arabias, & Aegyptum inquantùm hæretici dabãt eis introitũ per omnes ciuitates cõtra catolicos. Et sic factus est fortis exercitus Sarracenorũ. Tunc Mahometus excogitauit qualiter posset retrahere Arabes suos à ritu, & cultu Romano catolicorũ. Vnde excogitauit nouũ modũ colendi Deum. Et dixit ꝙ Deus reuelauerat sibi modum quõ Deus debebat adorari, et coli. Et ædificauit templum in Damasco qđ mesquitam vocant. Et ibi docuit omnes sui exercitus adorare. Et pręcepit mesquitas ædificari per totã Arabiam, & remoueri cruces ab ecclesiis, & oratoriis, & auferri calices, & cætera vasa argentea, & aurea, & cætera iocalia B ecclesiarum, & exinde processit cõtra Persas. Et occupauit totum regnum Persarum, & totã Mesopotamiam, & Caldæam. Mahometo aũt mortuo eius exercitus fuit diuisus in tres partes. Nam Abdalla Motalif cum magno exeritu venit versus occidentem, & occupauit totam Aphricã, & etiã Hispaniam, destruẽdo, & vastando omnes ecclesias. Et omnes subiectos cogebat seruare sectam Mahometi. Quæ quidẽ secta fuit cõposita p Sergiũ, qui erat de secta Nestorii, et per alios. 12. qui ex quatuor sectis. s. ex secta Nestorii, & Berilli, & Manichæi, & Iacobi Alcoranũ suũ cõposuerunt. Et sic dicũt Christũ esse filium Dei genitum ex spiritu Dei, hominem, & nõ Deũ. Et ꝙ in die passionis non fuit ipse mortuus, sed de medio iudæorum raptus est in cęlum. Et ꝙ alius similis ipsi fuit captus per Iu C dæos, & crucifixus. Et sic ẽt vt placerent Iacobitis præceperunt Sarracenis circuncidi. Et hanc sectam Sarraceni cogunt obseruare omnes sibi subiectos. Vnde sicut multi ex quatuor supradictis sectis adhæserunt Mahometo: ita compositores Alcorani qui erãt de supradictis sectis, vnusquisq; posuit al'qđ de sua secta. Et apparuit illa bestia multiformis & diuersis & fœdis depicta coloribus, quã bestiam Daniel pardũ appellat cap. 7. vt dictũ est psal. 73. Sed quia Iacobitæ & Nestoritæ liberè, & sponte se Sarracenis subiecerunt, & eis introitum per ciuitates prębuerunt: ideo Sarraceni permiserunt eos liberè viuere in suis sectis, & libertatibus vsque ad præsentẽ diem p totam Agyptum, & Syriam, & Mesopotamiã, & Armeniam, & Persiam, & Mediã D vbi reperiuntur in maximo numero tàm Nestoritæ quàm Iacobitæ. Ex alia autem parte exercitus Sarracenorum constituit ducẽ Homar generum Mahometi qui cepit oẽs puincias orientales vsque ad Indum. Et sic omnes subiectos coegit seruare sectam Mahometi. Et destruxit omnes ecclesias catolicorũ, vel ex eis mesquitas fecit. Postea anno domini millesimo. 63. venerũt Turci, & receperũt se ẽtiam Mahometicã. Et sic sub illo nomine occuparunt omnes Armenias, & Asiam minorem, & totam Græciam. Anno autem millesimo ducentesimo duodecimo surrexerũt Tartari, & subiecerunt sibi omnes Indias, & totã Scythiam vsq; ad Tanaim, & Borysthenem, & ad fines Rutheniæ: quorum Tartarorũ maior pars suscepit sectam Mahometicã. Ex quo patet, ꝙ illa maledicta secta, quę incepit in E Arabia per Idumæos, & Ismaelitas, & Agarenos, & Amonitas, & Amalechitas, & cæteros Arabes, destruxit, & vastauit quasi totam religionem Christianam, & ecclesiam catolicam vsque præsentem diem. Et hoc est qđ intendit dicere Dauid in hoc psalmo. Vnde dicit. O Christe Deus, & homo: quis similis erit tibi in potentia, & virtute? quia non solummodo eris homo. sed etiam Deus, & cognoscetur omnipotentia tua cum veneris ad puniendos inimicos tuos scilicet Mahometum, & Antichristum.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt: & qui oderunt te extulerunt caput.

Super populum tuum malignauerunt consilium: & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Dixerunt venite & disperdamus eos de gẽte, & non memoretur nomen Israel vltra.

F *Quoniã cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ.*

Moab & Agareni Gebal & Amon, et Amalech alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Et enim Assur venit cum illis, facti sunt in adiutorium filijs Loth.

Quoniam ecce inimici tui s. Mahometus, & Antichristus extulerũt caput, & superbiã, & prosperati sunt & multiplicati. Et extulerunt regnum suum, & dominium super totũ orbem, & malignauerunt. i. malignum consilium fecerunt super populum tuum Christianum. Et cogitauerunt consilium malum aduersus sanctos tuos Christianos. Vnde isti inimici tui deliberauerunt, & dixerunt: venite, &

A te, & disperdamus eos. s. Christianos de gente. Et nomen Israel, s. Christianitatis, quę per Israel intelligitur: non memoretur vltra; sed destruatur tota religio Christiana. Vnde dicit, inimici tui extulerunt caput: quia Idumæi & Ismaelitæ, & cæteri Arabes infra nominati extulerunt caput: quia Mahometum, & Turcum: & etiam Tartarum, & Antichristum in principem, & prælatum exaltauerũt, & constituerunt. Et sic super populum Christianorũ malignauerunt, vt ex diuersis sectis, & hæresibus sectam Mahometicam conficerent. Et hoc est consilium malum, & falsum quod aduersus sanctos tuos cogitauerunt, immania tormenta eis inferendo, & diuersis pœnis eos afficiendo. Hoc dicit: quia Sarraceni multa millia sanctorum monacorum, & eremitarum, & sacerdotum in Aegypto, & Mesopotamia, & Siria martirio coronauerũt.
B Vnde dixit Antichristus, & Mahometus: venite disperdamus fideles de gente, idest de mundo. Et Israel scilicet ecclesia catolica vltra non nominetur: sed totaliter extinguatur, & eradicetur. Quoniam omnes isti infrascripti: scilicet tabernacula Idumæorũ, & Ismaelitæ, & Moabitæ, & Amonitæ disposuerunt, & moti sunt ad vastandum testamẽtum Dei, & totam ecclesiam. Vnde est notandũ, quòd omnes istæ nationes hic nominatæ habitabant in Arabia, & congregatæ sunt cum Mahometo ad vastandum ecclesiam in principio illius sectæ. Et sic subiecerunt maiorem partem mundi: quibus adhæserunt Tartari, & Turci. Vnde nota, quòd Idumæi habitant vltra Iordanem in principio Arabiæ petreæ, & iusti communiter habitant in taber-
C naculis, & tentoriis: quoniam descendunt ab Edon fratre Iacob: qui vagabatur cum tentoriis cum suis gregibus, & armentis: Ismaelitæ sunt filii Ismaelis filii Abraham de ancilla: Amon, & Moab sunt filii Loth nepotis Abrahæ, à quibus denominantur Moabitæ, & Amonitę: omnes isti habitabant in Arabia petra: Agareni sunt etiam filii ipsius Agar: & omnes isti tàm Ismaelitæ quàm Agareni habitabant in Arabia: qui postea nominati sunt Sarraceni occupantes sibi nomen ipsius Sarræ, cum sint filii Agar ancillę. Gebal, & Amalech pariter habitabant in Arabia propè terram promissionis. Item Alienigenæ sunt Philistæi, qui erant intra terram promissionis. Et habitantes Tyrum pariter sunt congregati cum Mahometo. Item Syrii siue Assyrii adhæserunt Mahometo: ideo ponuntur hic D principales. Et ideo dicitur, quòd venerunt in adiutorium filiis Loth, idest Amonitis, & Moabitis. Vnde licet omnes isti nominati denominentur à nominibus primorum, qui inhabitarunt Arabiam scilicet Ismael Edon, & Moab & cætera. tamen tempore Mahometi omnes erant Christiani licèt laborarent in diuersis hęresibus, & sectis: sed indignati propter supradictam contumeliam eis dictam: quia vocati sunt canes à conductoribus Græcorum, & Latinorum: ideo rebellauerunt: & Mahometo, & eius sectę adhæserunt. Et ideo ponuntur primi persecutores ecclesiæ in hoc psalmo, vnde habuit ortum illa secta, & à quibus est propagata per totum orbem.

Fac illis sicut Madian, & Sisaræ: sicut Iabin in torrente Cyson.

Disperierunt in Endor: facti sunt, vt stercus terræ. E

Pone principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebee & Salmana.

In hac secũda parte propheta implorat diuinam vindictam petens vltionem de supradictis persecutoribus ecclesiæ dicens. O domine Iesu fac illis, idest omnibus Mahometanis, qui vastauerunt ecclesiam tuam, sicut fecisti Madian, & Sisare in torrente Cyson. Quasi dicat. Fac vt populus Christianus superet eos sicut Barath debellauit Sisaram ducem Iabin prope torrentem Cyson, quem Sisaram Iabel interfecit in tentorio, vt patet Iudicum. 3. Qui quidem inimici disperierunt in Endor, idest in illo loco prope Cison. Et facti sunt, vt stercus terræ, quia cadauera eorum putrida traxit torrentes Cyson, & manserunt in sepulta putrida, vt stercus terræ. Iu F dicum. 5. Et fac etiam, vt populus Christianus superet eos sicut Gedeon vicit Madianitas, quorum principes fuerunt Oreb, & Zeb & Zebee, & Salmana, qui fuerunt capti, & eorum capita scissa, & Gedeoni oblata, vt patet Iudicum septimo.

Omnes principes eorum qui dixerunt: hæreditate possideamus sanctuarium Dei.

Deus meus pone illos vt rotam: & sicut stipulam ante faciem venti.

Sicut ignis qui comburit siluam: et sicut flamma comburens montes.

Ita persequeris illos in tempestate tua: & in ira tua turbabis eos.

Imple facies eorum ignominia: & querẽt nomen

A *men tuum domine.*

Erubescāt & conturbentur in sæculum sæculi: & confundantur & pereant.

Et cognoscant quia nomen tibi dominus: tu solus altissimus in omni terra.

O Christe Deus pone oēs principes. eorū: s. Mahometanorom. s. Arabes, & Turcos, & Tartaros: qui sunt principales nationes in illa secta: qui dixerūt possideamus sanctuariū. i. totam ecclesiā Dei hæreditate. i. qui statuerunt subiicere sibi totam Christianā religionē: pone ergo eos vt rotam: quæ quidem rota non est stabilis: sed pars summa cadit, & fit infirma rotando: ita isti ruant à potestate, & dominio. Et pone eos sicut stipulam ante faciem venti. i. quòd ventus, & sententia furoris tui propellat eos, & remoueat à dominio. Et sicut ignis cōburens siluas, & sicut flamma cōburens montes: ita tu persequeris illos in tēpestate sententię tuæ: & conturbabis eos in ira tua. Vnde nota, ꝙ propter ista supradicta dicūt multi, ꝙ sectā Mahometica debet perire ante aduentum Antichristi, & diuidi in tres partes. Quarū duæ debēt se mutuo gladio interimere, & delere. Tertia āt vidēs cōfusionem eorum, & cognoscens veritatem se debet Christianæ fidei subiicere. Et iō sequitur: imple facies eorum ignominia. Et sic confusi quærent nomen tuum. i. fidem tuā recipient. Sed aliæ duæ partes erubescant, & conturbentur in sęculū sęculi inter se. Et cōfundantur, & pereant se adinuicem occidendo, vt cognoscant tunc quia dominus est tibi nomē: item qa tu es Deus omnipotens, & quia tu es Deꝰ altissimus super omnem terram. Totum etiā hoc supradictum, & præfata sententia potest intelligi de ipso Antichristo, & eius sequacibusquē dominus interficiet spiritu oris sui. 2. ad Tessalonicenses. 2. quem videntes sequaces eius manebant cōfusi, & erubescent, & cōfundentur prę nimia confusione. quorum aliqua pars quæret nomen domini, maximè Iudæi. Et sic conuertentur ad dominum in fine sęculi: quia cognoscent, quòd Iesus Christus est verus Messias, et verus Deus, et dominus, & altissimus super omnes creaturas. Cæteri aūt obstinati peribunt in flamma ignis, & p cæteras quindecim tribulationes memoratas p doctores in fine sęculi. Sed maximè Iudęi, & cæteri infideles erubescent, & conturbabūtur, & cōfundentur cum videbunt Iesū Christum venientem ad iudicium cum potestate magna, & maiestate: quia tunc cognoscet ipsum esse verū Deum, & dn̄m, & Messiā in lege promissum, & habentē omnē potestatē in cœlo, & in terra, & in inferno. Et sic peribūt qn̄ dicet eis. Ite maledicti in ignē æternū. Ex quibus patet: ꝙ iste psalmus pōt ꝓpheticè, & literaliter exponi de persecutionibus populi iudaici ante aduentum Christi: sed melius, & magis propriè de vastatione ecclesiæ facta p Mahometum, & sequaces eius; & ēt per Antichristū. Sed ēt pōt moraliter exponi de quacunq; ꝑsecutione ecclesiæ, & cuiuslibet viri iusti facta per diabolū, & eius mēbra quæ intelliguntur per illa nomina, & nationes supra memoratas. Nā Idumęa interpretatur sāguinea. Et Ismael obediens mundo. Moab sine lege. Agareni aduenæ. Gebal vallis uana. Amō populus turbidus Amalech auarus. Alienigenæ cōtra legem Christi. Tyri angustiantes, siue tribulantes. Assur deprimens, & delatus. Loth declinans, & apostata. Per omnes istos intelligūtur persecutores iustorum, & fautores. Antichristi. Nam Antichristo adhærebūt sanguinarii, & homicidæ, & obedientes mundo, & peccato, & homines sine lege, & Aduenæ: scilicet Gog, & Magog, & cupidi, & vani, & hipocritę, & simulati, & raptores inimici legis Chr̄i, & crudeles, & superbi, & elati, & apostatæ à fide Christi, propter lucrum, & voluptates, & omnes isti semp fuerunt persecutores iustorū, & omnes tales adhęserunt Mahometo, & obseruant eius sectam, & adhęrebunt Antichristo. Et de omnibus his conditionibus hominum conquerit ecclesia: eò ꝙ ab eis continuè affligitur, & est affligenda vsque ad Antichristum.

PSALMVS. LXXXIII.

Quām dilecta tabernacula tua domine virtutum: concupiscit & deficit anima mea in atria domini.

Cor meum, & caro mea exultauerūt in Deū viuum.

Titulus. Ad victoriā siue ī finē pro torcularibus filiis Core psal. per hoc, ꝙ dicitur ad victoriam siue in finem ostenditur, ꝙ iste ps. cantabatur cum toto conatu à filiis Core in tempore torcularium. s. mense septembri. Ad cuius intelligentiam est prænotandum: vt supra dictum est psalm. 80. quòd quatuor festa præcepit Deus celebrari in mense septembri, scilicet festum neomeniæ: quod licet in principio cuiuslibet mensis celebraretur pro diuina gubernatione: tamen in illo mense maximè

A mẽ celebrabatur per collectionẽ vindemiarũ & omnium fructuũ. Secundum festũ erat festum tubarũ pro sacrificio ipsius Isaac. Tertium festum propitiationis: eò ꝙ Deus propitiatus fuerat eis post cõflationẽ vituli. Quartũ festum fuit tabernaculorũ in memoriam illorum. 40. annorũ quibus habitabant in tabernaculis per desertum. sed hoc festum non celebrarunt nisi postꝗ iã quieuerunt in domibus suis in terra promissionis & fixerũt tabernaculũ in Silo. & ideo tale festũ dicebatur festũ quietis inquãtum finierant suã peregrinationem. Sed licet ista quatuor festa Deus praeceperit in memoriam illorũ mysteriorũ, tamen quia illa mysteria non erãt gratia sui sed gratia magnorũ mysteriorũ in nouo testa. quod quidem no. testa. est finis totius legis veteris, ideo quęrenda sunt mysteria figurata per supradictas figuras. Ad cuius intelligẽtiam est B notandum secundum Aug. de catechizandis rudibus, ꝙ lex vet. siue test. vetus nihil aliud est nisi occultatio no. testa. & nouum testam. nil est nisi manifestatio veteris. Et sic totum testa. ve. se habebat vt ager frugũ, aut vinea: aut peregrinatio. Lex autem euãgelica se habet vt area in qua teruntur fruges & colligitur granum in horreum & separatur à paleis ceremoniarum; vt dicebat Ioannes baptista de Christo, cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream suam & congregabit granum in horreum suum, paleas aũt comburet igni inextinguibili. Matt 3. & Lucae. 3. Ex quibus patet, ꝙ Christus, & apostoli fuerunt trituratores huius areae, & dimiserunt nobis fructum sacramentorum combustis, & annihilatis paleis, & ceremoniis legis. Ideo dicit Chri- C stus ipsis apostolis. Ioan. 4. Alius est qui seminat & alius qui metit. Nam alii seminauerũt & vos in messes eorum introistis. Hoc autem dicebat, nã patriarchae, & prophetae laborauerunt in figuris, & scripserunt testa. vetus, sed Christus, & apostoli messuerunt granum & fructum in illis figuratum, & prophetarũ, & declarauerũt, & propinauerũt nobis: & ideo dicuntur messores, & excussores, & trituratores. Ita etiam lex euangelica dicitur non solum area respectu frugum legis veteris, sed etiã dicitur torcular respectu vineae, in quo expressum est vinum vineae legis veteris. Nã primò Christus expressit vinum ex sacra scriptura. Secũdò expressit in cruce tanquàm in torculari ex seipso precium nostrae redẽptionis: vnde manauit nobis virtus sacramentorum, & etiam postea hoc idem vinum sacra- D mentorum ipsi apostoli ex scriptura veteris test. nobis clarius expresserunt. Item lex euãgelica siue aduentus Christi dictus est terminus peregrinationis leg. vet. Nam lex ordinatur ad Christum tanquàm ad perfectum, & ad terminum immediatum, vt ait apostolus ad Ro. 10. Quia Christus est finis legis. Et ideo Deus praecepit celebrari ista festa in mẽse septembri. s. festum vindemiarum & torcularium, & festum tubarum, & festum propitiationis, & festum tabernaculorum in memoriam peregrinationis filiorum Israel, inquantùm quieuerunt ab illa peregrinatione in terra promissionis adepta, & fixerunt tabernaculum foederis in Silo. Adueniente ergo Christo cessarunt omnes quatuor istae festiuitates quantum ad figuram: eò ꝙ veritas earum venerat. vnde dictum est ps. 49. ꝙ tota E synagoga simul cum omnibus cerimonialib. mortua, & sepulta fuit cũ Christo, & nõ surrexit cum Christo nisi sola veritas euangelica figurata per illa cerimonialia inquantùm omnia fuerũt impleta in Christo. Nam per Christum facta est vniuersalis propitiatio, & factum est verum sacrificiũm figuratum per Isaac, & expressum est verũ vinum sacramentorum, & verum granum frumẽti eucaristię, & impleta est peregrinatio legis, & tabernaculorum: quia iam est ecclesia per Christum & apostolos aedificata, & eorum sanguine firmata, in qua iam quiescimus per gratiã. ideo sicut tunc celebrabamus istas festiuitates in figura: ita nunc celebramus in veritate, q̃a iã fructum, & gratiam colligimus. ideo dr̃ Io. 1. Lex per Moysen data est: gratia aũt, & veritas per Christum facta est. Item celebramus F festum torcularis, quia continuè extorquemus veritates euangelicas ex sacra scriptura vet. test. Item vlterius est notandum, ꝙ sicut lex ve. fuit ager frugum siue vinea siue peregrinatio respectu nouae legis, & lex euangelica est area, & torcular, & terminus quietis illius: ita pari modo lex euangelica est ager & arbor, & vinea, & peregrinatio respectu superioris patriae. Nã ex hac vinea continuè colliguntur, & extorquentur fructus meritorũ, & in die iudicii triturabitur messis, & separabitur granum à paleis, & frumentum à zizania, & vniuersaliter mali de medio iustorũ: & sic patria coelestiis erit finis euangelicae peregrinationis, & laboris. Nam sicut hic colligimus fructus gratię, ita ibi colligemus fru-

A ctus gloriæ,& sicut hic celebramus supradicta festa per gratiam: ita ibi celebrabimus festa per gloriam. Vnde sicut nullus Iudæorū potuit peruenire ad Christum nisi per legem veterem: ita nullus potest peruenire ad patriam nisi per legem euangelicam. Et nullus poterit celebrare prædictas festiuitates in cœlo per gloriam, quin celebrauerit ipsas in hac ecclesia per gratiam. Preuidens ergo Dauid in spiritu totū hunc discursum.s.qualiter lex vetus ducebat ad Christum: & Christus, & lex euangelica nos debebat perducere ad patriam, vbi verè & æternaliter celebrat̄ festū tabernaculorum, & felicium & beatarū mansionū: & torcular vltimatæ nostræ fruitionis, quæ quidem felicia tabernacula figurabant̄ per illa materialia tabernacula, quæ faciebāt in terra promissionis in festo tabernaculorū

B iam in quiete positi, ideo fecit hunc psalmū, & dedit ipsum cantandum filiis Core, qui dicūtur filii crucis: vt cantaretur in festo tabernaculorum, & etiam per totum mensem vindemiarum In quo psalmo duo facit. Nam primò exprimit desiderium suū & totius ecclesiæ petendo quietem & māsionem, & fruitionem in cœlestibus tabernaculis. Sed quia ad illa cœlestia tabernacula nemo pōt peruenire nisi per Chr̄m, & legem euangelicam, & nisi celebret supradicta festa in lege euangelica per gratiam, idem in secunda parte petit accelerari aduentum Christi, & legis euāngelicæ: ibi. Beatus vir cuius est auxilium. Quātum ergo ad primum contemplās, & considerans Dauid, ꝙ illud festum tabernaculorū quod tunc celebrabant in lege veteri, significabat festum tabernaculorum quod beati celebrant in cœlo: vbi beati in felicibus taber-

C naculis absoluti ab hac peregrinatione iam sempiterno æuo fruuntur: desiderans ergo summo affectu cum illis in societate commorari, & à iugo legis, & ab huius mundi torcularibus tribulationum, & mundanis miseriis liberari dicit. O quàm dilecta, & appetenda sunt tabetnacu'a tua, & summoperè desideranda ò domine virtutum, & principes exercitus angelorum. intantū de se enim sunt desideranda, ꝙ cōtemptis omnibus tabernaculis & bonis terrenis iam anima mea concupiscit ārę in atria domini, & deficit in consideratione tantæ felicitatis, nec valet attingere profunditatem tanti mysterii illarum feliciū māsionum, quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præpa-

D rauit Deus diligentibus te. Dupliciter enim deficit anima mea. Primò quò ad intellectū: quia non potest altitudinem tanti mysterii cōprehendere nec attingere. Secundò deficit quò ad voluntatem: quia anima mea liquefacta est & in extasim venit præ amore, & dulcedine, & desiderio tantæ felicitatis: nam nō solum cor meum.i. anima mea: sed etiam caro mea per quandam redundantiam exultauerūt in Deum viuum quia anima magis est vbi amat, quā vbi informat. Et sic trahit carnem à mundanis totam secum, & quasi conuertit eam ad se. Et sic totus homo in carne, & corpore transformatur in Deum amatum, & illam felicitatem desiderata, vnde totus homo in anima, & corpore non solum obliuiscitur alia, sed etiam seipsum, & sic euolat in contemplationem Dei, & desideriū illius æternæ felicitatis, quasi dicat ergo Dauid in his duobus versibus. O domine post-

E quā celebraui ista tabernacula materialia in terris: fac me clebrare festum tabernaculorū in cœlis: quia anima mea tam cupit exire ab his tabernaculis mundanis, & habitare tecū in cælestibus. Nota etiam, ꝙ ista corpore corruptibilia, in quibus nunc habitamus dicuntur tabernacula animarum nostrorū, in quibus tabernaculis animæ nostræ affliguntur propter corruptionem, & concupiscentiam, & pœnalitatem, ex quo tabernaculo Paulus apostolus cupiebat dissolui, & esse cum Christo, de quo etiā tabernaculo dicebat Petrus in 2. epistola cap. 1. Quàmdiu sum in hoc tabernaculo suscitare vos in communicatione certus, quòd velox est depositio tabernaculi mei. Sed in finali resurrectione ista taberna-

F cula corruptibilia mutabuntur in gloriosa, & incorruptibilia, quia oportet hoc corruptibile induere incorruptelam. Et tunc in cælo ista nostra erunt gloriosa, & sic erunt animabus nostris ad gloriam, quæ ante fuerant ad sarcinam: vt inquit Aug. 12. super Gen. ad literam. De istis etiam tabernaculis.s. corporibus gloriosis, in quibus habitabimus in patria, dicit propheta: Quam dilecta tabernacula tua domine &c.

Etenim passer inuenit sibi domum: & turtur nidum vbi reponat pullos suos.

Altaria tua domine virtutum: rex meus & deus meus.

Beati qui habitant in domo tua domine; in secula seculorum laudabunt te.

Hic contemplat̄ propheta quanta est, & fuit

A fuit diligentia, et sollicitudo diuinæ misericordiæ, et benignitatis erga nos. Nam sicut passer fabricauit sibi domum, et locum in foraminibus parietum, et etiam turtur fabricauit nidum in arboribus, et parietibus vbi tutè, et securè reponat pullos suos, et cum tanta sollicitudine alit, et nutrit, et eis victum quærit: Ita Deus ab æterno nos prædestinauit, et ex tempore ab origine mundi cœlum empyreum ad nostram mansionem præparauit, et creauit. Sed quia Adam propter suam ingratitudinem, et inobedientiam supradictum locum pro se, et pro nobis perdidit, ideo Deus cum venit plenitudo tēporis misit filium suum volando de cœlo ad terram in similitudinem carnis peccati, sed inter omnes homines solus per hunc mundum sine peccato volauit, & post mortem, & passionem à
B mortuis resurgens velociter in cœlum volauit, & ibi nobis nidos, & mansiones, & tabernacula felicia præparauit, & filios suos quos ex baptismo regenerauit, ibidem reposuit, & collocauit. Dicitur ergo Christus passer inquantùm sine pondere peccati post resurrectionem à terra vsq; in cœlum velociter volauit: dicitur vero turtur à simplicitate, & puritate. Ecclesia etiam passer dicitur inquantùm per fidem, & caritatem volat in cœlum: dicitur etiam turtur inquãtùm seruat veram castitatem, & fidem suo sponso Christo, & ideo meretur inuenire domum in cœlo, & nidum i. mansiones vbi reponat pullos suos. i. filios, quos ex baptismo generauit. Dicit ergo propheta. O rex meus per gubernationem, & conseruationem, & Deus meus per creationem, & O domine virtutum, & angelorum:
C Christus filius tuus sicut passer velociter volauit in cœlum, & inuenit sibi domum, & sicut turtur inuenit nidum in cœlo. i. illa tabernacula, & felices mansiones in cœlo fabricauit, & præparauit, & per merita suæ passionis acquisiuit vbi reponat pullos suos. s. filios, quos per mortem redemit, & per baptismum regenerauit. Et nota, quod propheta in hoc loco æterna tabernacula, & mansione beatorum vocat altaria, ad denotandam excellentiam vitę beatorum. Nam cum in hoc sæculo vita nostra sit mixta ex actiua, & contemplatiua propter miserias huius mundi: ideo est necesse vt exerceamus opera actiuè & releuemus proximū à miseria. Ibi autem quia nulla erit miseria: sed perpetuum gaudium, & libertas: ideo non sunt necessaria opera misericordię, nec vita actiua, & sic ibi est sola vita contemplatiua. D Ideo in hac habemus duplicem domum. s. domos familiares ad vitam actiuam, & ecclesias, & altaria ad contemplandū. Sed quia in cœlo sola vita contēplatiua exercetur: ideo illa tabernacula, in quibus manent beati, altaria nuncupantur. dr̄ enim altare quasi alta ara. dicuntur ergo altaria illa tabernacula: quia alta, & à mundanis eleuata, & libera, & ad solam contemplationem, & laudem Dei deputata. & ideo cum dixit, quod Christus præparauit nobis altaria: illicò sequitur, & subdit. Beati, qui habitant in domo tua domine in sęcula sæculorum laudabunt te. Illę ergo mansiones sunt beatis tabernacula, in quibus habitant, & sunt altaria in quibus æternaliter Deum laudant, & sunt mensę quibus æternaliter fruuntur. de quibus Christus dixit: Vado vobis parare locum, & ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum vt edatis: & bibatis super mēsam meā in regno meo, & sedeatis super tronos iudicantes duodecim tribus Israel. Lucæ. 22. E

Beatus vir cuius est auxilium abs te: ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrimarum: in loco quem posuit.

Etenim benedictionem dabit legislator: ibunt de virtute in virtutem. videbitur Deus Deorum in Sion.

Sed quia, vt dictū est, nemo potest celebrare prędictas festiuitates in patria per gloriam nisi prius celebrauerit in via per gratiam, & legem euangelicam, quæ non poterat haberi nisi per Christum mediatorem Dei, & hominum: ideo in hac secunda parte Dauid desiderans petit aduentum Christi, & legem euangelicam: per quam ad illam patriam intendit, & credit peruenire. F Vnde notandum, quòd Christus legis dator duo dedit nobis quibus possumus ad illā patriā peruenire. s. gratiā, & veritatē. Gratia est virtus sacrorum qua purgamur à peccatis & adiuuamur, & pręseruamus, & pœnitentiam agimus. Veritas aūt est fides articulorū, & intelligentia legis diuinæ. Sed ista gratia cōtinet in se quosdā gradus virtutū per quos fideles ascendunt in statū perfectionis in hac vita vsq; in cœlum. Nam primò in baptismo recepimus fidem per quā inhæremus firmiter articulis fidei. i. credimus Deum trinum, & vnum, & filium incarnatū. Et iste est primus gradus. Secundò quia cognoscimus per fidem Deum esse summum bonū, & creatorem, & redemptorē, & nostrū

A glorificatorem: ideo super omnia diligimus ipsum:& iste est secũdus gradus virtutũ. Tertius quia vidimus, ꝙ nobis promisit gloriã in futuro & cũ contemptis omnibus rebus mũdanis ita totam spem nostram, & desiderium ponimus in ipso: & iste est tertius gradus virtutũ. Ex his sequitur quartus, s. operatio bona. Nam tunc conamur operari nõ nisi propter cœlestia nobis promissa, & propter Deũ creditũ, amatũ, & desideratũ. Ex quo patet, ꝙ caritas dupliciter põt cõsiderari. Vno modo in affectu, & sic præcedit spem: q̃a illico amamus creditũ Deũ, & promissa nobis bona, & ex cõsequenti ponimus nostrã spẽ in Deo. Et tunc sequitur caritas in effectu quæ consistit in operando: nam operatur per spem, & caritatẽ effectiuã, & fidem: q̃a vna præsupponit aliã, & ita caritas effectiua siue operatiua dicitur innocentia inquantum neminem lædit
B nec nocet: sed cuilibet prodest, & facit quod sibi vellet fieri cuilibet proximo, & tunc christianus dicitur verè iustus, & operatur secundum iustitiã fidei formatæ spe, & caritate: & iste dicitur ascensus de virtute in virtutẽ adeptus in baptismo. Secundus ascensus est per dona spũs sancti. Primò enim in cõfirmatione recipimus donũ sapientæ: per quod adhibemus studiũ ad scientiã diuinorum, & sacræ scripturę Secundò donum intellectus: per quod aperitur nobis intelligentia eorum quæ legimus in sacra scriptura. Tertio donum consilii: per quod rectè eligimus viuere, & attingere regnũ nobis promissum per Xpm̃ legiferũ nostrum. Quartò datur donum fortitudinis;
C per quod roboramur ad patiendũ, & tolerandũ aduersa ꝓpter Christũ, & iustitiã: vt patet in martiribus. Quintò datur donũ scientiæ. per quã discernimus nostra bona opera, & viuimus secundũ præcepta. Sextò dat̃ donũ pietatis ꝑ quod cultũ verũ, & latria Deo tribuimus, & in rebus dubiis saniorẽ partem eligimus, & ei inhæremus. Septimò datur donũ timoris, per quod amore quodam filiali diuina mãdata seruamus atque præcepta, & Deũ exacerbare, & ipsi displicere oĩ conatu, & affectu cauemus, & sic ascendẽdo de virtute in virtutẽ gradualiter efficimur iusti. Tertius dicitur ascẽsus per gradus gratiarũ. Primò datur nobis à Deo gratia pręueniẽs, vt bonũ velimus, & sic incipimus bonũ agere. Secundò datur gratia cooperãs, & sic ꝓficimus in operãdo bonũ. Tertiò datur gratia perfectè perseuerãs in nobis, & sic perficimus ope

D rationẽ quã incepimus. Primus gradus dr̃ incipientiũ. Secundus ꝓficientium. Tertius perficientiũ, et sic est ascẽsus ad patriã, et ad statum perfectũ ꝑ gradus gratiæ. Quartus ascẽsus est secũdum gradus statuũ ecclesię, et fidelium siue professionum. Nã prima professio nostra cõis est ꝓfessio fidei formatę ꝑ baptismũ, et iste status cõuenit oibus Christianis. Secũdus gradus in ecclesia est religionis in quo profitentur religiosi obedientiã paupertatem, et castitatem. Tertius est sacerdotum: vnde assumunt potestatem ministrandi sacramenta, et promittunt horas septẽ canonicas, et septies in die per totam vitã orare. Quartus gradus est episcoporum: qui omnes alios præsupponit, et in summo constituitur cum cæteros habeat regere, et pascere exemplo, et doctrina: et non solũ bona spũalia, sed et temporalia secundum facultatẽ distribuere: vt patet per totam epistolã ad Titũ. E Et sic per omnia ista quatuor genera graduum sunt ascensiones in cordibus Christianorum in hac vita, et ambulãmus de virtute in virtutẽ, et de gradu in gradũ, et sic ascẽdimus in Siõ superiorẽ: vbi videbimus, et vidẽt beati Deũ Deorũ: et iste ascẽsus fit in hac lacrimarũ valle: incipiendo primò à pœnitẽtia per gratiã præuenientem, et proficiẽdo ꝑ opera pietatis, et mĩæ, et perficiendo per cultum, et latriã vsq; in finem. Dicit ergo Dauid propheta in persona totius ecclesiæ. O Deus beatus est ille vir cuius auxiliũ est abs te. i. à te. i. cui tũ das gratiã auxiliantẽ: sine qua nemo põt aliquid boni agere: ꝑ quã ipsi à te collatã posuit, et ordinauit ascensiones per gradus virtutum prædictarũ in corde, et anima sua, F et hoc in ista valle lacrymarũ, et in hoc mũdo, et in hoc loco quẽ dñs posuit, et cõstituit ad pœnitentiã agendã, et ad bona opera exercenda: nã spatiũ acquirendi vitã æternã in hac vita tm̃ Deus hominibus dedit: vbi voluit pœnitentiã esse fructuosam: eò ꝙ hõ põt hic mutata volũtate simul operaq; mutare: vt ait Aug. in Enchiridio. Vult ergo h[illegible] innuere ꝓpheta, ꝙ beatus est ille homo qui ꝑ auxilium Dei, et gratiã sibi collatã agit pœnitentiam in hac valle lacrymarum, et pęnitentiæ: quem locum Deus constituit ad pęnitentiam, et bona opera exercenda, et dũ egerit pœnitentiam ponit in corde suo ascẽsiones. i. ascendit de virtute in virtutem vsq; ad statum perfectum vsquequo perueniat ad patriã. Sed q̃a nemo põt habere istã gratiã nec

A peruenire ad patrem: nisi per Chrm q est via veritas, & vita q sequitur. Etenim pro quia vel certè Chrs legis lator siue lator legis euãgelicæ: dabit hominibus benedictionẽ, & gratiam sacramentorum per suam mortẽ, & passionem, & sic homines ibunt de virtute in virtutem: vt dictum est: vsque quo per bona opera ascendant in cœlum, & tunc videbitur ab eis Deus Deorum in Sion superiori. Nã ibi omnes beati Deum speculantur. Hoc etiam potest referri ad Sion inferiorem. vbi Christus visus est, & prædicauit, & spiritum sanctũ apostolis dedit vbi adepti sunt dona gratiarum, & gradus virtutum. Quasi dicat: q propterea Christus legislator, & Deus Deorum. s. Deus apostolorum, & sanctorũ de quibus dictum est in psalmo superiori: videbitur

B in Sion in carne prædicando, & miracula faciendo. Et ibidem dabit spiritum sanctũ apostolis, & omnia dona gratiarum, & omnẽ benedictionem. Et apostoli ibunt de virtute in virtutem, et sic conuertetur totus mundus, et sic perueniet ad Chrm: hic p gratiã, & ad cœlum per gloriam. Et inde fideles assumẽt gratiam vt faciant ascensiones per gradus virtutum, & cum lacrymis faciant pœnitentiã per contritionem, & confessionem, & satisfactionem in hac valle lacrymarum, & in hoc loco quem dominus posuit, & constituit ad pœnitentiam, & bona opera faciẽda: quasi dicat, q iusti de vitute in virtutem, & per gradus virtutũ ascendunt ab hac Sion inferiori in Sion superiorem: in qua vident Deum Deorũ per gloriam. Item ascendunt ad vidẽdum Deum

C in Sion: quia aliter nemo potest ascendere ad videndum Deum.

Domine Deus virtutum exaudi orationem meã: auribus percipe Deus Iacob.

Protector noster aspice Deus: & respice in faciem Christi tui.

Hic assignat medium per quod hmôi gratia est nobis acquirenda: quia non nisi per Chrm mediatorẽ Dei, & hominum: vt dictũ est: Iõ petit accelerari aduentum Christi, & mysterium incarnationis, & passionis orando ad patrem vt mittat filium suum dicẽs. O domine pater Deus virtutum, & ò Deus Iacob cui facta est repromissio de messia venturo: exaudi orationem meã, & omniũ patriarcarũ, & pphetarũ, & totius ecclesię, & auribus percipe eã: idest inclina aures tuæ misericordię in me, & suscipe deprecationẽ nostrã. Et tu Deus protector noster qui semper liberasti patres nostros à periculis, & psecutionibus tpalibus: aspice hãc nostrã miseriã, & captiuitatẽ, & mortẽ spũalem, in qua sumus in ptãte diaboli à qua nõ possumus liberari nisi per Iesum Chrm filium tuũ: ergo respice in faciẽ. i. humanitatem Christi filii tui, & mitte eũ in carnem, et respice in faciẽ eius. i. accepta mortem, et passionem pro nobis, et libera nos per illã. Hanc eandem orationẽ facit hodie ecclesia pro statu isto vt respiciat in faciẽ Christi mediatoris: vt acceptet passionẽ eius in recompensationem, et satisfactionẽ p peccatis nostris postquã merita nostra non sufficiunt. Vnde nota, q facies Christi dicitur humanitas: in qua ab hominibus videbatur: in qua Chrs passus est, et meruit p nobis in qua quidem humanitate latebat diuinitas: quæ quidem humanitas erat instrumentum diuinitatis, et notificabat eam. Dicit ergo ppheta: ò Deus pater postquam nos nõ sufficimus

E ad satisfaciendum p pctõ: nec aliquis patriarcarum aut pphetarũ nec aliqua creatura. respice ergo in faciem, et humanitatem Christi filiũ tui, et humanitatem quę pro nobis passa est, et percussa, et flagellata, et crucifixa: et accepta passionem eius: quia ipse est Christus tuus, et à te nobis missus Deus, et homo, rex, et sacerdos: hostia, et victima.

Quia melior ẽ dies una ĩ atrijs tuis sup millia.

Elegi abiectus esse in domo Dei mei: magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.

Hic assignat ppheta mediũ ex parte nostri: per quod habemus venire in supradicta desiderata tabernacula: quæ quidem media sunt misericordia, et humilitas, et veritas, et iustitia: sine quibus ad illa æterna tabernacula ne

F mo potest peruenire. in quibus tabernaculis est una perpetua dies sine tenebris, et sine nocte. Ad cuius intellectũ est notãdum, q causa quare in hoc mundo inferiori numerãtur dies, et noctes: est latio, et ascensio solis super terrã. Nã sol p suã lationẽ, et præsentiam super nostrũ hemispheriũ causat nobis diẽ, et p suam absentiam dum fert sup aliud hemispherium causatur nobis nox, et sic aduentus eiusdem solis ab oriente causat nobis aliam diẽ, et sic numerantur dies, et noctes, et sic patet, q iste dies numeratur p successionem noctis: sed quia in inferno nusquam apparet sol: ideo semper est nox ibi, et per consequens est una nox cui nunquam succedit dies, et sic est nox æterna: vt ait Virgilius. Sed quia in gloria paradisi Christus, qui est sol iustitiæ, semper

A per est præsens, et nunquã absens: iõ ibi est dies, cui nunquã succedit dies Ergó semper est vna dies, et æterna: vt patet Apoc. vlt. Beati ergo videntes diuinã essentiã, et Deum incarnatum, nã semper vident verum, et æternum solẽ, & per cõsequẽs semper eis est dies una existentibus in tabernaculis, & mansionibus cœlestibus. Et nõ solum vident lucem illã spũalem, & inaccessibilem sed ẽt corporalem ipsius cœli empyrei: in quo habitant: qa lucidum est sine calore, & sic semp ibi est vna dies sine nocte, & sine tenebris. Sed quia istã diem acquisiuit nobis Christus per humilitatẽ, & mortẽ, & passionẽ suam, & vt patet ad Philip. 2. seipsũ exinaniuit obediens vsq; ad mortẽ &c. Iõ nõ vult, ꝙ possideãt ista tabernacula, & diẽ ęternum nisi humiles, & abiecti, & pœnitentes: qui in mundo ambulauerunt per viã humilitatis, & pœnitentiæ. Et qa cõtemnentes mundana potius voluerunt esse abiecti, & parati mori propter Christũ: iõ dicit ꝓpheta in persona cuiuslibet iusti, & totius ecclesiæ. Quia ego vidi, ꝙ melior est vna dies quæ est in atriis tuis, & tabernaculis, & mãsionibus cœlestibus super. M. i. quam. M. millium huius mundi: ideo magis elegi esse humilis, & abiectus, & pauper, & afflictus persecutionibus in domo Dei mei. s. in hac ecclesia militãti: quàm habitare in tabernaculis, & magnis platiis hoĩm pctõrum, & superborum, & mundanorum. Vnde tabernacula in quibus pctõres habitãt sunt superbia, auaritia, impietas, luxuria, in quibus sunt inuoluti in hac vita. Item in tabernaculis peccatorũ, i. regum, et tyrãnorum nõ habitãt nec prosperantur nisi adulatores, & mendaces, & dolosi, & maligni, & lenones, & susurrones: C hos ãt fugit qlibet iustus: iõ illi tales post hãc vitam, & mundanam felicitatem expectant habitare in inferno in æternum: vbi erit perpetua nox sine luce, & sine die. Ego ãt habitabo in cœlesti patria: vbi est vna dies æterna sine nocte. Et subdit causam quare elegit in hoc mundo humilitatem, & dicit.

Quia misericordiã & veritatẽ diligit Deus: gratiam & gloriam dabit dominus.

Nõ priuabit bonis eos qui ambulãt ĩ innocentia: domine virtutũ beatus homo qui sperat ĩ te.

Quia misericordiã, & veritatem simul cũ humilitate diligit Deus. Et rõ est: quia ipse fuit misericors, & verus, & iustus: ideo diligit misericordiam; & veritatem. Et intelligit ꝑ veritatẽ omnem iustitiã. Ex quo patet, ꝙ tres virtutes sunt, quibus acquiritur principaliter regnum cœleste, & cõsequimur æterna tabernacula. Primò humilitas: quia omnis qui se humiliat exaltabitur. Secũdò veritas: nam ex veritate nascitur omnis virtus: nam si est verus, de necessitate erit iustus, & per consequens nemini vult nocere: nec fraudem inferre: sed cuilibet proximo prodesse: quare ex veritate nascitur iustitia, & ex iustitia innocentia, & ex innocentia misericordia, & per cõsequens humilitas: sine quibus nemo põt conscendere in superna tabernacula: vt dictũ est psal. 14. vbi dicitur. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet ĩ monte sancto tuo? Respondet. Qui ingreditur sine mãcula, & operatur iustitiã &c. Item psal. 22. Quis ascendet in montem domini: aut quis stabit in loco sancto eius? Respõdet ꝓpheta. Innocens manibus, & mundo corde &c. Tertia virtus est misericordia: nã per opera misericordiæ recipimur in æterna tabernacula: vt ait saluator Luc. 16 Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis: vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernaucla. Ex supradictis patet, ꝙ istę tres virtutes sunt media, quibus consequimur æterna tabernacula: quas quidem virtutes Deus diligit, & habentibus has virtutes Deus dat gratiã in pñsenti & gloriã in futuro. Iõ dicit ꝓpheta. Iõ elegi esse abiectus. i. humilis in domo Dei mei, & innocens in hoc mundo: qa misericordiã, & veritatem diligit Deus, & iõ solis istis humilibus, & misericordibus dominus dabit gratiã in præsenti, & gloriã in futuro, & exinde scio, ꝙ Deus nõ priuabit bonis cœlestibus humiles, & veros, & misericordes, & iustos q ambulant in innocentia: imo conferet eis supradicta tabernacula. Quare dico, ꝙ beatus est hõ, qui contemnit ista mundana, & sperat in te dñe: qa talis licèt videatur abiectus in hoc mundo: tamen in futuro habitabit in æternis: tabernaculis in illa luce sine nocte. Ex qbus patet, ꝙ ꝓpheta Dauid, & populus Dei ante incarnationẽ simul petebat in hoc psalmo aduentũ Chri, & futuram gloriã: nos aũt iã nõ expectamus nisi liberari à peccatis per pœnitentiã, & bene operari per gratiã, & dissolui ab hoc mortali corpore, & habitare in cœlestibus tabernaculis. Ex supradictis in hoc psalmo possunt recolligi octo conclusiones. Prima conclusio: ꝙ quilibet iustus; & verus Christianus licèt habitet in hoc corpore mortali: tamen cõtemptis rebus mundanis

toto

A toto mentis affectu desiderat habitare in illis cœlestibus tabernaculis. Secunda conclusio, ꝙ sicut passer, & turtur faciunt nidum ad reponendum pullos suos: ita Christus fabricauit altaria, & mansiones in cœlo. vbi fideles sui quiescant, & laudent Deum in æternum. Tertia conclusio, ꝙ nemo potest ascendere in illa tabernacula: nisi ascenderit per gradus virtutum, dum viuit in hoc mundo. Quarta conclusio, ꝙ nemo potest videre Deū Deorū in Sion superiori, nisi per exercitium virtutū acquirat merita in hac vita, & in hoc loco lacrimarū, vbi Deus voluit opera esse meritoria. & pœnitentiam fructuosam. Quinta conclusio, ꝙ nemo potest ambulare de virtute in virtutem nec agere pœnitentiam, nec opera meritoria, nisi per gratiam, & merita Christi. Sexta conclusio, quòd melior est illa dies æterna sine nocte: quàm multa. M. huius vi-
B tæ. Septima conclusio, ꝙ melius est esse abiectum, & viuere cum humilitate, & paupertate in hac vita: quàm cum superbia, & copia bonorum temporalium, & fauore in domibus regum. Nam Deus non dat cœlestia tabernacula nisi humilibus, & iustis, & misericordibus. Octaua conclusio, quòd Deus non priuabit bonis cœlestibus innocentes simplices, & contemptores huius mundi sperantes in se: imo ditabit bonis fruibilibus, & æternis.

PSALMVS. LXXXIIII.

Benedixisti domine terram tuam: auertisti captiuitatem Iacob.

Remisisti iniquitatem plebis tuæ operuisti omnia peccata eorum.

Mitigasti omnem iram tuam: auertisti ab ira
C *indignationis tuæ.*

Conuerte nos Deus salutaris noster: & auerte iram tuam à nobis.

Huic ps. præponitur talis titulus. s. In finē filiis Core canticum psal. Ex titulo apparet, quòd Dauid fecit hunc ps. & dedit ipsum cātādum choro ipsius Heman, qui erat de filiis Core, vt cantaret ipsum cum toto conatu vocum: eò ꝙ vocabant Christum in isto psalmo vt veniret in carnem ad saluādum genus humanum. Ad cuius intellectum est notandū, sicut dictū est in prologo tractatu tertio: & regula. 10. & psalmo. 77. quod Dauid in psalmis, vt plurimum procedit à figura ad figuratum, & à parabola ad veritatem ipsi correspondentem in nouo testamento. Duo ergo facit Dauid principaliter in hoc psal. Nam primò proponit parabolas & figuras in quibus præuidit misterium incarnationis, & nostræ redemptionis. D Secundo petit Christum, vt veniat in carnem ad saluandū & liberandū genus humanū: ibi: Conuerte nos Deus. Quātū ad primū est notandū, ꝙ Christus cōiter in sacra scriptura dr̄ fructus: vt patet ps. 126. Filii merces fructus vētris. Item ps. 131. De fructu ventris tui ponā super sedē tuam. Vnde Christus dupliciter dicit fructus. Vno modo inquantùm fuit nobis datus siue erat dandus in supplementum fructus ligni vitæ paradisi, quem perdidit Adam, prout dictum est ps. 1. Alio modo inquantùm erat dandus in antidotum, & medelam cōtra morbum, & venenum fructus prohibiti quem comedit Adam cuius veneno totum genus humanum fuit infectum, & vulneratum, & sauciatū, & sic Xp̄s fuit figuratus per fructū ligni vitæ qđ
fuit plantatum à principio in paradiso quod E
germinauit illa benedicta terra paradisi: sicut dictum fuit ps. 1. Itē sicut Christus fuit figuratus per lignū fructiferū vitæ, ita pariter virgo Maria fuit figurata per illā terrā, & hortum delitiarum paradisi quę germinauit illud lignū, & fructū vitæ. Nam sicut illud lignum fuit germinatum, & ortum ex illa terra benedicta, quam nullum aratrū aut rastrū violauerat: ita Christus fuit germinatus secūdū carnē ex illo vtero virginali, & intemerato nullo maritali aut virili amplexu violato nec temerato. Itē sicut Adam primus homo fuit formatus manu Dei ex illa terra benedicta, & inuiolata nullo rastro aut aratro rupta vel temerata: ita Xp̄s fuit formatus solo opere spūs sancti in illo vtero intemerato, & in-
uiolato ex puris sanguinibus virginis matris. F
Et sic virgo Maria iam fuit figuraliter benedicta in illa terra, quę in principio ꝑduxit lignū vitæ, & ex qua formatus est Adam primus hō. Itē misterium incarnationis Xp̄i non solum fuit figuratum per productionē ligni vitæ, & per formationē corporis ipsius Adam ex terra virgine, & inuiolata sicut dictum est, sed etiam fuit figuratum in benedictione ipsius Iacob. Gen. 27. quando benedixit eum Isaac pater eius. Vn̄ sicut Rebecca induit Iacob vestimentis ipsius Esau, & cooperuit manus eius pellibus hœdi ad similitudinē Esau: Ita pariter virgo Maria induit verbum ęternum vestibus, & pelle humanitatis, & carnis mortalis, quando Christus seipsum exinaniuit formā serui accipiēs in similitudinē hoim

factus, &

A factus, & habitu inuentus vt homo, & sic virgo Maria iã fuit figurata per Rebeccã, & benedicta in Iacob, in cuius renibus virtualiter erat et seminaliter. Itẽ Isaac iã tũc p̃uidit et sensit in spiritu odorẽ virtutũ, et gratiarũ et vestimẽtorũ humanitatis Christi, et Virginis Mariæ qñ dixit. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni quem benedixit dñs &c. Ex quibus patet, ꝙ virgo Maria iam tunc fuit figurata & figuraliter benedicta per illũ agrũ odoriferũ, & floridũ, quẽ benedixit Isaac &c. Ex quibus oibus patet, ꝙ virgo Maria quæ Christũ germinauit, multipliciter fuit in veteri testamento figuraliter benedicta. s. in illa terra, & paradiso delitiarũ, quę germinauit lignum vitæ, & inuiolata, ex qua fuit formatus Adã, & in illo agro odorifero quẽ benexit Isaac. Secundò est notandum, ꝙ sicut virgo Maria fuit multipliciter benedicta figura-
B liter per illam terram quę produxit lignum vitæ, & ex qua formatus fuit Adam, & per agrum odoriferũ quem benedixit Isaac prout dictum est, ita per oppositũ tota nostra terra. i. generatio, ex qua sumus generati carnaliter fuit maledicta realiter in Eua, & figuraliter in maledictione terræ pp pctm̃ primorũ parentum, qñ dixit ipsi Adã. Maledicta terra in opere tuo: tribulos & spinas germinabit tibi. i. maledicta erit sensualitas, & caro tua, & vitio concupiscentiæ corrupta, quia germinabit tibi tribulos, & spinas peccatorũ, & vitiorum, & tentationũ iugiter animã pungentiũ, & vulnerantiũ, quia iugiter & assiduè caro luctabitur aduersus spiritum &c. Mulieri aũt dixit. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos in dolore paries &c. Et sic patet,
C qualiter ille cibus prohibitus infecit, & corrupit terrã nostrã ex qua carnaliter omnes sumus germinati, & irritauit, & concitauit irã & indignationem Dei contra nos, & induxit omnes infirmitates corporales, & spirituales, & finaliter mortem corporis & animæ. Et taliter infecit, & corrupit, & maledixit terrã nostrã, ꝙ nõ germinat in nobis nisi spinas & tribulos peccatorũ. Sed dñs omnipotens benedixit terrã suã. i. virginem Mariã, quæ germinauit illũ benedictũ fructum salubrẽ & antidotarium qui abstulit à nobis oẽm maledictionẽ: & dedit benedictionẽ, & sanauit nostros languores, & infirmitates, & mitigauit iram Dei, & auertit à nobis eius indignationẽ: vt patebit. Tertio, est notandũ ꝙ sicut maledictio nostra fuit data in primis parentibus: & figurata in maledictione terrę eorũ, & benedictio virginis Mariæ fuit multipliciter figurata, prout dictũ est in prima doctrina: Ita pariter nostra redẽptio, & liberatio fuit multipliciter figurata, & maximè in liberatione captiuitatis filiorũ Israel de Aegypto, & in multiplici liberatione facta tpe Iudicũ. Et ita pariter mitigatio iræ, & indignationis Dei erga genus humanũ fuit figurata multipliciter in vet. test. putà qñ Deus remisit iniquitatẽ plebi suæ ad preces Moysi qñ fecerunt vitulum in Oreb. Exo. 33. Item quando Moyses mitigauit irã Dei qñ Deus volebat totaliter illum populũ delere pp ingratitudinẽ, quia voluerunt sibi cõstituere aliũ ducẽ, & reuerti in Aegyptum. Numeri. 14. Item Moyses mitigauit iram Dei, quando populus fornicatus est cum Madianitis, & adorauit Beelsegor. Nu- B me. 25. quæ oia ista figurabãt qualiter Christus fructus terrę virginalis debebat irã, & indignationẽ Dei placare, & recõciliare genus humanũ cũ Deo patre. Omnia ergo ista mysteria incarnationis, & nostrę redẽptionis, & recõciliationis p̃uidens Dauid in spiritu: proponit, & adducit gesta vet. test. in quibus prophetico spiritu p̃uidit ista mysteria. Et procedit allegoricè à figura ad figuratum petendo nostrã redemptionem. Vnde dicit ad patrem O dñe tu quondã figuraliter benedixisti terram tuam. s. Virginẽ Mariã in qua debes verbũ tuũ seminare, & ex q̃ta ille benedictus fructus: q oẽ maledictũ debet auferre, & in quo oẽs gentes sunt benedicendæ, est germinãdus & nasciturus. Nam primò benedixisti illam terrã figuraliter benedicendo illam terrã paradisi, quæ germinauit lignũ vitæ, & illã terrã virgineam, & incorruptam, ex qua formatus fuit primus homo: & benedixisti ẽt istã terrã: qñ Isaac benedixit Iacob & illum agrum odoriferũ: vnde Iacob attulit cibum. Ge. 27. Item non solum benedixisti terram. i. virginẽ Mariam per supradictas benedictiones: sed etiam redemisti multipliciter, & figuraliter genus humanum, & mitigasti iram tuam. Nam primò figurasti mysteriũ nostræ redemptionis, qñ auertisti captiuitatem Iacob, & filiorum Israel ab Aegypto. Itẽ figuraliter remisisti iniquitatem nostram: quando remisisti iniquitatẽ plebis tuæ, quando fecerunt vitulũ conflatilem in Oreb. Exo. 33. Item multotiens operuisti peccata eorum non ad pœnã imputando, quando multotiens murmurabant contra Moysen: imo dedisti eis manna

de

A de cœlo, & carnes in abundantia, Exo. 16. Itẽ
mitigasti, & auertisti eos ab ira indignatio-
nis tuæ ad preces Moysi: quando voluerũt re
uerti in Aegyptum. Et qñ immisisti serpentes
ignitos, & quando fornicati sunt cum Beelfe
gor, & quando per diuersos iudices liberasti
eos de captiuitate, & persecutione finitimo-
rũ. Sed omnia illa misteria figurabãt misteriũ
incarnationis, & nostrę redẽptionis, & recõci
liationis. Ergo ò Deus salutaris noster cõuer-
te nos ad te, & auerte irã tuam à nobis: sicut
per illa supradicta misteria figurasti, & promi
sisti: quia iam est hora, quòd mitiges irã tuã,
& conuertas nos ad te: quia diù, & per ma-
gna tempora fuimus exules, & separati à te.

Nunquid in æternũ irasceris nobis: aut extẽdes iram tuam à generatione in generationem.

Quasi dicat: nõ est credendum. Primò ꝓp
B tuã bonitatẽ, & misericordiã. Secũdo propter
multiplices ꝓmissiones supradictas patribus
figuraliter factas: quasi dicat: iã tempus est: vt
impleas promissiones tuas: vt iustificeris in
sermonibus tuis, & spes nostra nõ sit frustra,
& vana: imo credo, ꝙ tu venies, & verificabis
omnes promissiones tuas. Deinde cum dicit,

Deus tu conuersus viuificabis nos: & plebs tua lætabitur in te.

Ostende nobis domine misericordiam tuam: & salutare tuum da nobis.

Explicat totum misterium nostræ redem-
ptionis, & oẽs fructus, & effectus, & vtilitates
eius. Ad cuius intellectum est notãdum, qd il
le fructus prohibitus, quem comedit Adã, at
tulit mundo septẽ maledictiones, & damna.
Primò enim attulit mortem corporalem. Se-
cundò labores, & miserias, & infirmitates cor
C porales. Tertiò mortem animę, & pc̃tm̃. Quar
tò iram, & indignationẽ Dei. Quintò exiliũ,
& separationem à Deo. Sextò ignorantiã. Se-
ptimò pœnã æternã. Sed quia ille benedictus
fructus vteri virginalis datus est nobis in me
delam, & antidotum cõtrã venenum illius ci
bi prohibiti, ideo totam maledictionem Euæ
in benedictionem mutauit Mariæ: vt inquit
Augustinus. Ideo sicut ille cibus lethifer nos
infecit: ita per oppositũ iste benedictus, & salu
taris fructus nos refecit, & sicut ille nos inter
fecit, et mortificauit: ita iste nos viuificauit. Et
sicut ille in oẽs miserias, & infirmitates nos de
iecit: ita iste ab omni miseria releuauit, & sa-
nauit. Et sicut ille iram Dei, & indignationẽ
contra nos concitauit: ita iste iram Dei erga
nos mitigauit. Item sicut ille nos à Deo sepa-
rauit: ita iste nos Deo pacificauit, & reconci- D
liauit. Item sicut ille in totum genus huma-
num tenebras ignorãtiæ induxit: ita iste lu-
men veritatis adduxit. Itẽ sicut ille nos scele
re infecit, & à via deuiauit: ita iste nos per le-
gẽ euãgelicã iustificauit. Itẽ sicut ille nos in
perpetuã pœnã, & in infernũ destinauerat, &
dãnauerat: ita iste in æternũ nos in cœlesti pa
tria, & gloria beatificauit. Oĩa ergo ista prę-
uidẽs Dauid in spũ: iõ nominat, & appellat,
& petit istum benedictum fructum sub septẽ
nominibus. Vnde appellat ipsum fructũ salu
tarẽ inquãtũ nos sanauit, & viuificauit à mor
te: & appellat ipsum misericordiã, inquãtùm
nos ab omni miseria releuauit: & appellat ip
sum iustitiã inquantũ nos ab omni pc̃õ iusti
ficauit. Et appellat ipsum veritatẽ inquantũ
nos ab omni ignorantia illuminauit, & om- E
nia, q̃ erãt scripta in lege, & ꝓphetis verifica-
uit. Et appellat ipsũ benignitatẽ inquantùm
irã, & indignationẽ Dei erga nos mitigauit,
& appellat ipsũ pacẽ inquantũ nos patri recõ
ciliauit, & nos adinuicẽ sub vna fide, & carita
te in vna ecclesia cõgregauit, & ligauit: & ap
pellat ipsum gloriã nostrã inquantũ nos in
cœlesti gloria beatificauit. Et hoc est quod in
tẽdit dicere, & petere Dauid in toto residuo
huius psal. Vnde ait. O dñe Deus pater osten
de nobis miam tuã filiũ tuũ mittẽdo. per quẽ
ostendes miam tuã in mũdo, & salutare. i. fru
ctũ salutis da nobis ad sananda vulnera pc̃õ
rum cõtra venenum cibi prohibiti, quẽ come
dit Adã. Et tunc tu Deus conuersus ab ira in
miam viuificabis nos per istum fructum salu
tiferum à morte peccati, & à morte corpora-
li, & tunc plebs tua à morte pc̃i uiuificata, & F
ab omni miseria releuata lętabitur in te in
aduẽtu filii tui in carnẽ. Et ideo vt omnia ista
fiant: ostende nobis miam &c. Et tunc.

Audiam quid loquatur in me dominus Deus quoniam loquetur pacem in plebem suam.

Et super sanctos suos: & in eos qui conuertuntur ad cor.

Veruntamen propè timentes eum salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra.

Audiam quid loquatur dominus meus Ie
sus Christus Deus incarnatus, quando ascen
det in mõtem, & aperiet os suũ, & declarabit
mihi lęgem, & ꝓphetas: vt patet Mat. 5. Vnde
ante non potuit audire vocem domini per se:
sed ꝑ angelos, & Moysen, & ꝓphetas: sed tũc
qñ Christus venerit in carnẽ: audiã quid lo-
quatur in me dñe Deus per os suum: qm̃ ipse

A personaliter loquetur pacē, & redēptionē in plebē suā p legē euāgelicā iustificātē, & Deo fideles recōciliantem. Verūtamē salutare ipsius. s. salus, & redemptio ipsius Christi non erit prope scribas, & pharisęos, & Iudæos cęcos & obstinatos ipsū negātes: sed erit propè apostolos, & discipulos timentes, & sequētes eū, & super oēs sanctos suos martires, & confessores, & super omnes per baptisinum sanctificatos, & in eo omnes tàm gentiles quàm Iudæos qui conuertentur ad cor. i. qui corde, & ore Christum confitebuntur Deum, & hominem vt verum redemptorem, quia cordè creditur ad iustitiā: ore āt cōfessio fit ad salutem. Iō omnis qui inuocauerit nomen domi-
B ni saluus erit: ad Rom. 10. Ideo solis istis erit fructuosa Christi redemptio. Et iō vt Christus qui est gloria nostra, inhabitaret in terra. i. humanitate nostra. i. vt sumendo carnem nos posset redimere, et glorificare, et vt verus & perfectus redemptor habitaret in nobis, & humanitate nostra ad rediměndum, & glorificandum, omnes virtutes, & perfectiones fuerunt in eo congregatæ. Nam.

Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: iustitia & pax osculatæ sunt.

Veritas de terra orta est: & iustitia de cælo prospexit.

Huiusmodi virtutes in Christo obuiauerunt sibi, & pariter osculatæ sunt, & in eo iunctæ: putà misercoridia ad remittēdū nobis omnia pctā, et releuādum nos ab oī miseria corporis, et animæ, et veritas ad tollēdā, et fugandā nostrā ignorantiā, & ad verificādas oēs scripturas, & ad docendā legem euangelicā.
C Et fuit in eo iustitia ad iustificandum nos ab omni peccato per legem euangelicam, & gratiā sacramentorū, & fuit in eo pax, & caritas ad recōciliandum eum Deo patre. Vnde nota, ꝙ ista 7. nomina dicunt idē essentialiter, & substantialiter in Deo: quia Deus essentialiter est quicquid habet, & sic Deus est substantialiter sua salus, & sua benignitas, & sua misericordia, & iustitia &c. Sed differunt ista nomina penes modos significādi, & cōnotandi, inquantū cōnotant distincta, & significant diuersos effectus in nobis. Vnde ipsa diuina essētia dicitur iustitia: inquantū tribuit vnicuiq; quod suum est, & dicitur mīa: inquantū releuat nos ab omni miseria, & remittit nobis debitum: & sic de singulis. Sed istę eædem perfectiones sunt cōicatæ animæ Christi per quādā eminentiā, & excellentiā super oēs creaturas: vt oīa ille possit dispēsare mēbris suis per gratiā vnionis tanquā caput ecclesiæ: vt dictū est. Iō i scriptura quandoq; vnū sumitur pro alio: nā veritas sumitur pro iustitia: vt ps. 118. Omnia mādata tua veritas. i. iustitia, & principiū verborū tuorum veritas. Item Esa. 39. Sicut ergo pater filiꝰ notā faciet veritatē. i. iustitiā. Item per veritatem quādoq; intelligitur mia: vt in eodem capitulo. Neq; mors laudabit te: neq; qui descendūt in lacum expectabūt veritatē. i. iustitiā tuam. Et sic ergo idē Xps inquantū Deus est essentialiter mia, & iustitia, & veritas, & inquantùm hō habet oīa ista eminēter primò habitualiter in anima, secūdò per gratiā tanquā caput, & hoc dicit Dauid cum subdit. Veritas de terra orta est. i. filius Dei qui est verbū æternū, & sapiētia, & veritas patris ab æterno genita quę ex ore altissimi prodiit. Ista inquā veritas licèt ab æterno, & ante luciferū sit genita, & orta ex ore altissimi: tñ ex tpe orta est ſm carnē de terra nostra. s. de vētre intemerato virginis Mariæ: quæ est terra nostra: q a de nostra humanitate. Nā sicut ista veritas est genita ante luciferū ex vtero, & memoria fœcunda patris secundū diuinitatē: ita post luciferū ex tēpore orta est, & genita ista veritas ex vtero fœcundo matris secundū humanitatē, & isto modo veritas de terra orta est. Sed primò, & ante iustitia, quę est idē Dei filius, de cœlo in terram prospexit. Et ideo motus misericordia venit in carnem: vt audiret gemitus cōpeditorum, & solueret filios interemptorum: vt patebit psal. 101 Et ideo subdit.

Etenim dominus dabit benignitatem: et terra nostra dabit fructum suum.

Iustitia ante eum ambulabit: & ponet in uia gressus suos.

Etenim. i. certè per istum Iesum Christum dominus dabit benignitatē in terra ad mitigandā irā, & indignationem patris, & ad reddendum ipsum benignum erga genus humanum Et terra nostra. i. virgo Maria, de qua dictum est Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & ca. 45. Rorate cœli desuper, & nubes pluāt iustum aperiatur terra, & germinet saluatorē &c. Ista inquā terra nostra dabit fructum suum: quādo concipiet, & pariet illum benedictum fructum: in quo benedicentur omnes gentes. Et tunc iustitia ante eum ambulabit scilicet lex euangelica hominem perfectè iustificans, & hominem iustificando ambulabit ante eum a

quia

A quia primò ipse legem euangelicam feret, & ex consequenti apostoli per vniuersum mundum ipsam prædicabunt, & sic ipse Christus qui est iustitia vera, ponet gressus suos in via: quia carnem sumendo fiet viator in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Et etiam ipsa lex euangelica, in qua consistit tota nostra iustitia ponet gressus in via, quando per vniuersum mundum prædicabitur: Ex quibus omnibus patet qualiter iste benedictus fructus vteri virginalis, in quo congregatæ fuerunt septem supradictæ perfectiones. s. salus, & misericordia, & veritas, & pax, & benignitas, & iustitia, & gloria, totam maledictionē Euæ in benedictionē mutauit Mariæ matris suæ. Et sic fuit nobis datus in medelā, & antidotū, & remediū cōtra venenū cibi prohibiti, quē Adā comedit. Sed ad maiorem declarationem eorum q̄ dicta sunt, est notandū, ꝙ licèt Christus esset verus Deus, tñ erat simul verus, & integer homo. Et iō septē genera perfectionū erant consideranda in illa humanitate assumpta siue in Christo inquantùm homo sic assumptus. Nā primò erat in eo consideranda perfectio essentialis per quam reponebatur in specie humana, quæ quidem perfectio dicitur præcedere formam. Secundò considerabantur in eo perfectiones naturales consequentes formam, s. potentiæ intellectiuæ, & sensitiuæ, & motiuæ, & cætera q̄ erant in eo principia operandi. Tertiò erant considerandæ perfectiones, & bona gratuita personalia, sicut erant habitus infusi, & dona spiritus sācti. Quartò dona gratifica. s. gratia & caritas, & omnia merita. Quintò erant consideranda bona deifica: quæ habebat per gratiā vnionis, per quam ipsi cōicabantur idiomata eorū q̄ sunt Dei: quia dicebatur Deus, & creator, &c. Sextò cōsiderabatur in eo gratia capitis, quę dicuntur dona & munifica, per quā gratiam capitis merebatur pro oībus suis membris, & poterat eis cōicare bona sibi à patre tradita, eò ꝙ vt sic erat dispēsator bonorū patris, & mediator Dei, & hominū. Septimò erant consideranda bona glorię, quia simul erat cōprehensor, & viator. Oīa ergo ista septem bona erant consideranda in illa sacratissima anima Christi à principio suę creationis. Quantum ergo ad perfectionem essentialem non excedebat animas aliorum hominum, vt communiter tenent doctores, eò ꝙ talis perfectio est vnica consistens in quodam indiuisibili. Vnde si aliqua perfectio essentialis adderetur alicui formæ, faceret eam variare speciem: quia species sunt sicut numeri, octauo Metaphisicæ. Sed quò ad pfectiones naturales cōsequentes formā, aīa Christi erat nobilior, & perfectior omni alia anima in specie humana, & etiam quò ad nobilitatem corporis, eò ꝙ habuit corpus eucraton temperatissimum, & nobilissimæ complexionis secundum oēs doctores, & sic operationes eius naturales, & animales erant in summo grado perfectionis. Et secundùm has naturales perfectiones consequentes formam: licèt esset nobilior omni alia anima; tamen non erat incōueniēs, ꝙ esset inferior angelis. Sed in bonis gratuitis, & gratificis, & in gratia vnionis, & capitis, & in bonis gloriæ Christus erat nobilior, & perfectior omnib. angelis, & omni creatura; quia nulla creatura vt sic sibi valuit comparari, maximè in bonis, quę proueniunt ipsi ex gratia vnionis p quam dicitur Deus, & filius naturalis Dei patris, & heres patris, & instrumentum deitatis in miraculis faciēdis, & mediator Dei, & hoīum, & caput ecclesię; & sic potuit mereri p oībus suis mēbris, & cōicare eis bona sua. Et vt sic fuit necesse, vt in eo congregarentur omnia septem bona in hoc psal. memorata. s. salus, vt omnes posset saluare & à morte viuificare: & misericordia, vt oēs posset ab omni misericordia reuelare: & iustitia, vt posset iustificare: & pax vt nos Deo recōciliaret: & benignitas, vt iram, & indignationem Dei mitigaret, & à nobis auerteret: & veritas, vt nostras tenebras ignorantiæ fugaret, & omnia scripta in lege, & prophetis uerificaret, & adimpleret, & esset in eo gloria, ut nos glorificaret. Et iō quia Christus nō solū adeptus est omnia ista p se: sed etiā ut posset nobis ea cōicare, iō in hoc psal. dicitur Salus nostra, & iustitia, & pax, & gloria nostra &c. Et per eādem rōnem uirgo Maria, quę hunc sacratissimum, & benedictū fructum germinauit dicitur terra nostra in hoc psal. qui quidem fructus in se continet septē supradicta salubria bona contra uenenū cibi prohibiti ipsius Adam. & hæc est causa quare Christus reliqt nobis seipsum sub forma panis in cibum ad restauranda bona quę perdidimus in Adā, & in supplementū ligni uitæ terrestris paradisi prout patebit ps. 110. Sed ex supradictis posset insurgere quoddam dubium. Nam licèt, quinque supradictarū perfectionū scilicet salus,

A salus, benignitas, pax, veritas, & gloria sint essentialiter in Deo: & se compatiant adinuicem in ipso, cum sint idem quod diuina essentia, & ista eadem quinq; sint in Christo homine formaliter, & per singularẽ eminẽtiam & excellantiam, & munificentiam: vt dictũ est, tamen ista duo reliqua. s. iustitia, & misericordia nullo modo se inuicem valent cõpati essentialiter in Deo, nec eminenter, & munificè in Christo homine, cum sint adinuicẽ contraria: qđ probatur. Nã iustitia dicit, nullum malum inpunitum. sed misericordia remittit oẽ debitum, & reuelat ab oĩ miseria. ergo non pñt in eodẽ simul stare. Nã si Deus remitteret oẽ debitũ per mĩam: ergo nullum malũ puniret per iustitiã, & sic iustitia maneret læsa in Deo. Et si Deus puniret oẽ malũ par iustitiã tunc nullũ debitũ remitteret: & sic nulla esset in eo mĩa, & sic est dicẽdum de
B Christo hoie: ergo sequitur, ꝙ ista duo nõ se cõpatiuntur simul in Deo. nec in Christo homine simul cũ aliis quinq; perfectionibus, & bonis supradictis. In oppositum autem est veritas ꝓphetica huius psal. ꝗ exuperat omnẽ sensum, & curiositatem humanã. Ad hoc cõiter rñdetur, ꝙ ista duo ꝑ quandam remissionẽ, & temperantiã sunt simul in Deo, inquantum Deus punit citra condignũ, & præmiat vltra. Et sic mĩa tẽperat iustitiã, &c. Sed licet hoc possit piè sustineri: tamen non satisfacit totaliter nec attingit mysterium diuinę misericordiæ, & iustitiæ in passione Chr̃i ostẽsum, & operatum, vbi nulla pars iustitię læditur: nec pars misericordię minuitur, sed vtraque manet integra & illæsa. Vnde est aduertendum, ꝙ respectu nostri nunq̃ iustitia Dei
C posset simul esse integra cũ mĩa, nec econuerso: Nã nullus posset satisfacere nec reddere debitum pro vno peccato in quacunque pęna, cũ peccauerit cõtra Deũ infinitũ, vt patet Mat. 18. de illo, qui debebat decem millia talentorũ: ergo cũ itali nõ posset fieri mĩa absque læsione iustitiæ, oportuit, vt Christus incarnaretur, & pateretur, & puniref pro illo: vt redderet, & solueret preciũ infinitũ ꝓ illo debito infinito, vt iustitia maneret illæsa, & integra, & mĩa haberet locum suum. Cuius passionis precium, & meritum fuit infinitum ratione grę vnionis, & Christi innocẽtiæ, & puritatis, vt dictum est ps. 17. Et iõ potuit in infinitũ satisfacere pro peccatis oium nostrũ: et si Deus crearet mille mundos, quia dñs posuit in Christo pctã, & iniquitates oium nostrũ

D quò ad pęnã, & punitionẽ, & ꝓ scelus totius populi percussit eũ Esa. 53. Ideo peccata oium nostrũ fuerunt in eo punita: cuius liuore sanati sumus. Et sic Xps, eò ꝙ Deus & homo, & nunq̃ nouit pctm, factus est cõgruũ sacrificiũ, & sufficiens preciũ pro omni peccato, & ad soluẽdũ pro oi debito. Itaq; sicut est caput, & metrũ, & mensura, & fons oium gratiarum, & pelagus oium meritorũ. Ita est subiectũ iustitiæ, & punitionis oium pctorum, inquantũ oĩa nostra pctã fuerunt in eo punita, & nos per ipsum, & in ipso soluimus omnia nostra debita, & sic oẽs fuimus in eo iustificati. Itaq; qñcunq; aliquis efficitur particeps passionis Christi per baptismũ aut pœnitentiam, tunc peccata eius sunt perfectè, & integrè punita in Christo: quia vt sic Christus cõicat peccatori baptizato, & pœnitenti merita suæ passionis, imo Christus offert pa-
E tri suam passionem in precium, & vindictã peccati, & debiti cuiuscunq; peccatoris. & sic mĩa habet locũ suũ iustitia manente illæsa. Fit. n. mĩa cũ peccatore inquãtum ipsi remittitur pęna, & debitum infinitũ, & fit iustitia inquantum peccatum illius nõ manet impunitũ, cũ puniatur in Christo, cuius passionẽ & merita participat peccato, per baptismum aut pniam: sine cuius passionis virtute nulla pnia nec sacramẽtũ esset validũ nec sufficiẽs ad delendũ peccata, nec ad satisfaciendũ pro debito, & ponit exẽplũ de anulo aureo. Nam anulus aureus vnius vnicę non est sufficiens preciũ ad redimendũ vnũ captiuũ, sed si incælet ipsi lapis prætiosus. s. carbunculus &c. nõ solũ est sufficiens ad redimendũ vnũ hominẽ, sed etiã decem, imo est sufficiens ad emendã vnam ciuitatem: nõ ratione auri: sed
F rõne lapidis prætiosi in eo cælati. Ita ergo pariter licet magna pœna alicuius non sit sufficiens ad soluendum nec satisfaciendum pro peccato, & debito illius: tñ si addatur passio Christi per sacramentũ pœnitentiæ, non solũ est sufficiens illa pœnitẽtia ad soluendũ pro vno peccato, sed pro infinitis rõne infiniti prætii passionis Christi: quã participat pœnitẽtia sacralis in effectu vel in voto. Et hęc est cã quare dicit Aug. super Ioannẽ, ꝙ plus est facere de impio piũ: ꝗ creare cęlũ, & terrã: quod nõ solũ est intelligendũ, quia reperitur obiex ad grãm in peccatore, vt cõiter dr, sed quia Deus in creando cęlũ & terrã nil posuit de suo, nisi solã similitudinẽ, quia solo verbo dixit, & facta sunt omnia, sed Deus nõ iustificat

ficat

A ficat peccatorem quin ponat aliquid de suo. s. sanguinem, & passionem quã filius offert patri pro illo peccatore iustificato: quam pater acceptat in precium pro debito illius: & sic patet ꝙ maioris precii est iustificatio impii: quàm creatio cœli, & terræ: licèt sit æqualis potentiæ, vt inquit Aug. & Ambrosius. Ex quibus omnibus patet qualiter propter passionẽ Christi summa misericordia habet locum in Deo cum summa iustitia: & econuerso: quia licet remitatur pœnitenti omne debitum: tamen peccatum eius non manet impunitum: nec debitum satisfactum in eo: vel in Christo: prout magis declarabitur ps. 102.

PSALMVS. LXXXV.

INclina domine aurem tuam, & exaudi me: quoniam inops, & pauper sum ego.

Custodi animam meã quoniam sanctus sum: saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te. B

Miserere mei domine quoniam ad te clamaui tota die: lætifica animam serui tui, quoniam ad te domine animam meam leuaui.

Quoniã tu domine suauis, & mitis. & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te.

Auribus percipe orationem meam: et intende voci deprecationis meæ.

In die tribulationis meæ clamaui ad te: quia exaudisti me.

Titulus. Oratio Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psal. in quo aliquid petit. Vnde dicunt Hebræi ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ dum esset in persecutione Saulis: in quo petit liberari ab eo: & sic exponunt literaliter hunc psalmum: & quidam catolici sequũtur eos. sed talis expositio est inutilis & inanis: & faciens iniuriam ipsi prophetæ: cũ C non sit minus ꝓpheta in hoc psal. quã in cæteris. Et ideo est dicendum ꝙ licet forsan illa persecuti fuerit causa occasionalis quare Dauid fecit hunc psalm. & multos alios. inquantũ ibi Dauid præuidit in spiritu misterium passionis Christi, & resurrectionis, & exaltationis regni eius: tamen principalis intentio ꝓphetæ est prędicere in hac oratione totum misterium, & discursum cuiusdã orationis: quam Christus fecit in nocte suæ passionis antequã caperetur: quã recita Ioannes euang. c. 17. vbi orat primò pro sua resurrectione. Secundo pro apostolis, & discipulis. Tertiò pro populo gentili qui erat ad fidem cõuertendus. Vnde si quis pie, & catolicè velit contemplari totum illud capitulũ & psalmum istum: videbit totam illam orationẽ Christi esse depictam in isto psalmo, & D econuerso. Nam illud idem verbum Dei filius qui per os Dauid protulit istum psal. ipse idem Christus incarnatus per os propriũ orauit ad patrem eandem orationem referẽdo ante passionem cum dixit. Clarifica me pater. vt patet in capitulo 10. præallegato. Nam ibi sicut Christus primò petit clarificari per resurrectionem cum dicit. Clarifica filium tuum. Secundò orat pro apostolis, & discipulis: quãdo dicit. Ego pro illis rogo quos dedisti mihi. Tertiò orat pro populo gentili qui erat ad fidem venturus. cum dicit. Non pro eis rogo tantùm: sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me &c. Quartò reprobat incredulos cum dicit. Mundus te non cognouit. Ita pariter ergo eundem modum tenet Dauid in hac oratione cum nil aliud sit iste psal. ad literam: nisi ꝓpheta illius E orationis. Quinque ergo facit Christus introductus ad loquendum in hoc psal. Nam primò petit à patre resurrectionẽ pro se, & pro suis: orando primò pro apostolis, & discipulis. secundò pro populo gẽtilli. tertiò promittit gratias agere in ꝑsona totius populi Christiani ex Iudæis, & gentibus cõgregati. quartò reprobat populum incredulum Iudęorũ. quintò petit imperium, & iudiciariam potestatem ad retribuendum vnicuique secundũ opera sua. Secundũ ibi. Non est similis tui in Diis domine. Tertium ibi. Confitebor tibi. Quartũ ibi. Deus iniqui insurrexerũt. Quintum ibi. Respice in me. Quantùm ad primũ dicit Aug. ꝙ in hoc psal. loquitur totus Christus Deus, & homo. Nam vt ait. Nõ ibi caro sola erat, sed caro, & anima, & verbum: & to- F tum hoc vnus filius Dei: vnus Christus, vnus saluator, in forma Dei æqualis patri, in forma serui caput ecclesiæ. & sic patet ꝙ in hoc ps. loquitur in forma serui: & inquantũ homo & caput ecclesiæ: & non inquantùm persona priuata tantùm: sed inquantùm persona communis. Et loquitur orãs pro mẽbris suis in se misticè vnitis: & sic licet videatur orare pro se: tamen pro suis membris orat: eò quòd communicantur idiomata vt sæpe dictũ est. Et hoc maximè manifestat Christus in oratione præallegata quàm fecit Ioan. 17. cap: vbi se sanctificat in mẽbris, & membra in se. vt patet contemplanti, & intuenti totum illud capitulum: quod quidem capitulum nil aliud est nisi declaratio huius psal. ad literã.

A Et iste psa. nil aliud est nisi pphetia illius capituli vt dictum est. Dicit ergo Christus caput, & mēbra: siue in psona mēbrorū caput: caput dico, & sacerdos: & orat ad patrem dicens. O domine inclina aurem tuam acceptādo passionem meam: & exaudi me pro membris meis: quoniam ego simul cum eis inops sine auxilio, & paup sum. Et custodi animā meam. i. apostolos, & discipulos meos: quos ex Iudæis elegi: quoniā sanctus sum. i. eos in me sanctificaui: & me in eis. Itē sum sanctus cum eis: quia innocens, & non reus mortis. & ideo saluum fac seruum tuum sperantem in te: sed seruū dico nō caput solū. sed caput, & mēbra: vt salues me per resurrectionem: vt sim primitię resurrectionis: & possim meis resurrectionem cōmunicare. q. d. Clarifica me pater vt filius tuus clarificet te, & serua eos

B quos dedisti mihi: & sanctifica eos i veritate: quia pro eis sanctifico meipsum vt & ipsi sint sanctificati in veritate: ergo miserrere mei domine quoniam ad te clamaui tota die, & lætifica animam serui tui. i. Clarifica filium tuū per resurrectionem: quia ad te animam meā leuaui. i. quia semper in te speraui: & expectaui à te clerificari per resurrectionem: quoniā tu domine suauis. i. benignus, & mitis. i. mansuetus, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te. Ergo domine percipe orationē meā auribus benignis: & intēde cū effectu voci deprecationis meæ: qm̄ in die tribulationis i. passionis, & persecutionis meæ clamaui ad te, dū oraui in mēsa pro discipulis, & fidelibus meis, & in horto, & in cruce. & ideo exaudisti me. Et nota quòd ly quia præponitur toti orationi: vt sit sensus: quia in die tribulationis clamaui ad te. ideo supple tu exau-

C disti me. & hoc dicit: quia semper Christus fuit exauditus pro sua reuerentia: vt sæpius dictum est psal. 20. & 21.

Non est similis tui in diis domine: & non est secundum opera tua.

Omnes gētes quascūq; fecisti veniēt et adorabūt corā te domine: et glorificabūt nomen tuū.

Hic orat pro populo gētili qui erat ad fidē venturus, dicens. O pater quia in Diis gentiū non est aliquis similis tibi, nec aliquis eorum sic potens secundùm opera tua: ideo oēs gentes quascunque fecisti relictis idolis suis venient ad ecclesiam tuam: & adorabunt corā te. i. tibi afferent sacrificia: & adorabunt te adoratione latriæ: & glorificabunt nomē tuū. i. confitebuntur te esse vnum Deum omniū

D creatorem: & filium tuum Iesum Christum esse verum Messiā, quando videbunt eū sup naturā opera mirabilia, & miracula facientē: & sic vidētes non esse similē tui in Diis suis: nec esse aliquē potentē secundū opera tua: quæ facit filius tuus: & fient in nomine Iesu per apostolos, & discipulos meos: tūc oēs gentes quascunque fecisti veniēt, & adorabūt corā te &c. Vnde nota, ꝙ licèt hic ista locutio scilicet, gentes venient: ponatur in futuro indicatiui: tamē ponitur pro optatiuo: cò ꝙ Iudęi non habent optatiuum: sed ponunt futurū indicatiui pro optatiuo. & ideo litera Hieronymi habet. Omnes gentes quascunque fecisti veniant, & adorent coram te. Ex quo patet, ꝙ hic Christus orat pro populo gētili: sicut orauit Ioan. 18. cum dixit: Non pro eis. i. non pro apostolis rogo tantum: sed & pro eis

E qui credituri sunt per verbum eorū in me: vt omnes vnum sint: sicut tu pater in me: & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint. Ex quo patet: ꝙ tā hic, quā ibi Christus rogat pro populo gentili vt veniat ad fidē: vt simul ex apostolis, & Iudæis, & conuersis ex populo gētili fiat vnum corpus cum capite Christo: & sic fiant vnum cum patre, & spiritu sancto: vt dictum est supra psalmo octogesimo primo: Deinde cum dicit.

Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es Deus solus.

Deduc me dñe in via tua, & ingrediar ī veritate tua: lætetur cor meū vt timeat nomē tuū.

Orat patrem vt conseruet, & dirigat in lege euangelica hunc populum Christianum ex Iudæis, & gentilibus congregatum. Ideo dicit. O pater quoniam magnus es tu in potentia, & faciens mirabilia, & miracula: & tu es Deus solus in esse, & substantia: quoniam

F Dii gentium sunt falsi: ideo deduc me in via tua. i. in lege euāgelica: quę est via in patriā, & ego ingregrdiar ducatu tuo i veritate tua: quia lex enangelica dicitur veritas respectu legis veteris, quæ fuit imago, & figura noui test. quasi dicat. da mihi pro eis legem euangelicam: & videbo veritatem sacramentorū: quæ in lege Moysi fuerunt in figura: vt lętetur cor meum accipiendo fructus sacramentorum: quibus expecto iustificari in mēbris meis vt timeat cor meum. i. corpus meum ecclesiasticum nomen tuum: nō timore seruili sicut in lege Moysi: sed timore filiali: quia illa lex timebat tę formidine pœnę: ista vero timet Deum virtutis amore. ideo iustificat, & lætificat

A & lętificat cor. & hoc est quod petit in persona totius ecclesiæ.

Confitebor tibi domine Deus meus ĩ toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in æternũ.

Quia misericordia tua magna est super me: & eruisti animam meam ex inferno inferiori.

Hic promitit se acturum gratias pro beneficio resurrectionis: primò in psona sui, & ex consequēti in persona totius corporis mistici. Vnde dicit. Ergo confitebor tibi in toto corde meo: non in sacrificiis, & holocaustis animalium brutorum: sed in spiritu humiliato, & animo contrito coltu veræ latriæ glorificabo nomen tuum in ęternũ septies in die. Et hoc gratias agendo pro beneficio redemptionis: quia magna est misericordia tua super me. i. ex magna tua misericordia eruisti animam meam ab inferno inferiori me resuscitando: primò in capite: secundò in mēbris: B quia sanctos patres etiam liberasti de inferno inferiori: quos mecũ contraxi de limbo: & in cęlo collocaui. & non solum illos: sed etiam totum genus homanũ liberasti ex inferno inferiori per meam mortem, & passionem, & ecclesiastica sacramenta.

Deus iniqui insurrexerunt super me. & sinagoga potentium quæsierunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu suo.

Et tu domine Deus miserator, et misericors: patiens, & multæ misericordiæ, & verax.

Iterum confitebor tibi ò Deus: quoniam iniqui Iudęi in surrexerunt super me: & quęsierunt animam meam in sinagoga. i. in congregatione potentium. s. principum sacerdotum, scribarum, & pharisæorũ. Et non proposuerunt te in conspectu suo. i. non habuerunt Deũ præ oculis: imo inuidia & malitia occęcati C sine causa me ad mortem condemnauerũt. Sed tu dñe Deus miserator, & misericors & patiens, & Deus multæ misericordiæ fuisti verax in promissis tuis: qa me ab inferis resuscitasti: & sic semper cõfitebor tibi &c. q. d. gratias tibi ago: qm̃ Iudæi iniqui insurrexerunt cõtra me: & tota sinagoga sacerdotũ: eò q quæsierũt animã meã per mortē, & passionē: tñ tu misericors & verax me resuscitasti. Nota q filius appellat patrē veracem: eò q impleuit pmissa, & vaticinia pphetarũ p aduētũ, & passionē, & resurrectionē Christi.

Respice in me, et miserere mei: da imperiũ tuũ pueri tuo: & saluum fac filium ancillæ tuæ.

Fac mecum signum in bonum; vt videant qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu domine adiuuisti me & consolatus es me. D

Postquã egit gratias de beneficio resurrectionis: hic petit à patre imperiũ, & iudiciariã potestatē sibi debitã, & promissam: & dicit. Postquã tu es misericors, & verax respice i me, & miserere mei cõferēdo imperiũ, & regnũ vniuersale puero tuo, & filio Christo: sicut promisisti 2. Reg. 7. qñ dixisti. Stabiliã regnũ eius in sempiternũ. Et saluũ fac me filiũ ancillę tuæ Mariæ: & saluũ fac populũ Christianũ filiũ ecclesiæ ancillæ tuę fonte baptismatis regeneratũ: & salua ipsum p meã passionē, & resurrectionē: & sacramētorũ susceptionem, & fac mecũ signũ in bonum. i. fac vt impleatur in me signũ Ionæ pphetæ. Nã sicut Ionas ppheta post triduũ exiuit illæsus de vētre ceti: ita ego resurgã tertia die à mortuis de sepulcro, & corde terræ: vt Iudęi, qui oderunt me videant me resurrexisse, & confundantur videntes se illusos, & frustratos à desiderio suo, & cognoscãt: qm̃ tu dñe adiuuisti me: & consolatus es me p gloriosam resurrectionē, & ascensionē. Et nota q multipliciter Chrs petit signũ: sicut fuit impletum in sua passione: qa obscuratus fuit sol, & tenebræ factæ sunt super vniuersalem terrã &c. In sua resurrectione factum est signũ bonũ. Nam terręmotus factus est magnus: & Angelus domini descendit de cœlo, & reuoluit lapidem, & nũciauit resurrectionē mulieribus. Et ipsemet Christus totiens apparuit apostolis: & ostendit eis cicatrices, & coram eis ascēdit in cœlũ: & misit spiritũ sanctũ visibiliter in eos in die pentec. Iudęis audientibus tonitrua, & fulgura: & videntibus linguas igneas Et etiã apostoli fecerunt multa signa, & miracula in illa die in virtute nominis Christi corã eis: & sic manserunt cõfusi. & sic apostoli profecti sunt prædicando fidem Christi vbiq; Chro cooperãte, & sermonē cõfirmãte sequētibus signis. Etiã iste versus pôt referri ad diē iudicii qñ veniet Chrs in potestate magna, & maiestate: & apparebit signũ filii hominis in cęlo. s. crux vbi fuerat crucifixus: qd signũ erit in bonũ, & in gloriam fidelium, & terrorē malorũ: qa videbunt in quē confixerunt. Et sic confundentur Iudæi: & cognoscent Christũ fuisse verum Messiã: & a mortuis resurrexisse: & cognoscēt ipsum esse iudicem bonorum, & malorum. Hoc idem potest dicere vnusquisq; fidelis in persona sui: & petere à Deo signũ salutis cõtra inimicos visibiles, & inuisibiles. vñ dicit. O pater saluũ

A fac filium ancillę tuæ.s.ecclesiæ: & fac signũ mecum salutaris crucis in fonte baptismi, in quo debeo saluari: vt diaboli qui oderũt me: & cęteri inimici videant tale signum in me: & confundantur. & fugiant, & non noceant mihi: & cognoscant quoniam tu domine adiuuisti me ab eis liberando: & consolatus es me gratiam conferendo. Ex supradictis patet qualiter est valde attendendum in isto psal. quando Christus orat pro suis. & ideo attendat lector quomodo communicantur idiomata ratione vnitatis capitis ad mẽbra: & ecõuerso. Et quomodo iste psa. est literaliter prophetia illius orationis, quam Christ⁹ fecit ꝓ suis fidelibus, & membris. Ioan. 17. Ex toto
B isto psal. concluditur ꝙ sinagoga reprobata populus gentilis debebat colere, & adorare nomen domini Dei Israel.

PSALMVS LXXXVI.

Fundamenta eius in montibus sanctis: diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

Titulus. Filiis Core psal. cantici. Ex titulo apparet ꝙ ista psal. cantabatur voce humana solùm cum instrumẽto musico: & hoc ꝓpter misterium in eo contentum. & ideo datus est filiis Core ad cantandum: ꝑ quos figurabatur ecclesia ex gentibus congregata: vt pluries dictum est. Sed licèt autor huius psal. non explicetur in hoc titulo: tamen Hieronymus in epistola ad Dardanum videtur affirmare Dauid fecisse istum psal. vbi dicit. Dauid in alio psal. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. & iterum. Diligit dominus portas Sion &c. Item in sermone de assumptio-
C ne ait. Vnde, & Dauid: Et homo natus est in ea: & ipse fundauit eam altissimus. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum: & dedit ipsum cantandum filiis Core: eò ꝙ cæteris erant intelligentia sublimiores non solummodo ad cantandum: sed etiam ad interpretandum populo, & explicandũ mentem ꝓphetæ de misteriis futuris contentis in hoc psal. & in cęteris: prout eis erat possibile pro illo statu. Et hæc est causa quare psal. intitulati filiis Coræ sum altioris, & profundioris intelligentiæ quàm cæteri: vt inquit Hieronymus: quia quasi omnes loquuntur de dignitate, & felicitate ecclesiæ pro maiori parte ex gentibus congregatę. Ad cuius intellectum: relictis figmentis, & fatuitatibus Iudæorum, est primò notandum: ꝙ Dauid multipliciter pręuidit in spiritu felicitatem, & prosperitatem ecclesiæ Christi. Nã vt legitur. 2. Regũ ca. vltimo. postquã dominus miserat pestilentiam à Dan vsque Bersabee: Angelus domini apparuit ipsi Dauid super aream Iebusæi: quæ erat supra quẽdam monticulum qui dicebatur Moria: qui pręcepit Dauid: vt ibi cõstrueret domino altare, & sic cessauit plaga. In quo loco præcepit Dauid Salomoni ædificare templũ domino secundùm exemplar & descriptionem sibi traditam à spiritu sancto: in quo exemplari cognouit Dauid multa misteria de futuris. In quo ædificio, & exemplari septem misteria, & dignitates præuidit Dauid in spiritu de ecclesia, & ciuitate Dei per Christum ædificanda. Nam primò præuidit ꝙ ecclesia Xp̃i erat ędificãda in populo gẽtili: eò ꝙ templũ Salomonis ꝑ quod figurabatur ecclesia Christi fuit ædificatum in prędio siue possessione illius hominis gentilis. Secũdò ꝙ ecclesia Christi ex parua erat in magnã amplianda: eò ꝙ Salomon vt arbiter templũ intra ciuitatem habuit eam dilatare, & ampliare muro maiori. Tertiò præuidit, ꝙ nullus poterat saluari à morte peccati nisi ꝑ ecclesiã Dei, & eius sacramẽta: eò ꝙ ilico post constructionem altaris in illa area, cessauit pestilentia. Quartò præuidit, ꝙ misterium incarnationis erat operandum in illa ecclesia Christi. Quintò præuidit, ꝙ illa ecclesia erat ædificanda per conuersos de populo gentili. Sextò præuidit magnam prosperitatem, & lętitiam illius ecclesiæ. Hoc idem præuidit, & intellexit in exemplari, & descriptione templi sibi tradita à spiritu sancto. vt patet primi Paralypo. 28. Secundò est notandum ꝙ omnes istæ reuelationes factæ sunt ipsi Dauid in [illegible] sua quam construxerat in mõte Sion. in qua domo faciebat psal. dum erat in quiete, & contemplatione. maximè postquàm quieuit à bellis, & negotiis: quia tunc dedit operam ad ampliandum cultum diuinum: & ad condendos psal. Vnde dicunt: ꝙ Dauid ex parte noctis erat in contemplatione misteriorum Dei, & sic in tali contemplatione opprimebatur somno: & ventus intrabat à parte aquilonari per fenestram: & mouebat cordas citaræ, & psalterii pendẽtis ad caput lecti sui: & sic excitabatur à somno: & tunc spiritus sanctus intrabat, & suggerebat ipsi Dauid quæcunque ex parte noctis contemplatus fuerat. & sic de talibus reuelationibus & misteriis cõdebat psalmus. Quæ quidẽ opinio nõ totaliter est abiiciẽda. Nã quãdoque

E

F

A doque reprobi viri ipsa veritate coacti dicũt aliqñ verum. Nam dicũt est in principio: quõ spiritus sanctus multis modis tangebat mentẽ ipsius ꝓphetæ Dauid: & maxime per interiorẽ inspirationẽ. Nã per misteria presentia reuelabantur, & representabãtur ipsi misteria futura de Christo, & ecclesia, dũ erat in illa contemplatione in suo statu, vt ipse frequenter refert. Vnde dum esset in contemplatione in domo sua in monte Sion fuit ipsi reuelatum à spiritu sancto. qualiter in eodẽ loco. vbi erat ipse: debebat Christus condere sacramẽtum eucaristię: & dare finem legi vet. & incipere nouam. Et in eodem loco debebat ædificare ecclesiam ex lapidibus viuis supra 12. montes. s. supra 12. apostolos, mittẽdo eis spiritum sanctum qui debebat eis inspirare intelligentiam sacrarum scripturarũ, & infundere septem genera donorũ, & gratiarũ:
B cum quibus debebat ædificare, & cõgregare ecclesiã: & exinde exire per totum orbẽ terrarum, & prædicare euangelium ꝑ totũ populum gentilẽ: & introducere ipsum in ecclesiã. Vñ manifestũ est ꝙ in eodem loco vbi Dauid fecit psal. recepit supradictas reuelationes. s. in motem Sion, & ibidem Christus fecit cœnã. & apostoli receperunt spiritum sanctũ: Vt ostendit hodie in monesterio fratrũ minorũ, & ecclesia quę sita est in mõte Sion. Hoc ergo prẹuidẽs Dauid in spũ fecit istũ ps. in quo prædicit septẽ reuelationes sibi reuelatas de ista sanctissima ecclesia, & gloriosa ciuitate Dei. Et sic iste psal. habet septẽ partes. Nã in prima parte ostẽdit, ꝙ ista ciuitas Dei erat fundata in mõtibus. i. viris sanctis. Secundò ꝙ Deus debebat diligere, & desponsare sibi istam ciuitatẽ, & magis diligere quã
C sinagogam. In tertia ꝙ ista ciuitas erat per totum orbem amplianda, & ex populo gentili congreganda. Quartò ꝙ in ea erat inplendũ mirabile misterium incarnationis. Quintò, & ex cõsequenti ꝙ ista ecclesia debebat esse mr̃ Dei, & à Deo fundari. Sextò ꝙ in ea erat promulganda, & manifestãda lex, & veritas euãgelica. In septima ꝙ finis huius ciuitatis est summa felicitas, & perfecta beatitudo. Tertia ibi. Memor ero Raab, & Babilionis. Quarta, & quinta ibi. Nũquid sion dicet homo. Sexta ibi. Dñs narrabit. Septima ibi. Sicut lætantiũ. Quantũ ad primum dupliciter possumus ꝓcedere in hoc psal. secundũ ꝙ põt fundari in duabus particulis. Primò ꝙ dicat Dauid apostrophando ad ciuitatẽ Dei, & ecclesię, dicendo. O ciuitas Dei gloriosa sunt mihi dicta, & reuelata de te. Nã primò ꝙ es fundata in montibus sanctis. Secundò dilecta. Tertiò cõgregata per totũ orbem ex populo gentili. Quartò, quòd ecclesia debet esse mater Dei. Quintò, ꝙ Chrs q. fundauit eam, debet ex ea nasci. Sextò, ꝙ in ea predicatur euangelium. Septimò, ꝙ finis huius ciuitatis est summa felicitas. Secundò potest fundari iste psa. supra illam particulam. s. diligit dñs portas Sion super oĩa tabernacula Iacob. q. d. propheta, ꝙ Deus desponsauit sibi ecclesiam propter septem dignitates. Primò, quia est fundata supra sanctos viros. Secundò, quia gloriosa, & mirabilia dicta sunt de ea in vtroq; test. Tertiò propter eius prosperitatem, & latitudinẽ quæ est toto orbe diffusa, & ex gentibus congregata. Quartò, quia per altissimũ fundata. Quintò, quia misterium incarnationis in ea
E factum. Sextò, quia lex euangelica in ea est manifestata. Septimò, quia finis eius est beatitudo, & felicitas. Quomodocunque ergo sit, septem dignitates ecclesiæ Christi memorantur in hoc psal. prout dictũ est. Quantum ad primũ ergo propheta cõmendando ecclesiã dicit. Nõ est mirũ si Christus desponsauit sibi ecclesiam. Nã inter cæteras dignitates habet istã, ꝙ est fundata in mõtibus sanctis, i. super 12. lapides altissimos, qui sunt duodecim articuli fidei: quæ sunt fundamenta totius ecclesiæ: quæ fundamenta sunt, & fundãtur in mõtibus sanctis. i. super. 12. viros sanctos, q sunt duodecim apostoli: qui dicũtur montes sancti eminentia sanctitatis, & altitudine gratię, et scientię: supra quos est fundata ista sanctissima ciuitas, quæ habet quatuor principales portas. s. baptismum ad intrandum, et pœnitentiam ad redeundũ: et ordinẽ ad ascẽdendum: et extremã vnctionẽ ad exeundum. Et
F etiã 12. articuli fidei non solũ dicuntur fundamẽta huius ciuitatis: sed etiã portæ: inquã tùm per eas intramus in eclesiam. et sunt ordinatę istę 12. portę inter se, et vna est infra aliam, et ideo nemo potest peruenire ad infimam, et interiorem turrim huius ciuitatis: nisi ordinatim trãsierit per istas duodecim portas. Prima porta est credere in vnum Deum trinum, et vnum creatorem cœli, et terræ. Secunda. articulus incarnationis. Tertia articulus passionis. Quarta. descensus ad inferos. Quinta articulus resurrectionis. et sic vsque ad vltimum. Et ideo nemo potest transire ꝑ secundam portem: nisi penetrauerit primã:

A quia secundus articulus præsupponit pri-
mum:& tertius secundùm : & sic per ordinē
&c. Clauis autem harum portarum est fides
per quā aperiuntur istæ portæ. Et sic duode-
cim articuli non solummodo sunt portæ hu
ius ciuitatis, sed etiam fundamenta. & 12. a-
postoli sunt montes in quibus fundatur to-
ta ciuitas. quam dispositionem ciuitatis non
solūmodo præuidit Dauid in spiritu in hoc
psal. sed etiam Ioan. Apoca. 21. vbi dicit. Et
muri ciuitatis habent fundamenta 12. & in
ipsius 12. nomina 12. apostolorū, & agni. Ista
ergo ciuitas est fortissimè fundata, & clausa,
& murata, quòd portæ inferi non præuale-
bunt aduersus eam, vt ait saluator Mat. 17.
Portę enim inferi sunt septem vitia capita-
lia quibus, & p quę est ingressus ad infernū.
Nam sicut per 12. articulos fidei, & ecclesia-
B stica sacramenta est ingressus ad hanc ciuita
tem: ita per septem vitia capitalia est aditus
ad gehennam. Dominus ergo diligit hanc ci
uitaem. intantùm quòd desponsauit eam si-
bi hic per gratiam, & in futuro per gloriam:
vt patet Apoc. 21. Hanc produxit ex latere
suo: hanc fundauit sanguine suo: vt patet Io.
20. quando ex latere eius exiuit sanguis, &
aqua. Hanc fundauit supra 12. apostolos, qñ
dixit. Quecunque solueritis supra terram, e-
runt soluta & in cœlis. Matth. 17. & Ioā. 20
Licèt vniuersalem iurisdictionem commisit
soli Petro Matt. 26. Tibi dabo claues regni
cœlorum, & Ioan. 21. quando dixit. Pasce
oues meas. Ex quo patet ꝙ duæ dignitates
memorantur in hoc versiculo. s. fundatio, &
desponsatio ecclesiæ. Dicit ergo ꝓpheta. Do
minus Iesus Christus Messias in lege promis
sus diligit portas Sion. i. ciuitatis Dei, quę est
C ecclesia: vbi & vnde Deus speculatꝰ, & cerni-
tur. Quasi dicat. Diligit istam ciuitatem. Pri-
mò propter portas eius, quæ sunt ecclesiasti-
ca sacramenta, & virtutes teologicę, quibus
est aditus ad eam. Secundò diligit eam: eò ꝙ
fundamenta eius. s. articuli fidei sunt, & fun-
dātur in montibus sanctis: quia fundati sunt
supra fundamenta apostolorum, & ꝓpheta-
rum: & diligit istas portas, & ista fundamen-
ta, & ciuitatem super omnia tabernacula Ia
cob. Ad cuius intellectum est notandum ꝙ
Dauid propheta in hoc loco alludit ad miste
rium ipsius Balaan quando benedixit taber
nacula Iacob: vt habetur Numeri 24. qui
cum suasu ipsius Balach ascendisset ad ma-
ledicendum populo Israel: & eleuans oculos

vidisset Israel in tentoriis commorantem per D
tribus suas: irruente in se spiritu Dei, & co-
gente eum dixit. Quàm pulcra tabernacula
tua Iacob, & tentoria tua Israel, ut valles ne
morosę: vt horti iuxta fluuios irrigui: vt ta-
bernacula q̄ fixit dominus quasi cedri propè
aquas. fluet aqua de situla eius: & semen il-
lius erit in aquas multas. & infra. Qui bene-
dixerit tibi erit ipse benedictus: qui maledi-
xerit tibi in maledictione reputabitur. & in-
fra. Orietur stella ex Iacob &c. Quæ quidē
benedictio (si quis diligēter velit intueri) nō
potest conuenire nisi Christo, & ecclesiæ suę.
In qua benedictione prædixit Ballan totum
principium ecclesiæ: quādo ex modica debe
bat crescere in magnam: & sic illa tabernacu
la Iacob fuerunt figura ipsius ecclesiæ Chri-
sti. Et ideo quando dixit, Quàm pulcra taber
nacula tua Iacob: & tentoria Israel, non be- E
nedixit illa tabernacula propter se: sed inquā
tùm figurabāt ecclesiam Christi. Et ideo Ba
laan ex præcepto domini in illa benedictio-
ne prædixit totū misteriū, & prosperitatē, &
illationē, & victoriā, & gloriam futurā eccle
siæ Christi. Vnde Dauid contemplans totam
illā benedictionē, & misteriū prænouit in spū
totū fundamentū, & progressum, & finem ec
clesiæ Christi figuratæ p illa tabernacula. Et
iō dicit hic. Diligit dñs portas Sion super oīa
tabernacula Iacob. q. d. ꝙ Christus rex Mes-
sias diliget suam ecclesiā, & ciuitatē Dei quā
ipse debet fundare, & in sponsam assumere su
per omnia tabernacula Iacob. i. magis quā il
la tabernacula materialia quæ vidit Balaan:
quia illa erant figura huius. Et ex consequē-
ti diligit magis ecclesiā quā sinagogam, & fi-
guratū quā figuram. Ex supradictis verbis pa
tet, ꝙ sinagoga per illa tabernacula materia- F
lia intellecta à Christo erat repudianda in ad
uentu suo: & ecclesia erat diligenda, & despō
sanda quia Christus nō poterat habere duas
sponsas. Et sic patet differentia, & dignitas ec
clesiæ Christi supra sinagogā, & tabernacula
materialia. Nam ista ecclesia fundatur supra
sanctos montes, & lapides viuos qui sunt apo
stoli, & ꝓphetę, & doctores: & maximè fun-
datur supra maximā petrā qui est Christus,
sinagoga autem siue tēplum Salomonis fun-
dabatur supra lapides mortuos, & paruum
monticulum. Hoc idem est dicendū de Hie
rusalem terrena materiali. & hoc est dictum
quò ad primam, & secundam dignitatem ip-
sius ecclesiæ Christi. Est etiam sciendum ꝙ

fundamenta

A fundamenta ecclesiæ, quæ sunt articuli fidei & ecclesiastica sacramenta fuerunt iacta, & incoata in mōtibus sanctis materialibus. Nā in monte Caluariæ vbi Abraam immolauit arietem pro Isaac: vbi facta fuit ipsi de Christo repromissio: ibidem fuit Christus crucifixus. Ex cuius latere orta est ecclesia, & oīa sacramenta. Et in monte Sion Xp̄s instituit sacramentū eucaristiæ. vbi Melchisedech obtulit panem, & viuum, & ibidem apostoli receperunt spiritū euangelicum: vbi Dauid receperat spiritum propheticū, & condiderat ps. Item tertiò Christus prædicauit, & docuit in templo sito in monte Moria. vbi apparuit angelus percutiens in area orna Iebuzei. Et patet qualiter ecclesia fuit fundata, & incoata in his duobus vel tribus montibus sanctis: & exinde deriuata fuit, & toto orbe diffusa. Iō dicta est Hierusalē, vt dictum est psal. 47.

B *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.*

Hic ponitur tertia dignitas ipsius ecclesiæ, & 2. ratio quare Deus tantū diligit eam, quæ dignitas, & ratio est, quia gloriosa dicta sunt de ea in veteri testamento, & in nouo. Nam omnia quæ gesta sunt in vet. & nouo cōtingebant in illis in figura. Vnde demonstrat apostolus p totā epistolā ad hebræos, ꝙ totus discursus de creatione mundi significat fundationem ecclesiæ secundū oēs partes eius. Similiter ecclesia figuratur per fabricationem arcæ Noe. Item ecclesia figuratur per egressum Abrahæ de terra sua in terrā Canaā per sacrificium Isaac. Et per Iacob, quando vidit scalam: & per fabricationem tabernaculi Moisi: & per exemplar, & descriptionem eiusdē. qđ ostendit apostolus ab Hebr. 9. & per egresū

C Israel in terrā promissionis, & per exemplar, & descriptionem, quā accepit Dauid à spiritu sancto pro tēplo ædificando. Et sic de omnibus misteriis ecclesiam figurantibus: in quibus Dauid præuidit in spiritu fundationē ecclesiæ per Christū, & apostolos: & progresū, & prosperitatē ipsius. Et iō dicit hic. O ciuitas Dei gloriosa, & magnifica dicta sunt mihi de te, & reuelata: prout intellexi, & p̄uidi in supradictis misteriis de te scriptis: qa præuidi in spū qualiter fundamenta tua erunt in montibus. i. in viris sanctis, puta in apostolis & ꝓphetis. Vnde nota ꝙ ecclesia Christi fundatur in Christo per gratiā: sed in ꝓphetis, & apostolis fundatur per doctrinā: vt ait apostulus ad Ephe. 2. Sed in apostolis fundat per doctrinā veritatis, & in prophetis per doctrinam figuratiuam, & ista est vera ecclesia quæ incepit ab Adā, & processit vsq; ad Christum in patriarchis, & prophetis figuratiuè, & prophetice. sed a Christo fundata est realiter per se & per apostolos suos: vt dictum est. D

Memor ero Raab & Babilonis scientiū me.

Ecce alienigenæ, & Tirus, et populus Aethiopum hi fuerunt illic.

Hic ponit quartam dignitatem ipsius ecclesiæ, quæ fuit dicta ipsi Dauid in spiritu: quæ est copia, & multiplicatio ciuium: & latitudo spatii: & diffusio per totum orbem terrarum. Nā illa terra promissionis nō continebat nisi filios Israel ſm carnē. Et illa Hierusalē terrena non capiebat nisi Iudæos de tribu Iuda. Et illa lex non obligabat nisi filios Israel secundùm carnem: sed ista ciuitas Dei fuit toto orbe diffusa: & lex euangelica fuit omnibus nationibus mundi promulgata. Et sic ciuitas Dei, & ecclesia Christi fuit congregata ex omnibus populis, & nationibus: & ex iudæis, & gentilibus: nec est exceptus gentilis nec Iudæus, nec Græcus, nec Aethiops, nec Scita: quia omnes vocati sunt ad ecclesiam. Nam omnes fideles cuiuscunque nationis, & conditionis sint: Christum & legē euangelicam recipientes pertinent ad ecclesiam, & ciuitatem Dei. Ideo per istas quatuor nationes hic nominatas. s. per Raab, & Babilonem, & alienigenas, & Tirum, & populum Aethiopum intelligit totum populū gentilem: qui ad hanc ciuitatē Dei erat venturus per fidem Christi. Ad cuius intelligentiam est notandum: vt legitur Iosue 2. ꝙ Raab meretrix recepit exploratores quos miserat Iosue in domo sua; & abscondit eos: & rogauit eos: vt quando ciuitas caperetur. ipsa saluaretur cū domo sua, qđ ita factū est. nā posuit coccinū in fenestra in signū. Et quando ciuitas est capta: & euersa, sola Raab saluata est; & fuit recepta in populo Israel, & Salmō duxit ipsam in vxorem: ex qua genuit Booz. per quod misterium fuit figuratus, & significatus populus gentilis: qui relicta idololatria, & recepturus fidem Christi, erat connumerandus, & recipiendus in ecclesia. Et debebat ponere coccinum in signum in fenestra. i. debebat ponere crucem sanguinis Christi per baptismum in fronte sua. Et sic ille populus per signum crucis, & baptismum de vastatione diaboli liberatus: Christo per fidem erat desponsandus. Et sic fuit figura ipsa Raab de quocunque conuerso ad fidem relicta infidelitate. B F

A litate. Et hoc est quod dicit hic ꝓpheta in persona Christi. Vnde ait: in aduentu meo supple ero memor ipsius Raab. i. illius misterii significati per Raab. Nã sicut populus Israel recepit ipsam Raab ad fidem, & cultũ vnius Dei propter actum quẽ fecit: ita ego recipiã populum gentilem idololatriam relinquentem, & sumentem signũ coccineum. i. crucẽ sanguinis mei in fronte. Et ego desponsabo ipsum populum per fidem, & erit annumeratus in ecclesia mea. Vnde Raab interpretatur superbia siue impetus: & Salmon interpretatur pacificus. Vnde ibi fuit significatum, ꝙ populus gentilis, qui erat superbus debebat humiliari, & subiici paci, & virtutibus ecclesiæ. Et sic per Raab intellligitur quicunque infidelis factus humilis fidei Christianæ subiectus. Et per Babilonem intelligitur populus confusus, & per consequens populus gentilis, qui

B erat in confusione sine lege: sed principaliter populus Babylonis qui semper fuerat inimicus populo Dei, venit ad fidem per prædicationem apostolorũ Simonis, & Iudæ. Et ideo dicit hic Memor ero Raab, & Babylonis: quia eos recipiam ad fidem, qui magis videbantur inimici populi Dei. Et non solũmodo Raab, & Babylonis ero memor. sed omnium gentilium scientium. i. cognoscẽtium me per fidem, & confitentium me Messiam, & saluatorem. Nota, ꝙ in hæbreo dicitur Memor ero Raab, quod interpretatur Aegyptus & sic per Raab intelligitur Aegyptus, & ideo nominatur hic Babylon, & Aegyptus: quia semper fuerunt contra populum Dei. Sed in aduentu de primis venerunt simul cũ Aetiopis vt supra patuit psal. 67. Veniẽt legati ex Ae-

C gypto: Aethiopia prę ueniet manus eius Deo: & ideo litera Hieronymi habet. Ego recordabor superbię. i. Aegypti magnæ, & superbiæ: Et ideo sequitur, non solummodo recipiam supradictos ad fidem in hac mea ciuitate, sed etiam omnes hi. s. alienigenę qui non sunt de Israel, secundum carnem sicut est Tyrus, quæ est in prouincia Fœniciæ, & populus Aethiopum habitans inter Tropicos solis ad meridiem, quem beatus Mattheus conuertit, omnes inquam isti fuerunt illic. i. erunt in hac ciuitate Sion. Nominantur ergo hic quatuor vel quinque populi, per quos intelligitur tota gentilitas, quæ erat ventura ad hanc ciuitatem per fidẽ quã Christus debebat sibi desponsare. Et per hoc patet quarta dignitas huius magnæ ciuitatis, quę est magnitudo ambitus, & copia ciuium. Alia autem litera habet Memorabor Raab, & Babylonis scientibus me, tunc debet sic exponi. D
Ego memorabor; idest committam, Raab, & Babylonis apostolis scientibus me, vt vocent eos ad fidem post resurrectionem meã, sicut dicimus quandoque memoror tibi factum meum, idest committo tibi factum meum.

Nunquid Sion dicet homo: & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.

Hic ponitur .5. dignitas ecclesiæ, quod est misterium incarnationis factum in hac ciuitate Dei, quod est incomprehensibile, & mirabile dictu in se, & ratione circunstantiarũ: nam in ea quatuor mirabilia narrantur. Primum est, ꝙ Deus sit factus homo. Secundum ꝙ Deus factus homo sit natus in hac ciuitate Sion. Tertium, ꝙ ipse Deus altissimus factus homo fundauerat ipsam ciuitatem in qua natus est. Nam ista videntur contradicere. s. ꝙ E
iste fundauerit istam ciuitatem, & sit natus in ea Quartum mirabile est, ꝙ aliquis homo posset persuadere alteri homini, vt crederet ista tria mirabilia supradicta. Et hęc quatuor mirabilia facta in ciuitate ꝓponit hic propheta sub interrogatione admiratiua, dicens. Nunquid Sion dicet homo. i. aliquis homo dicet, & persuadebit ipsi Sion, & ipsi Hierusalem. s. toti ecclesiæ, & ciuitati Dei toto orbe diffusæ, ꝙ credat, ꝙ Deus factus est homo, & ꝙ ipse factus homo sit natus in ea, & ꝙ ipsemet altissimus natus fundauit eam? q. d. hoc est mirabile dictu, & difficile ad credendum: quia videtur impossibile. Vnde nota, ꝙ quasi hoc idem adducit Aug. 22. de ci. c. 4. ad ꝓbãdum misterium incarnationis contra paganos. vnde dicit ꝙ ante aduẽtum Christi tria F
videbantur impossibilia apud Ari. & omnes philosophos. Primum impossibile erat apud eos, ꝙ Deus posset fieri hõ. Secũdũ, ꝙ mũdus, maxime philosophi, & sapiẽtes hoc crederẽt. s. Deum posse fieri hoiem. Tertium videbatur eis magis impossibile. s. ꝙ hoies simplices, & plebei possent ꝑsuadere philosophos, & cęteris, vt hoc misteriũ incarnationis crederent. Tunc arguit Aug. Ista tria videbãtur philosophis impossibilia, sed duo vltima sũt facta possibilia, & iã in esse. s. quia iam totus mundus hoc credit pro maiori parte: quia iã credit Deum factum esse hominem, & etiam tertiũ factum est possibile: quia. 12. apostoli & cæteri discipuli, qui erant simplices, & ple-

bei

A bei hoc psuaserũt philosophis, & totus mundus hoc credidit p eos: ergo sequit., ꝙ primũ est possibile. s. ꝙ Deus sit factus homo, & incarnatus: nã philosophi, ita imo magis reputabãt impossibile scd̃m, & tertium q̃ primum. Vnde est aduertendum, ꝙ licèt ista videbantur difficilia ad credendum, tamẽ habito misterio, & modo incarnationis efficiũtur credibilia. Nam verbum diuinum virtute spiritus sancti formauit illum hominem ex puris sanguinibus virginis, & formando animauit, & animando assumpsit illam humanitatem in vnitate personæ. Et sic assumpsit essentiam, & humanitatem non assumẽdo esse personale, imo suppositauit illum hominem assumptũ per suam propriam personalitatem, & sic fuerũt duæ naturæ in vna persona. Et sic ille homo Deus natus est temporaliter ex virgine
B ex opere spiritus sancti, qui formauit ex sanguinibus puris virginis illud corpus. Et tota trinitas creauit animã in eodem instanti: & sic verus Deus, & hõ perfectus est quò ad naturã: & natus est in ecclesia, quia in eodẽ instanti quo fuit cõceptus, & incarnatus fuit caput ecclesiæ, & Maria verum membrum ecclesię, ergo tunc iã fundauit ecclesiã, & antequàm nasceretur iam fecerat Ioannem baptistam membrum ecclesiæ, & Zacariam, & Helisabet: ergo iam natus est in ecclesia, quã ipsemet fundauit in sua incarnatione, & conceptione, & postea i ea prædicauit, & passus est, & mortuus, & resurrexit: ergo ista stãt simul. s. ꝙ Deus sit factus homo, & simul fundauit ecclesiam, & postea sit natus in ea. Nã sua cõceptio, & incarnatio fuit fundatio ecclesiæ &c. Et fuit postea possibile, ꝙ homines rustici, & simplices hoc misterium philosophis,
C & mundo prædicarent, & eos conuerterent, quia non in virtute propria, nec in sapientia humana hoc fecerunt nec potuissent facere, sed hoc fecerunt in virtute spiritus sãcti, qui in die pentecostes receperũt, qui loquebatur in eis, cuius virtus exuperat omnem sensum, & captiuat omnem intellectum, & sic totum redditur possibile. Et ideo sequitur.

Dominus narrabit in scripturis populorũ, & principum horum qui fuerunt in ea.

Non mireris, quod hoc sit possibile. s. ꝙ aliquis homo hoc potuerit persuadere mundo. scilicet quòd Deus sit factus homo, & quod sit natus in ea ecclesia quam ipse fundauit! nam non erãt ipsi apostoli, qui loquebantur: nam dominus narrauit in scripturis, & euan-
D geliis, & epistolis populorum scilicet a postolorum, qui erant populares, & simplices, & imperiti, & principium horum qui fuerunt in ea, idest in scripturis principum horum qui fuerunt in ea. Nam apostoli qui ante fuerunt populares, & rustici postea fuerũt principes in ecclesia. Et isti scripserunt euangelia, & epistolas canonicas, & actus apostolorum, & apocalypsim: in quibus narrauerunt totum misterium incarnationis, & passionis, & conuersationis, & prædicationis, & miraculorum, & mortis, & resurrectionis, & ascensionis Christi. Et prædicarunt toti mundo, & conuerterunt infideles ad ecclesiam. Et sic multiplicata, & dilatata est magna ciuitas Sion. Etiam potest legi aliter licèt sub eadem sententia sic, nunquid altissimus factus homo dicet, idest loquetur & prædicabit ipsi Sion scilicet ecclesiæ? & ipse homo natus est in ea, & ipse altissimus
E fundauit eam? quasi dicat hoc est difficile credere. Et ideo subdit ad soluendam admirationem, quòd dominus hoc narrauit in scripturis populorum, idest quòd euangelistæ, & apostoli inspirati ista misteria narrauerunt in scripturis euangelicorum, & epistolarum. Nam illa euangelia sunt scripturæ populorum inquantùm populi euãgelio crediderunt: & sunt sripturæ principum, & horum populorum qui sunt apostoli, inquantùm euangelica scripserunt, & prædicauerunt. Nam ibi traditur misterium incarnationis scilicet quomodo missus angelus Gabriel à Deo ad virginem Mariam &c. Et traditur ibi modus natiuitatis, & adorationis, & conuersationis vitæ, & mortis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis,
F et spiritus sancti missionis, & progressus ecclesiæ in actibus apostolorum. Est etiam aduertendum, quòd per ly populorum possumus intelligere doctores ecclesię, qui post apostolos scripserunt quasi dicat, quod licet hoc misterium incarnationis sit difficilè ad docendum, & persuadendum, tamen ipsum sine dubio est verum. Nam dominus Deus narrauit hoc misterium incarnationis, primò prophecitè in scripturis populorũ scilicet ꝓphetarum, & patriarcarum: secundò in scripturis principum horum populorum scilicet apostolorum qui fuerũt principes terræ, & etiam dominus narrauit hoc misterium in scripturis populorum, idest doctorum, & in scripturis principum horum scilicet apostolorum

A lorum qui fuerunt principes horum doctorũ qui omnes tam populi, quàm principes eorũ fuerunt ciues in hac ciuitate, licet apostoli fuerint principaliores. Item etiam per ly apostolorum intelliguntur omnes simplices fideles vtriusq; te. & per principes horum populorum intelliguntur omnes patriarchæ, & ꝓphetæ, & apostoli, & euangelistæ, & doctores no. te. Nã una & eadẽ est scriptura populorũ fidelium, & principum eorũ: sed ista scriptura dicitur populorum inquantùm est eis ꝑdicata, sed dicitur principum inquantùm ab eis est populo scripta, & prædicata, & declarata. Et per ly principum horũ: possunt intelligi apostoli, & euangelistæ qui fuerunt principes doctorum totius ecclesiæ. Nam doctores populares sunt respectu apostolorum, & euangelistarum: nam isti conati sunt intelligere, et glossare, et declarare dicta apostolorũ
B et euangelistarum, & declarare misterum incarnationis, & passionis &c. Ideo dicit ꝓpheta: Dominus narrabit hæc misteria supradicta in scripturis populorum. i. doctorum ecclesiæ. s. Augustini: Hieronimi. Ambrosii. & Gregorii. Et in scripturis principum horum qui fuerunt apostoli, & euãgelistæ, quorum scripturis est credendum. Ideo qui ista non intelligit misteria recurrat ad scripturas, & in eis inuenies veritatem, & sic soluetur omne dubium, & omnis contradictio. Ex his patet, ꝙ dignitas ecclesię non solum apparet ex mirabili misterio incarnationis, & passionis, & resurrectionis, sed etiam ex mirabili confirmatione, & scriptura, & prædicatione apostolorum, & euangelii promulgatione, & sacrorũ doctorũ scripta, & declaratione. Et iõ ecclesia est tanto affectu Christo dilecta. Et
C sic patet sexta dignitas huius magnæ ciuitatis Sion, quia in ea erat promulganda lex euãgelica, quæ est manifestatio omnium misteriorum, quæ erant clausa, & obumbrata in lege veteri. Et hoc erat manifestandũ ꝑ Chr̃m & apostolos, & euangelistas qui fuerunt principes ecclesiæ, in quo euangelio continentur misteria incarnationis, & passionis Christi: quæ quidem misteria postea fuerunt magis dilucidata per doctores in glossis suis. Et sic quod fuit per patriarcas significatum, & per prophetas obscure ꝓphetizatum, fuit postea per Christum, & etiam per apostolos in hac ciuitate manifeste narratum, & anunciatũ, & per doctores declaratum.

Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

D Hic ponit septimã dignitatẽ ecclesię rõne finis: quæ est summa lætitia, & felicitas in patria. Ad cuius euidentiam est aduertendum sicut dictum est in principio, quod ecclesia militans, & superna triũphans est vna, sed se habent sicut via, & terminus siue patria: sicut mare, & portus: sicut finis, & ea quæ sunt ad finem. Nam sicut triũphus nõ potest adipisci, nisi præcesserit pugna, & victoria, & portus nisi præcesserit nauigatio: nec terminus nisi decursa fuerit via: Ita patria paradisi nec illa triũphans ecclesia potest attingi nisi quis peregrinatus fuerit per istam, cum ista sit finis itineris huius, & per consequens continuatur tanquàm finis. Et sic dicitur illa ecclesia finis pugnæ, & militiæ, & nauigationis, & laboris & tristitiæ. Et ideo adepto fine omnia ista cessant, & manet quies, & gaudiũ, & lætitia. Et sic est perpetua felicitas in ea absq; altera admixtione. Et hoc propter tria. E
Primo ratione subiecti siue potentiæ. Secundò ratione obiecti. Tertiò ratione vnionis potentiæ ad obiectum. primò ratione subiecti: siue potentiæ, nam ratio, quare hic nõ potest esse vera felicitas, nec perpetua lætitia, est ratione corporis subditi miserę, infirmitati, corruptioni, & passionibus. s. timori, auaritię, tristitię, zelo, inuidię, indignationi, spei, desperationi, iræ, & de cæteris naturalibus, passionibus, quæ non sinunt, hominem esse felicem. Sed per mortem anima expoliatur ab omnibus his passionibus, & per resurrectionem recuperauit corpus incorruptibile, & gloriosũ cũ omnibus dotibus gloriæ &c. Igitur non potent esse infelix ratione corporis, & potentiæ siue subiecti, sed felix. Secundò inerit felicitas ratione obiecti, qa ibi nulla erit miseria proximorũ, nec sensus aut potentię nostrę poterunt percipere aliquam mi- F
seriam cum nulla sit in aliis: quia hic licèt qs nõ habeat miseriam, tamen tristatur dum videt eam in proximo, sed ibi nulla erit miseria nec in se nec in proximo: ergo non poterit esse tristitia. sed quia vnusquisq; beatus videbit, & possidebit Deum in quo sunt omnia bona, & nullum malum, & in eo fruetur: ergo in ipso felicitabitur. Sed quia Deus in tantùm vnietur, & vnitur vnicuique beato vnione inseparabili, ꝙ quasi inmutabitur in Deum: ideo magis erit in Deo vnusquisque beatus: quàm in seipso, quia amor transmutat amantem in amatum, & anima magis est vbi amat quam vbi informat, & sic eius felici-

A tas erit copiosa, & secura, & sufficiens satians appetitum, & perpetua. Et totum hoc, & omnes has tres rationes tangit apostolus primę ad Cor. 15. cum dicit, ꝙ corpus hoc induet incorruptionē, & mortale hoc induet immortalitatē. Tunc Deus erit omnia in omnibus. Super quod dicit Aug. inde spiritu & aia c. 8. Cum corporale hoc induet incorporalitatē, & mortale hoc induet immortalitatem, tunc mente, & corpore spirituales effecti secundū modulum nostrum per mentis illuminationem omnia sciemus, & corporis incorruptibilis leuitate vbique esse poterimus, volabimus mente per cōtemplationem, volabimus corpore per incorporabilitatem, discernemus mente, discernemus corpore, cū sensus nostri vertentur in rationem, & ratio in intellectum, & intellectus in intelligentiam, &

B intelligentia mutabit in Deum. Ex quo patet, quod ibi non poterit esse nisi perpetua felicitas. vnde. 22. de ci. Dei. cap. vltimo dicit. Quanta erit felicitas illius æternæ ciuitatis, vbi nullum malum nullum latebit bonum, vocabitur Dei filius in sæcula sęculorū. Sed quia felicitas nil aliud est nisi perpetua lætitia. Felix. n. dicitur quasi ferens lætitiam. Iō Dauid hoc præuidēs in spiritu dicit. Sicut lę tantiū oium habitatio est in te. i. gloriosa dicta ciuitas de te bene multa gloriosa dicta sunt, & benemerito ciues tui sunt felices: nā habitatio tua est sicut habitatio, & societas, & cōgregatio oim lætātiū. Et dicit sicut oim: nā licet hic sit quandoque aliqua lætitia in aliqua ciuitate, tamen nō omnes lætātur, qa aliquis eorū patitur tristiciā: vnde raro est in hoc mūdo, ꝙ aliquis celebret nuptias quin al

C ter celebret funeralia. Et nō solūmodo accidit in eadem ciuitate, sed etiam in eadem domo: nam si aliquis lętatur, alter tristatur. Sed quia in illa gloriosa ciuitate nullum potest esse malum, & nullum latet bonū, ergo nullus potest tristari: ergo est habitatio omniū lætantiū, & non quorundam tantum, sed omnium. Et in hoc differt illa lætitia ab ista: quia est omnium, & semper, & perfecta, & sufficiēs lætitia, cū sit status oim bonorū aggregatione perfectus. Ex supradictis patēt 6. dignitates, & perfectiones huius ciuitatis, & ecclesię Christi. Quarum prima est, ꝙ nō est fundata super lapides mortuos, sed super mōtes, & viros viuos, & sanctos. Secunda, ꝙ Messias diligit istā ciuitatem magis quàm veterē synagogam. Et hanc sibi desponsauit. Tertia

D ꝙ omnes patriarchæ, & ꝓphetę dixerūt multa gloriosa de ista ciuitate. Quarta, ꝙ hæc ciuitas recepit in se omnes nationes mundi. Quinta, ꝙ fundator huius ciuitatis qui est Deus altissimus, natus est in ea, & per consequēs est filius eius. Sexta, ꝙ in hac ciuitate ꝓnūciatū est euāgeliū per homines simplices, per quos totus mūdus credidit. Septima: ꝙ finis huius ciuitatis est summa felicitas, & habitatio oim lætantium sine tristitia in gloria cœlesti, & per cōsequēs ista ciuitas est via, & ordinatur ad illā. Ex omnibus istis sequitur, quòd hæc gloriosa ciuitas de qua loquit̄ hic ꝓpheta Dauid: est tota ecclesia Dei toto orbe diffusa: quā Christus edificauit, & fundauit in aduentu suo super. 12. fundamenta articulorum fidei, & super. 12 mōtes sanctos. s. apostolos, cui ciuitati conueniunt omnes dignitates, & cōditiones supradictæ: quę oēs in ea

E fuerunt completę. Scđo sequitur esse vanā, & fictam spem Iudęorum modernorum, qui expectant ꝓphetiā huius ps. implendā p futurū Messiā, quē falso expectāt, quę spes, & persuasio multipliciter est falsa. Primò quia Messias cōditor huius ciuitatis erat venturus ad secūdū tēplū, vt patet per Aggęū, & Malachiā, & Zachariā: quibus Deus ꝓmisit mittere Messiā in illud templū, sed illud tēplū fuit destructū p Titū, & Vespasianum. 42. anno post ascensionem Christi: ergo sequitur, ꝙ iā venerat Messias, vt latius alibi declaratur. Secundò est falsa talis spes: nā post destructionem secūdi ilius templi nō expectatur aliud templū reædificari, vt patet Dan. 9. cap. vbi dicit, quòd post hebdomadas. 62. ab ædificatione secundi templi occidetur Christus, & nō erit eius populus, qui eum negaturus est

F & ciuitatē & sāctuariū dissipabit populus cū duce venturo, & finis eius vastitas, & vsq; ad cōsummationē, & finē ꝑseuerabit statuta desolatio &c. Itē p Aggęū dr̄ in. 2. c. Maior gloria erit huic domini nouissimæ, q̄ primæ. & p cōsequēs si illa domus fuit nouissima nō expectat̄ alia in Hierusalē. Ex supradictis patet quòd post illam destructionem, quæ facta est per Romanos post illas sexaginta duas hebdomadas, & post mortem Christi non debet amplius aliud templum in eodem loco ædificari, nec etiam alia ciuitas eiusdem cultus, imo debet perseuerare statuta desolatio vsque ad consummationem, & finem mundi. Hoc idem patet per Hieremiam in septimo capitulo, vbi Deus vocat

A cat mēdaces, & deceptores iudæos modernos qui expectāt tertium templū ædificari post illud secundum destructum: & ꝑsuadent simplicibus Iudæis tertium templum expectandum, & ædificandum. Vnde dicit Deus ꝑ os Hieremiæ. Nolite confidere in verbis mendacii dicentes templum domini, templum domini, templum domini est, hoc innuit Deus, ꝙ bene fuit templū domini primum ædificatum per Salomonē, & templum domini secūdum reædificatum per Zorobabel, & Aggeū & Zacariam, & Malachriam, sed nunq̄ erit tēplum domini tertium quale ipsi expectant: quia nunquàm tertiò reędificabitur. Hoc idē patet superius psalmo. 27. vbi dicitur. Destrues illos, & non reædificabis eos. Ex supradictis, & multis aliis patet spem, & persuasionem eorum esse falsam. Tertiò patet falsitas

B eorum. nam ciuitas terrena quam expectant per falsum Messiam in monte Sion esse construendam nō posset esse talis nec habere has septem conditiones quas ꝓpheta Dauid hic describit vt patet per singula. nam cum talis ciuitas sit in arcto loco sita, non posset capere omnes populos Aetiopum, & Scytarum, & Babylonorum, & omnium nationum, & linguarum. nec potest esse habitatio oīm lætantiū &c. Sed hęc quęstio alibi determinabitur.

PSALMVS. LXXXVII.

DOmine Deus salutis meæ: in die clamaui, & nocte coram te.

Intret in conspectu tuo oratio mea inclina aurem tuam ad precem meam.

Quia repleta est malis anima mea: & vita mea inferno appropinquauit.

C Titulus, Canticum psalmi filiis Core ad victoriam: siue. In finē super Malaach ad respōdēdum eruditio siue intellectus Heman Hezerait. Ex hoc titulo habetur quòd iste psalmus continet maximum misterium, eò quod cum magna solemnitate, & cerimonia cantabatur. Vnde Dauid rex, & ꝓpheta qui fecit hunc psalmum iuxta reuelationem sibi factā dedit ipsum cantandum choro filiorum Core. vnde Heman qui erat contor, & princeps illius chori incipiebat versum, & totus chorus filiorum Core respondebat, & repetebat versum: sicut mos est in ecclesia quando dicūtur letaniæ sanctorum. Et iste psalmus simul cantabatur cum instrumento musico, quod dicebatur Malaach: & cantabatur cum toto

D conatu vocem vsque in finem, & vltimum punctum. Vnde hic clarè ostenditur, quòd filii Core erant cantores. Ex quibus verbis patet contradictio eorum, qui negabant filios Core fuisse cantores. Nam manifestum est, quòd Heman princeps vnius chori cum toto choro suo erat de filiis Core, vt patet primi paralipo. 6. cap. vbi Esdras describendo dispositionem cantorum, dicit quòd Dauid cōstituit tres principales cātores, scilicet Heman, Asaph & Etā. Et demonstrat ibi, ꝙ Heman, descendit de Zacar per Core, & Asaph per Gerson descendit de Leui: & Ethan per Merari, Et sic, Heman erat Zahaita, & Asaph Gersonita, & Etam Merarita. Sed vt esset distinctio inter sacerdotes, & chorum Heman, omnes de chroro Heman dicti sunt filii Core: siue Choritæ. Sacerdotes autem dicti sunt

E Aaronitæ: eò quòd inter Aaron, & Core erat altercatio de sacerdotio, & sic quando in titulis nominatur filii Core intellligitur Heman cum fratribus suis cantoribus. Sed quia de filiis Core non solum fuerunt cantores, sed etiam ianitores, vt patet primi Paralipomenon. 25. ideo communiter quando memoratur filii Coræ in titulis intelliguntur cantores, & quando nominatur choreitæ intelliguntur ianitores, & in hoc decipiuntur illi qui dicebant, quòd filii core non erant cantores sed ianitores. nam manifestè patet in supra allegato textu, quòd quidam ex eis fuerunt cantores, & quidam ianitores. Sed est aduertendum, quòd inter cæteros cantores Heman, & Etan fuerunt prudentiores in studio & intelligentia sacræ scripturæ, & ideo in cōmendationem eorum dicitur. 3. Re. 4. cap. quòd Salomon fuit sapientior Etan, & Heman. Et hoc dicitur: quia isti fuerunt magi-

F stri Salomonis: qui declarabant ipsi Salomoni intelligentiam psalmorum ipsius Dauid, totius sacrę scripturę. Sed postea Salomon superauit oēs in scientia, & sapietia. Et ideo legitur primi paraly. 25. quòd illi cātores, & maximè filii Heman erāt videntes. i. ꝓphetę regis. eò ꝙ declarabant Regi Salomoni sacrā scripturam: & maximè intelligentiam psalmorum, & non solummodo Salomoni: sed etiam toti populo interpretabantur, & declarebant intelligētiam psalmorum prout in illo statu poterant attingere. Et ideo dicebantur prophetæ, nō quòd ipsi cōdidissent psalmos: sed quia declarabant populo: sicut modo faciunt nostri prædicatores. Et sic

in illo

A in illo tempore tàm cantores quàm prædicatores, & recitatores, ꝓphetiarum dicebantur ꝓphetæ, & ꝓphetare, & ita dicitur in præallegato capi. quòd Asaph, & Heman, & Idithũ ꝓphetabant in citaris, psalteriis: & etiam de Saule dicit, quòd ꝓphetabat inter ꝓphetas. & etiam cantores vocat ꝓphetas apostolus. primæ ad Corinth. 14. capit. Ex supradictis patet, quòd filii Chore in titulis psalmorum non memorantur vt conditores psalmorum: sed vt cantores vt dictum est psalmo. 41. talis enim spiritus ꝓphetię soli Dauid datus est, vt ibi dictum est. Ex quo patet, quòd Dauid fecit istum psalmum, & dedit ipsum cantandum filiis Core, in quo Heman princeps incipiebat versum, & cæteri filiorum Core respõdebant, & cantabant ipsum cum instrumento musico dicto Malaach: quod significat infirmitates siue chorum. Et ideo quia loquitur
B hic de afflictione, & infirmitate Christi pręcepit Dauid vt cantaretur cum tali instrumento. Sed de materia huius psalmi est altercatio apud Iudæos modernos, nam quidam dicũt: quod ꝓpheta loquitur hic de afflictionibus, & passionibus, quas passus, & passurus erat ille populus vsque ad captiuitatem Babilonicam. Alii autem dicunt, ꝙ loquitur de afflictionibus quas Iudæi patiuntur in captiuitate in qua modo sunt de qua expectant liberari per falsum Messiam futurum. Sed hoc est manifeste falsum. Nam litera huius psalmi non potest competere illi populo, maximè illud quo scribitur. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Nam iste populus nõ solummodo fuit non liber à peccato, imo peior omnibus infidelibus: quia sẽ
C per regnauit in eo idololatria, & nunc in eo regnat omne mendacim fraus, dolus, vsura, & rapina, & omnia genera vitiorum. Et sic in expositione huius psalmi non solũmodo cõtradicunt literæ, sed etiam de verbo in verbũ contradicunt sibi ipsis. Et ideo est dicendum, quòd Dauid in persecutionibus suis pręuidens misterium passionis Christi, & mortem & sepulturam, & resurrectionem, & maximè quomodo erat affligendus à suis, fecit plures psalmos: inter quos præcipuè fecit istum, in quo Christus inquãtũ homo, & in forma serui conqueritur apud patrem de infirmitatibus quas passus est. Et ideo cantabatur cum illo instrumento dicto Malaach, qnod significabat infirmitates, & dolores, & passiones, quas deflet ꝓpheta in persona Christi in hoc psalmo, in quo duo facit. Nam primo Christus deflet apud patrem infirmitates, & passiones suas, & persecutiones. Secundò petit liberari per resurrectionem, ibi. Clamaui. Quantùm ad primum dicit Christus. O domine pater qui es Deus per essentiam, & Deus salutis meæ: quia quicquid habeo in forma Dei habeo à te per æternã generationem, & quicquid habeo in forma serui à te habeo per spiritualem vnionem, & gratiam, ego clamaui in die, idest per totum tempus meæ prędicationis vocãdo populum ad fidẽ, & clamaui in nocte. s. tempore passionis, et persecutionis. s. in horto, quando te oraui, puta pro membris meis, & pro mea resurrectione, & clamaui in cruce petens redemptionẽ eorum, intret ergo oratio mea in conspectũ tuo, idest accipe mortem meam, & passionem in preciũ pro re- D
demptione membrorũ meorum, inclina aurẽ tuam ad præcem meam acceptando eã simul cum passione, & exponit quod offert pro nr̃a redemptione dicens: quia repleta est anima mea malis. s. laboribus, & opprobriis, & cõuitiis, & persecutionibus, & flagellis, & doloribus est repleta vsque ad mortem iclusiuè: in tãtùm, ꝙ anima appropinquauit vsque ad infernum: & dicit appropinquauit: quia ibi nõ mansit nec iuit tanquàm reus & punitus: sed tãquàm victor, & iudex, & triũphator ad repetendam prædam. Et nõ solũ passus sum dolores, flagella, & opprobia &c. sed quo ad æstimationem hominum qui putabãt me ex necessitate mortuum ex peccato, & imporẽtia, & putabant, ꝙ sicut cæteri tanquàm condem natus, & subiectus, & obnoxius pc̃tõ primi parentis descendi in infernum, cum ego solus sim liber inter omnes mortuos, & peccatores. Dicit ergo. E F

Aestimatus sũ cũ descẽdẽtibus ĩ lacũ: factus sum sicut hõ sine adiutorio ĩter mortuos liber.

Sicut vulnerati dormientes in sepulcris: quorum non es memor amplius: et ipsi de manu tua repulsi sunt.

Posuerunt me in lacu inferiori: in tenebrosis, & in vmbra mortis.

Aestimatus sum à Iudæis cũ omnibus hominibus descendentibus in lacum inferni, & ꝙ essem peccator, & in numero aliorũ hoim. Et ego qui sum liber à peccato inter omnes mortuos, ac si essem peccator factus sum derelictus in triduo sine adiutorio in potestate Iudæorum. Fuit profectò Christus ex debito, & ex natura solus liber à peccato, quia non

A ex opere Adã nec per naturalẽ generationẽ natus est nec conceptus. Et ideo si virgo Maria fuit libera ab omni peccato, hoc non fuit de debito, sed ex gratia, qua fuit præuenta in sui creatione anima eius &c. quia simul fuit creata, & sanctificata in corpore & anima. Et ẽt fuit existimatus à Iudæis sicut existimant, & censentur hoies vulnerati vulnere corporali, & spũali dormientes, & mortui iacentes in sepulcris, quorum tu non es memor amplius vt eos suscites: ita putabant, quòd tu oblitus eras mei, & nunquàm me suscitares ad vitam gloriosam, & putabant, quòd eram sicut ipsi peccatores q̃ de manu tua, & auxilio repulsi sunt. Ita ergo putabant Iudæi, quòd tu repulisses me ab auxilio, & amore, & gratia, & quòd totaliter oblitus esses mei. Et sic posuerunt me in lacu inferiori, idest in sepulcro,

B quod erat excisum ex petra subtus terram, et in locis tenebrosis, & vmbra mortis. nam sepulcra sunt obscura subtus terram, & important horrorem, & quãdam vmbram, & feritatem mortis, quia pauci intrare audent ad sepulcra propter horrorem, & terrorem mortis quasi dicat. Mors, & sepultura non datur homini nisi in pęna peccati ipsius Adæ: sed ego secundum naturam eram liber, immunis ab oĩ morte, & peccato solus inter omnes peccatores: quia nõ obligatus eram peccato Adę: nec poteram peccare, quia nõ traxi fomitem in carne: nec poteram deuiare à regula veritatis nec destitui à gratia in qua eram cõfirmatus, etiam inquantum homo, nec poteram deuiare à veritate verbi cui personaliter eram vnitus. Et tamen punitus sum pęna peccatoris quæ est mors, & sepultura secundum sententiam datam in Adam, & scilicet morte morieris

C &c. quasi dicat non obligabat ad mortem punitus sum pœna mortis.

Super me confirmatus est furor tuus: & omnes fluctus tuos induxisti super me.

Longe fecisti notus meos à me: posuerunt me abominationem sibi.

Traditus, & non egrediebar: oculi mei languerunt præ inopia.

Notandũ, ꝙ sicut pluries dictum est psal. 84. ex transgressione præcepti Adam incurrit indignationem, & iram Dei, & maledictionem, & sententiam mortis vtriusque: sed quia ipse nõ potuit satisfacere pro se, & suis; ideo Christus factus est caput nostrum, & voluit portare pœnam omnium nostrum; vt liberaret nos à maledectione, & sñia mortis

D æternæ, et recuperaret nobis vitam. Noluit ergo trahere peccatum, sed vestigium, & pęnã peccati: vt dictum est psalmo. 34. quæ quidẽ pęna peccati dicitur furor Dei, & fluctus sententiæ Dei: quæ fuit passio Christi, & flagella, et ꝑsecutio, & dolores, et opꝓbria, et mors. Ita ergo ista quæ Adã, & sua posteritas ex ira Dei, & sẽtẽtia debebat portare in pœnã peccati, hæc eadẽ voluit Chris ꝓ nobis perferre. Dicit ergo Christus. O pater, furor tuus. s. sẽtententiæ tuæ datæ in Adã cõfirmatus est sup me. i. inductus est sup me, & oẽs fluctus. i. persecutiones tuas induxisti sup me. i. oẽs afflictiones, & persecutiones, & dolores quos Adã, & genus hũanũ debuit pati ex furore, & sñia tua: tu permisisti induci, & euenire super me. Vnde non solum passus sum dolores, & flagella, & persecutiones: sed etiã sum destitutus, & derelictus à meis inimicis, & discipulis, quia relicto me omnes fugerunt in captio

E ne mea, & populus Iudæorum qui erant noti mei, & contribules: quibus tot beneficia contuleram: qui me defendere debebant: ipsi me posuerunt abominationem sibi: loquẽdo de me per ciuitatem, & vicos, & plateas, & tabernas, vocando incantatorem, & maleficũ &c. Traditus sum à Iuda traditore in manus Iudæorũ & ligatus, & percussus, & ante Annã & Caipham opprobriis, & conuitiis affectus, illusus, & in maxilla percussus, & postea ante Pilatum examinatus, & flagellatus, & tamen in omnibus his non egrediebar vltra limites rationis: sed cum patientia in omnib. respõdi: & absque propulsatione iniuriæ patienter tuli in corde meo, & carne intantùm, ꝙ oculi mei languerunt flendo præ inopia & defectu auxilii. Nam absque misericordia tractatus

F fui ab eis, & absque pietate.

Clamaui ad te domine: tota die expandi ad te manus meas.

Nunquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt & confitebuntur tibi?

Nũquid narrabit aliquis ĩ sepulcro misericordiam tuam: & veritatem tuam in perditionẽ?

Nunquid cognoscẽtur in tenebris mirabilia tua: & iustitia tua in terra obliuionis?

Narrata sua afflictione, hic ponit petitionem suam, quam fecit patri in cruce, & in sepulcro petens resurrectionem suã à mortuis, & potius petens redemptionẽ, & resurrectionem suam à morte perpetua, & à peccato. Dicit ergo. Oculi mei languerunt præ inopia, quia clamaui ad te dñe i horto deprecãdo ꝑ mem-

A membris. Et tota die expandi manus meas in cruce, brachiis apertis, & eleuatis manibus in cruce rogando pro redẽptione, gñis humani, petendo resurrectionẽ nõ solũ pro me de qua iam eram certus: sed pro resurrectione generis humani à morte perpetua. Et dicebã tibi nũquid mortuis facies mirabilia? Vnde est ad uertendum sicut dictũ est psal. 74. ꝙ maius miraculũ fuit, & est suscitare, & iustificare impium à morte peccati quàm creare cęlum, & terrã, propter rationes ibi assignatas: quia oportet, ꝙ ibi primò destruatur peccatũ, & remoueatur obex, & mutet̃ voluntas, & quòd Deus ponat de suo. s. sanguinẽ &c. & creet ẽt grãm nouã. & hoc est maximũ miraculũ. Nã Paulus qui erat inimicus Christi, suscitatus est ab illa iniquitate, & mutatus est in virum alterũ, & factus est defensor fidei, & ꝓ Chr̃o

B passus est famẽ, & carceres: & ꝑsecutiones: & labores, & mortem, & reges gentium, qui ꝑꝑ idola persequebãtur Christianos suscitati ad fidem propter Christum deleuerunt idola, & omnes martires fuerunt de populo gentili, & doctores ecclesiæ. Dicit ergo Christus patri in sua deprecatione. O pater nũquid mortuis facies mirabilia? quasi dicat ꝙ maiora miracula facies in conuersis ad fidem, & per eos conuertendo alios, quàm creare cœlum, & terram. quasi dicat non relinquas eos mortuos: quia si manerent in suo peccato, & morte nullum horum miraculorum sequeretur. Rogo te ergo per hanc passionem quam passus sum manibus expansis in cruce, & ꝑ mortem, & sepulturam meam, vt tu remittas eis peccata, & suscites eos à morte peccati, & per resurrectionem ipsi resurgant in iudicio, idest vt resurrectio mea sit causa resurrectio-

C nis omniũ vt apparent mirabilia, & potentia tua, cum ipsi qui erant persecutores fidei sunt postea defensores: & ipsi qui persequebantur Christum in membris, postea moriantur pro Christo. & ipsi qui erant sub potestate diaboli possint in potestate mea fugare diabolũ à corporibus obsessis, & ab animabus peccatorũ per ecclesiastica sacramenta. Vnde nota, ꝙ hic Christus demõstrat, ꝙ sua mors esset inanis, & vacua nisi sequeret̃ resurrectio, quæ q̃dem Christi resurrectio debebat esse causa resurrectionis omniũ: quia nullus alius potuisset nos resuscitare à morte animæ: & etiam à corruptibilitate corporis: cũ ipse solus sit primitiæ omnium resurgentium, & ideo subdit.

D Nunquid medici suscitabunt, idest poterunt mortuos à peccato aut morte corporali suscitare, vt postea mortui confiteantur tibi? quasi dicat non: quia non habẽt talẽ potestatem: quia solus ego possum suscitare hoĩes a peccato: & per resurrectionem meã potero suscitare mortuos in corpus, & vitã gloriosam. q. d. totum genus humanum est mortuũ peccato, & ęgritudine spirituali, & ĩcurrit mortẽ corporalẽ: à qua nullus medicus põt eos suscitare nisi per mortẽ, & passionem meam, & resurrectionem meam. Itẽ nunquid medici corporales, & humani suscitabunt mortuos supple, & ipsi mortui suscitati confitebuntur tibi? quasi dicat non, quia illi non habent potestatem nec artem nisi ad sanandas ægritudines quandoque corporales, ergo oportet vt tu suscites me vt per resurrectionem meam possim eos suscitare. Et sic confitebuntur tibi

E & confitebuntur me esse verum Messiã in lege promissum: et recipient legẽ euangelicã, et sic salui fient, et suscitabũt mõ à pc̃õ, et in die iudicii ad vitam gloriosam. Nota ꝙ litera Hieronymi habet. Nunquid gigantes surgẽt et confitebuntur te? et tunc esset sensus nunquid hoĩes terreni surgent &c. Sed maius sacramentum videtur continere translatio nostra, demonstrat enim, ꝙ necesse est Christũ resurgere vt suscitet omnes alios: & sua resurrectio prędicetur per totum orbem vt omnes crederent per illum, quia si nõ resurrexisset: nulla fides fuit sibi data, & sic resurrectio sua non solummodo est causa resurrectionis corporis nostri. sed spirituales à morte peccati, quia per fidem resurrectionis suæ credidimus prędicationi apostolorũ: & recipimus legẽ euãgelicam per quã salui facti sumus & à

F pc̃õ suscitati. Dicit ergo Christus, suscita me vt possim enarrare per apostolos meos misericordiam, & omnipotentiã tuam. Nunquid aliquis existẽs in sepulcro narrabit misericordiam, & omnipotentiã tuam: aut existẽs in ꝑditione. i. in morte narrabit veritatem, & legẽ tuam? quasi dicat nõn: imo oportet, ꝙ suscitetur à mortuis. Et sic oportet ꝙ tu suscites me à morte corporali. vt ego suscitem eos à morte spirituali: vt suscitati possint te laudare. nã peccatores, & infideles non laudant Deum sed blasphemãt. Et ideo subdit. nunquid cognoscentur mirabilia tua in tenebris mortis: aut iustitia tua cognoscetur in terra obliuionis. i. in inferno vbi omnes peccatores sunt extra memoriã, & gratiã, & acceptionem tuã? quasi

A quasi dicat. non: imo oportet ꝙ ego resurgã à morte corporali, & suscitem eos a morte spirituali. Et sic patet, ꝙ omnes isti quatuor versus principaliter referuntur ad resurrectionẽ Christi: & ex consequenti ad resurrectionẽ nostram. Vnde dicit O pater resuscita me. nã aliter non cognoscentur mirabilia nec erit valida passio mea: nec aliquis aliorum poterit resurgere à peccato: cum mea resurrectio sit causa resurrectionis omnium tàm corporalis quàm spiritualis. s. animæ, & corporis. Nã si ego non resurrexero, & incineratum fuerit corpus meum in sepulcro, & anima permanserit in inferno: non cognoscentur mirabilia tua prædicta. Et ideo licet vtraque expositio sit necessaria, quia vna dependet ex alia: tamen Christus iam certus de sua: principaliter petit nostram resurrectionem corporis, & animæ scilicet vt per suam resurrectionem

B nos resurgamus.

Et ego ad te domine clamaui: & mane oratio mea preueniet.

Vt quid domine repellis orationem meam auertis faciem tuam à me?

Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea: exaltatus autem humiliatus sum, et conturbatus.

In me transierunt iræ tuæ: & terrores tui conturbauerunt me.

Circundederunt me sicut aqua tota die: circundederunt me simul.

Elongasti à me amicum, & proximum: & notos meos à miseria.

Ista est secunda pars: in qua vt ostendat ꝙ magis rogat pro nobis, quàm pro resurrectione sua, de qua erat certus, vult ostẽdere quòd

C pro nobis passus est: vt sanaret infirmitates nostras, & peccata; & non pro se: cum sit inter mortuos liber. Ideo dicit Christus in persona membrorum, & corporis mistici: & ego ad te domine semper à principio clamaui postquàm Adam peccauit: te resurgens de mane antequã aliquod opus facerem, & faciam: oratio mea præuenit te rogando vt venias ad liberandum me ab huiusmodi miseriis. s. peccato, & pœnis eius temporalibus, & æternis. Vt quid ergo domine, & quare repellis orationem meam: & auertis faciem tuam à me? quia noluisti me audire per tot spatia, & ætates temporis nec per patriarcas nec reges nec prophetas. veni ergo, & adiuua me quia pauper sum ego, & semper in laboribus, & afflictionibus à iuuentute mea. Nã ecclesia semper passa est persecutiones per omnes ætates. D

Primò passa est in Abel per Caim. Secundò in diluuio. Tertiò in Abraam, Isaac, Iacob: & in captiuitate Aegyptiaca: & in prophetis: & multotiens fuit exaltatus populus in superbia, & rebellione, & idolatria: & multotiens humiliatus per captiuitatem decem tribuũ: & per captiuitatem Babilonis: & vastationẽ Antiochi. & fuit cõturbatus & afflictus. & iræ tuæ. i. sententia punitionis, & terrores tui trãsierunt super me, & conturbauerunt me propter peccata mea in punitionem: & ille persecutiones, & afflictiones tota die. i. per omnes ætates circundederũt me simul sicut aqua. i. sicut fluctus maris circũdant, & torquent, & concutient nauem in pelago: ita persecutiones, & aduersitates infidelium circũdederũt, & afflixerũt me. & in omnibus his aduersitatibus elongasti à me omnem amicum: quia oẽs populi circũdantes, & oẽs ꝓximi mei. s. E

Idumęi qui erãt fratres mei: & filii Edon siue Esau fratris Iacob: omnes isti fuerunt a me elongati: & etiam elongasti oẽs notos meos & amicos à miseria, & tribulatione mea derelinquendo me sine auxilio. Dicit ergo populus, & corpus misticum pro illo statu: veni tu Christe, & Messia: & libera me à peccatis propter quæ hæc mala mihi euenerunt: & salua me. & iste est vnus sensus. Sed etiam est alius sensus in quo loquitur Christus narrãdo persecutiones quas patitur propter peccata nostra: & vt sanaret infirmitates nostras voluit ad se transferre pœnas peccati nostri. Et ideo dicit Christus in persona membrorum infirmorum. Ego sum factus pauper, & expoliatus ab omnibus bonis gratuitis ratione membrorum siue in membris meis. Et semper fui F

in laboribus vulneratus fomite, & lege mẽbrorum, & concupiscentia à iuuentute mea: quia iam nascimus filii iræ, & vindictæ. Et sic quandoque sum exaltatus, & rebellis in superbiam per peccatum, inquantũm caro surgit aduersus spiritum: & quãdoque humiliatus per pœnitentiam, & punitus temporaliter per aduersitates: & sic maneo conturbatus. In me transierunt iræ tuæ, hic loquitur caput in forma serui, dicens. O pater iræ tuę. i. punitiones, & pœnę sententiæ tuæ eis debitæ transierunt super me: quia voluisti vt paterer pro eis: & ideo conturbauerunt me non conturbatione mentis: sed doloris carnis. Et istæ afflictiones circundederunt me simul tota die, & tẽpore passionis meæ sicut aqua

& fluctus

A & fluctus maris circundāt, & quatiunt, & agitant nauem tempore tempestatis, & pro maiori afflictione elongasti. i. elongari permisisti omnem amicum, & proximum, & omnes apostolos, & notos meos à miseria mea: quia in captione mea omnes fugerunt. Et notæ, quòd omnes fluctus iræ, & sententiæ Dei trāsierunt super totum corpus mysticum quantum ad culpam, & pœnam propter peccatū Adæ: sed illi fluctus transierunt super Christum caput huius corporis quò ad pœnam tantum: quia pro omnibus passus est vt frequenter dictum est. Et cum tali intelligentia loquitur Christus in hoc psal. Tota etiā ista vltima pars potest referri ad liberationē ecclesiæ de persecutionibus tyrannorum, & cæterorum infidelium, quas patitur vsque ad iudicium.

B PSALMVS. LXXXVIII.

MIsericordias domini: in æternum cantabo.

In generatione & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo.

Titulus: eruditio Etan Ezaraitæ. Iste Etam fuit vnus de principibus cantorum quos constituit Dauid ad cantandum vt patet primi paralypomenon. 6. cap. Vnde ibidem dicitur, quòd Heman canebat chorum suum ad dexteram, & Etan ad sinistram. Vnde in psalmo præcedenti dicitur, ꝙ Heman erat Ezraita sicut iste: eò ꝙ erant oriundi de quodam vico dicto Ezra. Et sic ambo erant Ezraitæ. Per hoc patet mendacium Iudæorum, qui dicūt, quòd isti duo ascendebant de Iuda per Zaran. Nam in supradicto capi. vbi describitur genealogia illorum, demonstratur qualiter omnes tres cantores erant leuitæ. Nam Heman descēdebat de Leui per Zahat, & Asaph per Gerson, & Etan per Merari. Et sic patet, ꝙ Etan erat Merarita, & creditur, ꝙ iste Etan est ille Idithum, qui memoratus est in supra dictis titulis. Nam eundem illum quē Esdras vocat Etan in memorato. 6. capite: eundē vocat Idithun in. 25. cap. Et sic apparet, quòd Etan erat binomius: vnde ponitur in hoc titulo, Eruditio Etan: inquantùm fuit ipsi datus ipse psalmus ad cantandum, & etiā interpretandum populo: quia Etan erat prudentior, & eruditior simul cum Heman, vt dictū est psalmo præcedenti. Est ergo sensus huius tituli: quòd Dauid fecit istum psal. in quo fuit eruditus à spiritu sancto, & dedit ipsum cātandum ipsi Etan, & vt interpretaretur ipsum, & erudiret populum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ totus iste psal. fundatur super promissionem factam ipsi Dauid de perpetuitate, & æternitate regni sui per Christum futura. Vnde tria fuerunt promissa ipsi Dauid. Primò, quòd Christus Messias in lege promissus debebat esse de sua generatione secundùm carnem, & ꝙ nunquam deficeret semen suum vsque ad Christum. Secundò, quòd regnum suum debebat esse æternū, & firmū. De qua promissione habetur. 2. Re. 7. ca. Item. 4. quòd Christus filius suus debebat ædificare domum domino. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu non solummodo per reuelationem Natan: sed per propriam spiritus sancti inspirationē, ꝙ tale pactum Deus fecisset cum domo sua: fecit hunc psalmum: in quo duo facit. Nam primò agit gratias de supradicta promissione. Secundò petit æternam successionem sui regni, explicando particulariter promissionem ibi. Tunc locutus es in sanctis tuis. Quantum ad primum duo facit. Primò prorumpit in laudes pro supradicta promissione. Secundò admiratur mirabile mysterium incarnationis in sua generatione promissum. Ibi. Confitebuntur cœli. Quantùm ad primum est aduertendum, ꝙ causa quare Deus promisit omnibus sanctis patribus mittere filium suum in carnem, fuit misericordia eius vt liberaret genus humanum à miseria, & captiuitate peccati. Et sic p̄ promissionem ostendit maximam misericordiam suam, & sic promissio dicitur misericordia: sed impletio illius promissionis quę fuit facta in no. test. dicitur veritas: & ideo dicit Dauid in principio huius psal. quòd duo intendit cantare. s. misericordiam Dei, & veritatē. i. promissum mysterii incarnationis, & veritatem. i. impletionē eius. Vnde dicit Augustinus, ꝙ mirabilis est prophetiæ promissio, in qua ostenditur misericordia: sed mirabilior est prophetię adimpletio, in qua ostēditur veritas: nam inutilis esset prophetię promisso nisi sequeretur eius adimpletio. Nā per promissionem Deus dicitur misericors: sed per impletionem dicitur verus, & iustus. Dauid ergo eruditus de promissione incarnationis eius, & certus de impletione eiusdem in suo semine prorumpit in laudes, & cantū dicens. Misericordias domini in æternum cātabo: & loquitur propheta in persona totius ecclesiæ. Et dicit misericordias in plurali, q̄a plures promissiones de Christo pluribus fa-

A ctę sunt Primò promissus est Abrahæ Gen. 22. Cui dictũ fuit. In semine tuo benedicẽtur oẽs gentes. Secũdò fuit promissus ipsi Iacob in mysterio scalæ. Gen. 28. Et eidẽ in luctatione angeli. Gen. 32. Itẽ eidem cum dixit. Non auferetur sceptrum de Iuda &c. Item Christus fuit promissus Moysi. Exod. 33. cum dixit. Posteriora mea videbis. Itẽ Deuterono. 18. cum dixit: ꝓphetam suscitabo &c. Item ipsi Dauid. 2. Regum. 7. de quo supradictum est. Et ideo dicit. In ęternum cantabo: quia vidit Dauid in spiritu, quòd iste psalmus erat cantandus in ecclesia vsque ad finem mundi. Sed quia præuidit, & fuit certus, quòd Deus debebat implere quod promiserat: iõ sequitur: à generatione vsque in generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo. Vnde supra dixit. Misericordias cantabo: hic autem dicit. Annunciabo veritatem tuam, i-
B dest doctrinam euãgelicam. Nam euangeliũ est annunciatio eorum quæ fuerunt promissa in lege, vt ait Eusebius. Ideo ad testamentum vetus pertinet cantare ꝓphetiam, & ad nouum pertinet annunciare veritatem ꝓphetiæ, quæ est veritas euangelica. Et sic ecclesia pro illo statu cãtabat misericordias domini, nunc autem annunciat veritatem à generatione in generationem vsque ad diem iudicii. Nam incarnatio, & passio Christi, & resurrectio inquantùm promissæ, dicuntur misericordiæ, sed inquantùm impletæ in Christo dicuntur veritas.

Quoniã dixisti in æternũ misericordia ædificabitur ĩ cælis præparabitur ueritas tua in eis.

Disposui testamentum electis meis: iuraui Dauid seruo meo: vsque in æternum præparabo se-
C *men tuum.*

Et ædificabo in generatione & generationem sedem tuam.

Hic reddit causas quare intendit cantare misericordias domini, & annunciare veritatem. Cuius causæ sunt duæ Prima causa est, à Deo multiplex facta promissio. Secunda promissorum adimpletio. Ideo dicit: ideo supple cantabo quoniam dixisti, idest promittendo dixisti, & dicendo promisisti, quoniam misericordia ædificabitur in cœlis in æternum, & pręparabitur veritas tua in eis: quasi dicat non erit irritum quod promisisti, & dixisti: imo misericordia tua, & promissio erit firma in cœlis, & veritas tua, idest adimpletio promissionis præparabitur in eisdẽ cœlis. Sed nota, ꝙ maius sacramentum latet hic. Vnde nota, quòd hoc multipliciter potest intelligi. D
Nam hoc forsan dicit alludendo promissioni factæ Abrahæ, Gen. decimoquinto capit. quando Deus traxit ipsum foras, & dixit. Respice cœlum: enumerà stellas si potes: sic erit semen tuum &c. Vnde tenet omnes doctores, quòd promissio facta Abrahæ non fuit uera in terra nec in bonis terrenis: sed in cœlo, & in bonis cœlestibus. Et sic præmiũ promissionis, & misericordia, quę per Christum expectabatur, non erat in terris: sed in cœlis, & veritas illius promissionis in cœlis erat adimplenda per Christum. Et ideo dicit. Tu Deus dixisti Abrahæ, & omnibus patribus: misericordia, idest præmium, & effectus misericordię Christi promissi ędificabitur, idest firmabitur in æternum in cœlis, idest in bonis cęlestibus, & non terrenis, & veritas tua, idest impletio promissionis: & finis quæ est vera fruitio, & quies æterna, præparabitur à Christo in eisdem cęlis: hoc dicit. E
Nam sicut Deus promisit nobis pręmium in cęlo. ita veritas illius præmii præparata est nobis à Christo in eisdem cęlis per suã passionem, & resurrectionẽ: sicut supra dictum est psalmo octogesimo tertio, & quarto. Item per illos cęlos intelliguntur etiam apostoli: in quibus Christus ædificauit misericordiam, idest dedit legem euangelicam, vt cęteris misericordiam Dei prædicarent, & ædificauit in eis etiam primò misericordiã, quia primò eos misericorditer elegit, & iustificauit, & postea in eis veritatem euangelicam præparauit: vt cæteris prædicarent, & ideo dicit ꝓpheta. O Deus ego cantabo misericordias &c. Quoniam dixisti mihi per reuelationem supple misericordia, & iustificatio ædificabitur primò in cœlis. i. in apostolis eos uocando, & iustificando, & postea præparabitur veritas tua euangelica in eis eos instruendo, & illuminãdo Quomodocunq; ergo fit: semper Deus promisit misericordiam in veteri testamẽto, & præparauit veritatem in nouo. F
Item dicit: Disposui testamentum meum electis meis: in qua locutione, & clausula ꝓpheta implicat omnes promissiones factas in veteri testamento: quia vetus testamentum nihil aliud est nisi dispositio, & præparatio ad nouum, & ideo dicit: tu Deus etiam dixisti: Disposui testamentum meum electis meis. Nam promissiones factę Abrahæ, Isaac, & Iacob, & Moysi fuerunt quædam dispositiones: vt illi ponerent spem suam in Christo futuro.

A ro. Vnde per illas promissiones disponebantur ad fidem: in qua fide iustificabâtur, & saluabantur: vt ait apostolos ad Romanos. 4. & patet de Abraã: quia credidit Deo de promissione sibi facta de Christo futuro: ideo reputatum est ei ad iustitiam, idest iustificatus est. Gen. 15. Item tota fabricatio tabernaculi, & descriptio, & omnia mysteria, & præcepta ceremoniarũ, & sacramenta veteris legis, & ædificatio templi Salomonis &c. non fuerunt facta gratia sui: nisi inquantũ erant dispositiones, & figuræ ad Christum, & legem euangelicam: & ideo dicit. Tu domine dixisti mihi per reuelationem: ego disposui testamentum electis meis: idest patribus veteris testamenti disposui per figuras omnia mysteria incarnationis, & passionis, & resurrectionis, & eadẽ præparaui in veritate, & compleui fidelibus meis in nouo testamento. Sed tu Deus B specialiter promisisti mihi dicendo: ego iuraui Dauid seruo meo: idest cum firmo pacto immobiliter promisi. 2. Regum. 7. capite. quòd vsque in æternũ pręparabo semẽ tuũ, & ædificabo sedem tuam. scilicet tui regni in generatione, & generationẽ, & sic non solum modo promisisti mihi successionẽ in generationem, sed etiam æternitatẽ regni per Christum. Ex quo patet, ꝙ ꝑꝑ talem promissionẽ specialiter mihi factam de ęterna successione generationis, & regni mei teneor in æternũ cantare, & cantabo misericordias tuas, & annunciabo veritatem tuam in generatione, & generationem.

Confitebuntur cœli mirabilia tua domine: etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? similis erit Deo in filiis Dei?

C ***Deus qui glorificatur in concilio sanctorũ. magnus & terribilis super omnes, qui in circuitu eius sunt.***

Quia superius facta fuit promissio de mysterio incarnationis, & de successione regni æterni: hic admiratur de ineffabilitate huius mysterii. Nam admirabile est, quòd aliquis homo mortalis possit esse æternus, & durare in æternum, & quòd aliquod regnum possit esse æternum in hoc mundo, & ꝙ aliquis homo possit habere sedem ęternam, & regalem in cœlo: & ideo dicit, ꝙ hoc mysteriũ ita ineffabile, & incomprehensibile apud homines confitebuntur cœli: quia homines non possunt hoc confiteri nisi cœlestes efficiantur: quia aliter homines non possunt credere mysterium incarnationis: nisi per signa cœlestia, D & homines cęlestes. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu dicit. O domine, & cœli confitebuntur mirabilia tua: scilicet mirabile mysterium incarnationis, & natiuitatis, & mortis, & passionis, & resurrectionis. Primò quia in tua natiuitate apparebit noua stella in cœlo denuncians natiuitatem temporalem regis æterni, & ducet magos vsque ad cunas infantis: ad adorandum Regem natum. Item annunciabunt, & confitebuntur cœli mirabilia tua: quando angeli cantabunt Gloria in excelsis Deo. Item cęli confitebuntur mirabilia tua in tuo baptismo: quando operiẽtur, & vox paterna audietur dicens. Hic est filius meus dilectus, & cætera. Hoc idẽ confitebuntur cœli in tua transfiguratione. Item confitebuntur cœli mirabilia tua in passionẽ: quando sol obscurabitur, E & fient tenebræ super vniuersam terrã. Item in tua resurrectione quando cum magno terræmotu descendet angelus de cœlo, & reuoluet lapidem ab ostio monumenti. Item confitebuntur cœli mirabilia tua in tua ascensione, quando angeli dicent. Viri Galilei quid admiramini, & cætera. Item confitebũtur cœli: idest homines cœlestes: scilicet apostoli: qui dicti sunt cœli in sacra scriptura: quando per totum orbem tuam incarnationem, & natiuitatem, & passionem, & totam legem euangelicã prædicabũt: & sic cõfitebuntur veritatem idest legem euangelicam in ecclesia sanctorum: idest omnium fidelium. Confitebuntur enim veritatem tuæ diuinitatis, & omnia miracula tua facta supra naturam: quod quidem mysterium incarnationis, & cętera mirabilia miracula non poterant fieri per humanam facultatem: nec aliquis potest ascendere F in cœlũ: nec facere talia mirabilia, nisi Deus aut æquales Deo: & ideo sequitur Quoniam quis in nubibus æquabitur Deo? Vnde ꝓpheta præuidens Christum sic eleuari in cœlum in nubibus, & sedere ad dexterã patris, & facere alia mirabilia, prorumpit in admirationem, & dicit. Cœli confitebuntur mirabilia tua: quæ sunt supra hominem, & potius diuina. Nam quis ęquabitur, & erit ęqualis Deo in nubibus cœli: aut quis erit similis domino in filiis Dei: idest inter angelos, & homines: quòd possit ascendere in cœlum propria virtute. & sedere ad dexteram: idest æqualitatẽ patris? quasi dicat: nullus angelus nec homo purus nisi sit Deus. Et ideo sequitur: Deus

A est ille homo Christus Iesus: qui glorificatur in concilio, & societate sanctorum, & sedet ad dexteram patris. Et ideo non est angelus nec purus homo: sed Deus, & homo magnus in potentia: terribilis in potestate iudiciaria super oẽs homines qui in circuitu eius sunt. Quasi dicat: ꝙ iste Christus qui fecit ista mirabilia in terris, & ascendit in cœlum, & sedet ad dexteram: idest ad ęqualitatem patris secundùm diuinitatem, & simul adorant, & glorificatur cum patre in concilio sanctorũ: non solummodo est homo: sed Deus, & magnus dominus in virtute, & terribilis in potẽtia, & iudicio: quia expoliauit infernum, & superauit mortem. Et iudex, & dominus super omnes qui in circuitu eius sunt. Et ista mirabilia confitebuntur cœli: idest apostoli, & omnes prædicatores in ecclesia sanctorũ in B hac ecclesia per gratiam, & superna per gloriam. Et deinde conuersus ꝓpheta ad Christum dicit in persona totius ecclesiæ.

Domine Dus virtutum quis similis tibi? potens et domine: & veritas tua in circuitu tuo.

O Christe domine Deus virtutum: quis ergo erit similis tibi? quia veritas tua erit sẽper in circuitu tuo. Omnia præmissa in te cõplebuntur. Nam tu es potens in miraculis faciendis, & ad vincendum diabolum, & expoliandum infernum, & ad delendam idololatriam, & ad eiiciendum foras principem huius mundi diabolum: qui per tot tempore regnauit, & ad liberandum hominem à peccato per mortem, & passionem &c. Et narrat per singula.

Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum eius tu mitigas.

Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: C *ĩ brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.*

Tu dominaris potestati maris: quia ambulasti super aquas siccis pedibus, & præcepisti fluctibus maris stare, & motum eorum mitigasti, & Petrum cum cæteris de ꝓfundo pelagi liberasti, & cætera. Item sicut quondam in mari rubro humiliasti Pharaonẽ superbũ, & dispersisti, & submersisti omnes seruos eius: ita per passionẽ, & resurrectionẽ tuã humiliasti diabolũ superbum sicut vulneratũ, & victũ à te, & in brachio, & in potentia virtutis tuę dispersisti primò diabolos, & fugasti inimicos tuos per infernum: quando abstraxisti prædam sanctorum patrum. Secundò dispersisti eos à mundo, & fugasti quãdo dissipasti idololatriam. Tertiò dispersisti per mundum Iudæos obstinatos qui te crucifi- D xerunt. Neque mirum si talem habes potestatem. nam.

Tui sunt cœli, & tua est terra: orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti: Aquilonem & mare tu creasti.

Quasi dicat. Sicut in toto vniuerso creasti cœlum & terram, ita in ecclesia creasti cęlos. s. apostolos, & terram qui sunt populi, & totam plenitudinem ecclesiæ creasti: in qua inuenitur oriens. s. tempus apostolorum, & occidens. idest tẽpus Antichristi, & Aquilo qui sunt hæretici, & falsi christiani, & frigidi, & inuenitur mare. i. persecutiones. In hebræo habetur: Aquilonem & dextrum tu creasti, quia in ecclesia inuenitur dextrum, & sinistrum. dextrum siue meridionale sunt catolici siue boni christiani sinistrum ecclesię sunt hæretici, & mali christiani. illos enim per- E mittit Deus in ecclesia: istos autem creat per gratiam.

Tabor & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium cum potentia.

Tabor est mons in terra promissionis: vbi Barat vicit exercitũ Sisaræ. Iudicũ. 4. Hermon autem mons paruus est propè Iordanẽ iuxta quem transierunt filii Israel in terram promissionis. Sed postea in mõte Tabor Christus fuit transfiguratus vbi apostolis ostendit gloriam suam, & iuxta Hermon in Iordane fuit baptizatus. ideo dicit ꝓpheta. O Christe mons Tabor, & Hermon exultabunt quãdo in vtroque audietur vox paterna dicens. Hic est filius meus dilectus. Nam in vno ostẽdetur tua gloria, & in altero tua potentia. Nam aqua Iordanis recipiet virtutem regeneratiuam ex tactu tuo & virtute spiritus sãcti descendente super aquas, & ibi dabit vir- F tus, & potentia ipsi baptismo ad delenda peccata, & ad eiiciendum diabolũ foras. Ex quibus patet, ꝙ Tabor, & Hermon exultabũt in illis diebus: cum viderunt brachium tuum. i. humanitatem meam: quæ dicitur brachium & instrumentum diuinitatis ad exercendum miracula. sed omnia ista facies cum potentia diuinitatis.

Firmetur manus tua & exaltetur dextera tua: iustitia et iudicium præparatio sedis tuæ.

Misericordia & veritas præcedent faciem tuã; beatus populus qui scit iubilationem.

Domine in lumine vultus tui ambulabunt: et in nomine tuo exultabunt tota die: et iustitia tua exaltabuntur.

Quoniam

A *Quoniam gloria virtutis eorum tu es: & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.*

Hic propheta petit accelerari aduētū Christi: vt expediat redemptionem nostram per prędicationem, & passionem, & resurrectionem, & ascensionem. Dicit ergo, O Christe: firmetur manus tua contra inimicos tuos diabolos. eos debellando, & fugando, & peccata nostra delendo per passionem. Et exaltetur dextera tua, & potētia tua per resurrectionē: & iustitia tua, & iudicium erit præparatio sedis tuę per ascensionem: quia tunc tradetur tibi iudiciaria potestas vniuersalis in cœlo, & in terra, & sedebis ad dexteram patris: sed in omnibus misericordia, & veritas præcedēt faciem tuam. Vnde est notādum sicut superius dictum est, ꝙ ante aduentum Christi prima erat promissio, & punitio: ideo oēs expectabāt misericordiam, & veritatem, & iustitiā: per misericordiā temperandā. Sed post aduentum Christi misericordia, & veritas passionis præcedunt iustitiam, & sic iustitia iam est temperata cum misericordia, & ideo hæc est differentia inter nos, & illos: & ideo prænuncians dignitatem, & gratiam noui testamenti, dicit, Misericordia, & veritas iustitiæ præcedent faciem tuam. O Christe, & ò popule christiane: ideo addit. Beatus populus christianus, qui scit iubilationem præ gaudio pro gratiarum actione, & pro beneficio redēptionis. Item multas alias causas iubilandi habebit populus christianus. Nam in lumine vultus tui. s. in lumine legis euangelicæ ambulabunt, quę ostendet eis claram viā ad patriam, & in nomine tuo exultabunt, quia in nomine Iesu demonia eiicient: linguis loquētur nouis: serpentes tollent &c. Et in iustitia tua: scilicet in passione tua: per quam fiet iustitia peccati, & in lege tua exaltabūtur, idest iustificabuntur à peccato, & exaltabuntur in dignitate nominis christiani: vincent diabolum, & peccatū virtute baptismi, & sacramentorum, & hoc fiet quia gloria virtutis eorum tu es, & non alius. Et sic in beneplacito tuo, & gratia, q̃ ꝓuenit ex beneplacito tuo, & liberalitate, & misericordia, exaltabit cornu nostrum, & honor: quia triūphabimus de diabolo. Et vnde euenient nobis ista. s. dignitas, & honor, & exaltatio? Respōdet, ꝙ per incarnationē Christi: qui voluit assumere carnem nostram, & humanitatem. Ideo subdit.

Quia domini est assumptio nostra: & sancti Israel regis nostri.

Idest quia assumptio nostræ humanitatis est facta à domino filio Dei, qui est sanctus Israel, & rex noster. Nā assumendo carnem nostram factus est caput ecclesiæ, & rex, & dux noster, & sanctificator nr̄, & sic nos exaltauit, & honorificauit, & dignificauit. Ex quo patet, ꝙ à principio huius psalmi vsq; ad præsentē versum: depēdet, & continuat tota vna essentia. Nā dicit ꝓpheta. Misericordias domini in æternū cātabo &c. Et hoc quia dixisti, & promisisti: ideo misericordia in æternū ædificabitur in cęlis. Nā tu promisisti, ꝙ filius meus Christus ædificaret domum tibi in ęternum. s. ecclesiam catolicam in terris: ex qua replebitur ecclesia cœlestis: ideo ita fiet. Nam ipse ædificabit misericordiam in æternum in cœlis, & præparabit veritatem tuā in æternū. Item tu dixisti. Disposui testamentū electis meis: quod figurabat totum mysteriū incarnationis. Nam totum testamentū vetus erat dispositio, & pręparatio ad euangelium, & ecclesiam, & similiter dixisti: Ego iuraui Dauid seruo meo: vsq; in æternum præparabo semē tuum: idest seruabo generationes ex semine Dauid, & continuabo vsq; ad Christū. Et deinde præparabo semen regeneratum in Christo vsq, in sempiternū, & ædificabo in generatione, & generationem sedem, & regnū tuū. Et ista oia fuerint impleta in Christo: tunc confitebuntur cœli mirabilia tua in ecclesia fidelium: sed hoc erit mirabile. Nam quis in nubibus æquabitur domino &c. Tunc respondet, ꝙ Christus Deus qui glorificabitur in cōsilio sctōrum ęquabitur dn̄o in ęternitate, & erit similis est in substātia secundū diuinitatē. Et tūc Dauid apostrophat ad Xp̄m prorūpēs in cōfessionē laudis dicēs. Dn̄e Deus virtutum &c. prenuncians virtutes Christi, & triūphū, & potentiā &c. vt dictum est vsque ad humanam exaltationem.

Tunc locutus es in visione sanctis tuis: & dixisti posui adiutorium in potente: & exaltaui electum de plebe mea.

Inueni Dauid seruum meum: oleo sancto meo vnxi eum.

Manus enim mea auxiliabitur ei: & brachium meum confirmabit eum.

Nihil proficiet inimicus in eo: & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

Et concidam à facie ipsius inimicos eius: & odientes eum in fugam conuertam.

Et veritas mea & misericordia mea cum ipso: & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

A *Et ponam in mari manum eius: & in fluminibus dexteram eius.*

Postq̃ superius cecidit, & admiratus est misteriũ incarnationis sibi promissum, nũc in hac secunda parte principali petit successionẽ æternã sui regni, explicãdo particulariter totã promissionẽ sibi factã: in qua duo facit. Nã primò facit qđ dictũ est. Secũdò adducit quoddã impedimẽtũ qđ vř impedire totũ effectũ promissionis: ibi. Tu vero repulisti. Quãtũ ad primũ est aduertẽdũ sicut supra dictũ est, ꝙ totus iste ps. fundaš supra illã ꝓmissionẽ factã ipsi Dauid reuelatã ipsi Natã de successione regni scriptã. 2. Reg. 7. c. Quæ quidẽ promissio est necesse, vt ad literã hic scribaš, quæ quidẽ promissio talis est. Nã cũ Dauid proponeret in corde suo ædificare tẽplũ fixũ domino, locutus est dominus ad Natã dicẽs. Hæc dices seruo meo Dauid. Hæc dixit dñs
B exercituũ. Ego tuli te de pascuis sequẽtẽ greges, vt esses dux sup populũ meũ Israel: & infra. Cũq; cõpleti fuerint dies tui, & dormieris cũ patribus tuis, suscitabo semẽ tuũ post te, qđ egredietur de vtero tuo, & firmabo regnũ eius, ipse ædificabit mihi domũ nomini meo, stabiliã tronũ regni eius vsq; in sempiternũ, ego ero ei in patrẽ, & ipse erit mihi in filiũ, qui si inique aliquid gesserit arguã eũ in virga virorũ, & in plagis filiorũ hominũ, miam aũt meã nõ auferã ab eo, & fidelis erit domus tua, & regnũ tuũ vsq; in æternũ ante faciẽ meã, & tronus tuus erit iugiter firmus. Hęc sunt verba ad literã totius ꝓphetię, quã ꝓphetiã intelligunt Iudæi ad literã de Salomone, & regno eius pręcise, sed hoc est manifestè falsum. Nã aliqua sunt, & dicuntur in
C hac ꝓphetia quę nullo mõ possunt pertinere regno Salomonis. Nã regnũ Solomonis tẽporale nõ fuit æternũ, nec firmũ: imo defecit in captiuitate Babylonis; nec ipse fuit semp fidelis: nec domus sua, imo ipse fuit idololatra, & oẽs successores eius pręter Ezechiã, & Iosiã. Et regnũ eius illico post ipsum fuit diuisum. Et iõ est valde aduertẽdũ, ꝙ sicut agens artificiale semp in actione sua recipit duo, vnũ principaliter, & ꝑ se, & aliud tanq̃ viã, sicut domificator: primò principaliter, & per se respicit finẽ tanq̃ terminũ principaliter intẽtũ. s. quietẽ, & securitatẽ ab imbrib⁹, & caumatibus, scđò aũt, & minus principaliter respicit ea quæ sunt ad finẽ. Similiter medicus primò, & principaliter tanq̃ terminũ vltimatũ intẽdit sanitatẽ, sed tãquã viã ad finẽ intẽdit medicinã, & potionẽ. q̃ quidẽ potio non D
est gratia sui, sed gratia finis: ita pariter Deus omnipotẽs in tota scriptura sacra ve. te. & oĩbus promissionibus suis, primò, & principaliter intẽdebat Xpm in lege promissum, & regnũ eius tãquã finẽ vltimatũ principaliter intẽtũ, sed ex cõsequẽti intẽdebat ea, q̃ figurabãt ipsum Chrm, & regnũ eius. Et ista talia intendebat tanq̃ viã in finẽ. Nã figura respectu figurati est sicut via ad finẽ, & terminum. Et sic Salomõ fuit figura Chři inquantũ ædificauit illud tẽplũ, & regnauit in pace in regno suo, sed quia figura nõ põt esse ita perfecta sicut figuratũ nec via sicut terminus: iõ Salomon non potuit ædificare tẽplũ æternũ, nec firmare suum regnũ æternum, sed solus Christus figuratus per Salomonem ædificauit, & firmauit templum, & regnum ęternũ, & iõ supradicta ꝓphetia in parte verificatur de Salomone, & verificata fuit tãq̃ de figura, E
& de via, sed verificata, & ipleta fuit de Christo tanquàm de termino vltimato, & principaliter intẽto. Et iõ Salomõ non in omnibus fuit figura Christi, sed in his, quæ bene fecit iuxta præceptum patris, & in hoc decipiũtur Iudæi, quia viderũt aliqua esse literaliter impleta in Salomone temporaliter, & iõ putarunt, ꝙ tota ꝓphetia primò, & principaliter & pręcisè fuisset dicta de Salomone, Sed propheta Dauid cui facta fuit talis promissio, multùm insudauit, & laborauit, postq̃ã fuit in quiete, vt posset scire intelligentiam huius promissionis, & iõ fuit ipsi reuelata tota veritas huius ꝓphetiæ. s. quomodo erat intelligẽda de Christo Deo, & homine Messia in lege promisso, de sua generatione, & postea ritate nascituro, sicut ipse dicit. 2. Reg. 23. c. F
vbi dicitur. Hæc sunt verba nouissima quę dixit Dauid filius Esai. Dixit vir cui constitutũ est de Chřo Dei Iacob egregius psaltes Israel. Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguã meam, Deus Israel mihi locutus est fortis Israel sicut aurora oriẽte sole mane absque nubibus rutilat &c. nec tanta est domus mea apud Deum, vt pactũ æternum iniret mecum firmũ in omnibus atque munitum. Ex supradictis verbis patet, ꝙ pręter reuelationẽ factã ipsi Natã, facta est alia reuelatio immediata à spiritu sancto ipsi Dauid magis clara, & explicita, per quam magis intellexit veritatẽ supradictæ promissionis de ęterna successione sui regni implẽda in Christo. Et sic est dicendũ, ꝙ melius, & clarius

A clarius intellexit supradictã ꝓmissionẽ Dauid, quã Natã, & iõ Dauid iã illustratus spũ sancto declarat illã ꝓmissionẽ fuisse dictã de Xpo in lege promisso. Et iõ in hac 2. parte ps. dicit. O domine Deus pater tũc locutus es in visione sanctis tuis. s. Samuel qñ præcepisti vngi Dauid in regem. 1. Re. 17. quia fuit figura Christi futuri regis, & ẽt locutus es in visione ipsi Natã, de successione, & perpetuitate regni Christi, & vltimo mihi supradictam promissionem declarasti. Vnde dixisti cũ ꝓmissione: posui adiutorium in potente. i. dedi omnipotentiã ipsi filio meo Christo, & exaltaui ipsum de plebe. Nã sicut exaltauit Dauid de gẽte paupere, ita fecit Deus nasci Christũ ex matre paupere, Nã oĩa ista, quæ verificãtur hic de Dauid ad literã, verificantur de Christo in figura, vt patet intuenti, iõ nõ est necesse explanari literã cũ de se sit plana, sed B figurã detegi. Nã sicut Dauid fuit exaltatus de humili statu: ita, & Chrs: licet descendat à Dauid: & seqtur. Inueni Dauid seruũ meũ oleo sancto meo vnxi eum per Samuelẽ, vt patet primi Re. 16. Hoc fuit etiam impletum in Christo quia electus est obediẽs patri, & vnctus oleo lætitiæ, & baptizatus p Ioannẽ baptistã in Iordane in persona totius corporis mistici. Christus aũt Dau.d ẽt dicitur, qa manu fortis. Manus aũt mea. i. potestas auxiliabitur ei, & brachium meum cõfortabit eũ. Christus. n. dicitur manus Dei patris, & brachiũ inquantũ naturaliter procedit à patre, sicut manus, & brachiũ à corpore: quia quicquid habet filius inquantũ Deus habet à patre, & inquantũ hõ à verbo, & à tota trinitate. Nihil proficiet &c. hoc dicit: qa diabolus C nil potuit contra Christum. Primò: quia fuit liber ab omni peccato, Secundò quia liberauit genus humanũ à diabolo filio iniquitatis. Et cõcidã. i. dirumpam, & dissipabo, & fugabo à facie eius inimicos. s. demones, & odiẽtes eũ in fugã conuertã. Hoc. n. multipliciter impletum est in Xpo. Primò quando fugauit demones à corporibus obsessis. Secũdò quando abstraxit sanctos patres de inferno. Tertiò quando deleuit peccata per sacramẽta: Quartò quando deleuit idololatriam de mundo. Quintò ẽt quando fugati, & dispersi sunt inimici eius Iudæi per mundum, & pulsi à Hierusalẽ. Et veritas mea, & mĩa mea cum ipso: hoc dicit, quia per passionẽ Xpi facta est nobis mĩa: quia subleuati sumus a miseria, quæ mĩa ẽt dicta est veritas, inquantũ fuit adimplẽtio promissorũ in Chro, vt sæpius dictum D est. Sed quia ex humilitate passionis adeptus est Chrs nomẽ quod est super oẽ nomẽ, & exaltatus est &c aõ sequit. Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. i. potestas & imperiũ eius. Et ponã in mari manũ. i. potẽtiã eius, & in fluminibus dexteram. i. sceptrum eius. Hoc dicit. Nam apostoli nõ solũ prædicarunt euãgeliũ in Iudæa, & Samaria sed in insulis maris, & vsque ad flumina Indorum, & Aetiopum. s. vsque ad fontem Nili, & etiam ad fontem Gãgis apud Indos, & ad fontem Tanais apud Scitas, & breuiter à mari vsq; ad mare, & vsque ad fines terræ, & dilatatum est regnum Christi sicut dictum est psalmo. 71.

Ipse inuocabit me pater meus tu Deus meus susceptor salutis meæ.

Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.

E Postquàm descripsit promissionẽ magnitudinis imperii, ẽt hic describit dignitatẽ huius regis quo ad substãtiã, quia filius naturalis ipsius Dei patris, & cõsubstãtialis: iõ dicit. Ipse Iesus Xps iuocabit me: dicẽs pr̃ meus es tu naturalis. Nã Christus nõ solũ inquantũ Deus est filius naturalis Dei patris, sed etiam inquantùm hõ, quia nullũ aliũ patrẽ habet in terris. Nã opere ipsius spũs sancti in vtero virgineo formatus est ex puris sanguinibus: q quidẽ spiritus sanctus est virtus Dei patris & iõ etiam inquantum hõ dicitur naturalis Dei filius maximè quia vnitus est personaliter verbo: & iõ in omnibus verè inuocauit patrẽ, qui fuit Deus eius per creationem aiæ, & fuit susceptor salutis eius, nõ solũ quo ad mẽbra, sed ẽt quo ap ipsum, inquãtũ eũ pater ad gloriã suscitauit. Et ego primogentiũ ponã illũ: est. n. Christus primogenitus, & vnigenitus nõ solũ quo ad diuinitatẽ, sed ẽt quò ad F humanitatẽ. Itẽ est primogenitus quò ad hæreditatẽ, quã adeptus est vsq; ad terminos terræ, & in cœlo, & in terra. Tertiò dicitur primogenitus, quia excelsus positus est præ omnibus regibus terræ sedẽs ad dexterã patris in excelsis, cui data est vniuersalis ptãs. Nã terrenis regibus dat ptãtem in vno regno, & prouincia, sed Xpo data est in cœlo, & in terra, & super oẽs gẽtes tãquã primo genito Dei patris: & iõ dicit. Excelsum præ regibus terræ.

In æternum seruabo illi misericordiam meã, & testamentum meum fidele ipsi.

Et ponam in sæculum sæculi semen eius, & tronum eius sicut dies cæli.

A Postquàm superius pdixit, & descripsit dignitates, quas Xps accepit à patre pro se: nūc enumerat ea q̄ accepit patre p mēbris suis: & pro toto corpore mystico. Quæ generaliter fuerūt quatuor. Primò.n.accepit vniuersalē misericordiā & remissionē per mortē, & passionem. Secundò legem euangelicā quam dedit per prędicationē. Tertiò æternū semen per sacra & regnationem. Quartò potestatē ordinis, & iurisdictionis. Iō ait: In æternū seruabo illi miam meā pro mēbris, quia per passionē suā relaxauit totū genus humanum à captiuitate diaboli: & testamentū, i. lex euangelica semper erit fidelis ipsi, quia omnes iustificat & neminē decipit. sicut superstitiones gentiliū & aliorū hæreticorū. Et ēt dicit testamentū meū fidele ipsi: qa oia sunt impleta ī Xpo, quę scripta sunt in veter. test. pro ecclesia eius, & vtilitate ecclesiæ, & mēbrorū &c.
B Et ideo sequitur. Et ponā in sęculū sęculi semen eius. s. populum christianū q dr̄ semen Christi: eò ꝙ fonte baptismi sit regeneratus: cui datur vita sempiterna in sęculū sęculi. Et tronus Christi in ecclesia erit æternus ratione finis. Nā finis eius est regnare in cęlo. de quo trono dixit angelus ad Mariā Luc. 1. Dabit ei dn̄s sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in ęternū: & regni eius nō erit finis. Ad cuius intellectū est notādū, ꝙ semē Abrahæ & Israel & Dauid hēt duplicē respectū. Vno modo ad gn̄ationē & successionē carnalē: alio modo ad Christū promissum in illa generatione carnali. Et ideo fuit continuata generatio carnalis ab istis vsq; ad Christum. & sic Christus in lege promissus natus est ex istis secundum carnē & ſm promissionem. Sed quia non natus est per generationē
C carnalem: ideo in Christo finiuit, & terminata est generatio carnalis: & mansit sola generatio secundū promissionē. Et quia Christus non amplius genuit filios carnales, sed regenerauit filios spūales: iō totus populos Christianus per Xpm regeneratus dicitur semen Abrahæ, & Israel, & Dauid, & secundū promissionem & nō secundū carnem, qa descendunt à Christo, quo descendit ab illis secūdū carnem, & secundū promissionem. Vnde sicut Iacob genuit carnaliter duodecim filios, & patriarcas, à quibus multiplicatus est totus ille populus Israel secundum carnem. ita Christus primò spiritualiter regenerauit per aquam baptismalem duodecim apostolis: à quibus regeneratus est, & multiplicatus totus populus Christianus. & ideo dicunē duodecim patriarchæ, & duodecim principes ecclesiæ: quos Christus regenerauit loco duodecim patriarcarum filiorum Iacob de quibus supradictum est ps. 44. Pro patribus nati sunt tibi filij: constitues eos principes super omnem terram. Ex quibus patet, ꝙ populus Christianus continuatur de semine ipsius Abrahę, & Iacob, & sic tota ecclesia dicitur semen illorum secundū promissionē, & spiritū. & hoc est illud semen de quo dictū est ipsi Abrahæ. Ge. 15. Suspice cęlum, & numera stellas si potes: sic erit semē tuū, & in semine tuo benedicent oēs gentes. Ex quo patet, ꝙ huic semini secundū promissionē promisit Deus hæreditatem in cælis. Et hoc semen promisit Deus ipsi Iacob: quando vidit scalam à terra vsq; in cœlum, & quando luctatus est cū angelo, & quando benedixit filio suo Iuda. Et hoc est semen æternum quod promisit Deus ipsi Dauid in supradicta pmissione, & in hoc psal. & in hoc semine pmisit ipsi æternā successionem in regno: & sic ecclesia dicitur domus Dauid, & regnum Dauid, & sedes Dauid. Quæ quidem ecclesia dicitur æterna ratione finis inquantùm continuatur cum superna: sicut dictum est psal. 86. Nā ciues huius ciuitatis iam sunt ciues sanctorum & domestici Dei: ad Ephe. 2. Quia iā pertinēt ad illam ciuitatem, quia conuersatio nostra in cælis est. De hoc ergo semine dictū est, & pmissum ipsi Dauid: Ponam in sęculum sęculi semen eius. Et de hoc regno dictum est: Tronus eius sicut Dies cœli, & sic patet veritas huius promissionis.

Si autem dereliquerint filij eius legē meā: & in iudicijs meis non ambulauerint.

Si iustitias meas prophanauerint: & mandata mea non custodierint.

Visitabo in virga iniquitates eorum: & in verberibus peccata eorum.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo: neque nocebo in veritate mea.

Neq; prophanabo testamētum meū: & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita.

Semel iuraui in sancto meo: si Dauid mentiar: & semen eius in æternum manebit.

Et tronus eius sicut sol ī cōspectu meo: & sicut luna pfecta ī æternū: et testis ī cælo fidelis.

Hic remouet quoddam dubium. Nam supra dixit: Seruabo illi misericordiam meam in æternum: & tronus eius sicut Dies cœli. Ideo dubitaret aliquis si propter peccata populi

A puli & regnū impediret supradicta promissio de Christo promisso:& de eius regno ęterno. Ad hoc respondet Deus dicens. ꝙ si filii Dauid s. Salomon,& cæteri successores deliquerint in lege per idololatriā vel quodcunque aliud peccatum: ꝑꝑ hoc non impediret, nec cessaret supradicta promissio, quin Christus veniret in carnem. sed bene tales reges,& populi transgressores punirentur tēporaliter:& verberarētur per bella,& captiuitates: tñ propter talia peccata Deus non cessaret, nec annullaret mysterium incarnationis per tot misteria,& figuras in testamento vete. patribus promissum. Dicit ergo Deus: aūt pro sed si filii eius. s. reges.& successores ipsius Dauid,& Salomonis dereliquerint,& præuaricati fuerint legem meā,& non ambulauerint in iudiciis,& ꝓceptis meis ,& si ꝓphanauerint iusti
B tias meas per idololatriā, & non custodierint mandata mea: tunc visitabo iniquitates eorū in virga punitionis:& puniā peccata eorū in verberibus tꝑalibus. aūt pro sed : non auferā miam meā ab eo. s. ab ipso Dauid, quā promisi oībus patribus : eò ꝙ talis mia redēptionis se extēdit ad totū genus humanū: neq; nocebo ei in veritate,& promissione mea: neq; ꝓphanabo. i. nō falsificabo testamentū meū, & pactū factū cū oībus patribus,& nō faciā irrita,& cassa,& uana ꝓmissa q̄ procedunt de labiis meis, quia semel iuraui in sācto meo. i. q. sanctitatem meam firmiter promisi ipsi Dauid sancto meo: ꝙ semen eius in æternū manebit per Christum. si pro non:& non mētiar imo firmiter adimplebo quod promisi. Itē seruabo qđ promisi de æternitate regni. s. ꝙ tronus eius erit æternus,& incorruptibilis sicut sol,& sicut luna perfecta in æternū. i. ꝙ sicut
C sol,& luna durabūt in ęternū: ita regnū Christi erit ęternū,& ipse Xp̄s erit mihi testis fidelis in die iudicii qñ veniet ad iudicādū,& apparebit in cęlo cū ꝑtāte magna,& maiestate: & tronus eius erit mihi testis fidelis in cœlo in die iudicii. Et ly testis pōt referri ad ly sol & luna. q. d. sol,& luna erūt mihi testes in cęlo. Nā sicut sol,& luna nō deficiēt in æternū. & est simile illi, qđ dr̄ Hiere. 33. Si irritū potest fieri pactū meū cū die,& cū nocte: vt non sit dies, & nox in tꝑe suo,& pactū meū irritū esse poterit cū Dauid seruo meo: vt non sit ex eo filius qui regnet in trono eius. Tota ēt ista particula potest exponi moraliter de quibuscunque peccatoribus filiis ecclesię pœnitentibus, quibus Deus promittit ueniā qñcunq;

D egerint pęnitentiam. Vnde dicit, ꝙ si aūt filii eius. s. Christiani deliquerint in aliquo peccato, iā non erit eis propter hoc irremissibile: si egerint pœnitentiam sed puniam temporaliter. Nam primò visitabo in virga comminationis peccata eorum leniter puniendo. Et si procedant in peccatis, visitabo in verberibus & plagis peccata eorum per bella,& captiuites,& pestilentiam,& famem eos affligendo: sed si egerint pœnitentiam: misericordiā meā non dispergam ab eo. s. ab illo populo: neque nocebo ei in veritate,& ꝓmissione mea: imo faciam quod promisi: quia nunquàm negabo ipsi misericordiam, & veniam: neq; puniam æternaliter, sed temporaliter tantùm.

Tu vero repulisti, et despexisti distulisti Christum tuum.

Auertisti testamentum serui tui, prophanasti in terra sanctuarium eius. B

Destruxisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius formidinem.

Diripuerunt eum omnes transeūtes uiam: factus opprobrium vicinis suis.

Exaltasti dexteram deprimentium cum leti ficasti omnes inimicos eius.

Auertisti adiutorium gladij eius: & non es auxiliatus ei in bello.

Destruxisti eum ab emundatione: & sedem eius in terra collisisti.

Minorasti Dies tꝑis eius: ꝑfudisti eū cōfusione.

Hæc est tertia pars: in qua propheta cōqueritur de apparēti impedimēto prædictarū ꝓmissionum. Nā tria principaliter fuerunt promissa ipsi Dauid. Primò rex ęternus de semine suo. Secundò perpetuitas regni. Tertiò oīpotentia regis. Sed per tria q̄ postea ipsi Dauid fuerunt reuelata: visa fuerunt ipsi impedienda prædicta tria promissa. Nam fuit ipsi F reuelata destructio ciuitatis,& templi & totius regni Iudeę, & captiuitas facta per Caldæos. Secundò ablatio sceptri regalis de suo semine: quod fuit impletum in Sedechia &c. Tertiò, ꝙ iste rex ipsi promissus erat affligendus,& occidendus. quæ omnia videbantur esse contraria promissis. Nam si ciuitas erat destruenda, & templum à fundamētis,& totus populus capiendus: ergo regnū non erat perpetuum nec æternum. Et si reges erāt auferēdi de semine suo: ergo non poterat peruenire regnū vsq; ad filiū promissum: nec talis filius erat nasciturus. si oēs reges erant auferēdi. Itē si ille filius erat nasciturus,& erat taliter affligēdus,& ignominiosè tractandus,& finaliter

A finaliter occidens, ergo non erat potés nec futurus rex: nec regnũ restituturus: nec recuperaturus: nec restauraturus: cũ p morté esset impediendus. Ista ergo tria videbantur promissa impedire. verũtamen licèt ista tria darent ipsi Dauid causam quærelæ: tñ postea fuit ipsi reuelatus modus regni Christi spũalis per resurrectionem, & ascensionem. Nã regnum Dauid fuit figura regni Christi: & Salomon inquantùm filius & hęres Dauid fuit figura Christi: quia vt sic habuit regnum pacificum post multos labores pris. Et ex pcepto patris ædificauit templũ mirabile. & murauit ciuitaté triplici muro. & vt sic fuit figura Christi. Sed inquãtùm fuit peccato, & deprauatus amore mulierũ, & idololatrię: vt sic nõ fuit figura Christi, & sic successores eius, & imitatores idololatriæ fuerunt expulsi, & priuati regno terreno: & regnũ terrenũ eorũ fuit de B structum, & ciuitas, & téplũ pp peccata. Quę qdẽ destructio tpalis fuit figura mortis Christi. Nã sicut ciuitas fuit versa, & diruta, & percussa, & postea per Iesum sacerdotem magnũ reædificata, per hoc figurabant ꝙ téplũ Christi terrenũ, & mortale, quod erat corpus eius humanum: erat primò multipliciter affligendũ flagellis, & opprobriis, & totaliter p mortem dissoluendum, sed post triduum totaliter restaurandum. ideo dicit Chrs. Soluite téplũ hoc, & in triduo reædificabo illud quasi diceret: vos soluitis, & destruitis templum hoc. s. corpus meum per mortem: sicut Caldæi destruxerunt templum Salomonis, sed Iesus sacerdos reædificauit illud: ita ego reædificabo corpus meum per resurrectionem: & suscitabo illud. Ideo subdit euangelista. hoc aũt di- C cebat de téplo corporis sui. & sic templũ Christi. s. quod Christus per suã resurrectionẽ reędificauit: factũ est æternum, & sic cópleta est promissio facta ipsi Dauid. s. ꝙ Christus filius suus, de semine suo nasciturus, ædificaret téplum, & regnum æternum. Nã templum siue regnum Christi non est de lapidibus materialibus, & inanimatis, sed ex lapidibus viuis qui sunt fideles, quorũ ipse est caput, & fundamentũ: ergo in die resurrectionis fundauit téplum æternũ, & ecclesiã, & sic promissio fuit verificata in Chro tàm de rege q̃ de regno ęterno, & de oĩpotentia eius. Nam tunc fuit ipsi data potestas in cœlo, & in terra. Matt. vlt. Duo ergo facit ꝓpheta. Nam primò exponit querelam suam de impedimento promissionis. Secundò orat pro veritate spirituali pro missi. ibi. Vsquequò dñe auertis. Et nota, ꝙ D ista prima pars est dupliciter exponenda. Primò pro destructione regni, & templi terreni Iudæorum per Caldęos. Secundò exponitur de persecutione, & morte, & passione Christi factam per Iudęos, Nã dictum est, ꝙ ciuitas, & templũ primò significant psonã Christi, & ex consequenti ecclesiã, & sic destructio ciuitatis, & tépli fuit figura dissolutionis, & mortis Christi, & sic ista litera prius fuit verificata de figura: postea de figurato. & sic in duplici spiritu ꝓphetico est exponẽda. Quantùm ergo ad primum dicit ꝓpheta. O dñe Deus pater: tu dixisti sụperiùs in promissione per sanctos tuos Natan, & Samuelem: Non prophanabo testaméntum meũ: & quæ procedũt de labiis meis non faciam irrita. Et dixisti. Semel iuraui in sancto meo: si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, Et tronus eius sicut sol in cõspectu meo: & sicut lu- E na perfecta in æternũ, & testis in cęlo fidelis. per quã promissionẽ putaui regnũ meũ æternũ. Nunc vero video oppositũ, quia tu repulisti Christum tuũ. s. regem unctum ex regno: quia in Sedechia defecerũt reges. & ponit ibi ly Christũ indefinitè pro oĩbus regibus: sicut dr: propter iniquitatẽ corripuisti hoiem. i. oẽmnẽ hoiem. & intelligit hic regnum simul cũ regibus. Ideo sequitur, & despexisti, quia nõ solũ Sedechias fuit despectus, & illusus, sed ẽt totum regnũ & natio Iudęorũ ab omnibus gentibus. & distulisti Christum tuum. i. diu durare fecisti tribulationẽ, & afflictionem eius. Itẽ: auertisti testamentũ serui tui Dauid. i. promissum mutasti, & retardasti, vel à prosperitate in aduersitatẽ mutasti: & ꝓphanasti F in terra sanctuarium eius: quia Caldæi téplũ ꝓphonarunt sacrificantes in eo Diis suis pro victoria habita, & in fine ipsum incenderunt. Destruxisti oẽs sepes, & muros eius: posuisti firmamentũ eius formidinẽ. quia ipsa ciuitas: quæ ante erat firmũ præsidiũ, postea sine muris facta est in formidinẽ maximã quãdo reædificabãt, quia cũ vna manu ædificabant, & in alia habebant gladium propter formidinẽ finitimorũ: ideo sequitur. Diripuerũt eum. s. regẽ & ciuitatẽ oẽs transeuntes viam, & sic factus est in opprobrium vicinis. Exaltasti dexterã. i. potentiã deprimentiũ eũ: dando eis victoriam &c. Destruxisti eũ ab emundatione, quia tunc cessarunt omnia sacrificia purgatiua quæ fiebant in templo, & aspersio sanguinis, & aquę cum hyssopo, quæ fiebat ad mundandum:

A dandum morticinum. Et cerimonię, & emun
dationes cessarunt:& sedem regni eius in ter
ra.s.sceptrum regale,& dominiũ terrenũ col
lisisti,& destruxisti. Tota ista litera est satis
plana intelligẽdo historialiter. Secũdo ãt est
necesse, ꝙ hæc litera exponatur spũaliter de
dissolutione corporis Christi,& morte,& pas
sione eius: cuius figura fuit destructio regni
Iudæorum facta per Caldæos: vt dictum est.
Dicit ergo Dauid exponendo querelã suã de
apparenti violatione promissionis sibi factę.
O dñe Deus pater tu superius promisisti per
petuitatẽ regni,& sceptri in messia filio meo
&c. tu vero secundũ reuelationẽ mihi factã re
pulisti Chrm tuũ.s.messiã.i.repelli,& nega-
ri à Iudęis permisisti, & detulisti, & durare
ipsum fecisti in afflictione, & persecutione ꝑ
triduum,& auertisti testa.eius: vt à Iudęis nõ
B recipiatur in verũ regẽ,& messiã: de quo totũ
testamentum vetus est scriptum. Nã Iudęi, to
tum testamentum vetus auertunt,& peruer-
tunt ad malũ sensum: dũ ipsum non intelli-
gunt spũaliter de Christo: sed solum intelli-
gunt literaliter cerimonias Et sic ꝓphanant
totã sacram scripturam in terra.i.terrenali-
ter loquendo,& intelligẽdo: quæ quidẽ scri
ptura est sanctuarium Chri in qua figuratur.
Nã sicut Deus dicebatur esse in sanctis sanctio
rũ clausus,& in arca testamẽti in qua erãt ta
bulæ,& virga Aaron &c. ita Xp̃s erat clausus.
& velatus in lege veteri tanquã in sãctuario.
Iõ Iudæi dicũ tur ꝓphanare sanctuariũ Dei
quia ꝓphano,& terreno modo intelligũt. Itẽ
ꝓphanarunt sanctuarium Christi cum carne
eius percusserunt palmis.& pugnis,& flagel-
lis. Nam caro Christi sanctuarium,& templũ
diuinitatis est. Destruxisti omnes sepes eius:
C cum abstulisti à Christo omne auxilium hu-
manũ,& dereliquisti eũ i manibus Iudęorũ.
Et ipse q est firmamentũ oiũ: tũc formida-
uit mortẽ,& oẽs discipuli eius, qui erãt sepes
eius ex formidine fugerũt.q ante erãt defen
sores eius: imo Petrus negauit. Diripuerũt eũ
oẽs transeuntes viã: qñ rapuerunt,& ligaue-
runt eũ in horto ministri põtificum, & ꝑ ter
rã traxerũt,& corã põtifice percusserũt,& ei
opprobria, & conuitia intulerunt. Exaltasti
dexteram deprimentium eum: quia in illo
triduo data est potestas Iudæis, & terrena
victoria contra Christum. Ideo dixit eis.
Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarũ:
ideo lætati sunt: cum viderunt ipsum liga-
tum in potestate sua. Auertisti adiutoriũ &c.

quia in illo triduo totaliter fuit derelictus,& D
subtractũ adiutoriũ humanũ in illo tpe pas-
sionis. Destruxisti eũ ab emũdatione quò ad
opinionẽ Iudæorũ. Nã Iudæi reputarũt Xp̃m
immundum,& contra legem agentem,& ma
ledictum: postquam fuit in cruce suspensus.
Et sic putarunt alienum ab emundatione le-
gis: imo putarunt ipsum esse immundũ: sicut
cætera morticina: nec audebant tangere eum
ne immundi putarentur, & ne contaminaren
tur: sed manducarent pasca. Et sedem eius in
terra collisisti: quò ad opinionem Iudæorũ.
Nã postquã Iudæi viderunt ipsum mortuũ
putarunt ipsum nunquam amplius regnatu-
rum: nec sedem regalem,& pontificalẽ in ter
ra habiturum. Minorasti dies temporis eius:
quia in magna iuuẽtute ipsum occidi permi-
sisti. Et minorasti dies temporis eius: quia nõ
ad sceptrum,& regnum peruenire permisisti
secundũ opinionẽ Iudæorum, & sic perfudi- E
sti ipsum confusione in opinione Iudæorum
qui diffamabant ipsum esse confusum, post-
quam non erat adeptus regnum, quod prædi
cauerat pro se,& suis,& sic irridebãt eũ,& ꝑ
cutiebant arundine, & illudebant in cruce.

*Vsquequo domine auertis in finem: exardę-
sces sicut ignis in ira tua?*

*Memorare quæ mea substantia: nũquid enim
vane constituisti omnes filios hominum?*

*Quis est homo qui viuet: & nõ videbit mor
tem. eruet animam suam de manu inferi?*

Hic petit remoueri supradictum impedi-
mentum ꝑ resurrectionem Chri, vt implean-
tur promissa. Nã si Chrs nõ resurrexisset: nõ
solummodo promissio facta ipsi Dauid,& pa
tribus fuisset impedita: sed finis humanus es-
set cassus,& vanus. Nã De⁹ creauit hoĩem, vt
Deum cognosceret,& cognoscẽdo amaret,& F
diligeret: diligẽdo frueretur, & sic fruẽdo in
superna patria beatificaretur,& glorificaret:
sed talis finis,& beatitudo fuerat nobis impe
dita ꝑ pctm: quod pctm Christus abstulit ꝑ
suã mortẽ,& passionẽ: sed si nõ resurrexisset
à tali morte: nõ adeptus nobis esset glorifica
tionẽ: per cõsequens, nec ascendisset in cœlũ
ad parandã beatã mansionẽ. Et sic de primò
ad vltimum, si nõ surrexisset finis noster esset
cassus,& vanus,& hoc est quod quærit ꝓphe
ta in hac parte: vnde dicit. O dñe vsq; quo a-
uertis misericordiam tuam à nobis in finẽ.i.
totaliter, & finaliter exardesces sicut ignis
ira tua? quasi dicat ira tua nunquam cessabit
contra genus humanum? erit ne sicut ignis
exarde-

A exardescés: qui semper ardet dũ ipsi apponũt cõbustibiles? q.d.nõ: quia esset cõtra promissum vbi dixisti: Si dereliquerint filii ei⁹ legé meã &c. mĩam meã nõ dispergã ab eo. Postquàm ergo nos tpaliter verberasti, & flagellasti: nõ auferas in finem misericordiam redéptionis promissam, & postq̃ pro nobis flagellatus, & verberatus est filius tuus, & corporaliter mortuus, nõ auferas à nobis mĩam resurrectionis eius: per quam nostra mors est destruenda, & vita reparãda. Resuscita ergo nobis ipsum ad vitam gloriosam: & memorare quæ & qualis est mea substãtiã. s. humana natura, quia fragilis, & corrupta, & vulnerata, & ad peccandum prona, quæ nisi per eius resurrectionem nõ põt sanari: nec reparari: nec suum vltimũ finem acquirere, quia aliter in vanum esset creata, & constituta. Ideo sequit: B Nunquid. n. vanè constituisti siue creasti oẽs filios hominum? q d. non: quia eos creasti vt tecum beatificares in cœlo: & tuam gloriam participarent. Sed si tu non resuscitas filium tuũ: oẽs corruent, & manebunt in inferno in æternum pp peccata cõmissa: cũ oẽs sint peccatores, & mortui & ad infernũ destinati. Iõ sequitur. Quis est homo, qui viuet in hac vita: & nõ videbit mortem corporalẽ supple? & quis est homo qui eruet. i. eruere posset animam suam de manu, & potestate inferi? q.d. nullus: quia nullus potest euadere morté corporalem propter illam sententiam datam in Adam. s. Puluis es & in puluerem reuerteris. nec potes euadere morté spiritualem animæ de manu inferi: propter illam sententiã. Qua hora comederis morte morieris. s. in corpore & anima, & nullus poterit liberari à morte C corporali, & spirituali nec resuscitari nisi per resurrectionem Christi. & sic oportet, q̃ resurgat. Aliter tu Deus pater vane constituisses omnes filios hominum, quia non consequerẽtur finem suum vltimatum per morté & peccatum impeditum, quia cęteri non resurgerent nisi ipse resurgat.

Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine: sicut iurasti Dauid in veritate tua?

Memor esto dñe opprobrij seruorũ tuorum: quod continui in sinu meo multarum gentium.

Quòd exprobrauerũt inimici tui dñe: quòd exprobrauerũt in commutationem Christi tui.

Hic exclamat ad patré allegãdo pmissũ: vt excitet ipsum ad resuscitãdũ Christũ: vnde dicit. O pater dñe: vbi sunt misericordiæ tuæ antiquę. quas patribus antiquis ab antiquo promisisti, & quas antiquis patribus in D figura resurrectionis Christi, & totius populi antiquitus fecisti? Et vbi sunt misericordiæ tuę antiquæ promissæ de messia futuro, & de eius regno ęterno: sicut iurasti ipsi Dauid in veritate tua: quæ mentiri non põt? ergo memor esto. Vnde nota, q̃ si Christus nõ resurrexisset: tàm Iudęi quàm gẽtiles irrisissent apostolos, qui expectabant resurrectionẽ Chri: improperassent enim ad mendaciũ promissionem Xpi de resurrectione, de qua dixit: post tres dies resurgã. Item oẽs gentiles improperassent patriarchis, & pphetis q expectabãt, & prædixerunt Christum à mortuis resurrecturum. Et ideo dicit ppheta. O tu pater memor esto opprobrii seruorũ tuorum patriarcarum, & prophetarum, & apostolorũ, & omnium Christianorum: quod opprobriũ multarum gentium, à multis gentibus continui, E & sustinui in sinu meo. i. in facie mea, & in tota ecclesia: quod opprobrium exprobrauerunt. i. exprobrãdo dixerunt oẽs inimici tui infideles, q̃ pro quia: exprobrauerunt. i. irriserũt cõmutationem Xpi tui. i. morté, & passionẽ, quia mors, & passio fuit preciũ, & cõmutatio: q a Xps cõmutauit, et redemit nos. Vnde hanc cõmutationẽ exprobrassent, et irrisissent infideles nisi Xps resurrexisset, et ideo manserunt ipsi cõfusi post resurrectionẽ: Omnia ista verba etiam possunt esse ipsius Christi petentis resurrectionem à patre: qui continuit in sinu suo. i. in membris, et ecclesia opprobrium multarum gentium. Nota, q̃ mors Christi dupliciter dicta est cõmutatio. Primò: quia fuit cõmutatio, et cambium de vita mortali ad immortalẽ. Secũdò. quia fuit precium nostræ redemptionis: sed Iudęi ignorã F tes hanc commutationem, et resurrectionem Christi: improperabant ipsi mortem.

Benedictus dominus in æternum: fiat fiat.

Hic propheta concludit certitudinem suę pphetię, et veritaté totius promissionis. Vnde dicit: Benedictus sit dominus Deus Israel: fiat fiat: quia certissime fient omnia quæ supra promissa sunt. s. incarnatio Xpi, et à mortuis resurrectio, et nostra redemptio, et glorificatio, et beatitudo: et sic videt ppheta agere gratias tãquam certus pro omnibus supra dictis: quasi dicat: fiat fiat: et impleatur promissio nobis facta de oĩbus supradictis, et tũc benediceimus Deum pro talibus beneficiis receptis. s. de Christi incarnatione, et morte, et resurrectione, et de nostra redemptione.

PSAL-

A *PSALMVS. LXXXIX.*

DOmine refugium factus es nobis: à generatione in generationem.

Priusquàm mõtes fierẽt aut formaretur terra et orbis: à sæculo et vsq; in sæculũ tu es deus.

Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti conuertimini filij hominum.

Titulus: Oratio Moysi viri Dei. quidã magistri Hebræorum dicunt, ꝙ Moyses personaliter fecit hunc psal. & oẽs sequentes vsq; ad psal. centesimum exclusiuè. sed hoc est manifestè falsum maximè de psal. 94. qui incipit. Venite exultemus. Nam apostolus ad Hebr. 4. asserit Dauid fecisse hũc psal. allegans illũ versum, & omnes sequentes. s. Hodie si vocẽ eius audieritis. Et sic sicut mentiuntur de illo. ita mentiuntur de cæteris. Hoc idem dicit beatus Hieronymus in expositione tituli huius psalmi. sed hoc non dixit assertiuè: nisi se
B cundum opinionem magistri sui Barrabam, & cæterorum rabinorum sui tpis quibus nulla fides est adhibẽda: sicut sæpius dictum est. Et beatus Hieronym. postea secundum cõem opinionẽ ecclesiæ attribuit illum psa. ipsi Dauid tanꝗ actori. Vnde in epist. ad Iulianũ ꝗ est cẽtesimaseptima dicit. Audi & Dauid. Dies vitæ nostræ septuaginta anni: si aũt amplius, octaginta, & quicquid superest: labor, & dolor. Sed nunc restat scire, quare in titulo dicitur Oratio Moysi viri Dei. Ad hoc dicũt quidam Hebræi, ꝙ Dauid inuenit istã orationẽ factam ab ipso Moyse, & scriptã, & ideo inter posuit inter suos psalmos. hoc est manifestè falsum. Nã si Moyses fecisset istam orationẽ sicut iacet: non omisisset ipsam scribere & inserere in lib. legis sicut scripsit canticũ illud. s. Cantemus dño gloriosè. Exo. 15. Et illud aliud. Audite cœli quæ loquor. Deut. 32. Et iõ
C dicit beatus Hieron. ꝙ quia Moyses scripsit à principio gñis humani historiã: & qũo homo factus sit, & peccauit: & qũo punitus est: ideo attribuit ipsi ille psalmus: in quo memorat miseria generis humani: & ponitur in eius titulo. Oratio Moysi viri Dei. Sed licèt hoc sit bene dictum tñ saluo meliori iudicio aliter videtur mihi dicendum. Ad cuius intellectũ est notandũ, ꝙ postquàm Moyses impetrauerat gratiam propitiationis à dño pro illo populo qui peccauerat in adoratione vituli: tũc fecit mirabilem orationem, & profundissimã apud dominum. Quæ quidem oratio est referta maximis, & profundis mysteriis, & sacramẽtis: licèt Iudæi sua cęcitate perculsi, & malitia obstinati eam percipere non valeant. D
Quæ quidem oratio talis est. Exod. 33. Dixit autẽ Moyses ad dñm. Præcipis vt educam populum istum. & non indicas mihi quem missurus sis mecum: pręsertim cum dixeris: noui te ex nomine, & inuenisti gratiã coram me. si ergo inueni gratiam in conspectu tuo. ostẽde mihi faciem tuam: vt sciam te: & inueniã gratiam ante oculos tuos. Respice populum tuum gentẽ hanc. Dixitq; dñs: facies mea pręcedet te, & requiem, dabo tibi. Et ait Moyses. Si nõ tu ipse pręcedas: ne educas nos de loco isto. In quo scire poterimus ego, & populus tuus inuenisse nos grãm in conspectu tuo: nisi ambulaueris nobiscũ: vt glorificemur ab oĩbus populis qui habitant super terrã? Dixit aũt dñs ad Moysen. & verbũ illud qđ locut⁹ es faciã. Inuenisti. n. gratiã corã me: & teipsũ noui ex nomine. Qui ait. Ostende mihi gloriam tuã. Rñdit. Ego ostendam oẽ bonum tibi: & vocabor in nomine dñi corã te. & misere- E
rebor cui voluero: & clemens ero in quẽ mihi placuerit. Rursumq; ait. Non poteris videre faciẽ meã: nõ. n. videbit me homo, & viuet. & iterũ. Ecce (inquit) est locus apud me & stabis supra petrã. Cũq; transibit gloria mea ponã te in foramine petræ, & protegã dextera mea donec transeã. Tollãq; manũ meã: & videbis posteriora mea: faciẽ aũt meam videre non poteris. Hæc aũt est oratio Moysi, quã fecit in paruo tabernaculo. in qua oratione petit Moyses tres petitiones: quarũ prima est, ꝙ Deus veniat in persona ad deducendũ, & dirigendum totũ illum populũ in terrã promissionis. Secundò petit vt ostendat Deus sibi faciem, & diuinitatem clara visione. Ad hoc respondet Deus, ꝙ facies sua præcedet eum, & F
ꝙ facit quod petit s. quia in persona ambulabit cum eis: & ꝙ inueniet gratiam coram eo. Tertiò petit Moyses vt ostendat sibi gloriam suam ad quod promisit Deus, quòd dabit ipsi omne bonum. Hucusq; Deus promittit ipsi duo includentia maxima mysteria conuenientia toti generi humano. Nam promittit ꝙ veniet in persona ad deducẽdum, & dirigendũ totũ genus humanũ. Nam sicut ille angelus præcedebat castra in die in colũna nubis, & in nocte in flamma ignis: vt viderent & dirigerentur in suo itinere vsq; ad terrã promissionis: ita Deus promittebat venire personaliter in carnem: & ambulare simul cum genere humano factus homo. & ꝙ facies humanitatis Christi præcederet totum populũ tanꝗ

dux

A dux & caput: & lumina legis euangelicæ dirigeret oẽs in hac via vsquequò introduceret oẽs electos suos in cęlestẽ patriã. Et hoc mysterium incarnationis, & dationis legis euangelicæ præuidit Dauid in spiritu, contemplãdo hmõi orationem, & petitionem Moysi: & promissionem Dei. Præuidit etiam Dauid qualiter Christus in suo aduentu debebat ostendere nobis omne bonum gratiæ, & omnia bona sacramentorum in hac ecclesia per gratiam, & in superna per gloriã. Et quomodo talia bona, & talis gratia nõ erant nobis danda ex meritis nostris præcedentibus: sed Dei misericordia, p hoc ꝙ ait. miserebor cui voluero. Item per hoc quod subdit. Non poteris videre faciem meam. præuidit Dauid in spiritu qualiter nemo potest Deum videre per essentiam manens in hac carne mortali vsquequò induerit immortalitatem. Itẽ per B hoc quod sequitur, & subdit Deus. Ecce (inquit) locutus est apud me. præuidit Dauid in spiritu qualiter humanitas Christi debebat esse locus, & tabernaculum, & turris, & castrum diuinitates: supra quam turrim, & castrum oẽs debebamus saluari, & tueri, & fundari. ad quam petram omnes debebamus hr̃e refugium. Et ideo p hoc subdit. Stabis supra petram. q. d. Firmaberis supra petrã, quę est Christus. Item per hoc quod subdit. Ponã te in foramine petrę: & protegam dextera mea: præuidit qualiter Christus omnes nos debebat reponere simul cum tota ecclesia in foramine huius petrę. s. in vulnere lateris sui: & ibi nos debebat protegere dextera sua: sicut columbæ proteguntur in foraminibus petrę: & in cauerna macerię. Ostende mihi faciem C tuã. Vnde quasi per hunc modũ exponit beatus Aug. hanc orationẽ. 2. de trini. c. 17. Omnia ergo mysteria supradicta ipsi Moysi promissa præuidens Dauid in spiritu, & contemplando hanc orationẽ fecit hunc psal. & intitulauit ipsam orationẽ Moysi. q. d. ꝙ in hoc psal. explicatur tota illa oratio Moysi, q̃ scribitur. Exo. 33. Nam Dauid petit in hoc psal. omnia illã, quę Deus ꝓmiserat sub magnis sacramentis ipsi Moysi p ordinem. Primò, ꝙ ipse veniret personaliter in carnem: & facie sua pcederet eos & dirigeret. Secũdò, ꝙ ostẽderet oibus suis fidelibus omne bonũ. s. gratiæ, & gloriæ. Tertiò, ꝙ ostenderet nobis suã miam. Quartò, ꝙ ipse fieret nobis petra refugii: & poneret nos in foramine sui lateris, & protegeret nos dextera sua. Quintò, quòd licèt in hac vita nullus possit videre Deũ per D faciem diuinæ essentiæ: tñ fideles viderent eum per faciẽ posteriorẽ. i. per faciẽ humanitatis: quia ita Moyses vidit ipsum in monte Tabor: qñ vidit faciẽ eius resplendentẽ sicut sol. Et sic exponit istum ps. Aug. 2. de trin. ca. 17. Quinq; ergo facit Dauid in hoc psal. qui intitulatur oratio Moysi, petit. n. illa. 5. licèt non eodem ordine quo in illa oratione scribũtur. nam primò petit, vt Deus recipiat sub suum refugium hominem in multiplicẽ miseriam deiectum: vt liberet ipsum ab illa miseria. Secundò petit, vt notificetur dextera Dei in humanitate qua nos debet protegere. Tertiò petit vt repleat nos misericordia sua. Quartò petit vt det nobis gloriã promissam. Quintò petit totam ecclesiã fidelium dirigi in hac vita per lumen gratiæ & euangelicæ doctrinę. secundũ ibi. Dexteram tuam. Tertium ibi. Conuertere dñe. Quartum ibi. Læta E ti sumus. Quintum ibi. Respice dñe. Quantum ergo ad primum est notandum, ꝙ Chrs in sacra scriptura sæpe dicitur petra refugii. Nam cõiter castra fortia fundantur supra altas, & fortissimas petras siue rupes. & sic cõiter per petrã, & rupem intelligit oppidũ siue castrũ siue locus munitus: qui quidem locus dicitur petra refugii. Et sic illud oppidum siue præsidiũ quod est sitũ in terra Moab vulgariter dicebatur petra refugii vel petra deserti: eò ꝙ omnes vici, & villæ circũquaque habebant refugiũ ad illam petram tpe tribulationum, & latronum, & ibi saluabantur & tuebantur. Ita pariter Christus in tota sacra scrip. & in psal. dr̃ locus munitus siue petra refugii: eò ꝙ totum genus humanum existẽs in captiuitate diaboli: & in profunditate mul F tiplicis miseriæ non potuit habere aliud refugium nisi ad solum Christum: quia ascendit in altissimũ refugium crucis, & ibi factus petra nostra aperuit foramina. s. lateris: & manuum, & pedũ, & in foraminibus illius petræ posuit, & abscondit nos: & sic fuimus liberati à captiuitate diaboli, & miseria huius mũdi. Et hæc est illa petra refugii: & ille locus quem promisit Deus Moysi in ꝑsona totius generis humani cũ dixit. Est locus apud me, & stabis supra petram: & ponam te in foramine petræ. Vñ humanitatẽ Christi vocat locũ Dei, & tabernaculum verbi sicut pluries dictum est: in qua petra factum est foramen lateris Christi, vnde exiuit sanguis, & aqua in remissionem pctõrum, in quo quidẽ latere, & so-

A & foramine oẽs fuimus regeneratis, & reclusi. Hoc ergo refugiũ, siue in hoc foramine petrę petit Dauid vt recipiant oẽs fideles: cũ dicit in hac prima parte. Domine refugium factus es nobis. q. d. Tu dñe Iesu Christe es factus refugiũ siue petra refugii, & præsidii à generatione in generationem. Sed est aduertendum, ꝙ isti versus sunt transpositi quantũ ad sententiã. Nã secũdus versus debet esse prior in sententia, & constructione: vnde sic debet ordinari tota sentẽtia istorum trium versuũ: vnde sic incipit. O domine Iesu Christe, tu qui es Deus à sæculo, & vsque in sæculũ sæculi. i. ab æterno sine principio, & sine priusquàm montes fierent aut formaretur terra. i. antequàm mũdus crearetur, nec esset aliqua creatura, tu tñ ex tẽpore sanctus es nobis refugiũ, & præsidiũ à generatione in generatione per carnis assumptionem. Et dixisti. O filii
B hominũ, & oẽs filii Adã conuertimini. i. reuertimini ad me, vos qui recessistis & expulsi fuistis à paradiso terrestri ꝑ peccatũ patris vestri Adã, reuertimini ad me qñ venero in carnem: quia ego recipiam vos sub meum refugium, & præsidiũ. Ergo domine si tu factus es refugium nobis, & dixisti omnibus filiis Adam vt conuerterentur ad te, ergo nõ auertas. i. nõ repletus nec reiicias hominẽ. i. totũ genus humanũ in humilitatẽ. i. deiectiõnẽ, & multiplicẽ miseriã submersum. Et supradicta ordinatione literæ patet fuisse falsam intelligentiam Origenistarum, qui vt firmarẽt suũ errorem sumpserunt occasionẽ ex isto loco ad dicẽdum, ꝙ omnes animæ hominum iam erant ante mundi creationem, per hoc quod dicit. Domine refugiũ factus es nobis, & sequitur. Priusquàm mõtes fierẽt &c. Ordinabant.
C n. falso modo literam. Nam prius debet legi secundus versus sicut dictum est cum distinctione, & puncto: Nam Deus fuit à sęculo, & ab ęterno prius quàm montes fierent, & formaretur terra, sed postea ex tempore factus est nobis refugium per carnis assumptionẽ: & ꝙ ita intelligatur iam explicatur in litera cũ dicitur: factus es nobis refugiũ nõ ab ęterno, sed à generatione in generationẽ. Nã generationes nõ fuerũt ante mũdũ creatũ, sed post: vt patet. Gen. 4. Nã ꝑ prius fuit creatus hõ: postea generauit, vt ibidẽ patet: ergo generationes fuere ex tpe, & nõ antequã mundus fieret. Sed adhuc restat dubium si Christus factus est refugiũ nobis à generatione in generatienẽ: sequitur, ꝙ à prima generatione cepit carnẽ humanã, qđ est falsum. Nam verbũ post. 62. generationes ab Adã cepit carne, tũc factus est refugium nobis, ergo non à generatione in generationẽ. Ad hoc respõdetur, ꝙ Xpm esse factũ refugiũ oibus filiis Adã stat dupliciter. s. in spe, vel in re: in spe, & fide iã factus est refugiũ ipsi Adã, & filiis suis à quibus facta est promissio de Christo, vt ait Au. lib. Cur Deus hõ. Et sic est dicendũ de oĩbus patriarchis, & ꝓphetis, & fidelibus vsq; ad aduentũ Chri, qui omnes fuere mẽbra Christi, in quorum tempore licèt Christus nondũ esset incarnatus, tñ iã erat eis creditus. Et sic iã erat refugiũ eis expectatũ: In cuius fide, & spe, & refugio credito iã saluabãtur, ad Heb. 11. Ex quo patet, ꝙ Xps factus est refugium omnibus fidelibus filiis Adam à generatione in generationem vsque ad iudicium. Nã omnes fideles ve. te. recepit realiter in foramine E
petræ lateris sui in die passionis, & abstraxit eos à limbo inferni in die rusurrectionis. Et sic non frustra petit Dauid recipi sub hoc refugium, & præsidium in persona omnium tã veteris quàm noui te. cũ dicit. Ne auertas hominem in humilitatẽ, sed respice ipsum. Vnde est aduertendum, ꝙ Christus nõ solũ fuit refugium spirituale omnibus patribus veter. testamenti. sed etiam temporale. Nam primò liberauit Noe cum suis de aquis diluuii. Secundò Abraham de Hur caldæorum, & de rege Geraris, & Aegypti, & liberauit Iacob de ira, & odio Esau, & omnes filios Israel de seruitute ægyptiaca, & de mari rubro, & de multis periculis deserti, & liberauit eos multipliciter tempore Iudicum, & Regum. Nã illemet Iesus qui abstraxit illos de terra Aegypti, liberauit genus humanum de potesta F
te diaboli. vt ait apostolus Iudas in canonica sua, quia Iesus Christus heri, & hodie in sæculum, & in sæcula. ad Hebræ. 13. Et sic factus est refugium nobis tàm tẽporale quàm spirituale à generatione in generationem. Sed adhuc restat dubium vbi Deus dixit: cõuertimini filii hominum &c. Nã post ipsum Dauid bene reperitur, quòd Deus dixerit per Esaiam. Derelinquat impius viam suam & reuertatur ad dominum &c. Et per Hieremiam. Reuertere virgo filia Iuda, & per Ezechielem. Si impius egerit pœnitentiam &c. Sed dubitatur in quo loco sacrę scripturę ante tẽpora ipsius Dauid dominus fuerit locutus de cõuersione hoium. Ad hoc rñdetur, ꝙ litera Hieronym. loquitur de futuro in hoc loco

A loco: vnde ait. Et dices reuertimini filii Adã: & tunc nullum est dubiũ quasi dicat: Tu domine dices per Esa. Hiere. & Ezechie. & cęteros prophetas Reuertimini filii hominũ: vnde licèt hoc sit verum: tamẽ Deus adhuc p scripturas, quę pcesserunt ipsum Dauid: multipliciter vocauit fideles ad fidẽ, & pęnitentiam, & promisit veniam pœnitentibus, & regnũ reuertentibus, & inuocantibus eum: vt patet per totum Leuiticum: vbi ordinauit oblationes, & sacrificia pro pœnitentibus. Item dicit Deuteronom. cap. 4. Nouissimo autem tempore reuerteris ad dominum Deũ tuum, & audies vocem eius: q̃a Deus misericors dominus Deus tuus non dimittet nec omnio delebit: hoc idem dicit in primò ca. & 30. per totum. Dicit ergo Dauid. Tu domine dixisti in locis præallegatis: conuertimini siue reuertimini filii hominum: ergo non B auertas hominem. i. genus humanum nec deiicias in humilitatem. i. deiectionem, & multiplicem miseriam positum, & afflictum: sed respice ipsum sub tuum refugium, quando veneris in carnem: idest accelera venire.

Quoniam mille anni ante oculos tuos: tanquam dies hesterna quæ preteriit.

Et custodia in nocte: quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt.

Quia supra dixit, ne auertas hominem in humilitatẽ, & miseriã: hic explicat multiplicem miseriam, in quam homo fuit deiectus quando fuit expulsus à paradiso propter peccatũ: vnde duo facit Primò enumerat huiusmodi miserias. Secundò demonstrat, ꝙ propter peccatum sumus in eas deiecti: ibi. Quia defecimus. Quantum ad primum est aduertẽdum, ꝙ in duobus cõsistit nostra miseria. Pri C mò: quia fuit nobis abbreuiata vita. Secũdò: quia illa breuis vita est variata per multas ętates, & infirmitates, & defectus. Nam incipimus ab infantia, & mutamur in pueritiam, & exinde in iuuentutem, & exinde in senectutem, & exinde in decrepitam: in quibus ætatibus sunt multi. & varii defectus, & infirmitates, & miseriæ: imo quantò magis crescunt dies, magis crescunt miserię. Et sic homo nunquam in eodem statu permanet. Dicit ergo ꝓphera: Ne auertas hominẽ. i. ne deiicias in tantam deiectionem: quoniã breuis, & misera est vita eius: nam licet viueret mille annis: tamen eius vita breuissima est. Nam mille anni añ oculos tuos. i. respectu æternitatis tuę, & comparati ad tuam durationem sunt tanquam dies hesterna quæ præteriit, & tanquã D vna vigilia noctis, quæ sunt tres horæ: cuius tempus videtur quasi nil maximè dormientibus. Sed quæritur quare magis dixit, sicut dies hesterna, quã sicut dies crastina. Respõdetur, ꝙ semper tempus futurum videtur nobis magis longum, & tempus præteritum videtur breuissimum: vt patet: nam glosis longius videtur tempus trium dierum à die Iouis sancta vsq; ad pasca, quàm totũ residuũ quadragesimę præteritum. Et sequitur: quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt: quę litera sic est constituenda. Anni temporales erunt siue sunt earũ rerum, quę pro nihilo habenť in respectu æternitates. i. oẽs anni temporales. i. totum tempus cõparatum ad ęternitatem est de numero eorum, quæ pro nihilo habenť. i. omnes anni sunt quasi nihil, cõparati ad æternitatem Dei: ergo tota vita ho E minis quantumcunq; sit longa sicut vita Matusalem est quasi nihil respectu Dei. Et etiã in aliquibus est ita breuis, ꝙ mane transeat. i. in infantia, & pueritia moriuntur, & in aliquibus sicut hęrba, quæ mane floret: sed vespere decidit, & indurat, & arescit: quia in senectute cum multitudine infirmitatum macilenti moriuntur.

Mane sicut herba transeat mane floreat et transeat. vespere dedicat induret & arescat.

Postquã probauit, ꝙ vita hois est breuissima, & quasi nihil cõparata ad Deũ: hic ꝓbat, ꝙ est variabilis per multas miserias, & defectus, & infirmitates. Nã si homo manere semper in eodem statu: vita breuis adhuc diceretur bona: sed nũquã manet in eodẽ statu. q̃a variatur p ætates, in quibus sẽper est aliqua imperfectio, & miseria. Nã homo in infantia est sine sensu pfecto, & in multa miseria, & indigestione: quandoq; propter multas infir F mitates quæ accidunt infantibus, & sic nunquã peruenit ad florẽ iuuentutis, & in mane. i. in infantia vsq; ad vesperã. i. vsq; ad senectutẽ, in qua sunt infinitę ægritudines ibi induret, & arescit, & finaliter decidit, & morit vt patet p Aristotelẽ in lib. de iuuentute, & senectute, & de morte, & vita. Ordinetur ergo sic litera: oẽs anni hominis sunt de numero eorum quæ pro nihilo. i. quasi nihil habẽtur: intantũ vt ipse homo mane sicut hęrba transeat: mane floreat, & trãseat: vespere. i. in senectute induret. i. rigeat i cadauer, & arescat in cinere, & totaliter putrefiat, & corrũpatur. sic etiã homo transit de ætate in ętatem,

A tem: & de qualitate in qualitatem: & de infirmitate in infirmitatem vsque ad mortem. hoc idem habetur Iob. 13. c. Homo natus de muliere breui viuens tempore repletur multis miseriis: qui quasi flos egreditur, & conteritur: & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet.

Quia defecimus in ira tua: & in furore tuo turbati sumus.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: saeculum nostrum in illuminatione vultus tui.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus.

Hic reddit causam vnde euenit nobis hoc malum, scilicet vt nobis sit vita non solũ breuiata: sed etiam multiplici miseria afflicta, & variata: quia in adoloscentia virescimus: & in iuuẽtute floremus: & in senectute decidimus
B & indurescimus, & arescimus. Et sic deficimus ab omni perfectione. Et dicit, quòd hoc euenit nobis ex ira diuinae sententiae datae in Adam quãdo dixit. Maledicta terra in opere tuo: & in sudore vultus tui vesceris pane tuo: quia de terra assumptus es, & in terram ibis &c. Ideo ait: quia defecimus in ira tua, idest in sententia irae tuae: & in furore tuo conturbati sumus: quando eiecisti Adam de paradiso: quia tunc perdidimus immortalitatem: & defecit vita nostra, & cõtracta est ad durationem temporalem: ita quòd Adam vixit vsq; ad noningẽtos. 30. annos: & Matusalẽ noningẽtos. 70. annos. & post diluuiũ defecit ẽt magis vita nostra, quia reducta, & contracta est vsque ad quadringentos annos, & postea vsque ad. c. 40. annos. Et hoc factum est in furore tuo propter peccata hominum successiuè perpetrata. Et sic posuisti iniquitates no-
C stras in conspecto tuo, idest respexisti in furore iniquitates nostras oculo punitionis: & saeculum nostrum, idest totum tempus vitae nostrae, & omnia peccata quę fecimus in vita nostra posuisti in illuminatione vultus tui, idest in lumine, & visione vultus tui, quia non oblitus es: imo ea puniuisti. Vnde Iob. 13. Contra folium quod vento rapitur ostendis potẽtiam tuam, & stipulam siccam persequeris: & ita dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium. Quoniam propter peccatum primi parentis condemnati omnes sumus, & facti sumus filii irae, & vindictae, quia in peccatis nascimur: & in iniquitatibus concepit nos mater nostra. Nota secundum Augustinũ, quòd tunc Deus peccata nostra obliuiscitur, & a- D
uertit faciem suam à peccatis nostris: quãdo peccata nostra non imputat ad poenam, sed tunc dicitur peccata nostra respicere, & ante oculos habere quando sumus in ira sua, & ad poenam intendit imputare, & sic eramus omnes filii irę. Et sequitur. Quoniam dies nostri defecerunt, idest spatium vitae nostrae quod ante erat perpetuum ante casum primi hominis, postea fuit reductum ad. 97. annos, & semper fuit diminutum. Et sic in ira tua. i. secundum sententiam irae tuae defecimus: non solum in breuitate vitae: sed in multitudine miseriarum, & infirmitatum, & ideo vt additur, araneae homo comparatur.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur. dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. B

Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur.

Vnde nota. ꝙ aranea laborat per magnum tempus ad faciendum telam: sed tela eius est ita debilis, ꝙ in momento destruitur, & frangitur, ita homo laborat per totam vitã vt acquirat bona temporalia vel aliquam dignitatem, & in vno momento omnia perdit: aut ꝑ aliquem casum, aut per mortem, & ideo dicit Anni nostri sicut aranea, idest sicut tela araneae meditabuntur, idest putabuntur, & ęstimabuntur, & non solum meditabuntur friuoli in varietate fortunae, sed etiam in breuitate vitae. Nam sicut aranea viuit breui tempore: ita non diu viuit homo. Nam dies annorum nostrorum consistunt in ipsis. 70. annis, & si quis eorum vsque ad octogesimum annũ, & amplius viuat vltra: tunc nihil aliud est eorũ F
vita nisi labor, & dolor, & quare? quoniã veniet mansuetudo, & corripiemur, idest veniũt tunc infirmitates, & dolores, quae corripiũt, & prosternunt, & deiiciunt hominem. Exclamat prophera admirans sententiam dicens.

Quis nouit potestatem irae tuae? & prae timore tuo iram tuam dinumerare?

O domine quis nouit, idest quis potest noscere potestatem irae tuae, & potest sustinere eam? aut quis nouit, & potuit dinumerare irã tuam, & cogitare iudicia tua, scilicet quare fecisti hominem peccabilem, & post peccatum quare voluisti eum tali punitione plectere, & quare voluisti talem sententiam in posteros transferre, quasi dicat O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei quàm incom-

A prehensibilia sunt iudicia eius &c. Item quis poterit noscere punitiones, & secreta iudicia tua in quibus videris explicare iram tuã? Et nota, quòd vbi nos habemus, veniet mansuetudo, & corripiemus: in Hebræo, & in litera Hieronymi habetur. Quoniã transibimus cito, & euolabimus. Et ostendit breuitatem vitæ humanę, & ideo sequitur. Quis nouit potestatem iræ tuæ &c.

Dexteram tuam sic notam fac: & eruditos corde sapientia.

Hæc est secunda pars principalis: in qua ponit secundam petitionem. s. vt Xp̃s in lege promissus manifestet, & veniat in carnẽ prout Deus promisit ipsi Moysi in oratione: qñ dixit, ꝓtegã te dextera mea. vñ dicit Dauid. O dñe Deus pater tu permisisti Moysi homini Dei seruo tuo. Exo. 33. cũ petiuit, dñe mitte quẽ missurus es: tunc dixisti: Protegam te
B dextera mea, & posteriora mea videbis, idest mittam tibi filium meum Christum in lege promissum, qui dextera mea dicitur: eò ꝙ in eo ostendã potentiã meã contra mũdum, & diabolum, & per ipsum factã opera miraculorum. Istum ergo filiũ meũ videbis incarnatũ. Vnde faciẽ meã. s. essentiã diuinitatis non poteris videre viuens in hac vita: quia illa diuinitas latebit in carne: sed videbis posteriora mea. i. humanitatẽ verbo coniunctã &c. Fac ergo dñe notã nobis dexterã tuam. i. filiũ tuũ & veniat in carnem, & noscamus eum ꝑ fidem. Et notanter dicit sic notã fac, q̃a humanitatem videbimus clarè: sed non diuinitatẽ: quia solũ per effectus, & miracula nouimus Christum esse Deum. Et sic nõ nouimus simpliciter, sed quasi nouimus: quia per fidẽ. nã Petrus, & Tomas videbant humanitatẽ: sed
C crediderunt, & confessi sunt diuinitatẽ in ipsa carne latentem: vtputa cum dixit Petrus. Ego dico tibi, ꝙ tu es Christus filius dei viui. Et cũ dixit Tomas: Dñs meus, & Deus meus. Hanc ergo dexteram, & hæc posteriora petebat ꝓpheta nobis quasi notã fieri ꝑ incarnationẽ, & pręedicationẽ, & ideo sequĩt: Et eruditos corde in sapiẽtia. i. fac nos eruditos corde in sapientia, dando nobis legẽ euangelicã: quæ non solũmodo erudit intellectũ sed etiã iustificat cor. q. d. propheta: fac nobis notũ filium tuũ qui erudiat nos sua euangelica sapiẽtia: & loquatur nobis ad aures, & declaret verba tua, & totam legẽ ve. ad aures nostras sicut permisisti Moysi Deut. 18. cum dixisti, prophetã suscitabo de medio fratrũ tuorũ similẽ tibi. s. in natura humanitatis: sed digniorem, & sublimiorem in maiestate deitatis, & ponã verba mea in ore eius: loqueturque ad eos quęcũque dixero ipsi &c. mitte ergo istũ prophetã filiũ tuũ, vt nos erudiat in vera sapientia, & non amplius per figuras nec cerimonias legis, hęc etiam dicit: quia Deus promisit Moysi: ꝙ præcederet, & dirigeret eum. D

Conuertere domine vsquequo: & deprecabilis esto super seruos tuos.

Repleti sumus mane mĩa tua: & exultauimus, et delectati sumus in omnibus dieb. nostis.

Hic ponitur tertia petitio. vbi petit mĩam promissam ipsi Moysi pro toto genere humano in supradicta oratione; quãdo dixit miserebor cui voluero, & ideo petit Dauid vt deus conuertat ad nos per misericordiã, & passionem suã, & faciat nos filios misericordię & gratiæ; vt ipse q ante erat nobis inexorabilis ꝑ irã, fiat nobis depcabilis per mĩam, nos exaudiendo, & gratos faciendo. & vtitur verbis Moysi in supradicta oratione Exo. 32. quãdo dixit domino. O domine quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitiã populi tui. ideo ait Dauid in hoc loco. O domine Iesu Christe conuertere aliquantulũ: prout habet alia litera, & non amplius te auertas à nobis: nec repellas nos à te, sicut fecisti vsque modo propter peccatum primorum parentũ, & nostra propria, & conuerte nos ad te sicut quõdam dixisti. Conuertimini filii hominũ, & reuertimini ad me, & ego saluabo cõtritiones vestras. Conuertere ergo, & cõuertemur, & esto depcabilis, & exorabilis, & placabilis super nos seruos tuos, vt nostrę orationes tibi sint exaudabiles, & acceptabiles, quę conuersio, & reconciliatio nõ potest fieri nisi per mortem, & passionem tuã, ergo expedias ministeriũ tuæ passionis, vt sequatur effectus nostræ redemptionis, & resurge à mortuis vt repleamur mane misericordia tua Vnde nota, ꝙ vbi nos habemus, Repleti sumus mane misericordia tua, exultauimus, & delectati sumus oĩbus diebus nostris, & lætati sumus ꝓ diebus &c. in Hebræo. & in litera Hieronym. habetur. Satia nos mane misericordia tua, & cãtabimus, & lætabimur omnibus diebus nostris, & lætifica nos &c. Vnde dicit Hieronymus, ꝙ in hac parte. 70. interpretes frequenter posuerunt præteritũ pro futuro, & hoc propter firmitatem ꝓphetę: quia isti psalmi erant cantandi in ecclesia post aduentũ Christi, post impletas ꝓphetias. Alia autem litera F

habet

A habet. Replebimus misericordia matutina, & exultabimus, & delectabimus &c. Dicit ergo ꝓpheta. O domine Iesu Christe conuertere aliquantulum, & esto deprecabilis: super seruos tuos, & satia, & reple nos misericordia tua mane, idest in die resurrectionis quādo resurges in claritate, & gloria tua: q quidem dies resurrectionis dicitur mane in sacra scriptura, & ideo dicitur illa misericordia matutina: quia simul cū Christo surrexit misericordia, postquàm ira, & setentia regnauerat in nocte legis veteris. Et ideo sequit. Exultabimus, & delectabimur omnibus diebus nostris, & est in toto tempore gratiæ.

Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti annis quibus vidimus mala.

Hic ponit quartam petitionem. in qua detit gloriam quā Deus promisit Moysi in persona nostri: cum dixit. Ostendam tibi omne B bonum. vnde similiter hic ponitur præteritū pro futuro. ideo dicit Dauid. O domine da nobis gloriam quam promisisti Moysi. Exod. 33. quando dixit. Domine ostende mihi gloriam tuam: cui respōdisti. Ego ostendam tibi omne bonū. Ergo lætefica nos gloria tua post tuam ascensionem postquàm fuerimus iam renouati à vetustate peccati: quia iam nox peccati, & tenebrarum mutata est in diē lucis: & malum in bonum: & humilitas siue deiecto in exaltationem: deo lætemur in illa gloria pro diebus quibus nos humiliasti, & deiecisti, & lætemur pro annis quibus vidimus mala, idest loco, & recompensatione tristitiæ, & malorum præteritorū da nobis gloriam, & lætitiam, & felicitatem, & veritas tristitiam in gaudium, & in mœrorem & læti-C tiam: & dolorem in refrigerium. Et nota, ꝙ hic nō solum petit gloriam animæ: sed etiam gloriā corporis, & ideo dicit: repleamus mane: siue satia nos misericordia matutina. quasi dicat: per tuam resurrectionem consequamur, & nostram, idest resurge, & resuscitare tu: vt suscites nos: & ascende in cælum, vt ascendamus tecum: & felicitemur in illa beatitudine, & fruitione. Et hæc est intentio prophetæ. 70. autem transtulerunt præteritū pro futuro propter rationem iam dictam sicut frequenter fecerunt in aliis psalmis.

Respice in seruos tuos, & in opera tua: & dirige filios eorum.

Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos: & opus manuum nostrarum dirige.

Hic ponit quintam petitionē: qua petit dirigi per splendorem gratiæ, & doctrinæ euangelicæ, sicut petiit Moyses cum dixit, si non tu ipse præcedas: ne educas nos de loco isto: in quo scire poterimus nos inuenisse gratiam in conspectu tuo: nisi ambulaueris nobiscum quasi dicat, nisi tu personaliter venias in carnem, & gratia tua dixeris nos, & omnia opera nostra, nunquam perueniens ad terminū optatum. Nam non sufficit nos esse redēptos & renouatos per passionē, & resurrectionē, & regeneratos per baptismum ratione cuius participamus passionem Chri: sed ēt oportet vt habeamus grām præuenientem, vt velimus bonū, & cooperantē, & dirigentē vt operemur: & dirigamur in operando, & perficiētē, vt incepta, & directa opera perficiamus: sine qua diuina præcepta implere, nec opera meritoria facere possumus; quòd est contra E Pelagianos q dicebant hominem ex naturali, & libero arbitrio posse bene operari: & malum vitare, & ex ꝓpriis viribus saluari. Hāc ergo falsam opinionem cōdemnans ꝓpheta petit hanc gratiam in hoc loco, & ratio est. Nam superius ostēdit naturam humanam esse sauciatam, & correptam propter peccatū & pronam ad malum, & debilem ad bonum propter fomitem, & concupiscentiam, & pœnalitates inflictas: & sic liberum nostrum arbitrium esse valde claudicatū, & ex vna parte inualidum, & victum. Oportet ergo vt ꝑ gratiam eleuetur, & adiuuetur: non solum vt vitet malum: sed etiā vt velit, & faciat bonum, & dirigatur in actione sua, & perficiat vsque ad terminum inclusiuè. Hanc ergo gratiam petit ꝓpheta dicens. O dñe Iesu Christe respice primò in seruos tuos, scilicet in F apostolos, & discipulos, conferendo eis gratiā & omnia septem dona gratiarū vt possint prædicare euangelium omni creaturæ, & respice in opera tua. i. in miracula per eos facienda; & in ceteras virtutes: vt possint fideles in ecclesiā congregare, & tibi filios regenerare. Et sic dirige filios eorū: quos tibi in euangelio, & baptismo regenerarunt. Item respice seruos tuos apostolos: qui sunt opera tua: quia tu vocasti, & regenerasti eos, & ex consequenti dirigere filios eorum &c. Et sic patet, quòd in hoc versiculo petit primò gratiā pro apostolis, & ex consequenti pro populo regenerato, & redempto, & vtitur verbis Moysi qui dixit in supradicta oratione. Respice populum tuum gentem hanc. Et sic petit ꝓpheta

A gratiam in generali. Postea sequitur in speciali: cum subdit. Et sit splendor domini. Ad cuius intelligentiam est aduertendũ, quòd duplex est gratia. Quædã dicitur gratuita: quædam gratificans. Prima datur toti ecclesię, scilicet ad vtilitatẽ totius ecclesiæ, sicut est gratia sermonum, & linguarum interpretationis, & gratia ordinis, & iurisdictionis. Ita genera gratiarum dantur ad vtilitatem totius ecclesię: sed gratia gratum faciens datur ad gratificandum habẽtem. Prima data fuit apostolis, & datur prælatis ecclesiæ, secũda datur solis sanctis, & iustis. Ideo postquàm ꝓpheta in superiori versu petit gratiam gratuitã ad vtilitatem totius ecclesię, quàm maximè apostoli habuerunt: nunc in hoc versu petit gratiam gratificantem, & dirigentem hominem ad bonum agendum, & implendũ præcepta

B & onera caritatis. Sed quia opera nostra sunt in duplici genere. Nam quædam pertinẽt, & diriguntur ad proximum, & pertinent ad caritatem proximi. Et quędã diriguntur in solum Deum, & ista pertinent ad cultum diuinum & latriam, sicut oratio oblatio, & adoratio &c. Dicuntur ergo ista opera Dei, & proximi ratione obiecti. Et ideo opera caritatis proximi dicuntur opera manuũ nostrarum in plurali: eò ꝙ non ordinantur nec obligant ad vnum tantùm sed ad omnes: quia omnes obligamur diligere in affectu, & omnibus subuenire ĩ effectu: si ad sit facultas. Et etiam quia diuersa sunt opera misericordię: eò ꝙ diuersa sunt genera miseriarum. Sed opus caritatis circa Deum est tantum vnum, quia est vnus solus Deus: & ideo vnus solus cultus, & adoratio ipsi debetur. Vnde saluator

C Lucæ.7. ait. Marta Marta sollicita es, & turbaris erga plurima. Quia vita actiua est erga proximos: ideo eius sunt multa opera, sed contemplatiua est circa solum Deum: & cultum eius: ideo subdit: porrò vnum est necessarium, idest primum, & principale, scilicet cultus diuinus, ideo illa dicuntur opera plurima istud vero vnũ opus sicut vnꝰ solus est deus. Sed quia tam opera caritatis circa proximũ, quàm opus latriæ circa Deum non põt exerceri nec incipi: nec cõtinuari: nec perfici à nobis nisi sit splendor gratiæ Dei super nos: qui dirigat opus manuum nostrarum circa proximos, & dirigat etiam opus manuũ nostrarum erga Deum colendum &c. Ideo ꝓpheta sigillatim implorat, & petit hanc gratiam dicens. Et sit splendor domini Dei nostri super

D nos ad voluendum bonum, & incipiendum, & tu Deus dirige opera manuum nostrarũ super nos, idest super proximos nostros: quę sunt opera misericordię, & caritatis erga proximos, & dirige etiam opus manuum nostrarum circa cultum diuinũ: quia sine tua gratia neutrum opus exercere possumus. Et notanter dicit Dirige opera manuum nostrarum super nos: & in secundo dicit Dirige opus manuum: & non addit super nos: ad denotandum, quòd ly opera refertur ad ꝓximos: sed ly opus refertur ad Deum, & cultum diuinum: ideo non dicit super nos: qa tale non fit super nos: sed ad Deum dirigimus ipsum. Quidam autem referunt ly opera ad opera misericordę corporalia, & ly opus ad spiritualia: sed prima expositio magis videtur satisfacere litera, & rationi: qa opus erga Deum vnum tantum est, scilicet cultus diuinus. Lucæ.7. Porro vnũ est necessarium. E

Miseri vero, & cęci Iudæi non valentes introire in sanctuarium Dei: manentes in sola literatura, exponunt hos duos versus de fabricatione tabernaculi: dicentes, quòd Moyses petit vt Deus dirigat fabricatores: & manus ad construendum tabernaculum. Sed non mirum: quia non merentur videre tesaurum inæstimabilem clausum in hoc psalmo. Tu autem Christiani quęre gratiam, & pulsa & aperietur tibi: & age gratiam.

PSALMVS. LXXXX.

QVi habitat in adiutorio altissimi in protectione Dei cæli commorabitur.

Dicet domino susceptor meus es tu: & refugium meum Deus meus sperabo in eum.

Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium: & à verbo aspero. F

Iste psalmus apud Hebręos est omnino sine titulo sed dicũt Hebręi moderni, ꝙ Moyses fecit hunc psalmum commendando diuinum refugium ostendẽs quomodo ille q̃ se committit diuino adiutorio non potest temporaliter perire. quod probat exemplo filiorum Israel: qui se commiserunt diuino adiutorio: ideo fuerunt liberati à captiuitate: & ꝑ totum desertũ fuerunt protecti sub illa nube: & tuti fuerunt ab insidiis inimicorũ diurnis pariterq; nocturnis: & præbuit eis Deus custodiam angelorum ad defendũ non solũ ab incursibus hominũ: sed etiã a veneno bestiarũ, & sic securi ambularunt inter leones, & dracones: & obumbrauit eos scapulis suis

columna

A colũna nubis. Et sic literaliter exponunt psalmum iustum de protectione, quã habuerunt in itinere. Sed licet iste psalmus sic literaliter possit applicari supradictæ historiæ: & etiam possit exponi moraliter de quocunque iusto se diuino adiutorio committenti: tamen principalis intentio prophetę nõ fuit ista. iõ continet maiora mysteria: vt patebit: maximè ꝑ ea quę dixit in fine huius psalmi: quia Dauid nõ fuit minus propheta in hoc psalmo quam in cęteris. Et ideo est dicendum, ꝙ iste psalmus vel est idem numero cum psalmo superiori, & pars eius diuisa per dia psalma: vel est consecutiuus ad superiorem in materia: & iõ dicunt Iudæi moderni, ꝙ quando dicunt hunc psalmum incipiunt ipsum à versu vltimo psalmi præcedentis, scilicet. Sit splendor domini super nos, & opera manuum nostrarum dirige &c. Et sic continuant istũ psalmũ

B cũ vltimo versu psalmi præcedẽtis. Vñ postq̃ Dauid in superiori psal. inuocauit Xp̃m vt veniẽs in carnẽ fieret nostrũ refugiũ, & notificaret dexterã suã per incarnationẽ, & prædicationẽ, & repleret nos mĩa sua per passionẽ, & resurrectionẽ, & lętificaret nos gloria sua, & dirigeret nos & opera nostra per splendorem gratiæ, & euãgelicę doctrinę suæ sicut promiserat ipsi Moysi in eius oratione. Exo. 33. Nunc in hoc psalmo vel diapsalmate cõsecutiuè inuitat, & exhortaẽ totũ genus humanũ ad istam petram, & domum refugii, qui est Christus: sub cuius tutela, & refugio totum genus humanum, siue omnes ad eum confugientes erant liberandi à captiuitate diaboli: & ab omni humana miseria tàm corporali q̃ spirituali in superiori psa. memorata: in quã inciderant ex sententia data in Adam. In quo

C psalmo duo facit. Primò agit quod dictũ est. Secundò introducit Deum confirmantem sententiam, & promissionẽ ꝓphetæ. Et breuiter promittit complere totã promissionẽ factam ipsi Moysi. Exo. 33. & complere petitionem factã in superiori psal. Erit secũda pars ibi. Quoniam in me sperauit liberabo eum. Vnde est intentio, & conclusio huius prophetiæ in hoc psal. ꝙ veniãt omnes, & confugiãt ad Christum, & committant se eius adiutorio, & refugio: & sine dubio liberabuntur ab omni miseria: imo cognoscent se esse liberatos: & enumerat omnes miserias à quibus, & quomodo liberabuntur per Xp̃m. Vnde dicit ꝙ omnis ille qui habitat in adiutorio, i. q habitat in petra refugii, & in lapide adiutorii ꝑ filius Dei altissimi, qui est Christus, & commo-

D rabitur in protectione Dei cęli: talis dicet se esse liberatũ. Vnde est aduertẽdũ: ꝙ vbi nos habemus. Qui habitat in adiutorio altissimi in protectione Dei cęli commorabitur: Hebręus, & litera Hierony. habet sic: Habitat in occulto altissimus in vmbraculo omnipotẽs permanet. Et sic ista litera videtur magis explicare sacramentum incarnationis Christi. Vnde dicit, quòd Deus altissimus habitat in occulto humanitatis, & verbum Dei omnipotens permanet in vmbraculo carnis personaliter vnitum per incarnationẽ. Nã illa humanitas vt sępius dictum est: est tabernaculũ, & habitaculum diuini verbi, in quo filius Dei permanet in ęternũ: quia quod semel assumpsit nunquàm dimisit. Vnde ista humanitas sicut dicitur templum Dei per personalem vnionem: ita dicitur habitaculum omnium

E fideliũ per misticã incorporationẽ, & regenerationẽ. nã Xp̃s inquãtũ hõ est caput ecclesię. Et sic illa humanitas est lapis adiutorii, & petra nostri refugii, & habitaculum miserorũ: in foramine cuius petræ Xp̃s posuit oẽs fideles, & protexit dextera sua. Huic ergo refugio dicit propheta, vt nos cõmittamus, & ad hoc præsidiũ vt omnes nos miseri cõfugiamus. de quo etiã dicit Boetius. 3. de cõsolatione. carmine. 11. Huc oẽs pariter venite capti Quos fallax ligat improbis catenis. Terrenas habitans libido mẽtes. Hic erit vber requies laborum. Hic portus placida manẽs quiete: Hoc patens vnũ miseris asylũ. Item iste Xp̃s in humanitate est ille locus, & petra refugii, quam ꝓmisit Deus per Moysen in sua oratione, & est illud refugiũ: de quo habitũ est in ipsa p̃cedenti. Ad quod refugiũ exhortaẽ Dauid oẽs

F confugere in principio huius psal. cum dicit scd̃m nostrã translationem. Qui habitat in adiutorio Christi altissimi poterit dicere, quòd in protectione, & tutela Dei cæli cõmorabiẽ. Nã est protectio, & dextera qua Deus pater nos promisit protegere. Vnde est aduertendum, quòd fideles ponũt spẽ suã in Christo. Primò in pręsenti ponendo spem, & fiduciã suam in passione Christi, & sacramẽtis ecclesię: per quæ credunt liberari ab omni pc̃õ. Secundò ponendo totã spem in cęlestibus p̃miis contemnendo terrena, & hoc est se cõmittere diuino adiutorio, & talem impossibile est perire: nec à diabolo superari, & hãc cõclusionem proponit propheta dicens, Oĩs ille qui habitat in adiutorio Christi filii Dei altissimi

A idest, illius adiutorio, & auxilio se totaliter committit omni alia mundana fiducia, & spe relicta: ille commorabitur in protectione dei cœli, idest cœlesti protectione defendetur, & protegetur: & per cõsequens nunquam peribit nec superabitur à diabolo nec ab homine: nec aliqua tentatione vincetur. Et prosequitur quõ ponit aliquis suã habitationẽ in adiutorio altissimi: dicens: quia ille qui vult se diuino adiutorio cõmittere: dicet dño nostro Iesu Christo sic. Tu es susceptor meꝰ: qa liberasti me per passionẽ: tu es refugiũ meũ: quia ad te confugio, vt sanes per sacramẽtorũ medicationẽ: & tu es Deus meus per specialẽ cultũ, & adorationẽ. q. d. ꝙ confiteatur Christum verum esse Messiã, & verũ redemptorẽ. Et sic dicet, & proponet in corde suo: sperabo idest totam spem, & fiduciam meam ponam in eo operando, & dirigendo mea opera in

B eum. q. d. ꝙ ille verè se comittit adiutorio Christi, qui suscipit ipsũ i redẽptorẽ et saluatorẽ: & credit ipsũ esse verũ Deũ, & operatũ secundum legẽ euangelicã pp præmiũ vitæ æternæ, & per consequens credit ipsum esse verũ Messiã, & etiã credit, et prędicat firma fide, ꝙ ipse Chrs liberauit me de laqueo venantium, et à verbo aspero. Ad cuius intellectum est notandum, quòd laqueus venãtiũ dicitur peccatum primi parentis. Nam diabolus cum dixit primis parentibus, nequaquam moriemini: sed eritis sicut dii scientes bonũ, et malũ, tunc parauit eis laqueum, et quãdo ipsi comederunt fructum, tunc inciderunt in ipsum, et fuerunt expoliati bonis gratuitis, et ligati peccato, et facti captiui, et serui diaboli. qui quidem laqueus obligauit omnes posteros ad culpam propter transgressionem pri-

C morum parentum. Egressum est verbum asperum a Deo cum data est sententia eis, vt eiicerentur, et felicitate in præsenti, et in futuro priuarentur, et ad culpam, et reatum ęternum, et mortem æternam, et tpalẽ obligarentur, et pœnalitatibus tẽporalibus subderẽt. Illa ergo sententia, et maledictio à Deo homini ꝓmulgata fuit verbũ asperũ, et durum, et crudele toti generi humano: à quo laqueo, et verbo aspero, et sententia dura solus Xp̃s nos liberauit. Dicas ergo omnis fidelis ipsi Christo. Ego fiducialiter sperabo in eum, scilicet Christum Messiam, saluatorem in lege promissum, quoniã per mortẽ, & passionem suã liberauit me de laqueo peccati, & culpæ ipsorum dęmoniorũ venantiũ, & per suam resur-

rectionem liberauit me à verbo aspero, idest D sententia mortis ęternæ, & miserabili seruitute diaboli, & miseria pœnalitatũ, & dura maledictione. Quasi dicat ꝓpheta: quòd ista debet esse firmissima fides, & fiducia cuiuscunque fidelis, & hoc est se comittere diuino adiutorio, quasi dicat. si commiseris te diuino adiutorio: & confugeris ad refugiũ Christi: & nõ eris decepꝰ, imo liberatus: & dices, idest, poteris dicere domino agendo gratias: nunc cognosco, quia tu es susceptor meus, & verum refugium meum, & dices: verè Christus fuit refugium meum: quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero eo modo quo dictum est. Et nota ꝙ ꝓpheta in hoc psal. procedit cum difficultate: quia multotiens mutat personã, & modum loquendi per sineptesim. sicut multoties accidit non solum in poetis. sed etiã in prophetis; in quibus spiritus sanctus loquebat. E Ideo aduertat lector. Et ideo est aduertendũ quòd secundus versus potest ordinari cum primo: eo modo quo dictum est. Vel potest ordinari cum sequentibus: vt sensus: ꝙ ille qui habitat in adiutorio Christi: & cõmorabitur in protectione eius: ille talis consequetur octo sequentes vtilitates. & liberabitur de septem periculis sequentibus per ordinem Nã primo dicet, & poterit dicere domino: susceptor meus tu &c. Et liberabitur de laqueo venantium, & à verbo aspero. Secundò obumbrabitur scapulis Christi: & sub pennis eius sperabit. Tertiò circundabitur scuto Christi: & sic nihil timebit. Quarto à dextris, & sinistris cadent Iudæi, & cæteri infideles: tamen ipse liberabitur à peccato. Quintò infideles flagellabũtur multis plagis: tamen flagellum non appropinquabit tabernaculo suo. Sextò: F quia angeli eum custodiẽt ab omni periculo. Septimò: quia conculcabit aspidem, & Basiliscum, & Leonem, & Draconẽ. Octauò; quia glorificabitur in æternitate. Et totum hoc patebit sequendo literam. Dicit ergo secundam vtilitatem.

Scapulis suis obumbrabit tibi: & sub pennis eius sperabis.

Scuto circundabit te veritas eius: non timebis à timore nocturno.

A sagitta volãte in die: à negotio perãbulãte ĩ tenebris ab ĩcursu, et demonio meridiano.

Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ tripliciter potest aliquis alium protegere. Primò inter ipsum, & inimicum se obiciendo, &

A & interponēdo, sicut facit vacca, & bos quan
do vidēt lupos venietes ad se.tūc.s.bos remit
tit filios à tergo siue ad scapulas, & obiicit se
lupo, & moribus eius, & defendit filios cum
cornu, & sic sub vmbra scapularū bonis defen
dūtur, & proteguntur filii, & cū cornu bouis
vulneratur lupus & fugit. Scdò pōt quis aliū
protegere sub alis recipiēdo, & cooperiendo
sicut gallina cōgregat pullos suos sub alis, &
liberat eos à miluo, & fouet, & nutrit eos sub
proprio calore. Tertiò sicut qñ quis cooperit
amicum suum scuto, & obiicit scutum con-
tra inimicum. Istis ergo tribus modis libera-
uit, & protexit nos Christus de potestate dia
boli, & à morte perpetua. Primò nos libera-
uit sicut bos liberat filios suos. Nam ipse po-
suit scapulas suas in cruce, & posuit nos à ter
go suo, & obiecit se morti, & passioni contra
B diabolum, & recepit in se ictus, & verbera, &
vulnera inimici, vt nostra vulnera sanaret, &
cum cornibus crucis percussit inimicum dia
bolum, & fugauit eum, & cōfregit portas in-
ferni, & liberauit sanctos patres, & attraxit
prædam. Itaque scapulis suis protexit futu-
ros, & cornibus liberauit præteritos. Secun-
dò liberauit nos sub alis, & pennis suis sicut
gallina protegit pullos suos. Nam quatuor
facit gallina. Primò recipit oua aliarum gal-
linarum siue oua aliena sub alis, & pennis
suis. Secundò proprio calore fouet, & excitat
& viuificat fœtū ex ouo, & ita viuificat mul-
tos pullos, & ex alienis facit proprios, ꝙ tan-
tum diligit eos, quòd tota liquefit in sudó-
rem ad fouendum pullos suos, & sic consu-
mit proprium sanguinem, & substantiam, in
tantum quod mutat vocem, & perdit plumas
& efficitur pallida consumpto, & exausto sā
C guine, & substantia, & sic fouet filios. Tertiò
protegit eos à miluis, & cęteris animalibus,
& nocumentis. Quartò pascit eos, & dirigit
in pastum. Ita simili modo Christus cum nos
essemus oua aliena, quia carnales ipsius Adę
& mortificati per culpam, ipse Christus con
gregauit nos sub pennis, & alis suis in ec-
clesia, & viuificauit nos per sacramenta
sua, quæ habent virtutem, & calorem ex pas
sione, & sanguine suo. Nam primò libera-
uit nos per passionem, & effudit totum san-
guinem suum prò nobis, vt daret virtutem
sacramentis ad sananda vulnera nostra, &
sic mansit pallidus in cruce nudus, vbi tan-
tam dilectionem ostendit erga nos, quòd
totum se in nobis transformauit nostros de-

fectus, & pœnalitates sustinendo, quos defe- D
ctus, & pœnalitates in cruce secum affixit, vt
ait apostolus. Et sic nos viuificauit, & pauit.
Tertiò nos protexit cooperiendo scuto gra-
tiæ, & doctrinæ, & legis euangelicæ, & con-
tra diabolum ipsum scutum obiecit ad re-
pellendum eius incursus & ictus. Nam sicut
scutum materiale simul repellit omnes ictus
inimici, & protegit pugillem, ita lex euāgeli
ca, quæ præcepit omnem iustitiam, & prohi
bet omne vitium simul cum gratia, 7. dono-
rum spiritus sancti protegit nos, & repellit
omnem tentationem inimici. Et sic tàm lex
euangelica quàm gratia. 7. donorum dicitur
scutū p Chūm nobis cōcessum. Triplicibus er
go armis protexit Chūs filios, & fideles suos.
Primò passionis, & vt ab vniuersali seruitute
liberaremur. Scdò armis, & medela sacramē
torū, vt à vulneribus pctōrū sanaremur. Ter- E
tiò armis, & scuto legis euangelicæ, & virtu-
tū vt futura pcīā caueamus, & tentationibus
diaboli resistamus & repellamus: & sic Chri-
stus nos liberauit, sanauit, & protexit. Qui er
go habitat in adiutorio altissimi.i. Chri adiu
torio se committit, & his tribus armis se mu-
nit & armat: erit semper in protectione Dei
cęli, & commorabitur: quia protectione Dei
vallatus nō pōt superari. Et hoc est quod di-
cit. Qm̄ ipse liberauit me de laqueo venan-
tium &c. Ideo ꝑpheta apostrophat ad popu
lū fidelē dicens: Ipse Chūs ad cuius refugium
confugisti, & cuius armis te munisti, obum-
brabit tibi scapulis suis.i. vmbraculum salu-
tare, & tutatiuum præstabit tibi scapulis suis,
si ad eius passionem recurreris qui in cruce
pro te scapulas posuit. Et sub pennis.i. sub a-
lis eius sperabis si sub sacramentis ecclesiasti- F
cis te constitueris, & ex eisdem medicinam
sumpseris, quæ fouent virtutes, & sanant
vulnera. Scuto circundabit te veritas eius. i.
lex eius euangelica circundabit te, & prote-
get scuto sacramentorum, & articulorum,
& præceptorum, & consiliorum ad repel-
lendas tentationes, & insidias diaboli, & ca-
uenda peccata quasi dicat: ergo propheta si
tu homo confugeris ad refugium Christi, &
volueris in eo ponere habitaculum tuum:
tūc ipse scapulis suis obumbrabit tibi, & sub
pennis eius sperabis, & scuto circundabit
te veritas eius, prout dictum est, sicut pro-
misit Moysi: quando dixit. Ponam te in fo,
& cætera. Exod. 33. Non timebis. Hic enu-
merat omnia pericula, & omnes miserias de

A quibus Christus liberauit omnes confugientes sub vmbra scapularum, & alarum suarũ quos protexit scuto suæ veritatis, & gratiæ. Ad cuius euidentiam est notandum, ꝙ tentatio siue peccatum consistit in quatuor gradibus. Nam primò præcedit cogitatio. Secundò sequitur propositum. Tertiò actus peccandi. Quartò persecutio. Cogitatio comparatur nocti: eò quod sicut in nocte homo frequenter cadit: ita ex frequenti cogitatione, & delectatione homo frequenter cadit in propositum peccandi. Propositum verò comparatur crepusculo, & tenebris: nam sicut crepusculum exit ex nocte, & est propè diẽ: ita propositum exit ex cogitatione, & est propè actum, & effectum: & iam imputatur ad peccatum. Operatio autem in hac parte comparatur diei: eò quòd iam peccatũ exiuit in clarum, & manifestum. Prosecutio autem, &
B duratio peccati iam comparatur meridiei: quia iam peccator non timet suam famã. Diabolus ergo primò inducit hominem in cogitatione peccati: & exinde detinet eum in consuetudine. Et hæc sunt quatuor arma diaboli quibus hominem inuadit. Sed Christus dedit nobis arma, et scutum legis euangelicæ cõtinentis omnes virtutes: quo resistimus, & repellimus tentationes, & arma diaboli. Nam in lege euangelica reperies quomodo nõ debes cogitare de mundo: imo oportet semper orare: & quomodo nõ debes peccare, & si peccasti debes ad pœnitentiam recurrere &c. Et si legem euangelicam sectatus fueris: de facili diabolũ vinces, & à te repelles. Et ideo dicit ꝓpheta: Scuto circundabit te veritas eius. i. lex eius, & non timebis à timore nocturno:
C s. cogitationibus malis: nec à sagitta volante in die, scilicet à peccato in actu. Nam sicut arcus pellit sagittam: ita propositum producit actũ peccãdi in clarum, & manifestũ. Nec timebis à negotio perambulãte in tenebris. Nam peccatum antequàm producatur in clarum, negotiatur: & agitatur in tenebris propositi, nec timebis ab incursu meridiano. i. à peccato malæ consuetudinis quod iam non timet: nec veretur infamiã: quasi dicat. si munitus, & armatus, & circundatus fueris scuto legis euangelicæ: non timebis istos quatuor incursus diaboli: & quatuor gradus peccatorum. Per istos etiam quatuor terminos intelliguntur quatuor genera peccatorum. Nam per timorem nocturnum intelligitur peccatum ignorantiæ neglectæ: & per negotium tenebrosum, peccatum auaritiæ, per sagittam volantem in die, intelligitur peccatum luxuriæ. Per demonium meridianum intelligitur peccatum superbiæ. Nam superbus ab omnibus vult videri. Sed omnibus his peccatis, & armis diaboli resistit lex euangelica: & eorum repellit incursus, & ictus. vt patet per singula. Per laqueum autem venãtiũ possunt etiam intelligi omnia genera peccatorum, & tentationum, & per verbum asperum omnia genera persecutionum, & sic martires in primitiua ecclesia, & omnes viri iusti fuerunt liberati de laqueo diaboli, & de persecutionibus, & minis tirannorum per Christum.

Cadent à latere tuo mille: & decem milia à dextris tuis: ad te autem non appropinquabit.

Totum hoc legitur consequutiuè: vbi mõstrat, quòd absque passione Christi, & lege euangelica nullus poterit saluari. Ideo dicit ꝓpheta ad virum iustum: quòd tanta est virtus passionis Christi, & sacramentorum ecclesiasticorum: & legis euangelicæ, & donorum spiritus sancti: quòd sicut per ipsam omnes saluãtur, & proteguntur: ita sine ipsa nemo potest saluari, nec protegi. Nam in pugna huius mundi cadent mille à latere iusti, & decem millia à dextris eius: sed ad iustum talia mala non possunt appropinquare: eò ꝙ munitus est, & protectus sub scapulis & alis, & scuto Christi. ideo dicit ꝓpheta: O Christiane, & vir iuste qui adiutorio Dei te commisisti: & armasti armis Christi, & scuto eius te protexisti in pugna huius mundi. cadent à latere tuo mille de infidelibus, & peccatoribus, & decem millia à dextris tuis, idest omnes Iudęi, & pagani circumquaq; cadent victi à dextris, & sinistris a diabolo, & carne, & mundo superati. Et sic omnes infideles peribunt: ad te autem talis plaga damnationis non appropinquabit, eò ꝙ diuino adiutorio te commisisti: & eius armis te muniuisti, & ideo manebis, & euades liber, & victor. Item tu cum istis armis Christi munitus pugnabis contra diabolum, & membra eius, & infideles: & vinces eos, intantũ ꝙ cadẽt victi mille à latere tuo sinistro: & decem millia à dexteris tuis, quasi dicat. circunquaque omnes infideles cadent: ad te autem nullum malũ appropinquabit: sed illæsus, & triũphator exibis. Et nota ꝙ apostoli, & martires quosdam vincebant conuertendo eos ad fidem: sicut fuerunt gentiles: & illi cadebant à dextris.

A à dexteris ipsorum. Et alios vicerunt temporaliter, & spiritualiter. si Iudæos qui manserunt in sua obstinatione, & cęcitate: & isti ceciderunt à sinistris spiritualiter victi, & condemnatio ad pœnam perpetuā. Et ceciderunt etiā victi temporaliter: qa à propriis sedibus expulsi sunt: & ciuitas eorū incensa, & regnū & sacerdotium ablatū: & vna pars eorū trucidata, & alia captiuata, & dispersa. Et isti ponuntur sub numero millenario, eò ꝙ fuerūt pauciores q̃ gentiles. Gentiles aūt cōuersi ceciderunt ab idololatria ad latus dexterum. s. ad baptismū per regenerationem. qui quidē baptismus procedit ex latere dextero Christi. iō dicitur dextera pars ecclesiæ, & ad hāc partē ceciderunt gētiles: qui dicuntur decem millia: eò ꝙ in decuplo fuerunt in maiori numero quā Iudæi. Ecclesia ergo oēs sibi subie
B cit. s. Iudæos ad sinistrā, quos in captiuitate possidet tēporaliter. Et gentiles ad dexterā: quos in salubri libertate, & obedientia regeneratos gubernat. Et iō sequit̃ quīta vtilitas.

Veruntamen oculis tuis considerabis: & retributionem peccatorum videbis.

O vir iuste, & retributionem peccatorum Iudæorum, & infidelium videbis: maximè in die iudicii: vbi peccatores, & obstinati existētes à sinistris Christi: mittentur in ignem æternum. Fideles autem existentes à dextris Christus secum in vitam ęternam deducet. Et sic iustus ibi videbit retributionem peccatorum. Hoc idem manifestè videmus oculis nostris tàm spiritualibus, quā corporalibus: Nam oculis corporalibus videmus Iudæos per mundum dispersos, & capituos sine regno, & sacerdotio: & oculis mentis videmus eos cæcos: & maledictos: & intelligentia sa-
C cræ scripturæ priuatos, & à bonis cælestibus alienos: & ad mortem perpetuam destinatos: & hoc in retributionē mortis, & passionis Christi. à qua sententia videmus fideles immunes, & liberos. Et ideo sequitur.

Quoniam tu es domine spes mea: altissimum posuisti refugium tuum.

Non accedet ad te malum: & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Quoniam tu es domine spes mea. quasi dicat. iustus. O domine Iesu Christe ego sum liber à tali sententia: & vici oēs tentationes & peccata, & deieci malos à dextris, & sinistris quoniam tu es spes mea, & refugium meū: & ꝓtectus sum, & munitus armis tuis. Et quia altissimum posuisti refugium, & fortalitium tuum. quasi à mundanis eleuatum, D & armis tuæ potentiæ munitum: ideo fui in eo saluatus, & liberatus quoniam nullū malum culpę, nec flagellū pœnę appropinquabit ad te: & sic omnes iusti qui habitant tecum in tabernaculo tuo saluabuntur, & liberabuntur ab omni malo culpę, & etiam flagello pœnæ. Et nota etiam quòd ista particula potest dirigi ad quecunque virum iustum, & fidelem. Vnde dicit propheta. O vir iuste, & fidelis: quia tu posuisti altissimum refugium tuum, idest quia non posuisti spē tuā in rebus terrenis, & infimis, & corruptibilibus: sed in rebus altissimis, & cęlestibus: & posuisti Christum adiutorem tuum, & ad eius refugium confugisti: ideo non accedet ad te malum culpę, & flagellum persecutionis non appropinquabit tabernaculo tuo: idest ecclesię: ī qua tabernaculū elegisti: quæ quidem ecclesia est tabernaculum fidelium. E
Vnde est notandum sicut ait Saluator Matthæi 7. quòd ecclesia Dei est fundata supra firmam petram, qui est Christus: in altissimis montibus: quia tota spes eius, & fiducia est in cęlestibus: vbi expectat pręmium. Ideo nec ventus nec flumina possunt eam prosternere: & persecutiones temporales tirannorū non valuerunt contra eam. Et licèt ad tempus fuerit afflicta: tamen finaliter permansit victrix tempore Constantini: & hoc quia altissimum posuit refugium suum. Ideo licèt flagella appropinquauerint ad corpora: & carnes martirum: quia eos corporaliter occiderunt: tamen non accesserunt vsque ad tabernacula: idest vsque ad animas, & conscientias eorum in quibus Christus residebat: quia firmi, & stabiles permanserunt in fide. & sic victores, & triamphatores extiterunt: & sic vincebāt, & subiecerunt reges, F & principes ipsi ecclesiæ. Et ideo licèt corpora morerentur, & trucidarentur: tamen tabernaculum ecclesię nunquàm fuit prostratum in persecutionibus tirannorum, & imperatorum: imo in fine ipsi tirranni, & imperatores fuerunt victi, & subiecti ecclesiæ. & sic flegellum temporale nunquā appropinquabit tabernaculo domini quę est ecclesia, nō ex lapidibus materialibus: sed viuis, & spiritualibus constructa. Nec tale flagellum potuit ad animas martirum appropinquare: quæ quidem animę sunt tabernaculum spiritus sancti. Et sic patet, ꝙ mille, & decem millia infidelium, & paganorum ceciderunt

victi

A victi à latere ecclesiæ: scilicet à dextris, & à sinistris: & tamen ad eam non potuerunt appropinquare vt possent eam delere. Et ita finaliter quilibet vir iustus armis Christi munitus deiecit à dextris, & sinistris mille, & decem millia tentationum: & sic ad eum nõ potuerunt appropinquare, eò quod altissimum posuit refugium suum.

Quoniam angelis suis mandauit de te: vt custodiant te in omnibus viis tuis.

In manibus portabunt te: ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

Quia promissum est auxilium temporale omnibus fidelibus confidentibus in Christo, qui se diuino adiutorio committunt, vt dictum est superius. quòd arma contra diabolum sunt passio Christi: & ecclesiastica sacramenta, & lex euangelica: quibus prouidit Christus suis fidelibus: & eos armauit contra insidias, & tentationes diaboli. Hic
B autem ponit quartum auxilium quę est custodia angelorum, quos Deus tribuit fidelibus ad custodiam hominum contra pericula temporalia, & etiam spiritualia. Vnde secundum Hieronymum super Matth. 16. & secundum August. libro soliloquiorum, vnaquæque anima habet. Angelum à principio suæ creationis, & natiuitatis ad sui custodiam deputatum ratione animę, & ratione corporis. Et ratio est. Nam eiusdem est facere, & conseruare. Cum ergo Deus permiserit diabolum homini inimicum à principio, & exordio mundi: eò quòd habet possidere locum quem ille per casum perdidit: etiã semper diabolus conatur hominem destruere, non solum in anima sed etiam in corpore: vellet enim ipsum interimere quando est in
C peiori statu culpę, vt auferret ipsi locum pœnitentię: & sic posset ipsum præcipitare vel aliud damnum ipsi inferre per ignem aut aquam: & quouis alio modo: postquàm habet potestatem super elementa: cum sit vnũ corpus. Item posset hominem multipliciter affligere vt deduceret ipsum ad blasphemiã vel desperationem: & maximè: quia homo est subiectus multis miseriis, & infirmitatibus: & habet liberum arbitrium claudicatum: vt ait August. ideo est ipsi necessaria custodia Angelorum, vt liberet ipsum ab huiusmodi periculis corporalibus: & etiam à tentationibus occultis, & spiritualibus, & ne cadat in diuersa genera vitiorum. Ideo dicit hic: continuando literam cum superiori versu,

D Non accedet ad te malum: & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quare, & quo adiutorio? respondet quoniam angelis suis Deus mandauit. i. mandatũ dedit eis de te. vt custodiãt te in omnibus viis tuis in hoc mũdo, & via. quia in patria non erit necessaria custodia vbi nullũ erit periculũ, sed erũt angeli ad societatem felicitatis. Et describit quinq; pericula, quibus liberant angeli homines. Nã primò liberant hominem ne forte offendat pedẽ suum ad lapidẽ. Per pedem intelligitur pars corporea. Nam anima dicitur caput hominis, quia regit corpus: sed corpus dicitur pes animæ: quia cum corpore anima mouetur, & operatur, & exercet omnia opera, & tangit terrena: ideo Deus dedit angelũ homini: vt ipsum custodiat quò ad corpus ne lædatur, & offendat pedẽ suum s. corpus ad lapidem siue aliquã corporalem lęsionem, & damnum: & caueat omnia genera periculorum, & damnorum corporaliũ: quæ per lapidem intelliguntur. Nã si non prohiberet angelus custos, diabolus posset hominem lædere: aut in aquis suffocando: aut igni comburendo. aut præcipitãdo. Vnde angelus nõ solum prohibet diabolum, & cohibet eius potestatem contra hominem: sed multiplici via hominem instruit: & cautum reddit ne in huiusmodi pericula incidat: vt multipliçi colligimus exemplo: Ideo subdit. In manibus portabunt te: ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Vnde nota etiam quod sensualitas, quæ dicitur pes animę primò læditur, & vincitur à lapide tentationis. Exinde voluntas rationalis consentiendo sensualitati læditur, & vulneratur à culpa: à qua læsione præseruatur ex custodia angelorum. Item per lapidem potest intelligi Christus, quem offendimus quotiescunque peccamus. F

Super Aspidem, & Basiliscum ambulabis: & conculcabis Leonem, & Draconem.

Sed quia custodia angelorum non solum liberat a periculis carnalibus: sed etiam a periculis culpæ spiritualis animæ: ideo describit hic quatuor pericula siue mala à quibus anima læditur: quę designatur per quatuor animaliá in hoc versiculo memorata: quæ sunt Aspis: Basiliscus: Leo: & Draco. quorum nomina gerit diabolus. Nam ipse dicitur Aspis: inquantùm reddit hominem surdum, & cęcum per peccatum. Nam ponit caudã vitiorum in auribus hominis: nec audiat voces incantantis sapienter, idest, ne audiat exhorta-

A exhortationes, & doctrinam euangelicam.
Et super oculos ne videat,&ne conuertatur.
Dicitur etiam Basiliscus inquantùm suo ve-
neno inficit hominem in peccato. Dicitur
autem Leo inquantùm irascitur. Dicitur
Draco inquantùm occulte insidiatur. Item
dicitur Aspis inquantùm inducit ignoran-
tiam crassam: & perpetratam. Dicitur Ba-
siliscus inquantùm inducit luxuriam: & in-
ficit concupiscentiam hominis, & incitat ad
luxuriã. Dicitur Leo inquantùm incitat ad
irã,& superbiã. Dicitur Draco inquantũ in-
citat ad auaritiã;& ambitionem: quæ omnia
deuorant hominem. Per oppositũ autem an-
gelus custos occulte persuadet, & consulit
homini: vt caueat huiusmodi peccata, & re-
sistat tentationibus diaboli. Ideo dicitur in
litera nõ solum non offendas ad lapidem pe
dem tuum: cum auxilio:& custodia angelo-
B rum:sed etiam super Aspidem,& Basiliscum
ambulabis,& conculcabis Leonem, & Dra-
conem: idest omnia ista genera peccatorum:
& tentationum vinces,& superabis cum præ
sidio,& custodia Angelorum. Notandum est
quòd istum ordinem tenuit diabolus quan-
do voluit ipsum Christum tentare. Nam ip-
se fuit Basiliscus inquantùm ipsum voluit in
ficere peccato gulæ: quia non ausus est ip-
sum tentare de luxuria: quia sciebat ipsum
non esse conceptum in originali peccato:vn-
de inest nobis fœditas libidinis, & concupi-
scentia carnis: ideo voluit ipsum tentare de
gula sicut tentauit Adam, vt exinde posset
inducere ad alia peccata carnis. Secundò fuit
Leo inquantùm tentauit ipsum de vana glo
ria, & superbia: quando dixit. Mitte te de-
C orsùm, & non solum ibi fuit Leo: sed etiam
Basiliscus, & Aspis. quia voluit ipsum infi-
cere ignorantia dispositionis hæreticæ pra-
uitatis: quando allegauit ipsi superiorem
versum: scilicet Angelis suis Deus menda-
uit de te &c. Nam sicut induxit ignorantiã,
& heresim in primis parentibus falsò inter-
pretando verba Dei qui dixerat: Qua hora
comederitis morte moriemini: & diabolus
falsò interpretatus est, dicens. Nequaquàm
moriemini: sed eritis sicut Dii scientes bo-
num, & malum: ita pariter ipse diabolus
conatus est peruertere: & falsò interpretari
dictum, & scripturam spiritus sancti: cum al
legauit Christo istum versum: scilicet An-
gelis suis &c.& hoc multipliciter. Nam hoc
non erat dictum de capite Christo, cum
non indigeret custodia Angelorum, quia D
erat custos eorum, & omnium secundum
communem opinionem. sed hoc dictum
erat de homine viatore &c. Imo induce-
bat maiorem hæresim, & cæcitatem ignoran
tiæ,& venenum. Nam custodia Angelorum
data est homini ad cauendum ea,quæ non
sunt in potestate hominis: & maxime a no-
cumentis diaboli tàm corporalibus, quàm
spiritualibus: sed non ad cauendum ea,quæ
sunt in potestate, & libero arbitrio hominis.
sed seipsum occidere est in potestate homi-
nis:& in suo libero arbitrio: ideo tunc An-
gelus non liberat hominem à tali periculo
corporali:postquã homo possit cauere: quia
Angelus solum datus est ad prohibendum
extranea pericula non propria:quia iam li-
berũ arbitrium,& naturalem appetitum es-
sendi, & permanendi habet vnusquisque ex E
natura. Et diabolus ergo volebat decipere
Christum:allegando illam scripturam,& tal
lo modo interpretando: quia Deus manda-
uit Angelis: vt custodiant hominem in om-
nibus viis suis à periculis extraneis corpora-
libus:& non à propriis periculis:quia iam ha
bet liberum arbitrium, & naturalem appe-
titum se custodiendi à propriis periculis, &
isto modo diabolus decepit Heroem mona-
cum Aegiptium:qui seipsum in puteum præ
cipitauit: vt narrat Cassianus in collationi-
bus patrũ. Secundò est notandũ, quòd Deus
non solum deputauit Angelos ad custodiam
particularium hominum: sed etiam Ciui-
tatum, & Regnorum, & communitatum. &
totius ecclesiæ,& sic non solum dedit eccle-
siæ merita passionis Christi,& sacramẽta, &
legem euangelicam in dotem,vt se defendat
à diabolo:sed etiam dedit ipsi custodiam An F
gelorum. vt eam defendat, & liberent à ti-
rannis,& inimicis,& infidelibus, & hereticis
qui sunt membra diaboli. Vnde quatuor
genera inimicorum infestarunt: & infestant
ecclesiam: quæ intelliguntur per illa qua-
tuor animalia prædicta. Nam prima perse-
cutio fuit sinagogæ.quæ intelligitur per aspi
dem. conati enim sunt Iudæi percutere ec-
clesiam cæcitate, & ignorantia in principio:
& sic persecuti sunt Apostolos:sed Petrus per
Angelum liberatus est de carceribus,& sic
Angeli liberarunt Apostolos de manibus Iu
dæorum in prima persecutione. Secundò
infestauit ecclesiam Leo scilicet impetus
tirannorum: sed in fine liberata est tempo-
re

A re Constantini opere angelorum. Tertiò infestauit ecclesiam Basiliscus, scilicet prauitas hæreticorum: quæ suo veneno multos infecit & sauciauit: sed multipliciter fuit liberata per doctores. Quartò infestabit eam draco Antichristus, & cœtus hypocritarum. Erit enim Antichristus simul aspis, & Basiliscus, leo & draco. s. Iudæus, & Hæreticus, & tirānus & hypocrita, & sic vastabit ecclesiam: sed non totaliter delebit: imo ministerio angelorum in fine comminuetur, & interficietur, & ecclesia præualebit, & triūphabit. Et ideo ad hunc intellectum applicatur tota litera prædicta. Vnde propheta apostrophat ad ecclesiā Christi, dicens. O ecclesia quia altissimum posuisti refugium tuum, & spem tuam in Christum: ideo non accedet ad te malum, & flagellum persecutionis nō appropinquabit tabernaculo tuo: quoniam angelis suis Deus mandauit

B de te &c. Et sic super Aspidem, & Basiliscum ambulabis &c. idest, cum auxilio angelorum tu vinces, & superabis malitiam Iudæorum, & venenum hæreticorum, & conculcabis superbiam tyrannorum, & tuæ ditioni subiicies & cōculcabis iniquitatem Antichristi, & eius sequaciū, & fautorum: quia finaliter omnes vinces, non solum spiritualiter: sed etiam tēporaliter. Nam portæ inferi non præualebunt aduersus ecclesiam, quæ licèt fluctuabit: tamen nunquàm submergetur nauicula Petri. Nam semper custodia, & ministerio angelorum liberabitur.

Quoniam in me sperauit liberabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

Clamauit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum: & glorificabo eum.

C *Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.*

Hic propheta ex parte, & in psona Christi promittit adimplere omnia supradicta in ps. præcedente, & in isto. Ad cuius euidentiam est aduertendum, quod propheta Dauid contēplando orōnem Moysi, & promissionē à Deo ipsi factam: præuidit totum misteriū incarnationis, & nostræ redemptionis, ideo fecit psa. præcedentem, in quo fecit illas quinque petitiones: puta vt Christus accelerarct aduētum suum, vt fieret nostrum refugium. Et ne repelleret nos à suo refugio: sed liberaret nos ab omni miseria. Et in prima parte huius psalmi inuitauit totum genus humanum, & omnes, vt confugerent ad hoc refugium in quo

D omnes debebant saluari: & ab omni miseria liberari: vt supra ostensum est, sed quia in tali oratione, & contemplatione fuit ipsi reuelatum, & iterum cum certitudine fuerunt reuelata ipsi omnia promissa, quæ petierat in ps. præcedenti, & quę dixerat in prima parte huius: ideo in hac vltima parte introducit Christum loquentem, & cum affirmatiue promittētem adimplere omnia, quæ promisit Moysi in illa oratione. Exo. 33. & etiam omnia quæ petit Dauid in psal. præcedēti. & omnia illa quæ promisit Dauid in hoc psalmo cuiq; diuino adiutorio se committenti. Vnde dixit Christus: Quoniā sperauit. Quasi dicat, ego promisi Moysi, quod ego venirem in carnem ad liberandum genus humanū, & promisi ostēdere ipsi gloriam meam, & promisi misereri venientibus ad me, & eos reponere in foramine petræ. Et promisi eis ostendere humanitatem meam. Et omnia ista tu Dauid petisti in

E persona totius corporis mistici in psal. præcedenti, & omnia ista tu promisisti venientibus ad me, & committentibus se adiutorio meo. Nam promisisti eis, quòd ego obumbrarem eis sub scapulis meis, & protegerem eos scuto, & sub pennis meis, & liberarem à timore nocturno & à sagitta volante in die, & à dæmonio meridiano &c. Et ideo dico tibi, & promitto, quod quicunque posuerit spem suam in me, & fecerit quod tu consuluisti in hoc psalmo: dico tibi quòd talis vir iustus nō erit deceptus: imo liberabo eum ab omni miseria, quoniam in me sperauit, idest: quia se cōmisit meo adiutorio, & refugio per spem firmam: & protegam eū sub scapulis, & alis. & scuto meo: & hoc quia cognouit nomen meum per fidem, quod est Iesus, idest saluator: idest quia cognouit, & confessus est me esse

F verum Deum, & hominem, & saluatorē, & Messiam in lege promissum. Insuper exaudiam eum in omni petitiōne, eò quòd clamauit ad me cum deuotione, & caritate, & ideo ero cum ipso in tribulatione, quia veniam in carnem sicut promisi, & eripiam eum de captiuitate diaboli, & ab omnibus miseriis supradictis tàm corporalibus quàm spiritualibus: & etiam glorificabo eum in die iudicii resuscitando in corpus gloriosum, & sic erit liberatus ab omni miseria corporali, scilicet ab omnibus infirmitatibus, & mortalitate, & passibilitate: quia corpus gloriosum est liberum ab omnibus supradictis; & sic longitudine dierum, replebo eum: quia viuet

A uet in æternum in patria cęlesti: eò ꝙ erit immortalis, & impassibilis, & ostendam illi salutare meum. Nam per oculos corporeos videbit humanitatẽ meam: & oculis mentis videbit facialiter diuinitatem: & sic erit perfectè beatus: & sic non erit frustatus desiderio suo. Nam sicut in vita sua credidit, & sperauit in me: & habuit fidem, spem, & caritatem: ita in patria habebit claram visionem, & protectionem: & fruitionem de me: in quibus consistit vera felicitas. Ex supradictis potest patere cuicunq; diligenter consideranti, & speculanti: ꝙ Dauid fecit psalmũ præcedentem: & istũ sequentem contemplando orationem Moysi; & promissionem ipsi à Deo factam. Exod. 33. Nam in spalmo præcedenti Dauid petiit ea quæ fuerunt promissa in illa oratione: & in vltima parte huius psalmi introducit Christum omnia supradicta confirmantem, & ad
B implere promittentem: sicut in veritate Christus adimpleuit in suo aduentu per suam prędicationem, & passionem, & resurrectionem, & ascensionem. Et ideo nos in hac ecclesia vltra sensum propheticum cantamus istũ psalmum quotidie moraliter in completorio: quia continuè nos commitimus adiutorio Christi: vt postquam nos redemit velit nos liberare à tentationibus inimici: & totaliter in sua gloria collocare: & etiam in die iudicii cum suis sanctis in cœlo glorificare. Ex hoc psalmo colliguntur nouem conclusiones. Prima conclusio: ꝙ quicunque habitat, & commoratur in hac ecclesia militanti per gratiam sub protectione Christi, liberabitur à laqueo peccati, & à sententia aspera data in Adam: & à verbo, & sententia aspera quæ da
C bitur damnatis in iudicio: cum dicetur. Ite maledicti &c. Secunda conclusio: quòd quicunque habitat in hac ecclesia sub protectione Christi: erit obumbratus, & septus scapulis, & sub alis Christi. Nam Christus in die passionis posuit scapulas in cruce: obrumbrans, & protegens fideles: obiiciens corpus contra diabolum: sicut vacca protegit filium à tergo obiiciens se contra lupum. Tertia conclusio: quòd Christus protexit, & liberauit fideles suos in cruce: sicut gallina liberat, & protegit pullos suos sub alis. Nam sicut gallina primò recipit oua aliena: secundò viuificat pullos proprio sudore, & sanguine: tertiò liberat de vnguibus milui: quartò pascit eos, dirigit in pastu: ita pariter Christus primò recepit filios quos Adam carnaliter genuit mortuos in peccato. Secundò
D eos proprio sanguine viuificauit, & fouit. Tertiò eos de raptu diaboli liberauit. Quartò eos continuè pabulo ecclesiasticorum sacramentorum, & cibo spirituali sacræ scripturæ pascit, & nutrit. Quarta conclusio: quòd qui habitat in hoc diuino refugio, & tabernaculo ecclesiæ, non timebit à timore nocturno: idest à peccato cogitationis: nec à negotio tenebroso: idest à peccato proposito, & deliberato: nec à sagitta volante in die: idest à peccato in actu commisso: nec ab incursu, & dæmonio meridiano: idest à peccato malæ consuetudinis. Item non timebit à peccato negligentiæ: nec auaritiæ: nec luxuriæ: nec superbię: quæ sunt arma q̃bus diabolus sauciat hominem. Et ratio est Nam ecclesia habet arma contraria: quæ sunt ecclesiastica sacramẽta: ad destruenda, & delenda omnia su
E pradicta peccata. Quinta conclusio, quòd omnes Iudæi, & infideles cadent vulnerati, & sauciati veneno peccati à dextris, & sinistris ipsius iusti fidelis: tamen non appropinquabit iusto talis pestis. Sexta cõclusio: quòd quia refugium ecclesiæ est fundatum super altam petram qui est Christus: ideo malum culpę, et pęnæ æternæ nunquàm accedet ad virum iustum in illo refugio, et tabernaculo habitantem. Septima conclusio: ꝙ vir iustus habitans in tabernaculo ecclesiæ, nõ solum liberatã peccato, et pœna æterna ꝑ ecclesiastica sacramenta: sed ẽt liberatur à periculis corporalibus, et dirigitur in hac vita per custodiã Angelorum. Octaua conclusio: quòd vir iustus habitans in hoc refugio Dei conculcabit aspidẽ: et basiliscum: et leonẽ: et dra
F conem: idest vincet, et superabit cecitatem, venenum luxuriæ: et iram, et auaritiam diaboli: quia nec ista vitia, nec diabolus poterũt iusto per illa vitia nocere. Nona conclusio: quòd quilibet vir iustus qui inuocauerit nomen domini Iesu, et confessus fuerit Christũ esse saluatorem, et seruauerit legem eius, liberabitur ab omni malo: et Christus proteget eum sub alis, et scapulis suis, et exaudiet eũ in omni tribulatione, et petitione: et glorificabit eum Christus post hanc vitam: et tandem dabit ei vitam æternam. Ex supradictis patet ꝙ Dauid in hoc psalmo nil aliud vult innuere: nisi ostendere quomodo ille qui habitat in adiutorio, et sub gratia Christi, et commoratur sub protectione eius et totaliter ponit spem suam in eo: ille talis consequetur

septem

A septem bona vel octo: & liberabitur de septē periculis. Nam primò liberabitur de laqueo venantium dæmoniorum: & à verbo, & sententia aspera in Adam: & à verbo aspero qđ dicetur damnatis in die iudicii. Secūdò Christus obumbrabit ipsum scapulis suis in cruce: & cooperiet sub pennis, & alis suis: & viuificabit, & fouebit, & nutriet, & custodiet eū: sicut gallina pullos suos. Tertiò circundabit, & proteget eum scuto legis euangelicæ, & ecclesiasticorum sacramentorū, & sic nō timebit à timore nocturno peccatorum, & tentationum. Quartò quia mille ex Iudęis, & decem millia ex gentilibus, & sarracenis cadent à latere eius vulnerati peccato originali, & actuali: tamen ad eum non appropinquabit illa pestis. Quintò infideles multis flagellis corporalibus, & spiritualibus flagellabuntur: quæ flagella non appropinquabūt
B ad tabernaculum, & altissimum refugium fidelium. Sextò, quòd Deus dabit angelos, & spiritualem custodiam fideli: vt custodiāt eum in omnibus viis eius. Septimò, quòd omnis fidelis ambulabit super Aspidē & Basiliscum, & conculcabit Leonem & Draconem. Octauò, quòd finaliter post hanc vitam Christus glorificabit omnes iustos in longitudine dierum, & vitam æternam. Et in his supradictis consistit tota sententia, & intelligētia huius psalmi, prout expositus est.

PSALMVS. XCI.

Bonum est confiteri domino: & psallere nomini tuo altissime.

Ad annunciandum mane misericordiam tuam: & veritatem tuam per noctem.

C *In decacordo psalterio: cum cātico in citara.*

Titulus. Canticū psalmus in die sabbati. Dicitur autem, Canticum psalmus: quia simul cantabatur voce humana, & instrumentis musicis. s. psalterio, & citara. Additur aūt, In die sabbati: quia tali die cantabatur. Sed hic non exprimitur eius autor, nec materia: sed communiter dicunt Hebræi moderni, ꝙ Moyses fecit hunc psalmū pro beneficio creationis: & ideo cantabatur in die sabbati eò ꝙ tali die quieuit Deus ab omni opere quod patrarat. de quibus operibus fit memoria in hoc psal. Rabi Camhi vero dicit, quòd Adam harison fecit hunc psalmum: non ꝙ ipse fecit, sed ꝙ Dauid fecit ipsum in persona ipsius Adam, & sic Adam loquitur in isto psalmo in persona totius posteritatis. cuius causam D assignat. Dicit enim ꝙ Adam fuit creatus in die veneris, quasi hora tertia: & peccauit hora vndecima. Et hora 12. fuit expulsus, & ad mortē condemnatus: & sic mansit in fletu, & planctu per totā illam diē, & noctē vsque ad diē sabbati de mane: i qua fuit ipsi remissa culpa: & ad pœnitentiā receptus, & tunc incepit considerare opera domini s. vniuersitatē creaturarū: & sic factus lætus in die sabbati: incepit canere, & psallere, dicens. Bonum est confiteri dño: & psallere nomini tuo altissime. vt dicit vltra ꝙ Adā prævidit in spiritu totū discursum filiorū suorum vsque ad Messiam. cuius regnū debebat exaltari sicut vnicornis: & maxime prosperari in multitudine filiorū. Et sic glosat istum psalmum de tēpore Messię, & prosperitate eius. Cuius positio licet sit aliqualiter vera inquantùm dicit ꝙ iste psalmus, & omnes sequentes vsque ad C. loquū B tur de tempore Messiæ: tamen dicit falsum, & erroneum inquantùm, quod est iam præteritum expectat futurum, & hoc accidit: quia non est plantatus in domo domini per baptismum, & sic non potest florere in vera intelligentia sacræ scripturæ: vt patebit infra. Et ideo est dicendum ꝙ Dauid fecit hūc psalmum sicut omnes alios: in quo introducit ad loquēdum ipsum Adam misticum. Ad cuius euidentiam est primò notandum, & aduertendum: quòd iste homo misticus incipiens à primo homine prout habebat fidem Christi: habuit suas ætates sicut dictum est in prologo, & ita similiter ipsa lex diuina prout incepit ab Adam vsq; ad iudicium habuit sua sęcula, & suos dies. Et ideo tota vltima ætas, s. temporis gratiæ, in quo venit Christus, dicitur ætas vltima ipsius hominis vel ipsius ecclesiæ in hac vita. Et dicitur senectus eius. s. E istius hominis mistici: in qua senectute iste homo fuit prosperatus, & exaltatus per gratiā Chri. Et dicit properatus in sua senectute: cū in tota sua iuuētute ab expulsione paradisi vsq; ad aduētum Christi semper fuit à diabolo multipliciter afflictus. Item ista vltima ætas dicitur etiā sabbatum ipsius legis. in quo sabbato quieuit iste homo misticus per gratiā: & fuit exaltatus, & redemptus p misericordiā, & de captiuitate ductus. Per oppositum diabolus cū suis mēbris, & toto cætu infidelium, quæ dicitur ciuitas diaboli, fuit deiectus, & prostratus per iustitiā. Vñ Christus ad hoc venit cū humilitate: vt deiiceret & deponeret

A poneret superbus per iustitiam,& exaltaret, & vocaret humiles per pœnitentiam,& hoc est vnum de maioribus operibus, quæ fecit Deus. Et sic nostra redemptio fuit exaltatio humilium,& depressio superborũ : & de hoc misterio virgo Maria fecit illud canticum: quod incipit. Magnificat anima mea dominum. quod quidem canticum memoratur in hoc psalm. imo de illo cantico factus est iste ps. vt patebit. Nam præuidẽs Dauid in spiritu qualiter in suo aduentu hoc est vltima ętate, quæ dicitur sabbatum mundi, & senecta hominis mistici, redemptor noster Christus debebat deiicere,& prosternere diabolum cũ tota eius ciuitate,& membris per iustitiam, & debebat exaltare humiles,& facere eos mẽbra sua per misericordiam. Cantat ergo Dauid in hoc psalmo misericordiam qua Christus exaltauit ecclesiã, et humiles fideles suos

B post multas, & magnas persecutiones:& maximè decantat prosperitatem ecclesiæ,& iustitiam, & punitionem qua puniuit,& depressit superbos Iudæos,& tirannos persecutores ecclesiæ. Hanc ergo iustitiam,& hanc misericordiam decantat Dauid in hoc psal. in quo duo facit. Nam primò promittit hanc misericordiam,& iustitiam cantare in aduẽtu Christi in persona ipsius hominis. Secundò reddit causam. ibi. Quoniam delectasti me domine. Quantum ad primum, dicit. Bonum est confiteri domino. i. iustum, & dignum, & debitũ erit confiteri,& laudes exhibere tibi domine Iesu Christe,& psallere. i. cum instrumentis musicis cantare nomini tuo Iesu ò altissime. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ totũ tempus gratiæ dicitur mane respectu leg. ve. quæ dicebatur nox: in qua iste homo misticus non poterat cantare canticum lætitiæ, eò

C ꝙ erat in afflictione peccati, & per iustitiam condemnatus, sed in tempore gratiæ, quia iã est dies, iam cantat canticum lætitiæ, liberatus per gratiam, & misericordiam Christi. Et ideo subdit ꝓpheta. Ad annunciandum mane misericordiam tuam. Quasi dicat: ꝙ bonũ est canere,& psallere,& annũciare in mane. i. in die gratiæ annunciare misericordiam Christi, qua liberauit nos de potestate diaboli,& exaltauit nos per gratiã. Et sequitur: Et veritatem tuam per noctem. Vnde nota, ꝙ veritas hic sumitur pro iustitia. Nam sicut verum siue veritas dicitur adæquatio rei ad intellectum,& econtra, inquantùm intellectus non deuiat à re: ita iustitia dicitur inquantũ non deuiat a rectitudine,& illa iustissima regula: Nullum bonum irremuneratũ, & nullum malũ impunitum. Et quod tibi vis, alteri fac,& quod tibi non vis, alteri non facies; D quod est vnũ principiũ naturale, & morale, & ideo tunc iudicium dicitur verum, quãdo est iustum, non deuians ab illa regula. Et sic caritas dicit iustitia. Et iõ dicit: hic: ad annũciandũ veritatẽ. s. iustitiã per noctẽ. i. tẽpore legis. Sed melius est, ꝙ per noctem intelligatur dies iudicii in quo iudicabuntur superbi,& infideles ad damnationem perpetuam & noctem inferni. Et ẽt per istam noctem intelligitur totum tempus ab aduentu Christi vsq; ad iudiciũ: quod quidẽ tẽpus sicut dicitur dies respectu fideliũ, eò ꝙ receperunt lumẽ,& ambulant in die, ita idẽ tẽpus dicitur nox respectu Iudæorum modernorũ, qui nõ recipiendo Christum perdiderunt lumen fidei quod ante habebant,& ceciderũt in cęcitatem,& ignorantiam,& sic ambulant in nocte. Et sic sicut nos per misericordiã fuimus illuminati, ita illi per iustitiam fuerunt occęcati,& obtenebrati propter suam suberbiam, et malitiam,& inuidiam, quia occęcauit eos malitia eorum, ne intelligerent sacramẽta Dei, quia noluerunt esse humiles, sed superbi. Dicit ergo Dauid in persona totius ecclesiæ siue corporis mistici. Bonum est cõfiteri domino &c. i. iustum erit annunciare misericordiam tuam in mane. i. tempore gratiæ, in quo illuminasti,& exaltasti humiles p misericordiã. Et bonum erit etiam cantare,& annunciare veritatem. i. iustitiam tuam per noctem Iudæorum, in qua occæcasti eos,& deiecisti per iustitiam. Etiam est notandum, ꝙ sicut per mane intelligitur totũ tẽpus gratiæ, ita per noctẽ pñt intelligi totũ tẽpus le. vet. Nã sicut nos cantamus misericordiam Dei quá recipimus: ita illi cantabant veritatem quam prophetiæ prænũciabat. Itẽ ẽt per ly mane põt intelligi tempus prosperitatis,& per noctem tempus aduersitatis. Quasi dicat, ꝙ bonũ est cõfiteri domine ad annunciandũ misericordiã tuã in tẽpore prosperitatis,& veritatem siue iustitiam in tẽpore aduersitatis. Deinde cũ subdit, In psalterio: ostendit qũo iste cantus,& annunciatio cantabitur, & fiet cum duobus instrumentis musicis. s. in psalterio decacordo. i. in psalterio. 10. cordarum,& citara simul cum cantico humano. Ad cuius intellectum est notandum, sicut dictum fuit in principio, quòd psalterium est instrumentũ

E (in margin)

F (in margin)

musicum

A musicum quadratum habens. 10. cordas: & citara est instrumentū triangulare habens quatuor cordas principales. Est autem verum ꝙ in hoc versu. Hæbrei faciunt differentiam inter psalterium, & decacordum. Nam dicūt ꝙ decacordum est instrumentum 10. cordarū: & psalterium est multarum cordarum. Citara autem est aliud instrumentum triangulare, & ideo in hębreo ponitur dictio cōiunctiua inter decacordum, & psalterium. Dicitur enim: In decacordo, & psalterio, & sic assignātur tria instrumenta. s. decacordum, & citara, & psalterium. Sed in hoc non est vis: sed magis est insudandum circa misterium: quod figurabant ista instrumenta. Nam instrumentum decacordum significabat totum euangelium: in quo cōtinentur 10. misteria Christi. s. incarnatio: natiuitas: baptismus: prædicatio: miraculorum operatio: mors siue passio: re-
B surrectio: ascensio: spiritus sancti missio: & euangelii per totū orbem promulgatio. Istæ sunt decem cordę instrumenti siue psalterii euangelici. Et hoc instrumentū siue psalteriū cantat, & personat quotidie ecclesia per totū orbem terrarum. Similiter per psalterium 10. cordarum intelligitur canticum quod cantauit timpanistria nostra virgo Maria in domo Elisabeth: quando dixit. Magnificat anima mea dominum. illud enim canticum dicitur psalterium decem cordarum: eò ꝙ continet 10. versus: quod quidē psalterium, & canticū fabricauit virgo Maria: & primò cantauit, & exinde quotidie cantat ecclesia in vesperis. Quod præuidens Dauid in spiritu: dicit in ista parte. Bonū est confiteri domino: & psallere misericordiam in psalterio decem cordarum: & hoc in mane. i. in die gratiæ. quasi di-
C cat: ꝙ magna lætitia erit in mundo tempore gratię. Nā cum virgo Maria timpanistria nostra: & primum membrum ecclesiæ incipiet cantare psalterium 10. cordarū: siue incipiet annunciare misericordiam tuam in psalterio 10. cordarum. quando dicet. Magnificat anima mea dominum: tunc tota ecclesia personabit illud psalterium: & cantabit illud canticum per totum mane. i. per totum diem gratiæ. Et etiam cantabit ecclesia totum psalterium euangelicum 10. cordarum. i. continēs decem supradicta misteria. Et cantabit etiam cum citara: quod est triangulare instrumentum: per quod intelligitur trinitas personarum in diuinis: vel intelligitur trinitas virtutum teologalium. s. fides, spes, & caritas. Nam istę tres virtutes includunt totam legem euā- D
gelicam. Nam omnia quæ cōtinentur in lege euāgelica: aut pertinēt ad fidē: aut spē: aut ad caritatem: quia nihil docetur in euāgelio: nisi quod credēdū: aut diligēdū: aut sperandū: vt ait Augu. in enchiridio: & sic ecclesia cantat hodie euangelium cum psalterio 10. cordarum: & cum citara: vt dictum est. Et cantat etiam psalterium 10. cordarū ipsius virginis Mariæ quotidie in vesperis: & cantat etiam citaram Simeonis. s. Nunc dimittis seruum tuum domine: quod est canticum continens quatuor cordas. s. quatuor versus. & hoc cantat in completorio. Et hoc est ergo psalteriū virgineum, & euangelicum: & hæc est citara euangelica: de qua dicit Dauid in hoc psalmo. In psalterio Decacordo &c. Vnde debet sic ordinari litera. Bonum est confiteri domino: & psallere nomini tuo altissime. s. in Decacordo psalterio cum cantico, & citara. Et E
subdit illud quod intendit cantare: quia intendit cantare misericordiam, per quā Christus exaltauit humiles: & veritatem siue iustitiam: per quam deiecit, & puniuit superbos. Et ideo si benè volumus considerare: videbimus ꝙ iste psalmus est figura illius cantici: quod virgo Maria cantauit: quia eandem materiam continet: quia similiter illud canticū non memorat nisi misericordiam qua Christus exaltauit humiles: & iustitiam qua deiecit superbos: vt magis patebit in fine huius psalmi. Vel potest dici breuius: sicut dictum est in prologo: & per psalterium decacordum intelligit Dauid decem misteria ecclesiastica. s. misterium incarnationis, & prædicationis, & miraculorum operationis, & passionis, & nostræ liberationis per descensum ad inferos F
& ecclesiastica sacramenta, & misterium resurrectionis, & ascensionis, & spiritus sancti missionis, & ecclesiæ congregationis, & vltimi iudicii, & glorificationis. Hoc est psalterium quod continue cantat, & co[n]fitetur ecclesia, sed non cantat id sine citara. per quam intelligitur misterium trinitatis: eò ꝙ supradicta 10. misteria Christi præsupponūt misterium trinitatis: eò ꝙ Christus est secunda persona in trinitate: qui quidem Christus refertur ad patrem, & spiritum sanctum: sine quibus non potest esse. Et ideo nemo potest cantare nec confiteri psalterium Christi sine citara trinitatis. Et hæc est causa quare Dauid in psalmis nunquàm memorat nec nominat psalteriū, quin nominet citarā. Per cāticum

autem

A autē intelligit forsan Dauid canticū virginis Mariæ Et sic ecclesia cōtinuè cātat, & confitetur psalterii, i. decem cordarum, & mysteriorum Xpi, cum citara trinitatis, & cum cantico virginis Mariæ. Et hoc est quod intendit dicere Dauid. Bonum est confiteri domino in Decacordo psalterio, & cantico, & citara.

Quia delectasti me domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo.

In hac secūda parte reddit causā quare mouetur ad psallendū, & cōfitendum Deo, & dicit, ꝙ cōsideratione, & cōtemplatione diuinorum operum. Nā cum in hac vita nemo possit videre Deum per essentiam suā: tamē quia effectus, & opera diuina ostendunt omnipotētiam, & summā bonitatem, & sapientiā Dei: ideò consideratio, & contemplatio mirabiliū operum Dei mouent hominem sapientē de necessitate ad laudandum Deum, & cōfiten-
B dū ipsum esse magnificū, & omnipotētē, & sapientissimum, & tremendū. Dicit ergo Dauid in persona totius ecclesiæ: Bonum. i. debitum, & iustum est mihi confiteri domino &c. quia tu delectasti me, i. lætificasti me in factura tua, & in operibus manuum tuarū, & non solum me delectasti in operibus creationis: sed etiam redemptionis generis humani.

Quàm magnificata sunt opera tua domine: nimis profundæ sunt cogitationes tuæ.

Vir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget hæc.

Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum: & apparuerint omnes qui operātur iniquitatē.

Vt intereant in seculum seculi: tu autem altissimus in æternum domine.

Hic explicat quæ sunt ista diuina opera: propter quæ mouetur ad cātandum, & psallendū, & cōfitendum Deo. Ad cuius intellectum
C est notādū, ꝙ opera diuina sunt in triplici genere: quędā dicuntur opera creationis, & quędā opera permissionis, & quædā opera redēptionis, & quędā opera iustificationis, & punitionis. Prima opera. s. creationis: puta cœlū, & elementa, & omnis ornatus eorū dicuntur opera magnifica: quia demōstrāt Dei omnipotentiā. Opera vero permissionis. s. quare Deus pmittit prosperari malos, & affligi bonos in hac vita: pertinēt ad profundissimā, & abyssalē scientiā Dei. Opera vero punitionis malorū pertinēt ad Dei iustitiā, & demōstrāt Deum esse iustissimum. Sed iustificationes bonorum pertinent ad Dei misericordiā: quia sicut punit malos per iustitiā: ita iustificat, &

vocat, & exaltat bonos nō ex meritis: sed per solā miām, & talia opera ēt pertinēt ad altitudinē sapientię, & scientiæ Dei: iō dicūtur inscrutabilia, & inuestigabilia: eo ꝙ nullus pōt reddere causā: cum sint ex voluntate Dei, & occultissimis iudiciis eius: & talia opera dicūtur profundissimæ cogitationes Dei. Duo ergo facit hic. Nā primò ostēdit, ꝙ Deus est laudādus, & tremendus propter suā inuestigabilem scientiā, qua permittit ad tempus malos prosperari, & propter suam iustitiam, qua punit eos in hoc sæculo vel in alio. Secūdò ostēdit, ꝙ est laudandus: eò ꝙ exaltat humiles, & iustificat per pœnitentiam: ibi. Et exaltabitur sicut vnicornis. Quantum ad primum ergo dicit Dauid admirando: quàm. i. quantū sunt magnificata tua opera creationis. s. cœlum, & terra, & omnis ornatus eorum: sed nimis. i. multo magis sunt profundæ cogitationes tuæ. i. promissiones, quibus permittis prosperari malos in hac vita, & bonos deprimi; E
& etiam quare, & quomodo punis malos, & exaltas bonos. Vnde in tantum sunt pfundæ istę cogitationes tuæ: ꝙ insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc mysteria, & secreta tua. s. cur, & quomodo exorti. i. multiplicati, & prosperati fuerint pctōres in hac vita: sicut fœnum quod citò crescit, & in breui siccatur. Et similiter quomodo omnes, qui operantur iniquitatem. i. iniqui, & praui apparuerint in diuitiis, & dignitatibus cōstituti in hac vita, & tamē in breui postea intereant, & pereant, & damnentur in infernū. Quasi dicat, ꝙ insipiens, & stultus non poterunt peruenire ad cognitionem huius secreti. s. quare Deus permittit malos tantum prosperari vt postea pereant in æternū: quia hoc prouenit ex illis profundissimis, & occultissimis iudiciis, & secretis Dei. Pōt etiā hoc idē F
moraliter intelligi: quia stultus est ille, qui totaliter conuertitur ad ista terrena, & insipiēs & imprudens est ille: qui non considerat cœlestia: nec prouidet de futuris bonis cœlestibus, & ideo talis insipiens, & stultus non intelligit nec vult considerare vitam, & casum malorum hominum. Nā videamus quotidiè ꝙ licèt praui, & iniqui ad tempus prosperentur: tamen videmus eos manifestè à dignitatibus, & diuitiis deiici, & prosterni, & mala morte puniri, & sine pœnitentia ab hac vita discedere. Si ergo stultus vel insipiens vellet ista iudicia Dei attendere: non poneret spem suam in terrenis rebus, & diuitiis: sed proui-

A deret pro vita futura: & iō ꝓpheta dicit. Stultus, & insipiens nō intelliget hęc. Et nota, ꝙ dicit hic Ra. Chāhi, ꝙ Moyses tria petiuit à Deo in illa oratione. Exod. 33. inter quæ fuit vnū.s. vt Deus ostēderet ipsi faciē suā.i. causas quare Deus permittit malos prosperari, & bonos deprimi. Sed istā noluit ipsi detegere: q a hoc solū vult in sua secreta scientia continere, & iō sequit. Tu ante altissimus in æternum domine.i. tu es altissimus, & non vis ista secreta inferioribus manifestare. Et declarat propheta omnia supradicta cum subdit.

Quoniam ecce inimici tui domine: quoniam ecce inimici tui peribunt: & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

Quasi dicat. O domine, nimis sunt profundę cogitationes tuæ. Et stultus non intelliget hęc: quoniam ecce inimici tui peribūt, & oēs qui operātur iniquitatē dispergētur. Sed melius est, ꝙ hoc referamus ad diuinā iustitiam. B Nā dictum est supra, ꝙ hic intendit laudare Deū nō solummodo propter opera magnifica, quę sunt cœlum, & terra, & omnis ornatus eorum: sed ēt propter profundas cogitationes.i. sciētiā suā, qua permittit malos prosperari. Hic autē admiratur iustitiā Dei per quam vult malos puniri. Iō dicit: Profundæ sunt cogitationes tuæ.i. iudicia tua. Nā ecce omnes inimici tui domine peribunt, & duplicat ly inimici: eò ꝙ dupliciter peribunt inimici Dei.s. tēporoliter, & in futuro æternaliter per pœnā. Et ideo subdit: Et dispergentur oēs, qui operātur iniquitatem.i. Iudæi q operati sunt iniquitatē occidendo Xp̄m. nō solū ęternaliter, & in anima, sed etiā in corpore tēporaliter punientur: quia captiui ducētur, & per totum mundū dispergentur. Ex supradi- C ctis patet quomodo tenemur cōfiteri, & psallere nomini domini altissimi. Primò propter opera magnifica creationis. Secundò: quia profundæ sunt cogitationes, & iudicia eius altissima: quia licet ad tempus permittat malos prosperari: tamen finaliter eos punit per iustitiam: & deponit potentes, & dispergit superbos mente cordis sui.

Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meū: & senectus mea in misericordia vberi.

Hic ostendit qualiter tota ecclesia tenetur cōfiteri dn̄o: eò ꝙ sicut deiecit inimicos suos per iustitiā: ita exaltauit eā, & iustificauit fideles per miam. Vel possumus dicere, ꝙ sicut superius corpus mysticū cōfessum est, & cecinit iustitiam Dei, qua puniuit superbos, & malos, & iniquos: ita in hac parte cātat, & an- D nunciat miam Dei: quia iustificauit, & exaltauit fideles iustos, & humiles. Dicit ergo corpus mysticū. O dn̄e, inimici tui peribūt, & superbos deiicies per iustitiā sed me exaltabis per miam. Nā cornu meum.s. Christus, q est rex, & honor meus, sicut vnicornis exaltabitur. Nā sicut vnicornis nō habet nisi vnū cornu: nec patitur secum socium in latibulo: ita tota ecclesia nō habet nisi vnū caput, & vnū regem: qui est Christus: qui est eleuatus, & exaltatus non solum modo super oēs hoies: sed ēt super oēs angelos sedēs à dextris Dei. Et nō solummodo Xp̄s est exaltatus: sed etiā cornu, idest imperium, & honor, & potestas sacerdotalis ecclesiæ est exaltata sicut vnicornis. Nā sicut tota ecclesia toto orbe diffusa est vna. ita habet vnū caput, et vnū summū sacerdotem: qui intātùm est eleuatus, & exaltatus: quòd omnes Christiani, & oēs reges, & E principes terrę ipsi colla subiiciunt: & non solummodo summo pontifici, sed etiā toti ecclesiæ deferunt honorem, & obedientiā. Et ēt istud corpus mysticum non solū est exaltatū in honore mundanorum spirituali: sed etiam in gratia, & meritis per misericordiam copiosam, & abundantem: qua omnes fideles per solam Dei misericordiam sunt à peccato iustificati, & ad gratiam vocati, & sic per misericordiam sunt exaltati. Et ideo dicit iste homo mysticus. Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum, & senectus mea erit exaltata in misericordia vberi, & abūdāti. Et dicit senectus mea. quia iste homo mysticus, qui per totam iuuentutem à principio fuit a diabolo, & mēbris eius multipliciter afflictus: tamen in senectute: idest in vltima ætate fuit per Christum in vberi, & abundāti misericordia exaltatus, & copiosè redemptus. Et etiam ista ec- F clesia dicitur exaltata in misericordia vberi propter vbertatem, & affluentiam medicamentorum, & ecclesiasticorum, & sacramentorum ad sananda vulnera nostra, & propter vbertatem bonorum spiritualium: scilicet donorum, & gratiarum.

Et despexit ocul⁹ meus inimicos meos: et ī surgentibus ī me et malignātib⁹ audiet auris mea.

Iustus vt palma florebit: sicut cedrus libani multiplicabitur.

Plantati in domo domini: in atrijs domus Dei nostri florebunt.

Ecclesia in hac parte ostēdit, ꝙ nō solum fuit exaltata per vniuersalē miam Xp̄i in sua

redem-

A redemptione: sed et fuit exaltata p benignũ fauorẽ Christi inter oẽs suas persecutiones. Nã licẽt Deus permiserit eã multipliciter affligi in psecutorib. tyrãnorũ: tñ postea exaltauit eã tpe magni Cõstantini. vnde dicit: Et oculus meus despexit inimicos meos: tã Iudęos q̃ tyrãnos, & malignãtib. insurgentibus in me audiet auris mea. Et nota, ꝙ ly malignantibus insurgentibus est ablatiuus absolutus, & debet sic ordinari ista litera. Auris mea audiet quãdo malignãtes siue dũ malignantes surgent in me. i. contra me: & tamen oculus meus despexit. i. despiciet inimicos meos. i. ego despiciã oẽs tyrannos, & Iudęos, licẽt insurgant cõtra me. imo despiciã, & deiiciã, & subiiciã eos mihi. nam gentiles subieci ad fidẽ conuertendo, & Iudęos in captiuitate possidẽdo. Sed iustus. i. populus christianorũ iustorũ florebit vt palma: & multiplicabitur

B vt cedrus. Et nota, ꝙ superius cõparauit prosperitatẽ mundanã malorũ hominum fœno siue herbæ, & cõparat hic exaltationẽ iustorum palmæ & cedro. nã sicut herba, & fœnũ breuiter crescit, & floret, sed citò decidit, & siccatur: ita mali & iniqui in hoc mundo: licẽt ad tps prosperẽtur: tamẽ prosperitas eorũ est breuis, qa citò decidit: aut p aduersitatẽ, aut per mortẽ corporalẽ, & sic miserabiliter finiunt vitã suã breuiter, & post mortem patiuntur pœnã ęternã. Sed exaltatio iustorũ, eò ꝙ nõ est tẽporalis sed spiritualis, cõparatur cedro, & palmę. Nã inter cæteras arbores & plãtas cedrus, & palma sunt altiores, & lõgiores vitæ & durationis. Nã dicũt Sarraceni & Arabes: ꝙ aliquę palmæ sunt in Cades, & in Arabia, quæ sunt ortæ, & plantatæ p quingentos annos ante tempora Mahometi, quæ

C quidẽ palmę hodie adhuc stant & fructificãt. Et sic patet, ꝙ durant, & viuunt vltra. M. annos. Et ideo ppheta comparat prosperitatem iustorum ipsi palmæ propter æternitatem vitæ. Vnde non solũmodo cõparat propter durationem vitæ: sed etiã propter altitudinẽ eius præmii. Nam sicut palma habet radicẽ in terris, & habet summitatem eleuatã à terris quasi in cœlo, ita pariter iusti plantantur in terra, & laborant, sed mens eorum est eleuata in cęlis, & sic florent, & fructificant in cęlo, qa ibi dat̃ eis præmiũ. Dicit ergo Dauid, ꝙ iustus non florebit sicut herba, & fœnum, qa citò decidit, & arescit: quẽadmodũ florẽt iniqui, & mali. Sed florebit oĩs iustus sicut palma altissima, & cedrus Libani, quę quidẽ palmæ, & cedri viuunt, & durãt per magna tem-

D pora. Et etiam iusti sunt sicut palmæ, & cedri. Nam sunt plantati in domo dñi. i. in ista ecclesia generati & conuersati: sed in atriis domus Dei nostri florebunt in cœlo, & habebũt fructũ & pręmiũ. Et nõ solũmodo ista prosperitas ecclesiæ, & altitudo est in cœlo, sed etiã in terra: nam licẽt ecclesia fuerit afflicta à passione Christi vsq; ad Constantinum per Iudæos, & tyrannos, tñ post conuersionem Constantini fuit exaltata, & prosperata super gentiles, & Iudęos sicut palma, & cedrus super omnes alias plãtas, quia subiecit gentiles per fidem: & Iudæos possedit in captiuitate. & sic oẽs gentiles, & cæteri, qui venerunt ad fidem fuerunt plantati in domo domini. s. in hac ecclesia per baptismum, & ideo floruerũt in atriis domus Dei nostri. s. in hac ecclesia floruerunt per gratiam, & intelligentiam sacrarum

E scripturarum, & in cœlo per gloriam.

Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi: & bene patientes erunt, vt annuncient.

Quoniam rectus dominus Deus noster: & non est iniquitas in eo.

Ad cuius intelligẽtiã est notandũ, ꝙ ecclesia multũ fuit exaltata, & multiplicata, & floruit per totũ orbẽ terrarum post conuersionẽ Constantini. Nã sicut dictũ est supra, oẽs nationes. s. Aethiopes, & Caldæi, & Scytæ, & Greci, & Latini, venerũt ad fidẽ Christi. Sed postea surrexit ista maledicta secta Mahometica, & occupauit maiorem patrem mundi: & veniet postea Antichristus, qui magis etiã diripiet ecclesiã. Sed post miserabilem exitum Antichristi omnes nationes mundi, & omnes Iudæi, & cæteri sequaces Antichristi vidẽtes se esse manifestè deceptos, & cognoscentes ve-

F ritatem euãgelicam omnes maximo affectu venient ad fidẽ Christi, & regenerabũtur per baptismũ. Et sic fiet vnũ ouile, & vnus pastor: & sic tunc erit ecclesia in maxima copia, & vbertate filiorũ, & prolis, & hoc est quod dicit hic ppheta. vnde ait. Nõ desperẽt christiani, nec lætentur infideles cũ viderint ecclesiã afflictam, & minoratã tpe Mahometi, & Antichristi. Nã filii ecclesiæ adhuc multiplicabuntur in senecta uberi. i. i fine vltimę ętatis post interitum Anticristi: qñ ecclesia erit in senecta, quia tũc oẽs nationes veniẽt ad fidẽ, & sic erit in senecta vberi, & abundanti, & copiosa in prole filiorum: & illi filii ecclesiæ tunc erunt bene patientes. i. bonum præmium recipiẽtes. Vnde nota, quòd sicut liberalis, & ille

A qui dat dicitur beneficus.i.benefaciēs: ita recipiens donū vel munus bene patiēs vel bene pass⁹: vt patet. 4. & 5. Ethic. & similiter dicit ꝓpheta ꝙ oēs fideles in die iudicii erunt bene patiētes.i.bonū præmiū recipiētes, vt annuncient.i.annunciare possint in iudicio: qm̄ dn̄s Deus noster est rectus, & iustus iudex, & nō est iniquitas in eo: imo summa iustitia. q.d. ꝙ tunc oēs iusti recipient præmiū laborum suorū, & laudabunt Christū de summa iustitia: quia permiserit malos ad tp̄s exaltari: & bonos per malos deprimi. tn̄ nō est iniustus; quia in fine ostendet suā iustitiā: quia malos puniet, & bonos exaltabit. ergo bonū & iustū est confiteri dn̄o, & psallere nomini tuo altissime, & bonū est annunciare mane miam tuā, & veritatem. i. iustitiā, & sapientiā tuā per noctē. i. tpe aduersitatis, & ꝓsperitatis, & in die B legis, & in nocte ignorātiæ Iudæorū, qa semper debemus Deū laudare: eò ꝙ deiecit et depressit Iudæos, & oēs infideles per iustitiam, & exaltauit iustos, & humiles per miam in primo aduentu à captiuitate peccati per suā passionē educendo. Et in secundo aduentu puniet infideles per iustitiā ad pœnam æternam destinando, & exaltabit humiles per miam, gloriam largiendo. Ex supradictis patet, ꝙ intentio ꝓphetæ in hoc psal. est cantare, & psallere diuinam misericordiam, qua Christus exaltabat siue debebat exaltare in suo aduentu humiles, & iustitiam quā debebat deiicere superbos, & malos, & iniquos, & infideles, &c. Ex supradictis etiam est manifestū, ꝙ iste psā. est prophetia cantici virginis Mariæ. Nā pariter virgo Maria nil aliud facit, nisi ꝙ magnificat, & cōmēdat Deum de magna misericordia qua exaltauit humiles, & de iusti- C tia qua dispersit superbos mente cordis sui, & deposuit potentes de sede. Vnde Dauid ꝓuidens, ꝙ virgo Maria faceret illud canticum continens. 10. versus, quod quidem cāticum debebat cantari quotidie in ecclesia: in quo cantico virgo Maria magnificat Deum de iustitia & misericordia: ideo ꝓpheta Dauid in hoc psa. prophetizando de illo cātico dicit in hoc psal. Bonum est confiteri dn̄o in psalterio decacordo cum cantico. Etiam Dauid magnificat Deum in hoc psal. dicens. Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum. q.d. honor, et regnum mihi promissum exaltabitur in Christo & Maria virgine, qui erunt, & nascētur de carne mea, & senectus mea. i. filii senectutis meæ exaltabūtur in misericordia vberi: & ego ero redemptus cū eis, & ero honoratus in Christo, & virgine Maria matre eius. D Nā vterq; vocabitur filius Dauid. & sic honorabor in filiis. ergo bonum, & licitum est mihi confiteri dn̄o præ cæteris, quia maiorē honorem recipiam. Et sic patet, ꝙ in hoc psalm. nō solum loquitur Adam primus homo, sed etiam Dauid autor huius psalm. quia vterq; dicitur pater Christi, & virginis Mariæ. Ex hoc psalmo possunt recolligi 6. cōclusiones. Prima conclusio: ꝙ Adam hic, Dauid intendit cantare in hoc psalmo Dei misericordiā, & iustitiam. s. misericordiam qua redemit, & exaltauit humiles, & iustitiam qua damnauit, & dispersit superbos, & infideles. Secūda concl. ꝙ hunc psal. intendit cantare cum decacordo psalterio, & citara, & cantico. i. cum psalterio euangelico decem cordarum, & decem mysteriorū de Christo, & ecclesia: & cū citara trinitatis diuinarum personarū; & cū E cantico virginis; quia hic cantat mysterium regni, & sacerdotii Christi, quæ est quinta, & sexta corda: & cantat prosperitatem ecclesiæ & vbertatē, quę est nona corda: & cantat vltimū iudiciū & præmiū iustorū, & punitionē malorū, quæ est decima psalterii euangelici: & cantat istum psalmū citara trinitatis: quia opera creationis, & nostræ redemptionis pręsupponunt mysterium trinitatis. Ideo nemo potest cantare nec confiteri psalterium euangelicum decem cordarum, & articulorū humanitatis Christi, quin cantet, & confiteatur mysterium trinitatis, vt dictum est in prologo. Tertia conclusio: ꝙ licet opera creationis rerum sint magnificatā iudicia Dei sunt magis profunda, & inscrutabilia. s. quare permittat ad tempus malos prosperari, & bonos deprimi & conculcari. Quarta conclusio: ꝙ licet Deus permittat ad tempus malos prospe- F rari, & bonos affligi: tn̄ finaliter mali non solum post hanc vitam æternaliter, sed etiā in hac vita tp̄aliter puniūtur & cadunt. Quinta conclu. ꝙ tam Iudæi q̄ tyranni persecutores ecclesiæ finaliter fuerunt puniti, & dispersi, & subiecti iugo Christianorū: sed tota ecclesia, & fideles iusti finaliter sunt exaltati sicut cedrus, & palma: quia in hac vita, & ecclesia sunt plantati per gratiam, & in cœlo florent per gloriam. Sexta conclusio: quòd senectus & finis ecclesiæ, quod est totum tempus gratiæ, est in misericordia vberi propter abūdantiam ecclesiasticorum sacramentorum, & bonorum gratiæ. Sed in senectute huius ætatis

post

A post interitum Antichristi multiplicabitur in senecta vberi, quia omnes Iudæi, & infideles ad Christum conuertentur: sed post iudiciũ erit in ampliori vbertate in bonis gloriç.

PSLAMVS. XCII.

Dominus regnauit decorem indutus est: indutus est dominus fortitudinem, et præcinxit se.

Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.

Parata sedes tua Deus ex tunc: à seculo tu es.

Iste ps. in hebræo est omnino sine titulo, licèt in aliquibus byblijs sit talis titulus. s. Laus cãtici Dauid in die sabbati, quãdo fundata est terra, eo ꝙ aliqui Iudæi applicãt hũc psal. & exponunt de creatione mũdi. Sed Rabi Camhi dicit, ꝙ iste ps. factus est de tempo- B re regis Messiæ, quõ debet pugnare contra Gog, & Magog, & finaliter debet eos vincere. & mouetur per hoc quod dicitur in ps. Eleuauerunt flumina domine, eleuauerũt flumina vocem &c. Sed iste obstinatus fundatur supra erroneum fundamentum: quia quod est iam præteritum expectat futurum. Et iõ est dicendum, ꝙ Dauid præuidens prosperitatẽ, & exaltationem Christi, & regni eius post resurrectionem, fecit hũc ps. in quo duo facit. Primò describit maiestatem Christi, & potestatem. Secũdò prosperitatem, & decorem regni eius, quæ est ecclesia. Vel possumus dicere, & Dauid primò cantat pulcritudinem, & decorem, quem Christus inquantùm homo adeptus est in sua resurrectione. Secundò cãtat pulcritudinem, & decorẽ ecclesiæ collatũ per Christũ in die ascẽsionis, & pent. ibi. Eleuauerunt flumina. Quantum ad primũ est ad- C uertendum, ꝙ Christus quatuor adeptus est in sua resurrectione, quæ omnia decorãt suã maiestatẽ, Nã primò induit immortalitatẽ, & incorruptibilitatem, & impassibilitatẽ, & oẽs perfectiones corporis gloriosi. Scđò adeptus est fortitudinẽ, & potentiã cõtra diabolũ ad expoliandũ infernũ. Tertiò fundauit totã ecclesiã supra firmã petrã. Quartò adeptus est sedẽ in cœlo, & iudiciariã potestatẽ super oẽs homines, & angelos, & demones. Et hæc quatuor, quæ Christus habuit in sua resurrectione, memorat ꝓpheta in primis tribus versiculis. Vñ dicit: Dominus noster Iesus Christus regnauit, & regnum obtinuit vniuersale super omnem creaturam in cœlo, & in terra & in inferno per suam resurrectionem. Nam primò fuit indutus decorẽ, & pulcritudinẽ D gloriæ. s. immortalitatẽ, & claritatẽ, & agilitatẽ, & subtilitatẽ sui corporis. Scđò indutus est fortitudinẽ, & præcinxit se virtute, & armis cõtra diabolum: quibus eiecit ipsum foras, & expoliauit infernum. Tertiò fundauit orbem terræ. i. ecclesiam suam diffusam per totum orbem terrarum, & hoc supra petram & supra fundamentum apostolorũ, & ꝓphetarum, & iõ nunquã cõmouebitur, nec portę inferi præualebũt aduersus eã. Quartò conuersus ꝓpheta ad Xp̃m ponit quartã dignitatẽ eius dicẽs. O Christe, ex tunc. i. post resurrectionem parata est sedes tua in cœlo: quia sedisti ad dexteram patris, & accepisti iudiciariam potestatem vniuersaliter in cœlo, & in terra. Veruntamen licèt ex tempore quantũ ad humanitatem acceperis talem sedẽ, & iudiciariã potestatẽ: tamẽ à sęculo. i. ab ęterno B tu es secundũ diuinitatem, q. d. licèt tu sis iudex temporalis secundum humanitatem, tamen tu es æternus secundum diuinitatem.

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam.

Eleuauerunt flumina fluctus suos, à uocibus aquarum multarum.

Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis dominus.

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitudo domine in longitudine dierum.

Hic cãtat decorẽ, & dotes ecclesiæ, vbi cõmemorat quatuor dotes, quibus Christus decorauit ecclesiã quã fundauit in sua resurrectione. Primò flumina gratiarum, quę sunt septẽ dona spũs sãcti, eleuauerunt vocẽ suã quãdo apostoli post missionẽ spũs sancti pro- F fecti sunt per vniuersum mundũ, & prædicauerũt euangeliũ omni creaturæ, & hæc fuit prima dos ecclesiæ. Secundò eleuauerunt flumina sacramentorũ fluctus suos, quãdo administrauerũt fidelibus. 7. ecclesiastica sacramẽta abluentes eos à peccatorum sordibus virtute fluctuum sacramentorum, & hæc fuit. 2. dos. Tertia dos ecclesiæ fuit magnitudo miraculorũ coram persecutoribus ecclesię: nam licet mirabiles fuerint crudeles elationes maris. i. persecutiones tirannorũ, & infideliũ, tamen magis fuit mirabilis dominus ostẽdẽdo & faciendo miracula p sanctos suos: vnde victi sunt pagani, & tirrani, sicut patet in ecclesiasticis historiis. Quarta est veritas testimoniorum doctrinæ, & legis euãgelicæ, præbens

A verum, & credibile testimoniũ de Christo, & ecclesia: iō ait. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Nō solũ ipsa lex est vera, & credibilis, sed ẽt apostoli, & euãgelistæ qui eã scripserũt. Vnde nota, ꝙ Christus multiplici testimonio fuit approbatus, & testificatus: q̃bus de necessitate creditur Deus, & homo, & Messias in lege promissus. Primò testimonio patriarcarũ per multa misteria pręmõstrata ipsi Adam, Noe, & Abrahã, Isaac, & Iacob. Secundò vaticino ꝓphetarũ, & hoc ante suum aduentũ. In suo aduẽtu fuit testificatus, & approbatus per oẽs creaturas. Primò per angelos, qui in eius natiuitate cãtarunt: Gloria in excelsis Deo &c. Scđò per nouã stellã. Tertiò, quia oĩa idola aquilonis clamauerũt regẽ pacis esse natũ, vt ait Virg. in. 6. Quintò, per vocẽ patris in baptismo: qui dixit: Hic est filius meus. Sextò: teste. Io. Ba. q. dixit: Ecce agnus

B Dei. Septimò, opere infinitorũ miraculorũ, quæ nullus potuit facere nisi solus Deus, puta suscitare mortuos &c. Octauò, fuit cognitus in sua morte, & passione, & resurrectione, & ascensione, & spũs sancti missione. Nonò, quia viri sancti scripserũt, & prædicarũt eius veram doctrinam. Vltimò, per miracula quæ fecerũt in nomine Iesu, & sic totũ orbẽ iugo Christi subiecerũt. Ex quo patet, ꝙ testimonia Xp̃i fuerunt nimis, & valde credibilia. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spũ dicit. O Christe, testimoñia tua credibilia facta sunt nimis, quia multa in numero, & supra oẽm facultatẽ creaturæ in potẽtia, & virtute. Itẽ nota, ꝙ sanctitudo quę decorat domũ Dei. s. ecclesiã, cõsistit in quinq; dotibus: quarũ prima est dona gratiarũ. Secũda virtus sa

C cramentorũ. Tertia magnitudo miraculorũ. Quarta est veritas legis euangelicæ. Quinta est puritas sanctitatis ecclesiæ, iō subdit. Domũ tuã decet sanctitudo in lõgitudine dierũ. Nã Christus reddidit ipsam sine ruga, & macula, de qua dicitur in cãticis. Tota pulcra es amica mea, & macula nõ est i te. Ista ergo docẽt domũ siue ecclesiã Dei in lõgititudinẽ dierũ. s. vsq; ad cõsummationẽ sęculi: quæ quidẽ sunt dona gratiarũ, virtus sacramẽtorũ. magnitudo miraculorũ, veritas legis, & doctrinæ, & puritas sãctitatis: hæc quinq; decẽt domũ Dei, de qua plurima dicta sunt in cæteris ps. Iō iste ps. primus cãtatur inter cęteros diuinæ laudis in diebus festiuis, quia memorat decorẽ Xp̃i, & pulcritudinem. Ex supradictus manifestẽ patet, ꝙ Dauid in hoc ps. cãtat pulcritudinẽ, & decorẽ Christi, & ecclesiæ

D post resurrectionẽ, & ascẽsionẽ. Ex quo psal. possunt recolligi tres cõclusiones. Prima conclusio, ꝙ Christus in sua resurrectione adeptus est & indutus pulcritudinem, & decorẽ sui corporis gloriosi. s. immortalitatẽ, impassibilitatem, claritatem, agilitatem, & subtilitatem eo modo quo dictum est psal. 15. Secũda cõclusio, ꝙ Christus firmauit, & regenerauit, & decorauit ecclesiã bonis spiritualibus gratiarum, & donorum, & sacramentorum. Tertia conclusio. ꝙ. 5. sunt dotes quas ecclesia recepit à Christo sponso suo. Prima est: dona gratiarum. secũda, virtus sacramentorũ. tertia magnitudo miraculorum. quarta veritas legis euangelicæ. quinta puritas, & sanctitudo, quibus ecclesia subiecit sibi totum orbem, & nutrit filios suos, de quibus dictum est psal. 67.

E

PSALMVS. XCIII.

Deus vltionum dominus: Deus vltionum liberè egit.

Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis.

Licet iste ps. apud Hebræos modernos sit sine titulo tñ apud antiquos pręponitur talis s. Ps. Dauid. 4. sabbati, & ita exponit. Hie. in suo commento. De materia autem eius dicũt aliqui, ꝙ Dauid fecit hunc ps. petendo vltionem de suis persecutoribus, qui omnino negant diuinam prouidentiam se extendere ad actus humanos. Sed Rabi Camhi dicit, ꝙ iste ps. factus est in persona populi Iudæorũ, qui petit Messiam, vt veniat ad vindicandum eos de Christianis, & cæteris qui opprimunt eos in hac captiuitate. Sed quia petitio, & desiderium huius est vanum, & inane, sicut sæpius

F dictum est: est ergo dicẽdum, ꝙ Dauid pręuidens in spiritu persecutionẽ Christi, & oim iustorum faciendã per homines incredulos, iniquos negãtes diuinã prouidẽtiã fecit hũc ps. Ex quo patet, ꝙ iste psa. est vnus illorum, quos fecit Dauid contra negantes diuinam prouidentiam: in quo Dauid prædicit, & cantat vltionem quam Christus erat facturus de persecutoribus ecclesię, et omnium iustorũ. In quo quatuor facit. Nam primò concitat Christum, vt veniat ad iudicium ad vindicãdam ecclesiã, & oẽs iustos de persecutoribus suis. Scđò ponit falsam opinionem malorũ de diuina prouidentia, vnde mouẽtur ad opprimendũ, & persequẽdũ bonos, & pauperes & improbãt eam. Tertiò cõsolatur iustos, &

oppres-

A oppressos exhortãdo eos ad patiẽtiã. Quartò pdicit dãnationẽ malorũ, & psecutorũ. Secũdũ ibi. Et dixerũt. Tertiũ ibi. Beatus hõ. Quartũ ibi. Nunq d adhęret tibi. Quantũ ad primũ Dauid cõcitat diuinã vindictã cõtra psecutores iustorũ di. Ne desperẽt iusti, & afflicti supple. qm̃ dñs est Deus vltionũ, & vindictarũ, eò ꝙ est iudex iustus. & sicut est Deꝰ vltionũ: ita semp libere, & abũdanter egit iustitiã, & vindictã de persecutoribus, & oppressorib. iustorũ, vt patet de Caim, quẽ Deus puniuit ad exiliũ perpetuũ: eò ꝙ occidit Abel. Hoc idẽ patet de Pharaone, & exercitu eiꝰ: quẽ submersit i mari rubro i vindictã filiorum Israel &c. Ex quo patet, ꝙ Deus est vltor afflictorũ. Et cõuersus ꝓpheta ad Chrm̃, cui collata est potestas iudicãdi à patre dicit. O Chre qui iudicas terram. i. cui data est potestas iudicandi in

B terra, & homines terrenos, exaltare idest, ascende in cęlum post resurrectionem, & postquam acceperis iudiciariam potestatem retributionem superbis persecutoribus, & ecclesię & omnium iustorum, & pauperum.

Vsquequo peccatores domine: vsquequo peccatores gloriabuntur?

Effabuntur et loquẽtur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur iniustitiam?

Populum tuum domine humiliauerunt: et hereditatem tuam vexauerunt.

Viduam & aduentum interfecerunt: & pupillos occiderunt.

Nã ò dñe. vsquequò pctõres gloriabunt se opprimere bonos? & oẽs, qui operãtur iniquitatẽ effabuntur, & loquẽtur blasphemias cõtra te, & iniurias cõtra pauperes? quia nõ sufficit eis, ꝙ persequãtur paupes, sed ẽt glorian

C tur in delictis suis. nã populũ tuũ humiliauerũt: & hrditatẽ tuã. s. ecclesiã Iudæi, & tyrãni vexarũt: & in ea viduã, & aduenã iterfecerũt & pupillos, & orphanos vexarũt, & hoc falsè iudicãdo: vel publicè tyrãnicè oprimendo.

Et dixerunt non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob.

Hic ponit falsam credulitatẽ supradictorũ persecutorũ de diuina prouidẽtia, quia tales putãtes, ꝙ Deus nõ curet de istis inferiorib. nec sit iudex in actibus humanis: nec putantes habere punitionem de sceleribus suis: sumunt audaciam ad perpetrandum omne malum, ideo ait ꝓpheta. Isti tales persucutores Christi, & ecclesiæ, & omniũ iustorum: ideo moti sunt et ausi committere omne malum, quia temerè dixerunt in corde suo. Dominus

D nõ videbit ista scelera quę facimus, nec Deus Iacob intelliget, quia non curat ista inferiora: nec habet prouidentiam de eis, ideo possumus facere quicquid libet.

Intelligite insipientes in populo: & stulti aliquando sapite.

Qui plantauit aurem non audiet? aut quĩ finxit occulum non considerat?

Qui corripit gentes non arguet? qui docet hominem scientiam?

Dominus scit cogitationes hominum: quoniam uana sunt.

Hic ꝓpheta inuehitur contra istos prauos reprehẽdẽdo falsã credulitatẽ, & opinionem eorũ, & dicit. O insipiẽtes in populo deponite stultã opinionẽ, & ò stulti sapite aliqñ & cõsiderate, & cognoscite veritatem. Deus qui plantauit aurẽ in hoie non audiet? & qui finxit, & formauit oculũ in hoie nõ considerat?

E q. d. Si ipse Deus dedit homini auditum & visum ergo a fortiori ipse videt, & audit. Item ille Deus qui corripit gentes. i. corripuit tempore Pharaonis, & tpe Iudicũ corripuit ceteros in vet. test. non arguet Iudæos, qui Christum crucifixerunt, & persecuti sunt apostolos, & oppresserunt viduas, & pupillos falsè iudicando? Item ille Deus qui docet hoiem scientiam, & dedit legem, & præcepta, non intelliget scelera vestra, & nõ corriget iniquitates vestras? q. d. imo fortiori puniet. Et nota, ꝙ non dicit, ꝙ Deus qui plantauit aurem in homine habeat carnales, & qui finxit oculum habeat oculos carnales: quia Deus cum non sit corpus nõ habet huiusmodi membra corporalia, sed habet officia, & operationes istorum membrorum, & ideo dicit, ꝙ Deus

F videt, & audit non per organa corporalia: sed per suam essentiam. Et sic ꝓpheta quasi demonstratiuè arguit. Nam bene valet: si Deus confert visum, & auditum istis inferioribus, ergo ipse audit, & videt: quia nemo dat qđ non habet. Item si homo videt, & audit per participationem, ergo Deus audit, & intelligit per essentiam, imo suum esse est intelligere, videre, & audire. Item arguit per regulam posteriorum scilicet Propter vnũ quodque tale, & illud magis. Nam si homo, & quodcunque tale animal videt, & audit, & homo, & angelus intelligit propter Deũ. i. in virtute Dei, qui confert eis virtutẽ, & potentiã audiendi, & intelligendi, ergo à fortiori Deus audit, & intelligit, & gubernat: non solũ superiora sed et inferiora, quia illa regula,

A verificatur in causis afficiẽtibus, & finalibus, vt patet primò posteriorũ. Ex quo patet, ꝙ fatui sunt illi, qui putãt Deũ nõ hr̃e curam de istis inferioribus, nec hr̃e scientiã de eis. Ideo sequitur. Dñs scit cogitationes hominũ qm̃ vanæ sunt. i. scit ꝙ tales opiniones sunt falsæ, & vanæ. s. ꝙ homo putet, ꝙ Deus non conside ret nec puniat scelera. Ad cuius intellectum est notondũ secundum Cassianũ collatione prima, ꝙ triplex est vel põt esse cogitatio hominis. Vna est à Deo illapsa, & ista semper est sãcta. Alia est à diabolo suggesta, & ista semp̃ est praua, & deceptoria. Alia est ab ipsomet homine commenta, & orta: & ista est vana & inanis: quia semper homo cogitat de mundanis: puta de diuitiis congregandis, & honoribus adipiscendis, & in talibus cogitationibus & laboribus terunt homines spatiũ vitæ suæ. Et tales cogitationes mundanæ sunt friuolæ B & transitoriæ: de quibus dicit Persius. O curas hominum: ò quantùm est in rebus inane. De omnibus ergo his curis, & cogitationibus humanis, & à diabolo suggestis, quia diabolus semper suggerit cogitationes hæreticas, prauas, & falsas, dicit propheta in hoc loco, Deus qui docet hominem scientiam scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.

Beatus homo quem tu erudieris domine: & de lege tua docueris eum.

Vt mitiges ei a diebus malis: donec fodiatur peccatori fouea.

Quia non repellet dominus plebem suam: & hæreditatem suam non derelinquet.

Quoad vsq; iustitia conuertatur in iudiciũ: & qui iuxta illam? omnes qui recto sunt corde.

Hic propheta cõsolatur afflictos cõfirmando eos in vera credulitate de diuina prouidẽ C tia, exhortando eos ad patientiam, & gratiã auxiliatiuam petendam. Vnde dicit, ꝙ Deus qui docet hominem scientiam, scit cogitationes prauorum hominum, qm̃ malæ sunt. hic conuersus ad Deum dicit. O domine beatus est ille homo, quem tu erudieris, & de lege tua docueris eum. q. d. quòd sicut est maledictus homo qui sequitur vanas cogitationes suas, & sequitur suggestiones diaboli: ita per contrarium est benedictus qui sequitur diuinas inspirationes, & doctrinam sacræ scripturæ, & legis euangelicæ. quæ quidẽ sacra scriptu. docet qualiter Deus creauit cœlũ, & terram. & omnia disposuit ſm sapiẽtiam suã, & creauit hominem vt Deum cognosceret, & cognoscendo amaret, & amãdo frueretur. & sic dedit ei legem, & præcepta, quæ prohibet D omne vitium, & exhortatur ad omnem virtutem, & comminatur pœnam æternam transgredientibus, & promittit vitam eternã obseruantibus, & donat consilia quò facilius homo possit acquirere merita in hac vita, vt valeat possidere præmium in alia. & demõstrat eadem lex euangelica qualiter Christus est Deus, & homo, & legifer noster, & glorificator. Ex quibus patet, ꝙ Deus specialem curam habet de hominibus, & de salute, & felicitate eorum. Sed quia omnia ista docet lex diuina, ergo beatus est homo, qui est doctus à Deo ĩ lege diuina: Ideo dicit ꝓpheta. O dñe beatus homo fidelis quẽ tu erudieris. i. à quo ruditatem talium falsarum cogitationum expuleris, & docueris veritatẽ de lege tua. Sed quia homo fidelis non solummodo habet talem veram scientiam de diuina prouidentia E in lege diuina: sed habet consolationẽ, & mitigationem in suis afflictionibus, & persecutionibus, quia lex diuina promittit afflictis præmium, & persecutoribus comminatur pęnam, & docet qualiter oẽs persecutores ecclesiæ & populi Dei semper male finierunt: vt patet in vete. testa. & nouo: ideo subdit: Vt mitiges ei dolorem à diebus malis. q. d. Beatus homo quem docueris de lege tua quomodo mali, & persecutores patientur pœnã ęternam, & fideles afflicti habebunt præmium ęternum: vt mitiges ei dolorem à diebus malis q. d. ꝙ quilibet fidelis legendo legem tuam, & doctrinam euangelicam mitigabit dolorem suum, & patienter tolerabit persecutiones suas: cum inde expectet præmium æternum. Et hoc tolerabit donec fodiatur peccatori fouea: idest, videat malum finem, & punitionẽ suis persecutoribus. Et ponitur ly donec pro F vsquequò, q. d. ꝓpheta. Beatus homo quẽ tu docueris de lege tua: vt exemplo aliorum mitiges ei afflictionem à diebus malis, & durante tp̃e persecutionis: vt habeat patientiam in aduersis: donec fodiatur peccatori fouea. i. vsquequò peccator, & persecutor moriatur, & sepeliatur in fouea: nõ solum in fouea terræ, sed etiam in fouea inferni, & vsquequò fiat punitio particularis à Deo: & etiam punitio generalis in iudicio: qm̃ non repellet dñs plebẽ suã, & ecclesiã, quin puniat persecutores eius: & hæreditatẽ suã nõ derelinquet finaliter in manibus inimicorũ: imo liberabit eã, & puniet eos: quia nullum malũ impunitũ, nec bonũ irremuneratũ, sed semper sustinebit eã

vsquequò

A vsquequò iustitia vertatur in iudiciũ. i. vsq; ad diem iudicii. Vnde nota, ꝙ iustitia dicit habitũ siue actũ primum, sed iudiciũ dicit actũ secũdũ. & sic Deus semper est & habet iustitiã: imo est ipsa iustitia per essentiã. sed non semper facit iustitiã respectu nostri: imo expectat peccatores ad pęnitẽtiã, & sic differt facere iudicium vsquequò conuertatur. sed si non agit pniam: tunc conuertit Deus iustitiã in iudicium: & condemnat eũ in actu. ideo dicitur, ꝙ in nouissimo die iustitia Dei conuertetur in iudicium, quia non amplius erit locus, nec tẽpus pœnitentiæ: & sicut Deus expectat vnũquemq; peccatorẽ ne cõuertat iustitiã in iudiciũ vsq; ad mortem: ita expectat totum mundum vsq; ad iudicium. Et sic vult Deus, ꝙ sicut ipse expectat, et tolerat peccatorẽ vsq; ad mortẽ: & vsquequò agat pœnitẽ-
B tiam: ita & nos debemus expectare, & patienter tolerare persecutores nostros, postq̃ Deus tolerat eos. Dicit ergo propheta, ꝙ Deus per doctrinã legis mitigat afflictionẽ homini iusto, docens ipsum hr̃e patientiam in aduersis: donec fodiatur peccatori fouea, & donec iustitia conuertatur in iudicium. i. donec moriatur peccator, & iudicetur, & iustitia Dei. ponatur in executione: nisi egerit pœnitentiã. Et sequitur. Et qui iuxta illam &c. Ad cuius intellectum est aduertendũ, ꝙ in hebreo nõ reperitur istud relatiuũ qui. sed litera Hiero. sic habet. Nõ derelinquet dñs plebẽ suã, & hęreditatem suã non deseret: qm̃ ad iustitiã reuertetur in iudiciũ, & oẽs sancti, & iusti recti sequenẽ illud iudiciũ. i. ibi erunt cũ Christo oẽs sancti iudicantes, & assistẽtes iuxta Christũ, & sñiam approbantes: vt patet Matt. 19. Sedebitis supra. 12. sedes &c. Item Prouerb.
C vlt. Dominus ad iudiciũ veniet cũ senatoribus terræ. Sed quia translatio nostra habet illud relatiuum qui: ideo debet sic construi. Et qui iuxta illã. i. qui erunt assistẽtes iuxta illã iustitiam, quę conuertetur in iudicium in nouissimo die? & respondet: oẽs recti corde. s. sedebunt iuxta Christum approbantes eius sententiam in die iudicii. Et tunc introducitur Christus ad loquendum, dicens.

Quis cõsurget mihi aduersus malignãtes: aut quis stabit mecũ aduersus operãtes iniquitatẽ.

Quasi dicat Christus. Qñ ego iudicabo in die iudicii: & insurgam contra dãnatos inferendo sñiam pœnæ æternę: quis consurget assistens mihi aduersus malignantes: aut stabit mecũ sedendo super. 12. sedes aduersus operãtes iniquitatem? & quis stabit iuxta eã sententiã, quã ego fulminabo cõtra impios? Rñdet ꝓpheta: oẽs recti corde. Ex quo patet, ꝙ tota ista snia cõtinuaẽ simul: & est sic ordinãda litera. s. in persona Christi. Quis cõsurget mihi aduersus malignãtes: aut quis stabit mecũ aduersus operãtes iniquitatẽ, & qui stabũt iuxta illam sniam? Respõdetur, ꝙ omnes, qui recto sunt corde. i. oẽs iusti, & sancti erunt assistentes in iudicio approbãtes sniam Christi, iudicãtes. 12. tribus Israel. i. incredulos, & obstinatos Iudęos, & cęteros infideles & peccatores, qui non solũmodo approbabunt sententiam, sed etiam accusabunt suos persecutores, & oppressores. Nam tunc stabũt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt: vt patet Sap. 5. Tota etiam supradicta locutio potest esse vox ecclesiæ. vt dicat ecclesia. Quis consurget mihi in auxiliũ in E
die iudicii aduersus malignantes, & persecutores meos? aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem, quando ego in die iudicii accusabo eos? & qui erunt iuxta illã iudicialem sentẽtiam, quam Christus fulminabit contra impios &c. Respondetur, ꝙ omnes qui recto sunt corde. Aliter videtur Beatus Hierony. exponere istam particulam, sed magis videẽ mihi cõueniens præsens expositio.

Nisi quia dominus adiuuit me: paulominus habitaßet in inferno anima mea.

Si dicebam motus est pes meus: misericordia tua domine adiuuabat me.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo: consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Hic ꝓpheta demonstrat qũo est necessaria F
gratia Christi specialis ad tolerandas persecutiones cũ patiẽtia. vnde dicit. Nisi quia dñs adiuuit me tenẽdo manũ meã, & dãdo mihi gratiã, & patientiã in tolerandis persecutionibus: paulominus habitasset in inferno aĩa mea. q. d. Si Deus nõ dedisset mihi gratiã, & fidem, incidissem in desperationem, & errorẽ & aliquẽ casum cõmisissem: & sic anima mea fuisset in inferno. Nã si dicebã: motus est pes meus. i. qñ sensualitas mea fatigata, & afflicta quasi dubitabat, & titubabat de tua diuina prouidentia, & perdebam aliqualiter patientiã: tunc mĩa tua releuabat me à tali meditatione, & gratia tua tunc adiuuabat me illuminando, & reducendo ad patientiã, & refrenabã irã meam, & cum patientia tolerabã ꝑsecutiones meas: & sic consolationes tuæ, &

bonæ

A bonæ inspirationes lętificauerūt animā meā secundum multitudinem dolorum meorū, qui erāt in corde meo. Nā quandoq; me inspirabas per internas inspirationes, & quādoque per euangelicas exhortationes. Et sic desistebam in ira, & vindicta, & mitigabam dolorem meum, & tolerabam persecutiones, & aduersitates cū patiētia: quia cognoscebam te esse iustum iudicem, & patientem expectādo peccatores ad pœnitentiam.

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis: qui fingis laborem in præcepto?

Captabunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.

Et factus est mihi dominus in refugium: & Deus meus in adiutorium spei meæ.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum: et in malitia eorum disperdet eos: disperdet illos dominus Deus noster. B

Hic prædicit punitionem, & damnationē impiorum, & persecutorum Christi, & ecclesiæ, & omnium iustorum. Vnde ꝓpheta conuersus ad Christū dicit. O Christe iudex nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto. i. tu qui dedisti pręcepta, & statuisti, & fixisti laborē, & comminationem peccatorum in præcepto, & in lege tua ipsis trāsgredientibus, & ꝓmisisti prēmium obseruātibus, eris iudex iniquus. i. nūquid sedes in sede iniquitatis, & iniustitię? & eris ita iniquus, ꝙ non punias iniquos, & persecutores meos? quasi dicat: non: cum sis iustus per essentiam: imo facies iudiciū tribuēs vnicuique iuxta opera sua. Nam ideo dedisti præcepta cum labore. i. sub cōminatione pœnarum transgressoribus, & etiam promisisti C præmium pro labore obseruātibus. Vnde nota, ꝙ præmium est precium meritū pro labore, & ideo ponitur hic labor pro præmio laboris cum dicit: Qui fingis laborem in præcepto: quasi dicat: tu q. promisisti præmiū laborantibus in lege, & præceptis, non iudicabis inique: imo punies malos, & præmiabis bonos: Et ideo subdit: Iudæi iniqui captabunt occasionem, & perpetrabunt mortem in animam Christi iusti, & condemnabunt sanguinem innocentem absque causa: sed dominus pater factus est mihi refugium, & in adiutorium spei meæ à mortuis me suscitando, & reddet illis Iudæis crucifixoribus meis iniquitatem ipsorum. i. reddet eis pœnam secundū iniquitatem ipsorum, & disperdet illos dominus Deus noster in malitia sua. i. secūdū malitiam suam æternaliter puniendo. Totū hoc D etiam potest dici in persona ecclesiæ totius, & cuiuslibet iusti: vnde dicit ecclesia, & quilibet iustus. O Christe tu es verè iudex iustus, & non sedes in sede iniquitatis: imo tribuis vnicuique iuxta opera sua. Nam tyranni, & iniqui captabunt contra animam iusti, & condemnabunt sanguinem innocenté, martyres occidendo, & bona pauperum auferendo, & iustos opprimendo, & viduas, & pupillos vexando. Tamen dominus factus est mihi in refugium, et in adiutoriū spei meę: qa ab eis me liberauit, & præmium æternum mihi cōtulit pro laboribus, & persecutionibus, & tamen illis reddet iniquitatem ipsorū, & in malitia eorum disperdet eos ad pęnam æternam destinando. Ex quibus patet, ꝙ Deus est iudex iustus, Deus vltionum, & per consequens non contemnit: imo habet specialem curam, & prouidentiam circa actus E humanos: & sic patet, quòd iste psal. est vnus de illis, quos fecit Dauid contra negantes diuinam prouidentiam. Ex hoc psal. possunt recolligi quatuor conclusiones.

Prima conclusio, quòd Christus est Deus vltionum, & vindictarum: eò quòd est sibi tradita potestas iudicandi ab ipso patre.

Secunda conclusio, quòd potestas iudiciaria Christi maxime apparebit in iudicio finali, vbi retribuet vnicuique præmium secundum opera sua.

Tertia conclusio, ꝙ licet infideles, & tyrāni contemnant diuinam prouidentiā in hac vita: quia putant, quòd Deus non videat sua mala opera: tamen in die iudicii iustitia, & misericordia Dei, qua expectat pecccatores ad pænitentiam, conuertentur in iudicium contra malos, & tyrannos. F

Quarta conclusio, ꝙ beatus est homo, qui est eruditus in lege domini: quoniam contēplando gesta sanctorum: quomodo antiqui, & sancti fuerunt liberati de multis persecutionibus, & persecutores eorum fuerunt finaliter puniti: tunc iustus talia considerans patienter tolerabit aduersa.

PSALMVS. XCIIII.

Venite exultemus domino: iubilemus Deo salutari nostro.

Præocupemus faciem eius in confessione: & in psalmis iubilemus ei.

Titulus, Laus cantici ipsi Dauid. Iste psalmus apud Hebręos est omnino sine titulo, & dicūt quidam eorum, ꝙ Moyses fecit ipsum, sed

A sed quia apostolus Paulus ad Hebræ. 3.& 4. allegat magnam partẽ huius psalmi sub nomine ipsius Dauid : iõ est magis credendum ipsi, q̃ perfidis Iudæis modernis, qui conatur peruertere sensum sacræ scripturæ,& auferre ab ipso Dauid propheticã dignitatem de Chr̃o: & ideo nec hic, nec alibi est illis fides adhibenda. Ideo est dicendũ, ꝙ ꝓpheta Dauid præuidens in spiritu Christum futurum verum Deum, & hominem,& saluatorem à gentilibus recipiendum, & pro maiori parte à Iudęis repudiandum:ideo fecit hunc psalmum,in quo omnes nationes inuitat ad recipiendum Christum,& exibendum ipsi honores diuinos,& cultum latriæ tanquã Deo vero,& redemptori,& messiæ in lege promisso. In quo duo facit. Nam primò facit quod dictũ est. Secundò specialiter vocat, & inuitat Iudęos ad Christum audiendum,& legẽ euãgelicam recipiendam: ibi. Hodie si vocẽ eius audieritis. Quãtũ ad primum duo facit. Primò inuitat omnes nationes ad recipiendum Christũ cum exultatione, & confessione fidei tanquam Deum. Secundò inuitat eos ad cultum latrię assignando rationem.ibi.Quoniam Deus magnus dominus,& rex magnus super &c.Quantùm ad primum est aduertẽdum, ꝙ quia Christus venit in mundum verus Deus,& homo: ideo debẽt ipsi latria: sed quia venit ad liberandum nos à peccato, & captiuitate : ideo talis latria ratione beneficiorum debet esse cum exultatione,& gratiarum actione:& quia non solum corpora,sed etiam animas liberauit: ideo talis exultatio debet esse cum confessione laudis, & etiã in psalmis cum instrumentis musicis, & totum C hoc propter beneficium redemptionis.Dicit ergo Dauid. O vos omnes gentiles relinquite idola, & deceptorias, & execrabiles supstitiones & vos Iudæi relinquite sacrificia,& cerimonias legales,& oẽs simul venite exultemus domino Iesu Christo in aduẽtu suo, & iubilemus ipsi domino salutari nostro.s.Iesu, qui est saluator noster, & quia ideo dicitur Iesus:quia venit ad saluandũ nos. Vnde litera Hieronimi habet.Venite laudemus dominum iubilemus petrę Iesu nostro : nã pro maiori parte vbicunque in scriptura reperitur salutare ipse transtulit Iesus ad denotandum in hoc loco, ꝙ causa nostræ salutis venit in hunc mundũ: vt saluator,& defensor: in quo tãquam immobili,& infrangibili petra sumus immobiliter fundati, & ideo sequitur.Præoccupemus, idest antecedamus faciẽ D idest aduentum eius in confessione laudis, confitendo ipsum esse verum Deum:licet veniat in forma serui,& sic in psalmis, & canticis,& musicis instrumentis iubilemus ei pro gratiarum actione.

Quoniam Deus magnus dominus: & rex magnus super omnes Deos.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ: & altitudines montium ipsius sunt.

Quoniam ipsius est mare:& ipse fecit illud: & siccam manus eius formauerunt.

Venite adoremus & procidamus,& ploremus ante dominum qui fecit nos : quia ipse est dominus Deus noster.

Et nos populus pascuæ eius:et oues manus ei⁹.

Hodie si vocem eius audieritis:nolite obdurare corda vestra.

Sicut irritatione: secundum diem tentationis in deserto. E

Vbi tentauerunt me patres vestri:probauerunt & viderunt opera mea.

Hic reddit causã quarẽ debentur sibi tales honores, & quare debetur sibi cultus latriæ. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ latria est quædam seruitus siue cultus ratione summi dominii,& summæ potestatis, & bonitatis.Sed quia Christus ab ęterno, inquantùm Deus est summus,& vniuersalis dominus, & ab ęterno habet summam potentiã,quæ maximè fuit ostensa in creatione: & summã bonitatem, quæ maximè ostensa fuit in nostra redemptione:& etiã Christus inquantùm homo accepit à patre vniuersale dominium, & iudiciariam potestatẽ in cœlo,& in terra : & inquantùm Deus,& homo operatus est mysterium nostrę redẽptionis:iõ personæ Christi rectè,& debitè exhibetur cultus latriæ, & F vera adoratio.& hoc est quod dicit Dauid in hac parte:vnde ait.Venite exultemus &c. O vos gentiles qui hucusque adorastis Deos ligneos,& aureos,& argẽteos,& hoies mortales:putã Saturnũ, Iouem, & Phœbũ : Venite adoremus dominum Iesum Christũ: quoniam ipse est rex magnus,& Deus magnus super omnes angelos,& sup oẽs Deos quos coluistis: quia nõ repellet plebem suã: quasi dicãt:nõ repellet vos à plebe sua:quia nõ solũ est dñs Iudæorum, sed ẽt gentilium: quia in manu, & potestate eius sunt omnes fines, & termini terræ,à solis ortu vsque ad occasum, & Aquilone vsque ad meridiem, & omnes altitudines montium ipsius sunt sub eius potestate,

A potestate, & dominio, & ipse cōspicit altissimos montes: puta Caucasum, & Taurum, & Emanū, & montes Rhyseos Scythiæ, & Atlantē Aphricę, & montē Lucæ Aethiopiæ. q. d. licèt isti montes sint altissimi: tamē altior est dominus, & ipsis dominabitur. Ex quo patet, ꝙ dominium Christi est vniuersalissimū: quia fuit extēsum per omnes habitatores supradictorum montium, & terminorū terræ, qui fuerūt subiecti dominio Christi, & rōne summi dominii debentur Xp̄o diuini honores, & cultus latriæ. Sed quia nō solū ratione creationis, & beneficii redēptionis debetur sibi latria: iō sequitur. Quoniā ipsius est mare, & ipse fecit, & creauit illud, & aridā siue siccā terram fundauerunt manus eius, & ponitur ibi proprietas pro substantia: eò ꝙ terra est naturaliter sicca: sicut aqua frigida, & aer humidus, & ignis calidus: ergo propter supradi B ctas rationes: quia Chrs est vniuersalis dominus terræ, & maris: ergo venite adoremus, & procidamus ante Deum. Et similiter, quia ipse est dominus Deus noster, & nos sumus populus eius, & oues pascuæ eius, & per consequens ipse est pastor noster, qui pascit nos in pascua sacramentorum ecclesiasticorū, quę traxerunt virtutē ex morte, & passione eius, & sanguine ex latęre effuso, & per cōsequens ipse est saluator, & redēptor noster. Et sic ipse est Deus, & vniuersalis dominus, & creator omniū, & redēptor, & saluator, & pastor noster. Ideo propter omnia ista venite omnes nationes, & cōditiones: hominum, & adoremus ipsum Iesum Christum, & procidamus ante eum: quia talis adoratio cum prouidentia debetur ei propter rōnes supradictas. q. d. non dubitetis adorare istum Christum. Nam C licet apparet ī carne humana: tamen ipse est verus Deus, & dominus omnium: q̄ creauit omnia &c. Hodie si vocem &c. Hęc est secunda pars: in qua specialiter inuitat Iudæos ad recipiendum messiā Xp̄m eis promissum. Vnde est aduertendū sicut legitur Deutero. 28. ꝙ Iudæi desiderabant intelligere legem, & cerimonias, quas Deus pręcipiebat in lege: q̄ a per Moysen hoc non potuerunt intelligere, & desiderabant videre Deum facialiter: vt patet Exo. 33. sed Deus promisit Moysi dicens. Posteriora mea videbis &c. & caput. 13. dixit. Prophetā suscitabo de medio fratrum tuorū similem tibi, & ponā verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos quæcunque dixero tibi, & qui eum non audiet vltor existam. In quibus verbis quatuor promisit Deus: primò, ꝙ D iste ꝓpheta a Deo mittendus erat futurus verus homo de populo Israel. s. de Iuda. Secundò, ꝙ Deus pater poneret verba sua in ore eius: in quo demōstrat naturalis, & cōsubstantialis processiō filii à patre, & sic iste ꝓpheta non solum erat homo: sed etiam Deus. Tertiò, ꝙ erat declaraturus legē, & cerimonias, & locuturus populo ex parte Dei patris secūdum voluntatē eius. Quartò, ꝙ Iudæi rebelles, & nō audiētes Xp̄m istū ꝓphetā erant puniendi terribili vltione, & vindicta. Dauid ergo introducit hic Deū patrem ad Iudæos loquentem, & dicentem. O Iudęi, qui hucusque fuistis in nocte ignorantiæ sub lege, & cerimoniis, & in tenebris pctōrum: si pro quando hodie. s. tēpore gratię: quia iā nox pręcessit, & dies appropinquauit, audieritis vocē, & prædicationē eius, s. ipsius ꝓphetę Christi in lege promissi, in cuius ore pater posuit verba E sua: nolite obdurare corda vestra, sicut obdurastis corda vestra in exacerbatione, quando exacerbastis, & irritastis me ad irā in deserto secundū diē tētationis, quando misit Moyses exploratores ad terram promissionis & vos pariter voluistis reuerti in Aegyptum, nō cōfidentes de meis promissis, & dubitantes de mea potentia, quòd non possem idololatras delere, & vos introducere immunes: In quo loco tentauerunt me patres vestri: vbi, & ad aquas contradictionis probauerunt, et viderunt opera mea. puta miracula quę ibi fecit, et punitiones: vt patet. Numer. 14.

Quadraginta annis offensus fui generationi illi: & dixi semper hi errant corde.

Et isti non cognouerunt vias meas: vt iuraui in ira mea: si introibunt in requiem meam.

F Quadraginta annis proximus, et propitius fui generationis illi, et semper fui offensus ab eis, et displicuit mihi generatio illa, et rebellis fuit, et incredula, et tūc vidēs obstinationem illorum dixi, et statui, et decreui. quia isti filii Israel nō cognouerūt vias meas, nec crediderunt: ideo iuraui in ira mea, ꝙ non introibunt in requiem meam. q. d. sicut illi propter duritiam, et incredulitatem eorū, nō introierunt in teram promissionis: sed vagātes per desertū mortui sūt, et eorū cadauera ibi sepulta: ita pariter Iudæi increduli, qui Messiā non sunt recepturi, nec voluerunt audire vocē euangelicā, nunquā intrabūt in requiē meā cœlestem: sed dispersi per mundū vagabuntur, et eorū animæ in inferno sepeliētur.

Ex

A Ex quo patet secundū Apostolū ad Heb. 4.
q David fecit hunc psal. inuitans ad recipien
dum Christum, & audiendum eius vocē euā
gelicam, vt ingrediamur in requiem dñi. s. in
hanc ecclesiā per gratiā, & baptismum, & re
nata facta: & in aliā ecclesiā per gloriā. Quia
nō est dicendū, q David exhortetur Iudæos
ad audiendā legē Moysi, quā iā p. 40. annos
ante audierant, nec inuitat eos ad ingredien
dū terram promissionis, in qua per totidē an
nos habitabāt usque illū diem, sed vocat oēs,
& inuitat ad adorandū, & recipiendū Chrm
in hoc die gratiæ, & ad ingrediendū ecclesiā,
& verā requiē hic per gratiā, & in futuro p
gloriā. Probat autem David q Christo debe
tur latria. primò quia Deus & dñs vniuersa
lis. scdò quia creator. & tertiò quia saluator
& redēptor. Et iō in prima parte vocat oēs ad
latriam Xpi. In scda vero parte vocat, & inui
B tat oēs ad audiendā, & recipiendā legē euan
gelicā, & vt ingrediātur ecclesiā Christi, & re
quiē eius; & hoc sub cōminatione priuatio
nis hæreditatis æternæ. Ad maiorē aūt intel
ligentiā huius ps. est aduertendū, q David in
hoc ps. aperit nobis vnā propositionē de vet.
te. & inferet vnā conclusionē, & cātat vnā con
dā pe. psalterio euangelico. Propositio aūt est
ista. nā legitur Num. 13. & 14. q Moyses ex
præcepto Dei. misit. 12. exploratores, qui cō
siderauerunt totā terrā, in qua viderunt ciui
tates fortissimas, & homines ferocissimos: sed
erat intantùm fertilis, quòd inde asportaue
runt magnū botrum cū palmite auulsum de
vite: qui quidem exploratores reuersi narra
runt populo ea, quę viderant, dicentes. Terra
fertilis est fluens lacte, & melle, & copia fru
C ctuum, sicut ex his fructibus cognosci potest
a sed habet ciuitates grandes, atq; muratas. Vn
de Caleph. & Iosue vixerunt. Ascendamus,
& possideamus terrā, qm poterimus obtine
re eā. oēs autem alii exploratores dixerunt:
nequaquam ad hunc populū valemus ascen
dere, quia fortior nobis est: quia terra deuo
rat habitatores suos, quia vidimus gigantes
in ea &c. quibus auditis populus voluit lapi
dare Moysen, & constituere aliū ducē, & re
uerti in Aegyptū, nisi præter Caleph, & Io
sue, qui obstiterunt eis: vnde etiam Deus vo
luit totaliter delere illum populum, nisi pro
pter preces Moysi, & tunc Deus puniuit eos,
in tātum, q nullus illius populi ingressus est
terram promissam, sed. 40. annis vagati sū
per desertū, & oēs mortui ibi, & cadauera eo
rū ibi sepulta, præter Caleph, & Iosue, q fue D
rant Deo obedientes, & ipsi soli cū filiis illo
rum rebellium ingressi sunt terrā promissio
nis. In quo mysterio puidit David in spū ele
ctionem gentium, & reprobationē Iudæorū
pp rebellionem factā cōtra Christum. Nā li
cet oēs illi. 12. electi ex omnibus tribubus cō
siderarūt terrā promissam, tū soli Caleph,
& Iosue laudauerunt, & voluerūt ascendere
in eā. Per qd figurabat, q oēs tribus Israel au
dierunt Chrm prędicantē suā legem euāge
licam: quia in Hierusalem, & Galilęa habita
bant de oibus tribubus, sed maiori parti eo
rū visa est lex euangelica difficilis, eò q pro
hibet oēm auaritiā, & superbiā, & omnia vi
tia, & præcipit oēm virtutem. & iō noluerūt
obedire Christo, quia erat contrarius operi
bus eorū, immo crucifixerunt, & persecuti sunt
eū, sed soli apostoli, & discipuli, & quidā de
pharisæis, & nobilibus, & popularib? obedie E
runt Christo, & euangelio, & ideo Christus
expulit oēs rebelles Iudæos, & priuauit eos
terra viuentium in lege promissa: ad quā soli
apostoli, & discipuli cum cæteris ad fidem
Christi conuersi sunt ingressi. Vnde Chri
stus expectauit Iudæos. 40. annis, sed qa mā
serunt obdurati, & obstinati in sua nequitia
& cęcitate, ideo misit Deus Titum cum exer
citu Romanorum, qui ciuitatē, & populū cō
bussit, & euertit, & eos trucidauit, & captiua
uit, & dispersit. & sic duplici morte puniuit
eos. s. corporali, & æterna, & duplici exilio. s.
ab illa terra mundana, & à terra viuentium
quia nunq intrabunt in illā requiē dñi. Hāc
propositionem aperit nobis David, & hanc
conclusionē, & cordam euangelicā cantat in F
hoc psal. Dicit ergo Deus per os David com
minando Iudæis rebellibus Christo. O si &
quando audieritis vocem Dei incarnati. s. vo
cem euangelicam: nolite obdurare corda ve
stra: sicut obdurauerunt patres vestri corda
sua, quando tentauerunt me in deserto volē
tes retrocedere in Aegyptum &c. quos expe
ctaui quadraginta annis, sed quia manserunt
in sua malitia, & obduratione: ideo iuraui in
ira mea, quòd sicut ipsi non intrauerunt ter
ram promissam, ita vos nunquàm intrabitis
in requiem meā: nisi obedieritis voci euāge
licę. Quasi dicat: sicut expectaui pres vestros.
40. annis in deserto, vt cōuerterētur à sua du
ritia, ita expectabo vos. 40. annis post passio
nē meā, sed qa manebitis in vestra duritia, &
obstinatione sicut patres vestri: ideo sicut il
li

A li fuerunt omnes prostrati in deserto, & nũ quã intrarũt terrã promissam, ita, & vos cũ ciuitate vestra eritis prostrati, & dissipati, & nunquã intrabitis in requiẽ meã cœlestẽ, sed peribitis in corpore, & aĩa. Sed cõtra intẽtũ nostræ expositionis in hoc psal. arguunt quidã moderni Iudæi dicẽtes, ꝙ non veniunt cõtra intentũ ꝓphetæ in hoc ps. nam Deus comminatur in hoc ps. illis qui non sequuntur, nec audient vocem regis Messię in suo aduentu, quos non introducet in terram promissionis, quã possederunt antiqui patres, sed solũ rex Messias introducet eos qui obedient, sed quia Christus non fuit verus Messias: iõ non audierunt eum, sed sunt parati audire Messiã, quẽ expectãt, qui est ædificaturus nouam Hierusalẽ & cõgregaturus oẽs filios Israel ex omnibus partibus mũdi. Quòd autem Iesus B Christus non fuit verus Messias, probatur: quia nõ vocauit eos ad illam terram: nec ręmuit eã pro se, nec pro suis: cum fuerit in ea crucifixus: iõ nõ potuit illã terram dare filiis Israel, sicut dicũt oẽs ꝓphetæ. In hac ergo cęcitate perseuerãt hodie moderni, sed quantũ decipiat eos ista vana cupiditas rerum temporaliũ, dictũ est in præcedentibus. Sed ad detegendã eorũ falsam intelligentiã, & vanã spẽ ponitur pro cõclusione, ꝙ illa terra Canaã, in qua est sita Hierusalem terrena, non fuit sanctis patribus à Deo promissa in præcisum præmium pro lege seruanda, nec expectabãt eã patriarchæ, & ꝓphetæ tanquàm requiem, & terminum vltimatũ. Hæc cõclusio multipliciter probatur. Primò sic: nam si Deus promisisset, & dedisset illã terrã Iudæis in pręcisum præmium pro lege obseruanda, sequeretur, ꝙ Deus esset iniustus: aut superstitio, & C cultus idolorũ fuisset nobilior quã lex diuina. Nã terra quã possidebãt gẽtiles, s. Damascus, & Babylonia, & Aegyptus, & opima regio Indorum absque proportione fuerũt semper fertiliores, & ditiores, quã terra Canaã, quæ est sterilis, & inaquosa, & misera, frequẽter patiens famem, & inediam: vt patet per totum discursum patriarcarũ in libro Genesis. Nã propter famẽ, & inediã compulsi sunt fugere Abraham, Isaac, & Iacob cum suis filiis ab illa terra in Aegyptum. Ex quo patet, ꝙ meliorem terram possederunt semper gentiles, & idololatræ: & per cõsequens Deus nõ promisit illam terram in præmium obseruantiæ legis: quia nobiliori legi nobilius debet præmium. Item hoc idem patet autoritate, nam si illam terram promisisset Deus in præcisum præmium suis cultoribus: non priuasset Moysen famulum suũ ingressu illius terræ: nam multi scelerati ingressi sunt cum Iosue in illam terram, & tamen Moyses nõ permissus fuit introire, qui magis seruauit præcepta Dei, quàm aliquis aliorum. Item Dauid D tanquàm rex, & dominus possidebat illã terram, sed tamen contemnẽs illam aliam desiderabat cum dicebat: Satiabor cum apparuerit gloria tua: ps. 16. Item psal. 93. Elegi abiectus esse in domo Dei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Item psal. 119. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est &c. Item psal. 141. Portio mea in terra viuentium. Item Salomon rex erat in Hierusalem potentissimus, &c. & tamen dicit, ꝙ Hierusalem illa terrena cum omnibus regnis mũdi sunt quædam vanitas, vt patet Eccl. i. cap. E & per totum: imo concludit in fine illius libelli, ꝙ omnia ista sunt vana, nec est alia beatitudo in hoc mundo, nisi seruare mandata, eò ꝙ debemus apparere in fine vitæ ante Deũ iudicem, & præmiatorem &c. ergo sancti patres non expectabant Messiam propter possessionem illius terræ miseræ. Hoc idem affirmat Rabi Moyses Abenmaimon in libro Iudicum in sententiis Regum vbi ait, ꝙ nõ desiderarunt ꝓphetæ, & sapientes tempus Messiæ, vt comniarentur super orbem, nec vt haberent potestatem in gentibus, nec ad comedendum, & bibendum, nec ad delitias, & voluptates, sed vt vacarent in lege, & sapientia: vt esset eis fas habere vitam sęculi futuri, sicut declarauimus in sententiis de pœnitẽtia: vnde in illo tempore omnes diuitiæ reputabuntur tanquàm terra, & non erit occupatio F in Israel, nisi ad sciendum dominum: iõ erũt sapientes magni, & scient verba clausa, & obscura, & attingent scientiam sui creatoris, vt dicitur Esa. 11. quia tunc erit terra plena sciẽtia domini &c. Ex dictis ergò huius magni magistri reputati apud Iudæos, patet qualiter rex Messias non est daturus Iudęis in suo aduentu illam terram Hierusalem nec alia mundana, sed scientiam veram, & intelligentiam legis, vt per illam consequerentur vitã venturi sęculi, quod totũ fuit impletum per Christũ in apostolis, & doctoribus, & oĩbus fidelibus suis. Propter hãc ergo requiẽ æternã in cœlo consequendã exhortatur Dauid in hoc ps. oẽs gentiles, & Iudæos, vt recipiãt Christum in suo aduentu, & audiãt vocem

eius

A eius euangelicā, & priuationē huius requiei & beatitudinis cōminatur Iudeis rebellibus & contemnentibus vocē Chri,cū dicit. Hodie si vocem eius audieritis &c.Et per hoc patet responsio ad vanum argumentum Iudæorum & ad vanam spem, & intelligentiam eorum. Sed hoc latius patebit in tractatu finali contra Iudæos. Ex quibus patet, quòd Dauid in hoc psalmo prædicit electionem gentilium, qui ad Christum colendum, & adorandum venerunt, & vocem euangelicam audierunt, & prædicit reprobationem Iudæorum qui Christum negauerunt.

PSALMVS. XCV.

Cantate domino canticum nouum: cantate domino omnis terra.

Cantate domino, & benedicite nomini eius annunciate de die in diem salutare eius.

B *Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.*

Quoniam magnus dominus, & laudabilis nimis, terribilis est super omnes Deos.

Quoniam omnes dij gentium demonia: dominus autem cælos fecit.

Titulus. Psal. Dauid qn̄ domus ædificabatur post captiuitatē. Iste psal. apud Hebræos est omnino sine titulo: sed dicūt Hebræi moderni, q̄ Moyses fecit istum psal. pro gratiarū actiōe de reædificatione tēpli reędificati post captiuitatem Babyloniæ, quā præuidit Moyses in spiritu. Sed isti manifestè mentiuntur. Nam legitur secundi Paralypomenon septimo capitulo, quòd in dedicatione templi sacerdotes stabant in officiis suis, & leuitæ in organis carminum, quę fecit Dauid rex ad laudandum dominum quoniam bonus, quoniā in ęternū misericordia eius, himnos Da
C uid canentes per manus suas. Ex quo patet, quod Dauid fecit omnes psalmos qui incipiunt Confitemini, vel Cantate, vel Laudate &c. Item manifestè patet, q̄ iste psalmus totus cantatus est cum psalmo centesimoquarto, & centesimoquinto quando Dauid introduxit arcam in Hierusalem, vt patet primi Paralypomenon decimosexto. Ex quo patet, quod iste psalmus specialiter factus est ad laudandum Deum in templo ab ipso Dauid. Sed ad maiorem euidentiam huius psalmi, & omnium subsequentium, & etiam precedentium est aduertendum iterum, quod sicut tota lex euangelica dicitur psalterium decem cordarum, eo quòd continet decem misteria de Christo, & ecclesia quæ sunt

D decem articuli humanitatis Christi, prout sæpe dictum est: ita pariter lex euangelica dicitur canticum nouum in toto isto libro psalmorū eò, quod lex euangelica continet & cantat noua misteria de Christo, & tota ecclesia: qui sunt omnes articuli fidei, & omnia gesta Christi, & omnia consilia, & pręcepta. Vnde sicut tota lex Moysi dicitur continens sexcenta. 13. præcepta veteris legis inter moralia, & iudicialia, & cerimonialia, ita lex euangelica dicitur canticum nouum, eò quòd relicta vetustate literę, cantat noua misteria de Christo, & ecclesia figurata per illa antiqua misteria veteris legis. Vnde relicta vetustate, & renouati per Christum, & ambulātes in nouitate spiritus iam cantamus in ecclesia, & lege euāgelica misterium trinitatis diuinarum personarum, & misterium incarnationis, & prædicantionis Christi, & operationis miraculorum eius, & misterium mor-
E tis, & passionis, & liberationem fidelium veteris testamenti per descensum Christi ad inferos: & cantamus, & celebramus iugiter ecclesiasticā septem sacramenta, in quibus continentur virtus ipsius passionis Christi & preciū eius. Item cantamus Christi resurrectionem, & ascensionem, & spiritus sancti missionem, & gentilium in vnam ecclesiam vocationem, & Iudęorum reprobationem, & vltimi iudicii examinationem, & bonorum, & malorum retributionem. Hoc est ergo cāticum nouum euangelicum, quod modo iugiter cantat realiter ecclesia: quod Dauid frequenter propheticè cōmemorat in psalmis. Nam sicut Dauid per citaram intelligit misteriū trinitatis, & per psalterium decem cordarum intelligit decem articulos humanitatis Christi: ita per canticum nouum intelli-
F git oīa pacta, & consilia, & gesta, & miracula euangelica, & omnia septem ecclesiastica sacramenta, & omnes articulos fidei, tàm diuinitatis, quàm humanitatis. Vnde sicut nos cantamus hoc canticū realiter, & euāgelicè: ita Dauid cantat ipsum in toto libro psalmorū figuraliter, & propheticè. Ideo in hoc psalmo aprostrophando inuitat omnes gentes, & nationes mundi: vt veniat ad cantandum hoc canticum nouum euangelicum Christo in aduentu suo. Tria ergo principaliter facit Dauid in hoc psalmo: nam primò inuitat omnes gentes, & nationes ad cantandum omnipotentiam, & excellentiam. & mirabilia opera, quæ fecit Christus in suo aduentu.

A aduentu. Secundò, inuitat omnes ad cantandum, & exhibendum Christo cultum verę latriæ secundum morem euangelicum. Tertiò inuitat omnes ad cantandum, & prædicandū regiam, & iudiciariam potestatem Christi, quam accepit in sua resurrectione, & ascēsione ex merito suæ passionis, & per cōsequens inuitat omnes, vt recipiāt Christum tanquā messiam, & saluatorem, & legislatorem. Secundum ibi. Confessio, & pulchritudo. Tertiū ibi. Commoueatur à facie eius. Quantùm ergo ad primum dicit. O vos Iudæi quibus primò facta est promissio de Christo, cantate ipsi domino Iesu Christo canticum nouum, & nolite jam cantare canticum antiquum ipsius Moysi: quia jam perfecit cursum, & officium suum in aduentu Christi: ergo cantate Christo canticum nouum, & euangelicum,
B profitendo, & obseruando omnia quæ in lege euangelica continentur. Quæ sunt obseruantia præceptorum, & consiliorum, & fides articulorum, & gratia, & sanctificatio sacramentorum, & firma spes futurorum bonorū. Et vos omnis terra. i. omnes habitatores terrę. s. Gręci, & Latini, & omnes Barbaræ nationes. s. Indi, & Scythæ, & Aethiopes, cātate hoc supradictum canticum euangelicum cum omnibus partibus, & conditionibus, & omnes simul cantate domino Christo, & benedicite nomini eius, quod est Iesus, quia nō est aliud nomen sub cœlo, in quo nos oporteat saluos fieri, & quia nomen domini est Iesus. i. saluator, in quo totus mundus debet saluari: ideo annunciate de die in diem. i. continuè, & assiduè, & omni tēpore salutare eius, & prædicate hoc nomen Iesu vbiq;, & semper. s. annunciando eius redemptionem, & saluationem,
C quam Iesus Christus operatus est in mundo per mortem, & passionem, & vos apostoli, & discipuli annunciate inter gentes. i. inter gentiles gloriam eius. i. gloriam quam acquisiuit, & ostendit in sua resurrectione, & ascensione, & annunciate omnibus populis mirabilia eius: quæ operatus est infirmos sanando, & mortuos suscitando, & prædicate euangeliū omni creaturæ: sicut præcepit vobis Marci vltimo, & ostendite potestatem in miraculis faciendis: quam Christus vobis cōtulit in sua ascensione: vt patet ibidem. Quasi dicat. Non solum annunciate, & prædicate miracula, quę fecit Christus ante suam passionem, & ascensionem; sed etiam vos facite signa, & miracula in nomine eius in populo gentili, & iudaico: sicut patet per totum discursum D actuum apostolorum, & per historias eorum, & aliorum sanctorum. Et sic non solū dictis, & prædicationibus, sed etiam signis, & miraculis ostendite, quoniā, quomodo dominus noster Iesus Christus est Deus, & magnus dñs, & rex magnus, & nimis, & valdè laudabilis, & terribilis super oēs Deos gentium, & quomodo soli Christo debetur laus, & honor, & cultus latriæ tanquam vero Deo: nam ipse est terribilis super omnes Deos gentium, quod probatur. Nam ipse eiecit eos de corporibus obsessis. Item Christus est terribilis super omnes Deos gentium: nam oēs Dii gentium sunt demonia immunda. Dominus aūt Iesus Christus est dominus magnus: qd probatur. nam ipse fecit cœlos, & omnia in eis, et sub eis contenta, et ideo Iesus Christus intātùm est magnus, et terribilis super omnes demones, q primò eiecit eos de cœlo. Secundò E eiecit eos de corporibus obsessis. Tertiò eiecit eos foras de mundo, et populo gentili, et alligauit eos in inferno, et quotidie eiicit eos de animabus hominum per ecclesiastica sacramenta. Ex quo patet, q solus Christus est laudabilis, et soli debetur honor latriæ, et non demonibus: cum sit creator, et redemptor mundi, et triumphator contra diabolum, et omnes demones.

Cōfessio et pulchritudo in cōspectu eius: sanctimonia et magnificentia in sanctificatione eius.

Afferte domino patriæ gentium afferte domino gloriam & honorem: afferte domino gloriam nomini eius.

Tollite hostias & introite in atria eius: adorate dominum in atrio sancto eius.

Hæc est secunda pars, in qua David inuitat omnes ad exhibendum latriam ipsi Christo in suo aduentu. Quæ quidem latria consistit in tribus, s. in cōfessione fidei, et laudis, cū munditia cordis, et in oblatione, et adoratione: vt pluries dictum est. Dicit ergo David, postquam ita est, q Christus est magnus dominus, et Deus qui fecit cœlos, et est terribilis super omnes Deos gentium, qui non sunt Dii nisi demonia, quos Christus eiecit de cœlo, et de corporibus obsessis, et de animabus, et idolis gentium: ergo soli Christo debetur latria, et non idolis gentium: in quibus habitāt demones. Exhibeatur ergo Christo prima pars latriæ, quæ dicitur confessio, et pulchritudo, et sanctimonia et magnificentia. Vnde triplex est confessio. s. confessio peccatorum, & fidei, F

A & fidei, & laudis, vna presupponit aliam: nã confessio laudis non est acceptabilis in conspectu Dei sine confessione veræ fidei omniũ articulorum, nec cõfessio fidei sine confessione peccatorum, & mundiria cordis, vt talis sit in caritate: quia non est speciosa, & acceptabilis laus in ore peccatoris. Et ideo oportet, quod sit confessio in ore, & pulcritudo, & munditia in corde ipsius cultoris Dei in conspectu Christi. Item oportet, quòd sit ibi sanctimonia. i. quòd tales laudes, & honores sint res sacræ, & ad diuina applicatæ, & non sint obscœnæ sicut laudes turpes, quas gẽtiles exhibebãt Deæ Vestæ, & Bacco, & Priapo &c. Item oportet, quod sit magnificentia. i. ꝙ narrentur, & prędicentur opera magnifica in tali latria, & in tali sanctificatione, & cultu Christi. q. d. ꝙ talis cultus fiat cum confessione peccatorum, & fidei, & laudis, & cum pul-
B critudine, & munditia cordis, & ꝙ narrentur operã, quæ pertinẽt ad diuinitatem, & sanctimoniam, & magnificentiam, & omnipotentiam Christi, & talis cultus est exhibẽdus in conspectu eius. quæ est prima pars latriæ in conspectu Christi exhibendę. Possunt etiam istæ quatuor conditiones memorari ad differentiam latriæ veteris testamenti. Nam illa latria non fiebat cum tali confessione interiori, & exteriori: nec cum tanta mũditia ex parte offerentis, & oblati: quia ibi offerebantur animalia bruta, hic autem offertur sacrificiũ purum, & mundum, de se bonum, & acceptabile. Et sic latria nostra fit cum maiori sanctimonia, & magnificentia: quia offertur Christus Deus, & homo agnus sine macula, & immortalis. Et ideo subdit. Afferte domino Iesu Christo gloriam, & honorem. O vos om-
C nes patriæ, & regna gentium cantate iã eius gloriam, & resurrectionem, & ascensionem, & afferte gloriã, & claritatem nomini eius, quod est Iesus. i. prædicate hoc nomen Iesus, & virtutum eius per omnia regna mundi: quia hæc est prima pars latriæ Christi, deinde tollite hostias, & introite in atria eius. i. introite in templa, & ecclesias eius, & ibi tollite, & offerte hostias. s. sacrificium eucaristiæ quod ponit in plurali: eò quod offertur corpus de per se, & sanguis de per se ad explicationem passionis Christi, in qua sanguis fuit effusus a corpore. Nam in hostia est corpus ex vi consecrationis, & sanguis per concomitantiam, & in calice econuerso, sed hoc fit ad explicandum passionem Christi. Item ponitur ly hostias in plurali ad denotandũ, quòd D
licet sit vnum solum sacrificium, tamen offertur in diuersis, & multis ecclesiis diffusis per totum orbem. Sed quia in omnibus ecclesiis & altaribus non offertur nisi vnum, & idem Christus Deus, & homo: ideo subdit. Adorate dominum in atrio sancto eius, & sic memorat omnes partes latrię. s. confessionẽ, & oblationem, & adorationem. Deinde cum dicit.

Commoueatur à facie eius vniuersa terra: dicite in gentibus quia dominus regnauit.

Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur: iudicabit populos in æquitate.

Inuitat omnes ad cantandum Christi regiam dignitatem, & iudiciariam potestatem: sed quia regiam dignitatem, & vniuersale dominium, & iudiciariam potestatem adeptus est per meritũ suæ passionis ad Phili. 2. quia humiliauit semetipsum factus obediens pa- E
tri vsque ad mortem crucis, ideo dicit Dauid, Commoueatur vniuersa terra à facie eius: quia vniuersa terra tremuit, & fuit commota in Christi passione, & velum templi scissum est a summo vsque deorsum, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & factę sunt tenebræ per vniuersam terram &c. Vnde dixit Dionysius Areopagita, Aut Deus naturæ patitur, aut tota machina mundi destruetur. Ex quò patet, ꝙ Christus tunc se ostẽdit vniuersalem Deum, & dominum mundi in cruce. Ideo subdit. Dicite in gentibus. i. prędicate, & annunciate inter gentes: quia dominus Iesus Christus regnauit, & adeptus est regnũ super vniuersas creaturas. Litera autem Origenis, & Hilarii, & Ambrosii, & Augustini, & Cassidori habet. Dicite in gentibus quia dominus regnauit à ligno. i. à cruce. Et iõ Am- F
brosius secutus literã Origenis dicit in hymno passionis. Impleta sunt, quæ concinit Dauid fidelis carmine, Dicens in nationibus, Regnauit à ligno Deus. Vbi asserit Dauid fecisse hunc psalmum, & protulisse hanc particulam, scilicet à ligno. Sed beatus Hier. sic non transtulit: eò quòd in litera Hebraica punctuata non reperitur, vel quia ex defectu scriptoris non repperit in exemplar græco ipsorum. 70. Et ideo translatio ad exemplar Origenis, & aliorum est magis conformis fidei nostrę. Est ergo sententia ista vniuersa terra commoueatur à facie eius, non solum in natiuitate, & miraculorum operatione, sed in sua passione, & in descensu ad inferos, & in resurrectione: quia terrę motus factus est ma-

 gnus,

A gnus: & angelus descendit de cœlo, & reuoluit lapidem &c. Et ideo vos apostoli, & omnes fideles dicite, & prędicate in gentibus: quia domminus regnauit à ligno crucis: q̃a ibi confregit gladiũ, & scutum, & arcum diaboli: & meruit liberare genus humanum: & obtinere regnũ super omnes creaturas. Mat. vltimo. & Marci vltimo. Item ibidem accepit vniuersalem potestatem iudiciariam. Etenim, idest ideo correxit totum orbem terrę: idola conterendo, & legem euangelicam ferendo, & sic corriget populum gentilem, & mundabit ipsum ab idololatria: qui quidem orbis non commouebitur à fide catolica vsque ad iudicium durata.

Lætentur cœli, & exultet terra: commoueatur mare, & plenitudo eius: gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt.

B *Tunc exultabunt omnia ligna siluarum à facie domini quia venit: quoniam venit iudicare terram.*

Iudicabit orbem terræ in æquitate: & populos in veritate sua:

Hic inuitat cęlum, & terrã, & omnia quę in eis contenta sunt: vt lętentur in Aduentu Christi: sicut fuit impletum in eius natiuitate: quia noua stella apparuit in cœlo, quæ duxit Magos ad Christum adorandum, & angeli cantarunt. Gloria in excelsis Deo &c. Idẽ terra fuit læta: quia per omnes partes mundi data sunt signa regis pacis nati, & mare cũ plenitudine sua fuit motum: q̃a in omnibus insulis maris data, & facta sũt signa, vt sæpius dictum est. Dicit ergo Dauid. Lætentur cæli, idest omnes angeli cœlestes, & exultet terra, idest omnes habitatores terræ: & moueatur C mare, idest omnes insulæ marinę, & plenitudo eius, idest omnes habitatores eius, & gaudebunt campi, idest pastores in campis, & similis greges pascentes: quia pastores venerunt ad Christum adorandum. Tunc, idest in aduentu eius, quãdo ingredietur in Hierusalem in die Ramis palmarũ m, exaltabunt omnia ligna siluarum a facie domini: quia veniet ad patiendum, & liberandum genus humanũ: quia tunc pueri cœdent ramos oliuarum, & palmarũ de arboribus, & sternet in via ante pedes Christi: & exultabunt etiam quando veniet iudicare terram, idest ad iudicandum mundum iudicio discretionis, separando fideles ab infidelibus per obseruantiã legis euangelicæ, & hoc erit in primò aduẽtu, & iudicabit orbem terrę in æquitate, & populos in veritate sua in secundò aduentu: quia non D erit acceptator personarũ: q̃a sicut in primò aduentu dedit legem euengelicam æquam, & rectam: ita in secundo aduentu iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua, idest secundum æquitatem, & veritatem euangelicam. quia bonis dabit præmium, & vitam æternam: & malis pœnam æternam. Ex supradictis patet, quòd Dauid in hoc psalmo canit canticum nouum euangelicũ prophetice: quod nos canimus, & profitemur euangelicæ: & principaliter canit futuram Christi omnipotentiam, & veram latriam sibi debitam, & eius regiam dignitatem, & vniuersalem iurisdictionem, quam acquisiuit in sua resurrectione, & ascensione per merita suæ passionis in ligno crucis.

PSALMVS. XCVI.

Dominus regnauit exultet terra: lætentur insulæ multæ. E

Nubes, & caligo in circuitu eius: iustitia, & iudicium correctio sedis eius.

Ignis ante ipsum præcedet: & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Alluxerunt fulgura eius orbi terræ: vidit & commota est terra.

Montes sicut cera fluxerunt à facie domini: à facie domini omnis terra.

Annunciauerunt cæli iustitiam eius: & viderunt omnes populi gloriam eius.

Huic psalmo præponitur talis titulus. Psalmus Dauid quando terra restituta est ei. licet apud Hebræos iste psalmus sit sine titulo, tamen pręfatus titulus non est sine misterio. Nã Dauid postquàm tota terra restituta est ei post mortem Absalon præuidit qualiter Christus post persecutionem, & mortẽ erat F regnaturus, & quomodo hæreditas sua, scilicet immortalitas erat sibi restituenda per resurrectionem, & etiam quomodo hæreditas patris, scilicet genus humanum, q̃d diabolus detinebat captiuũ erat: sibi restituẽdũ, & etiã quomodo possessio cæli erat sibi restituenda pro se, & pro suis. Hoc ergo præuidens Dauid fecit hunc psalmum in quo describit regnum Christi post resurrectionem: & quomodo in sua ascensione accepit vniuersale imperium, & iudiciariam potestatem. & describit etiam vtrunque iudicium, scilicet discretionis, & examinationis. Vnde est aduertẽdũ q̃ iudicium Christi incepit à primo aduẽtu, in quo dedit legem euangelicam promittentem obseruantibus regnum cælorũ, & transgresso-

A sgressoribus pœnam æternam, & pœnitentibus veniam, & illud dicitur iudicium discretionis, & durat vsque ad secundũ aduentũ, in quo examinabuntur omnes qui receperunt legem euangelicam, & tunc recipiet vnusquisque prœmium prout gessit in hac vita, & ideo ea signa quæ fient corporaliter, & visibiliter in secundo aduentu facta fuut spiritualiter in primo aduentu. Nam sicut in secundo aduentu erunt signa in cęlo, & in sole: & luna, & in mari, & in terra: vt refert Hieronymus: quia tota terra cremabitur, & montes ęquabuntur, & postea omnes resurgent à mortuis, & veniet ad iudicium: ita omnia ista fuerunt spiritualiter in primo aduentu. Nam ita totus mundus qui erat in peccato, & vetustate culpę fuit crematus, & renouatus igne spiritus sancti, & commota est tota terra, &
B insulæ maris ad prædicationem apostolorũ, & etiam Christus venit tanquam iudex, & legislator, & expoliauit infernũ, & aperuit cælum, & introduxit sanctos patres, & oẽs gentes à peccato surrexerũt. Ex quo patet quòd iste psalmus de vtroque iudicio, & aduẽtu potest exponi. Nam regnũ Christi incepit post resurrectionẽ. Duo ergo facit Dauid in hoc psalmo: nam primò describit regnum Christi. Secundò exhortatur oẽs ad obseruantiã legis euangelicę. ibi. Qui diligitis dñm. Quãtũm ergo ad primum dicit Dauid. Dñs Iesus Christus Deus, & homo regnauit in forma humana gloriosa post resurrectionẽ suã, & accepit vniuersalẽ potestatẽ in cœlo, & in terra: iõ exultet tota terra habitabilis, & lætent insulæ multæ recipientes legẽ euangelicam eius: ꝑ quã debent iustificari à pctõ, & adipi-
C sci regnũ cęleste: quod pro nobis Chrs adeptus est in sua passione, & resurrectione. Vnde ꝙ sic ipse caput ecclesię, & regnet vniuersaliter in cœlo, & in terra, probatur. Nã quãdo ascendit in cœlum, nubes, & caligo, idest splẽdor apparuit in circuitu eius, ꝑ qđ denotatur eius dominium in cœlo, & in angelis: & ibi apparuit qualiter iustitia, & iudiciũ erat correctio sedis, & sceptri iudicialis eius, qñ angeli in vestibus albis dixerunt. Sic veniet ad iudicandũ quemadmodũ vidistis eũ euntẽ i cælũ. q͞a sedes iudiciaria, & lex Christi nihil aliud est, nisi iustitia, & iudicium, & correctio, sed hoc maxime verificabitur, & apparebit in. 2. aduentu. Vnde in isto primo aduentu ignis caritatis, & donorum spiritus sancti ante ipsum pręcedet, & inflãmabit in circuitu inimicos eius. Hoc impletũ fuit quãdo apostoli perlucrarunt vniuersum mũdũ,

D & prædicauerũt euangeliũ quod est ignis cõburens: & inflamãs corda hominũ: Vnde ille ignis inflãmauit in circuitu per totũ mundũ omnes gentiles quia ante erãt inimici, & cremauit in eis vetustatem infidelitatis, & destruxit in eis peccatũ, & fecit eos amicos, & subditos Xpi per baptismũ, & pænitentiam, & cætera sacramenta. Et tunc fulgura Chri. s. miracula, & verba euangelica alluxerũt, & illuminationem dederunt toti orbi terræ, q͞a ex miraculis crediderunt. Et tunc vidit miracula, & commota est tota terra, & conuersa ab infidelitate, & idololatria, & nefanda superstitione ad veram fidem, & cultũ latrię Christi. Et tunc magni montes, scilicet imperatores, & reges, & principes, & philosophi gẽtiũ hoc videntes. s. illa miracula, fluxerũt, & liquefacti sũt e duritia sua, & mollificati, sicut cæ-
E ra fluit, & molificatur calore ignis: ita omnes illi, & omnis terra, idest populares fuerunt mollificati à facie caloris gratię spiritus sãcti & prædicationis apostolorũ. Et iõ sequitur. Annunciauerunt cęli. i. apostoli iustitiã, & legem euangelicam. Et sic oẽs populi viderũt gloriam eius. Primò per miracula: postea per fidem, & sic omnes sunt ad fidem conuersi.

Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur simulacris suis.

Tunc confusi sunt omnes qui adorant sculptilia, & idola &c. quia tunc cognouerũt errorem suum, & ideo deleuerunt idola, & consecrarunt templa idolorum in Basilicas, & ecclesias Christi, & coluerunt Christum verũ Deum. Tota etiam litera prædicta potest exponi de futuro iudicio, qñ apparebit dñs in
F nube cum ptãte magna, & maiestate, ideo nubes, & caligo erit in circuitu eius, & ignis ante ipsum pręcedet, & realiter inflammabit omnes inimicos eius, qui secuti sunt Antichristum, & allucebunt fulgura orbi terræ: quia erunt signa in sole, & luna &c. & sic mõtes sicut cera liquefient, & cremabuntur, & æquabuntur campis planis, et cęli annunciabunt iustitiam Christi, quando dabunt signa aduentus eius, quæ signa videbunt omnes populi, et postea videbunt gloriam eius, quando apparebit in nube et cętera. Et tunc omnes gentiles qui adorant sculptilia, et no luerunt conuerti: sed persecuti sunt sanctos martires, confundentur videntes Christum regem iudicem, et sanctos martyres, et apo-

A stolos simul cum Christo iudicantes, & ipsos condemnantes, Mat. 19. & Sapientiæ 5. Quia stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt &c.

Adorate eum omnes angeli eius: audiuit, & letata est Sion.

Et exultauerunt filiæ Iudæ: propter iudicia tua domine.

Quoniam tu dominus altißimus super omnẽ terram: nimis exaltatus es super omnes Deos.

Hic demonstrat quomodo potestas Christi non solum est super omnes homines: sed etiã super omnes angelos, & sic est vniuersalis in cęlo, & in terra. quòd fuit visum in sua resurrectione. quando angelus annunciauit eius resurrectionem mulieribus, & ascẽsionẽ, quia non solũ nubes in obsequium suscepit illum: sed etiam angeli eius astiterunt iuxta illum in ministeriũ, & adorauerunt ipsum tan
B quàm dñm, & Deum & annunciauerunt secundũ aduentum, dicentes: Viri Galilei &c. dicit ergo. Adorate eum, s. Chr̃m ò omnes angeli eius. q. d. quòd Apostoli audierunt qualiter omnes angeli adorauerunt Chr̃m in sua ascensione, & sociauerunt ipsum in cęlũ exhibentes ei diuinum cultum, & honorem, & adorationem latriæ. & sic audiuit Sion. i. tota ecclesia, quæ erat ibi in virgine Maria, & apostolis, & discipulis, & iõ lætata est tota ecclesia in ascensione Christi, cũ viderunt angelos prębere latriam Christo, & ideo inter septem gaudia virginis Mariæ numeratur ascensio gloriosa Christi. Et ideo sequitur, quòd exultauerunt filiæ Iudæ, s. virgo Maria, & sorores eius, & Magdalena, & Marta, quę erant de tribu Iudæ omnes istæ exaltauerunt pro-
C pter iudicia tua O domine. & etiam omnes animæ confitentes Christum dicuntur filiæ Iudę: quia ibi cognouerunt, & viderunt te accepisse iudiciariam potestatem in cœlo, & in terra, & probatur: quoniam viderunt quomodo tu es dominus vniuersalis, & altissimus & iudex super omnem terram: & quomodo nimis exaltatus es super omnes Deos. s. super omnes angelos. nam ibi fuit manifestata tua vniuersalis potestas sup omnes homines, & angelos Et ideo lætata est Sion, scilicet totus cœtus apostolorum, & filiæ Iudę, idest Maria cum toto cœtu mulierum fidelium, in quo erat tota ecclesia. Tota litera prædicta potest etiam referri ad secundum aduentum Christi: vt patet intuenti, & applicare volenti per singula. Item omnes animæ fidelium Iudæ, idest filię verę confessionis, eo D quòd confitentur verum Deum incarnatũ: ideo omnes istæ filiæ Iudæ lætate sunt in aduentu Chri ipsum recipiendo & confitendo.

Qui diligitis dominum odite malum: custodit dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatorũ liberauit eos.

Lux orata est iusto: & rectis corde letitia.

Letamini iusti in domino: & confitemini memoria sanctificationis eius.

In hac secunda parte principaliter ꝓpheta exhortatur omnes fideles ad recipiendam legem Christi euangelicam, & eam obseruandam, quę consistit in fugiendo malum, & sequendo, & diligendo bonum. ideo ait. O vos omnes qui diligitis dominum recipiendo legem Christi, odite malum, & declinate ab oĩ malo: & peccato agendo pœnitentiam. Pœnitentia autem consistit in detestando peccatũ, E
& conuertendo ad dominum. nam per pœnitentiam custodit dominus animas sanctorũ suorũ, & de manu peccatoris diaboli liberabit eos. Et etiam in primo aduentu suo, per mortem, & passionem custodiuit animas sanctorum suorum, qui fuerunt ad ipsum cõuersi, & de manu diaboli liberauit eos. Et etiam custodiuit sãctos suos, & liberauit eos de manu tyrannorum in persecutione ecclesiæ, & sequitur: Lux legis euangelicæ, & sacramentorum, orta est populo Christiano iusto, & orta est lætitia rectis corde in primo aduentu per legem euangelicam, & passionẽ Christi, & sacramenta. Et omnes iusti qui redempti, & regenerati, & renouati estis in Christo, lætamini in domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius: & sitis memores quomodo estis sanctificati in eius passione, & re- F
surrectione, & regenerati in baptismo ideo confitemini, & prædicate palam, & agite gratias & laudes &c.

PSALMVS. XCVI.

Cantate domino canticum nouum: quia mirabilia fecit.

Saluauit sibi dextera eius: & brachium sanctum eius.

Notum fecit dominus salutare suum: in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

Recordatus est misericordiæ suæ: et veritatis suæ domui Israel.

Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

Huic psalmo præponiť titulus: Psalmus, absolutè absq; alia dictione, & est vnº de illis

A quos fecit Dauid ad confitendum nomini domini, & ad laudādum Deum in tabernaculo templi, vt dictum est ps.95 Vnde Dauid prævidens Christū in suo aduentu renouaturū mundū, & daturū legem euangelicam, & facturū multa miracula, & mirabilia fecit hūc ps. vt cantaretur in templo cum instrumentis musicis infra nominatis. In quo duo facit: nā primò inuitat, & excitat omnes nationes ad recipiendum Christum in suo aduētu, & profitendum nouam legem euangelicam. Secundò explicat modum recipiendi Christū. ibi. Iubilate domino. Quantum ergo ad primum est aduertendum, ꝙ hic ponuntur quinq; nomina idem significantia realiter, sed differunt secundùm modos significandi. s. dextera Dei, & brachiū, salutare, iustitia, veritas: quę omnia significant vnum, & eūdem Christum diuersis respectibus cōsideratum. Nā Christus
B dicitur dextera Dei patris rōne mirabilium operum quæ fecit: dicitur brachiū rōne victoriæ cōtra diabolum: dicitur salutare rōne nostræ medicationis: Dicitur iustitia rōne nostræ iustificationis: Dicitur veritas rōne euangelicę prædicationis, & scripturæ adimpletionis, quæ omnia fuerūt facta & impleta in eius aduentu. Dicit ergo ꝓpheta ad omnes gētes, & nationes. Cantate domino Iesu Christo cāticum nouum. O vos Iudęi relinquentes legalia antiqua profitemini legem nouam euāgelicam, & recipite eam. Et vos gentiles relictis idolis vestris, & antiquis superstitionibus renouamini, & recipite nouam legem, & cantate cāticum nouum. nouam legē profitēdo: quoniā mirabilia, & noua opera fecit, & operatus est in suo aduentu: & enumerat mirabilia, dicens. Quia saluauit nos sibi cum dex-
C tera eius. s. cum filio suo Iesu Christo. Et dicit modum. Nam notū fecit dominus Deus pater brachiū sanctū suū, cū misit Christū filium suum, qui ab eo procedit tāquā brachiū à corpore: iō est patri consubstātialis, in quo denotatur vniuersalis potentia, quia pater tradidit filio potestatē in cęlo, & in terra &c. Et non solum pater fecit nobis notū brachiū suum, & omnipotentiam in filio: sed ēt notū fecit nobis salutare suū, & virtutē nostræ salutis per mortē, & passionē. Et in cōspectu gētiū reuelauit iustitiā suam in filio suo, in quo nos iustificauit pro nobis satisfaciēdo. Et hoc fecit, quia dominus recordatus est misericordiæ suæ, quā promisit nō solum Abrahæ, & Isaac de saluatore suo, sed toti domui Israel, in qua tota ecclesia figurabatur. Et etiam re- D cordatus est veritatis suæ, quia mentiri non pōt in promissis suis, & figuris. Nā sicut totū mistériū Christi fuerat figuratū in lege, & tabernaculo, ita oportebat, vt in euāgelio verificaretur, & sic euangeliū dicitur veritas omnū figurarū, & ideo viderunt omnes termini terræ tàm Iudæi quàm gentiles salutare Dei nostri per euangelium, & per effectum, & per ecclesiastica sacramenta, qui sunt effectus passionis Christi, in quibus nostra salus effectiuè continetur, quia in nobis salutem efficiūt virtute passionis Christi, inquantùm virtutē & precium salutare passionis Christi in nos transferunt, & nos participes efficiunt.

Iubilate Deo omnis terra, cantate, & exultate, & psallite.

Psallite dño in citara: in citara, et voce psalmi in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.

E In hac secunda parte inuitat nos ad modū recipiendi Christum. Et quō debemus cantare, & laudes, & beneficia eius propalare, quia cum iubilo, & exultatione, cum simus à morte perpetua, & captiuitate, & miseria liberati, & vetustate renouari, iō ait. Iubilate Deo non solum populus Iudaicus, sed omnis terra: quia redēptio vniuersalis est, & omnes receperunt beneficium istud. Iubilate ergo gaudio intrinseco, & cantate cū expressione vocis eius beneficia profitendo. Et exultate ostēsione corporali, & psallite musicis instrumētis: & exprimit quatuor instrumenta, dicens. Psallite domino nostro in citara. s. fide sanctę trinitatis formata spe, & caritate: & in voce psalmi. s. obseruantia. 10. articulorū: in tubis ductilibus. i. cum euangelii prædicatione: & voce tubę corneæ. i. cum pastorali sollicitudi- F ne. Vnde est aduertendum, ꝙ istis sex modis Christum colimus in ecclesia. s. iubilo interioris gaudii pro nostra liberatione: & vocis expressione confitendo beneficia: & cum citara fidei trinitatis, spei, & caritatis, sine quibus mereri non possumus: & cū psalterio. 10. præceptorū, & cordarum, 10. articulorum, quia ex fide, & caritate formata operamur, & præcepta implemus: quæ oīa quatuor sunt omnibus Christianis necessaria. Quintò colimus Christum cum tubis ductilibus prędicationis, quòd prædicatoribus, & doctoribus conuenit. Nam sicut tuba ęrea martello percussa extenditur, & ducitur virtute, & mollificatione ignis, & postea oēs ad bellū excitat: ita lex euāgelica est igne purgata cerimoniis legis,

A & martello passionis Christi, & martirum extensa, quæ oẽs gentes ad bellũ cõtra diabolũ, & mundũ cõcitauit, & ad ecclesię campũ cõgregauit. Sextò dicit, ꝙ psallamus in voce tubæ corneæ, quòd pastoribus, & prælatis ecclesiæ conuenit, qui in buccina pastorali oues suas vocant, & lupos arcent, & fugant à grege fidelium, & tanquàm speculatores & custodes vigilant, & oues custodiunt, vt patet Eze. 33. Speculatorem posui te filii hominis &c. Et ideo sequitur.

Iubilate in conspectu regis domini: moueatur mare, & plenitudo eius orbis terrarum, & qui habitant in eo.

Flumina plaudẽt manu: simul mõtes exultabũt à cõspectu dñi, quoniã venit iudicare terrã

Vos apostoli, & prædicatores, & prælati psallite, & iubilate in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ prędicationis, &c. Iubilate &
B plangite, & buccinate in cõspectu regis Christi domini qui venit ad inuadendum diabolũ armatum, & moueatur mare huius mũdi, & plenitudo eius. s. omnes insulæ. Et moueatur totus orbis terrarum, & omnes qui habitant in eo. Quod totum impletum est in prædicatione apostolorum. Nam tuba Pauli, & cæterorum apostolorum totum orbem cõcitauit. Vnde non solum insulæ maris, & populi terræ, sed ẽt flumina. i. habitantes in ripis fluminum. s. Nili, & Eufratis, & Gangis, & Tanais plauserunt manu, & ingẽti societate, & simul montes. i. habitantes in montibus Aetiopiæ, & Atlantis, & Caucasi, & Vesevi &c. exultauerunt à conspectu domini quando venit ad iudicandum terram iudicio discretionis, & vocationis, & electionis ad fidem, & non solũ hoc impletum fuit literaliter, sed etiam spiri
C tualiter: nam flumina fontis baptismi plauserunt cũ in Iordane carnẽ Christi tetigerũt, in cuius contactu omnes aquæ virtutẽ regeneratiua receperunt, & montes. i. apostoli, & doctores exultauerũt, cũ altitudinẽ, & ꝓfunditatẽ intelligentiæ diuinorũ misteriorũ acceperunt, & ad culmẽ diuinorũ secretorum cõscenderunt. Sed quia non solũ Christus fuit constitutus iudex discretionis in primo aduentu, sed etiam expectatur iudex vniuersalis in secundo aduentu, ideo sequitur.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, et populos in æquitate.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia. i. secundum legem euangelicam, quã mundo tradidit, quæ præcipit omnem iustitiam, & populos in æquitate, tribuendo vnicuique secũ D dum opera sua. Nam sicut in primo aduentu venit iudicare terram in misericordia, in qua nulla erit iustitia, nec ęq̃tas ex parte nostri: quia non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit: sic in die iudicii iudicabit populos in æquitate in nobis reperta: quia tunc vnusquisque iudicabitur secundum merita propria. Et nota, ꝙ iste ps. cum duobus pręcedentibus recitantur in officio beatæ virginis Mariæ, & bęne merito. Nam ipsa fuit prima, quæ cantauit canticum nouum, & professa est Christũ, & legem euangelicam, & annunciauit Christum in carne, cum cecinit illud canticũ: Magnificat, anima mea dominum, vt patet ibidem. Et etiam quia iste rex, & dominus qui venit in mundum in forma humana, ex ipsa virgine carnem assumpsit. E

PSALMVS. XCVIII.

Dominus regnauit: irascantur populi, qui sedes super Cherubin moueatur terra.

Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos.

Licet nullus titulus præponatur huic ps. tamen credendum est, ꝙ iste psal. est de illis, quos fecit Dauid ad confitendum, & laudandum dominum in templo, & tabernaculo, sicut dictũ est ps. nonagesimo quinto. In quo Dauid duo facit. Nam primò inuitat principaliter Iudæos ad cultum, & obedientiam regis Chri in suo aduẽtu. Secundò adducit exẽplũ antiquorũ patrũ, vt Iudęos magis confirmet i fide. Dicit ergo ad primũ. Dominus regnauit irascãtur populi. i. quãdo dominus Iesus Xp̃s post resurrectionem suam incepit regnare in cœlo, & in terra, tunc omnes popu-
li non solũmodo gentiles, sed Iudæorum irascentur, & mouebuntur, maximè Iudęi qui eum crucifixerunt, qui putabant eum penitùs extinctum, & deletum timebũt, & tremẽt & territicabuntur. Et conuersus ꝓpheta ad Chrm̃ dicit. O Christe, qui sedes super cherubin ad dexteram patris, & adeptus es dominiũ super omnes potestates angelicas: fac vt ad pręędicationem apostolorum moueatur tota terra, & totus populus gentilis. Vnde nota, ꝙ arca domini sedebat super duo cherubin: ad denotandum, ꝙ filius Dei debebat sedere in humanitate. s. super animam, & corpus: & debbebat sedere super duo testamẽta scilicet vetus, & nouum, & super duos populos scilicet gentilem, & iudaicum, & super duas intel

lectuales

A lectuales naturas in cęlo.s.humanā, et angelicā. Et sub tali figura, Deus pręcepit Moysi, vt poneret arcā super duo cherubin, quòd proprie significabat misteriū incarnationis et dominium, et regnum Christi. Vnde Dauid iā inuocat Christum sedentem super duo cherubin. Quasi dicat. O Christe sicut quando arca domini sedentis super duo cherubin ducebatur per desertum, et intrauit totam terram promissionis, tota terra mota est à facie domini: ita in aduentu tuo moueatur à facie tua, qm̄ tu es dn̄s magnus in Siō, et excelsus super oēs pupulos. Ista ꝓphetia fuit cōpleta nō solummodo in prædicatione Christi, qn̄ tota Iudæa, et terra promissionis fuit mota ad prędicationem Christi, et eius miracula, vt patet per totū discursum euangelicū, sed etiam fuit mota tota terra in eius resurrectione: quia terræmotus factus est maguns quā-
B do Christus resurrexit. Et ēt fuit mota tota Hierusalem in die pentecostes: quia prædicatione Petri, et aliorum apostolorū conuersi sunt in illa die quasi quatuor millia, vt patet Act. 2. Et exinde processerunt apostoli ꝑ vniuersum mundum, et commouerunt totam terram, et totum populum gentilem domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Et ideo sequitur.

Confiteātur nomini tuo magno quoniā terribile, et sanctū est: et honor regis indiciū diligit.

Tu parasti directiones: iudicium, & iustitiā in Iacob tu fecisti.

O Christe, cōfiteantur omnes gentiles nomini tuo magno, quod est Iesus. Qm̄ sanctū est: i quo diabolus victus est, & princeps huius mundi eiectus est foras. cui colla subiecerunt oēs reges terræ: in quo tot mirabilia, &
C prodigia facta sunt. Et ideo terribile est contra diabolum, & oēs inimicos, et sanctū est apud fideles. Et ideo quia nomen tuum sanctum est debetur ipsi honor, et latria: et quia terribile est, est timendum, et tremendum: quia tradita est tibi potestas in cælo, et in terra: et iō honor talis regis diligit, et requirit iudiciū, et meretur habere iudiciariā potestatē: quia tu Christe, parasti directiones. i. vias humanas direxisti dando regulas, et leges, et præcepta, et consilia humanæ vitæ directiua in lege euāgelica. Et tu fecisti iudiciū, et iustitiam in Iacob. i. in tota Christiana religione, quæ regnū Iacob dicitur. Nā in lege euāgelica pręcipitur omnis iustitia, et oē iudicium, Iustitia. n. dicit habitū, et iudiciū dicit actū, & effectū iustitiæ. Iustitiam. n. fecisti. cum dixisti in lege euangelica. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos &c. Iudicium aūt fecisti, cum dixisti adulteræ: nec ego te condemnabo, amplius iam noli peccare. Et dixisti Pharisęis: qui sine peccato est vestrum, in eam primum mittat lapidem. Et sic de multis aliis iudiciis quæ fecisti in lege euangelica ad nostram doctrinam. D

Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctū est.

Postquàm superius inuitat omnes ad obedientiam, & recipiendā legē magni regis Xp̄i nunc in hac secunda parte inuitat omnes nationes, principaliter autem Iudæos ad cultū, & latriam. Vnde dicit. O vos Iudæi, quibus Deus dedit legem veterem, et per tot tempora adorastis Deum sedentem super cherubin in tabernaculo, & templo, in quo figuraliter sedebant, exaltate Christū dominū Deū nostrum, & adorate scabellum pedū eius. i. eius humanitatem: quoniam sanctū est. Nā sicut ante sedebat in illa arca super cherubin, nūc sedet filius Dei in illa humanitate quam assumpsit in vnitate suppositi. Et iam sedet ad dexteram patris, et adeptus est regnū vniuersale. Et sic nō solū adoretis eius diuinitatem seorsum, sed ēt ipsius humanitatem, quæ est verbo personaliter coniuncta, quę dicitur scabellum pedum eius. q. d. Adorat eum simul cum humanitate, in qua sedet tanquàm rex in solio vel in scabello: quia talis humanitas est sancta: quia verbo personaliter coniuncto. Nam Christus inquantū homo est caput ecclesiæ, & principium, & fons omnium donorum, & gratiarum, à quo deriuātur in omnia membra sua. et ideo quia talis humanitas fuit instrumentum passionis, per quam Christus meruit pro omnibus, ideo simul cū Dei vnitate debetur ipsi vna adoratio, & vna latria rōne verbi vniti. Et ideo licet videatis ipsum hominē, non dubitetis ipsum adorare, & exaltare quoniam verus Deus est, & est ille idem Deus qui eduxit Israel de ęgypto, & traduxit ipsum ꝑ mare rubrum &c. Itē adorate crucem, quę est scabellū pedum eius, in qua sedit claui affixus, & triūphauit de diabolo. q. d. sicut adoratis ipsum incarnatum, ita adorate eum crucifixum. B E

Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius.

Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos.

A *Custodiebant testimonia eius: & praeceptum quod dedit illis.*

Domine Deus noster tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuisti: & vlciscens in omnes adinuentiones eorum.

Dauid ꝓpheta in hoc loco vult remouere dubiũ à Iudæis: & cõfirmare eos in fide: vt recipiant Christum in aduentu suo: & tribuãt ipsi latriã, & honores diuinos. Nam possent dicere Iudęi: Deus præcepit nobis in lege Deutoro. 6. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: quomodo ergo tu Dauid dicis, ꝙ adoremus, & exaltemus Christũ in suo aduentu? Ad hoc respondet, ꝙ non dubitent. Nã licèt sit homo: tñ ipse est etiam verus Deus incarnatus, & humanatus. Et est illemet Deus, qui locutus est Moisi in mari rubro: & eduxit Israel de Aegipto: quẽ Moises, & Aaron adorauerunt. Et cui Moises, & Aaron, & Samuel sacrificia obtulerũt, & q. dedit legem Moisi in monte Sinai: & qui loquebatur Moisi, & Aarõ de tabernaculo. Et ideo illemet Iesus q. venit in carnẽ; & dedit legẽ euangelicã: est illemet Deus, qui dedit legẽ Moisi: & creauit mundũ: quia Iesus Christus heri, & hodie, & ipse est in sæcula. Et sic est verè adorandus: & timendus. & hoc est qđ dicit hic Dauid. vnde ait. O Iudęi non dubitetis, nec timeatis adorare Christum cum venerit in carnẽ. quia licèt videatis ipsum hominẽ: tñ ipse est verus Deus quem adorauerunt patres vestri in ve. test. Nam Moises, & Aaron in sacerdotibus eius: & Samuel inter eos, qui inuocant, & inuocabant nomen eius, q. d. ꝙ Christus & ille Deus quem Moises, & Aaron, & Samuel inuocauerunt in veteri testamento: & adorauerunt. Nã isti tres cum omnibus aliis sacerdotibus iam inuocabant Christum dominum in tabernaculo: & ipse Christus iam exaudiebat eos de tabernaculo: & iam loquebatur ad Moisen, & Aarõ in colũna nubis. Ad cuius maiorem intelligentiam est aduertendũ sicut dictum est in ꝓlogo, & psal. 8. & 102. & 117. ꝙ Iesus Christ est nomẽ Dei non solum sono literarum: sed etiã realiter. Nam primò in hebræo scribitur eisdem quatuor literis. s. ioth. he. vau. he. quę reddunt hoc nomen iohet sua in hebræo. qđ est Iesus, & saluator latinè. Et sic hoc nomen Iesus est nomẽ Dei Adonai: quod oẽs patriarchę, & prophetę inuocabãt in veteri testamẽto, & expectabãt ad saluandum, vt patet per totum discursum legis, & prophetarũ. Item ibi probatum est qualiter verbum incarnatum est realiter nomen Dei notificans mundo quatuor perfectiones Dei. s. omnipotentiam: & sapientiã, & misericordiã; & iustitiã. Et per consequens Iesus saluator noster est illud nomen Dei quod quatuor literis scribebatur in lege: quod oẽs expectabant vt saluaret eos. Et Moyses, & Aaron, & Samuel offerebant sua sacrificia in signũ fœderis: & sub protestatione Christi futuri inuocãdo ipsum tanquã nomen dñi. Ergo iam inuocabant Iesum Christum, qui est nomen dñi: vt veniret ad saluandum eos: & ad inuocationẽ huius nominis Moises fecit oĩa miracula. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, dicit: Moises, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocabant nomen eius, qđ est Iesus, & qui loquebatur ad eos per desertũ. Nã ille Deus, qui ibat per illam columnã nubis, postea fuit incarnatus in columna humanitatis. Et sicut ducebat illum populum per desertum dirigendo in terram promissionis latens in illa nube, ita postea latens in humanitate direxit populũ Christianum per legẽ euangelicam in patriã cœlestem. Et ideo sequitur, ꝙ illi tres custodiebant testiomnia eius, & præceptũ qđ dedit illis. Ad cuius euidentiã est notandũ, ꝙ ꝓpheta cõueniẽter adducit hos tres sacerdotes, & duces principales ve. test. in testimoniũ, & confirmationẽ latriæ Chri q a maximè fuerunt figura eius. vnde legitur in Exodo, & Leuitico. ꝙ Deus pręcepit Moisi vt fabricaret arcam, & tabernaculum secũdũ exemplar sibi datũ, & dedit ipsi legem sacrificiorũ, & holucaustorũ, & oblationum: in quibus figurabatur passio Christi, & eius latria. Et sic Moises fecit tabernaculũ, & arcã, & promulgauit legẽ tanquã legislator. Sed Aaron tanquã sacerdos obtulit oblationes, & holocausta, & sacrificia. Ideò Christus fuit figuratus in Moise inquantùm frabricauit tabernaculũ. s. ecclesiã, & promulgauit legem: & fuit figuratus in Aarõ inquãtùm seipsum obtulit, vt verùm sacrificium in ara crucis: quia ipse fuit ibi sacerdos, & hostia, & sacrificiũ. Itẽ fuit figuratus in Samuele, inquantũ repudiata sinagoga transtulit sacerdotiũ in ecclesiam, & etiã repudiatis omnibus cerimoniis, et sacrificiis legalibus transtulit veritatẽ illorũ in seipsum: quia omnia, quæ in illis figurabãtur, in Christo sunt cõpleta. Ideo aduenièté veritate omnia illa cessarunt. Et non solum sacerdotium translatũ

est:

D

E

F

A est: sed etiã tota lex vetus in euangelicã: quia translato sacerdotio, necesse fuit vt legis trãslatio fieret. vt dictum est psal. 77. Ideo ꝓpheta Dauid hos tres maximè adduxit in testimonium regni, & sacerdotii, & legis Christi eò ꝙ in spiritu prænouerũt Christum futurum: & iam ipsi sacrificia in figura obtulerunt: tanquã vero Deo, & redemptori, & sub tali fide Christi futuri saluati sunt, vt fuit demonstratum in prologo. Ideo dicit ꝓpheta. O vos Iudæi licèt videatis Christum verum hominẽ nõ dubitetis adorare eum: quoniam Deus, & homo est. Ideo adorate scabellũ pedũ eius. i. humanitatẽ simul cũ verbo: eo modo quo dictũ est. Nã Moises, & Aaron in sacerdotibus eius: Samuel inter eos fuerunt testes eius: quia inuocabant nomen eius omnes tres Christum figurãtes. q. d. ꝙ iam tunc

B inuocabant nomen eius: quia omnia sacrificia, & oblationes offerebant in nomen eius: & illũ desiderabant vt saluatorem, & redemptorem, venturum ad liberãdũ genus humanum. Et ipse iam tunc exaudiebat eos quando in columna nubis loquebatur ad eos. Nam sicut ille Angelus latens in nube ducebat eos, ꝙ defendebat à periculis, & dirigebat eos per viam: & finaliter introduxit eos in terrã promissionis, ita per hoc præuiderũt in spiritu, qualiter Christus incarnatus debebat dirigere genus humanũ per legẽ euangelicam, & introducere in regnũ cęlorum. ergo iam tunc exaudiebat eos in figura, & illi iam custudiebant testimonia eius in figura: & pręceptũ quod dedit illis. Nam licèt corporaliter offerrẽt illa sacrificia: & literaliter obseruarent cerimonias le. ve. tñ mentaliter crede

C bant misteriũ incarnationis, & aduẽtus Christi. & ideo ꝓpheta conuertitur ad Christũ apostrophando, dicens. O Chr̃e dñe Deus noster, tu iam tunc exaudiebas eos. s. totũ populũ in afflictione clamantẽ: qñ de captiuitate eduxisti, & propitius fuisti eis in multis periculis liberãdo, & etiã fuisti vlciscens, & vindicator in oẽs. i. contra oẽs inuentiones, & pc̃tã eorũ eos puniendo, quãdo fuerũt rebelles, & voluerũt retrocedere in Aegiptũ: quia nullus eorum intrauit terram promissionis: nisi Caleph, & Iosue. & sic de cęteris punitionib.

Exaltate dominũ Deũ nostrũ: et adorate ĩ mõte sancto eius, quoniã sanctus dñs Deus noster.

Concludit ergo ꝓpheta, & exortatur, & inuitat omnes ad recipiendum Christum, & legẽ, & cultum eius, dicens. Exaltate, & magnificate Christum dominũ Deũ nostrum in cõfessione laudis: & vt perfectus sit cultus, & latria adorate eũ in monte sancto eius. i. in humanitate assumpta, quæ dr̃ mõs Dei mõs pinguis: & mõs, in quo verbũ Dei habitat per vnionẽ personalẽ: in quo mõte tota superædificatur ecclesia: qui est lapis abscisus à mõte sine manibus. Et etiã adorate eum in monte sancto eius. i. in ecclesia, quæ dicitur mõs sanctus, & mons pinguis, & mons coagulatus: in qua Christus habitat per gratiam in vnitate mistica tanquã caput. vt dictũ est psal. 67. Et adorate eũ in monte sancto eius. i. in sacramẽto altaris. Altare aũt mons dicitur: eò ꝙ altè est eleuatũ, & in ecclesia adoratur. ergo primò Deus siue Christus adoratur in mõte sancto eius. s. in cœlo simul cũ patre, & spiritu sancto, in vna substantia, & essentia. Secundò in humanitate per vnitatem supposi-

E ti. Tertiò in sacramẽto eucaristiæ per vnitatẽ sacramenti. Quartò in tota ecclesia tanquàm rex in atrio, & caput in corpore, & in anima vniuscuiusq; tanquã tabernaculo per gratiã. Et adorate eum in monte sc̃tõ crucis: ad quẽ ascendit ad redimendũ nos. Vnũquodq; ergo istorũ dicitur mõs, in quo Chr̃s inhabitet. Qm̃ in vnoquoq; istorũ est Christus sanctus dñs Deus noster. ideo debetur ipsi latria.

PSALMVS. XCIX.

IVbilate Deo omnis terra: seruite domino in lætitia.

Introite in conspectu eius: in exultatione.

Titulus, psal. Dauid ad confitendũ siue ad laudandũ dñm. Ex isto titulo apparet, ꝙ iste psal. est de illis quos fecit Dauid appropriatos ad laudãdum, & confitẽdum. vt patet I I. Paraly. 7. ca. in quo psalmo inuitabat Dauid

F illũ statum ecclesię ad sacrificia figuralia, & hostias, & ablationes, vnde tunc cantabatur psal. iste in oblatione hostiæ pacificæ in figura Christi futuri. quia ĩ ara crucis semel erat offerendus: & per sanguinẽ suũ nos erat Deo patri pacificaturus, & recõciliaturus. ad Colo. I. De cuius hostię pacificæ oblatione habetur Leui. 7. Vnde quia Christus semel se obtulit Deo patri tanquàm hostiæ pacificã: iõ ex eius præcepto in memoriam illius nos quotidie eandẽ hostiã in ecclesia sacramentaliter, & realiter offerimus cum eucaristiã celebramus. Hoc ergo prę uidens in spũ dicit in hoc psal. Iubilate Deo omnis terra. i. tota ecclesia ex Iudæis, & gentilibus nõ solũ in Hierusalem: sed in omnibus terris. per totũ orbẽ congregata.

A congregata. Et seruite domino Iesu Christo in lætitia.i.cultum latriæ ei cũ iubilo laudis & letitia cordis, & deuotione exhibete, & prę bete: quia latria est quædã seruitus cũ iubilo & deuotione cordis: quę soli Deo debetur. Sed qa talis latria siue sacrificiũ nõ debet fieri, nisi in ecclesia Deo deputata: iõ ait. Introite in conspectu eius in exultatione.i.introite in ecclesiã: vbi est, & cõtemplatur Deus: & habitat tanq̃ in ꝓprio tabernaculo sibi ad sacrificiũ deputato: & hoc facere in exultatione, & animi deuotione. Sed qa tale sacrificiũ non solũ fit in tẽplo materiali: sed ẽt in tẽplo Dei spirituali, quæ est cõscientia nr̃a: in qua offerimus sacrificium laudis, & vota nostra.s. spiritũ contribulatũ, & cor cõtritũ, & humiliatum. Iõ non solũ præcepit nos introire in tẽplũ materiale: sed etiã in spũale.s. vt recolligamus nos in cõscientia nostra: & ibi offeramus orõnes, & nostra vota: vt patet Matt. 6.

B Tu aũt cũ oraueris intra in cubiculum tuuũ.

Scitote quoniam dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.

Populus eius, & oues pascuæ eius: introite portas eius in cõfessione: atria eius in hymnis: confitemini illi.

In hac secunda parte reddit causam quare debemus latriam Christo exhibere. Vnde est aduertendũ, ꝙ latria est seruitus, & cultus soli Deo debitus ratione summi dñi, & bonitatis, & potestatis. Et ideo fit triplici honore, s. oblatione, rõne summi dñi, & ꝓstratione, rõne summæ potestatis: quia ex nihilo nos creauit, & confessione laudis, ratione summę bonitatis, & propter beneficia recepta. Et iõ omnia illa tria ex parte Christi explicat hic.

C qa est Deus creator, & dñs, & benefactor: qa redẽptor: ideo tria debemus ipsi exhibere in vera latria.s. adorationẽ, laudẽ, & oblationẽ. Dicit ergo. Bene debetis seruire Christo in lætitia latria seruitute. Qm̃ scitote qm̃ ipse est verus Deus: licẽt appareat in humanitate: ideo habet vniuersale dñium, & ipse fecit, & creauit nos. Et nos ipsi non creauimus, nec fecimus nos ipsos. Ex quo patet ꝙ in Christo est summa potestas, ideo debetur ei adoratio. Ideo subdit. O vos fideles qui estis populus eius per redemptionem, & spiritualẽ electionem: & cepistis caracterem baptismi, & configurationis eius: & qui estis oues pascuæ eius per pascua ecclesiasticorum sacramentorum. Ex quo apparẽt beneficia vobis exhibita: ideo tenemini ipsi exhibere laudes, & oblationes cũ ad oratione vt fit perfecta latria.

D Introite ergo portas eius exteriores: sed vsq; in atria eius.s. vsque ad penetralia conscientiæ vestræ. Nã qui offert Deo apparenter sine deuotione, & ad portas manet. Sed qui offert cum summa deuotione, & cõtritione, & mũditia: ille talis intrat in atria, quia offert sacrificium in spiritu humiliato, & in animo contrito. Ideo sequitur: in hymnis, & cãticis laudis confitemini illi confitendo beneficia vobis exhibita. s. incarnationis passionis, & resurrectionis &c. Ideo sequitur.

Laudate nomen eius quoniam suauis est dominus: in æternũ misericordia eius: & vsque in generatione, & generationem veritas eius.

Laudate nomen eius, quod est saluator.i. narrate omnia beneficia nostræ redemptionis, & salutis: & gratias agite ꝓ beneficiis receptis. Qm̃ dñs Iesus suauis est. Nã sicut fuit benignus ad patiẽdum pro vobis: ita est misericors ad parcendũ peccatoribus. Ideo sequitur. Qm̃ in æternũ misericordia eius: & nunq̃ deficiet, nec obliuiscetur misereri semper, & parcere. & vsq; in generatione, & generationẽ erit veritas eius. Nã ille, qui dixit Petro: non dico tibi vt dimittas peccatori septies, sed septuagesies septies: & ille qui dicit. Venite ad me oẽs qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiã vos: nunq̃ mẽtietur: sed semper promissa sua seruabit: & nunquã deficiet à promisso: Ideo vsq; in generatione, & generationem erit veritas eius: & lex eius euangelica, quæ est veritas eius, nunquã mentietur: sed semper erit vera: & sacramẽta eius ecclsiastica nunq̃ pdẽt virtutẽ, dũ ĩ hoc mũdo erũt gñratione. ergo in æternũ erit mia eius.

PSALMVS. C. F

MIsericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Psallam, & intelligentiam in via immaculata: quando venies ad me.

Titulus, Psalmus Dauid Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit istũ psalmũ. De materia autẽ huius psalmi dicũt cõiter hebræi, ꝙ postquã Dauid fuit vnctus in regẽ super totum Israel voluit ordinare domũ suã & regnũ, & disposuit eã quadruplici ordine. Primò ordinauit ea quæ pertinẽt ad cultũ diuinum. Et sic tendit tabernaculũ iuxta domũ suam: & ampliauit cultũ diuinum: & ordinauit centũ cantores, & sacerdotes. vt patet 11. Regũ. 7. Secundò ordinauit domũ suam quò ad personam propriã, qa se custodiuit à vitiis inquãtũ potuit

A tuit. Tertiò ordinauit ministros suos: & sic exterminauit, & eliminauit omnes vitiosos, & prauos de domo, & societate sua Bonos vero, & virtuosos adunauit, & complexus est secum, & prępositit in ministerio domus suæ. Quartò autem quantum ad criminosos omnes interfecit, & puniuit: licèt aliquos permiserit viuere ne moueret seditionem, sicut patet de Ioab. Sed in fine vitæ suę cum vidit iā regnum suum firmum, & stabilitum: pręcepit Salomoni, vt Ioab interficeret: & cęteros criminosos. Et sic communiter hebręi exponunt literaliter istum psalmū de quadruplici ordinatione, & dispositione domus Dauid. Vnde de ordinatione eorum quæ pertinent ad cultum diuinum dicitur. Misericordiam & iudiciū cantabo tibi dñe &c. De dispositione autem personæ ipsius Dauid dr. Perambu

B labam in innocētia cordis mei &c. De expulsione prauorum dicitur. Non proponebā ante oculos meos rem iniustam. Et hoc per quatuor versus Et de acceptione bonorum ministrorum dicitur: Oculi mei ad fideles terræ &c. De punitione vero criminosorū dicitur. In matutino &c. Sed licèt ista expositio literalis aliqualiter videatur conueniens, literæ & apparenter possit applicari: tamen nō fuit ista prima intentio, & finalis ipsius ,pphetæ. Primò quia si sic præcisè iste psalmus exponatur, & intelligatur, non videť pertinere ad sacrā scripturā: nec includeret aliquod sacramentum de Christo & ecclesia. Secūdò, ꝙ ea quę dicunť in principio, & in fine huius psal. non videnť pertinere ad ipsū Dauid: nec ad dispositionem materialem, & temporalē domus suæ. Nam primò dicit: miam, & iudiciū cantabo. modo clarum est, ꝙ ipse nullā mise

C ricordiam suam cantat hic: nec misericordia Dauid nec alicuius alterius sancti mereť cantari in sacra scriptura nec in tēplo, sed solius Dei cui soli conuenit misereri semꝑ, & parcere. Secundò ꝑꝑ hoc quod dicitur in fine. in matutino interficiebā omnes peccatores terræ: quia pertinet ad diem iudicii: vt patebit. Quia Dauid nunq̄ interfecit omnes peccatores terrę. Et ideo dicendum, quòd Dauid nō solum fabricauit tabernaculū, & disposuit in eo cultum diuinum: & similiter statuit ędificare templum secundum exempla sibi traditum: & disposuit ordinem cantorum, & sacerdotum, & fecit psalmos appropriatos ad laudem Dei in quibus prædicabantur omnia misteria Christi, & ecclesię, sed etiam or-

dinauit in eo sanctas ordinationes, prout si- D gnificabant ecclesiam Christi. In qua etiam præuidit dispositionem totius legis euangelicę. Et ideo in hoc psalmo cantat dispositionem legis euangelicæ: quæ per Christum erat danda. Quę quidem lex euangelica ordinat totam domum. i ecclesiā Christi: & dirigit eam in suum finē vltimatū. Ad cuius euidentiam est notādū, ꝙ totus discursus legis Christi consistit in duobus, scilicet in misericordia, & iudicio. Nā misericordia regnat ab ascensione Christi vsque ad finem mūdi; quia Christus iudicat per miam oēs pænitētes. Sed in fine iudicabit secundum iustitiam nostram. & ideo tunc iam non erit tēpus misericordiæ, sed iudicii. Et sic se habet i discursu vitæ cuiuslibet. Nā tota vita hominis dicitur tēpus misericordiæ. eò ꝙ habet locū pęnitentię: Ideo iudicatur per misericordiam: sed E in morte. i. post mortem iam nō est locus misericordiæ: sed iudicii: ideo iudicatur vnusquisq; secundum iustitiam suam. Sed quia in prauis non inuenietur iustitia: sed iniustitia, quia sine pœnitentia mortui sunt: ideo secundum illam iudicabuntur. Ideo dicit ,ppheta psal. 142. Exaudi me ī tua iustitia: nō in mea quia nulla est. Ideo sequitur. Et non intres in iudicium cum seruo tuo &c. Vnde in hoc sæculo Deus iudicat nos secundum iustitiam suam, quæ idem est quod misericordia: sed post mortem, & in iudicio iudicabit secundū iustitiam vniuscuiusque: sed nullus habet iustitiam de se nisi per misericordiam adeptus fuerit eā, & ex gratia: Ideo praui condemnabuntur, scilicet impænitentes. Et ideo distinguitur duplex iudicium. s. iudiciū discretionis: in quo Deus. s. Christus discernit bonos à malis per gratiam, & merita, & hoc iudicat F per miam. Nā pœnitentibus continuè indulget, & peccatores expectat ad pœnitentiam. Secundum est iudiciū examinationis: in quo Deus segregat bonos à malis per pœnam, & pręmium: in quo iudicat Chrs secundū iustitiam inuentam in homine. Primū iudiciū durabit vsque ad finem mundi in ecclesia, & durat in vnoquoq; per totum tempus vitę suæ. Secundum iudicium erit post finem mūdi in nouissimo die generale oibus. Et est vnicuiq; in fine huius vitæ. Ad primum iudicium veniet Christus in primo aduentu. Ad secundū iudiciū veniet in secundo cum potestate magna, & maiestate. & qa de isto duplici aduētu fit mētio in sacra scriptura. iō est valde aduertendum

A tendum, de quo istorum duorũ loquitur scriptura. Cum ergo lex euangelica sit regula, & dispositio totius vitæ nostræ, vt nos bonos efficiat, & Deo caros, & acceptos ad vitam æternam: in quatuor ergo consistit. Primò præcipit diuinum cultum. cum dicit. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. & præcipit oẽs articulos fidei, cũ dicit. Si creditis in Deum: in me credite. Et sic præcipit spem, fidẽ, & caritatẽ, & latriã, & hoc quò ad Deum. Secundò præcipit oẽm innocentiam, & iustitiã, & puritatẽ. cum dicit. Beati mũdo corde. Tertiò prohibet omne vitiũ: & separat prauos à iustis in meritis: cũ dicit. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Matth. 7. Quartò minatur perpetuam pœnam obstinatis in iudicio: cum dicit. Ite male dicti in ignem æternũ. Et ista quatuor contiB net lex euangelica: quæ docet quid agẽdum: quid credendũ. quid petendũ: & quid fugiendum. Dauid ergo in persona Christi prædicit in hoc psalmo, totã dispositionẽ legis, & domus ecclesię. Vnde quatuor facit. Primò dicit ea, quæ pertinent ad cultũ diuinũ. Secũdò ea, quæ pertinent ad perfectionẽ hominis in se. Tertiò ea quę pertinent ad alterũ in conuiuendo. Quartò cõminatur finale iudiciũ ad pœnã pręuaricatorum legis. 2. ibi. Perambulabã. 3. ibi Non proponebã. 4. ibi. In matutino inter. Sed quia tota lex consistit in obseruantia, & præmio eius: ideo reducitur ad misericordiam in hac vita, & ad iudicium in alia, ideo principaliter intẽdit hoc cantare, & narrare hic ꝓpheta. & non solum in persona sui incipit narrare: sed etiam in persona Christi. Quantùm ergo ad primum dicit Dauid C in ꝑsona sui tanquàm ꝓpheta, & in persona Christi tanquàm legislator. misericordiã, & iudicium cantabo tibi domine. i. in hoc psalmo cantabo totum tẽpus misericordiæ à prædicatione Christi vsque in finem mundi: in quo misericordia est, & locus pœnitentiæ, & misericordię: in quo lex euangelica disposuit hominem ad gratiam, & meritum per bona opera. Primò erga Deũ per diuinum cultũ. Secundò erga hominem seipsum in puritate, & innocentia conseruando. Tertiò erga proximum iustè cum eo conuiuendo: quia hoc est viuere secundum miam Dei: & in tali vita mia Dei habet locũ. Et ẽt cantabo iudiciũ tibi dñe. i. finale iudicium non solũ totius mũdi, sed etiam vniuscuiusque hominis in fine vitæ suæ. & dicit propheta: quam quidẽ misericordiam, & iudicium psallam operando, & D prædicando, & intelligam discernendo quando venies ad me: primo in carnem. secũdò ad iudicium. Nam in primo aduentu quando venies ad iudiciũ misericordiæ discretionis dabis nobis intelligentiam legis: vt secundùm legem euangelicam operemur. Nam psallere est. 10. ꝑcepta obseruare: & operari secũdùm ea. Et non solùm intelligam in primo aduẽtu legem ad operandum: sed in secundo aduentu intelligam præmiũ, & iudicium vnicuiq; iuxta merita, tributum. Nam in primo aduẽtu venit ad dandum misericordiam, & legẽ, & regimen vitæ. In secundo vero veniet ad tribuendũ præmiũ secundũ merita vnicuiq;: & in his tribus, scilicet cantare psallere, & intelligere, potest intelligi totus cultus diuinus Deo debitus, qui consistit in confessione laudis, & deuotione, & sacrificio, & oblatione spi E rituali: ex spiritu contribulato: & corde cõtrito, & humiliato. Et ideo dicit In via immaculata. q. d. Ego cantabo misericordiam: quãdo tu Christe venies ad me in primo aduentu in via immaculata, & in lege euangelica. Et cantabo iudicium in secundo aduentu.

Perambulabam in innocentia cordis mei: in medio domus meæ.

Non proponebam ante oculos meos rem iniustam: facientes præuaricationes odiui.

Hic narrat ea, quæ ꝑcipit lex homini: quò ad seipsum. Et loquitur hic Dauid in ꝑsona Christi qui cœpit facere, & docere: cuius vita fuit nobis lex, & doctrina. Et dicit. Perãbulabam in innocentia cordis mei: in medio domus meæ. ideo sicut ego duxi totam vitam meam cum innocentia, & puritate nõ solùm operis: sed etiam cordis, & seruaui me ab omni peccato, & iniustitia in medio domus meę, F quæ est ecclesia, et in medio discipulorũ meorum: ita præcipio in lege euãgelica omnibus fidelibus Christianis: vt perambulent in ecclesia, et vita huius mũdi in puritate, innocẽtia, iustitia, et munditia: non solũ operis: sed etiã cordis: quia lex euangelica nõ solum iustificat opera, sed corda, et affectum. vt patet Mat. 5. Nam tota iustificatio hominis stat in innocentia cordis, et affectu caritatis principaliter: et ex consequenti in affectu. Vnde sequitur. Non proponebã ante oculos meos rẽ iniustam. i. nũquàm rem iniustam agere proposui: nec ex consequenti egi, imo facientes ꝑuaricationes. i. opera prauorũ odiui: homines autem præuaricãtes perfecto odio: quia

eorum

A eorum conuersionem extincto in eis peccato desideraui. Et sic non adhesit mihi cor prauum: sed innocens, & rectum.

Non adhaesit mihi cor prauum: declinatum à me malignum non cognoscebam.

Detrahentem secrete proximo suo hunc persequebar.

Superbo oculo & insatiabili corde: cum hoc non edebam.

Ponitur tertia pars legis euãgelicæ, quę ptinet a cõuersationem proximi. Vnde est aduertẽdum secundum Aristotelem. 5. Æthicorum, ꝙ hęc differẽtia est inter iustitiã, & alias particulares virtutes Nã oẽs aliæ virtutes faciunt hominem perfectũ, & bonũ virũ: eò ꝙ sunt hominis ad seipsum. Sed iustitia est ad alterum, vt in distributionibus, & commutationibus, & conuiuitur cum aliis, & sic pręcipit omnem actum iustitiæ erga proximum, & B prohibet omnem iniustitiam, & iniuriã proximi, & hoc præcepit lex euangelica. Et quia primò incepit Iesus facere, & docere: iõ ait. Non adhæsit mihi cor prauum: idest nolui in societate mea hominem habentem cor prauum, & iniustum. Sad contra: quia Chrs habuit Iudam hominem prauum in societate sua. Ad hoc respondetur, ꝙ licet fuerit Iudas in societate corporali Chri: tamen nõ in spirituali: quia licet corporaliter esset prope tamen non spiritualiter: imo erat longè: quia nõ erat Chro carus et acceptus licet permitteret eum in societate manere, vt mysteriũ passionis impleretur. Iõ sequitur. Declinantem a me. i. hominem malignum declinantem à voluntate mea, & lege, & doctria hũc nõ cognescebã cognitione approbationis: cũ tales habeã reprobatos Quia maledicti, qui C declinant à mandatis tuis. Item ego persequebar detrahentem proximo suo in secreto, & absentia: nec ego debebam cum oculo superbo, & insatiabili. cũ homine superbo, & auaro. Octo ergo conditiones excludit Christus à societate sua. i. ab hæreditate, & gratia, & merito, & gloria. s. iniustos, præuaricatores legis, prauos corde. s. malitiosos. vel hypocritas. & rebelles à voluntate Christi, & detractores proximorum, & superbos, & auaros.

Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum: ambulans in via maculata hic mihi ministrabat.

Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

D Ex opposito diligit fideles, & immaculatos & mundos, & puros: quia omne simile diligit simile: quia pares cum paribus facillime coniunguntur. Cum ergo Christus sit iustus, & innocens, & purus, vt dictum est: ergo diligit iustos, & puros, & hanc puritatẽ, & caritatẽ, & fidelitatem docet in lege euangelica exemplo, & doctrina. Ideo dicit: oculi mei, scilicet oculi caritatis, & acceptionis semper sunt propinqui ad fideles terrę, vt tales redeãt me cum in regno, & mensa mea: & ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. quasi dicat, ille est vere minister, & discipulus, & seruus meus, q ambulati via immaculata, & pura: quia superbus, & qui facit superbiã non habitabit in medio domus meæ, scilicet huius ecclesiæ per gratiam, nec alterius per gloriam. Hoc idem habetur psalmo. 14. per totum, scilicet Domine quis habitabit in tabernaculo &c. Qui ingreditr sine macula, & operatur iustitiam &c. per totum: quia ille psalmus est similis isti. hoc idem patet per totum E discursum euangelicum. Ideo dicit Christus. Ioan. 12. Qui mihi ministrat me sequatur.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ: vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

Postquàm descripsit dispositionem legis euangelicæ per totum discursum huius vitæ, quæ iudicat per misericordiam: hic describit statum finis ipsius legis, quæ iudicat per iustitiam. ideo dicitur status iudicii, sicut primus status dicitur status mię. Sicut prius promisit cantare misericordiam, & iudiciũ, postquàm cantauit misericordiam, nunc cantat & prædicit iudicium, & dicit in matutino, idest in die iudicii qui dicitur matutinum, eò ꝙ oia erunt manifesta, quæ hic fuerunt occulta. Et F iõ quo ad hoc totus discursus huius vitæ dicitur nox; eo ꝙ corda hominum sũt occulta, & hypocritæ, & hæretici ignoti habitant inter fideles, & iustos, & non cognoscũtur. Sed illa die omnia scelera eorum erunt manifesta in lumine claritatis Christi, ideo dicit In matutino interficiebam. i. interficiã oẽs peccatores terrę. i. terrenos, & obstinatos. Interficiã dico morte perpetua, & spirituali, realiter vt disperderem, & disperdam omnes operantes iniquitatem de ciuitate Dei cęlesti: cum dicam. Discedite à me, & ite maledicti in ignẽ æternum &c. Totus ergo iste psalmus potest exponi de Dauid literaliter, qualiter disposuit domum suam, ꝙ regnum postquàm fuit

genera

A stigiũ in carne: Sed post baptismũ portamus imaginẽ Christi in anima, licèt maneat vestigium primi Adã in carne. Adam ergo qui ante lapsum erat felix, & diues in paradiso voluptatis: factus est infelix, & pauper ꝑ exiliũ: & expoliatus diuitiis ante collatis. & factus est anxius, & tribulatus ex plagis sibi impositis: Et sic mansit pauper, & anxiatus. Sed quia qñ eiectus est à paradiso fuit sibi promissum, ꝙ de sua posteritate nasceretur vnus alius secundus Adã cęlestis:. qui reuelaret, & liberaret ipsum, & totã suã posteritatẽ a miseria ipsi ex peccato inflicta: & renouaret ipsam, & impingeret aliã imaginem felicitatis per quam efficeretur cœlestis: Hinc est ꝙ primus Adã pauper, & anxius semper cũ sua tota posteritate expectauit, & desiderauit istum secundũ Adã cęlestem, vt ipsum redimeret,
B & liberaret. vt ait Augustinus in libro. Cur Deus homo, & de hoc est totus iste psalmus. & multi alii. Nã considerans Dauid totũ statũ primi Adam, & omniũ portãtiũ eius imaginẽ; quod erat totũ genus humanũ (Nã sicut Christus est vnum corpus cũ omnibus Christianis portantibus imaginẽ: & dicitur vnum corpus misticum, & vnus Christus misticus cuius Iesus est caput: ita totum genus humanum inquantũ portat imaginẽ primi Adam dicebatur vnus Adam plagatus, cuius caput est Adam: in quo omnes peccauerunt) Ideo in scriptura loquitur in persona omnium mẽbrorum, & filiorum suorum ab eo per libidinosam generationem descendentiũ, & cõqueritur, & petit veniam, & inuocat Christum. Et ideo est aduertẽdum in psalmis huiusmodi misterium. Nam sicut Christus multotiẽs
C loquitur in persona suorũ membrorũ: ita Adã loquitur in persona sui, & omniũ filiorum suorũ, & sic est intelligendus psal. 37. & iste psãl. præsens. Nã Dauid introducit Adam loquentẽ, & conquerentẽ de infortunio, & infelicitate, petentem veniam, quærentẽ restitui. Ideo dicitur in hoc titulo. Oratio pauperis Adam supple, cum anxiaretur ante aduẽtum Christi existens in miseria. Qui cupiens redimi per Christũ, & liberari à sua paupertate, & anxietate effudit precẽ suam ad Christũ dicens. Domine exaudi &c. Tria ergo facit iste pauper in hoc psal. Primò præmittit suã orationem, & deprecationẽ. Secundò exponit, & deflet suũ infortuniũ, & miseriã quã consecutus est. Tertiò prædicit suã securã liberationẽ ꝑ Christum: & petit futurã redẽptionẽ. Secũdum ibi. Quia defecerunt. Tertium ibi. Tu autem D domine in. Quantùm ergo ad primum dicit iste pauper anxiatus, & tot miseriis septus. O domine Iesu Christe venture: exaudi orationem meam, quã semper effudi cum omnibus filiis meis postquã fui expoliatus, & eiectus de paradiso. Et clamor meus: & omnium filiorum meorum patriarcarum, & ꝓphetarum clamantium in hoc limbo, & expectantium aduentum tuum. vt liberes nos: iste inquam clamor veniat ad te: & ad aures misericordiæ tuæ: & veni ad liberãndum nos de isto lacu. Nam hucusque omnes clamarunt ad te. Nam Abraam desiderauit videre diem tuum, & Isaac, & Iacob cum dicit. Non auferetur &c. & Anna, & Samuel, & Daniel, & Dauid, & Esaias cum dicit, Vtinam dirumperes cœlos, & descẽderes &c Iste ergo clamor omnium nostrum, qui est clamor meus: quia propter peccatum meum, veniat ad te. Et ro- E go ne auertas faciem tuam à me differendo aduentum tuum: quia in quacunque die tribulor: & per totum tempus sum in continua tribulatione, & pœna, & miseria in corpore, & anima, & vbique per totum orbem. Et sicut in quacunque die, & continuè tribulor: ita continuè oro, & inuoco: ergo in quacunque die inuocauero inclina ad me aurem tuam, & velociter exaudi mè: & veni in carnem ad liberandum me.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei: et ossa mea sicut cremium aruerunt.

Hæc est secunda pars: in qua iste pauper anxius expoliatus percussus: & plagatus à diabolo, vt moueat Christum saluatorẽ ad veniendum, & properandum aduentum suũ, & liberãdum ipsum: detegit, & ostendit ipsi, F & narrat totum infortunium suum, & miserias suas omnes, quæ sibi ex peccato sunt inflictè intrinsecus, & extrinsecus, tàm corporales, quã spirituales. Vnde etiã dicitur pauper inquantũ fuit expoliatus omnibus bonis gratuitis: & dicitur anxius ratione pœnarum, & tribulationum quibus est afflictus. Deflet ergo Adam hic suam paupertatem, & anxietatem. Primò quia perdidit immortalitatem: & factus est de necessitate mortalis. Ideo dicit. Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Secundò, quia deditus, & expositus est diuersis infirmitatibus corporalibus. ideo subdit. Et ossa mea sicut cremium aruerũt. Tertiò, quia percussus est in appetitu: & fomite cõcupiscẽtiæ. ideo dicit. Percussus sum. Quartò debilitatus

A litatus est in omnibus potentiis animæ cognitionis, & naturalibus. ideo subdit. Vt fœnum arui. Quintò subiectus est laboribus ad acquirendum victum. ideo subdit. A voce gemitus. Sextò fuit expulsus à paradiso, & relegatus, & exul in hac valle miseriæ. ideo subdit. Similis factus sum pellicano. Septimò fuit traditus persecutionibus diuersorum hominum. ideo subdit. Tota die exprobrabant mihi &c. Octauò (quòd fuit infelicissimū,) de alta felicitate deiecit ipsum in infimam miseriam. ideo subdit. Quia eleuans allisisti me. Quia quantò altius eleuauerat Deus eum per gratiam, tantò maiori lapsu allisus decidit. ideo subdit. ꝙ sicut dies per præsentiam solis erat clara, & per absentiam vertitur in vmbram: ita Adam fuit in gloria, & felicitate dum Deus fuit ipsi præsens, sed pulsus à facie Dei declinauit in vmbram miserię. Et sicut
B fœnum viret, & crescit in vere, & æstate in præsentia solis, sed in autumno, & hyeme aret, & desiccatur per elongationem solis: ita Adam aruit à viriditate prosperitatis, & felicitatis per absentiam Dei. Sed oportet quòd omnia ista per singula declarentur. Primò ergo iste hō mysticus deflet immortalitatē quā perdidit: & mortalitatē in quā incidit: dicēs. Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Quasi dicat. O Christe veni, & libera me ab hac mortalitate, & redde mihi immorlalitatē, quam perdidi. Nā ego fui creatus immortalis: quia poteram non mori. Sed ex peccato taliter factus sum mortalis, ꝙ habeo necessitatem moriendi. Et sic dies mei sicut fumus successiuè defecerunt. Nam sicut fumus tantum durat, quantùm durat lignum combustibile, sed cō sumpto ligno per ignē deficit fumus, & eua-
C nescit: ita vita, & dies hominis deficiunt paulatim, consumpto corpore per mortem, & exausto humido radicali. Et hæc est prima miseria, in quam incidi per peccatum. Secunda miseria in quam incidi fuit: quia subiectus sui infinitis infirmitatibus, & ęgritudinibus: quia omnia ossa mea sicut cremium aruerūt. Nam sicut cremium carnis dum frigitur in patella vel assatur ad ignem continuè perdit humidum naturale, & sic aret, ita homo cōtinue per calorē extraneum, & intraneum præter naturā perdit humidum radicale, & alterantur eius humores. Et sic incidit in diuersas infirmitates, & arescit vsq; ad mortē.

Percussus sum vt fœnum & aruit cor meū, quia oblitus sum comedere panem meum.

A voce gemit' mei: adhæsit os meū carni meæ. D

Hic ponit tertium damnū. Quia percussus est in sensualitate veneno concupiscentiæ: in tantùm, ꝙ potentiæ fuerunt vulneratæ, & debilitatæ, & pronæ ad cadendum: non sufficiētes resistere malo: nec agere bonū. Et sic claudicat liberum arbitrium. Sicut fœnum percussum nimio ardore solis, & sectum à radice aret: ita homo erectus à gratia, & perdita originali iustitia aruit perdens vigorem gratiæ. Ideo ait. Percussus sum ex Dei sententia: sicut percutitur fœnum quando falce secatur à prato. ideo aruit cor meum. Et dat causam quare, & vnde hoc dānum, & dicit. Quia oblitus sum comedere. q.d. Quia transgressus sum præceptū dñi Nam Deus assignauit omnes arbores in panem, & cibum ad sustentandum vitam: dicens. De omni ligno, quod est in paradiso, comedes præterquam de arbore scientiæ boni, & mali, quia quā hora comede- B
ris &c. Sed ego contemnens præceptum dñi, oblitus sum comedere panem meum. i. cibū mihi licitum, & assignatum, & comedi illicitum, & vetitum. ideo ex sententia domini venerūt mihi omnia prædicta mala. Nam illicò audiui vocem Dei dicentis. Adam vbi es? & audiui sententiam à Deo mihi datam dicēte. Quia audisti vocem vxoris tuę, ideo maledicta terra in opere tuo. tribulos, & spinas germinabit tibi: & in sudore &c. Et ista sententia fuit vox gemitus. & fletus: & infortunii, & pœnæ meæ. Et sic illicò ex ista voce gemitus mei, quæ fuit diuina sententia, adhæsit os meum carni meæ: ex infirmitatibus, & aduersitatibus, &c.

Similis factus sum pelicano solitudinis: & factus sum sicut nicticorax in domicilio.

Quartum damnum fuit exilium ab illa pa- F
radiso deliciarum in hac valle lacrimarum. Nam ego qui ibi eram in societate, & colloquio, & familiaritate angelorū, expulsus sū inter bestias perdendo locum mihi debitum ex gratia. Et sic fui factus similis pelicano solitudinis vagans per desertum. Nam sicut pelicanus fugit societates hominum: ita ego societatem angelorum propter peccatū meū: Et etiam factus sum in hoc exilio, sicut nicticorax in domicilio. Litera Hiero. habet: Factus sum quasi bubo solitudinū. Nicticorax autem grece interpretatur coruus nocturnus siue noctua latinè. noctua: n. nō valēs sustinere lumē solis sed absconditur in foraminibus murorū in die, & quærit victum. Ita ego non

A valens videre lumen veritatis fugio lumē solis & ois v ...tatis, & gradior in nocte, & in tenebris pctõrum: semper fugiēdo lumē, & eligendo ignorantiā, & oē malū, iudicando bonū malū, & malum bonū ex mala inclinatione, & ignorantia pp peccatum, quia non solū sum percussus in potētiis cognitiuis, sed ēt in appetitiuis. Itē si noctua exit à domicilio in die, tunc oēs passeres congregati conantur ipsi eruere oculos. Ita dum homo exit in lucem: vt aliquid boni agat, omnes diaboli cōgregantur ad tentandum eum: & auferendū ipsi lumen fidei, & caritatis: vt patet Mat. 12. quia tūc assumit septē alios spiritus nequiores se &c. Et ideo ait hic ppheta. Factus sum sicut nicticorax. contra quem omnes aues insurgunt: ita contra me omnes tētationes diaboli &c. Pelicanus est auis in solitudine ægypti latitans, quæ proprios filios interficit. Sed

B merore ducta, & mutata, proprio rostro trahit sanguinē à pectore, & latere suo, & effundit sup filios. Et sic resuscitat, & viuificat eos. Ita Adam propter peccatū interfecit omnes posteros suos. Sed secundus Adam qui est Christus, assumpta humanitate proprio sanguine omnes viuificauit. Ideo Dauid in persona ipsius primi Adam dicit. Similis factus sum pelicano occidendo omnes filios meos, quia sententia mortis per me transiuit in omnes. Et factus sum sicut nicticorax in domicilio: odiens, & fugiēs lucem, quem semper dęmones persequuntur, & obscurāt in tenebris peccatorum & ignorantiæ.

Vigilaui: & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

C Hic ponit sextū dānum, qui est continuus labor in sudore vultus pp victum acquirendū, quia oportet vt homo sit in continua vigilia, & motu sicut passer solitarius qui habitat in tecto. i. in tegulis domorū, sub quo conficit nidum, & semper quærit escam pro se, & pro filiis cum periculo. Ita ego semper vigilaui quærendo victum pro me, & filiis meis: cum potuissem esse immunis à solitudine tali: si non peccassem: quia terra liberè, & absque labore ferebam mihi cibum, & victum. Nūc autem in sudore vescor pane.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei: et qui laudabant me, aduersum me iurabant.

Quia cinerem tanquàm panem manducabā: & potum meum cum fletu miscebam.

A facie iræ indignationis tuæ: quia eleuans allisisti me.

D Ponit septimū dānum, quę est cōtinua persecutio ab extraneis, & alienis hoibus & proximis. Nā semper homo patitur persecutiones, & æmulationes, & inuidiā, & exprobrationes occultas, & manifestas ab amicis fictis Iō dicit de inimicis. Tota die. i. semper exprobrabant mihi inimici mei opprobria inferendo. Et amici mei ficti qui in psentia laudabāt me postea i absentia aduersum me iurabāt. i. cōiurabant falsa inponēdo, & dāna procurādo. Quia cinerē. Hic ponit octauum defectū: quia semper hō est in cōtinuo dolore: cui veniunt vndiq; aduersitates aut infirmitates: in tantùm ꝙ continuus dolor nō sinit esse felicem. Et sic nec in vigilia: nec in prandio quis pōt esse sine fletu & mœrore. iō ait: quia cinerem. i. amaritudinē tanq̄ panē manducabā, & potū &c. i. amaritudo erat mihi cibus, & fle-

E tus mihi potus à facie iræ tuæ. i. à facie punitionis q̄ est effectus iræ, & indignationis tuæ: dum considero irā tuā cōtra me, quia eleuās allisisti me: quia quantū me in dignitatē eleuasti, & extulisti in illa felicitate paradisi: tm̄ postea me allisisti dum à paradiso expulisti, quia quantò fuit altior ascensus, tātò fuit grauior lapsus in miseriā. Et est aduertendum, ꝙ isti duo versus possunt exponi de humana pęnitentia. vt sit sensus. Ego patior hmōi defectus, & pęnā: vnde oportet me facere pœnitētiam pro pctō. Quia. i. quapropter cinerē tanquàm panē manducabā. i. amaritudinē, & cōtritionem in corde: & potū meum cum fletu miscebā in satisfactionem pro reatu. Et hoc à facie iræ tuæ, quia eleuans &c. Vlterius est ad

F uertendū, ꝙ oēs isti quinq; versus possunt referri personaliter ad ipsum Dauid vt dicat. similis factus sum pelicano solitudinis, & sicut nicticorax in domicilio fugiens à facie Absalon filii mei, & vigilaui per montes sicut passer: & inimici. s. Semei, & alii tota die exprobrabāt mihi dicēdo. Egredere vir sanguinū. & Achitofel: & cæteri, qui ante laudabāt me in facie postea aduersum me iurabant. & tunc oīa possunt figuraliter exponi de Christo cuius figurā gerebāt. Itē omnia prædicta verba poterat dicere populus Dei: existens in persecutione Antiochi, & captiuitate Babilonica. Et ideo quomodocunq; & pro quocunq; exponantur omnia prædicta vnusquisq; potest dicere versum qui sequitur.

Dies mei sicut vmbra declinauerunt: & ego sicut fœnum arui.

Nā sicut præsente sole oīa viuunt & aer di-

A viuere quia est illuminatus, & herbę aliquæ tm̃ viuunt quantùm sol est præsens, & sole absente illico mortificantur, & inclinanť, vt patet de flore cucurbitę, & de hærba solis: ita fit in vita humana: nam tantùm homo viuit quantùm Deus vitam influit, & esse naturale. Et intantùm bene operatur inquantùm influit ipsi gratiā Deus, & intantū prosperať in quātū ipsi fauet, sed si Deus auertiť ab eo oïa bona deficiunt, & sic deficit, & inclinatur sicut vmbra. Et iō ait ꝓpheta in persona vniuscuiusque: q̃a eleuans allisistit me à te abiiciēdo, ideo dies mei non solum vitæ, sed etiam prosperitatis, tanquā vmbra declinauerūt, & defecerunt deficiente sole: & ego sicut fœnū arui, deficiente mihi humore gratiæ postquā fui à te abiectus, & separatus per peccatū. Et B sic potest exponi tota pars huius psalmi supradicta de quolibet pœnitēte, qui per peccatum incidit in omnes miserias spirituales supradictas: ideo iste ps. ponitur. 5. inter septē ps. pœnitentiales· sed in ueritate sensus propheticus est principaliter intentus à ꝓpheta.

Tu autem dñe in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione, & generationem.

Tu exurgens misereberis Sion: quia tempus miserendi eius: quia venit tempus.

Postquàm superius iste pauper explicauit quęrelā, & miserias suas, in hac tertia parte quęrit remediū, & inuocat secundū Adā cœlestē. s. Xp̃m, qui est Deus, homo, & per cōsequens æternus secundū diuinitatē, vt veniat ad liberandū eū ab omni miseria, & restituat ipsi immortalitatē, & vitā ęternā: vnde duo facit: primò facit quod dictū est. secūdò promittit C gratias agere pro beneficiis receptis. ibi. Scribantur. Dicit ergo ad primum: licèt ego sim effectus mortalis propter peccatū: Tu aūt domine Iesu Xp̃e in æternū manes inquātū Deus, & memoriale tuum in generatione, & generationē: iō potes me à morte, & à pœnis liberare. Et tu exurgēs. i. veniēs in carnē, & ēt exurgēs à mortuis post passionē misereberis Siō. i. toti ecclesię credentiū eos à morte, & captiuitate liberādo, q̃a iam venit tēpus miserendi eius. s. Siō sicut ab æterno statuisti.

Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur.

Et timebunt gentes nomen tuum domine: & omnes reges terræ gloriam tuam.

Quia ædificauit dominus Sion, & videbitur in gloria sua.

Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. D

Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit dominum.

Ad cuius intellectum est notandū, ꝙ ista ciuitas Sion siue Hierusalem, quam Christus erat ędificaturus per totum orbem, non erat cōstruenda ex lapidibus mortuis sicut erat illa ciuitas terra Hierusalem, sed ex lapidibus viuis. Lex fidelibus conuersis pro maiori parte de populo gentili; quos lapides debebant apostoli eligere, & adaptare in sua prædicatione, & ex talibus erat ecclesia cōstruenda: qui quidē lapides fuerūt ædificati, & cōpaginati supra fuadamentū apostolorū, & ꝓphetarū. Vnde Zac. 9. Et saluabit eos dñs Deus eorū in die illa, vt gregē populi sui, quia lapides eleuabūtur super terrā. Ex quibus patet, ꝙ tales lapides maximè erāt excidēdi per apostolos de dopulo gentili, ex q̃bus debebat E ædificari ista ciuitas Siō toto orbe diffusa: & hoc est q̄d dicit. Quoniam lapides eius. i. lapides huius ciuitatis placuerūt seruis tuis apostolis ad ædificium ecclesiæ. Et ideo apostoli miserebūtur terrę populi gētilis: & tūc gētes timebūt nomē tuū domine, & oēs reges terrę timebūt gloriā tuā, quia ex istis lapidibus dominus Iesus Christus ędificabit Sion. i. ecclesiā suā, & sic videbitur in gloria: synagoga & Iudæis superbis cęcis, & obstinatis reprobatis: quia dominus Iesus Christus respexit in orationē humiliū gentiliū: quia per fidem fuerūt humiliati. Et Christus nō spreuit preces eorū, imo admisit eos ad fidē, & ꝑ baptismum regenerauit, & iudeos reprobauit: ideo hæc misteria redemptionis scribentūr, & memorabuntur in altera generatione. s. in reli- F gione Christiana, & ideo ille populus Christianus qui creabitur, & regenerabitur, laudabit dominū in Christo redemptore suo, & aget gratias in test. no. pro beneficiis receptis in sua redemptione, de quibus festa celebrabit. Et hic patet, quòd Dauid non loquitur de ipsa Sion, & Hierusalem materiali, quæ iā erat ædificata ex lapidibꝰ mortuis, sed loquitur de Hierusalem spirituali toto orbe diffusa, quæ per Christum erat ædificanda ex lapidibus viuis excīsis ex vtroque populo.

Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cælo in terram aspexit.

Vt audieret gemitus compiditorum, vt solueret filios interptorum.

Vt annuncient in Sion nomen domini, & laudem eius in Hierusalem.

In conuer-

A *In conueniendo populos in vnum, & reges vt seruiant domino.*

Hic enumerat beneficia pro quibus populus Christianus hodie laudat Christum cũ Deo patre. Primò quia cum esset Deus ęternus in sinu patris, ꝓspexit de cœlo excelso, & sancto suo. i. de altitudine suæ maiestatis in terram, vt audiret gemitus compeditorũ existentium in carcere inferni. s. sanctorũ patrum in limbo expectantiũ, & vt solueret filios interemptorum. i. patrũ damnatorũ: vt tales gentiles soluti à peccato, & ad fidẽ conuersi annuncient siue annunciarent laudẽ domini in Siõ, & Hierusalẽ. i. vt annũciarent, & profiterentur legem euangelicam in ecclesia Christi toto orbe diffusa. In cõueniendo populos in vnũ, & reges vt seruiãt domino. i. vt conuenirent populi Iudæorum, & gentilium & omnes reges terræ in vnum baptismum, & B vnã fidẽ, & seruirẽt vni Deo in substantia, & trino in personis, & adorarent vnum Christum Deum, & hominem adoratione latrię.

Respondit ei in via virtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

Ne reuoces me in dimidio dierum meorum in generatione, & generationem anni tui.

Nota, ꝙ iste passus est valde difficilis secũdũ translationẽ nostrã ad ordinandũ, & concordãdũ cũ littera præcedẽti, & subsequenti, & hoc accidit quia litera nostra est differens ab hebraica ꝓut nũc est pũctuata: nã illa litera dicit. Cũ cõgregati fuerint populi simul, & regna vt seruiãt dño: sequit̃. Afflixit in via fortitudinẽ meã, & abbreuiauit dies meos: dicã Deo ne rapias me in dimidio dierũ: tũc litera videtur magis plana: q̃a vr̃ esse vox hu- C ius pauperis cũ superiori sẽtẽtia repetẽdo miseriã suã. Afflixit dñs fortitudinẽ meam in hac via, & abbreuiauit dies meos faciendo me miserũ, & mortalẽ. Sed ego dicã. O Deus meus ne rapias me in dimidio dierũ meorũ, sed fac me videre Christum antequàm moriar. Et tunc ista litera esset satis plana. Translatio autem nostra dicit. Respondit ei in via virtutis suę, paucitatem dierum meorm nũcia mihi, & ne reuoces me in dimidio dierũ meorũ: quã literã bea. Aug. & Cassidorus sequentes ipsam exponunt anagogicè pro desiderio vitę æternæ, vnde dicunt, ꝙ ecclesia siue populus Christianus respondit ei. s. Christo in via virtutis suæ. i. obediuit, & impleuit eius volũtatẽ in via virtutis suæ. i. ambulando in lege euangelica, quæ est via virtutis Dei. Et sic seruando legem euangelicam respondit Christo, & eius volunlati, sicut ager D bonus, & vber respondet votis agricolæ cum bene fructificat. Et quod sequitur. s. paucitatẽ dierũ meorũ nuncia mihi: referunt ad desiderium vitæ æternæ, quia iustus cupit dissolui in breui, & esse cũ Chr̃o. Ne reuoces me. i. ne tardes me vocare ad te: quia ista vita breuis est respectu tuæ, quia anni tui sunt æterni in generatione, & generationẽ. Veruntamen licet hęc sententia, & intelligentia bea. Aug. sit vera, & subtilissima: tamen non est omittẽda expositio ꝓphetica. Ad cuius intelligẽtiã est aduertendum, ꝙ omnes sancti patres vet. test. s. Abraham Isaac, & Iacob, &c. confracti longa miseria, & captiuitate, cum grandi affectu desiderabant accelerari aduentum Christi, vt eos liberaret, & viderent mirabilia opera Christi: vnde dicit Christus Mat. 11. & Lu. 7. Iõ multi reges, prophetæ voluerunt videre quę vos videtis, & non viderunt. Et ideo E Simeon, & Zacarias cum magno affectu desiderauerunt videre Christum domini antequàm morerentur. Et sic accepit Simeon responsum, non visurum se mortem nisi prius videret dominũ. Luc. 2. Ex quo patet, ꝙ vnusquisque sanctorum patrum desiderauit videre Christum antequàm moreretur. His habitis, ly respondit ei, dupliciter potest exponi. Vno modo, ꝙ referatur ad Christũ continuatio cum litera superiori vt sit sensus: populus qui creabitur laudabit dominum multipliciter. Primò quia dominus prospexit de cœlo, & audiuit gemitus compeditorũ. Scd̃ò quia soluit filios interemptorũ. Tertiò quia iam reges, & populi cõuenerunt in vnũ, vt seruiant domino. Quartò quia Xp̃s respondit ei. i. isti F homini mistico, iuxta votum, & desiderium suum. Nam iste hõ semper rogando dicebat. O domine nuncia mihi paucitatem dierum meorũ. q. d. abbreuia aduentũ tuũ, & veni ad liberãdum me. Et ne reuoces me in dimidio dierum meorum. i. non tollas me de hac vita sed videam aduentum tuum antequàm moriar. Sed dominus respondit desiderio suo q̃a iam venit sicut promisit. Et sic r̃ndit, & satisfecit ei in via virtutis suæ. i. in lege euangelica, & in tẽpore incarnationis quæ dicitur via virtutis Christi. Põt ẽt iuxta eundẽ sensum sic ordinari litera. s. dñs r̃ndit ei. s. ecclesiæ, & satisfecit ipsi iuxta votum, & desideriũ suũ, & hoc patet in conueniendo populos in vnũ. i. q̃a oẽs populi, & reges gẽtiũ cõueniẽt, & cõ-

A grebabuntur in vnum, vt seruiãt domino nostro Iesu Christo. Sed qa hoc præuiderat Dauid in spũ, conuersus ad Christum petit accelerari eius aduentũ: antequã moriatur. Iõ dicit, & subdit. O dñe Iesu Christe ne reuoces me in dimidio dierũ meorũ. i. nõ moriar ego ante aduentũ tuũ: sed nuncia mihi paucitatẽ dierum meorum. i. abbreuia dies aduentus tui, & reuela mihi aduentũ tuum, & ne differas ipsum: quia dies mei sunt pauci, & breues: sed tu es æternus secundum diuinitatem quod patet. Nam tu in initio terrã fundasti &c. Similiter cum ecclesia esset in magna anxietate tpe tyrãnorum, rogabat Xpm. ne annihilaret eã in dimidio dierum suorum: sed permitteret eã crescere vsquequo oẽs gẽtiles venirent ad fidẽ, & oẽs crederent euangelio.

B Sed Christus respondit ei, & satisfecit iuxta petitionẽ suã. Nã tempore Constantini ecclesia fuit liberata à persecutionibus, & oẽs venerũt ad fidẽ, & sic populus qui fuit creatus, & regeneratus laudauit dominum. Nam reges, & populi conuenerunt in vnum ad seruiendum domino post Constantinum. Et sic Xp̃s respõdit ecclesię iuxta petitionẽ, & votũ suum. Alio modo põt exponi iuxta eandem sententiã referendo ly respondit ad ipsam ecclesiã: vt sit sensus: iste homo mysticus, & tota ecclesia ante aduentum Christi multotiẽs rogando, & clamando respondit, & dixit ipsi Christo. O Christe nuncia mihi paucitatem dierum meorum in afflictione positorũ, & ne reuoces me: sed veni ad liberandum antequã moriar. Et hoc dixit Abraã quãdo desiderauit videre diem domini. Et Moyses quando

C dixit. Mitte quem missurus es. Exod. 33. hoc idem dixit Dauid quãdo dixit. Ostende faciẽ tuam, & salui erimus. ps. 79. & Esa. cum dixit. Vtinã dirumperes cœlos, & descenderes. cap. 64. Ex quo patet, ꝙ omnibus illis respondit Xp̃s quando venit: quia audiuit voces eorũ, & similiter per oppositum ipsi respondebant Christo, cum clamabãt, & inuocabant eum. Nã multotiens in sacra scriptura ponitur respõdere pro rogare, vt patet Mat. 16. Respondens Petrus dixit ad Iesum. Bonũ est nos hic esse. In generatione, & generationẽ. Hic probat ꝓpheta, ꝙ solus Xp̃s poterat redimere genus humanũ, & venire ad liberandũ ipsũ, & restituere ipsi immortalitatem, & dare ipsi vitam æternã, eò ꝙ Christus est æternus, & ipsa vita per essentiam inquantum Deus, & ꝑ consequens præbere potest aliis vitam. Nam tempus procedit ab quo, & est effectus æternitatis, & æuum in quo sunt sancti in patria fluit ab æternitate. D

Initio tu domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli.

Ipsi peribunt tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent.

Et sicut opertoriũ mutabis eos & mutabuntur: tu autẽ idem ipse es: & anni tui nõ deficiẽt.

Filij seruorum tuorum habitabunt: & semen eorum in seculum dirigetur.

Dicit hic ꝓpheta in persona hominis mystici. O Chr̃e veni, & libera nos ab hac mortali miseria: qa tu solus potes hoc facere, & recreare genus humanũ. qa tu creasti cœlos, & es æternus. Nã in gñatione & gñationẽ sunt anni tui. Nã initio tu dñe terrã fundasti. quia omnia per verbũ facta sunt, & opera manuũ tuarum sunt cœli: ergo tu præcessisti cęlum, E
& succedes. Nã ipsi peribunt: licèt nõ quò ad substantiã: sed quò ad motũ, & operationẽ: quia cessabunt moueri, Et iõ dicentur corrũpi, & perire nõ simpliciter: sed secundũ quid, quò ad operationem. Nã alteratio dicitur generatio, & corruptio secundum quid, vt patet primò de generatione. Tu autem Christe permanebis in corpore glorificato, & immortalis, & incorruptibilis, & inalterabilis. Et anni tui. i. duratio nõ deficiet, & sicut tu manebis imortalis: ita, & mẽbra tua: q̃ participabũt gloriã capitis, & iõ non solũ serui tui apostoli: sed etiã omnes filii seruorum tuorũ. s. oẽs fideles, quos apostoli in Xp̃o genuerũt per baptismum, habitabunt in ista Siõ per gratiã, & in superna per gloriã, & semen eorum. i. oẽs fideles sequẽtes fidem illorum, dirigentur in F
seculum ad gloriã: quasi dicat iste pauper. O Christe licet tu sis homo de matre ex tempore natus, tamẽ tu es Deus ab æterno ex patre generatus: quia in initio temporis mundum creasti, & terrã fundasti, & cœlos formasti: iõ qa es hõ potes pro me pati, & miserias meas subleuare, & qa es Deus potes mihi pc̃tã remittere, & sicut creasti me: potes me recreare, & regenerare. Et sicut formasti, & creasti cœlos, & totum mundum ex nihilo: ita potes nouum mundũ. s. ecclesiã spiritualẽ ędificare ex lapidibus viuis, & homines renouare. Et quia es ęternus: quia in æternũ permanes, & anni tui erunt, & sunt, & fuerunt in generatione, & generationẽ. i. ęternaliter. iõ potes mihi immortalitatẽ quã perdidi, retribuere, & vitã ęternam condonare. Hãc literã huius

A psalmi adducit apostolus ad Hebr.1.ad probandũ, ꝙ Christus, qui locutus est in no.test. est idem Deus, qui dedit legem Moysi, & locutus est per ꝓphetas, & creauit omnia: Hęc est ergo sententia ipsius ꝓphetę in hoc psal. in quo introducit Adã deflentẽ casum suũ, & redemptionem, & remissionem futurã per Christum postulantẽ. Sed quia vnusquisque peccator pôt recuperare per pœnitentiã gratiam quã perdidit per culpã ad instar ipsius Adæ: quæ quidem pœnitentia habet virtutẽ ex passione Xpi: iõ ecclesia ordinauit istum psal. in quinto loco inter septem psal. pœnitẽtiales, & nõ solum tota ecclesia: sed vnusquisque pctõr debet dicere frequenter hunc psalmum pro remissione peccatorum suorum.

PSALMVS. CII.

B *Benedic anima mea domino: & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.*

Benedic anima mea domino: & noli obliuisci omnes retributiones eius.

Titulus, Ipsi Dauid: sine additione. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. & est de illis quos fecit ad laudandum dominum: vt dictũ est psal. 95. Ad cuius intelligentiam est notãdum, ꝙ postquam Adã mysticus defleuit casum suum, & explicauit miserias: à quibus liberatus est per Christum: iam Dauid in hoc psal. & in sequentibus introducit eundẽ Adã benedicentem, & laudantem Deum, & agentem gratias pro beneficiis. Et hoc facit per. 7. psal. sequentes. Nam in isto psal. agit gratias pro beneficio redẽptionis, & remissionis peccati, & sic laudat Deum de summa misericordia: in quo duo facit. Nam primò excitat seipsum ad laudem Dei. Secundò inuitat naturã angelicam: ibi. Dominus in cœlo. Quantum C ad primum est aduertendum, ꝙ tota ista prima pars est quoddam soliloquium: in quo iste homo mysticus introductus ad loquendum, alloquitur animam suam excitando eã ad laudãdum Deum de mĩa, & de beneficio redemptionis: agendo gratias, quia per suam passionem, & resurrectionem liberauit eum de sex pœnis perpetratis ex peccato primi parentis. s. à culpa: ab infirmitatibus: & periculo mortis futuræ, & à miseria, & pęnuria, & morte, & corruptione. Ista enim sex damna incurrit Adam propter peccatum inobedientiæ: sicut dictum est psalmo præcedenti. à quibus liberati sumus per Christum. Dicit ergo excitãdo seipsum, & animã suã ad laudẽ Dei. Benedic anima mea domino, & oĩa. i. oẽs poten D tiæ interiores sensitiuę, & intellectiuæ benedicãt nomini sãcto eius. Et nota, ꝙ duplex est benedictio. Vna est gratiæ collatio: ĩ qua maior benedicit minorẽ cõferendo gratias: quæ cõuenit soli Deo, & sacerdoti loco Dei. Scdã dr̃ bendictio laudis; & sic minor benedicit maiorẽ, & isto modo dicit hic ꝓpheta. Bñdic anima mea dño. i. lauda dñm, & dic, & narra oĩa bona; & beneficia quæ tibi fecit. Et iõ sequitur. Noli obliuisci omnes retributiones eius. i. noli obliuisci retribuere ipsi gratias pro beneficiis receptis in nostra redẽptione.

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas.

Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia & miserationibus.

Qui replet in bonis desiderium tuum: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

Enumerat sex beneficia, quæ recepimus à Christo in redemptione. E Primò, quia remisit nobis culpam. ideo ait: Qui propitiatur oĩbus iniquitatibus tuis: satisfaciẽdo per mortẽ. Secundò sanauit lãguores nostros mitigãdo cõcupiscentiã nõ vt sit: sed vt nõ imputetur per baptismum. iõ ait: qui sanat oẽs infirmitates tuas, & iõ recepit flagella. Tertiò præseruauit nos à peccato per doctrinam legis euangelicę. Ideo ait. Qui redimit de interitu vitã tuã. Quartò dat nobis præmium, & meritũ ex obseruantia legis. Ideo sequitur: Qui coronat te in misericordia, & miserationibus: quas ipse fecit tibi: pro qbus tu facis proximo. Quintò per sanguinem suum emit nobis regnũ cœleste, cũ eius felicitate. Ideo sequitur. Qui replet in bonis desiderium tuũ. Sextò adeptus est nobis immortalitatẽ corporis, & hoc per suam resurrectionem. Ideo subdit: Renouabitur vt aquilę iuuentus tua: quando recuperabis corpus gloriosum in nouissimo die. F Ergo propter pręfata sex beneficia spiritualia, & intrinseca, anima mea debet laudare dominũ, & benedicere. Sed hoc etiã pôt mortaliter exponi. Vnde est aduertẽdũ, ꝙ peccatũ sex mala affert homini. Primò elongat eum à Deo. Secundò sauciat animam culpa. Tertiò captiuat in potestate diaboli. Quartò reddit hominem Deo odiosum. Quintò expoliat ipsum omnibus bonis: non solum gratificis: sed etiã gratuitis. Sextò indurat ipsum ex consuetudine in malo. Ita per oppositum medicina pęnitentiæ sex operatur in pœnitente. Nam primò facit Deum propitium, vt tanquam medicus accedat ad peccatorem, & appropinquet.

A Secundò sanat ipsum à morte vulnere peccati. De primo dicit. Qui propitiatur oībus iniquitatibus tuis. De secundo dicit. Qui sanat oēs infirmitates, tuas. Tertiò redimit à captiuitate diaboli, & liberat à morte perpetua, et finali impœnitentia. Iō subdit. Qui redimit de interitu vitā tuā. Quartò reddit Deū benignum reconciliando ipsi peccatorem. Iō subdit: Qui coronat te in mia, et miseriationib. Quintò reddit bona, q̄ per pctm̄ fuerāt mortificata: cum subdit. Qui replet in bonis desiderium tuum. Sextò renouat ipsum in nouā vitam, fortificando omnes potentias, et excitando habitus virtutum teologalium, et donorum spiritus sancti: etiam operatur meritoriè per gratiā ipsum renouātē, et perficientē. Iō cōcludit. Renouabit vt aquilæ iuuētus tua.

Faciens misericordias dominus & iudiciū: omnibus iniuriam patientibus.

B *Notus fecit vias suas Moysi: filiis Israel voluntates suas.*

Sed quia ecclesia fideliū non recipit à Deo solū beneficia spiritualia per redemptionē: sed etiam quondam recipit beneficia temporalia faciens misericordias populo suo, vindicando de inimicis iniurias illatas fidelibus vt patet de Pharaone, & Aegyptiis, & cęteris persecutoribus populi Dei: Ideo septimò debet anima nostra benedicere domino: quia fecit misericordias suas fidelibus iniuriam patientibus, cum vindicauit eos de inimicis eorum, & hoc in vtroque test. Nam non solum in veteri testa. Deus afflixit inimicos ecclesię: sed etiam in nouo. vt patet de Nerone, & Domitiano, & Diocletiano. Octauò dēt anima nostra benedicere domino: quia quondā

C ipse misericors, & miserator dominus fęcit notas vias suas Moysi, & filiis Israel voluntates suas: cum dedit eis legem, in qua sunt pręcepta, & mandata moralia, vt faceret eos bonos, & cerimonialia, vt faceret eos fideles: q̄a in cerimonialibus erāt figurata omnia mysteria Christi, & ecclesiæ, & viuebant in fide, & spe Christi venturi, & saluabantur. Lex ergo Dei dicūtur viæ dn̄i inquantū in ea continētur mādata, & præcepta per q̄ tēdimus, & q̄ vehunt nos ad Deum. Dicuntur etiam volūtates domini. Nā quia lex est constat, & perpetua voluntas: ideo in lege exprimitur volūtas legislatoris: quę figurabatur in cerimonialibus, vt dictū est. Quasi dicat: sicut Deus in primo testa. fecit misericordias, & iudiciū hebręis in Aegypto iniuriam patientibus: eos liberando, & Aegyptios flagellando: ita in D nouo testa. fecit misericordiam christianis, & iudicium de inimicis tyrannis ecclesiam persequentibus eos conterendo, & subiiciendo. Item sicut tūc fecit notas vias suas Moysi in monte Sinai, & filiis Israel volūtates suas dādo legē veterem, & cerimonias: ita per Christum fecit nobis notas vias suas, & volūtates dando legem euangelicam: quæ exprimit, & notificat voluntatem patris.

Miserator & miserscors dominus: longanimis & multum misericors.

Non in perpetuum irascetur: neque in æternum comminabitur.

Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secūdū iniquitates nostras retribuit nobis.

Quia superius enumerauit beneficia Dei: nunc demonstrat vnde emanauerunt ista beneficia collata generi humano, & dicit, ꝙ ex sola misericordia: quia inquātùm miserator E & misericors facit nobis illa beneficia. Et primò narrat magnitudinem misericordiæ Dei. Secundò dicit modum in quo modo miseretur. Dicit ergo, ꝙ nō aliud mouet Deū ad supradicta beneficia nobis exhibēda, nisi sola misericordia. Nam ipse est misericors habitualiter, & essētialiter, & est miserator actualiter: quia iugiter facit nobis misericordiam suam, & intantùm est misericors, quia est lōganimis in punitione: quia per magna tempora expectat, & suffert peccatorem, vt conuertatur, & viuat: quando probat quo, ad tēpus. Nam nō in perpetuum irascetur: quia licèt quandoq; corripiat: tamen cito placatur. Sed quia talis correptio non est nisi quędam cōminatio: ne peccator æternaliter puniatr̄, sed corrigatur pęr pœnitentiam: ideo talis cōminatio non est æterna: sed temporalis; ergo F nō in æternum comminabitur: quia cito desistit à minis correptiuis. Et ideo quādo temporaliter corrigit: non in perpetuum dānat: sed comminatur temporaliter: ex quo patet magnitudo misericordiæ suæ. Et quia non solum ostēdit magnitudinē misericordiæ suæ: quia nō punit æternaliter: sed etiam quò ad quantitatem: quia non punit condignè secūdum grauitatē peccati: sed citra condignū: ideo sequitur. Non secundum peccata nostra fecit nobis, & puniuit nos pęna infinita: sicut peccauimus contra infinitum: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis: quia non retribuit pœnam secundùm quantitatē delecti; nec hic, nec in purgatorio.

A *Quoniam secundum altitudinem cœli à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se.*

Probat quàm magna est misericordia Dei super nos. Et dicit, quod quanta est lõgitudo cæli à terra. Nã ipse descendit de cęlo in terram et assumpsit carnem: ergo misericordia Dei attingit à cœlo vsque ad terrã: tantũ corroborauit, & prolongauit miam suã super timentes. Itẽ nõ solũ distãtia cœli à terra est lõga, sed comparatio terre ad cęlum est in infinitũ distans. Nam terra est ad modum puncti respectu cęli, & est quasi insensibilis. Sed Deus qui est maior toto cęlo sine cõparatione assumpsit carnẽ, & corpus de terra, quæ est minor cęlo sine comparatione: ergo corroborauit miam suam super nos secundùm altitudinem cęli à terra: ideo plus fecit sine cõparatione quando verbum caro factum, est quia finiti ad infinitum nulla est proportio.

B *Quantum distat ortus ab occidente: longè fecit à nobis iniquitates nostras.*

Nota, quod altitudo cœli à terra distat per medium diametrum mundi à summitate cęli supra zenith capitis nostri vsq; ad centrũ. Sed distãtia ab oriente in occidentem ducit totũ diamentrum à polo ad polum secantem centrum mandi. Iõ dicit duplicẽ proportionẽ, & in tali proportione se habet remissio peccati nostri ad misteriũ incarnationis. Nã per incarnationẽ nobilitauit, & exaltauit naturam humanã in summã dignitatẽ. Sed per misteriũ passionis remisit peccatum, & iustificauit genus humanũ. Sed iustificatio impii est maximum inter opera Dei: ergo in duplum ostẽdit nobis misericordiam suam liberãdo nos à peccato per passionẽ, quã exaltando naturã per incarnationẽ. Sed quęritur quare est

C maius opus remissio peccati, quã incarnatio, & creatio: Respondetur, quod i opere creationis vel incarnationis Deus nil posuit de suo, nec aliquis motus factus est in Deo, sed remissione peccati dedit suum sanguinem: quia non fit remissio pęccati, quin exponatur de sanguine Christi, quia ipse soluit de proprio pro peccato impii: etiam vltra resistentiam quam recepit soluit aliquid de proprio. Et iõ dicit propheta. Quantum distat ortus ab occidente lõge fecit à nobis iniquitates nostras. q. d. quod est dupla distantia in quantitate. Aliter exponũt alii. Nam Christus duo nobis remisit, culpam, & pœnam. Et per minorem distantiam intelligunt remissionem pœnæ, & per maiorem remissionem culpæ: eò quod culpa est infinita quia cõtra obiectum infinitum. Sed D totum est bene dictum, quia vtrobiq; ostẽditur magnitudo misericordiæ Dei.

Quomodo miseretur pater filiorum: misertus est dominus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.

Recordatus est quoniã puluis sumus hõ sicut fœnũ: dies eius tãquam flos agri sic efflorebit:

Quoniã spiritus pertrãsibit in illo, et nõ subsistet, & non cognoscet amplius locum suum.

Quia superius dixit misericordiã Dei infinitã respectu temporis, & respectu quantitatis culpæ, hoc idem probat hic exẽplo siue rõne. Primò quò ad quãtitatẽ in se. Sedò quò ad longitudinem temporis. Primò ergo ponit quõ cognoscitur misericordiam Dei esse infinitam ratione modi redimendi dicens: Qũo miseretur. Ad cuius intellectum est notandum, quod aliter miseretur extraneus homo, E aliter amicus, aliter cõsanguineus, aliter pater. Nam extraneus quãdoque miseretur ore dum quis est in miseria: & quandoq; ore, & corde tanquã proximus. Sed amicus miseretur non solum corde, & ore, sed etiam auxilio bonorũ temporaliũ. Cõsanguineus iuuat quãdoque cum persona. Sed pater miseretur corde, & ore, & opere, & assumit negociũ filii vt propriũ, & semper, & cũ proprio sanguine redimit filiũ vt liberet à malo. Ita ergo Deus non solum corde, & opere, sed in persona assumpsit negocium nostrum, vt propriũ: & descendit de cœlo factus homo, in qua humanitate voluit pro nobis pati, & dare suum sanguinem vt nos à morte perpetua liberaret: ergo misertus est nobis nõ sicut amicus, & frater, sed sicut pater. Nã frater quãdoq; deficit. Iõ ait Dauid: qũo miseretur pater filiorum, F ita misertus est dominus timẽtibus fidelibus & per cõsequẽs misertus est nobis: quoniã pro quia, aut pro vt, cognouit figmẽtum nostrũ per experintiã. i. voluit assumere carnem nostrã, vt cognosceret, & expireretur in se fragilitatẽ nostrã, & pęnas nostras. Vnde ly quoniã nõ stat causaliter, sed consecutiuę, & põt etiam stare causaliter pro quia. i. quia cognouit, & cognoscere voluit, & experiri figmentum nostrum, & fragilitatem nostram per carnis assumptionem, ideo misertus est nobis sicut miseretur pater filiorum. Et tunc cũ fuit factus homo cognoscens figmẽtum nostrum per experientiam, recordatus est quoniã pului sumus, & fragiles, & cognouit, quod hõ sic efflorebit, & florebit: tanquàm flos agri, qui de ma-

A de mane prosperat: & in sero marcescit: ita vi tes hoīs consistunt in quadā apparētia: cū sit fragilissimus, & pronus ad peccandū, & sit in firmus, & mortalis, & semper in continuo flu xu, quoniā spiritus vitalis, & naturalis, & ani malis eius pertransibit in illo, quia continuè generātur, & corrūpūtur, & fluunt huiusmo di spiritus, & nunq̄ hęc natura subsistit cōti nuè in eisdem, nec cognoscet amplius locum suum eūdē. Et ēt potest exponi, & melius de spiritu rationali, quoniā aīa non semper sub sistet in illo, sed recedet per mortē, & ampli⁹ non cognoscet locū suum. i. illud corpus mor tale, & si recuperauit illud per resurrectio nē, hoc non fiet naturaliter, sed virtute Dei in nouissimo die. Hæc eadem sententia habe tur psal. 89. per totum de humana fragilita te, & fluxibilitate: & vitæ breuitate, & varie tate, vt ibi largius dictum est.

B *Misericordia autem domini ab æterno & vsque in æternum: super timentes eum.*

Et iustitia illius in filios filiorum: his qui seruant testamentum eius.

Et memores sunt mandatorum ipsius: ad faciendum ea.

Non erit sic de mīa Dei: sicut de fragilitatę hoīs. Nā licèt homo sit fragilis, & mortalis, & variabilis, & tpalis: tn̄ misericordia Dei est immortalis, & fortis, & firma. Nā quacun que hora ingemuerit pctōr, semper est Deus paratus parcere: & hoc non solum nunc: sed ab initio. Ita statuit, & ostendit in patribus antiquis. Et erit iustitia illius. s. retributio præmii promissi, in filios filiorum. i. omnes successores apostolorū: & imitatores. s. in his qui seruant testamentum eius, & sunt memo res mandatorū eius ad faciendū, & ad seruan dū ea. Ex quo patet ꝙ misericordia Dei non

C solum est infinita in virtute intensiuè, & ex tensiuè: sed etiam est infinita in duratione, & successione. Et bene dicit ad faciendum ea. Nam multi sunt memores mādatorū Dei de lege Dei loquendo, & disputando, & volunt scire legē Dei, & mandata: sed non ad facien dum ea: sed vt scire videantur. Ex quo patet, ꝙ misericordia Dei, & retributio, & iustitia præmii promissi non erit nisi in his qui obser uant mandata: & legem euāgelicam. Ad ma iorem intelligentiam huius est notandū sicut dictum est psal. 34. ꝙ caro Chri quam infir mam pro nobis assumpsit, fuit sibi tunquā in cilicium pœnitentiale. Nam quia ciliciū est contextum ex pilis, & setis animaliū, ideo est

D pungitiuum: & per cōsequens affligit carnē: ex qua afflictione pœnitens recordatur suo rum peccatorum. Et sic continuè memor pec catorū pęnitet: & dolet peccata commisisse: & sic meretur veniam. Et rursus sic recorda tus suorum peccatorum confundantur detra here proximo, imo cognoscit proximum pec care ex fragilitate, & sic compatitur ipsi & mi seretur ei: & citius remittit ei iniuriam. Et sic patet qualiter cilicium pungitiuum reducit in memoriam peccata præterita, & in dolo rem, & pęnitentiam peccatorum, & ad cōpa tiendū proximo, & miserendū ei. Hæc fuit er go causa quare filius Dei voluit inducere car nem nostrā infirmā tanq̄ cilicium pęnitentia le: vt in ea ageret pro nobis pęnitentiā. Nam assumpsit illā carnē cū spinis pęnalitatū. s. cū fame, & siti, & dolore, & nuditate, & mortali

E tate &c. præter concupiscentiā, & peccatū, vt essent instrumēta ad merendum pro nobis & patiendū. quæ quidē pœnnalitates erant quę dā spinę q̄ continuè pūgebant aīam Christi, memorando ipsi peccatū ipsius Adā, & oīum nostrū: ex qua cōpunctione, & memoria con tinuè dolebat, & affligebatꝰ, & patiebatur, & per consequens merebatꝰ. Et iō ab instanti in carnationis vsq; ad emissionē spiritus: & etiā vsq; ad resurrectionē, fuit semper dictus vni⁹ actus continuus nostræ redēptionis nō inter polatus. vt dictū est ps. 29. Item rursus ista cō tinua cōpunctio, & afflictio inflicta Christo ab isto cilicio carnis spinoso, inducebat Chri stum experimentaliter ad compatiendū no stræ fragilitati, & per consequens ad miseren dum nobis, & remittendū peccata nostra. Et sic patet, ꝙ quia experimētaliter cognouit fig mentum, & fragilitatē nostrā: ideo Christus

F fuit motus ad miam erga nos. Duplici ergo ex cā Christus misertus est nobis: vno modo tanq̄ pater, quia creauerat nos: alio modo tā quàm frater: eò ꝙ cepit carnem nostram, & expertus fragilitatē nostram, & cognouit fig mentum nostrum. Et hoc est quod intendit dicere David in hac parte cum ait: Quomo do miseretur pater filiorum.

Dominus in cœlo parauit sedem suam: et re gnū ipsius omnibus dominabitur.

Benedicite domino omnes angeli eius: poten tes virtute: facientes verbum illius ad audien dum vocem sermonum eius.

In hac secūda parte demōstrat ꝓpheta ꝙ nō solum homines obligātur ad benedicēdū Christum propter beneficia recepta: sed etiā angeli.

A angeli. Ideo inuitat naturã Angelicã ad benedicendũ: & laudandum Christũ. Et licèt non exprimat nisi vnã causam. s. q̃ in cęlo parauit sedẽ suã tanquam dñs: tñ sub intelliguntur duæ causę pręcedentes. Ad cuius intellectũ est aduertendũ, q̃ quadruplici causa non solum homines: sed etiam angeli obligantur Christũ laudare, & benedicere. Primò tanq̃ eorũ redẽptorem, quia eos redemit. Secundò tanquã eorum caput: quia simul Christus est caput hominũ, & angelorũ. Tertiò tanquàm reparatorẽ angelicæ ruinę, quia per homines quos redemit, angelorũ ruinã repleuit & reparauit. Quartò tãquàm dominũ, & iudicem hominũ, & angelorũ: quia dñs Christus parauit sedem suã in cœlo. Q̃o aũt Christus sit, & est redemptor. & caput & reparator: & dominus angelorũ: cui sedes imperialis fuit ab origine mundi pręparata: partim dictum est

B psal. 81. sed clarius dicetur in fine huius psal. Ex quibus patet, q̃ licèt supradicta quadruplici causa, & ratione angeli obligentur benedicere, & laudare Christũ ẽt inquantũ est homo: tamen Dauid non tangit nisi quartã causam in hoc psa. s. inquantùm Christus est dominus, & parauit sedẽ suã imperialẽ super omnes angelos. quæ quidem sedes licèt fuerit pręparata pro Christo ab origine mundi, vt videbitur: tamen nõ possedit eam manifestè vsq; ad diem ascensionis. Ideo ait Dauid, quia dominus in cęlo pręparauit sedẽ suã, & regnum ipsius omnibus angelis, & hoĩbus dominabitur. ideo benedicite domino oẽs angeli eius potentes virtute. i. quia accipitis potentiam, & virtutem ab eo vt faciatis verbum e-

C ius, et ad faciendum verbũ eius, et ad audiendã vocem sermonum eius. i. ad exequendum eius imperium, et præceptũ. Quasi dicat: benedicite Christo quia est dominus, et vos ministri eius, et executores voluntatis eius.

Benedicite domino omnes virtutes eius: ministri eius qui facitis voluntatem eius.

Ad euidentiã huius versus, et pręteriti est notandũ s̃m Aristotelem, 16. de anima lib. quòd opus naturæ est opus intelligentiæ. vnde videtur dicere Augu. super Gen. q̃ omnes rõnes seminales quas actiuè impressit Deus in angelis, et cęlis impressit passiuè in elemẽtis: et est iste ordo. Nam Deus primò ab æterno habet in mente, et essentia sua rationes, et formas omnium rerum creatarum: quæ vocantur rationes, et species ęternę. quas Plato Ideas appellauit: vt ait Aug. libro octogintatrium. q. ad quarum similitudinem ex tempore creaturas produxit in species suas seruando istum ordinem. Nam in mentibus angelorũ qui sunt nobiliores creaturæ, impressit similitudines oĩum inferiorũ. quas quidem doctores appellãt species cõcreatas, quę non solũ faciunt ad cognoscendũ sed etiam ad agendũ, et sunt quasi artes in mẽtibus intelligentiarũ. et istę eædẽ possunt esse rationes seminales, et potentię actiuæ ad operandũ in hęc inferiora, et sic mouent cęlũ pp Deũ amatũ et desideratum, ad generationem istorum inferiorum. Ex hoc innuit Aug. quòd oportet poni in elementis, et elementatis quasdam rationes seminales passiuas correspondentes rationibus seminalibus actiuis impressis in angelis, et corporalibus cęlestibus. quæ secundũ Arist. sunt quædam potentiæ passiuæ in materia: de quibus agentia naturalia virtute in- E telligentiarum educunt formas de potentia in actum. Et dicit Aug. quòd istæ intelligentiæ separatæ. i. angeli, et demones habẽt tàm grande dominium super elemẽta propter rationes seminales, q̃ possunt operari absq; agẽte particulari in elementa addendo, et applicando actiua passiuis. Ita, quòd quæ faciunt longo tempore mediantibus agentibus particularibus, faciant per se in breui. Et ita dicit, quòd Magi Pharaonis virtute demonũ fecerunt ranas, et cætera tempore Moysi. Et isto modo Deus fecit miracula, et facit sibi tẽpore opportuno per angelos. Et isto modo omnes angeli dicuntur virtutes Dei: quia in eis Deus à principio impressit huiusmodi virtutes; quæ vocantur quasi naturales, et continuè Deus præcipit, et dat virtutem angelis F ad faciendum miracula noua secundum suã voluntatem. Sed inter angelos est quidã ordo, qui specialiter dicitur ordo virtutum: eò quòd mouent cœlum, et elementa, et prohibent demones ne lędant mundum ex potentia naturali quam habent super elementa ne inducat tempestates &c. Sed generali nomine omnes possunt dici virtutes propter rationes prædictas: quia Deus tradit potestatem, et virtutẽ, quando vult vt faciãt miracula sicut ipsi placet, et sic omnes sunt executores diuinæ voluntatis, et dicuntur potẽtes virtute, et facientes verbum eius, et parati ad audiendam vocem sermonum eius obediẽdo. Sed quia istimet angeli, qui fuerunt potentes virtute ad audiendã vocẽ Dei, et exequendũ præceptum in veteri testamẽto, putà ad diui

dendum

A dendũ mare rubrũ, & inferẽdas plagas ægyptiis: postea fuerũt Ministri Chri ad mitigandũ vndas maris, & faciendũ cætera miracula & sunt quotidiè ministri Chri i ministeriũ missi, ex quo patet, ꝙ sunt sub ditione Christi. Ideo dicit Dauid: Benedicite domino omnes virtutes eius: quia estis ministri eius, & qui facitis voluntates eius implentes, & exequẽtes eius præcepta, & imperiũ. Sed est alia potẽtia obediẽtialis i materia, quæ respicit solũ Deũ: de qua nõ est ad præsens speculatio.

Benedicite dño omnia opera eius: in omni loco dominationis eius benedic anima mea dño.

Quia in prima parte inuitauit seipsum in persona totius generis humani ad laudandũ Christum propter beneficium redemptionis &c. & inuitauit in secunda parte angelos, eò ꝙ Christus est adeptus dominium, & sedem in cęlo, ex quo patet, ꝙ Christus habet vni-
B uersale dominiũ in cœlo, & in terra: sed omnia elementa, & elementata sunt propter hominem, ergo sequitur, ꝙ omnia opera creata sunt Christo subiecta & obligata, & sup omnia habet dominium: quia inquantùm Deus est in omnibus per substantiam, virtutem, & operationem, & inquantùm homo, oia sunt subiecta sub pedibus suis: ergo omnia obligãtur laudare Christum vbiq;. Concludit ergo. Benedicite domino omnia opera eius tã creata, quã recreata in omni loco dominationis eius: quia nullus locus excluditur à sua ditione, & dominio. Et cõuersus ad seipsum dicit. Benedic anima mea domino: quia non solum me redemit: sed omnia creauit, & angelos redemit ante casum, & hominem post casum:
C eò modo quo dictum est. Nam omnia elemẽta, & plantas, & mineralia creauit propter hominem, & etiam cœlos, & motus eorum propter nos disposuit, ergo tenemur specialiter Deũ laudare &c. Ex toto isto ps. possumus recolligere quatuor cõclusiones. Quarũ prima est: ꝙ nos obligamur benedicere, & laudare Iesum Chrm dominũ nostrũ nõ solũ ore, sed ẽt corde, & opere. s. ex toto corde, & mẽte, & aĩa, & ex oĩbus viribus: propterea, ꝙ nõ solũ quo ad totã aĩam sed quò ad totum corpus nos redemit, & sanauit. Nã primò ꝓpitiatus est iniquitatibus nostris omnia pctã remittẽdo. Scđo sanauit oẽs infirmitates nostras nõ solũ spũales sed ẽt corporales. Tertiò qa redemit nos à morte corporali, & spũali. Quartò, qa reddidit nobis corpus gloriosum, & impassibile. Quintò: qa repleuit nos bonis cœlestibus. Et sic recuperabit nobis oĩa que pdidimus ĩ Adã. Scđa cõclusio, ꝙ Deus nõ puniuit
D ẽm iustitiã siue p iustitiã, sed saluauit nos p miam: qa nõ ẽm pctã nra fecit nobis. Tertia conclusio, ꝙ Deus magis est pronus ad miam quã ad iustitiã erga nos: qa nõ puniuit nos vt seruos rebelles, sed misertus est nobis tãquã filiis. Quarta cõclusio, ꝙ nõ solũ homines, sed ẽt angeli obligantur laudare, & benedicere Xpm tãquã dñm, & redẽptorẽ, & caput, & reparatorẽ &c. Sed cõtra oia prædicta arguitur. Et priò arguũt Iudæi cõtra primã cõclusionẽ dicẽtes ꝙ iste, de quo loquitur iste ps. nõ est Iesus Chrs quẽ nos recepimus ĩ Messiã, & redẽptorẽ. Nã ipse nõ sanauit oẽs infirmitates nras per mortẽ, & resurrectionẽ: quia adhuc manemus subiecti morti, & omnibus morbis, & laboribus, & infirmitatibus corporalibus: ergo nõ perfectè nos redemit, nec abstulit omnẽ lacrimã ab oculis nostris, prout dr
E in Esa. arguitur cõtra secundã conclusionẽ. Nã si Deus nõ puniret nos secũdum pctã nostra, sequeretur, ꝙ non esset iustus iudex tribuẽs vnicuiq; secundũ opera sua. Tertiò arguitur cõtra tertiã conclusionem. Nã si Deus esset magis pronus ad misericordiã quã ad iustitiã, sequerẽ, ꝙ in eo esset maior misericordia quam iustitia, quod videtur falsum: quia ista duo sunt vnum substãtialiter, & essentialiter in Deo: ergo vna nõ est maior altera. Quartò arguitur cõtra quartã conclusionẽ, & videtur, ꝙ Christus nõ sit dominus angelorũ, quia minor nõ põt esse dominus maioris: sed Christus est minor angelis, cũ sit hõ: igitur. Itẽ nec Christus põt esse caput angelorũ, quia corpus non põt influere gratiam, & glo
F riam rebus spiritualibus. Item Christus non potest esse redẽptor angelorum: quia angeli remanẽtes nunquàm peccauerunt, & per cõsequens non indiguerunt redemptore nec reputatore. In oppositum est ꝓpheta Dauid in hoc ps. Respondeo. Hic sunt quatuor videndã. Primò an Christus dicatur perfectus redẽptor, dato, ꝙ maneamus mortales, & passibiles. Secundò est videndum quare Deus est magis pronus ad miserendum quàm ad puniendum. Tertiò est videndum an propter hoc Deus sit minus iustus iudex, & lædat suã iustitiã, & sit maior sua mĩa, quã iustitia. Quartò videbitur quõ Chrs est dñs, & redẽptor, & caput, & reparator angelorũ. Quantũ ergo ad primũ est dicendum secundum apostolũ ad Ro. 6. ꝙ p baptismũ oẽs sumus mor-

A tui & cõsepulti cũ Xp̃o, & sic oẽs consurreximus cũ Xp̃o: postq̃ oẽs sumus baptizati in eo. q̃a sicut resurrexit: ita oẽs resurgemus. 1. ad Cor. 15. Ex qbus vult innuere apostolos, ꝙ Xp̃s in sua resurrectione accepit ptãtem resuscitandi oẽs suos fideles, & mẽbra sua per baptismũ sibi incorporata. Et per cõsequens intendit dicere, ꝙ oẽs baptizati, de præsenti liberant̃ à pc̃tõ in aĩa: vt adipiscuntur meritũ, & facultatẽ vt mereãtur resurgere in corpus gloriosum in generali rasurrectione. Et sic adipiscuntur resurrectionẽ gloriosam in habitu, licèt nõ in actu. Et hoc confirmat beatus Augu. in quodã sermone de martyribus: q̃ ẽt attribuitur beato Amb. vbi dicit, ꝙ licèt oẽs martyres, & iusti nondũ surrexerũt in actu: tñ iã surrexerunt in merito: quia iã sunt certi de sua resurrectione: quia sicut fuerũt socii passionis Xp̃i: ita erunt socii resurrectionis.

B Ex quib. sequitur ꝙ iã perfecte redimitꝰ nos non solũ quò ad aĩam: sed ẽt quò ad corpus, & oẽs infirmitates, & miserias. Sed cãm quare Christus noluit, vt illicò post baptismũ sicut absoluimur à pc̃tõ absoluamur à pœnis corporalibus: assignat Augu. lib. de baptismo paruulornm. & 12. de ciui Dei. c. 4. vbi ait. ꝙ Xp̃s voluit vt ablato peccati nexu, mortis, & cæterarum infirmitatũ experimentũ nobis relinqueretur. Et hoc propter multiplex bonũ nostrum. Primò, quia si tales corporeæ infirmitates nobis non fuissent relictę, tunc nulla posset esse pugna, & si nulla esset pugna. tũc nulla esset victoria martyrum, nec virginũ, nec continentiũ, nec iustorum, & per consequens nulla esset eorũ corona. Item nulla esset spes resurrectionis: & per consequens nullum meritum. Item si illicò per baptismũ tol-
C lerentur hmõi passiones: & conferretur immortalitas baptizatis: tunc multo plures recurrerẽt ad baptismum, vt absoluerentur ab huiusmodi passionibus: quàm vt consequerẽtur futuram beatitudinem, & sic nullum operarentur bonnm propter Deum. Et ideo illæ infirmitates, & passiones nobis rectę sunt bonis bonæ ad meritum: & malis malæ ad supplicium. Item hoc factum est propter vniuersale bonũ ecclesiæ triumphantis: & reparationis angelicæ ruinæ. Nam si talis pugna tolleretur in corpore nostro per baptismum: tnnc homines non possent coæquari angelis qui ruerunt, in meritis: nec per consequens possent adipisci per meritum & laborem sedes quas illi amiserunt per superbiam. Et sic angelica ruina mansisset irreparata. Quarto ergo operatur baptismus in nobis. D Nam primò abluit animam à peccato. Secundò confert meritum vitæ ęternę de præsenti. Tertiò tollit debitum concupiscentiæ non vt non insit: sed vt non imputetur. Quartò confert aptitudinem, & meritum resurgendi ad vitã gloriosam corporis in nouissimo die. Ex supradictis patet responsio ad miseros. Iudæos, qui solũ carnaliter sapiunt. Quantum ad secundum est dicendum, ꝙ manente iustitia æquali cum misericordia, & absque lęsione iustitiæ Deus est magis pronus ad miserẽdum pœnitentibus, quàm ad æternaliter puniendum. & hoc multiplici ratione. Et primò ratione animæ rationalis quam ad suam imaginem creauit. & ideo intantùm diligit hominem: quòd non permittit nec placet sibi vt anima maneat peccato deturpata nec
subiecta. Secũdò ratione abominationis pec- E
cati, quia Deus in tantùm odit, & abominatur peccatum, quòd semper est paratus destruere, & delere ipsum per gratiam, & pœnitentiam. Tertiò ratione humanæ fragilitatis cui semper Deus compatitur. Quartò ratione suæ magnanimitatis, quia magnanimus non existimat, imo vilipendit iniuriam sibi factam. Ideo citò ignoscit cum videt humiliatem, & pœnitudinem in pœnitente: vt patet. 4 Æthic. Quintò ratione summæ liberalitatis, quia liberalis, & magnificus sẽp est pronus soluere pro paupere indigenti. Et sic Christus semper est paratus pro nobis soluere debitum. Sextò ratione paternitatis inquãtùm Deus est pater noster: ideo sẽmper est pronus ad parcendum filiis suis. Septimò ratione fraternitatis quia filius Dei factus est
frater noster carnem assumendo. Octauò ra- F
tione experimentalis pietatis. Nam Deus voluit experiri fragilitatem nostrę carnis, vt disceret cæteris misereri. ideo recordatus est quoniam puluis sumus: quia cognouit figmẽtum, & fragilitatem nostram per exeperientiam. Nonò Deus est magis pronus ad parcendum, quàm ad puniendum ratione promissionis, quia per totam legem, & prophetas Deus promisit veniam, & remissionem pe nitentibus. Et sic Deus in parcendo iustificat, & ratificat iustitiam. Item si Deus non parceret peccatori pænitenti, sequeret̃ ꝙ magis diligeret peccatũ quàm hominẽ: cũ delẽdo peccatũ possit hominem liberare. Ideo in hoc ostendit Deus, ꝙ magis diligit hominẽ,

A quàm peccatum, quia vt hominē liberet extinguit, & destruit peccatum in eo: vt saluet naturam: & hoc pertinet ad iustitiam, vt destruat malum & saluet bonum. Et ideo ponitur pro cōclusione, ꝙ Deus in parcēdo, & miserendo peccatoribus pœnitentibus exercet opera omnium virtutū: & per consequens opera iustitię: cū iustitia sit omnis virtus. 5. Æthic. Quod per singula probatur. Nā primò exercet opera boni viri. nā in parcēdo, & miserendo diligit, & conseruat bonū naturæ, & odit, & destruit malū culpæ, & peccatū quod corrūpebat naturā. Itē exercet opera magnanimi, non æstimando iniuriam, & cōpatiēdo humanę fragilitati. Item exercet opera liberalis: quia de proprio sanguine soluit pro debito peccatoris. Item exercet opera boni patris, & pastoris: quia non permittit filium nec B ouem suam perire. Item exercet opera iusti viri: quia nō violat imo complet promissum quod promisit Ezec. 18. & per alios ꝓphetas. s. Qua hora conuersus fuerit peccator à via sua mala oim iniq̃tatū quas fecerit nō recordabor. Item exercet opera iusti iudicis: quia nec relinquit crimen nec malum impunitū. Nam peccatum licèt insufficienter puniatur in peccatore: tamen sufficienter punitur in Christo: vt patebit in sequenti articulo. Et sic patet responsio ad argumentum. Nam licet Deus sit magis pronus ad parcendū, & miserēdū pc̄toribus: tn̄ semper manet iustus, quia quod nō punit in peccatore puniuit in Christo. vt infra patebit. Et sic licèt misericordia videatur maior quàm iustitia effectiua respectu nostri: tn̄ essentialiter in Deo vna non est maior altera: cum sint idem. Quantùm ad ter C tium est aduertendū sicut dictum fuit psal. 6. ꝙ duplici iudicio potest Deus iudicare peccatorem. Vno modo iudicio obstinationis, & finalis impœnitentiæ. Alio modo iudicio pœnitentiali. Primo modo iudicat Deus peccatorem iudicio iræ, & furoris secundum suam obstinationem destinando peccatorem ad pęnam æternam. Secundo modo iudicat iudicio misericordiæ remittēdo culpā, & mutando pęnam æternam in pęnā tēporalem. & in hoc Deus ostendit suā iustitiam, quia iudicat secundū mēsuram, & qualitatē peccati. Nam quia obstinatus peccat in termino: & per cōsequens æternaliter proponit peccare: ideo iustè iudicatur ad pœnam æternā suæ obstinationi correspōdentē: & quia nō est sibi remissa culpa in hoc seculo: iō nunq̃ remittit̄ nec dimittit̄ sibi pęna in alio. Sed q̄a pœnitēs per D pniam pc̄tm̄ dimisit in via anteq̃ perueniret ad terminum: quia reductus est à mala via in viā salutis à qua recesserat: ideo peccatū suū factum est finitum, & temporale respectu sui. & ideo quia remittitur culpa in hoc seculo; pariter remittitur pęna in alio. Et sic patet qualiter Deus tribuit vnicuiq; secundū opera sua tanq̃ iustus iudex. Nam pęnitenti tribuit misericorditer veniā secundū suam pęnitētiā in hac vita, & in hoc seculo, & per cōsequens remittit pęnam in alio, & obstinato tribuit pęnā secundū suā obstinationem. Nā sicut peccator per contritionē, & pęnitentiā dimisit peccatum, & deleuit culpā in hac vita ante terminum mortis: ita Deus dimisit sibi pęnam æternam. Et sicut obstinatus in via noluit dimittere peccatū: ita Deus nunq̃ sibi dimittet pęnam in altero seculo. Nam sicut E sola pęna temporalis correspondet pęnitentiæ in hac vita, vel in purgatorio secundū iudicium misericordię: ita pęna æterna correspondet obstinationi, & impęnitentiæ in inferno secundū iudicium iræ Dei. Et sic Deus semper manet iustus iudex. Sed adhuc manet & restat dubium: quia omne peccatum est infinitum ratione obiecti: inquantùm peccator peccauit contra Deū infinitū. ergo cuiq; peccato iusta debetur pęna infinita, & per consequēs nullo precio potest satisfieri offensæ factæ contra Deū. nec iustè pōt peccatori pęna remitti: cum omnis pęnitentia, & omnia bona opera peccatoris sint finita. Ad hoc r̄ndetur sicut dictum est psal. 84. ꝙ quia nullū precium finitū potest satis facere pro peccato cōmisso contra Deū: ideo fuit necessaria pas- F sio Christi ad iustè satisfaciendum pro omni peccato. quæ quidem passio fuit precii infiniti rōne puritatis, & innocētiæ Christi, & præcipuè ratione gratiæ vnionis. vt dictum fuit ps. 17. & 84. ideo Christus potuit pro omnibus satisfacere: & in eo sufficienter omnia nostra peccata fuerunt punita virtualiter, & habitualiter, quia Deus pater posuit in eo iniquitates omniū nostrū, & propter peccatū populi sui percussit eum: cuius liuore sanati sumus. Esaiæ. 53. Et Deus pater fecit ipsum peccatū. i. sacrificiū pro peccato. 2. ad Cor. 5. Et sic omnia peccata nostra fuerunt virtualiter in Christo punita, & in eius passione: quam passionē nos participamus per baptismum, & pęnitentiam & cętera sacramenta. Et ideo nulla pęnitentia posset satisfacere

A cere pro peccato alicuius nisi participaret passionem Christi: quia illa fuit pœnitentia generalis pro omnibus peccatoribus pœnitentibus,& baptizatis: à qua sumunt virtutem omnia sacramenta, quam quidem pœnitentiã participamus per ecclesiastica sacramenta. Et iõ nostra pęnitentia particularis non satis facit in virtute propria:sed in virtute passionis Christi qua participat: inquantùm filius offert patri suam passionem pro baptizato siue pœnitente. Et sic est dicẽdum, ꝙ peccatũ peccatoris punitur in peccatore per illã modicã contritionem,& pœnitentiam,& per pęnam temporalẽ in purgatorio: sed plene punitur in Christo: cuius passionem pœnitens participãt per particularem pœnitentiã,& sic particulari pœnitentia roborata, & adiuta virtute passionis Christi reddit sufficiẽs ad soluendum, & satisfaciendum pro debito infinito.
B Et sic nullum peccatum manet impunitũ: nec debitum insolutum. quia omne peccatũ partim punitur in peccatore, & plenè punitur in Christo: cuius passionem pater acceptat in precium sufficiens pro debito peccatoris. Et sic Deus semper manet iustus,& simul misericors in suo iudicio: manente iustitia inuiolata,& integra simul cum misericordia. Et hoc est quod intendit dicere Dauid cũ ait. Non secũdum peccata nostra fecit nobis: neque secũdum iniquitates nostras retribuit nobis &c. Sed vt ostendat, ꝙ Deus tanquã pater,& frater expertus nostram fragilem carnem est magis pronus ad parcendum quàm ad puniendum, subdit. Sicut miseretur pater filiorũ: misertus est Deus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum &c.
C Et sic patet responsio ad argumenta secundi, & tertii dubii: Quantùm autem ad quartum scilicet qualiter Christus est dominus, & caput,& redemptor,& reparator angelorũ, est notandum sicut dictum est psalmo. 81. quòd omnes angeli ante lapsum dum fuerunt viatores præuiderunt mysterium futuræ Christi incarnationis. Et pręuiderunt præparatã sedem imperialem pro Christo futuro domino omnium hominum,& angelorum. quorũ angelorũ quidã statuerũt. s. Michael cũ suis, diuinæ voluntati obedire,& Christum Deũ, & hominem futurum in dominum,& caput assumere,& sic manserunt in gratia confirmati,& ex viatoribus facti comprehensores, & beati. Lucifer autem cum suis sequacibus inobediens diuinæ voluntati, & Christo inuidens zelo inuidiæ cõmotus: quia hoc præuidit. illico inuidit,& sedem Christi peruersè, & temere appetiuit, & ipsam conscendere,& vsurpare præsumpsit. Et ideo illicò in illa malitia obstinatus miser eiectus è cęlo in perpetuam pęnam corruit,& cecidit in infernum.

D His ergo habitis ponitur prima conclusio, ꝙ Christus ante casum luciferi fuit caput omnium bonorum angelorum: dum fuerũt viatores probatur. Nam pro tunc habuerũt veram fidem,& per consequens spem de Christo futuro, à qua nõ deuiauerunt: imo ipsi adhęserunt: quia diuinæ voluntati obedire statuerũt: ergo sequitur, ꝙ per talem fidẽ,& obedientiã Xp̃m in dominum,& caput assumpserunt,& susceperunt, & per cõsequens iã tũc facti sunt membra Chri eis crediti,& iã tunc participarunt Christi gratiã, per quã ipsi adhæserunt: in qua gratia per talẽ inhęsionẽ cõ
E firmati mãserunt, & effecti sunt cõprehensores,& beati. Ex quibus patet, ꝙ Christus ante lapsum luciferi fuit dominus,& caput bonorum angelorum viatorum,& per cõsequẽs mansit dominus,& caput eorum, postquã facti sunt comprehensores, & beati: quod ꝓbatur. Nam manserũt in eadem gratia Christi cõfirmati: de cuius mysterio incarnationis,& humanæ redẽptionis habuerũt clariorẽ notitiam post confirmationem. Secunda conclusio, ꝙ Christus fuit verus redẽptor bonorũ angelorũ: probatur. Nam redimi à Christo nil aliud est nisi liberari ab æterna dãnatione ꝑ gratiã Xp̃i, sed boni angeli fuerũt liberati, & præseruati à casu aliorum per gratiam & fidẽ Xp̃i futuri per quam gratiã acceperũt ipsum in caput,& dominum, vt dictũ est, igitur per
F Ch̃m vere fuerũt redempti. Nam mali qui hanc fidem,& gratiam seruare noluerunt, iõ ceciderunt à cæteris diuisi. Ex quo sequitur, ꝙ gratia Christi separauit bonos à malis. Et sic illi peccauerunt in termino,& isti adhæserunt in via: prout dictum est psalmo. 81. ergo Christus est verus redemptor angelorũ.

Tertia conclusio, ꝙ Christus nõ solũ est caput, redemptor bonorum angelorum: sed etiam reparator angelicæ ruinæ: probatur: Nã Christus redemit homines,& ex eis quosdam sublimauit per gratiã supra humanã facultatem vt mererentur adæquari angelis, qui ceciderunt,& eorum mansiones,& sedes beatas illi debitas possederunt, & numerum illorum compleuerunt: vt frequenter dictũ est: ergo Christus fuit verus reparator,& restaurator

A stauratorangelicæ ruinæ. Et sic patet qualiter Christus fuit verus dominus, & caput, & redẽptor angelorũ. Quarta cõclusio, ꝙ Christus simul est caput hominũ, & angelorũ, & vtriusq; ecclesiæ. s. triũphantis, & militantis: probatur. Nã sicut de ratione capitis materialis est influere sensum, & motũ in omnia sua membra: ita de ratione capitis spũalis est influere gratiã, & golriã. sed Xp̃s influit in omnia mẽbra huius ecclesiæ gratiam, & merita suæ passionis per inspirationẽ, & ecclesiastica sacramẽta, & in patria influit gloriã super omnes angelos, & oẽs beatos ergo est verũ caput viatorũ, & omnium cõprehensorũ, & beatorũ. Quòd autẽ Christus sit dominus, & caput, & beatificator simul hominum, & angelorum, patet ex multiplici autoritate. Vnde primò dicit apostolus, ꝙ Deus pater constituit eum caput omnium ecclesiarum sup om nẽ potestatem, & principatũ &c. ad Ephe. 1. Item ad Philip. secundò Deus exaltauit illũ: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cęlestium, terrestriũ, & infernorum &c. Itẽ Ioã. Apoc. 5. vidi millia millium angelorum simul cum senioribus dicentium. Dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiã, & fortitudinẽ, & honorem &c. Item infra c. 8. vidi turbã magnã quã nemo dinumerare poterat: ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis, & oẽs angeli stabãt in circuitu troni, & adorauerũt Deũ cadentes in facies suas dicẽtes: benedictio, & claritas &c. Item angelus dicit Ioanni: cõseruus tuus sum Iesu Christi. Apoc. 19. Ex quibus patet, ꝙ Christus simul est caput, & dominus hominum, & angelorum, & omniũ creaturarum, & per cõsequens nõ solũ homines: sed ẽt omnes angeli obligãtur laudare, & benedicere, ꝙ colere Christum honore latrię tã quã Deum, & dominum. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hoc psalmo: cũ dicit: Dominus in cœlo parauit sedẽ suã, & regnũ ipsius oĩbus dominabitur: ideo benedicite dominum omnes angeli eius. Et tunc respõdetur ad rationes, & argumenta. Nã cum dicitur, ꝙ Chřs est minor angelis, qa homo: ergo nõ põt esse dominus angelorum nec caput, nec influere gratiã, & gloriã in eos. Ad hoc respõdetur sicut dictũ fuit psal 84. ꝙ licèt anima Christi sit minor angelis: quò ad essentiã, & bona naturalia cõsequentia formã: tamen erat nobilior, & melior oĩbus ãgelis, quò ad bona gratuita, & gratifica, & quò ad gratiam vnionis, & sic erat dñs angelorum. Item licèt Xp̃s ex sola humana natura nõ influat gloriã in angelos: tamen rõne gratię vnionis, & capitis influxit gratiã in angelos: dũ erãt viatores, & influit nunc gloriã, dum sunt cõprehẽsores: qa nõ solùm est mediator Dei, & hominum: sed ẽt Dei, & angelorũ propter rationes iã dictas. Et sic patet qualiter Christus redemit angelos: eos per gratiã a lapsu aliorũ præseruando, & qualiter factus est dominus, & caput non solùm hominum sed etiam angelorum. Ex quibus patet, ꝙ nõ solum ab hominibus: sed etiam ab angelis Christo debet cultus verę latriæ: quod maximè intendit probare Dauid in hoc psalmo.

PSALMVS. CIII.

B*Enedic anima mea domino: domine Deus meus magnificatus es vehementer.*

Confessionem & decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento.

Licèt huic psalmo nullus titulus præponatur in hebręo, tamen beatus Hieronymus in epistola ad Eustachium de virginitate seruãda. asserit ipsum esse factum ab ipso Dauid: cum dicit. Posuisti, ait Dauid, tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt bestię syluę &c. Hoc idem affirmat ecclesia cum cãtat in benedictione crismatis dicẽs: Dauid ꝓphetico spiritu gratiæ sacramenta prænoscens vultus nostros in oleo exhilarandos esse cãtauit &c. Ex quo patet Dauid cõfecisse hunc psal. & ex materia eius patet ipsum esse alleluaticum. i. ad laudãdum Deum factum: quia manifestè laudatur Deus in hoc psalmo de beneficio vniuersalis creationis, & recreationis. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ quinq; fabricationes leguntur factæ in veteri testamento ex præcepto Dei: nã prima fuit fabrica totius mundi in exordio quam Deus fecit ex nihilo per seipsum ad solum præceptũ sine aliquo ministro: qa dixit, & facta sunt omnia per verbum suum: nec eius aliquis cõsiliarius fuit. Secunda fuit arcę tempore diluuii: quã ipsi Noe præcepit fabricare. Tertia fuit fabricatio tabernaculi, & arcę fœderis: quam Deus moysi præcepit fabricare. Quarta fuit fabricatio tẽpli Salomonis: cuius descriptionem Deus tradidit ipsi Dauid primi Paralypome. 28. Quinta fuit reędificatio tẽpli facta per Zorobabel, & Zacariã, & Aggęum, & Malachiã ex præcepto Dei: quę oẽs quinq; fabricationes sensibiles significabãt, & figurabant fabrica-

A fabricationē ecclesię per Chr̄m faciendā secū dum Augustinū libro de arca Noe, & contra aduersariū legis, & ꝓphetarum: nam oēs has fabricationes fecit Deus fieri in figurā ecclesię, ad quam tendebat lex vetus tanquam ī finē: vnde dicit Augustinus cōtra Faustū, ꝙ sicut faber argentarius siue domificator prius depingit domum, & opus modo grosso: vt habitator prænoscat domum fabricandam ad sensum: sed postea depingit vel fabricat domum modo suatili, & perfecto ad finalem vsum hominis: ita pariter Deus in veteri testamento prius depinxit, & fabricauit totū istū mundum sensibilem non solum ad vsum naturalem hominem: sed etiam vt esset figura mundi spiritualis. s. ecclesiæ Christi vt per ista sensibilia veniret homo ad spiritualia. Item eodem modo per discursum temporis
B fecit arcam fabricari cum omnibus illis partibus, & conditionibus: in qua saluatus est Noe de aquis diluuii: quæ secundum omnes suas partes figurabat ecclesiā Christi: in qua erant saluandi fideles de diluuio peccatorū. Ita pariter est dicendum de arca, & tabernaculo, & templo: nam per hoc quòd Deus fabricari pręcepit arcam vt ipse habitaret in ea, & arca reposita fuit in tabernaculo, & postea in templo; per hoc figurabatur, quòd verbum Dei debebat sibi fabricare arcam humanitatis, in qua habitaret per vnionem personalem: quæ quidem arca erat reponēda in tabernaculo virginali, & in templo vniuersalis ecclesiæ: in qua habitat per fidem, & vnionē mysticam. Ita pariter est dicēdum de reædificatione templi, & ciuitatis Hierusalem: nam sicut Deus præcepit reędificari illud templū,
C & ciuitatem Hierusalem, propter peccata regum, & populi per Caldæos destructam: ita pariter Deus pater p̄cepit Christo filio suo, vt reędificaret tēplum humanum, & Hierusalem spiritualem, quam diabolus destruxerat propter peccatum Adæ: quando descendit ab Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones, qui ipsum expoliauerunt, & sauciauerunt, & totam humanam naturam corruperunt. Hanc ergo ciuitatem dirutam, & templum dissolutū resarciuit, & renouauit Christus per suam incarnationem, & passionem & resurrectionem. Nam corpus quod fuerat dissolutum reædificauit per triduum: vt ipse ait Ioan. 2. Ex quibus patet, quòd fabricatio mundi fuit figura fabricationis ecclesiæ, & per consequens Dauid non solum intendit benedicere Deum, & cōmendare diuinā sapientiam circa creationem mundi: sed principaliter circa fabricationem, & creationem ecclesiæ Christi. Secundò est aduertendum, ꝙ quadruplex mundus reperitur memoratus in sacra scriptura. Primus dicitur mūdus exēplaris, & æternus, & increatus, & idealis, existens ab æterno in mente, & verbo: diuino: ad cuius exemplar Deus ex tempore produxit hunc mūdum sensibilem, de quo mūdo ideali meminit Plato in Timæo, & in libro Idearum, & Boetius tertio de consolatione, dicēs. Tu cuncta superno Ducis ab exemplo. Mundum mēte gerens pulcrum pulcherrimus ipse &c. Item Ioan. primo. In principio erat verbum: omnia per ipsum facta sunt: quod factū est in ipso vita erat. i. iste totus mundus, qui factus est ex tempore, erat vita ab æterno in ipso mundo ideali, & verbo æterno: vt exponit Augu. Secundus dicitur mundus sensibilis, & materialis, & creatus factus ad exemplar primi: de cuius creatione, & dispositione agitur Gen. Primo. Tertiùs dicitur mundus spiritualis, & recreatus figuratus per mundū materialem quæ est ecclesia Christi cuius habitatores sunt omnes Christi fideles in Christo regenerati. Vnde de mundo materiali dicit Ioan. Mundus eum non cognouit. sed de mundo spirituali dicit. Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui non ex sanguinibus sed ex Deo nati sunt &c. de cuius mundi spiritualis recreatione dicit dominus Esaiæ. 66. Ecce ego creo cęlos nouos, & terrā nouā, & nō erūt in memoria priora &c. Quartus dr̄ mundus gloriæ, & perpetuus. de quo psalm. 83. Beati qui habitant in domo tua domine in sęcula sęculorum laudabunt te. De cuius fabricatione, & ædificio dicit Ioan. Apoca. 21. Vidi cęlum nouum & terram nouam. primum enim cęlū & prima terra abiit: & mare iam non est. Et vidi ciuitatem sanctā Hierusalē nouā descēdentē de cęlo &c. Cum ergo intentio ꝓphetę sit deducere nos ad cognitionē spiritualium per sensibilia: ideo per dispositionē huius mūdi sensibilis, & creati ꝓpheticè nos manu ducit in cognitionem dispositionis mundi spiritualis per Christum regenerati: quæ est ecclesia: eò ꝙ contemplando dispositionem huius materialis mundi in principio creati pręuidit in spiritu totam dispositionem ecclesię per Christum regenerandæ, & reædificandæ. De cuius dispositione fecit hunc psalmum.

A mum. Ideo prius exponetur de dispositione huius mundi materialis. Scdò de dispositione mũdi q̃ est ecclesia, vt facilius pueniamus ad cognitionem spiritualium per corporalia quæ facta sunt, vt inquit apo. ad Ro. 1. In quo quidem ps. duo principaliter agit Dauid. nã primò commendat diuinam potentiam, & sapientiam, & bonitatem circa creationem mũdi. Secundò agit gratias. ibi. Sit gloria domini. Quantùm ad primum est notãdum, ꝙ iste mundus sensibilis est productus à Deo ad instar illius mundi exemplaris, & æterni, ideo in se retinet quasi per omnia vestigium & similitudinẽ illius: eò ꝙ modus productionis & emanationis creaturarum sequitur modũ productionis, & emanationis diuinarũ personarũ, nã sicut ab æterno pater dicẽdo ad intra ꝑducit verbũ, & ambo spirãdo producũt spi-
B ritũ sctũ per modũ volũtatis, & libertatis: ita pariter pr̃ ex tp̃e dicendo ad extra per verbũ suũ produxit hũc mundũ visibilẽ: & pater & verbum spirando super oĩa creata per spiritũ sanctũ produxerunt ea in esse essentiæ. Itaq; tota trinitas simul, & indiuisibiliter concurrit ad productionem creaturarũ licèt modis distinctis. & hoc patet Ge. 1. nam Deus pater dixit. Fiat lux &c. ergo per verbum suum dixit, & locutus est pater. Et pater, & verbũ spirant per spiritum sanctum esse, & vitam in rebus. ideo sequitur. Spiritus dñi ferebatur super aquas &c. Et sic apparet, ꝙ tota trinitas simul & realiter, & indiuisè concurrit ad creationem rerum licet modo distincto. qui modus explicatur ps. 32. Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ex quo patet, ꝙ productio creaturarum præ
C supponit productionem, & modum productionis diuinarum personarum. vnde sicut vna persona emanat ab altera in diuinis, & tertia ab vtraq;, ita totus iste mundus emanat à tota trinitate personarum. Sed est magna differentia, nam pater producendo filium communicat ipsi eandem substãtiam, & essentiã, & ita ambo producẽdo spiritum sanctum, & sic manet vnus solus Deus in substantia & essentia cum trinitate personarum. secus autẽ est in productione creaturarũ. Nam trinitas ita communicat rebus similitudinem suarum perfectionum, ꝙ nõ communicat substantiã. Vnde sicut sol communicat diaphano suã similitudinem non communicãdo substantiã: ita pariter Deus in creatione communicat rebus similitudinem idearum, & perfectionũ

D non communicando substantiam: eò ꝙ creaturæ emanant à Deo per modum artis, & artificialiter. nam sicut domificator fabricando domum ita communicat ipsi similitudinem suæ artis, ꝙ non communicat suam substantiam: ita pariter Deus in creatione communicat rebus similitudinem suarum perfectionũ & idearum, non communicando aliud de diuina substãtia. & ideo dicit Dionysius: ꝙ creaturæ emanant à Deo sicut radii, & lumẽ à sole, & ideo hæc est causa quare in toto vniuerso, & qualibet eius parte reperitur vestigiũ, & similitudo trinitatis: omnia. n. facta sunt sub numero, pondere, & mẽsura. Sap. 11. aut sub specie, modo, & ordine. Et sic totus mundus consistit in triplici natura: constat. n. ex natura euangelica, q̃ est incorporalis, & incorruptibilis: & ex natura cęlesti corporea & in
E corruptibili, & ex natura elementari, quæ est corporea, & corruptibilis. Totum ergo vniuersum creauit ad similitudinem suam. nam sicut in Deo est trinitas personarum sub vna simplicissima substantia: ita in toto vniuerso mundo est trinitas naturarũ sub vnitate mundiali. Et sic etiam in qualibet natura seruatur quædam trinitas, nam in natura angelica reperitur trinitas hierarchiarum, & in qualibet hierarchia triplex ordo angelorũ, & in quolibet angelo reperitur species modus, & ordo secundum Aug. aut substantia virtus, & operatio: quia nulla substantia præter primã est sua operatio nec principium suæ operationis secundum commentatorem. Ita pariter in natura cœlesti reperitur trinitas cœlorum. s. cœlũ empyreum immobile, & aqueũ, quod est primum mobile super polos mundi: & cœlum astrorum, & planetarum quod
F mouetur super polos Zodiaci. Et ita pariter in elementis reperitur trinitas. nam licèt sint quatuor elementa distincta secundum formam, iuxta quatuor combinationes qualitatum primarum. 4. de cęlo, & 2. de generatione, & 4 Meteororum. tñ secundum materiã nõ sunt nisi tria elemẽta. s. aer, terra, & aqua. nam ignis licèt formaliter distinguatur ab aliis elementis: tñ non localiter nec materialiter secundũ quosdam philosophos. q2 non facit ignis spherã per se, sed est in cæteris elementis materialiter & virtualiter secundùm Tomam de Garbo, & plerosq; alios philosophos. Et sic est dicẽdũ de quolibet corpore, & de qualibet creatura particulari: in q̃bus omnibus reperitur quędam trinitas ad similitudinem

A dinem creatoris, & primæ causæ. Ideo Pitagorici celebrant Deum triplici honore, arguentes trinitatem in Deo sumpta causa ex trinitate quam reperiebant in omnibus rebus creatis. vt ait Arist. primo cæli, & mundi. Hunc ergo ordinem tenuit primo Moyses in describendo creationem rerum. Gen. primo. Nam primò ponit qualiter creauit istam triplicem naturam .s. naturam angelicam, & cœlestem, & elementarem in tribus primis diebus. secundò ponit ornatum eorum in tribus sequentibus diebus, vt patet ibidem. Et hunc eundem ordinē tenet Dauid in hoc psalmo, siue in hac prima parte psalmi. nā volens deū magnificare, & commendare de potentia, & sapientia circa creationem totius vniuersi, primò commendat omnipotētiam, & sapientiam circa creationem, & dispositionem an-
B gelicæ naturæ. Secundò circa dispositionem cœlorum. Tertiò commendat Dei sapientiā, & prouidentiam, & bonitatem circa dispositionem elementorum. Secundum ibi. Extendens cœlū sicut pellem. Tertium ibi. Qui ponis nubem ascensum. Quantū ad primum est aduertēdū secundū Aug. ꝙ Moises vnico verbo notificauit creatorē totius naturæ angelicæ, cū dixit Deus. Fiat lux, & facta est lux. Vnde per lucem intelligit totam angelicam naturā Sed Dionisius in tractatu de angelica hierarchia, diuidit totā angelicam naturā in tres hierarchias. Nā prima dī supercœlestis: in qua sunt tres ordines: scilicet seraphin cherubin, & troni. Secunda hierarchia dicitur cęlestis, in qua sunt alii tres ordines. s. dominationes, & principatus, & potestates. Tertia dicitur subcœlestis, in qua sunt alii tres ordi-
C nes, scilicet virtutes, Arcangeli, & Angeli. vnde licèt omnes istæ tres hierarchiæ incessabili voce laudent Deum dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus: tamen prima specialiter est dedicata ad confessionem, & laudem Dei: secūda vero ad decorem, & regimen totius vniuersi in generali. Tertia autem dedicata ad regimina particularia partium vniuersi. Nam ordo virtutum est dedicatus ad mouendum cœlos, & elementa, & resistendum aereis potestatibus ne lædant elementa. Arcangeli vero sunt dedicati ad custodiam regnorum, & ciuitatum. Angeli au[illegible]tem ad custodiam vniuscuiusq[illegible]ue hominis. Hanc ergo triplicem Hierarchiam intendit explicare Dauid in his primis tribus versibus commendās Deum de omnipotentia, & magnificentia circa creationem Angelorum, siue Angelicæ naturæ.
D Vnde excitat seipsum, ac animam suam ad huiusmodi laudem dicens. O anima mea benedic domino, idest causam habes: vt benedicas domino. Et conuersus ad Deum dicit: ò domine Deus magnificatus es vehementer per Angelicam naturam, & ideo bene debet te magnificare, & benedicere anima mea. Vnde probo, quòd tu sis vehementer, & valdè semper magnificatus. Nam tu induisti, & circundedisti tibi confessionem, & decorem, idest primam Hierarchiam creasti, & dedicasti ad confessionem, & laudem tui: & secundam ad decorem vniuersi: quia ordines secundæ hierarchiæ assistunt tibi ad generale regimen vniuersi quasi consultores, nō quòd tu indigeas consilio eorum: sed hoc ordina-
E sti, & fecisti ad communicandam sapientiam, & bonitatem tuam eis. Item tu fuisti amictus, & circundatus lumine. i. luminosis Angelis tertiæ hierarchię fuisti amictus, & vestitus: sicut quies vestitur indumento. Vnde per confessionem intelligit primam Hierarchiam dedicatam ad confessionem, & laudem, & per decorem intelligit secundam dedicatam ad decorem Dei, & vniuersi. Et per lumen intelligit tertiam Hierarchiam dedicatam ad illuminandum mundum per lationem cœlorum, & astrorum, & ad illuminandos particulariter homines. Et Deus est indutus, & amictus his tribus hierarchiis angelorum: eò quòd semper sibi assistunt. Et exinde vulgare sumunt argumentum, & occasionem ad depingendum Deum indutum & circundatū cherubin, & seraphin, & cæteris ordinibus Angelorum: vt per visibilia con-
F spiciamus intelligibilia. Deinde cum dicit.

Extendens cœlum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius.

Commendat Dei omnipotentiam, & sapientiam circa creationem, & dispositionem cœlorum: de qua dicit Moyses quòd Deus fecit firmamentum, & diuisit aquas quæ erāt sub firmamento ab his, quæ erant supra firmamentum, & vocauit firmamentum cœlum. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ in sacra scriptura triplex cœlum reperitur, scilicet empyreum, quod est totum luminosum ad gloriam sanctorum. Secundum dicitur cœlum aqueum. Tertium dicitur firmamentum, quod est cęlum astrorum, & plane tarum. Vnde primū dicitur empyreum i. luminosum, in quo beati Deo fruuntur, & hoc

A est immobile. secundum dicitur aqueum nō à frigiditate, sed à diaphaneitate, & velocitate. Vnde Maim in Caldæo quod aquæ dicūtur: latinè idem est quod fluxibilis, & mobilis. sed quia omnia creata citra Deum sunt mobilia, & fluxibilia: ideo dicitur Gen. 1. ꝙ spiritus domini ferebatur super aquas. i. super omnia mobilia, & fluxibilia: quia spiritus domini rebus dat vitā, & motū, & esse, & operari: vt supradictum est. Sed quia secundū cœlum est primū mobile velocius omnibus aliis: quia in 24. horis facit circuitum, & gyrum suum, & trahit omnes cœlos inferiores super polos mundi: & sic in æquali tempore maiorem lineam describit: ideo propter talem excessum velocitatis dicitur aqueum per antonomasiam, idest velocissimum. Sed quia ex duobus elementis visibilibus, scilicet ex aere, & aqua videmus vnū semper moueri, & alterum semper quiescere: vnum vocamus vulgariter aquam propter mobilitatem, & alterum terram propter stabilitatem: ideo ne putaremus primum mobile esse eiusdem naturæ cum elemento aquæ: dicit Moises, quòd Deus diuisit aquas, quæ erant sub firmamento ab his quę erant supra firmamētum, idest diuisim collocauit sicut sunt diuersarum naturarum. nam illas cœlestes, scilicet cœlū aqueum collocauit supra firmamentum, i. supra cęlū astrorū: & istas aquas elementares collocauit sub firmamento, & sic patet, quòd illico post primū mobile collocauit firmamentum, idest cœlū astrorum, & planetarum. Et sic patet, quòd tres dicuntur generaliter cœli. s. cœlum empyreū, qđ est penitus immobile propter gloriam sanctorum, quæ consistit in quadam quiete. Secundum dicitur aqueū à mobilitate, & summa velocitate. eò ꝙ mouetur motu diurno super polos mundi ab oriente in occidētem. Tertium dicitur firmamētum, eò ꝙ in eo firmantur astra, quæ motu proprio mouentur super polos zodiaci circulo obliquo semicōtrario. Et sic sub firmamento comprehendit non solum cœlum astrorum: sed etiam omnium planetarum. Vnde cum hac positione Moysi cōcordat Dauid in hoc psal. nam cum superius dixit. Confessionem, & decore induisti amictus lumine, sicut vestimento: per quod lumē intelligit cœlum empyreum, & luminosum cum triplici hierarchia Angelorum: in quo cœlo Deus habitat cum beatis per gloriam, postea subdit. Extendēs cęlum sicut pellem. i. post cœlum empyreum tu fuisti extendens cœlum astrorum, sicut pellem sup elementa: qui tegis superiora huius cœli aquis cœlestibus. i. cœlo aqueo, quod est primū mobile. Ex quo patet, ꝙ cœlū aqueū siue cristallinū collocatur inter cœlū empireum, & firmamentum, quod dicitur cœlū stellarum, & planetarū, & sic non memorātur nisi tres cœli. Ex isto modo loquēdi sumpsit occasionem Rabi Eliezer, dicēs ꝙ Deus fecit cœlum ex vna parte vestimenti sui. Dicit enim, ꝙ Deus fecit elementa, sed postea extendit partē vestimenti sui super eā, & sic factum est cœlum. Sed quantū sit irridenda ista positio de se patet intuētibus, qa non solū deludit à Christianis, & ꝓphetis, sed ēt à Rabi Moyse de Aegypto, & discipulo ei⁹.

D

Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas ventorum.

B *Qui facis Angelos tuos spiritus: & ministros tuos ignem vrentem.* E

In hac tertia parte commendat diuinam sapientiam, & prouidentiam circa creationem, & dispositionem elementorum, & mixtorum. in qua facit sex. Nam primò commēdat diuinam sapientiā, & prouidentiā circa creationem, & dispositionem aeris. Secundò circa dispositionem terræ, & aquarum. s. fluuiorum, & marium. Tertiò circa dispositionē pluuiarum ad vtilitatem plantarum. Quartò circa dispositionē tēporum, & distinctionem eorum. Quintò circa dispositionē maris ad vtilitates piscium, & cæterorū aquatilū, & nauigantium. Sextò commendat diuinam prouidentiā, & largitatē circa collationē fructuū, & aliorum bonorū ad victū, & conseruationē ominum animantium. Secundū ibi. Qui fundasti terrā. Tertium ibi. Rigans montes: Quartum ibi. Fecit lunam in tempore. Quintum ibi. Hoc mare magnum. Sextùm ibi. Omnia à te expectant. Quantum ergo ad primum dicit. O domine Deus tu magnificatus es vehementer in dispositione elementorum, qui in primis ponis nubem ascensum tuum, idest creasti aerem nubilosum supra terram, & aquam tanquam ascensum tuū, qui ambulas super pennas ventorum, & loquitur modo poetico: quia putant vulgares, quòd Deus ambulat super aerem, & ventos tempore tempestatis. Sed quia hoc non facit immediatè per se, sed ministerio Angelorū: ideo subdit. Qui facis Angelos tuos spiritus. Vnde nota secunudm August. & Isidorū

C F

libro

A libro de summo bono, quòd spiritus siue intelligentia immaterialis est nomen naturæ; sed Angelus est nomen officii, quia Angelus idē est quod nuncius, siue minister Dei. sed quia ex 3. hierarchia illorum cœlestium spirituum Deus constituit, & mittit frequenter nuncios, & ministros quosdā ad regenda illa elementa contra aereas potestates, & contra Angelos malos: ne concitent aerem, & aquam, inferendo tempestatem ad lædendum homines: ideo Angeli boni prohibent Angelos malos, ne nobis noceant: quia aliter inducerent tempestatem super mare ad destruendas classes nauigantium, & inducerent fulmina, & grandines, & alias plagas ad destruēdas ciuitates: sicut factum fuit in Aegipto, vt dictum est psalmo 77. Et ideo Deus spiritus incorporeos facit Angelos, nuncios suos
B ad custodiendos homines ab huiusmodi periculis, & ignem vrentem, idest illam naturam Angelicam igneam, & vrentem & caritate ardentem fecit ministros: vt ministrarent sibi, & implerent eius voluntatem non solum in cœlo: sed etiam in his inferioribus, quasi dicat, quòd ex illa natura spirituali, & ardenti fecit nuncios, & ministros ad regendum aerem, & elementa, & ad custodiendos homines, & omnia ista inferiora. Deinde cum dicit.

Qui fundasti terram super stabilitatē suam: non inclinabitur in sæculum sæculi.

Abissus sicut vestimentum amictus eius: super montes stabunt aquæ.

Ab increpatione tua fugient: à voce tonitrui tui formidabunt.

Commendat diuinam sapientiam, & pro-
C uidentiam circa creationem, & dispositionē terræ, & aquarum. Primò comparando terram, et aquam ad totum vniuersum. Secūdò comparando partes terræ, & aquarum inter se. Ad cuius intellectum est notandum, quòd centrum mundi æqualiter distat à circumferentia totius vniuersi, & ideo cum omnia grauia fugiant à circumferentia cœlorum propter disconuenientiam qualitatum, tendunt ad centrum mundi, & sic terra cum sit grauior cæteris elementis collocatur in centro mundi. vt patet 4. cœli. Et sic terra si moueretur à centro iam ascenderet versus cœlum quod esset contra naturam sui, et totius vniuersi. Sed quia aqua est minus grauis quàm terra, sed grauior aere, ideo Deus collocauit eam super faciē terræ, & infra aerē. & hoc est, quod dicit hic ꝓpheta. vnde ait. Qui fundasti terram super stabilitatem tuam, idest D
super centrum mundi quod est immobile, & stabile, in quo terra hēt stabilitatem suā propter suam naturā, & grauitatem, et ideo non inclinabitur in sæculū sæculi à suo centro, & stabili loco: quia si inde inclinabitur iā ascenderent in cœlū: quod esset contra naturā sui, & totius vniuersi. Sed qa aqua est minus grauis q̄ terra: ideo abyssus. i. oceanus, & quodlibet mare collocatur super terrā immediatè: sicut vestimentū amictus, tegminis eius. Nā sicut vestimentū tegit hoīem quò ad quasdā partes suas: ita pariter aqua oceani, et aliorū mariū vestit, & cooperit terram quò ad quasdam partes. Deinde cum subdit. Super montes stabant aquæ &c. hoc potest tripliciter intelligi. Vno modo, ꝙ in oceano sūt multi mōtes cooperti aquis. Alio modo potest legi interrogatiuè: vt sit sēsus. O domine aquę sta- E
bunt super mōtes licèt sint leuiores? q. d. nō, quia oportet, vt montes, & aliquæ partes terræ maneant discoopertæ ad habitationē hominum. Et ideo licèt naturaliter tota aqua deberet circundare, & tegere totam terram: tamen tu diuisisti aquas ab aquis: & apparuit arida. Vnde ipsæ aquæ, quæ deberent cooperire montes fugient ab increpatione, & iussione tua, & formidabunt à voce tonitrui, idest potestatis tuæ: & sic fugientes à montibus cōgregabuntur in mari, quod est, in inferioribus partibus terræ. Tertiò modo ly sup mon tes stabunt aquæ: potest referri ad aquas pluuiales, & nubes aquosas exeuntes, & incubantes super montes, quæ mittunt pluuias cum tonitruis, & fulminibus ad increpationem, & terrorem hominum: vt sit sensus. O domine ex ordinatione tua aquæ, & nubes F
aquosæ stabunt super montes mittentes pluuias, & fulmina sup terram, & super mōtes: vbi, & super quos frequenter caduno fulmina, quæ tu ordinasti ad increpationem: & ab increpatione tua formidabunt, & timebunt à voce tonitrui tui. hoc autem dicit propheta: nam homines praui conscii suorum scelerum communiter timent fulmina, & tempestates, ne comprehendantur in sceleribus suis: vt ait Iuuenalis, Deinde cum dicit.

Ascendunt montes, et descendunt campi: in locum, quem fundasti eis.

Terminum posuisti quem non transgredientur neque conuertentur operire terram.

Explicat dispositionē terrę, quò ad partes

A suas propter cursus, & loca aquarum: in qua dispositione maximè manifestatur immensa sapientia, & prouidentia summi creatoris. de qua dicitur Gen. 1. quòd Deus præcepit tertia die: vt aquæ congregarentur in locum vnū. Et sic terra apparuit arida iter maria, & appellauit aridam terram, & congregationes aquarū appellauit maria. De qua dispositione terrę sunt multi, & varii modi loquendi. Nā quidā præsupponunt, ꝙ omnia maria se contingunt, & ꝙ oceanus est multo maior tota terra, & circuit eam vndiq;, & terra est in aqua, sicut pila leuis, siue sicut vnum pomum in pelui plena aqua, cuius sola summitas apparet super aquam: & dicunt ꝙ hoc fecit Deus in principio. Nam cū tota terra esset tecta aquis, Deus diuisit partes aquarum, & mansit illa pars discoperta, & sicca ad habitationē hominū, sed quia aquæ partes non B possent in se contineri, quin fluerent super faciē terræ, nisi terra esset eleuata, & inclinata à centro versus vnam partē cœli: ideo dicunt isti ꝙ centrū terrę non est centrū mundi: imo inclinatur à centro per attractionē quarūdā stellarum ad vnā partē mundi. Sed ista positio est manifestè irrationabilis. Primò, qa esset cōtra totā philosophiā: vt dictū est, & cōtra sacrā scripturā allegatam: qa Deus fundauit eā super stabilitatē, & centrum mundi, à quo non inclinabitur in sæculum sæculi. Secūdò est irrationabilis: nam si terra attraheretur à cētro per aliquā partē stellarum: tunc sequeretur ꝙ terra cōtinuè moueretur in gyrum ad motū: illarum stellarum attrahentiū, qđ est falsum. Et ideo dicūt quidā philosophi, ꝙ cētrum terræ est cū centro mundi: sed Deus eleuauit ꝗ totum fecit vnam partem eius in principio, & ista pars, quæ apparet, aridia est C quidam gibbus eleuatur super aquas ad nostram habitationem diuidens partes aquarū, & sic saluant terram manere semper in centro mundi. Sed ista positio est insufficiens: nam semper præsupponit, ꝙ oceanus sit multo maior tota terra: quod est falsum: vt patebit. Item sequeretur ꝙ ille gibbus terræ esset maior pars terrę, & per consequens terra nō esset rotunda: sed pyramidalis: vñ sequerētur multa inconuenientia cōtra positionem omnium philosophorū, & astrologorū. Et iō est dicendū ꝙ positio, & descriptio Ptolomæi de dispositione terræ, et aquarum est magis rationabilis, & magis conformis sacræ scripturæ, & verior: vt apparet ad sensum. & ꝑ experientiam multorum est probatum, qui per D agrarunt, & nauigarunt diuersas partes mundi. Ad cuius euidentiam est aduertendum, ꝙ tota dispositio terrę consistit principaliter in montibus, & vallibus, & campis decliuibus. Nam de necessitate inter montes causantur valles, & si montes sunt inter se valdè distātes, tunc inter eos in talibus vallibus causantur campi plani: sed nūquā possunt esse tam plani quin aliquantulum sint decliues versus medium illius vallis. Et hinc est quòd aquæ fontales emanantes ex lateribus, aut radicibus montium semper decurrunt per cāpos decliues, vsque ad mediū, & partes depressiores, & inferiores illius vallis. Et sic ex multis fontibus decurrentibus à montibus fluunt flumina in vallibus. Et quia omnes valles, vt plurimum sunt decliues, & declinant vsque ad aliquam vallem infimam nō E habentem exitum: ideo semper flumina decurrunt per valles, & campos decliues, vsq; ad infimam vallem, & ibi congregantur multa flumina: ex quorum congregatione causantur maria; vt manifestè patet in nostro mari mediterraneo, & in mari Euxino, & in mari Caspio. Nam nostrum mare Tirrenū, & mediterraneum, nihil aliud est nisi quædā vasta vallis infima q̄ causatur inter montem Atlantem ex parte Aphricæ, & montes Hispaniæ, & Galliæ, & Italiæ, et Græcię ex parte Europę, ad quam vallem decurrunt omnia flumina decurentia à latere Aquilonari montis Atlantis, et à latere meridionali montium Hispaniæ, et Galiæ, et Italiæ, et Græciæ, et Alię minoris. Et sic omnes congregationes aquarum istorum fluminū efficiunt F mare Tirrenum in hac valle: quod quidem mare diuidit Europam ab Aphrica. Itē mare Ponticum siue Euxinum, nihil aliud est, nisi quædam vallis causata, et clausa ab Aquilone per montem Riseum, et partem Caucasi: et ab oriente per montes Armenię, et à meridie per montes Galatiæ, et Cappadotiæ: et ab occasu per montes Daciæ: ad quam vallē decurrit Tanais cum pluribus aliis fluminibus ex parte Aquilonis, et Boristenes, et Hipanis, et Danubius, ex parte occidentis, et Fasis cum pluribus aliis ab Armenia, et multa alia flumina recipit ab Asia minori. quæ aquæ simul congregatæ efficiūt mare Ponticum, quod per angustum fretum Propontidis, et Hellesponti continuatur cum nostro mari Tirreno, et postea mare Tirrenum continua

A tinuatur, & coniungitur cum Oceano per angustum fretum Gaditanum. Sed si flumina congregantur in aliqua valle montibus vndique clausa: tunc efficiunt mare separatum per se ab Oceano, & cæteris maribus: & isto modo efficitur mare Caspium, ex congregatione multorum, & vastórum fluminum, scilicet Rha, & Geri, & Deuerix, & Oxi, & Cãbisis, & Ciri, & Araxis, qui decurrunt in illã vallem clausam ab ortu montibus Imai, & ab Aquilone montibus Hiperboreis ex parte Caucasi, & ab occasu montibus Armeniæ, & à meridie montibus Tauri, & mõtibus Medorum, & sic ex congregatione supradictorũ, & multorum aliorum fluminum, & aquarũ efficitur mare Caspium in illa valle, in nulla sui parte contingens Oceanum, nec aliud mare. & sic est dicendum de mari Indico, vt patebit. Ex quibus patet quòd congregatio-

B nes aquarum ad flumina, & maria, causantur ex dispositione terrę, quæ consistit in mõtibus, & vallibus, & campis decliuibus. Nam montes, & campi efficiunt terram habitabilem, & congregationes fontium efficiunt flumina, & paludes, & congregationes fluminũ in vallibus infimis efficiunt mare. Ad cuius maiorem euidentiam est iterum aduertendũ quòd quinque sunt famosissimi montes qui efficiunt, & claudunt totam terram habitabilem nobis totam cum suis maribus: quorum duo claudunt eam ab Aquilone, & Meridie: & cæteri tres efficiunt terram Mediam habitabilem, & terminant, & claudunt maria inter eorum latera. Vnde vltra æquinoctialem per quindecim gradus reperitur quidam mõs qui iam longo tractu venit ab occidente terminãs Oceanum, & Sinum Sperium: & exin-

C de procedit versus ortum terminando totam Aphricam nobis notam à Meridie, & exinde procedit versus Apreso, vsque ad Catigaram regionem Sinarum, semper terminando mare Indicum à Meridie. Iste mons à principio suæ notitiæ in littore Oceani occidentalis, & sinus Sperii appellatur Speriuera ab ipsis græcis. Deinde magis procedens versus ortũ appellatur Ioan. Deinde nominatur Dauchis, deinde Xifas, deinde Mesca, deinde Bardetus, deinde dicitur Agisimba, deinde protractus vsque ad sexagesimum gradum longitudinis appellatur Luna. A cuius latere Aquilonari oriuntur fontes Nili decurrentes ad plana, vbi efficiunt duas vastissimas paludes, à quibus egreditur Nilus veniens versus Aquilo-

D nem per Aethiopiam, vsque in Aegiptum: in cuius littore absorbetur à mari nostro. Sed iste mons Lunę protenditur vltra versus ortum, vsque ad 180. gradus lõgitudinis, & tũc appellatur Prassus, vbi attingit ad mare Indicum faciens in eo promontorium in principio maris Indici, & sinu Barbarico, & tunc protenditur vltra versus ortum per 110. gradus vsque ad Catigaram stationem Sinarũ, terminando mare Indicum ab Austro, & procedit vltra per terrã ignotã, cuius finis ignoratur. & sic iste mons cingit, & terminat totã Aphricam, & Asiam ab Austro: & sic ignoratẽ eius principium, & finis: & est ita altissimus, ꝙ in radicibus eius generatur ignis ex refractione radiorum solarium maximè in nostra hieme: quia tunc radii cadunt illuc perpendiculariter. sed in medio montis sunt perpetuæ niues: quę liquefactæ in æquinoctiis implent

E paludes. Ex quarum aquarum abundantia inudat Nilus in æquinoctio. In summitate autem illius montis: nec sunt pluuiæ, nec venti. Ideo putant aliqui ibi esse paradisum deliciarum propter eius temperiem. Iste mons Apreso vsque ad Catigaram appellatur Peõ ab ipsis Græcis, eò quòd in eius radicibus generatur ignis: & in medio semper apparent fulmina, & fulgura, & coruscationes. Item ad Aquilonem in 30. gradu longitudinis, & 66. latitudinis incipit quoddam promontorium: quasi supra Scotiam: quod Tile Ptolomæus, & omnes antiqui appellant, qd Ptolomæus putauit esse insulam: sed in veritate compertum est postea ex experientia illum montem protrahi versus ortum, vsquę ad montem Ripheum, quę prouincia hodie Noruegia appellatur. vltra quem montem versus Aquilonẽ

F adiacet magna regio quæ Suetia dicitur. Cuius finis versus polum ignoratur. quæ quidẽ regio dicta Noruegia iam est nota nauigantibus latinis: cuius magna pars est sub dominio regis Daciæ. Inter quam, & Germaniam causatur sinus Sarmaticus, qui per angustum fretum inter promontorium Cimbricum, & Noruegiam continuatur cum Oceano occidentali. Deinde isti montes Noruegiæ protenduntur vsque ad montes Ripheos: vñ oritur Tanais. Et exinde protenditur vsque ad montes Hiperboreos. Et exinde protenditur vsque ad Imaum transuersalem. Et exinde cingit totam Scythiam Sericam ex parte Aquilonari: & sic protenditur versus ortũ per terram ignotam, cuius finis ignoratur. Et

A sic patet, quod iste mons cingit, & terminat totam Europam, & Asiā totā ab Aquilone. Sola ergo illa terra est nota philosophis, & geographis, & græcis, & latinis, quæ iacet inter illū montem, & montes Aetiopiæ, quæ mensuratur vna quarta terræ habitabilis. Sed inter istos duos montes longissimos reperiuntur tres montes minores in longitudine, qui efficiūt totam terram mediam diuisam in tres partes scilicet Asiā, & Europā, & Aphricam. Nam vnusquisque istorum trium montium facit suam partem cum aliquo extremorum. Vnde primo ab occasu in tertio gradu lōgitudinis. & 43. altitudinis eleuatur quoddam promontorium in Hispania appellatum Celticum in regione Galiciæ quod ab incolis Finis terrę dicitur: propè quod sita est ecclesia sancti Iacobi. Iste autem mons protenditur versus ortum, & terminat oceanū ab Aquilone, vsque ad montes Pyreneos, & exinde dictus Pyreneus separans Hispaniam à Gallia protenditur obliquè versus ortum, qui quidem mons facit multos ramos per Hispaniam, à quibus oriuntur plura flumina. Item iste Pyreneus protēditur per Galliam Narbonensem, vsque Lugdunum: & exinde vsque ad montem Adulam, qui transuersaliter diuidit Gallias ab Italia. Iste autem mons Adulas facit tres ramos, qui cōmuniter Alpes dicuntur. quorum primus dictus est Apœninus, qui protenditur ad ortum terminans mare Tyrrenum à meridie, & sinū Hadriaticum ab Aquilone, & terminatur iste mons apud Rhegium, & Farum Siciliæ. Itaque solus iste mons fecit totam Italiam habens à latere meridionali littora Ianuæ, & Tusciam, & Lauiniam, & Campaniā, & Lucaniā, & à latere Aquilonari habēs Lombardiam, & Flaminiā, siue Romandiolā, & Picenum, quæ Marchia dicitur, & Brutium, & Apuliam, & Calabriam, quæ quondam magna Græcia vocabatur. Ex quo patet quòd tota Italia nihil aliud est, nisi mōs Apęninus eleuatus inter mare Tyrrenum, & sinum Hadriaticum. Postea iste mons Adulas mittit alium ramum versus ortum qui dicitur Rethius relinquens à meridie Lombardiam, & Venetias, & Dalmatiam. Et ab Aquilone relinquens Retiam, & Vindelicam: & Noticum, & Pannonias: & sic protensus vltra fecit totam Græciam inter sinum Hadriaticum, & mare Aegæum. Rursus iste mons Adulas facit alium ramum, qui dictus mons Sarma protēditur versus Vulturnum: quasi D obliquè, vsquequo attingit montem Ryfeum: cui adiacens tota regio dicitur Sarmatia Europæ. Rursus iste mons Adulas protenditur recto tramite, faciens quartum versus Aquilonem, vsque ad promontorium Cimbricum. & sic facit totam Germaniam. Ex quibus sequitur, quòd iste mons Adulas per quinque ramos facit totam Europam. Nam per ramum quem misit versus occasum, facit Gallias, & Hispanias, & per alios supradictos quatuor ramos fecit Italiam, & Græciam, & Sarmatiam, & Germanias: in quibus comprehenditur tota Europa cum montibus Noruegiæ. Item in secundo gradu longitudinis & vigesimoquinto quasi latitudinis incipit aliud promontorium super Oceanum, qui dicitur magnus Atlas, & iste mons protenditur versus ortum, quasi sub Tropico Cancri, vsque ad mare rubrum, siue sinum Arabicum, relinquens à meridie totam Aetiopiam, & Libiam, & ab Aquilone Tingitaniam, & Cęsaream, & omnia littora Aphricana. vsq; in Aegyptum. Iste ergo mons Atlas simul cum montibus Aetiopiæ facit totam Aphricam. Nam quicquid est inter hos montes pertinet ad Aetiopiam: sed omnia latera Aquilonaria huius Atlantis dicuntur littora Aphricana.

Item vltra Helespontum siue à mari Aegæo in 58. gradu longitudinis, & 37. latitudinis incipit alius mons in Icaria, qui protenditur recto tramite versus ortum per totam Asiam, vsque ad regionem Sinarū vltimò nobis notam, qui est ita lōgus, quòd secundum diuersas sui partes sortitur diuersa nomina. Nam principio sui apud Icariam dicitur Fœnix. Postea dicitur Cadmus faciēs à meridie Lyciam, & Pamphiliā, & ab Aquilone Bityniam, & Cappadociam. Postea magis eleuatus dicitur Taurus mittens Antitaurum ad Vulturnum, & Armeniam. Postea Taurus protensus ad ortum, vsque ad Medos dicitur Coronus siue Medus, faciens totam regionem Medorum, in qua est maxima ciuitas Tauris, & Cordiam. Deinde protensus, & relinquens à Meridie Syriam, Mesopotamiam, & Persiam, & Partiam, & Ariam: & ab Aquilone Hyrcaniam, & Bactriam, & regiones Sacarum, & Massagetas. Postea protensus vltra versus ortum dicitur Imaus longitudinalis, habens à meridie Indiam intra Gangem, & Aquilones Massagetas: mittens

A tens versus Aquilonem vnum ramum dictũ Imaum transuersalem tendentem ad Aquilonem, finis cuius ignoratur. Sed iste Imaus longitudinalis protenditur rursus versus ortum, & dicitur Serus. Postea dicitur Otochoras habens à meridie Indiam vltra Gangem,& regionem Sinarum vltimò nobis notam: ab Aquilone autem habens Scythiam vltra Imaum, & Sericam regionem: quæ quidem regio semper fuit græcis, & latinis ignota propter incolarum immanitatem: de quibus dicitur. Ignoti facie: sed noti vellere Seres. Sed anno domini. Millesimo ducentesimo. egressi sunt Tartari ab illa regione, qui vastarunt, & subiecerunt omnes Indias, & Parthiam, & Mediam ,& Persiam, & totam Scythiam citra Imaum, & Sarmatiam,& gentes illius regionis factæ sunt no-B bis notæ propter peccata nostra.

Vnde quasi tota ista regio Serum dicitur hodie regnum Cataii, cuius dominus & rex dicitur magnus Cham,qui etiam dominatur omnibus Indis, et Massagetis. Iste autem mons Serus, et Otochoras tenditur semper versum ortũ vltra per terram gnotam,cuius finis ignoratur. Ex quo patet, ꝙ iste prædictus mons efficit totam Asiam per duo latera, à cuius latere meridionali oriuntur innumera flumina,quæ decurrunt, et recipiuntur in mare Indicum. Ex quibus omnibus sequitur,quòd supradicti quinque montes principales, scilicet duo extremi, et tres intermedii efficiunt totam terram nobis notam habitabilem propter suam eminentiam, et elementationem super valles.

Item sequitur secundò, ꝙ maria nihil a-C liud sunt, nisi valles infimæ, inter altissimos montes, in quibus congregantur omnia flumina, et omnes aquæ à montibus per valles, et campos decliues desendentes, et decurrentes. Vnde mare nostrum mediterraneum nihil aliud est, nisi quędã vallis infima, causata,& depressa inter montem Atlantem Aphricę,& montes Europæ.Quod quidẽ mare recipit omnia flumina ab vtrisque montibus decurrentia. Nam à montibus Hispaniæ recipit Tuderum, & Sucronem,& in littore nostræ florentissimæ ciuitatis Valentiæ recipit hodie Turium, & iuxta Dertusium recipit famosissimum Iberum, & iuxta Barchinonam recipit Lubricatum, & multa alia flumina à Pyreneis montibus desendentia.& à montibus Galliæ recipit Rhodanum cum plerisque aliis. & à montibus Italiæ recipit D Arnum,& Tyberim, & Aranum, & Vulturnum, & multa alia, & in sinu Hadriatico recipit Padum, haud ꝑcul ab vrbe famosissima Venetiarum,& sic recipit multa flumina à montibus Macedoniæ in mari Aegęo, & à montibus Lyciæ, & Pãphylię,& Ciliciæ in mari Rhodiensi. à montibus autem Aethiopiæ,& Aphricę famosissimum Nilũ,& Bagradam,& Mulacam. Sed quia hoc mare nostrũ Mediterraneum continuatur cum mari Euxino per angustum Hellespontum, & Bosforum Byzantinum: Ideo recipit in Ponto magnum Danubium, & Borysthenam, & Tanaim, & Fasim cũ innumeris aliis fluminibus. Ex quorum congregatione efficitur illud mare. Item inter montes Armeniæ, & Caucasum,& Coronum,& Oxum, causatur vna vallis infima non habens exitum: vbi E congragantur innumera,& vanissima flumina, quę efficiunt mare Caspium. Nam illud mare recipit magnum Araxem à montibus Armeniæ,& magnum Rha à montibus Hyperboreis, & Danxim, & Gerrum à montibus,& Iaxartem,& Oxum ab Imauo,& Cyrum, & Cambysem à montibus Medorum cum innumeris aliis. Hoc autem mare est terminatum, & clausum vndique montibus per nullam sui partem attingens Oceanum, nec aliud mare.

Item inter montes Indorum, & montem Peonem meridianum, causatur alia vastissima vallis, in qua reperiuntur omnia flumina ab vtrisque montibus descendentia, ex qua congregatione efficitur mare Indicum, vndique montibus clausum per nullam sui partem attingens Oceanum, nec a-F liud mare. Hoc mare recipit à montibus Aphricę multa flumina nobis ignota: sed à mõtibus Asiæ recipit Senum,& maximum Danam, & Gangem, & Indum cum infinitis aliis. A montibus autem Medorum recipit Arium, & in sinu Persico recipit Eufratem cum Tygri, & cęteris.

Ex quibus omnibus patet,quòd maria nihil aliud sunt, nisi congregationes aquarum in vallibus infimis inter montes. Item sequitur, quòd non omnia maria attingunt Oceanum nec continuantur cum eo. Item sequitur, quòd Oceanus non circuit totam terram: vulgares putant: imo clauditur vndique montibus. Nam littora eius orientalia,& etiam meridionalia sunt nobis

A nota. licèt occidentalia, & Aquilonaria sint ignota. Sed multæ, & vastæ insulæ repertæ sunt à nautis versus occasum. Nam etiam multum distant littora occidentalia eius secundùm Aristotelem in fine secundi de cœlo. Ex supradictis etiam patet, quòd tria faciunt montes. Nam primò reddunt terram habitabilem. Secundò ab eis oriuntur aquæ propter eorum concauitatem, & spongiositatem. quæ quidem aquæ decurrunt inter valles, & per montes decliues. Tertiò montes terminant maria ne egrediantur ad operiendã terram. In qua dispositione terræ maximè demonstratur Dei omnipotentia, & sapientia, & prudentia, quia omnia ista sunt necessaria ad vitã hominum, & plantarũ, & ominũ animalium. Aliter enim non possent viuere. Ex supradictis patet, ꝙ non oportet ꝙ centrum terræ ponatur extra centrũ mundi, imo centrum est æqualiter distans ab orbibus, & terra

B secundum se tota manet rotunda, & quò ad omnes partes sui habet montes eleuatos, qui terminant Oceanum, & etiã alia maria: quia montes continẽt Oceanum inter se, & alia maria tanquàm in vase: sicut dictum est psal. 32. Congregans sicut in vtre aquas maris ponens in tesauris abissos. idest ponit maria, tanquam tesauros in arca, & vase. Hoc idem probatur Prouerbiorum octauo: vbi ait sapientia diuina. Quando pręparabat cœlos aderam. Quando certa lege, & gyro vallabat abissos. Quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum. Sed contra supradicta occurrunt duo dubia. Dictum est enim primò, quòd flumina nihil sunt nisi cõgregationes aquarum ex fontibus emananti bus ex radicibus, aut ex lateribus montium,

C & quandoque ex campis &c. Dictũ est etiam quòd ista flumina decurrunt ad valles, & partes in fimas terræ, ex quorum congregatione fiunt maria. Ideo propter primum dubitatur vnde potest oriri, aut generari tanta copia, & multitudo aquarum, quantã videmus in maximis fluminibus congregari. Propter secundum etiam dubitatur quare maria non augentur, & operiunt terram, & campos ꝓpinquos cum continuè recipiãt tàm magna flumina, & tantam copiam aquarum: quia omne quantum additum quanto, reddit ipsum maius. Hæc duo dubia putat soluere Aristoteles secundo Meteororum. Vnde dicit ad primum, quòd in concauitatibus terræ, & maximè ipsorum montium eleuantur vapores humidi, & conuertuntur siue congelãtur in aquam, & sic emanant fontes ex lateribus, & verticibus montium, & etiam ex aere

D incluso in cauernis, & visceribus terræ continuè generantur aquæ, & sic emanant fontes in radicibus mõtium propter eorum concauitatem, & in campis. Ex qua congregatione fiunt flumina in mare decurrentia. Ad secũdum dubium dicit, ꝙ propter calorem intensum radiorum solarium continuè fiunt resolutiones ĩ mari: ex quibus resolutionibus aqua, vt plurimum conuertitur in aerem, & resoluitur, & sic mare nunq̃ augetur. Sed in veritate si plenius volumus considerare, licèt istæ rationes partim contineant aliqualẽ veritatem, tamen non sufficiunt: nec euacuant supradicta dubia. nã manifestũ est, ꝙ ex decẽ pugillis aeris vix generatur vnus pugillus aquæ. Et sic aer inclusus in terra vel vapores

E eleuati in cõcauitatibus montium bene suffi cerent, & sufficiunt ad generandum aliquos fonticulos emanentes in verticibus montiũ. sed nullo modo possent sufficere ad generandum tantam copiam aquarum continuè, sicut videmus ꝙ Araxes in principio iam emanat maximus, & copiosus exit à monte Armeniæ. & sic oporteret, ꝙ in decuplo intraret copia aeris ad concauitatem illorum mõtium ad generandum tantam copiam aquarum, qđ est falsum, & inexpertũ, quia oporteret, ꝙ per aliud latus illius montis intraret decupla portio aeris cum maximo impetu: ex qua cõtinuè generaretur illa copia aquarum. Item secunda solutio est insufficiens. Nam talis resolutio aquæ maris per radios solares non fit continuè, nisi in die, & nõ omni tempore, sed in æstate, & in feruore diei,

F & non æqualiter in omni parte mundi, sed iuxta Tropicos. Et sic hieme, & in nocte, & in partibus Aquilonaribus paruæ fiunt resolutiones propter elongationem, & debilitatem radiorum solarium. Sed continuè, & omni tempore intrant vastissima flumina, et innumera, maximè in mare Caspium, qud vix habet duo millia milliarũ in longitudine, & mille in latitudine. De quo dicunt philosophi, quòd si per aliquam potentiam totaliter posset euacuari, repleretur in decem diebus. Quia duodecim vastissima flumina maiora Danubio intrant in ipsum cum 120. aliis. Et tamen istud mare nunquam augetur, sicut nec cætera maria. Et ideo est dicendum conformando cum sacra scriptura,

A ptura : ꝙ sicut ille sapientissimus architectus omnipotens Deus in principio creationis disposuit faciem terræ eleuando montes, & declinando campos, & deprimendo valles infimas, in quibus congregantur omnes aquæ a montibus per campos decurrentes, vt dictũ est: ita pariter taliter disposuit interiores, & viscerales partes terrę, quòd in ea fecit venas, & meatus subterraneos penetrantes totã terram, per quas venas continuè serpunt aquæ, vt manifestè videmus. Nam in profundo cuiuslibet maris fiunt multæ submersiones aquarum, & per venas supradictas serpunt penetrantes partes terræ, & dulcorantur ex frigiditate, & per ęquilibrium emergũt, & ebulliunt ex radicibus, & lateribus montium oppositorũ, & fiunt flumina fluentia, & decurrẽtia per faciem terræ vsque ad maria. Ex quibus sequitur primò, ꝙ aqua quę decurrit su-
B pra faciem terræ: primò serpit, & intercurrit per venas, & conductus, & meatus in visceribus terræ: sicut sanguis continuè mouetur p venas animalis: quia homo dicitur microcosmus, idest mundus paruus, factus ad instar mundi magni, & hoc videmus manifestè. Nã in quacunque parte fodimus terram, semper reperimus venas aquarum trãseuntium per viscera terræ, & non solum per viscera terrę, sed etiã per viscera rupiũ reperiuntur aquæ transeuntes, & penetrantes rupes per venas. In quibus rupibus fiunt putei, vt ego oculis pluries vidi in diuersis partibus: vnde sicut in homine reperiuntur venæ magnæ, per quas discurrit copia sanguinis, ꝙ reperiantur meseraicę per quas discurrit modicus sanguis: ita pariter in visceribus terræ, & in hoc
C manifestatur summa sapientia creatoris. Secundò sequitur, quod aquæ continuẽ mouẽtur circulariter, quarum medius circulus fit super faciem terræ, & alius medius inter viscera terræ. Nam eadem aqua, quæ submergitur in maris profunditate, & serpit per venas, & meatus viscerales terræ, & emergit ex montibus, & campis, postea decurrit inter conualles, & per campos decliues vsque ad mare, & sic semper aqua mouetur circulariter. Tertiò sequitur, quod maria nunquàm augentur, nec decrescunt quò ad partes formales. quia quasi quanta aqua intrat per flumina decurrentia super terram, tanta exit & submergitur in profundo, & continuè serpit per venas viscerales terræ, & emergit in fontes, & flumina ex montibus, & campis:

& semper fit motus circularis. Et hoc dicit D
sapiens Salomon. Ecclesiastes primo, quod omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat, & ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Ex quibus patet manifesta solutio supradictorum dubiorum. Est tamen aduertendum, quod propter hoc non tollitur quin ratio Aristotelis contineat aliqualem veritatem. Nam in concauitatibus montium bene eleuantur aliqui vapores in verticibus, & lateribus montium, qui resoluuntur in fontes, ꝙ ideo tempore magnæ siccitatis siccantur illi fontes ex defectu talium vaporum. Et etiam ex aere incluso in cauernis terræ generatur aqua parua, ex qua oriuntur aliqui parui fontes, sed talis aqua generata ex vaporibus, & aere non sufficeret ad tantam copiam, & continuum fluxum aquarum, vt ex eis tàm vasta flumina E
congregarentur, & tot, & tam vasta maria cõplerent, & efficerent. Item verum est, quod radii solares in feruore diei resoluũt partem aquæ maris in aerem, sed talis resolutio est parua, & non continua respectu tantæ multitudinis, & copię aquarum, quæ continuè intrant maria. Nam licèt in mari Indico fiat magna resolutio, eò quod est inter tropicos, tamen non in Caspio, cum sit ad aquilonem, nec etiam in mari pontico, & sic semper maria augerentur, nisi magna copia exiret aliũde, vt dictum est. Et ideo magis est credendum Salomoni, qui eruditus à spiritu sancto dicit Ecclesiastes primo, quòd omnia flumina intrant mare, & mare non redundat. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Et hoc idem intendebat dicere Dauid psalm. 32. cum ait: Congregans
sicut in vtre aquas maris ponens in tesauris F
abyssos. Nam abyssi, & profunditates maris sunt tesauri vnde exeunt aquę per venas terræ. Et sic ĩ dispositione terræ, & maris, & fontium, & fluminum manifestatur ineffabilis omnipotentia, & sapientia, & prouidentia creatoris, de qua sapientia dicit Salomon Prouer. 7. Quando pręparabat cœlos aderã. Qnando certa lege gyro vallabat abyssos. Quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum. Quando circundabat mari terminum suum, & legẽ ponebat aquis, ne transirent fines suos &c. Ex quibus verbis Salomonis sequuntur tres conclusiones.

Prima, ꝙ abyssi, & materia sunt vallata in gyrum per montes, & circundata littoribus.

Secunda,

A Secunda, quod fontes aquarum erumpũt, & emergunt in mõtibus per quoddam ęquilibrium prout dictum est, eò quod dicit: Librabat fontes aquarum. Et per consequens aquæ non semper generantur ex aere nec ex vaporibus.

Tertia conclusio, quod omne mare habet terminum, & terminos intra quos includitur: per hoc quod ait: Quando circundabãt mari templum suum &c. Ex quibus patet, quod mare non continet terram: imo continetur inter mõtes, & littora terræ. Hoc est ergo quod intendit dicere Dauid in hac parte, cum ait. Ascendunt montes, & descendunt cãpi. quasi dicat: Tu Deus in principio taliter disposuisti terram propter necessitaté animalium, & plantarum, quod tota terra consistit in montibus, & campis, & vallibus. Nam tũ

B eleuasti montes in altum, & campos creasti in quodam descensu, & declinatione, & sic sẽper campi, licèt videantur plani: tamen semper descendunt, & declinant in locum quem fundasti eis, idest vsque ad valles quas fundasti in infimo loco, vt essent loca aquarum: quia à montibus descendunt aquę per valles ac campos decliues, vsque ad valles infimas: ex quarum congregatione fiunt ibi maria, vt dictum est. Ex quo patet, quod ipsi montes terminant maria: ideo subdit. Terminum posuisti quẽ non transgredientur &c. Quasi dicat, tu posuisti montes in terminum ipsis aquis, quem terminum nunquàm transgredientur neq; conuertentur operire terram: quia postquam descendunt aquæ ad loca infirma: non possunt ascẽdere, nec cõuerti, nec redire supra montes: quia tunc contra natu

C ram ascenderent: ideo quiescunt in vallibus infimis.

Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ.

Potabunt omnes bestiæ agri: expectabunt Onagri in siti sua.

Super ea volucres cæli habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.

Ex tali dispositione, & ordine situs terræ sequitur alia vtilitas, nem tu emittis fontes in conuallibus, idest per vales, & sic inter medium montium pertransibunt aquę. Nam aquæ primò descendunt à montibus: post ea inter montes transeunt per conualles: quia semper inter montes sunt cõualles, per quas transeunt aquę, & sic descendunt ad cãpos, & exinde ad maria, eò quòd sunt infima loca terræ. Sed q̃a ista nõ fecit Deus à casu: imo

D ad vtilitaté animalium, quia tales fontes, & flumina seruiũt hominibus, sed ad alia necessaria, ideo subdit. Potabunt omnes bestię agri ex his aquis, & etiam Onagri. i. asini sylue stres, & cęteræ bestiæ expectabunt has aquas in siti sua, idest quando sitient venient ad istas aquas fontales, & fluuiales. Et volucres cœli habitabunt, idest volabunt super ea scilicet flumina, vel habitabunt in ripis, & rupibus, quæ sunt super flumina, & dabant vóces, de medio petrarum, quasi dicat: quod cãtabunt super ripas flumina, sicut frequenter videmus, quia canunt aues quando veniunt ad bibendum ad fontes vel ad flumina. Ex supradictis apparet profunditas sapiétię, & prouidentiæ Dei. Nam ex tali dispositione, in qua Deus creauit terram, saluatur, & soluitur omnis quæstio quæ posset fieri. Nam ex E

eo, quod mõtes sunt alti, de necessitate aquę descendunt inter montes per valles, & exinde decurrunt per campos, qui de necessitate declinant ad infima loca terræ, quæ sunt valles, vbi congregantur omnes aquæ, & sic efficiũtur maria. Et sic montes, & campi seruiũt hominibus ad habitationem, & fontes, & flumina ad potum animalium, & ad purgandas sordes rerum, & ad rigandos campos: maria autem seruiunt hominibus ad nauigandũ, vt infra patebit. Ex quibus omnibus patet summa sapientia, & prouidentia Dei. Deinde cum dicit.

Rigans montes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra.

Producens fœnum iumentis: & herbam seruituti hominum.

Vt educas panem de terra: & vinum lætificet cor hominis. F

Vt exilaret faciem in oleo: & panis cor hominis confirmet.

Commẽdat diuinam prouidentiam, & sapientiam circa dispositionem pluuiarum. Nam licèt aquæ fluuiales, & fontales sufficiant ad potum animalium, & rigandos aliquos campos: tamen non sufficiunt ad rigandos montes: nec omnes partes terræ, eo quod non attingunt cacumina montium, nec terram per omnes partes: etiam non sufficiunt ad nutritionem plantarum, & sic sunt necessaria flumina ad implendas cisternas, & rigãdos montes, & omnes partes terræ, ad quos fontes, & flumina attingere non possunt. Et ideo summus, & sapiés artifex Deus prouidit de aquis

A de aquis pluuialibus. Nam taliter disposuit machinam mundi, vt sol virtutem, & calorem suorum radiorum attraheret vapores à terra humidos vsque ad medium interstitium aeris: vbi per antiparistasim infrigidantur, & congelantur in nubes, quæ resoluuntur in aquam. & sic per sui ponderositaté pluuia cadit super montes, & totam terram ad nutritionem arborum. Et sic germinâtur fructus terræ: & crescunt plantę ad esum hominum, & bestiarum, & implentur cisternę ad potum hominum. Et hoc intendit dicere Dauid in hoc passu. Vnde ait: O Deus tu es rigans montes de superioribus suis, idest rigas superiora, & summitates montium per aquas pluuiales ex nubibus descendentes. Et sic satiabitur terra de fructu operum tuorum: quę terra complura producit. Nam ex tali pluuia
B produces in montibus fœnum iumentis, & bestiis, & produces hærbam seruituti hominum, & est sensus: quòd tu produces fœnum, & hærbam iumẽtis seruiẽtibus, idest ad seruitutem hominum: quia iumenta nutrit Deus ad seruitutem hominum. Et mittis istã pluuiam: vt educas panem de terra, & vinũ, vt lætificet cor hominis: & rigas etiam terram per pluuiam: vt crescant, & nutriantur olíueta: & producant oleum, vt homo exhilaret, & vngat, & lætificet faciem suam in oleo, vel lætetur in videndo abundantiam, & copiam olei, & sic tanta copia panis, vt confirmet cor hominis, & fortificet, & per talem pluuiam saturabũtur, & nutrientur ligna, & arbores campi, & cedri Libani, quas solus Deus ipse plantauit absque manibus, & cura hominum. Est autem aduertendũ ꝙ prophe-
C ta notanter memorat tres fructus terræ spęciales quos nutrit pluuia cœlestis ad conseruandam vitam hominis, s. panem, vinum, & oleum: eò ꝙ isti tres fructus sunt valdè necessarii ad communes vsus vitæ humanę propter tres effectus, quos efficiunt in homine: prout memorat propheta in hac parte. Nã panis confirmat cor hominis. i. fortificat, & sustẽtat. Nam cibus panis post famem, & inediam restaurat deperditum, & viuificat cor hominis, & vires hominis, quæ ex inedia deficiebant. Item homo ex siti tristatur, & deficit: sed potus vini refocillat, & letificat cor hominis. Hoc etiam dicit: quia manifestè videmus, quòd si vinum datur sincopizantibus, illico viuificantur, & recuperant sensum, & motum, & lætificantur. Ex quo

patet, quòd vinum lætificat cor hominis. Itẽ D subdit: Vt exhilaret faciem in oleo. Ad cuius intellectum est notãdum: quòd exhilarare idem est quod ex lætitia os, & nasum, & omnes venas aperire: & ex tali intrinseci lætitia anhelitum per nisum emittere: sicut videmus in ridentibus. nam sicut ex tristitia rugatur facies, & restringitur os, & nasus, & venæ, & retinetur anhelitus: ita per oppositum ex lętitia, & sanitate, & bona dispositione omnia supradicta aperiũtur, & homo exhalat anhelitum per os, & nasum, & sic ostẽdit lætitiam cordis in facie per risum, & faciem lætam: & tunc dicitur exhilarare quasi exhalare, & talis homo dicitur hilaris, & lætus. Sed quia hunc effectum facit in homine vsus olei: ideo dicit vt exhilaret faciẽ in oleo. nam quia oleum est valdè nutritiuum propter suam pinguedinem, & bonum hu- E morem, & qualitatem, ideo causat bonã cõplexionẽ in homine. ideo est valdè vtile ad condimentum in omni cibo, & penetratiuũ in omni medela: & videmus etiam manifestè quòd homines vtentes oleo cõmuniter habent faciem plenam, & pinguem, & lucidã & bene coloratam, & facilem ad risum, & lætitiam: ideo dicit ꝓpheta, vt exhilaret. i. lętificet faciem in oleo, idest in vsu, & esu olei. Potest etiam dici quòd in partibus orientalibus, & Meridionalibus homines vngunt oleo facies suas, vt appareant lęti, et lucidi, vt patet in Daniele. Deus ergo per pluuiam educit panem de terra ad cibum et vinum ad potum, et oleum ad condimentum, et saporem cibi hominis.

Saturabuntur ligna campi: & cedri Libani F *quas plantauit, illic passeres nidificabunt.*

Herodii domus dux est eorum; montes excelsi ceruis: petra refugium erinaciis.

Aduertendum est ꝙ notanter dicit ꝓpheta Cedri Libani quas plantauit. nam secundum Virg. in Georgicis quędam sunt partes terrę, quę sponte de se proferunt quasdã arbores, et plantas, et fructus, quos alię terrę non proferunt, sicut Arabia profert cinamomum, et incensum &c. quæ non profert Germania nec Scythia. Item quędam sunt quę non nascuntur nisi seminentur per artem, et curam hominum, sicut frumentũ, et hordeũ &c. et quędam sunt arbores, quæ in quibusdã locis per se nascũtur ex sola Dei ꝓuidẽtia absq; labore hoim, sicut copia altissimarũ cedrorũ nascit in mõte Libani. & has

virtutes

A virtutes, & differentias Deus contulit terræ in primordio creationis: vt ait August. super Geñ. quando dixit, Germinet terra herbam virentem &c. quia tunc indidit, & creauit rationes seminales in diuersis partibus terræ: vt absque labore hominum ex sola influentia & virtute actiua cœli, & humore pluuiæ terra germinet, & producat sponte tales plantas & arbores. Ideo dicit propheta, quòd ex illa pluuia saturabuntur Ligna campi, & cedri libani, quas solus Deus plantauit. Illic passeres nidificabunt. Hic commendat diuinam prouidentiam circa dispositionem locorum animalium brutorum ad refugium: nã Deus creauit arbores altas ad habitationem auiũ: in quibus nidificant, & habitant ad tuendam vitam, & ad quas refugiunt, ne lędantur à venatoribus, & sagittariis. Item creauit montes altos: vt essent refugium ceruis, & capreolis,
B & cęteris quadrupedibus. ad quos montes refugiunt propter venatores. Item creauit, & disposuit cauernas in terris, & rupibus: vt essent refugium, & latibulum cirogrillis, & leporibus, & vulpibus, & cęteris animalibus pilosis. Ideo ait: quòd passeres, & omnes volucres nidificabũt, & facient nidos suos illic, idest in cedris, & cæteris arboribus ad quietẽ, & tuendam vitam pullorum. Et Herodii domus dux est eorum. Ad cuius intelligentiam est notandum: quòd Herodius est auis prędalis, & rapax, & nidificat, & habitat ĩ cedris, & altis ardoribus: & est talis naturę, ꝙ non quærit escam in locis vbi facit nidum: sed à longe per decem milliaria à nido suo: & sic non nocet auibus, quę nidificant, & habitant in arbo-
C ribus propinquis, & ideo omnes passeres, & aues libenter nidificant, & habitant prope nidos herodiorum propter securitatem: quia Herodius non solum non nocet eis: sed etiam tuetur, & defendit eas à cęteris auibus ex rapina viuentibus. qui quidem Herodius apud nos dicitur Grifaldus, & ideo cæteri passeres, & aues habent nidum, & latibulum Herodii tanquàm ducem, & refugium. Ideo dicit propheta, ꝙ domus, idest nidus, & latibulũ Herodii est dux, & refugium eorum, scilicet passerum, & montes excelsi sunt refugium ceruis, & cęteris quadrupedibus. Et petra cauernosa est refugium erinaciis, scilicet animalibus pilosis aptis ad venationem: sicut sunt cuniculi, & lepores: etiam ericius: quia omnia ista eligunt latibula in cauernis terræ, & petrarum ad securitatem.

Fecit lunã ĩ tẽpore: sol cognouit occasum suũ. D

Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ.

Catuli leonum rugientes, vt rapiant, et quærant à Deo escam sibi.

Ortus est sol, & congregati sunt: & in cubilibus suis collocabuntur.

Exibit homo ad opus suum: & ad operationem suam vsque ad vesperam.

Commendat hic diuinam prouidentiam & sapientiã circa dispositionẽ, & varietatẽ tẽporũ, quæ fit per variationẽ solis, & lunæ. nã sol per lationẽ, & cursum suum supra nostrũ hemispheriũ causat diẽ apud nos, & per eius absentiam causat noctem, eò ꝙ fertur sup aliud hemispheriũ, causat ibi diẽ, & apud nos causat noctem, & hoc fit per motum diurnũ ad raptum primi mobilis sed per motum proprium in circulo obliquo causat in nobis quatuor tempora diuersa in anno, scilicet ver, & E
æstatem, & autumnum, & hyemen secundùm accessum, & recessum ad polos. Luna autẽ diuersificat etiam tempora in quolibet mense: secundùm, ꝙ diuersimodè illuminatur à sole quò ad partes suas: & quò ad nostrũ aspectũ. Nam in coniũctione illuminatur tota medietas superior: & sic lumen eius nullo mõ videt à nobis. & sic causat magnam alterationẽ in mari, & in terra, & ĩ arboribus, & animalibus pp humiditatem eius sed sicut incipit elõgari à sole: ita incipit videri à nobis aliqua particula eius illuminata, & ita crescit vsque ad primã quadrã, & exinde vsque ad plenitudinem cũ est in oppositione, & exinde incipit accedere ad solem: & quãtùm accedit tm̃ decrescit eius lumen, quò ad nostrum aspectũ: F
quia respectu sui semper illuminatur medietas eius: & sic luna per accessum, & recessum ad solẽ cãt, & diuersificat quatuor tpa in terra, & in mari secundũ quatuor quadras eius, & hoc est qđ dicit Dauid ĩ hac parte. vñ ait. Deus fecit lunã in tpe. i. diuersitatem in tempore secundũ accessum, & recessum ad solem supple, siue ad diuersificãda tẽpora, & sol cognouit occasũ suũ. i. talẽ disposuit motũ suũ: quia dum fertur super terrã causat diẽ. sed postea cognouit occasũ suũ cadendo sub nostro orizonte, & sic tu Deus posuisti tenebras per casum solis, & absentiam. & sic facta est nox super nostrum hemispheriũ. Sed quia talem dispositionem non fecit Deus in astris à casu, & fortuna: sed propter finem bonum ad vtilitatẽ, & vitã hominũ, & aliorũ aialium:

ideo

A ideo subdit: Iō facta est nox: quia in ipsa nocte petransibūt oēs bestiæ sylue, & discurrēt ad quærendū cibum. & catuli leonum discurrent de nocte: vt rapiant escam sibi, & quærāt à Deo prouidente. nam pater cœlestis pascit omnia animalia: vt ait saluator Matt. 7. Sed postquàm ortus est sol, & lucet dies tunc leones & cęterę bestię rapaces cōgregati sūt fugiētes diē, & collocabuntur in cubiculis, & latibulis suis. sed per oppositum homo tunc in die postquàm ortus est sol: exhibit ad opus suum faciendum, & ad operationem suam exercendam: vsq; ad vesperam, & occasum solis. Ex quibus patet, ꝙ non à casu, nec inuanū disposuit Deus tempora: sed distinxit diem à nocte propter supradicta. Et distinxit annū ī quatuor tempora secundum accessum & recessum solis ad polos, propter generationes, & corruptiones rerum, nam per accessum solis ad polū arcticū causantur generationes arborū, & plantarum, & ēt animaliū citra æquinoctialē: sed ꝑ recessum solis à nobis, & accessum ad aliū polum causātur corruptiones citra æquinoctialem, & generationes vltra æquinoctialem secundum Aristo. 2. de generatione. Vnde, quia omnia ista proueniunt ex summa sapientia, & prouidentia illius summi artificis, & architecti: ideo admirando exclamat propheta dicens.

B

Quàm magnificata sunt opera tua domine: omnia in sapiētia fecisti: impleta est terra possessione tua.

O quàm magnificata sūt opera tua dn̄e. i. quàm magnificatus es in operibus tuis: quia omnia opera tua fecisti in sapientia magna, & prouidentia; quia omnia sic ordinasti propter aliquem bonum finem: vt vnum quodq; produceret fructum suum in tempore suo sibi determinato. & sic impleta est terra possessione tua. i. donis, & beneficiis tuis, q̄ proueniūt ex tua mera largitate. Deinde cū dicit:

C

Hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.

Animalia pusilla cum magnis: illic naues pertransibunt.

Cōmendat diuinā sapientiam circa dispositionem maris, quòd ad eius magnitudinem, & extensionem, & diuersitatem spatiorum, & locorum, & habitationum ad vitam piscium, & ad vtilitatem nauigantium. Ad cuius intelligentiā est notandū, ꝙ sicut Deus diuersificauit terrā per montes, & valles, & campos decliues ad habitationem hominū, et animalium respirantium, quæ viuūt in aere, vt dictū est: ita pariter diuersificauit maria: & extendit per diuersa loca ad vitā piscium, & vtilitatem nauigantium: nā primo voluit: vt hoc mare esset magnum, & spatiosum propter duo. Primò: vt in eo procrearetur copia piscium, & nauigantes possent attingere: loca remota. Item voluit, vt circa littus esset vadosum propter pisces paruos, & circa mediū esset profundum propter pisces magnos, vt ibi saluentur, ne possint deuorare omnes pisces paruos natantes circa littora, & voluit disponere recessus, & sinus, & portus in hoc mare: vt attingeret terrā per multas partes, & naues saluarentur refugientes ad portus tempore tempestatis. Vnde ait Dauid. O domine tu creasti hoc mare magnum, & spatiosum, & latum manibus. i. locis, & recessibus, & finibus & quia magnū. ideo illic procreantur reptilia, & natatilia, & pisces magni, & parui, quorum non est numerus. i. numerabiles pisces, & animalia natatilia in eo creasti, & continuò procreantur, & sic procreātur ibi animalia natatilia pusilla cum magnis. Et quia hoc mare creasti spatiosum, & plenum magnis manibus, & spatiis: ideo illic naues petransibunt, & nauigabunt ab vno littore in aliud, & ab vna regione in aliam. Vnde nota, ꝙ hoc nomen manus est ęquiuocum ad tria: nam vno modo significat membrum hominis: alio modo significat fortitudinem, & turmam exercitus siue satellitum. Tertiò significat extensiones locorum, & brachia, & sinus siue recessus maris: nam sicut homo extendit manus, & brachia ad attingendum aliquid extrinsecus: ita pariter oceanus, & quodlibet mare extendit manus, & brachia intra terram: qui dicuntur sinus, & recessus, & portus maris. Et isto modo oceanus primò extēdit vnum brachium inter Noruegiā, & Germaniā, qui dicitur sinus Codanus, siue Germanicus, siue Sarmaticus. Secundò vltra equinoctialē extēdit aliud brachiū, aut manū inter mōtes Aethiopiæ, & terrā Guineorū, qui dicitur sinus Sperius, quē hodie nauigāt Portugalenses ad fodiendū aurū ex minera. Tertiò mittit aliud brachiū per angustū fretum Gaditanū īter Aphricā, & Europā vsq; in Syriā: quod dicitur mare Tyrrhenū: quod mare Thirrenū mittit aliud brachium versus aquilonē inter Phrygiā, & Thraciā per angustum Hellespontū, & Propōtidē, & sic intrat mare Pōticū siue Euxinum, & exinde intrat

D

E

F

A Mœotidẽ paludẽ per angustũ Bosforum inter Promontorium Caucasi, & Tauricam Chersonnesum, quæ dicitur Caffa. Ex quibus patet, ꝙ hoc mare magnũ.s.oceanus dicitur spatiosum: & extẽsum lõgis manibus, & brachiis, & finibus. Itẽ mare Indicum, quod clauditur inter mõtes Asiæ, & mõtes Australes, dicitur magnum, & spatiosum manibus: quia habet duos gradus in lõgitudine à Præsso Aphricę vsq; Catigatã regionẽ Sinarũ, & habet quinq; gradus in latitudine, & habet plures sinus, sicut est Arabic⁹, & Persic⁹ &c. Et ita est dicendum de mari Caspio, qđ clauditur inter Caucasum, & mõtes Medorũ, & inter mõtes Armeniæ, & mõtes Sacarũ siue Massagetarum. Et ita est dicendum de maribus nobis ignotis, nã de necessitate oportet quòd vltra montes Aetiopiæ sint alia maria, quæ recipiant aquas decurrẽtes ab alio latere illorum montionm versus Austrum. Et etiam vltra mõtes Sericos versus Aquilonẽ est mare Sericum recipiens aquas decurrentes à latere Aquilonari illorum montium, quod quidem mare erat ignotum Gręcis, & Latinis tempore Ptolemæi. Sed postea Tartari ab illis regionib. egressi notificarunt Persis & Medis & Latinis qualiter ibi vltra Imaũ, est quoddã mare magnũ, vbi cõgregãtur oĩa flumina à circunstantibus montibus descendentia, & sic est præsumendum, ꝙ vltra mõtes magnos Sinarum versus ortum sunt alia maria, in quibus cõgregatur oẽs aquæ decurrẽtes à lateribus oriẽtalibus illorũ montiũ. Ex quibus patet, ꝙ mare nõ est tñ vnũ, nec cõtinet terrã, vt vulgares autumãt: imo sunt multa maria inter montes cõtenta, & terminata: vt ait Ptolomæus, prout dictũ est. C Nec mare est maius terra: vt quidã putãt: imo terra est maior in spatio septies quã oĩa maria, vt legitur. in. 4. li. Esdrę ca. 6. vbi sic dicitur. Et tertia die imperasti aquis cõgregari in septima parte terræ, sex verò partes terræ siccasti, & cõseruasti, vt ex his sint coram te ministrantia seminata à Deo, & culta. Et in quinto die dixisti septimæ parti, vbi erat aqua congregata, vt procrearet animalia, & volatilia, & pisces, & ita fiebat. Ex supradictis patet, ꝙ terra est maior maioribus maribus septupliciter, & tamẽ mare qui dicitur oceanus est magnum, & extensum per multos sinus, & brachia, & dictũ est, & eodẽ modo mater Indicũ, & mare Caspium, & hoc ordinauit Deus non solum propter copiam

D piscium ad esum hominum, sed etiam propter nauigationem, & vt victualia, quæ germinantur in vna parte terræ, & vehantur ad alias partes, & sic omnia bona terræ communicentur omnibus Deinde cum subdit.

Draco iste quem formasti ad illudendũ ei: omnia à te expectant vt des illis escam in tẽpore.

Dante te illis colligent: aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate.

Ostendit, ꝙ Deus nõ solum fecit mare lõgum manibus, & brachiis, & finibus propter merces vehẽdas, sed etiam fecit ipsum mare profundũ in medio, & vadosum ad littora: vt balenæ, & pisces magni viuant in profundo, & parui saluentur iuxta littora vadosa, ne pisces magni possent accedere ad littora ad deuorãdum paruos. Vnde quandoque pisces magni deluduntur a paruis, nam dũ Balena, vel quilibet alius magnus piscis insequitur pisces paruos ad deuorandum, tunc pisciculi fugiunt ad littora, sed balenæ volentes pisces paruos sequi per littora vadosa cũ magno impetu, reperiuntur in modica aqua nõ valẽtes natare super arenã, nec valẽtes retro cedere ad profundũ, & sic nautæ, & piscatores interficiũt balenas, & pisces magnos, & sic pisces magni decipiũtur, & illudũtur a paruis. Dicit ergo Dauid: O dñe tu fecisti hoc mare magnũ, & spatiosum manibus: quia illic sunt reptilia pusilla cum magnis, & etiã quia illic naues pertrãsibũt: sed etiam fecisti illud profundũ in medio, & vadosum in littore, vt illic sit etiam iste draco, idest balena & quilibet alius magnus piscis ad illudendum ei, vt ibi illudatur à paruis piscibus per modum iam dictum. Vnde est aduertendũ, quòd per draconem intelligit balenam siue cetum. Vnde Genesi. 1. vbi nostra translatio dicit: Creauit Deus Cęte grandia alia translatio dicit: Creauit Deus dracones magnos. Et in hoc loco dicit litera Hieron. Leuiatan iste, quem formasti. Et alia translatio habet Cætus iste, per quem intelligitur quælibet belua marina. Ex quibus omnibus patet, quòd Deus omnia creauit apta ad debitum finem, & omnibus viuentibus prouidit de loco, & tempore, & victu necessario ad vitam tuendam, & conseruandam. Omnia à te expectãt domine. Hic incipit versus apud Hebræos, & etiam sententia: nam postquàm superius ostendit ꝓpheta, ꝙ Deus oĩa creauit, & disposuit propter debitũ finẽ, & omnibus ꝓuidit de loco, & tẽpore opportuno, & cibo, &

A bo; & potu necessario ad vitam: ideo in hac parte conuersus ad dominum concludendo dicit: ò domine omnia animalia expectant à te vt des illis escam in tempore opportuno. nam animalia bruta expectant vt in vere des eis fœnum, & herbam ad cibũ: & homines expectant tempus vernũ vt colligant quosdam fructus: & ęstatem vt colligãt frumēta, & ceteras fruges, & segetes. Et expectãt autũnum vt colligant vindemia, & cęteros fructus tũc maturos secundum naturas suas &c. Ideo te illis dante copiam frctuum, & ciborum tunc illi colligent fructus per te creatos, & augmētatos. Et te aperiente manum tuam, & tesauros largitatis tuę: omnia implebuntur bonitate, idest bonis terræ ex tua bonitate largitis. Ad cuius intellectum est notandũ, ꝙ duplex est appetitus in viuentibus. vnus naturalis, & alius voluntarius. Appetitus voluntarius B regitur per seipsum cum sit primum principiũ mouendi. Sed appetitus naturalis regitur ab intelligentia superiori mouente orbē. iõ non solum animalia perfecta appetũt, & expectãt cibũ in tempore ad conseruationē vitæ appetitu voluntario, & naturali simul: sed ēt plantæ, & animalia imperfecta hoc idē expectãt quodam naturali appetitu ab intelligentia directo: quia opus naturæ est opus intelligētię. Vnde dicit ꝓpheta, quòd omnia viuentia tã plantæ, quàm animalia expectant à Deo: vt det eis escam in tempore opportuno. Et sic formica ex diuina ordinatione à superiori intelligentia directa, & mota recolligit granũ in ęstate pro tempore futuro.

Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient: & in puluerem suum reuertentur. C

Emitte spiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ.

Sit gloria domini in sæculum: lætabitur dominus in operibus suis.

Qui respicit terram, et facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant.

Cantabo domino in vita mea: psallam Deo meo quàmdiu sum.

Iocundum sit ei eloquium meum: ego vero delectabor in domino.

Deficiant peccatores à terra: & iniqui ita ut non sint: benedic anima mea domino.

Postq̃ superius Dauid ostendit Deum esse prouisorem, & datorem omnium bonorũ ad conseruationē vitę, & ipsius esse in omnibus rebus, Ad cuius intellectũ est notandũ, ꝙ cũ Deus sit causa omniũ in triplici gñe causæ. s. D efficientis, formalis, & finalis: ita creatura recepit à Deo triplex esse. s. esse essentiale, & actuale, & operatiuũ. nam inquãtũ est facta ad imaginē Dei aut similitudinē, hēt esse essentiale, & specificum, & formale, Sed quia nulla creatura est per essentiam suã: ideo habet à Deo esse existentiæ influxum: per quod existit in actu: & sic existit in esse personali, & sic creatura non solum dependet à Deo quo ad esse essentiæ: sed etiam quò ad esse existētię: inquãtum Deus cõtinuè influit esse in eã & conseruat eam in esse. nam si per aliquod instans Deus desisteret influere esse in eã, illico deficeret: sicut nostrũ hemisphærium in tãtùm est illuminatum, inquantùm sol influit lumen per suam præsentiam. sed quando sol subtrahit suam præsentiam, illico deficit lumen, & efficitur nox apud nos. Ita pariter dicit Dauid, quòd quando Deus influit vitam E in creaturas. tunc creaturę viuunt, ꝙ operantur: sed si Deus auertit suam præsentiam, & influentiam, tunc creaturæ deficiunt. Et ita pariter est dicendum de cibo corporali. nam quando Deus influit virtutem super terram in vere, tũnc terra germinat: sed quãdo auertit suam virtutem tunc terra turbatur, & omnia deficiunt: vt patet in autumno. sed quando iterum in vere mittit suam virtutem, & influentiam tunc terra renouatur, & germinat plãtas, & fructus, & hoc est, quod vult dicere Dauid in hac parte: vnde ait: O domine sicut te aperiente omnia implentur bonitate: ita pariter te auertente faciem, & influxum omnia turbabuntur. Ex tunc auferes spiritum, idest esse actuale eorum, quòd habent ex influxu tuo, & tunc totaliter deficiēt F & morientur animalia, & plantæ, & sic mortua reuertentur in puluerem suum: quia incinerabũtur, & putefient cadauera animaliũ. Et arbores resoluentur in puluerem, postquàm deficit eis influxus. Sed quando tu emittet spiritum, & influxum, tunc res creabũtur. Et sic renouabis faciē terrę. nã sicut quidã moriuntur ꝓꝑ defectũ huius influxus: ita alii creantur per influxũ tuũ in eis: & sic facies terræ renouatur ꝑ homines nouiter creatos: quia quotidie creas spũs, & animas in eis. Et sic licet vnus moriatur, tñ alter de nouo per te creatur. & sic renouatur semꝑ facies terræ & mundus conseruatur in esse. Hoc ēt potest referri ad cęlestes influentias secundũ diuersitatē tēporũ: nã i autũno Deus auertit faciē. i. influen-

A influentiam à terra per recessum solis, & tunc
omnia folia arborum cadunt cum fructibus
suis, & herbæ deficiunt. Sed postea in vere
Deus emittit spiritum, & influentiam per ac-
cessum solis, & tunc hærbę recreantur, & ar-
bores frondescunt, & florent: & sic renouatur
facies terræ. Sed prima expositio est melior,
& profundior, & magis consona literæ. Ex su
pradictis patet, quàm immensa fuit omnipo
tentia Dei: & quam profunda, & inscrutabi-
lis sapientia, & prouidentia Dei in creatione,
& dispositione mundi. Et quantum est immē
sa bonitas Dei in mundi conseruatione. de
qua quidem omnipotentia, & sapientia, &
prouidentia, & bonitate commendauit Da-
uid Deum in hoc psalmo. Et ideo conclu-
dens agit gratias dicens. Sit gloria domini in
B sæculum sæculi &c. Quomodo autem para-
disus delitiarum situetur in Hemisphærio au
strali, & de dispositione eius, dictum est
psal. 71.

Secunda Expositio.

B*Enedic anima mea domino: domine Deus meus magnificatus es vehementer.*

Quia vt dictum est in principio expositio
nis huius psalmi secūdum mentem August.
contra aduersarium legis, & prophetarum, ꝙ
propheta Moyses aut libri Geneseos magis
intendebat, vt eius narratio rerum factarum
esset etiam figura futurarum, ideo à fortiori
est credendum, & affirmādum, quòd Dauid
qui non est minus ꝓpheta in hoc psal. quam
in cęteris non solum intendit commendare
diuinam sapientiam, & prouidentiam, & bo-
nitatem circa creationem, & dispositionem
C mūdi materialis quę produxit ad instar mū-
di idealis, & æterni: Sed etiam à fortiori ma-
gis intendit commendare tandem diuinā sa-
pientiam, & prouidentiam, & bonitatem cir-
ca recreationem mundi spiritualis: quę est ec
clesia: quā recreauit, & regenerauit, & dispo
suit ad instar mundi idealis: & ad figuram hu
ius mundi materialis. In cuius creatione con
templanda Dauid pręuidit in spiritu totum
misterium regenerationis ecclesię: quæ dici-
tur mundus spiritualis. Ideo postquam expo
suimus istum psalmum literaliter de mundo
materiali: exponatur iterum consequenter
de mundo spirituali: & eius recreatione: de
qua primò, & principaliter Dauid intēdebat
Deum commendare in hoc psalmo, ad quam
intentionem principaliter legit, & cantat ip- D
sum ecclesia. Nam licèt vtraque creatio sit
eiusdem potentiæ, & sapientiæ: tamen crea-
tio mundi spiritualis est maioris misericor-
diæ, & bonitatis: quò ad nos: quia nihil nobis
profuisset, quòd creasset nisi miris atque inef
fabilibus modis recreasset: vt inquit August.
Hoc idē innuit Gregorius in benedictione
cerei paschalis, & ideo est valde attendendus
iste psal. vt inquit Aug. quia totus est refer-
tus profundissimis misteriis: sacramentis.
nam ꝓpheta Dauid per figuram creationis
mundi intendit commendare, & nobis notifi
care prophetice diuinā sapientiam, & boni a
tem circa fundationem, & regenerationem
ecclesię Christi. Ad cuius inteligentiam est
primo notandum: ꝙ cum creatio mundi ma
terialis fuit figura fundationis ecclesiæ cun-
dem ordinem seruauit Deus in fabricatione E
ecclesię: quem tenuit in creatione mundi. Nā
sicut tunc pater dicendo per verbum suū fiat
lux: fecit lucem: & dicēdo fiat firmamētum:
fecit firmamentum &c. & sic per verbum fa-
ctus fuit totus iste mundus materialis: quia
ipse pater dixit, & facta sunt omnia, & verbo
domini cœli firmati sunt: Ita pariter in fabri
catione ecclesię idem Deus pater locutus est
nobis per idem verbum incarnatum, & dixit
nobis totum euangeliū: & ex latere suo pro
duxit totam ecclesiam. Nam tota ecclesia cō
sistit virtualiter in euangelio dicto per Chri-
stum, qui est verbum patris. nam sicut olim
Deus pater loquebatur multifarie in ꝓphe-
tis nouissimè locutus est nobis in filio vt ait
Apostolus ad Hebr. 1. Ex quo patet, quòd ꝑ
idem verbum per quod Deus creauit mūdū:
fundauit ecclesiam. Hoc idem manifestauit
Ioā. primo, qui dicit. Omnia per ipsum facta F
sunt. & infra. Verbum caro factum est: & de-
dit potestatem credentibus filios Dei fieri:
qui non ex sanguinibus: sed ex Deo nati sūt
& cætera. Ex quo patet per idem verbū nos
regenerauit, per qđ nos ante creauit, & per
quod facta sunt omnia. Item sicut tūc per spi
ritum sanctū omnia quæ creauit, viuificauit
dando eis vitam, & motum. quia spiritus do
mini ferebatur super aquas dando vitam, &
operationem rebus: ita pariter pater in nr̄a
regeneratione postquam per filium suū ver
bum incarnatum fundauerat ecclesiam in a-
postolis & discipulis: in die pentecostes misit
spiritum sanctum in eos, quos ad gratiam, &
vitam spiritualē per septē dona viuificauit: &

A mouit ad prædicandum euãgeliũ omni creaturæ. Et sic quia spũs domini ferebatur super eos: iõ tali spũ viuificari totum orbem subiecerũt ecclesiæ, & iugo Christi. Ex quibus patet, ꝙ sicut tota trinitas indiuisè concurrit ad creationem mundi: ita eodem modo ad fundationem ecclesiæ. Item sicut tũc creauit in mundo triplicẽ naturam. s. angelicã propè se qua dicitur indutus, & cœlestẽ ad mittẽdas influẽtias in hæc inferiora, & elementarẽ ad recipiẽdas cœlestes influentias: ita pariter in ecclesia recreauit, & disposuit tres status. s. statũ apostolorum propè se, quibus primò reuelauit mysteria euangelica. Secundò statũ doctorũ: qui moti ab apostolis, sicut cœli mouẽtur ab angelis, declararunt sacras scripturas hominibus simplicibus. Tertiò fundauit statum cõmunem coniugatorum, & simplicium: qui receperunt sacrã doctrinã à docto-
B ribus: nã sicut Deus influit in angelos, & angeli mouentes influũt in orbes cœlorum, & cœli influunt in elementa: ita Christus influxit primò in apostolos: apostoli in doctores, & doctores in populũ, qui sunt elementa ecclesiæ. Et hoc ergo prẹuidens Dauid in spiritu laudat diuinã prouidentiã, & bonitatẽ in hoc psal. dicens. O anima mea benedic dño, & lauda eum de tãta sapientia, & mĩa. Item sicut tũc primò creauit mundũ quò ad suas tres partes principales: sed postea ornauit eũ in tribus diebus sequẽtibus: ita pariter Christus primò fundauit ecclesiã in apostolis. Et postea ornauit eam donis gratiarum spiritus sancti in die pent. Hæc ergo omnia prẹuidẽs Dauid in spiritu: fecit hũc psalmum: in quo commendat diuinam sapientiam, & prouidẽtiam circa fundationem, & dispositionem ecclesiæ. in quo quatuor facit. Nam primò commendat diuinam sapientiam circa fundationem ecclesiæ quò ad partes suas. Secundò quo ad eius ornatum. Tertiò quò ad dispositionem temporum. Quartò agit gratias secundum ibi, Rigans montes. 3. ibi. Fecit lunam. 4. ibi. Sit gloria domini. Quantùm ad primum est aduertendum vt dictum fuit ps. 18. quòd cum ecclesia sit quidam mũdus spiritualis siue Microcosmus, & homo mysticus in ea consideramus capnt: qui est Chrs. Et totum residuum dicitur corpus eius siue membra, & sic Christus vno modo computatur cum ecclesia tanquam caput eius: sicut Deus, qui est prima causa totius vniuersi: cõputatur vno modo cũ toto vniuerso. vt patet

D primo cęli. Et ideo cũ Christus sit caput huius mundi spiritualis. & hoc inquantùm homo: ideo propheta incipit fundationem ecclesiæ ab incarnatione. nam sicut dictum est in alia expositione: vt Deus ĩ principio creationis mũdi induit se decorem, & confessionẽ: & fuit amictus lumine sicut vestimento cum creauit naturam angelicam: ita pariter verbum æternũ. s. filius Dei in principio fundationis ecclesiæ circundatus, & indutus est humanitate, & carne in vtero virginali. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu excitans animam suam ad laudem, dicit. Benedic anima mea dño. & conuersus ad Christum dicit. O Christe dñe Deus meus tu in principio fundationis ecclesię magnificatus es vehementer. Nam tunc induisti confessionem, & decorem humanitatis. i. mundam, & immaculatã carnem de virgine assumpsisti. Et sic fuisti factus speciosus forma præ filiis hoĩum. nam il-
E lam humanitatẽ, & vestem multipliciter ornatam induisti: quia super te requieuit spũs sapientiæ & intellectus, spũs consilii, & fortitudinis &c. & talibus virtutibus, & donis fuisti amictus, & vestitus sicut vestimento. vnde tripliçi ornamento fuisti indutus in illa incarnatione. s. cõfessione laudis propter magnã mĩam, & humilitatẽ: quia cũ esses in forma Dei voluisti induere formam serui. Secũdò fuisti indutus decore puritatis Tertiò lumine omnium virtutum & donorũ: quæ oĩa fuerũt in te tanquã in fonte: vt posses influere in membra tua. Deinde cũ dicit. Extendẽs cęlũ &c. describit fundationẽ ecclesię Christi quò ad suas partes. vnde dictũ est psal. 18. ꝙ sicut iste mundus sensibilis constat ex tribus F
partibus. s. ex cœlo, & elementis, & elementatis: ita pariter mundus spiritualis quæ est ecclesia. Nam apostoli sunt cęli: & ecclesiæ doctores, & martyres, & prælati, sunt quasi elementa. & populi sunt quasi elementata. nam Christus tanquàm caput influxit doctrinam euangelicam in apostolos tanquam in cęlos, & apostoli in doctores, & martyres, & prẹlatos: & prẹlati, & doctores in apostolos: quia apostoli tanquã cęli: enarrarũt gloriam Dei incarnati. Itẽ isti met apostoli dicũtur etiã nubes inquantùm pluerunt imbrẽ euangeli cũ per totum orbem. Itẽ dicuntur pennæ vẽtorum. nã sicut duodecim venti perflant omnes partes terræ, & discurrunt per totũ orbẽ: ita duodecim apostoli discurrerunt per omnes partes terræ ferẽtes nomẽ Iesus: & nubẽ

A euangelica: & sic mouerũt totũ orbẽ. Ita apostoli cõparati ad alias partes terrę dicuntur mõtes in sacra scriptura: nã sicut à mõtibus descendũt fontes, & flumina per cõuales ad campos: ita ab apostolis descẽderũt flumina euãgelica ad doctores, & pręlatos, & exinde ad populos. Hæc ergo oĩa intendit explicare ꝓpheta in hac prima parte: vnde ait. O Christe tu es extẽdẽs cœlos. i. apostolos super totã ecclesiam tegendo eã sicut pellẽ. i. ad modum pellis, extẽdens eos ad tegẽdã, & defendẽdã ecclesiam, & vt influant influentiã euãgelicæ doctrinæ super eam. Sed quia tota ecclesia fundatur, & tegitur aquis baptismalibus: quia sacramentum baptismi cõtinet omnia ecclesiæ sacramenta: quia tàm apostoli q̃ cæteri fuerũt de necessitate baptizati: iõ subdit. Qui tegis aquis baptismalibus superiora

B eius. s. totius mundi: nam sicut cœlũ aqueũ est primum mobile mouens omnes cœlos inferiores: ita baptismus est primum sacramentum mouens omnia alia. Item quia apostoli tanquam nubes tulerunt nomen Christi, & tanquam vẽti per totum mundum: ideo subdit. Qui ponis nubem. s. cœtum apostolorum ascensum tuum: quia super apostolos tãquã super nubes ascẽdisti, & super eos ambulasti: tãquã super pennas vẽtorum, quia in ore eorum volasti per totum orbem velociter eum subiiciendo, quia tanquã nubes, & venti portãtes nomen Christi, & imbrẽ euangelicum volarunt per totũ orbẽ. Sed quia apostoli ministerio, & ope angelorum ex nutu Dei faciebãt miracula: ideo subdit, Qui facies angelos tuos spũs, & ministros in miraculis faciẽdis.

C Item quia Xp̃s fundauit ecclesiã supra seipsũ qui est lapis, & petra fundamẽtalis, & supra. 12. articulos fidei: cuius fundamẽtum nõ potest deficere: ideò subdit: Qui fundasti terrã. i. ecclesiã militantem supra stabilitatem. i. supra petrã stabilẽ, & firmã, qui est Xp̃s: & ideo in sęculum sęculi non inclinabitur nec ruet: quia portæ inferi nõ præualebunt aduersus eã: nam fluctuare põt, sed nunquã mergi nauicula Petri. Sed quia ista nauicula Petri est vndiq; circundata aquis persecutionũ, & percutitur à tyrannis, & hereticis sicut littora ab oceano. Et istæ aquæ persecutionum nõ solũ voluerunt percutere littora ecclesiæ: sed etiã ascendere super montes. i. super apostolos, & martyres sicut nubes tẽpestuosæ ascendunt sup mõtes: sed sicut fulgura, & tonitrua pellunt nubes tempestuosas: ita apostoli mittentes fulmina, & tonitrua euangelicæ prædicationis increpantia pc̃tã, & infidelitatẽ paganorũ fugarunt tyrãnos, & superstitionẽ, & cultũ idolorũ: vnde, ecclesia amicta, & vestita aquis baptismalib⁹ pepulit, & fugauit aquas persecutionum tyrannorũ, & ideo subdit propheta, ꝙ abyssus baptismalis est sicut vestimẽtũ amictus eius. s. ecclesiæ: sicut Oceanus est amictus, & vestimẽtũ terræ, & aquæ baptismales magis regent ecclesiã, q̃ Oceanus: qui nouit tegit montes. Sed aquę baptismales etiam stabũt super montes. i. super apostolos, & martyres, & prælatos. Iõ istæ aquę baptismi fugabũt aquas persecutionum, & omnes tyranni, & infideles fugiẽt ab increpatione tua. i. à p̃dicatione legis euangelicę: quæ increpat, & prohibet omne vitium, & infidelitatem, & formidabunt omnes tyranni à voce tonitrui euangelicæ prędicationis. Intantùm, ꝙ fugata superstitione idolorum: totus populus gentilis conuertetur ad fidem. Itẽ ne istę aquæ persecutionum, & mare fluctuosum submergat terram: ideo ascendunt montes. i. tu Christe eleuasti apostolos altitudine donorum, & gratiarum, & cãpi i. populi fidelium descendunt. i. sunt inferiores quàm mõtes, vt ab eis recipiant aquas euangelicas. Itẽ posuisti istos mõtes. s. apostolos, & martyres, & prælatos tanquam terminum maris huius mundi: quasi dicat: ꝙ sicut posuisti montes, qui terminarent maria, ne aquę exeãt, & submergant terram: ita pariter posuisti apostolos, & martyres, & doctores, ne aquę persecutionum, & tentationum conuertantur retro ad operiendam, & submergẽdam ecclesiam: sed vt faciant obstaculum, & resistant tyrannis, & demonibus ne submergant ecclesiam, & nauiculam Christi. Item sicut tu Christe in principio emisisti fontes in cõuallib⁹ emanantes ex montibus, & transeunt inter montes, & campos ad potum animalium: ita pariter in ecclesia emittes fontes sacramentorũ, & doctrinę euangelicę in conuallibus doctorum, & pertransibunt inter medium mõtiũ. s. apostolorum vsque ad campos populorum de quibus fontibus, & fluminibus aquæ euãgelicæ potabunt omnes bestiæ agri. i. omnes de populo gentili: qui tanquam bestiæ agri reputabantur: nõ habentes legem nec ꝓphetas. Et onagri. i. philosophi, & principes expectabũt in siti sua istam aquã euangelicã quã sitiebant, & carebant ad salutem animæ. Et sic satiabuntur in siti sua. Et volucres. i apostoli

A stoli volantes per cœlum ecclesiæ habitabūt super ea flumina, & dabūt voces euangelicę prædicationis de medio petrarum. 12. articulorum fidei. Rigans montes de superioribus. Hæc est secunda pars principalis: in qua cōmendat diuinam largitatem circa dispositionem pluuiæ, & ornatus sacramentorū ecclesiæ, & aliorum donorum: vnde sicut quando Deus pluit super montes attingit oēs partes terræ, & maximè summitates montiū: vnde germināt herbæ, & fructificant arbores tàm siluestres quàm domesticæ, & vineæ, & fruges: ita pariter Christus in die pent. pluit pluuias donorum, & gratiarū super apostolos: quæ quidem dona fuerunt ornamenta ecclesiæ, & aqua sapientiæ salutaris, quæ ab apostolis descendit ad valles. s. doctores, & exinde ad campos. i. populos fidelium, & sic illa plu-
B uia irrigauit totam ecclesiam, & omnes status, & fecit eā germinare. Ideo dicit Dauid: O Christe tu eris rigans montes. i. apostolos: qui sunt montes ecclesię. i. super eos mittes pluuiam spiritus sancti, & tunc tota terra satiabitur de fructu operum tuorum: quia de fructu illorum donorum, quæ receperūt apostoli, fuit tota ecclesia satiata secundum omnes status, & conditiones: vnde ex pluuia ꝓduces fœnum iuuentis. i. pastum spiritualem sacramentorum produces gentilibus: qui ante viuebant sine lege tanquā iumēta, & produces herbam intelligentię sacræ scripturę, & herbam virtutū moralium, & teologaliū ad seruitutem. i. necessitatem hominū fidelium. Et plues etiam super ecclesiam. vt educas panem sacramenti eucaristiæ de terra, & vinum sacramentale sanguinis Christi lætifi-
C cet cor hominis: quasi dicat: ꝙ per istam pluuiam ecclesiam irrigātem produxit sacramētum eucaristiæ in quo offertur corpus Christi sub forma panis, & sanguis eius sub forma vini ad lętificādā animā hominis. Et ēt vt ex ista pluuia homo exhilaret, & lætificet faciē in oleo sacramentorū. q. d. hac pluuia irrigasti ecclesiā, vt producat, & germinet quatuor sacramēta: quæ per oleū conficiūtur: quę sūt baptismus, & cōfirmatio, & extrema vnctio, & ordo: vt hō exhilaret, & lætificet faciē cōscientiæ suæ in oleo istorum quatuor sacramentorum: vt sicut panis sacramentalis confirmat cor, & animam hominis in gratia: ita vnctio olei istorum sacramentorum exhilaret, & lauet, & lætificet faciem animæ hominis. Ad cuius intellectū est notādum, ꝙ tres fructus memorat: quos produxit ista pluuia D spūs sancti. s. panē, & vinū, & oleū: per quos intelligit quinq; sacra ecclesię: nā in pane, & vino cōficitur sacramentū eucaristię: sed oleum conficitur, & consecratur ad quatuor sacramenta. s. ad baptismum, & confirmationem, & extremā vnctionē, & ordinem: nam oleo catecuminorum vnguntur baptizati, & presbyteri, & crisinate vnguntur cōfirmati, & oleo infirmorū vnguntur infirmi: sed oleo misericordiæ inuisibili vnguntur pœnitētes: oleo autem vinculi caritatis vnguntur coniugati. Et sic per panem, & vinum, & oleū intelliguntur omnia septē ecclesię sacramēta: quę germinata sunt ī ecclesia ex pluuia spūs sancti. Quæ quidem sacramenta confirmant & lętificant, & exhilarant animā hominis ꝑ gratiam. Quinq; ergo sunt fructus legis euāgelicę per pluuiam spūs sancti germinati in E ecclesia. s. fœnum, herba, panis, vinum, oleū quibus pascuntur fideles Christi. Itē ex pluuia supradicta saturabuntur ligna siue arbores campi, & cedri Libani. s. magni, & parui fideles: tàm principes, quàm populares. Et passeres. i. homines cōtemplatiui nidificabūt illic, idest in montibus ecclesię in vita solitaria habitabunt. Vnde tres sunt gradus ecclesiæ fidelium. s. populares, & principes, & doctores contemplatiui. & sic per arbores cāpi intelliguntur populares: & per cedros Libani intelligit principes, & reges & per passeres intelligit contemplatiuos, & doctores: & etiam eremitas solitariam vitam ducētes: qui omnes creuerunt ex hac pluuia spiritus sancti. Deinde cū dicit: Herodii domus: explicat refugium ad quod refugiūt omnes isti F status, vt saluentur, & liberentur ab omni periculo. Ad cuius intellectum est aduertendū sicut dictum est in alia expositione: ꝙ Herodius siue Griphaldus custodit oēs aues figentes nidū prope se, & omnes alias aues prędales fugat. Et ideo omnes aues simplices libēter fabricant nidum prope nidum, & latibulū Herodii: quē habent tanꝙ ducem, & tutorem, & refugiū. Per istū ergo Herodiū intelligitur Christus: qui statuit nidum suum in cruce: qui fugauit, & exterminauit oēs demones prædales, & raptores animarū. Et custodit, & tuetur omnes fideles, qui statuunt nidum suum iuxta crucem eius: & recipiūt ipsum in saluatorem. & sic omnes fideles habēt Christum crucifixum in ducem, & tutorem: & ponunt spē & nidū suū in cruce dñi nostri

A Iesu Christi, per quem saluati, & liberati sumus. Et hoc intēdit dicere Dauid vnde ait, ꝙ sicut domus Herodii est dux, & refugiū passerū, vt saluentur ab auribus prædalibus, ita dominus.i.crux Chrī est dux, & refugiū omnium fideliū: & sicut montes excelsi sunt refugiū ceruis, & regibus ꝑ ceruos intellectis: prælatis, & regibus per ceruos intellectis: & sicut petra cauernosa est refugium erinaceis, & leporibus: ita petra articulorum fidei est refugium omnibus fidelibus simplicibus. Ex supradictis patet, ꝙ sicut Christus prouidit ecclesiæ suæ de pluuia spiritus sancti ad refrigerium, ita prouidit de triplici refugio: in quo saluentur hoies. Tria ergo refugia fecit Christus in ecclesia, ad quæ fugiamus tēpore necessitatis.s.ad arborē crucis, & passionis, in qua Christus posuit nidum suum in passione. 2. ad montem orationis. 3. ad petrā
B articulorum fidei. Ista sunt vltima refugia nostra: in quibus nos oportet saluari: nam fideles illico currūt ad crucem, & passionē per pœnitentiam, & alia sacramenta: secundò ad fidem articulorum: tertiò ad orationem. Aliter nullus potest saluari. Fecit lunā ī tēpore. Hic commendat prouidentiam Christi circa dispontionem, & distinctionem temporū ecclesiæ. Ad cuius intellectū est notandū, ꝙ sicut luna per accessum, & recessum ad solem causat, & distinguit quatuor tempora in vno mense secundum quatuor quadras, per quas quatuor quadras fiunt multæ alterationes in elementis, & elementatis: ita pariter ecclesia figurata per lunam, quæ totum suū lumē, & virtutem recipit à Christo, variauit quatuor tēpora secundū, ꝙ recipit furorē à Christo.
C Nā prima quadra ecclesiæ fuit à Christo vsque ad magnū Constantiuū, in cuius tēpore ecclesia fuit quasi media in mūdo: qa medietas mūdi venit ad fidē. Scđa quadra ecclesiæ fuit tempore Iustiniani: quia tunc ecclesia fuit plena per totum orbem dilatata à solis ortu vsque ad occasum. Sed tēpore Heraclii iā ecclesia incepit decrescere, & diminui propter sectā Mahometi, & semꝑ processit in diminuendo quasi in 3. quadra: vsq; ad annū. Mcc. quando surrexit dominū tartarorū, qui occuparunt omnes Indias, & totam Mediam, & Persiam, & Mesopotamiā, & totā Scytiam, & Sarmatiam vsque ad fines Rutenorū, & sic manet ecclesia in sola Europa & nō in tota. Ex quo paret, ꝙ ecclesia est ī ultima quadra prope Antichristum, nisi Christus sol iustitiæ ad augeat lumen fauoris in ea. Iterū est

D notandum, ꝙ sicut sol per accessum, & recessum ad polos causat, & variat quatuor tempora anni.s.ver, æstatē, autumnū, & hiemē, secundū, qđ discurrit per quatuor quadras signorum, ita pariter Christus sol iustitiæ, ꝗ ꝑ suā præsentiā, & aduentū causauit diē gratiæ in ecclesia, licet semper respicit eā ꝑ gratiā, tamē secundū, ꝙ accedit, & recedit ab ea per fauorē temporalem propter pctā nostra, causauit, & variauit in ea quatuor tēpora secundū quatuor quadras ecclesiæ. Nā prima quadra ecclesiæ fuit vsque ad Constantinū. Scđa fuit vsque ad Iustinianum, qñ ecclesia fuit in plenitudine sua, & fauore extincta tota idololatria per totum mundum, & extincta hæresi Arriana ī Aphrica, & Hispania, & extincta hæresi Pelagianorū, & Manichæorū quasi per totū mundū, & regnāte fide catolica. Sed postea incepit minui ecclesia per Sar-
E racenos in tota Arabia, & Siria, & Agypto, & Aphrica. Sed postea per Turcos, & Tartaros, vt totaliter est reducta in vnā partē Europæ & sic patet, ꝙ ecclesia est in vltima quadra. Iterum est notandum, ꝙ sicut sol ꝑ suā præsentiā causat diē, & per suam absentiam causat noctem in mundo materiali, ita pariter Christus sol iustitiæ, quando peccauit Adā per suam absentiam causauit noctem in ecclesiam. Sed per suum aduentum, & natiuitatem causauit diem gratiæ in ecclesia. Et sic totum tempus ab Adam vsque ad Christū dicitur dies gratiæ. De qua nocte, & die ait apostolus ad Ro. 12. Nox præcessit, dies autē appropinquauit &c. Vnde sicut in nocte propter absentiam lucis leones, & lupi, & omnes
F bestiæ rapaces discurrunt per montes, & syluas, rapientes parua animalia in escam sibi: ita pariter diabolus exiuit per totam noctē ante aduentum Christi, & rapuit totum populum gentilem in escam sibi: quia ab omnibus colebatur præterquàm à populo. Et etiā ille populus frequenter apostatauit ad idololatriam, & sic diabolus regnabat in toto mūdo per omnia vitia, quia totus mundus erat in tenebris. Sed postquam ortus est Christus sol iustitiæ in mundum, omnes tenebræ noctis fugerunt, & diabolus inclusus est in inferno, sicut leones includuntur, & fugiūt ad latibulum suum in die, & sic factus est dies gratiæ in ecclesia. Et Christus Deus, & homo exiuit de ventre virginali ad opes suum scilicet ad opus redemptionis vsque ad vesperā

A suæ mortis. Sed postea exiuit de sepulcro per resurrectionem. Et tũc homo misticus, cuius Christus est caput, exiuit ad operationẽ suã: quia semper viuit, & operatur secundum euãgelium, & fidem vsque ad vesperam mundi. Et sic patet quõ ab Adã vsq; ad Xpm semper fuit nox, & tenebra in ecclesia. Sed à Christo vsque ad iudicium est dies gratiæ. Et sic patet quomodo variata sunt quatuor tempora in ecclesia per successum temporis secundũ accessum, & recessum ecclesiæ ad Chrm. Nã quando accessimus ad Christũ per verã fidẽ & spem, & caritatẽ: Christus semper augmentauit ecclesiam. Sed quando recessimus per multitudinem peccatorũ, tunc Xps permisit infideles regnare. Et hoc est, ꝙ intẽdit dicere ꝑpheta in hac parte: vñ ait, ꝙ Christus Deus fecit lunam, i. ecclesiam in tempore, i. vt per B tempora variaretur secũdum accessum, & recessum ad Christum. Et Christus, sol iustitiæ cognouit occasum suum. i. recessum, quando peccauit Adam: quia tunc tu Christe Deus posuisti tenebras, & facta est nox, quando ab homine propter pc̃m̃ recessisti. Et in ipsa nocte pc̃ti pertransibũt oẽs bestiæ syluæ, & catuli leonũ. i. oẽs diaboli, vt rapiant hoĩes à Deo in escã sibi. Nã Adã erat in gratia Dei in illa paradiso. Sed quia voluit descendere in Hierico per inobedientiã, iõ incidit in latrones, qui expoliauerũt, & rapuerunt ipsum in escã sibi. Et sic diabolus rapuit Adam à Deo in escam sibi. Et sic diabolus per totam illam noctem rapiebat homines, & populos gentiliũ, & multotiens rapuit populum Israel in escã sibi, vt patet per totum discursum lib. Iudicũ & regum. Sed ortus est Christus sol iustitiæ C per incarnationem, & resurrectionẽ, & factus est dies gratiæ, & tunc diaboli cõgregati sunt fugientes solem iustitiæ, & collocati, & abscõsi sunt in cubilibus, & antris inferni. Et tunc Christus Deus, & homo exiuit in hunc mundum ad opus redemptionis vsque ad vesperã mortis, & passionis, & sepulturę. Sed postea exiuit de sepulcro per resurrectionẽ & ascendit in cœlum. Sed homo misticus. s. ecclesia cui Christus est caput: exiuit in hunc mundũ ad operationem suam, & operatur in hac vinea à mane vsque ad vesperam, in qua recipiet mercedem & denarium promissum quãdo veniat Christus ad reddendum mercedẽ operariis, vt patet Mat. 20. His ergo supradictis consideratis admiratur propheta Christi ineffabilem sapientiam, & misericordiam

& exclamant dicens. O Christe quàm magnificata sunt opera tua erga nostrã redemptionem, & salutẽ: quia omnia fecisti cũ magna sapientia: quia oĩbus prouidisti & in nullo defecisti de his, quæ pertinent ad nostrã redemptionẽ, & salutem, & ad conseruationem ecclesiæ, puta in copia donorũ, & gratiarũ, & sacramẽtorũ. Et impleta est terra, i. ecclesia militans possessione tua. i. copia bonorum. Deinde cum dicit, Hoc mare: postquam superius comparuit ecclesiam ad lunam, hic cõparat ipsam ad nauem fluctuantem in mari huius mundi, & comparat diabolum ad draconem siue balenam, postquã comparauit ipsum ad leonem rapientem. Ad cuius intellectum est notandum, nam dictum est in alia expositione, ꝙ Deus taliter disposuit mare, ꝙ fecit illud magnum, & spatiosum ad copiam pisciũ, & vt naues possent attingere terras semotas, E fecit ipsum profundum in medio, & vadosũ ad littora, vt balena, & magni pisces non possent accedere ad paruos pisces in littore natantes. Et quomodo balena deluditur si exit à profundo ad littora. Ita ergo pariter Christus fabricauit ecclesiam suam leuem, & mũdam ab onere peccatorum contemnendo ista mundana, vt onerata posset natare super hoc mare vastum, & ponderosum huius mundi, & vehere merces euangelicas per omnes partes orbis. Et constituit littora vadosa, & portus in hoc mari, ad quę littora, & portus confugerent parui pisces. i. humiles fideles per humilitatem, & fidem: quãdo magnus draco exiens à profundo superbiæ, & aliorum vitiorum conatur eos persequi, & deuorare. Sed sicut parui pisces fugientes ad littora illudũt draconi, ita fideles fugientes diabolum à su- F perbia, & cęteris vitiis, & peccatis ad pœnitentiam, decipiũt Diabolum, & confundunt & interficiunt. Ideo ait propheta. O dñe Iesu Christe bene omnia fecisti cum magna sapientia, & prouidẽtia: nam tu fecisti hoc mare huius mundi magnum, & spatiosum manibus, idest magnis spatiis, & brachiis, & finibus, & portubus: quia illic sunt reptilia, & animalia pusilla cum magnis, quorum non est numerus, idest sunt infinita genera vitiorum, & peccatorum, & periculorum, & tyrãnorum, & prauorũ hominum. Sed naues ecclesiæ ab omni pondere peccatorum subleuatę illic supra hoc mare pertransibunt, & nauigabũt cũ securitate, quia nauis ecclesię est armata multis, & diuersis armis, & auxiliis ad

A nauigandum per hoc mare. Nã habet crucẽ Chri pro arbore:& fidẽ ꝑ anchora: & spẽ ꝑ temone:& caritatẽ pro vela:& ecclesiæ sacramenta pro scuto. Et ideo licèt fluctuet tñ nũquàm submergetur nec expugnabitur ista nauicula Petri. Est ẽt illic in illo mari huius mũdi iste magnus Draco diabolus quem formasti in principio ad illudendum.i.vt illudatur ei à paruis,& humilibus per pęnitentiã & alia sacramenta: sicut illuditur draconi à piscibus paruis fugientibus ad littora vadosa. Iste est ille magnus Behemot,& Leuiatam cuius fortitudinem,& naturam,& mores,& potestatem describit Iob.40.& 41.c.cui nulla potestas creata valet cõparari. Sed Xp̃s illusit ei qñ venit ad tentandũ eũ in deserto:à quo discessit confusus,& victus:vt patet Matt.4. Itẽ Christus illusit ei parando ipsi hamum.nam est Leuiatam voluit mordere escam humanitatis Christi sub qua latebat hamus diuinitatis:& sic Christus cepit Leuiatã hamo suo: & perforauit nares eius,& ligauit linguã eius:vt patet Iob.40 Et quotidie illudit Christus ei per ecclesiæ sacramenta. nam licèt iste Draco possederit hominẽ per magna tempora: tñ in vno momento perdit eum si homo recurrit ad pęnitentiã:& sic illuditur ei. Omnia,à te expectant dñe. Hic commendat diuinam prouidentiam,& omnipotentiam circa conseruationem vitæ spũalis in ipsis fidelib. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ sicut pater,& filius spirãt vitam corporalem in rebus per spiritum sanctũ,qui ferebatur super aquas vt dictum est:ita etiã spirant per eundem spiritũ sanctum vitã spiritualẽ & gratiã in angelis,& hominibus, & sic omnia viuentia,& oĩa entia intãtùm viuunt,& habent vitã,& esse:inquãtùm Deus spirat vitam in eis. & si Deus retraheret suum influxum,omnia deficerent: Ita pariter omnes fideles, & iusti intantùm viuut spiritualiter, inquantùm pater,& filius inspirant in eis gratiam per spiritũ sanctum Et si Deus desineret spirare gratiam subtrahẽdo. tũc oẽs ruerent in peccatũ & mortem. Et ideo sicut omnia entia expectant à Deo vitam naturalem,& esse:ita omnes creaturę rõnales expectãt à Deo vitã spiritualem & gratiã. Ideo ꝓpheta cõuersus ad Christũ dicit O Christe oĩa rationalia expectant à te vt des eis escã spiritualem sacramẽtorum,& gratiarum in tp̃e opportuno.i.omnes fideles ve.test. expectãt te: vt venias ĩ carnem ad redimẽdum eos; & ædifices ecclesiã tuam:& des eis escam sacramentorum ad refectionem spiritualem,& vitã gratificã in tẽpore aduentus tui. Et omnes fideles noui testamẽti expectant à te:vt cõtinue des eis eandem escam:& conserues eos in ea:nam dãte, & largiente te istam escam illis:tunc ipsi colligent dona gratiæ: & te aperiente manum tuã omnia implebũtur bonitate.i. bonis spiritualibus. Sed per oppositum te auertente faciem tuæ largitatis,& retrahente manũ: tũc omnes turbabuntur,& deficient à vita spirituali.& sic morientur,& reuertẽtur in puluerem suũ.i.in peccatũ:& cotẽptis rebus,& bonis spiritualibus reuertentur ad terrena quæ occidunt animam. Et licèt tales homines sint mortui ex peccato:tñ si tu emitis spm̃ tuum, & gratiam spiritus sancti:tũc creabuntur nouiter per gratiam: & sic renouabis faciem terrę.s.faciem animę. Hoc etiã dicit propheticè: Nã Christus in triduo subtraxit gratiã ab apostolis.& sic turbati omnes defecerũt & dubitauerũt in fide:& relicto Christo oẽs fugerunt. Et reuersi sunt in pulurẽ.i.ad opera terrena,quia pro maiori parte reuersi sunt ad artem piscatoriã;vt patet Io.21. Sed in die pente.misit eis spiritum sanctũ,& recreati sũt ad gratiam,& sic fuit renouata facies ecclesię:& fortificata & confirmata. vnde Petrus qui deficiens in fide ad vocem vnius mulieris Christum ante negauerat, post missionem huius spiritus ĩ gratia renouatus & cõfortatus paratus fuit mori pro Christo. Et sic etiam Christus quotidie emittit spm̃ gratię in pc̃tõres:& recreat,& renouat eos ad vitã spiritualem. Sit gloria domini in seculũ. Postquàm superius explicauit omnia beneficia quæ recepimus à Deo in nostra creatione, & ecclesiæ recreatione:nunc in hac vltima parte agit gratias pro tantis beneficiis receptis. vnde ait:Sit gloria domini in seculum idest in æternum: lætabitur,i.lætetur Deus in operibus suis quasi dicat, ꝙ sicut creauit,& recreauit nos:ita nos seruiamus ipsi. Et tunc ipse lætabitur in nobis:quia lætitia,& gaudium est Deo in iustificatione,& salute hominũ.qui quidẽ Christus respicit.i.respexit terram per misericordiã:& fecit eam tremere in die pente, & tetigit montes. i. apostolos mittendo eis spiritũ sanctum in spiritu vehementi &c. Et tunc mõtes sic illuminati fumigarunt legem euangelicam prædicando per totum orbem. Nàm tetigit apostolos igne sancti spiritus:& ipsi fumigarũt, & fulminarunt euangelium omni creaturæ

A creaturæ. Et ideo subdit. Cãtabo domino Iesu Christo in tota vita mea in hac ecclesia celebrando diuina officia, & festiuitates in memoriã natiuitatis, & passionis, & resurrectionis, & aliorum beneficiorum. Et sic psalmũ. i. psalmos, & laudes dicã Deo quamdiũ sum. i. quantùm vixero. Deficiant peccatores à terra. i. postquàm peccatores repudiãt gratiam, sine qua anima non potest viuere: ideo deficiant à terra, & ab ista ecclesia, ita vt nõ sint: sed moriantur in peccato suo. & non solũ peccatores, & infideles moriãtur quò ad animã: sed etiam quò ad corpus: & sic deficiant à terra sicut mortui fuerunt, & trucidati crucifixores Christi, & tyranni, & omnes persecutores ecclesiæ. Et conuersus ad se dicit. O anima mea licèt isti peccatores, & infideles nolunt laudare dominum nec Christum recipere: tamen tu benedic domino Deo nostro: à quo B tot & tanta beneficia recepisti per creationẽ, & quia dedit tibi gratiam, vt peruenires ad cognitionem veræ fidei.

Ex isto psalmo possunt recolligi viginti conclusiones. Quarum.

Prima concl. est. ꝙ sicut Moyses in principio Ge. non intendit scribere creationẽ mundi solum literaliter, sed etiam prout illa creatio fuit figura recreationis ecclesię: ita pariter Dauid in hoc psalmo intendit commendare diuinam sapientiam, & prouidentiam non solum circa mundi creationem, sed etiã circa ecclesiæ recreationem.

Secunda concl. ꝙ sicut iste mũdus sensibilis est creatus à Deo trino, & vno ad exẽplar illius mũdi idealis: ita totus, & q̃libet pars sui retinet similitudinem trinitatis: & sic sicut in C diuinis est trinitas personarum: ita in mundo est trinitas naturarum: puta angelica natura: & cœlestis: & elementaris &c.

Tertia conclusio. quòd sicut Deus impressit in creaturis quandam similitudinem trinitatis scilicet substantiam, virtutem, & operationem. Ita pariter Christus in ecclesia sua impressit triplicem caracterem ad similitudinem sui scilicet caracterem baptismalem, & confirmationis, & ordinis: & ita in quolibet fideli impressit fidem, & spem, & caritatem, sicut in Christo est diuinitas, & anima, & corpus, qua humanitate Christus indutus est sicut vestimento.

Quarta conclusio. ꝙ sicut Deus in principio fundauit terram supra centrum mundi ne possit inclinari: ita Christus fundauit ecclesiam supra petram fidei, & supra seipsum D qui est centrum, & fundamentum apostolorum & prophetarum: & ideo nũquàm totaliter cadet vsque in finem.

Quinta conclusio. ꝙ sicut Deus in creatione eleuauit montes ad terminandum fluctus maris ne aquæ exeant ad cooperiendum terram: ita Christus sublimauit apostolos, & martyres ad resistendum tyrannis. Et posuit fidem, spem, & caritatem tanquàm murum & montes ad resistendum, & repellendos incursus persecutorum.

Sexta conclusio. quòd sicut Deus in principio disposuit montes, & valles, vt ex radicibus, & lateribus montium decurrerent aquę per conualles, & flumina per campos ad potum animalium: Ita pariter Christus taliter ordinauit ecclesiam: vt ex fontibus Christi exirent aquæ sapientiæ salutaris, & discurrerent inter valles apostolorum ad campos po- E pulorum: vt inde bibant fideles.

Septima conclusio. quòd sicut Deus ordinauit, & prouidit de pluuia isti mundo sensibili: vt attingeret summitates montium, & terram per omnes partes ad germinandum arbores, & fœnum, & herbam ad vitam animalium: & panem, & vinum, & oleum, ad vitam corporalem hominum: ita pariter Christus pluit super ecclesiam pluuiam sacramentorum ad vitam spiritualem omnium fidelium.

Octaua conclusio. ꝙ sicut nidus Herodii est refugium securum, & dux omnibus auibus facientibus nidum, & habitaculum propè Herodium: ita pariter arbor crucis, in qua Christus posuit nidum suum in passione, est dux, & refugium securum omnibus fidelibus F ponentibus spem suam in cruce, & passione Christi. Et sicut montes excelsi sunt refugiũ ceruis: & petræ cauernosæ erinaciis, & cuniculis: ita Christus, & ecclesia est refugium omnibus contemplatiuis. & vulnera Christi, quæ sunt cauernæ terræ: qui est Christus, & duodecim articuli, in quibus fundatur ecclesia sunt refugium omnibus simplicibus fidelibus. Oẽs ergo fideles vt saluentur refugiunt ad arborem crucis: & ad montem euangelicum: & ad petram articulorum: quæ sũt tria refugia miserorum.

Nona conclusio. ꝙ sicut luna per accessum & recessum à sole variatur in lumine, & variat quatuor tempora in quolibet mense in his ĩferiorib. ita pariter ecclesia ꝑ accessum &

A recessū ad Christū & recessum variauit quatuor status. Hoc idem est dicendum de sole ꝑ accessum, & recessum ad polos: qui variat quatuor tempora in anno.

Decima concl. ꝙ sicut sol per suam præsentiam causat diē super nostrū hemisphæriū: ita Christus per suum aduentum, & ortū causauit diē gratiæ in ecclesia vsq; ad finē mūdi.

Vndecima cōclu. ꝙ sicut dies artificialis à mane vsq; ad vesperā datus est ad laborādū pro vita naturali: ita ab aduentu Christi vsq; ad finem mundi. i. ad iudiciū est dies constitutus ad laborādū in hac ecclesia. & in hoc die laborat homo mysticus ab Adam, & aduentu Christi vsq; ad iudicium. quia vltra non erit tempus laboris sed præmii. Item tota vita hominis est dies laborandi vsq; ad vesperam mortis: in quo die pōt homo exercere B opera meritoria: & agere pœnitentiam vsq; ad mortem, quia post mortem non erit tempus laboris, sed mercedis: quia oportet operari dum dies est, quia veniet nox, i. finis vitę quando nemo potest operari.

Duodecima concl. ꝙ sicut Deus in principio omnia creauit cū magna sapiētia & prouidentia: ita recreauit ecclesiam in tanta sapientia, & prouidentia, ꝙ nihil defecit ecclesię de his, quæ pertinent ad nostrā salutem. nā per ecclesiæ sacramenta omnibus nociuis obuiauit: & contra omnem infirmitatem confecit medicinam & subsidium.

Decimatertia conc. ꝙ sicut ars repperit nauē ex ligno leui ad nauigandū super hoc mare magnū, & spatiosum ad vehendas merces ad omnes partes mundi: ita Christus constituit, & fabricauit ecclesiā non habentē maculā neq; rugā terreno pondere alleuiatā, & C liberam, vt posset nauigare super mare ponderosum, & fluctuosum huius mūdi: & vehere merces & aromata euangelica per oēs partes mundi ad vitam spiritualem fideliū. & sicut ars pręuidit de arbore & temone, & anchora & velo ad tutelā nauis ne pereat, & submergatur: ita pariter Christus in ecclesia nā posuit in ea crucem pro arbore: & caritatem pro velo, & fidem pro anchora: ne euellatur: & spem pro temone ad dirigendam nauem ecclesiæ in Christum & sic licet aliquando fluctuet tamen nunquam submergetur nauicula Petri.

Decimaquarta conclu. ꝙ sicut pisces parui fugientes ad littera vadosa saluantur, & decipiunt balenam & draconem marinum: ita pariter fideles simplices fugientes ad littora D humilitatis, & pœnitentiæ, & aliorum sacramentorum non solum saluantur: sed etiam illudunt diabolo volenti eos deuorare: & decipiunt eum.

Decimaquinta concl. ꝙ sicut pater & verbū per spiritum sanctum spirant vitam naturalem in omnibus rebus indiuisibiliter: ita pariter pater & Christus verbum incarnatū per spiritum sanctum spirant vitā spiritualem. s. gratiam in omnibus iustis & fidelibus. Ex quo patet, ꝙ sicut opera trinitatis sunt indiuisa in mundi creatione, & conuersatione: ita etiam in nostra recreatione, & iustificatione.

Decimasexta conc. ꝙ sicut omnia animalia expectant escā à Deo, & vitā naturalē ita oēs creaturæ rationales expectant à Christo E escā spiritualē gratiarum, & donorū, & sacramentorū. Et sicut Christo dante & aperiente manum oēs colligunt, & viuūt per gratiam: ita Christo subtrahente manum & gratiam oēs deficiunt a vita, & ruunt in pctm̄. nam sicut pr̄ per verbū creauit omnia: ita ꝑ ipsummet verbū incarnatū regenerauit ecclesiam: & sicut sine ipso factū est nihil: ita sine ipso recreatum, & redemptum est nihil. Et sic sine gratia spiritus sancti donata à patre, & filio nihil viuit spiritualiter, & meritoriè.

Decimaseptima concl. ꝙ sicut in tpe veris quando Deus mittit influentiā & ventum occidentalē, germinat terra herbas, & flores, & renouatur facies terræ: ita pariter in die pent. Christus misit spiritum sanctū super apostolos: qui germinauit in eis septem dona gratiarum. & sic renouata fuit facies ecclesiæ, & cōroborata: & eodem modo, quando Deus mit- F tit spiritum gratię super quemcunq; peccatorem, & recreat, & renouat ipsum. vt qui ꝑ autumnum, & hyemem peccati perdiderat folia, & fructus gratiæ: postea recuperata gratia germinet, & proferat fructus meritorios vitę ęternę. & sic renouatur facies animę peccatorum per pœnitentiam.

Decimaoctaua concl. ꝙ Deus non solū delectatur, & felicitatur in contemplatione sui ipsius: sed etiam in operibus suis. i. in creaturis: & non solum in creatione mundi: sed multò magis in creatione ecclesiæ, & gratificatione, & iustificatione fidelium. & non solum in operibus creationis: sed magis in operibus redemptionis, & recreationis.

Decimanona concl. ꝙ sicut Deus respiciēdo

A do terram facit eam tremere: ita Christus in aduentu primo mouit totam terram spiritualiter: & tegit montes apostolorum, & fumigarunt: & fulminarunt euangelium.

Vigesima concl. ꝙ sicut fideles viuētes ꝑ gratiam laudant dominum agēdo gratias ꝓ beneficiis supradictis receptis: ita per oppositũ infideles ex defectu gratiæ mortui in peccato non possunt dominũ laudare. ergo anima nostra, quę per gratiam ad hanc cognitionem, & vitam peruenit: maximè obligatur Deũ laudare, & gratias agere & benedicere.

PSALMVS. CIIII.

Confitemini domino: & inuocate nomen eius annũciate inter gentes opera eius.

Cantate ei & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.

B *Laudamini in nomine sancto eius: letetur cor querentium dominum.*

Querite dominum & confirmamini: querite faciem eius semper.

Titulus, Alleluia. Iste est primus psal. alleluiaticus secundum Hiero. intitulatus cũ alleluia. nã alleluia interpretatur laudate Deũ. Ex quo sequitur, ꝙ omnes psa. in quo narrãtur laudes Dei possunt dici alleluiatici, licet non præponatur talis titulus nisi in viginti ps. tm̃. Vnde est aduertendũ sicut superius frequenter est dictum: ꝙ Dauid in descriptione templi sibi tradita à spiritu sancto intellexit mysteria futura Christi, & ecclesię: vt ipse dicit. 1. Paralyp. penul. & sic fecit plures psal. ad laudandum Deum, appropiatos certis festiuitatibus, & temporibus: vt patet 1. Paralyp. vbi dicitur, ꝙ sacerdotes stabant in officiis suis, & leuitæ in organis carminum, quæ fecit Dauid ad laudandum Deum, quoniam inæternum misericordia eius &c. Inter quos

C fecit istum psal. & sequentem. vt patet. 1. Paralyp. 16. Ex quo patet, ꝙ iste psal. principaliter est factus ad laudandum Deum ideo præponitur titulus alleluia. & in duobus sequentibus: in quibus narrantur laudes domini: & mirabilia. Sed est differentia. Nã in isto narrantur mirabilia Dei, referendo ad eius iustitiam: & in tertio referendo ad eius promptam misericordiã. Sed est aduertendũ, ꝙ licet isti tres ps. videantur historiales: tamẽ nõ sunt intelligendi ad solam historiam. Nã Dauid bene nouerant in spiritu, ꝙ mirabilia mysteria in his psa. naturrata non erant facta gratia sui: sed prout figurabant mirabilia, quæ Christus erat facturus in nostra redemptione. Et omnes patriarchæ, & ꝓphetæ nouerãt D ex reuelatione, quòd non poterant liberari, & saluari nisi per verbum, & Christum incarnatum: in quo omnes receperunt repromissiones. ad Heb. 11. Hunc ergo Deum incarnatum exhortabatur Dauid omnes ad confitendum, & inuocandum in his tribus psal. & in cæteris. Principalis ergo intẽtio ipsius Dauid in hoc psal. fuit inducere omnes laudem domini, propter nimiam bonitatem quã ostẽdit patribus propter fidẽ: vt ꝑ ministra & fidem illorum induceret nos ad fidem Christi, & ad recipiendũ eum. Duo ergo facit. nã primò inuitat oẽs ad laudẽ Dei. secundò ibi. Mementote. dat causã, & assignat quare est laudandus. Quantũm ergo ad primũ est aduertendũ sicut superius dictum est, ꝙ hęc se habẽt per hordinẽ. s. reuereri, honorare, laudare, glorificare, cõfiteri, & adorare. Nã reuereri est aliquod maius bonũ in alio quàm in E se existimare. Honorare autẽ est reuerentiam exhibere propter illud bonũ. Laudare est honoratum commendare. Glorificare est laudes ipsius honorati largè lateque præconizare. Confiteri est Deũ, & dominũ vniuersalẽ affirmare corã hominibus. Adorare est reuerendum honorandum, & glorificandum propter eminentiam omnipotentiæ, & sanctitatis colere, & omnia alia spe postpositia se totũ illi subiicere, & hoc soli Deo pertinet, & conuenit. Ex quo patet, ꝙ adoratio continet in se omnia alia. s. reuerentiam, honorem, & laudem, & gloriam siue glorificationem, & confessionem. Et ideo cum intentio Dauid sit inducere populum ad recipiẽdum Messiã Christum: ideo exhortatur ipsum populũ ad laudandum, & honorandum, & reuerendum, & F glorificandum, & adorandum eum: cũ sit dominus Deus noster, Deus, & homo: vt patebit. Et hũc ordinẽ explicat in tota prima parte. Dicit ergo. O popule Dei confitemini domino nostro Iesu Christo cõfessione laudis, & fidei confitendo ipsum esse Deũ, licèt appareat i forma humana, & inuocate nomẽ eius quod est Iesus, & saluator: quia nõ est aliud nomen sub cœlo, in quo possumus saluari nisi hoc nomen Iesus. Et quia nõ solum veniet ad saluandum iudæos: sed ẽt gentiles: cũ sit redẽptor, & saluator vniuersalis: iõ annũciate inter gẽtes opera eius. cũ vos apostoli peragrabitis vniuersũ mundũ predicãdo euangeliũ oi creaturę: & in noie eius eiicietis demonia &c. Et vos mẽbra Xp̄i, & tota ecclesia ex iudæis

A Iudæis, & gentibus congregata cantate ei, & psallite ei laudes, & carmina, & officia canonica, & narrate oĩa mirabilia eius in choro, & in pulpito: quia hoc est Deũ glorificare. s. ipsum reuerendum, & honorandum commendare, & laudes eius largè lateque præconizare. Sed quia nõ sufficit nos Deũ, & Christum ore laudare, sed in eò laudari: nam tũc quis in Deo laudatur cũ benè viuẽdo secundũ legẽ Christi bonũ exẽplũ cæteris prębet: vt vidẽdo bona opera eius glorificẽt patrem qui in cęlis est: ideo subdit, laudamini. i. faciatis bona opera, vt laudamini in nomine sancto eius, videndo opera vestra bona, & exempla, & sic lætetur cor fidelium quærentiũ dominum, & videntium vestra opera bona: qa lętantur iusti cum vident bona opera, & exẽ B pla in proximo, per oppositum tristantur praui inuidentes fraternæ caritati. Sed quia non sufficit Deum siue Christum laudare, & glorificare, sed etiam debemus tanquã Deũ colere, & inuocare, & oĩ alia spe postposita nos tota intentione illi subiicere, quod pertinet ad cultum latriæ, & adorationẽ: ideo subdit. Quærite dominum Iesum Christum, & non alium: & confirmamini in eo tota spe, & intẽtione, & deuotione, & confidẽtia absque omni hęsitatione, & dubio: qa solus ipse potest saluare, & qa oportet perseuerare, & frequenter, & assiduè pulsare ad ostiũ: ideo quærite faciem eius semper. s. maiestatẽ, & mĩam: qa multus est ad ignoscendũ, & paratus ad parcendum. Item hoc dicebatur Iudæis, & gentibus ante aduentum Christi. s. quærite faciẽ eius. i. præsentiã, vt veniat ad saluandum: nobis autem nunc dicitur quęrite faciem eius C semper hic per gratiã, & in futuro facialiter per gloriã: vnde per faciem Dei in scriptura semper intelligitur humanitas Christi, per quam cognitio diuinitatis designatur.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit: prodigia eius, & iudicia oris eius.

Semen Abraham serui eius: filij Iacob electi eius.

Ipse dominus Deus noster: in vniuersa terra iudicia eius.

Memor fuit in sæculũ testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes.

Quod disposuit ad Abraham & iuramenti sui ad Isaac.

Et statuit illud Iacob in præceptum: et Israel in testamentum æternum.

Dicens tibi dabo terram Canaam: funiculum hereditatis vestræ. D

Hęc est secunda pars principalis: in qua reddit causam quare Deus est laudandus, & glorificandus, & colendus: sed quia causa talis est collatio beneficiorum facta antiquis patribus, in qua Deus ostendit suã omnipotentiã, & bonitatẽ, & largitatẽ, ideo simul exortatur nos ad confessionem beneficiorũ siue gratiarum actionẽ: ideo ista secunda pars diuiditur in tres partes siue particulas. Nam in prima memorat beneficia, quæ Deus cõtulit ipsi Abrahæ, & Isaac, & Iacob pp iustitiam fidei: scdò bñficia collata ipsi Ioseph: tertiò bñficia collata ipsi Moysi, & toti populo Israel in exitu de Aegypto; eò ꝙ maximè illi fuerũt figura Chri futuri: secũda ibi. Et vocauit famẽ: tertia ibi. Et intrauit Israel in Aegyptum. Quantum ad primum est notandum, E ꝙ beneficia collata partibus simul sunt dicta mirabilia, et prodigia, et iudicia. Dicebantur. n. mirabilia inquantum fuerunt facta super naturam, ut puta transitus maris rubri &c. Dicebantur ꝓdigia inquantũm aliquid prę figurabant, & prodebant futurum in Christo et in ecclesia. Dicebantur iudicia inquantũm puniebant infideles, & malos, vt puta decem plagæ, & flagella illius populi &c. & ideo iste psal. & cæteri triplici respectu leguntur in ecclesia: primò in memoriam inquantũ memorantur beneficia, & illa mirabilia facta, & collata antiquis: secundò leguntur ad prophetiam, inquantũm figurabant futura misteria in Christo, & ecclesia: tertiò leguntur ad doctrinam, & bonos mores, inquantũm nos inducunt ad finẽ ex imitatione sanctorum patrum, & ad timorem iudicii diuini ex puni- F tione illorum malorum, & rebellium, & infidelium. Ideo iste psal. & cæteri non solum est exponendus literaliter, sed principaliter est exponẽdus allegoriè, & spiritualiter de Christo, & ecclesia, & ex consequenti moraliter: sed quia faciliter vnusquisque potest sibi sumere doctrinam moralem per ea, quæ memorantur: ideo post sensum literalem principaliter est insistendum in allegorico, & spirituali: Dicit ergo Dauid: Confitemini confessione fidei, & laudis propter beneficia recepta: & memẽtote mirabilium, quæ fecit partibus antiquis inquantũm fuerunt facta super naturam: & memẽtote quæ prodigia fecit, inquantũm figurabant Christum, & ecclesiã, & iudicia oris eius inquantũm malos puniuit ex præcepto suo. Et incipit constructio in

A versu sequenti quasi dicat: O semen Abrahã non solum secũdum carnem, sed secundum spiritum,& promissioné:& O filii Iacob electi eius.s.electi ipsius Dei, memẽtote mirabiliũ eius,quæ fecit:& prodigia, & iudicia oris eius. Nam ipse Christus dominus Deus vester:licet veniat ad vos in forma hominis, & serui:& ideo iudicia eius,& lex euangelica essent in vniuersa terra manifesta: nam sicut figulariter memor fuit testamenti, quod promisit ad Abraham,& Isaac,& Iacob, dando successoribus eorum terram Canaam:ita memor fuit,quando venit in carnem in sæculũ, idest quando venit in carnem temporaliter tunc memor fuit verbi in sęculũ, idest quod æternaliter proposuit,& infallibiliter seruandum,scilicet testamẽti promissi, & verbi qđ mandauit,& promisit in mille generationes, idest à progenie in progenies: & ponitur nu-
B merus determinatus ꝑ indeterminato, idest per multas generationes:quod quidem testamentum Deus disposuit ad Abraham cũ dixit:Egredere de terra &c.Gen.12. & cum dixit. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Gen.22. Et memor fuit iuramenti,quod disposuit ad Isaac:cum dixit. In Isaac vocabitur tibi semen.Gen.11. Et quia cum iuramẽto promisit Deus Christum venturum figuratum per sacrificiũ ipsius Isaac. Et statuit, & firmauit illud testamentum Deus ipsi Iacob in præceptum cum apparuit ipsi in Betel.Gen.28. Et postea toti Israel in testamẽtum ęternum, vel ipsi soli Iacob, qui in ipsa luctatione vocatus est Israel. Et quia vnicuique istorum per se promisit terram Canaam scilicet Abrahę Gen.16.& Isaac Gen.26.&
C Iacob.Gene.28.ideo subdit. Disposuit testamentum suum &c.dicens vnicuique istorũ. Tibi dabo terram Canaam, scilicet funiculũ & mensuram, & sortem hæreditatis vestræ quasi dicat:Confitemini, & inuocate nomen Christi:& quærite faciem eius semper: quoniam ipse est dominus Deus noster &c.Quoniam memor fuit testamenti,idest quia impleuit quod promisit ipsi Abrahæ dicens. In semine tuo &c.cum per morté, & passioné, & resurrectionem nos absoluit à maledictione Euæ, & per baptismum nos sanctificauit Et cum natus est ex virgine tunc impleuit quod promiserat: In Isaac vocabitur tibi semen: nam virgo Maria descendit de Abrahã per Isaac. Et tunc dedit nobis terram Canaã in possessionem æternam, cum in die ascẽsionis penetrauit cœlos: & sedit à dextris pa- D
tris,& præparauit nobis sedes æternas, quod minime de terra materali Palestinæ verificari potest: tunc enim præparauit vnicuique, & sedem, & mansionem secũdùm mensurã, & funiculum gratiarum,& meritorum:nam vnusquisque iuxta mẽsuram meritorum, & gratię possidet illam hæreditatẽ.Nota,quod Canaam interpretatur negotiatio siue mercatio: & ideo per terram Canaã interpretatur regnum cœlorum:quod nõ potest acquiri nisi per negotiationem, & mercationé operum misericordiæ, & laboris spiritualis. vnde ait saluator Mat.11. Regnum cœlorum vim patitur:& violenti rapiunt illud: vnde dicit Eusebius. Regnum cœlorũ paupertate, & fletu & miseria,& persecutione emitur,& cum labore acquiritur: & cũ negotiatione quinq;, & duorum talentorum adipiscitur: & cũ vsu- E
ra vnius talenti comparatur.Mat.25. Ex quibus patet, quòd terra Canaam patribus promissa in possessionem æternam, est regnum cœlorum.

Cum essent numero breui:paucissimi & incolæ eius.

Et pertransierunt de gente in gentem: & de regno ad populum alterum.

Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis reges.

Nolite tangere Christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.

Hic ostendit specialia beneficia collata primis patriarchis propter virtutẽ fidei: qa semper Deus eos custodiuit in peregrinationibus suis inter gentes extraneas, & feroces:nec ꝑmisit eos lædi: imo flagellauit eos lædentes: vnde dicit, ꝙ cum sancti patres in principio. F
s.Abraam Isaac, & Iacob, essent paucissimi incolæ,& aduenæ, & peregrini ĩ numero breui,pertransierunt de gente in genté, & de regno ad populum alterum absque læsione. Nam primò Abraam cum patre suo Thare, & fratre suo Nachor venit de Caldæa in Mesopotamiam:vt patet Gene.vndecimo.Et postea de Mesopotamia in terram Canaam, Gene. duodecimo. Et exinde propter famem, & inediam transiuit in Aegyptum: & postea in Generis, & similiter Isaac: vt patet Genesis. vigesimosexto. Et postea Iacob profectus est de terra Canaam in Mesopotamiam. Et exinde descendit in Aegyptum cum filiis, & nepotibus, & tamen in nullo istorum locorum reliquit nec permisit

A misit aliquem hominem nocere eis. Nam primò Abraam liberatus est de Hur Caldeorũ. Et Deus corripuit Caldæos, & flagellauit, ꝓpter eum, & flagellauit Pharaonẽ regẽ Aegypti: eò quòd detinebat Sarram vxorem eius: & Elimelech regem Geraræ propter eãdem causam. Gen. 12. Et ita pariter non permisit vt Labam noceret ipsi Iacob cum sequeretur eum: nec etiam Esau frater eius. Ita etiam Deus flagellauit, & corripuit regem Geraræ ꝓpter Isaac Gen. 26. quasi Deus diceret. Nolite tangere patriarcas, & sanctos Christos meos: & in prophetis meis idest in prophetas meos nolite malignari. Vnde nota, quòd licet Abraam Isaac, & Iacob non fuerint vncti oleo materiali sicut sacerdotes, & reges post Moysen: tamen fuerunt vncti oleo spirituali spiritus sancti, & sic fuerũt veri prophe-
B tæ: quia multa misteria Christi, & ecclesię prę-uiderunt in spiritu, & figura, & ideo vocat hic eos prophetas, & Christos. Nam primò cum Abraam recessit à Caldæa, & Aran ex prçcepto Dei, præuidit in spiritu, quòd omnes gentiles relicta idololatria erant venturi ad ecclesiam, & fidem Christi. Gen. 12. Itẽ per vaccam triennem, & capram trimam, & arietem trium annorum, & turturem, & columbã præuidit in spiritu totum discursum posteritatis suæ vsque ad Christum: vt patet Gen. 15. Item quando voluit immolare filiũ suum Isaac, præuidit totum mysterium passionis Christi, & facta fuit sibi promissio in semine suo de Christo, & ecclesia. Gene. 22. Item quando Iacob vidit scalã, & fudit oleũ super lapidem &c. Gene. 28. tunc in spiritu præuidit totum mysterium incarnationis, &
C passionis Christi, & futuram prosperitatem ecclesiæ, & ideo cum benedixit filiis suis: prædixit eis omnia: quæ ventura erant eis vsque ad Christum, & cum benedixit filio suo Iudę manifeste prędixit regnum Christi, & ecclesię, & passionem, & resurrectionẽ &c. Gene. 49. Ex quo patet, quòd omnes isti patriarchæ fuerunt Christi: inquantùm fuerunt vncti oleo spiritus sancti, & etiam Iacob fuit vnctus oleo materiali cum vnxit lapidem oleo, & erexit ipsum in titulo. Gen. 28. Item omnes isti fuerunt prophetæ: quia spiritu sancto illustrati, & moti multa futura prædixerunt, & præuiderunt de Christo, & ecclesia: vt dictum est. Et ideo dicit Dauid in persona Dei. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Ex quo patet, ꝙ

D Dauid in hoc psalmo nõ solum intendit narrare historias: sed & intendit deducere nos ad fidem Christi, & cognitionem mysteriorũ, & beneficiorum futurorum per Christum, quę in memoratis beneficiis figurabantur. Nam Dauid non solũ est historiographus: sed propheta: vt dictũ est: quasi dicat. Memẽtote mirabilium, quæ Christus facturus est in sua natiuitate, & sua prædicatione, & passione: quę sunt figurata per mirabilia, & beneficia collata prædictis sanctis patriarchis, & ꝓphetis. Nam de semine istorum est Christus nasciturus secundum carnem &c. de virgine Maria. Et sicut passi sunt persecutiones: ita, & Christus passurus est. Et sicut illi fuerunt liberati: ita, & Christus est liberandus per resurrectionem, & sicut isti peregrinati sunt: ita, & ecclesia erit peregrina, & afflicta, & in fine liberata &c. Ergo sicut illi patriarchæ E laudauerunt, & confessi sunt Deo confessione fidei, & laudis propter beneficia à Deo recepta: ita, & vos confitemini domino Iesu Christo Deo, & homini propter beneficia in creationis, & redemptionis &c. Nam hoc est testamentũ quod Deus disposuit ad Abraham, & iuramentum ad Isaac. Et illa scilicet, ecclesia militans, & triumphans est illa terra Canaam, quam Deus promisit Abrahæ, & semini eius in seculum hæreditatis &c. Quia omnia illa: quæ ibi fuerunt impleta literaliter, & figuraliter in testimonium, & pactum, sunt spiritualiter implenda per Xpm. Quia ille nos debet introducere in terram viuentium promissam: in qua fruemur bonis gratiæ in præsenti, & bonis gloriæ in futuro.

Et vocauit famem super terram: & omne firmamentum panis contriuit. F

Misit ante eos virum: in seruum venundatus est Ioseph.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius: ferrum pertransijt animam eius: donec veniret verbum eius.

Eloquium dñi inflammauit eum: misit rex et soluit eum: princeps populorum & dimisit eum.

Constituit eum dominum domus suæ: et principem omnis possessionis suæ.

Vt erudiret principes eius sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret.

Et intrauit Israel in Aegyptum: & Iacob accola fuit in terra Cam.

Et auxit populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius.

Hic memorat beneficia mirabilia collata ipsi

A ipsi Ioseph in figuram Chri. Dicit ergo ꝙ cã quare De⁹ exaltauit ipsũ Ioseph fuit ista. Nã Deus vocauit, & procurauit famẽ super terram subtrahendo influẽtiam, & gratiam suã, prohibendo cęlum, & elementa &c. Et sic omne firmamentum, & sustentamẽtum panis contriuit, & minorauit. Et tunc misit virum Ioseph ante eos. s. Aegyptios vel ante fratres suos, qui venundatusq; fuerat à fratribus suis in seruum & captiuum Ismaelitis, & postea Aegyptii. s. Futifar & serui eius humiliauerunt pedes ipsius Ioseph in cõpedibus carceris, & ferrum catenarum, & compedum pertransiuit animam. i. vitam, & vires animæ eius. & stetit in carceribus donec veniret verbũ eius. s. interpretatio somniorũ illorũ duorũ sociorũ qui erant vincti cum eo. quia tũc eloquiũ dñi. spiritus propheticæ inflammauit, & illustrauit ipsum Ioseph, vt interpretã-
B do somnia pdiceret futura. Tunc Pharao rex Aegypti misit principes, & magnates populorum: & soluit eum à vinculis, & dimisit eum liberum. Et facta interpretatione de septem vaccis pinguibus, & macilẽtis, & cõstituit eũ dñm totius domus suę: & principem, & rectorem possessionis suæ: vt erudiret omnes principes Aegypti: & senes eius prudentiam doceret in agibilibus. Et sic prouidit de frumento in septem annis pinguibus pro sequẽtib. sterilibus: vt patet Ge. 41. & sic fuit exaltatus & veneratus tãquàm rex in Aegypto. Sed quia per exaltationem Ioseph post vẽditionem, & incarcerationem præuidit Dauid exaltationem Christi, & regni eius post venditionem, & mortẽ, & passionem, & resurrectionem: ideo per hoc nõ intendit deducere
C ad laudem, & confessionem fidei Christi propter beneficia redẽptionis, &c. q. d. ergo Dauid. O fideles, qui estis semen Abrahę secundum spiritum: mementote &c. Quoniam sicut Ioseph fuit vẽditus à fratribus viginti denariis: ita & Christus est vendendus à Iuda discipulo suo triginta argenteis. Et sicut Ioseph fuit positus in carceribus: ita Christus in sepulcro, & sicut Ioseph abstractus à carcere interpretatusq; est somniũ Pharaonis: ita Chrs post resurrectionẽ interpretat⁹ ex apostolis sensum scripturarum. vt patet Luc. vlt. Et sicut Ioseph liberauit Aegyptum à fame corporali ex sua ꝓuidẽtia: ita Christus liberauit genus humanum à morte, & fame spirituali per legem euangelicam & sacramenta ecclesiastica. Et sicut rex Pharao exaltauit

D Ioseph post exitum carceris sup totum Aegyptum, & oẽs principes, & magnates: ita De⁹ pater exaltauit filium suum post resurrectionem & ascensionem super angelos, & homines: & data est ei potestas in cęlo & in terra. Et sicut Ioseph introduxit patrem suum Iacob & fratres suos in Aegyptũ: vbi erat abũdantia frumenti &c. ita Christus introduxit fratres suos apostolos in fertilitatem scripturarum, & sacramentorum ecclesiæ: in qua sumus accolæ, & peregrini. Et sicut Ioseph sine Deus auxit populum suum in Aegypto: & firmauit eum super inimicos eius Aegyptios: ita Christus auxit populum suum christianum, & fideles suos, & firmauit super inimicos eius Iudæos & cæteros infideles. Omnia ergo supradicta mysteria de Christo, & ecclesia præuidens Dauid in spiritu adducit mysterium Ioseph in figura.

E *Conuertit cor eorum vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.*

Misit Moysen seruum suum: Aaron quem elegit ipsum.

Posuit in eis verba signorum suorum: et prodigiorum in terra Cam:

Hic memorat mirabilia beneficia collata Moysi & populo Israel pp fidẽ eorũ. & memorat punitionẽ, & afflictiones Pharaonis, & Aegyptiorum ꝓpter ĩfidelitatem, & duritiam eorum, & primo assingat causam. Nam vt patet Exo. 1. vidẽtes Aegyptii filios Israel in tam magnum numerum creuisse: & in bonis temporalibus abundasse: moti inuidia cogitauerũt eos debilitare, & dura opera, & vectigalia eis imponere. & pcepit rex obstetricibus vt masculos strãgularẽt &c. Et hęc est causa quare filii Israel clamauerũt ad dñm.
F Vnde dñs misit Moysem & Aaron ad liberãdum eos. Ideo ait Dauid. Dñs conuertit cor eorum. s. Aegyptiorum: vt odirent populum suum. s. Israel inuidẽtia fraternæ caritatis, & prosperitatis, & dolum facerent in seruos eius, dura onera, & labores in luto, & laterib. imponendo: & dolum de pueris strangulandis machinado, & dicit. Conuertit cor eorũ. non ꝙ Deus impelleret eos ad malum agendum: cum non sit autor malorum. sed quia permisit cor eorum peruerti: vt odirent populum eius dimittendo eos in sua malitia & duritia: non largiendo gratiam propter peccata eorum pręcedẽtia: quia peccatum, quod per pœnitẽtiam non deletur: mox per sui põdus in aliud trahit. Et sic filii Israel habuerunt

A ruut causam clamandi ad dñm. & tunc Deus cõpassus illi populo misit Moysen seruũ suũ apparens ei in rubo, & misit cum eo ipsum Aaron, quem elegit in socium ad loquẽdum ante Pharaonem. vt patet Exod. 3. Et posuit in eis dominus verba signorũ suorum eos informando quomodo loquerentur ante Pharaonem. in quibus verbis, & virga erat virtus faciendi signa, & prodigia. Et dicuntur signa inquantùm significabant virtutem, & potentiam Dei, & ideo dixerunt Magi Pharaoni: Digitus Dei est hic. Et dicuntur prodigia inquantùm aliud futurum protendebant, & portendebant. Nam illæ decem plagæ significabant decem damna, quæ patitur hodie populus Iudaicus propter peccatum infidelitatis: vt supra dictum est ps. 77. Et dicitur Aegyptus terra Cam: eò quòd Mesraim filius

B Cam populauit Aegyptum.

Misit tenebras & obscurauit: & non exacerbauit sermones suos.

Conuertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum.

Et dedit terra eorum ranas: in penetralibus regum ipsorum.

Dixit: & venit cynomya et cynifes: in omnibus finibus eorum.

Posuit pluuias eorum grandinem: ignem comburentem in terra ipsorum.

Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum: & contriuit lignum finium eorum.

Dixit & venit locusta & brucus: cuius non erat numerus.

Et comedit omne fœnum in terra eorum: & comedit omnem fructum terræ eorum.

Et percussit omne primogenitum in terra eo-

C *rum: primitias omnis laboris eorum.*

Et eduxit eos cum argento et auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.

Lætata est Aegyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.

Expandit nubem in protectionem eorum: et ignem, vt luceret eis per noctem.

Hic incipit enumerare signa, & prodigia, q̃ fecit dominus per Moysem: sed nõ eodem ordine, quo facta sunt. Vnde primò ponit nonam plagam, quãdo misit tenebras per totã Aegyptum Exod. 10. ideo ait. Misit dominus per Moysen in virtutem Dei tenebras & obscurauit totam Aegyptum: & Deus vel Moyses non exacerbauit sermones suos. Nam semper cum benignitate exhortabatur, & loquebatur. Pharaoni vt dimitteret populũ. Et cũ Pharao cessabat à malitia, & ꝑmittebat: pariter cessabat plaga. Et sic sermones Moysi cũ dulcedine procedebant. In secundo loco ponit primam plagam: cum dicit. Conuertit aquas eorum in sanguinem, ne possent bibere de aqua Nili: & occidit pisces eorum. In tertio loco ponit plagam secundam: quando dedit ranas in terra eorum in tanta quantitate, quòd penetrabant totum regnum ipsorum exeuntes ab aquis. In quarto loco ponit quartam plagam, quæ fuit musca canina. Nam dixit Moyses in virtute Dei: vel Deus dixit. i. præcepit, & venit cynomya. Venit etiam cynifes: quæ fuit tertia plaga in omnibus finibus eorum. Posuit etiam pluuias eorum grã dinem: quæ fuit septima plaga, quando venit grãdo mixta cum igne. s. fulminibus, & coruscationibus. Et percussit vineas eorum, & ficulneas: & contriuit omne lignum, idest E omnes arbores finium eorum. Et dixit etiam & præcepit: & venit locusta, & brucus, quæ fuit sexta plaga. quæ quidem locusta, & brucus corroserunt quod remanserat. Vltimo ponit decimam plagam: cum dicit. Et percussit omne primogenitum in terra eorum. & primitias omnis laboris eorum tàm hominum, quàm bestiarum, & pecudum. Et sequitur. Et eduxit eos Moyses cum argento, & auro qđ mutuo acceperant à vicinis ex præcepto domini. Et non erat aliquis infirmus in tribubus eorum. Nam cũ angelus domini percussisset omnia primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus. soli filii Israel fuerunt immunes: eò quòd vnxerant limina & postes sanguine agni: vt patet Exod. 12. Et sic salui facti sunt filii Israel ab illa plaga, & infirmitate. & sic lætata est Aegyptus, & totus populus in profectione, & recessu eorum. s. filiorũ F Israel: quia incubuerat timor super Aegyptios ex morte primogenitorum. Et tunc Deus expandit nubem in protectionem eorum: & etiam expandit ignem, vt luceret eis per noctem. Nam nubes ducebat eos in die, & columna ignis per noctem. Exod. 13. Et hoc fuit primum & maximum beneficium post exitum de Aegypto quantum ad continuum ducatum. Sed hic quæritur vtrum filii Israel peccauerint, & commiserint furtum, & mendacium asportando secum vasa argẽtea, & aurea, quæ mutuo acceperãt ab Aegyptiis: cum sit contra illud præceptum. Non furtum facies. Ad hoc respondent communiter doctores, q̃ ille met Deus qui dixit: Nõ furtum

A furtũ facies generaliter: ille idem dixit tunc specialiter, vt filii Israel acciperent mutuo illa vasa, & portarent secum. Ideo nõ egerũt cõtra voluntatem Dei, imo impleuerũt Dei voluntatem, qui est dominus auri, & argẽti & omnium creaturarum. Ideo filii Israel nõ fecerunt contra præceptum Dei, qui est conditor legis: nec facta fuit iniuria Aegyptiis: eò quod erãt debitores filiis Israel, quos per longa tẽpora violenter oppresserant, & absque mercede ab eis seruitia acceperant: ideo Deus voluit, vt in solutionem, & stipendiũ suorũ laborum acciperent filii Israel illa vasa argentea, & aurea. Sed addit August. quod Deus nõ sine causa illud præcepit. Nã quia Aegyptii abutebantur auro, & argento faciendo ex eis Deos aureos, & argenteos, & vasa, & cętera vtensilia ad vsum sacrificiorũ B falsorũ Deorum: ideo Deus voluit, vt auferretur ab Aegyptiis aurum, & argentũ, vt filii Israel commutarent illa vasa aurea in meliorem vsum, scilicet ad ornatum tabernaculi, & ad cultum veri Dei, quia ex illa copia auri, & argenti obtulit vnusquisque pro vasis, & vtensilibus frabricandis ad cultum veri Dei, vt patet Exo. 25. & 28. Item addit Augustinus, quod illud factum est in figura, & ad doctrinam nostrã. Nam absque peccato nos accepimus à philosophis gentiũ scientias mathematicas, & naturalẽ, & moralem philosophiã, & complures morales doctrinas, applicãdo, & conuertendo eas in meliores vsus s. vt ancillent, & seruiant nostræ sacræ teologiæ: de quibus ait Salomon Prouerb. 9. quod sapientia vocauit ancillas suas ad artem &c.

Petierunt & venit Coturnix: & pane cœli C *saturauit eos.*

Dirupit petram & fluxerunt aquæ: abierũt in sicco flumina.

Secundum beneficium fuit, quia petierunt carnes, & cibum, & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos scilicet manna de cœlo misso, & durauit per quadraginta annos vsque ad terram promissionis. Exod. 15. & Numeri. 20. Tertium beneficium fuit quãdo dirupuit petram, & fluxerunt aquæ, & in sicco abierunt, & emanarunt flumina: quare Deus non defecit eis in ducatu, nec in cibo nec in potu.

Quoniã memor fuit verbi sancti sui: quod habuit ad Abraham puerum suum.

Et eduxit popolum suum in exultatione: & electos suos in lætitia.

Et dedit illis regiones gentium: & labores D *populorum possederunt.*

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.

Et hæc omnia non fecit Deus in meritis eorum, cum essent rebelles: sed, vt impleret quod promisit ad Abraham puerum, & verũ & fidelem famulum suum, cui promisit illã terrã ꝓ semine suo. Et sic Moyses siue Deus per Moysen eduxit populum suum, cũ exultatione, & electos suos cũ lætitia, & victoria contra Amalechitas, & Seon regem Amorreorũ, & Og regem Basan, & per Iosue dedit eis regiones gentium scilicet à Dan vsq; Bersabee, & labores populorum gentiliũ possederunt illis expulsis, & subiectis. Et causa quare Deus eduxit eos de Aegypto, & dedit eis illã terrã: fuit, vt libere possent custodire legem Dei, & iustificationes in illa lege E contentas quò ad iudicialia, & cerimonialia, & moralia, & legẽ eius exquirãt quò ad misteria in lege causa, & cõtẽta de Messia futuro.

Secunda expositio vltimæ partis psalmi.

Sed quia Dauid fecit hunc psal. non solũ propter literã, sed principaliter in ꝓphetia propter misteria Christi, & ecclesiæ in prędicta litera clausa, & significata, vt in vltimo versiculo ait. Vt legem eius exquirant, Tenebantur enim Iudæi exquirere in lege misteria Christi: in cuius fide saluabantur. Ideo videndus est sensus ꝓpheticus: & allegoricus huius vltimæ partis. Vnde notandũ, qđ per Moysen significatur regnũ Christi, F & per Aaron sacerdotium. Per hoc significabatur quod Christus rex, & sacerdos erat mittendus ad liberandũ genus humanum, & sic cum totum genus humanum esset afflictum in seruitute peccati, & in potestate diaboli: Christus rex, & sacerdos, & legifer ipsum per mortem, & passionem, & resurrectionem à tenebris, & seruitute liberauit. Item cum specialiter populus Israel esset sub iugo legis, & omnes patriarchæ, & prophetæ clamassent ad dominum, vt patet per totum discursum veteris testamenti: tũc venit Christus missus à patre, & prædicauit per totam Iudæam, & Galilæam: exhortando populũ vt exiret à iugo legis, & veniret ad ecclesiã ad offerendum verum sacrificium, & monuit principes sacerdotum, & Pharisæos: vt dimitterent populum exire à iugo legis.

A gis. At illi prohibuerunt: nec voluerunt credere prædicationi, & miraculis Christi: sed ipsum occiderunt, & crucifixerunt. Sed Christus post resurrectionem primò abstraxit sanctos patres de potestate diaboli, & à tenebris inferni. Postea eduxit populum suum. s. apostolos, & discipulos de populo Iudeorũ: qui fuit primus populus Christi, & ecclesię per Christum abstractus de tenebris ignorantię, & peccatorum, & iugo legis. Etiam est aduertẽdum, ꝙ sicut Moyses intulit decem plagas Aegyptiis nolentibus dimittere populũ: Ita Christus intulit, & reliquit decẽ maledictiones Scribis, & Pharisæis, & Iudæis, qui noluerunt dimittere populum à iugo legis, & peccati: imo oppresserunt apostolos, & discipulos, & persecuti sunt Christum, & primitiuã ecclesiam. Quas quidem maledictiones enu-
B merat Christus Mat. 23. cum dicit. Ve vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritę: qui clauditis regnũ cœlorum ante homines: vos enim nõ intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Nam sicut Pharao, & eius principes prohibuerãt filios Israel, ne exirent de captiuitate, & intrarent in terrã promissionis: ita Scribę, & Pharisæi prohibuerũt illum populum ne exiret à iugo legis. Et etiam Rabini prohibent Iudæos modernos ne exeant à tenebris, & iugo legis, & peccati ne veniãt ad ecclesiam, & lumen fidei: & sic claudunt eis cœlũ, & nec ipsi intrant, nec permittunt alios intrare: & ipsi ductores cęcorum simul cum cęcis omnes in foueam inferni cadunt. Et ideo Christus dat eis decẽ maledictiones: vnde octies dicit eis: Væ vobis: quæ intelliguntur per octo maledictiones, & addit nonã: cũ dicit. Ecce relinquetur domus vestra deserta. Et subdit decimam: cum ait. Amen dico vobis: quia nõ me
C videbitis donec dicatis. Benedictus, qui venit &c. Omnes istæ decẽ maledictiones illatæ Iudæis fuerunt figuratę per decem plagas illatas Aegyptiis. Nam illas, & easdem patiũtur hodie Iudæi non solum spiritualiter: sed etiam temporaliter. Nam sicut Moyses cõuertit aquas Aegyptiorũ in sanguinem, ita Xp̃s conuertit aquas, & sacraméta, & cerimonias Iudæorum in sanguinem. Nam sacramenta veteris legis. s. circuncisio &c. quæ ante erant eis salubria: nunc sunt eis mortifera, & nociua, & bibunt sanguinem, & peccatum. Item misit eis Christus ranas. Nam sicut ranæ in aquis cœnosis, & putidis cerimoniarũ inuolutæ semper murmurant contra Christum, & cõquerũtur: quia eiecit eos à sedibus suis, D & expulsi extra aquas mundas veræ sapientiæ: semper voluuntur in luto literæ ignorantes sensum spiritualem, & tali aqua cœnosa potãtur. Item etiam Christus reliquit eis cynomiam, & cyniphes: quę eos spirituales pũgunt: vt patet psal. 77. Item intulit eis locustam, & brucum corrodentes arborẽ, & ficulneam synagogæ quæ arida nullum facit fructum vt patet Mat. 22. cum Christus maledixit ficulneæ: quæ continuò aruit: per quam significata est synagoga. Item misit eis ignẽ, & grandinem quando venit Titus, & Romani: & interfecerunt decies centena millia eorum, & totidem captiuos duxerunt, & ciuitatem, & regnum eorum totaliter deleuerunt. Item interfecit primogenita eorum cum animas eorum in mortem perpetuam destinauit: cum dixit. Amen dico vobis, quia nõ me videbitis &c. vbi priuat eos diuina visione.
E Ex quo patet quòd totidem plagas, & maledictiones patiuntur hodie Iudæi: quot passi sunt Aegiptii. Ideo prudens lector aduertat, & sciat adaptare illas decem plagas istis decem maledictionibus, quas Christus intulit Iudæis. Matt. 23. Quoniam illæ figuræ fuerũt istarum, quas hodie Iudæi patiuntur. Item sicut Deus tunc in exitu Aegypti dedit populo suo tria adiumenta pro itinere: ita Christus quando liberauit populum suum christianum à iugo legis, & peccati, contulit tria adiumenta, & auxilia necessaria nobis in hac vita, & peregrinatione vsquequò perueniamus ad terrã viuẽtium nobis promissam. Nam Deus præcepit filiis Israel vt vniusquisque acciperet mutuo à vicinis suis aurum, & argentum, & supellectilia, & ita spoliauerũt Aegyptios, & detule-
F runt secum omnia illa bona, Aegyptiis expoliatis, & vacuis remanentibus. Ita pariter discipuli, & apostoli, & omnes fideles acceperunt à Iudæis aurum, & argentum mutuo. s. legem euangelicam, & doctrinã apostolicã quæ latebat in scriptura vet. test. Nam sicut tesaurus latet abscõditus in agro: ita articuli fidei, & tota lex euãgelica, & ecclesiastica sacramenta latebant in veteri testamento, & scriptura legis, & prophetarũ. Et nunc tesaurum abstraxerũt apostoli, & fideles à veteri testaméto, Iudæis expoliatis, & vacuis remanentibus cum sola superficie literæ: & paleis cerimoniarum, & nos accepimus fructũ, & granum, & verum tesaurum abscõditum in

agro:

A agro: vt patet Mat. 13. Hūc profecto tesaurū non habuerūt apostoli ab Aethiopibus: nec Scythis: nec gentilibus: sed à Iudæis vicinis eorū, & à lege eis per Moysen promulgata: ideo nullam habent excusationem. Deduxit ergo Christus populum suum christianū de iugo legis, & tenebris peccati, & ignorantiæ cum argento, & auro. s. cum lege euangelica, & doctrina apostolica a veteri testamento excerpta, & collecta: interrùm, φ in tribubus eorum. s. fidelium christianorum nullus fuit infirmus: quia medela sacramentorum sanati sunt per Christum, Iudæis manentibus afflictis cū prædictis decem plagis, & maledictionibus. Secundum adiumentū, quod Deus cōtulit illi populo fuit: qn̄ expandit super eos nubē: vt protegeret eos per diem, & columnā ignis, vt præcederet, & luceret eis per noctē. Ita pariter Xp̄s reliquit populo suo Christiano columnā articulorum fidei: vt luceat nobis per noctem huius mundi: in cuius lumine ducimur in vitam ęternā, & expādit nobis nubem suæ caritatis per diem gratiæ in quo sumus: vt nos protegat ab imbribus, & ardoribus tentationum. Vnde per noctem pōt intelligi scriptura veteris testamenti, in qua per lumē fidei videmus mysteria Christi, & ecclesiæ ibi clausa, & ambulamus per scripturam vet. test. ducatu luminis fidei, & nō offendimus in lapidem scādali, & offensionis. Per diem autem intelligitur status gratię: in quo indigemus protectione nubis desuper extensæ ad conuersationem gratiæ, & defensionē contra imbres peccatorum, & persecutorum ecclesiæ. Hac nube fuerūt protecti martyres & armati, quando contemnentes minas principum nō timebant tormenta nec exitia nec carceres &c. Et ideo in hac peregrinatione sēper præcedit, & ducit nos colūna luminis fidei, & protegit nos nubes caritatis Christi vsque ad portum salutis. Tertium adiumentū fuit: qn̄ Deus dedit illi populo carnes, & panem cœli. s. manna, quod durauit vsque ad introitum terræ promissionis in cibū, & percussit petrām, & dedit eis aquam in potū. Ita pariter Christus dedit, & dimisit populo suo christiano sacramentū eucaristiæ: in quo mā ducant fideles veram carnem Christi sub forma panis: qui de cœlo descendit. Itaque dicitur vera caro, & verus panis non materialis sicut ante erat sub illis accidentibus: sed verus panis angelorum: qui de cœlo descendit: cuius fruitione angeli, & oēs beati reficiuntur, & felicitantur. Et iste cibus, & panis dicitur viaticus: quia est necessarius in hac vita, & peregrinatione vsquequò perueniamus ad terram viuentium. Nām licet tunc comedamus eundem panem per fruitionem, & gloriam; tamen non eodem modo sicut nunc comedimus sacramentaliter, & per gratiā, & iō p̄phetice, & figuraliter ait Dauid in hoc psa. Petierunt, & venit coturnix figuratiua Xp̄i per carnem: & pane cœli saturauit eos. s. manna de cœlo misso figuratiuo sacramenti eucaristiæ sub forma panis, & sic Christus vero pane cœli saturauit eos. s. populum suum christianum. Item sicut Moyses percussit petrā, & dirupit, & fluxerūt aquę, & bibit populus: ita Christus percussit petram sui corporis, supra quā fundatur ecclesia, & exiuit sanguis in precium nostrum, & aqua in remissionem peccatorum, & refrigeriū, & potum spiritualem vnde sumpserunt virtutem omnia sacramenta ad medelā peccatorum, & refrigeriū nostrum. Et ideo dicit. Dirupit. s. petram sui lateris, & pedum, & manuum, & flumina suę virtutis, & sapientiæ abierunt in sicco, idest per animas nostras, quę ante erāt siccę, & aridę sine humore fidei, & gratię. Quoniam memor fuit: quasi dicat, φ tunc impleta fuit promissio facta ipsi Abrahę. s. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 22. Et tibi dabo terram &c. Gen. 17. &c. Et Christus deduxit populum suum. s. patres de limbo inferni cum lætitia, & exultatione in cœlum, & etiam deduxit apostolos, & discipulos, & omnes fideles de iugo legis, & peccati: liberādo eos à captiuitate diaboli: cum exultatione, & victoria resurrectionis, & electos suos. s. sanctos patres de limbo cum lætitia in cœlo collocando. Et dedit illis. s. apostolis, & christianis regiones gentium: quia omnia regna gentium subiecerunt iugo Christi, & labores eorum possederunt. Nam ecclesia non solū possidet spiritualiter omnia regna christianorū: sed etiam temporaliter possidet multas ciuitates, & castra per donationem magni Constantini: qui ecclesiam dotauit de tota Italia &c. Et hoc dominium, & possessionem, & libertatem dedit Christus fidelibus suis vt custodiant iustificationes eius. i. legem iustificantem: quia sola lex euangelica iustificat, & sic operando in ea iustificantur. Et subdit. Et legem eius exquirant. idest in ea mediten tur, & contemplentur. Duo ergo monet. s. vt contemplemur, & exquiramus in lege viam

CCC salu-

A salutis. Secundò vt exquiramus iustificationes eius, idest opere compleamus.

PSALMVS. CV.

Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.

Quis loquetur potentias domini: auditas faciet omnes laudes eius?

Titulus, Alleluia alleluia. Principalis intentio ipsius Dauid in hoc psalmo est petere vniuersalem redemptionem per aduentum Christi. Sed quia per Christum fuerunt redempti duo populi f. Iudæorum, & gentiliũ: ex quibus constat ecclesia fundata, & iuncta in lapide angulari. idest Christo Iesu: ideo ponitur duplex Alleluia. Sed quia quasi omnes psalmi leguntur in ecclesia quadruplici respectu. s. ad laudem Dei: Secundò in memoriam antiquorum gestorum: Tertiò ad prophetiam: Quartò ad doctrinam, & exhortationem nostram: ideo propheta vniuersaliter omnia ista seruat in quolibet psalmo. Ideo Dauid duo paincipaliter facit in hoc psalmo. Nam primò exhortatur nos ad laudem Dei, & obseruationem legis diuinæ. Secundò petit vniuersalem redemptionem: ibi. Memento nostri domine. Quantum ad primum duo facit. Nam primò nos exhortatur ad laudandum Deum. secundo ad timendum eius iudicium, & seruandam iustitiam per obseruationem legis: ibi. Beati qui custodiunt. Dicit ergo. O vos populi tàm gentiliũ quàm Israelitarum: confitemini domino confessione laudis. i. laudate dominum, & petite misericordiam, & vniuersalem redemptionem per aduentum Christi: quoniam misericordia eius semper fuit, & erit in æternum propitia petentibus, & pœnitentibus. Nam quis loquetur, & explicare poterit, & faciet auditas, & explicatas laudes eius: quæ ipsi debentur ex miserationibus, & beneficijs factis, & collatis inuocãtibus eum? quasi dicat: nullus hoc poterit explicare. Et hæc est causa quare in titulo ponitur bis Alleluia: q. d. Vos Iudæi laudate dominum, & petite redemptionem, & vos gentiles laudate &c.

Beati qui custodiunt iudicium: & faciunt iustitiam in omni tempore.

Hic exhortatur omnes ad obseruantiã legis. vt dignè valeant impetrare quod petũt. Sed quia duo sunt in lege: scilicet præcepta quæ prohibent malum fieri sua comminatione pœnæ: & mandata quæ exhortatur ad bene agendum cum promissione præmij: ideo in duobus consistit obseruantia legis, scilicet in non faciendo malum: custodiendo, idest timendo iudicium Dei. Secundò in faciendo bonum, desiderando præmium æternũ. Ideo ait Dauid. O vos omnes obseruate legẽ Dei. Nam beati qui custodiunt, idest timent iudicium Dei, & faciunt iustitiam, idest iustificãt semetipsos operando secundum legem. Hoc etiam potest referri ad iudices. quia beati iudices, qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore, secundum leges malos puniendo, & bonos præmiando, & innocentes absoluendo.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo.

Ad videndum in bonitate electorum tuorũ: ad letandum in letitia gentis tuæ: vt lauderis cum hereditate tua.

Hæc est secunda pars principales: in qua propheta petit vniuersalem redemptionem, & misericordiam per aduentum Christi. Sed quia magnanimus maxime inclinatur ad misericordiam, cum reus cognoscit, & cõfitetur peccata sua: & etiam magnificus libenter audit beneficia, quæ quondam fecit, & magis inclinatur ad faciendum plura: vt patet. 4. Ethicorum: Ideo Dauid tria facit in residuo huius psalmi. Nam primò in persona totius corporis mystici petit vniuersalẽ redemptionem, & aduentum Christi accelerari. Secundò confitemur grauia peccata, quę ille populus commisit contra Deum, & punitiones illorum peccatorum: à quibus per misericordiam liberauit sæpè illum populum dominus, & hoc vt magis inclinet Deum ad misericordiam. Tertiò resumit petitionem suam. Secundum ibi. Peccauimus cum patribus nostris. Tertium ibi. Saluos nos fac domine. Dicit ergo ad primum. O domine Deus pater, memento nostri domine in beneplacito populi tui, idest vt placeas populo tuo eius petitioni annuẽdo, & propitiando: & visita nos in Iesu Chrõ salutari, & saluatore tuo: quẽ promisisti patribus nostris: in quo benedicẽdæ sunt omnes gentes, idest mitte eum ad videndũ in bonitate electorum tuorũ, idest vt ipsum videant electi tui in bonitate, & redemptione, & facientem bonitatem redemptiones, & ad lætandũ in lętitia gentis tuę. i. vt gentes tuę lętentur lætitia magna per suũ aduentum. Et nota, q hic duos populos commemorat. Primò apostolos, & discipulos cõuersos

A uersos de Iudęis, qui ipsum in carne viderunt: cum dicit. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, scilicet apostolorum, & discipulorum. Secundò conuersos de populo gentili, qui cũ lætitia ad fidem venerunt per prædicationem apostolorum, cum dicit: Ad lætandum in lętitia gentis tuæ. Sed quia ex his duobus populis facta est vna ecclesia quæ est hæreditas Christi: ideo sequitur: Vt lauderis cum hæreditate tua in tempore gratiæ: sicut nunc fit, & videmus manifeste impletum.

Peccauimus cum patribus nostris: iniuste egimus: iniquitatem fecimus.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Et irritauerunt ascendentes in mare: mare rubrum.

B *Et saluauit eos propter nomen suum: vt notam faceret potentiam suam.*

Et increpuit mare rubrum, & exiccatum est: deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

Et saluauit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimici.

Et operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.

Et crediderunt verbis eius: & laudauerunt laudem eius.

Hic incipit confiteri, & memorare grauia peccata illius populi: & miserationes factas patribus antiquis: vt inclinet Deũ ad suã petitionem implendam. Vnde est aduertendũ, quòd misericordia Dei tantò maior demonstratur quantò maioribus peccatoribus, & rebellibus, & ingratis pręstatur. Sed quia filij Israel decies, & vltra rebellauerunt, & pecca-
C uerunt contra Deum: sed quotienscunque reuersi sunt, & conuersi ad pœnitentiam, semper Deus eis pepercit: ideo maxime Deus in hoc ostendit multitudinem, & magnitudinẽ suę misericordię, & ideo Dauid memorat octò peccata, & ingratitudines illius populi cõmissas contra dominum: & quomodo semper dominus misertus est eis. Quorum primum fuit peccatum infidelitatis, & duritiæ. Nam cũ fuissent castrametati in littore maris rubri, & vidissent exercitũ Pharaonis venientẽ quasi diffidendo dixerunt Moysi. Forsitan non erant sepulcra in Aegypto: ideo tulisti nos, vt moriamur in solitudine. Vnde nõ intellexerunt, nec considerarunt, quòd dominus potuisset eos liberare, sicut fecerat mirabilia, & signa in Aegypto, & tamen domi- D
nus nõ attendit ad infidelitatem, & murmurationẽ ipsorum: sed præcepit Moysi, vt percuteret aquas: & transiuit totus populus Israel illæsus, & Pharao cum suis submersus est: vt patet Exodi. 14. Hoc ergo peccatum, & hanc miserationem domini confitetur Dauid in principio: cum dicit. Peccauimus cũ patribus nostris eos imitando: iniustè egimus contra proximum: iniquitatem fecimus contra Deum. Nam patres nostri non intellexerunt, idest attentè, & fideliter considerauerunt mirabilia tua facta in Aegypto de decem plagis illatis Aegyptijs: nec fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ, quam ostendisti filijs Israel eos mirabiliter liberando: imo tanquàm ingrati irritauerunt, idest contemnentes cum ad iram cõcitauerunt ascendentes in mari rubro: & tamen saluauit eos propter nomen suum per Moysen inuocatũ. Et hoc fecit Deus, vt ipsi notam facerent, & prædicarent potentiam E
suam: quia increpuit mare: idest cum magno fragore, & fluctuatione diuisum est in duodecim partes: intãtùm, quòd exiccatum est, idest apparuerunt viæ siccæ in eos: & Moyses deduxit eos in abyssus, idest per profunditatem maris: sicut in deserto, idest ac si deduceret eos per desertum, & terram aridam: & saluauit eos Deus de manu Aegyptiorũ odientiũ: & redimit eos de manu inimici Pharaonis. Et aqua maris operuit, & submersit Aegyptios: tribulantes eos: intantùm, quòd vnus ex eis non remansit. Et tunc filij Israel, qui ante fuerant increduli: crediderunt verbis eius prolatis per eos Moysi, & lauderunt, idest cecinerunt laudes eius: prædican- F
do eius omnipotentiam, & iustitiam dicendo. Cantemus domino: gloriosè & cætera. Nota, quòd ista mysteria, & ingratitudines, siue peccata nõ narrantur hic eo ordine quo facta fuerunt in Exodo. & libro. Numerorũ: eò quòd psalmi non sunt facti nec leguntur ad historiam: sed ad prophetiam.

Citò fecerunt: obliti sunt operum eius: & non sustinuerunt consilium eius.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto: & tentauerunt Deum in inaquoso.

Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum.

Hic memorat secundum peccatum eorum cum murmurarunt contra dominũ, & Moysen. Exodi decimo septimo, petentes

 aquam

A aquam, & cibum: & tentauerunt dominum: dicentes. Si est Deus in nobis &c. Et tamen Deus dedit eis carnes in abundantia per mẽsem integrum: & mãna ad manducandum. ideo dicit, Citò fecerunt: idest in breui crediderunt quod dictum est: imo in breui obliti sunt operum eius mirabilium: & non sustinuerunt patienter consilium, & promissum eius: sed concupierunt indiscrete concupiscentiam in deserto Raphadi petendo carnes, & tentauerunt Deum in loco inaquoso ad petram Oreb, dicentes. Si est Deus in nobis &c. ideo dictæ sunt aquæ tentationis, & tamen Deus dedit, & impleuit eis petitionẽ ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum ex abundantia carnium coturnicum: & aquæ de petra Oreb.

B *Et irritauerunt Moisen in castris: Aaron sanctum domini.*

Aperta est terra, & deglutiuit Datan: & operuit super congregationem Abiron.

Et exarsit ignis in sinagoga eorum: flamma combussit peccatores.

Hic confitetur, & memorat tertium peccatum, quod fuit ambitionis, & inuidiæ: quando Core, & Datan, & Abiron voluerunt sibi vendicare summum sacerdotium: & mouerũt seditionem contra Moysen, & Aaron, vt patet Numeri 16. Vnde dicit. Et irritauerũt: idest contempserunt: & ad iram prouocauerũt. Moysen in castris: & Aaron sanctum domini: idest in sacerdotem ordinatum, & sanctificatum à Deo. Sed ex sententia Dei aperta est terra, & deglutiuit Datan: & operuit, & ruit super congregationem, & coniurationem, & conuenticulum Abiron: & sic absorC buit eos. Et exarsit ignis in signagoga, & congregatione malipolij eorum. Et flãma occidit 250. viros peccatores præsumentes offerre incensum cum turibulis, cum essent peccatores & indigni, & non à Deo electi. Et tamen Deus pepercit filijs Core, qui non consenserunt. vnde factum est grande miraculum: vt cum omnes essent in eodem loco: tamen isti sunt liberati, & manserunt in facie terræ: quando aperta fuit terra: & tamen Core, & Datan, & Abiron cum sequacibus fuerunt absorpti. vt patet Numeri 16. &c.

Et fecerunt vitulum in Oreb: & adorauerunt sculptile.

Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.

Obliti sunt Deum qui saluauit eos: qui fecit magnalia in Aegypto: mirabilia in terra Chã: D *terribilia in mari rubro.*

Et dixit vt disperderet eos: si non Moyses electus ei⁹ stetisset in cõfractione in cũspectu eius.

Vt auerteret iram eius ne disperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Non crediderunt verbo eius: & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem domini.

Et eleuauit manum suam super eos: vt prosterneret eos in deserto.

Et vt deijceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.

Hic confitetur, & memorat quartum peccatum, quod fuit idololatriæ, qñ adorarunt, & fecerunt vitulum conflatilem. Vnde dicit. Et fecerũt idolum, & vitulum in Oreb, idest propè monte Sinai. cuius pars dicitur Oreb: & adorauerunt sculptile, scilicet vitulũ conflatilẽ: vt patet Exod 32. Et mutauerunt gloriam suam, idest gloriam, & latriã Deo debitam in similitudinem, & imaginem vituli comedentis fœnum: attribuentes gloriã, & honorẽ vni bestiæ m utę. Et sic obliti sunt Deũ qui saluauit eos ab Aegyptiis liberando, quã do fecit magna miracula in Aegypto, & mirabilia in terra Cã: & terribilia portẽta: & terribilem stragẽ Aegyptiorum in mari rubro, deducendo aquas maris super eos. Et tũc filij Israel post tot miracula, & beneficia fuerunt ingrati, & infideles adorantes vitulũ. & ideo Deus dixit. i. decreuit, & cõminatus est vt, disperderet eos: cum dixit. Dimitte me vt irascatur furor meus super eos &c. nisi Moyses electus eius obstitisset, & supplicaset in confractione, & contritione cordis in conspectu eius, vt auerteret iram suam: & Deus pepercit eis, occisis 24. millibus. Et pro nihilo. Hic incipit versus in translatione Hieronymi, & est quintũ peccatum quod fuit rebellionis, & diffidentiæ, quando voluerunt cõstituere sibi ducem, qui reduceret eos in Aegyptum: nisi Caleph, & Iosue obstitissent, vt patet Numeri 14. Vnde data est eis sentẽtia: vt nullus eorum qui egressi sunt de Aegypto à 20. annis, & supra intrare terrã promissionis pręter Caleph, & Iosue, sed cadauera eorum iacerent in deserto. Ideo ait. Quia supple contempserunt, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem promissam Abrahę, & Isaac, & Iacob, & non crediderunt verbo eius: nec promissioni, & murmurauerunt in tabernaculis suis cum dixerunt. Vtinam pereamus, & non

Margin letters: E (beside "& adorauerunt sculptile"), F (beside "eius, vt auerteret").

A & nō inducat nos dominus in terram illam, ne cadamus gladio, & vxores ac liberi nostri ducantur captiui, & non audierunt vocē domini de promissione facta. Et ideo dominus eleuauit manum, & sententiā suā, vt prosterneret eos in deserto, & vt deiiceret semen eorū in nationibus, & dispergeret eos in regionibus diuersarū gentiū: sed adhuc præcibus Moysi fuit placatus, & noluit eos totaliter delere: sed prorogauit eos: vt vagarentur per desertum vsque ad quadragesimum annum.

Et initiati sunt Beelsegor: & comederunt sacrificia mortuorum.

Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis: & multiplicata est in eis ruina.

Et stetit Finees et placuit: et cessauit quassatio.

Et reputatum est ei ad iustitiam: in generatione & generationem vsque in sempiternum.

B Hic confitetur, & memorat sextum peccatum, quod fuit idololatriæ, & luxuriæ: cū ad consilium Balaam ipse Balach rex Moabitarum obtulit filiis Israel puellas pulcras: cum quibus fornicati sunt: quæ eos deduxerūt ad adorandum Beelsegor: vnde secuta est in eis plaga magna, vt patet Numeri. 25. vnde dicit. Et initiati sunt. i. sacrificauerunt, & coluerunt Beelsegor. i. idolum Beel: qui adorabātur in monte Fegor tanquam Deus Moabitarum: & comederunt sacrificia animalium mortuorum illi idolo immolatorum. Et sic irritauerunt ipsum Deum in adinuentionibus. i. voluntariis sceleribus suis, & ideo multiplicata est in eis ruina, & plaga magna: quoniam occisi sunt. 24. millia. Et finees stetit. i. sceleri eorum restituit cum trāsfixit Zambri coeuntem cum muliere Medianite. Et ideo C reputatum est ei ad iustitiam in generatione, & generationē vsq; in sempiternum: ex quo meruit successionem sacerdotii: qui quidem actus memorabitur in æternum.

Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbauerunt spiritum eius.

Et distinxit in labijs suis: non disperdiderunt gentes, quas dixit dominus illis.

Et commixti sunt inter gentes: & didicerunt opera eorum: & seruierunt sculptilibus eorum: & factum est illis in scandalum.

Et ĩmolauerūt filios suos: et filias suas demonijs.

Et effuderunt sanguinem innocentem: sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum: quas sacrificauerunt sculptilibus Canaan.

Et interfecta est terra in sanguinibus: & contaminata est in operibus eorum: & fornicati sunt in adinuentionibus suis. D

Et iratus est furore dominus in populum suum: & abominatus est hæreditatem suam.

Et tradidit eos in manus gentium: & dominati sunt eorum qui oderunt eos.

Hic confitetur, & memorat septimum peccatum quo fuit murmurationis, & infidelitatis, quādo mouerunt seditiones contra Moysen in Cades propter defectū aquæ. Vnde domino præcipiente Moyses percussit petrā virga, & dedit eis aquā. vt patet Numeri. 20. ideo ait. Et irritauerunt eū ad aquas contradictionis in deserto Cades, & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbauerunt, & amaricauerunt spiritum eius in murmere suo. Et ideo distinxit labiis suis: cum dixit. Nō ex hac petra poterimus vobis aquam elicere? vnde ex locutione potuerunt coniicere, ꝙ hæsitabat. E
Et ideo ab ingressu terræ promissionis fuit exclusus vterq;. s. Moyses, & Aaron. Non disperdiderunt. Hic incipit versus in translatione Hieronymi: vbi confitetur, & memoratur decimum peccatum: quod fuit rebellionis siue inobedientiæ: eò ꝙ non impleuerant præceptum domini: qui mādauerat eis, vt eiiccerēt, & interficerent omnes Cananeos in terra promissionis: imo eos reliquerūt, & propter auaritiam tributarios fecerunt. Vnde euenerunt eis omnia mala: quia didicerunt opera, & superstitiones eorum, & mores, & sic idololatriam frequenter commiserunt: vnde fuerūt frequenter afflicti, & seruituti dediti: ideo ait. Non disperdiderunt gentes Cananeorum quas præcepit eiiciendas dominus illis. Numeri. 33. Ideo commixti sunt inter eos, & didicerunt opera eorum, & mores, & seruierūt F
sculptilibus, & idolis eorū. s. Baalim, & Astaroth, & factum est illis in scandalum. Nam cōmixtio eorum inter gentes fecit eos cadere in idololatriam, & superstitiones eorum. Vnde immolauerunt filios, & filias demoniis ad modum Cananeorum, & sic effuderunt sanguinem innocentem filiorum, & filiarū quas sacrificauerunt sculptilibus, & idolis Canaā. Et interfecta, & contaminata, & polluta est terra in sanguinibus humanis, & nefandis sacrificiis, & contaminata in operibus eorum Deo odibilibus, & hoc quia fornicati sunt fornicatione spirituali cum diis alienis, eis latriā tribuendo in adinuentionibus suis. i. spontè. Et sic iratus est furore dominus in populum suum, i. contra populum suum, & abominatus

A tus est hereditatem suã, quam elegerat sibi in populum peculiarem: & tradidit eos in manus gentium tanquàm deiectos: & dominati sunt eorum, qui oderant eos: vt patet per totum discursum libri Iudicum.

Et tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati sub manibus eorũ: sæpe liberauit eos.

Ipsi autem exacerbauerunt in eum in consilio suo: & humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Et vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum.

Et memor fuit testamenti sui, & pœnituit eũ secundum multitudinem misericordiæ suæ.

Et dedit eos in misericordias: in conspectu omnium qui ceperant eos.

Et tribulauerunt eos inimici. s. Cananæi, & Moabitæ, & Amonitæ &c. humiliati sũt captiui sub manibus, & potestate, & ditione B eorum. Et tamẽ dominus sæpe liberauit eos mittẽdo iudices, & saluatores, vt Aiot. Otoniel. Gedeõ. Iepte. & cęteros. ipsi vero tanq̃ obiurgati multotiens exacerbauerũt eũ spõtè in consilio, & arbitrio suo, & nõ coactè. Et ideo humiliati, & subiecti, & afflicti sunt in iniquitatibus, & sceleribus suis. Sed quia dũ erãt in captiuitatè, & tribulatione recurrebãt ad Deum: ideo vidit Deus oculo misericordiæ cum tribularẽtur: & audiuit orationem, & clamorem eorũ: nõ in meritis eorũ: sed quia memor fuit testamenti, & promissi sui facti ad Abraã, Isaac, & Iacob, & non respexit eorũ iniquitatẽ: sed suã misericordiã, & immobilitatẽ sui testamẽti: quia de illa generatione ꝓmiserat futurũ Messiã, & saluatorẽ, & ideo pęnituit eũ: non ꝙ ad pœnã pateretur: sed fecit ad modũ pœnitentis reuocantis irã, & vindictã, & parcẽdo eis ẽm multi- C tudinem mĩæ suæ. Et dedit eos in misericordias oĩm gentiũ in conspectu omniũ, q cepe rãt, & subiecerãt eos: qa non permisit Deus vt inimici totaliter eos delerent: sed recipiebant eos in deditionẽ, & seruitutẽ: & permittebãt eos viuere in ciuitatibus suis. Et per iudices suos ab inimicis liberabat sæpius eos.

Saluos fac nos domine Deus noster: & congrega nos de nationibus.

Vt confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.

Benedictus dñs Deus Israel à sæculo, et vsque in sæculũ, & dicet omnis populus fiat fiat.

Hic resumit suam petitionẽ, & ponit conclusionem intentam in toto psalmo. Vnde est aduertendum: ꝙ per omnes supradictas tres liberationes fuit figurata vniuersalis re- D demptio futura per Christũ. Nã sicut Deus misit Moysen ad liberandũ, & extrahẽdũ populũ de Aegypto, & traducẽdum per mare rubrũ: ita figurabatur, ꝙ Deus erat missurus filium suum Iesum ad liberandũ totũ genus humanũ de potestate diaboli: & trãsferendũ ipsum ꝑ mare rubrũ sui sanguinis, & passionis. Et per hoc, ꝙ percussit petrã Oreb, & dedit aquã: significabat ꝙ Christus erat percutiendus in latere: vnde erat emanatura aqua sapientiæ, & sacramentorum in nostrã salutem, & sic de singulis sicut superius frequenter dictũ est. Et per vnumquenq; illorũ 13. iudicum, quos dominus misit ad liberandũ filios Israel: vt patet in libro Iudicum. significabatur Christus venturus ad saluandum, & liberandum totum genus humanũ à seruitute diaboli. Videns ergo Dauid hoc in spiritu dicit, & clamat ad Deum dicens. O domine, nõ est tibi nouũ & inusitatũ: imo semper E consueuisti facere misericordiam, & liberare populum tuum ab afflictione, & captiuitatibus temporalibus: in quibus figurabatur nostra redẽptio per Christũ. Ergo sicut nouẽ vicibus liberasti populũ tuũ in deserto ꝑ Moysen, & 13. vicibus liberasti eos in terra promissionis per 13. iudices, qui dicti sunt saluatores illius populi: mitte ergo saluatorem vniuersalẽ Christum per illos figuratũ, & saluos nos fac per eius mortem, & passionem. quasi dicat. sicut saluasti illos salua nos modò per aduentũ tuum, & congrega nos. s. ecclesiam tuam: non solum de Iudæis: sed etiã de omnibus nationibus sicut promisisti: vt omnes confiteamur nomini sancto tuo: vt in nomine Iesu omne genu flectatur &c. & glo- F riemur in laude tua sub vna lege euãgelica, & vna fide, & vno baptismo, & vno sacrificio. Et oĩs populus. s. tã gentilis: quàm Iudęus. dicet. i. dicat. Benedictus qui venit dñs Deus Israel. i. confiteatur Christũ esse verũ Deũ, & hominem, & iam venisse in carnẽ: & confiteamur vnũ Deũ, trinũ, & vnũ, & verbũ incarnatũ. vñ nota sicut supradictũ est, ꝙ Hebræi nõ habent imperatiuũ nec optatiuũ: sed ponunt futurum indicatiui pro optatiuo: ideo ait & dicet omnis populi. i. dicat orando vterque populus. Benedictus dominus Deus Israel fiat fiat. i. amen amen, & ponitur bis fiat popter duos populos. s. Iudaicum, & gentilem: ex quibus vna ecclesia est in Christo cõgregata: sicut in principio præponitur duplex

A duplex alleluia ratione vtriusque populi. & ideo concordat finis principio. Nam sicut ibi dicitur. Alleluia, alleluia. ita in fine dicitur. fiat, fiat. siue amen, amen. q. d. vterq; populus laudet Deū, & dicat. Benedictus Iesus q ve nit amē amē. s. ad saluandū vtrunq; populū.

PSALMVS. CVI.

Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicāt qui redempti sunt à domino, quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos.

A solis ortu, et occasu, ab aquilone, & mari.

Titulus. Alleluia. Ex hoc titulo, & materia psal. apparet, ꝙ iste psal. est de illis quos Dauid fecit ad laudandū Deum in templo pro festiuitatibus: & dirigit ipsum ad vnum populum iam per Christum redemptū. Vnde quia in superiori psal. cum maximo affe-
B ctu, & desiderio petiuit vniuersalem redemptionem, & Christum accelerare aduentum suum ad saluandum nos, & congregandum nos de nationibus. Vnde in principio dixit. Memento nostri domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo: ad videndū in bonitate electorū tuorū: ad lætandū in lætitia gētis tuæ: vt lauderis cū hæreditate tua. Item interpositis multis miserationibus diuinis resumpsit petitionē suam dicēs. Saluos nos fac domine, & congrega nos de nationibus, & cōfiteamur nomini tuo: & gloriemur in laude tua &c. Sed q a propheta in spiritu fuit certificatus hoc fore implendū per Christum: ideo ad populum iam redemptū, & saluatū per Christū, & congregatum de nationibus in vnā ecclesiā, & ciuitatē Dei dirigit hunc psalmū inuitātem ipsum ad gratiarum actiones pro beneficio redemptionis. Vnde
C duo facit. Nā primò facit quod dictum est, & secundò enarrat beneficia, quæ recepimus p aduētū Christi, & in quolibet nos admonet ad gratiarum actiones. 2. ibi. Errauerunt in solitudine. Dicit ergo Dauid incipiendo constructionem, & sententiā in secundò versu. Omnes qui redempti sunt à domino nostro Iesu Christo per aduentum suum quos redemit de manu, & potestate diaboli inimici nři & cōgregauit eos de nationibus in vnā ecclesiā, congregauit dico à solis ortu, & occasu: & ab Aquilone, & mari, tā Oceano q̄ mediterraneo: oēs isti in Christo redempti, & cōgregati dicāt inter se, & exortentur seipsos dicendo: Cōfitemini dño Iesu Chřo, qm̄ bonus est: & in æternū est, & erit misericordia D eius, quā nobis ostendit in sua redemptione. Ex his verbis patet, ꝙ non loquitur hic de temporali, & particulari, & corporali redemptione, vt Iudæi, & quidā cum eis delirāt, sed loquitur de vniuersali, & spirituali salute, & redemptione facta per Christum: cū dicit. A solis ortu &c. nec inuitat falsam Iudęam, & illū populū ad gratiarum actiones, & ad laudandū Deum, sed totam ecclesiā, & Christianā religonē, à solis ortu vsq; ad occasum diffusam, & cōgregatā: quæ verè redempta est per Christū. vñ Dauid ꝓpheta bene sciebat ex reuelatione, ꝙ genus humanum nō poterat redimi nec saluari nisi per Chřm Deū incarnatum: in cuius fide saluabātur antiqui. hunc ergo inuocat in omnibus psalmis.

Errauerunt in solitudine in inaquoso: viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

Esurientes, et sitientes: aīa eorū ī ipsis defecit.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur & de necessitatibus eorum eripuit eos. B

Et deduxit eos in viam rectam: vt irent in ciuitatem habitationis.

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum.

Quia satiauit animam inanem, & animā esurientem satiauit bonis.

In hac secunda parte enumerat beneficia per Christum nobis illata in suo aduētn, pro quibus gratias tenemur referre. Et primò memorat tria beneficia, quæ totū genus humanū recepit per suam mortē, & resurrectionē, & ascensionē: & alia tria quæ ecclesia recepit post suam ascensionem: ibi. Qui descendunt mare &c. Quantū ad primum est notādum: ꝙ totū genus humanū tria damna hęreditaria incurrit ex pctō primorū parentū. Primò exilium ab vtraq; paradiso, cum fuit homo expulsus in hanc vallē lacrimarū inter bestias, & vepres &c. cum dicit Deus. Ne fortè mittat manū suam, & sumat de cibo, & viuat in æternū. Vnde est hoc exilio incurrit famem, & sitim errando per hanc vallem lacrimarum. Secundò incurrit infirmitatem, & ęgritudinem tàm animę quàm corporis. Nā in anima perdidit iustitiam originalē, & fuit sauciatus triplici culpa, & in corpore recepit omnes pœnalitates &c. Tertiò fuit condemnatum totum genus humanum ad captiuitatem, & carcerem perpetuum diaboli: hic per culpā, & in futuro per pœnā. & sic homo fuit exul, & æger, & captiuus. Sed ab his tribus F

A damnis nos Christus liberauit in suo aduentu. Primò ab exilio: cum nos in vnam ecclesiam ex diuersis locis & nationibus cōgregauit, hic per gratiam, & in futuro per gloriā. Secundò nos liberauit à captiuitate, cum per suum sanguinem nos redemit, & de inferno abstraxit. Tertiò nos liberauit ab ęgritudine pcti, & fomite eius, cū ex sua passione virtutem contulit sacramentis ad sanādas nostras infirmitates. Vnde per suam passionē nos redemit à captiuitate, & per resurrectionem nobis recuperauit immortalitatem, & per ascensionem nos ab exilio reuocauit: & introduxit in cœlum: Et ideo Dauid nos admonet ad gratiarum actiones: Primò quia nos reuocauit ab exilio: & siti, & fame. Secundò quia nos à captiuitate liberauit. Tertiò: quia ab ęgritudine corporis, & animæ sanauit. secundū ibi. Sedentes in tenebris. tertium ibi. B Suscepit nos. Quantùm ergo ad primum dicit. Omnes filii Adam errauerunt in solitudine & inaquoso solo huius mundi: & expulsi à terrestri paradiso: in qua solitudine viam ciuitatis cœlestis, & illius æterni habitaculi nō inuenerūt: imo viā perditionis. Et dicebatur solitudo hic mundus. Nam in terresti paradiso habebat Adam colloquium, & familiaritatem, & societatem Angelorum: sed cū fuit expulsus: tūc ab huiusmodi fuit priuatus In qua solitudine non solum non inuenit ciuitatem nec habitaculum: sed nec etiam viā ad ciuitatem, & habitaculum Dei & ideo errabat totum genus humanū, sicut ouis quę periit: & omnes ibant ad baratrum inferni perdita via, quæ ad cœlum ducebat. Sed quia in C tali exilio incurrerunt famem, & sitim: non solum corporalem, cum perdiderunt cibum vitæ: sed etiam spiritualem &c. ideo sequitur. Esurientes &c. Et incipit hic constructio sic dicendo. Esurientes, & sitientes errauerūt in solitudine: & viam ciuitatis, & habitaculi nō inuenerunt. ideo anima. i. vita eorum in ipsis defecit cum perdiderunt oēs lignū vitæ. Ideo tunc omnes filii Adam cum per quinq; millia annorum tribularentur, & vexarentur à diabolo in lacrimarū valle, & solitudine clamauerunt ad dñm. s. patriarchæ, & pphetæ dicendo: vtinam dirūperes cœlos & descenderes &c. Et tunc Deus misit filium suū, & de necessitatibus eorum eripuit eos, & per legē euangelicam deduxit eos in viam rectam: vt irent in ciuitatem habitationis cœlestis, quā perdiderant. Ergo oēs, qui reuocati sunt ab huiusmodi exilio cōfiteantur dño mirabilia D misericordiæ eius: & ēt cōfiteantur nō solum domino, sed etiā omnibus filiis hominū: post quā tàm magnum beneficium receperūt: qa dominus Christus per sua sacramenta ecclesiastica satiauit animam inanem, & vacuam gratiæ: & animā esurientem satiauit hic bonis gratiæ, & in futuro bonis gloriæ: & maximè satiauit animas nostras pane sacramentali eucaristię. Et sic licèt tota ista particula huius literæ possent adaptari ad filios Israel, qui errauerūt 40. annis i solitudine deserti: quos Iosue introduxit in vberē terrā pmissionis, tamen tunc illud adducerent in figurā: quia iste psalmus, & cæteri non aducuntur: nec leguntur in ecclesia ad historiam: sed ad pphetiā, & intentum quo principaliter facti sunt: vt frequenter dictum est: aliter potius esset: iudaizare, q̄ sacrā scripturā Christianis exponere: quod summoperè cauendū est: & esset E occultare tesaurū spiritus sācti, qui hic latet.

Sedentes in tenebris, & vmbra mortis: vinctos in mendicitate, & ferro.

Quia exacerbauerunt eloquia Dei: & consilium altißimi irritauerunt.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum, & infirmati sunt: nec fuit qui adiuuaret.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorū liberauit eos.

Et eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis, & vincula eorum dirupit.

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filijs hominum.

Quia contriuit portas æreas: & vectes ferreos confregit.

Hic memorat secundum beneficiū. s. qualiter Christus nos liberauit à captiuitate, & F vinculis diaboli: & de carcere inferni. Et dicit: Christus sup. liberauit omnes filios Adā sedentes in tenebris peccatorū hic p culpā, & in inferno siue limbo per pœnā dāni, & in purgatorio per pœnā sensus, & vinctos, & ligatos in mēdicitate, & ferro catenarum culpæ, & pœnæ. Vnde Christus tria genera hominū liberauit. Primò sanctos patres liberauit de limbo, qui erant cōdemnati ad pęnam dāni. Secūdo expoliauit purgatoriū, in quo erant quidā de populo Dei condēnati ad tēpus ad pęnam sensus. Tertiò liberauit viuos, qui erāt in vinculis peccati. Ideo dicit Christus Io. 12. Princeps huius mūdi eiicietur foras. sic ergo liberauit sedentes in tenebris, & vmbra mortis. Nā tā infernus, quā quælibet

culpa

A culpa dicitur vmbra mortis & priuatio luminis gratiæ. & tales dicuntur vincti mendicitate, & fame, & ferro duræ seruitutis. Et subdit causam, quare erant in illa captiuitate, dicés. Exacerbauerunt eloquia Dei i. quia trásgressi sunt præceptum Dei de cibo vetito in paradiso: & cósilium Dei. i. legem datá Moysi irritauerunt, & contempserunt, & vaná reputarunt: ideo humiliatú, & deiectum est in laboribus cor eorú ex sententia dñi dicentis. In sudore vultus tui &c. Et infirmati, & percussi sút in anima culpa, & in corpore pęnalitatibus, & in sensualitate fomite concupiscentiæ: & nó fuit, qui eos adiuuaret, nec liberare posset á pctó, & pœnis eius. Et ió cú per quinq; millia annorú tribularentur in hmói captiuitate, clamauerunt ad dñm per patriar-
B cas, & pphetas: & sic Christus venit in carné, & liberauit eos de necessitatibus, & vinculis eorú: & eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis, tá inferni, quàm peccati: & vincula eorú dirupit, quádo portas æreas inferni, & peccatorum, & vectes ferreos confregit. Et ió oés qui liberati sunt ab hmói captiuitate confiteantur dño, & filiis hominú mirabilia opera misericordię eius, qui cótriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Notandum, ꝙ oía verba deponentia habent duplicé significationé in tertiis personis. s. actiuam, & passiuá, sicut verba cóía: & ideo ly confiteantur forsan tenetur in hoc loco passiuè. s. confiteátur dño misericordiæ eius, idest cum confessione ipsi referantur, & memorétur ad eius laudé, & mirabilia eius confiteantur, & manifestétur filiis hominú: vt cognoscant, & laudét eius omnipotentiá. Nam Deo debemus age-
C re gratias cófitendo misericordias eius, quas nobis fecit: & debent cófiteri, & manifestari, & prædicari hominibus mirabilia opera eius miracula &c.

Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim humiliati sunt.

Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsq; ad portas mortis.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularétur, et de necessitatibus eorum liberauit eos.

Misit verbum suú et sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum.

Et sacrificent sacrificium laudis: & annuntient opera eius in exultatione.

Hic memorat tertium beneficium. s. quia Christus non solú reuocauit genus humanú, & filios Adá ab exilio, & captiuitate diaboli: sed ét sanauit eos ab infirmitate, nó solum culpæ: sed ét pœnæ corporalis, & spiritualis: & hoc per sacramenta ecclesiastica, & suá resurrectioné: vt dictum est. Ideo ait: Christus suscepit eos de via, & culpa iniquitatis eorú. nam propter iniustitias, & præuaricationes, & rebelliones suas humiliati, & condemnati, & percussi sunt diuersis ægritudinibus corporis, & animæ. Nam in anima fuerunt sauciati peccato, & in corpore diuersis infirmitatibus, & in appetitu fomite, & concupiscentia inordinata: Intátùm ꝙ omné escam salubré, & bonam doctriná abominata est anima eorum: inclinantes ad malú, abhorrentes bonú: & sic appropinquauerunt vsq: ad portas mortis, debilitati in cósuetudine peccati. sed túc cum per tot tépora tribularentur, & vexarentur in morbo peccati clamauerunt ad dominú, & de necessitatibus eorú liberauit eos isto modo. Nam misit verbú suum. s. Christum, & per mortem, & passioné, & ecclesiastica sacramenta sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus, & occisionibus & interemptionibus eorú. vnde per morté liberauit eos: sed per ecclesiastica sacramenta sanauit eos à peccatis cómissis, & eripuit, & præseruauit eos ab interemptionibus, & peccatis futuris. Nam sacramenta non solum sanant culpá: sed ét prę seruant a futuris mitigando fomité. Oés ergo sanati ab hmói morbis confiteantur dño, & filiis hominú mirabilia miæ eius: & oés sacrificent sacrificiú laudis, & offerant eucaristiæ sacra. quod de se, & opere operato est bonum, & laudabile: & oés annúcient opera eius. s. misteriú incarnationis, & redéptionis, & oía miracula & beneficia eius: & hoc in exultatione cú hymnis, & canticis. Et nota, ꝙ ly confiteantur aliter pót construi sic: Misericordiæ eius confiteantur domino, & manifestent eum, & omnes ab huismodi liberati confiteantur mirabilia eius filiis hominum.

Qui descendunt mare in nauibus: facientes operationem in aquis multis

Ipsi viderút opa dñi: et mirabilia eius ī pfundo.

Dixit & stetit spiritus procellæ: & exaltati sunt fluctus eius.

Ascendunt vsq; ad cælos: et descendút vsq; ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat.

Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.

Et clamauerunt ad dñm cum tribularétur: & de

A *& de necessitatibus eorum eduxit eos.*

Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius.

Et letati sunt quia siluerunt: et deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Cofiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filijs hominum.

Et exaltent eum in ecclesia plebis: & in catedra seniorum laudent eum.

Hic memorat alia tria beneficia, quę recepit ecclesia iam redépta post ascentioné, quæ liberata est à tribus periculis, & persecutionibus. Nã primò passa est persecutioné tyranorum. Secundò hæreticorũ. à quibus liberauit eá Xps. Tertiò, quia bonũ synagogæ trãstulit in populũ gentilé: quia succedit i hæreditaté sinagoga reprobata, & peccatũ, & malum populi gentilis Christus transtulit in sinagogã. Ideo primò inuitat fideles, & ecclesiã: quia liberata est à naufragio, & tempestate tirannorum imperatorũ. secundò, quia populus gentilis successit in fructũ, & hęreditatem sinagogæ ipsa manéte arida, & reprobata. tertiò, quia liberata est ecclesia a tribulatione, & cõtentione hęreticorum. Secundum ibi. Posuit flumina. Tertium ibi. Et pauci facti sunt. Quãtùm ad primum dicit. Fideles iam à domino redempti, qui descendunt mare huius mundi nauigantes in nauibus huius ecclesię facientes operationes suas, obseruando legem euangelicam in aquis multis; scilicet inter persecutiones infidelium: ipsi fideles, scilicet apostoli, & martires, cæteri Christiani viderunt opera domini, & mirabilia, quæ fecit Christus in profundo huius maris, & persecutõis fluctuantis. Nam Deus dixit, & pmisit, & stetit, & durauit spiritus procellę huius persecutionis. CCC. annis, vsque ad Cõstantinum, & per omnia illa tépora exaltati sunt fluctus persecutionum per decé. imperatores inferétes. 10. psecutiones ecclesiæ. Vñ sicut naues agitatæ à fluctibus quandoq; videntur ascendere vsq; ad cœlũ, & postea descendere vsq; ad abyssos, & iterum ascendere: intantùm, ꝙ nautæ turbantur, & perdunt arbitriũ, & sciétiam nauigandi: ita pariter Nero, & Domitianus, & Decius, & Seuerus, & Diocletianus, & Maximianus, & cęteri tiranni conati sũt submergere naué ecclesię, vsque ad abissos: sed Deus siue gubernator eius eleuauit eá vsq; ad cœlũ per potétiã, & fortitudiné, & in tãtũ conatus est Diocletianus submergere ipsã, ꝙ multi nautæ, & fideles deficiebãt iã. & intãtũ turbata est ecclesia: ꝙ fideles non audebant publice se Christianos nominare: imo fugiebãt per spelũcas, & antra. Intantũ, ꝙ Marcellin⁹ papa timore mortis perculsus idolis publicè turificabat. & sic sapientia nautarũ ecclesiæ quasi deuorata est. & iõ dicit. Ascẽdit. i. ascenderunt nautæ ecclesiæ, vsque ad cęlos per fortitudiné, & sapientiã: quia quotidie ꝑ omnes partes martyrio coronabantur vltra c. millia: & postea descenderunt vsq; ad abyssos per morté, qñ ad spelũcas fugerũt: & omnis sapientia eorũ deuorata est cũ metu mortis: licet non corde idolis multi eorum turificabãt. Sed tũc beatus Siluester, & cæteri prælati ecclesiæ, & fideles, cũ taliter in hac tépestate, & naufragio tribularentur clamauerũt ad dnm, & de necessitatibus eorũ eduxit eos isto mõ. Nam misit beatũ Siluestrũ, & sanauit Constantinũ imperatoré de lepra: qui postꝙ fuit baptizatus fecit cessare persecutioné, & exaltauit, & ditauit ecclesiã, & sic fideles læti sunt: quia siluerunt persecutiones ecclesiæ, & eduxit eos dñs in portũ, & quieté voluntatis eorũ. i. in ciuitaté desideratã. Ergo fideles ecclesiæ iã à persecutionibus ꝑ Christũ liberati confiteantur Christo, & filiis hominũ mirabilia misericordię eius. Et ꝙ ante nõ audebant publice Xpm nominare, nec ecclesias erigere: iã ex pcepto imperatoris Cõstãtini exaltent Christũ in ecclesia plebis totius mundi, & ædificent publicè ecclesias in honoré Christi, & virginis Mariæ: & exaltét eum, & papã vicarium eius, & episcopos, & archiepiscopos in catedra seniorũ puta summorũ pontificũ, & sacerdotũ, & in eadem catedra laudent Xpm. hoc dicit: quia Constãtinus exaltauit papam in sede imperiali: & relicta, & concessa sibi Roma cũ tota Italia ipse ad Constantinopolim se trãstulit. Nã Xps in suo vicario papa, & prælatis ecclesiæ veneratur. & sic laudatur Christus in prelatis ecclesiæ per honorem: ꝙ laudatur iugiter in ecclesia in officio canonico diuino pariterque nocturno post conuersionem Constantini: cum ante nullus eũ publicè auderet noiare. Ecce qũo liberauit Xps ecclesiã suã a naufragio, & fluctuatione tirãnorũ. Iõ cõfiteanẽ dño &c.

Posuit flumina in desertum: et exitus aquarum in sitim.

Terram fructiferam in salsuginem: à malitia inhabitantium in ea.

Posuit desertum in stagna aquarum: & terram sine aqua in exitus aquarum.

A *Et collocauit illic esurientes: & constituerunt ciuitatem habitationis.*

Et seminauerunt agros, et plantauerunt vineas: & fecerunt fructum natiuitatis.

Et benedixit eis, et multiplicati sunt nimis: & iumenta eorum non minorauit.

Hic memorat secundum mirabile siue beneficium. vnde notandũ sicut dictũ est super ps. primo, ꝙ lex vetus erat sicut arbor, quę faciebat folia, quæ erant sacramenta ve. le. s. circuncisio &c. quæ licet remouerent pctm̃, tñ non aperiebãt cœlũ. iõ expectant verũ fructũ, & ecclesiastica sacraméta p aduẽtũ Xpi. Ex quo patet, ꝙ lex vetus erat fructifera in spe Xpi futuri: sed adueniente Xp̃o, qui cõfecit ecclesiastica sacramenta, quę non solũ sanant, & iustificant à peccato. sed ẽt conferũt grãm aperiẽtem cœlum in virtute passionis Christi, sacraméta vete. legis deinceps facta B sũt mortifera: quia iam arbor sinagogę securi præcisa est per Christum, & ficulnea eius iã facta est arida per Christum, & maledicta, & per cõsequens nõ amplius expectatur fructus ab ea, postquàm facta est trãslatio legis & sacerdotii a sinagoga in ecclesiã Christi. Cum ergo gentilis populus suscepit legem Christi, & eius sacramenta: sequitur, quòd suscepit fructum, & hereditatem sinagogę. Ex quo patet, ꝙ sinagoga, q̃ erat fructifera, & irrigua. facta est sterilis, & arida, & populus gẽtilis, qui erat sterilis, & aridus sine lege factus est irriguus, & fructifer, & fructus sinagogæ translatus est in populũ gẽtilé, & sterilitas, & peccatum populi gentilis trãslatum est in sinagogam. quod longe ante ꝓpheta Esa. 35. prædixit: quia scissæ sunt in deserto C aquæ, & torrentes in solitudine, & quę erat arida in stagnum, & sitiens in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus dracones prius habitabant orietur viror calami: & iunci, & erit ibi semita, & via sancta vocabitur. Hoc idem confirmat Christus Matt. 12. Cum immundus spiritus exierit ab hoïe, vadit per loca arida, & inaquosa quærẽs requiẽ, & nõ inuenit & assumit septem spũs nequiores se, & ingressi habitabãt ibi &c. & subdit. Fiunt nouissima hoĩs illius peiora prioribus &c. De hac trãslatione fructus, & hæreditatis, quę p aquas significat, ait Dauid: ꝙ Xp̃s in suo aduentu, & in conuersione magni Constantini posuit flumina, i. sinagogã, quę erat aqua legis diuinæ in sacramẽtis: quia tunc sacramẽta ve. le. refrigerabant aïam, & faciebãt eam

D fructificare: sed adueniente lege eius euangelica, & sacramentis eius per passioné Christi fuerũt siccata flumina gratia Dei, quibus illa sinagoga irrigabatur, & expectabat fructum. Vnde Christus posuit, idest conuertit flumina sinagogę in desertum aridum, & infructuosum, & conuertit exitum aquarum eius in sitim, & conuertit terram fructiferam, scilicet sinagogã, quę ante erat fructifera in salsuginem. i. in sterilitatem, & amaritudinem; & hoc factũ est à malitia, & inuidia, & cęcitate Scribarũ, & sacerdotũ, & pharisæorũ habitantium in ea: quia occęcauit eos malitia eorum, ne intelligerent sacramenta Dei, & ne Xp̃m reciperẽt. ideo translatum est ab eis regnum, & lex, & sacerdotium ad gentiles qui Christum receperunt. ideo subdit. Posuit desertum in stagna aquarum. i. populum gentilem: qui ante erat desertus, & aridus non habens legẽ, nec ꝓphetas: & terrã sine aqua posuit in fontes, & exitus aquarũ: quia de popu E lo gentili conuersi sunt multi, qui postea fuerũt doctores: sicut Amb. et Aug. & Eusebius, à quibus exierunt fontes aquarum diuinę sapientiæ. Et in toto populo gentili ad Christũ conuersio exierunt fontes aquarum diuinorũ sacramentorum. & illic. s. in illo deserto facto irriguo collocauit Christus gentiles esurientes, qui erant sine lege, & illi gentiles constituerunt ciuitatem habitationis: quia pro maiori parte ecclesia congregata est de gentilibus. & nõ solum illi ædificarunt ecclesiã spiritualem, sed etiã multas ecclesias materiales ædificarunt per ciuitates, & oppida, & villas: & reges, & principes soluebant sumptus: vt patet de Constantino. & seminauerũt agros fertiles in ecclesia, & plantauerũt vineas: q̃a Aug. & Eusebius, & cęteri doctores de illo F populo conuersi, quot libros ediderunt ad elucidandã legẽ diuinam: tot agros, & vineas plantauerunt in ecclesia, & fecerunt fructũ natiuitatis, idest fructus naturales, & veros, & non fictos nec falsos: sicut est doctrina Iudeorum, & hæreticorum, & sic Deus benedixit eis, scilicet gentilibus ad fidem conuersis, & multiplicati sũt nimis: quia per omnes fines terræ diffusa est fides Christi in gẽtibus. Et tamen iumenta eorum non minorauit. s. bona temporalia, quæ sũt iumenta ad vitam hominis sustendandam: imo mãserant in dominio suo reges, & imperatores, & possederunt bona temporalia: p oppositum Iudęis: imo perdiderũt regnũ, & sacerdotiũ, & fuerũt

trucidati

A trucidati, & exules, & dispersi, & captiui per Titum, & Romanos.

Et pauci facti sunt: & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore.

Effusa est contentio super principes: & errare fecit eos in inuio & non in via.

Et adiuuit pauperem de inopia: & posuit sicut oues familias.

Videbunt recti, & letabuntur: & omnis iniquitas oppilabit os suum.

Quis sapiens & custodiet hæc: & intelliget misericordias domini?

Hic ponit vltimum beneficium: & pressuram à qua liberauit dominus ecclesiam post conuersioné gentiliũ. s. à persecutione, & tribulatione hæreticorũ. Vnde notandũ, ꝙ postquàm ecclesia iã fuit in quiete, & pace, & prosperitate, liberata à vexatione tyrannorũ diabolus machinatus est eam infestare alia via. s. B contentione hæreticorum. Vnde surrexerunt hęretici in ecclesia contendentes de lege Xp̃i inter se: non ex zelo legis: sed ambitione honoris, & seminauerunt diuersas hęreses, & cõfinxerũt sectas enormes, & execrabiles. Nam Sabellius dicebat, ꝙ pater, & filius, & spiritus sanctus erant indifferenter nomina sinonyma: quia idem erant pater, & filius, & spiritus sanctus: sed secundũ distinctos respectus sortiebantur diuersa noĩa, & sic confundebat personas: imo dicebat, ꝙ Deus dictus est pater ante incarnationẽ: sed per incarnationẽ idẽ Deus dictus est filius &c. Postea tp̃e Constãtini surrexit Arrius presbyter Alexandrinus vir callidus, & versutus, & dixit, ꝙ sicut in diuinis erant tres personæ: ita tres substantię. & ꝙ filius non erat Deus: sed perfectissima crea C turarũ ab æterno à patre creata similis patri in largitate gratię: sed non æqualis in substantia. & sic turbauit totam ecclesiã orientalẽ cũ sua execrabili secta, quę maximos, & innumeros habuit fautores. Nam quidã discipulus ipsius Arrii sub veste uulpina decepit Constantiã filiã Constantini: & suo veneno sauciauit: quæ etiam fratrem suum Constantinum imperatoré ad præfatam sectam deduxit: & tũc Constantinus incepit catolicos persequi per omnes partes mundi. Vnde Atanasius episcopus Alexãdrinus compulsus est fugere ab ecclesia sua vsque ad Gallias. Et iterum apud Ariminum contra catolicos concilio congregato Hilarius, & Martinus, & cæteri catolici in exilium relegantur: & sic facies ecclesiæ incepit hætetica prauitate deturpari: intantum ꝙ Romæ Liberius: & Hierosolymis Cyrillus, & Alexandrię Georgius raptim, & ꝑaciter ecclesias regebant oẽs hæretica fictione maculati. & intantùm persecuti sunt catolicos: vt hæc persecutio omnes præteritas persecutiones tyrannorum superare videretur, & omnes fauores principum erant eodẽ veneno sauciati. Nam reges Gotorũ, & Vãdalorum ceperunt illam sectam, & sic simul Teodoricus in Italia, & reges Gotorũ in Gallia, & Hispania, & Vandali in Aphrica oẽs persequebãtur ecclesiã catolicam. Vnde in Aphrica plures effecti sunt martyres, quàm tempore Diocletiani: intantùm, ꝙ catolici pauci in numero effecti sunt, & vexati, & relegati per mundum. Vnde ecclesia passa est hanc persecutionem vsq; ad tp̃a Mauritii imperatoris & Gregorii papæ. Nam Theodoricus in Italia extinctus est simul cum secta Arriana. & E Bellisarius magister militię Iustiniani oẽs Vãdalos in Aphrica simul cũ sua secta deleuit: & in Hispania suadentibus Isidoro, & Læandro Ricardus rex Gotorum cum suis catolicus effectus est. Et sic iniqua secta Arriana oppilauit os suum, & pręualuit fides catolica. Præuidens ergo propheta hanc persecutianẽ, de qua ecclesia erat per Christum liberanda dixit, Et catolici supple. qui intantùm fuerant prosperati, & multiplicati fauore magni Cõstantini: postea ob persecutionem Arrianæ prauitatis minorati, & pauci facti sũt: q̃a fuerũt vexati, & afflicti tribulatione, & ꝑsecutione & dolore. i. tormento malorũ hęreticorũ. s. Arrianorum, & Manichæorum, & Donatistarum, & Pelagianorum. Nam effusa, & orta fuit contentio inter principes, & hęresiarcas eorum sustentantes diuersas, & contrarias o- F piniones: vt dictum est. & quia hoc non fecerunt ex zelo ecclesiæ: sed ambitione honoris, & gloriæ: ideo Deus fecit. i. permisit eos errare in inuio, & non in via: quia nõ processerunt per viam veritatis, nec intellexerũt veritatem sacræ scripturæ: imo errauerunt per inuium, & extra viam veritatis domino permittente. Nam Sabellius posuit confusionem in personis: & Arius distinxit substãtias: imo in eadem secta Arriana surrexit triplex opinio contraria inter sectatores Arri, & Macedonium, & Eunomium: & sic omnes licèt cõtrarii ambulabant per inuium. Item surrexit Pelagius, & dixit, quòd omnes poterant operari meritorie absque gratia per solum liberũ arbitriũ. & postea Nestori⁹ posuit duas

personas

A personas in Christo sicut sũt duæ naturę, et econtra. Eutichius dixit in Christo esse tantum vnam naturam, sicut erat vna persona. Veruntamen contra hos suscitauit Christus complures doctores, qui defenderũt ecclesiã scripturis, & disputationibus. Vnde Augustinus inter Manichæos 22. volumina scripsit, & contra Arrianos libros de Trinitate composuit, & contra Maximinum Episcopum luculentissimè eorum rationes refutauit. Demum contra oẽs hæreses scripsit, intantũ quòd hæretica prauitas, & iniquitas vndiq; conuicta, & confusa oppilauit os suum, & delera est ab ecclesia. Et tunc, catolici, & recti quicuerunt, & lętati sunt, & factum est vnũ ouile, & vnus pastor in ecclesia, & omnes oues per hæreticos deceptæ reuersæ sunt ad suum ouile. Ideo subdit. Et adiuuit, idest releuauit pauperem ecclesiam de inopia, &
B persecutione principũ, & regũ hæreticorũ, & posuit familias suas. i. catolicos obedientes sicut oues in ouili ecclesiæ congregauit, & reconciliauit reges, & principes, qui ante erãt lupi, & persecutores. Et subdit ꝓpheta, Tunc recti. i. catolici, qui per magna tempora retro iterant vexati, tunc facta conuersione, & reconciliatione lætabuntur reddentes gratias Deo, & omnis iniquitas, & hæretica prauitas cõfusa, & conuicta per Augustinũ, & cæteros doctores obmutescet & oppilabit & obstruet os suum, ne amplius loquatur. Et cõcludit ꝓpheta propter ea, quæ dicta sunt, & dicit. Quis homo sapiens custodiet, & considerabit hæc, quæ dicta sunt, & intelliget. i. intelligere, & comprehendere poterit misericordias domini? q. d. nullus poterit compre-
C hendere altitudinem, & profunditatem misericordiæ Dei: eum eius miserationes sint super omnia opera eius, nec valebit agere, aut referre gratias pro tantis, & tot beneficiis receptis. Vel forsan sententia huius vltimi versiculi potest referri ad profunditatem ꝓphetiæ, & intelligẽtię huius psalmi. Nam Dauid memorauit in hoc psalmo sex præssuras, à quibus multi sunt liberati ex Dei misericordia cum clamarent ad dominũ. Vnde Iudæi per literam primam intelligũt qualiter Deus liberauit filios Israel per desertũ in quadraginta annis, & introducit eos in terram promissionis. Per secundam intelligunt qualiter Deus liberauit Ioseph, & Manassem, & multos alios tpe Iudicum de carceribus. Per tertiam qualiter Deus sanauit filios Israel morsos à serpentibus. Numeri. 21. per quartã qualiter Deus liberauit Ionam, & alios de naufragio. Per quintam qualiter Deus per Eliseum fecit fructiferã terrã sterilem ponendo sal in aquis. Per sextam qualiter Deus liberauit multas ciuitates à seditionibus ciuium, & persecutionibus tyrannorum. Veruntamẽ licet ista fuerunt literaliter impleta, & facta, tñ quia Dauid istũ psalmum fecit in ꝓphetiam, & nõ ad historiam, ideo nõ est sistendũ in litera. Nam cum maiori extorsione deducitur ista litera ad illas historias, quã ad veram ꝓphetiã, vt patet manifestè. nã vltima particula vbi didicit, Pauci facti, nõ bene põt applicari ad historiam, & seditionem antiquarum ciuitatũ, cũ manifestè loquatur de hæreticis cũ dicit. Omnis iniquitas oppilabit os suum lætantibus catolicis, & rectis &c. Et iõ cõtra Iudæos hũc psalmũ ad solã literã intelligentes ait ꝓpheta, quis sapiens intelliget, & custodiet hęc supradicta, i. considerabit, & ad tẽpus ecclesiæ applicabit, & intelliget misericordias dñi factas, & impletas per Xp̃m in ecclesia. i. omnia ista referret ad aduentũ Xp̃i, & intelliget esse dicta de Xp̃o? q. d. nullus intelliget, nisi soli catolici, & fideles Christiani. Nã tã Iudęi q̃ hæretici, & infideles errãt i inuio, & nõ in via. Ex supradictis patet, ꝙ vehementer peccant catolici, qui iudaizantes cum Iudęis nolũt intelligere supradictos tres psalmos, nisi ad historiam, & literã vet. test. cũ sit probatũ in prologo, & per oĩa supradicta ꝙ oĩa gesta vete. test. non erãt grã sui, sed figura Xp̃i futuri. Et dictũ est qualiter oẽs maiores ve. test. ad minus crediderunt tribus articulis de Christo futuro, crediderunt enim incarnã- dum Christũ, & passurũ, & resurrecturũ, in cuius fide saluabuntur, & sciebant per nullũ posse saluari, nisi per Christũ futurũ. Ergo illum inuocabãt ad saluãdũ. Ex quibus patet, ꝙ omnia hæc preuidens Dauid oẽs exortatur ad cõfitendũ Xp̃m, & laudandũ eũ de mirabilibus quæ tũc facturus erat, & postea fecit in nostra redẽptione. Et sic postq̃ nox pręcessit, & iam ambulamus in die, nõ debemus quęrere vmbrã literæ, sed veritatẽ latentem in litera, ad quãm propheticè locutus est Dauid.

D

E

F

PSALMVS. CVII.

PAratũ cor meum Deus paratum cor meũ cantabo & psallam in gloria mea.

Exurge psalteriũ et citara: exurgã diluculo.

Titulus, Cãticũ psal. Dauid. cõ ꝙ psalmus iste cantabatur voce, & istrumento, vt dicetur

A tur infra. Vnde est aduertẽdũ, ꝙ iste psalmus est compositus ex duobus. Nam quinque primi versus sunt excerpti a psal. 56. & octo versus vltimi sunt excerpti à psal. 59. s. ab illa particula: Vt liberentur dilecti &c. Et sic ex 13. versibus compositus est iste psalmus, & causa fuit. Nã Dauid fecit psalmos de omnibus victorijs suis, & liberationibus à periculis, inquantũ in eis in spiritu præuidebat aliud misterium futurũ de Xp̃o, & ecclesia, vt dictum est. sed postea illos psal. applicabat: vt cantarentur in aliquibus festiuitatibus ꝭm ꝓphetiã. & sic in hoc loco de psalmis iam factis accepit duas particulas, & confecit hunc psal. appropriatũ ad cantandũ in tabernaculo, & tẽplo dñi: sicut nos ex duobus facimus vnũ, & cãtamus in laudibus: puta Deus Deus meus
B & Deus misereatur nostri. Item ex tribus vnum: vt Laudate dominum de cælis: & Cantate. & Laudate dominum in sanctis eius. Iste ergo psal. sicut componitur ex illis duobus: ita conuenit in sententia cũ illis, sed differt. Nam psal. 56. incipit à persecutione, & clamore, & finit in gratiarum actiones pro liberatione, & 59 incipit à persecutione, & finit in victoriã, vt ibidem dictũ fuit. sed iste psal. totus est lætus. Nã in prima parte continet gratiarũ actiones psalmi 56. In secunda cõtinet victoriã psal. 59. & sic iste psal. iam per particulas ibi est expositus, sed ne videatur manere hic sine forma expositionis: oportet ꝙ specialiter, & breuiter hic exponatur. Ad cuius intelligentiam est notandum, quia dicit Ra. Hacados, ꝙ hanc præeminentiã habet Dauid super omnes ꝓphetas. Nam cum ceteros prophetas excitaret à somno ipsa claritas diei:
C tñ ipse Dauid excitabatͬ ante aurorã, & diẽ, eò ꝙ spiritus sanctus excitabat ipsum Dauid ante diluculum ꝓphetandum. Vnde dicit, ꝙ ventus Aquilonaris intrabat per fenestrã camerę Dauid, in qua dormiebat, & mouebat cordas citaræ, & psalterij quod pendebat in capite lecti. & sic Dauid excitatus incipiebat pulsare citaram, & tunc spiritus sanctus implebat mentem Dauid. & sic ꝓphetabat, & cõdebat psalmos, & sic spiritus sanctus incipiebat in eo, & perficiebat ꝓphetiam. Nam ita dulciter sonabat, ꝙ Deus descẽdebat de cœlo ad audiendum eum: & sic augebat in eo ꝓphetiam, & dabat ei spiritum ꝓpheticum. Et ideo Dauid cum contemplaretur aliquod mysterium, & aliquam partem scripturæ sacræ ex parte noctis quam non intelligebat, inuocabat spiritum sanctum: vt excitaret eũ D ante aurorã, & illuminaret eũ: vt posset intelligere sacram scripturam, & diuina mysteria in ea contenta: vt ex eis posset condere psalmos. Et ideo semper quando ex parte noctis se reponebat in lecto, dicebat principiũ huius psal. s. Exurge gloria mea, exurge psalteriũ, & citara, & exurgam diluculo. q. d. Veni sancte spiritus, & excita citaram, & psalteriũ meum, & pulsa, & illumina mentẽ meã, & exurgam diluculo ad lau dãdũ te, & ad ꝓphetandũ, & condendum psalmos: quia cor meum paratum est ad cantandũ, & psallendum si tu excitaueris me, & ista est sententia huius Rabi. quę licet sit vera, & tribuat maximam dignitatem ꝓphetiæ ipsius Dauid præ cæteris ꝓphetis, tamen õn aperit, neque explicat totum misterium, & sacramentum cõ E tentum in hoc psal. Ad cuius maiorem intelligentiam est prænotandũ ꝭm apostolum ad Rom. 5. & 6. & ad Corinth. 15. ꝙ licèt passio Christi fuerit causa nostræ salutis, & redẽptionis: tamen eius resurrectio fuit causa nostrę victorię, & vitę, & nostrę fidei firmitatis, quia si Christus non resurrexisset, inanis fuisset tota fides nostra. Et ideo nunquã fuit firma nostra redemptio, & perfectus noster triũphus. vsquequo Christus resurrexit. Nã tunc firmauit omnia, quæ dixerat, & liberauit sanctos patres de inferno, & ligauit diabolum, & adeptus est resurrectionem pro nobis futuram, & secum suscitauit legem euangelicã, quę erat in vet. test. sepulta. etiã cum surrexit Christus secum surrexit tota lex euangelica. Et per consequens tunc surrexit, & fuit firma fides nostra. Et hęc est vna causa quare ita frequenter ꝓphetæ desiderabant Christi F resurrectionem. Secundò est notandum secundum Hiero. in epistola de mansionibus, ꝙ causa quare Abraam, Isaac, & Iacob, & omnes patriarchę, & ꝓphetę vehemẽter desiderarunt sepeliri in terra promissionis fuit ista: quia nouerunt in spiritu, ꝙ Christus redemptor in lege promissus debebat in Hierusalẽ sepeliri, & exinde resurgere, & omnes cũ eo resuscitare. Et hæc est secunda causa quare tantũ desiderabãt Christi resurrectionẽ. Tertiò est notãdũ sicut dictum est superius, ꝙ arma quibus apostoli subiecerunt totũ mundũ iugo Chri fuit lex euãgelica, quę quidẽ lex euangelica simul suscitata est cum Christo: vt dictũ est. Et ideo hæc est tertia causa quare patriarchæ, & ꝓphetæ tãtùm desiderabãt

& petebant

A & petebant Christi resurrectionem. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc ps. quem canticum ps. intitulauit, eò quod dedit ipsum cantoribus cantandum, vt cantaretur in tabernaculo, & templo domini simul cum voce humana, & instrumentis musicis. s. cũ psalterio, & citara propter misterium resurrectionis in eo cõtentum. Nã sicut fingũt poetæ, quod Orpheus dulciter psonãdo citara reuocauit Euridicẽ suã, & liberauit ab inferno: ita Dauid. & oẽs patriarchæ, & prophetæ, & sacerdotes, & leuitæ ve. te. cantãdo istum ps. cũ psalterio, & citara vocabãt Christum, vt surgeret à mortuis, & liberaret totũ genus humanũ à morte peccati, & per citarã, & psalteriũ euangelicum suscitaret populum gentilẽ de tenebris ignorantiæ, & seruitute idolorum. Duo ergo facit in hoc ps. Nam primò excitat Christum, vt surgat à mortuis, & suscitet omnes alios. Secundò petit victoriam cõtra diabolum, & populum gentilem. ibi. Saluũ fac dextera tua. Quantùm ad primum est aduertendum, sicut dictum est, quod illud psalterium materiale cum quo cantabat Dauid ps. vno modo significabat, & figurabat ipsãmet personam Christi, in qua fuerunt completa illa decem misteria. s. incarnatio, natiuitas, baptismus, prędicatio, miraculorum operatio mors, siue passio, resurrectio, spiritus sancti missio, in cœlos ascensio, & nominis Iesu per vniuersum orbem manifestatio. Itẽ sunt decem cordę psalterij personę Christi: quod psalterium, & quas cordas in semetipso pulsauit. Secundò modo illud psalterium Dauid significabat legem euangelicam: quæ nihil aliud cõtinet nisi istas. 10. cordas. Et hoc psalterium legis euangelicæ personarunt apostoli per vniuersum orbem, & personando hoc C psalterium eiecerunt principem huius mundi foras, & deleuerunt idololatriã de mũdo, & subiecerunt omnes reges, & populos gentiũ iugo Christi. Quod quidẽ psalteriũ simul surrexit cũ Christo, vt dictũ est. De vtroque ergo psalterio. s. tã de persona Christi quã de lege euãgelica dicit propheta Dauid in persona totius corporis mystici. Exurge psalteriũ & citara. Dauid ergo positus in contemplatione desiderans Christi resurrectionẽ cum quo putat ipse resuscitari simul cum alijs sãctis patribus, dicit. Paratum cor meum Deus paratum cor meũ. q. d. non solummodo volũtas intellectiua, & tota pars rõnalis: sed ẽt appetitus sensitiuus cũ oĩbus sensibus, & tota aĩa mea, & caro mea est præparata, & prõpta D ad cãtandũ, & psallendũ in gloria mea, qui est Christus. Sed quia nõ potero cãtare, nisi tu prius Christe resurgas iõ exurge tu Xpe, qui es psalteriũ meũ, & citara mea, & exurgã diluculo. i. summo mane in die resurrectionis. Nã si tu nõ surrexeris, nemo poterit resurgere. qa tu es primitiæ dormiẽtiũ, & resurgentiũ. Ideo cum tu resurrexeris summo diluculo, omnes resurgemus tecum. Et nota secundũ cõem opinionẽ: quod Dauid, & multi patriarchæ, & prophetæ resurrexerũt cum Christo, de quibus ait Euangelista. Multa corpora sanctorum surrexerunt cum eo &c. & nos oẽs surreximus cũ eo, sicut dicit Apost. quia pro nobis adeptus est resurrectionẽ gloriosã, quã possidebimus in nouissimo die. Et ideo cũ fiducia ait Dauid in persona oĩm nostrũ. Exurge psalterium, & citara, & ego cũ toto E cœtu fideliũ exurgã diluculo tecũ supple. Et per citarã intelligit legẽ euangelicã, quæ surrexit simul cũ Christo. Nã citara, est instrumentum triangulare. Ita pariter lex euãgelica dicitur triãgularis, inquantũ clauditur fide, spe, & caritate: vel inquantũ significat trinitatẽ personarũ diuinarũ, vel inquantũ lex euangelica significata per citaram cõtinet obseruantiã 10. præceptorũ, & fidem articulorũ, & gratiã septẽ sacramentorũ. Itẽ citara ẽt significat ipsũ Christum, in quo sũt tria. s. diuinitas, & anima rationalis, & corpus. Et sic patet, quod tã psalterium quàm citara significabãt tam Christum, quàm legem euangelicã & sic Dauid in hoc ps. cum psalterio, & citara psallendo excitat Christum, vt resurgat à mortuis cum lege euangelica postquàm lex vetus fuit mortua, & sepulta cum eo, vt fre- F quenter dictum est. Ordinatus ergo sic ista litera. Exurge psalterium. i. Christe qui es psalterium meum, & exurge tu citara scilicet lex euangelica, & ego exurgam diluculo tecum: quia cor meum simul cum carne mea est pręparatum, & promptum ad laudandum, & cãtandum, & psallendum in gloria mea qui est Christus. Et nota, quod cõmuniter doctores ponunt differentiam inter cantare, & psallere. Nam cantare pertinet ad vitam contemplatiuam, & psallere ad actiuam. q. d. non solum modo cantabo, & prædicabo legem euangelicã, sed ẽt psallã. i. operabor scdm eã. Itẽ non solum cantabo psalterium. 10. articulorũ humanitatis Christi, sed etiam psalterium. 10. pceptorũ, Itẽ psallã citarã euãgelicã, quę cõtinet

A tinet mysterium trinitatis, siue fidem articulorum, & obseruantiam præceptorum, & gratiam sacramentorum.

Confitebor tibi in populis domine: & psallam tibi in nationibus.

Quia magna est super cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.

Exaltare super cælos Deus: & super omnē terram gloria tua: vt liberentur dilecti tui.

Hic promittit iste homo mysticus agere gratias, & prædicare legem euangelicam post resurrectionem Christi: sicut fuit impletum in apostolis. Vnde dicit, O Christe postquàm tu resurrexeris à mortuis, & suscitaueris me à peccato, & à tenebris ignorantiæ, & suscitaueris legem euangelicam: tunc ego cōfitebor tibi: primo in populis Iudæorum legem tuā prædicando secundo psallam, & personabo, B & promulgabo eandem legem tibi in nationibus, idest in populo gentili: & prædicabo qualiter misericordia tua est magna super cœlos, idest super omnes angelos: quia etiam redemptio tua vsque ad cœlos se extendit: vt dictum est psal. 102. & veritas tua etiā est facta magna super nubes, idest super apostolos. Nam lex euāgelica, quę dicitur veritas tua, fuit facta magna super apostolos: qui tāquam nubes pluerunt verba euangelica super omnem terram. Et etiam veritas tua ascendit vsque ad nubes: quia omnia dicta de te per patriarcas, & prophetas, scilicet de resurrectione & ascensione fuerunt verificata, & manifestata, non solum in terra, sed etiam in nubibus cœli, quando nubes suscepit te ab oculis apostolorum in die ascēsionis: vt patet Actuū. 1. & ideo subdit. O Christe Deus exaltare su- C per cœlos, idest ascēdere post resurrectionē, & sede ad dexterā patris, & exaltetur gloria tua super omnem terram, idest manifestetur nomen tuum, & exaltetur super omnes reges, & principes, & populos terrę, & manifestetur lex tua euāgelica: vt liberentur dilecti tui de populo gentili, quos ab ęterno dilexisti, & prædestinasti. nam aliter non possunt liberari, nisi tu resurgas, & ascendas in cœlū, & lex tua prædicetur per totum orbem. & cōuertātur ad fidem catolicam. Item ly exaltetur super omnem terram gloria tua, potest referri ad exaltationem in cruce. Nam non fuissent liberati dilecti Christi, nisi ipse prius fuisset exaltatus in cruce: sicut ipse ait Ioan. 3. Dum exaltatus fuero a terra omnia traham ad me ipsum &c. Quatuor ergo petit hic David ad hoc, vt omnes liberarentur. Primò vt D Christus exaltaretur in cruce. Secundò vt resurgeret à mortuis. Tertiò vt ascenderet in cœlum ad parandum nobis māsiones. Quartò vt veritas sua euāgelica supra omnem terram diffunderetur: vt omnes ad fidem conuerterentur quasi dicat. O Christe exaltare in crucem pro nobis moriendo, & exurge à mortuis, & ascende in cęlum: & mitte imbrē euangelicum per vniuersum mundum: vt liberentur dilecti tui: quia aliter non possent liberari.

Saluū fac dextera tua, & exaudi me: Deus locutus est in sancto suo.

Exultabo & diuidam Sicimam: & conuallem tabernaculorum dimetiar.

Meus est Galaad & meus est Manasses: & Effraim susceptio capitis mei,

Iuda rex meus; Moab lebes spei meæ:

In Idumeam extendam calciamentum meū: E *mihi alienigenæ amici facti sunt.*

Postquam superius petijt nostram redemptionem, & liberationem per passionem, & resurrectionem, & ascensionem Christi: hic petit ampliationem, & dilatationem ecclesię & victoriam contra diabolum, & infideles, a quibus passa est magnas persecutiones post ascensionem Christi, vsque ad magnum Cōstantinum, vbi duo facit. Nam primò adducit figuram, & visionem. secundò petit victoriā ibi, Quis deducet me. Quantùm ad primum est aduertendum, quod non solummodo Abrahę, & Iacob, & Moysi fuit reuelata, & promissa dilatatio, & multiplicatio ecclesiæ Christi per totum orbem: sed etiam ipsi Dauid fuit reuelata speciali reuelatione de tabernaculo: & eādem dilatationē præuidit in spiritu per dilatationem sui regni: Nam sicut ipse subie- F cit sibi omnes 12 tribus Israel post mortem Saul, & postea fecit sibi tributarios oēs Idumæos, & Moabitas, & Amonitas, & Philisteos, ita pręnouit in spiritu, quod Christus debebat producere, & dilatare regnum suum super omnes reges terræ: & super omnes populos gentilium vsque ad terminos mundi. Et sic ecclesia debebat sibi omnes infideles subiugare per conuersionem magni Constantini, & à persecutionibus tirannorum liberari. dicit ergo. O domine Iesu Christe postquàm liberasti me per mortem, passionem, & resurrectionem, & ascensionem; salua me nūc dextera tuę potentię de persecutionibus tyrannorum, & exaudi me sicut Deus pater tuus

locutus

A locutus est, & promisit in sancto suo Abraham, & Iacob, & Moysi, & etiam locutus est mihi in sancto suo.i.de sanctuario, & de tẽplo sancto suo mihi reuelauit, & promisit ꝑ dilatationem regni mei, Nam ego iam exultabo, & diuidã Siccimam.i. ciuitatem Sichẽ cep i, & spolia diuisi, & dimetiar conuallem tabernaculorum: quia diuisi, & mensuraui possessiones eius meis armigeris, & iam est meus Galaad, & Manasses, qui est vltra Iordanem, & omnia infrascripta quæsiui &c. sicut exposita sunt Psal. 59. q.d. Dauid, sicut ego subieci oĩa ista mihi, fac tu Christe subijcias ecclesiæ omnia regna terræ &c.

Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsque in Idumeam?

Nonnè tu Deus qui repulisti nos? & non exibis Deus in virtutibus nostris?

B *Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana salus hominis.*

In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

Hic propheta in persona totius ecclesiæ petit liberari a persecutoribus tyrannorum, & dilatari, & subijci sibi oĩa regna terræ in virtute nõis Christi, & prædicationis legis euangelicæ. Vnde dicit. Quis deducet me in ciuitatem munitam.i.ad subiugandum omnes ciuitates munitas mundi, & quis deducet me vsque in Idumæam.i. ad subiugandum omnia regna populi gentilis? q.d.nonne tu solus Deus? Patet expositio Psal.59.

PSALMVS CVIII.

DEus laudem meã ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertũ est.

C *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa: & sermonibus odij circundederunt me.*

Pro eo vt me diligerent detrahebant mihi: ego autem orabam.

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis: & odium pro dilectione mea.

Titulus. Ad victoriam siue in finẽ Ps. Dauid. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit istum Ps. dirigens nos in Christum, qui est finis legis. Ad cuius intellectum est notandũ, ꝙ cõiter Hebræi moderni exponunt istum Ps. de destructione domus Saul ꝓ peccatum ingratitudinis commissum contra Dauid: quæ quidẽ expositio licet posit literaliter applicari ad illam historiam: tñ talis expositio esset inanis, & vacua inferens iniuriã ipsi prophetę Dauid, qui nõ minus fuit propheta in hoc Ps. quàm in reliquis. Itẽ talis expositio pôt esse falsa, quia Dauid nũquã maledixit Sauli, imò fleuit mortẽ eius. Et iõ magis est credendũ autoritati beati Petri, q allegat scripturã huius Ps. Act.1 esse dictã de præuaricatione apostolatus Iudæ, & per cõsequens de reprobatione synagogæ populi Iudæorũ, & substitutione Matthiæ apostoli, & electione populi gẽtilis. Ad cuius intelligentiã est notandũ, ꝙ Propheta ꝓ ingratitudinẽ, & malitiã ipsius Saulis, & eius sequaciũ perpetratã contra se prænouit in spiritu ingratitudinẽ Iudæ proditoris, & populi Iudæorũ contra Christũ. Nã sicut multotiens dictũ est, ipse Saul reddidit ipsi Dauid malũ pro bono. Nã ipse Dauid liberauerat totũ Israel de manu Goliæ, & abstulit opprobrium eius, vt patet 1.Reg.16. Ipse aũt Saul concepta iniquitate & inuidia persecutus est Dauid per septẽ annos, & semper machinatus est mortẽ eius, E ex quo pctõ, & ingratitudine Deus permisit ꝙ Saul, & Doech eius cõsiliarius perierũt in montibus Gelboe, & exinde perijt tota domus eius, & trãslatũ est regnũ ad Dauid propter humilitatẽ eius. In quo mysterio præuidit Dauid in spiritu qualiter Iudas, & totus populus Iudæorũ debebãt esse ingrati Christo, & machinari mortẽ eius, & qũo Iudas debebat tradere ipsum Iudæis, & Iudæi debebant tradere ipsum flagellandũ, & crucifigẽdum Pilato: præiudicet ẽt in spiritu qualiter Iudas proditor se debebat suspẽdere post resurrectionẽ Christi, & perdere apostolatũ, & alterũ.s. beatũ Matthiã eligi, & substitui loco eius: Per eandẽ rõnem prænouit in spiritu qualiter synagoga, & populus Iudæorũ erat reprobandus, & debebat perdere sacrificiũ, & tẽplũ, & sacerdotiũ, & qũo populus F gẽtilis debebat succedere, & substitui, & accipere sacerdotiũ, & verã legẽ euãgelicã, synagoga manẽte cęca, & reprobata, & qualiter ille populus Iudæorũ debebat manere in captiuitate perpetua, & incurrere 23. maledictiones in hoc Psal. memoratas. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc Psal. in persona Christi, in quo quatuor facit. Nã primò Christus exponit querelã suam explicando ingratitudinem ipsius Iudæ proditoris, & toties populi Iudæorum: secundò petit vltionem de eis, prædicendo 24 maledictiones, quas ille populus hodie patitur: tertiò petit liberari a patre, quartò promittit se gratias acturum. Secundum ibi, Cõstitue super eum. Tertium. Et tu domine fac.

A Quartum. Confitebor domino. Quantū ad primum est aduertēdū, ꝙ sicut Christus est caput, & principium oīum Christianorum, & totius ecclesiæ inquantū homo, a quo oēs noiantur Christiani: ita Iudas proditor est caput, & principium oīum Iudæorū obstinatorū, qui fuerūt, & sunt post passionē Christi: & iō Iudęi moderni iam non dñr Iudęi a Iuda filio Iacob: sed a Iuda proditore, cuius obstinationem, & vestigia sequuntur: vnde sicut oēs perfectiones, & virtutes primò sunt formaliter in Christo tanq̄ in capite, & exinde deriuantur ad oīa mēbra eius: ita pariter prodimentū, & obstinatio, & oēs maledictiones primò fuerūt in Iuda, & exinde deriuatę sunt in totam synagogam, & oēs Iudæos. Nā ipse primò tradidit, & vendidit Christū Iudæis, & Iudæi tradiderūt ipsum Christū crucifigendū Pilato: & iō sicut Iuda seipsum B manens obstinatus, & sic abstulit sibi locum pœnitentiæ, & intulit sibi sñiam dānationis, ita pariter Iudæi suspenderunt seipsos, & intulerunt sibi sñiam damnationis, & obstinationis, qñ dixerunt. Sanguis eius super nos, & super filios nostros, &c. & non habemus regem nisi Cęsarem. Et sic ergo Iudas facit vnum corpus simul cum synagoga. Et ideo Propheta in hoc Psal. 1. conqueritur de populo Iudæorum obstinatorum ipsum Iudā imitantiū, & sequentium: & ita est dicendū de maledictionibus: nā primò verificātur de ipso Iuda proditore, & ex cōsequēti de tota synagoga, & populo Iudæorū obstinato, & occęcato. Et iō licet beatus Petrus allegauerit scripturā huius Psal. pro Iuda proditore cū dixit. Scriptū est in libro Psalmorum Fiat C cōmoratio eorū deserta: & epatum eius accipiat alter: tñ intelligendū est ex consequenti de synagoga, a qua est translatum sacerdotium in populum gentilē, ipsa manente cęca, & obstinata, & reprobata, & priuata hostia, & sacrificio. Et ēt est aduertēdum, quòd quadrupliciter Deum laudamus. Primò narrando veritatē, cū ipse Deus sit veritas. Secūdò memorando iudicia Dei. Tertiò narrando eius misericordiam. Quartò agendo gratias de beneficiis receptis. Sed quia ista quatuor memorantur in hoc Psal. nā primò narratur veritas passionis Christi. Secundò sñia & iudiciū datum cōtra Iudæos iniquos crucifixores Christi. Tertiò absolutio, & liberatio iusti, & innocentis a morte. Quartò promittuntur gratiarū actiones, ergo rectè propheta hūc Ps. uocat laudē. Dicit ergo Dauid D in persona Christi ad patrē: imo dicit Christus per os Dauid. O Deus pr̄ ne tacueris. i. ne contemnas acceptare laudē, & petitionē meam. i. ne desistas fulminare sñiam contra Iudæos in hoc Psal prenunciatam, eo, ꝙ est iusta: quia os Iudæ peccatoris, & os populi Iudæorū dolosi super me, & cōtra me apertum est: quod probatur, nā tā Iudas, q̄ populus Iudæorū locuti sunt aduersū me lingua dolosa, & fraudulenta. Nā Iudas dixit. Nunquid ego sum dñe? & populus Iudæorū dixit. Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces &c. & tñ oēs isti circūdederūt me sermonibus odij, & malitiæ. Nā Iudas dixit. Quēcunq; osculatus fuero ipse est, tenete eū, & ducite cautè. & Iudæi dixerunt. Qui se regē facit, cōtradicit Cæsari &c. Et ēt expugnauerunt me gratis. quia non cōpulsi aliqua necessitate, nec causa præcedente, sed ex pura inuidia me morti tradiderūt: E imò reddiderunt mihi malum pro bono. Nā cum multa bona fecerim eis, pro quibus me debebant diligere: ipsi tamē detrahebant mihi uocando me blasphemum, & destructorem templi, & legis. Ego autem orabam pro eis, & ipsi posuerunt aduersum me mala pro bonis, quia ego resuscitaui filios ipsorum, & sanaui infirmos eorum, & ipsi occiderunt me, & sic reddiderunt mihi odium pro dilectione mea. Nam ego ostendi eis signa dilectionis, & ipsi rependerunt mihi signa, & effectum odij: quia loco dilectionis dixerunt. Crucifige crucifige eum. Hoc idem fecit Iudas proditor: nā ego remisi ipsi pctā eius, & acceptaui ipsum in apostolatum, & exaltaui ipsum: ipse autem in præmium tantorum be F neficiorum, & tantæ dilectionis morti tradidit me, & vendidit me triginta argenteis. Ex quibus patet nefanda, & detestabilis ingratitudo tam populi Iudęorum, quàm ipsius Iudæ proditoris. Hic in secūda parte Christus petit vltionem de suis persecutoribus, imò per modum petitionis eorum sñiam, & condemnationem, & punitionem firmiter prænunciet prophetando. Vnde est aduertendum, quod Deus dicit Moysi Deut. 17. Prophetam suscitabo de medio fratrum tuorū similē tibi, ponamq; verba mea in ore eius, & annunciabit vobis quæcunq, dixero illi, & qui verba, quæ dixerit non audierit, vltor existam. Vbi manifeste comminatur Deus vltionem Iudæis non recipientibus Messiā:

Sed

A Sed vlterius cap. 27. explicat sniam, & maledictiones venturas illi populo, qui Deum & Messiam erat negaturus: quæ quidem maledictiones reducūtur ad vigintiquatuor. In quo mysterio præuidit Dauid maledictiones, & punitiones populi Iudaici negaturi, & occisuri Christum Messiā, sed magis explicitè hoc vidit in spiritu per reprobationē regni Saulis, & mortem eius & destructionē totius domus eius, & translationem regni eius: vnde motus fuit ad faciendū hunc Ps. in persona Christi. In quo postquam in prima parte explicauit querelam suā, & ingratitudinem illius populi, in hac secunda parte petit vltionem de illo populo; & sub mō orationis pdicit vigintiquatuor maledictiones, quas incurrit ille populus, & patitur ad ad præsens in punitionem homicidij, & rebellionis, & ingratitudinis de tātis receptis

B beneficijs ab ipso Christo. Quæ quidē snia, & maledictiones prius cōprehenderunt ipm Iudam proditorē, & exinde totū populū Iudaicū, & fuerunt in eo impletæ qn̄ per Titū, & populū Romanorū totū téplū, & ciuitas fuit incensa, & ipsi trucidati, & captiui, & p totū orbē dispersi: in quibus maledictionib. & snia succedūt oēs Iudæi, qui manēt in eadem obstinatione. Ad cuius maiorē intellectū est aduertēdū, sicut dictū est Psal. 13. & 68. & 81. ꝙ duo peccata fuerunt gnālia, quæ interfecerūt totā naturā suorū autorū, & trāsierunt in oēs posteros cū onere suo, & dāno tanquā morbus hæreditarius. Primū fuit peccatū inobedientiæ, & rebellionis ipsius. Adā. Secundū fuit peccatū crucifixorū Christi. Vnde sicut Adā in peccando perdidit originalem iustitiā, & gratiā cum oibus præmijs

C suis, & incidit in cōtrarias miserias in pęnā peccati sui. quia perdidit futurā felicitatem promissam in cęlo: & fuit exul, & eiectus ab illa terrestri paradiso in hanc vallē lachrymarum inter bestias, & mundanas miserias, & cōdemnatus in futuro ad pęnam æternā: ita pariter populus Iudaicus in crucifigēdo, & negado Christū perdiderunt beneficium redemptionis manentes in eodē pctō & snia data in Adam, & vltra hoc fuerūt exules, & eiecti a sua ciuitate, & regno incurrentes vigintiquatuor maledictiones, quæ memorantur in hoc Ps. & sicut peccatū Adæ trāsiuit i oēs posteros cum onere suo: ita pariter pctm̄ crucifixorū Xpi trāsiuit in oēs posteros cum onere suo. s. cū istis vigintiquatuor maledi-

D ctionibus in hoc Ps. memoratis. Et sic populus Iudaicus manet obnoxius, & subiectus duplici peccato, & sentētiæ, & maledictioni.

Constitue super eum peccatorem: & diabolus stet a dextris eius.

Prima ergo maledictio sniæ est, ꝙ Iudæi semper sunt subiecti hoībus pctōribus, & rō est: nā postquā noluerūt esse subiecti Chro sancto, & iusto Messiæ in lege pmisso: imo dixerunt non habemus regē nisi Cæsarem: iō iuste sunt cōdemnati ad perpetuā seruitutē corporis, & aīæ. Nam quò ad aīam subijciuntur diabolo, & quò ad corpus principib. peccatoribus, qui eos vituperabiliter tractant. Nam primò fuerunt subiecti gētilibus: nunc verò sarracenis, & Christianis, & subijciuntur ēt Rabinis suis, qui sunt magis peccatores, & ficti. Et sic dicas, ꝙ Christiani principes, qui eos sustinent in terris, nō sunt pecca

E tores. Ad hoc rn̄detur, imò sunt magis peccatores quò ad hoc, quàm sarraceni, & gētiles. Nā vt exigāt tributa quotidie, & munera a Iudæis defendūt eos, & permittūt in terris Christianorū multa enormia fieri, quę sine magno peccato, & scelere principū Christianorū permitti non possunt: & sic Iudæi semper habent pro maiori parte peccatorem constitutū in dn̄m. Ita ēt in synagoga habēt peccatorem sacerdotē, & prælatum. Nā oēs rabini sunt deceptores, & mendaces: qui fouent, & sustinent eos in perfidia, & cęcitate: & ideo dicit hic Christus. O pater postquā iste populus noluit me recipere in dn̄m per te missum: ideo constitue super eum dn̄m peccatorem, & ista est prima maledictio eorum. Secunda est, ꝙ diabolus est semper dux eorum in oībus actibus eorum: vnde nota se

F cundū Aristo. lib. de moribus aīalium, ꝙ in omni aīali est dare vnum principium, a quo incipit, & procedit motus principaliter, & oēs vires: & sic datur pars dextera in quolibet aīali, in qua incidit motus, vt patet, iō dexterum cōiter sumitur pro principio. Et iō figuratiuè dr̄ de viro iusto, ꝙ hēt Christū a dextris, qa ab eo incipiūt oēs actus, & operationes: iō sunt bonæ, & meritorię, quia pcedunt a bono principio in bonum finem: quia iustus operatur s̄m fidem, & legem Christi. Per oppositum dr̄ de malo, & prauo, & infideli: quia hēt diabolum a dextris eius. Nam operatur s̄m vitiū, & infidelitatē & cęcitatem: iō non pōt nisi male operari, & ita Iudęi cū habeant diabolum ducē, iō non

A operantur nisi secundum auaritiam, & odiũ, & infidelitatem, & sic habent diabolum a dextris. Ideo ait Christus. Et diabolus stet a dextris eius tanquam dux, cuius nutu incipiant suas operationes, quæ est secunda maledictio. Hoc idem verificatur, & dictũ est de Iuda proditore, quia semper diabolus fuit a dextris eius, quando satanas ingressus est in eum, & misit in cor eius, vt traderet Christum, & cum suspendit seipsum.

Cum iudicatur exeat condemnatus: & oratio eius fiat in peccatum.

Tertia est, ꝙ non solum condemnati sunt a Christo ad seruitutem perpetuam, sed etiã a seipsis: quam condemnationem semper incurrunt. Vnde Christus cõdemnauit eos, cũ dixit. Fiunt nouissima hoĩs illius peiora prioribus. Item cũ dixit: Malos malè perdet &c. Item cum dixit. Relinquetur domus vestra

B deserta, & non relinquetur lapis super lapidem Et cum dixit eis. Væ, octies Matth. 22. Sed ẽt ipsi se iudicarunt ad perpetuam seruitutem corporis, & aĩæ, in qua sunt hodie, cũ dixerunt. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Iõ subditur. Cũ iudicatur exeat condemnatus. i. iudicium, & maledictio, & condemnatio, quam ipse populus intulit sibi, eueniat super eum: quæ est tertia maledictio, cum dicit, Cum iudicatur. Quarta est, quia oratio eorum semper vertitur eis in peccatũ, & hoc duobus modis. Primò, quia semper petunt messiam venturũ: sed hoc est peccatum petere cũ iam venerit. Item cum oĩa sacramenta vet. le. & cerimoniæ sint mortiferæ, vt dictum est: ergo semper vertitur eis in pctm̃. Itẽ secũdò quod peius est: nam quãdo

C orant, & Psal. recitant in festiuitatibus, & singulis ferijs semper maledicunt seipsos: nam in Psal. 21. & 24. & 68. & in hoc 108. continentur maledictiones prenunciatæ a Dauid contra crucifixores, & rebelles Christi: sed ipsi Iudæi sunt rebelles, & crucifixores: ergo oratio eorum vertitur eis in pctm̃, & maledictionẽ: ipsi ergo iudicant, & cõdemnãt, & maledicũt seipsos, iõ ait. Cũ iudicatur exeat condemnatus a seipso, & oratio eius fiat, & vertatur in peccatum contra seipsum: ideo subdit. Et oratio eius fiat in peccatum.

Fiant dies eius pauci: & episcopatum eius accipiat alter.

Quinta fuit, quia parum durauit dñium eorum, postquã occiderunt Christum. Nam post 40. annos fuerunt deleti, & trucidati p Romanos, & sic dies eorum fuerunt pauci: D quæ fuit quinta maledictio: iõ subdit. Fiant dies eius pauci. Sexta fuit, quia trãslatũ est sacerdotiũ ad Christianos, & iõ ait. Epatum eius accipiat alter. s. ecclesia Christi. Vnde notãdũ, ꝙ beatus Petrus Actuum primò adducit partem huius versiculi pro suspẽsione Iudæ, & subrogatione Matthiæ: vnde est aduertendũ, ꝙ sicut Saul, & translatio regni eius fuit figura destructionis regni Iudæorũ, & translationis eius ad gentiles & christianos: ita Iudas proditor quasi per oĩa fuit typus, & figura destructionis, & reprobationis synagogæ, & translationis legis, & sacerdotij ad ecclesiam Christi. Nam sicut Iudas, qui tot bona receperat a Christo, tradidit eum, & vendidit eum sub osculo pacis: ita Iudæi tradiderunt ipsum Pilato ad crucifigendũ. Et sicut Iudas se suspendit cognita veritate, & abstulit sibi locũ pœnitentiæ: ita pariter Iudæi auferunt sibi locum pęnitẽtiæ, & negãt cognitam veritatẽ, & cõdemnant seipsos. Et sicut Iudas cõtempsit salutem, & elegit auaritiam, & homicidium, & latrociniũ: ita Iudæi cõtempserunt Christum, qui est vera salus, & regnum cęlorum, & elegerunt Barabbam latronem; & Cæsarem in dñm, & hoc propter auaritiam, & ambitionem, ne perderent sacerdotium, & locum, & gẽtem. Et sicut Iudas fuit suspensus, & perdidit apostolatũ, & substitutus est Matthias in locũ eius: ita synagoga fuit destructa, & amisit sacerdotium, & legẽ, & populus Christianus successit, & accepit epatum, & sacerdotiũ eius. Et sic licet prædicti tres versiculi verè possint exponi de Iuda proditore, & doloso, qui osculo tradidit Christum, super quem Deus constituit diabolum, qui eum ad suspendium deduxit, qui seipsum condemnauit, & suspendit, & oratio eius facta est in peccatum, cum dixit. Peccaui tradens sanguinem iusti, quia pęnitentia fuit infructuosa, imò magis damnabilis, quia cognouit peccatum, & tamen non quęsiuit veniam a Christo, & apostolis, sed abstulit sibi locũ veniæ, & dies eius fuerunt pauci, quia tertia die se suspendit cũ audiuit Christum resurrexisse, & apostolatum eius accepit Matthias. Sed quia oĩa ista adhuc gerebant typum, & figuram destructionis synagogæ, & successionis ecclesiæ: ideo principaliter Psal. iste est exponẽdus de damnatione, & maledictione populi Iudaici, qui iam non dicuntur Iudæi a Iuda filio Iacob,

quod

A quod interpretatur confitens: sed dicuntur Iudæi à Iuda proditore, quem per omnia sequitur.

Fiant filij eius orphani: & vxor eius vidua.

Septima maledictio est: q filij synagogæ sunt orphani: qa nō amplius habent Deum in patrem, cum sint reprobati: imo non adorant Deum, quia ipsi negant Deum trinum, vnum, & incarnatū: sed nō est alius Deus, nisi ille, q est incarnatus, & vnus, nec est alius Deus: nisi ille, qui est incarnatus. s. filius: nā licèt pater sit alia persona, tamē nō est alius Deus: ergo nullum Deū adorant. Et sic sunt orphani: q est septima maledictio: ideo ait. Fiāt filij ei⁹ orphani. Octaua maledictio est, q ille populus siue illud sacerdotium nō habent vxorem, nam vxor eius manet vidua. s. synagoga, quæ ante erat sponsa Christi: vt patet in cāticis: sed iam est repudiata à Christo, vt patet Esa. 50. ideo manet vidua sine viro, & sponso: æuę est octaua maledictio, ideo ait. Fiāt filij eius orphani, & vxor ei⁹ vidua.

B

Nutantes trans ferātur filij eius, & mendicent: & eijciantur de habitationibus suis.

Nona maledictio est, quia sunt exules, & pulsi à sedibus suis. Deciam maledictio: qa vadunt per mundum incerti: quia frequēter pelluntur à ciuitatibus, & expoliantur bonis temporalibus, & occiduntur in ciuitatibus.

Vndecima maledictio quia vadunt mēdici: quando sunt expoliati. Sed istæ tres maledictiones melius intelliguntur spiritualiter: non ipsi eiecti sunt à lege, & sacerdotio, & priuati sacrificio, & sacramentis: & vadūt nutātes, & incerti, & ambigui, & dubij in lege, & scriptura: quia vident se positos in hac captiuitate. ideo iam perdiderunt æstimationē in sacra scriptura, nescientes defendere cęcitatem, & malitiam suam: ideo ait. Nutantes. i. dubii, & incerti transferantur filii eius, & mēdicēt verum sensum, & intelligētiam sacræ scripturę: quę est alia maledictio.

C

Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius: & diripiant alieni labores eius.

Duodecima est: quia tota substātia eorū cōsumit in vsuris: ideo ait. Scruteē fęnerator in trāslatione Hieronymi habetur exactor: & tūc litera est magis plana, & est sensus. Nā vbicunq, sunt soluūt tributa, & magnos red ditus principibus & dominis, & sequitur.

Decimatertia maledictio, & diripiant alieni labores eius, quia per Titum, & Romanos fuerunt expoliati.

Non sit illi adiutor: nec sit qui misereatur pupillis eius. D

Decimaquarta: quia sine misericordia fuerunt tractati sicut sine misericordia Christū afflixerunt: ideo sequitur. Non sit illi adiutor: quia omnes aduersantur illi generationi: tam sarraceni quā Christiani, & gētiles: nam sine misericordia trucidarunt patres, & filios vendiderunt. ideo sequitur.

Decimaquinta: nec sit qui misereatur pupillis eius: vnde ēt Iudæi qui nō sūt dispersi vocantur, & dicuntur pupilli, qa nō habent patrē, vt dictū est: & habent matrem viduā. s. synagogam, & nullus miseretur eis: imo sunt in abominationē omnium, & derisum.

Fiant nati eius in interitum: in generatione vna deleatur nomen eius.

Decimasexta sequitur: quia in strage regni Iudæorum non solum sunt trucidati patres, sed etiam filij pro maiori parte, ideo ait. Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius: vnde nota, q licèt hoc realiter sit impletum: quia generationes Iudæorum sunt deletæ: nam nullus scit ex qua tribu descēdat, & iam sunt cōfusæ generationes: verius tamen intelligitur hoc spiritualiter: nam incurrerunt interitū mortis æternæ, & etiam sunt deleti à sacrificio, & sacerdotio, & sūt deleti de libro viuentium. E

In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini: & peccatum matris eius non deleatur.

Decimaseptima, qa filij puniuntur, & vituperantur pro peccato patrum, & quotidie improperatur eis, & pariter cū patribus vocantur crucifixores Christi, eo q eos imitantur: ideo ait: In memoriam redeat iniquitas patrum eorum, & peccatum matris eius. i. synagogæ non deleatur. Quæ est decimaoctaua maledictio: nam peccatū synagogæ nō solum est, qnia nō recepit Christum sponsum sibi promissum, & crucifixit eū, sed etiā sem per peccat expectādo aliū, & facit mēdaces omnes prophetas. Item nō solū occisio Christi, sed ēt omnis sanguis iustorū, qui effusus est à sanguine Abel iusti &c. venit super eos, & vertitur eis in peccatū, & iniquitas patrū eorū redit in memoriā in conspectu domini. F

Fiant cōtra dominum semper: & dispereat de terra memoria eorum pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam.

Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare.

A Decimanona est, quia semper sunt cōtra Deum inimici formati: quia cōtra Christū, qui est verus Deus, & homo: vnde ille populus, qui solus dicebatur populus Dei, & peculiaris: nunc est manifestus inimicus, & cōtrarius: vt dictum est: ideo ait. Fiant contra dñm semper. quia semper murmurāt cōtra Xp̄m, & maledicūt, & blasphemāt synagogis suis: & vitiant, & corrumpunt, & negāt sacrā scripturā malè, & falsè glosando. Et sequitur. 20. dispereat de terra memoria eorū, quò ad dominium temporale, & etiam quò ad sacerdotium, & hostiam, & sacrificium, quia nullibi offerunt, & ratio est pro eò, q̄ ille populus nō est recordatus facere miam cū Christo: imo iniustè, & crudeliter ipsum crucifixerunt: iō sicut sine mīa ipsum delere de terra cupierūt: ita ipsi, & memoria eorum de terra deleta est

B quò ad potestatem temporalē, & spiritualē, & declarans subdit causam dicens: & pro eo, quia persecutus est Chr̄m hoīem inopem, & sine ope, & auxilio: quia in triduo fuit derelictus in potestate eorum: vt dictum est psal. 21. & persecutus est hoiem mendicum: quia cū petijt potum dederunt ipsi in escam fel, & in siti sua potauerūt eum aceto. Et persecutus est Chr̄m hominem cōpunctum. i. afflictum corde: quia non solum fuit afflictus Christus in carne: sed etiam in corde videns dānationem, & infidelilatem Iudæorum, & persecutus est hominem conpunctum corde, & afflictum mortificare. i. ad mortificandum, idest persecutus est vsque ad mortem crucis, & ponit infinitiuum pro gerundio: quia hebręi, & gręci carent gerundijs, & supinis: ideo ponunt infinitiuum pro gerundio &c.

C *Et dilexit maledictionem & veniet ei: & noluit benedictionem & elongabitur ab eo.*

Vigesimaprima maledictio huius populi est: quia dilexit, & elegit maledictionē, & renuit, & cōtempsit benedictionē: vnde Deut. 28. Deus cōminatus est maledictiones populo Israel Deum negaturo, & promisit benedictiones. Sed illas maledictiones incurrit, & dilexit populus Iudaicus cùm Christum negauit, & illas benedictiones cōtempsit, quando Christum negauit. Itē Deus promisit Abrahæ, q̄ in semine suo: qui est Christus benedicerentur oēs gentes. Ergo quando negarunt Christū pariter negarunt, & noluerūt benedictionē promissam Abrahæ, & semini eius. Item Christus dixit eis: Pœnitentiā agite, & appropinquabit in vos regnū cœlorum; & dixit. Venite ad me & ego reficiā vos. Item fecit cœnā magnam, & vocauit eos, & noluerunt venire: ergo noluerunt benedictionem, quam Christus afferebat: imo magis dilexerunt maledictionem quam Christus comminatus est: cum dixit, & fleuit super ciuitatē Circundabunt te inimici &c. Item cum dixit: Hierusalem Hierusalē, quę occidis ꝓphetas, quotiens volui congregare filios tuos, & noluisti &c. Iō relinquetur domus vestra deserta &c. Item dixit eis octies. Væ vobis scribæ, & pharisęi in damnationē perpetuā: ergo dilexit ille populus maledictionē, & noluit benedictionem quam Christus promittebat, & ideo ait. Et dilexit maledictionem, & veniet ei: quod inpletum est, & impletur quotidiè, & noluit benedictionem Christi: ideo elongabitur ab eo illa Christi benedictio: quia nunquam intrabunt in requiem eius.

Et induit maledictionem sicut vestimentum & intrauit sicut aqua in interiora eius: & sicut oleum in ossibus eius. E

Vigesimasecunda est: quia ista maleditio, & vexatio iudæorum non solum est ad extra corporaliter: sed ēt ab intra, & spūaliter: quia nō solum patiuntur tormenta, & opprobria à christianis, & sarracenis: sed ēt patiuntur ab intra pessimas, & enormes egritudines: nam quidam patiuntur menstruum sanguinis sicut mulieres, & quidam non valent suspicere cœlū, & nec numerare stellas, nec supere in altū: sicut sunt illi, qui spuerūt in faciē Christi, & qui improperauerunt ei in cruce, & isti non solum contemnuntur à nostris sedem à cæteris Iudæis: vt cōpertum est à fide dignis. Item non solum patiuntur has vexationes: sed etiam continuum remorsum cōscientię: F quia cognoscunt vera esse quæ dicuntur de Christo, & esse impletas scripturas, & tamen contra conscientiam coguntur negare ex malitia, & sic semper accusat eos conscientia, & corrodit vermiculus. Item semper sunt in cōtinuò dolore, cum videant cæteros sibi dominari, & se semper cæteris seruire, quæ potest esse. 23. maledictio, ideo ait: Et induit maledictionem sicut vestimentum: quia extrinsecus torquetur ab extraneis; & intrauit maledictio sicut aqua ī interiora eius quò ad remorsum cōscientiæ, & sicut oleum in ossibus eius quò ad secretas infirmitates, & dolores &c.

Fiat ei sicut vestimentum quo operitur: & sicut Zona qua semper præcingitur.

Hæc est, 24. maledictio: nā multi patiuntur

A tur aliquod malum ad tempus: sed Iudęi patiuntur prædictas maledictiones iugiter, & semper, sicut nõ possunt esse sine cooperimẽto. Sunt ergo omnia prædicta damna eis semper in cooperimentum, & sicut zona qua sẽ per præcinguntur, & nõ solum corporaliter. sed etiam spiritualiter, & intrinsecus, & extrinsecus & hic, & in futurum quia semper circundantur.

Hoc opus eorũ qui detrahũt mihi apud dominũ: et q loquuntur mala aduersus animã meã.

Hic concludit, ꝙ ex iusto Dei iudicio hoc patiuntur Iudæi: & dicit. Hoc opus. i. hoc precium, & præmiũ, & punitio, & sententia pro opera eorum Iudæorum, qui detrahunt mihi, quia multipliciter detraxerunt ei ante Pilatum, & in cruce, & locuti sũt mala, & falsa testimonia, & crimina imponendo cõtra ani B mam, & vitam Christi, quia mortem ipsi procurarunt. q. d. ꝙ omnia prædicta, mala passi sunt Iudæi in precium, & præmium pro criminibus, quę Christo imposuerunt, & opprobrijs, quæ ipsi improperarunt, & pro morte, quam ipsi procurarũt. Itẽ hoc idẽ patiuntur Iudęi moderni, quia sunt imitatores patrum suorum, quia assiduè detrahunt Christo, & maledicunt in synagogis suis, & loquuntur contra ipsum, & contra membra eius, desiderantes destructionem Christianorum, ergo iuste hanc pœnam patiuntur.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum: quia suauis est misericordia tua. Libera me, quia egenus, et pauper ego sum: & cor meum conturbatum est intra me.

Sicut umbra cum declinat ablatus sum: et C excussus sum sicut locustæ.

Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.

Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me & mouerunt capita sua.

Hæc est tertia pars, in qua petit liberari p resurrectionem. Sed est aduertendum, quòd quando Christus petit liberari in omnibus ps. per resurrectionem. non solum rogat pro se, vt resurgat à morte corporali, sed etiã pro membris vt resurgant ab vtraque morte, & ideo talis simul est petitio pro nobis, & ꝓphecia pro se, nam per suam mortem corporalẽ vicit, & occidit nostrã mortẽ spiritualem, & per suã resurrectionẽ renouauit, & adeptus est nobis imortalitatẽ. Idõ in hac petitione allegat suã mortẽ, & passiones, & labores quos ꝓ nobis sustinuit: qbus nos liberauit, & hoc facit in oĩbus psal. qui loquũtur de sua passio D ne. Dicit ergo Christus. Et pro ideo, siue pro sed. sed tu domine pr̃ fac mecũ misericordiã tuã. i. resuscita me, ꝓpter miam tuam. vel fac mecũ miam tuam. i. tu es ego faciamus simul miam ecclesiæ, & mẽbris meis, qm̃ suauis, & benigna & salubris est mia tua. libera me suscitãdo à morte corporali, & membra mea ab vtraq; morte, iustificãdo à peccato, & glorificãdo, qui pauper. i. inops, & egenus ego sũ derelictus sine auxilio in toto triduo, & cor meum. s. caro mea conturbata, & afflicta, & infirma facta est, in me. s. vt patet per omnes euangelistas, quando Christus orauit, vt calix ab eo transiret. Et hoc principaliter intelligitur de mẽbris, & sic totus Christus loquitur pro membris dicens: Qm̃ egenus & pauper, & expoliatus omnibus bonis gratuitis sum in Adã. & cor meũ. i. tota pars sensitiua E fuit turbata, & percussa fomite concupiscentię: & sauciata, & infirmata vt semper repugnet legi mẽtis: qa intra me inuenio istã legẽ, & in mẽbris meis &c. Itaq; sicut cũ declinat vmbra sequitur nox, & auferẽ lux & dies: ita ego, & vita mea ablata est per mortẽ: quia realiter fui mortuus, & tradidi spiritum in manus patris: & sicut homines excutiunt, & pellunt locustã à termino, & finibus suis: ita ego excussus, & expulsus sum à vita per Iudæos sicut excutitur locusta. Et sicut quilibet homo per nimiam abstinentiam debilitatur, & infirmatur: ita ego per nimium ieiunium non solum in illis quatuor diebus, & quinq; noctibus: sed etiam per omnes tres annos cũ dimidio fuit in continua abstinentia & laboribus, & itineribus propter salutem hominum: & sic genua mea infirmata sunt à ieiu- F nio idest propter ieiunium: & caro mea immutata est in maciem, & debilitatẽ propter oleum, & pinguedinẽ. i. propter defectũ pinguedinis, & substantię, & sedi lassus, & fessus iuxta puteũ Sicar, vt patet Io. 4. quia defecit ĩ me oĩs pinguedo & fortitudo, & oẽs corporales vires non solũ propter labores: sed etiã propter nimias afflictiones in toto triduo: & etiam ego factus sum opprobrium multis gentilibus. s. & Iudæis. vnde post quàm viderunt me in cruce, putantes me purũ hominẽ & totaliter derelictũ, indefensum mouerũt capita sua irridendo dicentes. Aue rex Iudęorum, & vah qui destruit templum Dei. &c. Item dixerunt. Si filius Dei est liberet eum. *Adiuua me domine Deus meus saluum me. fac*

A *propter misericordiam tuam.*

Et sciant quia manus tua hec: & tu domine fecisti eam.

Maledicent illi & tu benedices: qui insurgunt in me confundantur: seruus autem tuus lætabitur.

Induantur qui detrahunt mihi pudore: operiantur sicut confusione sua.

Adiuua ergo me dñe Deus, & pater meus & saluũ me fac propter misericordiam tuã, me à mortuis suscitãdo; & sciant.i. sciẽt & cognoscẽt: quia manus tua & potestas est hęc.i. potestate tua talis resurrectio facta est. quia hoc ad solum Deũ pertinet.s. mortuos suscitare. & iõ sequit: & sciãt q̃ a tu fecisti eã.s. talẽ ptãtem, & resurrectionẽ. etiam dum illi, & licèt illi maledicãt improperando, & deridendo: tñ tu benedices me resuscitando: vt facta B resurrectione Iudæi, & gentiles crucifixores, qui insurgant & insurrexerũt in me: & insultarũt ad mortẽ condẽnando: confundãtur: nõ valendo assequi intentum suũ: seruus autem tuus Xps & ecclesia lætabitur ex gloria resurrectionis. & sic Iudæi, qui detrahunt, & detraxerunt mihi, induantur.i. induentur pudore, & verecundia: & induentur cõfusione sua sicut induuntur diploide. Vnde aduertendũ, & diplois græcè idem est, q̃d duplex palliũ, & vestimentũ. & ita Iudæi duplici cõfusione, & cõtritione pculsi, & induti sunt.s. exterius pudore, & verecũdia cũ reliquant mẽdaces, & videãt Christũ coli tanq̃ Messiã per totũ orbem. secundò interius, cũ videãt se afflictos & captiuos: & sic duplici contritione sunt contriti, & duplici cõfusione cõfusi. & iõ vt euaderẽt hanc confusionem post resurrectio C nem corruperunt custodes pecunia, vt dicerẽt: q̃ discipuli fuissent furati corpus Christi.

Confitebor domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.

Qui astitit à dextris pauperis: vt saluam faceret à persequentibus animam meam.

Hæc est quarta pars. in qua Chrs in psona sui & membrorũ promittit gratiarũ actiones se acturum patri pro beneficio resurrectionis, & dicit. Ego postq̃ resurrexero & assum ptus fuero in cœlum ad dexteram patris confitebor domino Deo patri in ore meo, & in mẽbris meis. Nã discipuli mei ab ore meo habuerunt doctrinã euangelicã, quam prędicarunt: & misericordiam, & potentiam Dei annunciauerunt. Et sequitur. In medio multorum.s. tàm gentilium quàm iudæorũ laudabo eum: & in medio ecclesiæ diuina officia D celebrando, & festiuitates: secundò benedicẽdo, & laudãdo. Et sequitur. Ideo laudabo eũ quia astitit à dextris pauperis, & indefensi idest in fauorem, & auxilium meum: vt saluã faceret animam & vitam meam à Iudæis me persequentibus: & hoc me resuscitando, & membra mea iustificando, & ecclesiam à tyrannis liberãdo, & eam ampliando, & per totum orbem dilatando. Ex supradicta expositione patet error hebræorum modernorũ: qui dicunt quòd Dauid fecit hunc psalmum petendo vindictam de Saul persecutore suo. quia manifestè dicũt falsum. nam Dauid nũquàm maledixit ipsi Saul, nec petijt vindictam de eo. imo semper rogauit pro eo in toto tempore suæ persecutionis: nec voluit ipsum occidere. nec permisit, quòd alius occideret eum: cum potuisset ipsum interficere in E spelunca, quando abstulit ipsi particulam clamydis: & q̃n dormienti abstulit scyphum & hastam. imo defleuit casum, & interitum eius; & interfecit nuncium, qui nunciauit sibi mortem Saulis: & composuit canticum lugubre de morte Saulis & Ionatæ. vt patet. 2. Regum primo capitulo. Ex quo patet, quòd Dauid non dirigit supradictas maledictiones ipsi Sauli: sed populo Iudaico crucifixori Christi, & obstinato sicut supra oppositum est. Et patet manifestè impletum per experientiam.

Ex his etiam patet maior error, & deterior quorundam Christianorum ignorantiũ tàm clericorum, quàm laicorum. qui dicunt hũc psalmum contra persecutores suos Christianos, à quibus patiuntur aliquam iniuriam vel oppressionem, petendo à Deo vindictam F de eis: desiderãdo supradictas maledictiones euenire eis. quod nõ solummodo est detestabile: sed irrisorium. Nam primò est cõtra doctrinam euangelicam: qua dicitur Matth. 5. Orate pro eis, qui nos persequuntur, & benefacite eis qui oderunt vos. Item si quis te percusserit in vnam maxillam præbe ei aliam. Item dimittite, & dimittetur vobis. Item hoc idem est contra consuetudinem ecclesiæ. quę non solum rogat pro malis Christianis: sed etiam pro hæreticis, & scismaticis: vt deposita perfidia, & hęretica prauitate resipiscãt ad fidem catolicam. Item rogat pro perfidis Iudæis: vt Deus auferat velamẽ de cordibus eorum, & videant lumen veritatis, & cõuertantur ad vnũ verũ Deum Iesum Christum

A stum. Et sic tenemur rogare pro omnibus inimicis: vt deposito odio diligant nos: & rogamus contra Paganos, non vt moriantur: sed vt potentia eorum cõteratur: nec noceāt nobis. Item hoc videtur irrisoriè dictum, nam causa exauditionis apud Deum est puritas mentis, & caritas: sed qui petit talem vindictam, & infert tales maledictiones proximo, non potest esse in caritate: sed in execrabili, & detestabili odio, ergo non potest exaudiri apud Deum. Quia in hoc ps. non solummodo memorantur punitiones temporales, sed etiã spirituales, & æternæ cũ dicit. Diabolus stet à dextris eius: & cum iudicatur exeat condẽnatus: & oratio eius fiat in peccatum &c. Ex quibus patet opinionẽ taliũ esse detestabilẽ & irrisoriam, & falsam. Nam Dauid non locutus est ad hanc intentionem, sed prædicit, & vaticinatur punitionem crucifixorũ Christi, vt dictum est.

B Sed cõtra totam supradictã expositionem arguunt: imo murmurant Iudæi dicentes, ꝙ indebitè sit inflicta pœna supradictarũ maledictionum populo iudaico siue synagogæ propter necem Christi. Quod probant sic: nam peccatũ idololatriæ est maximum omnium peccatorum: & per consequens est maius quàm homicidium: nã illud est contra primum præceptum, & immediatè est crimen læsę diuinæ maiestatis: & istud est contra quintum præceptum, & contra proximum: sed propter peccatum idololatriæ solũ fuerunt Iudęi puniti ad captiuitatem septuaginta annorum in Babylone: in ista autẽ iam perseuerarũt per 1410. annos cum omnibus supradictis maledictionibus: ergo indebitè patiuntur maiorem pœnam pro minori peccato.

C In oppositũ est ꝓpheta in hoc ps. qui postquã prænunciauit omnes supradictas maledictiones venturas illi populo propter mortẽ Christi, concludit dicens. Hoc opus eorũ, qui detrahunt mihi. i. hæc est iusti Dei sententia, & pœna omnibus his, qui detrahendo machinati sunt in necem meam. Respondetur, ꝙ pro solutione huius difficultatis primò est videndum an peccatũ idololatrię commissum ab antiquis Iudæis sit maius aut minus quã peccatum mortis Christi. Et ex cõsequenti faciliter concludetur intentum ratione, & auctoritatibus. Quantùm ad primum est aduertendum, ꝙ vnum peccatum esse maius altero cõtingit quadrupliciter: primò ratione inobedientiæ: secundò ratione voluntatis: tertiò ratione circunstantiarum: quartò ratione obstinationis.

D Vnde propter omnia ista quatuor simul maius fuit peccatũ necis Christi, quã peccatum idololatriæ. Quod primò, ratione probatur obedientiæ: nam antiqui per idololatriam solum peccabant contra Deum recedendo ab eo & conuertendo se ad idola, sed crucifixores Christi non solum recesserunt à Deo voluntariè occidendo Xp̃m, sed ẽt occiderunt proximum innocentem, & sic fecerũt contra primum, & secundũ pręceptum: quia simul occiderunt Deum, & hominem, quod non fecerunt idololatræ. Secundò hoc peccatum fuit maius illo rõne malæ volũtatis. nã cum deteriori voluntate, & malitia, & odio Iudęi crucifixerũt, & persecuti sunt Christũ quã patres eorum commiserunt idololatriã, quia ex odio, & inuidia, & malitia, & sine causa iniustè occiderunt innocentẽ, & cum maiori, & clariori notitia. Tertiò hoc peccatum E fuit grauius, & deterius illo ratione circunstantiarum: nam Iudæi in occidendo Christum non solum occiderunt Deũ, & hominẽ innocentẽ, & sanctũ. sed ẽt benefactorẽ, & redemptorẽ, & sic peccarunt per summam ingratitudinẽ. Item fecerunt Deũ, & legem, & ꝓphetas mendaces in negãdo Xp̃m, & sic cõmiserunt sacrilegium, & blasphemiam. Item obligauerunt, & filios suos, & omnes posteros illi peccato, & sic multipliciter fuerũt homicidę. Et sic per omnia fuit peius, & deterius quã pc̃tũ Adæ, vt dictũ est ps. 13. & 81. Quartò autem hoc peccatum fuit peius quã idololatria antiquorum rõne obstinationis, in qua manserunt, & manent successores eorum: quia cõtinue occidunt Christum, postquã placet eis, ꝙ patres eorum crucifixerunt eum, & retinẽt eandẽ malitiã, & odium con- F tra Xp̃m, & non solum sunt hęredes illius homicidij, sed oĩm aliorum circunstãtiarum: nã pariter faciunt Deum mẽdacẽ, & legẽ, & prophetas, & per hoc negãt Deũ esse, peius quã idololatrę, quia nullum Deum adorãt, quia adorãt vnum Deũ, qui nõ est trinus, & vnus nec incarnatus, sed talis Deus nusquam est: ergo nullum Deum adorãt. Et sic per omnia peccatum necis Christi, in quo nunc manẽt Iudęi, est peius quã peccatum idololatriæ patrum eorum, quod multis autoritatibus probatur. Nam Hier. 16. introducit istum populum cõquerentem de captiuitate in qua modo sunt, & dicentem. Quare dominus locutus est super nos omne malum grãde istud? Quæ nostra iniquitas, aut quod peccatum no

strum

A strũ qđ peccauimus dño Deo nostro? dices ad eos. Quia dereliquerunt me patres vestri, ait dñs. Et abierũt post Deos alienos, & seruierũt eis: & adorauerũt eos, & deriliquerũt me: & legẽ meã non custodierũt. Sed & vos peius operati estis q̃ patres vestri. Ecce.n. ambulat vnusquisq; post prauitatem cordis sui mali, vt me non audiat. & eijciam vos de terra hac &c. Ex supradictis patet, ꝙ peccatum posteriorũ iudæorum, qui noluerunt audire Deum incarnatũ, & manent in prauitate, & obstinatione cordis sui, & in malitia, & odio inueterato, est & fuit peius q̃ peccatum idololatriæ patrũ suorũ: & per consequẽs aliud pctm̃ potest esse peius quàm idololatria: qđ nõ potuit esse aliud, nisi coniuratio in mortẽ Christi, & odium, & obstinatio in eũ. vt magis patebit. Vnde in isto eodem cap. sequitur destructio, & dissipatio illius populi, & reprobatio eiusdẽ. & prędicitur mutatio legis, & B festiuitatũ: & prædicitur cõuersio populi gẽtilis. Sed ꝙ ista pœna, & perpetua punitio sit inflicta populo iudæorũ propter mortẽ Christi, patet Esa. 50. Vbi dicit dñs ad populũ iudaicũ conquerentẽ quare per tot tẽpora permisit eos in hac captiuitate, vnde ait. Quis est hic liber repudij matris vestrę quo dimisi eã? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce.n. iniquitatibus vestris venditi estis: & in sceleribus vestris dimisi matrẽ vestrã: qui veni, & non erat vir. Vocaui, & non erat qui audiret. Et ita dñs aperuit mihi aurẽ. ego autem nõ contradico, retrorsum non abij. Corpus meum dedi percutientibus, & genus vellentibus: faciem meã non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me domine Deus C auxiliator meus, & ideo nõ sũ confusus &c. Ex dictis & cęteris quæ dicuntur in toto isto ca. patet qualiter Deus, qui loquitur in hoc capitulo erat percutiendus, & pilandus, & passurus cũ magna patientia, & obediẽtia, vt obediret Deo patri. Et qũo propter iniquitatem & peccata sua debebat repudiare synagogã rebellem, & inobedientẽ: nec audire volentem sponsum in suo aduentu. Et qũo reprobat populũ Iudaicum, & reliquit ipsum dormientem in doloribus suis & maledictionibus suis. Et patet qualiter propter mortem Christi puniuntur hac pœna diuturna. Sed ꝙ hæc captiuitas, & punitio sit vsq; in finẽ seculi duratura, patet psal. 27. Destrues illos, & non reędificabis eos. Item psal 58. Conuertẽtur ad vesperam, & famem patiantur vt canes

D nes circuibunt ciuitatem. Item Da. 9. Vsque ad consummationẽ, & finẽ perseuerabit statuta desolatio. Ex supradictis patet responsio ad dubium, & admirationem Iudæorũ: quia turbantur quare pro minori pecato infligitur eis maior pęna quàm patrib. suis idololatris. Ad quos respondeo, ꝙ pecatũ cõmissum contra Christũ in quo nunc perseuerant, est multo grauius quàm idololatria patrum suorum. nam ipsi sunt peiores, quàm idololatræ quia nullũ Deũ adorãt nisi Deũ fictitiũ sine verbo, & spiritu sancto: qui nusquàm est. Itẽ negando Chrm̃ negant Deũ, & faciunt ipsũ mendacẽ, & legẽ, & prophetas: & sic sunt sacrilegi, & blasphemi qa blasphemãdo, & maledicẽdo cõtinuè Christũ, blasphemãt Deũ, & legem, & prophetas, & sunt homicidæ, & deicidæ, qa hominẽ Deũ percusserunt, & flagellarunt, & occiderunt vt dictum est, & hoc gratis, & sine causa. vt dr in hoc psal. qa E ostenderunt odiũ pro dilectione, & oderunt ipsum gratis. Vltimò peccant in obstinatione: quod est grauissimũ peccatorũ, & contra spiritum sanctũ, quia manent obstinati semper in odio inueterato contra Chrm̃, & membra eius: ideo ratio est, ꝙ postquàm culpa eorum est perpetua: & pęna eorum sit perpetua dũ manent in eadẽ obstinatione. Et ideo dicit saluator Mat. 12. ꝙ fiunt nouissima hoĩs illius peiora priorib. Et ideo Dauid in hoc ps. prædixit causas, & qualitates peccati Iudæorum & maledictiones, & pœnas eorum perpetuas vsquequò in finem conuertantur.

PSALMVS. CIX.

Dixit dñs dño meo: sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos: scabellũ pedum tuorum. F

Huic psal. pręponitur talis titulus. Ipsi Dauid psa. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit istũ psal. Sed de materia huius psa. & ẽt de autore variæ sunt positiones, & sententiæ inter hebręos modernos volẽtes occultare veritatem aduentus Messiæ. Nã quidam dicunt, ꝙ Heliezer procurator ipsius Abrahę fecit hũc ps. pro victoria Abrahę de quatuor regibus, qui exploliauerũt Sodomam. quasi diceret. Dixit dominus Deus, qui est dominus omnium domino meo Abrahæ: sede à dextris meis. i. esto securus: donec ponã inimicos tibi subiectos. Camhi vero dicit, quòd cantores Dauid fecerunt istum psalmum post mortem Saulis, postquàm Dauid fuit vnctus in regem super totum Israel. quasi dicat,

Dixit

A Dixit dominus domino meo Dauid, postquã iam mortuus est Saul: tu sede à dextris meis, idest sis rex super totũ Israel, & ego ponam omnes inimicos tuos sub pedibus, & potestate tua: quod impletum fuit. Nã obtinuit totũ regnum Israel, & etiã Moabitas, & Idumęos, & Philisteos fecit sibi tributarios. Sed tã prima q̃ secunda expositio est falsa. Nã ea quæ memorantur in hoc psal. nec cõueniũt ipsi Abrahæ: nec ipsi Dauid: quia nullus eorum fuit sacerdos in ęternũ: nec genitus ante luciferum, vt patebit. Et ideo ora impudẽtium omnium istorum saluator noster Iesus Christus obturauit: cũ dixit Matt. 22. Quomodo ergo Dauid vocat ipsum dominum dicẽs. Dixit dominus domino meo: sede à dextris meis. Item Petrus Actuum. 2. quando dixit. Non enim Dauid ascendit in cœlos: dicit
B autẽ ipse. Dixit dominus domino meo: sede à dextris meis. Itẽ Paulus ad hebræos. 1. Cui aliquãdo angelorũ dixit: sede à dextris meis. Itẽ Paulus primæ ad Corinth. 15. Oportet autem illum regnare, donec ponã oẽs inimicos sub pedibus eius. Cum quibus cõcordat Ionathan Abenhuziel vir magnæ autoritatis inter hebræos: cui nullus ausus est cõtradicere: qui in translatione caldaica interpretatus est istum psalmũ de Christo filio Dei Messia in lege promisso, dicens. Dixit dominus verbo suo. Item Rabi Barachias adducit scripturam huius psalmi, & glosat ipsam de Christo Messia in lege promisso. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ postquam Dauid in psal. præcedenti memorauit, & prænũciauit sententiam, & damnationem, & maledictiones, quas incurrit populus iudaicus ꝓ
C pter mortem Christi: in hoc psal prædicit, & prænũciat dignitates quas Christus adeptus est in premium, & stipendium suorum laborum, & suæ mortis, & passionis. Nam tres dignitates acquisiuit, & adeptus est Christus etiam inquantùm homo: nõ solummodo super omnes homines: sed etiam super oẽs creaturas tàm spirituales quàm corporales. Nam primò adeptus est dominium, & regnũ, & imperium vniuersale super omnes creaturas in cœlo, & i terra, & in inferno: vt ipse ait. Mat. vlt. Data est mihi potestas in cœlo, & in terra. Secundò adeptus est sacerdotium æternũ seu sacerdotalem potestatem constituendi sacramenta, & conferendi eis virtutem: quę potestas nulli est data: nisi soli Christo tanquã summo sacerdoti, & æterno. Tertiò adeptus est, & tradita est ipsi vniuersalis iudicaria potestas, & discernendi, & iudicãdi, & tribuẽdi præmium secundum merita nõ solum hominibus: sed etiam diabolo, & angelis eius. Principalis ergo conclusio in toto psãl. intẽta est ꝙ Xp̃s ex merito suæ passionis meruit supra dictas tres summas dignitates siue potestates. Quatuor ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primò ostẽdit qualiter Deus pater tradidit homini Christo filio suo vniuersale regnum, & imperium, totius mundi. Secundò, qualiter tradidit sibi summã potestatẽ sacerdotalem siue sacerdotium æternum. Tertiò qualiter tradidit sibi iudicariam potestatem vniuersaliter super omnem creaturam. Quartò ostendit qualiter has tres prædictas dignitates meruit Christus propter suã passionẽ, & mortem, & obedientiã. Secundum erit ibi.
E Iurauit dominus. Tertiũ ibi, Dominus à dextris tuis. Quartũm ibi. De torrente in via bibit. Quantum ergo ad primum dicit ꝓpheta Dauid. Sicut ego præuidi in spiritu punitionem, & damnationem quam incurrit populus iudaicus propter mortẽ, & passionẽ Christi, & ingratitudinem, & inuidiã quã cõmisẽrunt cõtra ipsum: ita pariter præuidit tres dignitates, & summas potestates, quas Xp̃s adeptus est à patre in pręmiũ, & stipendium suę mortis, & passionis, & humilitatis, & obediẽtiæ. Nam primò præuidi in spũ qualiter dominus Deus pater omnipotens dixit domino meo Iesu Chr̃o filio suo: sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos, & subijciam tanquam scabellũ pedum tuorũ. In hac aũt prima particula sunt tria videnda. Nam primò vidẽdum est quid est sedere, siue quomo
F do sedet filius ad dexteram patris, & quãdo pater dixit hoc filio Secundò qũo, & quando pater posuit, & subiecit filio inimicos suos sub pedibus eius. Tertiò est vidẽdum qũo sumatur ly donec. Nã si Christus sedet ad dextram patris donec subijciantur sibi inimici sui: videtur, ꝙ post iudicium postquam subiecti fuerint oẽs inimici Christo, nõ amplius sedebit filius ad dexteram patris: quod est erroneum. Ad primum est dicendum secundùm Aug. ꝙ dicere Dei idẽ est quod facere, vel precipere. Nam Deus dicendo fecit omnia. Sed est aduertendũ, ꝙ Deus pater dupliciter locutus est. Vno modo ab æterno, & sic produxit filiũ suũ, & verbũ sibi coæquale, & cõsubstantiale. Et sic patrẽ loqui ad filiũ nihil aliud est nisi producere verbum sibi coæquale, & cõ

A municaret sibi totam suam substantiam, & essentiam, vt dictum est psalmo. 2. Alio modo Deus pater locutus est ex tempore: & sic produxit vniuersitatem creaturæ: quando dixit fiat lux, & facta est lux. Gen. 1. & Ioa. primo Omnia per ipsum verbũ facta sunt. Et istud dicere est ad extra, & temporaliter. Tertiò modo multipliciter locutus est ad filium. s. quando vniuit ipsum personaliter verbo suo in die incarnationis. Nam licèt talis vnio terminetur ad solam personam filij: tamen tota trinitas operata est efficienter totũ illud mysteriũ incarnationis. Et sic locutus est pater filio in baptismo, & in transfiguratione, cum dixit. Hic est filius meus dilectus, & ita locutus est etiam in die ascensionis: quãdo assumpsit eã, & fecit ipsum sedere ad dexterã suã, & tradidit ipsi regnum, & imperium super omnes creaturas, & sic dicere Dei idem est B quod facere. Secundò est notandũ, ꝙ sedere tripliciter sumitꝰ in sacra scriptura. primo modo dicit positionem siue situm in loco, & sic conuenit soli animali. Secundò modo idẽ est quod à labore quiescere. Tertiò modo idẽ est ꝙ residere siue possidere: vt cum dicimus, ꝙ rex residet siue sedet in regno, idest possidet ipsum, & potitur, & dominatur ei. Secundo ergo, & tertio modo Christus sedit à dextris patris in die ascensionis siue resurrectionis: scilicet quando quieuit ab omni labore passionis, & amplius non passus est, nec mortuus, nec mors illi vltra dominabitur: secundò quia residet, & potitur potioribus bonis patris, & possidet illa potiora bona. Tertiò est notandum, ꝙ dextrum quatuor modis sumitur in sacra scriptura. Vno modo dicit positionem in loco siue differentiam positionis, cuius oppositum est sinistrum, & sic solis rebus corporeis conuenit. Secundò modo di C cit æqualitatem in essentia, & potentia. Tertiò dicit principium vnde motus: siue mediãte quo quis immediatè operatur. Et sic dicit Aristoteles primo cœli, quòd oriens est dextrum mundi: eò quòd idẽ incipit omnis primus motus, & sic dicit etiam in libro de motu animaliũ, ꝙ quodlibet animal habet dexterã vnde incipit operari, & cum qua immediatè operatur. Quartò modo dicitur dextrũ omnis prosperitas, & aduersitas dicitur sinistrum. Et sic potiora bona dicuntur etiã dextera patris. Primo modo filius non sedet à dextris patris: quia Deus pater cum sit simplicissima substantia, & incorporea, nec habet dextrum nec sinistrum. Secundò modo D filius sedet à dextris patris secundum deitatem: quia est sibi coæqualis in essentia, & potentia, & sic non conuenit humanitati. Tertiò modo filius sedet à dextris patris. primò secundum deitatem: quia Christus est verbũ patris per quod fecit omnia: quia pater dixit omnia verbo suo, & sic omnia facta sunt per ipsum verbum: vt dictum est psal. 32. Secundò sedet inquantùm homo. Nam sicut per ipsum inquantùm Deus creauit, & regenerauit nos de gratiam. ad Corinth. pri. quia nulla gratia potest homini conferri nisi per Xpm mediatorem Dei, & hominum: in cuius fide, & gratia saluati sunt omnes fideles vtriusq; testa. ideo ratione vtriusq; naturæ Christus dicitur dextera Dei patris, & virtus. Sed inquãtùm homo, dicitur mediator, & dextera patris per quã pater operatur. Ex quo patet, E ꝙ vt sic non solum sedet à dextris patris, sed etiam est dextera patris. Quartò modo Christus sedes à dextris patris inquantùm homo: quia residet in potioribus bonis patris, & potitur eis, & possidet ea in summo gradu post patrẽ. Et notanter dicit, Sede à dextris meis, & non ad dexteram meam: quia potiora bona patris, in quibus residet filius: dicũtur multa. s. summũ regnum, & imperium, siue summa regia, & imperialis potestas super omnes creaturas. secundò summum, & æternum sacerdotium. tertiò vniuersalis iudiciaria potestas, & distributio præmiorum. quartò eadem adoratio, & veneratio simul cum verbo. Hæc quatuor sunt illa dextera, & prospera, & potentiora bona Dei patris: in quibus sedet, & residet filius etiam inquãtùm homo: quæ quidem bona pater soli homini Christo tradidit. Deridenda est ergo cauillatio Porphirij: qui dicebat, quòd si filius sedet à dextris patris, ergo sequitur, quòd pater sedet F ad sinistram. Ad quem respondetur: quòd dextera patris, in qua sedet Christus: non dicit differentiam positionis in loco: sed dicit potiora bona: quæ pater potest communicare creaturæ alicui. Per hoc etiam respondetur ad Arrium: qui dicit, quòd si filius est subiectus patri per omnia: vt ait apostolus: ergo quomodo sedet à dextris eius? Respondetur, quòd quilibet filius primogenitus siue vnigenitus patrisfamilias est subiectus patri: tamen cum hoc sedet in potioribus bonis, & in summa potestate gubernatiua, & honore post patrem respectu omnium

A nium famulorum,& seruorũ domus. Et isto mõ primogenitus cuiuscũq; regis sedet a dextris patris in ipso viuẽte. Sic ergo Christus licet inquantum homo sit patri subiectus tñ dr̃ sedere a dextris respectu oĩum creaturarum in quatuor supradictis potioribus bonis. Sed propter hoc Christus vt homo non dr̃ æqualis patri per oĩa, quia vt sic non est sibi tradita ptãs creatiua inquantum homo, qua ptãte Deus potest creare multos mundos: quia alia est ptãs creatiua, alia gubernatiua. Nam ptãs gubernatiua,& imperialis potest cõicari alicui creaturæ verbo vnitæ: sed forsan hoc repugnat ptãti creatiuæ: sed hoc relinquatur determinationi ecclesiæ. Sed hoc est certum, ꝙ Christus inquantum homo habet ptãtem gubernatiuam, & regnum & imperium super oẽs angelos, & hoĩes, & demones. Et per hoc dr̃ sedere ad dextram
B patris. Habet ẽt hoc humanitas Christi, quia simul adoratur, & veneratur cum verbo ab angelis,& beatis: cum quo verbo facit vnam personam, vt patet Apoc. 5. & 7. vbi Io. vidit 24. seniores, & turbam magnam, & oẽs angelos procidentes,& adorantes Christum ad dextrã patris, & dicentes. Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem,& honorem,& gloriam,& benedictionem,& oẽm creaturam, quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari. Ex quibus patet, ꝙ humanitas Christi siue Christus inquantum homo simul cum patre, & spiritu sancto adoratur, & glorificatur, & regit, & gubernat oẽm creaturam: licet quantũ ad humanitatem semper sit minor patre. Sed respectu oĩum aliarum creaturarum simul cũ patre,& spũ sancto dr̃ rex &
C dñs, & gubernator, & super oẽs,& ab oĩbus hẽt gloriam, & honorem, & cultum, & latriam adorationem. Et hoc est sedere ad dexterã patris. Sed si quæritur qñ homo Christus hoc habuit a patre: Dicendum, quod habuit realiter in die incarnationis ex persona li vnione. Nam semper sedit in potioribus bonis glorię, & fruitionis,& semper fuit adoratus ab angelis simul cum verbo, sed effectiuè, & ostensiuè hoc adeptus est in die ascensionis. Et ideo cum ascendit in cęlum, dixit discipulis suis. Data est mihi ptãs in cęlo, & in terra: ergo non solummodo de die ascensionis, sed ẽt de die incarnationis potest intelligi de Christo hoĩe hoc, quod dicit Propheta Dauid. Dixit dñs domino meo, sede a dextris meis. i. accipere ptãtem gubernatiuam, & regnum, & imperium super omnes creaturas,& gloriam,& honorem, & latriã, & summam fruitionem, & gloriam. Sed hoc non fuit manifestum, nisi post resurrectionẽ in die ascensionis, vt magis patebit. Nam dupliciter debetur Christo homini talis sessio. Vno modo inquantum filius naturalis rõne vnionis verbi. Alio modo ex merito suæ passionis: Primo modo accepit talem ptãtem,& incepit sedere a dextris patris in die incarnationis. Secundo modo in die ascensionis, vt magis patebit. Ad secundum dicendum, ꝙ multipliciter pater posuit, & subiecit inimicos Christi sub pedibus eius. & hoc a principio suæ incarnationis, & natiuitatis. Nam illico in natiuitate sua corruerunt multa idola in Aegypto, & vlularunt idola apud Getas, & Massagetas, & dederunt responsa dicentia vniuersalem dñm, & regem esse natum: imò Nilus Aegypti diuisus est per quatuordecim alucos, quorũ septem diffusi sunt per totam Aegyptum,& intrauerunt per septem ostia in mare mediterraneum,& alij septem intrauerunt mare rubrum vsq; in hodiernum diem. Et hoc accidit tpe Octauiani, quando Christus natus est, vt ait Strabo in libro de situ orbis. Hoc idem dicit Virgil. in 6. cum dicit. Huius in aduentu iam nũc, & Caspia regna, Responsis horrent diuum, & meotica tellus. Et septem gemini turbant trepida ostia Nili. Hoc idem patet per totum discursum euangelicum, vbi demonstratur, ꝙ non solum venti, & mare obedierũt Christo, sed etiã demones fuerunt ipsi subiecti, quos eiecit de corporibus obsessis, & multos eorũ misit in porcos, qui se in mare præcipitauerunt. Similiter Christus subiecit demones inimicos suos, quando descendit ad inferos, & ibi sedit tanquam iudex circiter xl. horas, & condemnauit, & ligauit diabolum vsque ad iudicium, & expolauit lymbum,& purgatorium, & inde traxit sanctos patres,& omnes qui vixerant in fide Christi sub vet. test. vsq; ad illam diem. Item postea subiecit inimicos suos demones, cum penitus eiecit eos ab idolis de mundo, & destruxit omnia nomina idolorum, nec nominantur vltra. Item subiecit sub pedibus suis omnes inimicos suos Iudæos, quando abstulit eis hostiam, & sacrificium, & sacerdotium, & eos per Titum, & Romanos destruxit, & captiuauit, & dispersit, & in seruitutem sub Christianis

A Christianis, & sarracenis redegit. Itē subiecit sibi oēs inimicos gētiles: quosdam puniēdo, & quosdā ad fidem suā conuertendo. Nam totus populus Christianus ꝓ maiori parte, qui hodie est sub iugo Christi: descendit de populo gētili: super quē populū Christus se det tanquā supra scabellū. cæteros aūt conculcat sub pedibus suis, puniendo pęna tpali, & æterna. Sed hoc magis apparebit in die iudicij, qñ destinabit oēs dānatos cū diabolo & angelis eius ad pęnā æternam: iustos autē secū assumet ad felicitatem perpetuam. Tūc ergo perfectè erit completa ista prophetia: s. Donec ponā inimicos tuos. vt ait Aposto. 1. ad Cor. 15. Qui dicit. Deinde finis, cū tradiderit regnū Deo & patri cū euacuauerit oēm principatum, & ptātem, & virtutes: oportet aūt illum regnare, donec ponat oēs inimicos suos sub pedibus eius. nouissimè aūt inimica

B destruetur mors. Sed est aduertendum, ꝙ qñ dicimus, ꝙ Christus inquātum homo sedet a dextris patris in illis quatuor priorib. bonis: non est dicendū, ꝙ ly inquantum replicet rōnem formalem humanitatis: quia hoc non conuenit Christo ex principijs formali bus humanitatis: quia sic cuilibet homini cōueniret. Sed ly inquantum replicat materialiter ipsam humanitatem Christi rōne vnionis verbi, & filiationis naturalis, quam accepit in incarnatione. Et rōne passionis quàm ex obedientia patris accepit, & ex charitate suorum membrorum. Quasi dicat, ꝙ Christus ſ ꝙ homo, qui est vnitus verbo, & filius naturalis Dei patris, sedet a dextris eius. Ad tertium dr̄, ꝙ istud aduerbiū donec, & istud aduerbium vsque, tripliciter sumuntur in

D sacra scriptura. Primo modo præcisiuè, & determinatiuè. Et sic sumitur Genes. 49. cū dr̄. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est. Quasi dicat, quòd post aduentum Christi non erit rex temporalis de tribu Iuda. Item eodem modo dicimus, ꝙ mulier est alligata coniugio, donec vir moriatur. & sancti patres fuerunt in lymbo, donec Christus venit. Et eodem modo sumitur illud Apost. ad Gal. 4. Quantu tempore hæres paruulus est, sub tutoribus, & actoribus est vsq; ad præfinitum tempus a patre i. donec emancipetur, & donec sit finitum tempus, pr̄ submisit ipsum tutoribus: quasi dicat, ꝙ post tale tempus statutum nō amplius est sub tutoribus. Secūdo modo sumitur donec, & tenetur absolutè, & indeterminatè. Et sic sumitur Psal. 24. cum dicitur: D Oculi nostri ad dominum Deum nostrum donec misereatur nostri. quia non sequitur, ꝙ postquam Deus misertus fuerit nostri nō amplius habeamus oculos ad Deum. Item eodem modo indeterminatè, & absolutè sumitur hoc aduerbium donec. Matth. 1. cum dicitur: Ioseph non cognoscebat virginem, donec peperit filium suum primogenitum. Et eodem modo sumitur hic, donec in hoc psalmo indeterminatè, & absolutè: quià non sequitur, ꝙ postquam pater subiecerit filio omnes inimicos suos, quin filius sedeat a dextris patris. Tertiò sumitur, donec infinitè, & æternaliter. & sic sumitur Psal. 71. cum dicitur. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna. Sed quia luna nunquam auferetur, nec annihilabitur: ideo pax Christi nunquam cessabit: sed erit in æternum. Item eodem modo su-

E mitur ly donec, Matt. 18. cum dicitur, ꝙ iratus dominus tradidit illum seruum nequam & ingratum tortoribus, donec redderet debitum. Sed quia nullus potest reddere debitum in inferno: ergo in æternum cruciabitur. Eodem ergo etiam modo potest sumi hic ly donec. cum dicitur, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis: Donec ponā inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Et ponitur pro quandiu, i. quandiu ponam inimicos tuos, q. d. ꝙ in æternum subijciam tibi inimicos tuos: quia in æternum erunt tibi subiecti in inferno damnati. ergo in æternū sedebis a dextris meis. Et sic patet veritas sententiæ huius versiculi.

Virgam virtutis tuæ mittet dominus ex Syon: dominare in medio inimicorum tuorum. F

Hic ostendit propheta vbi, & qñ incepit manifestari executio, & ptās regni Christi. Et demonstrat, ꝙ hæc ptās incepit in Hierusalem in monte Sion: quando misit spiritum sanctum in discipulos, Nam tunc dedit eis septem dona: puta donum sapientiæ, & intellectus ad intelligendas scripturas: & spiritum consilij, & fortitudinis ad persecutiones tolerandas, & scientiæ, & pietatis, & aliarum gratiarum ad miracula facienda, & vices Christi exercendas. Item in die ascensionis dedit eis ptātem calcandi super scorpiones: sed in die pentecostes habuerunt executionem. Ideo dicit Dauid. Dominus pater mittet simul tecum virgam virtutis. i. potestatem, & dona gratiarum, qua Apostoli fe-

A cerunt virtutes: & hoc mittet ex Syon in die pente. Et iõ postquã habes ptãtem, & cõmisi sti eã apostolis: dñare in medio inimicorum tuorũ: & subiuga inimicos. i. subiugabis oẽs inimicos, & eis dominaberis: quosdã ad fidẽ conuertendo: & quosdam. s. Iudæos principibus mundi tpaliter subijciendo: & quosdam. s. oẽs infideles obstinatos, ad æternam mortem cõdemnando. Vnde aduertendum, ꝙ notanter propheta ponit in hoc loco virgã pro ptãte. Vnde quadruplex memoratur potestas in sacra scriptura. s. regia: & sacerdotalis, & doctrinalis, & virtutis. s. miracula faciendi. Sed vnaquæq; istarum ptãtum denotatur & figuratur per virgam. Nam de ptãte regia dicitur Genes. 44. Non auferetur sceptrum sine virga de Iuda. Ideo reges, & regij officiales semper portant virgam in manu. & ita pingũtur cum virga in signum dominij, & regiminis. De virga aũt sacerdotali
B habetur Nume. 17. quando data est virga ipsi Aaron. Et ideo Episcopus portat virgam pastoralem in manu in signũ regiminis spiritualis. Tertio modo magister scholarum, qui docẽs, tenet virgam siue ferulam in manu in signum doctrinæ. De quarta autem virga virtutis habetur Exo. 2. quam Deus dedit Moysi, cum qua fecit oĩa miracula. vt patet per totum discursum. Exod. Est ergo quadruplex virga potestatiua. s. regia, sacerdalis, & doctrinæ, & virtutis faciendi miracula. Hanc ergo quadruplicem virgam tradidit Deus pater ipsi Christi filio suo inquãtum homo: & ipse Christus tradidit eam discipulis suis in die pentecostes. Et etiam in die ascensionis, quando misit eos per totum
C orbem. cum qua virga apostoli subiecerunt Christo omnes inimicos suos. Nam sicut virga Moysi fuit dicta virga virtutis: eò ꝙ cum ea faciebat miracula secundum virtutem a domino illi virgæ collatam: ita etiam lex euangelica dicitur virga virtutis, continens illas quatuor potestates supradictas: cum qua apostoli miracula faciebant. Quã virgam emisit dominus ex Sion. Nam quasi illas quatuor potestates dedit Christus apostolis suis in monte Sion. Nam in illa eadem domo, in qua Dauid fecit istum psalmum, & omnes alios, quæ erat sita in mõte Sion: fuit postea cœnaculũ, in quo Christus fecit cœnam cum discipulis suis in die iouis sancta: & ibidem instituit sacramentum altaris, & dedit potestatẽ apostolis conficiendi hoc sacramentotum, cum dixit. Sumite & diuidite inter vos. hoc quotiescunque feceritis &c. Item in eodem loco in die paschæ in sero stetit in medio apostolorum post resurrectionẽ: & aperuit eis sensum, & scripturas. vt patet Lucæ vlt. Item in eodem loco in die octauo post pasca dedit potestatem apostolis remittendi, & retinendi peccata. vt patet Io. 20. quando insufflauit in discipulos suos dicens. Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata: remittuntur eis. Item in eodem loco in die pentecostes misit spiritum sanctum in discipulos: vbi receperunt omnia dona gratiarum, & intelligentiã scripturarũ: & genera linguarũ. vt patet Act. 1. Ideo illicò beatus Petrus cepit facere miracula simul cum cæteris apostolis: intantũm, ꝙ illa die conuersa sunt quatuor millia hominum. & sic apostoli dispersi sunt ꝑ vniuersum mũdum: & conuerterunt totum populum gentilẽ. Ex quo patet, ꝙ virga virtutis Christi & potestas incipit & egressa est de Syon. Et sic dilatata est per vniuersum mundum sicut dictum est psal. 48. & 50. Quia de Syon exhibit lex, & verbum domini de Hierusalem Esa. 2. Ideo dicit hic propheta. O Christe dominus pater simul tecum emittet virgam virtutis. s. legis euangelicæ, ex Syon: dominare in medio inimicorum tuorum.

Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum: ex vtero ante luciferum genui te.

Sed ne quis putaret Christũ ex tẽpore totaliter incepisse: & velut filium adoptiuum, & non naturalem regnum à patre accepisse: iõ hoc remouet Dauid ostẽdens Christũ esse verũ filiũ Dei patris naturalẽ, & æternum, & per consequens iure hæreditario regnũ æternũ, & supradictã potestatẽ à patre accepisse. Nam licèt sit temporalis secundum humanitatẽ: tñ est æternus secundũ diuinitatẽ. Et etiam licèt sit verus homo ex matre secũdum carnẽ: tñ est verus Deus secundũ diuinitatẽ. Et quia verbum accepit illam humanitatem in vnitatem personæ: ideò Christus Deus, & homo est vna persona, & non pluras. & sic est vnus filius naturalis Dei patris. Nec etiam inquantũm homo habet alium patrẽ nisi Deũ. Et sic iure hæreditario debetur ipsi regnum mundi. Nam sicut simul cum verbo adoratẽ & glorificatur: veneratur ita simul cum verbo omnia regit, & gubernat: eo modo quo supradictum est. Et hoc habuit humanitas

A Christi a pricipio suæ vnionis, vt dictũ fuit. Sed magis ostensum est, & demõstratum, & manifestatum in die ascensionis, vt supra dictum fuit. Et hoc est, quod intẽdit dicere, cũ ait. Tecũ principiũ in die virtutis tuæ. Vnde per principiũ intelligit verbũ, quod est principium formale oium creaturarũ: ad cuius exemplar facta sunt oia: & per quod verbũ Deus dixit oĩa creata ad extra, vt ait Augus. Hoc principium semper fuit vnicũ cũ humanitate Christi a primo instanti suæ incarnationis, a quo incepit dies virtutis: maximè tempus peregrinationis Christi in hac vita, dũ fuit viator, quasi dies malitiæ, & certaminis, & triumphi, & laboris. Nam Christus a primò instanti suæ incarnationis illicò incepit operari nostrã redemptionem. Nã statim

B mouit virginem Mariá matrem suam, vt iret ad visitandum Helisabeth: & ẽt ex vtero virgineo sanctificauit Ioannem Baptistam, vt esset præcursor. Et ẽt in die natiuitatis suæ operatus est ineffabiles virtutes: quia apparuit noua stella in oriente quæ duxit Magos ad præsepe: & multitudo cœlestis exercitus cantauit: Gloria in excelsis Deo. Et illa die fuerunt facta miracula per diuersas partes orbis terrarum: quia oẽs creaturæ dederunt signum eius natiuitatis. Et multas alias virtutes operatus est Christus vsque ad xxx. annum, quas scriptura tacet. Sed omnes euangelistæ inceperunt narrare virtutes, & miracula Christi a suo baptismo. Et sic in illis tribus annis operatus est tot virtutes, & miracula: quæ si omnia scriberentur mundus non posset capere, qui scribendi sunt libros. vt patet

C Ioa. vlt. Sed maximè fuit dies virtutis Christi, dies passionis, & resurrectiõis suę. qñ triũphauit de diabolo, & expoliauit infernum. Sed dies splendoris sui, & sanctorũ fuit totũ tempus post resurrectionem. Dicit ergo pater ad filium: O Christe non sine causa debetur tibi regnum mundi ẽt secundum humanitatem rõne vnionis personalis verbi. Nam principium exemplare oium creaturarum. s. verbum æternum, per quod facta sunt oĩa, fuit semper tecũ personaliter vnitum in die: imò a die tuæ virtutis. i. tuæ incarnationis: & in toto die tui certaminis, & militię: & in die tui triumphi, in quo die operatus es virtutes & miracula, & vicisti diabolum, & abstulisti ipsi prædam. Et non solummõ fuit tecũ principium in die virtutis, & laboris mortalis vitæ: sed ẽt fuit semper tecũ in splendoribus

D sanctorum. i. in toto tpe post resurrectionẽ, cum accepisti gloriam, & splẽdorem pro te, & sanctis tuis. Nam humanitas tua splendet in cęlo oĩbus sanctis, & beatis plusquam sol. Cuius plendor nunquam cognoscet occasum Apocal. vlt. Ex quo patet, ꝙ verbum postquam semel assumpsit humanitatẽ nunquam dimisit. Nam semper fuit vnitum in toto die virtutis ante resurrectionem, licet anima fuerit separata a corpore: & semper fuit vnitum post resurrectionem sicut ante: & semper fuit vna persona cũ verbo: & per consequens filius Dei. Vtrum aũt Christus in triduo fuerit homo vel non, alibi disputabitur: quia non est præsentis speculationis. Sufficit, ꝙ Christus semper fuit filius naturalis Dei. Et sic iure hæreditario meruit regnũ super oẽs creaturas tãquam filius naturalis. E

Et ideo vt probaret hanc naturalitatem, subdit. Ante luciferum genui te. Quasi dicat: O Christe licet sis homo: tñ es Deus a principio tuæ incarnationis. Nam verbum semper fuit tecũ personaliter vnitum ante, & post resurrectionem. Et sic es filius meus naturalis, & æternus ratione verbi consubstantialis secundum diuinitatem: quia ex vtero. i. ex substantia mea genui te ante luciferum. i. ante omnem creaturam, & ante solem, & lunã, & stellas. Nam nihil præcedit luciferum. s. solem nisi sola æternitas. Vnde est aduertendum, ꝙ secundum cõem opinionem doctorum, qui ponunt successionem temporalem in diebus creationis non valeret ista consequentia, Christus fuit genus ante luciferum siue ante solẽ. ergo Christus est æternus, eò ꝙ sol fuit creatus in 4. die. Sed bene valet cũ F

sequentia apud Aug. qui ponit oĩa esse simul creata, & distincta secundum suas species, & formas, referendo illos dies ad successionem naturę, & cognitionem angelorũ. Et sic ante luciferũ nihil fuit nisi æternitas. Etiã per ly ante luciferum potest intelligi natura angelica, quæ in prima die ponitur certa sub nomine lucis. De qua dicit Deus. Fiat lux. & facta est lux. Et tunc bene valet consequentia, quòd verbum æternum, siue filius Dei est genitus ante luciferum. i. ante naturam angelicam, quæ primò fuit creata, est æternus, & genitus de vtero. i. de tota substãtia patris, quia pater se totum dixit. i. de tota sua substantiæ dixit verbum. Et sic de tota substantia filium sibi æqualem genuit; quia totã, & eandem essentiam cõmunicauit, vt ait Aug.

A 15. de trinitate. Et nota, quod notanter ait propheta. Ex vtero ante &c. Nam per vterum intelligit memoriam fœcundam patris, ex qua verbum generatur substancialiter: quæ quidem memoria paterna similitudinariè: & metaphoricè dicitur vterus siue matrix. Nã sicut ex matrice fœcunda mulieris siue ex fœcunditate matricis generatur fœtus: ita per quandã similitudinem ex memoria fęcunda patris dicentis generatur verbum. Et sic dicit Augustinus, quod pater dicit verbum de tota sua memoria fœcunda siue facunda. Hoc est ergo quod dicit hic: ex vtero. i. ex memoria fœcunda, & de tota substantia mea ante luciferum. i. ab æterno genui te. Et ideo vbi nos habemus, Ex vtero ante luciferum genui te: quædã litera hebraica habet. De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Quæ litera ad eandẽ sen-
B tentiam deducitur. Tota ergo sententia siue coniunctio huius versus stat in hoc: quia dicit pater ad filium. O Christe dominare in medio inimicorum tuorum: quia tibi debetur summa regia potestas iure hæreditario: eo quod tu es filius meus naturalis non solum inquãtùm Deus, sed etiam inquantùm homo. Nam inquantùm homo principium. i. verbũ est personaliter vnitum in die virtutis. i. peregrinationis, & laboris, & certaminis, & militiæ, & triũphi. s. à die incarnationis vsque ad diem passionis inclusiue. Et etiam tecum est principium in splendoribus sanctorum. i. in die tuæ gloriosæ splendoris sanctorum, qui incepit à tua resurrectione, & durabit in eternum. Et sic etiam inquantũ homo tu es filius meus naturalis ratione verbi vniti. Secundò tu es filius meus naturalis inquantũ Deus: quia ex vtero. i. de tota memoria mea fœcunda, & substantia ante luciferum. i. ab æterno
C genui te. Ex quo patet, quod iure hæreditario tibi debetur sedere ad dexteram meam: & dominari in medio inimicorum tuorum, & possidere regnum, & imperiũ super omnes creaturas: vt dictũ est. Quasi dicat pater: O Christe sede à dextris meis: & dominare in medio inimicorum tuorum: quia tu es filius meus naturalis. Nam inquantùm Deus ego te genui ante luciferum ex vtero. i. ex memoria mea fœcunda. i. de tota substantia mea. Sed inquantùm homo ego te genui post luciferum ex vtero virginali opere spiritus sancti. Sed contra hoc arguitur, & videtur, quod Christus inquãtùm homo non sit filius naturalis Dei patris. Nam dicit Galenus, quod solus ille

D est pater naturalis, qui generat filium de substantia sua, cuius semen concurrit etiam materialiter ad fœtum, sed Deus pater non genuit Christum secũdum, quod homo de sua substantia: ergo non est eius pater naturalis. Itẽ Augustinus dicit super Ioannem, quod duas legimus Christi natiuitates. Vnam in cœlo sine matre, & aliam in terris sine patre: ergo Christus, vt homo nullũ habet patrem naturalẽ. Ad hoc respondetur, quod si volumus sequi viã Arist. 16. de animalibus, & aliorum philosophorum, qui dicunt, quod pater naturalis nõ cõcurrit nisi actiuè ad generationem fœtus inquantum spiritus prolificus siue virtus generatiua conseruata in semine tantùm format fœtum in matrice mulieris ex menstruo: Et sic nullam substantiam communicat pater filio, nisi inquantũ se habet actiuè ad formationem fœtus mediante spiritu prolifico siue generatiuo: Tũc absque pręiudicio fidei possemus dicere, quòd Deus est pater naturalis Christi, etiam quò ad humanitatem: quia ille est pater naturalis, cuius virtus format fœtum in matrice. Sed spiritus sanctus, qui est virtus patris ex puris sanguinibus formauit corpus Christi in vtero virginali: ergo Christus est filius naturalis Dei patris. Maior etiã patet ex sentẽtia philosophi. Minor etiã patet ex articulo fidei. Et etiam patet Lucæ primo Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Sed quia ex hoc modo dicendi possent fieri complures cauillationes, quia per eandem rationem Christus, vt homo posset dici filius verbi eo, quòd spiritus sanctus, qui formauit corpus Christi in vtero virginis, procedit tàm à verbo quàm à patre, & est virtus vtriusque. Item quia tota trinitas creauit animam Christi: ideo secundum creationem Christus posset etiam dici filius trinitatis: sicut Adam dicitur filius Dei. Lucæ. 3. &c. Ideo ad remouendam omnẽ cauillationem arguendi: & ad vitandum omne scãdalũ: melius est, quod recurramus ad personam. Nam Christus inquantùm homo nullam habet propriam personalitatem: nisi solam personalitatem verbi: in qua subsistit. Nam sicut pater communicat verbo essentiã non communicando personam: ita per oppositum verbum communicat illi humanitati eandem personalitatem non cõmunicando naturam: quia vtraque natura manet integra in sua essentia sub vna, & eadem personalitate. Et sic manet vna sola persona, quæ dici-

A tur Christus habens duas naturas essentialiter distinctas. Et sic verbum communicando humanitati personalitatem cõmunicat etiã filiationem. Et sic Christus homo dicitur filius naturalis Dei patris, quia in Christo sicut nõ est nisi vna persona, & vnum esse: ita nõ est nisi vna filiatio. Et sic non est nisi vnus solus filius naturalis Deus homo, cui ꝑpter filiationem naturalem debetur regnũ mundi iure hæreditario. vt dictum est. Tunc ad argumentum Galeni negatur eius propositũ: quia nõ tenetur eius opinio apud philosophos. Ad secundũ dicitur, ꝙ Augu. non negat ꝙ Christus non habet patrem naturalem in cœlis: etiam quò ad secundam generationem. Sed dicit ꝙ non habet patrem carnalem in terris. Et sic concluditur sine hæsitatione cæteris dimissis, ꝙ homo Christus est filius naturalis

B Dei patris genitus ante luciferum secundum diuinitatem, & genitus post luciferum secundum humanitatem. Et ly In die virtutis tuæ, refertur ad totum tempus peregrinationis Christi ab incarnatione vsq; ad passionem inclusiuè, & ly In splendoribus sanctorum, refertur ad totam durationem post resurrectionem Christi. Sed ly ante luciferum genui te. refertur ad æternitatem, in qua Christus genitus est quò ad diuinitatem. Est ergo Christus genitus ante luciferum ex vtero patris, & post luciferum ex vtero matris opere spiritus sancti, qui est virtus altissimi. Et nota ꝙ istum supradictum versum multi multipliciter exponunt. Nam quidam illud principiũ referũt ad patrem, vt dicat pater ad filiũ. Ego sum tecum vnum, & idem principium producendi spiritum sanctum in die virtutis tuę, i. in tota æternitate, cuius splendoré sancti par

C ticipant. Et etiam sum principium tecũ: quia produxi te. Et sic sum tecum sicut principiũ dicẽs in verbo dicto, & producto. Et tu es mecum tanquã verbum in dicente: & hoc ab æterno: quia ante luciferum genui te. Item etiã alij dicunt. Ego pater sum tecum ô fili simul cum spiritu sancto vnum principium producendi creaturam in die virtutis tuæ, idest in die creationis, in quo virtute tua facta sũt omnia. Sed aliter terminatur, & cõtinuatur litera secundùm Cassiodorum, qui cõtinuat vnam sententiam ab illo loco: Virgã virtutis tuæ: vsque ly In splendoribus sanctorum inclusiuè. Vnde dicit Dauid: O Christe ipse dominus pater emittet virgam virtutis tuæ. s. legem, & potestatem euangelicam ex Sion. Et ideo dominare. Vnde ipse pater est tecum vnum principium mittendi spiritum sanctum in die virtutis tuæ. s. in die penteco. s. in splendoribus sanctorũ qñ splendor igneus venit sũ per sanctos apostolos. Nam illa die simul cũ patre misisti virtutem super eos. quæ dies dicitur splendor sanctorũ: eò ꝙ fuerunt illuminati, & omnibus virtutibus, & donis refecti: Et ideo vt pater ostendat filium esse æternũ secundùm diuinitatem subdit. Ex vtero ante luciferum genui te. Vnde est aduertendũ: ꝙ Hebræus, & translatio Hieronymini aliter habẽt literã huius versiculi. Nam vbi 70. habent. Tecum principium &c. Hebræi habent, Populi tui principes in die virtutis tuæ in decore sancto de matrice auroræ tibi ros adolescentiæ tuæ. Et tunc ſm hãc literam mutatur sentẽtia. Nam prima pars huius versiculi videtur esse sequela ad versum, & sententiã præcedentem. Nam dictum est supra. Virgã virtutis tuæ. i. potestatem emittet tibi dominus ex Sion. i. scriptum sanctum in discipulos mittendo in die pentenco. Ideo dominare in medio &c. Et sequitur secũdùm hanc literã, Populi tui principes, idest apostoli facti sunt principes super omnem terram, & hoc in die virtutis tuæ, s. in die penteco. quando misisti eis dona gratiarum, & virtutũ in decore sancto: quando omnes apostoli, & discipuli sunt sanctificati, & decorati, & ornati lumine spiritus sancti, & oĩs generis gratiarum &c. Quod autem sequitur, De matrice auroræ tibi ros adolescẽtiæ tuę: videtur pertinere ad generationem Christi temporalem de virgine Maria sine patre ex solo opere spiritus sancti. Quasi dicat: O Christe generatio tua est mirabilis. Nã ros adolosentiæ tuæ, & formatio tuę infantię. i. corporis tui & infantia fuit de matrice auroræ, idest virginis Mariæ sine semine viri. Nã sicut ros matutinus generatur ex aurora siue in aurora ex summo cœlo: ita tu processisti ex vtero virginis tanq̃ sol ex aurora & tanq̃ ros in aurora ex solo cęlo, & per cõsequens es genitus de matre sine patre carnali solo opere spiritus sancti. Et huic sententiæ concordat Rabi Baracuas super illud Tren. vltimo. Pupilli facti sumus absq; patre. Vnde dicit. Deus sanctus, & benedictus ait. Vos dixistis pupilli facti sumus absq; patre. Et ego dico vobis: ꝙ redemptor, quem ego suscitabo vobis, sine patre erit sicut scriptũ est psal. 109. De matrice auroræ tibi ros adolescentiæ tuæ. Sed secundùm hanc literam, & sententiam

A sententiam versus iste non videtur pertinere ad æternã generationem nec ad equalitatem patris ad filium, seu ad generationem temporalem, & humanam Christi ex matre sine patre. Est tamen verum, ꝙ vtrobiq; memorant miraculum in generatione Christi. Sed maiora sacramenta videtur continere translatio nostra, idest ipsorum septuaginta: cui magis credendum est eò ꝙ est sine suspitione. ideo ecclesia non vult cantare translationem psalterij quam Hieronymus transtulit immediatè ex Hebræo: eò ꝙ litera iam erat punctuata, & ad eorum intentum interpretata per appositionem punctorum: vt dictũ fuit in principio. Et ideo in talibus passibus est cauenda calumnia Hebæorũ, nec est eis danda fides vt dictum est. Et ideo ex supradictis duabus primis expositionibus possumus eligere quã
B voluerimus. Sed prima videtur mihi magis profunda, & conueniẽs: quia nihil aliud vult ostendere propheta hoc versiculo nisi ꝙ regnũ mundi debetur Christo iure hæreditario: eò ꝙ est filius naturalis Dei patris: qui secundùm diuinitatem est genitus ante luciferum: & secundum humanitatem est genitus post luciferum ex tempore.

Iurauit dñs, & non pœnitebit eũ: tu es sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedech.

Hęc est secũda pars principalis, in qua propheta prædicit Chrĩtũ fore sacerdotẽ ęternũ, quę est secunda dignitas quam Christus acquisiuit in præmium suæ passionis. Vnde est aduertendum: ꝙ ad hoc, ꝙ Christus esset verus, & perfectus Messias in lege promissus, & oportebat, vt esset Deus, & hõ rex, & sacerdos. Homo vt posset pro nobis pati ad iustitiam complendam. Deus vt præualeret ad-
C uersus diabolum, & preciũ esset validum, & infinitum. Rex vt haberet vniuersale dominiũ. Et sic oportuerit, vt esset filius Dei naturalis, & per consequens Deus. Itẽ vt esset vniuersalis iudex. Sacerdos, vt posset seipsum pro nobis in ara crucis offerre: & sacerdotium nouum instituere, & cęteris potestatem conferre. Et ideo verè fuit Christus figuratus per Melchisedech. Nã ille fuit figura Christi tripliciter. Primò in persona: quia sine patre, & sine matre, & genealogia: nec legit eius principium nec finis. Ita Christus est sine patre carnali in terris, & sine matre in cœlis, sicut dictũ est. Item sine principio quò ad diuinitatem, & sine fine quò ad humanitatem. Secundò fuit figura in officio, & dignitate. Nã

D fuit Melchisedech rex, & sacerdos: quia rex Salem, ꝙ sacerdos Dei altissimi. vt patet Gene. 14. & ad Heb. 7. Ita Christus rex, & sacerdos. Item Melchisedech interpretatur rex iustitiæ. Christus aũt est verus rex iustitiæ. Primò: quia in se oẽs nos iustificauit per mortẽ, & passionẽ: & pro omnibus soluit precium. Secũdò: q a à patre accepit oẽm potestatẽ iudicandi: & sic est verus rex iustitiæ. Item sicut Melchisedech fuit rex Salẽ: ita Christus fuit verus rex pacis. qui in suo sanguine omnia pacificauit, & nos patri reconciliauit. Tertiò fuit figura in actu, & oblatione siue in ordine oblationis: Nam sicut ille obtulit panem, & vinũ pro Abraam Deo altissimo: ita Christus instituit sacrificium eucaristiæ, in quo obtulit seipsum sub forma panis, & vini in memoriam suæ passionis: in qua passione obtulit seipsum in forma & carne humana in cru-
E ce. Instituit ergo hoc sacrificium, & sacramentum, vt offeramus ipsum sub forma panis, & vini in memoriã suæ passionis: in qua obtulit seipsum in forma, & carne humana in cruce. Sacerdotium ergo Christi non est secundũ ordinẽ Aarõ. qui offerebat oues, & boues, & vitulos, & arietes, & hircos &c. Dicit ergo Dauid ad Christum filium. Non solum eris rex, & Deus, & hõ: sed etiam eris sacerdos æternus, Nam ego vidi in spiritu qualiter dominus Deus pater iurauit, idest firmiter statuit, & non pœnitebit eum. i nunquàm retractauit nec reuocabit promissum, & decretum suum. statuit ergo sine retractatione, & reuocatione dicens tibi; Tu Christe es sacerdos, in æternum non secũdùm ordinem Aaron, sed secũdùm ordinem Melchisedech offerẽs teipsum sacrificium sub forma panis, & vini.

In quibus verbis notantur quatuor conclusiones. F

Prima, ꝙ hęc promissio facta est cum iure iurando per quod denotatur certitudo prophetiæ, & promissionis.

Secunda, ꝙ lex Moysi, & sacerdotium ipsius Aaron, & per consequens sacramenta, & sacrificia veteris legis debebant cessare, & aliud sacrificium, & sacerdotium, & per consequens alia lex debebat succedere. Nam translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, ad Heb. 7.

Tertia conclusio, & sacrificium panis, & vini in lege noua erat offerendum pro hoc ꝙ ait. Secundum ordinem Melchisedech.

Quarta conclusio, ꝙ lex, & sacerdotium

A Christi est ęternum, i. quòd nulla alia lex, nec aliud sacrificium subsequetur, per hoc, quòd dicit. Tu es sacerdos in æternum.

Vnde notãdum, ꝙ æternum tripliciter sumitur in scriptura. Primò inquantùm est sine termino, & sine fine, & successione: quia est tota simul, & perfecta possessio vitæ interminabilis: & sic soli Deo cõuenit: quia nihil est æternum nisi Deus. Secundò æternum idem est quod coęuum, dicens totam ætatem alicuius. Et sic dicimus, ꝙ vir est æternus vxori: q̃a quandiu vixerit est alligatus vxori per totam ætatem, & vitam, & conuersio. Et sic circuncisio fuit æterna legi, & pacto Abrahæ: quia quandiu durauit lex, & pactũ, & illa ætas, tãdiu perseuerauit circũcisio. s. vsque ad Christum, in quo terminauit illud pactum, & illa ętas. Tertiò modo dicitur æternũ, cui nullum aliud tale succedit. Et isto modo lex Moysi: B aut circunsio non fuit æterna, quia alia lex successit, & aliud sacramentum. Sed isto modo lex euangelica, & sacerdotium Christi est ęternum, quia nulla alia lex nec sacrificium succedit. Ideo ait Christus Mat 26. Hic est calix sanguinis mei noui, & æterni testa. Si nouum, quomodo æternum dicitur? Nouum dicitur inquantùm successit veteri. Dicitur autem ęternum inquantùm nullum aliud sibi succedet, sed solum premiũ, & vera beatitudo, & ideo pater promittit filio suo Christo sacerdotium æternum sub iureiurando, & sine reuocatione: quasi promittens nullum aliud sacerdotium successurum. Ideo quando dedit sacerdotium Moysi ipsi Aaron. non dedit sub iureiurando. Nam licet filii Israel iurassent seruare legem, vt patet Deut. 27. ta C men Deus nõ iurauit eius ęternitatem legis, & sacerdotij, sicut hic promittit filio sacerdotium ęternum, & legem sub iureiurando. Et nota, ꝙ Origenes putauit hũc Melchisedech fuisse angelum Dei, qui occurrit Abrahę. Sed Didymus, & Eusebius dicunt ipsum fuisse verum hominem Cananæum, & gentilium regẽ Salem qui obtulit panem, & vinũ pro Abraham & benedixit ei: quasi benedixisset Christum in lumbis Abrahę, licèt nõ descenderet ab eo per naturalem generationem immediatè. Et per hoc da tur intelligi, quod ordo sacerdotalis non incepit à Iudęis aut leuitis, sed à gentibus. s. ad Abel, & Enoch, & Noe, & Melchisedech, vt per hoc denotaretur, ꝙ omnes gentes erant venturę ad Christũ. Hoc idem dicit Hiero nymus in epistola ad Euagrium de Melchisedech. Item templum Salo D monis ædificatũ est in area Ornæ Gebuzei, quam emit Dauid, vt patet secundi regũ vltimo, & gentiles fuerunt latomi, & fabri, qui ædificauerunt templum: vt per hoc denotaretur, ꝙ ecclesia erat fundanda, & ampliãda in gentilibus, & per gentiles, qui erant possessuri terram viuentium. Item Iob fuit rex, & sacerdos, quia quotidie sacrificium offerebat pro filijs. Ex quo patet, quòd sacerdotiũ non incepit ab Aaron, sed ex gentibus. Et ita per gentiles ad fidem conuersos erat exercendũ, & continuandum: vt patet manifestè in effectu. Nota, quòd sacerdotium Christi dicitur æternum, & summum. Dicitur. n. æternũ propter causas iam dictas. Dicitur autem summum propter triplicem summã potestatem, quam Christus accepit à patre in sacerdotio. Nam primò habuit summã potestatẽ instituendi sacramenta nouę legis. Secundò habuit potestatem conferendi eis virtutem ex E merito suæ passionis. Tertiò habuit potestatem committendi ministerium, & exercitum sacramentorum suis successoribus. Et sic dicitur summus sacerdos. Vno modo, quia primus obtulit sacrificium. Secundò, quia habuit triplicem supradictam potestatẽ, quam nullus habuit præter ipsum. Nam licèt papa & episcopus habeãt potestatẽ à Christo conferendi ordines, & cæteri sacerdotes habeãt potestatem ministrandi sacramenta, tamen nec papa nec tota ecclesia habent potestatem instituendi sacramenta: nec conferendi eis gratiam, & virtutem nisi solus Christus qui est caput ecclesiæ. Et ideo propriè dicitur summus sacerdos, & æternus qui talem potestatem recipit à patre, vt dictum est. Tertiò F dicitur summus sacerdos, quia solus ipse est mediator Dei, & hominum. Sed contra prædicta arguitur, quia videtur, quòd nusquam in tota sacra scriptura ve. test. recipitur, quòd Deus pater iurauerit, nec sub iure iurando promiserit Messiæ in lege promisso, quòd esset futurus sacerdos secundũ ordinem Melchisedech, prout supra expositũ est. Ad hoc respondetur, quod talis petitio est superflua cum manifestè probatum fuerit in principio Dauid fuisse verum, & eximium ꝓphetarũ: cui Deus locutus est, & factæ fuerũt ipsi multę reuelationes de regno, & sacerdotio Christi, vt ipsemet Dauid dicit secundi Reg vigesimotertio: vbi dicit. Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Iacob egregius psaltes

A tes Israel. Spiritus domini locutus est p me: & sermo eius per linguã meã: Deus Israel mihi locutus est. sicut lux auroræ oriente sole mane absq; nubibus rutilat. Nec tanta est domus mea apud Deum, vt pactũ æternum iniret mecum firmum in omnibus atq; munitũ. Ex tota ista scriptura patet qualiter Deus cũ pacto æterno locutus est clare, & manifeste de Chro in lege promisso, & de regno eius, & potestate ipsi Dauid. Et sic nõ oportet, ꝙ quæramus vbi reperiatur tale iuramẽtum: nisi dicamus, ꝙ Dauid hoc præuidit in spiritu per spiritualem reuelationem. Sed licet hoc sufficiat ad respondendum cuiq; quærenti: tamẽ adhuc possumus assignare locum in sacra scriptura vbi Deus fecit supradictũ iuiurandũ de æterno sacerdotio Christi. Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ iusiurandum Dei

B in sacra scriptura sumitur pro immobilitate, & certitudine propositi Dei. Sed quicquid Deus proposuit in veteri testamẽto sub aliqua figura, proposuit immobiliter, & irrefragabiliter. Cum ergo Melchisedech sacerdos Dei altissimi, & rex iustitiæ, & pacis sine generatione, & principio offerens panẽ, & vinum fuerit figura ipsius Christi vt supradictum est: quia Deus acceptauit oblationẽ ipsius Melchisedech sub tali figura sacerdotij æterni Christi. Et sub tali figura voluit Deus, ꝙ Melchisedech benediceret Abraã, de quo Christus erat descensurus secundùm carnẽ. Ergo sequitur, ꝙ tunc Deus immobiliter, & irrefragabiliter, & firmiter statuit Christum in lege promissum fore sacerdotem ęternũ secundum ordinẽ Melchisedech. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu contemplando illud

C mysterium dixit, Iurauit dominus, & non pęnitebit eum: tu es sacerdos in ęternum secundum ordinem Melchisedech. Hoc idẽ mysterium præuidit Dauid Exod. 29. vbi dominus præcepit seruari panes propositionis ante altare per totam septimanam, & ꝙ sacerdos eleuaret crustulam panis ante totum populum supra caput suum. vbi manifeste figurabatur sacrificium panis siue Eucaristiæ. Sed supradictum iusiurãdum de æterno sacerdotio Christi magis manifestè exprimitur Gen. 22. Vbi legitur, ꝙ Abraã ex pręcepto Dei voluit sacrificare filiũ suum Isaac, cui Deus suo iure iurando promisit dicens: Per memetipsum iuraui: quia fecisti hanc rem, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: & velut arenam, quę est in littore maris. Pos-

D sidebit semen tuum portas inimicorũ suorũ. Et benedicentur in semine tuo omnes gentes: quia obedisti voci meæ. Qui locus in quo factum fuit hoc sacrificium vocatus est dominus videbit: imo secundum Hebræos dominus videbitur. In quo mysterio præuidit Dauid in spiritu ꝓphetico qualiter Christus filius Dei in eodem monte & loco debebat se spontè offerre Deo patri hostiam acceptabilẽ in precium pro omnibus nobis: quia in eodem loco fuit crucifixus. Et ideo vocatus est ille locus dñs videbit: Quasi dicat. in hoc loco vbi factum est sacrificium de Isaac, in hoc eodẽ loco videbitur Christus offerri patri in sacrificium in cruce pro omni populo. Et sic ibi Chrs fuit verè sacerdos, & vera hostia: quia ipse spontè se patri obtulit sacrificium. Ex quo patet, ꝙ tunc Deus pater iurauit sub iureiurando, & promisit sacerdotium æternũ ipsi Christo: quia sub iureiurando promisit,

E ꝙ in eo benedicerentur omnes gẽtes. Sed nõ aliter benedictæ sunt omnes gentes in Christo nisi per eius sacerdotium. Primò inquantùm seipsum obtulit pro nobis in cruce. Secundò inquantũ per baptismum nos regenerauit, & à maledicto absoluit, & liberauit. ergo sequitur, ꝙ illa promissio facta ipsi Abraã in semine suo, idest in Christo, fuit de æterno sacerdotio, quia per solum sacerdotium Christi sumus benedicti, & à maledicto liberati. Et per hoc patet responsio ad friuolum argumentum modernorum hebræorum: per quod putant peruertere literam huius versus non esse dictã de sacerdotio æterno Christi, vt magis patebit. Dicitur ergo Christus sacerdos inquantum seipsum obtulit in ara crucis, & sacramenta instituit. Dicitur autẽ

F sacerdos in ęternum dupliciter. Primo: quia ipse personaliter est æternus ante luciferum genitus. Secundò, quia sacerdotium est æternum. Et hoc tripliciter. Primò, quia perpetuatur in suis successoribus. Secundò: quia nullum aliud sacerdotium huic succedet. Tertiò, quia effectus sacerdotij Christi est æternus. Nam sanctificatio facta per sacerdotium Christi in æternum durabit. Quia iustificati & regenerati per sacramenta in ęternum erunt sancti, & beati. Apoca. 5. Dicitur autem Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedech: eò ꝙ per omnia fuit figuratus p ipsum Melchisedech: & hoc quintupliciter. Primò. quia Christus fuit rex, & sacerdos sicut Melchisedech. Secundò, quia rex pacis, & iu-

 stitiæ,

A stitiæ. Tertiò, quia sine generatione. Quartò quia sub forma panis, & vini instituit sacrificium noui testamenti. Quintò, quia in eadē ciuitate: & forsan in eodemmet loco instituit Eucaristiam, vbi Melchisedech obtulit panem, & vinum. Hoc ergo prçuidens Dauid in spiritu dicit: Iurauit dominus &c.

Dominus à dexteris tuis confregit in die iræ suæ reges.

Iudicabit in nationibus: implebit ruinas; cō quassabit capita in terra multorum.

Hic ponit tertiā dignitatem, quam Christus adept⁹ est merito suæ passionis: quç fuit iudiciaria potestas, vt sit iudex viuorum, & mortuorum: tā in iudicio occulto, q̄ in iudicio manifesto vniuersali, quod fiet in nouissimo die: quam iudiciariam potestatem habet B Christus etiam inquantùm homo ex merito suæ passionis, vt ipsemet saluator ait Ioan. 5. Et potestatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis est. Vnde postquā superius demōstrauit propheta qualiter pater tradidit regnum & sacerdotiū Christo filio suo inquantū hō, demonstrat qualiter ex consequēti tradidit ipsi iudiciariā potestatē: q̄a ad solū regē & sacerdotē pertinet iudicare. vnde est aduertendū: ꝙ dupliciter iudicat Deus post ascensionē. Vno modo occulto iudicio. Nā existēs in cœlo ad dexterā patris iudicat in terris puniendo tirānos, & persecutores iustorū tēporaliter in hac vita: & post mortē destinat ad pœnā æternē si moriuntur sine fide, & pœnitētia. Et isto modo puniuit Neronē, & Domitianū, & Diocletianū, & Iulianum: & plures alios reges. Et de hoc primo iudicio dicit propheta in hoc versiculo dirigendo verba ad patrē: O pater, Deus meus Iesus Christus filius C tuus, qui sedet à dexteris tuis confregit reges in die iræ, & sententiæ, & correctionis suç. Nā puniuit, & prostrauit Neronē, & Diocletianū &c. Et etiā confregit multos reges eos corrigēdo, & tēporaliter puniendo: & a superbia deijciendo: qui relicta idololatria se iugo fidei subiecerunt. Et sic correxit magnū Constantinū ꝑ leprā: causa cuius venit ad baptismū. exēplo cuius oēs alii reges terræ confracta eorū superbia venerūt ad baptismū. Secūdò Xp̄s iudicabit iudicio manifesto, & vniuersali, & hoc in die iudicij. de quo subdit ꝓpheta, ꝙ tūc iudicabit in nationibus. i. iudicabit omnes nationes generaliter, & in manifestè, & tunc implebit ruinas. Ad cuius intellectū est aduertendū: ꝙ triplicē ruinam reparabit, & reficiet, & restaurabit Xp̄s in die iudicij. Nā primò reparabit, & implebit ruinā D corporū, & cadauerū mortuorū, quia mittet angelos suos: & vocabit oēs mortuos à quatuor ventis terræ. Et cōgregabit oēs in vallē Iosaphat. i. in locū iudicij, & sic erit impleta, & reparata ruina corporū mortuorū. Secūdò Chr̄s implebit, & reparabit, & rectificabit ruinam falsam iudiciorū. Nā tria debet iudicare Christus in iudicio. Primò nō iudicata. s. facta principū huius mūdi, quæ nō fuerūt iudicata: eò ꝙ nullus potuit eos iudicare: nec facta eorum corrigire. Secundò: quia Christus iudicabit male iudicata: puta ea quæ iudices huius mūdi propter odium, vel metū, vel lucrū malè iudicarunt. Ideo omnia ista talia Christus rectificabit in iudicio generali. Tertiò iudicabit Christ⁹ facinora occulta: E puta homicidia, & adulteria, & multa alia peccata, quæ in hoc mūdo nō fuerūt manifesta, nec ꝑ pœnitentiā deleta. Ideo talia manifestabuntur, & publicabūtur in iudicio. Ista ergo tria supradicta, s. non iudicata, & malè iudicata, & occulta dicuntur ruinæ iudiciorum. & tales ruinas implebit, & reparabit Christus in iudicio. Tertiò Christus implebit, & reparabit ruinam angelorū, quia tunc erit cōpletus numerus electorū, & implebuntur sedes vacuæ, de quibus Angeli mali ruerunt. Ex quibus patet, ꝙ triplicē ruinā reparabit Christus in iudicio. s. ruinā mortuorū, & ruinam iudiciorum, & ruinam Angelorū. Et ideo de his tribus ruinis dicit ꝓpheta, ꝙ Christus in nouissimo die iudicabit in nationibus & implebit ruinas, s. q̄a restaurabit & reparabit ruinam mortuorum, quia omnes resurgent, & ruinam iudiciorum, & ruinam Angelorum. Sed quia in ruina iudiciorum iudicabit reges, & principes, & prælatos huius mundi: qui non fuerunt iudicati & puniti, & rectificabit falsa iudicia eorū, & F manifestabit, & puniet occulta per pœnitentiam nō deleta nec confessa: ideo oēs tales tā reges, & principes, & prælatos, q̄ falsos iudices, & impœnitentes destinabit ad pœnā perpetuā in inferioribus terræ. Et ideo subdit ꝓpheta: quòd Christus postquàm iudicauerit in nationibus discernendo gesta, & facta, & postq̄ impleuerit supradictas tres ruinas, tunc conquassabit, & cōfringet capita multorum. s. principum & regum, & aliorum damnatorum in terra. s. in inferno qui est in inferioribus terrç: quia tales non ascendēt in cœlum

A lum: sed capita eorum conquassabuntur in terra, idest pœna capitali punientur. In hebræo, & translatione Hieronimi habetur, Iudicabitur in gentibus plenitudo personarum: plagauit caput in terra multa. quod idẽ sonare videtur. Tunc ergo Christus confregit reges in ira sua: quando Neronem & Domitianum, & Diocletianum, & cæteros reges & tirannos pœna temporali, & æterna puniuit: & etiam quando Constantinum Imperatorem, & cęteros reges, & principes gentium confracta superbia iugo fidei subiecit. Item tunc Christus impleuit ruinas. Primò quando ruinã ipsius Adam per mortem, & passionẽ, & resurrectionẽ reparauit, Secundò quãdo omnes mortuos in iudicio suscitauit. Tertiò quando omnia iudicia iniusta facta per falsos iudices in generali iudicio rectificabit. Quartò, quando ruinam angelorum reparabit: cum dicet iustis. Venite benedicti patris mei, possidete regnum vobis paratum a constitutione mundi. Item tunc conquassabit capita multorum in terra, quãdo dicet damnatis. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. B

De torrente in via bibit ppea exaltauit caput.

Postquam superius ꝓpheta prædixit tres dignitates, siue potestates, quas pater tradidit Christo filio suo: etiã inquantũ homo. s. potestatem regiã, & sacerdotalem, & iudiciariam, in hac tertia parte assignat causam vndè meruit Christus adipisci tales dignitates, & potestates. Et dicit ꝙ hoc meruit Christus ex laboribus, & tribulationibus, & morte, & passione, quã ex obedientia, & compatientia, & caritate pro nobis substinuit. Vnde est aduertendum, ꝙ omnes labores, & itinera, & peregrinationem, fames, & sitim, & iniurias, & opprobria, & uerbera, quæ pro nobis Xp̃s sustinuit, & cõputãtur in eius passione. qa tota vita Xp̃i fuit cõtinuus labor, & q̃dam passio, & vnus actus meritorius respectu Xp̃i. vt dictũ est psal. 29. Et ideo vita huius mũdi dicit̃ quasi torrẽs, & fluuius tribulationũ. Nã sicut torrens, in quo cõgregantur oẽs aquę pluuiales. trahit secũ oẽs arbores, & oĩa q̃ sunt in ripa: ita cõtra Xp̃m congregatæ sunt oẽs aquæ persecutionũ, & laborũ. Et sic vita Christi fuit q̃dã torrẽs plenus persecutionũ, & laborũ, & afflictionũ: ꝑ quẽ Xp̃s trãsiuit: & de quo bibit in hac vita corporali: ꝑ quos labores meruit exaltari, & obtinere regnũ, & sacerdotiũ, & iudicariã ptãtem. Et iõ si qs quęreret q̃bus C

meritis, & quibus laboribus, & triũphis meruit Xp̃s obtinere regnũ sup oẽm creaturã: & æternũ sacerdotiũ, & iudiciariã ptãtem super oẽs hoies, & angelos: cũ ipse sit hõ: R̃ndet ꝓpheta Dauid dicẽs. De torrẽte in via bibit: ꝓpterea exaltauit caput. Quasi dicat, ꝙ qa Xp̃s bibit calicẽ passionis de torrẽte tantarũ ꝑsecutionũ, & laborũ, & opprobriorũ, & mortis, & crucis in via huius mũdi inquantũ fuit viator: iõ in præmiũ tantorũ laborũ, & tantę humilitatis, & caritatis, quia humiliauit semetipsũ vsq; ad mortẽ crucis: exaltauit caput, & honorẽ, & regnũ suum, & ptãtem sup oẽs creaturas: vt dictũ est: & p̃r dedit illi nomen, ꝙ est sup oẽ nomẽ. s. Iesus, ꝙ interpretat̃ saluator. Et sic est Deus, & hõ: rex & sacerdos. Et iõ habet nomẽ super oẽ nomẽ, & sup oẽs creaturas: vt in noĩe Iesu oẽ genuflectat̃ cęlestiũ terrestriũ, & infernorũ: intm̃, ꝙ in gloria est Dei patris, sedẽs ad dexterã eius in potioribus bonis: eò modo quo dictũ est. Christus ergo ex merito sui laboris, & passionis exaltauit caput. i. sublimatus fuit ad sedendũ à dextris patris in quatuor vel quinq; potioribus bonis: videlicet possidẽdo summã regiam, & imperialẽ ptãtem, & summũ, & æternũ sacerdotiũ: & summã iudiciariã ptãtẽ: & sommũ honorẽ: & latriã simul cũ verbo: & quinto sũmã felicitatẽ, & beatitudinẽ. In quibus quinque potiorib⁹ bonis sedet Xp̃s à dextris p̃ris super oẽs creaturas. prout vidit beatus Ioan. Apoc. 5. q̃n vidit agnũ sedentẽ à dextris p̃ris in trono. Et vidit 24. seniores, q̃ ceciderunt corã agno mittentes coronas suas: dicentes: Dignus es dñe accipere librũ: & aperire signacula eius: qm̃ occisus es, & redemisti nos Deo ĩ sanguine tuo in omni tribu, & lingua, & populo, & natione: Et fecisti nos Deo nostro regnũ, & sacerdotes, & regnabimus sup terrã. Vltra hoc vidit beatus Ioan. & audiuit vocẽ angelorũ multorum, & erat numerus eorũ millia milliũ voce magna dicẽtium. Dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem, diuinitatem, & sapientiam, & honorem, & fortitudinem, & gloriam, & benedictionẽ, & oẽm creaturã, quę in cœlo est, & super terrã, & sub terrã, & in mari &c. Ex supradicta visione designãtur oĩa hęc potiora bona q̃ possidet agnus qui est Xp̃s sedẽs ad dexterã patris, ẽt inquãtũ hõ. Nã primo dicitur habere regnũ, & imperium cum dicit, quòd dignus est accipere omnẽ creaturã sub ditione sua, quę est cęlo, & super terrã: & sub terra &c. D E F

A Secundò designatur possidere summum sacerdotium: cum dicitur. Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes. Tertiò videtur, ꝙ Christus possidet eandem latriã cum verbo: cum dicitur. Dignus est accipere virtutem, & diuinitatem, & sapiẽtiã, & fortitudinẽ, & honorem .i. latriã adorationem, & cultum. Quartò designatur Xp̃s habere summã felicitatem & beatitudinem: cũ subditur. Gloriã, & benedictionẽ. Item ostẽditur habere iudiciariam ptãtẽ, cũ subdit. Vidi tronum magnũ, & sedẽtem super eum &c. vltimò designatur, quòd Xp̃s meruit sedere in his quinque potioribus bonis ex merito suæ passionis per hoc, ꝙ dicit. Dign⁹ est agnus qui occisus est. Et ex hoc sequitur, ꝙ Chr̃s possidet hoc inquãtùm hõ: qm̃ inquantũ hõ occisus est. Et inquantũ hõ
B exaltauit caput: & fuit sublimatus ad sedẽdũ à dextris Dei in supradictis quinque potioribus bonis. Primò quia est filius Dei naturalis vt supradictũ est. Secundò quia hoc adeptus est ex merito suæ passionis. Ex isto ergo psal. recolliguntur. 14. conclusiones. Quarũ prima est, ꝙ Xp̃s licèt inquãtùm hõ sedet à dextris Dei patris .i. in potioribus bonis: quia possidet potiora bona post patrem. s. regnum, & imperiũ super omnes creaturas. Et possidet altiorem gradum felicitatis, & fruitionis, & honoris post patrem, vt dictũ est. Secunda cõclusio, ꝙ pater subiecit omnes inimicos Christo filio suo, non solummodo vsque ad diem iudicij: sed etiã in ęternum. Tertia cõclusio, ꝙ sceptrum regni Christi realiter incepit ab incarnatione: sed ostẽsiuè incepit, & exiuit à Hierusalem in die pentecostes. Quarta cõclu
C sio, ꝙ verbum ęternum semper fuit vnitũ humanitati Christi non solummodo in die virtutis ab incarnatione vsque ad resurrectionẽ: sed etiam in splendoribus sanctorum, idest in die gloriæ Christi post resurrectionem, per hoc ꝙ ait. Tecum principium. Quinta cõclusio, quòd licet Christus inquantùm hõ fuerit genitus post luciferum: tamẽ inquantũ Deus fuit genitus ante luciferum, idest in æternitate. Sexta conclusio, quòd Christus fuit verè sacerdos: quia seipsum obtulit in sacrificium Deo patri ꝓ nobis in ara crucis. Septima cõclusio, quòd sacerdotium Christi est ęternũ: quia perpetuatur in suis filijs regeneratis: & post ipsum nullum aliud sacerdotium succedet. Octaua conclusio, quòd sacerdotiũ Christi est secundum ordinem Melchisedech: & nõ secundum ordinem Aaron. Ex quo patet quòd sacerdotium Aaron debuit cessare. Nona cõclusio, ꝙ licèt lex Moysi cessauerit quò ad cerimonialia, & figuralia: tamen remanet quò ad veritatem figuratam. Decima conclusio, ꝙ Christo tradita est iudiciaria potestas: in qua cõfregit, & puniuit, & subiecit sibi omnes reges terrę occulto iudicio. Vndecima conclusio, ꝙ per eãdem iudiciariam potestatem Christus iudicabit generaliter, & manifeste omnes nationes in nouissimo die. Duodecima conclusio, ꝙ Christus in nouissimo die impleuit, & reparabit tres ruinas. s. ruinã mortuorum, & iudiciorum, & angelorum. Decimatertia conclusio, ꝙ Christus in iudicio conquassabit capita multorum, idest dęmonia, & hominum damnatorum in die iudicij, cum dicet. Ite maledicti in ignẽ ęternũ. Decimaquarta conclusio, quòd Christus exaltauit caput .i. meruit sublimari in summũ regem, & sacerdotem ęternum, & iudicẽ vniuersalem: eò ꝙ de torrente in via bibit calicẽ passionis in hac via: & in hoc mundo. Quasi dicat, ꝙ ex merito passionis, & humilitatis, & obedientiæ meruit, & obtinuit omnia quę de se scripta sunt in hoc psalmo. Contra prædictam autem expositionem, & catolicam intelligentiam huius psal. probando, ꝙ non possit exponi de Christo, arguit quidam hæbræus vocatus Camhi: & hoc multipliciter. Et primo cõtra expositionem duorum primorum versuum, in quos nos dicimus, ꝙ ibi pater loquitur Christo filio suo Messiæ in lege promisso. Vnde dicit sic. Per hunc versum ꝓbãt Christiani, & trinitas in diuinis. Nã ibi est pater, qui loquitur: & est filius cui loquitur, qui est Deus sicut pater: & sic cũ spiritu sancto faciunt trinitatem in diuinis. Tunc arguitur sic. si iste filius, cui pr̃ loquitur, est deus vt Christiani dicunt. tunc sequitur, ꝙ vnus Deus est maior altero, & fortior, & alter debilior. Nam sic pater habet ponere, & subijcere inimicos filio, sequitur, ꝙ filius non est sufficiens, nec fortis ad subijciendum sibi inimicos cum indigeat auxilio alterius: quod est contra omnipotentiã Dei. Ex quo sequitur, ꝙ iste filius non est Deus. Secundò arguit cõtra hoc quod nos dicimus, ꝙ Christus est genitus ante luciferũ à patre per hoc quod dicitur in litera. Tecũ principiũ &c. Vnde dicit, ꝙ nostra translatio est falsa: quia nõ ponitur sic in habræo: imo dicitur sic, scilicet. Populi tui voluntarij erunt in die virtutis tuę: in decore sancto orietur tibi ros natiuitatis tuę. Tertiò

arguit

A arguit contra id quod dicimus, ꝙ Christus est sacerdos. ergo offert sacrificium: sed Deus non potest offerre sacrificium: imo ipsi offertur sacrificium. & sic sequeretur, ꝙ vnus deus offeret sacrificium alteri Deo. Quartò arguit quòd Christus non sit sacerdos ęternus. Nam Christo successerunt quotidie multi sacerdotes, qui non sunt de generatione eius. ergo sacerdotium suum non fuit perpetuum in eo nec in suis successoribus de sua generatione. Quintò arguit contra id quod dicimus, quòd Deus iurauit, ꝙ sacerdotium Christi esset secundùm ordinem Melchisedech, & non secundùm ordinem Aaron. Tunc arguit sic. Si deus mutauit sacerdotium ipsius Aaron in ordinem Melchisedech, sequitur, ꝙ cessauit sacerdotiũ Aaron: & per consequens tota lex Moysi. Sequitur ergo, ꝙ pœnituit Deum constituisse sacerdotium Aaron, & legem Moysi. Nam
B qui destruit quod constituit, videtur pœnitere: sed hoc est impossibile, ꝙ Deus pœniteat. imo dicitur in litera. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum. ergo sequitur, ꝙ Deus nunquam mutauit nec mutabit sacerdotium Aarõ nec legem Moysi Hoc confirmatur. Nam Deus dicit per Malachiam prophetã: qui est filius omnium prophetarũ. Mementote legis Moysi serui mei, quam mandauit ei in Oreb ad omnem Israel pręcepta, & iudicia. Ex quo sequitur, ꝙ de intentione, & firmo proposito Dei est, ꝙ semper seruetur lex Moysi, & nũquàm efficiat: eò ꝙ in fine omnium prophetarũ hoc confirmat. Item subdit propheta Malachias. Ecce ego mittam vobis Heliam prophetã antequàm veniat dies domini magnus, & terribilis. ergo sequitur, ꝙ iste Iesus Nazarenus
C quẽ nos dicimus fuisse Messiam: nõ fuit Messias in lege promissus: quia antequàm Messias veniat: debet venire Helias propheta. Sextò arguitur contra id, quod nos dicimus, ꝙ Christus cõfregit multos reges & plagauit, & subiecit in suo aduentu. Nam Christus nulla bella nec prælia gessit, nec aliquos reges vicit nec subiecit, nec aliquos populos obtinuit: imo fuit pauper, & egenus, & in fine crucifixus. Et sic dicit iste Rabi, ꝙ nos Christiani falsò modo glossamus istum psalmum de Christo. Sed exponẽdus est de ipso Dauid, & eius regno, qui confregit, & plagauit multos reges gentilium, scilicet regem Moab, & Amon &c. vt habetur 2. Regum. 6. cap.

Respõdere autem ad argumenta huius cęci, & obstinati, & ignorantis facile est cuicun-
D que credendi in sacra scriptura mediocriter docto. nec enim est mirum, ꝙ iste obstinatus, & cęcus talia dicat: eò ꝙ ignorat mysterium incarnationis: & caret lumine fidei. Nec est mirũ: quia caput tàm impurum, & immundũ & maledictum non est dignũ, nec meretur attingere tàm grande, & ineffabile mysteriũ, & sacramentum: eò ꝙ comprehenderunt istum obstinatum omnes maledictiones. 24. quę memoratę sunt in psa. præcedenti contra omnes crucifixores Christi, & sequaces eorum. de quibus prędixit etiam Dauid psal. 78. Obscurẽtur oculi eorum ne videant: & dorsum eorum semper incurua. & Esaię. 6. capit. Occęca cor populi &c. Item Sapien. 2. Occęcauit eos malitia eorum: ne intelligerent sacramenta Dei, imo tota scriptura vete. test. legis, & prophetarum est plena de cęcitate istorum obstinationum. Et ideo superfluum est eis re-
E spondere cum non capiant nec intelligant. Sed ne argumẽta eorum maneant insoluta respondebimus propter consolationem simplicium Christianorum. Ad cuius intelligentiã est notandum, sicut prædictum est, ꝙ in Christo sunt duę naturæ integrę, & perfectæ, diuina, scilicet & humana sub vna personalitate verbi. Nam verbum assumpsit naturam humanam sine aliqua personalitate creata, imo personauit, & suppositauit illam per personalitatem suam: & sic manet vnum solum suppositum, & vna persona habens duas perfectas naturas. Et ratione istarum duarum communicãtur idiomata in Christo. Et sic dicitur Christus verus Deus, verus homo: & dicitur creator, & creatura, & mortuus, & passus secundũ distinctas naturas: vt dictum est supra. Item
F Christus est cõsubstantialis, & coæternus, & coæqualis patri secundùm diuinitatem. sed est minor patre secundùm humanitatem. Et secundùm hanc humanitatem accepit regnũ mundi à patre ex tempore, & potestatem sacerdotalem summam, & iudiciariam potestatem. Et sic respectu huius humanitatis dicit pater filio. Sede à dexteris meis. donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorum, & sub iureiurando dedit ipsi sacerdotium ęternum, & iudiciariam potestatem. Ad primum ergo argumẽtum, quando dicit ille cæcus, & obstinatus, ꝙ sequeretur, ꝙ pater esset maior filio: & per consequens vnus Deus maior altero: Respondetur, ꝙ ex hoc non sequitur, ꝙ vnus Deus sit maior altero: quia filius non est alter Deꝰ à patre in quãtùm Deus: sed est

A altera persona diuina. nec filius est minor patre secundum diuinitatem: imo æqualis: sed est minor patre secundùm humanitatem. Et secundùm hác humanitatem qua est minor, accepit regnum à patre: & pater subiecit ipsi omnes inimicos suos. Et sic non est inconueniens, quòd indiguerit fauore patris inquantum homo est. per hoc tamen nō restat quin sit Deus perfectus, & omnipotens æqualis patri secundum diuinitatem, idem substantialiter, & essentialiter, & distinctus personaliter. Ad secundum respondetur, quòd maior fides est adhibenda nostræ translationi, quàm eius: eò quòd fuit facta per. 70. interprætes per. cc. annos ante aduentum Christi, quādo nulla erat suspitio. vt ait Eusebius. 9. de præparatione euangelica. Nam literæ iudaicæ sicut hodie iacet punctuata, nō est adhibenda
B omnimoda fides sicut dictū est in principio, & prologo huius libri: eò ꝙ Talmudistæ punctuarunt ipsam ad suum libitum, & intentionem. Sed si remouerentur puncta possemus dare ei eundem intellectū, & facere sonare eadem verba: sicut habemus in translatione nostra. Sed adhuc sicut iacet litera hebraica hodie punctuata sonat idē sacramentū, & æternam generationem: cum dicitur, In decore sā cto orietur tibi ros natiuitatis tuæ. Ostendit, n. natiuitatē Christi esse ex decore sancto. i. ex substantia patris: & ideo non est curādum de sua perfidia. Ad tertium respondetur. Per iā dicta patet, ꝙ sicut Christus inquantū hō accepit regnum à patre ex tēpore, ita inquantū homo fuit verus sacerdos, & obtulit seipsum Deo patri in ara crucis pro omnibus nobis. Ad quartum est dicendum, ꝙ Christus di
C citur sacerdos in æternum inquantùm suum sacerdotium est ęternū, cui nullum aliud sacerdotium succedet, vt dictum est supra, & inquantū perpetuatur sacerdotibus, & successoribus suis: quia apostoli ab eo immediate acceperunt sacerdotalem potestatem in monte Syon, vt dictum est supra, & ab illis apostolis deriuatur in successores. Sed cum postea arguit, ꝙ cum isti sacerdotes, qui sunt hodie, nō descendunt à Christo per carnalem generationem: ergo sacerdotium Christi non perpetuatur in eis, sicut fuit perpetuatū in filijs Aaron: Ad hoc respondetur isti cęco, ꝙ nos magis sumus filij Christi per regenerationē spiritualem quàm successores Aaron per generationem carnalem. Nā cùm sacerdotiū sit res spiritualis, & magis respicit generationē spiritualem, quàm carnalem. Et ideo verè sacer D
dotium Christi fuit figuratum per sacerdotiū Melchisedech, de quo nō legitur in scriptura pater carnalis, nec mater, nec generatio: ad denotandū, ꝙ sacerdotes no. te. non debēt habere respectum ad generationem carnalem, sed ad spiritualē. Et sic patet, ꝙ sacerdotiū Christi est æternū perpetuatū, & continuatum in filijs suis spiritalibus. Itē est æternū inquantū nullū aliud succedet. Ad quintū respōdetur, ꝙ ex argumento eius pōt argui contra seipsum. Nā manifestum est hodie, quòd post aduentum Christi, & post destructionē secundi tēpli facta per Romanos cessauit hostia, & sacrificiū, & sacerdotiū Aarō: quia nusquā offerūtur talia sacrificia, sicut Deus præcepit offerri in Exodo & Leuitico. Itē quia nō possūt assignare ipsi filios Aarō inter eos, cū generationes sint destructæ, & perturbatæ, & obliuioni traditæ, licèt quidā eorū falsò appellē E
tur Coen. i. sacerdotes, & tamen licèt cessauerit sacerdotium Aaron, & per consequens lex Moysi quantum ad talia cerimonalia, tamen Deus non manet mendax: imo verax, q̄a ita pręuidit per Danielem in ca 9. quod cessaret hostia & sacrificiū post aduentū Christi. Et tamen non est dicēdum, quod propter hoc pœnituit Deum instituisse legē Moysi, quia ita instituit, vt omnia ille cerimonialia, & legalia erant figura sacerdotij Christi: & sacrificij no. te. Ideo debebant cessare in aduentu Christi: sicut prædixit per oēs ꝓphetas. Ad illud qđ dicit: quòd Deus ait per Malachiam: Mementote legis Moysi &c. Ex quo arguit: quòd lex Moysi, & sacerdotiū Aaron nunquā debebat cessare. Respondetur, ꝙ melius recordamur & meminimus nos legis Moysi quàm ipsi cęci. quia melius intelligimus veritatem ipsius F
legis: imo dixit Christus eis Io. 5. Scrutamini scripturas, in quibus vitam vos putatis habere: quia illæ testimonium perhibēt de me: & si Moysi crederetis: crederetis forsan, & mihi: quia Moyses de me scripsit. Ex quo patet, ꝙ nos verè seruamus legem Moysi: quia recepimus illū, de quo Moyses scripsit Deuter. 18. quādo dixit Deus. Prophetā suscitabo de medio fratrum tuorum similem tui: & ponā verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos quęcūque dixero ei. Et qui verba eius, quæ loquetur, audire noluerit, vltor existā. Ex quo patet, quòd nos magis seruamus legem Moysi. Nam venit iste propheta Christus, & declarauit nobis omnia, quæ locutus est Deus

Moysi in

Moysi in lege: & credidimus ipsi, & recepimus eum. Iudęi autem cęci quia non receperunt nec audire voluerunt, sequitur, ꝙ nō seruant legem Moysi: nec recordātur eius legis. Et ideo Deus vlciscens puniuit eos. 24. maledictionibus dictis in psal. præterito. Vnde dictū est pluries: quòd in lege Moysi sunt duo consideranda, scilicet literalis figura: & veritas clausa in illa figura. Quæ quidem veritas fuit impleta in Christo: quia vnum iota non præteribit à lege: quod in Christo non fuerit completum. Et ideo dicitur Ioan. primo, ꝙ lex per Moysē data est: gratia autē, & veritas per Christum facta est. Ex quo patet, quòd tota lex euangelica nil aliud est, nisi veritas legis Moysi in Christo. Nam sicut dicit Arist. in prædicamentis, & 6. Meta. ꝙ ex eò, ꝙ res est vel non est oratio dicitur esse vera vel falsa. Et ideo tota lex Moysi dicitur quędam oratio accipiens veritatem à Christo, &
B lege euangelica vbi fuit verificata, & hæc est causa quare lex Moysi tradita est in scriptis. Sed lex euangelica tradita est per Christum in ire, & scripta in solis cordibus hominum: vt prædixit Deus per Hiere. 31. cap. Ex quo patet sicut pluries dictum est, ꝙ lex vetus nō est totaliter altera à lege euangelica: qa vna lex fuit, & erit ab Adam vsque ad iudicium essentialiter loquendo. quia vna fuit fides in eis, & in nobis: quia Christum quem ipsi credebant futurum saluatorem: nos credimus iam venisse, & omnia quę erāt figurata in lege impleuisse. Lex ergo Moysi est vna cum lege euangelica, & est altera. Est enim vna essentialiter: quia eadem est fides Christi in vtraque. Est autem altera accidentaliter ratio-
C ne cerimonialium, quæ non ponebantur ad rem: sed ad figurā. Sed differt solummodo illa lex ab ista sicut figuratū, & figura quantū ad cerimonialia. Nam illi exercebant figuram: nos autem figuratum: & illi colligebant paleas, & folia, & nos colligimus grana. Et ideo dicit Gregorius, ꝙ vna fuit vinea ab Abel vsque ad vltimum iustum: sed in Christo fuerunt vuæ maturę. Et ideo dicit Christus Ioā. 4. quod vna fuit messis ab Adam vsque ad ipsum. Sed apostoli collegerunt grana. Nam illi antiqui patres seminauerunt, & apostoli messes eorum introierunt. ergo nos non facimus iniuriam legi Moysi: imo recordamur si in tempore debito colligimus vuas, & grana & seruamus eius veritatem. Ex quo patet, ꝙ iste obstinatus nescit quid dicat, nec potest capere hanc veritatē. imo videtur, ꝙ ipse non D
recordatur legis Moysi. Ad illud aūt quod dicit, ꝙ Helias erat venturus ante Christū: Respūdetur, ꝙ iste cęcus nescit distinguere īter primū, & secundum aduentum Christi. Nā Helias nō fuit promissus in primo aduētu: sed in secundo. Ideo dicitur: Mittā uobis Heliā prophetam, anteq̄ veniat dies domini magnus, & horribilis: qui erit dies vltimi iudicij. Nā dies primi aduentus non fuit horribilis: imo lætus, & iucundus: quia angeli cantarunt, Gloria in excelsis Deo. Et noua stella apparuit in oriēte, & multa signa lętitię per totum mundū: vt dictū fuit supra. De quo primo aduentu dr̄ Malachiæ. 3. Ecce ego mittam angelum meū. i. Ioannē Baptistā: & præparabit viā ante faciē meā & statim veniet ad templū sanctū suum dominator quē vos quęritis &c. De secundo aūt aduentu dicitur in eodem Mala.
Ego mittam vobis Heliā prophetam. Ex quo E
patet, ꝙ sicut Ioā. Bapt. fuit præcursor Christi in primo aduentu. ita Helias erit præcursor eiusdem in secundo. Sed hoc nō capit iste cęcus. quia Malachias per illa verba nos inducit ad fidem Christi dicens. Mementote legis Moysi q. d. quòd ille de Christo scripsit: & omnia scripsit in figura Christi. &c. q. d. recipite veritatem, & figuratum cū venerit. Ad 6. iam responsum est isti cęco in psal. 71. vbi demonstratum est, quòd Christus nō gessit bella corporalia: sed spiritualia: quia misit illos duodecim duces, & capitaneos quibus dixit Math. vlt. Ite per vniuersum mundū, & prædicate euangelium. qui in nomine Iesu demonia eiecerunt de mundo: & destruxerunt omnia idola: & signis, & miraculis obtinuerunt totum orbem, & subiecerunt omnes re F
ges, & populos terræ iugo Xp̄i: & misit Christus capitaneum suum cum exercitu Romanorum, & incēdit, & euertit à fundamētis totā ciuitatem Hierusalem cum templo: & partem Iudæorū fame puniuit: & partē gladio trucidauit: & partem in captiuitatē redegit: & per totū mundum dispersit in vindictā, & vltionem suæ mortis. Vnde oēs Iudæi in sua pfidia obstinati sunt in captiuitate sub Christo. Nam nō solūmodo apud christianos: sed ēt apud sarracenos affligūtur: & male tractātur propter Christū. vt alibi dictū est. Et per hoc patet respōsio ad istū cecum obstinatum. Nā quia iste cęcus habet velamen positū ante oculos, quādo legit Moysen & prophetas: ideo non pōt videre veritatem: sed deponat

velamen per baptismum, & fidem, & illico videbit veritatem euangelicam clausam in litera ve. test. Nam vetus testa. nil aliud est nisi figura, & occultatio noui, & nouum testa. nil aliud est nisi veritas, & manifestatio veteris: vt ait Aug. in lib. de catechizandis rudibus: de quo iam dictũ est in prologo huius libri.

PSALMVS. CX.

Confitemini tibi domine in toto corde meo: in consilio iustorum & congregatione.

Magna opera domini exquisita in omnes uoluntates eius.

Confessio & magnificentia opus eius: & iustitia eius manet in sæculum sæculi.

Titulus, Alleluia. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. ad laudandum Deum in templo. Sed quia alleluia nõ præponitur nisi in psal. in quibus narrãtur beneficia à Deo
B nobis collata: eò ꝙ alleluia dicit laudem cum commemoratione beneficiorum receptorũ: vt dictum est in ꝓlogo: ideo est videnda materia huius psal. s. de quibus beneficijs laudat Deum ꝓpheta in hoc psal. Ad quod dicũt hebræi moderni, ꝙ ꝓpheta laudat Deũ, & agit gratias pro beneficijs, quæ receperunt filij Israel in deserto: maxime de manna quod dedit Deus patribus in deserto. Et sic literaliter exponunt istum psalmum. Sed talis expositio est inutilis tollens dignitatem ꝓpheticam ipsi Dauid: quia absque spiritu ꝓphetico poterat cõmemorare talia beneficia. Sed quia ipse non fuit minus ꝓpheta in hoc psal. quã in cęteris, ideo est in eo quærenda intelligentia prophetica. Ad cuius euidentiam est aduertendũ: quòd cùm tota sollicitudo ipsius Da
C uid erat meditari in lege dñi die ac nocte, & considerare mirabilia de lege eius, ꝙ perscrutari profunda mysteria sacræ scripturæ: contemplãdo frequenter mysterium de agno pascali immolando, & comedendo: de quo præcepit Exod. 12. raptus in extasim præuidit in spiritu ꝓphetico qualiter Christus in lege promissus pro nobis erat immolandus in ara crucis, & per eius sanguinem omnes fideles de captiuitate diaboli redimendi, & de morte perpetua liberandi. Et etiam sic præuidit totum mysterium futuræ redẽptionis. Et etiam contemplando præceptum de pane azimo comedendo, præuidit in spiritu qualiter Christus debebat instituere sacramentum Eucaristiæ in memoriam suæ passionis: in quo sacramento passio Christi erat iugiter præsentanda. Et sicut Deus præceperat agnum semel in principio immolari: & per omnes 7. D
dies sequẽtes vsq; ad vesperam septimi diei absque omni fermento panem azimum comedi, & reseruari: ita præuidit ꝙ Christus semel erat in cruce immolandus. Sed postea vsque in finem septimæ ætatis debebat sacramentũ Eucaristiæ in ecclesia perseuerare, s. vsque in finẽ mundi. Item contẽplando mysterium de mãna dato patribus in deserto Exo, 16. præuidit etiã totum mysterium sacramẽti Eucaristiæ. Nam sicut ille ros cœlestis conuertebatur in illũ panẽ: ita præuidit, ꝙ Deus debebat fieri homo: nõ per conuersionẽ: sed per assumptionẽ humanitatis in Deũ. Item sicut illud mãna fuit eis viaticũ vsq; ad ingressum terræ promissionis, vt patet ibidẽ: ita pariter ꝓuidit qualiter hoc sacramentũ debebat nobis esse viaticũ, & durare in tota peregrinatione huius ecclesię vsq; ad ingressum terræ E
viuentium post iudiciũ. Item per mysterium reseruationis panis propositionis, & ꝑ eleuationem panis ante dñm in cõspectu populi: de quo habetur Exod, 28. præuidit qualiter corpus Christi in forma panis erat eleuandũ super capita sacerdotum in cõspectu populi & offerendum ante Deũ, & reseruãdum in tabernaculo altaris, sicut fit in nostris ecclesijs. Hoc idem præuidit per oblationem panis, & vini, quod obtulit Melchisedech pro Abraã & suis, Gen. 14 Hoc sacramentum præuidẽs Dauid per supradicta mysteria fecit hũc psa. in quo tria facit. Nam primò excitat seipsum ad laudẽ Dei. Secundò explicat hoc sacramẽtum per supradicta mysteria in lege vet. figuratum: de quo principaliter intendit laudare Deũ. Tertio exortatur fideles, vt cum puritate, & timore accedãt ad tm̃ sacramentum. Se- F
cundùm ibi. Memoriã fecit. Tertium ibi. Sanctum, & terribile Quantũ ad primum pręuidẽs Dauid in spiritu per supradicta mysteria tantùm sacramentum, & tam magnum beneficium generi humano per Christum cõferẽdum in suo aduentu, excitat se ad laudãdum Deũ dicens, in persona corporis mystici. Ego confessione fidei, & laudis confitebor tibi domine: non solũ lingua, & voce, sed in toto corde, & affectũ, referendo gratiarũ actiones ꝑ beneficijs. Et hoc faciam in consilio, & cõgregatione iustorum, i. fidelium, quasi dicat, licet confessio mea nõ sit credenda, & acceptanda in cõgregatione Iudæorum reproborũ, & sarracenorum, & hereticorum, tamẽ recipietur apud fideles: qa hoc sacramẽtorũ Eucaristiæ

de

A de quo intendo prędicare, & cantare, recipie tur in tota ecclesia fidelium, & celebrabitur. Et nota, ꝙ tota religio Christiana dicitur con gregatio iustorum inquantùm est aduuatio omnium fidelium. Sed dicitur consilium iustorum: inquantū omnes in ea congregati cō ueniunt, & consentiunt in vnā fidem, & vnū baptisma: & omnes venerantur hoc sacramē tū, & cętera sacramenta ecclesiastica: & credunt omnibus 12. articulis fidei. Ideo ait propheta Dauid in ꝑsona totius corporis mystici: ꝙ licèt non confiteatur hoc sacramentum in synagoga iudęorum, nec in mesquita sarracenorum, nec in conuenticulis hæreticorum & cæterorum infidelium, & paganorū: tamē hoc cōfitebimur in consilio iustorum, & con gregatione eorū: quia in sola ecclesia laudatur Deus, & acceptantur orationes, & laudes, & fit vera confessio fidei. Sed quia sacramentū B Eucaristiæ, & mysteriū nostræ redemptionis de quibus intēdit cantare in hoc psalmo sūt magna, & exquisita inter omnia opera, in quibus Deus nobis maximè ostendit suam misericordiam, & amorem: ideo subdit magna opera, idest ego confitebor tibi, & prædicabo, & prędicam in spiritu magna opera, quę faciet Deus, & magis exquisita, & electa, & magis nobis vtilia inter omnes voluntates eius. Et ponitur hîc causa ꝓ effectu. Nā effectus diuinę voluntatis est amor, & misericordia, quā maximè ostendit nobis in sua passione, & in largitione huius sacramenti relicti in memoriam suæ passionis. Et sic ista duo opera sunt exquisita inter omnia beneficia nobis collata, sunt etiam præcipua: vt patebit. Et notanter dicit, exquisita in omnes volūtates: quia non sunt nobis collata ex debito: sed ex C mera liberalitate, & bonitate diuinæ volūtatis talia beneficia. Sed quia pro tantis beneficijs collatis de iure, & iustitia debetur Deo laus, & magnificētia, quæ est pars latrię, quę quidem latria est pars iustitiæ: ideo subdit. Non mireris supple, quòd ego cum tanto affectu prorumpā in confessionem laudis: quia hoc teneor facere de iure. Nam confessio, & magnificentia est opus, idest ius eius, scilicet Dei. Et ideo talis iustitia manet, & durabit in sęculum sæculi, idest in æternum. Nam hæc vna pars latrię, scilicet cōfessio laudis, & adoratio durabit, & manebit in sæculum sæculi, idest in hoc sæculo, & in alio: vt patet Apocal. 7. quia non solum. 24. seniores sed etiam 144. mill. & turba magna, quam dinumerare nemo poterat non cessabant clamare. Bene- D dictio, & claritas, & gratiarum actio. Et sic patet, quòd confessio, idest gratiarum actio, & magnificentia est opus, idest ius debitum Deo: quia de iure tenemur Deum laudare, & magnificare, & gratias agere pro beneficijs receptis. Et hoc non solum aliquando: sed etiam semper, & non solum in hoc sæculo: sed etiam in alio, & in sęculum sęculi. Aliter autem potest exponi iste versus, scilicet, ꝙ opus Dei, idest opera Dei sunt confessio, & magnificentia, idest cogunt nos Deum laudare, & magnificare. quod idem est. Item opus eius est confitendum, & laudandum, & magnificandum. Sed prima expositio magis explicat veritatem: & intelligentiam literæ, & sententiam in litera contentam.

Memoriā fecit mirabiliū suorum misericors & miserator dñs: escam dedit timentibus se.

Memor erit in sæculum testamenti sui: virtutem operum suorum annunciabit populo suo. E

Vt det illis hæreditatem gentium: opera manuum eius veritas, & iudicium.

In hac secunda parte explicat q̄ sunt ista magna opera exquisita inter opera diuinæ misericordiæ, de quibus intendit in hoc psal. Deū laudare: quæ fuerunt in veteri testamento figurata. Ad cuius intellectū est aduertendum, ꝙ creditur ab aliquibus, ꝙ Dauid fecit hunc psal. vt cantaretur in tēplo in die azimorum, in quo Deus fecit tria grandia opera misericordiæ corporalia: quæ figurabāt duo maxima opera misericordiæ spiritualia futura: quæ Xp̄s fecit in nouo test. Nam primò vt dictum est liberauit Deus illum populum per Moysen de ægyptiaca captiuitate. Secūdò liberauit primogenita hebręorū à morte corporali per sanguinem agni. Tertiò quia totus F ille populus fuit refectus pane azimo ꝑꝑ quę Deus fecit edictum, & præceptū de agno immolando, & de pane azimo seruādo, & vescēdo per septē dies post pascha, & hoc fœdere sempiterno in memoriam illius mysterii, vt patet Exo. 12. Per quæ tria mysteria fuerunt figurata tria alia maxima mysteria futura ꝑ Christū. s. quia in tali die Christus verus agnus erat in cruce immolandus, & per eius sanguinem genus humanū erat à morte liberandum: & in tali die, & vespere sacramentū Eucaristiæ per Chr̄m instituendū sub forma panis, & vini, vt dictum est. Et hæc sūt tria magna opera domini exquisita inter omnes volūtates eius, scilicet mysterium passionis, & no-

A & nostræ redemptionis: & sacramentum Eu
caristiæ, in quibus Deus maximè nobis ostē
dit suum amorem, & misericordiam. Hoc er
go prę uidēs ꝓpheta Dauid dicit bene teneor
cōfiteri magna opera domini exquisita: quo
niā dominus Iesus Christus misericors secū
dum naturam, & miserator ꝑ consuetudinē
& operationem, fecit memoriam suorū ope-
rū, qn̄ dedit seipsum in escā, & cibū apostolis
timētibus se. i. qn̄ in die cęnæ. s. in nocte, & ve
spere paschę istituit sacramētum Eucaristię:
& dedit seipsum apostolis ad vescendū sub
forma panis, & vini. Quod mysteriū fecit in
memoriam suorum operum mirabilium. Ad
cuius intellectum est primò notandum, ꝙ in
sacramento Eucaristię continentur, & reprę
sentantur, & memorantur quatuor principa
lia, & maxima opera diuinæ misericordiæ,
quæ Christus operatus est in nobis ad nostrā
B salutē. Nā primò in eo reprę sentatur myste-
riū incarnationis. Nam sicut Deus factus est
hō: ita substantia illius panis fit corpus Chri
sti verū: licèt nō eodē modo. Nā substantia
panis cōuertitur siue transubstātiatur in ve
rā carnē Xpi desinente pane, & manātibus so
lis accidētibus sine subiecto. Sed i ministerio
incarnationis nulla fuit facta cōuersio: Nam
filius Dei manēs pfectus Deus factus est ve-
rus hō: nō ꝑ cōuersionē, sed per assumptio-
nē humanitatis in Deū. Itē ēt in hoc sacra-
mento repræsentatur mysterium incarnatio
nis: quia sicut ibi facta fuit vnio personalis
humanitatis ad verbū: ita in esu huius sacra
mēti fit vnio mystica iter fideles, & Christū:
vt patet Ioan. vi. Quia qui manducat me, ip-
se viuet propter me, & in me manet, & ego
C in eo. Secundo memoratur, & repræsentaē
in eo mysteriū passionis, quia quod semel fa
ctū est anniuersaria, & etiam quotidiana re-
cordatione repræsentatur, vt inquit Aug. in
sententijs Prosperi. de conse. dist. 2. Semel
Christe. Tertiò repræsentatur mysterium re-
surrectionis. Quartò mysterium ascensionis:
vt patet in canone missę: vbi dicitur. Beatæ
passionis necnō ab inferis resurrectionis, &
in cœlos gloriosæ ascensionis memoriam of
ferrimus hostiam puram. Ex quibus patet,
quòd ꝓpheta memorando hoc sacramentū
Eucaristię, intendit mamorare omnia supra
dicta tria mysteria, quę in hoc sacramento
continentur, & in quorum memoriam cele-
bratur, & fuit à Christo institutum, vt ipse
ait Luc. 22. Hoc facite in meam commemo-
rationem: hoc idē primę ad Cor. 11. ideoq́ di- D
cit: ꝓpheta. Memoriā fecit mirabiliū suorū.
Sed quia Christus in institutione huius sa-
cramēti impleuit figuram vet. test. s. de agno
immolato, & azimorum præcepto, & myste
rio mannæ, & de pane propositionis eleuato
coram domino: vt supra dictum est; Ideo sub
dit ꝓpheta, ꝙ Christus quando instituet hoc
sacramentum, tunc memor erit in æternum
testamēti sui. s. præceptorum, & mysteriorū,
quæ operatus est in test. ve. Nam illa quæ fe
cit, & præcepit in figura tunc: nunc adimple
bit per hoc sacramentum in re, & veritate.
Quia lex per Moysen data est, sed gratia, &
veritas per Christum facta est Ioan. 1. Et iō
dicit, quòd Christus instituēdo hoc sacramē
tum erit memor testamenti sui, idest eorum
quæ fecit in te. vet. quia ipsa verificabit, &
adimplebit. Item etiam memor testamen
ti sui noui in æternum quia vsque ad finem E
sœculi durabit, & perseuerabit; & celebrabi
tur hoc sacramentum in ecclesia. Et ideo se-
quitur, quod Christus faciet ista, & dabit istā
escam panis timētibus se: vt det illis hęredi-
tatem gentium. i. gratiam, & gloriam genti-
bus promissam. Nam sicut post exitum de æ-
gypto Deus dedit illi populo hęreditatē gen
tium. s. terrā Canaā, quia gētiles possidebāt,
ita pariter Christus post suā passionē, & as-
sumptionē, & postquā liberauerat sanctos pa
tres de limbo, & captiuitate diaboli dedit po
pulo suo. s. cœtui apostolorum, & ecclesię
fidelium hæreditatem gētium. s. totum popu
lum, & regna gentilium a solis ortu vsq; ad
occasum, quia totum mundum subiecerunt
apostoli iugo Christi, in quo celebratur sa-
cramentū Eucaristię, & colitur Christus, & F
adoratur. Et sic patet, quod Christus in insti
tutione, & persecutione huius sacramenti
fuit, & erit memor testamenti sui in ęternū
vsque ad consummationē sęculi, in quo sa-
cramento annūciauit virtute operū suorum
quę fecit figuraliter in te. ve. Et annunciauit
& repræsentauit etiam virtutem operum,
quę fecit in nouo test. s. mysterium incarna
tionis, & redēptionis, & passionis, & resurre-
ctionis, & ascensionis, quę in hoc sacramto
memorātur, & repræsentātur, & in quorum
memoriam hoc sacramentum celebratur.
Ex supradictis patet, ꝙ sacramentum Eucari
stię est vnum de quatuor principalibus mi-
rabilibus mysterijs, quę Deus operatus est
in nobis super omnem capacitatem naturę, s.

quorum

A quorum primum est creatio, secundum incarnatio: tertium nostra redemptio: quartũ Eucaristiæ consecratio. Opera manuum eius veritas & iudiciũ. Dauid in hac particula laudat Deum de veritate, & iustitia. Ad cuius intellectum est notandum, vt frequenter dictũ est: ꝙ omnia mysteria gesta in test. ve. nõ erãt gratia sui: nisi inquantũ fuerunt verificata, & impleta in nouo te. quia oĩa gerebãtur, & pręcipiebantur in figura. Et ideo illa gesta, & pręcepta facta in lege nihil aliud erant quã quædã promissiones de Christo, & ecclesia. Et iõ Deus intãtùm dicitur verus, & illa præcepta & mysteria intantùm dicuntur vera, inquantùm fuerunt impleta, & verificata per Christum in no. test. Et sic Deus est laudandus, & magnificandus eo, ꝙ impleuit in no. testa. ea quæ per figuras, & præcepta promisit in vet.
B te. Et ideo propheta volens Deũ laudare de veritate, quam impleuit in hoc sacramento: quia ĩ eo verificauit mysteriũ de agno pascali: & de pane azimo, & de mãna, & pane propositionis: dicit, ꝙ omnia opera manuũ Dei, quæ fecit in ve. te. sunt veritas, & iudiciũ in nouo. Nã quicquid Deus fecit, iustè, & verè fecit. Vel ponitur hic iudicium pro secreto mysterio. Nã triplex est iudicium Dei. s. examinationis, & discretionis, & secretionis. i. mysteriorum secretorum. Ed ideo quãdoq; per iudicia in sacra scriptura intelliguntur secreta iudicia Dei: vt ad Ro. 10. O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quã incomprehẽsibilia sunt iudicia. i. secreta eius. Item ps. 35. Iudicia Dei abyssus multa. Vnde ad maiorem euidentiam est notandũ, ꝙ sacrificia, & sacramenta, & præcepta, & mandata cerimonialia ve. le. intantùm dicuntur iu
C dicia inquantùm figurabãt aliquã iustitiam in nouo test. Vnde immolatio siue sacrificiũ agni pascalis figurabat sacrificiũ Christi futurum in ara crucis: quod quidem sacrificiũ Christi dicitur vera iustitia, & verum iudiciũ, per quod genus humanum fuit à peccato iustificatum. Nam Christus fuit punitus pro nostro peccato. Nam pœnam, & mortẽ, quam nos merebamur, Christus voluit pro nobis pati, & ad se trãsferre, & sic omnes fuimus in eo crucifixi. & puniti: & per sanguinẽ eius patri reconciliati, & pacificati. Et sic est dicendum, ꝙ in ara crucis factũ est iudiciũ, & iustitia, & punitio non solum de peccato primorum parẽtum, sed etiã de peccatis nostris. Et sic est dicendũ de cetęris sacrificijs, &

præceptis cerimonialibus: quæ omnia dicun D
tur iustitiæ quædam, & iudicia, non à iustitia, quæ erat in ipsis, sed à iustitia, quam figurabant implẽdam in Christo. Nam sicut oratio dicitur vera vel falsa non à veritate, quæ est in ipsa, sed ex eo quod res est vel non est. 6. Meta. & in prædicamẽtis: ita tota lex Moysi, & omnia illa sacramenta, & mãdata nõ dicuntur vera à veritate, quæ erat in ipsis, sed à veritate quã figurabant in Christo futuro, & sic dicebantur vera in Christo, in quo fuerũt verificata, & impleta, & terminata, & in quo finierunt cursum, & terminũ suum. Nã passio Christi, & sacramentũ Eucaristiæ, & ascẽsio, & resurrectio dederũt, & imposuerũt terminum omnibus figuris, & mandatis legalibus, & cerimonialibus ve. te. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu dicit, ꝙ bene laudãdus, & magnificandus est Deus. Nam opera om- E
nia manuum eius, quæ fecit Deus in figura in vete. testamento non sunt nisi veritas, & iudicium: quia omnia fuerunt verificata in nouo testamento.

Fidelia omnia mandata eius: confirmata in sæculum sæculi: facta in veritate, & æquitate.

Etiam omnia mandata legalia, quę dedit illi populo in figura, fuerũt fidelia, & nõ deceptoria. Probatur: quia fuerunt confirmata in sæculũ sæculi: & facta, & impleta in veritate, & ęquitate. Nam liberatio filiorũ Israel de Ægypto, & mandatũ de agno pascali immolando, & de pane azimo vescẽdo, omnia ista mysteria, & mandata fuerũt fidelia: quia per Christũ fuerunt facta in veritate, & ęquitate, quando pro nobis in ara crucis fuit immolatus, & nos de captiuitate diaboli, & de morte perpetua liberauit. Item illa mandata F
fuerunt cõfirmata in sęculũ sęculi, quãdo instituit Eucaristiã, & dixit. Accipite. & comedite &c. Et hic est calix noui, & æterni testa. &c. Et sic patet, ꝙ mysteria, q̃ fecit Christus, fuerunt verificatio, & confirmatio vet. testa: Quia omnia illa legalia receperunt veritatẽ & terminum, & confirmationem in Christo: quia per mortem testatoris fuerunt cõfirmata quò ad eorum veritatem: quia lex euãgelica nil aliud est nisi veritas, & manifestatio legis ve. vt ait August. de catechizandis rudibus. Item fuerunt facta in veritate. i. verificata per Christum. Et fuerunt etiam facta in ęquitate, & iustitia: quia per passionem Christi figuratam per illa mysteria, & mãdata cerimonialia, fuit facta iustitia, & punitio pro peccato

A peccato primorum parentum, & omnium aliorum, quia Christus pro nobis passus est, & punitus.

Redemptionem misit dominus populo suo: mandauit in æternum testamentum suum.

Quod omnia illa mysteria, & mãdata vet. testa. fuerint fidelia.i.fideliter adimpleta, & confirmata, & facta in veritate, & æquitate, probatur. Nam qñ venit plenitudo temporis dominus Deus pater misit redemptioné populo suo: quando misit filium suum natũ ex muliere, & factũ sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. ad Gal. 4. Qui per suã mortem, & passionem, & resurrectioné oẽs redemit. Et tunc mandauit in æternum testamentum suum, quãdo antequam pateretur instituit sacramentum Eucharistiæ figuratum per supradicta mysteria. Et ideo dixit,
B Hic calix nouum, & æternum testamentum est in meo sanguine. Quod quidem testm̃ dr̃ nouum inquãtũ est declaratio veteris, & verificatio: quia in illo effundebatur sanguis agnorum, & vitulorum, sed in isto effusus est verus sanguis Christi per supradicta figuratus. Sed dicitur testamentum æternum inquantum nullum aliud dẽt succedere. Et dr̃ testamentum confirmatum: quia per morté Christi legislatoris, & testatoris fuit cõfirmatum. Et iõ dr̃ vltima voluntas Dei, quæ amplius in hoc sæculo mutari non põt: nec aliud testamentum succedere. Et ideo Christus qñ hoc testamentum, siue sacrificiũ instituit, mandauit in æternum testamentum suum: quod per mortem, & passioné in æternum confirmauit. Vnpe lex Moysi siue testamentum vetus non fuit confirmatum in se,
C & in figura: sed fuit confirmatũ in figurato: & isto modo ratione figurati põt dici confirmatum in æterunm: & ad hunc intellectum circũcisio põt dici æterna, & occisio agni paschalis. Nam sicut illa oĩa legalia non fuerũt verificata in se, sed in Christo: ita oĩa dicuntur æterna non in se, sed in Christo: in quo receperunt terminum, & veritatem, & iustitiam. Potest etiam tota illa particula referri ad sola opera, & mãdata Christi facta in nouo testamento. s. ꝙ opera manuum Christi nil aliud fuerunt nisi veritas, & iudicium, eo ꝙ eius mandata fuerunt fidelia, & cõfirmata in sæculum sæculi: & facta in veritate, & æquitate, & iustitia oĩa, quæ præcepit in lege euangelica. Sed tunc intelligentia est quasi eadem, quia lex euangelica dicitur veritas legis veteris inquantũ viuificauit omnia mysteria, & mandata legis veteris, & ea confirmauit, & iustificauit: quia in Christo facta est vera iustitia. Nam in lege veteri homines peccabant, & pro peccato eorum effundebatur sanguis animalium brutorum. Et ideo sanguis alienus non poterat iustificare peccata hominum. Sed in nouo testamento pro hominibus peccatoribus sanguis humanus Xpi effusus est. Ideo in Christo verè facta est iustitia, & illa mors benè, & iustè homines potuit iustificare: quod minimè potuit sanguis aut mors hircorum aut vitulorum. Quia ille sanguis non dabatur nec effundebatur in precium, sed in signũ fœderis, & precij per Christum in cruce soluẽdi, vt dictum est psal. 49. D

Sanctum, & terribile nomen eius: initium sapientiæ timor domini. E

In hac tertia parte exortatur: fideles, vt cũ puritate, & timore accedant ad hoc sacramẽtum. Nam sicut bonis, & iustis hoc sacramentũ Eucaristiæ est salutiferum, & vtile: ita indigne sumentibus est nociuum. Nam qui indigne manducat, & bibit iudicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus domini. Primę ad Corinth. 9. Vnde nomen Christi est sanctum, & terribile. Nam inquantùm sanctum sanctificat, & saluat fideles, & dignè sumentes hoc sacramentum. Sed inquantùm terribile iudicat, & condemnat immundè, & indignè sumentes. Vnde sicut iustis prodest ad tutamẽtũ mentis & corporis, & ad medelã recipiendam: ita indignis, & immundis prouenit ad iudicium, & ad condemnationem. Ideo dicit propheta, ꝙ caueant, sumentes Christum consecratum. Nam sanctum est nomen eius, quia digne sumentes sanctificat, & saluat. Sed est terribile, & timendũ, quia indignos condẽnat: vñ si est terribile, ergo timendũ, & si timendũ, ergo cũ maximo timore & deuotione ad ipsum est accedẽdũ: quia initiũ sapientię est timor domini. Nam omnia mysteria Dei sunt tractanda cum sapientia; Sed initium omnis sapientiæ est timor domini. ergo cum magno timore hoc sacramentum est sumendum, & pertractãdum. Et sic patet quomodo hoc nomẽ Iesus est sanctum: quia bonos sanctificat, & malos condemnat. ideo est valdè timendum, & cum magno timore eius ecclesiastica sacramenta sunt tractanda, & ministranda. Quia initium omnis sapientiæ, & omnis bonæ operationis est timor domini præcipuè filialis, vt latius videbitur

A bitur in Psalmo sequenti.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum laudatio eius manet in sæculum sæculi.

Ista vltima particula pôt habere triplicem intellectũ. Vno mõ, quòd cõtinuetur cum litera præcedenti, & sic est probatio comparatiua illius particulæ, Sanctũ, & terribile nomẽ eius, vt sit sensus, ꝙ sicut intelligẽtia siue intellectus sacræ scripturæ, & diuini mandati est bonus oĩbus facientibus, & obseruantibus eum, & inutilis, & nociuus trãsgressoribus, quia seruus sciens volũtatem domini, & non faciens, plagis vapulabit multis. Lucæ 12. ita pari rõne manducatio huius sacñ est est bona iustis, & puris, & dignis, & inutilis, imò nociua indignè sumentibus, quia sanctũ & terribile est nomen eius: ideo timendum, quia initium sapientiæ est timor dñi. Secundo modo pôt habere alium intellectum. Ad
B cuius euidentiam est primò notãdum, quòd dña est inter sciẽtiam purè speculatiuam, & scientiam moralem. Nam finis scientiæ speculatiuæ est tm̃ scire. Sed finis practicæ, & moralis operatio. Iõ scientia moralis est inutilis non operantibus secundum virtutem: quia non addiscimus scientiam moralem, vt sciamus tm̃: sed vt boni efficiamur. Ideo sciẽtia moralis est inutilis pueris incontinentibus. 1. Ethic. Ita pariter scientia, & notitia sacræ scripturæ est non solum inutilis, imò nociua malis, & non obseruantibus diuina mãdata, quia non damus studium, & operam sacræ scripturæ, vt sciamus tm̃: sed vt secundũ diuina mãdata, & pręcepta bene operemur, & sic iusti efficiamus, quia non iustificamur in sciendo, sed in operando secũdum legem diuinã, vt dictum est Psal. primo. Et sic ergo
C intelligentia siue intellectus sacræ scripturæ est bonus, & vtilis, & meritorius non omnibus indifferenter, sed solũ oĩbus facientibus, & implentibus, & seruantibus eum, s. diuinũ mandatum. Secundò est notandum, ꝙ differentia est inter sapere, & scire, & inter scientiam, & sapiẽtiam. Nam scire idem est, quod discernere inter rem, & rem. Sapere autem idem est, quod rem scitam gustare per experientiam, & sic omne sapere est aliquo modo scire, sed non econuerso. Nam ille, qui habet tantum notitiam de sacra scriptura, & scit distinguere inter diuina mandata, & scit dare rationem de diuinis mandatis, & non operatur secundum legem, & diuina mandata, ille talis habet tm̃ scientiam, sed non sapientiam, quia nõ gustat, nec sapit per operationem ea, de quibus dat rõnem: sed sicut si quis hẽt odorem de pomo, & non saporem: quia non gustat. Ideo solus ille dr̃ habere sapientiam, qui intelligit sacram scripturam, & operatur secundũ ipsam. Et sic ille talis dr̃ habere bonum, & perfectum intellectũ de diuina lege, quia scit diuinam legem cum sapientia, & operatione, & sapore. Et sic patet, quòd non pôt haberi bonus intellectus de diuina lege sine sapientia. Sed quia vera sapiẽtia non pôt haberi sine timore filiali domini: iõ dicit Propheta, ꝙ intellectus diuini mandati est bonus oĩbus facientibus eum, & operantibus secundum eum, quia talis intellectus dr̃ sapientia, quia talis bonus intellectus fit cũ timore filiali. Quia initium omnis sapiẽtiæ est timor domini. Nam oĩs bona operatio incipit a timore domini filiali, quia aliter talis operatio non est meritoria. Vult
E ergo innuere Propheta, ꝙ sicut ad studium sacræ scripturę non est accedendũ sine timore domini, vt ait Aug. in principio primi de trinitate: Ita ad hoc sacm̃ non est accedendum nisi cum deuotione, & timore. Quia initium sapientiæ est timor dñi. Item tertiò iste vltimus versiculus pôt habere alium intellectũ. Nam in principio huius Psalmi dicit Propheta, quòd intendebat canere hunc Psalmum, & confiteri hoc sacm̃ Eucharistię non in cõuenticulis hæreticorum, nec in cęca synagoga Iudæorum: sed in cõcilio, & congregatione, & ecclesia iustorũ, & fidelium christianorum. Tunc posset quis arguere cõtra, & dicere, ꝙ iste Psal. nõ cantatur in ecclesia chrĩanorum, sed ẽt in synagoga modernorum Iudæorũ, qui in suis festiuitatibus cantant hũc Psalmum. Ad hoc rñdet Propheta in hoc vl- F
timo versiculo huius Psal. dicens, ꝙ licet Iudæi cantent hunc Psal. in synagoga, tñ inutiliter cantant, quia non habent bonum intellectum, nec intelligentiam veram de hoc Ps. cum sint cæci, quia non percipiunt sacm̃ eucharistię, de quo Dauid propheticè loquitur in hoc Psal. & ideo non intelligunt, nec cantant ipsum cum vera intelligentia. Quia verus, & bonus intellectus huius Psal. & huius sacramenti non datur nisi facientibus, & colentibus eum. s. venerantibus hoc sacm̃ eucharistiæ. Et ideo quomodocunque intelligatur iste versiculus semper sequitur, ꝙ laudatio eius manet in sæculum sæculi. Nam laudatio, & præmium dignè sumen-

A tis hoc sacramentum manet, & perseuerabit in sęculum sęculi, & laudatio intelligentis sacram scripturam cum timore, & sapiētia, & laudatio huius sacramenti, siue laudatio intelligentis propheticè hoc sacr̄m eucharistiæ esse prophetatū in hoc Psal. semper manebit in æternum, & in sęculum sęculi. Vnde est iterum aduertendū, quòd hęc est dr̄ia inter sciam, & sapientiā legis. Nā scientia legis dicit solam cognitionē, & intelligentiā, sed sapiētia dicit intellectum cū operatione. Et iō cognitio, & intellectus legis sine operatione, nec prodest, nec est vtilis sciētibus. Sed intellectus legis cū operatione est bonus, & vtilis faciētibus, & operātibus eū. i. operantibus ſm intellectum legis. Et iō concludit, quòd laudatio eius. i. habentis intellectū cū timore Dei, & operatione manet in sęculū B sęculi, quia sciētes legē, & facientes semper laudabūtur a Deo & hoibus. Per oppositū autē sciētes, siue intelligētes legē, & nō faciētes nec operātes semper vituperabūtur, & patiētur, & accusabūtur. Nā seruus sciēs volūtatē dñi sui, & nō faciēs plagis vapulabit multis. Luc. 12. Ex quo sequitur, quòd talis cognitio, & intellectus sine operatione potius erit ipsi nociuus q̃ vtilis. Ex toto isto Psal. possunt recolligi decē cōclusiones. Prima cōcl. quòd Dauid in hoc Ps. intēdit cātare opera magis mirabilia, & electa, & exquisita, q̄ fecit Deus erga genus humanū. Secūda cōcl. quòd quatuor sunt mirabilia mysteria, quæ Deus operatus est erga nos. s. opus creationis, & incarnationis, & redēptionis, & eucharistiæ cōsecrationis. Tertia cōcl. ꝙ Christus instituit sacr̄m eucharistiæ ad refectionē, & C escā spūalem, & sacrificium quotidianum in memoriam suorum operum mirabilium. s. in memoriam passionis, & nostræ redemptionis, & ēt incarnationis: quia in hoc sacr̄o repræsentatur incarnatio, & passio Christi, & nostra redemptio, & fit nostra reconciliatio, & spiritualis refectio. Et implentur, & memorantur sacrificia vet. testa. & refectio mānæ. Quarta conclus. quòd in hoc sacr̄o complentur oīa sacrificia figuratiua, & oblationes vet. testa. Quinta cōclusio, quòd per hoc sacramentum datur reconciliatio, & redemptio, & sanitas spiritualis deuotè, & ritè sumentibus, timentibus Deum. Sexta conclusio, quòd hoc sacrificium, & sacr̄m durabit in æternum per totam istam ætatem, quia nullū aliud sacrificium ipsi succedet acceptabile apud Deum. Septima cōclu. quòd sicut D hoc sacramentum est salutiferum ritè, & deuotè sumentibus: ita est nociuum indignę sumentibus. Ideo cum magno timore, & puritate est ad ipsum accedendum, eò quòd in ipso Deus realiter continetur. Nam nomen Dei: qui est ipse Christus est sanctū iustis, & terribile peccatoribus, & indignis, ideo sanctificat iustè sumentes, & terrificat, & damnat iniustè sumentes. Octaua conclus. quòd sicut intellectus sacræ scripturæ est bonus, & vtilis, & salubris oibus operantibus, & facientibus secūdū pręcepta legis: ita per oppositum intellectus, & intelligentia legis est nociua, & inutilis præuaricatoribus legis. Ex quo patet, quòd initium omnis sapientię est timor domini. Nam scire sine operatione, & timore non est sapere. Nam ille sapit, qui operatur secundum sciētiam, & notitiam. Ideo E omnis sapientia incipit a timore domini. Nona conclusio, quòd scientia cum operatione dr̄ iustitia, & vera sapientia, quia homo iustificatur, qn̄ operatur secundum legem cognitam. & ideo eius iustitia manet in sęculum sęculi, quò ad præmium: quia præmium talis iustitiæ est æternum, quod nemo tollet a iusto. Decima cōcl. quòd hoc sacr̄m multipliciter dr̄ mirabile inter oia opera Dei. Primò quia in eo implentur oīa mirabilia opera, & sacrificia, & oblationes vet. test. Secundò dr̄ mirabile rōne translationis, quia mirabiliter panis transsubstantiatur in verū corpus Christi. Tertiò rōne repræsentationis: quia in eo repræsentatur passio Christi, & nostra redemptio, & incarnatio. Quartò rōne mirabilis continentiæ, & inexistentiæ, & coexistentiæ, & concomitantiæ. Nam in eo F realiter cōtinetur corpus Christi ex vi cōsecrationis, & ex consequenti inest aīa per essentialem vnionem, & verbū per personalē vnionē ad humanitatem. & ex cōsequēti inexistit pater, & spiritus sanctus per cōsubstātialem vnitatem ad verbū. & sic per talē cōcomitātiam inexistit tota trinitas huic sacr̄o. Et sic in hoc sacr̄o adoratur Deus in trinitate perfecta, quia filius nullibi adoratur sine patre, & spiritu sancto, quia fides catholica hæc est, vt vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur. Quintò dicitur hoc sacramentum mirabile ratione modi existendi: quia est in pluribus locis totus Christus ex vi consecrationis sub parua quantitate, & in eo accidentia existunt

A sine subiecto. Sextò dicitur mirabile ratione mirabiliũ effectuum, quos efficit ipsis deuotè & dignè sumentibus alibi latius explicatur. Sed ad pleniorem sufficientiã, & clarioré intelligentiã eorum, quæ dicta sunt, quinq; sunt vidéda. Primò est videndũ de possibilitate cõuersionis huius sacramenti. Scdò de eius existétię veritate. Tertiò de eius officio, & vtilitate. Quartò de eius formę visibilis congruitate. Quintò de recipientium munditia, & puritate. Quantũ aũt ad primum est sciendum, ꝙ tota possibilitas huius sacramenti cõsistit in præsuponendo, ꝙ Cristus institutor huius sactaméti sit verus Deus: quia vt sic clarum est, ꝙ sicut à principio temporis solo verbo potuit ex nihilo cuncta creare: ita potuit in die cœnæ substantiam panis conuertere in corpus, quod ex Maria virgine personaliter sibi vniuit. & ratio huius est: nã quia omnis creatura dependet de solo verbo diuino
B quo ad totum suum esse in genere causæ efficiétis, & formalis, & finalis: ideo Christus solo verbo absq; motu, & tépore, & labore potest res producere, quò ad totum suum esse. vnde causa quare domificator solo verbo, & pręcepto absq; labore, & tempore non facit domum accidit, quia licèt domus dependeat ab arte domificatoris quò ad solam formã artificialem: tamen non quò ad materiam, scilicet quò ad lapides, & ligna &c. Et ideo oportet, quòd prius incidat lapides de monte, & ligna de sylua, & ducat ad locum, & præparet, & compaginet secundum ordinem artis: quæ omnia facere non potest sine motu, & tépore, & labore. Et ideo licèt domificator millies dicat fiat domus: nunquam fiet nisi apponat laborem, & conatum, & tempus. Sed quia
C totum cœlum, & natura dependet à Deo: vt patet. 12. Metaphisicæ, hinc ẽ, quòd Deꝰ solo verbo potuit ex nihilo condere vniuersum: quia dicendo fiat lux, facta est lux &c. vt patet Genisis primo. A fortiori ergò idem Deus incarnatus dicendo: Hoc est corpus meum, potuit conducere substantiam panis in corpus suũ. Et hoc nullus verus metaphsicus, & philosophꝰ bene dispositꝰ poterit negare: prout latius patebit psalmo. 148. & in tractatu finali. Et sic patet possibilitas conuersionis huius sacramenti. Sed quia Iudæi, & sarraceni negant Christum esse Deum propter cœcitatem, & contrariam indispositionem: ideo non est cum eis disputandum de hoc sacramẽto: nisi cum autoritatibus veteris testamenti, vt patebit in tractatu finali. Sed dicet ali- D quis, quòd licet Christus tanquam Deus potuerit tunc conuertere substantiam panis in corpus sibi assumptum: tamen hoc non poterit facere sacerdos cũ sit creatura. Ad hoc respondetur, ꝙ sacerdos non facit in proprio verbo, tanquàm actor principalis: sed tanquã minister in verbo Christi, qui operatur in hoc sacraméto ad prolationem verborum factam per sacerdotem: sicut Moyses non faciebat miracula per illã virgã tanquam autor. sed tanquam minister. nam dum Moyses mouebat, & eleuabat virgam ex præcepto Dei: Deus tanquam actor principalis operabatur miracula in Aegypto, & in toto deserto. Ita pariter quando sacerdos profert verba consecrationis ex diuina institutione, Christus operatur in sacramento conuertendo substantiam panis in corpus suum. Et hoc de primo. E
Quantum autem ad secundum est dicendũ, ꝙ tota veritas essentiæ huius sacramenti consistit in his, nam primò per sola verba consecrationis sola substantia panis conuertitur in solum illud corpus Christi, quod spiritus sanctus formauit ex puris sanguinibus virginis: prout tale corpus habet esse substantiale ab anima. Et ideo ista conuersio propriè dicit transsubstantiatio. Sed quia tale corpus Christi, in quod conuertitur substantia panis actuatur, & informatur ab anima Christi, ideo necessario est ibi anima Christi per quãdam concomitãtiam. secus autem fuisset, si aliquis apostolus consecrasset in triduo. de quo alibi disputatur. Item illud corpus Christi in sacramento nõ est sine sangnine. Ideo est ibi sanguis per quandam concomitantiam. Itẽ quia tota hnmanitas Christi personatur, & suppositatur per verbum: ideo est ibi verbũ F per vnionem personalem. Item quia verbum est patri, & spiritui sancto consubstantiale: ideo per vnitatem essentialem, & consubstantialem est ibi pater, & spũs sanctus: eo ꝙ filius procedit inseparabiliter, & naturaliter à patre: & spiritus sanctus per modũ voluntatis, & libertatis ab vtroq;. Et sic patet qualiter solũ corpus Christi est in hoc sacramento ex vi consecrationis: sed anima Christi, & tota trinitas est ibi per quandam concomitantiã secundum ordinem prędictum. Et sic etiã sanguis est per concomitantiam in corpore cõsecrato: & econuerso. Ex quibus omnibus sequitur, ꝙ oĩa accidentia panis præteriti manent sine subiecto in hoc sacramento supra

A naturā. Itē sequitur, quòd corpus, & sanguis Christi non sunt in hoc sacro localiter, sed realiter, & sacraliter, & per modū substātiæ. Item sequitur, ꝙ postquam in hoc sacro est verus Deus incarnatus, & per consequens coexistit tota trinitas, sequitur ꝙ verus Deus trinus, & vnus adoratur in hoc sacro adoratione latria. Et sic patet veritas essentiæ huius sacri. Quātum ad tertium est notandum, quòd triplex officium exercetur in hoc sacro. Nam primò offertur in altari. secundò sumitur, & recipitur a sacerdote & fidelibus. tertiò reseruatur in sacrario. Primò aūt modo offertur in oblationem, & sacrificium pro delictis, & peccatis populi. Secundò recipitur in sacrm, inquantum significat manducationem, & refectionem spiritualē animæ. Tertiò reseruatur in monumentum, & memoriam ipsius Christi. Quò autem ad primū
B fuit hoc sacrm figuratum per panem, & vinum, siue per oblationem panis, & vini, quā obtulit Melchisedech pro Abraam. Genes. 14. Item fuit figuratum per crustulam panis, quam Deus præcepit eleuari coram domino in tabernaculo. Exo. 29. Item per sacrificium agni matutini, & vespertini. ibidem. Item per sacrificia oium aialium mundorū, vt patet per totum Leuiticum. Quò ad secūdum fuit figuratum per manna: quod dñs Deus pluit de cœlo, quo ille populus fuit refectus in tota peregrinatione vsq; ad terram promissionis. Exo. 16. Et per panē subcinericium Heliæ, in cuius fortitudine ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctib. vsq; ad montem Dei Oreb. 3. Reg. 19. Quò ad tertium fuit figuratū per vrnā mannæ q̄ Deus præcepit reseruari in arca dñi: &
C per panes propositionis, qui reseruabantur ante altare. Exo. 25. Iterum autem est aduertendum, ꝙ Christus instituit hoc sacrm ad supradicta officia propter multas vtilitates, quæ consequuntur ex tribus officijs huius sacramenti. Nam primò inquantum offertur in altari pro delictis populi cōsequimur remissionem peccatorum, & pœnarum eorum. Sed inquantum recipimus eucharistiā ad sacrm efficit in nobis inuisibilem gratiam quam significat sub illa visibili manducatione. nam viuificat aiam nostram præbēdo ipsi vitam spiritualem, & restaurat bona deperdita, & transformatq; nos in Christum, quem sacramētaliter manducamus, & recōciliat nos Deo patri. Inquantum aūt reseruatur in sacrario, cōfert nobis duplicē vtilitatem: nam
D primò nos ibi adoramus Deū, & dñm nrm, inquantū ibi residet Christus tanquā Deus, & dñs: & per cōsequens adoramus ipsū verbum cū patre & spū sancto, quibus est cōsubstantialis filius: & sic adoratur Deus, & hō, adoratione latria. per quē cultū cōtinuè merentur fideles adorātes, & orātes in ecclesia. Secūdò, quia ibi in sacrario residet Xps tanq̄ caput, & summus pōtifex nr. iō simul cū nobiscū orat pro nobis, & interpellat apud patrem in toto officio canonico, & in oībus orationibus priuatis fideliū. Et sic quod nostris meritis obtinere non possumus, adipiscimur meritis, & intercessione Christi capitis nri. Et hęc est causa quare reseruamus Chrm in sacrario ecclesiæ sub forma huius sacri. & patet quare Christus reliquit nobis seipsū ad supra dictum triplex officium in hoc sacro. Quantum ad quartum est aduertendū sicut sæpius dictū est, ꝙ cibus prohibitus, quē comedit Adā, multa damna attulit generi
E humano. nā primò propter ipsum perdidimus lignum vitæ paradisi: per cuius esum poteramus non mori: sed post longam vitam fuissemus translati in vitam meliorem cœlestē: & ex cōsequenti incidimus in mortē corporis, & aiæ, & fuimus subiecti innumeris infirmitatibus, & miserijs, & fuimus sauciati morbo concupiscentiæ: vnde proueniunt nobis oīa mala, & sumus proni ad oē nefas. Et iō Xps tanquam verus redemptor, & restaurator reliquit nobis seipsum in cibum in hoc sacro. primò in supplementum ligni vitę perditi, vt per esum huius sacri viuamus spiritualiter. secundò in medelam, & antidotum contra venenum cibi prohibiti, & ad sanandas nostras infirmitates. Vnde ille cibus prohibitus
F nos mortificauit, sed iste nos viuificauit. Itē ille nos sauciauit, & vulnerauit: sed iste nos sanauit: item ille nos debilitauit, & interfecit: sed iste nos roborauit & refecit, item ille nos a Deo separauit, sed iste reconciliauit. Et vt per esum huius cibi recuperemus vitā, & bona quæ ibi perdidimus. Ideo non solum sub forma cuiuslibet cibi: sed spiritualiter sub forma panis, & vini, seipsum sumendū nobis reliquit. Et iō dixit Iesus Pharisæis. Io. 6. Ego sum panis viuus, qui de cęlo descēdi, si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum. Vnde Deus tunc dixit primis parētibus de illo cibo vetito: Qua hora comederitis morte moriemini. Sed per oppositū de

A isto sacro pane dicit. Hic est panis de cœlo descendens: vt si quis ex ipso manducauerit nõ moriatur: sed viuat in ęternũ &c. Congruenter ergo Christus reliquit nobis corpus suum sumendum sub forma panis: & sanguinẽ suũ bibendum sub forma vini: vt sicut per esum & potum panis, & vini materialis continuamus vitam temporalem, & nutrimur corporaliter: ita sub forma eiusdem panis, & vini sacramẽtaliter absq; errore mãducemus corpus Christi, & bibamus eius sanguinẽ ad refectionem spiritualem. Aug. autem super Ioãnem addit, ꝙ totum hoc factum est ad significandam gratiam, & vnitatem corporis mystici; quam consequimur ex esu huius sacramẽti: nam sicut ex multis granis frumenti bene purgatis à paleis in area, & trituratis in mola ri, & mixtis cum aqua, & coactis in furno, vnus panis conficitur: qui manducatus in nostram carnem conuertitur: & sicut ex multis
B racemis, & granis vnum vinũ confluit: ita pariter per esum huius sacramẽti ex multis fidelibus vnum corpus mysticum cõficitur in ecclesia, & suo capiti Christo vnitur: & patri reconciliatur, & iungitur. Et ideo ista manducatio facit effectum cõtrariũ respectu corporalis comestionis, nam manducãdo cibum materialem conuertimus ipsum in nostram substantiam: sed manducando hunc sacrũ cibum, & bibendo hunc sacrum potũ, nos trãsformamur, & mutuamur in ipsũ. Et sic patet congruentia formæ huius sacramenti. Quantùm ad quintũ aũt est dicendum, ꝙ si per receptionẽ, & esum huius sacramẽti debemus in Christum transformari & patri reconciliari: & viuere per gratiã, & ab omni morbo spi
C rituali sanari, oportet de necessitate vt mundi ad ipsum accedamus: vt hoc sacramentũ efficiat quod significat: ꝙ aliter nullus bonus intentus sequeretur effectus: eò ꝙ actus actiuorum sunt in patiente disposito, nam si per peccatum à Deo separamur, ergo nullo mõ cũ peccato possumus Deo per gratia coniungi, nisi prius purgemur à peccato. Et ideo sicut dignè accedens ad hoc sacramentũ consequitur vitã spũalem, & æternam, & oẽs supra dictos effectus: ita immundus, & indignus accedens, iudicium sibi manducat & bibit. Et ideo Dauid vt ostendat qũo cũ timore est accedendum ad hoc sacramentũ, concludit in hoc psal. dicens. Sanctum, & terribile est nomen eius: initium sapiẽtiæ timor domini &c. Est aũt aduertendũ, ꝙ omnia ista supradicta

D subtilius & latius disputantur per doctores in 4. sententia. Sed sola ista dicta sufficiant ad instructionem, & consolationem simplicium sacerdotum, & christianorum: quia ista glosa non patitur longam aut subtilem disputationem: sed solam sanam psalmorum literalem & propheticam declarationem.

PSALMVS. CXI.

B*Eatus vir qui timet dominum: in mandatis eius volet nimis.*

Titulus. Alleluia. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit istum psal. ad laudandum Deũ, maximè in festiuitate Paschæ. Nã sicut fecit ps. præcedentem in quo commẽdat summã Dei miam: quam ostendit in testamento vet. figuraliter liberando filios Israel de Aegypto, & realiter liberando genus humanum in testamento nouo de captiuitate, & morte æterna per suã mortẽ, & passionẽ, & eucaristię institutionẽ, & voluit, ꝙ ille psal. cãtaretur in die
E paschæ: Ita pariter fecit istum psal. in quo cõmendat miam hominis erga proximũ suum. Nam sicut miseratio Dei est maximum opus inter oia opera Dei: ita opera miæ sunt maiora inter omnia opera hominis, & maioris meriti: excepta latria, quæ debetur Deo. Et ideo voluit ꝙ iste psal. cantaretur in festiuitatibus paschæ: vt moneret populũ ad eleemosynas faciendas. Et cãtabatur cũ alleluia: Ad denotandũ, ꝙ maximè laudatur Deus in operibus misericordiæ exercẽdis: quia Deus magis laudatur opere quã ore. Et ideo duo facit in hoc psal. Nam primò promittit præmium temporale faciẽtibus misericordiam & eleemosynã secundò promittit præmiũ ęternum. ibi. Iocũdus homo. Quantũ ad primũ est aduertendũ,
F ꝙ timor domini filialis est principiũ omniũ bonorũ: sicut dictum est ps. 18. Nam ille qui timet Deũ amore filiali cauet oẽ malum, & cauet transgredi præcepta, & timet offendere Deum ne displiceat ipsi: & ne perdat eum, & sic conaĩ ad posse adimplere mãdata Dei: vt cõplaceat ipsi: & studet inherere amori Dei propter se: vt possideat eum, & sic toto conatu fertur in Deũ. Et ideo timor filialis nihil aliud est quàm summa caritas. Et quia amãs semper laborat, & conatur transformari in amatum: ideo omnis ille qui timet, & verè amat Deũ, & Christum filium eius, semper laborat toto conatu, & studet imitari Christũ. Sed quia Deus in toto testa. veteri: & in nouo semper operatus est misericordiam nobiscũ: vt patuit in psal. pręcedenti: & semper prææ

A pit in vtroq; testaméto misericordiam fieri: Ideo ille: qui verè timet dominum volés imitari Christum, & adimplere eius voluntatẽ, & mandata, semper erit misericors proximo suo. Ex quo patet, ꝙ principium, & causa misericordiæ in omnibus est timor domini. Et iõ ꝓpheta Dauit volés cõmendare miam in hominibus: incipit à timore dominĩ, vnde dicit. Beatus vir qui timet dñm timore filiali: quia talis de necessitate diligit dominum, & sic timet, & diligit dominum. Tunc in mandatis eius cupit, & volet nimis ambulare. i. toto conatu, & studio laborat adimplere mandata Dei. Vnde ly nimis non dicit excessum vituperabilẽ: sed dicit totũ conatũ. q. d. ꝙ qui timet Deum timore filiali, ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus suis, studet, & laborat, & conatur, & desiderat adimplere eius mãdata, Sed quia inter omnia mãdata Dei de caritate eius est maius mandatũ vt patet Matthæi. 22. & per totum discursum euangelicum, & quia maximè Christus in iudicio exiget à nobis opera caritatis, & misericordiæ: vt patet Matth. 25. Ideo omnis vir qui timet dñm maximè cupit adimplere opera, & mandata caritatis, & miæ. Vnde licèt in hoc versiculo nõ explicetur misericordia: sed timor Dei, & obseruantia mandatorũ eius: tamen per ea quæ sequuntur videtur manifestè ꝙ propheta misericordiam hominis intendit cõmendare, & misericordes beatificare.

B

Potens in terra erit semen eius: generatio rectorum benedicetur.

Gloria & diuitiæ in domo eius: & iustitia eius manet in sæculum sæculi.

Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors & miserator & iustus.

C Quia superius dicit: ꝙ beatus est vir qui timet dñm, & facit misericordiam cum proximo suo: hic explicat eius beatitudinem. Vnde est aduertẽdum, ꝙ homines misericordes, & eleemosynarij non solum habent beatitudinem, & præmium æternũ in cœlo: sed etiã habent præmiũ tẽporale in hac vita pro maiori parte. Et sic beatitudo hominis misericordis nõ solũ est ęterna, sed temporalis. Et etiã mia non solummodo beatificat hominem ęternaliter in cœlo: sed etiam temporaliter in hac vita. Tria ergo facit: nam primò explicat præmia temporalia quæ consequuntur misericordes in hac vita: secũdò explicat præmia ęterna, quę consequuntur post hanc vitã: tertiò explicat damnationem ęternam quã patientur impij, & crudeles post hanc vitam. Secundum ibi. Iucundus homo. Tertiũ ibi. Peccator videbit. Quantùm ergo ad primum dicit ꝓpheta, ꝙ tria bona cõsequitur homo misericors in hac vita. Primò pręmiatur in filijs: quia semen eius est potens, & abũdans, & copiosum. Quasi dicat: ꝙ præmiatur in copia filiorũ, & tales filij sunt boni, & virtuosi & pacifici: quia generatio rectorum benedicetur. i. filij hominum iustorũ, & misericordiũ erũt boni, & virtuosi, & sic à Deo, & hominibus benedicentur. Nam sicut iusti abundant in benedictione filiorum: ita in benedictione virtutum. Vnde nota, ꝙ benedictio in scriptura frequenter sumitur pro abundãtia, & multiplicatione. Ideo cũ dicitur hic: Generatio rectorum benedicetur: idem est dicere, quod generatio iustorum abundabit, & multiplicabitur. Secundò sicut vir misericors est largus ad porrigendum, & erogãdum eleemosynas pauperibus: ita Deus augmentat bona eius temporalia, & honores: ideo subdit ꝓpheta: quòd gloria. i. honor, & diuitiæ temporales erunt semper in domo eius. Tertium præmium erit absolutio à peccatis. Nam eleemosyna extinguit peccatum, & iustificat hominem, & præseruat ipsum à peccato. Et si est in peccato illustrat ipsum, & mouet ipsum ad pœnitentiam agendam. Et ideo subdit, ꝙ iustitia, & meritũ hominis misericordis, & eleemosynarij manet in sęculum sęculi: inquantùm iustificat ipsum, & illustrat ipsum ne cadat in peccatũ, & vt egrediatur etiam à peccato. Et ideo subdit, ꝙ lumen gratiæ exortũ est in tenebris peccatorũ ipsis rectis, & misericordibus. Quod quidẽ lumen est ipse Deus misericors, & miserator, & iustus, q. d. ꝙ Christus Deus, qui est misericors, & miserator, & iustus illustrat, & iustificat homines eleemosynarios propter miam, & caritatem. Sed est notãdum, ꝙ totum hoc quod dictũ est de pręmio tẽporali põt ẽt intelligi de spũali, & sic supradicta præmia possunt spũaliter intelligi. Nam multi sunt, & fuerunt misericordes, & eleemosynarij in hac vita, qui non habuerunt supradicta bona temporalia quia nõ habuerunt filios, nec diuitias, nec honores: imo postquã erogauerunt omnia bona sua pauperibus, cõpulsi sunt mendicare. Sed tales non caruerunt bonis spũalibus: nec sunt alieni à supradictis benedictionibus intelligendo eas spiritualiter. Nam semina hominis eleemosynarij sunt eleemosynæ, & opera mię: q̃ dicuntur

D E F

A citur semina in sacra scrip. vt ait Apo. 2. ad Corint. 11. Qui parcè seminat, parcè & metet &c. Et de hoc semine eleemosynarũ dicit hic ꝓpheta: ꝙ semen viri eleemosynarij potens in terra, quò ad potẽtiam meritorum, ꝙ generatio rectorum. i. bona opera benedicentur: & ꝙ gloria, & diuitiæ spirituales quę germinantur ex eleemosynis, semper erũt in domo eius, & ideo iustitia eius s. prẽmiũ, & fructus illorum operum manebit in sęculum sęculi. Et dominus Iesus Christus qui est misericors, & miserator, & iustus: est exortus. i. orietur in tenebris peccatorum ipsis rectis illustrando eos, & fugando tenebras eorum. Nam hoc est præmiũ eorum qui faciunt eleemosynam: quia illustrantur ne cadant in peccatum, & vt egrediantur à tenebris peccatorum. Vnde viro misericordi, & eleemosyna-
B rio dicit Deus per Esa. 58. c. Frange esurięti panem tuũ &c. & orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Ex quo patet, quòd eleemosynæ maximè fugant tenebras peccatorũ, & preseruant hoiem à peccato. Et nota, ꝙ ly Exortum est in tenebris lumen rectis: põt intelligi ẽt de aduentu Christi. Nam Christus exortus est velut lumẽ omnibus rectis corde, & misericordibus. Nam eius aduentus, & redemptio solis rectis, & misericordibus est vtilis. Nam impij, & crudeles repellẽtur à facie Christi in ignem æternũ in die iudicij. Et nota, quòd benè merito exortum est lumen gratiæ facientibus misericordiam. Nam congruum est: vt qui agit misericordiam: misericordiam consequatur: sicut est congruum vt iudicium sine mise-
C ricordia fiat illi qui non facit misericordiã, Iac. 2. Ex quo patet, quòd hoc præmium est computandum inter bona spiritualia.

Iucundus homo qui miseretur et commodat disponet sermones suos in iudicio: quia in aeternum non commouebitur.

Hæc est secũda pars: in qua narrat, & explicat præmia spiritualia, quæ cõsequentur viri misericordes ex eleemosynis elargitis, & operibus mĩæ. Quorũ primũ est iucunditas, & securitas comparendi ante Christũ in die iudicij. Nã viri misericordes cũ confidentia, & securitate apparebunt corã Christo iudice in nouissimo die: quia cum securitate poterũt reddere rõnem de talẽtis sibi cõmissis: quia apparebunt ante iudicẽ afferentes oleũ mĩæ in lãpadibus suis: ideo non timebunt, ꝙ sponsus dicat eis clausis ianuis, Nescio vos; imo recipiet eos, & intrabunt cum eo ad nuptias, D
Et similiter securè, & cum iucunditate accedent cũ talẽtis duplicatis, & ideo dicet eis dominus. Euge serue bone, & fidelis: qa in pauca fuisti fidelis &c. Per oppositũ auari. & crudeles trepidabunt ire ante faciẽ iudicis: eò ꝙ non afferent oleũ mĩæ, & eleemosynæ in lãpadibus: ideo claudetur eis ianua regni cęlorum: & dicetur eis. Nescio vos. Itẽ quia talis auarus, & crudelis abscondit talentum in terra: ideo eijcietur in tenebras exteriores: vt patet Matt. 25. Et hoc est quod dicit hic Dauid: quòd homo misericors, qui miseretur proximo suo, & cõmodat dãdo eleemosynã, ille talis erit iucundus, & securus: quia cum fiducia disponet sermones suos in iudicio: ideo respõdebit Christo interroganti de talentis commissis: quia poterit dicere. Domine quinq; talenta tradidisti mihi: ecce alia quinq; super- E
lucratus sum. & dicet ẽt Dñe vnũ talentum bonorũ tẽporaliũ tradidisti mihi: ecce aliud superlucratus sum, quia illud distribui pauperibus. Et ideo subdit ꝓpheta: quòd iste talis vir eleemosynaris non cõmmouebitur in æternũ: nec separabitur à præmio æterno, & gloria cęlesti: quia gaudiũ suum nemo tollet ab eo. & ideo memoria huius iusti erit æterna: quia eleemosynæ eius viuent in præmiũ æternum, & eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. Ideo subdit.

In memoria aeterna erat iustus: ab auditione mala non timebit.

Paratum cor eius sperare in domino: confirmatum est cor eius: non commouebitur donec despiciat inimicos suos.

Dispersit dedit pauperibus iustitia eius manet in seculũ seculi cornu eius exaltabitur in gloria. F

Triplex ergo præmiũ spũale narrat in his duobus versib. Primũ quia vir qui miseretur & cõmodat iucundus, & securus reddet rationẽ in nouissimo die de bonis tẽporalibus sibi traditis. Secundũ, quòd prẽmiũ eius in æternum non tolletur ab eo. Tertium ẽrit quòd iustus, & misericors memorabitur, & viuet in æternum in hac ecclesia per gratiã & in superna per gloriam. Quartũ præmium subdit ꝓpheta, cum dicit. Ab auditione mala non timebit. Nam quando Christus dicet virginibus fatuis. Nescio vos: & quando dicet abscondenti talentum in terra: serue male, & piger &c. & quando dicet omnibus crudelib. & auaris: Ite maledicti in ignẽ æternũ. Tunc iste vir misericors non timebit

A à tali sententia, & mala auditione: imo erit securus de suo præmio. Ideo talis auditio la tæ sententiæ erit mala ipsis auaris, & impijs, & crudelibus: quã sententiam auditam nõ ti mebunt misericordes. Et ideo sequitur, ꝙ cor talis viri misericordis erit paratum, & firmũ sperare in domino, & confirmatum in bono, & non cõmouebitur à firmo proposito, nec à præmio sibi promisso, & dato: & in hoc de spiciet inimicos suos. q.d. ꝙ intantùm erit fir mus in iudicio: ꝙ despiciet inimicos suos ac cusando eos, & instando cõtra eos: sicut legi tur Sapientiæ. 5. ꝙ tunc stabunt iusti in ma gna constantia aduersus eos qui se angustia uerunt: Et etiam despiciet inimicos dęmones accusatores suos. Et subdit vltima pręmiũ, & summum, & optimum ipsius viri misericor dis quod erit habere regnum, & summam fe licitatem, & gloriam in patria cœlesti. Vnde
B dicit, ꝙ iste misericors: quia commodauit, & dispersit bona sua pauperibus: ideo iustitia, & præmium eius manebit in sęculũ sęculi: quia erit æternum: & cornu. i. honor eius, & felicitas exaltabitur in gloria cœlesti. Vnde notanter dictum est supra. Iucundus hõ qui miseretur, & commodat. Nã dare eleemosy nam nihil aliud est quã commodare, & mu tuo tradere, siue seminare. Nam cõmodat tẽ poralia, & recipit æterna, & seminat tẽpora lia, & colligit spũalia, & æterna. Vnde cõmo dare nil aliud est, nisi mutuo aliquid tradere: i. sub spe recuperãdi, & retribuẽdi aliq̃d mu tuare. Et iõ largiẽs eleemosynã dicitur cõmo dare aut mutuare dupliciter. Primò: quia à Deo pręmium promissum misericordibus ex pectat. Secundò. quia pauperẽ recipientẽ ad
C rogandũ pro eo obligat. Sed est aduertendũ, ꝙ ly Exortũ est in tenebris lumen rectis: põt referri ad bona spiritualia. Nam gratia quæ declinat hominem à malo, & facit bonũ, po test computari inter bona spiritualia, & sic erit primus fructus spiritualis.

Peccator videbit, et irascetur: dentibus suis fremet, & tabescet: desideriũ peccatorũ peribit.

In hac tertia parte memorat, & annũciat, & comminatur pœnam, & pręmium ipsorũ virorum crudelium, & malorum. Quæ quidẽ pœna erit quadruplex. Primò quia cum pec cator superbus videbit ibi in iudicio miseri cordes, & pauperes ad gloriã destinari: quos ipse psecutus est in hac vita, & cõtẽpsit: tũc irascetur prę inuidia, & oretur in corde. Secũ dò quia fremet ex pęna sensus, ad quam de stinabuntur ex sentẽtia Christi. Tertiò tabe D scet, & putrefiet in anima ex pęna vermis cũ cognoscet se talẽ felicitatẽ perdidisse ex sua culpa. Quartò quia votũ, & desiderium suũ erit frustratum, quia tunc perdet gloriã mũ di, in qua confidebat, & illecebras, & delecta tiones illius: & sic torquebitur in animo. Patietur ergo pęnam inuidiæ, & fremitũ do loris sensus, & tabẽ vermis propter culpã, & amaritudinẽ, cum bonis mũdanis, & delecta tionibus priuatum se viderit. Quas pęnas de scribit sapiens Sapientiæ. 5. dicens. Et qui ab stulerunt labores illorum turbabuntur timo re horribili &c. per totum capitulum. Nota, ꝙ diuersum est desideriũ, & spes peccatorũ à desiderio, & spe iustorũ. Nã pctõres ponũt spẽ & desideriũ in delitijs, & diuitijs, & dñio tẽporali huius mundi. Iusti aũt oĩa ista con temnũt, ponentes spẽ in vita futura æterna, E & propter illã distribuũt diuitias in eleemo synas pauperibus. Et iõ desideriũ, & spes isto rũ nõ cõmouebĩt ab eis: imo iustitia, & præ miũ eorũ manet in sęculũ sęculi, sed deside rium, & spes peccatorũ peribit simul cũ eis; quia nihil inuenient diuitiarũ suarum: quod maxime apparebit & cognosceĩ, in iudicio: & hoc cõcludit Dauid in hoc ps. in quo enu merat fructus, & pręmia iustorum, & miseri cordiũ, & dãna, & pœnas peccatorũ, & crude liũ impiorum. Ex toto ergo isto ps. inferũtur tres conclusiones. Quarum prima est, ꝙ om nis timens Deum est misericors. Quod proba tur: quia omnis timens Deum toto conatu, & cupit, & laborat adimplere diuina mãda ta: sed oẽ mandatũ est de caritate Dei, & pro ximi, & per cõsequens de mĩa erga proximũ, ergo omnis timens Deum est misericors. Se cunda conclu. ꝙ omnis misericors est beatus F tàm beatitudine tpali, quã ęterna. probatur. Nã ex misericordia, & eius operib⁹ colligit, & recipit. 10. præmia siue fructus, tres tẽpo rales, & septem spirituales, qui quidem de cem fructus reddũt hominẽ beatũ in hac vi ta in spe, & in alia in re, igitur &c. Primus fru ctus temporalis est copia, & benedictio filio rum bonorum, per hoc, ꝙ ait. Potens in ter ra erit semen &c. Secundus fructus est copia bonorum temporaliũ, & honor in hac vita, per hoc, ꝙ subdit. Gloria, & diuitię in domo eius &c. Tertius est bona fama in hac vita, per hoc, ꝙ subdit. Et iustitia eius manet in sę culum sęculi. Primus fructus spiritualis est il lustratio animæ, vt declinet à malò, & facias

A bonū: per hoc quòd ait. Ex ortum est &c. Secundus fructus est iucunditas, & securitas ad respondendum in iudicio: per hoc, quòd ait. Iucundus homo qui miseretur. Tertius erit memoria æterna, & præmium immobile: per hoc, quòd ait, Quia in æternum non commouebitur, & in memoria &c. Quartus erit: quia nō timebit sententiā datā contra malos in iudicio, per hoc, qđ ait. Ab auditione &c. Quintus erit, q̄a gaudebit cum audiet Christum dicentem. Venite benedicti patris mei: per hoc, ꝙ ait. Paratū est cor eius &c. Sextus erit: quia videbit vindictam de inimicis suis: per hoc, ꝙ ait. Donec despiciat inimicos suos. Septimus fructus erit: honor, & beatitudo æterna, per hoc, ꝙ ait. Cornu eius exaltabit in gloria. Sertia conclusio, ꝙ præmiū auarorum, & crudeliū erit quadruplex pœna. Pri-
B mò ineffabilis inuidia ex prosperitate iustorum: secundò quia frement pœna sensus: tertiò quia tabescent pœna vermis: quartò quia frustrabuntur in desiderio suo huius mundi. Sed contra prædicta argu unt auari dicentes, ꝙ Christus in iustè condemnabit in iudicio eos, qui non egerunt eleemosynas: nā si quis custodiens bona sua quæ iustè acquisiuit negat eleemosynā pauperi: nulli facit iniuriā, nec furatur aliquid, nec agit contra aliquod decem præceptorum: ergo non debet puniri. In oppositū est Dauid in hoc ps. & saluator Matt. 25. qui dicet eis. Ite maledicti in ignē æternū &c. Respondetur, qđ subuenire miseris, & pauperibus, & indigentibus in necessitate, non solum est de lege euangelica: sed de iure, & lege naturæ, & de lege Moysi, & doctrina ꝑphetica. Sed vltra hoc ponitur ꝑ cōclusione, ꝙ Christianus negans eleemosy-
C nā, & auxiliū Christiano indigenti cōmittit furtum, & agit contra illud præceptum: non furtum facies: Pro cuius probatione præsupponuntur tres propositiones. Prima, quòd negans aut retinens debitum creditori, committit furtum. Ista est clara in foro conscientiæ. Secunda, ꝙ Christus veniēs in carnē, & passus labores, & miserias pro nobis constituit se ipsum creditorem: & nos omnes sibi debitores. Probatur. nam cum esset Dei filius in gloria patris: seipsum exinaniuit formam serui accipiens cum septem miserijs nostris. s. cum siti, & fame &c. vt istæ miseriæ essent instrumentum ad patiendum, & merendū pro nobis: quia voluit esurire, & sitire, & mendicari, & infirmari, & peregrinari, & capi, & vendi, & mori, & in alieno sepulcro tanq̄ dàm pauper pro nobis sepeliri: ergo vnusquisq; obligatur Christo reddere vicem. s. ipsum cibare, & potare, & vestire, & hospitari, & redimere, & sepelire &c. Tertia propositio, ꝙ omnes pauperes Christiani, & indigentes petentes amore Christi sunt hæredes, & successores Christi. probatur: quia hos reliquit Christus successores ad recipiendum pro se debitū, & auxiliū mię loco sui, vt patet Mat. 25. Quod vnì ex his minimis fecistis, mihi fecistis &c. Item ca. 26. Semper pauperes habetis vobiscum, quibus potestis benefacere: me autem nō semper habebitis. q. d. dū viuo tenemini mihi subuenire: quia post mortem, & resurrectionem iam relinquo vobis pauperes, quibus poteritis subuenire loco mei. His ergo habitis arguitur sic. Omnis negans auxilium, & misericordiam Christo committit furtum. sed ne- B
gans misericordiam pauperibus i ndigētibus negat auxilium Christo: cum omnes pauperes sint Christi successores, cui nos omnes sumus debitores: ergo omnis diues negans auxilium, & misericordiā pauperibus in necessitate positis, committit furtum contra Christum, & per consequens iustè potest ipsum condemnare in iudicio dicens. Ite maledicti in ignem ęternum &c. Et per hoc patet responsio ad argumentum auarorum. Quia sub pœna furti vnusquisque Christianus de iure obligatus subuenire pauperibus in effectu vel in effectu: vt magis patebit psal. 113.

PSALMVS. CXII.

LAudate pueri dominū laudate nomen dñi. Sit nomen domini benedictum: ex hoc nunc, & vsque in saeculum.

A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. F

Excelsus super omnes gentes dominus: & super coelos gloria eius.

Titulus. Alleluia. Ex titulo apparet, ꝙ iste est de illis psal. quos Dauid fecit ad laudādū nomen domini in templo, vt sæpe dictū est. Vnde est notandum, quod Iudæi moderni in tribus magnis festiuitatibus, & in omni Neomenia cantant istum psalmum cum quinq; sequentibus. Et appellant ipsum alleluia magnum siue himnū magnum: quia ex sex ps. faciūt vnū, & etiā in nocte paschæ postquàm comederunt panem azimum loco agni pascalis, dicunt istum ps. cum magna solēnitate, & dicunt, ꝙ ita faciebant primi patres in primo, & secūdo templo. Sed hoc isti Iudei moderni

A derni nulla autoritate, nec rõne possunt probare: imo hūc ritum, & multas alias cerimonias, quas hodie seruant, ordinarūt Talmudistæ in Babylonia Aegypti tēpore magni Cōstātini. Nā a destructione secūdi tēpli vsque ad magnū Cōstantinū, tanquam bestiæ viuebant Iudęi dispersi, & captiui per mundū sine aliqua cerimonia, & ritu. Sed videntes maiores eorum, q maior pars iudaismi cōuertebatur ad fidem Christi simul cum populo gentili, tunc congregati in Babylonia Aegypti pūctuarunt scripturam vet. testa. quasi ad suum intentum & ordinarunt quosdam ritus, & ceremonias quas hodie seruant. Imo est dicendum, quod de titulis psalmorum, & cerimonijs, & ritibus qui seruabantur in primò, & in secūdo templo, melius scimus nos dare rōnem quā ipsi, & hoc per Iosephū, & Philonē, B & alios antiquos, quos ipsi penitus ignorant, & ideo in similibus nulla fides est eis adhibenda. Et ideo non est multum curandum de quibusdam ad fidē nouiter conuersis, qui volunt successiuè incipiendo ab Abel per tempora discurrendo hos sex psal. sex ponere, cum manifestè ille psalmus primus loquat de cōuersione populi gentilis facta post Christū. Nā manifestè, ppheta inuitat populum gentilem ad fidem conuersum à solis ortu vsque ad occasum, ad laudandum Deū, & agendū gratias: eò q ipsum de stercore idololatrię suscitauit, & inter principes populi sui collocauit: vt patebit. Ad cuius intellectum est notādum, quòd Dauid legens, & contemplās mysterium Annæ matris Samuelis, quæ ante erat sterilis, & deiecta, & opprobijs afflicta, & C contempta à Fenenna pellice sua. Et quomodo propter humilitatem suam Deus aperuit vuluā eius, & peperit Samuelem, qui fuit sanctus, & iudex in Israel. Et reprobatis, & interfectis filijs Heli translatū est sacerdotium ad Samuelem. Vnde Anna mater eius repleta spiritu sancto cecinit illud canticū. Exultauit cor meum, vt patet primi Reg. 2. cap. In quo manifestè prædicit reprobationem, & abdicationem synagogæ, & electionem populi gentilis. Per quod mysterium, præuidit Dauid in spiritu, qualiter synagoga quæ ante erat fœcunda in copia filiorum erat repudianda à viro suo Christo, quem per longa tempora expectauerat, propter superbiā. Et præuidit qualiter gentilitas, quæ per magna tempora fuerat sterilis: quia non generat filios ad cultum diuinum debebat effici fœcunda in aduentu

D Christi, eo quòd ipsum in virū erat acceptura, & ex eo plurimos filios regeneratura. Itaque ipsa quæ ante erat abiecta in domo Dei, erat recipienda, & ex filiis suis erat ecclesia congreganda, & filij sui qui ante erant pagani, debebant effici ciues, & habitare in ciuitate, & domo Dei, & sic domus quæ ante stringebatur intra fines Palæstinæ erat dilatāda à solis ortu vsque ad occasum, & Deus q solum in Iudæa erat notus: erat adorandus, & colendus à solis ortu vsq; ad occasum per vniuersum orbem à populo gentili ad Christum conuerso. & de hoc facit Dauid hunc psalmum, in quo duo facit. Nam primò inuitat totum populum gentilem ad laudandū dominū venientē in carnē. Secūdò ostēdit eius opulentiā, & largitatē, & beneficia quare est laudādus. ibi. Quis sicut dñs. Quantum ergo ad primū dicit Dauid. O pueri. i. gētiles E ad Xpm nouiter conuersi simplices, & teneri in fide: laudate dominū nostrū Iesum Chrm & laudate nomen dñi quod est saluator: quia saluauit vos, quia vt sic est Deus, vt homo, & nomen eius, quod est Iesus, sit benedictum à vobis, & inter vos confitentes ipsum verū Deum, & hominem redemptorem, & colite eum, & non solum colatis, & benedicatis ipsum ad tēpus: sicut Iudæi, qui coluerūt Deū vsque ad aduentū Messiæ, & postea maledicunt eum, & negant eum in Christo, sed colite eum, & sit benedictū nomen eius à vobis, ex hoc nūc. i. ex hoc instanti, in quo cepistis fidem, vsque in sæculum, & in ęternum, & in omni tempore, & non solum in omni tempore, sed in omni loco à solis ortu vsque ad occasum. i. ab India vsq; in Hispaniā, & Mauritaniā, quæ sunt ad occasum, & ab Aetiopia F in Scitiam sit laudabile nomen dñi à vobis. Hæc aūt prophetia iā fuit impleta. Nā oēs isti ceperūt fidē, vt ostensum est ps. 71. Et reddit causam: Quia excelsus super oēs gentes dñs. Nō sicut in gloria est super omnes cœlos, & super omnes angelos: Ita ergo debet esse, & erit excelsus super omnes gentes. Quasi dicat, quòd sicut omnes angeli obediunt, & laudant Deum, ita omnes gentes venient ad fidē, & laudabunt Deum à solis ortu &c.

Quis sicut dominus Deus noster qui ī altis habitat: & humilia respicit in cœlo, & in terra.

Suscitans à terra inopem, et de stercore erigēs pauperem.

Vt collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui.

Hic

A Hic ostendit Dei oĩpotentiã quare est laudandus, & qũo est excelsus super cęlos, & super oẽs gentes. Vnde est notandũ, & oĩpotentia vnius regis maxime in hoc demõstratur. f. ex magnis facere paruos, & ex paruis magnos: & deijcere superbos, & exaltare humiles, & parcere subiectis, & debellare superbos. I'dõ virgo Maria in cãtico suo maxime ĩ hoc ostendit Deũ esse omnipotentem: quia Deposuit potẽtes de sede, & exaltauit humiles. Et dispsit superbos mẽte cordis sui. Dicit ergo Dauid. Qui oĩpotẽs supple sicut est dñs Deus nr: qui in cœlis altis habitat. i. summitatẽ, & imperiũ super omnia tenet: & tamen humilia, & solos hoies respicit, & diligit, & fouet tam in cœlo q̃ in terra. Nã in principio deiecit luciferũ cũ sequacibus suis superbis de cœlo, & exaltauit Michaelem, & alios humiles, & fecit Michaelẽ principẽ militiæ cœlestis: cũ esset minor lucifero in natura. Et

B ostendit ẽt Deus magis suã oĩpotentiã, cũ ex hominibus, qui tenẽt vltimũ gradum in genere intellectiuorum, suscitauit, & eleuauit quosdam per gratiã in tã sublimẽ gradũ, vt possideant loca, & sedes per humilitatem, quas illi angeli perdiderunt per superbiã, & collocentur inter principes populi, & cœlestis exercitus. Vnde Deus primò respexit humilia in cœlo, qñ angelos humiles, & obediẽtes elegit. & superbos in infernũ deiecit. Secũdò respexit humilia in terra quando seipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs. Et tunc erexit de terra inopem, & pauperem, quãdo hominem sauciatũ, & expoliatũ redemit, & per gratiã elegit. Et tunc inter principes populi sui collocauit, qñ inter hierarchias angelorũ collocauit. Itẽ tũc suscitauit Christus à

C terra inopẽ, qñ hominẽ sauciatũ relictum in terra iacentẽ supra humeros suos posuit, & à morte peccati per mortẽ, & passionẽ suã redemit, & in cœlo inter angelos collocauit. Iõ subdit Suscitans à terra. i. de hominibus de terra formatis inopem. f. Adam, & Petrum, & Paulum, & latronẽ, & Magdalenã, & cæteros pœnitentes, & terrenos, & erigens pauperem de stercore terrenorũ. Vocat hoiem pauperẽ: inquantum per peccatũ fuit expoliatus bonis gratuitis, & originali iustitia, cũ suo præmio fuit priuatus. Et vocat ipsum inopẽ, inquantũm fuit sauciatus ĩ omnibus potentijs fomite concupiscentię debilitatus; & sic fuit sine auxilio. & istum collocauit inter principes populi sui. i. inter hierarchias angelorum: & inter principatus, & potestates, vnumquemq; secundũ mensurã gratiæ sibi collatę, & secundũ merita, & opera bona collocauit. Ita. n. exaltauit apostolos, &

D euangelistas, & martyres, & oẽs pœnitentes, & fideles: hic per gratiã, & in cœlo per gloriam, & inter hierarchias quæ sunt principatus cœlestis collocauit. Itẽ exaltauit. Petrũ, & Ioannẽ, & Iacobũ, & cæteros apostolos, & discipulos de stercore, & fimo artis piscatorię, & ignorantia, & simplicitate, & per dona spũs sancti eos ex piscatoribus apostolos, & euãgelistas, & doctores fecit, & principes terrę cõstituit. & sic inter principes populi sui. f. ecclesię suę collocauit. Nã principes ecclesię sunt patriarchę, & ꝓphetę, & apostoli. Sed principaliores sunt apostoli, qui nati sũt ecclesię ꝓ patribus suis, & substituti. Nã ecclesia Xpi ex pauperibus, & simplicibus cõgregata est, & eleuata, & suscitata. & in hoc magis ostẽsa est Xpi potẽtia. Itẽ ẽt per inopẽ suscitatũ à terra intelligit populũ gentilẽ liberatũ à terrenis per fidẽ. Et per pauperẽ erectũ de stercore intelligit quẽlibet peccatorem à sordibus peccatorum per pœnitentiã mundatum, & eleuatum. Nam ille erat mortuus in terra: & ille iacebat inuolutus in stercore peccatorũ. Tres ergo conditiones personarũ Christus eleuauit, & suscitauit à terra. nam primo suscitauit Adam, & totam suam posteritatem fidelium, & collocauit inter hierarchias angelorũ. Secundò suscitauit apostolos, & ceteros discipulos à terrenis, & de stercore cerimonialium, & constituit eos principes ecclesię, & collocauit eos cũ principibus cœlestis exercitus. Tertiò suscitauit, & erexit populum gentilem à terrenis voluptatibus: & de stercore, & spurcitia idolorũ, & nefandorum rituum: & collocauit eos cũ

F principibus populi sui in cœlo per gloriam, & in hac ecclesia per gratiam, & honorem. Nam successores apostolorum eos fecit: & ex eis episcopos, & sacerdotes constituit: vt magis patebit in sequenti versu.

Qui habitare facit sterilem in domo: matrem filiorum lætantem.

Hic concludit principale intentum. Nam postquàm ostẽdit oppositionẽ Dei. eò, ꝙ de cœlo eiecit angelos superbos, & rebelles in abyssum inferni: & suscitauit de terra hoiem pauperẽ, & inopẽ, & collocauit eum inter principatus angelorum: vt possideret loca, & sedes, quas angeli superbi perdiderunt.

Ita

A Ita pari ratione Christus venit in hunc mundum missus à patre tanquàm messias in lege promissus ad synagogã fœcundã copia filiorum, quã Deus ante per magna tempora desponsauerat, & sublimem gradum erexerat & in proprium populum, & hereditatem elegerat, cui tot beneficia contulerat, & cui ducem, & saluatorem, & messiam promiserat, qui eam de hoc mundo in cœlum transferet. Sed quia velut rebellis, & ingrata: non solum ipsum negauit, & repudiauit: sed etiam cruci fixit. Ideo Christus post resurrectionẽ, & ascẽsionem ipsam repudiauit, & abdicauit, & reprobauit, & maledixit, & sterilem reddidit. Quia sanctuario, & lege priuauit, & regno, & sacerdotio, & hostiis, & sacrificio. Et synagoga repudiata ecclesiam ex gentibus cõgregauit, & sibi eam desponsauit, & fœcundam reddidit cum ipsi legem euangelicam, & sacra-
B menta donauit. Ex qua copiam filiorum per sacramenta quotidie regenerat. Itaque gentilitas, quę ante erat sterilis, & pagana, & exul extra domum, & hæreditatẽ Dei: nunc facta est sponsa Christi, & mater multorum filiorum, & fœcunda, & habita in hæreditate Dei, & domo quæ est ecclesia: hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Ideo dicit Dauid, Bene Deus est omnipotens, & laudandus in cœlo, & in terra, & excelsus. Nam gentilitatem quondam sterilem per conuersionem ad fidẽ factam fœcundam matrem multorũ filiorũ facit habitare in domo sua lætantem: quę est ecclesia: abdicando, & repudiando synagogã: quæ ante erat sponsa, & fœcunda, & hoc factum est ex eius superbia, & ingratitudine.
Nota, quòd Dauid ex duobus concludit repudiationem synagogæ, & electionem eccle-
C siæ ex gentibus congregatæ. Primò exemplo eiectionis angeli superbi, & sublimatione hominis humilis succedentis in dignitatem. Secundò per figuram Annę, quæ ante fuerat sterilis, & postea facta est fœcũda: cuius proles, scilicet Samuel, successit in sacerdotiũ filijs Heli reprobatis. Et hęc adducit Dauit in similitudine verborum: primum cum dicit. Suscitans à terra inopem, & secundum cũ subdit. Qui habitare facit sterilem in domo: de quo mysterio canticum cecinit Anna primi Regum. 2. Itẽ hoc idem vaticinatus est Esa. 44. ca. dicens. Lauda sterilis quæ non parturis &c. Quam prophetiã adducit Apostolus ad Galatas. 4. ad probandum gentilitatem vẽturam ad gaudium, & laudem Dei. Et ideo

Dauid pręuidens hoc antequam Esa. in hoc D
psalmo excitat gentiles nouiter conuersos ad laudẽ Dei, dicens. Laudate pueri dominum: pro gratiarũ actionibus. Ex supradictis in hoc psal. possunt recolligi sex cõclusiones. Prima conclusio: ꝙ nomen domini Iesu fuit dilatatũ inter oẽs gentiles, & cultus Dei à solis ortu vsque ad occasum. Secunda conclusio: ꝙ cum Deus sit excelsus: tamen superbos despicit, & humiles respicit, & eligit. Tertia conclusio, ꝙ tunc Deus in cœlo respexit humilia: quando angelos superbos de cœlo deiecit, & obedientes elegit, & in gratia cõfirmauit. Quarta conclusio: ꝙ tunc Deus in terra respexit, & inopẽ de terra suscitauit, quando carnem suscepit, & hominẽ de morte peccati liberauit. Quinta conclusio, quòd tunc pauperẽ de stercore erexit, & inter principes populi sui collocauit: qñ reprobatis Iudęis gentiles de stercore, & spurcitia idolorũ traxit, & inter apostolos, & E
angelos in cœlo collocauit. Sexta cõclusio, ꝙ Christus tunc sterilem in domo tanquã matrem filiorũ fecit habitare: qñ reprobata synagoga ex gentibus cõuersis suã ecclesiã cõgregauit, & sic gẽtilitas quæ ante sterilis erat sine fructu: facta est fœcunda; & mater multorũ filiorum per Xp̃m. Sed dubitaret forte aliquis quare Dauid dicit. Laudate pueri dominũ. Et postea subdit. Laudate nomen domini: quia videtur facere differentiam inter dominum, & nomẽ domini, & inter laudare dominum, & laudare nomen domini. Ad quod respondetur, ꝙ Dauid hoc non fecit absq; grandi, & profund mysterio. Nam dictum est in prologo tract. 4. quòd in sacra scriptura frequenter memoratur Deus siue dñs, & verbũ Dei: siue verbum domini, & nomen Dei siue F
nomen domini. Et dictũ est ibi qũo Deus, siue dominus quandoq; sumitur essentialiter: qđ idem est quod Deus trinus, & vnus vt ibi. In principio creauit Deus cœlum, & terram. Et quandoq; sumitur personaliter pro persona patris: vt ibi. Dñs dixit ad me: filius meus es tu. Et quandoq; sumitur pro persona filij: vt Esa. 15. pater dicit ad alium. Tu es Deus abscõditus. Sed verbum Dei, siue verbum domini sẽper sumitur pro persona filij: quod quidem verbum pater ab ęterno dicendo produxit: per quod ex tempore facta sunt omnia. Sed nomen domini idem est quod verbũ incarnatum, scilicet dñs noster Iesus Christus Deus, & homo Messias in lege promissus. Nam inquantũ verbum ab æterno, explicat

totam

A totam essentiam patris, tanquã eius propria diffinitio, vt ibi dictũ est. Sed inquantum verbum carnatum dr̃ nomen Dei, eò q explicauit, & notificauit mũdo quatuor ineffabiles effectus Dei. s. omnipotẽtiam per miracula, & summam Dei sapientiam per dationem legis, & in sua prædicatione, & spiritus sancti missione. & summam misericordiam in peccatorum remissione. & notificauit summam iustitiam in Iudæorum, & tyrannorum punitione. Sed magis illam notificabit in gñali iudicio, vt frequenter dictũ est. Propter ista ergo quatuor, quę Christus mundo de patre notificauit, Iesus Christus dr̃ nomen dñi: & ideo dixit ante suam passionem. Io. 17. Pater manifestaui nomen tuum hoibus, vt ostẽderet, q propter hoc venerat in mundum. Et hoc est nomen dñi tetagrammaton. quod in lege veteri quatuor literis scribebatur. s.
B Iot. he. vau. he. Quæ quidem quatuor literæ hoc nomen Iohesua in Hebræo sonant, & reddunt: quod latinè Iesus declinatur. quod quod Hebręi præter naturam literarũ Adonai pronunciabant. Et hoc nomen Iesus est illud nomen Dei, quod oẽs Patriarchæ, & Prophetæ, & fideles veteris testamenti scire desiderabant, & hoc nomen Iesus oẽs inuocabant, & in hoc oẽs saluari expectabant. Ex quibus patet, q dñia est maxima inter istud nomen dñi, & noĩa rerum creatarum. Nam omnia noĩa rerum creatarum, vel sunt mentalia, vel vocalia, vel scripta: & sic oĩa sunt accidentia transitoria: & ita sunt signa rerũ, quæ non sunt res, quas significant, & notificant. Nam hoc nomen homo dissylabum, non est homo, sed significat hoiem. Sed ipse
C dñs Iesus Christus est substantia, & res realis: & est ipse Deus, quem in mũdo realiter per sua opera, & effectus notificauit mundo. non q Christus sit pr̃: sed est eadem substantia diuina cũ patre, & Deus sicut pater, & vnus Deus cũ patre, & spiritu sancto. Et ideo quando in sacra scriptura memoratur nomen Dei, siue nomen domini, non intelligitur hoc nomẽ Deus habens duas syllabas breues: quia vt sic non est Deus, sed quoddã accidens: sed intelligitur Iesus Christus saluator nr̃ Deus, & homo, qui notificauit mundo summam Dei omnipotentiam, & sapientiam, & misericordiam, & iustitiam, & volũtatem patris. Nam sicut verbum materiale induit vocem, vel literam, vt notificet intentionem: Ita verbũ diuinum induit carnem, vt nobis notificaret diuina mysteria, vt inquit Aug. Et sic patet, quòd oĩa creata notificantur per noĩa primæ intẽtionis, vel impositionis. Sed solus Deus notificatur per nomen reale, qui est Iesus saluator nr̃ verbũ incarnatum, qui non constituitur ex lr̃is: sed ex verbo, & humanitate. Vnde dictum est Psal. 8. quòd verbũ incarnatum est nomen, quo Deus pr̃ noĩat se. Iste ergo Iesus saluator est istud nomen domini, quòd oẽs sancti patres expectabant, & inuocabant in vete. testa. in quo expectabant saluari. Vnde hoc est nomẽ domini quod incepit inuocare Enos Gen. 4. Item hoc est nomẽ domini, quod inuocauit Abraham, quãdo ædificauit altare domino. Gen. 12. & 13. Item hoc est nomen domini, quod inuocauit Isaac in altari ædificato. Genes. 26. Item hoc nomen inuocauit Iacob super lapidẽ, quem erexit in titulum. Gen. 28. E
Item hoc est nomen domini, quod Deus nõ reuelauit visibiliter patribus vet. test. vsq; ad incarnationẽ. Itẽ hoc est nomen domini, qđ venit de longinquo Esa. 30. Item hoc est nomen dñi, de quo dr̃ Esai. 12. Haurite aquas de fontibus saluatoris, & dicetis in illa die: Confitemini domino, & inuocate nomen eius. Itẽ hoc est nomẽ domini, & nomẽ Dei Iacob, quod Dauid in toto isto libro Psalmorum exhortatur inuocandum, & laudandũ sæpe: de quo præcipuè dicit in hoc Ps. Laudate pueri dominũ, laudate nomen domini. Vnde ly laudate dominum: dicit Deũ in trinitate. & ly nomen domini: dicit verbum incarnatum. i. Iesum Christum saluatorẽ. q d. O gentiles conuersi ad fidẽ, laudate dominũ Deũ in trinitate perfecta: & laudate nomen domini. s. Iesum Christum Deũ, & hominẽ F
verbum incarnatum. Sit etiam hoc nomẽ domini Iesus laudabile per totum populũ gentilẽ, a solis ortu vsq; ad occasum. postquam Iudæi non receperũt ipm̃. Quasi dicat, quòd non sufficit ad veram, & perfectã latriam solum adorare Deum trinum, & vnum colere, & laudare: sed oportet Iesum Christum verbũ incarnatũ saluatorẽ colere, & laudare & cũ cæteris articulis ad humanitatem pertinentibus credere. Ex supradictis patet, quòd Iudæi nõ adorãt, nec laudãt, nec colũt Deum. Probatur. Nã non intendũt, imò detestantur adorare Deũ trinũ, & vnum. Sed ille, qui est verus Deus creator omniũ, est trinus, & vnus: & nullus alius est verus Deus, vt frequenter probatum est per scripturam.

ergo

A ergo nullum Deum adorant nec colunt. Itẽ secundò sequitur, ꝙ Iudæi non laudãt, imò semper blasphemant nomen dñi in scriptura frequenter memoratum, probatur. Nã iugiter blasphemant Christũ, & nomen eius in suis synagogis, & domibus, in publico, & in secreto. Sed Iesus Christus est illud nomen Dei in scriptura frequenter memoratũ: ergo cõtinuè blasphemant Deũ, & nomẽ eius. Iõ sunt reprobati, & maledicti, de quibus dr̃ Esa. 1. Blasphemauerunt sanctum Israel, & alienati sunt retrorsum. Item blasphemauerunt nomẽ meũ quotidie. Et quia hoc nomẽ dñi cõtempserunt Iudæi: iõ fuit dilatatum, & veneratum per oẽs gentes. a solis ortu vsque ad occasum. Iõ dr̃ Malac. 1. A solis ortu vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus. & in oĩ loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia ma-
B gnum est nomen meum in gentibus, & vos polluistis illud &c. Prǫuidens ergo Dauid in spiritu reprobationem Iudæorum, eò ꝙ contempserunt hoc nomen domini, & blasphemant quotidie, & præuidens conuersionem populi gentilis, in quo debebat hoc nomen Iesus coli, & laudari, dicit: Laudate pueri dominum, laudate nomẽ dñi &c. Quasi dicat. Postquam Iudæi reprobati contempserunt Deum trinum, & vnum, & Iesum Christũ, qui est nomen dñi: ergo vos gentiles tanquã pueri nouiter conuersi laudate Deum in trinitate, & vnitate, & verbum incarnatum, quod est nomen domini. s. Iesum Christum filium Dei, Deum & hoĩem. Ex quibus patet, ꝙ semper in sacra scriptura per nomẽ domini intelligitur Iesus Christus dominus nr̃
C Deus, & homo, messias in lege promissus. Sed miseri, & cæci Iudæi hoc mysterium, & sacramentũ capere nõ possunt ex maledictione, & cæcitate eis inflicta, quia non sunt digni tanto beneficio nec lumine illustrari.

PSALMVS CXIII.

IN exitu Israel de Aegypto: domus Iacob de populo barbaro.

Facta est Iudæa sanctificatio eius: Israel potestas eius.

Mare vidit & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum.

Montes exultauerunt vt arietes: & colles sicut agni ouium.

Huic Psalmo in Hebrẹo nullus titulus p̃ponitur. Propter quod Iudæi dicunt, ꝙ non est psalmus distinctus a præcedenti: sed hoc D
videtur falsum. Primò quia videtur materia specialis, & distincta. Secundò, quia iste computatur Psal. 113. secũdum Hieronymũ, & omnes catholicos. Vnde licet non explicetur titulus: tamen manifestè videtur, ꝙ sit alleluaticus, & ꝙ Dauid fecit ipsum ad laudandum Deum, appropriatum in festo Dedicationis tabernaculi, & templi. In quo Dauid intendit agere gratias, quia Deus memor fuit nostri, & benedixit nobis, & liberauit nos de captiuitate diabolica, & de iugo idolorum, & de persecutione tyrannorum per Christũ filium suum, sicut quondam liberauit Israel de Aegypto. Et sic Propheta principaliter intendit agere gratias, quia Christus redemit nos, & elegit nos in populum suum, & hæreditatem, & hoc probat per tria mysteria tanquam per tres præpositiones. Quarum prima est, quòd solus populus Israel fuit electus ad laudandum Deum. E

Secunda, quòd sola Iudæa, & terra promissionis fuit dedicata, & sanctificata tanquam proprius locus, vbi Deus colitur.

Tertia, ꝙ solus Deus Israel, & nullus alius est venerãdus, & colẽdus. Ideo Psalmus iste diuiditur in tres partes. Nam in prima probat simul primas duas propositiones. In secunda probat tertiam. s. quòd solus Deus Israel est colendus. In tertia resumit probationem secundę propositionis. s. quòd a solis filijs Israel est Deus colendus. Secunda ibi: Deus autem noster in cœlo. Tertia ibi. Non mortui laudabunt. Quantum ergo ad primum proponit primas duas propositiones. s. quòd sola terra Iudeæ, siue terra promissionis est locus dedicatus ad cultum diuinum, F
& solus populus Israel est dedicatus ad colendum Deum, & dicit, ꝙ in exitu Israel. i. cum populus Israel exiret de Aegypto. s. de illo populo barbaro, & extraneo, & rudi, & inhumano: tunc facta est Iudæa sanctificatio eius. i. locus sanctificatus, & dedicatus, & deputatus ad Dei cultum, & sanctificationẽ: & hæc est prima propositio. Secunda verò, ꝙ factus est Israel potestas, & possessio eius, & populus electus ad colẽdum Deum: & ideo dicit Moyses Pharaoni ex parte Dei. Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi &c. Exo. 4. Item Psal. 13. Dedit eis regiones gentium, vt custodiant iustificationes eius &c. Et has propositiones probat Dauid. s. quòd Deus elegit hunc populum, quod apparet.

Nam

A Nam cum miraculis deduxit eum per desertum, & cũ miraculis introduxit eum in terram promissionis. Nam mare rubrum fugit in transitu eorum, & diuisum est in duas partes: ergo signum est, ꝙ Deus elegit illum populum, & direxit ad cultum suum. Item Iordanis conuersus est retrorsum in introitu terræ promissionis, & filij Israel transierunt pede sicco. ergo signum est, ꝙ Deus elegit illã terram, & locum ad cultum suum. Item quãdo ingressi sunt, inuenerunt bona pascua in terra pingui, & fœcunda, & sicut agni ouium exultant sequentes matres per loca, & montes pingues, & vberes: ita filij Israel exultauerunt per montes terræ promissionis, occupantes montes pingues, & ciuitates, & oppida, & cãpos coagulatos, & vberes, & trucidarunt, & eiecerunt Cananeos a sedibus suis.

B *Quid est tibi mare quòd fugisti? & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum?*

Montes exultastis sicut arietes: & colles sicut agni ouium?

A facie dñi mota est terra: a facie Dei Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum: & rupem in fontes aquarum.

Hic probat, ꝙ hoc factũ est ex magno miraculo. Vnde quærit Dauid, vt probet propositiones, ò mare quid est tibi, ꝙ fugisti. i. vnde euenit tibi, cũ sis res inanimata, & sine sensu, & cognitione, ꝙ ita fugisti? & fuisti diuisum in duas diuisiones, & partes, & dedisti locũ, vt trãsiret ille populus, cũ hoc sit contra naturã tuã? Et similiter, ò Iordanis quid euenit tibi, ꝙ in trãsitu eorũ, & introitu conuersus es retrorsum, cõtra naturã tuã? Et ò vos montes quare exultastis vt arietes? & ò

C vos colles quare exultastis, sicut agni ouiũ? recipientes illum populum, & abijciẽtes Cananeos, & Ferezeos &c. cũ in vobis essent ciuitates inexpugnabiles, & oppida? quasi dicat Qũo, & qua ptãte hoc potuit fieri? Respondet, & soluit qõnem dicens. Quia supple a facie dñi mota est terra. Non a facie Deorum gentilium, sed a facie Dei Iacob, qui est verus Deus. Qui in nube præcedebat illum, & in arca sedebat super cherubin. Et sic oĩa obediebant ei, & cedebant. Nam in virtute Dei Moyses percussit mare cum virga, & aquæ diuiserunt se obedientes, & parentes creatori suo. Et sic factum est de conuersione Iordanis retrorsũ, & de ruina murorum Hierico. & in victoria Iosue contra oẽs reges Canaam. Nam oia prosternebantur, & cedebant, & parebant præsentię, & potestati, & voci Dei existentis in arca. Qui ét D

conuertit petram Oreb in stagna aquarum. Exo. 17. Et postea rupem, & silicem in fontes aquarum. Num. 20. Ex quo patet, ꝙ oĩa ista non facta sunt in ptãte hoium, sed in sola Dei ptãte, qui elegerat illum populum, & terram ad suum cultum, sicut promiserat ipsi Abraam, & Isaac, & Iacob: nec fecit hoc Deus propter merita illius populi, qui multotiens Deum prouocauerat ad iram in deserto. Sed Deus hoc fecit. s. introduxit in terram promissionis cum tot signis, & miraculis pp solam misericordiã suam, & veritatẽ. s. vt impleret promissum, quod pollicitus fuerat ipsi Abraam, & Isaac, & Iacob. s. ꝙ daret illam terram filijs suis &c. Ideo sequitur.

E *Non nobis domine non nobis: sed nomini tuo da gloriam.*

Super misericordia tua & veritate tua: ne quando dicant gentes vbi est Deus eorum.

Non nobis domine: sed nomini tuo da gloriam. i. ista potestas, & gloria non est tribuenda nobis: sed nomini tuo. Nec dedisti nobis istam gloriam, & possessionem propter nostra merita: sed hoc fecisti misericordia tua, & veritate tua. i. propter solam misericordiam tuam, & propter veritatem tuã s. vt impleres quod ꝓmisisti patribus nostris, & sic maneres verus, & non fallax: ne quando. i. ne aliquando dicant, nec dicerent gentes. Vbi est Deus eorum. Nam si non implesses promissa, irridendo dixissent gentes, vbi est Deus illorum Hebræorum, qui promisit eis terram, & non dedit? Quasi dicant, mendax, & fallax est, qa sic eos decepit, vel nullus est. Item si non dedisses nobis victoriam,

F tunc gentiles dixissent. Vbi est Deus eorum, qui non iuuat eos? quasi dicerent. Forsan dormit Deus Israel, quia non iuuat eos.

Deus autem noster in cælo: omnia quæcunque voluit fecit.

Simulacra gentium argentum & aurum: opera manuum hominum.

Os habent & non loquentur: oculos habent & non videbunt.

Aures habent & non audient: nares habent & non odorabunt.

Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo.

In hac secunda parte probat tertiam propositionem. s. ꝙ solus Deus Israel est colendus,

A dus, & nullus alius. Quã sic probat. Nã solus ille Deus est colẽdus, & adoratione latria venerandus, qui fecit quæcunq; voluit in celo & in terra. Sed solus Deus Israel est hmõi, & nullus alius. Quia dij gentiũ nihil possunt facere, cũ non sint res viuæ: sed inanimatæ: igitur sequitur hæc sñia aduersum superiorẽ .i. ne qñ dicant gentes, vbi est Deus eorum: iõ dicit Dauid. Deus nr̃ est colendus, & non dij gentium, quia Deus nr̃ est verus Deus. Quia quæcunq; voluit fecit tam in cœlo, q̃ in terra. Sed dij eorum nihil possunt facere, cũ sint statuæ, & simulacra inanimata. Et primò probat primam partem. s. ꝙ dij gentium non sint colendi, cũ nõ sint veri dij, nec possunt iuuare suos cultores. Dicit ergo primò, quòd dij gentiũ non sunt veri dij, nec colendi, nec possunt iuuare cultores suos. Probatur. Quia dij gentium sunt simulacra inanimata, vel illa simulacra, quæ gentes colunt vt deos, nil aliud sunt nisi aurũ, & argẽtũ, & opera manuũ hoĩum viuentiũ: ergo qũo possunt esse dii, cũ nõ viuant? Nam licet sint facta, & fabricata ad similitudinem hoĩum viuentium: tamen non viuũt. Nam licet habeant os, & aures. i. videantur habere os, & oculos: tamen non loquentur, neq; videbũt vnquam. Et eodem modo habent aures, & nares: tamen nunquam audient nec odorabunt. Et sic eodem modo habent manus, & non palpabunt, & habent pedes, & non ambulabunt, & videntur habere guttur, & tñ nunquam clamabũt, quia in istis simulacris prædicta organa non sunt vera, sed æquiuocè dicta, quia homo sculptus, vel depictus non est homo, nisi æquiuocè, vt ait Arist. 2. de Anima, & in Topicis. Et ideo sequitur.

C *Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis.*

Similes inquit fiant. Nam sicut illa simulacra sunt quasi mortua, & muta, & sine sensu, & motu, & cognitione. ita omnes gentiles, qui ea faciunt, & colunt, & in eis confidunt, sunt facti muti, & sine sensu, & intellectu, & cæci, & mortui, quia nullum bonum agere posũt. Et sicut illa simulacra sũt mortũa, & inanimata, & per consequens nõ possunt iuuare cultores suos. Ita non possunt coli ab aliquo, nec qui colũt talia simulacra sunt digni & apti ad colendum Deum, quia nil colunt cum sint similes simulacris.

Domus Israel sperauit in domino: adiutor eorum & protector eorum est.

D *Domus Aaron sperauit in domino: adiutor eorum & protector eorum est.*

Qui timent dominum sperauerunt in domino: adiutor eorum & protector eorum est.

Hic probat secundam partem propositionis. s. ꝙ Deus Israel est verus Deus, & per cõsequens colẽdus. Probatur, quia iuuat cultores suos sperantes in se. Probatur. Nam primò liberauit Israel de oĩbus periculis, eò ꝙ sperauit in eo. Secundò eum benedixit, & multiplicauit. Primum probatur. Nam tota domus Israel sperauit in domino, quãdo exiuit de Aegypto, & clamauit ad eum. Et tamen ipse adiutor eorum factus est in exitu Aegypti, & protector eorum factus est per totum desertum, & in terra promissionis, vt patet per singula. Item domus Aaron sperauit in dño, cum Dathan, & Abiron, & Core fecerunt coniurationem contra eum. Tamen dominus adiutor eorum factus est, cũ combusti sunt CCL. Et aperta est terra, & deglutiuit alios seditiosos, vt patet Nume. 16. Sed quia diceret aliquis. Quare dñs non audiuit omnes filios Israel? quia multi mortui sunt, & trucidati in deserto, vt illi, qui adorauerunt vitulum. Illi qui initiati sunt Beelfegor, & omnes, qui egressi sunt de Aegypto a 20. annis, & supra: quorũ cadauera iacuerunt in deserto, quorum nullus intrauit terram promissionis, nisi Caleb, & Iosue. Et tñ oẽs isti sperauerunt in domino, quia cũ fiducia intrandi terram promissionis exierũt de Aegypto: & tamen Deus non iuuit eos. Ad hoc respondet Dauid, quòd isti non timuerunt Deum, quia rebelles fuerunt: ideo non verè sperauerunt in eo. Ideo sequitur. Qui timent dominum. i. Deus factus est adiutor omnium eorum, qui timent Deum, & sperauerunt in eo, quia tales liberauit.

E *Dominus memor fuit nostri: & benedixit nobis.*

Benedixit domui Israel: benedixit domui Aaron.

Benedixit omnibus qui timent dominum: pusillis cum maioribus.

Secundò probat, ꝙ non solũ liberauit eos a periculis: sed ẽt benedixit, & multiplicauit in possessionibus, & bonis tẽporalibus, & copia filiorum: ideo ait. Dominus memor fuit nostri, adimplendo, quod promisit patribus nostris, & benedixit nobis, dando nobis terram Canaan in possessionem, & multiplicando nos in magnum populũ, sicut promisit patri nostro Abraam, & Iacob dicens. Benedicam

A nedicam semen tuum &c. Et sic benedixit domui Israel dando terram promissam. Et benedixit domui Aaron dando sacerdotium, & iura leuitica, scilicet decimas &c. Et benedixit omnibus, qui timent dominum: pusillis cum maioribus: non autem rebellibus, & sic non solum benedixit vox in copia bonorum temporalium, sed in copia filiorū. Ideo sequitur.

Adijciat dominus super vos: super vos & super filios vestros.

Benedicti vos à dño qui fecit cælū. & terrā.

Cælum cæli domino: terram autem dedit filijs hominum.

Adijciat dominus, & adiecit numerum super vos, & fœcunditatem prolis, & nō solum super vos: sed super filios vestros, & super copiam generationis, & fœcunditatis prolis. Et vnde hoc? quia benedicti estis vos à domino
B qui fecit cœlum, & terram. Quia colitis eū. & non simulacra nec Deos gentium. Ideo illi qui colunt eos sunt mortui, & inepti ad laudandum Deum. Nam ipsum cœlum cœli, scilicet empyreum datum, & factum est ipsi domino Deo. vt ibi à beatis videatur. Terram autem dedit filijs hominum. i. hominibus filijs Adam ad habitandum, & laborandū tanquam viatoribus. & ideo resumit, & concludit probationem, & propositum propriæ propositionis, ꝙ solus populus Israel est electus, & dedicatus ad colendum, & laudandum Deum, & non gentiles: eò ꝙ sunt mortui sicut Dij eorum: & facti bestiales siue inepti, & mortui in peccato. Ideo sequitur.

Non mortui laudabunt te domine: neque omnes qui descendunt in infernum.

Sed nos qui viuimus benedicimus domino:
C *ex hoc nunc, & vsque in seculum.*

Non ergo gentiles, & peccatores qui sunt mortui, & inepti ad bene agendum, laudabūt te domine. neque omnes, qui descendunt in infernū. Cum potius blasphement præ dolore tormentorum. Sed nos qui viuimus iñ lege tua per gratiam benedicimus tibi domino & laudamus, & colimus ex hoc nunc, & vsq; in sæculum, hic per gratiam, & in futuro per gloriam amen. Sed quia iste psalmus non est inanis, nec sine sacramentis: sicut nec cæteri: ideo videamus quid sibi vult sensus spiritualis ipsius: & quid in eo intellexit Dauid de Christo, & ecclesia. Vnde aduertendum est, ꝙ Dauid contēplando in exitu Israel de Aegypto: & in transitu maris rubri: & in miraculis factis in deserto: & in conuersione Iordanis retrorsum, quādo ingressi sunt filij Israel terrā promissionis: & in victoriis Iosue, quando occupauit terram, & diuisit eam filiis Israel per tribus in possessionem eiectis gentibus &c. D Tunc præuidet in spiritu mysterium aduentus Christi in carnem. Et quomodo post passionem eduxit patres de limbo inferni, & nos omnes de tenebris peccatorum. & quomodo infernus fugit à facie eius. & mare idest persecutio tirannorum fugit. & ecclesia fidelium, qui est populus Dei, introiuit per totum mundum propulsa idololatria, & quomodo solus populus Christianus colit verum Deum, & nullus alius. Et sic de hac materia prophetando fecit hunc psalmum vt cantaretur in die sabbati, & in festo dedicationis tabernaculi, & templi.

Ex quo patet ꝙ Dauid non memorauit sua prædictas historias, & mysteria tanquàm principalem materiam huius psalmi: E sed tanquā propositiones, & parabolas: ex quibus intendit elicere tres conclusiones euangelicas.

Quarum prima est. ꝙ solus populus Christianus est redemptus, & receptus ad colendum diuina.

Secunda. quòd sola ecclesia est dedicata ad cultum Dei.

Tertia. ꝙ illemet Deus, qui liberauit Israel de Aegipto ante incarnationem, ille idem incarnatus liberauit patres de limbo: & ecclesiam suam de captiuitate diaboli. & per consequēs Christus Deus, & homo est dominus in cœlo, & in terra. Ideo est vero colēdus cultu latriæ. Probatur: quia sola ecclesia Christi successit illi populo, & dicta est Iudæa, & Israel, & fuit figurata per omnia illa misteria in cuius figura facta sunt omnia illa: vt fre- F quenter probatum est. Dicit ergo Dauid. Ego supple vidi in spiritu ꝙ sicut in exitu Israel de Aegipto. s. domus Iacob. i. cum Israel. i. domus Iacob exiret de Aegipto. s. de illo populo barbaro: tunc facta est Iudæa sanctificatio eius &c. Ita ꝙ Christus q figuratus est p Moysen eduxit sanctos patres de limbo inferni, & omnes nos de tenebris peccatorum. Tunc Iudæa, scilicet ecclesia, quæ verè Deum confitetur, facta est sanctificatio eius, idest electa est à Christo in sanctificationem, & cultū verum Dei. Et Israel. s. populus Christianus, qui est verus Israel, quia verè, & solus videt Deum per fidem, factus est potestas, & possessio, & exercitus, & hæreditas eius ad possidendum terram viuentium, quæ est, regnum cœ-

A lorum. Et tunc in aduentu eius mare, & furia diaboli, & tirannorum fugit: quia potestas eius obtusa, & comprehẽsa est. Et populus Dei transiuit. & per aquas baptismales Iordanis ingressus est ecclesiã per 12. lapides qui sunt duodecim articuli fidei. Et sic lætanter possidet eam hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Vnde nota, ꝙ per Iordanem qui interpretatur descensus, rectè figuratur defluxus generis humani. Nam Iordanis oritur, & emanat, & descendit à monte Libano, qui inter omnes montes Siriæ, & Assiriæ est felicior, & amœnior, & fructuosior, & congregatur ex duobus fontibus. Et factus magnus tendit, et fluit inter Palæstinam, & Arabiam petream, versus meridiem: & per vallem illustrem quasi semper inter montes: & facit mare Tiberiadis: & postea in angustum alueum reductus discurrit per vallẽ illustrem: & tẽdit vsque ad mare mortuum in regionem Sodomorum. Et ibi submergitur in illo mari amarissimo, & infructuoso, & horribili. Per hoc figuratur genus humanũ siue defluxus generis humani descendentis à primo homine Adam, qui in illo amœnissimo, & felicissimo monte paradisi creatus est: siue in eo constitutus. qui quidem homo cõponitur ex duobus fontibus, scilicet ex corpore, & anima. tamen quia Deo inobediens fuit: ideo à monte paradisi eiectus est. Et descendẽs de monte per vallem lacrimarum huius mundi discurrebat cum tota sua posteritate. qui licèt per loca amœna flueret, idest per delitias huius mundi: quæ non sunt comparandę delitijs paradisi, à quo eiecti sunt: tamen in finem omnes submergebantur in mare mortuum inferni amarissimum multiplicibus pœnis, & tormentis. Sed veniens dominus noster Iesus in virtute sua: non solum mare: sed Iordanis conuersus est retrorsum: cum in eo posuit 12. articulos fidei. Et non intrauit mare mortuum, imo per ipsum transiuit populus Christianus in istam ecclesiã per gratiam: & in superiorem per gloriam. Et sic mare rubrum huius mundi, quod omnes submergebat, & Iordanis q omnes ad mare mortuum deferebat, facti sunt per quatuor permittentes nos transire in patriam nobis promissam. In qua sicut agni ouium, & arietes lætemur pascẽtes in montibus, & collibus ecclesiasticis pascua vberrima, & saluberrima sacramentorum, hic per gratiã, & in futuro per gloriam. Ideo Dauid contemplans huiusmodi mysteria interrogat marè rubrũ, & Iordanem, & montes, & colles dicens. Quid est tibi mare ꝙ fugisti? et tu Iordanis &c. q.d. Quo modo, & in qua virtute permisistis transire illum populum. i. quid significabãt ista mysteria? Et respondet spiritus sanctus per os Dauid prophetando aduentũ Christi dicens. vis scire quid hoc significat? Quia à facie domini nostri Iesu Christi: qui est Deus Iacob Messiæ in lege promissi, mota est, & mouebitur tota terra. Nam in eius natiuitate omnia regna mundi fuerunt mota. quia flumen Nili diuisum est in septem ostia: & inundauit vltra solitum, & omnes Dij, & idola gentiũ clamarunt apud Meotidas Paludes, et Caspia regna regem pacis esse natum, & templum pacis Romæ prostratum est, & stella prętèr solitum in oriente apparuit: quæ magos ad Christũ perduxit. & postea a facie eius mota est terra centralis inferni: cũ inde patres abstraxit, & magis mota est quando apostolos per mundum misit: & mare tyrannorum fugit, & cessit, & idololatria reiecta, fides & ecclesia mundum occupauit in virtute Christi. Nam sicut tunc tota terra mota est à facie domini, qui portabatur in arca: ita tota terra gentiũ mota est à facie nominis Iesu quod Apostoli portabant in arca euangelica: qui cõuertit petram in stagna aquarum: cum corpus suum lanceæ est percussum, & exiuit sanguis, & aqua in remissionem peccatorum. Vnde sacramenta ecclesiastica virtutem sumpserunt.

Item conuertit rupem in fontes aquarum: cum misit spiritum in discipulos, & dedit eis septem dona spiritus sancti. &c. Vnde illi qui erant grossi, & duri sicut rupes proruperunt in fontes aquarum sapientiæ Dei, & effuderunt per totum mundum. Vnde hausimus aquas sapientiæ legis euangelicæ. Et ideo propheta apostrophat ad Christũ petẽs, & rogans vt ista cito impleantur: vt veniat sicut promisit sanctis patriarchis: & deleat idola gẽtium, & omnes veniant ad terram promissam veræ fidei: & in ipso benedicantur omnes gẽtes: quia hoc non cedit principaliter ad gloriam nostram, sed eius. Ideo subdit. O domine Iesu Christe non nobis, idest non dicimus quòd venias ex meritis nostris. quia non meremur introire in gloriam. Sed da gloriam nomini tuo, scilicet vt omnes gentes seruiant tibi. i. adorent, & colant nomen tuum. quod est Iesus. i. colãt Iesum Christum qui est nomẽ tuum. Et hoc fac super misericordia tua, idest

A idest propter misericordiam tuam, & veritatẽ tuam, vt impleas quod promisisti Abrahæ .i. in semine tuo benedicentur omnes gentes. ergo fac, ꝙ hoc fit verũ. Ne aliquando dicant gẽtes: vbi est Deus eorum Iudæorum qui expectant Messiam eis promissum? Quia cum sis dominus hoc potes facere. Nam tu es Deus in cœlo. Qui omnia quæcunque voluisti fecisti vsque ad præsens tempus. Nam tu de nihilo creasti cœlum, & terram, & liberasti patres nostros: & eiecisti gentes, & punisti, & introduxisti eos in terram promissam: quæ quidem mysteria significabant aduentum tuũ, & ruinam idololatriæ, & electionem ecclesiæ, & hæreditatẽ, & possessionẽ &c. Ergo non permittas regnare idola gẽtium, & simulacra cũ non sint nisi argentũ, & aurum, & opera manuum hominũ &c. Ergo oẽs qui faciunt ea, &
B qui cõfidunt in eis, & nolunt cõuerti: fiant similes illis .s. muti &c. Haud sic de nobis, qui sumus Israel, & vera ecclesia. Nam domus Israel scilicet ecclesia fideliũ sperauit in dño. Quia sicut ille populus sperauit in domino, & dominus adiutor eorũ fuit, eos à periculis tẽporalibus liberando. Ita populus Christianus & ecclesia quæ sperauit in dño, liberabitur, & est liberata per Christũ à morte peccati, & periculis spiritualibus per aduentũ suũ. & sicut tunc dñs memor fuit illius populi: & benedixit ei in terrã promissam introducendo, & possessiones, & bona tẽporalia cõferendo, & benedixit domui Aaron sacerdotiũ, & cętera iura leuitica largiendo: Ita Christus Petro, & successoribus suis episcopis, & presbyteris, & toti cœtui apostolorum tradidit claues regni cœlorum, & ecclesiasticam potesta-
C tem, & iura tã ecclesiastica tẽporalia quã spiritualia. Et sic benedixit domui, & cœtui ministrorum ecclesiæ. Et vt breuiter oẽs fideles comprehndãtur: dicit ꝙ benedixit omnibus qui timent dominum pusillis cum maioribus, scilicet paruulis, & magnis diuitibus, & pauperibus, & simplicibus gręcis, & barbaris & latinis, postquàm venerunt ad fidem, & Deum timent. Et quia ex paucis Iudæis, scilicet apostolis, & discipulis incepit ecclesia: sed postea creuit in magnum numerum ex gentibus per totum orbem: ideo ait ꝓpheta Adiiciat dominus super vos ò apostoli, & discipuli .i. crescere vos faciat, & addat magnum numerũ fideliũ sup vos, & super filios vestros ex gentibus ad fidem regeneratos. Et subdit. ò fideles benedicti estis à domino qui fecit cęlũ

D & terram, ex quo cepistis baptismum, & non curatis habere regnum in terris: nec congregare bona mundana, & temporalia. nec scandalizamini: si homines praui, & mũdani abundãt bonis tẽporalibus, & conculcant, & persequuntur iustos. & vos estis inopes, & pauperes afflicti ab impijs. Nam in hoc mundo tñ habent felicitatem. Vestra autem merces in cœlo est. Nam Deus pater dedit domino nostro Iesu Christo cœlũ cœli .i. cœlum empyreũ in possessionẽ, & habitationẽ æternã, vbi est sũma, & æterna, & secura felicitas. Et hoc cœlum dedit pater filio pro se, & suis fidelibus. terrã aũt istã inferiorẽ dedit filijs hominum .s. terrenis, & mundanis, cuius felicitas erit breuis, & pęna æterna. Nã licèt videãtur viuere, tamen mortui sunt Deo, & priuati illa superiori vita æterna. Nã hic sunt mortui in suo pctõ, & in futuro per pœnam in inferno. Et iõ subdit ꝓpheta. Non illi homines terreni, qui sunt orti in peccato, laudabunt te ò domino hic in hoc mũdo. Nec oẽs qui descendũt in infernũ laudabunt te: imo blasphemant hic peccãdo, & ibi pœnas patiendo. Sed nos qui viuimus hic per gratiam seruando legem euangelicam benedicimus domino ore, & opere. Benedicimus dico ex hoc nũc, idest iam incepimus ex hoc instanti, & ex hoc sæculo viuendo per gratiam, & vsque in sęculum aliud fruendo per gloriam. E

Ex isto textu .s. Cœlum cœli dño: terrã autem dedit filijs hominũ. dogmatizant magistri moderni Iudæorum in sinagogis suis, ꝙ homines post hanc vitam non ascendunt in cœlum, nec ascendent post resurrectionẽ. Sed manebunt in terrestri paradiso cum Abraam, Isaac, & Iacob, & ibi erunt in perpetuũ. Nã cęlũ non est datum hominibus: sed domino Deo: Terram autem dedit filijs hominum ad habitandum, & manendum. Vnde Iudei moderni non expectant gloriam in cœlo, sed in terra: cum Abraam, Isaac, & Iacob, scilicet in illa terra vnde fuit eiectus Adam. habent enim pro inconuenienti quod homines possint ascendere in cœlum: ac ibi manere, cum sit contra naturam hominis. Sed quantùm sit detestabilis ista doctrina, & contra sacram scripturam, de seipso manifestum est. Nam sicut non est inconueniens nec impossibile, quòd Angeli Deo rebelles à principio fuerint deiecti de cœlo: non solum in faciem terrę sed vsque in profundum inferni, vbi perpetuo cruciantur pœnis æternis: ita non est F

A inconueniens, quod homines iusti, & sancti qui non secundum carnem vixerunt, & pœnitentiam de suis peccatis egerunt ascendant in cœlum, & inter hierarchias Angelorum collocati sempiterno quo fruantur: vt dictũ est psalmo præcedenti. Nam licèt hoc non conueniat nec debeatur hominibus per naturã: tamen datur eis per gratiam, & merita passionis Christi, cuius membra sunt per baptismũ & fidem effecti. Vnde quando Christus ascendit in altum cœlum in die Ascensionis, secum duxit captiuitatem sanctorum patrum, scilicet Adam, Abraam. Isaac, & Iacob vt dictum est psalmo 67. Et sic Abraam Isaac, & Iacob non sunt in hac terra: vt isti moderni Iudæi mentiuntur. sed regnant in cœlo cum Christo, & cum filijs promissionis. Et ideo isti Iudæi carnales nunquam ascendunt cum eis in
B cœlum: sed in infernum perpetuo cruciandi descendunt. Ideo dixit Christus Matthæi 8. quòd multi ab oriente, & occidente veniẽt, & recumbent cum Abraam, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Filij autem regni mittentur in tenebras exteriores: vbi erit fletus, & stridor dentium. Et ideo Dauid notanter dixit. Cœlum cœli domino. i. quod Deus pater dedit cœlum Christo domino cœli pro se, & suis membris, quia omnes ascẽdimus cum capite nostro Christo. Sed terram dedit filijs hominum. i. carnaliter & secundùm hominem viuentibus. Nam fideles iam non dicuntur filij hominum. Sed hoc non possunt capere oceçati & obstinati Iudæi. Nam qui vult accipere repromissionem in cœlo cum Abraam Isaac, & Iacob, oportet quòd ascendat cum
C Christo capite nostro, cum quo illi ascenderunt. Aliter nemo poterit ascendere nisi efficiatur membrum Christi. Quia nemo ascendit in cœlum: nisi qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo. Qui cum fuit exaltatus in cœlum & in crucem, omnia sua membra traxit ad seipsum. Ioan. 3.

PSALMVS. CXIIII.

Dilexi quoniam exaudiet dominus: vocem orationis meæ.

Quia inclinauit aurem suam mihi: & in diebus meis inuocabo.

Circundederunt me dolores mortis: & pericula inferni inuenerunt me.

Tribulationem & dolorem inueni, & nomẽ domini inuocaui.

Titulus Alleluia. Ex titulo apparet, quod Dauid fecit hunc psalmum ad laudandum Deũ in festiuitatibus determinatis, maximè in die paschæ, eò quòd agit gratias pro toto genere humano: quia fuit liberatum de captiuitate diaboli: & viuificatum à morte æterna, & cõstitutum in regione viuorum, idest in ecclesia Christi viuendo per gratiam. Tria ergo facit. Nam primò proponit quod intendit narrando afflictiones, in quibus erat positus ille homo mysticus. Secundò inuocat Christum vt veniat in carnem ad liberandum ipsum. Tertiò excitat animam suam ad pœnitentiam, & fidem, & ad agendum gratias. 2. ibi. O domine libera animam meam. 3. ibi. Conuertere anima mea. Quantùm ad primum est notandum secundum Apostolum ad Ese. primo, & secundum August. in sermone de Apostolis, quòd Deus prius dilexit nos effectu, & effectu quam nos diligeremus ipsum. E Nam ipse ab æterno dilexit nos: & elegit, & prædestinauit, & antequam essemus. Et postea gratificauit nos in Christo filio suo, & vocauit nos per ipsum ad fidem: & redemit nos antequam aliquid boni faceremus. Et sic patet, quod nos ex debito tenemur ipsum diligere, & amare, quia prius dilexit nos non solummodo in affectu: sed etiam in effectu conferendo talia beneficia. Et ideo Adam mysticus qui introducitur ad loquendum in hoc psalmo cum sua posteritate fidelium, dicit: ego dilexi. i. teneor diligere dominum. Et ponitur preterium pro futuro ratione certitudinis prophetiæ, vt dictum est pluries: & patet per literam sequentem, idest diligam dominũ: quoniam ipse dominus exaudiet vocem orationis meæ factam per patriarcas, & prophetas. F Et diligam etiam ipsum, & teneor de debito ipsum semper diligere, eò quòd inuoco ipsũ primò vt veniat ad liberandum me. Et postquàm liberauit me: inuoco eum agendo gratias. Et bene cogor inuocare, ipsum vt veniat: nam postquàm fui eiectus à paradiso per peccatum, circundederunt me dolores mortis. Quia fui afflictus in corpore multis infirmitatibus, & miserijs. Et in anima fui sauciatus, & vulneratus fomite concupiscentiæ: propter quod sum pronus semper ad malè agẽdum, & cadendum: & impotens, & fragilis ad bene operandum. Et sic pericula inferni inuenerunt me propter peccatum originale, & actuale. Et sic pericula inferni inuenerunt me; quia cecidi in mortem perpepuã, & æternam:

A nam: à qua non possum liberari nisi per Christum. Et ideo nomen domini inuocaui per patriarcas, & prophetas existẽs in tali tribulatione, & dolore a principio casus mei vsque ad Christum. & ideo inuocaui nomen eius quod est Iesus, & saluator: quia nullum aliud nomen est sub cœlo, in quo nos oporteat saluari nisi in Christo Iesu: quod est nomen tetragrãmaton continens in se quatuor virtutes, scilicet omnipotentiam: sapientiam: misericordiam, & iustitiam. vt dictum est in prologo & psalmo. 8. & 112.

O domine libera animam meam misericors dominus, & iustus: & Deus noster miseretur.

Custodiens paruulos dominus,: humiliatus sum, & liberauit me.

In hac secunda parte ꝓpheta in persona totius corporis mystici conuertitur ad Christũ
B vt veniat ad liberandum ipsum à supradictis pœnis, & miserijs, in quas incidit per peccatum, & dicit. O domine Iesu Christe libera animam meam. à supradictis pęnis. quia tu es dominus quantùm ad omnipotentiam. Et es misericors, & iustus. quia hoc cõtinet nomen tuum Iesus quod est nomen tetragrammatõ. Et ideo tu solus potes me liberare. quia Deus & homo. Et propheta mutat personam per semetipsum dicens, Deus noster Iesus Christus miseretur nobis. eò ꝙ est misericors, & iustus. & est dominus custodiens paruulos. i. humiles, & simplices. Quasi dicat volendo seipsum & nos consolari: Iesus Christus dominus, & Deus noster miserebitur nostri: quia ipse est simplicium, & miserorum. ideo efficiamur paruuli per humilitatem, & fidem, & miserebitur nostri: quia ego humiliatus sum per fidem.
C ideo liberauit me per passioné suam, & ecclesiastica sacramenta. Item humiliatus sũ. i. deiectus, & punitus in hac valle miseriæ propter peccatum: tamen dominus Iesus liberauit, & redemit me in aduentu suo.

Conuertere anima mea in requiem tuã: quia dominus benefecit tibi.

Quia eripuit animam meam de morte: oculos meos à lacrimis: pedes meos à lapsu.

Placebo domino: in regione viuorum.

In hac tertia parte excitat animam suã ad fidem Christi, & ad agendum gratias, & ad contemplationem pro beneficio redemptionis perfectæ per Christum. Vnde dicit. O anima conuertere in requiem tuam, idest ad statum gratiæ, à quo cecidisti per peccatum. quia dominus Iesus Christus benefecit tibi te redimendo per mortem, & passionem. Quia eripuit animam meam de morte ad quam erat
D condemnata per peccatum. Et eripuit oculos meos à lacrimis, & pœnis in quibus erant: quia semper flebam casum meum, & felicitatem quam perdideram. Et eripuit etiam pedes meos à lapsu, & dedit mihi gratiam ad resistendum tentationibus, ne cadam in peccatũ. Et sic sanauit vulnera mea, & viuificabit animam meã à morte. Vnde qui ante eram mortuus per peccatum, nunc viuo per gratiam. Ideo humiliatus in regione viuorum, quæ est ecclesia: placebo domino. i. orationes meæ, & bona opera erunt Deo grata, & accepta. quia extra ecclesiã nullus exauditur. Quia non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum. vt dictum est psal. præcedenti. Sed nos qui viuimus in
E hac regione viuorum per gratiam, & in futuro per gloriam, placebimus domino. quia laudes nostræ, & orationes erunt Deo gratæ, & acceptæ. Nota quòd istum psal. cantat ecclesia in persona cuiuslibet defuncti existentis in purgatorio inquantum desiderat liberari per suffragia ecclesiæ, vt requiescat, & placeat Deo in regione viuorum per gloriam. Et sic etiam tota ecclesia cantat hunc psa. anagogicæ in diebus ferialibus inquantum petit liberari a vinculis, & morte corporis huius, & quiescere cum Christo in superna regione viuorum.

PSALMVS CXV.

CRedidi propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.

Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax.

F Huic psal. nullus titulus preponitur in Hebræo. Sed de se ostendit, ꝙ est alleuiaticus: eò quòd agit gratias de beneficijs receptis.

Ad cuius intellectum est aduertendum: ꝙ Dauid primò fuit homo simplex, & pastor, & ignarus sicut dictum fuit psal. 22. & 78. Et sic absque literis, & scientia credebat per solam fidem, & viuebat in fide ecclesiæ secundùm illum statum, & considerabatur Christũ futurum in sola fide parentum, sed quando spiritus Saulis transiuit in ipsum iam fuit magis illustratus, sed quando dedit totum seipsum diuinæ cõtemplationi, & rapiebatur in extasim, & excessum mentis: tunc in spiritu, & lumine ꝓphetico preuidit omnia futura mysteria de Christo, & ecclesia. prout erant figurata in lege Moysi, & in gestis patriarcarum, &

A pphetarum, qui ipsum pręcesserant: & in gestis Iosue, & Iudicum, & in omnibus aduersitatibus, & prosperitatibus suis. & sic in illa contemplatione, & mentis excessu & extasi, in quam frequenter rapiebatur, vidit manifeste qualiter sola sacra scriptura, & lex diuina erat vera. eò quòd erat à solo Deo ipsi Moysi, & patriarchis, & prophetis tradita. Et vidit quomodo superstitio gentilium erat falsa, eò quòd erat à diabolo, & hominibus conficta. qa sicut nullũ est ens nisi pcedat à prima entitate: ita nullũ pōt esse verũ: nisi procedat à prima veritate quæ est Deus. s. verbũ æternũ filius patris: q illuminauit mētes patriarcarũ, & pphetarum, & reuelauit eis veritatē suam in sacra scriptura. Et sic superstitio gentilium nullo mō potuit esse vera postquā non fuit à prima veritate reuelata: sed à diabolo, & hoībus cōficta. Et sic vidit qualiter oīs hō est mē

B dax in verbis suis inquantũ loquit ex pprijs de rebus diuinis. nisi illustret à spiritu sancto. Et ideo sacerdotes, & poetæ, & necromātici, & magi gentiliũ fuerunt mendaces in verbis & traditionibus suis. eò quòd non fuerũt illustrati à prima veritate, sed delusi à diabolo: qui ab initio in veritate non stetit: sed semp fuit mēdax, & pater eius. In eadem, & multiplici extasi pũidit Dauid in spiritu qualiter filius Dei, q est prima veritas, qui locutus fuit Moysi, & patriarchis, & pphetis vet. te. erat vēturus in carnē, & locuturus apostolis simplicibus; & illiteratis, q quidem apostoli primò debebāt simpliciter credere Xpo, & seq ipsũ, sed post resurrectionē debebat mittere eis spm̃ sctm̃, & rapere eos i altiorē extasim, & illustrare eorũ mētes altiori lumine supra

C oēs patriarcas, & prophetas: vt intelligerent claro lumine oia illa q̃ sub figuris, & ænigmatibus pũiderũt pphetę. Et pũidit et Dauid qualiter isti apłi, & discipuli sic illustrati debebāt dispergi p totũ mundũ ad prædicandũ veritatē euāgelicā quā à Xpo acceperāt. & debebant eliminare, & exterminare mendaciũ, & falsam superstitionē quā diabolus seminauerat in populo gētili, & sic apostoli, & martyres debebāt ædificare ecclesiam in populo gētili toto orbe diffusam: & sanguine suo eā irrigare, & confirmare, & in ea seipsos in hostiam, & sacrificium Deo offerre. & sic patet qualiter apostoli simplices, & idiotæ primò simpliciter Xpo crediderunt, sed postea p receptionē spūs scti in illā extasim rapti totā sacrā scripturā in lumine euangelico intellexe

D runt. Et sic locuti sunt, & prædicauerũt euangelium p vniuersum orbē. per quā pdicationē totũ mundũ iugo Christi subiecerunt. pp tuā fidē seipsos morti, & martyrio in eadem ecclesia obtulerũt. Omnia ergo ista prępuidēs Dauid in spũ, & extasi sua, fecit hunc psal. in quo introducit ecclesiā apostolorũ, & oium martyrum, & doctorũ, & oium fideliũ loquētē, & agētem Xpo gratias pro beneficio fidei, & luminis euangelij recepti. In quo ps. duo facit. Nā primo explicat beneficiũ receptũ. Secundò promittit se gratias acturũ, & sacrificiũ oblaturũ pro tanto beneficio recepto. ibi. Quid retribuā dño. Quantũ ergo ad primũ dicit cœtus apostolorũ, & discipulorũ, & totus homo mysticus. Ego quoque credidi Iesu Christo qui est prima veritas, & secutus sum ipsum, & instruxit me primò in mōte Mat. 5. & ex cōsequenti in sua pdicatione. pp qd, &

E propter quā simplicē veritatē locutus sum, & prædicaui veritatē euangelicā primò in sola terra pmissionis, qñ misit me ad pdicādũ, & baptizandũ in oēm ciuitatē, & locum quo erat ipse vēturus. vt patet Luc. 9. & 10. vnde debet sic ordinari ista litera. Ego nolui assentire mēdacio scribarũ, & pharisæorũ, nec falsæ superstitioni gentilium. autem pro sed, humiliatus sum nimis, & captiuaui intellectũ meũ, & credidi in Christum, qui est prima veritas, propter qd, & propter quā credulitatem, & veritatē locutus sum, & prędicaui euangeliũ omni creaturę. Et postea ego dixi in excessu, & extasi. i. cognoui in illa receptione spiritus sancti qualiter sola lex diuina à spiritu sancto illustrata, & reuelata erat vera, & omnis alia doctrina erat falsa. qa ois homo carnalis inquantũ homo est mēdax, &

F sic omnis doctrina eius est mēdacium nisi à spiritu sctō homini reueletur, quia tunc ille homo sic illustratus nō est homo. sed Deus p participationem, vt dictũ est psa. 81. Ista etiā intelligentia, & sententia potest incipere in secundò versu. vt sit sensus: Ego in illo excessu meo, & extasi illustratus in die pentecostes dixi, & cognoui qualiter omnis homo inquantùm homo est mendax in propria sciētia, & doctrina: nisi fuerit à Deo, qui est prima veritas, illustratus: & sic noui qualiter doctrina Scribarum, & Pharisęorum erat mendax, & falsa, eò quòd non erat à Deo sed ab eis propter lucrum suum conficta: & dixi, & noui detestabilem superstitionem gentilium esse falsam: qui non erat à Deo

sed

A sed à diabolo, & sacerdotibus, & poetis corũ inuecta, & persuasa. Et ideo nolui credere: nec adhęrere falso fermento Scribarum, & Pharisęorum: nec nefandæ superstitioni gentilium: aũt pro sed: sed humiliatus sum nimis, & captiuaui intellectum meũ, & credidi Christo qui est prima veritas: & secutus sum ipsum: propter quod ego locutus, & cõfessus sum ipsum esse verum Deum, & Messiam in lege ꝓmissum, & locutus sum, & prædicaui euangeliũ omni creaturæ. Si ergo Christus fecit mihi tantã gratiam præ cæteris: quid ego retribuã domino pro omnibus, & tãtis beneficijs, quæ Christus retribuit mihi? Ista etiam sunt verba populi gentilis ad Christum conuersi: qui humiliauit seipsum, & credidit Christo, & tãdem illustratus cognoscens seipsum, & falsã superstitionem in qua prius erat, dixit in sua contemplatione veritatis: ꝙ omnis homo carnalis est mendax in sua doctrina nisi fuerit à

B Deo illustratus. Vt patet Hiere. 16. vbi dicitur. Gentes ad te veniẽt ab extremis terræ: & dicent, vere mendacium possederunt patres nostri: veritatem quę eis non profuit &c. Quæ omnia fuerunt impleta in Augustino, & Ambrosio, & cæteris doctoribus, & martyribus conuersis ex populo gentili, qui non solum in prædicationibus, sed etiam in disputationibus, & scripturis detexerunt deceptionem, & mendacium in quo laborabat totus ille populus ante suam conuersionem, vt ostendit Augustinus in decem primis libris de ciuitate Dei. Eusebius in libris de præparatione & veritate euangelica, & in 30. libris contra Porphiriũ, & hoc idem Lactantius in octo libris diuinarum institutionum, & sic de multis, qui omnes dixerunt in suo mentis ex

C cessu, & contemplatione, & confessi sunt illã detestabilem superstitionem esse falsam, & mendacẽ, à diabolo, & hominibus carnalibus confictam. De quo quidẽ populo gentili post conuersionem, & agnitionem veritatis fuerunt multi martires, & doctores, & religiosi, & eremitæ. Et sic obtulerunt seipsos in hostiã Deo placentem pro Christo, & fide euangelica, quam ante impugnauerant. Ex his patet ꝙ nulla doctrina de rebus diuinis est vera, nisi illa quę tradita est à spiritu sancto per patriarcas, & ꝓphetas, & apostolos, & doctores, in qbus locutus est spiritus sanctus. Quia nõ erant ipsi qui loquebãtur, sed spiritus patris qui loquebatur in eis. Ergo omnis homo de se semper est mendax, Quia oẽ verum à quo

D cunque dicatur, à spiritu sancto est, secundũ Ambrosium. Et iõ nullus de se dẽt ꝑsumere nec affirmare aliquid sine autoritate sacræ scripturæ ſm Dionisium, & Augustinum in sermone de martyrib⁹. vbi declarat hũc versum. Et etiam ad hunc sensum allegat Apostolus hoc versiculo. 2. ad Corinthios. 4.

Quid retribuam domino: pro omnibus quæ retribuit mihi?

Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.

Vota mea domino reddam coram omni populo eius: pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

In hac secunda parte intendit agere gratias pro beneficijs receptis, puta pro beneficio redemptionis, & electionis, quia elegit ipsum per fidem. Sed quia est difficilè pro his

E Deo satisfacere, & gratias sufficienter reddere, ideo ait. Quid retribuam domino, & quã satisfactionem faciam pro omnibus quæ retribuit mihi? Quia primò me de nihilo creauit, & in tanto honore in paradiso præfecit, & post lapsum me ꝓprio sanguine redemit. Et demũ per gratiam, & fidem vocauit, & elegit. Et Iudęis manẽtibus cęcis me in ecclesia sua congregauit, & veram, & sanam doctrinam docuit, & fidem inspirauit, per quam cũ audacia prædicaui & locutus sum. Non sum ergo sufficiens pro tantis beneficijs satisfacere. Sed scio quid faciam. Nam cum bona temporalia non sufficiant, dabo ipsi quod pręciosius habeo, scilicet meipsum, & vitã meã. Nam sicut ipse obtulit se pro me in ara crucis ad mortem, & bibit pro me calicẽ passionis: ita ego offeram meipsum, & exponam me ad

F mortem pro ipso, & defensione sui nominis, & legis euangelicæ. Et sic calicem salutaris, scilicet passionis & mortis martyrij accipiã, & nomen domini inuocabo, & confitebor coram hominibus. Nam quia video, quòd nil est pręciosius apud Deum, & in conspectu domini quàm mors sanctorum eius per martyrium, ideo vota mea domino reddam. i. meipsum offeram: & ad mortem, & martyrium libenter exponam. Et nomen Iesu Christi confitebor: nõ abscondite, sed coram omni populo eius, sicut ipse confessus est me in cruce coram hominibus, & mortuus, & passus est: Ita ego volo pro eo mori. quia scio ꝙ prætiosa, & magni precij est in conspectu domini mors sanctorum eius per martyrium voluntariũ ꝓ nomen eius. Quod quidem votũ factũ à

A Dauid in persona totius ecclesiæ, fuit impletũ in omnibus Apostolis, & martyribus qui passi sunt pro Christo, & calicẽ martyrij acceperunt. & etiam impletum est per Magdalenã, & Atanasium, & Ambrosium, & Hilarium, & Hieronymum, & Augustinum, qui pro Christo persecutiones, & labores sustulerunt, & se ipsos ad labores, & pœnitẽtiam exposuerũt: & totam vitam obtulerunt. Quia omnes isti ad mortem ciuilem seipsos pro Christo obtulerunt. quia vita Christiani si secundùm ecclesiam viuat, martyrium est vt inquit Augustinus. Nam nullus potest retribuere: nec satisfacere Christo pro tantis beneficijs receptis, nisi per martyrium.

O domine quia ego seruus tuus: ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.

B *Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis. & nomen domini inuocabo.*

Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atrijs domus domini in medio tui Hierusalem.

Sed conuersus in se Dauid in persona ecclesiæ considerat, & contemplatur magnitudinẽ, & immensitatem beneficiorum Christi & considerat paruitatem muneris nostri: videns quòd non est conueniẽs retributio, nec recõpensatio nostra nec æqua commutatio. Et sic non satisfacimus licèt offeramus nosmetipsos ad mortem. Nam ipse dominus, & innocens obtulit se pro nobis peccatoribus. Et sic obtulit infinitum, & mundum, pro finito, & immundo. Et nos offerimus finitum, & paruum. Item nos sumus serui, & ipse dominus. ergo non est æqua commutatio. Item ipse nos liberauit à captiuitate, & morte C æterna. Et nos per martyrium solum reddimus vitam temporalem. ergo maior fuit donatio quàm sit retributio: & maius donum quã munus. Item si nos damus nosmetipsos facimus quod debemus, & tenemur. Nam ex debito seruus tenetur mori pro domino, & defendere nomen eius. Ideo faciens hoc inutilis seruus est: quia facit quod debet: & nihil erogat de suo. Lucæ 12. Item magis est seruus ille qui est redemptus, quàm ille qui solum est iure belli captiuus, & raptus, & magis tenetur redemptori siue piratæ, qui ipsum rapuit, siue bellatori qui ipsum iure belli acquisiuit: quia iste violenter possidet: & ille libenter, & gratanter. Ex quo sequitur, quòd licèt pro Christo nosmetipsos martyrio exponamus: non æque satisfacimus: nec æquale munus retribuimus: quia nihil nostri offerimus: quia iam serui eius sumus, & facimus, quod tenemur. Ideo subdit. O domine licèt accipiam calicem martyrii pro te non satisfacio, nec retribuo æquale munus dono recepto: quia nihil offero de meo. Nam ego sum iam seruus tuus in persona creatus, & redemptus, & quod fortius est, filius ancillæ tuæ, scilicet naturæ humanæ primò captiuæ, & postea redemptæ, ergo non solum sum seruus in persona: sed etiam in natura. Nam magis captiuus est ille qui est captiuus, & filius ancillæ, & captiuæ, quàm ille qui solum est captiuus, & filius liberæ. sicut est ille qui est raptus à pirata: cuius mater est libera in ciuitate sua, licèt iste seruiat in domo domini sui, qui rapuit eum. Nos autem non sumus serui à fortuna. sicut est captus à pirata, vel captus in bello. Sed eramus serui natura: & filij irę. & vindictę. à qua seruitute tu Christe nos liberasti. Et sic sum nunc filius ecclesiæ quæ est ancilla tua à captiuitate redempta. Ex quibus patet ꝙ in exponendo me morti nihil do de meo. imò nõ retribuo æquum munus. Nã tu me à captiuitate liberasti, & dirupisti vincula mea per mortem: & passionem, & resurrectionem: quibus vinculis tenebar vinctus, & captiuus in potestate peccati. ergo iã sum seruus tuus. Si ergo non possum retribuere æquale munus, eò quòd sum seruus, & tu dirupisti vincula captiuitatis, & peccati mei: scio quid faciam: offeram. n. maius munus, & sacrificiũ quod non est meum: sed tuũ, quod est bonũ de opere operato. Et ideo tibi sacrificabo hostiam laudis: & de se laudabilẽ, & bonam. quod est sacramentũ eucharistię in quo offertur Christus filius tuus ò pater, quod sacrificium non potest refutari. cum sit preciũ infinitũ tibi acceptabile, agnus sine macula. Secundo vere nomen dñi inuocabo petẽdo salutem redemptionis. Nam offerendo illud sacrificiũ, & hostiam participamus Christi passionem, & redemptionẽ, & salutem. Quia in memoriam eius passionis celebramus. Istam ergo hostiam sacrificabo tibi quotidie. Et sic reddam ista vota mea domino in cõspectu totius populi Christiani. Et hoc sacrificium nõ offeram in plateis sicut sacrificium martyrij, quod fiebat in plateis. Sed hoc sacrificiũ eucharistię offeram in atriis domus domini. i. in ecclesiis sicut sacrificium dedicatũ, & in medio tui ò Hierusalẽ, idest in ecclesia Christi. Quasi dicat: in ecclesia, & in templo offerã, & frequen-

A frequentabo quotidiè hoc sacramentum, & hoc sacrificiũ de se laudabile, & acceptabile retribuam Deo pro beneficijs acceptis; postq̃ meum non est sufficiens. Sed est aduertẽdum quòd etiã totus iste psalmus potest esse vox Christi, qui postquàm vidit omnes esse peccatores præter seipsum: ideo solus ipse fuit sufficiẽs sacrificium ad satisfaciendum pro toto genere humano. Et ideo obediẽs patri vsque ad mortem obtulit seipsum pro nobis sicut dictum est psal. 39. Ideo dicit hic. Ego credidi. i. obediui patri meo. Nam credere idem est quod obedire. Nam quia pater meus voluit, vt ego paterer pro omnibus: ideo propter hoc locutus sum manifestando eius voluntatem hominibus: & dando legem euãgelicam. Et exinde humiliatus sum nimis, i. B dest valde: quia vsq; ad mortem crucis fui obediens, & passus sum pro omnibus. Et hoc feci q̃a nullus erat sufficiens ad liberandum genus humanum cum omnes essent peccatores. quia ego dixi, idest est cognoui, ꝙ oĩs hõ erat mendax, & peccator. Quia oẽs in Adã peccauerunt, & declinauerunt à via veritatis. Et ideo quando ego vidi, ꝙ nullum aliud sacrificium erat acceptabile apud Deũ: tũc dixi ecce venio ad offerendum meiptum ꝓ sacrificio Quid ergo retribuam domino? Quasi Christus dicat inquantùm hõ, Si pater tãtũ exaltauit me, vt verbo suo me personaliter vniret: & agnum sine macula, & caput ecclesiæ me cõstitueret: & ab æterno me vt facerẽ voluntatẽ suam prędestinauerit: & in capite libri me scripserit: quid ergo faciam pro his omnibus quę retribuit mihi? Scio quid fa- C ciam, quia obediens patri accipiam calicem salutaris passionis. Et nomẽ domini inuocabo: & intercessor ero, & mediator inter patrẽ meũ, & genꝰ humanũ. Et reddã vota mea domino patri meo, quia in ara crucis me offerã in sacrificiũ corã omni populo eius in ciuitate Hierusalem. Et hoc faciã quia prętiosa est: & sacrificium valde acceptabile in conspectu domini mors sanctorum eius. Quia mors cuiuscũq; iusti est valde acceptabilis apud Deũ. Quãto magis mors Chr̃i agni sine macula, qui est iustus iustificans oẽs: & sufficiẽs ad satisfaciẽdum pro omnibus sanctis sanctorum. O domine pater ego istus sacrificium offeram. Primò quia sum seruus tuus, & obediens inquãtùm me creasti, & prædestinasti. Sum etiam seruus tuus verè, & obediens, & humilis inquantùm sum filius Virginis Ma- D rię ancillę tuę, ex qua formã serui accepi: cuius humilitatem super oẽs mulieres respexisti. Et sic omnibus modis sum tibi seruus, & obediens, & sic teneor tuam volũtatem, adimplere, & mortem subire. Secundò: q̃a dirupisti vincula mea. i. membrorum meorum peccata remisisti: & me, & matrem meã ab omni peccato præseruasti: quia non fui captus in retiaculo peccatorum in quo omnes ceciderũt iõ tibi sacrificabo hostiam laudis. i. meipsum. hostiã acceptabilẽ in ara crucis. Et nomẽ dñi pro omnibus inuocabo. Et iterũ vota mea ad dñm reddã. i. sacramentum eucaristię quotidiè offerendum instituam in conspectu domini. & hoc non in platea: sed in templo: & in atri s tuis ò Hierusalem. s. in locis dedicatis, & consecratis. Et hoc dicit Christus: quia primum sacrificium. s. mors, & passio fuit fa- E ctum coram omni populo. Sed secundum sacrificium. s. eucaristiæ, nõ offertus nisi in ecclesijs ad ministranda sacramenta dedicatis.

Et sic patet, quomodo totus iste psalmus potest esse vox ecclesiæ, vt patet secundũ primam expositionem. Et etiam potest esse vox Christi: vt patet per secundam expositionem, quia potest exponi in persona ecclesiæ, & in persona Christi per se.

PSALMV. C XVI.

L*Audate dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi.*

Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas domini manet in æternum.

Titulus Alleluia. Notandum, ꝙ Dauid cõtẽplans in promissione facta ipsi Abrahę. Gẽ. 22. In semine tuo benedicentur omnes gentes: & in benedictione Iudæ facta à Iacob F Gen. 48. vbi dicit. Non auferetur sceptrũ de Iuda donec veniat, qui mitendus est: scilicet Messias Christus, & ipse erit expectatio gentium &c. Per hoc præuidit Dauid in spiritu qualiter ecclesia erat congreganda ex gentibus ad fidem Christi conuersis. Et quòd gẽtiles, qui ante idola colebant relicta idololatria debebant Christum colere, & laudare. Ideo fecit hunc psalm. qui licèt sit paruus in verbis, tamẽ comprehendit totam sacrã scripturam, & præsupponit eam in sententia: in quo ꝓphetando inuitat totum populũ gẽtilẽ ad laudandum Deum, & ad cultũ vnius Dei, & ad agendum gratias pro beneficijs receptis, & pro promissione completa ꝑ aduẽtum Christi. Et dicit. O omnes gentes à solis ortu vsq; ad occasum laudate dominũ Deũ tri-

A trinum, & vnum: relicta omni idololatria. Et vos oēs populi tā gentiliū, quàm Iudęorum, laudate, & colite eum, & agite Deo gratias: qm̄ per aduentum Christi filij eius confirmata est super nos misericordia eius: quia venit ad miserendum nobis per mortem, & passionem. Et sic misericordia nobis promissa de redēptione vniuersali cōfirmata est, & completa per Christum. Nā quod Deus promisit Abrahę dicens. In semine tuo benedicentur oēs gentes, & illud quod prædixit Iacob. Ipse erit expectatio gentium, & quod promisit Moysi. Prophetam suscitabo de medio fratrum tuorum. oia ista promissa confirmata, & impleta sunt in aduentu Christi super nos, & sic veritas domini manet in æternum immobilis. Nam quod promisit, & figurauit in ve. testa. totum est verificatum in Christo. Et Deus manet verus in æternum: & non fal-
B lax. Laudate ergo eum pro tanto beneficio recepto &c. Veritas ergo eius manet in ęternū, postquàm adimpleuit quod promisit. Et sic lex eius manet vera in æternum. Item Christus qui est veritas patris: & est veritas, & finis totius legis: in quo est completa lex: ipsi manet in æternum &c. Vnde nota, ꝙ duo fecit patrem in mittendo filium. Nam primò confirmauit misericordiam patribus vete. test. ꝓmissam. Secundo, verificauit oēs scripturas. s. legem, & prophetas. quia vnum iota non fuit prætermissum quin per Christum fuerit impletū. Quia ad hoc venit Christus, vt testimonium perhiberet veritati scripturam, & sic veritas euangelica, quam Christus docuit, & impleuit manet in æternum, quia post legem euangelicam non succedet alia. Ideo prophe-
C ta inuitat omnes gentes, & populos, vt laudent Deum patrem in filio, & filium in patre: eò quòd confirmauit, & impleuit misericordiam mūdo promissam. Et verificauit omnes scripturas in aduentu filij sui. Tunc enim pactum est confirmatum qn̄ est completum, & ad effectum deductum. Et tūc quis dicitur verax quando implet quod ꝓmisit. Et ideo misericordia domini promissa patriarchis, & prophetis fuit super nos confirmata in passione domini Iesu Christi. Et veritas domini manet inconcussa, & inuiolata in æternū, inquātùm tota scriptura veteris testamenti fuit in Christo, & per Christum verificata. Ideo dicitur Ioannis. 1. Lex per Moysen data est: gratia autem, & veritas per Christum facta est.

PSALMVS. CXVII.

Confitemini domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Titulus alleluia. Ex hoc apparet, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum ad laudandum dominū. Sed de materia huius psalm. dicunt Hebræi moderni, quod Dauid fecit hunc psalmum pro gratiarum actione: quia ipse fuit liberatus de persecutione Saulis, & quia ipse liberauit populum de manu gentilium circunstantiū. Et sic exponunt vsque ad illam partē. Aperite mihi portas iustitiæ. Et ab illo loco vsque ad finem dicunt, ꝙ Dauid inducit populum ad laudem Dei, & gratiarum actiones pro ędificatione templi. Et sic dicunt, ꝙ Dauid fecit ipsum vt cātaretur in dedicatione templi. Et sic applicant primam partem ad liberationem Dauid, & secundam ad ædificationem templi. Sed omnes isti manifeste se fallunt: quia nec liberatio Dauid, nec ædificatio templi Salomonis materialis pōt adæquari huic psal. in quo dicitur, Quoniam in æternum misericordia eius: quia nec liberatio Dauid fuit æterna: nec templum Salomonis fuit ęternum vt patet. Ergo loquitur hic de aliqua liberatiōe, & redēptione æterna: & de aliqua ædificatione templi spiritalis, & æterni. Ad cuius intelligentiam est aduertendum sicut sępius dictum est, ꝙ omnia mysteria Dauid à principio quo fuit vnus per Samuelem dū custodiebat oues: vsque ad finem vitæ suæ fuerunt figura Christi vel ecclesiæ. In quibus tanquam in speculo præuidit omnia mysteria Christi, & ecclesiæ: vt dictum est. Et idem præuidit in exemplari seu descriptione sibi tradita à spiritu sancto primi Paral. 29. Et ideo licèt literaliter aliquo modo iste ps. possit applicari ipsi Dauid inquantum in prædictis persecutionib. præuidit mysteria futura, tamen talis intelligentia non esset propria, & adæquata: nec esset sistendum in eā. Sed est sequenda, & continuanda intelligentia primaria, & prophetica: ad quā, & de quā Dauid principaliter, & literaliter fecit hunc psal. s. de redemptione vniuersali facta per Christū, & de ædificatione, & prosperitate ecclesię eius. Est ergo dicendum, ꝙ propheta Dauid in hoc psalmo loquitur prophetice ad literam de Christo redemptore generis humani: & ædificatore ecclesiæ militantis: qui intelligitur per lapidem quem reprobauerunt ædificantes. Et hāc sententiam, & intelligentiā cōfirmat saluator. Mat. 21. cū dicit pharisęis de seipso.

A seipso. Nunq legistis in scripturis: Lapidem quem reprobauerunt ędificantes &c. Hoc idem confirmat beatus Petrus Actu. 3. allegando hanc scripturam esse dictam de Christo. Cum his etiam concordat Rabi Salomō: qui glossans illud Micheæ. 5. Et tu Betleem effracta paruulus es in millibus Iuda. Ex te mihi egredieť qui sit dominator in Israel &c. exponendo dicit. Ex te mihi egredietur Messias filius Dauid, sicut ipse dicit psal. 117. Lapidem quē reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Ex quibus patet, ꝙ tria concedit iste Hæbreus. Primò, quod fecit istum psal. Secundò, quod fecit ipsum de Christo. Tertiò concedit quod Christus ante erat, reprobādus per sacerdotes quàm regnaturus & glorificandus, quemadmodum scripserunt euangelistæ, & prout magis patebit suo loco. Duo ergo facit Dauid in hoc psalmo in persona corporis mystici. Nam primò inuitat omnes status fidelium ad laudandū Deum, qui receperunt Christum in suo aduentu, & ad agendum gratias pro beneficio redemptionis factæ per Christum. In secunda parte introducit populum gentilem petentem simul incorporari, & recipi in ecclesia cū conuersis de Iudaismo, vt ex vtroq; populo fiat vnus, vno lapide angulari connexus: ibi. Aperite mihi portas iustitiæ. Nam primò inuitat omnes fideles ad laudandum Deum de sua infinita misericordia. Secundò enumerat beneficia collata ex Dei misericordia: ibi. De tribulatione mea.

B

Dicat nunc Israel quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.

Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

C

Dicant nunc qui timent dominum quoniam in seculum misericordia eius.

Quantùm ergo ad primum dicit. O vos omnes fideles: confitemini domino confessione laudis dantes laudes Deo, quoniam bonus est. i. quomodo est bonus, & quomodo misericordia eius est stabilis, & firma, & æterna, & in æternum magnificanda. quasi dicat. Confitendo, & laudando annunciate omnia beneficia, quæ sua misericordia, & bonitate contulit nobis.

Ad cuius intelligentiam est notandum: sicut frequēter dictum est: ꝙ ꝓpheta David, qui fecit istum psal. vt cantaretur in festiuitatibus, & maximè in dedicatione templi: primò inuitat omnes status fidelium illius tēporis, vt canten ipsum ps. in templo. Sed quia primò, & principaliter intendit tēpus, & statum nostræ redemptionis, & gratiæ: ideo maximè inuitat ad laudandum Deū fideles no. test. qui receperūt beneficium redemptionis in suo tēpore. Et ideo per tres status hic nominatos, non solummodo intelligit illos tres status vet. test. qui expectabant Christū, sed etiam intendit tres status no. te. qui successerunt illis tribus statibus, & receperunt Christum in suo tempore. Vnde sicut totus populus Christianus dicitur domus Israel secundùm spiritum, & promissionem. Ita similiter status sacerdotū no. te. dicitur domus Aarō, eò ꝙ ad eos est translatum sacerdotium Aaron secundùm veritatem. Nam sacramenta quæ illi ministrabant in figura: nos ministramus in re. Et ideo per domum Aaron intelligit cœtum, & statum ecclesiasticum noui testamenti. Et per domum Israel intelligit omnes fideles Christum recipientes, & videntes Deum, & per eos qui timet dominum intelligit iustos: qui seruant præcepta, & mādata Dei. Tota ergo ecclesia Christi diciť domus Israel inquantùm videt Deum per fidem: & totus status ecclesiasticorum dicitur domus Aaron inquantùm successerunt in sacerdotium, & ministrant sacramenta ecclesiastica. Sed soli iusti dicuntur, qui timent dn̄m: eò ꝙ seruant præcepta Dei, & mandata. Nā multi vidēt Deum per fidem, & multi ministrāt ecclesiastica sacramenta, & viuunt in statu ecclesiastico, qui non timent dominum: eò ꝙ non seruant eius mandata, & pręcepta. Et iō non sunt iusti. Nam qui timet dominum, in mandatis eius cupit nimis: vt dictum est ps. 111. Item multi confitentur se nosse Deum: factis autem negant: eò quòd sunt reprobi ad omne opus bonum: ad Titum primo cap. Item per eos qui timent dominum possunt intelligi conuersi de gentilitate. Hos ergo supradictos status inuitat propheta ad confitendum domino. Et primò inuitat omnes fideles tam noui quàm veteris testamenti dicēs, Dicat nunc Israel, i. confiteantur omnes fideles per fidem Christum videntes tàm noui q̄ veteris testamenti: quoniam dominus est bonus, & in æternū magnificanda misericordia eius. Et dicat nunc etiam domus Aaron, i. status sacerdotalis tàm noui quàm veteris test. qm̄ dominus est bonus, & misericordia eius dubitabit, & est magnificāda in æternum: eò ꝙ eius effectus nostræ redemptionis est magnificus,

D

E

F

A gnificus, & æternus. Item dicant nunc qui timent dominum, idest omnes iusti qui ex timore domini filiali, & casto seruāt eius mandata: quoniam in æternum mīa eius.i.qm̄ beneficia nobis collata ex sua mia sunt magnifica, & ęterna.s.mysteriū icarnationis, & redēptionis, & resurrectionis, & nostrę glorificationis. Quia omnia ista mysteria sunt in æternū duratura, & magnificāda. Ex supradictis patet, ꝙ sicut vna est ecclesia ve.& noui.test. quantū ad fundamentum fidei Christi: eò ꝙ vna est fides omniū: ita est vna domus Israel: & vna domus Aarō noui, ac ve. te. ratione fidei Christi secundùm iustum modum loquēdi. Nā quod illi tractabant in figura: nos tractamus in re, & veritate, vt dictū est. Sed est differentia: ꝙ nos sumus filij Israel secūdùm promissionem, & veritatem promissam. Iusti autem, & fideles illius temporis erant filij se

B cūdùm carnem, & etiā secundū promissionē inquantū expectabant saluari per Xp̄m futurū. Et sic viuebant in fide Christi futuri: quē iā recipimus. Et sic est dicendū de domo Aaron: & de timentibus Deū. Et ēt est dicēdum, ꝙ per ly qui timēt dn̄m, Dauid intelligit populū gentilē: quē inuitat vt ueniat ad confitendū Chro in suo aduentu. Quia Chrs est lapis angularis coniungens duos parietis, idest vtrunque populum, scilicet iudaicum, & gentilem, vt infra patebit.

De tribulatione inuocaui dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus.

Hic enumerat iste homo mysticus tribulatiōes, de quibus liberauit ipsum Christus in nomine suo, quod est Iesus, Vnde Dauid in hac parte intendit commendare hoc nomen Iesus: in cuius virtute semper iste homo my

C sticus fuit liberatus: quod quidem nomen Iesus sonant illę quatuor literæ positæ in illo nomine Adonai, vt dictum est psal. 8. Et ideo iste homo enumerat tribulationes: de quibus fuit liberatus in virtute nominis Iesu. Vnde fideles veteris testamenti inuocabant eundē Christum, quem nos inuocamus. Sed illi inuocabant ipsum sub nomine Adonai: nos vero sub nomine Iesu: quod per illas quatuor literas importatur. Ad cuius intelligentiā est notandum sicut sæpius dictum est. ꝙ iste homo multipliciter fuit afflictus. Vno modo in anima per peccatum, & culpā. Alio modo in corpore: Et etiam dupliciter fuit in corpore afflictus. Vno modo interius per concupiscētiam, & infirmitates. Alio modo exterius per

D inimicos, & infideles, & sic fuit afflictus per diabolū interius i anima, & corpore, & ꝑ mēbra diaboli exterius. A qbus fuit afflictus sēper ille populus vsq, ad Christum: & exinde vsque ad iudiciū. Vnde ipse Christus multotiens liberauit istum populum à tribulationibus exterioribus, & hoc in vtroque test. vt patet per totum discursum sacræ scripturæ. Sed principaliter Christus liberauit fideles in anima de potestate diaboli per suam mortem, & passionem, & resurrectionē. Et ideo ꝓpheta in hoc loco de omnibus his tribulationibus tām interioribus quā exterioribus in persona totius hominis mystici confitetur se esse liberatum per Christum. Vnde dicit: De tribulatione tam corporis quàm animę inuocaui dominum, & tamen dominus exaudiuit me in latitudinem, idest largè, & copiosè, & abundanter. Primo potest hoc dicere Adam,

E qui primò fuit positus in tribulatione cum toto cœtu patriarcarum, & prophetarū, scilicet in carcere inferni: & tamē dominus exaudiuit eum, quādo abstraxit omnes de limbo: & arcto carcere inferni: & eduxit eos in latitudinem, & requiem glorię. Item populus Israel inuocauit dominum de tribulatione ægypti: & dominus exaudiuit eū, & eduxit ipsum in latitudinem, & libertatem per Moysen famulum suum. Et collocauit ipsum in terra promissionis per Iosue. Item multotiens inuocauit dominū ille populus sub iudicibus, & tamen semper fuit exauditus, & liberatus ex inimicis. Item fuit ille populus liberatus per ipsum Dauit de seruitute Philistinorum quando occidit Goliam. Item ipse Dauid qui fuit figura Christi, & ecclesiæ, multotiens de tribulatione inuocauit dominum in persecutione Saulis: & absalonis: &

F quādo numerauit populum de tribulatione pestilentię. Et tamen semper fuit exauditus, & liberatus. Et eodem modo inuocauit dominū Ezechias contra Senacherib, dum esset in obsidione, & tamen exaudiuit eum dominus, & liberauit eum: quia in vna nocte angelus domini occidit cētum, & octogintaquinque millia. Et sic etiam ille populus fuit liberatus de captiuitate Babylonis, dum clamarent ad dominum Ezechiel: & Aggeus: & Zacharias, & Esdras. Item fuit liberatus etiā ille populus: & exauditus tēpore Maccabæorum. Sed primò, & principaliter fuit exauditus Zacharias, & Symeon, & cæteri iusti: quia assidue inuocabant dominum, vt

veniret

A veniret ad redimendum genus humanum de tribulatione peccati, & captiuitate diaboli. Vnde Simeon qui expectabat redemptioné Vnde accepit responsum à spiritu sancto non visurum se mortem nisi prius videret Christum domini. Et eodem modo fuit exauditus Zacarias: Anna pphetissa: vt patet Lucę. j. Et sic de quolibet illorum, & in persona cuiuslibet iusti veteris testamenti dicit ppheta. De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus, idest latè, & abundanter exaudiuit me. Et subdit.

Dominus mihi adiutor: non timebo quod faciat mihi homo.

Dominus mihi adiutor: et ego despiciam inimicos meos.

In persona totius ecclesię Christi dicit eadem veba quia fuit liberata de tribulatione,
B & persecutione tyrannorū, & de spurcitia idolorum tempore Constantini: & de prauitate multorum hæreticorum tempore Augustini, & aliorum doctorum. Et ideo dicit. Dominus Deus meus Iesus Christus fuit mihi adiutor in omnibus his tribulationibus. Et ideo non timebo quid faciat mihi homo infidelis aut hæreticus. Est etiam mihi dominus adiutor, & ego despiciam inimicos meos tam iudæos quàm gentiles, quàm hęreticos. Nam iudæos vidi destructos per Titum, & Romanos, & gentiles subieci iugo Christi: & hæreticos superaui, & conuici. Ideo cognosco, & confitebor, quòd.

Bonum est confidere in domino: quàm confidere in homine.

Bonum est sperare in domino: quàm sperare in principibus.

C *Omnes gentes circuierunt me: & in nomine domini quia vltus sum in eos.*

Circundantes circundederunt me: et in nomine domini quia vltus sum in eos.

Circundederunt me sicut apes: et exarserunt sicut ignis in spinis: et in nomine domini quia vltus sum in eos.

Impulsus euersus sum vt caderem: et dominus suscepit me.

Bonum, idest melius est cōfidere in dño: quàm confidere in homine, idest in viribus hominis alicuius. Et bonum, idest melius est sperare, idest ponere spem suam in domino: quàm sperare in principibus. Quod probo. Nam omnes gentes circundederunt me, & afflixerunt volentes me totaliter delere tàm in primò quàm in secundò testamento. Sed in nomine domini Iesu vltus sum in eos D idest, vindicaui me de ipsis. Quasi dicat. Et in nomine domini inuocaui, quia vltus sū in eos, quia eos subieci iugo Christi. Et semper per nomen domini intelligit hoc nomen Iesus, in cuius virtute semper fuit liberatus, & victor, Nam in ly domini ponitur nomē quatuor literarum, quod sonat hoc nomē Iesus: vt dictum est psal. 53. & in prologo. quia Iesus est nomen salutis, & omnipotentię. Item diaboli circundantes circundederunt me per sequentes apostolos, & discipulos. Et in nomine domini inuocaui. supple q̄a vltus sum in eos, eos superando, & vincendo. Item hæretici circundederunt me sicut apes figentes spicula venenosę heresis suæ. Et exarserunt in spinis. Et tamen in nomine dñi inuocaui: quia vltus sum in eos. i. vindicaui me de ipsis occidendo in eis errorem, & suscitando fidē: E & quosdam etiam totaliter confundendo: & ab ecclesia exterminādo, Vnde ab ipsis impulsus sum, & vexatus vt totaliter caderem. Nā tyranni persequebantur me per ciuitates, & montes. Sed dñs suscepit me tēpore Constantini. & non permisit me totaliter deleri Impulsus sum a diabolo, vt caderem, & peccarē in Adam. Sed dñs Iesus Christus suscepit me i cruce, & ipse fuit fortitudo mea, & laus mea & semper laudabo eum: quia factus est mihi in salutem. Nam Iesus idem est quod saluator. ideo factus est mihi in salutem quia saluauit me per suam mortē, & passionem. Vnde nota, q̄ iste hō fuit impulsus à diabolo in paradiso terrestri: & luctatus est cū eo: & ciecit ipsum in terram: iste: quia descendens iste homo à Hierusalem in Hierico incidit in latrones qui expoliauerunt cū omnibus bonis F gratuitis Et insuper vulnerauerunt, & sauciauerūt eū in anima, & corpore, & semiuiuo relicto abierūt. vt habetur 10. Sed venit ille samaritanus Christus: qui motus misericordia alligauit vulnera eius infundens oleū, & vinum, & imposuit illum super, humerumq; suum: & sic sanauit eum, & liberauit à miseria. vt patet Luc. primò Et hoc est quod dicit hic in hoc versiculo: Impulsus euersus sum vt caderem, & dominus suscepit me.

Fortitudo mea, et laus mea dominus: & factus est mihi in salutem.

Vox exultationis, & salutis: & in tabernaculis iustorum.

Dextera domini fecit virtutem, dextera dñi exaltauit me: dextera domini fecit virtutem.

Quasi

A Quasi dicat, dominus Iesus Christus suscepit me in humeris suis. Et ipse fuit tota fortitudo mea diabolū superando. Et sic erit laus mea: quia teneor ipsum laudare: quia factus est mihi in salutē. i. quia factus est saluator, & redēptor meus. Et iō erit semper vox exultationis, & salutis in tabernaculis. i. in ecclesijs iustorum, & fidelium agendo gratias pro beneficio redemptionis. Et confitendo quō dextera domini q est Chrs, fecit virtutē debellando, & superando diabolum. Et quomodo dextera domini, q est Chrs, exaltauit me de morte ad vitā: & de captiuitate in libertatem. Et exaltauit me p gratiam in hoc sæculo: & per gloriam in altero. Item dextera domini fecit virtutem iudæos confundendo, & destruendo, & gentiles subijciendo, & idola delendo, & diabolum foras eijciendo. B Vnde dictū est in prologo, q sicut Iesus dicit nomen domini: ita etiā dicitur dextera dñi: quia per Christum exercet Deus suā virtutē. Et ideo p p oia ista tria, quę fecit Xps qui est dextera dñi, ipse erit laus mea, Et erit sēper vox exaltationis, & salutis in ecclesia iustorum. Tripliciter ergo imo multipliciter dextera domini, qui est Christus, fecit virtutem, & ostendit suam omnipotētiam, & diuinitatem. Nā primò fecit virtutem in sua natiuitate per multa signa & prodigia vt dictum est superius. Item fecit virtutem infirmos sanando, mortuos suscitando, & mari, & ventis imperando & diabolum in cruce debellando, & in infernum detrudendo, & infernum expoliando Secundò fecit virtutem quando hominē deiectum, & sauciatum sanauit, & releuauit, & per gratiam, & gloriam exaltauit. C Tertio fecit virtutem post suam ascensionem quando omnes inimicos tam iudæos quam gentiles sub pedibus subiecit, & diabolum extra mundum eiecit, prout dictum est ps. 109 Et iō iste hō a morte æterna per dexteram Christi liberatus, agendo gratias dicit. *Non moriar sed uiuam et narrabo opa domini.*

Non moriar morte ęterna: sed viuam per gratiā. Quia Xps per mortem suā temporalē liberauit me à morte æterna. Et ideo viuam per gratiam: & narrabo opera domini.

Castigans castigauit me dominus: & morti non tradidit me.

Dñs misericors castigans multotiens castigauit me p persecutiones tēporales in vtroque testamento. Sed morti non tradidit me. quia nec me voluit totaliter delere neque in peccatis relinquere: sed per suā passionē redimere à peccato: & per suam misericordiā de persecutionibus tēporalibus liberare. Ex supradictis patet, q in tota parte supradicta maxime commendatur virtus nominis Iesu qui est nomen Dei: & virtus, & dextera Dei. D

Aperite mihi portas iustitiæ: et īgressus ī eas cōfitebor dño. hæc porta dñi: iusti ītrabūt in eā.

Confitebor tibi quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem.

Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes: hic factus est in caput anguli.

A domino factum est illud, & est mirabile oculis nostris.

Hæc est secūda pars principalis. & est vox populi gentilis directa ad apostolos, & cęteros de iudaismo, qui ceperant fidem Christi. Et ideo tria facit in hac parte. Nam primò introducit populum gentilem petentem recipi ad fidem Christi. Secundò ponit respōsionē apostolorum recipientium populum gentilē Tertiò ponitur confessio veræ fidei ipsius populi gentilis iam conuersi. secundum ibi: Benediximus vobis. tertium ibi. Deus meus es tu. Quantùm ad primum est notandum, q Christus per se vocauit primò populum iudęorum ad fidem. Sed ex Iudæis pauci conuersi sunt, & tamen fides fuit prædicanda iudæis. Sed quia maior pars iudæorum se fecit indignam: ideo Christus misit apostolos suos per vniuersum mundum, vt vocarent gētiles ad fidem postquam iudęi se fecerāt indignos Et sic patet, q gentiles recepti sunt ad fidem loco iudæorum, vt patet per totum discursū epistolæ ad Roma. Hoc ergo præuidens propheta in spiritu introducit populum gētilē petentem recipi ad fidem, & sociari cum apostolis, & fidelibus. Ideo in persona gentilium dicit. O vos apostoli qui primò recepistis fidē & facti estis successores Christi, Aperite mihi portas iustitiæ. i. conferte mihi sacramēta ecclesię: & date mihi baptismum, qui tollit peccatū, & aperit portas cœli, & ecclesiæ. Nā sacramenta dicuntur portæ iustitiæ: quia per ipsa intramus ecclesiam, & iustificamur à peccato, & gratificamur ad gloriā. Aperite ergo mihi istas portas iustitiæ vt intrē ecclesiā, & confitebor domino: simul vobiscum profitendo Xpm esse verū Deū, & hoiem, & Messiam in lege promissum. Quia hæc. i. lex euāgelica siue etiā ecclesiastica sacramenta; sunt porta domi: & soli iusti intrabūt in eam: quia nullus potest iustificari nisi introierit eccle- E F

A siam per portam baptismalẽ, & sic ingressus confitebor domino. Item hæc porta. s. Xp̃s est porta dñi. quia ipse est ostiũ per quod intratur in ouile ouium ecclesiæ. vt ipse ait Ioan. 10. & per ipsum itur ad patrem. Et cũ ingressus fuero per istam portam, confitebor tibi quoniã exaudisti me, mihi aperiendo, & q̃m factus es mihi in salutem me redimendo, & per tua ecclesiastica sacramenta sanando. Et sic confitebor te esse verum redemptorem, & Messiam. Et vos apostoli aperite mihi istas portas iustitię: vt efficiamur simul vnus populus in vno Christo Iesu coniunctus. Quoniã hic est ille lapis, quem reprobauerunt ædificantes, & ideo factus est in caput anguli, coniungens duos parietes, i. duos populos. s. gentilem, & iudaicum sub vna fide, & vno baptis
B mo in eadem ecclesia intra easdem portas, & eadem sacramenta. Quia à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Item cum hoc concordat illud Esaiæ. 54. Ecce accola veniet qui non erat mecũ: aduena quondam tuus adiungetur tibi. Item Zacharia. 8. Hæc dicit dominus exercituum. in diebus illis comprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri iudæi dicẽtes, ibimus vobiscũ. Audiuimus enim q̃m Deus vobiscum est. Sed hic pñt esse quinque dubia. Primum erit: quare propheta appellat Christum, & ecclesiastica sacramenta portas iustitiæ siue portam domini. Secundum: quare vocat Christum lapidem. Tertium: qui sũt illi ædificantes, à quibus reprobatus est iste lapis. Quartum: q̃uo iste lapis factus est in caput anguli. Quintũ: q̃uo hoc fuit mirabile in oculis nostris, & à solo domino factũ est. Quã
C tum ad primum est dicendũ, ꝙ propheta Dauid in hoc loco recurrit ad visionem quam vidit Iacob. Gen̄. 28 quando fugiebat in Mesopotamiam. Nam cum fuit in illo loco vbi modo est Hierusalem, post solis occasum tulit vnum de lapidibus, & supposuit capiti suo, & dormiuit in eodem loco. Et vidit in sõnis scalam stãtem super terram, & cacumen illius tangens cœlum, & angelos ascendẽtes, & descendentes per eam. Et vidit dominũ innixum scalæ dicẽtem sibi. Ego sum dominus Deus Abraham. Et dabo tibi terrã, in qua dormis, & semini tuo. Eritque semen tuum quasi puluis terræ. dilataberis ad orientẽ, & occidẽtem, & septentrionẽ, & meridiẽ. Et benedicẽtur in te, & semine tuo cunctæ tribus terræ. Cunque euigilasset Iacob de somno, ait. Verè dominus est in loco isto: & nõ est hic aliud D
nisi domus Dei, & porta cœli. Surgens ergo Iacob mane tulit lapidẽ, quẽ supposuerat capiti suo, & erexit in titulum fundens oleum desuper. Et vocauit nomẽ vrbis Betel. In ista visione præuidit ipse Iacob, & iam magis clare, & distinctè ipse Dauid pręuidit totum mysterium incarnationis, & nostræ redemptionis, & ecclesiæ ædificationis, & dilatationis. Nam per hoc, quòd dormiuit supra lapidem, siue per illum lapidẽ supra quẽ dormiuit præuidit in spiritu qualiter Christus Deus, & hõ debebat esse ille lapis firmissimus, super quẽ totã ecclesia erat ædificanda. Et ideo erexit eum in titulum præuidens qualiter debebat in cruce leuari, & ab omnibus venerari. Et effudit oleum desuper, figurando, ꝙ ab eo debebant sumere virtutem omnia ecclesiastica sacramenta, & in eo debebant fundari. Et per E
hoc, ꝙ vidit scalam in terra, & tangẽtem cęlũ & Deum innixũ scalæ pręuidit qualiter Christus debebat nos in cœlum introducere. Et iõ vocauit illam scalam sacramentorum portã cœli. Et sic tàm Christus quàm ecclesiastica sacramenta, & lex euangelica dicuntur portę siue porta cœli: inquantùm per illam introducimur in cœlum, & in istam ecclesiam militantem per gratiam. Et dicuntur portę iustitię inquantũ per illas iustificamur. Et per hoc præuidit: ꝙ sicut Iacob dormiuit supra illum lapidẽ: ita omnes filij Iacob secundũ promissionẽ debebant dormire, & fundari supra petrã qui est Christus. Et per hoc, quod dicit: In semine tuo benedicentur cunctæ tribus. i. genarationes terræ præuidit in spũ qualiter totus populus gẽtilis erat in Xp̃o per babtismũ. & cætera sacra benedicendus. Et per hoc F
quod dicit. Dilataberis ad orientẽ, & occidentem &c. præuidit qualiter totus populus gentilis debebat effici semen Iacob, & Israel per spũalem gñationem, & promissionẽ. Et sic debebat possidere hæreditatem, & terrã viuentiũ simul cũ Abraham Isaac, & Iacob, & cum apostolis. Hoc ergo præuidens Dauid in spũ, in persona populi gentilis dicit ad apostolos, & discipulos successores Christi. Aperite mihi portas iustitiæ, & introducite me in ecclesiã p ecclesiastica sacramenta, & facite me semẽ Iacob per spiritualẽ regenerationẽ: quia ita est mihi promissa hæreditas Christi, sicut & vobis. Quoniam hæc est porta domini quã vidit Iacob, & appellauit portam cœli, & fundate me supra illam petrã, & super illũ lapidem,

A dem, super quē dormiuit Iacob. Quia ita dormiuit super eū pro me sicut pro vobis. Et ille lapis ita dēt esse caput meum sicut caput vestrū. vt oēs simus vnū corpus in vno Capite. Ad 2m est dicendū, φ Christus multipliciter dicitur lapis, & figuratur per lapidē in sacra scriptura vet. test. Nam primò dicitur lapis capitalis, & fundamētalis. Et sic prǣuidit ipsum Iacob in visione supradicta. Nam inquātùm dormiuit super eum, & imposuit caput super eū, præuidit qualiter Christus debebat esse caput totius ecclesiæ. Et sic dicitur lapis capitalis. Secundò inquantùm erexit eum in titulū dr lapis refugij, vt dictum est psal. 90. Tertio dr lapis offensionis & petra scandali ratione Iudæorū, & hæreticorum. inquantùm Iudæi, & hæretici offenderunt in eum, & scandalizati sunt non credentes nec recipientes

B eum. Et sic ceciderunt in cęcitatem, & obstinationē. Et sic Esaias vocat ipsum lapidem offensionis, & petrā scandali in 8. ca. Item quarto Daniel in 2 cap. vocat Christum lapidem contritionis, & comminutionis: inquantùm contriuit oīa regna mundi, & comminuit oīa idola gētilium. Moyses autem quintò vocat ipsum lapidem reprobationis, & cōtradictionis. Num. 20. eò quòd filij Israel nō crediderunt quòd Moyses ex illo lapide posset aquā eijcere: & tamē Moyses in virtute diuina percussione virgæ eiecit aquam de petra: vnde bibit totus populus per quam petram figuratus fuit Christus ex cuius latere percusso exiuit sanguis, & aqua copiosissima in remissionem oium peccatorum. Sextò aūt Dauid vocat ipsum in hoc loco Lapidem angularem,

C inquantum in eo coniuncti fuerunt duo populi. Et sic Christus à proprietate verè dr lapis propter sex mysteria supradicta vt magis patebit. Ad tertiū est dicēdum, φ doctores & prælati ecclesiæ dicuntur ædificatores. Nam sicut ędificator adaptat lapides, & ordinat, & ex his construit parietes: ita doctores, & prælati ecclesiæ ex autoritatibus sacræ scripturæ conficiunt sermones ad populum vt ędificēt populum supra petram, qui est Christus. Et ita euangelistæ, & apostoli ædificarunt ecclesiam ex dictis sacræ scripturę tanquàm ex lapidibus. Et ita videmus, φ euangelistę in constructione, & ædificatione euangelij adducebant, & allegabāt dicta prophetarū, & mysteria sacrè scripturæ, quę fuerant facta in figura Christi. Et ita beatus Petrus per dicta prophetarū probauit Christum esse verum

D Messiam in lege promissum. Et sic fuit verus ędificator. Sed oppositum fecerunt sacerdotes, & scribę, & pharisęi, qui debebāt instruere populum, & ædificare in fide Christi: & recipere eum, & ostēdere populo ipsum esse verū Messiam, postquàm videbant in eo impleri omnia, quæ de Messia scripta erant in vet. test. Et tamen ipsi primò negauerunt ipsum ante Pilatum: dicentes. Non habemus regem nisi Cęsarem, & reprobauerunt ipsum ante populum asserentes sacras scripturas nō esse de eo dictas. Et ideo hæc præuidens Dauid dicit hic. Lapidem quem reprobauerunt ędificantes. i. scribæ, & pharisei. Et sic dicendū, φ scribę, & pharisæi, sedētes in cathedra Moysi, qui erant positi ad ædificandum, & instruendum populū in vita, & doctrina, reprobauerunt istum lapidem quando Christum negauerunt,

E & ad mortem destinauerunt: & scripturas quę de eo erāt peruerterunt. Ad quartum est dicēdum, quòd Christus tripliciter dicitur lapis factus in caput anguli. Primò inquantùm in Christo coniunguntur duę naturæ, humana. s. & diuina sub vna persona. Secundò inquantùm in eo coniūguntur duę leges, noua. s. & vetus. Tertiò inquantùm in eo fuerunt coniuncti duo populi Iudaicus. s. & gentilis. Vnde Christus per quandam similitudinem dicitur lapis angularis. Nam sicut lapis vnus, & idem existens in angulo cōiungit duos parietes: ita vna persona Christi existens vna coniungit duas naturas in vnitate suppositi. Et ita vnus Christus cōiungit duos populos ex duobus faciens vnum sub vno capite. Item sicut lapis angularis

F existens vnus est finis vnius parietis, & principium alterius: ita Christus fuit finis totius legis veteris. quia omnia quæ scripta vel dicta sunt in lege veteri figurabant vel pręnunciabant Christum. & omnia impleta sunt in Christo. Et sic Christus tanquàm finis illius legis cœpit circuncisionem, & comedit agnum pascalem, vt daret finem illi legi. & fuit principium legis nouæ: Quia vt principium legis euangelicæ cœpit baptismum & instituit sacramentum eucaristiæ vt daret principium legi nouæ. Et sic vt impleret omnia, quæ scripta sunt in lege veteri, & vt morerentur simul, & extinguerentur omnes figuræ, & omnia cerimonialia, & figuralia voluit mori: & voluit resurgere vt veritas figurarum omnium cum eo resurgeret. Et sic fuit lapis angularis coniungens

&

A & continuans istas duas leges vt dictum est. Et sic ex duabus legibus fecit vnā: quia præterijt vmbra, & mansit veritas. Item tertiò sicut lapis angularis manens vnus coniungit duos parietes, & est caput vtriusq; parietis: ita Christus manens vnus cōiungit duos populos, iudaicū. s. & gentilē, & factus est vnū tantùm caput vtriusq; populi, & per consequēs ex duobus populis factus est vnus populus rōne vnius capitis. Ad cuius intelligētiam est notandum, vt dictū est psalmo. 101. ꝙ ecclesia Dei toto orbe diffusa nō est constructa ex lapidibus mortuis aut inanimatis: sed ex lapidibus viuis ex vtroque populo excisis. Nā Chrs, qui est lapis angularis, primò excidit, & quadrauit, & poliuit lapides de iudaismo. s. apstolos, & discipulos, & hos sibi in pariete cōiunxit, & sic factus est lapis
B capitalis vnius parietis tantùm. Sed postea excidit alios lapides de populo gētili, & iunxit sibi, & construxit aliū parietē ex alio latere. Et sic ex lapide capitali factus est lapis angularis, & caput duorū parietū. Et sic Xps dr̄ lapis factus in caput anguli duorū populorū siue parietū constructorū ex lapidibus viuis. De quibus lapidibus dr̄ psal. 111. Qm̄ placuerunt seruis lapides eius &c. Itē Zaca. 9. Et saluabit eos dn̄s Deus eorum in die illa vt gregem populi sui. quia lapides sancti eleuabuntur super terrā eius. Ex supradictis patet, ꝙ omnis lapis angularis est capitalis: sed non econuerso: Christus ergo simul est lapis capitalis, & angularis totius ecclesiæ ex duobus populis congregatæ. Et oēs fideles sunt lapides viui ex duobus populis excisi per fidē euangelicā, & quadrati, & politi
C per baptismū, & pœnitentiā, & tunc, & malleati per martyriū, & hoc modo sūt coaptati, & iūcti lapidi angulari Christo Iesu. Hoc ergo præuidens Dauid in spū dicit. Lapidē quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli. Ad quintū est dicēdū, ꝙ si cōsideramus istas tres cōiūctiones ī isto lapide angulari factas: de necessitate habem⁹ cōfiteri, ꝙ nō potuerunt fieri nisi à Deo: qa tales coniunctiones sunt supra naturā. Nam cōiunctio duarum naturarū in Xpo sub vna persona à solo domino facta est. Et non solummodo est mirabilis supra humanam naturam: sed est in cōprehensibilis ab omni intellectu creato. Item, quòd Christus impleuerit se totam legem veterem, & abstulerit peccatum de mundo, & vicerit diabolū, & liberauerit genus humanum, & instituerit ecclesiastica sacramenta, & resurrexit, & verificauerit in se oīa, quæ erant scripta in ve. te. à solo domino factū est, & est mirabile in oculis nostris. Itē, ꝙ totus populus gentilis, & oēs reges terrę: qui ante propter idola persequebatur populum Dei, & persequebātur christianos: postea propter Christum comminuerent, & delerent omnia idola, & subiugarentur iugo Chri, & adorarent Christū quē ante blasphemabant, & venerarētur prælatos, & christianos quos ante persequebantur, ꝙ duodecim pauperes subiungauerunt totum orbē iugo Chri, & ꝙ ex gētibus, & iudæis conuersis fieret vnus populus christianus: Hoc totum nō potuit fieri ab aliquo homine. Sed à domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Tota ergo intelligentia istorū quatuor versuum stat in hoc, quia populus gentilis introductus ad loquēdum dicit ad apostolos. Aperite mihi portas iustitiæ, & recepite me ad societatē, & fidē vestrā, vt efficiar vnus populus simul vobiscum, & confitebor simul vobiscum vnū redemptorem, & saluatorem Christum. Nam postquam iudæi obstinati reprobauerūt eū: ipse factus est in caput anguli cōiungēs duos populos in vnū ex nobis, & vobis: quod mysteriū à domino factum est, & est mirabile in oculis nostris. Et ad hūc intellectum allegauit hanc literam saluator Matt. 21. Nā postquam vidit iudeos obstinatos cōtra se, & occęcatos, & quòd negabant eum: ideo per parabolam de agricultoribus, qui occiderūt filium patrisfamilias prædixit damnationē, & reprobationem eorū. Et subdit. Nunquā legistis: quia lapidem quem reprobauerunt ædeficātes: hic factus est in caput anguli &c. Quasi dicat. Vos reprobastis me cū manifestè cognoscatis me esse messiā, propter malitiam vestrā. Sed ego reprobabo vos, & hæreditatem, quæ vobis debebatur, dabo populo gentili, & coniungam ipsum cum paucis conuersis de iudaismo. Et sic efficiar lapis angularis cōiungens istos duos populos vobis manentibus reprobatis, & obstinatis. Et ideo subdit Christus ad maiorem damnationem iudæorū. Et qui ceciderit super lapidem istū cōfringetur. super quem vero ceciderit conteret eum. Et sic in illo loco Christus nō solummodo se dicit lapidem angularem: sed etiā lapidem offensionis, & scandali. Esa. 8. Et etiam se dicit lapidem contritionis. Daniel. 2. D E F

A Danielc. 2. vt dictum est supra. De hoc et lapide angulari dicit Apost. ad Ephes. 2. Ipso summo lapide angulari Christo Iesu, in quo cre scit oīs ædificatio constructa, in quo vos coædificamini in habitaculum Dei in spiritu sancto. Sed de hoc lapide angulari dicit magister in historijs, ꝙ ædificatores templi Salomonis multotiens ceperunt vnum lapidem, qui nunq̄ potuit adaptari, nec ordinari in parietibus templi. Et sic proiecerunt eum, & reprobauerunt. Sed postea ille lapis fuit resumptus, & positus in caput cuiusdam anguli tēpli. Et fuit ita aptus illi loco, ac si pro illo loco esset ad propositum factus: quod fuit mirabile in oculis aduocatorum. Et de illo lapide dicūt quidam Iudæi, ꝙ dicit Dauid. Lapidē, quem reprobauerunt &c. Magister historiarum dicit, ꝙ ille lapis fuit figura Christi, qui primò reprobatus est a Pharisæis, & sacerdotibus, sed postea receptus a gētilibus, factus B est in caput angeli duorum, vt dictum est. Quam figuram præuidens Dauid in illo lapide prædixit de Christo in hoc Ps. Lapidem, quem reprobauerunt. Sed de illo lapide posset esse dubium. Nam templum Salomonis fuit ædificatum post mortē Dauid: ergo Dauid non potuit videre illum lapidem, quem ædificatores reprobarunt. Sed ad hoc posset rñderi, ꝙ Dauid ante mortem suam fecit incidi lapides, & ligna, & cōduxit larronos ad poliendos, & quadrandos lapides, & sic dimisit lapides iam quadratos, & politos, vt habetur 1. Paralipomen. 22. Et sic potuit videre illum lapidem primò reprobatum, & postea ad angulum adaptatum, in quo potuit præuidere figuram de ipso Christo. Et ideo dixit C in Psal. Lapidem, quem reprobauerunt, &c. Quocunque ergo sit Dauid in hoc Psal. per istum lapidem angularem intelligit Christū & loquitur ad literam de Christo. Nam a domino factum est istud. s. ꝙ iste lapis, qui est Christus, primò sit excisus de monte sine manibus. i. natus de Maria virgine sine patre carnali. Et sit rex, & sacerdos Deus, & homo incarnatus, & mortuus, & resurrexit: & iste lapis sit fundamentaliter, in quo fundatur tota ecclesia. Et sit capitalis, & titularis, in quē oēs tendunt, & vnctus tanquam rex, & sacerdos. Et sit lapis tentationis, & cōtradictionis, cui multi contradixerunt. Et sit lapis offensionis, & petra scandali: quod sit reprobatus a Iudæis, & postea factus in caput anguli coniungens vtranq; legem, & coniungens duos populos, vt dictum est. Et quòd iste lapis creuerit in montem magnum, & contriuerit, & subiecerit omnia regna mundi. Totum hoc a solo domino factum est super omnem naturam, & facultatem. & est mirabile in oculis nostris. Et hoc est intentio Prophetæ. dicit enim Dauid istum lapidem Christū reprobatum per infidelitatem Iudæorum, sed recipiendum, & collocandum in caput anguli per fidem apostolorum, & gentiliū. Et hoc potuit præuidere Dauid in spiritu in descriptione tabernaculi sibi a Deo tradita, aut per illum lapidem artificialem, & naturalem, de quo dictum est.

Hæc dies quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea.

Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ sicut absentia solis materialis causat noctem & præsentia eiusdem causat diem, quia dies materialis nihil aliud est, nisi latio solis super terram: Ita pariter totum tempus ab Adā vsq; ad Christum dictum est nox per absentiam Christi. Et etiā tota lex vetus dicta est nox, quia omnia contingebāt illis in vmbra, & figura. Sed cum ortus est Christus sol iustitię factus est dies super vniuersam terram: & quæ omnino erant occulta sub vmbra, & figura, apparuerunt manifesta inquantum fuerunt impleta in Christo. Et maximè apparuerunt in luce manifesta post resurrectionem. Triplicem ergo noctem fugauit Christus sol iustitiæ in suo ortu, & resurrectione. Nam primò fugauit vmbram omnium cerimonialium legis veteris. Secundò fugauit tenebras omnium peccatorum. Tertiò ignorantiam, & superstitionem idolorum de populo gētili. Ex quo patet, ꝙ sicut fuit nox ab Adā vsq; ad Christum: ita est nunc vna dies gratiæ a Christo vsq; ad iudicium, cui succedet dies gloriæ. De hac ergo die gratiæ, & etiam glorię dicit Propheta in persona populi gentilis conuersi. Hęc dies quam fecit dominus. Quasi dicat: Aperite mihi portas iustitiæ, & confitebor domino. Quia iam Christus lapis factus est in caput anguli, sicut dictum est. & iam recessit nox legis veteris, & nox peccati. Et iam fugatæ sunt tenebræ idolorum, quia iam ortus est Christus sol iustitiæ, & iam facta est dies gratiæ, quando surrexit dominus, & cessauit ab omni opere redemptionis quod patrarat. Et ideo hæc est dies gratiæ, quam fecit dominus Iesus Christus per suum aduentū, & resurrectionem. Exultemus

A temus ergo, & lætemur in eam omnes simul, & non ambulemus amplius in vmbra legis, nec in nocte peccati, nec in tenebris, & superstitione idolorum. Sed sicut in die ambulemus, & exultemus in hymnis, & canticis profitendo, & prædicando legem euangelicã & operando secundùm eam, & cõstituamus dies festos in memoriam beneficiorum receptorum a Christo. Et maximè constituamus diem dominicam, & dedicemus ipsam ad quietem, & contemplationem in memoriam resurrectionis Christi. Quia hęc est dies quã fecit dominus. Et constituamus alias festiuitates in memoriam aliorum beneficiorum, & mysteriorum Christi, & sanctorum suorum. Dicit ergo Dauid in persona populi gentilis. Aperite mihi portas iustitiæ &c. Quia hæc est dies quam fecit dominus.

B *O domine saluum me fac: ò domine bene prosperare: benedictus qui venit in nõie dñi.*

Postquam superius populus gentilis petiuit introduci in ecclesiam Dei, vt fieret vnus populus simul cũ apostolis, & cæteris de iudaismo conuersis, in hoc versiculo cõuersus ad Christũ petit saluari, & redemptionis, & passionis particeps fieri. Et confitetur Chŕm venisse in nõie dñi, & mesiam fuisse tanq̃ verum redemptorem, & mesiam. Ad cuius intelligentiam est notandũ, ꝙ tota confessio, & professio fidei christianæ consistit in hoc versiculo. s. credere Xpm esse verum saluatorẽ in lege promissum, & iã venisse, & in hoc differt quilibet christianus a non chřiano. Et sic populus gentilis in sua conuersione fecit illam confessionem, quam totus populus iudaicus debebat facere. Nam Christus ipsi po

C pulo iudaico, siue populo Israel primò fuit in lege promissus. Et ideo oẽs Patriarchæ, & Prophetæ, & fideles vete. testa. expectabant Chŕm tanquam redemptorem, & saluatorem. Sed qñ venit, licet aliqua pars receperit eum sicut apostoli, & discipuli: tamẽ maior pars negauit eũ. Et ideo illa pars, quæ recepit eum, fecit hanc confessionem s. benedictus, qui venit in nõie domini. Sed alia pars, quæ negauit eũ, dixerunt. Non habemus regem nisi Cæsarem &c. Et ideo populus gentilis, qui receperit eũ, & cõfessus est ipsum venisse in nõie domini, successit in hęreditatẽ regni cęlorũ simul cũ apostolis, & cęteris de iudaismo Christũ recipientibus, iudęis manentibus obstinatis, & reprobatis. Vnde ad maiorem euidentiam est notandum, ꝙ hanc cõfessionem fecerũt apostoli Christi, & pauci Hebręorũ in die ramis palmarũ, quando

D Christus intrauit Hierusalem sedens super asinam, vt patet per omnes euangelistas. Nã tam apostoli, qui veniebant post Christũ, q̃ pueri, qui ibant ante ipsum sternẽtes ramos oliuarũ in via, cantabant totum hũc versum s. Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini. Vnde osanna hebraicè, idem est, quod salua obsecro, siue ò domine saluum me fac, latinè. Ex quo patet, ꝙ tunc ad literam fuit impleta ista prophetia. Nam apostoli, & cęteri, qui ibant post Christum retro confitebantur ipsum esse verum messiam loco sui, & omnium antiquorum. Per pueros aũt hebręorum significabatur populus gentilis, qui Christum erat recepturus. Et sic vtiq; tam pręcedentes, q̃ subsequentes clamabant osanna filio Dauid, benedi-

E ctus qui venit in nomine domini. Et sic profitebantur ipsum esse verum mesiam, & saluatorem in mundum iam venisse. Et sic pueri confitebantur, quod scribę, & Pharisęi debebant confiteri, & scribę, & Pharisęi non solũmodo non recipiebant, nec confitebantur Christũ, sed ẽt negabant, & zelo inuidię moti increpabãt pueros, & apostolos ne clamarent. Benedictus qui venit. Quibus Christus respondit. Nũquam legistis ne, quia ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem? Quasi dicat. Non cognoscitis, quia hoc prophetatum est per Dauid Ps. 8. Nam idẽ spiritus, qui mouit Dauid ad proferendam illam prophetiam. Ex ore infantium, & lactentiũ &c. & istam. i. O domine saluũ me fac &c. ipse idem spiritus mouet nunc istos infantes, & apostolos ad clamandũ: Osanna

F filio Dauid, benedictus qui venit in noĩe domini. Ex quo patet, ꝙ multæ prophetię fuerunt impletę in illa die. s. illa. Ex ore infantiũ, & ista. O domine saluũ me fac, & ẽt illa. Lapidem quem reprobauerũt ędificãtes &c. Item fuit impleta illa grandis figura, & mysterium, quod pręcepit Deus fieri. Exo. 12. quando dixit ad Moysen. Decima die mensis huius tollat vnusquisq; agnum per familias, & domos suas. Vnde erat mos apud Iudęos, quòd luna. 10. ante pascha tollebant agnũ de grege, & introducebant ipsum in ciuitatem ramis, & floribus oblitum, & fulcitum, & redimitum, & ornatum. Et sic cum magno gaudio reponebant ipsum in domo vsq; ad 14. lunam, in qua immolabant eum.

A Sed ita est, quòd Christus. 10. luna ante pascha. s. in die dominica introiuit Hierusalem sedens super asinam cum supradicto honore pueris sternentibus ramos oliuarum in via. Ex quo patet, ꝙ illo mane multa millia agnorum introierunt cum Christo cum ramis, & floribus, & sic Christus intrauit inter eos: vnde per totam illam diem & de mane omnes ciues ciuitatis Hierusalem introduxerunt agnos suos ramis, & floribus ornatos. Et sic Christus verus agnus per illos figuratus introiuit cum eis in die Ramis palmarum ad immolandum. Et sic simul intrauit figuratus agnus cũ figura, & econuerso. Ex quo patet, quòd illa die fuit impleta illa figura. Ideo nõ temerè sed à spiritu sancto factũ est, ꝙ Christus reciperetur cum tanto honore: & pueri sternerent ramos, & frondes in via: & omnes simul clamarent. O sanna filio Dauid. Dicit B ergo Dauid in persona totius populi fidelis Christum recipiens. O domine Iesu saluum me fac ex tua morte, & passione, postquã tu es saluator, & redemptor: quia ego confiteor ꝙ tu es ille benedictus Messias, qui venit in nomine domini. i. à Deo ꝓmissus, & missus. Ideo postquã tanquã agnus ad occisionẽ venis ad patiendum pro me: ideo saluũ me fac, vt tua passio sit mihi ad salutẽ animę. Quia tu es verus saluator, ideo nominaris Iesus.

Benediximus vobis de domo domini: Deus dominus, & illuxit nobis.

Constituite diem solemnem in condensis vsque ad cornu altaris.

Hic ponitur responsio apostolorum recipientium populum gentilẽ ad fidem. Quasi dicat. Vos gentiles dicitis. Aperite mihi porC tas iustitiæ &c. Et creditis, ꝙ Christus est lapis factus in caput anguli. & dicit. O domine saluum me fac. & dicitis, ꝙ est Christus verus messias: & ꝙ benedictus qui venit in nomine domini. Et ideo nos benedicimus vobis de domo domini: baptizantes vos, & conferentes alia ecclesiastica sacramenta, quæ absoluunt vos ab omni maledicto. Et sic incorporamus vos in vna ecclesia vobiscũ sub vno capite Christo. Quia ipse est dominus Deus & illuxit vobis tanquã verus sol iustitiæ. & adduxit diem gratiæ, & fugauit tenebras legis, & noctem peccati, & idololatriæ. Et ideo constituite diem solemnem in cõdensis, idest celebrate diem dominicam, & dedicate eam ad cultum diuinum in memoriam resurrectionis: & alios festos in condensis. i. in magna frequentia populorum; vt ecclesia sit plena, & condensa vsq; ad cornu altaris. Quasi D dicat, nullus maneat in domo sua: sed omnes veniant ad ecclesiam ad audienda diuina officia: & impleant templum vsq; ad cornu altaris. Item benediximus vobis de domo domini. i. de tesauro domus domini. s. ecclesiæ benediximus vobis diuina sacramenta conferendo. Nam Christus Deus noster illuxit nobis linguis igneis in die pẽtecostes: vbi recepimus spiritum sanctum, & omnia dona gratiarum, vt possemus vobis, & omnibus fidelibus ea communicare, & vobis portas iustitię aperire, & in ecclesiam introducere. Nota, quòd vbi nos habemus. Constituite diem solemnem &c. Hebræus habet: Ligate festiuitatem in funibus vsq; ad cornu altaris. Quasi dicat ligate ramos in funibus per ecclesiam solemnizando hanc festiuitatem. Sed iudæi E aliter exponunt. i. ligate vitulos ad sacrificia.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu & exaltabo te.

Confitebor tibi quoniam exaudisti me & factus es mihi in salutem.

Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Hic populus gẽtilis iam cõuersus, & receptus in ecclesia simul cum cæteris fidelibus agnus gratias: dicit ad Christum. O domine Iesu Christe ego cõfiteor, ꝙ Deus meus es tu, & confitebor tibi narrando mirabilia tua. Et ego exaltabo te, & magnificabo te, & ꝓdicabo quoniam Deus meus es tu. Primò Deus per creationem. Secundò: Deus, & homo per redemptionẽ, & glorificationem. Quia redemisti me, & glorificasti me: & idò cõfitebor tibi, quoniã exaudisti me: desiderio meo satisfa F ciendo in carnem veniendo, & factus es mihi in salutem pro me moriendo, & resurgendo. Vltimò ꝓpheta concludit coniungens finem psalmi cum principio inuitando omnes fideles Christianos ex vtroque populo conuersos. Et dicit. Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in sęculum misericordia eius. Quasi dicat. Magnificate eius bonitatem, quam ostendit nobis in creatione, & misericordiam quam ostendit in nostra redẽptione. Quæritur autem vtrum Iesus Christus quem nos redemptorem confitemur, venerit in nomine domini: prout supradicta expositio confitetur. Ad cuius intelligentiã est aduertendum, prout legitur Deutero. 28. ꝙ messias sub nomine domini quatuor literarũ

A fuit in lege ꝓmissus. Vnde ait dominus Moysi: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Et ponam verba mea in ore eius: loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit: vltor existam. Ex supradictis verbis patet, quòd Messias in lege promissus debebat mitti à Deo, & venire in nomine Dei, & loqui verba Dei, & in nomine Dei. Et ideo in hoc concordant Iudæi cum Christianis. quia dicunt, ꝙ ille qui mittetur à Deo, & loquetur verba Dei: & loquetur & veniet in noie Dei: ille talis erit Messias in lege promissus. Sed differunt in hoc. Nam christiani cõfitentur Christũ venisse in noie dñi: & per consequẽs fuisse Messiam. Iudęi vero negant Iesum Christũ venisse in nomine domini: eũ ꝙ nõ liberauit
B eos de captiuitate in qua modo manent. Et quia multa fecit contra legem. s. quia violauit sabbatum &c. Et sic manentes in sua cęcitate expectãt futurũ Messiã, qui veniat in nomine domini. Ad cuius euidentiã est notandum, ꝙ Christum venisse in nomine domini stat quatuor modis. s. quia nominatus est nomine dñi tetragrammaton: aut quia ipse habuit illas proprietates per illud nomẽ, & quatuor literas illius nominis significatas: aut quia fuit missus à Deo, & locutus est in nomine Dei: aut qa omnia scriptura in lege veteri de Messia fuerunt in Christo Iesu completa. Sed quia omnia quatuor supradicta fuerunt reperta in Christo: ergo ipse venit in nomine dñi. Et per consequens fuit verus Massias. Primũ probatur. Nã Christus vocatus est Iohetsua in hebræo: qđ significant Iesus in latino.
C Sed istæ quatuor literæ. s. Iot, He, Vau, He, quibus scribitur nomen Dei, reddunt hoc nomen Iohetsua si rectè punctuentur. Ergo sequitur, ꝙ Christus vocatus est nomine domini tetragrammaton. Et per consequens venit in nomine dñi. Secundũ probatur. Nam per nomen Dei quatuor literarum importantur, & significantur quatuor principales proprietates Dei. s. summa omnipotentia, & sapientia, & iustitia, & mia. Sed ista maximè fuerũt in Christo: vt probatũ est psal. 8. igitur &c. Et sic concluditur, ꝙ Christus venit in nomine domini. quia venit cum omnipotentia mortuos suscitãdo, & cętera miracula operando. Et venit cũ summa sapientia legem declarando; & noua præcepta, & concilia promulgando. Et cum summa iustitia omnes iustificando & cuncta discernendo. Et cum summa misericordia pro omnibus moriendo, & patiendo. Et sic patet, quòd venit in nomine domini. quia ista quatuor importantur per nomen domini. Item istæ quatuor literæ sonant etiã hoc nomen hiehu: quod idem est quod esse. quod est propriũ nomen Dei: vt dixit Deus Moysi. Qui est misit me ad vos. Exod. 3. Et sic dixit Christus. Io. 7. Antequàm Abraam fieret ego sum. Et sic patet, ꝙ Christus habuit nomẽ domini quatuor literarum simul cum proprietatibus eius. Tertiò Christus venit in nomine domini: eò ꝙ fuit missus à Deo: vt patet per opera, quæ fecit, quę à nullo alio poterant fieri nisi ab aliquo à Deo misso. Quartò, quòd Christus venit in nomine domini: eò quòd venit cum omnibus conditionibus assignatis in scriptura de Messia promisso. Quod probatur. quia omnia in eo fuerunt impleta. vt patet per totum discursum euangelicum. Item Christus non solum venit in nomine domini: sed etiam ipse substantialiter fuit nomen domini, vt dictum est psal. 112. Ex supradictis patet, ꝙ bene merito in ramis palmarum pueri, & turba præcedens, & subsequẽs cantauit ipsi. Benedictus qui venit in nomine domini. quod canticum iugiter cantat ecclesia Christum verum saluatorem, & Messiam à Deo missum confitendo. D E

PSALMVS CXVIII. Aleph.

***B**eati immaculati in via: qui ambulant in lege domini.*

Beati qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum.

Huic psal. præponitur titulus Alleluia. Ex titulo patet causa finalis huius psal. quia factus est ad laudandũ Deum. De causa aũt afficiente non solũ secundum Orige. & Augustinum. & Ambrosiũ, sedẽt secundũ Hierony. est affirmandum, ꝙ Dauid fecit hunc psal. Vnde in epi. ad Marcellam dicit. Dicit ergo Dauid. Priusquàm humiliarer ego deliqui. Item ad amicum ægrotum. Dauid illustris ꝓpheta huiusmodi carmen expressit. bonũ inquit domine mihi. quia humiliasti me. vt cognoscam iustificationes tuas. Item in epistola ad Nepotianum, & ad Fabiolam. Et Dauid verba cantãtis, Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua. Absque dubio ergo affirmatur Dauid hunc psalmum condidisse. Sed quantùm ad formam, & materiam est notandum, ꝙ quinq; habet iste psalmus super omnes alios. Primò. quia semper loqui- F

A tur cum Deo. Secundò, quia semper petit spiritualia. Tertiò, quia describitur per ordinem alphabeti hebraici per vigintiduos octonarios versus iuxta numerum literarum hebraicarum. Et versus cuiuslibet octonarij incipit ab vna litera hebraica. Et sic sunt tot octonarij quot sunt literæ hebraicæ. Et sic iste psalmus est maior quocunque alio. Quartò, quia non est aliquis versus quin in eo memoretur lex diuina: sed per diuersa vocabula: scilicet verbum Dei, iudicia Dei, eloquium Dei &c. Quintò, quia sæpius eadem petitio repetitur & iteratur: propter quę iste psalmus redditur difficilis ad diuidendum per materiam. Et ad exponendum, & intelligendum. Et ideo antequàm deueniamus ad expositionem, tria sunt videnda, per quæ apparebit materia huius psalmi. Primò est videndum, & quærendum quis est iste, qui loquitur in hoc psalmo,
B & quid petit à Deo. Secundò quare iste psal. describitur per literas hebraicas in principio cuiuslibet versus, & per duodecim octonarios secundum ordinem hebraicarum literarum. per quod videbitur forma scribendi. & quare lex tàm frequenter memoratur. Tertiò videbitur quare totiens iterat, & repetit eandem petitionem. Quantùm ad primum est aduertendum prout dictum est in prologo tractatu. 3. in quinto principio, & etiam regula. 7. Dictum est enim ibi qualiter ille homo qui descendit ab Hierusalem in Hierico. qui incidit in latrones, qui expoliauerunt eum, & vulnerauerunt, & plagis affecerunt: & semiuiuo relicto abierūt: de quo saluator ait Lucæ. 10. fuit ipse Adā primus homo, quem dominus ad imaginē, & similitudinē suam crea-
C uerat: & monarcam mundi, & illius felicis ciuitatis constituerat &c. Hunc. n. hominē creauit Deus, vt iniquit Aug. vt Deum cognosceret, & cognoscendo amaret. & per consequēs Deo placeret, & obediret: ex qua obedientia mereretur quandā felicitatē corporis, & animæ per longū tempus in præsenti in illa paradiso deliciarum terra. Sed postea absque morte cōmutaret illam vitā in aliā meliorem & æternā in cęlo: vbi Deū per essentiā clara visione videret, & videndo amaret, & amādo in ęternū frueretur. Et hęc fuit primaria intētio, qua Deus ad imaginem suam hominem creauit, vt inquit Augusti. super Genesim. quem creauit cum quadam originali iustitia: per quam voluntatem suam diuinę voluntati cōformaret, & in nullo ab illa deuiaret prout decens, & debitū est omni creaturę, & cōmisit D
ipsi illam ciuitatē, & paradisum deliciarū custodiendā sub tali præcepto, ne comederet de fructu ligni prohibiti &c. Opus ergo iustitiæ & iustificatio ipsius Adæ consistebant in seruando obedientiam huius præcepti iuxta voluntaem Dei, in qua obedientia, & obseruantia iustificabatur. & sic merebatur felicitatem in præsenti, & gloriam in futuro pro præmio illius iustitiæ, & obedientiæ. Felicitas autem, & præmium temporale quod merebatur & possidebat in præsenti ex tali iustitia, & obedientia: consistebat in sex. Primò, quia habuit scientiam, & cognitionem perfectam de omnibus rebus creatis tàm superiorib. quàm inferioribus: & non solum in naturalibus sed etiam in matematicis: & metaphisicis. Et etiam habebat colloquium familiare cum angelis. quod augebat eius scientiam, & felicitatem.
Secundò habebat dominum rationis supra E
sensualitatem, & obedientiam partium inferiorum ad rationem. Nam sicut voluntas eius parebat, & conformabatur diuinæ voluntati: ita caro parebat rationi, & corpus animæ. Tertiò quia erat liber ab omni miseria corporali. & sic poterat non mori, & non peccare. Quartò quia oīa animalia obediebant ei ad nutū tāquàm domino. Quintò quia possidebat totā illam paradisum deliciarū ad facultatē sui. Et nullam poterat pati indigentiā ad uitā tuendā, & feliciter gerendam. Ista autem quinq; supradicta possidebat in præmiū pro obedientia, & iustitia seruanda. Sed in futurum promissa erat sibi vita, & fruitio æterna in cœlo: ad quam fuisset translatus absq; morte cū tota posteritate si stetisset cum illa
iustitia, & non peccasset. Sed quia deuiauit à F
diuina voluntate, & præcepto, consentiendo persuasioni mulieris, & diaboli: ideo illicò perdidit illā originalē iustitiā cum oībus illis sex præmijs q̄ ex obseruātia iustitiæ possidebat. Et fuit condēnatus, & incidit in sex mala cōtraria. Nā perdidit scientiā omnium. quia non habuit in tanta perfectione. Et illicò fuit vulneratus, & sauciatus in carne, & sensualitate, & in omnibus potentijs animę. Et illico caro surrexit aduersus spiritum, & illico apparuit nudus, & expoliatus omnibus bonis gratuitis tàm corporalibus, q̄ spiritualibus, & factus est passibilis, & mortalis de necessitate. & fuit condēnatus ad mortem, & omnē miseriam corporalem in præsenti, & ad mortem animæ æternam in futuro. Et fuit expulsus

sus

A sus ab illo felici loco in hanc vallem lacrimarum, & miseriæ. Et sic ille qui erat creatus vt Deum cognosceret, & amaret in præsenti, & Deo frueretur in futuro, & condemnatus est ad omnem miseriam in præsenti, & ad exiliū & peregrinationinem in hac valle miseriç, & ad pœnam æternam cum diabolo in futuro. Sed Deus omnipotens, & misericors, & iustus humanæ fragilitatis, & creaturæ, quā ad imaginem suā creauerat, misertus, ipsi promisit vt verbum suū per successionem temporis in mundum mitteret: & de quadam virgine sui generis, & posteritatis carnem assumeret. In qua quidem carne pro peccato Adæ, & omnium posteriorum mortem, & passionem libenter susciperet vt eos à morte, & captiuitate, & omni miseria liberaret, & redimeret, & pro omnibus debitum solueret: & per le-

B gem euangelicam, medelam sacramentorum ab omni ægritudine spirituali sanaret. Et sic Deus misit Adā cum tota posteritate tā quam peregrinum, & infirmū per hanc vallem lacrimarum pregrinando: & remisit ipsum ad Christum vt sanaretur & redimeretur ab eo. Vnde iste Adam cum tota sua posteritate fidelium dicitur homo mysticus, & peregrinus vsque ad Christum, cui Deus in principio dedit legē naturalē. primò quò ad cultū diuinū de sacrificio & oblatione. vt patet Ge. 4. Quia Abel offerebat de frugibus. & Caim de aialibus. Itē dedit legē naturalē de conuersatione, & caritate erga proximum. s. Quod tibi non vis alteri non facies. & econtra. & nullum bonū irremuneratum. & nullum malum impunitum. Vnde dixit dñs ipsi Caim. Cur iratus es? & concidit facies tua

C contra fratrem tuum? Nonne si bene egeris, recipies? Si aūt male, statim peccatū tuū in foribus aderit? Item laudare dñm est de lege naturæ. Nā Enoch incipit inuocare nomē dñi. Gen. 5. Per istam ergo legem naturalē, & viā legis naturæ misit Deus hominem peregrināndo vsque ad Noe, non declinando ad dexteram neq; sinistram à via huius legis. Sed in Noe iam accepit alia præcepta magis expresse: cofirmando supradicta. vt patet Ge. 8. Itē iste homo peregrinatus est vsque ad Abraā: in quo accepit à Deo præceptum de circuncisione. Et exinde peregrinatus est vsque ad Moysen: in quo accepit legem scriptam præceptorum moralium & iudicialium, & cerimonialium. vt patet per totum discursum quinque librorum legis Moysi. Exinde iste

D homo peregrinatus est vsque ad Dauid: in quo accepit ampliationem diuini cultus, & magnum donum prophetiæ de Christo, & ecclesia. Et exinde peregrinatus est per omnes prophetas in primo & secundo templo vsque ad Christum. Et exinde sanatus est, & redemptus, & accepit repromissionem. vt patet ad Hebræos. 11. Et accepit veritatem legis veteris, & perfectionem per legem euangelicam. Ex quibus patet, quòd iste homo mysticus semper pergrinatus est quærendo Christum tanquàm finem suum, & medicum, & saluatorem. Et sub tali fide, & spe Christi futuri saluatus est, & euasit pœnam æternam in testamento veteri. Sed non accepit repromissionem, & præmium nisi in Christo. ad Hebræos. 11. Quia omnes patres veteris testamenti, & fideles liberati de limbo

E ascenderunt cum Christo in cœlum: vt dictū est psalmo. 67. Sed exinde iste homo mysticus postquàm accepit legem euangelicam à Christo adhuc peregrinatur per legem euangelicam vsque ad secundum aduentum: vt accipiat vltimam perfectionem per resurrectionem ad vitam gloriosam. Ex quibus omnibus patet, quod iste homo mysticus est ecclesia fidelium. Qui per quatuor millia annorum peregrinatus est ab Adam vsque ad Christum per legem veterem vt redimeretur, & sanaretur quò ad animam, & reciperet legem iustificantem. Sed postquàm redemptus est recepit legem euangelicam iustificantem in pręsenti: & nunc peregrinatur per eam vsq; ad secundum aduentum Christi ad iudicium. vbi recipiet præmiū corporis per resurrectionem, & præmium animę per fruitionem. Et sic erit

F in suo vltimo termino, & perfectione. Hunc ergo hominem mysticum, & peregrinum introducit Dauid loquentem in hoc psalmo. Qui peregrinando quærit Christum in veteri testamento, vt redimatur, & liberetur, & sanetur à peccato, & liberetur de captiuitate & etiam de iugo legis per legē libertatis. Sed postquàm venit ad Christum in nouo testamento peregrināndo ad secundum aduentum semper petit seruari à vitio concupiscentiæ: & petit gratiam ne cadat iterum in latrones. sed confirmetur in ea. Et sic patet non solum causa efficiens: sed etiam materia totius psalmi. Et hoc quò ad primum dubium. Ad secundum autem dubium est dicendum: quòd causa quare Dauit descripsit hunc psalmum per literas alphabeti hebraici secundum or-

A dinem, fuit quia in hoc psalmo describit totum discursum legis, per quam peregrinatur iste homo mysticus ab Adam vsque ad vltimum iudicium. vt dictum est. Quæ quidem lex, & peregrinatio figuratur per discursum & ordinem literarũ hebraicarũ siue alphabeti hebraici. Vnde dictum est in prologo tractatu sextò, qualiter quælibet litera hebraica habet suã significationẽ à prima vsque ad vltimam. Vnde quia lex vetus non fuit data gratia sui nisi vt figurabat Christum, & ecclesiã: & omnia gesta, & mysteria facta in veteri testamento: & omnis lex, & ꝓphetia nõ erat gratia sui nisi prout figurabat aut pręnunciabat Christum, & legem euãgelicam: Ideo voluit Deus, vt totum vetus testamentum literis hebraicis scriberetur: vt lex significatiuã per literas significatiuas scriberetur:
B ad denotandum, ꝙ oĩa illa erant in figura. Vnde dictum est ibi secundum mentẽ Eusebij, & Hieronymi, ꝙ Aleph prima litera significat disciplinã. Et Beth, secunda litera significat domũ: & Gimel idem est quod plenitudo. Dalethij. librorũ. Quasi dicat: ꝙ lex diuina est doctrina siue disciplina domus ecclesiæ. Et plenitudo librorum quia oẽs libri sacri sunt in lege. Rursus quinta litera: scilicet He, idẽ est quòd ista, aut esse. Et vau. i. ipsa. & zain. i. viuit siue viuens. Quasi dicat: ꝙ lex diuina est ipsa in qua viuens viuit, & habet, & acquirit esse diuinũ. Rursus he. i. bonũ. Iod, idest principiũ. Caph. i. tu. Lamech disce. i. quasi dicat, in ista lege tu bonum principiũ disce. Rursus Mem, idest ex ipsis Num, idest sempiternum Samech. i. adiutorium. Ain. i.
C oculus, Fe, idest os. Sade. i. iustitia. Quasi dicat: ꝙ ex eis pręceptis diuinis habetur diuinũ adiutorium sempiternum, & oculus: os iustitiæ ad videndum, & operandum, & loquẽdum. Rursus Chof. i. vocatio. Res, idest capitis. Sin. i. medicamentum. Tau. i. signum, siue terminus. Tota ergo combinatio istarum significationum istarũ vingintiduarum literarum secundũ Eusebium de præparatione euangelica, reddit hanc sententiam. s. ꝙ lex diuina est disciplina, & doctrina domus: & plenitudo librorum in ipsa viuit viuens. bonum principium in ipsa tu disce. Ex ipsis pręceptis sempiternum auxiliũ, fons, os, oculus iustitię. vocatio capitis medicamentum sup vulnus. Signum, Hoc quasi idem dicit Hieronymus ad Marcellam. Ex supradictis patet, quòd literæ hebraicæ q̃bus lex fuit scripta denotabant secundùm suas significationes, quòd illa lex erat quadã doctrina, quæ tendebat ad signum qui est Christus. Et vocabat caput, & medicamentum humanæ naturæ. Quia nihil aliud erat lex nisi vocatio Christi capitis nostri. Et peregrinatio ad signum finem qui est Christus. Et dirigens omnes in Christum tanquàm in finem legis. Et ideo pro maiori parte omnes psalmi intitulantur in finem. vt frequenter dictum est. Et ideo cātabantur cum omni conatu ad victoriam vocum: eò ꝙ vocabant Christum vt veniret ad sanandum oẽs vt frequenter dictum est. Ex supradictis patet, ꝙ bene merito Dauid scripsit istũ psalmum per vigintiduos octonarios versuum iuxta numerum literarum alphabeti hebraici. Et versus cuiuslibet octonarij incipiunt ab vna litera hebraica.
E Nam omnes versus primi octonarij incipiũt ab aleph. Et versus secũdi incipiunt Beth. Et sic procedunt vsque ad Tau. vt ostenderet, ꝙ oẽs debemus scire legem Dei: sicut alphabetum. Quæ quidem lex in hoc psalmo explicatur, & discurritur vt patebit. Item secundò. sicut sine scientia literarum est impossibile peruenire ad alias scientias: cum sit principium omnium scientiarũ: ita vult ostendere Dauid in hoc psal. ꝙ lex diuina est doctrina, & via, & principium perueniẽdi ad verã beatitudinem. Itẽ sicut oẽs literę tẽdũt ab Aleph vsque ad Tau: ita tota lex tendit in Christũ tanquàm in signum, & finẽ, & terminum legis. Item sicut puer in addiscendo incipit à prima litera. s. Aleph. ꝓcedit, & discurrit secundùm ordinẽ per omnes alias vsq; ad Tau, quę est finis, & terminus, oĩm literarum: Ita
F patres, & omnes fideles inceperunt peregrinari ab Adam primò homine. Et sic iste homo mysticus peregrinatus est p istam legem per omnes patriarcas, & ꝓphetas semper aliquid addiscendo, & aliquam perfectionẽ recipiendo vsque ad Christum: tanquam in finem, & terminum illius legis: in quo recepit redemptionem, & salutem, & medicamẽtũ. Sed nunc peregrinatur vsque ad eundẽ Xp̃m tanquàm in finem, & terminum nostrę glorificationis. Propter omnes ergo supradictas causas Dauid descripsit hunc psal. secundùm ordinationem alphabeti hebraici. eo quòd in hoc psalm. describit discursum diuinę legis per omnes suas ętates. Item quia tota peregrinatio ecclesię, & cuiuslibet peregrini fidelis consistit in quodam octonario ętatum

A tum. Nam nos peregrinamur per septem ætates in hoc mundo, & expectamus octauã ætatem, & octauum diem in cœlo. Ideo Dauid posuit vnum octonarium in qualibet litera. Item quia totus iste psalmus nihil aliud est: nisi quoddam itinerariũ, & peregrinatio diuinæ legis per quam peregrinamur: Ideo non est versus quin in eo memoretur, & nominetur diuina lex præterquã in duobus, vt patebit. Et hoc de secundo dubio. Quantùm autem ad tertium est dicendum: ꝙ causa quare eadem petitio totiens iteratur, & repetitur in hoc psalmo, est ista. Nam dictum est qualiter iste homo mysticus: qui fuit expoliatus, & sauciatus à latronibus in Adam loquitur in hoc psalmo, & peregrinatur per legem diuinam vsque ad Christum. Et quia recordatur qualiter tunc quia deuiauit à diuino præ-
B cepto incidit in latrones, & qualiter ipsum expoliauerunt, & grauiter vulnerauerunt. Et videt, ꝙ tres latrones: scilicet caro, mũdus, & diabolus semper, & iugiter conantur ipsum retrahere à via, & à rectitudine legis, & iterũ ipsum grauius vulnerare. Item videt tot præcipitia à dextris, & sinistris. Et videt, & considerat quod millia laqueorum tendant illi inimici vt capiant eum, si deuiauerit à via legis. Et considerat etiam, ꝙ ex proprijs viribus nõ potest euadere tot inimicos vigilantes super eum circunquaque nisi per gratiam Dei fuerit adiutus, & directus in hac via: ne limites legis transgrediatur. Ideo omnibus his consideratis tanquam amaricatus, & expertus insidias illorum inimicorum: timens ne iterũ incidat in latrones, semper petit dirigi, & adiuuari per gratiam in via ne deuiet à lege, & in-
C cidat in latrones. Ideo pro maiori parte in quolibet versu, & in quolibet passu huius itineris petit auxilium, & gratiam dicens. Doce me iustificationes tuas: aut, non abscondas à me mandata tua: aut, confirma me in verbis tuis: aut, de lege tua miserere mei &c. His habitis deueniendum est ad expositionem, & diuisioné huius psalmi: in quo Dauid duo principaliter facit. Nam primò introducit Deum siue angelum legem ipsi Adæ proponétem. Secũdò introducit ipsum Adam mysticum, & peregrinum legem acceptanté, & peregrinantem: ibi, Tu mandasti mandata tua custodiri. Quantum ad primum iam dictũ est qualiter iste homo recedés à diuino præcepto incidit in latrones: qui ipsum expoliauerunt à præsenti, & futura beatitudine, & vltra hoc

ipsum vulnerauerũt, & sauciarũt plagis multis: intantùm, ꝙ ex proprijs viribus nullũ potest agere bonum nec vitare malum. Et qualiter deus misertus huius hominis remisit ipsum ad Christum: qui sanaret eum, & reduceret eum ad beatitudinem, quam perdiderat. Ad quem Christum iste homo peruenire nõ poterat nisi per viam legis, & obseruantiam eius. Et ideo Deus per angelum suum. qui ipsum eiecit à paradiso dedit ipsi supradictam legem diuinam: in qua ambularet in hoc mũdo: per quam ad Christum perueniret nõ declinando à dextris nec sinistris: nec declinando à diuina volontate: quæ continetur in diuinis præceptis legis. Et ideo dicitur lex iustitiæ, & veritas iustificans hominem totum, & reddens ipsum immaculatum. Hanc ergo legem tradidit Deus ipsi Adæ cum tota sua posteritate: cum eiecit ipsum è paradiso, & remisit ipsum ad Christum. Quasi dicat Deus. Tu E
Adam desideras recuperare beatitudiné quã perdidisti, & ego dico tibi, ꝙ non poteris ipsam recuperare nisi per Christũ mediatorem Dei, & hominũ: ideo oportet, ꝙ peregrinando tendas ad ipsum cum tota posteritate. Ad quem non poteris peruenire: nisi ambulando per istam legem quã tibi trado. Sed cum ista sit lex iustitiæ: per ipsam nõ poteris rectè ambulare nisi te immaculatum seruando: declinando ab omni malo, & faciendo bonũ: quia aliud non docet nec præcipit ista lex: quę ducit ad Christum, & ad beatitudinem recuperandam. Et ideo dico tibi, ꝙ soli illi erunt beati: qui ambulant immaculati in lege domini in hac via mortali: quasi dicat. Nemo potest esse beatus: nisi se seruet immaculatũ sine peccato in hac via, & vita mortali. Et nemo se potest seruare sine peccato: nisi ambulando in F
lege domini, & secundùm ipsam viuendo, & operando: declinando ab omni malo, & faciẽdo bonum. quod in lege præcipitur. Sed quia nemo potest incedere per viam quam ignorat: nec dirigere gressus suos, & actus nisi nouerit terminũ, & finem: Sicut sagittarius non potest rectè trahere sagittam nisi nouerit signũ: vt patet. 1. ethicorũ. Ideo dico tibi Adã: quod necesse est vt scias istam viam, & legé: per quam debes ambulare. Quare dico tibi, ꝙ beati erunt, & sunt omnes, qui scrutantur testimonia, & præcepta eius meditando in lege domini die ac nocte, & contemplando in ea: sicut dictum est psalmo primo. Sed quia non sufficit scire legem: nisi homo operetur

secundùm

A secundùm ipsam: ideò dico tibi, quòd illi sũt beati: qui non solum scrutantur, & contemplantur testimonia, & præcepta eius: sed qui in toto corde exquirunt eum, operando corde. & opere: quia non qui auditor est tantùm: sed qui factor: hic beatus in facto suo erit Iacobi primo. Quasi dicat: oportet, quòd diligas Deũ ex toto corde, & voluntate tua quantùm ad caritatẽ: & ex tota mente, & scientia tua, quantùm ad fidẽ: & ex omnibus viribus tuis quò ad effectum caritatis: & ex tota anima tua quantùm ad spem futuræ beatitudinis: ità quòd omnia operà tua dirigas in illum finẽ, Christum expectando. Et quòd diligas proximũ tuũ sicut teipsum: sicut præcipit diuina lex. Et hoc est scrutari testimonia Dei: in toto corde exquirere eum. Et hoc est immaculatũ, & sine peccato ambulare in via, & lege domini.
B Et hoc est declinare à malo, & facere bonum. Et hoc est ambulare per viam rectam non declinando à dextris nec à sinistris.

Non enim qui operantur iniquitatem: in vijs eius ambulauerunt.

Quasi dicat: quòd lex, & via domini est ita iusta, & recta, quòd nemo potest simul operari iniquitatẽ, & ambulare in ea lege. Ad cuius intellectum est notandum sicut dictum est ps. 14. quòd lex diuina nihil aliud est nisi effectus, & signum, & imago diuinæ voluntatis: quia in ea lucet, & manifestatur diuina volũtas erga actus humanos. Et ideo ista lex diuina dicitur recta, & iusta: quia est lata, & cõdita iuxta diuinam volũtatem, quæ dicitur metrũ, & mẽsura omnium actuum humanorum. Et ideo actus humani intantũ dicuntur, & sunt iusti, & recti inquantùm sunt facti iuxta diui-
C nam legem, & sunt ipsi cõformes. Ex quo patet, quòd qui ambulat secundum istam legẽ, aut intra limites huius legis non potest operari iniquitatem nec iniustitiam: sed solam æquitatem, & iustitiam. Nec ecõuerso illi, qui operantur iniquitatem possunt ambulare in hac lege vt sic: eò quòd ęquitas, & iniquitas sunt contraria, & sic nõ possunt se cõpati in eodem. Et ideo nemo potest operari iniquitatem nec iniustitiam nisi inquantùm deuiat ab æquitate ad iniquitatem. Et in hoc apparet maxima difficultas obseruãtiæ diuinę legis, & maxima facilitas transgressionis eius: quia est difficilima ad obseruandum, & facillima ad præuaricãdum. Secundò est notãdum, quòd tota lex diuina consistit in dilectione Dei, & proximi: vt ait saluator Mat. 22. & Lucę. 10.

D Sed in tali dilectione oportet, quòd seruetur species, & modus, & ordo secundum Augustinum: idest, quòd diligat illud quod diligendum est, & modo, & ordine quo diligendum est. Et ideo sicut res se habet ad esse, ita oportet ipsam diligi. Sed quia solus Deus est primum, & summum bonum, & per se. & propter se: à nullo dependens: nec ad aliquid aliud referibile nec ordinabile: ideo Deus est solum summe diligibilis, & per se, siue in se, & propter se. Sed quia omnia alia sunt à Deo creata, & sunt in Deo conseruata, & ordinantur in Deum tanquam in finem: ideo sunt diligendi homines tanquam imago Dei, & in Deo, & propter Deum. Et ideo homo, & angelus tenetur diligere Deũ ex toto corde siue voluntate, & ex tota mente, & ex omnibus viribus, & operationibus. Et tenetur diligere proximum suum sicut seipsum. Sed B
quia propter hoc homo non debet se diligere propter seipsum: sed propter Deum ad quem ordinatur: ideo non debet diligere proximum, nisi propter Deum. & sic omnia alia debet diligere propter Deum. Aliter enim peruerteret modum, & ordinem diligendi. Et sic homo diligit Deum, & proximum: verè seruabit omnia diuina præcepta quæ explicantur in lege erga Deum, & proximum, & in nullo præuaricabitur ea: nec deuiabit à diuina lege, & iustitia: nec ab æquitate iniquitatem. Sed hoc est difficillimum scilicet, quòd seruetur iste ordo, & modus dilectionis Dei, & proximi quia aliquando, quis deficiat declinanda à tali ęquitate: ideo obseruantia legis est difficillima, & impossibilis pro statu isto homini de F
se vt patebit: sed beati: qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum. Non enim qui operantur iniquitatem in vijs eius ambulauerunt.

Tu mandasti: mandata tua custodiri nimis.

In hac secunda parte, Dauid introducit Adam mysticum acceptantem hanc legem sibi positam à Deo, & incidientem peregrinari in ea. Sed duo facit iste homo mysticus. Nam primò petit dirigi per auxilium Dei vsque ad Christum ambulando per legem veterem. Secundò petit dirigi per legem euangelicam vsque in finem suæ peregrinationis. In qua perfecta peregrinatione, & decurso toto itinere cupit dissolui, & esse cũ Christo, & accipere peroptatam beatitudinem,

A nem, dicens. Erraui sicut ouis, quæ perijt: quære seruum tuum domine: quia mandata tua non sum oblitus. Secunda pars incipit ibi. Legem pone mihi domine. in principio quinti octonarij. Quantùm ad primum duo facit. Nã primò petit dirigi generaliter in hac peregrinatione. Secundò petit specialiter dirigi in sua adolescentia, & iuuentute ibi. In quo corrigit. Quantùm ergo ad primum est dicedum, quòd postquàm iste homo audiuit à Deo legem sibi propositam sub talibus conditionibus supradictis: primò cõsiderauit difficultatem legis in se. Secundò considerauit difficultatem, & ingentia, & innumera pericula itineris. Tertiò considerauit impedimentum, & fragilitatem, & inhabilitatem ex parte sui: eò quòd erat sauciatus, & vulneratus in carne: & in omnibus potentijs: & vinctus, B & ligatus morbo, & vinculo concupiscentię in carne. Tunc arbitratus est se non fore aptum: nec sufficientem ad tam arduum opus aggrediendum: nec tam duram, & periculosam peregrinationem assumendam. nisi speciali auxilio, & gratia dei muniretur, & adiuuaretur: & in iam inextricabili via dirigeretur. Tunc ergo cum tali protestatione acceptans peregrinationem conuersus ad Deum dicit. O Dñe ego bene accepto hanc peregrinationem, & legẽ custodiendã. Sed tu mãdata tua custodiri nimis. i. valde, & absq; defectu: quia ponis ardua precepta. Dicis enim: ꝙ beati, immaculati ĩ via. i. ꝙ nemo põt peruenire ad hanc beatitudinem nisi immaculatus sine peccato per hanc viam. Dicis præterea: ꝙ beati, qui scrutantur testimonia eius, & in toto corde exquirunt eum. idest nemo põt esse beatus: nisi perscrutetur profunda testimonia, & mysteria legis: & meditet̃ in ea die ac nocte: & exquirat, & seruet pręcepta tua ex toto corde: & mẽte: & ex tota aĩa: & ex omnibus viribus: & ex dictis, & factis. Dicit tandem. ꝙ nemo põt deuiare à mãdatis tuis: sine pctõ, & iniquitate. Sed oĩa ista præcepta tua non solũ sũt mihi difficilia, & ardua: sed etiã impossibilia ad implendum. Et hoc tripliciratione. Nam primò ista sũt ardua ex parte sui: qa arduum, & difficile est ꝙ diligã Deũ ex toto corde, & mente, & anima: & ex omnibus viribus meis: & proximũ meum sicut me ipsum. in quibus duobus præceptis continentur, & pendet tota lex, & ꝓphetæ. Ad quorũ præceptorum obseruantiam multa requiruntur: & ad eorum præuaricationem sufficit vnum. Quia qui deliquerit in vno: factus est D omnium reus. & sic multipliciter contingit errare. Secũda difficultas accidit ex parte extraneorum inimicorum, & latronum impedientiũ hanc peregrinationem. Nam ideo ad sinistram Satan cum septem spiritualibus nequissimis, q in itinere isto innumerabiles mihi laqueos tendunt. Et video ad dexterã mũdum cũ ineuitabilibus affectibus, & aduersitatibus suis. qui modo cum delectationibus modo cum aduersitatibus: & persecutionibus me à rectitudine huius viæ abducere sine interuallo conatur. Tertiò video familiarẽ inimicũ. s. morbũ, & cõcupiscentiam in carne inflictã, quæ continuè luctatur aduersus animam. Et ideo omnes potentias, & vires sauciatas, & vulneratas non valentes resistere. Et ideo legem in membris meis, repugnantem legi mentis: in tm̃ quòd, qđ nollem, hoc B ago: & quod vellem, non facio. Et sic quocunque me verto, semper video mihi aliquid super esse quod timeam, ne incidam iterum in latrones: & iterum expolient me bonis ex hac lege collatis: postquàm tũc me expoliarunt bonis gratuitis originalis iustitiæ. Et sic patet, ꝙ ex viribus meis peccatum vitare nõ possũ: nec tot inimicis resistere valeo: nec possum a mandatis tuis deuiare sine peccato: cũ dicas: ꝙ non ambulant in vijs tuis: qui operantur iniquitatem. Ergo nullo modo ex proprijs viribus possum rectè per hãc viam incedere: nec vitare peccatum. Quid ergo faciam, nescio: nisi, ꝙ recurram ad auxilium gratiæ, & miæ tuæ: vt tu qui dedisti mihi legem, & præcepta, per auxilium gratię tuæ dirigas ẽt me in hac difficuli via hoc est, vt des mihi gratiam pręuenientem vt velim, & incipientẽ vt incipiam. & cooperantem vt prosequar: F & perficientem, vt perficiam, & consummẽ hanc peregrinationem, & viam, & cursum. Et des mihi fidem, vt credam: & caritatem vt diligam, & operer: & spem veram vt spretis rebus huius mundi nõ intendam nisi in verũ finem: & dirigam omnia opera mea in te qui es finis itineris, & peregrinationis meæ. Et sic cum tali fide scrutabor legem tuã. & cum tali caritate in toto corde exquiram eam. & cum tali spe ambulabo ĩ lege tua recto tramite inspiciẽdo finẽ: non declinando ad dexterã: nec ad sinistram. & sic incedam immaculatus vsque ad verã beatitudinem. Quia ergo tu mã dasti mandata tua custodiri nimis, idest valde: & sine defectu cũ omnibus cõditionibus su-

A supradictis, & cum hoc sit mihi nō solum difficile sed etiam impossibile propter tria supradicta impedimenta. s. propter diabolum mundum, & carnem, nisi sim adiutus, & directus per gratiam tuam: Ideo.

Vtinam dirigantur viæ meæ: ad custodiendas iustificationes tuas:

Per gratiam tuam, & fidem & spem, & caritatem. Quia aliter operationes meæ non possent esse iustæ: nec ego possem recte per tam difficilem viam incedere: ideo rogo vt des mihi gratiam vt dirigam gressus meos ad custodiendas iustificationes tuas.

Tunc non confundar: cum prospexero in omnibus mandatis tuis.

Confitebor tibi in directione cordis: in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.

Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque.

B Cum adiutus, & munitus tali gratia, & fide, & spe, & caritate prospexero in mandatis tuis: nunquam confundar nec deficiam à via tua. Nec confundar nec superabor à prędictis tribus inimicis: imo confitebor in directione cordis. i. recto corde, & opere confitebor tibi: tua præcepta seruando. s. eò ꝙ didici iudicia iustitiæ tuæ. Quasi dicat: sicut didici præceptatum scrutando ea per studium, & meditationem: ita complebo opere, & effectu, & operabor secundū legem tuā, & præcepta. Quia non adiutor tantùm: sed etiam factor existā. Et ideo non me derelinquas vsquequaque. i. deinceps nec in aliquo momento, & custodiā iustificationes tuas. Quasi dicat. Non auferas è me hanc gratiam, & auxilium, & custodiam præcepta tua. Quia nemo potest præce

C pta tua adimplere sine gratia: nec præuaricari sine peccato: vt dictum est propter impedimēta supradicta. Nec potest quis vinci à concupiscentia, & mundo, & diabolo sine peccato, & deuiatione à diuinis præceptis. Sed contra prædictam expositionem sunt tres opiniones, & sectę detestabiles, & execrabiles. Quarum prima fuit ipsius Pelagij cum sequacibus suis, qui dicebat, quòd tanta est vis liberi arbitrij: quòd vnusquisque ex proprijs viribus absque aliqua gratia spirituali pōt rectè velle, & operari si vult. Et potest implere diuina præcepta, & vitare omne peccatum. Ad quod probandum arguebat dupliciter. Primò sic. Potentia hominis sequitur liberū arbitriū: sed homo habet liberum arbitriū ad vtrumlibet: ergo potest liberè operari bonū,

D & malum vt libet: quia si non posset velle bonū semper aut nolle, & operari quando vult bonum, & malum tunc non haberet liberum arbitrium ad vtrumlibet. Secundò arguebat sic. Si homo ex proprijs viribus non posset adimplere præcepta: sequeretur, ꝙ non obligaretur ad legē seruandam: quia ad impossibile nemo obligatur: quia aliter Deus esset iniustus imponendo homini legem quam seruare non posset, & sic puniret eum iniustè. Secunda opinio fuit ipsius Manichei: qui asserebat nullo modo hominem peccatum posse vitare: etiam cum gratia. Sed iste mouebatur ex falso, & detestabili principio: ponebat enim in homine duas animas: vnam scilicet corpoream, & carnalem creatam à principe tenebrarum de substantia sua mixta cum elementis. Et alteram animam ponebat spiritualem creatam à principe lucis. Et ideo dice-

E bat, quòd prima anima ita erat mala, quòd nunquam posset agere bonum. Et sic per nullam gratiā, & auxilium homo poterat subijcere concupiscentiam rationi: nec vincere eā, & sic nō poterat vitare peccatum: sed per animā spiritualem homo poterat facere aliqua bona. Tertia opinio est iudæorum, & Sarracenorum, & quorundam maiorum Christianorum, qui dicunt, quòd non omnis actus carnalis concupiscentię est peccatū: nec est prohibitus in le. & sic dicunt, quòd simplex fornicario nō est peccatum. Vnde dicunt, quòd Deus non prohibuit in lege fornicationem: nec omnem carnalem concupiscentiam: sed solum adulterium, dicens. Non adulterabis cum vxore proximi tui. Item vt magis astruant suam detestabilem vitam: dicunt, ꝙ

F Deus non prohibet ea quę sunt naturalia, & de necessitate naturæ: sed carnalis concupiscentia est de necessitate naturæ, sicut comedere, & bibere: igitur non est semper peccatum. Responsio. Has tres detestabiles, & contagiosas bestias conatus est Augu. simul cum tota ecclesia, extinguere, & extirpare, & eliminare extra limites ecclesiæ catolicæ, demonstrans, quòd nemo potest adimplere diuina pręcepta: nec vitare peccatum sine gratia Dei contra Pelagianos. Et quòd quilibet potest implere diuina præcepta, & vitare peccatum adiutus gratia Dei: contra Manicheos Et quòd nullus potest esse actus carnalis concupiscentiæ, & libidinis sine peccato nisi per matrimonium excusetur. Vnde venena istarum trium bestiarum extinguit

beatus

A beatus Aug. vno solo catolico iaculo, & principio. eò ꝙ omnes illi mouebantur ex vno falso principio: dicentes, ꝙ concupiscentia, & libido est bonum naturæ datum ad generationem: sicut datum est bestijs, & cæteris animalibus. Et dicebant, ꝙ libido nec est peccatũ: nec effectus: nec pœna alicuius peccati: imo dicunt, ꝙ siue Adam peccasset siue non peccasset semper habuisset hanc concupiscentiam, & libidinem: & fuisset mortuus. postquàm erat compositus ex quatuor humoribus, & elementis. Et sic concupiscentia, & mors, & cæteræ passiones, & defectus sunt naturales cuilibet homini. Sed est destruendum hoc falsum fundamentum Aug. ponit plures conclusiones, & doctrinas contra Iulianum, & contra Pelagianos, Hipognosticon responsione prima, & quarta.

B Quarum prima est, ꝙ ista concupiscentia, & libido, & mors, & ceteræ passiones nõ sunt homini à natura, sed pœna peccati, & in peccati pœnã inflictæ. Probatur. Primò de libidine, & concupiscentia. Nã Adã, & Eua ante peccatũ erãt ambo nudi, & nõ erubescebãt, nec confundebantur Gene. 3. Sed illico post peccatũ erubescentes fugerũt à facie domini cooperientes partes pudẽdas, & genitalia: ergo signum est, ꝙ ibi fuerunt fauciati vitio, & fœditate libidinis ex peccato. Secũdò probatur de morte, & cæteris infirmitatibus. Nã si Adã, & Eua ante peccatũ habuissent naturaliter necessitatẽ moriendi: nõ fuisset eis factum præceptum de ligno prohibito sub cõminatione mortis. Item Deus non dixisset nec annũciasset eis mortẽ post pctm̃, cũ dixit Maledicta terra in ope tuo, donec reuertaris

C in terrã. Ex quo patet, quòd mors, & infirmitas, & labor &c. data sunt eis in pœnam peccati. Sed cum postea arguit Iulianus: vnde inest libido, & mors bestijs, quæ nunquã peccauerunt? Ad hoc respondet Aug. quòd si libido, & mors comparentur ad mixtionẽ elementorum, & complexionem humorũ, sunt communes hominibus, & brutis, quasi passiones naturales. Sed si comparentur ad statũ innocentiæ hominis, tunc nec sunt nec debẽt dici naturales, sed pęnæ peccati. Nam homo creatus est liber, immunis ab hmõi, & hanc libertatem possedit ante peccatũ in præmiũ originalis iustitiæ per gratiam. Sed quia propter peccatum perdidit hanc libertatẽ, quia sine libidine poterat coire, & generare, & poterat nõ mori: & inflicta est ipsi fœditas libidinis, & concupiscentia in carne, & necessitas moriendi: ideo omnia hæc dicuntur pœna peccati, & non naturalia. D

Secunda conclusio, quòd libido, & concupiscentia non solum est pęna peccati in quolibet homine, sed etiam obligat hominem ad debitum peccati ipsius Adam: non ad debitũ pęnæ sensus, sed ad culpam, & pœnam dãni quod dicitur peccatum siue culpa originali in homine, quam trahit anima ex contubernio corporis, & carnis sic vitiatæ, & corruptæ. Quod peccatum transit à genitoribus parentibus in omnes filios per libidinem genitos. Quam conclusionem probat August. per plures autoritates sacræ scripturæ, præcipuè per illam psal. quinquagesimi. Ecce. n. iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ex quo patet, quòd solus habitus huius fomitis, & concupiscentiæ obligat habentem ad debitum originalis iustitiæ amissæ cum omnibus gratuitis, & præmijs perditis. E

Tertia conclusio, quòd sola gratia Christi absoluit hominem à tali debito per baptismum in no. te. & per circoncisionem, & oblationem in veteri, sicut dictum, & probatũ est psalmo. 19.

Quarta cõclusio, quòd baptsimus non tollit cõcupiscentiam, & fomitem, vt non sit in baptizato, sed vt non imputetur ipsi ad supradictum debitum. Ex quo patet, quòd baptismus soluit debitum originalis iustitiæ, & omnium præmiorum eius. Hanc conclusiónem probat Aug. in li. de nuptijs, & de baptismo paruulorum.

Quinta conclusio, quòd licèt concupiscentia quæ manet in carne post baptismum nõ imputetur homini quo ad debitum originalis iustitiæ, nec imputetur ad peccatũ: tamen effectus, & actus eius causat peccatũ actuale per cõsensum in voluntate, quod imputatur homini ad culpam, & pœnam ęternã. Probatur: Nã baptismus nõ absoluit baptizatũ ab actu, & effectu inordinatæ concupiscentiæ: ne imputetur ipsi ad peccatũ, sed tantùm absoluit ne habitus talis concupiscentiæ, imputetur ipsi ad peccatum, eo quod habitus talis corruptionis, & concupiscentiæ nõ est voluntarius, nec per hominem commissus, sed à parentibus contractus, & inflictus. Sed quia actus carnalis siue quilibet effectus concupiscentiæ inordinatę in lege prohibitus committitur, & perpetratur voluntariè F

ab

A ab homine; ideo obligat, & imputatur ad culpam, & pęnam sensus. Hoc idem probatur. Nam sicut peccatum actuale ipsius Adã obligat ipsum ad debitum culpæ, & pęnæ, & æternæ: eò ꝙ fuit voluntarium, & ex inordinato appetitu cõmissum: ita pariter oĩs actus in lege prohibitus: & per talem concupiscentiam perpetratus obligat hoĩem ad pctm̃, & debitum culpæ & pęnæ æternæ. Itaq; habitus huius concupiscentiæ non obligat hominem ad peccatum actuale, & pęnam æternã ipsius Adam, sed ad damnum. Sed effectus, & actus huius concupiscentiæ obligat hominem ad pœnam æternam sensus.

Sexta conclu. quòd nulla alia causa potest tollere quin actus concupiscentiæ carnalis imputetur ad peccatũ mortale: nisi sola gratia sacramenti matrimonii. Ista conclu. pro vna parte sui est approbata ꝑ ecclesiam. B Quia propter quatuor bona fuit matrimonium à Deo institutum. Primò propter bonum mutui obsequij. Secundò propter bonum fidei & sacramenti. Tertiò propter bonum prolis, vt patet Gen. 2. Sed quartò fuit confirmatum in remedium libidinis, & ne concupiscentia imputaretur postquam natura, & vniuersa caro fuit corrupta & prona ad malum, vt patet Genes. 8. Altera pars huius probatur. Nam baptismus datur ad delendũ peccatum originale iam habitum. Et confirmatio datur ad robur, & ad resistendum tentationibus, & peccato anteq̃ perpetretur. Pęnitentia aũt datur ad delendum pctm̃ actuale iam perpetratum. Extrema aũt vnctio datur decedentibus, & pęnitentibus ad delendum venialia, & oblita, ad pleniorem remissionem pęnarum debitarum ex peccatis con C fessis, & oblitis. Ergo sacm̃ matrimonij datur ad remedium, ne actus venereus, & libidinosus debitè commissus inter coniuges imputetur ad peccatum mortale.

Septima conclu. ꝙ simplex fornicatio, & oĩs actus venereus extra matrimonium commissus est pctm̃ mortale, & obligat ad culpã & pęnam æternam. Probatur. Quia nullum aliud sacm̃ excusat peccatum carnis ante factum, nec in facto pręter sacm̃ matrimonij, vt dictum est. Hoc idem probatur. nam concupiscentia carnis ideo dicitur pœna peccati, eò ꝙ non potest venire in actũ, nisi inordinatè, vt ait Aug. & per consequens non sine peccato. Ista autem conclusio non oportet, ꝙ probetur apud catholicos, & rectos

D christianos, quia expresse præceptum est in lege. Exo. 20. Non mœcaberis. Item Deuter. 23. Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortatur &c. Item quia iam probata est per apost. ad Ro. 1. vbi ponit damnandos fornicatores inter adulteros, & mundanos. Item 1. ad Cor. 6. dicit, ꝙ fornicarij, & idolis seruientes, & adulteri, & masculorum concubitores, & ebriosi, & maledici regnum Dei non possidebunt. Hoc idem docet apostolus per totam doctrinam suam. hoc idem docet Iacobus, & Petrus, & Ioannes, & Iudas in canonicis suis. Et nihil aliud clamat tota doctrina euangelica, & apostolica. Ideo tam Iudæi, quàm Sarraceni, & quàm mali christiani, qui vt detestabilẽ vitam suam excusent, & defendant asserunt simplicem fornicationem esse licitam, maledicti, & hæretici sunt censendi, & Satanæ sunt tradendi.

Octaua conclusio, quòd post lapsum impossibile est cuique homini seruare diuina E præcepta nec vitare peccatum, nec resistere tentationibus absque gratia Christi. Prima pars huius conclusionis, & tota conclusio probatur ab apostolo ad Rom. 7. & per totum discursum illius epistolæ. Et ab Augus. de perfectione iustitiæ hominis, & in omnibus libris, quos fecit contra Pelagianos. vbi dicit, quòd tota natura nr̃a fuit corrupta in Adam, & omnes potentiæ vulneratæ, & debilitatæ, & nostrum liberum arbitrium claudicatum. Vnde sicut impossibile est claudum rectè ambulare, nisi iuuetur ab altero: ita est impossibile hominem post lapsum ex concupiscentia, & fomite sauciatum, & claudicatum rectè incedere in lege domini, & diuina præcepta adimplere, nec aliquod bonum agere, nisi iuuetur gratia Christi. F Quia non est currentis, neque volentis: sed Dei miserentis. ad Roman. 7. & 8. & 9. per totum.

Sed contra hoc arguebat Iulianus dicens: Quod nos videmus, quòd vnus homo existens in vno peccato vitat aliud. Nam quandoque adulter vitat homicidium, & facit eleemosynas, & alia opera misericordiæ: & tamen talis nullam habet gratiam, cum sit in peccato mortali. Ergo quis potest implere præcepta, & agere multa bona sine gratia.

Ad hoc respondet Augustinus, cum distinctione. quòd licèt adulter, dum vitat homicidium, & agit illa bona opera misericordi æ

A cordiæ non habeat gratiam gratum facientem: tamen non operatur sine gratia disponente, & præueniente. Nam licet gratia gratifica non compatiatur secum peccatum, tamen gratia præueniens, & disponens hoiem ad bene agendum, & malum vitandum, potest esse in aliquo peccatore, per quam disponitur ad gratiam gratum facientem. Ex quo patet, quod nec iustus, nec peccator potest vitare aliquod peccatū, nec bene agere sine gratia Christi adiuuante, aut disponēte, aut cooperante, aut gratificante, aut perficiente.

Nona concl. quod hæc gratia nulli petenti, & conanti, & se preparanti negatur a Deo. Hęc probatur. Primò doctrina euangelica. Luc. 11. Petite, & accipietis: pulsate, & aperietur. & oī petenti dabitur. Et Io. 14. & 15. Quodcunq; petieritis in noie meo, fiet vobis. Item ait saluator, quod oportet semper orare, ne intremus in tentationem. Mat. 26. Hoc idem Iac. B 1. Qui vult sapientiam postulet a Deo, quia humilibus dat gratiam, & superbis resistit. Quia omne datum optimum de sursum est.

Decima concl. quod licet absq; gratia Christi nemo possit implere diuina præcepta, nec vitare peccatum: tñ oēs obligamur ad seruandum diuina præcepta, & vitare peccatū, & agere opera mię: nec est incōueniens, quod quis obligetur ad sibi impossibile in casu. Prima pars probatur. Nam in vtroq; testō obligamur ad seruandum mandata. vt patet Matt. 19. & Lucę 10. Et ēt obligamur ad opera misericordię. Matth. 25. Secūda pars probatur. Nam impedimentum perpetratum, licet tollat possibilitatem, tñ non tollit obligationē debiti. Exempli gratia. Nam homicida sem- C per obligatur ad restituendum hoiem viuū, sed hoc est ipsi impossibile. Item latro, qui destruxit oia, quę furatus fuerat, semper obligatur ad restitutionem totius, & damnitñ hoc est ipsi impossibile. Item ebrius tenetur seruare leges, & vitare oē malum, dū est ebrius: & tamen hoc est ipsi impossibile. Et tamen non excusatur quin puniatur de quocunq; crimine commisso durante ebrietate, imò duplici pœna est plectendus. 3. Ethico. Ita ergo pari ratione, quia ista corruptio, & concupiscentia mala fuit ab Adam nobis perpetrata, per quam sumus inepti ad malum vitandum, & bene agēdum: ideo non excusat nos quin obligemur ad seruanda mandata, & vitandum omne peccatum, & ad recuperandum libertatem, quam perdidimus in Adam. Vnde est aduertendum, D quòd ad tria nobis impossibilia impedita per peccatum sumus obligati. Primò ad credendum, quę non videmus, nec possumus naturali rōne comprehendere. Secundò ad agendum, & operandū, quod non possumus facere. Item ad sperandū, quę non tenemus, nec ex nostris viribus possumus acquirere sine gratia Dei. Et ideo manifestè patet, quod virtutes theologales collatę sunt nobis in supplementum iustitię originalis & pręmiorū eius; Nam istę virtutes iustificant nos in supplementum illius originalis iustitię, Non ergo miretur Pelagius, & quicunq; alius si obligamur ad ea, q sunt nobis impossibilia, postquam impedimentum fuit a primis parentibus nobis perpetratum, nec hoc est inconueniens.

Vndecima cōcl. quod licet obseruātia diuinorū pręceptorū sit impossibilis quò ad nos ex proprijs virib. post lapsum: tñ nō est impossibilis simpliciter. Prima verò pars est proba- E ta per iā dicta. Secunda probatur, quia talis obseruātia est nobis possibilis per auxilium gratię Christi: quod quidē auxiliū nobis nō negatur si cū perseuerātia petimus, sicut dictum est. ergo nō est impossibile simpliciter, licet sit impossibile secūdū quid, & quò ad nos: Ideo nō est incōueniēs, quòd obligemur ad aliquod impossibile quò ad nos, postquam nō sit simpliciter impossibile. Itē licet sit obseruantia impossibilis quò ad nos sine gratia: tñ est nobis possibilis petitio huius gratię, quę nobis non negatur si instāter & perseueranter petimus, vt ait Saluator. Petite & accipietis. & pulsanti aperietur: & omni petenti dabitur. Ideo ait Aug. contra Donatistas, quòd Christus nō dānat peccatorem, quia pecca- F uit, sed quia nō currit ad medicū. Quod aūt sit impossibile aliquem saluari absq; auxilio Dei, patet Matth. 19. quādo dixit Petrus, & discipuli, quis poterit saluus esse? Respondit Iesus. Apud homines hoc impossibile est. Apud Deum autem omnia possibilia sunt. Ex quo patet, quòd licet sit impossibile hominem bene operari sine gratia: tamen possibile est, vt petat gratiam, per quam potest bene operari, & malum vitare. & ideo peccatum semper imputatur homini postquā potest facere quod in se est, gratiam petendo: & gratię oblatę non resistendo. Ex quo patet, quòd ex tali impossibilitate nullus habet ius querelę. Differt ergo positio Augustini catholica ab impietate Manicheorum,

quia

A quia illi ponebant essentiam, & substantiam hominis naturaliter, & substantialiter malã à principe tenebrarum de sua mala substantia creatam: & ideo nullo modo poterat vitare pctm̃. Sed Aug. dicit omnem naturam, & substantiam à Deo naturaliter, & substantialiter bonã creatã: sed in carne hominis ꝑpter pctm̃ primorũ parentum malam concupiscẽtiam, & morbũ inflictũ. Cuius morbo, & cõcupisentia caro hominis taliter fuit corrupta: & liberũ arbitrium taliter claudicatũ: ꝙ ex proprijs viribus nõ põt vitare peccatũ. Sed adiutum per gratiã: nõ solum põt vitare peccatũ: sed ẽt implere diuina præcepta: & agere omne bonũ. Differt ẽt positio Augustini à praua hæresi Pelagianorũ. Nã illi dicebãt mortẽ, & libidem esse homini naturalẽ. Et voluntatem hominis esse ita liberam, vt B possit vitare omne malum: & implere diuina præcepta de se, si velit: & agere bonũ. Augustinus aũt dicit mortem, & cõcupiscentiã siue ibidem nõ esse naturalem, nec creatam cũ homine: sed inflictã naturę in pœnã peccati, quã concupisentiam inimicus diabolus in bona natura quasi zizaniã inter bonũ triticũ seminauit. Et iõ naturã nostrã corruptã tali cõcupiscentia ex proprijs viribus nõ posse vitare peccatũ, nec implere præcepta absque diuina gratia præueniente, & adiuuante eo modo quo dictũ est. Tertio modo positio Augustini catolica differt à detestabili excusatione, & spurcitia Iudæorum: & Sarracenorũ: & quorundam malorum christianorũ, qui dicũt simplicem fornicationem, & omnem actum venereum nõ esse peccatum, eò C ꝙ inducit hominem à natura, postquàm nõ sit cum adulterio. Augustinus autem dicit concupiscentiã, & libidinem non esse à natura: sed inflictam ex peccato. Et ideo non inducit hominẽ ad actum venereũ à natura: sed ex corruptione. & quia inflicta in pœnã peccati: ideo non põt ordinatè exercere actũ venereum nisi cũ fœditate, & peccato. Vnde sicut sola gratia baptismalis excusat, vt habitus concupiscentię non imputetur ad peccatũ originale: ita sola gratia sacramenti matrimonij excusat vt actus concupiscentiæ libidinosus non imputetur ad mortale. Nã ideo illa concupiscentia dicitur semen, & fomes peccati: eò quòd per consensum deliberatũ causat peccatum mortale in voluntate. Item quia actus venereus non fuit à Deo ordinatus: ne concessus nisi solis in matrimonio cõiugatis: ideo sine peccato non potest aliter D exerceri: quia iã deuiat à diuina ordinatione, & mandato. Ex supradictis ergo patet ꝙ licèt homo fuerit creatus à Deo naturaliter bonus: tamen quia in pœnã peccati natura eius fuit ex concupisentia corrupta. ideo sine gratia dei nec potest de se vitare peccatũ, nec agere bonum. Sed hoc magis etiã patebit psalmo. 168. Et per hoc patet responsio ad argumenta hęreticorũ. Ex omnibus supradictis patet veritas dictorum Augustini, scilicet, ꝙ absq; peccato nõ est præceptorum transgressio: nec sine gratia Christi est eorum adimpletio. Itẽ, ꝙ sine gratia nemo potest vitare peccatũ. nec resistere concupiscentiæ, & pugnæ: nec agere bonum: quod accidit ex corruptione naturæ, & pęnali illius primi condemnatione peccati & hoc patet manifeste ex sententia saluatoris. Lucæ. 10. E Nam ille homo qui descendebat ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones qui non solum expoliauerũt eum bonis gratuitis, & illa originali iustitia: sed etiã vulnerauerũt eũ: & plagis impositis semiuiuo relicto abierunt. Quia iacens in via nec ex proprijs viribus poterat surgere: nec ambulare: nec potuit ipsũ eleuare sacerdos: nec leuita: sed solus Chris Samaritanus. Qui eleuans eũ imposuit supra humeros suos: & recõmisit ipm̃ stabulario: cui tradidit duos denarios pro cura huius infirmi: scilicet denariũ gratiæ sacramentorum ad sananda vulnera, & denarium doctrinæ sacræ scripturę, & legis euãgelicæ ad nutritionem, & refectionem spiritualem. Ex quibus patet, ꝙ homo in Adam F sauciatus: nec põt surgere à peccato: nec ambulare: nec peregrinari per obseruantiam legis: nisi per gratiã Christi eleuetur & adiuuetur. Iste ergo homo sic sauciatus: & vulneratꝰ: & paralyticus: & i libero arbitrio claudicatus. loquitur in hoc psalmo peregrinando ad Christum per viam legis diuinæ: qui semper petit iuuari per gratiã Christi: & dirigi in hac peregrinatione, ne deuiet a rectitudine legis: ne declinet ad dexteram: nec ad sinistram. Vnde aliquando petit eleuari ad credendum per fidem articulorum. Aliquando petit adiuuari per caritatem ad obseruantiam præceptorum. Aliquando petit dirigi per spem promissorum bonórum futurorũ. & aliquando petit sanari per medicinã sacramentorum. Aliquando roborari per gratiam donorum spiritus sancti contra hostes

A stes impugnatores. Vñ si iste hõ cognósceret, ꝙ ex propriis viribus absq; alio auxilio posset recto tramite hanc uiam incedere, & ꝑagrare: & iustificationẽ legis adimplere non diceret: Iustificationes tuas custodiã: non me derelinquas vsquequaq;. Et non in oĩ passu auxilium, & gratium peteret. Item si iste homo cognosceret se esse liberum, & sanum, & non sauciatum ueneno concupiscentiæ, nõ diceret totiens. Domine uiuifica me secũdũ verbum tuum. Et aufer à me opprobriũ, & contemptum. Item si iste hõ nõ crederet, nec speraret se posse consequi gratiam ad resistẽdum carni, & hostibus visibilibus, & inuisibilibus: sicut dicebat Manicheus, non perseueraret instanter gratiam petere. Item si iste homo non crederet omnem fornicationem, & concupiscentiam carnis esse damnabilẽ, non
B diceret in hoc psal. Confige timore tuo carnes meas: a iudiciis.n. tuis timui. Item si non crederet concupiscentiam, & ambitionẽ bonorum, & omnem superbiam esse peccatnm non diceret. Auerte oculos meos: ne uideant vanitatem. Ex quibus patet, ꝙ solus iste ps. eliminat, & extinguit supradictos tres errores, & tres hęreses, & omne peccatum: imo eliminat, & hæresim Donatianorum dicentiũ pœnitentiam, & remissionem esse impossibilem post lapsum: eò, ꝙ caritas semel amissa non poterat recuperari: quorũ impietatem exterminat tota sacra scriptura, & maximè psal. quinquagesimus. Nam sicut caritas semel acquisita, & adepta põt perdi per peccatũ: ita eadẽ caritas semel deperdita põt ꝑ grãm recuperari, vnde licèt talis grã, & caritas nõ possit in nobis recuperari per motum agentis
C naturalis: tamen acquiritur per creationem & illustrationem spiritussancti. Et sic licet non recuperetur eadem caritas, & gratia in numero: tamẽ recuperatur eadem in specie. Item licèt talis gratia, & caritas non possit à nobis dari, & creari: tamen potest à nobis desiderari, & peti, & postulari. Et possumus adhibere conatũ, & nos ad talẽ gratiã à Deo recipiendã præparare. Vnde dicitur Iacobi primo, quod si quis indiget sapiẽtia postulet à Deo q dat oib. affluenter, & dabitur ei &c. Vnde si grã, & caritas semel habita nõ posset perdi per pctm: sicut dicebat Iouinianus: nõ diceret Dauid in hoc ps. In corde meo abscõdi eloqa tua: vt non peccem tibi. Itẽ si caritas, & gratia semel perdita nõ posset recuꝑari petendo, & orando sicut dicebant Dona-tiani, nõ peteret Dauid à pctõ per gratiã vi- D
uificari dicens. Viuifica me secundum verbũ tuum. Vnde iste homo misticus semper petit à Deo in hac via per gratiam dirigi. Et si aliquãdo deuiauerit per peccatum. seper petit per gratiã viuificari, & in viã salutis reduci: vt patet per totũ discursum huius ps. & multorum aliorum. Et ideo rogo omnes fratres meos catolicos Christianos, & maximè ecclesiasticos, & religiosos: qui quotidie recitãt hunc ps. in ecclesia, vt attendat, & cõtẽplentur cũ affectu sententiã, & verã intelligẽtiã huius ps. quoniam docet fugere omne peccatum, & omnẽ hæresim eliminat, & cõfundit. Et docet sequi, & amplecti omnem virtutẽ, & contemnere omnia ista tẽporalia, & appetere vera bona spiritualia gratię, & gloriæ. Et ideo ecclesia spiritu sancto illustrata, & directa benemerito ordinauit, vt quotidie per E
octonarios recitetur in horis canonicis diurnis: eò, ꝙ cum hoc ps. cõtinue pugnamus cõtra diabolum, & mundũ, & carnẽ, vt magis patebit. Redeamus ergo ad cõtinuãdã expositionẽ huius ps. simpliciter, & literaliter. Nã qui cupit ad altiorẽ intelligentiã huius psal. conscendere pergat ad beatum Ambrosiũ, & Augustinum: quia ibi videbit, & colliget copiosum, & immensum tesaurũ exahustũ, & effusum ab isto ps. tantum hic videat literalem, & superficialem expositionẽ, vt facilius capiat intelligentiam illorum, qui spiritusancto fuerunt illustrati.

B E T.

In quo corrigit adolescentior uiam suam in custodiendo sermones tuos.

In hoc secundo octonario præponit litera Bet: q̃ interpretatur domus: eò, ꝙ iste ꝑegrinus loquitur de doctrina domestica ipsius adolescẽtiæ. F
Ad cuius intelligentiam est notãdũ scdm apostolum primę ad Cor. 13. & ad Gal. 3. & 4. ꝙ iste peregrinus siue homo misticus discurrẽs ꝑ omnes ętates, quasi per viginti duas dietas, ab Adam vsque ad secundum aduentum Christi: in qualibet ætate cepit aliquam perfectionem, sed maximè in sua pueritia aut adolescentia, & iuuentute, quæ fuit ab Adam vsq; ad Christum, semper abiecit, & euacuauit imperfectiones. Nã indiguit lege ad reprimẽdas passiones suas: & ad reprimendum aliquo modo peccatũ. Et sic in Adam, & Noe cepit legem naturæ quasi in sua iufantia, & pueritia. Sed in sua adolescentia accepit circuncisionem in Abra

A ham ad amputandam concupiscentiam carnis in remediũ originalis pctī. Sed postea in sua iuuẽtute accepit. Dcxiij. præcepta partim negatiua, & partim affirmatiua ĩ ipso Moyse, ad compellendas passiones, & comprimendos motus illicitos, & ad ordinandam vitam erga Deum, & proximum, ut occupatus circa talia legalia non declinaret ad idololatriam. Et sic per legem iste peregrinatus est vsque ad Christum ab imperfecto ad perfectum. in quo accepit legem euangelicam iustificantem ad vitam æternam, & per se sanantem ab omni vulnere peccati, & sic incepit proficere. Nam in lege veteri non propriè proficiebat: sed incipiebat: inquantum retrahebat à malo, & prohibebat actum. Sed iste homo postquàm fuit in statu euãgelico, successiuè recepit multas perfectiones quousque peruenit ad statum perfectorum post tempora Cõstantini, quia tunc in ecclesia habuit multitudinem doctorum, qui declararunt vtrunque testamentum. Et sic dum ecclesia fuit in perfecto esse, habuit copiam virorum perfectorum religiosorum, & anacoritarum in Aegypto. & Mesopotamia, & Armenia. & per omnes partes mundi. Ex quib. patet, ꝙ iste homo semper processit ad magis perfectum in isto itinere, & peregrinatione. Secundò est notandum, quòd tres gradus sunt viatorum in hac ecclesia militante. Nam quidam dicuntur incipientes: puta illi, qui continuè certant, & pugnant contra uitia in principio suæ conuersionis, & pœnitentiæ. Secundus gradus est ipsorum proficientium, qui peracta pęnitentia iam proficiunt in bonis operibus erga Deum, & proximum. Tertius est gradus perfectorum putà illorum, qui totaliter mundum reliquerunt, & separati a populis viuunt in sola vita contemplatiua, sicut sunt anacoritæ. & viri religiosi in eremo uiuentes. Tertiò est notandum, quòd in ecclesia Dei tres sunt status vitæ fidelium. Nam quidam viuunt in vita actiua puta viri vxorati viuentes in honesto coniugio, & cæteri artifices viuentes secundum legem Dei. Alij autem viuunt in vita ministratiua, sicut sunt ministri, & prelati ecclesiæ, qui partim viuunt in vita contemplatiua, & partim in actiua. eò quòd habent ministrare sacramenta, & docere, & regere populum Dei in spiritualibus. Tertius status est ipsorum pure contemplatiuorum, & perfectorum, de quibus supradictum est. Et ideo iste psalm. quadruplici ter consueuit exponi per sacros doctores ipsius ecclesiæ. Vno modo principaliter pro ipso homine mystico, qui peregrinatur ab Adam vsque ad finem mundi, ut dictum est. Secundò modo de quolibet homine particulari, qui peregrinatur ab adolescentia usque ad finem vitæ suæ, prout petit dirigi per legẽ domini in sua peregrinatione. Tertiò modo potest exponi pro tribus gradibus viatorum. s. incipientium, proficientium, & perfectorum. Quartò modo potest exponi de tribus statibus fideliũ ecclesiæ. s. de actiuis, & ministris, & contemplatiuis, siue de peregrino. Ideo melius est, quod primò, & principaliter exponatur iste psal. de isto peregrino, & homine mystico, qui fuit incipiens, & proficiens, & perfectus, & actiuus, & minister, & contemplatiuus. Et discurrit per omnes status, & ætates: quia omnia continet in se, cum sit totum corpus ecclesiasticum. Et ideo iste peregrinus sicut in se continet omnes istos status, & gradus, & ętates, ita pro omnibus loquitur in isto psal. & semper petit dirigi in hac peregrinatione. Nã quandoq; petit dirigi, & adiuuari in sua adolescentia: quandoq; in sua iuuentute, quandoque in sua virilitate, & quandoque in senectute, & quandoque petit dirigi in incipientibus: quandoque in proficientibus, & quandoque in perfectis. Et quandoque petit dirigi in rebus agibilibus, ut cum dicit. Ne repellas me à mandatis tuis. Et quandoque in credibilibus, & rebus speculatiuis, ut quando dicit. Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Quandoque petit cœlestia, & esse cum Christo, ut quando dicit, Quære seruum tuum dñe &c. Et sic ps. iste simul est propheticus, & anagogicus. Et ideo oportet, ꝙ per omnem sensum exponatur simul: Duo ergo facit Dauid in persona huius peregrini in hoc psam. Nã primò petit dirigi in sua adolescentia, & iuuentute per legẽ veterẽ. Secũdò petit dirigi, & iustificari, et proficere in sua uirilitate per legem euangelicam, ibi. Legem pone mihi domine. Quantũ ergo ad primũ iste peregrinus in persona sui, & omnium incipientium petit, ut reprimantur suæ passiones, & motus illiciti per legem Dei in sua adolescentia, & sic conuersus ad Deum dicit. In quo corrigit uiam suam ipse adolescentior. i. iuuenis. i. quomodo corriget, & reprimet passiones impellentes ipsum ad malũ in adolescentia, & iuuentute sua? Et respõdet dicens ipsemet, in custodiendo sermones tuos

&

A & obseruando legem tuam. Quasi dicat: in quo corrigit adolescentior uiam suam: nisi supple custodiendo sermones tuos, & seruando legem tuam? Et potest etiam talis responsio esse ipsius spiritussancti. Vnde interrogat iste homo: in quo corrigit adolescentior &c. Et rndet spiritussanctus custodiendo &c. Et ideo ipse homo mysticus subdit dicens.

In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me a mandatis tuis.

Vnde est aduertendū: quod quatuor sunt necessaria si quis vult obseruare, & custodire sermones domini. Primò perscrutari, & exquirere legem eis. Secundò reponere eam in alta memoria. Tertio delectari in eius studio. Quartò exerceri in operationibus eius. Dicit ergo, quod iuuenis corrigit viam suam in custodiendo sermones tuos. Ideo in toto
B corde meo exquisiui te, vt cognoscerem. Et exquisiui legem tuam. quæ docet cognoscere te per beneficia nobis collata. Ideo rogo, vt non repellas me à mandatis tuis: quia eis volo inhęrere, & obedire.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

In corde meo, & voluntate abscondi, & alta mēte reposui, & cęlaui, & impressi eloquia & mandata, & præcepta tua, vt non peccem tibi. Nota, ꝙ intantum timet iterum cadere, ꝙ impressit eloquia, & præcepta Dei in corde, ne iterum peccet. Ideo subdit.

Benedictus es dñe: doce me iustificationes tuas.

Et ideo tu qui es benedictus: & benignus doce me iustificationes tuas. Et ostendit mihi per legem quomodo possim meritoriè operi: & à malis, & peccatis deuiare. Quia ad
C hoc indigeo auxilio, & gratia. Nam ex parte mei adhibeo conatum.

In labiis meis pronunciaui oīa iudicia oris tui

Ergo postquàm aliis prædicaui legem, da mihi gratiam, vt faciam opera legis: ne cū cęteris prædicauero reprobus efficiar. Vel hic forsan ponitur præteritum pro futuro. Quasi dicat. Si tu docueris me iustificationes tuas, ego prænunciabo cæteris, & prædicabo omnia iudicia oris tui. i. totam legem tuam. Et sequitur.

In uia testimoniorum tuorum delectatus sum: sicut in omnibus diuitiis.

In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas.

In via testimoniorū. i. in studio, & obseruātia legis tuæ habituatus delectatus sum, & delectabor, sicut delectatur supple auarus in omnibus diuitijs suis multo labore congregatis. Nam ego omnes diuitias temporales in comporatione legis tuæ nihil esse dixi. Sap. 7. Et ideo vt acquiram habitus virtutis ad reprimendas passiones adolescentiæ, & iuuentutis, considerabo vias tuas, considerabo opera Abraham, & Isaac, & Iacob, & cæterorum sanctorum, & imitādo eos exercebor in mādatis tuis: quia ex frequentatione, & exercitio operationum generatur habitus, qui facit hominem operari cum delectatione. Et talis operatio est virtuosa, & laudabilis, & sic sequitur. D

In iustificationib. tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.

Quia non solum faciam habitum moralē in appetitu sensitiuo: sed etiam habitum cognitiuum in intellectu, & memoria. Est autem valde aduertendum, ꝙ Dauid in hoc ps. 15. nominibus appellat legem Dei, & hoc ſm diuersos modos significandi. Nam inquantum est à Deo dicitur lex domini: & inquantum per angelos, & multos testes multotiens testificata, & examinata, dicitur testimonium dñi, maximè inquantū data est in testimoniū, & fędus. Item inquantum est ꝓlata ab ore Dei dicitur verbū, & eloquium, & sermo Dei, quod maximè cōpetit legi euāgelicæ, q̄ immediatè à Christo est ꝓlata. Itē inquantum ducit ad Xp̄m, & vitam æternā, dicit̄ via, & semita, & iter. In inquantum prohibet oē vitiū dicitur p̄ceptum. Sed inquantū mādat, & iubet fieri oēm virtutem q̄ est mēsura oīum humanarū operationū, dr̄ iustitia. Et eius operatio dr̄ iudicium, & iustificatio: inquantum non deuiat à diuina voluntate. E
Et per eandem rationem dicitur æquitas: inquantum adequatur diuinæ voluntati. Item dr̄ veritas inquantum est verificata tota in Xp̄o, & ecclesia: vt sæpius dictum est Dicitur ēt lex diuina veritas: inquantum conformis, & adæquata diuinę voluntati. Nam sicut in speculabilibus intellectus siue oratio dicitur vera vel falsa inquantum adęquatur reb. q a ex eo, quod res est vel non est oratio dicitur vera vel falsa, ita per oppositum in agibilib. & factibilibus res dicuntur verę inquantum assimilātur, & adęquantur rectę rōni, & arti. Cum ergo diuina voluntas sit recta ratio: & mēsura oium actuū humanorū, & ideo diuina lex dicitur cōiter veritas i sacra scriptura, & sic idem iste quod iustitia, & ideo in hoc F

A psal. & in cęteris sæpe veritas sumitur pro ipsa iustitia.

GIMEL.

Retribue seruo tuo, uiuifica me, & custodiã sermones tuos.

In hoc tertio octonario præponitur litera Gimel, quæ interpretatur plenitudo siue retributio: eò q̃ iste peregrinus in hoc octonario petit sibi retribui omnia bona quæ perdiderat per peccatum. Ad cuius intelligẽtiam est notandũ: vt ait Saluator Lucæ 10. q̃ iste peregrinus cũ descẽdit ab Hierusalẽ in Hierico nõ solummodo fuit spoliatus bonis gratuitis: sed etiam plagis impositis fuit multipliciter vulneratus, & mortificatus, & quasi semiuiuus relictus. Vnde fuit spoliatus iustitia originali, & omnibus præmijs eius. quia perdidit immortalitatem, & locũ, & scientiam &
B obedientiam animaliũ, & sic fuit factus ignorans, & exul, & miser. Et ultra hoc fuit taliter vulneratus, & sauciatus in appetitu sensitiuo q̃ non potest resistere carni, nec mũdo, nec diabolo, nec potest implere pręcepta Dei nisi fuerit adiutus, & viuificatus per gratiã. Vnde licèt videatur viuus quò ad operationem naturalium: tñ est mortuus quò ad operationem virtutum, & rerũ spiritualiũ, & sic nõ potest implere præcepta nec legem Dei. & iõ non põt bene operari nisi restituatur ipsi originalis iustitia quam perdidit: vel aliquid loco eius: puta iustitia fidei ꝑ gratiã. Et hoc petit in hoc octonario. Dicit ergo iste homo afflictus, & mortificatus, & multatus. O dñe retribue mihi seruo tuo per gratiam omnia illa bona quæ abstulisti mihi propter culpã, & ingratitudinẽ meã, q̃a taliter maneo mortificatus, & debilitatus in carne, & appetitu, q̃
C non possum vitare malum nec agere bonũ: nec implere diuina præcepta: ergo viuifica me per gratiam præuenientem, & cooperantem, vt custodiam sermones tuos. i. vt legẽ, & præcepta tua possim seruare, & adimplere. Item quia etiam fui vulneratus, & occęcatus in intellectu per ignorantiam. Ideo

Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.

Reuela oculos meos. i. remoue velũ ignorantiæ ab oculis meis: & tunc cõsiderabo mirabilia de lege tua, ponendo differentiam inter bonũ, & malum remoto peruerso iudicio & tunc verè iudicabo non solummodo de agendis: sed etiam de credendis, & sperandis, quia hucusque ex vitio ignorantiæ iudicabã bonum malum, & malum bonum. Remoue D ergo à me hanc peruersitatem iudicii illuminando partem rationalem ne passiones impediant rationem, q̃ infirmitas rationis fuit mihi data in pęnam peccati quando fui expulsus à paradiso: & factus sum peregrinus in hac lacrimarum valle. Ideo sequitur.

Incola ego sum in terra, non abscondas a me mandata tua.

Id est peregrinus, & exul factus sum ĩ terra: ideo non abscondas à me mãdata tua per ignorantiam: sed fac ea mihi nota per gratiam. Vnde litera Hierony. habet. Peregrinus ego in terra. Ex hoc demonstrat, quod omnia mala, quæ habet iste peregrinus sunt sibi inflicta ex pœna pcti, vel in pœnã peccati qñ fuit expulsus. Sed quia in supradicto exilio iste homo nõ solũ fuit punitus in intellectu, & ratione per ignorantiã, sed ẽt in uoluntate, & appetitu, quia perdita iustitia originali fuit voluntas peruersa in suo actu: & quasi ligata ad nutũ sensualitatis: intantum, q̃ licèt per legẽ Dei cognoscat bonũ: tñ stimulata lege membrorum sequitur malũ, & sic iste homo inuenit legem carnis in membris suis repugnantem legi mentis, & captiuitatẽ ipsũ in lege peccati. Ideo iste pauper homo inspiciens ad legẽ Dei cupit liberari, sed stimulatus lege membrorum sequitur passiones, & sic volet. Vnde simul cupit liberari, & obtinere finẽ bonum: & sequitur desiderium passionum. Vnde differentia est inter cupere, & desiderare. Nam cupere est finem appetere. Sed desiderare est conatum apponere per ea q̃ sunt ad finem. Vnde auaritus cupit felicitatẽ, & nõ peruenire ad pęnas debitas ex peccato. Sed non vult dimittere illud q̃ inducit peccatum. s. rem oblatam aut mulierẽ aut vindictam: & sic nõ facit pñiam per q̃ debet cõsequi finem primò cupitum. Et sic talis cõcupit desiderare: sed impeditur conatus eius ꝑ passiones. Et ideo iste peregrinus sic ligatus lege membrorum dicit.

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

Idest facere opera iusta sm legem in omni tempore: quod non fit sine colluctatione carnis aduersus spm. Est autẽ aduertendum, q̃ in hoc versiculo implicantur, & latẽt duæ magnę difficultates. Et hoc apparet in diuersitate translationũ. Nam vbi nostra translatio dicit. Cõcupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tẽpore. Translatio

Hieron.

A Hiorony. habet. Frangit se anima mea deside rare. &c. Item alia translatio habet. Conteritur anima mea desiderando iustificationes tuas. Item alia translatio habet. Tabescit anima mea desiderando iustificationes tuas &c. Et ideo Aug. ẜm primā translationē dicit, ꝙ iste non dixit, aīa mea desiderauit. sed cōcupiuit anima mea desiderare: quia quandoq; videmus quā utiles sunt iustificationes Dei. i. opera iustitiæ: sed ex infirmitate aliquando non desideramus. Et ideo iste concupiscebat desiderare iustificationes Dei, ostendens quibus quasi gradibus ad eas perueniatur. Primus enim est, vt videatur quā sint vtiles, & honestæ. Deinde vt earum desiderium concupiscatur: postremò vt proficiente lumine atq; sanitate delectet earū operatio &c. Ista autē verba Aug. licèt sint subtilissima, &

B bene ad propositum literæ: tamen non explicant totam sententiam: nec explent omnes difficultates implicatas in hoc versiculo. Nā aliæ translationes non solū uidentur explicare infirmitatem nostram ad desiderandas iustificationes Dei: sed etiam explicant conatū & diligentiam, quam debemus apponere, & abhibere in desiderando siue cum desiderio ad consequendas iustificationes Dei. i. ad operandum secundùm iustitiam: & ut iustificemur in operando, quia non sufficit desiderare iustificari: sed apponere totum conatū, & diligentiam ad iustificandum, vt homo iustificetur. Ad cuius intellectum est aduertendum: quòd licèt August. in hoc loco totaliter non explicet nec soluat totā difficultatem, & intelligentiam huius versiculi, tamē ex dictis eius in plerisq; locis pōt haberi eius declaratio: vt patebit. Vnde est primò no

B tandū, quòd cum tota iustitia hominis consistat in declinando à malo, & faciendo bonū, & operando ẜm legem Dei, & viuendo sine macula: vt dictum est psal. 14. ꝙ nō omne desiderium declinandi a malo, & faciendi bonum iustificat hominē. Nā quis pōt quandoque desiderare iustificari, puta exire à peccato, sed non quærit mediū nec conatur agere pœnitentiā nec confiteri: sine qua nō potest exire à pc̄tō. ergo nō iustificat in tali simplici desiderio. ergo oportet vt quærat mediū. & agat pœnitentiā ad hoc ꝙ consequatur veniā, & iustificetur. qa voluntas, & desideriū est finis: sed consiliū, & consulatatio est de his quę sunt ad finē 3. Eth. Et ideo ad hoc, ꝙ quis iustificetur non sufficit desiderare iustitiam:

sed oportet apponere, & adhibere totū conatum, & diligentiā ad consequendā iustitiā declinādo a malo, & faciendo bonum. Et iō in sacra scriptura vbicūq; geminatur aliquod vocabulum, semper denotatur aliquis conatus vt psal. 39. dicitur. Expectans expectaui. quia cum toto affecto, & conatu expectaui: nō solū desiderando finem: sed quærendo mediū ad consequendam rem expectatā. Item Mat. 26. dicit Saluator: Desiderio desideraui hoc pasca manducare vobiscum antequā patiar. i. cum toto conatu, & affectu desideraui viā perueniendi quærendo: quia voluntarie peruenit Christus ad passionē, & pręparauit oīa necessaria &c. Ita ergo pariter Dauid in hoc loco sciēs: ꝙ per solū simplex desideriū declinandi a malo, & faciendi bonū non poterat iustificari: nisi apponeret totū conatū, & affe

E ctū cum tali desiderio: denotando affectū, & conatū dicit. Cōcupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore, ostēdit. n. & notificat dalsideriū suum esse cū totò conatu per duo verba quasi idē significantia. s. concupiscere, & desiderare. quasi dicat: cū toto conatu, & affectu desideraui iustificationes tuas. Item non dixit: feci iustificatines tuas: sed anima mea cōcupiuit desiderare. i. totum conatū adhibuit: quia ex infirmitate nō semper est in nostra ptāte implere diuina pcepta sine gratia, ut supra dictū est Et ideo multotiens quis non valens adimplere diuina præcepta in effectu maximè affirmatiua propter aliquē defectū: iustificat tamē per solū desideriū, & affectū postꝙ adhibeat totūconatū. Nā peccator nō habēs copiā sacerdotis nec locū nec tēpus confitendi, ex solo deside-

F rio cū cōtritione fit dignus venia, & iustificatur, vt inquit Augu. in lib. de pœnitentia vt magis patebit. Ergo per hoc soluitur instātia quā faciebat Porphrius cōtra legem euāgelicā. dicens ipsam esse iniustā. & cassam, & vanā: eò ꝙ præcipit impossibilia. Et per consequēs dicit, ꝙ nō oēs poterant nec possunt in ea iustificari. Nā lex euangelica præcipit reddi omne debitū vsq; ad vltimū quadrantem. hoc aūt quandoq; est impossibile propter defectū rei: si fur destruxit omnia quæ furatus fuerat aut si quis nō habet vnde reddat quæ mutuo accepit: igitur semper manet iniustus. Itē lex euangelica pcipit adimplere omnia opera mīæ, & hoc sub cōminatione ignis æterni. Mat. 25. Sed hoc quandoque est impossibile. quia infirmus nō pōt visitare

A nec seruire alteri infirmo, nec pauper subue
nire alteri pauperi propter defectũ &c. & sic
patet, ꝙ impossibile est omnem hominẽ sẽ-
per, & in omni loco, & tempore, & in omni
statu implere euãgelica præcepta. Sed in op
positum est saluator. Mat. 11. dicens. Venite
ad me omnes, qui laboratis: iugũ enim meũ
suaue est, & onus meum leue &c. Et ideo ad
responsionẽ huius est dicendum, ꝙ iste apo-
stata non bene contemplatus est legem euã
gelicã, & iustitiam eius. nã licèt præcepta ne
gatiua sẽper, & vbique obligẽt hominẽ quò
ad affectũ, & effectũ: tñ præcepta affirmatiua
licèt semper obligent quò ad effectũ nõ tñ
semper obligant quo ad effectũ propter su-
pradictũ defectum. Et sic ĩ tali casu iustificaẽ
homo per solũ desideriũ, & affectũ: postquã
adhibetur totus conatus. vt dictũ est. Et hoc
B ostẽdit saluator Matt. 18. de illo qui debebat
10 M. talẽtorũ, qui nõ habẽs vnde redderet
procidens in terrã dicebat: patientiã habe in
me, & omnia reddam tibi. cui dñs dimisit oẽ
debitum videns solũ eius affectum. Itẽ Lucę
7. ille fœnerator dimisit debitum duobus de
bitoribus non habẽtib. vnde redderent. Ex
quo patet, ꝙ Deus non semper respicit nec
quærit effectũ, sed in casu acceptat solũ affe
ctũ cũ toto conatu. Et sic iustificatur homo
per solũ affectũ in tali casu. Et ideo saluator
Mat. 5. non dixit beati, qui faciũt iustitiã: sed
beati, qui esuriũt, & sitiũt iustitiam: qm̃ ipsi sa
turabũtur &c. Ad cuius intellectũ est notan
dũ, ꝙ ista se habẽt per ordinẽ, s. desiderare, &
esurire, siue sitire, & facere. Vnde desiderare
idẽ est, quod aliquid cupere vel appetere. sed
esurire vel sitire idem est, quod cũ toto affe-
C ctu, & conatu tale rem desiderare. i. cũ tali de
siderio ad consequendam rẽ desideratã totũ
conatũ apponere. Facere aũt est rem deside
ratã per effectũ adimplere. Et sic quis põt de
siderare aliquã rẽ, qui tamẽ non esurit eã, qa
nõ apponit vires nec conatũ nec quęrit me
diũ ad consequendũ eã, vt aliqs desiderat co
medere pauonẽ aut caponẽ, & habet faculta
tẽ emendi, sed ex auaritia non emit, & sic de
siderat bibere nectar: sed ex auaritia ñ emit.
Ex quo patet, ꝙ talis nec esurit pauonẽ, nec
sitit nectar, qa si esuriret, & sitiret totũ cona
tũ apponeret ad emendũ, sicut qñ quis esu-
rit cibũ vel sitit potũ simpliciter, totũ conatũ
apponit ad quęrendum cibum, & potũ nec
patitur moras quin comedat, & bibat si ha-
bet cibum, & potũ præsentem. Ita ergo pari
ter multi desiderant restituere rem ablatam D
& habent vnde reddãt, sed propter auaritiã
nõ reddunt. Et multi desiderant facere elee
mosinã, & habẽt vnde faciãt: sed ex auaritia
nõ faciũt, ne eis deficiat in futurũ. Itẽ multi
peccatores desiderant facere pœnitentiã, &
iustificari formidine pœnæ futuræ, sed nõ fa
ciũt, ne dimittant rẽ amatã aut non remittãt
iniuriã. Et iõ est signũ, ꝙ licèt tales desiderẽt
iustitiã, tamẽ nõ esuriunt, nec sitiũt iustitiã,
quia nõ apponũt totũ conatũ, nec q̃rũt me-
diũ, ꝑ qđ iustificenẽ: nec faciunt, quod in eis
est postquã habẽt tẽpus, & locũ, & copiã rei.
Et ideo solũ desiderium nõ potest eos iustifi
care. Sed si tales apponerent totũ conatum
cum desiderio, tunc dicerentur esurire, & siti
re iustitiam. Et si ĩ tali desiderio, & esurie defi
ceret locus aut res familiaris aut tẽpus adim
plendi per effectũ, tunc solum desiderium, & E
esuries, & sitis iustitiæ iustificaret eos. Et iõ
non dixit saluator: Beati qui faciunt iusti-
tiam, quia hoc quandoque est impossibile
propter defectum loci, & temporis aut rei
familiaris aut conditionis, & status, & fortu
næ: sed dixit beati qui esuriunt, & sitiunt
iustitiam &c. quia hoc vnicuique possibile
est cum auxilio gratiæ, quia talis eleemosi-
na non datur de cellario, sed ex affectu, & co
natu voluntatis, vt inquit Aug. in sermone
de martiribus. Et ideo Christus non sp. quæ
rit ab hominibus effectũ iustitiæ, sed affectũ,
& esuriẽ, & sitim iustitiæ, quia talis affectus,
& esuries, & sitis iustificandi cõsistit in pote
state, & actu voluntatis, licèt semper cũ gra-
tia præueniente, & coadiuuãte, vt dictum est
supra. Hoc ergo voluit dicere Dauid cũ di-
xit: Concupiuit anima mea desiderare iustifi F
cationes tuas. i. esuriuit, & sitiuit anima mea
iustificationes tuas. i. cum toto conatu desi-
derauit iustificari &c. Vnde vidẽs Dauid, ꝙ
nõ sp poterat iustificari, & cõplere præcepta
omnia per effectum, ad minus per affectũ,
& esuriẽ, & sitim iustitiæ petit iustificari esu
riendo, & sitiendo iustitiam, & esurit, & sitit
ad implere diuina ꝑcepta, vt per talẽ esuriẽ,
& sitim iustificetur. Et ideo addidit. In omni
tempore: quia omnis homo põt esurire, & si-
tire iustitiã, & adimplere diuina ꝑcepta, & fa
cere pęnitentiã in omni tẽpore, & loco, & sta
tu, & hoc in affectu, licèt non semper in effe
ctu, vt dictũ est. Per supradicta patet respõsio
ad argumẽta Porphrij, qa præcepta affirma
tiua non obligant hominem semper, & pro
semper

A semper quò ad effectũ in casibus prædictis: sed semper, & pro semper obligant hominẽ quò ad affectum, & esuriem, & sitim iustitiæ qa in casu per solũ affectũ, & esuriẽ, & sitim iustificandi iustificatur homo. Et ideo vidẽs se nõ sẽper volere iustificari ĩ effectus ꝑpter infirmitatẽ, & corruptionẽ naturæ. aut propter supradicta impedimẽta, petit iustificari in affectu, & esurit iustificari i oĩ t.pe.iõ ait. Concupiuit siue fregit se anima mea desiderare iustificationes tuas. i. cum toto conatu desiderauit, & esuriuit iustificationes tuas nõ ad tempus: sed in omni tẽpore, & in omni loco, & statu. q.d. Esuriuit, & sitiuit anima mea iustificari, præcepta & mandata. s. tua seruando in omni tempore. quia in hoc cõsistit tota iustitia hoĩs. s. vt esuriat, & sitiat iustitiam: eò modo quo dictũ est: qa vt sic meretur saturari fruitione cœlesti. Matt. 5. quia ex sola B esurie, & siti iustitiæ meretur saturari præmio æterno, quia Deus nõ quærit nisi cor firmũ. Prouerbiorũ. 23. Fili da mihi cor tuũ. Et volens iste homo assignare causam & tẽpus, & locum suę infirmitatis, & infortunij dicit.

Increpasti superbos, maledicti qui declinãt a mandatis tuis.

O domine, ego incurri & assecutus sum istã maledictionẽ, & infirmitatẽ iusto tuo iudicio, quando eiectus sũ à paradiso ex pctõ parentũ meorũ. Nã tunc increpasti parentes meos superbos, & ingratos: quãdo dixisti ipsi Adæ. Maledicta terra in opere tuo. Et ideo maledicti sunt oẽs qui declinãt à mandatis tuis, & sic primò fuit maledictus diabolus: qa ex superbia, & ingratitudine, & rebellione declinauit in cœlo. Secundò declinauit à mandatis tuis Adam cum vxore sua, & sic in-C crepasti eos, & relegasti in ualle lacrimarũ, & miserię. Et sic declinauit à mandatis tuis Caim, & ideo increpasti eum, & proiecisti à facie tua, vt ambularet per terrã profugus, & stupidus, & tremulus in maledictione homicidij. Et sic oẽs qui declinauerũt à mãdatis tuis, & declinãt, sunt maledicti propter superbiam, & rebellionẽ, & condẽnati ad pœnã æternã: nisi per obedientiã, & humilitatẽ redeãt ad obseruandũ mandata tua. Dicit ergo iste peregrinus. O domine, qa tu increpasti, & punisti superbos parẽtes meos: eò, ꝙ declinauerunt à mandatis tuis: ideo ego descendens ab illis primis parẽtibus superbis, & sic maledictis. i. illam sententiam, & maledictionẽ incurrentibus: iure hæreditario traxi illam sententiã, & maledictionem, & legem membrorum, & corruptionem naturæ. Et sic datus sum in opprobrium, & contemptum, & seruitutem carnis, & peccati. Igitur. D

Aufer a me opprobrium, & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.

Aufer à me per gratiã hoc opprobriũ, & contemptũ, & maledictionẽ: qa nullus põt me liberare ab hmõi, & lege, & miseria corporis huius nisi gr͞a Christi. Et dũ fuero liberatus, testimonia tua exquiram, & sic ponit̃ p̃teritũ ꝓ futuro. Explicat, quod est opprobriũ, & q̃s contẽptus eius, & est triplex. Nã per talẽ ĩniam, & maledictionẽ fuit iste hõ addictus triplici seruituti, & factus seruus tribus dominis. s. mũdo, & carni, & diabolo. Nã hõ, qui constitutus fuerat dominus istorũ, factus est seruus eorũ. Nam per iustitiã originalẽ corpus, & caro erant subiecta aĩæ, & sẽsualitas rõni, & totus mũdus, & oẽs creaturę elemẽtales erãt factæ ad seruitutẽ hominis: sicut dictũ est Gen. 1. Dominamini pisciũ, & volatiliũ, &c. Et etiã erat data tanta libertas & fortitudo, ꝙ poterat non solũ resistere, sed et dominari diabolo, & fugare eũ. Sed ꝑpter peccatum omnes isti. s. caro, mũdus, & diabolus, qui erant serui ipsius hoĩs, facti sũt dñi & principes eius, trahentes homines quo volunt, & homo factus est seruus eorũ. A quo. n. quis deuictus est, illi seruus addictus est 2. Petri 2. Et isti tres principes sedent, & loquũtur, & vexant istum pauperem hominem, & accusant, & exercent. Et ideo dicit. E

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

Etenim. i. certè principes. s. diabolus, & mũdus sederunt extra alliciendo, & cõcupiscentia, & lex fomitis in membris stimulando. omnes isti sederunt, & aduersum me loquebantur, quia semper me accusant postq̃ vicerũt me. Et sic seruus tuus exercebatur in tuis iustificationib. cõtra istos tres hostes, & principes pugnando, ne transgrediar iustificationes, & p̃cepta tua. Sed in omnibus his nemo est adiutor nisi freques meditatio, & obseruãtia legis tuæ, quæ docet resistere carni, & mũdo, & diabolo. Ideo sequitur. F

Nam, & testimonia tua meditatio mea est & consilium meum iustificationes tuæ.

Quasi dicat. cum his armis victor existã. Nota, quòd isti principes, qui sederunt, & locuti sunt aduersum istum hominem mysticũ

A intelliguntur etiam principes paganorum. scilicet Pharao, & Nabucodonosor, & Antiocus, & cęteri qui vexarunt, & afflixerūt, & exercitarunt populum Dei. Item isti principes primo intelliguntur diaboli: & ex consequenti membra eius: puta tyranni, & impii, qui agunt vt moti, & impulsi à diabolo, qui est caput eorum: vt dictum est in prologo tractatu tertio in octaua regula de intelligētia sacrę scripturæ. Nam sicut Xp̄s prius passus est in se a Iudęis, & postea passus est in mēbris à Iudęis, & tyrannis, & hæreticis: ita diabolus prius per se dat ꝑsecutiones fidelibus tentando &c. & postea persequitur eos per membra sua impellendo malos, vt persequantur bonos: vt ait Augustinus.

DALETH.

Adhæsit pauimento anima mea: viuifica me
B *secundum uerbum tuum.*

Vias meas enunciaui, & exaudiuisti me: doce me iustificationes tuas.

Viam iustificationum tuarum instrue me: & exercebor in mirabilibus tuis.

In hoc quarto octonario petit alleuiari à grauitate, & pondere, & defectib. quos anima trahit à corpore in pęnam peccati. Et petit recuperare bona, quæ perdidit, scilicet agilitatem, & facilitatem ad bene operandum, & immortalitatem, & impassibilitatem. Nā licèt anima non moritur: tamen dolet, & aggrauatur propter societatem corporis, & sic debilitata dicitur quasi mortificata. Iō petit viuificari ab huiusmodi mortificatiōe, & dormitione: & fortificari à tali debilitatione: & hoc per legē diuinā, & gratiā. Dicit ergo. O domine, viuifica me ꝯm verbum tuum, & ꝑ
C legem, & sacramenta legis tuæ. qm̄ anima mea adhęsit isti graui corpori, quod est quoddam pauimentum terrenum conculcatum, & subiectum tot passionibus, & defectibus, à quo anima grauatur ex inhæsione, & coniunctione, & consortio eius: quia cōicat cum corpore in doloribus, & passionibus. & iō viuifica me secundum verbum. i. ꝯm promissum tuū: sicut promisisti Abrahę Isaac, & Iacob. Quorū semen promisisti benedicere. i. ab huiusmodi maledictionibus absoluere, no solū filios secundum carnem: sed etiam ꝯm spiritum. i. oēs gentes. Ego enim annunciaui tibi vias. i. operationes meas, & processum vitæ meæ, & peccata mea, & desideria, & tu exaudisti. Ideo doce me iustificationes tuas, & instrue me viam iustificationum tuarum, & exercebor in iustificationibus tuis: legem, & D mandata adimplendo. Vnde aduertendum est, ꝙ iste homo mysticus quandoque loquit̃ de præterito, dicens se exercitatum in lege ratione Abrahæ, Isaac, & Iacob, & aliorum pręteritorum patrum, qui obseruarunt præcepta domini. Et quandoq; rogat, & petit excitari à dormitione, & pigritia bene agēdi; & fortificari à debilitate quam anima trahit à corpore: vt sine difficultate possit implere mandata, & legem Dei. & dicit.

Dormitauit anima mea præ tedio: confirma me in uerbis tuis.

Viam iniquitatis amoue a me: & de lege tua miserere mei.

Viā ueritatis elegi: iudicia tua nō sū oblitus.

O dn̄e, anima mea dormitauit, & debilis, & pigra facta est ad bene agendum: & timida ad difficilia toleranda. Et hoc ꝑ tædio, & E grauitate corporis. Ideo confirma, & fortifica me in verbis tuis: & in lege q̄ verbis tuis tulisti, & amoue à me viā, & inclinationē iniquitatis. quia semper inclinatio mea est ire ꝑ viam iniquitatis: & semper tendit ad peccatum. Itē lex mēbrorū dicitur via iniquitatis: quia est vestigiū peccati primi parentis in nobis inflictum, & impressum. Ideo postquā lex membrorū ita vexat me: tu de lege tua & ꝯm legē tuam miserere mei. Nā lex tua destruit legē peccati. ad Ro. 7. Vn̄ dimissa via iniquitatis, & lege peccati elegi viam veritatis: quia iudicia tua non sum oblitus. Imo

Adhæsi testimonijs tuis domine: noli me cōfundere.

Viam mandatorum tuorum cucurri: cum dilatasti cor meum.

Ipsam legem tuam in mente habui: & o- F pere seruari in patriarchis, & prophetis, & iustis viris: & adhęsi testimoniis tuis legē seruando. Ideo noli me confundere. i. secundū legē peccati, & confusionis iudicare, & punire: quia viam mandatorum tuorum cucurri ꝯm legē uiuēdo, & ambulando cum dilatasti cor meū tua gratia, & auxilio. Nā aliter non potuissem ꝑcurrere, nec adimplere viā mandatorum: cum via quæ ducit ad vitam sit arcta, & difficilis. Sed tu dilatasti cor meum, & fortificasti per gratiam tuam, & sic via, quæ erat difficilis, & arcta, facta est mihi facilis, & lata. quia nihil est difficile amanti: quia vires quas imperitia denegat, caritas administrat, secundùm Gregorium homilia 12. Duo em̄ sunt, qui faciunt opus facile. Primò affectus operan-

A operantis. Secundò pretium rei adipiscendę. Cum ergo in principio huius psal. sit promissa beatitudo: quæ est bonum per se sufficiēs ambulantibus sine macula in lege dñi: vt possint consequi beatitudinem promissam: Itē quia iste peregrinus considerauit se vltra 4. millia annorum peregrinatum fuisse per legem veterem quærendo Xp̄m saluatorē, & redemptorem, & nouę legislatorē omnib. patriarchis, & prophetis in lege promissum: idō ait. O domine, ego iā adhæsi testimoniis tuis legē tuā seruando: ergo veni ad saluādū me: qa iam t̄ps est: & noli me confundere, nec frustrari in desideriis, & spe mea. Nā si tu nō veneris: ego manebo confusus, & irrisus, & subsanatus apud alias generationes: quæ dicunt. & improperant mihi tarditatem tuam, & dilationem tui aduentus: imo dicunt, ꝙ
B frustra expecto aduentū tuum: vt liberes me de manu eorum. Ergo veni: quia iam satis cucurri, & peragraui viam mandatorum tuorū per 4. M. annorū: cū tu dilatasti. i. dilatādo aduentum tuum cōfortasti cor meum sub spe veniēdi. Vnde ista verba dicit propheta in ꝑsona Zacariæ, & Simeonis, & aliorum sācto rum patrum, qui fuerūt propè aduentū Xp̄i. qui maiori desiderio ipsum petebant: vt patet Lucæ primo, & secundo. Et ideo iste octonarius pōt eis applicari. s. ꝙ Simeon fractus longa expectatione Christi dicat cum cæteris sanctis sui t̄pis. O domine Iesu aīa mea adhæsit pauimento, quia continuè ero ꝓstrat' in faciem meam ad pauimentum terrę: rogādo; vt acceleres aduentū tuum, ergo, viuifica me per verbum tuum incarnatum: siue ꝭm verbum, & ꝓmissionē tuam. qa à te expecto
C viuificari à morte &c. qa aīa mea dormitauit iam stupida, & mortificata p̄tædio tam lōgę expectationis, & dilationis tui aduentus. ergo confirma me in verbis tuis. i. fac vt sim firmus in tuis promissis: & non habeā desperare nec deficere: sed sis verax in promissis. Nā quando impleueris ꝙ promisisti: tūc ero cōfirmatus ī verbis tuis. Ergo veni: & uiā iniqtatis amoue à me pro me patiēdo, & me instruendo. Et miserere mei de lege tua. i. de mandatis, & documētis, & sacramentis legis tuę. Nota, ꝙ iste ꝑegrinus ab exilio, & exitu paradisi vsq; ad Xp̄m: cōpleuit quatuor cursus siue status significatos ꝑ quatuor literas ꝑagratas. s. Aleph, beth, gimel, daleth. Nā ꝑ Aleph significatus fuit cursus naturę, & beth cursus circuncisionis, & per gimel legis Moysi, & per daleth cursus ꝓphetarū: Et sic ambu D lauit ab Adā vsque ad Abrahā per cursū legis naturę. Et ab Abrahā vsq; ad Moysen ambulauit per literā beth. i. circuncisione, & à Moyse vsque ad Dauid ambulauit ꝑ literā gimel. i. per legē scriptā. Et à Dauid vsq; ad Xp̄m ambulauit per daleth. i. per statū ꝓphetarū. A Xp̄o aūt vsque ad diem iudicij ambulat ꝑ. 18. literas. s. ab ipsa litera he vsq; ad tau. Vnde ista litera de significat, esse, siue vitā: & tau significat signum: ad denotandū, ꝙ sēper ambulat in lege uitæ, vsquequo ꝑueniat ad signū, & vltimū terminū: q̄ est vita æterna ad quam dirigimus totū cursū nostrū, & omnes operationes nostras: vbi erit finis nostri cursus, & peregrinationis, & vbi erit qes, & beatitudo nostra. Sexdecim aūt literæ, q̄ sunt inter he, & tau, per quas ambulat iste peregrinus vsq; ad iudiciū, sunt sexdecim va E riæ persecutiones, & asperitates, quas ecclesia passa, & passura est vsque ad Antichristū. Et ideo postq̄ iste peregrinus ꝑagrauit supradictos quatuor status. s. legis naturæ, & circuncisionis, & legis scripturæ, & prophetarū: iam quærit, & petit statum legis euangelicæ, & viuificantis ad vitam æternam per gratiam, in sequentibus. 18. octonariis.

HE.

Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.

Da mihi intellectum, & scrutabor legē tuā & custodiam illam in toto corde meo.

In hoc quinto octonario præponitur litera he. Vnde postquàm iste peregrinus ꝑegrinatus est ab Adam vsque ad Xp̄m ꝑ qua F tuor millia annorum: & ꝑagrauit totā legē Moysi: & vidit, ꝙ in ea non potuit iustificari: nec proficere, nec per eam recuperare beatitudinem, quam ꝑdiderat: ideo petit a xp̄o legem euangelicam: in qua credit iustificari, & recuperare felicitatem regni cęlorum quā ꝑ p̄ctm̄ perdiderat, & ideo duo facit. Nam primò petit ꝑfici ꝑ legem in secundò petit dirigi, & adiuuari per eam contra ꝑsecutores, ibi: Defecit in salutare. Ad primum est notādum, ꝙ lex euangelica tripliciter iustificat, & facit hominem dignum vita æterna. Primò ꝑ fidem, inquantum credit Iesum xp̄m esse verum Deum, & hominem, et redemptorē totius generis humani Messiā in lege promissum. Secundo iustificat ꝑ caritatē perfectam erga Deum, et proximū. Tertio ꝑ spē, inquantùm contemptis rebus terrenis ponit

& con-

A euangelicā, quæ habet vim viuificatiuā, & sanatiuā, & inclinat cor ad largitatē; & deuiat ab auaritia &c. Est ergo lex euāgelica viuificatiua: intelligentiæ largitiua: in viam Dei deductiua: ad bonum, & misericordiam ab auaritia, & vanitate superbiæ auersiua: in timore Dei confirmatiua: opprobrij amputatiua: & in ipsa æquitate, & iustitia renouatiua, & iustificatiua, quæ sunt septem fructus, & proprietates fidei, siue legis euangelicæ ꝑ fidē. Primo ergo iste petit legē euangelicā in cōi ad iustificandum, & in speciali petit intelligere eam per fidem, siue petit fidem ad intelligendam legem, & perscrutandam. Ex cuius intellectu colliguntur supradicti septem fructus ex lege euangelica. Vnde nota, ꝙ lex euangelica non solum abstulit opprobriū peccati, sed etiam opprobrium, & iugū leg. vet.
B & onus importabile. Cum ergo Dauid præuidisset in spiritu ab vtroque opprobrio non aliter quā per legē euangelicā fore se absoluendū. iō petit eam, et petit tale opprobriū à se auferri. Item in lege ve. multa tolerabātur & concedebātur propter duritiā illius populi, quæ sunt opprobriosa: puta vsura, auaritia, libellus repudij &c. Quæ oīa abiicit lex euangelica, quæ non continet nisi præcepta suauia, & iucūda, & portabilia. Ideo hāc petit Dauid. Ex dictis in hoc octonario patet ꝑfectio, & supereminentia legis euangelicæ supra le. vet. Nam ista iustificat totum hominē interius, & exterius, & quò ad voluntatem, & factum, & quò ad Deum, & proximum, & prohibet omnem auaritiam, & vsuram non solū cum suis, sed ēt cū extraneis, quod nō faciebat lex vetus. Ex supradictis etiā patet, ꝙ
C alia lex erat danda, & aliam legem petit hic Dauid præter legē Moysi: ꝑ quā expectabat iustificari: quia iam ipse habebat legē Moysi, quę solum dirigebat cultores suos in Xp̄m per quē, & per cuius legem nouā expectabat iustificari, & dirigi in æternā beatitudinem cœlestem, quam Adam perdiderat per peccatum. Hanc ergo legem euangelicā petit à Christo Dauid in hac parte.

V A V.

Et ueniat super me misericordia tua domine: salutare tuum secundum eloquium tuum:

In hoc sexto octonario desiderat proficere in fide, & iustificari per ecclesiastica sacramenta. Nam lex euangelica non solum dat pręcepta, & mandata iustitiæ: sed etiam salutaria sacramenta, quæ non solummodò iustificant a peccato, sed etiam conferunt gratiā D gratificantem ad vitam æternā, et conferūt dona spūsctī adiuuatiua, & roboratiua virtutū teologaliū. Vnde in oībus his petit perfici, & perficere in hoc octonario ꝑ aduētū: Ideo dicit. O domine pater, veniat super me misericordia tua, & salutare tuū, qui est Xp̄s: & hoc secundū eloquiū. i. promissionē tuā sicut promisisti patribus ve. te. Et ēt veniat super me misericordia tua. i. remissio peccatorū, q̄ datur ꝑ sacramenta baptismi, & pęnitētiæ. Et veniat super me salutare tuū. i. sanitas meorū languorū spiritualiū, quia ecclesiastica sacramenta remittunt pœnam, & sanant à culpa, & gratificant ad gloriam, & ideo inuocat Christum: ut conferat sibi sacramenta salutaria remissiua per legem euangelicam. Et conferat etiam sibi omnes virtutes teologales, per quas defendat veritatē euāgelicā, & confirmet eum in eis. Et iō sequitur. E

Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum quia speraui in sermonib. tuis.

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq; : quia in iudicijs tuis supersperaui. Et custodiam legem tuam semper, in sæculum, & in sæculum sæculi.

Similiter me cōfirma in fide, & cæteris virtutibus teologalibus, & ne auferas vsquequaque, id est in æternū verbū veritatis de ore meo, quia in iudiciis tuis supersperaui. Et tunc respondebo cum audacia infidelibus exprobrantibus mihi verbum, & confessionem, & prædicationē meam. Ideo da mihi sapientiam ad defendendam legem corā exprobrantibus, quia semper speraui in sermonibus tuis, quia dixisti. Dum fueritis ante reges, & præsides &c. Dabitur. n. uobis in illa hora quid loquamini &c. Et ideo ne auferas de ore meo verbum veritatis, &c. & sic custodiam legem euāngelicam non ad tempus sicut custodiui legem veterem, sed semper in sæculum sęculi. F

Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisiui.

Ambulabam, idest ambulabo in latitudine. i. in securitate sine timore, sicut ille, qui vadit per cāpū planū, & latū sine metu, & difficultate, & hoc quia mādata tua exquisiui.

Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar

Et meditabar de mandatis tuis, quæ dilexi.

Loquebar cū audacia ī cōspectu regū manifestādo legem tuā, & confitendo te corā homi-

A hominibus, & non confundebar, quia cõfirmatus eram in fide. Et vnde hoc? Quia .s. meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi: in quibus dixisti. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris, qui loquitur &c. Et sic nõ solũ prędicaui legẽ tuã in cõspectu regũ, & hominũ ore, sed ẽt opere adimplẽdo. Nã

Et leuaui manus meas ad mandata tua, quę dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.

Leuaui manus meas .i. operationes .i. opera manuũ mearũ ad mãdata tua. i. secũdùm mãdata tua, quæ dilexi. Et sic opere adimplẽdo exercebor in iustificationibus tuis, quia fides sine exercitio, & operibus mortua. q. d. in toto isto octonario Veniat mĩa, & salutare tuũ super me, & confirmet me in fide, & ne auferas de ore meo verbũ ueritatis, sed da mihi os ad loquẽdũ. Et tũc respõdebo in
B fidelibus exprobrantib. mihi verbũ, & custodiã legẽ tuã semper, & ambulabo in latitudine securitatis, & loquar in conspectu regũ, et principũ sine cõfusione, & operabor, & exercebor in iustificationib tuis. q. d. ꝙ isti quinque fructus nascuntur, & sequuntur ex fide confirmata. Vel fortè possumus dicere, ꝙ in hoc sexto octonario petit iustificari ꝑ caritatem, quæ per fidem diligit Deum, & ꝓximũ, quæ quidẽ caritas per latitudinẽ intelligitur, quia ad omnia se extendit ẽt ad diligendũ inimicum. Vnde dicit. Et veniat mĩa tua suꝑ me caritatem infundendo &c. Et tunc armatus fide, & stimulatus ꝑ caritatẽ respõdebo exprobrãtibus mihi verbũ &c. Quia caritas foras mittit timorẽ &c. & sic ambulabo in latitudine caritatis, quæ nihil timet, & loquitur in cõspectu regum sine confusione ꝓ lege Christi. Et meditabor in mãdatis tuis ea,
C quæ ex caritate dilexi .s. Deum, & proximũ. & leuaui manus, & opera ad mãdata tua, quę ex caritate dilexi, & sic exercebor &c.

ZAIN.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

In hoc septimo octonario petit perfici, & iustificari per spem, quæ præcedit caritatem in operando, licèt sequatur eam in affectu: vt dictum est. Vnde spes est habitus quo animus siue voluntas subleuatur à terrenis ad constituẽdum finem in summo honor amato: & sic spes hęc habet quatuor effectus. Nam primo subleuat voluntatem à terrenis mundana contemnendo. Secundò facit eam constituere finem suum in summo bo-

no amato. Tertiò facit ipsam operari ꝓpter illum finem, & non propter alium: nec propter aliud, Quartò exhibet ei patiẽtiã in mora, & tarditate, si illico, & in hac vita differtur possessio, & acquisitio finis, q est Deus, & vera beatitudo. Ex his sequitur, ꝙ latioris, & maioris ambitus est fides quã caritas, & caritas quã spes. Nã plura credimus quã diligimus. nã nos credimus bona, & mala ĩ lege memorata. s. Deũ esse summum bonũ, & omnipotẽtẽ, creatorẽ cęli, & terræ, & diabolũ cecidisse in æternũ puniẽdũ, & infideles, & legis transgressores impœnitẽtes in ęternũ cruciãdo, & tñ ex caritate non diligimus nisi Deum, & proximũ. Item diligimus Deũ, & ꝓximũ, & tamẽ nõ ponimus spẽ, & finẽ nostrũ in solo Deo, & vera beatitudine. Item sequitur, ꝙ diffinitio spei, quæ datur à magistro nõ est sufficiens. nec euacuat nostrũ propositũ spei, E
cũ dicit, ꝙ spes est expectatio futurę beatitudinis, ex gr͞a, & meritis præcedentibus. Nam habitus infusus spei nõ sequitur meritũ: imo præcepit: imo est causa merẽdi: quia intantũ meretur quis inquantũ operatur ꝑ spẽ rõne summi boni: quia si spes non subleuaret ad operãdũ propter solũ Deũ, operator nõ meretur. Nã sicut actus moralis non est dignus laude nisi proueniat ex habitu morali: ita operatio nõ est meritoria beatitudinis: nisi ꝓueniat ab habitu teologico. s. fide, spe, & caritate. Qui quidem habitus semper est iũctus & inseparabilis à gratia gratificãte. Iõ actu spei nõ est propriè expectare, sed sperare, qđ idem est, qđ vltimatũ finem in Deo cõstituere. Et ex hoc sequitur meritũ iustificãs, & dignificãs hoĩem ad beatitudinẽ æternã consequendã. Iõ Dauid cupiens perfici, & iustificari, & subleuari per spem ad cõstituendũ finẽ F
suũ in solo Deo, petit Xp̃m in lege ꝓmissũ, qui erat legem euãgelicã laturus, q per spem cũ fide. & caritate nos erat iustificaturus. Itẽ anagoricè petit etiã beatitudinẽ promissã quã per spẽ sumus assecuturi, & iõ dicit in persona totius corporis mystici. O dñe mitte filiũ tuũ, & memor esto verbi .i. promissionis tuæ factæ seruo tuo Abrahę, cũ dixisti. In semine tuo bñdicẽtur oẽs gẽtes. Et dixisti ꝑ os Iacob. Nõ auferetur sceptrũ de Iuda &c. Iuda mihi beatitudinẽ, quã ꝓmisisti olim Abrahę, & semini eius, cũ dixisti Gen 15. Suspice cęlũ, & numera stellas &c. sic erit semẽ tuũ. q. d. Sicut stellæ sunt in magno numero fixæ in cœlo stellato, sic erit semẽ tuum, & filii ꝓ

A missionis in cœlo empyreo collocati:in quo verbo,& promisso spem dedisti mihi seruo tuo:per quã spem ego statui finem meũ vltimatum in illa promissa beatitudine. Veniat ergo Messias,qui per fidem.& spẽ, & caritatem mihi est daturus hac beatitudinem.Itẽ esto memor uerbi tui,quod dixisti in principio quando me de paradiso eiecisti.& in hãc peregrinationẽ:misisti.s.ꝙ mitteres filiũ tuũ in carnẽ de mea progenie,ut redimeret me, & reduceret in beatitudinẽ.amissam, in quo verbo,& promissione dedisti spẽ mihi seruo tuo, sub qua spe ego peregrinor,in hac uia. ergo mitte ipsum primò in carnẽ, & postea in gloriam.

Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uiuificauit me.

Hic assignat effectus,& fructus,& prophe B ctus spei.Nam primò consolatur propter p̄mium promissum. Secundò fortificat contra impedimenta.Tertiò pellit timorẽ, & defectũ.Quartò lætatur in aduersis,& exercitatur in eis.Quintò cum patientia, & æquanimitate tolerat morem finis consequendi. Iõ in hoc septimo octonario memorat primos quinque fructus ipsius spei.In sequenti vero:ibi. Portio mea.memorat sextum fructum.Dicit ergo primò.Hæc.s.virtus spei cõsolata est me in humilitate, & persecutione mea,quia semper consolatur in aduersitate: eò,ꝙ offert prætium finis añ oculos,& reddit laborem facilem, ideo sequitur:Quia eloquium i.promissum tuum uiuificauit me dãdo vires in aduersis.

Superbi inique agebant vsquequaque,a lege autem tua non declinaui.

C *Memor fui iudiciorum tuorum a seculo domine,& consolatus sum.*

Item dedit mihi spes fortitudinẽ contra superbos persequentes me. Nam cũ superbi agebant iniquè vsquequaque. i.aliquãdo vel semper, tunc in virtute spei à lege tua, non declinaui. i. licèt superbi semper agerẽt iniquẽ contra me,tñ de lege tua nõ declinaui. Et quare non declinaui à lege tua? quia memor fui iudiciorum tuorum à sæculo.i.quæ à principio vsque nũc fecisti.Nam licèt ad tempus permiseris iustos vexari à malis: tamen in fine liberasti eos sperantes in te: & punisti psequẽtes eos.sicur patet de Pharaone,& Sennacherib, & Nabucodonosor, & Anticoco.Et sic cum tali spe consolatus sũ.

Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. D

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ. in loco peregrinationis meæ.

Memor fui nocte nominis tui domine,& custodiui legem tuam.

Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.

Item spes dedit mihi tertium fructum, qui est gloriari in aduersis, & mittere foras timorem. Nam defectio,& timor mortis tenuit me aliquando pro peccatoribus derelinquentib.legem tuam: qui mihi mortem comminabantur.Sed propter spem cantabiles mihi erant iusti ficationes tuæ.i.cum alacritate considerabam legem tuam,vbi pręcipis,& dicis,ꝙ beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,& ꝙ merces eorũ copiosa est in cœlis. Et ideo ista lex erat mihi cantabilis,& præstabilis in hoc loco peregrinationis meę.s.in hac vita,& in hoc tẽpore persecutionis. Et sic memor fui nominis E tui in nocte aduersitatis, & persecutionis in fideliũ,& malorũ,& cum spe custodiui legẽ tuã,& hæc nox,& persecutio siue aduersitas facta,& data est mihi à tirannis,& infidelib. seu prauis hominibus:eò, quòd iustificationes tuas exquisiui.i.quia uiuebam iustè s̃m legẽ tuã,& eram dissimilis vitæ, & moribus eorũ.Etiam, qa confitebar Christum coram hominib. & defendebam legem eius: iõ inferebant mihi vexationes,& tormenta: sed in virtute spei omnia tolerabam.Vnde cantabiles erant iustificationes,& pręcepta Dei apostolis:quando ibant gaudentes à conspectu concilij,& se dignos reputabant pro nomine Iesu à Iudæis,& cæteris contumeliam pati.Quia tunc cantabant,& prædicabant legem,& præcepta Christi,dicentes. Obedire F oportet Deo magis:quã hominibus. Actuũ 4.Item præcepta veteris legis fuerunt onerosa,& flebilia vsque ad Christum,sed pręcepta,& iustificationes legis euangelicę sunt cantabiles:idest delectabiles,& faciles,& suaues fidelibus Christianis.

HETH.

Portio mea domine, dixi custodire legem tuam

In hoc octauo octonario ponit quartum effectum siue fructum spei,qui est cũ patiẽtia tolerare longitudinem, & moram beatitudinis promissæ. Nã spes patientiã operatur,vt ait Iacobus cap.1.Dicit ergo:O domine,quia es portio mea,& hæreditas mihi promissa,ideo dixi,idest statui cum patientia,& longa-

A longanimitatem custodire legem tuam.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.

Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua:

Et sic nō diffidens de promisso, licèt differatur, deprecatus sum faciē tuā in toto corde meo sine intermissione: et nō auferas ꝓmissum. Ideo miserere mei beatitudinē cōferendo secundùm eloquium, & promissum tuū, quia ꝑꝑ hoc cogitaui dirigere uias meas ad te conuerti pedes meos, idest operationes meas in testimonia tua. i. direxi opera mea ad te tanquàm in finem vltimatum: qui est tertius effectus, & proprietas spei.

Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.

Et ideo licèt differatur mihi ꝓmiū: tñ paratus sū, & nō sum turbatus: nec desperaui, B vt custodiā mandata tua: imo cum patientia spero, & tolero morā, & non desisto laborare, & custodire, & obseruare legem tuam.

Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.

Media nocte surgebam ad confitendum tibi: super iudicia iustificationis tuæ.

Item licèt funes, & laquei peccatorū, & vitiorū, & tentationū siue persecutiones hominū pctōrum circūplexi sunt, & circūdederūt me: tñ legem tuā nō sum oblitus, postq̄ sum per spē subleuatus, & radicatus ore, & opere obseruando, ratione promissæ beatitudinis. Et sic in cōtinua oratione perseuerādo media nocte surgebā ad confitendum tibi, matutina officia celebrando: & ibi in officio nocturno recitabam iudicia iustitiæ tuæ, legendo gesta. no. & vet. test. vbi scribuntur, & le- C guntur iudicia tuæ iustitiæ. s. miracula, & punitio malorū, & præmia bonorū, quæ sunt iudicia iustitię tuæ in vtroq; test. contenta.

Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Etiā sic legēdo, & imitando opera iustorū, & vitando iniquitates prauorū factus sū particeps oīum timentiū te: & custodientiū legē tuā. Tota. n. lex tua consistit in duob. s. ī declinādo à malo ꝑꝑ timorē pęnę, & in faciēdo bonū, & custodiēdo legē ꝑꝑ spē beatitudinis. Iō per spē nō sū factus particeps malorū nec similis: sed timentiū, & custodiētiū legem tuā propter spem: nā mādata tua iubent bene agere propter spem: sed præcepta probibēt malum fieri propter timorē pęnę.

Misericordia tua domine plena est terra iustificationes tuas doce me. D

Cōcludit ergo, dicēs. O dñe Iesu Christe: quia per aduentum tuum, & dationem legis euangelicæ plena est terrā misericordia tua: qa oī violēti, & pulsanti, facis mīam ꝑ sacra ecclesiastica remittēdo culpā, & largiēdo gratiā in ꝑsenti, & beattiudinē in futuro in virtute spei, quæ ꝑsupponit fidē, & caritatē affectiuā: iō iustificationes tuas doce me: vt possim cōsequi beatitudinē. Sunt ergo fructus spei: cōsolatio siue gaudiū in ęternū: vigor, & audacia cōtra superbos: pulsio timoris, & supplementū defectus: lætitia in ꝑsecutionibus: aggressus terribiliū, exercitiū in aduersis: dirigere opera in Deū, patienter tolerare morā, statuere finē in Deo: cōtinua deprecatio: participatio iustorū. His fructibus requiritur beatitudo, & hos petit iste homo in duobus E octonarijs supradictis. Et hos fructus spei enumerat, apostolus ad Gal. 5. licèt sub alio ordine, & vocabulis, & vocat eos fructus spiritus &c. Bñ merito ergo isti octonarij supradicti scribunt ꝑ ordinē in principio cuiuslibet versus literis hebræis. s. he quæ interp̄taē vita. vau, quę interpretatur in ipsa zai. quę interpretatur uiuit, & het, quæ interpretatur viuens. q. d. ꝙ in ipsa. s. fide, & in ipsa. s. spe viuit omnis viuens in gratia. i. in vita spirituali.

THET.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine: secundum uerbum tuum.

Bonitatem & disciplinam, & scientiā doce me quia mandatis tuis credidi.

Priusquam humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum ego custodiui.

Hic petit ꝑfici, & iustificari ꝑ caritatem F euāgelicā, & iō iste nouus octonarius scribiē ꝑ literā Thet. qđ sigñat bonū. Et sequēs octonarius scribiē ꝑ literā iot. qđ sigñat principiū. q. d. ꝙ caritas euangelica de qua agitur in his duob. octonarijs, est bonū, & optimū principium omnis meritoriæ operationis. Ad cuius intelligentiam est notādum, ꝙ in hoc differt caritas euāgelica à caritate legali. Nam illa præcipiebat diligi amicū, & permittebat haberi odio inimicum. Sed ex caritate euangelica præcipimur diligere amicū & orare pro inimicis, & benefacere eis, qui oderunt nos, & per consequens pręcipit diligere vtrunque. s. amicum propter nos: & vtrunque propter Deum. Ex quo patet quòd sola caritas euangelica reddit hoīem bonū:

co

A eò quod iustificat voluntatem,& per consequēs totum hominem. Vnde sicut homo dicitur verus per fidem,& rectus per spem, inquantùm intendit verum,& rectum,& bonum finē:ita dicitur bonus per caritatē: quæ perficit,& eleuat volūtatē ad bene operandū.Nā hō dicitur bonus moraliter: & meritorius à bonitate voluntatis, & iō iste peregrinus in hoc octonario petit iustificari per caritatē euangelicam. & sequenti octonario petit in ea confirmari:ibi.Manus tuæ. Quantū ergo ad primū dicit. O dñe: tu fecisti bonitatē cū seruo tuo:conferendo ei euangelicam caritatem, & faciendo ipsū bonum per eā secūdū verbum, & promissum tuū:quia promisisti per Hieremiā,& alios prophetas dare legē scriptā in cordibus hominū.i.iustificantē,& proficiētem corda hominū. Et nota,quod hic ponit pteritū indicatiui pro imperatiuo siue optatiuo B .i. fac bonitatē cū seruo tuo conferēdo ei caritatē euangelicā:quæ reddit,& facit hoīem bonū totaliter,& perfectè, & iō sequitur. Bonitatē,& disciplinā,& scientiā doce me.s. vt sciā in quo consistit vera disciplina:quæ est caritas, & scientia disciplinabilis ad recipiēdū,& obseruādum præcepta caritatis. Iō sequitur. Quia mandatis tuis credidi.q.d. Da mihi caritatē,& disciplinā,vt seruē mādata tua:quia eis credere intendo. Nā talia mandata, & præcepta data sunt mihi ad cohibendū peccatū. Nā priusquàm hūiliarer. i.priusquā punirer. ego deliqui,mādata & præcepta tua trāsgrediendo siue præuaricando:propterea eloquium tuum custodiui,id est custodire intēdo, ne iterum incidam in talem sententiam.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

C *Multiplicata est super me iniquitas superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.*

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum.

Ergo postquàm bonus es tu per amorem & dilectionem essentialiter: ideo doce me iustificationes tuas in bonitate tua. Et hoc ad perferendos incursus superborum Iudæorum: qui noluerunt venire ad fidem euangelicam,& caritatem: sed manserunt in sua obstinatione Vnde quia ego secutus sum fidem euangelicam multiplicata est super me iniquitas superborum obstinatorum Iudæorum.Ego non timebo eos: imo in toto corde meo scrutabor mandata tua in lege euangelica contenta:& seruabo ea, & per consequens orabo pro eis vt cōuertantur. Sed coagulatum, & obduratum est cor meū sicut lac quod coagulatur ī caseū:& sic manēt obstinati:& cæci,& obdurati.Ego vero legē tuā meditatus sū: in ea diè ac nocte contēplādo. D

Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas.

Bonuū mihi lex oris tui: super millia auri, & argenti.

Bonū ergo fuit mihi,quia humiliasti me ad credēdum.vt discam iustificationes tuas: & euangelicas operationes. Item lex euāgelica oris tui fuit mihi bonū. i. multò melius super millia talenta auri,& argenti.q. d. Ad maius prætiū reputo intelligere, & seruare legem euangelicam, quæ data est ab ore tuo quàm omnia pōdera auri,& argenti.Vñ nota,quod lex vetus continet legem Moysi,& prophetas.Vñ tàm doctrina Moysi quàm prophetarū est reuelata per angelos, sed lex Moysi tradita est mō obscuro sub quibusdam velaminib.doctrina vero prophetarū reuelata ē magis clarè.Et iō per argentū intelligit propheta legem Moysi,& per aurum intelligit doctrinā prophetarum. Sed quia lex euāgelica tradita est nobis immediatè ab ore Christi, qui est verus Deus:ideo est melior absque cōparatione quàm lex Moysi, & doctrina prophetarū,& ideo dicit Dauid.O Christe, bonum mihi lex oris tui.id est melior est mihi lex euāgelica oris tui super millia auri,& argēti,id est quàm mille leges Moysi,& prophetarum.Et hoc multiplici ratione. Primo ratione dignitatis,quia tuo ore immediate prolata,& prędicata: & in cordibus hominū scripta. Secundò: quia liberat à iugo seruitutis vet.le.Tertiò:quia iustificat,& mundificat à pctō. Quartò:quia reddit hoīem bonū:eò,quod non solummodo iustificat actum,sed et propositum,& volūtatē. Quintò:quia gratificat ad vitam æternam.ergo nulla alia doctrina nec lex est ipsi comparanda.Ergo melior est mihi lex oris tui euangelica super millia auri,& argenti vet.le.postquàm illa non poterat me iustificare. E F

I O D.

Manus tuæ fecerunt me,& plasmauerunt me: da mihi intellectum,ut discam mandata tua.

In hoc decimo octonario petit confirmari in fide,spe,& caritate per gratiā, & intātū perfici, vt reddatur imaculatus,& aptus ad beatitudinē promissā.Vñ est notādū secundùm Augu.in libro de libero arbitrio,quòd duplex

A Hoc dicit: quia multi ex Iudæis credētes cōuersi sunt ad fidem Xpi pdicatione apostolorū: vt patet Actuum 2. & 3. Quia in vna die conuersi sunt circiter. 4. millia. Et concludit iste homo quod principaliter intendit, dicens.

Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis: ut non confundar,

Fiat cor meum immaculatum: vt non cōfundar in morte æterna: sed per obseruationem legis consequar vitam æternam Nā tu dicis, q soli immaculati sunt beati per obseruantiam legis, & ambulando sine macula in lege domini. Ergo fiat cor meum immaculatum p gratiā tuā. Petit ergo in hoc octonario. Primò intelligentiam legis euangelicæ ad pficiendum intellectum. Secūdo miam, & grām ad perfectionem voluntatis. Tertiò vt superbi, & obstinati confundantur. Quartò,
B vt humiles, & timentes Deū cōuertantur ad fidem Christi. Quintò, vt conscientia, & tota anima sit sine macula, & iustificetur per gratiā legis: vt iste homo mysticus sit aptus, & habilis ad beatitudinem capessendā. Quòd āt gratia, quā hic petit distinguatur à caritate, q̄ superius petierat in sexto octonario forsan manifestum est. Nam caritas est virtus, & habitus voluntatis, & principium operandi: qua diligimus Deum, & proximū: sed gratia hic quæsita est perfectio totius essentiæ animæ, & principium viuendi spūaliter, quo à Deo diligimur, sed tamen vna nō est sine alia. Tamen de hoc alias dictum est. Ex supradictis in his sex octonariis patet qualiter iste peregrinus accepit à Xpo legem euangelicā iustificantē per fidem, spem, & caritatē, & ecclīastica sacramenta: in qua viuit, & peregrinatur
C vsque ad secundum aduentum Christi.

CAF.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes quando consolaberis me.

In hac tertia parte peregrinus petit proficere in lege euangelica quā à Christo accepit, & per quam fuit iustificatus. Ad cuius intelligentiā est notandum, q iste peregrinus quadrupliciter profecit in lege euangelica post ascensionem Christi. Nam primò profecit in prędicatione legis euangelicæ, per quā triūphauit de populo gentili multo sanguine martyrum effuso. Secundò profecit in doctrina, & sapientia legis. Et hoc immediatè post conuersionem Constantini: quo tempore floruerunt multi doctores in ecclesia in exponendis sacris scripturis. Tertiò profecit in D sanctitate vitæ in eodem tempore: in quo claruerūt multi sancti patres monachi, & eremitæ in Aegypto, & in cæteris partibus mūdi. Quartò profecit in magna disputatione: p quam conuicit, & confutauit prauitatem hæreticorum Quatuor ergo facit propheta in hac tertia parte per se octonarios. Nam primò petit proficere in fortudine, & patientia contra tyrannos. Secundò petit proficere in sciā, & doctrina euangelica. Tertiò petit proficere in sanctitate vitę. Quartò petit pficere contra hæreticos. Secundū: ibi. Qūo dilexit legem tuā. tertiū: ibi. Lucerna pedibus meis: quartum: ibi. Iniquos odio habui. Quantum ergo ad primum est aduertendum: vt legitur per totum discursum actuum, & historiarum Apostolorum: q illicò post ascēsionē, missionem spiritus sancti apostoli inceperunt prædicare euangelium Christi, & ideo incurrerunt iram, & persecutionem Iudæorum. Sed E exinde dispersi per vniuersum mundū prædicauerunt euangelium in toto populo gentili, & sic inciderunt in diram persecutionē imperatorum, & principum, & tyrannorum: in qua occisa est infinita multitudo martyrum vsque ad magnum Costantinum: sed per cōuersionem illius finaliter ecclesia de toto populo gētili triumphauit, & ipsum iugo Christi subiecit. Quod præuidens Dauid in spiritu in persona istius peregrini petit proficere, & adiuuari. Dicit ergo. O domine Iesu Christe, anima mea defecit. i. lassata, & fatigata est in salutare tuum. i. expectando tuuū auxilium, & salutē ad liberandū me, & supersperaui cū F magna cōfidentia verbum tuum i. promissionem, qua promisisti in tua ascensione quādo misisti nos ad prædicandum per vniuersum mundum, q totus mundus subijceretur nobis in nomine tuo, & sic prædicauimus euangelium, & sustinuimus nomen tuū. Propter quam prædicationem passi sumus intolerabiles persecutiones expectādo, vt liberes nos à feroci persecutione tyrannorum, & iō oculi mei defecerunt. i. lassati sunt, & fatigati dicentes. O domine Iesu Christe, quando consolaberis me, & liberabis me ab ista persecutione? Vnde ī hoc loco deficere sumitur pro infirmari, & stupefieri. Nā Christiani tempore persecutionū intantum fuerunt afflicti: q inceperunt deficere, & in fide infirmari: imo fugiebant ad [illegible] Christianos coram

A populis se audebant nominare. Et intantum sunt infrigidati, & stupefacti, q̃ Marcellinus papa ex timore contra conscientiam cõpulsus est idolis sacrificare siue incensum adolere. Ideo sequitur.

Quia factus sum sicut uter in pruina. iustificationes tuas non sum oblitus.

Intũ defecit anima mea, & oculi mei expectando auxilium: q̃ factus sum frigidus, & rigidus, & humore fidei siccus, & euacuatus, & stupefactus, & immobilis sicut vter in pruina. i. in tp̃e pruinæ, & hyemali constringitur dum est vacuus: intũ, q̃ vix põt aperiri, & tractari: ita ego fui infrigidatus ex timore persecutionum, hoc faciebam ad extra corã gentibus nõ audẽs Xp̃m cõfiteri: tñ ab intra iustificationes tuas non sum oblitus. Quia nõ p̃didi fidem, q̃a bene credebam te esse verũ Deũ B & messiam: sed ex timore rigidus, & frigidus factus non te audebam confiteri coram hominibus videns tantam stragem martyrum.

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium?

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.

O dñe, quantũ durabit ista p̃secutio? quendas finẽ rex magne laborũ? reuela mihi quot sunt dies serui tui. i. quando finietur ista persecutio, & qñ facies iudicium de tyrãnis, & paganis persequẽtibus me: puta de Nerone, & Domitiano, & Decio, & Diocletiano &c. Nã gentiles, & tyranni iniqui narrauerũt mihi fabulationes. s. su p̃stitiones fabulosas Deorum, & ritus nefandos Orisis, & Cereris, & Bacchi, & Priapi &c. Et compellebant me seruare ritus nefandos. Sed ista non erant, vt C lex tua, quæ docet vnum solum Deum adorari, trinum in personis, & vnum in essentia, & quomodo verbum est incarnatum, & quomodo nos redemit per passionem &c,

Omnia mandata tua ueritas: iniqui persecuti sunt me: adiuua me.

Paulominus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

Nã sicut superstitio gentiliũ est fabulosa, & falsa, & vana: ita per oppositũ oĩa mandata tua, & tota lex est veritas, & vera. Et quia legẽ tuã esse veram p̃dicabã, & cõfitebar: iõ iniqui tyrãni me persecuti sunt: quare adiuua me ab eis liberãdo. Nam tanta fuit, & tã grãdis, & crudelis persecutio, & strages martyrum, q̃ paulominus cõsummauerunt, & deleuerũt me in terra: intantũ, q̃ vix reperiebatchristianus in populis, & ciuitatib. nisi quidã D absconditi in speluncis montium: vt patet de Vrbano papa, & Syluestro qui latebat cum paucis in montibus Serapinis p̃ope vrbem Romam: qui quæsitus ductus ante Constantinum putauit cum socijs interire, & totaliter ecclesiam esse extinctam, & deletam.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me: & custodiam testimonia oris tui.

Sed dicit iste homo, ego aũt in extremo periculo positus non dereliqui mandata tua: Nam socios licèt paucos exhortabar ad martyriũ, & nõ desistebã ab oratione: dicendo. O domine Iesu Xp̃e, secundum miãm tuam viuifica me. Nã licèt sim mortificatus, & frigidus, & euacuatus: sicut vter in pruina: tamen tu me potes viuificare, & calefacere, & fortificare, & totam ecclesiam restaurare p̃ conuersionem Constantini, & cęterorũ gẽtiliũ. E Et sic multiplicatus, & viuificatus, & restauratus custodiã testimonia oris tui. s. legẽ euãgelicã à te prolatam, & in cordibus hominum scriptã. Et nota, q̃ sicut totus homo mystic' tẽdit ad secundum aduentum Xp̃i per legẽ dñi: vt recipiat vltimã perfectionẽ, & beatitudinem per resurrectionẽ, & iudicij retributionem: ita quilibet fidelis particulariter peregrinatur p̃ legẽ Xp̃i vsq; ad finẽ vitæ suæ: ut particulariter recipiat retributionẽ futurę vitæ. Et ideo vnusquisque in hac peregrinatione petit dirigi per fidem, & adiuuari per gratiã, & caritatem ne incidat in latrones, & sic semper petit auxilium in hoc psalmo, dicens. Defecit in salutare tuum anima mea.

LAMED.

In ęternũ dñe: uerbũ tuũ permanet in cælo.

In generatione et generationem ueritas tua: fundasti terram & permanet. F

Hic in hoc duodecimo octonario agit gratias de liberatione, & restauratione ecclesiæ facta per Constantinum. vnde dicit. O domine, licèt in prædicta persecutione multi dubitauerint, & timuerint ne totaliter ecclesia periret, & multi iã deficerent, & quasi de restauratione desperaret: tamen uerbũ tuũ, & promissio facta Abrahæ de multitudine filiorũ, & benedictione gentiũ in Xp̃o manet vera, & rata, & firma in æternũ: quia per cõuersionem Constantini ex gentibus ecclesia cõgregata est, & filii p̃missionis multiplicati sunt. Sicut tu fundasti terram, & mundum materialem, & manet in generatione, & gñationem. Quia licèt fiant multæ corruptiones, tñ succe-

A succedunt generationes,& sic permanet. Ita ecclesia quã fundasti permanebit per multas generationes usq; ad iudiciũ,sicut promisisti, Mat.24 Non præteribit generatio hæc &c.

Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.

Nã licèt fuerint factæ multę strages martyrũ:tamen fiet noua regeneratio,& restauratio ex gẽtibus ad fidẽ cõuersis, & sic ecclesia durabit. Et sic dies perseuerabit vsque ad iudicium ex ordinatione tua. Nã licèt aliquando per absentiã solis fiat nox, tamen per vicitudinẽ redit sol sup terrã,& sic perseuerat, & perseuerabit dies usq; ad cõsumationẽ sęculi. Ita pari modo licèt Christus,cuius præsentia causat diẽ gratiæ super terrã in ecclesia, quandoque abscondat, & subtrahat auxiliũ temporale à suis,& permittat eos flagellari, & pati p
B secutiones,& sic videtur eis nox, & dies defecisse: tamẽ post persecutiones xps ostẽdit vultũ auxilij super ecclesiã suã: & sic fit dies, & prosperitas in ecclesia: sicut factũ est tẽpore Cõstantini, & exinde oĩa seruiũt tibi ò Christe. Nã oẽs nationes.s. Indi, Aethiopes, Græci, & Latini,& barbari,venerunt ad fidem.

Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea.

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas,quia in ipsis uiuificasti me.

Sed dũ fui in illa persecutione: nisi ꝙ lex tua fuit meditatio mea: tnnc fortè periissem iu humilitate.i.persecutione, & deiectione, & aduersitate mea: quia sẽper meditatus sũ in ea .cõsiderans persecutiones antiquorũ,& qũo in finẽ semper eos liberasti. In hoc ergo
C speraui, & nunquã perdidi fidẽ:sciens ꝙ promissio euangelica nõ poterat mentiri,nisi aliter defecissem.Et ideo in ęternũ nõ obliuiscar iustificationes tuas:gratias agendo, cantando hymnos,& celebrando festa,& memorias martyrum. Quia in ipsis viuificasti,& restaurasti me. Nam martyres tui sanguine suo uiuificauerunt, & confirmauerunt ecclesiã.

Tuus sum ego:saluum me fac:quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Me expectauerunt peccatores ut perderent me testimonia tua intellexi.

Ergo saluũ me fac deinceps me à tyrãnis liberãdo: quia iã tuus seruus, & cultor sum ego cum toto populo gẽtili ad fidẽ cõuerso. Nã licèt ante essem inuolutus in superstitione multorũ Deorũ:nũc tñ iustificatiões tuas exquisiui,& legẽ euangelicã colere, & seruare decreui. Nã olim me expectauerunt:& insi D
diati sunt peccatores, ut perderent me in sua superstitione: tamen testimonia tua intellexi:id est per fidem legis euangelicæ cognoui illã esse falsam. Et sic liberatus sum a macula illius;& etiam à tormentis, & persecutoribus sum liberatus virtute legis euangelicæ, & fidei & caritatis.

Omnis consumationis uidi finem: latum mandatum tuum nimis.

Nã ego intellexi & vidi oculis fidei Christum esse finẽ oĩs consumationis legis: quia fuit finis legis,& prophetarũ. Vidi ẽt,& intellexi in lege esse latũ mandatũ tuũ, s. mandatum dilectionis Dei,& proximi,qđ dicitur latũ:eò ꝙ ex eo pendẽt lex,& prophetæ,& continet oĩa alia mandata,& præcepta,quæ licèt sint multa:tamẽ oĩa radicantur in vno mãdato dilectionis. Hoc inquã mandatũ nimis latũ E
intellexi esse finẽ oĩs consummationis, & obseruantiæ legis, & iõ cũ hac caritate oẽs psecutiones sũpaui.iõ gratias ago &c. Agit ergo gratias in pdictis duob.octonariis de victoria habita de tyrãnis,& populo gẽtili,quẽ iugo fidei subiecit per caritatẽ,& donũ fortutidinis. Ex supradictis patet in his duobus octonariis qualiter iste peregrinus ab ascẽsione domini vsque ad Constantinũ fuit multipliciter per tyrannos uexatus,& afflictus in apostolis, & martyribus,sed tamen de oĩb. triumphauit; p conuersionẽ magni Constantini,& totum orbem subiugauit. Hoc ẽt dicit unusquisque vir iustus,qui triumphauit de peccato,resistendo tentationibus per gratiam præuenientẽ, aut surrexit a peccato per penitentiam:

M E M.

Quomodo dilexi legem tuam domine:tota die meditatio mea est. F

Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est.

In hoc 13. octonario iste peregrinus petit proficere in doctrina,& sapientia euangelica. vel potest dici, ꝙ agit gratias ꝙ tãtũ profecerit in doctrina,& scia Constãtini, ꝙ tota idololatria fuit deleta,& totus populus gentilis venit ad fidẽ. Et sic diabolus, qui eiecerat hominẽ de paradiso fuit eiectus ab isto mũdo: & sic creuit ecclesia in fide, & doctrina legis euangelicæ. Ex cuius studio: & doctrina consecuta est ecclesia quindecim fructus, ut patebit in hoc 13. & sequenti octonario. Vnde primò ecclesia profecit in doctrina. Secundo in sanctitate vitæ plurimorum religiosorum,

A & eremitarum. Ad cuius intelligentiam est notandum: quod finita persecutione tyrannorū tempore Constantini ecclesia habuit frequētiā, & copiam doctorū tàm græcorum quàm latinorum: qui declararunt, & interpretati sunt totā scripturā noui, & vet. test. sicut fuit Atanasius, & Eusebius, & Gregorius Nazianzenus, & Basilius, & Hilarius, & Ambrosius, & Hieronymus, & Augustinus. Et sic ecclesia tunc maximè viguit in sapiētia, & doctrina ecclesiastica. Et ideo illa ætas dicta est ætas aurea sacrorum doctorum. Hoc ergo præuidens Dauid in spū dicit in persona huius peregrini ecclesiastici. Quō dilexi legē tuam domine. i. intantum dilexi legem tuam: quod tota die contemplor in ea. Et sic propter assiduū studiū, & contemplationem per dona sapientiæ, & intellectus mihi in lege gratię collata

B fecisti me prudentē super oēs infideles, & hæreticos inimicos meos. Et hoc nō ex meis viribus, & laboribus: sed quia in æternū mihi es propitius dona huiusmodi conferendo.

Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est.

Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.

Et cum tali gratia, & frequenti meditatione intellexi secreta, & mysteria, & sacramēta legis super omnes. i. magis quàm oēs magistri docentes me. Nā plus intellexit Paulus de arcanis legis, quàm Gamaliel magister eius. Et hoc quia mandata tua meditatio mea est. Et nō solum intellexi super omnes docentes: sed ēt super omnes senes, & antiquos patres, patriarcas, & prophetas. Nam plus intellexit cœtus apostolorum, quàm Abraam, Isaac, & Iacob, & Dauid, & cęteri prophetæ: vt ait Hieronymus in prologo ad Desiderium. Nā quod

C illi viderunt sub ęnigmate in figura: isti viderunt oculis corporis, & mentis, & per effectū & historiā. vnde saluator Mat. 12. Beati oculi &c. Quia multi reges, & prophetę voluerūt videre, quæ vos videtis, & nō viderunt. Et sequitur. Quia mandata tua quæsiui frequenti studio, quod meditatione cū auxilio donorū spūssancti. Et nota, quod ea, quæ dicta sunt, non solum modo intelliguntur, & verificātur de ecclesia pro statu doctorum: sed etiā de ipsomet Dauid, qui fecit hunc psalmum. Nā ipse in statu prophetico intellexit mysteria ecclę super oēs docentes, & senes, qui ipsum præcesserunt. Nā clarius, & magis distinctè fuit ipsi reuelatum mysterium incarnationis, & passionis, & resurrectionis Christi, quam ipsi

Moysi, & Abrahæ, & cæteris patriarchis, & D prophetis: vt dictum est in prologo. Et iō licet Moyses scripserit legem: tamen intelligentia legis clarius fuit reuelata ipsi Dauid. Nam ut plurimum interpretatus est legem Moysi in psalmis. Et ideo de seipso potest dicere. Super senes intellexi &c.

Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua.

A iudiciis tuis non declinaui, quia legem posuisti mihi.

Sed quia lex Christi nō solummodo est data causa sciendi, sed ēt causa bene operandi, vt per ipsam efficiamur boni, & iustificemur in operibus nostris: iō dicit. Intantùm profeci, supple in studio sacræ sacræ scripturæ, quod ab omni via mala, & ab omni vitio prohibui pedes. i. affectus meos, & appetitus, & operationes, vt custodirem verba tua, & pręcepta, E & mandata, & à iudiciis, & statutis non declinaui: quia tu legem posuisti mihi prohibentem omne peccatum.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo.

O ergo quàm dulcia facta sunt faucibus meis spūalibus eloquia tua ad vescendum spiritualiter. Intantū, quod facta sunt dulcia ori meo, & gustui spirituali super, id est magis quàm mel. Vnde nota, quod intellectus fidelis habet duas fauces, quibus mandit, & ruminat sacra scripturam. Faux superior est sensus mysticus. Faux inferior est sensus moralis. Os aūt animę est sensus anagogicus. His enim faucib. ruminata, & hoc ore hausta sacra scriptura est dulcis super mel. Si autem solo sensu literali deglutiatur: redditur insipida, & inutilis, F & indigesta: ideo vt sic occidit. Sed illis faucibus indigesta, & illo ore exhausta viuificat, & nutrit animam.

A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnem uiam iniquitatis.

Item fecit mihi septimum fructū, & attulit meditatio iugis legis euangelicæ. Quia a mādatis, id est ex mandatis tuis intellexi iniquitatem, & iniustitiam ducere hominē in interitum mortis. Ideo, id est propterea odiui omnem viam, & processum, & operationē iniquitatis. Ex supradictis patet qualiter iste peregrinus multum profecit in ista ętate circa intelligentiam sacræ scripturę, quam spiritus sanctus ipsi declarauit per Augustinum, & alios doctores. Et digessit, & ruminauit eā duabus faucibus, s. sensu prophetico, & morali.

A li:& sic reddit eã dulciorẽ super mel,& fauũ & magis dulcem,q̃ aurum, & argentũ veteris legis. Intantùm,ꝙ iste peregrinus pro illo statu supradictorũ doctorum sup omnes senes vet.testa.intellexit legem domini,& sacram scripturum. Et hoc est, quod intendit prophericè dicere Dauid in persona huius peregrini in hoc octonario.

N V M.

Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis.

In hoc octonario petit proficere in sctitate vitæ,& bonis operib.sm legẽ euãgelicã: huiusmodi fuerũt multi sctĩ viri religiosi, & Anacoritæ in eremo tempore Constantini, vt dictũ est. Et sic enumerat sex alios fructus quos adeptus est ex studio legis euangelicæ in societate sanctorũ religiosorũ. Et ideo in B persona eorũ dicit. O dñe verbũ tuum. i.lex euangelica sunt lucerna pedibus meis, & lumen dirigens pedes,& operationes meas ne ruerent in peccatum:demonstrans,quid per sequi:quid ve cauere deberem,& fuit lumen semitis,& progressibus meis, Et hoc dicit, quia lex euangelica docet prohibere pedes ab omni via iniquitatis,& dirigit nos per semitas mandatorum,& consiliorum. Et ideo sequitur.

Iuraui, et statui, custodire iudicia iustitiæ tuæ

Cũ recepi baptismũ sup.iuraui. i.voui, & promisi,& statui.i. firmiter me obligaui custodire iudicia iustitiæ tuæ, cũ abrenunciaui diabolo,& mũdo,& põpis eius. Hoc idẽ põt C referri ad statũ monacorũ,& religiosorũ,qui renũciantes mũdo,& põpis eius se à populo segregauerũt,& iurauerunt,& statuerunt se qui consilia Christi:& sic vouerunt tria vota.s obedientiã,& castitatem,& paupertatẽ, & sic secuti sunt Christum,& ideo sequitur.

Humiliatus sum usquequaque domine, uiuifica me secundum uerbum tuum.

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine & iudicia tua doce me.

Anima mea in manibus meis semper, & legem tuam non sum oblitus.

Humiliatus sum vsquequaque dñe.s.per obedientiã,& castitatem. Et iõ viuifica me per gratiam secundũ verbũ tuũ. Et io sequitur. Beneplacita fac tibi dñe, & accepta voluntaria uota oris mei: quia scio ꝙ pctõres non exaudis. Ideo doce me iudicia tua.i. fac me implere ex gratia: quia anima mea sp est in manibus tuis. i. offero eam tibi: ut facias voluntaria oris mei tibi beneplacita, quia legẽ tuã D nõ sum oblitus. Hoc aũt dicit: quia religiosi seculo renunciantes posuerunt animam, & voluntatem in manibus sui prælati. Sed qa, vt plurimũ habetur, Anima mea in manib. meis semper,secundum nostram translationem: Ideo est alia sententia, id est quia anima mea est semper in manibus meis.i.in arbitrio meo libera ad vtrumlibet:ideo legem tuam nõ sum oblitus. Vel sic. Fac ergo vota mea voluntaria beneplacita tibi:quia nil aliud habeo meum proprium nisi operationes,& orationes voluntarias:eò ꝙ procedũt ex libero arbitrio. Nam anima, & voluntas est in manibus meis.i.in mea potestate,quia nihil tàm in potestate nostra quàm nostra voluntas:vt inquit Aug.

Posuerunt peccatores laqueum mihi, et de mandatis tuis non erraui.

Et declarat,quod dixit. Aĩa mea ĩ manib. E meis semper,quia posuerunt pctõres.i.demones mihi laqueum. i.multiplices tẽtationes: quia sancti multas tentationes passi sunt in deserto:vt patet de beato Anton. Etiam nõ solum diaboli posuerunt mihi laqueos interius, sed etiam peccatores,& praui, & hæretici,qui sunt membra diaboli,posuerunt mihi laqueum hæreseos in sacra scriptura, adducentes falsas opiniones, vt in aliquam hæresim inciderem. Et cum auxilio gratiæ tuæ & diligenti studio legis euangelicæ:nunquã erraui de mãdatis tuis:nec à veritate fidei catolicæ:nec ẽt erraui mortaliter trãsgrediendo mandata:imo ea opere compleui.

Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt.

Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. F

Et sic ex iugi meditatione sacræ legis acq̃siui in æternũ testimonia tua.i.intelligẽtiam sacræ scrip.hæreditate quadã.i. in hæreditatẽ,& possessionẽ,quæ quidem mandata sunt exultatio cordis mei:quia exulto, & lætor in possidẽdo intelligẽtiã legis ac si possiderẽ magnũ tesaurũ inuentum in agro. Matt. 13. Quia non solũ lætor in possidendo istũ tesaurũ sacræ scripturæ in sciendo: sed ope cõpleui,quæ in ea præcipiuntur,& iubentur. Ideo inclinaui cor meum,& appuli animam ad faciendas iustificationes tuas in æternũ. Et hoc non in vacuũ currẽdo,sed pp retributionẽ,& coronã incorruptibilẽ, & beatitudinẽ ꝓmisã &c. Quia ꝓpositũ ẽ in principio:

A Beati immaculati in via: qui ambulant in lege domini. Ex quo patet, ꝙ 15. fructus dicit iste homo se collegisse ex iugi studio sacræ legis euangelicæ, & sacræ scripturæ per gratiã & donũ sapientiæ, & intellectus. Primo: quia factus est prudens super inimicos suos. Secũdo: quia intellexit super magistros suos. Tertio: quia intellexit super omnes antiquos patriarcas, & ꝓphetas. Quartò: quia lex euangelica prohibuit pedes eius ab omni uia mala. Quintò: quia non declinauit à iudicijs Dei. Sextò: quia per salem euangelicum facta est dulcis scriptura ve.te. quæ erat insipida. Septimò: quia odiuit omnem viam iniquitatis. Octauò: quia lex euangelica fuit lucerna ipsi, & lumen. Nonò: quia propter eius dulcedinem iurauit eam seruare, & in religione tria vota promittere. Decimò: quia vi
B uificauit eum à morte. Vndecimò: quia sola lex euangelica est illa, quæ offert Deo sacrificium de se gratũ, & beneplacitum Deo. Duodecimò, ꝙ qui dirigitur a lege non põt errare. Decimotertio, ꝙ eius possessio ẽ lata. Decimoquartò, ꝙ inclinauit cor hominis ad faciendas iustificationes. Decimoquintò: quia per solam ipsam habemus retributionẽ ęternam: & beatitudinem promissam.

S A M E C H.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi

In isto 15. octonario, & sequenti petit auxiliũ cõtra hæreticos. Et agit ẽt gratias de victoria habita de eis. ibi. Fecit iudicium. Quãtùm autem ad primum est aduertendum, ꝙ postquàm iste peregrinus euaserat, & triunphauerat de tyrannis vidit nouũ genus belli quasi ciuilis, & visceralis contra se cõcitari,
C quod fuit conuẽticula, & prauitas hæreticorũ, quia tũc surrexit hæresis Ariana, quã amplexi sũt imperatores græcorũ, & reges Gotorũ. & Bandalorũ, quæ visa est superare crudelitatem tyrannorum. Ideo non cessat semper petere auxilium contra eos debellandos per arma sacræ legis, & donũ sapiẽtiæ, & intellectus. Dicit ergo O domine ego vidi aciẽ hæreticorum iniquorum contra me præparatam, multa mihi cõminantẽ, & falsas opiniones. cõtra legem tuã machinantẽ: sed nolui adhærere, imo iniquos hereticos odio habui & legem tuam dilexi. q. d. Malui equi veritatem legis tuæ quàm eorum iniquitatem. Ego enim non odiui in eis naturam, sed iniquitatem, quia semper desideraui conuersionem eorum.

Adiutor, & susceptor meus es tu, & in D *uerbum tuum supersperaui.*

Et ideo ad debellandos hæreticos sis adiutor, & ad defendendum me ab eis ne capiãt me in laqueo, & fallis opinionibus eorum: & sis susceptor meus, dona gratiarum conferendo. Quia in verbum tuum supersperaui, cum dixisti. Nan estis vos qui loquimini, sed spiritus patris qui loquitur in vobis &c. Et nolite cogitare &c.

Declinate a me maligni: & scrutabor mandata Dei mei.

Iam conuersus contra hæreticos dicit. Declinate à me hæretici maligni, & simulati, & deceptores machinantes, & confingentes nouas, & falsas sectas cupiditate propriç glorię: & pro quia, ego scrutabor mãdata legis Dei mei, & doctrinam eius, in quibus datur vera doctrina ad confundendos, & debellandos E
vos omnes.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & uiuã, & nõ cõfundas me ab expectatione mea.

Adiuua me, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper.

Et conuersus ad Deum dicit. O Christe suscipe me mihi gratiam, & auxiliũ cõferẽdo, secundum verbũ, & promissum tuũ: quo dixisti. Ego pro te Petre rogabo ne deficiat fides tua: & iterũ. Ego autem vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Et si hoc feceris viuam per gratiam in lege tua, & nõ moriar in hæresi eorum. Et nõ cõfundas me ab expectatione mea, quia semper speraui, & fiduciã habui ĩ supradictis promissis. Adiuua ergo me cõtra iniquos, & ero saluus, nec timebo eos. Et non solum ero saluus: sed uictor, & meditabor in iustificationibus tuis F
semper: quasi dicat: ideo saluus ero: quia meditabor &c.

Spreuisti omnes descedentes a iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum est.

Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.

Et quare eris mihi adiutor, & ero saluus, & victor? quia supple, tu spreuisti, & cõfudisti oẽs hereticos discendentes, & separantes se à iudicijs tuis, & doctrinis legis euangelicæ: nouas sectas, & falsas confingentes, & hoc fecisti, quia cogitatio eorum est iniusta, & iniqua: quia non zelo veritatis: sed ambitionis & vtilitatis, & propriæ gloriæ cõfingunt sibi tales sectas, & falsas opiniones contra veritatem legis descẽdentes à veritate catolica. Iõ

reputaui

A reputaui omnes hæreticos, & peccatores terræ.s.terrenos,& quærentes gloriam in mūdo, esse preuaricantes, & transgressores legis. & falsificatores sacrarum literarū contra verum sensum, eas ad suas falsas opiniones detorquentes,vel ex eis falsas opiniones contra veritatem extorquentes. Iō ego dilexi testimonia tua,& doctrinam tuam verā,legem secundum veritatem,& sensum spiritualem, & verum intelligendo. Et etiam non solum hæręticos,sed omnes peccatores, & infideles reputaui præuaricatores legis. Nā Iudæi sunt præuaricatores le. vet. inquantum non recipiunt sensum mysticum ad quem principaliter facta est, sed in litera volunt mori. Et gentiles sunt etiam præuaricatores. Nam licèt non haberent legem Moysi, tamen habebant legem naturalem scriptam in cordibus. Hæretici vero

B manifestè sunt præuaricatores scripturę, peruertentes verum sensum, & extorquētes falsum. Mali vero Christiani sunt præuaricatores mandatorum: & transgressores præceptorum.

Confige timore tuo carnes meas,a iudiciis. n. tuis timui.

Sed quia tales ideo sunt pręuaricatores, & transgressores legis, quia contemnunt, & non timēt Deum:iō tu domine cōfige, & penetra, & reprime carnes meas, & appetitus & affectiones inordinatos timore tuo casto, & filiali,ut fugiā talē pestem,& hæreticā prauitatē,&talē inanē gloriā,& ambitionem, & omnem carnalē concupiscentiā,quia s.p timui discedere a iudiciis tuis,& mādatis tuis,eò quod tu spreuisti discedentes a iudiciis tuis.

HAIN.

C *Feci iudicium,& iustitiam,non tradas me calumniantibus me.*

Suscipe seruum tuum in bonum, ut non calūnientur me superbi.

Quia non discessi à iudiciis tuis, imo timui discedere ab eis, imo feci iudicium, & iustitiam, quia operatus sum secundum iustitiam,& præcepta legis tuę. Iō non tradas me hæreticis calumniantibus, & volentibus me decipere cū suis fictis, & falsis opinionibus: Sed suscipe me seruum tuū in bonum.i.trahe me ad bonam partem, & bonum sensum sacræ scripturæ per dona spiritussancti, conferendo mihi gratiam,ne superbi, & ambitiosi hæretici calumnientur me: nec decipiant in suis prauis,& falsis sectis.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.

D Nā oculi spirituales mentis defecerunt. i. lassi,& fatigati sunt sperando in salutare tuū. .s.in Christum,& in eloquiū iustitiæ tuæ. s.in legem euangelicam, quæ dicitur eloquium iustitiæ,quia sola ipsa hominem iustificat.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiā tuā & iustificationes tuas doce me.

Seruus tuus sum ego:da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

Tempus faciendi,domine dissipauerunt legem tuam.

Quasi dicat.O Xp̄e te, & legē tuā diù expectaui:& postea in ea perscrutanda diù insudaui,& laboraui.Fac ergo miam tuā cum seruo tuo,& iustificationes tuas doce me.i.postquā dedisti legē mihi: doce me in ea, ut intelligā eius secreta.Sed quia hoc nō pōt esse sine gratia eleuāte intellectū, ergo da mihi intellectū nō potētiā intellectiuā, quia iā eā dedisti mi- E hi naturaliter cū anima in creatione, sed da mihi donū intellectus, ut sciā, & intelligam testimonia tua.i.secreta, & arcana legis tuæ. quā signis,& miraculis, & testimonio legis, & ,pphetarū cōfirmasti.Fac ergo miam postquam seruus tuus sum ego, & seruire tibi intēdo: legē tuā seruādo, & defendēdo ab hæreticis,& infidelibus. Qui quidē hæretici dissipauerūt legē tuā falso mō glossando, & scripturas peruertēdo à vero sensu.Quæ quidem lex euangelica est tempus faciendi.Nā lex vetus fuit tēpus ,pphetandi,& significandi,quia omnia contingebant illis in figura, & fuit tēpus significandi,& figurandi:Sed lex euangelica fuit, & est tempus faciendi, & implendi ea quæ in lege ueteri sunt figurata,& prophetata. Nam Christus fecit, & impleuit ea quę ibi dicta sunt,& figurata.Similiter lex euange- F lica,dicitur tempus faciendi: quia in ea est tēpus meritoriè operandi.

Ideo dilexi mandata tua super aurum, & topazion.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem uiam iniquam odio habui.

Ideo ergo dilexi mandata legis euangelicæ super aurum,& topazion,& super omnem lapidem pretiosum: quia nullum pretiū temporale est ipsi comparandum: cum per eius obseruantiam ematur regnū cœlorum. Ideo ergo dilexi legem tuam, quæ est tempus faciendi,& meritoriè operādi:propterea ad oīa mandata tua dirigebar. i. quia lex tua direxit me ad omnia mandata tua intelligenda,

A & facienda: ideo omnem uiam iniquam, & falsam sectã hæreticorum, & pctõrum, & vitiorum odio habui, & fugi, & euitaui. Vnde nota, quatuor genera hominũ conati sunt dissipare legem Dei in tempore faciendi, scilicet post aduentum Christi. Nã primo Iudæi dissipauerunt totam legem veterem negando Christũ: quia totũ tempus legis veteris fuit tempus significandi, & figurandi, & prænunciãdi: sed in Christo incepit tẽpus faciendi, & verificandi: quia verificauit legẽ, & pphetas, & impleuit, & fecit omnia, quæ in lege erãt significata, & pphetata. Iudei ergo negando Christum negarunt, & falsificarũt, & dissiparunt legem, & pphetas in tempore faciendi, & verificandi. Secundò conati sunt dissipare legem Dei ipsi tyranni: vt patet in passionibus martyrũ: quia Diocletianus pręcepit incendi omnes scripturas sacras vtriusque testamenti, vt patet in ecclesiastica historia. Tertiò hæretici conati sunt dissipare legem Dei, & totam scripturam vtriusque testamenti falso modo glosando, & trahendo ad suos falsos errores: ut patet ibidem. Quarto conabitur destruere, & dissipare eandem legem ipse filius perditionis Antichristus: vt patet Daniel 10. Collegit ergo iste homo ex contemplatione, & iugi studio legis diuinæ simul cum dono intellectus, decẽ fructus siue profectus. Primò: quia habuit iniquos odio. Secundò: quia habuit Deum susceptorem, & adiutorem. Tertiò: quia declinauit à malignis. Quartò: quia nunquam fuit confusus nec fraudatus ab expectatione sua. Quintò: quia fuit adiutus, & saluus. Sextò: quia spreuit omnes hæreticos, & præuaricantes. Septimò: quia semper in carne fuit cõfixus, C & refrænatus. Octauò: quia fecit semper iudicium & iustitiã. Et sic non est traditus deceptoribus nec calumniantibus. Nonò: quia habuit bonum, & verum sensum sacræ scripturæ, & ipsum attigit: Decimò: quia totum suum affectum, & conatum posuit in sacra scriptura, & eam super omnia dilexit.

B

FE.

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est anima mea.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

In toto residuo huius psalmi iste peregrinus petit consummare, & perficere cursum suum in quiete, contemplatione, & vita perfecta. Et sic continuè petit auxilium contra impedientes iter, & cursum suum. Ad cuius D intelligentiam est notandum: vt pluries dictum est: quòd finita rabie tyrannorum surrexit prauitas hæreticorũ. Ideo sicut Christus dedit martyribus caritatem, & donũ fortitudinis ad propulsandos incursus tyrannorum: ita dedit sapientiam doctoribus, & intellectum, & cætera dona spiritus sancti. Et sic peruersitas hæreticorum fuit causa, vt multi doctores scrutarentur sacram scripturam, & glosarent, & declararent eã: vt defenderent eam ab hereticis, & sic Origenes, & Atanasius, & Basilius, & Eusebius, & Epifanius, & Chrysostomus apud græcos multa, & infinita volumina scripserunt. Apud latinos vero Augustinus contra gentiles libros de ciuitate Dei scripsit: in quibus defendit ciuitatem Dei: eò quod Romani volebant repetere idololatriam: in quibus omnes scripturas conatur elucidare. Et contra Arrianos libros scripsit de trinitate, & plures alios. Contra Pelagianos verò viginti duo volumina. Et contra Manichæos totidem. In psalteriũ autem copiosos edidit commentarios. Et super Ioannem, & omnes epistolas Pauli, & super totum testamentum vetus, & nouum, & infinita alia volumina, in quibus tesauros sacræ scripturæ quondam clausos nobis aperuit. Hoc etiam fecit Hieronymus, & Ambrosius, & Hilarius, & Gregorius &c. Et sic p istos doctores hæreticis deuictis sacra scriptura fuit dillucidata & nobis manifestata. Intantũ, quod multi se dederunt studio diuinæ legis, & contemplationis, & dimittentes vitã actiuam se ad cõtemplatiuam transtulerũt, vt patet de frequentia monacorum Aegypti & Græciæ, & Italiæ, & Britanniæ. Et sic ex illo tempore magis apparuerunt nobis mirabilia arcana sacræ legis. Et ex tunc ecclesia per aliqua tempora fuit in prospero statu. Sed quia nunquam defuerunt hæretici, & hypocritæ vsque ad Antichristum, qui erit Iudeus, & tyrannus, & hypocrita, & hęreticus, vt pluries dictum est: non quod sit Iudęus: sed finget se Iudæum, & circuncidet se, vt attrahat ad se Iudæos: Ideo Dauit præuidens in spiritu totum discursum ecclesiæ residui temporis à prosperitate ecclesiæ vsq; ad Antichristum: in sequentibus sex octonarijs introducit istum hominem mysticũ, qui agat gratias de donis gratiarum sibi datis in scripturis elucidandis, & de quiete, & otio sibi dato in vita contemplatiua, & petit auxiliũ

E

F

contra

A contra impedientes otium, & contemplationem,& prosperitatem ecclesiæ. Ideo duo facit. Nam primo agit gratias de prædictis. Secundo inuocat diuinum auxilium contra persecutionem Antichristi, & cæterorum. ibi. Clamaui in toto. Quantum ad primum duo facit. Nam primò agit gratias de prædictis. Secundò petit auxilium, & vltionem cõtra hypocritas,& simulatos.ibi. Iustus es domine. Dicit ergo ad primum. O domine, quia mirabilia sunt testimonia tua.i.secreta,& arcana legis testificata in veteri testamento per patriarcas,& prophetas,& in nouo per os tuũ & per signa,& miracula:ideo scrutata est ea anima mea per Origenem,& Augustinum, & Eusebium,& Hieronymum,& cæteros doctores,qui scrutati sunt arcana sacræ scripturæ. Vnde declaratio,&glossa sermonum tuo-

B rum facta per istos doctores illuminat omnes populos fideles,& dat intellectum,& intelligentiam paruulis,& simplicibus:quæ secreta tua ante erant absconsa. Nunc autem abscondisti hæc à sapientibus,& prudentib. huius mundi,& reuelasti ea paruulis,& simplicibus fidelibus. Et ideo.

Os meum aperui et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Postquam vidi tantam copiam, & abũdãtiam tesauri,& luminis tuæ sapientiæ, aperui os animæ:scilicet intellectus, & voluntatis, & attraxi spiritum sapientiæ ad refrigerãdã, & nutriendam animam, quæ ante fuerat esuriens: quia mandata tua desiderabam. Nam istum cibum,& potum spiritualem desideraui à principio mundi vsque ad aduentum tuum.

C *Aspice in me et miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.*

Postquam adeptus est hanc copiã,& abũdantiam:petit in eius otio,& quiete diu, & semper manere,& cõfirmari. Ideo dicit. Aspice in me,& miserere mei,& permitte me quietari,& frui hoc otio secundum iudicium diligentium nomen tuum,id est sicut permittis angelos,qui diligunt nomen tuum,manere in perpetua quiete contemplationis. Nã à principio induisti,& confirmasti eos in gratia,& quiete,eò quod tibi adheserunt. Alios autem iudicasti ad pęnam eternam.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: et non dominetur mei omnis iniustitia.

Ergo aspice in me secundum iudiciũ istorum bonorum angelorum diligentium nomen tuum,& conserua me in lege tua,& di- D
rige gressus,& operationes meas secundum eloquium,& legem,& mandata tua, vt nulla iniustitia, & nullũ peccatũ dominetur mei: quia omne peccatum fit contra iustitiam,& præcepta Dei:quæ consistunt in quadã iustitia:quia vę illi cui cupiditas,& caro, & superbia,& iniustitia dominatur: quia secundum Ciceronem miser est cui peccare licet: quia & si dominetur seruus est. Et quod deterius est:quot vitiorum,tot dominorum.

Redime me a calumnijs hominum:ut custodiam mandata tua.

Et nõ solum rogo,vt non dominetur mei iniustitia pctĩ:sed etiam,vt non dominentur mei tyranni,& infideles,& homines iniusti. Redime,& libera me ergo à calumniis,& deceptionib. & fraudibus hominũ hypocritarum,qui veniunt in vestimentis ouium ad E
calumniandum:ne impediant me in cõtemplationem:sed custodiam mandata tua.

Faciem tuam illumina super seruum tuum, et doce me iustificationes tuas.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei,quia non custodierunt legem tuam.

Facies enim patris est filium Christus,qui lumen suum super nos emisit. Et per tale lumẽ doce me iustificationes tuas. Nã quia per preteritum peccaui contra te:ideo iam feci pęnitentiam in lacrymis &c. Vnde oculi mei deduxerunt exitus aquarum.i. riuos lacrymarum præ dolore,& contritione:quia non custodierunt legem tuam:imo præuaricati, & transgressi sunt pręcepta tua. Ideo postquam egi pœnitentiam ex gratia tua, & passus sũ tot afflictiones,& persecutiones, & deduxisti me in hunc statum prosperum contem- F
plationis conserua me in eo, ne vlterius cadam. Et nota, quod iste peregrinus non solum fecit pęnitentiam in se:sed per amplius,& perfectius fecit pęnitentiam in capite suo Xp̃o. Ideo totus Christus caput,& membra dicit. Exitus aquarum &c. Et etiam hoc dicit referendo ad tempora persecutionum tyrãnorum:quando ecclesia erat afflicta,& fideles, latebant in montibus,& antris deflendo iacturam,& persecutionem martyrum.

ZADI.

Iustus es domine,et rectum iudicium tuum.

Mandasti iustitiam testimonia tua,et ueritatem tuam nimis.

In hoc decimooctauo octonario cõtinuè iste peregrinus non cessat petere conseruatã

in

in statu gratiæ,& contemplationis.Sed quia iustus non solùm delectatur in contemplatione,& iustitia:sed ēt ex zelo legis dolet cū viderit hypocritas fingentes iustitiam exterius,& interius esse lupos,& alios mordētes,& impedientes:quia vt plurimum sunt inuidi,& mordaces,& impedientes iustos : iō dicit.O domine tu nō es simulatus:imo iustus,& iudicium tuum rectum. Et tu domine mādasti testimonia tua esse iustitiam omnibus, i.l est iusta,& veritatem tuam nimis:id est tu dedisti mandata tua sub quadam magna iustitia,& veritate,& non cum iniustitia, & fictione,Nec fuerunt tua pręcepta iniusta nec ficta:quia lex tua est iusta,& valdè vera.

Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitit sunt uerba tua inimici mei.

B *Ignitum eloquium tuum uehementer,et seruus tuus dilexit illud.*

Et iō zelus meus, quē erga legem tuā habeo:me fecit tabescere,& liquefieri, & indignari:eò ꝙ inimici mei infideles,& hypocritæ,& pc̄tōres obliti sunt verba tua, & transgressi sunt legē tuā,& doctrinam,quia exterminant facies suas: vt appareant hominibus ieiunantes. Et faciunt iustitiam suam coram hominibus,vt videantur ab eis &c. Nam eloquium tuum est ignitum vehementer, & vres corda hominum,iustificans interius. & non vult apparentiam exterius.Ideo ille qui est verè seruus tuus dilexit illud,& seruat intrinsecus,& extrinsecus.

Adolescentulus sum ego et contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus.

Iustitia tua iustitia in æternū,et lex tua ueritas.

C Ideo licèt ego sim adolescentulus,& contemptus de me,& cito lapsurus, tñ iustificationes tuas non sum oblitus:quia iustitia tua est iustitia in æternum, & non ad tempus, & lex tua non est ficta:sed veritas quia veritas,& gratia,& iustitia per Christum patefacta est. Et sic licet ego sim fragilis,& mobilis & variabilis sicut adolescentulus, tamen lex tua est iusta,& vera in æternum.

Tribulatio & angustia inuenerunt me,mandata tua meditatio mea est.

Aequitas testimonia tua in æternum:intellectum da mihi & uiuam.

Et ideo licèt tribulatio inimicorum exteriorum,& hypocritarum,& pc̄tōrum, & angustia passionū interiorum. inuenerūt me: tamen semper mandata tua meditatio mea est. Et sic euado à tribulationib.& angustiis: D quia testimonia tua,& lex euangelica est q̄dā æquitas,& iustitia. Iō da mihi intellectū, id est donū intelligētiæ,vt intelligendo obseruē ipsam. Et sic spūaliter viuā per eius obseruantiā. Vita ergo contemplatiua,& contēplatio legis facit octo fructus. Nā primò mouet hominem ad perscrutandum mirabilia legis. Secundò illuminat,& dat intellectū. Tertiò satiat animam. Quartò dirigit gressus. Quintò redimit à calumniis. Sextò mouet ad pęnitentiam de præteritis. Septimò ex zelo legis dolet de peccatoribus,& hypocritis, liberat enim à tribulationibus interioribus, & exterioribus. Octauò dat vitam spiritualem. Quia non in solo pane viuit homo,sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei Deuter.8.

COF.

Clamaui in toto corde exaudi me domine,iustificationes tuas requiram. E

Clamaui ad te saluum me fac,ut custodiam mandata tua.

Postquam iste peregrinus duxit cursum suū in lege domini vsq; ad quietē,& pacē ecclesiæ:deuictis Iudæis,& tyrānis,& hæreticis & petiit perseuerantiā,& cōfirmari in pace, & contemplatione,& quiete,iā cōfractus lōgitudine itineris,& vexatus asperitate,& afflictione laborum cupit dissolui,& esse cum Christo,& assequi beatitudinem,& obseruātiam legis sibi in principio promissam. Iō in hoc 19.octonario,& tribus sequētib.quasi epilogando rememorat totum discursum suę peregrinationis,& laborum suorū,quasi petēs præmium promissum pro cunctis laboribus emptum. Vnde tria facit. Nā primò epilogat discursum suæ peregrinationis ab Adam vsque ad aduentum Christi, omnes labores F enumerando. Secundò rememorat totam peregrinationem ab aduentu Christi vsque ad statum prosperitatis ecclesiæ:enumerando omnes persecutiones,& labores pro defensione legis euangelicæ. Tertiò petit dissolui,& possidere præmium,& beatitudinem cum Christo. Secundum ibi. Vide humilitatem. Tertiū ibi. Appropinquet deprecatio mea. Quantum ergo ad primum dicit. O domine semper in hac peregrinatione clamaui in toto corde meo.s.mente,& affectu,vt requiram iustificationes tuas,id est,& requisiui iustificationes tuas. Clamaui ad te,ergo saluum me fac, vt custodiā mādata tua,id est semper clamaui, vt me saluū faceres:vt custodirē mādata tua.

Piæ

A *Preueni in maturitate, & clamaui: quia in uerba tua supersperaui.*

Et exponit semetipsum dicens. Ego præueni in maturitate, id est ante maturitatem: & tempus legis euãgelicę, dum essem sub lege veteri, ego præueni clamando, & petendo legem gratiæ iustificantem, & aduẽtum Messiæ in lege patribus promissi. Ideo sequitur. Et in verba, & ꝓmissa tua supersperaui.

Preuenerunt oculi mei ad te diluculo: ut me ditarer eloquia tua.

Magis exponit, & declarat seipsũ dicẽs. Pręuenerũt oculi mei. s. mẽtis, & affectus diluculo id est ante aurorã, & prope aurorã: quod fuit tp̄s Zacariæ, & Simeonis propè incarnationẽ q cũ magno desiderio rogabãt, & orabãt aduẽtũ saluatoris accelerari. Quibus reuelatus est de propinquo aduẽtus Xp̄i. Nam Si B meoni promissum fuit non visurum se mortem, nisi prius videret Christum dñi. Hoc idẽ Zacariæ, vt patet Lu. 1. Et hoc est, quod dicit. Pręuenerunt oculi mei ad te diluculo: vt me ditarer eloquia, & promissa tua.

Vocem meam audi secundum misericordiam tuam domine, & secundum iudicium tuum uiuifica me.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longe facti sunt.

Ideo vocẽ meã audi secundũ misericordiã tuã, & iustitiã tuã domine. Quia per totũ illud tempus ante aduentum Christi, & post persequẽtes me. s. Caim, Pharao, & Nabucodonosor &c. appropinquauerunt iniquitati. i. infidelitati, & superstitioni, idololatrię, & odio: ideo à lege tua, quæ præcipit vnum Deum coli, & proximum diligi, longè facti C sunt. Quia legem tuam præuaricati, & transgressi sunt.

Prope es tu domine, & omnes uię tuę ueritas.

Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in ęternum fundasti ea

Sed licèt illi se elongauerint à te, & à lege tua: tamen tu domine semper es, & fuisti mihi propè, quia obseruaui lege tuã, quia oẽs vię tuę sũt veritas Superstitiones aũt illorũ sunt mendacia ficta, & violẽta, & nõ duratura. Sed ego cognoui in initio. i. à principio de testimonii tuis: quia in æternum fundasti ea. q. d. Tu domine in principio dedisti legẽ de obedientia ad Deum, & de dilectione ꝓximi, & de cultu diuino. Quæ quidẽ præcepta, & mãdata sunt æterna per totam legem veterem, & nouam. Vnde Christus Matth. 7. Quæcunq; vultis vt faciãt vobis hoĩes, & vos D facite illis, hęc lex, & ꝓphetę. Itẽ Mat. 19. Vis ad vitã ingredi, serua mãdata. Itẽ eiusdẽ. 22. Diliges dominũ Deũ tuũ &c. Ex quo patet, ꝙ ista mãdata iã a principio data sũt ipsi Adã, & Caim. Ge. 4. Et ipsi Moysi Deut. 7. Et Christus in euãgelio ea cõfirmauit: ergo sũt æterna in vtroq; testamẽto. Ideo dicit. Ego cognoui, quia in ęternũ fundasti ea. Vnde nota, q̀ viæ domini sunt mandata, & præcepta in lege scripta: quæ omnia dicuntur veritas. Primo, quia à prima veritate procedunt, quæ est Deus. Secundò dicuntur veritas: qa oĩa in Christũ, & euangelicã veritatẽ tendebant tanq̃ in finem in quo omnia fuerũt verificata: tam ceremonialia, quàm iudicialia, & etiam moralia. Tertiò omnia præcepta dicuntur veritas: i. iustitia inquantùm omnia erant conformia diuinæ voluntati. Et sic oĩa E erant immobilis veritatis quantùm ad finẽ, vt sæpius dictum est. Ideo dicit Dauid, quòd omnes vitæ tuæ veritas.

RES.

Vide humilitatem meam, et eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.

In hoc. 20. octonario memorat labores itineris ecclesiæ Christi post eius aduẽtum, & persecutionem factam à Iudæis. Ideo dicit. Vide humilitatẽ meã quam habui in primitiua ecclesia in persecutione Iudæorũ, & eripe me ab eis. Et eripe me à iugo legis ver. quia legẽ tuã euangelicam, quæ verè iustificat, nõ sum oblitus. imo quia cum humilitate eam suscepi, & obseruare promisi: quæ quidẽ lex est fundata in humilitate, vt dictum est: ergo vide humilitatem meam &c.

Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum uiuifica me. F

Longe a peccatoribus salus: quia iustificationes tuas non exquisierunt.

Et tu ò Christe, qui ver [illegible] iudex in mundũ: nũc per discretionẽ, & in nouissimo die per examinationem: iudica iudiciũ meum discernendo causam meã, separãdo me à consortio Iudæorum, & redime me nõ solùm a peccato: sed etiam absolue me à iugo legis veteris per legem euangelicam: & etiam ab omni peccato: & propter eloquium tuum, i. propter legem euangelicam à te prolatam viuifica me à morte peccati per viam gratię ac sacramentorum ecclesiæ: quia talis salus, & vita data per legem euangelicam est longè à Iudæis, & infidelibus, & cęteris peccatoribus

A toribus eò quòd iustificationes tuas non exquisierunt.

Misericordiæ tuæ multæ domine: secundum iudicium tuum uiuifica me.

Et quãdõ miæ tuæ sunt multæ ĩ lege euãgelica, quia multa remedia dedisti ad saluandum nos, putà baptismũ, & confirmationẽ, & pœnitentiam &c. Ideo ẽm iudicium, & scientiam tuam uiuifica me. s. secundum sciẽtiam à te datam Marc. vlt. Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit &c.

Multi qui persequuntur me & tribulãt me: a testimoniis tuis non declinaui.

Vidi præuaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.

Itẽ licèt multi sunt Iudæi, & gentiles, & ꝑfidi qui tribulant, & tribulauerunt me: tñ à testimoniis, & lege tua nõ declinaui: imo cum

B uidi Iudæos, & infideles, & hæreticos præuaricantes legem tuam, & contemnentes, ego tabescebam, & liquefiebam ex zelo, quia mãdata tua non custodierunt.

Vide quoniam mandata tua dilexi domine, in misericordia tua viuifica me.

Principium uerborum tuorum ueritas, in æternum omnia iustitiç tuæ.

Vide ergo, & nõ neges mihi ꝓmium ò domine; qm̃ semper in his persecutoribus mandata tua q̃siui, quia sunt vera, & nõ falsa nec ficta, quia principium uerborum tuorum est veritas: nã tu loqueris ꝑ Christũ qui est verbũ tuũ ꝑ quẽ facta sunt omnia. Sed ipse est via veritas, & vita, ideo principium verborũ tuorum est veritas. Et ideo dilexi legẽ tuam & sic nõ possum falli. Ideo sunt æterna in veritate omnia: iudicia, & ꝓmissa iustitiæ tuæ:

C & præmia q̃ per iustitiã adiudicasti, & promisisti. Et sic viuifica me in misericordia tua sicut promisisti obseruantibus legem tuam, & nõ fallas me, quia principium uerborum tuorum veritas &c. [illegible] non dubito præmiari, nec timeo falli. Vnde principium verborum Dei est veritas, quia verba Dei à prima veritate procedunt, & in veritatem qui est Xps tendunt. Et sic oĩa quæ scribũtur in lege sũt vera, & iusta, inquantum iuxta diuinam uoluntatem sunt ordinata. Et sic veritas idem est quod iustitia. SIN.

ꝑ *Principes persecuti sunt me gratis, et a uerbis tuis formidauit cor meum.*

Lætabor ego super eloquia tua sicut qui inuenit spolia multa.

Iniquitatem odio habui & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.

D In hoc 21. octonario rememorãs persecutiones tyrãnorũ petit pręmiũ promissum dicẽs. Prĩcipes, & Imperatores, & tirãni, & diaboli persecuti sunt me, nõ demeritis meis ꝓcedentib. sed gratis, & spõtè, & certa malitia ꝓꝑ nomẽ tuũ: eò ꝙ defendebã fidẽ tuã. Intãtũ ꝙ à verbis tuis formidauit cor meũ fugiẽdo ꝑsecutionem eorum ꝑ mõtes, & speluncas. Et tñ lætabor sũp eloq̃a tua. i. in cõtemplatione, & cõfidẽtia legis, & ꝓmissionis tuę sicut q̃ inuenit spolia multa. Quasi dicat, ꝙ ita lętabar in ꝑsecutorib. & tormẽtis, sicut victor in bello, q̃ inuenit spolia multa. Nam illi ꝑ bella tẽpalia inueniunt spolia terrena, sed ego per martyrium inueni spolia spiritualia, & diuina, quia illi inuenerunt coronam corruptibilem, sed ego incorruptibilẽ. Licèt ergo principes me fuerint persecuti: & timue-

E rim in principio, tamẽ considerans eam beatitudinẽ, q̃ mihi in lege ꝓmittitur, cõtempsi principes persequentes, & lętabar super eloquia, & promissiones tuas: sicut qui inuenit spolia multa. Et habui odio, & abominatus sum oẽm iniquitatẽ eorũ, legem aũt tuã dilexi, & contemplatus, & secutus sum.

Septies in die laudem dixi tibi: super iudicia iustitiæ tuæ.

Vnde deuictis tyrannis, & hereticis contẽplationi totaliter me dedi. Et sic ordinaui officia ecclesiastica per septem horas diei ad laudem Dei in hymnis, & canticis, & ampliaui diuinum cultũ per doctores meos. Et sic septies in die laudẽ dixi, & cantaui tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Quasi dicat, in illis septẽ horis diurnis, pariterq; nocturnis cantantur

F gesta patriarcarum, & prophetarum, & apostolorũ, & martyrum, & gesta euangelica, q̃ sunt iudicia iustitiæ tuæ. Hoc dicit, quia in illa ætate Hieronymus, & Ambrosius, & Augustinus, & Gregorius ordinarunt officia ecclesiastica, & horas septem canonicas cantari in ecclesia fecerunt per totum orbem. de quibus horis dicitur psalmo 129.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer.

Seruaui mandata tua, & testimonia tua, quia omnes uiæ meæ in conspectu tuo.

Sedatis persecutoribus fuit multa pax diligens

A diligentibus legē tuā,& oībus Christianis in ecclesia tua. Etiā non est illis scandalū: quia omnes hæreses,quibus multi scandalizabantur,sunt extinctę,& sedatæ. Et ideo iam expectabā salutare tuū in æterna felicitate, reiectis rebus terrenis. Nam conuersatio mea in cęlis est:iam viuendo in hac vita contemplatiua:& sola mandata tua dilexi: quia in sola lege tua est volūtas mea die ac nocte. Et sic in cōtēplatione custodiuit aīa mea.testimonia tua,& dilexit ea vehementer. Et seruaui mandata tua,& testimonia tua: quia deditus soli contēplationi:& oēs vitæ meæ. i.intellectus,& voluntas,& affectus est totus fixus in conspectu tuo abstractus à terrenis.

T A V.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine,iuxta eloquiū tuum da mihi intellectū.

B In hoc vltimo octonario iā petit absolui à mēbris corporis huius,& esse cū Christo in beatitudine:& petit præmiū pro laboribus, & peregrinatione. Dicit ergo: O dn̄e appropinquet iā oratio mea in cōspectu tuo,& da mihi intellectū, & intelligentiā claræ visionis in patria iuxta eloquiū. i. secūdū promissionē tuā. Nam in principio dixisti. Beati immaculati in via:qui ambulant in lege domini. Ego autem in ambulaui in lege tua:& me seruaui immaculatum ex gr̄a tua: ergo da mihi clarā visionē,& intellectū beatitudinis.

Intret postulatio mea in conspectu tuo:secundum eloquium tuum eripe me.

Eructabunt labia mea hymnum: cum docueris me iustificationes tuas.

Et intret in conspectu tuo postulatio mea & secundū eloquiū, & promissum tuū eripe me. Absolue me ab hoc mortali,& pōderoso C corpore,& passibili:& cū fuero absolutus ab hoc mortali corpore,eructabūt,& cātabūt labia mea hymnū cū beatis in patria:cum pro postq̄ docueris me iustificationes tuas.i.postquàm impleuerim iustificationes, quas me docuisti,& etiā cum docueris, & ostenderis mihi iustificationes tuas,id est præmia iustificationum tuarum in patria.

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua ę quitas.

Et tūc pronūciabit lingua mea eloquium tuum agēdo gratias cum cęteris beatis: quia omnia mandata tua ueritas: quia quicquid promisisti adimplesti. Ideo omnes beati in sęcula sęculorū laudabūt te,dicentes. Benedictio,& claritas,& gratiarū actio &c. Apo. 7

Fiat manus tua, vt saluet me, quoniam mandata tua elegi. D

Concupiui salutare tuum domine:& lex tua meditatio mea est.

Viuet anima mea & laudabit te:& iudicia tua adiuuabunt me.

Ergo fiat manus tua,& mia sup me,& saluet me,beatitudinē cōferendo: quia mandata tua elegi:& impleui,ergo da mihi pręmiū, quia hoc præmiū,& salutare tuū semper concupiui:& propter ipsum semper laboraui, qa lex tua meditatio mea est, quia semper fuit in ea voluntas mea die ac nocte. Et sic cum dederis mihi hoc pręmium viuet anima mea beata,& ęterna fruitione,& in sęcula sęculorum laudabit te:quia iudicia tua,id est obseruantia legis tuæ adiuuabit me,& adiuuit me ad consequendam beatitudinem.

Erraui sicut ouis quæ perijt, quære seruum tuum,quia mandata tua non sum oblitus. E

Hic concludit totū intellectū huius psalmi. Vnde est aduertēdū sicut in principio dictum est:q̄ iste homo,fuit in principio creatus à Deo,& factus ciuis, & dominus illius amœnę,& felicis ciuitatis paradisi terrestris, quem ornauit oībus bonis gratuitis in corpore,& anima cum illa originali iustitia: cui dedit legem obedientiæ, quam si seruasset, absque labore post longum tempus fuisset translatus in cœlum cum tota sua posteritate ad meliorem,& optimam vitam,& ęternam felicitatem. Sed qa fuit rebellis:non solum perdidit ęternā felicitatē:sed etiam præsentem: quia fuit expulsus ab illa terrestri ciuitate paradisi. Et sic ex ciue,& domino felici factus est exul,& miser peregrinus in hac lacrimarū valle. Tunc iste miser petijt si esset aliqua F remissio sui peccati,& modus recuperādi supernā felicitatē perditā,& beatitudinē. Tunc dixit ipsi angelus ex parte Dei, quòd aliter nō possit recuperare:nisi per longa tempora peregrinaretur per hunc mundū ambulando sine macula in lege dn̄i. Itaq; sicut inobedientia,& peccatū fuit via ad expellendū ipsum à beatitudine:ita lex diuina erat via ad reducendū ipsum ad beatitudinē perditam. Et sic dixit ipsi angelus. Beati immaculati in via,qui ambulant in lege domini. Et quia oportet viatorem scire legem à Deo datam: ideo sequitur. Beati qui scrutantur testimonia eius &c. Et quia obseruantia huius legis consistit in declinando à malo; & faciendo bonum:ideo sequitur. Non.n. qui operantur iniqui-

A iniquitatē in vijs eius ambulauerunt. Tunc
iste peregrinus acceptauit peregrinationē,&
legē,& promisit ipsam obseruare. Et respon-
dit dicēs: postquā tu domine mādasti mādata
tua custodiri nimis: vtinā dirigātur viæ meæ
ad custodiēdas iustificationes tuas. Et sic pe
tit auxiliū,& gratiā, vt in hac via,& lege, &
peregrinatione dirigatur. Sed petit quō in
sua adolescentia corriget viā suā, & motus,
& passiones. Cui respondetur: In custodien-
do sermones tuos. Et sic iste peregrinus est
vsq; ad Christum in lege ueteri. Et tunc di-
cit. Ecce domine iā viam mandatorū cucurri
&c. Sed iā deinceps legē pone mihi iustifica
tionum tuarum: quia ipsam volui,& semper
desideraui postquàm in lege veteri nō potui
iustificari. Postquàm aūt recipit legem euan
gelicā iustificantē, agit gratias dicēs. Bonita
B tē fecisti &c. Et cum hoc petit auxiliū ad cō-
fundēdum Iudæos. Postea petit auxilium ad
debellandos tirannos: postea contra hæreti
cos, quibus omnibus deuictis ampliauit cul
tum diuinum,& petit confirmari in otio, &
quiete vitæ contemplatiuæ. Nunc autem in
fine iam fractus asperis laboribus, & longa
peregrinatione,& completo cursu per obser
uantiā legis, & postquam ambulauit imma-
culatus in lege domini, petit præmiū beatitu
dinis in principio promissæ,& dicit: O domi
ne iā erraui, & peregrinatus sum exul extra
patriā, sicut ouis, quæ periit, Ergo iam quæ
re seruū tuum,& duc tecū in supernā beatitu
dinē, qa mādata tua nō sum oblitus: imo in
pleui legē, quam mihi imposuisti. & peregri-
nationē. Et respice bene: quia ab isto ps. fura-
tus est ingeniū,& inuentionē Salomon in cā
C ticis: nisi, quòd mutauit, stylum à peregrino
in sponsam. Sed seruauit eundem discursum.
Et ideo eodem modo finiunt cantica. Nam
sponsa post longam peregrinationem deui-
ctis tirannis,& hæreticis,& iam quiescens in
prosperitate, cupit dissolui, & esse cum Chri-
sto. Ideo vocat eam sponsus dicens. Quæ ha
bitas in hortis amici auscultant te: fac me au
dire vocem tuam. Et tunc ipsa respondet di-
cēs. Fuge dilecte mi:& duc me tecum supple
in montes aromatum. Ex quo patet, ꝙ eadē
est sententia hic,& ibi:& idem discursus, &
eadē conclusio. Est ergo aduertendū, ꝙ eccle
sia considerat quatuor status siue ętates in se
in prosecutione tēporis. Primus fuit ab Adā
vsque ad Christum, quæ dicitur adolescen-
tia. Secundus fuit à prædicatione Christi vs-
que ad prædicatione apostolorum. In quo D
statu data est lex,& redemptum est genus
humanū, quæ ętas dicta est iuuentus,& reno
uatio. Tertius fuit ad apostolis vsque ad Cō
stantinum,& doctores quæ dicta est virilitas:
quia tunc pugnauit, & fuit in suo vigore.
Quartus fuit a doctoribus vsque in finē: quæ
dicitur senectus. Quasi secundùm istum mo-
dū superius expositus est propheticè, & mi-
sticè iste ps. secundùm peregrinationē corpo
ris mistici ecclesiastici per ætates, & status
successiuè. Sed quia in ecclesia sūt simul qua
tuor status. s. peccatorum,& conuersorū pœ
nitentium,& proficientium,& perfectorum.
Nam primi, qui indigent corrigi: iā corrigun
tur. Secūdi iā proficiunt sibi in viuēdo,& ter-
tij cæteris in docēdo. Quarti iā selicti, terro-
nis viuunt in contemplatione. Iō ecclesia cā
tat quatuor primo octonarios huius psal. ad E
primam pro peccatoribus desiderātibus cor-
rigi. Ad tertiam uero cantat sex octonarios
sequentes pro conuersis,& pœnitentibus. Ad
sextam vero cantat alios sex sequentes pro
proficientibus, qui sunt martires,& doctores:
& qui iam fecerunt pœnitentiam. Item pro
perfectis cantat sex vltimos. s. pro contēpla-
tiuis. Item quia ecclesia considerat in quoli-
bet fideli quatuor status siue ætates. s. adole-
scentiam: in qua indiget corrigere, & repri-
mere affectiones, & passiones. Secunda est
iuuentus, in qua iam operatur, & laborat in
vita terrena. Iō opportet cōprimi ab auaritia,
& superbia. Tertia est virilitas in qua iā sibi
proficit,& alios docet exemplo,& doctrina.
Quarta est senectus: in qua totaliter debet re
linquere terrena,& contemplari de vita futu
ra. Iō ecclesia cantat primos quatuor octo- F
narios ad primam pro adolescentibus, & sex
sequentes ad tertiam pro iuuenibus,& sex se
quentes ad sextam pro uiris, & sex vltimos
ad nonam pro senibus. Item quia etiam ec-
clesia considerat tres status simul in lege e-
uangelica. Primus dicitur status communis
omnibus Christianis, quia viuunt in fide, &
spe,& caritate iustificati per ecclesiastica sa
cramenta. Secundus dicitur status proficiē
tium sibi,& alijs,& iste dicitur status docto-
rum,& prælatorum, qui sibi proficiunt in vi
ta iusta,& alios docent vita, & doctrina,&
ecclesiam Dei defendunt ab hæreticis, &
infidelibus. Tertius est contemplatiuorum,&
perfectissimorum, sicut sunt martires, & ere-
mitæ &c. qui seclusi à mūdo, cupiunt esse cū

Christo

A Christo. Ideo ecclesia pro statu cõmuni cantat primos quatuor octonarios ad primã: & sex sequentes tertiã pro statu proficiẽtium & cantat sex sequentes ad sextam pro eisdẽ: & pro statu perfectorum sex ultimos ad nonã. Unde prima correspondet adolescentiæ: & tertia iuuentuti: & sexta uirilitati: & nona senectuti: eò ꝙ iam declinet uita hominis. Ex quo patet, ꝙ illi qui glossant istum psalmũ pro uita contemplatiua, & actiua, bene dicunt: & etiam qui glosant ipsum pro incipiẽtibus, & proficientibus non minus bene dicunt. Sed non euacuant totã intelligentiam huius psal. quia tales expositiones sunt quasi meræ morales. Sed oportet vt & exponantur prophetic. sicut supra dictũ & factum est. Nam ista fuit primaria intentio ipsius Dauid: vt patet diligenter intuenti per discursum huius psal. & peregrinationem, & diuersos status huius peregrini, & intentionem ecclesiæ quæ non solum recitat hunc psalmũ ad mores capessendos. sed etiam principaliter petendo auxilium: & gratias agendo de beneficiis acceptis per omnes status, & ætates huius peregrinationis. Ideo præponitur in eius titulo Alleluia. Ex supradictis etiam patet, ꝙ cum uita cuiuslibet hominis nõ sit nisi quædam peregrinatio inter præcipitia, & laqueos carnis, & mundi, & diaboli: ideo iste psalmus non solum est intelligendus, & exponendus profeticè de peregrinatione totius corporis, & hominis mystici ab Adam vsque ad iudicium, sicut expositus est: sed etiam moraliter de peregrinatione uitæ cuiuslibet hominis. Sed quia circa talem moralem expositionem maximè insudarunt sacri doctores: scilicet Ambrosius, & Augustinus, & Cassiodorus: ut dictũ est in principio: ideo quisque cupiens satiari uberiori doctrina pergat ad eos: quia hic principaliter intendimus propheticã intelligentiam psalmorum reserare: ut per eam ad moralem, & anagogicam vnusquisq; per se faciliter ualeat peruenire semper tamen auxilio diuino inuocato, ut docet Dauid in hoc Psal.

PSALMVS. CXIX.

AD *dominum cum tribularer clamaui: & ex audiuit me.*

Domine libera animam meam a labijs iniquis & a lingua dolosa.

Huic Psal. & quatuordecim sequẽtibus generaliter præponitur talis titulus. s. Canticum graduum: eò ꝙ isti quindecim psalmi cantabantur per sacerdotes, & leuitas in ascensu quindecim gradunm templi Salomonis: Ad cuius intelligentiam dicunt Talmudistæ vt refert Canthi, ꝙ qñ Salomon fodit fundamenta templi, tanta abundantia aquæ incepit emanare, quòd uoluit quasi submergere totam ciuitatem Hierusalem. Sed tunc Achitofel vir prudens scripsit semiforas. i. nomen tetragrammaton in testa ollę, & misit in aquam adiurãdo eam, vt retrocederet. Et sic aqua descendit versus centrum terrę per sedecim millia stadiorum. Sed tunc dixerunt sapientes, quòd hoc cedebat in maximũ damnum ciuitatis, quòd aqua esset ita profunda: puta pro puteis fodiendis. Sed tunc Achitofel iterum scripsit nomen semiforas in alia testa ollæ, & misit in illud profundũ adiurando aquam, vt ascenderet per quindecim millia stadiorum: quod sic factum fuit. E Et tunc Salomon iecit fundamenta templi, & fecit quindecim gradus in ascẽsu tẽpli in memoriã illorum quindecim stadiorũ, quib. aqua ascenderat de abysso. Et sic dicunt Talmudistę, ꝙ Salomõ præcepit cantari hos quindecim psalmos in ascensu illorũ quindecim graduũ in memoriã illius magni miraculi. Sed quantùm ista positio sit ficta, & friuola, & irrisoria, & in se concludens mendaciũ, & contradictionem, cuilibet disposito potest patere. Et ideo est aliter dicendum s͠m Aug. & sacros doctores, ꝙ tota ędificatio, & dispositio Hierusalẽ, & illius tẽpli fuit figura Xpi, & ecclesiæ militantis: & ex consequenti ecclesiæ triumphantis. Et iõ anteq̃ ædificaret fuit tradita ipsi Dauid à spũsãcto descriptio & exemplar totius templi, & tabernaculi, in qua intellexit oĩa, quę ibi erãt descripta, & figurata: ut patet. 1. Para. 18. Et ideo, sicut ordinauit Dauid: ita Salomon ædificauit tẽplũ in mõte Moria cũ ascẽsu quindecim graduũ secundũ exẽplar sibi traditũ. Ad cuius intelligẽtiam est notandũ, ꝙ Adã duo damna generalia incurrit per pctm̃. Nam primò cecidit à dignitate, & felicitate, in qua erat de præsenti: & à culmine gloriæ cœlestis sibi promissæ si stetisset. Secũdò fuit exullet relegatus ab illa paradiso terrestri, & factus peregrinus cum tota sua posteritate per hũc mũdum miserabilem. Et ideo sicut dictum est in psalmo præcedenti, non potest redire in patriam, à qua expulsus est nisi peregrinando, & ambulando in lege domini, ab ea non deuiando usque quò perueniat per Christum

A ad Hierusalē quam perdiderat, & ad templū gloriæ. vnde cecidit. Sed cum peruenerit, & perductus fuerit ad terminum vitæ suæ obseruando legem: adhuc restat, vt ascendat per quindecim gradus uirtutum vsque ad tēplum gloriæ unde cecidit, & quod per peccatum amisit. Et ideo sicut Dauid fecit psalmū præcedentem: in quo denotauit tota peregrinatio huius mūdi: in quo homo mysticus peregrinatur ab Adam vsq; ad Christum: & à Christo vsque ad vltimum iudicium siue ad finem vitæ cuiuslibet hominis, vt dictum est in psalmo præcedenti. Ita pariter Dauid fecit hos quindecim psalmos pro ascensu quindecim graduum templi: per quos denotātur & memorantur quindecim gradus virtutum, sine quibus nemo potest in cœlum ascendere: nec gloriam amissam recuperare. Nā per
B illam ciuitatem Hierusalem intelligebatur præsens ecclesia, & per templum ædificatum figurabatur superior patria, ad denotandum ꝙ licet simus in ista Hierusalem per fidem, & gratiam: tamen adhuc restat, vt ascendamus in Hierusalem supernam per gradus, & merita virtutum. Et hoc figurabatur per peregrinationem Iudæorum, qui erant in dispersione. Nam veniebant de Græcia, & de Italia, & de Aegypto: & de cęteris partibus mundi ad diem festum in Hierusalem. Sed dum erāt ibi, adhuc restabat, vt ascenderent per quindecim gradus in templum. Et ideo illi peregrini dum peregrinabantur per itinera dicebant psalmum præcedentem. s. Beati immaculati in via, & hoc per totum iter. Sed postea in ascensu tēpli dicebāt hos quindecim psalmos vnum in quolibet gradu per ordinem
C procedendo. Sed oīa illis cōtingebant in figura: Nam totum spatium itineris à domibus suis usque ad portas Hierusalem significabat totum discursum legis ab Adam usq; ad Christum, & ecclesiam euangelicam. Sed à portis Hierusalem vsq; ad templum significabat discursum legis euangelicæ, & fidelium, qui peregrinantur in hac Hierusalem, siue ecclesia Christi. Sed ascensus graduum templi figurabat ascensum in gloriam cœlestem Et ideo Dauid fecit hos 15. psalmos appropriatos his quindecim gradibus templi, secundum ordinem virtutum. Nā primus psal. appropriatur primo gradui virtutum, qui est recessus à mundanis, & vltimus ps. memorat vltimū gradū virtutū qui est in quiete laudare Deū. Et ēt dicit perfectionē gloriæ, quæ est iā ī patria incessanter Deum glorificare, & benedicere. Et ideo vltimus psal mus dicit. Ecce nunc benedicite dominū &c. Et sic secundū ordinē virtutum prudēs lector potest facere diuisionem istorū quindecim psalmorū. Diuidātur ergo isti quindecim psalmi in quindecim partes, secundum quindecim gradus virtutum figuratarum per quindecim gradus templi: in quorū quolibet principaliter memoratur vna uirtus secundū ordinē: & proprietates illorum quindecim graduum: Est ergo iterum aduertendū, ꝙ isti quindecim psalmi tripliciter possunt exponi. Vno modo mysticè siue propheticè. Et hoc dupliciter. Vno modo de quindecim gradibus, quibus homo mysticus ascendit a lege veteri in legem euāgelicam, & à synagoga in ecclesiam Christi: ab imperfecto ad perfectū: relinquendo cerimonias, & figuras. Alio modo ꝓ quindecim
E gradibus, quibus iste homo mysticus ascendit in cęlum relicto mundo post peractam peregrinationem. Et sic totus iste sensus dicitur mysticus, & propheticus. Tertio modo possunt exponi moraliter de quindecim gradib. conuersionis pœnitentis, quib. hō ascendit à peccato in statum gratiæ, & in Deū per speculationem, & contemplationem, de quibus ait propheta supra psal. 83. Beatus vir cuius est auxilium abs te: ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrimarū in loco, quē posuit. Ibunt de virtute in virtutem: uidebitur Deus Deorū in Sion, Ecclesia ergo oīb. istis tribus modis intendit cantare istos quindecim gradus, siue quindecim psalmos. Primò pro apostolis, & discipulis, quia ascende-
F runt à Sinagoga in ecclesiā & tēplum Christi relictis legalibus. Et ēt pro omnibus fidelibus a peccato ascendentibus in statum gratiæ. Tertiò pro uiris sanctis, & contemplatiuis ascendentibus à terrenis curis ad contemplationem spiritualium. Et ideo in diebus ferialibus quadragesimę ecclesia facit tres quinarios ex his quindecim psalm. ante matutinas maiores. Et primum quinarium dicit pro defunctis, qui sunt in purgatorio: ut absoluti à pęni scito ascendant in cęlum. Et ideo dicit orationem. Absolue, Secundum quinariū dicit pro pęnitentibus: vt ascendant a peccato in gratiam per pęnitentiam. Ideo dicit orationem. Deus cui proprium. Tertium quinarium dicit pro iustis, & contemplatiuis: ut conseruentur in gratia, & proficiant in uirtutibus vsquequo perueniant ad gloriā. Ideo

A dicit orationem. Prætende domine famulis & famulabus tuis &c. Item etiam ecclesia, sicut totum psalmum præcedentem diuisum per octonanos, siue per quatuor partes dicit ad primam, tertiam, sextam, & nonã, pro peregrinantibus in hoc mundo: ut dictum est. Ita pariter ad omnes horas beatæ virginis dicit hos quindecim psalmos, eò q beata virgo per hos quindecim gradus virtutum meruit ascendere super omnes choros Angelorum ad cœlestia regna. Et ideo quia beatus August. & Cassiodorus, quos magister sequitur de glossa ordinaria: satis lucide, & per excellentiam dixerunt de sensu, & expositione morali istorum psalmorum. Ideo primò, & principaliter iuxta consuetudinem sequar expositionem, & sensum propheticum siue mysticum, non dimittendo moralem, & anagogicum. Et hoc breuissimè postquam per prędictos doctores vnusquisque lucidissimè potest informari. Quantum ergo ad primum

B est dicendum, q Dauid fecit hunc primum psalmum pro ascensu primi gradus templi. Vnde sicut primùm quod fit ab ascẽdẽte est relinquere à tergo terram inferiorem. Ita apostoli primò reliquerunt cerimonias, & relictis legalibus ascenderunt cum Christo. Et ita primum quod fit à pœnitente est detestari, & relinquere à tergo peccatum, & conculcare terrena sub pedibus, & sic etiam viri cõtemplatiui in primo gradu virtutum cõtemnunt curam istorum terrenorũ. Ideo Dauid fecit hunc psalmum pro primo gradu, & introducit istum hominem mysticum, qui primò fuit tribulatus, & deceptus à lingua dolosa diaboli, & postea fuit tribulatus per linguam dolosam aliorum infidelium in toto

C itinere huius uitæ. Ideo petit liberari ab huiusmodi, & petit gratiam, vt contemnat omnia ista terrena, & absoluatur ab huiusmodi tribulationib. per ascensum primi gradus. Vnde dicit, O domine Iesu Christe cum ego tribularer à diabolo in principio mundi: & per membra eius in toto itinere uitæ meæ, non solum a regibus Aegypti, & Babiloniæ & cęteris nationibus, sed etiam à Scribis Pharisæis volentibus me detinere sub iugo legis ne ascenderem in legem euangelicam, & tẽplum tuum Et etiam cum tribularer ab hæreticis, & sarracenis, & etiam ab Antichristo, & sequacibus eius, tunc clamaui ad dominum Iesum Christum, vt veniret ad liberandum me: & ipse exaudiuit me. Vndę in oratione mea dicebam. O domine Iesu Christe libera animam meam à labiis iniquis, &

D à lingua dolosa serpentis, qui me decepit in Paradiso, vnde cecidi, & fui expulsus, & libera me a labiis iniquis, & a lingua dolosa mẽbrorum diaboli, scilicet infidelium, & hæreticorum, qui me impediunt ne ascendam istum primum gradum.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?

Sagittæ potentis acutę cum carbonibus desolatorijs.

Hic propheta prædicit punitionem infidelium, qui prohibent fideles in ascensu. Vnde dicit iste homo mysticus quasi indignatiuè contra diabolum, & membra eius. O maledicte diabole, & ò tu infidelis quid putas detur tibi. aut apponatur tibi ĩ pœnam ad linguam dolosam? idest, quæ pęna dabitur tibi pro lingua dolosa, & pro deceptione? Et

E respondet. Quid putas dabitur tibi? Dabuntur enim tibi sagittæ iræ, & vindictæ Dei omnipotentis cum carbonibus, & ignibus desolatorijs, qui destruent omnes infideles, & persecutores ecclesiæ, & vastabunt Hierusalem per Titum, & Vespasianum, & punient Diocletianum, & Neronem, & cæteros persecutores ecclesiæ, & etiam interficient Antichristum, & post obitum eorum apponentur eis carbones desolatorii in inferno in pęnam æternam. Et ista erit vltio omnium malignorum, qui conati sunt impedire fideles ne ascẽderent in cęlum.

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus cedar multum incola fuit anima mea.

Cum his: qui oderunt pacem, eram pacificus cum loquebar illis, impugnabant me gratis. F

Iste homo non solum detestatur blasphemias infidelium, & peccata, sed dolet absentia beatitudinis futuræ, ad quam cupit ascendere, & tędet eum propter longã peregrinationem, & quia per magna tempora detinetur inter omnes infideles, sustinet opprobria contra legem Christi inter eos. Vnde est aduertendum, quòd inter omnes hæreses & sectas plus durauit, & perseuerauit secta Mahometi: quæ iam durauit ultra octingentos annos, & occupauit totam Arabiam, & Aphricã, & Siriam, & Assiriam, & Persiam, & Armenias, & Asiam minorem, & Græciã nostris temporibus, & maiorem partẽ mundi. Quæ quidem secta incepit à Mahometo

A de genere Cedar filii Ismaelis. Ideo sarraceni dicuntur populus Cedar, quod interpretatur vmbra. Et ideo quia, Dauid præuidit populum Dei multipliciter,& per lõga tẽpora affligendum a secta sarracenorum quasi vsque ad prope tempora Antichristi: vel ẽt à qua Antichristus forsan est egressurus: iõ ait. Heu mihi: q̃a incolatus meus, & peregrinatio mea inter infideles prolongata est. Nam diù habitaui cum habitantibus Cedar. i. inter sarracenos filios Cedar. Et cum eis multùm incola,& pæregrina, & cohabitans fuit anima mea. i. duxi vitam meam in captiuitate. Hoc dicit: quia multi Christiani manent inter eos captiui. Et quia licèt velimus quãdoque pacem cum eis: tamen semper nos affligunt terras nostras occupando: ideo subdit. Cum his. s. sarracenis,& infidelibus, & tene-
B brosis peccatoribus, qui semper oderunt pacem ego eram pacificus: non malum eis inferendo cum loquebar èis pacificè: ipsi impugnabant,& affligebant me gratis. Et forsan Dauid memorat hic fugam suam, quãdo fugit à facie Saul ad terram Idumææ, quæ est Cedar trans Iordanem vbi congregati sunt populus eius fratres,& alij 400. de stirpe sua ad speluncam Odolã. Et habitarunt per aliqua tempora in Massath. vbi vidit in spiritu qualiter ecclesia debebat diu peregrinari, & habitare,& affligi inter sarracenos filios Cedar. Iõ dicit. Heu mihi: q̃a incolatus meus ꝓlongatus est.& habitaui cũ habitant. b. Cedar &c. Item Cedar interpretatur tenebra vel meror. Et tunc exponitur moraliter. Vñ peccator veniens per pœnitentiam in gratiam dolet se tandiù habitasse in merore persecu-
C tionis. Et contemplatiui.& sancti dolent se tandiù fuisse inuolutos in curis mundi, & merore. Et sic ascendũt primum gradum dicẽdo istũ primũ psalmum, s. contemplatiuus, & penitẽs,& fidelis. ex quo patet, ꝙ primus gradus ascendentis in templum spirituale ẽ detestatio peccati, & vitæ veteris, & dolor detentionis in hac vita: eò ꝙ diabolus,& infideles impediunt nos ne ascendamus istum primum gradum.

PSALMVS. CXX.

Leuaui oculos meos in montes, vnde veniat auxilium mihi.

Auxilium meum a domino, qui fecit cœlum, & terram.

Secundus gradus huius ascensus est subleuatio à curis terrenis, & eleuatio mentis in Deum. Nam quando quis ascendit ex infima,& horribili vale illico obliuiscitur infimum, & cum spe,& gaudio suspicit in altũ, & desiderat peruenire ad finem. Et ideo Dauid fecit hunc psalmum pro secundo gradu in quo docet ascendentes, & instruit leuare oculos ad Deum in ascensu secundi gradus, & ponere totaliter spem ad superiora,& petere auxilium à Deo per custodiam Angelorum. Ad cuius intellectum est notandum sicut dictum est psalmo 64.& 67. quòd tota illa terra promissionis,& etiam ipsa ciuitas Hierusalem erat circundata, & munita montibus circunquaque. Qui quidem mõtes cõmuniter sunt vtiles ad tria. Primò ad tutelam,& fortitudinem terræ: quia prohibent accessum inimicis. Secundò sunt vtiles ad pascua pro animalibus, & pecoribus. Tertiò sunt vtiles propter aquas. quæ ex eis fluunt, & descendunt ad irrigandos campos. Propter quam dispositionem terræ, & propter quas tres proprietates, & vtilitates illa terra promissionis cum illis montibus sic circundata figurabat ecclesiam Christi tàm militantem quàm triumphantem. Et illi montes tàm circundantes terram promissionis, quam ciuitatem Hierusalẽ figurabant montes spirituales ecclesiæ Christi. Et ideo in sacra scriptura semper per illos montes materiales intelliguntur montes spirituales ecclesiæ Christi. Vnde inquantùm illi montes erant ad tutelam,& defensionem patriæ, & ciuitatis prohibentes accessum inimicis figurabant custodiam Angelorum, qui custodiunt ecclesiam, & omnes fideles. Sed inquantùm erant herbosi, & fructuosi ad pascua pecorum: figurabant septẽ ecclesiastica sacramenta quibus pascuntur fideles. Inquãtùm vero à montibus descendunt aquæ ad irrigandos campos: figurabant Apostolos,& doctores, à quibus desiuata est euangelica doctrina & dona gratiarum in ecclesiam Christi. Et ideo in sacra scriptura per montes aut intelliguntur Angeli custodes, aut ecclesiastica sacramenta, aut Apostoli & doctores ecclesiæ Christi. Licèt ergo in hoc psalmo per montes possint intelligi tàm Angeli quàm ecclesiastica sacramenta, & apostoli, tamen ad literam principaliter intelliguntur Angeli custodes. Dauid ergo hoc præuidens in spiritu, contemplando ecclesiam

A siam Christi: ad quam tota lex ascendebat, & tendebat tanquā in finem, fecit hunc psal. in quo commendat ecclesiam Christi de securitate propter custodiā Angelorū à Christo ipsi datam. Nam sicut illa Hierusalē materialis erat circundata montibus prohibentibus accessum inimicis: ita peramplius, & perfectius ecclesia Christi est munita millibus Angelorum, qui die ac nocte defendunt ipsam muro inexpugnabili. Duo ergo facit. Nam primò ipse in persona sua, & etiam in persona corporis mistici dicit se committere Angelorum custodiæ. Secundo admonet omnes fideles, vt ascendant ad hanc ecclesiā Christi, promittens eis securitatem, & tutelam propter custodiam Angelorum. ibi. Nō det in commotionem. Quantùm ad primū dicit. Ego ascendendo ad templum & ecclesiam Christi, leuaui oculos meos in montes circundantes istam ciuitatem ecclesiæ, qui quidem mōtes sunt Angeli dati ad custodiā huius ciuitatis Dei. Vnde. i. à quibus montibus, & Angelis veniet auxilium mihi cōtra inimicos visibiles, & inuisibiles, à quibus angelis spero tutari, & defendi, & protegi. veniet inquam auxilium mihi. quā quidem potestatem, & virtutem Angeli non habent à seipsis: sed à solo Deo, & domino nostro Iesu Christo, qui eos posuit custodes huius ciuitatis. Item totum auxilium meum est principaliter à domino qui fecit cœlum, & terrā: & non à Dijs gentium qui sunt demonia. Deinde cum dicit,

B

Non det in commotionem pedē tuum, neque dormitet qui custodit te.

Ecce non dormitabit neq; dormiet: qui custodit Israel.

C *Dominus custodit te, dominus protectio tua super manum dexteram tuam.*

Admonet omnes fideles ut ascendant ad hanc ciuitatem, & hoc fortalitium ecclesiæ, vt saluentur in ea, eò q̄ est munita, & septa multorū angelorum custodia, & tutela. Vnde dicit. O fidelis ascende ad hoc fortalitiū, & præsidium ecclesiæ, vt diabolus sup. non det pedem tuum in commotionē: i. vt non faciat te à via rectitudinis, & ueritatis deuiare quasi dicat: si tu fueris munitus hoc præsidio nunquā diabolus mouebit pedem tuū nec operationes tuas à semitis mandatorū Dei: nec nocebit tibi in corde: nec in anima. Et ratio est: nam Angelus custos, & vigil qui custodit te in hac ciuitate, & præsidio, nunquā dormit. quia ecce. i. certè manifestū est: q̄ Deus, & exercitus angelorū qui custdit Israel nō dormitabit neq; dormiet vnq̄. Et ratio est: nā dn̄s noster Iesus Christus est ille qui custodit te per custodiā angelorū, & ecclesiastica sacramēta, & per sanctorū orationes, & ipse dn̄s Iesus Christus sicut est salus tua, ita est protectio tua. nā eiusdem est saluare, & custodire. iō ipse est protectio tua super manū dexterā tuā i. magis, & per amplius custodiet te dominus Iesus Christus quā dextera manus tua. Nota q̄ dormitare est frequentatiuū de dormio. iō hæc est dr̄ia inter dormitare, & dormire, q̄ dormire dicit dormitionē successiuā sine interualo: sed dormitare dicit dormitionē cū multis interuallis, & sic vigiles oppidorum, & exercitus dicūtur quandoque dormitare, eo q̄ vigilant ne inimici intrent oppidū. sed quandoq; opprimuntur somno, sed illico excitantur p̄p sollicitudinē, & metū, & iterum dormiunt, & iterū excitantur &c. & sic dicūtur dormitare, & excitari. Sed nō fecit sic dn̄s q̄ est custos Israel, nec angeli eius, quia cōtinue vigilant super ciuitatem Dei. iō dicitur Esa. 62. Super muros tuos Hierusalem posui custodes qui die ac nocte non cessabunt laudare nomen domini &c. Ideo subdit Dauid,

D

E

Per diem sol non uret te, neq; luna per noctē.

Dominus custodiit te ab omni malo, custodiat animam tuam dominus.

Dominus custodiat introitum tuum, et exitū tuum, ex hoc nunc, & usque in sæculum.

Quia dominus custodit te, & dominus est protectio tua, ideo sol nō vret te per diē. Litera Hieronymi habet. Per diē sol non percutiet te, neque luna per noctē. Ad cuius intellectum est notādū, q̄ sicut nec æstus solis nec frigiditas lunæ potest nocere illis, qui habitant in domibus bene muratis, & tectis, ita nec diabolus nec æstus tentationum, nec defectus alicuius rei potest nocere iustis, & fidelibus habitantibus in hac ecclesia, & præsidio ciuitatis Dei per gratiā, eò q̄ ecclesia est supra muro fidei, & spei, & caritatis, & circūdata montibus angelorum, & cooperta tecto articulorum fidei, & donis spiritus sancti. Item est aduertendum, q̄ quędam sunt peccata tentationis. quæ dicuntur fieri in die, id est in manifesto. sicut est superbia, & auaritia & etiā luxuria. Et quædā dicūtur fieri in nocte ad lunā: i. in abscōdito, & occulto, sicut est pctm̄ inuidiæ, & odij inueterati, & oīa peccat F

A ta quæ manent in solo proposito, & nondum
venerunt in actum: sed nullum istorum po-
test nocere iustis habitantibus in hac eccle
sia per gratiam, nec in superiori per gloriã.
Et hoc intendit dicere Dauid cum ait. Per
diem sol non vret te. quasi dicat. O fidelis si
tu ascenderis in hanc ciuitatem, & fortalitiũ
ecclesię, & fueris munitus eius montibus, &
Angelorum custodia. & tectus virtute eccle
siasticorum sacramentorum, & donis spiri-
tus sancti: ego dico tibi, quòd sol, id est
æstus peccatorum, & manifestarum tentatio
nũ superbiæ, & auaritiæ &c. non vret te per
diem: i. in manifesto: neq; luna. i. peccatũ o-
dij, & inuidię percutiet te in nocte. i. in oc-
culto. q. d. ꝙ nec peccata manifesta nec occul
ta nocebunt tibi munito, & protecto in hoc
præsidio. Et ratio est: nam dominus noster Ie
B sus Christus, qui est ædificator, & custos hu
ius ciuitatis, custodit te ab omni malo cor-
porali, & dominus custodiat animam tuam:
& dominus custodiat introitum tuum. i. cu-
stodiet te per sacramentum baptismi quan-
do ingressus fueris in hanc ciuitatem, & cu-
stodiat exitum tuum per sacramẽtum extre
mæ vnctionis, Nam per batisimum intrãt fi
deles in hanc ciuitatem, & per extremam vn
ctionem exeunt. Et per confimationem ar-
mantur, & roborantur, & per eucaristiã refi
ciuntur, & per pœnitentiam resurgunt, & ui
uificantur, & per matrimoniũ legitimè pro
creantur. Et per sacramentum ordinis regun
tnr, & diriguntur in hac ciuitate, & ecclesia
Christi ex hoc tempore vsque in sęculũ glo-
riæ. i. dum ista ecclesia durabit per gratiã vs
quequo perueniat in sæculum gloriæ. Ex qui
C bus patet quòd dominus Iesus Christus est
principalis dominus, & custos, huius ciuita
tis, & præsidij. Sed custodit eam per Angelos
tanquã per vigiles, & ministros, & ꝑ ecclesia
stica sacramenta, & per doctrinam, & oratio
nes sanctorum virorum. Nam tàm Angeli,
quàm ecclesiastica sacramenta, quàm dona
spiritus sancti: quàm sancti viri: sunt montes
munientes istam ciuitatem, & præsidium, &
ideo Dauid nos admonet vt leuemus ocu-
los nostros, & recurramus, & refugiamus, &
ascendamus ad istos montes, vnde ueniat au
xilium nobis. Ex quibus patet, ꝙ iste psalmus
est similis in materia, & sententia psal. xc. s.
Qui habitat in adiutorio altissimi &c.

PSALMVS. CXXI. D

*Laetatus sum in his, quæ dicta sunt mihi:
in domum domini ibimus.*

Titulus Canticum graduum. Tertius gra
dus ascendentium in cœlum est gaudium de
bonis spiritualibus promissis. Nam primus
gradus est relinquere terrena, & detestari
peccata. Secundus est eleuatio mẽtis in Deũ
.s. auersio a bono commutabili, & conuersio
ad bonum incommutabile. Et ideo sequitur
tertius gradus immediatè, ꝙ quis gaudeat, &
delectetur in tali bono incommutabili pro-
misso. Et ideo Dauid fecit hunc tertium psa.
pro ascensu tertij gradus templi. qui quidem
psalmus licèt sit paruus in verbis, tamen est
profundus, & difficilis non solummodò in
sententia sed etiam in constructione, & ordi
natione literæ. Pro cuius intelligentia est no
tandum, sicut pluries dictum est, ꝙ illa Hie- E
rusalem terrena, & illud templum materiale
quod ędificauit Salomõ ex pręcepto Dauid
patris sui: omnino fuit figura vtriusque eccle
siæ. s. militantis, & triũphantis nõ solũmodò
ratione interpretationis nominis: quia inter
pretatur pacifica: sed etiã quia tota ecclesia
Christi ibi sumpsit exordiũ in illis apostolis
& discipulis, & ibidem est ædificata per Chri
stum sub nomine pacis: vt dictũ est psalm.
47. & 50. & in plerisq; alijs locis. Et ideo to-
ta ecclesia dicitur Hierusalẽ, eò ꝙ inde fuit
deriuata, & dilatata, & multiplicata per totũ
orbẽ. Et ideo patriachæ, & prophetę multi-
pliciter commendarunt illam ciuitatem ter-
renã nõ ratione sui: sed quia in ea erant im-
plenda mysteria Christi, & in ea Christus de
bebat incipere, & ædificare ecclesiam suam.
Quod multipliciter præuidens Dauid in spi
ritu fecit istũ psalmũ: in quo commẽdat Hie F
rusalem spiritualem sub nomine Hierusalẽ
terrenæ, qui quidẽ psal. licèt videatur appli-
cari illi ciuitati terrenæ, & materiali, tamen
in veritate factus est pro Hierusalẽ spiritua-
li: quę per illam, & templum eius fuit figura
ta. Et ideo est iterũ notãdum sicut dicit Ra.
Moises de Aegypto, ꝙ sicut duplex est Hieru
salẽ. s. terrena, & superna: ita in sacra scriptu-
ra per Hierusalẽ inferiorẽ intelligũt ꝓphetę
Hierusalẽ superiorem. Vnde super illud Ge.
26. quando vidit Iacob scalã &c. dicit glos
sa Hebraica in beresit Rba. ꝙ Moyses ante
quã moreretur ductus est in cœlum: & uidit
ibi Messiam ædificantem Hierusalẽ in cœ-
lis ex margaritis, & lapidibus prætiosis. Et

dixit

A dixit Messias ipsi Moysi, quod Iacob pater eius vtranque Hierusalem præuiderat ædificandã & quod nihil erat illa quæ erat ædificãda in terris respectu illius quæ erat per Messiam ædificanda in cœlis: quia ista erat temporaliter, & illa in æternum duratura pro filijs Israel. quod audiens Moyses dixit. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi &c. Ex quibus sequitur primò, quòd preter illam Hierusalem tẽporalem est dare aliam Hierusalem spiritualem, & æternam. Secũdò sequitur, Messias debebat esse Deus: quia iam erat in celo tempore Moysi. Tertiò sequitur, quod Messias non erat ædificaturus Hierusalem terrenam: sed spiritualem, & cœlestem: & per consequens non erat daturus suis felicitatem in hoc mũdo, sed in cœlo. Quartò sequitur, quod iste psal. non est intelligendus de Hierusalem terrena: sed de spirituali, & cœlesti, & de hac Dauid fecit hunc psalmum. Duo ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primò commendat magnificentias huius ciuitatis. Secundò rogat pro eius conseruatione, & perpetuitate, ibi Rogate quę ad pacem sunt Hierusalem.

B

Quantùm ad primum propheta expectãs possessionem, & statum huius ciuitatis, quæ est ecclesia militans per gratiã. & triũphans per gloriam: propter quatuor eius magnificẽtias lætatur iam in spe: & commendat ipsam in quatuor magnificentijs. Primò quia omnes iusti habitant in ea, hic per gratiam: & in futuro per gloriam. Secundò: quia ista ciuitas Hierusalem militans hic per gratiam est imago superioris triũphantis per gloriã. Tertiò: quia omnes isti qui ascendunt in istam ecclesiam ad laudandum Deum per gratiam, laudabunt ipsum in superiori per gloriã. Quarto: quia in hac ecclesia iudicantur, & lucrantur pręmiũ omnes iusti pro illa gloria. Pro his ergo quatuor lætatur propheta expectãdo ecclesiam Christi: in qua expectabat adipisci omnia quatuor supradicta. Et ideo iste psalmus simul oportet, quòd exponatur profeticè, & misticè de ista ecclesia, & anagogicè de superiori: eò quòd nullus potest venire ad illam nisi transeat per istam. Dicit ergo Dauid. Lętatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. Ad cuius intelligentiam est aduertendum: quod multipliciter fuit reuelata ipsi Dauid prosperitas vtriusque ecclesiæ, & multipliciter prędidit eam in spiritu. Nam primò præuidit per promissionem factam ipsi Abrahæ. Gen. 15. Cui dominus dixit, Suspice cœlum, & numera stellas si potes, sic erit semen tuũ. Vbi

C

D

præuidit, quòd semen suum secũdum promissionem erat collocandum in cœlo in ęterna beatitudine. Item hoc potuit Dauid præuidere per lapidem quem Iacob erexit in titulum. Gene. 28. Præuidit enim nouam Hierusalem, scilicet ecclesiam ædificandam in Christo. Et per scalam, & angelos ascendentes, & descendentes, præuidit qualiter veri filij Israel per fidem debebant ascendere vsque ad Christum, & ecclesiam suam, & exinde per gradus virtutum erant ascensuri in cęlum. Item per promissionem factã de ædificatione templi, & ciuitatis. 2. Regum. 7. præuidit in spiritu qualiter Christus erat nobis ædificaturus Hierusalem nouam, hic per gratiam, & in futuro per gloriã. Propter omnes ergo istas promissiones, & reuelationes sibi factas de ista Hierusalem spirituali, dicit Dauid.

E

Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. super patriarchas, & prophetas, & reuelationes mihi factas: quia omnes fideles ibimus in domum domini, id est in ecclesiam Christi. Et etiam lætatus sum in his nõ solummodò per Natan prophetã de terreno tẽplo construẽdo, & perpetuitate regni, & de sede iudiciali, & regali, et ęternitate domus Dauid Sed & sũ magis lætatus de reuelatione mihi facta à spũsctõ de supradictis misteriis, et promissionibus: quia præuidi in spiritu qualiter uos omnes filii promissionis ibimus in domum domini: quæ est ecclesia. Nam in istam ecclesiam ascẽdimus per gratiam, et in superiorem per gloriam. Et tunc propheta conuersus ad Hierusalem dicit.

Stantes erãt pedes nostri, in atriis tuis Hierusalem.

F

Hierusalem quæ ędificatur, vt ciuitas cuius participatio eius in idipsum.

O Hierusalem pedes nostri erant stantes in atrijs tuis hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Vel potest dici, quod hoc tempus refert ad prophetam. Quasi dicat. O Hierusalẽ lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi per reuelationem. Nam ego præuidi in spiritu qualiter pedes nostri erant stantes in atriis tuis, id est qualiter omnes iusti, & fideles debemus habitare in te, hic per gratiam, et in futuro per gloriam. Et hoc probat per hoc quod sequitur. Nam ne quis putaret, quod hic lætatur de Hierusalem terrena, hoc remouet dicens Hierusalem quę ædificatur, ut ciuitas.

A Ad cuius intelligentiam est notandum, sicut pluries dictũ est: & notat Augustinus secundò de ciuitate Dei: quòd secundùm Ciceronem in tertiò de republica. Ciuitas siue populus est concors hominũ multitudo, iuris consensu, & vtilitatis communione sociata, antiquis moribus consistens. Ex qua diffinitiõe manifestè patet, quòd quatuor sunt de ratione ciuitatis. Primò concordia quò ad pacem, & bonum commune. Secundò cõsensus legis, & iuris. Tertiò communitas vtilitatis ratione boni communis. Quartò honestas morum, & virtutum. Ex his quatuor arguit Augustinus: quòd Roma nunquàm fuit vera ciuitas: quia nunquàm fuit in ea vera pax, nec concordia, nec iuris consensus, & cetera. Ergo ex his possumus arguere, quòd Hierusalem terrena nunquàm fuit verè ciui-
B tas, maximè quando venit Christus: quia in ea nunquàm fuit concordia, sed discordia: nec fuit in ea consensus legis: imo dissensio, & schisma: quia debuerũt recipere Christum secundùm legem, & non receperunt. Et fuit discordia etiam in rebus ciuilibus. Nam à passione Christi vsque ad destructionem factam per Titum, semper fuit continua seditio inter ciues, & continuæ cędes: vt ait Iosephus ĩ libro de bello iudaico. Ex quo patet quòd nunquam fuit vera ciuitas: nec rectè fuit vocata Hierusalem, id est pacifica: cũ in ea semper fuerint continuæ discordiæ. Ex quò patet, quòd non dicta fuit Hierusalem, id est pacifica ratione sui: sed inquantùm debebat fieri pax inter Deum, & homines per mortem, & passionem Christi mediatoris: & inquantùm in ea debebat Christus ædificare
C veram Hierusalem, scilicet ecclesiam ex congregatione illorum paucorum apostolorũ & discipulorũ. quam ecclesiam in pace fundauit. Nam quotiescunque Christus veniebat ad discipulos, semꝑ dicit eis. Pax vobis. Et hanc pacem reliquit eis in testamentum æternũ. Et ideo ecclesia Christi verè dicitur ciuitas: & ędificata vt vera ciuitas per Christum: quia in pace, & concordia, & iuris consensu, & vtilitatis communione sociata. quia erat eis anima vna, & cor vnum in Deo, vt patet Actuum tertio. Et sic illa Hierusalem ex parua dilatata est per totũ orbem, & multiplicata. Et de hac Hierusalem dicit ꝓpheta. Lętatus sũ in his, quæ dicta sunt mihi &c. Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. Quasi dicat. Ego non lętor, quia habeo mansionem in Hierusalem terrena: sed D lætatus sum, quia pedes nostri erũt in atrijs tuis: ò Hierusalem non terrena: sed Hierusalem, quæ ædificatur vt vera ciuitas per Christum: in qua est sũma pax, & concordia: cuius participatio eius in idipsum: Litera Hieronymi habet: simul vel pariter. Vnde vbi nos habemus in psalmo. iiii. In pace in idipsum dormiam & requiescam. Litera Hieronymi habet. In pace simul dormiam, & requiescam. Et ideo ly in idipsum ponitur pro simul vel pariter. Et sic ponitur in hoc loco: cuius participatio eius simul. Quasi dicat: ꝙ participatio, & conuersatio ciuium illius supernæ ciuitatis est simul, id est cõcors vnita & non diuisa: sed in summa pace, & caritate conuiuens. Ex quo patet, quòd hoc non potest intelligi de ista Hierusalem terrena: quia nunꝗ participatio illorum ciuiũ fuit in idipsum: nec simul nec concors in vna caritate: E quia hoc solũmodò conuenit ecclesię militanti, & triũphanti. Sed licèt quãdoque sit discordia inter malos ĩ hac ecclesia: tamen inter iustos semper est participatio simul, & cõcordia in vna fide: Dicit ergo ꝓpheta: Hierusalẽ, quæ ædificatur vt vera ciuitas: cuius participatio est tota simul, & concors: quia omnes ciues huius ciuitatis sunt vnanimes, & vnius moris habitantes in domo, quia vna est fides omnium, & vnum baptisma. Potest etiam per ly Hierusalem intelligi de per se ista ecclesia militans, in qua nũc habitamus per fidem, quæ ædificata est à Christo, ut ciuitas, id est ad modum, & similitudinem ciuitatis supernæ, quia imago eius: quia ciues eius iam sunt ciues sanctorum, & domestici Dei, cuius participatio est simul per fidem, & caritatem. Vel per istam Hierusalẽ potest intel- F ligi sola Hierusalem superna, cuius participatio est in idipsum, id est tota simul, & ęterna. Nam secundùm Boetium quarto de cõsolatione. Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul, & ꝑfecta possessio, & talis est duratio illius æternæ ciuitatis: quia non est successiua nec terminabilis, maximè à ꝑte post: sed tota simul, & perfecta. Quasi dicat ꝓpheta. O Hierusalem cęlestis, lętatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, quia pedes nostri erunt stantes in atrijs tuis. Stantes dico non mobiles: sed quieti in tua visione, non negotiantes in mundana sollicitudine: sed quieti in contemplatione. Hierusalem dico non ista terrena, sed superna, quæ ædificatur, vt vera

ciuitas

A ciuitas,& pacifica.incorruptibilis, & perpetua.Probatur: quia participatio, & habitatio,& conuersatio eius est in idipsum, & tota simul,& æterna. Et notanter dicitur participatione. Nam Deus est sua felicitas per essentiam,& ideo nō dicitur participatio respectu sui, sed respectu nostri,qui ipsam participamus.Ex quibus patet,ꝙ isti tres versus prędicti nō possunt intelligi de Hierusalem terrena: nec de illa verificari: quia eius participatio nec est eterna, nec concors: nec tota simul,sed intelliguntur de Hierusalem militanti per vnam fidem, & caritatem, & de triumphanti per gloriam. Item ista ecclesia militans ædificata à Christo,vt.i.tanquā ciuitas triumphans,i.ad similitudinem, & imaginem illius.ad Gal.4.

Illinc enim ascenderunt tribus tribus domi-
B *ni testimonium Israel: ad confitendum nomini domini.*

Ad cuius intelligentiam est notandum,vt legitur Exo.24.ꝙ Deus præcepit ipsi Moysi, & toti Israel,vt ascenderent omnes ter in anno ad adorandum dominum in tabernaculo,& sacrificarēt &c.Et hoc fiebat in testimonium Israel.i.vt esset eis testimonium veræ fidei,& latriæ,& profiterent̄ se esse veros cultores veri Dei, & vt per hoc destinguerētur à cæteris nationibus. Et ideo cum datū fuit exemplar,& descriptio templi ipsi Dauid,pariter fuit ipsi præceptum à spiritusancto, vt omnes Israelitæ ter in anno ex omnibus partibus mundi ascenderunt in Hierusalem ad confitendum,& testificandum nomen domini, in testimonium veri cultus. Vnde patet hoc etiam per visionem scalæ Iacob ꝑ quā
C fuit reuelatū ipsi Dauid qualiter Deus erat adorādus in trinitate perfecta in ecclesia militante,& eodem modo erat videndus à nobis in cœlo per gloriam. Et quomodo eramus ascensuri in templum spirituale,hic per fidem,spem,& caritatem, & ad Hierusalem superiorem per visionem,& possessionem,& securitatem. Et quomodo ibi debebamus sedere in æternum &c.Hoc ergo præuidens Dauid fecit,& præcepit fieri quindecim gradus in templo,& fecit hunc psalmum in tertiò gradu figurando trinitatem personarum in diuinis, & tres naturas in Christo, scilicet carnem & animam,& diuinitatem, quia sicut caro,de anima vnus est homo,ita Deus & homo vnus est Christus.Et ideo ait ꝓpheta Dauid.Lætatus sum in his,quæ dicta sunt mihi in spiritu,supple quomodo in domum D domini ibimus &c.Hic ergo demonstrat, & probat, quod illa superna ciuitas Hierusalē est nobis promissa in æternam mansionem, quæ ædificatur,vt vera ciuitas: cuius participatio est tota simul,& æterna. Et similiter ista Hierusalem militans est nobis promissa ad habitandum per gratiam. Nam sicut ad illam terrenam Hierusalem tribus Israel carnales ascendebant ter in anno ad confitēdū nomini domini,& ad offerendum sacrificia: Ita tribus domini spirituales,& filij Israel secundù repromissionem ascendunt continuè ad istam Hierusalem militantem ad confitēdum nomini domini per fidem,& gratiam, & ad illam Hierusalem supernam per visionem, & gloriam. Vnde notanter dicitur tribus domini, quia non omnes tribus,& generationes ascendunt in istam Hierusalem, E sed solæ tribus domini. Vnde tribus domini dicuntur veri filij Israel,qui receperūt Messiam: quia soli illi vident Deum, & confitentur nomini eius in testimonium, quod sunt veri filij Israel, cui facta est promissio Qui ergo non receperunt Christum non sunt veri filij Israel, quia non receperunt testimonium eius, nec prophetiam verificant nec affirmant, imo præuaricantur,& peruertunt ad terrena. Nam illa scala, quam vidit Iacob in somnis significat Christum,& ecclesiam.Et angeli ascendentes,& cætera significabant veros filios Israel non secundùm carnem,sed secundùm spiritum, qui per Christum erant in cœlum ascensuri.Ideo fideles, qui Christum recipiunt: recipiunt uerum testimonium Israel, & faciunt testimonium ipsi Israel de veritate,qui autem negāt F Christum, negant testimonium,& prophetiam Israel, & ipsum testantur esse mendacem. ergo soli fideles,i ascenderunt illuc in Hierusalem cęlestem ad confitendum nomini domini testimonium Israel,& secūdùm quod Israel uidit in illa visione,& soli isti sūt tribus domini. Nam sicut in hac ecclesia confitentur Christum, ita in illa superna felicitate confitebuntur nomini domini confessione laudis,q̄a beati,qui habitant in domo tua dñe.in sæcula sęculorum laudabunt te &c. Quasi dicat ꝓpheta,quod sicut filij Israel secundum carnem ascendebant in festiuitatib. in templum Salomonis ad confitendum nomini domini:Ita filij Israel secundùm spiritum sunt ascensuri in cęlum &c.

A *Quia illic sederunt sedes in iudicio: sedes super domum David.*

Nam ibi erant sedes regales ad iudicãdũ temporalia, & sucularia, & erant sedes sacerdotales ad iudicandum ea, quę pertinebãt ad cultum diuinum, & istæ sedes erant sup domum Dauid. i. promissæ ipsi Dauid, & posteritate eius in ęternũ, vt patet 1. Re. 7. vbi dicitur. Stabiliam solium eius in æternum: qđ in solo Christo impletum est, vt patet Lu. 1. Dauid illi dominus sedẽ Dauid patris eius & regnabit in domo Iacob in æternum. Intendit ergo Dauid dicere, ꝙ sicut in templo Salomonis sederunt reges super domũ Dauid, ita illic in Hierusalem superius sedebit Christus filius Dauid, & super domum Dauid in æternum, & sedebunt apostoli sup sedes 12. iudicantes 12. tribus Israel &c. Et nõ B solùm apostoli, sed etiam omnes beati, quia omnes regnant ibi, & sedent super sedes beatas, & semper ibi iudicant angelos malos, q ceciderunt ex illis sedibus, & iudicant filios Israel secundùm carnem obstinatos, & cæteros infideles, qui ad illas sedes noluerunt peruenire propter duritiam, & malitiam, & scelera sua. Ex quo patet, ꝙ in Hierusalẽ supernam non ascendent tribus carnales, sed tribus promissionis, & spirituales in Christus ex gẽtibus, & Iudæis regenerati. Vnde Esa. 43. Ab oriente educam semen tuum. & ab occidente congregabo te &c. Omnem, qui uocat nomen meum in gloriam meam creaui eum formaui eum, & feci eum: educ foras populum tecum &c. Omnes gentes congregatæ sunt simul, & collectę sunt tribus &c. Hoc totum etiam potest intellig de ipsa ec C clesia militãte, quæ dicitur Hierusalẽ, & domus Dauid per repromissionẽ, ad quã Hierusalẽ ascẽderũt tribus domini per fidẽ, & regenerationẽ baptismalẽ, in qua laudãt, & cõfitẽtur noĩ dñi, & pręcicãt legẽ euãgelicam, in qua domo Dauid sedẽt prælati ecclesiæ, & habẽt sedes. s. summus põtifex, & patriarchę, & archiepĩ. & episcopi, & iudicant de rebus spũalib. secũdũ ecclesiasticã ptãtẽ: Nã sicut illa dicitur Hierusalẽ, & domus Dauid per gloriã. Ita ista dicitur Hierusalẽ per fidẽ, & gratiam. Et iõ iste ps. 1. glossandus est de ista ecclesia allegoricè, & misticè: finaliter, & consequenter, & principaliter de Hierusalẽ superna in qua consistit vltimum, & perfectũ gaudium, & felicitas nostra. Et nota, ꝙ sicut illæ tribus carnales ascẽdebãt in Hierusalem ad cõfitendũ nomini dñi in testimoniũ Israel, D & in signũ obseruãtiæ legis: Ita nos Christiani, qui sumus tribus dñi spũales regenerati per apostolos, cõtinuè ascẽdimus in Hierusalem militantẽ ad cõfitendũ, & præbendũ testimoniũ. i. fidẽ Israel, nomini domini, qui est Iesus Xp̃s. Nã credẽdo in Xp̃m, & exhibẽdo ipsi latriã cõfitemur testimoniũ Israel. i. sequimur fidẽ, & testimonium, quod Israel præbuit, & prædixit, & præuidit de Xp̃o, quando vidit scalã Gen. 28. & quãdo luctatus est cũ angelo Gen. 32. Et maximè quãdo dixit. Iuda te laudabũt fratres tui &c. Gen. 49. Vbi prædixit passionẽ, & resurrectionẽ, & regnũ Christi. Et sic patet, ꝙ nos verè confitemur, & testificamur fidem Israel, profitẽdo legem euãgelicam in hac Hierusalem per fidem, & in superna per gloriam.

Rogate, quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te. E

In hac secunda parte orat pro conseruatione, & prosperitate huius Hierusalem. Ad cuius intellectum est notandũ, ꝙ in duobus consistit prosperitas, & securitas cuiuscunq; ciuitatis terrenæ. Primò in fortitudine murorum, & turrium. Secundò in abundantia ciuium, & victualium. Nam vt sic nunquã expugnabitur ab inimicis, sed semper erit in pace, & securitate, quia ciuitas nõ capitur ab inimicis nisi propter defectũ alicuius istorũ duorũ. Ita pariter duo sunt, q̃ prosperãt ciuitatẽ Dei, & cõseruãt in ea pacẽ, & securitatẽ. Nam muri ecclesiæ Christi quibus redditur inexpugnabilis, & secura sunt, fides, spes, & caritas: & doctores, & martyres militantes pro ea: victualia aũt sunt copia sacramentorum ecclesiasticorũ, quibus pascũtur, F & aluntur fideles siue ciues huius ciuitatis. Et ideo dum perseuerabunt hmõi turres, & copia, & abundantia victualium supradictorũ, nunquã expugnabitur hæc ciuitas, quæ peregrinatur in hoc mũdo, & militat contra infideles, & sic semper erit in pace, & abũdãtia. Et de tali pace, & abũdãtiã dicit ꝓpheta ad oẽs fideles. O Hierusalẽ. i. cõgregatio fidelium ecclesiæ militantis, rogate quæ ad pacẽ sunt. i. orate, vt Deus conseruet in vobis fidẽ spẽ, & caritatem, & det vobis dona spiritus sancti: nam isti sunt muri vestri, & ita sũt ad pacẽ, & securitatẽ vestrã. Et similiter tu Hierusalẽ ora, & roga, vt sit abũdãtia, & copia sacramentorũ ciuibus, & fidelib. diligẽtibus te, qa dũ taliter abũdãtiã erit nũquã peribit ciuitas

A uitas. Et ad maiorem expressionem subdit & declarat intentum suum subdens.

Fiat pax in uirtute tua, et abundantia in turribus tuis.

O Hierusalem fiat pax, & securitas in virtute, & fortitudine tua, quæ fortitudo est fides, spes, & caritas, & dona spūsſancti, Nā in istis cōsistit tota virtus, & fortitudo huius ciuitatis: quibus redditur inexpugnabilis. Et fiat etiam abundantia in turribus tuis. s. copia ciborum, & victualium spūalium. s. ecclesiasticorum sacramentorum, & doctrinæ euangelicæ. Nam sicut illa ciuitas dicitur esse bene munita quæ habet turres bene munitas armis, & victualibus. Ita ecclesia dicitur bene munita quādo eius tures. s. doctores, & martyres fuerunt muniti armis doctrinæ euangelicæ, & fuerūt muniti virtutibus, & sanctitate vitæ, & sic non solummodo defende B runt ecclesiam: sed etiam subiecerunt infideles iugo Christi, & tunc fuit pax in ecclesia, & abundātia in turribus suis: quod fuit conpletū in cōuersione magni Cōstantini, quia tunc fuit copia doctorum in ecclesia, & tota gentilitas conuersa est ad fidem. Potest hoc etiam referri ad Christum mediatorē. Quasi dicat propheta. O Christe mediator fiat pax huius Hierusalē in virtute tua, & passione, & fiat abundantia, & copia bonorum spūalium in turrib. tuę ciuitatis Hier̄m militantis.

Propter fratres meos & proximos meos, loquebar pacem de te.

Propter domum domini Dei nostri, quæsiui bona tibi.

C Hoc loco ꝓpheta explicat pro qua Hierusalē, & pro quibus ciuibus petit, & prædicit hanc abundantiā, & pacem: quia non de Hierusalem terrena, nec de ciuibus eius, quia in illa nulla est pax nec concordia: imo fuit incensa, & destructa, & ciues eius fuerunt partim trucidati, & fame consumpti: & partim in dispersionem, & captiuitatē relegati. Sed loquitur de Hierusalem spirituali: quæ est ecclesia tā militās quā triūphās. Nā ista est vera domus Dauid ipsi promissa, & isti sunt veri ciues, & proximi, & filii Dauid per repromisionē, quia receperunt Christum messiā filiū Dauid ipsi promissum 2. Regū. 7. Et iō dicit. O Hierusalē ego loquebar pacē de te. i. ꝓphetizabā, & petebā, prosperitatē supradictā nō propter iudæos obstinatos, & cęcos: sed ꝓpter apostolos, & cęteros fratres meos de iudaismo ad Christū cōuersos, & propter proximos meos, i. gētiles per baptismū rege D neratos. q. d. pro istis, & de istis ego loquor, & ꝓphetico, & pdico pacē, & prosperitatem ecclesiæ, quia istos præuidit in spū ad illā Hierusalē vēturos, & sic propter domū dn̄i Dei nostri q̄siui, & prædixi tibi supradicta bona spūalia, & nō bona tēporalia propter mundū: q. d. oia ista quæ ego dixi in isto ps. refero ad Deū, & nō ad mundū, qa non loquor de Hierusalē terrena, sed de spūali quæ hic viuit per fidē, & gratiā, & de superna, quæ in æternū viuit per gloriā. Ex quo patet, ꝙ tota ista secūda pars est ēt referēda ad Hierusalē cęlestē, cuius muri sūt æternitas, & securitas & abundātia bonorū gloriæ, cuius cibi sunt perfecta fruitio, & æterna felicitas. Ex quib. patet, ꝙ iste psal. insufficienter glossatur à iudæis, & ēt à quibusdam catolicis de Hierusalem terrena: cum ea, q̄ dicta sunt in psal. nul E lo pacto ipsi conueniant, imo totū oppositū videtur in ea, vt patet manifestè. Et iō rōne sui nō meretur dici Hier̄m nec ciuitas imo Babylō, & cōfusio, & desolatio. Sed quicqd dixerūt de ea prophetæ, & patriarchæ, dixerūt in figura rōne Hier̄m spūalis, quæ in ea habuit exordiū à Christo, & sic dilatata est ꝑ vniuersum orbē, & ita pariter ista Hier̄m militans est imago, & similitudo superioris: nā sicut ex illa Hier̄m terrena ista spūalis est dilatata, & multiplicata: ita ex ista Hierusalem militanti, superna est reparata, & restaurata, & multiplicata. Nā ciues qui sunt in hac per gratiam, & fidem, sunt postea in illa ciues per visionem, & gloriam. Et ideo, quia omnia ista supradicta præuidit Dauid in spiritu, & reuelatione de ista Hierusalem militanti, & triūphanti, ideo fecit hunc psalmum in commendationem huius ciuitatis, F & propter lætitiam rei promissæ, dicens: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.

PSALMVS. CXXII.

AD *te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis.*

Ecce sicut oculi seruorum, in manibus dominorum suorum.

Sicut oculi ancillæ in manib. dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum donec misereatur nostri.

Quartus gradus contemplationis, & ascēsus in cęlum est eleuatio mētis in ipsum, & ideo Dauid fecit hūc psalmum pro ascensu quarti gradus. In quo postquā in secūdò gradu docuit ascēsorē leuare oculos ī mōtes. i.

ad

A ad sanctos, vt impetrēt sibi gratiam: iā docet eleuare oculos ad ipsummet Deum, & petit misericordiam ab eo, & liberari à superbis: & petulantibus. Dicit ergo in persona totius hominis mystici. O domine, qui habitas in cœlis per gloriam, quia ibi te ostendis beatis in gloria tua: iam ante leuaui oculos ad sanctos, ut orent pro me: nunc autem leuaui oculos mentales, & etiam corporales ad teipsum. Nam sicut oculi seruorum sunt in manibus dominorum suorum, quia totum bonum, uel malū pendet à domino, quia in manu domini est benefacere, uel nocere seruo, & sicut ancille sunt in manibus dominæ suæ pp eandem causam: ita ergo propriè oculi nostri sunt eleuati ad dominum Deum nostrum donec misereatur nostri quia ab eo totaliter dependemus quò ad corpus, & animā: B ideo in manu eius est misereri, vel flagellare, nam Christus est dominus noster, & diuina sapientia domina nostra. et populus est seruus, & ecclesia ancilla. Ergo domine postquā tu es verè dominus, & oculi nostri sunt eleuati ad te, & ab alio nō expectāt auxilium.

Miserere nostri domine miserere nostri: quia multum repleti sumus despectione.

Quia multum repleta est anima nostra: opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Miserere nostri, quia multùm repleti sumus despectione, & contemptu quantùm ad corpus, & anima nostra multū est repleta despectione. & opprobrio supple, sumus enim supple opprobrium abundantibus, & diuitibus, & sumus quædam despectio ipsis sużbis. Vnde nota ꝙ homines contemplatiui, & iusti secundū Deū viuētes, quia contēpserunt C diuitias: ideo sunt communiter pauperes. Iō sunt opprobrium. & derisio ipsis diuitibus. & vituperantur ab eis. Item sunt etiam humiles, & mites non sequentes dignitates, & sic sunt despectio superbis, quia superb. semper despicit, & paruipendit humiles, & mites, imo iudicat eos impotentes, & insensibiles, eò ꝙ nolunt vindicare iniurias. Ideo iustus iste, & contemplator petit misericordiā & auxilium, ut possit patiēter tolerare opprobria diuitū, & despectionem, & paruipensionē superborū. Nota ꝙ ly donec stat terminatiuè, seu simpliciter, & continuatiuè secundū Hieronymum contra Heluidium.

PSAL. CXXIII.

N*isi quia dominus erat in nobis dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis.*

Cum exurgerent homines in nos. forte viuos D *deglutissent nos.*

Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitā aqua absorbuisset nos.

Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

In hoc quinto gradu iste ascensor, & iustus agit Deo gratias, quia eripuit eum à despectione facta in prædicto psal. 50. quia est ereptus ex Dei auxilio ab opprobrio, & furore superborum. Et potest referri ad omnes tribulationes à quibus liberatus est populus Dei per Dei auxiliū. Dicit ergo. Nisi qa dn̄s erat in nobis adiutor, & propitius in nobis, dicat nunc Isreal, nisi quia dn̄s erat in nobis. Quasi dicat totaliter defecissemus, & deleti fuissemus supple. Et declarat. Cū exurgerent infideles hoīes in nos, & inimici ecclesiæ tā E in test. vet. per Aegyptios, & Caldæos, quàm in nouo per Iudæos & tyrānos, & hæreticos. forte tunc deglutissent nos viuos, nisi quia dn̄s erat in nobis adiutor, & protector. Item cum furor, & rabies, & persecutio eorū. s. tyrānorum regum, & principum gentilium irasceretur in nos, forsitan aqua. i. persecutio absorbuisset nos, vt patet tpe Diocletiani, & Maximiani, quia nisi Deus suscitasset Constātinum ecclesia defecisset: uel videbatur quasi deficere. Nam tunc. s. à Christo vsque ad Cōstantinum, anima nostra pertransiuit torrentem persecutionū per x. Imperatores: O forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. i. nobis fuisset illa persecutio intolerabilis, quia vires humanę non sufficiebant talia tormenta perpeti, & ideo iam deficiebat ecclesia, intantum, ꝙ Marcellinus papa F ex timore adoleuit incensum idolis contra conscientiam, & oēs Christiani latebant per montes, & speluncas. Ideo agēs gratias dicit.

Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium. laqueus contritus est & nos liberati sumus.

Benedictus dominus, qui non dedit nos dentibus, & potestati eorum in captionem: quia totaliter non deuoraret nos. Nam anima, & vita nostra erepta est de laqueo venantium tyrannorum, & speculatorum, & etiam hereticorū, sicut passer, qn̄ eripitur a laqueo. Nā laqueus, & prās diaboli contritus est, qn̄ Cōstantinus fuit conuersus, Nā tunc diabolus

A lus perdidit potestatē cùm Cōstantinus dedit licentiam Christianis publicè prædicandi,& ecclesias cōstruendi: & ampliauit diuinū cultū. vnde destructa est idololatria: & sic nos liberati sumus. Nā nos, qui eramus de populo gentili sub iugo, & laqueo diaboli, assumpto baptismo cōtritus est laqueus diaboli, s. peccatum originale,& actuale,& sic liberati sumus per baptismum: & qui eramus serui per peccatum,& falsam superstitionem facti sumus liberi per gratiam.

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cęlum & terram.

In omnibus his tribulationibus totum adiutorium nostrū fuit in nomine domini veri Dei, qui fecit cęlū,& terrā, s. Iesu xpi; qui est verbū patris Deus,& homo: qui fecit ex tempore cęlū,& terrā,& nūc factus homo nos liberauit per passionē, & resurrectionem suā: quia nō fuit aliud nomen sub quo possemus salui fieri nisi Iesus. In nomine ergo eius fuit adiutorium nostrum. Nam sicut tunc fecit cœlum materiale,& terram: Ita in aduentu suo fecit cęlum spirituale,& terram. Terra enim est ecclesia: cœlū vero ecclesiastica sacramenta, q̄ influunt virtutem & gratiā in ecclesiam: Christus vero est mouens illud cęlum: & sol lucens in eo mittens lumen in ecclesiam. Nota ꝙ prædictum quinariū psalmorum dicit ecclesia in primis pro mortuis, qui præcesserunt, eò ꝙ sunt iam liberati à laqueo huius mundi, sed manent adhuc in purgatorio: quia nondum ascenderunt in cęlum. Ideo dicitur oratio pro eis. Absolue &c. Nam in quolibet psalmorum præcedentium aguntur gratiæ pro liberatione à terrenis,& etiam petitur diuinū auxiliū: ideo bene competit defunctis. Item totus etiam iste psalm⁹ potest exponi de liberatione totius generis humani facta per Christum de captiuitate peccati.

PSALMVS. CXXIIII.

QVi confidunt in domino sicut mons Syon, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui: ex hoc nunc & usque in sæculum.

Sextus gradus ascensus in cęlum est vera confidentia & securitas. Vnde est notandū, ꝙ illud tēplum Salomonis taliter erat situm in alto in illo mōticolo dicto Maria, & eius gradus erant dispositi taliter, ꝙ in primo, & secundo,& tertio gradu nō poterat quis videre muros ciuitatis: eò ꝙ procedebant gradus infirma valle in altū montem. Et ideo quātò plus quis ascendebat tantò plus videbat. Iō qn̄ quis erat in sexto gradu iam poterat videre muros ciuitatis circunquaque, & oēs montes, q̄ sunt ī circuitu Hierusalē,& sic poterat videre fortitudinē illius ciuitatis, q̄ magna erat. Nā sicut dictū est: Iudæa est altior tota terra promissionis, & Hierusalem est sita in monte Sion, q̄ ast circuitus ab aliis mōtib. ꝓruptis,& confragosis,& asperis,& sic ascensus in Hierusalem est difficilis inimicis. vt patet in libro Iodit.& Maccabæorum, & sic Hierusalem erat fortissima oīum ciuitatū Syriæ: tū quia sita in præruptis montibus: tū quia munita muris altissimis & fortib. & sic putabant viuere in securitate,& confidentia eius habitatores. Et ideo forenses,& alienigenæ venientes in Hierusalem, & ascendentes in templum, cum erant in sexto gradu,& circunspiciebant montes,& muros ciuitatis, dicebāt esse impossibile illā ciuitatē capi ab inimicis. sed in veritate seipsos multotiēs fefellerūt: qa multotiens fuit capta,& diruta ciuitas à diuersis propter peccata eorum. Vñ ostenditur non esse confidendum in viribus hoīum, nec in fortitudine murorum,& montiū huius mundi: sed in solo Deo q̄ solus pōt ꝓtegere ciuitates,& homines. Sed bene fuit illa ciuitas figura ecclesiæ: quę est fundata sup montes, & fundamēta apostolorum,& ꝓphetarū, qui fundantur supra firmam petrā, qui est Christus. in circuitu cuius ciuitatis sunt alij montes fortissimi ad custodiā eius qui sunt angeli. Hanc ciuitatem principaliter custodit xp̄s,& ex cōsequenti angeli: quæ est circundata triplici muro, s. fide, spe,& caritate &c. quæ quidem ecclesia militans est postea figura & exemplar ciuitatis supernæ. Fecit ergo Dauid hunc psal. pro ascensu sexti gradus templi Salomonis figurando sextum gradū ascendendi in cęlū, in ecclesiam triumphantem per confidentiam. q.d. Dauid; & illud templum & ciuitas erat ædificata secundùm exemplar sibi traditum à spiritu sancto inquantū significabat ecclesiam militantem p gratiā,& triūphantē p gloriā. Et ideo sicut qui erat in sexto gradu circunspiciens oculis corporis videbat muros, & montes, & fortitudinem illius ciuitatis, in qua confidebant habitatores: figurabat ꝙ ita eleuaret oculos mentis per fidem,& contemplationē, & cōsideraret, & cōtemplaretur ecclesiā xpi militan-

A militantem: in qua ciues Dei habitant per fidem,& gratiam, & triumphantem in qua habitant per gloriam,& ponunt ibi suam cõfidentiam,& spem: quia illa est inexpugnabilis cum sit vallata montibus,& muris incorporalibus.s.ap'lis: & ꝓphetis, & angelis &c. Ergo in illa debemus habitare,& confidere: & ciues fieri,& illud templum per gradus virtutum,& bonorum operum ascendere. Dicit ergo Dauid. Multi confidunt in uirib. hominum,& suis:& confidunt in ciuitatib.munitissimis,& fortissimis,& tamen multotiens falluntur;ideo dico vobis,ꝙ qui confidunt in domino,& non in idolis,& viribus suis erunt immobiles supple sicut mons Sion: Et qui habitant in vera Hierusalem.s.ecclesia quæ est visio pacis ille nunq̃ commouebitur:q̃a licèt aliquando affligatur corporaliter:tñ non in
B æternum quò ad animam,quia illa est fundata supra firmam petram qui est Christus, & sic erit immobilis,& tutus,& firmus,& inexpugnabilis,quia ista Hierusalem terrena multotiens fuit expugnata,& incẽsa, & euersa, quare non est in ea confidendum,nec est ẽt confidendum in Dijs gentium,quia fefellũt cultores suos,& in fine omnia idola sunt deleta,& comminuta.ergo in solo domino nostro Iesu est confidendum in sola Hier'm spũali est habitandum hic per grãm,& in futuro ꝑ gloriã,q̃a illa est verè fortis,& inexpugnabilis.Quod probo.Nam montes.s.Angeli sunt in circuitu eius ad custodiam,ergo in ea est habitandum:& dominus est in circuitu populi sui ex hoc nunc,& vsq; in sęculum, q̃a nobiscum est vsq; ad consummationem sęculi.ergo in domino est confidendum, &
C non in hominib.nec idolis gẽtium,& sic inexpugnabilis manet hæc ciuitas.Sed q̃a diceret aliquis contra,ꝙ multotiens deuenit ista ecclesia in dirutionem maximè tempore Diocletiani &c. Respondet hic propheta.

Quia non relinquet dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendãt iusti ad iniquitatem manus suas.

Licèt Deus permiserit affligi ecclesiam suam,& iustos habitantes in ea temporaliter quò ad corpora:tamen non quò ad animam nec ęternaliter, quia si Deus permittit iustos affligi à malis,& prauis temporaliter:hoc facit in exercitium,vt mereantur, & ne elati in prosperitate cadant in peccatum, & ne iusti extendant manus suas ad iniquitatem,& peccata, sed non permittit eos diù affligi: quia semper ponit finẽ afflictioni eorũ ne desperent ipsi iusti,& ne extẽdant manus suas ad iniquitatẽ. Dicit ergo: Nõ miretur aliquis, nec licèt aliq̃n affligãtur:iustè tñ non relinq̃t dñs diù durare virgã,& ꝑtãtẽ pctõrũ tirannorũ suꝑ sortẽ,& eccl'am,& meritũ iustorũ, ne iusti desperati moueant à merito,& extẽdãt manus suas ad iniquitatem,& peccatum, & sic afflictio eorũ prohibitio est ad maius meritũ,& ad tutelam virtutis, & gratiæ;& ideo afflictio vertitur iustis in meritum,& tirãnis & afflictoribus vertitur in damnationem æternã.Quod ꝑ modũ orõnis declarat dicẽs. D

Benefac domine,bonis & rectis corde.

Declinantes autẽ in obligationes adducet dominus cũ operãtib.iniquitatem,pax super Israel.

O domine bene fac bonis,& rectis corde dãdo patientiã,& fortitudinẽ hic in suis afflictionibus,& in futuro gloriam sempiternam in præmiũ,& dominus adducet,& adducat tyrannos declinantes in prauitatem,& obligationes.i.in peccata q̃ obligant ad culpã,& pœnam,dñs deducet istos cum diabolis semper operantib. iniquitatẽ post mortem eorũ in die iudicii cũ dicet. Ite maledicti in ignẽ æternum q paratus est diabolo,& angelis eius.Vnde nota,ꝙ oĩs peccator peccando declinat à uia rectitudinis,& libertatis in obligationes.i.in culpas quæ obligant ad pœna æternã:hos ergo declinantes ĩ obligationes deducet dñs in infernũ cũ diabolis operantibus iniquitatem.q.d.ꝙ dñs faciet bonũ rectis corde:hic dãdo grãm,& in futuro gloriam. Sed dominus deducet peccatores declinantes in obligationes diuersarũ culparum cum operantib.iniquitatem in infernum, & hoc dabitur in p̃niũ, & in punitionem afflictoribus,& tortoribus,& persecutoribus iustorũ, & martirũ:aũt pro sed pax,& quies,erit semper suꝑ Israel.i. ppl'm fidelem qui est verus Israel secundùm spiritum,& videns Deũ hic per gratiam:& in futuro per gloriam. E F

PSALMVS. CXXII.

IN *conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.*

Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione.

Tunc dicent inter gentes,magnificauit dominus facere cum eis.

Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Septimus gradus est gaudiũ de bonis factis post conuersionẽ. Nã sicut iustus gaudet

sic

A se esse ereptum à peccato, postea debet gaudere de bonis, & fructibus quos fecit per pœnitentiam, & post pęnitentiam. Vnde est notandum, vt legitur Esdræ primo: ꝙ Cyrus rex persarum, & Medorum postquã adeptus est regnum Babiloniæ relaxauit captiuitatẽ iudæorum: & dedit licentiam, vt templũ, & ciuitatẽ Hierusalẽ ædificarent: & de suis redditibus pro restauratione, & ædificatione pręcepit dari. & de hoc fecit fieri uniuersale pręconium, & edictum publicũ ꝑ uniuersa regna sua confitẽdo Deum cœli esse super omnia: & ab eo recepisse victoriam, & omnia regna terrę: & sic nõ solum magnificauit iudęos in se: sed etiam inter omnes gentes honorauit. Et sic Iudæi: qui cum fletu, & tribulatione seruierant, reuersi sunt cum gaudio: & tẽplum, & ciuitatem ædificauerunt.

B Per hoc vidit Dauid in spiritu relaxationẽ captiuitatis humanæ futurã per verũ Cyrũ Christũ, q est hęres vniuersalis patris: & qualiter gentiles, qui ante destruxerant eccl'as, & persequebantur Christianos: post ad fidẽ per apostolos, & martyres conuersi debebãt ecclesias restaurare, & ędificare propriis sumptibus: & Christianam religionem ampliare, & magnificare: vt patet de Constantino, & cæteris regibus, & principibus. Ideo Dauid fecit hunc psalmum pro ascensu septimi gradus templi: in quo describit gaudium ecclesiæ de conuersione gẽtium, & gaudium apostolorum, & cæterorum fidelium, qui eos cõuerterunt. In quo duo facit, nam primò prædicit huiusmodi gaudium cõuersionis per figuram relaxationis captiuitatis iudæorum. Secundo memorat fructus apostolorum, & martyrum, & omnium iustorum: vnde habẽt

C causam gaudendi. ibi. Conuerte domine.

Quantũ ergo ad primũ: sicut Zorobabel, & cæteri Iudæi lętati sunt reuersione, & reditu de captiuitate Babilonia. Ita nos fideles Christiani facti sumus sicut consolati, in cõuertendo dominus captiuitatem Sion, id est cum dominus Iesus Christus conuerteret captiuitatem totius ecclesiæ. Primò à peccato per passionem, & resurrectionem, & ponitur nominatiuus pro accusatiuo inquantũ gerũdium ponitur pro coniunctiuo. Secũdò cum conuerteret populum gentilẽ ab idololatria nam tunc repletum est gaudio os nostrũ, & lingua nostra repleta est exultatione laudando, & magnificando Deũ in mirabilib. suis. Nam tunc in illa conuersione dicent gẽtes, & cognoscent, & prædicabunt qualiter dominus magnificauit facere. i. quã magnificè D fecit cum eis. s. Christianis. Nã verè dominus magnificauit. i. magnificè fecit nobiscum: ita ecclesiam ampliando, & exaltando, & gentiles subijciẽdo. Ideo facti sumus lętantes. Totum etiam hoc potest referri ad peccatorem conuersum à peccato qui per pœnitentiã exit de seruitute, & captiuitate peccati, qui gaudet, & laudat Deum, qui magnificauit cũ co misericordiam suam.

Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

Euntes ibant, & flebant: mittentes semina sua.

Venientes autem uenient cum exultatione: portantes manipulos suos.

Hic Dauid pręcatur Christum, vt accele- E ret aduentum suum. Vnde nota ꝙ ventus auster est calidus, ideo resoluit niues in montibus, & sic defluunt aquæ, & torrentes implentur, & currũt ad mare. Ita propriè factum est in aduentu Christi. Nam scriptura vet. testa. erat congelata, & clausa, sed Christus misit spiritumsanctũ in apostolos, & aperuit scripturas eis, & fluxerũt aquæ à crystallo, & niue congellata. Nam scriptura quæ erat dura facta est eis mollis, & blanda, & potabilis, & intelligibilis calore spiritussancti, & aqua sapientiæ impleuit torrentes, scilicet apostolos, & doctores, & sic aquę defluxerũt in mare ecclesiæ. Item perflauit auster, id est lumẽ & calor spiritussancti in corda dura gentiliũ & mollificarunt ea per prædicationem apostolorum, & sic conuersi gentiles veniebant & currebant ad ecclesiam, & impleuerũt eã F sicut decurrunt aquæ per torrentes flãte austro super niues. Ideo ait propheta. O domine Iesu accelera aduẽtum tuum, & conuerte captiuitatem nostram à peccato, & mitte spiritum tuum in corda dura gentilium, & currant ad eccl'am mollificati sicut torrens impleẽ, & currit ad mare in austro flante, & resoluente niues in aquã. Et apostoli qbus dixisti Lucæ 10. Messis quidem multa &c. & misisti eos metere quod nonseminarũt. Ioã. 4. Ipsi ergo apostoli, quos misisti ad seminandũ verbum tuum in corda hominum, euntes ibant, & flebant. i. euntes, & flentes ibant mittentes semina sua, & ꝑdicantes cũ tribulatione, & persecutione &c. Verũtamẽ seminatio eorum, & prædicatio multum fructũ

A afferet, quia totum populū gētilē conuertet ad fidē: & animas lucrifaciet: & sic venientes & reuertentes venient cum exultatione portantes vnusquisq; manipulos suos quos messuerunt. Nā Matthæus lucrifecit Aethiopiam, & Simō Aegyptū: & Bartolemæus, & Tomas Indiam: & Paulus Græciā. Et pariter Aug. & Hier. & cæteri doctores venerunt, & venient cum exultatione in die iudicii portantes manipulos, & libros suos quos ad elucidandas scripturas, & defendendam ecclesiam ediderunt: & omnes prælati venient gaudentes, & portātes talenta duplicata &c. & omnes pœnitentes cum fructu pœnitentiæ &c.

PSALMVS. CXXVI.

Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.

Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra
B *uigilat qui custodit eam:*
Vanū est nobis ante lucē surgere, surgite post quam sederiti, qui manducatis panem doloris.

Titulus, Canticum graduum Salomonis. Nota, quòd ſm quosdam hebræos Dauid fecit hunc ps. & direxit ipsum Salomoni: qui in persona ipsius Dauid erat templum, & ciuitatē ædificaturus, & ideo intitulatur canticum graduum Salomonis, & sic glossant ipsum ps. de ædificatione illius Hierusalem materialis. Cathi autem principaliter glossant hūc ps. de Messia per Salomonem intellecto: dicit enim, φ in scriptura per Salomonē cōmuniter intelligitur Christus Messias, q erit Deo dilectus: vt patet in cantici. Et sic dicit, φ multi voluerunt ædificare ciuitatem, & tēplum Hierusalem, sed in vanum laborauerunt vsquequo dominus Messias veniet ad
C ędificandum eam. Nam primò Dauid voluit ædificare domum domini: sed in vanum laborauit: quia dominus non permisit: eo, φ erat vir sanguinis. Item Salomon postea ędificauit tēplum, & murauit ciuitatem: sed in uanum laborauit, quia tam templum q̄ ciuitas fuit destructa per Caldæos. Itē Esdras, & Zorobabel iterum reædificauerunt eam: sed in vanum laborauerunt: quia fuit destructa per Roma. Item ijdē. i. Roma. & Xpiani, & Sarraceni multotiens voluerunt reædificare illam ciuitatem: tamen pluries fuit destructa, sed quando veniet rex Messias reædificabit eam, & nunquā amplius destruet. iō dicit hic Dauid, φ nisi dñs ædificauerit domū, & tēplū, & ciuitatē tpe Messiæ, in vanū laborant oēs alii, qui volunt eā ædificare. Ex his patet, φ licèt iste obstinatus loquatur mala intentione: tñ partim dicit verū, & partim dicit falsum. dicit. n. verū inquantū dicit, φ Messias in aduētu suo debebat ædificare tēplū æternū, & ecclesiā spiritualē repudiato tēplo, & ciuitate materiali per alios ædificata, tñ dicit falsū, & errat circa tps, & personam. Primò errat circa tps, quia quod est præteritū frustra expectat adhuc futurum. Secūdò errat circa psonā. nam Iesus Xps filius Dei, quem ipse repudiat: est ille verus rex Messias qui hanc Hierusalē spiritualē. i. ecclesiā ædificauit. Tertiò errat circa ipsā ciuitatē, & templū. nā ipse expectat, φ Messias reædificabit illā Hierusalē materialē, & corporalē, & terrenā, in q̄ oēs Iudæi debent temporaliter habitare, & tñ Messias erat ædificaturus ciuitatem spiritualē toto orbe diffusā, in qua oēs fideles habitant per gratiam, & erat etiā ædificaturus supernam Hierusalem, & paraturus nobis felices in ea mansiones. Et ideo est dicendū, φ Dauid propheta qui primò pposuerat ædificare templū dño, & præparauit oīa necessaria, & tradidit descriptionē Salomoni & ſm illud exemplar, & descriptionem præcepit ædificari templū: pūidit in spiritu qualiter illud tēplum materiale erat templi spiritualis ecclesiæ, quod Xps erat ædificaturus, in quo oēs fideles erant saluandi, & tolendi. præuidit etiam in spiritu qualiter Iudæi dēbāt ponere totā suā spē, & fiduciā in illa Hierusalē, & tēplo materiali, & circa eius ædificium debebant aponere totā suā sollicitudinem contempta salute spirituali. Hoc ergo puidēs Dauid in spiritu fecit hunc ps. p ascensu octaui gradus. Et ideo intitulatur vero Salomoni qui est Christus. In quo ps. admonet Iudæos ne ponant totā suā spē, & sollicitudinem in illa ciuitate, & tēplo materiali: sed in illa Hierusalē spirituali. s. ecclesia tā militanti q̄ triūphanti: quā xps erat ædificaturus: in qua omnes erant saluandi, & tuendi hic per fidem, & gratiā, & in futuro per gloriā: quasi dicat in toto isto psalmo, φ non ponāt suam spem, & sollicitudinem nec laborent pro ista ciuitate materiali: quia multipliciter est destruenda. Sed ponant suam sollicitudinem, & spem in ecclesia quam Christus erat ædificaturus: quia non poterunt saluari nisi in ea. Duo ergo facit; nam primò admonet eos ne ponant suam sollicitudinem, & spem in Hierusalem materiali. Secundò, vt quærant ciuitatem per Christum ędificandam ibi. Cum

dederit.

A dederit dilectis suis somnum. Quantùm ad primum est notandum, quod tripliciter erāt solliciti Iudæi circa ædificium, & ciuitatem Hierusalem. Primò circa fortitudinem eius, & sic Salomon ędificauit eam in alto mōte Sion, & in loco arduo, & circundedit eā triplici muro, sicut pluries dictum est. Secundò fuit sollicitus Salomon circa custodiam ciuitatis, & sic muniuit eam copia armorum, & vigilum. Tertiò erant solliciti ciues circa abundantiam, & diuitias ciuitatis: vt esset abūdans, & potentissima: & sic laborabant admodum, & conabantur congregare diuitias cū omni sollicitudine: & corporali labore, & cū vsuris, & aliis negotiis illicitis. quasi non sperantes aliam vitam, & felicitatem. Hęc ergo tria remouet propheta in tribus primis versibus huius psalmi dicens: quod non confi-
B ciant in hoc templo materiali: nec in fortitudine ciuitatis: quia non poterit eos saluare, nec confidāt in custodia, & armis huius ciuitatis: quia non poterunt eos tueri: nec laborent cum tota sua sollicitudine circa diuitias congregandas, & cibos corporales: quia non poterunt eos æternaliter satiare. Sed ponāt spem suam in domo quam Christus erat ędificaturus: quis ibi debent saluari. Secundò capiant arma quæ daturus erat Xp̄s: quia in illis debent tueri. Tertiò, ꝙ laborent circa cibum quem Christus erat daturus, quia in solo illo debent satiari.

Dicit ergo primò, ꝙ nisi dn̄s noster Iesus Christus ædificauerit domum, & templum spirituale. s. eccl'am, in vanū laborauerūt oēs qui ædificant eam, quasi dicat, ꝙ quodcunq; templum seu ciuitas per Salomonem vel ꝑ
C alios ædificatum, est vanum ad saluandum nisi solum illud quod Xp̄s erat ædificaturus, in quo oēs fideles sunt saluandi: hic per fidē, & grām, & in futuro per gloriā. Itē secundò subdit: ꝙ nisi dn̄s Iesus Xp̄s cū suis armis spiritualibus i. cū fide, spe, & caritate, & cū donis spiritussancti, & cū suis vigilibus. s. angelis, & apostolis, & martiribus, & doctoribus custodierit hanc ciuitatem ecclesiæ, frustra vigilat qui custodit eam: id est qui putat eam cū armis, & viribus temporalibus custodire. Tertio subdit. O vos hoīes temporales, & mūdani qui manducatis panē doloris, & laboris vanum est vobis surgere ante lucem ad laborandum pro isto cibo tēporali, & ad cōgregādas diuitias pro ista vita tp̄ali conseruāda, qa hic nō potestis manere in ęternū: sed surgite à pctō postquā sederitis per magna tp̄a in D eo, & surgite ad grām, & ad laborādum pro cibo spūali per opera mię, & alias pias oṗationes. Item in aduentu Christi surgite à iugo legis, & à dormitione, postquam in tenebris sedistis per magna tp̄a, & recipite Xp̄m, qui affert diem grāe, & lucē, & fugat nō solū modo noctē legis: sed ēt noctē peccati, quia iā nox præcessit, dies aūt appropinquauit: abiicite ergo opera tenebrarū, & induamini arma lucis &c. Vnde notandū, ꝙ vbi translatio cōis habet: qui mādūcatis panē doloris, litera Hieronymi habet: Panē idolorū, siue panem idolaticū, & translatio alia hēt, panē auaritiæ & alia habet, panem laborantium, quod eadem sententia est. Nam auaritia est idolorū seruitus: & iō qui laborant propter auaritiā dicuntur laborare propter panem idolaticū: & propter idolaticas diuitias, & sic panis in E hoc mundo acquisitus dicitur panis laboris: quia cum labore acquiritur: & dicitur panis doloris, quia cū dolore acquiritur: dicitur ēt panis idolaticus: qa cū auaritia acquiritur. Vñ est aduertēdū: ꝙ ꝓpheta hic nō prohibet quin debeamus acquirere panē cū labore, & sudore vultus nostri, sed prohibet nimiam sollicitudinem, & abusum circa res temporales: ne propter temporalia omittamus spiritualia, & intendit dicere, & admonere, vt primum quæramus regnum Dei, & ponamus spē nostrā in Christo, & ecclesiasticis sacramētis: sed postea cum discretione possumus laborare pro victu ad vitam necessario.

Cum dederis dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, filii merces fructus ventris.

In hac secūda parte ōndit declarādo supra dicta. s. in quibus bonis debemus ponere spē F nostrā, & dicit, ꝙ in bonis ꝑ Xp̄m nobis adeptis. Ad cuius intelligētiā est notādū, ꝙ tota hæreditas nostra, & tota merces, & premiū, ēt tota uirtus sacramētorū ecclesiæ inest nobis ex passione Xp̄i, nā ꝑ suam mortē, & passionē nos à pctō, & captiuitate absoluit, & ꝑ suum sanguinē emit nobis regnū cęlorū in hæreditatē. A quo quidē sanguine ecclesiastica sacramēta traxerūt virtutē. Ex quo patet ꝙ redēptio nostra, & hæreditas nostra, & felicitas nō fuit manifesta nisi post passionem Xp̄i: nec patriarchæ, & ꝓphetæ nec apostoli, ꝙ martires, & scti potuerunt possidere hæreditatē, nisi post passionē xp̄i, nec poterūt eā possidere in hoc mūdo quantū ad gloriam: nisi post mortem eorum. Ex quibus patet, ꝙ

vana

A vana erat spes Iudæorũ, qui expectabãt fructum, & hæreditatẽ ex illo templo, & ciuitate materiali in hac vita, & vanus erat labor eorum laborãdo pro isto cibo temporali: cũ talis hæreditas, & quies non possit possideri in hac vitã: nec cibus spiritualis nobis promissus. Et ideo est, quòd hæreditas promissa Abrahæ, & Isaac, & Iacob non est illa terra Canaan: nec illi fructus qui in ea colliguntur, cũ sint corruptibiles, & transitorij: sed illa hæreditas est patria cœlestis, & ille fructus est perfecta fruitio diuinæ essentiæ: quam apostoli, & oẽs iusti non potuerunt acquirere in hac vita nec in hoc sęculo: sed post mortem eorum in cœlo. Et ideo dicit Dauid Nolite supple quęrere hęreditatem, & mansionem nec præmium, nec mercedem, nec fructum vẽtris corporali, in hoc mundo: sed taliter laborare B vt in cœlo post mortem hæc possitis acquirere: quia ista in sola patria cœlesti patebunt. Nam cum dominus dedit somnũ, & requiẽ dilectis suis apostolis, & martyribus, & iustis post mortem temporalẽ: ecce hæreditas domini, id est tunc apparebit vera hæreditas domini sanctis patribus promissa, qđ est regnũ cœlorum: quod dabitur iustis in hæreditatẽ, & ecce merces. id est tunc apparebit merces, & præmium, & ecce filij, idest tunc videbitur qui erunt verè filij Dei. Litera Hieronymi habet: Filij mercedis, id est tunc apparebunt filij, qui adepti sunt mercedem, & præmium quia illi Deum videbunt. Nam eius visio est tota merces. Et sequtur. Ecce fructus ventris: id est, tunc apparebit, & dabitur fructus ventris spiritualis iustis, quæ erit vera fruitio: ꝓ qua in hac vita laborauerunt iusti. In hoc er C go versiculo nihil aliud intendit dicere: nisi quòd vere filij Dei, & filij Israel, & Abrahæ ꝑ repromissionem, & per fidem, & baptismum regenerati. post istam mortem temporalem in cœlo obtinebunt hæreditatem promissam, & mercedem, & fructum, quia ibi Deum videbunt, & possidebunt, & adamabũt & fruent, & sic admonet: quòd non est ponẽda spes in ciuitate terrena: sed in cœlesti. Litera autem Hieronymi habet. Cum dederit dilecto suo somnum siue ad dilectũ suum, & tunc esset sententia manifestior, quia hæreditas domini, & fructus eius hic per gratiã & in cœlo per gloriam, nunquam fuit data iustis: nisi post mortem Christi dilecti filij Dei. vt supra dictum est. Etiam ly fructus vẽtris potest referri ad Christũ, qui est fructus

ventris virginalis Mariæ, & illemet est fructus spiritualis ventris in patria. nam totus D homo fruetur toto Christo: nam per aĩam fruetur diuinitate: & per potẽtias corporales glorificatas fruetur Christi humanitate totus homo. Et etiam fructus ventris ecclesiæ sunt fideles per baptismum regenerati. Sed prima expositio est melior. Et etiam Christus, qui est fructus ventris Virginis Mariæ, erit fructus noster, quo fruemur in patria: quem fructũ non poterimus acquirere, nec frui, nec gustare nisi post somnum, & mortem huius vitæ.

Sicut sagittæ in manu potentis: ita filii excussorum.

In hoc loco exprimit ꝓpheta, qui sunt veri filij ecclesiæ, qui pro illa hæreditate laborarunt, & quibus armis ecclesia defenderũt, & ampliauerunt, & ideo post somnum eorũ E id est. post mortem meruerunt possidere in celo illam hæreditatem, & mercedem, & fructum uentris, Et dicit, ꝙ isti fuerunt apostoli & martyres, & doctores: qui non armis corporalibus: sed sagittis, & armis euãgelicis defenderunt eam, & ampliauerunt, & eam plãtauerunt sanguine suo. Ad cuius intelligẽtiã est notandum, ꝙ apostoli, & discipuli Christi frequenter dicuntur sagittæ in sacra scriptura Nam sicut sagitta mittitur velociter à sagittatore: ita apostoli missi sunt a Christo velociter per vniuersum mundũ, & cũ eis Christus sagittauit corda hominum, & vulnerauit eos in corde, & occidit in eis peccatum, & suscitauit fidem, & sic apostoli dicũtur velut sagittæ in manu Christi potentis, qui eos misit: sed frequentius, & magis propriè verba Christi euangelica dicunꝫ sagittæ. Nã Chri- F stus, & apostoli sagittauerunt, & penetrarũt corda hominum, & sic apostoli dicuntur sagittæ inquantùm sunt missi, & sagittatores inquantùm traxerunt, & iecerũt sagittas verborum Dei in corda hominum per prædicationẽ, & sic dicitur supra psalmo 44. Sagittę tuæ acutæ cadent in corda inimicorũ. Itẽ ps. 66. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Item Esa. 66. Mittam ex eis, qui saluati fuerint. s. ex discipulis ad gentes in mare in Aphricã, & Lydiam tenentes sagittam in Italiam: id est ditigentes verbum euangelicũ in Italiam. Ex quo patet, ꝙ apostoli dicuntur excussi. i. expediti ad bellum siue præcincti, & parati ad pugnandum pro Christo. Dicuntur etiã excussores. i. trituratores verbi Dei.

Nam

A Nam sicut agricola triturat, & excutit messem, & separat granum à paleis. ita apostoli fuerunt messores verbi Dei, & triturarunt, & excusserunt grana euangelica à paleis, & cerimonijs legalibus: vnde granũ reposuerũt in horreo ecclesiæ, paleas autem cerimoniarum combusserunt igni inextinguibili. i. reprobauerunt, & annullarunt vẽtilabro Christi, vt patet Mar. 3. & Luc. 3. & sic apostoli dicuntur filij excussorum. i. excussi siue excussores, vt est mos loquendi consuetus in scriptura veteris testamenti, vt tu es filius mortis. i. moriturus, filius duorum annorum. i. vita breuis, & filius peccati. i. peccator. Dicit ergo Dauid: ideo dilecti. i. apostoli, & iusti merentur illam hæreditatẽ, & data est illis merces, & fructus ventris æternus: quia bene laborabunt in hoc mundo pro Christo, & in B prædicatione verbi: nam sicut sagittę sũt in manu potentis venatoris vel pugillis: ita fuerunt, & sunt filij excussorum. s. apostoli, & doctores, & discipuli: qui relictis curis, & sollicitudinibus, & diuitijs huius mundi facti sunt excussi. i. expediti ad pugnam contra infideles, mittentes sagittas. i. verba euangelica in corda hominum, & sic conuerterunt mundum. Et facti sunt etiam excussores. i. trituratores dirigentes scripturas veteris testamenti, & declarando euangelium Christi: & sic contempserunt domum materialẽ in hac vita, & ædificarunt ecclesiam supra firmam petram qui est Christus, prædicatione, & vita, & exemplo, & sanguine suo. Et etiã fabricant domum non manufactam in cœlo, quã possidẽt in æternum, & illa est hæreditas eorum, & merces, & in ea fruuntur fructu ventris C virginalis. s. Christo, & ibi est tota merces, & felicitas. Ex quo patet, quòd isti non ædificarunt domum vanam nec ciuitatẽ fri uolam: sed firmam, & inexpugnabilem, nec surrexerunt in vanum ad laborandum ante lucem siue ante diem. quia non laborarunt: nec lucrati sunt mercedem temporalem, & cibum siue fructum corruptibilẽ, & insufficiẽtem, sed æternum, & sufficientem, qui satiat appetitum humanum, & angelicum, qui nũquam peribit: imo dat vitam æternam. Item isti surrexerunt à peccato, in quo per multa tempora sederunt, & venerunt ad gratiã, sequentes Christum. Item isti apostoli surrexerunt à iugo legis postquã venit lux, & verus sol, & dies, qui est Christus. Cæteri aũt mãserunt in nocte legis, & noluerunt ędificare domum in cœlo, nec laborare pro cibo cęlesti D in ecclesia Christi: ideo manent inanes, & uacui, & decepti. Nota, ꝙ libera Hier. habet: ita filij pueritiæ, & alia litera habet. Sicut sagittæ in manu potẽtis: ita filij iuuentutis: qđ idẽ est, qđ filij excussorũ. Nã pueri, & iuuenes sunt expediti, excussi, & habiles ad pugnandum, sicut fuerunt apostoli, & martires &c. Et etiam alia litera habet filij bene laborantium. i. filij bene laborantes, & laboratores, & non pigri in vita actiua, & cõtemplatiua: sicut fuerunt apostoli, & martires, & doctores. Omnes ergo apostoli, & martires, & doctores, & iusti fuerũt excussores, & filij excussorum, & laboratores in fructu euãgelico, & sagittatores mittentes sagittas euangelicas in corda hominum.

Beatus uir qui impleuit desiderium suum ex ipsis: non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. E

Hic concludit totum propositũ. Nã dictũ est supra, ꝙ in vanũ laborãt amatores huius mũdi, & ponentes sollicitudinẽ suã, & spẽ in rebus huius mundi, & ẽt in operib. le. ve. & ductum est etiam, ꝙ hæreditas in lege ꝓmissa non datur nisi post hanc vitam, & etiã dictum est, ꝙ apostoli cum sagittis, & armis euãgelicis ædificarũt, & ampliarunt ecclesiã, ideo dicit hic concludendo, ꝙ beatus vir, qui impleuit desiderium suum: nõ ex diuitijs tẽporalibus, nec cibis corporalibus sed ex ipsis verbis euangelicis, & ecclesiasticis sacramentis, & ex fructibus sacræ scripturæ: quia ille cibus verè satiat appetitũ iustorum: quia nõ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei, quia doctrina legis est cibus animæ. Item quia apostoli fue- F runt excussores messis sacræ scripturæ colligentes grana &c. Ideo beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis granis, & panibus. In litera Hieronimi habet. Beatus vir, q impleuit faretram suam ex ipsis, & sic refertur ad sagittas. q. d. Beatus vir, qui impleuit faretram cordis, & spiritus sui ex sagittis missis ab apostolis. s. ex doctrina apostolica, & euangelica. Nã qui talibus armis, & sagittis est refertus, & armatus non confundetur ante reges, & iudices, & præsides: cum loquetur inimicis, & aduersarijs suis in porta ciuitatis vel tesauri, vbi fiebant iudicia: imo cum aliis sagittis. i. cũ autoritatibus no. ac ve. tes. confundet inimicos ecclesiæ, & infideles. Vnde dicit eis Xpũs, Dũ steteritis ante reges, &

A præsides nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini &c. Duo ergo bona facit, q implet desiderium, & faretrã cordis sui ex istis sagittis. Nã primò vulnerat in corde, & moritur pctõ, & viuit Xpo. Scđo habet arma offensiua, & defensiua cõtra inimicos Xpi. Tria ergo intendit principaliter dicere in hoc psal. Primò, ꝙ nõ est ponẽda spes nec securitas in Hierlm materiali: sed in Hierlm spũali ædificanda ꝑ Christũ, nõ lapidibus materialibus, & mortuis, sed lapidibus uiuis, quæ est sepienda turribus, & muris virtutum, & donorũ spũs sancti. Secundò, ꝙ hæc ciuitas non erat defendẽda, nec ampliãda armis materialibus, sed sagittis euangelicis ꝑ prędicationem apostolorum, quibus erant superandi gentiles, & hæretici. Tertiò dicit, ꝙ hæreditas nobis pro
B missa per aduentum Messiæ non est quærenda in hac vita. Quartò concludit, ꝙ beatus est ille vir, qui impleuit desiderium suũ ex sagittis, & frustibus euangelicis. Quintò, ꝙ Christianus armatus tribus sagittis, & armis nõ confundetur cum accusabitur ab inimicis suis in porta. i. in exitu huius vitæ: nec in iudicio quod fit in porta huius vitæ. Nam mors siue hora mortis dicitur porta huius vitę. ꝑ q̃ exit hõ de hoc mũdo, in qua hora illicò iudicatᷣ homo iudicio particulari. Et ẽt nouissimus dies dr̃ porta totius tpis huius mũdi, in qua fiet vniuersale iudiciũ. Ex quo patet, ꝙ homo iustus talib. armis munitus i neutra porta, & i neutro iudicio cõfundetᷣ, cum loquetᷣ diabolis inimicis suis ipsũ accusãtib. qa ab auditione mala nõ timebit: nec à verbo aspero, vt dictum est ps. 90. & 101. Et no-
C ta, ꝙ licèt iste psalmus sit paruus in quãtitate, tñ est valdè difficilis in literali sẽtẽtia ꝑꝑ verba metaphorica. Et iõ diuersæ fuerũt de ipso interpretationes, & ambiguæ, vt inquit Hieronymus: iõ cũ magna difficultate põt extorqueri ex eo firma, & vera sententia.

PSALMVS. CXXVII.

Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in uiis eius.

Nonus gradus ẽ timor filialis siue obediẽtia. Iõ Dauid fecit hũc psalmũ pro ascensu noni gradus tẽpli: in quo describit p̃mium obediẽtiæ, & timoris filialis: sine quo ascẽdere in cœlũ nemo põt. Qui q̃dẽ timor, & obe-

dientia consistit in conformando volunta D tem propriam soli volũtati Dei, & eius legi, & præceptis. Nam timor castus nil aliud timet nisi ne displiceat Deo, & ne lædat eũ cogitatione, & opere, & vera obediẽtia non ẽ sollicita nisi qũo placeat Deo, & ambulet in vijs eius. Iõ apostoli, & omnes iusti dicuntur sicut sagittæ in manu potentis psa. pręcedenti. Nã sicut sagitta nõ rẽdit nisi quo mittitur à sagittante, & dirigẽte, & ad eius nutũ mouetur, nec moratur in via: ita iustus, & timẽs Deũ nõ mouetur nisi secũdum legẽ, & præcepta Dei, nec tardat implere eius volũtatẽ, & talis est beatus, & nõ ædificat domũ nec ciuitatem terrenam, nec laborat ꝑ cibo mundano sed cœlesti, & iõ in hoc psal. promittitur ipsi præmium, & cib. in cęlo. Sed talis fuit solus Christus, qui perfectè habuit hunc timorẽ, & obediẽtiã erga patrẽ, vt ipse E dicit per totũ discursum euangelicũ vnde dicit. Nõ veni facere volũtatẽ meã, sed eius q misit me. Sed nos simus eius imitatores iquãtũ possumus, si cum eo ascendere volumus. Duo ergo facit Dauid. Nã primò ostendit Xp̃m ascẽdisse in illã hæreditatẽ, & felicitatẽ ꝑ timorem filialẽ, & obediẽtiã. Scđo nos exhortatur ad imitãdũ eũ. vt simus participes cũ eo in illo p̃mio, & bñdictiõe: ibi. Ecce sic bñdicetᷣ homo. Quãtùm ad primũ dicit: Beatus vir est, q timet dominũ timore casto, & filiali, & q ambulat in vijs eius, & iste est solus Xp̃s, q per oĩa impleuit volũtatẽ patris. Et qa p̃uidit ꝑpheta, ꝙ solus Xp̃s est hmõi ꝑfectionis, & primus totaliter impleuit voluntatẽ patris: de quo in capite libri scriptũ ẽ, & ad hoc est prędestinatus: ideo conuersus ad Christum dicit. F

Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit.

Vxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tuę.

Filii tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ.

O Christe iõ tu benedictus es, quia patrẽ sic timuisti, & in vijs eius ambulasti: iõ bene tibi erit, & primus habebis præmiũ in cœlo, & in hac ecclesia tua militãte. Nã prȩmium cõsistit in tribus. Primò in copia bonorũ, & ciborum. Scđo in pulcritudine, & bonitate vxoris. Tertiò in fecunditate prolis, & filiorum, & hoc est bonum, quod tibi erit ex p̃mio. Primò: quia labores manuum tuarum manducabis. i. pro labores manuum tuarum

A rum manducabis panem in cœlo : quia primò,& perfectius sine comparatione fruitur anima Christi, & Christus totus. vnde dicit Ioan. 4. Hic est cibus meus vt faciã voluntatem patris. Item Lucę 22. Vado vobis parare regnũ &c. vt edatis, & bibatis mecũ in mensa mea, in regno patris mei Mãducat ergo Christus labores manuũ suarum. Hoc ẽt potest referri ad sacramentũ eucaristiæ, quia ipsemet cõsecrauit corpus suũ,& fregit,& sic comedit labores manuum suarũ, & in persona totius corporis mystici comedit corpus verũ, & iste est cibus iustorũ in hac ecclesia per gratiã, & in alia per gloriã, & fruitionẽ. Secũdò præmiaberis ò Christe in pulcritudine, & fœcũditate vxoris. Nã vxor tua ecclesia erit sicut vitis abundãs palmitibus, & tyrsis in lateribus domus tuæ. Nã sicut vitis quę
B plãtat in domibus crescit in altũ, & in latũ: intantũ ꝙ circuit latera domus, & ẽt cooperit domũ abundãtia palmitum,& tyrsorũ, & pãpinorum,& vuarum: sic ecclesia tua dilatabitur per vniuersum orbem, & extẽdet palmites suos vsq; ad mare,& vsq: ad terminos orbis terrarum, & ista vxor nõ erit sterilis: imo abundãs, & fœcunda,& ex ea regenerabis tot filius per baptismum, & in tantũ numerũ, ꝙ filij tui erunt in circuitu mẽsæ tuæ sicut nouellæ oliuarũ. Nã sicut arbor oliuæ producit copiã ramorum superius, & copiã virgultorum ad radicem circum truncum eius, quæ dicuntur nouellę siue germina eius: ita magnus numerus filiorũ tuorum fidelium erunt in circuitu mensæ tuæ. s. tui altaris ad manducandũ ꝑ cõionem eucaristiæ in hac ecclesia tãquãm cibum viaticũ ꝑ gratiã;& in alia erunt isti filij fruẽtes cœlesti ci
C bo per gloria. Nota, ꝙ tota ecclesia frequenter appellatur in sacra scriptura vinea,& aliquãdo ager messis,& aliquando oliuetũ in sacra scriptura ve. test. eò ꝙ Xp̃s ex ea expressit vinũ,& oleum,& granũ euãgelicũ,& congregauit in horreum,& cellariũ suum: quæ sunt ecclesiastica sacramenta, ad cibũ,& potum fidelium. Ex quibus sacramentis exprimet Christus in iudicio fructus gloriæ. Et iõ ꝑ abundantiam frumenti,& vini, & olei in ve. test. promissam semper intelligitur abundantia bonorũ gratiæ in pręsenti ecclesia,& abundãtia ciborum fruitionis, & gloriæ in futura. Et per hoc patet deceptio, & cęcitas Iudæorum, qui omnia ista intelligunt materialiter,& temporaliter ad literam.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. D

Hic exhortatur nos ad imitandũ Xp̃m ꝑ timorẽ,& obedientiã, dicẽs. Ecce sic bñdicetur oĩs ille q timet dñm. Nam sicut imitabiẗ Xp̃m in timore,& obediẽtia: ita participabit cũ eo in benedictione,& p̃mio,& cibo sp̃uali & ęterno. Precaẗ vlterius propheta benedictionem pro ecclesia fidelium, vaticinando benedictionem,& præmium eius, dicens.

Benedicat tibi dominus ex Sion. & uideas Hierusalem omnibus diebus uitę tuæ.

Et uideas filios filiorum tuorum: pacem super Israel.

O cętus,& ecclesia fideliũ benedicat tibi dñs. i. det tibi dominus p̃dictã benedictionẽ ex Siõ. i sacramẽtis, & meritis ecclesię, quia aliundè nõ põt venire talis bñdictio nisi ex sacramentis ecclesię, nec põt dari nisi à Xp̃o q est dñs Deus, q fecit cęlũ,& terrã. Ille ergo det tibi istã bñdictionẽ intm̃, ꝙ videas bona Hier̃l'm oĩb. dieb. vitę tuę. i. sp. s. hic in hac ec E clesia,& in hac Hierusalem videas bona gr̃ę & in superiori Hierusalem videas bona gloriæ, quæ sunt memorata,& tu ecclesia,& quilibet fidelis videas filios filiorũ tuorum per baptismum regeneratorum & videas pacem super Israel, hic per gratiã, & ibi per gloriã. Nam ista ecclesia viuit per caritatẽ, & pacẽ quia pace,& caritate compaginatur corpus mysticum, ecclesiæ,& vnitur suo capiti,& tota felicitas superioris Israel; siue Israel consistit in summa pace,& quiete,& securitate felicitatis possessæ. Et hic est fructus timẽtium Deũ. Notandũ, ꝙ totius iste psalmus põt ad literã exponi de Abraam, Isaac,& Iacob, & de omnibus timentibus Deum in veteri testamẽto, qbus promittebantur bona terræ. Sed quia Dauid non fuit minus propheta in hoc psalmo, q̃ ĩ alijs: iõ esset peccatum,& F sacrilegium dimittere mysticam,& verã expositionem,& occultare,& cõtemnere,& dimittere tàm pretiosum tesaurum in p̃dicto, & cæteris psalmis abscõsum. Sed quia, quod cõpetit toti corpori ẽt cõpetit cuilibet membro, ideo põt exponi etiã de quolibet fideli timente Deum, cuius benedictio est abundãtia meritorum in hac vita,& in alia præmiorum. Et ideo prudens lector studeat applicare,& legat doctores sanctos super hoc libro: qa ego principaliter curo de sẽsu mystico,& ꝓphetico. Nã Dauid oĩa ista pręducit primò de Christo capite,& ex consequenti de suis membris fidelibus. Nam à Christo capite ad

A sua membra descendit omnis benedictio, & grat a, omnia bona gratiç, & gloriæ: vt ma gis patebit psal. 132.

PSALMVS. CXXVIII.

Saepe expugnauerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israel.

Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores prolungauerunt iniquitatem suam

Decimus gradus ascensus in cœlũ est patientia longa in persecutione. Ideo Dauid fecit hunc psalmum pro decimo gradu tẽpli, in quo memorat longam patientiam ecclesiæ in longis persecutionibus ab Abel vsque ad Christum, & à Xp̃o vsq; ad iudicium: vnde meruit ascendere in cœlũ, & obtinuit victoriam de inimicis patienter tolerando eorum incursus. Duo ergo facit. Nã primò memorat longam patientiam eius in persecutionibus. Secundò punitionem persequentium: ibi. Dominus iustus concidet. Dicit ergo ecclesia, & iste hõ mysticus, vel dicit Dauid in persona ecclesiæ. Dicat nunc Israel: sæpe expugnauerunt me infideles, & inimici Dei, & peccatores, & scelerati à iuuẽtute mea. Nã primò à iuuentute, & infantia mea fui impugnatus in Abel per Caim: vbi inceperũt duæ ciuitates. s. Dei, & diaboli, & filij Dei, & filij carnis. Vnde Cam impugnauit Noe: & Caldæi ipsum Abraham: & Ismael ipsum Isaac: & Esau Iacob: & Pharao omnes filios Israel in Aegypto: & Saul Dauid: & reges Aegipti, & Babilonis, & Antiocus impugnauerunt populũ Dei. Et Iudæi impugnauerunt Christum, & apostolos, & tiranni martires, & hæretici catolicos. Et Antichristus impugnabit totam ecclesiam. Ideo dicit Sæpe expugnauerunt me à iuuẽtute mea: usq; ad senium supple. Veruntamen licèt sæpe expugnauerunt me: tamen quia patiebar talia cum fide bona, & caritate: ideo non potuerunt mihi præualere, nec in anima nocere: licè t affixerunt corpus, & supra dorsum meũ fabricauerũt peccatores &c. Et importabilia supra dorsum meum onera imposuerũt. Et sic prolongauerunt iniquitatem suam supra dorsum meum. In translatione aũt Hieronymi habetur, Supra ceruicem meam arauerunt aratores, & prolongauerunt sulcum suum: quod idem est. Nam vult dicere, quòd peccatores persequentes fideles, & populum Dei, & ecclesiam bene nocuerunt in bonis temporalibus, & in laboribus corporalibus, & in carne, occidendo, & affligendo corpus, sed nõ vicerunt, nec potuerunt occidere animã, nec totaliter ecclesiam delere, ut frequentius dictum est: imo ipsi fuerunt deleti in corpore, & anima. Et nota, q̃ hoc prius intelligitur de Christo capite: & postea de ecclesia eius. Nã primò peccatores iudæi fabricauerunt, & machinati sunt sententiam mortis, & passionis supra dorsum Christi, & prolongauerunt super eum iniquitatem, & inuidiam, & malitiã suam accusantes eum coram Pilato. Et etiã post passionem, & resurrectionem Christi ipsa eadem synagoga fabricauit dolos contra ecclesiam, & apostolos, vt patet in actibus apostolorum.

Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquã euellatur exaruit.

De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Hic memorat punitionem finalem impugnatorum ecclesiæ dicens. Licèt sæpe impugnauerint me: tamen non potuerunt mihi præualere: imo ipsi delebuntur, & punientur. Nam sicut fuerunt puniti impij, & peccatores, qui impugnauerunt populum Dei in testamento veteri: ita punientur impugnatores ecclesiæ Christi, s. Iudæi, tyranni, & hæretici, & Antichristus. Nam dominus noster Iesus Christus concidet tanquam iustus iudex ceruices, & superbiam, & potestatem eorum, & sic omnes, qui oderunt, & persecuti sunt Sion. i. ecclesiam Christi, conuertantur retrorsum, & confundantur in sua prauitate, & cecitate. Isti fuerunt iudæi, qui cõuersi sũt perdentes regnum, & sacerdotium, & manserunt confusi videntes Christum resurrexisse, & ecclesiam prosperari. Et fient sicut fœnum tectorum. Nam fœnum tectorum q̃d nascitur supra tectum cito siccatur, & moritur: eo q̃ non potest extendere radices in terram bonam, quia communiter fit tectũ calce cum arena mixta, & sic siccatur fœnũ antequã euellatur. Sic propriè synagoga desicata exaruit post aduentum Christi: eò q̃ defecit ipsi humor gratiæ, & fundamentum, & terra pinguis, & fœcunda. Vnde nota, q̃ sacramentum, & cerimoniæ veteris testamẽti comparantur fœno nato super tectũ. Nã illud fœnum nec viret, nec fructificat, nec

multum

A multum crescit propter defectum terræ humidæ,& aquæ. Ita synagoga est effecta sterilis per aduentum Christi,& sacramenta veteris legis infructifera,& infœcunda, quia defecit eis gratia Christi: quam contulit sacramentis nouæ le.& ideo aruit synagoga,& ficulnea eius: Ideo sicut messores non veniunt ad metendum fœnum natum super tectum: eò ꝙ est inutile,& sine fructu: ita iam nemo pōt mettere nec colligere aliquem fructum, nec messem ex synagoga: nec ex sacramentis,& cerimoniis veteris leg. ideo dicit ꝓpheta. Fiant sicut fęnum tectorum &c. De quo fœno synagogæ,& sacramentorum, & cerimoniarum eius ꝗ metet, & ꝗ colliget manipulos deludetur. i. messor fidelis,& collector manipulorum,& fructuum nō impleuit aut implebit manum suam ex messibus: nec etiā

B implebit sinum suum ex fructibus. Quia illud fęnum siccū nullum fructum affert: imo sunt mortifera sacramenta ve.leg.& cerimoniæ post aduentum Christi. Et sicut prætereuntes nunquam benedicunt fœnum ortū super tectum: imo maledicunt, eò ꝙ nociuū, & inutile, & destruit tectum: ita nemo iam benedicit synagogam: nec fęnum sacramentorum,& cerimoniarū eius: eò ꝙ infructuosum,& nociuum,& maledictum à Christo, quando maledixit ficulneam, quæ continuò aruit Matthæi. 22. Ideo dicit.

Et non dixerunt qui præteribant benedictio domini super vos, benediximus vobis in nomine domini.

Nā mos est hominibus cum transeunt videntes messem vberem bñdicere eam dicendo: Deus benedicat tibi,& peruenias ad ma-

C turationem: sed quando hærba est arida nemo ei benedicit: imo econtrario dicit. Ignis de cęlo comburat te. Ita nemo fidelis benedicit hodie synagogam: nec fęnum sacramētorum eius: cum sit arida,& maledicta: quia ea, quæ nascuntur in ea, nō crescunt in nomine domini: iō nō crescunt nec virent. Ista sētētia,& maledictio data synagogæ datur omnibus Iudęis proteruis,& oībus infidelibus ꝓsequentibus ecclesiā,& hæreticis tàm in corpore ꝗ̄ in anima. Nā eorum ceruix, & perfidia est occisa, & prostrata, & idololatria deleta,& omnes ad fidem sunt conuersi. Ad cuius maiorē euidentiā est notandū, ꝙ synagoga Iudæorum multiplici pęna fuit plexa, & punita post mortem Xpi. Primò: quia fuit eius ceruix: i. superbia cōcisa,& confracta, &

D deiecta, qa fuerūt dediti seruituti dispersi per mundum. Secūdò fuit cōfusa manēs in suo mēdacio: cū vidit xp̄m resurrexisse,& vidit ecclesiā prosperari. Tertiò fuit retrorsum conuersa,& ab honore deiecta: cū perdidit sacerdotium,& hostiā,& sacrificiū. Quartò exaruit sicut fęnum tectorum, quando cerimonialia,& legalia perdiderunt virtutem. Quintò facta est ēt infructuosa: quando ipsa legalia nullū fructum, aut meritū afferunt, quia cum Christo fuerunt mortua,& sepulta. Sextò synagoga fuit maledicta à Deo: quia post publicationē euāgelii legalia non solū fuerunt mortua,& infructuosa: sed ēt fuerunt mortifera oībus, qui obseruant ea, & spē ponūt in ipsis. Septimò ipsa synagoga nō solū est maledicta à Deo, sed ēt est maledicta ab omnib. nationibus, & data in opprobrium propter

E mortem Christi, quia, vt sic sunt reputati inimici Dei. Ideo propter primum dicit ꝓpheta in hoc loco. Dominus iustus cōcidet ceruices peccatorum. De secundò dicit. Confundantur. De tertiò dicit. Conuertantur retrorsum. De quartò dicit. Fiant sicut fęnū tectorum: quod priusquam euellatur exaruit. De quintò dicit. De quo non implebit manum suam, qui metet,& sinum sum, qui manipulos colliget. De sextò dicit. Et nō dixerunt: qui præteribāt benedictio domini super vos. De septimò dicit. Nec dixerūt benedicimus vobis in nomine domini. Iterum est aduertendum, ꝙ has easdem septem punitiones induxit Deus super gentiles,& hæreticos obstinatos qui persecuti sunt ecclesiam Dei. & etiam venient super Sarracenos,& sequaces Antichristi, quia omnes infelicem exitum patientur.& finaliter ecclesia de omnibus per

F secutoribus triūphauit. Et sic prudens lector poterit has septem punitiones omnibus ecclesiæ persecutoribus applicare secundum intentum prophetæ.

PSALMVS. CXXVIIII.

DE profundis clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Si iniquitates obseruaueris domine: domine quis sustinebit.

Vndecimus gradus huius ascensus ī Deū est profunda oratio:& firma & perseuerans confidentia veniæ de pc̄tis.& ideo Dauid fecit hunc psal. pro ascensu vndecimi gradus templi, in quo describit ꝓfūdā orationem ho-

A hominis mystici desiderātis,& petentis redē
ptionem per aduetum Christi.& ēt describit
desiderium cuiuscunq; peccatoris ascenden
tis de profundo carcere peccati ad altitudi-
nem status gratiæ. Et iō ista vox pōt esse to
tius corporis mystici existentis in statu vete-
le.& sic petit redimi,& educi de carcere pec
cati originalis,& de onere legis,& ēt de lym
bo inferni,& sic pōt esse vox patrum exiltē-
tium in lymbo petentium liberari per Chri-
stū. Vel pōt esse vox cuiuscunq; pc̄tōris pœ-
nitentis petentis educi de carcere peccatorū
& ascendere ad statum gratiæ per pęniten-
tiā,& sic iste psalmus dupliciter pōt exponi.
Vno modo prophetice,& mysticè,prout est
vox corporis mistici existentis in statu legis
veteris,aut est vox cœtus patrum existētiū
in lymbo. Secundo modo potest exponi mo
B raliter:prout est vox ipsius pęnitentis. Duo
ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primo in
troducit Adam siue totum hominem mysti
cum petentem remissionem per aduentum
Christi,& liberari à carcere, & captiuitate
peccati. Secundò propheta exhortaē nos om
nes,& reddit securos ad sperandum in domi
no,& petendum veniam,& ad sperandū ad
uentum Christi ibi: Sperret Israel in domi-
no. Quantùm ergo ad primum, Adam cum
tota sua posteritate fidelium siue totus ho-
mo mysticus existens in profundo,& capti-
uitate diaboli propter peccatum primi parē-
tis per magna tempora clāmauit p̄ omnes
patriarcas,& prophetas, vt Christus veniret
in carnem,& educeret ipsum de illa captiui
tate. In cuius memoriam ecclesia septies vo
cat Xp̄m in aduentu ante festum natiuitatis
C dicens: O sapientia &c. Et sic iste hō mysti
cus dicit existens in hoc profundo carcere
vel in lymbo inferni. O domine Iesu Chri
ste ego clāmaui per magna tempora de pro
fundis lymbi inferni, & de profundo carce-
ris peccati: Clamaui etiam de profundis
cordis,& mentis meæ ad te cum maxima cō
tritione,& desiderio,vt venires ad liberandū
me. Et ideo domine exaudi orationem
meam,admittendo petitionē meam. Et fiant
intendentes aures misericordiæ tuæ in vo-
cem.i.erga vocem deprecationis meæ adim
plendo quod peto,& non respicias peccata
mea. Nam si tu domine obseruaueri.i.respi-
cere volueris iniquitates meas, & meritum
earum,& punire me iuxta demerita mea,&
secundum prauitatem peccati mei, O domi-
ne quis substinebit.i.quis poterit sustinere D
pęnas debitas pro culpa tàm graui? Ergo si
tu volueris attendere ad demerita iniquita-
tum mearum, & dare mihi pęnas debitas:
tunc impossibile est me illas sustinere, cum
tales pęnæ sint æternæ.

*Quia apud te propitiatio est:& propter le-
gem sustinui te domine.*

*Sustinuit anima mea in uerbo eius:sperauit
anima mea in domino.*

*A custodia matutina usque ad noctem: spe
ret Israel in domino.*

*Quia apud dominum misericordia,& copio
sa apud eum redemptio.*

*Et ipse redimet Israel:ex omnibus iniquitati
bus eius.*

Quia scio domine,ꝙ non obseruas nec at
tendis ad pc̄tā hominum,sed cōsideras,& cō
pateris fragilitati hominum. Et scio,ꝙ es mi E
sericors,& pius naturaliter,eò ꝙ es facilis ad
veniam,& tardus ad pęnam,& sic scio,quod
apud te est propitiatio,& remissio. Item secū
dò scio,ꝙ tu in lege tua promisisti veniam
pęnitentibus,dicens per prophetam. Dereli-
quat impius viam suam &c. Et ideo propter
ista duo: Primò quia apud te propitiatio est
naturaliter, & remissio. Secundo propter le-
gem tuam,quia in tota lege tua, & ꝓphetis
nihil aliud est:nec scribitur:nec promittitur,
nec figuratur,nec vaticinatur:nisi aduentus
Messiæ,qui nos debet redimere,& liberare:
Propter ergo ista duo sustinui te. O domine
id est speraui in te,& sub tali fide,& spe fu-
turi redēptoris,& Messiæ expectādo te ego
vixi in lege veteri.q.d. O domine ego susti-
nui te.i.expectaui te per longa tempora cū
magna patientia,propter duo. Primo, quia
apud te est magna propitiatio,& remissio,& F
misericordia. Secundo propter legem tuam:
quia scio,& continue lego in lege, & ꝓphe
tis per mysteria,& ꝓphetias qualiter promi
sisti nobis Christum redemptorē, & saluato
rem. Et iō anima mea sustinuit,& sperauit i
verbo eius,& in promissione facta p̄ verbū
eius oib. patriarchis,& prophetis. Et iō pro-
pter tale verbum,& propter talem promis-
sionē aīa mea sperauit in domino à custo-
dia matutina.i.à principio mundi vsq; ad no
ctem.i.vsq; ad iudicium. Ad cuius intelligē-
tiā est notādum,ꝙ totus status veteris legis
ab Adam vsq; ad iudicium dicitur vna nox
respectu gloriæ,& resurrectionis, & sic iste
homo mysticus sperauit in domino à custo

A dia matutina quæ fuit status innocentiæ ipsius Adã, & expectauit vsque ad noctẽ.i.per totum spatium temporis vsq; ad diem iudicii expectat Christum.vt veniat ad glorificãdũ ipsum per 2m aduentũ. Sed rursus est aduertendum,ꝙ totum spatium le.ve. comparatum ad statum gratiæ dicitur nox,& tempus legis gratiæ dicitur dies,&sic iste homo misticus expectauit Christũ à custodia matutina.i.à principio mundi,in quo fuit in statu gratiæ vsq; ad noctem,in qua fuit in statu culpæ, in cuius fine noctis venit Christus in carnem tanquam sol iustitiæ, qui per suam præsentiam causauit diem gratiæ. Sed rursus per totum istum diem gratiæ à custodia matutina i. tempore resurrectionis Xpi usque ad noctem.i.vsque ad finem mundi sustinet & expectat ipsum tota ecclesia,vt veniat ad B glorificandum nos. Et ideo dicit. Sperauit anima mea in domino à custodia matutinã vsque ad noctem.i.ad finem mundi.

Sed est aduertẽdum,ꝙ litera Hieronymi habet sic. Expectauit anima mea ad dominũ à vigilia matutina vsque ad vigiliam matutinam,& hoc forsan stat melius. Quasi dicat, ꝙ anima mea expectauit Christum à vigilia matutina,quæ fuit status innocẽtiæ antẽ peccatum Adæ,vsque ad vigiliam matutinam, in qua apparuit Christus in carne,& dedit legem euangelicam in primò aduentu, & sic expectauit ipsum ad redimẽdum. Sed adhuc expectat ipsum in secundò aduentu vsq; ad aliam vigiliam matutinam,quæ erit in generali resurrectione, in qua veniet Christus ad glorificandum,& tunc restituet regnũ Deo patri & cætera. Vnde ad maiorem intelligentiam est notandum,ꝙ propheta hic loqt C parabolicè ad modum pastorum custodientium gregem, vel secundum morem exercitus armorũ. Nam consuetudo pastorũ est facere quatuor vigilias in nocte,& quatuor in die. Nam prima vigilia noctis est, & incipit post occasum solis,& durat per tres horas. Secunda durat è tertia hora noctis vsq; ad mediam noctem. Tertia vigilia incipit à media te noctis,& durat per tres horas. Vltima autem vigilia est totum residuum vsque auroram,& sic diuidunt pastores totam noctem per quatuor vigilias secundùm proportionem temporis. Vnde quando vna pars eorum vigilat alia dormit, & sic diuidunt sibi totam noctem per quatuor vigilias vt defendant gregem suum de faucibus luporum, & ita pariter diuidunt diem per alias quatuor D vigilias,& custodias. Et eandem consuetudinem seruant pugiles in exercitu armorum & etiam in oppidis obsessis. Et sic est dicendum,ꝙ pariter Deus omnipotens ordinauit quatuor vigilias in tota nocte le.ve. Nam in prima vigilia posuit patriarcas Ab Adam vsque ad Iacob,& etiam Moysen,qui custodierunt gregem,& populum domini cõtra diabolum. In secunda vigilia posuit Moysen,& omnes iudices,qui custodierunt gregem domini per legem scriptam vsque ad Dauid,in tertia vigilia posuit Duid,& omnes prophetas,& reges qui custodierunt gregem domini vsque ad transmigrationem Babylonis,& finem primi templi. Sed in quarta vigilia posuit Esdràm,& alios sacerdotes qui custodierunt, & rexerunt populum domini vsq; ad aduentum Christi, in quo fuit dies gratiæ E & iustitiæ. Et rursus Christus istum diem diuisit per quatuor vigilias. Nam in prima uigilia posuit apostolos, qui rexerunt, & custodierunt ecclesiam domini de manu diaboli,& Iudæorũ. In secunda vigilia posuit martires, qui defenderunt ecclesiam domini de manu tirannorum vsque ad conuersionem Constantini. In tertia vigilia posuit doctores qui defenderunt ecclasiam Dei ab incursu hæreticorum. In quarta vigilia tempore Antichristi ponet viros fortes,& caritatiuos, qui multo sanguine defendent ecclesiam Christi ab immanitate, & sæuitia Antichristi. Ex quo patet, quòd iste homo misticus à prima custodia matutina.s.à principio mundi per quatuor vigilias noctis ve.le.expectauit usque ad primum aduentum Christi. Et postea per alias quatuor vigilias huius diei F gratiæ expectat Christum vsque ad aliam vigiliam matutinam,quæ erit in secundò aduentu. Et ideo dicit ꝓpheta. Sustinuit siue expectauit anima mea in verbo eius, id est in promissione à custodia matutina vsque ad custodiam matutinam,id est à principio huius mundi vsque ad finem, post quem incipiet alia custodia matutina quæ dicitur dies gloriæ. Iterum est aduertendum, quod ex hoc dicto,& exemplo ecclesia sumpsit,& ordinauit officium canonicum diuisum per horas,& vigilias nocturnas pariterque diurnas. Nam sicut pastores diuidunt totam noctem per quatuor vigilias, & custodias, vt defendant,& custodiant gregem suum ne rapiatur à lupis aut dispergatur. Ita pariter

A ecclesia cui est cura de ouibus Christi, ordinauit, & deuisit totam noctem ꝑ quatuor vigilias in officio nocturno. Nam totum officium nocturnum diuiditur in quatuor partes. s. in tres nocturnos, & laudes. Nam in primo nocturno cantat tres psal. & tres lectiones iuxta tres horas primæ vigiliæ, & in secūdò, & tertiò totidem. Vnde primum nocturnum cantat pro prima vigilia noctis, & secūdum pro secunda, & tertiū pro tertia, & laudes cantat pro quarta, & vltima vigilia noctis. In quibus laudibus cantat himnum, & Benedictus dominus Deus Israel, agēdo gratias: quia iam venit dies, qui significāt vltimā vigiliam le. ve. In qua fuerunt Zacarias, & Simeo, qui receperunt Christum quasi aurorā illius noctis in qua Christum receperunt. Et ideo dixit Zacarias, Benedictus dñs Deus
B Israel &c. & Simeon dixit. Nūc dimittis &c. Vnde ad similitudinem harū vigiliarū sancti patres primitiuæ ecclesiæ apud Aegiptū, vt ait Eusebius, & Filo per totam nocte orabāt in himnis, & ps. successiuè vigilias noctis custodientes. Nam vna pars perorabat ꝑ totā primam vigiliā, & alia pars surgebat, & orabat in secunda vigilia, & sic alia vigilabat in tertia, & alia in quarta. Et sic nullo modo cessabatur à laudibus Dei per totā noctem. Sed postea considerata humana fragilitate, ordinauit ecclesia, vt ad minus post mediam noctem, sine interuallo celebraretur totū officium matutinale, in quo continentur supra dictis tres nocturnis cum laudibus: in quibus denotantur quatuor vigiliæ siue quatuor custodiæ noctis. Postea verò in die celebrat alias quatuor vigilias. s. primam: tertiam: sex-
C tam, & nonā. In quibus includitur tota dies sumendo, & includendo, tres horas diei, in qualibet hora, & vigilia. Et ideo cantat tres psal. in qualibet illarum quatuor horarum. s. Ad primam tres, & ad tertiam tres &c. Sed postea ecclesia addidit vesperas, & completorium ratione depositionis Christi de cruce; & repositionis in sepulcro. Et dicuntur septē horæ canonicæ computando totum officiū matutinale pro vna hora. Et sic vnusquisque fidelis pōt dicere in hac peregrinatio pro quolibet die. Sperauit anima mea in domino, à custodia matutina vsque ad noctem, siue à vigilia matutina vsque ad vigiliam matutinam per omnes horas canonicas supple discurrendo. Vnde iste modus orādi per quatuor vigilias noctis, & per quatuor vigilias diei iam reperitur in ve. te. vnde Esdras præ- D
cepit, vt orarent Iudæi in tēplo quater in die & quater in nocte. Speret Israel in domino; Hic incipit versus, & sententia in Hebræo, vbi Dauid exhortatur omnes partes vet. test. & totum cœtum Israel ad expectandū Christum in carnem in primò aduentu, & etiam exhortatur omnes fideles no. test. ad sperandum Christum in gloriam in secundò aduētu. Et ideo dicit: sicut anima mea sperauit in domino à custodia matutina, vsq; ad noctē, ita exhortor totum Israel, vt speret in domino Iesu Christo, vt veniat in carnem ad redimendum nos: quoniam apud dominum est infinita misericordia, & apud eum est copiosa redemptio, & abundans. Nam sicut misericordia ipsius est infinita: ita redemptio eius est copiosa, & non limitata: quia non solum modo potest delere vnum peccatum, sed in- E
finita, nec solum modò redimere vnum hominem, sed infinitos, nec redemptio eius est per paruum tempus, sed successiuè per infinita tempora si mundus durasset in infinitum. Et ideo quia redemptio eius est copiosa, nō solummodò effudit vnam guttam sanguinis sed totus sanguis à corpore effusus, & exhaustus est. Et ideo quia eius redemptio est copiosa, & infinita extensiuè: ideo ipse redimet Israel: id est totam ecclesiam ex omnibus iniquitatibus, & peccatis eius. Ad maiorem euidentiam eorum, quæ dicta sunt, est notandum, quòd redemptio Christi tripliciter potest dici copiosa, secundùm, ꝙ ad tria potest comparari. Nam primò potest cōparari ad Christum redemptorem. Secundò ad genus humanum redemptum à peccato & pœna. Tertiò ad gloriam æternam, & re- F
gnum cœlorū, quod Christus sanguine suo emit pro nobis. Quantùm ergo ad primum redemptio Christi dicitur copiosa: eo, quòd Christus copiosè nos redemit, quia non solum effudit partem sanguinis, sed totum sanguinem pro nobis exhausit. Item non solū dedit totum corpus ad sepulcrum, sed etiam animam pro nobis omnibus, obtulit patri, & sic seipsum obtulit pro nobis in pretium, & sic ex parte Christi redemptio non potuit esse copiosior. Secundò modo quò ad nos illa redemptio quadrupliciter fuit copiosa. Primò: quia non solum nos redemit quò ad animam, peccata, & pœnam relaxando, & eam à morte culpæ liberando: sed etiam nos redemit quò ad corpus ab omnibus pœnalitatibus

A nalitatibus nos liberando, & sanando, & immortalitatem nobis recuperando quam sumus adepturi in nouissimo die: quia si nondum surreximus in actu. tamen iam surreximus in merito ratione baptismi Christi, ut dictum est ps. cij. & sic Christus quo ad totũ nos redemit. Secundò per istam redemptionem non solùm redemit unum hominem, sed omnes homines, & non solùm vnam rationem, sed omnes: nec vnam prouinciam, sed totum orbem terrarum. Tertio fuit copiosa ratione temporis, quia non solum redemit præsentes: sed & præteritos, & futuros. Quartò fuit copiosa rõne multitudinis peccatorũ. Nam non solũ liberauit, & redemit nos ab uno pctõ nec ab vno solo genere peccatorũ. sed ab oĩ peccato, tàm mortali q̃ originali, & ueniali. Et sic ex omni parte, & B loco, & tempore, & numero illa redemptio fuit copiosa apud Christum. Tertiò redemptio Christi fuit copiosa ratione regni cœlorum quod pro nobis omnibus emit à patre. Nam regnum cęlorum est infinitum in se intensiuè, & extensiuè in quantùm ab infinitis successiuè potest participari, sed pro omnibus illis emit ipsum Christus, igitur eius redemptio fuit copiosa. Primò ratione sui Secundò ratione generis humani redempti. Tertiò ratione regni cęlorum pro omnibus empti. Ex supradictis sequitur, quod solum Christus & nulla pura creatura quantumcunque perfecta, & sancta potuit genus humanum redimere. Hoc dupliciter probatur. Primò ratione multiplicis culpæ, & pœnæ, à qua sententia sumus redempti. Secundò ratione regni cœlorum nobis acquisiti. Primum patet: Nã C peccata à quibus sumus liberati sunt infinita intensiuè ratione Dei contra quem facta est offensa, & sunt commissa, & extensiuè, quia omnes eramus peccato multiplici obnoxij, quia non solum redemit præsentes, sed etiam pręteritos, & futuros, vt dictum est: ergo talia peccata non poterat deleri nisi per virtutem, & prætium infinitum. Nã actio non fit nisi à proportione maioris in æqualitatis, vt inquit commentator secundo de generatione, ergo oportet, q maior sit virtus agentis in agendo quàm passi in resistendo. Sed peccatum totius generis humani est infinitum intensiuè, & extensiuè, & pœna pariter est infinita extensiuè, ergo per nullũ meritum aut virtutem alicuius creaturæ poterat relaxari, cum meritum cuiusque creaturæ puræ non possit esse nisi finitum, quià quęlibet D creatura pura data semper habet minus de merito, qui sint omnia peccata generis humani in culpa, & sic semper manet maior resistẽtia non solum in toto genere humano, sed et in quolibet peccatore, quia quilibet peccator magis habet de culpa ad resistẽdum, quà pura creatura habet de merito ad relaxandum: ergo oportebat, vt redemptor haberet magis de gratia, & merito quàm totũ genus humanũ de culpa, & pœna, & sic solus Christus potuit esse redẽptor ratione gratiæ unionis, & ratione puritatis, & immunitatis, vt dictum est ps. 17. quia vt sic habet gratiam, & meritum infinitum extensiuè contra omnẽ culpam, & pœnam, & sic solus Christus nos potuit redimere quo ad corpus, & animam ab omni culpa, & pœna, & potuit dare de se prætium sufficiens pro omnibus præsentib. E & futuris. Et per eandem rationem potuit dare sufficiens prętium patri pro regno cœlorum suis membris possidendo, & cõferendo. Et sic patet qualiter redemptio Christi omnibus modis fuit copiosa. Et ideo concludit propheta, quod quia redemptio est copiosa apud Christum, ideo redimit Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Sed quia iste ps. est unus de septem Ps. pœnitentialibus, et communiter recitatur tempore pęnitentiæ, ideo oportet, vt post sensum propheticum ẽt moraliter exponatur pro quolibet pęnitente. Ad cuius intellectum est notandum secundum Aug. quod sicut homo per gratiam eleuatur usque ad propinquitatem Dei, ita per peccatum deprimitur, & demergitur usque ad profundum inferni, & elongatur à Deo. Iõ dicebat Abraam ad diuitem epulonem existẽ F tem in profundo. Inter nos, & uos magnum caos firmatum, & sic omnis peccator dicitur esse in profundo miseriæ, & in profundo carcere peccati, & per consequens quando peccator cognoscit seipsum per gratiam præueniẽtem, de profundis peccatorum clamat ad Deũ petẽdo veniã, & remissionẽ d' culpa sua & quærit liberari ab illo carcere pcti. Et sic de profundis dicitur clamare ad dominum, quasi de profundo statu. Itẽ est iterũ aduertẽdum, quod tres sunt partes pœnitentiæ: cordis contritio, & oris confessio, & operis satisfactio. Et sic omnis pœnitentia incipit à cordis contritione, & sic peccator quando incipit quærere veniam, & incipit penitẽtiam dicitur clamare de profundis. cordis per contritio-

A tritionem. Dicit ergo Dauid in persona cuiuslibet pęnitentis. O domine ego clamaui ad te & clamo de profundis, & intimis cordis mei: iõ exaudi vocẽ meã remissionem indulgendo: & fiant aures tuæ miæ intendentes in vocẽ deprecationis meę: pœnitentiam meã acceptando: & noli attendere ad grauitatem peccati mei: nec dare pœnã condignã peccatis meis. Nam si tu obseruaueris, & respexeris iniquitates meas dando pœnam cõdignã: quis sustinebit aut quis sustinere poterit talem pœnam; q.d. nullus. Et ideo O domine ego sustinui: id est expectaui: & expecto obtinere veniam per pœnitentiã, & hoc propter duo. Primò quia apud te ẽ propitiatio, id est infinita misericordia. Secundò propter legẽ tuam: quia semper per omnes patriarcas, & prophetas, & vtranque legẽ tàm B euangelicam quàm veterem promisisti veniam pęnitentibus. Et ideo anima mea sustinuit: id est expectauit in verbo eius: scilicet Dei qui talem veniam promisit. Et sic anima mea sperauit in domino a custodia matutina vsq; ad noctem. id est à principio vitæ meæ vsq; ad mortem. Ergo totus Israel: id est tota ecclesia fidelium speret in domino: & vnusquisque peccator speret vaniam, per penitentiam. quoniam magna misericordia est apud Deum: & copiosa redemptio est apud Deũ, propter causas iam dictas. Et ideo ipse redimet Israel & totam ecclesiam fidelium ex omnibus iniquitatibus eius: quia pro eis effudit totum sanguinem in cruce: & eos per mortem redemit: ex cuius latere oĩa sacramẽta ecclesiastica sumsperũt virtutem ad delendum omnia peccata: & iufundendum, & conferendum gratiam.

C

PSALMVS. CXXX.

Domine non est exaltatum cor meum, neq; elati sunt oculi mei

Neq; ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.

Si non humiliter sentiebam: sed exaltaui animã meam.

Sicut ablactatus est super matrem suam, ita retributio in animam meam.

Titulus, Canticum graduum ipsi Deuid Duodecimus gradus est profunda humilitas: ideo Dauid fecit hunc psal. pro ascensu duodecimi gradus tẽpli: in quo descibit: in quo stat vera humilitas. Ad cuius intelligentiam est notandum, quòd Iudæi. & quidam catoci dicunt, quòd Dauid fecit hunc psalmum ad placandum Deum in pestilentia data quã D do numerauit populum: in quo allegat suam humilitatem ostendendo innocentiam. & humititatem suam &c. Sed hoc manifestè apparet irrationabile. Nam certum est, q̄ Dauid peccauit per superbiam: quando numerauit populum: & ideo fuit punitus in toto illo populo, in cuius copia fuerat elatus, & gloriatus. ergo si Dauid vellet placare iram Dei non se redderet innocentem: sed peccatorẽ? sicut fecit in veritate quando dixit. Ego sum qui peccaui, isti qui oues sunt &c. secundi Regum vltimo. Ex quo patet, quòd sententia huius psalmi non potest conueniri alicui puro homini? maximè cum adiuret sub anatemate, & maledictione se nunquam superbè sensisse. Ideo est aduertendum, q̄ peccatum primi parentis fuit exultatio cordis, & elatio oculorum, & appetitus ascendendi in magna, E & mirabilia supra naturam, & facultatem suam. & ideo perdidit felicitatem. Vnde lac, & vbera felicitatis ipsorum primorum parentum erat possessio illius paradisi in præsenti: in qua fruebantur bonis illius, & fructibus &c. & promittebatur eis in futuro æterna felicitas, & hoc erat lac quo fruebantur: & felix mamilla quam sugebant: dum vellent Deo esse subiecti: & inferiores obediendo sicut decet. Sed cum serpens ostendit eis pomum vetitum suaue oculis ad videndum, & gustui ad vescẽdum: & dixit: qua hora comederitis eritis sicut dij scientes bonum, & malum: quod bonum, & malum vt quidam dicunt est scire librum prædestinationis, & reprobationis. & numerum & personas electorum, quod soli Deo conuenit: Iõ quando Adam, & Eua consenserunt huic falsæ persuasioni, & ei appulerunt appetitum: F tunc exaltatum est cor eorum ultra fas, & licitum, & elati sunt oculi eorum appetentes Dei ęqualitatem. & voluerunt ambulare in magnis, & mirabilibus super eos, & eorum facultatem, volentes vsurpare, & rapere diuinitatem, & quod est mirabile super omnem facultatem creaturæ, scire prædestinationem electorum. Et sic volentes vsurpare, & rapere diuinitatem, & quod Deo proprium est, perdiderunt felicitatem vtriusque paradisi: & fuerunt ablactati ab vbere matris. Nam sicut puer cùm ablactatur a matre, & infertur ipsi mamilla, putat perdere totũ bonũ suum: quia non cognoscit aliam felicitatem: ita perdidit totam felicitatem Adam cum ipsi fuit abla-

A tà felicitas paradisi, & fuit eiectus foras in vallem lacrimarum, & miseriarũ, & sic dicitur ablactatus super matrem. Sed quia illud peccatum transiuit in omnes posteriores ab eo per naturam,& libidinosam generationẽ descendentes,& omnibus eis est ad culpam & ad pœnam damni imputatum,ideo de oĩbus est verum dicere,ꝙ exaltatum est cor eorum, & elati sunt oculi:& ambulauerunt in magnis,& in mirabilibus super se. Et sic in punitionem,& pœnam omnes sunt ablactati super matrem : & priuari lacte felicitatis.

Sed quia solus Christus descendi ex Adã absque seminali, & libidinosa generatione, ergo solus est inter mortuos liber de debito & iure à tali anatemate,& maledictione, & ablactatione. Et si virgo Maria fuit libera: B hoc nõ fuit ex debito : sed ex gratia præueniẽte,vt alias dictũ est. Solus ergo Xp̃s põt dicere patri. Domine, no est exaltatum cor meũ:nec elati sunt oculi mei in Adã: in quo oẽs peccauerũt:qa nec mihi est imputatũ illud peccatũ : nec fui imitator ipsius Adam : nec ambulaui in magnis:id est nec elegi honores,& diuitias.nec ambulaui in mirabilib. super me : quia oĩa patri meo attribuebam cum dixi.Doctrina mea nõ est mea:sed eius qui misit me patris,& cum dixi. Nõ quæro gloriam meam:sed eius qui misit me patris. Et non veni facere voluntatem meã : sed eius qui misit me &c. Et iõ subdit sub anatemate. Si in omnibus actibus meis,& prędicationib. meis,& miraculis nõ sentiebã humiliter, & si exaltaui animã meã mihi honores attribuendo : si hoc feci, si talis retributio, C & punitio mea qualis fuit retributio Adę, & sic sim ablactatus à lacte,& vbere paradisi, & felicitatis, sicut est puer ablactatus super matrem.Sed quia hoc non feci: iõ non sum obnoxius illi anatemati,& maledictioni, & culpæ,sed solus inter mortuos liber. Ex quo patet,ꝙ supradicta verba nulli mẽbro possũt conuenire, sed ideo soli capiti Christo.

Speret Israel in domino,ex hoc nunc et vsq; in seculum.

Hic propheta exhortatur ecclesiã, & fideles ad sperãdũ in Christo.Nam si ipse est solus inter mortuos liber:non ablactatus ab illo lacte felicitatis:ergo solus ille nos põt oẽs liberare ab illo anatemate,& maledictione, & reducere nos ad mamillã,& lac à quo sumus ablactati:ergo in eo solo ẽ sperãdũ. Dicit ergo.Speret Israel in dño nr̃o Iesu Xp̃o, D & inuocet eum,vt veniat ad liberãdum nos, ex nunc dando gratiam, & in seculum conferendo gloriam.Nota ergo, ꝙ magnus tesaurus est in hoc psalmiculo absconditus, & quomodo peccant qui nolunt pulsare,vt eis aperiatur.Ex quo patet,quòd cũ ecclesia recitat istum psalmũ loquitur in persona Christi qui est caput ecclesiæ,& corporis mystici.Et etiam totus iste psalmus verificatur de tota ecclesia ratione capitis simpliciter,sed ꝑ gratiam põt verificari ratione personæ virginis Mariæ,ratione gratiæ præuenientis. Et sic ẽt potest verificari de quibusdam iustis,qui grã præuenti nunquam actualiter peccarunt. Et sic sententia huius psalmi semper est referenda principaliter,& simpliciter ad Christum, qui est caput ecclesiæ.

E

PSALMVS. CXXXI.

Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.

Titulus,Canticum graduũ. Licèt in hoc titulo nõ explicetur actor huius psalmi : tñ Hieronimus in epistola. 113.de obitu Paulę asserit Dauid fecisse istum psalmũ,dicẽs. Iurauit Dauid iurauit,dicens. Si introiero in tabernaculũ domus meæ,si ascẽdero in lectũ strati mei &c.Vnde est aduertendum,ꝙ 13.gradus ascendentis in Deum est profunda deuotio.Et iõ Dauid fecit istũ psalmũ ꝑ ascẽsu 13.gradus tẽpli,in quo explicat deuotionẽ suã erga diuinũ cultum Et iõ sacerdotes, & Leuitę cãtarũt hũc psalmũ qñ introduxerũt arcã in tẽplũ,& ẽt in dedicatione eiusdẽ templi,vt patet secundi Paralypomenõ sexto,capitulo,iuxta finem.Qui qdem psalmus F fundatur super ꝓmissione facta ipsi Dauid de Messia futuro,& perpetuitate regni eius, & ecclesiæ.Quæ qdẽ promissio facta fuit ipsi Dauid quasi in ꝓmiũ.Primò ad satisfaciendum eius mansuetudini, & patientiæ in aduersis.Scd̃ò ad satisfaciẽdũ eius deuotioni siue deuoto proposito de templo ædificando, vt patet.2.Regum 7. vbi duo mysteria memorantur.Primò ex parte Dauid de templo ędificando deuotum propositum. Secundò ex parte Dei de Messia, & eius regno æterno firma promissio.Ex qua promissione Dauid semper fuit affectus,& sollicitus ad desiderandum,& petendum Messiam de sua domo,& carne promissum,& sic motus fuit ad

faciendum

A faciendũ istum psal. & plures alios, vt dictũ est. In quo quidem psal. duo principaliter facit. Nam primò præmittit de templo ædificãdo suam deuotionem. Secundò de rebus sibi promissis format petitionem; ibi. Surge domine in requiem tuam. Quantùm ad primum est aduertentum, ꝙ licet gratia præcedat omne meritum in nobis: tamen communiter præmium subsequitur meritum. Vnde licèt talis promissio facta fuerit ipsi Dauid: tamen hoc fuit propter aliquod meritũ pręcedens: quod quidem meritum non fuit sine gratia præcedente. Vnde duo merita fuerunt in ipso Dauit: propter quæ Deus promisit ipsi Messiam de carne sua, & perpetuitatem regni Christi. Primum fuit magna patiētia, & mansuetudo in eius persecutionibus. Secundum meritum fuit summa deuotio, & propositum, quod habuit ad ædificandum templũ & ampliandum diuinum cultum. vt patet 2. Reg. 7. Nam illicò post explicationem eius boni propositi de templo ædificando fàcta est ipsi à Deo ꝓmissio. Est tñ uerũ quòd gratia Dei præcessit ista merita. Nam nunq̃ Dauit potuisset habere tantam patientiã in suis persecutionibus, nisi fuisset diuina gratia præuentus, & adiutus. Itē nec Dauid habuisset tm̃ affectũ ad ædificandum templum & ampliandum diuinum cultum: nisi diuina gratia fuisset impulsus. Sed non tollitur propter ea quin ex his actibus aliquo modo de congruo mereretur sibi factã promissionē: licèt non de condigno, ut ipsemet explicat in textu, cum dicit, Quis sum dñe Deus meus: & quæ domus mea? &c. Duo ergo facit Dauid in hac prima parte antequàm formet suã petitionem. Nam primò allegat suam mansuetudinem, & patientiam: propter quam facta est sibi promissio. Secũdò allegat suã deuotionem, & propositũ de templo ædificando ibi. Sicut iurauit domino. Quantùm ad primum est aduertēdũ, ꝙ in pluribus Dauid ostendit suã mansuetudinē, & patientiã. Primo, quia cũ tot beneficia fecisset ipsi Sauli, & toti populo Israel: quos liberauit de opprobrio, & seruitute Philistinorum quando cecidit gigantem, & cũ Saul inuidia motus multotiens voluit ipsum interficere, & nunquam cessauit ipsum persequi: tamen Dauid omnes has persecutiones cũ maxima patientia, & mansuetudine tolerauit: vt patet per totũ discursum. 1. Reg. 2. Secundò ostendit suã maximam mansuetudinem, & patientiam, quia bis poterat Saulem interficere: hoc est in spelunca, quando abscidit ipsi particulam vestis: ut patet 1. Regum. 24. cap. Item quando abstulit ipsi dormienti hastam, & scifum: vt patet 1. Regum. 26. cap. & tamen in tanta opportunitate excusauit ipsum de morte: dicens. Nolite ponere manum in Christum domini. Tertiò ostendit mansuetudinem: quia fleuit mortem Saulis: & scidit vestimenta sua, & egit misericordiam erga domum eius, vt patet secundi Regum primo capitulo. Quartò ostendit maximam mansuetudinem, & patientiam in persecutione filij sui Absalon. vt patet secundi Regum 16. capitulo. Vnde dicunt communiter sacri doctores: ꝙ ideo Dauid omnes has persecutiones cum tanta mansuetudine, & patientia tolerauit: quia in ipsis, & etiam per ipsas præuidit in spiritu omnes persecutiones Christi, & ecclesiæ. Nam quia præuidit quòd Christus Deus & homo, & rex regũ, & dominus dominantium pro toto genere humano erat tot & tanta passurus antequam suum regnũ & gloriam ostenderet: iō Dauid tanq̃ figura ipsius Xp̃i cũ maximo desiderio, & patientia voluit persecutiones tolerare. Quæ quidem patientia non fuit sine gratia præcedente, & adiuuante: vt dictum est. Quia ergo in his persecutionibus pro tanta patientia, & mãsuetudine promissus fuit ipsi Messias de domo, & carne eius. ideo incipit in hoc psal. dicens O domine Iesu Christe, memento ipsius serui tui Dauid & omnis mansuetudinis, & patientię eius, quã habuit in aduersis, & à persecutoribus: pro qua mãsuetudine promisisti sumere carnē de domo eius: in qua totũ genus redimeres humanum. q. d. Fac quod promisisti. Et nota, quòd litera Hieronym. habet. Memēto dñe Dauid, & oīs afflictionis eius. i. mansuetudinis quã habuit in afflictionib.

Sicut iurauit domino, notum uouit Deo Iacob.

Hic allegat secundam causam, & meritum huius promissionis. Nam vt legitur secundi Regum secundo: postquam Dauid adeptus fuerat regnũ super totũ Israel: & quasi quieuit à prælijs familiaribus suę gentis: tunc introduxit arcam in Hierusalem cũ maximo honore, & tetendit ipsi tabernaculum iuxta domũ suam, & tunc proposuit in corde suo ædificare templum lapideum, & magnificũ: in quo reponeretur arca domini, & quiesceret a longa peregrinatione. Et proposuit etiam ampliare cultum diuinum. Sed ex magno

A gno; & secreto misterio deus prohibuit ne ipse ædificaret illud tēplū materiale: sed filius eius Salomon. Veruntamen Deus, vt satisfaceret eius deuotioni, & bono proposito promisit ipsi per Natan prophetā Messiam futurum de sua generatione, & regnum æternū eiusdem. Quam promissionem licèt ipse Natan non intellexerit in principio, nisi de templo materiali, & de regno Salomonis terreno, tamen per successionem temporis, & per continuam orationem contemplando prędictam promissionē fuit ipsi reuelata veritas & intelligētia spiritualis illius promissionis, maximè quando fuit ipsi tradita descriptio templi à spiritusancto, in qua intellexit totū mysterium incarnationis christi: & passionis, & resurrectionis, & nostræ redemptionis. Vnde cognouit qualiter illud templum materiale erat figura totius templi humanitatis B Christi, in qua verbum diuinum per vnionē personalem debebat requiescere. Vñ ppriè arca illa significabat humanitatem Xpi, in qua Xps habitat personaliter, & totum templum significabat totam ecclesiā, in qua Xps habitat per gratiam, & misticam vnionem. Et iō Dauid postq̄ vidit, q̄ non poterat ędificare illud templum materiale in effectu, voluit ipsum ædicare in affectu. Et iō pparauit lapides, & ligna, & aurum, & argentum, & omnia necessaria pro tēplo ædificando, & sic pcepit Salomoni, vt ædificaret illud templū iuxta exēplar, & descriptionem sibi traditam, & sic et distribuit oia officia ad cultum diuinū ptinētia p sacerdotes, & leuitas. Ex quo patet, q̄ licèt Dauid nō ædificauerit tēplū in effectu tñ ædificauit ipsum in affectu, C vt patet primi Paraly. 28. c. Ex qua douotione, & proposito meruit promissionē de Messia futuro, & hoc allegat hic. q. d. O domine, non solummodò memento mansuetudinis ipsius Dauid, & patientiæ supradictæ, sed et memento sicut, & qualiter iurauit. i. cum iuramento, & firmo proposito decreuit, & quō vouit votum Deo Iacob de templo ædificādo, & sic nō solummodò recorderis eius mā suetudinis, sed etiam voti, quod vouit Deo Iacob, vt ædificaret templum Deo Iacob. Et notanter dicit, Deo Iacob. Nam Dauid contemplans illud misterium qualiter Iacob vidit scalam, & erexit lapidem in titulum effundens oleum desuper: & dixit. Nihil aliud est hic nisi domus Dei, & porta cęli, per hoc misterium pūidit totum ædificiū ecclesię futuræ per Xpm. Et ideo dicit. Votum vouit Deo D Iacob. q. d. q̄ vouit ędificare templum, quod fuit figuratum per misterium ipsius Iacob. Gen. 28. cum erexit lapidem in titulum, dicens. Erexit mihi dominus in Deum, & lapis iste in titulum: & vocabitur domus Dei &c. Et explicat votum quod fecerat, dicens.

Si introiero in tabernaculum domus meę, si ascendero in lectum strati mei.

Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem

Et requiem temporibus meis, donec inueniā locum domino, tabernaculum Deo Iacob.

Si introiero in tabernaculum domus meę & ponitur si pro nō. i. nō intrabo in tabernaculum domus meę, nec ascendam in lectum strati mei, nec dabo somnū oculis meis, nec palpebris dormitationem, nec dabo requiem tpibus meis. s. illis partibus capitis vbi somnus situatur, & vbi obstruitur sensus commu E nis, & sensus exteriores ligantur: quæ tempora vocantur, cuius partis somnus est passio. Ista non faciam supple cum quiete donec inueniam locum domino, & donec inueniam tabernaculum Deo Iacob, vbi arca reponatᵗ. Vnde hic Dauid non dicit, quod non comederit nec dormierit post votum factum, sed loquitur secundum modum loquendi vulgarem, sicut cum quis dicit, non comedam nec bibam cum quiete supple donec faciā quod promisi. Hoc autem votū fecit Dauid 2. Re. 7. c. cum dixit ad Natan. Vides, quod ego habitem in domo cedrina, & arca domini posita sit in medio pellium: tunc Dauid fecit votum apud se ædificare magnificum templū in quo arca quiesceret.

Ecce audiuimus eam in effrata, inuenimus eam in campis syluæ. F

Introibimus in tabernaculum eius: adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.

Ad cuius intelligentiam est notandum, q̄ ista arca domini in qua figurabatur misteriū Xpi, & ecclesiæ fuit facta per Moysen in deserto, & iuxta montem Sinai. Exo. 25. Secundò fuit portata 40. annis per desertū p multas mãsiones. Tertiò fuit introducta in terrā promissionis per Iordanē aquis retrorsum conuersis supra 12. lapides. Iosue 4. Quartò fuit collocata in Silo, quæ est in mōte, & tribu Effraim. Quintò fuit capta à Philistęis, & trāslata de ciuitate in ciuitatē eorū, vt patet. 1. Re. 5. & inde recta in Betsames siue Cariathiarim infra c. 7. & inde in Masfat, & inde

in

A in Gabaa,postea ĩ Nobe, vbi erat t̄pe Saulis
cũ Dauid comedit panes propositionis,& cę
pit gladiũ Goliæ ab Achimelech. 1.Re.21.Et
exinde trãslata est in Gabaa in domũ Ami-
nadab,quando Saul ꝑcepit destrui ciuitatem
Nobe & necari sacerdotes. 1.Re.22.Et exin
de trãstulit eã Dauid in domũ Obededom,
vbi mãsit ꝓp mortẽ Oze.& exinde in Hieru
salẽ, vbi Dauid tetẽdit ipsi tabernaculum 2.
Re.5.Ex quo patet,ꝙ vltra 400. annos arca
dñi peregrinata est ꝑ diuersa loca, & nunꝗ
quieuit.Et iõ ꝓp istas tã frequẽtes transmu-
tiones Dauid fecit votũ de tẽplo fixo ædifi-
cãdo,& iõ ait & subdit.Nõ mireris sup. qua-
re feci tale votũ. Nam ecce audiuimus eam
in effrata.i.in Silo terra Effraim,& postea in-
uenimus ipsam vagã,& inquietã in cãpis syl
uæ.i.in Gabaa in domo Obededom,& iõ vo
lui ipsi ædificare domũ & tẽplũ vbi cõtinuè
B quiescat,& sic introibimus in tabernaculum
eius,& adorabimus in loco vbi steterunt pe
des eius.Litera Hie.habet. Intremus in ta-
bernaculũ eius, & adoremus in loco vbi ste-
terunt pedes eius.Et tunc sñia est magis cla
ra. q d. Iõ iuraui tẽplũ ædificare ne amplius
arca dñi vagetur,& peregrinetur ꝑ cãpos,&
syluas sed sit firma & quieta,& intremus in
tabernacnlum eius & adoremus in loco ar-
cæ vbi steterũt pedes eius.Et notãter dr̃.Au
diuimus eã in effrata.Nã dũ arca dñi fuit in
Silo frequenter audiebantur responsa ex ea,
vt patet ꝑ totũ librũ Iudicũ.Itẽ notanter ẽt
dr̃. Adorabimus in loco vbi steterũt pedes
eius.Nam in arca fęderis dicebaẗ dñs habere
pedes & sedere super cherubin, vt patet 3.
Re.6.& 1.Paral.28.& 2.Paral.3.Et sic Deus
dabat responsa ex arca,& sic Deus audiebaẗ
C sed non videbatur. Et sic illa arca figurabat
corpus, & humanitatẽ Christi in qua Deus
personaliter latebat & audiebatur ab aposto
lis,& Iudæis,sed non uidebatur oculis corpo
ris.Item sicut illa arca capta est à Filistæis,&
delusa ꝓp peccata populi,ita humanitas x̄pi
siue X̄ps in humanitate fuit delusus, & tra-
ctus,& mortuus,& sepultus.Item sicut Phili
stini fuerunt puniti ꝓp arcam,& percussi in
posteriora opprobrio sempiterno. ita Iudæi
fuerũt destructi,& regnum eorum ꝓp mor-
tem Christi. Et sicut in illa arca,& templo
Deus adorabatur, & dicebatur habitare, &
habere pedes suos, ita Deus habitat in illa
humanitate Christi per vnionem supposita
lem,& dicitur habere pedes in illa humanita-
te, imo illa humanitas dicitur quasi pedes D
Dei Et etiam Christus dicitur habitare in to
ta ecclesia,& habere pedes in ea,eò ꝙ est ca
put ecclesiæ. Ex supradictis patet explicitè
tota deuotio,& promissio ipsius Dauid.

Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuę.

Sacerdotes tui induantur iustitiam,& sancti tui exultent.

In hac 2.parte Dauid exponit suam peti-
tionem,vt Deus impleat suam promissionẽ
petendo Messiam in lege promissum,& ædi
ficationem ecclesiæ futuræ.Veruntamen Iu
dæi moderni exponunt totam partem sequẽ
tem de petitione templi materialis per Salo
monem ædificandi,& de prosperitate sacer-
dotii & regni t̄palis Salomonis,dicentes, ꝙ
Dauid vel Salomon in hac parte petit,vt tẽ
plũ materiale ædificetur, & arca in eo repo- E
natur,& cultus diuinus ꝑ sacerdotes augea-
tur,& exerceatur in eodem templo materia
li.Sed ista intelligentia est friuola & falsa,
Primò quia promissio facta ipsi Dauid non
fuit principaliter de templo materiali, nec
de regno temporali,vt pluries probatũ est.
Secundò quia Dauid non petit hic regẽ t̄pa
lem,nec templum materiale. Hoc probatur.
Nam si Deus prohibuit ne Dauid ædificaret
hoc templum materiale,aut hoc fecit, quia
Dauid erat indignus,& Salomon dignus,aut
ꝓp aliã cãm latente ꝓp aliquod mysteriũ.
Non primum. Nam Dauid semper fuit di-
gnior,& sanctior Salomone.Nam in sua pri
ma vnctione recepit spiritumsanctum,& spi
ritum grę,vt patet 1.Reg.26.nec vnꝗ Salo-
mõ fuit ipsi comparandus in mansuetudine
& patientia, & deuotione nec fidelitate.Nã F
omnia quæ fecit Salomon erga cultum diui
num fecit ex præcepto Dauid patris sui.nec
aliquid exposuit de suo.Nam omnia necessa
ria reliquit ipsi pater,vt supradictũ est, imo
plura exposuit Salomon in cõstructione triũ
templorũ idolis dedicatorum pro vxoribus
alienigenis quàm vnquàm exposuit in tem-
plo domini,imo causa huiusmodi ędificii im
posuit populis exactiones pecuniarum, &
onera importabilia,vt patet 3.Reg.12.Item
Dauid nunquam apostatauit sicut Salomõ.
Item licèt Dauid peccauerit quandoq;, tñ
à fide nunquam apostatauit.Et si dicitur, ꝙ
Deus dicit,ꝙ Dauid fuit vir sanguinis,& ꝓp
hoc non fuit dignus ædificare templum,per
candem rationem potest dici, ꝙ Salomon

A fuit minus dignus. Nam Dauid non effudit nisi sanguinem infidelium pro defensione diuinæ legis. solùm autem legitur effudisse semel sanguinem innocentē. hoc est in homicidio Vriæ. Sed Salomon multū sanguinem effudit in principio. Nam fratrem suū Adoniam & Iacob interfecit: & eius sanguine cornu altaris violauit. ergo minus fuit dign⁹ ædificare templum, & ideo est dicendum, ꝙ illa prohibitio hēt aliam causam latentem q. d. Deus. Tu Dauid non es dignus ædificare ecclesiam: sed filius tuus Iesus qui ſm carnē egredietur postea. Vñ illa ædificatione templi latebat totū mysterium incarnationis.

Nam sicut Dauid præparauit oīa necessaria pro illo templo: sed Salomon dedit operam ædificio: ita ꝑ hoc figurabatur, ꝙ verbū diuinum solummodo debebat sumere carnē ex

B genere Dauid ex puris sanguinibus virginis: sed non mō naturalis, quia solus spiritussanctus dēbat formare corpus Christi: ex illis puris sanguinibus virginis: in qua carne, & templo verbum personaliter habitauit. Item per hoc etiam significabatur, ꝙ nec Dauid nec aliquis alius poterat ædificare ecclesiam nisi solus Christus per Salomonem figurat⁹. Ex quibus patet, ꝙ illa prohibitio potius facta est in figura templi spiritualis: & non solummodò propter illud templū materiale. Ex dictis ergo in hoc psal. & in cæteris patet, quod illa promissio non est facta præcisè nec principaliter de templo materiali: sed de templo spūali per Xpm ædificādo, & hoc petit Dauid in hac parte. q. d. O dñe postquā ego impleui uotū meū sicut iuraui, & voui. Nam omnia necessaria pro templo construē

C do præparaui: & tēplū in voto, & affectu ędificaui: ergo tu imple, & fac ꝙ promisisti. s. mitte filiū tuū, & sumat carnē, & cōstruat tēplū ecclesiæ, in quo oēs debemus saluari. Vñ dicit. O dñe Iesu Xpe, postꝙ ego feci templū ꝑ ꝙ figuratur mysteriū incarnationis, ergo surge in requiē tuā. i. veni, & accipe carnē ex virgine: & sume humanitatē in qua requiescas: qa hoc figurabat illa arca testamenti, & surgat ēt arca sanctificationis tuæ. s. tota ecclesia ꝙ̄ tu es ædificaturus per prædicatione tuam, & ꝑ mortem, & passionem, & sacramētorū institutionē: & surgat ecclesia. i. ædificetur in altum supra firmam petram: ꝙ̄ dicitur arca sanctificationis tuæ: cō ꝙ tu sanctificabis, & cōsecrabis eā sanguine tuo: & sanctificaberis: & adoraberis in ea. Vnde est notan-

dū: sicut supra dictū est: ꝙ arca dñi primo figurabat humanitatem Xpi: & ex consequenti figurabat ecclesiā, & iō de vtraq; dicit: Surge dñe in requiem tuam: qa in vtraq; q̄escit Xps, & latet, & ponitur surgere pro apparere, & ideo dicit. Surge dñe in requiem tuam. i. appare nobis in carne: & ostendere in ecclesia. Pōt hoc ēt referri ad resurrectionem corporis Xpi quod primū fuit solutum per mortem: & postea reædificatum per resurrectionem: & iō dicit. Surge dñe in requiem tuā. i. surge à mortuis: tu & corpus tuum gloriosū ꝙ est arca sanctificationis tuæ: & surgat ēt ecclesia tecum. Nam tua resurrectio erit cā nostræ resurrectionis. Vñ te resurgente surget ecclesia: quę est arca sanctificationis tuę. Nam dabis potestatem sacerdotibus ad cōficienda sacramenta: & dabis eis dona spūssancti: & īduentur uirtute ex alto: vt sancti tui apostoli exultent, & iō sequitur. Sacerdotes tui induātur iustitiā. i. virtutem, & potestatē eccłasticā, & dona spūssancti: & sancti tui & omnes fideles exultent in tali sanctificatione. Duo ergo petit Dauid in his duob. versiculis sub figura istius arcę. Primò petit mysteriū incarnationis, & resurrectionis. Secundò petit ædificationē ecclesiæ, & nostrā redēptionē, & sacramentorum institutionem. Itē ꝑ arcam sanctificationis Christi potest ēt intelligi virgo Maria: ꝙ̄ fuit arca sanctitatis xpi in qua Xps per nouem menses quieuit ſm carnem, & postea singulariter semper requieuit, & inhibitauit per gratiam.

Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui.

Hic delirāt Iudæi dicētes, ꝙ qñ Salomon introducebat arcā in tēplū: & fuit in isto. 13. gradu ꝙ tūc clausæ fuerūt portæ templi per se. Tunc Salomon putās, ꝙ hoc fuit factū ꝓpter peccatū Dauid pro homicidio Vriæ, orando ad Deū dixit. O dñe, nō auertas faciē Christi tui. i. à Christo tuo Salomone ꝙ est iustus, propter Dauid. i. propter peccatū Dauid. Et dicunt Iudæi, ꝙ tunc facta oratione, dicto isto versiculo illicò fuerunt apertę portæ templi miraculosè. Sed hoc est manifestè falsum, & confictum, & contradicit toti scripturæ præcedenti, in qua dictum est. Memento domine, & oīs mansuetudinis eius, & allegatur eius mansuetudo, & deuotio. Apparet etiam per hoc quod sequitur. Iurauit domin⁹ Dauid veritatē. vbi allegatā ipsi facta ꝓmissio, ergo Dauid hic potius noiatur, vt ex eius

A eius meritis Deus impleat quod petitur in hoc psalmo, & non oppositum sicut isti dicunt. Et id ista oratio Dauid i. qua rogat Deum vt veniat, & appareat in carnem: & aedificet ecclesiã, & hoc, vt satisfaciat suae deuotioni, & mansuetudini: & sibi factae promissioni. Vnde dicit Dauid. O domine, surge in requiẽ tuam &c. & propter Dauid seruum tuum. i. propter eius mãsuetudinem, & deuotionem te rogo: vt non auertas ab eo faciem, & notitiam, & visionẽ Messiae Christi tui, imo mitte ipsum in carnem, & uideatur ab omnibus eius facies, & humanitas sicut promisisti: & hoc fac propter Dauid seruum tuum i. amore Dauid serui tui: & propter mansuetudinẽ & fidem, & deuotionem, quam tibi seruauit sicut promisisti, & iurasti.

Iurauit dominus Dauid veritatem & non
B *frustrabitur eum de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.*

Si custodierint filij tui testamentum meũ, & testimonia mea haec quae docebo eos.

Et filij eorum usque in seculum seculi sedebunt super sedem tuam.

In hac vltima particula volens Dauid inclinare Deum ad suam petitionem allegat promissionem sibi à Deo factam sub iuramento, & stabili firmitate. Ad cuius intelligẽtiam est notandum: quòd Deus decem dona promisit ipsi Dauid. Nam primò promisit, ꝙ de eius fructu, & generatione sederet semper rex super sedem suam. Secundò promisit, ꝙ si filii & nepotes Dauid seruarent mandata, & legem Dei nunquam auferret eis regnum. Tertiò, ꝙ Deus eligeret Sion in suam habitationem aeternaliter. Quartò, ꝙ
C ipse benediceret istam Sion in aeternũ. Quinto promisit saturare pauperes, & ciues huius Sion panibus sacramentalibus, & spiritualib. Sextò promisit ornare eius sacerdotes. Septimò laetificare ciues eius. Octauò promisit producere generationẽ Dauid vsq; ad Xpm. Nonò promisit confundere & maledicere inimicos huius Sion. Decimò promisit prosperare, & multiplicare generationem, & filios Dauid secundùm promissum in hac Sion siue ecclesia. Omnia ergo ista decẽ promissa allegat Dauid per ordinem in hac vltima particula, petendo vt Deus impleat, quod promisit. Dicit ergo primò. O domine non auertas faciem Christi tui à me: sed mitte ipsum vt promisisti sup. Nam dominus Deus iurauit ueritatem. i. cum veritate iurauit: vt habet litera Hieronymi, & non frustrabitur D
eum dicens. De fructu ventris tui i. de tua generatione secundùm carnẽ ponam filium regem super sedem tuam. i. filius tuus secundùm carnem regnabit super sedem tuam: q erit messias in lege promissus. Vnde nota ꝙ sedes ecclesiae hic per gratiam, & in futuro per gloriam, dicitur sedes Dauid, eò quòd fuit promissa ipsi Dauid in filio suo Messia. Et ideo dicitur Lucae 1. Dabit illi dominus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum. Et sic etiam tota ecclesia militans, & triumphans dicitur domus, & regnum Iacob: eò ꝙ de ista ecclesia ipsi est facta promissio in filiis sm promissionem. Vnde sicut omnes fideles dicuntur filii Iacob, & Israel, & Abrahae sm promissionem: ita per eandem rationem, & promissionem omnes dicuntur filii Dauid, & sic tota ecclesia dici E
tur domus Dauid. Et sic etiam sicut dupliciter dicuntur filii Abrahae, & Iacob. s. secundùm promissionem, & secundùm carnem, ita pariter Dauid habet duplices filios, scilicet secundum promissionem, qui sunt omnes fideles, & secundùm carnem, qui sunt ab eo per generationem carnalem descendentes, & ideo illa promissio de successione regni Dauid facta 2. Reg. 7. cap. fuit gemina, & gemino modo debet intelligi. Nã filius, & regibus à Dauid descendentibus secundũ carnem promisit Deus successionem regni temporalis, si seruarent legem, & mandata Dei, sed quia fuerunt praeuaricati legem Dei, declinantes ad idola: & ad alia flagitia nefanda, ideo fuit eis ablatum regnum, & ciuitas destructa per Caldaeos. Filiis autem promissio
nis, & fidelibus promisit Deus sedem aeternã F
& spiritualem in domo Dauid. s. in hac ecclesia per gratiam, & in futuro per gloriã, si seruarent, & custodirent legem Dei. i. si reciperẽt Christum in lege promissum patriarchis & prophetis, & si eiusdẽ Christi mãdata seruarent. De vtrisq; ergo filiis dicit hic suo modo: si custodierint filii tui. i. filii tui carnales & filii eorum si custodierint testamẽtũ meũ. i. legem, & pactum, & haec testimonia mea, quae docebo eos, tunc tales filii tui carnales sedebunt super sedem tuã materialem in seculum seculi. i. per multa secula. Sed de filiis spiritualibus dicit. O Dauid, ego promitto tibi, q si filii tui secundum promissionem, & filii eorum. i. omnes successores eorum spirituales custodierint testamentum meum, &

A pactum Christum recipiendo secundum pactum,& legem meam,& custodierint hęc testimonia,& præcepta mea, quæ docebo eos cum venero in carnem:tunc omnes isti sedebunt in sęculum sęculi.i.in æternum super sedem tuam in hac ecclesia per gratiam, & in futura per gloriam.Sed hic dubitaret fortè aliquis.Nam.2.Reg.7.c.vbi facta fuit ista promissio,non scribitur,ꝙ Deus promiserit sub iureiurando:sicut hic dicitur in psal.Iurauit dominus Dauid veritatem.Sed ad hoc respondetur,ꝙ unicuique debet sufficere autoritas Dauid,qui fuit egregius propheta in Israel,& cui dominus locutus est,& per cuius linguam locutus est spiritussanctus,vt patet 2.Reg.23.cap.Et ideo est dicendum, quod per successionem temporis fuit facta ipsi Dauid multiplex reuelatio de intelligentia illius promissionis,vt dictum est:in quibus re B uelationibus Deus sub iureiurando ista promisit,& ideo dicit. Iurauit dominus ueritatem &c.Sed ad demonstrandum,quod istud regnum & ista sedes regalis promissa ipsi Dauid non erat temporalis, nec perpetuanda: sed in Sion spirituali,& cœlesti, ideo subdit propheta,dicens.

Quoniam elegit dominus Sion:elegit eum in habitationem sibi.

Hæc requies mea in sæculum sæculi,hic habitabo quoniam elegi eam.

Ideo supple promitto tibi,& filiis tuis sedem æternam,non in Sion terrena,sed ī spirituali,quoniam dominus elegit Sion:elegit eam in habitationem sibi. Et bis dicit elegit & bis nominat Sion,vt comprehendat vtrãque Sion.s.militantem,& triũphantem. Nã C in hac habitat per gratiam,& in illa per gloriam,& ideo sequitur. Hæc.s.Sion spiritualis est requies mea in sæculum sęculi. Hic habitabo per gratiam,& ecclesiastica sacramenta, & in futuro per gloriam:quoniam elegi eam pro me,& filiis membris meis. Et supra dictis patet,quod in toto isto ps.non loquitur Dauid de regno nec de sede temporali, nã regnum Dauid non fuit æternum. Nec loquitur etiam hic de Sion,& Hierusalem terrena,quia arca domini non habitauit nec requieuit in ea in æternum,quia fuit combusta arca simul cum templo in ciuitate per Caldæos, & sic Deus non habitauit in sæculum sęculi in illa arca,nec in illa Sion terrena prout Iudæi delirant.Et ideo est intelligẽda ista litera de Sion spirituali.s. de ecclesia Christi cuius una pars peregrinatur in hac D vita:in qua Christus quiescit per gratiam,& ecclesiastica sacramenta,quæ dicitur ecclesiastica militans,& altera iam fruitur in patria:q̄ dr̄ ecclesia triumphans, in qua Christ⁹ quiescit cum beatis per gloriã. Sed quia Xp̄s sponsus non conuersatur familiariter in ista ecclesia militanti:ideo dr̄ vidua: quousq; recipiat sponsum in patria.Vnde dupliciter dicitur vidua. Primò propter absentiam spōsi. Secundò quia est induta luctu & nigredine mortalitatis. sed quando exuta fuerit ista carnem mortalem,& induta carnem gloriosam tunc dicetur nupta,& nō vidua, vt patet Apoc.20.quia tunc gaudebimus, & exultabimus cũ venerint nuptiæ agni,& sponsa præparauerit se. Sed vsque ad illud tp̄s ista ecclesia inferior dr̄ vidua. Et de ista uidua promittit Deus per prophetam dicens.

E *Viduam eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus.*

Ego benedicẽs.i.cũ maxima benedictione benedicã istã viduã eius.i.istã ecclesiã militãtem.Et dicit,benedicẽs benedicã quia duplici benedictione benedixit istã ecclesiã Xp̄s. Primò benedictione sacramentorum absoluendo à pc̄tō. Secũdo modo benedictione donorũ spiritussancti,ipsam multipliciter ornando.Et inde sequitur.Pauperes eius saturabo panibus. Nam multiplici pane saturauit Deus ciues,& pauperes huius ecclesiæ.s.pane.7.sacramentorum, & panibus donorum spiritussancti.s.sapientiæ,& intellectus:consilii fortitudinis &c.Et nota,ꝙ ly eius refertur & pōt referri uno modo ad ipsam Sion,quæ hēt duas partes.s.militantem,& triũphantẽ. Vel potest referri ad Xp̄m:eò ꝙ ista ecclesia est vidua eius,propter absentiã familiaris cõuersationis,vt dictũ est.Sed est aduertẽdum, F ꝙ in hebræo habetur:Escã eius benedicẽs benedicã,& iō sequitur:pauperes eius saturabo panibus:& tunc sumitur totum ꝓ esca spirituali ipsius ecclesiæ:quæ est duplex.s.esca sacramentorum, & esca donorum spiritussancti,& tunc litera redit in eandem sententiã, & tunc est sententia ista.Ego benedicens benedicam escam eius.i.cum maxima abundãtia largiar,& conferam ipsi copiam sacramẽtorum,& donorum in escam spiritualem ad reficiendum fideles in hac vita.De qua esca dicit virgo Maria in cantico suo. Esurientes impleuit bonis:& diuites dimisit inanes. hoc dicit. Nam sicut apostoli, & christiani

A fuerunt refecti ista esca sacramentorum, & donorum spūs sancti: ita per oppositum scribæ, & pharisęi, & iudæi moderni fuerunt exclusi ab esu istorum ciborum spiritualium. Hanc ergo escam esuriunt Iudæi cœci & obstinati: & patiuntur famā eiusdem, vt dictum est supra psal lviij. vbi prædixit Dauid famē & inediam Iudæorum dicēs. Cōuertentur ad vesperam. i. ad tenebras ignorantiæ, & famē bonorum spiritualium patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem: quia nunquam intrabunt intelligentiam sacrę scripturæ, nec societatem sanctorum, imo ipsi dispergentur ad manducandum, sed quia non erunt saturati ista esca, & cibo spirituali: ideo murmurabūt. De his ergo panibus, & cibis spiritualibus dicit Christus per os Dauid. Pauperes eius saturabo panibus.

B *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.*

Et subdit aliā promissionē factā sacerdotibus ecclesiæ, dicens. Sacerdotes eius induam salutari i. indumento gratiæ, & ecclesiasticæ potestatis. Vnde ecclesiastica potestas dicitur indumentum spirituale ipsius sacerdotis. Et ideo in figura cum ordinatur induitur sacerdotalibus indumentis. & dicitur indumētum salutare: inquantū per ecclesiasticam potestatem confertur salus, & gratia recipientibus sacramenta. q. d. Conferam potestatem ecclesiasticam ipsis sacerdotibus: ut per sacramenta conferatur salus, & gratia ipsis fidelibus: & sanctificentur per ecclesiastica sacramenta, & ideo sequitur: Et sancti eius. i. sanctificati per sacramenta, duplici exultatione exultabunt, s. hic per gratiam, & in futuro per glo-

C riam. exultabunt etiam in corpore, & anima cantando psalmos, & hymnos.

Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.

Hic ponit aliam promissionem factam ipsi Dauid de Messia venturo ex carne sua in ecclesiam Dei. Vnde dicit. Illuc. i. vsque ad illam ecclesiam producam cornu. i. gloriam & regnum Dauid, & producam Christū qui est cornu & gloria Dauid. Vel sic: ego producam cornu, i. generationem Dauid per successionem: quia non deficiet linea Dauid vsque ad illum. i. vsq; ad Christum, & sic paraui lucernam, & generationē Christo meo Iesu. Vnde nota q̄ in veteri testa. lucerna quandoque sumitur pro linea generationis. nā sicut quamdiù non extinguitur dicitur durare lucerna: ita quādiù succedit aliquis in linea ge- D nerationis dicitur durare eius lucerna. vnde dictum fuit ipsi Dauid: Iam non egredieris in bellum: ne extinguas lucernam Israel 2. Regū. 21. Et ideo ꝓmisit Deus ipsi Dauid vt produceret ius lucernam usque ad Christum. i. q̄ non deficeret eius linea, & generatio, quod patet in Matthæo, qui describit generationem Christi à Dauid vsque ad Christum, per Mariam virginem de stirpe, & generatione Dauid. Et sequitur.

Inimicos eius induam cōfusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea

Ego induam inimicos eius. i. scribas, & pharisæos, & totum populum Iudaicum, qui eum negaturus est induam confusione, quia eos priuabo regno, & sacerdotio, & sensu scripturarum, & manebunt cœci, & dispersi, & profugi, & captiui: & sic multiplici confusione E induam illos. Autem pro sed super ipsum, & populum eius florebit sanctificatio mea. & regnum, & sacerdotium, & gratia, & sanctificatio, & potestas sacerdotalis, & gratia donorum florebit super ipsum. Oīa ergo ista tu domine promisisti, & iurasti in veritate ipsi Dauid seruo tuo: ergo memēto ipsius, & omnis mansuetudinis eius, & deuotionis, quia iam fecit ipse quod ꝓmisit: iam fecit ipse tēplū, & figurā, ergo veniat figuratus quē promisisti, et exurge in requiem. s. in humanitatē et ecclesiā, & veni &c. & sacerdotes tui induātur iustitiā &c. In his ergo duobus versibus petit totum suū optatum, vt patet intuenti, qui petit Christum venturum ad construendū sacerdotium, et ecclesiastica sacramenta.

PSALMVS. CXXXII.

F *Ecce quam bonum & quam iucundum, habitare fratres in unum.*

Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron.

Quod descendit in oram vestimenti eius, sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion.

Titulus. Canticū graduū 14. gradus est caritas proximi mutua. Vnde quando quis ascēderat vsque ad 14. gradum iam videbat per portam magnam partem templi, & videbat sacerdotes, & leuitas canentes: & laudantes Deum in societate, & caritate. & sic ascensor licèt non esset inter eos, tamen iam lætabatur videns illam societatem congregatam ad laudandum Deo. Ideo fecit Dauid hunc psalmorū pro ascensu 24. gradu tēpli: in quo describit fructum, & delectationem caritatis: quæ

A quæ est inter proximos in unum ad laudem Dei congregatos. Ideo dixit. Ecce. i. videre q̃ bonū. i. fructuosum, & q̃ iucundū. i. suaue, & delectabile est fratres habitare in vnum i. in vnitate, & caritate. i. quantū est delectabilis, & fructuosa caritas, & vnitas inter fratres, & proximos habitantes in vnū. Sed q̃a ly quam ponitur pro quantū cōparatiuè, & relatiuè subintelligitur vnū aliud aduerbiū. s. tm̄. ideo sequitur. Sicut vnguentū. Duo. n. dicit de caritatiue. s. ꝙ est bona, & fructuosa. Secundò: ꝙ est iocunda siue delectabilis. Et iō cōparat eā ad vnguentū sacerdotale inquantū iucunda est. Secūdò ad rorē Hormon, & Siō inquātùm bona, & fructuosa. Dicit ergo. tantū est iucundum habitare fratres in vnum, quantū est iocundū, & suaue, & delectabile vnguentū siue oleū sacerdotale in capite sūmi sacer-
B dotis: quod descendit in barbā, barbam dico ipsius Aaron summi sacerdotis, & successorū eius: quod quidem oleum, & vnguentum descendit à barba in orā vestimenti eius. Vnde est notandum: ꝙ Deus præcepit ipsi Moysi. Exod. 30. vt vngeret Aaron in summū sacerdotem vnguento siue oleo: quod quidem oleū fiebat ex balsamo, & multis aliis oleis aromaticis: & odoriferis conficiebat̄: iō dicebatur vnguentum. Et cum consecrator vngebat summum sacerdotē, primò ponebat ipsi magnam guttam vnguenti in capite: intantùm, ꝙ totum caput infundebatur. Postea trahebat illud vnguentum per vtraq; tēpora vsq; ad barbā, & sic descēdebat vnguentū à capite in barbā ipsius Aaron, & cuiuslibet successoris. Deinde descendebat à barba in oram vestimentorum, & sic redolebant
C vestimenta sacerdotis, & ita quasi vngebantur reges. Per hoc autem voluit figurare Deus. ꝙ ipse erat vncturus Iesum Christum filium suum tanquā caput ecclesiæ in regē, & sacerdotem præ consortibus suis oleo lętitiæ spūssancti, in quo erat oleū gratiæ, & sacerdotalis, & regalis ptātis tanquā in fonte, & capite, & à Christo capite erat descensurū illud oleū gratiæ, & potestatis in eius mēbra. Primò in barbā. s. in apostolis, & in oram vestimentorū. i. per oīa mēbra vsque ad fines terræ. Nā apostoli dicūtur quasi barba Xp̄i, eò ꝙ fuerunt fortes in bello. Tota aūt eccl'a dicitur quasi vestimentū xp̄i, eò ꝙ licet in ecclesia quasi sub vestimento, vt patet in sacro altaris sub accidentibus, & cæteris sacramentis latet virtus Christi. Nam oē sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma. Di- D
cit ergo Dauid: ꝙ est iucunda, & suauis, & delectabilis caritas, & habitatio fratrum in vnitate, sicut est vnguentum in capite sacerdotis sup. quod descendit in barbā Aaron à capite: & descendit à barba in oram vestimēti, qnòd facit redolere caput, & barbam, & vestimenta. Et sic Dauid hic misticè, & prophęticè locutus est quomodo caritas, & gratia debebat descēdere a Christo capite ī apostolos, & ab apostolis in totam ecclesiam vsque ad vltimum electū. Nota, ꝙ sic est ordinanda litera. s. sicut vnguentum in capite Aaron ꝙ descendit in barbam eius. Hic ergo cōparat caritatē primò oleo descendenti à capite sacerdotis in vestimenta, & mēbra eius. Secūdò cōparat ipsā caritatē ipsi rori, qui descendit de cęlo in montē Hermon, & in montem Sion. Et ex cōsequenti cōparat ecclesiā, & E
societatē fratrū existentiū in caritate, ipsi mōti Sion siue Hermon recipienti rorē á cœlo, & cōparat eā ēt ipsi corpori, & vestimento sacerdotali recipienti oleū deriuatū à capite q.d. ꝙ sicut oleū, quo vngebant̄ sacerdotes erat suaue, & iucundū, sic est odorifera caritas inter fratres. Et sicut ros qui descendit in montē Hermon, & Sion est bonus, & fructiferi ita caritas inter fratres. Item sicut oleum descēdebat à capite sacerdotis primo ad barbam, & ex barba ad membra, ita omnis gr̄a & dona gratiarum primò descēderunt à xp̄o ad apostolos, & ab apostolis ad totā ecclesiā vsque ad finem terræ. Ex supradictis concluditur, & sequitur, ꝙ sicut oleū consecrationis non descendebat à capite sacerdotis, nisi ad sola membra, & vestimenta sua. Ita oīs virtus & gratia non descendunt à Christo, nisi ī so- F
lam ecclesiam membra sua fideliū. Itē sicut ille ros cęli non descendebat de cœlo, nisi solū in montē Siō, & Hermō, quia nec ros nec pluuia cedebat super montes Gelboe, ita pariter gratia Christi non descendit nec cadit nisi super ecclesiam Christi caritate vnitam. Et sic patet, ꝙ nullus pōt participare gratiā Christi in præsenti: nec gloriā in futuro, nisi efficiatur mēbrū Christi, & habitet in ecclesia, & cooperiatur vestimento Xp̄i fidei spe & caritate contexto. & tegatur illa tunica inconsutili, quæ non fuit diuisa in passiōe xp̄i: de qua dictū est ps. 21. Et in hoc consistit tota s̄nia huius psalmiculi parui in quantitate: sed magni in sententia, & profunditate. Sed quia dicit, ꝙ caritas non solū est iucunda: si-

A cut vnguentum illud prædictum, sed etiam est bona.i.fructuosa sicut ros Hermon, & sicut ros qui descendit in montem Sion. Ideo est aduertendum, quòd duo mõtes reperiuntur fructiferi inter cæteros in terra promissionis, scilicet Hermon, & Sion. Sed mons Hermon est duplex. Vnus magnus, & excelsus: qui claudit terram promissionis ab aquilone, & est inter tribum Neptalim, & agrum Damascenum, à quo monte emanant Farfar, & Abbana flumina Damasci ex latere aquilonari: ex latere autem meridionali oritur fons phiala dictus, vbi putat origo Iordanis, q q lem mons continuatur cum Libano, nisi quòd est modica vallis media, vbi est introitus Emach. Iste ergo mons Hermon est magis fructifer, & vber, & feracior inter montes omnes Syriæ in omni genere ligno-
B rum, & fructuum, & herbarum, vbi nutriũtur innumera armenta boum, & pecorum, & greges pecudum. super quem montem cadit continuus ros cęli ad modum mannæ fęcundans illum montem. Est etiam alius mons paruus in Galilea iuxta Iordanem, & Salim vocatus Hermon paruus, & modicus, de quo psal. 41. Hermon à monte modico, similiter fęcundus, & ferax aptus ad pascua, irroratus rore cęli. Ita similiter mons Sion in quo est sita arx, & ciuitas Hierusalem, est vber, & ferax, & fructuosus propter frequentem rorẽ descendentem in eum de cęlo. Isti profectò duo montes figurabant ecclesiam Xpi. Nam Hermon interpretatur excelsus, & fructuosus, denotans celsitudinem crucis, & ecclesiæ Christi, super quam descendit ros gratiæ, & nostræ redemptionis, & ros sanguinis
C Christi, qui fecundam, & feracem, & fructiferã fecit ecclesiam, & crucẽ. Itẽ Sion interpretatur specula, ad denotandũ, ꝙ in eo debebat Christus apparere, & videri in cruce, & in ꝑdicatione: super quem debebat descendere ros, & gratia donorum spiritussancti super discipulos, & totam ecclesiam in monte Siõ in die Pentec. congregatam, qui quidem ros fecit ecclesiam fructiferam fęcunditate sacramentorum &c. Et ideo propheta mysticè, & prophetice eloquendo dicit. ꝙ caritas, & habitatio fratrũ in vnitate, & dilectione est fructifera, & ita bona sicut ros Hermon: & ros qui descendit in montem Sion: qui facit terram fructiferam. Et ad ostendendum, ꝙ totum hoc dicit prophetice: concludit dicens.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & uitam, usq; in sæculum. D

Quoniam illic, idest ideo caritas est ita bona, & fructuosa sicut ros qui descendit in montem Sion, quoniam illic. i. in mõte Sion figurante ecclesiam mandauit, & misit dominus benedictionem & vitam. Primò in figura supra templum dñi, vbi fiebant sacrificia, & laudes. Secundò in re super apostolos, & ecclesiam ibidem congregatam, quando descendit ros donorum spiritussancti super eos in die Pentecostes, & similiter quando descendit ros sanguinis Christi super crucẽ figuratã per montẽ Hermon. Vel potest ly illic referri ad caritatem, & habitationem fratrum, vt sit sensus. ita est iucunda caritatiua & fraterna habitatio sicut ros Hermon, & Sion. quoniam illic. i. inter caritatiuam habitationem fratrum mandauit dominus benedictionem, & vitam vsq; in seculum, quia E
vbi caritas, & amor ibi Deus est, & hoc est magnum, & maximum mãdatũ, quod Deus mandauit: vt patet Mat. 22. Licèt istud aduerbium illic potest stare pro illuc, referendo ad montem Sion, & pro ibi referendo ad vtrunque. s. ad caritatem, & Sion.

PSALMVS. CXXXIII.

Ecce nunc benedicite dominum: omnes serui domini.

Qui statis in domo domini: in atriis domus Dei nostri.

In noctibus extollite manus vestras in sancta: & benedicite dominum

Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.

Vltimus gradus, & laus diuina est gratiarum actio, nam quando quis consummauit peregrinationem vel ascensum difficilem, & F
arduum benedicit Deum gratias agendo. Ideo Dauid fecit hunc psalmum pro vltimo gradu. Nam quando sacerdos ascenderat vltimum gradũ, & iam erat in templo cũ alijs: tunc inuitabat omnes alios ad laudem Dei, maximè cum primò sacerdotes ascendentes introduxerunt arcam Dei, & collocauerunt in templo. Tunc dixit sacerdos magnus. O vos fideles qui iam statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri: ecce nunc benedicite dominum: gratias agendo, & laudescãtando: qui nostrum intentum, & desiderium adimpleuit: quia videmus templum ꝑfectũ & arcam introductam in templo. Et extollite manus vestras in sancta sanctorum: vbi arca reponitur: non solum in die: sed etiam in

A noctibus perorantes,& gratias agentes,& benedicite dominũ benedictione laudis,& confessionis. Et tũc sacerdos conuersus ad popu lum benedixit eum dicẽs. Benedicat tibi dominus ex templo:quod est in mõte Siõ situ: dominus dico,qui fecit cęlũ, & terrã, & post datã benedictionẽ populus reuersus est ad sua.Vnde est aduertẽdum: ꝙ frequẽter cum nominatur Deus in libro Psalmorũ : sequitur,qui fecit cœlũ & terrã . Nã nullus popu lus credebat mũdi creationem: nisi populus Israel. Nam licèt gẽtiles multum venerarentur Deos suos ob aliquas virtutes:tũ nullum Deũ vocabant creatorẽ:cũ putarent mũdum esse ab æterno: nisi aliqui poetæ, qui posuerunt formationẽ rerũ ex illo primo caos : in quo erant formæ rerum oẽs in cõfuso , sicut dicebat Anaxagoras , quem secutus est Ouidius, & Virgilius , licèt illa non esset creatio ex nihilo in tempore.Nam dicit Ouidius, ꝙ Ante mare,& terras,& quod tegit oĩa cęlũ, Vnus erat toto naturæ vultus in orbe. Quẽ dixere caos:rudis indigestaq; moles.Nec quicquã nisi põdus iners,cõgestaq; eodẽ . Nõ bñ iũctarũ &c . Ex quo patet ẽm eos ꝙ oĩa ista erãt coęterna Deo.i.indistincta in illo caos . & sic factio rerũ non esset creatio ex nihilo: sed quædã distinctio formarũ ex illo caos: vt ait Virgilius in Bucolicis:Et paulatim rerum sumere formas &c.Ex quo patet quod solus Deus Israel credebatur creator cęli, & terrę. Iõ Dauid cõiter qñ noiat verũ Deũ Israel : addit:qui fecit cœlũ,& terrã,ad differentiam falsorũ Deorũ gentiliũ, quorũ nulla erat potestas.Iõ solus Deus Israel qui fecit cœlũ, & terrã,põt benedicere,& ꝓtegere:& esse adiu C tor &c.Vnde est iterũ aduertendũ. ꝙ Dauid nõ est minus ꝓpheta in hoc Ps. quã in cæteris.Nã sicut dcm est : illud tẽplũ significabat ecclesiã:& illa arca figurabat verbũ incarnatũ,s.Christũ : qui in ecclesia tanquã caput erat reponendus.In qua nũc latet per gratiã , & in sacramentis, & in eucaristia est realiter tectus sub accidentibus . Ideo inuitat Dauid populum christianum ad laudandũ Christũ Deũ in humanitate latentẽ tanquã in arca , & in ecclesia tãquã in templo suo post incarnationẽ,& passionẽ . Itẽ inuitat oẽs comprehensores:vt laudẽt , & benedicãt eũ repositũ in cœlo ad dexteram patris post ascensionẽ. Et ideo fidelis sacerdos , & Christianus aduertat cũ recitat hũc psal. & alios . Dicit ergo Dauid ecclesię fidelium.O oẽs Christiani

serui dñi nostri Iesu Christi: qui iam statis in D domo dñi ædificata per Christũ , & in atriis domus Dei nostri . Vnde nota ꝙ ecclesia fideliũ habet tria atria.s.fidẽ spem, & caritatẽ. Nã quidã habitant tñ in primo atrio. s. habentes fidẽ informẽ.Alij in secundo: quia habent fidem cum aliqua spe, sed non operantur per caritatẽ. Alij.s.iusti habitant in tertio atrio ecclesiæ. s. operantes per fidẽ formatã spe,& caritate , & isti possunt bene laudare , & benedicere dominum , & his loquitur dicens. Qui statis in domo domini in atriis domus Dei nostri ꝑ fidẽ formatã spe , & caritate: benedicite dñm benedictione confessionis.& laudis.Item ecclesia habet tria atria. i. tres status. Nam in primò sunt incipientes siue pœnitentes:in secundò proficientes.in tertiò perfecti : qa oẽs isti habitãt in domo dñi collocati in tribus atriis.Iõ oẽs hos exortatur E ad laudẽ Dei.Similiter est aduertendũ,ꝙ tot atria sunt in ecclesia , quot sunt dignitates , & status,s.apostoli,euangelistæ,doctores,prę lati,virgines.viduæ, & status cõis coniugatorum. Oẽs isti habẽt atria distincta in ecclesia quò ad gradus : licèt uiuant sub una fide, & caritate : similiter in domo domini triumphantis habẽt mãsiones distinctas. Quos oẽs inuitat propheta ad laudẽ postquã ascẽderũt ad domũ dñi per prædictos 15.gradus &c.& postquã arca Christi reposita est in ecclesia per Xp̃m ædificata,benedicta.&c. Et nota ꝙ ly in noctibus aliter ordinatur in hebræo,& translatione Hieron.& aliter in nostra.Nam ibi ordinatur sic . Qui statis in domo domini : in atriis domus Dei , nostri in noctibus , ponitur in fine secundi versus , & ex consequenti incipit tertius versus.Extollite manus F vestras in sancta &c Et tunc est sensus.O vos fideles,qui in noctibus,& per noctes statis in domo domini , extollite manus vestras in sancta &c . & ponitur ly in noctibus pro statu huius ecclesiæ,& huius vitæ , quæ dicitur nox respectu gloriæ , & vitæ futuræ , ut frequenter dictum est. q. d. O vos fideles qui statis,& habitatis in hac ecclesia,& ĩ hac vita mortali:in qua Deus videtur solum per fidẽ, & speculum in enigmate , extollite manus vestras in sancta sanctorum petẽdo ueniam, & remissionem peccatorum, & gloriam pro futuro , & vt facilius valeatis impetrare , benedicite dominum eius mirabilia cantando,& referendo, & in eius memoriã festa celebrando. Et etiã est dicendũ ꝙ Dauid exor-

A tabatur.& inuitabat etiam fideles, & sacerdotes veteris testa.qui conueniebant ad illud templum, & erãt in illa nocte:& vmbra vet.test.vt extollerent manus ad Deum, vt mitteret Christum Messiam in lege promissum. Nã sicut nos extollimus munus nostras in sancta agendo gratias pro beneficiis redẽptionis iam receptis,& petimus gloriam futuram:ita illi extollebant manus in illa sancta sanctorum:agendo gratias de exitu Aegypti:& ingressu terræ promissæ, & petebãt Xp̃m,& redemptionem futuram. Et ad hæc exortabatur Dauid eos,prout præuiderat in spiritu,& vtrunq; statum inuitat in hoc psal.

PSALMVS. CXXXIIII.

LAudate nomen domini:laudate serui dominum.

Qui statis in domo domini:in atrijs domus
B *Dei nostri.*

Titulus. Alleluia. Notandum,ꝙ sicut Dauid fecit p̃dictos 15.psal.pro ascensu 15.graduum,vt dictum est,ita fecit hunc psal.& sequentem ad laudandum Deum post introitum templi,vt eos cantarent leuitæ: postq̃ fuerat in quiete arca iam collocata in sãctis sanctorum,& vt cantarentur in dedicatiõe, templi,& in omnibus renouationibus eius. Vnde tanta est virtus huius psal. & sequẽtis ꝙ cum cantarent eos leuitæ ignis de cęlo descendit super holocausta,& cremauit ea, & gloria domini circumfulsit eos: vt patet 2. Paralypome.7. In hoc ergo psal tria facit. Nam primo inuitat omnes stantes in templo ad laudẽ Dei ꝑ.ꝑ omnipotentiam:quia solus est omnipotens,& verus Deus. Secundo demonstrat,ꝙ omnia idola sunt detestanda,eò
C ꝙ non sunt veri Dij. Tertiò resumit & exortatur omnes status fidelium ad benedicendum Deum. Secundum:ibi. Simulacra gẽtiũ Tertium:ibi. Domus Israel bñdicite. Quantum ad primum dicit. O vos omnes serui domini,qui iam ascendistis 15.gradus. & iam statis in domo domini in atriis domus Dei nostri:postquam etiam reposita est arca in templo: Laudate nomen domini Et exponitur sicut in præcedenti psal.non solum literaliter:sed etiam figuraliter,& propheticè de Xp̃o,& ecclesia,vt dictum est. Et reddit duas causas quare tenentur ipsum laudare.

Laudate dominum quia bonus dominus: psallite nomini eius quoniam suaue.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus: Israel in possessionem sibi.

Primò,quia de se est bonus,& suauis.i.misericors. Nam nomen eius quod est Iesus est suaue,quia importat salutem,& sic Deus est bonus,& suauis,& benignus. Quod probat. qm̃ Deus elegit Iacob in hæreditatem sibi ꝑ cæteris nationibus,ergò valdè fuit ipsi suauis,quia dum nihil boni vel mali egissent, Iacob dilexit,& Esau odio habuit,& elegit totum populum Israel in Iacob: vt postea demonstrauit per effectum.ergo maximè Israel tenetur laudare Deum, quia solus ascendit 15.gradus cum arca,& stat in domo domini,& in atriis domus Dei nostri. D

Quia ego cognoui quod magnus est dominus, & Deus noster præ omnibus Diis.

Scd̃o est Deus de se laudandus:qm̃ oīpotens,& verus Deus, & nullus alius est Deus ꝑter ipsum,qm̃ ego cognoui, ꝙ magnus est dominus & omnipotentes, & Deus noster est verus Deus solus prę omnibus Diis,idest omnibus aliis Diis refutatis vt falsis. E

Omnia quæcunq; uoluit dominus fecit in cęlo & in terra,in mari & in omnibus abyssis.

Quia prædicta conclusio habet duas partes.s.ꝙ Deus nr̃ est solus verus Deus: Secunda pars est.ꝙ nullus alius est Deus.s.ꝙ idola non sunt Dij: Ideo primò probat primam partem.secundò secundam:ibi. Simulacra. Probatur primum.s.ꝙ Deus nr̃,qui dr̃ Deus Israel est verus Deus,& omnipotens. Nam omnia q̃ voluit fecit in cælo,& in terra.& in mari,& omnibus abyssis.ergo est dominus, & omnipotens in cęlo.& in terra,& in mari, & in inferno,& sic est verus Deus præ omnibus Diis.

Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit. F

Qui producit uentos de tesauris suis,qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus.

Et misit signa,& prodigia in medio tui Aegypte:in Faraonem,& in omnes seruos eius.

Probatur primũ:ꝙ sit dñs,& facit qđ vult in cœlo.nã ipse est.educens:& eduxit nubes ab extremo terræ, & fecit fulgura conuerti sup.in pluuiã hoc est:nam in nubibus apparent fulgura incẽsa ex exhalationibus siccis: & sic terrẽt hoĩes:sed Deus conuertit nubes in pluuiã absq; lęsione,ad irrigãdam terram. Et totum hoc fit ex diuina prouidentia,quæ producit vẽtos de tesauris secretis suis,& veniunt nubes suꝑ terram vt resoluantur in aquã ad vtilitatẽ hominũ,sed nullus facit ista nisi

A nisi solus Deus, qui ex sua omnipotentia, & diuina prouidentia producit ista de tesauris suis secretis, quæ ignota sunt hominibus. vñ Aristoteles, & multi philosophi ante eū, & post voluerunt reddere causas naturales de oībus meteoricis, sed in multis decepti sunt & seipsos fefellerūt: vt patet de mirabilibus effectibus fulminū in memento: de quibus nec valent, nec sufficiunt reddere causas. Itē nec de generatione, & inundatione magnorū fluuiorum, vt de Nilo, & Eufrate, & Gange, & cæteris semꝑ inter se philosophi discordāt, & deficiunt. Itē tꝑe pestilentiæ cum vidēt varios effectus, & irreparabiles in eadem regione, & ciuitate, & domo, omnes medici stupescunt, & philosophi cum vidēt se deceptos: nec posse certā rōnem reddere, dicunt, ita Deus vult, sic ipsi placet, solus ipse scit, natura deficit. Iō dicit hic, ꝙ Deus ꝓducit ventos de tesauris suis, i. de secretis, qa facit sicut vult, & nos non debemus terere tēpus q̄rendo alias causas friuolas, & incertas. Qui percussit. Hic probat, ꝙ Deus facit quod vult in terra. Nā percussit primogenita Aegypti ab homine vsq; ad pecus. Itē facit quod vult in mari. Nam misit signa, & prodigia in medio tui ò Aegypte, decem plagas inferendo, & in Pharaonē, & omnes seruos eius, eos submergendo in mari rubro, diuidendo aquas, & reducendo. Ergo est etiam dominus maris, & omnim aquarum.

Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes.

Seon regem Amorreorum: & Og regem Basan: & omnia regna Canaan.

Et dedit terram eorum hæreditatē: hære ditatem Israel populo suo.

C Est etiam dominus hominū, & ciuitatū, & regnorum. Nam ipse ꝑcussit gentes multas, s. Amalechitas, & alios, & occidit reges fortes, s. Seon regem Amorreorum, & Og regē Basan, & superauit omnia regna Canaan cū regibus suis, vt patet per totum discursum libri Iosue. Et dedit terram eorum hæreditatem, & hæreditatem dico Israel populo suo. Per hoc demonstrat oīa ista facta fuisse in figura Xp̄i, & ecclesię. Iō subdit Dauid dicēs,

Domine nomen tuum in ęternum: domine memoriale tuum in generatione: et generationē

Quia iudicabit dominus populum suum. & in seruis suis deprecabitur.

Domine oīa ista misteria supradicta fecisti in memoriale tuū, & figurā Christi, & ecclesiæ in generatione, & generationem, qa significabāt nostram futuram redemptionē, & liberationem à captiuitate diaboli, & qualiter filij Israel ſm promissionem erant possessuri hæreditatem ecclesiæ tuæ, hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Et sic memoriale tuum supradictorum misteriorum complebitur per Xp̄m in generatione, & generationem, & regnabit hic vsq; ad iudicium in hac ecclesia, & in fine iudicabit dominus populum suum, & sic ostendet se dominum cęli, & terræ, & inferni, qa diabolos, & homines malos damnabit, & bonos saluabit, qu ia in seruis suis deprecabiẗ, & exorabitur, & audietur dando eis præmiū, & fęlicitatem. Vnde ēt iste versus potest continuari cum sententia ꝑcedenti, intelligendo de vtroque aduentu, & iudicio, vt exponatur sic. O dn̄e Iesu oīa misteria supradicta erunt memoriale tuum, & figura in generatione, & generationē, vsque ad aduētum in carnem, & tūc iudicabit dominus Iesus populum suum iudicio discretionis, fideles eligendo, & infideles, & obstinatos reprobando, ut ipse dicit Ioan. 10. Iudicium venit in mundum, vt qui non vident videant, & qui vident, cęci fiant. Et exinde memoriale Christi iam non in figura, sed in re generationem usque ad iudicium finale, & tunc iudicabit populum s. iudicio examinationis &c. D E

Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominem.

Os habent: & non loquentur: oculos habent, & non uidebunt.

Aures habent & non audient, neq; enim est spiritus in ore ipsorum.

Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. F

Probata prima parte conclusionis probat secundam, scilicet quod idola gentium non sunt veri Dij. Probatur. Nam uerus non est factus, nec mortuus, aut vita priuatus, sed idola, & simulacra gentium sunt opera manuum hominū ergo facta. Item uerus Deꝰ est veuerè uita, in quo omnia viuūt, sed simulacra gentium non uiuunt, quia os habent, & non loquentur, & oculos habent, & non videbunt, nec est spiritus in ore eorum, & sic nec spirant nec respirant, ex quo patet quod non viuunt, ex quo patet quod nō habent verum os, nec oculos, nec aures, sed æquiuocè. Similes illis fiant qui faciūt ea, ꝓut declaratum est psal. 123.

A *Domus Israel benedicite domino: domus Aaron benedicite domino.*

Domus Leui benedicite domino, qui timetis dominum benedicite domino.

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Repetit exhortando oēs status ad benedicendum Deum, dicens. O domus Israel, id est tota Christiana religio benedicite dño, & ò domus Aaron, id est status sacerdotalis benedicite domino: & ò domus Leui. i. oēs ecclesiastici ad seruitiū Dei dedicati benedicite dño, & oēs qui timetis dñm. i. oēs iusti: quorum laus est accepta: benedicite dño: quia solus dñs, qui habitat in Hierusalē ista per gratiam: & in alia per gloriā, est benedictus ex Sion. i. ex populo fidei. q. d. postquàm simulacra gentiū non sunt benedicenda: nec colēda ꝓꝑ rationes supradictas: ergo qui estis B veri Israel benedicite domino nostro Iesu Christo: & vos domus Aaron, id est sacerdotes figurati per Aaron &c. quia Christus est verus Deus qui destruet omnia simulacra gentium. Ex quo patet, ꝙ Dauid in hoc psal. non inuitat ad laudem domini Israelem: nec Iacob ſm carnem, sed secundum promissionem, & electionem, qui sunt fideles vtriusq; testamentis vnde dicit. Laudate nomē domini: quod est Iesus, oēs serui dñi &c. qm̄ dñs elegit Iacob, in hæreditatem sibi. Ex quo patet, ꝙ non inuitat Iudæos modernos: quianō sunt electi sed reprobati: quia non receperūt nomen domini quod est Iesus: imo ipsū negauerunt, sed soli apostoli, & populus Christianus, qui Christum recepit: est à Deo electus. Et ideo est verus Iacob, & Israel, & sunt C veri serui domini: Ergo populum Christianū inuitat Dauid ad laudandū Christū. & nomē eius in suo aduentu: qui fecit supradicta mirabilia in le. ve. & maiora in nouo te. ꝓ illa figurata. Ideo aduertat lector, & sciat concordare figurant cum figurato: quia idem Deus fecit mirabilia in vtroque testamento.

PSALMVS. CXXXV.

Confitemini domino quoniam bonus: quoniā in æternum misericordia eius.

Titulus, Alleluia. Vnde est aduertendum, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum pro dedicatione templi cum præcedenti: vt dictum est, ad laudandum Deum. Ideo in multis conuenit cum præcedenti: sed forsan hæc est differentia. Nam ꝓcedentem psalmum cātabat solus chorus Leuitarum: sed istum incipiebat chorus Leuitarum: & in quolibet versu respon- D debat populus: Quoniam inæternum misericordia eius. Et ideo in Hebræo cū quolibet versu superaddit. Qm̄ inæternū mīa eius, ſm ꝙ reperitur scriptū: sicut accidit in secularib; cantilenis. Nā chorea semper repetit principiū cantilenæ: cū principalis cantauerit versū. Et sic etiā reperitur in cātico triū puerorū in Caldœo. Nā in fine cuiuslibet versus additur. Laudate, & superexaltate eū in secula, & hoc accidit: quia vnus eorum spiritusāc̄to illustratus dicebat versus: & duo alij respōdebāt, iō forsan ibi dr̄. Oēs vnus ore dicebant &c. quasi dicatur, ꝙ nullus tacebat laudate &c. Et ideo cū cātaretur iste psl. apparuit gloria dñi in tēplo: vt patet 2. Paralypomenon 7. Duo ergo facit in hoc psalmo. Nam primò inuitat populum ad confitendum domino ratione suæ bonitatis. Secūdò ibi. Qui E fecit. reddit causas, vel probat per effectum Deum esse bonum. Vel possumus dicere, ꝙ in præcedenti laudat̄ Deus inquātū magnus & bonus, & omnipotens in hoc autē inquantùm misericors. Dicit ergo. Confitemini domino quoniam bonus est sup. quoniā misericordia eius est, & erit inæternum, & fuit, qa semper fuit misericors: nec deficit inuocantibus eum. Et sequitur.

Confitemini Deo deorum:

Id est angelorum, & iustorum qui dicunt dij per participationem ps. 81. Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Additur respōsio. Quoniam inæternum misericordia eius.

Confitemini domino dominorum.

Scilicet regum, & principium, quia nō solum est Deus angelorum, sed etiam est dominus regum, & principum, & oīm domino F rū terrenorum. quia ipse dat, & aufert eis regna sicut ipsi placet. Et respondetur, qm̄ in æternum misericordia eius, & sic in fine cuiuslibet versus vsque ad vltimum.

Qui facit mirabilia magna solus.

Probat, ꝙ sit Deus deorum, & dominus dominorum, dicens: quia fecit mirabilia magna ipse solus, & nullus alius.

Qui fecit cęlos in intellectu.

Probatur hoc primò, ꝙ est Deus deorum. Nam ipse fecit cęlum in intellectu. i. per intellectum, & verbum suum. Nam ab æterno ideæ omnium rerū erant in intellectu, & verbo diuino, ad quarum exemplar creauit omnia ex tempore secundùm species suas, & fecit et cœlum empyreum in intellectu. i. pro-

sub-

A substantijs intellectualibus ad gloriam earũ

Qui firmauit terram super aquas:

Id est eminentem super aquas. Nam sicut dictum est psal. 103. semper qua situatur in terra, & super terram. Sed quia petit semper valles, & infirma, & montes supereminẽt: iõ dicitur terra fundari. i. eminere super aquas quò ad montes, & sic dicitur Neapolis super mare, & Alexandria, & Tyrus. Et etiam hoc potest intelligi quò ad venas terræ per quas currũt maximę aquæ, & ẽt in viscerib. terræ sũt maxima receptacula aquarũ: vñ egrediũtur maxima, & vastissima flumina: sicut Tanais, & Borysthenes. nã dictũ est, ꝙ intra mare submergũtur magnę aquæ, & vadũt ad receptacula terrę, & exinde fluũt magna flumina: q̃ q̃dẽ aq̃ dulcorãtur in viscerib. terrę ex nimia frigiditate, & longo tractu: & ẽt multa flumina submergũtur ĩ vno loco, & emer
B gũt, & oriũtur in alio: vt dr̃ de Nilo, & Tygri & sic serpũt subtus terrã. Et iõ vera videtur isto modo fundari sũ p aquas, qđ non fit sine magno miraculo, & omnipotẽtia Dei, intantùm, ꝙ intellectus noster non potest sufficiẽter reddere rationem de his. Et sequitur.

Qui fecit luminaria magna:

Solem in potestatem diei:

Lunam, & stellas in potestatem noctis.

Qui fecit. s. vt sol præesset diei: vt dicitur Gene. 1. & luna, & stellæ luceant per noctẽ. Totum hoc etiam potest referri ad illud. Cõfitemini Deo deorum. Nam gentiles adorabant solem tanquàm Deum, quem Fębũ, & Apollinem vocabant, & etiam adorabãt lunam, quam Dianam, & Lucinam, & Iunonẽ vocabant, & adorabant stellas: in quibus pu
C tabant stellificatos famosos principes Iouẽ, & Mercurium, & Saturnum, & Herculẽ &c. Et ideo dicit hic Dauid. Confitemini domino: quia ipse est Deus, & dominus deorum: quos gentiles adorant, & ipse fecit eos. s. solẽ & lunam, & stellas &c. & sic ẽ Deus deorũ.

Qui percussit ægyptũ cũ primogenitis eorũ.

Qui eduxit Israel dei medio eorum:

In manu potenti, & brachio excelso.

Item est etiam dominus principum, & dominorum terrenorum, Probatur. nã ipse est ille dominus, qui percussit Aegyptum. i. Aegyptios cum primogenitis eorũ, vt patet in Exo. Qui eduxit Israel de medio eius. s. Aegypti, & hoc in manu potenti, & etiam persona, & brachio excelso, quia cum signis, & prodigijs supra naturam.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones; D

Et eduxit Israel per medium eius.

Et excussit Faraonem, & uirtutem eius in mari rubro.

Ista litera est satis plana, & exposita superius psal. 77. & 104. & in plerisque locis etiã quò ad sensum spiritualem.

Qui traduxit populum suum per desertum.

Qui percussit reges magnos:

Et occidit reges fortes,

Seon regem Amorreorum:

Et Og regem Basan:

Et dedit terram eorum hæreditatem: hæreditatem Israel seruo suo.

Qui traduxit populum suum per desertũ 40. annis, & ꝑcussit reges magnos &c. vt expositũ est psal. præcedenti per hos. 5. versus.

Quia in humilitate nostra memor fuit nr̃i:

Et redemit nos ab inimicis nostris. E

Quia in humilitate nostra. i. in persecutione, & tribulatione, memor fuit nostri semper miserendo, & subueniendo, ideo sequitur. & redemit nos ab inimicis nostris Aegyptijs, & cęteris infestantibus nos tempore Iudicum, & Saulis, & Dauid.

Qui dat escam omni carni:

Confitemini Deo cæli.

Confitemini domino dominorum: quoniam in æternum misericordia eius.

Et cõfitemini Deo cęli, qui ẽ verus Deus, & dat escam, & cibum, & victum oĩ carni. i. omni animali, Licèt totus ps. debeat intelligi spiritualiter de Christo, & ecclesia: tñ principalius demonstrant isti quatuor vltimi versiculi loqui de Christo, & ecclesia iõ dicit: q̃a ipse dñs Iesus Xp̃s fuit memor nostri in humilitate, & deiectione, & captiuitate nostra F
in potestate diaboli & ẽt memor fuit nostri in humilitate nostra, & clamore: quia oẽs patriarchæ, & ꝓphetæ cõ humilitate clamabãt vt Xp̃s veniret, & sic venit, & redemit nos ab inimicis nostris diabolis, & Iudæis, & tyrãnis ꝑ mortẽ, & passionẽ. Cõfitemini ẽt Deo cœli, qui dat escã sacramenti altaris omni carni fideli. Et concludit cum principio. Cõfitemini domino dominorũ, qm̃ inæternum. &c.

PSALMVS. CXXXVI.

Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.

In hebręo huic psal. nullus titulus præponitur: sed in plerisque Biblijs inuenitur talis titulus. s. Psa. Dauid propter Hieremiã. Vnde forsan aliquis videns, ꝙ iste psal. est quædam

lamenta-

A lamentatio Iudæorum facta propter captiuitatē Hierusalē per Nabucodonosor, quæ cōcordat cū lamentatione Hieremiæ: iō apposuit hunc titulū: quia manifesta est materia. Hie. aūt in prologo super Abdiā videtur asserere, ꝙ Dauid fecit hunc psal. dicens. De quo regno olim per Dauid in psal. 136. dictū est. Memento dn̄e filiorū Edō in die Hierusalē &c. Sed q̄dā dubitāt ne forte iste ps. sit factus post reditū à captiuitate per Esdrā: eò, ꝙ potius videtur historia q̄ ꝓphetia; cū ita clarè nominet Babyloniā &c. Sed hoc non refert. Nā reuelationes ipsius Dauid fuerūt ita claræ, vt ipsemet dicit. 2. Reg. 23. ꝙ excedūt omnē ꝓphetiā. Et iō de passione Xp̄i ī quatuor psal. 31. & 34. & 68. & 108. magis visus est euāgelista q̄ ꝓpheta. Nec fuit Dauid minus ꝓpheta q̄ ille, q̄ venit de Iuda in Bethel sub
B Hieroboam stante supra altare vituli, qui dixit. Altare altare: hæc dicit dominus. Ecce filius nascetur de domo Dauid Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum &c. quod quidem verbū impletum est ꝑ Iosiā post. CC. annos vt patet. 4. Reg. 23. Itē Esaias cap. 45. manifestè nominauit Cyrū, qui post: CC. annos dimisit captiuitatem istam. Ex quo patet, quòd ista captiuitas, & destructio tēpli fuit reuelata ipsi Dauid, eò, quòd multum laborauit, & orauit, vt sciret fortunas prosperitatis, & aduersitatis illius regni, & ciuitatis, & tēpli, & sic fecit plures psa. de illa vastatione: s. 72. & 28. & istum. Et iste psal. est quædam tragędia seu lamētatio, in qua chorus Iudæorū captiuorū in Babylonia deflet miseriam, & infelicitatem suā: dū recordabatur prętеritæ felicitatis, & prospe-
C ritatis templi, & cultus diuini, in quo duo facit. Nam primò facit, quod dictū est. Secundò petit vltionem de suis afflictoribus, ibi. Memor esto. Quantùm ad primū dicit chorus captiuorum. O Sion nos sedebamus, & sedimus super flumina Babylonis, & illic fleuimus dum recordaremur tui, scilicet ciuitatis, & templi, quod est situm in te, & dum recordaremur cultus, & sacrificiorum, & festiuitatum, quas in te celebrabamus, & hymnorum, & psalmorum quos cantabamus, dum eramus in prosperitate, & libertate in te habitātes. Et hic capit Babylonem pro tota ꝓuincia, in qua erant dispersi, quæ quidem ꝓuincia, est tota irrigata multis fluminibus, q̄ sunt Eufratis diuisi in plures riuos decurrētes in Tygrim: in ripis quorum situātur multæ ciuitates, & oppida, in quib. captiui seruiebāt Iudæi, in ripis, quorum fluminū nascitur copia salicum. Ideo sequitur. D

In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

Id est in salicibus, quæ nascuntur in ripis fluminum, quæ discurrunt per mediam regionem Babylonis: nos suspendimus organa nostra, & instrumenta musica nostra, quibus cantabamus psal. & cantica, & est modus loquendi militum emeritorum. Nam quando quiescebant, & subtrahebant se à labore, & exercitio armorum, suspēdebant arma in tēplis, & ita doctores, & poetæ cum relinquebant studium, & exercitium dicebantur suspēdere arma, vt dicit Horat. in epistolis &c. Ita ergo isti captiui, quia cessauerāt ab omni cantu lætitiæ, & erant in captiuitate, & angustia dicebant se suspēdisse organa musica E in salicibus fluuiorum. Litera Hieron. hēt. Super salices in medio eius suspendimus organa nostra. Et tunc litera est clara.

Quia illic interrogauerūt nos, qui captiuos duxerunt nos verba cantionum.

Et qui abduxerunt nos: hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

Sequitur chorus, & dicit: quia Babylonij qui captiuos duxerūt nos in Babyloniam: illic interrogauerunt nos verba cantionum: s. petendo, & præcipiendo nos cantare verba cantionum. Et apponit duos accusatiuos isti verbo interrogo: eò, ꝙ est vehemētis transitionis, de illo collegio. Postulo, posco, peto, interrogo &c. Vnde regit secundū accusatiuum ratione gerundij subintellecti &c. Et iō F explicat petitionem dicens. Et Caldæi, qui abduxerunt nos captiuos dixerunt, & pręceperunt supple. cantaret nobis. O vos Iudęi de canticis Sion. i. de illis pulcris hymnis quos in Sion cantabatis, quibus supple rn̄dimus, quomodo cantabimus canticum domini. i. ad cultum diuinum deputatum stantes in terra aliena idololatrię dedita? Et conuersus chorus ad ciuitatem Hierusalem, destructam dicit.

Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

Adhæreat lingua mea faucibus meis si non meminero tui.

Si non proposuero Hierusalem, in principio lętitiæ meæ.

O Hie-

A O Hierusalem detur dextera mea. i. vita mea obliuioni: i. obliuiscar ego vitam meam si vnquàm oblitus fuero tui. Nam qui cantat & lætatur videtur obliuisci aduersitates, & bona perdita, & ideo nũquàm obliuiscar tui, & per consequens nunquàm cantabo vsque quo reuertar ad te cũ prosperitate. Et facit aliam adiurationem dicens Adhęreat lingua mea faucibus meis: vt nunquàm possim cantare nec loqui: si non meminero tui, & non proposuero te semper o Hierusalem in principio cuiuslibet lętitię meæ. Nam quandocunque in aliqua prosperitate fuero, qua merito vnusquisque debet lætari: tunc proponam memoriam tui, & sic cessabo à quacunque lętitia. Vel isti tres versus prædicti possunt referri ad Deum, qui misertus afflictionis eorum respondet eis dicens. O Hierusa-
B lem tu affligeris in hac captiuitate, & ducta pœnitentia desideras reuerti, vt seruias mihi & ego promitto tibi sub pacto isto, & adiuratione, quòd obliuioni detur dextera, & potentia mea si oblitus fuero tui, & adhæreat lingua mea faucibus meis, id est vita mea deficiat, & verbum meum sit falsum (qđ totũ est impossibile) si non meminero tui: te ab hac captiuitate liberando, & ciuitatem, & tẽplum iterum restaurando &c. Et hæc adiuratio est similis illi quam sæpè Deus facit: Viuo ego &c. Et sequtur. Adhæreat lingua mea &c. si non proposuero te ante omnes alias nationes in principio meæ lętitiæ, q. d. te lætificabo, & eris mihi accepta præ cæteris nationibus, & eris principium mei cultus, & mihi sacrificabis, & serutes in templo renouato, & restaurato, & forsan iste intellectus ẽ melior.

C *Memor esto domine filiorum Edom: in die Hierusalem.*

Qui dicunt exinanite, exinanite vsq. ad fundamentum in ea.

Hic petit vltionem de Idumæis, qui mouerunt, & incitarunt Caldæos ad destruẽdum Hierusalem. Ad cuius intelligentiam est notandum, quòd consuetudo Dei fuit, & est punire populum suum per infideles, & inimicos suos, ne fideles polluantur, & damnẽtur in talibus punitionibus: sed postea Deus nõ obliuiscitur punire inimicos suos, qui populum suum vexauerunt, quod ita factum est. Nam per Caldæos siue Babylonios, & etiam Aegyptios frequenter flagellauit populum suum, & maximè ciuitatẽ Hierusalẽ, & tribũ Iuda. In qua persecutione fuerunt, qui habi- D tant prope terrã promissionis. s. Tyrij, & Damasceni, & oẽs Idumæi, qui habitabant vltra Iordanẽ, & etiã alij Arabes incitabant, & prouocabãt reges Assiriorũ, & Aegypti ad infestandã Hierusalẽ, & totũ Israel ex zelo inuidiæ. Et iõ Esaias, & Hieremias, & Ezechiel, & Daniel, & cæteri minores ꝓphetæ, sicut ꝑdixerũt destructionẽ, & flagellationẽ regni Israel. & totius Iudæ futuram per Caldæos, & Aegyptios: ita pariter prædixerũt destructionem Babyloniæ faciendam per Cyrum, & Darium. Et ita etiam prædixerũt destructionem Idumæorum, & Moabitarum, & cęterorum finitimorum Hierusalem faciẽdam per Cambysen, & alios reges Persarum, & Medorum, quod totum fuit postea impletum, vt patet in historia Herodoti, & Danielis, & etiam Iudith, vbi legitur, quòd Holofernes E dux Cambisis igne, & ferro vastauit totã Mesopotamiã, & Syriam, & Idumæam, & Aegyptum vsque in Aethiopiam, & sic puniuit oẽs eos, qui flagellarunt populũ Dei. Hoc ergo primo prȩuidens Dauid in spiritu, in hac secunda parte psalmi prædicit punitionẽ Idumæorum, & Babyloniorum, eò, ꝙ Idumæi excitauerunt Caldæos, & venerunt cum eis ad destruendum Hierusalem. Dicit ergo Dauid. O domine memento filiorum Edõ, qđ supple fecerint in die destructionis Hierusalem qui dicunt, & dicebant Caldęis: exinanite, exinanite, id est destruite destruite ipsam Hierusalem, & euertite eam vsque ad fundamentum ne aliquid remaneat.

Filia Babylonis misera, beatus q. retribuet tibi retributionem tuã quam retribuisti nobis.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. F

Conuersus propheta cum comminatione apostrofat ad Babylonem, & comminans ei futuram punitionem faciendam per Dariũ, & Cyrum dicit. O filia, id est gẽs Babylonis, misera. Nam beatus reputabitur supple ille qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti mihi, quasi dicat: sicut flagellasti, & afflixisti, & cruciasti me: ita in vltionem tanti sceleris flagellaberis, & retribuentur tibi vices crudelitatis per Cyrum, & Darium. Nam beatus reputabitur ille, qui tenebit, & capiet, & allidet paruulos suos, scilicet Babelonios ad petram.

Vnde est manifestè aduertẽdũ, ꝙ tota ista ꝓphetia fuit impleta ꝑ Cyrũ, & Dariũ, q. de

struxerunt

A struxerunt Babiloniã, & per Cambisem, & Holofernẽ, qui destruxerũt Idumæã, & Arabiã, & Aegyptũ, vt patet per totũ discursum libri, & historiæ Herodoti. Nã Medi, & Persæ in captione Babilonis decerebrabant paruulos, & infantes allidẽtes, & proiicientes eos ad petrã, & parietes. Ex supradictis patet esse vanã, & inanem opinionẽ, & spẽ Iudæorũ modernorum, qui expectant vastationem Christianorũ, propter hoc dictũ in hoc psal. Memor esto filiorũ Edõ. Et per illud qđ dicit Hieremias 49. cap. de futura vastatione Edõ, & etiã Threno. 4. cũ dicit. Gaude & lætare filia Edõ, quæ habitas in terra Hus. Ad te quoq; perueniet calix. Inebriaberis atque nudaberis. Itẽ per hoc qđ dicit propheta Abdias in toto libello suo contra Edõ. Vñ per Edõ volunt intelligere Romanũ imperium. B & totũ populum Christianũ, & sic dicũt ꝙ oẽs iste ꝓphetiæ sunt implendæ in populo Christiano. Sed hoc est manifestè falsum, & ridiculosum. Nam populus Romanorũ, & Christianorũ nõ descendit de Edõ, imo habet ortũ à Iafet. Itẽ oẽs istæ prophetiæ iã fuerunt impletæ tpe Cyri, & Darij, & tempore Cambisis, qui destruxit tota Idumæam, & Siriã, & Aegyptũ, vt scribit Herodotus, & Trogus Pompeius. Item Idumæi qui manserunt, facti sunt Christiani post tẽpora apostolorũ, & post conuersionem magni Constãtini. Sed postea apostatarunt à fide sequentes sectam Mahometi. Nam Idumæa est vna pars Arabiæ. Ex quo patet, ꝙ Romanum imperium, & populus Christianorum qui hodie est, nullo modo pertinet ad Edom.

C *Secunda exspositio eiusdem Psalmi.*

SEd quia iste psal. non solum est prophetia, inquantũ prædicit futura, sed etiam computantur inter sacras scripturas, inquantùm continet in se sacramentum de Christo, & ecclesia, vt frequenter dictum est in aliis. Nam intellectus Dauid in hoc psal. habuit duplicem spiritum ꝓpheticũ sicut in ceteris, prout dictum est in prologo, tractatu secundò, & tertiò. Nam primò præuidit captiuitatem, & liberationẽ Babilonicã, & per illam præuidit futuram liberationẽ generis humani faciendam per Christum. ideo non solùm sistebat in captiuitate Babilonię tunc futura, sed etiam primò, & principaliter trãsibat ad Christum, & ecclesiam. Sicut stans D super altam turrim, non solùm videt montes propinquiores, sed etiam remotiores vltra illos propinquiores, dum non sint altiores, & supereminentiores; ita ꝓphetæ præuidebant in spiritu multa propinquiora ventura in illo populo, tanquã montes paruos, sed vltra videbant multa mysteria Christi, & ecclesiæ, eò ꝙ altiora: & ideo Esaias, & cæteri ꝓphetæ postquã dixerunt aliqua uentura in illo populo, saltant ad Christum, & ecclesiam, quia per illa videbant ista. Ita pariter fecit Dauid in hoc psa. & in multis aliis. Nã per illam captiuitatem Babilonis, præuidit persecutionem, quam semper passa est ecclesia ab infidelibus, & malis, & patietur vsque ad diẽ iudicii, & præuidit etiam punitionem persecutorũ eius & eius subuersorum. Nam illa captiuitas Babyloniæ figurabat pressuras, & persecutiones futuras ipsius ecclesiæ, E vt ait Aug. libro de catechizandis rudibus. Vnde est aduertendũ ſm Aug. 14. de ciuitate Dei. ca. vlti. & 15. libro ca. 1. ꝙ à principio mundi diuisum est totum genus humanum in duas societates. vna vocata ẽ ciuitas Dei, quæ incepit ab Adam & Abel. Alia ciuitas diaboli, quæ incepit à Caim. Prima dicitur ciuitas Dei, quia Deus est eius rector, & finis. Secũda dr̃ ciuitas diaboli, quę incepit à Caim, quia diabolus est caput eius. Prima dicitur frequenter in scriptura Hierusalem quia est visio pacis, & videt Deũ per fidẽ viuẽs in pace, & caritatę. Dicitur etiã Sion, q̃a Deũ speculatur per fidem. Dicitur ẽt Israel, quasi vidẽs Deum. Nam quomodocunq; nominetur semper videt Deum, & spectat per fidem. Nam in testamẽto veteri expectabat, F & præuidebat Christum incarnandũ, & saluaturum eã. nunc aũt præuidet per eandem fidem, & expectat ipsum nos in cœlo glorificaturum. Illa autẽ societates diaboli dicitur cõiter in scriptura Babylon, siue Babilonia, quod interpretatur confusio, eò ꝙ nunquam habuit vnũ caput, nec rectorem, sed colebat pluralitatem Deorum, nec expectabat vnũ finẽ. Nã Dij eorum diuersos fines eis promittebant, ideo erant inter gentes diuersæ, & nefandæ superstitiones, & ritus colendi. Dicitur etiã Edom quod interpretatur terra siue terrenũ, & rubeum, quia oẽs ciues illius ciuitatis sunt terreni, & terrena diligunt, sicut isti nr̃i amant cęlestia. Isti ergo duo amores, & fines diuersi fecerũt duas ciuitates duraturas usq;

A ad iudicium. Et ideo sicut illa Babylon fluctuat in hac vita, & gaudet circa terrena, & eius finis est pęna, & infernus. Ita nostra Hierusalem per fidem peregrinatur in hac vita: sed finis, & vltimus terminus eius est cœlū, & perpetua beatitudo, & felicitas. Et ideo illa Babylon siue Edom semper afflixit, & vexauit, & persecuta est nostrā Hierusalē, siue Sion, siue Israel. Et hoc præuidit Dauid in hoc psal. vltra illā captiuitatē factā per Nabucodonosor. Ideo per Babylonē intelligitur ciuitas, & populus diaboli, & infidelium. Et per Sion, & Hierusalem, intelligitur ecclesia ab Abel vsq; ad vltimum iustum. Et ēt incepit ista ecclesia ab Adam in paradiso terrestri. Nam tūc Nabucodonosor. i. diabolus captiuauit genus humanū, & traxit ipsum ab ista felici Sion, siue Hierusalem: vbi Adam
B fruebatur in pace visione angelorū, & societate. Et ideo homo exul ab illa ciuitate positus captiuus in hac valle lacrymarum Babyloniæ, & cōfusionis deflet casum suū recordatus illius felicis Sion vnde cecidit, & dicit. Super flumina Babylonis illis sedimus, & fleuimus dum recordaremur tui Sion &c.

Vnde nota, ꝙ per flumina in sacra scriptura frequenter interpretantur persecutiones, & tribulationes, & furiæ tyrannorū, & malorum. Per salices intelliguntur fideles, & simplices. Nam salices sunt arbores amaræ, & faciliter flexibiles ad nutum. Ita simplices, & fideles semper obediunt malis, & affligūtur ab eis, & exercitantur, & patiunē ab eis amaras persecutiones: Dicuntur ergo flumina discurrere per medium Babylonis: quia semper in hoc mundo fuerunt furiosi mali, & tyran
C ni, & petulantia tyrannorum. Dicuntur etiam salices nasci iuxta flumina, quia sēper boni fuerunt dati in exercitium malorum. Nam sicut flumina tumida, & furiosa rapiūt & euertunt salices, & omnia, quæ sunt in ripa: Ita tyranni semper persecuti sunt simplices fideles ab initio: quia illicò diabolus insurrexit in Adam, & Caim in Abel, & Caldæi in Abraam, & Ismael in Isaac, & Esau siue Edom in Iacob, siue Israel, & Saul in Dauid, & populus gentilis in filios Israel, & Babylonia, & Aegyptus in Hierusalem, & synagoga cōtra ecclesiā, & tyrāni, & hæretici, & hypocritæ, & Antichristus semꝑ insurgent contra eādē vsq; ad iudiciū. Sed oēs isti mali vniuersaliter cōprehenduntur sub noīe Babylonis, & Edom, sicut ecclesia intelligitur sub hoc noīe Sion, & Hierusalē. Sedet ergo ecclesia ab initio mūdi super flumina Babylonis semper à malis afflicta, & tamen nū quam perdidit fidem, quia semper recordatē ipsius Siō in qua Xp̄s regnat hic per fidē & superius per gratiam, & semper per fidem recordatur qūo Adam per superbia cecidit ab illa arce Sion paradisi terrestris, & qūo ꝑꝑ illud pc̄tm̄ sedet in hoc mundo super flumina Babylonis, & iō se abstraxit à voluptatibus, & ritibus gentilium infidelium, & quomō expectauit Christum incarnandum, vt veniret in carnem nunc autem expectat ipsum videre in gloria. Et sicut in lege veteri desiderabat reuerti in Hierusalem: i. peruenire ad legem gratiæ: vt cantaret de canticis Siō, & in Hierusalem superiorem, vt ibi cantet cantica gloriæ: ita postquam hic cantat cātica gratiæ Christi iam reuersa de prima Babylonia diaboli, in qua tenebatur captiua, sed nunc adhuc retinetur in hac Babylonia mundi inter membra diaboli. s. inter infideles, & hæreticos, & tyrannos, & impios. sēper ergo ecclesia deflet persecutiones, & amaritudines huius mundi, vsquequo requiescat in superna Hierusalem. Dicit ergo ecclesia. O Sion. i. terrestris paradise, & ò superior Sion, quam expectamus semper nos sedimus amari super flumina Babylonis. i. persecutiones mundi, & diaboli: & fleuimus illic dum recordarentur tui. i. felicitatis in qua eramus in terrestri paradiso, & quam perdidimus in superiori. Et ideo non possumus lætari, nec cantare cantus lætitiæ in hac lacrymarū valle, & exilio, & amaritudine, quia nos suspēdimus organa nostra. i. causas cantandi carmina lætitiæ in salicibus, quæ sunt in medio eius. s. Babylonis. Nam ibi nō sunt nisi tribulationes, & angustiæ, & amaritudines, quia ibi dimisimus omnem lætitiā, & nos subtraximus ab omni delectatione. Ergo ibi suspendimus, & dimisimus omnē lętitiam, & canticum inter angustias. Et iō non possumus recuperare illam Siō, & Hierusalem perditam per cantus lætitiæ mūdanæ, sed per cantus amaritudinis, & pœnitētiæ, & paupertatis, & persecutionis ꝑꝑ xp̄m &c. Vnde Matth. 5. Beati pauperes spū, qm̄ ipsorū est regnū cęlorū. Beati mittes. Beati q lugēt. Beati q esuriūt. Beati qui persecutionē patiūtur &c. Quare? qa sumus in terra aliena & sedemus super flumina Babylonis captiui & exules à nr̄a Siō, & Hierusalē: ergo sic nos oportet

D E F

A oportet reuerti ad eã. Hebræus, & litera Hie. habet. Super salices. In medio eius suspendimus organa nostra, & tunc litera est plana. Vñ nota, ꝙ Babilõ hic nõ solũ sumitur pro tota prouincia Babilonia, quæ est sita in medio duorũ fluuiorũ magnorũ. s. inter Tigrim & Eufratẽ, sed ẽt ciuitas magna Babilõ est sita inter duo flumina præterfluentia muros eius. nam ab ortu habet Tigrim, & ab occasu, & meridie habet Renum, quod est brachium defluens ab Eufrate, & intrans in Tigrim postquam circuit ciuitatẽ. Quomodo ergo cunque sumatur semper Babilon est sita in medio fluminum. Item tota Caldęa est circum, & interrigata alueis Tigris, & Eufratis, & abundat salicibus, per quam benefigu ratur hic mundus circunfusus persecutionibus, & amaritudinibus. Et ideo hic dicimus, B quia diaboli. & impij, qui captiuos duxerunt nos, & affligebant, interrogauerũt. i. irrisoriè exquisierunt à nobis verba cantionum, & q abduxerunt nos à patria nostra dicebant nobis irrisoriè. Cantate nobis de cãticis Sion, si potestis. i. quare non cantatis talia cantica, sicut cantabatis dum eratis in Sion in prosperitate, & lætitia? Vnde respondet corpus misticum siue ecclesia. Qũo cantabimus cãticũ dñi in terra aliena, exulesꝗ; ab illa Sion paradisi, & captiui in hac Babilone confusionis, & miseriæ? Vnde non negat ecclesia quin cantet canticũ domini in hac terra aliana, & peregrinatione: sed negat modum, quia in illa Sion paradisi cantabat cãticũ dñi cũ felicitate, & lętitia sine miseria, & amaritudine, habitans inter illas felices arbores paradisi, vescẽdo illo cibo vitæ sibi concesso, sed nunc, quia C habitat in medio huius Babiloniæ inter salices amaras, & infructuosas seruiendo inimicis, iã nõ põt eo modo cantare canticũ dñi, quin patiatur persecutiones intus, & extra, & amaritudines salicum. Nam dum in hac vita peregrinamur cũ difficultate operamur & semper in bene operãdo intus, & extra resistentiam inuestimus. Vnde beatus Ambrosius himnos suaues cantabat in ecclesia Mediolanensi, tamen ab Arrianis intolerabiles persecutiones patiebatur, & sic cum amaritudine, & lacrimis cantabat canticum domini in terra aliena, hæreticæ prauitati dedita. Eodem modo cantauit semper ecclesia Christi in principio, & tempore tirannorum, & hæreticorum, & cantabit ĩ tempore Antichristi. Ideo sequitur responsio Dei. O Hierusalem ecclesia mea, obliuioni detur dextera D mea. i. vita mea deficiat, si fuero oblitus tui quin veniam ad liberandum te carnem assumendo, & pro te patiendo: & ab ista Babilonia liberãdo, hic per gratiã, & in futuro per gloriam. Et adhæreat lingua mea faucibus meis mentiendo si nõ meminero tui in hac tribulatione, & si non proposuero te in principio. i. in die lætitiæ meæ. i. redemptionis. O Hierusalem, Dies lætitiæ Christi fuit status legis gratiæ. Ideo in principio huius diei, & lætitiæ prępo suit ecclesiam suam cęteris nationibus, quia solam istam elegit in populum suum, & sponsam. Promittit ergo Xp̃s hic liberare populum suum, & ecclesiã fidelũ liberare à captiuitate Babilonis, hic per gratiã, & in futuro per gloriã, tã in hoc die gratiæ, quã in alio die gloriæ futuræ. Iõ ecclesia læta de promissione sibi facta ꝑ Xp̃m E petit vltionẽ de Babilonia, & de populo terreno, qui ipsam afflixit: & dicit. O dñe postꝗ̃ tu promittis reminisci nostri, & præponere nos cæteris. i. ipsis infidelibus, & terrenis in principio lætitię tuæ, quæ erit dies gratiæ, & dies Hierusalem, ergo memento filiorum Edom, vt punias eos in die restitutionis Hierusalem, scilicet in tempore gratię, postquàm ipsi afflixerunt nos in prosperitate sua. Filij Edom, sunt homines terreni. Et conuersus ad Babylonios, id est filios confusionis, qui idem sunt, & terreni: dicit. O genus infidelis, & misera filia Babylonis bene eris ĩ misera in die iudicij, & in die Hierusalem gratiæ, & gloriæ. Nam tunc ille populus, quem tu persecuta es, erit beatus sedens ad iudicium cum Christo iudicante te, & condemnabit F te in æternam pęnam, & retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis, & ipse populus Dei, & ecclesia erit beatus, & tenebit, & possidebit illam Hierusalem, & allidet filios tuos, & proijciet ad petram inferui in pœnam æternam. Et nota, quòd hęc punitio temporaliter facta est contra inimicos, & persecutores ecclesię. Nam non solùm Iudæi fuerunt puniti per Romanos, & paruuli eorum nisi ad petram, sed etiam fuerunt maxima bella, & destructiones ciuitatum inter gentiles: in quibũs factæ sunt magnæ crudelitates in punitionem eorum. Ex quo patet, ꝙ sicut Dauid per captiuitatem, siue per liberationem à captiuitate pręterita Aegypti præuidit liberationem totius generis humani futuram per Christnm de captiuiate

A ptiuitate diaboli à peccato. ita pariter per liberationē futuram à captiuitate Babylonis; præuidit ēt liberationē futuram per Christū & vniuersalē repemptionē: & præuidit liberationē ecclesiæ de afflictione, & persecutione Iudæorum,& tirannorū,& hæreticorū,& Antichristi. Patet ēt ꝙ triplex est Hierusalē. Prima materialis. Secunda militans per gratiam. Tertia triūphans per gloriā. Vnde ante aduentum Christi erant oēs in captiuitate peccati originalis. Et licèt essent in Hierusalē materiali: tamen erant in Babylonia diaboli per peccatum. Ideo desiderabant re uerti ad Hierusalē militantem per gratiā, & cantare in ea canticum nouum per gratiam, quæ est lex euangelica: ut patet Esaię trigesimosexto. Cantabitur in illa die canticum in ea & cętera. Sed quia iam sumus B in Hierusalem militante, & cantamus canticum gratię: ideo adhuc desideramus exire ab hac corporali captiuitate, postquā exiuimus à captiuitate spirituali per Christum, & desideramus ire ad Hierusalem æternam, & triūphantem, ut cantemus ibi canticum gloriæ absque aliqua tribulatione, & dolore tàm corporali, quàm spirituali: vbi absterget Deus omnem lacrimam ab oculis iustorum, & iam non erit ampliùs neque luctus, neque dolor & cętera. Vnde hoc canticum nouum glorię nemo potest cantarę in hoc mundo. sed in Sion superiori, & cœlesti cantant illud illa centum quadragintaquatuor millia cum citaris suis, & organis in conspectu troni, & agni existentis supra montem Sion, ut patet Apocal. decimo quarto. Et hoc canticum desideramus cantare C hodie, qui sedemus super flumina Babylonis huius mundi: & illas citaras desideramus recuperare: ut cum eis cantemus canticum domini in illa cęlesti Hierusalem, quam Ioannes vidit descendentem de cęlo: quasi sponsam ornatam viro suo. Apoc. vigesimoprimo. Ex quo patet, quòd Dauid in hoc psalmo intentè monet, quòd non velimus in hoc mundo confidere, nec cantare canticum lętitię mundanę: sed canticum pęnitentię, & amaritudinis, & canticum fidei, & gratię: ut possimus cantare in superiori Sion canticum glorię corā agno. Nā quandiu sumus in hoc mundo, super flumina Babylonis sedemus iuxta salices amaritudinis, & inde sumimus cibū postquā perdidimus cibum vitæ in paradiso, vnde sumus

electi. Item monet moraliter, ꝙ si quis est ca D ptiuus in Babylonia per peccatum actuale: nolit ibi manere, nec cantare: sed labo & inde exire: ut cantet canticum domini in Hierusalem gratiæ: quæ est ecclesia ista: ut inde possit ascendere ad cęlestem Sion. ad cantandum canticum gloriæ. Sed est iterum aduertēdum: ꝙ postquā ecclesia Dei, id est corpus mysticum fuit liberatum per Christum de seruitute spirituali Babylonis, & potestate diaboli, & hoc per passionem Christi, & ecclesiastica sacramenta, & fuit absoluta à iugo legis: tunc incidit in persecutionem temporalem, & fuit afflicta per magnam meretricem Babylonē. s. populum paganū. Vnde sicut ex conuersis de populo Iudaico, & gentili facta est vna ecclesia Christi, & ciuitas Dei, quæ dicitur Hierusalem, & Israel: ita ex obstinatis de populo Iudaico, & gentili fa E cta est ciuitas diaboli, quæ dicitur magna Babylon, quę illico incepit persequi, & affligere ciuitatem Dei, & nouam Hierusalē, quæ est ecclesia Christi. Sed primò incepit sinagoga obstinata ad persequendum ecclesiā & exinde continuauit gentilitas affligere ecclesiam vsq; ad magnum Constantinū, sed conuersa gentilitate ad Christum tunc sola sinagoga mansit obstinata, & inimica populo Dei, & sic gentilitas tota, quæ ante erat Babylon, facta est Hierusalē, & Israel, & populus, & ciuitas Dei, & sinagoga, quæ sola erat Iudæa, & Hierusalē, & ciuitas sancta est Babylon, & confusa per obstinationem, & in fidelitatem, & sola mansit inimica populo, & ciuitati Dei, & ipsi Hierusalem. Per eandem ergo rationem sinagoga, quæ ante erat Iacob, & Israel per fidem ante aduentum F Christi, facta est Edom post aduentum Christi propter infidelitatem. Et gentilitas, q̄ ante dicet Edom, facta est Iacob, & Israel recipiendo Christum. Quod sic probatur. Nam Iacob, dictus est Iacob. i. supplantator: eò, quòd ter supplantauit fratrem suū Edō. Primò quando eiecit ipsum de uentre matris, & sic natus est tenens plantam fratris. Secundò quando subripuit ipsi primogenituram pro cibo lenticularum. Tertiò quando subripuit ipsi benedictionem dum abierat ad venandum cibos corporales. Et ideo dictus est Iacob. i. supplantator. Et ita pariter Esau dictus est Edom. i. rubens, & sanguinolentus: eò quòd eiectus à ventre natus est sanguinolētus, & rubens sanguine inuolutus

A uolutus. Secundò dictus est Edom.i.terrenus: eò ꝙ pro cibo terreno vendidit primogenituram ipsi Iacob. Tertiò dictus est Edom, idest terrenus, eò ꝙ dū abiit ad venandū cibos corporales perdidit benedictionem spiritualem quam ipsi subripuit frater eius Iacob. Et sic patet, ꝙ propter temporalia perdidit spiritualia: i quibus bonis spiritualibus successit ipse Iacob, vt patet Gen. 25. & 27. Quia ergo ita propriè accidit inter sinagogam, & gentilitatem post aduentum Christi. Nam primò gentilitas, quæ erat minor, eiecit sinagogam de ventre ecclesiæ sumendo fidem Christi. Secūdo subripuit ipsi primogenituram. Nam primò oportebat prędicari Iudæis verbum Dei: sed quia indignos se fecerunt: ideo Apostoli profecti sunt ad gentes, vt patet Actuum 13. Tertiò subripuit ipsi benedictionem promis-
B sam ipsi Abrahæ, & semini eius: quia voluit regenerari, & benedici in Christo. Et sic gentilitas, quæ erat Edō, facta est Iacob, & Israel, & semen Abrahæ: per oppositum autem sinagoga facta est Edom & sanguinolenta: quādo eiecta est de uentre ecclesiæ occidendo Christum. Et facta est Edom vendendo primogenituram, & perdendo benedictionem. Et sic patet quomodo sinagoga verè facta est Edō, siue Idumæa. Vnde est iterum aduertendum, ꝙ sinagoga quadruplici ratione facta, & dicta est Edom post aduentum Christi. Primò ratione misterii ipsius Esau completi in ipsa sinagoga, prout dictum est: eò ꝙ sinagoga cōtempsit benedictionem, & redemptionē Christi, & primogeniturā propter bona temporalia, & mundana, & terrena, quia Edom interpretatur, terrenus, & mundanus. Item secun-
C dò hoc nomen Edom siue Idumæa compe tit ipsi sinagogæ ratione alterius interpretationis. Nam Edom interpretatur sanguinolentus, & Idumæa sanguinolenta, sed ipsa sinagoga mansit sanguinolenta, ex homicidio, & nece Christi, in qua obstinatione homicidij semper perseuerat: ideo vere dicitur Edom. Tertiò dicitur Edom, siue Idumæa ratione officii & inimicitiæ. Vnde est aduertendam secundùm Hieronimum in prologo super Abdian, ꝙ Hebræi omnes populos sibi aduersantes appellabant Edom. Vnde dicebāt, ꝙ sicut Esau appellatus est Edom: eò ꝙ semper aduersatus est ipsi Iacob, & quærebat mortem eius: ita pariter omnes, qui aduersabantur populo Israel debent dici Edom. Et sic totum populum gentilem appellabant Edom. Et sic dicit Hiero. quòd per Edom in sacra scriptura D
non solum intelligitur illa pars Arabiæ, quę est vltra Iordanem, sed intelligitur etiam totus populus gentilis, qui semper inimicabatur, & aduersabatur populo Dei: & procurabat eius desolationem. Et hęc fuit causa quare Iudæi populum Christianum appellarunt Edom: eò ꝙ fuit congregatus ex contrariis populo gentili, & quia est semper contrarius populo Iudaico. His ergo habitis, & præsuppositis per eos, sequitur ꝙ sola sinagoga est verè Edom, & intelligitur per Edom. & Idumęam in sacra scriptura. Nam Edom est ille populus, qui aduersatur populo Dei, & ipsi Iacob, & Israel, & aduersatur veritati legis, & prophetarum. Cum ergo superius in plurib. locis probatū sit, qualiter sola ecclesia Christi, est Iacob, & verus Israel, & semē Abrahæ, eò ꝙ subripuit primogenituram, & benedi E
ctionem, & fuit benedicta, & regenerata in Christo in lege promisso: quam primogenituram, & benedictionem, & regenerationem, & redemptionem contempsit sinagoga propter bona temporalia: ergo quicūque aduersatur populo christiano, & legi euangelicę, quæ est veritas legis, & prophetarū: ille talis est uere Edom, & Idumæa, sed sinagoga est huiusmodi, quia illico aduersata fuit Christo, & doctrinæ eius: & per consequens veritati legis, & ꝓphetarum, & illico post passionem persecuta est apostolos, & totam ecclesiam: & hodie perseuerat in eadē obstinatione, & malitia, & cęcitate. ergo ipsa sinagoga verè est Edom, & Idumæa. Et sic patet qualiter ipsa sinagoga obstinata est illa Idumæa, cui semper cōminatur Deus per Hieremiā, & Abdian, & per omnes alios ꝓphetas. Quar- F
tò probatur sinagogā intelligi per Idumæā, & hoc rōne falsę doctrinæ Talmudicæ, quā hodie sequitur.

Ad cuius intelligentiam est aduertēdum: ꝙ Scribæ, & pharisæi audita resurrectiōe Christi per testes idoneos, & visa potestate Christi per euidentiam, & miracula, & visa veritate euangelica per doctrinam miraculosam apostolorum post receptionem spiritus sancti tunc quæsierunt modos, & vias quomodo tegerent suum errorem, & malitiam, & retinerent illum populum in sua cęcitate, & falsa doctrina, & fermento mendacij, & malitię. Et sic vt ostenderent Iesum Christū non fuisse verum messiam confinxerunt sibi quendā falsum messiam vocatum Barcocibā: sed ille

periit

A perijt cum magna parte Scribarum,& Pharisæorũ,& cum tota ciuitate Biter, & magno numero Iudæorum. Et sic etiã confingerũt quendam alium Aegyptium in Messiã quẽ Hadrianus capit ali sententia puniuit. Tunc scribæ,& pharisæi recurrerunt ad Magos: & Negromanticos,& sic acceperũt Simone magũ,tãquam messiam:sed apostoli Petrus, & Paulus ipsum coram Nerone Romę superarunt,& confuderunt, & eius fraudẽ detexerunt. Vltimò autẽ acciuerunt quẽdã magnũ Necromanticum Idumæum vocatum Mair, & promissis magnis donis, & muneribus ipsum proselitum fecerunt, & suis falsis traditionibus pharisaicis instruxerunt. Ille aũt cũ esset versutus,& magus,ex cõsilio diaboli cõfinxit scripsis quandã legẽ, quã Misna appellauit.i.secundã legem,quam Deus oretenus

B dederat ipsi Moisi in monte Sinai vltra legẽ scriptã. Vnde dicit iste sceleratus, & sacrilegus,ꝙ Moises bene promulgauit, & manifestauit illi populo legẽ scriptã: sed nõ manifestauit legem oretenus datã: sed illam tantũ reuelauit in secreto ipsi Iosue, & Iosue reuelauit ipsam alteri, & sic peruenit vsq; ad Rabi Mair post ascensionẽ xpi: sed tũc ipse Rabi Mair ex voluntate Dei publicauit illã in scriptis toti populo Iudæorum, Et ista falsa doctrina huius secũdæ legis appellata Misna perseuerauit quasi per 260.annos,Rabi Mair vsque ad magnum Constantinũ. Sed videntes magistri Iudæorum,ꝙ tota gentilitas cõuertebatur ad fidem euangelicã propter conuersionem Constantini: propter quã ẽt causam maxima pars Iudæorum conuertebatur ad fidẽ, cognoscentes xpm fuisse verũ messiam: tunc congregati sunt in Babilonia Ag

C gipti,quæ dr Gaire, & ibi composuerunt libros Talmud continentes declarationem illius secundæ legis, quæ dicitur Misna, traditæ,& confictæ per Rabi Mair Idumæũ: quã doctrinam Talmudicam seruat, & colit hodie tota sinagoga Iudæorum pro maiori parte:nam alia secta Iudæorũ reperitur in Grecia,& in partibus orientalibus, quæ dicuntur Cartaim: qui abominantur hanc doctrinam Talmudicam,& pharissaicam. Ex quibus omnibus patet, ꝙ ista Sinagoga Iudæorum modernorũ obstinatorum non põt dici populus Dei,nec Sinagoga Dei, quia nõ obseruãt veritatem legis,& prophetarũ,sed falsã doctrinam Talmudicam ipsius Rabi Mair Idumæi inuentoris huius erroris, & falsę doctrinæ.

Et per consequens Sinagoga debet appellari Edom, siue Idumęa, ab illo Idumæo Mair, cuius doctrinã obseruat: sicut omnes sequaces sectæ Mahometicæ appellantur Arabes: eò ꝙ Mahometus fuit de Arabia. Et omnes christianos Iudæi appellant Nazarenos: eò ꝙ Christus cuius doctrinam sequimur fuit de Nazaret. Et ita nos, oẽs sectatores Platonis appellamus academicos &c. Et sic patet qualiter quadruplici rõne Sinagoga hodierna Iudæorum appellatur, & debet appellari Idumæa. Primo rõne misterij Iacob, & Esaũ cõpleti in Sinagoga. Secundò ratione interpretationis,quia est tota terrena,& sanguinolenta. Tertiò ratione officij: quia semper aduersatur veritati legis,& prophetarũ,& pupulo Dei. Quartò ratione doctrinę Rabi Mair Idumæi,quam colit,& obseruat, & ideo vbicunque ponitur Idumæa in sacra scriptura

E semper propheticè est intelligẽtia Sinagoga obstinatorum Iudæorum: quia perdidit primogenituram,& benedictionẽ, & est homicida,& sanguinolẽta, semper aduersatrix veritati, & pupulo Dei, & sequens falsam doctrinã scelerati, & sacrilegi Rabi Mair Idumæi.Ex his omnibus patet esse falsam, & fictam positionem Rabi Salomonis, & Rabi Camhi, & omniũ modernorũ Iudæorũ dicẽtium,ꝙ ecclesia Romana,& tota religio christiana est Edom:imo per Edom intelligũt regnum Romanórum, & omnium christianorum:quod est manifestè falsum: nam Hispani,& Galli,& Germani,& Itali, & cæteræ nationes christianorũ nullo modo descendunt ab Esau:nec secũdum carnem: nec secũdum doctrinã.nã ẽm doctrinam iam appellantur christiani a Christo:cuius legem, & doctrinã

F colunt: secundum vero carnem descendunt pro maiori parte à Iafet, & exinde ex diuersis nationibus, quæ nihil attinent ad Edom. Sed populus christianus verè dicitur Iacob, & Israel,& semen Abrahæ,quorum fidem sequitur,& promissionem, Omnia ergo supra dicta præuidens Dauid in spiritu nõ solum fecit hunc psalmum literaliter de captiuitate tẽporali Babiloniæ, prout dictũ est in prima expositione: nec de captiuitate spũali totius generis humani,prout dictũ est in secunda expositione:sed etiam fecit hunc psalmũ, in quo deflet afflictionem ecclesiæ Christi quam passa est in principio illicò post passionem Christi: primo per obstinatã Sinagogã scribarũ,& pharisæorum intellectã per Edõ:

A & postea passa, & afflicta est per tyrannicam crudelitatẽ populi gentilis intellectam per Babylonem, quã persecutionẽ: & afflictionẽ ecclesiæ Christi præuidit Dauid in duplici spiritu per captiuitatẽ temporalem Babylonis. Tria ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primò prædicit afflictionẽ primitiuæ ecclesiæ tẽpore Iudæorum, & tyrannorum. Secundò prædicit constãtiam martyrum, & oĩum fidelium in illa afflictione. Tertiò petit vltionem prædicens punitionem persecutorũ ecclesię. Secundũ ibi. Si oblitus fuero Tertium ibi. Memor esto. Quantùm ergo ad primum dicit primitiua ecclesia intellecta per Sion, & Hierusalem: imo dicũt ciues fideles huius Hierusalẽ. O Sion, i. ciuitas Dei: cuius Christus est caput, nos sedimus, & fleuimus super flumina. i. persecutiones Babylonis. quæ est B tota ciuitas paganorũ, & infideliũ cõgregata ex obstinatis Iudæis, & gentilibus tyrãnis, & hoc dum recordaremur tui, quia in tali persecutione nunquàm negauimus fidẽ. Vnde in illa persecutione non potuimus cantare: quia tyranni prohibebant diuina officia publicè celebrari. ideo subdit: in medio Babylonis inter salices amaritudinis suspendimus organa nostra, quasi dicat publicè non audebamus celebrare diuina officia: quia quomõ cantaremus canticum domini euangelicum in terra aliena, scilicet inter Iudæos, & hæreticos, & tyrannos? Omnia ista dicit Dauid quia christiani latebant per antra deserti, & cryptas montium propter metum tyrannorum Imperatorum, & regum Si oblitus fuero tui. In hac secũda parte prædicit constantiam martyrum, qui patienter ferentes perse C cutiones firmiter confitebantur fidẽ Christi non timentes tormẽta tyrannorum: vnde dicit cœtus martyrũ. O Hierusalem ciuitas Xp̄i, pro cuius defensione ego patior, si oblitus fuero tui Christum negãdo, obliuioni detur dexterã mea q. d. Deficiant mihi omnes vires, & pereat oĩa mea si negauero te & si nõ proposuero Hierusalem. id est ecclesiam in principio lætitiæ meæ. i. si non cõtempsero omnia bona temporalia, & promissiones tyrannorum p̄p fidem & ecclesiã Christi. Memor esto filiorũ Edom. In hac tertia parte p̄dicit punitionẽ persecutorum ecclesiæ, & petit vltionẽ primò de synagoga intellecta p Edõ, vt dictum est. ideo dicit. O domine Iesu Christe memẽto filiorũ Edõ. i. scribarum, & pharisæorum, & cæterorum Iudæorum filiorum synagogæ obstinatæ, vt punias eos, qui D continuè dicunt exinanite. i. destruite, & annihilate ecclesiam Christi vsq; ad fundamentũ in ea, quia potuntꝗ, & conãtur destruere ecclesiã vsq; ad fundamenta. Deinde cum dicit: Filia Babylonis misera: prędicit simul punitionem Iudæorũ, & tyrãnorũ persecutorũ ecclesiæ: qui intelligũtur per filiã Babylonis. vñ ait: O misera synagoga, & gẽtilitas filia Babylonis, & confusionis: tp̄s veniet in quo dicetur beatus ille, qui destruet te, & retribuet tibi retributionẽ, q̃ retribuisti nobis: vnde beatus reputabitur ille, qui tenebit, & capiet filios tuos paruulos, & allidet, & proijciet ad petram, & parietes, quę omnia ita fuerunt completa in excidio Hierusalem p̄ Romanos, & in mutuis prælijs ipsorũ, & populi gentilis inter se, vt patet in historijs Imperatorum, vsq; ad tempora Constantini vbi tota gentilitas conuersa est ad Christũ. Et sic E cessarunt bella in magnam partem.

PSALMVS. CXXXVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.

Titulus, Psal ipsi Dauid. Vnde est aduertẽdum, quòd licèt litera huius psa. possit applicari ipsi Dauid, q̃ sit gratiarũ actio, qñ liberatus est de persecutione filij sui Absalon, sicut quidam Hebræorum dicunt: tamen talis intelligentia non est præcisa: quia multa dicũtur in hoc psal. quæ excedunt facultatẽ illius historiæ: præcipuè cum Dauid non sit minus propheta in hoc ps. quàm in cæteris. Iõ est dicendum, q̃ postquàm Dauid defleuit F in præcedenti psal. captiuitatem generis humani factam in potestate diaboli: & etiam in persecutionibus tyrannorum: iam in hoc psalmo egit gratias, qualiter iste homo mysticus siue ecclesiasticus fuit liberatus de huiusmodi duplici captiuitate, scilicet diaboli, & tyrannorum. Vnde de captiuitate diaboli fuit liberatus per mortem, & passionem, & resurrectionem Christi: sed de captiuitate persecutionum fuit liberatus per conuersionem magni Constantini, ante quam conuersionem multi reges, & principes tyranni fuerunt grauiter puniti non solummodò in anima: sed etiam in corpore, sicut fuerunt Iudæi, & Neroꝫ, & Domitianus, & Diocletianus, & Maxentius. Sed post conuersione Con-

A Constantini oēs reges terræ, & principes gētiliū venerūt ad fidē Xpi cum suis populis, & publicè cōfessi, & professi sunt nomē Xpi, & legē euāgelicā. Tria ergo facit Dauid in hoc psal. Nā primò in persona hoīs mystici agit gratias, se esse liberatū de supradicta duplici captiuitate. Secūdò agit gratias, quod oēs reges terræ venerunt ad fidem. Tertiò agit grās quia multi inimici fidei in vltionem ecclesię fuerunt grauiter puniti. Secundum ibi. Confiteātur tibi domine omnes reges terræ. Tertiū ibi. Qm̄ excelsus dn̄s. Quantum ergo ad primū: quia ecclesia fidelium in vet. te. dixit se non posse cantare canticum domini captiua in terra aliena: cum sederet super flumina Babylonis flendo peccatū suū: desiderando aduentum Christi, vt reduceret eam in Hierusalē per suā passionem &c. Nunc redēpta iam per Christum agit gratias dicens. Confi-
B tebor tibi ò dn̄e Iesu Christe nō solū ore coram hominibus, sed ēt in toto corde meo. s. intentione, & opere qm̄ audisti verba, & orationem, & petitionem cordis mei, redimēdo me de captiuitate diaboli Babilonica.

In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templū sanctum tuum: & cōfitebor nomini tuo.

Postquàm in illa captiuitate nō poteram cantare, eò, quod eram in terra aliena: nūc quia sum in nostra Hierusalē, & templo psallam, & cantabo tibi in conspectu angelorum. nā angeli frequentant templum, & ecclesiā Dei portantes orationes, & petitiones nostras ad Deum, & reducūt nobis gratiam petitam, & dona, sicut vidit Iacob angelos ascendentes, & descendentes per scalam. Ge. 28. Ideo sequitur: Et ibi in Hierusalem adorabo ad templum sanctum tuum sacramenta nouæ legis
C offerendo, & confitebor nomini tuo quod est Iesus, & saluator. nam publicè te saluatorem, & redemptorem omnium prædicabo. Potest etiā ista litera sic ordinari, & cōstrui. In conspectu angelorum psallam tibi. i. ego existens in hac ecclesia militanti vbi nō possum te videre nisi per fidem. psallam tibi, qui existis in patria in conspectu angelorum à quibus faciliter conspiceris, & videris, & sic sequitur. Adorabo ad templum sanctum tuū & confitebor nomini tuo, tua beneficia memorando.

Super misericordia tua, & veritate tua: quoniā magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Subdit de quibus beneficijs intendit ipsum laudare, & dicit, quod de duobus. s. de mia & veritate. Nam Deus ostendit suā veritatē, D
quando adimpleuit in lege noua, quod promiserat in lege veteri; & ostendit misericordiam suam cum nos per mortem, & passionem redemit: Dicit ergo: ego cōfitebor nomini tuo super misericordia, & veritate. i. de misericordia, & veritate, & etiam quoniam magnificasti nomē sanctū tuū, qd̄ est Iesus super oē nomen: & hoc in miraculis faciendis: nā magnificasti nomen tuū super omnes creaturas. Primò super angelos: quia in tua natiuitate cantarūt Gloria in excelsis Deo, & per eos tanquam per ministros voluisti miracula facere. Item magnificasti nomen tuum super omnia corpora cœlestia, quia omnia dederunt signū in tua natiuitate, & in tua passione. Itē magnificasti nomen tuū super omnia elementa, quia mare, & venti obedierūt tibi. Itē magnificasti nomen tuū super demones, quia eos coegisti, & expulisti de corporibus obsessis, & sic omnia subiecta sūt sub pedibus tuis: intantum, quod omne genuflectitur in nomine Iesu &c. Et sic magnificasti nomē sanctum tuum super omne nomen. E

In quacūque die inuocauero te exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.

Primò eam redimendo. Secundò ad pugnandum contra inimicos fidei, dona gratiarum conferendo. Tota etiam ista prima pars est exponenda de liberatione ecclesiæ à persecutione tyrannorum. Vnde est notādum: quòd tiranni, qui fuerunt à principio ecclesiæ vsque ad Constantinum, prohibebant ne christiani ædificarent ecclesias lapideas. Et etiam ne publicè orarent, nec confiterentur nomen Christi, & ideo orabāt christiani occultè in angelis, & cryptis, & speluncis. Sed F
Constantinus post suam conuersionem indulsit licentiam, & facultatem christianis, vt liberè, & manifestè possent ecclesias cōstruere, & altare cōsecrare: in quibus ecclesijs ab omnibus fidelibus possent diuina officia celebrari. De hac ergo licentia, & libertate data christianis de ecclesijs ædificandis, & diuinis officijs publicè celebrandis agit etiam gratias propheta in hac prima parte, dicens. Confitebor tibi ò domine Iesu Christe in toto corde meo, absque aliqua trepidatione; quoniam audisti verba oris mei, nam per 300. annos clamaui, vt liberares me à supradictis persecutionibus: & tādem audisti verba oris mei: me per conuersionem Constantini liberādo: qui dedit facultatē, vt possem eccle-

A sias fabricare, & diuina officia publicè celebrare. Et iō absq; metu, & trepidatione psallā tibi in ecclesia in conspectu Angelorū. & adorabo ad templum sanctum tuum,& confitebor nomini tuo:laudādo te super misericordia tua,quam fecisti mihi,de manib.peccatorum liberando:& laudando te de veritate tua,quia sicut promisisti ita,& impleuisti. nam tu promisisti Marci vltimo,quòd in nomine tuo eiceremus demonia,& tolleremus serpentes &c.quod ita factum est: nam omnia idola deleuimus,& omnes reges, & principes,& populum gentilem tibi subiecimus in virtute nominis tui:& magnificasti nomē sanctum tuum super omne nomē creatum: quia omne genu tibi flectitur.s.cœlestiū, terrestriū,& infernorū. Et sic tu exaudisti me,in quacūque die inuocaui te.etiam multiplicasti virtutem in anima mea mihi dona gratiarū cōferēdo.qua virtute omnes inimicos ecclesiæ subieci,& superaui,& multa miracula feci in virtute nominis tui Iesu. Item veritas in sacra scriptura sumitur pro iustitia. Ideo dicit ecclesia.Confitebor tibi agendo gratias super misericordia tua: quam ostendisti me liberando.& super veritate tua.i.iustitia tirā nos puniendo.

B

Confiteantur tibi domine omnes reges terræ: quia audierunt omnia verba oris tui.

Et cantent in vijs domini: quoniam magna est gloria domini.

Hic ꝓpheticè inuitat oēs reges,& principes terre ad cōfessionē veræ fidei: sicut fuit impletū post cōuersionē Cōstantini,vt dictū

C est. Dicit ergo Dauid postquā imꝑator Constantinus conuersus est,etiā data est licentia liberè fabricādi ecclesias,& celebrādi nomen Xp̄i per vniuersum imperiū:Ergo cōfiteātur tibi ô Xp̄e oēs reges terræ.quia audierūt verba oris tui.s.legem euangelicam,quæ publicata est per apostolos,& martires, & doctores,& reges oēs cum populis suis cantent,& confiteantur in vijs,& ecclesijs domini:quoniam magna gloria domini. i. confiteantur quoniam dominus Iesus Christus Deus, & homo rex regū,& dominus dominantium in gloria est Dei patris,& ꝙ est iudex viuorū, & mortuorū,& vltor,& punitor malorum.

Quoniam excelsus dominus: & humilia respicit:& alta à longe cognoscit.

Si ambulauero in medio tribulationis viuificabis me: & super iram inimicorum meorum extendisti D *manum tuam:& saluum me fecit dextera tua.*

Dominus retribuet pro me: domine misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum ne despicias.

Hoc ecclesia agit gratias quoniam Christus puniuit inimicos suos, & persecutores, puta Iudæos,& tirannos,& eorum superbiā prostrauit,& deiecit. Vnde dicit. Cantēt reges terræ, & ego etiam gratias ago quoniā dominus Iesus Christus est excelsus, & tamen humilia respicit.i.omnes humiles ad se elegit.& recepit,& alta.i.homines superbos à longè cognoscit.i.à se abijciet,& proijcit, & ideo si ego humilis ambulauero in medio tribulationis: viuificabis me.i. quia ego cum humilitate,& patiētia ambulaui in medio persecutionis Iudæorum,& tirannorum ideo viuificasti,& liberasti me. Et extendisti E manum,& potentiam tuam super iram, & furiam inimicorum tuorum Iudæorum,& tirannorum. Nam per Titum & Romanos Iudæos trucidasti,& ciuitatem eorum incendisti. Et postea Neronem, & Domitianum, & Diocletianum,& Maximianum grauiter in corpore,& anima afflixisti, & punisti, & saluum me fecit dextera tua de manu eorū & sic dominus retribuet eis pœnam ꝓ me, quia eos puniui. Et conuersus ad Christum dicit in persona ecclesiæ. O domine, Iesu Christe misericordia tua semper erit in sæculum propitia inuocantibus te, ideo rogo ne despicias opera manuum tuarum cui sumus nos,quia per baptismum nos regenerasti,& recreasti: Et sic ne despicias ecclesiam tuam,nec deseras in cæteris persecutionib. vsque ad secundum aduentum tuum. Tota F etiam ista vltima particula potest referri ad opus redemptionis, vnde dicit homo misticus. O domine Iesu Christe si ambulauero medio tribulationis peccati tu viuificabis me per passionem, & resurrectionem tuam, & ecclesiastica sacramenta in quibus saluū me fecit dextera tua. Et sic dominus Iesus Christus retribuet,& soluet pro me, & patietur pœnam quam ego debebam soluere. Et propheta conuersus ad Christum dicit. O domine mīa tua est magna in sæculum,& iō ne despicias nos.qui sumus opera manuum tuarum,sed veni in carnem, & redime nos. Totus etiam iste psalmus potest exponi de quocunq; peccatore pœnitente post actam pœnitentiam, qui agit gratias se esse exauditum.

A auditum,& liberatum de potestate peccati, & reductum in gratiã, per quã gratiã põt libere,& fructuose orare in ecclesia,& exaudiri. Itẽ ecclesia cãtat istum ps. in agenda defunctorũ in persona cuiuslibet existentes in purgatorio, in quo ps. ille defunctus agit gratias: quia per pœnitentiam,& ecclesiastica sacramenta fuit liberatus a culpa peccati: & receptus in ecclesiam,& tãquam mẽbrũ Christi, & ecclesiæ cum caritate decessit ab hac vita, sed petit liberari à pœna purgatoria dicens. Dominus retribue, pro me. i. tu dñe Iesu Christe retribue,& offer pro me merita passionis tuæ ante patrẽ: vt recipiat passionẽ tuã in recõpensationẽ pœnarũ mearũ debitarũ: quoniam mia tua est magna in sæculũ: & merita tua sunt sufficientia ad soluẽdum pro me: ideo nõ despicias opera manuũ tuarum quoniam manus tuæ fecerũt me,& plasmauerunt,& iterum redemerunt me. B

PSALMVS CXXXVIII.

Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.

Titulus, Ad victoriã, vel in finẽ ps. Dauid. Ex titulo patet, ꝙ Dauid fecit istum ps.& dedit ipsum cantoribus, & leuitis, vt cantarẽt eum ad victoriam vocis, ad denotãdũ, ꝙ iste ps. est difficillimus in litera, & sententia propter profundum tesaurum in eo latentẽ, & ideo indiget maximo conatu,& studio ad intelligendum ipsum. Sed quia hoc ex nobis non possumus attingere nisi ex gratia Dei,& lumine spiritussancti, iõ exhortatur nos ad votum, vt vnusquisque nostrum,& omnes simul clamemus ad dominum, & pulsemus toto conatu, vt aperiat nobis intellectum, & C sensum,& tesaurum latentem in hoc psal. & gratiam nobis conferendo, vt patebit in litera. Item dicitur in finem: ad denotãdũ, quòd iste ps. dirigit nos in finem nostrũ, qui est Christus,& vera beatitudo,& caput nostrũ. Iudæi autẽ dicunt, ꝙ Dauid loquitur in hoc ps. vt inducat omnes ad laudandum Deum, commendando ipsum de omnipotentia. Rabi autem Camhi dicit, ꝙ totus iste ps. est vox ipsius primi Adam, qui fuit formatus ex puluere terræ collectæ ex omnibus partibus mũdi, per hoc, ꝙ dicitur. Formasti me &c. Et dicit, ꝙ in hoc ps. loquitur Adam pro omnibus filijs suis. Sed ista positio est falsa. Primò, quia iste qui loquitur, hic probat se esse immunem ab omni peccato. Secundò, quia dicit se surrexisse. Et ideo est dicendum, ꝙ D Christus loquitur in hoc ps. ad patrem, petẽs præmium pro labore, & merito suæ passionis,& resurrectionis. Vnde est aduertendum ꝙ præmium laboris,& passionis Christi erat regnum cœlorum promissum pro se, & mẽbris. Peracto ergo labore Christus de iure petit à patre præmium suæ passionis,& resurrectionis. Ideo in hoc ps. interpellat patrem tã quã iustum iudicem, vt tribuat sibi hãc mercedem, nã iniustè ageret iudex verè cognoscens laborem militis, si non tribueret ipsi mercedem multo labore comparatam. Duo ergo principaliter facit. Nam primò examinat laborem suum. Secundò petit mercedẽ. ibi in fine ps. Proba me Deus. Quantùm ad primũ duo facit. Nã primò demõstrat suum laborem esse Deo manifestissimũ, & notũ. Secũdò ex parte sui demõstrat laborem sibi impositũ esse peractũ: ibi, Mihi autem nimis. E Quantùm ergo ad primum dicit. O dominè pater,& iuste iudex tu probasti me: cũ in mũdum misisti,& laboribus, & persecutionibus me exposuisti,& cognouisti me humilem,& patientem,& mitem,& obedientem in oĩb & cognouisti sessionem. i. passionem, & extasim,& mortem,& sepulturã meã, & resurrectionem meam. Nã istum laborem assignasti mihi, pro quo regnum cœlorum promisisti pro me,& membris meis: à qua passione & morte,& extasi ego surrexi, nam per passionẽ,& mortem ego redemi mea mẽbra à morte æterna,& emi regnum cęlorum meo sanguine,& per resurrectionem recuperaui immortalitatem,& gloriam pro me, & pro meis membris,& pro toto corpore meo ecclesiastico,& mistico. Ergo postquã oĩa ista cognouisti me peregisse, da mihi regnum lucrarũ,& emptum. Et probo, ꝙ tu cognouisti sessionem meam &c. Nam. F

Intellexisti cogitationes meas de longe semitam meam, & funiculum meum inuestigasti.

Et omnes uias meas prçuidisti, quia non est sermo in lingua mea.

Tu intellexisti omnes cogitationes,& vota mea,& intentiones meas de longè. i. per magnũ tempus ante,& inuestigasti, & perscrutatus es semitã,& viã meã. i. totũ discursum vitæ meæ,& funiculũ. i. mensurã,& limitem vitæ. s. principiũ,& mediũ,& finẽ,& præuidisti omnes vias meas,& opera antequã fierent, & scio suple, quia non est sermo. i. mẽdacium nec dolus in lingua mea, vnde in litera

A tera Hiero. habetur. Non est dolus in lingua mea. vel sic. Nō est sermo in lingua mea. quī tu scias supple: & sit tibi manifestus.

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Hic probat per rationes, quod dicit. Vnde est aduertendum, ꝙ sex requiruntur ad hoc, ꝙ aliquid cognoscatur, & videatur à nobis. Primò, ꝙ sit in tēpe præsenti, & sit remotū à præsenti, ideo non videmus ea, quæ fuerunt tēpe belli Troiani: nec, quæ fient cras. Scdō, ꝙ non sit remotū nimis à loco nostro. iō nō videmus, quæ sunt in Persia, & India, & etiā si terra poneretur in cœlo nō videremus eam. Tertio, ꝙ mediū sit diafanū, quia si esset corpus opacū puta paries in medio, non videremus rem vltra parietem. Quartò, ꝙ illud medium diafanum sit illuminatum. Nam si esset
B tenebrosum: nō videremus rem quātumcūq; propinquā. Quintò, ꝙ possit immutare, & causare speciem suam in intellectū aut sensum nostrum, & ideo nō possumus intelligere cogitationes hominum. Sextò, ꝙ illa res cognita, & visa habeat esse, & ideo eā, quę non habent esse in se, non possunt videri nec sentiri '& quæ non habent esse in se, nec in sua specie: nec possunt cognosci per sensum nec per intellectū: quia qđ nō est non cōtingit sciri, primo posteriorū. Ex quo sequitur, ꝙ si aliquod istorum deficit nō pōt res videri nec cognosci. Ergo sex sunt causæ ignorantiæ in aliquo cognoscente. Primò remotio temporis à præsenti. Secundò remotio loci longinqua. Tertiò medium opacum. Quartò diafanum tenebrosum. Quintò defectus
C est in essendo. Sextò si cognoscens non illabitur menti alterius: non potest cognoscere eius cogitationes. Cum autem nullum istorū sex possit Deo obesse, nec obsistere: ergo nihil est ei occultum nec ignotum: nec potest aliquid ignorare. Ideo sex facit Dauid in hac prima parte. Nam primò probat, ꝙ remotio temporis nō potest impedire diuinā cognitionem. Secundò, ꝙ nec remotio seu longinquitas loci. Tertiò, ꝙ nec corpus opacū. Quartò, ꝙ nec diafanum tenebrosum: nec obscuritas aliqua. Quinto, ꝙ nec secretum cordis alicuius: cum ipse illabatur mentibus hominum. Sextò, quòd nec defectus in essendo impedit diuinam cognitionem. Secundū ibi. Quo ibo à spiritu tuo. Tertium ibi. Et dixi. Quartum ibi. Quia tu possedisti. Quintum ibi. Non est occultatum. Sextū ibi. Imperfectum meum. Quasi dicat: si tu pater habes omne tempus tanquàm præsens, & es vbiq;, & omnia penetras, & attingis vsq; ad infimum, & summum: & tu etiam es lux, & illaberis mentibus, & cordibus hominum, & à te procedunt omnia: ergo nullum horum te potest impedire in tua cognitione: quia quæ sunt, quæ fuerunt, ventura vno mentis cernis in ictu. Ergo quantùm ad primum est aduertendum, ꝙ causa quare Deus scit omnia præsentia præterita, & futura, est quia omne tempus est ipsi præsens: cum ipse sit in æternitate extra, & supra omne tempus: cum eius duratio, & esse sit interminabilis vitę tota simul, & perfecta possessio: Et ideo omne tempus simul attingit sub se, cum ipse sit causa temporis, & omnis motus. nā tempus fluit ab æuo tanquàm à sua causa, & omnia quæ sunt in tempore fluunt ab esse diuino. E
Et sic Deus in cognoscēdo seipsū causat oīa q̄ sunt, & q̄ fuerunt, & quæ erunt: cū à suo esse depēdeāt. Iō oē tempus, & omnia, quę fuerunt, & sunt, & erunt in tempore simul videt vno ictu mētis: vt ait Boetius, & Augustin. Ideo dicit. Ecce tu domine pater cognouisti omnia nouissima. s. vltima futura, & antiqua præterita: quia tu formasti me in vtero matris meæ opere spiritus sancti. & posuisti manū, & potentiā tuā super me: & posuisti ēt super me manū, & sniam tuā qñ peccauit Adā quia voluisti, vt ego paterer pro eo, & toto humano genere. Ex quo patet, ꝙ verè cognouisti sessionem meā, & resurrectionē meā. Et probasti me per experientiā: quia feci quod voluisti. Vnde est aduertendū: ꝙ istud verbū sedere quandoq; ponitur in scriptura pro quiescere: & sic Christus dr̄ sedere ad dexterā patris, & omnes sancti in gloria. Et talis dr̄ sessio quietis. Quandoq; autē ponitur pro pugnare, & laborare, & angustiari: & sic dicimus febricitantes insidere, & residere in conflictu febrium, & ille conflictus dr̄ cessio, & cū vicerit febres dr̄ resurgere à sessione. Isto ergo modo tota passio, & mors, & sepultura Christi, & omnes labores, & persecutiones quas sustulit, dicta est quædam sessio, & conflictus. Ideo dicit Christus ad patrem: tu cognouisti sessionem, id est passionem meā, & resurrectionem meā, id est victoriam meam F

Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam.

Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam.

Si

A *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum ades.*

Si sumpsero pennas meas diluculo: & habitauero in extremis maris.

Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Hic ꝓbat Deum omnia scire: eò ꝙ remotio loci ipsi non resistit: cum sit vbiq; per substantiam, & virtutem, & operationem, ideo dicit. O pater mirabilis facta est scientia tua ex me: idest quam habes ex me, id est de me: sicut habet littera Hieronymi. nam intātum supple est scientia tua confortata, id est roborata, & magna, & alta, & profunda: ꝙ non potero attingere ad eā, nec resistere ipsi nec agere cōtra eam, cum tu sis vbiq;. Nam quo ibo fugiens a spiritu, & voluntate, & tua notitia? & quo fugiam à facie & præsentia, & B potentia tua, supple cum sis vbique? nam si ascendero fugiens in cœlum, non potero supple euadere: quia tu illic es per gloriam, & si descendero in infernum ibi ades per iustitiā & executionem, & si sumpsero pēnas, & alas meas, & voluero volare, & habitauero in extremis maris: in oriente vel occidente, vel ad polos: etenim. i. certè manus. i. potētia tua deducet. i. abstrahet me illuc. i. illinc, & tenebit me vinctū, & captū. Et ponitur illuc pro illinc: nā ista aduerbia localia frequēter cōicant sibi adinuicē significationes. vnde psal. 103. dr: Illic naues pertransibunt, & ponitur pro illac. ideo litera Hie. habet in hoc loco: Ibi manus tua deducet me. i. illinc. vnde sacra scriptura nō subijcitur literæ sed sensui. Vnde est notandum, ꝙ Christus hic loquitur inquantum homo: & secundum humanitatē C in qua passus est, & resurrexit, ideo dicit se non attingere ad scientiā patris, cum ut sic scientia eius sit finita: licet supereminеat cœtens hominibus in summum. Inquantum autem Deus est, & æqualis patri: habet eādem scientiam cum patre.

Et dixi: forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.

Quia tenebræ non obscurabuntur a te: & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrę eius ita & lumen eius.

Hic ostendit Deū scire oīa: quia nulla tenebra resistit ipsi: eò ꝙ ipse est lux per essentiā illuminās oīa, nā sicut ipsi soli non resistit tenebra: cū de se sit luminosus, imo fugat tenebras, & illuminat diafanū: ita Deus cū sit lux ꝑ essentiam, fugat oēs tenebras, & illuminat oīa. Dicit ergo Xp̄s loquēs in ꝑsona alicuius insipientis: & dixi. i. cogitaui. i. si D cogitarem tanq̄ insipiēs, forsitan tenebræ cōculcabunt me. i. ponā me in aliquo tenebroso loco vbi tenebræ abscōdant me, ne videat me Deus, sed hoc esset superfluum, & stultū supple, nam talis nox & tenebra mea esset illuminatio: & illuminata respectu Dei, qui lumine suo illuminat oīa, & fugat noctem, & tenebras. Nam oculus catti simul illuminat mediū de nocte, & videt murē: ergo à fortiori Deus, qui est ipsa lux per essentiā, fugat tenebras, & illuminat, & videt in tenebris, quia ꝓ eo nulla est tenebra. Vn̄ hoc dicit ꝓ p stultos peccātes in occulto, q putāt, ꝙ postquam hoīes nō vidēt pc̄tā corū, sic nec et̄ Deus. Iō dicit: nox mea, & illuminatio est manifesta Deo in meis delicijs, & pc̄tis. i. peccata mea erūt ita Deo manifesta in nocte sicut in die. E iō sequitur: Quia tenebrę nō obscurabuntur. i. abscōdētur a te, nec aliquid in eis latebit. imo nox tibi & à te illuminabit̄ sicut dies, & mutat personā ꝑ syneptesim, dicēs. Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. i. Deus eodem modo se habet in tenebris sicut in lumine, sicut se hēt lumēt ad eū, ita & tenebra, sicut videt i lumine: ita in tenebris, & nō est differentia apud eum. Ab isto ergo psal. accepit Salomon illud qd̄ dicit sapiētiæ primo. Spiritus dn̄i repleuit orbē terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis &c. Item infra cap. 7. In nationes per animas sāctas se transfert &c. Attingit ergo à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit oīa suauiter. Item ab hoc psal. accepit Boetius quinto de consolatione carmine primo illud quod dicit. Puro clarum lumine Phœbū mellifui canit oris Homerus. Qui tamen intima viscera F terræ. Non valet aut pelagi: radiorum Infirma perrumpere luce. Haud sic magni conditor orbis. Huic ex alto cuncta tuenti: nulla terræ mole resistunt &c. Quæ sint, quæ fuerint, veniantq; vno mentis in ictu. Quē quia respicit omnia solus verum possis dicere solem. Omnia ergo quinque prædicta comprehendit Boetius in hoc carmine.

Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de utero matris meę.

Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua: & anima mea cognoscet nimis.

Hic probāt, ꝙ scīa Dei etiā se extendit ad cogitationes hominum: eò ꝙ illabitur mentibus

A tibus hominum, & possidet secreta cordis nostri, & perscrutatur corda, & renes, & interiora nostra; quod soli ipsi cōuenit. Et rō est, nā homo non potest sciri nisi quod capit per sensum, sed cogitationes nostrę antequā faciant effectum non capiunt aliquam speciē ad extra, ideo nemo potest scire cogitationē alterius, nec etiam angelus, cum non habeat scientiam nisi eorum quorum habet species concreatas rerum quæ sunt a Deo factæ, & creatæ s̄m speciem &c. Cogitatio autem, & desiderium hominis, & affectus voluntatis anteq̄ eliciat actū ad extra manet in sola volūtate, iō soli Deo est cognitus qui illabitur voluntati, & est ipsi intimus. Ideo dicit hic Xp̄s, tu pater non solum scis opera mea propter rationes iam dictas, sed ēt scis cogitationes meas, eò q̄ tu possedisti renes, id est secreta mea interiora, & cor meum per lapsum,

B quod tibi soli cōuenit, qui perscrutaris corda, & renes, quia es intimus oībus rebus, cū omnibus influas esse, & oīa dependeāt à te in esse, ergo esse tuum est intimū oībus, aliter deficerēt oīa. Quia ergo tu possedisti renes meos, vt dictū est, & suscepisti me de vtero matris meæ, in quo me formasti, iō mirabilis facta est sciētia tua ex me, & de me, quā scientiā nemo pōt habere nisi tu propter p̄dicta, iō ergo præ cæteris confitebor tibi gratias agendo, cū absq; semine viri ex solo opere spūssancti in vtero virginali matris meæ ex puris sanguinibus me formasti. Iō dico tibi, q̄ mirabilia sunt opera tua in me, magis q̄ in ceteris, ideo anima mea hoc cognoscet nimis, & valde, & non erit tibi ingrata, imo hoc semper cognoscet, & confitebit̄ tibi, &

C laudabit te gratias agendo. Litera vero Hieronymi habet. Confitebor tibi quia magnificasti me, quod idem est secundum expositionem prædictam, & magis clarum.

Non est occultatū os meum a te quod fecisti in occulto: & substātia mea in inferiorib. terræ.

Hic ostendit, q̄ nullum corpus opacū, & spissum resistit visui, & scientiæ Dei, nā nos nō possumus videre, nisi per diafanū illuminatum, sed Deus non solum videt per diafanum tenebrosum in nocte, vt dictū est, sed ēt p medium, & corpus opacum, & grossū, penetrans lapides, & muros, nā ēt videt ossa nostra, quæ licèt carnibus, & neruis, & pellibus sint tecta, sunt tamē ei manifesta. iō ait. Os meum quod posuisti in occulto corporis tanquam fundamentum, non est occultatum, imo manifestū, & tota substantia mea, D & vitā, & anima mea, quæ est posita in inferioribus terræ huius corporis non est occultata à te, imo manifesta, & etiam substantia mea, & totum corpus meum cum erit sepultum in inferioribus terræ nō erit tibi occultum, & substantia mea, id est anima, quæ est forma huius corporis, & est in inferioribus terræ, id est intima materiæ primæ quam immediatè informat, & dat ipsi esse substantiale, non est tibi occulta. Ex quo patet, q̄ tibi non resistit tempus: nec locus, nec tenebræ; nec corpus opacum, nec secretū cordis, quia omnia penetras: quia es vbiq;, & semper, & p̄ consequens omnia scis, & nihil te fugit, nec tibi resistit. Nota, q̄ Abenzara per os intelligit potentiam existētem in materia prima: Ideo dicit, q̄ os meum, id est potentia mea nō fuit tibi occultata. Et cum erā in embrione, id est dum ego eram in potentia in materia prima antequā haberem esse in actu, iā E cognoscebas me, quia non erat tibi occulta potentia mea in materia prima, & etiam substantia mea dum erat in inferioribus terræ, id est in materia elementorum, nō erat tibi occulta. Intelligit enim per terrā materiam elementorū. Quasi dicat, nō solum dum erā in materia elementorū, sed ēt dum erā in potentia materiæ primæ, antequā produceret, nascebas me. Iō sequitur. Imperfectum meū viderunt oculi tui, id est imperfectū meū informē antequam reciperet formā in embrionē. Sed iste manifestè mentitur. Primò quia tollit sacramētum latens in hac litera. Secūdò est hæreticus. quia anima Dauid nunquā fuit in potentia materiæ cū sit à Deo de nihilo creata in corpore &c. & nō sit educta de potentia materiæ, sed de foris per creationē, F vt patet 16. de animalibus, & in libro de proprietatibus elementorum. Intendit ergo dicere Dauid, q̄ licèt ossa nostra sint occulta, & inuisa, eò q̄ sūt carnibus, & pellibus cooperta, tamen ipsa ossa sunt Deo manifesta, quia carnes, & pelles nō obstāt diuinæ visioni, & cogitationi. Itē substantia nostra accidentibus cooperta non est ipsi Deo occultata, nā licèt visus noster non attingat substantiam, sed sola accidentia, tamen intellectus, & visus diuinus attingit oīa ab infimis vsque ad summū, & sic licèt substātia hominis, q̄ est aīa, & materia prima, sit occultata, & abscon sa in inferioribus terræ. i. corporis terreni, tamen nō est occulta, imo manifesta ipsi Deo.

Imper-

A *Imperfectũ meum viderũt oculi tui, & in libro tuo oẽs scribẽtur dies formabũtur & nemo ĩ eis*

Hic ostendit, ꝙ res ante suum esse erãt ab æterno cognitæ ipsi Deo. Et sic cognoscit omnia antequã fiant. Ad cuius euidẽtiam est notandum: ꝙ ista 7. se habent per ordinem apud Deum respectu nostri. s. dilectio, electio, prædestinatio, scriptio in libro vitæ, vocatio, iustificatio, magnificatio, siue beatificatio. Nam Deus primò ab æterno dilexit suos futuros. Secundò elegit eos separãdo ab improbis, & reprobis futuris. Tertiò scripsit eos in libro vitæ secundùm ęternum propositũ: quia formaliter, & distinctè ꝓposuit eos saluare. Quartò prædestinauit eos ad gloriam futuram præparando eis gratiam: quæ quidem quatuor fuerũt ab æterno in diuina voluntate. Quintò ex tempore vnumquenque
B prædestinatorum vocauit. Sextò ipsos iustificauit in hac vita. Septimò ipsos magnificauit siue glorificauit, & beatificauit in cœlo. Sed de his septem actibus Dei, omissis trib. enumerat quatuor apostolus ad Romanos 8. Vnde dicit. Quos Deus prędestinauit hos & vocauit, & quos vocauit hos, & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & magnificauit: in gloria supple. Sed ad Efe. 1. ponit quasi tres primos: cũ dicit. Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui dilexit nos, & elegit nos in ipso ante mũdi cõstitutionem: vt essemus sancti, & immaculati: qui prædestinauit nos &c. Ex quo patet, ꝙ quinq; fuerunt ab æterno. Nã primò Deus nouit omnes tàm bonos q̃ malos. Secũdò dilexit quos voluit futuros bonos. Tertiò ele-
C git bonos separãdo à malis; & per cõsequẽs tũc reprobauit etiam quos præsciuit, & prænouit futuros malos. Quartò bonos scripsit in libro vitæ, & malos in libro mortis. Quintò bonis præparauit gratiam, & hæc dicitur prędistinatio. Ex quibus oĩbus patet, ꝙ Deus ab æterno prænouit omnes tàm bonos q̃ malos. nam dilectio præsupponit notitiam, secũdum Augustinum, & veritatem. Sed iterum est aduertendum: ꝙ iste liber in quo oẽs ab æterno sunt scripti est duplex. Vnus dicitur liber vitæ, & ꝑdestinationis: alius liber mortis. In libro vitæ scribuntur omnes prædestinati, & electi. In libro autem mortis scribuntur mali, & reprobati. Sed etiam liber vitæ est duplex. Vnus qui dicitur liber vitæ secundum æternum propositũ: in quo scribuntur soli prædestinati quos Deus elegit ab æterno, & proposuit saluare, & istæ propriè dicitur liber prædestinationis. Secundus dicitur D
liber vitæ secundũ præsentẽ dispositionem; nã quandocunq; quis est in gratia scribitur in isto libro: quia pro illo tẽpore est Deo carus: & acceptus secundũ præsentem, & talem dispositionem: eò, ꝙ viuit per gratiam: sed quando perdit gratiam per pc̃tũ tunc deletur de isto libro vitę, & scribitur in libro mortis i. damnationis, & quando per penitentiã reuertitur ad gratiam, tunc deletur de libro mortis, & rescribitur in hoc libro vitæ: sed si est prædestinatus nunquam deletur de primo libro vitæ. s. de libro prædestinationis secundũ æternum propositũ. Ex quo patet, ꝙ multi sunt scripti in libro prædestinationis secundũ æternum propositum, qui non sunt scripti in libro vitæ secundũ præsentem dispositionem: sicut Paulus, & Augustinus: qui E
ab æterno fuerunt prædestinati: sed per multa tẽpora fuerunt scripti in libro mortis secundũ præsentem dispositonem dũ fuerunt in pc̃tõ, & infidelitate. Et multi possunt esse scripti in libro vitę secundũ præsentem dispositionẽ, qui sunt scripti in libro mortis, & reprobationis secundũ æternũ propositũ, sicut potuit esse Iudas; si aliquãdo fuit in gratia. Secũdò sequitur, ꝙ sicut est duplex liber vitæ. s. prædestinationis, & præsentis dispositionis: ita est duplex liber mortis. Vnus secũdũ æternum propositum: in quo sunt scripti oẽs præsciti, & reprobati, quos Deus ab ęterno præsciuit sine penitentia morituros, & alius est liber mortis in quo scribũtur oẽs, q sunt extra gratiã in pc̃tõ. Tertiò sequitur, ꝙ nemo põt deleri de primo libro prędestinationis: nec de primo libro mortis siue repro- F
bationis: qa vterq; respicit æternũ propositũ sed tã de libro vitæ, q̃ de libro mortis secundũ pręsentẽ dispositionem quotidiè possunt hoĩes deleri, & describi, & scribi, vnde de hoc secundo libro vitæ dicebar Moyses. Dñe dele me de libro vitæ si nõ dimittis eis hãc noxã. Exod. 32. Quia de primo libro nemo desiderat nec põt deleri. Quasi diceret Moyses, dñe si eis ñ peperceris incidã ĩ pc̃tũ, & murmurabo cõtra te, & sic perdã gratiã, & per cõsequens delebor de libro vitæ ꝯm præsentẽ dispositionẽ. Secũdò est notãdum, ꝙ diuersa est causa descriptionis horũ duorũ primorũ librorũ. Nã Deus nõ iõ, scripsit prædestinatos in hoc libro, qa bonos futuros prænouit, sed qa ipse primò diligere, & ꝑligere eos voluit

A luit,& vt boni essēt eis gratiā præparauit,& eos ad grām p̄parauit: vt dicit Apost. ad Ephe. 1. qui elegit nos ante mūdi constitutionem i. vt essemus sancti &c. Ex quo patet, ꝙ causa p̄destinationis, & scriptionis in libro vitę nō est in p̄destinato: sed i solo Deo. Sed ꝑ oppositū est de reprobatis. nā Deus nō fuit causa reprobationis eorū, sed iō eos scripsi ab æterno in libro reprobationis,& mortis: quia ab æterno p̄sciuit eos futuros malos, & in pctō morituros. Iō liber mortis nō ponitur ī Deo nisi obiectiuè: sed in reprobatis ponitur subiectiuè: vt dictū est psal. 68. In quo libro sunt scripti infideles &c. De quo psa. 68. Deleantur in libro viuentiū,& cū iustis non scribantur. In libro āt vitæ, & prędestinationis est. primo scriptus Xp̄s ab æterno: vt patet psal. 39 In capite libri scriptum est de me &c. Et

B ex cōsequēti est scripta virgo Maria,& postea apostoli,& ex cōsequēti oēs martyres. & omnes iusti: ut ait Christus Matthæi 5. & 10. & Lucæ 10. Gaudete, & exultate, qm̄ nomina vestra scripta sunt ī cœlis. Ex quo patet, ꝙ soli Deo ab æterno ē cognitus totus numerus electorum,& reproborum. Probatur, quia ab æterno eos scripsit in illis duobus libris,& sic sequitur, ꝙ ēt præsciuit, & prænouit omnes futuros hoīs tā bonos q̄ malos, qui erunt in nouissimis temporibus Antichristi, quorū nullus est in pręsenti tēpore. Iō dicit Dauid in hoc versiculo. O dn̄e non solū fuerunt notæ creaturæ postq̄ fuerunt creatæ, sed ēt ab æterno antequā essent in perfecto suo esse. nā oculi tui viderunt me imperfectū, id est antequā fierem. Litera aūt Hieronymi habet. Informē adhuc me viderunt oculi tui, idest ab ęterno antequā formarer, & in libro tuo oēs

C scribentur. idest sunt scripti ab æterno, & apparebūt scripti in die iudicii: quādo aperiētur libri. s. vnus liber qui est vitæ, & alter qui est mortis. Apo. 20. Ergo si ab æterno omnes sunt scripti in libro tuo mortis, & vitæ, ergo ab æterno oēs prænouisti, & præcipuè me p̄nouisti: qm̄ in capite libri vitæ scripsisti. Item dies formabuntur, & nemo est in eis. idest tēpus nouissimū veniet: in quo nemo est adhuc. & tñ iā nouisti oēs qui erunt in illo tēpore. & sic nihil ignoras. Ex his ergo sex quæ dicta sunt, pōt probari propositio proposita in principio. Nā si Deus cognouit oīa nouissima & antiqua: eò ꝙ cōprehendit simul omne tempus,& est vbiq; & videt tā in tenebris q̄ i luce,& tā ꝑ opacū q̄ ꝑ diafanum, & possidet,& scrutatur renes, & corda per illapsū:

D & ab æterno præuidit oīa antequā formarētur, & oēs homines scripsit in suis libris eligendo, & prædestinādo iustos,& reprobādo malos: ergo cognouit humilitatem, & obedientiā,& patientiā,& sessionē, & resurrectionem Christi, & pōt ipsum habere examinatum,& probatum per oīa. & per consequens Xp̄s iustè pōt mercedē petere. Ad cuius maiorē declarationem est aduertendū, eo ꝙ dicit, Probasti me,& cognouisti me &c. Quod quādo Deus tentauit Abraā præcipiendo, vt immolaret filiū vnicum, & dilectū Isaac, nō tentauit vt de nouo cognosceret: sed probaret eius obedientiā: nec voluit hoc ꝓbare apud se, cum ab æterno cognouit ipsum obeditu rum,& suis præceptis obtemperaturum: sed vt toti mundo probatum redderet, & ostenderet: inquantùm Isaac figurabat Christum

E Deo patri per omnia obtemperaturū, & sic Deus probauit obedientiā ipsius Abrahæ, & obediētiam, & humilitatem ipsius Isaac. sed Deus non cognouit patientiam per effectū: quia effectus illius sacrificii non secutus est: nō ꝙ Abraam,& Isaac non essent parati obedire: sed quia Deus noluit: eò ꝙ illud fiebat in figura Christi, sed secutus,& implebs est effectus sacrificii in ariete, qui inter vepres apparuit: qui loco ipsius Isaac immolatus est: per quod figuratur, ꝙ sicut per mortē illius arietis fuit Isaac liberatus à morte: quia loco illius arietis mortuus est: ita Christus erat immolādus pro toto genere humano: cuius morte oēs eramus liberādi à mortę perpetua ad quā eramus destinati. Ex quo patet, ꝙ Xp̄s fuit figuratus per Abraā,& Isaac, quò ad obedientiā, & humilitatem cū decrę

F uit pro omnibus mori: cum dicit. Non sicut ego volo sed sicut tu: fiat voluntas tua: sed figuratus est ꝑ arietē cū realiter in cruce spōtè passus est. Et sic patet, ꝙ Deus pater nō solū probauit obedientiā, & humilitatē Christi: sed et cognouit eius passionem, & sessionē per effectū, & per experiētiā: & probauit & cognouit eius obedientiā, & humilitatē, & patientiā in tota eius passione, & sessione. Iō dixit Christus in principio. O domine pater tu probasti me. i. probatam ostendisti humilitatem,& obedientiā meā: quia spōtè me obtuli ad mortem: cum dixi in horto, fiat voluntas tua: & cognouisti me per effectum, nō solū ꝓbasti me. in voto sicut ꝓbasti Abraā: sed cognouisti sessionem, & resurrectionem meam

A meam per effe ctu: quia sicut immolatus fuit ille aries in effectu pro Isaac. ita ego mortu' sum pro omnibus realiter in actu.

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.

Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, exurrexi, & adhuc sum tecum.

In hac secunda parte Xps explicat laborē suum apud patrem, ostendens se impleuisse oīa, q̄ sibi per patrem fuerant imposita, & ꝓpter quæ pater ipsum misit in mundum. Ad cuius intelligantiam est notādum, quod Xps in lege promissus tria erat facturus in mundo in suo aduentu, & legatione, quæ pertinebant ad officium suum. Nam primò debebat implere, & verificare omnia, quæ fuerant patriarchis, & prophetis in lege promissa, & breuiter debebat implere in se oēs scripturas ve-
B re. vt patet Mat. 27. totum hoc factum est, vt adimplerentur scripturæ prophetarum. Itēm ipsemet saluator dicit Luc. 24. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & ps. de me. Itē Ioa. 17. Ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, id est, vt verificem, & impleam omnes scripturas. Secundò vanit Christus ad vocandum, & iu stificandum per passionem, & legem euangelicam, & eccl'asticа sacramenta, quos pater prædestinauerat: vt eos per resurrectionem magnificaret, vt patet ad Ro. 8. & Io. 13. cum dicit. Nemo venit ad patrē. nisi per me. Itē Mat. 20. Sedere ad dexterā meā aut ad sinistram non est meum dare vobis, sed qb. paratū est a patre meo. i. illis quos ab æterno ꝑdestinauit. Vnde officiū Christi fuit vocare, & cōgregare, &
C iustificare ꝑdestinatos per passionē, & sacramēta, & eos magnificare, & sublimare ad immortalitatē per generalē resurrectionē, vt patet Esa. 11. & Eze. 34. vbi dicit: Ecce ego ipse requirā oues meas &c. Tertiò Xps debebat cōsummare cursum suum, & officium huius mūdi in secūdò aduentu, puta cum fuerit cōpletus numerus electorū: & ꝑdestinatorū: q̄a tunc debet venire ad iudicium generale, & tribuere vnicuiq; ſm opera eius puta, obstinatis pœnam æternam, & iustis regnū cęlorum vt ipse dicit Mat. 25. & tūc reddet regnū, & hęreditatē Deo, & patri, vt ait apostolus. 1. ad Cor. 15. quia sponsa erit ornata vestibus immortalitatis: & tunc introducetur cū sponso in cęlestem Hierusalem, vt patet Apo. 21. Ista ergo tria misteria explicat Xps ꝑ os

Dauid in vltima parte huius. Ps. Nam primò D
demonstrat apud patrem in die iudicij qualiter ipse vocauit, & iustificauit, & magnificauit omnes prædestinatos: & compleuit numerum electorū. Secūdo petit apud patrē, vt destinētur dānati in pęnā æternā. Tertiò petit pro iustis, & electis gloriā æternā. Secūdū ibi. Si occideris Deus pctōres. Tertium ibi. Proba me Deus. Quātū ad primū est aduertēdū, ꝙ in his duobus versibus latet magnus tesaurus, & maxima misteria, ad quæ Iudæi nō possunt attingere: eò, ꝙ occęcauit eos malitia eorū ne intelligāt sacramēta hic abscondita, q̄ sine gratia intelligi nō possunt. Nā totus iste ps. & specialiter isti duo versiculi fundantur sup quinq; promissiones inter cæteras factas patribus antiquis: in quibus Dauid in spū ꝓuidit ꝑmium passionis, & resurrectionis Xpi. Io fecit istū ps. i quo introducit xpm E
loquentem, & petentem hęreditatem regni cęlorum in ꝑmium pro membris suis, vt dictum est. Quarū promissionum prima facta est ipsi Abrahæ Gen. 15. cū Deus dixit. Noli timere Abrahā. protector tuus ego sū, & merces tua magna nimis. cui Abrahā rn̄dit. Dn̄e quid dabis mihi cū vadam absq; liberis &c. cui Deus dixit. Non erit hęres tuus Eliezer, sed qui egredie de vtero tuo ipsum habebis hæredē, & educēs ipsum foras, dixit. Suspice cęlū, & numera stellas. si potes, & erit semen tuū &c. per quod cognouit tūc Abraham, & postea Dauid in spū, & per reuelationem: ꝙ Xps erat nasciturus ſm carnem de progenie Abrahæ, cui competebat cœlum in hæreditatem, & ꝙ filii Abrahę ſm spiritum, & promissionem, quos Xps erat regeneraturus per baptismum erant multiplicandi sicut stellæ cę- F
li, & ꝙ soli Christo erat cognoscendus numerus electorum, & prædestinatorum. Ex quo patet, ꝙ merces, & præmium, & hæreditas Christi, & suorum non erat in terra, sed in cęlo. Vn̄ nos non habemus, ꝙ Deus promiserit hæreditatem in cœlo, nisi in illo capitulo iō canit ecclesia, sanctus Michael repsentet eas in lucē sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini eius &c. Vnde per illas stellas cęli designabatur numerus prædestinatorum, & filiorum Abrahæ secundum promissionem in cœlo collocand orum. Secunda promissio facta est eidem Abrahæ Gen. 22. cum Deus dixit Abrahæ per angelum. Per memetipsum iuraui: quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito ꝓpter

me:

A oportet reuerti ad eã. Hebræus, & litera Hie. habet. Super salices. In medio eius suspendimus organa nostra, & tunc litera est plana. Vñ nota, ꝙ Babilõ hic nõ solũ sumitur pro tota prouincia Babilonia, quæ est sita in medio duorũ fluuiorũ magnorũ. s. inter Tigrim & Eufratẽ, sed ẽt ciuitas magna Babilõ est sita inter duo flumina præterfluentia muros eius. nam ab ortu habet Tigrim, & ab occasu, & meridie habet Renum, quod est brachium defluens ab Eufrate, & intrans in Tigrim postquam circuit ciuitatẽ. Quomodo ergo cunque sumatur semper Babilon est sita in medio fluminum. Item tota Caldęa est circum, & interrigata alueis Tigris, & Eufratis, & abundat salicibus, per quam benefiguratur hic mundus circunfusus persecutionibus, & amaritudinibus. Et ideo hic dicimus,
B quia diaboli. & impij, qui captiuos duxerunt nos, & affligebant, interrogauerũt. i. irrisoriè exquisierunt à nobis verba cantionum, & q abduxerunt nos à patria nostra dicebant nobis irrisoriè. Cantate nobis de cãticis Sion, si potestis. i. quare non cantatis talia cantica, sicut cantabatis dum eratis in Sion in prosperitate, & lætitia? Vnde respondet corpus misticum siue ecclesia. Qũo cantabimus cãticũ dñi in terra aliena, exules ab illa Sion paradisi, & captiui in hac Babilone confusionis, & miseriæ? Vnde non negat ecclesia quin cantet canticũ domini in hac terra aliana, & peregrinatione: sed negat modum, quia in illa Sion paradisi cantabat cãticũ dñi cũ felicitate, & lętitia sine miseria, & amaritudine, habitans inter illas felices arbores paradisi, vescẽdo illo cibo vitæ sibi concesso, sed nunc, quia habitat in medio huius Babiloniæ inter sali-
C ces amaras, & infructuosas seruiendo inimicis, iã nõ põt eo modo cantare canticũ dñi, quin patiatur persecutiones intus, & extra, & amaritudines salicum. Nam dum in hac vita peregrinamur cũ difficultate operamur & semper in bene operãdo intus, & extra resistentiam inuestimus. Vnde beatus Ambrosius himnos suaues cantabat in ecclesia Mediolanensi, tamen ab Arrianis intolerabiles persecutiones patiebatur, & sic cum amaritudine, & lacrimis cantabat canticum domini in terra aliena, hæreticæ prauitati dedita. Eodem modo cantauit semper ecclesia Christi in principio, & tempore tirannorum, & hæreticorum, & cantabit tempore Antichristi. Ideo sequitur responsio Dei. O Hierusalem ecclesia mea, obliuioni detur dextera D mea. i. vita mea deficiat, si fuero oblitus tui quin veniam ad liberandum te carnem assumendo, & pro te patiendo: & ab ista Babilonia liberãdo, hic per gratiã, & in futuro per gloriam. Et adhæreat lingua mea faucibus meis mentiendo si nõ meminero tui in hac tribulatione, & si non proposuero te in principio. i. in die lætitiæ meæ. i. redemptionis. O Hierusalem, Dies lætitiæ Christi fuit status legis gratiæ. Ideo in principio huius diei, & lætitiæ prępośuit ecclesiam suam cęteris nationibus, quia solam istam elegit in populum suum, & sponsam. Promittit ergo Xp̃s hic liberare populum suum, & ecclesiã fidelũ liberare à captiuitate Babilonis, hic per gratiã, & iu futuro per gloriã, tã in hoc die gratiæ, quã in alio die gloriæ futuræ. Iõ ecclesia læta de promissione sibi facta ꝑ Xp̃m E petit vltionẽ de Babilonia, & de populo terreno, qui ipsam afflixit: & dicit. O dñe postq̃ tu promittis reminisci nostri, & præponere nos cæteris. i. ipsis infidelibus, & terrenis in principio lætitię tuæ, quæ erit dies gratiæ, & dies Hierusalem, ergo memento filiorum Edom, vt punias eos in die restitutionis Hierusalem, scilicet in tempore gratię, postquàm ipsi afflixerunt nos in prosperitate sua. Filij Edom, sunt homines terreni. Et conuersus ad Babylonios, id est filios confusionis, qui idem sunt, & terreni: dicit. O genus infidelis, & misera filia Babylonis bene eris misera in die iudicij, & in die Hierusalem gratiæ, & gloriæ. Nam tunc ille populus, quem tu persecuta es, erit beatus sedens ad iudicium cum Christo iudicante te, & condemnabit te in æternam pęnam, & retribuet tibi retri- F butionem, quam retribuisti nobis, & ipse populus Dei, & ecclesia erit beatus, & tenebit, & possidebit illam Hierusalem, & allidet filios tuos, & proijciet ad petram inferui in pœnam æternam. Et nota, quòd hęc punitio temporaliter facta est contra inimicos, & persecutores ecclesię. Nam non solùm Iudæi fuerunt puniti per Romanos, & paruuli eorum nisi ad petram, sed etiam fuerunt maxima bella, & destructiones ciuitatum inter gentiles: in quibũs factæ sunt magnæ crudelitates in punitionem eorum. Ex quo patet, ꝙ sicut Dauid per captiuitatem, siue per liberationem à captiuitate preteritam Aegypti præuidit liberationem totius generis humani futuram per Christnm de captiuiate

A ptiuitate diaboli à peccato. ita pariter per liberationē futuram à captiuitate Babylonis; præuidit ēt liberationē futuram per Christū & vniuersalē repemptionē: & præuidit liberationē ecclesiæ de afflictione, & persecutione Iudæorum,& tirannorū,& hæreticorū,& Antichristi. Patet ēt q triplex est Hierusalē. Prima materialis. Secunda militans per gratiam. Tertia triūphans per gloriā. Vnde ante aduentum Christi erant oēs in captiuitate peccati originalis. Et licèt essent in Hierusalē materiali: tamen erant in Babylonia diaboli per peccatum. Ideo desiderabant reuerti ad Hierusalē militantem per gratiā, & cantare in ea canticum nouum per gratiam, quæ est lex euangelica: ut patet Esaię trigesimosexto. Cantabitur in illa die canticum in ea & cętera. Sed quia iam sumus B in Hierusalem militante, & cantamus canticum gratię: ideo adhuc desideramus exire ab hac corporali captiuitate, postquā exiuimus à captiuitate spirituali per Christum, & desideramus ire ad Hierusalem æternam, & triūphantem, ut cantemus ibi canticum gloriæ absque aliqua tribulatione, & dolore tàm corporali, quàm spirituali: vbi absterget Deus omnem lacrimam ab oculis iustorum, & iam non erit ampliùs neque luctus, neque dolor & cętera. Vnde hoc canticum nouum glorię nemo potest cantarę in hoc mundo. sed in Sion superiori, & cœlesti cantant illud illa centum quadraginta quatuor millia cum citaris suis, & organis in conspectu troni, & agni existentis supra montem Sion, ut patet Apocal. decimo quarto. Et hoc canticum desideramus cantarę C hodie, qui sedemus super flumina Babylonis huius mundi: & illas citaras desideramus recuperare: ut cum eis cantemus canticum domini in illa cęlesti Hierusalem, quam Ioannes vidit descendentem de cęlo: quasi sponsam ornatam viro suo. Apoc. vigesimoprimo. Ex quo patet, quòd Dauid in hoc psalmo intentè monet, quòd non velimus in hoc mundo confidere, nec cantare canticum lętitię mundanę: sed canticum pęnitentię, & amaritudinis, & canticum fidei, & gratię: ut possimus cantare in superiori Sion canticum glorię corā agno. Nā quandiu sumus in hoc mundo, super flumina Babylonis sedemus iuxta salices amaritudinis, & inde sumimus cibū postquā perdidimus cibum vitæ in paradiso, vnde sumus eiecti. Item monet moraliter, q si quis est captiuus in Babylonia per peccatum actuale: D nolit ibi manere, nec cantare: sed labo & inde exire: ut cantet canticum domini in Hierusalem gratiæ: quæ est ecclesia icta: ut inde possit ascendere ad cęlestem Sion. ad cantandum canticum gloriæ. Sed est iterum aduertēdum: q postquā ecclesia Dei, id est corpus mysticum fuit liberatum per Christum de seruitute spirituali Babylonis, & potestate diaboli, & hoc per passionem Christi, & ecclesiastica sacramenta, & fuit absoluta à iugo legis: tunc incidit in persecutionem temporalem, & fuit afflicta per magnam meretricem Babylonē. s. populum paganū. Vnde sicut ex conuersis de populo Iudaico, & gentili facta est vna ecclesia Christi, & ciuitas Dei, quæ dicitur Hierusalem, & Israel: ita ex obstinatis de populo Iudaico, & gentili fa E cta est ciuitas diaboli, quæ dicitur magna Babylon, quę illico incepit persequi, & affligere ciuitatem Dei, & nouam Hierusalē, quæ est ecclesia Christi. Sed primò incepit sinagoga obstinata ad persequendum ecclesiā & exinde continuauit gentilitas affligere ecclesiam vsq; ad magnum Constantinū, sed conuersa gentilitate ad Christum tunc sola sinagoga mansit obstinata, & inimica populo Dei, & sic gentilitas tota, quæ ante erat Babylon, facta est Hierusalē, & Israel, & populus, & ciuitas Dei, & sinagoga, quæ sola erat Iudæa, & Hierusalē, & ciuitas sancta est Babylon, & confusa per obstinationem, & infidelitatem, & sola mansit inimica populo, & ciuitati Dei, & ipsi Hierusalem. Per eandem ergo rationem sinagoga, quæ ante erat Iacob, & Israel per fidem ante aduentum F Christi, facta est Edom post aduentum Christi propter infidelitatem. Et gentilitas, q̄ ante dicet Edom, facta est Iacob, & Israel recipiendo Christum. Quod sic probatur. Nam Iacob, dictus est Iacob. i. supplantator: eò, quòd ter supplantauit fratrem suū Edō. Primò quando eiecit ipsum de uentre matris, & sic natus est tenens plantam fratris. Secundò quando subripuit ipsi primogenituram pro cibo lenticularum. Tertiò quando subripuit ipsi benedictionem dum abierat ad venandum cibos corporales. Et ideo dictus est Iacob. i. supplantator. Et ita pariter Esau dictus est Edom. i. rubens, & sanguinolentus: eò quòd eiectus à ventre natus est sanguinolētus, & rubens sanguine inuolutus

A uolutus. Secundò dictus est Edom .i. terrenus: eò ꝙ pro cibo terreno vendidit primogenituram ipsi Iacob. Tertiò dictus est Edom, idest terrenus, eò ꝙ dū abiit ad venandū cibos corporales perdidit benedictionem spiritualem quam ipsi subripuit frater eius Iacob. Et sic patet, ꝙ propter temporalia perdidit spiritualia: i quibus bonis spiritualibus successit ipse Iacob, vt patet Gen. 25. & 27. Quia ergo ita propriè accidit inter sinagogam, & gentilitatem post aduentum Christi. Nam primò gentilitas, quæ erat minor, eiecit sinagogam de ventre ecclesiæ sumendo fidem Christi Secūdo subripuit ipsi primogenituram. Nam primò oportebat prędicari Iudæis verbum Dei: sed quia indignos se fecerunt: ideo Apòstoli profecti sunt ad gentes, vt patet Actuum 13. Tertiò subripuit ipsi benedictionem promis-
B sam ipsi Abrahæ, & semini eius: quia voluit regenerari, & benedici in Christo. Et sic gentilitas, quæ erat Edō, facta est Iacob, & Israel, & semen Abrahæ: per oppositum autem sinagoga facta est Edom & sanguinolenta: quādo eiecta est de uentre ecclesiæ occidendo Christum. Et facta est Edom vendendo primogenituram, & perdendo benedictionem. Et sic patet quomodo sinagoga verè facta est Edō, siue Idumæa. Vnde est iterum aduertendum, ꝙ sinagoga quadruplici ratione facta, & dicta est Edom post aduentum Christi. Primò ratione misterii ipsius Esau compleri in ipsa sinagoga, prout dictum est: eò ꝙ sinagoga cōtempsit benedictionem, & redemptione Christi, & primogeniturā propter bona temporalia, & mundana, & terrena, quia Edom interpretatur, terrenus, & mundanus. Item secun-
C dò hoc nomen Edom siue Idumæa competit ipsi sinagogæ ratione alterius interpretationis. Nam Edom interpretatur sanguinolentus, & Idumæa sanguinolenta, sed ipsa sinagoga mansit sanguinolenta, ex homicidio, & nece Christi, in qua obstinatione homicidij semper perseuerat: ideo vere dicitur Edom. Tertiò dicitur Edom, siue Idumæa ratione officii & inimicitiæ. Vnde est aduertendum secundùm Hieronimum in prologo super Abdian, ꝙ Hebræi omnes populos sibi aduersantes appellabant Edom. Vnde dicebāt, ꝙ sicut Esau appellatus est Edom: eò ꝙ semper aduersatus est ipsi Iacob, & quærebat mortem eius: ita pariter omnes, qui aduersabantur populo Israel debent dici Edom. Et sic totum populum gentilem appellabant Edom. Et sic

dicit Hiero. quòd per Edom in sacra scriptura D
non solum intelligitur illa pars Arabiæ, quę est vltra Iordanem, sed intelligitur etiam totus populus gentilis, qui semper inimicabatur, & aduersabatur populo Dei: & procurabat eius desolationem. Et hęc fuit causa quare Iudæi populum Christianum appellarunt Edom: eò ꝙ fuit congregatus ex contrarius populo gentili, & quia est semper contrarius populo Iudaico. His ergo habitis, & præsuppositis per eos, sequitur ꝙ sola sinagoga est verè Edom, & intelligitur per Edom. & Idumęam in sacra scriptura. Nam Edom est ille populus, qui aduersatur populo Dei, & ipsi Iacob, & Israel, & aduersatur veritati legis, & prophetarum. Cum ergo superius in plurib. locis probatū sit, qualiter sola ecclesia Christi est Iacob, & verus Israel, & semē Abrahæ, eò ꝙ subripuit primogenituram, & benedictionem, & fuit benedicta, & regenerata in Christo in lege promisso: quam primogenituram, & benedictionem, & regenerationem, & redemptionem contempsit sinagoga propter bona temporalia: ergo quicūque aduersatur populo christiano, & legi euangelicę, quæ est veritas legis, & prophetarū: ille talis est uerè Edom, & Idumæa, sed sinagoga est huiusmodi, quia illico aduersata fuit Christo, & doctrinæ eius: & per consequens veritati legis, & ꝓphetarum, & illico post passionem persecuta est apostolos, & totam ecclesiam: & hodie perseuerat in eadē obstinatione, & malitia, & cęcitate. ergo ipsa sinagoga verè est Edom, & Idumæa. Et sic patet qualiter ipsa sinagoga obstinata est illa Idumæa, cui semper cōminatur Deus per Hieremiā, & Abdian, & per omnes alios ꝓphetas. Quartò probatur sinagogā intelligi per Idumæā, & hoc rōne falsę doctrinæ Talmudicæ, quā hodie sequitur. F

Ad cuius intelligentiam est aduertēdum: ꝙ Scribæ, & pharisæi audita resurrectiōe Christi per testes idoneos, & visa potestate Christi per euidentiam, & miracula, & visa veritate euangelica per doctrinam miraculosam apostolorum post receptionem spiritus sancti tunc quæsierunt modos, & vias quomodo tegerent suum errorem, & malitiam, & retinerent illum populum in sua cęcitate, & falsa doctrina, & fermento mendacij, & malitiæ. Et sic vt ostenderent Iesum Christū non fuisse verum messiam confinxerunt sibi quendā falsum messiam vocatum Barcocibā: sed ille

periit

A perijt cum magna parte Scribarum,& Pharisæorũ,& cum tota ciuitate Biter, & magno numero Iudæorum. Et sic etiã confingerũt quendam alium Aegyptium in Messiã quẽ Hadrianus capit ali sententiã puniuit. Tunc scribæ,& pharisæi recurrerunt ad Magos: & Negromanticos,& sic acciperũt Simone magũ,tãquam messiam:sed apostoli Petrus, & Paulus ipsum coram Nerone Romę superarunt,& confuderunt, & eius fraudẽ detexerunt. Vltimò autẽ acciuerunt quẽdã magnũ Necromanticum Idumæum vocatum Mair, & promissis magnis donis, & muneribus ipsum proselitum fecerunt, & suis falsis traditionibus pharisaicis instruxerunt. Ille aũt cũ esset versutus,& magus,ex cõsilio diaboli cõfinxit scripis quandã legẽ, quã Misna appellauit.i.secundã legem,quam Deus oretenus dederat ipsi Moisi in monte Sinai vltra legẽ B scriptã. Vnde dicit iste sceleratus, & sacrilegus,ꝙ Moises bene promulgauit, & manifestauit illi populo legẽ scriptã: sed nõ manifestauit legem oretenus datã: sed illam tantũ reuelauit in secreto ipsi Iosue, & Iosue reuelauit ipsam alteri, & sic peruenit vsq; ad Rabi Mair post ascensionẽ xp̃i: sed tũc ipse Rabi Mair ex voluntate Dei publicauit illã in scriptis toti populo Iudæorum, Et ista falsa doctrina huius secũdæ legis appellata Misna perseuerauit quasi per 260.annos,Rabi Mair, vsque ad magnum Constantinũ. Sed videntes magistri Iudæorum,ꝙ tota gentilitas cõuertebatur ad fidem euangelicã propter conuersionem Constantini: propter quã ẽt causam maxima pars Iudæorum conuertebatur ad fidẽ; cognoscentes xp̃m fuisse verũ messiam: tunc congregati sunt in Babilonia Ag C gipti,quæ dr̃ Caire, & ibi composuerunt libros Talmud continentes declarationem illius secundæ legis, quæ dicitur Misna, traditæ,& confictæ per Rabi Mair Idumæũ: quã doctrinam Talmudicam seruat, & colit hodie tota sinagoga Iudæorum pro maiori parte:nam alia secta Iudæorũ reperitur in Gręcia,& in partibus orientalibus, quæ dicuntur Cartaim: qui abominantur hanc doctrinam Talmudicam,& pharissaicam.Ex quibus omnibus patet, ꝙ ista Sinagoga Iudæorum modernorũ obstinatorum non põt dici populus Dei,nec Sinagoga Dei, quia nõ obseruãt veritatem legis,& prophetarũ,sed falsã doctrinam Talmudicam ipsius Rabi Mair Idumæi inuentoris huius erroris, & falsę doctrinæ.

Et per consequens Sinagoga debet appellari Edom, siue Idumęa, ab illo Idumæo Mair, cuius doctrinã obseruat: sicut omnes sequaces sectæ Mahometicæ appellantur Arabes: eò ꝙ Mahometus fuit de Arabia. Et omnes christianos Iudæi appellant Nazarenos: eò ꝙ Christus cuius doctrinam sequimur fuit de Nazaret. Et ita nos, oẽs sectatores Platonis appellamus academicos &c. Et sic patet qualiter quadruplici rõne Sinagoga hodierna Iudæorum appellatur, & debet appellari Idumæa. Primo rõne misterij Iacob, & Esau cõpleti in Sinagoga. Secundo ratione interpretationis,quia est tota terrena,& sanguinolenta.Tertio ratione officij: quia semper aduersatur veritati legis,& prophetarũ,& populo Dei. Quartò ratione doctrinę Rabi Mair Idumæi,quam colit,& obseruat, & ideo vbicunque ponitur Idumæa in sacra scriptura semper prophetice est intelligẽtia Sinagoga obstinatorum Iudæorum: quia perdidit primogenituram,& benedictionẽ, & est homicida,& sanguinolẽta, semper aduersatrix veritati, & pupulo Dei, & sequens falsam doctrinã scelerati, & sacrilegi Rabi Mair Idumæi.Ex his omnibus patet esse falsam, & fictam positionem Rabi Salomonis, & Rabi Camhi, & omniũ modernorũ Iudæorũ dicẽtium,ꝙ ecclesia Romana,& tota religio christiana est Edom:imo per Edom intelligũt regnum Romanórum, & omnium christianorum:quod est manifestè falsum: nam Hispani,& Galli,& Germani,& Itali, & cæteræ nationes christianorũ nullo modo descendunt ab Esau:nec secũdum carnem: nec secũdum doctrinã.nã ẽm doctrinam iam appellantur christiani a Christo:cuius legem, & doctrinã colunt: secundum vero carnem descendunt pro maiori parte à Iafet, & exinde ex diuersis nationibus, quæ nihil attinent ad Edom. Sed populus christianus verè dicitur Iacob, & Israel,& semen Abrahæ,quorum fidem sequitur,& promissionem, Omnia ergo supra dicta præuidens Dauid in spiritu nõ solum fecit hunc psalmum literaliter de captiuitate tẽporali Babiloniæ, prout dictũ est in prima expositione: nec de captiuitate sp̃uali totius generis humani,prout dictũ est in secunda expositione:sed etiam fecit hunc psalmũ, in quo deflet afflictionem ecclesiæ Christi quam passa est in principio illicò post passionem Christi: primo per obstinatã Sinagogã scribarũ,& pharisæorum intellectã per Edõ:

A & postea passa, & afflicta est per tyrannicam crudelitatẽ populi gentilis intellectam per Babylonem, quã persecutionẽ: & afflictionẽ ecclesiæ Christi præuidit Dauid in duplici spiritu per captiuitatẽ temporalem Babylonis. Tria ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primò prædicit afflictionẽ primitiuæ ecclesiæ tẽpore Iudæorum, & tyrannorum. Secundò prædicit constãtiam martyrum, & oĩum fidelium in illa afflictione. Tertiò petit vltionem prædicens punitionem persecutorũ ecclesię. Secundũ ibi. Si oblitus fuero Tertium ibi. Memor esto. Quantùm ergo ad primum dicit primitiua ecclesia intellecta per Sion, & Hierusalem: imo dicũt ciues fideles huius Hierusalẽ. O Sion, i. ciuitas Dei: cuius Christus est caput, nos sedimus, & fleuimus super flumina, i. persecutiones Babylonis. quæ est
B tota ciuitas paganorũ, & infideliũ cõgregata ex obstinatis Iudæis, & gentilibus tyrãnis, & hoc dum recordaremur tui, quia in tali persecutione nunquàm negauimus fidẽ. Vnde in illa persecutione non potuimus cantare: quia tyranni prohibebant diuina officia publicè celebrari. ideo subdit: in medio Babylonis inter salices amaritudinis suspendimus organa nostra, quasi dicat publicè non audebamus celebrare diuina officia: quia quomõ cantaremus canticum domini euangelicum in terra aliena, scilicet inter Iudæos, & hæreticos, & tyrannos? Omnia ista dicit Dauid quia christiani latebant per antra deserti, & cryptas montium propter metum tyrannorum Imperatorum, & regum Si oblitus fuero tui. In hac secũda parte prædicit constantiam martyrum, qui patienter ferentes perse
C cutiones firmiter confitebantur fidẽ Christi non timentes tormẽta tyrannorum: vnde dicit cętus martyrũ. O Hierusalem ciuitas Xpi, pro cuius defensione ego patior, si oblitus fuero tui Christum negãdo, obliuioni detur dexterã mea q. d. Deficiant mihi omnes vires, & pereat oĩa mea si negauero te. & si nõ proposuero Hierusalem. id est ecclesiam in principio lætitiæ meæ. i. si non cõtempsero omnia bona temporalia. & promissiones tyrannorum p. p. fidem & ecclesiã Christi. Memor esto filiorũ Edom. In hac tertia parte p̃dicit punitionẽ persecutorum ecclesiæ, & petit vltionẽ primò de synagoga intellecta p Edõ, vt dictum est. ideo dicit. O domine Iesu Christe memẽto filiorũ Edõ. i. scribarum, & pharisæorum, & cæterorum Iudæorum filio

rum synagogæ obstinatæ, vt punias eos, qui D continuè dicunt exinanite. i. destruite, & annihilate ecclesiam Christi vsq; ad fundamentũ in ea, quia petunt, & conãtur destruere ecclesiã vsq; ad fundamenta. Deinde cum dicit: Filia Babylonis misera: prędicit simul punitionem Iudæorũ, & tyrãnorũ persecutorũ ecclesiæ: qui intelligũtur per filiã Babylonis. vñ ait: O misera synagoga, & gẽtilitas filiæ Babylonis, & confusionis: tps veniet in quo dicetur beatus ille, qui destruet te, & retribuet tibi retributionẽ, q̃ retribuisti nobis; vnde beatus reputabitur ille, qui tenebit, & capiet filios tuos paruulos, & allidet, & proijciet ad petram, & parietes, quę omnia ita fuerunt completa in excidio Hierusalem p Romanos, & in mutuis prælijs ipsorũ, & populi gentilis inter se, vt patet in historijs Imperatorum: vsq; ad tempora Constantini vbi tota gentilitas conuersa est ad Christũ. Et sic E cessarunt bella in magnam partem.

PSALMVS. CXXXVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.

Titulus, Psal ipsi Dauid. Vnde est aduertẽdum, quòd licèt litera huius psa. possit applicari ipsi Dauid, q; sit gratiarũ actio, qñ liberatus est de persecutione filij sui Absalon, sicut quidam Hebræorum dicunt: tamen talis intelligentia non est præcisa: quia multa dicũtur in hoc psal. quæ excedunt facultatẽ illius historiæ: præcipuè cum Dauid non sit minus propheta in hoc ps. quàm in cæteris. Iõ est dicendum, q; postquàm Dauid defleuit F in præcedenti psal. captiuitatem generis humani factam in potestate diaboli: & etiam in persecutionibus tyrannorum: iam in hoc psalmo agit gratias, qualiter iste homo mysticus siue ecclesiasticus fuit liberatus de huiusmodi duplici captiuitate, scilicet diaboli, & tyrannorum. Vnde de captiuitate diaboli fuit liberatus per mortem; & passionem, & resurrectionem Christi: sed de captiuitate persecutionum fuit liberatus per conuersionem magni Constantini, ante quam conuersionem multi reges, & principes tyranni fuerunt grauiter puniti non solummodò in anima: sed etiam in corpore, sicut fuerunt Iudæi, & Nero, & Domitianus, & Diocletianus, & Maxentius. Sed post conuersione

A Constantini oẽs reges terræ, & principes gẽtiliũ venerũt ad fidẽ Xpi cum suis populis, & publicè cõfessi, & professi sunt nomẽ Xpi, & legẽ euãgelicã. Tria ergo facit Dauid in hoc psal. Nã primò in persona hoĩs mystici agit gratias, se esse liberatũ de supradicta duplici captiuitate. Secũdò agit gratias, q oẽs reges terræ venerunt ad fidem. Tertiò agit grãs quia multi inimici fidei in vltionem ecclesię fuerunt grauiter puniti. Secundum ibi. Confiteãtur tibi domine omnes reges terræ. Tertiũ ibi. Qm̃ excelsus dñs. Quantum ergo ad primũ: quia ecclesia fidelium in vet. te. dixit se non posse cantare canticum domini capti ua in terra aliena: cum sederet super flumina Babylonis flendo peccatũ suũ: desiderando aduentum Christi, vt reduceret eam in Hierusalẽ per suã passionem &c. Nunc redẽpta
B iam per Christum agit gratias dicens. Confitebor tibi ò dñe Iesu Christe nõ solũ ore corã hominibus, sed & in toto corde meo. i. intentione, & opere qm̃ audisti verba, & orationem, & petitionem cordis mei, redimẽdo me de captiuitate diaboli Babilonica.

In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templũ sanctum tuum: & cõfitebor nomini tuo.

Postquàm in illa captiuitate nõ poteram cantare, eò, q eram in terra aliena: nũc quia sum in nostra Hierusalẽ, & templo psallam, & cantabo tibi in conspectu angelorum. nã angeli frequentant templum, & ecclesiã Dei portantes orationes, & petitiones nostras ad Deum, & reducũt nobis gratiam petitam, & dona, sicut vidit Iacob angelos ascendentes, & descendentes per scalam. Ge. 28. Ideo sequitur: Et ibi in Hierusalem adorabo ad templum sanctum tuum sacramenta nouæ legis
C offerendo, & confitebor nomini tuo quod est Iesus, & saluator. nam publicè te saluatorem, & redemptorem omnium prædicabo. Potest etiã ista litera sic ordinari, & cõstrui. In conspectu angelorum psallam tibi. i. ego existens in hac ecclesia militanti vbi nõ possum te videre nisi per fidem. psallam tibi, q existis in patria in conspectu angelorum à quibus faciliter conspiceris, & videris, & sic sequitur. Adorabo ad templum sanctum tuũ & confitebor nomini tuo, tua beneficia memorando.

Super misericordia tua, & veritate tua: quoniã magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Subdit de quibus beneficijs intendit ipsum laudare, & dicit, q de duobus. s. de mia & veritate. Nam Deus ostendit suã veritatẽ, D quando adimpleuit in lege noua, quod promiserat in lege veteri, & ostendit misericordiam suam cum nos per mortem, & passionem redemit. Dicit ergo: ego cõfitebor nomini tuo super misericordia, & veritate. i. de misericordia, & veritate, & etiam quoniam magnificasti nomẽ sanctũ tuũ, qđ est Iesus super oẽ nomen: & hoc in miraculis faciendis: nã magnificasti nomen tuũ super omnes creaturas. Primò super angelos: quia in sua natiuitate cantarũt Gloria in excelsis Deo, & per eos tanq̃ per ministros voluisti miracula facere. Item magnificasti nomen tuum super omnia corpora cœlestia, quia omnia dederunt signũ in tua natiuitate, & in tua passione. Itẽ magnificasti nomen tuũ super omnia elementa, quia mare, & venti obedierũt tibi. Itẽ magnificasti nomen tuũ super demo E nes, quia eos coegisti, & expulisti de corporibus obsessis, & sic omnia subiecta sũt sub pedibus tuis: intantum, q omne genuflectitur in nomine Iesu &c. Et sic magnificasti nomẽ sanctum tuum super omne nomen.

In quacũque die inuocauero te exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.

Primò eam redimendo. Secundò ad pugnandum contra inimicos fidei, dona gratiarum conferendo. Tota etiam ista prima pars est exponenda de liberatione ecclesiæ à persecutione tyrannorum. Vnde est notãdum: quòd tiranni, qui fuerunt à principio ecclesiæ vsque ad Constantinum, prohibebant ne christiani ædificarent ecclesias lapideas. Et etiam ne publicè orarent, nec confiterentur nomen Christi, & ideo orabãt christiani occultè in angelis, & cryptis, & speluncis. Sed F Constantinus post suam conuersionem indulsit licentiam, & facultatem christianis, vt liberè, & manifestè possent ecclesias cõstruere, & altare cõsecrare: in quibus ecclesijs ab omnibus fidelibus possent diuina officia celebrari. De hac ergo licentia, & libertate data christianis de ecclesijs ædificandis, & diuinis officijs publicè celebrandis agit etiam gratias propheta in hac prima parte, dicens. Confitebor tibi ò domine Iesu Christe in toto corde meo, absque aliqua trepidatione, quoniam audisti verba oris mei, nam p 300. annos clamaui, vt liberares me à supradictis persecutionibus: & tãdem audisti verba oris mei: me per conuersionem Constantini liberãdo: qui dedit facultatẽ vt possem ecclesias

A sias fabricare, & diuina officia publicè celebrare. Et iō absq; metu, & trepidatione psallā tibi in ecclesia in conspectu Angelorū, & adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo: laudādo te super misericordia tua, quam fecisti mihi, de manib. peccatorum liberando: & laudando te de veritate tua, quia sicut promisisti ita, & impleuisti. nam tu promisisti Marci vltimo, quòd in nomine tuo eiceremus demonia, & tolleremus serpentes &c. quod ita factum est: nam omnia idola deleuimus, & omnes reges, & principes, & populum gentilem tibi subiecimus in virtute nominis tui: & magnificasti nomē sanctum tuum super omne nomē creatum: quia omne genu tibi flectitur. s. cœlestiū, terrestriū, & infernorū. Et sic tu exaudisti me, in quacūque die inuocaui te. etiam multipli-
B casti virtutem in anima mea mihi dona gratiarū cōferēdo. qua virtute omnes inimicos ecclesiæ subieci, & superaui, & multa miracula feci in virtute nominis tui Iesu. Item veritas in sacrā scriptura sumitur pro iustitia. Ideo dicit ecclesia. Confitebor tibi agendo gratias super misericordia tua: quam ostendisti me liberando. & super veritate tua. i. iustitia tirā nos puniendo.

Confiteantur tibi domine omnes reges terræ: quia audierunt omnia verba oris tui.

Et cantent in vijs domini: quoniam magna est gloria domini.

Hic ꝓphetice inuitat oēs reges, & principes terræ ad cōfessionē veræ fidei: sicut fuit impletū post cōuersionē Cōstantini, vt dictū
C est. Dicit ergo Dauid postquā imꝑator Constantinus conuersus est, etiā data est licentia liberè fabricādi ecclesias, & celebrādi nomen Xp̄i per vniuersum imperiū: Ergo cōfiteātur tibi ò Xp̄e oēs reges terræ. quia audierūt verba oris tui. s. legem euangelicam, quæ publicata est per apostolos, & martires, & doctores, & reges oēs cum populis suis cantent, & confiteantur in vijs, & ecclesijs domini: quoniam magna gloria domini. i. confiteantur quoniam dominus Iesus Christus Deus, & homo rex regū, & dominus dominātium in gloria est Dei patris, & ꝙ est iudex viuorū, & mortuorū, & vltor, & punitor malorum.

Quoniam excelsus dominus: & humilia respicit: & alta à longe cognoscit.

Si ambulauero in medio tribulationis viuificabis me: & super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam: & saluum me fecit dextera tua. D

Dominus retribuet pro me: domine misericordia tua in sæculum, & opera manuum tuarum ne despicias.

Hoc ecclesia agit gratias quoniam Christus puniuit inimicos suos, & persecutores, puta Iudæos, & tirannos, & eorum superbiā prostrauit, & deiecit. Vnde dicit. Cantēt reges terræ, & ego etiam gratias ago quoniā dominus Iesus Christus est excelsus, & tamen humilia respicit. i. omnes humiles ad se elegit. & recepit, & alta. i. homines superbos à longè cognoscit. i. à se abijciet, & proijcit, & ideo si ego humilis ambulauero in medio tribulationis: viuificabis me. i. quia ego cum humilitate, & patiētia ambulaui in medio persecutionis Iudæorum, & tirannorum ideo viuificasti, & liberasti me. Et extendisti E
manum, & potentiam tuam super iram, & furiam inimicorum tuorum Iudæorum, & tirannorum. Nam per Titum & Romanos Iudæos trucidasti, & ciuitatem eorum incendisti. Et postea Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & Maximianum grauiter in corpore, & anima afflixisti, & punisti, & saluum me fecit dextera tua de manu eorū & sic dominus retribuet eis pœnam ꝓ me, quia eos puniui. Et conuersus ad Christum dicit in persona ecclesiæ. O domine Iesu Christe misericordia tua semper erit in sæculum propitia inuocantibus te, ideo rogo ne despicias opera manuum tuarum cui sumus nos, quia per baptismum nos regenerasti, & recreasti: Et sic ne despicias ecclesiam tuam, nec deseras in cæteris persecutionib. vsque ad secundum aduentum tuum. Tota F
etiam ista vltima particula potest referri ad opus redemptionis, vnde dicit homo misticus. O domine Iesu Christe si ambulauero medio tribulationis peccati tu viuificabis me per passionem, & resurrectionem tuam, & ecclesiastica sacramenta in quibus saluū me fecit dextera tua. Et sic dominus Iesus Christus retribuet, & soluet pro me, & patietur pœnam quam ego debebam soluere. Et propheta conuersus ad Christum dicit. O domine mīa tua est magna in sæculum, & iō ne despicias nos. qui sumus opera manuum tuarum, sed veni in carnem, & redime nos. Totus etiam iste psalmus potest exponi de quocunq; peccatore pœnitente post actam pœnitentiam, qui agit gratias se esse exauditum.

A auditum,& liberatum de potestate peccati, & reductum in gratiã,per quã gratiã pót liberè,& fructuose orare in ecclesia,& exaudiri. Itẽ ecclesia cãtat istum ps.in agenda defunctorũ in persona cuiuslibet existentes in purgatorio,in quo ps.ille defunctus agit gratias: quia per pœnitentiam,& ecclesiastica sacramenta fuit liberatus à culpa peccati: & receptus in ecclesiam,& tãquam mẽbrũ Christi, & ecclesiæ cum caritate decessit ab hac vita, sed petit liberari a pœna purgatoria dicens. Dominus retribue, pro me. i. tu dñe Iesu Christe retribue, & offer pro me merita passionis tuæ ante patrẽ:vt recipiat passionẽ tuã in recõpensationẽ pęnarũ mearũ debitarũ: quoniam mĩa tua est magna in sæculũ: & merita tua sunt sufficientia ad soluẽdum pro me:ideo nõ despicias opera manuũ tua-
B rum quoniam manus tuæ feceriit me,& plasmauerunt,& iterum redemerunt me.

PSALMVS CXXXVIII.

Domine probasti me,& cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.

Titulus, Ad victoriã,vel in finẽ ps. Dauid. Ex titulo patet,ꝙ Dauid fecit istum ps.& dedit ipsum cantoribus, & leuitis, vt cantarẽt eum ad victoriam vocis,ad denotãdũ,ꝙ iste ps.est difficillimus in litera, & sententia propter profundum tesaurum in eo latentẽ, & ideo indiget maximo conatu,& studio ad intelligendum ipsum. Sed quia hoc ex nobis non possumus attingere nisi ex gratia Dei,& lumine spiritussancti, iõ exhortatur nos ad votum,vt vnusquisque nostrum,& omnes simul clamemus ad dominum, & pulsemus toto conatu,vt aperiat nobis intellectum, &
C sensum,& tesaurum latentem in hoc psal. & gratiam nobis conferendo,vt patebit in litera. Item dicitur in finem:ad denotãdũ, quòd iste ps.dirigit nos in finem nostrum, qui est Christus,& vera beatitudo,& caput nostrũ. Iudæi autẽ dicunt,ꝙ Dauid loquitur in hoc ps.vt inducat omnes ad laudandum Deum, commendando ipsum de omnipotentia. Rabi autem Camhi dicit,ꝙ totus iste ps.est vox ipsius primi Adam,qui fuit formatus ex puluere terræ collectę ex omnibus partibus mũdi,per hoc,ꝙ dicitur. Formasti me &c. Et dicit,ꝙ in hoc ps.loquitur Adam pro omnibus filijs suis. Sed ista positio est falsa. Primò, quia iste qui loquitur,hic probat se esse immunem ab omni peccato. Secundò, quia dicit se surrexisse. Et ideo est dicendum, ꝙ D
Christus loquitur in hoc ps.ad patrem,petẽs præmium pro labore, & merito suæ passionis,& resurrectionis. Vnde est aduertendum ꝙ præmium laboris,& passionis Christi erat regnum cœlorum promissum pro se, & mẽbris. Peracto ergo labore Christus de iure petit à patre præmium suæ passionis,& resurrectionis. Ideo in hoc ps.interpellat patrem tã quã iustum iudicem,vt tribuat sibi hãc mercedem,nã iniustè ageret iudex verè cognoscens laborem militis, si non tribueret ipsi mercedem multo labore comparatam. Duo ergo principaliter facit. Nam primò examinat laborem suum. Secundò petit mercedẽ. ibi in fine ps. Proba me Deus. Quantùm ad primũ duo facit. Nã primò demõstrat suum laborem esse Deo manifestissimũ, & notũ. Secũdò ex parte sui demõstrat laborem sibi impositũ esse peractũ:ibi, Mihi autem nimis. E
Quantum ergo ad primum dicit. O dominę pater,& iustę iudex tu probasti me:cũ in mũdum misisti,& laboribus,& persecutionibus me exposuisti,& cognouisti me humilem,& patientem,& mitem,& obedientem in oĩb & cognouisti sessionem.i.passionem, & extasim,& mortem,& sepulturã meã, & resurrectionem meam. Nã istum laborem assignasti mihi,pro quo regnum cœlorum promisisti pro me,& membris meis: à qua passione & morte,& extasi ego surrexi,nam per passionẽ,& mortem ego redemi mea mẽbra à morte æterna,& emi regnum cęlorum meo sanguine,& per resurrectionem recuperaui immortalitatem,& gloriam pro me, & pro meis membris,& pro toto corpore meo ecclesiastico,& mistico. Ergo postquã oĩa ista cognouisti me peregisse, da mihi regnum lucratũ,& emptum. Et probo,ꝙ tu cognouisti F
sessionem meam.&c. Nam.

Intellexisti cogitationes meas de longe semitam meam,& funiculum meum inuestigasti.

Et omnes uias meas pręuidisti,quia non est sermo in lingua mea.

Tu intellexisti omnes cogitationes,& vota mea,& intentiones meas de longè. i. per magnũ tempus ante,& inuestigasti, & perscrutatus es semitã,& viã meã i. totũ discursum vitæ meæ,& funiculũ.i mensurã,& limitem vitæ.s.principiũ,& mediũ,& finẽ,& præuidisti omnes vias meas,& opera anteꝗ fierent, & scio suple,quia non est sermo.i. mẽdacium nec dolus in lingua mea,vnde in li-

A tera Hiero. habetur. Non est dolus in lingua mea. vel sic. Nō est sermo in lingua mea. quī tu scias supple: & sit tibi manifestus.

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Hic probat per rationes, quod dicit. Vnde est aduertendum, ꝙ sex requiruntur ad hoc, ꝙ aliquid cognoscatur, & videatur à nobis. Primò, ꝙ sit in t͞pe præsenti, & sit remotū à præsenti, ideo non videmus ea, quæ fuerunt t͞pe belli Troiani: nec, quæ fient cras. Sc͞dò, ꝙ non sit remotū nimis à loco nostro. iō nō videmus, quæ sunt in Persia, & India, & etiā si terra poneretur in cœlo nō videremus eam. Tertiò, ꝙ mediū sit diafanū, quia si esset corpus opacū puta paries in medio, non videremus rem vltra parietem. Quartò, ꝙ illud me B dium diafanum sit illuminatum. Nam si esset tenebrosum: nō videremus rem quātumcunq; propinquā. Quintò, ꝙ possit immutare, & causare speciem suam in intellectū aut sensum nostrum, & ideo nō possumus intelligere cogitationes hominum. Sextò, ꝙ illa res cognita, & visa habeat esse, & ideo ea, quę non habent esse in se, non possunt videri nec sentiri & quæ non habent esse in se, nec in sua specie: nec possunt cognosci per sensum nec per intellectū: quia q͞d nō est non cōtingit sciri, primo posteriorū. Ex quo sequitur, ꝙ si aliquod istorum deficit nō pōt res videri nec cognosci. Ergo sex sunt causæ ignorantiæ in aliquo cognoscente. Primò remotio temporis à præsenti. Secundò remotio loci longinqua. Tertiò medium opacum. Quartò diafanum tenebrosum. Quintò defectus C est in essendo. Sextò si cognoscens non illabitur menti alterius: non potest cognoscere eius cogitationes. Cum autem nullum istorū sex possit Deo obesse, nec obsistere: ergo nihil est ei occultum nec ignotum: nec potest aliquid ignorare. Ideo sex facit Dauid in hac prima parte. Nam primò probat, ꝙ remotio temporis nō potest impedire diuinā cognitionem. Secundò, ꝙ nec remotio seu lōginquitas loci. Tertiò, ꝙ nec corpus opacū. Quartò, ꝙ nec diafanum tenebrosum: nec obscuritas aliqua. Quinto, ꝙ nec secretum cordis alicuius: cum ipse illabatur mentibus hominum. Sextò, quòd nec defectus in essendo impedit diuinam cognitionem. Secundū ibi. Quo ibo à spiritu tuo. Tertium ibi. Et dixi. Quartum ibi. Quia tu possedisti. Quintum ibi. Non est occultatum. Sextū ibi. Imperfectum meum. Quasi dicat: si tu pater habes omne tempus tanquàm præsens, & es vbiq;, & omnia penetras, & attingis vsq; ad infimum, & summum: & tutemet es lux, & illaberis mentibus, & cordibus hominum, & à te procedunt omnia: ergo nullum horum te potest impedire in tua cognitione: quia quæ sunt, quæ fuerunt, ventientq; vno mentis cernis in ictu. Ergo quantùm ad primum est aduertendum, ꝙ causa quare Deus scit omnia præsentia præterita, & futura, est quia omne tempus est ipsi præsens: cum ipse sit in æternitate extra, & supra omne tempus: cum eius duratio, & esse sit iterminabilis vitę tota simul, & perfecta possessio: Et ideo omne tempus simul attingit sub se, cum ipse sit causa temporis, & omnis motus. nā tempus fluit ab æuo tanquàm à sua causa, & omnia quæ sunt in tempore fluunt ab esse diuino. Et sic Deus in cognoscēdo seipsū causat oīa q̄ sunt, & q̄ fuerunt, & quæ erunt: cū à suo esse depēdeāt. Iō oē tempus, & omnia, quę fuerunt, & sunt, & erunt in tempore simul videt vno ictu mētis: vt ait Boetius, & Augustin. Ideo dicit. Ecce tu domine pater cognouisti omnia nouissima. s. vltima futura, & antiqua præterita: quia tu formasti me in vtero matris meæ opere spiritus sancti, & posuisti manū, & potentiā tuā super me: & posuisti et super me manū, & s͞niam tuā qn͞ peccauit Adā quia voluisti, vt ego paterer pro eo, & toto humano genere. Ex quo patet, ꝙ verè cognouisti sessionem meā, & resurrectionē meā. Et probasti me per experientiā: quia feci quod voluisti. Vnde est aduertendū: ꝙ istud verbū sedere quandoq; ponitur in scriptura pro quiescere: & sic Christus d͞r sedere ad dexterā patris, & omnes sancti in gloria. Et talis d͞r sessio quietis. Quandoq; autē ponitur pro pugnare, & laborare, & angustiari: & sic dicimus febricitantes insidere, & residere in conflictu febrium, & ille conflictus d͞r sessio, & cū vicerit febres d͞r resurgere à sessione. Isto ergo modo tota passio, & mors, & sepultura Christi, & omnes labores, & persecutiones quas sustulit, dicta est quædam sessio, & conflictus. Ideo dicit Christus ad patrem: tu cognouisti sessionem, id est passionem meā, & resurrectionem meā, id est victoriam meam

Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. (giam.

Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fu-

Si

A *Si ascendero in cœlum,tu illic es:si descendero in infernum ades:*

Si sumpsero pennas meas diluculo:& habitauero in extremis maris.

Etenim illuc manus tua deducet me,& tenebit me dextera tua.

Hic ꝓbat Deum omnia scire:eò ꝙ remotio loci ipsi non resistit:cum sit vbiq; per substantiam,& virtutem,& operationem, ideo dicit.O pater mirabilis facta est scientia tua ex me:idest quam habes ex me,id est de me: sicut habet littera Hieronymi.nam intãtum supple est scientia tua confortata, id est roborata,& magna,& alta,& profunda:ꝙ non potero attingere ad eã,nec resistere ipsi nec agere cõtra eam,cum tu sis vbiq;.Nam quo ibo fugiens a spiritu,& voluntate,& tua notitia?& quo fugiam à facie & præsentia, & B potentia tua,supple cum sis vbique? nam si ascendero fugiens in cœlum,non potero supple euadere:quia tu illic es per gloriam,& si descendero in infernum ibi ades per iustitiã & executionem,& si sumpsero pẽnas,& alas meas,& volueroVolare,& habitauero in extremis maris: in oriente vel occidente, vel ad polos:etenim.i.certè manus.i.potẽtia tua deducet.i.abstrahet me illuc.i.illinc,& tenebit me vinctũ,& captũ. Et ponitur illuc pro illinc:nã ista aduerbia localia frequẽter cõitant sibi adinuicẽ significationes.vnde psal. 103.dr:Illic naues pertransibunt, & ponitur pro illac.ideo litera Hie.habet in hoc loco: Ibi manus tua deducet me.i.illinc. vnde sacra scriptura nõ subijcitur literæ sed sensui. Vnde est notandum,ꝙ Christus hic loquitur inquantum homo:& secundum humanitatẽ C in qua passus est, & resurrexit, ideo dicit se non attingere ad scientiã patris, cum ut sic scientia eius sit finita:licẽt supereminẽat cœteris hominibus in summum.Inquantum autem Deus est,& æqualis patri:habet eãdem scientiam cum patre.

Et dixi:forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.

Quia tenebræ non obscurabuntur a te: & nox sicut dies illuminabitur:sicut tenebrę eius ita & lumen eius.

Hic ostendit Deũ scire oĩa: quia nulla tenebra resistit ipsi:eò ꝙ ipse est lux per essentiã illuminãs oĩa, nã sicut ipsi soli non resistit tenebra:cũ de se sit luminosus, imo fugat tenebras,& illuminat diafanũ:ita Deus cũ sit lux ꝑ essentiam,fugat oẽs tenebras,& illuminat oĩa.Dicit ergo Xp̃s loquẽs in ꝑsona alicuius insipientis:& dixi.i.cogitaui.i. si cogitarem tanq̃ insipiẽs,forsitan tenebræ cõculcabunt me.i.ponã me in aliquo tenebroso loco vbi tenebræ abscõdant me,ne videat me Deus,sed hoc esset superfluum,& stultũ supple,nam talis nox & tenebra mea esset illuminatio:& illuminata respectu Dei,qui lumine suo illuminat oĩa,& fugat noctem, & tenebras. Nam oculus catti simul illuminat mediũ de nocte,& videt murẽ:ergo à fortiori Deus,qui est ipsa lux per essentiã, fugat tẽnebras,& illuminat, & videt in tenebris, qa ꝑ eo nulla est tenebra.Vñ hoc dicit ꝑꝑ stultos peccãtes in occulto,q putãt,ꝙ postquam hoĩes nõ vidẽt pc̃tã corũ,sic nec ẽt Deus. Iõ dicit:nox mea, & illuminatio est manifesta Deo in meis delicijs,& pc̃tis.i. peccata mea erũt ita Deo manifesta in nocte sicut in die. E iõ sequitur: Quia tenebrę nõ obscurabuntur .i.abscõdẽtur a te,nec aliquid in eis latebit. imo nox tibi & à te illuminabiť sicut dies,& mutat personã ꝑ syneptesim,dicẽs. Sicut tenebræ eius,ita & lumen eius.i.Deus eodem modo se habet in tenebris sicut in lumine, sicut se hẽt lumẽt ad eũ, ita & tenebra, sicut videt i lumine ita in tenebris,& nõ est differentia apud eum. Ab isto ergo psal. accepit Salomon illud qđ dicit sapiẽtiæ primo.Spiritus dñi repleuit orbẽ terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis &c. Item infra cap.7.In nationes per animas sãctas se transfert &c.Attingit ergo à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit oĩa suauiter. Item ab hoc psal.accepit Boetius quinto de consolatione carmine primo illud quod dicit.Puro clarum lumine Phœbũ melliflui canit oris Homerus.Qui tamen intima viscera F terræ.Non valet aut pelagi:radiorum Infirma perrumpere luce.Haud sic magni conditor orbis.Huic ex alto cuncta tuenti: nulla terræ mole resistunt &c.Quæ sint, quæ fuerint,veniantq;,vno mentis in ictu.Quẽ quia respicit omnia solus verum possis dicere solem.Omnia ergo quinque prædicta comprehendit Boetius in hoc carmine.

Quia tu possedisti renes meos:suscepisti me de utero matris meę.

Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es:mirabilia opera tua:& anima mea cognosces nimis.

Hic probãt,ꝙ sciã Dei etiã se extendit ad cogitationes hominum: eò ꝙ illabitur men-

A tibus hominum, & possidet secreta cordis
nostri,& perscrutatur corda,& renes, & interio
ra nostra;quod soli ipsi cōuenit. Et rō est,nā
homo non potest sciri nisi quod capit per
sensum,sed cogitationes nostrę antequā fa
ciant effectum non capiunt aliquam speciē
ad extra,ideo nemo potest scire cogitationē
alterius,nec etiam angelus,cum non habeat
scientiam nisi eorum quorum habet species
concreatas rerum quæ sunt a Deo factæ, &
creatæ ſm speciem &c.Cogitatio autem, &
desiderium hominis, & affectus voluntatis
anteq̄ eliciat actū ad extra manet in sola vo
lūtate, iō soli Deo est cognitus qui illabitur
voluntati,& est ipsi intimus. Ideo dicit hic
Xp̄s,tu pater non solum scis opera mea pro-
pter rationes iam dictas,sed ēt scis cogitatio
nes meas,eò ꝙ tu possedisti renes,id est secre
B ta mea interiora,& cor meum per lapsum,
quod tibi soli cōuenit, qui perscrutaris cor-
da,& renes,quia es intimus oībus rebus, cū
omnibus influas esse, & oīa dependeāt à te
in esse,ergo esse tuum est intimū oībus, ali
ter deficerēt oīa.Quia ergo tu possedisti re-
nes meos,vt dictū est,& suscepisti me de vte
ro matris meæ,in quo me formasti,iō mira-
bilis facta est sciētia tua ex me,& de me,quā
scientiā nemo pōt habere nisi tu propter p̄-
dicta,iō ergo præ cæteris confitebor tibi gra
tias agendo.cū absq; semine viri ex solo ope
re spūssancti in vtero virginali matris meæ
ex puris sanguinibus me formasti.Iō dico ti
bi,ꝙ mirabilia sunt opera tua in me, magis
q̄ in cęteris, ideo anima mea hoc cognoscet
nimis,& valde,& non erit tibi ingrata, imo
hoc semper cognoscet,& confitebit tibi, &
C laudabit te gratias agendo.Litera vero Hie-
ronymi habet.Confitebor tibi quia magnifi-
casti me,quod idem est secundum expositio
nem prædictam,& magis clarum.

Non est occultatū os meum a te quod fecisti in occulto:& substātia mea in inferiorib. terræ.

Hic ostendit,ꝙ nullum corpus opacū, &
spissum resistit visui,& scientiæ Dei, nā nos
nō possumus videre,nisi per diafanū illumi-
natum,sed Deus non solum videt per diafa-
num tenebrosum in nocte, vt dictū est, sed
ēt p medium,& corpus opacum,& grossū,
penetrans lapides,& muros,nā ēt videt ossa
nostra, quæ licèt carnibus,& neruis,& pelli-
bus sint tecta,sunt tamē ei manifesta,iō ait.
Os meum quod posuisti in occulto corpo-
ris tanquam fundamentum,non est occulta
tum,imo manifestū,& tota substantiā mea, D
& vitā,& anima mea,quæ est posita in infer
rioribus terræ huius corporis non est occul-
tata à te,imo manifesta,& etiam substantia
mea,& totum corpus meum cum erit sepul
tum in inferioribus terræ nō erit tibi occul-
tum,& substantia mea,id est anima,quæ est
forma huius corporis, & est in inferioribus
terræ,id est intima materiæ primæ quam im
mediatè informat,& dat ipsi esse substantia
le,non est tibi occulta.Ex quo patet, ꝙ tibi
non resistit tempus:nec locus, nec tenebræ;
nec corpus opacum,nec secretū cordis,quia
omnia penetras,quia es vbiq;,& semper,& p
consequens omnia scis,& nihil te fugit, nec
tibi resistit.Nota,ꝙ Abenzara per os intelli
git potentiam existētem in materia prima:
Ideo dicit,ꝙ os meum, id est potentia mea
nō fuit tibi occultata. Et cum erā in embrio E
ne,id est dum ego eram in potentia in mate
ria prima antequā haberem esse in actu, iā
cognoscebas me, quia non erat tibi occulta
potentia mea in materia prima,& etiam sub
stantia mea dum erat in inferioribus terræ,
id est in materia elementorum,nō erat tibi
occulta. Intelligit enim per terrā materiam
elementorū.Quasi dicat, nō solum dum erā
in materia elementorū,sed ēt dum erā in po
tentia materiæ primæ,antequā producerer,
nascebas me.Iō sequitur.Imperfectum meū
viderunt oculi tui, id est imperfectū meū in
formē antequam reciperet formā in embrio
nē.Sed iste manifestè mentitur. Primò quia
tollit sacramētum latens in hac litera. Secū-
dò est hæreticus.quia anima Dauid nunquā
fuit in potentia materiæ cū sit à Deo de ni-
hilo creata in corpore &c.& nō sit educta de
potentia materiæ,sed de foris per creationē, F
vt patet 16.de animalibus,& in libro de pro
prietatibus elementorum.Intendit ergo di-
cere Dauid,ꝙ licèt ossa nostra sint occulta,
& inuisa,eò ꝙ sūt carnibus,& pellibus coop
ta,tamen ipsa ossa sunt Deo manifesta, quia
carnes,& pelles nō obstāt diuinæ visioni, &
cogitationi. Itē substantia nostra accidenti-
bus cooperta non est ipsi Deo occultata, nā
licèt visus noster non attingat substantiam,
sed sola accidentia,tamen intellectus, & vi-
sus diuinus attingit oīa ab infimis vsque ad
summū,& sic licèt substātia hominis, q̄ est
aīa,& materia prima,sit occultata,& abscon
sa in inferioribus terræ.i.corporis terreni, ta
men nō est occulta,imo manifesta ipsi Deo.

Imper-

A *Imperfectũ meum uiderũt oculi tui, & in libro tuo oẽs scribẽtur dies formabũtur & nemo ĩ eis*

Hic ostendit, ꝙ res ante suum esse erãt ab æterno cognitæ ipsi Deo. Et sic cognoscit omnia antequã fiant. Ad cuius euidẽtiam est notandum: ꝙ ista 7. se habent per ordinem apud Deum respectu nostri. s. dilectio, electio, prædestinatio, scriptio in libro vitæ, vocatio, iustificatio, magnificatio, siue beatificatio. Nam Deus primò ab æterno dilexit suos futuros. Secundò elegit eos separãdo ab improbis, & reprobis futuris. Tertiò scripsit eos in libro vitæ secundùm ęternum propositũ: quia formaliter, & distinctè ꝓposuit eos saluare. Quartò prædestinauit eos ad gloriam futuram præparando eis gratiam: quæ quidem quatuor fuerũt ab æterno in diuina voluntate. Quintò ex tempore vnumquenque
B prædestinatorum vocauit. Sextò ipsos iustificauit in hac vita. Septimò ipsos magnificauit siue glorificauit, & beatificauit in cœlo. Sed de his septem actibus Dei, omissis trib. enumerat quatuor apostolus ad Romanos 8. Vnde dicit. Quos Deus prędestinauit hos & vocauit, & quos vocauit hos, & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & magnificauit: in gloria supple. Sed ad Efe. 1. ponit quasi tres primos: cũ dicit. Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui dilęxit nos, & elegit nos in ipso ante mũdi cõstitutionem: vt essemus sancti, & immaculati: qui prædestinauit nos &c. Ex quo patet, ꝙ quinq; fuerunt ab æterno. Nã primò Deus nouit omnes tàm bonos ꝗ̃ malos. Secũdò di
C lexit quos voluit futuros bonos. Tertiò elegit bonos separãdo à malis, & per cõsequẽs tũc reprobauit etiam quos præsciuit, & prænouit futuros malos. Quartò bonos scripsit in libro vitæ, & malos in libro mortis. Quintò bonis præparauit gratiam, & hæc dicitur prędistinatio. Ex quibus oĩbus patet, ꝙ Deus ab æterno prænouit omnes tàm bonos ꝗ̃ malos. nam dilectio præsupponit notitiam, secũdum Augustinum, & veritatem. Sed iterum est aduertendum: ꝙ iste liber in quo oẽs ab æterno sunt scripti est duplex. Vnus dicitur liber vitæ, & ꝓdestinationis: alius liber mortis. In libro vitæ scribuntur omnes prædestinati, & electi. In libro autem mortis scribuntur mali, & reprobati. Sed etiam liber vitæ est duplex. Vnus qui dicitur liber vitæ secundum æternum propositũ: in quo scribuntur soli prædestinati quos Deus elegit ab æterno, & proposuit saluare, & istæ propriè dicitur liber prædestinationis. Secundus dicitur D
liber vitæ secundũ præsentẽ dispositionem; nã quandocunq; quis est in gratia scribitur in isto libro: quia pro illo tẽpore est Deo carus: & acceptus secundũ præsentem, & talem dispositionem: eò, ꝙ viuit per gratiam: sed quando perdit gratiam per pctm̃ tunc deletur de isto libro vitę, & scribitur in libro mortis. i. damnationis, & quando per pęnitentiã reuocatur ad gratiam, tunc deletur de libro mortis, & rescribitur in hoc libro vitæ: sed si est prædestinatus nunquam deletur de primo libro vitæ. s. de libro prædestinationis secundũ æternum propositũ. Ex quo patet, ꝙ multi sunt scripti in libro prædestinationis secundũ æternum propositum, qui non sunt scripti in libro vitæ secundũ præsentem dispositionem: sicut Paulus, & Augustinus: qui E
ab æterno fuerunt prædestinati: sed per multa tẽpora fuerunt scripti in libro mortis secundũ præsentem dispositonem dũ fuerunt in pctõ, & infidelitate. Et multi possunt esse scripti in libro vitę secundũ præsentem dispositionẽ, qui sunt scripti in libro mortis, & reprobationis secundũ æternũ propositũ, sicut potuit esse Iudas, si aliquãdò fuit in gratia. Secũdò sequitur, ꝙ sicut est duplex liber vitæ. s. prædestinationis, & præsentis dispositionis: ita est duplex liber mortis. Vnus secũdũ æternum propositum: in quo sunt scripti oẽs præsciti, & reprobati, quos Deus ab ęterno præsciuit sine penitentia morituros. & alius est liber mortis in quo scribũtur oẽs, q sunt extra gratiã in pctõ. Tertiò sequitur, ꝙ nemo põt deleri de primo libro prędestinationis: nec de primo libro mortis siue reprobationis: q̃a vterq; respicit æternũ propositũ F
sed tã de libro vitæ, ꝗ̃ de libro mortis secundũ pręsentẽ dispositionem quotidiè possunt hoĩes deleri, & describi, & scribi, vnde de hoc secundo libro vitæ dicebat Moyses. Dñe dele me de libro vitæ si nõ dimittis eis hãc noxã. Exod. 32. Quia de primo libro nemo desiderat nec põt deleri. Quasi diceret Moyses, dñe si eis ñ peperceris incidã ĩ pctm̃, & murmurabo cõtra te, & sic perdã gratiã, & per cõsequens delebor de libro vitæ ſm præsentẽ dispositionẽ. Secũdò est notãdum, ꝙ diuersa est causa descriptionis horũ duorũ primorũ librorũ. Nã Deus nõ iõ, scripsit prædestinatos in hoc libro, q̃a bonos futuros prænouit, sed q̃a ipse primò diligere, & ꝓligere eos voluit

A meam per effectū:quia sicut immolatus fuit ille aries in effectu pro Isaac.ita ego mortu⁹ sum pro omnibus realiter in actu.

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.

Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, exurrexi, & adhuc sum tecum.

In hac secunda parte Xp̄s explicat laborē suum apud patrem, ostendens se impleuisse oīa, q̄ sibi per patrem fuerant imposita, & ꝓpter quæ pater ipsum misit in mundum. Ad cuius intelligantiam est notādum, quod Xp̄s in lege promissus tria erat facturus in mundo in suo aduentu, & legatione, quæ pertinebant ad officium suum. Nam primò debebat implere, & verificare omnia, quæ fuerant patriarchis, & prophetis in lege promissa, & breuiter debebat implere in se oēs scripturas ve-

B te. vt patet Mat. 27. totum hoc factum est, vt adimplerentur scripturæ prophetarum. Itēm ipsemet saluator dicit Luc. 24. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & ps. de me: Itē Ioa. 17. Ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, id est, vt verificem, & impleam omnes scripturas. Secundò vanit Christus ad vocandum, & iustificandum per passionem, & legem euangelicam, & eccl'asticā sacramenta, quos pater prædestinauerat: vt eos per resurrectionem magnificaret, vt patet ad Ro. 8. & Io. 13. cum dicit. Nemo venit ad patrē nisi per me. Itē Mat. 20. Sedere ad dexterā meā aut ad sinistram non est meum dare vobis, sed q̄b. paratū est a patre meo. i. illis quos ab æterno ꝑdestinauit. Vnde officiū Christi fuit vocare, & cōgregare, &

C iustificare ꝑdestinatos per passionē, & sacramēta, & eos magnificare, & sublimare ad immortalitatē per generalē resurrectionē, vt patet Esa. 11. & Eze. 34. vbi dicit: Ecce ego ipse requirā oues meas &c. Tertiò Xp̄s debebat cōsummare cursum suum, & officium huius mūdi in secūdò aduentu, puta cum fuerit cōpletus numerus electorū: & ꝑdestinatorū: q͂a tunc debet venire ad iudicium generale, & tribuere vnicuiq; ſm opera eius puta, obstinatis pœnam æternam, & iustis regnū cęlorum vt ipse dicit Mat. 25. & tūc reddet regnū, & hereditatē Deo, & patri, vt ait apostolus. 1. ad Cor. 15. quia sponsa erit ornata vestibus immortalitatis: & tunc introducetur cū sponso in cęlestem Hierusalem, vt patet Apo. 21. Ista ergo tria misteria explicat Xp̄s ꝑ os

Dauid in vltima parte huius. Ps. Nam primò D demonstrat apud patrem in die iudicij qualiter ipse vocauit, & iustificauit, & magnificauit omnes prædestinatos, & compleuit numerum electorū. Secūdo petit apud patrē, vt destinētur dānati in pęnā æternā. Tertiò petit pro iustis, & electis gloriā æternā. Secūdū ibi. Si occideris Deus pc̄tōres. Tertium ibi. Proba me Deus. Quātū ad primū est aduertēdū, ꝙ in his duobus versibus latet magnus thesaurus, & maxima misteria, ad quæ Iudæi nō possunt attingere: eò, ꝙ occęcauit eos malitia eorū ne intelligāt sacramēta hic abscondita, q̄ sine gratia intelligi nō possunt. Nā totus iste ps. & specialiter isti duo versiculi fundantur suꝑ quinq; promissiones inter cæteras factas patribus antiquis: in quibus Dauid in spū ꝓuidit ꝓmium passionis, & resurrectionis Xp̄i. Iō fecit istū ps. ī quo introducit xp̄m E loquentem, & petentem hęreditatem regni cęlorum in ꝓmium pro membris suis, vt dictum est. Quarū promissionum prima facta est ipsi Abrahæ Gen. 15. cū Deus dixit. Noli timere Abrahā. protector tuus ego sū, & merces tua magna nimis. cui Abrahā rn̄dit. Dn̄e quid dabis mihi cū vadam absq; liberis &c. cui Deus dixit. Non erit hęres tuus Eliezer, sed qui egredieť de vtero tuo ipsum habebis hæredē, & educēs ipsum foras, dixit. Suspice cęlū, & numera stellas si potes, & erit semen tuū &c. per quod cognouit tūc Abraham, & postea Dauid in spū, & per reuelationem: ꝙ Xp̄s erat nasciturus ſm carnem de progenie Abrahæ, cui competebat cœlum in hæreditatem, & ꝙ filii Abrahę ſm spiritum, & promissionem, quos Xp̄s erat regeneraturus per baptismum erant multiplicandi sicut stellæ cęli, & ꝙ soli Christo erat cognoscendus numerus electorum, & prædestinatorum. Ex quo F patet, ꝙ merces, & præmium, & hæreditas Christi, & suorum non erat in terra, sed in cęlo. Vn̄ nos non habemus, ꝙ Deus promiserit hæreditatem in cœlo, nisi in illo capitulo iō canit ecclesia, sanctus Michael repſentet eas in lucē sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini eius &c. Vnde per illas stellas cęli designabatur numerus prædestinatorum, & filiorum Abrahæ secundum promissionem in cœlo collocandorum. Secunda promissio facta est eidem Abrahæ Gen. 22. cum Deus dixit Abrahæ per angelum. Per memetipsum iuraui: quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito ꝓpter me:

A me: benedicam tibi: & multiplicabo semen tuum sicut stellas cęli: & velut arenam quæ est in litore maris. possidebit semen tuũ portas inimicorũ suorũ: & in semine tuo benedicentur oẽs gentes &c. Hic præuidit Dauid in spiritu & per sacrificiũ Abrahę, & Isaac, & illius arietis: qualiter Christus erat pro oĩbus nobis immolãdus sicut dictũ est: & qualiter p̄miuin passionis Christi à Deo promissum erat hæreditas cęli: & q̄ Christus erat nasciturus de genere Abrahę: in quo oẽs gentes erant per baptismũ benedicendę: & quomodo fideles non solũ erant multiplicãdi sicut stellę cęli: sed et̃ sicut corpuscula arenæ, quę est in toto littore maris: & quomodo isti filii Abrahæ regenerati per Christum erant possessuri portas inimicorũ. i. sedes angelorum malorũ, qui de cęlo ceciderunt per superbiã

B &c. Sed est valde aduertendum, q̄ in hac promissione notificãtur, & distinguuntur duplices filij Abrahæ. Nã per stellas cæli intelligũtur filiis promissionis, & populus christianus sed per arenã quæ est litore maris intelligũtur filii carnis & terreni: sicut sunt Iudęi moderni, & Saraceni. qui descẽdunt ab Abrahã per Ismaelẽ & Esau. Vnde locus illorũ est cęlum. Sed locus istorũ est ipsa terra. Etiam distinguuntur duę ciuitates. Vna cęlestis, & altera terrena. Tertia promissio facta est ipsi Iacob Gene. 28. in Bethel, quando vidit scalam in somnis habentẽ pedem in terra & summitatem in cęlo: & angelos ascendentes, & descendentes: & vidit dominum innixum scalæ dicentem sibi. tibi dabo terram hanc &c. Vbi præuidit Iacob & Dauid, quòd Christus erat crucifigendus in cruce: per quam tanquàm per scalam eramus in cęlum ascen

C suri. Per hoc etiam promittebatur Christus cruci affigendus: quia in cruce lucratus est nobis regnum cœlorum &c. Quarta promissio facta est à Deo p̄ os Iacob ipsi Iuda ĩ persona omniũ fideliũ. Ge. 49. cum Iacob benedixit Iuda dicens. Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuæ in ceruicibus inimicorũ tuorũ. Adorabũt te filij patris tui: catulus leonis Iuda. Ad prędã fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leena. Quis suscitabit eũ? Nõ auferetur sceptrũ de Iuda. nec dux de femore eius: donec veniat q̄ mittẽdus est: & ipse erit expectatio gentiũ: ligãs ad vineã pullum suũ: & ad vitem o fili mi asinã suã: lauabit in vino stolã suã: & in sanguine vuę palliũ suũ: pulcriores sunt oculi eius

D vino: & dentes eius lacte candidiores. In quibus quidẽ verbis: vndecim mysteria intellexit Dauid in spũ. Primò, q̄ Xp̄s rex Messias erat nasciturus de tribu Iuda. Secũdo, q̄ in eius aduẽtu erat auferendũ sceptrũ, & prelatio de tribu Iuda. Tertiò, q̄ totus populus Iudæorũ, & oẽs filij Israel aliarũ tribuũ debebant laudare Xp̄m videtes signa & miracula quę facturus erat in Iudea & Galilæa, & p̄p prædicationẽ & doctrina. Quartò, q̄ licet omnes filij Israel secundũ carnẽ debebant eũ laudare: tamen soli filii Israel secundũ spiritũ & promissionẽ erãt adoraturi Christum: quia non oẽs Iudæi nec filij aliarũ tribuum conuersi sunt. ideo ait: Adorabunt te filij patris tui. s. Israel secundùm spiritum. Quintò q̄ erat occidendus in sanguine: cum dicit. Lauabit in vino stolã suam, id est carnem &c.

E Sextò, q̄ erat ascensurus in crucem & ibi recuperaturus prædã diabolo: Septimò, q̄ erat sepeliendus in sepulcro quia dicit: Quiescẽs accubuisti. Octauò, q̄ inde erat resurrecturus virtute diuinitatis: sicut leo suscitat filios rugitu suo, cũ dicit. Vt leo, & quasi leæna: quis suscitabit eum? Nonò, q̄ post resurrectionem erat ligaturus populum gentilẽ ad vineã. i. ad ecclesiã, & subiugaturus. Et et̃ asinã. i. populũ Iudæorũ, & sic ex duobus erat facturus vnã ecclesiã fundatam supra petram. Decimò, q̄ apostoli, & martyres, & doctores, qui sunt oculi Christi: erant honorãdi, & debebant triũphare de Iudæis, & tyrannis, cũ dicit: q̄ erunt pulcriores vino, ratione sanguinis effusi. Et dentes Christi: qui sũt oẽs cæteri fideles per baptismũ mũdati, & iustificati erãt futuri cãdidiores lacte rõne puritatis.

F Vndecimò, quòd Christus erat iudicaturus, & puniturus ceruices inimicorum infideliũ. Quinta promissio facta fuit ipsi moysi Deuterono. 18. cum dicit dominus: Profetam suscitabo de medio fratrum tuorum similem tui: & ponã verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos quæcũq; dixero illi: Et qui verba quæ loquetur non audierit vltor existã. In quibus verbis tria præuidit Dauid in spiritu. Primò, quòd Christus erat nasciturus secundũ carnẽ de populo Israel. Secũdò, quòd ex parte Dei patris erat nouam legem euangelicã nũciaturus ipsi populo Israel. Tertiò, q̄ oẽs contemnentes Christũ, & legem euangelicã erant in vltionem grauiter puniendi per Deum patrẽ. Ex supradictis etiam p̄missionibus patet: q̄ Christus in lege promissus.

A missus in suo primo aduentu debebat nouã legem euangelicã ferre: & prædestinatos, qui ab æterno erant scripti in libro vitæ, vocare,& iustificare,& in unã ecclesiã cõgregare,& ad immortalitatem sublimare,& vniuersaliter oïa q̃ erant scripta in lege & prophetis adimplere,quæ omnia manifestè adimpleuit & profecit. vt patet per totũ discursum euangelicũ. Nã primò de semine Dauid carnẽ assumpsit,& legem euangelicam prędicauit:& omnes per mortẽ,& passionẹ redemit: & per se & per apostolos suos in ecclesiam vocauit:& per sacramẽta ecclesiastica instificauit: & discipulos suos de infimo statu ad apicẽ apostolatus sublimauit, & honorauit, & principes terræ constituit, & eorũ principatũ per regenerationẽ baptismalẽ per totũ mundũ multiplicauit. Et sic nõ solũmodo ho-

B noraui apostolos:sed ẽt martires, & doctores,& oẽs fideles, quibus contra mundũ, & diabolũ in omnibus persecutionibus, & tentationibus victoriam condonauit. Vnde ex suis fidelibus alios quidẽ fecit ꝓphetas: alios apostolos:alios euangelistas, alios martyres, alios virgines: alios doctores: alios cõtemplatiuos,alios pœnitentes. Et sic vnumquemque in suo gradu honorauit. Sed maxime honorabit eos in fine mundi:cum omnes electos completo electorũ numero, ad immortalitatem sublimabit. Hoc est ergo q̃d Christus dicit ad partẽ in hac parte,dicit ergo. O pater iã sunt mihi honorati amici tui, id est tam honoraui nimis,id est valde omnes amicos quos ab æterno dilexisti & ꝑdestinasti: quoniam eos ad fidem vocaui, & per passionem & baptismũ iustificaui, & dona gratia-

C rũ eis distribui: faciendo quosdam apostolos,& quosdam euangelistas &c. & eis victoriam cõtuli in omnibus persecutionibus, & tentationibus contra diabolũ, & mundũ: intantũm,ꝙ idololatriã deleuerunt, & omnes reges,& principes terrę,& populus gentium iugo fidei subiecerũt. Ergo valde mihi.i.à me honorati sunt:quia cũ essent plebei, & piscatores eos principes terrę constitui: & principatus eorũ nimis cõfortatus. i. augmẽtatus, & multiplicatus est per omnes partes mũdi: quia ad prædicationem eorum omnes regenerati sunt,& facti ciues,& filij ecclesiæ. Et sic dinumerabo.i. dinumerari eos: quia completus est numerus electorum in eis. Vnde tantũ prosperatus est numerus electorũ:ꝙ super arenã multiplicabuntur. Et sic iam impleui,quod tu promisisti eidem Abrahæ Gene. D

15.c.ꝙ multiplicares semen eius sicut stellas cęli. Item impleui ẽt illud quod promisisti Abrabæ Gen. 22.c. ꝙ multiplicares semen eius sicut arenam,quæ est in littore maris. & in eo benedicerentur omnes gentes. Ecce ꝙ in me qui sum de genere Abrahæ secundũ carnem,benedictæ sunt omnes gẽtes: & sanctificatæ per regenerationẽ baptismalem,& oẽs facti sunt filij Abrahæ ẽm promissionẽ, & spiritũ,& sic multiplicati sunt super arenã quæ est in littore maris,& in eis cõpletus est numerus electorum. Item iã impleui, quod promisisti per Iacob. Gen. 46. in benedictione Iudæ; quia iam accepi carnẽ ex tribu eius & iam abstuli sceptrum de tribu Iuda, & iã ascendi in crucem, & recuperaui prædã quã diabolus tirranicè possidebat. Et iam quieui,& accubui in sepulcro,& iã surrexi a mortuis vt leo,& iã sum tecũ sedẽs ad dexteram E tuam. ergo redde mercedem mihi,id est da hæreditatem regni cœlorum pro membris meis,& da malis pœnam æternam: & bonis gloriam promissam: postquam me constituisti iudicem viuorum & mortuorum: quia iam consummaui cursum meum:& compleui numerum electorũ: & sicut suscitasti me, suscita meos ad gloriam.

Si occideris Deus peccatores: viri sanguinem declinate à me.

Quia dicitis in cognitione:accipient in vanitate ciuitatem suas.

Postquã superius examinauit cãm suã: & iustificauit seipsũ ostẽdens se peregisse & cõsummasse cursum suũ:& laborem sibi impositum: in hac particula fulminat sententiã cõtra impios,& obstinatos:destinans eos ad pęnã æternam. Ad cuius intelligentiã est notãdum, ꝙ Christus ex præcepto patris venit in mundum,ad declarandam legẽ, & ostendendam mundo voluntatẽ patris sui. Et sic F primò vocauit Iudæos ad fidẽ euangelicã: in qua docuit & prædicauit omnia ista terrena esse contẽnenda:& spem,& finem nostrũ in bonis celestibus esse cõstituendũ. Sed scribæ,& pharisæi,& maior pars Iudæorum cum essent dediti superbiæ,& auaritiæ,& mundanis affectionibus noluerunt venire:sed tantũ secuti sunt eũ duodecim apostoli,& pauci discipuli: cæteri autem non solũm contempserunt doctrinam eius:sed etiam eum odio gratis habẽtes ĩterfecerũt. & iõ post resurrectionẽ Xps misit apostolos suos per vniuersum mundum

A mundum:ad prædicandum euangelium om
ni creaturæ,ad quorum pdicationem multi
populi conuersi sunt:sed principes,& reges il
lorum populorum apostolos interfecerunt.
Et sic per successum tpis,& tyranni doctorū
Xpi odio,& irrisui habētes multa millia mar
tyrum occiderunt. Vnde Iulianus apostata
christianos deridebat,& doctrinam Christi:
eò ꝙ ista terrena contemnebant. & in cœ
lo mansiones beatas promittebant.Vñ Xpia
nis irridendo dicebat:Christus præcipit,& di
cit:si vis perfectus esse:vende omnia quę pos
sides,& da pauperibus, & habebis tesaurum
in cęlo,& dicit etiam:qui non renunciauerit
omnibus quæ possidet:non pōt meus esse di
scipulus &c.Vnde dicebat iste Iulianus: vos
christiani postquam non potestis possidere
bona temporalia nos auferemus, & posside-
B bimus res vestras:vos autē possidere vestras
mansiones,& ciuitates beatas,quas in cœlo
expectatis.Et Iulianus auferebat christianis
bona temporalia,& eos fustibus cędebat: vt
patet in ecclesiastica historia. Eodem modo
Decius irridebat Laurentium, & Datianus
Vincentium,& Pascasius Luciam,& Maxen
tius Catarinā:vt patet in historiis eorum. Et
ideo Christus omnia ista examinabit, & iu-
dicabit,& improperabit obstinatis,& damna
bit in vniuersali iudicio:imo oēs sancti,& iu-
sti accusabunt persecutores suos ante Chri-
stum iudicem in illa die petendo vltionē de
eis:vt patet Sapientiæ 5. quia tunc stabūt iu
sti in magna cōstātia aduersus eos qui se an
gustiauerunt,& qui abstulerunt labores illo
rum,accusando eos.Sed tunc illi tyrāni vidē
tes se cōfusos,& videntes pauperes, & iustos
C quos ipsi cōtempserunt,& occiderunt,in tā-
to honore sublimatos turbabuntur timore
horribili dicentes intra se. Hi sunt quos ali-
quū habuimus in derisum, & similitudinem
improperii,nos insensati vitā illorū exstima
bamus insaniā,& finē illorū sine honore.Ec
ce quō computati sunt inter filios Dei,& in
ter sanctos sors illorū est &c.Et tunc Xps iu-
dex iustus examinatis omnibus istis fulmi-
nabit sententiam contra istos impios,dicēs.
Discedite à me maledicti in ignem æternū.
Matthæi 25.Et hoc est quod dicit Xps ī hac
particula.Vnde conuersus ad patrem ait. O
pater Deus si occideris peccatores. i.cum tu
occides,& destinabis peccatores ad mortem
æternam in die iudicij,ego qui ero iudex ex
parte tui,cui iudicium omne, & potestatem
commisisti,fulminando sententiam dicā eis. D
O viri sanguinum,& peccatores,& homicidę:
qui meos apostolos,& martyres occidistis,
& iustos afflixistis: declinate, & discedite à
me maledicti in ignē æternum: qui paratus
est diabolo,& angelis eius:eō ꝙ dixistis ī co
gnitione,& corde vestro irridendo legē meā
& apostolos,& cæteros iustos:accipiant chri
stiani ciuitates,& mansiones suas,quas in va
nitate,& frustra & in vanum expectant pos-
sidere in cęlo:dūmodo nos fruamur bonis q̃
in mundo sunt,& possideamus,& vsurpemus
bona eorum:hoc vos tyranni,& obstinati,&
viri sanguinum irridendo dicebatis electis
meis:ideo declinate,&discedite à me in ignē
æternum &c.Et tunc Christus conuersus ad
patrem iustificans seipsum dicit.

Nonne qui oderunt te domine oderam:& super inimicos tuos tabescebam? E

Perfecto odio oderā illos:inimici facti sunt mihi.

O domine nonne bene scis, ꝙ ego oderā
omnes istos obstinatos,qui oderunt te,& cō
tempserunt te,& interfecerunt electos tuos
& tabescebam,& indignabar super inimicos
tuos cum talia scelera committebāt? q.d.isti
obstinati nō possunt habere excusationem,
quia iam veni in mundum,& prædicaui con
tra vitia eorum exhortandos eos ad iustitiā,
& virtutes,& indignabar,& tabescebam con
tra eos dicendo:Væ vobis Scribæ. & Phari-
sæi:qui comeditis domos viduarum &c. vt
patet Matthæi 24.& per totum discursū euā
gelicum.Vnde in tali indignatione,nō vitio
so,sed perfecto odio oderam in eis nō natu-
ram,sed vitia,quæ quidem vitia cupiebā de
lere inserendo virtutes:sed ipsi tanquā man-
dani,& īcorrigibiles inimici facti sunt mihi, F
& sic interfecerunt me:hoc idē fecerunt ty-
ranni in membris meis, quia multa millia
martyrū occiderunt. Ex quibus patet,ꝙ isti
obstinati nullā habent excusationem. Nā si
non venissem,& locutus eis non fuissem per
me,& discipulos meos prædicatores meos:
peccatum non haberent, nunc autem excu-
sationē nō habent de peccato suo. Nā si ope
ra non fecissem in eis quæ nemo alius fecit,
peccatum non haberent,nunc autē,& vide-
runt,& oderūt me,& patrē meū.Ioā.15. Et
sic isti obstinati facti sunt inimici mihi,& ti
bi ò pater. Et ideo Christus dicit ad oēs ob
stinatos. O viri sanguinū declinate à me, &
discedite in ignē æternum postq̃ vocaui vos
ad nuptias,& ad cęnā, & noluistis uenire.

Proba-

A *Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & cognosce semitas meas.*

Et vide si via iniquitatis in me est: & deduc me in via aeterna.

Postquã Christus examinauit, & iustificauit seipsum oñdens se cursum suũ peregisse, & fulminauit sententiam contra obstinatos, & impios: nunc in fine ps. concludendo, & quasi epilogando petit hæreditatẽ regni cœlorũ pro suis electis: vñ dicit O dñe pater ꝓba me, & scito cor meũ.i.iã probasti me per effectũ, & sciuisti cor meũ, quia nihil te latet nec tibi obstat: quia nec remotio temporis: nec loci distantia, nec tenebra: põt impedire, cognitionẽ tuam, quia omnia nouisti anteq̃ sint. vt dictũ est. Et iam cognouisti semitas meas: iã interrogasti me de oib. vide ergo si via iniquitatis in me est: & ponitur si pro q̃a B & non.i.tu vidisti, & vides quia in me non est via iniquitatis: q̃a iã examinaui oĩa membra mea, & electos meos, & in eis non inueni viam iniquitatis: nec peccatũ: ergo deduc me cum eis in via æterna. q.d. da mihi hæreditatem regni cælorum pro eis: quia pro eis laboraui, & cursum consummaui, ergo da eis coronã iustitiæ, quia iam vocaui cor, & iustificaui, & honoraui eos: & compleui numerum electorum: ergo da eis præmium laborum meorum. Sed hic videtur esse maximum dubiũ. Nam vr̃, ꝙ Xp̃s non petit illam hereditatem regni cœlorũ pro suis membris, sed pro se. Nã nullũ suorum membrorũ põt dicere quin habeat in se viam iniquitatis, nisi solus ipse. Ergo nullus p̃ter ipsum meretur de cõdigno illam hæreditatem. Ad cuius intelligentiam est respondendum. Et primò notãdũ, ꝙ via iniquitatis in homine est duplex. C Vna dicitur in anima, quæ dicitur culpa peccati. Altera dicitur in carne, quæ dicitur concupiscentia, & fomes p̃cti inflicta in nobis ex p̃cõ primi parentis. Quæ quidem concupiscentia dupliciter dicitur via iniquitatis. Vno mõ, q̃a est vestigiũ quasi impressum, & relictum ex p̃cõ primi parentis. Alio mõ dicitur via iniquitatis inquantũ tendit in culpã formaliter in anima existentem. Nam primo illa concupiscentia siue fomes per suã vnionem, & contubernium causat peccatum, & culpam originalem formaliter in anima secundum communẽ modũ loquẽdi doctorũ. Et per instigationẽ, & consensum causat culpam actualem, & mortalem in eadam aĩa. Item eadem culpa impressa in anima dicitur via iniquitatis inquãtum relinquitur ex actu D peccãdi, & sic dicitur via iniquitatis, in qua uia iniquitatis nullus potuit euadere nec liberari, nisi per gratiam ꝑuenientem aut subsequentem, sicut pluries dictum est. Nam solus Christus s̃m naturam fuit liber ab huiusmodi via iniquitatis: eò ꝙ non descendit ab Adam per naturalem propagationem. Sed non inconuenit quin per gratiam ꝑuenientem, & præseruantem virgo Maria potuerit liberari, & p̃seruari, vt dictum est ps. 45. Sed omnes alii, & in omnibus alijs fuit via iniquitatis, tam in anima q̃ in carne: quæ via iniq̃tatis licet maneat in carne, tñ eius debitum, & culpa remouetur ab anima, & deletur, vt nõ imputetur, per baptismum. Nam, vt inq̃t August. non tollitur concupiscentia, vt non sit, sed ne imputetur ad reatũ. Sed per pœnitẽtiam deletur ab anima culpa actualis. Et sic E qñ quis discesserit ab hoc sęculo cum vera pœnitentia, & caritate potest dicere, ꝙ nullã hẽt viam iniquitatis in anima, sed in finali resurrectione totaliter erunt immunes electi à uia iniquitatis in carne, quia resurgent ĩ corpora gloriosa, & immortalia, & sic poterunt dicere iusti in illo statu, ꝙ nullam habẽt viã iniquitatis in se, nec in corpore, nec in anima & si de congruo, & de condigno poterũt possidere hæreditatem regni cęlorum eis ꝓmissam. Et iõ Christus poterit dicere in iudicio apud patrem. Proba me Deus, quia vià iniq̃tatis in me non est: in me per naturam, & in membris meis per gratiam: & iõ deduc eos in via æterna. Et sic patet, ꝙ in persona membrorũ petit hæreditatẽ, tñ in p̃mium sui laboris. Et iõ aduertat bene lector quid intendat propheta in hoc ps. quia nihil aliud intelligit F nisi, ꝙ introducit Xp̃m loquentem in iudicio finali, & petentem regnum cœlorum in præmium sui laboris pro membris suis, in quo fulminat sententiam contra obstinatos, & introducit sanctos, & electos in regnũ cęlorũ: qñ restituet regnũ Deo patri, prim. ad Cor. 15. Ex toto ergo isto ps. colliguntur quinque principales conclusiones. Quarum prima est: quod Deus pater probauit Christum in omnibus actibus suis esse humilem, & obedientem: scilicet in tota vita, & in morte, & passiona &c. Secunda conclusio, quod nihil obstat, nec resistit diuinæ cognitioni: quia omnia simul prænouit antequàm fiant. Tertia conclusio, ꝙ sicut Christus nouit numerũ electorum p̃destinatorum: ita vocauit, & iustificauit

A stificauit omnes quos pater ab æterno pdestinauerat: qui quidem numerus prædestinatorum est sicut stellæ celi.

Quarta conclusio, quòd sicut Christus vocauit, & iustificauit omnes prædestinatos, q libenter venerunt ad fidem, ita reprobauit omnes obstinatos qui contempserunt regnũ cœlorum propter ista terrena.

Quinta conclusio, quòd quia in Christo nulla est reperta iniquitas, nec culpa, nec via iniquitatis: quia non solum fuit immunis à peccato, sed etiam ab omni fomite: & compleuit officium, & laborem sibi impositum, & voluntatem patris in omnibus: Ideo de iure debetur ipsi regnum celorum pro se, & suis.

PSALMVS. CXXXIX.

B *ERipe me domine ab homine malo: a uiro iniquo eripe me.*

Qui cogitauerunt iniquitates in corde: tota constituebant prælia.

Acuerunt linguas suas sicut serpentes: uenenum aspidum sub labiis eorum,

Titulus: Ad victoriam siue in finem psal. Dauid. Ex titulo patet, quòd Dauid fecit hũc ps. & dedit illum ad cantandum leuitis cum conatu eleuationis vocum: ad denotandum, quòd loquitur de Christo, qui est finis legis, In quo Christus petit liberari à morte, & passione per resurrectionem. Et ideo cantabāt cum altis vocibus. In quo introducitur Christus caput nostrum ad loquendum non solũ pro se, sed etiam pro toto corpore mistico. Et primò petit liberari à persecutorib. suis. Secundò petit vltionem de ipsis ibi. Caput circuitus eorum. Quantùm ergo ad primum

C est notandum, quòd Dauid in persecutione Saulis, & suorum in monte Gelboe præuidit ruinam, & destructionem populi Iudæorũ. Christum persequentium, & etiam tirannorum, & hereticorum ecclesiam affligentium Et per detractores, & alios satellites ipsius Saulis, qui coram ipso Saule Dauid accusabant. & detrahebant, & insidias parabant, præuidit accusatores Christi, & æmulos, & ecclesiæ. quos præuidit etiam p p illud pctm̃ pituros. Et sic motus à spiritu sancto fecit istum psalmum postquàm fuit in qete. & regno suo, & sic Dauid introduxit Christũ petentem liberari à suis crucifixoribus sicut Dauid fuit liberatus à suis æmulis. Dicit ergo Christus. O dñe pater eripe me ab homine malo, scilicet à populo Iudæorum maligno, & eripe me à viro iniquo. scilicet à cœtu pharisæorum, & sacerdotum iniquorum, & iniustorum, qui ex inuidia, & malitia meam mortem procurauerunt: qui cogitauerunt iniquitates in corde, falsa testimonia contra me machinando, & quærendo oportunitatē quo modo me dolo tenerent, & occiderent. Et sic quotidiè constituebant prælia, & vexationes contra me sicut fecit Saul cõtra Dauid. Acuerunt linguas contra me ante Pilatũ, & coram pontificibus, sicut acuunt serpētes volentes mordere: & fuit quasi venenum aspidum sub labijs eorum: cum imponebant mihi videntes: hic dixit: Possum destruere templum hoc, & in triduo reędificabo illud &c. Item cum dixerunt me impedire dari censum Cæsari, & turbare totam terram à Galilæa vsque ad Hierusalem, & me regem facere, & contradicere Cæsari. Item acuerunt linguas suas cum veneno, cum dixerunt. Crucifige crucifige eum. E

Custodi me domine de manu peccatorum: et ab hominibus iniquis eripe me.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos absconderunt superbi laqueum mihi.

Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter scandalum posuerunt mihi

Item dñe non solùm me eripias de Iudæis, sed etiam custodi me de manu populi peccatoris tirannorum, ecclesiam, & mēbra mea persequentium. Et eripe me ab hominibus iniquis. & crudelibus tam Iudæis, quàm gentilibus ecclesiam meam persequentibus: qui cogitauerunt, & conati sunt supplentare, & deuiare gressus meos. i. apostolos, & martires, & omnes fideles à fide euangelica, & sic superbi tiranni absconderunt, & parauerũt laqueum mihi. i. ecclesiæ meæ, quando cũ minis aut præcibus, aut promissionibus volebant peruertere fideles à lege mea ad suas superstitiones, & idololatriam. Et hoc potest referri ad Iudæos qui volebant supplantare pedes Christi, & inijcere laqueum, vt caperent eum in sermone cum dixerũt: quod est magnum mandatum in lege? Et sic licèt censum dari Cæsari an non? Et cum obtulerunt ei mulierem deprehensam in adulterio, ideo sequitur. Et funes siue restes extenderunt mihi in laqueum, vt me in sermone caperēt: & posuerunt scandalum iuxta iter, id est iuxta legem, quæ est iter, & via eundi ad Deũ, ibi posuerunt mihi scandalum, ut offenderem, & caderem, cum dixerunt quod est ma- F

A gnum mandatum &c. puta si dixissem, q̃ mãdatum de sacrificijs erat maius, tunc incurrerem indignationem populi, & si dixissem, q̃ mandatum de eleemosyna, & subuentione proximi erat maius: tunc me accusarent, & possent me accusare de blasphemia. Iste etiã versus põt referri ad hæreticos, q̃ posuerunt simplicibus laqueum, & scandalũ diuersarũ hæresum iuxta legem Christi: quæ est via ad vitam: posuerunt .n. iuxta ipsam scandala, quando ex aliquibus dictis malè intelligendo, & glossando sumpserunt occasionem, vt simplices deciperent, & à fide ruere facerẽt, & in diuersas semitas hæresum diuerterent &c. Verũtamen licèt hæretici conati fuerint peruertere omnes fideles à fide, tamen non præualuerunt, quia Christus non permisit, imo rogauit pro Petro, & tota ecclesia ne de
B ficeret fides eius. Luc. 22. ne concu teretur à tirannis idololatris nec hæreticis. Iõ hoc prę uidens Dauid dicit in persona Christi.

Dixi domino Deus meus es tu: exaudi domine uocem deprecationis meę.

Ego dixi domino patri meo rogando p̃ apostolis, & martiribus, & tota ecclesia mea, ne deficiat fides eius in apostolis, & martiribus, & doctoribus, & fidelibus omnibus vsque ad iudicium, ne præualeant Iudæi, nec tiranni: nec hæretici, nec ipse Antichristus contra ipsam ecclesiam, imo confundantur.

Domino domine uirtus salutis meæ: obumbrasti super caput meum in die belli.

O domine salutis meę. i. tu qui es vera salus, & misisti salutem ecclesię meę, tu obumbrasti caput meum i. protexisti me scuto fi-
C dei, & gratiæ in die, & tempore belli persecutionis Iudæorum, & tirannorum, & hæreticorum, & Antichristi, sicut protexisti Dauid de Saule in figura mei. Et loquitur de præterito pro futuro propter certitudinem prophetię. Et sequitur pro ecclesia.

Non tradas me domine a desiderio meo peccatori, cogitauerunt contra me, ne derelinquas me ne forte exaltentur.

O domine pater rogo ne tradas, scilicet membra mea ipsi peccatori populo Iudæorum, & tirannorum, & hæreticorum, & Antichristo, remouendo me à desiderio, & firmo proposito meo, quia firmiter proposui fidem seruare, & pro ipsa pati, & mori. Et quia omnes isti maliuoli scilicet Iudæi, & tiranni, & hæretici, & Antichristus per successionem temporis semper cogitauerunt contra me, D
vt peruerterentur, ideo rogo ne derelinquas me superari ab eis, ne fortè exaltentur in superbiam si superauerint me, imo superentur ipsi, & confundantur. Est etiam aduertendũ, quòd omnia verba supradicta possunt ẽe verba ecclesiæ corporis mistici directa ad caput nostrum, scilicet ad Christum petendo auxilium cõtra omnes persecutiones ecclesię vsque ad tẽpora Antichristi inclusiuè. Sed forsan melius est, quod sint verba Christi ad patrem in persona sui, & ecclesiæ propter misticam, & indissolubilem vnionẽ corporis ad caput, & econuerso, sicut dicit Christus ad Paulum in persona ecclesiæ, & membrorũ. Saule Saule quid me persequeris? vt frequenter per totum istum librum psalmorũ dictũ est. Et iste ps. cantatur in quibusdam ecclesijs pro martiribus, in quibus Christus passus E
est, & econuerso.

Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet nos.

In hac secunda parte petit Christus, & prædicit punitionem persecutorum suorum & ecclesiæ, quam præuidit Dauid in spiritu per ruinam, & punitionem Saulis, & Doech in monte Gelboe, vnde quia caput, & principium, & causa quare Saul per multos circuitus, & modos dolosos persecutus est Dauid, & quare Doech, & cæteri complices semper detrahebant, & mordebant, & accusabãt eũ fuit superbia, & inuidia, quod fuit figura futuræ persecutionis Christi, & ecclesiæ. Ita ergo pariter causa, & caput, & principium, & occasio persecutionis Christi fuit inuidia, & superbia Pharisæorum, & sacerdotum. Et eadem fuit causa tirannorum, & hæreticorũ F
ad infestandam ecclesiam &c. Ideo eadem fuit causa punitionis eorũ. Nam Iudæi non valentes ex superbia perferre iniurias Romanorum rebellarunt contra Romanos. Et sic venit Titus, & Vespasianus cum magno exercitu. & ipsi Iudæi de muro maledicebãt & blasfemabant Romanos. Et sic propter superbiam, & linguam eorum fuerunt trucidati, & venditi. & ciuitas eorum incensa, & euersa, & totum regnum dissipatum, & ipsi ad damnationem perpetuam, & ignem æternum destinati. Et hoc est, quod prædicit hic Dauid in persona Christi dicens. Caput circuitus. i. causa, & principium circuitionis eorum fuit superbia, & inuidia, quia ex superbia, & inuidia circuierunt me parando insi-

A dias,& accusando &c.& labor.s.dolus,& blasfemia, & accusatio labiorum ipsorum operiet eos sicut rete operiet aues, & pisces, & muscipula capit mures,quia propter inuidiā & superbiā,& linguā suā peribūt. Nā sicut ipsi circuierūt me per multas insidias, & accusationes &c.ita Romani circundabunt ciuitatem eorum cum exercitu suo,& capient eos in medio,& trucidabunt eos, & igne cremabunt eos,& ciuitatem. Ideo sequitur.

Cadent super eos carbones,in ignem deiicies eos:in miseriis non subsistent.

Idest non euadent:quia ibi peribūt. Vnde in translatione Hieronimi sic habetur. Amaritudo conuiuarum eius, & periculum labiorum eorum operient eos,cadēt super eos carbones ignis,deijcies eos in foueas vt nō consurgāt. Et sic apparet sententia magis clara.

B Vnde est aduertendum,ꝙ ista sententia non solùm se extendit ad pœnam corporalem, sed ēt æternam. Nam Iudæi nō solū fuerunt trucidati,& combusti,& venundati temporaliter ad exiliū:sed ēt ad ignē æternum in inferno condemnati. Et hæc sententia nō solū se extendit ad Iudæos:sed etiam ad tirannos idololatras,& hæreticos,& ad Antichristum, quia omnes temporaliter, & æternaliter perierunt,vt patet per discursum annalium imperatorum,& ecclesiasticæ historiæ,& ēt Antichristus peribit:vt patet 2.ad Tess.5.

Vir linguosus non dirigetur in terra,uirum iniustum mala capient in interitu.

Dat causam,& doctrinā quare omnes supradicti peribunt:& dicit,quia vir linguosus. s.detractor, & adulator blasfemus cuiusmodi fuerunt Iudæi,& tiranni, & hæretici: nunquam talis dirigetur per viam iustitię ad gloriam nec prosperabitur in terra. Ideo omnia mala culpæ,& pœnæ capient virum iniustū, & maliuolum,& crudelem,& blasfemum in interitu.i.cum morietur tunc punietur æternaliter:quia tunc inuenient eū omnia mala, & licèt hic aliquando videatur prosperari,tñ non dirigetur in terra versùs vitam æternā, sed in interitum mortis æterna,quia peccata non dirigant nec ducūt hominem ad vitam, sed ad interitum æternum.

C

Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis,& vindictam pauperum.

Veruntamen iusti confitebūtur nomini tuo, & habitabunt recti cum uultu tuo.

Concludit hic Dauid vel ipse Christus dicens. Ego cognoui in spiritu,& mihi promissum est,quia dominus faciet iudiciū inopis: D & vindictam pauperum. i.in iudicio puniet iniuriam factam inopi,& vindicabit pauperes de inimicis,& persecutoribus suis. Et per oppositum veruntamen dabit præmium bonis,qui iniurias passi sunt. Nam iusti confitebuntur nomini tuo:hic per gratiam,& in futuro per gloriam,& etiam recti fideles habitabūt cum vultu,& facie tua, in hac ecclesia videndo te per fidem, & in superna facie ad faciem fruendo per gloriam.

PSALMVS. CXL.

Domine clamaui ad te exaudi me: intende uoci meæ cum clamauero ad te

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.

Titulus,Ps. Dauid,iste ps.intantū est intricatus,& difficilis in litera,& ēt in sententia, E ꝙ Iudæi cum maiori labore,& conatu,& circuitu, & extorsione ducūt ipsum ad sensum literalē pro ipso Dauid: quā nos ad sensum spirituale pro Christo, & ecclesia. Ad cuius declarationem est notādū sicut dictū est superius,ꝙ Christus promisit Petro,ꝙ ipse rogaret patrē ꝓ tota ecclesia ne deficeret fides eius. Et sic post lōgum sermone eleuatis oculis ad patrē dixit. Clarifica me pater &c. Et ēt rogauit pro apostolis, & fortitudine eorū in fide dicēs. Pater cōserua eos ī nomine tuo quos dedisti mihi &c. Et nō solū rogauit pro fide,& fortitudine apostolorum,sed ēt oīum martirum,& fideliū,dicens. Nō pro eis rogo tm̄,sed ēt pro eis,qui credituri sunt per verbū eorū &c. Io 17. Et sic rogauit ēt in horto per trinā orationem pro omnibus electis, & mēbris suis,vt essent firmi,& fortes in persecutionibus,& tormentis cōtra persecutores, & haberent patientiam in opprobrijs,& af- F flictionibus,sicut ipse tanquā agnus ad occisionem ductus est. Et rogauit ēt pro peccatoribus,vt venirent ad pœnitentiā. Et iō Dauid hoc præuidens in spiritu fecit hūc ps. in quo introducit Christum loquentem ad patrē,& orantem pro tota ecclesia,& mēbris eius & pro omni statu. In quo quatuor facit: Nā primò petit orationem,& passionem suam acceptari apud patrē, Secundò rogat pro oīb. membris suis per omnes status, & conditiones. Tertiò prædicit futurā conuersionē tirannorū,& regum,& principum,& omnium gentilium. Quartò rogat pro sua resurrectione. Secundū ibi. Pone domine custodiā ori meo.

A meo. Tertium ibi. Quoniam adhuc oratio mea. Quartum ibi. Quia ad te domine oculi mei. Quantùm ad primum Christus rogat patrem primò, vt audiat orationem suam quam pro toto genere humano fecit in mensa,& in horto,& in cruce cum dixit. Domine ignosce eis,quia nesciūt quid faciūt. Et sic petit veniā,& remissionē pro suis,dicit ergo Christus. Dñe pater ego semper clamaui ad te orando pro toto gñe humano,ergo exaudi me remittendo eis culpam,& intende voci deprecationis meę,in cruce,quia rogo pro p̄teritis,& præsentibus,& futuris,qui credituri sunt,vt eos illumines,& veniāt ad fidem,& saluentur. Et vt hoc facias dirigatur oratio mea ad te,sicut dirigitur incēsum in conspectu tuo:nā incēsum est de se odoriferū:iō de se acceptabile,& delectabile:& iō significat orationē iusti viri sine peccati fœtore. Et iō B talis oratio est Deo accepta. Et non solū acceptes orationem,& petitionem meā pro redemptione generis humani:sed ēt opera, & sacrificium meum,ꝙ faciam in cruce de meipso,qñ extendā manus, & clauis affigar in cruce manibus extensis:ergo illa eleuatio,& extēsio, & affixio manuum mearum sit tibi accepta velut sacrificium vespertinum,ꝙ fiebat in lege. Vnde est notandum,vt legitur Exo.29.ꝙ Deus præcepit Moysi,vt quotidie in tabernaculo offerrenť duo agni immaculati:vnus mane,& post illū offerebātur multa alia sacrificia,& fiebant oblationes,& p̄c ipiebat immolari alium agnum ī vespere,& post illū nihil aliud offerebatur,nec sacrificabatur Per primum agnum sacrificium de mane significabať,ꝙ Abel fuit occisus,& immolatus in principio mundi in figura Xp̄i, & sic post C Abel fuerunt facta multa sacrificia in lege ī figura Xpi. Ille vero agnus sine macula immolatus in vespere significabat Christum q in fine legis Moysi,& totus ve.te.occisus est post quem iam nullus agnus nec vitulus dēt immolari. Nam postquam venit figuratū iam dēt cessare omnis figura. Nā sacrificium Xp̄i abstulit oīa sacrificia ve.te. Et ideo Xp̄s præcepit fieri aliud sacrificium.s.eucaristiæ, non amplius in figuram alterius futuri, sed in memoriam suæ passionis. Et hoc est qđ dicit hic Christus. O domine eleuatio manū mearum in cruce,& passio mea sit coram te sacrificium vespertinum. i. sit verum sacrificium pro peccato omnium,quod figuratum fuit in lege per agnum immolatum in vespere t p̄e le.ve.& sit finis sacrificiorum animaliū &c.cesset ꝑ ipsū oīa sacrificia ve.legis. D

Pone domine custodiam ori meo, & ostii in circunstantiæ labiis meis.

Non declines cor meum in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

In hac secunda parte Xp̄s rogat pro membris suis. Ad cuius euidentiam est sꝑ aduertē dum sicut frequenter dictum est,ꝙ tanta est vnitas Xp̄i capitis ad sua membra,& ecōuerso communicatur vndiq; idiomata. Nā multotiens Xp̄s peccata nostra dicit esse sua,non ꝙ sint sua ad culpam,sed quò ad pœnam,inquantū in se voluit recipere, & pati pœnam peccatorum nostrorum,vt ait Esa.propheta. 53.c. Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum.i. pęnas iniquitatū nostrarū. Et sic ēt nos qui sumus membra eius merita sua dicimus esse nostra,nō quò ad laborē, & E cōdignitatē:sed quò ad præmium,inquātum participamus præmium meritorum eius.s. remissionem pc̄torum, & gloriā. Et sic dicimus,ꝙ in passione Xp̄i meruimus veniam,& remissionem,& in eius resurrectione meruimus gloriā,& sic participamus eius effectus quò ad effectū, sicut ipse voluit participare pc̄tā nostra,nō quò ad culpā sed quo ad pœnā,vt ait Aug.2.de bap.paruulorū. Propter istā ergo misticā vnionē membrorum ad caput,& econuerso: Xp̄s loqtur in hoc psal. & maximè in hac scđa parte,& orat pro membris siue in ꝑsona membrorum. Vñ in hoc maximè decipiūtur Iudæi.q ignorātes istam vnionem,& sacrm:putāt,ꝙ Dauid loqtur de se,& pro se in hoc ps.sed hoc est manifestè falsum per hoc ꝙ dr̄ in finē Ps. s. Cadent in F retiaculo eius pc̄tores:singulariter sum ego &c.qđ nō pot cōuenire nisi soli xp̄o,vt patebit. Rogat ergo xp̄s ad patrem pro suis membris in persona sui. Et primò pro veritate fidei apostolorum,& aliorum membrorum.s. ne incidant in cęcitatem, & obstinationem Iudæorum. Secundò rogat pro eisdem ne incidant in flagitia,& ignominiam, & falsam supstitionem gētiliū, sed suscipiāt patienter correctiones legis euāgelicę:ibi. Cum hominibus operantib.iniqtatem. Quantū ergo ad pri mū est aduertendū,ꝙ Iudæi postq̄ no receperunt xp̄m nec intelligentiā verā legis & prophetarū,fuerūt tanta malitia occęcati, ꝙ cōtra omnem veritatem manifestā, quæsierūt mēdacia,& falsa cōmenta ad peruertē dum scripturas,& retrahendum eas ab omni

A veritate,vt defendant malitiã,& proteruitatẽ suã. Et sic Talmudistæ composuerunt illã scripturam,quæ dicitur Talmud,vt deciperet vulgares Iudaismi, & retinerent eos in sua cęcitate,& proteruitate,ita pariter Rabi Salomon,& Abenazara,& Camhi,& cęteri scriptores in alio non laborant nisi ad peruertẽdum scripturas,& retrahendũ eas à veritate fidei euangelicę,& ad trahendum eas ad suã perfidiam. Et sic declinant intelligentiam,& corda eorum ad excusandas excusationes in peccatis,& ideo Christus rogat pro apostolis & fidelibus suis ne incidant in hanc proteruitatem,& cęcitatem. Dicit ergo Christus. O domine pater pone custodiam,& mensuram ori meo.i.apostolis, & martiribus doctorib. & cęteris fidelibus, quia ipsi sunt os meum, per quos loquor,& annuncio euangelium,et

B veritatem:vt in sua prædicatione vera prædicent,& ne labantur in mendacium contra legem,& prophetas:sicut faciunt Scribæ, & Pharisæi Talmudistæ,& sequaces eorum, & pone etiam ostium,& mensuram labijs meis i.doctoribus,& prædicatoribus, vt veraciter exponant,& daclarent sacras scripturas,& pone obstaculũ in labiis eorum,ne ex ore eorũ exeant mendacia:nec errores: sed veraciter instruant populum,vt vera possint scribere, & prædicare,& non declines cor meũ in verba malitiæ.i.nõ permittas,vt fideles qui sunt cor meum,in quorum cordibus ego habito per fidem,& gratiam:non permittas inquam vt ipsi declinent,& applicẽt corda sua in verba malitiæ ad excusãdas excusationes in peccatis:sicut faciunt Talmudistæ, & Iudæi: q̃ per verba malitiæ volunt excusare errorem,

C & cęcitatem,& proteruitatem suam. Nã cũ falsis verbis malitiæ excusant errorẽ suũ; & retinent se,& suos in illo errore,& cęcitate.

Cum hominibus operantibus iniquitatem:et non communicabo cum electis eorum.

Corripiet me iustus in misericordia,& increpabit me,oleum autem peccatoris nõ impinguet caput meum.

Hic rogat pro apostolis, & suis fidelibus ne incidant in communicationem,& superstitionem gentilium, & cęterorum prauorũ hominum. Ad cuius intelligentiam est notãdum,quòd sacerdotes gentilium retinebant suos in illis falsis superstitionibus per blandas adulationes, promittendo eis pro cultu idolorũ,& nefandis sacrificijs,& ludis scænicis magnas prosperitate, in hoc mundo, & ꝑsuadebant regibus,& principibus eos deificari,& inter Deos referri: aut inter astra cœli stellificari post hanc vitam,& cum talibus adulationibus retinebant eos,& ꝑsuadebant ad omne flagitium,& vitium. D Et ideo quando venerunt apostoli, & cęteri doctores ad ꝑdicandam legem euangelicam inter eos q̃ prohibet omne uitium,& præcipit & hortatur omnem uirtutem tunc videntes talem legem euangelicam esse omnino contrariam flagitijs,& nefandis ritibus eorum commoti sunt sacerdotes,& principes gentilium cõtra apostolos,& omnes xp̄anos, & conati sunt extinguere,& delere penitus totam religionem xp̄ianam,& legem euangelicam,vt patet ꝑ totũ discursum ecclesiasticæ historiæ. Itaq; istis gentilibus magis placebant adulationes nefandæ superstitionis,q̃ correctionis legis euangelicæ. E Rogat ergo xp̄s ne sui fideles incidant in tam pestiferam suꝑstitionẽ dicit ergo. O pater ne ꝑmittas supple,vt ego communicem cũ hominibus & fratribus peccatoribus operantib. inigratem, ne communicem cum electis,& sequacibus eorũ: imo magis volo,vt corripiat,& increpet me iustus in mĩa.i.ꝙ corrigant me ꝑdicatores legis euangelicæ cũ caritate,& mĩa:q̃ oleum.i.adulatio peccatorum impinguet,& vngat caput meum:vnde littera Hier. habet. Corripiat me iustus,& arguat me: oleũ aũt amaritudinis non impinguet caput meum. Ex quo patet, ꝙ in nostra translatione ponitur futurum indicatiui pro optatiuo: eò ꝙ Hebræi non habent optatiuum:& sic patet,ꝙ iste modus loquendi est depcatiuus sicut dictum est,& loq̃tur hic metaforicè, nam hic ponitur oleum pro adulatione: F nã sicut oleum materiale vngit,& mollificat res rigidas, vt sunt tractabiles:ita pariter adulator cum suis blandis verbis,& adulationibus mollificat voluntatem, & mentem,& affectum hominis,& ꝑsuadet ad flagitia,& facinora,& vitã voluptuosam: & ita poetæ cum suis fabulis,& fictis,& mẽdacibus locutionib. persuadebant populis,& cõcitabãt eos ad flagitia cõmittẽda:ponitur ergo hic oleũ pro blãda adulatione,& caput ponitur pro parte rõnali,q̃ decipitur,& trahitur à sensualitate. Dicit ergo xp̄s in ꝑsona suorum membrorum. O pater fac. vt nõ cõmunicẽ cũ istis operãtib. iniquitatem:nec cũ electis,& sequacib. eorum:nec sequar electiones eorũ:imo magis volo ꝙ corripiat me q̃libet iustus,& doctor,& prædicator euangelicus

A licus in mīa, quàm oleū, & falsa adulatio, & persuasio alicuius peccatoris, & falsi doctoris ipinguet, & demulceat, & decipiat caput meū. i. rōnem meā. Hoc ēt totū pōt intelligi dē falsa, & mēdaci adulatione Talmudistarū & Rabinorū Iudæorū: qui persuadēt, & decipiūt populū eorū hoc ēt pōt intelligi de quacunq; falsa adulatione, & persuasione incitāte hominē ad peccatū: vnde Christus rogat pro suis ne adulatione, & persuasione alicuius pc̄tōris incidāt in aliqđ peccatū: vnde petit vt sui fideles sint obediētes in correctione iustorum. i. quòd patienter audiant prædicationes, & correctiones prælatorum, & maiorum, & fratrum suorum iustorum ideo dixit Petro, si peccauerit in te frater tuus vade & corripe eū inter te, & ipsum solū, q̄ si te audierit, lucratus eris fratrem tuū, iō hic dicit B Xp̄s. Corripiet. i. corripiat me iustus, & prælatus, in mīa, & zelo caritatis. i. cū patiētia mēbra mea audiāt correptionē factā cū mīa, & caritate &c. itē ne audiāt adulationes. ideo subdit. Oleū aūt peccatoris. i. verbū blandū, & suasiuū, & adulatoriū nō ipinguet caput meū. i. blādiatur cōscientiæ meæ. Litera Hie. habet oleū fellis, & amaritudinis, quod idē est: nam verba adulatoris licèt videantur blanda, & suauia, tamē sunt amara ad cōmitēda alia pc̄tā dicitur. n. adulator pc̄tōr, quia: primò mentitur cū adulatur alteri, retribuendo ipsi quod nō hēt. Scd̄ò, quia hoc facit cā decipiendi simplices: iō Christus rogat, vt Deus auertat talem pestem à suis fidelibus simplicibus: imo, q̄ vnusquisq; se reputet peccatorem, & diligat corrigentem se. & fugiat adulatores. Et isto mō Ioannes baptista fu-C git adulatores qñ dixit, non sum ego Xp̄s: nec sum dignus calceamenta eius soluere. Io. 1. Itē quando dixit. Illum oportet crescere me aūt minui &c. Ioā. 3. Itē hanc adulationē fugerunt Paulus, & Barnabas qñ sacerdotes idolorum volebant eis honores diuinos impendere. Act. 14.

Quoniam adhuc, & oratio mea tu beneplacitis eorum: absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum.

Annunciens uerba mea quonia m potuerunt sicut crassitudo terræ erupta est super terram.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, quia ad te domine domine oculi mei: in te sperani non auferas animam meam.

In hac secūda parte Christus prædicit cōuersionem imperatorū, & regum ad Christū sub iugo fidei: vnde imperatores, & reges, & D tiranni, qui ante propter idola persequebantur Christianos, post conuersionē ad fidē pcc perūt idola deleri pp Xp̄m, & q̄a orō, & p̄dicatio, & lex euāḡlica ante fuerat abominabilis, & despecta, & odiosa: postea fuit placibilis, & decora in beneplacitis eorum. s. regum, & gentilium. i. erit eis placibilis, & acceptabilis: quoniam colent eam, & obseruabūt, & conuertentur ad fidem euāgelicā, & vincti & ligati, & iuncti sunt ipsi petræ. s. Christo, q̄ est petra in qua fundatur ecclesia: erūt ergo vincti, & ligati sub iugo legis Xp̄i: q̄ ante ligabāt, & torquebāt, & vexabant Christianos: qđ impletū fuit in Cōstātino, & cæteris imperatoribus, & regibus, qui ad fidē conuersi sunt, iō sequit. Audiēt verba mea. i. legē meā euangelicā, quoniā potuerūt facere supermiracula, nā verba Christi sunt potentissima, & E efficacissima, et effectiua miraculorū, & sanitatū, & iō quādo vidit Cōstantinus, q̄ virtute nominis Iesu, & baptismi ipse fuit liberatus, & sanatus à lepra, & videbant cæteri reges signa et prodigia quæ faciebāt apostoli, martires: iūc voluerūt audire verba Christi euangelica: iō audient ipsi reges, & imperatores, et iudices verba mea quoniā potuerūt i. potentissima fuerūt ad miracula faciēda, & ad gētes conuertendas, et corda hominum penetranda, ēt fuerūt fructifera sicut crassitudo terræ &c. V r̄. nota, q̄ crassitudo terræ ē in superficie terræ, ideo quando agricolæ volūt q̄ ager sit vber, & fructificet: arant, & scindunt terram aratro, & sic exit crassitudo terræ ad superficiem, & sic bene crescit, & germinat, quod seminatur. Ita ergo germinaue- F runt, & fructificauerunt verba euangelica in cordibus hominum ab apostolis seminata, nam apostoli, & fideles disposuerunt corda hominum gentilium per prædicationem, & seminarunt in eis verbum Dei, & illa corda facta crassa per gratiam spiritussancti fructificarunt fructus fidei, & bonorum operum. Et ideo sequitur in persona membrorum: Iō dissipata sunt ossa nostra, quia cepimus, & passi sumus, & tormēta, & martirium pp̄ter Christū, in quo martirio dissipata, & facta sunt ossa nostra secus infernū. Et ponit hic infernus pro fossa, nam frequenter in scriptura vet. te. fossa dicitur infernus: sicut dicit Iacob: Descēdam in infernum. i. in fossam per mortem. Dicit ergo. Dissipata, & confracta sunt ossa nostra secus, id est vsque ad fossam,

A & mortem. quia pro fide quidam fuerunt decollati: quidam laniati: quidam ossibus fracti &c. Potest etiam incipere alia similis sententia ab illo loco. Sicut crassitudo. q.d. sicut terra non fructificat nisi quando crassitudo erupta est super terram, cum agricola arat, & ascindit, & erumpit eam aratro, & tunc facit bonum fructum: ita corpora martyrũ fecerunt fructum meritorum cum fuerunt bene rupta, & scissa, & laniata, & ossa eorũ dissipata, & fracta vsq; ad fossam, & mortẽ: quia ita meruerunt martyres optimas mãsiones in cœlo, & summam beatitudinẽ, & ille fuit fructus martyrij: sicut granum frumẽti cum mortuum fuerit sub terra: multum fructũ affert &c. Io. 12. Ordinetur ergo sic litera in psona populi gentilis conuersi ad fidẽ, de quo inumerabiles fuerunt dissipati, & confracti

B ad fidem Christi: Ossa nostra dissipata sunt vsque ad mortem, & fossam siue sepulturam & ita fuerunt lacerata, & fuerunt ruptæ carnes: sicut crassitudo terræ est erupta, & arata scissa cum vomere: & aratro super terram, & sicut terra sic rupta, & arata efficitur crassa, & fructifera, & facit bonos, & vberes fructus, ita corpora nostra sic laniata, & rupta propter fidem fecerunt mirabiles fructus in gloria, & beatitudine. Quia ista litera est difficilis, iõ est vidẽda translatio Hierony. quæ sic habet in his tribus versibus: Qm̃ adhuc oratio mea, & pro malitijs eorum sublati sunt iuxta petram iudices eorum, & audiãt dicta mea quoniam suauia sunt sicut agricola cũ scindit terram, & dissipata sunt omnia ossa nostra in ore inferni: quę quidem translatio satis concordat cũ supradicta expositione: Iu

C dæi ãt, quibus nõ est datũ nosse mysteriũ regni Dei propter malitiã eorũ: nõ possunt videre hãc veritatẽ, & secretũ clausum in hac litera: iõ dicunt hic multa fatua, & irrationabilia, & discordia implicãtia contradictionẽ. Iõ nos agamus gratias, quibus Deus reuelauit arcana cœlestia. Sequendo ergo prædictã expositionem sequitur litera: quia ad te dñe oculi mei: quia dissipata sũt ossa nostra vsq; ad fossam, & infernũ: quia difficile, & impossibile est talia tormenta perpeti sine auxilio Dei speciali: iõ dicit. O dñe, quia in his tormentis ad te sunt fixi oculi mei petentes auxilium: in te speraui in hoc conflictu: iõ rogo, vt non auferas animã meam. q.d. licèt occidatur corpus, & laceretur vsq; ad mortẽ, tamen nõ perdatur nec moriatur anima per dendo fidẽ ex timore tormentorũ: sed salua

D eã dando ipsi fortitudinẽ, & constantiam, vt cõtemnat mortẽ corporalẽ, Et custodi me à laqueo, quẽ statuerunt mihi tyrãni: nõ primò promittebant magna donaria, vt negarem fidẽ, & cũ nolo, addunt tormenta, & sic parãt istos laqueos ad capiendũ me, nã promissio dicitur laqueus vt capiat: tormenta vero dicuntur scandalum, vt ex infirmitate tuã, & cadam: ergo libera me à laqueo promissionis quẽ statuerunt mihi, & à scãdalis tormentorũ tyrannorum operantiũ iniquitatem. Veruntamen licèt pctõres, & auari, & luxuriosi cadãt propter voluptates, & auaritiã, & mundani cadant in laqueo, & retiaculo eius. s. impij, & tyrãni, & diaboli, qui parant mihi huiusmodi laqueũ, & scandalũ, & retiaculum: qui quidẽ pctõres cadent in hoc retiaculo ne

E gãdo fidem, tamẽ ego cũ auxilio diuino singulariter sum, donec trãseam. q.d. nõ cadam cũ eis: imo singularis sine eis, & immunis, & illęsus trãsibo rũpendo laqueũ, & retiaculũ, & nihil mihi nocebit, & cõtemnã donaria, & munera, & tormenta, & mortẽ corporalem. Sed ista vltima particula magis propriè, & pse est exponenda de Xpo capite. Quia ad te dñe dñe oculi &c. In ista vltima parte Xps caput nostrũ loquitur non solum in persona nostra, sed et̃ in persona sui per resurrectionem. Ad cuius euidentiã est notandũ secundũ Aug. lib. Hypognosticon cõtra Pelagianos, ꝙ mors post lapsũ Adæ nõ dr̃ naturalis: sed pœna pctĩ, quia inflicta est nobis ex pctõ primi parẽtis. Ex quo patet, ꝙ Xps non erat obligatus ad mortẽ corporalẽ postquam nõ descendit ab Adã per naturalẽ generationẽ: sed voluit spõtè mortẽ recipere, & quasdam alias infirmitates, vt mereretur pro nobis, & esset causa nostræ resurrectionis, & primitię

F resurgẽtiũ. Et iõ Xps in hac parte petit resurrectionẽ à patre, vt resurgat ad immortalitatẽ, ostendens, ꝙ ipse nõ erat obligatus morti postquã non cõprehenditur sub pctõ ipsius Adę: imo est immunis de iure, & debito: dicit ergo. O dñe oculi mei sunt fixi sup. ad te: ideo non auferas animam meã, id est ne pmittas, vt maneat in inferno cum cęteris peccatoribus: imo fac vt reuniatur corpori per resurrectionem: quia semper in te speraui.

Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi & a scandalis operantium iniquitatem.

Cadent in retiaculo eius peccatores, singulariter sum ego donec transeam.

Custodi

A Custodi me à laqueo, quẽ diaboli statuerunt mihi, & à scãdalis, & occasionibus operantium iniquitatem: quia ego liber sum à laqueo peccati: nam omnes cæteri homines cadent in retiaculo, & laqueo. i. cùm oẽs alij sint pc̃tõres: tamen ego singularis sum. i. singulariter exemptus, & immunis, & solus inter mortuos liber à peccato donec transeam de hoc mundo ad patrem sup. q. d. Christus. Ego sum liber ab omni peccato: nec obligor ad mortem: quia non fui captus in retiaculo peccati ipsius diaboli sicut cæteri peccatores, & iõ de iure me debes resuscitare: quia spontè assumpsi mortalitatem, & infirmitates humanas. Ad maiorem autem intelligentiam huius vltimæ patris, tria sunt videnda, Primò: quod est istud retiaculum in quo ceciderunt omnes peccatores. Secũdò. quare Chri-

B stus non potuit cadere nec capi in hoc retiaculo. Tertiò est videndum quomodo Christus nos liberauit ab isto retiaculo. Quantũ ergo ad primum est dicẽdum secundũ Aug. ꝙ retiaculum, in quo ceciderunt omnes peccatores fuit esus cibi ligni prohibiti, quẽ comederunt primi parentes contra volũtatem Dei, quem cibum multis nominibus appellat Aug. Vnde primò appellat ipsum hamũ inquantùm sub esca illius suauis fructus latebat hamus veneni, in quo capti sunt primi parentes. Secundò appellat ipsum laqueum in quo ipsi capti, & illaqueati, & ligati sũt. Tertiò appellat illam arborem muscipulam inquantũ primi parentes mordentes fructum fuerunt ibi morsi, & capti, & obligati diuinæ sententiæ. Quartò appellat illum fructũ scãdalũ inquantũ in eo offendentes ceciderũt.

C Quintò appellat ipsum retiaculum inquantum non solum primos parentes: sed etiã totam eorum posteritatem diabolus cõclusit & comprehẽdit in peccato. Ille ergo fructus prohibitus fuit hamus, & laqueus, & muscipula, & scandalum, & retiaculum, quod diabolus parauit in illo fructu: in quo cõprehendit oẽs pc̃tõres filios Adã: quia Adã peccãdo oẽs filios futuros obligauit ad pœnam dãni sui peccati, & transgressionis: prout pluries dictum est. Nã sicut Adã perdidit pro se illam originalem iustitiã cum omnibus donis quã gratias à Deo acceperat cũ illa originali iustitia: Ita perdidit pro oĩbus suis posteris omnia illa dona, & præmia illius originalis iustitiæ. Sed vltra illud dãnũ ex esu illius cibi venenosi fuit inflictus quidã morbus concupiscẽtiæ inordinatæ in carne, & sẽ-

D sualitetate ipsorũ primorũ parentũ: qui quidẽ morbus venenosus totaliter corrupit totam carnẽ, & appetitũ sensituum, & vulnerauit, & debilitauit omnes potentias naturales, ꝙ caro sic corrupta, & vulnerata illicò facta rebellis insurrexit aduersus spiritum, & rationem intantùm, ꝙ incepit retrahere animã, & voluntatem ab omni bono. & honesto, & impellere ad omne malum. Et iste fuit secũdus laqueus, & retitaculũ, quod diabolus parauit latẽter in carne primorũ parentũ contra rationem, & voluntatẽ. Et est quidã hamus latẽs sub esca carnis: cui carni consentiẽs volũtas illicò capitur, & obligatur actuali, & mortali pc̃tõ. Et hoc est secundũ retiaculũ, & laqueus cõcupiscentiæ quẽ primi parẽtes trãsmiserunt successiuè in oẽs posteros per libi-

E dinosam generationẽ. Nã caro, quæ format, & cõcipitur ex tali libidinoso cõcubitu non põt esse sine fœditate, & morbo, & illo fomite concupiscentiæ. Qui quidẽ morbus, & fomes dicitur quoddã retiaculũ abscõditũ in carne. Nã primò per solã vnionẽ causat culpã originalẽ in anima creata, & infusa ipsi in puris naturalibus: quia per solũ conuenium eò ꝙ anima fit vna persona cum tali carne infecta efficitur obnoxia culpæ originali primorum parentũ, & sic efficitur filia iræ, & vindictæ: & debitrix originalis iustitię perditæ in Adã. Itẽ rursus hoc idẽ retiaculũ concupiscẽtiæ alliciendo voluntatẽ ad honores illicitos, & carnales voluptates. & diuitias illicitè acquisitas per consensum deliberatũ, capit animam in pc̃tõ actuali, & mortali, & per cõsensum indeliberatum capit eam in veniali. Ex quibus omnibus patet, ꝙ vnũ,

F & idem retiaculũ concupiscentiæ, & fomitis latens in carne per solam vnionem capit animam in culpa originali obligans eã ad pœnã dãni priuãs eã oĩbus donis gratiæ, & cœlestis glorię. Et per consensum deliberatũ capit animã in pc̃tõ mortali obligãdo eam ad pœnam sensus ęternã. Et per solũ cõsensum non deliberatum capit animã in pc̃tõ veniali. Ex supradictis etiã patet, ꝙ duplex retiaculum pa[illegible] diabolus contra hominem. Nã primu[illegible]aculum, & laqueũ parauit in ligno, & cibo prohibito: in quo cepit primos parentes in persona, & cepit oẽs posteros in natura: quia in illo oẽs fuimus priuati omnibus donis gratiæ, & glorię, & obligati ad pœnam damni: de quo ait apostolus ad Ro-

A ma.3.ꝙ oēs in Adā peccauerūt. i. oēs fuerūt in illo venundati,& obligati ad pęnā damni. Secundū autē retiaculum parauit diabolus in carne,& appetitu sensitiuo vniuscuiusque. Et hoc est retiaculum cōcupiscētiæ in quo per solā vnionem aīæ capit vnumquenq; ꝑsonaliter in originali:& per consensum volūtatis deliberatum capit animam in actuali, & mortali,& per consensum indeliberatū capit eā in veniali. De vtroq; ergo retiaculo intendit dicere Dauid qñ ait in persona Christi. Cadent in retiaculo eius pctōres &c. Quātùm ad secundum est dicēdū,ꝙ Christus nullo modo potuit capi in primo retiaculo nec in scđo. Non in primo, quia Adā nō potuit obligare nec venundare pctō suo,& damno nisi filios suos naturales ab eo genitos immediatè,uel mediatè, sed Xp̄s licèt dicat̄ filius
B Adā secundū carnē inquātū accepit carnem ex virgine:tñ non dicitur filius naturalis secundū generationē,quia nō ex opere Adam natus est:sed solo opere spūssancti, & sic nō potuit obligari nec venundari Adā. Nec potuit ēt capi in scđo retiaculo concupiscētiæ carnis:quia Adā non potuit transferre in eū vitiū carnis,& cōcupiscentię postq̄ Christus nō descendit ab eo per gñationē naturalē. Et sic patet, ꝙ Xp̄s nec captus ē ī retiaculo naturæ per generalē obligationē,nec in retiaculo ꝑsonæ per naturalē, vel libidinosam gñationē. Et iō dicitur solus inter mortuos liber,nō solū in persona,sed ēt in natura. Et iō solus potuit totū genus humanū liberare. Sed quid dicendū de virgine matre eius? Ad hoc rñdetur sicut dictū est ps.45.ꝙ nō possumus excusare quin fuerit capta in retiaculo
C naturæ: inquantū fuit obligata in Adā cum tota natura, & descendentia naturali ipsius Adā:qui oēs filios naturales obligauit, & venundedit ad pęnā dāni pctī sui,de quo dicit apost. Ad Ro.3.ꝙ oēs in Adā peccauerūt,in natura sup. inquātū in eo fuerunt obligati. Sed illud peccatum non potuit transire in ꝑsonā virginis quòad culpā originalem nec mortalē,nā licèt virgo Maria descendat ab Adā per naturalē generationē: tñ quia caro eius fuit sanctificata,& mundata ab oī fomite ante animationē,& aīa fuit simul creata, & sanctificata,& gratificata,& in gratia confirmata,& infusa in illa carne mūda: iō nec caro potuit inficere animā nec anima infici à carne per culpā originalē,& sic pctm̄ naturæ nō potuit trāsferri à carne in animā, & ꝑ consequēs nec in personā: quia virgo Maria D nunq̄ dicta est persona humana nisi per animā.& sic fuit liberata à pctō originali naturæ per præuiā sanctificationē,& gratiā Xp̄i. Ex hoc ēt sequitur,ꝙ virgo Maria nunq̄ cecidit nec fuit capta in retiaculo diaboli actualiter,et mortaliter nec venialiter,q̄a fomes,& cōcupiscētia,q̄ est semen oīs pctī,fuit extincta in carne virginis añ aīationē ꝑ virtutem spūsscti,vt dictū est,ergo caro nō potuit surgere aduersus spm̄ nec capere voluntatē ꝑ aliquē illicitum cōsēsum deliberatū nec indeliberatū. Et ꝑ cōsequēs nō fuit capta personaliter in retiaculo cōcupiscētię nec originaliter nec actualiter nec venialiter pctō: licèt fuerit obligata solū in natura,iō indiguit redimi,& liberari in ꝑsona per gratiā præuenientē,q̄ habuit virtutē ex passione Xp̄i, vt pluries dictum est. Et sic patet qualiter oēs E peccatores ceciderunt in retiaculo diaboli in natura,vel in ꝑsona:à quo solus Xp̄s trāsiuit liber,& singularis tàm in natura, q̄ in ꝑsona:sed sola uirgo Maria fuit liberata ne caderet in ꝑsona. Ex supradictis patet,ꝙ solus Xp̄s potuit redimere genus humanum, & satisfacere ꝑ pctis omnium. Quod sic patet. nā tria necessario reqrebant̄ ad hoc,ꝙ aliqs sufficiēter posset redimere totum genus humanū.nā primò oportebat vt esset liber,& īnoxius:non captus in retiaculo ipsius diaboli,& nō solum in ꝑsona:sed ēt liber in natura,vt alios posset ab illo retiaculo liberare: quia inuolutus,& obnoxius,non pōt alios de laqueo liberare, & absoluere. Secūdò oportebat,vt haberet summā caritatē,vt eius passio,& oblatio esset Deo cara pro omnibus,& meritoria,& accepta. Tertio oportebat vt esset Deo personaliter vnitus per gra- F tiā vnionis:vt sua operatio, & redemptio esset meritoriè infinita: eò ꝙ debebat remittere culpā, & pœnā infinitā,& recuperare præmium cœleste infinitum: vt dictum est psal.129.ideo non potuit esse nisi in supposito infinito. Sed quia solus Christus habuit omnia ista tria prout dictū est ps.17. & 21.& in plerisq; locis: ergo solus Christus potuit genus humanū sufficienter redimere. & liberare:qui non cecidit in retiaculo aliorum. de cuius redemptionis modo patebit in articulo sequenti Quantùm ad tertiū est dicēdum ꝙ Christus,qui,vt hominē perditū,& captiuum in retiaculo diaboli repararet,& liberaret,& venerat in carnem: sicut est sapientia

per

A per essentiam: ita sapienter hominem liberauit. nam sicut diabolus excogitauit artem malignam & callidam ad capiendum Adã cũ tota sua gñatione in suo retiaculo: ita Christus sapiens restaurator repperit artẽ sapientem ad rumpendũ retiaculũ diaboli, & liberandum animas, & totũ genus humanum in illo retiaculo obligatũ & obnoxiũ: & repperit nouũ retiaculum ad capiẽdas animas per gratiam. vnde sicut diabolus abscondit venenum sub specie fructus prohibiti tãq hamũ: quẽ fructũ volens mordere Adã fuit morsus morsu mortis, & captus in hamo, & retiaculo, & laqueo venenoso latente sub specie illius fructus: ita pariter Christus obiecit diabolo carnem suã tanq escam: sub qua latebat hamus, & laqueus diuinitatis: & tetendit eam in cruce: sed diabolus putans Christum esse purum hominẽ, obnoxiũ morti, o-

B bligatum in Adã, voluit ipsum in cruce mordere per mortẽ sicut cæteros: sed ipse captus, & morsus fuit victus in morte Christi, sub cuius carne latebat hamus diuinitatis, & sic diabolus fuit victus, et captus in retiaculo passionis Christi. Item rursus: sicut diabolus cepit Adam in retiaculo suo: & parauit, & abscondit retiaculum concupiscentiæ in carne ipsius Adã in generatione naturali: per quã generationem libidinosam Adam transtulit peccatum suum in omnes posteros particulariter: ita pariter Christus abscondit & impressit virtutem, & pretium suæ passionis in septem ecclesiasticis sacramẽtis: per quæ quidem sacramenta transtulit virtutem suæ passionis particulariter in vnumquenq; fidelẽ. vnde sicut Adã per generationẽ libidinosam transtulit peccatum suum in filios: ita Chri-

C stus per regenerationẽ baptismalẽ transtulit merita suæ passionis ad rumpendũ retiaculũ diaboli, & liberandum baptizatos ab originali: & per pœnitentiã trãstulit merita suæ passionis ad absoluendum à mortali peccato oẽs pœnitentes: & sic de singulis. Itaq; est dicendum, ꝙ in vnoquoq; sacramento latet virtus passionis Christi tanquã hamus sub esca: & tanquam retiaculum salubre ad capiendas animas per gratiam: & ad rumpendum retiaculum diaboli. Sed in sacramento eucaristiæ specialiter, & realiter continetur ipse Christus verbum incarnatũ: quem Christum sub forma panis sumimus in cibũ spiritualem ad refectionem spũalem, & restaurationẽ bonorum perditorum: prout dictũ est ps. 110. Et sic patet qualiter ecclesiastica sacramẽta sũt D quædam retiacula spũalia ad capiendas animas nostras per gratiam passionis Christi cõtra retiaculum diaboli: per quæ quidẽ sacramenta rumpitur retiaculum diaboli, & liberantur fideles. Et patet qualiter sicut Adam per generationem naturalem, & libidinosã multiplicauit & generauit filios carnales in mundo: ad quos transtulit peccatum, & semen, & fomitẽ peccati: ita pariter Xp̃s per se generationem baptismalem regenerauit, & multiplicauit filius spirituales, & fideles in ecclesia: ad quos transtulit gratiam, & virtutem suæ passionis per baptismum aq̃ vel flaminis vel sanguinis. Et sic licèt oẽs peccatores fuerint capti, & ceciderunt in retiaculo diaboli ꝑ peccatum: tñ oẽs possint liberari à Xp̃o per retiaculũ baptismi, & cæterorũ sacramentorum, eo ꝙ Christus singulariter trã- E sijt inter mortuos liber, non captus in retiaculo diaboli in persona nec in natura. Ad cuius intellectum maiorem est notandum, ꝙ istud retiaculum, & misterium crucis fuit figuratum. Num. 21. vbi dicitur, ꝙ qñ populus murmurauit contra Deum & Moysen, misit Deus serpentes ignotos, qui mordentes multos occidebant: qui pœnitentia ducti rogarunt Moysen, vt rogaret pro eis dominum, vt tollerentur serpentes. Et tunc Moyses ex præcepto dñi suspendit serpentem æneum in ligno, & tunc morsi à serpente aspiciẽtes illum serpentem pendentem in ligno sanabãtur à morsibus serpentem. Per ꝙ mysteriũ fuit figuratum qualiter Xp̃s redemptor mũdi debebat secum suspendere, & crucifigere antiquum serpentem, qui in suo ligno prohibito momorderat primos parentes morsu F mortifero, qui q̃dem morsus venenosus trãslatus est in omnes posteros. & sic per vnius hoĩs delictum mors introiuit in totũ orbem terrarum. Et sic patet, ꝙ mors, & omnes ĩfirmitates, & defectus, & oĩs culpa, & oĩa peccata sunt effectus, & pœnæ illius peccati, & morsus illius antiqui serpentis. Et ideo Christus vt nos liberaret à morsu antiqui serpẽtis, & ab omnibus effectibus, & vestigijs illius morsus, voluit indui veste illius serpentis. s. morte, & cæteris corporalibus defectibus, & pœnalitatibus prouenientibus ex illo peccato, præter culpam: eò ꝙ assumpsit in illa carne omnes pœnas peccati præter culpam, vt frequenter dictum est. & sic dicitur Christus induisse vestem pœnalitatum antiqui serpentis,

A tis:& cum tali veste crucifixus est in cruce, sed venit diabolus, & voluit mordere Christum sicut cæteros:sed ipse captus est hamo diuinitatis latentis sub carne, & sic in cruce simul cum Christo crucifixum est peccatum nostrum cum omnibus pœnalitatibus suis: & mortuum est peccatum nostrum cum Christo:sed Christus surrexit ad vitã gloriosam manente serpente antiquo in sepulcro cum suis pœnalitatibus. Et ideo dicit Augu. in sermone de martyribus: ꝙ Christus, vt vinceret,& occideret mortẽ:vestitus est morte.mors autem ibi in cruce occisa est:sed dominus semper viuit. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in eremo:ita Christus cum veste serpentis. s. cum pœnalitatibus exaltatus & crucifixus est in cruce: & sicut omnes,qui fuerunt morsi à serpente aspiciebant serpentem:& sanabantur:ita omnes quos momordit astutia Satanæ,aspicientes & contemplãtes Christum in cruce pendentem sanabuntur à morsu serpẽtis antiqui. Et sic patet qualiter nostra redemptio, & salus fuit figurata per exaltationem:& suspensionem serpentis ænei in ligno, & peccatum nostrum fuit significatum per morsum antiqui serpentis. Et patet etiam qualiter sicut serpẽs antiquus parauit retiaculum in ligno,in quo momordit,& cepit Adam cum omnibus posteris:& sauciauit omnes morsu,& veneno pestifero: ita Christus parauit laqueum, & retiaculum in cruce:vbi cepit,& crucifixit serpentem antiquum:& sic liberauit genus humanum à morsu illius. Item sicut diabolus particulariter parauit retiaculum:& laqueum concupiscentiæ, & fomitis in carne vniuscuiusque ad capiendum vnumquenq; personaliter in originali,& veniali,& actuali:ita Christus parauit retiaculum suum spirituale in vnoquoque septem ecclesiasticorum sacramentorũ: cuius retiaculi esca patens est uisibilis forma sed hamus latens est inuisibilis gratia illius sacramenti:quæ quidem gratia reficit, & saluat,& liberat fideles:& extinguit & occidit antiquum serpentem. Et sic patet qualiter omnes peccatores præter Christum ceciderunt in retiaculo antiqui serpentis per mortem. Et quomodo omnes fideles,& iusti ceciderunt in retiaculo Christi per gratiam. Et quomodo antiquus serpens fuit crucifixus ĩ ligno cum Christo: & captus cum retiaculo crucis. Et hæc est causa quare serpens antiquus diabolus fugit crucem:eò quòd ibi fuit suspensus cum veneno suo: & ibi fuit extinctum venenum suum:& per consequens ibi fuit captus,& victus. Et sic patet qualiter serpens antiquus primo fuit suspensus figuraliter in deserto. Num. 21. sed postea fuit realiter suspensus in cruce cum Xp̃o:quia pater ĩ Christo posuit iniquitates omnium nostrum cuius liuore sanati sumus. Esaiæ. 53.

PSALMVS. CXLI.

***V**Oce mea ad dominum clamaui: voce mea ad dominum deprecatus sum.*

Effundo in conspectu eius orationem meam: & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

In deficiendo ex me spiritum meum:& tu cognouisti semitas meas.

Titulus, Eruditio siue intellectus Dauid cũ esset in spelunca oratio. Iudæi,& qdam catolici exponunt hunc psal. prout est oratio Dauid petentis liberari de manu Saulis, & persecutione: cum esset in spelunca Odola latens cum amicis suis: qui ad eum confugerant:vt patet 1. Reg. 22.& sic exponunt ad literam tantùm secũdùm illũ sensum, in quo Dauid petit liberari à persecutione, & petit regnũ vt suos amicos,& sequaces posset exaltare. Sed hęc expositio est friuola faciens iniuriam huic psal. priuando ipsum sacramento prophetiæ de Christo,& ecclesia, q̃d manifestè in se continet. Item talis expositio manifestè falsificat titulum: in quo dicitur, quòd est psalmus est eruditio Dauid & intellectus, facta à spiritusancto: manifestum est enim quòd Dauid non indigebat erudiri à spiritusancto: si tantum narrat persecutionem suam: & petit donum temporale in hoc psalmo. nam ipse expertus erat suam persecutionem:ergo non erat ipsi necessaria eruditio spiritussancti ad scribendum eam:sicut Cæsar in comentariis scripsit omnia prælia quę gessit, & victorias suas ex sola memoria sine lumine speciali spiritussancti. Ex quo patet, quòd aliud sacramentum maius intendit hic Dauid prædicere per illam historiam:& sub figura illius historiæ. vnde per hoc,quod Dauid fugit à Saul ad regẽ Geth, ne occideret eum, figurabatur quomodo Christus fugit vsque ad mortem corporalẽ crucis: & latuit in spelunca sepulcri corpus eius:& anima descendit ad speluncam inferni:& venerunt ad eum omnes patres veteris testamenti,qui erant in limbo:vt eos inde libe-

A liberaret. Et sicut multi amici Dauid erant afflicti in ciuitatibus à Saul, & expectabant exaltationem Dauid, vt ipsi liberarentur: ita apostoli,& totum genus humanum in illo triduo expectabant ut Christus resurgeret a mortuis,& rediret ab inferno,& spelunca sepulcri.vt omnes liberaret &c. Hoc ergo prævidens Dauid in spiritu per illam fugam,& latitationem fecit hunc psalmum, in quo introducit Christum loquentem,& petentē, a patre liberari per resurrectionem a spelunca sepulcri,secundum,quod Dauid fuit eruditus à spiritusancto,& sic erudit nos, vt credamus resurrectionem Christi,& nostram redemptionem prædictam,& figurata in hoc psal. qui dicitur eruditio Dauid,& oratio Christi,in quo duo facit,nam primo manifestat Christus patri suam afflictionem,& pas-
B sionem. Secundo petit liberari.ibi. Clamaui. Quantum ergo ad primum dicit.

Voce mea ad domum Deum patrem meū clamaui conquerendo de persecutoribus,& crucifixoribus meis,& voce mea,& non per alium deprecatus sum ad Deum petendo resurrectionem. Effundo in conspectu eius orationem meam in horto,& in cruce,& pronuncio tribulationem, & passionem meam ante ipsum: conquerendo de crucifixoribus, nam cognouisti semitas & intentiones meas in deficiendo spiritum meum.i. quando inquantum tribulauerunt me, q deficiebat in me spūs vitalis,& fortitudo p̄ tormentis intolerabilibus: & etiā defecit anima à corpore, quia separata fuit ab eo in triduo. Vnde iō defecit in me spūs,& fortitudo corporalis.

In uia qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.

C *Considerabam ad dexteram & uidebam,& non erat qui cognosceret me.*

Perijt fuga a me, & non est qui re quirat animam meam.

Sribæ,& pharisæi abscōderūt mihi laqueū tentationis,vt me caperent in sermone &c. & absconderunt laqueum imponendo falsa crimina,& in fine abscōdito mō imposuerūt laqueum mortis. & ideo defecit in me spiritus:& corporalis fortitudo qm̄ fui caput in horto. Nā cōsiderabā,& respiciebā ad dexteram: si erat aliqs apostolus, qui cognoscet et me,& iuuaret,& nullus fuit,nam me relicto oēs fugerunt. Itē in toto t̄pe passionis consideraui,& respexi ad dexterā.i.ad partem prosperā:& si aliquis inueniret, qui esset in mei

D fauorē,& loqueretur p̄ me,& nō erat qui cognosceret me ad p̄stādum auxilium,& fauorē: imo oēs cōspirarunt ferendo sniam mortis contra me:& sic periit oīa fuga & refugiū humanum à me,nec fuit aliquis qui requireret, & defenderet animam meam.i. vitam meam: imo omnes clamabant crucifige,crucifige eum. Et sic nullus fuit mihi ad dexteram,sed omnes fuerunt mihi ad sinistram, quia omnes fuerunt aduersarii.

Clamaui ad te domine, dixi tu es spes mea portio mea in terra uiuentium.

Intende ad deprecationem meam,quia humiliatus sum nimis.

Libera me a persequentibus me,quia confortati sunt super me.

Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo,me expectant iusti donec retribuas mihi. E

Exposita superius querimonia, in hac secunda parte petit liberari p̄ resurrectionē, dicēs. O dn̄e pater postq̄ destitutus fui ab oī auxilio humano in mea passione,& nō inueni ad dexteram qui iuuaret me,& fugit à me omnis fuga,& refugium, iō omni auxilio,& spe humana postposita conuerti me ad te,& clamaui ad te,& refugi ad te & clamaui, & dixi: tū dn̄e pater es spes,& portio mea in terra viuentum. Nam postq̄ in hac terra mortaliū me derelìquisti in p̄tate crucifixorū vsq; ad mortē sine humano auxilio, iō dixi fiat voluntas tua,sed tunc posui spē meā in te: vt mihi dares hæreditatē æternā pro m̄,& pro mēbris meis in terra uiuentiū,& illam peto: & mortalē & terrenā contēno. Intende ergo ad dep̄cationem meā: qa postq̄ humiliatus
sum nimis.i. valde p̄ passionē,& mortem, qa F
humiliatus sum vsque ad mortem crucis, iō libere me de crucifixoribus persequentibus me,qm̄ confortati, & roborati sunt sup me, postq̄ in potestate eorū me reliquisti,& iō cū ingenti odio, & iniquitate putantes mē annihilare,& memoriam,& potestatem meam de mundo abolere,crucifixerunt me,& sic tādem positus sum in hac spelūca,& sepulcro, in quo adhibuerunt custodes armatos ne discipuli mei venirent ad furandum corpus meum,& adhibuerunt magnum lapidē contra sepulcrum, ne quis posset faciliter amouere: & sigillarunt ostium ne aliqua fraus posset fieri,& sic tenent corpus meum tanquam in carcere. Educ ergo de carcere inferni [illegible] animā meam, & corpus meum de hac,

A hac custodia.s.ꝙ omnia membra me exeant de inferno cum antiqua præda sanctorū patrum.& recuperent corpus de sepulcro per gloriosam resurrectionem,& egrediatur anima mea simul cum corpore de hac custodia, siue sepulcro:ad confitendum nomini tuo.i. vt manifestem nomen tuū,& potentiā post resurrectionem,& liberentur oēs fideles, & electi:quia oēs tam patres in limbo ꝙ presētes,& futuri electi me expectant,vt retribuas mihi animam per resurrectionem, & retribuas mihi regnum cœlorum per Adam perditum:vt possim hic per gratiam liberare eos & in futuro eis regnum celorum elargiri.

PSALMVS. CXLII.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam:in ueritate tua exaudi me in tua iustitia.

B Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebreo,& trāslatione Hieronymi & in 70 s. ps. Dauid.absq; alio addito. Sed in quibusdā biblijs reperitur additū:Quando persequebatur eum Absalon filius suus. Sed hoc forsan fuit additum ab aliquo doctore.eo,ꝙ quidā Hebræorum dicunt,ꝙ Dauid fecit hūc psal. in illa persecutione Absalon filij sui, de qua persecutione petit liberari à Deo,petendo in fine psalmi vltionem de inimicis suis. Et sic glossant istum psalmū literaliter pcisè de persecutione,& hanc expositionem prosequuntur etiam quidam catolici. Sed talis expositio est inutilis fidei ecclesiæ, tollens dignitatem prophetiæ ipsi Dauid: qui non fuit minus propheta in hoc psal. ꝙ in cæteris. Itē talis præcisæ expositio occultata alta mysteria latentia: imo satis explicita in hoc psal. qui C nō pertineret ad sacrā scripturā: nec eum fecisset Dauid cantari in templo:nec nos cantaremus ipsum in ecclesia:nisi aliqua mysteria de Xpo in ecclesia cōtineret,vt sæpius dictū est de cæteris ps. Iō satius,& melius dicūt qdam alii magistri Hebræorum dicentes, ꝙ Dauid fecit hunc psal. 142. in persona ipsius Adā harison.i.Adā primi hominis: qui loquitur in hoc psal.sicut,& psal. 37.& 92.& 101. Vnde dicunt,ꝙ Adam in hoc psal.deflet casum suum,& petit à Deo liberari de miseriis corporalibus, & temporalibus; quas traxit ex illo peccato, & sic exponunt istum psalmum Sed isti multipliciter deficiunt in tali expositione. Primò,quia putant,ꝙ solus primus homo pro se loquitur in hoc psal. Secūdò:quia putant, ꝙ non petit liberari nisi de miserijs, & afflictionibus temporalibus, & D corporalibus. Tertiò:quia putant,ꝙ talē petitionem non petit per Christum mediatorē, sine cuius intercessione nulla oratio apud patrem pōtest exaudiri. Et hoc faciunt isti: quia nullam habent fidem de Christo Deo, & homine redemptore,& glorificatore,& æterno præmiatore. Et ideo relictis omnibus supradictis defectibus sequēdo quod verum est:est dicendum,ꝙ non solus Adam primus homo pro se:sed ipse Adam cum tota sua posteritate fidelium,quod dicitur corpus mysticum siue homo mysticus, loquitur in hoc psalmo deflens casum,& petens liberari per Christum mediatorem,& redemptorem, & non solum petit liberari ab infirmitatibus corporalibus; sed primo, & principaliter à seruitute peccati quam ibi incurrit,& ab qībus peccatis quæ postea ex illa occasione pperrauit:quam quidem liberationem totius E generis humani potuit præuidere Dauid in spiritu per liberationem suam de persecutione Absalonis propter quod fecit hunc psalmum in persona ipsius Adam loquentis in hoc psalmo. Quatuor ergo facit. Nam primò conatur Deum inclinare ad misericordiam se humiliando,& suam fragilitatem allegando. Secundò conqueritur de antiquo serpente mala quæ sibi procurauit explicando. Tertiò petit liberari per Christum. Quartò petit vltionem de diabolo persuasore, & auctore omnium malorum. Secundum ibi. Quia persecutus est inimicus animam meā, humiliauit &c. Tertium ibi. Memor fui dierum antiquorum:mediatus sum in omnibus &c. Quartum ibi. Educes de tribulatione animam meam:&c. Quantum ad primum est pāduertendum sicut dictum fuit ps. 11. & 14. ꝙ sicut tota veritas ipsius Adam ante lapsū F consistebat in adæquatione,& conformitate ad primam veritatem:ꝙ est uerbum diuinū, ita & tota sua originalis iustitia consistebat in adequatione,& conformitate suæ voluntatis ad diuinam uoluntatem seruando eius præceptum:quæ quidem iustitia radicabatur in caritate ordinata, & gratia qua erat Deo gratus,& acceptus,& ipse dirigebat Deū ordinatè,scilicet sup omnia,& omnia alia propter Deum. Et sic Adam dicebatur verus,& iustus,& sanctus manendo in tali veritate,& iustitia,& ordine caritatis,& dilectionis. Cū ergo Adam peccauit perdidit veritatē,& iustitiam,& sanctitatē:eò ꝙ deuiauit à prima veri-

A veritate magis credendo verbis mulieris: quæ primò fuerat seducta à diabolo, q̃ verbis Dei, qui præceperat ne comederet: & deuiauit à diuina volũtate, quæ est metrum, & regula omnium actuũ iustorũ, & iustitię, & deuiauit ab ordine caritatis: quæ ordinat actum dilectionis in Deum, & proximum, & sic mansit Adã mendax, & iniustus, & inordinatus, & peruersus in ordine potentiarũ animæ. Et perdendo illam originalem iustitiã, q̃ in se includebat caritatem, & gratiam: in quibus radicabatur: perdidit ẽt omnia septẽ præmia illius originalis iustitiæ. imo de necessitate incurrit pęnas contrarias: quia incurrit necessitatem moriendi, & patiendi &c. & incurrit debitũ recuperãdi originalẽ iustitiam cum gratia, & caritate cũ omnibus suis præmijs: & sic mansit subditus, & debitor, & ob-
B noxius diuinæ sententię cũ tota sua posteritate filiorũ: pro quibus ẽt acceperat illã originalem iustitiam cũ suis pręmiis. Ex quibus patet ꝙ Adam, aut aliquis filiorum nullo pacto cũ veritate, & iustitia poterat cum Deo contendere in iudicio quin exiret condẽnatus, postq̃ transgrediendo diuinũ pręceptum perdiderat oẽm veritatem, & iustitiã, quia in veritate, quã Deo promiserat non stetit: & à diuina voluntate deuiauit, & sic nihil habebat suũ nisi peccatum, per quod perdidit oĩa bona gratuita, quę Deus in eius natura plantauerat gratis. Et sic Adã per nullam iustitiã merebatur audiri. Secundò est notandũ, ꝙ tota veritas Dei erga nos consistit in seruando promissa, & nõ fallendo in reuelatis in lege: & tota eius iustitia consistit in seruando veritatem in promissis, & reuelatis in lege: &
C tribuendo vnicuiq; quod suũ est. s. remunerãdo bona, & puniendo mala. Et sic patet qualiter iustitia diuina includit veritatem in promissis, & reuelatis, quia quasi iniustus reputaretur Deus nisi impleret promissa, & reuelata in lege, & prophetis. Et iõ in sacra scriptura sæpè per veritatem intelligitur diuina iustitia, ut frequenter dictum est. Ex supradictis sequitur, ꝙ diabolus fecit Deũ mendacem: quãdo dixit mulieri, Nequaq̃ moriemini &c. Scit. n. Deus, quia hora qua comederitis, eritis sicut diiscientes bonum & malũ. Asserebat .n. diabolus Deum mendacem in verbis, & in comminatione mortis, & etiam asserebat ipsum inuidũ, & per consequens negabat ipsum esse Deũ. Et sic Adã assentiendo sensui mulieris, quę primò fuit seducta: licèt nõ negauit Deum verbis, & directè: tamen negauit ipsum factis, & indirectè prout dictũ fuit psal. 13. Et sic Adam non stetit nec mansit in veritate, & iustitia, in qua fuit creatus modo supradicto. Ideo nullo modo poterat in iudicio cum Deo contendere, Deus aũt semper mansit, & perseuerauit, & perseuerat in veritate sua, & iustitia seruando veritatem in promissis, & reuelatis. & puniẽdo mala, & remunerando bona, & seruando veritatem in verbis suis, & in illa cõminatione sententiæ quã comminatus fuit ipsi Adam. Nã illicò incurrit mortem spiritualẽ ipsius animæ perdẽdo gratiam, per quam spiritualiter viuebat, & illicò incepit mori in corpore perferendo infirmitates, & cætera mala: quæ inducunt mortem successiuè. Item illicò incepit tendere in mortem: quia vita hominis nil aliud est nisi via in mortem, quia quicquid vitę retro est mors tenet, ut inquit Seneca. Itẽ Deus man- E
sit uerax in promissis, & reuelatis in lege, & prophetis. Nã qñ venit plenitudo tẽporis misit filium suum in carnẽ ad redimendũ Adã cum tota eius posteritate, sicut promisit ipsi Adã quando eiecit ipsum de paradiso, & sicut promiserat omnib. patriarchis, & prophetis, qui impleuit omnia quæ erant scripta de eo in lege, & ꝓphetis, ut patet ꝑ totũ discursum euangelicũ. Item mansit iustus in sua iustitia, & inconcussa sententia, nullum bonũ relinquendo irremuneratũ nec malum impunitum. nam per passionem Christi filij sui: cuius meritum fuit infinitum in virtute extensiuè: voluit punire omnia peccata præterita, & futura: & redimere Adam cũ tota sua posteritate à miserabili seruitute: & resuscitare ipsum à morte æterna participãdo illã F
passionẽ, & merita eius per fidem, & gratiam Christi. per quã gratiã non solũ quilibet homo absoluitur ab illa scia: sed etiã meretur præmiũ uitę, & gloriæ æternę. &c. Ex quibus patet, ꝙ solus Deus manet in sua veritate, & iustitia: & ideo solus ipse potest contendere nobiscum in iudicio. & non Adã: nec aliquis filiorum eius quin exeat cõdemnatus, postq̃ nulla mansit in eis veritas nec iustitia. Et iõ præuidens in spiritu ex promissione, & reuelatione sibi facta se non posse liberari à supradicto peccato cũ sua posteritate nisi per Christum in lege promissum: vt inquit Augu. lib. Cur Deus hõ. hinc est ꝙ in hoc psal. orat Deũ patrẽ vt mittat filiũ suũ in carnem ad redimẽdum ipsum. & vt Deũ incliniet ad

mise-

A misericordiam: & ad exaudiendā petitionem suā, allegat veritatē, & iustitiā Dei cōtra suā iniustitiam Vnde ait. O dn̄e Deus exaudi orationē meā, & petitionē meā, & percipe obsecrationē, & deprecationē meā auribus tuæ misericordiæ. Et nota, ꝙ oratio dicit simpliciter ascensum mentis in Deum. Deprecatio aūt dicit orationem petendo liberari ab aliquo malo. Sed obsecratio dicit orationē, & deprecationē factā cum sacris verbis, aut cū sacrificiis, aut oblationibus, aut cū vehementi affectu, & effectu, & sic iste homo mysticus cum omnibus supradictis conditionibus dirigit suam orationem petendo Christum ut veniat: quia omnes patres vet. test. cum tali & sub tali fide & protestatione Christi futuri offerebant sacrificia &c. Ideo subdit. O domine non peto vt exaudias me in mea veri-
B tate, & iustitia: quia nulla est in me: quia iam perdidit ipsam originalem iustitiā, & gratiā, & caritatem in Adam per illam transgressionem primi præcepti: quando comedi cibum prohibitum: & sic non sum dignus exaudiri per aliquod bonum proprium: quia nihil meū habeo nisi peccatum: per quod mereor æternaliter puniri. Sed tu dn̄e exaudi me in tua veritate: qua promisisti filium tuum ad me redimendum in carnem mittere: & exaudi me in tua iustitia ueritatem in promissis seruando: ut veritas legis, & prophetarum maneat incōcussa. Itē exaudi me in tua iustitia quam debes facere per passionem Christi filij tui: per quam peccatum totius generis humani est in cruce puniendum, & remittendum: & per cuius resurrectionem, & ascensionem vita æterna est nobis restituenda. quam passionem omnes fideles debent participare
C per fidem, & gratiam ipsius Christi: per quē omnes sunt iustificandi: per cuius fidem saluantur omnis præsentes præteriti, & futuri. Quasi dicat: iustifica me, & viuifica me per fidem, & passionem Christi: quia illa est ueritas, & iustitia patris quam promisit in mūdo: per quam impletam Deus redditur uerax, & iustus in lege, & ꝓpheti is & euāgelio. Deinde cum subdit,

Et non intres in iudiciū cū seruo tuo quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.

Ostendit iste homo nullam esse in se veritatem nec iustitiā per quam mereatur exaudiri: nec intrare cum Deo in iudiciū, eo ꝙ in Adam perdidit omnem iustitiam. Dicit ergo. O domine si ita est ꝙ in me nulla sit ueritas nec iustitia: ergo non velis intrare in D iudicium cum seruo tuo. Nam tu bene potes intrare in iudicium securus cum sis dominus, & iustus, & verax, sed ego non possum tecum intrare, nec in iudicio contendere, cū nulla sit in me iustitia: quia nullus apud te iustificabitur homo uiuens in hac vita: eò ꝙ oēs peccauimus in Adā: & in eo perdidimus iustitiā: & facti fuimus rei, & iniusti, & obnoxij sententiæ tuæ: & ibi fuimus percussi, & sauciati: & omnes ibi constituti fuimus peccatores, & ideo nullus apud te iustificabitur homo. Ergo nō intres in iudiciū cum seruo tuo: nec velis tractare me secūdū culpā meā: sed secundū iustitiam, & veritatē tuam: qua promisisti veniam peccatoribus, et promisisti mittere filium tuum ad iustificandum omnes peccatores.

Quia persecutus est inimicus animam meā, humiliauit in terram uitam meam. E

Quia superius dixit, ꝙ nullus homo viuēs potest apparere iustus apud Deum: nec cum eo intrare in iudicium: cum in nullo homine reperiatur propria iustitia: In hac secūda parte explicando miserias suas ostendit. vnde euenerunt ipsi ista mala: & quomodo factus est iniustus apud Deum. Et dicit quòd ista mala & ista iniustitia non prouenit ipsi ex natura specifica, nec à Deo creante.

Nā primo Deus creauit in eo bonā naturā specificam: quia quò ad species suas omnia quæ fecit Deus erant valde bona naturaliter. Ge. 1. Nā species sunt sicut numeri. 8. Metafisicæ. & sic oēs participant illud primū ens secundùm maiorem, & minorem perfectionē. & ideo omnia entia à Deo nihil habent naturaliter nisi bonum. Sed vltra bonū naturæ plantauit Deus in illo primo homi- F
ne multa bona gratuita. s. illam originalem iustitiam, & gratiam gratificā, & scientiā omniū rerū & cætera præmia originalis iustitiæ. Et sic quicquid Deus in hoīe plantauerat erat bonū, & nullū malum. Sed cum iste homo attentauit descendere ab Hierusalem in Hiericō, deuiando à diuina uoluntate: incidit in latrones. s. diabolos: qui cum expoliarunt ab omnibus bonis gratuitis. s. ab illa originali iustitia cū omnibus præmijs suis: & insuper vulnerauerunt eum in carne vulnere, & morbo concupiscentiæ, & corruptionis: & in anima vulnere mortalis culpę, & sic de necessitate factus est mortalis corpore, & anima: & spiritus qui dominabatur carni

illicò

A illicò fuit impugnatus,& afflictus à carne, & totus ordo personæ fuit peruersus. Nã oĩa in feriora q̃ ante obediebãt rationi, inceperunt rebellare. Et hoc est quod intendit dicere iste homo in hac secũda parte. Vnde ait. O dñe ego nõ habeo ius querelæ contra te, sed con tra diabolũ,& causa quare apud te nõ iustificabitur oĩs viuens: nõ est à te:sed à diabolo. Nam tu dñe bonum semen seminasti in me: sed venit inimicus diabolus serpens antiquus, & extincto bono semine seminauit zizaniam. Quia dum essem positus in illa felici paradiso terrestri venit iste inimicus serpens antiquus, & humiliauit in terra vitam meã. Nã cũ essem immortalis ad libitũ, quia poteram non mori edendo de ligno vitæ: tamen comedendo de ligno scientiæ boni, & mali mihi prohibito eiectus sum ab illa pa-
B radiso,& perdidi lignũ vitę, & factus sum de necessitate mortali, & sic iste inimicus humiliauit,& deiecit vitam meam felicem in hac terram miserabili qua tanquam exul dego, & laboro. Ille ergo inimicus serpens antiquus humiliauit,& deiecit. & relegauit me ab illa paradiso in hac terra, & lacrimarum valle,& ille deiecit vitam meam in terra per mortem,quia moriendo sum reuersus in terram,& puluerem terræ de qua fueram assumptus & formatus.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi & anxiatus est super me spiritus meus,in me turbatum est cor meum.

Iste inimicus non solum humiliauit vitam meã in mortẽ corporalẽ, sed ẽt in mortẽ peccati simul cũ diabolis. Nam collocauit me in locis obscuris inferni ĩter diabolos sicut mor
C tuos sæculi: inter diabolos ad mortẽ æternã destinatos,vt post primã mortẽ corporis incurrã mortẽ æternã animæ, & habitẽ cũ diabolis in locis obscuris inferni in æternũ. Litera Hiero. hẽt. Collocauit me inter mortuos antiquos,idest inter diabolos, qui primò ab antiquo mortui fuerant per peccatum, & in illo obscuro inferno collocati. Item iste inimicus non solũ me occidit quò ad corpus,& animã,& ab illa paradiso deiecit in hac terra misera: & post mortem in locis obscuris collocauit: sed etiam taliter carnem meam vitio concupiscentiæ,& fomitis vulnerauit, ꝙ illicò insurrexit aduersus spiritum, & continuè stimulat eum:intantum ꝙ semper anxiatus est super me spiritus meus,& stimulatus est,& afflictus a carne,& concupiscentia. Itẽ quartò totus ordo fuit peruersus, & turbatus. D
Nã caro quæ debebat obedire voluntati, & rõni,nũc facta rebellis perturbat iudiciũ, & rõne.& sic qđ nolo hoc ago, & qđ volo hoc non facio. Et sic ex tali peruersitate turbatũ est in me cor meũ, & voluntas, & ideo q̃nq̃ iudico bonũ malũ,& malũ bonũ. Et sic patet qualiter ego nõ possum retorquere istã culpã nisi in inimicũ diabolũ, qui mediante muliere & per mulierẽ decepit, & seduxit me; & sic expoliauit me omni iustitia, & gratia, & omnibus bonis gratuitis. Vnde sequitur ꝙ nullus viuens potest apud te iustificari; nec tecum in iudicium intrare, ergo non intres in iudicium cum seruo tuo domine, sed exaudi me in tua iustitia.

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar. E

Postquã superius explicauit miserias suas, & cãm suę miseriæ, nũc ĩ hac tertia parte petit auxiliũ, & petit iustificari per Christum: quia iam sciebat Adã cum sua posteritate patriarcarum ex reuelatione, & frequentibus promissionibus ꝙ nullus poterat iustificari, & saluari nisi per Christum. Ad cuius intellectum est notandum,secundũ Augu. contra aduersarium legis, & prophetarũ,sicut dictũ fuit psal. 103. ꝙ tota creatio huius mundi naturalis, fuit figura recreationis mundi spiritualis,quæ est ecclesia,& sic Dauid per illam creationem mundi materialis prȩuidit in spiritu recreationem ecclesiæ, & per formationem primi hominis præuidit mysterium incarnationis: Vnde per hoc ꝙ tota Trinitas concurrit ad creationem vniuersi, quia pater per verbũ dixit fiat lux: & facta est lux &c.& F
sic per uerbum fecit omnia, & per spiritum sanctum viuificauit omnia creata, quia spiritus dñi ferebatur super aquas &c. per hoc ꝓuidit Dauid in spiritu qualiter tota Trinitas debebat concurrere ad nostram regenerationem. Nam pater debebat mittere verbum suum in carnem: & per verbum incarnatum debebat nobis loqui: & notificare nobis voluntatem suam, dando legem euangelicã:& per illud verbum incarnatum nos debebat redimere,& iustificare,& per spiritũ sanctum pater, & filius in nobis debebant omnem gratiam infundere, & nos per gratiã uiuificare, & sic omnia quæ perdidimus ꝑ peccatũ,debebamus recuperare per regenerationem. Item per hoc ꝙ Deus formauit corpus

Adæ

A Adę ex terra virgine, & spirauit ĩ eo spiraculum vitæ &c. præuidit Dauid qualiter pater per spm̃ sanctũ debebat formare corpus Xpi ex puris sanguinibus in vtero virginis Mariæ: quod corpus simul cum anima verbũ debebat personaliter assumere: vt illa humanitas esset instrumentũ nostræ redẽptionis &c. Et sic patet qualiter per misterium creationis Dauid pręuidit totum misterium incarnationis, & nostrę redemptionis. Et ideo ex hoc mouetur ad petẽdum liberari per Christum in persona totius corporis mistici. Vnde ait. O domine ego memor fui dierum antiquorum. i. illorum sex dierum in quibus fecisti omnia opera mundi: & meditabar, & contemplabar in omnibus operibus tuis: & in factis manuũ tuarũ quę fecisti in illis sex diebus antiquis, & primis: vbi pręuidit totũ
B misteriũ totius nostrę redẽptionis. Nã per hoc, ꝙ per verbũ creasti omnia: pręuidi qualiter per verbum tuum incarnatum nos omnes debebas recreare, & redimere: & ꝑ spiritum sanctum viuificare spiritualiter: & vitã spiritulẽ quã perdidimus in Adã nobis restituere. Itẽ per misteriũ formationis hominis ex terra virgine pręuidi misteriũ incarnationis. Item per dormitionem ipsius Adę pręuidi totũ msteriũ nostrę redẽptionis, Nam per hoc, ꝙ Adã sopore dormiuit, ego pręuidi in spiritu qualiter Christus debebat in cruce vera morte soporari pro redẽptione totius generis humani, & per hoc, ꝙ Adam dormiẽte ex vna costarum eius formata fuit mulier, & exiuit per latus eius: per hoc præuidi qualiter Christo mortuo in cruce ex latere eius debebat exire tota ecclesia. quia exinde
C exiuit sanguis, & aqua in remissionem peccatorum: & exinde exiuit virtus omniũ sacramentorum ecclesię. s. virtus baptismalis: per quam regenerati sunt omnes fideles, & formata est, & multiplicata tota ecclesia: & exinde exuit virtus cõfirmationis per quã est roborata, & uirtus pęnitetiæ per quã quotidie recõciliantur, & sanãtur fideles &c. Dicit ergo Dauid in persona ipsius corporis mistici: & ẽt hoc dicit Adã primus hõ cũ tota sua posteritate fideliũ. Ego memor fui dierum antiquorum. s. illorum sex primorum dierum: & meditatus sum in omnibus operibus, quæ fecisti in illis sex diebus. & meditabar, & cõtemplabar in factis manuum tuarum, & in omnibus misterijs præuidi misterium incarnationis: & in illa dormitione præuidi totum mysterium passionis Christi, & ec- D
clesiæ formationis, & totius generis humani regenerationis, & redemptionis, & reparationis.

Expandi manus meas ad te, anima mea, sicut terra sine aqua tibi.

Videns ergo, ꝙ genus humanum ꝑ aliũ non põt reparari nisi per te O Christe, ideo expãdi, & iugiter expãdo ad te manus meas orando, & obsecrando, vt venias ad liberandum, & redimendum, & iustificandum, & refrigerandum me: quoniam anima mea est sicut terra sine aqua tibi. Ad cuius intellectũ est notandum, ꝙ licẽt rõnes seminales passiuæ omnium plantarum sint inditæ ipsi terrę à principio: vt inquit Augustinus super Genesim, tamen tales rationes seminales passiuæ non possunt excitari ad generandum nisi ꝑ cœlestem influentiam actiuam. Item cum E
vita plantarum, & cuiuslibet viuentis mixti consistat in calido, & humido, & terra de se sit naturaliter frigida, & sicca. Iõ nunquã de se germinabit aliquod viuens: nisi humectetur per aquam, & sic est necessaria aqua ipsi terræ ad hoc, ꝙ germinet, & nutriat plantas quia ex eisdem nutrimur, & sumus: primò, & secundo de generatione, & primo, & quarto Meteororũ. Et sic patet, ꝙ impossibile est, ꝙ terra germinet plantas, & ꝙ nutriat sine aqua. Ita ergo à simili facta fuit anima hominis post pc̃m̃ per absentiã gratiæ. Nã Deus creauit primò animã hoĩs cum ipsis potentijs sensitiuis, & intellectiuis, & has potentias humectauit humore gratiæ, & iustitię originalis, & omnium virtutum, & calefecit per caritatem, & sic anima Adæ viuebat per gratiam, & caritatem: sed perdita iustitia. perdidit totam vitã, & sic mansit illa anima sicca, & frigida ubiq; humore gratiæ, & calore caritatis cũ solis potẽtijs naturalib. passiuis, q̃ F
nullo mõ poterãt germinare aliud bonũ opus, nisi recuperarẽt humorẽ gr̃æ, & calorẽ caritatis: in quibus consistit vita spũalis animæ. Et sic mãsit anima sicut terra sine aqua. Et hoc est ergo quod intendit dicere iste homo. Vnde ait. O dñe quia cõsideraui omnia opera creationis, & in oĩbus operibus, & factis manuum tuarum meditabar, in quibus præuidi totum mysterium nostræ redẽptionis, quod non potest fieri nisi per te: & vidi, quod anima mea erat facta sicca sicut terra sine aqua tibi, id est aquam, & caritatem, & gratiam non potest habere nisi à te. Ideo expandi

A pandi ad te manus meas:vt mittas, & pluas de cœlo istam aquam,& imbrem.s. verbum tuũ,& aperiatur terra, & germinet saluatorem. Vnde iste imber verbi Dei descendat primo in vterum virginalem per incarnationem:ut postea pluat imbrem,& gratiam, & virtutem suæ passionis in animam meam: vt refrigeret,& viuificet eã, & faciat germinare opera meritoria. Et ideo.

Velociter exaudi me domine, defecit spũs meus

Domine velociter exaudi me accelerando aduentũ tuum ad viuificandum me per gratiam:qm̃ iam defecit spũs meus in me,i. defecit gratia,per quam uiuebam. Nam sicut deficiente spiritus, & anima,moritur corpus: ita deficiente gratia moritur anima.

Non auertas faciem tuam a me, et similis ero descendentibus in lacum. B

Non auertas faciem tuã à me.i. nõ auertas filium tuum incarnatum, qui dicitur facies tua,per quẽ tu notificaris in mũdo:quia sicut per faciẽ notificatur homo: ita per humanitate fuit Deus pater notificatus,quia ꝑ ipsum filiũ locutus est nobis. Et iõ nõ auertas a me istam humanitatem,in qua tu Christe debes pati,& pro quia:quia si nõ veneris similis ero diabolus descendentibus in lacũ inferni:quia semper cũ eis in inferno manebo:nisi tu veneris. Quasi dicat:si nõ redimis me: erit peccatũ meum quasi irremissibile: sicut peccatũ diaboli: cuius oppositum promisisti,& mihi reuelasti.

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam,quia in te speraui.

Notam fac mihi uiam in qua ambulem:quia ad te leuaui animam meam.

C Veni ergo in carnem,& loquere mihi, & sonet uox tua in auribus meis, & audiatur vox turturis in terra nostra,& auditã fac mihi mane misericordiam tuam:idest transeat ista vox veteris legis,& vmbra pctĩ, & oriatur sol iustitiæ,& fiat mane gratiæ per aduẽtum tuum,& audiam ego vocẽ miæ tuæ,& vocem euangelicam,per quam intendo, & spero iustificari: quia in te, & non in altero speraui instificari. Et notam fac mihi viam in qua ambulem per talem uocem euãgelicam. Nã sicut ambulaui per totam noctẽ ꝑ viam legis obscuram:ita desidero ambulare in mane,& in die gratiæ per viam legis euãgelicę:quæ est lucida, & clara abiiciens oẽs tenebras peccatorum,& ignorantię. Iõ auditam fac mihi istam uocem euangelicã, quæ annunciat misericordiam, & redemptionẽ D tuam: quoniam ad te leuaui animam meã semper orando,vt venias,& etiam ad te leuabo animam meam in aduentu tuo,recipiendo te in verum Messiam.

Eripe me de inimicis ad te confugi doce me facere voluntatẽ tuam,quia Deus meus es tu.

Veni Christe in carnẽ, & eripe me de inimicis meis diabolus,qui me per tot tempora in captiuitate, & seruitute peccati tenuerũt: qm̃ ad te confugi, quia non habeo aliud refugium ad quod cõfugiam, nec alium saluatorem,nec redemptorem præter te. Et iõ doce me facere voluntatem tuam per legẽ euãgelicam:quoniam tu solus es Deus meus,& legislator: qui debes manifestare voluntatem patris in mundo,& sic ego tanquam verum Deum meum patri consubstantialem te confitebor, & recipiam in aduentu tuo. E
Deinde cum dicit,

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum domine uiuificabis me in æquitate tua.

Petit disponi per spiritum sanctũ. Ad cuius intellectum est aduertendum sicut supra dictum est,ꝙ sicut tota trinitas indiuisè operata est,& concurrit ad creationem vniuersi: ita etiam tota trinitas operata est nostrã redemptionem indiuisè. Nã sicut pater per verbum dixit omnia quò ad species,& essentias suas, & dicendo per verbum spirauit esse, & vitam naturalem in rebus per spiritum sanctum:Ita pariter in nostra regeneratione & redẽptione pater per filium nos redemit, & regenerauit, & per fidem regenerãdo spirauit in nobis gratiam per spritum sanctũ, & sic indiuisè tota trinitas concurrit, & opeF rata est nostram redemptionem.Sed ipsa redemptio intantùm attribuitur filio inquantum facta est instrumentaliter per humanitatem:cui verbum personaliter vnitum est, & sanctificatio, & regeneratio intantũ attribuitur spiritussancto: inquantũ pater, & filius nos sanctificant, & gratiã inspirant per spiritum sanctum.Et ideo ista sanctificatio,& regeneratio, & gratiæ inspiratio ad extra vnicus actus essentialis est totus trinitatis Et iõ tales locutiones,quæ fiunt de operationib. essentialibus trinitatis ad extra proferuntur communiter cum uerbo singulari.

Secundò est notandum,ꝙ Christus vt doceret,& reseraret:& manifestaret mũdo mysterium trinitatis, primo uenit in carnẽ miss

A sus à patre: vt ipse frequẽter dicit per totum discursum euangelicum: & sic incarnatus tulit legem euangelicam declarando legem veterem:& sic etiã in carne passus, & mortuus est pro nobis,& resurrexit: & impleto cursu nostræ redemptionis ascendit in cœlum. Sed postea Christus: vt ostenderet non solum esse duas personas in diuinis:sed etiam esse tertiam personam: misit spiritum sanctum in signo visibili super discipulos in die Penteco. Sed vt ostenderet, ꝙ iste spiritus sanctus procedit ab vtroque, dixit Ioan. xv. Cum venerit paraclitus qui à patre procedit, quẽ mittet pater in nomine meo &c. Item vt magis explicaret Christus, ꝙ spiritus sanctus nõ solum procedit à patre:sed etiam ab eo:subdit. Si autem abiero:mittam vobis eum. Item vt B ostenderet, ꝙ actus nostrę regenerationis,& sanctificationis,& gratiæ creationis,& ĩfusionis,& inspirationis non fit sine spiritusancto imo à patre,& filio per spiritum sanctum:& per consequens à tota trinitate:ideo subdit: Ille vos docebit omnia:& suggeret vobis omnia quę dixi vobis &c. Item vt hęc omnia ostenderet per effectum: ideo in die Pentecostes Christus misit spiritum sanctum super discipulos in signo visibili: qui disposuit mẽtes eorum: & infudit, & spirauit in eis septem carismatum dona & cætera, quã spirationem ad extra facit pater,& filius per spiritũsanctum:vt dictum est. Propheta ergo Dauid omnia supradicta præuidens in spũ:postquàm superius exorauit, & petiuit vt Christus veniret in carnem ad docendum viam salutis per legem euangelicam: & ad notificandam diuinam voluntatem:& ad liberan-C dum,& eripiendum genus humanum de inimicis diabolis per mortem, & passionem,& resurrectionem & cætera, nunc in hoc versu petit, vt Christus mittat spiritum sanctum suum vt dirigat,& illuminet: & sanctificet: & inspiret dona gratiarum super totum collegium discipulorum in die Pentecostes: & per consequens successiuè super totam ecclesiam,& corpus mysticum per ecclesiastica sacramenta. Vnde ait. O domine Iesu Christe postquàm docueris me voluntatem tuã per legem euangelicam: & eripueris,& redemeris me per mortem,& passionem,& resurrectionem &c. rogo vt mittas spiritumsanctũ.

Et ille spiritus tuus bonus: qui dicitur spiritus tuus: eò quòd non solum à patre: sed etiam à te procedit: quia ab vtroque procedit tanꝗ ab vno principio. Qui quidem spiri- D tus dicitur bonus essentialiter, & per essentiam, inquantum idem est consubstantialis patri,& filio:& dicitur etiã bonus inquãtùm spirat gratiarũ dona in mentibus hoĩm. per quã gratiã hõ dicitur bonus,& gratus, & acceptus apud Deum. Et dicitur etiam bonus iste spiritus:quia dirigit homines in bonum finem per fidem,& spem,& ordinatam caritatem. Iste ergo spiritus tuus bonus deducet, & diriget me per gratiam,& ordinatam caritatem in terram rectam,& patriam viuentiũ ad quam nemo potest peruenire nisi dirigatur à spiritu sancto per gratiam,& caritatem ordinatam, scilicet vt diligat Deum in se, & propter se:& proximum propter Deum. Sed quia iste spiritus sanctus non est à se:sed à patre,& filio: ita ꝙ non habet quod spiret à se. sed ab vtroque spirando accipit quicquid habet:& sic pater,& filius spirat gratiam,& san- E ctificat per spiritum sanctum: ideo tu pater, & fili viuificabis me à morte peccati: & sanctificabis me per istum tuũ spiritum sanctũ & hoc facies in æquitate,& iustitia tua:quia viuificabis,& iustificabis me à morte peccati & iniustitiæ ad vitam gratię,& iustitię. Vñ sicut pater, & verbum viuificat omnia creata spirando esse per spiritum sanctum qui ferebatur super aquas, id est super oĩa creata, & mobilia, conferendo esse,& vitam:quia viuere viuentibus est esse:ita pariter pater,& verbum per spiritum sanctum viuificauit oẽs fideles à peccato conferendo gratiã: per quã viuunt spiritualiter fideles. Et sic licèt viuificare per gratiam sit actus totius trinitatis: tamẽ attribuitur spiritui sancto:eo modo quo dictum est, propter rationes iam dictas. Ideo cãtat ecclesia in simbolo. Credo in spiritum sanctum dominum,& viuificantem: qui ex patre filioque procedit. F

Educes de tribulatione animam meam: et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos.

In hac quarta parte petit vltionem de diabolo,& petit conuersionem populi gentilis: imo per conuersionem populi gentilis vltionem de eo petit.

Ad cuius intellectum est aduertendum, ꝙ postquàm apostoli receperunt spiritum sanctum, illico in die Pentecostes inceperũt prędicare veritatem euangelicam in Hierusalem: & per sacras scripturas conuicerunt scribas, et pharisæos:intantũ, quòd illa die baptizati sunt tria millia hominum. Et exinde

A inde incepit, & processit crescere ecclesia Christi ex iudaismo: vt patet in actibus apostolorũ. Sed exinde dispersi sunt oes apostoli per totum orbem iuxta præceptum Christi. Et sic conuertendo populũ gentilem diruebãt, & cõminuebãt omnia simulacra idolorum, quæ totaliter comminuta sunt ꝑ cõuersionem magni Constantini, quia tunc cõtritis omnibus idolis omnes reges, & populi gentilium fuerunt baptizati. Et sic diaboli non solùm fuerunt eiecti ab animabus hominum per baptismum: sed etiam a simulacris idolorum, in quib. dabant falsa responsa, & adorabantur ad omni populo gentili. Et sic omnes diaboli fuerunt confusi, & eiecti, & dispersi Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu dicit in persona corporis mystici. O domine Iesu Christe postquam miseris spiñ sã B ctũ in apostolos, & per dona gratiarũ deduxeris, & direxeris me in terrã rectã. & viuificaueris me ab oĩ peccato ꝑ ecclesiastica sacramenta &c. tunc educes de tribulatione peccati animam meam per baptismum, & cætera sacramenta habẽtiam virtutem ex tua passione meritoriè, & a tota trinitate potestatiuè, in quibus spiratur gratia per spiritumsanctum. Et primò educes de tribulatione animam meam in conuersis de iudaismo, & postea conuersis de populo gentili, & sic disperdes omnes inimicos meos diabolos: qui habitabant in animabus per peccatum.

Et perdes omnes qui tribulant animam meã: quoniam ego seruus tuus sum.

Ex consequenti perdes omnes diabolos eijciendo à simulacris idolorũ: qui tribulant animã meam decipiendo per falsas supersti C tiones. & ritus detestabiles, quia demones respondentes ex simulacris cogebãt patres immolare filios: vt dictum est psalmo vndecimo. Et sic demones inimici humanæ naturæ non solum tribulabant homines in anima, sed etiam in corpore per talia nefanda sacrificia, & cæteros labores execrabiles. Sed omnes isti ritus nefandi fuerunt à mũdo eliminati, & extirpati per prædicationem euangelicam in conuersione populi gentilis, nec potuit mundus absolui: nec liberari à tali tribulatione, & miserabili seruitute nisi ꝑ Christũ, vt narrat Lactantius in libro diuinarum institutionem, & Eusebius in quinto de præparatione euangelica, & Aug. 9. & 10. de ciuitate Dei. De hac ergo tribulatione petit liberari iste homo mysticus per Christum in hoc vltimo versu. vnde ait. O dñe Iesu Xpe tunc D ꝑ prædicationẽ euangelicam perdes, & dispdes, & confundens omnes demones, q tribulant animam meam per falsas superstitiones quiñ comminutis idolis ego seruus tuus sum per baptismum, id est tunc conuersus ad fidẽ efficiar seruus tuus per baptismum, & nõ ero amplius seruus diaboli per tales superstitiones: imo comminuam omnia nomina idolorum de terra. Zac. 13. Tota ergo sentẽtia huius psalmi consistit in hoc quia Adam cum tota posteritate petit liberari per Christum, & legem euangelicam à pctõ. & ignorantia & sanctificare, & dirigi per spiritumsanctũ, & liberari ab idololatria per prædicationem apostolorum, & martyrum, & doctrinam sacrorum doctorum. Sed quia quod conuenit toti corpori mystico ratione peccati ipsius Adam, quod fuit remissum per mortem, & passionem Christi: conuenit etiam cuiq; pec E catori, & pęnitenti ratione peccatorum mortalium propriorum. Iõ totus iste psalmus pt esse vox cuiuslibet peccatoris pęnitentis, & desiderantis per pœnitentiam liberari. & iustificari. Ideo ecclesia assignauit, & elegit istũ psalmum. & collocauit ipsum in numero septem psalmorum pœnitentialium & collocatur septimus in ordine ratione ordinis libri psalmorum, qui quidem psalmus inter cæteros inclinat Deum ad misericordiam ꝓpter magnam humilitatem quidem in se ostẽdit, & propter filium quem interponit intercessorem ad patrem, & spiritumsanctum inspiratorem, vt inquit Hieronymus. Et ideo propter consolationem, & humilitatem fideliũ, & præcipuè pęnitentium: oportet, ꝙ exponatur particulariter pro quolibet pœnitente. Introducitur ergo quilibet pœnitens ad loquẽdum in hoc psalmo. In quo quatuor facit. Nam primò petit suam orationem exaudiri F allegando suam indignitatem. Secundo explicat suas miserias retorquendo peccatum in diabolum persuasorem. Tertiò petit liberari per virtutem pęnitentiæ, & infusione nouæ gratiæ spiritussancti. Quartò petit vltionem de diabolo per eiectionẽ ab anima sua. Secundũ ibi. Quia persecutus. tertiũ ibi. Memor fuit dierũ, quartũ ibi. Educes dę tribulatione. Quantũ ergo ad primũ vidẽs peccator se omni iustitia, & gratia expoliatũ, & peccati veneno sauciatũ, & vulneratũ, & in seruitute pctĩ cõstitutũ, & à Deo abiectũ: cõsiderans quãtùm est miserabilis status pctõris, &

A quàm diro supplicio, & æternis pęnis expectat puniri, & considerans quàm felix est status viri iusti, & quam felicitatē expectat possidere, & videns, ꝙ à tali misero statu, & miserabili seruitute non potest liberari nisi ꝑ pęnitentiam: quæ est secunda tabula post naufragium: Ideo recurrit ad pęnitentiam. Sed quia pœnitentia incipit ab eiectione, & detestatione peccati per recursum ad Deum qs solus peccatum potest remittere, & gratiam conferre. Ideo iste peccator humiliando se ipsum recurrit ad Deum, dicens. Domine exaudi orationem meam: auribus percipe obsecrationem meā: & nō peto, vt tu me exaudias in mea veritate, & iustitia: quia nulla est in me. Primò in me nulla est veritas: quia factus sum tibi mendax, quando transgressus sum, & violaui legem tuam, quam in baptis-
B mo seruare promisi. Itē factus sum iniustus quando transgrediendo præcepta à tua voluntate deuiaui, & caritatem amisi. Et sic nil māsit meum in me, nisi solum peccatum. Et sic non sum dignus exaudiri: quia nulla veritas aut iustitia est in me. Et iō exaudi me in tua veritate, qua promisisti pęnitentibus veniam, & exaudi me in tua iustitia obseruando veritatem in promissis, & exaudi me in tua iustitia facta per tuam passionem, quam suscepisti ad iustificādum omnes pctōres pęnitentes. Ex qua passione pœnitentia habet virtutem iustificandi peccatores. Ergo exaudi me in tua iustitia passionis faciendo me participem tuæ passionis, & explicādo mihi merita tuæ passionis, & per talia merita remitte mihi culpā, & reatum, & pęnam quam mereor ex peccatis perpetratis. Et qa in me
C nulla est veritas: nec aliqua iustitia propter pctm̄: ideo rogo ne intres in iudicium cum isto inutili, & indigno seruo tuo. Nā ego primò sui factus tibi filius adoptiuus ꝑ baptismum. Sed quia perdidi illam gratiā propter peccatum actuale, quod perpetraui: ideo iā non sum dignus vocari filius tuus. Et ideo recipe me in̄ seruum tuum, & fac sicut vnū de mercęnariis tuis, & non intres in iudiciū cum seruo tuo recordādo, & imputando peccata mea, & ſm peccata mea me puniendo: quia non iustificabitur tibi omnis viuens: quia propter naturam corruptam, & vitium concupiscentiæ nullus potest peccatum vitare: nec Dei præcepta implere: nisi tua gratia fuerit adiutus, & præuentus. Et sic nullus potest confidere in viribus suis: nec quis potest in conspectu tuo iustitiam suam allegare, cū D
nil habeat proprium nisi peccatum, & vitiū, & inclinationem ad pecandum. Deinde cum dicit: Quia persecutus est inimicus animam meam &c. Retorquet culpam suam in diabolum persuasorem, & tentatorem. Vnde ait. O domine bene possum dicere, & ideo dico, ꝙ non intres mecum in iudicium, & ꝙ nō possum apparere iustificatus in conspectu tuo. Et causa est, quia inimicus humanæ naturæ diabolus semper persecutus est animā meā me tentando, & ad scelera impellendo, & ad luxuriam, & auaritiam, & superbiam, & cętera peccata alliciendo. Et sic iste inimicus, qa ipsi consensi humiliauit, & deiecit in terra vitam meam: quia cecidi à gratia, per quā spiritualiter viuebā sequendo ista terrena, & sic cecidi à vita in mortem peccati. Et sic iste inimicus me collocauit in obscuris tenebris pec- E
catorum inter mortuos seculi. i. inter diabolos mortuos, & destinatos ad mortē ęternā. Vnde ego erā collocatus per grām inter viuos angelos, & iustos: sed iste inimicus alliciēdo ad pctm̄ me collocauit inter mortuos pctōres, & demones ad pęnam, & mortē ęternam destinatos. Et sic semper spūs meus est anxiatus, & angustiatus, & afflictus ab isto inimico. Et cor meū, id est voluntas mea, q̄ deberet Deo semper obedire: semper est turbata, & infestata ab isto inimico. Itē spiritus meus est anxiatus: quia culpa assiduè remordet conscientiam meā, & perturbat cor meū &c. Deinde cum dicit. Memor fui dierū antiquorum &c. petit remissionem peccatorū, allegando consuetam, & antiquam Dei misericordiam: qui consueuit antiquis tēporib. misereri semper, & parcere pęnitentibus, & suc- F
currere, & subuenire afflictis clamantibus ad se. Vnde ait. Ego fui memor, & recordatus sum dierū antiquorum, & præteritorum, & meditatus sum in oībus operibus tuis, quę fecisti in tempore antiquo, & in factis manuū tuarum meditabar. quia semper consueuisti miseris subuenire. Nam liberasti me de diluuio, & filios Israel de seruitute ægyptiaca, & de submersione in mari rubro, & pluisti eis manna de cęlo, & eduxisti aquam de petra, & multotiens liberasti eos de manu inimicorum tempore iudicium, & remisisti ipsi Dauid peccatum adulterij, & homicidij per pœnitētiā, & remisisti pctā multa ipsi Magdalenæ, & pepercisti latroni in extremis &c. Et ideo memor omnium istorum confidens de

tua

A tua consueta misericordia expandi ad te manus meas omni alio auxilio destitutus, & tāquā aridus, & siccus. Nā anima mea sine gratia est facta sicca, & arida tibi. i. in conspectu tuo: sicut terra sine aqua, quæ nullo mō pōt fructificare nec plantas germinare, sic anima mea sine tua gratia facta sicca, & in opta nullo mō pōt vitare peccata, nec opera meritoria facere. Et ideo velociter exaudi me ne peream: qua iam defecit spiritus meus nisi per gratiam viuificetur, & resurgat. & recuperet vitam q̃ perdidit ꝑ peccatum. Et iō nō auertas faciem misericordiæ tuę à me, veniā denegando: quia si tuam faciem auertis sicut auertisti à Iuda proditore, tunc ero similis diabolis, & damnatis descendentibus in lacum inferni: ergo non auertas, sed aduerte, & cōuerte, & flecte faciem tuā ad me: & respi-
B cè me sicut respexisti Petrū, & Magdalenam & latronem. Nā cōuersus ad mulierē Magdalenam dixisti. Remittūtur tibi pc̄tā tua. Et cōuersus ad latronem dixisti. Hodie mecum eris in paradiso. Ergo conuerte faciē tuā ad me, sicut conuertisti ad illos, vt non sim similis descendentibus in lacum: sed similis ascendentibus in cœlum. Et auditam fac mihi mane misericordiam tuam. i. fac vt ego audiā vocem misericordiæ tuæ: sicut audiuit Cananea & Magdalena, & latro, & audiam ꝙ dicas mihi fiat tibi sicut vis: sicut dixisti Cananeæ: & remittuntur tibi peccata, sicut dixisti Magdalenæ: & nec ego te condemnabo, sicut dixisti mulieri adulteræ. Fac mihi ergo mane. i. per pœnitentiam auditam misericordiam tuam sicut fecisti omnibus supradictis, quia ego in te speraui, & non in altero. Nam consideran-
C do, & meditando, ꝙ in omnibus supradictis subuenisti, & pepercisti, & pc̄tā remisisti: iō in te speraui liberari, & in te spem, & fiduciam posui, vt mihi remittas sicut, et illis. Et ideo notā fac mihi viam pnīę in qua ambulem, vt possim perficere pnīam. Quasi dicat, postq̃ ꝺ disti' mihi gratiam pueniente, vt vęlim facere pęnitentiam: da mihi gratiam cooperantem, vt persequar, gratiam perficientem, vt ꝑficiam pęnitentiam, & gratiam confirmatā, vt possim deinceps ambulare immaculatus in via, & lege tua: qm̄ ad te leuaui, & leuare intendo animam meam per contemplationē orādo, vt me semper in tali gratia cōserues. Eripe ergo me de inimicis meis tam visibilibus quam inuisibilibus, ne amplius incidam in peccatum postquàm egero pœnitentiam, quoniam semper ad te confugi, & confuge-
D re, & recurrere intendo in omnibus operationibus, & periculis meis. Et ideo doce me facere voluntatem tuam, legem euangelicam obseruando, & in me gratiam inspirando, vt possim mala cauere, & bona operari: quia Deus meus, & protector, & rector: & gubernator es tu. i. te in gubernatorem, & directorem accipio. Sed quia tu hoc non facis nisi per latētem inspirationem spiritussancti tui, qui in animas hominum se transfert, & inspirando gratiam, & disponendo eos per gratiā amicos Dei, & sanctos, & prophetas, & bonos, & iustos fecit. Ideo mitte illum spiritū tuum bonum, & ille spiritus tuus bonus deducet, & diriget me in terram rectā viuentium per viam rectam legis euangelicæ. Et sic per istum spiritum bonum viuificabis me in æquitate tua i. facies me viuere per gra-
E tiam secundum iustitiam tuam euangelicā. Et hoc facies propter nomen tuum, quod est saluatuor: eò ꝙ salus idem est quod vita integra, & ęterna, sicut dictū est ps. 8. Ergo si tu es Ies⁹, & saluator, & dator salutis: ergo ad te pertinet viuificare, & iustificare. Et sic propter nomen tuum Iesus, quod est nomen salutis, & vitæ perfectę, viuificabis me in ęquitate, & iustitia tua. Et si omnia supradicta egeris. i. si exaudieris me, & conuerteris faciem misericordiæ tuæ ad me, & feceris mihi auditam misericordiam tuam, & docueris me facere voluntatem, & spiritus tuus bonus deduxerit me per viam rectam. & tu viuificaueris me à peccato per gratiam, & pœnitentiā propter nomen tuum: tunc educes animam meam de tribulatione mortis, & peccati seruitute: & sic disperdes omnes demones ini-
F micos meos, & fugabis eos à me, qui ante mihi dominabantur, & me in seruitute tenebant: quia adueniente gratia fugatur peccatum cum diabolo autore suo. Et sic in præsenti disperdes, & fugabis inimicos meos à me, sed in die iudicij perdes, & damnabis omnes demones, qui in hac vita tribulant animam meam. Quasi dicat: nunc disperdes, & fugabis me per pęnitentiam meam: sed tūc perdes, & damnabis eos cum dices. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius &c. Sed ego seruus tuus sum, & intēdo esse in æternum, vt sim de numero istorum quibus dices. Venite benedicti patris mei &c.

Tota etiam ista vltima, & quarta pars potest

A test legi deprecatiuè, vt sit sensus. O dñe Iesu Christe educ de tribulatione peccati aĩam meam per pœnitentiã, & disperde diabolos inimicos meos, vt fugiant à me, & ꝑdes eos in die iudicij. quia ego seruus tuus volo esse & non seruus peccati, sicut fui vsque modò, & ante pœnitentiam factam.

Ex toto isto psalmo tàm ſm expositionẽ propheticam, quam moralem possunt recolligi decem conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ nullus hõ viuens põt iustificari de se apud Deum in hac vita, nec cum eo contendere probatur. Quia nil veritatis, & iustitiæ habet homo de iure suæ naturæ nisi solum peccatũ, & pęnalitates eius.

Secũda conclusio, ꝙ antiquus serpens inimicus humanę naturæ persecutus est primũ hominem in principio tentando ipsum mediante muliere, & ꝑ esum ligni prohibiti B deiecit ipsum in mortem corporis, & animæ, sic homo necessario factus est mortalis, & passibilis, & morbo concupiscentiæ in carne corruptus, ex qua corruptione spiritus semꝑ anxiatur à carne, & totus ordo fuit in eo ꝑturbatus, quem morbum, & corruptionem, & necessitatem moriendi, & patiendi Adam transtulit in omnes posteros.

Tertia conclusio, ꝙ eundem ordinem seruát diabolus in tentando oẽs homines, quẽ tenuit in tentando primos parentes. Nam sicut ibi primò tentauit Euam incipiendo à parte fragiliori: & postea Eua seduxit, & tentauit virum: sed cũ vir cõsentiens mulieri comedit fructum vetitum fuit peccatum cõsũmatum, ꝑ quod introiuit mors in orbem terrarum: Ita pariter diabolus primò mouet sẽsualitatem in quolibet homine obijciendo ipsi C aliquod delectabile, vł vtile apparẽs bonũ, & tunc sensualitas obijcit, & suadet volũtati & rationi, vt sequatur, & admittat, si autẽ voluntas rationalis consentit sensualitati, tunc peccatum est consummatum, ꝙ quidem peccatum ꝓcipitát hominem in mortem spiritualem; & manet spiritus hominis anxiatus, & perturbatus à culpa peccati. Et sic patet qualiter diabolus plantauit concupiscentiam in sensualitate loco ligni ꝓhibiti: cuius fructus sunt luxuria, & auaritia, id est concupiscẽtia carnis, & pecuniarum, & honorum, & vindictæ &c. quæ occidit hominem.

Quarta conclusio, quòd anima sine gratia Dei est sicut terra sine aqua: quæ non potest fructificare

Quinta conclusio, ꝙ anima nostra viuit ꝑ D gratiam: & ideo deficiente gratia deficit spiritus vitæ in ea.

Sexta cõclusio, ꝙ omnes illi, à quibus deus auertit faciem negando gratiam, descendunt in lacum inferni.

Septima conclusio, ꝙ lex euangelica quã Christus tulit, docet viam in patriam, & facere diuinam voluntatem.

Octaua conclusio, ꝙ pater, & filius per spiritum sanctum spirauit apostolis dona grãrum, & dirigit omnes iustos in terrã rectam.

Nona conclusio, ꝙ Christus per prædicationem apostolorum, & baptismum dispersit & fugauit diabolum de mundo, & de simulacris idolorum.

Decima conclusio, ꝙ Christus ꝑdit, & destruit peccatum in quolibet pęnitentiæ per pœnitentiam, & ecclesiastica sacramenta. B

Sed contra primam conclusionem arguitur: in qua fundatur tota sententia huius ps. vbi dicitur, ꝙ nullus viuens se potest apud Deum iustificare, & videtur, quòd illud dictũ prophetæ non sit vł verum. Nam Ioannes Baptista, & sancti Innocentes, de quibus dicitur in Apoc. ꝙ sine macula sunt ante tronũ Dei, & multi alij, qui nũquam actualiter peccarunt possunt iustificari apud Deum; & cũ eo in iudicio contendere. Item virgo Maria non solum, potest se iustificare apud Deũ de pctõ actuali, & veniali: sed etiam de originali: ꝙ nunquam habuit: nec ad ipsam transiuit: vt probatum fuit psalmo 45. igitur conclusio falsa. In oppositum est propheta in præsenti psalmo dicens. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Respõdetur, quod notanter dicit propheta. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Nam licèt multi possint iustificare se apud homines de peccatis, quæ non commiserunt, & intrare securi in iudicium, & contendere cum iudice de- F fendendo suam iustitiam: tamen apud Deũ nullus potest se iustificare à peccato de iure suæ naturæ.

Ad cuius intellectum est notandum, quòd licèt homo possit iustè defendere apud quẽlibet iudicem ea, quæ sunt de iure naturæ: tamen non semper ea, quæ sunt largita ex mera gratia sine gratis. Nam si aliquis naturaliter seruus liberatur gratis à domino, & vltra libertatem recipit aliqua bona temporalia ab illo domino, licet apud alios possit defendere iustè suã libertatem, & illa bona collata

tamen

A tamen hæc nō posset defendere in iudicio apud dominum: quia non potest se negare esse seruum à natura, & liberatū per gratiam, & dominum posse sibi auferre omnia bona collata postq̄ retinuit sibi tale ius. Et sic licèt talis seruus libertati donatus cū cęteris possit cōtendere in iudicio suā iustitiam allegādo, & defendendo: tn̄ non cum domino nec apud dominū. Ita pariter est dicendū. Nā cū in Adā oēs posteri fuerint ppetuæ seruituti pc̄ti obnoxii & obligati, & mancipati, & īcurrerint corruptionē naturæ, per quam liberū arbitriū est vulneratum, & claudicatū, & libertas benè agendi amissa, & necessitas peccandi inflicta: vt probat Aug. libro de persecutione iustitiæ hominis. & sic nulla manet iustitia in hoīe, nisi p gratiā donetur & perficiatur: Ergo sequitur, q̄ nullus homo uiuens B apud Deū pōt allegare aliquā iustitiā ꝓpriā de iure suæ naturæ, quia oēs iusti fuerunt ab illa seruitute per gratiam, & per iustitiam fidei xp̄i liberati. Et sic licèt innocentes & multi sancti viri non commiserint multa peccata, & scelera actualia, & fecerint multa bona, non est eis apud Deum simpliciter imputandum, quia hoc non fecerunt ex propriis viribus, nec ex natura sua corrupta, sed ex gratia Xp̄i præueniente, & præseruante à peccato, & impellente ad bona facienda: quia si fuissent relicti in sua natura corrupta peiora facinora potuissent perpetrare quàm Nero, & Iudas &c. Et ideo dicit Augustinus in homilia de peccatrice, & Pharisæo: q̄ nō est peccatum, quod fecit homo, quin faciat alter homo nisi, iuuetur a Deo à quo factus est homo. Item idem in libro de virginibus, dicit, q̄ virgines non possunt in se gloriari si seruaC runt virginitatem, & vitarunt vitia carnis, nec debent minus diligere Deum si non remissa sūt eis peccata multa sicut mulieri peccatrici, & latroni, quia licet Deus non remiserit eis peccata, quæ non commiserunt tamen remisit eis omnia peccata quæ commisissent: si Deus per gratiam eos non præuenisset, & in sua natura corrupta dereliquisset. Ideo concludendo dicit Augustinus. Deputate uobis à Deo esse dimissum quicquid à vobis non est illo regente commissū &c. Item licèt oēs supradicti sancti possent gloriari apud homines se non peccasse actualiter, tamen non possent gloriari se non fuisse obnoxios culpæ originali, vt inquit Augustinus secundo de baptismo paruulorum: & libro de natura & gratia. Item licèt virgo Ma D ria nunquam habuerit in persona peccatum originale: tamen hoc non habuit ex propria natura, sed ex gratia Christi præueniente, & sanctificante ipsam in primo instanti sui esse: quæ prohibuit, ne peccatum naturæ transiret in ꝑsonā: vt dictū est ps. 45. & 140. licèt fuit per gratiam præseruata. Et sic patet, q̄ nec virgo Maria potest introire in iudicium apud Deum alligando naturalem iustitiam, cum ipsa secundum naturam fuerit obligata cum cæteris in Adam. Ex quibus omnib. patet, q̄ nec iusti, nec peccatores possunt intrare in iudicium cum Deo. Nam peccatores non possunt conqueri de Deo, nec imputare Deo scelera sua, sed sibiipsis, & naturæ suæ corruptæ: quia Deus bonam naturā creauit in Adā, sed ipse peccator corrupit eam; & sic vnusquisq; tractus, & illectus à cōcupiscentiis sua peccat, quia Deus actor malorū nō est. Iacobi primo, nec iustus pōt gloriari de iustitia sua: quia nō est currentis, nec volentis, sed Dei miserētis. Et sic ò Deus: nunq̄ iustificabitur in conspectu tuo oīs viuens. E

PSALMNS. CXLIII.

*B*ENEDICTUS *dominus Deus meus qui docet manus meas ad prælium. & digitos meos ad bellum.*

Misericordia mea & refugium meum: susceptor meus, & liberator meus.

Protector meus & in ipso speraui: qui subdit populum meum sub me.

Titulus, Psalmus Dauid. Hieronymus in prologo huius libri dicit: q̄ Dauid fecit hunc psalmum quando stetit contra Goliath. iō in aliquibus bibliis additur ista paruula, scilicet. Psalmus Dauid cum stetit contra Goliath. Vnde legitur primi Reg. 17. q̄ cum venissent Philistęi contra Saul, & filios Israel an F tequā prælium committeretur surrexit Golias Getheus de genere giganteo, & incępit blasphemare verbis & cōtenere Deū Israel, & legem Moisi, dicens. Eligite ex uobis virū & descendat ad singulare certamē, qui si percusserit me, erimus vobis serui, & si percossero eum, vos seruietis nobis &c. contra quem Dauid iuuenis venit indutus armis regalib. ipsius Saul. sed eum non esset talibus armis assuetus exutus illis armis cepit quinq; lapides de torrente, & posuit in pera, & exiuit cōtra Getheum in baculo, & funda. Golias autē erat munitus casside ferrea, & lorica ęrea, & lancea robusta grandi ad modum liciatorij.

A contra quem Dauid proiecit lapidē in noīe dñi,& infixit eū in fronte ipsius Goliæ:& deiecit ad terram,& proprio gladio euaginato caput ipsius Goliæ amputauit:quo viso Philistei prostrati sunt:& dispersi fugerunt,&sic Dauid liberauit Israel de opprobrio seruitutis.& vindicauit iniuriam Dei.Per hoc,& ꝑ hanc victoriam ꝑuidit Dauid in spiritu,& reuelatione totum mysterium pugnæ Xp̄i cū diabolo. Nam sicut Dauid adolescens vicit Goliam,& abstulit ipsi caput,& liberauit Israel à seruitute,& subiecit Philisteos,ita Xp̄s depositis armis regalibus.i.occultata diuinitate,apparens in humanitate congressus est cum diabolo,& cum pera,& lapide obedientiæ,& patientiæ,& humilitatis se obiecit cōtra diabolum,& abstulit ipsi caput:nam primò abstulit ipsi gladium quo erat armatus,

B & præcinctus,& solebat interficere oēs homines,q̄ qdem gladius erat peccatum originale,quo omnes vulnerabat diabolus,& sibi subijciebat. hunc gladium abstulit Christus & cum eo ipsum decapitauit,& abstulit ipsi caput.i.ꝑtātem,& sic liberauit genus humanum,& subiecit populum gentilem ad fidē. Vnde baculus Christi in illo certamine fuit crux:& lapis fuit humilitas,& patientia.vnde Dauid præuidens hoc mysterium post habitam victoriam,& dum fuit in quiete fecit hunc psalmum.In quo Dauid quatuor facit. Nam primò agit Dauid gratias de victoria habita contra Goliam.Secundò petit aduentum Christi,vt veniat ad pugnam contra diabolum.quam ipse præuidit in spiritu per pugnā suā,& victoriā.Tertiò promittit se gratias acturū.Quartò petit,vt liberetur eccle-

C sia de persecutione tyrannorū,& hæreticorū. Secundū ibi.Dñe inclina.Tertiū ibi.Deus cāticū.Quartū ibi.Et erue me. Dicit ergo Dauid.Benedictus sit dominus Deus meus,qui docet,& docuit manus meas ad ꝑlium cōtra Goliam: & direxit digitos meos ad bellum cum essem adolescens,& inexpertus,& insuetus in armis:nam ego non erā sufficiens nisi ipse me direxisset:& iō ipse est misericordia mea,& refugium meum: ad quē semper refugio,& ipse est susceptor meus in omni casu:& liberator meus de omni periculo: quia ipse ex sola misericordia sua,& non meis meritis me liberauit. Et probo, ꝙ hoc factū est ex Dei misericordia,& nō meis virib. Nam

Domine quod est homo quia innotuisti ei? aut filius hominis,quia reputas eum?

Id est,quid sum ego cum sim adolescens, D & rusticus,& pauper,cui tam grādem victoriam innotuisti, & tam grande mysterium innotuisti,& reuelasti?nam ꝑ meam victoriā de Golia reuelasti,& innotuisti mihi victoriā quam tu es habiturus de diabolo in cruce: qua reuelatione ego non sum dignus meis meritis. Aut quid sum ego filius hominis,scilicet filius Esai:quia reputasti in me in tanto honore supple tantam victoriam tribuēdo, & quod maximum est tam magnum misterium mihi reuelando?& sic loquitur de se in tertia persona. Et subdit.

Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.

Nam homo in sua natura,& in suis virib. destitutus vanitati similis factus est,& fragilis,& mortalis.nā dies eius sicut vmbra præterierunt.Ex quo patet,ꝙ Dauid se reputat E indignum tanta victoria,& reuelatione tanti mysterij futuri per Christum.Potest etiam dici,quod hic Dauid loquitur in ꝑsona corporis mystici.nam per hoc mysterium,& victoriam suam,quam habuit contra Goliam, præuidit etiam in spiritu qualiter Christus in aduentu suo debebat nos ita armare,vt ēt vinceremus diabolum,& conculcaremus.nā Christus dedit nobis primò baculum fidei, & spei:cum quò audemus ire contra diabolum,& lapidem fidei,quem ipsi obijcimus, & cum eo ipsum occidimus. Et dedit nobis gladium caritatis,quo caput,& potestatem eius abscidimus.Quam victoriam figuratiuè ꝑ suam ꝑuidit.Ideo dicit totum corpus mysticum,Benedictus dominus Deus &c. quia tantam misericordiam,& dilectionē homini ostendit,& tantam dignitatem ipsi cōcessit, F cum homo sit fragilis,& parui momenti,& pro hoīe,qui est tam parui ꝑcij velit de cælo descendere &c. ideo ait.Quid est homo &c.

Domine inclina cælos tuos,& descende:tange montes,& fumigabunt.

Fulgura coruscationem,& dissipabis eos, emitte sagittas tuas,& conturbabis eos.

Emitte manū tuā de alto:eripe me,et libera me de aquis multis:et de manu filiorū alienorum.

Quorum os locutum est vanitatem,& dextera eorum dextera iniquitatis.

Hic petit aduentum Christi sibi reuelatū, nam postquàm aduentus Christi ad pugnādum,& vincendum diabolū,& liberandum nos de potestate eius innotuit ipsi per reuelationē,& figuram suæ victoriæ de Golia,dicit

A cit, O domine Iesu Christe inclina cœlos.i. maiestatem tuam de cœlo ad terrā,& descē de humilitatē, vt tu, qui ab æterno es Deus in sinu patris, efficiaris homo in vtero virginis matris,& qui es immortalis per diuinitatē, efficiaris mortalis secundū humanitatē,& qui ab æterno es in forma Dei, & Deus appareas nobis in forma serui:& sic montes. i. apostolos dando eis ptātem,& spūm sanctū, & fumigabunt legem tuā euangelicā p mūdū prædicando. Et emitte fulgura,& coruscationes mittendo fulmina euangelica,& dissipabis eos. s.diabolos,& infideles,& totā idolatriā. Et emitte sagittas tuas.i.apostolos, qui sunt sagittæ in manu potentis: & verba euangelica, quæ sunt sagittæ acutæ missæ in corda inimicorū regis:& conturbabis eos,& confundes omnes infideles: quosdam conuer

B tendo: quosdam perdendo. Itē tange cū tua potentia,& virtute montes. i.diabolos superbos, & membra eorū.s.reges,& principes paganos,& tyrannos:& fumigabunt,& cremabuntur puniti. Et fulgura.i. fulgurando mitte coruscationes,& fulmina euangelica per apostolos tuos,& dissipabis eos.s.diaboloseijcien s à simulacris, & gentiles ab idololatria quosdam conuertendo,& quosdam perdendo,& puniēdo,& emitte sagittas tuas. s.euāgelicas:& conturbabis eos:vt supra. Et emitte manum.i.potētiam,& virtutē tuā de alto cœlo,& libera me de aquis,& persecutionib. multis.s.de tentationib.& seruitute diaboli, & de manu,& ptāte filiorū alienorum.s.tyrānorum,qui non sunt de filijs Dei: sed diaboli: & non sunt filij virtutum: sed vitiorum: qui sunt filij alieni à te, & etiam libera me

C de manu iudæorum,q facti sunt alienati negando te,& facti sunt filij mundi, & diaboli cum dixerunt. Non habemus regem nisi Cęsarem. Ideo sequitur: Quorum os locutum est vanitatē dicēdo blasphemias contra te,& improperia in domo Annæ,& Caifæ,& ante Pilatum,& in cruce cum dicebant? Si filius Dei es descende de cruce &c. Et etiam os eorum locutū est vanitatē cōtra te,qn̄ dicebāt, q discipuli furati erant corpus tuum de sepulcro &c. Item quando persequebātur apostolos in primitiua ecclesia loquētes blasphemias contra Paulum &c. & de hac persecutione petit ecclesia p Xp̄m liberari.s. p mortem,& passionem petit liberari à diabolo,& per resurrectionē, & spiritussancti missionē à persecutione iudæorum.

Deus canticum nouum cantabo tibi: in psalterio,& decacordo psallam tibi. D

Hic pollicetur se gratias acturum pro bñficio redemptionis recepto dicens. O Deus cum feceris hoc.s.resurgēs à mortuis,& viceris diabolum,& liberaueris me de eius potestate,& ascenderis in cœlū, & miseris spūm sanctū,& armaueris apostolos diuersis donis gratiarū, tunc canticum nouum cātabo tibi, nō cāticū ve.te.quia postquàm venerit Xp̄s veritas figurata dimittam figuras, & cerimonias,& offerā nouū sacrificiū eucaristiæ,& p̄dicabo legē nouā euāgelicā, & noua sacramenta abolitis veteribus sacramētis, & psallā tibi in psalterio decacordo.i.decē cordarū, & præceptorū simul cū consilijs euāgelicis: quia tunc verè seruabuntur p̄cepta data in mōte Sinai: quæ vsque ad aduentum Christi nunq̄ fuerunt perfectè intellecta nec seruata, E vt patet Mat.5.quia antiqui non respiciebāt affectum,& volūtatem per quā iustificamur: sed solū effectū, & actū ad extra: iō nūquam verè sciuerunt cantare, nec psallere in psalterio decem cordarum vsquequo Christus docuit nos nouiter psallere,& cantare cum sacramētis nouę legis. Ideo hoc est canticum nouum, quod cantabo tibi.s.lex euangelica; quæ declarat psalterium decem cordarū ve. le. Item lex euangelica dicitur etiam psalteriū decacordum: siue decem cordarū: eò, q nihil aliud continet,& explicat nisi decē mysteria no.legis, quæ per Xp̄m erant explicanda.s.mysterium trinitatis,& incarnationis,& prædicationis Christi,& miraculorum operationis, & passionis,& resurrectionis,& ascensionis,& spiritussancti missionis, & ecclesiæ congregationis,& finalis nostrę glorificationis. Vnde hoc est canticum nouum, quod cō- F tinuè cantat tota ecclesia,& confitetur, & p̄dicat,& hoc est psalterium decem cordarū, quod continuè sonat,& prædicat, & pulsat. Item cantat etiam ecclesia cāticum nouum & psalteriū virginis Mariæ.s. Magnificat aīa mea dominum, qđ quidem cāticū, & psalterium cōtinet 10.cordas.i. 10.versus: vt patet intuenti. Est ergo triplex psalteriū, decacordum,& canticum nouum.s.psalterium 10.p̄ceptorum moralium,& psalterium decē mysteriorum noui testa. & psalterium Virginis Mariæ. Hoc ergo triplex psalterium promittit cantare Dauid in persona totius ecclesiæ pro gratiarum actionibus, dicens. Deus canticum nouum cātabo tibi.i.totā legē euāgelicam:

A hac custodia.s. ꝙ omnia membra me exeant de inferno cum antiqua præda sanctorũ patrum, & recuperent corpus de sepulcro per gloriosam resurrectionem, & egrediatur anima mea simul cum corpore de hac custodia siue sepulcro: ad confitendum nomini tuo.i. vt manifestem nomen tuũ, & potentiã post resurrectionem, & liberentur oẽs fideles, & electi: quia oẽs tam patres in limbo q̃ presẽtes, & futuri electi me expectant, vt retribuas mihi animam per resurrectionem, & retribuas mihi regnum cœlorum per Adam perditum: vt possim hic per gratiam liberare eos & in futuro eis regnum cęlorum elargiri.

PSALMVS. CXLII.

Domine exaudi orationem meam, aurib. percipe obsecrationem meam: in ueritate tua exaudi me in tua iustitia.

B Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebreo, & trãslatione Hieronymi & in 70 s. ps. Dauid. absq; alio addito. Sed in quibusdã biblijs reperitur additũ: Quando persequebatur eum Absalon filius suus. Sed hoc forsan fuit additum ab aliquo doctore. eo ꝙ quidã Hebræorum dicunt, ꝙ Dauid fecit hũc psal. in illa persecutione Absalon filij sui, de qua persecutione petit liberari à Deo, petendo in fine psalmi vltionem de inimicis suis. Et sic glossant istum psalmũ literaliter p̃cisè de persecutione, & hanc expositionem prosequuntur etiam quidam catolici. Sed talis expositio est inutilis fidei ecclesiæ, tollens dignitatem prophetiæ ipsi Dauid: qui non fuit minus propheta in hoc psal. q̃ in cæteris. Itẽ talis præcisa expositio occultat alta mysteria latentia: imo satis explicita in hoc psal. qui C nõ pertineret ad sacrã scripturã: nec eum fecisset Dauid cantari in templo: nec nos cantaremus ipsum in ecclesia: nisi aliqua mysteria de Xp̃o in ecclesia cõtineret, vt sæpius dictũ est de cæteris ps. Iõ satius, & melius dicũt qdam alii magistri Hebræorum dicentes, ꝙ Dauid fecit hunc psal. 142. in persona ipsius Adã harison.i. Adã primi hominis: qui loquitur in hoc psal. sicut, & psal. 37. & 92. & 101. Vnde dicunt, ꝙ Adam in hoc psal. deflet casum suum, & petit à Deo liberari de miserijs corporalibus, & temporalibus: quas traxit ex illo peccato, & sic exponunt istum psalmum. Sed isti multipliciter deficiunt in tali expositione. Primò, quia putant, ꝙ solus primus homo pro se loquitur in hoc psal. Secũdò: quia putant, ꝙ non petit liberari nisi de miserijs, & afflictionibus temporalibus, & D corporalibus. Tertiò: quia putant, ꝙ talẽ petitionem non petit per Christum mediatorẽ, sine cuius intercessione nulla oratio apud patrem pòtest exaudiri. Et hoc faciunt isti: quia nullam habent fidem de Christo Deo, & homine redemptore, & glorificatore, & æterno præmiatore. Et ideo relictis omnibus supradictis defectibus sequẽdo quod verum est: est dicendum, ꝙ non solus Adam primus homo pro se: sed ipse Adam cum tota sua posteritate fidelium, quod dicitur corpus mysticum siue homo mysticus, loquitur in hoc psalmo deflens casum, & petens liberari per Christum mediatorem, & redemptorem, & non solum petit liberari ab infirmitatibus corporalibus; sed primo, & principaliter à seruitute peccati quam ibi incurrit, & ab oĩbus peccatis quæ postea ex illa occasione ꝑpetrauit: quam quidem liberationem totius E generis humani potuit præuidere Dauid in spiritu per liberationem suam de persecutione Absalonis, propter quod fecit hunc psalmum in persona ipsius Adam loquentis in hoc psalmo. Quatuor ergo facit. Nam primò conatur Deum inclinare ad misericordiam se humiliando, & suam fragilitatem allegando. Secundò conqueritur de antiquo serpente mala quæ sibi procurauit explicando. Tertiò petit liberari per Christum. Quartò petit vltionem de diabolo persuasore, & auctore omnium malorum. Secundum ibi. Quia persecutus est inimicus animam meã, humiliauit &c. Tertium ibi. Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in omnibus &c. Quartum ibi. Educes de tribulatione animam meam: &c. Quantum ad primum est ꝑaduertendum sicut dictum fuit ps. 11. & 14. ꝙ sicut tota veritas ipsius Adam ante lapsũ F consistebat in adæquatione, & conformitate ad primam veritatem: q̃ est uerbum diuinũ, ita & tota sua originalis iustitia consistebat in adequatione, & conformitate suæ voluntatis ad diuinam uoluntatem seruando eius præceptum: quæ quidem iustitia radicabatur in caritate ordinata, & gratia qua erat Deo gratus, & acceptus, & ipse dirigebat Deũ, ordinatè, scilicet suꝑ omnia, & omnia alia propter Deum. Et sic Adam dicebatur verus, & iustus, & sanctus manendo in tali veritate, & iustitia, & ordine caritatis, & dilectionis. Cũ ergo Adam peccauit perdidit veritatẽ, & iustitiam, & sanctitatẽ: eò ꝙ deuiauit à prima veri-

A veritate magis credendo verbis mulieris: quæ primò fuerat seducta à diabolo, q̃ verbis Dei, qui præceperat ne comederet: & deuiauit à diuina volũtate, quæ est metrum, & regula omnium actuũ iustorũ, & iustitię, & deuiauit ab ordine caritatis: quæ ordinat actum dilectionis in Deum, & proximum, & sic mansit Adã mendax, & iniustus, & inordinatus, & peruersus in ordine potentiarũ animæ. Et perdendo illam originalem iustitiã, q̃ in se includebat caritatem, & gratiam: in quibus radicabatur: perdidit ẽt omnia septẽ præmia illius originalis iustitiæ. imo de necessitate incurrit pęnas contrarias: quia incurrit necessitatem moriendi, & patiendi &c. & incurrit debitũ recuperãdi originalẽ iustitiam cum gratia, & caritate cũ omnibus suis præmijs: & sic mansit subditus, & debitor, & obB noxius diuinæ sententię cũ tota sua posteritate filiorũ: pro quibus ẽt acceperat illã originalem iustitiam cũ suis pręmiis. Ex quibus patet ꝙ Adam, aut aliquis filiorum nullo pacto cũ veritate, & iustitia poterat cum Deo contendere in iudicio quin exiret condẽnatus, postq̃ transgrediendo diuinũ pręceptum perdiderat oẽm veritatem, & iustitiã, quia in veritate, quã Deo promiserat, non stetit: & à diuina voluntate deuiauit, & sic nihil habebat suũ, nisi peccatum, per quod perdidit oĩa bona gratuita, quę Deus in eius natura plantauerat gratis. Et sic Adã per nullam iustitiã merebatur audiri. Secundò est notandũ, ꝙ tota veritas Dei erga nos consistit in seruando promissa, & nõ fallendo in reuelatis in lege: & tota eius iustitia consistit in seruando veritatem in promissis, & reuelatis in lege: & tribuendo vnicuiq; quod suũ est. s. remunerãC do bona, & puniendo mala. Et sic patet qualiter iustitia diuina includit veritatem in promissis, & reuelatis, quia quasi iniustus reputaretur Deus nisi impleret promissa, & reuelata in lege, & prophetis. Et iõ in sacra scriptura sæpè per veritatem intelligitur diuina iustitia, ut frequenter dictum est. Ex supradictis sequitur, ꝙ diabolus fecit Deũ mendacem: quãdo dixit mulieri, Nequaq̃ moriemini &c. Scit. n. Deus, quia hora qua comederitis, eritis sicut diiscientes bonum & malũ. Asserebat .n. diabolus Deum mendacem in verbis, & in comminatione mortis, & etiam asserebat ipsum inuidũ, & per consequens negabat ipsum esse Deũ. Et sic Adã assentiendo sensui mulieris, quę primò fuit seducta: licèt nõ negauit Deum verbis, & directè: tamen negaD uit ipsum factis, & indirectè prout dictũ fuit psal. 13. Et sic Adam non stetit nec mansit in veritate, & iustitia, in qua fuit creatus modo supradicto. Ideo nullo modo poterat in iudicio cum Deo contendere, Deus aũt semper mansit, & perseuerauit, & perseuerat in veritate sua, & iustitia seruando veritatem in promissis, & reuelatis. & puniẽdo mala, & remunerando bona, & seruando veritatem in verbis suis, & in illa cõminatione sententiæ quã comminatus fuit ipsi Adam. Nã illicò incurrit mortem spiritualẽ ipsius animæ perdẽdo gratiam, per quam spiritualiter viuebat, & illicò incepit mori in corpore perferendo infirmitates, & cætera mala: quæ inducunt mortem successiuè. Item illicò incepit tendere in mortem: quia vita hominis nil aliud est nisi via in mortem, quia quicquid vitę retro est E mors tenet, ut inquit Seneca. Itẽ Deus mansit uerax in promissis, & reuelatis in lege, & prophetis. Nã qñ venit plenitudo tẽporis misit filium suum in carnẽ ad redimẽdũ Adã cum tota eius posteritate, sicut promisit ipsi Adã quando eiecit ipsum de paradiso, & sicut promiserat omnib. patriarchis, & prophetis, qui impleuit omnia quæ erant scripta de eo in lege, & ꝓphetis, ut patet ꝑ totũ discursum euangelicũ. Item mansit iustus in sua iustitia, & inconcussa sententia, nullum bonũ relinquendo irremuneratũ nec malum impunitum. nam per passionem Christi filij sui: cuius meritum fuit infinitum in virtute extensiuè: voluit punire omnia peccata præterita, & futura: & redimere Adam cũ tota sua posteritate à miserabili seruitute: & resuscitare ipsum à morte æterna participando illã passionẽ, & merita eius per fidem, & gratiam F Christi. per quã gratiã non solũ quilibet homo absoluitur ab illa scia: sed etiã meretur præmiũ uitę, & gloriæ æternę. &c. Ex quibus patet, ꝙ solus Deus manet in sua veritate, & iustitia: & ideo solus ipse potest contendere nobiscum in iudicio. & non Adã: nec aliquis filiorum eius quin exeat cõdemnatus, postq̃ nulla mansit in eis veritas nec iustitia. Et iõ præuidens in spiritu ex promissione, & reuelatione sibi facta se non posse liberari à supradicto peccato cũ sua posteritate nisi per Christum in lege promissum: vt inquit Augu. lib. Cur Deus hõ. hinc est ꝙ in hoc psal. orat Deũ patrẽ vt mittat filiũ suũ in carnem ad redimẽdum ipsum. & vt Deũ incliner ad

mise-

A illicò fuit impugnatus, & afflictus à carne, & totus ordo personæ fuit peruersus. Nã oĩa inferiora q̃ ante obediebãt rationi, inceperunt rebellare. Et hoc est quod intendit dicere iste homo in hac secũda parte. Vnde ait. O dñe ego nõ habeo ius querelæ contra te, sed contra diabolũ, & causa quare apud te nõ iustificabitur oĩs viuens: nõ est à te: sed à diabolo. Nam tu dñe bonum semen seminasti in me: sed venit inimicus diabolus serpens antiquus, & extincto bono semine seminauit zizaniam. Quia dum essem positus in illa felici paradiso terrestri venit iste inimicus serpens antiquus, & humiliauit in terra vitam meã. Nã cũ essem immortalis ad libitũ, quia poteram non mori edendo de ligno vitæ: tamen comedendo de ligno scientiæ boni, & mali mihi prohibito eiectus sum ab illa paradiso, & perdidi lignũ vitę, & factus sum de necessitate mortali, & sic iste inimicus humiliauit, & deiecit vitam meam felicem in hac terram miserabili qua tanquam exul dego, & laboro. Ille ergo inimicus serpens antiquus humiliauit, & deiecit. & relegauit me ab illa paradiso in hac terra, & lacrimarum valle, & ille deiecit vitam meam in terra per mortem, quia moriendo sum reuersus in terram, & puluerem terræ de qua fueram assumptus & formatus.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

Iste inimicus non solum humiliauit vitam meã in mortẽ corporalẽ, sed ẽt in mortẽ peccati simul cũ diabolis. Nam collocauit me in locis obscuris inferni ĩter diabolus sicut mortuos sæculi, inter diabolos ad mortẽ æternã destinatos, vt post primã mortẽ corporis incurrã mortẽ æternã animæ, & habitẽ cũ diabolis in locis obscuris inferni in æternũ. Litera Hiero. hẽt. Collocauit me inter mortuos antiquos, idest inter diabolos, qui primò ab antiquo mortui fuerant per peccatum, & in illo obscuro inferno collocati. Item iste inimicus non solũ me occidit quò ad corpus, & animã, & ab illa paradiso deiecit in hac terra misera: & post mortem in locis obscuris collocauit: sed etiam taliter carnem meam vitio concupiscentiæ & fomitis vulnerauit, ꝙ illicò insurrexit aduersus spiritum, & continuè stimulat eum: intantum ꝙ semper anxiatus est super me spiritus meus, & stimulatus est, & afflictus a carne, & concupiscentia. Itẽ quartò totus ordo fuit peruersus, & turbatus. D Nã caro quæ debebat obedire voluntati, & rõni, nũc facta rebellis perturbat iudiciũ, & rõne. & sic qđ nolo hoc ago, & qđ volo hoc non facio. Et sic ex tali peruersitate turbatũ est in me cor meũ, & voluntas, & ideo qñq; iudico bonũ malũ, & malũ bonũ. Et sic patet qualiter ego nõ possum retorquere istã culpã nisi in inimicũ diabolũ, qui mediante muliere & per mulierẽ decepit, & seduxit me; & sic expoliauit me omni iustitia, & gratia, & omnibus bonis gratuitis. Vnde sequitur ꝙ nullus viuens potest apud te iustificari, nec tecum in iudicium intrare, ergo non intres in iudicium cum seruo tuo domine, sed exaudi me in tua iustitia.

Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar. E

Postquã superius explicauit miserias suas, & cãm suę miseriæ, nũc ĩ hac tertia parte petit auxiliũ, & petit iustificari per Christum: quia iam sciebat Adã cum sua posteritate patriarcarum ex reuelatione, & frequentibus promissionibus ꝙ nullus poterat iustificari, & saluari. nisi per Christum. Ad cuius intellectum est notandum. secundũ Augu. contra aduersarium legis, & prophetarũ, sicut dictũ fuit psal. 103. ꝙ tota creatio huius mundi naturalis, fuit figura recreationis mundi spiritualis, quæ est ecclesia, & sic Dauid per illam creationem mundi materialis pręuidit in spiritu recreationem ecclesiæ, & per formationem primi hominis præuidit mysterium incarnationis: Vnde per hoc ꝙ tota Trinitas concurrit ad creationem vniuersi, quia pater per verbũ dixit fiat lux: & facta est lux &c. & F sic per uerbum fecit omnia, & per spiritum sanctum viuificauit omnia creata, quia spiritus dñi ferebatur super aquas &c. per hoc ꝓuidit Dauid in spiritu qualiter tota Trinitas debebat concurrere ad nostram regenerationem. Nam pater debebat mittere verbum suum in carnem: & per verbum incarnatum debebat nobis loqui: & notificare nobis voluntatem suam, dando legem euangelicã: & per illud verbum incarnatum nos debebat redimere, & iustificare, & per spiritũ sanctum pater, & filius in nobis debebant omnem gratiam infundere, & nos per gratiã uiuificare, & sic omnia quæ perdidimus ꝑ peccatũ, debebamus recuperare per regenerationem. Item per hoc ꝙ Deus formauit corpus

Adæ

A Adę ex terra virgine, & spirauit ĩ eo spiraculum vitæ &c. præuidit Dauid qualiter pater per spm̃ sanctũ debebat formare corpus Xp̃i ex puris sanguinibus in vtero virginis Mariæ: quod corpus simul cum anima verbũ debebat personaliter assumere: vt illa humanitas esset instrumentũ nostræ redēptionis &c. Et sic patet qualiter per misterium creationis Dauid pręuidit totum misterium incarnationis, & nostrę redemptionis. Et ideo ex hoc mouetur ad petēdum liberari per Christum in persona totius corporis mistici. Vnde ait. O domine ego memor fui dierum antiquorum. i. illorum sex dierum in quibus fecisti omnia opera mundi: & meditabar, & contemplabar in omnibus operibus tuis: & in factis manuũ tuarũ quę fecisti in illis sex diebus antiquis, & primis: vbi pręuidit totũ B misteriũ totius nostrę redēptionis. Nã per hoc, ꝙ per verbũ creasti omnia: pręuidi qualiter per verbum tuum incarnatum nos omnes debebas recreare, & redimere: & ꝑ spiritum sanctum viuificare spiritualiter: & vitã spiritualē quã perdidimus in Adã nobis restituere. Itē per misteriũ formationis hominis ex terra virgine pręuidi misteriũ incarnationis. Item per dormitionem ipsius Adę pręuidi totũ misteriũ nostrę redēptionis. Nam per hoc, ꝙ Adã sopore dormiuit, ego pręuidi in spiritu qualiter Christus debebat in cruce vera morte soporari pro redēptione totius generis humani, & per hoc, ꝙ Adam dormiēte ex vna costarum eius formata fuit mulier, & exiuit per latus eius: per hoc præuidi qualiter Christo mortuo in cruce ex latere eius debebat exire tota ecclesia. quia exinde C exiuit sanguis, & aqua in remissionem peccatorum: & exinde exiuit virtus omniũ sacramentorum ecclesię. s. virtus baptismalis: per quam regenerati sunt omnes fideles, & formata est, & multiplicata tota ecclesia: & exinde exuit virtus cõfirmationis per quã est roborata, & uirtus pęnitetiæ per quã quotidie recõciliantur, & sanãtur fideles &c. Dicit ergo Dauid in persona ipsius corporis mistici: & ẽt hoc dicit Adã primus hõ cũ tota sua posteritate fideliũ. Ego memor fui dierum antiquorum. s. illorum sex primorum dierum: & meditatus sum in omnibus operibus, quæ fecisti in illis sex diebus. & meditabar, & cõtemplabar in factis manuum tuarum, & in omnibus misterijs præuidi misterium incarnationis: & in illa dormitione præuidi totum mysterium passionis Christi, & ecclesiæ formationis, & totius generis hum̃ani regenerationis, & redemptionis, & reparationis. D

Expandi manus meas ad te, anima mea, sicut terra sine aqua tibi.

Videns ergo, ꝙ genus humanum ꝑ aliũ non põt reparari nisi per te O Christe, ideo expãdi, & iugiter expãdo ad te manus meas orando, & obsecrando, vt venias ad liberandum, & redimendum, & iustificandum, & refrigerandum me: quoniam anima mea est sicut terra sine aqua tibi. Ad cuius intellectũ est notandum, ꝙ licèt rõnes seminales passiuæ omnium plantarum sint inditæ ipsi terrę à principio: vt inquit Augustinus super Genesim, tamen tales rationes seminales passiuæ non possunt excitari ad generandum nisi ꝑ cœlestem influentiam actiuam. Item cum E vita plantarum, & cuiuslibet viuentis mixti consistat in calido, & humido, & terra de se sit naturaliter frigida, & sicca. Iõ nunquã de se germinabit aliquod viuens: nisi humectetur per aquam, & sic est necessaria aqua ipsi terræ ad hoc, ꝙ germinet, & nutriat plantas quia ex eisdem nutrimur, & sumus: primò, & secundo de generatione, & primo, & quarto Meteororũ. Et sic patet, ꝙ impossibile est, ꝙ terra germinet plantas, & ꝙ nutriat sine aqua. Ita ergo à simili facta fuit anima hominis post pc̃m̃ per absentiã gratiæ. Nã Deus creauit primò animã hoĩs cum ipsis potentijs sensitiuis, & intellectiuis, & has potentias humectauit humore gratiæ, & iustitię originalis, & omnium virtutum, & calefecit per caritatem, & sic anima Adæ viuebat per gratiam, & caritatem: sed perdita iustitia perdidit totam vitã, & sic mansit illa anima sicca, & frigida ubiq; humore gratiæ, & calore caritatis cũ solis potẽtijs naturalib. passiuis, q̃ F nullo mõ poterãt germinare aliud bonũ opus, nisi recuperarẽt humorẽ grãe, & calorē caritatis: in quibus consistit vita spũalis animæ. Et sic mãsit anima sicut terra sine aqua. Et hoc est ergo quod intendit dicere iste homo. Vnde ait. O dñe quia cõsideraui omnia opera creationis, & in oĩbus operibus, & factis manuum tuarum meditabar, in quibus præuidi totum mysterium nostræ redēptionis, quod non potest fieri nisi per te: & vidi, quòd anima mea erat facta sicca sicut terra sine aqua tibi, id est aquam, & caritatem, & gratiam non potest habere nisi à te: Ideo expandi

A pandi ad te manus meas: vt mittas, & pluas de cœlo istam aquam, & imbrem. s. verbum tuũ, & aperiatur terra, & germinet saluatorem. Vnde iste imber verbi Dei descendat primo in vterum virginalem per incarnationem: ut postea pluat imbrem, & gratiam, & virtutem suæ passionis in animam meam: vt refrigeret, & viuificet eã, & faciat germinare opera meritoria. Et ideo.

Velociter exaudi me domine, defecit spũs meus

Domine velociter exaudi me accelerando aduentũ tuum ad viuificandum me per gratiam: qm̃ iam defecit spũs meus in me, i. defecit gratia, per quam uiuebam. Nam sicut deficiente spiritus, & anima, moritur corpus: ita deficiente gratia moritur anima.

Non auertas faciem tuam a me, et similis ero descendentibus in lacum.

B Non auertas faciem tuã à me. i. nõ auertas filium tuum incarnatum, qui dicitur facies tua, per quẽ tu notificaris in mũdo: quia sicut per faciẽ notificatur homo: ita per humanitate fuit Deus pater notificatus, quia ꝑ ipsum filiũ locutus est nobis. Et iõ nõ auertas a me istam humanitatem, in qua tu Christe debes pati, & pro quia: quia si nõ veneris similis ero diabolus descendentibus in lacũ inferni: quia semper cũ eis in inferno manebo: nisi tu veneris. Quasi dicat: si nõ redimis me: erit peccatũ meum quasi irremissibile: sicut peccatũ diaboli: cuius oppositum promisisti, & mihi reuelasti.

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui.

Notam fac mihi uiam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam.

C Veni ergo in carnem, & loquere mihi, & sonet uox tua in auribus meis, & audiatur vox turturis in terra nostra, & auditã fac mihi mane misericordiam tuam: idest transeat ista vox veteris legis, & vmbra pc̃ti, & oriatur sol iustitiæ, & fiat mane gratiæ per aduẽtum tuum, & audiam ego vocẽ mĩæ tuæ, & vocem euangelicam, per quam intendo, & spero iustificari: quia in te, & non in altero speraui iustificari. Et notam fac mihi viam in qua ambulem per talem uocem euãgelicam. Nã sicut ambulaui per totam noctẽ ꝑ viam legis obscuram: ita desidero ambulare in mane, & in die gratiæ per viam legis euãgelicę: quæ est lucida, & clara abiiciens oẽs tenebras peccatorum, & ignorantię. Iõ auditam fac mihi istam uocem euangelicã, quæ annunciat misericordiam, & redemptionẽ D tuam: quoniam ad te leuaui animam meã semper orando, vt venias, & etiam ad te leuabo animam meam in aduentu tuo, recipiendo te in verum Messiam.

Eripe me de inimicis ad te confugi doce me facere uoluntatẽ tuam, quia Deus meus es tu.

Veni Christe in carnẽ, & eripe me de inimicis meis diabolus, qui me per tot tempora in captiuitate, & seruitute peccati tenuerũt: qm̃ ad te confugi, quia non habeo aliud refugium ad quod cõfugiam. nec alium saluatorem, nec redemptorem præter te. Et iõ doce me facere voluntatem tuam per legẽ euãgelicam: quoniam tu solus es Deus meus, & legislator: qui debes manifestare voluntatem patris in mundo, & sic ego tanquam verum Deum meum patri consubstantialem te confitebor, & recipiam in aduentu tuo. E Deinde cum dicit,

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum domine uiuificabis me in æquitate tua.

Petit disponi per spiritum sanctũ. Ad cuius intellectum est aduertendum sicut supra dictum est, ꝙ sicut tota trinitas indiuisè operata est, & concurrit ad creationem vniuersi: ita etiam tota trinitas operata est nostrã redemptionem indiuisè. Nã sicut pater per verbum dixit omnia quò ad species, & essentias suas, & dicendo per verbum spirauit esse, & vitam naturalem in rebus per spiritum sanctum: Ita pariter in nostra regeneratione & redẽptione pater per filium nos redemit, & regenerauit, & per fidem regenerãdo spirauit in nobis gratiam per spritum sanctũ, & sic indiuisè tota trinitas concurrit, & ope F rata est nostram redemptionem. Sed ipsa redemptio intantùm attribuitur filio inquantum facta est instrumentaliter per humanitatem: cui verbum personaliter vnitum est, & sanctificatio, & regeneratio intantũ attribuitur spiritussancto: inquantũ pater, & filius nos sanctificant, & gratiã inspirant per spiritum sanctum. Et ideo ista sanctificatio, & regeneratio, & gratiæ inspiratio ad extra vnicus actus essentialis est totus trinitatis Et iõ tales locutiones, quæ fiunt de operationib. essentialibus trinitatis ad extra proferuntur communiter cum uerbo singulari.

Secundò est notandum, ꝙ Christus vt doceret, & reseraret: & manifestaret mũdo mysterium trinitatis, primo uenit in carnẽ mis

A sus à patre: vt ipse frequẽter dicit per totum discursum euangelicum: & sic incarnatus tulit legem euangelicam declarando legem veterem:& sic etiã in carne passus, & mortuus est pro nobis,& resurrexit: & impleto cursu nostræ redemptionis ascendit in cœlnm.Sed postea Christus:vt ostenderet non solum esse duas personas in diuinis:sed etiam esse tertiam personam:misit spiritum sanctum in signo visibili super discipulos in die Penteco. Sed vt ostenderet, ꝙ iste spiritus sanctus procedit ab vtroque, dixit Ioan.xv. Cum venerit paraclitus qui à patre procedit, quẽ mittet pater in nomine meo &c. Item vt magis explicaret Christus, ꝙ spiritus sanctus nõ solum procedit à patre:sed etiam ab eo:subdit. Si autem abiero:mittam vobis eum. Item vt
B ostenderet,ꝙ actus nostrę regenerationis,& sanctificationis,& gratiæ creationis,& ĩfusionis,& inspirationis non fit sine spiritusancto imo à patre,& filio per spiritum sanctum:& per consequens à tota trinitate:ideo subdit: Ille vos docebit omnia:& suggeret vobis omnia quę dixi vobis &c.Item vt hęc omnia ostenderet per effectum: ideo in die Pentecostes Christus misit spiritum sanctum super discipulos in signo visibili: qui disposuit mẽtes eorum: & infudit, & spirauit in eis septem carismatum dona & cætera, quã spirationem ad extra facit pater,& filius per spiritũsanctum:vt dictum est. Propheta ergo Dauid omnia supradicta præuidens in spũ:postquàm superius exorauit, & petiuit vt Christus veniret in carnem ad docendum viam salutis per legem euangelicam: & ad notificandam diuinam voluntatem:& ad liberan-
C dum,& eripiendum genus humanum de inimicis diabolis per mortem, & passionem,& resurrectionem & cætera,nunc in hoc versu petit, vt Christus mittat spiritum sanctum suum vt dirigat,& illuminet: & sanctificet: & inspiret dona gratiarum super totum collegium discipulorum in die Pentecostes: & per consequens successiuè super totam ecclesiam,& corpus mysticum per ecclesiastica sacramenta.Vnde ait. O domine Iesu Christe postquàm docueris me voluntatem tuã per legem euangelicam: & eripueris,& redemeris me per mortem,& passionem,& resurrectionem &c.rogo vt mittas spiritumsanctũ.

Et ille spiritus tuus bonus: qui dicitur spiritus tuus: eò quòd non solum à patre: sed etiam à te procedit: quia ab vtroque procedit tanq ab vno principio. Qui quidem spiritus dicitur bonus essentialiter, & per essentiam, inquantum idem est consubstantialis patri,& filio:& dicitur etiã bonus inquãtùm spirat gratiarũ dona in mentibus hoĩm. per quã gratiã hõ dicitur bonus,& gratus, & acceptus apud Deum. Et dicitur etiam bonus iste spiritus:quia dirigit homines in bonum finem per fidem,& spem,& ordinatam caritatem. Iste ergo spiritus tuus bonus deducet, & diriget me per gratiam,& ordinatam caritatem in terram rectam,& patriam viuentiũ ad quam nemo potest peruenire nisi dirigatur à spiritu sancto per gratiam,& caritatem ordinatam,scilicet vt diligat Deum in se, & propter se:& proximum propter Deum. Sed quia iste spiritus sanctus non est à se:sed à patre,& filio: ita ꝙ non habet quod spiret à se. sed ab vtroque spirando accipit quicquid habet:& sic pater,& filius spirat gratiam,& sanctificat per spiritum sanctum: ideo tu pater, & fili viuificabis me à morte peccati: & sanctificabis me per istum tuũ spiritum sanctũ & hoc facies in æquitate,& iustitia tua:quia viuificabis,& iustificabis me à morte peccati & iniustitiæ ad vitam gratię,& iustitię.Vñ sicut pater, & verbum viuificat omnia creata spirando esse per spiritum sanctum qui ferebatur super aquas,id est super oĩa creata, & mobilia,conferendo esse,& vitam:quia viuere viuentibus est esse:ita pariter pater,& verbum per spiritum sanctum viuificauit oẽs fideles à peccato conferendo gratiã: per quã viuunt spiritualiter fideles.Et sic licèt viuificare per gratiam sit actus totius trinitatis: tamẽ attribuitur spiritui sancto:eo modo quo dictum est,propter rationes iam dictas.Ideo cãtat ecclesia in simbolo. Credo in spiritum sanctum dominum,& viuificantem: qui ex patre filioque procedit.

Educes de tribulatione animam meam:et in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos.

In hac quarta parte petit vltionem de diabolo,& petit conuersionem populi gentilis: imo per conuersionem populi gentilis vltionem de eo petit.

Ad cuius intellectum est aduertendum,ꝙ postquàm apostoli receperunt spiritum sanctum,illico in die Pentecostes inceperũt prędicare veritatem euangelicam in Hierusalem: & per sacras scripturas conuicerunt scribas,et pharisæos:intantũ,quòd illa die baptizati sunt tria millia hominum. Et exinde

inde

A inde incepit, & processit crescere ecclesia Christi ex iudaismo: vt patet in actibus apostolorū. Sed exinde dispersi sunt oēs apostoli per totum orbem iuxta præceptum Christi. Et sic conuertendo populū gentilem diruebāt, & cōminuebāt omnia simulacra idolorum, quæ totaliter comminuta sunt ꝑ cōuersionem magni Constantini, quia tunc cōtritis omnibus idolis omnes reges, & populi gentilium fuerunt baptizati. Et sic diaboli non solùm fuerunt eiecti ab animabus hominum per baptismum: sed etiam a simulacris idolorum, in quib. dabant falsa responsa, & adorabantur ad omni populo gentili. Et sic omnes diaboli fuerunt confusi, & eiecti, & dispersi Hoc ergo præuidēs Dauid in spiritu dicit in persona corporis mystici. O domine Iesu Christe postquam miseris spūn sā B ctū in apostolos, & per dona gratiarū deduxeris, & direxeris me in terrā rectā. & viuificaueris me ab oī peccato ꝑ ecclesiastica sacramenta &c. tunc educes de tribulatione peccati animam meam per baptismum, & cætera sacramenta habētiam virtutem ex tua passione meritoriè, & a tota trinitate potestatiuè, in quibus spiratur gratia per spiritumsanctum. Et primò educes de tribulatione animam meam in conuersis de iudaismo, & postea conuersis de populo gentili, & sic disperdes omnes inimicos meos diabolos: qui habitabant in animabus per peccatum.

Et perdes omnes qui tribulant animam meā: quoniam ego seruus tuus sum.

Ex consequenti perdes omnes diabolos eijciendo à simulacris idolorū: qui tribulant animā meam decipiendo per falsas supersti C tiones, & ritus detestabiles, quia demones respondentes ex simulacris cogebāt patres immolare filios: vt dictum est psalmo vndecimo. Et sic demones inimici humanæ naturæ non solum tribulabant homines in anima, sed etiam in corpore per talia nefanda sacrificia, & cæteros labores execrabiles. Sed omnes isti ritus nefandi fuerunt à mūdo eliminati, & extirpati per prædicationem euangelicam in conuersione populi gentilis, nec potuit mundus absolui: nec liberari à tali tribulatione, & miserabili seruitute nisi ꝑ Christū, vt narrat Lactantius in libro diuinarum institutionem, & Eusebius in quinto de præparatione euangelica, & Aug. 9. & 10. de ciuitate Dei. De hac ergo tribulatione petit liberari iste homo mysticus per Christum in hoc vltimo versu. vnde ait. O dn̄e Iesu Xp̄e tunc D ꝑ prædicationē euangelicam perdes, & disperdes, & confundens omnes demones ꝙ tribulant animam meam per falsas superstitiones quoniam comminutis idolis ego seruus tuus sum per baptismum, id est tunc conuersus ad fidē efficiar seruus tuus per baptismum, & nō ero amplius seruus diaboli per tales superstitiones: imo comminuam omnia nomina idolorum de terra. Zac. 13. Tota ergo sentētia huius psalmi consistit in hoc quia Adam cum tota posteritate petit liberari per Christum, & legem euangelicam à pctō, & ignorantia & sanctificare, & dirigi per spiritumsanctū, & liberari ab idololatria per prædicationem apostolorum, & martyrum, & doctrinam sacrorum doctorum. Sed quia quod conuenit toti corpori mystico ratione peccati ipsius Adam, quod fuit remissum per mortem, & passionem Christi: conuenit etiam cuiq; pec E catori, & pęnitenti ratione peccatorum mortalium propriorum. Iō totus iste psalmus p̄t esse vox cuiuslibet peccatoris pęnitentis, & desiderantis per pœnitentiam liberari, & iustificari. Ideo ecclesia assignauit, & elegit istū psalmum. & collocauit ipsum in numero septem psalmorum pœnitentialium & collocatur septimus in ordine ratione ordinis libri psalmorum, qui quidem psalmus inter cæteros inclinat Deum ad misericordiam ꝓpter magnam humilitatem quidem in se ostēdit, & propter filium quem interponit intercessorem ad patrem, & spiritumsanctum inspiratorem, vt inquit Hieronymus. Et ideo propter consolationem, & humilitatem fideliū, & præcipuè pęnitentium: oportet, ꝙ exponatur particulariter pro quolibet pœnitente. Introducitur ergo quilibet pœnitens ad loquēdum in hoc psalmo. In quo quatuor facit. Nam primò petit suam orationem exaudiri F allegando suam indignitatem. Secundo explicat suas miserias retorquendo peccatum in diabolum persuasorem. Tertiò petit liberari per virtutem pęnitentiæ, & infusionem nouæ gratiæ spiritussancti. Quartò petit vltionem de diabolo per eiectionē ab anima sua. Secundū ibi. Quia persecutus. tertiū ibi. Memor fuit dierū, quartū ibi. Educes dę tribulatione. Quantū ergo ad primū vidēs peccator se omni iustitia, & gratia expoliatū, & peccati veneno sauciatū, & vulneratū, & in seruitute pc̄ti cōstitutū, & à Deo abiectū: cōsiderans quātùm est miserabilis status pc̄tōris, & quàm

A quàm diro supplicio, & æternis pęnis expectat puniri, & considerans quàm felix est status viri iusti, & quam felicitatē expectat possidere, & videns, ꝙ à tali misero statu, & miserabili seruitute non potest liberari nisi ꝑ pęnitentiam: quæ est secunda tabula post naufragium: Ideo recurrit ad pęnitentiam. Sed quia pœnitentia incipit ab eiectione, & detestatione peccati per recursum ad Deum qs solus peccatum potest remittere, & gratiam conferre. Ideo iste peccator humiliando se ipsum recurrit ad Deum, dicens. Domine exaudi orationem meam: auribus percipe obsecrationem meā: & nō peto, vt tu me exaudias in mea veritate, & iustitia: quia nulla est in me. Primò in me nulla est veritas: quia factus sum tibi mendax, quando transgressus sum, & violaui legem tuam, quam in baptis-
B mo seruare promisi. Itē factus sum iniustus quando transgrediendo præcepta à tua voluntate deuiaui, & caritatem amisi. Et sic nil mãsit meum in me, nisi solum peccatum. Et sic non sum dignus exaudiri: quia nulla veritas aut iustitia est in me. Et iō exaudi me in tua veritate, qua promisisti pęnitentibus veniam, & exaudi me in tua iustitia obseruando veritatem in promissis, & exaudi me in tua iustitia facta per tuam passionem, quam suscepisti ad iustificādum omnes pc̄tōres pęnitentes. Ex qua passione pœnitentia habet virtutem iustificandi peccatores. Ergo exaudi me in tua iustitia passionis faciendo me participem tuæ passionis, & explicādo mihi merita tuæ passionis, & per talia merita remitte mihi culpā, & reatum, & pęnam quam mereor ex peccatis perpetratis. Et qa in me
C nulla est veritas: nec aliqua iustitia propter pc̄tm̄: ideo rogo ne intres in iudicium cum isto inutili, & indigno seruo tuo. Nā ego primò fui factus tibi filius adoptiuus ꝑ baptismum. Sed quia perdidi illam gratiā propter peccatum actuale, quod perpetraui: ideo iā non sum dignus vocari filius tuus. Et ideo recipe me in seruum tuum, & fac sicut vnū de mercęnariis tuis, & non intres in iudiciū cum seruo tuo recordādo, & imputando peccata mea, & fm peccata mea me puniendo: quia non iustificabitur tibi omnis viuens: quia propter naturam corruptam, & vitium concupiscentiæ nullus potest peccatum vitare: nec Dei præcepta implere: nisi tua gratia fuerit adiutus, & præuentus. Et sic nullus potest confidere in viribus suis: nec quis potest in conspectu tuo iustitiam suam allegare, cū D nil habeat proprium nisi peccatum, & vitiū, & inclinationem ad pecandum. Deinde cum dicit: Quia persecutus est inimicus animam meam &c. Retorquet culpam suam in diabolum persuasorem, & tentatorem. Vnde ait. O domine bene possum dicere, & ideo dico, ꝙ non intres mecum in iudicium, & ꝙ nō possum apparere iustificatus in conspectu tuo. Et causa est, quia inimicus humanæ naturæ diabolus semper persecutus est animā meā me tentando, & ad scelera impellendo, & ad luxuriam, & auaritiam, & superbiam, & cętera peccata alliciendo. Et sic iste inimicus, qa ipsi consensi humiliauit, & deiecit in terra vitam meam: quia cecidi à gratia, per quā spiritualiter viuebā sequendo ista terrena, & sic cecidi à vita in mortem peccati. Et sic iste inimicus me collocauit in obscuris tenebris pec E catorum inter mortuos seculi. i. inter diabolos mortuos, & destinatos ad mortē ęternā. Vnde ego erā collocatus per grām inter viuos angelos, & iustos: sed iste inimicus alliciēdo ad pc̄tm̄ me collocauit inter mortuos pc̄tōres, & demones ad pęnam, & mortē ęternam destinatos. Et sic semper spūs meus est anxiatus, & angustiatus, & afflictus ab isto inimico. Et cor meū, id est voluntas mea, q̄ deberet Deo semper obedire: semper est turbata, & infestata ab isto inimico. Itē spiritus meus est anxiatus: quia culpa assiduè remordet conscientiam meā, & perturbat cor meū &c. Deinde cum dicit. Memor fui dierū antiquorum &c. petit remissionem peccatorū, allegando consuetam, & antiquam Dei misericordiam: qui consueuit antiquis tēporib. misereri semper, & parcere pęnitentibus, & succurrere, & subuenire afflictis clamantibus ad F se. Vnde ait. Ego fui memor, & recordatus sum dierū antiquorum, & præteritorum, & meditatus sum in oībus operibus tuis, quę fecisti in tempore antiquo, & in factis manuū tuarum meditabar. quia semper consueuisti miseris subuenire. Nam liberasti me de diluuio, & filios Israel de seruitute ægyptiaca, & de submersione in mari rubro, & pluisti eis manna de cęlo, & eduxisti aquam de petra, & multotiens liberasti eos de manu inimicorum tempore iudicium, & remisisti ipsi Dauid peccatum adulterij, & homicidij per pœnitētiā, & remisisti pc̄ā multa ipsi Magdalenæ, & pepercisti latroni in extremis &c. Et ideo memor omnium istorum confidens de

tua

A tua consueta misericordia expandi ad te manus meas omni alio auxilio destitutus, & tāquā aridus, & siccus. Nā anima mea sine gratia est facta sicca, & arida tibi. i. in conspectu tuo: sicut terra sine aqua, quæ nullo mō pōt fructificare nec plantas germinare, sic anima mea sine tua gratia facta sicca, & in epea nullo mō pōt vitare peccata, nec opera meritoria facere. Et ideo velociter exaudi me ne peream: qua iam defecit spiritus meus nisi per gratiam viuificetur, & resurgat. & recuperet vitam q̄ perdidit ꝑ peccatum. Et iō nō auertas faciem misericordiæ tuę à me, veniā denegando: quia si tuam faciem auertis sicut auertisti à Iuda proditore, tunc ero similis diabolis, & damnatis descendentibus in lacum inferni: ergo non auertas, sed aduerte, & cōuerte, & flecte faciem tuā ad me: & respi-
B cè me sicut respexisti Petrū, & Magdalenam & latronem. Nā cōuersus ad mulierē Magdalenam dixisti. Remittūtur tibi pctā tua. Et cōuersus ad latronem dixisti. Hodie mecum eris in paradiso. Ergo conuerte faciē tuā ad me, sicut conuertisti ad illos, vt non sim similis descendentibus in lacum: sed similis ascendentibus in cœlum Et auditam fac mihi mane misericordiam tuam. i. fac vt ego audiā vocem misericordiæ tuæ: sicut audiuit Cananea & Magdalena, & latro, & audiam ꝙ dicas mihi fiat tibi sicut vis: sicut dixisti Cananeæ: & remittuntur tibi peccata, sicut dixisti Magdalenæ: & nec ego te condemnabo, sicut dixisti mulieri adulteræ. Fac mihi ergo mane. i. per pœnitentiam auditam misericordiam tuam sicut fecisti omnibus supradictis, quia ego in te speraui, & non in altero. Nam consideran-
C do, & meditando, ꝙ in omnibus supradictis subuenisti, & pepercisti, & pctā remisisti: iō in te speraui liberari, & in te spem, & fiduciam posui, vt mihi remittas sicut, et illis. Et ideo notā fac mihi viam pnię in qua ambulem, vt possim perficere pniam. Quasi dicat, postq̄ dedisti mihi gratiam ꝑuenientem, vt vęlim facere pęnitentiam: da mihi gratiam cooperantem, vt persequar, gratiam perficientem, vt ꝑficiam pęnitentiam, & gratiam confirmatā, vt possim deinceps ambulare immaculatus in via, & lege tua: qm̄ ad te leuaui, & leuare intendo animam meam per contemplationē orādo, vt me semper in tali gratia cōserues. Eripe ergo me de inimicis meis tam visibilibus quam inuisibilibus, ne amplius incidam in peccatum postquàm egero pœnitentiam,

quoniam semper ad te confugi, & confuge- D
re, & recurrere intendo in omnibus operationibus, & periculis meis. Et ideo doce me facere voluntatem tuam, legem euangelicam obseruando, & in me gratiam inspirando, vt possim mala cauere, & bona operari: quia Deus meus, & protector, & rector: & gubernator es tu. i. te in gubernatorem, & directorem accipio. Sed quia tu hoc non facis nisi per latētem inspirationem spiritussancti tui, qui in animas hominum se transfert, & inspirando gratiam, & disponendo eos per gratiā amicos Dei, & sanctos, & prophetas, & bonos, & iustos fecit. Ideo mitte illum spiritū tuum bonum, & ille spiritus tuus bonus deducet, & diriget me in terram rectā viuentium per viam rectam legis euangelicæ. Et sic per istum spiritum bonum viuificabis me in æquitate tua i. facies me viuere per gra- E
tiam secundum iustitiam tuam euangelicā. Et hoc facies propter nomen tuum, quod est saluatuor: eò ꝙ talus idem est quod vita integra, & ęterna, sicut dictū est ps. 8. Ergo si tu es Iesus, & saluator, & dator salutis: ergo ad te pertinet viuificare, & iustificare. Et sic propter nomen tuum Iesus, quod est nomen salutis, & vitæ perfectę, viuificabis me in ęquitate, & iustitia tua. Et si omnia supradicta egeris. i. si exaudieris me, & conuerteris faciem misericordiæ tuæ ad me, & feceris mihi auditam misericordiam tuam, & docueris me facere voluntatem, & spiritus tuus bonus deduxerit me per viam rectam. & tu viuificaueris me à peccato per gratiam, & pœnitentiā propter nomen tuum: tunc educes animam meam de tribulatione mortis, & peccati seruitute: & sic disperdes omnes demones inimicos meos, & fugabis eos à me, qui ante F
mihi dominabantur, & me in seruitute tenebant: quia adueniēte gratia fugatur peccatum cum diabolo autore suo. Et sic in præsenti disperdes, & fugabis inimicos meos à me, sed in die iudicij perdes, & damnabis omnes demones, qui in hac vita tribulant animam meam. Quasi dicat: nunc disperdes, & fugabis me per pęnitentiam meam: sed tūc perdes, & damnabis eos cum dices. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius &c. Sed ego seruus tuus sum, & intēdo esse in æternum, vt sim de numero istorum quibus dices. Venite benedicti patris mei &c.

Tota etiam ista vltima, & quarta pars po-

A test legi deprecatiuè, vt sit sensus. O dñe Iesu Christe educ de tribulatione peccati aīam meam per pœnitentiā, & disperde diabolos inimicos meos, vt fugiant à me, & ꝑdes eos in die iudicij: quia ego seruus tuus volo esse & non seruus peccati, sicut fui vsque modò, & ante pœnitentiam factam.

Ex toto isto psalmo tàm ſm expositionē propheticam, quam moralem possunt recolligi decem conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ nullus hō viuens pōt iustificari de se apud Deum in hac vita, nec cum eo contendere probatur. Quia nil veritatis, & iustitiæ habet homo de iure suæ naturæ nisi solum peccatū, & pęnalitates eius.

Secūda conclusio, ꝙ antiquus serpens inimicus humanę naturæ persecutus est primū hominem in principio tentando ipsum mediante muliere, & ꝑ esum ligni prohibiti
B deiecit ipsum in mortem corporis, & animæ, sic homo necessario factus est mortalis, & passibilis, & morbo concupiscentiæ in carne corruptus, ex qua corruptione spiritus semꝑ anxiatur à carne, & totus ordo fuit in eo ꝑturbatus, quem morbum, & corruptionem, & necessitatem moriendi, & patiendi Adam transtulit in omnes posteros.

Tertia conclusio, ꝙ eundem ordinem seruāt diabolus in tentando oēs homines, quē tenuit in tentando primos parentes. Nam sicut ibi primo tentauit Euam incipiendo à parte fragiliori: & postea Eua seduxit, & tentauit virum: sed cū vir cōsentiens mulieri comedit fructum vetitum fuit peccatum cōsūmatum, ꝑ quod introiuit mors in orbem terrarum: Ita pariter diabolus primò mouet sēsualitatem in quolibet homine obijciendo ip
C si aliquod delectabile, vł vtile apparēs bonū, & tunc sensualitas obijcit, & suadet volūtati & rationi, vt sequatur, & admittat, si autē voluntas rationalis consentit sensualitati, tunc peccatum est consummatum, ꝙ quidem peccatum ꝑcipitat hominem in mortem spiritualem: & manet spiritus hominis anxiatus, & perturbatus à culpa peccati. Et sic patet qualiter diabolus plantauit concupiscentiam in sensualitate loco ligni ꝓhibiti: cuius fructus sunt luxuria, & auaritia, id est concupiscētia carnis, & pecuniarum, & honorum, & vindictæ &c. quæ occidit hominem.

Quarta conclusio, quòd anima sine gratia Dei est sicut terra sine aqua: quæ non potest fructificare.

Quinta conclusio, ꝙ anima nostra viuit ꝑ
D gratiam: & ideo deficiente gratia deficit spiritus vitæ in ea.

Sexta cōclusio, ꝙ omnes illi, à quibus deus auertit faciem negando gratiam, descendunt in lacum inferni.

Septima conclusio, ꝙ lex euangelica quā Christus tulit, docet viam in patriam, & facere diuinam voluntatem.

Octaua conclusio, ꝙ pater, & filius per spiritum sanctum spirauit apostolis dona grārum, & dirigit omnes iustos in terrā rectam.

Nona conclusio, ꝙ Christus per prædicationem apostolorum, & baptismum dispersit & fugauit diabolum de mundo, & de simulacris idolorum.

Decima conclusio, ꝙ Christus ꝑdit, & destruit peccatum in quolibet pęnitentiæ per pœnitentiam, & ecclesiastica sacramenta. E

Sed contra primam conclusionem arguitur: in qua fundatur tota sententia huius ps. vbi dicitur, ꝙ nullus viuens se potest apud Deum iustificare, & videtur, quòd illud dictū prophetæ non sit vſr verum. Nam Ioannes Baptista, & sancti Innocentes, de quibus dicitur in Apoc. ꝙ sine macula sunt ante tronū Dei, & multi alij, qui nūquam actualiter peccarunt possunt iustificari apud Deum; & cū eo in iudicio contendere. Item virgo Maria non solum potest se iustificare apud Deū de pctō actuali, & veniali: sed ēt de originali: ꝙ nunquam habuit: nec ad ipsam transiuit: vt probatum fuit psalmo 45. igitur conclusio falsa. In oppositum est propheta in præsenti psalmo dicens. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Respōdetur, quod notanter dicit propheta. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Nam licèt multi possint iustificare se apud homines de pec-
F catis, quæ non commiserunt, & intrare securi in iudicium, & contendere cum iudice defendendo suam iustitiam: tamen apud Deū nullus potest se iustificare à peccato de iure suæ naturæ.

Ad cuius intellectum est notandum, quòd licèt homo possit iustè defendere apud quēlibet iudicem ea, quæ sunt de iure naturæ: tamen non semper ea, quæ sunt largita ex mera gratia siue gratis. Nam si aliquis naturaliter seruus liberatur gratis à domino, & vltra libertatem recipit aliqua bona temporalia ab illo domino, licet apud alios possit defendere iustè suā libertatem, & illa bona collata

tamen

A tamen hæc nō posset defendere in iudicio apud dominum:quia non potest se negare esse seruum à natura,& liberatū per gratiam, & dominum posse sibi auferre omnia bona collata postq̄ retinuit sibi tale ius. Et sic licèt talis seruus libertati donatus cū cęteris possit cōtendere in iudicio suā iustitiam allegādo,& defendendo:tñ non cum domino nec apud dominū. Ita pariter est dicendū. Nā cū in Adā oēs posteri fuerint ꝑpetuæ seruituti pctī obnoxii & obligati,& mancipati,& icurrerint corruptionē naturæ, per quam liberū arbitriū est vulneratum, & claudicatū, & libertas benè agendi amissa,& necessitas peccandi inflicta: vt probat Aug. libro de persecutione iustitiæ hominis, & sic nulla manet iustitia in hoīe,nisi ꝑ gratiā donetur & perficiatur:Ergo sequitur,ꝙ nullus homo uiuens B apud Deū pōt allegare aliquā iustitiā ꝓpriā de iure suæ naturæ,quia oēs iusti fuerunt ab illa seruitute per gratiam,& per iustitiam fidei xpi liberati. Et sic licèt innocentes& multi sancti viri non commiserint multa peccata,& scelera actualia,& fecerunt multa bona, non est eis apud Deum simpliciter imputandum,quia hoc non fecerunt ex propriis viribus,nec ex natura sua corrupta,sed ex gratia Xpi præueniente,& præseruante à peccato, & impellente ad bona facienda: quia si fuissent relicti in sua natura corrupta peiora facinora potuissent perpetrare quàm Nero, & Iudas &c. Et ideo dicit Augustinus in homilia de peccatrice,& Pharisæo:ꝙ nō est peccatum, quod fecit homo,quin faciat alter homo nisi,iuuetur a Deo à quo factus est homo. Item idem in libro de virginibus, dicit, ꝙ virgines non possunt in se gloriari si seruaC runt virginitatem, & vitarunt vitia carnis, nec debent minus diligere Deum si non remissa sūt eis peccata multa sicut mulieri peccatrici,& latroni,quia licet Deus non remiserit eis peccata,quæ non commiserunt tamen remisit eis omnia peccata quæ commisissent: si Deus per gratiam eos non præuenisset,& in sua natura corrupta dereliquisset. Ideo concludendo dicit Augustinus. Deputate uobis à Deo esse dimissum quicquid à vobis non est illo regente commisū &c. Item licèt oēs supradicti sancti possent gloriari apud homines se non peccasse actualiter,tamen non possent gloriari se non fuisse obnoxios culpæ originali, vt inquit Augustinus secundo de baptismo paruulorum: & libro de natura & gratia. Item licèt virgo Maria numquam habuerit in persona peccatum originale:tamen hoc non habuit ex propria natura,sed ex gratia Christi præueniente, & D sanctificante ipsam in primo instanti sui esse:quæ prohibuit,ne peccatum naturæ transiret in ꝑsonā:vt dictū est ps. 45. & 140. licèt fuit per gratiam præseruata. Et sic patet, ꝙ nec virgo Maria potest introire in iudicium apud Deum alligando naturalem iustitiam, cum ipsa secundum naturam fuerit obligata cum cæteris in Adam. Ex quibus omnib. patet,ꝙ nec iusti,nec peccatores possunt intrare in iudicium cum Deo. Nam peccatores non possunt conqueri de Deo,nec imputare Deo scelera sua,sed sibiipsis, & naturæ suæ corruptæ:quia Deus bonam naturā creauit in Adā,sed ipse peccator corrupit eam; & sic vnusquisq; tractus,& illectus à cōcupiscentia sua peccat, quia Deus actor malorū E nō est. Iacobi primo, nec iustus pōt gloriari de iustitia sua: quia nō est currentis,nec volentis,sed Dei miserētis. Et sic ò Deus: nunq̄ iustificabitur in conspectu tuo oīs viuens.

PSALMNS. CXLIII.

Benedictus dominus Deus meus qui docet manus meas ad prælium.& digitos meos ad bellum.

Misericordia mea & refugium meum:susceptor meus,& liberator meus.

Protector meus & in ipso speraui:qui subdit populum meum sub me.

Titulus, Psalmus Dauid. Hieronymus in prologo huius libri dicit:ꝙ Dauic fecit hunc psalmum quando stetit contra Goliath. iō in aliquibus biblis additur ista paruula, scilicet. Psalmus Dauid cum stetit contra Goliath. Vnde legitur primi Reg. 17. ꝙ cum venissent Philistęi contra Saul,&filios Israel an F tequā prælium committeretur surrexit Golias Getheus de genere giganteo, & incepit blasphemare verbis & cōtēnere Deū Israel, & legem Moisi,dicens. Eligite ex uobis viiū & descendat ad singulare certamē,qui si percusserit me,erimus vobis serui,& si percossero eum,vos seruietis nobis &c. contra quem Dauid iuuenis venit indutus armis regalib. ipsius Saul. sed eum non esset talibus armis assuetus exutus illis armis cepit quinq; lapides de torrente,& posuit in pera,& exiuit cōtra Getheum in baculo,& funda. Golias autē erat munitus casside ferrea,& lorica ęrea, & lancea robusta grandi ad modum liciatorij.

A contra quem Dauid proiecit lapidē in noīe dn̄i, & infixit eū in fronte ipsius Goliæ: & deiecit ad terram, & proprio gladio euaginato caput ipsius Goliæ amputauit: quo viso Philistei prostrati sunt: & dispersi fugerunt, & sic Dauid liberauit Israel de opprobrio seruitutis. & vindicauit iniuriam Dei. Per hoc, & ꝑ hanc victoriam ꝓuidit Dauid in spiritu, & reuelatione totum mysterium pugnæ Xp̄i cū diabolo. Nam sicut Dauid adolescens vicit Goliam, & abstulit ipsi caput, & liberauit Israel à seruitute, & subiecit Philisteos, ita Xp̄s depositis armis regalibus. i. occultata diuinitate, apparens in humanitate congressus est cum diabolo, & cum pera, & lapide obedientiæ, & patientiæ, & humilitatis se obiecit cōtra diabolum, & abstulit ipsi caput: nam primò abstulit ipsi gladium quo erat armatus, B & præcinctus, & solebat interficere oēs homines, q̄ qdem gladius erat peccatum originale, quo omnes vulnerabat diabolus, & sibi subijciebat. hunc gladium abstulit Christus & cum eo ipsum decapitauit, & abstulit ipsi caput. i. ptātem, & sic liberauit genus humanum, & subiecit populum gentilem ad fidē. Vnde baculus Christi in illo certamine fuit crux: & lapis fuit humilitas, & patientia. vnde Dauid prouidens hoc mysterium post habitam victoriam, & dum fuit in quiete fecit hunc psalmum. In quo Dauid quatuor facit. Nam primò agit Dauid gratias de victoria habita contra Goliam. Secundò petit aduentum Christi, vt veniat ad pugnam contra diabolum. quam ipse præuidit in spiritu per pugnā suā, & victoriā. Tertiò promittit se gratias actuū. Quartò petit, vt liberetur eccle- C sia de persecutione tyrannorū, & hereticorū. Secundū ibi. Dn̄e inclina. Tertiū ibi. Deus cāticū. Quartū ibi. Et erue me. Dicit ergo Dauid. Benedictus sit dominus Deus meus, qui docet, & docuit manus meas ad ꝓlium cōtra Goliam: & direxit digitos meos ad bellum cum essem adolescens, & inexpertus, & insuetus in armis: nam ego non erā sufficiens nisi ipse me direxisset: & iō ipse est misericordia mea, & refugium meum: ad quē semper refugio, & ipse est susceptor meus in omni casu: & liberator meus de omni periculo: quia ipse ex sola misericordia sua, & non meis meritis me liberauit. Et probo, ꝙ hoc factū est ex Dei misericordia, & nō meis virib. Nam

Domine quod est homo quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?

Id est, quid sum ego cum sim adolescens, D & rusticus, & pauper, cui tam grādem victoriam innotuisti, & tam grande mysterium innotuisti, & reuelasti? nam ꝑ meam victoriā de Golia reuelasti, & innotuisti mihi victoriā quam tu es habiturus de diabolo in cruce: qua reuelatione ego non sum dignus meis meritis. Aut quid sum ego filius hominis, scilicet filius Esai: quia reputasti in me in tanto honore supple tantam victoriam tribuēdo, & quod maximum est tam magnum misterium mihi reuelando? & sic loquitur de se in tertia persona. Et subdit.

Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.

Nam homo in sua natura, & in suis virib. destitutus vanitati similis factus est, & fragilis, & mortalis. nā dies eius sicut vmbra præterierunt. Ex quo patet, ꝙ Dauid se reputat E indignum tanta victoria, & reuelatione tanti mysterij futuri per Christum. Potest etiam dici, quòd hic Dauid loquitur in ꝑsona corporis mystici. nam per hoc mysterium, & victoriam suam, quam habuit contra Goliam, præuidit etiam in spiritu qualiter Christus in aduentu suo debebat nos ita armare, vt et vinceremus diabolum, & conculcaremus. nā Christus dedit nobis primò baculum fidei, & spei: cum quò audemus ire contra diabolum, & lapidem fidei, quem ipsi obijcimus, & cum eo ipsum occidimus. Et dedit nobis gladium caritatis, quo caput, & potestatem eius abscidimus. Quam victoriam figuratiuē ꝑ suam ꝓuidit. Ideo dicit totum corpus mysticum. Benedictus dominus Deus &c. quia tantam misericordiam, & dilectionē homini ostendit, & tantam dignitatem ipsi cōcessit, F cum homo sit fragilis, & parui momenti, & pro hoīe, qui est tam parui ꝑtij velit de cęlo descendere &c. ideo ait. Quid est homo &c.

Domine inclina cælos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.

Fulgura coruscationem, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Emitte manū tuā de alto: eripe me, et libera me de aquis multis: et de manu filiorū alienorum.

Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

Hic petit aduentum Christi sibi reuelatū, nam postquàm aduentus Christi ad pugnādum, & vincendum diabolū, & liberandum nos de potestate eius innotuit ipsi per reuelationē, & figuram suæ victorię de Golia, di-

cit

A cit,O domine Iesu Christe inclina cœlos.i. maiestatem tuam de cœlo ad terrã,& descẽde humilitatẽ,vt tu , qui ab æterno es Deus in sinu patris,efficiaris homo in vtero virginis matris,& qui es immortalis per diuinitatẽ,efficiaris mortalis secundũ humanitatẽ,& qui ab æterno es in forma Dei , & Deus appareas nobis in forma serui:& sic montes . i. apostolos dando eis ptãtem,& spũm sanctũ, & fumigabunt legem tuã euangelicã p mũdũ prædicando. Et emitte fulgura,& coruscationes mittendo fulmina euangelica,& dissipabis eos. s.diabolos,& infideles,& totã idololatriã. Et emitte sagittas tuas.i.apostolos , qui sunt sagittæ in manu potentis : & verba euangelica,quæ sunt sagittæ acutæ missæ in corda inimicorũ regis:& conturbabis eos,& confundes omnes infideles: quosdam cõuer-
B tendo ; quosdam perdendo.Itẽ tange cũ tua potentia,& virtute montes. i.diabolos superbos,& membra eorũ.s.reges,& principes paganos,& tyrannos:& fumigabunt,& cremabuntur puniti.Et fulgura.i. fulgurando mitte coruscationes,& fulmina euangelica per apostolos tuos,& dissipabis eos.s.diabolos eijciens à simulacris, & gentiles ab idololatria quosdam conuertendo,& quosdam perdendo,& puniẽdo,& emitte sagittas tuas. s.euãgelicas:& conturbabis eos:vt supra. Et emitte manum.i.potẽtiam,& virtutẽ tuã de alto cœlo,& libera me de aquis,& persecutionib. multis.s.de tentationib.& seruitute diaboli, & de manu,& ptãte filiorũ alienorum.s.tyrãnorum,qui non sunt de filijs Dei : sed diaboli : & non sunt filij virtutum : sed vitiorum: qui sunt filij alieni à te , & etiam libera me
C de manu iudæorum,q facti sunt alienati negando te,& facti sunt filij mundi, & diaboli cum dixerunt. Non habemus regem nisi Cęsarem. Ideo sequitur : Quorum os locutum est vanitatẽ dicẽdo blasphemias contra te,& improperia in domo Annæ,& Caifæ,& ante Pilatum,& in cruce cum dicebant ? Si filius Dei es descende de cruce &c.Et etiam os eorum locutũ est vanitatẽ cõtra te,qñ dicebãt, q discipuli furati erant corpus tuum de sepulcro &c.Item quando persequebãtur apostolos in primitiua ecclesia loquẽtes blasphemias contra Paulum &c. & de hac persecutione petit ecclesia p Xpm liberari.s. p mortem,& passionem petit liberari à diabolo,& per resurrectionẽ , & spiritussancti missionẽ à persecutione iudæorum.

Deus canticum nouum cantabo tibi: in psalterio,& decacordo psallam tibi. D

Hic pollicetur se gratias acturum pro bñficio redemptionis recepto dicens . O Deus cum feceris hoc.s.resurgẽs à mortuis,& viceris diabolum,& liberaueris me de eius potestate,& ascenderis in cœlũ, & miseris spũm sanctũ,& armaueris apostolos diuersis donis gratiarũ,tunc canticum nouum cãtabo tibi, nõ cãticũ ve.te.quia postquàm venerit Xps veritas figurata dimittam figuras, & cerimonias,& offerã nouũ sacrificiũ eucaristiæ,& pdicabo legẽ nouã euãgelicã , & noua sacramenta abolitis veteribus sacramẽtis, & psallã tibi in psalterio decacordo.i.decẽ cordarũ, & præceptorũ simul cũ consilijs euãgelicis : quia tunc verè seruabuntur pcepta data in mõte Sinai:quæ vsque ad aduentum Christi nunq̃ fuerunt perfectè intellecta nec seruata, E
vt patet Mat.5.quia antiqui non respiciebãt affectum,& volũtatem per quã iustificamur: sed solũ effectũ , & actũ ad extra:iõ nũquam verè sciuerunt cantare,nec psallere in psalterio decem cordarum vsquequo Christus docuit nos nouiter psallere,& cantare cum sacramẽtis nouę legis . Ideo hoc est canticum nouum,quod cantabo tibi.s.lex euangelica ; quæ declarat psalterium decem cordarũ ve.le.Item lex euangelica dicitur etiam psalteriũ decacordum:siue decem cordarũ: eò , q nihil aliud continet,& explicat nisi decẽ mysteria no.legis,quæ per Xpm erant explicanda.s.mysterium trinitatis,& incarnationis,& prædicationis Christi,& miraculorum operationis , & passionis,& resurrectionis,& ascensionis,& spiritussancti missionis , & ecclesiæ congregationis,& finalis nostrę glorificatio- F
nis.Vnde hoc est canticum nouum,quod cõtinuè cantat tota ecclesia,& confitetur, & pdicat,& hoc est psalterium decem cordarũ , quod continuè sonat,& prædicat, & pulsat . Item cantat etiam ecclesia cãticum nouum & psalteriũ virginis Mariæ.s.Magnificat aĩa mea dominum, qđ quidem cãticũ, & psalterium cõtinet 10.cordas.i. 10.versus:vt patet intuenti.Est ergo triplex psalteriũ , decacordum,& canticum nouum.s.psalterium 10.pceptorum moralium,& psalterium decẽ mysteriorum noui testa. & psalterium Virginis Mariæ.Hoc ergo triplex psalterium promittit cantare Dauid in persona totius ecclesiæ pro gratiarum actionibus,dicens.Deus canticum nouum cãtabo tibi.i.totã legẽ euãgelicam:

cam:

A cam,& in psalterio decacordo psallam tibi . i.decem mysteria no.te.per Christũ explicata prædicabo,& confitebor tibi, & etiam cãtabo,& psallã tibi psalterium,& canticũ virginis in officio quotidiano vesperarũ,& etiã cãtabo tibi canticũ nouũ celebrando nouas festiuitates.s.natiuitatis,passionis,& resurrectionis &c. In quibus cõstituã noua officia ecclesiastica,& cessabunt veteres festiuitates quæ erant figuræ nouarũ festiuitatũ,hoc ergo canticũ nouũ cãtabo tibi agẽdo grãs:eò, ꝙ dedisti salutem regibus Christianorũ eos per fidem à nefando ritu idololatriæ liberando. Et nota,ꝙ idem psalterium cãtabãt antiqui,quod,& nos:sed illi cantabãt hoc psalterium in figura,& prophetice,nos autẽ cantamus in te, & euangelicè:quia iam omnes illæ decẽ cordę sunt completæ per Christum.

B *Qui das salutem regibus:qui redemisti Dauid seruum tuum:de gladio maligno eripe me.*

Et erue me de manu filiorum alienorũ, quorum os locutum est uanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.

Hic incipit alia sententia,& petitio . nam postquã corpus mysticum petijt liberari de seruitute diaboli , & promisit cantare canticum &c.hic petit liberari de potestate,& ꝑsecutione tyrannorum,& hæreticorũ. Nam hoc ẽt præuidit Dauid in spũ per victoriam suã,nã sicut amputato capite Goliæ,& superato , Philistæi fuerunt dispersi,& fugati,& in finẽ ipsi Dauid subiecti: Ita præuidit Dauid in spiritu,ꝙ tyranni, & imperatores , & gentiles persecutores ecclesiæ erãt superandi,& ecclesiæ iugo subijciendi, & hoc petit hic Dauid in persona totius ecclesiæ dicẽs:

C ò domine Iesu Xpe,qui quondã das, & dedisti salutẽ regibus Israel,& uictoriã cõtra paganos, & redemisti specialiter Dauid seruũ tuum de potestate Goliæ,eripe me nunc in hac persecutione de gladio maligno, & crudelitate tyrannorum,& infidelium,& hæreticorum . Notã,ꝙ sicut verbum Dei dicitur gladius benignus penetrãs corda hominum & amputãs sentes peccatorũ:ita per oppositũ culpa,& pctm̃ dicitur gladius malignus , & venenosus occidens aĩas hominũ morte ꝑ petũ.nam isto gladio diabolus occidit animas . Ita specialiter culpa originalis dr̃ gladius diaboli,quo occidit,& interimit animas ad mortem damni priuans eas vita æterna . Et concupiscentia, & fomes inflictus carni , est alius gladius malignus diaboli:quo occidit animã ꝑ cõsẽsũ ad mortẽ sẽsus,& pęnæ, D & de hoc gladio maligno petit hic primò liberari:Est ẽt alius gladius malignus,ꝙ dr̃ potestas tyrãnorũ,& crudelitas:quo gladio tyrãni ꝑsecuti sũt martyres.& de isto gladio specialr̃ petit eccl'a liberari à resurrectiõe Xpi vsq; ad Constantinũ,quia tũc ille gladius fuit fractus. Est etiã alius gladius malignus , qui fuit prauitas,& peruersio hęreticorum , quæ inualuit cõtra ecclesiam post magnum Constantinum,& de hoc etiam ecclesia petit liberari virtute Christi , dicit ergo : de gladio maligno eripe me,& ꝑ.i.erue me de manu & potestate,& gladio filiorum alienorũ.s.tyrannorum,& hæreticorum filiorum diabolorum:quia illorũ sunt filij quos sequuntur , & quorum opera faciũt.os quorũ.s.tyrannorũ locutum est vanitatẽ blasphemando Xpm &c.& os hęreticorum peruertẽdo scripturas E ad falsũ sẽsũ, & proferẽdo hæreses , & falsas sectas , ideo dextera eorum.s.potestas,& ꝓsperitas est dextera.i.potestas tenebrarũ , & iniquitatis:quæ non potest durare:imo auferetur per aduentum lucis,& iustitię,& punitionis Dei.

Quorum filij sicut nouellæ plantationes : in iuuentute sua.

Filiæ eorum compositæ,circumornatæ, ut similitudo templi.

Promptuaria eorum plena:eructantia ex hoc, in illud.

Oues eorum fœtosæ abundantes in egressib. suis:boues eorum crassæ.

Non est ruina maceriæ neq; transitus, neq; clamor in plateis eorum.

Beatum dixerunt populum cui hæc sũt,beatus populus cuius dominus Deus eius. F

Ad cuius declaratione est notandũ,ꝙ gladius,& potestas,& crudelitas malorum tyrãnorum consistit in dominio, & tirannide: & copia diuitiarum,& filiorum, & in prosperitate mundana , nam cũ, quis videret se in tali prosperitate positũ,& maximè illi tyranni ponebant felicitatem suam in hac mundana prosperitate confidentes in suo dominio, & tyrannide , & in suis diuitijs , & prædijs , & copia filiorum,quibus assũmebant vxores filias alienorum regum,& principum, & suas pulcras filias dabant in vxores cæteris regibus,& principibus,& fortificabant , & conciliabant,& roborabant potentias suas , & in hoc confidentes contemnebant Deum: putantes nihil eis posse nocere,& sic persequebantur

A bant pauperes, & cōmittebant omne nefas nec volebant audire legē euangelicam quæ præcipit omnem iustitiam, s. nulli nocere, & omnibus prodesse &c. ideo persequebātur Christianos, & conabantur cum promissionibus aut minis, & tormentis eos ad suā perfidiam adducere. Ex quo patet ꝙ gladius, & dextera & potentia eorum cōsistebat secundū opinionē eorū in prosperitate huius mūdi, in qua constituebant felicitatē, & beatitudinē, & hos beatos vocabant quibus supradicta prosperitas aderat. Sed dicit Dauid, ꝙ falsa erat eorū opinio: nā beatitudo est status omniū bonorū aggregatione perfectus: sed habentes talia sunt mali, & flagitiosi, alieni ab omni virtute: ergo non sunt beati. Itē beatitudo est bonū per se sufficiēs, cōtētans habentē. sed possidentes talia nunquā cōtentātur: imo semper cupiūt plura habere: sicut
B patet de Alexādro: ergo nullus talis est beatus, nec felix. Item beatitudo est bonū ꝓpriū, quod non pōt auferri: sed omnia supradicta bona tēporalia faciliter auferuntur: ut filij, & regnū &c. sicut patet de Crœso ditissimo: qui perdidit primò infeliciter filium, & post ea regnū &c. Ergo nullus talis est felix. Item beatus est qui habet quicquid vult: & nihil mali vult: sed nullus talis habet quicqd vult & vult, & cōmittit omne malum: vt patet de Sardanapolo, & Pharaone, & Nerone, & ceteris græcis. Ex quo patet, ꝙ solus ille populus est beatus, qui colit Deū: nā talis cōtemnit oēm prosperitatem mundanā, quæ affert oē malū, & delectat, in cōtemplatione diuinorū, & operaē ſm virtutē, & iustitiā, & præcepta euāgelica: cui datur in præmiū in cœlo illa summa beatitudo, q est status omniū bo
C norū aggregatione pfectus, & bonū ꝑse sufficēs, qđ nō pōt auferri. Et hoc est qđ hic dicit Dauid: cū dicit: dextera eorū. s. mundanorū, & tyrānorū, & ptā, & prosperitas est dextera iniqtatis, in qua ponūt suam beatitudinē: nā illos putāt btōs suple quorū filij sunt in magna copia in iuuētute sua. sicut nouellæ plātationes oliuarū aut alierū virgultorum. i. habēt copiā filiorū iuuenū i. habēt oliueta nouella in circuitu: vt dcm̄ est ps. 137. et filiæ eorū sunt pulcræ, & cōpositę, & circumornatæ in vestibus & iocalibus sicut similitudo. i. ad similitudinē vnius templi bene ornati. hos ergo putāt felices. Itē putāt se esse felices in possessione multorū p̄diorū, & uinearū &c. ꝙ si prōptuaria, & torcularia, & cellaria, & hortea eorū sunt plena vini & frumen D ti, & olei, & sic sunt eructātia ista promptuaria. i. effundētia ex hoc ī illud. i. ex istavegete in illā, ex hoc horreo ī illud, & ex hoc cellario in illud. i. qđ sufficiat ad implendū multa cellaria, & horrea &c. Itē putāt se btōs in possessione multorū armētorū, & gregū pecudū: ideo dicit: tūc se putant btōs si oues in magno sunt numero, & fœtosæ, & plenæ fœtibus, & p̄gnātes, & abūdantes in egressibus & partubus suis, & boues, & vaccæ eorū sūt crassæ in numero, & carne. Itē quarta beatitudo eorū est q habēt ciuitates, & domos fortes & inexpugnabiles, & bene muratas non disruptas, ne ꝑ eas inimici possint hr̄e ingressum neq; trāsitū ad capiēdas ciuitates, & oppida, vt sic clamor in plateis eorū ꝑ ingressū inimicorū rupta maceria: & muro, sicut solet fieri clamor mulierū, & virorū dū inimici E capiūt violenter ciuitates, & trucidant infantes & īterficiūt viros, & expoliāt domos &c. Btm̄ ergo dixerūt hoīes mūdani populū, cui hęc bona supradicta insunt, & prosperitates tꝑales. Sed dicit ꝓpheta. Ego dico tibi, ꝙ solꝰ ille populus est beatus cuius verus Deus est dn̄s eius, i. qui colit uerū, & vnum Deum trinū in personis, & vnū in essentiā: quia talis populus viuit ſm Deum, & secundū legē euangelicam, quæ præcedit oēm virtutē. & iustitiā, cuius præmiū est sūma & vera beatitudo in cœlo. nā qui in supradictis bonis tꝑalibus constitūunt suā beatitudinē semꝑ falluntur, & eis accidit infelicitas: & miseria per amissionē taliū bonorum temporalium, & per aduersitates, quæ iugiter interueniunt, & accidūt. Beatus ergo solus populus, cuius dominus Deus eius: Libera ergo me dn̄e a tali gla F dio maligno, & tali dextera, & potestate, & prosperitate iniquitatis: & de tali potestate tenebrarum. Sed tamen aduertendū est, quia tota ista litera istorum sex versuum vltimorum. s. ab illo loco: Quorū filij sicut nouellę &c. contrarium sensum videtur habere in hebræo, & in translatione Hierony. nam dicit sic. Et sint filii nostri quasi plantatio crescens in pueritia sua: filiæ nostræ sicut Angeli ornati ad similitudinem templi: promptuaria nostra &c. & tauri nostri pingues &c. & non est egressus nec eiulatus in plateis nostris, beatus populus cui talia sunt, beatus populus cuius dominus Deus suus. Et sic tota ista litera videtur referri ad populum Dei ponētem felicitatē seu partem feliciratis in

copia

A copia bonorum temporaliū, & in cultu diuino. Sed hoc videtur suspectū, & tollit sensum spiritualē, & ꝓpheticū pro statu ecclesiæ xpi & de vera beatitudine, & confirmat peruersā opinionē gentiliū, & tyrānorū, & cōtradicit ei, qđ dictū est. Dextera eorū dextera iniquitatis. Iō putāt multi hāc literā vitiatā in hac parte, & in aliquibus aliis locis cum suis pūctis, quā vitiarunt, & peruerterunt rabini eorum tēpore Cōstantini congregati in Aegypto: cum viderūt oēs gentiles, & multos Iudæos conuerti ad fidē Christi. & sic volūt dicere, ꝙ tempore Hie. iam erat biblia siue scriptura ve. te. in aliquibus locis vitiata per apices, & puncta, quæ totaliter mutant sensum. Et ideo trāslatio. lxx. interpretū est in dubiis magis amplectēda, quia minus suspecta ꝓpter rationes supradictas. nam illa interpretatio B fuit facta per cc. annos ante aduentū Christi, & tunc litera ve. te. nondū potuit esse vitiata, nec supradicta. Etiā possemus exponere literam hebraicam modernam ad bonū sensum spiritualē: ut dicat Dauid, & corpus misticum petens aduentum Christi, & ꝓsperitatem ecclesiæ. sint filij nostri. i. apostoli, & martyres, & fideles in magna copia, virentes in virtutibus, & gratia sicut plantationes nouellæ oliuarū. Et filiæ nostræ s. virgines sint speciosæ, & ornatæ virtutib. sicut angeli ad similitudinem templi: & promptuaria. & torcularia sacramentorum ecclesiasticorū sint eructantia, ꝙ profundentia copiam vini, & olei. i. operū misericordiæ ex hoc populo in illū, & oues nostræ sint fœtosæ, & abūdātes in egressibus, & partibus suis regenerando filios per baptismū, & copiā meritorū aīę no- C stræ generem per bona opera: & sint boues nostræ crassæ. i. aīæ nostræ, & opera nostra sūt crassa pinguedine gratiæ, & meritorū, & anima nostra sitę fortis ne capiatur ab inimicis diabolis. nec sit eiulatus in plateis aīæ nostrę ex pœnis īferni. Nā beatus populus cui talia bona spiritualia sunt, & btūs populus, cuius dn̄s Deus suos. Et isto mō bn̄ pōt ista litera aptari ad bonum sensum: sed in veritate litera. lxx. interpretum videtur magis consona literæ præcedenti: ideo tene quod placeat. Totus etiam iste psal. pōt esse vox xpi, qui in principio loquitur in persona capitis agens gratias patri, qui direxit manū, & potentiam suam contra diabolū, & triūphauit de illo: sicut Dauid triūphauit de Golia. Sed postea loquitur in persona corporis petēdo: vt pater mittat filium in carnem ad liberan- D dum ipsum de manu, & ptāte diaboli. Et postea petit, vt liberet ipsum de persecutione tyrānorū, & oīum infideliū. Ex quo psal. possunt recolli duæ principales conclusiones. Quarum prima est, ꝙ sicut Dauid triumphauit de Golia, & liberauit illum populum de manu Philistinorum: ita Christus descendēs in carnē liberauit genus humanum primò de potestate diaboli. Secūdò liberauit ecclesiam de manu oīum persecutorū. Secunda ꝙ licèt homines infideles, & mūdani, & alieni à fide ponant suam felicitatē in copia filiorū & bonorū tp̄alium: tn̄ solus est beatus in veritate, quia colit vnū Deū, quia ille expectat veram, & ęternā beatitudinē in cœlo.

PSAL. CXLIIII.

EXaltabo te Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in sæculum sęculi. E

Per singulos dies benedicā tibi, et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculū sæculi.

Magnus dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis.

Huic psa. præponitur talis titulus. s. Hymnus Dauid ad denotādū, ꝙ Dauid fecit hūc psalmum ad laudandum Deū in tēplo cum cantico. & exultatione. Nā vt supra dictum est in prologo hymnus dicitur laus Dei cū exultatione, & cantico. Nā laus, quæ dirigitur creaturæ, non pōt dici hymnus proprie. Itē si talis laus non fit cum exultatione. nō potest etiā dici himnus: sicut sunt tragœdiæ & trenorum liber Hieremiæ, & carmina ipsius Iacob, quæ omnia potius dicūtur tragœdiæ, & lamentationes. Et iō quia Dauid intendit laudare Deū in hoc psa. cū lætitia agendo gratias de beneficijs, quæ contulit mundo à F principo mundi vsque ad finem: ideo intitulatur iste psal. Hymnus Dauid: iō procedit ꝑ ordinē alphabeti hebraici ab Aleph vsq; ad Tau. itaq; tot sunt versus ī hoc ps. quod sunt literæ in hebræo. Et sic sunt. xxij. versus iuxta numerū litterarū hebraicarū. Et sic vnusquisque versus īcipit a sua litera distincta. Est verum, ꝙ vna litera omittitur, loco cuius altera geminatur, & sic manet numerus ꝑfectus, quod non factū est absq; mysterio. Ad cuius intellectū est nodandū prout dictum est psa. cxviij. ꝙ sicut vnaqueq; litera hebræa significat aliquod mysteriū in lege: ita totus discursus alphabeti hebraici significat totū discursum diuinę legis, & totum discursum hoīs mistici peregrinantis per istā legē in. utroq; testa-

A testamento ab Adam vsq; in finem mundi. Et ideo quia Dauid in persona hominis mi stici peregrinantis per istam legem in vtroque testa. intendit laudare Deum, & agere gratias de omnibus beneficijs à Deo receptis, & memorare omnia opera mirabilia, quæ Deus fecit in vtroque test. à principio mundi vsq; in finem discurrendo per oẽs ætates, & omnia secula, & oẽs generationes: hinc est ꝙ scripsit hunc psal. secundùm ordinem, & discursum alphabeti hebraici: quia in vtroque testa. semper vnus Deus fuit laudatus, & cultus, & inuocatus. Secundo est notandum secundũ Aug. lib. de vera religione, ꝙ cultus latriæ præsupponit fidem. ideo vnusquisq; colit Deum secũdũ fidẽ, quam habet de Deo. Et ideo dicit, ꝙ omnes patres ve. te. crediderunt Deum creatorem, & redemptorem, & per consequens trinum, & vnum: nã articulus creationis pręsupponit articulum trinitatis. Quæ quidem fides incepit ab Adam primò cultore Dei: nam Adam per ordinẽ creationis potuit nosse in spũ misteriũ trinitatis. nam per hoc ꝙ Deus per verbum creauerat omnia, quia dicendo fiat lux facta est lux &c. ergo Deus habet verbum sibi consubstãtiale, & sic potuit nosse patrem, & filium. Sed per hoc, ꝙ spiritus dñi ferebatur super aquas ad viuificandum omnia creata: nouit spm̃ sctm̃ in diuinis, & sic nouit in spũ tres personas in diuinis. s. patrem & filiũ, & spm̃ sctm̃ cum vnitate substãtiæ. Et hoc potuit habere Adã ex doctrina angelorũ. Rursus ait Augu. super Gen. & super Io. ꝙ misterium incarnationis fuit reuelatum ipsi Adã in illo sopore: licèt non fuit præscius sui casus. Et sic Adam ante lapsum iam habuit fidem trinitatis, & incarnationis. Rursus dicit Aug. lib. Cur Deus homo, ꝙ Adam post lapsum prænouit totum misterium humanę redemptionis. nam quando Deus eiecit eũ à paradiso promisit ipsi de sua progenie carnem assumere: & in illa humanitate mortem & passionem subire, vt posset Adam cum tota sua pasteritate redimere, & ei immortalitatem, & felicitatem, quam perdiderat, restituere. Et sic dicit Augu. ꝙ ab Adam, & eius successoribus iam domini in carnem præstolabatur aduentus: vt si de instanti miseria doleret: tamen de suo, suæque posteritatis remedio iam de longinquo gauderet. Et sic patet: quòd Adam expectabat Christum Deũ, & hominem generis humani redemptorem, & humanæ ruinæ restauratorẽ, & sic credidit Deum trinum, & vnum creatorem, & gubernatorem, & redemptorem, & glorificatorem, & sub tali fide incepit colere Deũ, & ipsi latriam exhibere, & hanc fidem, & ritum colendi Deum docuit filios suos, & nepotes. Nouit ergo Adã quatuor essentialia in Deo Primò summam omnipotentiam, qua mundum creauerat, & summam sapientiam, qua omnia creata gubernat & conseruat, & summam misericordiam, qua genus humanum debebat redimere, & restaurare, & angelicã ruinam reparare, & summam iustitiam, qua diabolum reprobauerat, & bonos angelos beatificauerat, per quam etiam iustitiam malos homines debebat punire, & iustis suam gloriam dare. Et ideo sub tali quadruplici ratione Adam Deum coluit, & adorauit, s. inquantum trinus, & vnus, & creator, & gubernator, & redemptor, & præmiator. Sed quia præuidit Adam in spiritu, & reuelatione, qualiter filius Dei verbum incarnandum secunda in trinitate persona debebat omnia supradicta complere, & mundo notificare, qa debebat notificare Dei patris omnipotentiam in miraculorum operatione, & generis humani reparatione, & inferni expoliatione, & debebat notificare Dei summam sapientiam in legis euangelicæ datione, & summã misericordiam in nostra redemptione per mortem, & passionem, & debebat notificare summam iustitiam in finali judicio, ideo appellauit ipsum verbum incarnandum, nomen domini: eò quòd omnia supradicta debebat in se ostendere, & mundo notificare, sicut dictum est psal. 8. Et ideo Adam q omnibus creaturis nomina imposuerat: inuocauit Deum incarnatum sub nomine quatuor literarum. s. ioth. he. vau. he. quæ significant illa supradicta mysteria in Christo: vt dictũ est psal. 8. Et sub tali fide, & ratione Adam, & Abel, & Seth inuocabant nomen domini. s. Christum in lege promissum. Et sic Enos incepit inuocare nomen domini. i. confecit aliquas orationes ad inuocandum Christũ futurum redemptorem. Et sic omnes successores usque ad Moysen inuocauerunt nomen domini, & exinde vsque ad Christum. Quia ergo Dauid in hoc psal. in persona totius corporis mystici incipiẽdo ab Adam, & discurrendo per omnes generationes intendit laudare nomen domini, q est Iesus verbũ Dei, per quem supradicta quatuor sunt mũdo

A do notificata,& effecta: ideo tria principaliter facit in hoc psalmo. Nam primò laudat Deum siue nomen domini de omnipotẽtia & sapientia,quam Deus ostendit in vet.test. in mundi creatione,& gubernatione sui populi.Secundò laudat Deum de mĩa. & potẽtia,& sapiẽtia,quã maximè Deus ostẽdit in nostra redemptione ꝑ verbum incarnatum. Tertiò laudat Deum de iustitia,quam maximè Xp̃s ostendet in fine seculi malos ęternaliter puniendo, & iustis gloriam largiendo. Et sic in toto isto psalmo laudat Deum tanquàm creatorem,& gubernatorem, & redẽptorem,& glorificatorem,quæ omnia pertinent ad cultum latrię.Secunda pars erit ibi. Miserator,& misericors.Tertia ibi.Iustus dominus in omnibus vijs suis. Quantùm ergo ad primum dicit iste homo mysticus ꝓ statu veteris testamenti.O Deus meus per creationem,& rex meus per gubernationẽ, ego semper te exaltabo. i.exaltatum prædicabo, & laudabo,& benedicam nomini tuo benedictione laudis,per quod nomen nobis notificatur tua omnipotentia in mundi creatione,& miraculorum operatione, & notificatur tua summa sapientia in gubernatione totius vniuersi.Et quia non desistis in tua omnipotentia semper creata conseruãdo,& mirabilia operando,nec cessas per tuam sapientiam omnia creata disponendo,& gubernando successiuè,ideo non benedicam te in vno solo sæculo,& ætate, sed in sæculum sæculi per omnes ætates,imo per singulos dies, & ætates sine interuallo,& intermissione benedicam tibi,& laudabo nomen tuum in sęculum sæculi.Nam sicut tu in nulla ætate cessasti à beneficijs,ita ego non cessabo bñdicere,& laudare nomen tuum,& gratias agere & cultum latriæ tibi exhibere tãquam creatori,& gubernatori,& redemptori,& glorificatori.Et hanc laudem,& latriam exhibebo tibi in signum summæ omnipotentiæ,& maiestatis,& sapientiæ,& misericordiæ, & iustitię,qm̃ tu es magnus dñs,& laudabilis nimis & magnitudinis tuæ non est finis, ideo tibi debetur cultus latriæ. Sed quia istam tuam magnitudine ostendisti successiuè ab initio mundi,per omnes generationes tàm in nouo quam in veteri testamento:Ideo

B (margin)

C (margin)

Generatio,& generatio laudabũt opera tua & potentiam tuam pronunciabunt.

Generatio ve.te.& generatio noui te.laudabunt opera tua mirabilia, & potentiã tuã pronunciabunt,& prædicabunt. Nã patriarchæ,& ꝓphetæ ꝓnunciabũt, & scribent ea quæ fecisti in vet. test.vt patet in libris legis Moysi,& Iosue,& Iudicũ,& regũ, & omniũ prophetarũ,& apostoli,& martyres,& doctores ꝑdicabũt ea mirabilia q̃ fecisti in no. test. D

Magnificentiam glorię sanctitatis tuę loquẽtur:& mirabilia tua narrabunt.

Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt,& iustitia tua exultabunt.

Primò generatio vete.test.narrabunt, & loquentur magnificẽtiam sanctitatis, & gloriæ tuæ,quam ostendisti in monte Synai in datione legis,& quando apparuisti Moysi in rubo,& quando duxisti illũ populũ in colũna nubis in die,& tota nocte in illuminatione ignis:& dicent virtutẽ operũ terribilium, E quæ ostendisti in Aegypto & in transitu maris Rubri:et sic magnitudinẽ tuã narrabunt in illo cantico.Cantemus domino, gloriosè .n.magnificatus est.&c.Item memoriã abundantiæ tuæ dicẽt,quando dedisti eis mãna,& coturnices de cœlo in abundantia. Et tua iustitia exultabunt,quia prostrauisti oẽs inimicos eorum.Vnde patres ve.te. nõ solũ exultabunt,& exultabant, & exhibebant tibi latriã propter illa beneficia tẽporalia,sed principaliter ꝓpter futura mysteria humanæ redemptionis,quæ in nouo test. per Christum facienda,& complenda figurabãt.Et sic oĩa sacrificia,& oblationes,& cætera,quæ fiebãt & offerebantur in ve.te.tàm in lege naturæ quã scripturæ nõ erant nisi quædam protestationes,quæ fiebant in signaculũ fidei de Christo futuro vt dictũ est psal 39.& 50.Et F sic in omnibus colebatur,& inuocabaẽ Christus Iesus,qui est nomen domini,vt dictũ est psal 8.Deinde cum dicit.

Miserator,& misericors dominus,& patiens & multum misericors.

Suauis dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.

Iste homo misticus laudat Deũ de misericordia,quã maximè notificauit per verbũ incarnatum in nostra redemptione,in qua quidẽ redẽptione Christus nõ solum ostendit summam Dei misericordiam: sed etiã summam omnipotentiã,et sapientiã,et iustitiã: quã primò Christus notificauit mundo per se efficienter carnẽ assumẽdo,et legem euangelicã dãdo,et genus humanum liberãdo,et

A in se iustificando, sed postea oĩa ista notificarũt, & prædicarũt apostoli, & martyres, & doctores ꝑ vniuersũ orbẽ. Dicit ergo ꝓpheta, dñs Iesus xp̃s Deus, & hõ ẽ, & erit misericors habitualiter, & essentialiter, & miserator effectiuè, & erit, & est patiens mortẽ, & passionẽ pro toto genere humano. Et sic est multũ & magis misericors in te. nouo genus humanũ redimẽdo de potestate, & seruitute diaboli, & morte æterna, q̃ in ve. te. liberãdo filios Israel de Aegypto, & de oibus alijs periculis & captiuitatibus tpalibus, qa tibi Deus solũ fuit suauis illi populo particulari liberando ipsũ de illa temporali, & particulari captiuite, sed dñs nr̃ Iesus Xp̃s in te. nouo fuit suauis, & misericors vniuersis populis, & nationibus, & linguis: qa oẽs per mortẽ, & passionẽ de captiuitate, & morte æterna liberauit.

B Et i õ redẽptio eius dicitur copiosa, vt dictũ est ps. 129. Ex quib. patet, ꝙ miserationes eius sunt laudabiles nobis super omnia opera eius, quia licèt ista quatuor. s. potentia, & sapientia, & mĩa, & iustitia sint æqualiter in Deo inquantũ sunt essentialia, tamẽ oĩa ista magis sunt ostensa in nr̃a redẽptione ꝑ misericordiã, qa maius opus fuit genus humanũ iustificare q̃ mundũ creare, vt inquit Augu. super Io. & prout declaratũ est psal. 102. Sed quia Xp̃s nunquã laudauit se: imo sẽper se humiliauit oĩa opera sua p̃ri attribuẽdo, vt patet per totùm discursum euãgelicũ: sed opera, & miracula, quæ fecit laudabãt eum, & ostendabãt ipsum esse verũ Deũ, & dabãt testimonium de ipso: Ideo subdit propheta.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.

C *Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur.*

Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam: & gloriam magnificentiæ regni tui.

Regnũ tuũ regnum oĩum sęculorũ, & dñatio tua in omni generatione, & generationem.

Confiteantur tibi oĩa opera tua, & ostendant tuã omnipotentiã in miraculis, & tuã sapientiã in datione legis euangelicæ, & tuã mĩam in passione, & tuã iustitiam, & iudiciariã potestatẽ in ascensione. Sed quia Xp̃s nõ solũ ostendit ista supradicta effectiuè in Hierusalẽ, & terra ꝓmissionis per se ipsum operando, sed ẽt voluit, ꝙ ista per apostolos, & martyres, & doctores notificarentur, & p̃dicarẽtur euãgeliũ ꝑ vniuersum mundũ omni creaturæ, ideo subdit. Et sancti tui. s. apostoli, & martyres, & doctores dicẽt, & p̃dicabũt gloriam regni tui. s. qualiter resurrexisti in corpore glorioso. Et qualiter ascendisti in cœlum, & accepisti a patre ptãtem iudiciariam in cęlo, & in terra &c. Et sic apostoli, & oẽs fideles loquentur, & p̃dicabunt potentiã, & notã facient potentiã, & maiestatẽ, & gloriã tuã omnibus filijs hoĩum, & oĩbus nationibus per p̃dicationẽ euãgelij. Et notã faciẽt magnificentiã regni tui. Et qũo regnum tuũ non est regnũ particulare: & tẽporale, sed regnũ vniuersale ĩ cęlo, & ĩ terra, & ĩ ĩferno, & regnũ oĩum sęculorũ, & ęternũ, & dñatio tua nõ ẽ in vna gñatione nec in vna ętate, sed ĩ oĩ gñatione, & gñationẽ. Et hoc regnum tu Xp̃e fuisti adeptus propter tuã humilitatem, & veritatem, & obedientiã vsq; ad mortem crucis.

D

E *Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.*

Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.

Quia fuisti fidelis in oĩbus verbis tuis, qa oĩa, quæ erãt in lege, & ꝓpheris scripta, & ꝓmissa cõpleuisti, & sic fuisti sanctus, & iustus in oĩb. operib. tuis, quia sicut docuisti verbis, ita operib. fecisti: qa incepisti facere, & docere, qa nõ solũ docuisti verbis, sed etiã factis. Fuit ergo Christus fidelis in oĩb. verbis suis vera docẽdo, & sctũs in oĩb. operib. iusta, & sãcta operãdo, quia ipse alleuat. et subleuat oẽs qui corruũt i. subleuauit à morte æterna Adam, et omnes, qui per pctm̃ corruunt, Et erigit, et sanat ꝑ ecclesiastica sacramẽta oẽs elisos, et vulneratos ꝑ pctm̃. Et sicut ò dñe Iesu Xp̃e nũc ante tuũ aduẽtũ oẽs expectabant te, vt venires ad redimendum, & dares eis escam, et refectionẽ redẽptionis in tempore opportuno, quod dicitur tempus gr̃æ: ita pariter post factam redemptionẽ in hoc tempore opportuno, quod est tempus merendi, et pęnitendi,

F

Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.

Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.

Oculi oĩum sperant in te: ut des eis escã gratiæ spiritualem ecclesiasticorũ sacramentorũ ad refectionẽ spiritualẽ. Et sic tu Xp̃e aperis manũ tuam, & tesaurũ diuitiarum, & meritorum tuæ passionis, et sic imples omne animal rationale tua benedictione. quasi dicat: tu Christe nõ solum es largus, et benignus,

A gnus, & misericors omnibus animalibus tā irrationalibus, quàm rationalibus: quia omnibus prouides de cibo corporali ad conseruandam vitam corporalem, sed magis ostendisti tuā misericordiā erga genus humanū: nam oculi omnium hominum patriarcarū, & prophetarū, & fidelium sperabant in te: vt dares eis escam redemptionis, sed tu aperuisti manum tuam. i. latus tuum, vnde emanauit prætium nostræ redemptionis, & virtus omnium ecclesiasticorum sacramentorum: ex quibus imples omne animal rationale benedictione spirituali. Nam per baptismū sanas ab originali, & confers fidem, & spem, & caritatem. Et per cōfirmationem confers septem dona spiritus sancti, & per pęnitentiā confers remissionem omnium mortalium, & venialium, sed per Eucaristiam totaliter B confers vitam spiritualem &c. Deinde cum dicit.

Iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Laudat Deum de iustitia, quam Christus ostendit in hac peregrinatione per iudicium occultū, & quā maximè ostendet, & notificabit in fine mundi iudicio manifesto. nam ante finale iudicinm Deus dat gloriam bonis, & punit malos tàm temporaliter, quàm ęternaliter, sed hoc facit iusto, & occulto iudicio, sicut videmus, q̄ puniuit Iudæos, & tirānos, sed in finali iudicio manifestè destinabit omnes malos, & obstinatos in pœnam perpetuam, & iustos in gloriam æternam. Dicit ergo Iustus est dominus Iesus Christus in omnibus vijs suis, & sanctus, & bene ordinatus in omnibus operibus, & iudicijs C suis, & tribuēs vnicuique secūdùm opera sua & secundùm bonam aut malam intentionem, & voluntatem suam.

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum omnibus inuocantibus eum in veritate.

Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: & saluos faciet eos.

Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.

Ipse est propè. i. propitius omnibus inuocantibus eum, non autem omnibus inuocātibus petendo falsa, & friuola bona temporalia, sed est propitius inuocantibus eum in veritate. i. petentibus vera bona spiritualia ad vitam æternam, sicut petunt sancti, & iusti. Et ideo voluntatem, & votum, & petitionem iustorum timentium se faciet, & orationem eorum exaudiet conferendo eis gratiā D in præsenti, & gloriam in futuro, & sic saluos faciet eos, sicut patet de sanctis viris, qui non petebant tēporalia, sed spiritualia, ideo licèt paterentur in pręsenti, tamē Deus exaltauit eos in gloria, & custodiuit omnes diligentes se liberando eos à morte æterna. Sed oppositum fecit de prauis, & peccatoribus tàm Iudæis quàm tyrannis quàm hæreticis, qui persecuti sunt ecclesiam, & viros iustos: nam omnes peccatores, & obstinatos, & infideles destruxit, & dispersit, & disperdet in iudicio finali. Nam primò destruxit, & dispersit totum populum iudaicum crucifixorem Christi, & persecutorem apostolorum. Secūdò destruxit Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & omnes tyrannos. Tertiò destruxit, & dissipauit omnes hæreticos. Sed punitio omnium iustorum magis erit manifesta in finali iudicio, quando omnes istos destinabit in pœnam ęternā, cum dicet Xp̄s. Ite maledicti in ignem æternum &c. Deinde cum dicit. E

Laudationem domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini sancto eius in sæculum, & in sæculum sæculi.

In hoc vltimo versu, qui incipit à litera Tau, quæ significat signum siue terminum siue finem, per quam vult significare regnum cœlorum siue uitam æternam, sicut litera Tau est vltima, vltra quam nulla est alia litera apud hebræos, ita vita æterna est ultimus finis intentus ab omibus fidelibus, & est finis omnium actuum humanorum, vnde sicut sagittarius dirigit sagittam in signum: ita omnes fideles dirigūt actus suos in Deū, & propter vitam æternam consequendam. F Item sicut post literam tau non est alia litera: ita post uitam æternam nulla est alia uita. Item sicut finis non est finis, sed finit, & terminat illud cuius est finis: ita regni cœlorum non est finis, sed est finis omnium temporum. et omnis vitæ, et omnium actuum humanorum. et omnis humani. et rationalis appetitus. Et ideo rectè significatur per literam tau. Et ideo in hoc vltimo uersu ponit vltimum finem omnium actuum humanorum, quod est laudare Deum in æternum sine fine. nam omnes beati postquàm consecuti sunt vltimum finem, qui consistit in fruitione summi boni, tunc ex immenso gaudio omnes prorumpūt in perpetuas laudes Dei, sicut dictum est psal. 83. Beati qui habitant

in

A in domo tua domine:in secula seculorũ laudabunt te.Item psal. 149. Exultabunt sancti in gloria &c.Et sic illa exultatio cum canticis diuinæ laudis computatur in beatitudine sanctorum. Et ideo Dauid in persona totius corporis mystici in fine totius peregrinationis huius vitæ ab Adam vsque ad finem mũdi sicut hic semper laudauit Deum per gratiam:ita ibi promittit laudare Deum sine fine,& in æternum per gloriam: ideo concludit dicens. Laudationem domini loquetur os meũ:in illa cœlesti gloria cantando Deo, & agendo gratias de beneficio creationis, & redemptionis,& nostræ glorificationis.Et sic omnis caro humana per Christum redempta benedicat nomini eius qui est Iesus Christus filius Dei:per quem sumus creati,gubernati,& redempti,& finaliter glorificati,& san
B ctificati. Et talis laus,& benedictio non erit temporalis,sed æterna sine fine in sæculum sęculi:quæ est æternitas,& interminabilis vitę tota simul,& perfecta possessio. Ex dictis in toto isto psalmo patet qualiter homo misticus,scilicet Adam cum tota sua posteritate fidelium ꝑ vnam legem ambulauit,& peregrinatus est ab Aleph vsq; ad Tau.i.à principio mundi vsque ad finem: discurrẽdo per omnes ætates sub vna fide Christi: in quo discursu iste homo per singulos dies.& ætates absque intermissione laudauit Deũ tãquam omnipotentem,& creatorem,& gubernatorem,& redemptorem,& glorificatorem. Et sub tali ratione exhibuit Deo cultum latrię. Et semper in vtroque testamento inuocauit nomen domini,scilicet verbum incarnatum qui est Iesus filius Dei Deus,& homo.Est ve
C rum,& iste homo misticus semper per totũ testamentum vetus inuocauit nomen domini sub hoc nomine Adonai quatuor literis scripto,scilicet iot,he,vau,he,sed in toto nouo testamento inuocat ipsum sub hoc nomine Iesus agendo gratias de beneficio redemptionis,& petendo beneficium glorificationis.Et sic Deus semper fuit laudatus,& cultus:& Iesus Christus inuocatus est in vtroq; testa.absque intermissione,vnde nulla fuit ętas:in qua Deus non fuit laudatus. Sed contra totam expositionem huius ps. posset argui:Nã à Noe vsque ad Abraã fuit secũda ętas mundi. Sed in sacra scriptura non reperitur quod aliquis coluerit verum Deum: nec inuocauerit nomẽ domini post Noe vsque ad Abraham; quem Deus vocauit,& eduxit de Hur Caldæorum, & de cultu idolorum,quę D pater eius Tare adorabat,vt patet Gene.11.& 12. ergo sequitur, ꝙ per aliquod tempus verus Deus non fuit adoratus:nec nomen domini inuocatum vsque ad Abraham, qui in terra Canaam ex præcepto, & nutu Dei ædificauit altare, & inuocauit nomen domini ibi.Gen. 12.Ad hanc quæstionem respondet Aug: 16. de ciuitate Dei.ca 2. dicens, quod licet à Noe vsque ad Abrahã per anuos amplius quã mille non sit facta memoratio in sacra scriptura de aliquo iustorum qui Deũ coleret:tamen non est credẽdum, quòd aliquando aliquis defuerit qui Deum coleret in ciuitate Dei, quæ semper fuit continuata ab Adam vsque ad Christum: sed Moyses sciptor Gen. solum scripsit ea gesta quę nõ solum narrant præterita, sed etiam prænunciabant, & figurabãt futura misteria de Christo,& ecclesia, propter vitandam prolixitatem.Ex quibus verbis Aug.patet,ꝙ per totũ E illud spatium temporis semper Deus reuelauit aliquibus fidem vnius Dei creatoris, & redemptoris,& per cõsequens fidem Christi futuri: per quam exhibebant cultum latrię, & saluabantur.Et sub hac fide Adam,& Set, & Abel, & Enos: & omnes successores inuocabant nomen domini in prima ętate,& in secunda Noe,& omnes successores vsque ad Abraham.Hoc etiam potest cõfirmari Gen. 14.Nam antequam Abraham vocaretur, & exiret de Caldęa, & Mesopotamia ex præcepto Dei: iam Melchisedech rex Salẽ erat sacerdos Dei altissimi,& colebat vnum Deum cretorem, & redemptorem: quia in figura Christi obtulit Deo panẽ, & vinũ pro Abraham,& recepit decimas ab eo: & benedixit F ei: imo benedixit Christum in illo, inquantũ præuidit in spiritu Christum ex Abrahã secundùm carnem nasciturum. Et tamẽ Melchisedech nõ erat de genere Abrahæ nec Tare.Et sic sequit,ꝙ Melchisedech habuit ritũ colendi vnum verum Deum,& fidem Christi futuri per doctrinam parentum descendẽtium à Noe:vel ex singulari, & speciali reuelatione.Et sic patet, ꝙ præter Abraham fuit alijs facta reuelatio de fide Christi futuri. Et sic non defuit aliquis in illa ætate qui coleret vnum verum Deum,& inuocaret nomẽ domini sub fide Xpi futuri, ut ciuitas Dei sine intermissione perseueraret sub vero cultu Dei,& fide Xpi, per quã fidẽ dicitur una ciuitas,& ecclesia ab Adã usque ad finẽ mũ-

 di.

A di. Sed nunc restat dubiũ in Abraã anteq̃ à Deo vocaret, & exiret de Hur Caldęorũ adorauerit idola sm̃ consuetudinem patriæ, & patris eius Tare? Super hoc dubio sunt duæ cõtrarię opiniones. Nã quidã dicũt, ꝙ Abraã adorauit idola anteq̃ à Deo vocaret. Et pro parte sua allegãt illud qđ dñs dixit ꝑ Iosue vlt. c. Trans fluuiũ habitauerũt patres vestri ab initio: Tare pater Abraã, & Nacor seruierũt Dijs alienis &c. Ex quo hñt isti, ꝙ Abraã simul cũ patre, & patrib. suis ꝗdecessorib. adorauerunt idola in Galdęa. Sed alii tenẽtes oppositum allegãt pro se illud ꝙ dixit Achior Amonites insi Holofetni, narrãdo progeniẽ & progressum & ortũ populi Israel. Iudith. v. vnde ait. Populus iste ex progenie Caldęorũ est. hic primũ in Mesopotamia habitauit qm̃ noluerunt sequi Deos patrũ suorũ qui e-
B rant in terra Caldæorũ. deserẽtes itaq; ceremonias patrũ suorum: ꝗ in multitudine Deorũ erant: vnũ Deũ cęli coluerũt: qui & præcepit eis vt exirent inde, & habitarẽt in carrẽ &c. Ex his verbis volunt quidam innuere, ꝙ Abraã nunq̃ adorauit idola in Caldęa. sed sẽper adorauit vnum Deũ cœli: sed vt fugeret ceremonias, & ritus patrũ, & prædecessorum suorũ exiuit de Caldæa nolens adorare multitudinem Deorũ: & hoc ex præcepto Dei: Et sic manet ista qõ ex vtraq; sui parte dubia propter autoritates adductas. Et ideo Augu. reliquit ipsam indeterminatam, vt patet 16. de ciu. Dei c. 12. & 13. eò ꝙ ex sacra scriptu. non reperitur alia aliqua autoritas, quæ confirmet alteram partem: sed vnaqueq; opinio potest respondere ad contrariam autoritatẽ vt patet intuenti Est verum ꝙ Augus. magis
C videtur ãdhærere secundæ opinioni. s. quod Abraam nunquàm adorauit idola: per hoc quod dicit ibidem: quòd vna remãsit domus Tare: in qua custodita est plantatio ciuitatis. Sufficit ergo quod non defuit in illa ætate qui Deum verum coleret, & laudaret: & nomẽ domini sub fide Christi futuri inuocaret vt dictum est.

PSALMVS. CXLV.

Lauda animam mea dominum, laudabo dñm in vita mea, psallam Deo meo quãdiu fuero.

Titulus, Alleluia. & ita ĩtitulantur quinque sequẽtes: ad denotandum, ꝙ Dauid fecit istos sex psa. ad laudandum Deũ in certis festiuitatibus. In hoc psa. primò excitat animã suã ad laudandũ Deũ. Secundò exhortatur oẽs ne ponant spem suã in aliquo homine: sed in solo Deo. ibi. Nolite confidere. Dicit
D ergo. O aĩa mea lauda dñm: à quo tot beneficia recepisti. s. esse per creationem ac imaginem suam: quia te fecit aptum ad participandum suam beatitudinem: & ideo laudabo Deum in vita mea narrando omnia beneficia, & psallam Deo meo. i. simul laudãdo exercebo opera legis, implendo diuina præcepta, quandiù fuero, & viuam hic per gratiã, & in futuro per gloriam.

Nolite confidere in principibus: neq; in filijs hominum in quibus non est salus.
Exibit spiritus eius, & reuertetur in terrã suã. in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Hic excitat alios ad ponendũ spem in solo Deo, & aduentu Christi per quem erat futura vera redemptio. Et primò exhortatur oẽs nec cõfidant, nec ponant spẽ suam in aliquo hoie: vt in principibus. Sed ꝯ dicit, ꝙ ponãt spẽ suã in solo Deo, & Xp̃o futuro. Nam in fide, & spe Xp̃i futuri oẽs saluabuntur. Dicit ergo. O fides nolite confidere in principibus huius mundi, nec in filiis hominum in quibus nõ est salus nec redemptio: nec vllus eorũ vos poterit saluare: nec redimere, cũ ipsi sint pc̃tores & fragiles: & transitorii: vt patet de oĩbus qui voluerunt ponere spẽ suã in regibus & principib⁹ tñ in fine perierunt, qa eos non potuerũt liberare, sicut patet pe Manasse & Sedechia: qui ex confidẽtia regis Aegypti perierũt capti à reges Babylonis. Et rõ est. Nam oẽs principes mundi sunt mortale, & faciliter possunt perdere regnũ, & ideo licèt in vita sua dent fauorem alicui: tamẽpost mortẽ nõ possunt fauere: & sic affligũtur qui in eis cõfisi sũt, vt patet de curialibus ipsius
E Saul, qui post mortem eius dispersi sunt perdentes omnia bona temporalia, & etiã vitã cum fauore. Ideo dicit: Exibit spiritus illius principis in quo cõfidebant, & mortuus reuertet corpus in terrã suã: de qua homo assumptus, & cõpaginatus est: & sic incinerabitur & putrescet, & in illa die mortis peribũt oẽs, cogitationes, & affectiones, & spes eorũ principũ & eorũ qui in eis confisi sunt, quia perdent fauorẽ, & ea quæ possidebãt. s. dignitates, & omnia quæ expectabant, & sic manebunt confusi: & etiam fugati & dispersi sicut satellites ipsius Saul.

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino ipsius qui fecit cœlum & terrã mare, & omnia quæ in eis sunt.

Hic ostẽdit, ꝙ in solo Deo est cõfidendũ &

A & in solo Christo sperandũ,qui habet oĩpotentiã:& est rex regũ & dñs dominantium. Dicit ergo beatus est ille hõ,vł ille populus, cuius Deus Iacob.s.Xp̃s qui promissus est ipsi Iacob cum vidit scalã &c.Ge.28.& Ge.49. cũ dixit. Nõ auferetur sceptrũ &c.ergo btũs est ille populus cuius Xp̃s est protector,& adiutor.i.qui accepit Xp̃m in protectorem, & adiutorẽ,& beatus est ille cuius spes eius est in dño Deo ipsius Iacob,qui quidem Deus fecit cœlũ,& terrã, & omnia quæ in eis sunt. Nam licèt appareat in carne humana,tñ ipse fecit cœlum &c.qui quidẽ Deus siue Christus custodit veritatẽ in seculum.Nã ea quæ promisit in lege ante incarnationem,omnia fuerunt impleta in lege euãgelica:& omnia quæ promisit in lege euangelica, implebun-
B tur in cœlo.Propterea subditur.

Qui custodit ueritatem in seculum, facit iudiciũ iniuriam patientib. dat escam esurientibus.

Custodit veritatem,cũ ipse sit ipsa veritas, & facit iudiciũ pauperib.& afflictis patientibus iniuriam vindicando de persecutorib.eorum,& puniendo eos,& dat escam esurientibus,ergo in eo est ponenda spes.Vnde Deus in testamento veteri fecit veritatem cum duxit Israel de Aegypto,sicut promiserat Moysi,& testam.nouo cum eduxit,& redemit genus humanum de tenebris inferni,& peccati.Item in testam.vet. fecit iudicium iniuriã patientibus cum puniuit Aegyptios, & submersit in mari.& dedit escam esurientibus: cum dedit filiis Israel manna ad manducandum &c.&in testam.nouo puniuit demones & Iudæos crucifixores Christi: & dedit escã eucaristiæ fidelibus esurientib. Et dñs Iesus
C soluit compenditos,& ligatos in corpore,& in anima.s.peccatores &c,& dñs Christus illuminat cecos in corpore,& in anima,vt patet per totum discursum euangelicum,q̃ illuminauit cecum à natiuitate:& duos cecos in Hierico:& illuminat nos omnes fugando tenebras peccatorum,& ignorantiæ.

Dominus soluit compeditos,dñs illuminat cecos Dominus erigit elisos,dominus diligit iustos. Dominus custodit aduenas,pupillum,et niduã suscipiet, & uias peccatorum disperdet.

Erigit elisos,& curuos, & paralyticos, & dirigit,& ẽt diligit iustos,& iõ sicut erigit,& rectificat elisos,& curuos, & obliquos in anima, & dirigit eos remouendo obliquitatem peccati,ita diligit, & amat iustos, & rectos, quare ex elisis,& obliquis,& curuis per peccatum facit iustos per gratiam. Et dominus D Iesus Xp̃s custodit aduenam,& populum gẽtilem,& suscipiet pupillum & viduam, quia omnibus subuenit & suscipiet ad fidem populum gentilem,qui erat pupillus sine patre & sine lege,& erat vidua sine viro,quia non habebat vnũ nec spõsum nec legẽ: sed Xp̃s suscepit illum populum: & factus est spõsus eius:& Christus vias peccatorum Iudæorum obstinatorũ disperdet per mundũ, & ciuitatẽ eorũ succendet &c.Nã reprobata synagoga elegit populum gentilem.Et ideo Dauid conuertitur ad ecclesiam,dicens.

Regnabit dominus in secula Deus tuus Syõ in generatione, & generationem.

O Syon Xp̃s Deus tuus regnabit in cœlo. & in secula.i.in æternum ꝑ gloriã, & in hac ecclesia in generatione, & generationẽ vsq; ad iudiciũ ꝑ gratiam,& fidẽ.Nam eius ciues E hic viuent per fidẽ vsq; ad iudicium,& in cœlo in æternũ per gloriã.Ex quo patet, ꝙ licèt iste ps. realiter enumeret beneficia facta à Deo temporalia in testamento veteri: tamẽ principaliter intelligũtur beneficia spiritualia nobis collata à Christo in testamento nouo.quod patet manifestè per id, quod dicit. Dominus erigit elisos:dominus diligit iustos Et sic psalmus iste non est alienus à prophetia:imo principaliter excitabat illum populũ ad ponendum spem, & ad expectandũ Christum futurum redemptorem:in cuius fide saluabantur.

PSALMVS. CXLVI.

L*Audate dñm quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iocunda decoraq; laudatio.*

Licèt huic psal. non præponatur titulus tñ ipse est de se alleuiaticus:quia incipit ab F alleluia.Nam alleluia interpretatur laudare Deũ:vt sæpius dictũ est.sed iste ps.incipit sic in hebræo. Alleluia qm̃ bonus est psal. &c.q̃ quidẽ ps.si literaliter exponatur inquantum Dauid inuitat populum suum ad laudandũ Deum.Primò propter beneficia,quæ specialiter tulit illi populo.Secundò propter beneficia,quæ vł̃r contulit,& confert toti humano generi in dando pluuiam,& escam,& victum oĩbus,tunc facilis est expositio,& intellectus eius.Sed quia iste ps.non est alienus à prophetia,& mystico sensu,sicut cæteri:iõ p̃ supposita litera,q̃ potius est figura,exponendus est propheticè,prout continet beneficia à Christo collata ipsi ecclesiæ. Nam ad hũc sensum legitur in ecclesia nostra. In quo ps.

A duo facit. Nam primò excitat omnes ad laudandum Christum propter beneficium redemptionis. Secundò specialiter Christianos iam redemptos, & congregatos in ecclesia propter beneficia, & dona gratiarum, & sacramentorum ipsi ecclesiæ collata, ibi. Præcinite domino. Dicit ergo ad primum. O vos omnes redempti laudate dominum nostrũ Iesum Christũ: qm̃ psalmus est bonus ipsi. i. quæcunq; laus, & honor est ipsi decens debitus: nec possumus ipsi sufficiẽter gratias agere nec satisfacere ꝑ tãtis beneficijs ab eo receptis: iõ sequitur, sit ergo Deo nostro iocunda laudatio ex deuotione cordis: & decora, & munda ex puritate, & sine pctõ. q. d. sit cũ deuotione, & affectu, & puritate cordis. Nã decorum, & iocundum ad virtutem pertinẽt iustitię: vt patet quinto Eticorũ. Et enumerat

B beneficia redemptionis, dicens.

Aedificans Hierusalem dominum: dispersiones Israelis congregabit.

Dominus Iesus ædificans per redemptionem Hierusalem s. ecclesiam fidelium, & desponsans eã sibi congregabit dispersiones Israelis id est à quatuor ventis cõgregabit exules filios Adam ex Iudaismo, & gentilitate, & faciet eos in ecclesia filios Israel spirituales secundum promissionem.

Qui sanat contritos corde: & allegat contritiones eorum.

Christus etiam per eandem virtutem passionis sanat contritos corde, & pœnitentes ab infidelitate cuiuslibet peccati, & alligat contritiones, & fracturas eorum cataplasmate, & medicina sacramentorũ, & sic facit eos filios Israel licèt essent ante gentiles, & alieni, & idololatriæ.

C *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat.*

Tertiò Christus numerat multitudinẽ stellarum &c. Ista enim multitudo stellarum est numerus electorum, & ꝓdestinatorum, quẽ in figura ostendit dominus Abrahę. Gen. 15. cum dixit. Suspice cœlum, & numera stellas si potes: sic erit semen tuum. Item Gen. 22. Multiplicabo semen tuũ sicut stellas cœli, & sicut arenam quę est in littore maris &c. quẽ numerum solus Christus nouit: vt dictum est supra psal. 138. Ideo iterum dicit hic Dauid de Christo. Qui numerat multitudinem stellarum. i. numerum electorum, & prædestinatorum, & omnibus eis nomina vocat: vt ipse Xp̃s ait Io. 10. Ego cognosco oues meas &c. Nã bonus pastor vocat eas nominatim &c. D Vnde sicut Deus electos omnes ab æterno prædestinauit, & elegit: ita ex tempore omnes vocat nominaliter, & iustificat, vt ait apostolus ad Ro. 9. Quos prædestinauit hos, & vocauit, & iustificauit. Ex quo patet ꝙ soli Xp̃o est datum, & conuenit numerare multitudinem istarũ stellarum, & vocare nomina eorum. Ideo sequitur de Christo.

Magnus dominus noster, & magna uirtus eius: & sapientiæ eius non est numerus. Suscipiens mansuetos dominus: humilians autẽ peccatores usque ad terram.

Maximè inquantum Deus &c. Quã magnitudinem, & sapientiam ostendit Xp̃s dominus: qui suscepit mãsuetos, & humiles corde ad ecclesiam, & fidem, & veniã, quos exaltauit in gloria, & humiliauit pctõres superbos, & obstinatos vsque ad terrã, & centrũ inferni ad pœnam perpetuam. Nã primò suscepit apostolos, & discipulos ex iudæis, & constituit eos principes super oẽm terrã, & suꝑbos iudæos humiliauit, & deiecit vsq; ad terram destruendo eorum ciuitatẽ, & regnũ, & sacerdotium, & etiam vsq; ad infernum, & sic deiecit eos in corpore, & anima. E

Præcinite domino in confessione, psallite Deo nostro in citara.

Hic excitat ecclesiã ad laudẽ Xp̃i propter beneficia donorum, & gratiarum, & sacramẽtorum ipsi collata ad escam, & cibũ, & vitã animæ. Dicit ergo: ò vos fideles præcinite. i. ꝑcipuè, & specialiter canite dño in cõfessione laudis, & psallite dño in citara fidei, spei & caritatis: quę sunt tres cordæ ipsius citarę, sicut decem præcepta sunt decẽ cordæ psalterij, ideo non solum cantate voce, sed corde, & opere ipsi Christo. F

Qui operit cęlum nubibus, & parat terræ pluuiam.

Nam sicut cęlum obtegitur nubibus, sed nubes constructæ, & cõpressæ emittunt pluuiam in terram: ita Deus obtexit scripturam veteris testamenti nubibus figurarum, & cerimoniarum, sed venit Christus, & cõpressit nubes virtute donorum spiritussancti, & misit, & parauit pluuiam intelligentiæ, & sensus scripturarũ aperuit nobis per se, & per apostolos suos, dando eis dona spiritussancti & cætera. Item Christus obtexit sacramenta ecclesiastica nubibus sensibilium formarum, & tamen pluunt nobis pluuiam inuisibilis gratiæ, dum sacramenta ecclesiastica sunt

compre-

A comprehensa,& credita per fidem,& cōpres sa per caritatem. Et ideo sequitur.

Qui producit in montibus fœnum, & herbā seruituti hominum.

Nam Christus ex tali pluuia sacræ scripturæ producit in montibus.i.in apostolis, & doctoribus fœnum,& bonam herbam pascualē doctrinæ ad seruitutē.i.vsum, & cibū hominū simpliciū. Nā apostoli,& doctores, & prælati pascūt homines, & oues simplices illa hærba doctrinę. Itē pascūt etiā simplices illa hærba,& esca,& gratia sacramētorū puta eucaristiæ,& cæteorum. Ideo sequitur.

Qui dat iumentis escam ipsorum, et pullis coruorum inuocantibus eum.

Qui dat iumentis.i.populis simplicibus, & ouibus Christi,qui sunt iumēta.i.adiumēta ecclesiæ:quia laborant pro ecclesia:vt tem

B poraliter ipsi prouideāt:escā spūalē. s.eucaristiā,& cætera sacramēta, quæ est esca ipsorū iumētorū,sicut habetur in litera Hie.qui dat iumētis panē suū,iō ly ipsorū refertur ad ly iumentis,& dat etiam escā pullis coruorū inuocantibus eum. Vnde est aduertēdū, ꝙ pulli coruorū quādo egrediūtur ab ouo sunt albi per aliquot dies,& ideo parentes dimittūt eos putantes non esse filios suos vsque quo fiunt nigri,& sic illi pulli per illos dies semp habent ora aperta versus cœlum,& pascuntur rore cœli per quod figurantur gentiles ad fidem Christi conuersi,nam cum sint filij infidelium,& nigrorum per peccatum, & infidelitatem,tamen ipsi renati sunt albi, & puri per fidem,& regenerationem baptismalē. Et licet tales fideles cōuersi fuerint priuati hęreditate tēporali, & bonis tēporalibus à

C parētibus infidelibus:vt patet de Cæcilia, & Agata &c. tñ Xps pauit eos in ecclesia ista bonis gratiæ sacramētorum,& doctrinæ legis,& gloriæ in futuro:iō dicit,& dat escam pullis cornorū.i. filijs infideliū ad fidē cōuersis inuocātibus eū,quibus nō defuit grā Xpi, quia Deus non acceptat diuites huius sæculi,& robustos corpore nec magnates nec superbos ad ecclesiā,& gratiā suā, & vitā ęternam:sed mites,& humiles corde,& timentes eum,& istos vocauit, & his dedit prædictā escam,& gratiam licèt sint priuati bonis tēporalibus:quia tales sunt Deo cari,& accepti ad vitam æternam,ad fruendum illa esca cęlesti. Ideo sequitur.

Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri bene placitum erit ei.

Beneplacitum est domino super timentes eū & in eis, qui sperent super misericordiam. D

Idest,Christus non eliget principes,& reges ad apostolatum nec ad gloriam,nec erit ei beneplacitum in tibijs viri.i.in fortitudine corporū,quia à nobis nō quærit ista,sed fortitudinem spiritualem,& humilitatem, & timorem:ideo sequitur: Beneplacitū est domino super timētes.se,& in eis,qui sperāt super mīa.i.de mia eius.i.nō acceptat superbos,& potētes huius sæculi,nec cōfidētes in viribus suis,sed timētes eū,& humiles,& pœnitētes, & iustos:qui nō ponunt spē in diuitijs,& bonis temporalibus:nec confidunt de virib.suis sed constituunt spem suam in Deo,& sperāt in misericordia Dei,& confidunt de ea, omni auxilio humano,& temporali postposito.

PSALMVS. CXLVII.

Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Syon. E

Iste ps. licèt in hebræo sit omnino sine titulo,tamen de se monstrat, ꝙ est alleluiaticus:eò ꝙ incipit ab alleluia.s. lauda Hierusalē &c.iō in quibusdā biblijs præponitur alleluia,vt titulus,& quia videbatur aliquibus, ꝙ iste ps.videtur memorare reædificationē ipsius Hierusalē post relaxationē captiuitatis Babylonicæ factam per Aggeum,& Zacariā: iō pręponitur Aggęi,& Zacarię cū alleluia. Sed talis expositio videtur inutilis. Nā manifestum est,quod Hierusalem post reædificationem nunquam fuit in tanta pace nec prosperitate:imo semper fuit in tribulatione, & litigio,vt patet in libris Esdræ,& Neemiæ,& Maccabæorum:nisi velint,dicere, quod illa reædificatio fuit figura ædificationis ecclesiæ,& renouationis peregrinationis ꝑ Christum futuræ,vel quia in illa Hierusalem, & F Syon terrena erat incipienda,& incoanda ecclesia Christi,& quia ad illam erat Christus venturus,& in ea vniuersalem ecclesiam incepturus per suam prædicationem, & mortem,& passionem,& resurrectionem &c. Ex quo patet, ꝙ Dauid inuitat ad laudandum Deū Hierusalē, & Siō spūalem,in qua sunt bona spiritualia hic memorata, vt patebit, quæ ecclesia a Christo recepit in eius aduentu:quæ quidem bona futura in ecclesia Dauid præuidit in spū: iō excitat ecclesiam ad gratiarum actiones,& laudē pro tātis,& tot beneficijs receptis. Iō primò excitat ad laudem. Secundò dat rationē quare ecclesia debet Christum laudare enumerando benefi-

A cia.ibi.Quoniã cõfortauit.Dicit ergo primò O Hierusalẽ.i.ecclesia,quæ verè es visio pacis:lauda Xp̃m dominũ tuũ in suo aduentu, & ò Siõ vera,ex qua,& de qua Deus videtur & speculatur,lauda Xp̃m Deũ tuũ: quia ipse est dominus,& Deus tuus per spũalẽ cultũ, quia in te sola,& nõ extra colitur Deus, q͂a ad te vẽturus est in carnẽ,& multa bona collaturus,iõ præcipuè ipsum laudare teneris. Itẽ ẽt tertiò cõcitat oẽs ciues cœlestes,& illã Hierusalẽ,& Syõ cœlestẽ, vt laudẽt dominũ Deũ in sæcula sæculorũ cũ gloria,& felicitate. Et põt ẽt dici,ꝙ primò Dauid excitat ad gratiarũ actiones illã Hierusalẽ materialem, vt agat Deo gratias, eò ꝙ Christus in eam erat venturus,& in ea totum mysteriũ nostræ redemptionis operaturus, & in ea Hierusalem spiritualem ædificaturus,& oĩa bo-
B na spiritualia infra memorata collaturus:q͂a ibi omnia ista dona fuerunt data,& incoata. Et exinde exhortatur ad gratiarum actiones Hierusalem spiritualẽ ex illa Hierusalem materiali exortam,& toto orbe diffusam,in qua perseruant oĩa ista bona spiritualia. Et ex cõsequenti excitat ad huiusmodi laudem Hierusalem supernam,in qua in æternum perseuerant bona gloriæ.

Quoniam confortauit seras portarum tuarum: benedixit filiis tuis in te.

Qui posuit fines tuos pacem: & adipe frumenti satiat te.

Qui emittit eloquium suum terræ: velociter currit sermo eius.

Hic reddit cãm hmõi laudis,& enumerat omnia bona,quæ ecclesia Christi recepit in aduẽtu eius. Ad cuius intelligẽtiã est notandũ,ꝙ ad felicitatẽ, & nobilitatẽ ciuitatis in-
C ter cætera sex requirũtur. Primò, ꝙ sit bene murata. Scd̃ò,ꝙ sit fortissimis portis, & seris clausa. Tertiò,ꝙ sit frequẽtia ciuiũ populare. Quartò,ꝙ sit bene armata. Quintò,ꝙ sit copia victualiũ munita. Sextò,ꝙ sit copia aquarũ abũdãs,quibus omnibus istis sex munitionibus Christus dotauit ecclesiã suã in aduentu suo. Nã primò muniuit ipsam triplici muro inexpugnabili.s.fide,spe,& caritate. Secundò fortissimis portis ecclesiasticorũ sacramẽtorũ. Tertiò frequẽtia ciuiũ,& filiorũ fideliũ. Quartò fortissimis armis donorũ spũssãcti. Quintò abũdãtia cibi spũalis sacramenta eucaristiæ,& aliorũ spũaliũ bonorũ. Sextò abũdãtia aquarum intelligentiæ sacrę scripturæ ad potãdã,& reficiẽdã animã. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu fecit hunc ps. in quo D
enumerat oĩa supradicta sex bona:& inuitat ecclesiã ad laudãdum Deum pro talibus bonis receptis. Dicit ergo Dauid. O Hierusalẽ lauda dominum:quoniã ipse Christus cũ ædificauit te,confortauit taliter, & fortificauit seras,& vectes portarum tuarum.s. ecclesiasticorum sacramẽtorum,ꝙ portæ inferni nunquã præualebunt aduersum te. Nã sicut 7.vitia capitalia sunt portæ inferni, per quas intrãt dãnati:ita sacramenta sunt portæ per quas intrãt fideles ad ecclesiã,quæ sacramẽta destruunt portas inferi,& abolẽt earum culpas:iõ sequitur. Benedixit filijs tuis in te. Nã peccatores,qui per 7. vitia erant maledicti, & extra Hierusalem,sunt benedicti à Xp̃o ꝑ sacramenta ecclesiastica,& facti ciues,& filij huius Hierusalem,in qua benedicuntur omnes fideles &c. qui quidem Christus posuit E
pacem tanquam muros tuos,quæ quidẽ pax est fides informata caritate,ex qua sequitur firma spes,& sic nihil põt tibi nocere. Nã ista fides,& caritas firmat,& vnit filios tuos cum Christo capite: ideo finis eius est pax. Et postquam prouidit tibi de fortitudine murorum,sic voluit etiam tibi prouidere de uictualibus,& cibis spiritualibus. Nã primò ꝓuidit de pane eucaristiæ, in quo corpus Xp̃i sumitur &c.ideo sequitur,& adipe frumenti. i.pinguedine spiritualia corporis Christi sub forma panis satiat te,& reficit quò ad aĩam, & dat tibi vitam spiritualem: & ad potãdũ dat tibi aquam sapientiæ, & intellectus sacræ scripturæ:iõ sequitur, qui emittit eloquium suum terræ. i.legem euangelicam à Christo prolatam,quæ in breui fuit prędicata per vniuersum orbem ab apostolis, & sic F
velociter dilatata est ecclesia ꝑ totũ mũdũ, iõ sequitur:qui emittit verbũ suũ euãgelicũ terræ.i.toti orbi terrarũ per apostolos, & discipulos suos,& hoc nõ pigrè,sed velociter currit sermo eius. Nam in breui tempore in omnem terram exiuit sonus, & prædicatio apostolorũ, & fines terrę verba eorum, Nã Matthæus prædicauit euãgeliũ in Aethiopia,& Bartolomæus in India,& Andræas in Scythia,& Petrus, & Paulus in Europa. Et sic velociter cucurrit sermo Xp̃i per uniuersũ mundum,ut patet in historiis apostolorũ.

Qui dat niuem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit.

Mittit crystallum suam sicut bucellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit.

Emit-

A *Emittet uerbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius & fluent aquæ.*

Quia dixit, ꝙ Christus dedit nobis corpus suum in cibum: & sermonem suum .i. doctrinam euangelicam in potū, qui velociter currit per mundum: iō hic demonstrat eminentiā, quā tenet lex euangelica supra veterem, quantū ad claritatem, & vtilitatem. Vnde est aduertendum, ꝙ scriptura ve. test. habet tres resectus respectu legis euangelicæ. Nā ipsa est coagulata, & frigida vt nix. Secundò sparsa, & obscura vt nebula. Tertiò coagulata, & frigida, & indurata vt glacies. Nā sicut nix, licèt sit aqua, tamen est coagulata propter frigiditatem, iō mutat colorē, quia est alba, & volatilis sicut lana, & sic licèt sit aqua, tamen propter frigiditatem, & coagulationē fit impotabilis, & inutilis: ita pariter scriptura veteris testamenti sicut iacet videtur frigida, B & impotabilis, & inutilis. Itē sicut nebula licèt sit quædam aqua, tamen quia non est coadunata, sed sparsa per vapores, obscura: ideo est impotabilis, & inutilis, ita pariter scriptura veteris testamenti est obscura de se, & sparsa si ad litteram intelligatur: quia non videtur consona rationi: nec verba inter se consonare: nec aliquam vtilitatē afferre, ut patet in libris Moysi, & prophetarum, & in cerimoniis legalibus, & sic est inutilis, & impotabilis sicut nebula. Itē sicut glacies licèt sit aqua: tamen quia est summe frigida, & indurata, iō redditur impotabilis, & inutilis. quia nullus potest sustinere eius frigiditatem, & duritiem: ita pariter scriptura veteris testamenti de se est frigida, & dura ad intelligendum, & etiam cerimoniæ sunt duræ ad seruandum, & sustinendū: sicut dicit beatus Petrus Actuum 15. Quid tentatis imponere iugū super ceruices discipulorū: quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus? & sic redditur de se inutilis, & īfructuosa. Ex quo patet, quòd licèt nix, & nebula, & crystallus siue glacies sit aqua: tamen propter eius indispositiones redditur inutilis, & impotabilis, tamen quando flat Auster, vel Zefyrus, qui est calidus, & humidus, resoluit niues, & nebulam. & glaciem in aquam, & tunc illa aqua est. & redditur vtilis ad potandum. Ita pari ratione licèt scriptura veteris testamenti nihil aliud sit nisi veritas euangelica sub figuris, & ænigmatibus, & cærimoniis, & indurata, & obscura: tamen redditur inutilis, & infructuosa nisi resoluatur per calorem, & flatum spiritus sancti. ideo D Deus misit verbum suum .s. Christum qui liquefecit nobis niuem, & nebulam, & glaciē scripturæ veteris testamenti remouēdo frigiditatem, & tenebras, & duritiem ab ea: cū aperuit apostolis sensum, & scriptutas, & sic post ascensionem suam Christus misit spm̄ sanctum super eos: qui flatu suo calido resoluit, & liquefecit duritiem legis, & lumine suo fugauit obscuritatem, & sic resoluit niuē, & nebulā, & glaciē in aquā potabilē, quæ dicitur lex euangelica: quæ nihil aliud est nisi aqua fluens, & liquefacta ex illa nebula, & glacie, & niue. Et hanc aquā promisit Christus ad potandū mulieri Samaritanæ. Ioā. 4. Et hanc dedit toti ecclesiæ in potū salubrem in uitā spiritualem, & æternā. Et hoc est, quod dicit Dauid. qui .s. Deus dat legē veterē suppl e quasi niuē frigidā coagulatam, & uolatilem tāquā lanā, & ad modū lanæ, & nebulā, E & obscuritatem eius spargit sicut cinerem, & iō erat inutilis lex, & amara, & obscura sicut cinis, & mittit crystallum, & glaciem legis sicut bucellas, & frusta dura, & impotabilia: cuius frigus nemo pōt sustinere nec bibere eā: ꝑꝑ frigiditatē, & duritiem: iō subdit: ante faciē frigoris eius .s. legis sic duræ, & cōgelatæ: quis sustinebit; q. d. nullus poterit eā bibere sic cum tali dispositione: nisi liquefiat nobis, & aperiatur sensus eius, & remoueatur frigiditas, & obscuritas, & durities, & resoluatur in aquam potabilem spiritualiter per sensum spiritualem: quod solus Deus potest facere: iō sequitur, ꝙ licèt Deus sic olim dederit legē veterē ad modū niuis, & nebulæ, & crystalli duræ, & frigidæ: tamē ipse mittet verbum suum .s. Christum, & liquefaciet F ea .s. niuem, & nebulā, & glaciē exponendo scripturas, & aperiendo sensum uerum ipsis apostolis. Et post ascensionē flabit spūs eius sanctus in die Pente. dona gratiarū largiēdo. Et tunc fluēt veræ aquæ ex niue, & nebula, & glacie. Et sic scriptura veteris test. reddetur potabilis, & intelligibilis: cuius aqua resoluta, & fluens ex ea est ipsa lex euangelica. Ad maiorem intellectum huius partis est notandum, ꝙ Dauid hic comparat legē euangelicam ad veterem sicut aquā liquefactam ad niuem, & ad glaciem, & ad nebulā: ex qbus aqua liquefacta resoluitur, & fluit. Et comparat Xp̄m ad solem, & spm̄ sanctum ad ventū australē. Et cōparat statū vete. ad hyemē, & statum gratiæ ad tempus vernū.

A Nam sicut in hieme ningit Deus super montes niuē coagulatā,& spargit nebulam super montes,& cadit grando super eosdem montes, quæ quidem nix nil aliud est nisi aqua leuiter coagulata, & grando nil aliud est nisi aqua siue vapor aqueus nō fortiter coagulatus nec congelatus. Sed quando venit tps vernum dupliciter resoluuntur ista tria,s. nebula,& nix,& grando. Vno mō per fortiorē calorem solis accedentis ad nos: aut per uentū australē aut per Zefirū flantē super niuē, & nebulā,& grandinē,& glaciē. Ita ergo pariter accidit in datione legis, & prophetarū. Nā in tēpore hiemali naturæ, & legis siue in ve.te. Deus pluit, & sparsit super montes ve. te.s.super Patriarcas,& Prophetas,scripturā legis,& prophetarum ad modū nimis, & glaciei,& nebulæ: nam illa scriptura erat coagulata sicut nix, et congelata, et dura sicut grādo, et glacie, & erat tenebrosa sicut nebula.

B Sed venit tempus vernum gratiæ,in quo xp̄s sol iustitiæ apparuit supra nostrum horizontem, & misit radios suos super scripturam legis,& prophetarum coagulatā, & glaciata, & duram,& nebulosam,& obscuram,& lique fecit niuem,& nebulam,& glaciē sacræ scripturæ remouendo duritiem,& frigiditatē, & tenebrositatem scripturæ,& sic liquefacta est in aquam euangelicam claram, & calidā, & suauem,& sic facta est potabilis omnibus fidelibus. Itē postea Christus misit ventum Australem, & zefirum spūs sancti in die Pēt. qui liquefecit, & resoluit fortius, & perfectius eandem scripturam per Christm liquefactam,& disposuit mentes apostolorum imprimendo veritatem scripturæ in mentes eorum. Ex quibus patet: q̄ sicut aquæ decurrentes ex mōtibus in tēpore verno nil aliud

C sunt nisi niues,aut nebulæ, aut glacies liquefactæ per solem aut ventum Australem siue zefirum ita pariter lex euangelica nil aliud est nisi scriptura legis,& prophetarū liquefacta,& resoluta per Christum,& spiritum sanctum,remota tenebrositate,& duritię,& frigiditate cerimoniarum. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hoc ps.cum ait. Qui dat niuem &c. Deinde cum dicit,

Qui annunciat uerbum suum Iacob,iustitias & iudicia sua Israel.

Non fecit aliter omni nationi,& iudicia sua non manifestauit eis.

Cōcludit, q̄ ecclesia Christi quæ incepit ab apostolis,dicta Iacob,& Israel secundùm spiritum,& promissionē,maximè debet Deū

D laudare: eò q̄ ipsi per Christū collata sūt oīa dona supradicta. Nā Deus annūciauit verbū suū incarnatū ipsi Iacob,& iudicia, prædicta annunciauit ipsi Israel. Nā mysteria, quæ per figuras prius annunciauit ipsi Iacob,& Israel patri illius populi in ve.te.postea annuciauit & declarauit per Christū uerbū incarnatū ipsi ecclesiæ,quæ est Iacob: & Isreal secundùm promissionē,& spiritum. Sed non fecit taliter omni alteri nationi carnali, quia iudicia, & misteria sua non manifestauit eis, quia solis apostolis,& discipulis, & gentilibus cōuersis factis Israel secūdum spiritum datū est nosse misteriū regni Dei.i.veritatē legis.& prophetarum cæteris aūt,s.obstinatis,& infidelib.datum est nosse in solis parabolis,i.nosse solā superficiē literæ:ut patet Mat.13.& Luc.8. Ex

E supradictis patet,q̄ propter 7. beneficia tenetur ecclesia,& ciuitas Dei.s.omnium fideliū. & maximè religio Christiana laudare Deū præ cæteris nationibus. Primò, quoniā Christus cōfortauit portas eius per ecclesiastica sacramenta. Secūdò quia benedixit, & absoluit a maledictio oēs ciues,& filios in ea. Tertiò quia murauit eā muro pacis,& fidei,& caritatis. Quartò q̄a satiauit eā cibo eucaristiæ, & cæteris bonis spūalibus. Quintò quia velociter eam congregauit prædicatione apostolorum. Sextò,quia per uerbum suumlique fecit scripturam ve.te.& per spiritum sanctū fecit eam fluere in mentibus apostolorum a quibus veritas sacræ scripturæ defluxit per urbem. Septimò quia soli ecclesiæ Christi, & religioni Christianæ data sunt supradicta dona.

PSALMVS CXLVIII. F

Laudate dominum de cœlis: laudate eum in excelsis.

Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius.

Huic ps.præponitur titulus. Allelu̇ia.eò quod totus iste ps.est laudatorius. Nā allelu ia idē est quod laudate Deū, quia Dauid in hoc ps.inuitat omnes creaturas ad laudandū Deum,ut patet in toto discursu ps. Ad cuius intellectum est primò aduertendum, quod hæc est differentia inter honorem,& laudē. Nam honor est præmium uirtutis, & tribuitur bonis. 4. ethi. Aut est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, secundum Ciceronē, sed laus est cōmemoratio beneficiorū receptorū. Et sic honoram⁹ bonos,& virtuosos

A sos indifferenter, sed laudamus benefactores agēdo gratias pro beneficiis receptis. Sed q̄a quicquid boni est in nobis recepimus à Deo iō nō solū tenemur honorare Deū eò ꝙ est bonus de se: sed ēt iugiter tenemur laudare eum, cōmorando beneficia, eò ꝙ oīa bona recepimus a Deo. Sed quia nō solū homines, & intellectuales creaturæ: sed etiā oēs creaturæ tā animatæ q̄ inanimatæ: tam cęlestes quā terrestres, & elemētales tenentur Deum laudare: iō Dauid īuitat oēs creaturas ad laudādū Deū hoc ps. Ad cuius maiorē euidētiā est iterū aduertendū, ꝙ quatuor bona receperunt creaturæ à Deo. Nā q̄dā receperūt bona naturæ, & hoc cōuenit oībus creaturis tā cœlestibus quā terrestribus, tàm inanimatis quā animatis, q̄dam vero receperunt bona fortunæ, & hoc cōuenit solis hominibus quibusdam tàm fidelibus quam infidelibus. Ter- B tiò quædam receperunt bona gratię, & hoc conuenit solis fidelibus. Quartò quędam receperunt bona glorię: & hoc conuenit solis electis, & prædestinatis. Quatuor ergo facit Dauid in hoc ps. Nam primò inuitat indifferenter omnes creaturas superiores, & inferiores ad laudandum Deum propter beneficia naturæ quæ receperunt in sua creatione. Secūdò specialiter inuitat oēs homines, & populos tā fideles quā infideles ꝑꝑ bona fortunæ, & temporalia quæ à Deo receperūt vnusquisq; in suo gradu, & cōditione, & ætate.

Tertiò, & quartò inuitat specialiter oēs fideles ad laudādum Deum ꝑꝑ bona gratię quę receperūt in hoc sæculo, & ꝑꝑ bona gloriæ, quæ receperunt in patria cęlesti. Secundum ibi. Reges terræ: tertiū & quartū ibi. Confessio eis super cęlum, & terram &c. Quantum C ad primum est notandum: ꝙ cum Deus sit causa omnium in triplici genere causæ. s. formalis efficientis, & finalis s̄m philosophorū & commentatorem. 12. met. tria receperunt & traxerunt à Deo omnes creaturæ. s. essentiam, & esse naturalem proprietatem. Primò .n. traxerunt essentiam. Et sic unaquæq; creatura dicitur ens, & vere inquantum est creatura, & facta ad instar, & exemplar illius ideę propriæ existentis in verbo diuino, & inquantā imitatur illam æternam ideam, quia vt sic habet enitatem, & dicitur vere ens. Secundò vnaquæque creatura recepit à deo suā proprietatem, & perfectionem naturalem consequentem formam suam propriam, & specificam, & sic omnis creatura dicitur naturalem inquantùm habet inditam aliquam proprie- D tatem naturalem, & imitatur, & participat aliquam diuinam perfectionem per quā consequitur finē proprium, & ordinatur in Deū creatorem suum, quæ quidem proprietates licèt nobis sint ignotæ: tamen earum effectū quandoque nobis notificantur. Nam videmus, ꝙ Reu barbarum attrahit, & purgat coleram, & magnes attrahit ferrum, & sic de singulis, quod non fit nisi ab illa naturali proprietate, & perfectione toti speciei à principio creationis indita, licèt nobis sit ignota. Ratione cuius proprietates, & naturalis perfectionis vnaquæque res, & species dicitur naturaliter bona: quia propter illam proprietatem, & perfectionem est naturaliter appetibilis. Vnde nos nō appetimus Reu barbarum, & medicinam propter se, sed ꝑꝑ illam proprietatem, & perfectionem quam E in se habet. Vnde per illam naturalem proprietatem unaqueque res naturalis dicitur habere principium sui motus, & suę actionis eò ꝙ talis proprietas consequitur formam: & ideo eius effectus dicuntur naturales siue à natura: vt patet 2. phisicorum. Et sic ꝑꝑ tales naturales proprietates vnaqueque res dicitur bona secundum naturam, & naturaliter: ideo dicitur Gen. 1. quod uidit Deus cūcta quę fecerat, & erant valde bona, naturaliter supple. Tertiò unaqueque creature recepit esse actualis existentię, quia aliter nō posset actualiter existere nec operari. Nā solus Deus existit, & operatur per suam essentiā, & substantiam: eò ꝙ sua operatio est sua substantia, & essentia: & ideo oportet vt Deus inspiret esse actuale ad hoc, quod essentia existat in actu, & exercet, opera vitę, quia F viuere viuentibus est esse, quia aliud est vnitas, & vnitatem esse, secundo Posteriorum, & aliud est magnitudo, & magnitudinem esse 3. de anima. Nam, sicut motus est actus mobilis inquantum mobile, & differt à re mobili, ita esse est actus entis in actu inquantum in actu. Et per consequens differt realiter ab essentia quam actuat secundum Boetium in libello de Hebdomadibus, quia esse non est, sed essentia, & indiuiduum siue persona est illud esse actuale, vt inq̄t Boetius. Et sic vna quoque creatura dependet à Deo in triplici genere causę propter hoc triplex esse. Nam per esse essentiale, & ideale dependet à Deo in genere causæ formalis, & ꝑ esse actualis existentię influxū dependet in genere causæ efficien-

A efficientis. Sed per esse naturale.i.per illā naturalem proprietatem depēdet à Deo in genere causæ finalis: eò ꝙ per illam ordinatur in suum finem primarium q est homo, quia omnia facta sunt propter hominem. & vltimum qui est Deus: quia omnia sunt propter hominem animata, & inanimata, & homo propter Deum: & sic omnia finaliter ordinātur in Deum. Et sic concludit Aug. in lib. de natura boni: ꝙ omnia sunt bona naturaliter: & secundū naturam sui: & ꝙ omnis natura, & essentia est bona. Primò inquātùm est à Deo. Secundò inquantum habet talē bonam proprietatem, & perfectionem concreatam: propter quam est appetibilis. Quomodo aūt natura diaboli facta est mala: & natura hominis corrupta: postea dicetur. Sed naturaliter omnia sunt bona, & vera secundū, B ꝙ participant illam primam entitatem. 2. Meta. & oīa sunt bona inquantū participant bonitates, & ꝑfectiones illius primi in quo continētur ꝑfectiones oīum rerū. v. met. Itē sicut oēs numeri procedūt ab vnitate: ita omnes spēs q̄ sunt sicut numeri, depēdēt ab illo primo secundum magis perfectū, & min⁹ ꝑfectum 7. & 10. metaphisicæ, & primo cęli. Ex quo patet, ꝙ omnes creaturæ sunt naturaliter bonæ. Videns ergo Dauid qūo oēs creaturæ receperunt à Deo supradicta bona in sua creatione. s. esse essentiale: & actuale, & esse naturale.i. illas naturales proprietates, & perfectiones propter quas dicuntur naturaliter bonæ: ideo in hac prima parte huius psal. inuitat seriatim omnes creaturas ad laudandum Deum, agendo gratias pro beneficijs naturalibus recēptis. Et primò inuitat crea- C turas superiores, & cœlestes 2. inferiores, & terrestres, ibi. Laudate dominum de terra. Incipiens, ergo Dauid ab ordine naturæ inuitare creaturas, dicit: O vos creaturæ de cęlis. i. de numero cœlestium laudate dn̄m. Nam sicut tenetis primum ordinem in natura: ita primo debetis laudare Deum, & excelsiori modo. Ideo laudate eū in excelsis locis mundi. s. in cęlo. Nam sicut altiora, & maiora beneficia recepistis à Deo: ita in primis, & excelsis, & excelsiori modo debetis eum laudare: gratias agendo. Et ideo vos omnes angeli eius. s. cherubin, & seraphin, & troni laudate eū & vos omnes virtutes eius. s. omnes intelligentiæ, quæ exercetis eius virtutem mouēdo cęlestia corpora ad generationem, & cōseruationem istorū inferiorum, & hoc facitis ꝑꝑ Deū amatū, & desideratum: vt patet. 12. D meta. ideo laudate eū qui tantam virtutē vobis cōcessit: vt regatis, & gubernetis totū vniuersum: quia opus naturæ est opus intelligētiæ. 11. de animalibus. Deinde cum dicit,

Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellę & lumen.

Inuitat corpora cęlestia, & primò corpora luminosa nobis magis nota, dicens, Laudate eum sol, & luna: laudate eū oēs stellæ cęli, & omne lumen mundi tam corporeū q̄ incorporeū. Et forsan facit endiadim ponēdo substantiuum pro adiectiuo dicendo oēs stellę, & lumen. i. laudate eū oēs stellæ luminosæ, & omnia astra, & planetæ, & comprehendit cum sole, & luna, & stellis luminosis omnes orbes eorum, & deferentes, & epicyclos planetarum: in quibus astra fruuntur, & continentur. Deinde cum dicit. E

Laudate eum cæli cęlorum, et aquæ quæ super cælos sunt: laudent nomen domini.

Inuitat duos cœlos superiores nobis ignotos ad sensum: eò ꝙ non deferunt astra luminosa. Quorum primum dicitur cęlum empyreum ꝙ dr̄ in plurali, cęli cęlorum ꝑꝑ excellentiā: eò ꝙ est locus beatorū: & in se continet tres hierarchias, & nouē ordines angelorum, & innumeras mansiones beatorū: sicut dictum est psal. 103. Aliud est cęlum aqueū vel crystallinū, quod dr̄ primum mobile super polos mundi: dictū aqueū à diafaneitate: & summa velocitate: quod collocatur inter cęlum empyreum, & sydereum sicut dictum est ibidem. Hos ergo duos cœlos inuitat ad laudem Dei, dicens. O cęli cęlorum. i. cęlum empyreum cum oībus hierarchiis, & ordinibus angelorum, & mansionibus beatorū laudate eū. Deinde cū dicit, Et oēs aquæ: inui- F tat cęlū crystallinū, & primū mobile: & nominat ipsum in plurali: eò ꝙ diuiditur per 12. signa sua, quibus mouentur sydera, & planetæ: ex quorum diuersitate causantur diuersi effectus in istis inferioribus: vt patet manifestè. Ideo dicit Dauid. Et oēs aquæ, quę super cęlos sunt. i. cęlum aqueum cum duodecim signis quæ sunt super cęlos astrorum, laudēt nomen domini. Deinde cum dicit,

Quia ipse dixit & facta sunt ipse mandauit & creata sunt.

Statuit ea in sęculum sęculi, præceptum posuit & non præteribit.

Assignat triplicē rationem, quare tàm cœlum empyreum cum angelis & beatis: quàm

cęlum

A celum aqueum cum duodecim signis: quàm cœlorum astrorum cum omnib. stellis, & planetis debent laudare Deum. Quarum prima causa est: quia Deus creauit oia ista ex nihilo: in qua creatione acceperunt oia bona naturalia supradicta. scilicet esse essentiale, & naturale, & actuale: siue substantiã virtutẽ, & operationẽ: siue principiũ mediũ & finem, qđ idẽ est. Scđo istæ creaturæ celestes acceperũt aliud bonũ p̄ cæteris. s. incorruptibilitatẽ, & æternitatẽ à parte post: quia creauit ea incorruptibilia. Tertiò, quia regũt oĩa ista inferiora: & mouent oĩa p̄p Deum amatũ, & desideratũ. 12. metaphisi. qa semp implent voluntatẽ Dei. Dicit ergo Dauid. Oĩa ista celestia laudẽt Deũ. Primò p̄p beneficiũ creationis, qm̃ ipse Deus dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt, quia ad solũ dictũ, & p̄ceptum oĩa sunt creata & facta. Nã dicẽdo fiat
B lux: illicò facta est lux. i. tota angelica natura. Et dicendo fiat firmamentum: factũ est firmamẽtũ in medio aquarũ: & sic de singulis: vt patet Ge. 1. Itẽ 2. ista celestia tenentur laudare deũ: eò q̄ fecit ea incorruptibilia, & æterna. Nã statuit, & firmauit ea in seculum seculi: qa nunquã corrũpentur, nec deficient quantũ ad substantiã & existentiã. Itẽ tertiò creaturæ celestes tenentur laudare deũ propter dignitatẽ, & officiũ, & regimen, quod habent sup oĩa inferiora. Nam primò intelligẽtiæ mouent oẽs celos p̄p Deum amatum & desideratum ad generationes istorũ inferiorum, & ad vitã, & conseruationem eorũ, & vt natura exerceat omnia opa sua, qa opus naturæ est opus intelligentiæ: vt dictum est. Et iõ impressit in mẽtib. angelorum species om
C nium inferiorum ad scientiam artificialem eorũ. ut ait Aug. sup Ge. & ẽt impressit in celis, & astris virtutes actiuas ad generationes illorum inferiorom, sicut impressit in materia physica rõnes seminales passiuas, vt idem Aug. dicit ibidẽ. Item ẽt Deus posuit angelos custodes sup ciuitates: & regna, & homines particulares, & sic creaturæ celestes regunt oĩa inferiora ad nutũ, & p̄ceptum Dei, qđ p̄ceptum à Deo positũ & statutum non p̄teribit: nec deficiet vsque ad finem mundi: quia semper impletur diuina voluntas. Sed hic sunt tria notanda p̄p verba Dauid. Nam primò postquã p̄nominauit angelos cũ celis subdit: qm̃ ipse dixit, & facta sunt: mandauit & creata sunt. Hoc autem dixit ad explicandam mentem ipsius Moysi. Nam Moyses licèt implicitè: tamen non explicitè explica- D
uit creationem angelorũ inter ceteras creaturas: sed voluit intelligere naturam angelicam per lucem: cum dixit Deus Fiat lux &c. secundùm Aug. Et forsan Moyses hoc fecit: eò q̄ loquebátur populo rudi, & grosso: ne putaret: & intelligeret pluritatẽ deorum per angelos. Sed Dauid qa loquebat̃ populo iã magis erudito, & ẽt qa prophetice loquebatur pp̃lo Xp̃iano iã multo magis illustrato: iõ explicat creationem angelorum simul cũ creatione celorum, & astrorũ in hoc psa. dicens: Qm̃ ipse dixit, & facta sunt &c. Secundò est notandũ ſm Platonem in Timæo: q̄ licèt angeli, & etiam celi sint æterni, & incorruptibiles: tñ non simpliciter, sed solum à parte post: quia ex tempore, & à principio sunt creati, & facti nec incorruptibiles de se, & absolutè: sed ex sola Dei voluntate, & p̄cepto. E
Vñ ait. Vos quidem dij opera mea indissolubilia: mea tñ uoluntate solubilia, quia nati creatique estis, nunquã tñ dissoluemini. Ex quo patet: q̄ si Deus subtraheret influxum ab angelis: illicò deficerent, sed nunquã deficiẽt ex diuina voluntate, & p̄cepto: Iõ ait Dauid: q̄ Deus statuit, & firmauit omnia cœlestia in seculum seculi ex mera voluntate. Et iõ posuit in eis præceptum, & statutum, qđ nunquam præteribit in eis, quia semper viuent. Tertiò est aduertendum, q̄ licèt corpora celestia p̄tereant, post iudicium, eò q̄ Xp̄s ait Matt. 24. Celum & terra transibunt verba autem mea non præteribunt. hoc autem est intelligendum quò ad motum: quia non amplius mouebuntur postquã non erunt gẽnerationes, nec corruptiones: tñ non deficiẽt nec præteribunt quantùm ad substantiam F
& existentiã: imo sol, & luna lucebunt septẽpliciter: & oẽs angeli, & beati laudabũt Deũ in secula seculorum. Itẽ licèt tunc cessabunt angeli quantũ ad præceptum regiminis istorum inferiorũ: tñ non cessabunt clamare in æternũ. Sanctus, sanctus, sanctus &c. nec quãtùm ad fruitionem. Deinde eum dicit,

Laudate dñm de terra: dracones et oẽs abyssi.

Inuitat ad laudẽ Dei oẽs creaturas inferiores: tam elementata quàm elemẽta: & tã inanimata q̃ aĩata. Et primò irrationabilia, ideo ait. O vos oẽs creaturæ de terra. i. de numero terrestrium laudate dñm. Et primò vos dracones, & oẽs abyssi. i. aquæ abyssales, & marinæ cum oĩbus piscibus, & natalibus laudate dñm. Et intendit per dracones cete, &

A & balenas,& omnes grandes pisces:vt patet Gen. 1. Nā vbi nostra translatio habet Creauit Deus cete grādia: in hebræo habetur, Creauit Deus dracones magnos. Deinde inuitat omnia elementa,& meteorica quæ generantur in aere:cum dicit.

Ignis,grando,nix,glacies,spiritus procellarū quæ faciunt uerbum eius.

Vnde per ignem non solum intendit elementum ignis:sed etiam fulmina,& coruscationes, quæ incenduntur, & generantur in ventre nobis exaltationibus calidis, & siccis in medio interstitio aeris:sicut grādo,& nix, & glacies generantur ex vaporibus humidis & frigidis. Spiritus autem procellarū sunt vēti causati ex agere agitato lateraliter per exaltationes calidas impellentem aerem: vel quia ipse exaltationes impelluntur lateraliter
B à contraria frigiditate aeris. Sed quia omnia ista semper fiunt ex diuina voluntate, & ordinatione permissiuè,& quandoque pręceptiuè ad terrorem aut punitionem hominum.ideo subdit.Quæ faciunt verbū.i.preceptum eius:quia omnia ista faciunt,& implēt præceptum domini.

Montes,& omnes colles:ligna fructifera & omnes cedri.

Bestiæ,& uniuersa pecora,serpentes,& uolucres pennatæ.

Deinde inuitat terrā cū partibus suis, cū ait.Montes,& oēs colles.Deinde inuitat plātas,& oēs arbores,cum subdit.Ligna fructifera,& oēs cedri. Deinde inuitat omnia animalia bruta,& irrationabilia,cum subdit.Bestiæ,& vniuersa pecora.i.quadrupedia,serpētes.i.omnia reptilia:volucres pennatæ.i.om
C nia volatilia,laudate dominū &c.Sed hic potest dubitari:quare Dauid inuitat ad laudem Dei ista supradicta inanimata, & irrationalia:cū sint inepta ad laudandū Deū. Ad hoc respondet Aug. ꝙ licèt ista nō laudent Deū lingua propria: tamē laudāt Deū repræsentatiuè:inquantū in eis lucet diuina bonitas, & repræsentantur in eis diuinæ ꝑfectionēs, & virtutes:vnde mouet nos ad laudandū,& benedicendū Deū ꝓp illas virtutes,& ꝓprietates quas Deus in eis creauit ad obsequiū, & vtilitatem nostram,& sic Deus laudatur, & benedicitur in eis à nobis,& sic omnia inanimata, & irrationalia laudant Deum effectiuè.Item omnia supradicta tenentur laudare Deum agendo gratias ꝓp bona naturalia quæ à Deo receperunt:sed quia non possunt laudare Deū lingua:laudāt eū effectiuè D per nos qui tenemur assiduè laudare Deum qui tribuit illis rebus talia bona naturalia ad nostrum obsequium,& principaliter inquantùm in eis lucet,& apparet vestigium trinitatis,& diuinarum perfectionum,& potentia, & sapientia, & bonitas artificiis. 11. de animalibus. Et hoc est quod intendit dicere propheta in hac parte.

Reges terrę,et omnes populi,principes,et omnes iudices terræ.

Iuuenes et uirgines senes cū iunioribus laudēt nomē dñi.quia exaltatū est nomē eius solius.

In hac secunda parte inuitat totā humanā naturam ad laudem Dei quò ad omnes dignitates,& conditiones,& sexus,& ætates,& hoc ꝓp bona maiora quæ à Deo accepit. Ad cuius intellectum est primò notandum ſm Aug. ꝙ homo non solum accepit à Deo esse E naturale sicut cæteræ creaturæ:sed pulcrum esse [illegible] pręesse. Nam [illegible] naturale in homine [illegible] ꝑ quod conuenit cū cæteris creaturis:tam animatis quàm inanimatis:puta esse naturale,& vegetatiuum,& sensitiuum,& secundum locum motiuum: sed pulcrū est illud per quod dicitur ad imaginē Dei specialiter factus:per qđ attingit sciam, & notitiā oīum rerum, tam spūalium q̄ corporalium, & attingit oēs virtutes:tā teologales q̄ morales,& attingit omnia dona gratiarū,& sacramētorum,& finaliter attingit verā beatitudinem.Et hoc est pulcrum esse quod à Deo accepit homo vltra cætera animantia. Sed vltra hoc pulcrum esse accepit præesse,quia ꝑfecit eum dominus omnibus animantibus, & cæteris creaturis:vt patet Ge. 1.& 2.cū dixit Dominamini piscibus maris,& volatilib. F cęli,& bestiis terræ &c.Ex quo patet,ꝙ plura dona accepit homo à Deo quàm cætera animantia.Secundò est aduertendum secundū Aug.prout dictū est, quòd homo tria dona accepit à Deo in hoc mundo.s.dona naturę, & fortunę,& gratiæ: quæ intelliguntur per illa bona quæ tradidit paterfamilias seruis suis ad negotiandum, & peregrè profectus est.Mat. 25. Nam per quinque talenta intelliguntur quinque bona naturæ,qui sunt quinque sensus exteriores.s.visus,auditus,gustus, odoratus,& tactus dati ad necessitatem vitæ hominis,& quinque potentiæ, interiores cognitiuæ datæ ad discernendum,& ratiocinandum,& sciendum.s.imaginatiua, & sensus cōis, & phantasia,& cogitatiua, & tota

pars

A pars rationalis continens intellectum, & memoriam, & voluntatem. Ista aũt quinq; tàm interiora q̃ exteriora dicũtur bona naturæ: de quibus tenetur homo reddere rationem Deo in nouissimo die. Bona aũt fortunæ homini data, intellecta per vnum talentũ, sunt dignitates, & potestates, & diuitiæ temporales: quæ dicuntur bona fortunæ: non ꝙ dentur à casu: nec à Dea dicta Fortuna: sicut putabant genetiles: quia à solo Deo oĩum creatore dantur, & ab eo solo sunt petenda: vt inquit Augu. lib. contra Academicos, & primo de ciuitate Dei. cap. 8. Sed intantùm vsitato vocabulo dicuntur bona fortunæ: quia causa eorum ignoratur à nobis. Nam bene nouimus, ꝙ à solo Deo dãtur aut præceptiuè aut permissimè, & scimus, ꝙ sunt bonis bona, & malis mala: sed ignoramus quare Deus
B permittit quandoque prauos regnare, & præesse, & prosperari, & iustos deprimi, & subesse: prout dictum est psal. 72. Et ideo propter eorum causam latentem, & nobis ignotam dicuntur bona fortunæ. Bona verbo gratiæ, per illa duo talenta intellecta, dicũtur dona gratiarum spũs sancti, & dona ecclesiasticorũ sacramentorum; per quæ quidẽ dona gratię recepta in hoc sæculo: homo recipit, & adispiscitur dona gloriæ in futuro. Quia ergo homo præ cæteris creaturis recepit à Deo ista tria genera bonorũ. s. naturæ, fortunę, & gratiæ: ideo magis tenetur Deũ laudare, & gratias agere. Iõ Dauid enumeratis cęteris creaturis, in hac vltima parte inuitat oẽs hoĩes ad laudem Dei, & hoc quò ad omnes status & dignitates, & sexus, & ætatis: dicit ergo. O vos oẽs reges terræ: qui pręcæteris à Deo ac
C cepistis maiora dona fortunæ, qui loco Dei præestis oĩbus populis, & regnis, & vos oẽs populi sub iure, & legibus, & magistratibus & regibus sociati, & vos principes, & oẽs iudices, & præsides terræ, & vos iuuenes masculi, & virgines fœminę, & vos oẽs senes simul cum iunioribus: laudate Deũ supple, & oẽs isti prædicti laudent Christum qui est nomen domini. Nam hoc nomen Iesus qđ est nomen solius Dei: est exaltatum in cœlo, & in terra. Nam eò ꝙ Christus seipsum exinaniuit formam serui accipiens, & humiliauit seipsum factus obediens patri vsq; ad mortem crucis: ideo pater dedit filio istud nomen, quod est super omne nomẽ, & exaltauit ipsum intantùm, ꝙ in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium terrestrium, & infernorum, & tandem in gloria est Dei pa- D tris. Ex quo patet, ꝙ hoc nomen Iesus solius Dei est ibi exaltatum: ergo omnes status hominum tenentur Christum laudare.

Confessio eius super cœlum, & terram; & exaltauit cornu populi sui.

Si ergo ita est, ꝙ hoc nomẽ solius Dei, q. est Iesus, est exaltatum super omnes status, & conditiones hominum in celo, & in terra, & infernũ: ergo sit confessio laudis eius super cœlum, & terram: eò, ꝙ ipse Christus exaltauit cornu. s. regnum, & honorem populi sui per suam mortẽ, & passionem, & resurrectionem, & ascensionem. Nam per omnia ista meruit Christus exaltare humanam naturam, & ecclesiam suam in tantam dignitatem, vt membra sua mereantur felices mãsiones in cęlo inter, & super angelos. Dupliciter ergo Christus meretur, vt confessio lau E dis eius sit super cęlum. i. super oẽs angelos, & beatos, & super terrã, id est super oẽs homines huius ecclesiæ, & super vtranq; ecclesiam. s. triumphantẽ, & militantẽ. Primò: quia nomẽ eius solius est exaltatum à patre: qui dedit ipsi illud nomen quod est super omne nomen in omnipotentia, & sapientia, & misericordia, & iustitia. Secundò, quia ipse Xp̃s meruit exaltare cornu populi sui eo modo quo dictum est. Debet ergo sic ordinari, & construi ista litera. Reges terræ &c. laudent nomẽ domini. s. Iesum Christum, qui est nomen domini tetragrãmaton: prout dictũ est superius &c. Et sic confessio eius. s. Iesu Xp̃i super cęlum, & terram: quia nomen eius solius est exaltatum à patre. Et quia ipse Xp̃s exaltauit cornu populi sui. Nam nomen Xp̃i fuit exaltatum in terra in miraculis faciẽdis, F & in inferno ipsum expoliando, & fuit exaltatum in cœlo: quia in die ascensionis sedit à dextris patris: sed ipse exaltauit cornu populi sui quando ipsum de captiuitate diaboli liberauit, & in cœlo inter principes, & angelos collocauit. Deinde cum dicit.

Hymnus omnibus sanctis eius: filiis Israel populo appropinquanti sibi.

Specialiter inuitat populum Dei: eò, ꝙ p̃ cęteris accepit à Deo dona gratiæ, & glorię & nominat ipsum tribus nominibus. s. populum sanctorum, et filios Israel, & popnlum appropinquantem Deo. Ad quorum intelligentiã est primò notãdum, ꝙ sanctus dr̃ de sancio sancis, quod idem est qđ bene ordinare, & iõ sãctus dicit̃ in vita, & sic oẽs, qui vi

A vnus rex &c. Ey quo sequitur, ꝙ Dauid prophetice inuitat, & excitat omnes reges, & populos, & principes totius terræ gentilium ad laudandū Christū: quos in spū præuidebat ad fidem Christi uenturos. Item secundò manifestè videmus secundùm supradicta, quòd Dauid inuitat filios Israel secundum spm̄, & repromissionem. qui est populus appropinquans sibi, sed talis est populus christiauus: ergo nō solū inuitat patres nec populū vet. test. Itē ex tali positione sequeretur, ꝙ Dauid non esset propheta in hoc psal. quod est falsum: quia ita locutns est ꝓphetico spiritu in hoc psal. sicut in cæteris, vt sæpius dictū est. Ex supradictis ergo patet qualiter Dauid inuitat in hoc psal. oēs creaturas tā superiores q̄ inferiores: tā irrationales q̄ rōnales: tam noui testamenti q̄ veteris: sed specialiter inuitat
B verum Israel secundùm spiritum, & promissionem populum appropinquantem sibi, q̄ est populus christianus, quē in spū præuidit per Christum regenerandū, & benedicēdum & dirigendum &c. Sed hic dubitatur: nam videtur, ꝙ propheta nō inuitat oēs creaturas ad laudandū: nā nō inuitat auaritiā nec luxuriam nec inuidiam: nec cætera hmōi ad laudandum Deum. Ad hoc respondet Augu. ꝙ ista non sunt creata à Deo: nec de se sūt aliqua substantia: nec habent aliquam essentiā ideo non inuitantur ad laudandum Deum: quia nō computantur nec numerātur inter creaturas. Ad cuius intellectū est aduertendū secundùm Aug. lib. de natura boni, & in omnibus tractatibus quos fecit cōtra Manichæos, & Pelagianos, & prout dictū est psal. 13. & 14. & 118. ꝙ omnis res, & omnis sub-
C stātia est bona naturaliter. Primò: q̄a est creata ad instar, & exemplar illarū æternarū ideatū. Secundò: quia in omni essentia Deus concreauit aliquam virtutem, & proprietatem vtilem ad conseruationem vniuersi: per quā res dicitur bona, & appetibilis: vt patet de auro, & argēto, & lapide precioso Agarico, & Reubarbaro &c. Et sic essentia, & substantia hominis naturaliter est bona: imo melior omni alia creatura irrationali, quia non solū accepit a Deo esse: sed pulcrum esse, vt supradictū est. Sed homo ex frequentibus actibus indebitis, & inordinatis ex proprio libero arbitrio commissis potest generare in se aliquem malum habitum, & vitiū: sicut sunt auaritia: luxuria: odium, & pigritia &c. quę quidem vitia non sunt creata à Deo: sed ab

homine perpetrata, & ex proprio arbitrio elicita, & vltra hoc vitium infligitur culpa, & peccatū in anima: per quod dicitur dissimilis Deo, & Deo odiosa. & obligata ad pœnā æternam: vt sepius dictū est. Vnde talis actus intantū dicitur malus inquantū deuiat à diuina lege, & voluntate quæ est metrū, & mēsura, & regula omniū actuum humanorum. D
Vnde actus venereus intantū dicitur peccatum inquātū fit cōtra diuinā legē, vt puta cū vxore alterius, & sic dicitur adulterium, vel aliter quàm cum propria vxore aut modo ordinato, & sic dicitur fornicatio. Ex quo patet, ꝙ sola inordinatio, & modus indebitus, & prohibitus facit actum vel concupiscentiam esse peccatū, & damnabilem. Et sic patet, ꝙ vitium, & peccatū, vt puta auaritia, & adulterium, & homicidium non sunt substantia aliqua: nec habent essentiā: nec sunt creata à Deo: sed à mala, & peruersa hominis voluntate perpetrata deuiando à diuina lege, & voluntate, & deficiendo ab illa, & sic non habent causam efficientem: sed deffícientē: vt inquit Aug. 12. de Ciui. Dei. c. 7. Cum ergo ista vitia, & pctā non sint à Deo creata: imo contra eius regulā, & voluntatem perpetrata: iō non possunt laudare Deum: sed blasfemare. Hæc est ergo causa quare ꝓpheta nō inuitat ea ad laudandū Deū inter creaturas. Ex dictis in isto psalmo insurgunt etiā alię duæ mirabiles quæstiones: quarum prima est. Vnde est, ꝙ solus Deus solo verbo, & præcepto absque omni motu, & adminiculo dicendo ad extra produxit cœlum, & terrā, & angelos, & totam vniuersitatem creaturarum: quia ipse dixit, & facta sunt: mandauit & creata sunt: quod nulla creatura citra Deū pōt facere. Secundò quæritur quare Iesus filius Dei, verbum incarnatum, secunda de trinitate persona, magis dicitur nomen Dei, & intelligitur per nomē Dei in tota sacra scriptura: q̄ persona patris aut spūs sancti: de qua persona filij dicitur. Exaltatū est nomen eius solius &c. Quantùm ad primum absque argumētis philosophorū est dicēdum, sicut iam dictum est psalmo 110. ꝙ causa quare Deus ex solo verbo dicendo creat oīa absq; aliquo alio exteriori est, quia quælibet creatura quò ad totum suum esse depēdet à verbo diuino, & voluntate. Nam quò ad esse essentiale, & substātiale depēdet à verbo inq̄tū est similitudo illius æternæ ideæ, & exemplaris formæ existentis æternaliter in verbo diuino.

E (margin, beside "tia aliqua: nec habent essentiā: nec sunt crea-")
F (margin, beside "& creata sunt: quod nulla creatura citra Deū")

A diuino, & sic dependet à Deo in genere causæ formalis. Sed quò ad esse existentię actualis depēdet à diuina voluntate: inquantum diuina voluntas spirat, & influit esse actualis existentiæ in illa essentia, & substātia, deducendo similitudinē illius ideæ, ad actualē existentiā ad extra. Vnde loqui Dei ad extra: nihil aliud est nisi multiplicare similitudines idearū existentiū in verbo spirando actualem existentiā: & sic creantur creaturæ ad similitudinē illarum ideaū. Vnde sicut ad locutionem humanam concurrit intellectus & volūtas. nā primò intellectus educit & exprimit ad extra similitudines scientiæ, & cognitionis idealis, quam diù ante habebat. sed volūtas mouet organa ad formandā vocē in qua imprimitur cogitatio intellectus: & sic illa vox manifestat ad extra cogi

B tationē intellectus. Et iō sicut humana locutio siue verbū vocale vel scriptū est effectus intellectus, & voluntatis totaliter dependēs ab eis: Ita pariter quælibet creatura nihil aliud est nisi diuina locutio ad extra totaliter dependens à diuino verbo & uoluntate. Itaq; sicut in verbo, & locutione humana cōsiderantur duo. s. sonus, & significatio, nā ille sonus importat significationē verbi mētalis impressam, & sic notificat cogitationē mentis ad extra: Ita pariter in qualibet creatura considerantur duo. Primò essentia siue substantia: quæ est similitudo ideæ diuinæ. Secundò considератur esse inspiratum, & influxum à diuina voluntate: quod quidem esse substantia: & actuat, & personat, & suppositat essentiam, & substantiam. Et ideo multi doctores scolastici pro maiori parte tenēt

C ꝙ illud esse actualis existentiæ distinguitur realiter ab essentia in creaturis: eò ꝙ est actus, & perfectio essentiæ. Ex quibus patet, ꝙ locutio Dei ad extra nihil aliud est nisi eductio, & expressio similitudinū diuinarū idearum cum influxu actualis existentiæ. & ista dr̄ creatio rerū. Et ideo dicit autor causarum, ꝙ prima rerum creatarum est esse. Ex supradictis fundamentis sequūtur quatuor corollariæ conclusiones. Prima conclusio: ꝙ Deus ex solo verbo dicendo potuit producere totam vniuersitatem creaturarum ex nihilo præsupposito. Probatur. nam cū Deus sit primum ens continens virtualiter in suo verbo, & voluntate totum esse, & omnes perfectiones omnium creaturarū: quia omnia dependent ab eo in genere causæ formalis

ratione idearum, & in genere causæ efficientis ratione voluntatis, & sic omnia sunt entia, & vera illa prima entitate, & veritate. secundo Metaphisicæ. Et omnia sunt perfecta in illa prima pfectione. quinto Metaphisicę. Et oīa procedūt, & multiplicātur ab illa unitate sicut numeri 8. Mephisi. Et omnia mensurantur ab illa simplici mensura. 10. Metaphisi. Ex quibus patet, ꝙ postquàm omnia dependent à diuino verbo, & volūtate quò ad totum suum esse, & per omnem modū: ergo solo verbo Deus potest omnia producere. Item causa quare agens naturale, & artificiale non potest ex solo verbo producere res ad extra. est: quia non continet in se res, & effectus suos quò ad totum esse earum: nec ipsæ res dependent quò ad totum suum esse. Nam materia phisica non dependet ab agente naturali: imo præsupponitur ab eo. E Ita materia artificialium non dependet ab artificè: imo artifex præsupponit lignū vel metallum factum a natura. Vnde si materia artificialium totaliter dependeret ab artifice, & artifex contineret eam virtualiter: sicut Deus continet creaturas virtualiter quò ad totum suum esse: tunc domificator ex solo verbo dicendo faceret domum, & aurifex solo verbo faceret calicem &c. Secunda conclusio, quòd Deus potuit solo verbo producere creaturas ad extra non communicādo eis substātiam. Probatur. Nam sicut domificator producit domum ad extra cōmunicando sibi similitudinem artis quam habet in intellectu, non communicando substantiam propriam: eò, ꝙ producit domū nō de substātia: sed ex arte: ita pariter Deus producit creaturas communicando similitu F dines idearum, non communicando substātiam diuinam, & sicut magister, & doctor communicat, & manifestat discipulis scietiā suam loquendo, & dicendo: non communicando substantiam: Ita pariter Deus in creādo communicat creaturis similitudinem pfectionum, & idearum non communicando substantiam, & ratio est: quia Deus producit creaturas per modum artis, & non per modum naturæ. Sed quia patet in diuinis loquendo ab intra, & dicendo producit filiū & verbū diuinū per modū naturæ: ideo cōmunicat sibi eandem substantiam, & essentiam. Tertia conclusio: quòd mundus non est productus ex necessitate ab æterno: sed Deus potuit ex tempore ipsum producere,

 &

A & creare. Probatur; nam ea omnia, quæ producuntur per artem, sunt temporalia, sed Deus produxit omnia artificialiter, & nō naturaliter, quia omnia procedunt ex illa diuina arte, vt ait Commentator 12. Metaphysicę, & August. 15. de trin. Aliter patet, nam cum ars sit principium, & mensura rerum artificialium quantum ad formam, & uoluntas sit principium effectuum, ideo voluntas est ars ante res artificiales. Vnde artifex per magna tempora potest habere artem, & postea quando sibi placet producit res artificiales. Ita pariter Deus ab æterno habuit ideas rerū, sed qñ sibi placuit produxit creaturas ex eis, quando sibi placuit ex tempore ꝑ modum artis, & voluntatis. Sed quia pater producit, & dicit verbum, & filium per modum naturæ, & non per modum artis: ideo produ-
B cit filium ab æterno, & non ex tempore. Ex quo patet, quòd dupliciter loquitur Deus. Vno modo ab intra, & per modum naturæ, & sic producit, & dicit filium ab æterno, cōmunicando ipsi eandem substantiam. Secundo modo loquitur ad extra, & per modum artis, & sic producit creaturas ex tempore, nō communicando eis substantiam, sed solas similitudines, suę artis, & suarum idolorum, & perfectionum. Ex supradictis patet esse falsam opinionem, & hęresim Manichæorum, qui dicebant, quòd Deus princeps lucis creauit angelos, & animas rationales de substantia sua, communicando eis partem suæ substantiæ. Et ita diabolus princeps tenebrarū creauit animas sensibiles, & omnia corpora de sua substantia. Item secundò ex hoc patet esse falsam opinionem Auicennę, qui di-
C cit, ꝙ secunda intelligentia creat tertiam, et tertia quartam etc. et vltima intelligentia creat animas intellectiuas, et omnes alias formas generabilium, et corruptibilium, quia nulla intelligentia cōtinet virtualiter aliquā creaturā quò ad totū suū esse, nisi sola prima qui est Deus. Tertiò sequitur positionē Aristotelis, et cōmētatoris esse falsam, qui dicūt mundum ex necessitate esse à Deo creatum ab ęterno formaliter, et efficienter, nā Deus nō produxit mundū ꝑ modum naturę, sed ꝑ modum artis, et uoluntatis. Et iō licet ars creatoris sit ęterna in suis ideis, et in verbo, tamen productio rerum est tēporalis facta ad placitum, et nutum diuinę uoluntatis dicendo res ad extra. Hoc ergo uidens Dauid in spiritu dicit in hoc psal. quod ipse Deus vixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt D
omnia ista ex tempore, quando dixit. Fiat lux &c. Genesis primo. Quarta conclusio, ꝙ in diuinis est trinitas personarum cum vnitate substantiæ. Probatur. Nam ibi est Deus, qui dixit omnia creata ad extra ex tēpore, & ibi est verbū per quod dixit omnia illa in quo erant idealiter creaturæ ab æterno, & à quo formaliter dependent quò ad esse essentiale, & ibi est spiritussanctus ꝑ quē pater, & verbum spirant esse actualis existentiæ in rebus creatis, qui ferebatur sup aquas. Sed omnes istæ tres personæ sunt vna substantia, & vna essentia, & vnum esse, ergo sunt vnus tantùm Deus substantialiter, ꝙ essentialiter. Hoc probatur: nam sicut intelligere Dei est substantia: ita dicere Dei ab æterno est substantia, & per consequēs verbum, quod ab æterno producit de sua scien- E
tia est sua eadem substantia. Et per consequens licèt verbum à patre productum, & dictum distinguatur personaliter ab eo: tamen est idem essentialiter, & substantialiter cum eo. Hoc idem est dicendum de amore spirato, & producto ab vtroque. Et sic patet, quòd tota trinitas personarum tanquàm vna substantia, & unus Deus, & vnus creator concurrit ad creationem rerum. Et hoc voluit explicare Moyses Genesis primo: cum dicit, quòd vnus Deus creauit cœlum, & terram in principio, & explicat tres personas dicens, quòd Deus dixit: Fiat lux, & illico facta est lux: ergo si Deus dixit: per aliquod verbum dixit: & per consequens antequàm ista dicere ex tempore, iam habebat verbum dictum, & F
prodoctum ab æterno de tota scientia, & substantia sua: per quod quidē verbum ęternum pater ex tempore dixit ista. Item subdit postea Moyses, quod terra erat inanis, & vacua: sed spiritus domini ferebuntur super aquas: conferendo supple esse actuale omnibus rebus creatis. Ex hoc patet, quod tres personæ diuinæ explicantur in creatione rerum, scilicet pater dicens, & verbum per, quod dicit res, & spiritussanctus per quem spirat esse rebus, & viuificat eas. Et tamen dicit Moyses, quod istæ tres personæ non est nisi vnus creator, qui creauit omnia. Hoc ergo idem dicit Dauid psalmo 32. cum ait, quod verbo domini cœli firmati sunt, & spiritus oris eius omnis virtus eorum, & hoc idem dicit in hoc psal-

A mo: cum ait. Ipse Deus dixit, & facta sunt: per quod explicatur pater dicens, & verbum per quod dixit omnia. Deinde explicat personam spiritussancti, cum subdit. Mandauit, & creata sunt: nam sicut pater dicit per intellectum, & verbum ita mandat, & dat esse per voluntatem, & spiritumsanctum: nam sicut dicere denotat, & conotat actum intellectus, ita mandare connotat actum uoluntatis. Et sic explicatur tota trinitas personarum concurrentium sub vna substantia ad actum creationis, sed miseri Iudæi non percipiunt. Quantùm ad secundam quæstionem est aduertendum, quod nomen dicitur à notificando. 7. Metaphysicæ. Ideo illud ꝑ quod magis notificatur res, dicitur nomen rei, & habet rationem nominis rei. Sed quia tota plenitudo diuitatis, & omnium diuinarum perfectionum, & etiam trinitas personarum magis notificantur in verbo, quæ B est persona filii, quam in alia personarum: ideo dicitur nomen Dei. Et hoc non est intelligendo quò ad esse, quod plenitudo diuinitatis, & diuinarum perfectionum magis sit in vna persona quàm in alia, nec quod pater sit magis in filio, quàm in spiritu sancto, nec econuerso, quia hoc esset erroneũ dicere. Sed quantum ad notificationem dicitur, quod plenitudo diuinitatis, & trinitas personarum magis notificatur in persona filij quam in alia, & hoc non solùm ex tempore, sed etiam ab æterno, & ideo per nomẽ Dei semper intelligitur persona filij, prout dictum est psal. 8. & 112. & per totam expositionem huius libri. Ad cuius intellectum est pie, & fideliter, & semper cum correctione ecclesiæ aduertendum, secundum Augu. C 15. de trinitate, ꝙ Deus pater ab æterno intelligit, & noui se secundum totam plenitudinem sua diuinitatis. Et sic intelligendo se dicit verbum de tota sua scientia, & substantia, & per consequens communicat verbo totam suam substantiam, & essentiam, & plenitudinem suæ diuinitatis. Et sic pater sicut est in verbo secundum totam plenitudinem suæ diuinitatis, ita nouit in verbo, & diffinit se per verbum secundum plenitudinem diuinitatis, & omnium diuinarum perfectionum, & per consequens pater notificatur in verbo. Et sic filius non solum dicitur verbum, & conceptus diffinitiuus patris inquantum explicat totam essentiam patris: sed etiã dicitur nomen Dei inquantum notificat totam plenitudinem perfectionum diuinarum: vel inquantũ in ipso, & per ipsum notificantur. Itẽ rursus: sicut pater se nouit in filio ẽm totã plenitudinẽ diuinitatis, & omnipotentiæ, & sapientiæ, & misericordiæ, & iustitiæ, & bonitatis: ita diligit se in filio, & filium in se: & sic pater simul cũ filio spirat amorẽ, qui est spũssanctus ab vtroq; procedens. Et sic sicut pater dicẽdo cõicat verbo totã suã substantiã, & essentiã, & plenitudinẽ diuinitatis: ita pariter & filius spirando cõicat spirituisancto totam candẽ substantiã & essentiã, & plenitudinem diuinitatis. Et sic patet qualiter pater in verbo nouit se ab æterno esse Deũ, & esse patrem: & in verbo nouit spiritũ sanctum procedẽtem ab vtroq;. Et ideo licet tota plenitudo diuinitatis sit ęqualiter in tribus personis: & licèt non magis pater sit in verbo, & in spiritusancto quàm econuerso: E tñ quantum ad modũ notificandi, qui omnia supradicta notificantur in filio aut per filiũ, ideo filius dicit diffinitio, et nomen Dei. Sed ista notificatio diuinarum perfectionum facta per filium magis fuit mundo manifesta ex tempore ad extra: prout dictum est præcedenti questione, nam pater habens in suo verbo ideas, & exemplaria omnium rerum ab æterno, & inspicies illa exẽplaria tanquam in arte, ex tẽpore dixit omnia ad extra, qa dicẽdo. Fiat lux, facta est lux. s. tota natura angelica: & dicendo: Fiat firmamentũ, factum est ita. Et sic patet qualiter per verbũ suũ Deus notificauit ex tempore ad extra multitudinẽ perfectionum diuinarũ quã hẽt ab æterno ad intra, & per consequens filius Dei ꝑ quẽ facta, & notificata sunt omnia, debet dici nomen Dei. Itẽ ꝑ verbũ filiũ Dei non solũ fuerunt nobis notificatæ diuinæ perfectiones essentiales in opere creationis: sed etiam mysterium triumphantis. Nam per hoc, ꝙ Deus dixit. Fiat lux &c. ostendit Deus pater se habere verbũ, & ꝑ consequens filium, ꝑ quem fecit, & notificauit omnia. Et per hoc ꝙ spiritus domini ferebatur super aquas, ostendit se simul cum filio habere spiritumsanctum, & sic per filium notificatum etiam mysterium trinitatis in opere creationis. F

Sed multò magis omnia supradicta fuerunt mundo notificata per filium incarnatũ in opere nostræ recreationis, & redemptionis. Nã primò Christus magis clarè notificauit mundo mysteriũ trinitatis ostẽdens qualiter ipse procedebat a patre, qñ dixit. Ego

à patre

A à patre processi. Ioan. viij. Item quãdo dixit. Exiui à patre, & veni in mundũ Io. xv. Itẽ ondit, & notificauit nobis qualiter spiritus sanctus procedit à patre: cum dixit: Cum venerit paracletus qui à patre procedit. Ioan. xv. Item ostendit, ꝙ procedit à filio: cum dixit. Ille de meo accipiet. Ioan. xvj. Et cum insufflauit in discipulos: dicens. Accipite spiritum sanctum. Ioan. xx. Item ostendit: quod licèt istæ tres personæ distinguantur realiter, & personaliter: tamen sunt vnius substantiæ: & consubstantiales: cum dixit. Pater, & ego vnũ sumus &c. Ioan. xiiij. Ex quibus patet, quòd Iesus Christus notificauit mũdo mysterium trinitatis personarum cum vnitate substantiæ in suo aduentu: & per consequẽs verè dicitur nomen Dei. Item magis clarè notificauit mundo diuinas perfectiones: scilicet B summam omnipotentiam Dei, & sapientiam & misericordiam, & iustitiam. Notificauit enim summam Dei omnipotentiam in miraculorum operatione: & inferni expoliatione, & generis humani liberatione. Secundò notificauit summam Dei sapientiam in legis euãgelicę datione. Tertiò summam misericordiã in morte, & passione. Quartò summam iustitiam ostendet in finali iudicio. Et sic patet, ꝙ si omnia supradicta sunt facta, & notificata mundo per Iesum Christum filium Dei: ergo ipsa persona Christi incarnata meretur dici nomen Dei. quod quidem nomen Dei est nomen omnipotentiæ, & sapientiæ, & misericordiæ, & iustitiæ virtutis: eò ꝙ in virtute huius nominis omnia sunt facta, & creata, & recreata. Vnde sicut Deus pater in virtute huius nominis dicendo creauit mundũ, viui C ficando omnia per spiritum sanctũ: ita in virtute huius nominis induxit, & eduxit diluuiũ in terrã, & in virtute huius noĩs Moyses eduxit Israel de Ægypto: & fecit signa, & prodigia: & diuisit mare rubrũ: & traduxit illũ populum per desertum in manu potenti: & percussit petrã, & fluxerunt aquę &c. Item in virtute huius nominis Iosue introduxit populum in terrã promissam &c. Et ideo Adam primus homo qui ex nutu Dei imposuerat nomina omnibus rebus creatis iuxta suas naturales proprietates, & virtutes videns in spiritu, ꝙ Deus pater per verbum filium suum creauerat omnia, & notificauerat suã omnipotentiam, & sapiẽtiam: & præuidens in spiritu qualiter Deus pater per filium suũ verbum incarnatũ: & per eius virtutem debebat mundo magis notificare suam omnipotẽtiã: D totũ genus humanum de ptãte diaboli liberando: & debebat notificare suã sapientiam, le. vete. per legem euangelicã declarãdo: & suam misericordiã pro genere humano mortem patiendo, & suã iustitiã in malos puniẽdo: & iustos glorificando: Ideo propter has quatuor virtutes, & proprietates quas Christus de Deo, mũdo manifestauit, & notificauit: appellauit, & vocauit ipsum nomen Dei: & voluit scribere, & significare ipsum per illas quatuor literas: scilicet ioth. he. vau. he. Nam per ioth: quæ significat principium: voluit significare ĩ Christo summam virtutem & omnipotentiam: quam mundo notificauit in miraculorum operatione, & inferni expoliatione: & triũpho, quem habuit de diabolo. Et per he, quæ significat esse: voluit significare summam sapientiam quam ostendit in le E gis euangelicę datione. Et per vau: quæ significat virtutem, & bonitatem: voluit significare in Christo summam misericordiam, quã ostendit in nostra redẽptione. Et per he: voluit significare summam iustitiam in Christo: per quam reddet vnicuique iuxta opera sua. Per quas quatuor literas voluit significare in persona Christi incarnata illas quatuor virtutes quas in se ostendit: & mundo notificauit: scilicet summam Dei omnipotentiam, & sapientiam, & misericordidiam, & iustitiã Et sic Adam sub illis quatuor literis incepit colere Deum, & inuocare nomẽ domini: scilicet filium Dei: vt veniret ad redimendum ipsum cum tota sua posteritate, & sic docuit filios suos inuocare nomen domini: qui est Iesus Christus filius Dei verbum incarnatũ: vt dictũ est psalmo octauo, & cxliiij. Et sub F tali ratione inuocauit nomẽ domini: & exhibuit Deo cultum latriæ Abel. Et sub tali ratione Enos filius Seth. incepit inuocare nomen domini. Genesis quarto, id est repperit, & cõfecit aliquas orationes, & ritus ad inuocandum nomen domini: idest Iesum Christũ & filium Dei: vt veniret ad saluandum mundum. Et sub hac ratione Noe inuocauit nomen domini. Genesis octauo. Item sub tali ratione Abraam inuocauit nomen domini. Genesis duodecimo. & sic est dicẽdũ de Isaac & Iacob. Item sub tali ratione Moyses inuocando virtutem huius nominis: & in virtute huius noĩs eduxit Israel de Ægypto: & fecit omnia signa, & miracula. Et in virtute huius nominis Iosue introduxit illũ populum: &

A transiuit Iordanem: prostrauit muros Hierico: & triũphauit de omnibus regibus terræ. Et hoc est illud nomen Dei, quod Dauid memorat, & inuocat in omnibus psalmis: & hoc nomen inuocabãt omnes ꝓphetæ, & fideles veteris testamenti.

Sed quando venit plenitudo temporis misit Deus filium suum: & tunc venit nomẽ domini de longinquo cœlo missum: & de longinquo tempore inuocatum, & expectatum: & notificauit, & fecit, & compleuit in mũdo omnia supradicta: quia in virtute, quam in se Christus habebat tanquàm nomen domini, fecit miracula: & redemit mundum: & expoliauit infernum: & triũphauit de diabolo. Et in virtute huius nominis, scilicet verbi incarnati: in quo est tota plenitudo deitatis: apostoli, & discipuli, & successores eiecerũt principem huius mundi foras: & subiecerunt omnes reges terræ: & omnia regna mundi iugo

B Christi. Et in virtute huius nominis faciebant miracula: & resuscitabant mortuos: & sanabant ægros: vt patet in actibus apostolorum, & in historijs, & gestis eorum. Et sic patet qualiter, verbum incarnatum dicitur nomẽ domini per totã sacram scripturam, & quare est nomen tantæ virtutis. Quod quidem nomẽ in veteri testamento scribebatur illis quatuor literis, & in nouo testamento nos inuocamus ipsum sub hoc nomine Iesus: prout dictum fuit psalmo octauo: Sed cõtra nos arguunt Iudęi moderni dicentes, quòd si Adam, qui imposuit omnia nomina rebus, inuocauit, & scripsit nomen domini sub illis quatuor literis hebraicis: ergo quare nos Christiani non scribimus, & inuoca-

C mus ipsum sub illis quatuor literis: sed sub hoc nomine Iesus; Ad hoc respõdetur, quòd sicut sacramenta, & sacrificia veteris legis nõ erant gratia sui: nec nisi inquantùm significabant futura de Christo mysteria, fuerunt instituta: ita pariter Adam nominauit Iesum Christum nomen domini sub illis quatuor literis: inquantùm illæ quatuor literæ significabant in Christo illa quatuor mysteria quæ debebat in se compleri in aduentu suo. Ideo sicut quando venit Christus cessauerunt omnia sacramenta, & sacrificia veteris legis: eò quòd erant data in signum: ita pariter cessarunt illæ quatuor literæ, postquàm Christus impleuit in se earum significata. Ergo nomen domini non amplius debet scribi cum illis quatuor literis: sed debet scribi sub hoc nomine Iesus. cuius sonum, & proprietates D significabant illæ quatuor literæ: prout dictũ fuit psalmo octauo: eò quòd est nomen virtutis, & salutis: sicut vocatum est ab angelo Mattæi primò, & Lucæ primò.

Ex quibus patet esse fatuam, & erroneam opinionem illorum Christianorum qui scribunt nomen Dei cum illis quatuor literis, & sub hoc nomine Adonai: portantes in collo aut persona sua, putantes habere maiorem virtutem: quod non solum est erroneum: sed etiam hęreticum: cum omnia, quæ significabant illæ quatuor literæ sint in Christo completa: & sic debet cessare scribi nomen domini illis quatuor literis, & pronunciari sub nomine Adonai: imo sub hoc nomine Iesus, & non solum debet, & potest scribi literis vnius linguę: sed omnium linguarũ: quia omnibus linguis, & nationibus fuerunt noti E ficata huiusmodi misteria: & omnibus nationibus est notificatum nomen domini, & euãgelium. Christus enim omnes redemit, & est vniuersalis, & non solum Iudæorum redemptor. Et hoc etiam apparet esse falsum, & vanum laborem necromanticorũ: qui quærũt illud nomen domini quatuor literarum: putantes esse maioris virtutis, ꝙ aliud nomen: cum istud nomen Iesus sit illud nomẽ, quod est super omne nomen: vt dictũ est psa. octauo. Et sic patet quare nomen domini, qui est Iesus filius Dei, est tantæ virtutis: quia in se continet totam plenitudinem diuinitatis, & in virtute eius facta, & creata sunt omnia, & redemptum, & liberatum genus humanũ, & diabolus victus, & superatus, & hęc est causa, quare diabolus fugit istud nomen, & timet.

Ex supradictis omnibus patet ꝙ nomen Dei, F quod est Iesus, notificat nobis oĩa principaliter considerata in tota sacra teologia viatorum. nam est nomen omnipotentiæ, & sapiẽtiæ, & misericordię, & iustitiæ, vt dictum est psalmo octauo. Et ideo notificauit mundo, & notificat mysterium creationis, & gubernationis, & nostrę redemptionis, & glorificationis, et per consequens notificat nobis misterium trinitatis, et incarnationis, nam misterium creationis præsupponit misterium trinitatis: Nam si Deus dicendo, et præcipiẽdo creauit mundum, ergo habet verbum, per quod dixit omnia, et spiritum sanctum, per quẽ omnia viuificat, et gubernat, et mouet vt dictum est. Item mysterium redemptionis. præsupponit mysterium incarnationis

in

A in qua humanitate, & carne assumpta Deus est passus, & nos redemit. Et etiã hoc nomen Iesus, quod est nomen salutis, & restaurationis, & integræ vitæ: importat, & notificat in se mysterium nostræ glorificationis, per quã vitam æternam recuperamus, & vltimatã salutem consequimur. Et sic patet, ꝙ sicut illa persona incarnata est reale nomen Dei significatum per illas quatuor literas vet. te. eo, ꝙ oĩa supradicta Christus in se, & ꝑ se mundo notificauit: ita pariter hoc nomẽ Iesus mẽtale vel vocale vel scriptum: quo nos filiũ Dei nominamus: quod est interpretatum per illas quatuor literas, & sonant illæ quatuor literæ in hebræo: hoc inquam nomen Iesus notificat, & significat nobis in Deo quatuor omnia supradicta: scilicet omnipotentiã in creando, & recreando, & sapientiam in gu-
B bernando mundum, & in dilatione vtriusq; legis, & misericordiã in redimendo, & iustitiam in præmiando, & nos beatificando. Et sic hoc nomẽ Iesus comprehendit in se oẽm rationem: sub qua Deus principaliter consideratur in sacra scriptura vtriusque testamẽti, & per consequens in tota sacra teologia. Et iõ non est mirum si est nomen tantę virtutis, & dignitatis, & excellentiæ, & si apostoli, & sancti viri ad inuocationẽ nominis operabãtur miracula ineffabilia: nec cessant hodie miracula fieri, nam in virtute huius nominis conferunt gratiam omnia ecclesiastica sacramenta. Nec est mirum: si patres vete. cum tanto desiderio desiderabãt scire uirtutem huius nominis, & videre effectus, & opera eius. Nec est ẽt mirũ, si Dauid in suis psalmis tantum frequentat istud sacrum no-
C men, cui attribuit omnem virtutem, & perfectionem, de quo dicit, & cõcludit in hoc psalmo, ꝙ oẽs status, & conditiones mundi laudent nomẽ domini: quoniam exaltatum est nomen eius solius, quia omnia bona, & omnem perfectionem, & virtutem includit, & continet in se.

PSALMVS. CXLIX.

Cantate domino canticum nouum: laus eius in ecclesia sanctorum.

Lætatur Israel in eo, qui fecit eum, et filiæ Syon exultent in rege suo.

Titulus, Alleluia, per quod denotatur, ꝙ Dauid fecit hũc psalmum ad laudandũ Deũ, in quo prædicit gaudium, & exultationẽ electorum in primo, & in secũdo aduentu xp̃i. Vnde est aduertendum, quòd quandocunque Dauid inuitat ad cantandum canticum D nouum, intendit populum Christianum in Christo renouatum, & per canticum nouũ intendit legem euangelicam, quæ in se continet obseruantiam præceptorum, & fidẽ articulorum, & gratiam sacramentorũ sub spe futurorum, & cęlestium bonorum promissorum, & intendit etiam gloriam sanctorum in cœlesti beatitudine. Dicit ergo. O vos fideles in Christo renouati. iã non cãtetis canticum vetus nec legem Moysi. Recedant uetera iam de ore vestro. i. abijcite cerimonias, & figuras: sed cantate canticum nouum, & prædicate euangelium omni creaturæ. Et iã non oportet cantare exitum Aegypti, nec agnum pascalem in synagoga, sed cãtate misterium incarnationis, & natiuitatis, & celebrate festum resurrectionis, & ascensionis, & de istis mysterijs sit laus eius, scilicet Christi, E in ecclesia sanctorum apostolorum martyrum, & doctorum, quæ est Christiana religio & congregatio. Et Israel: scilicet prædicta ecclesia, lætetur in eo, qui fecit eum: non solùm creando, sed per resurrectionem, & regenerationem, & renouationem. Et ecclesię mundi, id est omnes animæ deuotæ, quæ dicuntur filiæ Syon, exultent in rege suo Christo in eius aduentu.

Laudent nomen eius in choro, in tympano, et psalterio psallant ei.

Iam enim dictum est, quomodo psalmi cãtabantur cum aliquibus instrumentis non solũ ad delectationem: sed etiã ad mysteriũ. Nam chorus, qui est concordia vocum, significat concordiam vitæ cum doctrina, vel cõcordiam appetitus cum ratione, & cõcordiã morum. Tympanum autem significat pas- F sionem Christi. Psalterium vero harmoniã decem pręceptorum, & articulorum. Ad ista ergo nos inuitat propheta, ꝙ cãtemus Christo canticum nouum cum prædictis. Et etiã vt in ecclesia cantemus canticum nouũ: scilicet natiuitatis, prædicationis, passionis, & resurrectionis, et horum festa celebremus. Et dat rationem quare debent cantare illud canticum nouum, et dicit.

Quia beneplacitum est domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem.

Id est, quia iam non placent domino cerimoniæ veteris legis: nec veteres festiuitates, quæ celebrantur in figura: quia iam omnia sunt renouata per aduentum Christi, iam ergo non est voluntas domini, nec placitum

A in sacrificiis veteris legis: sed in festiuitatibus nouę legis, & in sacrificiis. ideo dicit. Beneplacitum est domino in populo suo nouo Christiano, & vero Israel, quia iam dispersit superbos Iudæos obstinatos, & deposuit reges gentiles potentes, de sede idololatriæ, & potentes scribas, & pharisæos, & Iudæos de sede regni, & sacerdotii, & exaltauit apostolus & discipulos humiles, qui secuti sunt humilitatem Christi. Ideo constituet eos principes super omnē terram, & cætera. Et etiam exaltabit omnes fideles mansuetos in salutē gratiæ sanando eos a peccato, quia soli mansueti, & humiles salui facti sunt: eò quòd deposita superbia: & vanitate, & diuitiis huius mundi Christum secuti sunt.

Ad maiorem euidentiam est notandum, quòd lex euangelica, quam nunc nos cantamus, & prædicamus, quadrupliciter dicitur B canticum nouum. Primò: quia omnia antiqua cerimonialia, & legalia abiicit, & repellit, scilicet festiuitates, & sacrificia, & sacramēta veteris legis & cætera: eò quòd omnia cōpleuerunt cursum, & officium suum in Christo. Secundò, lex euangelica dicitur canticum nouum: eò quòd Christum nouum regem recepit in antiqua lege promissum. Tertiò: quia repudiatis antiquis legalibus nouas festiuitates, & noua sacramenta celebrat, & nouum, & Deo placitum, & acceptum ffert sacrificium Eucaristiæ: prout iam prædixerat Esaiæ lxvi, Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi &c. per totum capit. Item Malachiæ primo. Non est mihi voluntas in vobis dicit dominus exercituum &c. Item Hiere. xvi. Ecce dies venient dicit dominus, & non dicetur vltra. Viuit dominus qui edu C xit filios Israel de terra Aegypti &c. Quartò dicitur canticum nouum, quia exaltat mā suetos, & humiles, & deprimit superbos. Omnia ergo ista quatuor tangit Dauid in hac prima parte, nam primum tangit cum dicit: Cantate domino canticum nouum. Secundum vero cum subdit. Et filiæ Syon exultent in rege suo. Tertium: ibi. Laudent nomen eius in choro &c. quia beneplacitum est domino in populo suo. Quartum cum subdit Exaltabit mansuetos in salutem.

Exultabunt sancti in gloria: lętabuntur in cubilibus suis.

In hac secunda parte prędicit canticum & gloriam sanctorum, & iustorum in secundo aduentu Christi, qui quidem aduentus licèt sit terribilis damnatis: tamen erit delectabilis iustis, & saluatis, & maximè apostolis, & D martyribus. Et ratio est, nam primus aduentus Christi fuit terribilis apostolis, & martyribus.

Nam in primò aduentu apostoli, & discipuli fuerunt vexati, & afflicti: primò a Iudeis, secundò à tyrannis, & sic vsque ad Constantinum multa millia martyrum interfecti sunt propter Christum. ergo ratio est, quod in secūdo aduentu per oppositum apostoli, & martyres gaudeant, & recipiant vltimatū pręmium, & persecutores eorum tunc patiantur vltimatum supplicium, & pęnam æternam. Et ideo promisit Christus apostolis ꝙ iudicarent malos in die iudicij, & sederent super duodecim sedes &c. Item Sap. 5 dicit, ꝙ tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt &c. Et tunc tiranni, & mali turbabuntur timore horribili E videntes felicitatem, & gloriam iustorū &c. Secundò est notandum ex sententia supradicta, quòd gloria sanctorum in duobus cōsistet tunc. Primò: quia videntes ibi Christum in maiestate: videbunt crucem, & spineam coronam, & clauos, & totum triumphum Christi, ad iudicium damnationes, & videbunt etiam suos persecutores condemnatos ad mortem æternam. Tum quia voluntas beatorum beatificatur, & lætatur conformando se voluntati diuinæ: ideo iusti duplici lętitia lætabuntur. Primò de gloria quam ipsi possident. Secundò de iustitia Dei & sententia data damnatis: quia lætabitur iustus cum uiderit uindictam ibi factam de persecutoribus Christi, & suis & sic iudica F bunt malos duplici iudicio. Primò eos accusando, petendo ultionem. Secundò sententiam Christi approbando. Et sic iusti prorū pent in laudes vocales ille die, & laudabunt Christum, explicantes trūphum, & uictoriā eius, commemorantes eius incarnationem, & prædicationem, & conuersationem quam habuit in hoc mundo: & eius passionem, & resurrectionem, & ascensionem. Et istud canticum nouum cantāt assidue sancti in gloria cœlesti: patet Apoc. quinto, & ista sunt instrumenta musicalia cum quibus cantant & exultant sancti in gloria: sicut uidit Ioā. Apoc quinto. Vnde dicit, ꝙ quatuor animalia, & 24. seniores habentes citaras, & fialas aureas plenas odoramentis: quę sunt orationes sanctorum: ceciderūt in cōspectu agni, & canta-

A & cantabant canticum nouum dicentes. Dignus est agnus, qui occisus est accipere gloriam &c. Ex quo patet, quod beati in suis laudibus commemorant triumphũ Christi, & mysteria incarnationis, & passionis, & totius nostræ redemptionis. Et hoc est, quod dicit Dauid in hac parte. Nam quia in primò aduẽtu fuimus renouati per gratiam: ideo in hac ecclesia nos mouet Dauid cantare canticum nouum gratiæ: sed quia in secundo aduẽtu erimus renouati per gloriam: ideo dicit, quod sancti tunc cantabunt canticum nouum gloriæ, & cantat semper. Dicit ergo Dauid, quod tunc in secundo aduentu ad iudicium, quando sancti recipient vltimatum præmium, exultabunt sancti in gloria: & lętabuntur in cubilibus suis, & sedibus, & mansionibus suis, quas angeli mali per superbiam perdiderũt, & ipsi
B sancti per humilitatem, & mãsuetudinem possidere meruerunt.

Exultationes Dei in gutture eorum: & gladij ancipites in manibus eorum.

Ad faciendam vindictam in nationibus: increpationes in populis.

Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis.

Vt faciant in eis iudicium conscriptum gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Non solùm exultabunt lætitia, & gaudio interno: sed etiam exteriori per laudes vocales Deum laudando: cantando exultationes Dei, idest mirabilia opera Dei: scilicet mysterium creationis, & redemptionis, & resurrectionis. Et erunt exultationes Dei in gutture eorum: nã ibi corpora glorificata veras voces formabunt: vt aliàs est probatum. Vnde
C tali exultatione sancti non solum laudabunt & commendabunt triumphum Christi: sed etiam eius iustitiam, & iudcium, & sententiã contra damnatos datam à Christo approbabunt. Ideo sequitur, quòd gladij ancipites in manibus eorum. nam gladij sanctorum in illa die dicũtur ancipites. quia duplex acumen habebunt: quia cum vno accusabunt suos persecutores, & cũ alio sententiam Christi approbabũnt. Et ideo sequitur, quod gladij isti ancipites erunt in manibus eorum, ad duo supple: scilicet primò ad faciendam vindictam in nationibus, sententiam Christi cõfirmando. Secundò ad faciendas increpationes in populis, eos accusando, & ad alligandos reges, & principes, & tyrannos eorum populorum infidelium in compedibus. Et ad alligandos nobiles, & superbos in manicis ferreis inferni: quia erunt obstinati tantùm in malum, quod nunquàm poterunt bene agere. Dicuntur etiam isti gladij ancipites, & bicipites, quia angeli, & sancti dupli- D
ci pœna condemnabunt reprobatos: scilicet pęna damni, & sensus: quia nunquàm Deum videbunt, & in æternum patientur, & sic erit eis pęna vermis, & ignis. Habebunt ergo sancti, & angeli istos gladios ancipite in manibus ad faciendam vindictam, & cætera, & ad alligandos reges eorum &c. finaliter, vt faciant iudicium conscriptum: idest à Christo decretum, & determinatum: quia intantùm sancti, & angeli dicuntur facere iudicium: inquantùm complacerit, & approbant sententiam conscriptam, & determinatam à Christo, & per Christum: & hæc est gloria omnibus sanctis eius: scilicet sententiam Christi E
approbare, & eius voluntate complacere, & se conformare. Et etiam hæc est gloria, & in hoc consistit gloria sanctorum, scilicet in oĩbus prædictis in hoc psalmo, scilicet in iudicando malos approbando Christi sententiã, et in laudando Deum in æternum triũphos eius cantando, & memorando, & exultando in cubilibus suis in gloria cœlesti. Item etiã hæc erit gloria omnibus sanctis Dei: scilicet accusare damnatos, & approbare sententiã eorum, & videre, & lætari in vindicta facta de ipsis: quia lætabitur iustus cum viderit vindictam, quia tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt &c. Sapientiæ 5. Sed talis gloria non erit sanctis essentialis, sed accidentalis. Nam gloria essentialis consistit in visione diuinæ essentiæ, vt dictum fuit psal. 1. F

PSALMVS. CL.

Laudate dominum in sanctis eius, laudate eum firmamento uirtutis eius.

Iste est. CL. psalmus, vltimus in ordine collocatus: cui præponitur titulus. Alleluia: eò, quod Dauid fecit ipsum ad laudandum Deũ in tẽplo. Vnde quia psalmo antepenultimo inuitat omnes creaturas tàm corporales quàm incorporeas: tam irrationales quàm rationales ad laudandum Deum: Et psal. præcedẽte specialiter inuitauit creaturas rationales ad recipiendum Christum in hac ecclesia, & cantandum ipsi canticum nouum hic per gratiam, & in patria per gloriam: Nunc in hoc vltimo psalmo inuitat omnes fideles vtriusque ecclesiæ, & maximè ecclesiæ mi-

litantis

A O vos fideles laudate dominũ in sanctis eius .i.considerate primò beneficia, quæ Deus cõtulit viris sanctis vet. test. s. Abel Noe Abraã, Isaac, & Iacob, & Moysi, & Dauid, & omnib. prophetis, quæ omnia erant figura Christi, & ecclesiæ, & sic laudate Deum in eis, qui talia dona communicauit eis. Et vos fideles noui testamenti considerate, & contemplamini dona gratiarum, quæ Xp̃s communicauit apostolis, & martyribus, & cõfessoribus, & doctoribus, & virginibus, & cæteris viris sãctis: quę dona fuerunt supra humanam facultatem, per quæ Deus ostendit in sanctis suis suam omnipotentiam, & sapientiam, & bonitatem, & cæteras perfectiones. Et sic laudate dominũ in sanctis suis gratias agendo, & dies festos celebrando, & triũphos martyrũ prędicando, & omnia ista dona ad Christum B referendo, quia laudare Deum in sanctis suis nihil aliud est nisi triumphos, & uirtutes eorum in Christum laudando, & gratias agẽdo referre. Sed quia inter cæteros dona gratiarum, & virtutum Christi maximè viguerũt in apostolis, qui fuerunt firmamentum, & fundamenta ecclesiæ: ideo subdit. Laudate eum in firmamento virtutis eius, scilicet in collegio apostolorum: super quos Christus fundauit, & firmauit ecclesiam suam: & qui firmarũt ecclesiam miraculis, & signis, & doctrinis. Et etiam per fundamentum, & firmamenum virtutis Christi intendit totã ecclesiam, (quæ dicitur firmamentum virtutis xp̃i: vbi virtutes prædicantur, & ecclesiastica sacramenta. in quibus virtus passionis Xp̃i cõtinetur) celebrantur, & exercitantur, & frequentantur. quasi dicat. Laudate eum in ec- C clesia, quæ est firmamentum virtutis eius ꝑ ecclesiastica sacramenta. Sed quia apostoli, & sancti viri operati sunt multa signa, & miracula virtute nominis Xp̃i: vt patet in actibus, & historiis apostolorum, & martyrum, & aliorum sanctorum: ideo subdit.

Laudate eum in virtutib. eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Quasi dicat: Omnia dona gratiarum, & omnia signa, & miracula, & bona opera, quę sancti fecerunt in hac vita, referatis ad Christũ, quia ipse tanquam caput ecclesiæ contulit, & communicauit eis omnia, & ideo laudate Christum ĩ sanctis suis. Totum hoc ẽt potest referri ad statum, & gloriam sanctorum, quasi dicat. O vos fideles, laudate Deum qui est in sanctis suis, & in cœlo empyreo, ꝙ est firmamentum virtutis eius, & laudate eum in D virtutibus eius angelicis; quia ibi Deus est omnia in omnib &c. Deinde cum dicit,

Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio, & citara.

Laudate eum in tympano, & coro, Laudate eum in cordis, & organo.

Laudate eum in cymbalis benesonantib. laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet dominum.

Docet cum quibus instrumentis musicis cantabatur iste psal. in templo: quia cũ octo instrumentis cantabatur, scilicet in sono tubæ: & cum psalterio, & citara, & cum tympano, & choro: & cum cordis. i. cum monocordo: & cum organo fistularum: & cũ cimbalis benesonantibus: & cũ cimbalis iubilationis. Cum eis ergo octo instr̃is dicit Dauid, ꝙ debemus cantare hunc psalmum, & præcipiebat ipsum cantari in templo. per quæ instru- E menta materialia figurabantur octo mysteria, sub quibus laudamus Deum in ecclesia Christi. Nam dictum est in prologo tractatu quinto: qualiter illa octo instrumenta, cũ quibus cantabantur psalmi in templo Salomonis, significabant mysteria euangelica de Christo, & ecclesia: qui nos hodie prædicamus, & celebramus. Et iõ Dauid in hoc psalmo per tympanum factum de corio animalis mortui baculis percussum intelligit passionem Christi. Et per psalterium intendit triplex psalterium. s. psalterium morale decẽ præceptorum: & psalterium euangelicũ decẽ articulorum humanitatis Christi: & psalterium anagogicũ, & beatificũ decẽ gaudiorũ, quæ habent, & quibus beatificantur sancti in gloria. Nam sicut psalterium euangelicũ cõ- F tinet decem cordas euangelicas. s. Christi incarnationem, & legis dationem: & passionẽ & redemptionem: & resurrectionem: & ascẽsionem: & spiritus sancti missionem: & sacramentorum institutionem: & ecclesię ex vtroque populo congregationem: & futuri iudicii retributionẽ: Ita pariter psalteriũ anagogicum, quod cantant, & pulsant sancti in gloria, continet decẽ cordas beatificas. s. visionẽ essentialem diuinæ trinitatis, & vnitatis, & dilectionem: & fruitionem: & imortalitatem & claritatem: & subtilitatẽ, & agilitatẽ: & sũmam delectationem: & satietatem: & securitatem. Item per citaram, quod est instrumentum triangulare habens septem cordas principales, intendit primò trinitatẽ diuinarum

perso-

A est ergo psalterium in quo Dauid in principio promisit aperire propositionem suã. Nã per omnia supradicta patet qualiter Dauid in hoc spalterio aperuit aliquam, vel aliquas propositiones, & mysteria figuralia vet. test. ex quibus elicuit, & intulit semp prophetice aliquam, vel aliquas conclusiones euangelicas noui testamenti. Hoc enim psalteriũ euãgelicum est quadrangulare: quia quatuor lineis, & limitibus euangelicis contentum, & terminatum: quia quatuor autẽticis euãgelistis est firmatum, & roboratum, & testificatum. Hoc etiam psalterium cõtinet quatuor angelos, scilicet obseruantiam præceptorũ, & consiliorum, & fidem articulorum, & gratiam sacramẽtorum, & spem futurorũ bonorũ nobis promissorum. Hoc autem psalteriũ euangelicum dicitur Decacordum ab ipso Dauid, eò quòd decem cordas euangelicas
B principales, quæ sunt decem mysteria de Christo, et ecclesia eius, uel sunt decem principales articuli, quos principaliter confitetur ecclesia: Quorum primus est articulus trinitatis. Secundus articulus creationis. Tertius articulus incarnationis. Quartus articulus prædicationis, & miraculorum operationis Christi. Quintus passionis, & nostræ redemptionis. Sextus articulus resurrectionis. Septimus articulus ascensionis, & vniuersalis Christi iurisdictionis. Octauus articulus spiritussancti in apostolos missionis. Nonus sacramentorum efficaciæ, & perfectionis. Decimus articulus est futuri iudicij examinationis & retributionis. Isti sunt decem articuli principales, quibus annectũtur alij articuli sub eadem fide credendi, scilicet descensus Christi ad inferos, & libera-
C tio sanctorum, & omnium fidelium vet. testa. & autoritas unius ecclesiæ ipsi tradita à spiritu sancto, & resurrectio generalis, & remissio peccatorum per pœnitentiam, & ecclesiastica sacramenta, & vita æterna iustis promissa. Qui quidem articuli continentur in decem primis principalibus: vt patet intuenti. sicut cordæ paruæ ponuntur inter principales in instrumentis musicis. Vnde isti articuli dicuntur cordæ psalterij euangelici: eò ꝙ inter se continent quandam concordiam, & harmoniam, & ordinem, quia vnus articulus præsupponit alium secundùm ordinem. nam articulus creationis præsupponit articulũ trinitatis, & emanationis personarum diuinarum. Et articulus incarnationis præsupponit articulum Trinitatis, & crea- D
rionis, quia sola secunda persona fuit incarnata, scilicet uerbum diuinum. Et talis incarnatio facta est per nouam creationem animæ Christi. nam tota trinitas creauit illam animam Christi, & opere sancti spiritus illud corpus ex puris sanguinibus virginis in vno instanti formauit, & totum illud animatum corpus in eodem instanti in vnitate suppositi, & personaliter verbum assumpsit. Et sic patet ꝙ incarnatio verbi præsupponit trinitatem diuinarum personarum: & creationem. Et etiam omnes alii articuli humanitatis Christi præsupponunt articulum incarnationis. nam si Christus nõ fuisset Deus & homo, non fecisset illa miracula, nec eius passio fuisset tàm valida, nec expoliasset infernum, nec resurrexisset in propria virtute &c. Hoc est ergo psalterium decem princi- E
palium cordarum cum suis annexis sequẽtibus, quod prophetice cecinit Dauid in toto isto libro Psalmorum, & in omnibus cẽtum quinquaginta psalmis superius expositus. nã in quolibet psalmo cãtauit, & pulsauit prophetice aliquã, vel aliquas cordas huius psalterii euangelici, prout fuit expositum. Et hoc idem psalterium, quod prophetice cantauit Dauid in hoc libro psalmorum: nos cantamus euangelice in ecclesia: quia tota lex euangelica continetur prophetice in hoc libro, ut frequenter dictum est. Ideo ecclesia in omnibus officiis frequentat, & cantat psalmus Dauid simul cum euangelio tenendo istum modum. Nam in officio matutinali cãtat tres nocturnos cum psalmis Dauid, et lectionibus de ve. test. sed in tertio nocturno cantat euangelium Christi, & communiter in Laudibus antiphonę sunt de nouo F
testamento. Et ita pariter in missa introitus, & Responsum & Graduale communiter sumuntur de libro psalmorum, & lectio legitur de testa. uete. vel de doctrina apostolica, sed finaliter legitur euangelium, per qđ denotatur concordia, & consonantia legis euangelicæ cum ve. testa. quia euangelium nihil aliud est nisi veritas legis veteris. Et sic patet, ꝙ tota lex euangelica est psalterium illud decacordum, quod Dauid prophetice cantat in psalmis. Deo gratias.

Super

SVperno tandem suffragante præsidio: opus mihi impositum & assumptum, prout potui: pio labore peregi, & consumaui. In qua quidem expositione magis studui uotis, & deuotionibus simplicium sacerdotum, & religiosorum ac fidelium christianorum, prout ex me exposcebant; satisfacere, quàm subtilibus disputationibus insudare. Rursus in eadem expositione malui verum sensum, & sanum intellectum propheticum iuxta mentem prophetæ literaliter reserare, quam falsas & ineptas glossas modernorum Iudæorum imitari. Qua in re non modo inutile, & inane, uerum sacrilegum, & impium existimaui propheticam dignitatem auferre: quam spiritum sanctum ipsi Dauid, prout in Regum libris legimus: nouimus contulisse. Quem non solum veritas euangelica in spiritu locutum fuisse testatur, uerum etiam ipsa uniuersalis ecclesia eum eximium omnium prophetarum ubique terrarum præconizare non cessat. Verum enim uero, quia in multiloquio, ut inquit spiritus sanctus non deest peccatum: Ideo si quid in hoc opere scriptum, uel repertum fuerit quod catolicæ fidei directè, aut indirectè dissonare uideatur, nolo ut quis arbitretur me aliquid tale obstinato animo asseruisse, sed ex ignorantia, aut inaduertentia fuisse locutum, aut codicem ex impressorum defectu in illa parte fuisse mendosum, & incorrectum. Quapropter omnia in hoc opere, & in cæteris per me dicta atq; dicenda auctoritati sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ omni cum humilitate relinquo emendanda, & corrigenda. Reliquum est, ut pro isto pio labore præmium in hoc seculo non exigam temporale, sed ut portio mea sit in terra uiuentium, vbi Christus caput nostrum Redemptor, et præmiator: cum pâtre, et spiritu sancto uiuit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.